

THEOLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX TRACTATIBUS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA

PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM

EUROPÆ CATHOLICÆ,

UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,

UNICÈ CONFLATUS,

*Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.*

ANNOTAVIT VERO SIMUL ET EDIDIT

J.-P. MIGNE,

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITOR

TOMUS DECIMUS-QUINTUS.

Appendices ad Decalogum. — Præambula ad Justitiam.

De Religione Hebræorum sub lege naturali. — De Noachidarum præceptis.

De moralibus, cæremonialibus et judicialibus legis Mosaicæ præceptis.

De Canonibus et Constitutionibus Apostolicis. — De Decretalibus.

De præcipuis Ecclesiæ Festis. — De juris naturæ et gentium Principiis et Officiis.

De Justitiâ et Jure. — De Restitutione.

28 VOL. PRIX : 138 FR.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUË.

1841

ELENCHUS AUCTORUM ET OPERUM

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

GOLDHAGEN.

Meletema Biblico-Philologicum de Religione Hebræorum sub lege naturali.

NATALIS ALEXANDER.

Dissertationes de Noachidarum præceptis;

De præceptis moralibus, cæremonialibus et judicialibus, seu forensibus, legis Mosaicæ;

De Canonibus et Constitutionibus Apostolicis;

De novem Canonibus concilii Antiocheni Apostolorum;

De Epistolis decretalibus veterum Pontificum Romanorum, usque ad Siricum

BENOIT XIV.

Appendicula: De præcipuorum Ecclesiæ festorum numero et institutione.

SUAREZ. - GUARINI.

Juris naturæ et gentium principia et officia, ad christianæ doctrinæ regulam exacta et explicata.

LESSIUS.

De Justitiâ, Jure et speciebus Juris in genere.

LYONNET.

Appendix prima ad tractatum de Justitiâ et Jure.

VOGLER. - EDITORES.

secunda ad Jus et Justitiâ, seu Juriscultor theologus circa obligationes restitutionis in genere theoreticè-practiçè instructus.

INDEX RERUM.

Credebat Migne,

in viâ dictâ d'Annoiss, hors la barrière d'Enfer.

HERMANN GOLDHAGEN VITA.

GOLDHAGEN (Hermann), è societate Jesu, Maguntie natus est, anno 1718. Variâ multiplicique doctrinâ literarum amplexus, eruditionis altissime famâ dignatus est. Vitam omnem in explanandis litterarum rudimentis consumpsit, priscos sermones dissertationibus illustrans, Scripturas sacras et historiam commentis annotatis tum Latino, tum Germanico idiomate compositis, alter in extraneâ regione Petavium. Ordinis sui clades mortis quidem, sed inconcusso animo pertulit, Monachiumque exul inivit. Ibi ærumnas plis exercitationibus ingeniarumque artium studio allevans, consiliarij ecclesiastici urbis munere amplificatus, obiit, anno 1794, ætatis suæ septuagesimo octavo. Inter multiplicia ejus opera quibus scriptoris classici laudem est adeptus, notantur sequentia: *Rhetorica explicata et applicata ad eloquentiam civilem et ecclesiasticam*; *Meletema biblico-philologicum de religione Hebræorum sub lege naturali*; *Lexicon græco-latinarum recensens græca themata*.

Annotationes quæ Meletemati P. Goldhagen infra intercalantur, auctorem habent P. Zaccariam; à textu facillimè distinguuntur, eò quòd angustius inter lineas datur spatium.

Appendices ad Decalogum,

NECNON PRÆAMBULA AD JUS ET JUSTITIAM.

MELETEMA BIBLICO-PHILOLOGICUM

DE RELIGIONE HEBRÆORUM

SUB LEGE NATURALI.

Praenotia chronologica.

§ 1. Ordine ut, quæ dicturi sumus procedant, juvat celebriores epochas, quæ ab orbe condito usque ad Messie adventum intercesserunt, pro systemate quod commodius videtur, ante designare (1). Annorum itaque numerum, qui ab rerum primordio ad æram usque christianam, sive ad eum annum quo natus vulgò ponitur Jesus Christus, quater mille conficere creditur, per certa intervalla sive epochas ita parturur.

§ 2. I. Ab rerum primordio ad diluvium universale fluxerunt anni	1656
II. Usque ad annum quo Deus evocavit Abrahamum	2083
III. Usque ad profectionem Israelitarum ex Ægypto, sive ad legem Mosaicam	2513
IV. Usque ad templi Hierosolymitani dedicationem à Salomone celebratam	3000
V. Usque ad solutam Babylonicam captivitatem	3468
VI. Usque ad communem Christi natalem	4000

§ 3. 1° Tantùm spatii sufficit eum ad seriem sacrae historiae aptè digerendam, tum ad ea componenda et rectè illiganda, quæ circa fide dignas Chaldaeorum, Ægyptiorum, atque Sinensium antiquitates afferuntur.

(1) Systema chronologicum modò summam propositum quare commodius videatur, nonnulla, quæ adnotare libet, persuadent:

Luculenter id præstitit episcopus Armacanus Usserius in excellenti opere: *Annales veteris et novi Testamenti*. Pluresque sunt alii, qui idem laudabili studio ostendere conati sunt. Consule, si lubet, egregium Chronicon P. Jacobi Tirini S. J.

§ 4. 2° Ex rotundo ejusmodi numero, qualis est quater millesimus, memoria fructum capiti longè optatissimum; præsertim quia idem minores alios penè sui similes, et quidem præcipuis in epochis complectitur; age enim, detrahe à 4000 circiter quingentes annos, et contingens ferè epocham captivitatis Babylonicæ; si iterum 500 auferas, pervenies ad Templum à Salomone dedicatum: rursus abscinde 500, et versaberis circa epocham datæ legis Mosaicæ, etc.

§ 5. 3° Perantiqua Judæorum *κατάδοσις*, cui et Patres Ecclesiæ non invita subscripserunt, salutarem Messie adventum ad annum conditi mundi 4000 referre amat; ita enim aiunt: *Sex millibus annorum stabit mundus, duobus millibus inane; duobus millibus Lex; duobus millibus Messias. Isti sunt sex dies hebdomadae coram Deo. Septimus dies Sabbathum æternum est. Mille anni ante oculos tuos tanquam dies.* Psalm. 89.

§ 6. Curiositatem non infelicem sapit, quod Cabalisticæ in mysteriis primi Genesios vocabuli *רמקל* exquirendis diligentissimi circa tempus ventari Messie evolverunt; præterquam enim quòd ea vox, dum alia puncta vocalia substituit, legi *barackel* et explicari possit *daño filium*, h. e., Messiam; suis etiam litteris,

quæ Hebræorum more numerorum rationem habent, peculiarem ac planè commodum reddit numerum; sc. 4000, quo nempe anno Deus Pater Filium daturus mundo esset, imò enim inde sumunt litteras numero centesimo majores, quales sunt \aleph 200, \beth 300, \daleth 400; secundò ex singularum litterarum appellatione itidem tales numeros eruant sequenti methodo :

<i>Beth</i> hebr. בֵּית ob \beth reddit.	400
<i>Resch</i> hebr. רֶשֶׁת ob \beth 200 et \aleph 300.	600
<i>Aleph</i> hebr. אֵלֶף ob \beth finale.	800
<i>Schîn</i> hebr. שׁין ob \aleph 300, et \beth finale 700.	1000
<i>Jod</i> hebr. יָד quia minus est numero 100, vacat.	
<i>Thau</i> hebr. תָּ ob \daleth	400
Adde tres litteras superiore numero 4 ^o recensitas, nempe ob \beth	200
ob \aleph	500
ob \daleth	400

Summatim collecta efficient. 4000

§ 7. *Scholion.* Qui natalem Christi secundùm istas chronologiæ rationes definit, haud ægrè concedit. quòd æra, quæ Christi natales verè afficit, toto biennio, triennio, vel quadriennio intervertat *æram vulgarem Dionysianam*: huic tamen insistere mavult quàm cum Baronio et Onuphrio loco movere consules Romanos in fastis descriptos, et seculo tot annos eximere.

EROTEMATA PHILOLOGICA.

Prænotio.

Lex naturalis dicitur nobis ratio divina vel voluntas Dei ordinem conservari jubens, perturbari vetans. Scilicet rerum omnium auctor Deus (quod nobis initio dari postulamus) mentes hominum potentia sua conditis imperio voluntatis suæ gubernat, hisdemque divini vultus sui lumen quasi facem accendit, et imprimi, ex cuius luce intelligant, atque adeò sentiant, *tribulationem et angustiam in omnem animam hominis operantis malum; gloriam autem et honorem et pacem omni operanti bonum*, quicumque demùm illi sint, Judæi an Græci, cussi aut barbari, divinitus obventura: quamvis qui metui aut præmio instet, nemo ullus inter homines sit. Rom. 11, 9, 10.

EROTEMA PRIMUM.

Lex naturalis quid pro fundamento statuit vel requirit?

§ 8. Resp. Deum esse ens scilicet primum ac necessarium, per se existens, et à nullà sui causâ dependens; à quo tamen tanquàm à principio rerum universitas habet quod sit et perduret. Triplici potissimum nomine signatur ab Hebræis *Adonai* Dominus, *Elochim* Deus, et *Jehovah* qui est; quantum ab enutiando hoc nomine reverentia: causâ abstinereant. Atque hanc primam de Deo reverè existente veritatem; quam non nisi impius in controversiam trahit, Hebræi ante legem Mosaicam cum in snâ naturâ tàm in rebus cæteris amplis quasi characteribus expressam legebant, et in explorato habebant. Utinam autem hæc, quæ vivimus tempora, tristes illa necessitas non exacerbaret, calamum stringendò adversus eâ humani generis prodigia, et pestilentes magistros, qui religionis fundamenta subruere, ac Deum ipsum è

mundo, si fieri posset, tollere nefandis artibus laborant! sed quia impietas velut sublato vexillo passim grassari pergit, operæ pretium facturum me arbitror, si invictis ac novo fortassis modo propositis argumentis primariam de Deo existente veritatem demonstratum cam.

§ 9. Argumentum I. Ex primo omnis ratiocinatio nis principio posito in eo quòd cogitemus; et hæc enim certissimè infero: *Cogito, ergo existo.* At simul inde necessariò inducor ut affirmem *existere Deum*; nam eodem tempore quo cogito, pariter adverto illud quod in me cogitat esse aliquid, quod mihi ipsi non debeam, quòd nec meæ facultatis fuerit idem mihi primitus donare, nec potestatis idem mihi conservare. Jam verò alterà ex parte certum est quòd idem habere non poterim ab ente aliquo me inferiore, cujusmodi est materia; *hec enim non cogitat*; vis cogitandi naturæ ejusdem repugnat, cum è contrario humane animæ nihil æquè naturale ac proprium sit, quàm cogitandi facultate pollere. Necessariò igitur consequitur quòd eam cogitandi vim acceperim à potentia entis me superioris et præstantioris; ab eadem enim cogitandi facultate convictus sum de eo quòd ipse existam, et simul quòd eandem debeam cui me superiori, cujusmodi materia esse nequit. Atque hoc Ens me superius ac præstantius id est quòd dico Deum.

§ 10. Argumentum II. Ex ipsa divinitatis idea à Creatore nobis impressâ; omnes enim homines sociati cum aliis communi quodammodo pacto inter se nullo non tempore convenerunt, ut præcipuam hanc, quæ fundamenti loco esset, veritatem agnoscerent, esse mentem aliquam quæ universum administraret. Neque persuasio ejusmodi ad præjudicia referri potest; mansit enim et conservata est, etsi plurimæ intercesserint societatum mutationes, e. g., *confusio populorum, diversissima animorum propensiones et educationis rationes*; nulla autem gens, nulla natio est quæ non agnoscat existere aliquod numen; ac quantum maxima hominum pars aberraverit ab eo, quodnam illud numen sit, consensere tamen omnes esse potentiam aliquam rerum omnium dominam. Atque communis hic sensus tribui educationi nequit, inest enim et advertitur, ut primum quis ratione uti velit. Equidem interdum evenit, exteriores ut sensus, et quam dicimus, imaginandi vis repugnet primæ isti de existente Deo veritati, propterea quòd oculis ille subjectus non sit; at enim ratio, quæ præditi à naturâ sumus, facilè, si quis ad eam animum advertat, silentium, illis imperat, omniaque sensuum et specierum animo ab his impressorum ludibria fugat ac dissipat.

§ 11. Argumentum III. Ex natura cordis humani, cujus desiderii prorsus satisfacere res hujus terræ nulla potest. Experimur profectò vacuitatem cordis nostri omni etiam honorum, divitiarum ac illecebrarum cumulo experiri nullatenus posse: ultra spatia temporis sua homo desideria porrigit, atque ex ipsâ quam infinitam sentit cordis sui aviditate cognoscit, felicitatem infinitam, quò aspirare queat, propositam sibi

esse; quod nequit cognitione assequi, ad modestiam et demissionem ejus facit; quod assequitur, placet equidem, non item explet; illudque ipsum quod non cognoscit excitat inflammataque ejus animam, simulque instruit istam animi humilitatem perpetuam non fore, multò quid majus ac terrenis prastantius esse, ad quod conditus sit. Jam verò si talem immortalitatis aviditatem, si eam infinitam ad infinitum capacitatem in sese deprehendit homo, necessariò quoque erit primum, quod illam homini indidit, principium. Igitur necessariò existit primum illud principium, quod est Deus.

§ 12. Argumentum IV. Ex ANIMÆ ET CORPORIS CONJUNCTIONE, quæ sanè, quomodò se habeat, nostræ mentis aciem longissimè excedit: quæ demùm ratione nobismetipsis obtemperemus, dum moveri corpus nostrum volumus, ipsi ignoramus. Quantum ænigmatism in eâ cogitationis ad motum harmoniâ? quòd occasione motus in corpore existat cogitatio, et vicissim, quòd occasione cogitationis continuò sequatur motus in corpore, nemo unus vel sensu assequitur vel verbis explicabit. At enim ex hoc ipso luculenter conficit homo animum suum, cujus natura vim mentis superat, ab infinità quâdam sapientiâ procreatum esse, quæ hæc animam, hoc corpus ita condidit, interque ea quæ nullam ad se rationem habent, inexplicabilem hæc consensionem induit.

§ 13. Argumentum V. Ex LEGE NATURALI, quam cordibus nostris infixam advertimus. Notiones enim boni et mali intus in animis nostris ferimus; ex naturâ nobis insunt, ab educatione non derivantur. Inde scilicet fluit quod sepositâ vel exclusâ quâcumque humanæ legis cognitione, interius persuasi convictique simus, nefarium planè scelus esse, atrox quidquam aut crudele in amici aut innocents caput machinari vel statuere. Profectò prodigia nobis, et monstra hominum, quorum adeò memoriam detestamur, videntur illi qui horridis lujusmodi facinoribus humanitatis jura violârunt. Jam istas boni malique notiones, quas nec mutare possumus nec extinguere, æqua demùm alia causa, quod aliud principium nobis tam altè impressit, nisi prima quedam justitia, infinitæ Sapientiæ intelligentiæ, suprema voluntas ordinem servari imperrans, hoc est, ipsissimus Deus?

§ 14. III. et V. argumenti explicatio uberior. Ex AMORE JUSTITIÆ ET DESIDERIO GLORIÆ, quæ in nobis inesse ipsi videmus et experimur; nemo enim tam sine fronte impius erit, qui omnem legem naturalem inficietur, et scelera virtutibus paria putet; quin inò audacissimus quisque, nbi contra communes boni malive notiones offendit, seipse reum intus agit, omnesque occultando facinori conatus impendit. Insuper desiderium gloriæ tam altè nobis insidet, ut perpetuos quodammodò ejusdem clamores in nobis ipsi percipiamus; quid enim illa de propriâ excellentiâ opinio, publicæ estimationis aviditas, ambitio prærogative, sollicitudines, perturbationes ad lesionem amoris nostri proprii, emicantes passim spiritus, nisi misericiæ desiderii ad gloriam malè collocati? ipsi nobis lucum facimus, dum aviditatî gloriæ vanissimas res obijcimus, quarum vacuitatem nostro damno experimur; altiora ei sunt proposita, quam ut infimis hæc rebus exsaturetur. Jam verò fac Deum non esse, jam nullus erit homini

justitiæ sensus, nullus ad gloriam stimulus; ille enim secum perpetuò infert, et insinuat onus officii, quo homo obligatur: at unde hoc onus, nisi foret supremus rerum omnium arbiter, qui legem imponit, terrorem imprimit, et conscientiam loquitur? Et illa insaturabilis gloriæ cupiditas, cum in terris non inveniat quo explicatur, nonne bonum præ omnibus excellentissimum et infinitum postulat, ut ne frustra hominem torquere dicatur?

§ 15. Aerem verberant *Athei*, si ex reconditâ barbarie nonnullas gentes protrahere laborant, quæ bonum ac malum juxta æstimârunt, quibus pulchrum est, senes ipsos parentes jugulare, et humanis victimis idolo litare. Nego enim et pernego ullum fuisse aut nunc esse populum ratione potenterem, qui prima principia ita ignoraverit, ut, e. g., nullo sensu ad beneficia, ad humanitatem officeretur, qui nullâ infelicitum commiseratione tangeretur. Si qui verò in parentes aut idola malè pii fuerint, annon hoc idem ex virtutis cuiusdam instinctu facere se putârunt? Nempe virtutis limites ultra quam par est, protulerunt, volèrè brevis fato longis parentum miseris occurrere, deoque summâ, quam ex præjudiciis suis metuebantur, religione venerari; in quo profectò satis ostenderunt insistas sibi justî injustique notiones esse, sed præjudicatis quibusdam opinionibus obscuratas; quarum si quis tenebras discussit, continuò ad unam legis naturalis scimitam redierunt. Miserandos profectò impiorum conatus, qui in horridis barbarorum tesquis umbrâ venantur, quas meridiano soli offundant!

§ 16. Argumentum VI. Ex sensu doloris, cui homines sunt obnoxii; hic enim facit ut luculento protinus testimonio asserant reverè Deum esse, ad cujus præsidium nullo exteris monente configunt. Anima certè non impertit acerbissimum illum doloris sensum, quo, ubi igne aut ferro corporis partem adderis, cruciamur: nec enim in nostrâ potestate est hoc doloris sensu carere; multò autem minùs adscribi materiæ hoc poterit; hæc enim ex naturâ suâ, ut planissimè demonstratum non semel est, vim sentiendi nullam habet. Quis igitur humanæ naturæ, ubi valida quedam in partes corporis impressio facta fuerit, tam vivum ad ima statim ossa delabentem doloris sensum indidit, nisi Deus quidam potentia infinita, qui quos creavit pro libitu periclitatur, ipsoque sensu instruit, summam virium ad puniendum penes se esse? Eiusdem porrò rationis sunt cæteræ quas in animâ sentimus affectiones, v. g., timor ac terror homini naturales, qui, quâcumque etiam explicatione usus fueris, totidem sunt elevationes creaturæ ad Creatorem. Ubi vita versatur præsentî in periculo, continuò Divinitatis opem, nemine docente, implorat homo: scilicet terrore ad Deum ducitur, suoque ex corde disci esse Deum.

§ 17. Argumentum VII. Ex SPECTACULO UNIVERSI orbis; hoc enim ubi oculis usurpamus, diffusas ubique admirabilis Sapientiæ notas quasi manu tenemus. Sanè si attentius contemplantur singularum partium inter se connexionem, omnium, quæ in naturâ sunt, operum harmoniam; admirandos nexus, quibus cæli in vasto mundi sinu rotantur, tam raros astrorum motus, et ordines, immensam lucidissimorum corporum magnitudinem, prodigiosam eorum ad nobis distantiam, etsi pro nostris commodis facta sint; certum solis cursum nostris unicè usibus aptum, lunæque

luminum varietatem tum crescentis tum senescentis; fertilitatem terre longis seculis nondum exhaustam, quin imò recentem et vegetam ad incredibilem fructuum frugumque varietatem nobis in annos singulos suppeditandam; altitudinem et latissimam maris diffusionem; humani corporis singularumque ejus partium, si probè examinentur, inexplicabilem structuram, quæ item in reliquis ritè ordinatis corporibus animantium, et plantarum rarà specie elucet; hoc tam magnum, inquam, spectaculum, quod tam admirabile videtur, si quis contempletur, an vel momento hæsitabit, esse sapientiam aliquam infinitam horum omnium effectricem, quæ quid aliud esse possit, nisi Deus?

§ 18. Argumentum VIII. EX MOTU RERUM CREATARUM; hæc enim cum moveantur, necesse est primam esse causam motus; nulla quippe res motum ex sese habere potest, ac si quid movetur, ab altero movetur oportet.

§ 19. Argumentum IX. EX IPSA DEI NATURA, hoc est, quòd Deus existat necessariò, nullaque à re dependeat; *est Ens à se*; cætera quippe omnia quæ sunt, ex contingenti habent quòd sint; poterant enim ac etiam non poterant existere: at verò Deus ex solâ, quam de ipso formamus, notione existit necessariò; nam fieri non potest ut aliam de Deo notionem animo comprehendamus quàm entis infinitæ perfectionis; hæc ipsam verò dùm concipimus, simul ac præ reliquis complectimur quòd re ipsâ Deus existat, utpote primam omnium perfectionum.

§ 20. Argumentum X. EX REVELATIONE, hoc est, quòd se Deus certis et nulli dubitationi obnoxiiis notis atque signis cognoscendum hominibus dederit. Convincti de eâ potest quisquis argumenta de religionis Christianæ veritate solerti examine ponderaverit; hæc enim omnia revelatione tanquàm religionis istius fundamenta imittuntur. Jam verò quid ipsa religio in basi omnium argumentorum collocat, nisi primam illam de existente Deo veritatem? quam ipsam et lex naturalis, quâ Hebræi ante legem Moysi à Deo traditam vivebant, principè loco ponit et citra longas quæstiones assumit. Itaque à prolixiore, hæc tamen tempestate non inutili, digressione ad scopum revertimur.

Quæ generatim sunt illa quorum lex naturalis homines admonuit.

§ 21. Resp. 1^a. Cùm lex naturalis per ipsum rationis lumen à Deo impressum hominibus promulgetur, quo æternam ejus voluntatem agnoscunt, bonumque juxta ac malum discernunt (§ 14) internâ conscientiæ voce identidem monente et clamante, primò omnium inducit hominem ad agnitionem Dei tanquàm Creatoris (§ 9, 10 et 12), et summi boni sui (§ 11 et 13), maxime ut ejus ad auxilium presentem in discrimine confugiat (§ 16), ex quo conficit, deberi Deo religionem, cultum, amorem, reverentiam, obedientiam; etc. (11, 14 et 16).

§ 22. In quem sensum adducunt quod exstat Psalmo 4, 7: *Signatum est super nos lumen vultus tui,*

Domine, recta scilicet ratio instar radij cœlestis, quo supremus legislator æternam suam voluntatem in tempore scribit in cordibus nostris, mentique humanæ, rasæ velut tabulæ, imprimi. (§ 15).

§ 23. Huc pertinet effatum doctoris gentium, Roman. 2, 14: *Cum enim gentes, quæ legem positivam divinam non habent, naturaliter Gr. φυσικῶς scil. naturâ duce, ea quæ legis naturalis sunt, faciunt, ejusmodi sive tales legem positivam non habentes, ipsi sibi sunt lex, quatenus scilicet legem naturalem per lumen rationis à Deo in cordibus suis descripiam gerunt (§ 15), quod ipsum Apostolus adjungit: Qui ostendunt opus legis naturalis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia eorum, Gr. συννεστυροσας ἀνδρῶν τῆς συνείδησος, sc., duo in animis hominum disciplinæ moralis principia vigent, alterum est lumen rationis, quo bonum à malo dignoscimus, alterum conscientia, ex cujus testimonio vel suffragio intelligimus utrùm quod agimus justum injustumve sit. Unde l. c. sequitur? et inter se invicem cogitationibus accusantibus, dùm malè agitur; aut etiam defendentibus et approbantibus, dùm rectè operamur. Sc. in tribunalis cujusque conscientia bona probantur: jugis enim rectè factorum comes est interior quædam oblectatio; mala damnantur, dùm aberrantem à virtutis semitâ conscientia stimuli urgent ac torquent. (§ 14.)*

§ 24. Semel cognito Deum reverè esse, summo jure, cui intercedere nihil potest, adstringitur homo, ut ei qui se creavit honorem et cultum tribuat. Quod enim sumus, ab ejus beneficio habemus; pensis igitur est plura in nos bona conferre, nostrasque miserias sublevare: illi igitur nostram admirationem, fiduciam, preces et gratiarum actionem nullo non tempore debemus. Homini enim lumine naturali, quod rationem dicimus, prædido incumbit, rectè eodem uti eique se morigerum præstare. Illo docente legem naturalem, hoc est, officii sui rationes agnoscit, simul intelligit vitio sibi verti, si iisdem desit.

§ 25. Resp. 2^a: Lex naturalis instigat hominem ad curam privati boni sui, se nempe ac vitam suam ut tueatur, deinde et illa quæ ad se quavis ratione aut necessitudine spectant, cujusmodi sunt familia, bona famæ ac fortunæ, etc. Unde consequuntur temperantia, prudens amor, ordinata et æquabilis vitæ ac morum compositio, providentia. Istis enim ac similibus virtutibus omninò opus est, ut se ac sua rectè moderetur, ut opus auctorem commendet, ut dignam Deo Creatore et ultimo fine, dignam homine vitam exigit.

§ 26. Resp. 3^a: Lex naturalis jubet attendere ad bonum generale societatis, ex quo oriuntur charitas in alios, justitia, misericordia, fidelitas, gratus animus, etc., pessimè enim vita socialis haberet, si virtutum illa officia negligere, si contraria illis facinora impunè admittere fas esset.

§ 27. In præceptis quæ naturali lege dictantur, unum maxime cognitum et pro iis quæ inde fluunt latissimè diffusum est. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; quare, qui alteri calamitatis aliquid struunt, aut injuria quidquam vel damni inferunt, cum hæc à se abstinere velint, in legem naturalem peccant: quam simul ignorare nequeunt, dùm, quæ in alios admittunt, sibi irrogari nolunt. Unde et Deus Isaie vocibus peccatores appellat: *Redite, prævaricatores ad cor, Isaie 46.* Quam verhorum vim ut peccatores sentirent, sic ex eis seiscitatur Augustinus: *Quis vos docuit nolle ne quis bonis vestris manus adferat, ne quis vos ipsos malè habeat, aut durius quidquam in vos statuat? sed num putas te solum talia pati nolle? Age, si non vis pati ista, nunquid solus es homo?* Et Emmeratione in Psalm. 59: *Nemo est qui caudat dicere, bonum est adulterium, bonum est homicidium, bona fraus, bo-*

nam perjurium, nullus prorsus hominum. Nam, qui illa etiam faciunt, clamant mala hæc esse quando puniuntur.

EROTEMA III.

Quibus potissimum rebus homines ante diluivum lege naturali viventes suam erga Deum religionem definiabant?

§ 28. Resp. 1°: Basin dicendorum ante supponimus in exploratâ eorum veritate, quæ Moyses et alii post eum scriptores theopneusti de mundi originè et vario hominum statu in sacris Scripturis enarrant. Mei hic instituti est; evidentissima argumenta operosè persequi, quibus *ὁδοὶ τῆς* Pentateuchi, et universi sacri codicis adversus Hobbesium, Peirerium, Spinosam, aliosque impios omnis revelationis osores, et malignos eorum conatus defenditur. Eam sibi operam pridem desponderunt viri celeberrimi, ac inprimis doctissimus Petrus Daniel Hæctius in nobilissimo opere *Demonstrationis Evangelicæ*, in quo apodicticè et mathematicè divinæ Scripturæ *γρηγορήσια* et antiquitatem à calumniis Atheorum vindicat. Arctius ratiocinatio illa adstringi non potuit, totaque ita conserta est et contexta, resque aliæ ex aliis nexæ et inter se aptæ colligatione necessariâ ita coherent, ut nullis divelli argumentis, ratione nullâ labefactari queant, nec assensum lector possit abnuere; præsertim si animum, ut auctor et res ipsa postulat, adhibeat studiosum veritatis, non contumacem, tantùmque ibi demonstratis adjungat fidei, quantum aliis rebus solet adjungere, quæ parâ roboris rationibus nituntur. Sophismata porrò, fraudes et cavillationes, quibus scriptores impii fucum hodiè incautis facere conantur, magnificè eludunt ac triumphantium ritu proterunt, qui hæc ætate in Galliâ hanc sibi partem sumperunt. Ejusmodi sunt: *La Religion vengée, ou Réputation des auteurs impies, par une société de gens de lettres*, à Paris. II. *Lettres Critiques ou Analyse et Réjutation de divers Ecrits modernes contre la Religion*, etc., ac similes magno numero laureatæ pagellæ.

§ 29. Resp. 2°: Religionem suam homines ante diluivum viventes constituiebant, 1° in DOGMATIS, et quidem primariis de Deo, ut auctore naturæ, conservatore, ultimo fine, qui et benè gesta et præmio se digno adficeret, et impia facinora certis suppliciis vindicaret. Ex quo simul animas hominum à morte superstities, et immortales fore intelligebant, simul et Deum sibi timendum, amandum omniq; cum exteriorè tàm interiorè cultu prosequendum esse agnoscebant. (§ 11, 16, 21, 24.)

§ 30. 2° In officis RELIGIOSIS interni et externi cultûs, per *amorem Dei* super omnia, et *dilectionem proximi* ad Deum; cognito enim, homines cæteraque omnia ab infinitâ Pei bonitate, sapientiâ ac potentiâ proflixisse, planissimè cum ex rationis lumine, tùm ex majorum *παρεδόσεις* intelligebant, cum rebus creatis omnibus infinito excessu præcellere et ab homine rationis compote præponendum esse. Eisdem ex principis manabat amor ille, quo cæteros omnes naturâ ipsi similes, et ab eodem præpotenti Deo ad suam

similitudinem conditos tanquàm fratres prosequerentur, non tantùm omnem ab iis injuriâ abstinentes, sed et verâ singulos charitate propter Deum complectentes. Interiorè proinde affectum externis quoque officiis contestari, et solebant et amabant; adversus Deum nempe *precibus, laudibus, votis, victimis*, et varii generis sacrificiis: *Holocaustis*, quidem, ut agnitionem supræmè in Deo excellentiæ, cui se penitus submitterent, testatam facerent: *Eucharisticis*, ut gratos se cumulatisimè Dei in se beneficiis exhiberent: *Impetratoriis*, quibus Dei opem in tot naturæ, peccato depravate, periculis flagitarent; ac demùm *Propitiatoriis*, ut sua adversus Deum peccata expiarent. Proximiis autem quid deberent, ex ipso, quo in se ferebantur, amore existimare poterant. (§ 27.)

§ 31. Longa Patriarcharum vita mirum quantum profuit, ut quæ de mundi creatione, de primâ hominis conditione, lapsu et meliori spe, cæterisque Dei consiliis et prodigiis à protoplastis narrata fuerunt, recenti semper memoriâ vigerent, et in seros posteros proferrentur: juvat rem in tabulâ exhibere secundum systema chronologicum. (§ 2.)

NOC

LAMECH simul cum	3	600
MATHUSALEM simul cum	4	600
ENOCH simul cum	5	300
JARED simul cum	6	300
MALALEEL simul cum	7	300
CAINAN simul cum	8	300
ENOS simul cum	9	300
SETH simul cum	10	300
ADAM simul cum	11	300

Patriarchæ ante diluivum viventes.

§ 32. Statum primo mundi ævo sacrificandi ritum satis decens exempla Abelis et Caini, de quibus Scriptura, Genes. 4, 5, 6: *Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino; Abel quoque obtulit de primogeniis gregis sui et de adipibus eorum; et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus; et ad Cain verò, et ad munera illius non respexit. Quem in locum S. Cyrillus; Cassianus, Procopius et seniel iterumque S. Chrysostomus asserunt fratres istos haud alio monitore ad sacrificandum accessisse, quàm naturali lumine quo noverant Deum, etsi nullius rei egeat, nostra tamen munera adeò non aspernari, ut iis etiam affici et honorari velit. Quibus adimplulatur S. Thomas 2-2, q. 81, art. 1, affirmans ex naturali ratione procedere ut homo rebus quibusdam sensu subjectis utatur, Deoque offerat in signum debite subjectionis et honoris ad eum modum, quo subditi dominis in agnitionem dominationis nonnulla de suis impendunt. Hoc, inquit, pertinet ad rationem sacrificii; et idèò oblatio sacrificii pertinet ad jus naturale, unde in quâlibet ætate et apud quâlibet hominum*

nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Notari præterea meretur, mentionem de Caini et Abelis sacrificio non ideò Genes. 1. c. fieri, quasi tum primum cõperit sacrificia reddere; lectio enim fontis hebræici Gen. 4. 3. factum est (*mikez jamim*) in fine dierum jure accipitur de anni fine et post messem, ubi quotannis gratiarum agendarum causâ Cain et Abel munera sua, et sacrificia Deo offerebant: quem morem cum ex ratione tum ex Adami exemplo hausisse videntur, atque ad posterò deduxisse; simul etiam aliis ex causis variis sacrificiorum genera, quæ deinceps lege divinâ certis ritibus faciendâ erant, celebrâsse. (§ 50.)

§ 55. 3. In MYSTERIIS QUIBUSDAM, dubitari enim nequit, ipsa naturæ jura perfectiorem in statum deducit, et beneficio divinæ gratiæ elevata fuisse, idque per ritus ac modos peculiare colendi ac implorandi Numinis; per fidem et spem in venturum aliquando Messiam humani generis redemptorem, tanquam remedium peccati quod originale dicitur, imò etiam illius quod actualæ appellamus; ubi scilicet perfecta in Deum charitas conjuncta fuerat, per rectè facta supernaturalis ac æterni præmii meritoria; per sempiterna item supplicia immortalis animæ admissi sceleris reæ destinata; denique per summa quedam religionis capita, e. g., *Anastasis et judicii universalis*, aliorumque similium, quorum non tam ita expressa extant vestigia.

§ 54. Ex eo quòd Scriptura sacra neminem in progenie filiorum Dei per Sethi lineam deductâ nominatim arguat, quin potius nonnullos præcipuâ laude colonestet, satis argumenti præbet assensendi, religiosum Dei cultum ex re et tempore constitutum ab his ac temperatum fuisse. De Patriarchâ Enos sacre paginæ disertis, verbis commemorant, Genes. 4. 26; tunc cepit invocare nomen Domini, non eò quod antea homines religioni nullam navâssent operam (§ 30 et 52), sed potius quòd consuetum Dei cultum solemnitate ornârit, ritibus ac cæremoniis certam in formam redegerit, unusque inter plures auctor fuerit, ut qui filiorum Dei nomine censerent vellent, ad preces et sacrificia stato tempore convenirent. Quin imò, teste S. Augustino, l. 15 de Civit. Dei, cap. 18, vatem egit prædicans, *æviturum populum qui secundum electionem gratiæ nomen Domini invocaret*. Equis verò ambigat, non paucos ex illâ jam hominum multitudine ad tam præclari exemp'ti imitationem sese composuisse, itaque paulatim confectam esse disciplinâ sacratoris formam in colendâ religione, et Sacris procurandis cum theologicâ eorum notitiâ que ad res divinas pertinent. Quo maximè facit diversitas lectionis in Hebræico Genes. 4. 26, *az haichal likro beschem Adonai*, tunc captum est ad invocandum in nomine Domini, sc. plures exemplo Enosi persensu in eadem instituta consenserunt adeò, ut hoc sensu Chaldee Paraphrastes videatur dicere h. l., *tunc inceperunt filii hominum invocare*, præsertim cum verosimile sit, ab Enosi ritum colendi Numinis non solis verbis, quæ faciliè in auras abeunt, aut aliorum ignorantia, oblivione, vel malitiâ perverti queunt, sed litteris, characteribus aut symbolis traditum et consignatum fuisse; negari enim illi ævo tot prærogativas ornato non debet, quod nostræ, aut Patrum memoriæ per familiare fuit.

§ 55. Messiam olim venturum, hoc in eis illius ætatis, si potissimum, qui cogitationes suas ad Deum præ cæteris referebant, ignorare non poterant cum ex illis quæ ex doctrinâ Protoplastarum de muliere, quæ semine suo serpentis caput efflura esset, accepisse creduntur, tum ex renovatâ nonnunquam ejusdem Redemptoris prædicatione; ob eam namque spem, ut S. Epiphanius l. 4, advers. hæres. hæres. 50, cum aliis docet, *Lamech Mathusale filius Genes. 3, 29, de Noemo sibi nato dixit: Iste consolabitur nos ab operibus, et laboribus manuum nostrarum in terrâ cui maledixit Domi-*

nus. Nempe alludens ad Hebræicum *Nuach* וְנָחָה *quiescere* et prophætico afflatus spiritu filium suum appellat *Noe* sive *Noach*, quòd futurus esset pater *Messia*, verissimi pacificatoris, et lætissimi mortalium consolatoris, qui *Noach* et nunc parentes suos solaretur spe, mundum aliquando magis castigatum et justitiâ conspicuum futurum, atque illâ ætate erat; nempe quando is quem sub vocabulo *quietis* designat, *requiem nobis dabit à laboriosis operibus, hoc est à peccatis nostris*, ut ait S. Epiphanius. Voluit insuper suavissima Dei benignitas ab ipsis quodammodo mundi incunabulis luccientem *Messia* figuram extare in his quæ circa *Abelem* contigerunt; qui *Matthæi 22* et *Luc. 11*, *justi* encomio per *Christum* celebratus est, quòd illum suâ in personâ figuraret, qui primus justitiæ et sanctiatis auctor est. 2. *Natus* siquidem est *Abel* orbe per peccatum Adami in deterius commutato; *Messias* verò terrarum orbe *Idolomanicæ* sordibus ac scelerum colluviè latissimè opplo. 3. *Evam* non tam viventium quàm morientium matrem habuit *Abel*; meliorem *Evam*, veram viventium matrem *Mariam* sibi in parentem delegit *Christus*. 4. *Abel* ovium pastor quidni bonum pastorem, et animarum nostrarum episcopum designet? 5. *Ille* aut virgo fuit, aut creditus est, altum de ejus progenie silente Scripturâ; hic et virgo, et virginis filius, virginitatis auctor, sponsus et exemplum. Præterea *Abel*, sacrificium Deo præstantissimum obtulit, factus et ipse per martyrium hostia; atqui idem modo planè inexplicabili tam in coenaculo, quàm in cruce summe Sacerdos noster immolavit, cujus etiam sanguis elatiori voce etiamnum hodie misericordiam apud Deum exorat, quàm sanguis *Abel* in fratricidam disersus fuit. Veruntamen non cui fidem superare videatur, sanctos ejus ævi Patriarchas divino lumine collustratos eo oculo in figuratum contuitos esse, quo nos figuram respiciamus?

§ 56. Apostoli ad Hebræos doctrina his admodum consuetanea perhibet; *fide*, inquit cap 11, 4, *plurimam*, Gr. *περισσοτή*; h. e., præstantiorem majorisque pretii hostiam *Abel*, quàm *Cain*, obtulit *Deo*, sc. *Fides* viva, efficax et per actus patriæ, sacrificii, devotionis et charitatis operans ac præmia in caelis proposita respiciens excitavit *Abelem*, ut amplioribus hostiis divinam rem conficeret. *Fide Henoch translatus est, ne videret mortem*; videlicet fides futuræ remunerationis stimulus addebat *Henocho*, ut ad studia clarissimarum fidei actionum magno animo incumberet, quibus cum *Deo ambulavit* tanquam amicus cum amico, aut potius tanquam servus cum domino jugi commercio conversatus, per quæ tanta sibi merita cumulavit, ut à *Deo* ex humano consortio abreptus et translatus in paradisum fuerit. At idem, teste S. Judâ Apostolo, vaticinium de supremo orbis judicio edidit, dicens: *Ece venit Dominus in sanctis nullibus suis facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, etc.*, quod sive divinitus Judæ inspiratum, sive continuatâ prophetiâ, aut notitiâ Apostoli pervenerit, manifestè per receptis apud Patriarchas dogmatibus perorat. Adicit demum *Paulus*, l. c.: *Fide Noe responso accepto (per prophetas, h. e., oraculo Dei admonitus) de his quæ adhuc non videbantur, sc. de futuro orbis diluvio, metuens (gr. ἐπισημαίνω, h. e., Deum, cujus timorem alii abjecerant, reverentis) aperuit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum*. Ita enim verò *Noe*, vir justus ac perfectus, à Scripturâ prædicatus, justitiâ ac penitentiæ præconem se, et magistrum præbuit, impendentem humano generi divinam ultionem cum voce, tum missis quaeversum nuntiis vel epistolis denunciavit, ipsoque centum et amplius annos hominibus saluati timore percellendis inexplibili charitate impendit. Jam verò tantis religiosi cultus magistris, qui simul divinæ voluntatis interpretes, simul rerum futurarum presciji fuerant, quàm copiosâ religionis notitiâ imbuti mundus et collustrari poterat!

EPIGRAMA IV.

Quibus modis homines post diluuium, ante Legem Mosaicam viuentes, religiosi erga Deum fuerunt?

§ 57. Isidem ferè, quibus ante diluuium, quamdiu scilicet ab auita maiorum pietate, sano rationis instinctu, et doctrinâ religionis per manus quodammodò traditâ non desciverunt: quo autem pacto conservari ista ab ipsis mundi primordiis, et ad Abrahamum usque profecti possent, altera de Patriarchis post diluuium tabula ostendit.

THARE simul cum	75
NACHOR simul cum	41
SARUG simul cum	209
REU simul cum	207
PHALEG simul cum	209
HEBER simul cum	207
SALE simul cum	118
ARPHAXAD simul cum	118
SEM simul cum	180
NOE simul cum	180

Patriarchæ post diluuium undè viuentes.

1 Sem	448	500
2 Arphax	558	500
3 Sale	515	435
4 Heber	935	435
5 Phaleg	259	259
6 Reu	219	259
7 Sarug	487	259
8 Nachor	148	148
9 Thare	138	205
10 Abraham	130	180

Sem itaque à Noëmo omnia veterum Patriarcharum instituta totumque religionis *θεοταρα* tam longo, quo unâ vixerunt, spatio discere atque ad eò oculis usurpare poterat, isidemque presidiis cum posteris suis communicare. Unde etiam à diluio religiosum cultum exercebant.

§ 58. I. SACRIFICIIS, PRIMITIIS, DECIMIS. Sacrificandi quidem institutum tum ex naturali instinctu tum ab exemplo maiorum et doctrinâ repetebant (§ 32). De offerendis Deo *primitiis* sive primis fructibus in gratiarum actionem pro frugibus terræ, item de *decimâ* fructuum divino cultui impendendâ nihil lege naturali definitur; licet ut tam iusta quàm illa sacros in usus conferantur, naturali juri et rationi omnino consentaneum videatur. Decet sanè ut Deo, h. e., honori et cultui ejus, à quo in mortalium commoda liberali largitione tam multa effunduntur, et prima quæque et justa insuper portio ad quem qualem beneficii recognitionem rependantur. Unde non solum patriarchas, sed etiam gentiles huic se mori accommodasse accipimus.

§ 59. Gen. 8, 20. *Edificauit autem Noë, arcâ egressus, altare* (heb. *nizbeach* à *maectandis* victimis dictum) *Domino, et tollens de cunctis pecoribus et uolueribus mundis, obtulit holocausta super altare*. Gen. 12, 7, 8. Abraham in Chananiidem ex Harau progressus, primò *peruenit ad locum Sichem usque ad conuallē Mambre, quæ deinde illustris ob eximios ibi in Abrahamum collatos à Deo fauores appellata est. . . . edificauit ibi altare Domino*, in quo scilicet victimas Deo obtulit gratiarum agendarum causâ, quòd Deus eam suis posteris regionem addixisset. Inde iter pro-

secutus est § 8 ad montem, qui ad orientem erat ciuitatis *Luz*, deinceps *Bethel* dictæ, ac pari ibidem religione defunctus est, edificando scilicet altare eorum suis ac extraneis verum Deum predicando, laudando et oblati ritè victimis celebrando. Quid prò religiosissimus ille patriarcha gesserit, dùm ad Isaacum Deo immolandum se accingeret, scimus ex Gen. 22, dùm ad fœdus solemnè ritu cum Deo percutendum certa animalia et aues in sacrificium eligeret, ex Genes. 15. Actiones Melchisedechi sacerdotio proprias legitimus Gen. 14. Jacob Genes. 28 lapidem *erexit in titulum*, heb. *mazepa*, sive in monumentum ad memoriam rerum ibi gestarum tum apud se, tum apud posteros conservandam, eum etiam in signum propositi, quo jam tum animo designabat altare eodem loco extruendum, etc. Genes. 55, 14, *erexit titulum lapideum*, qui et monumentum esset factæ sibi à Deo promissionis, et simul altare, quo ad sacrificandum et libandum, h. e., ad libamina in honorem Dei effundenda utitur. Quibus ab exemplis pronum est conflare, quàm statè illius ætatis religiones fuerint in excitandis ubique aris et pecudibus frugibusque vario ritu immolandas.

§ 40. In primò ab Abrahamo factum esse ante legem Moysis, disertis verbis diuina Scriptura tradit, Genes. 14, 20, *et dedit ei, sc. Melchisedechi, decimas ex omnibus* et quidem intuitu sacerdotii et ministerii publici; nulla enim alioquin vis esset argumenti Paulini ad Hebr. 7. Abrahæ avi exemplum concepto ad Deum votè secutus est Jacob Genes. 28, 22. *Lapis iste, quem erexit in titulum*, inquit, *vocabitur domus Dei; cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi*; quo autem pacto votè se religione Jacob expedierit, an ipse dederit, an, ut putat Oleaster, posteros suos eâ lege voluerit adstringere, ut honorum omnium decimas penderent iis quibus offerri Deus iuberet, id verò Scripturæ testimonio definire non licet.

§ 41. Certè *Herodotus* in Clio testatur *Croesum* ad Persarum regem *Cyrum* prolocutum: *Siste, inquit, ad singulas portas aliquot ex tuis satellitibus custodes, qui velent exportari opes, ut earum decimæ Joui necessariò reddantur*. Similiter *Agis*, inquit *Xenophon*, *Delphos profectus est, eè decimam Deo obtulit*. Neque minus de Latinis scriptum reliquit *Tullius* l. 1 de Nat. Deor. *Herculi*, inquit, *quisquam decimam votu unquam, si sapiens factus fuisset?* In more apud veteres Romanos positum quoque fuit, nemini fas esse, novas fruges aut vinum gustare antequàm sacerdotes primitias libassent, ut *Plinius* refert l. 18, cap. 2.

§ 42. II. In OFFICIIS AMANDI ET ADORANDI DEUM (§ 30) quæ primùm mente et spiritu, tum externo corporis habitu et signo externo exequi decuit; quanquàm jure naturali defuitum nihil exteriori in cultu fuerit.

Abraham viso et audito Deo cecidit pronus in faciem, Genes. 17, 2, sub schemate angelico adorauit in terram. Genes. 18, 2. Eliezer viso factæ precatationis effectu, inclinauit se et adorauit Dominum. . . . prociens adorauit. Gen. 24, 26, 52.

§ 43. III. In LEGE REFRENDE GRATIE, SPE ET PRECATIONE (§ 24). Deus enim, rerum omnium conditor, vite humane administrator, ac mortalium supremus iudex, cum finem se excellentiorem nec habeat, nec habere possit, suâ item est et omnium mentium plena summaque felicitas. Has leges altè sibi impressas multimodis testati sunt, qui post eluuium vixere.

Abraham et Jacob varias suans stationes peculiari nominis implorandi ritu nobilitauerunt, in *Bethel*, Gen. 12, 8; in *Bersabee*, Gen. 21, 33. Jacob isidem in mansioibus ac nonnullis vitam, victum, liberos, sua omnia Deo horum largitori gratus ascribit, Genes. 35, 9, 48, 15.

Ha Melchisedech ob victoriam ab hostibus Abrahami fortitudine relatum honorem Deo defert, Genes. 14, 19.

§ 44. IV. IN VOTO AC JUREJURANDO. Nempe vota libera rerum præ aliis Deo gratiorum ad cultum juris naturæ permissum, non verò ullæ lege præceptum referuntur. Ejusmodi se voto obstrinxit Jacob iter in Mesopotamiam prosecutus, Gen. 28, 20. *Vovit etiam votum dicens: Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in viâ per quam ego ambulo..... erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste quem erexi in titulum vocabitur domus Dei* *.

Porro *jurjurandum*, quo divinam veritatem invocamus, quo omnis penè controversæ finis queritur, aut confirmatur, Hebr. 6, 16. Jure naturæ licitum justumque censetur, scilicet, si veri Dei nomine emittatur; certis tamen ritibus non utitur, sed humano arbitrato variis **.

§ 45. * Neutiquam Jacobi verba eum in sensum accipias est, quasi ipsam *interiorem* Dei cultum, cujus religionem nemo non adstringitur, voto certis conditionibus sibi imperaret, firmaretque, hic enim religiosi voti materiam nullo modo habet, et Jacobo aliunde status sanctusque fuit. Sed quem quis pro certo polliceri ac confirmare potest, *externum* peculiari modo, loco ac tempore exhibendum cultum; is enim verò Jacobo votum nuncupanti propositus erat: promittit, altare ab se erectum eo in loco iri, in quo visio oblata ipsi esset, locum à se nomine *Bethel* (domus Dei) eorum, quæ ibi acciderant, in memoriam decorandum; et tandem se decimas honorum omnium Deo præsiturum, si Deum sibi ac itineri suo liberalius faventem ac propitium habiturus esset. Hæc si ex animi sententia non succederent, damnari voti volebat.

§ 46. * Plura jurjurandi à patriarchis editi exempla sacer codex profert. Abimelech, ne quid detrimenti ab Abrahamo sibi timendum esset, jurjurandi ad eo religionem exigit, Gen. 21, 25, et quidem *Belohim* pariter cum Laban mutuum de amicitia fœdus percutere cum Jacobo vellet, Genes. 31, 33, ipse quidem falsa numina cum vero Deo commiscens testes appellat *Deum Abraham, Deum Nachor, et Deum patris eorum*, sc. Thare; Jacob autem jurjurandi vim religiosi colens per unum *Deum, quem tenuit Isaac*, adjuravit. Idem filium suum Joseph, Gen. 47, 31, ut corporis sui exuvias in avito Patrum sepulchro terræ Chanaan conderet, jurjurando obligavit. Quid porro eundem inter Jacobum et Esavum, dum ille hujus jus ex natalium prerogativa emere cuperet, intercesserit, manifestum est ex Genes. 25, 33, non ita, quo ritu in jurando processerit. Ex maxime raro ritum genere æstimare illud debemus, quod Eliezer manu subter femur Abrahami posita sacramento se obligavit, Gen. 24, 9. *Μυστηριώδες* quid habere illi multis videtur et ad Messiam ex Abrahami progenie nasciturum, per cujus quoque nomen jurasset, pertineret.

EROTEMA V.

Utrum ante legem Moysis data fuit hominibus lex aliqua positiva divina?

§ 47. § 1. Quod si *legis* * nomine accipimus plurimum legum multitudinem, prout ab uno legislatore traduntur in ordine ad instituendam, sive dirigendam aliquam rempublicam vel congregationem hominum secundum peculiarem quemdam statum, pro certo ponendum est nullam ejusmodi legem ante Moysen extitisse; communi enim et receptâ divisione omnem legem in *Veterem* et *Novam* partimur, ** neque ex Scripturæ testimonio repetere possumus peculiare de

sacrificiis et sacramentis, de aliis religiosis ritibus aut moribus leges. Unde quidquid temporis ab Adamo ad Moysen usque lapsus est, *lege naturæ* comprehendimus, à quâ neutiquam separamus *legem*, hoc sensu connaturalem, *** *GRATIA* sive *legem fidei*; quippe secundum ordinariam Dei providentiam; ut Suarez l. 1 de nat. legis in communi cap. 3, docet, nunquam illâ potuit mundus omnino carere, cum ex doctrinâ Apostoli Roman. 2, 5, *factores legis* semper potuerint divinæ gratiæ auxilio *justificari*.

* Eum in sensum Sacra Scriptura de lege sæpius loquitur. Sic Joan. 1, 17: *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*. Idem apud Paulum in epistolis ad Romanos, præcipue ad Galatas, eadem notione accipitur, sicut etiam lex gratiæ tanquam una lex ad Romanos 8, appellatur: *Lex Spiritus vilit*.

§ 48. * Quidquid toto veteri Testamento continetur, *legis veteris* nomine designari multis ex Scripturâ locis ostendit S. Hieronymus Epist. ad Algasiam; id tamen nominis præcipue tribui collectioni præceptorum discimus ex eo quod lex dicatur *per Moysen data*, ipseque Christus illam divisionem instituat, ubi Luc. 24, 44, ait: *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis et psalmis d. m. e.* Alteram verò *legem*, quam novam nominamus, promissit Deus Jeremia 31, 33: *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam*: eadem indicator apud Isaiam 2 et Micham 4: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem*: hæc demum est *lex Fidei*, Roman. 3, *Gratia*, sive *lex Gratia*, Galat. 5.

** Naturale quodam modo appellatur, quod cum naturâ concretum est, semperque in illâ perseveravit; itaque lex illa Gratia semper humana in genere fulsit, nullo enim tempore id accidit ut in totâ hominum universitate, sive omni in Ecclesiâ lumen fidei deesset, aut supernaturali illâ lege divinâ homines penitus carerent; quippe quâ destituti ad Cœlestem beatitatem efferre sese non possent.

§ 49. § 2. Nonnulla sacra ex Scripturâ colligi videntur; quorum observatio ad alias quoque gentes manavit, quæ vel soli juri divino vel juri naturali et divino simul adscribere Patres ac interpretes solent. Ejusmodi sunt *perpetuus matrimonii nexus*, quo viro prohibetur uxorem repudiare et alteram ducere, Genes. 2, 24. * *Fuga polygamia* simultaneæ, ut ne vir simul cum pluribus uxoriibus in matrimonio possit vivere, Genes. 1. c. *. *Sabbathi*, sive diei septimæ cultus religiosus saltem jam tum designatus. ***

§ 50. * *Jure divino*, status conjugii ab ipso mundi primordio pactum seu vinculum novavit *perpetuum* atque *indissolubile*, idque ratione universalitatis hominum etiam paganorum, quippe et isti non minus ac fideles submittere se divinis imperiis debent; quomobrem Deus, ut Christus, Matth. 19, asserit, Adamo matrimonii legem insinuat Genes. 2, 24. *Refrinet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suæ; et erunt duo in carne unâ*; quibus sanè verbis arcuissima et individua significatur conjunctio, quam Hebræus voce *dafak, agglutinabitur*, Græcus voce *πρὸς αὐτὸν θύεται* emphaticè exponit. Unde permissio repudiandi uxoris à Moysè subin Judæis *ob cordis duritiem* facta ex plurimum theologorum sententiâ ac præcipue Estii in 4, dist. 35, Sect 9, eisdem coram divino iudice culpâ liberus non præstitit, sed illâ solum penâ quâ qui fidem conjugii violantur lapidibus obruendi erant. *Ab initio autem non fuit sic*, inquit Servator, Matth. 19, 8, qui et sublata Moysis permissione matrimonii nexum primæ institutioni vindicavit. Hic porro nexus, quatenus *spectato jure nature* firmus et indissolubilis

existat, non unus est auctorum consensus; eam tamen perpetuitatem, *spectato naturæ statu*, naturæ rationali admodum consentaneam esse, plurima possunt momenta persuadere. De quo ex professo disputant, qui de jure naturæ et gentium sanis è principis argumentantur.

§ 51. ^{***} Polygamiam, quatenus *juri naturæ* repugnet, haud proum est definire: eamdem jure naturali prohibitam multi conantur evincere tum ex fine primario itemque secundario matrimonii, tum ex incommo- ditate societatis humanæ; qui secus opinantur, illis maximè, quæ Sacra Scriptura de laudatissimis olim viris poly- gamis offert, fortiter insistant. Sed enim *spectato jure divino* ab incenabilis mundi conjugum, habitâ etiam ratione omnium hominum, vinculum duorum nolavit: non enim dictum accepimus: *Adhaerebit uxoribus, sed uxori; non tres vel plures, sed duo erunt in carne una*; itaque in lege veteri dispensatum cum Patribus ad multiplicandum populum fidelem fuit; in lege novâ autem polygamiam divino jure prohibitam, nemo catho- licorum inficias ibit, asserente Trid. sess. 24, can. 2: *Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nullâ lege divinâ esse prohibitum, ana- thema sit.*

§ 52. ^{***} *Benedixit Deus diei septimo et sanctificavit illum*, Genes. 2, 3, sc. segregavit eum diem à cæteris, plurimas ei tribuendo prerogativas jam tum eo consilio, ut in Judæorum religione esset sacer et divino cultui dedicatus. Qui mos latissimè se diffudit. Insignis est locus R. *Gedaliae* in Catena Galatae, quo in confesso apud ethnicos esse ait, universum orbem sabbatum celebrare. Insignis et ille Josephi, l. 2 contra Apionem: *Ὁδὴ ἔστιν οὐ πόλις Ἑλλήνων οὐδέ γενομένη, οὐδέ βασιλευσ, οὐδέ ἐ θεοῦ, ἔθνα μὲν τὸ τῆς ἐθνομύθου, ἢ ἀρχοῦντες ἡμῶς, τὸ ἔθνος οὐ διακροῦσθαι.* Nulla omnino urbs est vel Græcorum vel barbarorum, neque ulla gens ad quam non penetraverit mos celebrandi septimi diei, quem feriati traducimus. Vetusissimam sabbathi originem docet etiam Herodotus l. 2, uti observavit Grotius, de Verit. Rel. Christ. l. 1. Consentit Tacitus l. 5. Hist., sed falsam Judæici sabbathi originem prodit; scimus enim plerosque populos sacrum habuisse septimum diem, et die hoc mundi creationem absolutam existimasse. Nolim tamen positivum Dei præceptum Adamo de sabbathi cultu datum inde deducere, cujus nullum sat cer- tum in Scripturâ vestigium extat; præsertim cum ex- ploratum non sit, sabbathi diem ante Moysen legem solemnitus vel celebratum vel observatum fuisse.

§ 53. R. 3°. Verosimile est ante legem Moysen datum fuisse à Deo hominibus interdum unum vel alterum præceptum peculiare, quod nempe pro divinæ voluntatis et sapientiæ consilio illius temporis rationi- bus accommodatum et opportunum erat. Mentionem de nonnullis sacre item paginæ inferunt. 1°. Homini adhuc innocenti lex non comedendi de ligno scientiæ boni et mali, Genes. 2, 17, disertè proponitur. 2°. Ut ne filii Dei, h. e., oriundi è familiâ Sethi matrimo- nio commiserentur cum filiabus hominum, sive ortis ex familiâ Caini, Genes. 6. 3°. Ex communi theo- logorum doctrinâ datum hominibus, post peccatum Adami, fuit præceptum de usu alicujus sacramenti, quo possent non solum adulti, sed etiam à labe pec- cati originalis purgari. 4°. Discrimen inter animalia munda et immunda repetimus ex Genes, 7, vel in ordi- nem tantum ad sacrificia, si, quod communior senti- entia tenet, ab esu carnis ante diluvium sese absti- nuerunt; vel etiam in ordine ad cibum, si fortè, quod nonnulli autumant, carne tum vescerentur. 5°. Post diluvium hominibus in lege naturæ etiamdem vi- ventibus duo nominatim præscripta legimus, nempe,

Genes. 9: *Carnem cum sanguine non comedetis*; et Genes. 17: ^{***} *Tu ergo custodies pactum meum...? circumcidetur ex vobis omne masculinum.* ^{***}

§ 54. ^{***} Etsi de lege quæ hominibus ante diluvium viventibus occisionum animalium aut carnis in cibos usu interdiceret, nihil explorati tenemus, potiori tamen ratione dicendum videtur, non tantum religiosiores Sethi nepotes, sed et alios vel semper vel plerumque ab edendâ carne abstinuisse: Sethianos quidem ac maximè Patriarchas religio major et temperantia ab alimento carnis satis superque avocârunt; alios quibus per religio ac severior disciplina non erat, fructus terræ tum sapidiore, vel certè nausea quædam ob multiplicem alimentis, quod à carne habetur, impuritatem, et ipsa ejus avi simplicitas intra limites temperatissimi victus continuerunt.

§ 55. ^{***} Fieri facile potuit ut Noe naturæ ductu, consuetudine aut parentum suorum institutione usum discernendi inter animalia haberet, in ordine potissi- mum ad sacrificia; quam differentiam Moyses antici- pato nomine significavit per discrimen mundorum animalium et immundorum, quamvis talia ex ritu legis non essent; nec fortassè omnino idem cum illo discrimine, quod postea lege veteri fuit sancitum.

§ 56. ^{***} Lati hujus præcepti observatione videtur Deus non minus experiri voluisse ac exercere hominis post diluvium obedientiam, quam deterrere eum à fundendo humano sanguine; simul etiam sanitati hominis consulere, cui à sanguine copiosius et frequen- tius in cibum adhibito non leve incommodum accedit. Cæterum cum omne præceptum positivum legi naturæ superadditum lege novâ per Christum invecitâ cessa- verit, desinit pariter illud de sanguine non comedendo; fœrcinuum alioquin usus aut suffocatum, v. g., in columbulis non emisso sanguine jam nunc in prohibitis censeretur, quibus tamen fideles, conscientia nihil obestrepente, vescuntur. Quare, quæ, Act. 15, 20, 29, rursùm prohibentur, non omnes fideles omni tempore afficiunt, sed, vel eos tantum, qui Judæis finitimi erant, vel tandem, donec Judæi cum gentilibus unam in Ecclesiam coalescent, quæ conjunctio ut esset facillior, submovendum id maximè erat; quod Judæorum cum gentilibus conversationem et convic- tum impediret.

§ 57. ^{***} Præcepto isto lex vetus, inchoata fuisse quodammodo videtur, quæ scilicet à Deo singulari ratione anticipata per aliquod tempus fuit, quod multiplicando populo, cui ex peculiari delectu danda deinceps lex erat; sufficeret. At enim cum generale præceptum de usu ejusdem sacramenti sive signi antecederet, quod ad impetrandam à Deo, mediante fide Christi, remissionem peccati originalis valeret (§ 53), dici commode potest, et istud generale per legem vel consuetudinem humanam fuisse determinatum, et illud de circumcissione determinationem prædicti generalis speciatim à Deo pro Israël's populo factam continuisse.

EROTEMA VI.

Quid de Noachidarum præceptis sentiendum est?

§ 58. *Adverte*: Hebræorum magistri præcipuis in libris suis recensent præcepta quædam Noachidarum, quibus solis, utpote *juris naturalis Noachidæ* sive omnes gentes ab Hebræis distinctæ tenerentur, cum Hebræis tanquam populo speciatim electo peculiariora per Moysen à Deo præcepta fuerint tradita. Majora autem illustriora septenario numero complectuntur, iisque ut se submitterent, adigebantur à Judæis *proselyti domi- cili*, sive ii qui ex gentibus terram Israeliticam pacis vel alterius commodi causâ incolabant citra Judæismi professionem. Solent autem hoc ordine plerumque recenseri.

I. *De cultu extraneo* sive de fugâ idololatriæ et cuiusvis superstitionis.

II. *De maledictione Nominis Sanctissimi.*

III. *De effusione sanguinis*, sive homicidio.

IV. *De revelatione turpitudinum*, sive illicito concubitu.

V. *De furto et rapinâ.*

VI. *De iudiciis*, seu regimine forensi ac obedientiâ civili.

VII. *De membro animalis viventis non comedendo.* De quibus nunc procedit questio, ad quam

§. 59. n. Præcepta Noachidarum imperfectam, incertam et mancâ juris naturalis disciplinam exhibent. 1° quia ex his non conficitur principium omnibus certum, ex quo naturæ præcepta vel evidenter fluant, vel saltem ad vim demonstrationis deduci et inferri queant. Tantum videatur Noachidarum auctoritas, quam non nisi ex Hebræorum *אפודוסי* accipimus, omnes ut populi persuaderi illa et ad parendum constringi possint? 2° Præceptis illis non nisi Hebræorum sensu, non semper rationi aut veritati consentanea, continentur: et cur ex Hebræorum mente eisdem non alii, nisi *Proselyti domicilii* obligentur? 3° Ipsi in præceptis inventitur, quod deficiant in necessariis, et aliunde permissis repugnent. An non enim è primis naturæ principiis constat, (§ 21) Deum *positivo cultu* colendum esse atque amandum? quid igitur priora duo horum præceptorum solum in iis versantur, à quibus declinandum est? Cur septimo præcepto inhibetur, quod, Deuteronomii 14, 21, permitti gentibus intelligitur? *Quidquid morticinum est, non vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei, qui tu populus sanctus Dei es.*

§ 60. Certius ista præcepta ex Jobi commentariis pelissset Joannes Seldenus, famosus Angliæ jureconsultus, qui seculo elapso hanc Noachidarum disciplinam ex Hebræorum documentis eruit et orbi proposuit. Luculenta enim eo in libro ante legem Mosaicam conscripto vestigia sex priorum præceptorum exstant, e. g. I. *De cultu extraneo*, cap. 31, 26: Si vidi solem... et letatum est in abscondito cor meum... quæ est iniquitas maxima, etc. II. *de Blasphemiâ*, cap. 1, 5: Ne fortè peccaverint filii mei et benedixerint Deo in cordibus suis. III. *de Homicidio*, cap. 31, 29: Si gavisus sum ad ruinam ejus, etc. IV. *de Adulterio*, ibid. § 9: Si deceptum est cor meum super muliere: et cap. 24: Oculus adulteri observat caliginem: it. cap. 31, 1. Pæpigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. V. *De Furto* ibid. Alii terminos transulerunt, diruperunt greges: it. cap. 31, 7. VI. *de Iudiciis*, cap. 27: Quando procedebam ad portam civitatis... Pater eram pauperum.

Auctore Seldeno, l. 5, cap. 6, *de Jure naturali et Gentium juxta disciplinam Hebræorum*, fornicationem jure naturali licitam putabant: quod sæd erratum est tum ex propositione damnatâ ab Innocentio XI: *Fornicatio non est mala secundum se, sed solum ut prohibita à Deo*: tum ex gravibus solidarum rationum momentis, de quibus P. Schwarz S. J. de Jure Nature, l. 1, tit. 4, de officio hominis erga seipsum.

EROTEMA VII.

Quibus modis homines ab avità religione ad idololatriam desciverunt?

§ 61. n. I. Impensa idolis et falsis numinibus vene-

ratio, ac generatim omnis cultus impius, supersticiosus, sacrilegus originem suam variis è causis trahere poterat; prima tamen et potissima non longius arrescenda, sed ipso ab homine in pejora prolapsa repetenda citra controversiam est. Quid enim humani cordis depravatio, rerum ante gestarum oblivio, præsentium ignorantio, fastus, audacia, mala cupiditas, ardens studium in res sensibus subjectas, brutæ affectiones, effrenis proci alicujus amor, præpostera patris in filium, sponsæ in maritum dilectio, intemperata subditorum in principes, filiorum in patres pietas, vilis adulatio, nimia donorum in rebus ac personis effulgentium admiratio, quid, inquam, hæc similesve causæ vel solæ vel simul junctæ efficere facilius poterant, quàm ut mentibus offunderetur caligo, habitæ ac rebus cælestibus cognitio excideret, et innata hominibus de Numine idea illuc paulatim detorqueretur, ut quos mortales inmoderatè amabant et æstimabant, eisdem divinos demùm honores impenderent.

§ 62. n. II. Peculiares causas varii varias assignant; ac in primis auctor libri *Sapientiæ* præcipuus idololatriæ fontes ostendit, cap. 13, 14, 15, inter quos ponitur 1° *supervacuitas* sive vanissima ambitio, de quâ S. Athanasius: *Hominum ambitio idololatria in mundum inducta est.* 2° *Furiosus amor* in defunctos, filiorum in parentes, subditorum in reges. 3° *Fabrica imaginum* ac *statuarum.* 4° *Ignorantia Dei et fraus demonum;* ac summam complexus *Cornelius* à Lap. sic effert: *Idolum ergo finxit defunctorum amor et ambitio, prorexit adulatio et metus principum, firmavit fraus demonum, splendor idolorum, tot seculorum error et usus.*

Sapient. 14, 15: Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filii fecit imaginem; et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit, et constituit inter servos suos sacra et sacrificia... Tyrannorum imperio colebantur signenta, et hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quòd longè absentes, è longinquo figurâ eorum allatâ, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt, ut illum qui aberat, tanquam præsentem colerent suâ sollicitudine.

Sapient. 14, 18: Prorexit autem ad horum culturam, et hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia. Ille enim volens placere illi qui se assumpsit, elaboravit arte suâ, ut similitudinem in mediis figuraret. Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt.

Sapient. 14, 21: Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quantum aut affectui aut regibus deserientes homines, incommuniabile nomen lapidibus et lignis imposerunt... § 16, deinde interveniente tempore, comalescente iniquâ consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est (1).

EROTEMA VIII.

Quam in ætatem idololatriæ initium est referendum?

§ 63. n. I. Non improbable existimatur idololatriæ principium à consceleratis hominibus, qui ante generalem eluvionem vixerunt, repetendum esse. Rab-

(1) Confer Banerii Mythologiam t. 1; Fourmontii *animadversiones*, P. Turnemini programma quoddam ad fabulas explicandas in Trivultianorum Patrum literariis Ephæoricidibus propositum.

bini crimen superstitiosi cultūs Caini posteris obijciunt. * Consentiant iisdem scriptores Orientales; denique hominum ejus ætatis conditio et effrenis peccandi licentiā rem videntur persuadere.

Opinioni suæ, malè accepto verborum sensu, accommodant, quod, Genes. 4, 26, de Enos Scriptura commemorat, idque ex Hebraico ita reddunt: *Tunc captum est profanari nomen Domini*, illo scilicet idolis communicato; sed perperam hoc sensu explicari ostensum est (§ 54), ampliusque aliorum interpretum versiones docent; legunt enim cum S. Hieronymo Septuaginta: *Hic speravit invocare nomen Domini*. Itaque firmius opinionis suæ momentum statueret ex corruptione morum ac impietate, quæ in progenie Caini sive in filiis hominum omnia humana divinaque jura violavit et pessumdedit; de quâ Scriptura testatur, *cunctam cogitationem cordis fuisse intentam ad malum omni tempore, et omnem carnem corrupisse viam suam super terram*; quidni et atheismus et idolomanie scelus inva-luisset? (§ 61) (1).

§ 64. R. II. SOLEMNIS EPOCHA fuisse pro orbem idolatriæ ligenda esse videtur ad Babelicam linguarum confusionem; eum enim homines hæc pœnâ divinitus mulctati quaquaversum dilaberentur*, atque ad eò ab iis, penes quos castior Dei cultus ætiamnùm perstitit, longius disjuncti essent, facilè accidit, ut ex amore creaturarum rerum caligo mentis increseceret, verique Dei cognitionem paulatim exstingueret. Dùmque inter ea aliquis de altiore quodam numine idea retineretur, et ipsa ex se sat rudis rerum exteriorum pro sensus illapsarum imaginibus commiseretur, eò suâ quasi sponte vel certè urgente cordis depravatione (§ 61) proceperunt, ut quidquid vim se movendi aut excellentiæ quidquam vel potestatis præ se ferret, notionem divinitatis insignirent, et impio demùm cultu prosequerentur (§ 62.)**

§ 65. * *Josephus*, Antiq. l. I, cum Patribus plerisque videtur tenuisse, tam rapidos progressus idolatriam cæ ætate fecisse, ut brevi primas ubique obtineret; quæcumque enim Abrahami tempore oculos convertamus, nihil utique, nisi superstitionem et idolatriam offendemus. Affirmari tamen summâ veri specie poterit, idolatriam sensim et per gradus ad fastigium eluctatam esse, ut, qui omnium primi infami hoc scelere se contaminarunt, longè abfuerint ab eâ insanâ, ad quam deinde lapsu temporis cæci mortales evaserunt: nec arbitramur totam simul idolomaniam ejusdem regionis crimen fuisse, quin potius singulæ singulos deos et religionem corruptis suis moribus aptam fabricarint.

§ 66 **. Nullo satis certo et historico documento astrui potest, quis idolatriæ sceleris auctor reipsa fuerit. Volunt nonnulli facinus illud repetendum esse ex Cham filio Noe; ejus certè progenies diris à Noemo devota à legum naturalium semitâ celeritè deflexit, et per illuviem scelerum in suos propagatam rationis lumen penè extinxit. Sunt, qui id criminis malit referre ad Chanaan filium Chami; ac, si fides S. Epiphano, Sarug avus Thare primus omnium post diluvium idolatriam invexit. Communior tamen sententia, cui et PP. Ambrosius, Hieronymus, Cyrillus, Eusebius adstipulantur, auctorem ejus nominat Nemrodum seu Belum virum superbum et arrogantem, uti à S. Cyrillo vocatur. Illam verò, quæ in status regnat, adscribere maluit Nino, qui primus ad Beli patris idolum auctoritate publicâ reis asylum concessit.

(1) Auctores in hanc rem benè multos appellat P. Alphonsus Nicolai, tom. 3 Lectionum Biblicarum

Quibus rebus vel personis divini honores præ cæteris sunt primò attributi?

§ 67. R. 1°. Jure merito viri liberali doctrinâ polissimi arbitratur, *solem, lunam et sidera* omnium prima fuisse, quibus nomen aliquod suo cultu dignum insidere mortales credidère. Admirabilis enim, quo rutilabant, fulgor, vis et majestas, et derivata inde in universum terrarum orbem commoda tanti penes ipsos valuerunt, ut Auctoris potentiam oblit, divinitate ipsa et cultu donarent. 2° Maluerunt alii vetustissimâ idolatriâ in Numen* consecratos fuisse *spiritus*, quos in astris morari et ingentia mortalibus beneficia conferre dicebant; maximè autem *dæmones*, quorum vexationes tristi experientiâ notaverant, quo sensu verum est illud Lucretii:

Primus in orbe deos fecit timor.

3° Degenerant post hæc ad *animas et genios*, ad *heroes*, ad *clarissimos* quoscumque *viros* in Deorum numero habendos. 4° Nec minis in *elementis* aliquid humano majus venerabantur; potissimùm in *igne*, cujus cultum à Nemrodo subjectis eidem populis traditum fuisse volunt, indeque diutissimè apud Persas obtinuisse, à quo nec hodiè variis in locis Discussus est. 5° *Mox manuum opera, aurum, lapides, animalium figuras* deorum nomine decorabant. 6° Eò demùm impietatis et insanie prorucunt, ut non erubescerent, *muta animantia, dracones, serpentes, herbas, frutices*, quid? quòd ipsa deorum *scelerata facinora*, suaque *vitia* divinis mactare honoribus, Rom. 1. Quo monstruoso errore effectum illud est, ut compressis conscientiæ monitis immania quævis scelera, à quibus vel natura abhorret, ex religionis regulâ et instituto patrarentur. Atque ita omnis paulatim vera Religio, extincta concidit, sædissima verò errorum illuvies totum penè terrarum orbem inundavit atque oppressit.

Quâ ratione factum, ut ne Religio vera penitus extirparetur?

§ 68. R. I. Benignè providit Deus, ut in familiâ et posteritate Semi, etsi inter Chaldaeos idololatræ commorante, ac maximè in domo Thare, qui fuit Abrahami parens, sana Religio unâ cum Dei unius cultu non omninò intercederet. Hoc probabiliss adstruere licet ex testimonio Achioris, Judith, v. 6: *Populus iste ex progenie Chaldaeorum est, hic primum in Mesopotamiâ habitavit, quoniam noluerat sequi Deos patrum suorum, qui erant in terrâ Chaldaeorum*. Ex sententiâ S. Augustini, l. 16 de Civ. Dei: *una Thare domus erat, in quâ unius Dei veri cultus, solaque Hebræa lingua remanserat.... proinde, sicut per aquarum diluvium una domus Noe remanserat ad reparandum genus humanum; sic in diluvio multarum superstitionum, per universum mundum, una remanserat domus Thare, in qua custodita erat plantatio civitatis Dei*. Ex facilitate, in qua saltem familiâ hereditarias et quasi domesticas Patriarcharum traditiones usque ad Abraham, Isaac et Jacob, imò usque ad Moysen propagandi; id quod sequenti è schemate constat.

TABULA traditionis hereditariae et domesticae
ab Adamo usque ad Moysen.

	Natus anno mundi	Vixit annos	Mortuus anno mundi
ADAM vixit annos 145 simul cum	4	950	950
MATHUSALA vixit annos 98 simul cum	637	969	1656
SEM vixit annos 50 simul cum	1558	600	2158
ISAAC vixit annos 55 simul cum	2108	180	2288
LEVI vixit diu cum	2255	157	2592

Amram nepos Levi, quem citra dubium viderat, quia idem hic Amram pater est Moysis nati post annos tantum 41, à morte Levi.

§ 69. Inde conficitur, quod Adam, Mathusala, Sem, Isaac, Levi, et Amram pater Moysis sese per succedentes generationes viderint, ac de omni orbis conditi historia principum Patrum religione vicissim informarint; ista quippe ad propriam ipsorum familiam pertinebant, eo potissimum tempore, quo nullæ, quibus in familiari consuetudine occupari possent, historiae extabant.*

* Sententiæ de conservatâ in domo Thare verâ religione non officit, quod legitur *Josue*, 24, 2: *Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare Pater Abraham et Nachor* (sc. etc Nachor), *servieruntque diis alienis*; nam probabilius posteriora hæc verba generatim ad: *Patres vestri ab initio*, referenda sunt, quo-

rum plures pessimo Chaldeorum exemplo ad profana Sacra traducti fuerunt. Ac si quid etiam labis ex idololatrarum consortio Thare adhesit, nec id acceptam à piis parentibus, Sem, Sale, et Heber, religionem extinxisse, nec cum Abramo communicasse videtur.

§ 70. à 2°: Post duo annorum millia cepit Deus è medio corruptissimorum mortalium genere unum sibi populum segregare, cujus caput et omnium credentium patrem constituit Abrahamum ortum è familiâ Heberi, quem etiam è Chaldeâ in terram Chanaan, futuram veræ religionis et Abrahami filiorum sedem evocavit. * Eidem magnificam deinceps promissionem de Jesu Christo è semine suo olim prodituro, per quem omnibus gentibus afferenda salus esset, fecit, factamque ejus filio Isacco et nepoti Jacobo iteravit. Ex Jacobo, qui à pugna cum angelo Israel dictus est, duodecim prognati sunt filii, capita duodecim tribuum apud Hebræos, qui ob nomen Israel Jacobo inditum, Israelitæ, ob Judam Jacobi filium, cujus è tribu stirps regia, et ipse Messias nasciturus erat, Judæi appellantur. Atque hoc in populo supra ducentos annos in Ægypto, quò Jacob cum filiis descenderat, commemorante, sobolique multò copiosissimâ vehementer aucto, casta Religio cum lege naturali, et majorum traditionibus conservata stetit ac floruit (§ 68).

§ 71. * Ab isto transitu, qui hebr. dicitur *Eber*, sive quòd antea Abram trans (hebr. *Eber*) Euphratem moraretur, *Hebræorum* derivatum esse nomen, probabilius arguitur. Atque hoc nomine primus appellatus est Abram occasione belli cum rege Sodomæ, ejusque federatis, quando scilicet eidem nuntius de Loth capto et abducto allatus fuit, *Genes.* 14, 15: *Et ecce amicus, qui evaserat, nuntiavit Abram Hebræo*. Adhesitque id nomen Abrahami et Jacobi posteris omnibus, usquedum decem tribus, dissectione ab Robuamo facta, regnum Samaritæ constitissent.

Tantum de Religione Hebræorum usque ad legem mosaicam, et annum mundi 2515.

DE NOACHIDARUM PRÆCEPTIS Dissertatio.

AUCTORE NATALI ALEXANDRO (1).

I. *Noachidas* vocant Hebræi, id est, Noe filios, gentes omnes ab Hebræâ distinctas; præcepta verò *Noachidarum*, juris naturalis præscripta quibus homines adstringuntur universi, et quibus solis cætera gentes tenentur Dei mandatis; eam Hebræi ut peculiaris Dei populus præcepta etiam peculiariter à Deo per Moysen tradita, et in mosaicâ lege scripta sibi vendicant. Juris autem naturalis capita alia majora atque illustriora, alia minora seu obscuriora commemorant. Majora atque illustriora septenario numero complectuntur. Deo supremi Numinis cultum et honorem; quatuor hominum inter se convictum moresque spectant. Septimum crudelitatem erga alia animalia prohibet. Hoc ordine recenseri plerumque solent.

(1) Vide Natalis Alexandri vitam, supra, tom. vi. Theologicæ, col. 9-10.

- I. *De cultu extraneo.*
 - II. *De maledictione nominis Sanctissimi.*
 - III. *De effusione sanguinis, seu homicidio.*
 - IV. *De revelatione turpitudinum, seu illicito concubitu.*
 - V. *De furto ac rapinâ.*
 - VI. *De judiciis, seu regimine forensi ac obedientiâ civili.*
 - VII. *De membro animalis viventis non comedendo.*
- Priora sex in ipsis rerum initiis homini à Deo imperata esse aiunt, velut *primordiales legem, et matricem omnium præceptorum Dei*, quemadmodum ea, quæ primis parentibus à Deo præscripta sunt, vocat Tertullianus, lib. *Adversus Judæos*, cap. 11. Septimum

ad Noachi tempus revocant, cui et universis in illo hominibus prohibuit Deus, ne *carnem cum sanguine* comederent, Genesis 9, vers. 4. Hæc recensentur in Beresith Rabba, Parasch 54, à *Mainonide* in Halach Melakim, cap. 9; R. Jehuda Ben Samuel in Sepher Cozzi, part. 5, § 73, et aliis Hebræorum magistris. Ad horum capitulum professionem à Judæis adigebantur *Proselyti Domicilii*, non *Proselyti Justitiæ*. Proselytos Domicilii vocant, qui ex gentibus ad incolatum seu pacem in territorii israeliticæ ditionis fruendam admittentur, citra judaismi professionem. Proselytos verò Justitiæ, qui circumcissione et judaico baptismate initiati, et ad populum Hebræum aggregati, mosaicam legem ritusque judaicos profitentur. Minorum seu obscuriorum juris naturalis capitulum numerus neque omnino certus, neque ad eum certe semper de eis apud Hebræos sententiæ. Horum genus duplex est: alterum eorum quæ majoribus atque illustrioribus sive ut prævia atque antecedentiâ, sive ut consequentiâ committentur, quemadmodum propagationis generis humani, et contractus matrimonialis jura cum præcepto de revelatione turpitudinum: domini, atque obligationis, promissionisque circa illud versantis jus in furti interdicto: pœnarum modus in judicis, et cætera, quæ Talmudici appendices vocant septem illustriorum ac majorum præceptorum. Alterum genus eorum est, quæ universis quidem hominibus ab auctore naturæ Deo data sunt, et in ipsis mentibus insculpta, ut parentum honor: ad eorum nihilominus observationem pœnâ civili Gentiles in ditionis suæ territorii commorantes non adigebant Israelitæ, sed tantum suadebant. De his omnibus fusè *Seldenus* in libris *De jure Naturæ et Gentium, juxta disciplinam Hebræorum*.

II. *Cultus extranei* nomine, idololatria, et quodvis superstitionis et sacrilegii genus intelligitur. Quæ naturæ lege ita prohibita sunt, ut nulla in his ignorantia homines à peccato excusare valeat, imò ignorantia omnis hujus capituli atque officii peccatum simul sit ac pœna peccati. Ut enim docet Apostolus ad Romanos, 1: *Revelatur ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitiâ detinent. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius à creaturâ mundi, per ea quæ facta sunt, intellectus conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas: ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum et serpentium. Et ad Ephesios 4, vers. 17: Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulantes in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vitâ Dei per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum; quæ desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem immunditiæ omnis. Unde et Psalmo 78, vers. 6, rex Na-*

tes ita Deum compellat: *Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt; et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt.* Atque, ut disertè ait Tertullianus, Apologeticus 17, « hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt. »

Cultus extranei interdictum Ægyptiis commune cum Hebræis fuit, sed nomine tenuis, significatione planè diversâ. Ægyptii enim cultus extranei nomine ritus omnes à majoribus non traditos execrabantur; Hebræi omnem idololatriam ac superstitionem quâ divinus honor creaturis tribuitur. Ægyptii Deos adorabant, alios cœlestes et æternos, ut vocabant, terrestres et mortales, ut Diodorus Siculus exponit; cœlestes, scilicet solem, lunam, spiritum, ignem, terram, oceanum, aerem; terrestres, propter animi solertiam et beneficentiam, immortalitatem adeptos, ut Osiridem, Isidem, etc., ac præterea diversi generis animalia, boves, hircos, feles, crocodilos, etc. Hebræi unum Deum, cœli et terræ creatorem ac moderatorem supremum colebant, quem pariter colebant è gentibus viri pii et fideles, ut Bionides in religione discrimen expressit Tacitus, lib. 5 Historiæ, his verbis: « Corpora condere, quàm cremare, è more Ægyptio; eademque cura, et de infernis persuasio: cœlestium contra, Ægyptii plerumque animalia effigies compositas venerantur: Judæi mentem solâ, unumque nomen intelligunt, profanos qui Deum imagines mortalius materiis in species hominum effingunt; summum illud æternum, neque mutabile, neque interiturum. Itaque nulla simulacra uribus suis, nec dùm templis sunt. »

At, inquit Marshamus, *Ægyptii per Nomorum suorum animalia, venerantur Dei in res omnes potestatem, quam singuli Deorum declararunt;* ut loquitur Porphyrius, lib. 1, § 5 *De Abstinentiâ*, § 9; idemque testatur *Mainonides* de idololatriâ in More Nevochim, part. 4, cap. 56: « Nemo, inquit, eâ sententiâ cultu extraneo utitur, ac si aliud non esset nomen præter id quod colit. Neque enim cuiquam in mentem venit, statuum ex metallo, saxo, ligno confectam esse ipsum cœli terræque creatorem et gubernatorem; sed ita colunt, quatenus rei alicujus imaginem induit, quæ velut intermedia sit inter ipsos et Deum. »

Verùm etsi ita se habuisset Ægyptiorum theologia, etsi ea mens fuisset eorum, qui apud ipsos sapientes et prophete audiebant, ipsorum tamen ritus ac religionem omnem extranei cultus omnibus naturæ jure prohibiti nomine non fuisse excercendam nimè probarent, siquidem cultum uni Deo debitum creaturis tribuebant, illasque pro diis saltem mediocribus habebant, ut ipse Marshamus fatetur. Quod verò *Mainonides* ait, Spiritus Sancti refellitur oraculo, Sapientiæ 14: *Per manus autem quod fit idolum,* inquit, *maledictum est, et ipsum, et qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est... Acerba hinc dolens pater, citò rapti filii fecit imaginem; et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit; et constituit inter servos suos sacra et sacrificia. Deinde interveniente*

tempore, convalescente iniquâ consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, et tyrannorum imperio colebantur figmenta. Et hos, quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quoddam longè essent, è longinquo figurâ allatâ, evidentem imaginem regis quem honorare volebant, fecerunt, ut illum qui aberat, tanquam presentem colerent suâ sollicitudine. Procecit autem ad horum culturam et hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia.... Multitudo enim hominum abducta per speciem operis, eam, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum aestimaverunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deseruiantes homines, incommunicabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt.

Opponitur etiam Marshamo locus ille Mercurii Trismegisti in Asclepio, à S. Augustino laudatus, libro 8 de Civitate Dei, cap. 25: « Et quoniam, inquit, de cognatione et consortio hominum deorumque nobis indicitur sermo, potestatem hominis, ô Asclepi, quique cognosce. Dominus, inquit, et Pater, vel quod est summum, Deus, ut effector est deorum cœlestium, ita homo fictor est deorum qui in tem-
plis sunt humanâ proximitate contenti... Ita humanitas semper memor nature et originis suæ in illâ divinitatis imitatione perseverat; ut sicuti Pater ac Dominus, ut sui similes essent, Deos fecit æternos, ita humanitas deos suos ex sui vultus similitudine figuraret. » Illic cum Asclepius, ad quem maximè loquebatur, ei respondisset, atque dixisset: Statuas dicis, ô Trismegiste? Tum ille: » Statuas, inquit, ô Asclepi, videsne quatenus tu ipse diffidas? Statuas animatas sensu et spiritu plenas, tantaque facientes et talia, statuas futurorum præcias, eaque sorte, vate, somniis, multisque aliis rebus prædicentes; imbecillitates hominibus facientes, easque curantes, tristitiam lætitiâque pro meritis. An ignoras, ô Asclepi, quoddam Ægyptus imago sit cœli, aut, quod est verius, translatio aut descensio omnium quæ gubernantur atque exercentur in celo; ac si dicendum est verius: Terra nostra mundi totius est templum? Et tamen quoniam præscire cuncta prudentem decet, istud vos ignorare fas non est: Futurum tempus est quo appareat Ægyptios incassum piâ mente Divinitatem sedulâ religione servasse; et omnis eorum sancta veneratio in irritum casura frustrabitur. »

Refellitur præterea Marshamus ex Clementis Alexandrini loco, lib. 6. *Stromatum*, quem ipse profert pag. 281: « Ægyptii, inquit, peculiarem quamdam philosophiam exercent: illam maximè ostendit sacra eorum processio. Primus enim procedit cantor, ex musica symbolis unum aliquod gestans. Dicunt illum ex libris Mercurii duos accipere debere; quorum unus hymnos Deorum, alter regni vitæ rationes continet. Post cantorem procedit horoscopus in manu habens horologium et palmam, astrologiæ symbola. Hunc oportet semper in ore habere astrologicos Mercurii libros, qui sunt quatuor... Deinceps progreditur scriba Sacrorum, pennam habens in

capite, et in manibus librum ac regulam, in quâ est et atramentum ad scribendum, et iuncus quo scribunt. Illum oportet scire, quæ hieroglyfica vocantur, et cosmographiam, et geographiam, et ordinem solis et lunæ et quinque planetarum, et chorographiam Ægypti, et descriptionem Nili, et descriptionem apparatus sacrorum, locorumque eis consecratorum, et mensuras, et quæcumque in sacris sunt necessaria. Predictos sequitur stolistes, cubitum et justitiæ tenens, et calicem ad libandum. Hic omnia noscit quæ ad disciplinam pertinent, et victimarum sigillationem. Sunt autem decimi (libri) qui ad Deorum suorum honorem pertinent, et religionem Ægyptiacam continent, nempe de sacrificiis, de primitiis, de hymnis, de precibus, de pompis, de diebus festis, et ejusmodi. Post omnes proficit propheta, et hydriam apertè gerens in sinu, quem sequuntur qui panes emissarios portant. Illic, ut præfectus sacrorum, libros decimos ediscit, qui sacerdotales vocantur, nempe de legibus, de Diis, et de universâ sacerdotum disciplina. »

III. Secundum *Noachidarum præceptum* vetat maledictionem nominis *Sanctissimi*, sive blasphemiam, à quâ abstinendum naturæ lex gentes omnes docuit. Hermippus, in Vita Pythagoræ, scitis quibusdam istius sectæ hoc adjicit: *Ab omni abstinere blasphemiam*. Hinc illud Socratis apud Platonem in Philebo: « Reverentia verò mihi semper erga deorum nomina est, non humana quedam, sed maximum quemque timorem exsuperans. » Hinc præclarum illud Platonis monumentum, libro undecimo de Legibus. « Æquum profectò est deorum nomina non faciliè inquinare, nec ea hæc atque illi devolvere: sed omnia, quæ ad deos pertinent purè castèque servare. » Plutarchus in *Questionibus*, dictum aliquod ex Platonis Thæteto celeberrimum, non joco illud ab eo prolatum hinc probat, quòd nominis in eo divini meminisset. « Neque enim, » inquit, adhibuisset Dei nomen dicto non serio. »

IV. Tertium *Noachidarum præceptum* effusionem sanguinis, sive *homicidium* prohibet: quod præceptum, Genesis 9, instauratur his verbis: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum: et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus requiram animam hominis. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus est homo.* Hugo Grotius, *Annotationibus in Genesis 9*, et lib. 1 de *jure belli et pacis*, cap. 2, § 5, et lib. 2, cap. 20, § 8, jus talionis his verbis indicari perperam asserit, quod, aucto humano genere et in gentes distributo, meritò solis iudicibus permisum est. Errat sanè vir eruditus; nunquam enim cuiquam mortalium licuit privatâ auctoritate alium punire, vel illatas sibi injurias vindicare, ut Deus ipse testatur, Deuteronomii 32, 35, Roman. 12, 19: *Mihi, inquit, vindicta; ego retribuam*. Præcepto etiam divino: *Non occides*, quod supremus Legislator omnium hominum cordibus inscripsit, doctrina illa Grotii palam adversatur. Injus enim præcepti non hic solummodò sensus est, neminem innocentem occidendum

esse, sed ne reos quidem occidendos esse ab iis, quibus Deus, vel magistratus, peculiari præcepto ultionem non mandavit. Eam autem legem non occidendi quemquam privato ausu, hominum cordibus impressam, Deus confirmavit, his verbis Cainum fratricidam compellens, Genesis, 4, 15 : *Omnis qui occiderit Cain, septuplùm punietur.* Consule quæ de lege talionis habet S. Augustinus, lib. 13 contra Faustum, cap. 25.

V. Quartum Noachidarum præceptum spectat revelationem turpitudinum, seu concubitum illicitum. Connubia certè fratrum cum sororibus tam uterinis quàm germanis à gentibus penè omnibus incestuosa habita sunt. Ægyptius, præter communem aliorum humanum morem, cum sororibus matrimonium inire solitos, Diodorus Siculus observat, lib. 1. Plato, lib. 8 de Legibus, talia conjugia vocat *nequaquam sancta, sed Deo invisæ.* Scripsit Seneca : *Matrimonium deorum junctum, et ne piè quidem, fratrum scilicet et sororum.* Ovidius, Metamorphoseon lib. 9 :

. *Dii nempe suas habuère sorores :*
Ut Saturnus Opim junctam sibi sanguine duxit :
Oceanus Tethin, Junonem Rectori Olympi.

Philo Judæus, libro de Legibus specialibus, ad sextum et septimum Decalogi præceptum, cæ de re ita disserit :

« Deinceps præcipitur ne sororem quidem esse ducendam. Honestum sanè præceptum, atque aptum continentiæ. Quamvis Atheniensis Solon hoc observat in uterinis tantum sororibus eodem patre prognatis relinquij liberum. Contra Lacedæmoniorum legislator uterinis non interdicit connubio, sed solis eodem patre genitis. At Ægyptius, ridens utriusque simplicitatem et semiperfecta placita, laxavit libidinem, et duxit in corporibus animisque insanabile malum in temperantiæ, permissâ licentiâ ducendi sorores, sive per alterutrum parentem, sive per utrumque cognatas, majores pariter et minores, æqualesve, ne gemellis quidem exceptis; quas natura ipsa natali se junxit, intemperantia verò societate copulavit insatiabili, et malè copulatâ juncturâ. Quas leges abominatus Moses ut alienissimas à benè constitutâ republicâ, et incitantes ad omnem turpitudinem, modis omnibus prohibuit congressum cum sororibus, utrumque sive alterum tantum parentem communem habentibus. »

Apud Persas sero Cambysis exemplo introducta sunt sororum conjugia. Responderunt ei Jurisconsulti, *nullam se invenire legem, quæ sororem fratri nubere sinat.* Ita refert Herodotus, lib. 3, cap. 31 : « Persæ verò, et inter eos potissimum, qui sapientiam profiteri videntur, Magi cum matribus matrimonia contrahunt, » ut refert Sextus Empir. Pyrrh. lib. 3, cap. 24. Hinc illud Catulli, epig. 91 :

Nam Magus ex matre, et gnato nascatur oportet.

Antiochus Soter Stratonicem novæcam deperiens exemplo execrando illam à patre in uxorem accepit. Hæc aliæque turpitudines, et libidinum furie in corpora, in sexus, nec non adulterium et fornicatio. Noachidarum jure, seu lege naturali prohibite sunt. Que cum apud gentes obscurata esset, quas tradide-

rat Deus in desideria cordis earum, in immunditiam, ut contumeliis afficerent corpora sua in semetipsis, ut ait Apostolus, ad Romanos 1 : de quibus ibidem subdit : *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendaciam : et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quàm Creatori, qui est benedictus in secula, amen.* Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie. Nam femine eorum commutaverunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu femine, exarserunt in desiderijs suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Cùm, inquam, apud ethnicos plerosque lex illa de revelatione turpitudinum, seu de concubitu illicito, obscurata esset, illam Deus instauravit, Levit. 18. Dixi; apud ethnicos plerosque legem illam fuisse obscuratam. Nam conjugia et commixtionem cum matre, filiâ vel sorore pro illicitis ac nefarijs, ex ipsis Græciæ moribus habita fuisse constat ex Ocello Leucano, Pythagorico philosopho, lib. 2 *Ἠπεὶ τῆς πᾶντος φύσεως*, c. 4 : « Oportet etiam, inquit, instituerè hujusmodi mores, qui in Græcis civitatibus legitimi ac recepti sunt, nimirum neutiquam cum matre, filiâ, aut sorore concubere. » Quod Jamblicus in *Vitâ Pythagoræ*, cap. 31, confirmat, et Euripides in *Andromache*. « Hujusmodi est, inquit, omne barbaricum genus. Pater enim filiz, et filius matri miscetur; soror item fratri : et per cædem carissimi vadunt. » Et Simplicius, Comment. ad Epicteti cap. 47 : « Jam cùm lex et consuetudo sororis et fratris consuetudine interdicit : appetitiones non secus ac ab ipsis naturæ imperio suppressæ, ita prorsus sunt immobiles, nisi fortè aliquos furoris intemperies et diræ scelerum ultrices agitarint. »

VI. Quintum Noachidarum præceptum furto et rapinâ interdicit. Præceptum istud omnium hominum animis à naturæ auctore inditum est. *Furtum naturali lege prohibitum est admittere*, ait Paulus jurisconsultus, l. 1, d. de Furtis. Et Ulpianus l. Probrum, d. De verborum significatione : *Furtum, inquit, et adulterium naturâ turpe est.* Euripides :

*Namque odit ipse vim Deus : nec divites
 Nos esse rapto, sed probè partis cupit.*

Spernenda, si non jure veniat, copia est.

Communis æther hominibus, tellus quoque,

In quâ ampliari cuique sic fas est donum,

Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

Soli Ægyptii circa furtum legem habuerunt perquam singularem; teste Diodoro Siculo, lib. 1; apud eos scilicet sodalitiùm aliquod furum institutum erat, cuius *ἑρπύλαια* et quasi *opificiùm* erat furari. Integrum cuique erat, modò vellet, et si sodalitiò et opificio addicere, eâ legè ut nomen suum profiteretur apud principem furum, sponderetque rem furto surreptam protinus ad illum delaturum. Furti autem manifestus non modò nullâ poenâ plectebatur, sed quarta pars præi ipsi jubente lege cedebat, nonnisi tribus partibus justo possessori sua repetenti redditis.

VII. Sextum Noachidarum præceptum judicia spe-

ctat, seu regimine forense et obedientiam civilem, quæ, naturâ magistrâ, seu naturæ potius auctore instituta est, ut ordo inter homines servaretur. De his plura Seldenus ex Hebræorum commentariis.

VIII. Septimum *Noachidarum præceptum* de membro animalis viventis non comedendo, post diluvium accessisse docent Hebræi, idque his verbis interdictum voluit, Genesis 9, 3: *Omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia; excepto quòd carnem cum sanguine non comedetis.* At Noachidis, seu gentibus cæteris ab hebræâ, vetitum non fuisse sanguinis esum, colligitur ex Deuteronomii 14: *Quicquid morticinium est, ne vescamini eis eo.* Peregrino, qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei, quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Carnem tantummodò ab animali vivente disceptam prohibitam gentibus voluit, veluti excetos agni testiculos, quia id signum est crudelitatis. Crudarium carniæ esum ethnicis olim in Bacchanalibus solemnem ipsis exprobrat Clemens Alexandrinus, in Protreptico. *Bacchi, inquit, orgiis celebrant Dionysium Manolem, crudarum carniæ esu sacram insaniam agentes: et cæsarum carniæ divulsionem peragunt coronati serpentibus.* De hisdem Arnobius lib. 5 contra Gentes: *Capro-rum, inquit, reclamantium, viscera cruentatis oribus dissipatis.*

IX. Priorum sex præceptorum vestigia extant in libro Job, ante legem Mosaicam conscripto. 1° De cultu extraneo, c. 31, 26: *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clarè, et lætatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum meam ore meo. Quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum Altissimum.* 2° De blasphemiâ, c. 4, 5: *Cùmque in orbem transissent dies conviviij, mittebat ad eos Job, et sanctificabat illos, consurgensque diluculo offerebat holocausta pro singulis.* Dicebat enim: *Ne fortè peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis.* 3° De homicidio, c. 31, 29: *Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exultavi quòd invenisset eum malum. Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam ejus. Si non dixerunt viri tabernaculi mei: Quis det de carniæ esum et saturemur?* 4° De adulterio, ib. vers. 9: *Si deceptum est cor meum super muliere, et si ad ostium amici mei insidiatus sum. Scortum alterius sit uxor mea, et super illam incurventur alii. Hoc enim nefas est, et iniquitas maxima.* Et c. 24: *Oculus adulteri observat caliginem, dicens: Non me videbit oculus et operiet*

vultum suam. Profodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, et ignoraverunt lucem. Si subitò apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis: et sic in tenebris quasi in luce ambulat. Levis est super faciem aquæ: maledicta sit pars ejus in terrâ, nec ambulet per viam vinearum. Ad nimum calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius. Obliviscatur ejus misericordia: dulcedo illius vermes: non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum. Et c. 31, v. 1: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, et hæreditatem Omnipotentis de excel-sis?* De furto ibid. *Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges et paverunt eos. Asinos pupillorum abegerunt, et abstulerunt pro pignore bovem viduæ. Subverterunt pauperem viam, et oppresserunt pariter mansuetos terræ... Agrum suum non demelunt; et vineam ejus, quem vi oppresserint, vindemiant. Nudos dimittunt homines, indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore... Vim fecerunt deprædantes pupillos, et vulgum patrum spoliaverunt. Nudis et incedentibus absque vestitu, et esurientibus tulerunt spicas. Inter acervos eorum mercediati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt. De civitatibus fecerunt viros gemere, et anima vulneratorum clamavit, et Deus inultum abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas ejus. Mane primo consurgit homicida, interficit egenum et pauperem; per noctem verò erit quasi fur.* Et c. 31, 7: *Si declinavi gressus meus de viâ, et si secutum est oculus meos cor meum, et si manus meis adhesit macula. Seram, et alius comedat, et progenies mea eradicetur.* 6° De judiciis, c. 27: *Quando procedebam ad portam civitatis, et in plateâ parabant cathedram mihi: videbant me juvenes et abscondebantur, et senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo... Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi. Eò quòd liberâsem pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adjutor; benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Justitiâ indutus sum: et vestivi me, sicut vestimento et diademate, judicio meo. Oculus fui cæco, et pes claudò. Pater eram pauperum; causam, quam nesciebam, diligentissimè investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius aufereram prædam.*

DE PRÆCEPTIS MORALIBUS LEGIS MOSAICÆ

Dissertatio.

(AUCTORE EODEM.)

DE EXTENSIONE, ET ORDINE PRÆCEPTORUM DECALOGI.
PROPOSITIO.— *Omnia præcepta legis naturæ, necnon omnia præcepta moralia veteris Legis, in Decalogo*

continentur, vel ad illum revocantur. Sic autem ordinata sunt Decalogi præcepta, ut tria ad primam tabulam, septem ad alteram pertineant.

I. Primam propositionis hujus partem S. August. attingit, q. 140 in Exodum. « Cùm tam multa, inquit, locutus sit Deus, duæ tantùm tabulæ dantur Moysi lapideæ, quæ dicantur tabulæ testimonii futuræ in Arcâ. Nimirùm omnia cætera quæ præcepit Deus, ex illis decem præceptis, quæ duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quærantur, et benè intelligantur. Quomoddò hæc ipsa rursus decem præcepta ex duobus illis, dilectione scilicet Dei et proximi, in quibus tota lex pendet, et Prophætæ. » Ex lib. 19 contra *Faustum*, cap. 26. « Si Christus ubi quibusdam antiquis sententiis propositis, adjunxit : Ego autem dico vobis; neque primorum hominum legem hoc verborum additamento adimplevit, neque illam quæ per Mosen data est, quasi contrariorum oppositione destruxit : sed potius omnia ex Hebræorum lege commemorata ita commendavit, ut quidquid ex personâ suâ insuper loqueretur, vel ad expositionem requirendam valeret, si quid illa obscurè posuisset, vel ad tutius servandum quod illa voluisset. Vides quàm sit aliter intelligendum quod ait : Non se venisse legem solvere, sed adimplere. Scilicet ut non quasi semiplena istis verbis integraretur, sed ut quod litterâ jubente propter superbiorum præsumptionem non poterat, suadente gratiâ propter humilium confessionem impleteretur, opere factorum, non adjectione verborum. Fides enim, sicut Apostolus ait, Galat. 5, 6, per dilectionem operatur. Unde idem dicit, Roman. 13, 8 : Qui enim diligit alterum, legem implevit. Istam charitatem quia veniens Christus, per Spiritum S. quem promissum misit, in manifestatione donavit, quâ illâ charitate justitia legis posset impleri : Propterea dixit : *Non veni solvere legem, sed adimplere*. Hoc est novum Testamentum, quo huic dilectioni hæreditas regni celorum promittitur, quod in figuris veteris Testamenti pro temporum distributione tegebatur. » Unde idem dicit : *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis*. Itaque vel omnia, vel penè omnia, quæ monuit seu præcepit, ubi adjungebat : *Ego autem dico vobis*, inveniuntur et in illis veteribus libris. »

II. Idem docet S. Thomas 1-2, q. 100, art. 1 : « Cùm, inquit, moralia præcepta sint de his quæ pertinent ad bonos mores; hæc autem sunt quæ rationi conveniunt; omne autem rationis humanæ judicium aequaliter à naturali ratione derivatur : necesse est quòd omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diversimodè. Quædam enim sunt, quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis judicet esse faciendâ, vel non faciendâ; sicut, *honora patrem tuum, et matrem* : et, *non occides*; *non fur-tum facies*; et hujusmodi sunt absolutè de lege naturæ. Quædam verò sunt, quæ subtiliori consideratione rationis à sapientibus judicantur esse observanda; et ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplinâ, quâ minores à sapientioribus instruuntur, sicut illud : *Coram cano capite consurge*, et *honora personam senis*; et alia hujusmodi. Quædam verò sunt ad quæ judicandâ ratio humana indiget in-

structione divinâ, per quam erudimur de divinis, sicut est illud : *Non facies tibi sculptilæ, neque omnem similitudinem*. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* »

III. Articulo verò tertio ejusdem questionis ita disserit : « Præcepta Decalogi ab aliis præceptis legis differunt in hoc, quòd præcepta Decalogi per se ipsum Deus dicitur populo proposuisse : Alia verò præcepta proposuit populo per Moysen. Illa ergo præcepta ad Decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per se ipsum à Deo. Hujusmodi verò sunt illa, quæ statim ex principiis communibus principis cognosci possunt modicâ consideratione, et iterùm illa quæ statim ex fide divinitus infusa innotescunt. Inter præcepta ergo Decalogi non computantur duo genera præceptorum, illa scilicet quæ sunt prima et communia, quorum non oportet aliquam editionem esse, nisi quòd sunt scripta in ratione naturali, quasi per se nota : Sicut quòd homo nulli debet malefacere, et alia hujusmodi. Et iterùm illa quæ per diligentem inquisitionem sapientum inveniuntur rationi convenire : Hæc enim proveniunt à Deo ad populum mediante disciplinâ sapientum. Utraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis Decalogi, sed diversimodè. Nam illa quæ sunt prima et communia, continentur in eis, sicut et principia in conclusionibus proximis. Illa verò quæ per Sapientes cognoscuntur, continentur in eis sicut et conclusiones in principiis. » Evidentius autem innotescet prior illa pars propositionis nostræ ex Decalogi explicatione mox subjungendâ.

IV. Alteram propositionis partem expendit sanctus Augustinus, questione 71 in Exodum. « Quæritur, inquit, decem præcepta legis quemadmodum dividenda sint : Utrum quatuor sint usque ad præceptum de Sabbato, quæ ad ipsum Deum pertinent : sex autem reliqua, quorum primum est, *honora patrem, et matrem*, quæ ad hominem pertinent : an potius illa tria sint, et ista septem. Qui enim dicunt illa quatuor esse, separant quòd dictum est : *Non erunt tibi dii alii præter me* : ut aliud præceptum sit : *Non facies tibi idolum*, etc., ubi figmenta colenda prohibentur. Unum autem volunt esse : *Non concupisces uxorem proximi tui* : *Non concupisces domum proximi tui*, et omnia usque in finem. Qui verò illa tria esse dicunt, et ista septem, unum volunt esse, quidquid de uno colendo Deo præcipitur, ne aliquid aliud præter illum pro Deo colatur : Hæc autem cætera in duo dividunt; ut aliud sit : *Non concupisces uxorem proximi tui*; aliud : *Non concupisces domum proximi tui*. Decem tamen esse præcepta neutri ambigit, quoniam hoc Scriptura testatur. » Priorem divisionis rationem Judæi sequuntur, Josephus lib. 3 Antiquit., cap. 4 : Philo lib. de Decalogo, et ex Christianis interpretibus Origenes Homiliâ octavâ in Exodum, auctor Synopsi Scripturæ sacræ apud sanct. Athanasium, auctores Commentariorum in Epistolam ad Ephesios, sub venerandis S. Ambrosii, et S. Hieronymi nominibus editorum. Hesylicum in Leviticum. At hanc meritò improbat S. Augustinus, loco mox

laudato. « Mihi tamen videtur, inquit, congruentius accipi tria illa et ista septem, quia et Trinitatem videntur illa quæ ad Deum pertinent, insinuare diligentius intuentibus. Et reverè quod dictum est: *Non erunt tibi Dii alii præter me*, hoc ipsum perfectius explicatur, cum prohibentur colenda signamenta. Concupiscentia porrò uxoris alienæ, et concupiscentia domûs alienæ, tantum in peccando differunt, ut illi quod dictum est: *Non concupisces domum proximi tui*, adjuncta sint et alia, dicente Scripturâ: *Neque agrum ejus, neque servum ejus, neque ancillam ejus, neque bovem ejus, neque subjugale ejus, neque omnes pecus ejus, neque quæcumque proximi tui sunt.* Discrevisse autem videtur concupiscentiam uxoris alienæ à concupiscentiâ ejuslibet rei alienæ, quando utrumque sic cœpit: *Non concupisces uxorem proximi tui, non concupisces domum proximi tui*, et huic cœpit cætera adjungere. Non autem cum dixisset: *Non concupisces uxorem proximi tui*, huic connexit alia dicens, neque domum ejus, neque agrum ejus, neque servum ejus, et cætera: sed omninò apparent hæc esse conjuncta, quæ uno præcepto videntur contineri, et discreta ab illo ubi uxor nominata est. Illud autem ubi dictum est: *Non erunt tibi Dii alii præter me*, apparet hujus rei diligentiore executionem esse in iis quæ subjecta sunt. Quò enim pertinet: *Non facies tibi idolum, neque ullum simulacrum, quæcumque in celo sunt sursum, et quæcumque in terrâ deorsum, et quæcumque in aquâ sub terrâ; non adorabis ea, neque servies illis, nisi ad id quod dictum est: Non erunt tibi Dii alii præter me?*

Et Sermone 9, de decem Chordis, cap. 5, 6 et 7. Decalogus legis, inquit, decem præcepta habet: Quæ decem præcepta sic sunt distributa, ut tria pertineant ad Deum, septem pertineant ad homines. Tria ad Deum, quæ jam dixi: Unus est Deus noster, ei nullam similitudinem debemus facere, et non fornicari post Deum, qui unus est: Quia Deus et Christus Filius Dei unum est cum Patre. Et ideò non debet à nobis accipi in vanum, ut putemus eum factum, id est creaturam aliquam, per quam facta sunt omnia: Quia ipse unus Deus Pater est, et Filius, et Spiritus Sanctus. In Spiritu S., hoc est, in dono Dei, requies nobis sempiterna promittitur. Inde modo pignus accepimus. Sic enim dicit Apostolus, 2 Cor. 1, 22: *Qui dedit nobis pignus Spiritum.* Si pignus accepimus, ut incipiamus in Domino et in Deo nostro tranquillè esse, ut simus in Deo nostro mites, et simus in Deo patientes, erimus etiam in illo unde pignus accepimus, in æternum quieti, quod erit Sabbathum Sabbathorum, propter ipsam requiem pertinentem ad donum Spiritûs Sancti. Tertium itaque præceptum de Sabbatho, quod diximus, quod carnaliter Judei celebrant, nos spiritaliter agnoscamus. Nam quia Spiritus Sanctus dicitur, propterea septimum diem sanctificavit Deus, quando fecit omnia opera sua, sicut in Genesi scriptum legimus. Non ibi habes nominatam sanctificationem, nisi illo die ubi dicitur: *Requievit Deus ab operibus suis.* Non enim

fatigatus erat Deus ut diceretur: *Requievit Deus ab operibus suis*: sed in illo verbo tibi laboranti requiem promisit, ut quia fecit omnia bona valdè, et sic dicitur, *Requievit Deus*, intelligas etiam te post bona opera requieturum, et sine fine requieturum. Nam dies superiores habent vesperam: Septimus iste dies non habet vesperam: ubi Deus sanctificavit requiem. Dicitur ibi, *factum est mane*, ut inciperet ipse dies: Non dictum est, *factum est vespera*, ut finiretur dies: Sed dictum est: *Factum est mane*, ut fieret sine fine dies. Sic incipit ergo requies nostra quasi mane, sed non finitur, quia in æternum vivemus. Ad hanc spem quicquid facimus, si facimus, Sabbathum observamus. Ipsa est tertia chorda hujus decalogi, id est, Psalterii deacchordi: in tribus enim chordis ad Deum pertinent præcepta.

Tota lex in duobus præceptis est, in dilectione Dei, et dilectione proximi. Ad duo itaque præcepta, id est, ad dilectionem Dei, et proximi pertinet Decalogus. Ad primum præceptum tres chordæ pertinent, quia Deus est Trinitas. Ad alterum verò præceptum, id est, ad dilectionem proximi, septem chordæ, quomodò vivatur inter homines. Nam ipse numerus septenarius, tanquam septem chordarum, incipit ab honore parentum, *honora patrem tuam, et matrem tuam.* Ad parentes enim suos homo aperit oculos, et hæc vita ab eorum amicitia sumit exordium. Quisquis autem suis parentibus non desert, honorare, quibus parere poterit? *Honora patrem tuam, et matrem tuam.* Et dicit Apostolus, Ephes. 6, 2: *Honora patrem tuam, et matrem tuam, quod est mandatum primum.* Quomodò primum, quando quartum est mandatum, nisi quia in septenario numero est primum? Ad dilectionem proximi primum est in alterâ tabulâ. Nam ideò duæ tabulæ legis datæ sunt. Deus enim famulo suo Moysi in Monte duas tabulas dedit, in quibus duabus tabulis lapideis conscripta erant decem præcepta legis, tria in unâ tabulâ, ad Deum pertinentia; septem in alterâ tabulâ, ad proximum. In alterâ ergo tabulâ primum est: *Honora patrem tuam, et matrem tuam.* Secundum: *Non mœchaberis.* Tertium: *Non occides.* Quartum: *Non furaberis.* Quintum: *Non falsum testimonium dices.* Sextum: *Non concupisces uxorem proximi tui.* Septimum: *Non concupisces rem proximi tui.* Hæc junctam illis tribus ad dilectionem Dei pertinentibus, si in Psalterio decem chordarum volumus cantare canticum novum. His gemina sunt quæ habet idem S. doctor, enarratione 2 in psalmum 52, ad illa verba: *Confitemini Domino in cytharâ, in Psalterio decem chordarum psallite illi.* Et epistola 60, aliâs 119, cap. 11. V. S. Augustini sententiam approbat S. Thomas 1-2, quæst. 100, articulo 4. « Sed quia, inquit, facere sculptile, vel similitudinem non est prohibitum, nisi secundum hoc, ut non colantur pro diis (nam in tabernaculo Deus præcepit fieri imaginem Cherubim, ut dicitur Exod. 25), convenientius Augustinus ponit sub uno præcepto: *Non habebis deos alienos*; et, *Non facies sculptile.* Similiter etiam con-

cupiscencia uxoris alienæ pertinet ad concupiscencia carnis. Concupiscencia autem aliarum rerum quæ desiderantur ad possidendum, pertinent ad concupiscencia oculorum. Unde etiam Augustinus ponit duo præcepta, de non concupiscendo rem alienam, et uxorem alienam, et sic ponit tria præcepta in ordine ad Deum, et septem in ordine ad proximum: et hoc melius est.

Idem sanctus doctor, articulo 5, præcepta Decalogi convenienter numerari ostendit hoc ratiocinio: Sicut præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quandam communitatem humanam, ita præcepta legis divinæ ordinant hominem ad quandam communitatem seu rempublicam hominum sub Deo. Ad hoc autem quòd aliquis in aliquâ communitate benè commoretur, duo requiruntur, quorum primum est ut benè se habeat ad eum, qui præest communitati. Aliud autem est ut homo benè se habeat ad alios communitatis consocios et participes. Oportet igitur quòd in lege divinâ primò ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad Deum; et inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos simul convenientes sub Deo. Principi autem communitatis tria debet homo: Primò fidelitatem, secundò reverentiam, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad Dominum in hoc consistit, ut honorem principatûs ad alium non deferat; et quantum ad hoc accipitur primum præceptum, cum dicitur: *Non habebis Deos alienos*. Reverentia autem ad Dominum requiritur, ut nihil injuriosum in eum committatur; et quantum ad hoc accipitur secundum præceptum, quod est: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*. Famulatus autem debetur Domino quantum ad recompensationem beneficiorum, quæ ab ipso perci-

piunt subditi; et ad hoc pertinet tertium præceptum de sanctificatione Sabbati in memoriam creationis rerum.

Ad proximos autem aliquis benè se habet, et specialiter, et generaliter. Specialiter quidem quantum ad illos quorum est debitor, ut eis debitum reddat: et quantum ad hoc accipitur præceptum de honore ratione parentum. Generaliter autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur, neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem inferatur nocumentum proximo, quandoque quidem in propriam personam, quantum ad consistentiam personæ, et hoc prohibetur per hoc quod dicitur: *Non occides*. Quandoque autem in personam conjunctam, quantum ad propagationem prolis, et hoc prohibetur, cum dicitur: *Non machaberis*. Quandoque autem in rem possessam, quæ ordinatur ad utrumque, et quantum ad hoc dicitur: *Non furtum facies*. Nocumentum autem oris prohibetur, cum dicitur: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur: *Non concupisces*. Et secundum hæc etiam differentiam distinguuntur tria præcepta ordinantia in Deum, quorum primum pertinet ad opus, unde ibi dicitur: *Non facies sculptile*. Secundum ad os; unde dicitur: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. Tertium pertinet ad cor: Quia in sanctificatione Sabbati, secundum quod est morale præceptum, præcipitur quies cordis in Deum. Vel, secundum Augustinum, per primum præceptum revoremur unitatem primi principii: per secundum, veritatem divinam: per tertium, ejus bonitatem, quæ sanctificatur, et in quâ quiescimus sicut in fine.

DE CÆREMONIALIBUS PRÆCEPTIS LEGIS MOSAICÆ

Dissertatio.

(AUCTORE EODEM.)

ARTICULUS PRIMUS.

De rituum Mosaicorum divisione et rationibus.

PROPOSITIO PRIMA. — *Veteris legis cæremonia convenienter dividuntur in sacrificia, sacramenta, sacra et observantias.*

I. Constat hujus divisionis ratio ex eo quòd cæremoniarum nomen his quatuor commune sit. Sacrificia namque cæremonia dicuntur Numerorum 15, 24. *Offeret vitulum de armento, holocaustum in odorem suavissimum Domino, et sacrificium ejus ac liba, ut cæremonia postulent.* De ordinatione ministrorum, quod veteris legis sacramentum erat, Levitici, 7, 35, dicitur: *Hæc est unctio Aaron, et filiorum ejus in cæremonia Domini.* De Sacris, Exodi 38, 21, dicitur: *Hæc sunt instrumenta Tabernaculi Testimonii, quæ enu-*

merata sunt juxta præceptum Moysi in cæremonia leuitarum. Ad observantias denique spectat quod ait Dominus Salomoni 3 Regum 9, 6: *Si autem aversione aversi fueritis vos, et filii vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea et cæremonias meas, quas proposui vobis... Auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis.*

II. Hanc divisionem præclare explicat S. Thomas Primæ Secundæ, quæstione 101, art. 4, hoc posito principio quòd *Cæremonialia Præcepta ordinantur ad cultum Dei.* In quo quidem tria considerari possunt. 1. *Ipsæ cultus*; 2. *Cultores*; 3. *Instrumenta colendi.* Cultus ipse specialiter consistit in sacrificiis, quæ in Dei reverentiam offeruntur. Instrumenta cultus pertinent ad *sacra*, sicut tabernaculum, altare, arca federis, vasa, vestes sacerdotales, solemnitates. In cal-

toribus verò duo spectari possunt, scilicet eorum institutio ad cultum divinum, quod fit consecratione quædam vel populi, vel ministrorum; id autem præstant sacramenta. 2. Spectari potest singularis eorum conversatio, seu ratio vivendi et agendi, quâ distinguuntur ab his qui verum Deum non colunt, ad quam pertinent observantiæ in cibis; vestimentis, et aliis hujusmodi. Ad sacrificia reverocant oblationes et munera, de quibus Apostolus ad Hebræos 5, 1 : *Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Sacrificia quidem et sacramenta multò magis sacra erant quàm instrumenta divini cultûs, sed hæc ob relationem ad cultum religiosum, commune nomen sibi proprium fecerunt; cum proprium, quo designarentur, non haberent. Tandem quæ spectabant conversationem populi Deum colentis, communis observantiarum nomen retinebant cum sacra dici convenienter non possent, quia relationem immediatam ad cultum Dei non habebant, sicut Tabernaculum, vasa, cæteraque divini cultûs instrumenta; sed consecratoria quædam erant cæremoniârum, quatenus populûm cultui Dei magis idoneum præstabant.

PROPOSITIO II. — *Cæremonias Mosaicæ legis ratione destitutæ qui dixerit, se ipsum ratione destitutum probat.*

Propositionis hujus veritas elucescit ex testimonio, quo David præcepta Domini cohoecstat, psalmo 18, 9, 10 : *Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.... Judicia Domini veræ, justificata in semetipsa.* Quod sanè dici non posset, nisi justitiæ et sapientiæ regulis omninò consentanea essent, et ob singulares quasdam rationes divino consilio dignas edita, populoque Hebræo tradita.

II. Secundò, Deo, qui omnia in sapientiâ fecit, ut dicitur psalmo 104, 24, et de quo Celsus apud Origenem libr. 5, solius philosophiæ lumine illustratus ait : *Deus est omnium quæ in rerum naturâ sunt, ratio; et proinde tam nihil potest sine ratione, quàm sine se ipso facere* : Deo, inquam, injuriæ condidisse asserit, quorum nullæ rationes extent. Quod enim aiunt nonnulli, leges cæremoniales *ἀνθρωποποιίας* ostendendæ gratiâ à Deo latas, sive ut summum imperium in servilium Hebræorum gentem ostenderet, probari mihi non potest. Summum namque Dei imperium aliunde satis manifestum est, ut ad illud demonstrandum legibus merè arbitrariis non fuerit opus. Accedit, quòd ejus bonitati et sapientiæ magis conveniat ut leges dederit, quarum exquisitæ sint rationes. Ut enim eleganter ait nuperus auctor : *Leges sine ratione non tam principè justo, quàm tyranno moroso dignæ sunt.* Leges sine ratione subditos pariunt sine honore, obsequium sine corde, culpam sine pudore. Neque sapientiæ divinæ sensus animæ naturaliter insitus opinari patitur cum leges ullas rationis ex-

« pertes ferre voluisse. Nam legis ratio est ipsa legis
« anima, maximè fidelis legis interpret obedientia
« mensura et conciliatrix; illius autem defectus legem
« ducit in odium primò, deinde in contemptum etiam
« et desuetudinem. »

III. Tertio, rituum Ethnorum à tenebrarum principe inventorum proprium fuit ut ratione destituti essent; contrarium itaque de ritibus Mosaicæ legis à Deo ipso præscriptis est asserendum. Arnobii testimonio lib. 7, adversus gentes ratiocinium istud testatur : *« Si quæcumque, inquit, ab hominibus fiunt, « maximèque in sacrâ debeat habere suas causas, nec « sine ratione est, quidquam in negotiis omnibus et « in omni administratione faciendum; edisserite nobis « et dicite quæ sit causa, quæ ratio, ut ritibus hisce « Deos propitiis. Et infra : Nisi ratio cur quid fiat « in sacris ostendatur, et expositam sui causam ha- « beat; non jam illud errori obijciendum est ludicrum, « sed, ut dicatur expressiùs, insaniam, dementiam, cæ- « citati. »*

IV. Quarto, idem probat Scholarum Christianarum Princeps S. Thomas Primæ Secundæ, quæstione 102, art. 1, præclarâ hæc ratione. *« Cùm sapientis sit or- « dinare; ea quæ ex divinâ sapientiâ procedunt, oportet esse ordinata, ut Apostolus dicit ad Romanos « 13. Ad hoc autem quòd aliqua sint ordinata, duo « requiruntur : Primò quòd ordinentur ad debitum « finem, qui est principium totius ordinis in rebus « agendis; secundò, ut id quod est ad finem sit pro- « portionatum fini; ex quo sequitur quòd ratio eorum « quæ sunt ad finem sumitur ex fine. Manifestum est « autem quòd præcepta cæremonialia, sicut et omnia « alia præcepta legis, sunt ex divinâ sapientiâ insti- « tuta. Unde dicitur Deuteronomii 4, 6 : *Hæc est vera « sapientiâ, et intellectus coram populis.* Unde necesse « est dicere quòd præcepta cæremonialia sint ordinata « ad aliquem finem, ex quo eorum rationabiles causæ « assignari possint. »*

V. Objicies, Christianæ legis præceptis hunc honorem servatum, ut rationalia dicantur, Epistolæ ad Romanos 12, 1 : *Rationabile obsequium vestrum.* Doctrinæ Evangelicæ proprium esse ut hæc rationale nuncupetur; 1 Petri 2, 2 : *Rationabile sine dolo lac concupiscite* : Quibus innuere per antithesim quædam videntur Apostoli, Judæorum ritus ratione destitutos fuisse, nec quidquam extra Dei voluntatem et summam auctoritatem habuisse, quo illorum obsequium, studiumque demereret possent. Idem innuit Glossa interlinearis ex *Haymons* Halberstatensi desumpta, in illud Epistolæ ad Ephesios 2 : *Legem mandatorum decretis evacuans* : Id est, inquit, *evacuans legem veterem quantum ad carnales observantias, decretis, id est, præceptis Evangelicis quæ ex ratione sunt.* At si observantiæ veteris legis ex ratione erant, frustra evacuantur per rationalia novæ legis decreta. Præterea, discrimen esse fatendum est inter Moralij et Cæremonialia præcepta, quòd illa summâ cum ratione condita sint : actus enim humanos Morales dici à ratione, nemo nescit : ista ergo ratione destituta esse et ex

micro supremi legislatoris arbitrio pendere consequens est.

Respondet S. Thomas observantias veteris legis, omnesque ritus Mosaicos, sine ratione institutos dici posse, si absolutè spectentur. Sic rationem ex se nullam habuit prohibitio vestis ex lana et lino contextæ. Præcepta namque et instituta caeremonialia bonitate nativâ non gaudebant. Unde Ezechielis 20, 25. Dominus ait: *Dedi eis præcepta non bona, et judicia in quibus non vivunt.* Sed tamen relativè spectata bonitatem et rationem habebant. At decreta novæ legis, quæ præcipuè consistunt in fide et dilectione Dei, et omnia præcepta Moralia, ex ipsâ naturâ suâ rationem habent: hominum quippe naturæ et rationi per se consentanea sunt, eosque bonos efficiunt. Unde Ezechielis cap. laudato vers. 21, Deus ipsis ait: *Quæcum fecerit homo, vivet in eis.*

Objicies secundò: Plurimas esse Mosaicæ legis caeremonias et observantias, quarum hucusque ratio à viris perspicacissimis et sagacissimis assignari non potuit. Verisimile autem non est, si quæ sunt hujusmodi caeremoniarum et observantiarum; seu præceptorum eas præscribentium causæ et rationes, eas ita obscuras esse, ut omnium oculis effugiant.

Confirmatur ex auctore Hebræo libri *Ikkarim* sive *De fundamentis legis*, qui Dei legem in tres partes dividit: « Prima pars, inquit, continet præcepta ad Dei scientiam vel intellectum originem suam referentia. « Secunda continet præcepta quæ Deus ex beneplacito suo instituit; eaque proveniunt ex Dei absolutâ voluntate, atque indicant Deum esse eum qui vult. « Vocatur autem hæc, STATUTA, atque continet omnia præcepta quorum ratio ignota est, exempli gratiâ, prohibitionem estis carnis suillæ, amictum heterogeneum, præceptum de non serendo diversa semina, de immolanda vacca rufa, et similia quæ omnia sunt ex decreto et arbitrio legis Dei, et sunt mandata ex ipso beneplacito, etc. »

Respondetur: Non sequi quòd nullæ sint legum caeremonialium rationes, etsi pleraque sint, quarum assignare rationem hucusque nemo homo potuerit, sed solum quod arcanae sint, obscuræ, et apud ipsum legum conditorem Deum reconditæ, humanæque industriâ vix unquam eruendæ. Nihilominus præceptorum omnium caeremonialium ratio assignari potest, si generatim spectentur, imò etiam si singulatum ritus quilibet ac observantia consideretur: quamvis singulæ ritus cujuslibet partes et circumstantiæ rationem ut plurimum nullam habeant præter summam omnipotentis legislatoris auctoritatem. Id S. Thomæ verbis exprimere malim, quàm meis, Prima Secundæ, questione 102, art. 2 ad 3. « Sicut, inquit, in legibus humanis dictum est, quòd in universali habent rationem, non autem quantum ad particulares conditiones, sed hæc sunt ex arbitrio instituentium: ita etiam multæ particulares determinationes in caeremoniis veteris legis non habent aliquam causam litteralem, sed solum figuralem: in communi verò habent etiam causam litteralem. » Idem asserit *Maimonides* in

More Nevochim, p. 3. (quem librum edidit contra eos qui præcepta legis Mosaicæ nullas certas ob causas ac rationes à Deo data esse, suo tempore contendebant.)

« Oblatio hostiæ, inquit, magnam habet utilitatem; « sed quòd hostia una debeat esse agnus, alia aries; « et quòd numerus ipsarum sit certus et definitus, « ejus ratio nulla dari potest; et qui laborat alicujus similibus circumstantiæ rationem reddere, is meo iudicio est amentissimus, neque absurditates à se removet, sed potius sibi auget. Is enim aquè longè abest à veritate, qui credit istiusmodi particularia habere rationes, atque is qui credit totum præceptum nullam habere utilitatem. At scito, quòd sapientia requirit, vel si mavis, quòd necessitas postulet, ut talia in præceptis existant, quæ nullam rationem habent; et quòd res quasi impossibilis sit in lege ut hujus classis res aliqua in illâ non existat. Modi vero impossibilitatis sunt istis. Si dicas: Quare illa oblatio debet esse agnus, et non aries? Eadem questio mansisset, si loco agni positus fuisset aries: nam necessariò species aliqua esse debuit. Ita si quis dicat: Quare debent esse septem agni, et non octo? Idem queri posset, si fuissent, octo, vel decem, vel viginti... Tu itaque hoc retine quòd cum sapientes nostri passim dicunt, omnia præcepta suas habere causas, intelligendum id sit de usu sive fine præceptorum generaliter, non verò de singulis illorum partibus et circumstantiis. »

PROPOSITIO III. — *Caeremonialia Præcepta ob eam præcipuè causam Hebræis Deus tradidit, ut eos ab idololatriâ averteret. Eaque vel ipsorum rituum ratio est, quos à Gentium Moribus in legem transcriptos nemnulli perperam ac falsò asserunt.*

I. Prima pars istius propositionis probatur ex Ezechielis cap. 20, ubi Deus populo in memoriam revocat idololatriam, quâ, dum in Ægypto degerent, se ipsos contaminarunt; deinde recenset leges morales quas illis ex Ægypto recens egressis dederat; postea gentis illius contumaciam refert quâ leges illas divinas spernens, in superstitiones Ægyptiacas relapsa est; tum subdit se eis dedisse *statuta non bona*, per quæ non viverent, id est, leges caeremoniales, per se vitam non afferentes, sed ad frangendam duræ cervicis populi contumaciam aptissimas omnemque tollendam occasionem ad impios Ægyptiorum, vel aliarum gentium ritus deflectendi. « Si judicas eos, si judicas, fili hominis; abominaciones patrum eorum ostende eis. Et dicas ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: In die quæ elegi Israel, et levavi manum meam pro stirpe deum Jacob, et apparui eis in terrâ Ægypti, et levavi manum meam pro eis, dicens: Ego Dominus Deus vester, in die illâ levavi manum meam pro eis, ut educerem eos de terrâ Ægypti, in terram quam provideram eis, fluentem lacte et melle... Et dixi ad eos: Unusquisque offensiones oculorum suorum abhiciat, et in idolis Ægypti nolite pollui: Ego Dominus Deus vester. Et irritaverunt me, noluerunt me audire: Unusquisque abominaciones oculorum suorum non projecit, nec idola Ægypti reli-

querunt : et dixi ut effunderem indignationem meam
 super eos, et implerem iram meam in eis, in medio
 terræ Ægypti. Et feci propter nomen meum, ut non
 violaretur coram Gentibus, in quarum medio erant,
 inter quas apparui eis, ut educerem eos de terrâ
 Ægypti. Ejeci ergo eos de terrâ Ægypti, et eduxi
 eos in desertum. Et dedi eis præcepta mea, et judicia
 mea ostendi eis quæ faciens homo vivet in eis . . . Et
 irritaverunt me domus Israel in deserto, in præce-
 ptis meis non ambulaverunt, et judicia mea projece-
 runt, quæ faciens homo vivet in eis : et sabbata
 mea violaverunt vehementer : dixi ergo ut effun-
 derem furorem meum super eos in deserto, et
 consumerem eos. Et feci propter nomen meum, ne
 violaretur coram Gentibus, de quibus ejeci eos in
 conspectum eorum . . . Iterum levavi manum meam
 in eos in solitudine, ut dispergerem eos in nationi-
 bus, et ventilarem in terras; eò quòd judicia mea
 non fecissent et præcepta mea reprobassent, et sab-
 bata mea violassent, et post idola patrum suorum
 fuissent oculi eorum. Ergo et ego dedi eis præce-
 pta non bona, et judicia in quibus non vivet.
 Præcepta illa non bona, et judicia vitam non afferentia,
 Deum Israelitis dedisse manifestum est, ut eos ab
 idololatriâ averteret. Illa porrò præcepta esse leges
 cæremoniales, constat cum ex antithesi quam inter
 ipsa et præcepta moralia, in quibus homo vivet, Deus
 instituit, tum ex interpretatione Patrum, qui locum
 illum sic explicant, et propositionis nostræ veritatem
 approbant.

II. Ita S. Justinus Martyr in dialogo cum Triphone
 Judæo, p. 140 : « Itaque sacrificia à vobis non recipit
 Deus, neque primitiis tanquam penuriâ laborans,
 hæc præcepit vobis, sed propter delicta vestra. Nam
 et Templum quod vocatur Hierosolymitanum, non
 veluti indigus, vel domum, vel aulam suam fassus
 est; verùm ut ibi quoque in illum intenti simulacra
 ne coleretis . . . Quòd si ista ad hunc modum non
 fuerimus professi, eveniet nobis ut in absurdas inci-
 damus cogitationes, quòd non idem Deus tempori-
 bus Enoch, et aliorum omnium fuerit; qui neque cir-
 cumcisionem, quam in carne non habebant, neque
 sabbatum servaverunt, neque alia insuper quæ Moses
 fieri mandavit : aut quòd non eadem eorumdem jussa
 semper genus omne hominum exsequi voluerit.
 Quæ sanè ridicula et stulta ad profutendum esse ap-
 parent. Per causam verò et culpam hominum pec-
 catorum, Deum qui idem semper est, ista et his si-
 millia sanxisse, si profiteamur, eum ipsam perlu-
 manum, et futurorum præscium, et locupletem, et
 justum, et bonum esse (ut est) decreverimus. »
 Idem p. 336 et 337. « Nam sine observatione sabbati
 qui nominati modò sunt justi omnes Deo compla-
 ceverunt; et post illos Abraham, atque ejus liberi
 cuncti, ad Moesen usque; sub quo injustus et erga
 Deum ingratus populus vester apparuit, vitulo in
 solitudine fabricato. Unde Deus ad populum illum
 se accommodans, hostias quoque offerre tanquam
 nomini suo præcepit, ut ne simulacra coleretis . . .

Quin et sabbata peragere vos jussit, ut Dei recorda-
 remini. Nam et verbum ejus hoc significat dicens :
 « Ut cognoscatis me esse Deum Redemptorem vestrum.
 Jam et à cibis quibusdam ut vos abstinere, vobis
 mandavit, ut etiam inter edendum et bibendum vo-
 bis versaretur Deus, promptis admodum et procli-
 vibus ad deficientium à notione ejus. Idem p. 265
 Propter duritiam cordis populi vestri cunctas hujus-
 modi sanctiones Deum per Moesen vobis tulisse in-
 telligitis : ut per complura ista instituta, in actione
 omni ob oculos vobis esset Deus ; ac neque injustè
 facere, neque impiè agere occiperetis. »

III. Ita S. Hieron. Commentario in Ezechielis cap. 20 :
 « Potest, inquit, et hoc dici quòd ante offensam De-
 calogum acceperint, post idololatriam verò et bla-
 sphemiam multiplices legis cæremonias, ut Deo po-
 tius offerrent victimas, quas dæmonibus offerebant,
 et comparatione sacrilegii, levius fieret, quòd non
 erat per se bonum, et nequaquam malum, quia Deo
 offerrebatur. » Tum demùm Deum Cæremonialia
 præcepta Judæis tradidisse S. Hieron. innuit, cum sœ-
 dus de Deo vero colendo violassent, et vitulum au-
 reum adorassent; idque legislatorem optimum maxi-
 mum præstitisse ut eos ab Idololatriâ averteret. Id ex
 Apostoli verbis ad Galatas 3, 19, confirmatur. *Quid igitur
 lex? Propter transgressiones posita est*, etc., quibus
 verbis indicat interprete Theophylacto : « Legem non
 esse præcipuè ac primo consilio datam, quemadmo-
 dum promissiones; sed veluti obiter additam ob
 multas transgressiones, ut aliquod saltem cohibe-
 ret. »

IV. S. Aug. Epistolâ 82, aliâs 19, cap. 4, laudata
 Ezechielis verba de cæremonialibus Mosaicæ legis
 præceptis exponit : « Cur autem non dicam præcepta
 illa veterum sacramentorum nec bona esse, quia non
 in eis homines justificantur, nec tamen mala, quia
 divinitus præcepta sunt temporì personisque con-
 gruente, cum me adjuret etiam prophetica senten-
 tia quâ dicit Deus se illi Populo dedisse præcepta
 non bona? Fortè enim propterea non dixit mala, sed
 tantùm non bona, id est, non talia, ut illis homines
 boni fiant, aut sine illis boni non fiant. »

V. S. Cyrillus Alexandr., libro 9 adversus Julia-
 num, p. 522 et 323, Ezechielis locum eodem modo
 explicat, et nostræ propositioni subscribit. « Cùm Is-
 raëlita, inquit, nondum satis firmam in Dei cogni-
 tione mentem haberent, ab officio suo citò discede-
 bant, et ad deficientium à Deo valdè proclives erant,
 et instigare non cessabant; vitulum quippe conlá-
 runt, ac dicere ausi sunt : *Hi Dii tui, Israel, qui
 eduxerunt te de terrâ Ægypti*. Proindeque iis, eum
 levibus ac rudiioribus, obscura lex data est, quæ per
 typum vix ad rerum verarum intellectum venderet,
 necdùm tamen sanctæ vitæ iter manifestè panderet.
 Quòd autem Deus legem in litteris, et umbris posi-
 tam Israël desipienti et peccati reo, ac recti nescio
 eum adhuc infantibus tulerit; accipies ab ipso per
 Isaicæ vocem ita dicente : *Et levavi manum meam sit-
 per eos in deserto*, etc. *Et ego dedi eis præcepta non*

« bona, et justificationes, in quibus non vivent in eis.
 « Decebat enim eos qui à benevolentia Dei resilerant,
 « et conflati vituli rei tenebantur, Dei consortio prorsus
 « excidere, et in Gentium regionibus vagari omni misericordiam
 « orbatos. Cum autem bonus sit, et sapientissimi Mosis preces
 « respiceret, legitima quidem eis dedit ad eos erudiendos,
 « sed non bona, sicut ipse ait, neque certè vitam
 « eis qui illa impleverint præstare valentia. Non bona
 « autem præcepta quidem? Si veritatis nimirum decus
 « respicias. Veritas enim figuris incomparabiliter
 « præstat. Siquidem fictitium non est Israelitis nullum
 « planè cœpisse fructum ex eo quòd panibus non fermentatis
 « vescerentur: Deum tamen iis qui nequitia fermentum
 « abijciunt, et per purgatum cor habent, nec impuri aut
 « profani quicquam appetunt, tanquam singulare munus
 « largiri, ut aeternam vitam participes. » Isaiam pro
 « Ezechiele laudat S. Cyrillus ex memorie lapsu viris
 « maximis interdum contingente.

VI. Theodoretus commentario in Ezechielem, hunc locum:
 « *Dedi eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non
 « vivent in ipsis*, explicans, aliorum interpretatione rejecta,
 « suam adstruit proposito nostro congruentem. « Quidam
 « igitur, inquit, hæc de idolorum cultu dicta acceperunt,
 « dedi, pro permisis, intelligentes; sed perspicuum est
 « nequaquam eos eorum quæ dicta sunt sententiam
 « percepisse; impiam enim idolorum religionem nemo
 « rectè sentiens non bonam dixerit, sed admodum malam.
 « Non ergo sapientia fons, pietatis legislator, impietatis
 « accusator, extremam impietatem non bonam appellavit,
 « quam malitia terminum vocat. Alia igitur hæc innuit
 « oratio. Cum enim dederim, inquit, justificationes ipsis,
 « quas faciet homo, et vivet in eis (et per hoc intelligit
 « decem verba legis, à quibus migrarunt ipsi, atque ea
 « sine ullo metu aspernari perseveraverunt), aliis eos
 « præceptis obstrinxit, ac veluti affixi, quæ vitam
 « nullam ipsis ministrare poterant, sed suam observationem
 « et in ipsis occupatione id efficiabant, ut necessarias
 « leges illas violare desisterent. Per hæc autem innuit
 « præcepta de lepro, de ossibus cadaveris et morticinio,
 « et de aliis hujusmodi, et crebras propter hæc expiationes,
 « et sacrificia quæ pro his offeruntur. In his enim
 « observandis illis occupati, non amplius necessarias
 « illas et utiles leges poterant aspernari. Idcirco non
 « dixit dedisse se illis mala præcepta, sed non bona.
 « Neque enim vitam edocebant, et neque virtutis ipsa
 « per se erant efficientia; sed crebro ad sacerum Dei
 « templum adventare, et Deo præstito esse cogebant.
 « Qui enim se pollutum credebat, is ad expiationem
 « accurrebat; ad quam cum pervenisset, in Dei
 « memoriam redibat; atque hæc ipsa memoria
 « impiam mentem exterminans, divinas leges
 « observandas persuadebat. Ipsa igitur per se non
 « bona, quæ divino consilio haud consentiebant, sed
 « eorum quibus lex imponebatur, imbecillitati
 « congreuebant: Non tamen ipsa pulchra neque
 « necessaria, ad bona et necessaria ducebant »

VII. Secundò eadem veritas probatur aliorum Pa-

trum, seu scriptorum ecclesiasticorum suffragiis, extra
 « oraculi Ezechielis commentationem ipsi subscriptibus;
 « scilicet ex Eusebio Cesareensi, lib. 4 Demonstrationis
 « Evangelicæ, cap. 4, ubi de veteri Testamento sic loquitur:
 « Illud enim lapsis à majorum pietate Judæis,
 « vitamque Ægyptiacam ac mores aemulantibus,
 « et ad errorem colendi multos Deos, superstitionemque
 « Gentium, quæ simulacra venerabantur,
 « declinantibus, legis loco impositum est, ut et eos
 « qui occiderant excitaret, et mutuis inter ipsos
 « doctrinis confessos atque prostratos erigeret.
 « Et cap. 6 Mosis interea lex ingressa quasi periculum
 « imperficarumque animarum curatrix quædam, et
 « gubernatrix, aut etiam medici cujusdam instar,
 « gravi Ægyptiacoque morbo laboranti universæ Judæorum
 « nationi tradita est. Nam quia cum Ægyptiis versantes
 « post sanctorum patrum mortem, Ægyptiacorum
 « morum similitudine affecti erant, et in multorum
 « Deorum superstitionem deciderant, adeo quidem
 « ut Ægyptiis amplius nihil habere, et illis in omnibus
 « similes, tum in errore simulacrorum, tum in aliis
 « quoque facinoribus evasisse viderentur: Merito
 « quasi ex profundo malorum ipsos hauriens Moyses,
 « ab impiis Deorum multitudo amovit, et ad opificem
 « universi Deum reduxit perfectiorum illorum vitam,
 « quasi in ingressibus et vestibulis, primo gradu
 « pietatis objiciens..... Deinde quasi imperfectis
 « illis simulacrorum cultu interdicto, per quædam
 « arcana seorsum signa, ut Religionem quam ipse
 « probabat complecterentur, edicens, sacrificiis et
 « quibusdam corporalibus cæremoniis, unum supra omnia
 « Deum ut colerent, præcepit. »

VIII. Idem asserit S. Joannes Chrysost. Enarratione
 « in cap. 4 Isaiæ: « Ex victimæ, inquit, non sunt à principio
 « institutæ; sed ita ut essent ratio quædam instituendi
 « Judæos, et illine avocandi ad aliam conversationem.
 « Illi verò cum se totos occuparent in istis cæremoniis,
 « neglectis interim quæ urgebant necessariò, dixit
 « Deus se deinceps ejus cæremoniis legis non
 « admittere: *Neque veneritis ut appareatis mihi, si
 « accesseritis, inquit, ad templum meum. Quis enim
 « quæsit hæc de manibus vestris?* Et quidem totus ille
 « libellus qui Leviticus dicitur, de isdem hostiis
 « conceptus est, de his sedulo sanciens. Rursus in
 « Benteronomio, in aliis item plerisque locis multæ
 « de his interspersæ leges sunt. Quo igitur sensu hic
 « ait: *Quis quæsit hæc de manibus vestris?* Ut discas,
 « quòd illa voluntas Dei non fuerit principalis,
 « aut prægrediens: sed ab illorum infirmitate sumpsit
 « exordium, quæ de his est, legislatio. Quem admodum
 « enim mulierem semel viro conjunctam nolebat ab
 « ejus communionem divelli, cupiens tamen graviora
 « mala excidere, nimirum, ne dum cavet interdicto
 « viris à se eam excludere, huc necessitatis adigantur
 « in visas ac domi existentes jugulent: quod minus
 « erat malum, ob hoc fieri permisit. Ita sanè et hic
 « interdico cavet, ne victimas immolarent dæmonibus:
 « Ea tamen passus est sibi offerri, ut quod cupiebat,
 « rectè provcheret ac perficeret. » Et

infra, cæremonialia præcepta cum moralibus comparans, hæc habet : « Mandatorum hæc quidem propter se fiebant, illa verò alias ob causas jubebantur, ut fierent : sicut est hoc, Deum novisse, ne homicidium committerent, ne adulterarent; et quæcumque talia per legem sanciebantur propter utilitatem eorum observatione prodeunt. Atqui immolatio, incensi oblatio, observatio Sabbati, et quæcumque ejusmodi è Religione sunt, non ut hæc ipsa simpliciter quâdam ratione fierent; quin potius ut per harum assiduum commentationem curamque abducerentur à cultu dæmonum. »

IX. Suffragatur iterùm S. Cyrillus Alexandr. epistolâ ad Acacium, de Capro Emissario scriptâ, disertè asserens : « Universorum Deum ad evertendum Gentilium errores, qui multos Deos colebant, eorumque illuminationem qui in tenebris sedebant præscis illis legem suam per Moysen tulisse. »

X. Istorum Patrum sententiæ subscribit S. Thomas, Primâ Secundæ, questione 102, art. 2, ubi inter rationes litterales præceptorum cæremonialium hanc primo loco recenset, quòd data sint *ad vitandum Idolatriæ cultum*. Artículo verò 3, ait : « Secundùm quòd sacrificia ordinabantur ad cultum Dei, causa sacrificiorum dupliciter accipi potest. Uno modo, secundùm quòd per sacrificia representabatur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabatur sacrificium offerens. Ad rectam autem ordinationem mentis in Deum pertinet, quòd omnia, quæ homo habet, recognoscat à Deo tanquàm à primo principio, et ordinet in Deum tanquàm in ultimum finem, et hoc representabatur in oblationibus et sacrificiis : Secundum, quòd homo ex rebus suis quasi in recognitionem, quòd haberet ea à Deo, in honorem Dei ea offerebat, secundùm quòd dixit David, 1 Paralipomenon 29 : *Tua sunt omnia, et quæ de manu tua accëpimus, dedimus tibi...* Alio modo, ex hoc quòd per hujusmodi retrahebantur homines à sacrificiis idolorum. Unde etiã præcepta de sacrificiis non fuerunt data populo Judæorum, nisi postquàm declinavit ad idolatriam, adorando vitulum conflatilem. Quasi hujusmodi sacrificia sint instituta, ut populus ad sacrificandum promptus, hujusmodi sacrificia magis Deo quàm idolis offerret. Unde dicitur, Jeremiæ 7 : *Non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis, in die quâ eduxi eos de terrâ Ægypti, de verbo holocaustorum et victimarum.* »

XI. Accedit ad nostrâ propositionis confirmationem Maimonidis inter Hebræorum magistros doctissimi suffragium in More Nevochim, p. 3, cap. 29 : « Nosti, inquit, ex pluribus Scripturæ locis, quòd prima legis nostræ intentio sit idolatriam tollere, memoriam illius, et omnium quæ illi adherent, aut hominibus ad illam vel minimam occasionem præbent declinare. »

XII. Probatur pars altera propositionis, quòd scilicet illi ipsi ritus, quos ex gentium moribus in legem transcriptos viri quidam eruditè contendunt, ob eam rationem in eumque finem sint instituti, ut Judæos à

peregrinis ad patrios mores, et ab idolis ad veri Deum cultum sensumque revocarent : Primò ex ipsorummet hujus opinionis auctorum confessione, qui fatentur ethnicorum ritus nonnisi emendatos, et Dei sapientissimi limam passos, Deum in Mosaicam legem transtulisse, et per *συμβολαίων* illam Israelitas à gentium idolis, et cæremoniis sensim et suaviter avocare studuisse. Ita loquitur Spencerus in Præfatione lib. 3 de *Legibus Ritualibus Hebræorum*.

XIII. Secundò, id omninò probant Patrum, scæ aliorum scriptorum Ecclesiasticorum testimonia, quibus eorum sententiæ suæ patronis gloriantur, scilicet S. Hieronymi, Commentario in cap. 5 S. Matthei, dicens : « Hoc quasi parvulis erat lege concessum, ut, quemadmodum victimas immolabant Deo, ne eas idolo immolarent, sic et jurare permitterentur in Deum : non quòd rectè hoc facerent, sed quòd melius esset id honoris Deo exhibere, quàm dæmonibus. » Et Commentario in cap. 4 ad Galatas : « Arguit illos Apostolus, inquit, quia dies festos et tempora Judæorum observare vellent, sicut antea idolis fecerant. Nam Judæis illi dies idcirco concessi sunt, ne eos amore festivitatis idolis exhiberent. »

XIV. S. Joannis Chrysost. homiliâ 6 in S. Mattheum : « Ne igitur opineris, inquit, Deo indignum, quòd magi per stellas vocantur. Hoc enim modo omnes Judæorum cæremonas, omnesque ritus, et sacrificia, atque purificationes, et neomenias, et arcam, templumque ipsum reprobas. Siquidem hæc omnia originem à Gentium ruditate traxerunt. Sed Deus ob deceptorum salutem, per ea ipsa se colit passus est, per quæ illi dæmones ante coluerant, aliquandiu illa in melius inflectens, ut eos paulatim et à consuetudine suâ reduceret, et ad philosophiam perduceret altiorum. »

XV. Beati Theodoret sermone 7, de *Sacrificiis*, ubi eum falsos gentium Deos victimarum nidore, vel coquo delectari premisisset, subjungit : « Hoc autem et ipsi fortassè, in verum ac sempiternum Deum retorquere audebunt; quippe qui de sacrificiis in divinâ Scripturâ latas leges audiunt, Legislatoris autem consilium prorsus ignorant. Israel enim longinquum tempus in Ægypto versatum, pravisque indigenarum moribus inbutum, et idolis ac dæmonibus immolare ab illis edoctum, et ludis choreisque, ac musicis organis oblectari, harum rerum in habitu constitutum liberare volens, sacrificare quidem permisit, non tamen omnia sacrificare, neque falsis Ægyptiorum Diis, sed sibi soli Ægyptiorum Deo offerre. Deorum siquidem in numero bovem olim habebant Ægyptii, et ovem, et capram, et columbam, et turturam, et alia quædam ex iis quæ non esculenta erant, sed immunda vocabantur. Ne itaque indignarentur, tanquàm à moribus illis penitus exclusi, falsis quidem Diis sacrificare vetuit, sibi autem ea immolare jussit, quæ ab eis dudùm adorabantur... Haud itaque victimarum indigenas Deus, nidorisque appetens sacrificia illa instituit, sed ut ægrorum affectibus mederetur. Ita et musica

« instrumenta passus est esse; non quòd illorum concen-
 « tu oblectaretur, sed ut idolorum errorem paula-
 « tim aboleret. Nam si ut primò ab Ægyptiorum
 « potestate liberati sunt, perfectas eis leges objecis-
 « set, resiliissent prorsus, frenumque respuentes ad
 « pristinam labem recurrissent.

• XVI. S. Cyrilli Alexandrini, quem ante Theodoretum laudare debueram, lib. 16 de *Adoratione*, ubi hæc habet: « Gentilium dementissima natio, suas consue-
 « tudines secuti, et more mularum pecudum viventes,
 « promittebant comam, demoniis eam nutrire pro-
 « fessi. Atque alius quidam nymphis, quas orcadas
 « appellabant, alius fluvio, cùm visum esset, offere-
 « bant; atque religionis loco ea res habebatur. Sapien-
 « tissimus itaque Moses, imò per Mosem Deus cùm
 « intelligeret, non faciliè Hebræos, quos in Ægypto
 « mores imbibissent, deponere posse, similes ritus in-
 « stituere decrevit, sensim eos à priscis erroribus
 « disjungens. Quibus ritibus non demones ultra, sed
 « Deum omnipotentem quasi sub umbrâ et figurâ co-
 « lerent. Ob eam rationem legem de sacrificiis tulit,
 « illasque cruentas victimas haud admodum libenter
 « accipiebat. »

XVII. Probatur tertia pars propositionis: Quòd scilicet viri quidam eruditissimi ac perperam asserant, Deum plerosque ritus ethnicorum in legem cultumque suum transtulisse: Primò ex ipsis Dei verbis, qui se ritibus ab iis, quos ethnici, et inter alios Ægyptii, in honorem numinum suorum frequentabant, diversis coli velle non semel significat Israelitis, Deuteronomii cap. 12, 30, 31, 32, 33. *Cave*, inquit, *ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subversa, et requiras caeremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes illæ Deos suos, ita et ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominaciones, quas avertatur Dominus, fecerunt Diis suis, offerentes filios et filias, et comburentes igni. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: Nec addas quicquam, nec minuas. Et Levitici 18, 2, 3, 4: Ego Dominus Deus vester: juxta consuetudinem terræ Ægypti, in qua habitastis, non facietis: et juxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus sum vos, non ageris, nec in legitimis eorum ambulabitis. Facietis judicia mea, et præcepta mea servabitis, et ambulabitis in eis. Ego Dominus Deus vester. Præterea, leges caeremoniales eo consilio Deus Israelitis dedit, ut earum observantia, veluti pariete intergerino eos à gentium communione ac moribus omninò separaret, ut docet Apostolus ad Ephesios 2, 14, 15, ubi de Christo sic loquitur: Ipse enim est pax nostra qui fecit utraq; unum, et medium parietem maceræ solvens, inimicitias in carne suâ; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliat ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Hocne vero consilio congruebat, ut gentium ritus non paucos, quos ineptias nra esse tolerabiles, ut Spencerus loquitur, in sacrorum suorum numerum adoptaret? Tertio, Deum leges caeremonia-*

les condidisse ad abolendam idololatram, satis superque probavimus: An verò gentium mores in legem transferre ad eum finem consequendum conveniens fuisset? Certè rituum similitudo tam faciliè Judæos ad cultum idolorum, quàm gentes ad cultum veri Dei allicere potuisset. Tertio, legales caeremonias Deus instituit, ut Christi et mysteriorum ipsius figuræ essent, ut docet Apostolus, Epistolæ ad Colossenses cap. 2, 16, 17: *Nemo vos judicat in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum: Corpus autem Christi. Conveniensne fuisset ut Deus ex demonis officinâ, ex ethnicorum superstitione lineamenta mutaretur, quibus Christi salvatoris, mysteriorum ejus, atque rerum spiritualium ad regnum et fideles ejus pertinentium figuras et imagines adumbraret? Quarto, ritus plerique omnes, quos à gentibus ad Hebræos derivatos Spencerus asserit, vel è Patriarcharum moribus manasse manifestam est, ut ritum primitiarum ac decimarum Deo offerendarum, de quo Genesis, 4, 5, 14, 20, 18, 22. Altarium ac titulorum in Dei honorem erigendorum, eaque olei effusione dedicandorum, et sacrificiorum oblationem, de quibus Genesis, 8, 20; 12, 7, 8, 15, 18; 15, 9; 22, 5; 28, 17, 18, 22; 51, 54; 53, 44. Vel ritus hujuscemodi ab Hebræis tractados ad gentes longè verisimilius videtur, demone divini cultus æmulo victimarum frequentium caeremonias, templorum religiones, lustrationem exercitiâ, festorum solemnitates, aliasque caeremonias Mosaicæ legis contaminante, interpolante, et ad idolorum cultus transferente. Sanè auctores omnes, quorum testimoniis probare nititur Spencerus ritus plerosque Mosaicæ legis è moribus gentium esse derivatos, longè recentiores sunt Mosis ætate. Cùm enim ad ritus particulares descendit, ut hypothesim suam exemplis firmet, auctores non laudat quàm gentium historicos, poetas, philosophos, qui fidem licet faciant ritus illos ætate suâ inter gentes usitados fuisse, non tamen ante Mosis tempora. Argumentum à Mosis antiquitate petitum invictè esse roboris tam contra eos qui ritus legis Mosaicæ ex moribus gentium derivatos contendunt, quàm contra eos qui plerasque historias à Moysè in Genesi scriptas, et fabulis gentium ab ipso interpolatas impiè olim asseruerunt, patet ex loco illo Origenis, lib. 4 contra Celsum: « Et quoniam putat Mosem, quæ scribit de Turri, confusioneque ligurarum, depravasse ex Aloidarum fabulâ, et ad Turrim suam transtulisse; equidem dixerim, Aloci filiorum ante Homerum in litteris meminisse neminem, at quæ de Turri Moses prodidit, antiquiora esse non tantùm Homero, verùm etiam primis græcarum litterarum inventori- bus. Uter igitur alterius scripta depravit, scrip- ptorne Aloidarum fabulæ, historiam Turris; an is qui de Turri, et linguarum confusione meminît, Aloidarum fabulam? Certè incorruptis auditoribus apparet, quòd Moses sit Homero antiquior. Sic et quæ de Sodomis, et Gomorrhis propter peccatum ignis delictis Moses narrat in libro Geneseeo, Celsus comparat cum Phaetonis historiam, in eundem iterum*

« impingens lapidem ob non servatam antiquitatem
 « Mosis temporum. Nam hi qui de Phaëtonte fabu-
 « lantur, videntur Homeri ætate posteriores, quo-
 « Moses fuit tantò antiquior. » Simili adversus Mars-
 « hamum, et Spencerum utimur argumento. Auctores
 « omnes, quorum testimoniis probare nituntur legis
 « Mosaicæ ritus plerosque inter gentes olim usitatos, et
 « à Deo ex moribus gentium in legem cultumque sum-
 « matos, longè remoti sunt à mosaicorum temporum
 « antiquitate. Ex ipsis itaque colligi non potest ritus il-
 « los ante Moysen in usu fuisse gentium illarum. Fa-
 « cessant itaque hoc in argumento Herodotus, Pausa-
 « nias, Diodorus Siculus, Lucianus, Plutarchus, Apule-
 « ius, Macrobius, Homerus, Martialis, Ovidius, Virgilius,
 « poætæ omnes, quorum nominibus ac sententiis opus
 « suum eruditus Spencerus implevit. Hi enim de ritibus,
 « ut dixi, in Sacris gentium, de quibus scribebant, suâ
 « ætate frequentatis testes idonei esse possunt, non de
 « ritibus ante Mosis tempora usurpatis. Denique Tacitus,
 « libro 5, Historiæ, Marshani et Spenceri opinionem
 « jugulat his verbis : « Moses, quò sibi in posterum gen-
 « tem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris
 « mortalibus indidit. Profana illis omnia, quæ apud
 « nos sacra. Rursum concessa apud illos, quæ nobis
 « incesta... Ibi ritus quoquo modo induci, antiquitate
 « defenduntur. Cætera instituta sinistra, foscâ pravi-
 « tate valere. »

XVIII. Sed age, Spenceri argumenta expendamus.
 Primum petit ex illis S. Pauli verbis, Act. 13, ubi de
 Israelitis agens : *Deus, inquit, per quadraginta annos*
mores eorum toleravit in deserto. Ibi verò per mores
quos Deus tulit, intelligendæ videntur consuetudines
aliquæ, pueriles magis quam profanæ; quarum non-
nullas ad tempus sustinuit, alias autem in sacrorum
suorum classem transtulit.

Respondetur, arbitrariam prorsus esse Spenceri
 interpretationem. Mores Israelitarum, quos Deus sus-
 tinuit in deserto, frequentes fuere defectiones ad cul-
 tum idolorum, legis divinæ violationes, murmuratio-
 nes in Deum et Moysen, infra meritum puniæ, ut
 docet Deus ipse apud Ezechielem, cap. 20, 15, et seq.
Et irritaverunt me domus Israel in deserto, in præceptis
meis non ambulaverunt, et judicia mea projecerunt, quæ
faciens homo vivet in eis : et Sabbata mea violaverunt
vehementer. Dixi ergo ut effunderem furorem meum su-
per eos in deserto, et consumerem eos. Et feci propter
nomen meum, ne violaretur coram gentibus, de quibus
ejeci eos in conspectu earum. Ego igitur levavi manum
meam super eos in deserto, etc. Et pepercit oculus meus
super eos, ut non interficerem eos : Nec consumpsit eos
in deserto. De iis moribus loquitur S. Paulus, propter
 quos Deus se Judeorum nationi quadraginta annis
 offensum fuisse ait per Davidem, Psalmo 94, 9,
 10, 11. *Sicut in irritatione secundum diem tentationis*
in deserto : Ubi tentaverunt me Patres vestri, probave-
run et viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus
fui generationi huic, et dixi : Semper hi errant corde.
Et isti non cogitaverunt vias meas. Sanè si quos gentium
 mores pueriles magis quam profanos Deus in legem

suam transcripsisset, hos approbasse potius, quàm
 tolerasse diceretur.

XIX. Secundum argumentum petit Spencerus ex iis
 locis, quibus olim institutionum legalium observatio
 præcipuè nitelatur. Observat nimirum in locis pleris-
 que, quibus Deus de præcipue notæ ritibus et insti-
 tutis agit, eum vocibus *permittentem et dirigentem*,
 potius quàm *præcipientem et adhortantem* indicantibus
 uti. Exodi 20, 25 : *Si altare lapideum facere velis mihi,*
non ardicabis è sectis lapidibus. Levitici 1, 2 : *Si quis*
è vobis obtulerit oblationem Domio, offeretis de pecori-
bus, etc. Numerorum 7, 61 : Si quispiam voerit
viam ad separandum se Domino, se à vno, etc. Ex qui-
 bus colligit, ritus illos permisso potius fuisse, quàm
 præceptos, et à seculi consuetudine magis quàm
 Dei voluntate, et intentione primariâ derivatos.

Respondetur caeremonias omnes, quæ divinâ lege
 continentur, à Deo præceptas, non permissas tantum-
 modò fuisse, ut constat ex Deuteronomi 5, 31, 32,
 ubi Deus Moysen his verbis compellat : *Tu verò hic*
sta mecum, et loquar tibi omnia mandata mea, et cære-
monias, atque judicia : quæ docebis eos, ut faciant ea
in terrâ quam dabo illis in possessionem. Custodite igitur
et facite, quæ præcepit Dominus Deus vobis : Non de-
clinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram.
 Cap. 6, 1 : *Hæc sunt præcepta, et caeremoniæ, atque*
judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester ut docerem
vos, et faciatis in terrâ, ad quam transgrediamini possi-
dendam. Et ex postremis Levitici verbis : Hæc sunt
præcepta, quæ mandavit Dominus Moysi ad filios Israel
in monte Sinai. Et ea ipsa loca quæ Spencerus profert,
 præceptum, non meram permissionem aut toleran-
 tiam notant, quamvis præcepta illa hypothetica sint,
 non absoluta. Si quis altare lapideum Deo erigeret,
 quod liberum erat (poterat enim de terrâ facere) præ-
 cepto divino tenebatur ad illud extruendum ex impo-
 litis lapidibus. Si quis sacrificium offerret statis tem-
 poribus, vel pro suâ devotione, præcepto, adstringe-
 latur ad eas victimas offerendas, quas Deus lege
 præscripserat. Si quis voto Nazareatus se obstrinxis-
 set, quod liberum erat, abstinere ex Dei præcepto
 tenebatur à vino, et omni potu quod inebriare potest.

XX. Tertium argumentum accessit Spencerus ex
 Epistolâ ad Galatas 4, 3 : *Cum essemus parvuli, sub*
elementis mundi eramus servientes. Elementa enim
 mundi, ritus interpretatur Israelitis cum mundo com-
 munes, videlicet templa, aras, victimas, aliosque
 mores, qui à gentibus ad Judeos per demissionem
 quamdam Dei venerant.

Respondetur Mosaicæ legis caeremonias et obser-
 vantias, elementa mundi, ob eam rationem quam
 assert Spencerus ab Apostolo non appellari, sed ele-
 menta quidem vocari propter earum ruditatem et im-
 perfectionem, metaphorâ sive à naturâ, sive ab arte
 petitâ. Mundi autem elementa, quia terrena erant,
 sensibilia, è mundo sumpta, et ex illis rebus, quas
 mundani homines cum iis quoque communes habe-
 bant; præsertim verò ex diebus, mensibus, annis,
 et temporibus, quæ solis, et lunæ cursu perficiuntur :

vel quia Deus mundum, id est, homines in mundo constitutos erudire volens, à tenuibus illis principis exorsus est, pietatis scholâ ipsis veluti adhuc pueris pædagogî disciplinâ instituendis, in uno duntaxat mundi angulo apertâ. Addiderit, hunc locum optimos interpretes de gentibus, non de Judæis interpretari, et *mundi elementa*, cælum, terram, solem, sidera intelligere, eos demum qui naturâ non sunt dii, quibus gentes olim serviebant, antequàm Evangelii lumine collustrarentur. In eorum itaque personâ loqui sanctum Paulum, quibus ad evangelizandum missus erat, cum ait : *Sub elementis mundi eramus servientes*. Unde et postea subdit, vers. 8, 9, 10 : *Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui naturâ non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum, imò cognitii sitis à Deo, quomodò convertimini iterum ad infirmam et egenam elementa; quibus demò servire vultis? Dies observatis, et menses, et tempora, et annos*. Hanc postremam interpretationem tradit sanctus Augustinus in expositione Epistolæ ad Galatas. Priorem sanctus Joannes Chrysostomus, et, Theodoretus; utramque S. Hieronymus proponit : « Elementa mundi, inquit, cælum et terram, et ea quæ intra hæc sunt, plerique appellata putant : Quòd videlicet solem, lunam, maria, sylvarum, et montium Deos, et sapientes Græciæ, et barbaræ nationes, Romanicque omnium superstitionum semina venerentur. A quibus, cum Christus venerit, liberamur, intelligentes ea creaturas esse, non numina. Alii elementa mundi, legem interpretantur Moysi, et eloquia Prophetarum; quòd per hæc quasi initia et exordia literarum, Dei timorem, qui sapientiæ principium est, suscipiamus.... Ab his elementis, postquam venerit temporis plenitudo, redimimur, ad majora gradientes, adoptionem recipimus filiorum.... Potest igitur (ut diximus) Mosi lex, et prophetæ pro elementis accipi litterarum, quòd per eas syllabæ jungantur, et nomina; et non tam sui, quàm alterius rei utilitate discantur, ut possimus orationem legere contextam, in quâ sensus magis, et ordo verborum, quàm litterarum principia considerantur. Quod autem legem, et prophetas, elementa mundi interpretati sumus, mundus pro his qui in mundo sunt accipi solet, eodem Paulo dicente : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*. Et in Evangelio : *Et mundus per eum factus est, et mundus eum non recepit*. » Hos interpretum reverè coryphæos Spencerus consultius sequeretur, quàm Grotium ingenio suo in Scripturæ Sacræ interpretatione liberius indulgentem; quem tamen hoc nominæ cohonestare ipsi placuit.

XXI. Quartum argumentum sumit Spencerus ex testimonio Origenis, lib. 3, contra Celsum. Cum enim Celsum arrogantie maximè Judæos argueret, quòd primas sibi sanctitatis et favoris apud Deum partes sumerent, ob circumcisionem, abstinentiam à carne porcinâ, morem in excelsis immolandi, et hujusmodi alia, quæ tamen Ægyptii, Colchi, Persæ, aliique priores usurpassent in hunc modum, egrègiè respon-

det Origenes : « Quòd si quis erectâ mente ad contemplandum Legislatoris consilium; examinet collata instituta ejus gentis cum reliquarum moribus, quibus hodiè que utuntur, nullum hominum genus magis admirabitur, ut quod repudiatis omnibus rebus inutilibus, solum recipit utiles. » Quibus verbis fateatur Origenes, Deum mores sacros à Gentibus, sed cum delectu accepisse.

Respondetur, Origenem nihil minus dicere quàm quod ipsi Spencerus affingit. Id unum asserit, in Judaicæ religionis ritibus nihil inutile, nihil superstitiosum fuisse, nihil obsecrum. Subdit enim : « Ideò nulla fuerunt apud eos vel scenicorum, vel athleticorum, vel circensium certamina, non femine videntes florem ætatis cuivis volenti seminare incassum, et naturæ humanæ seminibus illudere.... Mihi certè persuasum est, eos dignè appellatos Dei peculium, qui contempserunt omnem divinationem vanâ spe lactantem homines, et malorum demonum potius, quàm melioris Naturæ inventum, querendo veram futurorum præsentiam in sanctis animis propter insignem puritatem capacibus divini Spiritus. » Imò Judaicæ religionis sacra gentium sacris longè dissimilia fuisse docet. « Velit nolit Celsum, inquit, altiorum sapientiam tenent Judæi, non solum quàm vulgus, verùm etiam quàm hi qui habentur pro philosophis. Namque philosophiæ studiosi post graves illas suas disputationes prolabantur ad simulacra et demones : Judæorum autem vel postremus ad solum Deum Optimum Maximum respicit; et meritò hæc de causâ sibi placent, aliorum ut impiorum et impiorum devitantes consuetudinem. Atque utinàm non contra legem peccassent, occisis primùm prophetis, dein Jesu per insidias sublato! Habemus exemplum civitatis cælestis, quam Plato conatus est quidem effingere, cæterùm non videtur hoc ita præstitisse ut Moses, cæterique Prophetae post eum, formantes genus electum, gentem sanctam, Deo dicatam, purèque educatam procul omni superstitione. Quoniam autem Celso libuit sacra Judæorum quibusdam gentibus communia facere, agendum dispiciamus quid sit hoc quoque. Putat de cælo dogma nihil differre ab opinione de Deo; atque Judæorum more Persas Jovi sacra facere in celissimis montium : non videns quòd Judæi, quemadmodum unum Deum sciebant, ita unicam sanctam precationis domum, unum altare holocaustotum, et sacri sacrificiis aram unicam, unumque Dei summum Sacerdotem. Nihil igitur commune Judæis erat, altissimos montes, eosque plures conscendentibus Sacrorum cause longè dissimilium sacrificiis Mosaicis, quæ ad quandam similitudinem et umbram cælestium peragebantur à sacerdotibus Judæorum, in arcano intellectum legitimum sacrorum enarrantibus, et quidnam significaretur per ea. »

XXIII. Quintum argumentum Spenceri ex Eusebii testimonio sumptum, lib. 4 Demonstrationis Evangelicæ, cap. 6, causam ejus non promovet, cum id nunc afferat, Deum congruentem Israelitarum moribus legem

promulgasse, quam vocat imperfectam, et quasi parvulis et infirmis accommodatam observantiam : comparatè scilicet ad religionem christianam, et observantiam legis evangelicæ.

XXIV. Sextum argumentum adornat Spencerus ex S. Joanne Chrysostomo, Homiliâ 6 in Mathæum, ejus testimonium superiùs descriptum est. Sed nec ipse Spencerus eloquentissimo Patri in omnibus credendum putat; agrèque fert, quòd de rituum planè omnium antiquioribus temporibus apud Judæos obtinentium origine tam decretorium sententiam tulerit. Nam agrè creditur, inquit, circumcisionem, Sabbatum, festum Paschatis, et alia nonnulla Judæorum instituta, huic origini tribuenda esse. Sacrificia certè, quæ gentium ruditati et mori inoleto Sanctus Chrysostomus accepta refert, à Patriarchis, Deo procul dubio docente, oblata, Scriptura sacra commemorat; adèque ex gentium moribus in Mosaicam legem translata dici verè non possunt. An verò Chrysostomus ipse id non agnoscit, divino scilicet afflato homines, dum sola vigeret lex nature, edoctos de sacrificiis Deo immolandis? Audiatur, homiliâ 17 in Genesim : « Iterùm dico, et de dicere non cessabo, non quia Deus sacrificiis indiget, sed vult et per hæc ostendere gratum animi affectum . . . Neque Cain doctorem habuit aliquem, neque Abel suggestorem et consiliarium : sed uterque conscientie suæ magisterio, et sapientiâ divinitus humano generi suppeditatâ, ad hæc oblationem incitatur » Et homiliâ 26 in Genesim : « Et edificavit Noe altare, et accepit de omnibus pecoribus mundis. Considera iterùm diligenter ex præsentibus verbis, quomodò in naturâ nostrâ conditor omnium inseruit certam virtutis scientiam. Unde enim justo venissent? Nullus erat alius quem videbat, et à quo discibat. »

S. Hieronymus sententiæ Spenceri nullatenus favet. Ejus loca ex Commentario in S. Matthæi cap. 5, et in cap. 4 ad Galatas excerpta, probant dumtaxat Deum leges cæremoniales Judæis dedisse, ut eos à profanis gentium ritibus ac moribus avocaret, ac idololatriam in populo illo peculiariter à Deo electo aboleret. Illa S. Hieronymi testimonia descripta superiùs habes, num. 15. Aliud addit Spencerus ex Epistolâ ejusdem sancti doctoris ad Evagrium, ubi sit : « Ante circumcisionem sacerdotio functum Melchisedech ; ut non gentes à Judæis, sed Judæi à gentibus sacerdotium acceperint. » Sed frustra locum illum S. Hieronymi vir eruditus ostentat, cum de gentibus profanis ac idololatriæ addictis S. doctor non loquatur, sed de gentibus verum Deum colentibus, nec tamen ex Abrahami genere ortis. Quamquam vix propugnari queat vel illo sensu S. Hieronymi propositio, siquidem Abraham, antequàm Melchisedech occurrisset, veteres Patriarchæ Abrahami majores sacerdotio functi sunt, et sacrificia Deo obtulerunt.

XXV. A Theodoro suppeltias quærit Spencerus, sed locus Theoretici excerptus est sermone 7 de sacrificiis, et supra, num. 15, descriptus, sacrificia quidem ab ethnicis frequentata probat, sed non ex lululentis illis fontibus in Judaicam religionem à Deo derivata,

imo ab eo præscripta, et instituta ad idololatriam abolendam. Ait autem conveniens non fuisse, ut Deus ab Ægyptiorum servitute liberatis perfectas leges statim traderet, quia nondùm evangelicæ philosophiæ capaces erant. Hanc ab causam illum sacrificia instituisse, quibus non indigebat, et quæ propter se ipsa non volebat. « Nam si, inquit, ut primùm ab Ægyptiorum potestate liberati sunt, perfectas eis leges objecisset, resiliissent prorsus, frenumque respicientes, ad pristinum labem recurrissent. Si enim rebus hoc modo dispositis, sæpenumerò id facere conati sunt, quid non ausi fuissent. Deo illis statim ab initio evangelicam philosophiam imperante? Quòd verò Deus nec sacrificiis eget, nec musicis instrumentis ipsum audite per Prophetas loquentem : *Non accipiam de domo tuâ vitulos, neque de gregebus tuis hircos*, etc. His enim verbis pariter omnia rejectit, quæ jussa fuerant offerri . . . Eo ipso edocens divinam naturam re nullâ indigere. *Quod ubi multis confirmavit, ita concludit* : Quod igitur de his rebus in Lege præceperat, illorum infirmitatis fuit, non indigentia ipsius, aut voluntatis. »

XXVI. Fateor S. Cyrillum Alexandrinum, ejus locum supra, num. 16, descriptum habes, in eâ fuisse sententiâ, quam ejus verba præ se ferunt, et Spencerò de Nazaræatis origine suffragari. Verùm cum de re suâ ætate tot seculis antiquiore loquatur, ejusque opinioni nec Scriptura sacra, nec Traditio, nec humana Hystoria, nec ratio fidem adstruant, ab eo dissentire, salvâ nominis ejus reverentiâ, nobis liberum est. Ejus namque testimonio non obstante, semper incertum est, an mos ille Gentilium comam promittentium, eamque dæmonis nutritionem, aut nymphis vel fluviis offerentium, tam antiquus fuerit, et apud eas Gentes, quibuscum Israelitis Mosis temporibus intercessit commercium, tunc receptus, ut Legis de Nazaræatu ferendæ occasionem dare Deo potuerit. Si quid in re tam obscurâ conjecturis tribui potest, feliciter fortè conjicit, qui Deum sacram de Nazaræatu legem opposuisse asserit Zabiorum, id est, Chaldæorum, finitiorumque populorum ethnicorum moribus, qui « omnia quæ separantur à corpore, ut pili, ungues, sanguis, pro immundis habebant : unde tonsores omnes iis immundi erant, quia sanguinem et pilos tangunt. Quicumque novaculam super carnem suam transire sinebat, lavare se cogebat in aquâ fontanâ, clarâ, limpida. » Ita refert Maimonides in More Nevochim p. 3, cap. 47.

XXVII. Ritus Mosaicæ legis plerosque à Gentibus ad Hebræos derivatos fuisse rationibus verisimilibus probare Spencerus aggreditur. Primam petit à primariis rituum Mosaicorum circumstantiis, scilicet ab eorum inutilitate et infirmitate, instituendi tempore, multitudine, pompâ et splendore, instituendi modo, et simplicitate. Eorum inutilitatem, et infirmitatem probant Apostoli verba ad Hebræos 7, 18. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus, et inutilitatem* : Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Et cap. 9, 9. *Justa quim munera et hostiæ offe-*

runtur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis et in potibus, et in variis baptismatibus, et justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. Ratio autem ferre nequit Deum tot ritibus exornari vacuis, et hominem externum tantum exercentibus, Ecclesiam cultumque tuum onerare voluisse; nisi quod Hebræorum populus, immani veterum omnium zelo ductus, demoni per eos cultum deferre voluerit, si minis Deo licuisset. 2° Id confirmat institutionis tempus. Ritus enim illi perique per annos bis mille veris Dei cultoribus incogniti fuerunt, et sub Mosis tempora primam in leges abierunt. Quid itaque dicendum, nisi quod novi mores, leges et ritus novos postularent, et Deus jam rem haberet cum pertinaci gente ab antiquis moribus minimè dimovendam. 3° Ipsa rituum Mosaicorum multitudo argumento esse potest, eorum non paucos à seculi moribus ausam et originem accepisse. Quid enim Deus *elementa tot infirma et egena* in legem cultumque suum accipere dignaretur, nisi quod eorum plures, utpote more veteri confirmatos, Judæi moris antiqui tenaces arctius amplecterentur? 4° Erituum eorum pompam et splendorem argumentum etiam non pœnitendum elicitur. Cur enim cultum tam splendidum et elegantem repente Deus instituit, nisi ut religionem ad puerilis populi gustum attemperaret, qui è longo cum Ægyptiis usu, cultum multo cum negotio et pompâ præstitum summo desiderio et admiratione prosequeretur? Ipse ritus Mosaicus instituendi modus huic sententiæ non parum presidii præbet. Cur enim Deus horum rituum minutias accuratè adeò præscripsit, usque detrahi vel addi vetuit, nisi ut Hebræorum ritus Gentium affines circumstantiis quibusdam peculiaribus ab iis discernerentur? 6° Rituum aliquorum simplicitas probat ipsos non à Deo primum, sed à mundi nascentis ruditate genus et originem derivasse, ut oblatio primitiarum in honoris divini testimonium, Dei tabernaculum incolentis circumgestatio, pilorum consecratio in capitis Deo devoti testimonium, cultus Deo præstitus in novilunio, epuli ex oblatis participatio ad communionem, et familiaritatem cum Deo indicandam, etc.

XXVIII. Respondetur his viri eruditi argumentis plus inesse faci rhetorici, quam ponderis. Deum rationes suas habuisse, sapientiâ suâ dignas, quibus adductus est ut tot ritus, quamvis ex se inutiles et infirmos, utiles tamen ad finem, propter quem illos instituebat, consequendum præscriberet, scilicet ad abolitionem idololatriæ, ad conservandum divinorum beneficiorum memoriam, ad excellentiæ divinæ sensum hominum animis imprimendum, ad designandam dispositionem mentis Dei cultoribus necessariam. (Quæ rationes sunt litterales.) Ad Christum, ejusque mysteria delineanda et figuranda; ac populi christianiani mores instituendos, ad statum futuræ gloriæ designandum. (Quæ rationes mysticæ sunt.) Ita S. Thomas, 1-2, q. 102, art. 2, Deum tot ritus instituisse, ut superbi populi ferociam jugo difficillimo subigeret. ut rudem ac lascivientem severi veluti præ-

dagogi disciplinæ subiceret. Ut filium contumacem, sub tutoribus ac curatoribus, usque ad tempus prænitum constituens, in officio contineret. (Ad Galatas 4, 1, 2, 3.) Ut paulatim ad Evangelicam perfectionem homines diserneret. « Propterea, inquit S. Gregorius Nazianzenus, oratione 42, nobis adjumenti causa lex datur, velut materia quædam inter Deum atque idola interjecta, ab his quidem nos abducens, ad illum autem revocans. Ac paulum quiddam primò indulget, ut majus accipiat, sacrificia ad tempus concedit, ut Deum in nobis inserat, ac postea, cum commodum fuerit, ipsa quoque sacrificia de medio tollat, mirâ sapentiâ per tacitas subtractiones animos nostros sensim immutans, atque ad Evangelium traducens, jam ad obediendum exercitos et assuefactos. Sic igitur atque his de causis lex scripta introducta est, ad Christum nos colligens; atque hæc sacrificiorum est ratio. Et ut sapientiæ Dei profunditatem, atque impervestigabilem ipsius judiciorum divitias intelligas, ne ea quidem mysterii prorsus expertia et inutilla, et in nudo ac simplici sanguine defixa reliquit. Verùm magna illa, et quantum ad primam naturam immaculabilis (ut ita loquar) victima legalibus sacrificiis immixta est; illa, inquam, non exigua cujusdam partis orbis terrarum, nec ad exiguum tempus, sed totius mundi nunquam intermoritura expiatio. » Rituum Mosaicorum splendorem et pompam quod spectat, ideò Deus cultum tam splendidum et elegantem instituit, ut Israelitiæ Majestatis divinæ sensu magis afficerentur, et ad reverentiam Deo præstandam excitarentur, ejus excellentiæ singulari convenientem. « Habet enim hoc humanus affectus, inquit sanctus Thomas, 1-2, quæst. 102, art. 4, ut ea quæ communia sunt, et non distincta ab aliis, minus reverentur; ea verò quæ habent aliquam excellentiæ discretionem ab aliis, magis admiretur et reverentur. Et inde etiam hominum consuetudo inolevit, ut reges et principes, quos oportet in reverentiâ haberi à subditis, et pretiosioribus vestibus ornentur, et, etiam ampliores et pulchriores habitationes possideant. Et propter hoc oportuit ut aliqua specialia tempora, et speciale tabernaculum, et specialia vasa, et specialia ministri ad cultum Dei ordinarentur: ut per hoc animi hominum ad specialem Dei reverentiam adducerentur. *Uno verbo*, totus exterior Dei cultus ad hoc præcipiè ordinatur ut homines Deum in reverentiâ habeant. » Rituum porrò sacerorum minutias Deus præscripsit, ne Judæi ad idololatriam proclives ritum aliquem supersticiosum in cultum divinum adseiscerent. Proinde ritibus à se præscriptis aliquid addi vel detrahi severè prohibuit. Aliquorum denique rituum simplicitas non probat illos à gentium ruditate originem duxisse, cum aliquos à priscis Patriarchis frequentatos ex Scripturâ sacrâ certum sit, ut primitiarum oblationem, epuli ex oblatis Deo victimis participationem, etc. Alios verò Deus, ob fines sapientiæ suæ propositos, etiam instituerit ac præceperit, ut taber-

maculi constructionem, de quâ Exodi 26, 30 : *Et eriges tabernaculum juxta exemplar quod tibi in monte monstratum est*, etc.

XXIX. Argumentum alterum ad opinionem suam probandam duci t Spencerus ex affinitate, quæ inter Hebræorum et Ægyptiorum præcipuè ritus intercessit. Unde factum est autem quòd Ægyptii et Hebræi cætera divisi maximè regionibus, linguis, studiis, legibus, cultûs objectis, toto cælo ab invicem separati, rituum tam similium usu conspirarent? Nulla ratio suppetit alia hujus convenientiæ, nisi quòd Deus ritus Ægypti plurimos, splendore præsertim aliquo plebem fascinantes, Israelitis, qui per multas annorum vices cum Ægyptiis vixerant, concessit et conservavit, ne populus ille, moris antiqui tenax, sacris novis aut rudibus offensus, à legis institutis ad Ægypti superstitionem resiliret. Ægyptos enim verò ritus aliquos ab Hebræis accipere voluisse, probabile non videtur. Primò quia Ægyptii, diù ante Mosis tempora, cæremonias suas, quâ sacras, quâ civiles habuerunt, nec verisimile est ipsos instituta patria rejicere voluisse, ut ad gentis Israeliticæ, sanguine servili, ut aiebant, prognatæ, mores se conformarent; præsertim cum ipsam, præcæteris orbis incolis, odio et contemptu maximè prosequerentur, teste Josepho, lib. 1 contra Appionem; et non apud Ægyptios tantùm, sed et alias è vicinâ gentes, Judæi bipedum vilissimi ac despiciatissimi haberentur. Accedit quòd Ægyptii veteres, rituum suorum tenacissimi, aliarum gentium ritus aspernentur, teste Herodoto, cap. 78 libri 2 : *Contenti*, inquit, *moribus patriis, nullum alium asciscunt*. Et cap. 91 : *Græcænicis institutis uti recusant, nec aliorum hominum legibus ullo pacto uti volunt. Et hoc Ægyptii quidem omnes observant*. Denique philosophi antiqui ad Ægyptum tanquam celeberrimam scientiæ divinæ simul et humanæ schulam se contulerunt, ut testantur Herodotus, lib. 2, cap. 50 et 51; Diodorus Siculus, Plutarchus, Diogenes Laertius, Eusebius, lib. 2 et 10 Præparationis Evangelicæ, et Josephus lib. 1 contra Appionem. At philosophi illi ad Judæos potius quam ad Ægyptios se contulissent, si novissent Ægyptios Judæorum æmulos fuisse, et libris aut sacris Judaicis sacra pleraque sua derivasse.

Respondetur, affinitatem tantillam Judaicorum et Ægyptiorum rituum inde prolectam, quòd Ægyptii ritus aliquos Hebræorum in sacra sua transtulerint. Id enim verò ut præstarent, effecere cum filiorum de Abrahamo, Josepho, Mose existimatio, tum Religiosis Judaicæ tot miraculis confirmatæ fama, tum rituum Judaicorum splendor, ac frequens nationis utriusque commercium, Salomonis præsertim temporibus. Quàm venerandum Ægyptiis fuerit Abrahami nomen, testis est Nicolaus Damascenus apud Eusebium, lib. 9 Præparationis Evangelicæ, cap. 16. « Cum Ægyptiorum, inquit, eruditissimis familiariter uteretur, novum ipse non ad virtutem modò suam, verùm etiam ad nominis existimationem decus ac splendorem adtunxit. Nam quòd Ægyptii discrepan-

tibus moribus delectati, suos ipsimet aliorum alii ritus elevarent, mutuoque propterea odio tenerentur, ille cum singulis ita seorsim agebat, ut quicquid suis quique de rebus ac placitis disputarent, id totum ipse respueret, et ab omni veritate vacuum esse demonstraret. Quo factum est, ut in quotidianis eum mutuisque congressibus, tanquam sapientissimum, nec singulari tantùm intelligendi vi præditum, sed etiam ad persuadendum aliis quicquid probandum suscepisset, potentissimum admirarentur. » Quanta verò fuerit Ægyptiorum erga Josephum veneratio, ejus in illos merita, cum sacerdotibus affinitas, secundus à rege dignitatis honoricæ gradus, auctoritasque summa facile persuadent. *Rex enim constituit eum Dominum domûs suæ, et principem omnis possessionis suæ; ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret*. An verò verisimile non est Ægyptios, quorum oculi in Josephum defixi erant, qui ipsum venerabundi audiebant, ritus aliquos ex illius religione accepisse, et sacrorum suorum superstitioni addidisse? Quid dicam de Moyse? Quem Ægyptiis ita mirabilem ac divinum visum esse ut eum vindicaverint, ac Hieropolitem unum sacerdotum fuisse finxerint, Josephus testatur, lib. 1 contra Appionem. Quem præclaris in rempublicam meritis non modò populorum amorem sibi conciliasse, verùm etiam parem superis honorem à sacerdotibus facile impetrasse, scripsit Artapanus, referente Eusebio, lib. 9 Præparationis Evangelicæ, cap. 27. Quid legum Israelitis à Deo per Moysen datarum famam longè latèque vulgatam prædicem? Quod Moyses ipse prædicerat. Deuteronomii 4, 6, 7, 8. *Hæc est enim vestra sapientia et intellectus coram populo, ut audientes universa præcepta hæc, dicant : En populus sapiens et intelligens, gens magna... Quæ est enim alia gens sic incluta, ut habeat cæremonias, justaque judicia, et universam legem, quam ego proponam hodiè ante oculos vestros?* Judæos bipedum vilissimos et despiciatissimos habitos fuisse apud Ægyptios, vicinasque gentes Josue temporibus quis dixerit, qui terrore nominis sui, et famâ miraculorum in eorum gratiam à Deo editorum Palestinam finitimaque regna impleverunt, reges potentissimos debellarunt, veteribusque colonis è possessione suâ pulsis rempublicam florentissimam constituerunt? De quibus, cum nondùm Jordancem trajectissent, Rahab Jerichuntina mulier exploratoribus dicebat, Josue 2, 9 et seq. : « Novi quòd Dominus tradiderit vobis terram : etenim irruit in nos terror vester, et clanguerunt omnes habitatores terræ. Audivimus quòd siccaverit Dominus aquas Maris Rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto : et quæ feceritis duobus Amoræorum regibus, qui erant trans Jordanem, Schon, et Og, quos interfecistis. Et hæc audientes pertremuimus, et languit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum. Dominus enim Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, et in terrâ deorsum. » Jam verò quantum sub Davide et Salomone flourerint res Hebræorum, nemo nescit Historiæ sacræ haud prorsus imperitus, cum sapien-

tissimi regis nomen longè latèque celebraretur, cum regina Saba, audità ejus famà in nomine Domini, ejus sapientiam demirata est, Deumque laudavit qui tantum regem Israelitis dedisset : Sit, inquit, Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuit, et posuit te super thronum Israel, eò quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternum. Cum templi ab eodem rege conditi magnificentià novum Judaicis sacris splendorem, novum religioni apud vicinas gentes decus ac auctoritatem conciliavit : cum ex parte impletum est quod idem Salomon prædixit, *alienigenas de terrâ longinquâ Jerusalemam ad invocandum nomen Domini venturos*, 3 Regum 8, 41. His certè temporibus Ægyptios, quibus cum Israelitis frequens fuit commercium, cum Salomon regis Ægypti filiam in matrimonium duxisset, aliquos Judaicæ religionis ritus ad sua sacra transtulisse, haud incredibile est. Satis eorum in avità superstitione retinendâ obstinatio inde comprobatur, quòd, immutatâ profanæ religionis suæ substantiâ tenues dumtaxat fugientes veluti veritatis pietatisque umbras amplexi fuerint, ut eleganter ait nuper auctor. Nec solum ex frequentibus congressibus cum Judæis, sed ex eorum etiam libris sacrorum ritus aliquos, cum Ægyptiacam, tum cæteras gentes derivasse, inde fit verisimilius; quòd ex eis fabularem quoque theologiam suam interpolârunt. Eorum enim numen supremum nomen Jovis à depravato Jehovæ nomine mutuatum creditur; Phœnicium Taautum, qui et Thoth Ægyptiis, ex Hebræorum, Tohu formatum non absimile verò est : Iel è Belsamen, id est, Dominus, factum videtur Mercurius, Typhon, Baecus, Osiris, Vulcanus, alia Ægyptiorum aliarumque gentium numina, ex historiâ sacrâ ab ipsis, demone suggerente, interpolata, ipsos hausisse viri eruditè demonstrârunt, et inter alios eruditissimus præsul Daniel Huetius in Opere illo incomparabili Demonstrationis Evangelicæ. Eliæ quadrigas, quibus in caelum raptus erat, fabulæ de solis quadrigis; et ignis qui coram Domino jugiter ardebat, Vestæ, id est, divæ flammæ numini ortum dedisse creditur. Hinc Machabæorum 1, c. 3, 48, de Judæis dicitur : *Et expanderunt libros legis, de quibus scrutabantur gentes similitudinem simulacrorum suorum.* Hinc Tertullianus, Apologetici cap. 47 : *Omnia adversus veritatem de ipsâ veritate constructa sunt, operantibus æmulationem istam spiritibus erroris. Ab iis adulteria hujusmodi salutaris disciplinæ subornata; ab his quædam etiam fabulæ immixsæ, quæ de similitudine fidem infirmarent veritatis, vel eam sibi potius evincerent.* Quid plura? Gentes legis Mosaicæ ritus plerosque fuisse imitatas, testis est Josephus, lib. 11 contra Appionem. *Populi multi, inquit, à longo tempore cultum nostrum æmulantur. Neque est civitas Græcorum usquam aut Barbarorum, nec ulla gens ad quam septimante, in quâ vacuus, consuetudo minimè pervenit; et jejunia, lucernarum etiam accensiones, et multa circa cibos, quos nobis comedere nefas est, ab exteris observantur... Unusquisque, si suam religionem domumque conspiciat, his quæ dicuntur à*

me, credere non recusabit. Denique gentium philosophi Judæos adierunt, consuluerunt, ex eorum theologiâ et legibus plurima in sectas suas librosque traduxerunt, Pythagoras præsertim, Plato, Aristoteles, Hecathæus Abderita. De Pythagorâ et Platone ait Aristobulus Judæus apud Clementem Alexandrinum, lib. 1 Stromatum, et Eusebium, lib. 9 Præparationis Evangelicæ, cap. 5 : *Plato ipse quoque reipublicæ nostræ leges et instituta sectatus est, à quo partes eorum singulas curiosè ac diligenter inspectas et excussas esse constat. Nam ab alio quodam ante Demetrium, adæque ante Alexandri ac Persarum imperium conversa Græcè fuerant, non ea modò quæ diù ex Ægypto Hebræi cives nostri educerentur, sed etiam quæcumque illis singularem ad famam insignia contigerunt, tum quemadmodum à regione potitè sint, adæque legis universa complexio. Quare nemini dubium esse potest, quin multa inde laudatus philosophus excerpserit : plurimarum enim rerum scientia floruit, quemadmodum et Pythagoras, qui et ipse permuta nostris è legibus in sectæ suæ præcepta traduxit.* Heronippus vetustissimus Vitæ Pythagoræ scriptor à Josepho, lib. 1 contra Appionem, et Origene, lib. 1, contra Celsum laudatus, testatur Pythagoram multa eorum, quæ Judæis recepta sunt, in suam philosophiam transfudisse. Pythagoræ placita ac præcepta de imagine Dei annulo non inscribendâ, de morticinis non comedendis, de sacris nudis pedibus faciendis, de frugiferis arboribus non succidendis, aliaque, quantum cum Mosaicis institutis æinitatem habeant, cuivis, non planè imperito, comperturn est. Hunc circumcisum fuisse Clemens Alexandrinus et Theodoretus referunt, quod incredibile non puto, siquidem ipsum, dum peregrinaretur, *cunctis tam Barbarorum quàm Græcorum mysteriis initiatum*, asserit Diogenes Laertius. Quod nonnullis ansam præbuit existimandi Pythagoram ex Judæis genus ducisse, *ex quorum disciplinâ derivavit etiam magisterii præcepta* (inquit S. Ambrosius, lib. 3, epistolâ 20). De Platone pervulgatum illud est Numenii Pythagorici à Clemente Alexandrino et Eusebio memoratum : *Quid enim aliud est Plato, quàm Moses Atticâ linguâ loquens?* Et S. Ambrosius, in Psalmum 118, hæc habet : *Clamat per Isaiam Dominus : Consolamini populum meum... Quia recepit de manu Domini duplicia peccata. Discite unde Plato hæc sumpserit. Eruditionis gratiâ, in Egyptum profectus, ut Mosis gesta, legis oracula, prophetarum dicta cognosceret, auditivum consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse unius : et hunc locum quædam adoptum dote verborum in dialogum transtulit quem inscripsit de Virtute. Clearchus Peripateticus Judæum quemdam, qui cum Aristotele versatus est, abs sese visum esse commemorat.* Apud Clementem Alexandrinum, lib. 1 Stromatum, et Eusebium, lib. 9 Præparationis Evangelicæ, cap. 5 et 6. De Hecathæo Abderita scribit Origenes, lib. 1 contra Celsum : *Exstat et Hecathæi historici de Judæis liber, in quo adèd probat hujus gentis sapientiam, ut Herennius Philo in*

« suis de Judæis Commentariis primùm dobitet an hu-
 « jus Historici id scriptum sit ; deinde addat : Siqui-
 « dem ejus est, videri eum correntum Judæorum per-
 « suasionibus, probasseque eorum placita. » Sed etsi
 fiduciam prisci illi philosophi non adierint, consuetu-
 dinem habere cum Judæis et Judæorum proselytis
 per alias regiones diffusis poterunt. Mosis enim scri-
 pta (innuit Origenes ibidem) « multos etiam alienos à
 « Judæorum ritibus ad credendum moverunt; nimi-
 « rum quia, sicut in ipsis continetur litteris, primus
 « earum legum lator fuit Deus, hujus mundi conditor,
 « qui eas Mosi tradidit. Par enim erat ut totius mundi
 « opifex, post leges toti mundo impositas, vim eis ad-
 « deret, quæ valeret ubivis gentium. » Ex his omni-
 bus fit verisimillimum, Ægyptios, aliasque gentes ab
 Hebræis accepisse ritus nonnullos, qui in ipsorum re-
 gionibus inveniuntur affines ritibus Mosaicæ legis.

XXX. Objicit rursus Spencerus Deum varia privilegia
 Judæorum genti ob seculi morem indulsisse, exempli
 gratiâ, oracula et prophetias, ne ad oracula vel ariolos
 ethnicorum confugerent, et multò feliciùs cum
 idololâtris quàm se ipsis actum existimarent. Id probat
 primò ex Philone, lib. 1 de Monarchiâ, ex Maimonide,
 Præfatione in Seder Zer, et Origene, lib. 1 et 3 contra
 Celsum : indeque colligit Deum, cum legem traderet,
 ad Israelitarum ingenium et morem se attemperasse,
 et ritus nonnullos, quibus è longo usu pertinaciter ad-
 hærebant, iis indulsisse.

Respondetur, ut Deum se Israelitarum infirmi-
 tati attemperaverit, oracula et prophetias ipsis conce-
 dendo, ut eos à dæmonibus consulendis averteret,
 inde non sequi Deum prophetias è moribus gentium in
 Religionem Judaicam traduxisse, quia nec tunc
 primùm, cum lex data est, concessa est à Deo pro-
 phetia, nec ob eum duntaxat concessa finem, quem
 assignat Spencerus, sed ad populum Dei erudiendum,
 ad voluntatem Dei denuntiandam, ad confirmandam
 veritatem, et conservandam puritatem religionis, va-
 riasque corruptelas excidendas; ad Christi mysteria,
 et Ecclesiæ fundationem et propagationem prædicen-
 dam. Ut illis tantò faciliùs homines fidem præberent,
 quantò certius ante prædicta, et secundùm quod præ-
 dicta erant evenisse nõssent (ut frequenter inculcat
 S. Augustinus). Nec laudata à Spencero testimonia
 quicquam aliud probant, quàm Deum optimum pro-
 phetas et oracula Judæis concessisse ut eos in officio
 contineret, ne ad ariolos et oracula ethnicorum con-
 fugerent : quanquàm hæc unica non fuerit, et ad-
 æquata illius beneficii causa. « Quoniam, inquit Philo,
 « à naturâ insitum sit hominibus prænoscenti futura
 « desiderium, et idèò multi se ad aruspicinam simi-
 « lesque divinandi artes applicant, earumque usus
 « severè interdicitur. Promittit autem lex, modò pie-
 « tatem sincerè colant, exoriturum prophetam ali-
 « quem, qui vaticinetur correptus Numine. » Ita verò
 Maimonides : « Deus, prophetas mittendo, fecit ne
 « opus haberemus astrologis, divinis et ariolis, quo-
 « niam illos consulere possumus de rebus nostris, vel
 « simul universis, vel divisim singulis. Hoc est quod

« dicit Scriptura : Quia gentes istæ, quas tu expellis,
 « præstigiatores et divinos audiunt, ac tu non sic :
 « Dedit tibi Dominus Deus tuus prophetiam è medio
 « tui. » Ita demùm Origenes, lib. 1 contra Celsum :
 « Admittendum necessariò, inquit, etiam Judæos ha-
 « buisse suos prophetas ; siquidem continendè erant
 « in datis sibi legibus, et in acceptâ fide Creatoris, ne
 « à fide deficerent ad gentium Deos. Ergo gentibus
 « cognitionem futurorum petentibus ex oraculis, au-
 « spiciis, auguriis, ventriloquis, aruspicibus, Chal-
 « dæis genethliacis, quæ artes omnes apud Judæos
 « sunt vetitæ, si ipsi nullum solatium habuissent è fu-
 « turorum præscientiâ, certè impulsì humanâ quâdam
 « futura cognoscendi libidine contempserunt res suas
 « ut nihil divinum in se habentes, nec alium post
 « Mosem prophetam receperunt, nec sermones etiam
 « mandassent litteris, transfigissentque ad oracula
 « gentium, aut ipsi conati fuissent apud se simile ali-
 « quod instituerè. Quamobrem nihil absurdi est, etiam
 « de fortuitis quibusdam prophetas ejus gentis re-
 « spondere solitos, quò satisfacerent talium rerum
 « cognoscendarum cupidis : sicut Samuelem de asiniis
 « perditis, et de morbo regii pueri illum de quo in 5
 « libro Regnorum scriptum est. Alioqui quomodò po-
 « tuissent ii qui legi Judaicæ patrocinabantur incre-
 « pare aliquem volentem idolorum oracula consulere,
 « sicut legitur Elias Ochoziam increpans : « An eò quòd
 « non sit Deus in Israel, vos itis in Baal ad consulen-
 « dum Myicæum deum Acearonitarum ? » Itaque
 quamvis Deus legem tradens, et sacrificia, aliosque
 ritus instituens, infirmitatis Israelitarum rationem
 etiam habuerit, et legalium cæremoniarum tam mul-
 tiplicem apparatus ipsis prescripserit, ut eos in cultu
 suo jugiter occupatos, obsequiisque suis magis adstric-
 ctos contineret, ne ad idolorum cultum deficerent,
 non inde sequitur Deum ex gentium moribus, et su-
 perstitutione sacrificia et alios ritus in legem cultumque
 suum transtulisse.

XXXI. Postremum argumentum ducit Spencerus
 ex eo quòd quælibet mundi reformatio morum quo-
 rundam antiquorum toleratione perficitur ; quòd
 Christus, Apostoli, et Ecclesiæ primitivæ præsides,
 Judæorum et Gentilium ritus et instituta nonnulla re-
 tinuerunt, quæ suâ naturâ indifferentia fuerant et usu
 longo invaluarent, ne rebus tantum novis studere, et
 turbarum movendarum occasionem captare videren-
 tur. Hæc oeconomiâ erga Anglos recens ad christianam
 fidem conversos usus est S. Gregorius Magnus, cujus ex-
 stat de fanis idolorum apud ipsos non destruendis, sed
 vero Deo consecrandis, et antiquis ipsorum moribus
 nonnullis tolerandis, epistola 61, lib. 9 : Quia « duris
 « mentibus simul omnia abscondere, impossibile esse
 « non dubium est ; et ei qui locum summum ascen-
 « dere nititur, necesse est ut gradibus vel passibus, non
 « autem saltibus clevetur : sic Israelitico populo in
 « Ægypto Dominus se quidem manifestavit : sed sa-
 « crificiorum usus, quos diabolo solebant exhibere, in
 « cultu proprio reservavit, et eis in sacrificio suo im-
 « molare præcepit. Quatenus cor mutantes, aliud da

« sacrificio amitterent, aliud retinerent. Adeo ut etsi ipsa essent sacrificia que immolare consueverant, Deo tamen et non Idolis immolantes, jam ipsa sacrificia reverà non essent. »

Addit Spencerus leuem hanc et quasi insidiosam mores novos inducendi methodum magnam sapientie speciem præferre; siquidem à naturâ ita comparati sumus, ut blandè circumveniri malimus, quàm apertè cogi, et lenitatem quamvis fallacem, quàm vim manifestam libertatis admittamus. Hanc methodum politici sapè, et centies exemplo suo comprobâsse; cum enim in regno novis omnibus reverà student, vetera solent officiorum et privilegiorum nomina inviolata relinquere. Hinc Taciti illud : *Arcanum novi status, inago antiqui*. Sapientia itaque et pietati consentaneum est existimare Deum ritus aliquos antiquos tolerâsse; et pertinacem populum ad cultum novum leviter, et sub externâ veteris specie perducere studuisse.

Respondetur argumentum illud Spenceri à morum quorundam antiquorum toleratione in quâlibet Ecclesiæ reformatione, minimè probare quid præstitit Deus, cum Israëlitis legem dedit, sed quid facere potuerit. Quin gentium ritus aliquos à superstitione repurgatos in cultum suum transferre potuerit, et quin, id si fecisset, convenientissimum fuisset ejus sapientiæ, non inficiamur : sed negamus id fecisse, quia ritus illos Judaicæ religionis, à Deo in lege Mosaicâ præscriptos à Gentibus ante Mosaicâ tempora frequentatos esse non constat, neque ex Scripturâ sacrâ, ex traditione, aut humanæ historiæ monumentis, quæ ante Mosè ævum nulla sunt, id probatur. Sacrificia quidem apud gentes in usu fuisse ante Mosè certum est, et Deum illa in cultu suo instituisse; à ex divinâ religione moribusque Patriarcharum, non ex superstitione ac moribus Ethnicorum illa in suum cultum adoptavit. Diabolus, Dei æmulus, divinos honores suffuratus fuerat, cecos homines ad sacrificia sibi offerenda induxerat; Deus quod suum erat ab inimico vindicavit, sacrificia sibi uni offerenda populo suo imperavit.

Ex politicorum verò artibus divinam sapientiam metiri quàm indignum est! Iis non indiget qui omnia potest, et in manibus suis corda hominum habet, ea quorsum vult flectens omnipotentissimâ potestate : *Attingensque à fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter*. Non enim consilia Dei consiliis hominum similia sunt, nec viæ ejus viis hominum affines. Ineptè quis sibi fingat illum ad Taciti regulas attendisse, aut illis se conformâsse, cum legem populo suo dedit. Auctoritate suâ usus est, eamque Israëlitis frequenter proposuit, ut eos ad præceptorum suorum observantiam alliceret, his verbis identidem repetitis : *Ego Dominus Deus vester*. Novam denique rempublicam, novam religionis ac sacrorum formam instituit ac excitavit, non ex rituum Ethnicorum ruderibus, sed ad exemplar à sapientiâ suâ conceptum, et Moysi in monte sancto monstratum, ut secundùm illud omnia componeret. Neque Israëlita fidem Deo obsurgentes, ab ipso petierunt ut affectibus ipsorum indulgeret, ut ritus Gentium aliquos illis permitteret; sed

nullâ quesitâ ratione præter adorandam Domini voluntatem, unâ voce responderunt : *Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus*, Exod. 19, 8 et 24, 5.

ARTICULUS II.

DE LEGIBUS CÆREMONIALIBUS SACRIFICIORUM.

§ 1. De sacrificiorum ratione.

PROPOSITIO. — *Sacrificia Israelitis non solum permisit Deus, sed præcepit; illa tamen non expetivit, tanquam iis indigens, aut quasi per se ei grata ac jucunda essent; sed altarum rerum gratiâ, scilicet ad idololatricam abolendam, ad Christi sacrificium adumbrandum, ad spiritualia sacrificia, quæ exigebat ab hominibus, significanda.*

I. Probatur prima pars (contra Spencerum, lib. 2 *De Legibus Hebræorum ritualibus*, Dissert. 2) ex libro *Levitici*, quo sacrificiorum leges continentur, et iis verbis conceptæ sunt, quæ meram concessionem non sonant, sed imperium. Unde hæc sententiâ liber ille finitur, cap. 9 : *Hæc sunt præcepta, quæ mandavit Dominus Moysi ad filios Israel in monte Sinai*. Primitias sacrificiorum pro se ipso ac populo Aaron Deo jubetur offerre. *Tolle* (inquit Moyses) *vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, utranque immaculatam et offer, illos coram Domino. Et ad filios Israel te peris : Tollite hircum pro peccato, et vitulum, atque agnium uniculos et sine maculâ in holocaustum; bovem et arietem pro pacificis; et immolate eos coram Domino..... Tulerunt ergo cuncta quæ jusserat Moyses ad ostium Tabernaculi, ubi cum omnis multitudo astaret, ait Moyses : *Iste est sermo quem præcepit Dominus : Facite, et apparebit vobis gloria ejus. Et dixit ad Aaron : Accede ad altare, et immola pro peccato tuo; offer holocaustum, et deprecare pro te, et pro populo, cùmque nactaveris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit Dominus*. Peractisque sacrificiis cum Moyses et Aaron populo benedixissent, apparuit gloria Domini omni multitudini, et egressus ignis à Domino devoravit holocaustum, et adipem qui erant super altare, Exod. 40. Erecto Tabernaculo, et altari holocausti, Aaron obtulit in eo holocaustum et sacrificia, ut Dominus imperaverat. Tandem prospera quæque Deus promittit observantibus præcepta sua, cæremonias, atque judicia omni tempore; non observantibus poenas comminatur. Porrò in cæremoniarum numero primum locum obtinent sacrificia.*

Præterea, quæ ad supremum Dei dominium recognoscendum, profitendumque illum esse primum principium, et ultimum finem hominis et creaturarum omnium, ordinata sunt, non solum à Deo permessa, sed insinuita et præcepta credere par est. Is autem primarius fuit sacrificiorum finis, ut docet S. Thomas 1-2, quæst. 102, art. 5 : « Et quia pertinet ad rectam ordinationem mentis in Deum quæ per sacrificia representatur, et ad quam excitabantur offerentes, ut mens humana non recognoscat alium primum autorem rerum nisi solum Deum, neque in aliquo autorem suum constituat; propter hoc prohibebatur in lege alicui alteri sacrificium offerri nisi Deo, secundùm illud Exodi 22 : *Qui immolat diis, occide-*

« *tur, nisi Domino soli.* » Ob enim finem antiqui Patriarchæ à primâ mundi origine sacrificia Deo obtulerunt, in quibus *odoratus est odorem suavitatis*, id est, ea pergrati habuit, ut interioris quod ipsi offerebant sacrificii signa. Cùmque fide facerent, secundum illud Apostoli ad Hebræos 11 cap. : *Fide plurimam hostiam Abel, quàm Cain obtulit Deo*, certum est non nisi revelante et per interiorem afflatum recipientem Numine, id præstitisse. Solut enim Deus docere potuit modum ritumque quo se vellet coli, ut in re simili Tertullianus ait, lib. de Oratione : *Deus solus docere potuit ut se vellet orari.* Præterea mundorum tantum animalium ad sacrificia preparatio à Noacho jussu Dei, Genesis 7, 2, et 8, 20, *ἐκπυρσισμός* sive inflammatio sacrificii igne cœlitis emisso frequenter facta, quæ honorificum erat Dei approbantis testimonium; præceptum Abrahamæ datum à Deo de Isaac oblatione in holocaustum, et arietis pro ipso immolato, Genesis 22; prescriptum ipsis à Domino sacrificium vaccæ triennis, capræ trimæ, et arietis annorum trium, turturis quoque et columbæ; sacrificii à Christo in cruce offerendi adumbratio per vetera illa sacrificia, de quibus S. Augustinus, lib. 20 contra Faustum, cap. 48, ait : « In victimis pecorum, quas offerebant Deo, sicut re tantâ dignum erat, Prophetiam celebrant futuræ victimæ quam Christus obtulit : » Hæc, inquam, omnia probant sacrificandi ritum non ex instituto et arbitrio humano, sed à præcepto divino, non quidem positivæ legis, sed naturalis, originem suam in Patriarcharum religione derivasse.

Neque vult aliud sanctus Joannes Chrysostomus, Homiliâ 42, ad populum Antiochenum, dicens : « Quòd igitur homo peccatum esse malum jam sciret, demonstravit Adam; quòd autem virtutem esse bonum etiam sciret, rursum Abel manifestavit. Non enim ab ullò discens, neque legem de primitiis hoc dissenterent audiens, sed à suâ conscientia doctus, et sacrificium illud obtulit. Propterea non descendo ad posteriores sermones, sed circa priores homines verso, quando nondum litteræ, neque lex, neque Prophetiæ, neque Judices, sed solus Adam cum filiis erat; ut discas quòd in naturâ bonorum et contrariorum scientia prius erat reposita. Unde enim dicitur Abele quòd bonum esset offerre, quòd bonum Deum venerari, et in omnibus gratias agere? »

Neque etiam alia mens est auctoris Responsionum ad Orthodoxos inter S. Justinii Martyris Opera editarum; cùm ad quæst. 83 respondet : « Nemo eorum qui irrationali victimam Deo sacrificaverunt ante legem, divinâ id jussione fecit; quamvis pateat Deum hanc recepisse, acceptione ejus sacrificii sibi placitum esse indicantem. Quod autem Abrahamæ præcepit, ut annuntiam trimæ, item arietem acciperet, quem pro Isaaco offerret, non eò est factum quòd oblatione ejus delectaretur, sed hoc tamen usus tulit, futura præmonstrans. Porrò quòd Noe præceptum sit de irrationalibus Deo offerendis, nullibi apparet. » Id unum vult auctor ille, nullâ tunc lege positivâ præceptum hominibus fuisse, ut bruta ani-

mantia Deo in sacrificium offerrent, nec suapte naturâ victimas hujusmodi à Deo quesitas fuisse; sed non negat quin interno Numinis futura præmonstrantis, id est, Christi sacrificium jam illorum sacrificiorum ruditate significantis, ac delineantis afflatu, ac imperio in primorum hominum cordibus insonante, ac eorum doctrinâ et traditione ad posteros traducto sacrificandi ritus institutus firmatusque fuerit.

Hæc denique mens fuit auctoris Constitutionum Apostolicarum, lib. 6, cap. 22, asserentis : « Abelem, Noe et Abraham, atque alios deinceps, non jussos, sed naturali aliquo instinctu et lege motos, sponte suâ, è grato favoris divini sensu victimas Deo obtulisse. » Sacrificia enim verò ex rebus quibusdam sensibilibus offerre Deo lex naturæ jubet, quamvis determinatio sacrificiorum ex institutione divinâ vel humanâ sit. « Naturalis, inquam, ratio dicit homini quòd alicui superiori subdatur, propter defectus quos in se ipso sentit, in quibus ab aliquo superiori eget adjuvari et dirigi; et quicquid illud sit, hoc est quod apud omnes dicitur Deus. Sicut autem in rebus naturalibus naturaliter inferiora superioribus subduntur, ita etiam naturalis ratio dicit homini, secundum naturalem inclinationem, ut ei quod est supra hominem, subjectionem et honorem exhibeat secundum suum modum. Est autem modus conveniens homini, ut sensibilibus signis utatur ad alia exprimenda, quia ex sensibilibus cognitionem accipit. Et ideò ex naturali ratione procedit, quòd homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum debitæ subjectionis et honoris, secundum similitudinem eorum qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominii. Hoc autem pertinet ad rationem sacrificii. Et ideò oblatio sacrificii pertinet ad jus naturale. » Sic ratiocinatur S. Thomas 2 2, quæst. 83, art. 1.

II. Probatur altera pars propositionis, scilicet Deum sacrificia non expetivisse aut præcepisse ut iis indigentem, aut quasi ipsi per se grata ac jucunda essent, vel primariâ voluntate ea vellent, sed voluntate duntaxat consequenti, et propter aliud, scilicet propter fines in ipsâ propositione explicatos. Hanc autem probat primò Davidis Oraculum Psalmo 59, 7 : *Sacrificium et oblationem noluisti; aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti; tunc dixi: Ecce venio.* Quem locum sic reddit Apostolus, septuaginta Interpretes secutus, ad Hebr. 10, 5 : *Idè ingrediens mundum dicit: Hostiam et oblationem noluisti; corpus autem optulisti mihi; holocaustonata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio.* Hujus loci sensus non est, Deum sacrificandi ritum nullo modo voluisse aut præcepisse Israelitis, ut Spencerus contendit, sed solum ipsam sacrificia vetera non instituisse velut propter se expetenda, sed rei alterius gratiâ: maximè verò ad significandum Christi sacrificium, ut explicat S. Augustinus Enarratione in hunc Psalmum : « Antiqui enim, inquit, quando adhuc sacrificium verum, quod Fideles norunt, in figuris prænuntiabatur, celebrabant figuras fu-

turæ rei; multi scientes, sed plures ignorantes.
 Nam Prophete et sancti patriarchæ noverant quod
 celebrabant; cætera autem multitudo iniqua carna-
 lis sic erat, ut fieret de illâ quod significaret poste-
 riora ventura: et venit sublato illo sacrificio primo,
 sublatis holocaustis arietum, hircorum, vitulorum,
 cæterarumque victimarum; noluit illa Deus. Quare
 illa noluit? Quare primò voluit? Quia illa omnia
 quasi verba erant promittentis, et verba promissi-
 7a, cum venerit quod promittunt, non jam enuntian-
 tur. Tamdiu quisque promissor est, donec dat: cum
 dederit, mutat verba. Non dicit adhuc: Dabo quod
 se daturum dicebat, sed dicit: Dedi; mutavit ver-
 bum. Quare illi primò placuit hoc verbum, et quare
 illud mutavit? Quia temperis sui verbum fuit; et
 pro tempore suo placuit. Quando promittebatur,
 tunc dicebatur. Cum autem datum est quod pro-
 missum est, ablata sunt verba promissiva, data sunt
 completiva. Sacrificia ergo illa, tanquam verba pro-
 missiva, ablata sunt. Quid est, quod datum est com-
 pletivum? Corpus quod nôtis, quod non omnes
 nôtis, quod utnam qui nôtis, omnes non ad judi-
 cium noveritis. Videte quando dictum est; Christus
 enim ille est Dominus noster, modò loquens ex
 membris suis, loquens ex personâ suâ. *Sacrificium*,
 inquit, *et oblationem noluitis*. Quid ergo? Nos jam
 hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus? Absit.
Corpus autem perfectisti mihi. Idcò illa noluitis, ut
 hoc perficeretis; illa voluistis antequàm hoc perfice-
 res. Perfectio promissorum abstulit verba promit-
 tentia. Nam si adhuc sunt promittentia, nondùm im-
 pletum est quod promissum est. Hoc promittebatur
 quibusdam signis; ablata sunt signa promittentia,
 quia exhibitæ est veritas promissa.

Adde ejusdem regis prophete oraculum ps. 49,
 Deum ita Judæos alloquentem inducentis: « Deus,
 Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te.
 Holocausta autem tua in conspectu meo sunt sem-
 per. Non accipiam de domo tuâ vitulos, neque de
 gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes feræ
 silvarum, jumenta in montibus, et boves, etc. Num-
 quid manducabo carnes tatorum, aut sanguinem
 hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis,
 et reddo altissimo vota tua.... Sacrificium laudis
 honorificabit me. »

III. Confirmatur ex cap. 1 Isaïæ, vers. 2, ubi Deus
 his verbis Judæos alloquitur: « Quò mihi multitudi-
 nera victimarum vestrarum? Dicit Dominus: Ple-
 nus sum. Holocausta arietum, et adipem pinguium,
 et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum
 nolui. Cùm veniretis ante conspectum meum, quis
 quesivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in
 atriiis meis? » Quæ verba S. Joannes Chrysostomus
 in expositione psal. 49 contra Judæos, qui potiore vir-
 tutis parte contemptâ, salutis spem in eis responebant,
 dicta interpretatur, ea cum versibus 3, 9 et 10 ejusdem
 psalmi conferens. « Atqui, inquit, permulta dicta sunt
 de sacrificiis; sed non hæc decernit, tanquam hæc
 velit principaliter; sed ad infirmitatem eorum se

demittit. Jeremias quoque dicit: *Cur mihi fers thus
 ex Sabâ, et cinnamomum ex terrâ longinquâ?* Omnes
 denique prophetæ hoc nihil magni esse dicunt. Quo-
 circa ipse quoque incipiens sic dicit: *Deus tuus ego
 sum; ex eo ostendens ipso esse indignam hanc co-
 lendi rationem. Deum non fumo, nec nidore, sed
 per optimam vitæ institutionem, incorporæam, et in
 mente sitam, colere et honorare oportet. Sed non
 sic externorum Dæmones, imò etiam hæc requirunt,
 et hoc videtur ostendere quidam poeta apud Græ-
 cos, dicens: Hoc enim nos sortiti sumus munus.
 Deus autem noster non sic; ipsi enim humanum
 sanguinem sitiens, et eos ad hæc cædes volentes
 paulatim pellicere, hæc petebant assidue. Ipse au-
 tem cùm vellet eos paulatim ab occasione brutorum
 abducere, hæc demissione usus est, et permisit sa-
 crificia, ut sacrificia tollerent. Non accipiam de domo
 tuâ vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam
 meæ sunt omnes feræ sylvarum, jumenta in montibus,
 et boves. Cognovi omnia volatilia cæli, et pulchritudo
 agri mecum est. Vides quomodò paulatim erigit eo-
 rum mentem, qui in terras dexeri et curvi sunt, ex-
 cæcatam eorum mentem aperiens, et ostendens se
 hæc jussisse, non quòd eis egeret, nec lege sanxisse
 quòd ea admitteret. Si enim, inquit, ita eòs vellem,
 cùm omnem terram quæ sub sole est dominatû ob-
 tineam, et omnia creaverim, procurarem ut mihi
 lauta et opipara fierent sacrificia! » Confer enarra-
 tionem in cap. 4 Isaïæ, ubi Deum leges de sacrificiis
 in Levitico et Deuteronomio sanxisse docet, eaque
 voluisse, non tamen voluntate primariâ et principali.
 Quo igitur sensu hic ait: Quis quesivit hæc de mani-
 bus vestris? Ut discas eòs, illa voluntas Dei non fuit
 principalis, etc. Legæ totum locum Articulo superiori,
 propositione 3, num. 8.*

Huic interpretationi concinit S. Hieronymus com-
 mentario in cap. 4 Isaïæ: « Hostiæ ergo, inquit, et
 immolatio victimarum non principaliter à Deo que-
 sita sunt, sed ne idolis offerretur: et ut de carna-
 libus victimis quasi per typum et imaginem ad spi-
 rituales hostias transiremus. Dicendo autem se
 hostias non quesivisse, ostendit, quia Lex spiritualis
 sit, et omnia quæ Judæi carnaliter faciunt, à nobis
 impleri spiritualiter. »

IV. Eamdem veritatem suffragiis suis Patres confir-
 mant: S. Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone
 Judæo, p. 256. « Quòd, inquit, propter peccata populû
 vestri, et simulacrorum cultum, minimè gentium
 autem quòd istiusmodi oblationibus vestris ei sit
 opus, hæc itidem fieri sanxerit, et accipite quomodò
 de his loquatur per Amos unum ex duodecim: *Nun-
 quam hostias et victimas obtulistis mihi in solitudine, domus
 Israel?* etc. Ac rursûs per Jeremiam: *Congregate
 carnes vestras et victimas, et comedite. Quia non de
 victimis et libationibus præcepti patribus vestris, quo die
 apprehendi manus eorum, ut educerem eos de terrâ
 Egypti.* Et rursûs per Davidem in 49 psalmo:
*Audi, popule meus, et loquar tibi, Israel, et testificabor
 tibi: Deus, Deus tuus sum ego. Non de sacrificiis tuis*

arguam te. *Holocausta tua in conspectu meo sunt seniper. Non accipiam de domo tuâ vitulos, neque de gregibus tuis hircos, etc.* Itaque sacrificia à vobis non recipit; neque primitiis, tanquam penuriam laborans, hæc præcipit vobis: sed propter delicta vestra. Nam et Templum, quod vocatur Hierosolymitanum, non velut indigus vel domum vel aulam suam fissus est: verum ut ibi quoque in illum intenti simulacra hæc coleretis. » Et p. 292, sic Tryphonem interrogat: « Oblationes et victimas ob penuriam suam Deus offerre Patres vestros jussit, an propter duritiam cordis eorum, proclivesque ad simulacrorum cultum animos? » Respondet Trypho: « Hoc ipsum nos similiter confiteri cogunt sacræ Litteræ. »

V. S. Irenæus lib. 4, cap. 28. « Verbum, inquit, sine invidiâ utilitatem præstat ob eis qui subjecti sibi erant, omni conditioni congruentem et aptam legem conscribens. Sic autem et populo tabernaculi factionem, et ædificationem templi, Levitarum electionem, sacrificia quoque et oblationes, et monitiones, et reliquam omnem legis statuebat deservitionem. Ipse quidem nullius horum est indigens. Est enim semper plenus omnibus bonis, omnemque odoreni snavitatis, et omnes suaveolentium vaporaciones habens in se, etiam antequam Moyses esset. Facilem autem ad idola reverti populum erudiebat per multas advectiones, præstruens eos perseverare, et ad servire Deo, per ea quæ erant secunda ad prima advocans; hoc est, per typica ad vera; et per temporalia ad æterna; et per carnalia ad spiritualia, et per terrena ad cœlestia.... Itaque lex et disciplina erat illis, et propheta futurorum. » Idem cap. 29: « At ubi conversi sunt in Vituli factionem, et reversi sunt animis suis in Ægyptum, servi pro liberis cupientes esse, aptam concupiscentiæ suæ acceperunt reliquam servitutem (nimirum servitutem legis quæ collocarentur) à Deo quidem non abscedentem, in servitutis autem Jugo dominantem eis. Quemadmodum et Ezechiel Propheta causas talis legis datæ reddens ait: *Et post concupiscentiam cordis sui erant oculi eorum: et ego dedi eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivent in eis.* »

VI. Tertullianus lib. 2, adversus Marcionem, c. 18: « Sacrificiorum quoque onera, inquit, et operationum, et oblationum negotiosas scrupulositates nemo reprehendat, quasi Deus talia sibi propriè desideraverit, qui tam manifestè exclamat: *Quò mihi multitudinem Sacrificiorum vestrorum? Et quis exquisivit ista de manibus vestris?* Sed illam Dei industriam sentiat, quæ populum pronum in idololatriam et transgressionem, ejusmodi officis religioni suæ voluit adstringere, quibus superstitio seculi agebatur, ut ab eâ avocaret illos, sibi jubens fieri quasi desideranti ne simulacris faciendis delinqueret. » Capite quoque 22, Deum sacrificia quidem voluisse et præcepisse ait, sed non propter se. « Diximus, inquit, de sacrificiorum rationali institutione; avocante scilicet ab idolis ad Deum officia ea quæ sic rursus ejecerat, dicens: *Quò mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum? hoc*

ipsum voluit intelligi, quòd non sibi ea propriè exegisset. Non enim bibam, inquit, sanguinem tauro-rum; quia et alibi ait: Deus æternus non esuriat, et nec sitiet. Nãm etsi ad oblationes Abel adventit, et holocausta Noe odoratis est libenter, quæ jucunditas sive viscerum vervecinorum, sive nidoris ardentium victimarum? Sed animus simplex et Deum metuens offerturum ea quæ à Deo habebant, et pabali et et saavis olentiæ gratia apud Deum deputabatur, non quod fiebant exigenti, sed illud propter quod fiebant, ob honorem scilicet Dei. Si eliens diviti aut regi nihil desideranti, tamen aliquid vilissimî muneris obtulerit, quantitas et qualitas muneris infu cabit divitem aut regem, an delectabit titulus officii? At si eliens ei munera ultrò, vel etiam edicta ordine suo offerat, et solemnitas regis observet, non ex fide Lamen, nec corde puro, nec pleno circa cœtera quoque obsequia, nonne consequens ut rex ille vel dives exclamet: *Quò mihi multitudinem munerum tuorum? Plenus sum. Et solemnitates, et dies festos, et vestra sabbata odit anima mea? Vestra dicendo, quæ secundum libidinem suam, non secundum religionem Dei celebrando, sua jam, non Dei fecerant: conditionalem idcirco et rationalem demonstrationem re-cusationem eorum quæ administranda præscriperat.*

VII. Origenes, Homiliâ 17 in numeros: « Quoniam, inquit, et lex Dei de sacrificiis præcipit, et ritum sacrificandi tradit filiis Israël, requiritur fortassis, cur hæc cum demoniis dictata videantur, etiam Deo jubeantur offerri. Et erit quidem simplex et cita responsio, ut quemadmodum aliàs ostendimus, quòd libellum repudiî dari non Dei voluntatis fuit, qui quòd conjunxerat, noluit separari, sed Moyses hæc propriè ad duritiam cordis Judæorum scripsit: ita etiam et de hoc videri possit, quia Deus (sicut per alium prophetam dicit) *non manducavit carnes taurorum, nec sanguinem hircorum potat.* Et item ut alibi scriptum est: *Quia non mandavi tibi de sacrificiis vel victimis, in die quâ eduxi te de terrâ Ægypti.* Sed Moyses hæc ad duritiam cordis eorum, pro consuetudine ipsissimâ quâ imbuti fuerant in Ægypto, mandavit eis: ut qui abstinere se non possent ab immolando, Deo saltem, et non demoniis, immolarent. » Hoc usque benignis oculis opinionem Speneri intueri videtur Origenes, imò et eam fulcire, dum sacrificia cum libello repudiî comparat, quem imperatum non esse, sed permissum duntaxat Judæis ad duritiam cordis certissimum est. Sed ex iis quæ subditum, liquidò constat ipsum huic responsioni, quam simplicem et citam dicit non omninò inherere: siquidem aliam affert rationem cur instituta sint à Deo legalia sacrificia, scilicet idololatriæ destructionem: sicut mors Christi ad mortem sive abolitionem peccati volita est. Quemadmodum ergo Christi mortem non solùm permisit, sed voluit ac prædefiniit Deus ut mortem peccati destrueret, ita sacrificia non solùm permisit, sed præcepit, ut idololatriam everteret. « Videndum tamen est, inquit, ne fortè sit et aliqua sacrificandi Deo cultor ac secretior ratio. Ne fortè, inquam, sacrifici-

« cia quæ Deo offeruntur, ad destructionem flant eo-
 rum sacrificiorum quæ demonibus immolantur : ut
 « quia per illa vulnerantur animæ, per ista sanentur :
 « sicut et ii confirmant qui medicinæ peritiam gerunt ;
 « serpentum namque venena depelli medicamentis ni-
 « hilominus confectis ex serpentibus, perlubent. Ita
 « ego et sacrificiorum demoniacorum virus per sacri-
 « ficia Deo oblata depellitur : sicut et mors Jesu mor-
 « tem peccati credentibus non sinit dominari. Et qui-
 « dem donec tempus patiebatur, sacrificia sacrificiis
 « opponebantur : ubi verò venit perfecta hostia, et
 « agnus immaculatus, qui totius mundi tolleret pecca-
 « tum, sacrificia illa quæ singillatim offerebantur Deo,
 « jam superflua visa sunt, cum unâ hostiâ omnis de-
 « monum cultura depulsa sit. »

VIII. S. Epiphanius lib. 4 adversus Hæreses, hæresi
 42, quæ est Marcionitarum, p. 530, Edit. Paris. « Cùm
 igitur dicit : *Non præcepti illis; et idem tamen in lege*
 « Moysi præcipit : *Quilibet filiorum Israel, si offerat*
 « *sacrificium de bobus aut ovibus, masculum immacula-*
 « *tum offerat.* Ac rursùm : *Si agnum.* Item : *Si pecca-*
 « *verit populus, offeret vitulum;* his omnibus grata sibi
 « fuisse sacrificia declarat, quæ tum pro salute po-
 « puli istius oblata sunt : non quòd illis indigeret, aut
 « admodùm cuperet; sed ut ad eorum se imbecillita-
 « tem, et anticipatam humanæ mentis opinionem ac-
 « commodaret, atque ut à plurimorum cultu numinum
 « ad unius Dei cognitionem, illorum animos traduce-
 « ret. Etenim quoniam in sacrificiis vehementer defixa
 « ipsorum mens erat, tanquàm pietatis hæc essent of-
 « ficia, quæ idolis pro expiatione suâ ac salute presta-
 « rent : simul ne ob consuetudinem extorqueri subitò
 « sibi omnia ista molestius ferrent; suo in nomine
 « fieri ista aliquando tempore voluit, quò à plurium
 « Deorum inani cultu annuus illas caeremonias ad ob-
 « sequium suum transferrent : atque ut uno demùm
 « cognito Deo, corroboratèque in illum fide nostrâ,
 « deinceps ab eodem audiremus : *Nunquid manducabo*
 « *carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?*
 « Item : *Nunquid quadraginta annis sacrificium obtulis-*
 « *tis mihi in deserto, Domus Israel?* Quanquàm infi-
 « nita jam erant oblata sacrificia; sed ut ostenderet
 « sibi hæc oblata non fuisse, tametsi et acciperet ipse,
 « et in nomine ejus offerrent. Quòd quidem ob inveteratam
 « istiusmodi in rebus illorum consuetudinem
 « est factum, donec à plurium Deorum usu paulatim
 « in unius cultum reformatos perduceret, et ab
 « illo deinceps intelligerent, nihil hunc ejusmodi rituum
 « opus habuisse, nec habere : atque ita demùm
 « per Christi sui adventum, totum illud sacrificiorum
 « negotium circumscriberet; postquàm unicum ac
 « singulare sacrificium antecedentia omnia consummâs-
 « set, nimirùm Christi sacrificium : quoniam, ut scri-
 « ptum est, *Pascha nostra immolatus est Christus.* Hu-
 « jus porrò sacrificii, et Paschalis, et doctrinæ peda-
 « gogus lex fuit, quæ per figurarum adumbrationes
 « deducebat, et ad aliud disciplinæ genus conferret. »

IX. S. Joannes Chrysostomus, homiliâ 2, adversus
 Judæos, sacrificia quidem permissa Judaico populo,

non imperata significat; sed permissionis vocabulum
 usurpat ad secundariam et consequentem voluntatem
 significandam. Sacrificia itaque propter se ipsa Deum
 non jussisse et voluisse docet eloquentissimus Pater;
 sed illa tamen voluisse ac præcepisse non negat alte-
 rius rei gratiâ, ut scilicet Judæos ad idololatriam pro-
 nos veri Dei cultui adstringeret. Laudatis enim Isaia
 et Jeremia testimonio, sic Judæos alloquitur : « Au-
 « distis clarissimum vocem dicentem, quòd initio non
 « postulaverit hæc de manibus vestris? Etenim si po-
 « stulasset, similiter et prisceos illos omnes qui ante
 « vos floruerunt, prius ad hoc vitæ institutum adegis-
 « set. Quo igitur, inquit, consilio hæc modò præce-
 « pit? Nimirùm vestræ morem gerens infirmitati. Et
 « quemadmodùm medicus videns hominem febricitan-
 « tem, morosum, minimeque sibi temperantem, si
 « concupiscat frigidam bibere, ac metetur, ni accipiat,
 « planè futurum, ut vel ad laqueum fugiat, vel è su-
 « blimi se præcipitem det, dum studet majus excludere
 « malum, permittit quod minus est, cupiens illum à
 « violentâ morte revocare : consimilem ad modum
 « fecit et Deus, quoniam vidit illos insanientes, anxios,
 « concupiscentes victimarum oblationem, jamque nisi
 « acciperent quod desiderabant, paratos ut ad Idola
 « se deflecterent, imò non solùm paratos, verùm
 « etiam eò jam prolapsos, permisit immolationem
 « victimarum. Atque ut sciatis hanc fuisse causam, vel
 « ex ipso tempore declararetur id quod dico. Siquidem
 « post festum quod impiis demonibus celebrantur,
 « tum demùm permisit illis immolationes pecudum,
 « tantùm non dicens : *Insanitis, et vultis immolare*
 « *victimas, quin igitur mihi potius immolatis? Quan-*
 « *quàm ne hoc quidem permisit ut perpetuò liceret;*
 « *sed prudentissimo consilio quod permisit rursùm*
 « *eripuit.* Et quemadmodùm si medicus ille postea-
 « quàm indulsit appetitui laborantis, mox phialâ è suis
 « ædibus allatâ prescribat, ut ex hæc solâ bibat aquam,
 « deinde persuaso ægrotò, clam iis qui ministrant
 « præcipiat confringere phialam illam, ut eum clam
 « nihilque suspicantem avocet ab illâ cupiditate bi-
 « bendi frigidam : itidem fecit Deus permittendo sacri-
 « ficia. Neque enim in ullo urbis loco permisit id fieri,
 « nisi in unis Hierosolymis. Mox ubi per breve tempus
 « sacrificassent, diruit civitatem; ut quemadmodùm
 « medicus fracto vase, ita Deus subversâ civitate, vel
 « invitos illos abduceret à victimis. » Quod S. Chry-
 « sostomus observat. Leges de sacrificiis datas Israelitis
 « non fuisse, nisi post adorationem Vituli, observat et
 « S. Hieronymus commentario in Ezechielis cap. 20 et
 « post illos S. Thomas Primâ Secundæ, questione 102,
 « art. 5. Ubi enim alteram sacrificiorum, quatenus or-
 « dinabantur ad cultum Dei, causam litteralem esse di-
 « xit, ut per hæc homines retraherentur à sacrificiis ido-
 « lorum, subdit : « Unde etiam præcepta de sacrificiis
 « non fuerunt ad cultum Judæorum, nisi postquàm
 « declinavit ad idololatriam, adorando vitulum confi-
 « stem : quasi hujusmodi sacrificia sicut instituta ut
 « populus ad sacrificandum promptus hujusmodi sa-
 « crificia magis Deo quàm idolis offerret. Unde dicitur

Jeremiæ 7: Non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis in die quâ eduxi eos de terrâ Ægypti, de verbo holocaustatum et victimarum.)

X. S. Cyrillus Alexandrinus, libro 4 contra Julianum, p. 126, Deum ostendisse ait, vetera sacrificia rem usu necessariam non esse, et præter ejus fieri voluntatem: principalem utique et primariam, non secundariam et consequentem; et prolatis ad hujus propositionis probationem Isaïæ et Jeremiæ testimoniis subdit: « Non enim crurore Deus indigebat: Neque verò tam crassum et materiale cultum requiebat: sed subtilem et spiritualem, qui nimirum spiritu constat, et omni virtute perficitur... Quoniam autem ab Ægyptiorum cultu, fœdisque et impiis moribus, et execrandâ istorum superstitione abductus Israel vix ac ne vix quidem revocari poterat, quippe cum infirmâ et imbecillâ adhuc mente præditus esset, neque dum impigrè ad tam excelsum iter eximie vite, et egregiorum operum cacumen eniti posset; apparere Deum instar pædagogî lege per Mosem latâ, spiritali quâdam ratione primum ab illo multitudinis Deorum errore ut recederent jussisse: permisisse interim suis, ut ex consuetudine prisce cultûs gratiarum actiones et sacrificia ritè sapienterque instituta offerrent, ut tantum in figuris et umbris veritatem præmonstrarent. Lex enim figuram habet veritatis, et per illam Christi Mysterium describitur. Scientiarum autem initia perfectâ eruditione semper carent, sensim verò ad id quod perfectum est provehunt... Atque, ut dixi, posteaquam nobis opportuno tempore Servator omnium Christus affulsit, abrogatâ quidem sunt figuræ, et verò cessavit umbræ utpote in litteris infirmitas. Ipse enim per illam prisce hominibus adumbratus est. Ideò cruenta sacrificia repressit, quasi veteribus singulari quodam consilio concessa, ut in iis exercitarentur, et iustarum institutionis essent. Dixit enim Christus: *Spiritus est Deus, et adorantes illum in spiritu et veritate, oportet adorare.* »

Et libro 9, p. 307, Julianum objicientem inducit: si Deus cruentis sacrificiis minimè delectatur, quomodo videtur ergo hæc præcepisse? Numquid certè Moses veteribus imposuit, cum singulis legibus præponeret istud: HÆC DICIT DOMINUS: Si sacrificia Deum Israelitis non præcepisse, sed permisisse duntaxat S. Cyrillus sensisset, postulabat Juliani objectio, ut mentem eâ de re suam apertè declararet, idque ingenuè concederet adversario. At longè aliam viam init. Deum illa præcepisse fatetur, sed non ut per se expectanda; verum ut Israelitas, perfectioris cultûs, spiritualis scilicet ac evangelici nondum, capaces, velut infantes quibusdam elementis exerceret, et in typis veritatem meditari doceret, atque ad perfectionem potestentim eveheret. « Ad hoc quoque, inquit, nos respondebimus: non erat mendax Moses, sed divinorum potius oraculorum sincerus admitter. Et lex quidem, quæ litterâ continebatur, emendatrix erat insipientium, et magistra infan-

tium (sic enim loquebatur in lege cum primis crudus ille Paulus), et eum quibusdam elementis ac disciplinarum notioribus principiis uti jubens, in typis assuescere veritatis meditationi permittebat, et in puerilibus exercitiamentis interim versari. Vix enim fieri poterat, ut Israelitæ, qui animum ad pietatem recens formatum habebant, adorationem et cultum in spiritu ac veritate implere valeret, et tam sanctæ ac purissimæ vite, evangelicæ nimirum perferre sudorem... At verò quod accuratissima illa bene vivendi ratio propemodum intolerabile Judæorum mentibus onus esset, ipse legislator docuit per vocem Isaïæ ita dicens: *Neque vobis, neque ab initio aperti aures tuas. Sciebam enim quòd inobedienter rebellaturus esses.* Tanto enim stupore, pervicaciâ et levitate laborabant veteres illi Israelitæ, ut cum Moses à Deo legem acciperet, ac in monte versaretur, ad defectorem conversi sint, et vitulo divinos honores ausi sunt tribuere, hisque omnibus cum prosequi dicendo: *Hi sunt Dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terrâ Ægypti:* cum autem ad eò infirmam et fragilem mentem haberent, quo pacto disciplinam evangelicam suscepissent, ut loco spiritalis victimæ intellectualem cultum Deo consecrarent, et pro antiquantium cede virtutum fragrantiam? Immolabant igitur oves, boves, hircos, turtures et columbas. Sed consideranda est, atque omni admiratione prosequenda singularis in hoc ratio divini consilii. Cum enim sacrificare permitteret, propterea quòd hæc in Ægypto facere soliti essent, ac veluti pedetentim ad perfectionem eveheret, sacrificandi modos adumbrabat, non eo ritu quò soliti erant, sed tam solum sapienterque preparamos, ut et spiritalis cultûs formam in se parerent. *Et infra:* Constituit quidem per sapientissimum Mosem ritus umbratiles ac typicos, gnarus typos informandas eorum mentibus, qui tum erudiebantur, idoneos esse; non ita tamen ut in rebus ad eò crassis perpetuò hærentes, spirituali et intellectuali cultu exciderent, sed acceptâ in umbris rerum verarum prædicatione, Dei obsecrandi modum cum primis agnoscerent, ad rectè vivendi semitam scitè et artificiosè pergentes. Quemadmodum enim periti fabrici ararii formas imaginum, quas facturi sunt, in cærâ liquefactâ prius exhibent, non ut catenâ tantum illorum ars progrediatur, sed ut in ipsis eorum quæ mox faciendâ sunt, decus prius luceat: postquam tamen ad exitum perdetum opus erit, non jam artificem jure incusabimus, quòd typos negligat: Simili, opinor, modo, posteaquam Christus illuxit, qui est Veritas, et christianus cultus introductus est, vanos esse typos jure statuemus; spiritualium quippe imagines erant. » Sicut ergo sculptor peritus vult formatque typos non quidem primariâ voluntate, et propter ipsosmet, sed consequentè et alterius rei gratiâ, scilicet imaginis in ære, vel in alio metallo, aut marmore, vel ligno sculpendæ: ita de Deo sacrificandi ritus leges instituentem dicendum est, ex S. Cyrilli mente: vult illos, jubetque Deus aliarum rerum gratiâ, nempe ad abolendam

idolatriam, ad rudem populum erudiendum; ad Christi sacrificium præfigurandum. « Nos, inquit S. Cyrillus, p. 503, à legalibus non abstinemus, ut impuris, sed potius tanquam à typis ad veritatem progredimur. Nemini autem non manifestum est, id quod ad figuram alterius assumptum est, non sui grati esse, verum ut inferat spectantibus quamdam rei futuræ prænotionem. At cum spectatur veritas, tum nullius est usus. Lex autem Mosaica cum veritatis formam pariat, sancta quoque est ipsa; sancta est enim veritas, id est, Christus, aut ejus mysterium. »

XI. Theodoretus, lib. De Græcarum Affectionum Curatione, sermone 7 de Sacrificiis, ubi Ethnicis objectit, ipsorum Deos victimarum nidoribus delectari et obsoniorum olfactu gustuque recreari, subdit: « Hæc autem et ipsi fortassè in verum, ac sempiternum Deum retorquere audebunt: quippe qui de Sacrificiis in Divinâ Scripturâ latas leges audiunt, legislatoris autem consilium prorsus ignorant. Israelcem enim elonginquum tempus in Ægypto versatum, pravisque indigenarum moribus imbutum, et idolis ac dæmonibus immolare ab illis edoctum, et ludis choreisque ac musicis organis oblectari, harum rerum in habitu constitutum liberare volens, sacrificare quidem permisit, non tamen omnia sacrificare, neque falsis Ægyptiorum Diis, sed sibi soli Ægyptiorum Deo offerre... Ne itaque indignarentur, tanquam à moribus illis penitus exclusi, falsis quidem Diis sacrificare vetuit, sibi autem ea immolare jussit, quæ ab eis dudum adorabantur... Itaque sapientissimus Medicus hoc remedii genus adhibuit Ægypticæ ægritudini, ut sacrificare quidem Judæis propter eorum imbecillitatem indulgeret, sed ea quæ prius colebant immolare juberet, ut sacrificando discerent Deos non esse quos tanquam victimas ipsi macerant. » Prolatis denique Davidis, Isaie, Jeremie, et Amosi Prophetarum oraculis subdit: « Alia quoque plurima hoc genus invenire est, quæ declarant Deum nec sacrificiis eguisse, nec fumo vel nidore carnis, musicisque instrumentis oblectatam, ea fieri jussisse, sed ut illorum infirmitati consuleret... Quæ enim lætæ legis mens fuerit, ipse qui legem tulit, per Prophetas ostendit. » Observat autem Porphyrium, cum illa Prophetarum oracula perlegisset, aliena à verâ pietate sacrificia esse ostendisse. In libris enim de Abstinentiâ ab animalis, Theophrastum induxit dicentem, « priscos homines neque tunc, neque ullas victimas solitos offerre, sed paucillum fœni, tanquam genitalibus naturæ languorem, manibus altè sublato, flammis imponere, et hoc sacrificio apparentes cœlestes Deos excepisse. » Tum plurima in hanc sententiam persecutus: « Cum autem sacrorum, inquit, primitiæ ad multam iniquitatem hominibus processissent, execrabilis paulatim usus victimarum inductus est crudelitatis plenissimus: ita ut quæ olim contra nos imprecationes susceptæ sunt, nunc videantur eventum consecutæ, mactantibus hominibus, et aras Deorum cruore conspergentibus. Tum et post alia plurima, Deos, dicit, nullo pacto habendos eos esse, qui animalium victi-

mis gaudeant: esse enim injustum, impium, ac sceleratum sacrificare animalia; ideoque nec Diis gratum esse. Addit insuper: Meritò Theophrastus animata immolare eos prohibet, qui veram pietatem colere student, multis ejusmodi utens rationibus. Deinde ostendit quenam immolari conveniat. « Ea, inquit, deceat immolari, quibus immolandis neminem læserimus. Nihil enim æquè omnibus innoxium esse debet ac sacrificium. Abstinentum est itaque animalibus in sacrificiis. » Plura ex Porphyrio eâ de re excerpta legi possunt apud Eusebium, libro 4 Præparationis Evangelicæ, cap. 11, 12, 14 et 15, istudque inter alia: « Ubi autem intellexerit adolescens, magnis sumptibus, adedque bonum, ac cæterorum animalium epulis Deos ipsos delectari, qui fieri queat, ut frugi ac temperans esse velit? Idemque si acceptus esse Diis hujusmodi victimas putaverit, quomodo in animum inducat, sceleratè sibi facere non licere, qui sacrificiis maleficia redimere se posse videat? Contra verò si Deos nihil istis omnibus indigere sibi persuaserit, sed in eorum potius à quibus ademptur mores intueri, magnique sacrificii habere loco rectam de se ipsis, deque rerum veritate sententiam, herine poterit, quin et temperans, et justus, et sanctus evadat? Enimverò cum sincera mens, et absque ab omni cupiditate vacuus optimæ Deorum primitiæ sint, non alienum tamen ab iisdem fuerit, alia quædam ipsis modicæ ac facilis impensæ libare, si tamen id non dicis causâ, sed omni studio et proluxâ voluntate fiat: siquidem isti Deorum honores, solemnibus apud viros bonos præsidendi, assurgendi, ac discumbendi rationibus similes putandi sunt, non vectigalium pensionibus. » Hæc rursus ex eodem Porphyrio refert: « Porrò non Diis, sed dæmonibus cruenta sacrificia ab his oblatâ esse, qui Virtutes hoc in universo degentes agnoverant; id verò Theologorum ipsorum fide ac testimonio comprobatur; illudque præterea, ex istodem noxiis alios esse, aliosque bonos, qui nihil incommodi allaturi nobis essent. » Cap. 11 hæc ex eodem affert: « Ac Deo quidem rerum omnium principi, nihil eorum quæ sensus attingit (quemadmodum Sapientis quidam præcipit) neque adolentes, neque consecrantes: nihil enim ex materiâ conflatum est, quod idem non ei qui ab omni materiâ sanctus est, impurum continuò fuerit. Quare ne ipse quidem eum deceat oratio, sive quæ cum voce conjungitur, sive quæ latet interiori, si perturbatione aliquâ mentis inveniuntur: sed potius casto silentio, sanctique cogitationibus de illo susceptis, eum religiosè veneremur. Æquum enimverò est, ut vitæ cum eo similitudine conjuncti, sublimem ipsi ac cœlestem instituti nostri rationem, velut sanctissimum sacrificium offeramus, quæ simul etiam et hymni loco sit et salutem nostram contineat. Sic ergo suavitè auminis contemplatione, animo ab omni perturbatione et vacuo susceptâ, hujusmodi sacrificium peragitur. »

His affine est illud Apollonii Thyanaei, apud eundem Eusebium, cap. 15 ejusdem libri: « Equidem inquit, sic existimo, justis eum verisque religionis officiis

Numen colere, sibi que per se propitium illud ac secundum præ cæteris hominibus habere posse, si Deo quidem illi, quem Principem diximus, quique et unus est, et longo à reliquis intervallo sejunctus, secundum quem utique ceteros cognosci necesse est, nihil unquam sacrificarit, ignem non accenderit, nec eorum quæ sensibus usurpantur quicquam planè consecravit; (utpote qui rei nullius indigeat, non modò nostræ, sed nec eorum etiam à quibus plurimum nature dignitate superamur; cumque adeò nihil sit eorum quæ à terrâ vel ære quoquo modo procreentur, aut alantur, non planta, non animal, quod, si tanti naturam numinis attendamus, non la-bis genus aliquid videatur): sed tantum excellentem illam ac præstantem orationem ei semper obtulerit; (eam autem intelligo, quæ nequaquam ore profertur), atque ab eo qui rerum omnium est Optimus, eò quòd similiter in nobis optimum est interprete, bona postulavit. Illud autem mens est, quæ nullius operam instrumenti desiderat.)

XII. Verùm missis philosophorum testimoniis, ad Patres revertamur, nostræque propositionis probationes S. Augustini suffragio quod maximam huic argumento lucem affert, concludamus. Legitur illud libro 10 de Civitate Dei, cap. 5: « Quis autem (inquit) ita desipiat, ut existimet aliquibus usibus Dei esse necessaria, quæ in Sacrificiis offeruntur? Quod cum multis vocis divina Scriptura testetur, ne longum faciamus, breve illud de Psalmo commemorare sufficiat. *Dixit Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egesset*, Psalm. 45, 2. Non solum igitur pecore, vel qualibet aliâ corruptibili atque terrenâ, sed ne ipsa quidem iustitiâ hominis Deus egere credendus est, totumque quòd rectè colitur Deus, homini prodesse, non Deo. Neque enim fonti se quisquam prodesse dixerit, si biberit; aut luci, si viderit. Nec quòd ab antiquis Patribus talia sacrificia sunt in victimis pecorum, quæ nunc Dei Populus legit, non facit, aliud intelligendum est, nisi rebus illis eas res fuisse significatas, quæ aguntur in nobis ad hoc ut intæreamus Deo, et ad eundem finem proximo consulamus. Sacrificium ergo visibile invisibilis sacrificiî sacramentum, id est, sacrum signum est. Unde ille pœnitens apud prophetam, vel ipse propheta, quærens Deum pœnitentiæ suis habere propitium: *Si voluisses*, inquit, *sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, et humiliatum. Deus non spernet*, Psalm. 50: Intueamur quemadmodum ubi Deum dixit nolle sacrificium, ibi Deum ostendit velle sacrificium. Non vult ergo sacrificium trucidatî pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Illo igitur quòd eum nolle dicit, hoc significatur, quòd eum velle subjecti. Sic itaque illa Deum nolle dixit, quomodò ab stultis ea velle creditur, velut suæ gratiâ voluptatis. Nam si ea sacrificia que vult, quorum hoc unum, cor contritum, et humilitatum dolore ponentidî, nollet eis sacrificiis significari, quæ vult sibi delectabilia de-

siderare putatus est, non utique de his offerendis in lege veteri præcepisset. Et ideò mutanda erant oportuno ceteroque jam tempore, ne ipsi Deo desiderabilia, vel certè in nobis acceptabilia, ac non potius quæ his significata sunt, crederentur. Illic et alio loco Psalmi alterius, 49, v. 12 et 15: *Si operiero*, inquit, *non dicam tibi; meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* tanquam diceret: Utique si mihi necessaria essent, non à te peterem, quæ habeo in potestate. Deinde subjungens quid illa significent: *Animola*, inquit, *Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua*. Item apud alium Prophetam, Mich. 6: *In quo apprehendam*, inquit, *Dominum, assumam Deum meum excelsum?* *Si apprehendam illum in holocaustis, in vitulis anniculis?* *Si acceptaverit Dominus in millibus arietum, aut in dentis millibus hircorum pinguium?* *Si dederò primogenita mea, fractum ventris mei pro peccato animæ meæ?* *Si annuntiatum est tibi, homo, bonum, aut quid Dominus exquirat à te, nisi facere iudicium, et diligere misericordiam, et paratum esse iram cum Domino Deo tuo?* Et in Injurijs Prophetæ verbis utrumque distinctum est, satisque declaratum illa sacrificia per se ipsa non requirere Deum, quibus significantur hæc sacrificia, quæ requirit Deus. In Epistolâ quæ inscribitur ad Hæbreos: *Deò facere*, inquit, *et communicatores esse nolite obtivisci: tibi-bus enim sacrificiis placetur Deo*, Hebr. 13, 16. Ac per hoc, ubi scriptum est: *Misericordiam volo, et non sacrificium*; nihil aliud quam sacrificio sacrificium prælatum oportet intelligi; quoniam illud quod ab omnibus appellatur sacrificium, signum est veri sacrificiî. Porrò autem misericordiam verum sacrificium est... Quæcumque igitur in ministerio Tabernaculi, sive templi, multis modis de sacrificiis leguntur divinitus esse præcepta, ad dilectionem Dei et proximi significandam referuntur. In his enim duobus præceptis, ut scriptum est, tota lex, et propheta. Math. 22, 40.

Ex hoc S. Augustini loco exponendus est alter ille à Spencero laudatus, ex libro 18 contra Faustum, cap. 6: *De sacrificiis animalium, quis nostram nesciat, magis ea converso populo congruenter imposita, quam Deo desideranti oblata?*

Guillelmus Parisiensis libro de Legibus cap. 11, hypothesis Spenceri funditus evertit. « Septem, inquit, de causis ante legem, et etiam sub lege, sacrificia sibi offerri voluit Deus, non solum propter consuetudinem idololatricæ, ut quidam opinati sunt. Hæc enim causa in Cain, et Abel locum non habet. Prima igitur ac præcipua causa fuit Dei honorificentia seu veneratio. Omnis enim cultus Deo honorificus est, quo ipse sibi serviri vult. Et propter hoc altare sibi edificari voluit... Talibus ergo muneribus honorabatur Deus, non quidem pretiositate ipsorum, sed electione, institutione, et acceptione ipsorum à parte suâ, obedientiâ verò, et devotione offerentium à parte ipsorum. Hæc igitur

« quinque honorifica efficiebant Deo hujusmodi sa-
 « crificia, videlicet quæ ipse elegerat, instituerat et
 « accepta habebat, quæ ei obedienter ac devotè offe-
 « rebantur. Non enim coli voluit, neque colendus
 « erat adinventioibus humanis, sed magis ritu ele-
 « ctionis et institutionis sue... Secunda causa, fuit
 « iustitia: suæ et misericordiæ vehementer ac fortis
 « impressio, quam sacrificia hujusmodi faciebant; eo
 « enim ipso quòd ad mortem hujusmodi animalia offe-
 « rebant mortique tradebant, se ipsos morte dignos
 « ostendebant... In hoc verò quòd mor. eorum morte
 « animalium commutabatur, Dei misericordiam erga
 « se expressè legere poterant, vel etiam legebant: et
 « erat fortior atque magis penetrans, magisque impi-
 « mens cogitationem ac rememorationem severitatis
 « ac miserationis divinæ, hujusmodi operatio, quàm
 « posset esse sermo... Tertia causa, divinæ benefi-
 « centiæ recognitio, propter quod de ipsis donis ac
 « datis suis partem reservabant, et offerebant Domino
 « in recognitionem, quod de ejus benedictione et
 « largitione omnia receperant, videlicet et quæ sibi
 « respiciant, et quæ Domino offerebant sicut legitur
 « Deuter. 25: « Profutere Lodiè coram Domino
 « meo, » etc. Quarta causa, offerentium sanctifica-
 « tio. Expediebantur enim et emundabantur à con-
 « taminatioibus peccatorum per hujusmodi sacrifi-
 « cia, faciente Dei virtute, et misericordiâ. Quinta
 « causa, familiaritas ad Deum et appropinquo:
 « oblatio namque munerum, et participatio sacræ
 « mensæ, multam fiduciam prestant appropinqua-
 « tionis, et de familiâ Dei efficit participantem. Ejus
 « enim censetur esse familia, à quo pascitur et de
 « cujus mensâ vivit. Quare manifestum est hujus-
 « modi sacrificia participantibus imprimere familiari-
 « tatem et proximitatem ad Deum, dùm eos Dei
 « commensales quodammodo efficiebant... Propter
 « quod, cùm Deus non posset eis vice versâ come-
 « dendo communicare, mittebat interdum ignem de
 « cælo, qui partem suam sacrificiorum comederet,
 « quasi vice ipsius. Sexta causa, *adunatio* sive *unio*
 « populi Dei, videlicet, ut una domus fieret, et una
 « familia ex multis personis. Unam enim familiam et
 « unam domum litteralem maximè facit communio
 « victualium; sic et unam familiam spirituales,
 « unamque domum maximè facit communio ciborum
 « et potum spiritualium... Septima causa fuit attra-
 « ctio ad Dei cultum. Nihil enim magis aggregat ho-
 « mines et convenire facit ad locum aliquem vel fa-
 « ctum, quàm cibus et potus... Voluit ergo sapien-
 « tissimus et misericordissimus Deus, ut in domo
 « suâ et altari esset communicatio cibi et potûs,
 « ut communitas populi sui per hoc et illud attrahe-
 « retur, et ibidem strictius teneretur: voluitque
 « hujusmodi sibi sanctificata esse, ut populus non
 « tanquàm bona propria, sed tanquàm sacra illa su-
 « meret, ut Deum tanquàm patremfamilias suum, à
 « quo pasceretur et animaretur, agnosceret, et se ad
 « sanctorum communionem seu participationem ad-
 « missum videns, ab omni vitiorum contaminatione

« et maculâ conservaret... Clarum ex his, quòd ido-
 « lolatria non dedit occasionem sacrificiis, cùm ante
 « idololatriam sacrificia fuerint. »

§ II. De sacrificiorum materia.

I. Veterum sacrificiorum materia, vel animata fuit,
 vel inanimata. Ex animalibus munda tantùm, eorum-
 que octo duntaxat species altari suo Deus admoventi
 jussit, scilicet oves, capras, hircos, boves, vitulos, co-
 lumbas, passeret et turtures, Leviticus 1, 2, 10, 14, et
 c. p. 14, 4, 5. Ratio autem cur his tantùm animalibus
 aditum ad altare suum Deus concesserit, multiplex
 est, *litteralis*, *typica*, et *moralis*. *Hæc enim præ cæte-
 ris* selegit: 1° quia præstò semper erant, et pari faci-
 litate mensis et altaribus offerebantur. Secundò, ad
 vitandam idololatriam, quia gentes animantium omne
 genus dijs suis immolabant: Soli equos. Marti lupos,
 Priapo asinos, Dianæ cervas, Cereri species, Hecati
 canes. Ægyptii verò boves, oves, hircos ut nu-
 mina venerabantur, seu ut sacros in numinum
 suorum honorem alebant, nec illa usquàm in sacri-
 ficium aut epulum mactabant. Quod à Theo-
 doreto, questione 1 in Leviticum, observatum
 est. « Salutare, inquit, medicamentum illis compara-
 « vit. Nam ea sibi sacrificari jussit, quæ pro dijs co-
 « luntur ab Ægyptiis; de numero quidem quadrupe-
 « dum, vitulum, et hircum, et ovem, è volatilibus
 « autem turturem, et pullos columbarum. Nec igno-
 « ramus alia multa pro dijs habuisse Ægyptios. Sed
 « ex iis quæ pro dijs colebant, mansuetoria sacrificiis
 « addiit, reliqua verò appellavit immunda. Ut hæc
 « quidem execrati tanquàm impura, in deorum nu-
 « mero non ponerent; illa verò, ut quæ ipsi sacrifica-
 « rent, pro dijs non haberent, sed cum solum adora-
 « rent, cui convenit hæc offerri. Quia verò nonnulli
 « eorum locupletes erant, alii verò inopes, illis qui-
 « dem vitulum, vel agnum, aut capram offerre præ-
 « cepit; his verò par turturum, aut duos pollos
 « columbarum. » Easdem rationes S. Thomas affert,
 primâ secundæ, questione 102, art. 3, in Resp. ad 2.
 Ratio, inquit, conveniens fuit, quare ista animalia
 « offerebantur Deo in sacrificium, et non alia: primò
 « quidem ad excludendam idololatriam, quia omnia
 « alia animalia offerebant idololatriæ dijs suis, vel eis
 « ad maleficia utebantur. Ista autem animalia apud
 « Ægyptios, cum quibus conversaverunt, abominabilia
 « erant ad occidentum... Unde ea non offerebant in
 « sacrificium dijs suis. Unde dicitur, Exodi 8: *Abomi-
 « nationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo vos-
 « tro*. Oves enim colebant, hircos venerabantur, quia
 « in eorum figurâ demones apparebant. Robus etiam
 « utebantur ad agriculturam, quam inter res sacras
 « habebant. Secundò, hoc conveniens erat ad præ-
 « dictam ordinationem mentis in Deum; et hoc dupli-
 « citer: primò quidem quia hujusmodi animalia maximè
 « sunt per quæ sustentatur humana vita; et cum hoc
 « mundissima sunt, et mundissimum habent nutri-
 « mentum. Alia verò animalia vel sunt silvestria, et
 « non sunt communiter hominum usui deputata; vel,
 « si sunt domestica, immundum habent nutrimentum,

« ut porcus et gallina ; solum autem id quod est pu-
 « rum, Deo est attribuendum. Hujusmodi autem aves
 « specialiter offerebantur, quia habentur in copiâ in
 « Terrâ promissionis. » Pisces verò à sacrificiis arce-
 « bantur, inquit sanctus Thomas, quia, cum in aquâ
 « vivant, magis sunt alieni ab homine quàm cætera
 « animalia quæ vivunt in aere, sicut et homo ; et ite-
 « rum pisces ex aquâ extracti statim moriuntur. Unde
 « non poterant in templo offerri, sicut alia animalia. »

Ratio typica cur hæc animalia Deus offerri jusserit, est quòd ad Christum, cujus sacrificio preludebant, significandum accommodata præ cæteris essent. Bos enim Christi fortitudinem et labores, ovis innocentiam, hædus formam peccatoris, turtur aretam cum Deo conjunctionem, pulli columbarum mansuetudinem significabant. Hujus interpretationis auctores indicasse sufficit sanctum Cyrillum Alexandrinum, libro 15 de Adoratione in spiritu et veritate, Procopium in cap. 4, Bedam in cap. 1 Levitici, et sanctum Thomam hæc ex glossâ ordinariâ laudantem : *Christus in vitulo offerretur propter virtutem crucis, in agno propter innocentiam, in ariete propter principatum, in hircio propter similitudinem carnis peccati in turture ; et columbâ duorum naturarum conjunctio monstrabatur.*

Ratio moralis petur ex cupiditatis quæ mactare, et virtutibus quibus animas nostras adornare debemus, ut nosmetipsos in sacrificium Deo gratum offeramus. Ut enim Origenes, homiliâ 2 in Leviticum : *Homo minus offert Deo vitulum, cum carnis superbiam vicerit ; ovem, cum irrationabiles motus insipientesque correxerit ; hædum, cum lasciviam superaverit ; offert etiam par turturum, cum non fuerit solus, sed mentem suam Verbo Dei velut viro conjugem sociaverit, sicut hoc genus avium unum dicitur et castum servare conjugium. Offert etiam et duos pullos columbarum, cum et ipse intellexerit mysterium, quo oculi sponsæ sicut columbæ dicuntur ad plentitudines aquarum, et collum ejus sicut turturis.* His non absimilia apud Hesychium et Radulphum Flaviacensem legere est.

II. Animalia omni ex parte perfecta in sacrificio offerri lex jubebat. Pecudem omnem jugo tritam, senio confectam, testiculis lesam, mutilam, morbo denique vel vitio aliquo laborantem à sacris arcebat, Levitici 22, 21, 22, 23, 24, Deuteronomii 15, 21. Sacerdotes, qui in jugi sacro cæcum, claudum et languidum immolabant, Deus reprehendit, Malachie 1, 8, et 14. Philo Judæus, libro de Victimis, summam fuisse sacerdotum curam et diligentiam testatur in explorandis pecudibus altari destinatis, ne fortè vel minima celaretur labecula. Ità sanxit Deus, ut suæ majestatis auctoritatem tueretur, sacrisque reverentiam conciliaret ; utque offerentes duceret, his victimis Christum impollutum, innocentem, et à peccatoribus segregatum significari, pro ipsis aliquando immolandum, et illos interim cor immaculatum Deo offerre debere. Quà de re sanctus Cyrillus Alexandrinus, lib. 15 de Adoratione in spiritu et veritate, pag. 520, ait : « Opportunè verò, ac necessariò præmonet lex, et « apertè testatur in his certè sacrificiorum generibus

« immaculatas esse oblationes oportere : nam, quia è
 « sacrificiis quæ offerebantur, alia Christum ut pro no-
 « bis immolatum significabant, alia etiam nos præfigu-
 « rabant nostram vitam Deo propemodum adolentes ;
 « hæc ob causam, inquit, ea immaculata esse de-
 « bere, nullaque corporis parte manca atque debilia :
 « immaculatas enim est Christus ; non enim fecit pec-
 « catum. Sed ne nos quidem accipiet Deus, dum ad-
 « euc in maculis versamur, et peccatorum deformitate
 « laboramus. » Singula porrò vitia, ac labe quæ victi-
 « mas Sacris inidoneas reddebant, ibidem tropologicè
 « S. Cyrillus explicat, quem adeat studiosus lector, abs-
 « que fructu non dimissurus. Audiendus etiam eà de re
 « S. Thomas, quæst. 102, art. 3, ad 7 : « Quia, inquit,
 « animalia maculosa solent haberi contemptui etiam
 « apud homines, ideò prohibitum est ne Deo in sacri-
 « ficio offerrentur ; propter quod etiam prohibitum
 « erat, ne mercedem prostibuli, aut pretium canis in
 « domum Dei offerrent. Et eadem etiam ratione non
 « offerebant animalia ante septimum diem ; quia talia
 « animalia erant quasi abortiva, nondum plenè con-
 « sistentia propter teneritudinem. »

Diabolum, Dei simiam, cultoribus suis similem in probandis victimis religionem inspirasse constat ex Luciano, libro de Sacrificiis : « Illi, inquit, cum ini-
 « molant, primùm sertis coronant pecudem, multoque
 « ante explorant, num legitima sit, et sacrificiis ido-
 « nea, ne fortè mactent ex his, quæ religio repudiat.
 « Ægyptii, teste Chæremone, ab altaribus removebant,
 « quæ gemina, aut maculosa, aut versicoloria, aut for-
 « mæ præter naturam. Athenæus ex Aristotelis Sym-
 « posio : Nihil, inquit, mutilum Deo offerimus, sed in-
 « tegra et perfecta omnia. »

III. Quæ de mercede prostibuli et pretio canis in templum Dei non inferendis, ex Deuter. 23, 18, ob-
 « servat S. Thomas, paulò majori consideratione dig-
 « na sunt. Prostibuli mercedem in domum suam Deus
 « inferri vetuit, ut Judæos ab ethnicorum execrando
 « more abduceret, qui donaria, pecunias, vestes ele-
 « gantes, et alia violatæ pudicitie præmia diis suis cor-
 « rumque templis consecrare solebant, ut constat ex
 « Michææ 1 ; vers. 7 : *Et omnia, inquit, sculptilia ejus
 « concidentur, et omnes mercedes ejus comburentur igne,
 « et omnia idola ejus ponam in perditionem : quæ de mer-
 « cedibus meretricis revertentur.* Item ex Luciano, lib. de
 « Deâ Syriâ, ubi refert, Ægyptios in terrâ Bybliorum
 « inferias Adonidi peragentes, capita tondere solitos.
 « E mulieribus autem quæcumque tonderi nolunt, in-
 « quit, talem pœnam exsolvunt. Unum quidem diem
 « ad quæstum corpore faciendum foro præstant ;
 « forum autem illud solis peregrinis exhibetur : et
 « quod inde mercedis offerunt, hoc Veneri in sacrifi-
 « cium datur. » De Cypriis idem refert Justinus, lib.
 « 22 Historiæ. « Mos erat Cypriis, inquit, virgines ante
 « nuptias, statutis diebus, dotalem pecuniam quæsitu-
 « ras, in quantum ad litus maris mittere, pro reliquâ
 « pudicitia libamenta Veneri soluturas. » De Siccensi-
 « bus Africanis idem narrat Valerius Maximus, lib. 2,
 « c. 6 : « Sicæ, inquit, est fanum Veneris, in quod so

« matronæ conferebant, atque, inde procedentes ad
« quæstum, dotes injuriâ corporis contrahebant. » De
Phœnicibus idem testatur S. Augustinus, lib. 4 de Ci-
vitate Dei, cap. 10 : « An tres Veneres sunt, inquit,
« una virginum, alia conjugatarum, alia meretricium ?
« Cui etiam Phœnicæ donum dabant de prostitutione
« filiarum, antequam jungerent eas viris ? » Deus ita-
que mercedem prostibuli in templum suum inferri,
lege latâ, vetuit, ut Judæos ab idololatriâ pariter et li-
bidine abduceret, ut Sacrorum suorum puritatem præ
Sacris gentium ostenderet, ut sacrarij sui dignitati et
reverentiæ consuleret, turpe donum repudiando. *Nul-
lus enim rei turpis merces decora est*, inquit Tertullianus,
lib. de Habitu muliebri. Præ cæteris autem qua-
stus arte meretriciâ factus, infamis sæpè habitus
est. Hinc Severus imperator, teste Lampridio in ejus
Vitâ. « Lenonum vectigal, et meretricium, et exoleto-
« rum in sacrum ararium inferri vetuit, sed sumpti-
« bus publicis ad instaurationem theatri et circi de-
« putavit. »

IV. Canis pretium quod spectat, à Deo pariter abomi-
nationis instar repudiatum, et à sacratio eliminatum,
missis variis interpretum de hujus præcepti sensu sententiis,
quas eruditè refellit Spencerus, lib. 2 de Legibus ritualibus
Hebræorum, cap. 25, sect. 2, planissimus ille est, Deum
pretium canis, si forte venderetur, ut cum rebus aliis
commutaretur, tanquam rei vilissimæ pretium, imò tanquam
abominationem rejecisse : Primum, ut sanctuarij sui honori
consuleret. Secundò, ut Ægyptiorum superstitionem sugillaret,
qui canem præcipuâ quâdam veneratione prosequen-
bantur, testibus Herodoto, lib. 2, cap. 67, Diodoro
Siculo, lib. 4, Plutarcho in Iside, Strabone, lib. 17, et
Juvenali, qui de Ægypto ait :

..... Illic

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam :

Ægyptiacæ hujus superstitionis ratio prima Nili
exundatio oriente caniculâ, ut observat Avianus, lib.
10 de Animalibus, cap. 45. *Cum stella canis exoritur,*
inquit, cum ipsâ pariter Nilus sese attollens irrigationem
invehit, et in agros redundat, quapropter canem ut aquæ
fertilis inductorem colunt. Propterea, et canem animal,
ut canicule symbolum, sacro cultu prosequerentur.
Ratio altera erat, quod *Anubis* sive *Mercurij* numinis
eorum proximi symbolum et imago viva canis crederetur.
Ægyptios namque *Anubian* suum sub imagine caput
caninum habente venerari solitos, referunt Diodorus
Siculus, lib. 4, Lucianus, lib. de Sacrificiis, et
Servius in illâ Virgili, *Æneidos* 8 :

Omnigenumque Deum monstrat, et latrat Anubis.

Isidi maximæ Ægyptiorum deæ cum *Anubi* seu
Mercurij necessitudinem non minimam intercessisse,
constat ex columnâ Ægyptiacâ Isidi erectâ, cum hæc
inscriptio : *Ego Isis sum, Regina hujus regionis, à*
Mercurio erudita. Ego sum quæ in canis sidere exoritur,
etc. (refert Diodorus Siculus, lib. 2.) Isidem stu-
pro colebant Ægyptij, ut probant illa Juvenalis :

..... Jamque expectatur in hortis,

Aut apud Isidææ potius sacraria tenet.

Ipsi adeò prostitutionis præmium impuræ femine
dicabant. *Anubi* verò seu *Mercurio* canis, animalis apud
ipsum sacri pretium fortè devotebant. In superstitionis
utriusque, seu jam obtinentis, seu prævisæ, execrationem
Deus hæc legem tulit : *Non offeres mercedem*
prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei
tui, quidquidquid est quod voveris : quia abominatio est
utrumque apud Dominum Deum tuum.

V. Materia sacrificiorum inaninata secundum legem
divinam erat, panis, similia, spicæ, vinum, sal,
oleum, thus, Levitici 2, 1 : *Anima cum obtulerit oblationem*
sacrificij Domino, similia erit ejus oblatio, fundetque
super eam oleum, et ponet thus. Morem illum
gentes in falsorum deorum sacris imitæ sunt, ut
constat ex illis Virgili, *Æneid.* :

..... *congesta cremantur*

Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.

Panis sacrificialis variis modis parabatur : in clibano,
in sartagine, vel craticulâ coquebatur, oleo conspersus,
absque fermento et melle, sale verò conditus, quo etiam
victimas omnes aspergi lex jubebat, Levitici 2, 2 : *Omnis*
oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet,
nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio
Domino. Azyma sinceritatis, veritatis atque puritatis
signa erant, 1 ad Corinthios 5, 7. Apud ethnicos, Flaminibus
farinam fermentatam contingere non licebat, ut notat
Servius ad 1 *Æneidos*. In sacrificio tamen pacifico, seu
gratiarum actionis, panes fermentati offerebantur, Levitici
7, 13. De sale in sacrificiis omnibus adhibendo, lex
habetur, Levitici 2 : *Quicquid obtuleris sacrificij, sale*
condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio
tuo. In omni oblatione tuâ offeres sal. Ritum illum
dæmon Dei æmulus ad idololatricos cultus traduxit.
Nulla enim Sacra apud ethnicos conficiebantur sine
molâ salâ, teste Plinio, lib. 31 *Naturalis Historiæ*.
Quò spectant illa Ovidij, *Fastorum* 1 :

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,

Far erat, et puri lucida mica salis.

Et illa Statij, *Sily.* 1 :

Sæpè Deis hos inter honores,

Cespes, et exiguo placuerunt farra salino.

Hinc Plato salem *ἁγία γὰρ ἐστὶν ἡ ἄμυρα*, corpus
Deo amicum appellavit. Falsò igitur scripsit Maimonides in
Morè Nevochim, p. 5, Deum salis usum in sacrificiis
supprecepisse, ut se idololatriæ opponeret, qui sale in
Sacris suis non utebantur. *Sal fœderis* appellatur
diuturnitatem. Aptissimum itaque symbolum fuit
immortalitatem Dei, cui sacrificium offerebatur,
significandam, ad fœderis cum Deo initi et per sacrificium
confirmatam perpetuitatem exprimendam ; ad incorruptæ
mentis puritatem, quam à sacerdotibus, et iis quorum
nomine sacrificia offerebantur, Deus postulabat,
designandam.

VI. *Minchæ* sacrificium, sive farrea oblatio triplex
erat. Prima erat oblatio similæ, secunda panum,
tertia spicarum virentium, de quâ, Levitici 4, 14 : *Si*
autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de
spicis adhuc virentibus, torrebis igni, et confringes in

morem farris, et sic offeres primitias tuas Domino, fundens supra oleum, et thus imponens, quia oblatio Domini est. De qua adolebit sacerdos in memoriam muneris, partem farris fracti, et olei, et totum thus. De primitiis messis hordeaceæ alteri Paschatis die offerendis, lex ista intelligitur. Primitiarum scilicet solemnior oblatio triplicis generis à Deo imperata est: 1° spicarum vicentium hordei in Paschate; 2° panum ex similita fermentatâ recentis tritici, in Pentecoste, quod tempus erat messis triticeæ in Palæstinâ, Levitici 23, 15, 17; 3° vitis et omnium frugum, in festo Tabernaculorum, Exodi 23, 16, 19. Nullam victimam sine similita et vino Deus offerri iussit, Numerorum 15, 4, 5, 7, 10. Ratio cur Deus Minchæ sacrificium instituerit, multiplex afferri potest: Primò, ut pauperes, qui animalia sibi comparare non poterant, sacrificia non negligerent. Hanc rationem asserit Theodoretus, questione 1 in Leviticum. Secundò, ut sacerdotibus de pane et annona provideretur. Hujus enim sacrificii pars maxima in usum sacerdotum cedebat. Tertio, ut terræ fruges Deo se debere, ipsamque escam dare omni carni jugiter meminissent ac profiterentur. Quarto, quia sacrificium quasi sacrum epulum erat Dei cum hominibus. Unde victimæ vocantur *panes Dei*, Levitici, 21, 21, et 22 et 26, et *cibus Dei*, Numerorum 28, 2, secundum Hebræum; et altare vocatur *mensa Dei*, Malachiæ, 1, 7, 12. Rationem literalem et typicam farrei sacrificii asserit S. Thomas, primâ secundæ, questione 102, art. 3, ad 12: « Dicendum, quòd lex in sacrificiis providere voluit paupertati offerentium: ut qui non posset habere animal quadrupes, saltem offerret avem; quam qui habere non posset, saltem offerret panem; et si hunc habere non posset, saltem offerret farinam, et vel spicas. Causa verò figuralis est, quia panis significat Christum, qui est panis vivus, ut dicitur, Joannis 6. Qui quidem erat velut in spica, pro statu legis nature, in fide Patrum. Erat autem sicut similita in doctrinâ legis Prophetarum. Erat autem sicut panis formatus, post humanitatem assumptam, coctus et igne, id est, formatus Spiritu Sancto in clibano uteri virginalis: qui etiam fuit coctus in sartagine per labores, quos in mundo sustinebat: in cruce verò quasi in craticulâ adustus. » Ex Ihesychio hanc allegoriam hausit sanctus Thomas. De rebus reliquis inapimatis, quæ materia sacrificiorum erant, sic disserit doctor idem Angelicus in responsione ad 13: « Ea quæ in usum hominum veniunt de terrâ nascentibus, vel sunt in cibum, et de eis offerebatur panis: vel sunt in potum, et de his offerebatur vinum: vel sunt in condimentum, et de his offerebatur oleum, et sal: vel sunt in medicamentum, et de his offerebatur thus, quod est aromaticum et consolidativum. Per panem autem figuratur caro Christi: per vinum sanguis ejus, per quem redempti sumus: oleum figurat gratiam Christi: sal scientiam: thus orationem. »

VII. Panis et vini sacrificalem oblationem ex profanis gentilismi ritibus originem duxisse asserit, non probat Spencerus. Melchisedecus ante Jagem latam panem et vinum in sacrificium obtulit, Genesis 14, 18,

non gentium certè profanarum ritu: *Erat enim sacerdos Dei altissimi*. A Noacho panis et vini oblationem derivatam longè probabilis est. Noachum ab antiquis *Ogygen* dictum, notum est: quod nomen ex *Ogy* Hebrææ voce, et per reduplicationem *Ogygi* ductum, panis *sulcinericii* in usus sacros factorem significat, ut à viris eruditis observatum est. Imò patres antediluvianos è terræ frugibus sacrificia duntaxat legamus, quòd ex *fructibus terræ obtulerit munera Domino*, Genesis 4, 3, nihilominus cum eo nomine oblatio ejus non sit à Deo repudiata, sed ob malitiam offerentis, verisimillimum est ipsum ab Adamo parente, Adamum verò à Deo edoctum, hæc in sacrificium Deo obtulisse. Hoc sacrificii genus, ut et alia sibi dæmon Dei æmulus arrogavit. Hinc Moyses, Deuteronomii 32, 38: *Ubi sunt Dii eorum in quibus habebant fiduciam? De quorum victimis comederant adipem, et bibebant vinum libaminum?* Deus ad abolitionem idololatriæ illud lege Latâ Israelitis præscripsit. Gentes vini parte aliquâ suis numinibus libatâ, partem residuam inter sacrificantes exhibendam distribuabant. At apud Hebræos vinum quantum erat in sacrificium effundebatur: sacerdotes aut sacrificantes illius participes non erant; in aliquibus gentium sacris vinum nullum libabatur, nempe in Sacris Cereris, ut colligitur ex Plauto in *Aululariâ*. At Deus in omni sacrificio sibi oblato vinum libari iussit, ne frumenti solius auctor ac præses haberetur. Ethnici non tantum vino mero, sed de melle, lacte, mulso, vino mixto libabant, maxime in Ægypto et Alexandria, ut refert S. Hieronymus Commentario in cap. 43 Isaia. At lex Dei vinum tantum generosum in sacrificium offerri iussit, Levitici 23, 13, Numerorum 15, 5, 7, et 58, 7.

VIII. Mellis usum à sacrificiis suis Deus ablegavit, Levitici 2, 2: *Nec quidquam fermenti aut mellis adolebitur in sacrificio Domino. Primitias tantum eorum offeretis, ac munera: super altare verò non imponentur in odorem suavitatis*. Falsissimum proinde est, quod de Judæis Syriam incolentibus scripsit Theophrastus, referente Porphyrio, lib. 2 de Abstinentiâ, §26: Non vitimas epulantur, sed eas integras per noctem comeburentes, multo melle et vino iis superfuso sacrificium ocius consumunt, ut qui omnia videt, facinus hoc intueatur. » Vel Plutarchii testimonio refellitur, lib. 4, Symposiæcon, cap. 5. Quanquam graviorem ille calumniam in Judæos struxerit, eos idè *mel* in sacrificiis non offerre, scribens quòd Bacchum colerent, et mellis admixtione vinum corrupti videretur. Varias legis hujus rationes afferunt veteres. Quas exponit Theodoretus, questione 1 in Leviticum: « Prohibet quoque, inquit, offerri mel ad altare, eò quòd apis, ut quidam volunt, in locis impuris sedent, et undecumque conficiendi mellis materiam coacervet. Nonnulli verò dixerunt, mde nos instrui, ex propriis laboribus persolvere da esse sacrificia ex consilio Salomonis, quò dicitur: *Honora Dominum ex justis laboribus, et præbe primitias illi de tuis fructibus justitiæ*. At fructus apis à labore nostro non procedit. Quæ quidem verba nihil accu-

ratum continent. Siquidem mellis confectio non caret hominum industria. Quidam enim colende terre dant operam, nonnulli curantoves, alii mercaturæ student, alii verò mellis conficiendo incumbunt. Quatnobre, inquit, sub nomine quidem fermenti vetustate nequitia significari puto, mellis autem nomine voluptatem prohiberi. Mystica hæc ratio, non literalis; quam nihilominus alii Patres asserunt, et inter alios S. Hier., epist. 19 ad Eustochium. « Quonium, inquit, mel in Dei sacrificiis non offertur, nimia dulcedo ante mutata est, et quâdam, ut ita dicam, piperis austeritate condita. Apud eum enim nihil voluptuosum, nem tantum suave placet, nisi quod in se habet mordacis aliquid veritatis. Mellis nomine paganorum doctrinam intelligit Hesiychius, propter suavitatem verborum et dulcedinem eloquii. » Rationem literalem simul et mysticam affert S. Thomas, primâ secundæ, quæst. 162, art. 3, ad 14. « Mel, inquit, non offertur in sacrificiis Dei, tum quia consueverat offerri in sacrificiis idolorum, tum etiam ad excludendam omnem carnalem dulcedinem et voluptatem ab his qui Deo sacrificare intendunt. » Veram legis hujus rationem attingit S. Thomas, cum Maimonide sentiens, qui in *More Nevochim*, p. 3, cap. 46, ait Deum à sacrificiis suis mellis usum ablegasse, quod idololatriæ res dulces ad oblationes suas eligerent, easque melle inungere solerent. Vix ullus fuit falsorum deorum, cui melle non libarent ethnici, et quem oblati mellis dulcedine gaudere non crederent. Id de Mercurio testatur Antipater Sidonius, lib. 1 Anthologie, cap. 38: *Facilis est Mercurius, ô pastores, qui lacte gaudet, et querno placatur melle*. De Baccho idem constat ex Ovidio, lib. 3 *Fastorum* :

*Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus idem
Gaudet, et à Baccho mella reperta ferunt.*

De Priapo pastor Astacus, apud Calphurnium, eclogâ 2:
Rorantesque favos damus, et liquentia mella.

De Jano idem docet Ovidius, lib. 1 *Fastorum* :

*Quid vult palma sibi, rugosaque carica, diti,
Et data sub niveo candida mella cado?
Omen, ait, causa est ut res sapor ille sequatur,
Et peragat captum dulcis ut annus iter.*

Nymphis mel et vinum fundi jubet Apollinis oraculum apud Eusebium, lib. 4 *Præparationis Evangelicæ* :

Funde mel Nymphis, et Bacchi dona.

Diis omnibus mel libari solitum asserit Pausanias in *Eliacis prioribus*, ubi, postquam aras minimùm quinquaginta recensuit in Jovis Olympii templo variis numinibus erectas, et quasdam diis omnibus sacras, ait: *Semel quotlibet mense, ad omnes quas recensimus aras Elei sacra faciunt, vetusto quodam ritu thura et melle subactum triticum adolentes*. Persas in omnibus sacrificiis libantes oleum cum lacte et melle mixtum describit Strabo, lib. 15. Auctor Hymni in Mercurium mel vocat *deorum suavem cibum*. Et, quod caput est, Deus Judæis exprobrat, Ezechielis 16, 18, 19, quòd diis omnibus gentium mel obtulerint. *Fecisti tibi, inquit,*

imagines masculinas, et fornicata es in eis. Et sumpsisti vestimenta tua multicoloria, et operuisti illas: et oleum meum, et thymiana meum posuisti coram eis. Et panem meum, quem dedi tibi, simulam, et oleum, et mel, quibus enutriti te, posuisti in conspectu eorum in odorem suavitatis. Diis præsertim inferis et heroibus fato sanctis melle libabant profana gentes. Sic Platoni facere solebant, Silio teste, lib. 15:

Duc prædicta sacris duro placamina Diti

Mella simul tecum, et puri per dona Lyæi.

Idem melle placari Furias memorat:

Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam læta Megera,

Corpora lanigeram procumbunt lecta bidentium,

Fundunt mella super, Bacchique et lactis honorem.

Apud Euripidem, fratrem Orestem, tanquam mortuum, Iphigenia sic alloquitur: *Multum enim ornatum tibi in sepulchro ponam, et montanae flavæ apis delicias ex floribus manantes in rogam tuam injiciam...* Uitaque Israelitas ab idololatriâ Deus abduceret, utque non minus factis et ritibus quàm verbis Deum viventem se colere profiterentur, mellis usum in sacrificiis nomini suo oblati lege latâ prohibuit.

§ III. De sacrificiorum fine variisque speciebus.

1. Triplex fuit sacrificiorum finis: Dei honos, supernique ipsius Domini agnitio; peccati expiatio; grati animi ob accepta beneficia significatio, novorumque à Deo postulatio. Hinc triplex sacrificiorum species: 1° Holocausta; 2° Pacifica; 3° Expiatoria, si ve, ut Scriptura sacra loquitur, *pro peccato*, Levitici 1, 3, 4, 5, 6 et 7. Holocaustum, à voce Græcâ, ὁλοκαύτωσις, id est, totum combustum, appellatum est, quòd in eo tota victima in Dei honorem consumeretur. Hoc ritu summum Dei dominium in res omnes significabatur; et qui sacrificium offerebant, se totos esse Dei prostebantur. Holocausti ritus cap. 1, Levitici describitur. 1° Masculinum pecus offerri debebat, utpote perfectissimum. Id imitati Ægyptii sacerdotes, Chæremone teste, feminas recusabant. 2° Offerendum erat ad ostium Tabernaculi testimonii, quod ad idololatriam extirpandam à Deo præceptum est, ne, si quovis in loco sacrificare ipsis liceret, ad altaria gentium et idola deflecterent. Lex ista sacrificiis omnibus communis fuit; cujus hanc rationem asserunt S. Joannes Chrysost., Expositione in Psalmum 121 et 154, et Homiliâ in Psalmum 95; Theodoretus, questione 56 in 3 Regum; et Radulfus Flaviacensis, lib. 13 Commentariorum in Leviticum, cap. 1. Quæ ratio ex ipsâ Scripturâ eruitur, Levitici 17, 3, 4, 5: « Iste est sermo, quem mandavit Dominus dicens: *Homò quilibet de domo Israel, si occiderit bovem, aut ovem, sive capram in castris, vel extra castra, et non obtulerit ad ostium Tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit; quasi sanguinem fuderit, sic peribit de medio populi sui. Idèò sacerdoti offerre debent filii Israel hostias suas, quas occidunt in agro, ut sanctificentur Domino ante ostium Tabernaculi testimonii, et immolent eas hostias pacificas Domino.* » Demones scilicet, latrones divinitatis, ut vocat Tatianus, in montibus, fluminibus, lu-

cis, agris. sacrificio cuius oblato se præsentés sistere solebant, ejusque honorem suffurari. Cui malo præsentissimum remedium Deus attulit. jubendo Israelitis ut ante ostium Tabernaculi, quò demon, utpote in locum Deo sacrum, obrepere non potuit, victimas suas immolarent.

Tertiò, offerens holocaustum imponebat manum capiti victimæ, tum ut hoc ritu significaret se victimam è manu suâ et potestate in jus Dei transferre, tum ut innueret se peccata sua imprecari et quasi imponere victimæ immolandæ, canique pro se offerre. Manibus enim opera significantur. Dujus interpretationis fideiussorem habeo Eusebium, lib. 4 Demonstrationis Evangelicæ, cap. 10: « Capiti, inquit, victimæ unumquemque, dum sacrificat, manus hæc here injectas imperat, et ad sacerdotem animal ipsum adducere capite comprehensum atque detentum, quasi qui pro suo ipsius capite hostiam exhibit. Dicit igitur de unoquoque: *Adducat illud ante Dominum, et imponet manus suas in caput muneris.* Quod sanè in omni victimâ observatum est, cum aliter nullum sacrificium offeratur. Ex quibus utique verbis sermo divinus illud intelligi vult, humanarum animarum pretium, quæ sacrificarentur animalia exhiberi solita esse. Sic etiam Theodoretus, Quest. 4 in Leviticum: Qui verò victimam offerrebat, imponebat super caput ejus manus, tanquam et suas ipsius actiones, (manus enim actiones denotent) pro quibus nimirum hostiam offerrebat. » Licet enim verò holocaustum in honorem Dei, supremique ipsius dominii agnitionem primariò offerretur, secundariò tamen offerrebat etiam pro peccatis ad Deum placandum, Levitici 1, 5: *Si holocaustum fuerit ejus oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offerret ad ostium Tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum; poneque manum super caput hostiæ, et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens.* »

Quartò, sacerdotes sanguinem victimæ offerre debebant, super altare *fundentes per circuitum*; ut hoc ritu sanguinem pecudis pro suo sanguine, vitam ejus pro vitâ suâ, quam justissimus Deus ad expiandum peccatum repetere potuisset, Deo se exhibere profiteretur is qui sacrificium offerrebat. *Anima enim omnis carnis in sanguine.* Hunc ritum profanæ gentes imitatas sunt. Unde Lucianus, libro de Sacrificiis: *Sanguinem, inquit, aræ circumfundens.* Sanguinem in arâ fundi Servius etiam ait in 2 Georgicon.

Quintò, sacerdos, detractâ pelle victimæ, ipsam in frusta concidebat; eaque super altare composita comburebantur igne sacro, id est, coeliùs in altare delapsa, qui vigili sacerdotum curâ inextinctas perpetuò servabatur, Levitici 6, 12; ex quo Vestæ ignis apud ethnicos; de quo Virgilius in 2 Æneidos:

Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Pellis detractio significabat omnia Dei oculis nuda et aperta esse. Ignis minimè vulgaris, nec à focus ad aram translatus, sed è caelo delapsus, incomparabilem naturæ divinæ excellentiam testabatur, sacrisque singularem conciliabat reverentiam. De hoc igne plura

ex Hebræorum scriiniis deprompta legi possunt apud Buxtorfium, Exercitatione in Historiam ignis sacri.

Sextò, aves peculiari immolabantur, Levitici 1, 14: *Si autem de avibus holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus, aut pulis columbæ, offerat eum sacerdos ad altare: et retorito ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris; vesiculas verò gutturis, et plumas projiciet super altare, ad orientalem plagam, in loco in quo cineres effundi solent; confringetque ascillas ejus, et non sceabit, neque ferro dividet eam, et adolebit super altare, lignis igne superposito.* Non comburebantur, sed projiciebantur, quæ immunda erant, procul ab ambitu castrorum in quemdam locum mundum, in quem et cineres altaris reponi solebant. Ritus ille immolandi aves absque divisione, antiquior lege fuit, ab Abraham observatus, Genesis 15, 10. Theodoretus, Quæstione 4 in Levit.: « Volatilia porrò nec patriarcha divisit, nec legislator dividi jubet. Nam qui mente sunt volucres, Deum ex toto corde diligentes, non partiantur illam in terrena et cælestia, sed totam seorsum ferunt. » Totum ritum immolationis avium mysticè explicat S. Cyrillus Alexandr., lib. 16 de Adoratione in spiritu et veritate, p. 564, Edit. Regiæ Parisiensis. « Et aufertur quidem, inquit, in iis avibus ingluvies, id est, vesica, cum pennis: projicitur autem ut prorsus inutilis; id verò signum est clarum, sanctorum vitam ipsam etiam corporis voluptatibus esse superiorem, ita ut jam ne ventris quidem ferè, quo cibi omnes deferuntur, usum desideret: ejusmodi namque est hominum tolerantissimorum vita, qui escas simul et ipsum quoque ventrem continent, conficiunt carnem, et voluptates extinguunt, et ab omnibus mundanis atque supervacuis liberi sunt ac remoti. Id enim est penarum abjectio. . . . Alarum contractio figura est et specimen quo indicatur sanctorum mentem non altè sapere, neque in sublime volare, sed humilibus consentire, et tanquam inferiora querere. . . . Porrò vitam suam illos universam et integram Deo dicasse, non ejus partem iis quæ sunt mundi tribuisse, in eo significatur, quòd non dividuntur. »

H. Holocausti ritum diabolus, Dei amulus, ad profanarum gentium sacra transtulit. Hinc illud Virgillii, 6 Æneidos:

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Ad quem locum Servius: *Ergo, inquit, solida viscera, holocaustum significat.* Hinc et illud Senecæ in Cædipode:

Solidasque pecudes vit.

Herodotus lib. 2 de Ægyptiis scribit: *Pecude ut aram adducta, rogam accendant, deinde vino superfuso, et Deo invocato mactant.* Et lib. 7: *Emilcar eo tempore sacrum fecit, libavitque, tota victimarum corpora magno rogo imponens.* Sed profanæ gentes diis inferis ut omnia absumentibus holocausta immolabant: Israelitæ uni vero Deo, ut vitæ necisque domino. De his exstat insignis Theophrasti locus à Porphyrio laudatus, lib. 1 de Abstinentiâ, mendaciis licet calum-

nisque adversus Judæos aspersus. « Et sanè, inquit, « si ex Syris Judæi, qui, quod institutum apud eos « jam inde ab initio hoc sacrificii genus fuerit, etiam- « nùm animantes immolant, eodem, quo ipsi ritu sa- « cra facere nos jubent, nunquam eò nos adduci « poteremur. Nec enim casis victimis ad cibum uti « solent, sed integras ac solidas, et multo melle vi- « noque perfusas noctu flammis absumere, ac totum « sacrificium paucis aliquot horis peragere, utique ne « oculus ille omnia pervidens, indignum facinus aspi- « ciat. Deinde verò diebus illi singulis, dùm ejusmodi « sacris operam dant, cùm jejuniò sese dedunt, tum « de divino Numine, uti homines ipso genere philoso- « phos decet, toto illo tempore sermones inter se mis- « cent: noctu autem sidera defixis in cœlum oculis « contemplantur, suas interea preces atque vota Deo « nuncupantes. Hi enim non cæteras tantùm animan- « tes, sed etiam semetipsos primi omnium offerre « cœperunt, necessitate profectò, non cupiditate du- « ti. » Hunc locum legere est apud Eusebium, lib. 9
Præparationis Evangelicæ, cap. 2.

III. Secunda sacrificii species, *Hostia Pacificorum*, quæ scilicet offerebatur pro pace, id est, salute, incolumitate, prosperitate; pacem enim pro beneficii poni etiam Latinis docet Servius ad 4 Georgicon. Erat autem duplex: una gratiarum actionis pro beneficii acceptis, altera precationis pro beneficiis obtinendis. Rursus, votiva quædam, oblata nempe ad solutionem voti quo quis obstringebatur; alia spontanea et meræ liberalitatis, ad affectus pii testimonium oblata, I Levitici 7, 12, 16. Hujusmodi sacrificia lege vetustiora fuisse certum est, cùm eorum mentionem Moses ex improvviso faciat, Levitici 3, nunquam facturis, nisi populo ante nota fuissent. Idque etiam probatur ex Jethronis factò, qui, ante datam in monte Sirai legem, holocausta et hostias Deo in castris Israeliticis obtulisse dicitur Exodi 18, 12, et postea Aaronem et omnes seniores Israel convivio excepisse coram Deo, juxta ritum pacificorum. Pacifica quæ à Græcis *σω-ἀραια*, id est, *salutifera* dicebantur, ad profanam gentium religionem dæmonis æmulatione translata sunt. Hinc illa Cratii in Cyneget. :

*Te primum, Vulcane, loci, pacemque precamur,
Incola sancte, tuam.*

Et illa Virgilio, Georgicon 4 :

*Tu munera supplex
Tende, petens pacem.*

IV. Hostia pacifica esse debebat ex bobus, ovibus, agnis, vel capris; masculus esset, an femina, perinde erat. Dividebatur in tres partes. Prima, scilicet adæps et sanguis Deo adolebatur, cum caudâ totâ, renibus et jecore. Quibus significabatur immolandas in Dei honorem cupiditates, quarum instrumenta sunt adæps, renes, jecur; et perseverantiam in Dei cultu, esse verum, quod ipsi offerre debemus, sacrificium. Secunda pars, scilicet pectus et armus dexter, cedebat sacerdoti. Tertia, nempe caro reliqua cedebat privatis qui obtulerant, de cæque licebat ipsis cum

corum uxoribus et liberis epulari, in signum amicitie cum Deo, Levitici 3 et 7. In hostiâ verò pro peccato, pars cedebat Deo, pars sacerdoti, nihil offerenti, ne de culpâ suâ lætari videretur. In holocausto, totum Deo cedebat. Istud triplicis hujus sacrificii discrimen explicat S. Thomas, Primâ Secundæ, questione 102, art. 58, ad 8, docetque divisionem victimæ pacificæ in tres partes significasse, quòd *salus hominis procedit à Deo, dirigitibus ministris Dei, et cooperantibus ipsis hominibus qui salvantur*. Rationem cur sacerdoti cedebat pectus et armus dexter, tradit idem doctor Angelicus, eamque duplicem, litteralem unam, mysticam alteram. « De hostiis autem pacificis, inquit, in usum « sacerdotis cedebat pectusculum et armus dexter, ad « excludendum quamdam divinationis speciem quæ « vocatur spatulamantia, quâ scilicet in spatulis ani- « malium immolatorum divinabant, et similiter in osse « pectoris: et ideò ista efferentibus subtrahantur. « Per hoc etiam significabatur quòd sacerdoti erat « necessaria sapientia cordis ad instruendum popu- « lum; quod significatur per pectus, quod est tegu- « mentum cordis: et etiam fortitudo, ad susten- « tandum defectus, quæ significatur per armum dex- « trum. »

V. Adipis et sanguinis cujusvis esu Israelitis lege latâ interdictum est, Levitici 3, 16, 17: *Omnis adeps Domini erit, jure perpetuo in generationibus, et cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem, nec adipem omninò comedetis*. Confer cap. 7, 26 et 17, 10, 12, et Deuteronomii 12, 16 et 15, 23. Cujus quidem legis ratio multiplex affertur à S. Thomâ: « Prima fuit ad exclu- « dendum idololatram. Idololatræ enim bibebant de « sanguine victimarum, et comedebant adipem secun- « dùm illud Deuteronomii 32: *De quorum victimis « comedebant adipem, et bibebant vinum libaminum*. « Secunda ratio est ad informationem humanæ vitæ. « Prohibebatur enim eis usus sanguinis ad hoc quòd « horrerent humani sanguinis effusionem. Unde dicitur, Genesis 9: *Carnem cum sanguine non comedetis, « sanguinem enim animarum vestrarum requiram*. Esus « verò adipum prohibebatur eis ad vitandam lasciviam. Unde dicitur, Ezechielis 44: *Quod crassum « erat occidebatis*. Tertia verò ratio est propter reverentiam divinam: quia sanguis est maxime necessarius ad vitam; ratione cujus anima dicitur esse in sanguine: adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat. Et ideò, ut ostenderetur quòd à Deo nobis est vita et omnis honorum sufficientia, ad honorem Dei effundebatur sanguis, et adurebatur adæps. Quarta ratio est quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, et pinguedo charitatis ejus, per quam se obtulit pro nobis. »

VI. A lege sanguinis esum prohibente differre paululum videtur illa de non comedendo *super sanguinem*, Levitici 19, 26, secundùm textum Hebræum: Nam Vulgata nostra habet: *Non comedetis cum sanguine*. Veteres idololatræ, maculatâ dæmonibus victimâ, sanguinis partem comedebant, vel sanguinem in pelvium aut fossam effundebant, et ad illum conviviandi causâ

frequentes conveniebant, ut, cum dæmones, vel mortuorum umbræ sanguinem animalis immolati vescerentur, eorum gratiam usumque familiarem sibi conciliarent, et responsa de futuris eventis ab ipsis elicerent. Magico huic ritui legem illam Deus opposuit, teste Maimonide in More Nevochim, p. 3, cap. 46.

« Scito, inquit, quod licet sanguis immundus et im-
 « pius admodum fuerit in oculis Zabiorum, tamen
 « ab illis comestus fuerit, cò quod existimarent ei-
 « um huic esse dæmonum, et quòd is qui eum co-
 « medit hęc ratione communicationem aliquam cum
 « dæmonibus acquirat, ita ut familiariter cum illo
 « conversentur, et futura ei aperiant, prout vulgus
 « dæmonibus ista attribuere solet. Fuerunt tamen qui-
 « dam inter illos, quibus valdè durum et difficile vide-
 « batur sanguinem comedere (est enim res à quã
 « naturã homo abhorret). Illi mactantes bestiam ali-
 « quam, sanguinem ejus acciebant, et in vase vel
 « fossulã aliquã colligebant; carnem verò mactatam,
 « circa illum sanguinem in circulo sedentes, come-
 « debant, imaginantes sibi in hoc opere ipsis carnem
 « comedentibus; dæmones illum sanguinem com-
 « dere, et hunc ipsorum esse cibum : et hoc medio
 « amicitiam, fraternitatem et familiaritatem inter
 « ipsos contrahi, quia omnes in una mensã edunt,
 « et uno consessu accumbunt. Præterea opinabantur
 « dæmones in somnio sibi comparere, futura indicare,
 « plurimùmque prodesse. » Comestionem ad animalis
 « immolati sanguinem, de quã Levitici 19, 26, divina-
 « tionis ethnice ritum fuisse, colligitur ex legis istius
 « conjunctione cum legibus aliis varias divinationis spe-
 « cies prohibentibus : *Non comedetis super sanguinem;*
 « *vel (ut habet Vulgata) cum sanguine. Non augurabi-*
 « *mini, nec observabitis somnia.* Divinationis, inquam,
 « ritus erat omnium pessimæ et maximè execrandæ,
 « scilicet necromantiæ, quã veteres idololatræ, san-
 « guine in fossulam effuso, circa illum comedentes,
 « manes aut mortuorum animas evocabant, illasque de
 « rebus obscuris interrogabant. Quo de ritu Horatius,
 « Serm. 1, Setyrã 8.

*... Pullam divellere mordicis agnam
 Cæperunt, cruor in fossam diffusus, ut inde
 Manes elicerent, animas responsa daturas.*

Hęc etiam spectant illa Clementis Alexandrini, lib. 2 Pedagogi, cap. 1, ubi de idolothytis loquens : *Ille,*
 « *inquit, mihi videntur execranda et abominanda, quorum*
 « *sanguinem supervolant animæ ex Erebo nunc lumine*
 « *casas.* Eiusdem nefandi ritus S. Aug. meminit, lib. 7
 « *De Civitate Dei*, cap. 35, de hydromanciã agens.
 « *Quod genus, inquit, divinationis Varro à Persis di-*
 « *cit allatum, quo ipsum Numam, et postea Pythago-*
 « *ram philosophum usum fuisse commemorat : ubi*
 « *adhibito sanguine etiam inferos perhibet sciscitari,*
 « *verpoma, etc.* Græcè dicit vocari. »

De eodem Guillelmus Parisiensis, lib. de Legibus,
 « cap. 8 : *Aded, inquit, placuit sanguis dæmonibus ali-*
 « *quando, et apud aliquos idololatræ, ut ne tangere*
 « *illum auderent, tanquã partem diis consecratam,*
 « *et eis solis debitam. Propter quod et circa san-*

« *guinem, vel ante ipsum comedebant, diis suis sangui-*
 « *nem relinquentes : opinabanturque ex hoc sese*
 « *placere diis suis, quia ante vel circa sanguinem im-*
 « *molantium comedebant, putantes eã horã etiam*
 « *deos suos convenire ab bibendum sanguinem hujus-*
 « *modi. Et ita in conspectu eorum de sacrificiis co-*
 « *medentes, diis sanguinem illum bibentibus commu-*
 « *nione forti ac federe indissolubili constringerentur.*

De eodem S. Thomas, primã secundæ, quæstione
 102, art. 6, ad 1 : « Generaliter, inquit, Judaici pro-
 « hibitus est esus omnis sanguinis et adipis cujus-
 « libet animalis; sanguinis quidem, tum ad vitandam
 « crudelitatem; ut detestarentur humanum sangui-
 « nem effundere; tum etiam ad vitandum idololatriæ
 « ritum, quia eorum consuetudo erat ne circa san-
 « guinem congregatum adunarentur ad comedendum
 « in honorem idolorum, quibus reputabant sangui-
 « nem acceptissimum esse. Et ideò Dominus mandavit
 « quòd sanguis effunderetur, et pulvere operiretur,
 « nempe Levitici 17, 10, 11, 12, 13, 14 : Homo quili-
 « bet de domo Israel, et de advenis qui peregrinantur
 « inter eos, si comederit sanguinem, obstruam faciem
 « meam contra animam illius, et disperdam eam de
 « populo suo, quia anima carnis in sanguine est : et
 « ego illum dedi vobis, ut super altare in eo expietis
 « pro animabus vestris, et sanguis pro animã pia-
 « culo sit. Ideirò dixi filiis Israel : Omnis anima ex
 « vobis non comedet sanguinem... Homo quicumque
 « de filiis Israel, et de advenis qui peregrinantur,
 « apud vos, si venatione atque aucupio coeperit feram
 « vel avem, quibus vesci licitum est, fundat sangui-
 « nem ejus, et operiat illum terrã. » Ritum illum
 « idololatricum et magicum comedendi super aut juxta
 « sanguinem perstrigi ab Ezechiele prophetã, cap. 33,
 « 25, 26 non absque fundamentò putat Spencerus, lib. 2
 « *de Legibus Hæbræorum ritualibus*, cap. 11 ; sic habet
 « propheta : *Hęc dicit Dominus Deus : Qui in san-*
 « *guine comeditis, et oculos vestros levatis ad im-*
 « *munditias vestras, et sanguinem funditis, numquid*
 « *et terram hæreditate possidebitis? Stetistis in gladiis*
 « *vestris, fecistis abominationes, etc.* Scilicet cum
 « victimas diis inferis immolassent, et sanguinem in
 « fossam effudissent, oculos suos ad eorum idola, quæ
 « immunditiarum nomine à Prophetà designantur, cum
 « fiducia tollebant, propitiis sibi fore manes et mor-
 « tuorum umbras sperantes, seque ab iis responsa elici-
 « tuos. Porò in gladiis suis stabant, quòd persuasum
 « haberent necromantici mortuorum animas, quæ ad
 « sanguinem bibendum vocatæ advolarent, mucronis
 « stricti fulgore coliberi et in fugam dari. Unde apud
 « Homerum; lib. 12 Odysseæ, Tyresias vates ab
 « Ulysse evocata, sic ipsum allocuta fingitur.

*Sed retrocede à fossã, et remove eisem acutum,
 Sanguinem ut biban, et tibi vera dicam.*

Hęc spectant et illa Siliij Italici :

*... Contende tueri,
 Eductumque tepe vaginã interitus ensem.
 Quæcunque ante animã tendunt potare cruorem,
 Disjice.*

VII. Tertia sacrificii species erat *hostia pro peccato*, eoque per ignorantiam commisso : quæ erat quadruplex, 1° pro peccato pontificis, quæ erat vitulus. 2° Pro peccato populi, ex eodem animalium genere. 3° Pro peccato principis, quæ erat hircus. 4° Pro peccato plebei, quæ erat capra, vel ovis. Ritus sacrificii pro peccato pontificis aut totius populi, hic erat : adducebant vitulum absque maculâ ad ostium Tabernaculi, manus ipsi imponebant sacerdos in priori, seniores in posteriori sacrificio. Eo mactato, sacerdos hauriens de sanguine victimæ inerebat illum in tabernaculo testimonii. Intincto deinde in sanguine digito, septies eo aspergebat velum Sancti Sanctorum : quo aspersio-num numero perfecta expiatio significabatur. Eodem sanguine cornua altaris thymiamatis intingebat. Reliquam sanguinem fundebat in basin altaris holocausti in introitu Tabernaculi. Adipem, duos renunculos, et reticulum super eos positum iuxta illa, adolebat super altare holocausti, ut in sacrificio pacificorum. Pellem verò cum carnibus, capite, pedibus, intestinis, fimo, efferebat extra castra, et comburebat in loco, ubi cineres effundit solebant. Ritus hic quasi tacita erat oratio, quâ pontifex Deum rogabat, ut sua vel populi peccata, seu pœnas ipsis debitas, cum vitulo mactato veluti efferret extra castra omnino abolenda, ne populo imputarentur, eique nocerent. Significabatur præterea, *peccatum à sacris seepert alienum esse*, ait Theodoretus, quæstione 1 in Leviticum. Typicus etiam erat ritus ille, Christum significans extra civitatem, in loco separato immolandum. Unde Apostolus ad Hebræos 13, 11, 12, 13, ait : « Quorum enim anima-
« lium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pon-
« tificem, horum corpora cremantur extra castra.
« Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum
« sanguinem populum, extra portam passus est. Exea-
« mus igitur ad eum extra castra, improperium ejus
« portantes. Non enim habemus hic manentem civita-
« tem, sed futuram inquirimus. » Pro peccato sacer-
« dotis et populi similem victimam lex præscribit, *do-
« cens quanta sit sacerdotii dignitas, quam universo po-
« pulo parem fecit*, inquit Theodoretus. In sacrificio pro
peccato principis, aut plebei, victima non combureba-
tur extra castra, nec sanguis ejus inferebatur in taber-
naculum, ut eo aspergeretur altare thymiamatis. Hi
ritus Levitici 4 describuntur. Hostiarum pro peccatis
ex silentio veritatis, immunditiâ, errore, juramento,
item pro peccatis ex certâ scientiâ commissis, specia-
les ritus erant, cap. 5, et 6 Levitici descripti.

Qui sacrificia expiatoria pro peccatis suis offere-
bant, poenitentiam debebant agere, et peccati confes-
sionem edere his serè verbis : *Eccc panitet me, et
pudet me operum meorum. Nunquam revertar ad istam
rem.*

Qui duos turtures, vel duos pullos columbarum offe-
rebat pro peccato ex oblivione juramenti commisso,
eum agnam sive capram comparare non posset, unum
pro peccato et alterum pro holocausto offerre debe-
bat. *Sacrificium namque pro peccato sine holocausto macte
offerebatur*, inquit S. Aug., quæstione 4 in Levi-

ticum. Sed prius offerebatur *pro peccato*, deinde holo-
caustum. Utrumque Christi figura erat : *Qui tum pro
nobis mortuus est, tum in odorem suavitatis Patri ut ho-
locaustum oblatus, et seipsum pro universorum vitâ
pretium impendit*, inquit S. Cyrillus Alexandr. lib. 15
de Adoratione in Spiritu et Veritate. Non divideban-
tur hujusmodi *avicalæ*, ut significaretur *Christi mor-
tem non divisionem inveniisse, sed mutuan inter nos uni-
tatem*. Tabernaculum avis sanguine respergebatur,
quo significabatur *Christum sanctificare Ecclesiam suo
sanguine*. Ita Sanctus Cyrillus.

Si nec turtures, nec pulli columbarum præ pauper-
tate supplerent, exiguum simillam pro peccato offere-
bat peccator, sine oleo et thure. (Levitici 5, 2.) Cujus
ritus rationem Theodoretus affert : *Oleum enim læti-
tiam indicat, thus autem suavem odorem : quorum utro-
que privatum est peccatum.*

Qui spontè peccaverant, aut depositum acceptum
denegaverant, aut injuriâ quâpiam illatâ proximo pec-
catum atrocius pejerando reddiderant, inprimis resti-
tuere tenebantur injuriam passis ea quæ iniquè ab-
tulerant, et præter sortem quintam ejus partem ; deinde
arietem offerre ad placandum Deum. (Levitici 6.) Quod
Zacchæus præstitit. Reddidit enim, quæ rapuerat ini-
què, quadrupla : deinde honorum suorum dimidium
dedit pauperibus.

In altari holocaustorum victimæ quoque pro pec-
cato offerebantur, *ad consolationem offerentium, ut co-
gnoscerent se non esse alienos à sanctis, cum per peni-
tentiam sanabantur*. Ita Theodoretus, quæstione 4 in
Leviticum.

« VIII. Inter omnia sacrificia holocaustum erat
« præcipuum, quia totum comburebatur in honorem
« Dei, et nihil ex eo comedebar. Secundum verò
« locum in sanctitate tenebat hostia pro peccato, quæ
« comedebar solum in atrio à sacerdotibus in ipsâ
« die sacrificii. Tertium gradum tenebat hostiæ pa-
« cificæ pro gratiarum actione, quæ comedebantur
« ipso die, sed ubique in Jerusalem. Quartum locum
« tenebant hostiæ pacificæ ex voto, quarum carnes
« poterant etiam in crastino comedi. Ita S. Thomas,
« primâ secundæ, quæstione 102, articulo 3, ad 10,
« Rationemque affert hujus ordinis : Quia maximè ob-
« ligatur homo Deo propter ejus Majestatem ; secundò
« propter offensam commissam ; tertio propter bene-
« ficia jam suscepta : quartò propter beneficia spe-
« rata. » Carnes porrò victimæ Pacificorum in ter-
tium diem servatas comedere nefas erat. Si quis
comederet, irrita fiebat oblatio, nec proderat offer-
renti, ut dicitur Levitici 7, 18. Rationem legis
Theodoretus affert, quæstione 6 in Leviticum. Vult
eos, inquit, non solos epulari, sed etiam egenis de
carnibus largiri. Idcirco primâ quidem et secundâ
die de carnibus illis sumere jubet ; quæ autem su-
persunt, igni mandari ; ut istâ necessitate compulsi,
pauperes convivii sui socios habeant.

IX. Omne sacrificium sacerdotum igne penitus con-
sumendum erat, id est, omnis victima à sacerdotibus
proprio nomine oblata. (Levitici 6, 25.) Rationem af-

fert Theodoretus, questione 5 in Leviticum: Id enim verò lex præcepit, ut *perfectum sacerdotem esse demonstraret, qui non obliquatenus, sed totam planè se dedicaverit Deo universorum.*

X. Quicumque carnes victimæ tetigerat, vel ejus sanguine fuerat aspersus sanctificabatur, et vestis illius lavabatur in loco sancto. (Levitici 6, 27.) Ad reverentiam sacris conciliandam lex ea pertinebat, interprete Theodoreto, questione 5 in Leviticum. « Reverentiam, inquit, illos docet, ac jubet rebus divinis assistere cum timore, et procul à sacris stare imperat. Eum autem qui ausus fuerit appropinquare, et guttam sanguinis receperit, præcipit, templo ascendere, quasi sul dominus amplius non sit. Assistere, inquam, non ut sacra faciat, sed ut aliquo alio ministerio fungatur. Propterea vestimenta, quæ guttis hujusmodi sanguinis respersa fuerint, lavari jubentur. »

ARTICULUS III.

DE LEGIBUS CÆREMONIALIBUS SACRORUM.

§ I. De rationibus hujusmodi legum.

PROPOSITIO I GENERALIS. — *Ad reverentiam singularem Deo ejusque sacris, ac ministris conciliandam, necnon ad mysteria Christi significanda, latæ sunt leges cæremoniales Sacrorum.*

I. Hanc propositionem explicatione magis, quàm probatione indigentem illustrat S. Thomas primâ secundæ, questione 102, articulo 6: « Totus, inquit, exterior cultus Dei ad hoc præcipue ordinatur, ut homines Deum in reverentiâ habeant. Habet autem hoc humanus affectus, ut ea quæ communia sunt et non distincta ab aliis, minis reveratur: ea verò quæ habent aliquam excellentiæ discretionem ab aliis, magis admiretur, et reveratur. Et inde etiã hominum consuetudo inolevit, ut reges et principes, quos oportet in reverentiâ haberi à subditis, et pretiosioribus vestibus ornentur, et etiã ampliores et pulchriores habitationes possideant. Et propter hoc oportuit, ut aliqua specialia tempora, et speciale tabernaculum, et specialia vasa, et speciales ministri ad cultum Dei ordinarentur, ut per hoc animi hominum ad majorem Dei reverentiam adducerentur.

« Similiter etiã status veteris legis institutus erat ad figurandum mysterium Christi. Oportet autem esse aliquid determinatum, id per quod aliquid figurari debet, ut scilicet ejus aliquam similitudinem repræsentet. Et ideo oportuit aliqua specialia observari in his quæ pertinent ad cultum Dei. »

Primam partem explicationis suæ fundavit procul dubio S. Thomas in lege illâ generali à Deo latâ, Levitici 19, 30: *Sanctuarium meum metuite: Ego Dominus.* Ad quam legem attendens Maimonides in More Nevochim, p. 3, cap. 45, ait: *Nôsti quàm sollicitè et vehementer lex laboreat magnificentiam et venerationem sanctuarii nobis persuadere.*

Alteram explicationis suæ partem fundavit doctor Angelicus in illo Apostoli loco ad Hebræos 8, 4, 5, ubi ait eos qui offererent secundum legem numerâ, exemplari

et umbra deservisse caelestium. *Sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: Vide, inquit, omnia factio secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte.*

II. Idem S. doctor disserens de cortinis et pellibus quæ tabernaculum interiùs exteriorisque tegebant, in responsione ad 7 ait: « Horum operimentorum ratio litteralis in communi erat ornatus et protectio tabernaculi, ut in reverentiâ haberetur.... Figurális autem ratio horum est quia per tabulas, ex quibus construebatur tabernaculum, significantur Christi fideles, ex quibus construitur Ecclesia. Tegebantur autem interiùs tabulæ cortinis quadricoloribus, quia fideles interiùs ornantur quatuor virtutibus. Nam in hyacintho, mens superna cupiens; in purpurâ, caro passionibus subjacens; in cocco bis tincto, mens inter passiones, Dei et proximi dilectione præfulgens. Per operimenta verò tecti designantur prelati et doctores, in quibus debet renascere ecclésiasticæ conver-satio, quod significatur per pelles hyacinthinas; et promptitudo ad martyrium, quod significant pelles rubricatæ: austeritas vitæ et tolerantia adversorum, quæ significantur per saga cilicina quæ erant exposita ventis et pluviiis. » Hanc allegoriam glossæ ordinariæ debere se fatetur S. Thomas. Hæc verò ex Bedâ sumpta est, libro 2 de Tabernaculo.

III. In responsione ad 9 docet Deum sacrorum suorum honori prospexisse, jubendo ut Tabernaculum, arca, altaria, vasa, universaque suppellex ad cultum tabernaculi pertinens, sanctificaretur, et unctione sacrâ à communi rerum cæterarum sorte eximeretur. Lex habetur, Exodi 30, 25 et seq.: *Faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarii, et unges ex eo tabernaculum testimonii et arcam testamenti, mensamque cum vasis suis, candellabrum et utensilia ejus, altaria thymiamatis et holocausti, et universam suppellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet. Sanctificabisque omnia, et erunt sancta sanctorum: Qui tetigerit ea, sanctificabitur.* Legis verò rationem breviter tradit S. Thomas loco mox laudato: « Sanctificatio, inquit, tabernaculi, et vasorum ejus habebat causam litteralem, ut in majori reverentiâ haberetur, quasi per hujusmodi consecrationem divino cultui deputatum. Figurális autem ratio est, quia per hujusmodi sanctificationem significatur spiritualis sanctificatio viventis tabernaculi, scilicet fidelium, ex quibus constituitur Ecclesia Christi. »

IV. Ad reverentiam sacrorum promovendam latæ sunt à Deo leges de variis immunditiarum speciebus, quæ homines ab aditu sanctuarii prohibebant, et quarum nonnullæ nonnisi cum multo laboris et temporis impendio tolli poterant, ut observat Maimonides in more Nevochim, p. 3, cap. 47. Hanc legalium pollutionum rationem affert sanctus Thomas, primâ secundæ, questione 102, articulo 5: « Istarum, inquit, immunditiarum erat ratio et litteralis, et figurális. Litteralis quidem, propter reverentiam eorum quæ ad divinum cultum pertinent; tùm quia homines pe-

« tias res contingere non solent, cum fuerint immundi; tunc etiam ut ex raro accessu ad sacra ca-
 « magis venerarentur. Cum enim omnes huiusmodi
 « immunditias raro aliquis cavere possit, continge-
 « bat quod raro poterant homines accedere ad atten-
 « gendum ea que pertinebant ad divinum cultum; et
 « sic quando accedebant, cum majori reverentia et
 « humilitate mentis accedebant. » Dei sanctuarium
 aedes omnes vulgares sanctitate, et excellentia longè
 antecellere cuius colligere facile erat, cum nullis
 nisi sollicitè purgatis ad illud accedere concessum
 esset.

V. Honori sanctorum pariter consuluit Deus, latè
 lege de sacerdotibus insigni aliquo corporis vitio; et
 scditate notatis à tabernaculi ministerio, et ingressu
 prohibendis, Levitici 21, 16, et seq.: *Locutus est Do-*
minus ad Moysen dicens: Loquere ad Aaron: Homo de
semine tuo per familiis, qui habuerit maculam, non offeret
panes Deo suo, nec accedat ad ministerium ejus: si cæcus fuerit, si claudus, si parvo, vel grandi, vel torto
naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si scabiem, si impetiginem
in corpore, vel heriosos. Omnis qui habuerit maculam
de semine Aaron sacerdotis, non accedat offerre hostias
Domino, nec panes Deo suo: vescetur tamen panibus qui
offeruntur in sanctuario, ita duntaxat ut intra velum non
ingrediat, nec accedat ad altare, quia maculam habet,
et contuminare non debet sanctuarium meum. Ego Do-
minus qui sanctifico eos. Deus regum instar se gessit,
 qui ministros oris et corporis elegantia conspicuos
 eligunt ad conciliandam majestati sue reverentiam;
 servos verò, quibus facies illiberalis est et deformè
 corpus, rejiciunt, ne majestas sua in conspectu plebis
 minuat. Ita Deus sacerdotes fædos et visu deformes à
 tabernaculi ministerio et ingressu prohibuit, ne ple-
 beis vix ultra superficiem penetrantibus minus hono-
 rificè de ejus sanctuario sentiendi occasionem præbe-
 rent. Sic enim affectum est vulgus, ut ob externam
 corporis speciem, personam et ejus officium plerum-
 que spernat, aut veneretur. Hinc Q. Curtius ait:
 « Plerisque gentibus ingens in corpore veneratio est,
 « magnorumque operum non alios capaces putant,
 « quam quos specie egregià et eximia natura do-
 « navit. »

Ad sanctuarii reverentiam conservandam, et religio-
 nis honorem tuendum, lege etiam latè à Deo sancitum
 est, ne quis altari ministraret, nisi è tribu Leviticà,
 et Aaronis familià genus duceret, Exodi 28, 1; Nu-
 merorum 1, 51; 3, 38; 18, 4. Natalium enim verò clari-
 tas multum venerationis conciliat iis, qui publica mu-
 nera obeunt, et ad Ecclesie vel reipublice dignitates
 provehuntur. Ne igitur sacer ordo vilesceret, si ex in-
 finitè plebe sacerdotes assumerentur, voluit Deus ut
 nemo sacerdotio fungeretur, nisi ex nobili Aaronis ge-
 nere oriundus. Ad eundem finem, latè sunt leges de
 magnificentis pontificis aliorumque sacerdotum vestibus,
 et populus tam splendido præstrictus apparatu singu-
 larem sacris personis reverentiam exhiberet. Hoc ip-
 sius legis verba perspicue indicant, Exodi 28, 2, 3:

Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam et
decorem. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos re-
plevi spiritu prudentie, ut faciant vestes Aaron, in qui-
bus sanctificatus ministret mihi. Et vers. 40: Porro stilia
Aaron tunicas lineas parabis, et balteos, et thiaras in
gloriam et decorem. De legum istarum fine S. Thomam
 loquentem audiamus, primè secundæ, quæstione 102,
 articulo 5, ad 10: « Intentio legis, inquit, erat inducere
 « ad reverentiam divini cultus, et hoc dupliciter. Uno
 « modo, excludendo à cultu divino omne id quod po-
 « terat esse contemptibile. Alio modo, apponendo ad
 « cultum divinum omne illud quod videbatur ad hono-
 « rificentiam pertinere. Et si hoc quidem observaba-
 « tur in tabernaculo, et in vasis ejus, et animalibus
 « immolandis, multò magis hoc observandum erat in
 « ipsis ministris. Et idè ad removendum contemptum
 « ministrorum, præceptum fuit ut non haberent ma-
 « culam, vel defectum corporalem: quia huiusmodi
 « homines solent apud alios in contemptu haberi.
 « Propter quod etiam institutum fuit, ut non sparsim
 « ex quolibet genere ad Dei ministerium applicaren-
 « tur, sed ex certà prosopià secundum generis suc-
 « cessionem, ut ex hoc clariore et nobiliores habe-
 « rentur. Ad hoc autem quòd in reverentià haberetur,
 « adhibebatur eis specialis ornatus vestium, et specialis
 « consecratio, et hæc est in communi causa ornatus
 « vestium. »

VI. Typicam nihilominus rationem affert S. Thomam
 cur à sanctuarii aditu, et ministerio sacerdotes corpore
 deformes arcerentur: « Nam, inquit, maculæ,
 « vel defectus corporales à quibus debebant sacerdo-
 « tes esse immunes, significant diversa vitia et peccata,
 « quibus debent carere. Prohibebatur enim esse cæcus,
 « id est, ne sit ignorans; ne sit claudus, id est, insta-
 « bilis, et ad diversa se inclinans; ne sit parvo, vel
 « grandi, vel torto naso, id est, ne per defectum di-
 « scretionis vel in plus, vel in minus excedat, aut
 « etiam aliqua prava exerceat; ne sit fracto pede, vel
 « manu, id est, ne amittat virtutem bonè operandi,
 « vel procedendi in virtutem. Repudiatur etiam si ha-
 « beat gibbum vel ante, vel retrò: per quem signifi-
 « catur superfluous amor terrenorum. Si est lippus, id
 « est, par carnalem affectum ejus ingenium obscura-
 « tur. Repudiatur etiam si habeat albuginem in oculo,
 « id est, præsumptionem candoris justitiæ in suà cogi-
 « tatione. Repudiatur etiam si habeat jugem scabiem,
 « id est, petulantiam carnis. Et si habuerit impetigi-
 « nem, quæ sine dolore corpus occupat, et membro-
 « rum decorem fædat: per quam avaritia designatur.
 « Et etiam si sit heriosus, vel ponderosus: qui scilicet
 « gestat pondus turpitudinis in corde, licet non exer-
 « ceat in opere. » Hæc ex S. Gregorio Magno, 1. P.
 Pastoralis, cap. ultimo, sumpsit S. Thomas, quod sen-
 sum quidem, non quoad verba, ex S. Cyrillo Alexan-
 drino, lib. 12, de Adoratione in Spiritu et Veritate; et
 Theodoro, quæstione 30 in Leviticum. Varietatis
 etiam ac splendoris vestium sacerdotalium rationes
 mysticas affert S. Thomas, quas strictim attingemus
 inferius.

VII. Ad sacerdotalis ordinis et sacrorum reverentiam pariter spectat lex de sacerdotum matrimonio lata, quæ præceptum est ut virginem ducerent uxorem, non viduam, repudiatam, meretricem, aut ullam pudicitie suspectæ feminam, ne quid labis ac dedecoris hujusmodi conjugium sacris ministris affricaret, ex quo Sacra omnia in contemptum venirent, Levit. 21, 13, 14, 15 : « Virginem ducet uxorem : viduam autem, et repudiatam, et sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo : ne commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ : quia ego Dominus qui sanctifico eum. » Et 5, 7 : « Scortum et vile prostibulum non ducet uxorem, nec eam quæ repudiata est à marito : quia consecrati sunt Deo suo, et panes Propositionis offerunt. Sint ergo sancti, quia et ego sanctus sum, Dominus, qui sanctifico eos. »

§ 11. De Tabernaculi origine.

PROPOSITIO II. — *Tabernaculum ex profana gentium religione ortum non duxit, sed ex Dei sapientiâ et voluntate.*

Hujus propositionis veritas contra Spencerum probatur ex cap. 25 Exodi, v. 8. *Facientque mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum : iuxta omnem similitudinem Tabernaculi, quod ostendam tibi, et omnium vasorum in cultum ejus : sicut facietis illud, etc.* Et v. 40 : *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* Et Actuum 7, 40 : *Tabernaculum testimonii fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus, loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam quam viderat : non secundum formam quam viderat in Ægypto, aut quæ à gentibus idololatricæ deditis accepta esset, sed secundum formam in sacro monte à Deo ostensam et præscriptam.*

Confirmatur ex eo quòd Deus tabernaculum extrui jussit, velut *Ecclesiæ Christi typum*, ut explicat S. Cyrillus Alexandrinus lib. 9 et 10 *De Adoratione in Spiritu et Veritate*. Non est autem verisimile quòd ex profanis gentium religionibus Ecclesiæ typos Deus mutatus sit.

Objicit Spencerus, lib. 5 de Legibus ritualibus Hebræorum, dissertatione 1 Ægyptiis et aliis gentibus in more fuisse, Deorum imagines, aut eorum symbola, in thecis aut tentoriis collocata circumferre; vel ut eos honore singulari colerent; vel ut eos haberent individuos viarum et periculorum suorum comites. Cùm autem morem illum tollere non ita promptum esset, Deo visum esse ad seculi morem et modulum se demittere, in tabernaculo habitare, tabernaculum etiam ministris ejus circumferendum tradere. Id ex Amos propheta, cap. 5, v. 25, 26, probat : *Numquid hostias et sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? Et portastis tabernaculum Moloch vestro, et imaginem idolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis. Et migrare vos faciam trans Damascum, dicit Dominus.* Quem locum sanctus Stephanus protomartyr (Actuum 7) in concione ad Judæos profert : « Et vitulum fecerunt in diebus illis,

et obtulerunt hostiam simulacro, et labantur in operibus manuum suarum. Convertit autem Deus, et tradidit eos servire militiæ cœli, sicut scriptum est in libro Prophetarum : Numquid victimas et hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? Et suscepistis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem. » Ex quibus infert Spencerus tabernaculum Molochi, Dei tabernaculo principium tribuisse : cùm Deus idè tabernaculum portatile fieri, et sacra præ foribus ejus offerri jussisset, ut Molochi ritus longo usu confirmatos ad cultum suum transferret.

Id confirmat Spencerus ex similitudine et affinitate, quæ inter tabernaculum testimonii, et tabernaculum Molochi intercessit. Verisimile autem non est Israelitas jam ad idola lapsos, Dei tabernaculum imitari, vel cùm tabernaculum archetypum præstò esset, aliud ad illius imaginem factum circumferre voluisse. Ratio itaque sentire cogit Ægyptios aut alias gentes non minus Molochi tabernaculum quàm Molochi nomen et cultum primos excogitasse; et Deum Israelitis tabernaculum circumgestandum concessisse, ut ritibus antiqui moris imaginem aliquam præferentibus, eos ad cultum suum alliceret et arcetè devinceret.

Secundò id confirmat Spencerus ex eo quòd gentes Molochum adorasse, et illius tabernacula circumgestasse videantur, diù antequàm Israelitæ Deum tabernaculo mediante colerent. Molochi enim tabernaculum theca erat parvula templi formam et vicem gerens, quales erant ædiculæ illæ argenteæ Actuum 19 memoratæ, templi Ephesini formam exprimentes, et imaginem *Diane Sospitalis* sacramentum continentes. Tempa verò hujusmodi tabernaculorum exemplaria, Mosis ætate vetustiora fuisse multis argumentis evinci potest. Testem alibi advocat Diodorus Siculus, lib. 4, memorantem Osirin perantiquum illum Ægypti Deum, Jovi et Junoni templum magnitudine et sumptu nobile : fana insuper duo Jovi aurea, majus cœlesti, minus ei quem Ammonem vocant dedicasse : statuisse etiam Diis aliis templa aurea. Meminit etiam quatuor templorum ab antiquissimis Ægypti regibus incredibili magnificentia Heliopoli extructorum. Lucianus templum Deæ Syræ sacrum memorans ait : *Perique à Deucalione structum dicunt hoc templum, eo scilicet Deucalione cujus ætate vis aquarum fuit maxima.* Ægyptios primos diis et aras, et simulacra, et templa statuisse scribit Herodotus in Euterpe, cap. 4. Artapanus apud Eusebium, lib. 9 Preparationis Evangelicæ, cap. 27 refert, domos universas et templorum pleraque in Ægypto corruisse, cùm Ægyptii grandine et terræ motu à Moysè affligerentur. Lysimachus apud Josephum, libro 1, adversus Apionem, ait Moysen et ejus comites ubique Deorum templa et aras in quas inciderent evertisse. Hebræi veteres locum illum, et in Deos corum fecit Dominus judicata, de templis in Ægypto tunc tempestis everis interpretati sunt. Hebræi (inquit S. Hieronymus ad Fabiolam scribens de 40 Mansionibus) *autumant quòd nocte quâ cgressus est vo-*

*pulus omnia in Ægypto templa destructa sunt. Ipsi nascens idololatricæ incunabulis cœva fuisse templa, et sideribus primùm extracta fuisse, Maimonides asserit. Templa denique apud gentes profanas jam extracta fuisse Mosaicis temporibus Spencerus colligit ex Levitici 26, 50, ubi Deus ait: *Destruam excelsa vestra, et simulacra confringam.* Et Numerorum 53, 52: *Confringite titulos, et statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate.* Hunc et alios locos ei cognatos in animo volvens Josephus Deum sic Israelitis alloquentem introducit l. 4 Antiquitatum: « Præterea lucos et aras, et templa quotquot habent Canaanitæ ad unum tolli jubeo, ferroque et flammis ita deleri, ut etiam memoria eorum omnis aboleatur. »*

Denique contendit Spencerus dissertatione 6, sect. 4, tabernaculi fabricam genit̃s Israeliticæ voluntati et æmulationi magis quàm Dei voluntati vel præcepto adscribendam esse. Prima namque Dei verba de tabernaculo extruendo facta, inquit, permittentem potius quàm præcipientem sonare videntur, Exodi 23: *Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel ut tollant mihi primitias: ab omni homine, qui offeret ultroque, accipietis eas.*

Respondetur prorsus incertum esse an mos ille gentium Deorum imagines in tentoriis, aut ædiculis, seu templis portatilibus circumgestandi sit Mose antiquior vel cœvus, cum nullus auctor proferri possit Mose vetustior, aut Mosi suppar, qui rerum istarum fidem faciat. Ex Scripturâ autem sacrâ non constare an tabernaculum Moloch Israelitæ portaverint in deserto. Id non probare obscurissimum Amosi locum, aut protomartyris Stephani illum recensentis sententiam: imò potius ex iis colligi circumgestionem illam tabernaculi Moloch velut in pompâ factam in deserto non fuisse, quæ ad id tempus referatur quo Israelitæ in *Damascum*, ut ait Amos, vel in *Babylonem*, ut ait sanctus Stephanus, in pœnam hujus idololatricæ translatisunt. Præterea nullibi in Pentateucho tabernaculi Moloch ab Israelitis suscepti vel circulatim mentio occurrit, eum tamen cætera ipsorum sacrilegia silentio Moyses non præterierit. Nec verisimile est ipsos tabernaculum Moloch circumferre potuisse, quo tempore veri Dei tabernaculum gestabant, et publico solemnique cultu prosequerentur, quin Moyses illud statim confregisset, in cineremque redegisset, ac zelo gloriæ Dei succensus in idololatrias animadvertisset, sicut Vitulum aureum confregit, in cineres redegit, ejusque cultores delevit. Rem porro tam memorandam in Historiâ sacrâ non præfermississet. Longè ergo probabilis est diabolum divinos honores usurpantem idololatriis inspirasse et tabernacula et ædiculas numinibus suis extruerent, ad similitudinem tabernaculi Mosaici. Quanquàm similitudo et affinitas, quam inter Molochi et veri Dei tabernaculum intercessisse ait Spencerus, non probetur. Mosaici enim tabernaculi formam, Exodi 25, 26, 27, descriptam habemus. Formam verò tabernaculi Moloch nullibi descriptam invenimus. Et tabernaculum in quo Deus coli voluit, factum est secundum exemplar, quod

Deus Moysi in monte sancto monstravit, non secundum formam tabernaculi Moloch.

Templorum conditorum epocha incerta est. Quæ à Diodoro Siculo, Herodoto et Luciano de eorum initiis narrantur, dubitanter asseruntur, ex incertis vulgi rumoribus. *Excelsa*, de quibus mentio in Pentateucho, altaria potius fuisse, in montibus vel lucis excelsis extracta, quàm templa. Ut ut est, ad hujusmodi templorum instar non constructum est tabernaculum Dei viventis: siquidem templa Gentilium ab ultimâ penè rerum suarum memoriâ supra Heroum, quos in Deorum censum referrebat, sepulcra condebantur, ut Heroum Animas circa eorum sepulcra (ut cæca gentilitas credebat) corporum suorum sensu et amore oberrantes, hospitio exciperent. Quæ de re legendi sunt Clemens Alexandrinus in Cohortatione ad Græcos, et Eusebius lib. 2 Præparationis Evangelicæ, capit. 6, ubi fusè probant, *sepulcra mortuorum esse, quæ Deorum templa nominantur.* Idem multis exemplis confirmat S. Cyrillus Alexandrinus lib. 40 contra Julianum, p. 541 et 542. Illis consona sunt illa Prudentii verba, lib. 1 contra Symmachum.

Et tot templa Deum Romanæ, quot in urbe sepulcra Heroum numerare licet.

Dei autem viventis tabernaculum, sive templum portatile, similem originem habuisse nemo dixit. Regis maximi palatio quàm defuncti hominis monumento similis erat, ut explicat Rabbi Schem Toob, commentar. in More Nevochim Maimonidis. « Deus, inquit, talem sibi domum condi jussit, qualis esse solet domus regiæ. In domo regiæ hæc omnia que diximus reperiuntur. Alii scilicet qui custodiant palatium ejus. Alii qui fungantur officis ad regiæ dignitatem pertinentibus, qui epulas instruant, aliæ que faciunt regiæ necessaria. Alii denique qui voce quotidie fidibusque canant. Est etiam in domo regiæ locus ad cibos apparandos constitutus. Item locus ubi odoramenta adolentur. Est etiam mensa in domo ejus itemque conclave ipsi proprium, quo nemo pervenit nisi qui ei secundus est, quosque in maxime charis habet. Eundem ad modum voluit Deus ut hæc omnia in suâ domo inesset, ne quâ in re terrarum regibus concederet: est enim ille rex magnus, ut his quidem rebus non indigeat. Verùm hinc facile elucet ratio vicietis familiaris sacerdotibus, et Levitis dati, utpote quem rex quisque ministris suis suppeditare solet. Atque hæc omnia eò spectabant, ut intelligeret vulgus regem nempe Dominum exercituum inter nos versatum esse. Est enim ille rex magnus, omnibusque gentibus metuendus. » Hinc Dei regisque nomina vero Deo in Veteri Testamento conjunctim sæpius attributa, ut Psal. 67, 25: *Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.* Psal. 88, 19: *Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.* Psal. 94, 5: *Quoniam Deus magnus Dominus et rex magnus super omnes Deos.* Psal. 97, 6: *Sublate in conspectu regis Domini.* Psalmo 45, 5: *Tu es ipse rex meus, et Deus meus, qui mandas salutem Jacob.* Psalmo 5,

3: *Intende voci orationis mee, rex meus, et Deus meus.* Isaïæ 45, 15: *Ego Dominus Sanctus vester, creans Israel rex vester.* Zachariæ 14, 16, 17: *Et omnes qui reliqui fuerint de universis gentibus quæ venerunt contra Jerusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent regem Dominum exercituum, et celebrent festivitatem tabernaculorum: et erit. Qui non ascenderit de familiis terræ ad Jerusalem, ut adoret regem, Dominum exercituum, non erit super eos imber.* Malachiæ 1, 14: *Quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, et nomen meum horribile in gentibus. Denique quamvis Molochi aut falsorum aliorum numinum thecæ, tabernacula, ædicule, seu templa portatilia in usu fuissent apud Ægyptios, Ammonitas, Moabitæ, aliasve gentes, antequàm Deus ab Israelitis in tabernaculo coleretur, quò tamen Spencerus non probavit, minimè sequeretur Deum ad mœurs gentium se demisisse, cùm tabernaculum fieri jussit, aut ad Molochi tabernaculum respectum habuisse; sed potius tabernaculum extrui præcepisse formæ ac sine prorsùs dissimile, et cujus omnis apparatus esset veluti *Liber sapientiæ sublimioris, et rei gloriosæ ad quam ista referuntur* (ut ait Aharhanel); Deum, inquam, id præcepisse ad idololatriam destruendam, et Israelitas cultui suo arcibus devinciendos, consultius colligitur cum Theodoro, questione 60 in Exodum. « Quare, inquit, jussit construi tabernaculum? Rationem reddidit ipse Dominus Deus dicens: *Et conficies nihî sanctuarium, et apparebo apud vos. Faciesque juxta omnia quæ ego demonstro tibi in monte, juxta similitudinem tabernaculi, et juxta similitudinem omnium vasorum ipsius.* Cùm enim dedisset legem in monte Sinâ, verisimileque esset quosdam existimatos de divinum numen loco circumscribi, jussit sibi construi tabernaculum, ut inde apparens, doceret populum cultum pietatis. Sicut enim acceptâ ab eis terrâ et promissionis templum ædificari sibi jussit, legem dedit celebrandum ibi divinarum officiorum, ne arbitrium suum secuti in his peragendis, prolaberentur in erroneum cultum Dæmonum: ita peregrinantis illis ac desertum transeuntibus, tabernaculum ædificari præcepit, quod facillè transferri posset, et in quo preces et sacrificia offerrent. Et hæc eorum gratiæ gesta sunt. Quia enim, cùm magnus ille Moses per multos dies in monte moraretur, Aaronem ita sunt allocuti: *Fac nobis Deos, qui præcedent nos: et imagine vituli conflata, ducentes choreas claudant: Hi sunt Dii tui, Israel, qui educerunt te de terrâ Ægypti:* tabernaculum hoc fieri mandavit Deus, et proficiscentibus illis præire jussit, et stationem habentibus subsistere: quo sacerdotem in eo sacrificia peragere possent. » Quamvis autem primitiarum oblatio ad constructionem tabernaculi, Israelitarum voluntati à Deo relicta sit, constructio tamen templi illius portatilis Mosi à Deo præcepta est, ut ex laudatis Scripturæ Sacræ locis liquidò constat, et ex cap. 35, 29: *Omnes viri et mulieres meæ devotâ obtulerunt donaria, ut fierent opera quæ jusserat Dominus per manum Moysi.* Et ex cap. 28, vers. 21, 22: *Hæc sunt in-**

strumenta tabernaculi testimonii, quæ enumerata sunt juxta præceptum Moysi in cæremoniis Levitarum per manum Ithamar, filii Aaron, sacerdotis: quæ Beseleel, Domino per Moysen jubente, compleverat.

Quod ait Theodoretus, Israelitarum gratiâ præcepisse Deum tabernaculi structuram, magis explicat S. Thomas Primâ Secundæ, questione 102, articulo 4 ad 1. « Cultus, inquit, Dei duo respicit, scilicet Deum, qui colitur, et homines colentes. Ipse igitur Deus qui colitur nullo corporali loco clauditur: unde propter ipsum non oportuit speciale tabernaculum fieri, aut templum. Sed homines ipsum colentes corporales sunt, et propter eos oportuit speciale tabernaculum, vel templum instrui ad cultum Dei, propter duo: Primò quidem, ut ad hujusmodi locum convenientes cum hæc cogitatione quò deputaretur ad colendum Deum, cum majori reverentia accederent. Secundò, ut per dispositionem talis templi, vel tabernaculi significarentur aliqua pertinentia ad excellentiam divinitatis, vel humanitatis Christi. Et hoc est quod Salomon, dicit 3 Reg. 8: *Si cælum, et cæli cælorum te cupere non possunt, quantò magis domus hæc quam ædificavi tibi? Et postea subdit: Sicut oculi tui aperti super domum hanc de quâ dixisti: Erit nomen meum ibi: ut exaudias deprecationem servi tui et populi tui Israel.* Ex quo patet quòd domus sanctuarii non est instituta ad hoc quòd Deum capiat quasi localiter inhabitantem, sed ad hoc quòd nomen Dei inhabitet ibi, id est, ut notitia Dei ibi manifestetur per aliqua quæ ibi fiebant vel dicebantur: et quòd propter reverentiam loci orationes ibi fierent magis exaudibiles ex devotione orantium. » Hæc Israelitarum fides fuit, gentium errori opposita, qui Deos suos templis et simulacris strictos, et inclusos credebant, ut constat ex Menandro in Heniocho, id est, Auriga, scribente:

Istos vagantes non probo foris Deos:

Nullus domum deserens in albo meo scribitur.

Decet justum Deum

Domî manere, ut servet statuente eum.

Convenientius porrò fuisse statui populi Judaici, antiquam regem haberet, tabernaculum quàm templum, docet S. Thomas articulo max laudato ad 2. Populo scilicet in deserto ambulanti, vel in terrâ Chanannam variis bellis cum finitimis gentibus impedito, templum ædificari non debuit, ob tres rationes à rabbi Moyse allatas: « 1. Ne gentes appropriarent sibi locum illum. 2. Ne gentes ipsum destruerent. 3. Ne quælibet tribus vellet habere locum illum in sorte suâ, et propter hoc orirentur lites, et jurgia. Et idèd non fuit ædificatum templum, donec haberent regem per quem posset hujusmodi jurgium compesci. Antea verò ad cultum Dei erat ordinatum tabernaculum portatile per diversa loca, quasi nondum existente determinato loco divini cultus. Et hæc est ratio liberalis diversitatis tabernaculi et templi. » Rationem typicam subdit S. Thomas; per tabernaculum scilicet, quod erat mobile, significatur status presentis vitæ mutabilis; per templum verò, quod erat fixum et

stabile, significatur status futuræ vitæ, quæ omnino immutabilis est. Vel per tabernaculum significatur status veteris legis, per templum autem à Salomone constructum status novæ legis. Unde ad constructionem tabernaculi soli Judei sunt operati : ad adificationem vero templi cooperati sunt etiam gentiles, scilicet Tyri et Sydonii.

III. De structurâ Tabernaculi, seu præcipuis illius partibus, Archâ, Cherubim, Altaribus.

I. Tabernaculi structuram partesque singulas non dicam exponere, sed vel describere, longioris foret opere. Consultantur cum Exodi capitibus 25, 26, 27, 36, 37 et 38, Josephus lib. 5 Antiquitatum, cap. 5, 6, 7; S. Augustinus, questione 177 in Exodum; venerabilis Beda, et Richardus à S. Victore, lib. de Tabernaculo; Tostatus, commentario in Exodum; Ribera, lib. 1. de Templo; Vitallipandus, tomo 2 in Ezechielem, in descriptione templi, alique Scripturæ sacræ commentatores. Ego strictim, ut historicum et dissertatorum Ecclesiasticum decet, tabernaculi structuram se nôm præcipuas illius partes delineabo.

II. Tabernaculum tribus partibus constabat. Prima, quæ exterior erat atrium; secunda, sancta; tertia: sancta sanctorum. Atrium longum centum cubitis et latum quinquaginta, suis tabulis cortinisque cinctum, sub dio positum erat. Sancta quadrangula erant, longa viginti, lata decem cubitos, oppanso velo à sanctis sanctorum divisa, de quo Exodi 26, 31, 32, 33. Sancta sanctorum quadrata erant figuræ, longitudinis et latitudinis decem cubitorum. Atrium bipartitum erat, unum exterius in quo stabant Laici, aliud interius, exiguo septo seu muro altitudinis trium cubitorum à priori divisum, ita ut oculis populi paterent quæ in eo agebantur. In hoc erat labrum æneum, factum ex speculis mulierum, quæ exenabant per vias in ostio tabernaculi; et altare holocaustorum. In labro æneo manus pedesque lavare tenebantur sacerdotes tabernaculum ingressuri, et ad altare, ut thymiama offerrent, accessuri. Lotionis hujus ritum negligentibus mortem lex comminatur: *Ne forè moriantur* (Exodi 30, 21, 4). Ritus hic puritatem et innocentiam significabat, quâ sacræ operam dare sacerdotes debent. Hoc Iustrationis genus gentiles imitati sunt, qui Deorum suorum templa ingressuri, se lavaero purgabant, ne coram iis conspirati sisterent. Hunc morem spectant illa Euripidis in *Jone*:

*Sed, ô Delphici Phœbi ministri,
Castalæ limpidæ
Ite ad gurgites, purâ verò aquâ
Abtuli, ite in templum.*

III. In sanctis, quæ prima pars interior tabernaculi erat, continebantur: 1. Altare thymiomaticum, obversum sancto sanctorum, et propitiatorio, ita ut in illud per hiatum in velo dividente relictum fumus thymiomaticus ascenderet. 2. Ad latus dextrum hujus altaris erat candelabrum ductile de auro mundissimo, lucernis septem pariter aureis instructum. 3. Ad latus sinistrum mensa ex eadem materiâ ex quâ altaria, sci-

licet ex lignis Setim, auro purissimo circumdata, et labio aureo per gymrum adornata, cui labio corona aurea duplex supereminet. In sancta quotidie ingrediebantur sacerdotes mane et vespere, ut thymiama adolerent, lucernasque vespere accenderent, manè extinguerent. In divinum honorem jugis adhibebatur in tabernaculo suffitus, nec non ad discedendum nidorem ex animantibus, purgandumque aerem à fœtore, ne à tabernaculi aditu populus abhorreret; illudque eorum locum fecerunt contemneret. Mystica significatio est, corda sursim habenda. « Cùm enim ad eum sursum est, cujus est altare cor nostrum, ejus Unigenito cum sacerdote placamur: ei suavissimum adolemus incensum, cùm in ejus conspectu pio sancto-que amore flagramus: ei sacrificamus hostiam humilitatis et laudis, in arâ cordis, igne fervida charitatis, » inquit S. Augustinus lib. 10 de Civitate Dei, cap. 5.

IV. In mensâ duodecim panes azymi cum thure ponebantur, *Panis propositionis* propterea nuncupati, quòd essent in monumentum oblationis Domini. Singulis sabbatis mutabantur, usibusque sacerdotum cedebant. (Levitici 24, 5, 6, 7, 8, 9, et Matthæi 12, 4.) Duodecim erant pro numero tribuum Israel. Eo ritu significabatur sacerdotis templo ministrantis in templo victum habere debere. Eucharistiam adumbrabant, ut docent SS. Hieronymus in 1 Malachiæ, Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi 4 Mystagoga, S. Cyrillus Alexandrinus lib. 4 in Joannem, pag. 390; Joannes Damascenus lib. 4, cap. 14: Hesychius et Rupertus. Candelabrum ac mensam cum panibus in tabernacula posita Guillelmus Parisiensis ait: « Ut offerentes et adorantes in Dei tabernaculo, ab ipso vitam, lucem et nutrimentum se obtinere cognoscerent, et ex ejus servitio, quod in eodem tabernaculo fiebat, ista sperarent. *Vel insinuare voluit Deus se esse Deum cui septem planetæ serviunt, et quia ipse est dator esæ, non Ceres, et propter hoc non eis, nec huic, sed ipsi soli servendum.* » Sed præcipua ratio ob quam mensam et panes propositionis Deus in tabernaculo poni jussit erat idololatriæ abolitio. « Quia verò, inquit idem Episcopus lib. de Legibus, cap. 2, in sacræ luncæ panes offerebantur, sicut superius ostendimus, est testimonio Jeremiæ de planetis quæ fiebant reginæ cœli, adeoque deditur erant hujusmodi servitio, quòd non sufficiebat eis ut mulieres hæc agerent, imò filii colligebant ligna, et patres succendebant ignem, et mulieres conspergebant adipem, ut hujusmodi placenta fierent luncæ: non fuit facile eos subito abripi ab hujusmodi consuetudine, et ideo factum est, præcipiente Deo, ut saltem paululum quasi per regenerationem abducerentur ab illâ. Non enim facile fuit hujusmodi consuetudini deditis non videre mensam panum in tabernaculo Domini, quam videre consueverant, et ipsimet implere in domo idoli. Quapropter posita est mensa in tabernaculo Domini ad Aquilonem, non directè ante ipsum oraculum; et iterum prohibitus est populus panes ponere in mensâ illâ,

et de panibus etiam illis edere : soli enim sacer-
 « dotes jussi sunt panes illos ponere, et solum illis
 « concessum est inde comedere. Vides ergo quòd ista
 « triplici dissimilitudine ab idololatriâ quasi regene-
 « ravit eos Deus, et aliquatenus elongavit, videlicet
 « ipsâ positione et situ mensæ; item prohibitione pon-
 « nendi panes, et vescendi ex eis. Mensam enim con-
 « sueverant videre directò ante idola, quibus in eâ
 « panes offerebant. Amplius, super unumquemque
 « panum illorum ponebatur patena aurea, et pugillus
 « thuris, quales appositiones videre non consueve-
 « rant in domibus idolorum. » Hanc rationem etiam
 tetigit S. Thomas Primâ Secundæ, quæstione 102,
 articulo 4 ad 6. « Mensæ autem, inquit, non poneban-
 « tur directò in medio ante propitiatorium, ad exclu-
 « dendum ritum idololatriæ. Nam gentiles in sacris
 « lunæ ponebant mensam coram idolo lunæ. Unde
 « dicitur Jeremiæ 7 : Mulieres consperguunt adipem,
 « ut faciant placentas reginæ cœli. »

V. In sanctis sanctorum erat arca fœderis, ex lignis
Setin, intus et foris deaurata, coronâque aurâ cir-
 cumdata. Ligna *Setin* 70 reddiderunt ligna *imputri-*
bilita; arboris fuisse genus spinæ albæ simile docet S.
 Hieronymus in cap. 3 Joëlis, et in Michææ 6, 5. Lege
 Baxtorfium Historiæ *Arce fœderis*, cap. 4. Arcam ope-
 rebat propitiatorium aureum, quod et *oraculum* dice-
 batur, quia inde Deus responsa dabat Moysi et Aaroni,
 subindeque summis sacerdotibus ipsum consulentibus.
 Utrumque latus propitiatorii Cherubim aurei et pro-
 ductiles expansis alis feriebant, sese mutuo respi-
 cientes versis in propitiatorium vultibus. (Exod. 25.)
 Sancta sanctorum soli pontifici semel in anno pervia
 erant, septimâ die septimi mensis, quo festum expia-
 tionis celebrabatur. (Exod. 30, 10; Levit. 16, 2, 34,
 ad Hebræos 9, 7.) *Hoc significante Spiritu Sancto,*
nondum propalatum esse Sanctorum viam adhuc priore
tabernaculo habente statum. Sancta sanctorum, supremi
 illius cœli figura erant, in quo Deus gloriam suam
 manifestat, in quo cœlestes spiritus faciem ipsius ju-
 giter contemplantur, et in quod *Jesus Christus ponti-*
fec factus in æternum, per proprium sanguinem semel
introiit, æternâ redemptione inventâ, ut docet Aposto-
lus. Cœlum per sancta sanctorum significari agnos-
 cunt Josephus lib. 3 Antiquitatum, cap. 3 et 8, et
 Philo lib. de Vita Mosis; Theodoretus, quæst. 70 in
 Exodum : *Pars interior tabernaculi, cœlestia referebat :*
vnde vocata est sancta sanctorum. Quod verum esse te-
statur divinus Apostolus ita dicens : « Non enim in ma-
 « nufacta sancta Christus introiit, exemplaria vero-
 « rum. Sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui
 « Dei pro nobis. » *Et iterum dum de spe divinâ dispu-*
tat, ista subjungit : « Quam sicut anchoram habemus
 « tutam ac firmam, et introcument usque ad interiora
 « velaminis, ubi præcursor pro nobis introiit Jesus
 « factus sacerdos secundum ordinem Melchisedech. »
 Itaque pars illa intra velum præ se ferebat imaginem
 cœlestium, altera verò extra velum, terrestrium. Nam in
 aulæo coccinum ignem, byssus tellurem, hyacinthus
 zera, purpura mare, septem lychni totidem planetas,

panes duodecim totidem zodiaci signa et menses no-
 tabant. Quanquàm et alias haberent significationes
 mysticas. Lege S. Thomam Primâ secundæ, quæst.
 102, art. 4 ad 5 et 6.

VI. In arcâ fœderis reconditæ erant tabulæ legis
 duntaxat, propter quod dicta est *Arca Testamenti* et
Arca Testamenti, Exod. 25. *Ponesque in arcâ testifi-*
cationem quam dabo tibi, 5 Regum 8, 9. *In arcâ autem non*
erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in
eâ Moyses in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus
cum filiis Israel, cum egredierentur de terrâ Ægypti :
 2 Paralipomenon 5, 10. « Nihilque aliud in arcâ nisi
 « duæ tabulæ, quas posuerat Moyses in Horeb, quan-
 « do legem dedit Dominus filiis Israel egredientibus
 « ex Ægypto. » Josephus, lib. 8 Antiquit., cap. 2, de
 arcâ loquens : « Continebat hæc nihil aliud quàm duas
 « tabulas lapideas quæ decem præcepta, Dei ore in
 « monte Sinâ prodita, insculpta eis conservabant. »
 Repugnare videtur Apostolus ad Hebræos 9, 3, 4.
 « Post velamentum autem, inquit, secundum taberna-
 « culum, quod dicitur sancta sanctorum, aureum hæ-
 « bens thuribulum, et arca testamenti circumtectam
 « ex omni parte auro, in quâ urna habens manna,
 « et virga Aaron, quæ fronderat, et tabulæ Testa-
 « menti. » Duplex tantum via est Apostolum cum
 Moysæ conciliandi. Prima, dicendo Apostolum scri-
 psisse quod urna habens manna, et virga Aaronis
 erant in arcâ, quia juxta arcam erant, more loquendi
 solenni Scripturæ sacræ, quo aliquid in loco aliquo esse
 dicitur, quod juxta illum est. Sic Dominus ait Jeremiæ
 55 de Rechabitis : « Et introduces eos in domum Do-
 « mini, in unam Exedram thesaurorum, et dabis eis
 « bibere vinum. » Sic et S. Joannes Evangelicæ cap. 10 :
 « Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomo-
 « nis. » Nec tamen Exedra thesaurorum, aut porticus
 partes erant templi, sed structuræ foris adjunctæ. Sic
 etiam accipiendum est quod in Evangelio legitur
 Christum eiecisse vendentes et ementes eâ templo,
 qui tamen in porticu templi, non in ipso templo ne-
 gotiabantur. Et Lucæ 9 : *Dicebant excessum ejus, quem*
completurus erat in Jerusalem : quamvis non in urbe,
 sed prope eam cruci suffixus sit. Sic in urbe natus esse
 dicitur, et qui natus ad eam, hoc est, in ejus territorio.
 Sic in Jericho Jos. 10, 10, valet, ad Jericho; in Gabaon,
 hoc est, prope Gabaon : in, hoc est, prope Kariatihirim,
 Jud. 18, 12. Hoc ergo sensu dictum fuerit à S. Paulo
 urnam auream habentem manna, virgam Aaronicam,
 et tabulas testamenti fuisse in arcâ : tabulas quidem
 ut intra arcam inclusas, virgam verò Aaronis, et urnam
 auream habentem manna, ut juxta positas, in tabernaculo,
 coram Domino, id est, coram arcâ, ut dis-
 sertè habetur, Exod. 16, 53, 54. *Dixitque Moyses ad*
Aaron : Sume vas unum, et mitte ibi Man, quantum po-
test capere gónior : et reponne coram Domino ad servan-
dum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus
Moysi. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reservan-
dum. Et Numerorum 17, 4, Deus cum Moysæ loquens
 de virgis principum duodecim tribuum, ait : *Ponesque*
eas in tabernaculo fœderis, coram testimonio (id est, co-

ram arcæ), ubi loquitur ad te. Et 5, 10: *Dixitque Dominus ad Moysen: Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in insignem rebellium filiorum Israel.* In capsâ scilicet arcæ adjacente, et lateri ejus exterius adhaerente, sacra hæc monumenta deposita sunt, sicut et liber legis, de quo Deut. 51, 26: *Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hæjus in volumine, atque complevit, præcepit Levitis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum, et ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri, ad sit ibi contra te in testimonium;* lege Buxtorfium, Exercitatione in Historiam arcæ fœderis, cap. 5. Secunda ratio conciliandi Apostolum cum Moysæ hæc est, ut dicamus Moysen et Salomonis temporibus solas tabulas legis in arcâ exstitisse, sed, post Salomonis fortè tempora, sacerdotes cupientes virgam Aaronis, et urnam auream continentem manna, in secretiori tutiorique esse custodiâ illa in arcâ cum tabulis legis reposituisse cujus rei non inscius S. Paulus, traditiones majorum ad pedes Gamalielis edoctus, hæc tria in arcâ esse scripserit. Ita Theophylactus.

VII. Arcam, sacratissimum præsentie divinæ symbolum à sacris gentium cistis, quarum apud antiquos obvia frequensque memoria est, originem derivasse asserit Spencerus, lib. 4 de Legibus ritualibus Hebræorum, dissert. 5. Nec tamen id firmis probat argumentis. Quæ enim profert ex Pausaniâ, Apuleio, Plutarcho, Theocrito, Tibullo, Catullo, Valerio Flacco, Ovidio, probant quidem Ægyptios, Phœnices, Græcos, Romanos, arcas, seu mysticas cistas in sacrorum sacrorum censu habuisse; sed non probant cistas illas gentilitas in usu fuisse ante mosaica tempora. Omnes enim illi auctores à Spencero laudati qui de cistis hujusmodi, in orgiis falsorum numinum usurpatis, scripsere, nullis seculis Mose recentiores sunt. Longè verisimilius est diabolum Dei æmulum Ethnicis inspirasse, ut arcas quoque, seu cistas mysticas, vel magica quædam celantes, in suorum numinum sacris adhiberent, aut etiam solemnâ pompâ circumferrent. Pietas credere prohibet, arcam Domini à cistis Ethnicis natales accepisse, quæ nihil nisi quisquilias, vel magica quædam instrumenta, vel obscenas imagines continebant, quales erant illæ quarum meminere Plutarchus in Alexandro, Clemens Alexandrinus in Proteptico, et Synesius in Encomio Calvili. Quam levia sint argumenta Spenceri ducta ab arcæ pulchritudine et magnificentia, ab ejus coronâ, circumstantiis, sine, nomine, facillè intelligit quisquis illa paulò accuratius expendit. In Junonis templo, inquit, arcam è cedro confectam, cum auris et eboreis emblematis, positam fuisse, testatur Pausanias lib. 5. Ægyptii auream arculam, teste Plutarcho, in sacris habuerunt. Apud Babylonios in Apollinis templo auream miræ vetustatis arculam quandoque reperant, veterum scriptis nos docet Cælius Rhodiginus, lib. 8 Antiquitatum, cap. 12. Igitur arca cedro et auro plurimo pariter illustris è gentium usu natales accepit. Quis non videat æquo et meliori jure concludi posse: Igitur ciste Ethnicæ ex diaboli emulatione, quicquid in Dei cultu splendidum erat, usur-

pantis, et ad suum cultum traducendis, originem acceperunt?

Idem iudicium ferendum est de altero Spenceri argumento. Gentiles, inquit, cistas, in Deorum suorum mysteriis usurpatis, coronis instruebant, teste Euripide in Ion., act. 5. *Videò, inquit, arcam antiquam scriptis coronatam et floribus;* et Oppiano lib. 4, ubi de Bacchi orgiis loquitur:

Arcam porrò arcanam sacer chorus sublatam,

Coronantes, tergis imposuerunt acini.

Arcæ igitur corona aurea à gentium moribus originem traxit: adeoque arcæ insitutio ad eandem originem referenda est.

Quin coronæ in usu gentium fuerint ante legem datam, pertinaciter non inficior: coronis reges utebantur, eorumque throni et regie lis majestatis symbolis ornabantur: propterea Deus, ut se regem esse, ac Deum Israelis ostenderet, idque persuasum haberent Israelitæ, arcam, quæ ipsius thronus erat, coronâ instrui et ornari præcepit. Postea verò Ethnici, suggerente et instigante diabolo, simulacra sua, altaria, victimas, cistas coronarunt. Bæchum primum coronam capiti suo imposuisse, et postea coronæ usum ad sacra tractuctum, testatur Plinius, Historie naturalis lib. 16, cap. 4. « Antiquitas quidem, inquit, nulla nisi Deo dabatur. Ob id Homerus cælo tantum eas, et prælio universo tribuit. Viri tum verò, ne in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti sui coronam ex hederâ. Postea Deorum honori sacrificantes sumptuere, victimis simul coronatis. Novissimè et in sacris certaminibus usurpata, etc. » Porrò Liberum seu Bæchum Moysæ posteriorem fuisse certum est. Imò esse ipsum Mosen personatum doctissimus præsul Daniel Huetius in suâ Demonstratione Evangelicâ probavit. Arcæ itaque corona aurea à gentium cæremoniis originem non traxit: nullò minus arca ipsa.

VIII. Arcæ, et cistarum ethaicarum discrepantes circumstantiæ, à quibus alterum argumentum ducit Spencerus, ejus assertioni fidem derogant. Deus in arcâ suâ nihil præter fœderis divini tabulas reponi voluit. Ex adverso nihil in arcis Ethnicis nisi fœderis cum dæmone initi sacramenta, nihil nisi quisquilias, aut res impudicæ, vel magica instrumenta, continebatur. Arca Dei viris solummodo, hæque è genere sacerdotali oriendis, bajulanda tradebatur; nec quisquam alio tactu levissimo arcam violare potuit, nisi tantæ temeritatis crimen capite luiturus. Arcæ verò in gentilibus ritus usitata, per sacerdotes quidem numinum, quàm, per feminas autem non rarò ferebantur. Israelitæ cæremoniis sanctis, apertis et religionis congruis honorem arcæ Dei deferabant: gentiles autem arcas suas cæremoniis quibusdam magicis, et stuporem, potius quàm religionem incutientibus, collocant, teste Clemente Alexandrino in Proteptico, ubi de sacris Eleusiniis sermonem facit. Arcæ Dei extrema imaginibus aureis, Cherubim dictis, supra illius operculum alas explicantibus ornabantur: in mysticis autem gentium cistis, simulacrum numinis alicujus gran-

diusculum, aut imingunculæ aliæ, ut plurimum inclusæ latuere. Deus unâ tantùm arçæ, prout et uno templo, et altari holocausti colebatur : sic autem ferebat gentium usus, ut arças varias in cultûs sui cæremonis usurparent. Igitur, inquit Spencerus, arca è gentilium moribus initia petiit. Ego verò contrarium omnino inde colligi existimo, et necum, ut opinor, existimabant omnes qui reclam rationem consulent : igitur arca è gentilium moribus initia nonumpsit, sed è sacro illo exemplari, de quo Deus ad Moysen, Exodi 23, 40 : *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* At, inquit Spencerus, si gentiles tantquam Judæorum simiæ, arças in sacrorum suorum censum recepissent, verisimile est eos arças suas, non tantùm ad arçæ Judaicæ figuram facere, sed ejus circumstantias omnes imitatione exprimere voluisse. Verùm hujus objectionis vanitas inde patet quòd diabolus non simia tantùm, sed corruptor divini cultûs semper exstiterit, et ritus sacratissimos, quibus Deus colebatur, æmulâ operatione ad sacra falsorum numinum traducens, ineptis, impuris, magicis, immanibus ritibus admixtis adulteraverit.

IX. Haud firmius est argumentum Spenceri à fine arçæ sumptum. Arca fœderis, inquit, nulli alii rei serviebat, quàm ad asserendam legem Dei duabus tabulis inscriptam : Gentium autem eistæ deorum symbola et instrumenta sacratiora continebant, ut sesamides, pyramides, lanas elaboratas, micæ salis, draconem, vel serpentes, sphaeras et figuras quasdam magicas, ut constat ex Clemente Alexandrino in Protreptico, et Synesio in Encomio Calvitii. Igitur arca finaliter spectata à cistis Ethnicis originem petiit. Ego verò contrarium omnino ex arçæ fine colligi arbitror. Arca auro propitiatorio obtecta, et duobus Cherubim desuper ornata, duasque tabulas divinæ legis continens, symbolum erat divinæ presentie, gloriæ, potentie, majestatis. Hic arca scabellum pedum Dei à Davide appellatur, psalmo 98 : *Exultate Dominum Deum nostrum, et adorare scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.* Hinc Deum super Cherubim sedere passim ait Scriptura, in eodem Psalmo 5, 1 : *Domivus regnavit, irascantur populi : qui sedet super Cherubim, moveatur terra ;* 1 Regum 4 : *Misit ergo populum in Silo, et tulerunt inde arcam fœderis Domini exercituum sedentis super Cherubim.* 4 Regum 19, 45 : *Ezechias ascendit in domum Domini, et oravit in conspectu ejus, dicens : Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, etc.* Psalmo 79, 2 : *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse.* Ex propitiatorio Dens à Moysè et Aaronè consultus responsa dabat : unde et Oraculum vocatum est, Exodi 23, 22 : *Inde præcipiam, et loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel.* Israelitis per desertum iter agentibus, cum elevaretur arca, dicebat Moyses : *Surge, Domine, et dissipantur inimici tui, et fugiant qui oderunt te à facie tuâ.* Cùm autem deponeretur, atebat : *Revertere, Domine, ad multitudinem exercitus Israel.* Adde arcam insignem fuisse Christi typum,

ut ostendit sanctus Cyrillus Alexandrinus, libro 4 in Joannem, pag. 57. Nobis, inquit, typicò Emmanuel ostendit dicens : *Et pone arcam testimonii, et teges arcam velamine.* In superioribus enitè totius quodammodò arçæ figurâ Verbum comprehendimus. Erat enim domus Dei inhabitantis in ipsâ nimirum sanctum Christi corpus : sed nihilominus idem nobis quoque per arcam peculiariter designatur. Ex lignis enim imputribilibus constructa erat, ut intelligas ejus incorruptibilitatem. *Tota verò inaurata erat auro purissimo intrinsecus et extrinsecus.* Cuncta quippe pretiosa et regia sunt in eo, cùm divina, tam humana, et in omnibus ipse prinatum tenet ; ut Paulus ait. Aurum autem præstantiam et excellentiam super omnia denotat. Constructa itaque arca ex lignis imputribilibus, et inaurata, divinam quoque legem reconditam habebat, ut typus esset Dei Verbi inhabitantis, et uniti sanctæ carni. Verbum enim Dei etiam lex erat, licet non hypostaticum, sicut Filius est. Tegitur autem velamine. Dei enim Verbum incarnatum cùm esset, multos latebat, corpore suo amictum, et sanctâ carne quasi velamine contactum, ita ut exinde nonnulli, divinam ejus majestatem igno- rantes, modò lapidare aggrederebantur, criminis dantes, quòd homo cùm esset, se ipsum Deum diceret ; modò nihil verenter dicere : *Nonne hic est Jesus, filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem ? Quomòdò ergo dicit hic quia de celo descendit ?* Joan. 6. Quòd ergo velum superinjectum esset, Jesum apud multos ignotum fore significat. Erat igitur etiam arca typus ipsius. Idcirco enim Israelitis illa quoque præcedebat in deserto, cùm Dei locum tunc impleret. Ipse enim erat dactor populi. Quod testatur psalmista dicens, Psalm. 67 : *Deus, cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransires desertum, terra mota est.* Arca enim præcedente, Deus utique præcedere dicitur. Sed et circum Hierichuntem per sacerdotes portata, ejus mœnia subruit, non machinis, aut arietibus admotis, sed tubis ac voce. Quod in Christo præterea verum esse comperimus. Ipse enim est, qui à sanctis viris portatur et omnem diaboli vim evertit non armis, sed clamore ac tubâ, hoc est, evangelicâ predicatione et consensu omnium populorum in rectitudinè fidei Dominum confitentis. Denique ibi ostendit S. Cyrillus tabernaculum et omnia in eo contenta, typos Christi fuisse. In circuitu verò, inquit, tendi tabernaculum præcipit, quo quocumque in eo erant, et comprehenderentur, ita ut unum illud tantum cereretur. Unus enim est in nobis Christus, et multis modis intelligitur : tabernaculum quidem propter velamen carnis ; arca verò divinam legem continens, et Verbum Dei ac Patris ; item mensa, puta cùm vita sit, ac cibus ; candelâ, utpote lumen intelligibile ac spirituale ; altare thymiamatis, ut odor suavitatis in sanctificatione ; et altare oblationum, quatenus est pro vitâ mundi victima. Sanctificentur autem in ipso altari omnia : totus enim est sanctus, quocumque modo Christus intelligatur. Præcunte igitur

« sancto tabernaculo, Israelitæ simul procedere et unâ
 « conquiescere jubebantur; Deo nos rursus utiliter
 « momente, Ducem nobis itineris ad salutem assumen-
 « dum esse Deum Verbum propter nos incarnatum,
 « ejusque præceptis incunctanter parendo, ad vitam
 « æternam ascendendum. » Qui tabernaculum, ejus-
 que vasa, et arcam fœderis, oculis fidei ac pietatis
 consideraverit cum S. Cyrillo, in S. Spenceri senti-
 entiam non ibit, assententis dumtaxat, non probantis,
 arcam finaliter spectatam à cistis Ethnicis originem
 petisse.

X. Argumentum denique Spenceri ab arcæ nomine
 et caractere ductum, nullius ponderis est. Illam in
 in Scripturâ sacrâ quandoque *arcam Dei*, *nunc arcam*
fœderis, alibi *arcam testimonii*, aliquando *arcam fœderis*
Dei totius terræ, dictam fiteor: sed inde id factum per-
 peram colligit, Spencerus, quod diis aliis suæ essen-
 tiæ, adæque necesse esset ut arca Judaica peculiari
 aliquo titulo, et caractere ab arcâ quavis aliâ deo
 alicui extraneo dicatâ discerneretur. Hoc enim distinc-
 tionis et dignitatis epitheto insignita est, ut ab arcis
 vulgaribus, quibus, ad res domesticas alicujus pretii
 recondendas privati quique, seu Judæi, seu gentiles
 utebantur, discerneretur.

XI. De Cherubinibus arcæ superpositis, deque eorum
 formâ et origine multa disputant viri eruditi. Formam
 quod spectat, ipsam in libris Mosis expressam non
 habent. Josephus, libro 5 Antiquitatum, cap. 6,
 sic illos describit: *Cherubim sunt animalia volucra,*
novâ specie, nec unquam cuiquam hominum visa: quæ
Moyse in Dei solio viderat figurata. Hebræi Cherubim
 simulacra fuisse volent ad similitudinem puerorum
 formata. Unde vocis originem ex linguâ Chaldaicâ
 quidam petunt, in quâ *Rub* vel *Rabio* est *puer*, ut *Ke*
rub, quasi *puer* dicatur. Alii *Cherubim* in vitulorum aut
 boum similitudinem totos effectos fuisse censent. Pro-
 babilior eorum sententia est, qui simulacra fuisse
 multiformia, id est, animalium diversorum species
 exhibentia, assenserunt; ita tamen ut hominis forma in
 eis cineretur. Opinionem illam adstruit maximè propheta
 visio Ezechielis, 1, 5, 6, 7, 8, 10: « In medio ejus
 « similitudo quatuor animalium; et hic aspectus eo-
 « rum, similitudo hominis in eis. Quatuor facies uni,
 « et quatuor pennæ uni. Pedes recti, et planta pedis
 « eorum quasi planta pedis vituli... Et manus hominis
 « sub penis eorum in quatuor partibus... Similitudo
 « autem vultus eorum: facies hominis, et facies leonis
 « à dextris ipsorum quatuor: facies autem bovis à
 « sinistris ipsorum quatuor; et facies aquilæ de super
 « ipsorum quatuor. » Et cap. 10, 7, 8, 14, 15: « Et ex-
 « tendit Cherub manum de medio Cherubim ad ignem,
 « qui erat inter Cherubim, et sumpsit, et dedit in
 « manus ejus qui indutus erat lineis... Et apparuit in
 « Cherubim similitudo manûs hominis subtus pennas
 « eorum... Quatuor autem facies habebat unum: facies
 « una; facies Cherub; et facies secunda, facies ho-
 « minis; et in tertio, facies leonis; et in quarto, facies
 « aquilæ: et elevata sunt Cherubim: ipsum est animal
 « quod videram iuxta fluvium Chobar. » Et vers. 20:

« Ipsum est animal quod vidi super Deum Israel juxta
 « fluvium Chobar; et intellexi quia Cherubim essent. »
 Hos porrò Cherubinos Ezechielis formâ et specie nec
 minus quàm nomine, similes fuisse Mosaicis, ex eo
 colligitur quòd Ezechiel qui sacerdos erat, adæque
 templi et arcæ figuras probè noverat, postquàm ad
 eorum figuras propius advertisset, hoc aperte testatur,
 dicens: *Et intellexi quia Cherubim essent.* Cherubim
 ergo arcæ, quatuor facies, id est, quatuor formas,
 similitudines, aut *phases*: habebant (sic enim vocis hu-
 jus notio ibi sumenda, pro formâ et exteriori specie
 quæ sub aspectum cadit, non pro vultu, quasi fuerit
 vultus ejusque Cherubim quadriformis). Prima ho-
 minis, secunda leonis, tertiâ aquilæ, quarta vituli.
 Vultum itaque humanum, staturam etiã erectam et
 humanam, et manus hominis. Dorsa leonum júbis
 vestita, quaternas aquilarum alas, et vitulorum crura
 pedesque, Mosaici Cherubini, sicut et Prophetici ha-
 bebant.

Confirmatur ex Apocalypsis 4, 6, 7, ubi Cherubim
 horum animalium, sed discretorum formis expressi,
 sancto Joanni in visione exhibentur: *Et in medio sedis,*
et in circuitu sedis, et quatuor animalia plena oculis ante,
et retrò. El animal primum simile leonî, et secundum
animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem
quasi hominis, et quartum animal simile aquilæ volanti.

XII. Objiciet quispiam, Ezechielcm binas tantum,
 non quaternas facies cuius Cherubino tribuere, cap.
 41, 18, 19: *Et fabricata Cherubim et palmæ; et palma*
inter Cherub, et Cherub, duasque facies habebat Cherub:
Faciem hominis juxta palmam ex hac parte, et faciem
leonis juxta palmam ex aliâ parte, expressam per omnem
Domum in circuitu.

Respondetur, prophetam aliis in locis supra laudatis
 quaternas Cherubinis facies tribuere, ibi verò ex
 illis quatuor illas tantum referre, quarum altera
 nempe hominis posita palmam respicit; altera, leonis
 nimirum, à palmâ alterâ prospicitur, cum ex binis re-
 liquis animantium formis, altera utramque palmam ex
 æquo prospiciat, altera neutram. Alis enim, quas vo-
 cat aquilinas facies, uterque Cherubim utranque par-
 tem contingit, quæ illi proxima est: plantis verò pe-
 dum, quas bovis faciem appellat, pavementum potiùs
 interius, quàm laterales palmas prospectant; ut: ra-
 pte rea binas tantum facies, hominis, inquam, et leonis
 commemoravit, quòd eæ ad dispositionem Cherubino-
 rum explicandam conducerent, quam potissimum hoc
 loco explicare decreverat, alias duas silentio præter-
 miserit, quas latè initio suæ prophetiæ descriperat.
 Ita Ezechielcm cum ipsomet conciliat Villalpandus
 tom. 2, p. 2, lib. 4, cap. 45.

Objici potest locus alter ex 5 Regum, capite 7, 20,
 ubi sacer histoiicus, cum de basibus aneis loqueretur:
*Et inter cornulas, inquit, et plectas, leones, et bo-
 ves, et Cherubim.* Ex quibus colligi posse videtur,
 Cherubim à bobus et leonibus distincta fuisse, et qua-
 tuor animalium formis minimè conflata.

Respondetur cum Villalpando, cap. 45 libri mox
 laudati, eo in loco litteram *Yau*, nostræ conjunctiœ

et respondentem notioni Hebræis communi, interpretativè usurpari, ut sensus sit : *Leones et boves sculpti erant; et hoc est Cherubim*. Quòd enim humanà formà ac faciè minimè caruerint, non multò post idem sacer historicus significavit, v. 56: *Sculpsit quoque, inquit, in tabulis illis, quæ erant ex aere, et in angulis Cherubim, et leones, et palmas, quasi in similitudinem hominis stantis, ut non celata, sed apposita per circuitum viderentur*. Quòd autem nostra conjunctio et interpretativè plerumque sumatur ut et vox *Yau* apud Hebræos, duobus exemplis probat Villalpandus. Primum ex psalmo 115, vers. 17 : *Sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo*. Offeram, inquam, Deo quasi sacrificium laudis, hoc est, nomen Domini invocabo. Ac si apertè testetur, laudabile Deo sacrificium esse sancti nominis ipsius invocationem. Secundò ex psalmo 4, vers. 6 : *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino*. Cujus sententiæ sensus est: Sacrificate justum sacrificium, hoc est, sperate in Domino. His verbis indicans spem in Domino collocandam esse, hoc est, Deo debitum ac necessariò reddendum sacrificium.

XIII. Cherubinorum formæ symbolicæ erant ac typicæ: quatuor scilicet Dei, Cherubim insidentis, attributa significant, ab angelis participata et repræsentata. Species aquilæ significat Dei sapientiam (visus enim acumine præstat aquila); species hominis significat Dei bonitatem, mansuetudinem et clementiam: species bovis Dei patientiam, et ad vindictam sumendam tarditatem: species leonis, Dei fortitudinem et potentiam. Significant verò in angelis, divinas illas dotes illorum naturam, atque ministerium spectantes. Forma aquilæ, cœlestis naturæ vigorem, agilitatem, nisum ad sublimia, perspicaciam incredibilem et sapientiam: forma hominis, bonitatem et charitatem organa homines. Forma leonis, robur ac potentiam Dei hostibus terribilem: forma denique bovis, constantiam, patientiam, firmitatem, assiduitatem in obeundo munere ipsi à Deo demandato. Legè sanct. Dionysium, libro de cœlesti hierarchiâ, cap. 15. Hic autem observare operæ pretium est, Cherubinos, sive Mosaicos, sive Propheticos, non solum secundi ordinis angelorum primæ hierarchiæ typos fuisse, sed omnium ordinum angelos adumbrasse. Unde veteres hos cherubinos interdum Seraphinos appellant, et Cherubim Ezechielis cum Seraphim Isaicæ conferentes, utramque visionem cœlestium Spirituum symbola exhibuisse asserunt. Legi potest Villalpandus, tom. 2 in Ezechielem, p. 2, lib. 4, cap. 56. *Cherubim* nomen *similitudinem cognitionis et sententiæ* significare veteribus persuasum fuit, Philoni Judæo, lib. 1 de Vita Mosis; S. Dionysio, in libris de Ecclesiasticâ Hierarchiâ; Clementi Alexandrino, libro 5 Stromatum; S. Hieronymo, commentario in cap. 6 Isaicæ; Theodoro, in cap. 1 Ezechielis, ad 5, 14. Significat etiam ea vox potentiam et fortitudinem singularem, si ex Syriacâ linguâ Hebrææ affini ejus origo arcessatur. Favet Philo Judæus, libro de Profugis, ubi notat per Cherubim *potentiam ejus* qui est, *creatricem et regalem* designari. Idem asserit

Theodorus apud Theodoretum, quaestione 40 in Genesisim: *Cherubim*, inquit, *vocat illud omne quod potentia præditum est*. Sic dicit, Psal. 98: Qui sedet super Cherubim, hoc est, qui poterit regnat. Et ascendit super Cherubim, et volavit, Psal. 17, hoc est, *adversum cum nullâ virtute*. Illud igitur: Et statuit Cherubim. Genes. 5, dicit, ut *indicat potentem quandam et terribilem visionem et formam, quasi quorundam animalium, collocatam esse in ingressu Paradisi, quibus inde Adam arceretur*. Illic Theodori observatio suffragatur Procopius in Genesis cap. 5. Hinc Deus super Cherubim nunquam in sacris literis sedere dicitur, nisi cum illius potentia et fortitudo celebranda venit: Psal. 79: *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin, et Manasse. Excita potentiam tuam, et veni ut salvos facias nos*. Et Psalmo 98: *Dominus regnavit, irascantur populi: qui sedet super Cherubim, moveatur terra*. Et Psalmo 17, quo David Dei potentiam celebrat, v. 2: *Et ascendit super Cherubim, et volavit, volavit super pennas ventorum*. Quem locum ita reddidit Chaldæa Paraphrasis: *Et visus est in robore suo super Cherubim levissimus, et adduxit potentiam suam super alas turbini*. Cherubim itaque Deum, cujus veluti solium erant, infinitâ sapientiâ et potentiâ pollere indicabant, et angelos, quorum sacra erant emblemata, scientiâ et potentiâ divinâ participatione excellere.

XIV. Quod spectat Cherubinorum arcæ originem intollerabilis est Spencers opinio, qui ipsos à symbolis et simulacris Ægyptiis originem accepisse propugnat, lib. 3 de Legibus ritualibus Hebræorum, dissertatione 5. Varias animantium formas in uno simulacro commiscendi consuetudinem in Ægypto obtinuisse fateor. Sed quæ inter Ægyptiaca illa simulacra, et Cherubinos arcæ affinitas? Illa falsorum numinum, ista angelorum emblemata erant, et symbola. Illis divinus cultus exhibebatur; ista non ad cultum, sed ad ornatum et mysticam significationem in propitiatorio effingebantur. Illa ab arte diaboli: ista ex arte et sapientiâ Dei derivata, et ad similitudinem exemplaris Moysi in Monte ostensi, Deo jubente, expressa, Exodi 26: « *Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies ex utraque parte oraculi. Cherub unus sit in latere uno, et alter in altero. Utrumque latus propitiatorii tegant expandentes alas et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam et loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israël.* »

Denique Ægyptiaca illa simulacra et hieroglyphica Mosis ætate antiquiora fuisse non probat Spencerus, cum auctores longè juniores proferat, qui simulacrorum hujusmodi meminerunt. Profert scilicet Porphyrium, lib. 4 de Abstinentiâ, de sacerdotibus Ægypti loquentem: « *Apud eos Deus aliquis ad collum usque formâ humanâ effingebatur, facies autem illi a vis aliâ ejus vel leonis, vel alterius animalis aptabatur: et cursus alius caput humanum habuit, ceteras autem*

« partes aliorum animalium, in aliis nempe inferiores, « in aliis autem superiores. » Profert Apuleium, pompe Ægyptiæ cæremonias describentem, *Metamorphoseon* lib. 2. « Gerebat, inquit, alius gremio « suo summi sui numinis venerandam effigiem, non « pecoris, non avis, non feræ, ac ne hominis quidem « ipsius consimilem, sed solerti ingenio repertam, « ipsâ etiam novitate reverendam. » Profert Eusebium, libro 3 *Præparationis Evangelicæ*, cap. 12, ubi simulacrum præ consecratum Elephantinopoli memorat, « quod sedens, ac cæruleo corpore imbutum, ipso « quidem corporis trunco virilem præ se ferens specie, « arietis verò caput habens, in coque proprium « ac primarium insigne, hirci cornua. Ibidem lunæ « meminit, ejus symbolum homo est, accipitris vultum præferens, ac Tryphonem hippopotami specie « conformatum jaculo subvigens. » Profert Clementem Alexandrinum, lib. 5 *Stromatum*, p. 561, dicentem : « Ideò Ægyptii ante templa ponunt sphingas, quia « doctrina, quæ de Deo, ænigmatica est et obscura. « Fortè autem quòd Deum oporteat amare et timere : « amare quidem, ut sanctis benignum et propitium : « timere autem, ut qui sit impiis justus inexorabiliter. « Feræ enim simul et hominis imaginaria sphinx significat. » Profert S. Gregorium Nazianzenum, oratione 2 in Julianum, quem deos et ritus Ægyptios honore prosequentem sic compellat, et per jocum irridet : « Unum solum in rebus tuis est, quod veneracionem mereatur, nimirum honores illi qui apud « Ægyptios Nilo per Androgynos habentur, et Isides, « et Apides, cæteraque omnes bestie, ex diversis generibus conflatae quas confingis et pingis. » Hæc certè testimonia non probant hujusmodi simulacra multiformia apud Ægyptios ante legem Moysi à Deo datam in usu fuisse, et Moyses Cherubinos arce ad morem imaginum et symbolorum Ægyptiorum efformasse. Si quæ esset ergo Cherubinis arce cum Ægypti symbolis et hieroglyphis cognatio, ea in diaboli æmulationem refundenda esset, qui, ut divinum cultum sibi arrogavit, ita divini cultus instrumenta, ritusque sacratissimos, cum hos et illa corrupisset atque adulterasset, ad idololatricæ pompam transtulit. Sicut verò inane est quod ex formâ Cherubinoꝝ struit Spencerus ad hypothesin suam confirmandam, ita et quod ex sine petit argumentum. Quanvis enim Cherubim divinæ præsentie et majestatis symbolum essent, et ex propitiario quod aliis suis obumbrabant, Deus ad Moysen loqueretur, non erant neque credebantur Dei sedes et habitacula, sicut simulacra in gentilium templis posita deorum sedes ab Ethnicis habebantur, quibus deos per magicos characteres et superstitionis dedicationem includi credebant, et alligari, ut constat ex Porphyrio apud Eusebium, lib. 3 *Præparationis Evangelicæ*, cap. 15, ubi de Heecate sic loquitur : « Neque tantum istos sibi characteres placere, verum « etiam iis sese circumscribi, subjectaque imagine, « sacro veluti domicilio, contineri declaravit. Nec enim « terra, nisi sacra fuerit, deos ferre ac sustinere queat : « sacro autem illa est, quæ divinam capit imaginem :

« eaque sublata, id quod in terris numen retinebat, « illicò dissolvitur. » Hinc illa Gentilium apologia apud Arnolium, lib. 6 : « Nos neque ara, neque auri « argentique materiam, neque alias, quibus signa « confiant, cas esse per se deos et religiosa decernimus numina ; sed eos in his colimus, eosque veneramus, quos dedicatio infert sacra, et fabrilibus efficit habitare simulacris. » Hinc Pseudo-Trimegistus, in Asclepio, simulacra deorum corpora fuisse ait, qui magicis quibusdam consecrationibus ad corpora illa inhabitanda et animanda cogebantur, ut refert S. Augustinus, libro 8 de Civitate Dei, cap. 25. *Status*, inquit, *ò Asclepi, videsne quatenus tu ipse diffidas? Status animatas sensu et spiritu plenas, tantaque facientes et talia, status futurorum præcias, etc.* Asserti certè absque temeritate et impietate non potest Cherubinos propitiarii ad istorum simulacrorum imitationem, et ob similem finem expressos.

Ex Dæmonis igitur æmulatione, quadriformes arce Cherubinos non tam exprimere quàm interpolare in idololatrico cultu gentientis, originem traxerunt quadriformes genii, quos supremo numini *Hempta*, pro quo Plutarchus *Emet* dicit, stipatores et nuntios tribuebant, referente Kirchero, p. 3, Sphingis Mysticæ de Mumis, cap. 4. Quorum primus Ilorus sub pueri formâ, mundi sensibilis geniale numen significat. Secundus caninâ facie, vigilantissimum Anubicæ seu Hermeticæ œconomicae præsidem refert. Tertius vultu accipitrino, quem Thæstum vocant, cornu etiam Hammonis insignitus, solarem calorem, et in mundo inferiori fecunditatem designat. Quartus leoninâ facie formidabilis, *Horapha*, id est, Hylei mundi, sive totius humidæ naturæ moderatorem adumbrat. Audierant scilicet Ægyptii supremo Hebræorum Numini, qui *Deus Emet*, sive *Veritatis*, in propitiario arce fœderis thronum suum habenti, angelos assistere, mandatorum ipsius in orbe universo administratos, sub Cherubinoꝝ emblemate, quorum facies erant quadriformes, hominis, leonis, bovis, aquilæ. Quamobrem et ipsi *Hempta* supremo, quod sibi finxerunt, numini, quadriformes genios velut stipatores sive administratos adjunxerunt, quorum unus pueri formam, alter caninam faciem, tertius accipitris, quartus leonis vultum haberet.

XV. Altare holocausti ex lignis *Setim* construi, et laminis æneis operiri Deus jussit, Exodi 27 et 38, 1 ; altare verò thymiamatis ex lignis ejusdem speciei compingi, et auro purissimo vestiri, Exodi 30, 1, 2, 3. Verùm intus lapidea fuisse hujusmodi altaria, vel terrea, necesse fuit, secundum Dei mandatum, Exodi 20, 24, 25 : *Altare, inquit, de terrâ facietis militi, et offeretis super eo holocausta, et pacifica vestra, oves vestras, et boves in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei : ventiam ad te, et benedicam tibi. Quòd si altare lapideum feceris militi, non edificabis illud de scetis lapidibus : si enim laveris cultrum super ea polluetur.* Templi Hierosolymitani altare ex lapidibus non scetis, sed impolitis edificatum, testantur Hechateus apud Josephum, lib. 1 contra Appionem, et

Philo Judæus, lib. de Victimis offerentibus. Unde et Macchabæorum 4, 47, dicitur : *Et acceperunt lapides integros secundum legem, et edificaverunt altare rorum secundum illud quod fuerat prius.* Legem de altari terreo, vel ex lapidibus tumulario opere collecti, de iis præsertim altaribus intelligendum, quæ ob causam extraordinariam ad tempus aliquod struebantur, qualia à Moysè Exodi 24, 4, à Josue, Geodeone, Samuele, Eliâ, extra ordinem erecta sunt, viri censent eruditi : et ad ea præcipue tempora respectum habere, quibus Israelite in deserto oberraverunt ; ubi mutatae subinde sedes iis altaria nova struendi necessitatem attulerunt. Hujus rationis auctor Theodoretus, questione 44 in Exodum : « Nemo, credo, negabit ; inquit, quin uterentur ferreo, qui ligna tabernaculi concinnabant, itidem qui aurum, argentum, aut res fabricabant. Quòd autem et sacerdotes gladiatorum auxilio victimas immolabant, excoerabant et dividebant, hoc quoque arbitror extra controversiam esse. Quærendum ergo nunc est quò pacto ferrum non polluebat hæc universa, lapides autem sectos polluebat. Certum quidem est quòd alia ex alis adstruit. Etenim quia Israelitæ quædraginta annos permanserunt in deserto, contingenter abeuntes et loca mutantis, idècò vetat è lapidibus fabricatis altaria construi : ne cum hi terram promissam obtinuissent, in aris illis vicini demonum sacrificia celebrarent. Idècò præcipit ex terrâ, aut è lapidibus, quales natura produxit, altaria construi. Nam utrumque facillè dissolvitur. Porro lex ipsa docet post adificatum templum non fuisse alibi sacrificare. Si verò lex sacrificare vetabat extra templum, eadem ratione altare construi prohibebat. Unde ad convincendos impios, cum Elias ille magnus in monte Carmelo sacrificare coactus esset, lapides nativos composuit totidem numero quot erant tribus, et super his victimam obtulit, ut quam citissimè dissolvi posset adificium illud, et nemo alius in eo loco sacrificium offerret. » Hanc legem de altari ex terrâ, vel ex lapidibus asperis rudibusque et ferro intactis construendo, Deum tulisse in remedium idololatriæ, quia idololatræ tunc temporis altaria sua ex lapidibus cæcis adificabant, consert Maimonides in More Novechim, p. 5, cap. 45. Idemque docet S. Thomas, primâ secundæ, questione 102, articulo 4, ad 7, et ante ipsum Guillelmus Parisiensis libro de Legibus, cap. 2. Quanquam et Gentiles ipsi, demone Dei emulo suggerente, altaria è terrâ, seu viridi cespite, sive ex aspero et impolito lapide, numinibus suis frequenter extruxerint. Testis Apuleius, libro 7 de aureo Asino : *Aram, inquit, cespite virente Marti deo faciunt.* Testis Lucanus, lib. 9 :

... *Erexit subitas congestu cespitis aras.*

Testis Tertullianus, Apologetici capite 25 : « Etsi à Numâ concepta est curiositas superstitiosa, nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat. Frugi religio et pauperes ritus, et nulla Capitolia certantia cœlo, sed temeraria de cespite altaria, et vasa adhuc Samia, et nidor ex

illis, et Deus ipse nusquam. » De lapidibus, solius nature manu formati, vel truncis informibus ad aras construendas, vel simulacra Deorum effingenda adhibitis, testis est Arrianus in Periopl. p. 1, ubi urbis Trapezuntis memorandam referens : *Stant ibi adhuc aræ, inquit, quanquam ex aspero et impolito lapide, quo fit ut litteræ illis incisæ minime sint notæ atque illustres.* Testis Pausanias in Achaicis : *Apud Græcos, inquit, instituto veteri receptum erat, deorum honores lapidibus rudibus imaginum loco exhibere.* Testis Tacitus, lib. de Moribus Germanorum, quorum lucos et memora postquam commemorasset : *His, inquit, simulacra Deorum addita, id est, statuae è stipitibus rudibus et impolito robore.* Testis Lucanus Massiliæ obsidionem describens :

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo.

Arboribus suis horror inest : tam plurima nigris

Fontibus unda cadit, simulacraque mista Deorum
Arte carent, cæcisque extant informia truncis.

XVI. Vetuit etiam Deus, ne ad altare suum per gradus ascenderetur, Exodi 20, 26 : *Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitude tua.* Legem hanc temporariam tantum fuisse, et peregrinationi Israelitarum in deserto accommodatam, quidam interpretes opinantur : siquidem abare templi Salomonici decem cubitos altum (1 Paralipomenon 4, 4) gradus necessariò habuit, quibus ad illud ascenderetur ; et Ezechielis altare gradibus instructum fuisse, probant expressa prophete verba cap. 43, 17. Alii censent Judeos terram in circuitu altaris uniformiter in altum sustulisse, adeò ut sacerdotibus non per gradus, sed per tramitem leniter acclivem ad altare ascendentibus, omnis verenda denudandi metus et occasio tolleretur. Ita Josephus, lib. 4 Antiquitatum, cap. 8, Abulensis et Ribera : alii arbitrantur Decem gradus perpetuos altari immobiliter adherentes vetuisse : sacerdotem verò sacris operantem, scabellum, pontem, aut fabricam aliquam ligneam pedibus suppositam habuisse. Ita Chaldaica paraphrasia Jonathanis, S. Augustinus, questione 115 in Exodum, Hugo cardinalis et S. Thomas. Alii existimant Deum non gradus omnes, sed gradus multos, altos, pompe, non usui deservientes, in altaris sui structurâ prohibuisse, ut Judeos à gentiliu ritu removeret, qui in altaribus sublimibus sacrificabant, quæ Scriptura vocat *Excelsi* simpliciter, et eo nomine exaceratur, Levitici 26, 30 : Numerorum 35, 52 ; Ezechielis 6, 3 ; Osee 10, 8. Amos 7, 9. Volunt itaque nominis minime obscuri interpretes, legem altare tantum prohibere, ad cujus apicem gradibus altis, et eruribus operosè divaricatis ascendebatur, quale describitur à poetâ templum Junonis.

... *Donis opulentum et Numine Divæ,*

Ænea cui gradibus surgebant limina.

Ita Villalpandus in Ezechielis, cap. 45, et Pineda, lib. 7 De Rebus Salomonis, cap. 10. Favet ratio legi adjuncta : *Ne, inquit, reveletur turpitude tua.* Fieri enim facile potuit ut sacerdos in altum ascendens, auditum suam populo inferiori spectandam præberet, si

ventus paulò vehementior tunicæ demissæ lacrimas autolleret, aut cruribus nimis explicatis feminalia sua rumperentur. Hoc igitur institutum fuit ad *excludendam idololatriam*. Nam in sacris Priapi sua pudenda gentiles populo denudabant. Verba sunt S. Thomæ, primæ secundæ, quæstione 102, articulo 4 ad 7. Peoriz, seu *Beelphegor*, qui et *Priapus*, cultum solà pudendorum coram ejus idolo denudatione peragi potuisse, constat ex paraphrasi Chaldaicâ Jonathanis in Numerorum 25, 1, 2, ex Gemara et ex Maimonide in *Mora Nevochim*, p. 5, cap. 55. Idque innuisse videtur Osee, cap. 9, 10: *Ipsi autem, inquit, intraverunt ad Beelphegor, abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.*

§ IV. De vestibus sacerdotilibus, ac de Urim et Thummim.

I. Sacerdotales vestes quædam erant sacerdotibus omnibus communes, aliæ summo sacerdoti seu pontifici propriæ. Exodi 28 describuntur, et à Josepho, lib. 3 Antiquitatum, cap. 8. Communes erant sacerdotum atque pontificum vestes: 1° *Linea feminalia*, usque ad genua et poplite demissa, quibus pudenda tegerentur. Horum superior pars sub umbilico vehementer adstringebatur, ut si, quando mactarent victimas, tauros et arietes traherent, portare onera, exterisque ministeriis incumbere, etiam forte laborarentur, et casu femora detegerentur, partes obscenæ non apparerent. Ita sacerdotum honori et Sacrorum reverentiæ à Deo consultum est. Nam et sacerdotes ludibrio vulgi expositi fuissent, et sacra in contemptum abiissent, si spectaculum aliquod inhonestum in sacris contigisset. Refert Josephus hujusmodi feminalia ex bysso retortâ ob fortitudinem solere contexti, et postquam incisa fuerint, acu consui: non enim posse in telâ hujuscemodi fieri.

II. Secundum indumentum genus erat *Tunica talaris*, *linea*, quam et Byssinam Josephus appellat. Hæc adhaerebat corpori, et tam arcta erat, et strictis manicis, ut nulla omninò in veste ruga esset. Commoda hæc vestis erat ut sacerdotis sacra ministeria expedite obirent. Solent, inquit S. Hieronymus, epistolâ 128 ad Fabiolam, et militantes habere lineas, quas et camisas vocant, sic aptas membris et strictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum vel ad prælia, dirigere jacula, tenere clypeum, ense librare, et quòcumque necessitas traxerit. Ergo et sacerdotes parati in ministerium Dei utuntur hæc tunicâ, ut habentes pulchritudinem vestimentorum, nudorum celeritate discurrant. Lineas sacerdotum Hebræorum tunicas imitati sunt linigeri Isis in Ægypto sacerdotibus, de quibus Juvenalis, satyrâ 6:

Qui grege linigero circumdatus et grege catvo.

Et Apuleius in Apologiâ: *Mundissima lini seges inter optimas fruges terra exorta, non modò indutui et amictui sanctissimis Ægyptiorum sacerdotibus, sed aperti quoque inde rebus sacris usurpatur.* Sacerdotes, qui Ammonis sacra in templo Gaditano procurabant, Silius Italicus ita describit, lib. 5:

Femineos prohibent gressus, ac limine curvos.

Setigeros arcere sues, nec discolor ulli

Ante aras cultus, velantur corpora lino.

In aliarum etiam gentium sacra lineæ vestis usum invexit diabolus Dei æmulus. Deæ Syriæ sacerdotes veste candidâ ornatos sacris operam edisse, testis est Lucianus, lib. de Deâ Syriâ. Junonis etiam famulas, illius sacra gestantes candidis vestibus velatas describit Ovidius.

More patrum, Sanctæ velatæ vestibus albis,

Tradita supposito vertice sacra ferunt.

Probabilitate certè caret Spenceri sententia, libro 5 de Legibus Hebræorum ritualibus, dissertatione 1, asserentis, lineam Hebræorum sacerdotum vestem ab antiquo gentium, aut Ægyptii more deducendum esse. Nam sacerdotales vestes, symbola sanctitatis, Deum ex diaboli officinâ fuisse mutatum, quis sibi persuadet? De mandato sacerdotales vestes factas esse Scriptura sacra testatur, Exodi 58: *Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam et decorem. Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ ut faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi. Hæc autem erunt vestimenta quæ faciunt, etc., tunicam lineam strictam, etc. Faciant vestimenta sancta fratri tuo Aaron et filiis ejus, ut sacerdotio fungantur mihi... Porro filiis Aaron tunicas lineas parabis, et balteos et tiaras in gloriam ac decorem.* Ad sacerdotum Ægyptiorum morem Deum respexisse, neque Scripturam, neque Patres asserunt. Lini feracissima fuit Ægyptus, lino Ægypti sacerdotes ipsaque numina ornabantur, fateor: sed non probat Spencerus, neque probare potest, ante Moysen Ægyptios vestem lineam in sacris adhibuisse. Herodotus, Apuleius, Plutarchus, Plinius, Juvenalis, Ovidius, Martialis de Ægyptiorum sui temporis more ac ritibus fidem faciunt, sed hujusmodi moris ac rituum originem non aperiunt, aut antiquitatem indicant. Auctores sunt denique Moysè longe recentiores. Quanquàm etsi Ægyptiis Moysis ætate jam in more fuisset lineæ vestis in sacris usus, id non probaret vestis sacerdotalis originem ex Ægypto derivandam esse: cum à Patriarchis acceptum hunc ritum sit verisimilius, qui Deo intus docente didicerint, quod dixit postea Plato: *Colorem album præcipuè decorum Deo esse*; et hoc ritu significasse puritatem animi et corporis quæ sacra tractari et administrari debent.

III. Tertium indumentum genus utriusque ordinis sacerdotibus commune, est balteus seu zona, aut cingulum textum subtegmine cocci, purpure, hyacinthi, et stamine byssino, ob decorem et fortitudinem, atque ita polymitâ arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbitraris. Lineam tunicam inter umbilicum ac pectus hoc stringebant baltheo, qui quatuor digitorum habens latitudinem, et ex unâ parte ad crura dependens, cum ad sacrificia cursorum expeditior opus erat, in levum humerum retorquebatur. Sic illum describit Josephus et S. Hieronymus. Hunc vestes lineas circa pectus cingendi morem Ægyptii quoque sacerdotes

imitati sunt, Apuleio teste, lib. 2 de aureo Asino, ita scribente: *Illā lineā tunicā mundatē amictā, et rubēd fasciōlā prōnientē, altiusculē sub ipsas papillas succincta*, etc. Ab Ægyptiis sacerdotibus hunc cingendū ritum Hebræos accēpisse non probatur. Sacratōrem ac planē divinam ejus originem fuisse colligere est ex Apocalyp̄tica Visione, Apocalyp̄sis 15, 6, ubi septem angeli de templo exeuntes describuntur *vestiti lino munito et candido, et præcincti circa pectora zonis aureis*. Et Apocalyp̄sis 1, 15, S. Joannes vidit in medio septem candidelaborum aureorum *similem Filio hominis, vestitum podere, et præcinctum ad mamillas zonā aurēā*. Ratio litteralis cur ita cingentur sacerdotes erat, ut magis expediti essent ad sacra ministeria obeunda, et ne zona mediū corpus stringens sudorem provocaret, et sacre vestes impurā et malē olentes ex attracto sudore redderentur. Quod indicare videtur illud Ezechielis 44, 17, 18, ubi sacerdotum vestes Deus describit: *Cinque ingredientur, portas atrii interioris, vestibus lineis induentur... Vitte lineæ erunt in capitibus eorum, et feminaliū lineæ erunt in lumbis eorum, et non accingentur in sudore*.

IV. Quartum genus vestimentū sacerdotibus omnibus communis, est *Tiara*, seu rotundum pileolum. Non habebat acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegebat, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquebat; atque ita in occipito vittā restrictus erat, ut non faciliē laberetur ex capite. Erat autem byssinus, et sic fabre opertus linteolo, ut nulla acūs vestigiā extrinsecūs apparerent. Ita post Josephum S. Hieronymus.

V. Quintum indumentū sacerdotalis genus, pontifici proprium, erat *Tunica talaris, tota hyacinthina*, ex lateribus ejusdem coloris assutas habens manicas, et in superiori parte, quā collo induebatur, aperta, oris firmissimis ex se textis, sicut feri solet in extremis vestium partibus, ne faciliē rumperetur. In extremā parte, id est, ad pedes septuaginta duo erant tintinnabula, et totidem mala punica iisdem contexta coloribus. Inter duo mala punica unum tintinnabulum aureum interjacebat. Ratio legis redditur, Exodi 28, 15: *Ut audiat sonitus quando Pontifex ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur*. Ratio litteralis erat ut ad sanctuarii, Deique in sanctuario residentis reverentiam cūm pontifex ipse, tūm sacerdotes reliqui, Levitæ ac populus excitarentur. Typica, seu allegorica, ut Evangelii prædicatio per orbem universum significaretur, interprete S. Cyrillo, lib. 2 de Adoratione in spiritu et veritate, pag. 387. *Id quoque, inquit, symbolum est illius sacrularis atque sapientis dispensationis, divinæ, inquam, atque Evangelicæ prædicationis quæ prope modum universæ urbes circumsonant, cūm propter nos introivit in sancta sanctorum, æternā redemptione inventā summus ille sacerdos immaculata victima: Unā enim oblatione consummavit in perpetuum sanctificatos, Hebr. 11. Sunt autem minimè obscure anigma prædicationis quidem salutaris illi ex auro facta tintinnabula, urbium autem ma-*

*logranata... Ut enim urbs uno illa quidem extrinsecūs muro circumdatur, longè autem plurima intra se domicilia continet, eodem quoque modo malum granatum uno extrinsecūs putamine cingitur, sed interioris grana subtilibus tunicis tanquāmur muris inter se distinguuntur, ac propè dixerim, per domicilia colliguntur... Tintinnabulum igitur singulis malorum granatis adjunctum est: nam et unicuique urbi suus magister, qui divinarum disciplinarum sonitu atque concentu Salvatoris nostri in sancta sanctorum ingressum omnibus declarat. Impendebat autem mortis metus iis, quibus sacerdotis munere in tabernaculo fungi demandatum erat, nempe Aaron, nisi tintinnabula maximè circumstreperent. Est enim silentium doctoribus inprimis periculosum. Idque perspicuè illud est quod Paulus ait: VÆ ENIM MIHI EST, NISI EVANGELIZAVERO. Rationem omninò moralem affert S. Hieronymus, Epistolā 128 ad Fabiolam, de veste sacerdotum; inquit: *Debet esse scientia et eruditio pontificis Dei ut et veritas ejus, et motus, et et universa vocalia sint. Veritatem mente concipiat, et toto eam habitu resonet, et ornatu, ut quidquid agit, quidquid loquitur, sit doctrina popularum. Absque tintinnabulis enim et diversis coloribus, et gemmis, floribusque virtutum, nec sancta ingredi potest, nec nomen antistitis possidere.**

A sacerdotis summi campanulis seu tintinnabulis originem accēpere sinistra et crepitacula apud Ægyptios, aliasque gentes, dūm sacra falsis numinibus fierent, insonantia; suggerente dæmone Dei æmulo. Hinc Martialis Isidis sacerdotes *sistratum turbam* vocat. Ipsaque Ægyptus terra *cymbali orarum*, sive (ut habet Vulgata) *alarum* dicitur, Isai. 18, 1. Cymbalum autem orarum, ut observat Bochartus in Phaleg., lib. 4, cap. 2, phrasi Hebræā cymbalum est, cujus in lateribus sunt oræ seu margines, id est, sistrum. Sistrum enim est cymbali species non minùs tinnula quàm vulgare cymbalum. Hinc Ovidius, lib. 1 de Ponto, elegiā 1:

Jactantem Pharia tinnula sistra manu.

Et Apuleius, lib. 11 Metamorphoseon: *Æreis et argenteis, imò verò aureis et jam sistris argutum tinnitum constrepentes.*

Sed in eo differt sistrum à vulgari cymbalo, quod, cūm rotundum fuerit cymbalum, sistrum fuit ovali formā cum certis oris seu marginibus, ex quibus appensa tintinnabula argutum strepitum concussu edebant. Sanè verisimilius, consultius ac religiosius ad æmulationem dæmonis hi Ægyptiorum sen gentium aliarum ritus referuntur, quàm à receptā cultūs Ægyptiaci pompā tanquām primo exemplari cum Spencero deriventur. Hinc illud Plutarchi de sacerdote maximo Judæorum loquentis, Symposiacoa lib. 4, questione 5: *Multa tintinnabula dependent de veste, quæ inter ambulandum strepitum edunt, et prout apud nos hodiè sonitibus utuntur inter sacrificia.*

VI. Sextum indumentū genus, soli pontifici conveniens, erat *superhumeralis*, Hebræis *Ephod* dictum, Ephode simplicium sacerdotum longè pretiosius et

formâ præstantius. Istud enim simplex erat et lineum, ad cuius similitudinem parvulus Samuel, Levitici ordinis, Ephod indutus erat, ut narrat sacer historicus Reg. 2, et David ante arcam Domini accinctus erat Ephod lineo, ut habetur 2 Reg. 6, 14. Ephod autem seu superhumeralis pontificium, palliolium erat ex auro et hyacintho, et purpura, coccoque his tincto, et bysso retorta, et pere polymito contextum, mirâ pulchritudine et fulgore præstringens oculos. Contra pectus nihil contextum erat, ut locus *Rationali* relinquere-
retur. In utroque humero singulos habebat lapides clausos et strictos auro: quos Aquila, Symmachus, Theodotio, et Latinus interpres *Oncychnos* vocant: Septuaginta *Smaragdos*; Josephus *Sardonias*, cum Hebræo et Aquilâ castroquin consentiens, ut vel colorem lapidum, vel patriam demonstraret. Singuli sculpti erant et cælati senis patriarcharum, à quibus Israel tribus appellatae sunt, nominibus; in dextro humero majores filii Jacob, in levo minores scripti erant; ut *Pontifex ingrediens Sancta sanctorum nomina populi, pro quo rogaturus erat Dominum, portaret in humeris*, inquit S. Hieronymus; ut etiam patriarcharum virtutes in memoriam revocarent, cum Pontifex, tum populus, et illas imitari studerent, ut exponit Beda; ut denique significaretur sacerdotem infirmitates populi tolerare debere compatiens charitatis affectu, ut exponit S. Thomas primâ secundæ, questione 102, articulo 5, ad 8.

VII. Septimum indumentum, mensurâ quidem parvum, sed cæteris sacratius, Hebræicè *Osen*, Græcè *ὄργανον*, Latinè *rationale* appellatur. Pannus erat brevis, ex auro et quatuor coloribus textus, hoc est, iisdem quibus et superhumeralis, habens magnitudinem palmi per quadrum; et duplex ne faciliè rumperetur. Intexti erant ei duodecim lapides mirâ magnitudinis atque pretiâ, per quatuor ordines. In primo ordine, sardius, topazius, smaragdus coruscabant. Ceru-
num pro smaragdo Symmachus transtulit. In secundo ordine, carbunculus, saphyrus, jaspis. In tertio lycu-
curius, achates, amethystus. In quarto chrysolitus, onichinus, berillus. Lyncurium pro hyacintho positum, sanctus Hieronymus conjicit. In his lapidibus sculpta erant duodecim tribuum Israel nomina, in singulis singula. Sub horum nominibus et specie, virtutis vel ordo, vel diversitas indicabatur. Per quatuor rationalis angulos quatuor annuli aurei, quibus alii quatuor in superhumerali respondebant, ut vitis hyacinthinis, et catenis aureis rationale superhumerali necteretur, et quasi una textura videretur. *Rationale* *Judicii* vocatur, quod cor ac pectus tegetet, ornaretque, ubi rationalis facultatis est locus: in facultate enim rectè ac justè judicandi ratio continetur. Lapidis duodecim auro conclusi, in quibus universæ tribus descripte, sanctorum virorum figuram gerunt, qui tum splendorem habent, tum pretiosissimi sunt, et veluti lapides quidam electi, ac propemodum in Christi corde atque animo positi. Sunt enim planè digni qui commemorentur propter virtutis claritatem, dignitatenque sanctificationis. Auræe limbricæ è rationali pendentes significant,

De sanctorum hominum cætu maxinum et infinitum rerum præclarè gestarum examinem propè suspensum videri: ideoque David Ecclesie ornatum in sinibus esse dicit. Rationalis cum superhumerali connexio, significat, Christo interposito mediatore, superis infra esse connexa: Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, ut Scripturæ tradunt, et angelorum cætu humanam naturam charitatis vinculo devinxit. Ternorum lapidum per quatuor ordines dispositio, orum qui in Christi corde ac memoriâ habentur, fideli firmitatem nobis adumbrat. Nam fidei signum est, quod terni et tanquam in trinitate dispositi sunt; firmitatis autem quod eâ figurâ conformati, quæ quadrata esset, et paribus undique lateribus. Ita S. Cyrillus Alexandrinus, lib. 2 de Adoratione in Spiritu et Veritate, p. 384 et 385.

VIII. Rationali Deus incidit jussit *Urim et Thummim*, ut habet textus Hebræus sic ad verbum translatus: Et dabis ad pectorale judicii *urim et thummim*, et erunt super cor Aaronis, cum ingressus fuerit coram Domino (id est, in Sancta Sanctorum), et portabit Aaron judicium filiorum Israelis super cor suum coram Domino jugiter (Exod. 28, 30): *Urim ignes vel lumina*: *thummim perfectiones, integritates* significare, ferè convenit inter eruditos. Septuaginta interpretes *urim* et *thummim* transtulerunt *Demonstrationem et Veritatem*: sic enim habet eorum Versio: Καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὸ λογίον τῆς κλερώσεως τῶν θύλων καὶ τὴν ἀλήθειαν. Et impones super rationale judicii demonstrationem et veritatem: sic enim habet eorum Versio: Καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὸ λογίον τῆς κλερώσεως τῶν θύλων καὶ τὴν ἀλήθειαν. Et impones super rationale judicii demonstrationem et veritatem. Chaldaica paraphrasis *Onkelosi* servat nativas voces *Urim et Thummim*. Aquila et Theodotio eas per *φαντασμοὺς καὶ τελειώσεις*, id est, *illuminationes et perfectiones* interpretantur. Syriacus *Lucidum et perfectum* reddit: Et ponit super thoracem judicii lucidum et perfectum. Arabs: Et ponet in thorace præparato dilucidationes et certitudines. Vulgata nostra, *urim et thummim* reddit, *doctrinam et veritatem*. Sic enim habet: Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino: et gestabit judicium filiorum Israel in pectore suo, in conspectu Domini semper. Ex hæc versionum varietate non magis quàm ex Hebræo textu innotescit, quid illud sit quod Deus rationali apponi vel inseri jussit, et quod Moyses nominibus *urim* et *thummim* significavit. Cùm enim reliquarum omnium vestium sacerdotium materia, forma, factura describantur accuratè Exodi 28, de his solis nihil hujusmodi expressis ac disertis verbis præscribitur: cæteras per artifices Deus fieri jubet: de his verò soli Moysi præcipit: *Et indes pectorali Urim et Thummim*: sive, ut habet vulgata versio: Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem. Cap. 39 Exodi, ubi recensentur singillatim pontificalia et sacerdotalia vestimenta à Beselele et Ollabo secundùm mandatum Dei Moysi datum collecta, nulla *urim* et *thummim* constructi, vel contexti, aut insculpti, vel inscripti rationali mentio habetur. At Levit. 7, ubi consecratio Aaronis seu pontificis describitur, v. 8, dicitur: *Et superimposuit ei pectorale, et indidit pectorali Urim et Thummim*. Sive, ut habet Vulgata: *Super-*

humeralis aptavit rationali, in quo erat doctrina et veritas.

IX. De usu URIM et THUMMIM, eorumque notione generali, eruditi consentiunt. Certissimum Dei oraculum fuisse censent, per quod Deus in rebus gravibus, dubiis et inopinatis, Ecclesiæ vel Reipublicæ salutem spectantibus, à rege aut principe, vel Synedrio interrogatus, quæ facere oporteret, per summum sacerdotem revelabat. URIM et THUMMIM in hunc usum divinitus instituta fuisse, demonstratur ex Scripturâ sacrâ. Cùm enim Deus Moysi mox morituro præcepisset ut manum Josue duci populi designato imponeret (Numerorum 27) addit: « Et stabit coram Eleazaro sacerdote, et omni multitudine: et dabit ei præcepta cunctis violentibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel. Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum. » Textus Hebræus habet: « Et coram Eleazaro sacerdote stabit, et interrogabit eum de judicio URIM, juxta os ejus ingredientur, ipse et omnes filii Israelis, et tota congregatio. » Abiathar sacerdotem Deum nomine Davidis per Ephod (quo nomine Urim et Thummin ab eo indivulsa intelliguntur) consultuisse narrat sacra Regum historia, lib. 1, cap. 23, 9, 10, 11, 12. Cùm David rescisset, inquit, quia prepararet ei Saul clam matum, dixit ad Abiathar sacerdotem: *Applica Ephod. Et ait David: Domine Deus Israel, audivit famam servus tuus, quoddam disponat Saul venire in Ceilan, ut evertat urbem propter me: si tradent me viri Ceilæ in manus ejus? Et si descendet Saul, sicut audivit servus tuus? Domine Deus Israel, indica servo tuo. Et ait Dominus: Descendet. Dixitque David: Si tradent me viri Ceilæ et viros qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent. Et cap. 30, 7, 8: Confortatus est autem David in Domino Deo suo. Et ait ad Abiathar sacerdotem: *Applica ad me Ephod. Et applicavit Abiathar Ephod ad David, et consulit David Dominum dicens: Persequar latrunculos hos, et comprehendam eos, an non? Dixitque ei Dominus: Persequere; absque dubio enim comprehendes eos, et excuties prædam.* Lib. 1 Esdræ, cap. 2, narratur quod cùm sacerdotes nonnulli recens è captivitate reduces, nomina sua in genealogiis reperire non potuissent, Esdræ mandato cautum sit, ut non concederent de sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos doctus, atque perfectus: sive (ut Hebræus textus habet) donec extaret sacerdos cum URIM et THUMMIM, id est, donec Deus oraculo determinaret utrum è familiâ sacerdotali originem traxissent. Hunc usum Urim et Thummin confirmat Josephus, lib. 5 Antiquitatum, cap. 9, ubi Rationale à grecis Judaicæ religioni non infensus Oraculum vocari testatur. Idem confirmat summus Hebræorum consensus, qui omnes revelationis divinæ modos ad quatuor capita revocant: 1° Spiritum sanctum, cujus afflatu aliquis summis in negotiis et officiis derepente prodit, aptus ad loquendum, vel agendum ultra humanum modulum; 2° prophetiam, quæ et somnium et visionem complectitur; 3° filiam vocis, verbum scilicet de celo mediante angelo factum; 4° Urim et Thummin, quibus Deus personis*

publicis, de Ecclesiæ vel regni gravioribus negotiis ipsum consulentibus velut Deum ac regem Israelis, majestatis suæ placita declarabat, et de futuris eventis publicum bonum spectantibus certiores faciebat.

Ut autem de publicis duntaxat negotiis, à personâ publicâ, id est, rege, principe, vel duce, aut patre Domus Judicii, id est, Synedrii prasidie, URIM et THUMMIM consuli potuissent tradunt, ne divini oraculi auctoritas vilesceret, ac in abusum traheretur: ita solo pontifice mediante, velut divinæ voluntatis nuntio et interprete ordinario ad Urim et Thummin datum fuisse aditum asserunt. Solum pontifici Urim et Thummin Rationali indita circumferre licebat. Id ex Talmud Joma, cap. 7 ex R. Levi Ben Gerson, ex Seder Olam, cap. 14, ex Abarbanele in Deuteronomo, aliisque Hebræorum magistris, probat Buxtorfius in Historiâ URIM et THUMMIM, cap. 3. Id confirmatur et illis verbis Deuteronomii 33, 8, quibus Moses tribui Leviticæ benedicens, ob Aaronis meritum URIM et THUMMIM perpetua adprecat: *Urim et Thummin tua viro sancto tuo.* Ita quidem textus Hebræus, ubi Vulgata nostra habet: *Perfectio tua, et doctrina tua viro sancto tuo,* etc. Oraculum illud sub templo secundo defecisse tradunt Hebræi, quorum testimonia apud Buxtorfium, cap. 5, legi possunt. Salomonis temporibus conticuisse propugnat Spencerus, lib. 3 de Legibus Ritualibus Hebræorum, dissertatione 7, cap. 7, argumento præcipue negativo, ex silentio Scripturæ petito, in quâ Deum post Salomonis tempora quandoque per prophetas, nunquam per Urim aut Thummin de publicis negotiis consultum legimus. Id confirmat ex 2 Paralipomenon, cap. 34, 22, ubi Heleias pontifex Oldam prophetissam consuluit, cùm Josiæ regis animus in dubio hereret, et illa aliique de rerum eventu solliciti inter spem metumque vacillarent. Neutiquam autem credibile est, inquit Spencerus, Heleiam consilia circa regni dubium impetrandi causâ Oldam adire voluisse, si rationalis oraculum suo saltem tempore non conticuisset. Ille enim submissio pontificis officio loquæ sui dignitati minus consentanea videtur. Verum de re incertâ et obscurâ judicium suspendere consultius existimo.

X. Ratio litteralis cur URIM et THUMMIM Israelitico populo Deus dederit, multiplex afferri potest. Prima, ut Israelitis cultui suo magis adstringeret, qui ad oracula ariolosque gentium in vicinâ habitantium, insitâ quâdam futurâ cognoscendi libidine confugissent, et consequenter ad earundem ritus et idola defecissent, si sua ei defuissent oracula. Hanc rationem Origeni debemus, lib. 1 contra Celsum: « Gentibus, inquit, futurorum cognitionem potentibus ex oraculis, auspiciis, auguriis, ventrilocis, aruspiciis, Chaldæis, Genethliacis, quæ artes omnes apud Judeos sunt vetitæ, si ipsi nullum solatium habuissent è futurorum præscienciâ, certè impulsu humanâ quâdam futura cognoscendi libidine contempserunt res suas et nihil divini in se habentes. Nec alium post Moysen prophetam recepissent, transtugissentque ad oracula gentium, aut ipsi conati fuissent apud se aliquid simile instituire. » Secunda, ut divinæ præsentia

ac specialis providentiæ signum esset ac argumentum. Tertia, ut hoc oraculum divini imperii pignus esset ac testimonium. Cùm enim Deum de negotiis reipublicæ gravioribus consulenter, ipsum esse regem Israelis profitebantur, ut reverè erat. Unde Theodoretus, quæst. 14, in 1 Regum, Deum iratum fuisse ait, cùm regem petiisset populus: « Quoniam petitio erat præter legem divinam. Dominus enim Deus et Dei et regis implebat manus. Propheta autem erat administrator, et veluti quidam præfectus, aut magister militum, aut tribunus plebis. » Quarta, ad conciliandam summo sacerdoti reverentiam, qui oraculorum divinorum nuntius esset ac interpres. Id Ethnicis imitandum suggestit diabolus Dei æmulus. Suos enim pontifices, quos Deorum alloquiis dignos præ cæteris existimabant, muneribus Deo consulendi præposuerunt. Hinc Lucianus, lib. de Deo Syriæ, sermonem faciens de Apollinis oraculo, ait: « Summus sacerdos supplex accedens, interrogat illum de omnibus in dubio positis. » Hinc Julianus, Epistolarum p. 237: « Ego, inquit, quoniam sacerdotum patriorum factus sum pontifex, et oraculi Didymæi præfecturam jam sortitus sum, edico tibi ne quid eorum quæ ad sacerdotem magnum spectant totis tribus mensibus attingas. » Ratio verò typica URIM ET THUMMIM erat adumbratio prophetica eï pontificis JESU CHRISTI mediatoris Dei et hominum, per quem gratia et veritas facta est, imò qui veritas est, et lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum; et mysteria enarravit, utpote unigenitus qui est in sinu Patris; et omnia quæ audivit à Patre, apostolis suis, et per eos Ecclesiæ suæ nota fecit.

XI. De naturâ URIM ET THUMMIM varix sunt anticipæque cùm Hebræorum, tùm Christianorum sententiæ. Quidam censent Oraculum illud nihil aliud fuisse quàm duodecim gemmas rationalis cum inscriptis duodecim patriarcharum nominibus. In eâ fuisse sententiâ R. Azarias in Meor Enaim, cap. 50; Josephus, lib. 3 Antiquitatum, cap. 8 et 9; Nicolaus de Lyra, Tostatus Oleaster, Lipomanus, Ribera. Procopius in Deuteronomii 33 duos lapides fuisse censet, claritatem et veritatem representantes. Anastasius Nicænus, quæstione 38 in sacram Scripturam, putat fuisse adamantem qui summo pontifice in sacra sanctorum intrante, si populus peccato pollutus esset, nigresceret; si Deus illum punire decrevisset sanguinei coloris efficeretur; si non peccasset, albesceret ut nix: atque tempore Zachariæ patris S. Joannis Baptistæ insigniter splenduisse. Arias Montanus, sententiæ Procopii ad hærens, duos lapides lucidissimos fuisse existimat, à Deo immediatè productos, ac Mosi datos. R. Azarias his argumentis suam fultit sententiâ. 1. Quòd duodecim illæ gemmæ inditæ fuerint rationali, et ejus duplicationem repleverint, unde *Lapides impletionum* vocantur. 2. Quòd Moyses, Exodi 39, accuratè omnia vestimenta describens, rationalis quidem, sed URIM ET THUMMIM nullatenus meminisset: Levitici verò 8, ubi URIM ET THUMMIM commemorat, de duodecim illis gemmis sileat. Quod argumento est URIM ET THUMMIM nihil aliud fuisse præter gemmas ipsas rationalis. 3.

Quòd notissimum sit responsum per URIM ET THUMMIM datum, ex gemmis illis et litteris illarum egressum esse per lucem ex illis promicantem; unde *Illuminationes* dictæ sunt quasi *gemmæ lucentes*. 4. Maioridem in hæc propendere sententiâ ait, ex cujus suffragio maxima ipsi probabilitas accedat. 5. Addunt alii, cùm Moyses vestium sacerdotalium materiam et formam accuratissimè descriperit, illum pluribus etiam descriptorum fuisse URIM ET THUMMIM, si aliud à duodecim rationalis gemmis per illa intellexisset. Josephus, lib. 3 Antiquitatum, cap. 8, pontificium ornatum describens, gemmarum quidem in rationali fulgentium, URIM ET THUMMIM nullam fecit mentionem. Cap. 9, ubi de rationalis oraculo agit, gemmas tantùm insolito fulgore radiantes commemorat: « Per duodecim gemmas, inquit, quas in pectore pontifex insutas Esseni (id est, rationali) gestat, in bello victoriam prænuntiare Deus solebat. Nam prius quàm exercitus se moveret, tantus fulgor ex eis emicabat, ut toti populo facilè innotesceret adesse Deum, openque et auxilium suum invocantibus esse allaturum. Quapropter Græci quotquot à nostrâ religione non abhorrent, cùm hoc miraculum pro compertissimo habeant, ita ut negari non possit, Essena vocant *δὲναι*, hoc est, oraculum. Desiit tam Essen quàm Sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequàm hæc commentaremur, iratio Deo propter legum suarum prævaricationem. » Hanc sententiâ sugillat et ad fabulas rejicit sanctus Augustinus, quæstione 117 in Exodum, exponens illa verba: *Et impones super rationale iudicii demonstrationem et veritatem.* « Sic autem habet: Quid sibi hoc velit, vel in quali re vel metallo poneretur super rationale demonstrationis et veritas, quoniam talia dicit fieri in veste sacerdotis, quæ corporaliter sunt, invenire difficile est. Fabulantur tamen quidam lapidem fuisse, cujus color, sive ad adversa, sive ad prospera mutaretur, quando sacerdos intrabat in saneta; et hoc esse quod ait: *Et afferet Aaron iudicia filiorum Israel super pectus*, ostendens videlicet in illâ demonstratione et veritate, quid de illis judicaverit Dominus. Quanquàm possit intelligi demonstrationem et veritatem litteris impositam super *δὲναι*. » Cum S. Augustino sentit S. Thomas Primâ Secundæ, quæstione 102, articulo 5 ad 8 et 9. « Judæi, inquit, fabulantur, quòd in rationali erat lapis, qui secundùm diversos colores mutabatur, secundùm diversa quæ debebant accidere filiis Israel: et hoc vocant veritatem et doctrinam. » Antiqui tamen et doctissimi Patres hanc Hebræorum sententiâ ut maximè probabilem adoptarunt. In eâ fuit S. Joannes Chrysostomus, oratione 4 contra Judæos. « E lapidibus, inquit, qui erant in pectore summi sacerdotis (id vocabant declarationem), relucebat fulgor quidam futura significans. Itaque ne Judæi perfrictæ fronte hominibus imputarent suarum rerum vastationem, non solum civitatem Deus passus est dirui ac templa vastari, verùm etiam illa quæ cœlitus habebant originem, è medio sustulit, videlicet ignem, vocem,

« è lapidibus reddi solitum fulgorem, et hujus generis
 « alia universa. » In eadem sententiâ est Theodoretus,
 quæst. 60 in Exodum. « Supra pectus autem, inquit,
 « erat quod rationale vocabatur, tegens cor, partem
 « rationalem. Quod ipsum quoque duodecim lapides
 « habebat apparatus, diversis coloribus distinctos : at-
 « que ex his belli tempore cognoscebatur victoriane an-
 « clades immineret, ut perspicuum est ex Historiâ
 « regnorum. Nam cum alienigenæ coacto exercitu in-
 « vaderent populum Israel, ante confligere Saul non
 « est ausus, quàm victoriæ indicia perspexisset. *Appli-
 « ca*, inquit, *Ephod*. Deinde cum victoriam futuram
 « animadvertisset, addidit, *Exod. 28 : Contrahe Ephod*,
 « et ita populum armari jussit. Propterea cum dixisset
 « Deus omnium, et impones rationale judici supra pec-
 « tibus Aaron, et aptabis illud superhumerali, subjunxit :
 « *Et impones illi demonstrationem et veritatem*. Ac de-
 « monstrationem quidem appellavit indicia, quæ inde
 « petebantur; veritatem verò ipsam indiciorum certi-
 « tudinem. Cæterum non est ignorandum, Dominum
 « sapientissimum per signa corporea studuisse com-
 « modo eorum, qui crassioris adhuc erant ingenii, nec
 « percipere ea quæ intellectualia sunt poterant. »
 Hanc sententiâ tantis licet nominibus roboratam
 ratio non levis conculcit, ex ipso Scripturæ sacræ
 textu petita. Deus enim Urim et Thummim rationali
 jam perfecto et absoluto apponi jussit. At lapides in-
 seri voluit, cum adhuc rationale sub artificum manu
 versaretur. Istos à *Bezeleel* vel sociis; illa ab ipso
 Moysè. Postquàm enim Deus voluntatem suam de
 gemmis in rationalis palis includendis declarasset
 Exodi 28, tandem addit v. 30 : *Et dabis ad pectorale
 judicii Urim et Thummim*. Sive, ut habet *Vulgata* :
Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem,
quæ erunt in pectore Aaron quando ingredietur coram
Domino. Nisi verò à gemmis diversum quid fuissent
 Urim et Thummim, ad quid novo mandato sanxisset
 Deus ut hæc in rationali ponerentur, cum jam antea
 gemmas in illo disperi ad signi præcepisset? Scio He-
 bræos ad majorem inculcationem id factum commi-
 nisci. Sed cur majori inculcatione opus in gemmis,
 quàm in reliquâ rationalis et *Ephod*, ac aliarum ves-
 tium sacrarum texturâ? Cur etiam verbis obscuris et
 mysticis, non autem apertis et usitatis, contra com-
 munem hominum morem, res eadem inculcarentur?
 Denique *Siracides Ecclesiastici* 45, 12, 13, ubi ponti-
 ficis ornamenta describit, de rationali judicii, de Urim
 et Thummim; de gemmis insculpta tribuum nomina
 gerentibus, velut de rebus distinctis loquitur. « *Stolam*
 « sanctam auro et hyacintho, et purpurâ, opus texti-
 « le, viri sapientis, judicio et veritate præditi : torto
 « cocco opus artificis, gemmis pretiosis figuratis in-
 « ligaturâ auri, et opere lapidarii sculptis, in memo-
 « riam secundum numerum tribuum. »

XII. Alii volunt *URIM ET THUMMIM* fuisse scripturam
 vel sculpturam nominis tetragrammaton, cum certis
 quibusdam ejus per alia item nomina divina quadra-
 ginta duarum litterarum expositionibus, quas Moyses
 vel à Deo ipso scriptas, vel lapidibus insculptas acce-

perit, vel ipse ex divinâ revelatione scripserit, et du-
 plicationi rationalis inseruit. Ita auctor libri *Zochar*,
 Targum *Jonathanis* in Exodi 28, R. *Salomon*, R. *Levi*
Ben Gerson; *Nachmanides*, *Abarbanel*, et alii rabbini
 nec non cabalistæ plures, qui observant nomen Dei
 tetragrammaton duodecim variationes admittere per
 litterarum transpositiones; quæ omnes eandem signi-
 ficationem *Essendi* retineant, sine ullâ mutatione, in
 argumentum unitatis et immutabilitatis essentiæ divi-
 næ juxta illud *Malachie* 3, 6 : *Ego Dominus, non mutor*
 : ac proinde ejusdem etiam sint sanctitatis. Hæc
 duodecim nomina divina ab exteriori duodecim ratio-
 nalis gennarum parte fuisse iis insculpta : ita ut
 quemadmodum ab interiori parte nomen tribus, ita in
 parte aversâ nomen quoddam Dei insculptum fuerit,
 cujusque tribus quasi signaculum et sigillum : et divi-
 norum illorum nominum virtute, quando sacerdos sum-
 mus Deum per illa consulebat, et gemmas insolitum
 fulgorem emisisset, et ipsius sacerdotis animum illumi-
 natum fuisse. De his *Reuchlinus*, lib. 5 de *Arte*
Cabalisticâ, *Buxtorfius* in *Historiâ Urim et Thummim*,
 cap. 2. Addunt Talmudici, cum pontifex Deum con-
 suleret, facie in arcam obversa, litteras illas divinarum
 nominum in rationali tunc temporis plus solito splen-
 descentes, aut virtute divinâ protuberantes, Dei res-
 ponsum exhibuisse. Hæc sententiâ speciosum figmen-
 tum est; nullo Scripturæ sacræ, aut Patrum testimonio
 fulta est et cohonestata. 2. Incredibile est quòd in
 duodecim gemmis singularum tribuum nomina in-
 scriptis, divina adhuc tot litterarum nomina insculpi
 potuerint. 3. Quomodo responsum quandoque profu-
 xum, et eadem alphabeti elementa sæpè repetita pos-
 tulanus, per litteras, quæ semel duntaxat in rationalis
 verbis occurrebant, reddi potuit? 4. *Urim* et *Thum-
 mim* in templo secundo non fuisse consentiunt Hebræo-
 rum magistri, quo tempore, inquit R. *Azarias*, nomen
 tetragrammaton adhuc ipsis notum erat. Si ergo *Urim*
 et *Thummim* nihil aliud fuere quàm divini hujus no-
 minis scriptura vel sculptura, cur *Urim* et *Thummim*
 non scripserunt, vel insculperunt gemmis ratio-
 nalis?

XIII. Censent alii litteras ex nominibus divinis aut ex
 nominibus duodecim patriarcharum lucentes ac protu-
 berantes oraculum non perfecisse Spiritum sanctum,
 quo sacerdos simul cum rationali induebatur et illumi-
 nabatur, ut nosset quomodo litteræ sic lucentes vel pro-
 minentes combinandæ essent, ut hoc medio Dei consi-
 lium exploratum haberet, atque ad interrogata respon-
 deret. Ita *Maimonides* in *More Nevochim*, p. 5, cap. 43,
 R. *David Kimchi* in *Judicium* 20, et in 2 *Regum* 25. R.
Bechai in *Deuteronomio* 32, 8. Quam sententiâ *Antonius*
Mileus in poemate cui titulus est *Moses Viator*,
 p. 1, lib. 13, non invenustâ musâ sic expressit :

..... *Quoties de lege refert responsa sacerdos*
Consultus, requique vicis et publica fata.
Aut privata rogant dubiis in rebus egentes
Consilio, ac numen veneratî ritè precantur;
Pontifici adstiens summo præcordia pellit

*Spiritus, et gemmas arcano illuminat igne,
Instigatque animi fibras, et facta recludit:*

*Tum inquam moderante Deo, certissima fundit
Effata, et procut omnis abest ambagibus error.*

XIV. Existimant alii *urim* et *thummim* imagines quasdam astrologicas fuisse. In eam sententiam auctores Aben-Ezra propendit, quem R. Azarias meritò refellit. Divinum enim oraculum profanis hujusmodi figuris ut in imaginibus, ad supersticiosam divinationem pleurumque accommodatis constitisse, quis sibi persuadeat?

XV. Aliis incertum videtur quæ fuerint *Urim* et *Thummim* ratione materie et formæ spectata. Ita R. David Kimchi, in libro Schoraselim, R. Abraham Seba in Tzeror Hammor, et Aben-Ezra, quorum loca legere est apud Buxtorfium in historia *Urim* et *Thummim*, cap. 2.

XVI. Aliis probabilis videtur *urim* et *thummim* nihil aliud fuisse præter hæc duo verba: DOCTRINA ET VERITAS, rationali inscripta, quemadmodum laminæ aureæ, quam in fronte gestabat pontifex, inscriptum erat, SANCTUM DOMINO. Hæc opinio planior est et Scripturæ sacræ verbis magis conveniens, quibus perfecto rationali gemmisque, annulis et catenis aureis ornato, atque cum Ephode conjuncto, ita ut separari nequeant, additur: *Pones autem in rationali judicii doctrinam et veritatem: quæ erunt in pectore Aaron, quando ingreditur coram Domino.* Censent autem hujus opinionis vindices duas illas voces rationali inscriptas non fuisse divinum oraculum, sed indices oraculi: non instrumentum, sed causam moralem, vel conditionem sine quâ non fieret hoc genus revelationis; summo sacerdoti Ephode et Rationali, cui *doctrina* et *veritas* inscriptæ erant, induto, Deumque coram arcâ consulenti, Deum revelasse placita sua quæ populo denuntiaret. Nec tamen illi semper contigisse, sed cum Deo visum est. Unde 1 Regum 28, 6, ubi de Saûle dicitur: *Consultavitque Dominum, et non respondit neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas;* pro his vocibus *neque per sacerdotes*, in hebræo habetur, *neque per Urim*. Hanc opinionem sequuntur Sallianus in Annalibus ad annum 2544, § 550, Cornelius à Lapide, et alii recentiores. Sed ea recens non est, imò S. Augustini calculo comprobata. Quæstione 117 in Exodum, cujus verba supra descripta habes num. 11, et S. Thomæ, Primæ Secundæ, quæstione 102, articulo 5, ad 8 et 9. « In rationali, inquit, erant duodecim lapides pretiosi, distincti per quatuor ordines: in quibus etiam sculpta erant nomina filiorum Israel, quasi ad designandum quod ferret onus totius populi, per hoc quod habebat nomina eorum in buccis; et quod jugiter debebat de eorum salute cogitare, per hoc quod portabat eos in pectore, quasi in corde habens. In quo etiam rationali mandavit Dominus poni doctrinam et veritatem: quia quædam pertinentia ad veritatem justitiæ et doctrinæ scribebantur in illo rationali. » Hanc probabilem censet S. Cyrillus Alexandrinus, lib. 2 de Adoratione in Spiritu et Veritate, quamvis ipsam quæstionem de Naturâ *Urim* et *Thummim* haud magni momenti esse putet.

*Præterea, inquit, aliud quoddam ornamentum his duodecim gemmis adnecti præcepit, dicens: « Et impones super rationale judicii manifestationem et veritatem; et erit supra pectus Aaron cùm ingreditur in sanctum coram Domino, et erit Aaron judicium filiorum Israel in pectus coram Domino in perpetuum. » Manifestationem igitur ac veritatem appellat; non tamen aperte indicavit utrum lapides fuerint, an velut in parvâ tabellâ eam inscriptionem fieri jussit: memini etiam prophetam dicentis: « Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio et sine altari, et sine sacerdotio, et sine manifestationibus, » Osee 3. *Sed sive lapides illi fuerint, sive tanquam in aureâ tabellâ ea nomina descripta fuerint, id verò non nimium curiose pervestigabimus: tantum scire satis erit ea in figuram Christi esse posita, qui unâ cum sanctis hominibus versatur.* « Ecce enim, inquit, Matth. 28, vobiscum sum omnibus diebus, et usque ad consumptionem seculi. Veritas autem ac manifestatio Christi est: in eo enim Patrem cognovimus et manifestavit nobis bonam ipsius voluntatem, et perfectam, et benevolentem, juxta Scripturas: ait enim Christus: *Jam non dicam vos servos, sed amicos; quia omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis;* » Joan. 16. Veritas est etiam aliâ ratione ille Emmanuel: quia solus ipse secundum naturam filius, et ut Deus ex Deo solus sanctus, solus Dominus; at verò creatura per participationem atque imitationem, id est, quodcumque ille esse intelligitur. Ad est itaque Christus cùm sanctis viris præsens, cùm tanquam in manifestatione ac veritate intelligitur; idemque causam nostram in conspectum Patris refert, semper vivens ad interpellandum pro nobis: id enim est, ut opinor, illud: *Et inferet Aaron judicium filiorum Israel coram Domino in pectore suo in perpetuum.* »*

XVII. Spencerus, lib. 3 de Legibus Ritualibus Hebræorum, cap. 5, dissert. 7, novam nuper opinionem invexit, multisque adstruere conatus est. Censet *urim*, instrumentum concavum fuisse, decore fabricatum, sive simulacrum parvulum ad humanam similitudinem formatum, *Theraphim* antiquitus appellatum, quod reconditum gestavit summus sacerdos intra concavas rationalis plicaturas, quo mediante Deus, aut angelus illius vocem et nomen genericæ ac pontificis interrogata respondit, eique quod agebatur, quid non agendum, quid præsens, quid futurum esset, voce formata revelavit. Cùm scilicet mos iste simulacra illa fatidica *Theraphim* in dubiis consulendi longè latèque per Gentes invaluisset, Deum veterem à *Theraphim* petendi oracula ritum, in pectorali *Urim* penè invariata Israelitis ex indulgentiâ concessisse, ne in gentium semitas moris antiqui effreni desiderio præcipites agerentur. *Urim* igitur ejusdem cum *Theraphim* muneris, et fortè figuræ fuisse, sub nominis diversi larvâ simulacrum.

XVIII. Huic sententiæ Vistius, lib. 2 Ægyptiacorum, post Bonfrerium, in cap. 17 Judicium, et alios in terpretes catholicos, rectè opponit *Theraphim* nua-

quàm à Deo in suo cultu approbata sed vetita fuisse, ut mera idololatriæ et superstitionis divinacionis instrumenta. Id enim probat exemplum regis Babylonis, de quo Ezechielis 21, 21, legitur. « Stetit rex Babylonis in bivio, in capite duarum viarum, divinacionem quærens, commiscens sagittas : interrogavit idola, et exa consulit. » Pro idolis, *Theraphim* habet Hebræus textus. Sicut et Zachariæ 10, 2, ubi Vulgata nostra habet : *Quia simulacra locuta sunt inutile*. Et 4 Regum 23, 24, ubi legitur in Vulgata nostrâ : « Sed et Pythones et Ariolos, et figuras idolorum, et im- munditias et abominationes, quæ fuerant in terrâ Judâ et Jerusalem, abstulit Josias. » Pro figuris idolorum textus Hebræus habet *Theraphim*. Quem in locum R. David Kimchi ait : *Theraphim sunt imagines factæ ad cognoscendum ex iis futura*. Hæc simulacra nihil aliud quàm idola fuisse probat insuper Labani expostulatio cum Jacob, Genesis 31, 30 : *Cur furatus es Deos meos ? ipsiusque Jacob responsum vers. 32 : « Apud quemcumque inveneris Deos tuos, necetur coram fratribus nostris et quod Scriptura subdit : « Hæc dicens, ignorabat quòd Rachel furata esset idola.... Cùmque intrasset Laban tentorium Rachelis, illa festinans abscondit idola subter stramenta camelæ, et sedit desuper. » Pro idolis Theraphim in Hebræo habetur. Sed et magicarum artium instrumenta Theraphim fuisse fatentur Hebræorum magistri. Salomo Jarchius in 2 Regum 23, 24. « Theraphim fuerunt imagines quæ loquebantur per artes magicas. « Qui faciebat eas, opus habebat respicere horam certam, et annum certum convenientiæ ad id. » Capitula R. Eliezeris et Targum Hierosolymitanum confecta fuisse tradunt ex capite mactati filii primogeniti, saleque et oleo conditi, cujus ori inserebatur lamina aurea demonis nomine insignis, coram quo ad parietem posito lampades accendebant, et procumbentes illud interrogabant, responsumque per demonem accipiebant. Non est ergo probabile Deum, cujus consilium fuit Israëlitis ab idololatriâ et superstitionibus cæteris abducere, *Theraphim* adoptasse in sacriorem et mirabiliorem cultûs sui partem. Israëlita enim ad idololatriam et quodvis aliud superstitionis proclives, ad *Theraphim* gentium profanarum consulenda, imò et adoranda, occasione datâ faciliè defecissent, si tantam inter illam et sacrum unam affinitatem observassent, et unam ejusdem numeris ac figuræ fuisset sub diversi nominis larvâ simulacrum.*

XIX. Hypothesim nihilominus suam Scripturæ sacræ testimonio confirmare nititur Spencerus, illo in primis Osee 3, 4 : *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine Ephod, et sine Theraphim*. Per *Theraphim*, inquit, hoc in loco non gentium idola ad consulendum aut colendum comparata sunt intelligenda; sed *Urim* vel incuncla sacra, consiliorum divinorum nuntia, in ephode vel adjuncto pectorali ex præscripto divino reponenda. Rationi enim minimè consentaneum est Prophetarum, flebilium genitris israeliticæ causam prædicaturum, inter mala futura id quoque numerasse, quòd

carituri essent idolis. Rem bonam et ficitam oportet esse, quam Deus minuit se ablatum Israëlitis, ut de peccatis eorum vindictam ableret : alioqui eam auferre non pœnæ, sed beneficii loco ducendum esset. De quânam autem re bonâ et licitâ, ullâ cum veri specie, *Theraphim* hoc loco interpretari possumus, nisi de unâ Dei, ephodi tam sacro nexu coherente? Unde Spiritus Sanctus de *Ephod* et *Theraphim* hoc in loco, tanquàm de rebus ejusdem familiae loquitur : de aliis autem omnibus quasi nullo cognationis vinculo conjunctis, sed ab invicem naturæ diversitate longè separatis. Nam hæc omnia vocabulo illo disjunctivo *absque*, sic à se mutuò separantur : *Sedebunt filii Israel absque rege, et absque principe, et absque sacrificio, et absque altari, et absque ephod* : sed *Ephod* et *Theraphim* conjunctim, et quasi continuo spiritu legenda in hunc modum proponuntur, *absque Ephod et Theraphim*. Accedit quòd 70 Interpretes *Theraphim* hoc loco per *ἑῶν*, vel (ut aliqua legunt exemplaria) per *ἑαυτῶν* reddere consultiùs habuerunt. Iis verò vocabulis *Urim* aliis in locis solent exponere. Exodi 28, 26; Levitici 8, 8; Numerorum 27, 21; 1, Regum 28, 6. Aquila etiam et Theodotus *Theraphim* hic loci per *ἑαυτῶν* transtulerunt, quo nomine et *Urim* explicant *Manifestationes* posuit, quo nomine summi sacerdotis *Urim* notare solet. S. etiam Hieronymus, *Ephod* et *Theraphim* de *instrumentis quibusdam habitus sacerdotalis* interpretatur. « *Theraphim*, inquit, propriè appellantur *μορφώματα*, id est, figuræ et simulacra : quæ nos possumus in presenti duntaxat loco, *Che- rubim* et *Seraphim*, sive alia quæ in templi ornamenta fieri jussa sunt dicere. Verùm quia Septuaginta *ἑαυτῶν* interpretati sunt, pro quibus Aquila *ἑαυτῶν* transtulit; et hæc ipsa sunt *ἑαυτῶν*, id est, in Rationali : hoc intelligimus, quod in pectore et corde pontificis *ἀλήθεια καὶ φωνήμοι*, id est, veritas esse debeat atque doctrina.... Hi sunt ergo multi dies quibus infelix Synagoga et mulier adultera hordeo pascitur, et sedet contracta, quia cum Christo stare non potest. Sine rege, de quo locutus est Pater : *Suscitavi regem cum justitiâ*, Isai. 45. Sine principe, vel ipso Domino Salvatore, vel certo pontifice, de quo scriptum est, Exod. 32 : *Principi populi tui non maledices*. Et sine sacrificio, et sine altari. Subverso enim templo, et incensâ Jerusalem, nec sacrificium, nec sacerdotium Judaica gens exercere potest. Et sine *Ephod*, et sine *Theraphim*, id est, instrumentis sacerdotalis habitus. » Huic explanationi favent S. Cyrillus Alexand. et Theodoretus, et 70 Interpretes secuti, *Theraphim* per *Manifestationes*, id est, per *Urim* et *Thummim* explicant.

Respondetur : Etsi hoc uno Scripturæ sacræ loco *Theraphim* nomine *Urim* et *Thummim* significetur, ut laudata illa Patrum doctissimorum trias explicat, perperam inde colligere Spencerum, quòd *Theraphim* ejusdem cum *Urim* naturæ et figuræ fuerint, solo nomine differentia simulacra : sed solum quòd *Theraphim* prædicendi munere, mediante demone iis insi-

dente, divini illius oraculi *Urim et Thumim* sanctitatem et miraculum mentirentur. Unde propheta, per catachresim, vocem usurpatam ad significanda oracula reddita à dæmonibus, transfert ad oracula quæ per sacerdotes reddebantur à Deo. Ita Bonfrerius, auctor à Spencero laudatus, commentario in cap. 17 Judicum. Secundò, nomine *Theraphim* in illo Osee loco simulacra fœdica idolorum intelligere nihil vetat; ut sensus sit, Israelitas, sine tempore Babylonice captivitatis, sive post Christi adventum usque ad finem mundi, futuros et sine *Ephode* sacro, cujus applicatione summi sacerdotes Deum consulebant, ejusque placita, vel oracula de futuris eventis populo denuntiabant; et sine superstitionis *Theraphim*, id est, falsorum numinum incunctis, per quas etiam dæmon divinationem non minus affectans quàm divinitatem, futurorum eventuum prædicatione, et falsis oraculis, gentibus illudebat. Atque hic Judæorum status apprime cum typo convenit, quo ad illum representandum usus est Deus. Sicut enim sponsa prophete non solum absque marito, cui legitime nuberet, manere jubebatur, verum etiam sine amatore quicum turpiter scortaretur, vers. 5: *Dies multos expectabis me: Non fornicaberis, et non eris viro: ita Judæi et sine vero Deo, et sine laribus ac penatibus, quibus inter gentes commixti assueverant, sine ullà formâ Rcipublicæ et Ecclesiæ, ne illius quidem, cujus corruptissimus olim status erat, sine altari et sacrificio, et tamen sine idolis, manent, in eoque statu manebunt, donec ad Christum, Davidis nomine à Prophetis significatum, sub finem mundi, convertantur. Vers. 5: Et post hæc revertentur filii Israel, et querent Dominum suum, et David Regem suam: et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimum dierum. Atque sub finem seculorum, et secundo Christi adventu imminente, hanc Prophetiam completum iri, et ad præsentem Judæorum statum ea quæ præcedunt, pertinere, S. Hieron. et S. Cyrillus Alexand. in suis commentariis disertè docent. Nec movere quemquam debet, quòd idolis carere malum non sit, atque adeò *Theraphim* jacturam in suppliciis à propheta non numerandam, si eo nomine idola, aut idololatriæ superstitionis instrumenta intelligenda essent. Etsi enim idolorum privatio malum non sit, ille tamen status, in quo nulla sit Rcipublicæ et Ecclesiæ vel depravate forma, malus est. Præterea, quamvis carere idolis non sit per se et absolutè malum, respectivè tamen et comparatè malum est, illis nimirum quibus idola bona videntur, et qui illa venerantur ut Numina. Pœnæ certè loco non potest non haberi, quod cum republicâ pessum eat gentis religio, hostesque non solum de hominibus ac eorum fortunis, sed et de illorum diis triumphant. Ilinc Deus Vitulum Bethelis per Salmanassarem ablatum iri comminatur. Osee 10, 5, 6: *Vaccas Bethaven colauerunt habitatores Samariæ: quia luxit super eum populus ejus, et auditus ejus super eum exultaverunt in gloria ejus, quia migravit ab eo. Siquidem et ipse in Assur delatus est, manus regi ultori. Sic Jeremias, 48, 7, vaticinatur, excisâ Moabitide, Chamos Moabitum**

deum, ab hostibus in captivitate abducentum. *Pro eo enim quòd habuisti fiduciam in munitionibus tuis, et in thesauris tuis, tu quoque capieris: et ibit Chamos in transmigrationem, sacerdotes ejus, et principes ejus simul. Et de Melchom deo Ammonitarum idem prædicitur Jeremias 49, 5: Clamate, inquit, filii Itabath, accingite vos ciliiciis: plangite et circuite per sepes: quoniam Melchom in transmigrationem ducetur, sacerdotes ejus, et principes ejus simul. Sic Ptolemeus Evergetes, victis Syris, Deos eorum transtulit in Ægyptum, ut prædictum fuerat à Daniele, cap. 11, 8: *Insuper et Deos eorum, et sculptilia, vasa quoque pretiosa argenti et auri, captiva ducet in Ægyptum.* Pœnæ igitur loco censi possit respectu Israelitarum, non modò quòd rege et principe, altari et sacrificio, et ephode careant, sed et *Theraphim*, superstitionis simulacris, vel idolis, quibus olim impensè fuerant addicti.*

XX. Altero argumento longè infirmiore hypothèsim suam probare nititur Spencerus, ex historiâ Michæ petito, Judicum 17, ubi sacer historiographus narrat matrem Michæ, viri Israelite, habitantis in Monte Ephraim, argenteos aliquot nummos voto consecrâsse Deo: cujus voti religione ut se exsolveret, ducentos siclos tradidit argentario, ut exinde faceret *sculptilia atque constatile*. Michæ autem fecit in domo suâ *ædiculam Deo*, et fecit *Ephod et Theraphim*; et aliquid primò ex filiis suis, deinde Levitam, qui fortè in ipsum inciderat, assignato honorario, sacerdotem sibi fecit. Circa hanc historiam duo exponenda sibi sumit Spencerus, ut suam hypothèsim ex eâ confirmet: primò, quæ fecerit Michæ, deinde quo consilio ea fecerit. In his quæ fecit tria dissimilis naturæ instrumenta, omnia tamen in usum religiosum comparata observat. 1. Simulacra duo, *sculptile et constatile*; quibus verisimile est ipsorum Cherubinorum formas atque numerum similitudine perfectâ expressisse. Reposita autem sunt in sacra Michæ ædícula, secundum formam tabernaculi et cultûs Mosaicæ adornata. 2. *Ephod*, id est, vestem ambrosam et splendidam, quæ sacerdos suus indutus, rebus divinis decore operam daret. 3. *Theraphim* quæ uti apud Osee, ita et in totâ hac Michæ historiâ, ceu indivisi Ephodis comites consociantur. Quod argumento est, Michæ *Theraphim* loco utrum, quod *Ephodi* fœdere et lege perpetuâ devinctum fuit, in illius sacris obtinuisse. Consilium Michæ quod spectat, ait Spencerus non eo animo ædícula suam instrumentis illis sacro usui destinatis instruxisse Micham, quasi à veri nominis fide cultuque secessum meditaretur: imò verò egregium studii sui in Deum et legem divinam documentum edidisse, quòd quamvis primogenitum suum, more majorum, in sacerdotem religiosè consecrasset, sacerdotem tamen è gente Leviticâ oriundum quantivis conducere satius haberet, quàm morem illum lege divinâ antiquatum revocare; et sibi, tanquàm eo nomine favoris divini securo, verbis illis impensè gratulata sit: *Nunc scio quòd benefaciet mihi Deus habenti Leviticæ generis sacerdotem.* Addit Spencerus, Deum dato è *Theraphim*

Michæ oraculo, ipsius pietati testimonium perhibuisse. Cùm enim Danitæ (quos dubius itineris sui eventus anxios habuit) Michæ Levitam *Theraphim* suis instructum adissent, rogantes ut Deum loco suo consulere, Judic. 18, 5, id ab eo responsi tulere: *Ite in pace: Dominus respicit viam vestram et iter quò pergitis.* At quasi sibi persuadeat, Danitas à Michæ *Theraphim* responsa divina expectare, vel Deum inde reddere voluisse; modò Michæ ea ethnicismi studio, vel à sancto Dei *Urim* planè diversa, fabricasset?

Respondetur, totum illud Spenceri argumentum ruinoso niti fundamento. Falsò enim supponit Michæ factum ex religione ac pietate originem duxisse, et *Theraphim* ab eo fabricata idololatriæ instrumenta non fuisse. At totum illud quod à Michæ factum est, superstitionis et idololatriæ nomine damnandum plura suadeat. Occasio facti fuit impotens Vetulæ superstitiò, quæ ducentes argenteos execrando voto dicavit ad faciendum ex eis *sculptile et confatile*. Id eo tempore factum est quo non erat rex in Israel, seu legitimus magistratus, qui sacrilegas in religione novitates auctoritate suâ coercere posset, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur hoc faciebat. Fecerunt Michæ et mater ejus, *sculptile et confatile*, contra expressam Dei legem, Exodi 20, 4: *Non facies tibi sculptile.* Deuteronomii 4, 15, 16: *Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die quò locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis: ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel femine, etc.* Deuteronomii 27, 15: *Maledictus homo quì facit sculptile aut confatile, abominationem Domini, operis manuum artificum, ponetque illud in abscondito.* Exodi 34, 17: *Deos constitutes non facies tibi.* *Theraphim* à Michæ fabricata, quamvis à *sculptili* et *confatili* antea nominatis distincta fuerint, auctore S. Hieronymo, epistolâ 150 ad Marcellam, tamen idola fuerunt, ut Vulgata nostrâ exponit. *Et fecit Ephod et Theraphim, id est, vestem sacerdotalem et idola.* Et cap. 28, 17: *At illi qui ingressi fuerant domum juvenis, sculptile, et Ephod, et Theraphim, atque confatile tollere nitentur, et sacerdos stabat ante ostium, sarcantis viris fortissimis haud procul expectantibus. Tulerunt igitur qui intraverant, sculptile, Ephod et idola atque confatile.* Et vers. 20: *Acquievit sermo natus eorum, et tulit Ephod et idola, ac sculptile, et profectus est cum eis.* Vers. 24, Michas Danitis respondet: *Uros meos quos mihi feci tulistis, et sacerdotem et omnia quæ habeo, et dicitis: Quid tibi est?* Vers. 31: *Mansitque apud eos in domo Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo.* Quod Spencerus ait, Micham sculptili suo et confatili duos tabernaculi Cherubinos exprimere voluisse, purum putum figmentum est. Cultum Michæ superstitosum et idololatricum fuisse confirmant Chaldaïca paraphrasis et Syriaca versio. Illa enim de Michâ ait: *Et vir Michæ illi domus erroris: et fecit Ephod, et similitudines.* Ista verò: *Vir enim iste Michæ habebat sanum deorum, feceratque Ephod et pallium; et quamvis in cultus objecto non errasset, hand leve tamen erat in privatis suis aëdibus ea quæ publici cœ-*

teroquin cultus erant peragere. Lex enim ea celebrari prohibet extra locum quem elegerit Dominus, Levitici 17 et Deuteronomii 12, id est, extra tabernaculum testimonii, vel templum olim Hierosolymis ædificandum. Cujus loci religionem vel bello vindicare quondam decreverant cæteræ tribus contra Rubenitas, Gaditas, et dimidium tribum Manassis, qui illam violasse videbantur, ædificato magno altari ad tumulos Jordanis. (Josue 20, 10.) Contra legem præterea peccavit Michas, quòd filium suum primò, deinde juvenem Leviticum, non Aaronici generis sacerdotem, sacris præfecit: cùm tamen jus sacrorum ad Aaronicos sacerdotes lex coerceat. Numer 3, 10: *Dabisque dono Levitas Aaron et filios ejus, quibus traditi sunt à filiis Israel. Aaron autem et filios ejus constitues super cultum sacerdotii. Extremus qui ad ministrandum accesserit morietur.* Hallucinatur itaque Spencerus cùm factum Michæ ex hæc circumstantiâ laude dignum putat. Denique Michæ exemplum totam tribum Dan ad idololatriam pertraxit. Ablatis enim sculptili et confatili, Ephode, et Theraphim Michæ, ejusque sacerdotem abducto: *Posuerunt sibi sculptile, et Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo.* (Judicium 18, 30, 31.) Falsum porrò est quod tam confidenter asserit Spencerus, Deum per Theraphim Michæ consulentibus Danitis responsum dedisse. Id enim Scriptura sacra non dicit, longæque probabilius est Levitam illum mercenarium, qui profano sacerdotio fungebatur, qui legem Domini tam manifestè violabat, qui idolo serviebat, Dei nomine abusum, ipsis respondisse: *Ite in pacem: Dominus respicit viam vestram et iter quo pergitis.* Sed etsi per Theraphim id responsi Levitæ datum supponatur, et eventus predictioni responderit, non sequitur divinum id fuisse oraculum. Quis enim nescit profana gentium oracula, et ariolos, interdum vera prædixisse, vel demone futuros eventus pro suâ conjiciendi vi prævidente, vel permittente Deo, imò ordinante ut spiritus mendacii vera præsagiret, ad serviendum providentiæ suæ?

Non diffiteor S. Hieronymo, epistolâ 150 ad Marcellam, innuere Theraphim Michæ juxta aliquem sensum, sacerdotalia ornamenta posse intelligi: sed præterquam quòd non est illa propria et nativa vocis hujus *Theraphim* significatio, ut ex ipso S. Hieronymo constat, qui ubique *Theraphim* vertit *idola* (excepto 1 Regum 19, 15, ubi *statuam* reddidit), colligi inde non potest S. Hieronymum existimasse URAM et THERAPHIM fuisse ejusdem muneris et formæ simulacra.

Hanc responsonem Theodoretù sustentabit auctoritas, qui hæc verba: *Fecit Michæ Ephod et Theraphim*, explicans questione 24 in Judices, ait: *De Ephod sæpè diximus quòd sit vestis sacerdotalis, et per eam significabat Deus quid esset agendum. Theraphim autem tale quidpiam erat dedicatum idolis, et non Deo. Hoc enim hic etiam docet historia: Fecit enim, inquit, sculptile et confatile. Deinde subjungit: Et fecit Michæ Ephod et Theraphim, et implevit unus fi-*

« *lorum suorum manum, et factus est ei sacerdos.* Non
 « erat autem hic ex tribu Levitica, sed ex tribu
 « Ephraim. Docuit etiam causam cur legem est trans-
 « gressus. *In illis enim, inquit, diebus non erat rex in*
 « *Israel. Unusquisque faciebat quod gratum erat in ocu-*
 « *lis suis.* Tam multa mala conciliant nullum habere
 « rectorem aut magistratum! » Et questione 25, Le-
 « vite à Michà conducti crimen multiplex his verbis
 « exponit, quæ Micham ab idololatriâ absolvi non posse,
 « contra Spencerum probant. « Cætrùm, inquit, viri
 « hujus multiplex fuit legis transgressio. Nam primùm
 « quidem cùm Deus fixisset tabernaculum in Silo, in
 « alio loco contra legem fungebatur suo munerè.
 « Deinde manufactis idolis (hoc enim significat *scul-*
 « *ptile et confutabile*), offerrebat sacrificia. Præterea in
 « alio quoque ausus est legem transgredi. Lex enim
 « prohibuit Levitis ne sacerdotali fungerentur munere,
 « sed jussit eos ministrare sacerdotibus. Et hanc ergo
 « legem est transgressus, cùm ausus sit fungi sacer-
 « dotio. Fuit etiam ingratus in eum qui ipsum colue-
 « rat, nam fraudis acceptis instrumentis secutus est
 « eos qui erant ex tribu Dan, et fuit conciliator erro-
 « ris in adorandis idolis. »

XXI. Tertium argumentum ad hypothesim suam
 firmandam petit Spencerus ex factis Gedeonis, qui
 Ephod sibi fecisse, idque in civitate suâ Ophra stau-
 « *is* narratur, Judicum 8, 27. Quod Ephod solum
 non fuisse credibile est, sed cum Theraphim, et simu-
 « *lacrâ* aliis Cherubimorum figuram et pompam cemu-
 « *lanti*bus conjunctum. Inaures enim aureas quæ Gede-
 « *oni*, re benè gestâ contra Madianitas, præmii loco
 « *cesserant*, ad aliquid aliud præter Ephodem confan-
 « *dam* fuisse dedicatas ingens auri pondus, mille scilicet
 « *ad septingentorum aureorum, quod appensæ sunt*
 « *vel estimatæ, satis probat.* Nam absolum est fidei,
 « *sacerdotem* illum tanti ponderis Ephode onustum po-
 « *tissimum* quam vestitum, religionis opera peragere potuisse.

Ut argumento suo majorem probabilitatem conciliet
 Spencerus, ad Arabicam versionem provocat, quæ
 hunc Judicium textum sic reddit: *Et confavit illud*
 « *Gedeon in simulacrum.* Hoc autem non sine consilio
 « *fecisse* probant historice sacræ verba, interprete
 « *S. Augustino*, questione 41 in Judices: *Dictum est*
 « *enim*: Statuit illud Gedeon in civitate suâ; *ut hinc in-*
 « *telligatur quid aureum factum fuisse.* Non enim dictum
 « *est*: posuit, sed statuit: *quoniam ita erit solidum et va-*
 « *lidum, ut statui posset, hoc est, positum stare.* Hoc au-
 « *tem de simulacro, non de veste dici potest.* Igitur ve-
 « *risimile est pontificis Ephod (exemplar ad ejus simi-*
 « *litudinem sua omnia formavit Gedeon) imaginem*
 « *unam et alteram intus habuisse: adeoque vixit idem*
 « *fuisse cum Theraphim.*

Respondetur, probabile quidem esse Gedeonem ex
 « *auro* tanti ponderis solum Ephod non fecisse, sed et
 « *cætera, quæ ad ornamenta vel instrumenta sacrarii*
 « *pertinerent, et Scripturam à parte totum significasse;*
 « *sed nihil inde pro suis Theraphim excusplet Spencerus.*
 « *Neque ipsi S. Augustino ullo pacto favet.* Sic
 « *enim solvit dubium quod moverat: « Hoc ergo illici-*

« *tum cùm fecisset Gedeon, fornicatus est post illud*
 « *omnis Israel,* id est, sequendo illud contra legem
 « *Dei: ubi non frustra queritur, cùm idolum non*
 « *fuerit, id est, cujusquam dei falsi et alieni simula-*
 « *crum, sed Ephod, id est, unum de sacramentis ta-*
 « *bernaculi, quod ad vestem sacerdotalem pertineret,*
 « *quomodò fornicationem Scriptura dicit populi. ista*
 « *sectantis atque veneratoris. Idè scilicet quòd præ-*
 « *ter tabernaculum Dei, ubi erant ista, quæ ibi fieri*
 « *jusserat Deus, extra simile aliquid fieri fas non*
 « *erat. Idè sequitur, et dicit Scriptura: Et factum est*
 « *Gedeon, et domui ejus in scandalum;* id est, ut ab of-
 « *fenso Deo discederet; quia et hoc quoddam gènus*
 « *idoli quodam modo erat, quòd extra Dei taberna-*
 « *culum quodlibet manufactum pro Deo coleretur;*
 « *cùm illa ipsa, quæ jussa sunt in tabernaculo fieri, ad*
 « *Dei potius cultum referrentur, quàm pro Deo ali-*
 « *quid eorum, aut pro Dei simulacro colendum habe-*
 « *retur.* Quanquàm per Ephud vel Ephod, eà locu-
 « *tione quæ significat à parte totum, omnia possint*
 « *intelligi, quæ constituit Gedeon in suâ civitate, ve-*
 « *lut ad colendum Deum, similia tabernaculo Dei; et*
 « *propterea per hoc, quia hoc est sacerdotalis hono-*
 « *ris insigne, quod sæpè Scriptura commemorat: ut*
 « *hoc sit peccatum Gedeon, quòd extra Dei taberna-*
 « *culum fecerit aliquid simile, ubi coleretur Deus:*
 « *non quòd solidò auro velut adorandum constituerit*
 « *Ephud, sed quòd ex auro ipso, quod esset de prædâ,*
 « *fecerit ea quæ pertinerent ad ornamenta vel instru-*
 « *menta sacrarii, quæ omnia per Ephud significata.*
 « *sunt, propter excellentiam, ut dixi, vestis sacerdo-*
 « *talis. Nam et ipsum Ephud non quidem ex auro so-*
 « *lo fieri præceptum est, si hoc est superbumerale sa-*
 « *cerdotalis vestis; verumtamen etiam aliquid auri*
 « *habet. Nam ex auro et hyacintho, et purpura, et*
 « *coccino, et bysso, ut fieret divinitus imperatum est;*
 « *sed quia hoc ita posuerunt 70 Interpretes, ut com-*
 « *memoratis omnibus quæ de spoliis acceperat Ge-*
 « *deon, inferrent: Et fecit illud Gedeon in Ephud; vi-*
 « *detur ita dictum, tanquàm ex toto illo quod com-*
 « *memoratum est, hoc factum esse credatur: cùm*
 « *possit etiam ille intelligi locutio quæ significat à*
 « *toto partem, ut quod dictum est, fecit illud in Ephud,*
 « *intelligatur: fecit inde Ephud, vel: fecit ex eo Ephud;*
 « *non scilicet illud totum consumens in Ephud, sed*
 « *ex illo quantum sufficiebat impendens. Nam in illâ*
 « *interpretatione quæ ex Hebræo est, sic legitur: Fe-*
 « *citque ex eo Gedeon Ephod.* » Hæc S. Augustinus
 « *qui duobus modis hunc locum Judicium probabiliter*
 « *exponi posse censet, primò ut non solum Ephod, se-*
 « *et cætera sacrarii ornamenta Gedeon ex auro prædâ*
 « *perfici curaverit. Secundò, ut in solum Ephod totum*
 « *contulerit. Quod nequaquàm absolum fidei est, cùm*
 « *Ephod non ad vestiendum sacerdotem, sed in monu-*
 « *mentum victoriæ duntaxat de Madianitis singulari Dei*
 « *beneficio reportatæ fecerit.*

Posterioriorem illam sententiam probabiliorè existimavit
 « *Theodoretus, questione 17 in Judices, ubi Gedeonis factum*
 « *expendens, hæc habet: « Contra legem,*

« quidem erat quod factum fuit. Nam solis sacerdotibus Ephod uti licebat. Per illud enim revelabatur quid facto opus esset. Gedeonis tamen intentio minime vergebat ad impietatem; sed cum esset princeps et dux exercitus, volebat cognoscere per Ephod quid agere deberet. At hoc populo conciliavit contentionem iniquitatis. Fornicatus enim est, inquit, cunctus Israel post illud tibi: et factum est Gedeoni et domui ejus in scandalum. Ephod autem interpretatus est in Exodo superhumeralis, cui copulabatur Rationale. Per illud verò indicabatur futura in bello victoria. Quod clariùs cognoscitur ex historia Regnorum. Cum enim alienigenæ coegissent exercitum, præcepit Saul sacerdoti ut afferret Ephod: tum, ubi cognovisset hostes esse perturbatos, declaravitque victoriam: *Contrahe, inquit, Ephod.* Constat ergo texturam quandam fuisse, quæ sacerdotibus circumponeretur, prænantiam quid agere conveniret. » URIM verò Rationali inditum, nihil minùs fuisse quàm THERAPHIM, confirmat idem Theodoretus, quest. 55 in 1 Regum, ubi hunc locum explicans: « Angustum peccatum est, exacerbatio, iniquitas, et Theraphim dolorem et labores inducunt, » hæc habet: « THERAPHIM posuit pro observatione. Quomodò enim Ephod dedicatum erat Deo, et per ipsum sciscitantibus significabatur quid agendum: ita per TURRUM significabantur idolorum predictiones. Ad illius enim imitationem hoc eis erat dedicatum. Hoc autem apertius declaravimus in libro Judicum. » THERAPHIM itaque ad URIM et THUMMIM à profanis gentibus expressa sunt, non URIM, et THUMMIM ad similitudinem THERAPHIM.

XXII. Non leve causæ suæ presidium ponit Spencerus in affinitate significationis nominum *Urim* et *Theraphim*. Observat scilicet *Urim* germanâ nominis notione non *lævina* propriè et primariò significare, sed *ignes flammantes*. Numen verò *Theraphim* Hebraicum vel Chaldaicum esse, et pro *Seraphim*, levissimâ et scriptis usitatâ apud Chaldaeos *Schim* in *Tam* mutatione, apud Orientalium nonnullos usurpatum. Ex quibus colligit, imaginuculis illis quæ angelorum symbola et quasi tripodes erant, nomen *Theraphim*, quasi *Seraphim* à gentibus inditum fuisse.

Respondetur, argumentum ab etymologiâ ductum, si ea incerta plurimùmque inter eruditos vexata, qualis ea est nominis *Theraphim* à *Spencero* assignata, debilissimæ duntaxat, nulliusque momenti conjecturæ loco habendum. Longè probabilius nomen *Theraphim* à voce Chaldaicâ *Theraph* derivatur, quæ significat *probris afficere*: idolis enim et idololatriâ nihil turpius, nihil probrosius. Hanc vocis hujus originem confirmant Hebræi in *Zohar* et in *Tanchumâ*, ubi observant idola gentium *Theraphim* nominata fuisse propter ignominiam et feditatem. Ita refert Buxtorfius in lexico Talmudico. Nulla ergo vocis istius cum Hebræâ *Seraphim* affinitas est. Nec probabit unquam Spencerus, simulacra illa ad memoriam angelorum celebrandam, vel ad eorum præsentiam significandam ab Hebræis confecta vel sculpta fuisse, quibus præter arcæ *Cherubim*

omne aliud imaginis, vel symboli angelici genus in sacris ignotum fuisse certissimum est. Sanè angelos *Theraphim*, aut fatidicas illas imagines *Seraphim* usquam vocatas, nec in Scripturâ, nec apud Patres, nec apud Hebræos, aut alios quosvis auctores legimus: quæ tamen nominum communicatio interdum facta fuisset, imò scriptis (ut fert usus hominum), si *Theraphim* et *Seraphim* affinem significationem habuissent, illaque istorum symbola extitissent.

XXIII. THUMMIM à moribus Ægyptiorum originem duxisse asserit Spencerus, Hebræisque latam ad exemplar illius gemmæ, quæ è collo suspensam gestabat Ægyptiorum pontifex. De quo Ælianus, lib. 14 Historiæ Variæ, cap. 54: « Apud Ægyptios à primâ antiquitate, qui judicabant sacerdotes erant. Eorum princeps fuit qui ceteros ætate anteibat. Ille in omnes jus dicebat. Eum autem esse oportebat omnium justissimum, et parcetem nemini. Gerebat autem de collo imaginem ex sapphiro, eaque imago ΔΙΕΙΣ VERITAS dicebatur. » De eadem Diodorus Siculus, lib. 1: « Summus judex gestabat in collo ex aureâ catenâ pendens è lapillis pretiosis simulacrum, cui Veritas nomen. Hoc autem veritatis simulacrum, judiciorum principi aptatum, causas cognoscendi auspicium fuit. » Verum probabilius ac religiosius censetur, quisquis asseret Ægyptios TAM et THUMMIM Hebræorum aliquò ex parte imitatos. Imaginem illam sapphirinam, titulo *Veritatis* inscriptam, Ægyptios pontifices ante Mosaicæ tempora è collo suspensam gessisse, fidem non faciunt Ælianus et Diodorus Siculus. Antiquiores historici, Herodotus, Manetho et Sanchuniaton, hanc silentio prætermittunt, quod argumento est ornamentum illud sacerdotale recentioris ævi apud Ægyptios inventum fuisse. Ægyptiorum pontifex bullam illam sapphirinam è collo pendentem gestabat: summus Hebræorum sacerdos *Urim* et *Thummin* pectorali seu rationali indita, vel in ejus duplicationibus (ut Spencerus placet) abdita gerebat. Ille quæ judex, iste quæ pontifex hoc insigne præferbat. Ille ut merum ornamentum, hic ut oraculum: ille causas populi cogniturus et iudicaturus: iste causas populi apud Deum acturus, illumque de publicis negotiis consulturus. *Thummin* itaque datum Hebræis ad exemplar sapphirinæ illius gemmæ, titulo *Veritatis* inscriptæ, quæ à collo suspensam gestavit aliquando Ægyptiorum pontifex, perperam ariolatur Spencerus. Multò prudentior, ut verior, observatio Grotii in lib. 1 de Veritate Religionis Christianæ, § 16, *Urim* et *Thummin*, oraculo quod ex pectorali summi pontificis effulgebat, verba facientis: *Imitati hoc, inquit, sed ut pueri stercoris res imitantur Ægyptii.*

XXIV. Octavum ornamentum pontifici pariter proprium erat *lævina aurea* in quâ scriptum erat nomen Dei Tetragrammaton, quod ineffabile apud Hebræos nuncupatur. Hæc pectoro lineo, et communi omnium sacerdotum in pontifice addita, vittaque hyacinthina in fronte constricta promicabat, ut totam pontificis pulchritudinem Dei nomen protegeret atque coronaret (inquit S. Hieronymus, epistolâ 128). Lævina illa in-

scriptum, SANCTUM DOMINO, Scriptura testatur: Pro Domino ineffabile nomen Hebræus textus habet. Mirram pontificis insigne summæ potestatis fuisse Philo observat, lib. 5 de Vita Mosis: *Cidaris, inquit, pro diademate imponitur capiti, quia quantisper sacerdos honore suo fungitur et ministerio, non solum privatis hominibus est eminentior, verum etiam cunctis regibus.*

XXV. Misticam vestium sacerdotalium significationem S. Hieronymus, epist. 128 ad Fabiolam, exponit; profert primò allegoricam explicationem Hebræorum, Josephi, Philonis et aliorum: deinde morealem sensum elicit. « Secundùm Hebræos, inquit, quatuor colores ad quatuor elementa referuntur, ex quibus universa subsistunt. Byssus terræ deputatur, quia ex terrâ gignitur; purpura mari, quia ex ejus coeleolis tingitur; hyacinthus aeri, propter coloris similitudinem; coccus igni: et justum esse commemorant ut pontifex Creatoris non solum pro Israel, sed et pro universo mundo roget: siquidem ex terrâ et aquâ in aere et igne mundus iste consistit; et hæc elementa sunt omnium. Unde primum vestimentum lineum terram significat; secundum hyacinthinum, aërem in colore demonstrans: quia de terrenis paulatim ad excelsa sustollitur; et ipsa vestis hyacinthina à capite usque ad talos veniens, indicat aërem de cœlis usque ad terram fusum. Mala autem punica et tintinnabula in inferioribus posita, fulgura tonitruaque demonstrant, sive terram et aquam, et omnium elementorum inter se consonantiam, et sic sibi universa perplexa, ut in singulis omnia reperiantur. Quòd autem supradicti colores auro intexti sunt, id significari volunt quòd vitalis calor et divini sensus providentia universa penetret. Superhumeralia, et duos lapides, vel smaragdinos, vel onychinos, qui desuper sunt, et utrumque humerum tegunt, duo hemisphæria interpretantur, quorum aliud super terram, aliud sub terrâ sit: sive solem et lunam, quæ desuper rutilant. Zonam illam, quæ sacerdotis pectus arcatur, et lineæ tunica, id est, terra constringitur, interpretantur Oceanum. Rationale in medio positum, terram edisserant, quæ instar puncti, licet omnia in se habeat, tamen à cunctis tollitur elementis. Duodecim lapides vel zodiacum interpretantur circulum, vel duodecim menses, et singulis versiculis singula assignant tempora, et his ternos deputant menses. Pulchrè autem hoc ipsum quod in medio est, appellatur rationale. Ratione enim cuncta sunt plena, et terrena hærent cœlestibus; imò ratio terrenorum, et temporum, calor et frigus, et duplex inter utraque temperies, de cœli cursu et ratione descendit. Unde et rationale cum Ephod fortius stringitur. Porro quòd dicitur in ipso rationali *δημοσις* esse et *ἀλλοθελος*, id est, manifestatio atque doctrina vel veritas; hoc ipsum significat quòd nunquam in Dei ratione mendacium sit, sed et ipsa veritas multis signis et argumentis monstretur hominibus, et usque ad mortales veniat..... Super omnia cidaris et vitta hyacinthina cœlum monstrat: et auri lamina, quæ

in fronte pontificis est, inscriptumque nomen Dei, universa quæ subter sunt Dei arbitrio gubernari.... Justum ergo erat ut pontifex Dei, creaturarum omnium tyrum portans in vestibus suis, indicaret cuncta indigere misericordiâ Dei; et cum sacrificaret ei, expiaretur universalis conditio, ut non pro liberis ac parentibus, et propinquis, sed pro cunctâ creaturâ, et voce et habitu precaretur. »

Moralem subinde sensum ex vestibus sacris elicit S. Hieronymus his verbis: « Legimus in Levitico juxta præceptum Dei Moysen lavisse Aaron, et filios ejus. Jam tunc purgationem mundi, et rerum omnium sanctitatem baptismi sacramenta signabant. Non accipiunt vestes, nisi lotis prius sordibus, nec ornantur ad sacra, nisi in Christo novi homines renascantur. Vinum enim novum in novis utribus mittitur. Quod autem Moysen lavat, legis iudicium est. Habent Moysen et prophetas, ipsos audiant. Et ab Adam usque ad Moysen omnes peccaverunt. Præceptis Dei lavandi sumus; et cùm parati ad indumentum Christi tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste lineâ, nihil in se mortis habeate, sed totâ candidâ: ut de baptismo consurgentes, cingamus lumbos in veritate, et tota pristinorum peccatorum turpitudine celetur. Unde et David: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Post feminalia et lineam tunicam induimur hyacinthino vestimento, et incipimus de terrenis ad altâ conscendere. Hæc ipsa hyacinthina tunica à Septuaginta *ἑβδομήκοντα*, id est, subucula nominatur, et propriâ pontificis est, significatque rationem sublimior non patere omnibus, sed majoribus atque perfectis. Hanc habuerunt Moysen et Aaron, et prophetæ, et omnes quibus dicitur: *In montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion.* Nec sufficit nobis priorum ablutio peccatorum, baptismi gratia, doctrina secretior, nisi habuerimus et opera. Unde jungitur et Ephod, id est, superhumeralia, quod rationali copulatur; ut non sit laxum, neque dissolutum, sed hæreant sibi invicem et auxilio sint. Ratio enim operibus, et opera ratione indigent; ut quod mente percipimus, opere perpetremus. Duoque lapides in superhumerali vel Christum significant, et Ecclesiam, duodecim apostolorum, qui ad prædicationem missi sunt, nomina continent; vel literam et spiritum, in quibus continentur legis universa mysteria. In dextrâ spiritus, in lævâ littera est. Per litteras ad verba descendimus, per verba venimus ad sensum. Quàm pulcher ordo, et ex ipso habitu sacramenta demonstrans! In humeris opera sunt, in pectore ratio. Unde et pectusculum comedunt sacerdotes. Hoc autem rationale duplex est: apertum et absconditum, simplex, et mysticum, duodecim in se lapides habens, et quatuor ordines, quos quatuor puto esse virtutes, prudentiam, fortitudinem, justitiam et temperantiam, quæ sibi hærent invicem, et, dum mutuo miscentur, duodenarium efficiunt numerum: quæ quatuor animalia, quæ in Apocalypsi describuntur plena oculis, et Domini luce radiantia mundum

illuminant. In uno quatuor, et in quatuor singula.
 Unde et *ἀκίνητος* et *ἀκίνητος*, id est, manifestatio, vel
 doctrina et veritas, in pectore sacerdotis est. Cùm
 enim indutus quis fuerit veste multiplici, consequens
 est veritatem, quam in corde retinet, sermone pro-
 ferre : et ob id in rationali veritas est, id est, scien-
 tia, ut noverit quæ dicenda sint, et manifestatio
 atque doctrina, ut possit instruere alios quod mente
 concepit. Ubi sunt qui innocentiam sacerdoti dicunt
 posse sufficere? Vetus lex novæ congruit : Idipsum
 Moyses, quod Apostolus. Ille sacerdotis scientiam
 ornat in vestibus : iste Timotheum et Titum instruit
 disciplinis. Sed et ipse vestimentorum ordo præci-
 pius. Legamus Leviticum. Non prius rationale, et
 sic superhumerali, sed ante superhumerali, et deinceps
 rationale. *A mandatis, inquit, tuis intellexi :*
prius faciamus, et sic doceamus : ne doctrine au-
toritas cassis operibus destruat. Hoc est quod in
propheta legimus, Osee 10 : Sediante vobis in justit-
tiâ, et merite fructum vitæ : illuminate vobis lumen
scientiæ. Primum seminate in justitiâ, et fructum vi-
te æternæ metite : postea vobis scientiam vindicate.
 Nec statim absoluta perfectio est, si quis superhu-
 merale et rationale habeat, nisi hæc ipsa inter se
 et fortè compagine solidentur, et sibi invicem connexa
 sint : ut et operatio ratiois, et ratio operibus hæ-
 reat, et his præcedentibus doctrina sequatur et ve-
 ritas.... Lamina aurea rutilat in fronte : nihil enim
 nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi Dei scien-
 tiâ corosemur. Lineis induimur, ornatur hyacin-
 thinis, sacro bathleo cingimur : dantur nobis opera,
 rationale in pectore ponitur : accipimus veritatem,
 et profert sermo doctrinam. Imperfecta sunt universa
 nisi tam decore currii dignis quærat auriga, et
 super creaturas Creator insistens rogat ipse quæ
 condidit. Quod olim in lamina monstrabatur, nunc
 in signo ostenditur crucis. Aure legis sanguis Evan-
 gelii pretiosior est. Tunc signum, juxta Ezechielis
 vocem, gementibus figebatur in fronte : nunc por-
 tantes crucem, dicimus : *Signatum est super nos*
lumen rutilus tui, Douline. Lege et Theodoretum,
qu. 60 in Exodum, et S. Thomam, q. 102, art. 5 ad
8 et 9.

§ V. De Solemnitatibus Veteris Legis.

I. Festorum solemnium apud Hebræos institutio-
 nem et originem gentium meritis tribuit *Spencerus*, lib.
 5 de *Legibus Ritualibus Hebræorum*, cap. 8, *dissertat.*
 4, illamque ad Ægyptios refert. Testem laudat *Herodo-*
totum, lib. 2, cap. 58 et 59, dicentem : Ægyptii ex-
 stiterunt principes conventus, et pompas et concilia-
 bola faciendam, et ab eis Græci didicerunt. Cujus rei
 hoc apud me argumentum est, quòd illa constat
 præcis temporibus, Græcæque verò recens fuisse
 instituta. Nec verò semel quotannis conventum
 agunt Ægyptii, sed frequenter, tam alibi, tum præ-
 cipuè ac studiosissimè in urbe Babasti, in honorem
 Diane. Secundo loco in urbe Basiri, in honorem
 Isis. Id confirmat ex *Philone Byblio*, apud *Euse-*
bium, lib. 1 *Præparationis Evangelicæ*, cap. 9, dicente :

Barbarorum antiquissimos, Phœnices Inprimis et
 Ægyptios, à quibus ceteri deinceps populi morem il-
 lum accepere, in maximorum deorum loco eos ha-
 buisse, qui res ad vitam agendam necessarias in-
 venissent, quique beneficium aliquod in genus homi-
 num contulissent. Eos nimirum, quòd sibi plurimo-
 rum bonorum auctores esse persuaderent, divinis
 honoribus colere ; ac templorum usu, quæ jam an-
 te constructa fuerant, hoc ad manus officiumque
 traducto, columnas insuper, statuasque ligneas ip-
 sorum nominæ consecrarent, eaque præcipuo reli-
 gionis cultu prosecuti Phœnices, festos illis quoque
 dies longè celeberrimos dediderunt. Filios *Jacob*
Sichinitas adortos fuisse *obserato die festo*, quo *Sichinitæ*
otio et epulis indulgebant, scribit *Josephus*, lib.
 4, cap. 10; *Lucianus*, lib. de *Deo Syriâ*, de Ægyptiis
 scribit : *Primi quidem hominum, quos nos scimus,*
Ægyptii dicuntur, et Deorum notitiam percepisse, et
templa constituisse, locosque et solemnæ conventus in-
didixisse. Ex his colligit *Spencerus* festa solemnia Mosis
 legibus antiquiora fuisse, primùm apud Ethnicos usum
 et originem invenisse ; Deumque festa quædam in suo
 cultu instituisse, ut populo seculi moribus immerso
 nihil indulgeret, et publicis illis oblectationibus
 pœriles Hebræorum animos ad legem cultamque
 summa alliceret.

II. Verùm etsi festorum dierum celebrationem lego
 antiquiorem fuisse demum, et apud gentes profanas
 usitatam ante Mosæica tempora (quod tamen non probant
Luciani, *Herodoti*, aut *Philonis Byblii* testimonia);
 non propterea consequens est dies festos Hebræorum
 institutionem ac originem suam gentium moribus de-
 buisse. Longè credibilius est antiquos patriarchas festa
 solemnia habuisse, quemadmodum et sacrificia, hunc
 ipsis fuisse morem certos dies designandi, quibus fide-
 les in usum convenirent, et, profanis negotiis inter-
 missis, uni Dei cultui et religionis actionibus vacarent;
 hunc verò morem atque ritum filios et nepotes *Noë*
 in orbem universum propagasse. Quis enim etiam ante
 ortum idololatriæ festos quosdam ac solemnæ dies in
 Ecclesiâ patriarcharum Dei cultui dicatos credamus,
 cùm dierum hujusmodi celebratio tam arcto fodere
 eum religione connexa sit, ut nulla gens fuerit un-
 quam adeò barbara quæ cum aliquibus notitiæ Dei
 scintillis, et religionis specie, festa sua solemnæ non
 haberet. Deum scilicet Dei æmulus, non solùm sa-
 crificia sibi offerri, sed et festos dies dicari sub falso-
 rum Deorum nominibus ambuit, cæcosque homines ad
 id induxit. Hanc *Strabo*, lib. 10 *Geographiæ*, p. 407,
 festorum originem ad naturæ ductum institutumque
 refert : Priorem autem esse naturam ac religionem,
 quam idololatriam, nemo negaverit. *Commæse*, inquit,
Græcis cum Barbaris est ut sacrificia inter feriandum
celebrent...; idque naturæ sic dictante... Benè quidem
dictum est homines tum maxime Deum imitari, cum be-
neficia conferunt : rectius autem diceretur, cum munera
recipi colunt : id autem fit gaudendo, dies festos agitando,
philosophando, musicam tractando. Romani ferias so-
lemnesque conventus et status à laboribus vacationis.

sicut et Deos suos à Græcis accepere, teste *Dionysio Halicarnassensi*, apud *Eusebium*, lib. 2 *Præparationis Evangelicæ*, c. 8. Hinc illa dierum distinctio in dies *Festos*, *Profestos*, et *Intercisos*, cujus auctorem *Numam* laudat *Macrobius*, lib. 1 *Saturnalium*, cap. 16. *Festi* fuerunt Diis dicati. *Profesti* hominibus ad administrandam rem privatam publicamque concessi. *Intercisi*, Deorum hominumque communes. Illorum enim dierum quibusdam horis fas fuit, quibusdam nefas jus dicere. *Feriarum* genera quatuor apud Romanos. Aliæ *Stativæ*, statis et constitutis diebus et mensibus ab universo populo celebrandæ et in festis annotatæ. Aliæ *Conceptivæ*, quæ quotannis à magistratibus et sacerdotibus concipiiebantur in dies vel certos, vel etiam incertos. Aliæ *Imperativæ*, quas consules vel prætores pro arbitrio potestatis indicabant. Aliæ denique *Nundinæ* quibus conveniebant rustici negotiis vel mercibus suis provisuri. De his *Hospinianus*, lib. 1 *de Origine Festorum*, cap. 1, et alii qui de festis Ethnicorum scripsere. Porrò sicut dies quosdam numinis cultui sacrandos nature lex homines docuit, ita his diebus licite uni rei vacandum, atque à profanis et ordinariis negotiis feriandum. Hinc legibus atticis sancitum est, tit. 1, lege 11 *de Populo Atheniensium*, *festone cuiquam sive privatim, sive publicè injuria fiat; neve habeatur concio de aliis rebus, quàm iis quæ ad festorum religionem pertinent*. Item Romanis legibus constitutum, ut festis diebus liberi litium et jurgiorum requietem, servi operum et laborum haberent. *Cicero* teste, lib. 2 *de Legibus*: « Feriis jurgia amovento: eaque in famulis operibus patris habento. » Sacerdotes apud *Macrobius*, lib. 1 *Saturnalium*, cap. 16, asserunt « ferias pollui quoties, iis indictis conceptisque, opus aliquod fieret. Præterea non licebat sacrorum regem, et flamines videre feriis opus fieri. » Atque ideò per præconem denunciabant, ne quid tale ageretur; et præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam verò affirmabatur, eum qui talibus diebus imprudens aliquid egisset porco piaculum dare debere: prudentem expiare non posse, Sevo-la pontifex affirmabat. Cùm itaque ex communi fonte rationis mos ille ac ritus festos dies in numinis honorem celebrandi sit apud festos omnes derivatus, frustra sunt, qui festorum originem ad Ægyptiorum, aliarumve profanarum gentium mores referant. Sed enim inter Judæorum et gentium festa magnum discrimen fuit, sive originem, sive numerum, sive ritum spectemus. Ethnici levibus de causis, plerùmque ridiculis et fabulosis, quales erant raptus *Proserpinæ*, planctus *Isidis*, casus *Adoniæ*, et alie similes, dies festos indixerunt. Hebræis ad insignis alicujus beneficii, à Deo in gentem universam collati, memoriam recolendam solemnitates institutæ sunt. Insignis fuit apud gentes profanas, Græcos præsertim, festorum numerus: lex Mosaica Judæis præter sabbata, ter tantùm in anno festa publica solemniter celebranda præscripsit, Exodi 23, 14, 15, 16; 17: *Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. Solemnitates Azimorum custodietis... Et solemnitatem messis Primitivo-*

*rum operis tui, quæcumque seminaveris in agro. Solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaveris omnes fruges tuas de agro. Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo. Ethnici festos dies integros otio, crapulæ et Veneri dicabant: Judæi sacris et religiosis actionibus. Hinc *Philo Judæus*, lib. 1 *de Cherubim*, ait: « Contemplare celebritates nostras. Omittantur quæ apud Barbaras simul et Græcas nationes per occasionem figmentorum fabulosorum et alie aliàs institutæ sunt, in nullum alium finem quàm vanitatem pomposam fastuosamque. In omni festo nostro, et celebritate opera miranda et palmaria sunt, securitas, remissio, quies ab inferendis injuriis. In festis verò Gentilium ebrietas, potatio, comestio, delicia, oblectamenta, patentes januæ, pernoctationes, indecentes voluptates, quotidianæ nutritiæ, insolentia, exercitium intemperantiæ, insipientiæ meditatio, studia turpitudinis, honestatis perniciës, nocturnæ exercitationes ad cupiditates inexplebiles, somnus diurnus, quando vigilanti tempore est nature ordinis perversio. Tunc virtus ridetur ut noxia, vitium tanquàm utile rapitur. Tunc in contemptu sunt quæ oportet facere: quæ verò non oportet, in pretio. Tunc musica, philosophia et omnis eruditio, divinæ animæ divina reverè simulacra, tenent silentium. At istæ artes, quæ suis leonociis ventri et his, quæ sub ventre sunt, voluptatem conciliant, sese ostentant. Hæc sunt festa istorum, qui se felices dicunt; quorum turpitudinem, quamdium inter privatos parietes, locaque profana continentur, minus peccare mihi videtur; ubi verò torrentis in morem vastans omnia, vel in sacratissima templa irrumpit, quicquid in his sanctum est sternit continuo, faciens profana sacrificia, victimas absque litatione, preces irritas, profana item mysteria simul et orgia, pietatem sanctitatemque fucam et adulterinam, castitatem impuram, et veritatem falsatam, cultum Dei superstitiosum, etc. » Quæ cùm ita sint, veteris legis solemnitates à profanarum gentium moribus originem duxisse, absque ratione asseritur: maxime cùm Pascha, Pentecostes, Scenopegia, festa fuerint Judæicæ peculiaris religioni, profanis gentibus ignota.*

III. Non inus tamen inficias, quin festa solemnita populo suo celebranda Deus indixerit, non solum ad divinarum beneficiorum commemorationem, sed maxime ut proclives ad idololatriam Judæos in officio contineret, atque à profanarum gentium superstitionibus cùm effreni licentiæ et obscenitate, quibus se Deos promereri putabant, conjunctis advocaret. Nonnulla mens est sancti *Johannis Chrysostomi*, homiliæ *de Christo Pastore et Ove*, tom. 6, p. 269. « Quæcumque, inquit, in veteri priscorum religione facta commemorantur, ad Christum ceu summam quendam tendunt: sive prophetia, sive sacerdotium, sive regnum, sive templum, sive thuribulum, sive velum, sive arca, sive propitiatorium, sive mazza, sive virga, sive urna: omnia, inquam, ad ipsum referuntur. Jam enim antiquitùs Deus Judæis religionem

« sacrificiorum concessit, non quòd eà oblectaretur, et in eà acquiesceret, sed quòd à Græcorum cultibus ipsos summovere cuperet. Ita cùm ipse hanc quãdam moderatione ipsos ad ea perducit quæ ipse velit: quæ non vult, velut sibi grata præscribit. Cùm enim, ut erat captus Judæorum, nondum efficacem illam vim Spiritus intelligere possent, sed consuetudine gentium in servitutem redacti essent, et circa aras et sacrificia occuparentur, Deus dies illos festos etiam idolis colendis dicatos, hoc modo ad pietatem ordine quodam instituendam, immutat atque sustinet, quæ ipsi non placebant. Et quemadmodum bonus pater, cùm filium suum ludicris verberis occupatum conspiciat, à foro quidem ipsum arceat; domi verò omnia illi, quæcumque velit, permittit, et dùm ipsum in omni officio et decoro continet, iustis insolentiam licentiamque coerceat: sic etiam Deus, cùm constituisset ipsos his publicis dierum festorum conventibus ad pietatem conformare, permittit etiam illis sacra facere. »

Eadem mens est *Theodoret*, quæstione 54 in Exodum: « Præcepit, inquit, diebus illis festis convenire in templum divinum, ut beneficiorum divinatorum memoriam renouent, concordiam atque amicitiam concilient: cùm festorum peramantes sint, sacris et delubris dæmonum non delectentur, sed in templo Creatoris et bona suppeditantis, festis fruuntur epulis. » Et quæst. 10 in Deuteronomium: « Porro, inquit, sapientissimus Dominus istà lege com-plexus est, liberans eos ab errore falsorum dæorum. Etenim quia doctor impietatis, humano genere gaudet et voluptatum illecebris subjugato, festis dæmonum ludicia perniluta inseruit, solertissimus Dominus Israelcm ab illo errore liberans, etiam de his quæ pertinent ad festa leges scripsit, et sacrificia permisit, et instrumenta musica toleravit, et jussit epulari, talibus illectamentis idolorum impium cultum amputans. »

IV. Septem solemnitates temporales, et unam continuam in veteri lege fuisse, ex *Numerorum* 28 et 29 colligit sanctus *Thomas* 1, 2, quæst. 102, art. 4, ad 10: « Solemnitas continua erat oblatio jugis sacrificii. Singulis scilicet diebus manè et vespere immolabatur agnus; et per illud continuum festum jugis sacrificii, representabatur perpetuitas divinæ beatitudinis; » *Numerorum* 18, 5: *Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis: agnos amniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum: unum offeretis manè, et alterum ad vespereum.* At id propriè festum non fuit. Nec ante solis ortum, nec post solis occasum, sed inter duas vespereas, ut loquuntur, iuge sacrificium afferebant, ut nocturnâ gentium sacra, in mortuorum honorem fieri solita se penitus repudiare, nec religionem suam quicquam commune cum diis inferis, aut cæremoniis eorum cultui propriis retinere eo ritu proferrentur. De diis inferis, quos *Milichios* vocant, verba faciens *Pausanias* in *Phocis*, eorum sacra lucifuga fuisse testatur: « His, inquit, nocturna sunt sacra, in quibus ante solis exortum carnes victimarum abusu-

mere, eodem ipso in loco solemnne habent. » Nocturna sacra *Principi tenebrarum* conveniebant. At Deo qui lux est, et in quo tenebræ non sunt ullæ, sacrificium offerri decebat à populo suo lucente sole.

Temporales solemnitates alia quavis hebdomadâ, ut *Sabbatum*: alie singulis mensibus, ut *Neomenia*: alia singulis annis semel celebrabantur, scilicet *Pascha*, *Pentecoste*, *Festum Tabularum*, *Festum Expiationis*, *Festum Scenopægiæ* seu *Tabernaculorum*, et *Festum Cætis* seu *Collectæ*. Quatuor illæ postremæ solemniter peragebantur mense septimo, qui quasi totus sollemnis apud Hebræos erat, sicut et septimus dies, et instar unius festi censebantur. Festa Paschatis seu *Azymorum*, *Pentecostes* et *Tabernaculorum*, tria erant præcipua, quibus Israelitæ ab tabernaculo Domini in Silo, vel ad templum Jerosolymitanum, postquam conditum est, convenire debebant, sacrificia oblaturi, Exodi 23, 14, et Deuteronomii 16, 16: *Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit in solemnitate Azymorum, in solemnitate Hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum. Non apparebit ante Dominum vacuus, etc.*

V. *Sabbatum*, Judæicarum festivitatum caput, à Deo institutum est in creationis memoriam, Exod. 20, 8, 9, 10, 11, adedque ad idololatricæ abolitionem. Si enim creationis opus memori mente Judæi tenerent, vix fieri potuit ut cultum, uni Creatori debitum, creaturis impenderent. Fidem creationis mundi, legis Mosaicæ fuisse fundamentum, ait *Maimonides* in *Mora Nevochim*, p. 2, cap. 50: « Sententiã, inquit, de æternitate mundi omnes legem nostram amplectentes refugunt: fundamentum enim legis nostræ est quòd Deus hunc mundum creavit ex nihilo. » Hinc sabbati religio toties Judæis in lege inculcata. Hinc sabbati violatio pœnâ capitali punita, quòd creationis abnegatio quædam videretur, ut observat *Aben-Esra* in cap. 20 Exodi. De sabbato pluribus egimus dissertatione 2, in explicatione 3 præcepti Decalogi. Quia sabbatum à quiete nomen accepit, et quiete ab operibus sanctificabatur, et in quietis divinæ memoriam ab opere creationis institutum erat, et figura erat quietis Christi, fidelium hic peregrinantium, sanctorum in cœlesti gloriâ cum Christo regnantium: omnia festa solemnità à Deo instituta, ob sacrum otium quod iis diebus pariter indictum erat, sabbata vocata sunt. Levitici 23, 32: *A vespere usque ad vespeream celebrabitis sabbata vestra.* Et vers. 39, ubi de festo tabernaculorum agitur: *Die primo et die octavo erit sabbatum;* hoc est, primus et octavus dies festi et sollemnes erunt. Hinc etiam annus septimus, ob indictam terræ quietem, *sabbatum terræ*, et *annus sabbaticus* appellatus est. Levitici 25, 4: *Septimo autem anno sabbatum erit terræ, requiescentis Domini.* Fuit præterea sabbatum sabbatorum, seu annus septies septimus, *Jubilæus* appellatus, qui servis plenam à laboribus quietem afferebat: de quo Levitici 25, 8: *Numerabis quocumque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, etc.*

VI. *Neomeniæ festum* ad divinæ gubernationis opus commemorandum institutum est, inquit S. Thomas. Hæc namque inferiora secundum lunæ motum præcipue variantur. Secundò in figuram etiam Ecclesiæ per Christum olim renovandæ, cum lunâ collatæ, Cantilorum 6, 10, et Apocalypsis 12, 1, 4. Neomeniæ cum sabbatis et festis reliquis Deo in antiquâ lege consecratis conjunguntur, 2 Paralipomenon 2, 4 et 31, 5, 1; Esdræ 3, 5; Isaia 1, 15; Judith 8, 6. *Interferias Domini celeberrimas atque sanctissimas* quæ Levitici 25, recensentur, nulla sit *Neomeniæ* mentio, quia feriatio à laboribus hæc die præcepta Israelitis non erat, quamvis præscriptis sacrificiis solemnibus esset, Numerorum 33, 11, 12, 13: *In Calendis autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos,* etc. *Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocaustum sempiternum.* Tantùm abest ut Neomeniæ solemnitate à gentibus acceperint Judæi; ut Spenserus contendit, lib. 3 de Legibus ritualibus Hebræorum, cap. 1, dissertatione 4, ut potius novilunia sacrificiis in sui nominis honorem oblatis, buccinæ sonitu indictis, solemnia Deus esse jusserit ad idololatricæ abolitionem, ut Israeliticæ religiosi officii occupati, Deique beneficiorum memores, ad gentiliū ritus in Neomeniis usurpari solitos non delicerent. Ita S. Thomas loco supra laudato: « Ideò celebratur hoc festum in novitate lunæ; non autem in ejus plenitudine, ad evitandum idololatrarum cultum, qui in tali tempore lunæ sacrificabant. » Ita Maimonides in More Nevochim, p. 5, cap. 46: « Ne quis cogitaret de hircō Neomeniæ, quasi lunæ esset sacrificium, sicut Ægyptiī facere solebant sacrificantes lunæ in singulis Neomeniis; ideò disertò dicitur de ejusmodi sacrificio: *Sacrificium pro peccato Domino, non verò lunæ.* De hircis autem festorum principium nequaquam hoc timendum fuit: quia dies illi non erant lunæ consecrati; nec signo aliquo naturali distinguebantur, sed ex instituto legis observati: Neomeniæ verò non erant ex impositione legis, et consueverant gentes in illis lunæ sacrificium offerre, sicut sacrificabant soli in ipsius ortu. Hæc de causâ ergo novo loquendi genere usa est lex de isto hircō, et dixit de eo: *Holocaustum Domino, ad auferendum cogitationes istas ex cordibus hominum inveteratâ et exitiâli istâ lue laborantium.* » Græcos et Romanos sacrificia in noviluniis offerre, et vota nuncupare solitos, ut sibi fausta omnia insequenti mense evenirent, auctores antiqui testantur. *Libani*, declamatione 8 in *Neomeniis: Lege civitatis ad id manus adstricti, sacrificamus.* Plutarchus in Vita *Æmilii: Æmilii, ut primum renitescere lunam conspexit, ei juvenens undecim immolavit.* Clearchus apud Porphyrium, lib. 2 de Bâsinentiâ, sect. 16, dicitur studiosè sacrificium peragere, quod singulorum mensium initio debebatur. Macrobius, lib. 1 Saturnalium: *Romæ calendis omnibus pontifex rem divinam Junoni facit.* Demosthenes, orat. 1 in Aristog. *In noviluniis omnes in Acropolim ascendentes, Deos precantur, ut*

civitati et sibi metipsis bona largiantur. Lucianus in *Icaromenip.* Empedoclem sic alloquens: *Ubi primum rursus in Graciani devotârō, memor ero sacrificare tibi in fumario, atque in noviluniis ter ad lunam inhians vota facere.* Horatius, lib. 3, od. 23:

Cælo supinas si tuleris manus

Nascente lunâ, rustica Phidæle.

Tacitus lib. de Moribus Germanorum: *Coemunt, inquit, nisi quod fortuitum et subito incidit, certis diebus, cum nempe inchoatur luna aut impletur. Nam agendis rebus hoc auspiciatissimum initium credunt.* His superstitionibus Neomeniæ solemnitate Deus opposuit. Judæorum Neomenias *trigesima sabbata* vocat Horatius. Duplex porrò apud antiquos Novilunia putandi vel inchoandi ratio obtinuit: naturalis una et astronomica, ἀπὸ τῆς συνίσεως conjunctione luminarium: altera popularis, ἀπὸ τῆς πάρεστος à primâ visione lunæ. Judæis autem à lunæ ἐπέσει Neomeniæ celebritatem auspicari mos erat, ut testantur Philo Judæus, lib. de Septenario et Festis, Maimonides, lib. Kiddush Hachodesh, cap. 5, § 2, et Abarbanel, lib. de Consecratione Novilunii. Qui Neomeniæ ritus, rabbinorum et scribarum traditione vel superstitione Mosaicæ legi superadditis, nôsse cupit, legat Buxtorffium, Synagogæ Judaicæ cap. 22.

VII. *Festum Paschalis* 14 die primi mensis sacri, id est, Nisan, sub vesperam celebrandum, à Deo institutum est, in memoriam liberationis ex Ægypto, et in figuram veri agni Paschalis, scilicet Christi, in vesperâ legalium cæremoniarum et synagogæ Judaicæ, immolati. Solemnitatis istius continuatio, seu appendix erat *Festum Azymorum* 15 die ejusdem mensis Nisan, et sex diebus sequentibus celebratum: qui dies pares quidem erant quoad usum Azymorum et sacrificiorum oblationem, non quoad celebritatem; primus enim et septimus festi erant ac solemnes, adjunctaque habebant obligationem abstinendi ab omni opere servili; quinque reliqui erant profesti, Levitici 23, 5, 6, 7, 8; Numerorum 33, 16, 17 et seq. Hoc festum institutum est, ut memores essent Judæi panis afflictionis quem in Ægypto comederant, simul et liberationis suæ singulari Dei beneficio, propter quod gratum animum testarentur septem diebus continuis, id est, totâ mortalis hujusce vitæ septimanâ. Secundò, ut panem afflictionis et calicem amaritudinis, sive passionis Christi Domini significaret. 3° Ut manducationem carnis Christi, qui vere panis azymæ est, expers corruptionis, in adorando Eucharistiæ sacramento adumbraret. 4° Ut fermentum malitiæ et nequitia fugiendum intelligerent, sectandam verò sinceritatem, veritatem, conscientie puritatem per azyma adumbratam. Secundâ die Azymorum primitivæ messis, manipulus scilicet spicuarum, et agnus immaculatus, ammiculus in holocaustum offerebatur, in figuram Christi de quo Apostolus, 1 ad Corinthios 15, 20: *Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitivæ dormientium.* Lege postremam dissertationem nostram in 3° mundi Ætate, in quâ fusè de Paschate egimus. *De Ritibus Judæorum in celebra-*

tione Paschatis et dierum azymorum, legi Mosaicæ superadditis, legi potest Buxtorfius, Synagoga Judaicæ cap. 17 et 18.

VII. *Festum Pentecostes* die quinquagesimâ à secundâ die Azymorum, seu à die decimâ sextâ mensis Nisan, quo primus frugum manipulus erat ex præscripto legis offerendus, celebrandum Deus instituit. A secundâ illâ azymorum die septem hebdomades numerandæ erant, seu dies quadraginta novem completi: et tum quinquagesimus festus erat, ut constat ex Levitici 23, 15, 16; Deuteronomii 16, 9, ex Josepho, lib. 3 Antiquitatum, cap. 10, et ex praxi constante cujus fidei faciunt Hebræorum commentarii et Calendarium. Illic Hebræis *Festum Sabbatorum* seu *Hebdomadarum*, dictum est, Exodi 34, 22, et Deuteronomii 16, 10, 16, et *Solemnitas messis primitiarum*, seu *Festum Primitiarum*, Exodi 23, 16, et Levit. 23, 17, quia panes primitiarum triticeæ messis illâ die Domino offerebantur. Græci, Πεντηκοστή quasi *dies qui-quagesima*. Quam appellationem et Ecclesia retinuit. Institutum hoc festum est in memoriam lætæ legis in monte Sinai: in grati animi significationem pro fertilitate agrorum, ubertate messis, et quietâ Chanaanitidis possessione, in figuram missionis Spiritus Sancti olim futuræ, cum *complerentur dies Pentecostæ*, Act. 2, 1, et primitiarum Ecclesiæ christiænæ: in figuram denique sanctificationis nostræ seu novitatis vitæ, novorum fructuum, fidei, spei, charitatis, virtutum omnium, quos operatur missio Spiritus Sancti. Ritum hujus festi celebrandi lex præscribit, Levit. 23, 15, 16, 18, 19: *Numerabitis ergo ab alterâ die sabbati* (id est, à secundâ die azymorum: Sabbatum enim pro *Festo* sumitur, cujus mentio proximè facta est), *in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expiationis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies; et sic offeretis sacrificium novarum Domino ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duobus decimis simul fermentatæ, quos copuetis, in primitiis Domini. Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, et vitulum de armento novum, et arietes duos; et erunt in holocaustum cum libamentis suis in odorem suavissimum Domino. Facietis et hircum pro peccato, duasque agnos anniculos hostias pacificorum. Cumque eleverit eos sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum ejus. Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum: omne opus servile non facietis in eo. Legitimam sempiternam erit in cunctis habitaculis, et generationibus vestris.* Confer Deuteronom. 16, 9, 10, 11, 12.

IX. *Festum Clangoris Tubarum* in Neomeniâ mensis Tisri, seu anno civili ineunte celebrandum præscripsit Deus, in memoriam liberati Isaaci, et substituti arietis, cornibus dumeto hærentis, ut volant Hebræorum magistri, quibus suffragatur S. Thomas: deinde ut clangore tubarum ad grati animi significationem pro fructibus et beneficiis anno precedente à Deo collatis excitarentur. Tertiò, ad novi anni civilis sanctificationem. Quartò, ad indictionem festi solem-

nis *Expiationis*, die decimâ ejusdem mensis celebrandi. Quintò, ut hinc duceretur, annum sabbaticum et jubileum, mense Tisri inchoandos, numerandi ratio. Sextò, ad Evangelicæ tubæ clangorem in novo anno gratiæ significandum. De istius festi celebratione præceptum exstat, Levitici 23, 23, 24, 25: *Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israel: mense septimo, primâ die mensis erit vobis sabbatum memoriale, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum. Omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum Domino. Item Numer. 29, 1 et seq.: Mensis etiam septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis. Omne opus servile non facietis in eâ, quia dies clangoris est tubarum. Offeretisque holocaustum in odorem suavisimum Domino, vitulum de armento novum, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem; et in sacrificiis eorum simul oleo consperse tres decimas per singulos ritulos, duas decimas per arietem, novam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem; et hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi, præter holocaustum calendarum cum sacrificiis suis, et holocaustum sempiternum cum libationibus solidis. Eisdem cærenoniis offeretis in odorem suavisimum turcæm Domino. De hoc festo intelligitur illud psalmi 80, 4: *Buccinate in Neomeniâ tubâ, in insigni die sollemnitatis vestræ: quia præceptum in Israel est, et iudicium Deo Jacob.* De Judæorum ritibus in clangore tubarum, lege Buxtorfium, cap. 24 Synagoga Judaicæ. Ipsos buccinâ clangere ut Satanas perturbetur et confundatur recordatus, quòd in fine dierum, cum magnâ tubâ clangetur, in æternum absorbendus sit tradunt R. Isaac Talmudicus in tractatu Roth Haschana, et Moses Kotsensis, cap. de 42 Præcepto. Causas morales hujus clangoris affert Maimonides tractato de Penitentia, cap. 5. « Licet, inquit, clangor tubæ in capite anni decretum sit Scripturæ, est in eo moralis allegoricusque sensus. Evigilate è somno vestro, qui dormitis. Qui sopore obruti estis, expergiscimini è somno vestro, et solliciti estote de operibus vestris, et revertimini per penitentiam, et recordamini Creatoris vestri. Qui veritatis inmemores estis propter vanitates mundanas; qui que vitam oberratis in rebus inanibus et ludicris que nihil proficiunt, attendite ad animas vestras, rectas facite vias vestras et opera vestra, et derelinquat unusquisque vestram viam suam malam, et animi cogitationes impias. » Hæc ex antiquis Midraschim desumpsit Maimonides, ut observat ipsius commentator.*

X. *Festum Expiationis* decimâ die ejusdem mensis celebrandum Deus instituit, in memoriam Dei, populo adoratione vituli polluto ad Moysi's preces propiti: tum in expiationem peccatorum omnium, quibus se Israelite toto anno inquinassent. Quamobrem indictum jejunium, et afflictio animarum, Levitici 23, 26, 27 et seq. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: *Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationis erit celeberrima, et vocabitur sancta: affligetis animas vestras in eo, et offeretis holocaustum*

Domino. Omne opus serville non facietis in tempore diei luxuriosus: quia dies propitiationis est, ut propitietur vobis Dominus Deus vester. Omnis anima, quæ afflictis non fuerit die hæc, peribit de populis suis: et quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo suo. Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum sempiternum erit vobis cunctis generationibus et habitationibus vestris. Sabbatum requiescentis est, et affligetis animas vestras die nono mensis. Confer. Levitici 16, 26 et seq. Cæremoniæ quædam erant ejus festi propriæ respectu pontificis, Levitici 16 præscriptæ, quæ typi fuerunt expiationis peccatorum totius mundi per Christum faciendæ. 1. Antequam in Sancta Sanctorum ingrederetur, quod hæc unâ die ipsi per legem concessum erat, vitulum piacularem offerre debebat pro suis, familiarique suæ peccatis, et arietem in holocaustum, id est, eos coram Domino sistere, ac devovere, subinde mactandos. 2. Duos hircos à populo accipere, piacularem pro ipsis peccatis victimam, et unum arietem in holocaustum. 3. Piacularia sacra facturus, vestibus communibus omnium sacerdotum, non splendidis illius solius pontificis propriis indutus esse debebat. 4. Duobus hircis, ante tabernaculum testimonii Domino devotis, inter utrumque sors mittenda erat, uter mactaretur Domino, vel ablegaretur in desertum. 5. Vitulum piacularem pro se, domoque suâ fuis ad Deum precibus debebat immolare Pontifex. 6. Incenso thymiamate in sanctuarium ingredi. 7. De sanguine vituli septies aspergere contra propitiatorium, ad Orientem. 8. Mactato hircio pro peccatis populi, septupla quoque sanguinis ejus aspersione digito facta, è regione oraculi, sanctuarium primo, tum tabernaculum testimonii lustrare. 9. Nemo homo in tabernaculo esse debebat, quando pontifex sanctuarium ingrediebatur. 10. Egrediebatur pontifex in sancta, et sanguinem vituli atque hirci piacularium super cornua altaris aurei per gyrum fudebat, digitoque septies aspergendo, illud ab immunditiis filiorum Israel expiabat. 11. Sanctuario, tabernaculo et altari thymiamatis emundatis, ad altare holocaustorum pergebat, et utraq; manu super caput hirci alterius viventis impositâ, confessione suâ imprecabatur capiti ejus omnia Israelitarum peccata, tradebatque homini ad id destinato emittendum in desertum. Qui piacularem hircum emiserat, lustratione indigebat, nec ingredi poterat in castra, nisi loto corpore et vestimento. 12. Pontifex vestibus lineis exutus, lotusque, ac pontificis indutus, suum ac plebis holocaustum offerebat; Deumque pro se ac populo rogabat. 13. Vitulum et hircum pro peccato mactatos, quorum sanguis in sanctuarium illatus fuerat, mittebat extra castra, ut tan pelles, quàm carnes, et firmus eorum conmlureretur. Qui autem illa comburebat, legalem contrahabat immunditiam, lotionem vestimentorum et corporis expiandam. Hos ritus typicos fuisse, et passionis Christi, atque expiationis peccatorum totius generis humani per ejus sanguinem faciendæ ab eo, pontifice nostro simul et victimâ, figuras insignes docet Apostolus

* Epist. ad Hebræos, cap. 9, vers. 2 et seq. Christus

autem assistens pontifex futurorum tonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ.... Et infra: Non enim in manu facta sancta Jesus introivit exemplaria verorum: sed in ipsum caelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Neque ut sæpè offerat semetipsum, quemadmodum pontifex, intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destinationem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: sic et Christus semel oblatu est ad multorum exhaurienda peccata; secundò sine peccato apparebit expectantibus se in salutem. Et cap. 13, 2, 12, 13, 14. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes. Hic est hircus ille ἀποκαρπύτης in quo Deus posuit iniquitates omnium nostrarum. Inò hircus uterque typus Christi fuit, ut docet S. Cyrillus Alexandrinus, lib. 9 contra Julianum. « Cerne, inquit, mysterium, etiam in capris duobus rectè adumbratum. Caper enim, sive hircus, pro peccatis sacerdotis et populi mactabatur ex præscripto legis. Cùm autem Christus pro peccatis nostris immolatus sit, hircio comparatur. Ut enim ait Isaias propheta 53, 6: Omnes sicut oves erravimus, homo in viâ suâ erravit, et Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Duo siquidem hirci assumuntur, non tanquàm duo Christi sint, aut duo, juxta nonnullos, filii, sed potius quòd oportebat eundem et immolari pro nobis, et mori quidem secundum carnem, vivere autem secundum spiritum. » Et infra: « Descriptus autem est per utrumque Christus unus, et moriens pro nobis secundum carnem, et mortem superans secundum divinitatis naturam. Emittebatur autem in desertum, quâ solitudine et inculto solo designatur gentium sterilitas. Hanc quippe ab ipsis prophetis reperiemus ita quoque nominatam. « Scriptum est enim Isai. 35, 6: Lætare, desertum sitiens, exultet desertum, et floreat quasi lilium. Et rursus: Lætare sterilis, quæ non parit: erumpe et clama, quæ non parturit: quia plures filii desertæ, quàm habentis virum. » Multò plures enim fuerunt qui crediderunt ex Gentibus, quàm qui ex Synagoga Judæorum. Alio modo figuram hircorum explicari posse S. Cyrillus ait, ut sicut oves typi sunt sanctorum, sic hirci figuræ peccatorum intelligantur (Matthæi 25, 34): « Porrò apparuit nobis Dei unigenitus in specie nostrâ, et cum iniquis reputatus est: et si sensum legalium figuram spectemus, hædos inter hædos, aut hircus inter hircos factus est. Jussit igitur læ hædos aut hircos duos assumi, ut ex eo Christus intelligeretur sicut unus è nobis quoad ejusdem nature similitu-

dinem, et speciem nominis ad hominem, nempe capri ad caprum. Factas autem homo sicuti nos, mortem quoque nobis impositam subiit, hoc est, carnalem, at nos morte et corruptione liberaret. Quod quidem ipsum videre possis etiam in binario illo hircorum numero impletum, quorum unus quidem immolabatur, et Deo in odorem suavitatis offerebatur: alter autem à mactatione sibi dimittebatur. Mortuus enim est pro omnibus. Ille omnium dignissimus, et Christi mors solutio mortis fuit. Legatur ejusdem Patris epistola ad Acacium episcopum, De Capro Emissario, p. 3, concilii Ephesini cap. 36.

Eandem explicationem tradit Theodoretus, quæst. 22 in Leviticum: « Quemadmodum, inquit, in purificatione leprosi, uno passere mactato, alter illius sanguine tactus liberabatur: ita duobus hircis oblati pro peccatis populi, unus sacrificabatur, alter emitebatur. Hæc verò typus erant Christi Domini, ita ut hæc duo animalia non pro duobus personis acciperentur, sed pro duobus naturis. Cùm enim per unum hircum adumbrari commodè non possent mortalitas simul et immortalitas Christi Domini (nam hircus mortalis est solùm), necessariò duos offerri jussit, ut ille qui mactabatur, carnis possibilem naturam figuraret: qui verò solvebatur, divinitatis indicaret naturam impassibilem..... Porro nemo existimet inceptum, hircos præfigurare passionem Christi, cùm ipsam magnus Joannes appellaverit Agnum: sed pendat potius quòd non pro justis tantum, sed etiam pro peccatoribus semetipsum obtulerit. Hæc autem Dominus comparavit eorum peccatorum: Statuet enim, ait, agnos à dexteris, hædos autem à sinistris, Matth. 23, 35. Et in lege pro peccato offerebatur hædus.... Hæc ergo præcurrebant terræ salutem: Judæos verò tanquam infantes delectabat, quòd hircus peccata in desertum auferret: quia reducebat illis in mentem scelus in deserto commissum, et inenarrabilem Domini benevolentiam, per quam justis supplicis evitatis, in terram promissam ingressi sunt. » Legatur et S. Thomas 1, 2, quæst. 102, art. 5. ad 6. Sed de hircu emissario dicemus iterum articulo sequenti, ubi de Mosaicæ legis sacramentis agemus; et Marshamii ac Spencersi novam opinionem expendemus, qui hirci ἀποκαταίσιον ritum ab expiatoriis Ægyptiorum sacris derivatum contendunt.

Festum expiationis pœnitentiæ et confessioni apud Judæos dicatum est. Tradunt rabbiini Deum primo die anni singulos homines judicare, et pro variis meritis eos tribus libris inscribere: perfectè justos Libro Vitæ: perfectè impios Libro Mortis: intermedios tertio libro. Qui in eo descripti fuerint, eorum judicium in diem decimum mensis, suspendi: si perfectam pœnitentiam egerint, justis; sin minùs, impii adnumerandos. Sic R. Schem Tob initio Draschot sive sermonum de pœnitentiâ, tractatus Thalmudicus Rose Haschana de capite Anni, Maimonides, lib. De Pœnitentiâ, cap. 3, mense Tigrî, novoque anno incesante, novem diebus qui supersunt ad diem expiationis, pœnitentiæ, confessioni peccatorum, jejuniis roca-

culationi cum Iaso proximo, rerum raptarum restitutioni, necnon corporis macerationi et verberationi sedulo incumbant, ut justorum libro adscribi à Deo mereantur. Sed potissimùm pridie hujus festi, et toto festo, austeram observant jejuniùm à vespèrâ scilicet usque ad vesperam sequentem. Omnes omninò puberes, mares et feminae, eodem modo jejungere tenentur. Mares, cum diem unum supra decimum tertium annum attigerint; feminae, cum unum diem supra undecimum annum assecutæ sunt. Ipsos infantes pro ætatis modulo abstinentiâ aliquâ horæ saltem alimentis assignatæ retardatione fatigant. Ab uxoribus abstinent, discalceati incedunt, à balneis, odoribus, unctionibus, lotionibus temperant; ut constat ex Mose Cotsensi in lib. Semeg, tit. Hilcoth Haekkipparim ad præcepta 68 et 69, negativa ex libro Kiriath Sepher in explicatione præcepti 31, ex Orach Chaiim in decisionibus et moribus illius festi, aliisque Judæorum libris. Confessionem in primâ vespèrâ festi hujus quisque edere tenetur, antequàm cibum capiat, *Ne fortè in eandem ante confessionem suffocetur*, inquit Maimonides, cap. 2 lib. De Pœnitentiâ; sive *Ne mens ejus propter contritionem conturbetur, ita ut non possit postea confiteri*, inquit R. Jacob in libro Orach Chaiim, sect. 607. Post cœnam, manè et pluries in die confessionem iterant. Decem confessiones fieri in *ricem decem pronuntiationum divini nominis, quas in die expiationis sacerdos magnas commemorat*, refert Moses Tranensis, cap. 2 decisionum de Pœnitentiâ. Multiplicis confessionis die expiationis faciendæ *Thalmud Jerosolymitanum*, et *Babylonicum*, in tractatu *Joma*, cap. ultimo, mentionem faciunt. De cujus etiam ritu plura ex rabbinorum commentariis deprompta legi possunt apud Buxtorfium, Synagogæ Judaicæ cap. 25, et apud Joannem Morinum, lib. 2 De Administratione sacramenti pœnitentiæ, cap. 22, et libro 9, cap. 55 et 56. Religiosiores Judæi pœnitentiæ dies ante festum expiationis anticipant, nonnulli quadraginta diebus, ut refert R. Aser in fine tractatus De Anni principio, et R. Jacob in Orach Chaiim, sectione 581. De galli galinæ oblatione piaculari, aliisque superstitionis Judaicæ in Expiationis festo ritibus legi potest *Buxtorfius* loco supra laudato.

XI. *Festum tabernaculorum*, die decimâ quintâ mensis Tigrî, et sex diebus sequentibus celebrandum Israelitis Deus instituit in memoriam peregrinationis in deserto, et habitationis in tentoriis: nec non divine protectionis, tunc eos quasi umbra sua continuo tegentis. Ad cujus beneficii magis expressam commemorationem, in tabernaculis de frondibus et ramis arborum contextis, sub dio, per septem dies habitabant. Hinc festo nomen datum *Scenopegia*, sive *Tabernaculorum*. Secundò, in gratiarum actionem pro fructibus recens collectis. Tertiò, in figuram hujus mortalis vite, in quâ tanquam in deserto probationum, et tanquam in transitoriis tabernaculis habitamus, peregrinorùm, aut militantiùm more, idque diebus septem, quibus totum vite tempus significatur. Quartò, in figuram Christi qui per incarnationem habitavit in

carne tanquam in tabernaculo, Joannis 1, 14. Ritus hujus festi describuntur Levitici 23, 34. A quinto decimo die mensis hujus septimi, erunt feriae tabernaculorum septem diebus Domino. Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus servile non facietis in eo. Et septem diebus offeretis holocausta Domino. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et lætabimini coram Domino Deo vestro.... Et habitabitis in umbraculis septem diebus... Ut discant posteri vestri quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos a terrâ Egypti. Singulis hujus solemnitate diebus certa sacrificia lex præscribit Numerorum 29. De eodem festo hæc habentur Deuteronomii, 16, 13, 14, 15. Solemnitatem quoque tabernaculorum celebratis per septem dies, quando collegeris de arêa et torculari fruges tuas, et epulaberis in festivitate tuâ, tu, filius tuus et filia, servus tuus et ancilla; levites quoque et advena, pupillus ac vidua qui intra portas tuas sunt. Septem diebus Domino Deo tuo festa celebrabis, in loco quem elegerit Dominus. Benedicetque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, et in omni opere manuum tuarum, erisque in lætitiâ. Confer. 2 Esdræ 8, 14, 15, 16, 17, 18. De ritibus hujus festi Judaicæ superstitione inductis plura ex rabbinorum commentariis legi possunt apud Buxtorfium; cap. 24 Synagogæ Judaicæ. Hujus festi meminit Plutarchus, et Judæis per calumniam impingit quod in Bacchi honorem illud celebrarent, libro 4 Symposiacorum, quæst. 5. « Maximæ, inquit, et perfectissimæ Judeorum solemnitate et tempus et modus cum Bacchi sacris congruit. Quod enim ipsi vocant jejuniâ, id sic celebrant, ut maximè fervente viudemiâ proponant mensas, in quibus expositæ sunt omnis generis fruges: et sub tabernaculis desident potissimum è palmitibus et hederâ quæ contextuntur: et diem quæ festum antecedit, tabernaculariam nominant. Paucis verò post diebus aliam festivitatem non obscure, sed omninò apertè Baccho nuncupatam celebrant. Est etiam solemnè apud eos festum Crædephoria à palmitibus gestandis, et Thyrsoporia, ubi thyrsos gestantes in templum intrant. Quid intus faciant, ignoro; credibile est Bacchi ab iis sacra peragi. Nam et tubis exiguis sicut Argivi bacchanalibus utuntur ad evocationem numinis: et alii progrediuntur citharis ludentes, quos ipsi levitas appellent, sive à Lysio sive ab Evio (utraque vox Baccho congruit) ita dictos. »

XII. Festum convocationis, seu Collectæ, octavâ die Scenopægiæ, seu festi tabernaculorum celebrandum Deus indixit. Complementum quoddam fuit prioris festi, eoque die populus ad sanctuarium convocatus est omni opere servili interdicto. Unde et festum Retentionis, et interdicti appellatum est, et Collectæ. Quia populus septem Scenopægiæ diebus absolutis, unâ adhuc die retineretur, ac prohiberetur ne quid operis faceret. Item quòd convocaretur, ad gratiarum actionem pro finitâ collectione frugum solemnî ritu Deo faciendam: fortè etiam ad collectam pecuniariam

in sacrificiorum sumptus, aliosque usus sacros. Collectionem omnium gentium intra Ecclesiam, vel collectionem electorum intra regnum festum adumbrabat; Levitici 23, 36, postquam de cetero tabernaculorum Deus sermonem fecit, Dies quoque octavus, inquit, erit celeberrimus, atque sanctissimus, et offeretis holocaustum Domino: est enim Cætas atque Collectæ. Omne opus servile non facietis in eo. Hujus festi sacrificia præscripta sunt Numerorum 29, 33, 36, 37, 58. Hic dies vocatus est ab Hebræis Hoshannah Rabbah, quasi maximus dies festi. Solitus erat populus eâ die; et singulis etiam diebus festi præcedentis (ut testatur Maimonides in Hilchos Themidin, cap. 10) magnâ solemnitate haurire aquam è fonte Schiloh, et deferre ad sacerdotes effundendam super altare cum vino, libaminis loco. Buxtorfius, cap. 21 Synagogæ, et Ligfootius in Joannem, observant ad hunc morem alluisse Christum Dominum, qui In novissimo die magno Festivitate (tabernaculorum, sive in festo Cætas et Collectæ) stabat, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.

ARTICULUS IV.

DE LEGIBUS CÆREMONIALIBUS SACRAMENTORUM VETERIS LEGIS.

I. Cum in nullum nomen religionis, seu verum seu falsum, coagulari possint homines, nisi aliquo signaculorum seu sacramentorum visibili consortio colligantur, ut ait S. Augustinus lib. 19 contra Faustum, Judaicam religionem sacramenta sua habuisse consequens est. Hæc autem vel necessaria erant ad consecrationem seu institutionem populi, aut ministrorum in cultu Dei, ut circumcisio et consecratio sacerdotum: vel usu rerum sacrarum constabant, ut agni paschalis manducatio, quoad populum; oblatio victimarum, esus panum propositionis, etc., quoad sacerdotes: vel necessaria erant ad removenda cultûs divini impedimenta, scilicet immunditias legales et peccata; ut purificationes, ac lustrationes, et sacrificia piacularia, præsertim vaccæ rufæ, et hirci enissarii. Hanc sacramentorum veteris legis divisionem S. Thomæ verbis adstruo 1, 2, quæst. 102, art. 5. « Sacramenta, inquit, propriè dicuntur illa quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quamdam consecrationem, per quam scilicet deputantur ad quodam modo ad cultum Dei. Cultus autem Dei generali quodam modo pertinebat ad sacerdotes et levitas, qui erant ministri cultûs divini. Et ideò in istis sacramentis veteris legis, quædam pertinebant communiter ad totum populum, quædam autem specialiter ad ministros, et circa utrosque tria erant necessaria. Quorum primum est institutio communiter, quæ quantum ad omnes fiebat per circumcisionem, sine quâ nullus admittebatur ad aliquod legalium: quantum verò ad sacerdotes, per sacerdotum consecrationem. Secundò, requirebatur usus eorum quæ pertinent ad divinum cultum: et sic quantum ad populum erat usus paschalis convivii, ad quem nullus incircumcisus admittebatur, ut patet Exod.

12. et quantum ad sacerdotes, oblatio victimarum, et esus panum propositionis, et aliorum quæ erant sacerdotum usibus deputata. Tertiò, requirebatur remotio eorum, per quæ aliqui impediabantur à cultu divino, scilicet immunditiarum. Et sic quantum ad populum erant institutæ quedam purificationes à quibusdam exterioribus immunditiis, et etiam expiationis à peccatis. Quantum verò ad sacerdotes et levitas, erat instituta ablutio manuum et pedum, et rasio pilorum. Et hæc omnia habebant rationabiles causas; litterales secundùm quòd ordinabantur ad cultum Dei pro tempore illo; et figurales, secundùm quòd ordinabantur ad figurandum Christum. »

§ I. De Circumcisione.

Circumcisio primum veteris legis sacramentum à Deo instituta est Genesis 17, 10, 11, 12, 13, 14. Ejus præceptum Abrahamo datum, ab eoque executioni mandatum in se ipso, in Ismaele filio, et in servis omnibus. Lex circumcisionis renovata Levitici 12, 3. Litteralem circumcisionis rationem triplicem fuisse docet S. Thomas. Primò quidem et præcipue instituta fuit ad protestationem fidei unius Dei. Et quia Abraham fuit primus qui se ab infidelibus separavit, eiciens de domo sua, et de cognatione sua, ideò ipse primus circumcisionem accepit. Et hanc causam assignat Apostolus ad Romanos 4, 2. « Et signum accepit circumcisionis, si- geaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio : Ut sit pater omnium credentium pro præputium, ut reputetur et illis ad justitiam. In hoc autem legitur fides Abraham reputata ad justitiam, quia contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundùm quod dictum est : Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam ferè centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo : Plenissimè sciens quia quæcumque promisit potens est et facere. Ideò et reputatum est illi ad justitiam. » Et ut hæc protestatio et imitatio fidei Abraham firmaretur in cordibus Judæorum, acceperunt signum in carne sua, cujus oblivisci non possent : unde dicitur Genesis 17 : Erit pactum meum in carne vestrà in sædus æternum.

Secunda ratio circumcisionis, inquit S. Thomas, esse potuit debilitatio concupiscentiæ, ideòque partes libidini ministrantes Deus circumcidi jussit. Huic affinis est ratio Photii, epist. 205. « E gente, inquit, Chaldæa oriabatur Abraham, ubi matribus, filiabus et sororibus fide de consuetudine impiæ carnaliter misciebantur. Quocirca ne per patrios mores vel ipsemet pollueretur, vel ab ipso descendentes, circumcidebatur ei præputium, quo sic aboleretur hujusmodi nefanda turpitudò : atque ita accrescebat ei suæ propriæ carnis circumcisio, ut divisio ab affinibus suis et consanguineis, ac quantum ad maritalem copulam spectabat, aversio. Nam post circumcisionem, qui spem è sanguine Abrahami ab hujusmodi nefandis, vel furtim perpetrandis impediabatur. Tertiam insti-

ta circumcisionis rationem S. Thomas affert, scilicet contagionem sacrorum Veneris et Priapi, in quibus illa pars corporis horrorabatur. *Phallologia intelligit in quibus Dionysii phallum (sic enim virile membrum ridiculè homines nuncuparunt) et adorabant miseri et basiabantur cuncti qui orgia celebrabant : rationem tamen ignorabant. Is verò qui Hierophantes vocabatur, et hæc sciebat, et Osirin, et Typhonem, et Osiridis membra à Typhone concisa latè que dispersa, Isin præterea Osiridis sororem, quæ magno illa studio collegit, solum autem ejus phallum non invenit, atque hæc de causâ excitatum ejus simulacrum ab omnibus adorari præcepit. » Ita refert lib. De curandis Græcorum affectionibus, Serm. 4, qui est De Fide.*

Circumcisionis rationes quæ litterales, quæ typicæ, Photius his verbis explicat in laudata ad Theodorum Hegumenum, epistola : Triâ præ se ferre videtur mihi circumcisio : primò, quòd tanquam signum et sigillum Abrahami progeniem separaret, et à cæteris gentibus distingueret. Secundùm, in se divini baptismatis gratiam, et efficaciam per figuram prædicabat : veluti enim olim circumcisus pro sigillum in Dei populo censebatur, sic et baptizatus, Christi in se sigillum expressum habens, adoptatus inscribitur Dei filiorum albo. Tertiò, symbolum erat fidei in gratiâ existentium, qui carnalium voluptatum et passionum insurrectiones tumultuosas excisorio fidei sermone et asceticis laboribus abscedunt et mortificant : non corpus seindunt, sed cor; nec secundùm litteram, sed spiritum circumciduntur... Certè erat necesse ut Abrahami progenies separaretur : inprimis, ne permixta cæteris nationibus illarum moribus paulatim abduceretur, factâ pietatis cultusque mutatione, et ita execrandis illarum sacris inserviret. Secundò, ut promissionis divinæ apprensus et cuiuscumque intelligibilis finis et perfectio redderetur, Abrahami semine in innumerabilem multitudinem multiplicato et excrecente. Quòd si cum nationibus permixti mansissent, veritas promissionis adimpleta non agnosceretur; nec multitudo tantæ esset admirationis, uti si separatim agerent, et republicam privatam tuerentur. Tertiò, quod ante alias causas censetur, quandoquidem Dei dilecto et diligenti Deum Abraham pactum fuerat : *In semine tuo benedicentur universæ mundi nationes.....* ideò genus Abraham separatur, et à commixtione eximitur aliarum gentium, ut creator et Dominus naturam nostram ex illâ stirpe assumeret, et similiter ac nos carnis et sanguinis particeps fieret; quò pacti et promissi veritas omnibus numeris apud omnes consummaretur : nempe Christo Deo nostro, in quo gentes omnes benedictionis per gratiam participes fiunt, è lumbis illius pro principia generationis humanæ descendente. »

Typicam rationem circumcisionis sic explicat S. Thomas, quæstione et articulo supra laudatis, ad 1 : « Figuralis ratio circumcisionis erat : quia figurabatur oblatio corruptionis faciendâ per Christum, quæ

perfectè complebitur in octavâ ætate, quæ est ætas resurgentium. Et quia omnis corruptio culpæ et pœnæ provenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis, ideò talis circumcisio fiebat in membro generationis. Unde Apostolus dicit ad Colossenses 2 : *Circumcisi estis in Christo, circumcissione non manu factâ in expoliatione corporis carnis, sed in circumcissione Domini nostri Jesu Christi.*

Origenes lib. 5 contra Celsum, circumcissionem institutam etiã fuisse docet ad cacodemionis injurias ab iis qui hoc sacramento initiati essent, propulsandas. « Et fortassè, inquit, propter aliquem infestum in Judæorum genitum angelum inventa est, qui posset in circumcisos lædere, circumcisos non item : Quod colligi potest ex libro Exodi, ubi angelus ante circumcissionem Eleazari contra Mosem valuit : quo circumcisio, irrita facta est illius potentia ; quod non ignorans Sephora, serpo arrepto circumcidit suum filium ; effatâ secundùm vulgatam editionem : Stetit sanguis circumcissionis mei pueri ; secundùm Hebræos verò, sponsus sanguinum tu mihi. »

De ritibus ac moribus Judæorum in circumcissione celebrandâ curiosi lectores consulant Joannem Buxtorfium Patrem, cap. 4 Synagogæ Judaicæ. De ipsius verò circumcissionis divinâ institutione et antiquitate legatur dissertatio nostra 6 in tertiã mundi ætatem.

§ II. De consecratione sacerdotum veteris legis.

Consecratio sacerdotum veteris legis sacramentum erat, sacramentum ordinis in Ecclesiâ olim à Christo instituendum præfigurans. Consecrationis illius ritus Exodi 39 à Deo præscribitur ; Levitici 9 à Moysè exercetur. Sacerdos igitur ille fuit, cum et sacrificia obtulerit, et Aaronem ejusque filios, jubente Domino, consecraverit. Hinc illud Psalmi 98, 6 : *Moyes et Aaron in sacerdotibus ejus.* At dignitas illa potestasque sacerdotalis in Moysè extraordinaria fuit, in quâ nemo ipsi successit. Ejus namque filii sacerdotes non fuerunt, sed levitæ duntaxat. 1 Paralipomènon 23, 13 : *Moyse quoque hominis Dei filii annumerati sunt in tribu Levi.* At Aaronis sacerdotium in ejus genere conservatum, et ad ejus filios transmissum est. Quidquid porrò fiebat in institutione vel consecratione sacerdotum, inquit S. Thomas Primâ Secundæ, quæst. 102, art. 5, *ad hoc pertinebat, ut ostenderetur eos habere quamdam prærogativam puritatis et virtutis et dignitatis.* Ideò in ministrorum inauguratione tria peragebantur, 1 purificatio, 2 consecratio, 3 applicatio ad sacri ministerii functiones. Purificatio ablutione et sacrificiis absolvebatur. Ablutionem lex præcipit Exod. 29, 4 : *Aaron ac filios ejus applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cunque laveris patrem cum filiis suis aquâ, indues Aaron vestimentis, etc.* Levitarum purificatio abrasione pilorum etiã peragebatur. Sacrificia vituli duorumque arietum, oblatio panum azymorum, crustulæ absque fermento, quæ oleo conspersa esset, laganorum quoque oleo litorum, imperantur Exodi 29, 1, 2, 3. Pontifex et sacerdotes inaugurandi victimis illis manus imponebant, ut pro se et

loco sui ipsas mactari et immolari eo ritu significarent. Effundebatur vituli sanguis ad altare, cujus cornua eo perungebantur : adeps intestinalis operiens, cum reticulo jecoris, et duobus renibus super altare incubebatur ; corpus reliquum extra castra comburebatur, quia piacularis erat victima.

Vitulus ille pro peccato oblati Christi typus erat, interpretè S. Cyrillo Alexandrino, lib. 11 de Adoratione in spiritu et veritate. « *Sicut enim vitulus parvus jugo quidem adhuc insuetus est, sed ejus naturæ tamen quæ jugo ferendo sit apta : ita Christus simul extra jugum et sub jugo est : nam cum secundùm naturam Deus esset, factus est sub lege per humanitatem. Vitulus igitur appellatus est Christus sapienti consilio, et in eadem re intelligatur à nobis tum ejus Verbi divinitatem minime assuetam esse servituti ; tum eam naturam quæ sub jugo esset, quod ad ejus humanitatem atinet, subiisse. Immoletatur autem tanquàm pro sacro tabernaculo, ac pro iis qui sibi manus imposuissent (levitæ ii erant et sacerdotes). Nam ille mortuus est pro Ecclesiâ, et iis qui sunt illi per fidem consecrati. Sacram porrò fuisse, et in sacrificii morem acceptam Deo ac Patri Emmanuelis mortem ex eo videre licet, quòd sanguis ad altare funditur, et ex eo perungitur, quòd item adolentur intestinalia, quæ virtutum intinarum et in animo reconditarum figuram gerunt, in quibus spiritalis odor inest ; neque ille simplex, cum intestinalia multiplicia sint, adeps, renes, pinna jecoris. Comburitur autem reliquum corpus extra castra ; nam extra portam passus est Christus. Quòd autem igni corpus absumentur significat nullo modo ejus passionem et mortem illi ignominie futuram, sed præclarum gloriæ atque illustrem exitum habituram : ignis enim specie divinitas intelligitur, cum etiam in monte Sinai eâ formâ Deus descendit. Destituctus verò mortis imperium Christus dispeccatoriè mortem subit, ut à nobis tanquàm Deus glorificaretur. »*

Aries quoque prior Christi figura fuit, immaculati, et perfecti. Ille altari et tanquàm totus, et per membra cæsus imponebatur, ut Christi et membrorum ejus sacrificium representaret. « Nos enim et singuli membra Christi sumus, et universi unum corpus intelligimur ; totum porrò illum esse sacrum ac sanctum, et et labem impuritatis habere nullam, ablutio illa intestinorum optimè declarat. Simul autem offeruntur caput et pedes, ut illam suaveolentiam sanctitatis, quæ in Salvatoris nostri vita à principio usque ad finem fuit, ostendant. Aut fortassè melius est in mentis figuram caput accipere ; incessus verò ejus quo in actionibus efficiendis progredimur, pedes. In Christo autem odorem spirant, et summâ puritate præstant omnia tum cogitata, tum facta : neque enim peccatum fecit : ob eamque causam hanc oblationem arietis et holocaustum incensum appellat : neque enim ex parte sanctus aut sacer est. » Aries demùm alter eodem ritu immolatus, cujus sanguine pontifex, et sacerdotes, eorumque vestes ungebantur

et sanctificabantur, Christum pariter designabat. Vocatus est *Aries consummationis*, aut *consecrationis* ut habet *Vulgata* nostra : Quòd Christus in omni rerum optimarum genere nos absolutos atque perfectos reddat, et per sanctificationes in spiritu, virtutibus insignes efficiat.

Consecratio pontificis et sacerdotum hoc ritu peragebatur. 1. Abluti induebantur sacris vestimentis illorum dignitatem designantibus. 2. Pontifex oleo in capite perfundebatur, ut significaretur potestatem consecrandi ab ipso ad alios diffundi, sicut oleum à capite ad inferiora defluit. Quò spectat illud Ps. 132 : *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron*. 3. Minorum sacerdotum solæ manus consecrabantur, quæ ad sacrificia erant applicandæ. 4. Et de sanguine arietis immolati extremum auriculæ dextræ ipsorum tingebatur; ad significandam obedientiam legi Dei ab ipsis præstandam in sacrificio rum oblatione; et pollices manus eorum ac pedis dextri; ad significandam sollicitudinem, promptitudinem, alacritatem in executionem sacrificio rum. 5. Sanguine victimæ cum ipsi, tum eorum vestes aspergebantur, in memoriam sanguinis agni, quo veluti signo liberati sunt ex Ægyptiaca servitute. Ita S. Thomas loco laudato. S. Cyrillus tyrum Christi his in ritibus agnoscit, cujus gratiâ sacris Novi Testamenti ministris, imò justis quibusvis hominibus, et aures adjicit benedictione plenas : illas nempe obtemperantes et faciles, et ad ejus quidem dogmata excipienda paratas; in susurratas vero nugas, et execrandam nonnullorum loquacitatem, qui veritatem oppugnant, et cum rectis dogmatis libellum gerunt, minime sustinentes : is enim est aurium sanctarum fructus. Sanctæ sicut igitur aures, certæ veritatis et rectorum dogmatum studiosis : id porrò Christi donum est, et cœlestis munus, et sancti illius sanguinis opus : nam omnes res præclaras in ipso et per ipsum consequimur. Ideoque et manus sanctificabatur, quæ est ad operandum et efficiendum apta; et pes, qui rectorum gressuum evidens est signum ac nota. De sanctis enim factis nobis gloriam parare oportet, et per eam semitam incedendum, quæ nos ad ea omnia quæ Deo placent compendiarîâ viâ perducit, juxta id quod canitur in psalmis : *Et converti pedes meos in testimonia tua*, Psalm. 118. Et illud quod in libro Proverbiorum 4 habetur : *Rectos gressus fac pedibus tuis, et vias tuas dirige*. Genus igitur sacrum et electum sanctas aures habeat, manum similiter ac pedem, iis quos jam diximus modis, dextraque omnia peruncta, et tanquam summo loco, id est, in extremis. *Extremum enim, inquit, auris, et pedis, et manus* : omnis enim actio proba, strenua ac dextra est, nihilque de vitio sinistrum habet, et usque ad extremam, id est, perpetuò seu ad finem usque porrigitur. Qui enim Deo consecrati sunt, eos in sanctificatione dextros esse, et perpetuò perseverantes convenit.

Offerebantur in consecratione sacerdotum, 1. vitulus pro peccato, in memoriam remissionis peccati

Aaron in conflatione vituli. 2. Aries in holocaustum, in memoriam sacrificii Abrahæ, cujus obedientiam pontifex imitari debebat. 3. Aries consecrationis, quasi hostia pacifica, in memoriam liberationis de Ægypto per sanguinem agni. 4. Canistrum panum, in memoriam manna cœlestis præstitæ populo.

Applicatio denique sacerdotum ad sacri ministerii functiones hoc ritu fiebat. Adeps arietis, armus dexter, torta panis crustula conspersa oleo, laganum de canistro azymorum super manus eorum imponebantur, ut ostenderetur ipso accipere potestatem illa offerendi Domino. Exodi 29, 22, 23, 24. Septem diebus consecrationis ritus peragebatur, et vitulus piacularis per singulos dies offerebatur. Ut toto illo septiduo in tabernaculo manerent, ac die noctuque excubias agerent, à Deo præceptum est Levitici 8, 35. « Quam in sacris locis sessionem, firmitatis atque permanentionis in sanctificatione symbolum quoddam esse voluit, inquit S. Cyrillus Alexandrinus. Necesse est, ut qui in hac statione collocati sumus, aut presto simus Deo, firmi atque immobiles in virtute maneamus, ne extra morum terminos, qui nos decet, egrediamur, aut è sacro sensu excedamus, sed semper propè quodammodo simus, et apud Deum habitemus, juxta illud quod est Prophætæ voce dictum : *Quærens quære, et apud me habita*. Hoc autem per septem dies facere jussit Moyses, quâ in re septenarius numerus id significat, esse nobis adnitendum ut omni tempore Deo præsto simus. Idem enim est ac si dixisset semper, ac si perpetuò. Intra tabernaculum verò manentem præcepit servare custodias Domini, significans illius assiduitatis quâ Deo assidemus, fructum esse obedientiam et voluntatem exequendi quod ille præcipiendum duxerit. Ad hunc igitur modum illi omni Domino presto esse debemus, cum ille in re factis languor in extremum malorum omnium desinat : eam enim ob causam, ut existimo, adjunxit Moyses illa verba : *Ne moriamini*. »

§ III. De Paschalis agni manducatione.

Agni Paschalis manducationem, quæ Judaici populi sacramentum erat, Exodi 12, à Deo institutum, ritusque illius explicuimus dissertatione singulari de *Agno Paschali*, quæ postrema est dissertationum nostrarum in 3 Mundi ætatem. Paschalis agni convivium figura erat sacramenti Eucharistie. Comedebantur ejus carnes, ad significandum esum corporis Christi, *Agni Dei qui tollit peccata mundi*, in sacramento. Caro agni assa igne manducabatur, ad significandum Christi passionem, vel charitatem. Comedebatur cum azymis panis, ad significandum puram conversationem fidelium sumentium corpus Christi, secundum illud 1 ad Corinthios 5 : *Epulemur in azymis sinceritatis et veritatis*. Lactucæ agrestes addebantur, in signum penitentia peccatorum, quæ necessaria est sumentibus corpus Christi. Renes autem accingendi sunt cingulo castitatis. Calceamenta pedum sunt exempla mortuorum Patrum. Baculi habendi in manibus, significant pastorem custodiam. Præcipitur autem ut in unâ domo paschalis agnus comedatur, id est, in Ecclesiâ Catholicorum,

non in conventiculis hæreticorum. Hæc ex veterum commentariis deflorata in compendium colligit S. Thom. Primâ Secundæ, quæst. 102, Art. 5 ad Secundum.

Incircumcisis quibusque etiam proselytis, inquilinis, aut mercenariis hominibus, vel Judæis apostatis, esus agni paschalis non permittebatur; ab eoque prohibebantur et Judæi propter infectam circumcisionem cum liberorum tum servorum, ut explicat Maimonides libro De Sacrificiis, tractatu 1 De Sacrificio paschali, cap. 9: Lex exstat Exodi 12, 43; 44, 45, 46, 47, 48. *Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: Hæc est religio phase: omnis alienigena non comedet ex eâ. Omnis autem servus emptitius circumcidetur, et sic comedet. Advena. et mercenarius non edent ex eo. In unâ domo comedetur. Omnis cæcus filiorum Israel faciet illud. Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere phase Domino, circumcidetur prius omne masculinum ejus: et tunc ritè celebrabit, eritque sicut indigena terræ. Si quis autem circumciscus non fuerit, non vescetur ex eo.*

§ IV. De panum propositionis et aliorum consecratorum esu.

Oblatio victimarum, esus panum propositionis, seu aliorum panum, carniarumve consecratarum, ad Sacramenta veteris legis pertinebant, Christi que oblationem, et carnis ejus manducationem in adorando Eucharistie sacramento eœ præclari typi adumbrabant. Esus panum propositionis, solis sacerdotibus licitus, Levitici 24, 9; et Matthæi 12, 4, idque in loco sancto. Ab eorum et omnium sanctificatorum comestione immundus lex arcebat, Levit. 22, 5, 4, 5, 6, 7. Hinc sacerdotes, eam ministerii sui vices obirent, a juri- bus omnibii abstinere tenebantur, ut colligitur ex 1 Regum 21: *Et respondens sacerdos ad David, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum: si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus?* Et respondit David sacerdoti: *Equidem si de mulieribus agitur, continuimus ab heri et nudius tertius, quando egrediebamur, et fuerunt vasa puerorum sancta. Demoneum Dei simiam et æmulum, similis castimonie ritum Ægyptiorum sacerdotibus, et ple-risque aliarum gentium sacrificiis suggestisse, com-pertum est ex Cheremone stoico, Porphyrio, lib. 4 De Abstinentiâ, Ariano in Epicteto lib. 3, c. 21, Ma-crobio, lib. 1 Saturnalium, c. 23. Abstinentiâ à vino sanctificationis sacerdotum veteris legis pars fuit. Levitici 10, 8: *Dixit quoque Dominus ad Aaron: Vinum et omne quod inebriare potest, non bibetis tu et filii tui quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: Quia præceptum senpiternum est in gene-rationes vestras. Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et prophanum, inter pollutum et mundum; doceatisque filios Israel omnia legitima mea. Hanc ab-stinentiam imitati sunt Ægyptii sacerdotes Plutarcho teste. Isiacorum sacrorum candidatos abstinentiâ ab animalibus et vino se purificare jussos, refert Apu-leius, lib. 11 aurei Asini, de se ipso scribens: *Illud plantè præcepit sacerdos, ut decem continuis diebus vo-***

luptatem cibariam coercerem, neque ullum animal essem, et univinus essem; id est abstemius.

§ V. De Purificationibus ac Lustrationibus, varisque lega-lium pollutionum speciebus.

Purificationes ac Lustrationes, sacramenta erant in veteri lege ad removenda divini cultus impedimenta, seu ad immunditias legales externasque abstergendas, à Deo instituta. Immunditiæ autem seu pollutiones legales aliæ personarum fuerunt, aliæ rerum. Personarum immunditiæ octo famosiores, in lege recen-sentur.

I. Prima immundities, erat puerperæ, Levitici 12. *Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, munda erit septem diebus, juxta dies separationis m:enstruæ. Ipsa triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Si autem feminam pepererit, immunda erit duobus hebdomadibus juxta ritum fluxus menstrui, et sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Hæc immundities oblatione agni anniculi in holocaustum, et pulli collumbæ sive turturis pro peccato, in pauperibus verò oblatione duorum turturum, aut duorum pullorum collumbæ, unius in holo-caustum, et alterius pro peccato, necnon oratione sacerdotis victimas illas immolantis, abstergebatur. Ibidem, 5, 6, 7, 8, inde profecta hæc immundities, quòd mulier pariat ad corruptionem, et non eâ condi-tione sit quâ fuit statim atque à Deo acceptit ut esset. Deindè quòd in carnali voluptate serantur qui gignuntur, inquit, S. Cyrillus Alexandrinus, libro 15 de Adoratione in spiritu et veritate. Pollutio ex puer-perio ex Hebræorum caeremoniis in gentium mores transit. Quod tamen poetæ quidam et philosophi ut superstitionem irriserunt. Inter alios Euripides in Iphigeniâ Tauricâ culpata Dianam quasi nimis delica-tam, quòd hominem puerperæ vel mortui tactu pollu-tum altaribus eœ impium prohiberet suis. Mihi, inquit, ista divæ non placet sapientia. Docuit Pythagoras puritatem balneis et aspersionibus comparari, et purga-tione à funere, et cubili puerperæ: ut refert Diogenes Laertius in ejus vitâ. Notum illud Conrosini: *Pregnans ante diem quadragesimum non prosit in fanum.* At in Chryssippi libris legebatur: *Ire ad templum rectâ à puerperâ aut à mortuo, sine causâ culpatur.* Et Theophrastus in Characteribus inter supersticiosos mores refert: *Neque ad defunctorum justa, neque ad puerperam accedere velle.**

II. Secunda immunditiæ species erat immundities menstruatæ, mense redeunte sanguinis fluxum patientis. Hæc ab hominum commercio, rerum domesti-carum tactu, præcipue verò Tabernaculi aditu septi-duò separabatur. Quisquis ad eam accessisset, diebus totidem immundus erat. Si eam aut lectum ejus te-gisisset, aut vas ab ipsâ contaminatum, immundus erat usque ad vesperam. Quæ fluxum sanguinis aliàs patiebatur, tamdiu immunda erat, quamdiu hoc vitio laborabat. Quisquis eam, aut ejus stratum, vel sedile,

sui vas ab eâ fundatum tetigisset, immundus erat usque ad vesperam; et corporis ac vestimentorum ablutione purificabatur. Mulieris verò immunditia abstergebatur oblatione duorum turturum, aut duorum pullos columbæ, unius in holocaustum, alterius pro peccato; et precibus sacerdotis avicula illas immolantis die octavo postquam sanguinis fluxus cessaverat. (Levitici 15). Lege Maimonidem lib. de Sacrificiis, tractatu 5 de Indigentibus piaculi, cap. 4.

III. Tertia immunditiei species erat immundities haminis continuo penè seminis fluxu laborantis. Ab hoc morbo sanatus, septiduo post vestibus et toto corpore aquâ vivâ lotis, duobusque turturibus aut pulis columbarum oblati uno in holocaustum, altero pro peccato, mundabatur. (Levitici 15). Lege Maimonidem loco supra laudato, cap. 2 et 3.

IV. Quarta immunditiei species erat immundities concubitûs conjugalis: de quâ Judæi veteres legem illam interpretantur Levitici 15, 16: *Vir de quo egreditur semen coitus, lavabit aquâ omne corpus suum; et immundus erit usque ad vesperum. Vestem et pellem, quam habuerit, lavabit aquâ, et immunda erit usque ad vesperum. Mulier cum quâ coierit lavabit aquâ, et immunda erit usque ad vesperum.* Hinc illud Josephi lib. 2 contra Apionem: « Si quis ad concubitum corruptionemque transierit, immundus est. Oportet autem etiam post legalem commixtionem viri mulieres lavari. » Istius immunditiei et purificationis ritus ab Hebræis ad gentes transit. Hinc illud Herodoti libro 4, cap. 158: « Quoties cum uxore miscetur vir Babiloniensis, adhibito thymiamati assidet, et ex alterâ parte mulier idem facit. Quin etiam sub dilucubum abluuntur ambo, nullum vas priusquam se abluerint tactari. Eadem et hæc Arabes faciunt. » Hinc et illa Plutarchi libro 3 Symposiazon, quæst. 6: « Nobis autem, si leges rectè colimus, cavendum est ne ad templa et sacrificia accedamus, paulò ante venerè re usi. » Hinc illud Clementis Alexandrini apud Eusebium libro 10 Præparationis Evangelicæ, cap. 6. *Ægyptii nemini, qui non se ab æoris congressu lustrasset, potere templa voluerunt.*

V. Quinta immunditiei species erat immundities somnii, seu nocturna pollutio, quæ à publico cætu hominem totâ die arcebat, et sub vesperam eluebatur aquâ. Deuteronomii 25. *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, et non revertetur priusquam ad vesperam lavet aquâ: et post solis occasum egredietur in castra.* Ritum illum imitati sunt Ægyptiorum sacerdotes, de quibus Cheronon apud Porphyrium, lib. 4: *Si fortè in somnis polluerentur, illic corpus lavacro lustrabant.*

VI. Sexta immunditiei species erat lepra; quo morbo affectus, ad arbitrium sacerdotis, ad quem lepre cognitio ac iudicium pertinebat, ab hominum consortio separabatur, discussisque vestimentis, nudo capite, orè veste contacto, se contaminatum ac sordidum etiambat. Operosa erat hujus immunditiei purgatio. Leprosus iudicio sacerdotis mandatus, duos passeris vivos pro se offerret, et lignum cedrinum, vermicu-

lumque, et hyssopum. Passerum alter immolabatur in vase fictili super aquas viventes; alter vivus, cum ligno cedrino, et cocco, et hyssopo, tingebatur in sanguine passeris immolati, quo leprosum septies aspergebat sacerdos, et passerem vivum dimittebat ut in agrum avolaret. Mox homo à leprâ mandandus, lotis vestimentis, pilis omnibus abrais, abluto corpore, in castra vel civitatem recipiebatur, eâ tamen lege ut septem adhuc diebus extra tentorium suum vel domum maneret. Die septimo rursus purificabatur abrasione capillorum, barbar, supercilliorum, omniumque pilorum totius corporis; et vestium totiusque corporis ablutione. Die octavo offerebat duos agnos et ovem anniculam absque maculâ, et tres decimas simile, oleo consperse, in sacrificium: et seorsim olei sextarium. Porrò agnorum alter offerebatur pro delicto, alter pro peccato, et ovicula in holocaustum. Peccatum est culpa quam quis sciens volens committit: delictum est culpa in quam quis per oblivionem, improdentiam vel ignorantiam incidit. Sacerdos sanguine victimæ pro delicto immolatæ liniebat extremum auriculæ dextræ, et pollices manus dextræ, et pedes ejus qui à leprâ mundabatur. Mox de olei sextario in manum suam sinistram effundebat, intactoque digito in eo, aspergebat coram Domino septies; quod autem reliquum erat olei in levâ mans, fundebat super extremum auriculæ dextræ, et super pollices manus, ac pedis dextri ejus qui mundabatur, et super sanguinem pro delicto effusum, et super caput illius. Sequabatur oblatio sacrificii pro peccato: totus denique purificationis ritus oblatione holocausti absoluebatur. Pauperes agnum pro delicto, decimanque partem simile consperse oleo, et olei sextarium, et duos turtures, aut pullos columbarum, unum pro peccato, alterum in holocaustum offerebant, eodemque ritu mundabantur, Levit. 14. Lege Maimonidem, libro de Sacrificiis, tractatu 5 de Indigentibus piaculi, cap. 4 et 5. Ritûs hujus mysteria Theodoretus explicat questione 19 in Leviticum. « Duo passeret, inquit, qui in purificatione leprosi offeruntur, salutaris passionis typum continent. Nam quemadmodum ex passibus illis alter mactabatur, alter sanguine mactati tinctus dimittebatur: ita Dominus Christus pro humanitate leprâ inquinatâ crucifixus est, carne quidem perferente mortem, divinitate verò passionem humanitatis sibi accommodante. Jam verò sicut leprosus reddebatur splendidus et purus, ubi adpersus fuisset sanguine passeris immolati mixto aquâ purâ, cum ligno cedrino, hyssopo, et cocco retorto: ita qui credit Christo Salvatore, sacrosancti baptismati aquâ lustratus, peccatorum maculis abstergitur. Porrò lignum cedrinum, quòd corruptioni minime est obnoxium, representat divinitatem passionis expertem. Coccinum verò retortum, humanitatem ex animâ et corpore constantem. Hyssopus autem calorem et suavem odorem Sancti Spiritûs. Per hæc enim qui baptizantur, ab animæ leprâ liberantur. Oleum autem quo inunguntur auris dextra et dextera manus, et pes dexter, insuit auditum quidem de-

dicandum esse dextris sermonibus, manum autem et pedem dextris operationibus. Immissum verò capiti, consecrationem mentis indicat. Porro qui leprosus perdurabat, extra castra debebat, quemadmodum is qui sine penitentia delinquit expellitur extra Ecclesiam. Rationes magis literales hujus ritus affert S. Thomas, primò secundà, questione 102, articulo 5. Per ritum legis, leprosus non emundabatur à maculâ lepræ, sed emundatus ostendebatur. Et hoc significatur Levit. 14, cum dicitur de sacerdote: *Cum invenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur.* Jam ergo lepra mundata erat, sed purificari dicebatur, in quantum judicio sacerdotis restituebatur consortio hominum, et cultui divino, scilicet post septem dies. In primâ autem purificatione offerebat pro se leprosus mundandus duos passeris vivos, et lignum cedrinum, et vermiculum, et hyssopum; hoc modo, ut filo cocineo ligarentur passer et hyssopus simul cum ligno cedrino: ita scilicet quod lignum cedrinum esset quasi manubrium aspersorii; hyssopus verò et passer erant id quod de aspersorio tingebatur in sanguine alterius passeris immolati in aquis vivis. Hæc autem quatuor offerebat contra quatuor defectus lepræ: nam contra putredinem offerebatur cedrus, quæ est arbor imputribilis: contra fetorem hyssopus, quæ est herba odorifera: contra insensibilitatem passer vivus: contra turpitudinem coloris vermiculus, qui habet vivum colorem. Passer verò vivus advolare permittebatur in agrum, quia leprosus restituebatur pristina libertati. Octavo verò die admittebatur ad cultum divinum, et restituebatur consortio hominum: primò tamen rasis pilis totius corporis, et lotis vestimentis, eò quod lepra pilos corrodit, et vestimenta coinquinat et fetida reddit. Et postmodum sacrificium offerebatur pro delicto ejus; quia lepra plerumque inducitur pro peccato. De sanguine autem sacrificii tingebatur extremum auriculæ ejus qui erat mundandus, et pollices manû dextræ et pedis: quia in istis partibus primò lepra dignoscitur et sentitur. Adhibebantur etiam huic ritui tres liquores, scilicet sanguis contra sanguinis corruptionem: oleum ad designandam sanationem morbi: aqua viva, ad emundandam spurcitiem.

Allegoricam rationem subjungit Angelicus doctor: Per duos passeris significantur divinitas et humanitas Christi. Quorum unus, scilicet humanitas, immolatur in vase fictili super aquas viventes, quia per passionem Christi aquæ baptismi consecrantur. Alius autem, scilicet impassibilis divinitas, vivus remanebat, quia divinitas mori non potest: et evocabat, quia passione adstringi non poterat. Hic autem passer vivus simul cum ligno cedrino, et cocco, vermiculo et hyssopo, id est, fide, spe, et charitate mittitur in aquam ad aspergendum; quia in fide Dei et hominis baptizamur. Lavat autem homo per aquam baptismi et lacrymarum vestimenta sua, id est, opera; et omnes pilos, id est, cogitationes. Tingitur autem extremum auriculæ dextræ ejus, qui mundatur,

de sanguine et de oleo, ut ejus auditum muniat contra corruptentia verba. Pollices autem manû dextræ et pedis tinguntur, ut sit ejus actio sancta.

VII. Septima immunditiei species, erat immundities funeris, ab iis contracta, qui mortuorum corpora, sepulera, vel ossa tetigissent, aut eorum tentoria vel domos ingressi fuissent, vel exequias prosequuti, Numerorum 19, 11, 14, 16. Pollutio funeris ab Hebræis ad gentes ex dæmonis cacozeli manavit. Homines mortui tactu contaminatos à Dianæ sacris reiectos fuisse testatur Euripides in Iphigeniâ Tauricâ. Pythagoras se ipsum à funere reversum; tanquam pollutum purgare solitum, refert Diogenes Laërtius in ejus vitâ. Nonnisi post diem à pollutione funebri trigesimum aditus ad templum et sacra Ethnicis interdum concedebatur, teste Luciano, lib. de Deâ Syriâ. Gentiles *funus persecuti redeuntes ignem supergrædiebantur, aquâ aspersi*, ubi observat Festus verbo, *Aqua.* Funebrem immunditiam abstergeri aquâ lustrali, ritu singulari confectâ, ex cineribus scilicet vaccæ rufæ, Deo immolata, lex præcepit, Numer. 19: *Vaccam rufam*, seu juvenecam *integræ ætatis*, ut habet Vulgata nostra, *perfectam*, ut habet Hebræus textus, *absque maculâ*, jugum nondum expertam, tradi Eleazar sacerdoti Deus jubet. 2° Ipsam *eductam extra castra* ab illo immolari in conspectu omnium. 3° Ut intincto in illius victimæ sanguine digito, *aspergat contra fores tabernaculi septem vicibus.* 4° Ut *comburat eam cunctis videntibus*, et totam quanta est cremari curet. 5° Ut cum ipsâ juvencâ *rufâ lignum cedrinum, hyssopum, coccumque bis tinctum* sacerdos mittat in ignem, quo absumenda est. 6° Sacerdos, et qui piacularum illam victimam combusserit, immundi censentur usque ad vesperam, et aliâ aquâ corpus ac vestimenta ablucere jubentur, ut immunditiam eluant. 7° *Vir manus* eligitur qui vaccæ cineres extra castra in loco mundo effundat: quâ actione et ille immunditiam contrahit, ad vesperam usque, vestimentorum ablutione abstergendam. 8° Deus vaccæ rufæ cineres cum aquis vivis misceri jubet, ut fiat aqua lustralis ad pollutionem funebrem expiandam. 9° Præcepit ut homines immunditæ funebri inquinati, die tertio et septimo aspergillo hyssopi illis aquis tincto ab homine mundo aspergantur, necnon tentoria, vasa, vestimenta, et similia mortuo contaminata. 10° Die septimo expiati ad vesperam usque immundi remanebant, lotisque corpore et vestibus, sacrorum communioni, hominumque consortio restituebantur. *Si quis hoc ritu non fuerit expiatus*; inquit Deus, *peribit anima illius de medio Ecclesiæ; quia sanctuarium Domini pollutum, et non est aquâ lustrationis aspersum. Erit hoc præceptum legitimum sempiternum.* 11° Qui aquas illas aspergit, immundus censetur, et vestimenta sua aquâ purâ ablucere tenentur. 12° Quisquis *aquas expiationis tetigerit*, immundus ad vesperam usque habetur. Singulas hujus ritus partes ac circumstantias lex præscribit, Numerorum 19.

Vaccam immolari Deus jussit, primò ut Aegyptiorum superstitionem sugillaret, qui vaccas utpote Isidi

sacras, honore religioso prosequerantur, easque immolari nefas ducebant, ut referunt Herodotus, libro 2, cap. 41, et Porphyrius, lib. 2 de Abstemiatia, cap. 11. Secundò, quòd victima piacularis esset pro peccato cultus vaccarum, quo se olim Israelitæ in Ægypto contaminaverant. Victima autem pro graviore peccato oblata, vilioris fuit speciei ac sexus, ut observat Maimonides in More Nevochim, part. 3, p. 486.

Cur vacca rufa potior esse debuerit, quàm alterius coloris, ne ipsi quidem Salomoni perspectum fuisse aiunt Hebræorum magistri. Marshamus in Canone Chronico, lib. 9, p. 213, et Spencerus, lib. 2 de Legibus ritualibus Hebræorum, cap. 15, sect. 2, ex Ægyptiorum more huius rei rationem petunt. Ægyptii nimirum in Typhonis sacris boves rufos immolabant, quòd Typhon rufi coloris fuisset. Ita refert Diodorus Siculus, libro 1 Historiæ. « Tauros equidem sacros, inquit, majori in honore quàm ceteros deos habent Ægyptii.... boves autem rufos immolare fas est, quòd huic colorem habuisse Typhon videtur, qui per insidias Osirin oppressit. » Idem testatur Plutarchus in Iside: « Ægyptii, inquit, Typhonem colore rufo fuisse existimantes, boum quoque non nisi rufos immolant, tum accuratam adhibentes observationem, ut si bos vel unum capillum album aut nigrum habeat, non immolandum censeant. » Deus itaque Israelitæ Ægyptiorum moribus assuetis immolationem vaccæ rufæ permisit. Hæc illius ritus origo, inquit Marshamus. Vel, ut ait Spencerus, Deus bovem integrè rufum immolari voluit, ut diabolum injuriam ageret, eamque victimam, quam ipse quasi propriam accepisset, Deus sibi metipsi vindicaret: vel, ut bovem, etiamsi rufus esset, se eodem quo et alia sacrificia loco, et pretio habere significaret: vel, ut Israelitæ bovem rufum olim Typhoni devotum, Deo consecrantes, se et omnia sua soli vero Deo vovere, clarè testarentur.

Verùm isanes sunt iste conjecturæ. Primò enim Typhonis sacra, moremque illum boves non nisi rufos immolandi, Mose antiquiora fuisse apud Ægyptios, nec ex Diodoro Siculo nec ex Plutarcho colligi potest, qui Ægyptiorum duntaxat cæremonias referunt, sed ad primam illarum originem non ascendunt: neque tam recondite vetustatis idonei testes esse possunt. Sanè Typhonem ipsum esse Moysen personatum dudum à viris eruditissimis demonstratum est. Præterea, etsi constaret Ægyptios ab omni retrò antiquitate non nisi rufos boves immolasse, consequens non est Mosaicum vaccæ rufæ ritum inde arcescendum esse. Tertio, si, ad sugillandam Ægyptiorum superstitionem boves rufos immolantium, vaccæ rufæ sacrificium Deus instituit, cur in hoc duntaxat sacrificio rufi coloris rationem habuit, et nusquam in aliis sacrificiis boves rufos immolari præcepit? Quarto, falsum est quòd permittente tantum, non jubente Deo (ut asserit Marshamus) Israelitæ vaccam rufam Deo in piaculare sacrificium obtulerint. Erroris convincitur hæc sententia ex Scripturæ verbis, Numerorum 19, 1, 2, 21: *Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: Ista est*

religio victimæ quam constituit Dominus. Præcipe filiis Israel ut adducant ad te vaccam rufam..... Erat hoc præceptum legitimum sempiternum. Quintò, Ægyptii boves rufos immolabant, non quòd pretiosiores eos, aut diis suis gratiores existimarent, sed in odium et execrationem Typhonis: at vaccam rufam Israelitæ immolabant, quia Deo gratum hujusmodi sacrificium, utpote ab ipso præceptum, crediderunt. Sextò, vaccam illam piacularem, umbram fuisse, et figuram Christi, totumque illum ritum spiritualis nostræ per Christum purificationis typum fuisse, docet Apostolus, Epistolæ ad Hebræos 9, 13: *Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitule aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quantum magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum offert immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortalis, ad servandam Deo vitam?* Vacca scilicet Christi typus fuit ratione fecunditatis et lactis, sive nutrimenti. Rufus vaccæ color significabat sanguinem Christi, in borto Gethsemani, in prætorio Pilati, in cruce ad nostrorum criminum expiationem effusi, et quo totus ipse tinctus est. Designabat etiam hostium nominis ipsius sanguinem, quo vestes ipsius madefactæ et consperse sunt, Isaie 63: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosrà? Iste formosus in stola sua, gradicus in vastitudine fortitudinis sue. Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcei solus: et de gentibus non est vir mecum. Calcei eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta, et ovula indumenta mea inquinari; Apocalypsis 19, 15: Et vestitus erat veste aspersa sanguine: et vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Denique rufus vaccæ piacularis color significat susceptionem nostrorum peccatorum à Christo ceu fideiussore nostro. Illa enim rubere dicunt ut coccinum, Isaie 1, 18: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur. Et si fuerint rubra quasi verniceola, velut lana alba erunt.*

Vaccæ rufæ sacrificium typum Christi fuisse, docet S. Augustinus, questione 33 in Numeros. « De juvene cæ rufâ, inquit, cinerem ad aquam adspersionis, eorumque mundationem qui mortuum tetigerint proficere, lex mandavit, nec tacere permittitur; evidentissimum enim signum in eâ novi Testamenti præfiguratur: nec satis dignè festinantes dicere de tanto sacramento valemus..... Juvena rufa carnem Christi significat. Sexus femineus est propter infirmitatem carnalem; rufa est propter ipsam cruentam passionem. Sine vitio dicitur hæc juvena..... Erat quippe illa caro in similitudine carnis peccati, sed non caro peccati. Dicitur in jugis; Caro enim Christi non est subjugata iniquitati, cui subjugatos inveniens liberavit, et eorum vincula dirupit. Super illius quippe carnem non est positum jugum, qui potestatem habuit ponendi animam suam, et iterum sumendi eam. Ad Eleazarum sacerdotem, non ad Aaronem pontificem adduci jussa est, quo præfiguratum

est, non ad tempus quod tunc erat, sed ad posterum
 hujus sacerdotii passionem Domini perventuram.
 Ejici jubetur *extra castra*: sic et ejectus est Dominus
 passurus extra civitatem in *locum mundum*; quia
 Christus non habuit causam malam. *Occidi jubetur*
in conspectu omnium: sicut occisa est caro Christi in
 conspectu eorum qui jam futuri erant in novo Testamento
 Domini sacerdotis. *Aspersio septuplex sanguinis ipsius contra fores Tabernaculi*, testificatio est,
 Christum secundum Scripturas fudisse sanguinem
 in remissionem peccatorum. Ideo contra faciem Tabernaculi
 testimonii, quia non aliter declaratum est,
 quam fuerat divino testimonio pronuntiatum. Et
 ideo septies, quia ipse numerus ad mundationem
 pertinet spiritalem. *Victimæ concrematio in conspectu*
sacerdotis ad signum pertinet resurrectionis. Natura
 est quippe ignis, ut in superna moveatur, et in eum
 convertitur quod concrematur. Additum est in conspectu
 ejus, id est, sacerdotis: quia illis apparuit
 resurrectio Christi, qui futuri erant regale sacerdotium.
Pellem ejus, carnes, sanguinem et fimum, flammæ
mortalis lex tradi jubet: quod non solum substantia
 simul corporis Christi, nomine *pellis, carniæ et*
sanguinis significata, verum etiam contumelia et abjectio
 plebis, *per fimum adumbrata*, converteretur in gloriam,
 quam combustionis flamma significat. Sacerdos lignum cedrinum,
 hyssopum et coccinum, hyssopum et coccinum in ignem
 mittebat cum victimâ. Lignum cedrinum et spes est quæ
 debet in supernis firmiter habitare. Hyssopus fides, quæ,
 cum sit herba humilis, radicibus hæret in petra.
 Coccinum charitas, quod fervorem spiritus igneo colore
 testatur. Hæc tria debemus mittere in resurrectionem
 Christi tanquam in medium combustionis illius, ut
 cum illo sit abscondita vita nostra, sicut dicit
 Apostolus: *Et vita nostra abscondita est cum Christo*
in Deo. Coloss. 3. *Vestimenta sua, et corpus abluere*
Sacerdos jubetur, Lavatio vestimentorum et corporis
 quid est, nisi mundatio exteriorum et interiorum?
Homo mundus colligere debebat cineres juvenæ in locum mundum
extra castra, Ps. 36, 37. Quid dicimus cinerem juvenæ,
 et reliquias videlicet illius interfectionis et combustionis,
 nisi famam quæ consecuta est passionem resurrectionemque
 Christi? Quoniam sunt relictive liquæ homini pacifico.
 Nam et cinis erat, quia velut mortuus ab infidelibus
 contemnebatur: et tamen mundabat quia et resurrexisset
 fidelibus credebatur. Et quia hæc fama apud eos
 maximè claruit, qui in cæteris gentibus erant et non
 erant de consorcio Judæorum, ideo dictum existimo:
Et congregabit homo mundus cinerem juvenæ; mundus
 utique ab interfectione Christi, quæ Judæos fecerat
 reos. *Et reponet in locum mundum*; id est, honorabiliter
 tractabit; tamen *extra castra*: quia extra celebrationem
 Judæicæ consuetudinis honor Evangelicus claruit.
Ex cinere illo fiebat aqua aspersio, unde mundabantur
à contactu mortuorum; quod utique significat ab iniquitate
 hujus moribundæ vel morticinæ vitæ. *Qui cinerem juvenæ*
congregaverat censebatur im-

mundus: quia et si sibi videntur mundi in fide christianâ se agnoscunt,
 quia omnes peccaverunt, et egent gloriâ Dei, justificati gratis
 per sanguinem ipsius. Hinc tamen vestimenta sua
 lavare dixit non etiam corpus suum,
 quod illius cineris congregatione et repositione
 in loco mundo, si hæc spiritaliter intelligantur,
 jam intrinsecus vult intelligi fuisse mandatum.
 Sicut Cornelius audiens et credens quod prædicaverat
 Petrus, ita mundatus est, et ante visibilem
 Baptismum cum suis qui aderant, acciperet
 donum Spiritus Sancti: verumtamen nec visibile
 sacramentum contempnit, ut ablutus etiam
 intrinsecus lavaret quodammodo vestimenta
 sua. *Sancitur legitimum æternum futurum*
filii Israel et proselytis: quo ostenditur
baptismum Christi, quem significabat aqua adspersionis,
 et Judæis et gentibus profuturum. *De singulis*
quibusque post ablationem dicitur, et immundus erit usque
ad vesperam: quia omnis homo, post remissionem
 plenissimam peccatorum, permanendo in hæc
 vitâ contrahit aliquid unde sit immundus
 usque ad ejusdem vitæ finem, ubi ei dies
 iste quodammodo clauditur, quod significat
 vespera. De vacca rufæ sacrificio idem
 sensit Theodoretus, quæstione 33 in Numeros.
 Hanc quidem, inquit, offerri pro peccato
 populi lege præcepit: præfigurat autem
 salutarem passionem, quæ totius mundi
 peccatum abstulit. Sed vaccant rufam
 offerri præcipit, ut corpus terrenum prænotet,
 quia nomen Adæ terram rubram significat,
 ex qua corpus ipsius formatum est. Quod
 autem vacca maculâ carebat, expertem
 peccati Christum Dominum innuit. Quod
 vacca jugum subiisse non debet, Christi
 libertatem subindicat: jugum enim denotat
 servitutem. At Dominus, cum ab eo postulare
 didrachmum, dixit, Matth. 17: *Ergo liberi sunt filii*.
 Quod verò vacca mactatur extra castra,
 passionem Salvatoris extra portam peractam
 indicat. Sed hæc manifestius docet
 divinus quoque Apostolus in Epistolâ ad
 Hebræos. Totam porrò vaccam unâ
 cum pelle et reliquis cremari mandavit:
 quia Christi Domini omnia erant munda.
 Lignum cedrinum crucis erat figura:
 Sicut enim illud immune à corruptelâ,
 ita lignum crucis vivificat. Coccinum
 autem typus erat sanguinis Domini.
 Hyssopus etiam aderat, quia calor
 vivificus dissolvit frigiditatem mortis.
 Eum tamen quem cremavit vaccam
 impurum esse dicit usque ad vesperam,
 ad eos denotandos qui Christum crucifixerunt
 Dominum. Atque hujusmodi cinere aquâ
 permixto circumspergi præcepit eos qui
 appropinquassent mortuo, aut qui ejus
 ossa attigissent, aut aliquo id genus
 alio essent polluti. *Et homo*, inquit,
qui non fuerit purificatus, peribit anima
illa de medio Synagogæ, quia expiationis aquâ non fuerit
lustratus. Ita Dominus in sacris
 Evangelii ait, Joan. 3, 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu Sancto,*
 non ingredietur regnum cælorum.

Quæstione sequenti rationem reddit Theodoretus,
 cur tam eum qui aspergit, quam aspersum
 lex immundus usque vesperam esse dicit.
 Quoniam, in-

« quit, impurus erat ex lege, qui tangeb atos defuncti.
 « Igitur purificatio convenit veritati, quia per Christum
 « est purgatio; impurum autem esse legi : lex verò
 « gratiam præfigurabat. Hi porrò erant immundi us-
 « que ad vesperam, id est, usque ad finem legis. Nam
 « diluculo similis est adventus Domini. *Sedentibus*
 « *enim in tenebris et in umbra mortis, lux orta est eis*,
 « sicut ait Isaias propheta. Et alibi dixit Deus : *Ti-*
 « *mentibus me orietur sol justitiæ, et sanctitas in aliis*
 « *ejus*, Malach. 4. Et rursus : *Ecce vir Oriens nomen*
 « *illi*, Zachar. 6. »

Ritum vaccæ rufæ explicat S. Thomas, rationesque illius literales primùm, deinde mysticas affert, primà secundæ, quæstione 102, art. 5, ad quintum. « Du-
 « plex, inquit, erat immunditia in lege. Una quidem
 « per aliquam corruptionem mentis vel corporis : et
 « hæc etiam immunditia major erat. Alia verò erat
 « immunditia ex solo contactu rei immundæ : et hæc
 « minor erat, et faciliori ritu expiatur, nam im-
 « munditia prima expiatur per sacrificia pro peccato
 « (quia omnis corruptio procedit ex peccato, et
 « peccatum significat) ; sed secunda immunditia
 « expiatur per solam aspersionem aquæ ejus-
 « dam : de quâ quidem aquâ expiationis habetur Nu-
 « mer. 29. Mandator enim ibi à Domino quòd acci-
 « piant vaccam rufam in memoriam peccati, quod
 « commiserunt in adoratione vituli. Et dicitur vacca
 « magis quàm vitulus ; quia sic Dominus Synagogam
 « vocare consuevit, secundùm illud Osee 5 : *Sicut*
 « *vacca lasciviens declinavit Israel*. Et hoc fortè ideò,
 « quia vaccæ in more Ægypti coluerant, secundùm
 « illud Osee 10 : *Vaccas Bethaven colserunt*. Et in de-
 « testationem peccati idololatriæ immolabatur extra
 « castra : et, ubicumque sacrificium fiebat pro expia-
 « tione multitudinis peccatorum, cremabatur extra
 « castra totum. Et ut significaretur per hoc sacrificium
 « emundari populus ab universitate peccatorum, in-
 « tingebat sacerdos digitum in sanguine ejus, et as-
 « pergebat contra fores sanctuarii septem vicibus :
 « quia septenarius numerus universitatem significat.
 « Et ipsa etiam aspersio sanguinis pertinebat ad de-
 « testationem idololatriæ, in quâ sanguis immolatus
 « non effundebatur, sed congregabatur, et circa ipsum
 « homines comedebant in honorem idolorum. Com-
 « burebatur autem igne : vel quia Deus Moysi in igne
 « apparuit, et in igne data est lex : vel quia per hoc
 « significabatur quòd idololatria totaliter erat extir-
 « panda, et omne quod ad idololatriam pertinebat :
 « sicut vacca cremabatur cum pelle et carnibus, san-
 « guine et fimo flammæ traditis. Adjungebatur etiam
 « in combustionem lignum cedrinum, hyssopus, coccus-
 « que bis tinctus, ad significandum quòd sicut ligna
 « cedrina non de facili putrescunt, et coccus bis tin-
 « ctus non emittit colorem, et hyssopus retinet etiam
 « odorem, postquàm fuerit desiccatus, ita etiam hoc
 « sacrificium erat in consecrationem ipsius populi, et
 « honestatis et devotionis ipsius : unde dicitur de ci-
 « neribus vaccæ : *Ut sint multitudini filiorum Israel in*
 « *custodiam* : vel, secundùm Josephum, quatuor ele-

« menta significata sunt (igni enim apponebatur ce-
 « drus significans terram propter sul terrestritatem ;
 « hyssopus significans aerem, propter odorem, coccus
 « significans aquam eisdem ratione quâ etiam purpurâ,
 « propter tincturas quæ ex aquis sumuntur), ut per
 « hoc exprimeretur quòd illud sacrificium offerebatur
 « Creatori quatuor elementorum. Et quia hujusmodi
 « sacrificium offerebatur pro peccato idololatriæ, in
 « ejus detestationem, et comburens, et cineres colli-
 « gens, et ille qui aspergit aquas in quibus cinis po-
 « nebatur, immundi reputabatur : ut per hoc osten-
 « deretur quòd quicquid quocumque modo ad idola-
 « triam pertinet, quasi immundum est abjiciendum.
 « Ab hæc autem immundità purificabantur per solam
 « vestimentorum abluitionem. Nec indigebant aquâ as-
 « pergi propter hujusmodi immunditiam : quia sic es-
 « set processus in infinitum ; ille enim qui aspergebat
 « aquam immundus fiebat : et sic si ipse seipsum as-
 « pergeret, immundus remaneret. Si autem alius eum
 « aspergeret, ille immundus esset : et similiter ille qui
 « illum aspergeret, et sic in infinitum.

« Figuralis autem ratio hujus sacrificii est : quia
 « per vaccam rufam significatur Christus secundùm in-
 « firmitatem assumptam, quam feminæ sexus desi-
 « gnat : sanguinem autem passionis ejus designat
 « vaccæ color. Erat autem vacca rufa ætatis integra,
 « quia omnis operatio Christi est perfecta, in quâ
 « nulla erat macula, nec portavit jugum peccati. Præ-
 « cipitur autem adduci ad Moysen ; quia imputabant
 « ei transgressionem legis Mosaicæ in violatione Sab-
 « bati. Præcipitur autem tradi Eleazaro sacerdoti :
 « quia Christus occidendus in manus sacerdotum tra-
 « ditus est. Immolatur autem extra castra, quia extra
 « portam Christus passus est. Intingit autem sacerdos
 « digitum in sanguine ejus ; quia per discretionem,
 « quam digitus significat, mysterium passionis Christi
 « est considerandum et imitandum. Aspergit autem
 « contra tabernaculum (per quod synagoga designatur)
 « vel ad condemnationem Judæorum non credentium,
 « vel ad purificationem credentium. Et hoc septem
 « vicibus, vel propter septem dona Spiritûs Sancti,
 « vel propter septem dies in quibus omne tempus in-
 « telligitur. Sunt autem omnia quæ ad Christi incar-
 « nationem pertinent, igne cremanda, id est, spiri-
 « tualiter intelligenda. Nam per pellem et carnem
 « exterior Christi operatio significatur : per sangui-
 « nem subtilis et interna virtus exteriora facta verifi-
 « cans : per fimum lassitudo, sitis et omnia hujusmodi
 « ad infirmitatem pertinentia. Adduntur autem tria,
 « scilicet cedrus, quod significat altitudinem spei vel
 « contemplationis ; hyssopus, quod significat humili-
 « tatem vel fidem ; coccus bis tinctus, quod significat
 « geminam charitatem : per hæc enim debemus Christo
 « passo adhærere. Iste autem cinis combustionis col-
 « ligitur à viro mundo : quia reliquæ Passionis per-
 « venerunt ad gentiles, qui non fuerunt culpabiles in
 « Christi morte. Apponuntur autem cineres in aquâ
 « ad expiandum : quia ex passione Christi baptizamus
 « sortitur virtutem emundandi peccata. Sacerdos quâ

« immolabat vaccam, et ille qui comburebat, et qui colligebat cjueres, immundus erat, et etiam qui aspergebat aquam : vel quia Judæi sunt facti immundi ex occisione Christi, per quam nostra peccata expiantur : et hoc usque ad vesperum, id est, usque ad finem mundi, quando reliquæ Israel convertentur ; vel quia illi qui tractant sancta, intendentes ad emundationem aliorum, ipsi etiam antiquas immunditias contrahunt, ut Gregorius dicit in Pastorali, et hoc usque ad vesperam, id est, usque ad finem presentis vitæ. » Conferatur illa S. Thomæ explicatio cum eâ quam tradit Guillelmus Parisiensis, libro de Legibus, cap. 10.

VIII. Octava immunditiei species erat immundities contactûs, quam contrahebat omnis qui personam vel rem immundam, nolens licet ac fortuito, contigisset, Numer. 19, 22 : *Quicquid tetigerit immundus, immundum faciet : et anima quæ horum quippiam tetigerit, immunda erit usque ad vesperam.* Hæc verò immunditiei lotione solâ vel aspersione abstergebatur.

IX. Non personarum tantum, sed et rerum immunditiam observari sanxit lex Mosaica. Lecta enim, stragula, vasa, furni, aliaque omnia humanis usibus accommodata, menstruate, seminfuiti, leprosi, mortui, reptilibus contactu pollutionem quamdam contrahebant, et in ipsos homines diffundebant, Levitici 15, 4, 5, 6, 9, 10, 21, 22, 23, 26 ; Levitici 11, 29, 30 et seq. : *Hæc quoque inter polluta reputabuntur de his quæ moventur in terrâ, mustela, et mus, et crocodilus, singula juxta genus suum, mygale, et chamelon, et stellio, et lacerta, et talpa : omnia hæc immunda sunt. Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit usque ad vesperam : et super quod ceciderit quidquam de morticinis eorum pollutetur, tam vas ligneum, et vestimentum, quam pelles, et cilicia, et in quocumque sit opus, tingentur aquâ et polluta erunt usque ad vesperam, et sic postea mundabuntur : vas autem fictile, in quod horum quicquam intrò ceciderit, pollutetur, et idecirco frangendum est. Omnis cibus, quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit : et omne liquens quod bibitur de universo vase, immundum erit. Et quicquid de morticinis hujusmodi ceciderit super illud, immundum erit : sive clibani, sive chytropodes, destruentur, et immundi erunt.* Leporæ contagio non solum hominibus, sed etiam vestimentis et domibus adhaerebat : quæ quidem in his analoga tantum lepra fuit. Vestimenta leprâ perseveranti contaminata igne comburi lex jubet, Levit. 13, 52, 57. Domus leprâ infecta septem diebus claudebatur mandato sacerdotis. Qui die septimo reversus, si lepram crevisse inveniret, jubebat erui lapides leprâ inquinatos, et projici eos extra civitatem in locum immundum : domum autem ipsam radi intrinsecus per circumitum, et spargi pulverem rasuræ extra urbem, in locum immundum, lapidesque alios reponi, alioque cemento liniri domum. Si lepra nihilominus rediisset, domus dirui debuit, et lapides ejus, ligna pulvisque universos extra oppidum in locum immundum projici. Si lepra perseverans non esset, litis denuò parietibus domus purificabatur à sacerdote, hoc ritu : simebat sacerdos

duos passeret, lignumque cedrinum, et vermiculum, atque hyssopum : et immolato uno passere in vase fictili super aquas vivas, aspergillum ex ligno cedrino et hyssopo compositum, cui alligatus erat funiculus coecineo passer vivus, tingebat in sanguine passeris immolati, aquis viventibus commixti, domumque septies aspergebat. Tum dimisso passere vivo, orabat pro domo, quæ hoc ritu mundabatur, Levitici 14.

X. Legales illæ immunditiei institutæ sunt ad mores Israelitarum informandos, ad idololatricæ occasiones omnes removendas, ad reverentiam sanctuario conelandam, ad jugem Dei memoriam conservandam, ad significandam immunditiam peccati, fœditatem libidinis, prævæ societatis contagium, occasionum proximarum pericula.

Veteres de his disserentes audiamus. Ad Israelitarum mores informandos, et jugem Dei memoriam conservandam leges illas omnes pertinere Tertullianus disertè asserit, lib. 2 adversus Marcionem, cap. 19 : « Sed et in ipsis commerciis vitæ, inquit, et conversationis humanæ domi ac foris, ad usque curam vasculorum omnifarum distinxit, ut istis legalibus disciplinis occurrentibus undique ne ullo momento vacarent à Dei respectu. Quid enim faceret beatum hominem, quam in lege Domini voluntas ejus ? Et in lege Domini meditabitur die ac nocte. Quam legem non duritia promulgavit auctoris, sed ratio summa benignitatis, populi potius duritiam edomantis, et rudem obsequio fidem operosis officis dedolantis ; ut nihil de arcanis attingam significantis legis, spiritalis scilicet et prophetice, et in omnibus penè argumentis figurate. Sufficit enim in presenti, si simpliciter hominem Deo obligabat, ut nemo eam reprobare debeat, nisi cui non placet Deo servire. »

XI. Theodoretus, questione 14 in Leviticum, legem de immunditiâ puerperæ latam explicans, ait eam ad mulierum quietem procurandam, et virorum incontinentiam refrenandam, latam esse : *Lex, inquit, impuritatis mentionem appetitionem extinguit.*

Questione 15, de contagione lepræ sermonem faciens, legemque de leprâ latam exponens, ait : « Per affectiones corporeas indicat morbos anime : et per ea quæ non spontè committuntur arguit spontanea. Si enim naturalia quodammodo videntur esse impura, multò magis ea quæ manant à voluntate. Porro varias lepræ species edisserit, quia sunt etiam peccatorum discrimina : lepræ quædam est origo, quoniam et origo peccati. Quemadmodum itaque sacerdos lepram discernit, ita peccatorum anime judicem ipsum esse oportet. Leprosum autem dicitur quod varietatem habet coloris : sic animam occupans vitium leprosum ipsum efficit. Leprosum autem nudato capite, et dissulis vestibus lex esse jubet, ut notus sit, et ne fiant impuritatis participes qui accedunt ad illum. Ita de peccantibus Apostolus dixit : *Subducite vos ab omni fratre inordinate ambulante, et non secundum traditionem quam accepistis à nobis. Et si is qui frater nominatur, aut fornicator, aut avarus, aut*

« idololatra sit, aut ebrius, aut maledicus, aut rapax,
« cuius huiusmodi non edite. »

Cur autem et vestibus et domibus lepra tempore
Mosaicæ legis adhæreret, deque illarum pollutione et
purificatione lex à Deo lata sit, rationem reddidit Theodo-
retus, questione 18. Id scilicet ad illorum, nostram-
que institutionem factum docet : « Complures illis Deus
« tales præbuit instructiones. Nam et de leprosis do-
« mibus sic ait : *Cùm ingressi fueritis in terram Chana-*
« *næorum, quam ego do vobis, dabo etiam tactam lepræ*
« *in domibus terræ possessæ à vobis, etc.* Ex his autem
« docet plagas fuisse à Deo missas interdum in vesti-
« menta, interdum in domos : quæ quidem inenarra-
« bilem Dei benevolentiam demonstrant. Dùm enim
« peccarent homines, vestimentis aut domibus plagas
« infligebat, hoc pacto sanitatem conferens possesso-
« ribus illarum. Cæterùm domui leprose similis est
« domus Israel; de quâ qui peccaverant, tanquàm in-
« lecti leprâ lapides sublati sunt, aliquando per Assy-
« rios, aliquando per Babylonios, interdum per Mace-
« dones. Et quia adherenti leprâ laborabant, illorum
« domum dirui funditus iussit legislator. Impuri sunt
« ergo qui introeant in Synagogas illorum, quasi le-
« prosam in domum ingrediantur. »

Questione 20, de hominis seminis fluxu laborantis
immunditiâ disserens, ait « legem per naturalia nos
« instruere de vitii animi, et ex illis docere quàm
« sint atrocita. Nam si fluxus naturalis impurus est,
« multò magis contraria legi lascivia. » De immunditiâ
concupitiâ conjugalitatis ait Deum hæc lege docere moderati-
onem in usu matrimonii et jubere. « Ut libero-
rum procreandorum causâ, non voluptatis gratiâ
« huiusmodi copulatio fiat. Hanc ob rem eos qui per-
« miscerentur impuros appellat, et purgari præcipit,
« ut assiduitatem congregandi cohæbeat purificationis
« occupatio. »

Questione 21, de immunditiâ menstruatae agens ait
legem de huiusmodi immunditiâ latam : « Ne quis cum
« talibus commisceatur. Ferunt enim quidam con-
« gressu gigni tabem et lepram, hæc superfluitate læ-
« dente formata corpora ; propterea dicit illum im-
« mundum qui talem mulierem attigerit. Paucis au-
« tem harum legum causas patefecit, dùm ait : *Et*
« *abstinentes facietis filios Israel, et non morientur pro-*
« *pter immunditiam suam, cùm poluerint tabernaculum*
« *meum, quod est inter eos, Levit. 15, 31.* Quòd si quæ
« non spontè committuntur asserit polluere, potest
« quia multò magis detestanda sunt voluntaria. Et hæc
« quidem valde congruebant illis, utpote maximè la-
« scivis et nequiter libidinosi. Nam quod leve erat,
« dùm prætermittitur, observatum paratioris efficie-
« bat ad peiora. »

Questione 7, agens de immunditiâ contactûs, quæ
Israelitas prohibebat ne carnibus victimarum Deo im-
molatarum vescerentur, ait : « Per hæc levia gravio-
« res curat affectiones. Si enim legem naturalia pol-
« luunt, multò magis ea quæ procedunt à voluntate,
« esse propriè dicuntur contra legem facta. »

Questione tandem 12, agens de immunditiâ rerum

« Discimus, inquit, quantum malum sit peccatum,
« cùm veram immunditiam illud concelhet. »

XII. Guillelmus Parisiensis, lib. de Legibus, cap. 6,
Deum legem de mulieris menstruatae immunditiâ tu-
lisse ait, secundum quosdam, ut Zabiorum, id est,
idololatrarum ex Oriente antiquiorum, superstitioni
modum et mensuram imponeret, populumque suum
ab eorum moribus paulatim abduceret : « Mulier, in-
« quit, menstruata immunda reputata est secundum
« quosdam, ex consuetudine et lege gentis Zabiorum,
« quæ ad eam excrebatur tempore menstruorum, ut
« non nisi igne purgari posse eas crederet. Et propter
« hoc comburebantur vestimenta earum, et omne quod
« tetigissent tempore menstruali. Quia verò ritus iste
« ita inoleverat in Ægypto, et in terrâ promissionis,
« non potuit ab eo averti ex toto populus Judæorum.
« Et idè legislator fecit super hoc quod in gente tam
« duræ cervicis fieri potuit, mutans ritum simul et
« mitigans, quem radiciter extirpare nequivit. » Con-
firmatur ex Maimonide in More Nevochim, pag. 5,
cap. 74 : « Consuetudo, inquit, et usitato more receptum
« erat apud Zabios in partibus Orientis, ut mulier
« menstruo laborans, separatim sit in domo aliquâ ;
« ut loca in quibus ambulavit, comburantur ; et quis-
« quis cum eâ locutus fuerit pro polluto habeatur, quin-
« imò si ventus idem transeat super menstruatam, et
« mundum aliquem, ut pro polluto habeatur. » Altera
legis hujus rationem affert Guillelmus Parisien-
sis, idololatriæ extirpationem. « Non est autem dubi-
« tandum, inquit, quin idololatriæ quæ luna colebatur,
« per istam immunditiam multum detractum sit : cùm
« fluxus menstruorum lunæ cursui deputaretur, et ita
« hanc immunditiam referrent in lunam. Et propter
« hoc addiscerent eam non esse colendam, cujus opere
« pollutio esset et immunditia. Potuit autem esse, ut
« mulieres menstruatae cæteris mulieribus audacius
« se lunæ cæremoniis immiscerent, reputantes se eo
« ipso sacris huiusmodi digniores, quòd in ipsis luna
« eo tempore manifestius operaretur. Potuit etiam esse
« (et hoc credimus ex eis quæ de idololatriâ legimus)
« quòd mulier menstruata aliquando ei immolata sit,
« et quia sanguis menstruus crebrò in ejus sacrificiis
« offerretur. Coli enim à mulieribus multà aviditate
« solebat luna, sicut legitur Jeremia 7 : *Mulieres asper-*
« *gant adipem ut faciant placetas reginæ cæli ; regi-*
« *nam cæli credebant lunam.* Hæc igitur est una causa
« propter quam eas immundas judicavit lex. Secunda
« causa fuit, ut abstinerent viri à commixtione earum
« diebus illis tum propter factum, ne corrumpetur,
« et occasio daretur venositate sanguinis illius, et
« ne ex eâ fertilitate fierent abominabiles viris. Tertia
« causa fuit ipse menstruus sanguis, de quo multa
« monstrifica faciebant malefici. Quarta, honor et re-
« verentia Tabernaculi, in quo posset mulieribus fluxus
« contingere, si ad id eo tempore admitterentur ; quæ
« inquinatio nulla abominabilior fieri poterat Taber-
« naculo. Quinta, horror sanguinis, quem in mentem
« semper ingerere volebat Dominus filiis Israel in de-
« testationum idololatriæ. Sexta causa, contagium et

« corruptelæ menstrui sanguinis, quæ tantæ infectio-
 « nis est, ut etiam in speculo, in quo tempore illo
 « mulier faciem inspexerit, feculentia suæ manife-
 « stam indicium imprimat. Manifestum igitur est quia
 « et salutis animarum, et salutis corporum, et salutis
 « partuum seu foetuum, et ipsi sacramento matrimonii
 « consultum est per legem, quâ menstruate immundæ
 « sunt usque in tempus purgationis. »

« Aliarum immunditiarum pollutionumque legalium
 « causas explicare pergit Parisiensis episcopus. « Le-
 « prosus, inquit, iudicatus est immundus, et propter
 « feculentiam morbi, etiam propter ejus contagium,
 « et propter honorem castrorum atque Tabernaculi, in
 « quo potissimum intelligimus honorem Dei. Semini-
 « flus verò propter ipsam spurcitiam fluxus, et propter
 « abominationem idololatriæ veneræ, in quâ semen
 « ipsum humanæ generationis miscebatur sacrificiis;
 « et propter honorem castrorum, et etiam Taberna-
 « culi. Horrui etiam lex, et horreri voluit fluxum
 « humani seminis alibi quàm in opere humanæ gene-
 « rationis, et hoc propter execrationem idololatriæ,
 « et sodomiticas abominationes, quas omninò abolera
 « et studiosissimè extirpare ostendit. Veluit et hono-
 « rem haberi Tabernaculo et castris : propter quod
 « non nisi loti aquâ, etiam sacerdotes, tabernaculum
 « intrare debebant. »

« Immunditiæ verò irregularitatis meræ, quæ re-
 « quirebant purificationem, multiplices erant; et ad
 « hanc pertinet immunditia vasorum, sicut vas ficile,
 « in quod aliquid ex nominatis octo reptilibus ceci-
 « disset, aut quod aliquid de mortuis eorum tetigisset,
 « et propter hoc frangendum, sicut legitur Levit. 11.
 « Eodem modo et cibari...., in quo non aliud intel-
 « ligi rectè potest, nisi prohibitio appropinquationis
 « ad idololatriam. Ideò enim quia prohibiti sunt filii
 « Israel tangere hujusmodi animalia, vel morticina
 « eorum, et prohibiti sunt necessariò immolare ea,
 « vel comedere de immolatis. In hoc etiam quòd im-
 « munda iudicata sunt immunditiæ quæ prohibebat
 « accessum ad Dei tabernaculum, etiam tangentibus
 « ea, præcisa est etiam eisdem omnis species emun-
 « dationis, et appropinquationis ad Deum per illa, et,
 « quod plus est, ostensa sunt causâ divinæ offensionis
 « et indignationis, non quidem propter se, sed propter
 « idololatriam quæ de iis fiebat. Juxta hunc modum
 « erat vas, quòd non habebat operituram, nec ligatu-
 « ram, sicut legitur Numerorum 19. Quia vasa hujus-
 « modi habere consueverant idololatriæ : et etiam cau-
 « sâ honestatis et munditiæ corporalis. Quoniam faci-
 « lius custodiuntur munda, quæ habent operculum :
 « et honestius tenentur atque contractantur, quæ li-
 « gaturam habent de se ut ansulam vel annulum. Po-
 « terat etiam esse, ut alienas ligaturas adhiberent ido-
 « lolatriæ vasis suis, non sine aliquâ contaminatione
 « idololatriæ; et vasa volebant carere operculis, ut
 « aliquibus servitiis idololatriæ magis præstò essent :
 « et ut ipsa reptilia idolis immolanda in eis irrepent,
 « sicut mures, mustellæ atque lacertæ, et in eis inve-
 « nirentur : sic enim inventa magis accepta credebant

« esse diis, utpote electa ab eis. Restant autem adhuc
 « aliquæ reliquæ idololatriæ istius. Credunt enim.
 « nonnulli insipientes, quædam numina nocturna fre-
 « quantare domos, et vasa, quæ discooperata inveniunt,
 « postquàm inde comederint vel biberint, denuò re-
 « plere. Si autem cooperta vel clausa sive obstructa
 « ea inveniunt, inde offendi, et ex hoc imminere infor-
 « tunium domui. »

« Mortuos autem generaliter tam viros quàm mu-
 « lieres immundos esse voluit lex, ut elongaret popu-
 « lum Israel, et à ritu quem habebant fundandæ ido-
 « lolatriæ, et ab operibus maleficis ac necromanticis,
 « quorum multa legitur; et propter hoc qui tangeret
 « mortuum, immundus esset, sicut legitur, Num. 19. »
 « His adde collationem insignium illorum locorum ex
 « quibus moralis legis istius sensus innotesceat, Ecce-
 « siastici 34, 50 : *Qui baptizatur à mortuo, et iterum*
 « *tangit eum, quid proficit lavatio illius?* Et Matthæi 8,
 « 20 : *Dinãtite mortuos sepelire mortuos suos.* »

« XIII. S. THOMAS, PRIMÀ SECUNDÆ, QUÆSTIONE 102,
 « articulo 5, ad quartum, rationes litterales et typicas
 « legalium pollutionum exponit. « Istarum, inquit im-
 « munditiarum erat ratio litteralis et figuralis. Littera-
 « lis quidem, propter reverentiam eorum quæ ad di-
 « vinum cultum pertinent : tum quia homines pretio-
 « sas res contingere non solent, quàm fuerint immundi;
 « tum etiam ut ex raro accessu ad sacra ea, magis
 « venerarentur. Cùm enim omnes hujusmodi immun-
 « ditias raro aliquis cavere possit, contingebat, quòd
 « raro homines poterant accedere ad contingendum
 « ea quæ pertinebant ad divinum cultum, et sic quan-
 « do accedebat, cum majori reverentiâ et humilitate
 « mentis accedebat. Erat etiam in quibusdam horum
 « ratio litteralis, ut homines non formidarent acce-
 « dere ad divinum cultum quasi refugientes consortium
 « leprosum, et similium infirmorum, quorum mor-
 « bus abominabilis erat et contagiosus. In quibusdam
 « etiam ratio erat ad evitandum idololatriæ cultum :
 « quia gentiles in ritu sacrificiorum suorum uteban-
 « tur quandoque et humano sanguine et semine. Om-
 « nes autem hujusmodi immunditiæ corporales puri-
 « ficabantur vel per solam aspersionem aquæ, vel, quæ
 « majores erant, per aliquod sacrificium, ad expian-
 « dum peccatum, ex quo tales infirmitates continge-
 « bant. »

« Ratio autem figuralis harum immunditiarum fuit :
 « quia per hujusmodi exteriores immunditias figuraban-
 « tur diversa peccata. Nam immunditia cadaveris eju-
 « scumque significat immunditiam peccati, quòd est
 « mors animæ. Immunditia autem lepræ significat
 « immunditiam hæreticæ doctrinæ : tum quia hæreti-
 « ca doctrina contagiosa est, sicut et lepra : tum quia
 « nulla etiam falsa est doctrina, quæ vera falsis non
 « admisceat : sicut etiam in superficie corporis leprosi
 « apparet quædam distinctio quarundam macularum
 « ab aliâ carne integrâ. Per immunditiam autem mu-
 « lieris sanguifluæ, designatur immunditia idolola-
 « triæ, propter immolationem cruroris. Per immundi-
 « tiam verò viri seminiflui designatur immunditia va-

nœ locutionis : eò quòd semen est verbum Dei. Per
 immunditiam verò coitûs, et mulieris parientis, de-
 signatur immunditia peccati originalis. Per immun-
 ditiam verò mulieris menstruatae, designatur immun-
 ditia mentis per voluptates emollitæ. Universaliter
 verò per immunditiam contactûs rei immundæ
 designatur immunditia consensus in peccatum alte-
 rius, secundùm illud 2 ad Corinthios 6, 17 : *Exite de*
medio eorum, et separamini, et immundum ne tetige-
ritis. Hujusmodi autem immunditiâ contactûs deri-
 vabatur etiam ad res inanimatas. Quicquid enim
 : quocumque modo tangebatur immundus, immundum
 erat. In quo lex attenuavit superstitionem gentilium
 qui non solùm per contactum immundi dicebant im-
 munditiam contrahi, sed etiam per colloctionem,
 aut per aspectum, ut rabbi Moyses dicit de muliere
 menstruata. Per hoc autem mysticè significabatur
 id quod dicitur, Sapientia 14 : *Similiter odio sunt*
Deo impius et impietas ejus. Erat autem et immun-
 ditia quædam ipsarum rerum inanimatarum secun-
 dum se : sicut erat immunditia lepræ in domo et in
 vestimentis. Sicut enim morbus lepræ accidit in ho-
 minibus ex humore corrupto putrefaciente carnem
 et corruptente ; ita etiam propter aliquam corrup-
 tionem et excessum humiditatis vel siccitatis fit
 quandoque aliqua corrosio in lapidibus domûs, vel
 etiam in vestimentis. Et idè hanc corruptionem
 vocabat lex lepram, ex quâ domus vel vestis immun-
 da judicaretur : tum quia omnis corruptio ad im-
 munditiam pertinebat ; tum etiam quia contra hu-
 jusmodi corruptionem gentiles deos Penates cole-
 bant : et idè lex præcepit hujusmodi domos, in
 quibus fuerit talis corruptio perseverans, destrui, et
 vestes comburi, ad tollendam idololatriæ occasio-
 nem. Erat etiam quædam immunditia vasorum,
 de quâ dicitur, Numerorum 19 : *Vas quod non ha-*
buerit operculum et ligaturam desuper, immundum
erit. Cujus immunditiæ causa est quia in talia vasa
 de facili poterat aliquid immundum cadere, unde
 poterant immundari : erat etiam hoc præceptum ad
 declinandam idololatriam. Credebant enim idola-
 træ quòd si mures, aut lacertæ, vel aliquid hujus-
 modî, quæ immolabant idolis, caderent in vasa vel
 in aquas, quòd essent diis gratiosa. Adhuc etiam
 aliquæ mulierculæ vasa dimittunt discooperata in ob-
 sequium nocturnorum numinum, quæ Janas vocant.
 Harum autem immunditiarum ratio est figuralis :
 quia per lepram domûs significatur immunditia con-
 gregationis hæreticorum. Per lepram verò in veste
 lineâ significatur perversitas morum ex amaritudi-
 ne mentis. Per lepram verò vestis laneæ signifi-
 catur perversitas adultorum. Per lepram in stamine
 significatur vitia animæ. Per lepram verò in sub-
 tegmine significantur peccata carnalia : sicut enim
 stamen est in subtegmine, ita anima in corpore. Per
 vas autem quod non habet operculum nec ligaturam,
 significatur homo qui non habet aliquod vela-
 men taciturnitatis, et qui non constringitur aliqua
 censura disciplina.

VI. De expiatione generali Israelitarum, et de hircò
 emissario.

Expiatio generalis Israelitarum in solemnî festo Ex-
 piationis hircus duobus peragebatur, de quibus fortè
 decernere debuit pontifex, uter Deo sacrum piaculare
 fieri, uter in solitudinem populî peccatis et maledictis
 onustum ablegari deberet, Leviticus 16, 7, 8, 9, 10 :
Duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernacu-
culi testimonii : nullensque super utrumque sortem, unam
Domino, et alteram capro emissario : cuius exierit sors
Domino, offeret illum pro peccato : cuius autem in ca-
prum emissarium, statuet eum vivum coram Domino ut
fundat preces super eo, et mittet eum in solitudinem.
 Textus hebraicus sortem unam pro Domino, sortem
 alteram pro *Azazele* imponi ait : hircum cui sors ob-
 venerit pro Domino, immolari at piacularem victimam
 pro peccato ; hircum cui sors obvenit pro *Azazele*,
 sisti vivum coram Domino, ut per eum fiat expiatio ;
 et mittatur ad *Azazelem*, in Desertum. De hoc ritu
 articulo superiori, Numer. 10 egimus ; quædam in
 hunc articulum rejecimus quæ sunt observatione
 digna.

Hircus expiationem peragi Deus instituit, ut Ægy-
 ptiacam idololatriam sagillaret. Ægyptii enim Hircos
 præ cæteris animalibus impensè colerunt, præcipuè
 Mendesii, ut testantur Herodotus, lib. 2, cap. 46,
 Diodorus, lib. 1 ; Strabo, lib. 17, Lucianus in Imagi-
 nibus, Plutarchus in Iside. Mulieres etiam tanquàm
 religione addictæ, sacris hircis foedè se submittebant,
 testibus Pindaro, Herodoto, Strabone, Æliano, lib. 7,
 cap. 19, et Plutarcho in libro *Quòd bruta ratione utun-*
tur. Zabios, id est, veteres idololatrias Orientis, dæmo-
 nes sub hircorum formâ coluisse docet Maimonides in
 More Nevochim, libro 3, cap. 46. Ex Zabiiis, inquit,
 quidam fuerunt qui dæmones colebant, et eos existi-
 mabant habere formam hircorum. Unde etiam dæ-
 mones *Seirim*, hoc est, hircos appellabant. Quæ
 opinio Mosi ævo jam longè latèque in orbe diffusa
 fuit, sicut ait, Levit. 17, 7 : « Et non sacrificabant ultra
 sacrificia sua hircis, » id est, dæmonibus ita appel-
 latis. Hinc Ethnicorum theologia de Pane, Fauno,
 Silvano, Silenis, et Satyris, qui et ipsi hirci dicti sunt.
 Ut igitur Israelitas à Zabiorum et Ægyptiorum insanâ
 superstitione, cui olim dediti fuerant, Deus abduceret,
 hircis piaculum solemne fieri jussit.

Quid significetur nomine *Azael*, cui in hircorum
 piacularium sortitione sors una tribuitur, magna lis
 est inter eruditos. Quidam ipsum absque interpreta-
 tione relinquunt, prout in Hebræo habetur. Ita Onke-
 los, Samaritanus, et plerique recentiorum : Aben-Esra
 in hoc nomine magnum aliquod mysterium contineri
 innuit, quod nemis possit capere ante annos vilitatis.
 Nonnullis Hebræis et Arabibus *Azael* nomen est
 montis ad quem hircus emissus deducebatur, ut inde
 præcepere ageretur. Ita Jonathan, R. Salomon, R. Sa-
 dias Gaon, Thalmudici in tractatu Joma, et Arabes,
 apud quos *Azaz* montem asperum significat. Sed hanc
 opinionem meritò rejicit Bochartus, Hierozoici lib. 1,
 cap. 54. tum quia Moses non *Azel*, sed *Azazelem* scri-

psit, et in Judææ topographiâ mons nullus est hujus nominis: tum quia si *Azazel* nomen montis esset, verisimile est Mozen id significaturum fuisse, et montem *Azazel* dicturum sicut montes *Ararat*, montem *Abarim*, montem *Garizim*, montem *Galaad*, montem *Hermom*, montem *Oreb*, montem *Sion* dixit. Alii *Azazel* diabolum significare volunt. Ita Spencerus, lib. 3 De Legibus Ritualibus Hebræorum, dissertat. 8, sect. 2. Idque probat ex libro Enoch apocrypho in quo *Azazel* (corruptè pro *Azazel*) inter angelorum lapsorum principes numeratur, et ex Origene lib. 5 contra Gelsum, ubi de diabolo loquens: « In Levitico, inquit, piacularis hircus, quem Hebræicæ litteræ nominant *Azazelem*, non alius erat, sorte mittendus in desertum, malis omnibus in caput ejus vertentibus. Nam qui propter malitiam ad deterioiorem partem pertinent, à Deo deserti sunt. » Id confirmat ex antiqui poetæ Christiani carminibus in Marcum hæresiarcham; quæ ex S. Irenæo refert S. Epiphanius, hæresi 34, quos sic Latinos fecit Petavius:

Hæc tu illa, Satanæ fretus auxilio patris,

Azazelis que mira designas ope,

Præcursor ollæ fraudis in Superos datus.

Alia ex hujus etymologiâ nominis argumenta ducit debilitata Spencerus. At huic opinioni assentiri non possum, cum inter plurima illa nomina, quæ diabole in sacris litteris tribuuntur, *Azazel* non legatur, nec verisimile sit Mozen, aliosve scriptores sacros hoc nomine aliâ ne semel quidem antiquorum humani generis hostem designaturos, si proprium illius esset. Secundò, ex rabbinorum deliriis hæc interpretatio profecta, quanquam nec ipsi *Azazelis*, sed *Sammaelis* nomine diabolum designant. Hinc in capitulis R. Eliezer, cap. 45, legitur: « Quo die Deus legem dedit impurus ille spiritus *Sammael* Deum ita alloquitur: Domine totius mundi, qui mihi in omnes totius orbis gentes potestatem dedisti, in solum Israelæem nulla mihi concessa potestas. Deus respondet: Tibi expiationis die in illos potestas erit, si peccatum in illis invenias: si verò peccati expertes sint, nihil erit tibi juris in illos. Idcirco munera hoc expiationis die *Satanæ* obtruduntur, ne Israelitarum oblationem interpellat: *Unde dicunt*: Date munus *Sammael* in die expiationum: sicut dicitur Levit. 16: A cœtu autem filiorum Israel accipies duos hircos, etc. Mitte tæque Aaron super duos hircos sortes; sortem unam Domino, et sortem alteram pro *Azazele*. Sors Domini erat holocaustum; sors verò *Azazelis* erat hostia pro peccato, et imponebantur ei omnes iniquitates Israelitarum, sicut dicitur: *Et portabit hircus ille super se omnes iniquitates eorum*. Ubi ergo *Sammael* populum Israelis absque peccatis hoc die comperit, dicit ad Deum: populum in terris habes angelis cœlestibus similem.... Cùm Deus hæc à malo angelo audit, illicò eorum peccata ipsis condonat et preces eorum exaudit. »

Tertio, Septuaginta Interpretes, Symmachus et Aquila, qui Hebraici nominis significatum apprimis novaverant, *Azazelis* nomine hircum in desertum emis-

sum intellexerunt. Septuaginta: *Και ἐπιθῆσαι καρὸς ἐπὶ τοῦ δύο σχιμάτους κίρκου, κλήρος ἕνα τῷ Κυρίῳ, καὶ κλήρον ἕνα τῷ ἀποπορικῶν. Et imponet Aurân super duos hircos sortes: sortem unam Domino, et sortem unam emissario, καὶ τὸν χίρκρον, ἐπ' ὃν ἐπιθῆται ἐπ' αὐτὸν ὁ κλήρος τοῦ ἀποπορικῶν στήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἐρήμον Κυρίου, τοῦ ἐξελίσσασθαι, ἐπ' αὐτοῦ ὡστε ἀποστῆναι αὐτὸν εἰς τὴν ἀποτορικὴν, καὶ ἀφῆσει αὐτὸν εἰς τὴν ἐρημον. » Et hircum super quem supervenit super eum sors Emissarii, statuæ eum ventem ante Dominum, ad orandum super eum, ut emittat eum in emissionem; et dimittet eum in desertum. Symmachus: *Εἰς τράγοσ ἀποχόμενος, ἢν ἡῖρῶν ἀβευτην. Aquila: Εἰς τράγοσ ἀποστῆναι εἰς τὴν ἐρημον, ἢν ἡῖρῶν qui in desertum emittitur.* Sic etiam intellexit S. Hieronymus, cujus versio Ecclesiæ usu consecrata est: « Mittensque super utramque sortem, unam Domino, et alteram capro emissario: cujus exierit sors Domino, offeret illum pro peccato: cuius autem in caprum emissarium, statuæ eum ventem coram Domino, ut fundat preces super eo, et emittat eum in solitudinem. »*

Antiqui etiam Patres versionem 70 Seniorum secuti, *Azazel hircum emissarium* interpretati sunt, et Juliani Apostatæ, atque aliorum quorundam, qui *Azazel diabolum* intellexere, interpretationem explosorunt et confutarunt: ut mirum sit eam Spencerò placere potuisse. Ita S. Cyrillus Alexandrinus, lib. 9 contra Julianum, p. 301. « Sortes verò et nomina hircis, uni quidem Dominus, alteri verò Emissarius. Non enim, ut ait præclarus ille Julianus, cuidam Averrunco et Depulsori malorum dæmoni dimitti jussit eum qui non esset immolatus, sed ipse potius dictus est illo EMISSARIUS, quod nimirum à maculatione dimissus, quemadmodum Dominus dictus est ille qui immolabatur. Descriptus autem est per utramque Christus unus, et moriens pro nobis secundum carnem, et mortem superans secundum divinitatis naturam. Emittebatur autem in desertum, quâ solitudine et inculto solo designatur gentium sterilitas. » Idem epistolâ ad Acacium Melitinæ episcopum, quæ exstat 3 P. concilii Ephesini, cap. 36, et De Capro Emissario est inscripta, ipsam, quam propugnât Spencerus, opinionem stultam et ridiculam vocat, egregièque refellit. « Omnis, inquit, Scriptura divinitus inspirata utilis est. Equidem his qui veritatis vim contemphari possunt, venustas ejus vel eorumcum quoddam lumen sese offert, mentemque ad cognitionem mysterii Christi illustrat. Quorum verò mens non firmiter incedit, sed quodammodo claudicat adhuc et pueriliter est sensu, talibus etiam præcipuè Scripturarum speculationes reprehensibiles nonnunquam et culpandæ videntur. Atque hæc dico iis quæ pietas tua scripserat, non sine attentione lectis. Nam aliqui ex illis qui istic degunt, fortasse putârunt, alteram quidem caprum vel hircum Deo, qui est super omnia, et ad sacrificium hostiamque deputari; alteram verò execrando cupiam et malo immundoque dæmoni in desertum fuisse amandatum, atque hoc ipsum, per sacram manum legisque decretum ad autem ex 50

omnino stultum est et ridiculum; meritoque dixerit aliquis iis qui hujusmodi opinione tenentur: cur non illud potius cogitatis? Nam quomodo universorum opifex, qui omnem mentem ac sermonem excedit, solusque est secundum naturam Deus et Dominus, Satanam apostatam, regni sui ac gloriæ veluti socium consortemque admisisset? Cum, per quemdam sanctorum prophetarum illum clarè pronuntiare audiamus: *Gloriam meam alteri non dabo*, Isai. 42. Quòd si lex per sapientissimum Moysen præcipit, ut quæcumque offerre quis voluerit, ea soli Deo offerat: postea idem ipse qui legem hanc tulit, manifesto oraculo sanxerit, ut gloria, quæ ipsi soli maxime convenit, immundis spiritibus deferatur; qui fieri potest, ut non suis ipse verbis contrarius manifestè deprehendatur, cum hoc ipsum quod inculcaverat, fieri jubeat?... Esset porrò divina illa inculpataque voluntas haud mediocriter culpabilis, si posteaquam illos è medio susulerat, qui Deos alienos adoraverant, Deus ipse rursùm, qui suis desertoribus succensuerat, pravam illam adversariamque potestatem donis sacrificiisque honorari jussisset: quam quidem adversariam potestatem nonnulli fortassè divinarum scripturarum viâ interno occulto-que mentis oculo minimè penetrantes, EMISSARIUM nominatum esse dicent. Nos verò divinis oraculis animum neque negligentem, neque segnem adhibentes, sed diligentem et vigilantem, admirandam veritatis pulchritudinem assequi nitentur. Dicimus igitur, universorum Deum, cum ad evertendum gentiliū errores, qui multos Deos colebant, eorumque illuminationem qui in tenebris sedebant, priscis illis legem suam per Moysen tulisset, nunquam passurum fuisse ut ipsæmet via et ostium, imò verò etiam doctor ac magister, ad hoc ut impuri demones honorarentur, existeret... Agedum igitur velamine legis ablato, depositoque operimento quod Moysi factiūm exterius adumbrat, ipsam nudam veritatem contempleremur. Duos hircos offerri, et duas sortes illis inscribi præcepit: voluit autem ut alter ex illis nominaretur DOMINUS, alter verò EMISSARIUS. Nomina itaque capris imposita, DOMINUS ET EMISSARIUS. Designatur autem per utrosque unus et solus filius et dominus Jesus Christus... Iis qui in terris erant lex illa impendebat, ut mori necesse esset, idque tum propter transgressionem in Adam, tum propter peccatum, quod ab eo ad nos usque tyrannidem suam extendebat. Verum Dei Patris Verbum largum ad benignitatem atque clementiam, factum est carò, hoc est, homo nobis peccato obnoxiiis conformis, et sortem nostram subit.... Nomen itaque capro immolato erat dominus, sorteque mactabatur, et sancta erat sacræque victimæ in typum Christi, qui non pro seipso, sed pro nobis mortuus est sanguineque suo Ecclesiam sanctificavit... In altero quoque, hoc est in vivo ac dimisso hircò, eundem spectemus, dum in eo quod secundum humanam naturam patitur, non patitur secundum divinam; et dum carne moritur, mortis victor evadit: neque, secundum Ju-

deorum amentiam, nobiscum in monumento remansit, neque unà cum aliis intra inferni portas detentus fuit... Revixit enim spoliatis inferis: et ad supernum coelestemque Patrem, locum. uti que hominibus inaccessum abscessit; peccatis nostris in se susceptis, et propitiatio pro illis extens.

S. Cyrillus Alexandrino consentit Theodoretus, quæstione 22 in Leviticum. Præcipit, inquit, hircos sorte distingui: et unum quidem sacrificari, alterum autem in solitudinem mitti. Quod quidam non rectè intelligentes, dæmonem quemdam emissarium arbitrati sunt, quia dixit Exod. 10: *Unum Domino, et unum emissario*. Sed hoc præ nimia stoliditate putaverunt. Qui enim fieri posset eum qui dixit: *Non erunt tibi alii Dii præter me, et non adorabis neque servies alteri Deo præter me*, dæmoni cuidam parem dari jussisse viciniam? Atqui conveniebat illos advertere animum et cognoscere, Deum hircum etiam illum, qui dimittitur, offerri sibi jussisse. Sumes enim, inquit, hircum vivum coram Domino, ad exorandum super eum, et ut emittatur in solitudinem. Hoc autem satis innuit, quod hircus ipse dictus sit emissarius, qui emittatur in desertum. Hoc enim ipsum denotant quæ sequuntur: *Et assumet hircus super se iniquitates ipsorum in desertum*. Symmachus porrò emissarium interpretatur in hircum ascendentem ita ut emittatur in emissionem: Aquila autem; in hircum qui dimittitur in solitudinem. Non igitur Deo cultam aut dæmoni mittebatur: sed ambo quidem offerbantur Deo; sed unus mactabatur, alter autem assumptis peccatis populi in solitudinem emittebatur.

Hircum ipsum emissarium dici, et nomen ἀπομοσχοῦ in malo non esse accipiendum, sed sensum allegoricum illius ritus amplectendum, S. Augustinus confirmat quæstione 55 in Levit. De duobus hircis, inquit, uno immolando, et alio in desertum dimittendo, quem ἀπομοσχοῦ vocant, solet esse disceptatio: et à quibusdam ille immolandus in bono accipitur, ille autem dimittendus in malo. Non tamen iste sensus ideo confirmandus est, quia homo, in cuius manu in eremum hircus dimittitur, eum redierit, lavare jusus est vestimenta sua et corpus suum aqua, et sic ingredi in castra, tanquam et hoc sit indicium cur in malo sit ille hircus accipiendus à cuius contagione homo abluendus est. Sic enim dicit abluendum et qui alterius hirci vitalique acceperit carnes, et extra castra combusserit; quia ita de illo et de vitulo fieri jubet, de quorum immolatorum sanguine fit adpersio, et sunt pro peccatis: ac per hoc non negligenter istorum duorum hircorum distinctione in allegorica significatione tractanda est.

Huic sententiæ, quæ Azazel de hircò ipso emissario interpretatur, calculum solum adjeiciunt R. Kimehius, alique Hebræi, qui vocem illam confatam esse censent ex *Ez caper et Azazel, abilit*. Verbo Arabico *Azala*, quod separare et recedere est. formatum ab Arabibus

Azazel, quod *χωρισμός* vel *ἀναχωρήσεις* *separationis* aut recessus et secessus significaverit : et ex *Azazel* Hebraeos mutatos suum *Azazel*, et eodem sensu usurpare, conjicit Bochartus. Ita hircorum unus recte dicitur Domino fuisse servatus, nempe ut illi mactaretur et offerretur pro peccatis populi, alter servatur ad *Azazel*, πρὸς ἀναχωρήσεις, ut in locum deserti remotum et separatam deduceretur.

Cur autem hircus vivus ejus capiti sacerdos totius populi peccata imprecabatur, in desertum emitteretur, quarunt viri cruditi. Spencerus consequenter ad immanem illam et impiam opinionem, quā hircum ad diabolum ablegatum fuisse contendit, *Azazelis* nomine significatum, hujus instituti rationem præcipuum fuisse asserit, quòd Mosis ætate desertum diaboli sedes et habitaculum penè proprium habebatur. Prisci autem ævi more receptum erat, inquit, ut quodvis animali numini alicui devotum vel destinatum ad numinis illius fines aut sedes amandaretur. Huic conjectura coloris aliquid allinit Macrobii testimonium lib. 3 Saturnalium, cap. 7. « Veteres, inquit, nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abiegebant ad fines Deorum quibus esset sacrum. Animas vero sacratorum hominum Diis debitas aestimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum erat, et ad Deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitabant; sic animas, quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, viduatas corpore quamquam primùm illò ire voluerunt. Mori huic, aut saltem rationi consentaneum erat, ut hircus Deo et altari ejus sorte destinatus, ad illius quasi fines, altare et sanctuarium afferretur; hircus autem diabolo devotus et separatus, extra castra Israelis, ad fines quasi diaboli, locos nempe desertos et *ἀέριος* abigeretur, inquit Spencerus.

Alteram hujus ritus rationem afferunt Bochartus, lib. 2 Hierozoici, cap. 59; Marshamus in Canone Chronico, pag. 207 et sequentibus, et Spencerus loco laudato, cap. 4: quòd mos ille gentibus antiquioribus inolevisset, ut animalia Deo alicui sacra et devota liberè et sine custode in campos emitterentur et Deum hinc in re se ipsum mori passim recepto accommodasse. At hunc morem apud gentes profanas antiquiorem fuisse lege Mosaicà haud certum est. Auctores quidem Græci et Latini moris istius fidem faciunt. Athenæus, lib. 7, cap. 7, « sacrum piscem, ut et sacrum bovem, dimissione consecratum refert. De bove Jovi sacro ait: Bos dimissione Jovi sacratus est Milesiorum festum.» Epimenides, teste Diogene Laertio in ejus vitâ: « Athenas à peste liberaturus, oves nigras albasque adduxit in Aropegum; et inde quòcumque vellent, discedere permisit. » De templo Hierapolitano loquens Lucianus, lib. De Deâ Syriâ, ait: « In atrio boves magni liberi pascuntur, et equi, et aquilæ, et ursi, et leones. Neque homines lædunt, sed sunt omnes et sacri et mansueti. » Superstitionem eandem apud Indos viginisse testis est Plutarchus in Luculli vitâ: « Boves, inquit, Diane Persicæ (quam maximè colunt) sacratè pascuntur: his ad victimam

« solum utuntur; de cætero per regionem vagantur liberae, facem ferentes, insignia Deæ. » Græcos id in more habuisse confirmat Eustathius in *Odysseâ* μ. « Integra, inquit, militum animalium armenta Græci damonibus separabant, è quibus aliquod tangere, nefas habitum. Inter ea et volucres sacrabant, Diis dimittent, pavones scilicet et anseres, et hujusmodi alias in historiâ memoratas. » Ad Romanos quoque morem illum manasse testis est Suetonius in Julio Cæsare, ubi memorat equorum greges. « Quos in trajectu Rubicone flumine consecraverat, ac vagos et sine custode dimiserat. »

Arabes, cum sub vero Ethnicismo viverent, antiquam scilicet Mahometi nomen dedissent, quædam jumenta et pecora puta camelos feminas, boves et capras Diis suis sic devovebant, ut referunt Bochartus et Procopius; et peccidum ita devotam *auribus fissis relinquebant, ut liberè pasceretur. Et ipsis interdicta caro ejus, lac ejus, et equitatio ejus.* Ad hunc morem alludit Synesius, epistola 57 scribens: *In mundo bonè cum spe vivebam, ut in sacro septo solum animal. Sed hujusmodi auctores, Mose tot seculis recentiores, fidem, ut dixi, non faciunt morem illum animalia in numinis alicujus honorem dimittendi, legem Mosaicam antiquitate superare. Longè verisimilius est ex hirci ἀναχωρήσεως, et passeris vivi dimissione in sacrificiis Dei Israel morem illum ad gentes manasse, diaboli suggestionem, qui Deum æmulatus, ejus cultum sibi arrogare, interpolare, et ritus in ejus sacris solennes, ac legillum institutos usurpare, et ad sacra sua profana, seu superstitiosum falsorum numinum cultum traducere modis omnibus studuit.*

Hunc hircum in desertum emissum, quòd Christi figura esset extra civitatem pro peccatis nostris pulsus, sed tamen secundum divinitatem à passione et morte liberi, et secundum humanitatem ipsam à morte redivi; cujus mortis et resurrectionis fructus ad Ecclesiam ex Gentibus nomine deserti significatis collectam potissimum pervenit, lubentius cum S. Cyrillo asserimus lib. 9, contra Julianum Apostatam. *Descriptus est, inquit, per utrumque hircum Christus unus, et moriens pro nobis secundum carnem, et mortem superans secundum divinitatis naturam. Emittebatur autem in desertum, quâ solitudine et inculto solo designatur gentium sterilitas. Hanc quippe ab ipsis prophetis reperimus ita quoque nominatam (Isai. 54): Plures filii desertæ quàm habentis virum. Multò plures enim fuerunt qui crediderunt ex Gentibus, quàm qui ex Synagoga Judæorum.* Dimissionem hirci in desertum Christi libertatem à mortis vinculis et imperio significasse Theodoretus etiam observat questione 20 in Numeros; ideòque Davidem Psalm. 67, 8, Christi Domini passionem, resurrectionem, et ad cœlos ascensionem his verbis prædixisse: *Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, dum transires per desertum, terra commotæ est. etenim cœli distillaverunt. Atque inquit Theodoretus: Dum Christum crucifigeret, novitus terram esse commotam et petras confractas. Cœlum autem per solis obtenebrationem declaravit impietatis excessum. Desertum verò mortis erat*

figura. Ob id enim dicit: Dùm transires per desertum.

Si cui tamen placeat hircum ἀποπομπῆς emissum fuisse in desertum, et in terram abscissam et invisam, quia desertum dæmonum habitaculum censebatur, huic rationi non refragabor, modò cum Spencero non asserat illum diabolo devotum et separatam, ad diabolum ablegatum, satanæ traditum; sed ut habitatio dæmonum populo Dei odiosa esset, ut peccatores et peccata ad partem diaboli pertinere hoc ritu Deus significaret; ut idololatricam sugillaret; ut peccatorum desertionem à Deo exprimeret; ut populi peccata, quibus hircus ille velut onustus in terram tam remotam deducebatur, et emittebatur, velut in terram oblivioni perferri indicaret, et multo magis Christum, cujus hircus ἀποπομπῆς typus erat, longè fecisse à vobis omnes iniquitates nostras, et peccata nostra per-
ntisse in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui justitiæ vivamus, 1 Pet. 24; illumque apparuisse, ut peccata nostra tolleret, 1 Joan. 3, 5. Has rationes Guiljelmo Parisiensi erudito juxta et pio episcopo debemus, libro de Legibus, cap. 9. « De hircò verò emissario, inquit, quare in desertum emitteretur, hæc causæ nobis juxta litteram videntur: Prima, quia dæmones in desertis habitare videbantur, et adhuc à multis creduntur, voluit Deus populo suo habitationem dæmonum reddere horrendam et abominabilem: et propter hoc hircum immunditias peccatorum portantem illuc emitti. Voluit etiam loca habitationis dæmonum, loca esse immunditiarum, et peccatorum, ut, longè inde faceret filios Israel, quasi diceretur hircò; illuc vade, illuc porta immunditias peccatorum, tibi prius locus est earum. Voluit etiam in hoc eis ostendere quòd peccatores et peccata pars dæmonum sunt, juxta illud (psalm. 62): *Partes vulpium erunt* Sciendum est autem ritum hunc idololatriæ valdè fuisse contrarium, et dæmonibus inimicum, qui nullum animal sibi offerri volebant e. absque effusione sanguinis, aut combustione, aut ali-
 quâ læsione. In hoc igitur ritu, quò præceptum est emitti hircum integrum, aliquantum elongavit eos ab idololatriâ. Voluit etiam eodem ritu ostendere non esse locum peccatis nisi desertum, ut ex hoc agnosceret populus Israel, et non esse admittenda peccata in castris populi Dei; et ipsa peccata causas esse, quare ipsa loca populosa aut culta per iram Dei deserta fierent. Oratio verò, quæ fundebatur super hircum, hujusmodi fuisse videtur: sicut tu ejiceris, et longè sis à populo isto, ita fiat de peccatis eorum: vel, sicut tu liber, et sanus, et immunis et à morte, et læsione evadis vel emitteris: ita liber et immunis fiat populus iste à peccatis . . . Et hoc erat dicere: imputet sacerdos capiti capri emissarii peccata populi, ut sicut tu in figurâ et significatione super caput tuum portas peccata populi, et exportas longè seorsum ab illo, ita faciat Deus in veritate peccata seorsum longè à populo suo: et reverà fiat ita, non quidem ex virtute quam haberet alteruter hircorum, sed omnipotentissimâ misericordiâ Dei Ne obliviscaris autem quia deserta omnia

e. volebat Deus iis immunda et abominabilia reddere e. per hircum emissarium, quia malefici et idololatra e. deserta propter hoc maximè frequentabant, ut audi- e. rent ibi responsa dæmonum, eisque ibidem immo- e. larent, sicut et adhuc multi faciunt. Unde quidam e. magus in libro suo de magicis dicit se transisse e. causâ philosophandi ad loca destituta omni habita- e. tore, habitasseque ibi cum inhabitantibus lucem sex e. lustris annorum, et ab iisdem didicisse quæ in eo- e. dem libro scripsit. Tum etiam propter faunos et saty- e. ros, qui in specie hircorum frequenter ibi hominibus e. illudebant, et adhuc illudere non cessant. Voluit e. etiam insinuate Deus in hircò emissario, ut quæ- e. quebatur in deserto, expositus bestiis deserti ad de- e. vorandum propter peccata quæ in figurâ portabat; e. sic populus gravatus peccatis, à Deo custode ac de- e. fensore suo derelictus, bestiis malorum regnorum, e. seu principum inimicarum nationum, quasi qui- e. busdam bestiis diripiendus ac dilacerandus expo- e. nendus esset. Et in hoc prudenter eos admonerat, e. ut declinaret immunditias peccatorum, si Neum e. habere vellent custodem ac defensorem, juxta illud e. Deuteronomii 32: *Dentes bestiarum immittam in eos;* et e. quòd alter cremabatur, alter verò in desertum mit- e. tebatur, insinuabat quia peccatorum quædam fu- e. ganda erant et longè faciendâ à populo; videlicet e. contagiosa maximèque declinanda: quedam verò e. consumenda et conterenda, vindictâ, poenitentia, e. sacrificio. »

Hirci ἀποπομπῆς ritum ab expiatoriis Ægyptiorum, aliarumve gentium sacris originem duxisse, absit ut cum Marshamo et Spencero asseramus. Nota sunt quæ de Diis Averruncis, Græcè ἀποπομπῆς, sive malorum depulsoribus gentiles fabulati sunt. Nota quæ Zoroastres Magus, et Persæ de *Ormazde Deo Lucido, et Arimano tenebricoso* fluxere. Nota quæ Chaldæi de planetis Diis beneficiis et maleficis; quæ Græci de bonis et malis geniiis, de bonâ sorte *Jovis Olympii*, et malâ *Ditis Averrunci* delirarunt. Notum illud Horatii de Apolline, lib. 12, od. 21, malorum (ut credebant) depulsore:

*Hinc miseram famem,
 Pestemque à populo et principe Casare,
 In Persas atque Britannos
 Vestra motus ager prece.*

Nota quæ de principiis contrariis, seu Diis aliis quidam bonorum, aliis malorum auctoribus Ethnici commenti sunt: quo de errore Plutarchus, libro De Iside et Osiride, hæc scribit: « Vetusissima proinde à sacrarum professoribus rerum, et legum latoribus derivata est opinio, auctore incognito, fide firmâ et indelebili, non in sermonibus ea tantum et rumoribus, sed et in mysteriis ac sacrificiis tam Barbaris, quam Græcæcibus exstans: neque casu ferri et à fortunâ pendere hoc universum, mente ratione, ac gubernatore destitutum: neque unicam esse rationem, quæ contineat id et dirigat, tanquam clavum aut fræna moderans: sed cum permulta è bonis juxta malis-

« que sint confusa, imò nihil hæc natura sincerum
 « (ut verbo dicam) proferat, non esse unum aliquem
 « Promum qui è duobus dolis vel nobis veluti aliquem
 « liqoreum cauponis in morem distribuât, atque misceat.
 « Ergo à duobus principiis contrariis, adversis-
 « que duabus facultatibus, quarum altera ad dexteram
 « et recta ducat, altera retrorsum avertatur atque re-
 « flectat, cum vitam esse mixtam, tum ipsum mundum
 « (si non universonum, eum certè quò ad terram est, et
 « lunæ subjacet), inæqualiter ferri, variisque et omnis
 « generis motibus agitari. Si enim nihil absque causâ
 « fit, et mali causam bonum non præbet: necesse est
 « et in naturâ ut boni, ita etiam mali ortum peculiarem
 « suumque principium exstare. Atque hæc quidem sen-
 « tentiâ plerisque et iisdem sapientissimis probatur.
 « Existimant enim alii duos esse Deos quasi contrariis
 « deditos artibus, ut bona alter, alter mala opera con-
 « ficiat. Alii cum qui est melior, Deum: qui deterior,
 « demonem dicunt. In quâ sententiâ fuit Zoroastres
 « magnus. Is melioris nomen Oromazan, pejoris Arei-
 « manium perhibuit: illum ratione similem esse luci,
 « hunc tenebris et ignorationi . . . Docuitque votivas
 « et pro gratiis agendis oblatas victimas illi immolan-
 « das; huic averruncandi mali causâ institutas et te-
 « tricas. Herbarum enim quamdam Omomi appellatam,
 « in mortario tundentes, Ditem invocant et tenebras:
 « tum admixto lupi jugulati sanguine offerunt et abji-
 « ciunt in locum quo solis radii non pertingunt . . .
 « Chaldæi planetas Deos faciunt, quorum duos benefi-
 « cos, totidem maleficos, reliquos tres medios affir-
 « mant et promiscuos. Græcorum opinio nemini ferè
 « ignota est quâ bonam partem Jovi Olympio, malam
 « Diti Averrunco adsignant. » Hujusmodi commenta
 « ex Ægyptiorum theologiâ ortum habuêre, qui *Osiridem*
 « bonum esse gentium, *Typhonem* malum crediderunt.
 « Fateor hunc errorem apud Ethnicos longè latèque
 « pervagatum fuisse; ut testatur Arnobius libro 7 ad-
 « versus gentes. « Nam quod dici à vobis accipimus,
 « inquit, esse quosdam ex Diis bonos, alios autem
 « malos, et ad nocendi libidinem promptiores; illisque
 « ut prosint, his verò ut noceant, sacrarum solemnità
 « ministrari: quânam istud ratione dicitur, intelligere
 « confitemur non posse. »

Verùm inde perperam colligitur sacrarum expiationis
 Judaicæ ritum, et duorum hircorum piacularium obla-
 tionem; alteriusque *Ἀποπορευτικῶν* in desertum emis-
 sionem, ab Ægyptiorum, aliarumve gentium expiato-
 riis sacris originem duxisse, aut Deum ex victimis,
 quas Diis Averruncis Ethnici devovebant, et Ægyptii
 Typhoni, occasionem sumpsisse instituendi oblationem
 piacularum duplicis hirci. Nam errorem illum de Diis
 Averruncis, ac superstitionum ipsos placandi ritum,
 errorem de duobus principiis contrariis, Osiridis et
 Typhonis sacra Moysè fuisse antiquiora, nec ex Arno-
 bii, nec Horatii, aut Plutarchi testimonio probatur.
 Verisimilius est quòd viri eruditi demonstrarunt Ty-
 phonem esse Moysen ipsum personatum; et Ægyptio-
 rum, aliarumque gentium profanarum theologiam ac
 ritus ex Mosaicis libris, Hebræorumque caeremoniis,

diaboli cacozeliâ seu pravâ emulatione adulteratis
 ex maximâ parte ortum habuisse. Id animadvertit
 Bochartus, quem Marshamo et Spencero oppono. Is
 enim libro 2 Hierozoici, cap. 54, de ritu impositionis
 manuum super caput hirci emissarii personam faciens,
 ait: « Hoc ritu iram Dei peccator deprecabatur, eam-
 « que immitti petebat in illius victimæ caput, quam suo
 « loco ponebat. Proinde hic summus pontifex solemnni
 « expiationis festo, totius Ecclesie personam sustinens,
 « jubetur, utràque manu in hirci caput impositâ, Israe-
 « litarum omnia peccata confiteri, eoque ipso hircum
 « devovere, ut quicquid peccatum in populum pro-
 « pter admissa peccata impenderet, in illum conver-
 « teretur. » NEQUE DUBIUM QUIN INDE APUD ÆGYPTIOS
 MANAVERIT SIMILIS RITUS. De iis enim sic Herodotus
 lib. 2, cap. 59: *Execrantur autem (victimarum) capita in hæc verba, ut si quid mali aut ipsis im-*
molantibus, aut toti Ægypto futurum sit, id in hoc
caput convertatur. Addit, « per Ægyptum univer-
 « sam idem fieri circa capita pecudum immolanda-
 « rum: et inde esse quod nemo Ægyptiorum de ullius
 « animantis capite gustat » Ibidem observat Bochar-
 « tus videri Græcos ad hunc hirci emissarii ritum allu-
 « sisse, cum ad capras sylvestres immittentia mala-
 « amandabant. Hinc illud Adagium: *Κατ' αἴρας ἀγρίας,*
In capras feras. Ut enim notat Erasmus, *Abominantis*
est sermo, et malum deprecantis, inque sylvestres capras
avertentis; quod etiam probat ex Athenæi loco. Id
 confirmat Hesychius: *In capras agrestes, inquit, pro-*
verbium, quo morbi, et maxime comitalis, converti di-
cuntur in capras agrestes. Et Suidas usurpari dicit,
per execrationem in feras capras mala convertere. Hinc
 Palamedem, cum luporum incuribus et peste Græcia
 vexaretur, Ulyssi consilium dedisse in hæc verba:
Supplicemus Apollini, Lycio et Phyxio ut has quidem
feras suis ipsis tollat sagittis, pestem verò in capras
vertat; refert Philostratus in Hieroicis.

Si tamen quis id unum contendat, Deum ad exter-
 minandum errorem de duobus principiis, aut de Diis
 Averruncis (si fortè tunc vel apud Ægyptios, vel apud
 alias gentes invaluerat), vel quem disseminandum à
 diabolo prænoscat, etiam instituisse ut duplex hirci-
 cus sibi ut soli Deo vero, unico bonorum auctori ac
 malorum depulsori omnipotentissimo, in atrio taber-
 naaculi offerretur, me omninò repugnantem non ha-
 bebim. Alia enim ad gentium errores confutandos et
 superstitiones ritus averruncandos in lege et prophetis
 scripta sunt. Quo pertinet illud Jeremie de numinibus
 et idolis Ethnicorum loquentis; cap. 10, 4: *Nolite ergo*
timere ea, quia nec mala possunt facere, nec bene. Quam
 locum S. Hieronymus hoc illustrat commentario: *Solent*
enim, inquit, plerique gentium demonum colere,
ne noceant, et alios exorare, ut præsent beneficia. Unde
et illud Virgilianum est:

Nigram Hyemi pecudem, æphryis felicibus albam.

Errorem itaque gentium et hæreticorum de duobus
 principiis contrariis, antequàm oriretur, à Spiritu
 sancto in Scripturâ sacrâ damnatum duplicis hirci piac-
 ucularis oblatione unî vero Deo et honorum auctori et

penas hominibus ob peccata irroganti, et mala ob eorum penitentiam ab illorum capitibus misericorditer avertenti, etiam convictum lubens fateor; sed id Marshami et Spencei hypothesim non juvat.

ARTICULUS V.

DE LEGIBUS CÆREMONIALIBUS VETERIS LEGIS OBSERVANTIIS SPECTANTIBUS.

Observantiarum cæremonialium congruas rationes offerri posse, sive ex divino cultu, cui specialim consecratus erat Israeliticus populus, sive ex spiritualium rerum ad vitam Christianam pertinentium significatione repetitas, docet S. Thomas primâ secundæ, quæstione 102, articulo 6. Harum observantiarum aliquæ solos sacerdotes, aliæ populum universum spectabant.

§ I. De legalibus observantiis sacerdotes spectantibus, quoad matrimonia præsertim et funera.

I. Sacerdotibus in uxorum delectu id ex lege observandum necessariò fuit ut meretricem, vel repudiatam à viro suo non ducerent, sed virginem. Leviticus 21, 7, 13, 14, 15. Scortum et vile prostibulum non ducunt uxorem, nec eam quæ repudiata est à marito: quia consecrati sunt Deo suo, et panes propositionis offerunt. Pontifex virginem ducet uxorem: viduam autem, et repudiatam, et sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ: quia ego Dominus qui sanctifico eum. Hujus observantiæ lex à Deo lata est, inquit S. Thomas, tum propter reverentiam sacerdotum, quorum dignitas quodammodo ex tali conjugio diminui videretur: tum etiam propter filios, quibus esset ad ignominiam turpitudine matris. Quod maximè tunc erat vitandum, quando sacerdotii dignitas secundum successionem generis conferrebat. Id etiam significabat magnum illud sacramentum conjunctionis Christi cum Ecclesiâ virgine, et cum animabus sanctis, de quâ Apostolus 2 ad Corinthios 11, 2: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Hanc legis istius rationem reddit S. Cyrillus Alexandrinus libro 12 de Adoratione in spiritu et veritate, p. 434. Feminam quoque, inquit, sibi virginem ad connubii societatem jungere debere apertè testatur: ejectam verò ad connubium ineptam esse decernit. Eaque figura est Judæorum Synagogæ; nam ab ejus conjunctione illa repulsa est, de quâ per prophetæ vocem dicit: *Quia ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus, Osee 2.* Despondit autem Paulus Christo Ecclesiam ex gentibus castam, maculæ et rugarum expertem, imò verò sanctam et immaculatam. Atque hæc quidem ratione tum de Ecclesiâ ex gentibus collectâ, tum verò de matre Judæorum verum esse hoc ænigma comprobatur: neque ea figura parùm elegans est. Sed si eni placeat propriè ad unumquemque hominem harum sententiarum vim accommodare, dicimus Christum cum profanis atque impiis animis non posse conjungi, sed cum castissimis atque purissimis tanquam cum virginibus versari spiritualiter, easque frondas reddere, ac sibi genere

conjunctas appellare. *Quicumque enim, inquit, fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ille meus frater et soror et mater est.* Matth. 7.

Legem Mosaicam de sacerdotum connubiis in jus ætium suum Athenienses transfudisse colligitur ex Demosthene, qui in Næeram declamans, post Thesei tempora regem ab Atheniensibus factum ait sacrorum causâ tantum, additque: *Eum quidem regem populus suffragiis eligebat ex virtute præstantibus. Regem autem fecere, ut uxor ejus civis esset, nec alteri viro cognita, sed quæ virgo nupsisset.*

II. Lex sacerdotibus vetuit ne mortui alicujus exequis interessent, nisi genere conjunctissimorum; pontifici verò seu sacerdoti maximo, ut ab omni profanis luctu funebri, etiam patris vel matris abstineret. Iis denique prohibuit rasuram capitis, aut barbæ, vel incisiones carnis in luctus funebri testimonium. Ratio litteralis legis istius est, prima, ne sacerdotes pollutione funebri sacris functionibus ineptos se redderent, et sacra negligerent, vel manibus impuris tractarent, sicque Dei nomen polluere viderentur; secunda, ut sacerdotes majorem reverentiam apud populum obtinerent, dum non minùs moribus quàm dignitate ab eo separati viderentur, Leviticus 21, 1, 2, 3, 4, 5, 6. *Dixit quoque Dominus ad Moysen: Loquere ad sacerdotes filios Aaron, et dices ad eos: Ne contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis, id est, super patre et matre, et filio et filiâ, fratre quoque et sorore virgine, quæ non est nupta viro: sed nec in principe populi sui contaminabitur. Non radent caput, nec barbam, neque in carnibus suis facient incisuras. Sancti erunt Deo suo, et non polluent nomen ejus: incensum enim Domini, et panes Dei sui offerunt et idæo sancti erunt, 5, 10, 11, 12. Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, caput suum non discoperiet, vestimenta non scindet, et ad omnem mortuum non ingredietur omnino, super patre quoque suo et matre non contaminabitur. Nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Domini, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui super eum est. Ego Dominus.* Tertia ratio hujus legis fuit verpocæpelas extirpatio. Malefici, et sacerdotes idolorum, inquit S. Thomas, utebantur in suis ritibus ossibus et vel carnibus hominum mortuorum, et idèò ad extirpandum idololatricæ cultum præcepit Dominus, ut sacerdotes minores, qui per tempora certa ministrabant in sanctuario, non inquinarentur in mortibus nisi valdè propinquorum, scilicet patris et matris, et hujusmodi juncturarum personarum. Pontifex autem semper debebat esse paratus ad ministerium sanctuarii: et idèò totaliter prohibitus erat ei accessus ad mortuos, quantumcumque propinquos. Ob eandem rationem ipsis vetitum est ne capita aut barbam raderent, vel carnes inciderent, quia ritus illi in testimonium luctus primùm usurpati, in religionem tandem abierunt, et cultus mortuis præstiti pars magna facti sunt. Hinc Lucianus de sacerdotibus Deæ Syriæ devotus agens, ait: *Capita detondent, quemadmodum Ægyptii, quando apud ipsos mortuus est Apis.* Hinc il-

lud Plutarchi in Iside loquentis de sacrificiis Ægypti: *Eorum capita in luctus testimonium radi solita*. Id confirmatur ex Baruch 6, 50, ubi de Babyloniis et eorum idolis verba faciens, ait: « In domibus eorum sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, et capita et barbam rasam, quorum capita nuda sunt. Rugiunt autem clamantes contra Deos suos, sicut in cœnâ mortui. » Adde illam S. Thomæ observationem primâ secundâ, quæstione 102, articulo 6 ad undecimum. « Præceptum etiam erat eis, inquit, ut non raderent caput, nec barbam, nec in carnibus suis facerent incisionem, ad removendum idololatricum. Nam sacerdotes gentilium radebant caput et barbam. Unde dicitur Baruch sexto: *Sacerdotes sedent, habentes tunicas scissas, et capita, et barbam rasam*. Et etiam in cultu idolorum incidebant se cultris et lanceolis, ut dicitur 3 Regum 18. Unde contraria præcepta sunt sacerdotibus veteris legis. » Hanc legem quâ rasura capitis et barbe sacerdotibus prohibetur paulò magis explicatam repetit Ezechiel propheta, cap. 44, 20: *Caput autem suum non radent, neque comam nutriant; sed tonsentes attendent capita sua*. Sacrorum ministris ex æquo vetitum fuisse patet ne caput ad vivam cutem aut calvitium raderent, et ne comam promissam et incultam gererent. Rasa enim et promissa vel neglecta casaries, luctus funebris index erat: et idolorum sacerdotes alibi comati, alibi rasi incedebant, ut constat ex Herodoto lib. 2, cap. 56. « Deorum sacerdotes, inquit, alibi comati sunt, in Ægypto derasi. Apud alios ritus est, statim in funere proximi capita deglabrare: Ægyptii in funeribus sicut capitis crines augescere, barbam tamen tondent. » Vestem lineam, et rasuram sacerdotum fœdis insignia fuisse testatur Plutarchus in Iside. Hinc *Grex Calvus* à Juvenali appellatur. Denique S. Hieronymus commentario in Ezechielis, cap. 44, scribit: « Quod sequitur, *caput suum non radent, neque comam nutriant*, perspicuè demonstrat, nec rasis capitibus, sicut sacerdotis cultore que Isidis et Serapidis, non esse debere: nec rursus comam dimittere, quod propriè, luxuriosum est, barbarorum, et militantium: sed ut honestus habitus sacerdotum facie demonstretur. »

III. Hujus observantiæ sacerdotalis circa funera funebresque ritus, typicas rationes affert S. Cyrillus Alexandrinus, lib. 12 de Adoratione in spiritu et veritate, p. 480. Nec tamen litterales omittit. Sacerdotes vitæ innocentia et puritate à vulgo secretos prorsus esse debere, nec peccatorem populum sequi, aut consensu suo, vel conniventia, criminum alienorum participes esse, sed flagitiosorum hominum societatem vitare debere, quantum possent, ne illorum consortio contaminarentur, ac lex significabat. Secundò sacerdotum Aaronicorum sacrificia typi erant sacrificii Christi, quo mors dissolvenda erat: quam obrem indignum erat eorum ministerio, ut in civium suorum, aut propinquorum funeribus lugerent; nisi patris et matris, filiorum, fratris et sororis virginis, quod ipsis indulsit supremus legislator, ne omnem hu-

manitatis sensum exuisse, et pietatem parentibus debitam abjecisse viderentur. Quia verò summus sacerdos typus erat Christi, qui vita est, cui vivunt omnia, et in quo nec umbra est peccati, summum sacerdotem ab omni prorsus funere abesse Deus voluit, nec patris etiam vel matris exequiis interesse, vel eos more populari lugere. S. Cyrillus eâ de re disserentem audiamus. « Maculam quidem, inquit, homini nullam prorsus mors alterius hominis affert, si veram rationem exquiras, sed mors tamen corporis figura est illius mortis intima, cum animæ intereunt; quâ inquirari cum necesse est, qui vel voluntatis conjunctione, vel factorum similitudine propinquus fuerit. A mortuis enim operibus abscedere, et quàm longissimè disjunctos esse sanctorum hominum dignitas postulat: expeditque cum illis minimè congregari ejusmodi morbis affecti sunt. Scriptum est enim: *Qui tangit pacem inquietabitur*, Ecclesiast. 43, 1. Perfacile enim aliquid de alterius vitio trahet qui illius conjunctionem vitare noluerit. Dat tamen sanctificatis hominibus licentiam lex, ut in patre ac matre, liberis quoque ac fratribus, et iis qui se proximè contingunt, sive culpâ contaminentur, ad inaniam cadavera propius accedentes, in quo naturæ veneratione, criminum eorum, quæ in figurâ erant, minimam rationem habuit, ne qui Dei intimi familiares essent, duri et superbi et inhumani viderentur; cum præsertim lex disertè præcipiat: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi*. Alio quoque modo ac ratione sanctificatis hominibus interdictum esse luctum dicimus: nam quia vitæ sacri administri erant, et ad mortem dissolvendam Deo sacrificia offerebant (mortis namque dissolutio est Christi mors, ovis ac bobus figurata) qui consequens fuisset ut luctu ex morte suscepto premerentur?... Permissit itaque lex ut sanctificati homines ad eos qui summâ cognationis necessitudine cum ipsis juncti essent, mortuos accederent. Sed huic rei modum imponit, neque redundantia officii id violari sinit, quod illos maxime decet, ne augustus ille sacerdotii honos minuat; prohibet enim ad aliorum hominum similitudinem tondere caput, et ad oris dedecus barbam radere, et nefaria illa gentilis insanie faciora, illa, inquam, corporis incisiones, ut ne in mentem quidem veniant præcipit. Nam propinquus quidem jungi communiōe doloris, nihil absurdi est; sed se prorsus inhoneste gerere, deforme et non medicis insanix. *Omnia enim, inquit, honeste et secundum ordinem fiant*, 1 Cor. 14. Quin etiam Dei honorem ipsorum quoque parentum obsequio præferendur putare, ipse Salvator jussit his verbis: *Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus*, Matth. 10. »

Et infra, idem S. Cyrillus legem summo sacerdoti circa funera impositam hunc in modum explicat. « Vides evidenter ut in figuris adhuc ipsum Emmanuelem etiam Christum, in Aaron appellatum: unctus est enim Spiritu, ut Scripture tradunt, cum ipse perfectissimus esset sacerdos, ob eamque causam sacerdotii gloriam ejusmodi haberet ut amittere non

« posses. *Neque enim, inquit, ponet de capite suo cidarim, id est, habitum sacerdotalem non amittet: dictum est namque illi omnium salvatori ac liberatori: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, Ps. 109. Et illi quidem plures facti sunt sacerdotes eò quòd morte prohiberentur permanere; hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium: unde et saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, Hebr. 7. Ita enim scripsit beatus Paulus. Igitur hoc ipsum quòd cidaris non ponebatur de capite, sacerdotii dignitatem nunquam ab eo removendam significat. Sed ne vestes quidem scindet, inquit: hoc quibusdam in mortuis facere moris est, id verò à Christo prorsus alienum; neque enim ullam ex morte dolorem pati vita potest; nihil enim prorsus illi mortuum est, sed ipsa est mortis dissolutio et interitus eversio. Itaque ipse quondam Salvator objurgavit eos qui Archisynagogi puellam deflebant. *Recedite, inquit, ne flete; non est enim mortua puella, unde et dormit, Matth. 9; Luc. 8. Erat enim absurdum profectò lacrymas pro mortuà puellâ profundere, cum adesset omnium vita, Christus nempe. Quod si super Lazaro desievit, ex benevolentia id factum dicimus, et divina fuisse benignitatis in nostris malis commiserationem: ipsius enim naturæ mortis tyrannide violatæ misericordia permovebatur, suisque lacrymis eadem ab illâ æternità liberabatur.....* Nullo verò modo esse in Christo profani aliquid obliquè significatur, in eo quod dicitur recedendum esse summo sacerdoti à funere, neque eum ad illum omninò mortuum accedere debere, posthabendamque hæc in parte illam in patrem et matrem ac fratres observantiam. Vide autem quàm prudens fuerit ipsa lex, quàmque aptur his sententiis decorum minimè parvipenderit: in aliis enim sacerdotibus, naturæ verecundia commovebatur, permittebatque sanctificatis sacerdotibus in mortuis qui summâ ipsis propinquitate atque cognatione juncti essent, sine ullâ criminis notâ consuetudinem sequi; et ne quid in umbrâ peccati admitteretur, non valdè laborabat: eæ namque culpæ describebantur quæ ad nos spectarent, figuraque illa ad homines pertinebat, quibus nihil mirum, si quid macula sit adjunctum: *In multis enim delinquimus omnes, Jacob 3. Naturaque ipsa in nobis delinquendi morbo laborat. At verò in summo sacerdote, id est, Christo servata est, etiam in ipsâ figurâ, pura integraque majestas, et illa in umbris ipsis quoque sinceritas, ut ne pulchritudo veritatis tanquam violata corrumpere; alienus est enim ab impuritate Christus, et peccati prorsus ignarus, et ab omni contaminatione reinotus, imò verò splendoris atque puritatis cognitor, et in summâ sanctificatione positus.* »*

Spiritualalem rationem legum illarum, de quibus agimus, affert etiam S. Thomas loco laudato: « (Spiritalis, inquit, ratio horum est: quia sacerdotes omninò debent esse immunes ab operibus mortuis, quæ sunt opera peccati. Et etiam non debent radere caput, id est, deponere sapientiam; neque deponere barbam,

« id est, sapientiæ perfectionem: neque etiam scindere vestimenta, aut incidere carnes, ut scilicet vitium schismatis non incurrant. »

Observantia illa ad gentes manavit. Sacerdos Cretenensis apud Euripidem ritus suos describens ait: *Non attinges funereas res. De sacerdotibus Ægyptiis Porphyrius, lib. 2 de Abstinentiâ, scribit: « Tum qui ibi sunt sacerdotes et aruspices præcipiunt eis abstinere à sepulcris et hominibus profanis, et à Venere et ab omni conspectu fœdo ac funebri. »* Sic flamen Dialis locum in quo bustum esset nunquam ingrediebatur, mortuum nunquam attingebat, ut refert A. Gellius, libro 10, cap. 15. *Moris Romani fuerat, ut observat Servius ad 3 Æneidos, ranam compressi ante domum funestam poni, ne quisquam pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Testis est Tacitus, lib. 4 Annalium, neque imperatorem auguratu et vetustissimis cæremonis præditum, attractare feralia debuisse.* »

§ II. De observantiis populum universum spectantibus, et primò de ciborum discrimine.

Observantia populum universum spectantes, aliæ ciborum discrimen ac delectum; aliæ utriusque sexus apparatus, aliæ heterogeneorum commixtionem vel conjunctionem, sive in seminibus, sive in animalibus, sive in vestibus spectabant.

Lex de animalium discrimine et ciborum delectu lata est Levit. 11. *Hæc sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ. Omne quod habet divisam unguam, et ruminat in pecoribus, comedetis. Quicquid autem ruminat quidem et habet unguam, sed non dividit eam, non comedetis illud, et inter immunda reputabitis... Omne quod habet pinnulas et squamas, tam in mari, quàm in fluminibus et stagnis, comedetis. Quicquid autem pinnulas et squamas non habet eorum quæ in aquis moventur et vivunt, abominabile vobis execrandumque erit, carnes eorum non comedetis, et morticina vitabitis, etc.* Varias istius observantiæ rationes auctores ecclesiastici profert. Quidam Deum hoc ciborum discrimen statuisse volunt, ut populi sui valetudini prospiceret, dum animalia ex rebus immundis nutrita, ut porcum, vel foetida, ut talpas et mures, aliæque sub terrâ degentia; aut venenosæ, ut stellionem, lacertam crocodilum, aut succum insalubrem præbentia, ob nimiam abundantiam humoris, vel siccitatis, ab illis attingi prohibuit. Si vetita sunt eis animalia unguam continentium, non scissam habentia, et terrenas quæ in iis abundant qualitates: et carnes animalium habentium multas fissuras in pedibus, ob redundantiam bilis et adustionem: ob hanc rationem, leonis, et similibus, atque etiam avium quarundam rapacium carnibus, Judæis interdictum est. Ob nimium verò humorem aves quædam aquaticæ, necnon pisces pinnulis et squamis destituti, ut anguillæ, et aliquæ hujusmodi, ipsis vetiti sunt. Animalia autem ruminantia, et unguam fidentia, munda et esui apta Deus pronuntiavit, necnon pisces pinnulis et squamis instructos, ob qualitatum temperiem, quæ succum efficit humano corpori salubrem et amicum. Hanc ratio-

nem calculo suo approbat S. Thomas primâ secundæ, quæstione 102, art. 6 ad primum. Ipsi prævit Anastasius Sinaita, quæstione 26. « Deus quidem, inquit, fecit omnia valdè bona : at si ab hominum avaritiâ et intemperantiâ assumantur ad id, ad quod non sunt condita, jam non sunt bona : cum enim diù post promiscuè ad omnem esum ruerent, et cupiditatem vescendi eo quod noxium erat, accenderent, necessariò induxit Dei providentia mundorum et immundorum discrimen. Nonnulla enim ex animalibus terrestribus et aquatilibus, quæ copiosius habent virus, omninò prohibuit. »

Alii Deum optimum maximum animalium et ciborum discrimen instituisse censent, « in detestationem idololatriæ : nam gentiles, et præcipuè Ægyptii, inter quos Israelitæ erant nutriti, hujusmodi animalia prohibita idolis immolabant, vel eis ad maleficia utebantur. Animalia verò quæ eis sunt concessa ad esum non comedebant, sed ea tanquam Deos colebant; vel propter aliam causam ab eis abstiniebant. » Altera ratio est S. Thomæ loco supra laudato, ab antiquis Patribus accepta. Ita quippe Origenes, lib. 4 contra Gelsum : « Unde hoc quoque, si quid aliud in Mose admiratione dignum existimo, quòd consideratis animalium differentiis, sive divinitus doctus quid cognationis cum quibus demonibus habeant singula animalia, sive suapte sapientiâ pervestigatis eorum ordinibus, omnia pronuntiavit impura, è quibus præsentia sumunt Ægyptii cæterique homines; reliqua verò, quæ non sunt hujus generis, pura ferè omnia : et in ordine impurorum censentur apud eum lupus, vulpes, draco, accipiter, aquila, et his similia. »

Ita Theodoretus, quæstione in Leviticum : « Nec ignoramus alia multa pro Diis habuisse Ægyptios, sed ex iis quæ pro Diis colebant, mansuetoria sacrificiis addixisse; reliqua verò appellavit immunda, ut hæc quidem execratâ tanquam impura, in Deorum numero non ponerent : illa verò ut quæ ipsi sacrificarent, pro Diis non haberent, sed cum solum adorarent, cui convenit hæc offerri. » Et quæst. 11 : « Cæterum dum animalia terrena, volatilia atque aquatilia, bifariam partitus est, munda quædam et alia quæ nominans immunda suadet nobis ne quicquam horum esse Deum putemus. Quo enim modo sanæ quisquam mentis Deum nuncupârit id quod aut tanquam immundum odio aversatur, aut quod verè Deo oblatum tandem ipse comedit? »

Ita S. Basilii Seleucensis, oratione 6 : « Olim Hebræi Ægypto relicta idololatriæ graveolentiam usque adeò ferebant, ut debitum Dei cultum brutorum veneratione commacularent. Nam apud Ægyptios superstitionis insanitas pro lege obtinuit. Si quidem apud ipsos Ibis Deus lege statuitur, et canis, et cum istis crocodillus ad sacrificium offertur, et ovis adoratur. Neque Hebræorum gens ab hæc ægritudine deduci potuit; ipsa solitudo ægritudinem notificavit. Vitulum enim, quod et in Ægypto factum, in deserto loco adorabant, et mare ipsorum gratiâ præter naturam scindebatur, cum interim populus ab impie-

tate non rescinderetur; sed morum progressu transfugebat in Ægyptum : hic sapientissimè Deus medicamentorum obicem opposuit malo, et brutorum animalium naturam discernens edictis, quædam vocavit munda, quædam appellavit immunda : ut licet tanquam impura abominati, illa velut munda exedentes, utraqûe superstitione abstinere, evaderetque legis edictum animæ medicamentum. Fertque Deus creaturarum injuriam nomine tenens, ut hominum morbum sanet, ut impediât idololatriam, quæ usque ad animalia progreditur; et immundorum nomenclationem fert in creaturis, ut puram ab impietate custodiat hominum propositum. Hujusmodi igitur distinctionis causa opinione recepta est. Itaque propterea quod mundum editur facillè evalescit; et quod immundum lege dicitur appellatio veneratione spoliât. »

Aliis visum est illud ciborum discrimen à Deo institutum, ut Israelitarum intemperantiam coerceret, ac eos quibusdam abstinentie et temperantia rudimentis informaret. Ita Tertull. lib. 2 contra Marcionem, cap. 48. « Et si lex, inquit, aliquid cibis detraxit, immunda pronuntiat animalia quæ aliquandò benedicta sunt, consilium exercendæ continentia intellige, et frænos impositos illi gulæ agnosce, quæ cum panem ederet angelorum, cucumeres et pepones Ægyptiorum desiderabat. Agnosce simul et comitibus gulæ, libidini scilicet atque luxurie prospectum, quæ ferè ventri castigatione frugescat. Manducaverat enim populus, et biberat, et surrexerat ludere. Proinde ut et pecunie ardor restringeretur ex parte quâ de victus necessitate causatur, pretiosorum ciborum ambitio detracta est postremò, ut facilius homo ad jejunandum Deo formaretur, et paucis et non gloriosis escis assuefactus, et nihil de lautioribus esuriturus. »

Ita Novitianus, epist. de Cibis Judaicis, cap. 4 : « Accesserunt, inquit, et alia cause, quibus multa à Judæis ciborum genera tollerentur : quod ut fieret, immunda multa sunt dicta, non ut illa damarentur, sed ut isti coercerentur servituri uni Deo, quia ad hoc assumptos frugalitas decebat, et gulæ temperantia, quæ semper religioni predehenderit esse vicina, imò, ut ita dixerim, consanguinea potius atque cognata : sanctitati enim inimica luxuria est.... Ad coercendam ergo intemperantiam populi, remedia sunt ista quæsitâ, ut quantum luxuria demeretur, tantum bonis moribus adderetur. Nam quid aliud merebantur, quam ut ne omnibus escarum voluptatibus uterentur, qui divinis Manæ epulis vilissimos Ægyptiorum cibos præferre ausi sunt, carnes jurulentas inimicorum atque dominorum ante libertatem ponentes, digni sanè quos optata servitus saginare, quibus malè displicerit et melior et liber cibus? »

Ita S. Thomas loco supra laudato : « Tertia ratio est, inquit, ad tollendam nimiam diligentiam circa cibaria : et ideò conceduntur illa animalia, quæ de facili et in promptu haberi possunt. »

Alii Deum ciborum discrimen insituisse docent, ut etiam inter edendum, et bibendum Israelitæ Dei meminissent, adeoque nunquam ex eorum animis Dei notio et memoria excideret. Ita S. Justinus Martyr in Dialogo contra Tryphonem, sic in illius personâ Judæos alloquens : « Quin et à cibis quibusdam ut vos abstineretis, vobis mandavit, ut etiam inter edendum et bibendum vobis ob oculos versaretur Deus promptis admodum et proclivibus ad deficiendum à notione ejus. »

Alii Deum ciborum et animalium discrimen insituisse censent, et animalia quædam immunditæ nomine à Judæorum mensis removisse, ut illa observantia indicaret ipsos gentem esse sanctam, Deoque sancto in peculium separatam, utque à profanis gentibus discernerentur, iisque nec sanguine, nec religione, nec usu familiari jungerentur. Ratio est ipsis Scripturæ Sacræ verbis petita, Levitici 11, 43, 44, 45 : *Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis. Ego enim sum Dominus Deus vester : sancti estote, quia ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras in omni reptili, quod movetur super terram. Ego enim sum Dominus, qui educaui vos de terrâ Ægypti, ut essem vobis in Deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Levit. 20, 24, 25, 26 : Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos à cæteris populis. Separate ergo et vos jumentum mundum ab immundo, et avem mundam ab immunda. Ne polluatis animas vestras in pecore, et avibus, et cunctis quæ moventur in terrâ, et quæ vobis ostendi esse polluta. Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos à cæteris populis, ut essetis mihi. Et Deuteron. 14, 2, 3, 20, 21 : Quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo ; et te elegit ut sis ei in populum peculiarem, de cunctis gentibus quæ sunt super terram : ne comedatis quæ immunda sunt. . . Omne quod mundum est comedit. Quicquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei : quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Id ex Aristæâ confirmatur : « Cernis, inquit, quid possint, et efficiant conversatio et consuetudo, quod homines ex conversatione improborum depraventur, et fiant miseri per totam vitam. Hoc diligenter contemplantur, utpotè sapiens legislator noster, ne per illius impietatis communicationem inficeremur, neve conversatione improborum depravemur, circumsepsit nos legali sanctitate et puritate cibi, potûs, tactûs, auditûs et visûs. »*

Alii discriminis ciborum à Deo instituti rationes typicas, symbolicas, allegoricas reddunt, asseruntque Deum animalia quædam impura pronuntiâsse, et Judæorum mensis admoveri prohibuisse, ut certis animalium vestitorum generibus, quasi figuris, certa hominum vitia notarentur. Ita auctor epistolæ S. Barnabæ adscriptæ. « Ergo, inquit, non est mandatum Dei ne manducet, sed Moses in figurâ locutus est illis. Porcinam ergo ad hoc dixit : non eris conjunctus hominibus talibus, qui cum luxuriant obliviscuntur Dominum suum. Porcus enim cum manducat, Dominum non novit, cum esurit, tunc clamat, et cum

accipit, iterum tacet. *Nec manducabis*, inquit, *aquilam, aut accipitrem, aut corvum.* Hoc dicit : Non adjunges te, nec similibus talibus hominibus, qui nesciunt per laborem et sudorem sibi acquirere escam, sed rapiunt alienam per suam iniquitatem, et observant quasi in simplicitate ambulantes quæ dispolient : sic aves istæ solæ sibi non acquirentes escam, sed pigre sedentes quærent quomodò alienas carnes devorent, cum sint pestilentiosæ per suam nequitiam. *Non manducabis*, inquit, *murænam, nec polyppum, nec sepiam.* Non, inquit, similibus adhærens talibus hominibus, qui in perpetuo impij, et judicati sunt jam mortui. Ii enim pisces soli maledicti sunt non natantes sicut reliqui, sed in imâ altitudinis terrâ inhabitant, etc. »

Ita Origenes, homiliâ 7 in Leviticum : « Agnoscite, inquit, quia figuræ sunt, quæ in divinis voluminibus scripta sunt : et ideò tanquàm spirituales, et non tanquàm carnales examine. Omnis homo habet in se aliquem cibum, ex quo qui sumpserit, siquidem bonus est, et de bono thesauro cordis sui profert bona, mundum cibum præbet proximo suo. Si verò malus, et profert mala, immundum cibum præbet proximo suo. Potest enim quis innocens et reclus corde mundum animal ovis videri, et præbere audienti se cibum mundum tanquàm ovis, quæ est animal malum. Similiter et in cæteris. Et ideò omnis homo, cum loquitur proximo suo, et sive prodest ei sermonibus suis, sive nocet, et mundum ei aut immundum efficitur animal, ex quibus vel mundis utendum, vel immundis præcipitur abstinendum. Si secundum hanc intelligentiam dicamus Deum omnipotentem leges hominibus promulgâsse, putò quòd digna videbitur divinâ majestate legislatio. Si verò adsideamus literæ, et secundum hoc quod vel Judæis, et vel quod vulgo videtur, accipiamus quâ in lege scripta sunt, erubescere dicere et confiteri, quia tales leges dederit Deus. . . Decernit ergo ne manducetur hujusmodi animalia quæ ex parte videntur esse munda, et hanc parte immunda ; sicut camelus, ex eo quòd ruminat, mundus videtur, ex eo autem quòd ungulas divisas non habet immundus dicitur. Post hæc jam nominat leporem et herinacium ; sed et ipsos dicit ruminare quidem, sed ungulas non dividere. Alium verò ordinem facit eorum qui è contrario ungulam quidem dividunt, sed non ruminant. Primum ergo videamus qui sunt isti qui ruminant et ungulam dividunt, quos mundos appellat. Ego arbitror illum dici ruminare, qui operam dat scientiæ, qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Sed audi quomodò dictum est : *qui dividit ungulam, et revocat ruminacionem.* Revocat ergo ruminacionem qui ea quæ secundum litteram legit, revocat ad sensum spiritalem, et ab infimis et visibilibus ad invisibilia et altiora conscendit. Sed si mediteris legem divinam et ea quæ legis ad spiritalem intelligentiam revoces, vita autem tua et actus tui non sint tales ut habeant discretionem vitæ præsentis et futuræ, si non ista competentî ratione discernas et divides, ca-

melus est tortuosus, qui cum intellectum acceperis
 ex meditatione legis divinæ, non dividis neque se-
 gregas presentia et futura, nec angustam viam à
 vià spatiosâ secernis... Hæc quidem generaliter
 dicta sunt de animalibus. Illa verò quæ in aquis
 sunt, quia dicuntur, siquidem habeant pinnas et
 squamas, munda esse; si non verò habeant, im-
 munda, nec edi debere; illud in his ostenditur, ut
 si quis est in aquis istis, et in mari vitæ hujus, at-
 que in fluctibus sculli positus, tamen debeat satis
 agere, ut non in profundis jaceat aquarum, sicut
 sunt pisces qui dicuntur non habere pinnas neque
 squamas. Hæc namque eorum natura perhibetur, ut
 in imis semper et circa ipsum cœnum demorentur,
 sicut sunt anguille, et his similia quæ non possunt
 ascendere ad aquæ summitatem, neque ad ejus su-
 periora pervenire. Illi verò pisces, qui pinnulis ju-
 vantur, ac squamis muniuntur, ascendunt magis ad
 superiora, et aeri huic viciniore sunt, velut qui li-
 bertatem spiritûs quærant. Talis est ergo sanctus
 quisque quia intra retia fidei conclusus, bonus pis-
 cis à Salvatore nominatur: qui etiam mittitur in
 vas, veluti pinnas habens, et squamas. Nisi enim
 habuisset pinnas, non resurrexisset de cœno incre-
 dulitatis, nec ad rete fidei pervenisset, nisi pinnis
 adjunctus ad superiora venisset. Quid est autem quòd
 et squamas habere dicitur? Tanquam qui paratus
 sit vetera indumenta deponere. Hi enim qui squa-
 mas non habent, velut ex integro carnei sunt et toti
 carnales qui deponere nihil possunt. Si quis ergo
 habet pinnas, quibus ad superiora nitatur, mundus
 est. Qui verò non habet pinnas, sed in inferioribus
 permanet, et in cœno semper versatur, immundus
 est. Similiter autem de avibus: *Non manducabis*, in-
 quit, *hec, quia immunda sunt, aquilam, et vulturem*,
 et cætera his similia. His etenim avibus semper mor-
 tuorum corporum cibus est, et ex mortuis cadave-
 ribus vivunt. Omnes ergo, qui hujusmodi vitam ge-
 runt, immundi habendi sunt. Ego puto, et illos in
 his nominari qui alienis incubant mortibus, et arte
 quâdam vel fraude testamenta subjiciunt. Hujusmo-
 di enim homines vultures et aquilæ meritò appel-
 lantur, velut mortuorum cadaveribus inhiantes.

Ita Novationus, epistolâ de Cibis Judaicis, cap. 3:
 Quando irrationale animal ob aliquid rejicitur, ma-
 gis illud ipsum in eo, qui rationalis est, homine
 damnatur. Et si in eo, quòd ex naturâ aliquid habet
 quasi inquinamentum, notatur, plus culpabile, cum
 illud contra naturam in hominem conqueritur. Ergo
 ut homines damnarentur, pecora culpata sunt, sci-
 licet, ut et homines qui eadem vitia haberent, æqua-
 les pecoribus æstimarentur. Quo pacto factum est,
 ut nec animalia damnarentur ab institutore sui cul-
 pã, et homines in pecoribus eruditî ad immaculatam
 institutionis suæ possent redire naturam. Consider-
 randum enim quomodò lex munda, et non munda
 discernit: munda, inquit, et ruminant, et ungu-
 lam findunt; immunda neutrum faciunt, aut ex duobus
 unum aliquid; Omnia ista unus artifex fecit, et qui

fecit, ipse benedixit. Institutionem igitur mundam
 utriusque conspicio, quia et qui instituit, sanctus
 est, et quæ instituta sunt, culpam non habent, dum
 hoc sunt quod facta sunt. Crimen enim nunquam
 natura, sed voluntas perversa excipere consuevit.
 Quid ergo est? In animalibus mores depinguntur
 humani, et actus, et voluntates: mundi si rumi-
 nent, id est, in ore semper habeant quasi cibum
 præcepta divina: unguulam findunt, si firmo gradu
 innocentiae, justitiae, omnisque virtutis vitæ itinera
 conficiant. Eorum enim quæ in duas ungu-
 las pedem dividunt, robustus semper incessus. Sic qui neutrum
 faciunt, immundi sunt: quorum nec in virtutibus
 firmus incessus est, nec divinatorum præceptorum in
 ore ullius ruminatio teritur cibus. Nam et qui al-
 terum faciunt, nec ipsi mundi; dum sunt ex altero
 debiles, nec in utroque perfecti. Hi autem sunt aut
 utrumque facientes, ut fideles qui mundi; aut alte-
 rum, ut Judæi, et Hæretici, qui sunt inquinati; aut
 neutrum, ut Ethnici, qui sunt consequenter im-
 mundi. Ita in animalibus per legem quasi quoddam
 humanæ vitæ speculum constitutum est, in quo ima-
 gines sanctionum considerent, ut plus vitiosa que-
 que hominibus contra naturam commissa damnen-
 tur, dum etiam naturaliter in pecoribus constituta
 culpantur. Nam quòd in piscibus squamis aspera
 pro mundis habentur, asperi, et hispidi, et firmi,
 et graves mores hominum probantur. Quæ autem
 sine his sunt, immunda, quia leves, et lubrici, et
 infidi, et effeminati mores improbantur. Quid enim
 vult sibi lex, cum dicit: Camelum non manducabitis,
 nisi quoniam de exemplo animalis vitam damnat
 enervem et criminis tortuosam? Aut cum sum-
 cibo prohibet assumi, reprehendit utique cœnosam,
 et luteam, et gaudentem vitiorum sordibus vitam,
 bonum suum non in animi generositate, sed in solâ
 carne ponentem: aut cum leporem, accusat refor-
 matus in feminam viros. Quis autem mustelæ cor-
 pus cibum faciat? Sed furta reprehendit. Quis la-
 certam? Sed odit vitæ infidam varietatem. Quis
 stellionem? Sed maculas execratur, prædam de
 alienâ morte quærentes. Aut quis corvum? Sed ver-
 sutas execratur voluntates. Passerem quoque cum
 interdicat, intemperantiam coarguit: quando no-
 ctuam, odit lucifugas veritatis: quando cyenum,
 cervicis altè superbos: quando caradrium, garru-
 lam nimis linguæ intemperantiam: quando vesper-
 tilionem, quærentes tenebras noctis simul et erro-
 ris. Hæc ergo et his pativâ lex in animalibus exe-
 cratur, quæ in illis quidem non criminosa, quia in hoc
 nata sunt, in homine culpata, quia contra naturam,
 et non ex institutione, sed ex errore quæsitâ sunt.

Ita S. Augustinus, lib. 6 contra Faustum, cap. 7:
 Testamento veteri, inquit, ubi quidam cibi carna-
 lium prohibentur, cur non sit contraria ista sen-
 tentia, quâ dicit Apostolus: *Omnia munda mundis: et
 omnis creatura Dei bona est*, 1 Timoth. 4. Si pos-
 sunt, intelligant hoc Apostolum de ipsis dixisse na-
 turis: illas autem litteras propter quasdam præ-

e gurationes tempori congruentes, animalia quædam
 e non naturâ, sed significatione immunda dixisse. Ita,
 e quod verbi gratiâ, si de porco et agno requiratur,
 e utrumque naturâ mundum est, quia omnis creatura
 e Dei bona est: quædam verò significatione agnus
 e mundus, porcus immundus est: tanquàm si stul-
 e tum et sapientem diceres, utrumque hoc verbum
 e naturâ vocis, et litterarum, et syllabarum, quibus
 e constat, utique mundum est. Significatione autem
 e unum horum verbum, quo dicitur stultus, immun-
 e dum dici potest, non naturâ sui, sed quoniam quid-
 e dam immundum significat: est fortassè quod est in
 e rerum figuris porcus, et in rerum genere stul-
 e tus; et tam illud animal, quàm iste duæ syllabæ,
 e quòd dicitur stultus, quiddam unum idemque signifi-
 e cat. Immundum quippe illud animal in lege positum
 e est, eò quòd non ruminet: non autem hoc ejus vi-
 e tium, sed natura est. Sunt autem homines qui per
 e hoc animal significantur, immundi proprio vitio, non
 e naturâ: qui cum libenter audiant verba sapientie,
 e postea de his omnino non cogitant. Quod enim utile
 e audieris, velut ab intestino memoriæ tanquàm ad os
 e cogitationis recordandi dulcedine revocare, quid est
 e aliud quàm spiritaliter quodammodo ruminare? Quod
 e qui non faciunt, illorum animalium genere figuran-
 e tur. Unde et ipsa à talibus carnibus abstinentia tale
 e vitium nos cavere præmonuit. Cum enim thesaurus
 e desiderabilis sit ipsa sapientia, de hæc munditiâ ru-
 e minandi, et immunditiâ non ruminandi alio loco
 e scriptum est: *Thesaurus desiderabilis requiescit in*
 e *ore sapientis; vir autem stultus glutit illum*, Proverb.
 e 21. Hæc autem similitudines rerum, propter quæ-
 e rendi et comparandi exercitationem, rationales
 e mentes utiliter et suaviter movent. Sed priori po-
 e pulo multa talia non tantùm audienda, verùm etiam
 e observanda præcepta sunt. Tempus enim erat, quòd
 e non tantùm dictis, sed etiam factis prophetari oport-
 e teret ea quæ posteriori tempore fuerant revelanda.
 e Ita S. Cyrillus, lib. de Adoratione in Spiritu et Veri-
 e tate 14, pag. 498, 499, 500: «Non obscurum est quin
 e lex nihil profanum ducat, omnia verò munda mun-
 e dis esse intelligat; sed naturalem ejusque animan-
 e tis proprietatem cum morem humanorum qualitati-
 e bus conferendo, non mediocrem utilitatem affert:
 e esse autem id, quod dixi, verum et exploratum ex
 e his rursus intelliges. Nam quæ apud omnes impro-
 e bantur, ea respuere et execrari perspicuè jussit, ca-
 e melum dico, et choerogrillum, nycticoracem, et ca-
 e tarrhactem, et stellionem, et mustellam, et alia fe-
 e diora. Igitur ad morum qualitatem aptè transferenda
 e sunt, quæ nonnullis animantibus rationis expertibus
 e secundùm naturam insunt, cum ea singula in seipsis
 e depingant certorum hominum mores, et in quibus
 e vitii versentur, designet.... Pergamus igitur ad le-
 e gis propositum. Justitiæ; et in universum omnis
 e probitatis laudes existunt illæ quidem ex cujusque
 e voluntate et arbitrio; sed duplici ratione perficiun-
 e tur. Aut enim in nos ipsos aliquid boni facimus;
 e verbi gratiâ, cum voluntates præcedimus turpes illas

e ac vitiosas, cum mortificamus membra quæ sunt
 e super terram, cum animum ad mansuetudinem com-
 e ponimus, cum paupertatem in spiritu sectamur;
 e cum puram liquidamque mentem, quoad fieri potest,
 e habemus. Aut præclara virtutis studia in fratres
 e conferimus, cum iis qui spontè nos offenderint cle-
 e mentiam ultrò exhibemus; cum laborantibus open-
 e ferimus; cum mœrentes consolamur; cum errantes
 e ex imperitiâ ad rectum iter transferimus, cum indi-
 e gentibus necessaria suppeditamus; eaque omnia
 e quæ Deo grata sunt efficere summo studio contendimus.
 e An non igitur duplex est justitiæ ratio, cum vel
 e in nos ipsos, vel etiam in alios exercetur? Ejusmodi
 e ergo justitiæ distributionem ungulæ dissectæ, id est,
 e pedi in duos ungues diviso, semper ferè lex compa-
 e rat; pes enim semper incessus illius, quo ad effi-
 e ciendum ciemur atque movemur, signum ac nota
 e est.... Si quis ergo rectè atque sapienter in utram-
 e que partem incedere nòrit, ita ut se et alios morum
 e suorum qualitate juvare possit, ad hæc sapiens et
 e prudentiâ summâ sit præditus, et verba, quæ de Deo
 e dicuntur, in cor tanquàm in habitaculum quoddam
 e atque domicilium recipiat, ac sursum deorsum sem-
 e per quodammodo volutet in se ipso divinorum do-
 e gmatum cogitationes; et notiones eas quas tam ac-
 e curatè perceperit, crebrâ prudentique inquisitione
 e tanquàm cibum communiat, animantibus ruminantibus per-
 e similis erit. » Prolixiorè S. Cyrilli locum inter-
 e gram non describo; ipsum adeat studiosus lector,
 e consulatque ejusdem librum 9 contra Julianum, pag.
 e 515, 516, 517, 518.

Ita Theodoratus, quæstione 11 in Leviticum: «Ar-
 e bitror, inquit, ungulæ divisionem significare bona-
 e rum actionem, et contrariarum discretionem: præ-
 e terea vivendum esse non tantùm præsentis vitæ, sed
 e etiam future; et illi quidem attribuenda quæ sunt
 e necessaria: huic autem omnia, id est, et animam,
 e et corpus, et quæ spectant ad corpus. Ruminans au-
 e tem divinorum eloquiorum meditationem designat.
 e Quemadmodum enim ovis et similia cibum assiduè
 e ruminant, sic impiger, et qui Deum diligit, ad Deum
 e universorum clamat: *Quomodo dilexi legem tuam,*
 e *Domine? Totâ die meditatio mea est.* Sicut enim ani-
 e malia quædam, et ungulas divisas habent, et cibum
 e repetunt: quædam neutrum horum agunt, velut
 e asinus, mulus, equus et feræ: alia bisulca quidem
 e sunt, ac non ruminant, veluti sus; nonnulla ruminant
 e quidem, sed non dividunt ungulam, ut camelus et
 e lepus: sic inter homines quosdam reperire licet
 e perfectos, qui et divinorum eloquiorum meditatio-
 e nem amplectuntur et virtutem colunt diligenter:
 e quosdam autem imperfectos, qui divina quidem elo-
 e quia voce tenus pronuntiant, sed cameli more ungu-
 e lam dividere nequeant; nonnullos etiam pietati non-
 e dùm initiatos, qui eloquia divina non attigerunt; ho-
 e norum tamen operum sunt studiosi; alios denique,
 e qui tum fidei, tum operationis bonorum sunt prorsus
 e expertes. Porro aqualitium illa vocat munda, quæ
 e squamis et pinnis prædita sunt; hæc enim aquis super-

nant; quæ verò non sunt ejusmodi, deorsum et in luto voluntantur. Mundi sunt igitur in rationis componentibus, qui animam ad terrena non affligunt, sed pennis fidei præditi, clypeo virtutis muniuntur. Quod enim piscibus est squama, hoc hominibus est fides. His nos circumtegit beatus Paulus, pennas gratiæ, et arma Spiritûs appellans. De volucris autem illas assertit esse immundas, quæ sunt rapaces, quæve cadaveribus et quæ tenebris gaudent, docent nos abstinere ab avaritiâ, palidumque peccati cibum adversari, et tenebras odio prosequi. Quod hæc autem non absresic intellexerimus, Actorum testificatur historia. *Vidit enim inquit, B. Petrus sindonem quatuor initis demissam: in quâ erant omnia quadrupedia terræ, et volatilia. Audivitque vocem dicentem: Surge, Petre, occide, et manduca. Deinde cum ille dixisset: Nequaquam Domine, quia nihil unquam comedi quod esset commune aut immundum, ait: Dominus Deus quæ purificavit, ne communia dixeris. At hæc dicta esse gratiâ Cornelii, qui, cum esset gentilis, salvari cupiebat, subsequenta demonstrant. Dominus quoque dixit Apostolis: Multi venient ad vos in vestimentis ovium, intus autem sunt lupi rapaces, Matth., 7 15; et Judæis: Genimina viperarum, Matth. 23. 55. Et Apostolus ad Philipp. 3: Videte canes; Presbyteris etiam Ephesiorum, Actor. 20: Scio quiddam post discessum meum ingredientur ad vos lupi graves non parcentes gregi. Et propheta item quosdam equos ferentes in feminas nominant; alios verò serpentes, et genimina aspidum volantium: rursum Dominus, et Matth. 13, 47: Simile est regnum celorum sagæniæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Item, ibid. 24, 28: Ubi cadaver, ibi congregabuntur et aquilæ. Quare consonat interpretatio sententiæ Scripturæ divinæ.*

Ita reliqui Patres et auctores ecclesiastici qui hoc argumentum tractarunt, et inter alios S. Thomas, primâ secundæ, questione 102, articulo 6, in Responsione ad Primum.

Ciborum discrimen apud Ægyptios aliasque gentes Ethnicas invexit superstitio. Ægyptii teste Plutarco in *Iside suam à sacris alienum sentiebant. Idem boves feminas recusabant, à turture abstinabant, ut refert Porphyrius, lib. 4 de Abstinentiâ, et à certo genere piscium lepidoto nimirum, et anguillâ, ut refert Herodotus, lib. 2, cap. 72. Ægyptii sacerdotes, referente Chæremone, apud eundem Porphyrium, piscibus omnibus abstinabant, et quadrupedibus quotquot solidas aut multifidas haberent unguas, aut cornute non essent, et volucris omnibus quæ carnes devorarent. Notum illud Juvenalis:*

*Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa, nefas illic factum jugulare capella.*

Non solum apud Ægyptios, aut Syros, sed et Græcos, à piscibus abstinere, puritatis pars haud postrema censetur, teste Plutarco Symposiaco 8, questione 8. *Deæ Syriæ sacerdotes, Luciano teste, sues solos pro sceleratis habentes, neque sacrificabant, neque mandrabant Veteres Britanni, leporem, et gallinam, et*

anserum gustare fas non putabant, teste Julio Cesare, lib. 5 de Bello Gallico. Pythagoram præcepisse à bove aratore et arietè abstinere, tradit Aristoxenus apud Diogenem Laertium. Ut Dei supra auctoritas animalium, et ciborum discrimen ob eas quod maximas rationes à Judæis lege latâ observari jussit, ita diaboli zelulatio discrimen illud apud gentes profanas invexit. Apud Hebræos hujusmodi observantia religio fuit: apud Ethnicos superstitio. Apud Hebræos note singulares fuere, quibus ex Dei instituto animalia munda ab immundis discernentur, scilicet ruminatio et unguis divisio: apud Ethnicos norma hæc discretionis animalium mundorum ab immundis non fuit: quamvis enim Ægyptii sacerdotes ad quadrupedum unguas et cornua respectum habuerint, nullam tamen ruminatoni rationem habuerunt. Ethnici quidam à piscibus omnibus abstinere. Judæi ab iis solis quibus pinnas et squamas natura denegavit.

Porcum inter animalia immunda maximè execrabantur Judæi. Hinc illud Juvenalis de Judæâ loquentis:

*Observant uli festa nero pede sabbata reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.*

Et alterum illud de Judæis:

Nec distare putant hamanâ carne suillam.

Porcum Judæis maximè invisum esse persuasum habebat Antiochus, qui hoc animali, tanquam odii et tyrannidis suæ in Judæos instrumento, usus est, ipso cogens porcos immolare, aut carnes porcinas edere, et carnificinas atrocissimas in eos exercens, qui hujusmodi victimis ac cibis polluere sese recusarent, ut constat ex lib. 1 Machabæorum 1, 50, et 2 Machabæorum, cap. 6 et 7, et ex Josepho, lib. 4 de Bello Judaico, cap. 1. Abstinentiæ Judæorum à carne suillâ ratio Ethnicis scriptoribus ignota fuit. Plutarchus, libro 4 Symposiaco, questionem proponit, *utrum suem colentes Judæi, aut potius aversati, carniæ ejus abstineant?* Convivarum alius opinatur porcum in honore apud Judæos esse, idèque ab ejus esu illos abstinisse. Hujus autem honoris prima, ut putat, habitû rationem ex eo repetit quòd *prima sus rostro terram findens, vestigium arationis impressisse, ac vomeris opus summonstrasse credatur. Unde etiam Ægyptii, qui cavam et mollem incolunt regionem, inquit Plutarchus, omninò etiam aratri usum non admiittunt. Sed postquam Nilus eluvie suâ solum rigavit, eum subsequentes sues in agros depellant: eâ verò calcandâ ac fodandâ tellure celeriter eam altè subvertunt, semenque occultant. Addit Judæos, si abominarentur porcum, interfecturos eum fuisse. Nunc, inquit, tam interficere, quam edere suem, tibi est religio. Et fortassis rationi hoc consentit: sicut asino suus est apud eos honor, qui fontem aquæ eis demonstravit. Ita suem eos revereri, ut sationis et arationis magistram. Alius Judæos carnem suillam abominari censet, tum quod abhorreat, à vitiligibus et leprâ, quas putant esu harum carniùm adsicci; etenim videmus suem ubi ventre plenum esse leprâ, et scabiosis malignè pustulis: quæ sanè existimantur à pravâ corporis affectione, et corruptelâ eorum quæ intus sunt,*

in superficiem erumpere; tum quòd suis victus immundus sit, nullamque animal ita gaudeat cæno, ac sordidus impurisque locis; tum quòd porcorum oculi ita sint contracti, et humi defixi, ut nihil eorum unquam cernant, quæ supernè sunt, neque in cælum intueantur, nisi supini contra naturam facti, pupillas sursùm obvertant, idèòque animal hoc aliàs clamosissimum, ubi supinum factum fuerit, tacere attonitum insolenti conspectu cæli. Alius Adonidem, qui vel idem cum Baccho, vel Bacchi fuerit amasius, à sue interfectum fuisse ait; idèòque Judæos, quos Bacchi sacris initiatos calumniatur, suem excerari. Tacitus, Historiæ libro 8, scribit Judæos à suis abstinentie memoriâ cladis, quòd eos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Judæos et Phœnicis à suis temperasse, quòd omninò in regionibus illis non nascerentur scripsit Porphyrius, libro 1 de Abstinentiâ. At rationis hujus falsitas patet ex eo quòd in viciniâ Gerasenorum regione, ubi et Judæi Græcis mixti habitabant, porcorum greges reperirentur, in quos se miti dæmones à Christo supplices petierunt, Matthæi 8, 50, 51, 52. Petronius Judæos porcum coluisse putat, idèòque ab illis esu abstinuisse.

Judæus, licet et porcinum Numen adoret.

Hæc mera esse signa, calumniasque ab hominibus rerum Judaicarum imperitiis excogitatas, evidens est. Legem divinam consulenti apparet porcum præ cæteris animalibus immundis votivum Judæis non fuisse, et ob hæc rationem in immundorum animantium ordine positum, quòd, etsi ungulas fissas habeat, non tamen ruminet, Levitici 7, 8: *Et sus, qui cum ungulam dividat, non ruminat. Horum carnibus non vescemini.* Hæc immunditiei nota. Hujus autem animalis impuritate et fœditate hominum ventri ac voluptati servientium, et qui affectibus terram solummodò sapientibus ad faciendam justitiam inutiles se præbent, ingenium ac mores adumbrari censent Patres. Abstinentiam à nullis carnibus Judæis à Deo præceptam, quia his solis Ægyptii vesciebantur, cæteris tanquam diis abstinentes, visum est Theodoro, libro de Curandis Græcorum Affectioibus, sermone 8 de Sacrificiis. At eruditissimum Patrem latuisse aliquà ex parte videntur mores Ægyptiaci. Ægyptios enim à porcò abhorruisse testantur Herodotus, libro 2, cap. 47. *« Suem autem, »* inquit, *Ægyptii pollutum animal esse putant. Et eam si quis vel transeundo contigerit, abit immersum se flumini cum ipsis vestibus. »* Ælianus, libro 3 Historiæ, capite 16: *Sus præ voracitate ne propriis quidem fœtibus parcat, et cum in humanam corpus incidit, non abstinet, sed illud mandit. Proinde hoc animal Ægyptii oderunt ut abominandum et omnivorum.* Plutarchus in Iside: *Suem animal impurum esse æstimant Ægyptii; plerumque enim coire videtur, cum luna decrescit.* Porcorum odium apud Judæos auctum fuisse post Antiochi persecutionem viri eruditi censent, tuncque hæc ab ipsis editam constitutionem, quæ in libro Juchasim legitur: *Maledictus quisquis suem aluerit.* Verisimile proinde est, odium illud quo porcum præ cæteris animalibus

immundis execrabantur Judæi, ex traditione majorum apud ipsos invaluisse. Hujus autem traditionis ratio esse potuit quòd animal esset in gentiliis lustrationibus, sacrificiis, mysteriis magicis, festis et pactis sancientis maximè usurpatum. De lustrationibus testis est Isaias propheta, cap. 66, 17: *« Qui sanctificabatur, et mundos se putabant in hortis post januam intrinsecus, qui comedebant carnes suillam, et abominationem, et murem; simul consumentur, »* dicit Dominus. De mysteriis magicis testis est dem propheta, cap. 65, 3, 4: *« Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres; qui habitant in sepulchris, et in delubris idolorum dormiunt: qui comedunt carnem suillam, et jus profanum in vasis eorum. »* De Sacrificiis testis Varro, lib. 2 de Re Rusticâ, cap. 4: *« Sus, inquit, Græcè dicitur ὄστρον, olim ὄστρον... Sus ita dictus ab illo verbo quòd dicitur ὄστρον, quod est immolare: à sullo enim pecoris genere immolandi initium sumptum videtur. Cujus vestigia sunt, quòd initiis paucis, fœdus cum feritur, porcus occiditur; et quòd nuptiarum initio in Hetruria nova nupta et novus maritus primum porcum immolant... Prisci quoque Latini, et etiam Græci in Italiâ idem factitasse videntur. »* Testis Ovidius, lib. 1 Fastorum:

Prima Ceres avidæ gavisus est sanguine porcæ.

Testis Horatius:

Immolet æquis

Hic porcum Laribus.

De festis gentium testis Juvencalis, satyr. 11:

Moris erat quondam festis servare diebus

Sicci terga suis, raris pendentia cratæ,

Et natalitium cognatis ponere lardum.

Denique de pactis solemnibus testis cum Varrone Virgilius, libro 8 Æneidos:

Et cæsa jungebant fœdera porcâ.

Hæc ante nos observavit Spencerus, ut ante ipsum alii viri eruditi. Cùm itaque non vulgaris fuerit porci usus apud Ethnicos, non mirum quòd Judæi porcum inter animalia immunda eo nomine maximè oderint ac penè execrati sint, adèò ut vel illum nominare horrent, et pro porcò, rem aliam dicerent, ut ex Talmude aliisque Judæorum libris probat Bochartus, lib. 2 Hierozoici, cap. 57.

§ III. Lex de sæcis utriusque apparatus et vestiti non confundendo.

Sexus utriusque apparatus ac vestium confundi et promiscuè usurpari lex prohibet, Deuteronomii 22: *« Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste femineâ: abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc. »* Hujus observantia multiplex ratio. Prima, eaque præcipua, idololatriæ exterminatio. Hæc enim vestium commutatio ritus idololatriæ fuit, in gentium profanarum sacris passim usurpatis. Hoc ritu Cyprios Venerem coluisse observat Servius ad librum 2 Æneidos. *« Veneris, inquit, in Cypro simulacrum est corpore et veste muliebri, cum sepro et*

« naturâ virili, quod *ἀρρετρὸν* vocant: cui viri in veste muliebri, et mulieres in virili veste sacrificant. » De Assyriis idem testatur Julius Firmicus, libro de Erroribus profanarum religionum. « Sacerdotum suorum chorus, inquit, ei aliter servare non test, nisi effeminent vultum, cutem poliant, virilem sexum ornatu muliebri dedecorent... Exornant muliebriter nutritos crines, et delicatis amicti vestibus, vix caput lassâ cervice sustentant. » De aliis Asiaticis id memorie proditum à Philochoro apud Macrobiûm, libro 3 Saturnal., cap. 8, affirmante « Venerem esse lunam, et ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, et mulieres cum virili. » Cùm Bacchi solemnia apud Græcos agebantur, Phalorum pompam excipiebant *Ithyphalli muliebrem induit stolan.* ut refert Hesychius verbo *ἰθύφραλλος*. Cùm Ὀσσορῶν in honorem Bacchi celebrabant Athenienses, « chori adolescentes duo, muliebri veste induti, palmitem gestantes plenum maturis visis, festum auspicabatur, » teste Proclo in Chrestomathiâ. Argivi novinulia dissimulato sexu celebrant, « mulieres virilibus tunicis et chlamidibus, viros autem peplis mulieribus amictibus, » teste Polyæno, libro 8 Stratagematum. Apud Coos Herculis sacerdos in Antimachiâ, « muliebri indutus veste, capite vitato, sacrificium auspicabatur, » ut refert Plutarchus, quæst. Græc. postremâ. Apud Romanos idibus Januarii tibicines sacrificis præcinere soliti, urbem circuebant *vestem induit muliebrem*, ut refert idem auctor in Quest. Roman., p. 277. Apud Naharvalos antiquæ religionis lucus ostendebatur, Tacito referente, lib. de Moribus Germanorum: Præsidebat sacerdos muliebri ornatu. Legem utriusque sexûs vestes commutari prohibuisse ad cultûs idololatricæ exterminationem, quia scilicet in cultu Martis mulieres utebantur armis virorum: in cultu autem Veneris è converso viri utebantur vestibus mulierum, docet S. Thomas, primâ secundæ, quæst. 7, art. 6, ad sextum, præeuntibus Maimonide in More Nevochim p. 3, cap. 37, et Guilhelmo Parisiensi, libro de Legibus, cap. 43. Excandandi hujus ritûs reliquie in kalendaram festo seculari ac profano, quod initio redeuntis anni celebratur, Christianos olim infecerunt, ut constat ex S. Asterio Amaseno episcopo, in sermone adversus kalendarum festum. « Nonne, inquit, nudatus in metricum ac feminarum morem, vultum habitumque componit ille strenuus, leonni ille pectoris ac robotris, ille in armis, cum suis aspectu mirabilis, tum è formidabilis hostibus; ac ad talos usque tunicam è dimittit, zonam pectori circumvolvît, calcamenta muliebricia sumit, et more feminarum capiti erylum ac plexuram imponit: quin etiam lanâ ple-nam colum gestat, ac dexterâ filum ducit, quâ trophaeum ante tu'it, animique tenorem immutans, in acutiorem ac muliebrem sonum vocem extenuat? Ille celebritatis hujus utilitates: hæc hodierni publico conventu festi commoda et fructus. » Idem constat ex canone 62 Trullanæ synodi: « Kalendas, inquit, quæ dicuntur, et vota et brumalia quæ vo-

« cantur, et qui in primo martii mensis die fit conventum, ex fidelium universitate omnino tolli volumus, sed et publicas mulierum saltationes multam noxam exitiumque afferentes. Quin etiam eas, quæ nomine eorum, qui falsò apud gentiles dii nominati sunt vel nomine virorum ac mulierum sunt, saltationes ac mysteria more antiquo, et à vitâ Christianorum alieno, amandamus et expellimus; statuentes ut nullus vir deinceps muliebri veste induatur, vel mulier veste viro conveniente, etc. Eos ergo qui deinceps aliquid eorum, quæ scripta sunt, aggrediuntur, si nisi quidem clerici, deponi jubemus, si verò laici, segregari. »

Ratio altera cur sexûs utriusque vestes commutari lex veterit, est publicæ honestatis ac pudoris conservatio, et occasionum libidinis remotio: quam ob rationem ipsis etiam Ethnicis indecorum et pudendum visum est extra nimuminum suorum sacra vel festa, sexum mentiri. Hinc Diogenes Laertius in Vitâ Platonis ait: « Legis gemina est distributio, altera scripta, altera verò non scripta. Prior illa civilis est, quâ rempublicam administramus: quæ verò citra scripturam est, ea à naturâ et usu proficiscitur; quale est, nudum in foro ambulare non debere, aut uti veste muliebri. Hæc enim lex nulla prohibet, sed ab iis faciendis abstinemus, quòd lege non scripta prohibetur. » Illic Seneca, epistolâ 123 ad Lucillum, scribit: « Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum feminis vestem? » Jam christianos doctores audiamus: S. Augustinum, libro 2 Soliloquiorum, cap. 16: « Credo, inquit, jure infames, instabilesque haberi se, qui muliebri habitu ostentant, quos nescio utrûm falsas mulieres, an falsos viros meliùs vocem. Veros tamen histriones, versosque infames sine dubitatione possumus vocare: aut si latent, nec infame quidquam nisi à turpi famâ nominatur, veros nequaquam non sine veritate dicimus. » Et S. Thomam loco laudato: « Quòd mulier, inquit, induatur veste virili, et aut è converso, incensivum est concupiscentiæ, et occasionem libidini præstat. »

Rationes omnes observantia, quam expendimus, affert Guillelmus, parisiensis episcopus, libro de Legibus, cap. 43. « Causæ, inquit, prohibitionis, ne vir uteretur veste femineâ, vel è converso, multe fuerunt. Prima fuit congruentia ipsius naturæ, videlicet ut quos natura sexu discreverat, discerneret et vestitus. Secunda, ut opportunitas auferretur turpitudinum latibulis: posset enim intrare vir ad mulierem, sub habitu muliebri, et è converso mulier sub habitu virili. Ablata igitur est per hanc discretionem vestitûs multa opportunitas flagitiis. Tertia, exterminatio sacrorum Martis et Veneris. In sacris enim Martis non solum virili vestitu vestiebantur mulieres, sed etiam armabantur, ut in ipsis vestimenta bellicis, id est, armis ipsum tanquàm Deum belli, et victoriæ datorem colerent. Et Caecorgius in libro maledicto, quem scripsit de stationibus ad cultum Veneris, inter alia sacrilega et Deo odibilia

præcepit, ut qui nefandum ritum illum exerceret, coronam femineam habeat in capite suo. Eodem modo in sacris Veneris viri effeminebantur, videlicet in vestibus muliebribus sacra Veneris exercentes, propter hujusmodi sacrilegos ritus Marti et Veneri se placere credentes atque quærentes. Quarta causa, ut occasio magna provocationi libidinis auferretur: magna enim est provocatio libidinis viris vestitus muliebribus, et è converso: quoniam vestis muliebris viro circumdata vehementer refricet memoriam, et commovet imaginationem mulieris, et è converso. Alibi autem didicistis, quia imaginatio rei desiderabilis commovet desiderium. Quinta causa, ut auferretur occasio maleficii. Consequerentur enim malefici et maleficæ, in vestibus aut de vestibus libidinis maleficia exercere, et hoc nos in libris eorum sæpè legimus. Sexta causa, ut tolleretur error periculosus, et superstitiosa credulitas, quæ trahi possent ad idololatricam, quibus credebant decepti, applicatione vestium muliebrium, maximè in sacris Veneris, conjungi sibi ac conciliari amore fortissimo corda mulierum, propter quas hoc facerent, vel quæ postea hujusmodi vestibus uterentur: similiter et deceptæ mulieres id ipsum credebant de viris et virilibus vestimentis. Voluit ergo Deus hunc superstitiosum errorem auferri de cordibus eorum per ablationem abusionis istius, ne per illum tandem traherentur ad cultum Veneris.

§ IV. Lex vestem ex lino et lanâ mixtam prohibens.

Vestem ex lino et lanâ mixtam Israëlitis lex prohibet, Levitici 10, 19: *Veste quæ ex duobus texta est non indueris*; et Deuteronomii 22, 2: *Non indueris vestimento quod ex lanâ linoque contextum est*. Legis hujus multiplex ratio. S. Isidorus Pelusiota, libro 3, epistola 84, Deum hæc observantiã Judæos adstrinxisse censet, *ut mollitiem omnem, et variegandi artem, ad luxum nimiumque corporis ornandi studium eliminaret, eosque doceret omnem operam ad animæ curam et ornatum convertendam*. Hoc et alia de Heterogeneorum commixtione præcepta, morum simplicitatem commendare, animi duplicitatem ac hypocrisim damnare, adulterinas opiniones ac hæreses, quæ errorem cum veritate miscent, proscribere, censent plerique cum Theodoro, quæstione 27 in Leviticum, dicente: *Vestem ex lanâ et lino contextam vocat adulteram, docens contrarias operationes non exercere*. Et quòd his verbis non vestem, sed operationem adulteram innuat, probant velamenta tabernaculi ex variis illis contexta. Ita etiam S. Cyrillus, Alexandrinus, lib. 7 de Adoratione in Spirita et Veritate, pag. 245: *Vestem, inquit, nos habere non sinit è duobus contextam, quâ in re figuratè significat cavendum esse ne veluti duplicitatem quamdam in animum admittamus; duplicitatem porrò internam ac spiritualem esse illam execrabilem hominibus placendi cupiditatem, quæ velut ex duobus intextitur studiis, non mediocriter inter se differentibus*. Quæ enim qua-

live est alia hypocritarum vita, nisi ut in conspectu quidem hominum boni viri appareant, ac videantur esse, non sint tamen reverà probi? Ergo duplices sunt nobis mores è dissimilibus voluntatibus contexti. At verò beatus David approbat unius moris virum, eumque supernâ providentiã dignum haberi dicit. Dominus, inquit, Psalm. 67, *inhabitare facit unius moris in domo. Dissipare etiam Deus dicitur ossa hominibus placentium*, Psalm. 82. Idem quoque videri Paulus execratur, etc. Huic explicationi calculum suum adjiciunt Procopius, Rupertus abbas, et S. Thomas, primâ secundæ, quæstione 112, articulo 6, ad sextum. Sed rationem legis istius litteralem præmittit: *Sicut dicitur Ecclesiastici 19. Amictus corporis enuntiat de homine*. Et ideò voluit Dominus ut populus ejus distingueretur ab aliis populis, non solum signo circumcisionis, quod erat in carne, sed etiam certâ habitus distinctione. Et ideò prohibitum fuit eis, ne induerentur vestimento ex lanâ et lino contexto. Primò quidem ad vitandum idololatriæ cultum. Hujusmodi enim variis vestibus ex diversis contextis gentiles in cultu suorum Deorum utebantur, ut colligitur ex Maimonide in More Nevochim, p. 3, cap. 37. Ita ante sanctum Thomam Guillemus Parisiensis, libro de Legibus, cap. 45. *Usus, inquit, vestis ex lanâ linoque contextæ prohibitus fuit juxta litteram, quia sacerdotes idolorum, et in Ægypto maximè, vestibus hujusmodi utebantur*. Causa igitur in hoc fuit, ne Dei populus assimilaretur idololatriis. Alia causa fuit generalis, ut idololatria, quæ conjunctionibus hujusmodi exercebatur, ex hoc percuteretur. Tertiâ fuit, ut ordo naturæ, et quæ idololatræ multipliciter pervertebant, servaretur in vestibus, ut linum scilicet sub lanâ esset, et corpori humano propinquius. Quarta, ut vestibus et materiis earum, ipsa, quam natura inter eas fecerat, discretio seu distinctio servaretur. Hæc enim omnia confundebant et commiscebant idololatræ in venerationem maximè elementorum, pro eo scilicet quòd de commixtione elementorum, quibus serviebant, eorumque confusione omnia hujusmodi gigni dicebant. Volebant etiam insinuari, per hujusmodi commixtiones et conjunctiones, agricolæ et pastores ad stellarum servitium obligati: quia stellarum favore et beneficio putabant fecunditatem, et lanæ copiam in animalibus, fertilitatem in agris provenire. Propter hoc ergo lanam et linum simul in vestibus conjungebant, ut ipso habitu hæc superstitutionem prosterentur, et utramque copiam à stellis provenire confiterentur. Utrumque autem istorum erat stellarum servitium, videlicet tam processio quàm confessio ante dicta: quemadmodum habitus religiosi delatio apud nos est Dei servitium. Scito etiam quia hujusmodi conjunctiones lini et lanæ in vestimentis faciebant eam observationem conjunctionis stellarum.

§ V. Lex de Fimbriis et Philacteriis.

Israelitis mandatum est, Numer. 15, 37, et Levitica

« sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis
« vittas hyacinthinas. » Ratio legis istius multiplex :
Prima, ut ipso habitu ab alienigenis discernerentur.
Secunda, ut memoriale divinatorum præceptorum semper
per oculos gererent : « Quas cum viderint, recorde-
« dentur omnium mandatorum Domini, nec sequantur
« cogitationes suas et oculos per res varias forni-
« cantes, sed magis memores mandatorum Domini
« faciant ea, sintque Sancti Deo suo. » Hæc igitur ob-
servantia ad publicam Judaismi professionem pertinebat,
ut docet S. Thomas post S. Hieronymum in cap. 23 S. Matthæi. In hyacinthinis autem vittis significatur
*coelestis intentio, quæ omnibus operibus nostris debet ad-
junggi*, inquit doctor Angelicus. Phylacteria usus adhibuit,
id est, membranas, quibus Decalogus inscriptus erat,
quas in fronte ligabant quasi coronam, et in manibus
gerabant. Ea Exodi 13, 9 et 16, et Deuteronomii 6, 8,
imperari senserunt Iosephus et S. Justinus Martyr in
Dialogo cum Tryphone Judeo. Reclamant verò S. Hieronymus
et S. Thomas, nec aliud istis locis Israelitis à Deo præcipi
censent, nisi, ut divina mandata fideliter exequantur,
illaque jugiter meditentur non minus quàm quæ memoria
causâ in manibus gerere, aut ob oculos nostros ponere
solemus. Exodi 13, 9 : *Et erit quasi signum in manu tuâ, et quasi monumentum ante oculos tuos : et ut lex Domini semper sit in ore tuo : in manu enim sortis eduxit te Dominus de Ægypto* ; v. 16 : *Erit igitur quasi signum in manu tuâ, quasi appensum quid, ob recordationem inter oculos tuos : eò quòd in manu sortis eduxit nos Dominus de Ægypto*.
Deuteronom. 6, 7, 8, 9 : *Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo : et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis in eis sedens in domo tuâ, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tuâ, eruntque et movebuntur ante oculos tuos. Scribesque ea in limine et ostiis domus tuæ. Ex hujusmodi Phylacteriis, quasi magni essent ad pietatem momenti populare auram captabant Pharisei, quorum hypocritisim coarguit Christus Dominus Matthæi 23, 5 : *Dilatant enim, inquit, phylacteria sua, et magnificant fimbrias. Cæterum, S. Hieronymi et S. Thomæ sententia de locis mox laudatis et Exodi et Deuteronomii, ex parallelis Scripturæ Sacræ locis confirmatur, ubi proverbiali loquendi more tanquàm corona capiti, et torques faucibus alligari jubentur, quorum jugis memoria et fidelis observantia commendatur. Proverbiorum 1, 8, 9 : *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo. Et cap. 3, 3 : *Miseri cordia et veritas te non deserant, circumda cas gutturi tuo, et describe in tabulis cordis tui. Et cap. 6, 21 : *Liga ea in corde tuo jugiter et circumda gutturi tuo. Cum ambulaveris, gradiantur tecum. Cum dormieris, custodiant te; et evigilans loquere cum eis. Quia mandatum lucerna est, et lex tuæ. Phylacteria itaque Phariseorum non erant divinæ jussionis, sed novellæ superstitionis, nec à Mosis temporibus usitata fuere, sed post captivitate demùm Babylonicam usurpata sunt, ut viris eruditus videtur : cum scilicet legi divinæ absurde*****

pleræque interpretationes ab hypocritis et superstitionis magistris in dies affingerentur, qui proprio et litterali sensu exposuere quod metaphorice capiendum et spiritualiter intelligendum erat. Judaica illa Phylacteria ex Ægyptiorum Amuletis originem duxisse credant qui voluerint, modò à Deo præcepta non esse nobiscum fateantur. De his apud Kircherum, tom. 1 Oedipi syntagmate 4, cap. 1; Abenophius, arabs auctor, sed religione Judæus : « Erat, inquit, frequens
« in Ægypto usus Phylacteriorum, variis imaginibus
« insignitorum, quæ se fortunatos esse futuros
« credebant : quæis adjungebant statunculas quasdam,
« quas avertentes nuncupabant, quas nunc collo,
« pectore, manibus portare; nunc in angulis domuum,
« aliisque locis, veluti custodes eorum collocare sole-
« bant. Quos usus omnes lex (ut eam quidem Judei
« perperam interpretantur) in Thephillim, Mezuzot, et
« Totaphot convertit : quæ quidem nihil aliud sunt
« quàm coria ex mundo animali, in quibus verba Dei
« legis servandæ continuam memoriam suadentis et
« præcipientis scribebantur, ponebanturque super
« frontem, et brachia, et postes portarum. »

§ VI. Lex diversorum seminum comminationem prohibens.

Diversi generis semina in vineâ seri lex prohibet Deuteronomii 22, 9 : *Non seres vineam tuam altero semine : ne et sementis quam ævistis, et quæ nascuntur ex vineâ, pariter sanctificentur* : id est, polluantur et immunditiam contrahant, sive maledictionem, à te, dum legem meam violaveris, in illâ redundantem. Et Levitici 19, 19. *Agrum tuum non seres diverso semine. Ubi LXX Interpretes vertunt : Καὶ τὸν ἀμπελώνα σου οὐ κραιπερεύεις διάφορον. Et vineam tuam non senânalis differentem. Hujus legis rationem quidam esse censent, quòd semina diversa sibi invicem alimenta detrahant, cum iisdem sulcis mandantur in vineto, et terræ succum deprædentur, quem sibi totum vinea deprecit. Ita Iosephus, libro 4 Antiquitatum, cap. 8; Philo, libro De Creatione, et Procopius. Alii sentiunt Deum hanc legem tulisse ut lucri cupiditatem in Israelitis cohiberet, et nihilominus agricolis provideret, quia terra mixtis seminibus sata fructus exiliores producit. Ita Theodoretus, quæstione 23 in Deuteronomium : « In-
« explebilem, inquit, aviditatem amputat, et agricolis,
« ipsis providet. Terra enim sata diversis seminibus,
« exiliores fructus producit. Præcipit ergo neque per-
« mixta semina mitti, neque vites censerì. Deinceps
« indicta multa transgressori, castigat lucri cupidi-
« tatem. Nam hæc sibi offerri jussit. Siquidem ait :
« *Ut non sanctificetur quod natum est.* » Guillelmus Parisiensis, libro De Legibus, cap. 13, existimat Deum hanc legem veteri gentium profanarum usui opposuisse, qui in honorem Cereris et Bacchi mixta semina inter vites aut vitum ordines serebant, ut utriusque numinis ope ac favore proventum uberiorem haberent. « Utilitas, inquit, juxta litteram manifesta est in
« hoc, quia collectio sementis non posset fieri absque
« detrimento vineæ, vel periculo. Ridiculum autem*

est in hoc Dominum voluisse populo suo consulere, in quo nullo consilio indigebat. Cuilibet enim manifestum erat detrimentum hujus atque periculum. Causa igitur in hoc fuit idololatria Cereris et Bacchi, quorum cultores suis vineis culturas conjungebant atque misccebant; sic et fructus quos de beneficio eorum se obtinere credebant, in eodem agro conjungere consueverant. Causa autem in hoc erat, quia in eadem terrâ radices habent vites et fruges, et ex eadem nascuntur et nutriuntur. Volebant igitur Cerecem et Bacchum et cultu, et operibus sociari. Attende autem quia generaliter dictum est Levitici 19 : *Agrum tuum non seres diverso semine.* Ista autem repetitio insinuat nobis legislatorem non parum erroris atque periculi intellexisse in conjunctionibus hujusmodi. Non enim propter litteralem utilitatem solummodò prohibitiones earum recepit : ex quo satis intelligitur, propter idololatriam Cereris et Bacchi, vel Stellarum, eas tam studiosè prohibuisse. Hæc ratio petita est ex Maimonide in *More Nevoclam*, p. 5, cap. 57. Hanc suo calculo probat S. Thomas, aliasque addit, quæstione et articulo supra laudatis in responsione ad nonum. Discendum, inquit, quod omnes illic commixtiones in agriculturâ sunt prohibitæ ad litteram in detestationem idololatriæ. Quia Ægyptii in venerationem stellarum diversas commixtiones faciebant, et in seminibus, et in animalibus, et in vestibus, repræsentantes diversas conjunctiones stellarum. Vel, omnes hujusmodi commixtiones variæ prohibentur ad detestationem coitus contra naturam. Habent tamen figuralem rationem, quia quod dicitur : *Non seres vineam tuam altero semine,* est spiritualiter intelligendum, quòd in Ecclesiâ, quæ est spiritualis vinea, non est seminanda alia doctrina : et similiter ager, id est Ecclesia, non est seminandus diverso semine, id est, catholici doctrinâ et hæreticâ.

§ VII. *Lex de primis agrorum incultorum fructibus per tres annos non comedendis.*

Primos agrorum incultorum fructus per tres annos comedi lex vetat, quarti anni fructus Deo dicari jubet, quinti demùm in usum dominorum cedere. Levitici 19, 23, 24, 25 : *Quando ingressi fueritis terram, et plantaveritis in eâ ligna pomifera, auferetis præputia eorum : poma quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proserunt. Ego Dominus Deus vester.* Ratio legis istius multiplex : Prima, quòd agrorum incultorum fructus feram aliquod habeant et insalubre, proindeque nec esui sint apti, nec etiâ oblatione digni, utpote præcoces et immaturi, et ab arbore adhuc imbecilla producti. Ita S. Joannes Chrysostomus, sermone de Ascensione Domini, qui est 55, tom. 5, Paris. edit., Frontonis Ducaei, pag. 461. *In hoc cerne,* inquit, *sapientiam legislatoris, qui illo vesci non permisit, ne ante Deum quisquam fructus sumeret : neque offerri illum mandavit, ne*

crudus et immaturus offeratur Domino. Sed dimitte, inquit, *quia primus est : ne offeras autem, quoniam indignus est honore acceptantis.* Secunda ratio est idololatriæ detestatio et extirpatio. Hanc enim legem idololatrarum moribus oppositam fuisse censent Maimonides et Guillelmus Parisiensis, libro De Legibus, cap. 4; idemque docet S. Thomas, quæstione et articulo supra laudatis, in responsione ad quintum. Gentiles, inquit, fructus primitivos, quos fortunatos æstimabant, Diis suis offerebant, vel etiâ comburebant eos ad quædam magica faciendâ. Et idè præceptum est eis ut fructus trium primorum annorum immundos reputarent. In tribus enim annis ferè omnes arbores terræ illius fructum producunt, quæ scilicet vel seminando, vel inserendo, vel plantando coluntur. Poma autem quarti anni, tanquàm primitivæ mundorum fructuum Deo offeriebantur. Quinto autem anno, et deinceps comedebantur. Tertia ratio typica est sive allegorica. Hæc enim observantia significabat fructus legis utiles dumtaxat evasuros, utpote omnino expurgatos et maturos tempore adventus Christi, ut explicat S. Cyrillus, libro 8 de Adoratione in spiritu et veritate : Hortis, inquit, fertilissimis Moysi Scriptura similis nobis videtur, quæ multiplex præceptorum germen complectitur, et tanquàm arboribus densis ornata est; legibus, inquam, de quæ re constitutis. Sed uniuscujusque arboris, inquit, expurgabitur imparitatem; id est, quod in historiâ ineptum est, abscondes; quoque in litterâ veluti corticosum, circumcides, atque ad ipsum cor arboris pervenies, id est, intimum præcepti fructum perscrutaberis, atque in cibum assumes. Sed erit, inquit, ejus fructus tribus annis immundus, non manducabitur. Annum ponit pro tempore; tria enim prima tempora fuere, quibus adhuc lex erat impura, historiæ crassitudine prægravata, et umbram tanquàm inutilem corticem circumpositam habebat. Tria porrò tempora esse aio, quo Moses, quo Josue, quo judices fuerunt; quartum postea fuit quo illustris prophetarum chorus exortus est; tum fructus legis sanctus est factus et laudabilis : nam à prophetis sanctis, quæ lege continebantur, abrogari sunt cepta, et ne commemorari quidem ea quæ in umbris erant, contraque veritas prædicari palam, et Christi adventus mysterium commendari; hos proximè illicò secutus est ille præcursor, clamans ac dicens : *Pœnitentiam agite; appropinquit enim regnum celorum :* igitur quarto tempore, quæ in lege tradita fuerant expurgari cœperunt; eratque jam sanctus quodammodò ejus fructus; verum tamen quinto tempore ad cibum fuit aptus, quo tempore Christi contigit adventus testimonio à lege et prophetis. Brevius hunc locum allegorizat S. Thomas, 4-2, quæst. et art. supra laudatis : Per hoc, inquit, præfiguratur quòd post tres status legis, quorum unus est ab Abraham usque ad David, secundus usque ad transmigrationem Babylonis, tertius usque ad Christum, erat Christus Deo offerendus qui est fructus legis. Moralem rationem addit

doctor Angelicus, cā nempe lege nos edoceri quiddam primordia nostrorum operum debent esse nobis suspecta propter imperfectionem. Quod ex S. Gregorio Magno desumptum est libro 8 Moralium, cap. 29: « Ligna pomifera, inquit, sunt opera virtutibus fecunda. Præputia itaque lignorum auferimus, cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia nostrorum operum non approbamus. Poma autem quæ germinant, immunda ducimus, nostrisque esibus non optamus, quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est ut hoc animum non pascat operantis; ne dum accepta laus suaviter carpitur, fructus operis intempestivè comedatur. Qui ergo inchoate virtutis ab humano ore laudem receperit, quasi plantati ligni ante tempus pomum comedit. »

§ VIII. *Lex de solutione decimarum.*

Frugum ac fructuum omnium decimæ triplices solvabantur, primæ levitis, secundæ tabernaculo, ex quibus ter singulis annis oblationes fiebant, tertiæ tertio quolibet anno pauperibus distribuabantur ex præscripto legis, Deuteronomii 26, 12. Quo religionis officio perfundit Israelitæ, ad solemnem hanc professionem faciendam adstringebantur: *Abstuli quod sanctificatum est de domo meâ, et dedi illud Levitæ et advenæ, et pupillo ac viduæ, sicut jussisti mihi; non præterivi mandata tua, nec sum oblitus imperii tui. Non comedi ex eis in luctu meo, nec separavi ea in quâlibet immunditiâ, nec expendi ex his quidquam in ve funebri, etc.* Ratio cur hæc ipsis præscripta sit professio, fuit rituum ethnicorum execratio, si Spencerus audiatur, ut scilicet à profanarum gentium moribus se prorsus alienos profiterentur, ab eorumque contagione se puos servarent. Futuram enim noverat Deus, nisi jam nata esset, superstitionem illam quæ Ægyptii, Phœnices, aliæque gentes profanæ publicum luctum frugibus collectis, in honorem Isidis, Osiridis, vel Adonidis celebrabant. Hinc illud Diodori Siculi, libro 1, de Ægyptiorum moribus agens: « Etiam nunc Messis tempore, oblati spicarum primitiis, incolæ juxta manipulos plangere, Isidemque invocare solent. Id quod idcirco faciunt, ut honorem pro inventis deæ sub primæ inventionis tempore retribuant. » Quod religio Julius Firmicus, libro de errore profanarum religionum: « In adytis, inquit, habent idolum Osiridis sepultam, hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis, tundunt pectus, lacerant lacertos, veterum vulnerum reserant cicatrices, ut annuis luctibus in animis eorum funestæ ac miserandæ necis exitium renascatur... Sed in his funeribus et luctibus defensores eorum volunt addere physicam rationem, frugum semina Osirim dicentes esse, Isin terram, Tychonem calorem. Et quia maturatæ fruges calore ad vitam hominis colliguntur, et à terræ consortio separantur, et rursus appropinquante hieme seminantur, hanc volunt esse mortem Osiridis cum fruges redeunt; inventionem verò cum fruges genitali terræ fomento conceptæ, novâ rursus ceperint procreatione generari... Cur plangitis fruges

terre, et crescentia lugetis semina? Ad sustentationem generis humani hæc omnia divini summi Dei liberalitate donata sunt. Agendæ sunt summo Deo gratiæ propter hoc, nec est summi Dei lugenda largitio. Desiste potius quod erratis, et quod errorem vestrum restauratis semper luctibus; plangite. » Eusebius, lib. 1 Præparationis evangelicæ, cap. 9, de Phœnicum Theologiæ loquens: « Misericordiam, inquit, commiserantem et luctum senescenti terræ germini consecrabant. » Ammianus Marcellinus, libro 19, cap. 1, Crumbatis regis Chionitarum filii necem in Amidæ obsidione memorans, luctumque solemnem propterea celebratum describens, ait: « Fecimus verò miserabili planctu, in primavo flore scissam spern gentis solitis stetibus conclamabant, ut lacrymare cultrices Veneris sæpè spectantur in solemnibus Adonidis sacris, quod simulacrum aliud esse frugum adularum religiones mysticæ docent. » Et libro 22, cap. 9, Juliani imperatoris ingressum Antiochiam memorans, ait: « Evenerat autem iisdem diebus annuo cursu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, ut fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore sectarum est indicium frugum. Et visum est triste quod amplam urbem principumque domicilium inditrocante imperatore nunc primùm, ululabiles undique planctus et lugubris sonitus audiebantur. » Denique Lucianus, libro de Deâ Syriâ, ritus in sacris Adonidis observari solitos referens: *Magni luctus, inquit, per totam regionem inducuntur.* Superstitiosissimi ethnicorum ritibus ne se contaminarent Israelitæ, solemniter eos proferri jussit Deus, quod ex decimis in luctu suo non comedissent: *Non comedi ex eis in luctu meo.* Hæc Spenceri observatio, libro 2 de Legibus ritualibus Hebræorum, cap. 24, auctoris ingenium et eruditionem probat, sed legis sensum, ut mihi videtur, non aperit. Sensus ille aptus et obvius est, non ex reconditioribus ethnicæ superstitionis mysteriis, non ex Isidis, Osiridis et Adonidis sacris Moyse fortè recentioribus accessendus, sed ex legislatoris consilio. Jubet Deus ut decimæ Levitis, advenis, pupillis et viduis separantur. Porrò, si quis luctu funebri aut aliâ quâvis immunditiâ pollutus, ex decimâ comedisset, vel eas in rem funebrem expendisset, pollutionem legalem affricisset frugibus et fructibus, ex quibus cibos aut impensas fimbres delibasset; adeoque illos attingere non potuissent Levitæ, advenæ, pupilli et viduæ, nec illius hominis mensæ accumbere. Panis enim lugentium pollutus censetur, Osee 9, 4: *Sacrificia eorum quasi panis lugentium, omnes qui comedent eum contaminabuntur.* Ne igitur alicujus luctus aut immundities fraudi esset Leviticis et pauperibus, in quorum usus tertii anni decimæ cedere debebant, Deus edixit ut solemniter profiteretur Israelita quisque se ex decimis in luctu suo non comedisse, nec in quâvis immunditiâ eas separasse, aut in rem funebrem expendisse. Eam interpretationem ed libentius amplector, quod Hebræo textui, Chaldaicæ paraphrasi, versionibus Syriacæ et Arabicæ, ac Vulgata

nostræ Latine melius conveniat, Hebræorumque pat-
ritor et Christianorum calculis comprobatur.

§ IX. *Lex animalium diversi generis conjunctionem prohibens.*

Animalium diversi generis sub eodem jugo conjunctionem et commixtionem Israelitis lex prohibet, Deuteronomii 22, 10. *Non arabis in bove simul et asino.* Et Levitici 19, 19 : *Jumentum tuum non facies coire cum alterius generis animalibus.* Legum istationem affert Theodoretus, quæst. 27 in Leviticum : « Frequenter admonui, inquit, per sensibilia docere quæ spectant ad animum. Prohibet ergo diversorum generum coitum, veluti equi et asini, ne ab irrationalibus animalibus ad ratione præditos transeat illegitima permixtio... Apostolus autem contraheresocietatem cum infidelibus prohibet, dum ait : *Nolite jugum ducere cum infidelibus.* » Guillelmus Parisiensis, libro de Legibus, cap. 12, octo rationes hujus legis affert. « Dicens, inquit, causas prohibitionis commixtionis animalium diversi generis. Prima ergo causa fuit ut ordo ipse naturæ commendaretur populo Dei, tanquam jus naturale, ejusdemque statutum. Secunda causa fuit, ut flagitium omne sodomiticum declinaretur. Tertia causa, ut spurcissimis illis gentibus, quæ ante Dei populum ex terrâ promissionis ejiciendæ erant, dissimilaretur, sicut legitur Levitici 18 et 20. Quarta causa, ut modestia, et pressio concupiscentiæ ex hoc Deo acceptior esse ostenderetur, quod etiam in animalibus brutis ad limites, ex naturam naturæ eam esse regulatam volebat. Quinta, ut nefanda opera et maleficia, quæ factibus ex hujusmodi commixtione precreatis fiebant, declinarentur; et hæc opera leguntur in libro qui dicitur *Neumich*, sive *Nevenich*, et alio nomine vocantur *Leges Platonis*, qui liber totus est de hujusmodi commixtionibus, et vocatur *Leges Platonis*, quia contra leges naturæ est. Sexta causa, sugillatio cultura, sive idololatriæ Veneris et Priapi. Hujusmodi enim commixtiones in ampliationem hujus idololatriæ faciebant homines perditionis. Septima causa, ut ait quidam, erat ne homines hujusmodi operibus contaminarentur, eis immiscendo se. Animalia quippe diversarum specierum rarissime, et vix se invicem concupiscunt, nisi homo aliquid opere suo vel operis adhibeat ad appetitum hujusmodi concitandum; hoc ergo indignum homine valdèque indecens ipsum judicavit esse, et non immerito, videlicet quod aliquâ operatione suâ appetitum hujusmodi concitaret, et commixtionem procuraret. » Hæc ratio est et Maimonidis in More Nevochim, cap. 69. « Octava causa, quia hujusmodi commixtio vix fieri potest, nisi in conspectu hominum, unius aut plurium, per quem aut quos procuraret, ut diximus. Periculosus autem est conspectus hujusmodi. Provocativus enim est libidinis similisque nefariæ commixtionis. Et istæ eadem causæ fuerunt prohibitionis conjunctionis hujusmodi animalium in aliquo opere, sicut est illa prohibitio : *Non arabis in bove et asino.* quæ legitur Deuteron. 22. Scito tamen quia istas

conjunctiones animalium diversorum generum in operibus suis faciebant juxta conjunctiones Planetarum, et quasdam alias constellationes, credentes ex hoc opera prosperari. Voluit ergo Deus removere vanitatem credulitatis istius à cordibus eorum, tanquam radicem idololatriæ, ne per eam, creatore relicto, ad stellarum servitiâ traherentur. » Has rationes contraxit S. Thomas, 1-2, quæst. 102, articulo 6 ad 8. « Circa commixtionem, inquit, animalium diversi speciei, ratio literalis potuit esse triplex : Una quidem ad detestationem idololatriæ Ægyptiorum, qui diversis commixtionibus utebantur in servitium planetarum, qui secundum diversas conjunctiones habent diversos effectus, ut super diversas species rerum. Alia ratio est ad excludendum concubitum contra naturam. Tertiâ ratio est ad tollendam universaliter occasionem concupiscentiæ. Animalia enim diversarum specierum non commiscuntur de facili ad invicem, nisi hoc per homines procuratur : et in aspectu coitûs animalium excitatur homini concupiscentiæ motus : unde et in traditionibus Hebræorum præceptum invenitur (ut rabbi Moyses dicit), ut homines avertant oculos ab animalibus coeuntibus. » *Rationem allegoricam subjungit S. Doctor; prohiberi scilicet, ne jumenta, id est, populares homines, faciamus coire, id est, conjunctionem habere cum alterius generis animalibus, id est, cum gentibus vel Judæis. Non esse etiam simul arandum in bove et asino: quia fatuus sapienti in prædicatione non est sociandus, quia unus impedit alium.* Quod ex S. Gregorio sumptum est, libro 1 Moralium, cap. 16.

§ X. *De aliis quibusdam circa animalia observantiis Mosaicâ lege præscriptis: scilicet de ore bovi trituranti non alligando: de aviculâ matre cum pullis non tenendâ: de hædo in lacte matris non coquendo.*

Alias quasdam observantias circa animalia lex scripsit, scilicet ne os bovis triturantis alligetur. Deuteronomii 25 : *Non ligabis os bovis triturantis in arâ frugum tuas.* 2. *Ne invento nido aviculæ pullis, vel ovis suis incubantibus, mater cum filiis teneatur.* Deuteron. 22, 6 : *Si ambulans per viam, in arbore vel in terrâ nidum avis inveneris, et matrem pullis vel avis desuper incubantem; non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenebis filios : ut bene sit tibi, et longo vivas tempore.* 3. *Ne hædus in lacte materno coquatur.* Exodi 25, 19 et 24, 26, et Deuteronomii 14, 21 : *Non coques hædum in lacte matris suæ.*

I. Quod primam legem spectat, de ore bovi trituranti non alligando, sensum ejus cum literalum, tum spiritalem breviter exponit Theodoretus, quæst. 51 in Deuteronomium. « Hujus, inquit, mandati spiritalem intellectum apertè docuit sanctus Apostolus. At tamen ipse litteræ sensus valdè pius est. Siquidem periniquum est, terram arantem, et messem cum labore triturantem, fructûs non esse participem. » Ratio itaque literalis est, ut Israelitæ ad misericordiam in homines exercendam paratiores essent, si etiam in animalia eam exercerent : hinc Tertull. l. 2

contra Marcionem, cap. 17: *Bovi etiam terenti vincula oris remittuntur ad fructum presentis laboris, quo factus in peccatis premeditata humanitas in hominum refrigeria erudiretur.* Sic et Pythagorici, ut refert Porphyrius, lib. 2 de Abstemiatia, lenitatem in muta animalia faciebant exercitationem bonitatis et misericordie in homines. Fortè ad superstitionem aliquam Zabiorum seu veterum idololatrarum averruncandam lex ea lata est, ut conjicit Guillelmus Parisiensis, libro de Legibus, cap. 4. Ubi cum aliis de legibus egisset ad sugillandam idololatram, vel superstitionem gentium profanarum damnandam conditis, subdit: De isto genere videtur et id quod legitur Deuteron. 25. *Non ligabis os bovis triturantis*: licet enim videri possit dictum esse et contra avaritiam Judæorum, qui eo usque parcebant frugibus, ut nec boves triturantes inde comedere permitterent; et ne hanc avaritiam in vindicatorum usum extenderent, non permittententes eos similiter de urvis comedere, vel de musto bibere, quod erat innatæ eis avaritiæ intoleranda crudelitas: tamen consuetudo eorum qui boves ovesque abominabantur, ut de frugibus suis eos non sinerent comedere, in mandato isto percussa est et ostensa æquitas, quia justissimum est ut participat in labore participet in comestione. Ratio verò spiritualis legis istius fuit, ut docerentur homines, alimenta pastoribus et prædicatoribus, bonum fruges terentium symbolo figuratis, ab iis quibus verbum Dei prædicant, non ex charitate duntaxat, sed etiam ex justitiâ subministrari debere, ut explicat Apostolus Epistolæ 1 ad Corinthios, cap. 9, 7, 8, 9, 10, 11. *Quis militat suis stipendiis utrumque? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non manducat? Numquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe qui arat, arare, et qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Et 1 ad Timotheum 5, 17, 18: Qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo et doctrinâ. Dicit enim Scriptura: Non alligabis os bovi trituranti.*

II. Legem alteram de aviculâ matrè dimittendâ, cum pullis vel avis incubans inventa est, Israëlitas ad humanitatem informasse censet Theodoretus, q. 21 in Deuteronomium. Humanitatem, inquit, docet. Si enim parentes capiat relictis pullis, interibunt planè, cum desit qui nutriat eos. Sin autem hos et illos venando capiat, peribit utique genus avium, si omnes talia committant. Rationem illam immeritò ridet Guillelmus Parisiensis, meliorem licet afferat. Quidam, inquit, ridiculosè et pueriliter dixit, præceptum esse causâ pietatis, ne mater filios perdens et otiosa nimis affligeretur, quasi duplici contritione contrita. In quo etiam credit ipse Deum insinuare filijs Israël, quàm misericordes deberent esse in homines, quantùmque parcere ab afflictione eorum, quando in avibus sic parcere eos voluit ab afflictio-

ne. Propter hoc dicimus quod id bonum non est tantum, nec ullo modo Deo adèd placitum, ut tantâ mercede ab eo remuneretur, quantâ legis observantia universa. Quis enim audiat et risum continet, de dimissione unius aviculæ tantam mercedem promittente, quantam pro universorum mandatorum suorum observatione? Amplius: Magis parcendum erit filijs, si pietas ibi locum haberet: eùm filij nec sibi nec alijs possent consulere, et matrè adhuc indigerent, illa verò non indigeret eis. Majori verò crudelitate detinentur et occiduntur filij in casu isto quàm mater. Ne dubites etiam vel aliquam idololatram, vel aliquid idolatrie simile, sapientissimum Deum per hoc mandatum voluisse damnare. Sicut enim malefici explorabant coitus seu commixtiones quorundam animalium, ut illâ horâ interficerent ea, et de corporibus eorum, vel pulvere darent eis quos vellent ardore suæ libidinis inflammare, credentes corpora eorum, vel pulverem, si illâ horâ occiderentur, hanc virtutem habere; sic et de matrè ovis incubante vel pullis, si eâ horâ caperetur, fecunditatem et fortunam in nutriendis filijs posse præstare: et hoc sciemus ex multis similibus, quæ legimus in libris maleficiorum. Voluit ergo hoc remove misericors Deus à cordibus eorum, ne aliunde venientem fecunditatem quærent, vel sperarent, quàm ab ipso: et propter hoc dixit: *Ut longo vias tempore.* Amplius: Observatores auguriorum faustam, et fortunatam reputabant inventionem nidorum cum matrè et filijs, vel cum matrè et ovis; idèd dogmatizabant non esse offendendam matrè, neque filios, nec separandos eos ab invicem. Quicquid enim contra nidum sic inventum facerent, contra fortunam facientis fieri credebant. Sed nidum cum omnibus in eo sic inventis servari præcipiebant, tanquàm bonæ fortunæ causam quamdam. Unde et quamdiù servabant nidum hujusmodi, cum omnibus inventis in eo, illæsum, causam putabant diù eis bene esse et vivere: si verò dissiparent, aut aliquid de inventis laderent, dissipari domos suas. Et quod matrè, vel filijs, vel ovis malefacerent, hoc vel filios eorum esse passuros pro certo sciunt. Quemadmodum adhuc est opinio multorum insipientium, et à veterularum cordibus avelli non potest, faustam esse inventionem actus vel oboli, et magis fortunatam esse quàm magni ponderis argenti vel auri; et idèd custodienda esse arctissimè, tanquàm fortunæ felices, et honorum eventuum causas et pignora certissima, alioquin in perditione eorum perduntur ista bona. Voluit ergo misericors Deus hanc ridiculosam vanitatem, opinionemque mendacem delere de cordibus eorum; et bonum quod sperabant ex conservatione matrè, vel pullorum, vel ovorum, et eorum conjunctione, posuit in contrario, videlicet in dimissione matrè, et captione ac detentione filiorum. Non ergo propter bonitatem quam haberet in se dimissio aviculæ, captioque et detentio filiorum, tam magnificam mercedem promisit Dominus; sed propter desertionem vanissimæ superstitionis, et elongationem ab idolo-

« latria, atque susceptionem veræ credulitatis, et bonæ
« spei firmationem. »

« Rationem utramque, tum eam quæ à Theodoro, et
« eum eam quæ à Guillelmo Parisiensi allata est, calculo
« suo dignam judicavit S. Thomas 1-2, q. 102, art. 6 ad 8. « Proximum est, inquit, ut qui exercetur
« in affectu misericordiæ circa animalia, magis ex hoc
« disponatur ad affectum misericordiæ circa homines.
« Unde dicitur Proverbiorum 12 : Novit justus animas
« jumentorum suorum : Viscera autem impiorum cru-
« delia. » Et ideò, ut Dominus populum Judaicum ad
« crudelitatem pronum, ad misericordiam revocaret,
« voluit eos exercere ad misericordiam etiam circa
« bruta animalia, prohibens quoddam circa animalia
« fieri, quæ ad crudelitatem quamdam pertinere vi-
« dentur. Et ideò prohibuit ne coqueretur hædus in
« lacte matris, et quòd non alligaretur os bovi tritu-
« rantii, et quòd non occideretur mater cum filiis.
« Quamvis etiam dici posset, quòd hæc prohibita sunt
« eis in detestationem idololatriæ; nam Ægyptii ne-
« farium reputabant, ut boves triturantes de frugibus
« comederent : aliqui etiam malefici utebantur matre
« ovis incubante, et pullis ejus simul captis, ad fœcun-
« ditatem et fortunam circa nutritionem filiorum; et
« quia etiam in auguriis reputabatur hoc esse fortu-
« natum, quòd inveniretur mater incubans filiis. » Allego-
« ricam rationem subjungit S. Thomas : « Matrem
« etiam, inquit, non debemus simul tenere cum filiis :
« quia in quibusdam retinendi sunt spirituales sensus
« quasi filii, et dimitienda est literalis observantia
« quasi mater, sicut in omnibus cæremonis legis. »

III. Legem postremam quod attinet, de hædo in
« lacte matris non coquendo, humanitatis et misericor-
« diæ rudimentum esse censet Philo Judæus, libro De
« Charitate, quia immanitatem sapit, id quod viventi
« animali cibus fuerat, in condimentum occisi vertere.
« Huic opinioni subscribunt Aben-Esra, Isaacus, Arama,
« et alii ex Hebræorum gente; ex Christianis Clemens
« Alexandrinus, lib. 2 Stromatum, Theodoretus, q. 56
« in Exodum, et S. Thomas 1-2, q. 102, art. 6, ad 4.
« Sic in bruta etiam ea admitti, quæ speciem haberent
« immanitatis, Ethnicis ipsi ab humanitate non planè
« alieni prohibuerunt. Athenienses in puerum animad-
« verterunt, qui conflagrat cornicum oculos, et pœnam
« illi irrogârunt, qui vivum arietem excoriaverat, ut
« refert Plutarchus, lib. 1 de Esu carniæ, lib. 2; acriter
« in eos invehitur, qui verni candens in suum jugu-
« lum intradunt, ut sanguis circa ferri vincula extin-
« ctus atque diffusus, carnem teneram et friabilem red-
« dat : aut qui saginandis gruibus et oloribus oculos
« consunt. « Edamus, inquit, carnes, sed fame, non
« luxuriâ impulsî; interficiamus animal, sed miseran-
« tes et dolentes, non insultantes et exerciantes,
« qualia nunc multi multa perpetrant. Alii verubus
« ignitis porcos jugulant, ut ferri tincturâ sanguis
« extinctus atque diffusus carnem molliat, delicatam-
« que reddat. Alii uberibus suum fœtarum instante
« jam partu insiliunt, eaque calcant, ut sanguinem, et
« lac, et tabum fœtus simul interfecti inter matris do-

« lores eximentes (proh piacularis Jupiter!) maximè
« inflammatam animalis partem vorant. Alii grues et
« olores oculis consutis inclusos in tenebris saginant,
« alienis temperamenti atque condimentis gustant
« novum obsonio suo conciliantes. Unde apprimè ma-
« nifestum sit, non alimentî, aut esûs, necessitatisve
« gratiâ, sed ob satietatem, luxum et prodigalitate,
« nefas hoc ad voluptatem parandam fuisse conver-
« sum. Proinde sicut libidinem in mulieribus suis non
« explentes, omnia tentando ac incestis cupiditatibus
« vagando, tandem ad infanda prolabantur : sic circa
« nutrimentum intemperantiam naturalem et necessa-
« riam transgressa finem, crudelitate ac flagitio cupi-
« ditatem variavit. » At, inquit, exempla illa ex Plu-
« tarcho allata respiciunt animalia viva, quæque vel
« immanitatis, vel misericordiæ objectum quadamtenus
« esse possunt. Quod de hædo dici non potest, qui in
« lacte matris coquitur. Neque enim ad animal occisum
« attinet, quâ ratione coquantur ejus carnes. Respondeo
« cum S. Thoma loco supra laudato : « Quod etsi hædus
« occisus non sentiat qualiter ejus carnes coquantur,
« tamen in animo decoquentis ad quamdam crudeli-
« tatem pertinere videtur, si lac matris, quod datum
« est ei pro nutrimento, adhibeatur ad consumptio-
« nem carniæ ipsius. » Falsum enim est quod ob-
« jectio supponit, non nisi in vivos et sentientes crudeli-
« tatem exerceri. Annon immanitas fuit in Fulviâ, quòd
« mortui Ciceronis linguam acu criminali pupugit, ut refert
« Dio in Augusto? Et in Nerone, quòd matris à se in-
« terfecte membra curiosius insepit et contractavit,
« teste Suetonio? Et in uxore Tarquinii Tullia, quòd
« supra cadaver patris adhuc eruentium, curru vecta,
« consternatos equos egit, ut narrat Florus lib. 4, cap. 7?
« Et in Scythiis, quod hostium corio pro amiculis ute-
« bantur, et isdem pharetras intgebant, ut legitur
« apud Herodotum lib. 4, cap. 64? Quæ tamen mortuos
« non sensisse, in confesso est. Ita lex ea quæ immani-
« tatem saperent, in pecudes tam vivas quàm mortuas
« ab Israelitis exerceri vetuit, ne qui in bruta sævire cœ-
« pissent, inde etiam in homines grassari paulatim as-
« suerent.

Secundò, Deus hanc legem veterum Ethnicorum ri-
« tui magico et idololatrico opposuit. Ita Guillelmus Pa-
« risiensis lib. de Legibus, cap. 4. « In naturâ suâ, in-
« quit, nihil habet immunditiæ hædus, neque lac ca-
« prinum; nihil etiam habet malitiæ, hoc est, nocu-
« menti contra sanitatem corporalem. Præterea,
« utrumque licitum erat eis comedere vel bibere; quâ
« de causâ igitur conjunctio amborum eisdem prohi-
« bita esset? Hædus enim et lac mundus cibus et li-
« citus est secundum legem; propterea non est cur à
« Deo lacticus, aut hujusmodi delicatus cibus merito
« prohibendus esset. Amplius : Quare prohibuit hoc
« potiùs de hædo, quàm de agno et vitulo? Ex his
« ergo omnibus consequens est, aliquam consuetudi-
« nem idololatrarum voluisse Deum per hoc remo-
« vere, ut Dei populus dissimilis esset idololatriis, non
« solum ritu, sed vivendi ac vescendi consuetudine.
« Hujus autem signum validum est, quòd ista prohibi-

« tio repetitur Deuteronomi 14, et Exodi 24, ut fortius imprimeretur. Ex hoc enim apparet, vehementer Deo displicere contrarium ipsius. Cùm ergo in eo non inveniatur causa prohibitionis suæ, necesse est ut propter aliud prohibitum sit, quod Deo non mediocriter displicebat : et hoc non potest esse nisi idololatria, vel aliquo modo ducens ad illam. » Hanc rationem approbat S. Thomas loco supra laudato, his verbis : « Potest dici quòd Gentiles in solemnitatibus idololorum taliter carnes hœdi decoquebant ad imolandum, vel ad comedendum. Et idèd Exodi 23, postquam prædictum fuerat de solemnitatibus celebrandis in lege, subditur : *Non coques hœdum in lacte matris suæ.* » Maimonidis suffragio hæc ratio confirmatur in More Nevachim p. 3, cap. 48, dicentis hœdum in lacte materno coquere prohibitum fuisse Israelitis, quòd *idololatræ in cultu vel festo suo aliquo ita facere solerent.* Additque : « In hæc opinione non parùm me confirmat, quòd videam Deum his post præmissum de tribus festis præceptum, ejus mentionem facere. Quasi voluisset dicere, quando in festis vestris coram me compareris, non coquetis cibum vestrum secundùm consuetudinem harum nationum. Hæc ratio magnum apud me pondus habet, licet ritum illum in libris Zabiorum nondùm viderim. » Idem confirmat Abarbanel Commentario in Exodi cap. 23. « Probabilius, inquit, videtur legem hæc ortam esse è more quorundam cultui idololatrico deditorum, qui cùm sese congregarent, ita facere consueverunt. Hœdum nempe lacte matris coxerunt, tempore quo fructus suos colligebant, persuasi se ritu illo Deorum suorum gratiam sibi conciliare. » Ad hanc autem sententiam firmandam commemorat Abarbanel Hispanorum Mesta, festum rusticum, quod pastores bis quotannis, ætate suâ, hœdis et lacte celebrasse refert, easque fuisse veteris superstitionis reliquias. Consideratissima porrò viro- rum eruditorum observatio est, Deum Exodi 23, 19, et Deuteronomii 24, 25, 26, ubi Israelitas ad tria festa quotannis celebranda cohortatur, hæc quatuor illis præscribere. 1° Ne sanguinem sacrificii sui unâ cum pane fermentato offerant. 2° Ne adipem sacrificii sui in crastinum servant. 3° Ut primitias in Dei solius donum afferant. 4° Ne coquant hœdum in lacte matris suæ. Quorum præceptorum duo priora certum est ad pascha pertinere, et tertium ad Pentecostem, eaque superstitionis profanarum gentium moribus opponi. Quartum autem ad festum Tabernaculorum seu collectionis fructuum refert Abarbanel, et superstitionis idololatrarum consuetudini pariter oppositum censet, qui hœdos in lacte materno coquebant, quo tempore fructus suos colligebant, ut deos suos magis propitios haberent. Favet etiã huic sententiæ vetus Karaita Anonymus, à Bocharto laudatus, et antiquos idololatrias hœdum in lacte materno coctum ad usus Magicos adhibuisse testatur. « Mos erat, inquit, inter veteres Ethnicos, cùm fructus omnes collegissent, coquere hœdum in lacte matris suæ, et deinde ratione magica, lacte illo aspergere arbores, agros, hortos, et

« pomaria ; fore credentes, ut hoc modo feraciora in annum sequentem redderentur. » Moris hujus non obscura vestigia in idololatriæ Græcæ et Romanæ monumentis inveniuntur. *Panem* deum pastorum, *Palem* deam rei rusticæ præsidem, et *Sylvanum* agrorum et sylvarum numen, Græcos et Romanos qui sacrorum suorum partem maximam ab ipsis acceperunt, lacte propitiassæ, testes non ignobiles fides faciunt. Plinius Præfatione ad Vespasianum : « Verum et Diis lacte rustici, multæque gentes supplicant. » Et Ovidius, libro 4 Fastorum :

*Adde dapes multatramque suas, dopibusque resectus,
Sylvicolam tepido lacte precare Palem.*

Horatius denique, Epistolarum lib. 2, Epistola 1 :
*Agricolæ prisci fortes, parvoque beati,
Conditâ post frumenta levantes tempore festo
Corpus, et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, et pæris, et conjuge fida,
Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant.*

Ex illis quidem testimoniis non constat, utrùm in lacte, quod numinibus illis offerebant, hœdum vel agnum coquerent, sed id satis verisimile est, inquit, Tostatus Scripturæ sacræ eruditus interpres, q. 56 in Exodum, cap. 23.

Allegoricam et moralem legis hujus, quæ hœdum in lacte materno elixare velat, rationem addit S. Thomas loco supra laudato. « Figurális autem, inquit, ratio hujus prohibitionis est, quia præfiguratur quòd Christus, qui est hœdus propter similitudinem carnis peccati, non erat à Judæis coquendus, id est, occidendus in lacte matris, id est, in tempore infantie. Vel significatur quòd hœdus, id est, peccator, non est coquendus in lacte matris, id est, non est blanditijs deliniendus. » Prior illa ratio ex S. Augustino q. 90 in Exodum sumpta est : « Hoc, inquit, quomodò observetur ad proprietatem verborum, aut non est, aut non elucet. Intellectum tamen de Christo approbo, quòd hæc prophetiâ prædictus est non occidendus à Judæis infans, quando Herodes querens eum ut occideret, non invenit, ut coques quod dictum est, pertineat ad ignem passionis, hoc est, tribulationem. »

Judæi prohibitionem illam non parùm ampliârunt; nam hœdi nomine, bovis etiã et agni carnem, et coctionis nomine quemvis carnium illarum usum intelligunt; neque lac solum matris, sed aliud quodvis negant cum carne comedi debere, ut constat ex Maimonide libro de Cibis vetitis, cap. 9, quod viginti octo paragraphos de hæc prohibitionem complectitur; qui tamen (ut observat Bochartus) hoc argumentum Hebræorum omnium brevissimè transeunt. Alii enim libros integros de eâ lege scripserunt, ex quibus illos habere constat duplicia vasa culinaria, altera ad carnes, altera ad cibos lactarios. Lactaria verò tribus distinctis notis signant, eò quòd hæc prohibitio ter in Moyse repetatur. Duos etiã cultros semper deferunt, unum ad carnes, alterum ad caseum : tribus pariter incisuris notatum. Duo etiã in mensâ habent salina, ne carnes et lacticinia uno et eodem sale condiantur.

Carnes et lactinia simul coquere in eodem foco, aut simul mense apponere nefas ducunt, sed pro utrisque peculiates habent mappas et mantilia, aliaque anxia et scrupulosâ religione observant, ne in hanc legem peccare videantur. De quibus legi possunt Buxtorfius

Synagogæ Judaicæ, cap. 26. Leo Modena de Ritibus Judæorum, p. 41, cap. 7, Fagius in cap. 21 Exodi, Bochartus Hierozoici libro 2, cap. 3, et Spencerus, lib. 2, de Legibus Ritualibus Hebræorum, cap. 2

DE JUDICIALIBUS, SEU FORENSIBUS LEGIS MOSAICÆ PRÆCEPTIS, Dissertatio.

(AUCTORE EODEM.)

Ut divinæ legis populo Israelitico per Moysi manus tradite accuratam habeamus notitiam, reliquum est ut post ceremonialium præceptorum explicationem, quæ populum illum ad Deum ordinabant, de Forensibus seu Judicialibus ejusdem legis præceptis agamus, quæ Israelitas ordinabant ad invicem. Quadruplex autem ordo in aliquo populo inveniri potest, inquit S. Thomas 1-2, quest. 104, art. 4: Primus, principum populi ad subditos; secundus, subditorum ad invicem; tertius, ad extraneos; quartus, ad domesticos, sicut patris ad filium, uxoris ad virum, et domini ad servum. Et secundum quadruplicem illum ordinem distingui possunt præcepta judicialia veteris legis. Dantur enim in eâ quedam præcepta de institutione principum, et officio eorum, et de reverentiâ eis exhibendâ; et hæc est prima pars judicialium præceptorum. Dantur quedam præcepta spectantia populares, et concives ad invicem comparatos; et hæc est secunda pars judicialium præceptorum. Dantur etiam quedam præcepta pertinentia ad extraneos, ut de bellis contra hostes, et susceptione peregrinorum et advenarum; et hæc est tertia pars judicialium præceptorum. Dantur denique in lege præcepta quedam pertinentia ad conversationem domesticam, nempe de uxoribus, filiis et servis; et hæc est quarta classis judicialium præceptorum.

ARTICULUS PRIMUS.

De præceptis judicialibus spectantibus principes; et de theocratico Israelitici populi regimine.

I. Ordinem optimum circa principes divinâ lege institutum probat S. Thomas ex duabus conditionibus ad rationem regiminis optimi requisitis: quarum prima est ut omnes aliquam partem habeant in principatu; mediam enim istud efficacissimum est ad pacem populi conservandam: altera, ut sit præstantissima species principatûs, nempe monarchia aristocratia temperata; ita ut unus quidem præsit, selecti verò ex populo, et à populo optimates in partem regiminis veniant. Hæc autem ratio fuit administrationis reipublicæ Hebræorum lege divinâ instituta. Moyses enim et ejus successores auctoritate quasi monarchicæ populum

regebant. Unde Deuteronomii 33, 4, dicitur: *Legem præcepit nobis Moyses, hæreditatem multitudinis Jacob. Erit apud rectissimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israel.* Secundum Hebræum textum, et Chaldaicam paraphrasim, regis nomen clariùs et expressiùs ad Mosem refertur: *Et fuit rex in Israel.* Hinc S. Stephanus, Actuum 7, de Moysse ait: *Hæc Deus principem et redemptorem misit.* Et Philo, libro 5, de ejus vitâ, regem illum vocat: *Hæc est vita, inquit, hic exitus Moysi, regis, legislatoris, pontificis, prophætæ.* Eligebantur autem ex omni populo 72 seniores, qui regiminis participes essent, ac rerum gerendarum, judiciorumque administri, Exodi 18, 21: *Provide autem de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones, et quinquagenarios et decanos, qui judicent populum omni tempore; quidquid autem majus fuerit referant ad te, et ipsi minora tantummodo judicent; levissimæ sit tibi, parvito in alios onere.... Quibus auditis, Moyses fecit omnia quæ ille (scilicet Jethro) suggererat. Et electis viris strenuis de caucto Israel, constituit eos principes populi, tribunos et decanos qui judicabant plebem omni tempore: Quisquid autem gravius erat, referebant ad eum.* Et Deuteronom. 1: *Dixi vobis.. (inquit Moyses) Date ex vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in tribubus vestris, ut ponam eos vobis principes. Tulique de tribubus vestris viros sapientes et nobiles, et constituit eos principes, tribunos et centuriones, et quinquagenarios ac decanos, qui docerent vos singula. Præcipite eis, dicens: Audite illos, et quod justum est judicate; sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnam; nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est. Quod si difficile vobis visum aliquid fuerit, referte ad me, et ego audiam: Præcipite omnia quæ facere debetis.*

II. Israelitici tamen populi regimen nec monarchia propriè fuit ad Saulem usque, nec Aristocratia, sed Theocratia. Quamvis enim Moyses et Seniores, et post Moysi obitum, Josue, deinde judices, rempublicam Israeliticam moderarentur; Deus tamen summæ re-

rum præerat, et non modò sacra, sed et civilia omnia supremo cum imperio seu rex politicus regebat; Moyses autem et seniores, Josue, Judices, vicarium tantùm imperium gerabant, et juxta Dei responsa vel præcepta rempublicam administrabant. Dei regia potestas et absolutum in gente israeliticâ imperium ex Scripturâ sacrâ hquid probatur Judicum 7, ubi Israelitæ à Madianitarum jugo Gedeonis virtute liberati, ipsi et posteris ejus imperium et principatum obtulerunt, dicentes: *Dominare nostru tu, et filius tuus, et filius filii tui: quia liberasti nos de manu Madian.* At Gedeon principatum respuit, ne jura Dei qui rex erat Israelis, usurparet. *Non dominabor vestri, inquit, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus.* Et 1 Regum 7, Samuelem populi regem postulantis vota molestè ferentem Deus ita consolatur: *Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur. Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Quibus verbis Deus indicat, non solùm theocratiam naturalem se in Israelitis exercuisse, quàm in omnes creaturas jure creationis et omnipotentis suæ à primâ rerum origine exercuit et semper exercebit, sed etiam theocratiam civilem, et politicum imperium; quod ex verbis Samuelis, cap. 12 relatis, confirmatur. « Videntes quòd Naas rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis: Cùm Dominus Deus vester reguaret in vobis. » Hinc solum, cui Salomon insedit, solum Domini appellatur, 1 Paralipomenon 29, 23, et regnum, quod ejus posterî tenuerunt, regnum Domini, 2 Paralipomenon 11, 4, 8, et judicium quod principes populi ferebant, Dei judicium, Deuteronomii 1, 17. Hinc Jerusalem civitas Dei, et civitas Regis Magni dicitur Psalmo 47, 1, 2. Aliibi etiam non semel titulus regis Israel Deo tribuitur, Psalmo 149, 2: *Lætetur Israel in eo qui fecit eum; et filii Sion exultent in rege suo; Jeremie 51, 57: Ait rex, Dominus exercituum nomen ejus; Mathiæ 5, 34: Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerusalem, quia civitas est Magni Regis.*

Præterea, Deus ea omnia egit in republicâ Israelis, quæ terrenis regibus conveniunt. Leges dedit in monte Sinai, quas etiam mercede et poenis temporalibus propositis observari jussit. Ille controversias omnes graviores circa res sacras aut civiles exortas, sententis ex prelatorio, quod et oraculum dicitur, datis diremit, ac sententiam tulit, ut constat ex Exodi 18, 19, ubi Jethro ait Moysi: *Esto tu populo in his quæ ad Deum pertinent, ut referas quæ dicuntur ad eum; et Numerorum 27, 4, ubi, cùm filix Salphaad patris hereditatem postularent, retulit Moyses causas eorum ad iudicium Domini, qui dixit ad eum: Justam rem postulant filix Salphaad; da eis possessionem inter cognatos patris sui, et ei in hereditatem succedant. Deus israeliticæ gentis bella pugnavit. Josue 23, 5, 10: Cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quo modo pro vobis ipse pugnaverit: et nunc quia vobis sorte divisit omnem terram... Unus è*

vobis persequetur hostium mille viros. Quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnavit, sicut pollicitus est. Hinc Deus Triumphator in Israel appellatur, 1 Reg., 15, 29.

Tertiò, jura majestatis apud Israelitas, antequàm regem haberent, uni Deo reservata erant. Ille enim duces et judices, proreges et vicarios suos constituebat, Judicum 3, 10: *Et clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos, Othoniel videlicet... Fuitque in eo Spiritus Domini et judicavit Israel; cap. 6, 10, Dominus per angelum Gedeoni loquens, ait: Vade in hâc fortitudine tuâ, et liberabis Israel de manu Madian. Scito quòd miserim te. Judices nulla regie potestatis insignia gestabant; in reipublicæ negotiis difficillimis Deum ex oraculo respondentem consulabant, quod argumentum est vicariæ tantùm, et delegatæ præfecturæ. Numerorum 27, 16, Moyses Deum his verbis compellavit: *Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc: et possit exire et intrare ante eos, educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut ves abque pastore. Dixitque Dominus ad eum: Tolle Josue filium Nun, virum in quo est Spiritus, et pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote, et omni multitudine, et dabis ei præcepta cunctis videntibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. Pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum, ad verbum ejus egredietur ipse, et omnes filii Israel cum eo, et cætera multitudo. Judic. 20, 18: *Surgentes venerunt in domum Dei, hoc est, in Silo; consulueruntque Deum, atque dixerunt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus respondit Dominus: Judas sit dux vester. Rursum Israelitæ aciem contra Benjaminitas direxerunt, ita tamen ut prius ascenderent et steterint coram Domino usque ad noctem, consulenterque eum et dicerent: Debeo ultra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit: Ascendite ad eos, et inite certamen; 26, 27, 28: *Omnes filii Israel venerunt in domum Dei, et sedentes stebant coram Domino, jejunaveruntque die illo usque ad vesperam, et obtulerunt ei holocausta atque pacificas victimas, et super statum suo interrogaverunt. Eo tempore ibi erat arca sæderis Dei, et Phinees filius Eleazari filii Aaron, præpositus domûs. Consuluerunt igitur Dominum, atque dixerunt: Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus: Ascendite, cras enim tradam eos in manus vestras. Nulli ad publicum aliquid munus gerendum sine Dei consensu evehi poterant, Deuteronomii 17, 14, 15: *Cùm ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possederis eam, habitaverisque ibi, et dixeris: Constituum super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Numer. 11, 16, 17: Dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quòd senes populi sint ac magistri: et duces eos ad ostium*****

tabernaculi fœderis, faciesque ibi stara tecum et descendam, et loquar tibi: Et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. Sicut dimidium, tributi loco, Israelitæ omnes, annum vigesimum supergressi, Deo, tanquam regi suo, solvere quotannis tenebantur, Exodi 30, 13, 14: *Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicuti juxta mensuram templi... Media pars sicuti offeretur Domino. Qui habetur in numero à viginti annis et supra, dabit pretium, etc.* Porro Deus Israelitas in populum sibi peculiarem elegit, ab iisque vicissim rex eligi voluit, ut gentis illius regimen et imperium populi suffragis et consensu, potius quam eminentiæ suæ jure habere videretur. Deus Israelitis, Israelitæ Deo regum et subditorum ritu, mutuo fœdere se obstrinxerunt. Illos in clientelam Deus recepit, seque in terram Chanaan illos introducturum sanctissimè promisit; illi datas à Deo leges fideliter ac religiosè se observaturos polliciti sunt, Exodi 19, 4 et seq.: *Vos ipsi vidistis quæ fecerim Ægyptiis, quo modo portaverim vos super alas aquilarum, et assumperim nihil. Si ergo audieritis vocem meam, et custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta. Venit Moyses, et convocatis majoribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandaverat Dominus, responditque omnis populus simul: Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus* 23. 20: *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, et custodiat in viâ, et intèrducat in locum quem paravi..... Si audieris vocem ejus, et feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, et affligam affligentes te.* 24, 3: *Venit ergo Moyses, et narravit plebi omnia verba Domini, atque judicicia; responditque omnis populus unâ voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus.* Deuteronomii 26. 17, 18, 19: *Dominiun elegisti hodiè, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias cæremantias illius, et mandata atque judicicia, et obediâ ejus imperio. Et Dominus elegit te hodiè, ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia præcepta illius: et faciat te excelsoiorem cunctis gentibus quæ creavit, in laudem et nomen, et gloriam suam, ut sis populus sanctus Domini Dei tui. Hinc lex populo israelitico data, Fœderis et Pacti nomine insignitur. Deuteronomii 4, 13: *Et ostendit vobis pactum suum, quod præcepit vobis ut faceretis, et decem verba quæ scripsit in duabus tabulis lapideis.* 29, 1: *Hæc sunt verba fœderis quod præcepit Dominus Moysi ut feriret cum filiis Israel in terrâ Moab; præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb. Fœdus illud Deum inter et populum solenni ritu confirmatum est, Exod. 29, scriptis universis sermonibus Domini, ædificato altari, holocaustis et victimis pacificis Domino immolatis: Tuliit Moyses dimidiam partem sanguinis, et misit in crateras, partem autem residuum fudit super altare. Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo. Qui dixerunt: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vo-**

bicum super cunctis sermonibus his. Ascenderuntque Moyses et Aaron, Nadab et Abiu, et Septuaginta de Senioribus Israel, et viderunt Deum Israel... et comederunt et biberunt. Quartò, plurima legis Mosaicæ instituta Deo quatenus regi Israelis conveniunt; tabernaculum, et deinde templum instar palatii regi fuere, Exodi 25, 8: *Facientique mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum.* Arca et propitiatorium soli regii vicem præstabant. Ornamenta, suppellex et vasa tabernaculi regis magnificentie conveniebant. Hinc Abarbanel ad Exodi 25: *In tabernaculo, inquit, fuere mensa, et candelabrum et ara suffitûs, tanquam ad ministerium regis mundi apte. Non quidd illi, cui laus omnis, harum ullâ re opus esset, absit ita sentiamus; sed ut populi animæ penitus insideret, in mediis Israelis castris versatum esse Dominum Deum ipsius. Sacerdotis et levitæ tanquam ordinis et dignitatis diversæ famuli instituti sunt, qui Deo tanquam regi Israelis ministrarent. Quintò, sicut cæteras gentes à regibus suis, ita populum hebræum à Deo gubernatum fuisse, colligitur ex 17 Ecclesiastici 14: *In unquamque gentem præposuit rectorem: et pars Dei Israel facta est manifesta.**

Confirmatur ex Josepho, lib. 4 Antiquit. Judaicar., cap. 8, ubi Deum sic Judæos alloquentem inducit: « Optimum quidem est optatum regimen, et in suo administratâ republicâ vivere, nec est cur aliam ejus speciem concupiscatis; sed præstat ut hæc contenti, in legum et vestrâ ipsorum potestate sitis. Satis enim est Deum habere presidem. » Et infra, belli leges Moysæ præscriptas recensens, sic cum loquentem inducit: « Exercitum contra eos (hostes) educate, imperium Deo committentes, creato uno aliquo forti viro, qui vicarius illi sit, et quasi proimperator. » Et lib. 2 contra Appionem: « Quis ejus quidquam movere potest, aut quid melius ad invenit? Vel quis ab aliis gentibus tanquam præcellentius ad statum reipublicæ nostræ aliquid transferre potest? Aut quæ poterit esse melior atque justior, quam ea quæ Deum quidem principem omnium esse confirmat? Sacerdotibus autem in communi quidem res præcipuas dispensare permittit, summo verò pontifici aliorum sacerdotum principatum competentèr injugit. » Ibidem: « Infinitæ quidem particulatim gentium atque legum apud cunctos homines differentia sunt. Alii siquidem monarchis, alii populo, potestatem reipublicæ commiserunt. Noster verò Legislator, nihil horum intendens, θεοκρατῆος ἀριστοκρατῆος πολιτῆος, poliitiam nostram divinum imperium de claravit: Deo præcipuò principatum et potentiam assignans. »

Confirmatur secunduò ex Theodoro, questione 14 in 1 Regum, ubi quærit, ex quomobrem doluit Deus, cum regem petisset populus? respondet: Quoniam potitio erat præter legem divinam. Dominus enim Deus et Dei et Regis implebat munus. Propheta autem Samuel erat administrator, et velut quidam præfectus, aut magister militum, aut tribunus plebis. Atque hoc Deus ei significavit, dicens: *Audi vocem populi, quoniam non est*

« *spreverunt, & sea me ut non regnem super eos.* »
 Confirmatur tertio ex S. Thomâ, 1-2, quæst. 105, art. 1, ad 1. « *Populus ille, inquit, sub speciali curâ Dei regebatur. Unde dicitur, Deuteronomo. 4: Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris.* »
 « *Et ideò institutionem summi principis Dominus sibi reservavit; et hoc est quod Moyses petivit, Numerorum 27: Provideat Dominus Deus spiritum omnis carnis hominum, qui sit super multitudinem hanc.* Et sic ex Dei ordinatione institutus est Josue in principatu post Moysen; et de singulis iudicibus, qui post Josue fuerunt, legitur, quòd Deus suscitavit populo salvatorem, et quòd Spiritus Domini fuit in eis, et ut patet Judicium 2. Et ideò etiam electionem regis non commisit Dominus populo, sed sibi reservavit, et ut patet Deuteronomii 17: *Eum constitues regem, quem Dominus Deus tuus elegerit.* »

III. Porrò quamvis regem Israelitis Deus non dedit, donec eorum adulta respública esset, ac felicis regiminis mutationem votis et importunis petitionibus populi novitatem amantis, et gentium moribus conformari volentis, quasi indignatus concesserit; de regis tamen electione congruo tempore faciendâ, et conditionibus ab illo subeundis providentissimè statuit Deuteronomii 17, 14, 15, et seq. Ac primò quidem eligendi modum præscripsit, ut scilicet in ejus electione iudicium Domini expectarent, nec alienigenam regem crearent, quia reges alienigenæ gentem, cui præficiuntur, minùs diligere solent, resque illius minùs curare: *Eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alienius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.* Malè hoc Zelote ed traherent, quasi externis regibus parere non liceret. Lex enim agit de voluntariâ electione, non de eo quod indixit necessitas. Voluit Deus ut tempore Babilonicæ captivitatis Judæi Nabuchodonozori regi parerent, et in Sedeciam animadvertit, quòd fœdus cum illo initum violasset, atque ad regem Ægypti confugisset, ut videre est Jeremiæ 58, 17, et Ezechielis, 17, 12, 13, 14, 15. Adversùs Zelotas illos disputans Agrippa apud Josephum ita loquitur: « *Intempestivum est nunc libertatem appetere, cum oportuerit de eo, ne ea amitteretur, certasse olim: dura enim est servitutis experientia, et justum certamen ne ejus initium fiat. At simul victus, si deficiat, non libertatis est amans, sed servus petulans.* » Quem secutus Josephus, ipse obsessos Jerosolymitas sic affatur: « *Quòd si est pulchrum pro libertate bellare, id olim factum oportuit; at cum simul succubitum est, multisque temporibus concessum alteri imperium, velle deinde excutere jugum, mortem quaerentium est, non libertatem amantium.* » Secundò, regibus, postquam instituti forent, præscripsit Deus quomodò se gerere deberent quantum ad personalem et œconomicum statum, ut scilicet non multiplicarent currus et equos, neque uxores, nec immensas divitias congererent: quia ex horum cupiditate principes justitiam deserunt, et ad tyrannidem declinant: *Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in*

*Ægyptum, equitatis numero sublevatus. Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. Cum in Judææ equorum inopia esset, adeò ut viri etiam principes asinis veherentur, Judicium 10, 4, 12, 14, Paralipomenon 27, 50, vetat Deus regi multitudinem equorum, ne detur inde occasio popularibus migrandi in Ægyptum equis feracem, unde idololatricas superstitiones in Judæam reportarent. Præterea, vult eos soli Deo fidere, inquit, Theodoretus, q. 18 in Deuteronomo., suam expositionem Davidis oraculo confirmans, Psalm. 32: *Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem; in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.* Uxores etiam plurimas regi prohibet, ne scilicet reges Israelis more Orientalium regum gynæceæ feminis referta ad fastum, luxum et voluptatem haberent, Ipsi tamen polygamis esse licuit. Magistrorum auctoritas octodecim simul uxores regi habere permisit. Sanctum Augustinum hæc de re disserentem audiamus, q. 26 in Deuteronomium. « *Quaritur, inquit, utrùm David contra hoc præceptum non fecerit: non enim unam habuit uxorem. Nam de Salomone manifestum est, quòd transgressus fuerit hoc præceptum, et in feminis, et in auro, et in argento. Sed hinc potius intelligitur permissum fuisse regibus ut plures haberent quam unam: multiplicare enim prohibiti sunt; quæ prohibitio non habet transgressionem si pauca fuerint, sicut David fuerunt, non autem multæ sicut Salomoni. Quamvis cum addit: *Ut non discedat cor ejus,* hoc magis videtur præcepisse, ne multiplicando perveniat ad alienigenas feminas, per quas factum est in Salomone, ut discederet cor ejus à Deo. Multiplicatio tamen generaliter ita prohibita est, ut etiam si ex Hebræis solis eas multiplicasset, contra hoc præceptum fecisse meritò argui posset.* » Statuit etiam Deus quomodò reges gerere se deberent erga Deum ut scilicet in lectione et meditatione divine legis assiduè versarentur, illumque timerent, ac illius mandatis morem gererent: *Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus leviticæ tribus, et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et caeremonias ejus, quæ in lege præscripta sunt.* Statuit denique Deus quomodò reges gerere se deberent erga subditos, ut scilicet non superbè eòs contemnerent, vel opprimerent, neque etiam à justitiâ declinarent: *Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnent ipse et filii ejus super Israël.**

IV. Ne quis verò putet, Deum tyrannidem instituisse, quin, 1 Regum 8, per Samuelem ait: *Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, et ponet in curribus suis, facietque sibi equites et præcursores quadrigarum suarum, et constituet sibi tribunos, et centuriones, et aratores agrorum suorum, et messoros segetum et fabros armorum et curruum suorum Filias quo-*

que vestras faciet sibi unguentarias, et focarias, et pacificas. Agros quoque vestros, et vineas, et oliveta optima tollet, et dabit servis suis. Sed et segetes vestras et vinearum redditus addecimabit, ut det exvulvis et famulis suis. Servos etiam vestros et ancillas et juvenes optimos, et asinos auferet, et ponet in opere suo. Grege quoque vestros uldecimabit, vosque eritis ei servi. Ut enim docet S. Thomas loco supra laudato, in Responsione ad 5, « illud jus non debebat regi ex institutione divinâ; sed magis prænuuntiabatur usurpatio regum, qui sibi jus unicuique constituunt, in tyrannidem degenerantes, et subditos deprædantes. Unde subdit: Vosque eritis ei servi; quod propriè pertinet ad tyrannidem. Quia tyranni suis subditis principantur ut servis. Unde hoc dicebat Samuel ad terrendum eos, ne regem peterent: sequitur enim: *Noluit autem audire populus vocem Samuelem.* » Samuel itaque Dei nomine prænuuntiabat tyrannidem ad regibus nonnullis exercendam in Israelitas, in pœnam ingratiitudinis erga Deum, contumaciæ, superbiæ, violationis fidei divinæ ipsius majestatis præstitæ. *Et clamabitis, inquit, in die illâ à facie regis vestri, quem elegistis vobis, et non exaudiet vos Dominus in die illâ, quia petistis vobis regem.* Attamen, inquit S. Thomas, potest contingere quòd bonus rex absque tyrannide filios tollat, et constituat tribunos et centuriones, et multa accipiat à subditis suis, propter commune bonum procurandum.

ARTICULUS II.

De præceptis judicialibus spectantibus populares et concives ad invicem comparatos.

I. Præceptorum judicialium quædam judicia pœnasque spectant; quædam de possessionibus decernunt. Utraque convenienter in lege tradita probat S. Thomas, 1-2, quæst. 105, art. 2: « Populus, inquit, est cœtus multitudinis, juris consensu, et utilitatis communiõne sociatus. Unde ad rationem populi pertinet, ut communicatio hominum ad invicem justis præceptis legis ordinetur. Est autem duplex communicatio hominum ad invicem: una guidem quæ sit auctoritate principum; alia autem sit propria voluntate privatarum personarum. Et quia voluntate uniuscujusque disponi potest quòd ejus subditur potestati, ideò auctoritate principum, quibus subjecti sunt homines, oportet quòd judicia inter homines exercèantur, et pœnæ malefactoribus inferantur. Potestati verò privatarum personarum subduntur res possessæ: et ideò propriâ auctoritate in his possunt sibi invicem communicare, emendo, vendendo, donando, aliisque hujusmodi contractibus et commerciis. Circa utramque autem communicationem lex sufficienter ordinavit. » Unde singularis beneficii loco traditio judicialium præceptorum commemoratur Psalmo 147: *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.*

II. Quod enim judicia pœnarumque irrogationem spectat, Deus iudices inprimis constituit jussit: *Judices et magistros constituit in omnibus portis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas, ut judi-*

cent populum justo judicio, nec in alteram partem declinent, Deuteronomii 26, 18. Hebræis et eis qui in eorum ritus transierant, tribunalia fuère ordinaria trium virorum, et vînginti triumvirorum quàm plurima per urbes, oppida, ac pagatim disposita, præter magnum Synedrium 72 judicum Hierosolymis constitutum, quibus jus secundum præcepta Mossaica, et ea quæ ex majorum institutis moribusque adjecta essent, cum popularibus, tum proselytis justitiæ dicebatur. De quibus videri potest Seldenus, lib. de Synedriis Hebræorum. Proselytis domiciliis jus dicebatur secundum jura Noachidarum, eisque iudices sive ex hujusmodi Proselytis sive ex Hebræis constituiebantur ab iis qui tribunalibus Israeliticis præerant, teste Maimonide in Hal. Melak, cap. 10. De causis pecuniariis triumviri, de capitalibus XXIII, de causis religionis Synedrium magnum, judicabant. Secundò reorum judiciorum ordinem Deus instituit, Deuter. 1, 16: *Præceptique eis dicens: Audite illos, et quod justum est judicate; sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita primum audietis ut magnum; nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.* Tertiò sustulit Deus occasionem injusti judicii, acceptationem munerum judicibus prohibens, Exodi 23, 8: *Nec accipies munera, quæ etiam eccæcant prudentes, et subvertunt verba juratorum.* Deuteronomii 16, 19: *Non accipies personam, nec munera: quia munera eccæcant oculos sapientum, et mutant verba juratorum.* Quartò, numerum testium, duorum vel trium Deus instituit, Deuteronom. 17, 6: *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium.* Et 19, 15: *Non stabit testis unus contra alium, quicquid illud peccati et facinoris fuerit; sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* Attamen Noachides ex unius judicis sententiâ, uniusque testis testimonio, afflictebatur ultimo supplicio, idque sine præmonitione atque testimonio propinquorum. Minimè verò ex testimonio feminæ. Neque licuit feminæ illis jus dicere, ut nec Hebræis; ut refert Maimonides in Hal. Melak, cap. 9. Quintò, certas pœnas pro diversis delictis justissimus Legislator instituit, et quidem peccatis æquas, ut qui non redderet faciendum justitiam, redderet patiendo miseriam, ut ait sanctus Augustinus, libro 3 de Libero Arbitrio. Ex multis autem capitulis attenditur proportio pœnæ cum delicto, ex iisdem scilicet ex quibus æstimatur delicti gravitas: Primò ex quantitate peccati, quia majori peccato, cæteris paribus, gravior pœna debetur; secundò, ex peccati consuetudine, quia hominum peccatis assuetorum licentia non nisi gravioribus pœnis coercetur; tertio, ex effreni concupiscentiâ et affectu peccantis, necnon delectatione, quam ex peccato capit. Ab his enim illecebriis et voluptate facilè non retrahuntur homines miserè inescati, nisi graviorum metu pœnarum; quartò, ex facilitate committendi peccatum, et in ipso manendi. Quæ enim facilè committuntur delicta, graviori puniri oportet in aliorum exemplam et terrorem. In ipsâ etiam quantitate peccati quadruplex gradus est attendendus:

Primò, cùm factum involuntarium est; si enim prorsus involuntarium sit, nulli pœnæ est obnoxium. Hinc Supremus Legislator edixit, Deuteronomi 22, 25, 26, 27 : *Si in agro repererit vir puellam quæ desponsata est, et apprehendens concubuerit cum eâ, ipse morietur solus; puella nihil patietur, nec est rea mortis; quia sicut latro consurgit contra fratrem suum, et occidit animam ejus; ita et puella perperosa est. Sola erat in agro, clamavit, et nullus adfuit qui liberaret eam.* Si verò factum aliquo modo voluntarium fuerit, sed tamen ex infirmitate commissum, puta ex gravi animi perturbatione, levius peccatum est, adeòque leviori pœnâ plectendum, nisi ob publicam utilitatem pœnam aggravare necesse sit, ut ab hujusmodi delictis homines cohibeat severior disciplina. Atque eorum etiam circumstantiarum Supremus Legislator rationem habuit. Secundus gradus est, peccatum ex ignorantia. Qui enim ex ignorantia peccabat, quodam modo reus censetur propter negligentiam addiscendi. Publicorum tamen judiciorum censura non subiacebat, sed delictum suum præscriptis per legem sacrificiis expiabat, Levitici 4 : *Anima quæ peccaverit per ignorantiam, etc.* Quod de ignorantia facti, non juris præceptique divini intelligendum est. Tertius gradus est, peccatum ex superbia, id est, ex certâ electione, vel malitia, quod secundum quantitatem delicti puniebatur. Quartus, peccatum ex protervia et pertinaciâ, ejus reus, quasi rebellis, et legis (quantum in ipso erat) destructor, capitis damnabatur.

III. Graviora itaque crimina pœnâ mortis vindicabantur. Unde, quæcumque contra Deum commitebantur, ut idololatria, cæteræque superstitiones, blasphemia, schisma, violatio Sabbati; et gravissima contra proximum, ut irreverentia contumax in parentes, eorumque contemptus, homicidium, plagium, seu furtum hominum, adulterium, conjunctiones incestæ, libidinum contra naturam monstra, erant capitalia facinora. Bruta ipsa animantia certis in casibus lex occidi jussit, non ob aliquam ipsorum culpam, sed in pœnam dominorum, qui non caverant ne proximo grave nocementum inferrent; vel in execrationem turpissimam et abominandam criminis, et ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur, et revocaretur in memoriam quod aeternâ oblivione sepehendendum erat, Exodi 21, 28 : *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur.* Levitici 20, 15, 16 : *Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur; pecus quoque occidite. Mulier quæ succubuerit cullibet jumento, simul interficietur cum eo.* Adversus furta rerum, non personarum, pœna damni duntaxat, sive multa constituta est. Et pro furto quidem rerum quæ faciliè ab invasione furum custodiri possunt, fur duplum restituere cogebatur, Exodi 22, 7; pro furto verò rerum quarum difficilior custodia est, multam lex inflicti graviorem. Unde furtum de pascuo gravius multabatur, quam de domo, Exod. 22, 1 : *Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro unâ ove.* Hanc regu-

lam in plectendis furtis et profanæ gentes observarunt. De Scythiis Justinus scribit, lib. 2, cap. 2 : « Nullum scelus apud eos furto gravius. Quippe sine tecti munito pecora et armenta habentibus quid salvum esset, si furari liceret? » Hinc Aristoteles in Problematis sectione 29, loquens de lege Atticâ, quæ fures balnearios in ipsis balneis morte plecti decreverat, si æstimatio decem drachmis major esset : « Legis auctor, inquit, cùm sciret illis in locis dominos res suas custodire non posse, custodem legem addidit. » Percussiones et mutilationes pœnâ talionis vindicabantur, Exodi 21, 24 : *Oculum pro oculo, dentem pro dente, etc.*; et Levitici 24, 19 : *Qui irrogaverit maculam cullibet civium suorum, sicut fecit, sic fiet ei; fracturam pro fracturâ, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet; qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur.* Postulationem porrò talionis Hebræis non permissam tanquàm vitio careret, sed majoris duntaxat mali vitandi causâ, ad injuriam scilicet coercedam similis pœnæ metu, docet Tertullianus, libro 4 adversus Marcionem, cap. 16 : « Novam planè patientiam docet Christus, inquit, etiam vicem injuriæ cohibens, permissam à Creatore, oculum exigente pro oculo, et dentem pro dente; contra ipse alteram ampliùs maxillam offerri jubens, et super tunicam pallio quoque cedi. Planè hæc Christus adjecerit, ut superementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeò hoc statim renuntiandum est, an disciplina patientiæ prædicatur penes Creatorem. Si per Zachariam præcepit, ne unusquisque malitiæ fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam et rursus : *Multatiam, inquit, proximi sui unusquisque non recogitet.* Multò magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed et cùm dicit : *Mihi vindictam et ego vindicabo,* proinde patientiam docet vindictæ expectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur et dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modò vicem, sed et etiam ultionem, etiam recordationem et recogitationem injuriæ prohibet, in tantum aperitur nobis quomodò oculum pro oculo, et dentem pro dente consuerit, non ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat, interdictâ ultione, sed ad primam coercedam, quam prohibuerat opposito talione, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ, à primâ semetipsam contineret. Faciliùs enim vi comprimi scit representatione talionis, quam reprimissionem ultionis. Utrumque autem constituendum fuit pro naturâ et fide hominum; ut qui Deo crederet, ultionem à Deo expectaret; qui minis fideret, leges talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, Dominus et Sabbati, et legis, et omnium paternarum dispositionum, Christus et revelavit, et compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tantò magis vicem injuriæ exstingueret, quam et lex per talionem voluerat impedisse, certè quam prophetia manifestè coercuerat; et memoriam injuriæ prohibens, et ultionem ad Deum redigens. Ita si quid

« Christum intulit, non adversario, sed adiutore pro-
 cepto; non destruxit disciplinas Creatoris. » Legan-
 tur quæ supra observavimus, dissertatione 2, ad 5 De-
 calogi præceptum, § 49. Minora peccata flagellatione,
 vel ignominia lex puniri jussit. De flagellatione, Deu-
 teronomii 25, 2, ita statutum: *Sin autem eum qui pec-
 cavit, dignum viderint plagis, prosternat, et coram se
 faciem verberari. Pro mensurâ peccati, erit et plagarum
 modus*; ita duntaxat ut quadragenarium numerum non
 excedant, ne foedè laceratus ante oculos tuos abeat
 frater tuus. Hæc pœna infligebatur, cum alia pœna in
 lege expressa non eral, peccatumque erat contra præ-
 ceptum vetans, non mente, aut verbo, sed facto. Ubi
 etiam excisio, pœna Deo reservata, mortis mentione
 non addita, iudices, si ad ipsos res deveniret, moni-
 tioque præcessisset, reum verberibus explabant. Ea
 verbera, accedente confessione, valere credebantur
 ad evitandam pœnam à Deo reservatam, ut
 ex Hebræorum doctrinâ Gratius observat in Deu-
 teronomii 25. Pœnam infamie irrogandam ei lex
 edixit, qui uxorem fratris sui, abque liberis defuncti,
 ducere recusaret. Deuteronomii 25, 7: *Si responderit:
 Nolo eam uxorem accipere, accedet mulier ad eum coram
 Senioribus, et tollet calcamentum de pede ejus,
 spuetque in faciem illius et dicat: Sic fiet homini, qui
 non edificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen
 illius in Israel, Domus discalceati.* Pœnam servitutis
 duobus duntaxat in casibus Hebræis infligi voluit cœ-
 lestis Legislator: Primò cum anno septimo remissionis
 servus beneficio legis uti volebat ut libertate dona-
 retur, in pœnam addebatur perpetuæ servitutis, Deu-
 teronomii 15: *Sin autem dixerit: Nolo egredi, eò quòd
 diligat te, et domum tuam, et benè sibi apud te esse sen-
 tiat, assumes subulam, et perforabis aurem ejus in januâ
 domus tuæ, et serviet tibi usque in æternum. Ancillæ
 quoque similiter facies.* Secundò, pœna servitutis infligebatur
 furi, qui restitueret non poterat secundum præ-
 scriptum legis, Exodi 22, 5: *Si non habuerit quo
 pro furto reddat, ipse venam dabitur.* Pœnam exilii uni-
 versaliter lex non statuit, quia in solâ Judæâ Deus cole-
 batur, cæteris gentibus per idololatram corruptis.
 Unde si quis ab Israelitico populo universaliter exclusus
 esset, daretur ei occasio idololatricæ. Unde David Saül
 dixit, ut refertur 1 Regum, 26, 49: *Maledicti sunt in
 conspectu Domini, qui ejecerunt me hodie, ut non habi-
 tarem in hereditate Domini, dicentes: Vade, servi diis
 alienis.* Erat tamen aliquod particulare exilium, quo
 involuntarium homicidam lex damnabat, si caput suum
 salvum præstare vellet. Ad unam scilicet urbium re-
 fugii confugiendum ipsi erat, ibique manendum usque
 ad mortem summi sacerdotis; quâ contingente, se in
 domum suam tutò recipere poterat, Deuteronomii 19,
 4, et seq., Numer. 35, 25. Observatio est sancti
 Thomæ, primâ secundæ, Quæstione 105, Articulo 2,
 in Responsione ad decimum. Ideò autem ad obitum
 usque pontificis, reditum ejus qui alterum nolens in-
 terfecisset, lex distulit, « quia, mors pontificis secu-
 dum ordinem Melchisedech, humani peccati solutio.
 Hic reduxit in Paradisum eos qui illic fuerant

« ejecti. Porrò temporis illius spatio fuga homicidæ
 propinquorum mollebat animum, ac cædis libidi-
 nem refrenabat. Quòd autem post obitum pontificis
 de exultantibus cessabat vindicta, satis valebat ad
 persuadendum propinquis, ut in reliquum iram ex-
 tingerent, tanquam mortuo pontifice sub quo deli-
 ctum fuit admissum et quòd Legislator tum delicto,
 tum vindictæ præfinitur terminum. »

IV. Ad excitandam inquirendi de homicidio occulto
 diligentiam, lata lex est Deuteronomii 21, ut scilicet
 vicinioris civitatis Seniores vitulam jugo non subactam
 de armento acciperent, ducerentque in vallem asperam,
 saxosam, incultam, ubi exsist vitule cervicibus,
 coram sacerdotibus manus suas levarent super eam,
 dicentes: « Manus nostræ non effluderunt sanguinem
 hunc, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo
 Israel, quem redemisti, Domine, et ne reputes san-
 guinem innocentem in medio populi tui. » Ad pro-
 dendum homicidium, ad execrationem cædis, ad iram
 Dei è populo civitatis avertendam, ritus ille institutus
 est.

V. Quod possessiones attinet, optimum est, inquit,
 sanctus Thomas, quæstione et articulo supra laudatis,
 ut distincte sint, et usus earum sit partim communis,
 partim voluntate possessorum communicetur. Hæc por-
 rò tria Mosaicâ lege statuta sunt. Primò enim possessio-
 nes singulis erant distributæ, Numerorum 35: *Ego
 dedi vobis terram in possessionem, quam dividitis sorte
 vobis.* Et quia possessionum irregularitas plerumque
 civitatibus et republicis ruinam affert, lex triplex re-
 medium huic malo adhibuit: primum quidem ut pro
 numero hominum æqualiter dividerentur, Numerorum
 35, 54: *Pluribus dabitur latiore, et paucis angustio-
 rem; singulis ut sors ceciderit, ita tribuetur hereditas.*
Per tribus et familias possessio dividetur. Secundum
 remedium est alienationis perpetuæ prohibitio, statu-
 taque certo tempore eversio rerum venditarum ad
 suos possessores, ne sortes hæreditatum confun-
 derentur. Quia verò domus urbanæ non erant sorte
 distinctæ, lex earum alienationem in perpetuum per-
 misit, sicut et honorum mobilium. Domus verò que
 in villâ muris non septâ sitæ erant, in perpetuum vendi
 non poterant, quia domus hujusmodi non construun-
 tur nisi ad culturam et custodiam possessionum; ideò
 que lex jus idem circa utrumque statuit, Levitici 25:
*Sanctificabis annum quinquagesimum, et vocabis remis-
 sionem cunctis habitatoribus terræ: ipse est enim Jubi-
 laus. Revertetur homo ad possessionem suam, et unus-
 quisque rediet ad familiam pristinam.... Terra non ven-
 detur in perpetuum, quia mea est, et vos advenæ et coloni
 mei estis. Unde cuncta regio possessionis vestræ redem-
 ptionis conditione vendetur. Si attenuatus frater tuus
 vendiderit possessiunculam suam, et voluerit propinquus
 ejus, potest redimere quod ille vendiderat. Sin autem
 non habuerit proximum, et ipse pretium ad redimendum
 potuerit invenire, computabuntur fructus ex eo tempore
 quo vendidit, et quod reliquum est reddet emptori, sicque
 recipiet possessionem suam; quòd si non invenerit manus
 ejus ut reddat pretium, habebit emptor quod emcra,*

usque ad annum Jubilæum. In ipso enim omnis venditio redibit ad Dominum, et ad possessorem primitivum. Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit licentiam redimendi, donec impleatur annus. Si non redemerit, et anni circulus fuerit evolutus, emptor possidebit eam, et posteri ejus in perpetuum, et redimi non poterit, etiam in Jubilæo. Sin autem in villâ fuerit domus quæ muros non habet, agrorum jure vendetur. Si ante redempta non fuerit, in Jubilæo revertetur ad Dominum. Tertium remedium ad possessionum inæqualitatem et confusione tollendam, est propinquiorum successio in possessiones morientium, ut scilicet primo gradu filius, secundo filia, tertio fratres, quarto patru, quinto quicumque cognati hæreditatem adeant. Sed tamen, ad distinctionem sortium in singulis tribubus conservandam, lex statuit ut mulieres, defectu fratrum hæredes, alienæ tribus et familiæ hominibus non nubere. Quæ lex occasione filiarum Salphaad lata est, quibus patris absque prole masculâ defuncti hæreditas divino adjudicata est oraculo, Numerorum 26, 6: *Et hæc lex super filiabus Salphaa à Domino promulgata est: Nubant quibus voluerit, tantum ut suæ tribus hominibus; ne commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum. Omnes enim viri ducunt uxores de tribu et cognatione suâ: et curiæ feminæ de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familiis, nec sibi misceantur tribus, sed ita maneat ut à Domino separatae sunt.* Vulgata nostra hic pauò obscurior, quæ hæc de connubiis legem inter viros et feminas ejusdem tribus ad omnes omninò feminas ac viros absque exceptione extendere primâ fronte videtur, ex Hebræo textu et Samaritano, ex versione Sept. Interpretum, Chaldaicâ Paraphrasi, aliisque versionibus orientali-bus illustratur, ex quibus evidens est hæc legem ad illas duntaxat feminas pertinere, quibus, defectu fratrum, paternam hæreditatem adire datum est, exemplo filiarum Salphaad. Sic enim habet textus Hebræus ad verbum redditus: « Omnis idè filia possidens hære-ditatem de tribubus filiorum Israel, alicui de familiâ e tribus patris sui erit in uxorem, ut possideant filii Israel singuli hæreditatem patrum suorum. » Versio 70. Sept. Latine reddita sic habet: « Et non circum-vertetur hæreditas filiis Israel à tribu in tribum, quoniam unusquisque in hæreditate tribus familiæ suæ, conjungentur filii Israel. Et omnis filia vendi-cans hæreditatem è tribubus filiorum Israel, uni eorum qui de populo patris sui, erunt uxores; ut vendicent filii Israel unusquisque hæreditatem paternam suam. » Ita textus Samaritanus: « Omnis idè filia, e possidens hæreditatem de tribubus filiorum Israel, e alicui de familiâ tribus patris sui erit in uxorem, ut e possideant filii Israel singuli hæreditatem patrum suorum; et non circumagatur hæreditas de tribu in e tribum aliam, sed unusquisque ex tribubus filiorum Israel hæreditati suæ adhæreat. » Ita Targum Onkelos: « Et omnis filia hæres possessionis de tribu fi-liorum Israel, uni de familiâ tribus patris sui sit in e uxorem, ut hæreditent filii Israel singuli possessio-nem patrum suorum, et non transferatur possessio

de unâ tribu in aliam tribum, sed unusquisque tri-buum filiorum Israel adhæreat possessioni suæ. » Ita versio Syriaca: « Et quæcumque filia hæreditatem e possederit in tribu filiorum Israel, alicui ex tribu domus patris sui nubat, ut possideat quisque filio-rum Israel hæreditatem patris sui, et non provolvatur hæreditas à tribu ad tribum aliam, sed unus-quisque de tribubus filiorum Israel hæreditati suæ adhæreat. » Ita versio Arabica: « Et simile esto ju-dicium eujuslibet filia, quæ hæreditatib possessio-nem ab aliquâ tribu filiorum Israel. Fiat enim ali-cui ex familiâ tribus patrum suorum conjux, ut hæ-reditet quilibet tribus ex eis possessionem patrum suorum, et non vagetur ulla possessio, quæ eumque illa fuerit, ab unâ tribu ad tribum aliam, sed adhæ-reat unaquæque tribus ex filiis Israel possessioni suæ. »

VI. Secundò, lege sancitum est, ut quantum ad aliqua rerum usus communis esset. Primò quantum ad curam, Deuteronomii 22, 1: *Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteribis; sed reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus frater tuus, nec nosti eum. Duces in domum tuam, et erunt apud te quamdî quærat ea frater tuus, et recipiat, etc.* 2º Quantum ad fructum; omnibus enim concessum erat ut unusquisque ingressus in vineam proximi uvas impunè comederet, non tamen extra ferre posset, similiter ut in segetem amici ingressus, spicas frangere et manu contere-re posset, non falce metere, Deuteronomii 23, 24, 25: *Ingressus vineam proximi tui; comede uvas quantum tibi placuerit; foras autem ne efferas tecum. Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu conteres, falce autem non metes.* Israelitas beneficentiæ assuescere, et ad mutuam rerum suarum communicationem faciles esse voluit celestis legislator, ut amicitia et charitatis, quæ finis legis est, pignus esset mutua rerum saltem modicarum communicatio. Vetuit autem ne manipuli vel racemi ex agro aut vineâ proximi efferrentur, ne gravis damni inferendi occasio daretur, ex quo pax et tranquillitas publica perturbarentur. Pauperibus verò jus speciegii et racemationis in divitum agris vineisque lex concessit, Levitici 19, 9, 10: *Cùm messueris segetes terræ tuæ, non tondebis usque ad solum superficiem terræ, nec remanentes spicas colliges. Neque in vineâ tuâ racemos et grana decidencia congregabis, sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes. Ego Deus vester.* Deuteron. 24, 19, 20, 21, 22: *Quandò messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, non revertaris ut tollas illum, sed advenam, et pupillum, et viduam auferre poteris, ut benedical tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges collegeris olivarum, quicquid remanserit in arboribus, non revertaris ut colligas; sed relinques advenæ, pupillo, ac viduæ. Si vindemaveris vineam tuam, non colliges remanentia racemos; sed cedent in usus advenæ, pupilli ac viduæ. Memento quòd et tu servieris Ægypto, et idcirco præcipio tibi ut facias hæc rem. Fruges etiam anni septimi pauperibus dimitti lex præcepit, Exodi 23, 10, 11: *Sex annis seminabis terram**

tuam, et congregabis fruges ejus. Anno autem septimo dimittes eam, et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui.

VII. Lex denique statuit communicationem rerum per eos factam qui sunt illarum domini, et hanc quidem vel merè gratuitam, ad quam pertinet illud Deuteronom. 14, 28: *Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore, et repones intra januas tuas. Venietque Levites qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus ac pupillus et vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur; ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris; vel cum utilitatis compensatione conjunctam, ut fit in venditione et emptione, in locatione et conductione, in mutuo et deposito; de quibus sanctissima sunt in Mosaicâ lege præcepta. Inprimis autem observatione digna sunt, quæ circa mutuum et commodatum sanxit celestis legislator. Primò quidem voluit ut faciles se præberent ad mutuum exhibendum, nec ab hujusmodi præstando beneficio ipsos prohiberet anni septimi appropinquatio, Deuteronomii 15, 7, 8, 9, 10: *Si unus de fratribus tuis, qui morantur intra portas civitatis tuæ, in terrâ quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad pauperatē venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahas manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. Cave ne fortè subrepat tibi impia cogitatio, ut dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis; et coartas oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare; ne clamet contra te ad Dominum et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei, nec ages quippiam callidè in ejus necessitatibus sublevandis; ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis ad quæ manum miseris. Non deerunt pauperes in terrâ habitationis tuæ; idcirco ego præcipio tibi ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versatur in terrâ. Secundò, veluit ne eos quibus mutuum darent pecuniam, vel usuris, vel pignorum ad sustentandam vitam omninò necessariorum acceptione gravarent; præcepitque ut accepta statim restituerent, Deuteronomii 23: *Non fenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Fratri autem tuo, absque usurâ, id quo indiget commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terrâ, ad quam ingredieris possidendam. Deuteronomii 24, 6: *Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam, quia animum suam opposuit tibi. Exodi 22, 26, 27: *Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. Ipsum est enim solum, quo operitur, indumentum carnis ejus, non habet aliud in quo dormiat. Si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. Confer Deuteronomii 24, 12, 13.*****

Tertiò, cavet Summus Legislator ne ab iis quibus mutuum pecuniam dederant, debita importunè exigèrent, Exodi 23, 25: *Si pecuniam mutuum dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor; Deuteronom. 24, 10, 11: *Cum repetes**

*à proximo tuo rem aliquam quam aebet tibi, non ingredieris domum ejus ut pignus auferas: sed stabis foris, et ille tibi proferet quod habuerit. Quartò, Deus edixit ut anno septimo debita penitus remitterentur. Probabile enim erat eos qui commodè reddere possent, ante septimum annum reddituros, neque creditorem beneficium fraudaturos. Si autem omninò impotentes essent, eadem ratione remittendum ipsis debitum erat, quâ eis de novo dandum, ut eorum inopiæ subveniretur. Utrumque enim dilectio pariter imperabat, Deuteronom. 15, 1: *Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini.**

Circa animalia verò commodata lex statuit ut ob ejus negligentiam, cui commodata sunt, si absente domino moriantur, vel debilitentur, ea reddere, seu damnum compensare compellatur; si verò Jomino præsentē id contigerit, restitutionis lege non teneatur, maxime si mercede conducta sint; quia mori pariter ac debilitari apud ipsum commodantem potuissent. Unde si salvum ac integrum animal quocumque eventu recipere deberet, lucrum ex mutuo reportaret, adeoque mutuum, gratuitum non esset, Exodi 22, 14, 15: *Qui à proximo suo quidquam horum mutuo postulaverit, et debilitatum aut mortuum fuerit domino non præsentē, reddere compellatur. Quòd si in præsentiarum dominus fuerit, non restituet, maxime si conductum venerat pro mercede operis sui. Si verò gratis commodatum erat animal, culpa latè sump̄ta obligare poterat commodatarium ad partem saltem aliquam rei pereuntis præstandam, quæ non obligasset conductorem, qui non suo solus, sed alterius etiam, scilicet locantis commodo talem contractum iniit.*

VIII. De deposito hæc lata lex est: Si depositum furto sublatum sit, furque lateat, depositarius à furti suspitione juramento se purgabit coram iudicibus. Si verò depositor ipsum depositarium fraudis accuset, utriusque causam examinant iudices, et si illi judicaverint, duplum restituet proximo suo, ut lex decernit, Exodi 22, 9; depositarias quidem, si fraudis reus judicetur, depositor verò, si iniquam actionem intenderit. Nam de mero casu teneri depositarium, planè injustum esset. Si cui commodatum animal ad custodiam fuerit, interimque pereat, debilitetur aut capiat̄ur ab hostibus, et nemo homo viderit qui cavere posset, vel depositarii innocentie testimonium perhibere, juramento suspitionem omnem depositarius à se repellet, dominusque animalis illius juramento stare tenebitur. Si furto ablatum fuerit, depositarii scilicet culpâ vel incuriâ, restituet damnum domino. Si comestum à bestia, occisi sui lanati animalis reliquias ad dominum deferet, nec ad restituendum adstringetur.

IX. Ubi controversia aliqua incidisset obscurior, seu quæstio, non facti, sed juris, quæ ab urbis alicujus magistratibus dirimi non posset, sed eò usque procederet iudicum contentio, ut pars minor tueri sententiam suam vellet contra majorem, et terci diversa sentientes scissura quædam civitatem illam ac vicinias

destructura oriri posset, lege sancitum est ut ad sacerdotes, vel ad iudicem, si quis eo tempore populo à Deo datus præsideret, aut ad Synedrium causa referretur, ex quorum responsis ac decretis, sacerdotum quidem, et præsertim pontificis in controversiis quæ sacra spectabant, iudicis verò in causis civilibus, legis interpretatio constaret. Quod ad schismatis periculum avertendum statutum est. Qui autem sacerdotis, aut pontificis imperio parere superbe et contumaciter renebatur, capitis damnabatur. Deuteronomii 17, 8, 9, 10, 11, 12: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem qui fuerit illo tempore: quævisque ab eis, et indicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quodcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te iuxta legem ejus; sequerisque sententiam eorum, nec declinabis neque ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem suaverberit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis, morietur homo illè; et auferes malum de Israel; cunctisque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbiâ. Sic majores Ecclesiæ causas ad locum quem elegerit Dominus, ad Romanam scilicet Ecclesiam, et Sedem Apostolicam, sedentemque in eâ summum pontificem, Christi vicarium, et S. Petri successorem referendas, ob divinum ejus primatum, jus et consuetudo à primis Ecclesiæ seculis stabilita, et usu continuo ad hodiernum usque diem confirmata docent ac probant.*

ARTICULUS III.

De præceptis judicialibus extraneos spectantibus.

1. Popularem cum extraneis congressus duplex esse potest: Unus pacificus, hostilis alter; et utriusque respectu sanctissima præcepta lex dedit. Pacificam enim cum extraneis communionem triplici ratione sanxit: Primò respectu peregrinorum per Judæam transeuntium, secundò respectu advenarum in terrâ Israelis habitare volentium, tertio respectu eorum qui in populi consortium ac ritum cooptari cupiebant. Quod spectat extraneos primæ et secundæ classis, lex Judæis præcepit ut charitatem et misericordiam in ipsos exercerent. Exodi 22, 21: *Advenam non contristabis, neque affliges eum; advenæ enim et ipsi fuistis in terrâ Ægypti.* Exodi 23, 9: *Peregrino molestus non eris. Scitis enim advenarum animas; quia et ipsi peregrini fuistis in terrâ Ægypti.* Quod tertiæ classis extraneos attinet, lex Ammonitas et Moabitas in republicam Hebræorum cooptari vetat, quia populo Israelitico panis et aquæ subsidium negaverant, et Balaam Ariolum ad maledicendum Hebræis conduxerant; necnon Amalecitas contra quos velut hostes infensissimos bellum perpetuum Dei nomine indictum est. Ægyptios verò et Idumæos, qui Judaicæ Religionis nomen dedissent, in tertiâ generatione civium nomine, juribus, et pri-

vilegiis donari concessit, ob gentium illarum cum Hebræis affinitatem. Exodi 17, 16: *Manus solii Domini, et bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.* Deuteronomii 23, 3, 4, 6, 7, 8: *Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem, non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternum; quia noluerunt vobis occurrere cum pane et aqua in viâ, quando egressi estis de Ægypto; et quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, ut malediceret tibi. Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ usque in sempiternum. Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, ex Esau scilicet Jacobi fratre, Abrahami filio primogenitus; nec Ægyptium, quia advena fuisti in terrâ ejus. Qui nati fuerint ex eis tertiâ generatione intrabunt in Ecclesiam Domini. Lex in Moabitas et Ammonitas lata, de maribus duntaxat intelligenda est; mulieres enim ex his populis ad Deum conversæ, ut Ruth, nubere Israelitis poterant, ut observant Maimonides et Moses de Kotlizi. Achiolem ducem Ammonitarum ex dispensatione in collegium populi Hebraici admissum ob fervorem fidei, et quod de Israelitis optimè meritis esset, ac propter illos Holofernis odium in se concitasset, S. Thomas existimat, primâ secundæ, quæst. 105, artic. 5, in responsione ad primum, censet alii Achiolem in Religionem duntaxat et sacrorum Judæorum communionem fuisse susceptum, idque unum significari Judith 14, 6: *Tunc Achior videns virtutem quam fecit Deus Israel, relicto Gentilitatis ritu credidit Deo et circumcidit carnem præputii sui, et appositus est ad populum Israel et omnis successio generis ejus usque in hodiernum diem; sed magistratûs in republicâ Hebraicâ generis fuisse incapacem, et connubii cum Israelitide ineundi. Nullus porrò gentis homines à Judaicæ Religionis professione, et Sacrorum communione, si proselyti fierent, excludebantur; ne quidem Moabita, Ammonita, vel Amalecita, sed solum ab honoribus, consiliis publicis, et connubiis, quo etiam loco censebantur eunuchi et nothi Deuteronomii 23, 1, 2: *Non intrabit eunuchus Ecclesiam Domini. Non ingredietur manzer, hoc est, de scorto natus, in Ecclesiam Domini usque ad decimam generationem.* Ecclesiæ nomine politicam societatem hic intellige, seu populi cœtum, non corpus religionis, sicut Numerorum 20, 4: *Cur eduxistis ecclesiam Domini in solitudinem, ut et nos et nostra jumenta moriamur? Et Judicum 20, 2: *Cumtæque tribus Israel in Ecclesiam populi Dei convenierunt quadraginta milia peditum pugnantiorum.* Harum legum rationem Theodoretus exponit quæstione 26, in Deuteronomium, ubi querit: *Quare non ad certum tempus, sed in perpetuum vetat eos misceri cum Moabitibus et Ammonitis? Et respondet: Inprimis propter infectam eorum radicem, cum ex illegitimo congressu nati sint. Deinde propter impietatem, ad quam tentaverunt adducere Israelitas, adornantes uxores, et per cas ad cultum idolorum illos allicientes. Idumæum tamen et Ægyptium post tertiam generationem admitti jubet; illum quidem tanquam fratrem, hunc verò tanquam beneficium tern-****

« pore opportuno. Urgente enim fame, patres eorum
 « in Ægyptum ingredientiæ acciperent alimenta.
 « Lex igitur docet nos antiqui beneficii non obli-
 « visci. » Eâ questione 25, rationem reddit cur eun-
 « chi et nothi à populi Israëlitiæ consortio exclude-
 « rentur. « Sterilitas, inquit, animæ per hæc denota-
 « tur. Alienum enim est à Deo, fructus bonorum ope-
 « rum non producere... Verum sicuti sterilitatem in
 « terdit, ita fructum malum repellit. Non enim in-
 « gredietur, inquit, ex meretrice natus in Ecclesiam
 « Dei. »

II. De hostili cum extraneis congressu lex statuit,
 ut bellum justè susciperetur, et æquæ pacis condiciones
 primum offerrentur hostibus. Deuteronomii 20, 10 : *Si
 quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei
 primum pacem. Si receperit, et aperuerit tibi portas,
 cunctas populus qui in eâ est, salvabitur et serviet tibi
 sub tributo. Sin autem sedus inire noluerit, et coepe-
 rit contra te bellum, oppugnabis eam.* Id valuisse etiam
 in terrâ Chanaan quidam contendunt, Maimonidis et
 Mosis de Kothzi præcepto jubente 15, auctoritate
 fulti, et Gabaoitarum exemplo assertionem suam pro-
 bant. At singulare et extraordinarium exemplum ad
 legis interpretationem trahi non debet. Gabaoitas
 dolo pacem petitturos verisimile non est, nisi dissi-
 derent se eam impetraturos, fatendo sincerè, quod res
 erat, se portionem esse Hevæorum, unius ex populis
 terræ Chanaan. Unde cum Josue et Principibus Israe-
 litis dixissent : « De terrâ longinquâ venimus, pacem
 « vobiscum facere cupientes : Responderunt eis Israe-
 « litæ : Ne fortè in terrâ, quæ nobis sorte debetur,
 « habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum. At
 « illi ad Josue : Servi, inquit, tui sumus. Quibus
 « Josue ait : Quinam estis vos et unde venistis ?
 « Responderunt : De terrâ longinquâ valdè vene-
 « runt servi tui in nomine Domini Dei tui. » Alii de
 civitatibus duntaxat extra Chanaanidem sitis legem,
 de quâ agimus, intelligi volunt, hisque solis pacem ab
 Hebreis fuisse offerendam, antequàm expugnarentur.
 Scripturæ sacræ auctoritas hanc sententiam alteri
 anteponi jubet, cum Deus populos terræ Chanaan
 simpliciter deleri præceperit, Deuteronomii 7, 1, 2 : *Cùm
 introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam pos-
 sessurus ingrederis, et deleverit Gentes multas coram te,
 Hethæum, et Gergezæum, et Amorrhæum, Chananæum,
 Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, septem gentes
 multò majoris numeri quàm tu es, et robustiores te ;
 tradideritque eas Dominus Deus tibi, percuties eas usque
 ad interiectionem. Non inibis cum eis fœdus, nec mise-
 reberis earum : Et Deuteronomii 20, 15, 16. Sic facies
 cunctis civitatibus, quæ à te procul valdè sunt, et non
 sunt de his urbibus quas in possessionem accepturus es.
 De his autem civitatibus quæ dantur tibi nullum omninò
 permittæ vivere ; sed interficies in ore gladii, Hethæum
 videlicet, et Amorrhæum, et Chananæum, Pherezæum,
 et Hevæum, et Jebusæum, sicut præcepit tibi Dominus
 Deus tuus : Ne fortè doceant vos facere cunctas abomi-
 nationes, quas ipsi operati sunt Diis suis, et pec-
 catis in Dominum Deum vestrum. Unde fœdus cum eis*

factum Deus improbat, Judicum 2, 1, 2, 3. *Ascendit-
 que angelus Domini de Galygalis ad locum stentium ; et
 ait : Educi vos de Ægypto, et introduxi in terram pro-
 quâ juravi patribus vestris ; et pollicitus sum, ut non fa-
 cerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum :
 Ita duntaxat ut non seriretis fœdus cum habitatoribus
 terræ hujus, sed aras eorum subverteretis, et nolistis
 audire vocem meam ; cur hoc fecistis ? Quomobrem no-
 lui delere eos à facie vestrà. Verumtamen licet his po-
 pulis parcere post civitatum expugnationem, et ducam
 à Deo victoriam lex vetaret, eisque pacem offerre et
 cum iis fœdus inire ut suis ritibus moribusque inter
 Hebræos in eadem terrâ, iisdemque in civitatibus vi-
 verent ; non prohibebat clementiam in eos exercere,
 et pacem eis concedere, si eam ante oppugnationem
 et certamen postularent, et absolutâ deditione, om-
 niumque conditionum, quas victores præscriberent,
 et imprimis Idololatriæ ejuratione, hanc gratiam mere-
 rentur. Id colligitur ex Josue 11, 19, 20 : *Non fuit
 civitas quæ se traderet filijs Israel, præter Hevæum,
 qui habitabat in Gabaon ; omnes enim bellando cepit, Do-
 mini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum,
 et pugnarent contra Israel, et caderent, et non mereren-
 tur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Do-
 minus Moysi.* Aliis autem civitatibus extra terram
 Chanaan positâs primum offerenda erant, tentan-
 daque controversiæ, propter quam bellum denunti-
 abatur, compositio. Id sapientes politicos vel ipsa ra-
 tio docuit. Hinc Dionysius Halicarnassensis, in Excer-
 ptis legationum : « Non ante, inquit, ad res veniendum
 « est, quàm tentata sit verborum via. » Menelaus apud Li-
 banium : « Homini convenientius prius verborum experi-
 « menta facere, quàm statim ad arma prosilire. » Yolo-
 geses apud Tacitum : « Æquitate quàm sanguine, causâ
 « quàm armis retinere parta majoribus malueram. » Et
 rex Theodoricus apud Cassiodorum, 3 Variarium 1 :
 « Tunc utile solùm est ad arma concurrere, cum locum
 « apud adversarios justitia non potest invenire. » Cicero
 libro 1 de Officiis : « Cùm duo sunt genera disceptandi,
 « unum per disceptationem, alterum per vim, cum-
 « que illud proprium sit hominis, hoc belluarum, con-
 « fugiendum est ad pœsterius, si non ut licet priore. »
 Terentius : « Omnia prius experiri, quàm armis sa-
 « pientem decet. » Plura vide apud Grotium, lib. 2
 de jure Belli et Pacis, cap. 25, § 7. -*

Secundò, lex bellum justè coeptum fortiter geri
 sanxit, conceptâ ab Israelitis de auxilio Domini exer-
 cituum fiducia ; quod ut religiosius servaretur, statu-
 it ut Sacerdos imminente prælio animòs adderet
 pugnaturis, ac de presentî Numinis ope securos
 esse juberet : *Appropinquante autem jam prælio, stabit
 sacerdos ante aciem, et sic loquetur ad populum :
 Audi, Israel, vos hodiè contra inimicos vestros pugnam
 committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere,
 nolite cedere, nec formidetis eos, quia Dominus Deus
 vester in medio vestri est, et pro vobis contra ad-
 versarios dimicabit, ut erant vos de periculo. (Deu-
 teronomii 20, 2, 3, 4.)*

Tertiò, lex providit ut impedimenta prælii remo-

verentur, illos in domum remittendo, quibus militiæ cordi non erat. *Duces quoque per singulas turmas audiente exercitu proclamabunt : Quis est homo qui edificavit domum novam, et non dedicavit eam? Vadat, et revertatur in domum suam; ne forte moriatur in bello, et alius dedicit eam. Quis est homo qui plantavit vineam, et neediã fecit eam esse communem, de qua vesci omnibus liceat? Vadat, et revertatur in domum suam; ne forte moriatur in bello, et alius homo accipiat eam. His dictis addent reliqua, et loquentur ad populum : Quis est homo formidolosus et corde pavido? Vadat, et revertatur in domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est.* (Deuteronomii 20, 5, 6, 7, 8.)

Quartò, lex statuit ut victoriã moderatè uterentur parcendo mulieribus, pueris, jumentis, etc. « Cùmque tradiderit Dominus Deus tuus illum in manu tuã, percuties omne quod in eã generis masculini est, in ore gladii, absque mulieribus, et infantibus, jumentis, et cæteris, quæ in civitate sunt. » Paucis gentibus exceptis, adversus quas quod erat bellum non erat hominum, sed Dei, atque ita appellabatur. Et cùm mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, exceptis virginis intactas, Numerorum 31, 18. Imò eùm Ninivitis ob gravissima peccata interfectionem minatus esset, flecti se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis, quæ honesti et inhonesti discrimen ignorat. Jonæ 4, 11 : *Et ego non paream Ninive civitati magnæ, in quã sunt plusquam centum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram et sinistram suam, et jumenta multa* Qui mulieribus et infantibus non parcerent, omnium gentium judicio crudeles habiti, Deo qui hanc legem Hebræis dedit, hoc illius caput in omnium hominum cordibus imprimente. Seneca libro 2, de ira, cap. 9. « Quis irascitur pueris, quorum ætas nondùm novit rerum discrimina? Apud Livium Camillus : Arma habemus non adversus eam ætatem, cui etiam capitis urbibus parcitur, sed adversus armatos. Agatias libro 5. Quandoquidem verò pium non erat in recens natos infantes patrum facinorum inscios eã ita scivire atque insanire, idèò hæc ipsis non impunè abière. Alexander apud Q. Curtium libro 5 : « Cum captivis et feminis gerere bellum non soleo; armatus sit oportet quem oderim. Gripus apud Justinum libro 58, ait : A nullo unquam majorum suorum inter tot domestica et externa bella post victoriã in feminas scivitum, quas sexus ipse et periculosi bellorum, et scivitæ victorum eximat. » Apud C. Tacitum alius : Neque adversus feminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare. » Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes et feminas efferatam vocat crudelitatem, et auditu etiam intolerabilem, lib. 9, cap. 1. Diodorus Siculus libro 13, narrat Carthaginienses Selinunte interfecisse feminas, infantes, animantia, sine humanitatis affectu.

Plura vide apud Grotium, lib. 5 de jure Belli et Pacis, cap. 11, § 9.

« Vetat præterea lex divina ne fructuosæ arbores in terrã hostili ab Israelitis victoribus succidantur : « Quando obsederis civitatem multa tempore, et munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem : quoniam lignum est et non homo, nec potest bellentium contra te augere numerum. » Hanc legem ex rationis similitudine etiam ad agros frugiferos producit Philo Judæus libro de Humanitate, cujus hæc sunt verba : « Æquitatem suam etiam largiis dispensans Moses valdè eã ubertim ac liberaliter utitur, descendens à ratione utentibus ad muta animantia, ab his verò ad ea quæ è terrã nascuntur, de quibus nunc dicendum est, quando de hominibus ut præstantissimis, et aliis quæ animam sentientem nacta sunt, jam egimus. Desertè itaque vetuit auexcindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut illos omninò fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum instruat humanum genus; abundantem autem non modò necessariã, sed et quæ ad vitam delicatorem faciunt. Necessariæ enim fruges ad homines nutriendos sepositæ res; ad delicias verò omnium de arboribus nascentium varietas, quæ sæpè ubi alia deficiunt, succedunt in alimentorum locum. » Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non sinit. Præcipuè verò excidiis arborum abstinere jubet, iniquum existimans iram in homines conceptam erogari in eã quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso et illud docet, non presens tempus spectare tantùm, cùm nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia et pacta ventum erit, rursùm federatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam assertari debuerant, quæ usui esse possunt. Verissimè enim dictum antiquis : ita amicis utendum ut non putentur nullè supervenire posse inimicitia, et ita tractandas offensas, ut amicitia speretur; nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat quo tutus sit, et non eo nimirum nudato per verba et facta mox poenitentiam agat nimie suæ vehementiæ, seque accuset ubi res sanari amplius non potest. Oraculum hoc et civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent quæ ad bellum sunt opus, in bello verò quæ ad pacem. Ac amicis suis supra modum fidant, tanquam qui non possint in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certè nihil eorum quæ terra fert hostile; quin amica omnia, utilia omnia; mitissima verò vel maxime necessaria, et quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non extirpare radi-

citâs, quæ natura aquarum irrigationibus et æstatum sereno tenerè educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium et optimo præsidio fuit, illesam præstare non animantibus tantùm, sed et terræ fetibus vim ac robur, præsertim verò mitibus, quia majoris tutela indigent, nec ad sylvestrium morem fecunda sunt, sed peritam culturam desiderant ut firmitatem consequantur. Hinc Pythagoricam illam apud Jamblicum: Mansuetam frugiferamque arborem nec ledere, nec excindere fas esto. Porphyrius, lib. 4 de Abstinentiâ ab Animalibus, mores Judaicos describens, legem hanc etiam ad animantia ruris operi inservientia extendit. *Parci etiam jubet lex, inquit, in terrâ quamvis hostili, animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.* Plura videri possunt apud Grotium, lib. 3 de jure Belli et Pacis, cap. 12.

ARTICULUS IV.

De præceptis judicialibus conversationem domesticam spectantibus.

I. Combinatio triplex in societate domesticâ invenitur: prima viri et uxoris; altera patris et filii; tertia domini et servi. De quibus omnibus divina lex convenientia præcepta tradidit.

Circa uxores, statuit primò ut contribules feminas ducant, ne sortes tribuum confundantur. Numerorum 35, 7: *Omnes enim viri ducant uxores de tribu et cognatione sua.* Quem locum supra explicavimus.

Secundò, statuit ut frater uxorem fratris absque liberis defuncti duceret uxorem, ut qui filios habere non potuerat secundùm carnis originem, saltem per adoptionem haberet, ne ipsius nomen et memoria penitus deleterentur, sed à fratre personam illius gerente suscitarentur ac propagarentur. Deuteronom. 25, 5: *Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater ejus, et suscipiet semen fratris sui: et primogenitum ex eâ filium nomine illius appellabit, et non deleatur nomen ejus ex Israël.* Jus Levitationis Mosaicâ lege antiquius fuisse docet Patriarcharum Historia Genesis 38, 7, 8. Idem institutum consuetudo produxit ad illos propinquos, ubi fratres non exstant; ita tamen ut solus frater uxorem fratris defuncti ducere teneretur, alioquin infamiâ notandus; propinquus verò, ubi nullus frater erat superstes, jus quidem haberet ducendi viduam propinqui sui, et si hereditatem illius adire vellet, ducere teneretur, non verò si hereditate cederet, nec infamie legi illius propterea obnoxius esset, ut constat ex historiâ Ruth 4, 7. An ea lex cogeret ubi defunctus filium reliquerat, incertum est, cum ex filia nepos in avi familiam adoptari posset. Quod lex statuit, primogenitum ex fratriâ filium nomine defuncti fratris appellandum, non ita intelligendum est, quasi proprium defuncti nomen primogenito ex viduâ filio imponendum necessarii fuerit, sed quòd defuncti filius et hæres dicendus habendusque fuerit. Sic natus ex Ruthâ non vocabatur Mahalon, sed Obed filius Mathalon appellabatur. Nomen secum tradit hereditatem,

ideòque et pro hereditate ponitur. Numerorum 27, 3: *Pater noster mortuus est in deserto... Cur tollitur nomen illius de familiâ sua? Date nobis possessionem inter cognatos patris nostri.* De hâc lege Julius Africanus apud Eusebium, lib. 4 Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 7: *Quoniam, inquit, apud Israelitas generationum nomina, vel ex natura vel ex legis ordine numerabantur: nature quidem cum legitimi filii parentibus succedunt; legis verò quoties quis in nomen ac familiam fratris sine liberis defuncti filios sustulit. Cum enim certa spes resurrectionis nondum eis data esset, futuram ejus promissionem mortali quidam resurrectione dolinebant, ut mortali nomen nullis unquam obliterandum seculis permaneret.*

Tertiò, lex cavet ne personæ quædam in matrimonium ducerentur, alienigenæ scilicet ob periculum seductionis, ne ad idololatriam feminis blanditiis pellicerentur mariti; et propinque propter reverentiam quæ nature lege ipsis debetur. Deut. 7, 3, 4, et Lev. 18, 6, et seq. Et præcipue quidem uxores assumi prohibuit ex gentibus terræ Chanaan, vel finitimis, quas in suis ritibus retinendis pertinaciores fore Deus præviderat. Deut. 7, 1, 2, 3, 4: *Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingrederis, et deleverit gentes multas coram te, Hethæam et Gergesæam, et Amorrhæam, Chanaanam, et Pherezæam, et Hevæam, et Jebusæam... Non iulda cum eis foedus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis conjugia. Filium tuam non dabis filio ejus, nec filium illum accipies filio tuo: quia seducet filium tuum, ne sequatur me, et ut magis serveiat diis alienis; irasceturque furor Domini, et delebit te citò.* Si quæ verò ex feminis aliarum gentium idololatriam ejurare et Judaicæ religioni nomen dare vellet, in matrimonium illam ducere Israelita fas erat. Sic Boozus uxorem duxit Rutham, quæ socri suæ dixerat 1, 16: *Populus tuus, populus meus; Deus tuus, Deus meus.* Ideòque captivam matrimonio sibi copulare nemo Israelita poterat, nisi prius rasâ castræ, et circumcisus unguibus, et depositâ veste in quâ capta erat, feret patrem et matrem: quo ritu perpetua idololatriæ abjectio significabatur. Deut. 21, 10, 11, 12, 13: *Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, et tradiderit eos Dominus Deus tuus in manus tuas, captivosque duxeris, et videris in numero captivorum mulierem pulchram, et adnaveris eam, voluerisque habere uxorem, introduces eam in domum tuam: quæ radet circoncis, et circumcidet unguis, et deponet vestem in quâ capta est; sedensque in domo tuâ, flebit patrem et matrem suam nono mense; et postea intrabis ad eam, dormiesque cum illâ, et erit uxor tua.* Lex hæc non de feminis Chananæarum aliarumque gentium, contra quas bellum Domini indictum est, et quæ expugnatæ earum urbibus jussæ sunt interfici absque sexis discrimine, debet intelligi (ut monuimus), sed de aliis feminis alienigenis, quarum matrimonium, si legem susciperent et in id baptizarentur Judaico ritu, interdictum Israelitis omnibus non erat, sed sacerdotibus solis. Nec id lex indulsit nisi licentiæ militari et juri victoriæ; utque ea conjugia rariora essent, congres-

sum cum captivis illis elegantis formæ feminis non permisit, nisi conjuges factæ essent. Antequam autem id fieret, lex auferri jussit feminæ omnes veneres, illecebras, amoenitates, delicias, per quas vir posset allici, et mense integro incultam et qualem in luctu manere, si fortè malè natus amor refrigeret vel extingueretur. Ita Theodoretus, quæstione 19 in Deuteronomium: « Viri, inquit, libidinem reprimit, jubens « non voluptatis affectum, sed rationem conjunctioni « dominari. » Si verò captivæ dominus illusisset, nec ducere vellet uxorem, liberam dimittere tenebatur. « Si autem postea non sederit animo tuo, dimittes « eam liberam, nec vendere poteris pecuniâ, nec op- « primere per potentiam, quia humiliasti eam. » De Sapientiâ seculari seu profanâ eruditione hanc legem allegoricè explicat S. Hieron. Epistolâ 146: « Hujus, « inquit, sapientiæ typus et in Deuteronomio sub nu- « meris captivæ figurâ describitur, de quâ divina vox « præcipit, ut si Israelites eam habere voluerit uxorem, calvitium ei faciat, ungues resecat, et pilos auferat; et cum munda fuerit effecta, tunc transeat in « victoris amplexus. Hæc si secundum litteram intel- « ligimus, nonne ridicula sunt? Itaque et nos facere « solemus, quando philosophos legimus, quando in « manus nostras libri veniunt sapientiæ secularis: si « quid in eis utile reperimus, ad nostrum dogma con- « vertimus; si quid verò superfluum, de idolis, de « amore, de curâ secularium rerum, hæc radimus, « his calvitium inducimus, hæc in unguium morem « ferro acutissimo desecamus. » Et Epistolâ 74: « Quid ergo mirum, si et sapientiam secularem pro- « pter eloqui venustatem, et membrorum pulchritu- « dinem, de ancillâ atque captivâ Israeliticam facere « cupio? Et si quicquid in eâ mortuum est, idololatriæ, « erroris, voluptatis, libidinum, vel præcido, vel rado, « et mixtus purissimo corpori vernaculus ex eâ genero « Domino Sabaoth? Labor meus in familiam Christi « proficit, stuprum in alienam auget numerum con- « servorum. » Eundem locum de animâ Christo victori copulandâ moraliter explicant S. Ambrosius lib. 5, Epist. 55, et S. Paulinus, Epist. 4, cujus hæc sunt verba: « Remedii et decoris novacula nobis Christus « Deus est, qui cor nostrum circumcidit, vitia radit, « animæ caput levigat, et faciem mentis accurat; nos- « que ut illam in lege captivam purgat, et liberat hor- « rido miserae servitutis capillo, ut conjungendi Do- « mino, velut illa in Israelitæ viri nuptias transitura, « criminibus carnis nostræ, quasi barbaris criminibus « exuamur; denique sensibus innovatis, ut comis ru- « dibus innotescamus, vitamque nostram quasi Naza- « reum erinem pascentes, Deo in castitate et parti- « cipiâ consecremus. »

Quartò, lex præscribit quomodò tractandæ sint uxores, consulit eorum famæ, liberis, quieti, lætitiæ. Pœnas in eum decernit, qui crimem falsè imposuerit uxori. Deut. 22, 15 et seq.: « Si duxerit vir uxorem, et postea odio habuerit eam, quæsieritque occasiones quibus di- « mittat eam, obiciens ei nomen pessimum, et dixerit: « Uxorem hanc accepi, et ingressus ad eam non inveni

virginem: tollent eam pater et mater ejus, et erent se- « cum signa virginittatis ejus ad seniores urbis qui in porta « sunt. Et dicet pater: Filiam meam dedi huic uxorem, « quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat: « Non inveni filiam tuam virginem. Et ecce hæc sunt si- « gna virginittatis filie meæ. Expandent vestimentum cor- « ram senioribus civitatis; apprehendentque senes urbis « illius virum, et verberabunt illum, condemnantes insuper « centum siclis argenti, quos dabit patri puellæ, quoniam « diffamavit nomen pessimum super virginem Israel; ha- « bebittque eam uxorem, et non poterit dimittere eam om- « nibus diebus vitæ suæ.

Providit etiam lex ne propter uxoris odium filius detrimentum pateretur. Deut. 21, 15, 16, 17: « Si ha- « buerit homo uxores duas, unam dilectam, et alteram odio- « sam, genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosæ « primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos « dividere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, « et præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscat pri- « mogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta di- « plicia: iste enim principium liberorum ejus, et huic « debentur primogenita.

Lex præterea cavet ne vir propter odium uxorem af- « ligeret, sed potiùs scripto libello repudiæ eam dimit- « teret. Deut. 24, 1, 2, 3, 4: « Si acceperit homo uxorem, « et habuerit eam, et non inveniit gratiam ante oculos ejus « propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudiæ, et « dabit in manus illius, et dimittet eam de domo suâ. Cum- « que egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque ode- « rit eam, dederitque ei libellum repudiæ, ei dimiserit de « domo suâ, vel certè mortuus fuerit, non poterit prior « maritus accipere eam in uxorem, quia polluta est et « abominabilis facta est coram Domino: ne peccare fecitis « terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi « possidendam. Permisit autem lex repudiû uxoris, « non quòd simpliciter id justum esset, sed propter duritiam « Judæorum, ut docet Christus Matthæi 19, 8: « Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vo- « bis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. « Attamen positâ lege, libellus repudiæ matrimonium « solvebat; et ex Dei concessione licitum erat uxoris « repudium, quanquàm hujusmodi concessioni Judæo- « rum durities occasione dedit. Sed repudiatum, « postquàm alteri nupsisset, recipere non poterat prior « maritus, quia orbicularis ille nuptiarum regressus « speciem adulterini concubitûs habuisset, omniaque « lenocinia eo velo obtegit potuissent, et divortium tur- « pis commodatio uxoris visa esset. De causis repudiæ « apud Hebræos non eadem esset omnium interpretam « sententia. Ob solam fornicationem dimitti potuisse « uxorem Hebræam censet Lucas Burgensis Commenta- « rio in Matthæi 19, post Tertullianum lib. 4 contra « Marcionem, cap. 21. Alii post Origenem et S. Joan- « nem Chrysostomum, ob alias etiam animi corporisque « fœditates licitum fuisse repudiû verius asserunt, « nempe ob lepram, sterilitatem, veneficium, ebriosita- « tem, rixandi consuetudinem, aliosque id genus pravos « mores cum indecitate et pertinaciâ conjunctos. In « casu enim adulterii vix locum habuisse repudiû vi-

dat. Adultera enim criminis convicta lapidabatur; suspecta, aquis zelotypæ probebatur. Libellum repudiari scribi lex jussit, « ut in dissidium animus præceps, libelli conscriptione refractus abisteret, et quid mali esset uxorem dimittere cogitaret, præsertim quia, ut perhibent, apud Hebræos scribere litteras Hebræo nulli fas erat nisi scribis solis, cum et excellentiorem profiterentur sapientiam, et si qui eorum essent æquitate ac pietate præditi, non tantum profiterentur sapientiam, verum etiam sectarentur. Ad hos igitur, quos oporteret esse prudentes legis interpretes et justos dissidii dissuasores, lex mittere voluit eum, quem jussit libellum repudiari dare, si dimisisset uxorem; non enim ei poterat scribi libellus, nisi ab ipsis qui per hanc occasionem ex necessitate venientem quodammodo in manus suas bono consilio regerent; atque inter ipsum et uxorem pacificè agendo, dilectionem concordiamque suaderent. Quòd si tantum intercederet odium, ut extingui emendarique non posset, tunc utique scriberetur libellus, quia frustra non dimitteret quam sic odisset, ut ad debitam conjugii charitatem nullam prudentium persuasionem revocaretur. Si enim non diligitur uxor, dimittenda est; quia ergo dimittenda non est, diligenda est: dilectio autem monendo atque suadendo componi, non invitum cogendo imponi potest. Hoc facere Scriba debebat justus et sapiens, qualem in illa professione esse oportebat. Ad quem ut veniretur, discordi marito libellus conscribendus præceptus est. Quem vir bonus prudensque non scriberet, nisi in animo nimis adverso atque per verso consilium concordie non valeret. Ita S. Augustinus libro 19 contra Faustum, cap. 26. De divortii causis, libelli repudiarii formulam, effectus et adjunctis apud Hebræos, plura dabit Seldenus in Uxore Hebraica, libro 3, à cap. 19 ad 25. Vir autem uxorem repudiare poterat; non etiam, ut apud Romanos, uxor virum: quod prima contra legem fecit Salome, ut narrat Josephus

Uxor adulterii suspecta, per amaras aquas et sacrificium zelotypiæ fidei castitatisque suæ probationem subibat, ut Num. 5 sancitum est. Si aquas bibere noleret, dote mulctata ejiciebatur à viro. Vide Seldenum libro supra laudato, cap. 15 et 16. Miraculum ad quod patrandum Deus se obstrinxit ad gravissimum et difficillimam probationis crimen manifestandum, minime incredibile est, cum apud profanas etiam gentes miracula quædam, vel miraculis similia ad prodendum perveniendumque perjuriæ facta legamus. Plura ex antiquis scriptoribus congerit Grotius in cap. 5 Numerorum. Polemon in libro de Miris Siciliae, ubi de crateribus Palicorum: « Adjuratores, inquit, Scripturam habentes præcunt adjuratis ea de quibus juramentum expostulant. Qui adjuratus est, ramum oleæ vibrans, coronatus, discinctus, solâ indutus tunica, tangens cratera, dictatum sibi juramentum enuntiat. Et si quidem dii probent quæ jurata sunt, abit sine damno. At qui deos contempserit, moritur illico. » In mirabilibus quæ Aristotelis nomen circumferunt, ea-

dem de resic legitimus: « Est autem et ibi mos jurandi qui sanctissimus creditur. Quæ enim quis jurat, ea scribit in tabellâ: tabellam aquæ immittit. Si rectè juret, supernat tabella; si non, aiunt tabellam gravem fieri, ita ut mergatur, hominem verò incendi. » Adde Diodorum Siculum lib. 14. Simile, sed alibi, habet Plinius, lib. 51, cap. 2: « Amnis Olæchas in Bithyniâ Brietium alluit; hoc est et templo et Deo nomen, cujus gurgite perjuri notantur pati velut flammam urentem. » De Styge idem prodicit Porphyrius libro ejus argumenti: « Aiunt omnes Styga aquam esse subterraneam, quæ eam vim habet, ut puniat eos qui per ipsam falsum jurare dent. » De veteris Sardinie fontibus Solinus scribit: « Coarguendis valent furibus; nam quisquis sacramento raptum negat, lumina aquis attrectat. Ubi perjuri non est, cernit clarius; si perfidia abnuat, delegitur facinus cæcitate, et caput oculis admissum tenebris fatetur. » Quânto magis credibilia sunt, quæ Spiritu sancto dictante in libris canonicis sunt conscripta!

Denique ut major dilectio inter conjuges à principio contraheretur, arctiusque eorum corda stringerentur, veluti lex ne viris qui nuper uxorem duxissent, publicæ functiones injungerentur, ut liberæ cum uxore suâ collectari possent. Deut. 24, 5: *Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedat ad bellum, nec ei quæpiam necessitates injungatur publicæ, sed vacabit absque culpa domi suæ, ut uno anno lætetur cum uxore suâ.*

II. Circa filios, lex præcepit ut parentes eos in religione et disciplinâ Domini instituunt. Exod. 12, 26, 27: *Et cum dixerint vobis filii vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: Victimam transiit Domini est, et filios verò contumaces, et qui spretis parentum monitis luxuriæ et comessionibus indulgerent, ad judicum tribunal perductos, eos eorum sententiâ lapidibus obrui jubet, Deut. 21, 18: *Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris aut matris imperium, et coercitus obedire contempserit, apprehendent eum, et ducent ad seniores civitatis illius, et ad portam judicii, dicentque ad eos: Filius noster iste protervus et contumax est, monita nostra audire contemnit, comessionibus vacat, et luxuriâ atque conviviis; lapidibus eum obruet populus civitatis, et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat.* Legis hujus rationem affert S. Thomas ex Aristotele petitam: « Quia principatus paternus, inquit, habet solum admonendi potestatem; non autem habet vim coactivam, per quam rebelles et contumaces comprimi possunt. Et idè in hoc casu lex mandabat ut filius contumax à principibus civitatis puniretur. » Non solum admonendi, sed et corrigendi atque castigandi intra disciplinæ limites potestatem parentes habere S. Thomas agnovit, sed mutilandi aut occidendi jus respectu filiorum habere merito negavit. Quamquam populorum quorundam legibus jus vitæ et necis parentibus in filios attributum sit, ut testatur Dio oratione 45. Ita Solon et veteres Romani sanxerunt, Sopalæ de lege quæ patri permittit liberos interficere*

ait: Lex sciens patrem fore rectum iudicem, hoc ei juris concessit.

III. Circa servos lex Mosaica statuit ut moderate tractarentur quantum ad operas, ne inmodicus laboribus opprimerentur. Deut. 5, 14: *Septimus dies sabbati est, id est, requies Domini Dei tui. Non facies in eo quidquam operis tui, et filius tuus et filia, servus et ancilla, etc., ut requiescat servus tuus et ancilla tua, sicut et tu.* Secundo, servos moderate tractari lex jussit quantum ad pœnas infligendas. Quos enim domini mutilassent libertate donari voluit. Exod. 21, 26, 27: *Si percusserit quisquam oculum servi sui aut ancillæ, et luscus eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excusserit servo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos.* Homicidii pœnis addixit eum qui servos ita verberaret, ut ex verberibus morerentur, cum id omnino compertum erat, cum scilicet in humanis domini manibus animam efflabant. Si verò incertum esset an ex verberibus mortui essent, nempe si post dies aliquot vixissent, lex nullam pœnam severioribus dominis imponerat. Nec enim homicidii damnabantur, qui liberum hominem percusserant, si statim non moreretur, sed lacerulo suo innixus ambulare; tenebatur tamen ad solvendas impensas, quas percussus in medicos fecerat. Id verò in proprio servo locum non habebat, quia, ut loquitur S. Thomas, quequid servus habebat, et etiam ipsa persona servi erat quedam possessio domini; et ideo pro causâ assignatur, quare non subiaceat pœnæ pecuniariæ, quia pecunia illius est, Deut. 21, 20, 21: *Qui percusserit servum suum vel ancillam virgâ, et mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit. Sin autem uno die vel duobus supervixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est.*

Hebræos popularibus suis ut servis simpliciter uti lex vetuit, sed quasi mercenariis ad tempus, etiamsi premente egestate se ipsos vendidissent; septimo autem anno et quinquagesimo libertate donari jussit, ac viatico rebusque necessariis instructos dimitti, cum uxore, si ante venditionem suam illam duxerant, non autem si à domino illam acceperant, ut ei servos et ancillas pareret. Exod. 21, 2, 3, 4: *Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi: in septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat, si habens uxorem et uxor egredietur simul. Sin autem dominus dederit illi uxorem, et pepererit filios et filias, mulier et liberi ejus erunt domini sui, ipse verò exiit cum vestitu suo... Si quis venderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut ancilla suæ exire consueverunt. Si displicerit oculis domini sui, cui tradita fuerat, dimittat eam: populo autem alieno vendendi non habebit potestatem, si spreverit eam. Sin autem filio suo desponderit eam, juxta morem filiarum faciet illi. Quòd si alteram ei acceperit, providebit puellæ nuptias et pretium pudicitie non negabit. Si tria ista non fecerit, egredietur gratis absque pecuniâ. Lex ista puellis Hebræis pauperibus providit, quæ in famulas et uxores emebantur. Si enim dominis suis displicerent, postquam iis velut conjugibus usi erant, eas servitute eximere tenebantur; si autem illis abusi non essent, eas ven-*

dere non poterant alienigenis, sed aliis Hebræis tradere, qui illas ducerent. Si pater emptam ancillam filio suo collocasset, et aliam ipsi superducere permetteret, priori, scilicet ancillæ providere debebat, curando ut filius suus ei jura nuptialia seu conjugale debitum redderet (quod his verbis intelligitur, providebit puellæ nuptias); secundo, ut convenientia subministraret ipsi vestimenta; tertio, ut alimenta præberet. Si trium illorum aliquid ipsi negaret, liberam dimitteret, idque gratis. Levit. 25, 39, 40 et seq.: *Si paupertate compulsus venderit se tibi frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, sed quasi mercenarium et colonus erit: usque ad annum Jubileum operabitur ad te, et postea egredietur cum liberis suis, et revertetur ad cognationem et ad possessionem patrum suorum. Mei enim servi sunt, et ego eduxi eos de terrâ Egypti. Non veneant conditione servorum: ne affligas eum per potentiam, sed metuit Deum tuum; servus et ancilla sint vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt. Et de advenis qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terrâ vestrà, hos habebitis famulos; et hereditario jure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum. Fratres autem vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam. De advenis sive gentilibus incircumcisis quidem, sed tamen verum Deum colentibus, et Noachidarum præcepta servantibus, hunc locum intelligendum colligitur, ex versione septuaginta Interpretum et Chaldaicâ paraphrasi: *Si invaluerit apud vos manus advenæ atque peregrini (id est, si opes ejus creverint), et attenuatus frater tuus venderit se ei, aut cuiquam de stirpe ejus, post venditionem potest redimi. Qui voluerit ex fratribus suis redimet eum, et patruus, et patruelis, et consanguineus, et affinis. Sin autem et ipse potuerit, redimet se supputatis duntaxat annis à tempore venditionis suæ usque ad annum Jubileum, et pecuniâ quâ venditus fuerat, juxta annorum numerum et rationem mercenarii supputatâ. Si plures fuerint anni qui remanent usque ad Jubileum, secundum hos reddet et pretium; si pauci, ponet rationem cum eo juxta annorum numerum, et reddet emptori quod reliquum est annorum quibus ante servivit, mercedibus imputatis: non affliget eum violenter in conspectu tuo. Quòd si per hæc redimi non potuerit, anno Jubileo egredietur cum liberis suis... Mei enim sunt servi filii Israel, quos eduxi de terrâ Egypti. Et Deut. 15, 13, 14 et seq.: *Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus, aut Hebræa, et sex annis servierit tibi in septimo anno dimittes eum liberum; et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum obire patieris; sed dabis viaticum de gregibus et de arèâ et torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi. Memento quod et ipse servieris in terrâ Egypti, et liberaverit te Dominus Deus tuus, et idcirco ego nunc præcipio tibi... Non avertas ab eis oculos tuos, quando dimiseris eos liberos, quoniam juxta mercedem mercenarii per sex annos servivit tibi, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus quæ agis.***

Lex denique vetuit Israelitis ne servum ad se confagientem domino traderent, si nempe à domino quaereretur ad mortem, vel ad aliquod peccati ministe-

riunt, ut explicat S. Thomas. Alii de servis extraneorum, non Hebræorum, hanc legem explicant, ita ut terra Israëlita asylum fuerit; idque in favorem fidei et salutis illorum servorum sancitum est, quia proselyti fiebant, et veri Dei servituti se mancipa-

bant; unde conveniens erat ut ab hominum idololatrarum servitute redimerentur. Deut. 23, 15, 16: *Non trades servum domino suo, qui ad te confugerit. Habitabit tecum in loco qui ei placuerit, et in una urbium tuarum requiescet. Ne contristes eum.*

DE CANONIBUS APOSTOLICIS

Dissertatio.

(EODEM AUCTORE.)

Non una est de canonibus, qui apostolorum dicuntur, virorum eruditorum sententia. Turrianus auctor Societatis Jesu, omnes, id est, octoginta quinque pro veris ac genuinis agnoscit, libroque singulari Apostolicam ipsis auctoritatem adversus Magdeburgenses centuriatores vindicat. Bellarminus quinquaginta duntaxat priores legitimos esse censet, reliquos triginta quinque non esse legitimos, quamvis à Græcis recipiantur. Sic ille lib. de Scriptoribus ecclesiasticis in Clemente. Cardinalis Baronius, tom. 1 Anналиum ad annum Domini 102, in eadem est opinione. Hos sequitur Possevinus in Apparatu sacro, v° *Clemens*. Binius istis liberalior est; is enim et priorum quinquaginta auctoritatem certam ac indubitam esse vult, et 35 postremos, duobus tantum demptis, nimirum sexagesimo quinto et octogesimo quarto, jure meritoque inter authenticos haberi posse ac debere scribit, tom. 1 Conciliorum, notis in canones apostolorum. Hanc controversiam uberrime tractavit Joannes Dallæus lib. 3 de Pseudopigraphis apostolicis, ex quo, quæ recte scripsit, ad nostrum usum convertemus, relictis falsis rationibus et heretico succo tinctis, quas contra canonem apostolicarum collectionem profert Calvinianus homo. Porrò ab hæreticis etiam aliqua mutari non erubescam; erga ipsos ita me gerens, sicut erga philosophos ethnicos catholicum gerere se debere doctorem dixit S. Augustinus, lib. 2 de Doctrinâ christianâ, cap. 40: « Si qua fortè vera dixerunt, inquit, non solum formidanda non sunt; veram etiam ab eis, tanquam ab injustis possessoribus in nostrum usum vendicanda. »

PROPOSITIO I.

Canones apostolici octoginta quinque, ab Orientalibus Ecclesiis recepti sunt, sexto inveniæ seculo, antequam quinti seculi suprema in Oriente non probati.

Probatur prima pars ex Justiniano Augusto hos prolixè commendante in Constitutione ad Epiphanium patriarcham Constantinopolitanum. « Rectè, inquit, atque congruenter omnia agerentur, si ipsum rei initium gradum Deo esset; quod quidem certè factum credimus, si sacri illi canones diligenter observentur, quos nunquam satis laudati, adorationeque digni, et qui ipsum Filium Dei conspexerunt,

illi que ministrarunt Apostoli, nobis reliquerunt ac sancti Patres custodierunt et interpretati sunt. » A Justiniano porrò hos ipsos quos nunc habemus 83 canones intelligi inde constat: primò, quòd totidem in nomocanone ab ipso Justiniano confirmatum, et eidem illi Epiphanio commendatum, relatos fuisse, fides sit ex Arabico illius codicis interprete, qui in Oxoniensi bibliotheca habetur, à Thomâ Rœe ex Oriente allatus et donatus; secundò, quòd eosdem quoque canones 83, alter nomocanon exhibeat iisdem temporibus à Joanne Epiphaniensi scholastico, qui Constantinopolitanam Ecclesiam, circa suprema Justiniani tempora, post Eutychium rexerat, concinatus.

Probatur secundò ex Trullanâ synodo, quæ septimo exeunte seculo celebrata est, canone 2, ita decernente: « Hoc quoque huic sanctæ synodo pulcherrimè et honestissimè placuit, ut deinceps ad animarum medellam et perturbationum curationem firmi stabilesque maneant, qui ab iis qui nos præcesserunt, sanctis et gloriosis Apostolis traditi sunt octoginta quinque canones. »

Probatur tertio ex septimâ synodo œcumenicâ, canone 1: « Divinos, inquit, canones amplectamur, et integram illorum præceptionem ac immobilem teneamus, tam scilicet illorum qui ab atmis et laudabilissimis Apostolis sancti Spiritus tubis editi sunt, quam eorum qui à sex sanctis et universalibus synodis promulgati sunt. » Et canone 5, Simoniacos perstringens, ait: « Efficiat secundum apostolicam regulam, quæ dicit: *Si quis episcopus per pecuniam dignitatem hanc obtinuerit, vel presbyter vel diaconus, deponatur et ipse et qui eum consecravit, et excidatur omnimodis etiam à communione, quemadmodum Simon Magus à me Petro.* » Qui apostolicorum canonum trigessimus est. Et canone 12, bonorum ecclesiasticorum alienatores sic percellit: « Quisquis episcopus inventus fuerit, vel abbas de salariis episcopi, sive monasterii, transferre quidquam in principum manus, vel etiam alii persone conferre, irritum sit, quod datum esse constiterit, secundum canonem sanctorum Apostolorum, qui dicit: *Omnium ecclesiasticarum rerum episcopus sollicitudinem habeat,* » etc.

Probatur quartò ex S. Joanne Damasceno, qui ne-

dum canonum apostolorum meminit, verum etiam illos (singulari licet ac minimè sequendâ sententiâ) novi Testamenti libris annumerat, lib. 4 de Fide orthodoxâ, c. 18, canonem suum ita claudens: « Pauli et Apostoli Epistolæ 14, Apocalypsis Joannis Evangelii listæ, canones sanctorum Apostolorum per Clementem. »

Probatum quintò ex Photio in præcæmio sui Nomocanonis, ubi scribit se non alios modò canones comparavisse, « sed etiam eos qui sanctorum Apostolorum esse dicuntur, licet aliqui, quasdam ob causas, duobus hæc auctoritatis esse existimaverint. »

Denique Zonaras, Balsamon, et alii juris ecclesiastici Græci interpretes, 83 canones apostolicos referunt.

Probatum secunda pars: Si ante sextum sæculum in Oriente recepta fuisset canonum apostolicorum collectio, et tertio jam adulto sæculo immotuisset, Firmilianus aliique episcopi Orientales in controversiâ de Baptismo hæreticorum iterando, quæ eos usi et Cyprianum atque Afros cum Stephano Romano pontifice commisit, illorum auctoritatem suæ sententiæ cum primis ferventem protulissent. Firmilianus nanque et alii Orientales, paribus cum S. Cypriano et Africanis episcopis, studiis asserabant, baptizatos ab hæreticis Spiritum sanctum, qui ad solam Ecclesiam pertinet, suscipere non potuisse. Stephanus assererat traditionem non esse innovandam, neque rependum baptismum ab hæreticis collatum, sed manus in poenitentiam baptizatis imponendas. Stephanus nitebatur antiquâ consuetudine, cui Cyprianus Scripturas opponbat. Firmilianus verò Stephano objiciebat contrariam consuetudinem, quæ vigeat in Oriente. *Quod quidem*, inquit ille ad Cyprianum scribens, *adversus Stephanum vos Afri dicere potestis, cognita veritate, errorem consuetudinis reliquisse, cæterum nos veritatè et consuetudinem iungimus, et consuetudini Romanorum consuetudinem, sed veritati opponimus, ab initio hoc tenentes quod à Christo et Apostolo est traditum.* Certè nihil accidere poterat opportunius hæc contentione, ad urgendam canonum apostolicorum auctoritatem, si eâ tempestate concinnata fuisset illorum collectio. Nihil enim à Firmiliano proferri poterat luculentius ad confirmandam consuetudinem illam constantissimam, et in apostolicâ traditione, ut contendebat, fundatissimam, quam Stephano pontifici romano obtrudebat, cum canon apostolicus quadragesimus sextus, conceptus sit in hæc verba: *Episcopum aut presbyterum, hæreticorum suscipientem baptismum, damnari præcipimus. Quæ enim conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infidelis? Et canon quadragesimus septimus, sic decernens: Episcopum aut presbyterum, si eum qui secundum veritatem habuerit baptismum, denuò baptizaverit, aut pollutum ab impiis non baptizaverit, deponatur, tanquam deridens crucem et mortem Domini, nec sacerdotes à falsis sacerdotibus discernens:* itaque ex silentio Firmilianum colligitur ignotos eâ ætate Orientalibus fuisse canones apostolicos.

Probatum secundò: Si ab Orientalibus Ecclesiis, ante

sexti sæculi exordia, recepta fuisset canonum apostolicorum collectio, eam ecclesiasticorum canonum edidici inseruissent, ac ante cæteros omnes collocassent. Hunc enim iis locum vindicabat tum antiquitas, tum auctoritas apostolorum. Atqui Orientalis Ecclesia canones apostolicos nullo planè loco ac numero, in suo canonum codice censuit ante sextum sæculum; ergo recepti antea non erant illi canones.

Probatum minor, supponendo tempore concilii Chalcedonensis, hoc est, anno Domini 451, existitisse in Ecclesiâ Orientali canonum ecclesiasticorum codicem sacrum. Quod constat ex synodo Chalcedonensi, actione 2, ubi laudantur ac describuntur duo quidam canones, quorum unus nonagesimus quintus fuisse ibidem dicitur, alter nonagesimus sextus: *Leontius, reverendissimus episcopus Magnesiæ, ex codice relegit regulam nonagesimam quintam: Si quis episcopus vacans, etc.; et ibidem: Idem reverendissimus Leontius episcopus ex eodem codice legit regulam nonagesimam sextam: Si quis episcopus ordinationem acceperit episcopatus, etc.* In eadem synodo, actione 4, duo alii canones similiter citati ac descripti leguntur, quorum prior octogesimus tertius dicitur, posterior octogesimus quartus. *Sancta synodus dicit: Sacri Patrum canones legantur et commentariis inserantur; sumptoque libro, Aetius archidiaconus et primicerius magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ legit: Canon octogesimus tertius: Si quis episcopus à synodo depositus, etc. Aetius canon octogesimus quartus de iis qui se ipsos separant: Si quis presbyter aut diaconus, contempto proprio episcopo, etc.* Denique actione 13, cum iudices imperatorii canones legi jussissent, Beronicianus, magistrarius et secretarius divini consistorii, ex codice dato ab Eudonio, dicitur legisse canonem 4 in hæc verba: *Episcopum oportet legem præcipuè ab omnibus episcopis provincialibus ordinari, etc.*

Ex quibus colligitur concilii Chalcedonensis tempore existitisse in Ecclesiâ Orientali codicem canonum perpetuâ numerorum serie distinctum; eo ordine, ut primo loco descripti essent Nicænae synodi canones, secundo Ancyranæ, tertio Neocæsariensis, mox Gangrensis, ultimo Antiochenæ synodi, conjunctim omnes sub continuatis numeris inserti, sic ut primus Ancyranæ concilii canon esset hujus codicis vigesimus primus; Neocæsariensis primus quadragesimo sexto sub numero legeretur; primus Gangrensis, sub sexagesimo; Antiochenus primus, sub octogesimo. Qui enim, in synodo Chalcedonensi, *codicis ab Eudonio dati quartus canon* dicitur (sic enim legendum est, non sextus, ut vulgò habent recentes editiones conciliorum), is deprehenditur synodi Nicænae quartus esse canon; quin verò ejusdem codicis canones in eadem synodo dicuntur *octogesimus tertius, octogesimus quartus, nonagesimus quintus, et nonagesimus sextus*; eos constat esse Antiochenæ synodi canones *quartum quintumque, decimum sextum et decimum septimum*, quibus ipsis locis evidenter occurrunt, si Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses et Antiochenos canones perpetuâ numerorum serie adstrinxeris, ac in unum

corpus admaveris. Id ex Chalcedonensi synodo observavit Hincmarus, archiepiscopus Remensis, vir suæ ætatis in re canonicâ peritissimus, opusculo quinquaginta quinque capitum, c. 21, dicens : « Sed et actio c. 12 Chalcedonensis concilii, in quâ scriptum habetur, regulâ 95, de vacante episcopio. Et paulò post Leontius ex eodem codice legit regulam 96 de his qui ad episcopatum vocati, evitant. Quas regulas, c. connumeratis à capite viginti capitulis Nicæni concilii, si quis per singula consequentia concilia ex ordine numeraverit, in Antiocheno concilio loca illorum numerorum tenere inveniet. »

Ex his colligitur hocce ratiocinium, quo minor evidenter probatur : in veteri Orientalis Ecclesiæ codice, anno 451 (quo celebrata est Chalcedonensis synodus), primo ordine descripti erant Nicæni canones; ergo nedùm recepti erant in Orientalibus Ecclesiis canones apostolici, quos haud dubiè Nicænis anteposuisissent, si legitimos agnovissent illius codicis auctores.

PROPOSITIO II. — *Initio sexti seculi quinquaginta canones Apostolorum in Ecclesiæ Latinæ codice relati sunt, non tamen inter ecclesiasticas regulas ab omnibus Ecclesiis statim admissi. Attamen obtinere auctoritatem 50 illi canones per Occidentalem Ecclesiam universam, 35 posterioribus rejectis.*

Probatur prima pars ex collectione Dionysii Exigui, abbatis, qui sexto ineunte seculo Latinam interpretationem Græcorum canonum aggressus est, rogatus à Stephano, Salonitano episcopo, ut Cassiodorus scribit, non à Stephano papâ, ut opinatus est Sixtus Senensis. Is igitur Dionysius illi collectioni suæ quinquaginta priores canones Apostolus in scriptis inseruit, et cum Romanis communicavit, 35 posterioribus omisis; ut aliquam haberet rationem concilii Romani sub Gelasio anno 494 celebrati, in quo apostolici canones in apocryphorum censum rejecti erant, utque in posteriores 35 illius pontificis iudicium caderet. Sed de Gelasii decreto inferiùs dicemus.

Probatur secunda pars testimonio Dionysii Exigui in suæ collectionis præfatione, in quâ Stephanum, ad quem opus mittit, verbis admonet : « In principio itaque canones, qui dicuntur Apostolorum, de Græco transtulimus; quibus quia plurimi consensus non præbuere facilem, hoc ipsum vestram nolimus ignorare Sanctitatem, quamvis postea constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta esse videantur. » Id ipsum testatur titulus Cresconianæ collectionis præfixus, teste Baronio ad annum Domini 102, § 10, qui sic habet : « Incipiunt ecclesiasticæ regulæ sanctorum Apostolorum, prolatae per Clementem Ecclesiæ Romanæ pontificem; quæ ex Græcis exemplaribus in ordine primo ponuntur; quibus quàm plurimi quidem consensus non præbuere facilem; et tamen postea quædam constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta esse videntur. » Ergo canones apostolici non statim ab omnibus Occidentis Ecclesiis admissi sunt post Dionysii collectionem.

Probatur secundò : Neque Ferrandus, Carthaginensis

Ecclesiæ diaconus, apostolicis canonibus locum ullum in breviario canonum dedit, quod circa sexti seculi principia concinnavit atque publicavit; neque Martinus Bracarenis, qui in Hispaniâ obit anno Domini 580, eos vel memoravit, vel usurpavit, vel inseruit in suâ illâ Græcorum canonum interpretatione, quam, *Collectionis Orientalium canonum* nomine editam, ad Nitigesium misit anno Domini 572. Ergo canones apostolici, statim post Dionysianam collectionem, ab omnibus Occidentis Ecclesiis inter ecclesiasticas regulas non sunt admissi.

Probatur tertio ex S. Gregorio Turonensi, lib. 5 Historiæ Francorum, c. 10, ubi, concilii Parisiensis de Prætextati Rothomagensis archiepiscopi causâ historiam referens, ait librum Canonum à rege Chilperico ad episcopos missum esse, ut illius damnationem antistitis urgeret. « Ipse verbò, inquit, ad Metatum discersit, transmittens librum Canonum, in quo erat quarto novus adnexus, habens canones quasi apostolicos continentes hæc : Episcopus in homicidio, adulterio et perjurio deprehensus, a sacerdote divellatur. » Quo ex loco manifestè colligitur, canones apostolicos, etiam post editum Dionysii Exigui codicem, à Gallicanis episcopis receptos non fuisse. Canon relectus in synodo Parisiensi, ejus summam retulit Gregorius Turonensis, est canon apostolicus 25, in quo nulla mentio homicidii, sed perjurii, adulterii et furti; ita ut corruptus esse videatur ad premedium Prætextatum, qui se designati homicidii reum esse spe veniæ professus est. Itaque tunc temporis in codicibus integris et minimè depravatis Ecclesiæ Gallicanæ deerant apostolici canones, ita at necesse fuerit recenti et depravatrice manu novum quaternionem Chilperici codici adnecti, in quo descripti exhiberentur. Quod Gregorius Turonensis, inter suæ gentis episcopos sanctitate et doctrinâ primarius, velut novum atque insolitum annotavit, et canones istos veluti dubios, atque incertæ fidei, non simpliciter apostolicos, sed quasi apostolicos vocavit. Ergo ne seculo quidem sexto cadente, vulgò passimque Gallicana Ecclesiæ in regularum ecclesiasticarum codice habebat apostolicos illos, tametsi jam editos à Dionysio Exiguo, quinquaginta canones.

Probatur quartò, locupletissimo testimonio Hincmari, archiepiscopi Remensis, lib. 55 Capitum, c. 45, ubi Hincmarum nepotem, Laudunensem episcopum, de canonum ecclesiasticorum codice monens, primò affirmat existere certos quosdam canones, « quos et apostolica Sedes, et omnes episcopi per universum orbem, à primæ sedis pontifice, usque ad illum, inquit, qui modò novissimè, etiam post te, est ordinatus episcopus, imò et omnis catholica Ecclesia, canones appellant; quosque à Nicæno concilio, quod primum in nostris codicibus (quos ab apostolica sede de majores nostri acceperunt) sequendo per ordinem, usque ad Africanum concilium, pro canonibus recipiendis, venerandis et observandis retinent, et Innocentius, Zosimus, Bonifacius, Coelestinus, Leo, Hilarius, Symmachus, Gelasius, Hormisdas, Grego-

rius, et ceteri quique, observandos canones nominant. Ex quibus colligitur, eâ ætate, hoc est, anno Domini 870, in codice canonum ecclesiasticorum, quo Gallicana utebatur Ecclesia, primo loco positos fuisse Nicænos canones, adeoque in codice Ecclesiæ Gallicanæ nullam tunc extitisse canonum Apostolicorum syllogem, sive Dionysianam, quæ 50 tantum canonum est, sive Græcicam, quæ 55 capitulis auctior est.

Paulò tamen antea, scilicet anno Domini 849, Romana Ecclesia canones apostolicos, velut sacras regulas, in iudiciis usurpabat, ut constat ex Leone IV., Romano pontifice, in epistola hoc anno ad Britannicæ episcopos data, ubi hæc habet: « De libellis et communi tarius aliorum non convenit aliquem iudicare, et sanctorum conciliorum canones relinquere, vel decretalium regulas, id est, quæ habentur apud nos simul cum illis in canone, et quibus in omnibus Ecclesiasticis utimur iudiciis, id est, Apostolorum, Nicænanorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrensiurn, Antiochensium, Laodicensium, Chalcedonensium, Sardicensium, Carthaginensium, Africanensium, et cum illis regulæ præsulum Romanorum, Sylvestri, Syriaci, Innocentii, Zosimi, Celestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachi, Simplicii. »

Probatür tertia pars, primò ex Gratiano; qui hæc nomine Leonis IX, pontificis Romani, contra Epistolam Nicetæ abbatis, suum in decretum retulit, dist. 16, canone CLEMENTIS: *Clementis librum, id est, Petri Apostoli numerarium, et Apostolorum canones, numerant Patres inter apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quæ decreverunt orthodoxæ fidei adiungenda.* Quæ non Leonis, ut putavit Gratianus, sed Humberti cardinalis, Sylvæ-Candidæ Episcopi, verba sunt. Sed cum Humbertus ex suæ Ecclesiæ sensu ea scripserit, non est dubitandum quin à Latinis, et duodecimo seculo quo vixit Gratianus, et undecimo quo floruit Humbertus, 50 priores canones Apostolis inscripti pro legitimis, 55 verò posteriores pro spuris et apocryphis habiti sint.

Probatür secundò, ex verbis Urbani II, qui anno Domini 1088 Romæ sedit, apud Gratianum, dist. 32, cap. PRÆTER: *Sciendum verò, inquit, quòd canonum Apostolorum auctoritate Orientalis et ex parte Romana utitur Ecclesia.* Quibus verbis significat Græcos 85 canones penitus admittere, Latinos eorum duntaxat partem, hoc est, 50 tantum.

Probatür tertio ex Isidoro Mercatore, qui post annum Domini 800 vixit. Hic enim, licet insignis alioqui impostor, et fecundus apocryphorum parens, non est ausus suæ collectionis plures quàm 50 canones Apostolorum inserere, hæc præfatus, ut ea ex vetustissimo codice emendata Baro.ius exhibet ad annum Domini 102: *Denique, propter eorum auctoritatem, cæteris conciliis præpositimus canones, qui dicuntur Apostolorum (licet à quibusdam apocryphi dicantur), quoniam plures eos recipiunt, et sancti Patres eorum sententiis synodali auctoritate roboraverunt, et inter canonicas posuere constitutiones.*

Confirmatur ex Hincmaro in opusculo 55 Capitulo,

cap. 24, ubi Isidoricæ hujus præfationis meminit: *In cuius, inquit, collectionis præfatione, idem Isidorus dicit de Apostolorum canonibus, quòd à quibusdam dicantur apocryphi, et plures eos recipiant, et Patres eorum sententiis synodali auctoritate roboraverunt, et inter canonicas constitutiones posuerunt, quod à quibusdam sententiis verum est, ut alibi in hoc opusculo potes legere.* Ex quibus constat, quòd nec circa annum 800, quo Isidori collectio prodit, nec Hincmari ætate, universim recepti erant in Occidente apostolici canones; sensim tamen obtinuisse 50 priores auctoritatem.

PROPOSITIO III.—*Canones Apostolis inscripti, nedum 55 posteriores, verum et priores 50 sunt Apostolis suppositi, et pseudopigraphi.*

Probatür primò: Si Apostolici canones, vel saltem ipsorum aliqua pars esset ab Apostolis edita; illi profectò, vel omnes, vel aliqui saltem, fuissent à veteribus quatuor priorum seculorum Patribus in canonem Scripturarum novi Testamenti relati, sicut alia Apostolorum opera. Nulla enim ratio est cur à canonis novi Testamenti libris excludatur opus quod ab Apostolis editum ac traditum esse constat. Atqui nemo, nedum eorum qui sex primis Ecclesiæ seculis floruerunt, sed ne reliquorum quidem auctorum ecclesiasticorum post sextum seculum (si unum Joannem Damascenum exceperis), canones apostolorum in censum librorum canonicorum novi Testamenti retulit: ergo canones illi sunt Apostolis suppositi.

Probatür secundò: Si canones illi verè Apostolorum essent, ut titulus præfert, illorum certè meminissent quatuor priorum seculorum scriptores ecclesiastici, in iis maximè controversiis ac causis, in quibus res ipsa poscebat horum canonum fieri mentionem; meminissent Eusebius Cæsariensis et S. Hieronymus, dum Apostolorum opera summà uterque diligentia recensent, et ea quæ ipsis falsò affingebantur sugillant et explodunt. Atqui quatuor priorum seculorum Patres in nullo suorum monumentorum mentionem uspiàm fecisse canonum apostolicorum reperiuntur, ne quidem in iis controversiis, in quibus ipsos proferri (si qui fuissent), res ipsa flagitabat. Non Victor pontifex Romanus in controversiâ de Paschate adversus Asiaticos, non Firmilianus et sanctus Cypranus in controversiâ de Baptismo hæreticorum adversus Stephanum pontificem maximum, nec Eusebius et sanctus Hieronymus inter Apostolorum opera canones ullos memorant; ergo canones illi sunt Apostolis suppositi.

Probatür tertio: Illi canones qui sermone scripti sunt, ab Apostolorum oratione alieno, sunt Apostolis suppositi; nulla enim ratio est cur Apostoli in canonicis decretis aliter loqui debuerint, quàm in aliis, sive libris, sive epistolis suis; atqui canones illi verbis concepti sunt ab Apostolorum usu et stylo penitus alienis: ergo sunt pseudopigraphi.

Probatür minor: In his enim canonibus passim usurpantur hæc vocabula: *Clericus, catalogus clericorum, lector, cantor, sacerdos, sacerdotalis administratio.*

laicus, item *Pentecoste*, pro toto eo tempore quod à Paschate ad propriè dictam Pentecostem decurrit; *primus inter Episcopos*, pro metropolitâ; *mensis hyberberetæus*, pro octobri. Quæ nusquam in genuinis Apostolorum operibus usurpata reperies.

Probatur quartò ex canonibus 46, 47 et 67, quibus collatus ab hæreticis baptismus reprobatum et exploditur. Enimverò, si 46 hic canon verè ab Apostolis conditus est, sequitur Ecclesiam in gravissimo errore versari, præsertim romanam, quæ, Stephano pontifice maximo duce; circa annum Domini 254, hæreticorum baptismum ratum habuit; et Africanam, quæ Donatistas idem cum auctoribus mox laudatorum canonum sentientes sancti Augustini scriptis egregiè confutavit; et Nicenam ipsam synodum, cujus canones totius orbis reverentiâ consecrati sunt, quæ solos ex omnibus hæreticis Paulianistas, si extra Ecclesiam baptizati fuissent, rebaptizandos decrevit. Ergo neque canones illi editi sunt ab Apostolis. Nec enim ullius roboris est quod quidem respondent, hos canones de Baptismo, non quorumvis hæreticorum, sed eorum tantùm esse intelligendos, qui baptismi formam pervertebant. Nam hæc expositio repugnat primò verbis canonis qui non horum aut illorum hæreticorum, sed simpliciter hæreticorum baptismum repudiat: *Episcopum*, inquit, *aut presbyterum hæreticorum suscipientem baptismum, damnari præcipimus.*

Secundò; quia ratio, quæ nititur canon 46, non à Baptismi formâ, sed baptizantis personâ ducta est: *Episcopum*, inquit, *aut presbyterum hæreticorum suscipientem baptismum, damnari præcipimus*: quæ enim conventio Christi cum Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? Vult auctor canonis, hæretici baptismum futile ac nullum esse, quòd hæretici nulla sit cum Christo communicatio, vel conventio; at quisquis verè hæreticus est, nullam habet cum Christo conventionem: ergo vel quorumvis hæreticorum baptismum illo canone reprobatum, vel inepta prorsus ab auctore canonis, atque ab ejus instituto aliena, allata ratio est.

Idem probatur de canone 7, quo constitutum est ne Pascha cum Judeis celebraretur: *Si quis Episcopus, inquit, vel presbyter, vel diaconus, sanctum Paschæ diem ante vernalæ æquinoctium cum Judæis celebraverit, abjiciatur, sive deponatur.* Certè si id ab Apostolis lege latâ sancitum esset, eam legem non ignorâssent sanctissimi Orientis episcopi, qui à Victore et Ecclesiâ Romanâ Occidentalique universâ dissentiebant in sacratissimi festi celebratione, nec suarum consuetudinum Ecclesiarum à sancto Joanne apostolo et Philippo item apostolo derivatam ad eò confidenter asseruissent. Incredibile namque est viros excellentissimos, ævo apostolico proximos; incredibilis in rem christianam zeli, et quidem hujusmodi, qui martyrium plerique obierint, vel canonem ab Apostolis constitutum (si extitisset) ignorâsse, vel cognitum neglexisse. Quid, quòd Victor Romanæ Ecclesiæ pontifex, qui Asiaticos ob inorem; cujus retinentissimi erant, celebrandi cum Judæis Paschatis, anathemate mulctare decreverat, nusquam adversus ipsos canonem aliquem

apostolicum legitur protulisse; quod certè præstidisset, si canonem illum Apostoli condidissent.

Idem probatur de canone 65, quo decernitur, *ut si quis clericus inventus fuerit die dominico jejunare, vel sabbato, præterquam uno solo, deponatur; sin autem laicus, segregetur.* Enimverò incredibile est Romanam Ecclesiam, pontificesque, et Patres sanctissimos, necnon cruditissimos, ab apostolicâ lege tam enormiter descivisse, ut spreto Apostolorum canone, sabbati jejuniu[m] susciperent. At certum est in ipsâ urbe Româ, vivente sancto Ambrosio (hoc est, cadente quarto seculo) sabbato jejunari solemne fuisse, testibus sancto Augustino, epist. 86 ad Casulanum, Cassiano, lib. 5 de Institutione cœnobiatorum, cap. 10, et Socrate, lib. 5, cap. 2.

Præterea, sanctus Augustinus loco mox laudato, inter cætera hoc liquidò statuit, certò sciri non posse an ab Apostolis institutum fuerit jejuniu[m] sabbati, necne. *Quòd si respondetur*, inquit, *hoc docuisse Jacobum Hierosolymis, Ephesi Joannem, cæterosque alios locis, quod docuit Romæ Petrus, id est, ut sabbato jejunetur; sed ab hæc doctrinâ terras cæteras deviasse atque in eâ Romanam stetisse; et ex contrario refertur, Occidentis potius aliqua loca, in quibus Roma est, non servasse quod Apostoli tradiderunt; Orientis verò terras, unde capiti Evangelium ipsum prædicari, in eo, quod ab omnibus simul cum ipso Petro Apostolis traditum est, ne sabbato jejunetur, sine aliqua varietate mansisse, interminabilis est ista contentio, generans lites, non finiens questiones.* Et infra: *Ego*, inquit, *in evangelicis et apostolicis literis, totoque instrumento quod appellatur Testamentum novum, animo id revolvens, video præceptum esse jejuniu[m]. Quibus autem diebus non oportet jejunare, et quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invento defuitum.*

Sanctus etiâ Hieronymus sabbati jejuniu[m] rem esse mediam ac liberam, ac pro ejusque Ecclesiæ consuetudine observandam vel prætermittendam scripsit, epist. 28, quæ est ad Licinium. Sabbatarium namque jejunii occasio, de quo Licinius quaesierat, ait: *Unaquaque provincia abundet in sensu suo, et præcepta majorum leges apostolicas arbitretur.*

At verò Innocentius I, sabbatarium vindicturum jejuniu[m], epist. 1, quæ est ad Decentium Eugubinum episcopum, ait: *Sabbato jejunandum, evidentissima ratio demonstrat.* Quæ cum ita sint, spurium esse illum canonem necesse est, quò sabbatarium jejuniu[m] tam severe prohibetur.

Idem probatur ex canone 84, quo librorum sacrorum veteris et novi Testamenti series continetur, in eorumque censum referuntur tres Machabæorum libri, Clementis epistolæ duæ, et Constitutionum libri octo, contra verum communemque cum veteris tùm recentis Ecclesiæ consensum. Præterea canon ille expungit è serie librorum canonicorum librum Sapientiae, et libros Tobiae, Judith, Ecclesiasticos indicatos prætermittit, quos vetus Ecclesia pro canonicis habuit ex Apostolorum atque traditione, ut patet ex decretis Innocentii I, in Epistola ad Exuperium, et ex Gela-

si pontifice maximo in synodo Romanâ. Denique nec Esdram inter veteris Testamenti libros, nec Apocalypsim inter libros, novi Testamenti memorat hic canon. Ergo falsò Apostolis afflictus est.

Idem probatur de canonibus 21, 22 et 25 in eos, qui se abscedunt, constitutis; quibus decernitur, ne qui seipsum abscedit; clericus fiat; et, si factus sit, ut deponatur; laicus verò tribus annis segregetur, *quia est sui homicida, et Dei officii hostis*: id enim ab Apostolis minimè constitutum esse facile probatur: primò ex eo quòd verisimile non sit hos canones in rarum absurdumque facinus priùs in Ecclesiâ positos ac promulgatos esse, quàm ferendæ hujusmodi legis occasionem dedisset editum ab aliquo hujus facinoris exemplum; siquidem è singularium peccatorum exemplis humanâ ut plurimum leges nascuntur. At apostolicis vel proximè consecutis temporibus, nullum hujusmodi facinus à Christianorum aliquo editum legitur; nulla itaque existit occasio hujus ferendæ legis.

Præterea S. Justinus martyr, apologiâ 1 pro Christianis, christiani ejusdam adolescentis meminit, qui, à præfecto Alexandriæ Felice, oblato libello, postulavit ut sibi partes illas medici operâ abscedere liceret, quod tamen non obtinuit; idque aggressum esse, *et ethnicis persuaderet Christianis mysterium non esse promiscuum et propatulum mixtionem*, quemadmodum ipsi calumniabantur. At, si qui existissent Apostolorum canones, harum partium abscissionem sub penâ exauctorationis clericis, laicis verò sub anathemate prohibentes, eorum hoc loco S. Justinus meminisset, ostendissetque adolescentem id facinus aggressum esse juvenili in pietatem animi ardore et zelo non secundum scientiam, imò contra leges apostolicas. Id enim commemorare omninò ad institutum sancti Justinii pertinebat, ut lævam suspicionem, quam de nostræ discipline inhumanitate concipere poterat ethnicus, quasi hæc facinora lex christiana juberet, amoliretur.

Tertiò, id ipsum suadet factum Origenis, qui seipsum abscedit anno circiter 208, quod non esset aggressus adolescens piissimus et eruditissimus, qui scholæ Alexandrinæ Ecclesiæ jam præerat (teste Eusebio lib. 6, c. 7), si id canone apostolico sub excommunicationis vel depositionis penâ prohibitum novisset. Neque verò id impanè tulisset Demetrius Alexandrinus patriarcha, sed hominem violatè apostolici decreti convictum, et docendi munere abdicasset, et communione privasset ad triennium: quod cum minimè præsterit, imò bono animo esse jusserit Origenem Demetrius, Eusebio teste, colligitur citatos de eunuchis canones nedum in publicâ Ecclesiâ luce existisse, et pro apostolicis habitos fuisse.

Præterea, cum Demetrius, mutato animo, Origenis gloriâ invidens eum à Theocisto Cæsareæ et Alexandro Microsolyorum Episcopis ad presbyteri dignitatem evehctum indignaretur, et aliâ criminandi occasione destitutus, *facti illius*, inquit Eusebius lib. 6, c. 7, *quod ab ineunte ætate conscivisset, calumniam objectaret, eun-*

que apud episcopos totius orbis, tanquam absurdissimi facinoris reum per litteras notaret; neque Theocistus, neque Alexander, neque ullus alius episcopus ipsum propterea depositionis penâ mulctârunt. Quod certè præstitissent viri laudatissimi et juris ecclesiastici scientissimi, si canones apostolicos penam depositionis contra eos qui se abscederant decernentes habuissent vel novissent.

Quartò, S. Athanasius, Epistolâ ad solitariam vitam agentes, facinus Leontii episcopi Antiocheni Ariarum partium exagitans, qui seipsum abscederat, ut liberè cum Eustolio dormiret, reverà ejus concubinâ, sed quæ virgo dicebatur, ait *ipsum ne ut laicum quidem ad communionem admitti oportuisse*, Nicænum canonem primum spectans. At nullum canonem apostolicum memorat, quem tamen non omisisset, si existisset ullus, ad augendam in Leontio tam absurdi facinoris invidiam.

Denique S. Epiphanius hæresi 58, quæ est Valeriorum, qui seipsos abscedebant; cum multis argumentis illorum dogma refellat, nullam canonum apostolicorum mentionem facit; quos, si verè apostolici essent, omittere flagitium erat; quo nihil proferri posset in absurdum Valeriorum institutum validius. Ex his igitur omnibus colligitur citatos canones 21, 22 et 25, Apostolis falsò afflictos esse.

Idem probatur de canone 49, quo trinæ immersionis in baptismo ritus præcipitur: *Si quis episcopus aut presbyter non trinam mersionem unius mysterii celebret, etc.; deponatur*. Istum namque canonem apostolicum non esse constat, primò quia Apostoli ipsi trinam in administrando baptismo immersionem non semper frequentârunt, cum tria circiter millia hominum hoc ritu baptizari ab ipsis non potuerint unâ die (Act. 2); secundò, quia veteres solâ traditione non scriptâ à majoribus acceptum trinæ mersionis in baptismo ritum, nullâ scriptâ lege constitutum testantur: Tertullianus de Coronâ, cap. 3, S. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 27, et S. Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos. Atqui falsò dixissent nullam istius ritus scriptam esse legem; si apostolicus eâ de re canon scriptus existisset; ergo ille canon falsò apostolis afflictus est.

Dices hoc canone non damnari eos qui trinæ mersionis ritum non adhibent in baptismo, sed eos qui ita hunc ritum negligunt, ut *unan mersionem celebrent, quæ datur in mortem Domini*, id est, eos damnari qui in mortem Domini baptizabant, non in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; non verò eos qui semel tantum mergebant, invocatis tribus personis sanctissimæ Trinitatis; adeoque illas rationes non probare quòd canon ille non sit apostolicus.

Contra, tempore Apostolorum nulli hæretici existisse leguntur, qui non trinâ mersione, sed unicâ, in mortem Christi baptizarent. Ergo canca ille hæc ipsa ratione evincitur non esse apostolicus.

Probatur antecessens: Non enim alii in ecclesiasticæ historiæ monumentis occurrunt hujusmodi hæretici, quàm Eunomiani, ut constat ex Soerate, lib. 5 Historiæ,

c. 14, et ex Theodoro, lib. 4 hæreticarum tabularum, cap. 3, et ex synodo Œcumenicâ Constantinopolitanâ I, can. 7. Cùm itaque Eunomiani, quos perstringit ille canon, sub imperio Constantii, hoc est, post annum Domini 337, exorti sint, sequitur hujus canonis auctorem duobus et ampliùs seculis fuisse Apostolis recentiorum.

Probatùr quintò propositio ex decreto synodi Romanæ anno 494 habitæ, præside Gelasio pontifice maximo, cujus quidam decreti prima pars, cùm post sacros utriusque Testamenti libros alia ecclesiastica monumenta commemoret, scilicet decreta synodorum Nicænæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ, Chalcedonensis, et opera sanctorum Patrum, ut Cypriani, Basilii, Athanasii, Cyrilli, Chrysostomi, et aliorum, nullam planè canonum apostolicorum mentionem facit; quos tamen si verè apostolicos agnovisset, vel in serie sacrorum librorum, vel certè inter Ecclesiastica monumenta, primo loco recensere debuisset. In posteriori verò decreti parte, quæ apocryphorum notitiam continet, canones Apostolorum disertissimis verbis nominavit Gelasius cum Romanâ synodo: *Liber, inquit, canonum Apostolorum apocryphus.*

Respondet Turrianus in defensione canonum Apostolorum, cap. 15, librum canonum apostolicorum, à Gelasio explosum, esse alium quemdam à codice 85 canonum quem habemus longè diversum, editum à Priscillianistis sub Apostolorum nomine; sanctique Leonis verbis suam illam fulcitur responsionem, in epist. 95 ad Turribium, asserentis se Priscillianistarum multos *corruptissimos codices, qui canonici timeantur, invenisse; et apocryphas scripturas, quæ, sub nominibus Apostolorum, multarum habent seminariorum falsitatem.*

Contra, Gelasius toto illo decreto nullum alium canonum apostolicorum librum ecclesiasticum atque legitimum memorat: ergo nullum agnovit nisi apocryphum.

Secundò, si tunc temporis duo existissent canonum apostolicorum codices, unus legitimus et ecclesiasticus, alter apocryphus et ab hæreticis suppositus, cæterùm ejusdem uterque nominis ac tituli, quemadmodum Tertulliani tempore duo Luce codices, exstant unus verus et incorruptus, falsus alter et à Marcelone depravatus; si res, inquam, ita se habuisset, Gelasius distinguere debuisset legitimum apostolicorum canonum codicem, quem intactum sinebat, à falso quem velut apocryphum repudiabat, atque ita discernere: *Liber qui falsò à Priscillianistis canonum apostolicorum dicitur, apocryphus.* Ut si quis Lucæ Evangelium à Marcione interpolatum rejicere velit, ita loquatur necesse est: *Evangelium quod dicitur Lucæ, à Marcione interpolatum, apocryphum; non verò simpliciter et absolutè: Liber Evangelii secundum Lucam apocryphus.* At nullà distinctione usus est Gelasius, sed simpliciter pronuntiavit: *Liber Canonum apostolicorum apocryphus;* ergo omnem, qui tunc exstabat, canonum apostolicorum librum hæc condemnatione involvit.

Præterea Humbertus cardinalis respondens Nicetæ Pectoratò, qui can. 65 apostolorum adversùs Latinos

pugnabat sabbato jejunantes, ait: *Hoc, id est, sabbato non jejunandum, asserere conaris ex apocryphis libris et canonibus pari sententiâ sanctorum Patrum repudiatis.* Quæ verba Gelasii et synodi Romanæ decretum spectant, assentiente Turriano. Atqui canon à Nicetâ prolatus contra Romanam Ecclesiam, non erat depromptus è codice Priscillianistarum, sed ex codice Orientalis Ecclesiæ, quæ canones 85 apostolicos in Trullanâ synodo susceperat; ergo non tantùm liber Canonum apostolicorum à Priscillianistis editus (si quis nunquam existit), sed hic ipse liber, qui 85 canones à Græcis receptos complectitur, à Gelasio pontifice et Romanâ synodo in apocryphorum classem ablegatus est.

Respondet Bellarminus, lib. de Scripturis ecclesiasticis, in Clemente, istud Gelasii decretum non ferre quinquaginta priores canones Apostolis inscriptos, sed posteriores tantùm triginta quinque.

Contra, Gelasius decernit apocryphum esse librum canonum apostolicorum; sed 50 priores canones Apostolis inscripti, vel eam librum conficiunt, vel certè ejus pars sunt, et quidem potior; ergo et ipsos apocryphos esse decrevit Gelasius. Nam, si 35 posteriores tantùm explodere voluisset, prioribus verò 50 parcere, alios ab aliis distinxisset, nec indiscretè et simpliciter librum canonum apostolicorum ad apocrypha mandasset.

Respondet Baronius, librum canonum apostolicorum ideò apocryphum à Gelasio nuncupari, quòd non sit in censa divinarum novi Testamenti librorum; non autem quòd ex librorum ecclesiasticorum albo excludi debeat et expungi.

Contra, Gelasii decretum tres librorum ordines continet. In primo collocat libros sacros veteris novique Testamenti; in altero libros non sacros quidem, nec canonicos, sed probatos ab Ecclesiâ percenset, ut canones et acta conciliorum, necnon opuscula sanctorum Patrum; in tertio libros ab Ecclesiâ rejectos et improbatos reponit, ut *Itinerarium Petri, octo Clementis libros, Actus Andree, Thomæ, Petri, Philippi, Evangelia Thaddæi, Matthiæ, etc.* Atqui Apostolorum canones nodùm in primo ordine non collocat Gelasius, id est, inter libros divinos et canonicos, sed nec in secundo, id est, inter libros ecclesiasticos et authenticos; ergo ceusit Apostolorum canones apocryphos esse, non modò quia non sunt pars Scripturæ sacræ, verum etiam quia ecclesiasticam, ut concilia et opera sanctorum Patrum, auctoritatem non habent.

Confirmatur ex ipsis Gelasiani decreti verbis, in quo, postquam secundi ordinis opera recensita sunt, hæc habentur: « Cætera, quæ ab hæreticis sive schismaticis conscripta vel predicata sunt, nullatenus recipit catholica et apostolica Ecclesia, è quibus pauca quæ ad memoriam venerunt, et à catholicis evitanda sunt, credimus esse subdenda, inprimis Ariminensem synodum, Itinerarium nomine Petri Apostoli. » Et post multa ejusdem generis unâ serie recensita, subdit: *Liber Canonum apostolicorum apocryphus.* Ergo etiam hic liber, iudice Gelasio, ex iis

est qui ab hæreticis vel schismaticis conscripti sunt, et quos nullatenus recipit catholica Ecclesia.

Probatum sextò ex S. Isidoro Hispalensi, qui septimo ineunte seculo floruit; cujus hæc sunt verba à Gratiano in decretum relata, dist. 16, c. 1, et in omnibus veteribus libris conciliorum Hispaniæ inventa, teste Antonio Augustino Tarraconensi, episc. lib. 1 de Emendatione Gratiani, dialog. 6: « Canones, qui dicuntur Apostolorum, sed quia eosdem nec sedes apostolica recepit, nec sancti Patres illis assensum præbuerunt, pro eo quòd ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur, quàmvis in eis utilia inveniuntur, tamen auctoritate canonicà atque apostolicà eorum gesta constat esse remota, atque inter apocrypha deputata. »

Probatum ultimò ex Hincmaro archiepiscopo Remensi, in opusculo 85 Caputum, quod anno Domini 870 adversùs Hincmarum nepotem, Laudunensem episcopum, elucubravit, cap. 24. Sic autem loquitur: « Canones qui vocantur Apostolorum, antequàm episcopi concilia liberè inciperent celebrare, à devotis quibusque collecti; in quibus quædam receptibilia, quædam verò sunt non servanda. De quibus interdum quædam assumpta in conciliis; quædam à maximis et præcipuè auctoritatis viris in suis opusculis (sicut et de apocryphis) assumpta fuisse legimus, quoniam in quibusdam ad instructionem valent. Et idèdè majorum traditione didicimus) seorsùm ante concilia in Canonum libris, ad instructionem et propter vulgatam eorum famam ponuntur... Ceterùm iidem Canones, qui vocantur Apostolorum, non ab Apostolis conscripti esse creduntur... Sed et B. Gelasius in Catalogo: Qui libri ab Ecclesiâ recipientur, de his Apostolorum canonibus penitus tacuit; sed nec inter apocrypha eos misit; quapropter in lectione illorum sequenda est cautela ab eodem S. Gelasio præmonita: Cùm hæc, inquit, ad Catholicorum manum advenerint, B. Pauli Apostoli præcedat sententià, quæ dicit: *Omnia probate; quod bonum est tenete.* Ex his itaque constat viros mediæ ætatis eruditissimos existimasse canones qui Apostolorum dicebantur, falsò Apostolis inscribi, nec ab eis usquàm editos fuisse, imò ad apocrypha prorsùs amandandos. Adverte Hincmarum vel in codice mutilum synodi Romanæ sub Gelasio incidisse, siquidem ait ipsum non misisse librum Canonum apostolicorum inter apocrypha, vel mendum in textum Hincmari irrepisisse, et loco istorum verborum: *Sed nec inter apocrypha eos misit, sic restituendum esse: Sed nec inter apocrypha eos onisit.*

Objicitur in tertiam propositionem et in ultimam partem primæ: Priores Ecclesiæ Romanæ pontifices, ut Anacletus, Alexander, Julius, Eleutherius, Marcellus, Fabianus, Eusebius, Anicetus, Calixtus, Lucius, Eutychianus, canonum apostolicorum suis in Epistolis disertè testimonium, cosque probârunt, ut constat ex eorum testimoniis à Turriano laudatis: ergo canones, Apostolis inscripti, verè apostolici sunt, et ut tales agniti prioribus Ecclesiæ seculis.

Respondeo: Distinguo antecedens. Canonum apostolicorum meminerunt, eosque probârunt in epistolis pseudopigraphis et supposititiis, concedo; in epistolis legitimis, nego. At epistolæ priorum pontificum, ad Siricum usque, quas in canonum apostolicorum gratiam protulit Turrianus, spurix sunt, et tam multa tamque insignia falsitatis et suppositionis præferunt argumenta, ut nemo ferè eruditus vivat, qui aliquam illis tribuat auctoritatem. Prodididerunt enimverò omnes illæ epistolæ ex ejusdem impostoris officinâ, circa noni seculi initium; quo tempore cùm jamdudùm exstarent apud Latinos Apostolorum canones à Dionysio latinitate donati, mirum non est quòd ab impostora sub priorum pontificum larvâ delitescente laudati fuerint, et ab eo Apostolis, quorum nomen præferbant, adscripti. Sed de illis epistolis postea dicemus.

Contra, Gelasius I, pontifex maximus, inter authentica scripta retulit Epistolas decretales quas Romani pontifices diversis temporibus ad varias consultationes responsuri dederunt, summâ veneratione recipiendas; sed ex iis est Epistola Zephyrini, in quâ continetur Apostolos 70 sententias cum aliis quàm plurimis episcopis præfississe, et servandas censuisse. Ille autem sententiæ sunt ipsi Apostolorum canones: ergo canones illi sunt verè apostolici.

Resp.: Distinguo majorem. Gelasius inter authentica scripta retulit Epistolas decretales Romanorum pontificum aliquas, concedo; omnes, nego. Quas autem retulerit constat ex Epistolâ 2 Leonis IV ad Britannicæ episcopos datâ, ubi Epistolas illas decretales, quæ apud Ecclesiam Romanam in canone habebantur, et quibus in ecclesiasticis negotiis utebantur pontifices, disertè demonstrat, nempe Sylvestri, Sirici, Innocentii, Zosimi, Cœlestini et Leonis. Inter quas cùm nullam ponat Zephyrini decretalem, nonnisi per somnium dici potest, hæc ipsi cognitam, probatam fuisse. Præterea, cur apostolicas septuaginta sententias ipsos canones Apostolis inscriptos concedam, qui vel 85 in codice Orientalis Ecclesiæ, vel 50 tantum in nostro recensentur? Scio equidem Romanos decreti correctores ad canonem 2, dist. 16, legi monere; non septuaginta, sed quinquaginta sententias apostolicas; qui numerus canonibus apostolicis in Dionysii collectione exstantibus convenit. Sed etsi res ita se habeat, nego hinc sequi ut illi canones Zephyrino noti probatique fuerint, quia illius epistolæ et aliarum similium consarcinator est Isidorus Mercator, qui sexcentis post verum Zephyrinum annis vixit.

Objectio secunda petitur ex Tertulliano in libro adversùs Praxeam scribente, canones Apostolorum esse nobis per manus traditos. Ergo canones illi secundo Ecclesiæ seculo noti erant, receptique ut verè apostolici.

Resp.: Nego antecedens. Id quidem ex Tertulliano citat Bellarminus, lib. de Scripturibus ecclesiasticis, in Clemente. Citat ante Bellarminum et Sixtus Senensis lib. 2 Bibliothecæ sanctæ, in Clemente; citat post ipsos Possesvinus in Apparatu sacro, verbo Clementis. Sed id falsò omnes Tertulliano affingunt, quod nec in

libro adversus Praxeam, nec alibi usquam scripsisse deprehenditur.

Objicitur tertio: Origenes, lib. contra Celsum, testatur fideles lapsos, peractâ legitimâ penitentia, in Ecclesie communionem admissos fuisse, non tamen ad sacram ministerium promotos; quod idem canone Apostolorum 51 et 80 edicitur. Et, lib. 8 contra eundem Celsum, ait; *Christianos à muneribus reipublice gerendis abstinere, non quòd communis ritus ministeria fugiant, sed quòd seruent se diviniore ac magis necessario ministerio Ecclesie Dei, ad salutem hominum.* Cùm igitur idem constituent canones Apostolorum 6 et 61, rectè colligatur eos Origeni notos, et pro apostolicis habitos fuisse.

Resp.: Nego consequentiam. Equidem ex Origenis dictis colligitur mores illos in Ecclesia jam viguisse ipsius ætate, hoc est, tertio Christianismi jam adulto seculo, sed vel Apostoli doctrinâ, et rectâ ratione nitentur, ut posterior, Ecclesie ministris curas mundi et populares administrationes prohibens: *Nemo enim militans Deo implicat se negotiis secularibus*, inquit Apostolus scribens ad Tim., 2 Epist. c. 2; vel episcoporum placitis et factis nitentur, qui hanc disciplinam suam in Ecclesias introduxerant, ut prior, quo lapsi ad communionem peractâ penitentia recipiebantur, ab altaris ministeriis arcabantur. Non spectavit igitur Origenes canones apostolicos, nec eorum vel per umbram meminit. Unde falsissimum est quod Binius scribit in notis, canonem 51 Apostolorum citatum esse ab Origene, lib. 5 contra Celsum. Itaque horum canonum auctor ex antiquâ consuetudine, quæ jam Origenis temporibus vigeat, ansam arripuit colligendi illos canones, ut, hæc vetustatis objectâ larvâ, facilius incautus imponeret.

Objicitur quarto: S. Alexander episcopus Alexandrinus disertè meminit canonum apostolicorum in Epistolâ ad Alexandrum episcopum Constantinopolitanum, quam refert Theodoretus, lib. 1 Historie ecclesiasticæ, cap. 4, ubi eos episcopos objurgat, à quibus clerici suscipiebantur, quos ipse excommunicaverat, idque ait contrarium esse canoni apostolico. « Unde fit, inquit, ut nonnulli qui eorum litteris (Arianorum scilicet) subscribant, in Ecclesiam recipiantur: quod factum maximam infamie notam collegit nostris, qui illud nisi sunt, inussit; qui non modò id quod canon apostolicus non permisit faciunt, sed conatum eorum planè diabolicum contra Christum vehementiorem faciunt. » At his verbis canonem apostolicum 16 manifestè indicat: ergo tempore S. Alexandri patriarchæ Alexandrini, hoc est, circa Nicæni concilii tempora, canones Apostolorum recepti erant eum verè apostolici.

Confirmatur ex Nicæni concilii can. 5, in quo laudatur canon antiquus, quo interdictum est episcopis ne ab uno excommunicato alii admittant in communionem. « De his, inquit, qui communionem privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis oblineat ut hi qui abiciuntur, ab aliis non recipiantur. »

Habetur in Græco, *κατὰ τὸν ἀποστόλου*. Quibus verbis aperte significatur canon apostolicus duodecimus. Ergo Nicæni Patribus noti fuerunt illi canones, probatique ut verè apostolici.

Idem probat concilii Antiocheni canon secundus qui vetat « in alteram Ecclesiam recipi, qui ab aliâ excommunicatur. Quòd si quis episcoporum, presbyterorum, diaconorum, vel etiam qui in canone detinentur, excommunicatis communicare deprehensus fuerit, et hunc oportet communionem privari, tanquam Ecclesie regulas confundentem. »

Resp. ad primum: Nego minorem, quòd scilicet S. Alexander his verbis canonem apostolicum 16 manifestè indicaverit; nam canon 16 Apostolis inscriptus perstringit episcopos qui clericos è propria parochiâ, seu diocesi, ad aliam, absque sui episcopi licentiâ, migrantes susceperint, sive illi clerici orthodoxi fuerint, sive heretici; at S. Alexander loquitur de his qui se communionem cum hereticis initiâ maculaverint, et qui ipsorum litteris subscripserint. Unde S. Alexander canonis apostolici nomine non intellexit legem aliquam scriptam et editam ab Apostolis, sed regulam à viris apostolicis constitutam, vel etiam ab Apostolis, ut piè credatur, sine scripto acceptam, quæ constanti omnium Ecclesiarum more firmata erat, ut Ecclesie paci et pastorum concordie consuleretur. Vel dico, nomine canonis apostolici intellexisse S. Alexandrum Apostoli sententiam, quam citat, ad Galatas 1 dicens: *Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.* De Arianis enim agebat, qui, cùm hæreseos manifesti essent, anathemate ab omnibus Ecclesiis percelli debebant.

Ad confirmationem respondeo, concilium Nicænum et synodum Antiochenam intellexisse regulam publici Ecclesie moris usque, non verò canonem aliquem ab Apostolis editum; alioqui Apostolos disertè laudassent; id enim et ad Apostolorum laudem, ad patrum Nicænorum pietatem, et ad legis quàm ferebant auctoritatem imprimis pertinebat.

Objectio quinta sumitur ex Epistolâ Constantini imperatoris ad Eusebium Cesariensem datâ, quâ ille pietatem laudat, quòd ab Antiochenis ad Ecclesiam illam, quæ metropolis erat Orientis, civium et cleri suffragiis electus, Cesareæ episcopatum deserere noluerit, ab unâ in alteram Ecclesiam migrando, sed maluerit apostolicum canonem rigidè observare. Is autem est canon apostolorum decimus quartus, quo migrationes istæ prohibentur. Exstat apud Eusebium, lib. 5 de Vita Constantini, cap. 59, illa Epistola: « Purrò, inquit, abs te prudenter sanè factum est, quòd et Domini mandatum, et apostolicum Ecclesieque canonem servare decrevistis, episcopatum Ecclesie Antiochenæ proesul repudiando, et in eo episcopatu fungendo permanere laborâtî, quem et ab initio Dei voluntate suscepissis. »

Confirmatur ex synodo Nicæna, cujus canone 15 vetantur migrationes ab unâ Parochiâ in aliam; quæ tunc factas fuisse, præter canonem, observat synodus. Aliquo ergo canone anteriori vetitæ erant translatio-

nes : qui quidem alius non est quàm 15 canon apostolicus.

Hinc quoque spectat synodus Antiochena canone 21 læcernens, ut *episcopus maneat in Ecclesiâ quam à Deo sortitus est, secundum decretum prius eâ de re editum.*

Respondeo canonem à Constantino et à Nicænis Patribus laudatum esse ipsum publicum legitimumque morem Ecclesiæ illorum temporum, non verò editum à Apostolis canonem, unde Nicæna synodus canonem quidem citat, sed nullos Apostolos laudat; Constantinus verò laudat Ecclesiæ canonem, non verò Apostolorum, quamvis apostolicæ traditioni consentaneum scribat. Sic enim habet initio Epistolæ: «*Epistola tua legi diligentissimè, ex quâ Ecclesiæ canonem exquisitè abs te servatum intellexi. In his namque persistere, quæ Deo grata, quaque traditioni apostolicæ consentanea videntur, permagnæ pietatis est.*» Canon verò prius contra migrationes editus, cujus Antiochena synodus meminit, est canon Nicæni concilii.

Contra, Constantinus citat apostolicum mandatum contra migrationes episcoporum: atqui nullum exstat nisi in canone Apostolorum 14. Ergo, etc.

Respondeo: Distinguo minorem. Nullum exstat scriptum, concedo; traditum, nego. Vel: nullum exstat, disertis verbis et explicitè conceptum, concedo; implicitè in apostolicâ doctrinâ exstans, et ex eâ per rectam expositionem haustum, nego. Illud autem mandatum colligitur ex his Apostoli verbis (ut Alexandrini concilii Patres in Epistolâ synodica apud S. Athanasium Apologiâ 2 advertunt): *Alligatus es uxori? noli querere solutionem.* Quod de matrimonio spirituali episcopi cum suâ Ecclesiâ æquè intelligendum volunt, ac de conjunctione viri cum muliere. Agentes namque contra Eusebium Nicomediensem qui è Berytensi Ecclesiâ ad Nicomediensem migraverat, ita ipsum perstringunt: «*Nec secum recogitat dictum illud Apostoli, quo proficitur se in alienis laboribus non gloriatum; neque præ oculis habet illius præceptum: Alligatus es uxori? ne quære solutionem.* Quod si hoc de uxore dictum est, quantò magis de Ecclesiâ, atque adeò de episcopatu, cui cum quis alligatus est alium quærere non debet, ne adulter in sacris litteris deprehendatur?»

Objectio sexta conflata ex variis Nicæni synodi canonibus. Patres Nicæni canone 1 statuunt: «*Si quis seipsum exciderit, ne in clerum admittatur; quos verò Barbari aut domini castraverunt, si inveniuntur aliâ digni, tales ad clerum canonem suscipere.*» Cum itaque idem apostolicis canonibus 20, 21 et 22, sancitum sit, sequitur cognitos ipsis fuisse istos canones, et pro apostolicis habitos.

Præterea, eadem synodus canone 2 ait, multa facta esse adversus *Ecclesiasticam regulam*; v. gr., quòd homines ex gentili vitâ nuper accedentes ad fidem, brevique tempore instructi, mox ad baptismum perducerentur, simulque ad episcopatum vel ad sacerdotium promoverentur. Hæc porrò regula est canon Apostolorum octogesima; ergo, etc.

Denique canone 10 Nicæno canon apostolicus 62 insinuat et explicatur. Hoc apostolico canone, qui metu supplicii Christum negat, gradu dejicitur et pellitur ab Ecclesiâ. Sed de eo qui post lapsum fuerit ordinatus, nihil statuitur. Ad hanc tamen speciem Nicæna synodus poenam depositionis extendit his verbis: «*Quicumque de apsis ad ordinem cleri promoti sunt per ignorantiam, vel per ordinantium dissimulationem, hæc ecclesiastica non præjudicat regulæ; cogniti namque deponantur.*» Quasi diceret: Sullsecuta lapsum ordinatio obnoxia etiam erit poenæ, quæ canone ecclesiastico lata est, id est, Apostolico 62, licet canon iste disertè tantùm de eo loquatur qui clero adscriptus erat ante lapsum, cum in utràque specie par sit omninò ratio.

Respondeo ad primum: nego consequens. Nam canones illos de eunuchis in clerum non recipiendis, Apostolis suppositos esse disertè probavimus, ex facto præsertim Origenis, cui nusquam apostolici canonis violatio ab æmulis objecta est. Canon itaque à Nicænis Patribus laudatus est mos ipse Ecclesiæ, vel lex aliqua Origenici facti exsecrare ab ecclesiasticis præpositis lata, ne quis se exsecrare pietatis specie, vel tanti viri exemplo auderet; et si quis auderet, is à sacris sulmoveretur. Quæ lex deinceps apud omnes Ecclesias communi antistitum consensu obtinuit.

Ad secundum, nego Patres Nicænos nomine regulæ Ecclesiasticæ can. 80 Apostolorum significasse: quidni enim apostolicam potius quàm ecclesiasticam regulam appellassent? Quanquàm et apostolicum omninò est quod ex 1 ad Timotheum 5 est depronptum, cujus verba ibidem citant; quæ Apostoli doctrina merito regula Ecclesiæ ab ipsis vocatur. «*Tempore, inquit, opus est ei qui baptizatur, et post baptismum, probatione quamplurimâ. Manifesta est enim apostolica Scriptura, quæ dicit: Non Neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat et in laqueum diaboli.*»

Ad tertium, nego regulam ecclesiasticam, ad quam alludit Nicænorum canonum decimus, esse sexagesimum secundum canonem Apostolicum. Satis enim est ad Nicænorum Patrum sententiam explicandam statuere, jam tum fuisse morem aliquem certum ac legiimum, quo apostate à clero arcerentur, partim ex sacrâ Scripturâ haustum, quæ sacros ministros puros criminis esse jubet; partim ex recta rationis luce; qui mos ab omnibus approbatus et usurpatus, *Regula ecclesiastica* vocatus est à Patribus Nicænis. An is autem lege aliquâ scriptâ explicatus, litterisque mandatus, an verò communi omnium usu ac tacito consensu receptus fuerit, nihil ad synodi mentem interest.

Objectio septima petitur ex synodo Antiochena, quæ alludit ad canonem apostolicum 54, quo inhibetur ne quid gravioris momenti agant episcopi provinciales, sine sententiâ ejus qui præest metropoli, quod iisdem serè verbis statuitur can. 9 synodi Antiochene, *secundum antiquam à Patribus nostris regulam constitutam.* Et ejusdem concilii can. 23 prohibetur ne quis

episcopus sibi successorem eligat; sed electio fiat secundum regulam ecclesiasticam, quæ significatur canon apostolicus septuagesimus sextus. Ergo noti erant receptique tunc temporis canones apostolici.

Respondeo: Nego antec., quod scilicet Antiochena synodus nomine antiquæ et ecclesiasticæ regulæ canones apostolicos significet. Colligitur quidem ex Antiochenis canonibus laudatis, ea quæ ipsi decernunt, iam ante illam synodum in usu ecclesiastico fuisse, à superioris memorie sive synodis sive episcopis constituta; sed lege latà ab Apostolis sancita fuisse non evincitur. Unde Antiochena synodus citat regulam à Patribus constitutam, non ab Apostolis; quod addidisset ad majus decretorum suorum robur, si verè novisset esse apostolicam.

Nec verò necesse est, nomine antiquarum regularum, quæ sive à Nicæna, sive ab Antiochenà, sive ab anterioribus synodis memorantur, intelligi canones apostolicos, etiamsi in nullis veterum monumentis conscriptæ sint. Ecce tibi non unum exemplum. Synodus Nicæna can. 15 hæc habet: « De his qui ad exitum veniunt, lex antiqua regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur è corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur. » Ubi, quæso, habetur illa antiqua regularisve lex? Certè nec in Apostolorum canonum collectione, nec in antiquis Ecclesiæ monumentis ante Nicænam synodum.

Ancyrana synodus can. 21 ait: « Priorem definitionem præcepisse, ut mulieres, quæ fornicatæ, foras è in utero perimerent, usque ad exitum vitæ ab Ecclesiâ removerentur. » Ubi, quæso, vel in apostolicis canonibus, vel in aliquo vetustiori Ancyranâ istâ synodo monumento, hanc regulam seu priorem definitionem reperies? Non sequitur ergo quascumque regulas antiquas, Antiochenâ et Nicæna synodo priores, etiamsi in nullo vetustiorum temporum monumento legantur, ex codice canonum apostolicorum esse citatas. Itaque leges, regulæ, vel definitiones antiquæ Ecclesiæ, et Patrum, quas Nicæna, Antiochena, et si qua alia synodus, memorant, esse sunt quæ tum in Ecclesiæ regimine obtinebant, vel tacito omnium consensu receptæ, vel quæ alicujus sive synodi, sive etiam episcopi decreto præceptæ ac sancitæ, vel in unâ provinciâ, vel in pluribus, vel etiam in omnibus observabantur.

Eodem sensu exponenda sunt Africana concilia, quæ « disciplinam ecclesiasticam, ordinem et à Patribus et à majoribus servatam, formam antiquam, statuta ex antiquorum sententiâ, » memorant ac commendant, observarique præcipiunt, ut concilium Carthaginense II, can. 8, et synodus Africana, can. 55, et codicis Africani 49 et 86. His enim nominibus, quæ apud suam Ecclesiam in usu erant, vel à vetustis synodis constituta, vel à majoribus, nudâ et simplici traditione accepta, significant, non verò canones aliquos apostolicos.

Contra, Patres Africani in concilio Carthaginensi II, can. 2, episcoporum, presbyterorum et diaconorum continentiam sancientes, aiunt id Apostolos docuisse,

et ipsam servasse antiquitatem. Quibus verbis indicantur can. 5 Apostolorum. Ergo canones illi noti fuerunt Ecclesiæ veteri Africane, ab eâque recepti ut verè apostolici.

Resp.: Distinguo antecedens: aiunt id Apostolos docuisse in genere, concedo, quatenus sacris hominibus continentiam suis in epistolis præceperunt; S. Paulus enim ad Titum 1 tradit episcopum, inter ceteras doctes, continentem esse debere: aiunt id Apostolos docuisse, in specie, hoc est, omnem omnino usum conjugii prohibuisse Ecclesiæ ministris, nego. Vel aiunt Apostolos id docuisse vivâ voce, et extra Scripturam, concedo. Lato eâ de re canone, nego. Namque ad canonem quintum apostolicum non respexerunt, qui tunc nullus erat, quique præterea nihil sancit de sacrorum hominum celibatu, sed solùm ne episcopus, presbyter, vel diaconus uxorem suam ejiciant, religionis prætextu.

Objectio octava petitur ex S. Athanasio in Epistolâ ad Orthodoxos, ubi de Georgii Cappadocis, hominis Ariani, audaciâ conqueritur, qui jussu comitis per vim sedem Alexandrinam occupavit. Violatus ab eo canones ecclesiasticos palam proficitur, id est canonem Apostolorum 31, quo præcipitur ut si quis seculi potestatis usum ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur. Ergo tempore S. Athanasii noti erant ac recepti in Ecclesiâ apostolici canones.

Præterea S. Athanasius in synopsis, canones Apostolorum inter hagiographa numerat: ergo, etc.

Respondeo: Distinguo antecedens: sanctus Athanasius conqueritur violatos canones ecclesiasticos, id est, ab episcopis vel synodis constitutos, concedo; id est, ab Apostolis editos, nego. Ait enim hos canones pulchrè ac firmè à Patribus nostris traditos. Certè ab Apostolis editos non siluisset, ut invidiosum magis redderet Georgii Cappadocis factus, si ita rem se habere existimasset, ipsique noti fuissent illi, de quibus nunc disceptamus, Apostolis inscripti canones.

Ad secundum respondeo: Nego antecedens: quo Bellarminus post Sixtum Senensem velut egregio argumento abutitur. Nam in totâ Synopsi sanctus Athanasius ne levissimam quidem apostolicorum canonum facit mentionem. Equidem inter ea noti Testamenti scripta, quibus contradicatur, unâ cum Petri Joannisque et Thomæ Periodis, sive Itinerariis, Thomæque Evangelio, Clementina etiam reponit; id est, illa Clementis nomine, paulò ante Eusebii tempora, conficta, et vulgata scripta, verbosa et proluxa, Petri et Appionis colloquia, sermonesque complexentia, quorum meminit Eusebius lib. 5 Historiæ, cap. 58.

Ceterum quidquid Clementinarum nomine intellexerit S. Athanasius, non hæc pro libris hagiographis habuit, ut Bellarminus ait; sed eodem loco duntaxat numeroque censendos existimavit, quo Petri et Joannis et Thomæ circuitus et Evangelium secundum Thomam, quæ inter apocrypha semper censuit Ecclesia.

Objectio nona petitur ex S. Basilio, Epistolâ 1 ad Amphiloichium, cap. 5, ubi diaconum à gradu dejectum ob crimen non avertit à communione, quoniam antiquus est error, ut lapsi ex gradu, ex ministerio, qui-

dent sacro ejiciantur; communionem verò nequaquam priventur. Atqui vetus ille canon quem laudat, est canon Apostolorum vigesimus quintus; ergo S. Basilio noti probatior fuerunt Apostolorum canones.

Respondeo: Nego minorem. Equidem S. Basilii canon eadem omninò decernit, quæ vigesimus quintus ille Apostolis adscriptus; sed nego quòd canonem illum respexerit, qui tunc nullus erat; imò contendo vigesimum quintum illum pseudoapostolicum, ex Basiliano exscriptum fuisse. Certè de illo ne quem cogitasse S. Basilium constat ex ratione quam addidit suo canoni: *Arbitror secutos esse illos primos legem illam: Non vindicabis bis in idipsum*. At hæc frigidè omninò ineplicque dixerit de auctoribus canonis vigesimi quinti citati. Hos enim secutos esse legem illam evidentiùs est, quam ut id hisce verbis significare voluerit Basiliius, *arbitror*, etc.; siquidem illi disertè ac nominatim suo illi canoni hanc rationem addunt: *Dicit enim Scriptura: Non vindicabit Dominus bis in idipsum*.

Objectio decima eruitur ex synodo Constantinopolitana, habità sub Nectario, in causà Agapii, ubi quærente Arabiano Ancyreat episcopo an liceret duobus episcopis episcopum accusatum gradu deidere, ex sententià Nectarii et Theophili Alexandrini, totiusque synodi, decernitur episcopum deijci non posse, præterquam à synodo episcoporum provincie, *ut apostolici canones constituerunt*. Quibus verbis, canon Apostolicus septuagesimus tertius significatur. Ergo tunc temporis in Orientali Ecclesià recepti erant canones apostolici.

Respondeo synodum illam Constantinopolitanam canonum apostolicorum nomine intellexisse canones à viris apostolicis editos, non ab Apostolis ipsis. Spectavit autem canonem quintum Nicænæ synodi, ad quem postea alludens Ecclesia Africana in Epistolà ad Cœlestinum I pontificem maximum ait: *Synodi Nicænæ decreta, sive inferioris ordinis clericos, sive ipsos episcopos; metropolitanis suis apertissimè commiserunt*. Certè si noti tum fuissent ac recepti Apostolorum canones, Patres Africani illos æquè laudassent ac Nicænos.

Objectio undecima petitur ex Innocentio I pontifice maximo in Epistolà ad Victricium Rothomagensem episcopum datà anno Domini 404, ubi capitibus 1, 2, 3, 5, 6, etc., multa decernit quæ apostolicis canonibus 1, 61, 54, 56, 42, etc., continentur; ergo ipsi noti erant ac probati hi de quibus agimus, Apostolis inscripti canones.

Confirmatur ex his quæ in illà Epistolà præfatur Innocentius: « Non quo, inquit, nova præcepta aliqua imperentur, sed ea quæ per desidiam aliquorum neglecta sunt, ab omnibus observari cupimus; quæ tamen apostolicà et Patrum traditione sunt constituta; scriptum est enim Thessal. 2: *State, ac tenete traditiones nostras quas tradidi vobis, sive per verbum, sive per epistolam*. » Ergo quæ Innocentius hæc in Epistolà decernit, ex apostolicis canonibus hauserat.

Respondeo: Distinguo antecedens. Multa decernit

Innocentius, quæ apostolicis canonibus continentur, quia tum exstarent omnes illi canones, et illa inde descripta sint, nego; quia postea in illam collectionem relata sunt, concedo. Illas itaque regulas, quòd essent in communi Ecclesiarum usu, canonum pseudoapostolicorum consarcinator in suam farragine[m] retulit, ut publica auctoritas speciem aliquam mendacior conciliaret. Sed hæc Innocentius nusquam dicit apostolicis canonibus sancita esse; quod certè non prætermisisset, si canones illos agnovisset. Hoc enim maximè pertinebat ad auctoritatem decretissuis apud Victricium et ceteros episcopos Gallicanos conciliandam. Sanè cum cap. 1 decernit *episcopum extra metropolitani conscientiam non esse ordinandum*, synodum Nicænæ, quæ illud idem canone 4 præcipit, disertè laudat: *Hoc enim, inquit, et in synodo Nirenà constitutum est atque definitum*. Capitibus item 2 et 7, Nicænæ synodi nominatim meminit. Cur, amabo, qui Nicænos canones, datà occasione, tam diligenter citat, nusquam laudat apostolicos, multò majoris et auctoritatis et antiquitatis (si verè ulli erant) futuros? Ratio in promptu est, nimirum canones Nicænos quos citaret, perspectos habuit ille pontifex; apostolicos quos laudaret, nullos planè noverat.

Ad confirmationem respondeo, nego consequens. Colligitur quidem ex his quæ præfatur in Epistolà citatà Innocentius, ipsum existimasse illa quæ deinceps ibi decernit, fuisse jam ab ipsis Apostolis, sive vivà voce, sive etiã scripto, Christianis tradita, et ipse sanè nonnulla ex divinis Scripturis eruit, ut ex Levitico, quod cap. 4 decernit de uxore clerici virgine; ex Apostolo Paulo, quod cap. 6 statuit de bigamis à sacris ordinibus arcendis; ex Moyse et ex Paulo, quæ cap. 9 de sacerdotum et diaconorum ab uxoribus continentia præcipit; ex eodem denique Apostolo, quæ sancit, cap. 13, de virginibus quæ neglecto proposito nubunt. Cætera quæ nullà Scripturarum fulcit auctoritate, videtur etiã censuisse ab Apostolis tradita, sed vivà voce; non autem in apostolicis canonibus. Ipse certè Ecclesie usus, quem, quòd ejus initia nulla videret, ab Apostolis derivatum non immeritò suspicabat, facile ipsi persuasit hæc esse apostolica. Quidni enim potuit sanctissimus et doctissimus pontifex hæc regulà uti, quam synchronus illius S. Hieronymus statuit Epist. 28: *Unaquæque provincia abundet in suo sensu, et præcepta majorum leges apostolicas arbitretur?*

Objectio duodecima hauritur ex concilio Ephesino, actione 7, ubi refertur Antiochenum, episcopum ordinationes provincie Cypri ad se trahere conatum *contra leges ecclesiasticas et canones sanctorum Apostolorum*. Ergo jam tum noti erant canones Apostolorum 34 et 53, qui vetant episcopis ne extra provinciam quicquam suam manus imponant.

Respondeo Latinam Ephesinæ synodi editionem, loco mox laudato nihil de Apostolis habere. En ejus verba: *Rem hanc, quæ præter ecclesiasticas constitutiones et sanctorum Patrum canones innovatur, et omnium libertatem attingit, annuntiavit piissimus episcopus Puz-*

gina, etc. Viden ut sanctorum Patrum canones dicit, non Apostolorum? Græcus codex vetus *canonum universalis Ecclesie* inscriptus, canone 178, eandem lectionem exhibet. Eandem exhibent Romana conciliorum Græcorum Latina editio anno 1608, Coloniensis anno 1618, Parisiensis anno 1856. Itaque hæc Ephesinæ synodi verba, *sanctorum Patrum canones*, nullatenus spectant canones apostolicos, sed episcoporum et synodorum superiorum decreta. Videntur autem ad Antiochenum canonem 13 digitum intendere, qui sic decernit: *Nullus episcopus ex alia provinciâ caudeat ad aliam transgredi, et ad promotionem ministerii aliquos in Ecclesiis ordinare.* Forsan etiam alluserunt Ephesini Patres ad canonem secundum concilii œcumenici Constantinopolitani primi, quod Ephesinum annis propemodum 50 antecesserat.

Objectio decima tertia petitur ex constitutione Theodosii imperatoris lib. 5, c. de *Summâ Trinitate*, quâ Irenæum quemdam, *post binas nuptias, præter apostolicos canones, Tyrionum civitatis episcopum factum*, ab eâ Ecclesiâ dejecit. Quibus verbis respicit canonem 17 apostolicum. Ergo canones Apostoli inscripti, verè habiti sunt apostolici anno 440, quo Theodosius hanc constitutionem edidit.

Resp. : Nego quòd his verbis resperxit Theodosius canonem 17 apostolicum, sed per apostolicos canones intellexit apostolicam doctrinam quâ constitutum est episcopum *unius uxoris virum esse debere*, 1 ad Tim. 5, et ad Tit. 1.

Objectio decima quarta petitur ex concilio Chalcedonensi, canone 12, dicente episcopos qui principum auctoritate interpositâ sedibus suis metropoleon honorem querebant, *præter ecclesiastica statuta facere.* Atqui his verbis indicat canonem apostolicum 51 : ergo canones apostolici noti erant Patribus Chalcedonensibus.

Resp. : Nego minorem; sed nomine statutorum ecclesiasticorum intellexit Chalcedonensis synodus Nicænos Constantinopolitanosque canones, id est, canones primæ synodi 6 et 7, et secunda 2, ut innuit Balsamon in schollis ad hunc Chalcedonensem canonem.

Objectio decima quinta est ex S. Leone, epistolâ 92, ubi ait *ex apostolicâ traditione descendere* eam Ecclesie consuetudinem quâ presbyteri et diaconi, criminis alicujus rei, publicæ ac solemnî penitentie minime subijciuntur. Atque hæc referuntur ad canonem Apostolorum 25 : ergo canones apostolicos novit probavitque S. Leo.

Præterea idem, epistolâ 1, canones Apostolorum citat 17 et 18, de iis qui ordinari non possunt. « Quilibet verò, inquit, unicuique natalium honestas, et morum esse debeat, qui sacri altaris ministerio est sociandus, et Apostolo nos docente et divinâ præceptione didicimus, et canonum regulis, à quibus plerisque fratrum declinasse et penitus deviâsse reperimus. Nam constat ad sacerdotium pervenisse viduarum maritos quosdam

etiam, quibus fuerint numerosa conjugia, et ad omnem licentiam vita liberior, ad sacrum ordinem passim patefactis aditibus fuisse permisos, contra illam B. Apostoli vocem, quâ talibus reclamat, dicens, 1 ad Tim. 5 : *Unius uxoris virum, et contra illud antiquæ legis præceptum; Levit. 21 : Sacerdos virginem uxorem accipiat, non viduam, non repudiatam.* »

Tertiò, idem, epistolâ 84, citat canonem apostolicum 54 : « Igitur, inquit, secundum sanctorum Patrum canones Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentiâ consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, jus traditæ sibi antiquitatis dignitatis intemperatam habere decernimus. »

Denique in eadem epistolâ, cap. 7, citat canonem apostolicum 37 : « De conciliis, inquit, episcopalibus, non aliud indicimus quàm SS. Patres salubriter ordinârunt, ut scilicet bini conventus per annos singulos habeantur, in quibus de omnibus querelis, quæ inter diversos Ecclesie ordines nasci solent, judicetur. »

Ad primum respondeo : Nego minorem; sit enim S. Leo usum istum moremque ex apostolicâ traditione descendere, quòd divinis litteris esset consentaneus huic nimirum testimonio, 1 Reg. 2 : *Sacerdos, si peccaverit, quis orabit pro eo?* Non quòd ex aliquo canonum apostolicorum codice depromptus esset. Verba S. Leonis sunt : « Quòd sine dubio ex apostolicâ traditione descendit, secundum quod scriptum est : *Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo?* Unde huic jusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei, privata est expetenda secessio, ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa. »

Ad secundum, nego antecedens, quòd scilicet per canonum regulas S. Leo canones apostolicos 17 et 18 intelligat. Namque (ut ex toto contextu patet) S. Leo tria proponit diversa documenta, quibus innotescit qualis suffragari debeat sacris hominibus natalium et morum honestas. Ad primum caput, refert testimonium S. Pauli, 1 ad Tim. 5; ad secundum, testimonium Levitici; ad tertium, canones ecclesiasticos, quos nominatim nullos citat. Itaque doctrinam apostolicam, quâ primum caput probat, disertè à canonum regulis distinguit, quæ tertium probationum caput complectuntur : quòd perperam faceret, si canonum regulas, quas citat, verè apostolicas, et ex apostolicorum canonum codice depromptas existimaret.

Ad tertium, nego pariter antecedens. Nam per canones Patrum Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentiâ consecratos, non intelligit apostolicos, sed Nicænos. Respicit porrò S. Leo canonem 6 Nicæne synodi, quo *privilegia Ecclesiarum* sarta tecta esse jubentur; quæ hic sanctissimus pontifex optimè vocat *jura traditæ antiquitatis dignitatis.*

Ad quartum, nego id quod statuit S. Leo de conciliis in annos singulos celebrandis ex can. 37 Apostolorum haustum esse. Nam S. Leo sanctos Patres, qui istud salubriter ordinârunt, non alios quàm Nicænos intellexit quorum disertissimus est in eam rem canon

quintus Et certè si S. Leo ad canonem aliquem apostolicum hoc loco respexisset, nominatim appellasset *Apostolos* (non *sanctos Patres*. Communis enim Ecclesie loquendi usus solet in rebus hujusmodi Patres Apostolis tacite opponere, ut Patres ferè semper intelligantur ceteri, præter Apostolos, veteris Ecclesie doctores.

Objicitur decimo sexto. S. Hieronymus ad can. 5 Apostolorum retulit, quod in Epistolâ ad Damasum scripsit, quodque à Gratiano, causâ 16, quæst. 1, cap. *Quoniam*, observatum est. Sic enim ait : « Quod autem beatitudo tua quæsit, utrùm usus decimarum, et oblationum secularibus provenire possit, novit et tua sanctitas omnino non licere, protestantibus hoc divinis auctoritatibus patrum canonum. » Jubeat autem canon laudatus sanctorum Apostolorum, qui sunt primi Patres nostri, et quorum est divina auctoritas, ut fructum primitiæ in domum episcopi et presbyteri comportentur, qui illos dividant inter diaconos et reliquos clericos.

Respondeo, epistolam illam spuriam esse, et à S. Hieronymi ingenio planè alienam; neque in ullâ eorum epistolarum quæ ab eo ad Damasum scriptæ exstant, aut in aliis omnibus S. Hieronymi operibus, hæc verba legi : quod et Romani Gratiani decreti correctores in suis ad hunc locum notis non præterierunt : *Pars, inquit, hujus capituli citatur ex B. Hieronymo, in cuius quæ exstant, scriptis nihil hujusmodi inventum est.*

Respondeo secundo, non constare scriptorem cujus sunt verba à Gratiano laudata, quisquis ille fuerit, per canones paternos significasse apostolicos. Verisimilius enim est eum synodorum veterum decreta intellexisse, quorum auctoritatem divinam dixit, quod ea eximia sit et maximi ponderis ad ecclesiasticam disciplinam sciendam.

Objicitur decimo septimo. Gelasius pontifex maximus multa in suis epistolis ac decretis ex apostolicorum Canonum libro laudat, ac velut Ecclesiasticas regulas affert. Ergo canones apostolicos, de quibus agimus, pro veris agnovit, aliosque omnino à nostris in apocryphorum classem amandavit.

Probatur antecedens : Epistola 9 citat *paternos canones* contra eos qui seipsos absciunt. Respicens canonem Apostolorum 22, ibidem laudat *reverendorum canonum constituta* contra *desertores propriæ Ecclesie*. Alludens ad canones Apostolorum 15 et 16, ibidem cap. 20 citat *majorum veneranda constituta* contra peccatores subrepentes. Quibus verbis canones Apostolorum 25 et 61 intellexit. Denique epistolâ 5 conqueritur quod episcopi *contra canones omnia gerant, et contra apostolicam disciplinam passim cuncta nisceant, et non servatis regulis, sacras ordinationes conferant*. Agnovit igitur Gelasius regulas apostolicæ disciplinæ de dignis et indignis ordinationibus, qui sunt apostolici canones.

Respondeo : Nego antecedens. Ad primum testimonium respondeo *paternos canones* quos Gelasius laudat contra eos qui se absciunt, non esse canones apo-

stolicos, sed Nicænum primum, hæc de eunuchis præcipientem.

Ad secundum testimonium respondeo *reverendos canones* quos Gelasius citat contra clericos propriarum ecclesiarum desertores, non alios esse à Nicænis 15 et 16.

Ad tertium dico *veneranda majorum constituta* contra peccatores subrepentes, esse ejusdem augustissimæ synodi canones 9 et 10.

Ad quartum dico Gelasium canones simpliciter nominare, ecclesiasticos scilicet, non ex libro canonum apostolicorum petitos. Ait porro *contra disciplinam apostolicam* facere eos qui passim cuncta miscen- quia Apostolus 1 ad Corinthios 14 jubet ut in Ecclesia *omnia honestè et secundum ordinem fiant*.

Objicitur decimo octavo : Collectio canonum in quinquaginta titulos distributa, quæ Theodoretî Cyrensis episcopi nomine exstat in codice manuscripto Bibliothecæ christianissimæ regis, ex eoque à Justello edita est, canones apostolicos 85 laudat : sunt igitur verè apostolici.

Respondeo hanc collectionem Theodoretî non esse, sed Joannis Scholasticî patriarchæ Constantinopolitani, qui sexto seculo floruit sub Justiano imperatore, quo tempore illi canones passim jam sub titulo canonum apostolicorum laudabantur, quamvis non sint apostolici. Unde nego etiam consequens.

Objectio ultima colligitur ex synodo Trullanâ canone 2, ex septimâ, Canonibus 1, 5 et 10, ex Romanâ synodo sub Gregorio VII, canone 2, ex concilio Triburiensi, cap. 2, ex Parisiensi sub Ludovico Pio, cap. 15, ex Tridentinâ, sessione 25, cap. 1 de Reformatione; item ex S. Joanne Damasceno lib. 4 de Fide Orthodoxâ; ex Tarasio patriarchâ Constantinopolitano in Epistolâ ad Adrianum pontificem maximum; ex Photio in Bibliothecâ; ex Bonifacio Apostolo Germaniæ in Epistolâ ad Gudbertum Anglum; ex Nicolao I pontifice maximo, passim in suis decretis; ex Leone IV, distinctione 19, cap. *de Libellis*; et ex Joanne VIII, in Epistolâ ad Basilium imperatorem. Ex his enim omnibus, tum synodis cum pontificibus et auctoribus ecclesiasticis constat canones Apostolis inscriptos, verè apostolicos esse.

Respondeo illas synodos et pontifices non decernere an canones apostolici verè, an falsò Apostolis inscribantur, uti nec quæstionem illam quæ ad ipsorum institutum minimè pertinebat, expenderunt; sed eos sub nomine Apostolorum citarunt, quia ut ita citarentur, inoleverat usus. Cæterum omnes illæ synodi, pontifices et auctores qui sexto seculo posteriores sunt, nequaquam sunt veteribus anteposendi.

Quæres quo tempore et à quo conficti sint canones apostolici? Respondeo verisimile esse aliquos fuisse confictos ab episcopis Iconiensi concilii, cui præerat Firmilianus, anno 258, congregatis ad controversiam de hæreticorum baptismate dirimendam. Ratio est quia canones apostolici 46 et 47 ipsam concilii Iconiensi sententiam de rebaptizandis hæreticis exhibent, ut constat ex Firmiliano rem gestam ita nar-

rante, in Epistolâ ad S. Cyprianum : *Hæretico enim sicut ordinare non licet, non manum imponere, ita nec baptizare, nec quidquam sanctè, nec spiritualiter gerere, quando alienus sit à spirituali et deificâ sanctitate. Quod totum nos jam pridem in Iconio qui Phrygiæ locus est collecti in unum, convenientibus ex Galatiâ, ex Ciliciâ, et cæteris proximis regionibus, confirmavimus tenendum contra hæreticos firmiter, et vindicandum, cum à quibusdam de istâ re dubitaretur.* Itaque tunc adornata ex parte videtur canonum apostolicorum collectio ab Orientalibus episcopis, qui Firmiliani sententiæ contra Stephanum Romanum pontificem cum Africanis episcopis adhærebant, ut traditionem scriptam deinceps objicere possent illius sectatores sententiæ Romanis aliisque Occidentalibus traditionem. Eam juvat conjecturam canon apostolicus 38, qui mensis hyperberetaci meminit, quo significatur october Linguâ Syro-Macedonicâ, cuius erat usus per Orientem.

NOTA.

Canones qui dicuntur Apostolorum, falsò ipsis adscriptos dubitabit nemo, si in eisdem plura ab Apostolorum doctrinâ dissona cum Natale contineri conspiciat. Nihilominus hujusmodi canones concilio Nicæno, aliisque illorum seculorum synodis, ac Patribus ignotos fuisse credendum non est. In dubium revocari non potest, si quæ sibi objicit Natalis legantur, synodum nempe Nicænam, aliasque non semel canonum etiâ nomine illos innuere; porro difficile est sibi suadere illam vocem *canon* à synodis usurpatam ad morem tantùm designandum qui tunc vigeret in Ecclesiâ, quique esset regula rerum faciendarum seu judiciorum instituendorum, cum eam vocem semper legem scriptam significare omnes crediderint. Illud etiâ addunt, concilium Nicænum morem in Ecclesiâ vigentem velut rem à canonibus distinctam indigitasse. Canones præterea Apostolorum inscripti disciplinam, quæ secundo aut tertio aut quarti seculi initio in quibusdam Ecclesiis servabatur, continent. Ita se habet, exempli gratiâ, canon præcipiens unâ cum Judæis Pascha non esse celebrandum, quod Victore pontifice plures synodi definierant. Canones etiâ baptisma hæreticorum respuentes concilii Iconiensis definitiones innuunt, cui placuit S. Cypriani sententiæ contra S. Stephanum papam adhærere; neque etenim licet opinari Cyprianum et Firmilianum ad propriam constabiliendam disciplinam, illius synodi canones confinxisse. Hæc mihi verosimile esse demonstrant canones apostolicos collectionem esse quamplurimum canonum ante primam Nicænam œcumenicam synodum in pluribus particularibus synodis editorum; quæ collectio cum successu temporum novis canonibus fuerit adacta, factum est aliquos ejusdem canones non facilè inter se conciliari, atque ejusdem materiæ canones nullo servato ordine in eadem conscriptos. Quia verò in præfatâ

collectione quosdam etiam canones inseruerunt, à quibus Romana seu etiam catholica abhorrebat Ecclesia, nec œcumenici fœtus erant concilii, nil mirum si illius non meminere primi canonum collectores, neque primi Ecclesiæ Patres ipsorum auctoritate adversus Ecclesiæ hostes pugnaverint, vel in usum redigere neglexerint. Illud tamen observandum, ea quæ refert Natalis in quartâ probatione tertiæ propositionis, Apostolorum quidem hæc canones non esse demonstrare, non verò ipsorum destruere antiquitatem, ut ex sequentibus apparebit.

S. Athanasius igitur Leonii Ariani facinus exagitans, non canonem qui falsò Apostolorum diceretur, sed Nicænum adversus illum protulit, potiùs à concilii generalis canone damnatum ostendens, quàm ab antiquiore canone dubiæ fortasse auctoritatis, cisi illum potuerit non ignorare. S. Epiphanius adversus Valesianos ejusdem canonis mentionem potuit negligere, cum non canonum auctoritate, sed S. Scripturæ adversus illos insurgat. S. Basilus aliique trine immersionis in baptismo ritum non ab aliquo canone, sed à traditione non scriptâ derivare dixerunt, quia invaluerat apud ipsos usus, nomine traditionis non scriptæ quicquid in S. Scripturâ non continebatur, designandi. Neque etiâ necesse erat adversus hæreticos canonem falsò Apostolis affectum urgere; qui etenim in eâ collectione hæc de re leguntur canones, non ad præligandos hæreticos, sed ad proscribendam sacerdotum negligentiam respexerunt.

Adversus horum canonum antiquitatem videtur rugnare canon 84, qui in censu librorum canonicorum tres Machabæorum libros, duas Clementis epistolâs, ac octo Constitutionum libros enumerat; cum etenim hujusmodi errores ante concilium Nicænum non insonuerint, neque ab alicujus conciliabuli canone tunc temporis confirmatus credere conceditur. Sed illud respondendum, hujus canonis antiquitatem ex eo innotescere, quòd veteris Testamenti libros, qui in Hebræorum canone non legebantur, omiserit; nam nondùm satis compertum erat in canonicorum librorum albo esse recensendos; in horum numero erant libri Sapientiæ, Tobię, Judith, etc., qui proinde deutero-canonicis appellantur, quia statim ab Ecclesiæ exordio de ipsorum non constitit auctoritate. Corruptus proinde dicendus iste Canon quoad eam partem quâ libros non canonicos inter canonicos admiscet; atque ita egisse non irrationaliter credendum constitutionum auctorem, qui sub Clementis larvâ abscondebatur, ut ita proprio libro irrefragabile conciliaret auctoritatem.

Cæterùm dùm canonum Apostolis adscriptorum antiquitatem proposui, non ea mihi mens fuit, ut omnes apud aliquas Ecclesias ante Nicænam primam synodum viguisse traderem, cum ab ipsorum collectore ejusdem alios postea consutos jam innuerim.

DE CONSTITUTIONIBUS APOSTOLICIS

Dissertatio.

(EODEM AUCTORE.)

Constitutiones Apostolorum nomine inscriptas, et octo libris comprehensas à Græco in Latinum sermonem transtulit Carolus Bzovius, et anno 1563 in lucem emisit. Easdem Turrianus Societatis Jesu professor Latinè interpretatus est, et commentariis illustravit. Eas cum conciliis Surlis et Benius in suis conciliorum editionibus evulgârunt. De his querimus in præsentiarum, an veri sint ac genuini Apostolorum vel saltem Clementis Romani, cujus nomen præferunt, factus.

PROPOSITIO PRIMA. — *Constitutiones Apostolorum sunt apocryphæ, ab Apostolorum et Ecclesiæ doctrinâ aliene; ipsis adèò Apostolis et Clementi Romano suppositæ.*

Probatur prima pars ex decreto Gelasii I pontificis maximi in Romanâ synodo, anno Christi 494: Item, inquit, *Itinerarium nomine Petri Apostoli, quod appellatur S. Clementis libri octo, apocryphum.* Porrò libri octo Clementis nomine inscripti, sunt ipsissimi Constitutionum apostolicarum libri de quibus agimus.

Probatur secundò ex Humberto cardinali, episcopo Sylvæ-Candidæ, qui à Leone IX legatus Constantino-polim missus est. Hic scilicet Nicetæ Pectorato Constitutionum apostolicarum loca quædam contra sabbati jejunium objicienti his verbis respondet: *Hoc asserere conaris ex apocryphis libris et canonibus paritentia sanctorum Patrum repudiatis.* Et paulò post: *Unde nos quoque omne apocryphum abjicientes, detestamur audire eorum fabulosas traditiones, quia non sunt ut lex Domini.* Citaverat autem Nicetas quintum et septimum librum Ordinationum seu Constitutionum apostolicarum. Ex quâ Humberti responsione colligitur, hanc tum fuisse de his libris Sedis apostolicæ, cujus legationem gerebat, sententiam.

Probatur tertio ex Honorio Augustodunensi, qui circa annum Domini 1120 in Galliâ nostrâ floruit. Hic nempe in opere suo de Scriptoribus ecclesiasticis, omnia quæ Clementi Romano tribuuntur, præter unam ad Corinthios epistolam, ait *inter apocrypha recenseri.*

Idem censent quique inter recentiores eruditi, Belarminus lib. de Scriptoribus ecclesiasticis in *Clemente*, Boronius tom. 1 Annalium ad annum Domini 32 et alibi, Cardinalis item Petronius lib. 2 de Eucharistiâ cap. 4, Albaspinæus (de l'Aubépine) Aurelianensis episcopus, Observationum ecclesiasticarum lib. 1, cap. 15; Petavius in notis ad S. Epiphanium, ad hæresim Audianorum; et alii quotquot modò numerantur eruditi.

Probatur quartò: Constitutiones apostolicæ, prio-

rum seculorum Patribus vel ignotæ prorsùs fuerunt, vel apocryphorum numero ac loco ab illis habitæ sunt; ergo verè sunt apocryphæ.

Probatur antecedens: Opus quod nusquam memorârunt priorum seculorum Patres, occasione datâ; ejus auctoritate nunquàm usi sunt ad revincendos hæreticos; à cujus doctrinâ passim recesserunt, vel ipsi ignotum fuit, vel apocryphorum loco habitum: atqui tales sunt Constitutionum Apostolicarum libri; ergo vel ignoti fuerunt priorum seculorum Patribus, vel ab iis in apocryphorum censum rejecti.

Probatur minor accuratâ inductione: I. Justinus Martyr, qui secundo seculo vixit, discretè testatur sabbati religionem passionis Christi fuisse abolitam, nec à sui temporis Christianis observata fuisse sabbata (ut videre est passim in Dialogo cum Tryphone), nec conventus Christianorum alio die fieri solitos memorat, quàm solis die, id est, dominicâ, ut videre est Apologiâ secundâ; igitur ignotæ erant Justino Apostolicæ Constitutiones, vel nullo in pretio apud ipsum erant, alioqui illarum doctrinâ secutus fuisset, quâ tradunt sabbati diem, velut creationis, à Christianis observandum esse ac feriandum, neque jejunio funestandum, et convocatus solemnes eâ die indicunt, lib. 3, cap. 14 et 20, et lib. 7, cap. 24.

II. Sanctus Irenæus, qui floruit secundo cadente seculo, in egregio opere, quod adversùs universas hæreses conscripsit, cum epistolam Clementis ad Corinthios non semel citet, lib. præsentim 3, cap. 5, nulli Constitutionum Apostolicarum auctoritate Hæreticos refellit. Ergo ipsi incognitæ erant, vel apocrypha ipsi videbantur.

Præterea idem Irenæus in Epistolâ ad Victorem Romanum episcopum, cujus fragmentum refert Eusebius, lib. 5 Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 26, testatur consuetudinem Paschatis lunâ 14, unâ cum Judæis celebrandi, jam temporibus Aniceti, Pii, Hygini, Telesphori, Xisti et Soteris, Victoris decessorum, apud Asiæ ecclesias viguisse, et in eo ritu fuisse à Romanâ Ecclesiâ toleratas. Igitur Constitutiones Apostolorum, quæ Pascha cum Judæis Christianos celebrare vetant, lib. 5, cap. 16, latuerunt viros sanctissimos Polyarpum, Thræseam, Sagarim, Papirium, Melionem, Polycratem, et cæteros Asianos, Apostolici nominis observantissimos; alioqui nunquàm legem tam claris tanque disertis verbis, ab Apostolis (ut fingitur) latam, temerè violassent. Sed et Victor ipsis Constitutionum Apostolicarum auctoritatem proculdubio objecisset, qui Joannem Apo-

lum sui moris auctorem faciebant. Igitur vel nullae tunc exstabant Apostolicæ Constitutiones, vel apocryphæ censebantur.

III. Clemens Alexandrinus, qui secundo seculo exeunte florere cœpit, tertique initia attingit, frequenter laudat genuinam Clementis Romani ad Corinthios epistolam, et satis prolixos ex eâ textus describit lib. 1, 4 et 6 Stromatum. Nullibi Constitutionum Apostolicarum meminit, cum tamen multa passim tractet, quæ ex eo libro vel probari, vel ornari et illustrari poterant. Igitur ignotæ illi fuerunt Constitutiones Apostolicæ, vel apocryphorum loco habite.

IV. Tertullianus, Clementis æqualis, si constitutiones illas novisset, vel alicujus in Ecclesiâ auctoritatis existimasset, animam nostram non asseruisset esse corpoream, quam istarum Constitutionum auctor, lib. 6, cap. 11, incorpoream et immortalem proficitur: nec laicis baptizandi potestatem concessisset lib. de Baptismo, cap. 17, et de Exhortatione Castitatis, cap. 7, quam auctor Constitutionum iisdem adimit lib. 5, cap. 10, nec admodum impotenter Zephyrini Romani pontificis decretum fornicatoribus aditum, per penitentiam ad reconciliationem reservans, invasisset ac dilacerasset; cum auctor Constitutionum penitentes absque discrimine recipiendos tam frequenter moneat lib. 2, cap. 12, et sequentibus, et cap. 48. Certè cum nullus veterum has Constitutiones adversus Novatianos produxerit; cum Tertullianus ipse, qui in suo de Pudicitia libro solvere nititur et explicare momenta omnia quæ Catholici Montanistis penitentiae hostibus opponebant, et librum ipsum Pastoris quem proferebant ad causæ catholicæ præsidium, liberè inter apocrypha amandat cap. 10; cum, inquam, Tertullianus ne verbum quidem faciat de Apostolicis illis Constitutionibus; sequitur illas et Tertulliano, et illorum temporum catholicis ignotas prorsus fuisse, aut in apocryphorum numerum communi consensu ablegatas.

V. Origenes necdum Constitutionum Apostolicarum non meminit: sed eas sibi invisas fuisse, aut nullius auctoritatis indicat. Siquidem Christianorum dies festos recensens lib. 8 contra Celsum, dominicam duntaxat diem, Parasceven, Pascha, et Pentecosten memorat; Constitutiones verò, præter hos dies, Natalem Christi, et Epiphaniam, Ascensionem, et Apostolorum Natalitios à Christianis celebrari præcipiunt.

VI. Sanctus Cyrianus, cum Africanis episcopis in causâ de iterando Baptismo ab hæreticis collato, ex solis Scripturis sententiam suam confirmat, Constitutiones non censurus, si vel tam in rerum naturâ extitissent, vel ut genuinum Apostolorum aut Clementis opus fuissent habite; cum nihil proferri posset ad tradendam Africanæ Ecclesiæ Dei disciplinam validius: siquidem omnium hæreticorum baptisma reprobat, lib. 6, cap. 15.

VII. Ignotas fuisse quarto seculo Constitutiones Apostolicas suadet Arianorum silentium, qui nihil ex

illis ad erroris sui patrocinium adhibuerunt, cum plurima habeant Arianae hæresi faventia. Certè si multa Dionysii Alexandrini securius dicta in rem suam torserunt, in quibus explicandis ac solvendis laboravit S. Athanasius, Constitutiones multò audacius jactassent, si extitissent eâ ætate. At ipsos nec leviter illarum meminisse, aut earum auctoritatem Catholicis objecisse demonstrat S. Athanasii silentium.

VIII. Sanctus Basilius Magnus easdem Constitutiones ut ignoraverit, vel nihili fecerit, necesse est: siquidem libro de Spiritu Sancto, cap. 27, negat scripto ullo tradita esse quædam earum, quæ in Constitutionibus scripta leguntur variis in locis; scilicet: *Ut signo crucis eos qui spem collocarunt in Christum, signemus; ut ad orientem versi procedamus; invocatiois verba, cum conficitor panis Eucharistiæ, et poculum benedictionis; consecrationem aquæ baptismalis, et olei unctionis; trinam immersionem in baptismo; et alia id genus.*

Ex his colligitur propositio superius asserta, scilicet priorum seculorum Patres nusquam meminisse Constitutionum Apostolicarum, nunquam earum auctoritate usos, ab earum denique doctrinâ frequentius recessisse.

Probatur secunda pars, scilicet quòd Constitutiones illæ sint ab Apostolorum et Ecclesiæ doctrinâ alienæ, notando errores quibus scætant. Primo de Filii et Spiritus Sancti divinitate malè sentiunt, siquidem inter hæreticos recensent illos qui *suspiciantur Jesum esse Deum super omnia*, lib. 6, cap. 25. Ipsum fingunt ministrantem Deo suo ac Patri, ad rerum omnium creationem, lib. 5, cap. 20. Patrem genuisse Filium ante secula, *voluntate, et potentia, et bonitate*, lib. 8, cap. 12. Episcopum Deo Patri similem asserunt; diaconum Christo, qui Patri ministrat et in omnibus assistit; Spiritum Sanctum diaconasse, quæ ut nihil sine diacono facere debet, aut loqui, ita Paracletus nihil à se ipso loquitur aut facit, sed Christum glorificans, voluntatem illius expectat, lib. 2, cap. 26. Vocant Patrem *Dominum Spiritus Sancti*, lib. 8, cap. 57. Aiunt non baptizari in mortem Christi, *auctoritate Dei universorum, et in testimonio Spiritus Sancti*, lib. 5, cap. 6, quæ quantum Arianis et Macedonianis faveant, nemo oculatus non videt.

II. *Quartum conjugium, et doliceps, manifestam esse scortationem, et indubitam impudicitiam* decernunt.

III. Concedunt ancillis ut heris infidelibus ad libidinem morem gerant, modo solis. *Pellex, infidelis ancilla, inquit, soli domino obsequens recipiatur. Si cum aliis intemperans fuerit, rejiciatur.* (Lib. 8, cap. 32.)

IV. Baptismum ab hæreticis collatum iterari jubent. (Lib. 6, cap. 15.)

V. Sabbati solemnem celebrationem, æquè ac dominicæ diei constituunt. (Lib. 8, cap. 35.)

VI. Elementis fidei imbuendum, et baptizandum esse decernunt eum qui Eucharistiam imprudens gustaverit (lib. 7, cap. 26), quasi Apostoli non baptizatis eucharistiam porrexerint.

VII. Affirmant se à Christo audivisse: *Opertere eum*

qui pastor est et episcopus in Ecclesiis totius Parœciæ constitutus, non minore natu esse quam annorum quinquaginta. Quod nusquam Apostolis, aut apostolicis viris in mentem venit; imò constat Timotheum Ephesiorum Ecclesiæ à sancto Paulo præfectum, valde juvenem fuisse, ad quem scribens ait: *Nemo adolescentiam tuam contemnat*. Id autem habent Constitutiones libro secundo, cap. 57.

VIII. Constitutiones editas ait illarum auctor à duodecim Apostolis, præsentè Paulo, et septem diaconis, lib. 8, cap. 4; at Stephanum inter septem diaconos primarium, martyrium obisse constat, antequam Paulus ad Apostolatam à Christo vocaretur, Actuum 7.

IX. Jacobum Zebédæi filium inducunt concilii Hierosolymitani historiam narrantem, Constitutiones ipsas cum cæteris Apostolis condentem, libro sexto, capite decimo quarto et vigesimo secundo, cum constet, ex Actuum 12, Jacobum ab Herode gladio interfectum esse, ante concilii Hierosolymitani celebrationem.

X. Inter libros quos in Ecclesiâ legi præcipitur Evangelium S. Joannis recensent, lib. 2, cap. 57, cum Evangelium à Joanne scriptum non esse constat ante annum Christi 97, quo à Nervæ Domitiani successore, ex insulâ Pathmo revocatus est, quo tempore Petrus et Paulus, cæterique Apostoli, qui harum Constitutionum auctores finguntur, variis mortibus ac locis consumpti fuerant.

XI. Philippum, à quo Simon Magus baptizatus est, Apostolum faciunt, quem diaconum duntaxat fuisse constat.

XII. Jacobum fratrem Domini extra numerum Apostolorum ponunt, lib. 6, cap. 14, contra sancti Pauli diserta verba, ad Galatas 1 scribentis: *Alium Apostolorum vidi neminem, præter Jacobum fratrem Domini*.

Tertia pars, licet jam probata satis videri possit, tamen iterum probatur; et primò quidem quod hæ Constitutiones Apostolis suppositæ sint. Si enim verè apostolicæ essent, cur in canonem Scripturarum sacrarum non essent relatae ab Ecclesiâ? Præterea stylus planè dissimilis est apostolico. 3° Apostoli sibi ipsis festos dies non consecrassent. At dies festos Apostolis decernunt Constitutiones illæ, lib. 8, cap. 35.

Quòd denique harum auctor non sit Clemens Romanus, multis probatur. Primò, quia Eusebius et Hieronymus, cum de scriptis S. Clementis agunt, unam duntaxat illius ad Corinthios epistolam recensent: Eusebius, lib. 3 Historiæ, cap. 15, et S. Hieronymus in catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, in Clemente. 2° Quia Clemens tam absurda sanctis Apostolis non affluxisset. 3° Nec ipse qui Apostolorum mores, instituta et tempora, non minus quam sua, nota et comperta habebat, ea scripsisset quæ ab Apostolorum doctrinâ, vel disciplinâ vel historiâ abhorrent. 4° Ex eâ quæ verè Clementis est ad Corinthios epistolâ colligitur diversum esse Constitutionum auctorem à Clemente: cum enim ambo Phœnicis avis historiam tradant, planè aliter atque aliter eam narrant. Nam verus

Clemens Phœnicem in Arabiâ mori facit; auctor verò Constitutionum Heliopoli in Ægypto, libro quinto, capite nono, præter alia inter utramque narrationem apud Clementem et Constitutiones discrimina, quæ viri eruditi observarunt.

Objicitur primò auctoritas sancti Epiphani, qui Constitutionum Apostolicarum sæpè meminit, et nonnulla ex ipsis refert affata vel decreta quæ in iis leguntur Constitutionum libris quos habemus. Harum autem Epiphanius meminit, hæresi 45 et hæresi 73, contra Actium de Paschate disputans, et hæresi 80, agens adversus Messalianos; et horum librorum auctoritate hæreticos premit. Sed Epiphanius de his libris sententiam luculentius expressam legitimus, hæresi 70, quæ est Audianorum, quos ait suum de Paschate cum Judæis celebrando errorem ex Apostolorum Constitutionibus confirmasse. *Audiani verò, inquit, ad institutum suum, quamdam ex Apostolorum Constitutione auctoritatem accommodant; qui liber tametsi dubiè apud multos fidei sit, non est tamen improbandus. Nam in eo quæ ad Ecclesiæ disciplinam attinent omnia comprehenduntur; neque quidquam aut in fide ac catholicâ professione depravatum, aut Ecclesiæ administrationi ac decretis contrarium continet; sed quod ad locum illum attinet, unde suum de Paschate sententiam affirmare conantur, hunc illi perperam interpretantur, et ad alienum sensum per inscitiam traducunt. Etenim Apostoli in illâ Constitutione ita definiunt: Vos, inquit, temporis rationes ne subducite; sed eo tempore celebrate, quo fratres vestri, qui ex circumcissione prodierunt. Cum iis itaque Pascha peragite*. Secundò, ait Epiphanius Apostolos illâ Constitutione præcepisse, ut Episcopos Hierosolymitanos, etiam errantes in Paschatis celebratione, totus orbis Christianus sequeretur. Ergo constat ex sancti Epiphanius testimonio constitutiones Apostolicas verum ac genuinum esse sanctorum Apostolorum opus.

Respondeo: Distinguo antecessens. Et loquitur S. Epiphanius de aliis Constitutionibus ab iis quæ penes nos sunt, concedo; et loquitur de illis quas habemus, nego. Fateor igitur fuisse tempore S. Epiphanius Constitutiones aliquas Apostolis adscriptas, sed contendendo planè diversas fuisse ab iis quæ nunc circumferuntur. Illæ enim, quarum meminit Epiphanius, *nilil aut in fide, aut catholicâ professione depravatum, aut Ecclesiæ administrationi, ac decretis contrarium continebant*, ut ipse ait. Nostras verò innumeris scætere erroribus, sive quoad dogmata, sive quoad ecclesiasticam disciplinam, demonstratum à nobis est. Secundò, quæ ex suis laudat ac describit Epiphanius, in nostris non leguntur; imò quedam leguntur in nostris planè contraria. Stabant enim citatæ ab Epiphanius Constitutiones, Pascha celebrandum cum iis Christianis, qui Hierosolymis ex circumcissione erant, adeoque cum Judæis, quorum illi diem celebrabant. Nostræ verò constitutiones vetant cum Judæis Pascha celebrari, lib. 5, cap. 17. Porrò si hæc in antiquis illis codicibus legebantur, mirum est S. Epiphanius illarum auctoritatem non retorsisse contra Audianos, qui ipsis abutebantur ut Pascha Judæorum more celebrandum esse

probarent. Non legitur etiam in his Constitutionibus, quæ penes nos sunt, quod ex suis Epiphanius citat: *Qui affixerit animum suam dominicâ die, maledictus est Deo.* Ergo Epiphaniæ illæ Constitutiones planè diversæ erant à nostris.

Contra, ex hoc saltem S. Epiphani testimonio constat, ejus ætate fuisse librum aliquem Constitutionum verè Apostolicarum. Cùm ergo in his quas habemus nonnulla sint ab ipso Epiphani laudata, dicendum est alia quæ in ipsis non occurrunt fuisse maliâ hominum expuncta; adeoque nostras Constitutiones interpolatas quidem esse, sed nihilominus apostolicas habendas: sicut et S. Ignatio septem epistolas vindicamus, quamvis multis in locis interpolatas fateamur.

Probatur antecedens. Librum illum citat Epiphanius ut apostolicum: ergo, etc.

Respondeo: Nego antecedens. Ad ejus probationem distinguo propositionem. Librum illum citat ut apostolicum, multis reclamantibus, concedo; nullo reclamante in Ecclesiâ, nego. Ait enim ipse Epiphanius Constitutiones illas fuisse *dubie apud multos fidei*. Igitur à Græcâ illius temporis Ecclesiâ non erant publicè receptæ Constitutiones illæ, quas citat Epiphanius, qualescumque tandem fuerint, sed contra vulgò et à compluribus rejiciebantur, tanquàm dubiæ et incertæ. Sanè S. Hieronymum Epiphanius multò ocusatorem, Constitutiones illas nullo loco habuisse constat, cùm ex illius silentio in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, tam ex epistolâ ipsius 28 ad Lucinum, ubi ait: *Apostolum Paulum et cum eo credentes, diebus Pentecostæ et die Dominico jejundasse, in Actibus Apostolorum legitur.* Exindeque concludit jejunium omni tempore Deo acceptum esse. Quod non scripsisset, si Constitutiones ad Epiphanius sibi amicissimo laudatas alicujus esse auctoritatis existimasset, cùm ille Dominicâ die jejunio sub comminatione divini maledictionis interdicerent.

Respondeo secundò, S. Epiphanius, etsi Constitutiones illas, quas præ manibus habebat, probaverit, easque laudaverit ut Apostolicas, quia nomine Apostolorum inscribentur, non existimasse tamen eas ab Apostolis, vel à Clemente conscriptas. Nam hæresi 75, quæ est Aerianorum, postquam Constitutiones illas citavit, statim subjungit, de illarum auctoribus loquens: *Ante nos testes existisse habentes traditionem in Ecclesiâ, quam et ipsi à parentibus suis acceperunt, et ipsorum parentes à majoribus suis didicerunt.* Quæ Apostolis, aut Clementi non conveniunt: nam Apostoli, quæ in Ecclesiâ instituerant non acceperunt ab avis et à majoribus, sed à Christo: Clemens verò ab ipsis Apostolis.

Objicitur secundò: S. Cyrillus Hierosolymitanus Constitutiones apostolicas pro vero ac genuino Clementis Romani fœto habuit; ergo ejus ætate, scilicet quarto seculo, auctoritatem obtinuerant in Ecclesiâ.

Probatur antecedens: Qui historiam de Phœnicæ narrans ex libro 5 Constitutionum apostolicarum, cap. 6, eam tribuit Clementi, agnovit illum esse auctorem Constitutionum: sed Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 48, Phœnicis historiam narrans ex illo libro,

eam tribuit Clementi: ergo ipsum parentem Constitutionum agnovit.

Resp.: Nego antecedens. Ad ejus probationem distinguo majorem. Si occurrat duntaxat illa historia in libris Constitutionum, concedo; si præterea legatur in genuino et indubitato opere Clementis, nego. Porrò nego minorem, quòd scilicet Cyrillus historiam illam narraverit ex libris Constitutionum; sed eam retulit ex epistolâ genuinâ Clementis ad Corinthios, cujus et verba interdum expressit; proindeque non sequitur Cyrillum Hierosolymitanum agnovisse Constitutiones illas, vel eas pro Apostolicis habuisse.

Objicitur tertiò: S. Athanasius Constitutiones Apostolorum inter eos libros retulit, qui etsi in Canonem relati non sint, tamen legebantur in Ecclesiâ, et ab apocryphis distinguebantur. Quo in sensu habet Sapientiam Salomonis, Sapientiam Sirach, Esther, Judith et Tobiam, quibus addit librum Pastoris, et doctrinam (ut vocatur) Apostolorum. Exstat istud Athanasii testimonium in fragmento epistolæ Festalis; et in Synopsi sacræ Scripturæ, inter libros novi Testamenti, quibus contradicitur, numerat *doctrinam Apostolorum Clementinam*. Ergo Constitutiones apostolicas agnovit laudavitque S. Athanasius.

Resp.: Nego consequens: Quod ut verum esset, deberet demonstrari Athanasium nomine *doctrinæ Apostolorum et Clementinarum* intellexisse Constitutiones, de quibus disceptamus. At nequaquam ipsum hoc nomine illas intellexisse, gravissimis rationibus Usserius in dissertatione de epistolis S. Ignatii martyris demonstrat. Primò, quia S. Athanasius priori loco doctrinam illam Apostolorum inter eos libros numerat, qui catholicæ, et nuper ad fidem accedentibus, legendi essent; isti verò Constitutionum libri sunt episcopis dicati, resque ad Ecclesiæ regimen spectantes tractant. Secundò, quia ducentos duntaxat versiculos continebat liber ille, *doctrinæ Apostolorum* vocatus, ut testatur Nicephorus, Constantinopolitanus patriarcha; in Sticometriâ, ubi illum inter novi Testamenti apocrypha recenset; necnon Anastasius Bibliothecarius, in Latinâ ejusdem Sticometriæ interpretatione; et ex eo constat librum illum Cantico Cantico brevioris fuisse; quòd ducentos octo ejusdem generis versiculos habere ibidem legitur. At verò Constitutiones apostolicæ longè prolixiores sunt, cùm octo libris consistant. Tertiò, quia in indiculo librorum canonicorum et apocryphorum quem Anastasii Niceni questionibus subjectum, in publicâ Oxoniensis Academia bibliothecâ se legisse Usserius testatur, constitutiones Apostolorum, et doctrina Clementis referuntur, ut distincta opera, et in apocryphorum censu pariter reponuntur; et S. ipse Athanasius loco citato ex Synopsi Scripturæ sacræ, recenset, velut diversos libros, *Doctrinam Apostolorum, et Clementinam*. Ergo *Clementina*, sive Clementis nomine inscripta et vulgata, alia censebatur ab *Apostolorum doctrinâ*. Sed si *doctrinam Apostolorum* Constitutiones apostolicas intellexisset S. Athanasius, illas non sejunxisset à Clementinis: siquidem Constitutiones Clementis nomen

præferunt, et Apostoli in illis inducuntur dicentes, se doctrinam illam suam per *comministrum suum Clementem misisse*. Clementina itaque intellexit S. Athanasius, Petri et Apionis dialogos, vel recognitiones, et alia quæ Rufinus quarto exeunte seculo latinitate donavit: hæc enim Clementis nomine vulgata jam fuisse tempore Anasasiï verisimile est.

Resp. secundò, S. Athanasium in Synopsi, librum illum inscriptum, *Doctrina Apostolorum*, quicumque ille fuerit, inter nothos ac reprobos recensere. Postquam enim illum cum aliis numeravit, hæc subiungit: *Hi omnes cognitionis quidem gratiâ expositi sunt, cæterum omninò perversè et falsò scripti sunt, et nothi ac reprobi*.

Resp. tertio, sanctum Athanasium illi *doctrinæ Apostolorum*, et *Clementis* auctoritatem non tribuere majorem quàm circuitui Petri, circuitui Joannis et Evangelio Thomæ, quæ supposititia esse, nec Athanasius ipse, nec aliquis modò diffiteretur.

Denique Eusebius cœreus Athanasii, *doctrinam Apostolorum* recenset inter Scripturas, quæ *falsò inscriptæ minimeque germanæ dicuntur*, libro tertio, capite decimo-nono, et eodem loco illam habet, ac *Petri Apocalypsim, et Pauli acta*, quæ constat in omni Ecclesiâ semper habita fuisse ut supposititia et apocrypha.

Objicit quartò: Synodus Trullana, habita anno Christi 691, agnoscit Constitutiones ut opus Apostolorum, quamvis eas lege prohibeat, quia sunt ab hæreticis interpolatæ. En illius Synodi verba, canone 2: *Quoniam autem in his nobis canonibus præceptum est ut eorumdem sanctorum Apostolorum per Clementem Constitutionem susciperemus, quibus jam olim ab his qui à fide alieni sentiunt, ad labem Ecclesiæ aspergendam, adulterina quædam et à pietate aliena introducta sunt, quæ divinorum nobis decretorum elegantem ac decoram speciem obscurârunt; has Constitutiones ad Christianissimi gregis ædificationem ac securitatem conducibiliter rejecimus, hæreticæ falsitatis fetus nequaquam admittentes, et germanæ ac integræ Apostolorum doctrinæ inserentes*. Ergo Ecclesiâ Græca existimavit Constitutiones esse opus Apostolorum quamvis ab hæreticis temeratum.

Resp. hunc Græcorum in Trullanâ Synodo errorem fuisse ex altero illo natum, quòd 85 canones Apostolorum, ut genuinos recipiunt, quorum postremo Constitutiones apostolicæ commendantur ac recipi jubentur: unde, sicut canones illos rejecimus, posthabita Trullanorum Patrum auctoritate, illosque abjudicamus Apostolis, freti sententiâ Gelasii pontificis maximi, et Romanæ Synodi, ita et constitutiones ceu apocryphas, et Apocryphas Clementique suppositas rejecimus.

Respondeo secundò, probabilis esse Constitutiones illas fuisse ex integro suppositas ab aliquibus hæreticis, quàm eorumdem manu violatas. Nam si Constitutiones edidissent Apostoli, quas subinde hæretici corrupissent, aliquis tempore Trullanæ synodi, vel ante, vel post, proferri potuisset illarum Constitutionum codex ab aliis intactus, purusque et integer. Nam etsi codices corrumpere potuissent hæretici, quos penes

se habebant, non tamen depravare potuissent universos quos habuisset Ecclesiâ catholica toto orbe diffusa. Atqui tempore Trullanæ synodi nullus erat Constitutionum Apostolorum illibatus codex. Si enim aliquis exstitisset, opus illud non exposuissent penitus ut fecerunt, sed ex veris sincerisque codicibus jussissent emendari. Nusquam siquidem opus verè apostolicum sibi visum rejecit ulla synodus, quod ab hæreticis corruptum esset, si quis suppeteret sincerus et emendatus ejus codex. Nusquam, verbi gratiâ, ulla Ecclesiâ rejecit Lucæ Evangelium, et Pauli epistolæ, quia multi utriusque operis codices exstabant à Marcione *Mure Pontico, et Scripturarum corrosore*, ut Tertullianus vocat, vitiatî. Verisimilius igitur est Constitutiones illas ab hæreticis nedùm fuisse corruptas, sed ex integro fabricatas. Ergo cum nulla sit exceptio illa Trullanorum Patrum, non est cur eorum canoni multum tribuamus.

Objicit quintò: Photius vir multæ lectionis, et eroditionis, in bibliothecâ, codice 112, Clementis Romani opera recensens, ipsi tribuit Constitutiones apostolorum, atque facillè dilui posse objectiones quæ in ipsas sunt affirmat. Ergo prohibere nos non debent errores quibus maculatæ supponuntur, quin ipsas Clementi vindicemus.

Resp. Photium hæc scripsisse, quia illum cause adversùs Latinos suæ studium in transversum egit, et quia nonnulla his in Constitutionibus legit, quæ suis erroribus favebant. Cæterum argumenta quibus illarum suppositio probatur, animadvertit ipse, nec solve aggressus est, licet non esse insolubilia jactitârît. Ex quo colligitur, tempore Photii, constitutiones ob notatorum errorum labem fuisse passim expostas. En ejus verba: *Constitutiones porrò, tribus ex capitibus duntaxat reprehensioni videntur obnoxia: Eæ malâ nimirum fictione, quam depellere non est admodum difficile: deinde quòd contra Deuteronomium criminationes quasdam adducant, quæ et ipse dilui facillimè possunt; denique ex Arianismo, quem item paulò acrius instando refellere queas*.

Objicit ultimò: Photius, cæterique Græci, qui Constitutiones Apostolicas admiraverunt, freti erant auctoritate sancti Dionysii Alexandrini, qui sententiam quamdam ex illis Constitutionibus depromptam laudavit, ut apostolicam: ergo non malè ipsas asseruerunt esse Apostolorum, vel Clementis saltem, qui illas ex ore Apostolorum exceperit.

Probatur antecedens ex Dionysii Alexandrini verbis apud Eusebium, lib. 7 historiæ Ecclesiasticæ, c. 6, ubi loquens de visione quâdam sibi divinitus oblata, hæc habet: *Visionem, utpote ritè consentientem voci apostolicæ, sic ad potentiores dicenti: (Sitis diligentes animadversores, et velut Trapezitæ, qui argentum probant) lubens equidam approbavi*. Atqui hæc verba in nullo novi Testamenti libro expressa leguntur; exstant autem in Constitutionibus apostolicis, lib. 2, cap. 56, ergo S. Dionysius hæc verba citavit ex Constitutionibus apostolicis.

Resp.: Nego antecedens. Ad probationem distinguo

minorem. Hæc verba in nullo Testamenti novi libro leguntur, quoad apices et syllabas, concedo; quoad sensum, nego. Itaque Dionysius hæc verba non citavit ex Constitutionibus apostolicis, quas nullas agnovit, sed ex sacrâ Scripturâ, ex quâ et ipsarum Constitutionum auctor illa usurpavit, dicens loco citato : *Solis sacerdotibus judicare permissum est, quia dictum est eis : Justum judicium judicate; et rursus : Estote probi Trapezitæ.* Sicut ergo illa verba, *justum judicium judicate*, ita et ista, *Estote probi Trapezitæ*, ut Scripturæ Sacræ dicta usurpant. Priora Joannis 7 cap. Christus profert : *Nolite, inquit, judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Posteriorum verò verborum sensus habetur, 1 ad Thessalonicenses 5, ubi Apostolus ait : *Omnia probate; quod bonum est, tenete;* et Lucæ 19, ubi Christus ait : *Negotiamini, dum venio.* Nec Dionysius solum, sed et alii Patres, eadem verba laudârunt, ut oraculum Scripturæ Sacræ, ad locum citatum Apostoli alludentes. Clemens Alexandrinus, lib. 1 Stromatum, pag. 354 : *Merito ergo, inquit, et Scriptura tales nos esse volens dialecticos, sic hortatur : Estote autem probi Trapezitæ, alia quidem reprobantes, quod verò bonum est retinentes.* Sanctus Basilius, homilia 12 in principium Proverbiorum : *Ut bonus Trapezita, inquit, quod bonum fuerit retinebit; et ab omni specie mali abstinēbit.* Quæ postremâ verba ostendunt sanctum Basilium ad verba Pauli respexisse, 1 ad Thessalonic. 5, ubi Apostolus post hæc verba : *Omnia probate, quod bonum est tenete*, statim subjungit : *Ab omni specie mali abstinete vos.*

Origenes, tomo 19 in Joannem, in cap. 8, hæc verba Christi tribuit, alludens procul dubio ad verba Servatoris : *Negotiamini dum venio;* et nihilominus illa Pauli verba citat, dicens, *servandum esse illud Jesu mandatum : Estote probi Trapezitæ;* et Pauli doctrinam dicentis : *Omnia probantes*, etc. Origenem in eo planè imitatus est sanctus Hieronymus, epistolâ 153 ad Minerium et Alexandrum, et alii ab Usserio et Dallæo laudati.

SCOLIION.

Operum meorum censores in indiculo suo hanc positionem notant : *Constitutiones apostolicæ sunt alienæ ab Ecclesiæ doctrinâ.*

Verùm Constitutiones apostolicas ab Ecclesiæ doctrinâ alienas simpliciter non asserui, qui damnandus error esset : sed *apocryphas dixi, ab Apostolorum et Ecclesiæ doctrinâ alienas, ipsis adeò Apostolis et S. Clementi Romano suppositas.* Quòd verò in libro apocrypho plura inveniuntur ab Ecclesiæ doctrinâ aliena, asserere et propugnare innoxium est. Cæterùm criticæ merè quæstio est, nihil ad fidem vel ad christianam morum disciplinam attinens. Invisum non fore confido religiosis censoribus Bellarmini cardinalis judicium. *De libris, inquit, Constitutionum apostolicarum, quæ*

Clementi auctori tribuuntur, idem serè judicium fieri debet ac de libris Recognitionum. Multa enim in illis utilia sunt, et à Græcis veteribus magni fiunt; sed in Ecclesiâ Latinâ nullum serè nomen habent : et ipsi etiam posteriores Græci in concilio Trullano, canone 2, improbant hæc Constitutiones ut ab hæreticis depravatas... Audio Æthiopes his Constitutionibus uti ut verè apostolicis, et eâ de causâ in erroribus versari circa cultum sabbati et diei dominicæ, et circa ministrum sacramenti baptismi, et aliis quibusdam dogmatibus... Habentur in iisdem constitutionibus alia non pauca, quæ abhorrent à veritate. Consonum est Baronii cardinalis judicium, cujus verba referre superfluum foret. Profero et aliud Romanis non invisum nomen Christiani Lupi in scholiis ad canonem secundum Trullanæ synodi, ubi de libris octo Constitutionum apostolicarum ita censet : *Earum in Clemente Romano non meminit scriptus à S. Hieronymo catalogus virorum illustrium; quinimò ut apocryphas abjicit in Romanâ suâ synodo sanctus Gelasius; ejusdem judicium omnis semper Ecclesiâ Latina est secuta, nostris nominatim temporibus D. cardinalis Baronius, D. cardinalis Bellarminus, D. cardinalis Perrotius, et Gabriel Albaspinæus, doctissimus episcopus Ecclesiæ Aurelianensis. Quare bonas horas, quàm illis vindicandis, melius locare poterant Carolus Bovius et Franciscus Turrianus. Eas spiritu apostolico plenissimas, ac in Sacrarum Litterarum canonem referri aptas, malè dixit Thomas Stapletonus... Fuit opus editum à nescio quo quarti seculi homine Adriano variè, et in dogmate, et in ritu maculosum, uti facillè possit ostendi, etc.*

NOTA.

Quibusdam placet Constitutiones, quæ dicuntur apostolicæ, neque Apostolorum, neque Clementis quidem factum esse; quamvis eo tempore, quo ipsarum auctor eadem in lucem edidit, nihil adversus fidem continuasse opinentur : quinimò plura ad disciplinam ecclesiasticam promovendam quàm maximè utilia. Et quidem difficile creditur est Apostolorum Constitutiones, quas sæpè citat commendatque S. Epiphanius, alias à præfatis Constitutionibus omninò fuisse, cum nullatenus aliarum Constitutionum rerum Ecclesiæ scriptores meminerint, nec aliquod illarum fragmentum exhibeant. Melius ergo judicare videntur qui asserunt Constitutiones, quarum testimonia refert S. Epiphanius, ideò ab eodem Apostolorum appellari, quia unus idemque liber erat, ac ille, quem sub nomine apostolicarum legitimus Constitutionum. Verùm post S. Epiphanius tempora, qui illum laudat ut comprehendentem plura ecclesiasticæ disciplinæ capita, nihilque adversus fidem tradentem, ab hæreticis corruptus interpolatusque manifestè dignoscitur, cum verè non pauca improbanda contineat. Imò inter se pugnantia etiam comprehendit; si etenim de Paschate cum Judæis celebrando Audianis quandoque consentit, illis lib. 5, cap. 17, refragatur.

DE NOVEM CANONIBUS
CONCILII ANTIOCHENI APOSTOLORUM

Dissertatio.

(EODEM AUCTORE.)

Turrianus, lib. 1 pro Canonibus Apost., cap. 25; Baronius et Binius, hic in suâ Conciliorum editione, tomo 1, ille tom. 1 Annalium, ad annum Domini 102, Canones novem proferunt Antiocheno cuidam Apostolorum concilio adscriptos, de quorum auctoritate in præsentiarum agimus.

PROPOSITIO. — *Novem canonice Antiochenæ Apostolorum synodo adscripti, sunt apocryphi et plane supposititii.*

Probatur: Illi canonice falsò inscribuntur Apostolis, quorum memoria nulla occurrit in veteribus ecclesiasticæ historiæ monumentis, in operibus sanctorum Patrum, aut in codicibus ullis canonum synodorumque, sive Latinis, sive Grecis, ad Binianam usque editionem, collectionibus: atqui nulla memoria illorum canonum occurrit in veteribus historiæ ecclesiasticæ monumentis, usque ad Baronium, nulla in Patribus, nulla denique in conciliis, aut codicibus canonum, usque ad Binium: ergo falsò inscribuntur Apostolis.

Probatur secundò: Synodus illa Antiochena in omni retrò Ecclesiâ ignota fuit; nullumque est illius in actis Apostolorum, aut in omni retrò antiquitate vestigium. Et Hincmarus, qui anno Christi 871 floruit, opusculo 55, c. 24, enumerans omnes synodos ab Apostolis habitas, nullam Antiochenam recenset. Ergo fictitia est Antiochena illa synodus Apostolorum, et supposititii canonice illi adscripti.

Probatur tertio: Canonice qui variis verbis ab auctoribus referuntur sunt supposititii: sed canonice illi variè referuntur à Turriano, Baronio et Biniò: ergo supposititii censendi sunt.

Probatur quartò: Illi canonice qui plurima continent falsa et absurda, sunt falsò adscripti Apostolis: sed illi novem canonice plurima continent falsa et absurda; ergo, etc.

Probatur minor: Primus canon decernit ut *credentes in Jesum, quos illius temporis homines vocabant Galileos, Christiani vocentur.* At ex historiâ ecclesiasticâ constat Galileorum nomen Christianis, non Ecclesiæ initio, sed medio quarto seculo, sub Juliano Apostatâ fuisse impositum. Secundus, septimus et nonus canon sanciant abstinendam esse à circumcissione, à sanguine, à suffocato, à fornicatione; et permittant vesci carne suillâ, et pisce testam habente, necnon de eo qui squamis caret. At quis sibi persuadet Apostolos decretam in Epistolâ Synodicâ Hierosolymitani concilii tam luculenter tamque nitidè editum, canonibus verbosis et inutilibus recudisse?

Præterea nonus Turriani canon Judæorum synagogam beluinarum vocat; at istud in Judæos conviciam ab Apostolorum ingenio et charitate alienum est. Tertio, decernit ille canon ut Christiani *anagogicè* videntur. Qui loquendi modus nec Apostolis, nec ullis scriptoribus ecclesiasticis solemniter est. Sensum anagogicum christiani theologi in Scripturis sacris norunt. Nullus vitam dixit anagogicam. Quartò, depravat Scripturam sacram, et citat hæc verba velut oraculum propheticum: *Saturati sunt suilla, et divisissent reliquias suas parvulis suis, cum habeatur apud Prophetam: Saturati sunt filii, etc.*

Quintò, canon tertius decernit ut *ex omni natione et genere ad fidem orthodoxam admittantur.* At opus non fuit ut Apostoli huncce canonem ederent post Christi mandatum dicentis: *Exentes docete,* etc., et visionem, cœlitus oblatam Petro, lintei illius mystici, in quo genus omne animalium conclusum erat.

Sextò, certum est imagines Christi, et maxime statuas, primis Ecclesiæ seculis non fuisse substitutas loco idolorum, nec fidelium venerationi expositas, ne cultus idololatriæ objectum mutasse viderentur Christiani, non reliquisse; quod Patrum adversus Ethnicos discrepationes, et susceptæ pro nostrâ religione apologiæ disertè probant, ut ipsum Ethnicorum silentium, qui imaginum usum, et venerationem Christianis nusquam objiciunt, tam splendidam tamque obviam objectionem non prætermisuri, si apud eos imagines existissent aliqua; quod denique probat prohibitio picturæ, et statuarie artis, Christianis primorum seculorum facta, teste Tertulliano, libro contra Hermodem, cap. 1, et libro de Idololatriâ, c. 5; imò statuarum usum nondum fuisse inductam in Christianorum templa tempore septimæ synodi œcumenicæ, constat ex eadem synodo, actione 7, et eruditi consentiunt. Ergo canon octavus, synodo Antiochenæ Apostolorum adscriptus, fictitiæ synodi fictitius canon est, siquidem pro idolis adorandam decernit statuarie Christi Domini.

Objicitur: Illos canonice invenit Turrianus in antiquissimo codice MS. Pamphili martyris, qui in Originis bibliothecâ illos invenerat: ergo non sunt rejiciendi.

Resp. : Nego consequens. Nam Turrianus fidem nullam meretur hæc in parte, cum non dicat ubi natus fuerit illud manuscriptum, et à quo habuerit. 2° Falsò existimavit codicem hunc, qualiscumque fuerit, esse Pamphilii martyris, quamvis ejus nomen præferret; siquidem nullos edidisse libros Pamphilium martyrem, constat et ex silentio Eusebii, qui nihil ab eo scriptum prodit, et ex testimonio sancti Hieronymi, lib. 2 Apologiæ adversùs Rufinum.

Objectio secunda nititur auctoritate Innocentii primi, pontificis maximi, epistolâ 18, ubi de Ecclesiâ Antiochenâ loquens ait: *Ibi et nomen accepit religio christiana, et conventum Apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit.* Ergo Apostoli synodum Antiochiæ celebrârunt, in quâ illos canones edidêre.

Resp. : Nego consequens. Dicit enim Innocentius conventum celeberrimum Apostolorum factum esse Antiochiæ, quia illic sedit Petrus Apostolorum princeps, illucque profecti sunt Paulus et Barnabas; non quòd synodum ibi celebraverint aliquam; sed enim quomodò celeberrimus conventus diceretur synodus illa, cujus ante Innocentium nullus auctor ecclesiasticus meminisset?

Resp. secundò, si nomine conventûs celeberrimi synodus intelligenda sit, Innocentium ex memoriæ lapsu (quod maximis etiã viris quandoque contingit) id tribuisse Antiochiæ, quod convenit Hierosolymis; eaque in re labi eò fuisse proclivius, quò celeberrimus ille conventus Hierosolymis factus, seu Hierosolymitanum Apostolorum concilium, de Antiochenæ Ecclesiæ causâ, et ejusdem rogatu, celebratum fuerit.

Objicitur tertio: Gregorius Pisinuntensis episcopus, in 7 synodo generali, actione 1, citat primum illorum canonum ex *synodo Apostolorum apud Antiochiã.* Ergo canones illi genuini sunt.

Resp. : Distinguo antecedens. Et affingit hunc canonem synodo, quam absque fundamento comminiscitur, concedo; et rectè citat, nego. Unde negandum est consequens. Certè Anastasius bibliothecarius, concilii septimi ex Græco interpres, Gregorii citationem suspectam habuit, ipsius verba sic reddens: *In synodum sanctorum Apostolorum, quæ apud Antiochiã congregata dicitur.* Cur, quæso, non dixit simpliciter, *quæ congregata est*, ut habet textus Græcus, nisi quia sciebat hanc synodum inauditam esse? Unde rei fidem penè unum Gregorium relinquens, scripsit: *quæ congregata dicitur.*

Resp. secundo, Gregorium illum non persuasisse synodi 7 Patribus laudatum à se canonem apostolicum esse: alioqui ipsum secuti essent. At contra, nullam ipsius rationem habuerunt; siquidem solas coloribus pictas tabulas et icones in religionis usum admiserunt, non verò statuas, quarum usum istius canonis probasset auctoritas, si quæ apud illos existisset.

Resp. tertio multas apocryphorum quæquillas à 7 synodi Patribus probatas fuisse, qui in sacrorum librorum criticâ rudes erant: unde, si non recipimus quæcumque laudata sunt ab ipsis monumenta, sed ea expendimus, multò miùs tenemur admittere synodum Antiochenam Apostolorum, et ejus canones ab uno Gregorio Pisinuntensi, homine levi, et Iconoclastarum erroribus antea maculato.

DE EPISTOLIS DECRETALIBUS VETERUM PONTIFICUM ROMANORUM, USQUE AD SIRICIMUM,

Dissertatio.

(EODEM AUCTORE.)

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum epistolæ decretales Romanorum pontificum genuinæ sint?

Non agimus de epistolis S. Cornelii, quæ exstant inter opera S. Cypriani, neque de epistolis Julii I, quæ referuntur à S. Athanasio, Apologiâ 2, nec de epistolis Liberii, quæ à S. Hilario in fragmentis recensentur, nec de epistolâ Damasi ad Illirici episcopos, quam Theodoretus, lib. 2 Historiæ ecclesiasticæ, c. 22, exscripsit, aliisque ejusdem pontificis epistolis apud S. Hieronymum exstantibus: fatemur enim priscorum pontificum epistolas, quæ à sanctis Patribus, aut veteribus Historiæ ecclesiasticæ auctoribus referuntur, genuinas esse. De aliis igitur duntaxat quæstio est,

quas ex Isidori mercatoris collectione conciliorum editores in editiones suas transtulerunt; quarum quinque adscriptæ sunt S. Clementi; tres Anacleto; duæ Evaristo; tres Alexandro; duæ Sixto I; unica Telesphoro; duæ Hygyno; quatuor Pio I; unica Aniceto; duo Soteri; unica Eleuthero; quatuor Victori; duæ Zephyrino; duæ Callisto I; unica Urbano I; duæ Pontiano; unica Antero; tres Fabiano; tres Cornelio, quorum una inseritur: *Charissimis atque dilectissimis fratribus sanctæ Dei Ecclesiæ filiis, et omnibus Domino rectâ fide famulantibus; altera: Ruffo coepiscopo; tertia: Lupicino Viennensi episcopo; unica Lucio; duæ Stephano I; duæ Sixto II; duæ Dionysio; tres Felici I; duæ Eutychiano; Caio unica; duæ Marcellino; duæ Marcello I; tres Eusebio; una Melchiadi; una Silvestro*

unica Marco, ad Sanctum (ut supponitur) data ; duxit Julio I ; duxit Liberio ; duxit Felici II ; Damaso plures, nimirum tres ad S. Hieronymum, ad Afros, de Choepiscopis ad universos episcopos Italiae, ad Aurelium. De his, inquam, epistolis quaerimus an genuinae sint, an supposititiae.

Bl. Mellus, auctor apud Calvinistas celebris, hoc de argumento copiose egit, et erudite in libro qui inscribitur : *Pseudo-Isidorus, et Turrianus vapulantes* : quo in opere sicut ejus criterium laudandum est, quo epistolas illas praevis pontificibus merito adjudicat, ita ejus inculpanda est temeritas, qua illas conviciis proscindit ac lacerat, nullam habita ratione veritatum et plissimarum sententiarum, quae in illis assertae sunt et exaratae. Frustra verò sibi cecinit, quasi primus illarum suppositionem decretalium observasset atque propugnasset. Enimverò, ante ipsum animadverterat scripseratque Antonius Augustinus, Tarraconensis episcopus, in iis multas ex codice Theodosiano sententias, et ex scholis quae sub Aniani nomine exstant ad eodidem Theodosianum insertas esse, cum tamen Theodosianus codex duobus tribusve saeculis post pontifices, quibus illae epistolae affinguntur, sit conscriptus.

PROPOSITIO. — *Veterum pontificum Romanorum, ad Siricium usque, epistolae supposititiae sunt.*

Probatur primò : Illae epistolae, quae Scripturam sacram frequenter usurpant secundum Vulgatam versionem à sancto Hieronymo adornatam, non sunt genuinae Romanorum pontificum qui Siricium praecesserunt ; sed epistolae illae Scripturam sacram frequenter usurpant secundum versionem Vulgatam à S. Hieronymo adornatam ; ergo sunt supposititiae.

Probatur secundò : Si epistolae decretales veterum pontificum genuini essent illorum fetus, harum auctores ecclesiastici octo priorum saeculorum interdum meminissent, has citassent interdum concilia et alii pontifices : atqui nullus, ante nonum saeculum, illas epistolas vel nominavit quidem : non S. Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum, non Siricium, non Innocentius, non S. Leo, alique sanctissimi pontifices, non ullum octo priorum conciliorum oecumenicorum, non Photius, vir immensae lectionis, in bibliotheca : ergo sunt supposititiae.

Probatur tertio : Illae epistolae, quarum argumenta non conveniant saeculis auctorum, quibus inscribuntur, sunt supposititiae : sed illarum epistolarum argumenta non conveniunt primis ecclesiae saeculis, quibus vixerunt pontifices Romani, Siricii decessores ; ergo illis affictae sunt, et supposititiae.

Probatur minor : Illarum epistolarum argumenta non conveniunt primis Ecclesiae saeculis, quae non pugnant haereticis primorum saeculorum, imò nequidem nominant, quae de persecutionibus adversus Ecclesiam excitatis, de confessorum consolatione, et exhortatione ad martyrium, de lapsis, ne verbum quidem ullum habent ; sed nihil hujusmodi leges in illis epistolis ; ergo illarum argumenta primis Ecclesiae saeculis non conveniunt. Certè si conferatur harum epistola-

rum materia cum argumentis, de quibus agunt epistolae episcoporum, opera sanctorum Patrum, decreta conciliorum quae supersunt ex quatuor primis Ecclesiae saeculis ad Siricium usque, nemo non intelliget quam parum conveniat Ecclesiae nascentis aetati illarum epistolarum materia.

Probatur quartò : Illae epistolae praevis pontificibus affictae sunt, quae compilatae sunt ex epistolis, operibus et decretis posteriorum pontificum, Patrum et conciliorum : atqui epistolae veterum Pontificum usque ad Siricium, compilatae sunt ex epistolis, operibus et decretis posteriorum pontificum, Patrum et conciliorum : ergo sunt affictae praevis pontificibus.

Minorem accuratè demonstrat Blondellus in Prolegomenis Pseudo-Isidori, c. 15, ubi in singulis epistolis notat sententias ex scriptis auctorum posteriorum delibatas, et ad verbum exscriptas ; et examine singulari cujusque epistolae, in haec operis, quod inscripsit : *Pseudo-Isidorus, et Turrianus vapulantes*, ubi Turriani vindicias pro epistolis illis funditè evertit.

Nec ullius est momenti pseudo-criticorum exceptio, respondentium, Patres, pontifices, concilia sequentium temporum, illarum ex epistolarum fontibus plurima hausisse, adeoque non esse mirum, quòd eadem plerumque sententiae legantur in illorum monumentis ac in illis epistolis. Haec, inquam, futilis est responsio, nam si Patres, pontifices et concilia dictas epistolas deflorassent, eorum auctores nominassent interdum honoris causà, sicut nominarunt alios quorum dicta usurparunt : eorum testimonis, atque auctoritate obruissent haereticos ; nunquam denique in dubium revocassent, quod tot decretalibus ab Apostolorum aetate fuisset constitutum. Atqui Patres, pontifices, concilia, quorum in monumentis, epistolis, decretis, eadem quae in praevis pontificum epistolis sententiae leguntur, nunquam vel epistolarum, vel eorum quorum inscriptae sunt nominibus, meminere, nusquam eorum auctoritate urgent haereticos sui temporis, in dubium quandoque revocant quod tot decretalibus constitutum est (quod Afrorum dubitatio de jure appellationum ad Romanam sedem, tempore Zosimi, abundè testatur). Ergo non est verisimile, Patres, pontifices, concilia posteriora, mutatas ex antiquis decretalibus sententias verbaque in sua monumenta transtulisse ; imò longè est probabilius harum consarcinatorem epistolarum, turpissimi plagii reum, quòd posteriorum Patrum, pontificum et conciliorum dicta exscripsit, et alienis vulgaverit nominibus.

Praeterea, quae ex posteriorum Patrum scriptis vel conciliorum pontificumque decretis, in illis epistolis leguntur cum caeteris partibus non cohaerent, nec illarum stylo conveniunt : quod iudicium manifestissimum est illa praevis decretalibus malè assuta fuisse.

Probatur quintò : Falsa temporum consignatio non leve est in epistolis aliisque monumentis imposturae argumentum. Unde praclare Tatiannus, oratione adversus Graecos, tomo 1 Bibliothecae Patrum Graeco-

Latinae, ait : *Ubi temporum ratio non coheret, ibi ne historia quidem vera esse potest.* Sed omnes ferè veterum pontificum epistolæ falsis temporum consulationisque notis consignatæ sunt, ut nemo oculus non videt : ergo sunt suppositæ priscis pontificibus.

Probatur sextò : Styli similitudo, et idem scribendi character, evidenter probat unitatem auctoris : sed in illis veterum pontificum epistolis idem stylus, idem scribendi character occurrit; ergo evidens est eas ab uno auctore, non à diversis pontificibus conscriptas. Quà enim ratione, amabo te, fieri potuisset, ut tot pontifices, diversis temporibus, eodem dictionis characteres servassent, eundem stylum affectassent.

Probatur septimò : Epistolæ, quæ barbaro et sordido sermone conscriptæ sunt, et à seculi, quo datæ supponuntur, elegantia et nitore penitus alienæ, censeri debent suppositæ; atqui epistolæ veterum pontificum, ad Siricum usque, barbaro et sordido sermone conscriptæ sunt, à priorum seculorum elegantia et purâ latinitate alienæ : ergo sunt suppositæ. Quis enim sibi persuadeat priscos pontifices latinus et elegantius non esse locutos, quam homines ex infimâ plebis fœce, quam agasones, coquos et hortulanos; cum ipsi et plerumque nobilitate insignes, et semper studiis doctrinæque non vulgari excolti, Ecclesie præficerentur universæ?

Obijctur primò : Illæ epistolæ genuinæ sunt, quas ut genuinas agnoverunt concilia, conciliorum et canonum collectores alique auctores doctissimi et gravissimi : atqui veterum pontificum epistolæ, usque ad Siricum, ut genuinas agnoverunt concilia, canonum collectores alique scriptores doctissimi : ergo sunt genuinæ.

Probatur minor : Illas citant Aquisgranensis concilii patres, sub Gregorio IV, Benedictus Levita, compiler Capitularium Caroli Magni et Ludovici Pii; Hincmarus Laudunensis episcopus, in libello quem Hincmaro, Remensi archiepiscopo obtulit (ut iste testatur in Opusculo 53, c. 43); concilium Coloniense, c. 5, Moguntinum, c. 11; Triburiense, cap. 21; Metense sub Arnulpho congregatum, c. 5; Remense adversus Arnulphum archiepiscopum; Luitprandus Ticinensis, in lib. de *Vitis pontificum*; Ordo Romanus, *Micrologus*, c. 10 et 41; auctor *Apologiæ* pro Gregorio VII, c. 3; Anselmus Lucensis episcopus, l. 1 adversus Guibertum antipapam, et in collectione Canonum, quam adornavit; Burchardus Wormatiensis in libros *Decretorum*, quos edidit, innumera ex priscorum pontificum decretalibus convasavit; Ivo Carnotensis in *Decretum* suum sexcentas ex iisdem sententias transtulit; Gratianus suo item *Decreto*, quod in scholis omnibus juris canonici legitur, et quod sequitur Ecclesia, illas epistolæ inseruit; concilium Lateranense sub Callixto II, c. 4, Stephani I. secundam, et Callixti I. secundam citat. Denique omnes juris pontificii interpretes, omnes theologi polemici et scholastici ab annis 400 ad hæc usque tempora, harum epistolarum testimonia catholicorum

ad confirmationem dogmatum laudarunt, et inter alios doctor Angelicus. Ergo concilia, canonum collectores alique viri doctissimi; veterum pontificum epistolæ ut genuinas agnoverunt.

Respondeo : Distinguo minorem. Veterum Pontificum epistolæ usque ad Siricum agnoverunt concilia, etc. Et hæc concilia, hiique collectores et auctores posteriores sunt nono seculo, nec epistolæ illas ad severioris criticæ regulas expenderunt, concedo : et nono seculo antiquiores fuerunt, et illas epistolæ revocarunt ad examen, nego. Fateor itaque citata concilia, collectores canonum et alios auctores, veterum pontificum decretales epistolæ ut genuinas agnovisse; sed hi omnes noni seculi exordia non antecedunt. Nam concilium Aquisgranense, quod ad secundam Fabiani epistolam allusisse videtur, celebratum est anno Domini 856. Benedictus Levita, qui regum nostrorum decreta in tres capitularium libros digessit, floruit circa annum Domini 846, aut 850; Hincmarus Laudunensis circa annum 870. Concilium Coloniense habitum est anno 887; Moguntinum anno 888; Metense post annum 887; Triburiense anno 895. Luitprandus floruit circa annum 950. Concilium Remense adversus Arnulphum celebratum est anno 902. Ordo Romanus conscriptus est à Bertoldo Constantiensi circa annum 1079, quo etiam tempore *Micrologus* in lucem editus est. Auctor *apologiæ* pro Gregorio VII, scripsit paulò post synodum Romæ celebratam anno 1074. Anselmus Lucensis obiit anno 1086. Burchardus Wormatiensis scripsit anno 1008. Ivo Carnotensis obiit anno 1114. Gratianus decretum suum absolvit anno 1131. Ceteri Gratiano posteriores fuerunt. Igitur, ante annum Domini 850, nulla decretalium quæ pontificibus Siricii decessoribus adscriptæ sunt memoria, nulla penitus fama fuit. Porrò tot seculorum silentium, junctum invictissimis rationibus, quæ illarum epistolarum suppositionem demonstrant, posteriorum temporum testimoniis anteponendum est : si enim posteriora concilia jus habent corrigendi priora, cum aliquo experimento rerum aperitur quod *clausum erat, et innotescit quod latebat*, ut S. Augustinus ait, l. 2, de Baptismo, c. 5, non mirum quòd concilia, et eruditos auctores, qui post 8 seculum flourerunt, viri hujus seculi doctissimi emendent in rebus criticis, quarum media ætas rudis erat; maxime cum illa mediæ ætatis concilia; illique auctores, terminos sibi à Patribus constitutos hæc in re transgressi fuerint, decretales octo prioribus seculis ignotas laudando, nec recentem nothorum fœtum animadvertendo natalem.

Respondeo secundò, veteres canonum collectores deceptos fuisse honesto nomine Isidori, sub quo prodiiit larvatus impostor et malè feriatas harum epistolarum artifex. Existimârunt enim illarum collectorem fuisse sanctum Isidorum Hispanensem : quod falsum est (ut articulo sequenti ostendemus) nec illas accuratè expenderunt. Unde Ivoni, Anselmo, Burchardo, Gratiano anteponi debet Dionysii Exigui auctoritas et fides, qui sub imperio Justiniani collectionem suam adornavit interpellatus à Lanxentio Romanæ Ecclesie præ-

shytero : siquidem hanc collectionem Ecclesia Romana potius probavit, quam posteriores, ut testatur Cassiodorus auctor coævus, n. 25 Divinarum Lectionum, ubi de abbate Dionysio loquens, ait : *Ex Græcis exemplaribus, canones ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus, magnâ eloquentiæ luce composuit. Quos hodie usu celeberrimo Ecclesia Romana complectitur.* Porrò Dionysius Exiguus, qui veterum pontificum epistolæ summâ accurate collegit, initium suæ compilationis facit à Decretalibus Siricii. Quod argumento est tunc nullas extitisse veterum Pontificum, qui Romanam Ecclesiam ante Siricum rexerunt, epistolæ, sed eas fuisse secutis temporibus confictas. Quòd autem omnium quæ exstant Pontificum decreta collegerit Dionysius, ipse testatur in epistolâ ad Julianum Ecclesiæ Romanæ presbyterum ita scribens : *Præteritorum Apostolicæ Sedis præsulum constituta, quæ valui curâ et diligentia collegi, et in quendam redigens ordinem, titulis distinctis compositis; ita duntaxat ut singulorum pontificum, quotquot à me præcepta reperta sunt, sub unâ numerorum serie terminarentur.*

Respondeo tertio, concilia citata, collectores Canonum, et auctores laudatos, varia ex veterum pontificum epistolis decreta laudasse, quia usu receptæ erant in Ecclesiâ; et ab Apostolicâ Sede probatæ erant, non quòd illas à tantis pontificibus datas censerent. Vel certè de auctoribus illarum non curantes, nec criticum institutes examen, illas citârunt occasione datâ, quia illas quoad dogmatum veritatem, quoad disciplinæ rationem, quoad iudiciorum ordinem ab Ecclesiâ receptas noverant, quorumcumque auctorum essent. Hanc responsonem suggerit eminentissimus Annalium ecclesiasticorum parens, tomo 10, ad annum Christi 865, p. 277, ita scribens : *At verò ex multis eas reddi suspectas epistolæ, per ea quæ dicta sunt 2 Annalium tomo, diù de illis singulis mentio facta est, satis est demonstratum, simulque ostensum, illis non indignè Ecclesiam Romanam, ut si falsitatis arguantur, suis ipsa destituatur iuribus et privilegiis; cum, etsi illis careat, ex legitimis germanisque aliorum pontificum Romanorum epistolis decretalibus satis superque corroborata consistat. Cæterum quòd excerpta ex illis capita à Benedicto Levitâ primam, ut Canonibus consentienti probata essent (ut ipsa testatur) auctoritate Romanorum pontificum, quod et à posterioribus factum est collectoribus : eadem usu potius recipi contigerunt, quàm constanti ipsarum firmitate.*

Respondeo quartò, Benedictum Levitam, qui Capitularium libros digessit, eosque Lothario, Ludovico et Carolo regibus, Ludovici Pii imperatoris filiis nuncupavit, circa annum 850, satis innuere epistolæ illas non esse genuinas; siquidem illas, suppresso auctorum nomine, citavit, ne recens detegeretur impostura : satisque habuit monere decreta illa quæ jussu Autgarii Moguntini archiepiscopi ex scriinis Moguntiacæ ecclesiæ collegerat, et sparserat in tribus postremis Capitularium libris à Romanâ Ecclesiâ probata fuisse, ne quis adversus ea mutire auderet. Id notavit Baro-

nus loco supra laudato, ita scribens : *Sed et ipse Benedictus Levita, etsi eadem Isidori collectione accepit nulla, tamen benè conscius, auctoritatem illarum epistolarum haud adeò constantem, sed mutare admodum, nunquam aliquem illarum citavit auctorem ut fecit in reliquis, quarum fides constans esset, Romanorum pontificum epistolis, Innocentii, Leonis, Gelasii, Symmachi, atque Gregorii, citans ac nominans earum auctores : sed et magnâ cautela, quòd sciret ex eis accepta haud adeò haberi firma, curavit (ut ipse in fine testatur) eadem auctoritate Apostolicâ confirmari.*

Porrò verba Benedicti Levitæ, quæ hujus annotationis materiam Baronio præbuerunt, ita habent l. 7 Capitularium ad finem : *Maximè trium ultimorum capitula istorum librorum Apostolica sunt cuncta auctoritate roborata, quia his eudendis maximè Apostolica interfuit legatio. Nam eorum nomina, præter trium, id est Leonis, Sergii et Gregorii, hic non inseruimus, licet ea per singulos conventus inserta invenissemus.*

Ad Gratianum respondeo majorem fidem adhibendam esse doctissimo ejus emendatori Antonio Augustino Tarraconensi archiepiscopo, quàm Gratiano ipsi, cujus collectio innumeris erroribus scatet in eo præsertim quod pseudopigrapha frequentius citat; et Patribus pontificibusque, et conciliis ea decreta tribuit, de quibus nequidem cogitârunt, ut constabit legenti librum illius archiepiscopi, inscriptum *Gratianus Emendatus*, qui rursus in lucem nuper editus est curâ et studio viri clarissimi Stephani Baluzii, qui et eruditus notis huic editioni præfatus est. Porrò Antonius Augustinus inter alia notat ipsa legum imperatoriarum verba, et quæ sub Aniani nomine exstant ad codicem Theodosianum scholâ, in veterum pontificum epistolis usurpata esse : quamvis pontifices, quibus dictæ epistolæ tribuuntur, duobus aut tribus seculis codicis Theodosiani editionem præcesserint : quod evidentissimum est suppositionis argumentum.

Falsum autem est quod objicitur Ecclesiam sequi decretum Gratiani. Multa enim sunt in eâ collectione quæ Ecclesia non probat, cum errores probare non possit.

Objicitur secundò : Illæ epistolæ genuinæ sunt, quas Romani pontifices, S. Leo Magnus, Gelasius, Leo IV et Nicolaus I, ceu genuinas admiserunt, et ab omni Ecclesiâ velut genuinas recipi jusserunt et quas Ecclesiæ Gallicanæ præsulæ ab octingentis annis receperunt. Atqui Romani pontifices nominati, decretales veterum pontificum ceu genuinas agnoverunt, et ab omnibus recipi jusserunt; præsulæ etiam Gallicanæ Ecclesiæ ab octingentis annis illas recepere : ergo sunt genuinæ.

Probatur minor ex epistolâ 1 sancti Leonis datâ ad universos episcopos per Campaniam et Picenum, vel Thusciam, et per universas provincias constitutos, ubi ait : *Omnia decretalia constituta omnium præcessorum nostrorum, ita vestram dilectionem custodire debere mandamus, ut si quis illa contempserit, ventam sibi deinceps noverit denegari.*

Item ex synodo Romanâ sub Gelasio anno 494, ita

decernente: *Item decretales epistolae, quas beatissimi papae diversis temporibus ab urbe Romana, pro diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter recipiendas decernimus.*

Ex Leone IV, in Epistola ad episcopos Britanniae, apud Gratianum, Dist. 20, cap. *De libellis*, ubi ait *sanctorum conciliorum canones non esse relinquendos, vel decretalium regulas quae habentur simul cum canonicis: quibus autem, inquit, in omnibus ecclesiasticis utimur iudiciis, sunt canones Apostolorum, Nicanorum, Ancyranorum, Neocesariensium, Gangrensiis, Antiochiensium, Laodicensium, Constantinopolitanorum, Ephesinorum, Chalcedonensium, Sardicensium, Africaniensium, Carthaginiensium, et cum illis regulae praesulum Romanorum, Silvestri, etc.*

Idem constat ex epistola 47 Nicolai I, ad universos Galliae episcopos data, ubi quorundam ex illis pertinationem retundit qui veterum pontificum epistolas admittere volebant, quod codici canonum insertae non essent. Porro, inquit, *si idem decretales epistolae praeceptorum pontificum Romanorum admittendas non esse dicunt, quia in codice canonum non habentur adscriptae; ergo nec Gregorii sancti, nec ullius alterius qui ante vel post ipsum fuit, est aliquid institutum, vel scriptum recipiendum, eo quod in codice non habeatur.*

Et infra: *Decretales Romanorum pontificum sunt recipiendae, inquit, etiamsi non sunt codici canonum compaginatae: quoniam inter ipsos canones unum beati Leonis capitulum constat esse permixtum, quo ita omnia decretalia constituta sedi Apostolicae custodiri mandantur, ut si quis in illa commiserit, noverit sibi veniam negari.* Proferet deinde verba S. Leonis supra laudata Nicolaus; ex quibus sic colligit: *Dicendo vero omnia decretalia constituta, nullum de decretalibus constitutis praetermisit, quod non mandaverit esse custodiendum. Et rursus asserendo: omnium decessorum nostrorum nullum pontificum Romanorum, et qui ante se fuerit, excepit.*

Et infra: *Consonat etiam huic beatissimo papae Leoni sanctus et facundissimus in decretis suis papa Gelasius. Et prolatis Gelasii verbis supra citatis, sic colligit: In quo notandum, quia non dicit decretales epistolae, quae inter canones habentur, nec tantum quas moderni pontifices ediderunt; sed quas beatissimi papae diversis temporibus, ab urbe Romae dederunt. Dicit autem diversis temporibus, etiam illa tempora vir sanctus comprehendit quae crebrescentibus paganorum persecutionibus, ad sedem apostolicam deferri causas episcoporum difficillime permittentur.*

Denique quod praesules Gallicanae Ecclesiae veterum pontificum, ad Siricum usque, epistolas receperint, constat ex utroque Hincmaro, Laudunensi nimirum et Remensi. Nam et Laudunensis decretales illas protulit ut causam suam adversus avunculum tueretur, et Remensis in Opusculo 55 Caput *oas venerabiliter suscipiendas fatetur.* Idem constat ex epistola illa Nicolai I, in qua de Gallicanis episcopis ita scribit: *Nam nonnulla eorum scripta penes nos habentur, quae non aliam quorundamque Romanorum pontificum, verum*

etiam priorum decreta, in suis causis praeferre noscuntur.

Praeterea si Gallicani episcopi existimassent veterum pontificum epistolas, ad Siricum usque, pseudopigraphas et supposititias esse, id responderunt Nicolaus I, qui illorum auctoritate ipsos urgebat; atqui istud non responderunt, sed solum eas non esse eodem loco et numero habendas ac canones, quia codici canonum non erant insertae: ergo existimantur illas epistolas esse genuinas. Nullant enimvero venerationem merentur epistolae falso veterum pontificum nominibus et nugaci impostore hunc auctore: at Hincmarus Remensis archiepiscopus, vir juris Canonici peritissimus, cum veneratione vult recipi illas epistolas; non censet igitur affectas praesulis pontificibus. En Hincmari verba in opusculo 55, cap. 25: *Tu huic discretionem (ut praenisi ex verbis Gelasii) suscipe ad instructionem illas epistolas quas beatissimi papae diversis temporibus, ab urbe Romae, pro diversorum Patrum consultatione dederunt legendas, venerabiliter; et serva sacra concilia, quae sedes Apostolica et omnis sequitur Ecclesia, inviolabiliter.*

Respondeo: Nego minorem prioris syllogismi, quoad S. Leonem, Gelasium, et Leonem IV. Quod autem illas epistolas admisisse dicitur Nicolaus I, distinguo. Illas admisit arguendo ad hominem contra Gallicanos episcopos, concedo; ex propria sententia, nego. Vel, admisit ut vim canonum habentes, concedo; ut genuinas, nego. Addo quod, etiam illas ex propria sententia admisisset, et ut germanos veterum pontificum fectus recipiendas decrevisset, ipsum hoc in iudicio non sequerentur, quia actu contentionis abreptus, novumque jus et antea inauditum in Gallicanae Ecclesiae iudicia invchere volens, harum auctoritatem epistolarum protulit. Denique, quod additur, Gallicanae Ecclesiae praesules veterum pontificum epistolas recepisse, distinguo: et quidam eas receperunt, concedo; omnes, nego. Rursus distinguo: eas receperunt absque examine, concedo; praevio examine et disquisitione critica, nego. Singula responsionis capita singillatim expono.

Quod sanctus Leo, epistola 1, cap. 5, ad veterum pontificum, qui Siricum antecesserunt, epistolas decretales minime respexerit, meritum non inficiatus, id quae constat ex eo ipso loco: siquidem suorum decreta decessorum commendans, ab Innocentio I initium duxit, ante quem unus Siricius scripserat ad Afros et ad Himerium Tarraconensem, qui ipsum consuluerat. Porro si S. Leo ad praeiorum pontificum epistolas respexisset, vel si tunc existissent aliqua, commendasset inprimis epistolas Clementis, Anacleti, Hygini, Pii, Aniceti et aliorum. Nomine autem omnium praedeessorum suorum, quorum decretalia constituta custodiri mandat, intelligit Siricum, Coelestinum, Zosimum, Bonifacium, Sixtum III, non vero pontifices Siricio antiquiores, quorum nullae exstant decretales epistolae. En verba S. Leonis: *Ne quia vere sit quod praetermisimus a nobis forte credatur, omnia decretalia constituta, tam B. recordationis Innocentii,*

quærum omnium prædecessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, et canonum ordinata sunt disciplinis, ita vestram dilectionem custodire debere mandamus, ut si quis illa contempserit, veniam sibi demere non audeat.

Nego etiam Gelasium prædecessorum pontificum epistolis suffragari: cum enim ejus indefinita sit sententia, constabit ejus veritas, si ad eas epistolas referatur, quas Siricius, Innocentius, Zosimus, Bonifacius, Coelestinus, Sixtus III, S. Leo, Hilarius, Simplicius, et Felix III, Gelasii decessores, scripserant. Hæc namque Patrum consultatione date fuerunt. Fateor Nicolaum Primum Gelasii verba ad omnes decretales, quæ suo tempore manibus omnium terebantur extendisse, ut illas etiam comprehendat, quæ priorum pontificum venerandis insignite sunt nominibus. Sed id assertit Nicolaus præter Gelasii mentem.

Contendo etiam Leonem IV illarum epistolarum veritatem non favere; siquidem ex omnibus pontificibus qui Siricium præcesserunt, nullius decreta memorat, nisi Silvestri: *Et cum illis*, inquit, *regule presulum Romanorum, Silvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Coelestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Symmachii, Hormisdæ, Simplicii et Gregorii Junioris. Isti omnino sunt et per quos judicant episcopi et per quos episcopi judicantur, ut et clerici.* Inspicatur Blondellus, c. 16 Prolegomenon, mendum esse in textu Leonis, et loco istorum nominum, Silvestri, Siricii, legendum esse, scilicet Siricii, quia nullas Silvestri regulas habet vetus Romanæ Ecclesiæ canon: sed probabilior est conjectura, quam subjungit, Leonem quartum fortè respexisse acta Romanæ synodi sub Silvestro jam confecta: concinnata quippe fuerant cum actis Silvestri, quæ Gelasius in synodo Romanâ, à multis in urbe Româ catholicis legi, testatur, eumque morem plures Ecclesiæ imitari. Quæ etiam acta citaverat septima synodus œcumenica, sexaginta et amplius annis antequam Leo IV illam epistolam scriberet. Denique quòd Leo respuerit ad acta synodi Romanæ sub Silvestro colligitur evidenter ex ipsiusmet epistolæ initio, ubi regulam in dictâ synodo constitutam profert ad iudiciorum canonicorum ordinem decernendum: *Nullam*, inquit, *damnationem episcoporum esse unquam censemus, nisi aut ante legitimum numerum episcoporum, qui sit per duodecim episcopos, aut certè probatâ sententiâ per 72 idoneos testes, qui tales sint, qui et accusare possint, et prius aa sacra Ch isti quatuor Evangelia sacramenta præsentent, quæa nil falsum deprimant, sicut nobis B. Silvester tradidit et Romana sancta tenere videtur Ecclesia.*

Jam ad Nicolaum I transeamus. Dico itaque Nicolaum emunctæ naris virum et eruditum pontificem, epistolas veterum pontificum, quas apprime noverat supposititias, directè propugnandas non suscepisse; sed hoc unum contendisse, Gallicanos Antistites earum auctoritatè inefficaci ratione impetere. Gallicani enim verò episcopi hæc unâ ratione illas rejicere videbantur. quòd in codice canonum non essent: quam

rationem ut nullam ostendat Pontifex, ita contra eos ad hominem argumentatur: *Porro si idèd Decretales epistolas prædecessorum pontificum Romanorum admittendas non esse dicunt quia in codice canonum non habentur adscriptæ; ergo nec Gregorii sancti, nec ullius alterius, qui ante, vel post ipsum fuit, est aliquid institutum, vel scriptum recipiendum, eò quòd in codice canonum non habeatur adscriptum.... Sed quare multùm inmoremur, cum nec ipsas divinas Scripturas novi et veteris Testamenti jam recipimus, si istos duxerimus audiendos? Etenim neutrum horum in codice ecclesiasticorum canonum habetur insertum.*

Fingit deinde Nicolaus Gallicanos præcises rem planè falsam et ridiculam responsuros, scilicet idèd recipi vetus et novum Testamentum, quia recipiendum esse sancitum est Innocentii I decreto, quod canonum in codicem est relatum: quasi verò id nunquam venerit in mentem doctissimorum Antistitum, sacras veteris novique Testamenti paginas auctoritatè ex Innocentii decreto precariam consequi: istam verò Gallicanis episcopis afflictam responsonem, in ipsos retorquet Nicolaus: inde colligens veterum pontificum epistolas pariter esse recipiendas, quia decreto Leonis papæ cavetur omnia decessorum suorum decretalia constituta custodienda esse. En verba Nicolai I, quæ responsonis nostre veritatem ostendunt: *Sed responsuri sunt isti*, inquit, *quòd inter canones invenitur capitulum S. papæ Innocentii, cujus auctoritatè doceatur à nobis utrumque Testamentum esse recipiendum, quantum in ipsis paternis canonibus nullum eorum continetur ex toto insertum. Quibus ad hæc respondendum est, quoniam si vetus novumque Testamentum recipienda sunt, non quòd codici canonum ex toto habeatur adnexa, sed quòd de his recipiendis S. papæ Innocentii prolata videtur sententia, restat nimirum quòd decretales epistolæ Romanorum pontificum sunt recipiendæ, etiamsi non sint codici canonum compaginatæ: quoniam inter ipsos canones unum beati Leonis capitulum constat esse permixtum, quo ita omnia decretalia constituta sedis Apostolicæ custodiri mandantur, ut si quis illa commiserit, noverit sibi veniam negari.*

Non intendebat igitur Nicolaus probare epistolas veterum pontificum genuinas esse, quia de hoc ipsum inter et Gallicanos episcopos non movebatur controversia: sed solum vim legis ecclesiasticæ ipsas habere, quod illi præfractè negabant.

Verùm etsi decretales veterum pontificum epistolas ut genuina monumenta, suisque digna auctoribus, Nicolaus I admisset, non idèd tamen illas admitteremus; sed responderemus appositè, illum pontificem restu contentiosis abreptum id asservisisse, ut novum jus Romanæ sedi vindicaret, hisque fundamentis superstrueret. Enimverò novam judiciorum ecclesiasticorum regulam à veteribus canonibus, et prioris avi disciplinâ prorsus alienam constituit, scilicet episcopum, inconsulto Romano pontifice, in synodis provincialibus deponi non posse, etiamsi Romanam sedem non appellasset: ob idque præcarum epistolarum se præstitit vindicem, ut illarum auctoritatè novum illud

ius stabiliret, ac Metropolitanorum, Synodorumque Provincialium debilitaret dignitatem. Istud fuisse Nicolai I consilium constat ex ejus epistolâ supra laudatâ ad episcopos Gallie, in quâ de Rothadi Suessoniensis episcopi causâ loquens hæc habet: *Etsi sedem Apostolicam nullatenus appellâisset, contra tot tamen et tanta vos decretalia efferre statuta, et episcopum, inconsultis vobis, deponere nullo modo debuistis.*

Denique, quod spectat Gallicanos episcopos, respondeo quosdam admisisse decretales veterum pontificum epistolas, non omnes. Equidem illas admisit Hinemarus Laudunensis, sed eandem Hinemarus archiepiscopus Remensis exposuit, ut constat ex ejus verbis apud Flooardum, lib. 5 Historiæ Remensis, cap. 21 et 22, ubi episcopum Laudunensem sic alloquitur: *Quærens adinventiones ut te metropolitânâ subjectione posses exuere, libellum de Patrum antiquorum scriptis ante sacros Nicænæ synodi et aliorum sanctorum canones editis collegisti: in quibus sententias inter se dissonas, et contra evangelicam et apostolicam, atque canonicam apostolicæ sedis auctoritatem immiscuisti.*

Respondeo præterea Gallicanos episcopos tunc temporis veterum pontificum epistolas recepisse ex parte, quatenus canonibus non adversabantur; eandem rejecisse, quatenus canonibus repugnabant: quod ex Hinemaro archiepiscopo Remensi constat, qui eorum auctoritate interdum usus est. Quæ episcoporum nostrorum inconstantia huic Nicolai I exprobrationi occasionem dedit: *Quantum quidam vestrorum scripserint, haud illa decretalia priscorum pontificum in toto codicis canonum corpore contineri descripta; cum ipsi, ubi suæ intentioni hæc suffragari conspiciunt, illis indifferenter utantur, et solùm nunc ad imminutionem potestatis sedis apostolicæ, et ad suorum argumentum privilegiorum minus accepta esse præbeant.*

Porrò non responderunt Nicolao Gallicani præules, has Epistolas supposititas esse, quia de falsitate illarum nondum omninò ipsis constabat, cum eas ad examen non revocassent; et ipsis aliunde satis erat, quòd canonicam continerent auctoritatem, ut earum auctoritate ad colla novo juri submittanda non adigerentur. Unde in unum pontifici reposerunt parem earum non esse, ac canonum auctoritatem, quia non exstant in codice canonum, quem ab apostolicâ sede majores eorum acceperant. Unde eas quidem se cum veneratione suscipere, solos autem se inviolabiliter observare canones profitebantur.

Objicitur tertio: Sanctus Isidorus Hispalensis veterum pontificum epistolas ut genuinas agnovit; siquidem earum adornavit collectionem: ergo sunt recipiendæ.

Probatür antecedens ex Hinemaro archiepiscopo Remensi, epistolâ 7, c. 12, dicente: *Isidorus Hispalensis episcopus collegit cum epistolis Romanæ sedis pontificum à sancto Clemente usque ad beatum Gregorium, etc.*

Respondeo: Nego antecedens. Nam obiit sanctus Isidorus Hispalensis anno Chr. 656, Heraclii Augusti anno 26, Cinthilâ regnum incunte, ut testantur Redem-

ptus ejus diaconus in illius Vitâ, Braulio Casaraugustanus in Catalogo operum Isidori, Lucas Tudensis, lib. 5, et Mariana, lib. 6, c. 7. Ex quâ epochâ evidenter colligitur sanctum Isidorum Hispalensem non esse auctorem collectionis veterum decretalium, quæ Isidori Peccatoris, vel Mercatoris nomen præfert, cum et concilii Toletani undecimi illa meminerit, quod anno 675 ab Isidori obitu 59 habitum est, et concilii 6 œcumenici, quod celebratum est anno 681, 40 et amplius annis post obitum Isidori; et Gregorii II et III, necnon Zachariæ, summorum pontificum, qui post annum septingentesimum floruerunt, epistolas, auctor ille suæ collectioni inseruerit. Unde Hinemarus deceptus est, et alii qui ipsum secuti sunt.

Objicies multa quæ in præfatione collectionis istarum epistolarum decretalium leguntur exstare in lib. 5 Etymologiarum S. Isidori Hispalensis; adeoque illum esse istius collectionis auctorem.

Respondeo contrarium potius colligi; nullus enim auctor eruditus et sapiens recoctam crambem lectoribus apponit; et quæ semel scriptis, absque necessitate iterum obruduit. Deinde, cum libros Etymologiarum non ab ipso Isidoro Hispalensi, sed Braulione Casaraugustano (de Sarragone) episcopo post Isidauri obitum editos, Braulio ipse, cujus rogatu illos conscripsit, testetur; evidens est posteriorem fuisse Isidoro, quisquis libros illos deistoravit.

SCHOLIUM PRIMUM.

Ad hanc dissertationem operum meorum censoris in suo iudicio hanc notam appinxerunt: *De Nicolao I pessimè loquitur, ut de ambizioso et insciente, et æstu contentionis abrepto.*

Resp.: Verum religiosorum censorum pace dixerim, id mihi affingi inmeritò. Nicolaum I nusquam ambitionis insimulavi, absit; imò de illo scripsi in Historiâ ecclesiasticâ seculi 9, c. 1, art. 10: *Sanctus ab Adriano successore, Græcis Latinisque plaudens vocatus est, qui et novum Eliam, et novum Phinees illum prædicaverunt. Illum cum S. Gregorio in gloriâ sanctorum visum scripsit Joannes Diaconus, lib. 4 de Vitâ S. Gregorii, etc.* Quòd eundem pontificem inscientem (ut loquitur auctor iudiculi censorii) appellaverim falsum est; imò, p. 761 seculi I edit. primæ quam notat, ipsum voco *eruditum pontificem*. Dixi quidem illum *æstu contentionis abreptum*, veterum pontificum Romanorum epistolas propugnasse. Ita porrò se res habet; id illius ad Gallicanos episcopos epistola, quæ tota in ferventi disputatione posita est; liquidò ostendit. De quâ Baronius ad annum 865: *Verum quòd his temporibus cum recens haberetur earum epistolarum editio, nec perfectè in omnibus cognita essent nondum admotâ lucernâ Cleanthis, eâ ex parte tantum eas recipiendas negarent, quòd extra corpus canonum, suo seorsim volumine posite haberentur: hanc ipsorum objectionem magni posse esse momenti Nicolaus considerans, dum reliquæ omnes Romanorum pontificum extra posite decretales abolerentur unâ istâ sententiâ: rescripsit ad eoc epistolam decretalem magni ponderis. Nonna*

verò contentionis seu disputationis astum spirant hæc Nicolai I argumenta? Si idè decretales epistolas priscorum pontificum Romanorum admittendas non esse dicunt, quia in codice canonum non habentur adscriptæ, ergo nec Gregorî sancti nec ullius alterius, qui ante vel post ipsum fuit, est aliquid institutum vel scriptum recipiendum, eò quòd in codice canonum non habentur adscriptum; ergo doctrinam eorum et sanctiones de codicibus suis eradant: ut quid vel membranas occupant, postquam non habentur acceptæ? sed quare multum innozemur, cum nec ipsas divinas Scripturas novi et veteris Testamenti jam recipimus, si istos ducerimus audiendos? Etiam neutrum horum in codice ecclesiasticorum canonum habetur insertum. Sed responsuri sunt isti qui non ad obediendum potius quàm ad resistendum semper parati sunt, dicentes, etc. Nonne contendit seu fervidè disputat (hoc enim sensu contentionis vocem hic usurpavit) qui objectiones diluit et responsiones occupat, de quibus illis quibuscum ipsi controversia est, ne quidem cogitasse verisimile est; qui magno conatu varia ad eorum expugnandam sententiam argumenta stringit et contorquet? Sic orationis contentionem et impetum contentionemque dicendi Cicero dixit, et omnem contentionem esse inter homines doctos in verbi controversiâ positam.

SCHOLION II.

Mirabitur omnis eruditorum hominum natio, quòd religiosi censes præcipuum dissertationis hujuscæ mee propositionem in indiculo suo notaverint his verbis: *Epistolæ decretales Romanorum pontificum ad Siricium usque apocryphæ, cum ea sit Baronii cardinalis sententia, tom. 10 Annalium, ad annum octingentesimum sexagesimum tertium scribentis: Sed et ipse Benedictus Levita, etsi ex eadem Isidori collectione accepit multa, tamen benè conscius, auctoritatem illarum epistolarum haud adèd constanter, sed utare admodum, nunquam aliquem illarum civitum auctorem, ut fecit in reliquis, quarum fides constans esset, Romanorum pontificum epistolæ, Innocentii, Leonis, Gelasii, Synnachi, atque Gregorî, citans ac nominans earum auctores; sed et magnâ cautelâ, quòd sciret ex eis accepta haud adèd haberi firma, curavit, ut ipse in fine testatur, eadem auctoritate apostolica confirmari. Qui autem primus excerpit ex eis decreta cum titulo edidit Romanorum pontificum, quorum nomine censerentur, fuit Hincmarus Laudunensis episcopus, ut apparet ex epistolâ seu libro contra ipsum scripto ab Hincmaro Remensi. Laudunensem verò secuti alii, ut qui sequenti seculo scripsit Burchardus, et omnium novissimus Gratianus. At verò ex multis eas reddi suspectas epistolas, per ea quæ dicta sunt secundo Annalium tomo, diu de singulis mentio facta est, satis est demonstratum, simulque ostensum illis non indigere Romanam Ecclesiam, ut si falsitatis arguantur, suis ipsa destituantur jurbis et privilegiis, cum etsi illis careat, ex legitimis germanisque aliorum Pontificum Romanorum epistolis decretalibus satis superque corroborata consistat. Idem censet doctissimus Card. Perronius.*

Secutus sum et doctissimi cardinalis Bona sententiam lib. 4 Rerum Liturgicarum, scribentis: *Dudùm ab eruditissimis observatum est Romanorum pontificum epistolas decretales usque ad Siricium supposititas esse, à quodam Hispano sub nomine Isidori (quicumque ille fuerit), sub finem septimi seculi piâ fraude confictas, et sententiis veterum canonum, legitime etiam civilium, et sanctorum Patrum, qui à 4 et 5 seculo floruerunt, turpi anachronismo, eodemque serè stylo et dicendi characterè magnâ ex parte contextas, etc.* Secutus sum sententiam Petri de Marcâ Parisiensis archiepiscopi lib. 3 de Concordiâ sacerdotii et imperii, cap. 5, Pontii, Antonii, Augustini, Siramondi, Petavii, P. Labbei, Christiani Lupi, p. 4; Notarum in conciliorum generalium et provincialium canones ac decreta, p. 563; Emmanuelis Schelstrate in Antiquitate illustratâ, Caroli Le Coïnte in Annalibus ecclesiasticis Francorum, tom. 6, ad annum 785, pag. 205, etc.

ARTICULUS II.

Quis Epistolas illas fabricaverit, ac priscis pontificibus supposuerit?

I. Sanctus Isidorus Hispalensis non est auctor illarum epistolarum, nec earum collector. Probatur Qui monumenta profert S. Isidoro recentiora, non est Isidorus ipse; sed illarum epistolarum artifex monumenta profert S. Isidoro Hispalensi recentiora, scilicet concilium Toletanum undecimum, concilium œcumenicum sextum, epistolas Gregorî II et III, Zachariæ et Bonifacii Moguntini archiepiscopi, ut probavimus ad finem articuli præcedentis; ergo auctor seu collector illarum non est S. Isidorus Hispalensis.

Secundò, Braulio Cæsaraugustanus episcopus, Isidoro cœvus et amicissimus, in Catalogo quem tenuit ipsius operum, nullam mentionem facit epistolarum decretalium quæ veteribus ante Siricium urbis et orbis pontificibus inscripta sunt, uti nec S. Hildephonso Toletano antistes. Ergo illarum collectionem S. Isidorus non adornavit.

Tertiò, summa viri sanctitatis et doctrina non sinunt ut ipsum tam fœdæ imposturæ auctorem, et tot pro-palatores naniarum existimemus.

II. Decretalium epistolarum collector non est alius Isidorus Hispalensis episcopus.

Probatur: Epistolarum decretalium artificem vixisse necesse est post annum Domini 700, siquidem ex Bonifacii Moguntini archiep. epistolâ ad Ethibaldum regem, quæ post annum Domini 744 data est; et ex Epistolâ celebris abbatissæ Cangith post annum 720, ad eundem Bonifacium scriptâ, plurimas lacunas excerpit. Porrò ab anno 656, quo obiit S. Isidorus Hispalensis, ad annum 700 et supra, nullus in Hispalensis Ecclesiæ cathedrâ sedit Isidorus, ut constat in Ecclesiæ monumentis. Nam S. Isidoro successit Theodisco, Theodisco Honoratus, Honorato Antonius, Antonio Fugitivus, Fugitivo Julianus, Juliano Florescendus, Florescindo Felix, Felici Faustinus, Faustino Oppa, huic Joannes, isti Verus, qui episcopatum admi-

nistravit circa annum Christi 760, igitur auctor seu collector epistolarum illarum non fuit alter à S. Isidoro ejusdem nominis Hispanalis episcopus.

Fateor equidem ad finem concilii tertii Bracarenfis, anno Domini 673, subscriptum reperiri Isidorum Asturicensem; et ad finem conciliorum Toletanorum, duodecimi, anno Domini 681, decimi quinti, anno 688, et decimi sexti anno 693, subscriptum etiam legi Isidorum Setabiensem; sed neuter decretalium artifex aut collector esse potest, cum posterior fuerit harum mercium institor anno Domini 700.

Non abnuo Juliani Toletani chronicon innuere Isidorum Mercatorem Setubensem episcopum, ope monachi cujusdam, epistolas decretales veterum pontificum compilasse, et obisse anno 803. Sed chronicon istud suspecte apud eruditos omnes fidei est, et sancto illi archiepiscopo existimatur suppositum.

III. Riculphus Moguntinus archiepiscopus plurimas epistolas sub veterum pontificum venerandis nominibus conscriptas, ex Hispaniâ in Germaniam attulit, ut refert Binemar in opusculo cap. 24: *De libro autem collectarum ab Isidoro Epistolarum*, inquit, *quem de Hispaniâ allatum Riculphus episcopus Moguntinus, in hujusmodi, sicut et in capitulis regis studiosus, obtinuit, et itas regiones ex illo repleri fecit, etc.*

IV. Incertum est quisnam fuerit Isidorus ille Mercator, qui illas epistolas fabricatus est. Quidam viri eruditi illarum auctorem fuisse Isidorum quemdam magis nominis monachum existimant, qui se peccatorem dicere solet, et nomini suo hoc semper elogium adderet; quem episcopi ad hae epistolas eudandas impulerunt; ex peccatore porrò Mercatorem scribas oscitantes fecisse. Ita conjicit Morinus. Alii hoc peccatoris elogium servantes Isidoro, ipsum fuisse episcopum suspiciantur, quòd solemniss esset mos sanctorum episcoporum, ut se peccatores subscriberent, ut constat ex conciliis Turonensi I, Parisiensi III, Turonensi II, et Matisconensi I. Ita conjicit D. de Marca. Blondellus asserit harum mercium auctorem fuisse aliquem episcopum Germano-Francum, Caroli Magni imperio subditum, non verò Hispanum, sive monachum, sive antistitem. His rationibus nititur primò, quòd verisimile non sit Hispanos sub Maurorum tyrannide tunc gementes, illi epistolarum farragini concinnandæ animam intendisse; secundò, quia cum plurimis ad Gallos, Germanos, Italosque datas epistolas Pseudo-Isidorus mentiatur, quinque tantùm refert ad Hispanos conscriptas: quod certè non fuisse facturus videtur homo Hispanus, de gentis suæ gloriâ etiam ex pseudopigraphis epistolis stabilendâ sollicitus; tertio, quòd styli barbaries et impuritas Germano-Francum potius redoleat quàm Hispanum; quarto, quòd disciplina his epistolis expressa Ecclesiis quæ Caroli Magni imperio parebant, conveniret. Addit Blondellus Isidorum illum Mercatorem, ejus nomine vulgatæ sunt illæ priscorum pontificum epistolas, fratrem fuisse Eulogii Cordubensis (de Cordoue) presbyteri, qui cum pietatis causâ profugus Moguntiam adventasset, ibique mansisset aliquandiu, inde occasionem arripuerunt

Riculphus Moguntinus (de Mayence) archiepiscopus et Benedictus Levita veterum decretalium collectionem ipsi affingendi, ut incautis hanc ex Hispaniis allatam persuaderent. Verùm cum hæc dixisse contentus Blondellus, nullatenus ea probare satagat, ipsi fides non est adhibenda; sed quisnam fuerit, et cujus Isidorus harum epistolarum artifex, omninò incertum esse asserendum est.

AD PRÆCEDENTEM DISSERTATIONEM

Appendix.

De variis juris canonici collectionibus.

I. Ecclesia jure duplici regitur, divino et canonico: primum Scripturis sacris, alterum codicibus canonum continetur. Hinc olim in conciliis œcumenicis codex ille duplex proferebatur: unus divinæ Scripturæ et Evangeliorum, qui in medio Patrum consensu, in throno collocabatur; alter canonum anteriorum. Primum aperiebatur, cum fidei controversiæ dirimendæ erant; secundus, cum sancienda erat disciplina. Porrò multiplices et variæ canonum collectiones exsisterunt. Antiquissima omnium est canonum, quidam tunc apostolici, collectio, quamvis ante 6 seculum in Orientis Ecclesiis recepta non fuerit universim, nec ante Dionysium Exiguum, cum Occidentalibus communicata. Quæcumque hanc collectionem spectant, dissertatione 17, discussimus et exposuimus.

Quarto seculo, et quinto ineunte, solis canonicibus Nicænis et Sardicensibus, qui sæpè sub Nicænorum titulo sunt laudati, Ecclesia occidentalis regebatur, ut constat ex Innocentio I in Epistola ad Clerum Constantinopolitanum, quam Sozomenus refert lib. 8 Historiæ ecclesiasticæ, cap. 26: *Canonicus porrò*, inquit, *obsequendum esse scribimus, qui Nicæne sunt decreti; quos solos consecrari decet Ecclesiam catholicam, et juxta eos judicare.*

II. Secunda collectio canonum, paulò post S. Joannis Chrysostomi obitum, et ante Chalcedonensis concilii celebrationem adornata est. Hæc Nicænos, Ancyranos, Neocesarienses, Gangrenses, Antiochenos, Laodicenos et Constantinopolitanos canones, numero centum sexaginta quinque complectebatur. Ejus auctor fuisse conjicitur Stephanus Ephesinus episcopus, ejus nomen in veteri codice manuscripto legit adscriptum vir canonicæ antiquitatis peritissimus Just Ius. Prolata est ista collectio in concilio Chalcedonensi, ex eâque canones quartus et quintus Antiocheni concilii sub nomine regulæ octogesimæ tertiæ et octogesimæ quartæ sunt recitati; canones verò decimus sextus et decimus septimus sub titulo nonagesimæ quintæ et nonagesimæ sextæ regulæ. Approbata est ea collectio in concilio Chalcedonensi, canone I, cujus hæc sunt verba: *Regulas sanctorum Patrum per singula nunc usque concilia constitutas, proprium robur obtinere decrevimus.* Adjecti sunt huic collectioni 27 canones concilii Chalcedonensis, expuneto, de Orientalium consensu, vigesimo octavo. Jus illud canonicum, per omnes Orientis et Occidentis Ecclesias viguit. Illa col-

lectio, quam in lucem edidit Justellus, ab eo insignita est titulo *codicis canonum Ecclesie universae*. Canonibus ista collectione comprehensis vim publicæ legis tribuit Justinianus imperator novellâ constitutione 151 : *Sancimus igitur, inquit, ut sancti ecclesiastici canones, qui à sanctis quatuor conciliis expositi sunt et confirmati, vim legum obtineant.*

III. Tertia canonum collectio in quinquaginta titulis distributa, in codice manuscripto bibliothecæ Christianissimi regis, falsò Theodoro adscribitur. Nam et canones apostolicos 89 laudat, qui Theodoro ætate nondum in Orientalis Ecclesie codice relati erant, nec ab aliquo scriptore ecclesiastico illius temporis sunt laudati, et canones ecclesiasticos cum principum legibus, et præcipuè cum novellis constitutionibus Justiniani imperatoris confert. Ue Joanni scholastico, qui sub Justiniani imperio floruit, à Justello aliisque viris eruditissimis probabiliter adscribitur. Sileo de Ferrandi Carthaginensis diaconi et Cresconii collectionibus in Africa stylo compendioso conscriptis.

IV. Quarta Canonum collectio paulò ante concilium Trullanum edita est. Prima et secunda, de quibus egimus, complectebantur canones Africanos, et canonicas insuper sanctorum Gregorii Neocesariensis, Petri Alexandrini, Basilii aliorumque Patrum Epistolas. Id constat ex canone 2 illius concilii : *Firmi stabilisque maneat, inquit, qui à sanctis Patribus qui nos præcesserunt suscepti ac confirmati sunt, atque ad cò nobis etiam traditi sunt, sanctorum et gloriosorum Apostolorum nomine octoginta quinque canones... Obsignamus etiam reliquos omnes canones qui à sanctis et beatis nostris Patribus expositi sunt, id est, à trecentis decem et octo sanctis ac deiferis Patribus qui Nicææ convenerunt, iisque qui Ancyrae, et et iis etiam qui Neocesareæ, similiter et qui Carthagine, et qui rursus in hæc Dci cultrice et imperatoriæ urbe convenerunt sub Nectario, qui imperanti huic civitati præsidebat, et Theophilo, qui fuit Alexandriae archiepiscopus. Quin etiam canones Dionysii, qui fuit archiepiscopus magnæ Alexandrinorum civitatis, et Petri, qui fuit Alexandriae archiepiscopus et martyr; Gregorii Neocesareæ episcopi Thaumaturgi, Athanasii Alexandrini archiepiscopi, Basilii archiepiscopi Cæsareæ Cappadociae, Gregorii episcopi Nissæ, Gregorii theologi, Amphiloehii, Iconii, Timothei archiepiscopi Alexandriae, prioris Theophili archiepiscopi, ejusdem Alexandriae, Cyrilli ejusdem Alexandriae archiepiscopi, et Gennadii, qui fuit patriarcha hujus à Deo conservandæ et imperantis civitatis. Præterea verò et à Cypriano, qui Afrorum regionis fuit archiepiscopus et martyr, et synodo quæ sub ipso fuit, emissum canonem, qui in prædictorum*

præsulum locis solum secundum iraditam eis consuetudinem servatus est; et nulli licere prius declaratos canones adulterare, vel non admittere, vel alios præter licè propositos recipere canones à quibusdam falsâ adjectâ inscriptione compositos, qui veritatem cauponari conati sunt. Illic porò collectioni Zonaras monachus, et Balsamon patriarcha Antiochenus, Trullanos ipsos canones 102 addiderunt, necnon canones septimæ et octavæ synodi œcumenicæ. Atque his constat jus omne Orientalium Ecclesiarum. Quod verò Occidentalem Ecclesiam spectat, ea usa est codice canonum à concilio Chalcedonensi probato, et in omnibus Ecclesiis promulgato, donec Dionysius Exiguus abbas novam adornavit collectionem, Laurentii Romanæ Ecclesie presbyteri votis annuens. In eâ codice canonum Ecclesie universæ ex Græco fideliter et accuratè versorum exhibit, in 27 canone concilii Chalcedonensis desinens. His adjunxit quinquaginta priores canones apostolicos, canones concilii Sardicensis, et conciliorum Africanorum. Integra Dionysii collectio canones 594 complectitur; quibus Romanorum decreta pontificum ecclesiasticam scientia disciplinam, à Siricio usque ad Hormisdam subjunxit. Hanc collectionem et interpretationem canonum probavit ecclesia Romana, ut testatur Cassiodorus, divinarum Lectionum c. 23, ubi de Dionysio ita scribit : *Ex Græcis exemplaribus canones ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus, magnâ eloquentia luce composuit : quos hodiè usu celeberrima Romana Ecclesia complectitur.* Eâ collectione in judiciis ecclesiasticis etiam usa est, ut constat ex causâ Contumeliosi Regensis (de Riez) episcopi, quem Joannes II, pontifex maximus, ab episcopatûs ordine suspendit propter varia, quibus pollutus erat, crimina, decrevitque ut in ejus locum visitator in ipsius Ecclesia constitueretur, datis eâ de re ad Cæsarium episcopum Arlatensem litteris, quibus capita canonum, qui judicia episcoporum spectabant, et qui in Contumeliosi causâ usui esse poterant adjunxit, scilicet cap. 7 ex epistolâ Syriaci, ex canonibus Apostolorum, cap. 25 et 31, ex canonibus Antiochenis cap. 4 et 15. Transcripta autem erant ea capita ex collectione et interpretatione Dionysii Exigui.

Gallicana Ecclesia hanc collectionem etiam amplexa est maximâ cum veneratione, eâque usa est in judiciis canonicis, ut colligitur ex verbis Cæsarii Arelatensis in causâ Contumeliosi. *Nemo mihi, inquit, alia quælibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, aut contra 518 episcoporum recepta, vel reliquorum canonum statuta objiciat, quia quidquid contra illorum definitiorem, in quibus Spiritum sanctum locutum esse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito. Idem colligitur ex concilio Aurelianensi, canone 3, quo decernitur, ut Metropolitanus à provincialibus episcopis, sicut decreta sedis apostolicæ continent, cum consensu cleri provincie eligatur, quia æquum est, sicut ipsa sedes apostolica dixit, ut qui præponendus est omnibus, ab omnibus eligatur.* Decretum Leonis I pontificis maximi at-

legat in epistolâ ad Anastasium Thessalonicensem, quod collectioni Dionysii Exigui, cum aliis ejusdem aliorumque pontificum decretis insertum erat. Istam itaque collectionem Gallicana Ecclesia receperat. Hic liber est canonum, quem rex Chilpericus ad Gallicanos antistes Parisiis in synodo congregatos misit, teste Gregorio Turonensi lib. 5 Historiæ Francorum, cap. 49, cujus verba in dissertatione de canonibus apostolicis adduxi.

Non tamen eo duntaxat canonum codice in sancienda disciplina, et in judiciis ecclesiasticis Gallicani antistes utebantur; verum etiam canonibus Gallicanarum synodorum, ut constat ex causâ Contumeliosi Regensis episcopi, in quâ Casarius Arelatensis protulit seorsim canones Gallicanos, eisque recensitis, ait: *Ecce manifestissimè constat quia non solum secundum quod et tituli antiquorum Patrum, sed et canones Gallicani continere videntur, clerici in adulterio deprehensi, aut ipsi confessi, aut ab aliis revicti, ad honorem redire non possunt.*

Idem constat ex Agobardo Lugdunensi archiepiscopo, in epistolâ ad Ludovicum Pium imperatorem: *Huc accedit, inquit, aliud quod piâ consideratione dignum videtur, de canonibus scilicet Gallicanis, qui quasi superflui aut inutilis à quibusdam respiciuntur, eò quòd neotericis Romani eos non commendaverint, cum antiqui religiosè eos venerati sint, quoniam venerandi et sancti viri eos ediderunt, quorum vitam et sanctitatem crebra miracula commendarunt... Neque hoc idcirco dicitur, ut passim omnium episcopatum conventuum sanctiones æquali auctoritate recipiendæ credantur, ut Nicæni, Chalcedonensis et cæterorum generalium ex totius mundi consensu congregatorum et receptorum. Sed quia congruâ veneratione, pro causis necessariis, quarum definitiones ex illis generalibus non inveniuntur, fides sit eis adhibenda, religione debita.*

Collectio et interpretatio Dionysii Exigui in Hispaniâ æquè ac in Galliis recepta est, ut constat ex concilio Bracarensi II, anno 565, in quo postulante Lucretio episcopo, *relecti sunt ex codice, coram concilio, tam generalium synodorum canones, quàm localium.* Quorum observantia cap. 20 ejusdem concilii præcepta est his verbis. *Item placuit ut quæcumque præcepta antiquorum canonum modo in concilio recitata sunt nullus audeat præterire. Si quis autem quasi contumax transgreditur, ille necesse est ut de suo degradetur officio.* Verùm Martinus Bracarensis episcopus, natione Græcus, et Dumiensis olim cœnobii abbas, novam collectionem edidit, novæque methodo duas in partes illam distribuens, descriptis in primâ parte canonibus qui ad clericos, in secundâ qui ad laicos pertinerent. Hæc collectio à concilio Lucensi (de Lugo) in Gallaciâ probata est anno 571, quam sæpè laudat Gratianus sub nomine Martini papæ in concilio.

V. Antiquo juri successit novum ex collectione Isidori Mercatoris, quod anno circiter 836, agente Nicolao I pontifice maximo, promulgari cœptum est. Veterum pontificum Romanorum decretales epistolæ ea collectio complectitur, de quibus dissertatione præcedenti egimus. Jus illud novum, quo disciplina

vetus, quoad judicium Ecclesiasticorum ordinem, labefactata est, paulatim invaluit. Primus eo usus est Angilramnus episcopus Metensis, in collectione Capitulorum, quæ sub nomine Adriani Romani pontificis ad Angilramnum circumferuntur; quorum plurima ex veterum pontificum epistolis collegit, et Adriano papæ obtulit, cum aliquo de crimine accusatus, judicium sacrorum cognitioni subtrahere se vellet. Dixi quæ sub nomine Adriani circumferuntur, nam facillè assentior viro clarissimo et doctissimo Baluzio, qui in suâ ad Antonii Augustini de Gratiani emendatione Dialogos Præfatione, non inanimiter suspicatur illorum capitulorum auctorem non fuisse Adrianum, sed Angilramnum. Ejus conjectura præcipuè nititur fide veteris codicis manuscriptorum Bibliothecæ regalis monasterii S. Victoris Parisiensis, in quo huic collectioni titulus iste præfixus est: *Incipiunt capitula collecta ex diversis conciliis sive decretis pontificum Romanorum ab Angilramno Metensi episcopo et Adriano papæ oblata.*

Præterea non est verisimile quòd Adrianus Angilramno codicem canonum alterum dedisset ab eo quo tunc Romana utebatur Ecclesia, quem Gallicana in judiciis ecclesiasticis et in controversiis de disciplina emergentibus consulerebat; quem denique Carolo Magno dederat Adrianus ipse, ut hoc dono eum Ecclesiasticæ disciplinæ tutorem canonumque vindicem declararet. Et in illo codice, quem Carolo Magno obtulit Adrianus, veterum pontificum decretales epistolæ nullæ citate sunt, sed Romanorum episcoporum à Siricio duntaxat ad Gregorium Juniores decreta; quod argumento est Adrianum veteres illas epistolæ venerandis præsulibus suppositas existimasse: non est igitur verisimile quòd ille pontifex depromptas ex illis epistolis sententias collectioni capitulorum Angilramno date inseruisset.

VI. Aliqua etiam ex Isidori Mercatoris collectione mutuatus est Regino monasterii Prumiensis abbas, in libris duobus quos de ecclesiasticis Disciplinis et Religione christianâ, scripsit anno circiter 906, jussu Rathbodi archiepiscopi Trevisensis, cujus in metropoli degebat, in sancti Maximini monasterio, in quod Prumiensis ex abbatiâ pulsus secesserat. Eo namque in opere, præter canones antiquos, dicta sanctorum Patrum, et sincera pontificum Romanorum decreta, pseudopigraphas etiam decretales in Isidori Mercatoris officinâ fabricatas interdum allegat.

VII. Post Reginum, Buchardus Wormatiensis episcopus, anno 1020, viginti decretorum libros novâ methodo composuit, Scripturæ sacræ Patrumque sententias, conciliorum canones, pontificum decreta, ad certa disciplinæ ecclesiasticæ capita redigens. Quo in opere componendo Olbertum Gemblacensem abbatem Buchardo collaborasse testatur Sigebertus in Chronico ad annum 1008.

VIII. Altera juris canonice collectio existat sub nomine Anselmi Lucensis, quæ illius non est genuinum opus; plurima namque Urbani II et aliorum pontificum decreta continet, quorum ævo jam operat

Anselmus. Præterea vetus auctor vitæ ejusdem Anselmi, qui lucubrations ejus recenset, istius collectionis non meminit; de quâ apud Sigebertum et Trithemium altissimum etiam silentium est.

IX. Anno deinde 1100, Ivo Carnotensis collectionem canonum elaboravit ad usum Ecclesiæ Gallicanæ, sive potius collectiones duas, quarum una *Pannormia* inscribitur, altera *Decretum Ivonis*. Et primum quidem non esse germanum Ivonis opus, viri quidam eruditi existimârunt, sed Hugonis cujusdam Catalaunensis, quem ex Ivonis decreto abbreviatio libellum conscripsisse, qui *Summa decretorum Ivonis* appellatur, testis est Vincentius Bellocensis, lib. 25 Speculi historialis, cap. 84. Sed hunc librum alium esse à Pannormiâ Ivonis, ostendit et tituli diversitas in omnibus manuscriptis editisque codicibus; et canonum ex decretorum in utroque ubro relatorum varietas. Ad calcem Pannormiæ (I) descripta sunt decreta Innocentii II, qui pontifex factus est multis annis post Ivonis Carnotensis obitum. Hoc tamen argumento non est Pannormiam esse supposititium Ivonis opus, quia decreta illa non sunt pars istius collectionis, sed ipsi sunt addita posteriori manu. Unde Antonius Augustinus Tarraconensis episcopus habuisse se codicem veterem Pannormiæ Ivonis testatur, à quo decreta Innocentii II aberant, sicut absunt ab antiquissimo codice Bibliothecæ Victorinæ, ut observat vir eruditus Stephanus Baluzius. Pannormia in partes octo, decretum in decem et septem divisum est. In utramque collectionem plurima ex digestis, codice et novellis transcripsit, jus civile cum canonico præclare conjungens.

X. Anno tandem 1151, Gratianus monasterii Sancti Felicis Bononiensis, ordinis Benedictini monachus, jus canonicum in unum corpus redegit. Liber ille falsò decretum Gratiani inscribitur, cum in nullo ferè veterum codicum ea inscriptio exstet, sed ista: *Concordia discordantium canonum*. Hinc viri doctissimi Antonius Demochares et Antonius Pontius, qui edendo emendandoque Gratiano incubuerunt, vocem illam, *decretum*, utpote ineptam sustulere, quia non unius decreti explanatio, sed multorum collectio decretorum opus illud est: ille itaque *decretorum Collectanea*, hic *decretorum canonicorum Collectanea*, inscripserunt. Hanc adornavit collectionem Gratianus sub Eugenii III, pontificatu. Dionysii Exigui, Isidori et Ivonis collectiones complectitur, novis constitutionibus pontificum, canonibus conciliorum et sanctorum Patrum locis amplificatas et locupletatas.

Tres in partes dividitur Gratiani collectio: Prima distinctiones centum et unam complectitur; secunda, causas triginta sex, quarum singule in questiones dividuntur, et quælibet questio in capita. At verò questio tertia causæ trigesimæ tertiæ, tractatum de Pœnitentiâ continet, in septem distinctiones, per ca-

(1) *Pannormiam* viri quidam eruditi dici debere contendunt, quasi legum omnium complexionem; sed veteres codices manuscripti editique libri *Pannormiam* exhibent: uti et Trithemius in lib. de Script. eccles.

pta, divisum. Tertia pars exhibet tractatum de Consecratione, in quâ de consecratione ecclesiarum et missarum celebratione, de sacramento Eucharistiæ, et festivitibus per anni circulum celebrandis, de baptismi sacramento, de confirmatione et jejuniis, quinque distinctionibus agitur.

Quatuor modis citari solet Gratiani collectio: Primo sic: *dist. 5. C. Si lapsus*, ita ut hæc verba sint principium capituli quod in eâ distinctione continetur. Secundo modo sic: *12. q. 2. C. Placuit*, id est, causâ 12, q. 2, cap. quod incipit hoc verbo, *placuit*. Tertio modo, tractatus de Pœnitentiâ sic allegatur: *De Pœnit. dist. 1. C. Multipler*. Quarto, tractatus de Consecratione sic profertur in medium: *De Consec. dist. 1. C. Missarum*.

Innumera sunt in Gratiani collectione errata, et quidem gravissima, contra historia leges, contra criticæ accuracionem, contra sanæ theologiæ principia quæ monachum illum doctissimum non fuisse et valde indiligentem probant. Hæc annotata sunt et emendata à correctoribus Romanis, viris scilicet eruditissimis, quos summi pontifices Pius IV, Pius V, et Gregorius XIII, huic castigando operi preposuerunt. Sed et de Gratiani emendatione nemo scripsit accuratius aut doctius Augustino Tarraconensi (de Tarragone) episcopo, qui libros duos hoc de argumento composuit, quorum quilibet dialogos viginti multâ ac variâ referens eruditione complectitur: quos nuper doctissimis à se notis illustratos typis rursus mandari curavit Stephanus Baluzius. Veterum pontificum ante Siricium epistolæ aliæque ex pseudopigraphis loca Gratianus allegat, concilia citat nullibi gentium celebrata, testimonia Patribus affingit quæ non agnoscent.

XI. Post Gratiani collectionem, tres decretalium epistolarum Alexandri III, Innocentii III, et Honorii III, collectiones editæ sunt, quas unum in volumen congestas editionis honore Antonius Augustinus donavit, cum aliis duabus collectionibus antiquis, privato tantum studio, privatæque auctoritate compositis. Accessit quarta decretalium unum in corpus collectio, jussu Gregorii IX, pontificis maximi, à S. Raymundo à Penafort (Raymond de Rochefort) ordinis Fratrum Prædicatorum, ipsius capellano et penitentiarum, adornata et in quinque libros divisa. In primo agitur de munere et officio personarum ecclesiasticarum; in secundo, de iudiciis et iis quæ ad iudicia pertinent; in tertio, de rebus ad clericos et ecclesiasticos spectantibus; in quarto, de rebus quæ ad laicos attingunt; in quinto, de delictis et eorum pœnis.

Allegantur decretales hoc modo: *Ect. c. Etsi Judæos, de Judæis*, id est, cap. quod incipit his verbis: *Etsi Judæos*, titulo de *Judæis*.

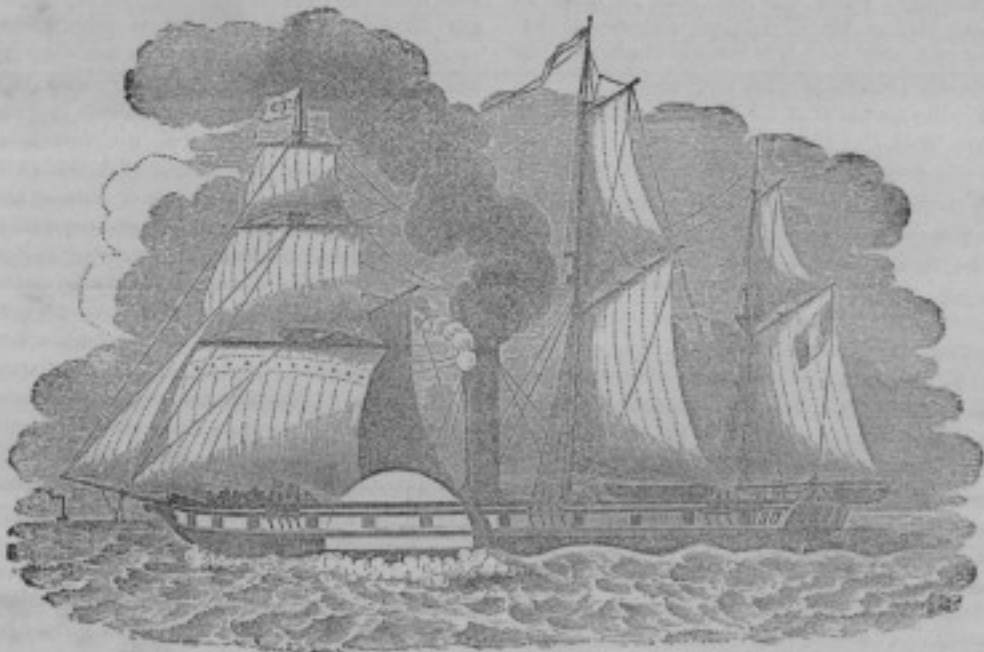
XII. Quinque libris decretalium sextus additus est à Bonifacio VIII, qui summorum pontificum, qui Gregorium IX, inter et Bonifacium VIII, sederunt, decretales et ipsius Bonifacii constitutiones complectitur; sicut S. Raymundi collectio præter decretales supra laudatorum pontificum, Gregorii IX, constitutiones continebat. Decretales autem Bonifacii VIII, non sume

ab Ecclesiâ Gallicanâ receptæ; et maximè decretalis *Unam sanctam*, quam ob assertam Romano pontifici in regum temporalia auctoritatem, quamvis Ecclesiarum Romanæ beneficiarii non sint, seu feudatarii, nostrates theologi et omnes regni hujus ordines rejiciant, quam Benedictus XI, et Clemens V, justè prudenterque rescidèrunt. Sic porrò ista collectio citari solet: *C. Si iudex de sent. excomm. in 6*, id est, titulo de sententiâ excommunicationis, lib. 6 Decretalium.

XIII. His additæ sunt Clementinæ, id est, Clementis V, constitutiones in concilio Viennensi editæ, quæ hoc modo laudari solent: *Clement. Si furiosus de homicidio*; id est, Clementina, quæ incipit: *Si furiosus*, titulo de homicidio. Sequitur Extravagantium collectio, sive Joannis XXII, sive Communium, quæ à diversis pontificibus editæ sunt. Sic autem nuncupatæ sunt constitutiones illæ, quòd extra corpus juris canonici vagarentur. Sic autem allegantur: *Extrav. Vas electionis, de hæreticis*, id est, titulo de hæreticis, in Extravaganti quæ incipit, *Vas electionis*.

His omnibus constat juris canonici corpus, ceu totum illud quod hodiè à nobis jus novum nuncupa-

tur, quod in multis capitibus differt à jure veteri, sed in illis maximè quæ metropolitanorum et conciliorum provincialium auctoritatem spectant, quam labefactavit et propemodùm evertit. Verùm quamvis multò antiquæ disciplinæ et priscis moribus contraria invexerit, fatendum tamen est multos ipsum suppluisse juris veteris defectus, istamque novarum legum multitudinem necessariam fuisse, ut novis in dies emergentibus causis lux afferretur, novisque malis, quæ grassari cœperant, remedia adhiberentur opportuna. Unde tam verè quàm eleganter illustrissimus et doctissimus Parisiensium archiepiscopus Petrus de Marcâ, l. 5 de Concordiâ sacerdotii et imperii, cap. 6, ait: *Si quis res accuratè expendat, non adèò laborabit de discrimine antiqui juris et recentioris; quod rerum et negotiorum varietas ab iuribus pontificibus, pro utilitate reipublice christianæ extorait. Itaque eo statu res Ecclesiarum nunc positæ sunt, ut si quis de absolutâ et integrâ restitutione juris antiqui et novi abolitione contendat, proinde agat, ac si imperiosum inveteratorum administrationem ad eam formam revocare velit, quæ in ipsis regnorum initiis obtinebat.*

DE PRÆCIPUORUM ECCLESIE FESTORUM

NUMERO ET INSTITUTIONE.

Triplex est genus festorum quæ celebrat Ecclesia, scilicet : 1° in honorem SS. Trinitatis et Christi; 2° B. Mariæ Virginis; 3° Angelorum ac Sanctorum omnium vel singulorum.

§ 1. — De præcipuis festis Domini nostri Jesu Christi.

Dominica, sabbati locum in novâ lege tenens. Vide tertium Decalogi præceptum.

Adventus. Adventus nomine illud temporis spatium intelligitur quo ad celebrandum incarnati Verbi adventum se præparat Ecclesia, quod à dominicâ quartâ ante Christi Nativitatem, id est, die 27 novembris ad diem 25 decembris, incipimus.

Adventus initium ad seculum sextum à Bened. XIV, Inst. 11, n. 7, refertur, et S. Gregorius pontificem auctorem affirmat idem pontifex. In Sacramentario S. Gregorii quatuor dominicæ dies nominantur, quibus deinde in aliquibus locis quintus et sextus accesserunt, juxta ritus Mozarabicum et Ambrosianum qui à primâ dominicâ post festum S. Martini celebritatem Adventus ordiuntur.

Olim in pluribus ecclesiis servabantur jejunium et abstinentiâ à carnibus, tum ex devotione, tum ex præcepto, vixitque generaliter ista consuetudo ad seculum duodecimum, et usque ad nos apud Græcos invaluit.

Nativitas Domini. Christum 25 decembris die natum esse testantur S. Chrysostomus et S. Augustinus. Romani senatores, quibus tabulas censuales licebat inspicere, verum Christi Domini natalem diem facile cognoverunt, eamque notitiam Constantinopoli Chrysostomi ætate transmiserunt; significantes natalem Christi diem 25 decembris Romæ ac in omni occidentali ecclesiâ celebrari.

Quilibet sacerdos hâc die ternas vulgò missas celebrat. Tres Christi ortus ternis hisce indicati missis docet Pougetus, primum in æterno sinu Patris, in tempore alterum in utero Virginis, tertium denique in justorum animis. Quod verò controversitur. Benedictus XIV, tract. de Festis, cap. 17, n. 58 et seqq., plura refert testimonia quæ vetustatem triplicis missæ comprobant. Nonnulla seligemus : « Exploratum est, inquit illustris pontifex, vetustissimis temporibus et plures ab eodem sacerdote missas celebrari in ali-

quibus solemnitatibus consuevisse. Ostendit cardinalis Bona, Rerum liturgicarum libro 1, cap. 18, n. 6, morem fuisse ut kalendis januarii binæ celebrarentur missæ, altera de octavâ Nativitatis, altera de Beatâ Virgine; ternas iidem missas feriâ quintâ in Cœnâ Domini probat celebratas esse, alteram ad reconciliandos penitentes, alteram ad sacrum chrisma conficiendum, tertiam denique quæ ad diei solemnitatem pertinet, ac binas iidem missas in Ascensionis, tum pervigilio, tum festivitâte... Querit Pougetus cur in festo Nativitatis Christi ter missarum solennia celebrantur a quolibet sacerdote, ac sic respondet : « Hoc vestigium est antiqui ritus, quo diebus sollemnibus plures ab eodem sacerdote missæ agebantur. Testatur S. Gregorius, die Christi Natali idem sermonem suum in compendium conferre, quia, inquit, hodiè ter missarum solennia celebrari solent. Notatum reperimus in Ordinibus Romanis Summum Pontificem in Natali Christi die tres celebrare solitum missas, primam in basilicâ Liberianâ, alteram in S. Anastasiæ æde, cujus in hâc die memoria recolitur; tertiam denique in Vaticanâ basilicâ. »

Incipit hæc festivitas à laudibus vigiliæ, juxta ritum duplicem aut semiduplicem.

Circumcisio. In codice sacramentorum Ecclesiæ Romanæ à venerabili cardinali Thomasio edito, quem S. Leoni Magno ejusque prædecessoribus tribuit Benedictus XIV, festum hoc appellatur octavæ Domini. Simile inditum est nomen in calendario Romano centum et amplius abhinc annis scripto, atque in corpore juris canonici, 5 part., dist. 3, can. 1. In martyrologio Romano circumcisio et octava Nativitatis Domini sic conjunguntur : *Circumcisio Domini nostri Jesu Christi et octava Nativitatis ejusdem*. Illud ortum habet ex eo quòd Evangelium testetur Christum octavâ nativitatis die fuisse circumcisum. In Decretalium lib. 2, t. 91, c. 5, Circumcisio duntaxat nominatur. Bened. XIV concilium refert Turonense, quod festum hoc sexto seculo longè antiquius esse probat; ante finem quarti seculi videtur fuisse institutum. Concilium Turon. foedas superstitiones innuit (1), quas kalendis januarii in

(1) Hæc fert locus à Bened. XIV, cap. 1, n. 20, de Festis Domini : « Ad calcandam gentilium consuetudinem patres nostri statuerunt privatas in kalendis ja-

honorem Jani et Sreniæ Deæ ethnici celebrabant; et viri muliebribus, femina virilibus personis susceptis, comessationes et aless agitabant. Quapropter conjici potest jejunium illud ad nonam saltem horam productum fuisse.

Epiphania, Græcè manifestatio. Tres manifestationes Christi hæc die ab Ecclesiâ recoluntur. Commemoratio sit adorationis Magorum, quâ Dominus demonstratus est gentibus; baptismatis quod ab Joanne suscepit, cum, voce delapsa de cælo: *Hic est Filius meus dilectus*, Judæis innotuit; et conversionis aquæ in vinum, quâ factus est manifestus discipulis. Refert Bened. XIV, cap. 2, n. 3, Bruxellense quoddam manuscriptum martyrologium, ex quo sequitur non modò adorationis Magorum, baptismatis Christi et conversionis aquæ in vinum, sed multiplicationis etiam panum et piscium hoc eodem die memoriam recoli consuevisse. Quod confirmat D. Augustinus, serm. 28 de Tempore, qui primus est de Epiphaniâ: « Hodie ille lud colimus quo se in hominem Deus virtutibus declaravit, pro eo quòd in hæc die, in cælo stella ortus sui nuntium præbuit, sive quòd in Canâ Galilææ in convivio nuptiali aquam convertit in vinum, sive quòd in Jordaniis undis aquas ad reparationem generis humani suo baptismo consecravit, sive quòd de quinque panibus quinque millia hominum satiavit, in quolibet horum salutis nostræ mysteria continentur et gaudia. » Fortassè ea fuit peculiaris quarundam ecclesiarum disciplina, etiam ecclesiæ Mediolanensis, tempore Bened. XIV. Epiphaniæ solemnità maxima semper et celeberrima fuere in utrâque ecclesiâ. A quibusdam apostolis auctoribus tribuuntur.

Post Evangelium proximè futuri Paschatis dies è suggesto designatur.

Festum sanctissimi Nominis Jesu. Judæi solâ inducti consuetudine, infantibus octavo die nomen imponebant, cum pueros circumciderent, quod ex Lucæ cap. 1 deducitur, ubi de nomine indito Joanni Baptiste ait: *Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Placuit Christo circumcisionis legi se subijcere, cumque octavo post natalem diem esset circumciscus, *vocatum est nomen ejus Jesus, id est, Salvator*, angelo hoc nomen prænuuntante. Itaque Paulus, Philipp. 2, v. 9, ait: *Donavit illi nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur.* S. Bernardinus Senensis, anno 1444 mortuus, qui penitentiam prædicando Italiam peragrabat, ad contritionem in animis fidelium excitandam instituit, ut, sacrâ concione habità, tabella quædam auditorum oculis exponeretur, in quâ radiatum Jesu nomen depictum erat. Quidam hujusmodi cultui restitère; postea verò ab Apostolicâ Sede approbatus est. Tandem, die 29 novembris anni 1721, officium ab

universali Ecclesiâ secundâ post Epiphaniam dominicâ celebrandum esse decretum est.

Quadragesima. De eâ fusè tractavimus ubi de Jejunio. Sufficiat hic notare 1° ejus institutionem ad apostolos referendam; 2° tres antecæ Dominicas, scilicet septuagesimam, sexagesimam et quinquagesimam, quæ, sicut ipsa, sunt veluti preparatio ad magnam Paschæ solemnitàtem. Quippe in iis Ecclesiâ, Bacchanalium nimis usitatorum licentiæ opposita, mœstitiam induit tum in vestibus et ornamentis, tum in cantibus et cæremoniis, commemoratque in officiis pœnas quibus Adamum peccatorem scelestosque Noe cœrtaneos ac sodomistas prosecutus est.

Dominica Palmarum. Processio in dominicâ Palmarum in memoriam triumphalis Christi ingressus in Jerusalem...

Dominica Palmarum. Turbæ quæ Jesu obviam ferant, ramos palmarum manibus gestantes, clamant: *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel.* Joann. cap. 12, v. 13.

Hæc solemnitas sub quarti seculi finem in orientali et ab octavo in occidentali Ecclesiâ, juxta Græcos, instituta est. Hymnus *gloria, laus et honor*, qui cantatur postquàm ad ecclesiæ ostium processio pervenerit, tribuitur Theodulpho, qui fuit episcopus Aurelianensis seculo nono. Andegavis detentum in vinculis quòd cum filiis Ludovici Pii in illum imperatorem conjurasset, ferunt illum hymnum à se compositum cecinisse, cum imperator in Palmarum processione secùs carcerem præteriret, carmenque ad eò illi fuisse probatum, ut veniam auctori impetraverit.

Notandum à Dominicâ Palmarum ad Dominicam in Albis omne officium post quindenam paschalem incidens transferri ad diem festo duplici aut semiduplici carentem. Quòd si foret popolare festum, juxta ritum Roman. translato duntaxat officio, nihilominus superesset obligatio à servilitate abstinendi missamque audiendi. Excipiendum tamen Parasceve, in quo non tenentur adesse missæ, quia officium hujus diei non propriè missa est. Tunc indulgentia incidit cum feriatione in feriam secundam post Dominicam in Albis. Cæteris diebus, indulgentia transtatum officium non sequitur.

Officium Tenebrarum. Tertità circiter post meridianam horâ et non antea officium hoc recitatur vel canitur. Olim mediâ nocte habitum esse videtur, undè nomen Tenebrarum. Nullum in eò invitorium; psalmi hymno *Gloria Patri* carent; nulli hymni, non benedictiones, non capitula, ut rerum omnium oblitam Ecclesiam in eo tantùm versari dixeris, ut Christi Redemptoris cruciatibus illacrymetur. — Magnum ante altare ponitur candelabrum, ejus figura est ad formam trianguli; quindecim illi candelæ accensæ imponuntur, quarum singulæ singulis expletis psalmis extinguuntur, undè tantum exceptâ quæ sub altare accensa occutatur. Post canticum *Benedictus* paululum obstrepiunt; deinde, productâ quæ sub altari latebat candelâ, surgunt omnes, actaciti abeunt, etc... Creditur singulas candelas ex intervallo extinguî,

narii fieri litanias, ut in ecclesiis psallatur, et horâ octavâ in ipsis kalendis Circumcisionis missa Deo propitio celebretur.

quòd cum tempus, quo Christum mori oportuit, adventaret, discipuli passim huc illuc confugerint ac magistrum suum deseruerint. Sic juxta rituale Romanum agitur; in pluribus verò ecclesiis, praesertim Galliae, enori praeses solus fragorem facit.

Feria quinta in cenà Domini. Vetus disciplina hanc die reconciliandi poenitentes. Pontifices vel sacerdotes pedes lavant duodecim pauperibus in quibusdam ecclesiis, et tredecim in Ecclesia Romanà, ut celebretur memoria Christi pedes apostolorum humiliter lavantis (1). Sacrum chrisma et oleum catechumenorum infirmorumque benedicuntur. Missa tota in Eucharistia institutione versatur. Quarundam ecclesiarum consuetudo est ut sacerdotes à celebrante omnes Eucharistiam suscipiant, in aliis missas celebrant privatitas. SS. Sacramentum processionaliter deferunt ad locum ubi ad crastinam diem reconditur. Hymno dicto *Gloria in excelsis*, campanarum usus usque ad sabbatum sanctum interdicitur; per hos dies intermittitur campanarum sonus, et ligna quaedam adhibentur obstrepentia, ut exstet memoria illius consuetudinis convocandi per lignorum strepitum primis Ecclesiae seculis fideles; campanæ per hos dies silent, quæ cum Christi prædicatores significent, idè sonum intermittunt, quòd apostoli Christum, arreptà fugà, deseruerint. Mes est denudare altaria ad significandam Redemptoris in cruce nuditatem. Olim imperatores Christiani, ut misericordiam Ecclesiae erga poenitentes imitarentur, captivos solvebant à vinculis.

(1) De ablutione pedum plura refert testimonia Bened. XIV quæ non sine quâdam voluptate hæc legentur. Regulares abbates multas eâ occasione elemosynas dilargiebantur, cùmque, quibus abluti essent pedes, ad mensam accerserentur, inde ea orta est circa nonum seculum corruptela conviviorum in honorem cenæ Domini instruendorum, suavissimis vinis et bellariis mensæ appositis. Dicit Bailletus quòd, cùm ea Jesu Christi actio abluendi pedes non ad sacerdotium unicè pertineat, non modò summi Pontifices, episcopi et presbyteri, sed ex laicis etiam viri summi omnis generis, puta imperatores et reges, ab se alienum non putarant, ferià quintà in cenà Domini, lavare pedes pauperibus. Narrat Elgaldus monachus, in vitâ Ruperti regis Franciæ, hæc die magnum illum regem, omni sibi ornatu regio detractò, cilicio indutum pedes abluere, ac sui ipsius capillis detergere solitum. Videre est etiam apud Bollandistas, ad diem 20 martii, sanctam Bertam sanctimonialibus suis pedes hæc die lavisse. Denique Bailletus monet eandem consuetudinem in Ecclesiâ Græcâ vigere, duodecim pauperibus lavari pedes vel à patriarchis, vel ab episcopis; suum cuique ex duodecim apostolorum nominibus nomen imponi; item indè sæpe numerò oriri, qui Judas Iscariotes appellandus; si omnes ab eo nomine sibi imponendo abhorreant, conjectis in urnam singulorum nominibus, sortitò dirimi item, ideoque plura à rei gravitate aliena contingere.

Feria sexta in Parasceve. Missa hujus dici non sicca, sed missa præsanctificatorum appellanda (1). Observandum, 1° historiam legi de Passione Domini ab Joanne conscriptam... 2° Christum pro omnibus mortuum; propterea Ecclesiam in hoc potissimum die orationibus uti pro quocumque hominum genere, etiam pro Judæis; quæ tamen oratio dicitur nullà factâ genuflexione, ut appareat, ait Alcuinus, Ecclesiam irrisiones detestari quibus Judæi Christo illuserunt in genua procedentes; 3° populi adorationi et aspectui crucem exponi. Adoratio fit ut sequitur: crux super pulvinum violaceum in ritu Romano, in aliis rubrum, reponitur; celebrans, discaleatis pedibus manibusque junctis, flexis genibus et demisso capite, primò crucem emittens adorant, mente vel secretè voce dicens: *Adoramus te, Christe, benedicimus tibi, quia per S. crucem tuam redemisti mundum.* Deinde surgens incedit, cùmque mediam percurrit viam, idem iterat, et rursus cùm ad crucem pervenit, quam postea in pedes deosculatur. Diaconus et subdiaconus, sicque juxta ordinem, celebrantem sequuntur, ita ut, cùm facit tertiam adorationem, diaconus faciat secundam, et subdiaconus primam. Quòd si præsens sit episcopus, primus post celebrantem accedit. In quibusdam ecclesiis non pedes discaleantur. Docet S. Thomas crucem cui Christus affixus est Patriæ cultu adorari, quòd ea nobis exprimit Christi figuram in cruce pendentis; eodem cultu quamlibet crucem adorari, quòd representet imaginem Christi in cruce extensi; quod

(1) Bened. XIV, de ferià VI in Parasceve tractans, cap. 7, n. 148 et seq., hæc ait: « Missam siccam enim dicimus, in quâ neque consecratio fit, neque Christi corpus sumitur, et sacerdos, licet sacerdotalibus indutus vestibus, ita missam recitat, ut omittat tamen omnia quæ submissâ voce dicuntur; præfationem quidem recitat et *Pater noster*, sed Canonem et reliquas Secretas omnes prætermittit; non hostiam habet, non calicem, nihilque horum dicit aut facit quæ super Eucharistiam fieri solent, ut videtur licet apud Durandum, Ration. lib. 4, cap. 1. Contra verò in missâ Præsanctificatorum nihil omittitur præter Eucharistiæ consecrationem, quod sacramentum sub unicâ specie sumitur panis, quem pridie ejus diei sacerdos consecravit. » Dein Bened. XIV rationem affert hujusmodi ritus ab Hugo à S. Victore depromptam: « Queritur quare hæc die missa non cantetur, sed corpus Christi reservatum die præcedenti sumatur. Ad quod dicitur ex decreto Innocentii I papæ missam hoc biduo non celebrari, ut in pastoribus Ecclesiæ status temporis illius apud Apostolos ostendatur, qui, sicut propheta prædixerat, percusso pastore dispersi erant, etc. Queritur iterum quare hæc die non sumatur sanguis Christi, sicut et caro Christi: ad quod dico quòd utrumque sub utraq; specie sumitur; sed quia species vini labilis non potest tutò reservari, sine eâ corpus Christi reservari constitutum est. »

tamen ita est intelligendum, ut adoratio ad Christum referatur.

In hac feriâ sextâ, inquit Bened. XIV, nulli sacra præbetur communio, nisi fortè gravis quædam necessitas urgeat, juxta rubricam missalis Romani: « Hodie (feriâ quintâ) reservat sacerdos in loco decenti et convenienti hostiam consecratam pro die sequenti, in quo non conficitur; vel etiam plures, si necesse fuerit, pro infirmis. Sed non hanc semper fuisse disciplinam, et hæc etiam die populo sacras particulas distribui consuevisse, quæ prædiçessent consecratæ, probant certissima monumenta.

Sabbatum sanctum. Hoc die sacram illam et mysterii plenam Christi quietem in sepulero, ejusque descensum ad inferos, seu statum illum Jesu Christi, quandû anima à corpore fuit junctæ, Ecclesia recollit. Ex eâ verò quæ nunc viget disciplinâ, sacre complures aliæ peraguntur cæremonie quæ resurrectionem Domini respiciunt. In veteri Ecclesiâ catechumeni baptizabantur..... Cùm ejus diei officium post horam nonam incipiat, nihil temporis præsanctificatorum missæ celebrandæ suppetebat. Legimus Christianos totum in Ecclesiâ sabbatum exigere solitos fuisse, sextâ verò noctis horâ communicare, etc..... Nunc anticipatur tempus; non idem tamen quidquam in orationibus est immutatum, in quibus fit noctis mentio; in præfatione: *In hac potissimum nocte*, et alibi: *Noctem sacratissimam celebrantes*. Extra Ecclesiam ignis è silice extunditur; agitur hujus ignis benedictio, quia ignis è silice excussus videtur Christi recens ex mortuis suscitati tyrum ferre. Fit benedictio cerei paschalis. Antequàm cereus benedicatur, illi quinque incensi grana affiguntur; quinque foramina ad figuram crucis in cereo excavata, quò grana incensi injiciuntur, quinque Christi exprimunt vulnera. Dùm cereus benedicitur, canitur celebris hymnus quem quidam D. Ambrosio, alii diacono Casinensi tribuunt. Catechumeni adulti baptizantur. Ubi verò sit fons baptismalis, quamvis nullus esset baptizandus, fit ad ejus benedictionem processio. Altaris ministris in faciem provolutis, cæteris verò omnibus genuflexis, cantantur litanie.

Pascha, seu Resurrectio Christi. Hebræa vox *Pascha* transitum significat. Paschalis igitur festivitas instituta erat apud Hebræos, ut memoriam recolerent exitûs de Ægypto. In novâ lege, festum hoc ad apostolos referendum, ait D. Augustinus. D. Gregorius Naz. id appellat *festum festorum*, et in Martyrologio designatur *solemnitas sollemnitate*. Quapropter omnia in ecclesiâ, cantus, vestesque et ornamenta, lætitiâ personant. Tres tantum dicuntur lectiones usque ad dominicam in Albis, in ritu Romano; in aliis et specialiter in Parisiensi, per totum Paschale tempus. Mos erat olim apud Romanos processionem ad fontes faciendi in quâ cantabantur *De profundis* et *In exitu* ad significandum recens baptizatos maximum, Deo miserante, effugisse periculum. Quæ consuetudo Romæ obsoleta apud quasdam ecclesias adhuc viget.

Tempus Paschale octo hebdomadas usque ad vigi-

liam SS. Trinitatis currentes complectitur. Dominica proximè sequens vocatur *Dominica in albis*, licet recitûs diceretur *post albas*; huic enim tale inditum est nomen, quòd olim sabbato sancto baptizandi vestes albas induerent, quas sabbato sequente exuebant.

Notavimus Paschali tempore brevissimum esse officium. Cujus brevitatis ratio historica et naturalis ea est, quòd, cùm Christiani ad multam noctem in officio et missâ sabbati sancti detenti fuissent, et rursûs, paulùm refectis viribus, ad officia divina redirent, nocte jam vergente in diem, pluribus recitandis nocturnis spatium non suppetebat. Propterea unum dumtaxat satis esse oportuit, isque mos totâ hebdomadâ retinebatur, quia quidquid in Ecclesiâ primâ die, præsertim quod ad neophytos attinet, fieri solebat, idem per reliquos hebdomadæ dies factitabatur, ut apud Martene videre est, de antiquâ Eccl. Disciplinâ in celebrandis offic. divinis, cap. 25, n. 25.

Ascensio Domini. In Constitutionibus apostolicis, l. 8, c. 5, dicitur dies assumptionis Domini.—D. Augustinus solemnitate hanc quadragesimam vocat, quòd post dies à Resurrectione quadraginta celebratur. Docet idem Augustinus eam ab Apostolis esse institutam: *Ille autem quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesiâ saluberissima auctoritas, commendata atque statuta retineri, sicut quòd Domini Passio, Resurrectio et Ascensio in calum, et adventus Spiritûs sancti anniversariâ sollemnitate celebrantur, et si quid aliud occurrit quod observatur ab universâ, quæcumque se diffundit, Ecclesiâ.*

Primitiva Ecclesiâ observabat quintam feriam; sed, multiplicatis sanctorum festivitibus, sublata est sollemnitas feriæ quintæ, et in dominicam (octavam) translata est... Quòd post Evangelium missæ sollemnitas cereus extinguatur juxta decretum Pii V, quidam conjiciunt eam esse horam quâ Christus in cælum ascendit.

Primis Ecclesiæ temporibus in memoriam Ascensionis Domini processio quilibet hebdomadâ fieri solebat, ut testatur Durandus in Rationali divinorum officiorum, lib. 4, cap. 6: « Primitiva Ecclesiâ observat quintam feriam, et fiebat in eâ processio in memoriam Dominicæ Ascensionis; sed multiplicatis Sanctorum festivitibus, sublata est sollemnitas feriæ quintæ, et ejus processio per Agapitum papam in dominicam translata est, ut à populo tunc ad ecclesiam conveniente simul et sollemniter valeat celebrari; ut propter hoc dies Jovis dicitur vulgariter cognata diei Dominicæ, quia videlicet antiquitûs par sollemnitas fuit utriusque. » Ejus processionis meminit Gregorius Turonensis, lib. 5 Hist. Francor., cap. 11; non tamen de eâ processione videtur loqui, quæ quilibet feriâ quintâ, sed de eâ quæ feriâ quintâ fiebat ipso Ascensionis Domini festo. Et Balletus, Hist. hujus diei § 7, allatis vetustiorum scriptorum testimoniis, ait fieri etiam processionem post tertiam, in itineris memoriam Apostolorum ab

Hierosolymâ in Bethaniam, à Bethaniâ in montem Olivetum proficiscentium, atque inde Hierosolymam redeuntium. In ejus diei missâ mos erat benedicendi panem novosque fructus; quarum benedictionum formulas vide apud Martene, de antiquâ Ecclesie Disciplinâ, cap. 28. Micrologus, cap. 55, jejunium commemorat in pervigilio Ascensionis.

Pentecostes. Festum illud quinquaginta dies post Pascha celebrabatur apud Judæos ut legis memoria coleretur, quam quinquaginta dies post Pascha in monte Sinai à Deo Moyses acceperat. In novâ autem lege, quinquaginta itidem diebus post Pascha celebratum in Jesu Christi memoriam, celebratur adventus Spiritûs sancti. Nec quidquam peculiariter admonendum restat de vetustate festi, quod sine ullâ dubitatione ab Apostolis est proicetum.

A temporibus Apostolorum, consuetudo talis accipit initium, prout ait Beatus Irenæus martyr et episcopus Lugdunensis.

Quanta autem sit hujus festi solemnitas, ex verbis Leonis Magni ostenditur, sermone 75, de Pentecoste 1, cap. 1: *Hodiernam solemnitatem, dilectissimi, in præcipuis festis esse venerandam omnium Catholicorum corda agnoscant; nec dubium est quanta huic diei reverentia debeat, quem Spiritus sanctus excellentissimo sui muneris miraculo consecravit.*

Extant ex veteri disciplinâ firmissimâ argumenta quæ probant Pentecostes olim nomen significasse, tum diem ipsum quo Spiritus sanctus in Apostolos cælo delapsus est, tum etiam quinquaginta dies inter Pascha et Pentecostes interjectos. Quapropter Tertullianus, de Idololatriâ, cap. 14, gentibus insultans, ait: *Ethnicis semel annuus dies quisque festus est; tibi (Christiane) octavo quoque die, id est, Dominicâ; excæpe singulas solemnitates nationum, et in ordinem texe, Pentecosten implere non poterunt.* Quinquaginta dies inter Pascha et Pentecosten interjecti omnes festi olim fuere. Quo autem pacto quibusque significationibus quinquaginta horum dierum festivitas celebraretur, haud ita facile est definire. Illud tantum evidens est, quod à servilibus operibus non tunc omnino cessabatur. Videtur solum eos dies celebrari consuevisse publicis de more missarum sacrificiis, aliisque cæremoniis, quibus pro devotione fideles aderant.

Canon 35 sextæ synodi Parisiensis sic incipit: *Sicut autem duobus temporibus, Pascha videlicet et Pentecostes, Baptismus, ita etiam traditio Spiritûs sancti per impositionem manuum, fidelibus tradebatur.* Quibus verbis palam fit in Paschate et Pentecoste, quemadmodum Baptisma, ita Confirmationis sacramentum consuevisse conferri. Neque id mirum; nam post baptismum proximè confirmatis eonferabatur, ut notat Bened. XIV, institutione 6 edit. latin.

Quidam existimant primam missam statim post Resurrectionem Domini ab Apostolis fuisse celebratam. Verisimilior autem cardinalis Bonæ sententia est, qui dilatat putat primæ missæ celebrationem usque ad Pentecosten, cùm Apostoli divino Spiritûs sancti haustu repleti fuere; vetus enim viguit lex usque ad Pen-

tecosten; nam nova lex ante Pentecosten nondum satis promulgata habebatur; quamobrem, sacerdotio nondum translato, non decuit sacrificium offerri, ut eruditè docet Bened. XIV, institutione 21.

Festum sanctissimæ Trinitatis. Decretal. lib. 2, tit. 9, c. 2, sic habent: *Festivitas sanctissimæ Trinitatis, secundum consuetudines diversarum regionum, à quibusdam consuevit in octavis Pentecostes, ab aliis in dominicâ primâ ante Adventum Domini celebrari.* Ecclesia siquidem Romana in usu non habet quodd in aliquo tempore hujusmodi celebret specialiter festivitatem, cùm singulis diebus gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, et cætera similia dicantur ad laudem pertinentia Trinitatis. Hanc decretalem Alexandro III tribuunt..., sed auctorem esse oportet Alexandrum II, qui ad pontificiam dignitatem evectus est anno 1061.... Quod verò ad hymnum attinet gloria Patri, etc, vulgaris quondam sententia fuit in Nicænâ synodo eam orationem fuisse compositam. Verius dici potest ab apostolicis temporibus glorificationis hymnum fideles canere cœpisse, Nicænæque synodo verba illa tribui posse: *Sicut erat in principio,* etc.... Concilium Narbonense anno 589, jussisse ad quemlibet psalmum addi gloria Patri, asserit Baronius. Ejusmodi decretum ceteræ quoque ecclesia amplevæ sunt.

Cùm earum ecclesiarum disciplinam ecclesia Romana non improberit, peculiarem quemdam festum diem celebrandi in sanctissimæ Trinitatis honorem, paulatim ea consuetudo cœpit pervulgari. Tandem Joannes XXII, qui obiit an. 1334, primus decrevit ut primâ post Pentecosten dominicâ ab universali celebraretur Ecclesia.

Festum Corporis Christi. Magnâ erga sanctissimum Eucharisticæ sacramentum devotione fuit B. Juliana, à Monte Cornelione, ad Leodii-Portas hospitalaria. Quæ visione admonita ut peculiari festivitate S. Eucharistia coleretur, rem omnem cum Joanne, canonico Sancti Martini, communicavit; qui eam est cohortatus ut à theologis et episcopis consilium peteret.

Probata est omnibus nova festivitas; etsi plures intervenerint difficultates: Robertus, Leodiensis episcopus anno 1243, novum hoc festum per omnem diuisionem suam celebrari jussit, et antequam è vitâ migraret Juliana, voluptatem eam cœpit, ut novum officium coram se celebrari videret.

Juliana, quæ negotium omne cum piâ muliere quæ Leodii habitabat, nomine Evâ, communicaverat, à vivis sublata est. Itaque Eva ab Henrico, Roberti successore, flagitare non destitit ut Romanum pontificem exoraret, quò nova festivitas ad universalem proferretur Ecclesiam, cùm presertim in Petri cathedrâ sederet Urbanus IV, qui visionis Julianæ probè conscius, eam festivitatem in Belgio approbaverat. Urbanus IV negotium protraxit, sed tandem constitutionem evulgavit an. 1264, quâ ab universali Ecclesiâ festivitatem hanc celebrari mandavit, propriumque ejusdem solemnitatis officium per B. Thomam de Aquino, tunc

in ipsâ Curia existentem, compositum edidit.

Inventio sanctæ Crucis. Omni studio Adrianus imperator christianum nomen contumeliis onerari curabat; sanctum propterea Christi sepulcrum terrâ oppleri, templumque in eo loco Veneri dicatum excitari jussit. Constantinus imperator, christianam fidem amplexus, magnificentissimum in eo loco templum extruere statuit. Omne opus suscepit sancta Helena, imperatoris mater, quæ, anno 326 ferè exeunte, sese contulit Hierosolymam, iisque omnibus quæ ad Passionem pertinent exploratis, ternas ejusdem formæ reperit cruces sibi invicem adjacentes. S. Ambrosius conjecit crucem cui Christus fuerat affixus, cognitam esse ex titulo *Jesus Nazarenus, rex Judæorum*. Ruffinus verò, Socrates, Sozomenus et Theodoretus, narrant agram, ubi ejus corpori tertia crux esset admota, valetudini restitutam. S. Paulinus Nolanus, in epistola ad Sulpitium Severum, narrat eam mulierem jam mortuum revixisse.

Bollandistæ referunt crucis partem S. Macario traditam, ac postea in templo Hierosolymæ extructo locatam esse; alteram crucis partem Romam ab Helena missam ut in templo *S. Crucis in Jerusalem* poneretur: quod templum in memoriam crucis quam in cælo viderat Constantinus ipse ædificari curaverat. Pergunt continuatores Bollandiani: « Non obsimile, e postquam Helena Romam crucis partem misit, et in basilicâ S. Crucis in Jerusalem collocavit, in hac primùm ecclesiâ festivitatem Inventionis S. Crucis celebrari cœpisse, atque inde à summis pontificibus in alias Romæ ecclesias inveciam esse, unde tandem ad universalem Ecclesiam permeavit. »

Gregorius XI, anno 1377 mortuus, jussit componi Inventionis et Exaltationis S. Crucis officium. Clemens VIII, sublati anthonis ad Laudés, easdem quæ in festo Exaltationis, recitari jussit; hanc denique solemnitatem ex præcepto celebrandam die 3 maii voluit Urbanus VIII.

Transfiguratio Christi. Narrant Mattheus, Marcus et Lucas assumpsisse Jesum secum Petrum, Jacobum et Joannem, et in excelsum montem adduxisse, ubi postea transfiguratus est. Falsò vulgo credit hanc festivitatem à Calixto III institutam; est certè vetustior (4) Hic pontifex ejus officium composuit, indulgen-

(1) Benedict. XIV, hujus festivitatis antiquitatem astruens: « Institutam, inquit, eam à Callixto III vulgus existimat, in nobilissimæ victoriæ memoriam, quâ rex Huniades Turcarum delevit exercitum. Id verò falsum esse ex eo palam fit quòd Bononiæ sextâ augusti die obiit S. Dominicus anno 1221. At Gregorius IX, in ejus canonizationis bullâ, jussit die quintâ augusti festivitatem ejusdem sancti celebrari, ne in illum diem incideret qui Transfigurationis solemnitati præscriptus erat. Cùm autem Gregorius IX Callixto longè antiquior sit, manifestum est falsò affirmari Transfigurationis festivitatem à Callixto esse institutam. » Indulgen-

tias concessit, officium recitari jussit, ac solemnitatem die 6 augusti celebrandam ad Ecclesiam universalem extendit. Verùm dicimus sabbato primæ hebdomadæ Quadragesimæ, et dominicâ consequente, Transfigurationem Domini commemorari solitam; idque jam à Callixti III temporibus.

Exaltatio S. Crucis. Chosroes, Persarum rex, Hierosolymam anno 624 expugnatam incendit, multosque in servitutem Christianos cum Zachariâ patriarchâ Hebræis vendidit. Tum sancta Crux in hostium regiones, tanquam pretiosissimum ex omnibus spoliis devecta est. Suidas testatur Chosroem ne ausum quidem fuisse illam ex thecâ amovere. — Heraclius autem anno 627 magnam victoriam reportavit, eumque Siroes (Chosroes filius), ab Heraclio pacem peteret, inter condiciones Heraclius apposuit crucem Domini reddendam. Siroes in eadem argenteâ thecâ crucem Heraclio remisit, in quam Helena conjecerat. Pium monumentum omnibus lætitiæ significationibus plebs Constantinopolitana exceperit. Inde ortum est, ut festivitas celebraretur solemnitus. Sequitur in Orientali ecclesiâ multò ante Heraclii tempora Exaltationem S. Crucis in memoriam eorum quæ Constantino acciderant, esse celebratam ad diem 14 septembris.

De festo *S. Cordis Jesu* jam diximus tom. 8.

§ 2. — *De festis in honorem B. Mariæ Virginis*

Tres in honorem B. Mariæ Virginis solemnitates Lugdunensis synodus commemorat, quam asseri Gratianus in can., dist. 1. Sunt autem Purificatio, Assumptio, Nativitas. Ex sermone S. Bernardi perspicuum est quatuor ejus ætate celebratas esse solemnitates. Purificationem, Annuntiationem, Assumptionem et Nativitatem. Aliæ postmodum inductæ sunt.

Desponsatio B. Mariæ cum S. Joseph, die 25 januarii. Circa festum Desponsationis constat verum inter Deiparam et S. Josephum fuisse matrimonium; tenevitatis argueretur qui aliud quidpiam pronuntiare auderet. Quoto ætatis ante Maria Josepho nupserit? Quatuordecim annos natam communis est sententia. De Josephi senectute orta est opinio, quòd aliam antea uxorem in matrimonio habuisse ex eaque liberos suscepisse credatur; quod à vero adest. Seculo XV, ut Carnutense capitulum solemnem de sancto Josepho commemorationem faceret, Joannes Gerson proposuit officium Desponsationis, quod ipsa etiam composuit. Legimus seculo XVI Paulum III Joanni Calvo, fratrum Minorum commissario, concessisse facultatem ut fratres sororesque officium Desponsationis recitarent expressum ex officio de Nativitate, mutatâ voce Nativitatis in vocem Desponsationis. Illud apparet in omnibus Ecclesiastico ditionis regionibus recitari ex indulto Benedicti XIII, die 22 augusti 1725. Perusia conservatur annulus quem B. Virgo, cùm Josepho nupsit, dicitur induisse. Narrant hunc annulum è Clusina urbe in Perusinorum manus venisse, lite Clusinos annulum persecutos, et Innocentium VIII Perusinis adjudicasse. Multa quidem à summis pontificibus de quibusdam reliquiis jubentur; sed disertè appositâ eâ vel certè subaudiendâ

clausulâ, ut, quod ad earum vilitatem pertinet, sua cuique sit probabilitas, cui nihil censi debeat autum; pag. 178, in titulo, n. 1, 2, 13, 14 et 15.

Purificatio, die secundâ februarii. Levitici lege, quæ de muliere loquitur, quæ suscepto semine peperisset, profectò non astringebatur B. Virgo. Nihilominus legi obtemperata est in humilitatis exemplum, ut refert Luc.: *Postquam impleti sunt dies purgationis ejus (Jesu), secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Prieterea obtulerunt quod præscriptum erat à lege: par turturum, aut duos pullos columbarum.* Et quanquàm in Lucæ evangelio nihil de quinque siclorum oblatione habeatur, verisimillimum est voluisse, ut in reliquis, adimpleri legem.

Evangelica historia commemorat Simeonem obviam venisse Mariæ et Josepho, cum ad templum Jesum deferret. Quamobrem hæc à Græcis festivitas Hyppante seu Hyppante id est, Occursus, appellatur. Hanc Græci non in festis diebus B. Virginis, sed inter festivitates ponunt Christi Domini; quod etiamnum facit Ambrosiana ecclesia. Verùm, juxta Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, inter solemnitates B. Virginis commemoratur, atque dicitur *Purificatio B. Virginis.*

Incertæ, sed profectò antiquissimæ et ferè apostolice institutionis est hæc festivitas.

Annuntiatio, die 25 martii. Quod in hæc solemnitate mysterium celebramus, refert S. Lucas, cap. 1, v. 27. Ibi narrat Gabrielem angelum missum à Deo in Nazareth ad Virginem. Hic est sententia Bollandistarum, originem hujus festi debere ascribi gratisimo affectui Deiparæ Virginis, quæ singulari veneratione recolere solita fuerit divinum beneficium hæc die sibi præstitum. Hanc piissimæ gratitudinis consuetudinem intulit Apostoli, venerabili imitatione observarunt, et ubique observari sanxerunt.

Concilium Trullanum, habitum anno 672, præcipit ne per quadragesimam integrum misse sacrificium peragatur, *præterquam sabbato, dominicâ et sancto Annuntiationis die...* Verùm, præterquam quòd Trullana synodus non de festivitate institutione loquitur, sed eam multò antea institutam vigere præsumit, S. Gregorius Thaumaturgus designat in homiliâ 2 S. Virginis Annuntiationem. Huc accedit D. Augustini auctoritas, qui eam implicitè commemorat.

Compassio, feriâ sextâ hebdomadæ Passionis. Certum est B. Virginem divini Filii adesse crucifixioni, et ad terribissimum illud spectaculum incredibili illam dolore esse confossum, juxta Simeonis oraculum: *Et tuans ipsius animum pertransivit gladius.* Ejus institutionem festi referemus ad provincialem synodum Theodorici, Coloniensis episcopi, anno 1443, in quâ ad Hussitarum hæreticorum comprimendam òudaciâ, qui sanctissimas Jesu Christi et B. Virginis dolore confosse imagines sacrilego furore fœdabant, constitutum est ut festum commemorationis præfatæ angustiae et doloris B. Mariæ Virginis deinceps singulis **annis feriâ sextâ post dominicam Jubilate** in choro

TH. XV.

tantum in omnibus ecclesiis provinciæ Colon. celebraretur. Bened. XIII Decreto 22 augusti 1725 jussit officium hujus festi in totâ ditione ecclesiasticâ recitari, et alio decreto 22 aug. 1727, illud ad universalem Ecclesiam extendit, designatum nomine festi Dolorum B. Virginis. Dicitur etiam festum septem Dolorum quia septem præcipuè modis doluit B. Virgo, unde, pictores eam septem gladiis trajectam sæpè pingunt.

Auxilium Christianorum, die 24 maii. Pius VII, captivitate insperatò solutus anno 1814, beneficiumque tantum speciali B. Mariæ auxilio tribuendum existimans, decreto 16 septembris statuit, pro ditionibus Ecclesiasticis, ut festum in ejus honorem celebraretur sub titulo *Auxilii Christianorum.* Pluribus deinceps ecclesiis eadem concessa facultas, et 17 novembris 1826, Leo XII confraternitatem sub eodem titulo in ecclesiâ S. Nicolai Namurci dicatâ erexit, multisque indulgentiis plenariis ac particularibus cumulavit. Altera, 17 maii 1835, Cenomani formata est.

Visitatio B. Virginis, die 2 julii. Postquam abiit angelus qui Verbi incarnationem B. Mariæ Virgini nuntiaverat, ea; iter ingressa, in civitatem quamdam Judæ, in montibus sitam, se contulit. Quod attinet ad causam itineris, hæc est, quòd sibi angelus exemplum protulisset Elisabeth, ejus cognate, quæ in ipsâ senectute conceperat, jamque à conceptu sextus mensis ageretur.

Historiam de Visitazione Lucas ita refert: *Mansit autem cum illâ quasi mensibus tribus, et reversa est in domum suam.* Hæc festivitas ab ordine fratrum Minorum anno 1263 celebrabatur. Urbanus VI eam in universâ Occidentali ecclesiâ instituit. Urbano defuncto, apostolicas litteras nondum editas promulgavit Bonifacius IX constitutione anni 1389. In sessione Basiliensis concilii 43, anno 1444 habitâ, constitutum fuit ut in omnibus christianî orbis ecclesiis postridiè calendæ julii celebraretur. Vid. Labb., t. 12.

Festum B. Mariæ de Monte Carmelo, die 16 julii. Carmelus inter Judeam et Syriam mons; in eo contigit nobilissimum illud miraculum, cum Eliæ precibus ignis cælo delapsus prophetas Baal abrupsit. In eo monte traditio est adhuc vivæ Virgini ædiculam esse extractam à piis viris qui illuc convenire consueverant; ex quo nomen illis inditum fratrum Montis Carmeli. Seculo tredecimo inveniunt, mortuus est spectatè sanctimonie vir, Simon Stockius, ordinis Carmelitarum generalis, cui multò ante obitum B. Virgo apparuit, dedique, tanquam Carmelitani ordinis tesseram, scapulare, in præcipuâ protectionis suæ peculiare signum; deinde quinquaginta post annis B. Virgo itidem Joanni XXI, summo pontifici, apparuit, eumque monuit de pluribus indulgentiis quas à Jesu Christo, filio suo, fratribus et sororibus Carmelitanis impetrasset: quas indulgentias terciâ martii die anni 1322 idem pontifex promulgavit, atque illud est quod dicitur *sabbatum privilegium.* Ex bullâ dictâ *Sabbatum* plures ortæ sunt difficultates quas Paulus V non

dirimens, permisit patribus Carmelitanis prædicare quòd populus christianus piè credere possit de adjutorio animarum fratrum et confratrum in charitate decedentium, qui in vitâ habitum gestaverint, etc. Quapropter, cum ea omnia que tum in B. Stokii visione, tum in Sabbatinâ bullâ difficultatim creare poterant, et sapientibus doctorum virorum animadversionibus et Romani pontificis decreto sublata sint; cumque gliscientibus maximè contentionibus, nemo unquam cultum erga B. Virginem de monte Carmelo ausus sit improbare, quem Romani pontifices tot tantisque indulgentiis locupletarunt: cum denique, B. Virgine intercedente, plura Deus miracula ediderit in eorum utilitatem qui huic devoto cultui sunt addicti..., quisque fateatur necesse est festivitatem de monte Carmelo non sine gravi institutam esse judicio, et in universali Ecclesiâ cum officio et missâ propriâ celebrari. Eam pro Carmelitarum ordine anno 1587 approbavit Sixtus V, ejusque officium per eodem ordine Paulus V, ex decreto S. rit. Cong. novis auxil lectionibus à venerabili card. Bellarmino recognitis. Eamdem festivitatem ad aliquot civitates, provincias et regna, ut populorum, episcoporum, et principum de votioni gratificarentur, Romani pontifices extenderrunt, denique et Bened. XIII ad universalem Ecclesiam.

Festum S. Mariæ ad Nives, die 5 Augusti. Hic celebratur dedicatio Basilicæ Romanæ variis insignis neminibus. Hodiè vocatur *S. Maria Major*. Prùs appellata est modò *Sancta Maria*, modò *S. Maria ad Nives*, modò *basilica Liberti*, ex ejus fundatore Liberio summo pontifice. Tandem, cum Romam præclara essent asportata præsepis Jesu lipsana, quæ pontifex in hac basilicâ collocavit, appellata fuit basilica *S. Mariæ ad præsepe*. Pia quædam traditio est Joannem, patricium Romanum, ejusque conjugem, omnia sua bona vovisse B. Virgini. Itaque nonis augusti, quo tempore gravissimi Romæ sunt calores, noctu nix in Esquilinum collem delapsa est, cum interea Joannes ejusque uxor per somnium à B. Virgine monerentur ut in eâ Esquilini montis parte, quam nive tectam viderent, templum extruerent, suoque nomini dedicarent. Idem sibi pontifex dixit significatum esse per somnium; itaque cum cleri et populi processione se ad collem contulit, quem nive tectum invenit, ac in eo locum tempè designavit, quod deinde Joannis ejusque uxoris sumptibus extructum est. In romano martyrologio festum hujus diei in hæc verba edicitur: *Romæ in Esquilinis dedicatio basilicæ S. Mariæ ad Nives*, p. g. 200, cap. 7, n. 1. Dedicatiois festum celebratum in eâ basilicâ seculo duodecimo manifestò constat; seculo quarto decimo per totam urbem celebrabatur. Pius V jussit peragi in Ecclesiâ universali.

Assumptio B. Mariæ in celo, die 15 augusti. Epiphanius, hæresi 78, dubitat an B. Virgo mortem obierit; alii verò negant utpote quæ ab originali peccati labe pura fuerit, cujus peccati pena mors est. Communi Græcorum et Latinorum sententiâ, Maria mortem obtulit. Contendunt tertio et sexagesimo anno mortem obusse,

quidam Hierosolymis, alii Ephesi. Bened. XIV dicit exploratum esse B. Virginem ex hac vitâ migrasse; ejus animam à corpore fuisse sejunctam, statimque nullâ vel minimâ morâ interjectâ non solum beatâ visionem fuisse præditam, sed sublatam ad empyreum et exaltatam super choros angelorum; addit Ben. XIV B. Virginis corpus rursus cum animâ coalescere, et nunc in celo esse. Virginis privilegium est quòd cum corpore suo in celo vivit. Incertus est dies quo illa revixerit; quidam enim affirmant eam 13 die augusti obiisse, et 15 rediisse ad vitam; alii dicunt eodem quo mortua est die revixisse. Hæc festivitas ante Mauricium imperatorem, ideòque ante sexti seculi finem, celebrabatur.

Nativitas B. Mariæ, die octavâ septembris. Aliorum sanctorum martyrum vel confessorum natalis dies illa dicitur, quo ab hæc ad beatam vitam commigrarunt. S. Augustinus, serm. 287, testatur solummodò natales Christi et Joannis Baptistæ in Ecclesiâ celebrari: « Natales dies carnis nulli prophetarum, nulli patriarum, nemini apostolorum celebravit Ecclesia; « solos duos natales celebrat, hujus et Christi. » Quo quid validius proferri potest ad probandum nondum Beatæ Mariæ nativitatem celebrari consuevisse? Nonnulli putant seculo duodecimo, hanc celebritatem in Galliâ institutam, inde in Italiam commèssè; sed vetustiorum esse apparet ex S. Ildelonso, qui seculo septimo scripsit: « Nullius igitur nativitas celebratur in mundo, nisi Christi et ejus (Mariæ), atque B. Joannis, » etc.

In Codice Sacramentorum Ecclesiæ Romanæ qui creditur esse S. Leonis Magni, aliorumque prædecessorum pontificum, habetur missa in Nativitate S. Mariæ cum propriis orationibus. In libro Sacramentorum S. Gregorii, quem edidit Menardus, pag. 428, sunt orationes ad matutinum, ad processionem et ad missam in Nativitate B. Virginis Mariæ. Quod autem attinet ad Gallicanam ecclesiam, conjici quidem potest initio seculi noni, nondum introductam hanc festivitatem eò fuisse.

Bened. XIV citat testimonia ex quibus colligitur eam, tum apud Græcos, tum apud Latinos, à duodecimo saltem seculo celebrem fuisse.

Festum nominis B. Mariæ dominicâ infra octavam Nativitatis. Magna erga nomen Mariæ fuit in Ecclesiâ veneratio, ut aliquando feminis illud minimè licerit induere. Hæc festivitas firmata est pontificio diplomate anni 1513, in civitate et diœcesi Conchensi, in Hispaniâ. Eam à Pio quinto sublatam restituit Sixtus quintus. Nunc dominicâ infra octavam Nativitatis festum hoc peragitur; officium verò Nominis Mariæ ab universali Ecclesiâ recitari jussit Innocentius XI decreto suo anni 1683, in ejus victoria memoriam quâ beatissimæ Mariæ ope à Christianorum copiis profligatus Turcarum exercitus ab obsidendâ Viennâ destitit.

Festum B. Mariæ de Mercede, die 24 septembris. Apparuit B. Virgo Maria Petro Nolasco, et Raymundo de Pennafort, et Jacobo, Aragoni regi. Quos monuit Filio suo sibi gratum fore, si in sui honorem ordo

religiosorum hominum institueretur, cujus liberandum è Turcarum servitute Christianorum partes essent præcipue. Ab illis igitur regularis ordo sub invocatione B. Mariæ de Mercede redemptionis captivorum primordia sumpsit. Officium primò ordini de Mercede concessum, deinde ad omnia Hispaniæ regna, ac postea ad Gallias propagatum; denique Innocentius XII ab universali Ecclesiâ recitari jussit ac festivari 24 septembris diem constituit. Septimâ octobris die anni 1571, quæ fuit prima dominica mensis, commissum est navale prælium ad Naupactum, Pio quinto pontifice, qui eodem momento quo Christianorum classis Turcarum classem propè deleverat, de nostrorum victoriâ divinitus motus est, S. Pius V jussit quotannis S. Mariæ de Victoriâ commemorationem fieri; ut habetur in Martyrologio ad hunc diem. Gregorius XIII quòd memorabilis victoria parta Christianis esset, cum pie sanctissimi Rosarii sodalitates ex more institutoque suo processione incidentes. Deum devotè precarentur, jus sit deinceps solemnem primâ octobris dominicâ festivitatem peragi sub nomine Rosarii, in iis tamen duntaxat templis in quibus vel capella aliqua, vel altare esset erectum sub invocatione B. Virginis Rosarii. Date apostolicæ litteræ Calend. aprilis 1573. Clemens X Marianæ, Hispaniarum reginæ, precibus permotus, concessit ut solemne Rosarii festum per omnia Hispaniarum regna aliasque regiones Catholico regi subjectas celebraretur, etiamsi nullum sacellum aut altare esset sub invocatione B. Virginis Rosarii; die 26 septembris 1671.

Sub Innocentiò XII, Leopoldi imperatoris delatae sunt preces S. Rit. Congregationi, ut ad universalem Ecclesiam officium et missa Rosarii propagarentur; sed rescriptum quo principis postulationibus satisfactum erat, pontificis morte interceptum, executione caruit. Innocentiù XII successor, Clemens XI, octobris die 3, anno 1716, decretum illud approbavit, mandavitque ut in universali Ecclesiâ recitaretur officium et missa celebraretur.

Festum de Patrocinio B. Mariæ, dominicâ tertiâ novembris. Officium hujus festi jam concessum fuerat pro omnibus provinciis Hispaniarum regi subjectis, quod colligitur ex S. Rit. Congreg. decreto, die 6 maii, 1679. Benedictus XIII omnibus ecclesiasticæ ditionis provinciis injunxit. Porrò hæc festivitas hoc principio nititur, B. Virginem in cælo pro nobis intercedere: Mariæ intercessio vim habet validiorem quam sit omnium sanctorum.

Præsentatio B. Mariæ in templo, die 21 novembris. Mysterium recolimus, non quidem illud cum B. Mater suum Filium præsentavit in templo, sed cum ipsa suis parentibus præsentata est. De præsentatione non dubitandum; sed de tempore quo in templum adducta sit, nihil exploratum est. Quomodò ibi educata, non liquet. Vetus est in ecclesiâ Orientali hæc festivitas. Nam in constitutione emmanuelis Comneni, qui regnare cepit anno 1145, inter alias festivitates numeratur. Officium hujus festi Avenione Gregorio XI exhibuit Philippus Mazerius, regis Cypri apud S. Sedem

orator; quod diligenti examine fuit excussum, decretumque ut hæc toto Occidente celebritas ageretur. Cujus initium refertur ad annum 1374.

Conceptio B. Mariæ Virginis, die 8 decembris. De mysterio immaculatæ Conceptionis alibi sufficienter disserimus.

Translatio sanctæ domûs Lauretanæ, die 10 decembris. Benedict. XIV probat, ex traditione, ex constitutionibus Pauli II, Julii II, Leonis X, Pauli III, Pauli IV et Sixti V, ex Martyrologio Romano in quo legitur ad diem 10 decembr.: « Laureti, in Piceno, « translatio sacræ domûs Dei genitricis Mariæ, in quâ « Verbum caro factum est, » denique ex celebriorum criticorum sententiis, inter quos Bollandistæ, ad 25 martii, § 4, Natalis Alexander, Hist. Eccl. decimo tertio seculo, Theophilus Raynaudus, Baillet, P. Honoratus à Sanctâ Mariâ, Gravesonus, Guido Grandus, abbas Camaldulensis, D. Calmet, Muratori, etc., domum natalem beate Virginis, divinis mysterii consecratam ab infidelium potestate ereptam, in Dalmatiam primò, deinde in agrum Lauretanum, Picenæ provinciæ, translata fuisse ministerio Angelorum sub S. Celestino V, vel sub Bonifacio VIII, circa ann. 1294. Refert Clementem VII tres misisse viros qui magnitudines et mensuras domûs Lauretanæ cum mensuris locorum in quibus a ten fuisset conferent, eosque, loco Dalmatiæ et fundamentis domûs Nazareth visitatis, riperisse mensuras cum domo Lauretanâ collatas optimè coaptari. Certum est domum Lauretanam multo populi concuru frequentari et innumera esse celeberrima miracula.

Quibus permotus Innocentius XII, quò ferventius erga B. Matris cultum fidelium memoria exaltaretur, ejusdem sanctæ domûs translationem anniversariâ solemnitate in totâ Picenâ provinciâ misit et officio proprio celebrari præcepit. Missa propria et officium intra Picenæ provinciæ fines continuabatur. Anno autem 1719, die 19 maii, ad omnem Etruriam propagatum est, subinde à Benedicto XIII ad ecclesiasticæ ditionis provincias, ac demum ad omnia regis Catholici regna regionesque illi subditas, ut apparet ex decretis 23 augusti 1725, et 10 novembris 1729.

Festum Expectationis partûs B. Mariæ, die 18 decembris. Primò monendum, olim in Hispaniis, ex decreto concilii Toletani, septimi seculi, annuntiationem non 25 martii, ut constans erat mos Romane Ecclesiæ, sed 18 decembris fuisse celebratam, quòd 25 martii dies plerumque in quadragesimâ, vel in paschalia incidat; adijcere oportet Hispaniæ ecclesiis, temporibus quæ consecuta sunt, ad Romanum morem se conformasse, et eam festivitatem 25 die martii cœpisse peragere, substitutâ in ejus locum hæc celebritate de Expectatione partûs ad diem 18 decembris, quam à Gregorio XIII possumus dicere approbatam 1573.

Hæc solemnitas appellatur præterea *Festivitas B. Mariæ de O*, cujus nominis origo ducta est ab antiphonis quæ per adverbium O incipiunt. Eæ antiphonæ suspiria, gemitus et desiderium expriment veter-

rum Patrum Redemptoris adventum expectantium.

Officium Expectationis recitari cœptum in regionibus Venetorum reipublicæ subjectis, ex S. R. Congregationis indulto 3 septembris anni 1695, ad omnia Ecclesiasticae ditionis loca extensum decreto Benedicti XIII die 22 augusti 1775.

Festum B. Mariæ in Sabbato. Nemo nescit quâlibet sabbati die non impedita (id est, cum nulla festivitas aut feria quadragesimalis obsistit), vetustum esse piium morem exhibendi in sabbato B. Virgini peculiarem quemdam cultum, et in ejus honorem eadem die missam celebrandi. Seculo decimo, B. Petrus Damianus officium parvum B. Mariæ edidit. Cardinalis Bona, in tractatu de divină Psalmodiâ, cap. 12, § 2, contendit in utraq; ecclesiâ, Latinâ et Græcâ, trecentis ante B. Petrum annis officium hoc recitari consuevisse.

Statuit Urbanus II in concilio Claromontano, ut horæ B. Mariæ dicerentur quotidie, officiumque diebus sabbati fieret. Micrologus, undecimo seculo, I. de ecclesiast. Observationibus, cap. 60: « Sabbato (ait) de sanctâ Mariâ penè usquequaque observatur; non tam ex auctoritate, quàm ex devotione. »

Ex iis binæ ecclesiasticorum obligationes erant: Altera quotidie cum officio divino recitandi officium parvum B. Virginitis; altera in ejus honorem celebrandi sabbatum. S. Pius V, cum vetus breviarium, quemadmodum constituerat Tridentina synodus, emendasset, obligationem sustulit recitandi extra chorum officium parvum B. Mariæ, officiumque componi de S. Mariâ in Sabbato et Breviario Romano inseri jussit.

§ 3.—De præcipuis festis Sanctorum.

Hæc classe comprehenduntur Angeli Sanctique utriusque Testamenti.

1° De Angelis.

Novem sunt Angelorum chori, id est, Angeli, Archangeli, Cherubim, Seraphim, Principatus, Potestates, Virtutes, Dominationes et Throni. Concilium Laodicenum in Capitular. Caroli Magni, apud Baluzium, conciliumque Romanum sub Zachariæ pontificatu anno 745 celebratum nulla probant angelorum nomina, præter Michaellem, Gabrielem et Raphaellem. Cætera, nullo excepto, habenda sunt nomina dæmoniorum, non Angelorum.

Hic notandum: 1° angelos esse incorporeos, licet corporei pingi possint, quia corpus quoddam induisse sæpè visi sunt cum mortalibus apparerent. 2° Omnes angelos atque archangelos omnesque beatorum spirituum ordines in Litanis invocari, dum in iisdem Michael Gabriel et Raphael, nominatim invocantur. 3° Pariter S. Michaeli, S. Gabrieli, S. Raphaeli nominatim vel generaliter omnibus angelis dedicantur Ecclesie. 4° Dedicari etiam possunt Angelis custodibus, vel in memoriam apparitionis alive cujuslibet facti quo se præsentem prodidit quidam angelus. 5° Cum Scriptura nos doceat Angelos malos circumdare hominem ut ad malum protrahant, licet unicuique proprium Angelum custodem cultu speciali prosequi; non verò

fas est ecclesias angelo custodi unius hominis dedicare; quippè quæ homine defuncto, patrocinio careant. 6° Bened. XIV, l. 4, p. 2, c. 50, n° 10, de canon. Sanct., notat non esse in usu receptum ecclesias devovere Cherubim, Seraphim, cæterisque angelorum ordinibus, peculiari cuique servato nomine. 7° Die 8 maii, Ecclesia celebrat officium in memoriam apparitionis S. Michaelis in monte Gargano Italiae anno 556, et iterum die 29 septembris officium spectat ad dedicationem templi in eo monte structi. 8° Officia SS. Gabrielis et Raphaelis recitantur in Hispaniarum ditione et in religionis quibusdam ordinibus, prius octo ante vel post Incarnationem diebus, id est die 18 martii vel 1 aprilis, posterior die 2 maii. 9° Die 2 octobris habetur officium Angelorum Custodum concessum à Paulo V, Ferdinando imperatori, quodque Clemens X, decreto 13 septembris 1670, pro Ecclesiâ universali obligatorium præstitit. 10° Sixtus V die 5 febr. 1590, indulgit ut in omnibus Lusitaniæ provinciis celebraretur officium in honorem Angeli custodis imperii. Unde, cum theologorum frequentâ colligendum est, imperiis, dæcesibus et civitatibus ipsis Angelum custodem proprium invigilare.

2° De Sanctis veteris Testamenti.

Sancti veteris Testamenti ii sunt qui, ex Scripturâ, ante adventum Christi, Deo virtutibus placuerunt. Evidens est tales viros canonizatione non indigere ut sancti habeantur, vel potius dicendum canonizationem eorum illicere ex benevolentia quâ de ipsis Scriptura loquitur. Veteris Testamenti minimè sunt sancti quidam, etsi ante Christi mortem obierint; sic Bened. XIV, l. 4, p. 2, c. 29, enumerat ut ad novum Testamentum pertinentes, S. Joannem Baptistam, S. Joseph, Innocentes, Zachariam, Elisabeth, Simeonem senem, Joachim, Annam et Annam prophetissam, quorum sanctitas evangelistarum sermone satis est comprobata.

Cum cultus religiosus viventibus hominibus decerni non possit, sequi videretur Eliæ et Enoch cultum illicitum esse, cum neuter, ex Scripturâ, mortuus sit. Verum Bened. XIV respondet non celebrari festum Eliæ ut beati, sed ut divinitus rapti, et aliunde dici posse utrumque in gratiâ et perseverantiâ esse confirmatum.

3° De Sanctis novi Testamenti.

Inter innumeras quæ complectitur hæc classis festivitates, paucas seligenus quæ ad ritus Gallicos potissimum pertinent.

1° S. Marcus, die 25 aprilis. Evangelista, Petri discipulus et episcopus Alexandriae, crudeli martyrio defunctus anno 68. Reliquiæ illius ab Alexandria Venetias circa annum 815 translatae sunt, unde Venetiarum reipublicæ patronus electus est.

Tempore S. Gregorii Magni festum jejuniæ obligatorii notabatur; nunc abstinentia vulgò sola in usu est. Septimo seculo jam 25 aprilis celebrabatur. Synodus Aquisgranensis 856 habita, capitulariaque Caroli Calvi eundem illi diem affixerunt. In eo sit pro-

cessio cantanturque litanie seu supplicationes quas instituit Gregorius Magnus ad impetrandam pestis cessationem.

2° *S. Joannes Baptista, 25 Junii.* Virtutibus meruit esse præcursor Redemptoris, et sanctæ adactæ quæ incestum Herodis fuerat persecutus martyr, decollatus est. Christus de eo dicit, Matth. 11, 11 : *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista.*

Præter Decollationis diem celebratur ejus nativitas, et festum hoc, præcipuum S. Joannis, atque simul est. Jam retulimus verba D. Augustini, qui septem de eo sermones composuerat : « Quia, ait S. doctor, serm. 290, 4, in magno sacramento natus est Joannes, ipsius solius justî natalem diem celebrat Ecclesia. Date mihi alium servum, præter Joannem, inter patriarchas, inter prophetas, inter apostolos, cujus natalem diem celebrat Ecclesia Christi. Passionum diem servis plurimis celebramus; nativitatis diem nemini, nisi Joanni. »

5° *SS. Petrus et Paulus, die 29 Junii.* Petrus, apostolorum princeps, primùm Antiochiæ episcopus, dein Romæ pontifex, posteriorem hanc sedem viginti et quinque annos, ut communis est opinio, tenuit. In carcere sub Nerone detrusus cum Paulo, doctore gentium, octo post mensibus captivitas, ad crucem damnatus est ut Judæus, et pedibus seorsum affixis ut petitioni ipsius satisfaceret, mortem obiit die 29 Junii. Eadem die Paulus capitis amputationem, ut civis Romanus, passus est. Corpora piè servantur Romæ, alterum in Vaticanâ S. Petri basilicâ, alterum in basilicâ S. Pauli. Capita figuris argenteis inclusa in basilicâ Lateranensi custodiuntur. Festivitas utriusque apostoli antiquissima est, siquidem S. Augustinus de illâ disertè loquatur. Idem S. doctor plures de Natali Petri et Pauli sermones composuit.

4° *Festum omnium SS., die 1 novembris.* Imperator Honorius prohibuerat Christianis eversionem templorum in quibus idola colebantur : « Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta servari. » Cùm ergo adhuc exstaret celebre Pantheon exstructum à Marco Agrippâ sub imperio Augusti, Bonifacius IV ipsum solemniter dicavit sanctissimæ Virgini et omnibus SS. martyribus ac confessoribus, et illius jussu illuc translatae fuerunt octo supra viginti conferta plaustra ossium SS. martyrum, quæ jacebant in variis Romæ cœmeteris.

Hoc fuit exordium solemnitatis omnium Sanctorum, quæ celebratur Romæ die 13 maii, cùm illâ ipsâ die dedicatum fuisset templum Sanctæ Mariæ ad Martyres. Hæc solemnitas Ecclesie Romanæ propria fuit; deinde ad Ecclesiam universam propagata à Gregorio III; translata verò à die 13 maii ad primam diem novembris à Gregorio IV.

5° *Commemoratio fidelium defunctorum, die 2 novembris.* Certum est à traditione apostolicâ derivari consuetudinem orandi pro defunctis; cujus rei in sacris paginis utriusque Testamenti clarissima habemus documenta. Sed nihil certum habemus quo suadeatur ut

determinatâ die fieret omnium fidelium defunctorum commemoratio.

S. Odilo, abbas Cluniacensis, mortuus anno 1048, per omnia monasteria sua constituit generale decretum ut, sicut primo die novembris omnium Sanctorum solemnitas agitur, ita sequenti die omnium in Christo quiescentium memoria celebretur.... Videtur S. Odilonem exemplar accepisse ab Amalario qui ducentos annos ante eum vixerat, generalis hujus commemorationis omnium fidelium defunctorum, camque præscripsisse omnibus suis monasteriis. Hanc verò ubique observari, ipso suggerente, Joannes papa perenni ritu mandavit.

6° *S. Stephanus, Protomartyr, die 26 decembris.* Primos inter septem diaconos annumerandus est. Apostolorum Acta testimonium magnificum de illo perhibent : *Plenus erat gratiâ et fortitudine; et faciebat prodigia et signa magna in populo;* c. 6, v. 8. Judæi, cùm non possent resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur, eum tanquam blasphemum extra civitatem lapidaverunt die 26 decembris ejusdem anni quo crucifixus est Christus. D. Augustinus, serm. 314 ad 325, testatur quanto honore jam tum apud fideles haberetur.

7° *Dedicatio Ecclesiarum, Dominicâ post octavam omnium sanctorum.* Mos diù invaluerat ut unaquæque ecclesia variis temporibus anniversarium dedicationis celebraret, cùm Pius VII statuit ut anniversarium dedicationis templorum quæ in Gallicanæ reipublicæ territorio erecta fuerant, in Dominicâ quæ octavam festivitatis omnium Sanctorum proximè sequitur in cunctis Gallicanis ecclesiis celebraretur; Indult. 9 april. 1802.

Festivitas hæc habetur festum Domini ex decreto S. Rituum Cong. 27 martii 1770; itaque aliis ejusdem ordinis antependenda.

De ritu festa celebrandi.

Non est nobis intentio, nec esset hic œcus omnes in officiis recitandis festivitatisque celebrandis regulas adhibendas minutatim exponendi, tum quia varîe sunt in variis imperiis, imò et diocesisibus, tum quia in cursu speciali opportunius legentur; sufficiat hic pauca generaliter attingere, 1° de festis suppressis, 2° de festis translatis, et 3° de festo patroni et titularis.

De festis suppressis.

Incipiente seculo decimo nono, cùm piæ praxes malâ gubernantium voluntate impedirentur, sacra Sedes, tempestatis difficultates attendens, festorum numerum minuit. Die 9 aprilis 1802, cardinalis Caprara, mandante summo Pontifice, indultum supra citatum vulgavit, quo omnia supprimebantur festa præter quatuor, scilicet Domini nostri Jesu Christi Nativitatem, Ascensionem, Assumptionem Beatæ Mariæ et festum omnium sanctorum, et præter dies dominicas. Hæc sunt verba indulti : « Ita ut post hæc, in reliquis festis diebus, omnes ejusdem (videlicet Galliarum) incolæ, non solum à præcepto audiendi missam vacandique ab operibus servilibus, sed à jejuniis etiam

obligatione in diebus qui festa hujusmodi præcedunt prorsus abso.uti censeantur et sint. »
 Festa de quibus agitur non tamen eo sensu suppressa intelligantur, ut omnino ex Ecclesie praxibus subacta sint. Indulti mentem explicat quod sequitur :
 « In festis diebus vigiliisque eos præcedentibus, quæ suppressæ decurrunt, in omnibus ecclesiis nihil de consueto divinarum officiorum sacrarumque caeremoniarum ordine ac ritu innovetur; sed omnia eâ prorsus ratione peragantur quâ hactenus consueverunt, exceptis tamen festis Epiphaniæ Domini, Sacratissimi Corporis Christi, sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, et sanctorum patronorum cujuslibet diocesis et parœciæ, quæ in dominicâ proximè et occurrente in omnibus ecclesiis celebrantur. »

Unde inferendum est reliqua festa quæ non hic enumerantur, scilicet Circumcisionem Domini nostri Jesu Christi, Purificationem Beatæ Mariæ Virginis, Annuntiationem, feriam secundam et tertiam Paschatis, feriam secundam Pentecostes, Nativitatem S. Joannis Baptistæ, Nativitatem Beatæ Mariæ Virginis, omnium Defunctorum commemorationem, conceptionem Beatæ Mariæ Virginis et festum S. Stephani, summi nihilominus retinere locum in caeremoniis Ecclesie, siquæ officium privatim à clero recitandum festivitatemque in ecclesiis publicè celebrandam, quamvis nulli incumbat obligatio missam audiendi et ab operibus servilibus gessandi.

Quantumlibet sapiens esset summi Pontificis decretum, non modicæ ejus executioni passa est difficultates. Cum enim in quibusdam locis fideles, permissioe sacræ Sedis utentes, operibus indulgerent servilibus, cum simul in aliis, usu plerumque inducti, ab iis abstinere divinisque devotionis officiis, sic inter varias dioceses, parœcias familiasque nocua exiit discordia cui finem imponere operæ pretium erat. Itaque summus Pontifex, gubernii postulacionibus obtemperans, per epistolam ejusdem cardinalis Caprariæ, die 6 Julii 1806 scriptam, omnibus episcopis in memoriam revocavit fideles non amplius teneri in diebus festorum suppressorum missam audire et ab operibus servilibus temperare; idcirco expedire ut nullâ pompâ et nullo notanter campanarum sono festa hujusmodi extra Ecclesiam nuntiarentur. Imò nonnulli episcopi, inter quos Cenomanensis et Andegavensis, ut potestatis secularis lacionibus vexatoriis se subdererent, consulerunt legatum à latere, et ex ejus consilio festa de devotione dicta transulerunt ad dominicam proximè sequentem, exceptâ tamen Circumcisione Domini quæ, cum esset simul festum civile a Gubernio recognitum, nullum in celebratione impedimentum patiebatur. Moderno tempore, ceteræ festivitates die quo incidunt ferè ubique habentur, ut forebat indultum mox allegatum, et dominicâ immediatè præcedente in festa devotionis annuntiantur.

Suppressiones de quibus modò tractavimus nullam indulgentiarum cuique festo annexarum mutationem traxerunt.

De festis translatis

Vidimus, loco ultimè citato indulti 9 Aprilis 1802, festa Epiphaniæ Domini, Sacratissimi Corporis Christi, sanctorum apostolorum Petri et Pauli, et sanctorum patronorum cujuslibet diocesis et parœciæ, non suppressa, sed in dominicâ proximè occurrente in omnibus ecclesiis esse celebranda. Ea sunt quæ nuncupant vulgò festa translata. Ex hac translatione, quæ simplex admodum primo aspectu videtur, multiplex orta est hesitatio, adeo ut plures episcopi cardinalem legatum à latere consulendum censuerint. Quorum omnium questionibus varias responsiones comprehendit sequens epistola ad episcopum Camberiensem missa :

« Priusquàm dubiis propositis respondeam, opportunum duco quasdam explicationes præmittere, quæ nonnullis jam Galliarum episcopis datae sunt, ut questionibus fieret satis quæ super intelligentiâ indulti diei 9 Aprilis 1802, quoad aliquorum festorum translationem, fuerant ab illis expositæ. »

« 1° Officia Epiphaniæ Domini, Sacratissimi Corporis Christi, SS. Apostolorum Petri et Pauli, et sanctorum patronorum cujuslibet diocesis et parœciæ, recitanda erunt à clero tam privatim quàm publicè in ecclesiis, et missa de iisdem dicenda in suo proprio die.

« 2° in dicto proprio die, fideles neque ad audiendam missam, neque ad abstinendum ab operibus servilibus obligati erunt.

« 3° Solemnnitas præfatorum festorum differtur in dominicam sequentem, in quâ officium quidem à clero, tam publicè quàm privatim, et missa recitabitur de dominicâ seu de festo occurrente, juxta calendarium. Canetur tamen missa solemniter festis illis, more votivo, cum unicâ oratione, rursus ommissâ, in cathedralibus aliisque ecclesiis in quibus officium publicè agatur, et adsit sufficiens numerus ecclesiasticorum, aliâ missâ conventuali de dominicâ vel festo occurrente.

« Quibus positis, venio ad quibus proposita, quibus hoc sit responsum :

« 1° Si in unam eandemque dominicam incidat solemnitas translata, prout supra n. 3 declaratum est, tum anniversarii dedicationis, tum patroni, ea solemnitas celebranda erit de digniori, scilicet de dedicatione, translato minus digno, id est, festo patroni, ad primam dominicam non impeditam, juxta rubricas, ne scilicet, cum festum sancti Joannis sit ejusdem ritus nec transferri possit, duplex solemnitas primæ classis eadem die in unâ ecclesiâ peragatur.

« Novis apud plurimos exortis dubiis, eò quòd juxta istud responsum, transferri debeant in dominicam subsequenter festâ quæ indultum decrevit celebranda in dominicâ proximè occurrente, quæ à per multis credebatur dominicâ proximior, opportunum est denudè consulere apostolicam legationem, cujus responsum omnem tulit difficultatem et quod dubium videbatur explanavit, declarando hæc verba

indulti in dominicam proximè occurrentem, intelligenda esse de dominicâ proximè sequente, quoniam etiam dominica quæ occurrit est illa quæ supervenit.

Epocham quâ supra citata epistola scripta est non assignare possumus; sic refertur in Rituali Bellicensi, tom. 5, p. 172 primæ editionis. Cæterum legere est alteram ejusdem cardinalis, diei 21 junii 1804, à Romsæo relatam, tom. 5, p. 152, in quâ concordæ explanationes dantur.

Ex dictis liquet octavam festi translati non decurrere à die quo publicè celebratur, sed ab ipsomet die quo accidit.

Non idèò tamen in diem proprium festi incidunt indulgentiæ huic annexæ, sed cum ipsâ solemnitate ad diem dominicam quâ celebratur transeunt. Illud saltem sequi videtur ex rescripto ad archiepiscopum Mechliniensem, die 21 junii 1804, ex altero ad episcopum Cambericensem misso, et ex brevi Pii VII ad archiepiscopum Lugdunensem, 15 aug. 1805. Verùm tamen cum hæc rescripta specialiter spectent ad dioceses Mechliniensem, Cambericensem et Lugdunensem, movetur quæstio an extendi ad alias valeant. Affirmativa interpretatio videtur prævaluisse, et D. Bouvier, episcopus Cenomanensis, in hanc sententiam expressè inclinât. Vide theologiam Cenoman., de præcipuis Ecclesiæ Festis. Idem auctor ad calcem articuli de festis translatis adjicit tres observationes sequentes:

1° Notandum 1° festum S. Joannis Baptistæ apud nos esse ritûs solemnîs minoris, ac proinde festo patroni et festo Sanctissimi Corporis Christi cedere.

2° Notandum 2° quòd si dominica sequens sit aliqua ex majoribus primæ aut secundæ classis, in quibus missæ votivæ solemnes non admittuntur, missa solemnis esse debeat de dominicâ privilegiatâ, cum commemoratione festi translati. (Nota ad indultum explicativum cardinalis Capraræ, diei 21 junii 1804, apud Romsæo, tom. 5, p. 235.)

3° Notandum 3° quòd ex decreto congregationis rituum diei 26 novembr. 1755, officia sanctorum quæ de mense decembr. aliquando supersunt, ad dies anni sequentis non impeditis transferri non debeant; vel eorum tantum sit commemoratio, si rubricæ permittant, vel prorsus omittantur hoc anno.

De festis patroni et titularis.

1° Patroni voce vulgò intelligitur quæ alterius causam suscipit defendendam. Non alium propè in litergiâ ecclesiasticâ sensum habet quàm in jure propriè dicto, siquidem in illâ partes sint patroni misericordiam iudicis invocare et clienti veniam supplicationibus impetrare. Hujusmodi defensio supponit inferiorem ex unâ parte et superiorem ex alterâ. Inde concludendum est personas divinas, mysteria Dei aut Salvatoris, vel Beate Mariæ, v. g., Conceptionem, Incarnationem, Assumptionem, non esse patronos in stricto sensu vocabuli, quia non patiuntur superiorem ad quem preces defensorias deferant. Non item est de B. Mariâ, si modò ut persona habeatur, nec de

angelis et sanctis omnibus quocumque Martyrologium Romanum complectatur. Nam inferiores Deo sunt et idèò possunt esse patroni qui pro nobis apud eum intercedant.

Ubique et semper mos fuit ut quælibet ecclesia nascendo sub protectione alicujus sancti vel sanctæ constitueretur aut erigeretur in honorem ejusdem mysterii. In posteriori casu, mysterium aut persona divina vocatus, titulus seu titularis ecclesiæ. In priori, sanctus vel sancta rectè nominatur patronus vel patrona ecclesiæ locique ab eâ pendentis. Quod si nullus sit locus ab ecclesiâ pendens, aut si alius existat loci patronus, sanctus vel sancta cui devota ecclesia, non jam patronus vel patrona dici propriè debet, sed titularis.

2° Hic duo sunt potissimum notanda de differentiis quæ titularem inter et patronum existunt. Titularis non necessariò trahit festum à populo celebrandum, aliter est de patrono loci, iuxta regulas ususque ecclesiasticos. Quapropter in locis qui plures habent ecclesias et communem tamen patronum, unamque ecclesia non patrono fruitur nisi titulari, et olim festum patroni loci solum trahebat obligationem missam audiendi et ab operibus servilibus vacandi. Hodie verò festum patroni ad dominicam proximè sequentem vulgò transfertur, sicque omnis tollitur difficultas. Loco enim non semper nomen idem est quod nomen patroni, ecclesia verò titularis nomen præferre solet.

3° Decreto sacræ Rituum Congregationis, die 13 septembris 1642 lato, sancitum erat festivitatem principalis patroni ejuscumque imperii, provinciæ, civitatis, oppidi vel vici esse de præcepto, et in illâ missam esse audiendam atque ab operibus servilibus abstinendum. Die 21 junii 1710, statuit in ecclesiis non modò consecratis, sed etiam in benedictis celebrandum esse ritu duplici primæ classis.

4° Episcopi provinciæ Turonensis, mandato diei 8 maii 1780, tres potissimum regulas edixerunt de modo habendi festa patroni et titularis, 1° festum patroni præcipui diocesis ipso quo occurrebat die celebrandum erat; 2° festum patroni secundarii, quando foret, ad dominicam proximè sequentem remittendum; 3° festum præcipui patroni cujuscumque parœciæ dominicâ præcedente anticipandum, si feriâ secundâ vel tertiâ, vel quartâ occurreret; si feriâ quintâ, vel sextâ, vel sabbato, ad dominicam proximè sequentem transferendum. Cùm autem festum patroni parœciæ ut diximus anticipatum cum aliquâ festivitate solemnî totius diocesis concurreret, ad dominicam proximè remittendum, et si dominicâ proximè solemniori quodam festo impediretur, dominicâ alterâ anticipandum.

Vidimus superius, articulo de festis translatis, quid indulto 9 aprilis 1802 decretum sit. Festa patroni propriè dicti et titularis eodem modo, id est, ritu primæ classis et apud nos ritu annuali cum octavâ, celebrantur.

5° Patroni haud habetur officium primâ Adventûs dominicâ, nec dominicis Passionis, Paschalis, Pente-

costes et Trinitatis, nec dominicis quibus celebranda sunt festa Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae, Corporis Christi, Assumptionis et Omnium Sanctorum.

6° Non dantur octavae à die 17 decembris usque ad Epiphaniam inclusivè, in ritu Romano, exceptis illis quae habentur cum Nativitate Domini, scilicet octavis S. Stephani, S. Joannis et SS. Innocentium : à die 15 decembris usque ad Natale Domini apud nos, et à feriâ quartâ Cinerum usque ad Pascha. Octavae jam inchoatae interrumpuntur, nec tamen anticipantur dies octavae.

7° Accidit interdum ut festum patroni parochiae, vel titularis cujusdam ecclesiae die prohibito quotannis occurrat. Tunc consulendus est episcopus, qui diem celebrationis commutabit, ita ut officium ejus cum octavâ integrâ faciliè celebretur.

8° Officium patroni imperii, provinciae, diocesis, vel parochiae alicujus obligatorium est omnibus clericis qui sunt sacris ascripti ordinibus ac ejus territorium incolunt. Titularis verò officium clericis ecclesiae duntaxat obligatorium est.

9° Decretum sacrae Rituum Congregationis statuit, die 20 martii 1685, regulares teneri ad officium regni, provinciae, diocesis, civitatis vel oppidi in quo morantur, sed sine octavâ; et, die 5 julii 1698, eosdem non teneri ad officium parochiae in qua demorantur.

10° Cum sub pastoris ejusdem jurisdictione plures sint ecclesiae, et in illis residet aequaliter, celebrare debet uniuscujusque patroni festa cum octavis de rita primae classis, ex declaratione sacrae Rituum Congregationis, diei 5 julii 1698. Cum verò residet in ecclesia parochiali de qua plures dependeant ecclesiae vel capellae, solum patroni ecclesiae parochialis officium cum octavâ tenetur celebrare; eo modo tamen ut, si in capellis diem patroni celebret, faciat solemnitate patroni, officiumque ejus ritu primae classis sine octavâ possit recitare. Quod si hisce capellis sacerdotes sint praepositi, officium patroni non possunt nisi juxta ritum in caer. dario suo expositum celebrare.

11° Sacerdos capellae rurali deserviens et in ejus territorio residents, non modò tenetur ad officium cum octavâ patroni sed etiam, ut communis est opinio, ad officium octavamque matricis ecclesiae. Quidam tamen volunt ultimam hanc ipsi obligationem non incumbere, nisi matrici ecclesia sit cathedralis. Si autem sacerdos de quo agitur non residet in territorio capellae cui deservit, et habeat contra ecclesiam parochialem ministerio principali fruentem et in cujus territorio residet, obligatur ad officia cum octavis cujusque patroni. Non enim unius est ecclesiae pastor, sed utriusque; aequaliter igitur patronum utriusque colere tenetur.

JURIS NATURÆ ET GENTIUM PRINCIPIA ET OFFICIA,

Ad christianæ doctrinæ regulam exacta et explicata.
AUCTORE SUAREZ (1), CUM NOTIS GUARINI PANORMITANI.

Dissertatio præliminaris.

1. Quæ morum doctrinam spectat, præclarissima

est philosophiæ pars, et ad cognitionem animi pulcherrima, et ad instituendos mores perutilis; quæ verò jus Naturæ et gentium attentè scrutatur, ea philosophiæ totius moralis basis est ac fundamentum.

(1) Vide Franc. Suarez vitam, vol. 12 Cursûs Theologiæ, col. 91-92.

Nemo sanè vel mediocriter eruditus ignorat quanti semper hanc morum philosophiam fecerint cujuscumque ætatis sapientes viri, quorum longum esset vel nomina recensere; nonnullos tamen juvat commemorare.

§ I. De philosophis Græcis.

Ut Ægyptios, Chaldaeos et Persas præteream, quorum ethice Gundlingius persecutus est in Ilist. Phil. mor. c. 1, Pythagoræ philosophiam omnem ad virtutis studium fuisse comparatam (erat enim illi finis *δυσωρίας τῶν Θεῶν*), neminem latet. Eminere deinde inter Græcos visi sunt complures; et ipsi quidem ob philosophiæ moralis excellentiam. Sic illoŕum septem, quos sapientes vocabant, effata nonnisi mores respiciunt. Socratem, virum, Ciceronis lib. 1 de Orat. judicio, omnium sapientissimum et sanctissimum, ad mores hominum formandos vitamque ritè instituendam, philosophiæ studium omne transulisse accepimus. Ejus doctrina morum vel hominem solùm spectandum docet, vel ut est paterfamiliàs, vel ut civitatis est membrum. Ad primum spectat *ethice* ejus; ad hominem, quàm pater est familiæ, *œconomice* ejus pertinet; hominem in societate versantem *politice* ejus respicit. Ejus dogmata habes apud Stanleium in Ilist. Phil. tom. 1, p. 3, c. 15.

De Platone quid dicam? Etsi placitis suis moralem philosophiam corrupisse ab aliquibus conatur (*ἀνορθωτὰ* enim de animi substantiâ docuit); nihilominùs solidas adèdè de virtutibus præsertim, ac de summo bono protulit sententias; ut ex ethnicorum numero, qui propriis ad christianæ moralis doctrinæ præcepta accederet, fuerit nemo. Aristoteles ethnicorum ad Nichomachum libri decem, Magnorum Moralium libri duo, et Moralium ad Eudemum libri septem, totam exhibent philosophi hujus morum philosophiam. De viri hujus ethice idem dici potest, ac de ejus fortunâ penès homines ejusdem ætatis diversos. Apud aliquos enim summum humanæ sapientiæ fastigium attingisse creditus est; aliis vicissim ejus philosophia nugacissima visa est, libibusque serendis unicè accommodata. Buddeus Isag. hist. Theol. lib. 1, c. 4, § 51, in eâ est opinione: cum Plato ad internam animi purgationem respiceret, Aristotelem contra vitæ tantùm civilis sibi habendam rationem putasse, eoque philosophiam suam moralem comparatam esse voluisse. Atque hanc, subdit, fuisse eorum opinionem, quæ accuratius mentem Aristotelis introspexerunt, civilem potius quàm moralem philosophiam tradidisse, hoc est, viri politici, et ad honores magnasque dignitates aspirantis. Verùm Buddeus subscribere non placet; ex Aristotelis ipsis libris melior videtur Stanleii sententia. Ilist. Phil. tom. 2, c. 7, ubi ait: *Ethicæ addidit Aristoteles: felicitatem nec in bonis exterioribus consistere, sicut Polyenus ait, nec in animo solium, sicut Plato dicebat; sed habere quidem formam in animâ, conquinari autem et constrictari solùm ipsam ab exterioribus non bene se habentibus.* Peculiariorum moralium præcepta ex Aristotele Stobæus congressit. Videatur apud Stanleium loc. cit.

ratio totius ethices Aristotelis, ut inde manifestum fiat quàm vana sint ac falsa quæ jactat Buddeus, ubi supra, scilicet: *Ejusmodi virtutes civiles cum in quolibet hominem, quantumvis solis naturæ viribus instructum cadant, ratio intelligitur cur ethica ista Aristotelica cum dogmatibus Pelagianorum egregiè consentiat, utpote qui iidem non alias virtutes quàm ad quas naturæ vires sufficerent, admittébant.* Siquidem vanum esse velle, ab ethico virtutes admitti, quas solis naturæ viribus non consequi se posse, affirmet. Deinde falsum est ut Stanleius ostendit non alias ab Aristotele in totâ ethicâ nisi civiles agnosci virtutes. Quare Buddeus suo Martino Luthero hæc scribens blandiri voluit, cujus apud ipsum nota erat vox: *Tota scè Aristotelis ethica pessima est, gratiæ inimica. Error est Aristotelis sententiam de felicitate non repugnare doctrinæ catholicæ, etc.*

Qui deinde consecuti sunt è Græcis morum philosophiam non omiserunt: ipsi etiam Cyrenaici atque Epicuri sectatores, corporis voluptatibus omnia tribuentes, magis videri quàm esse morales philosophi cupiebant. De Cynicis verò ac Pyrrhonicis rerum omnium *ἀδιαφορία* propugnantibus, illud constat, moralitatis modos admisisse, eos tamen quos civiles leges tantùm statuere. Pestifera sanè dogmata, quæ tamen Hobbesius, Spinosa, Tolandus, Jericus, aliique ex Hollandiâ Angliâque scriptores renovârunt. Honestatis principia et Religionis fundamenta ad statum merè civilem referentes; unde *prudenciam* seu citius *simulationem* exigunt, sese ad cultum civilis societatis accommodandi. Id patet in libro: *L'esprit des Loix*,

§ II. De Romanis.

2. Romani verò in morum doctrinâ, et J. N. præstantiores, quàm in reliquâ philosophiâ fuère. Unum aut alterum proferre sufficiat. Marci Tullii libros hæc super re quis sine laude commemoreret? *De finibus bonorum et malorum* expendit Epicuri, Stoicorum ac Peripateticorum de summo bono summoque malo sententias. *Tusculanarum Quæstionum* liber primus de continentendâ morte, secundus de tolerando dolore, tertius de ægritudine teniendâ, quartus de reliquis animi perturbationibus, et quintus quodd virtus ad beatè vivendum seipsa sit contenta, agit. *De Legibus* libri tres ad civilem prudentiam referri possunt; de officiis libri tres, ad jurisprudentiam naturalem. Quot pulcherrima ad omne honestatis genus continent *Cato major* seu *de Senectute*, *Lælius* seu *de Amicitia*, et *Stoicorum Paradoxa*? Illum omnisimms, cujus titulus *Hortensius*, sive *de Philosophis*; cui Augustinus fatebatur debere se prima melioris mentis semina. Plutarchus inter Romanos philosophos, etsi Græcè scripserit, accensetur; cujus ethicen referunt *Vitæ, paratellæ et moralia*.

Quæ de morali philosophiâ in universum spectata reulimus, de *jurisprudentiâ naturali* dicta potissimum intelligimus. Etsi enim, ut Joan. Fr. Buddeus loco citato, c. 4, advertit, juris naturalis principia per recte rationis usum facilè innotescant, imò juxta Apostoli phrasim omnium cordibus inscripta sint, adhuc plures existiterunt ex illis ipsis quos supra commemo-

ravinus, qui juris naturalis præcepta et sedulo excogitârunt et optimè tradiderunt. Commune apud hos scriptores juris naturæ vocabulum *officiorum* titulo *περι καθήκοντων* exprimebatur. At verò *τῶν καθήκοντων*, nomen aliquando apud ipsos solas actiones honestas, aliquando etiam decoras, imò etiam utiles, ac nostræ conservationi inservientes indicabat. Hoc verò ex singulorum peculiari systemate est dignoscendum, ut certum ferri possit iudicium. Sic apud Theodorum, illud *ἀρεῶν* non aliud *officii* nomen exprimit, quam corporis voluptatem. Idem apud Pyrrhonios, seu scepticos, nihil discriminis interni inter honestum, et turpe agnoscentes; idem fermè obtinebat apud quosdam academicos. Epicurei verò officia, utpote remoto Numine, non nisi utilitate metiebantur. Contra verò reliqui, cum gravissima incommoda reputarent, quæ ex prædictorum sententiis traherentur, in eam ingressi sunt opinionem, dari quædam per se turpia aut honesta citra omnem ad quæcumque legem respectum. Hoc autem ab eo differt quàm maximè, dari scilicet per se jus aliquod naturæ, si vel maximè ponatur, non esse Deum; et catholici primùm illud asserentes, quemadmodùm et Grotius asseruit, non affirmant tamen hoc, quemadmodùm nec Grotius affirmavit: in quo cum Puffendorffio et Barbeyracio fallitur etiam Joan. Fr. Buddeus. Atque hæc quidem de ethnicorum in morali philosophiâ studio ac labore.

§ III. De christianis et sanctis Patribus.

3. Quod christianorum respicit tempus, sive Ecclesiæ Patres spectes, sive scholasticos, defecatiorem invenies moralis scientiæ doctrinam.

Accedente siquidem ad lumen naturale rationis, peccati originalis tenebris nimium quantum obscuratum, superno fidei lumine, factum est ut è veterum ethnicorum documentis plurima dignoscerentur absorta, et cum hominis sine non convenientia: plurima item ad hominis felicitatem consequendam necessaria. Rursus, explicatis per firmiorem revelationis sermonem hominum officiis, moralis illa nuda ac naturalis philosophia non in pristino stetit necessitatis utilitatisque gradu. Quare et primorum Ecclesiæ seculorum Patres, ubi de moribus, eorumque honestate sermonem instituebant, plura è philosophiæ moralis hauriebant fontibus; et scholastici etiam de naturali lege, atque honestatis principiis disserentes complura è divinæ revelationis dogmatibus exceperunt. Quo quidem fiebat, ut Christianorum flagitia, propositi vel ex ethice argumentis acerbius exagitantur: et veterum philosophorum errores circa morum principia ad trutinam divinæ voci revocati certius detegerentur.

Audire liceat Suarezium lib. 1 de Leg., c. 3: *Est advertendum philosophos non agnovisse supernaturalem hominum finem, sed solum de hinc vel aliqui felicitate, vel potius convenienti statu ad illam in pace et justitiâ transigendam tractasse, et in ordine ad hunc finem de legibus considerasse, et ita naturalem legem solum ab humanâ, quam nos civilem appellare possumus, distinxisse. At verò cum fides doceat homines ad finem*

supernaturalem vite futuræ per convenientia media in hæc vitâ exsequendâ ordinari, rectè sacra theologia insert longè aliter esse necessariam hanc legem naturalem. Quare alteram ab alterâ prudentissimè non sejunxerunt.

§ IV. De acatholicis eorumque in catholicos scriptores calumniis.

4. Hanc verò sapientissimam juris naturalis investigandi rationem modis omnibus coarguere conati sunt acatholici. Hinc horrenda sunt, quæ vomunt contra scholasticos scriptores, non aliâ sanè de causâ, nisi quia iuri naturali luculentius explicando nonnulla è sacris litteris mutuârunt.

Joan Fr. Buddeus Isag. Hist. Theol. lib. 1, c. 4, § 52, ait: *Scholastici doctores tîdem lumen rationis, et omnino philosophiam Aristotelicam cum lumine revelationis conjunxerunt, turpiter ita cuncta inter se miscentes, et variis erroribus jurisprudentiam divinam contaminârunt.* Quasi verò citra lumen revelationis possent ex solo rationis lumine certa omnia derivari. Similia habet Puffendorffius in Pref. Oper. de J. N. et G. Et in Specim. Controv. c. 1, § 2: *Illi doctores, ait, qui in episcopi romani verba jurârunt, quæ omnia ad potentiam et quæstum sacerdotum vertere labor est (quanto livore scaten dicta hæc Puffendorffii!) legi naturali et universæ de moribus doctrinæ magnam caliginem offundere.* Unde verò tanta caligo? Nonnisi quia legis naturalis principia ad solidissima sacrarum litterarum lumina revocant. Et idcirco catholicos scriptores versari in regno tenebrarum affirmat frequenter Puffendorffius capite 2 Specim. Controv. § 5; quot injuriis cumulat scholasticos primæ notæ scriptores sanctum Thomam, Suarezium, Vasquium, Valentiam, Conimbricenses? eorumque doctrinam appellat *frivolæ subtilitatis speculationibus adornatam, scientiæ prorsus inanem; astutissimo consilio nutritam, ad otiosa ingenia vanis disputationibus distinxenda, etc.*

5. Nec dissimilia sunt quæ cæteri fermè J. N. scriptores heterodoxi de catholicis auctoribus impudentissimè scribunt, ut sine stomacho legi non possint. Audiatur christianus Thomasius Hist. J. N. c. 4, § 17: *In his omnibus commentariis tam super Sententiâ Lombardi, quàm super Summam Thomæ frustra quæres doctrinas utiles, et à sanâ ratione profectas, sed omnia repleta sunt auctoritatibus, subtilitatibus, inanitatibus.* Et c. 5, § 9: *Itaque initio sæculi XVIII, doctrina de virtutibus et de vitis, sive de differentiâ justî et injusti, boni et mali, de jure naturæ, etc. tam apud pontificios quàm apud evangeicos, miserrimè et penè incurabili morbo laborabat. (Proh fatum verè lacrymabile!) Scholastici pontificii in libris qui titulus de justitiâ et jure, vel finibus insigniebantur, talia dogmata insinuabant animis discitentium, quæ soliam inserviebant incremento papatus et clericaliùs (evoluit unquam hos libros Thomasius?), et supprimebant auctoritatem principum et ordinum politicorum et laicorum. Præterea diversissimas res inter se miscbant, jura naturæ, gentium, Mosaica, Judaica, Græca, Romana, imperialia, pontificia, colli-*

gendo videlicet ex istis quidquid inde peti poterat ad eorum modò memoratum. At qui publicè circumferuntur catholicorum sub his titulis libri, quàm enormiter mentiatur Thomasius, demonstrant. Joan. Fr. Buddeus, Hist. J. N., § 12, de nostrorum scriptorum et quidem in J. N. libris sic habet *subtili et spinoso dicendi genere, quæ fortè propria illorum hominum laus est. Sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo, aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt. Divina humanaque jura miscent. Rationum momenta aut planè non, aut sejuva quandoque et ridicula afferunt.* Quàm perfectæ frontis homo sit, oportet, Buddeus, qui in auctoribus nostris spinosum dicendi genus criminatur, cùm Puffendorffius, Cumberlandus, Grotius, aliique J. N. egregii scriptores, ipsorum heterodoxorum iudicio, vix queant intelligi? Testis sit, Schwartzius cujus verba ipse refert Puffendorffius, Erid. Scand. § 14, art. 9: *Si quis penitèntiù insperaverit Puffendorffii opus, non distulabitur Puffendorffius non modò entia moralia, verum etiam totum sermè primum librum tam obscure tractare, ut ipse vix intelligat.* Testis sit Gundlingus in disc. præl. cujus hæc verba: *Si Grotium et Puffendorffium aspiciamus, nã jam civilis, jam naturæ jus, jam gentium proponunt* (et hic est ille Puffendorffius, cujus clarissimum ac distinctissimum ingenium confusa scribendi ratio nostrorum auctorum nimis vexabat). *Proinde mihi Puffendorffii pertesum est, quoties ipsum explicavi. Perturbat enim homines, et neipsum initio perturbavit.* De Cumberlando non suadent passim ejus fautores, in Gallicâ traductione Barbeyracii legendum ejus librum, quàm in nativo Latini sermonis genere? Ad eò malè mentem suam explicat, quin et Barbeyracius identidem cogitur, Latini auctoris vocabulum apponere, veritas ne non illius sententiam tenerit.

§ V. De acatholicorum in sanctos Patres convitiis.

6. Verùm et ferenda esset eorum audacia, modò in scriptores tantùm scholasticos mendacia conflaverint. Sed omnem vincit patientiam, quæ passim contra sanctos Patres indigna vomunt convicia. Unum aut alterum commemorabo; quid enim insanientem turbam in scenam inducam? Primum sibi locum vindicat Joannes Barbeyracius, cujus in sanctos Patres animi furor in Præfat. ad versionem Gallicam Operum Puffendorffii à § 9 impudentissimè erupit. Neque enim unum aut alterum carpit, sed à primis Ecclesiæ secularis ad scholasticorum tempora perosque sanctos Patres saltem auctoritate præcipuos notat, et quasi J. N. ignaros pariter irridet. Athenagoram secè. II carpit; Clementem etiam Alexandrinum eodem seculo exeunte, quem ideò reprehendendum putat, quòd *regulas vite nimis severas rigidasque, et ab hodiernâ vitæ consuetudine alienas præscribit.* In Tertulliani libris etiam ante lapsum scriptis quærit, quòd accuset, illum videlicet nimis rigidè censuisse: *quì improborum facinora promovet, aut qui quicumque ratione ad malum concurrunt, peccare.* Ubi putat auctoritate Dupinii non esse principium hoc extendendum ad eò, ut vult Tertullia-

nus; at in utriusque hujus Patris censurâ Barbeyracius ipse reprehenditur à Joan. Fr. Buddeo, Isag. Theol. lib. post. c. 4, § 4. Plura, ait Barbeyracius, se desiderare in Cypriano, præcunte Joan. Clerico, præsertim modum in laudandâ continentia, evchendo martyrio, commendandis elemosynis, et quod nimis auctoritatem episcoporum extulerit; in quâ quidem accusatione socium habet Joan. Fr. Buddeum loc. cit. Lactantio tribuit Barbeyracius sententiam, *hominem probum nec militare debere, nec commerciorum causâ peregrinas petere oras:* cùm reverè Lactantii lib. 5 de Just. c. 18, verba hæc sint: *Cur enim (homo verè justus) naviget, aut quid petat ex alienâ terrâ, cui sufficit sua?* quibus verbis indicat non dari justo necessitatem ea faciendi, non verò vestitum esse justo ea facere. At Barbeyracius ingenio suo carpenti SS. PP. libenter indulget; quod quidem ipsi Buddeo non probatur. Quemadmodùm sibi displicere ostendit Buddeus loc. cit., quæ contra Athanasium et Cyrillum Hierosolymitanum pronuntiat Barbeyracius. Basilii causam contra ipsum Barbeyracium tuetur ipse Buddeus, rectamque habet Ceillierii defensionem. Quid in Gregorio Nazianzeno arguit Barbeyracius? Illud nimirum, quod in suo erga hæreticos zelo modum, justosque limites excesserit. Sed hic suam causam agebat Barbeyracius, ideòque modum ac limites justos tolerantia hæreticorum ignorabat. Quid verò in Joanne Chrysostomo? Illud idem quod Petrus Bælius à Abimelech et Sara, homo quidem non tam facetus quàm ad scribendum procax risui exponit; quàm indoctè autem atque ad eò iniquè ostendit Ceillier in suâ Apolog. c. 12. In Ambrosio displicent laudes castitatis ac virginitatis; hoc etiam displicet in Hieronymo: Et quidem, ut ait, ex jure naturali Augustini sententias confert, malè etiam explicat, ut occasionem improbandi habeat, præsertim ubi de Abrahami et Saræ consensu respectu Agar agit, Aug. lib. 16 de Civ. c. 25. At Augustinus non ea docet, quæ objicit Barbeyracius, ut probat Ceillierius loc. cit. c. 14. Sed hic omnium Patrum à Barbeyracio iniquè congestos in doctrinâ morum errores recensere longum esset ac tædio plenum; refellere verò calumnias et mendacia propè superfluum, cùm id præstiterit Remigius Ceillier Apolog. de la Morale des Pères, etc., an. 1718. Interim tamen ipse sibi plaudit Barbeyracius, atque § 10 sperare se seculum tandem venturum fore in quo Patres et eorum studiosi admiratores immodicam, quâ fruuntur, existimationem sint amissuri. Et § 11 gaudio exultans subdit: *Legislatores Lutherum et Calvinum non modò religionem, sed morales doctrinæ, J. N. scientiam redintegrâsse.* At quantâ opus est cæcitate (quanquàm non, quo par erat, usus sum verbo); quantâ opus est insanîâ, audaciâ, temeritate, ut quis sibi persuadeat, aliiquæ velit imponere Christum, de Ecclesiâ suâ ad eò sollicitum, non sanctorum Patrum (quorum mores incorrupti intemeratque fuere) voce et libris, sed Luthero et Calvino, hominibus quidem omni vitiorum genere inquinatis præcipientibus, voluisse nova inauditaque præcepta ac leges promulgare? Sed neque in omnibus Calvinus idem aliique Lut-

theri assecleæ Barbeyraci arident; dolet enim eos crudele dogma de hereticorum pœnis defendisse, atque *tolerantissimum* in religionis negotio oppugnasse.

7. Christianus Thomasius in Hist. J. N. c. 3, contra Ecclesie Patres invehitur, atque post Christi ascensionem et Apostolorum mortem extinctam Christianam Ecclesiam jacuisse usque ad Lutherum. § 4 subdit: *Multi protestantium theologorum, imprimis verò B. Lutherus noster, et alii de hoc abusu interpretationis, ab Ecclesia Patrum commissio conquesti sunt et adhuc conquerrunt.* § 22 laudat Barbeyracium, qui *clarissimè monstravit quòd Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Lactantius, Cyprianus, Basilii, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius Magnus* (en quot sanctos Patres impudentissimus homo contemnit!) *non solum in doctrinâ morali parum, aut nihil sciverint, sed et in explicatione Scripturæ sacræ, aut aliâ occasione ita ferente, varia noxia et erronea, ac non solum luci Evangelii, sed et juri naturi adversantia dogmata in aures auditorum suorum disseminaverint.* His similia habet Heinnecius in Elem. hist. Phil. c. 4, à § 99 ad 102, ubi plures catholicos doctores, ait, *non modo fastu scholastico, et malè sanâ curiositate, sed et absônâ dicendi docendique ratione cordatioribus hodiè risum excitare merito.* Hinc cognomina ridicula, *dum Halesius Magister irrefragabilis, Richardus de mediâ villâ auctoratus, Scotus subtilis, Bonaventura seraphicus, Thomas aquinas Cherubicus, alii aliter vocati.* Vid. Tribbeck. de Doctr. schol. c. 6, p. 152, et tamen (en ut eundem despicientiæ locum diutius urget) *hi doctores angelici, cherubici, seraphici non modo universam philosophiam ac theologiam* (atqui hic non agitur de historiâ theologicâ, sed philosophicâ: quid tum? Contemnendi sunt catholici scriptores; nunquàm ergo non est locus) *erroribus quamplurimis coinquinârunt; verum etiam in philosophiam moralem invexere sacrerrima ista principia* (quænam illa? Lutherine, an Melanctonis, an Calvini, jura omnia divina et humana susdeque vertentium)? *Probabilissimi, methodi dirigendi intentionem, reservationis mentalis, peccati philosophici* (sunt enim verò hæc omnia uno fâsce colligenda? Triticum et zizania?) *quibus Jesuitæ etiamnum mirificè delectantur* (scilicet quo auctore hæc de Jesuitis asserit Heinnecius? Subdit statim): *Conferri hic oportet Lud. Montaltii Epistolâ ad quemdam ex provinciâ conferri autem oporteret cum responsionibus Gabrielis Danielis ad prædictas literas, contra Antonium Arnauldum, aliosque Jansenianæ sectæ assertores). Et quamvis Lutherus* (en excecullatum uxoratumque animorum moderatorem!) *at illis scholasticorum sordibus Ecclesia purgaretur, nihil fecerit reliqui, tantum tamen abest,* etc. Quanti faciendâ sit scholastica theologia non ab uno damnato capite nimirum Luthero, qui etiam scriptores istos inter *obscuros* ut asserit Puffendorffius in Specim. Controv. c. 2, § 6, numerabat; sed ab electissimo tot doctissimorum virorum Tridentino concilio, cui divinum pastorem præfuisse Tertentidimus, reputare debemus.

§ VI. De recto juris naturæ usu.

8. Hæc itaque cum apertè satis noverimus, ne à recto dignoscendi juris naturalis tramite deflectamus, omne studium est collocandum. Clament idcirco acatholici, vociferentur, atque in nos ejusdemque generis convicia jactent ac maledicta; malum cum Ambrosio, Chrysostomo, Augustino, item Thomâ Bonaventurâ, et si fas est etiam dicere, Suarezicè inter indoctos accenseri, quam cum Puffendorffio, Thomasio, Barbeyracio, Heineccio inter summos homines adnumerari? Quinam verò sit rectus juris naturalis addiscendi modus? quinam optimæ hujus moralis scientiæ usus? Modum hunc rectum, rectum etiam usum, quo dissertatio tota collimat, explicabo sine morâ; utrumque postquàm explicavero, operis totius ideam et rationem nemo non probabit. Erit autem rectus juris naturalis usus, si recti definitur lumen naturali, seu rectæ rationi limites: rectus erit addiscende hujus facultatis modus, si probati consulentur auctores.

9. Profectò primum quod respicit: Inficari debet nemo, duplex in præsentî humanæ naturæ statu dari lumen, quo homines moraliter agant, et appositè ad suam ipsorum felicitatem agant; naturæ alterum, alterum verò supernaturale; illud *ratio naturalis*, hoc *revelatio* audit; illud naturæ debitum, hoc verò nullo tenus debitum, sed merè gratuitum. Rursus nemo, nisi planè desipiat, in controversiam vocabit, lumen rationis minus esse lumen, ac illud revelationis, et consequenter illud esse huic subjiendum. Habemus hoc ex Paulo 2 Cor. 10. Nec ipsi sanioris iudicii acatholici negant: Joan. Fr. Buddens, Isa. Theol. I prior. c. 4, § 31, sic habet: *In ethicæ, seu doctrinæ moralis philosophicæ utilitate, et necessitate ritè æstimandâ, ita incedendum, ne quidquam dignitatis ac præstantiæ ejus detrahamus, nec tamen rationis viribus apud eos qui Christianorum nomine veniunt, in vitæ directione plus quàm decet, triviamus.* Minus enim lumen præferre majori fidei, stolidum foret. Ratio autem est, tum quia revelationis lumen immediatè à Deo procedens, infallibiliter rei veritatem atque honestatem ostendit, tum quia objecta etiam repræsentat, quæ lumen naturali impervia sunt et longè superiora. Hoc utique verum ethnicis Philosophis obscurum fuit, ac fidei divinæ unicè debemus. Præclarè Suarezius rem hæc explicavit lib. de Leg., c. 3: « Circa legem naturalem docet theologia hominem secundum duplicem naturam, et duplex rationis lumen considerare posse. Primò, secundum puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, et consequenter secundum rationis lumen illi connaturale; secundò, juxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, et secundum divinum ac supernaturale lumen fidei, per quod pro statu viæ regitur et gubernatur. Et juxta hæc duo principia distingui duplicem legem naturalem; aliam, simpliciter naturalem respectu hominis; aliam, quæ licet supernaturalis sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est) nihilominus naturalis dici potest respectu gratiæ, quia etiam gratia habet suam propriam essen-

« etiam et naturam, cui connaturale est lumen infusum, cui etiam connaturale est non solum dirigere homines ad rectam et honestam ac debitam operationem supernaturalem, sed etiam depellere tenebras, et errores circa ipsammet legem purè naturalem, et sub aliori ratione præcipere ipsiusmet legis naturalis observationem. »

10. Atque hic est advertendum lumen revelationis esse absolutè necessarium quoad ea officia quæ respiciunt objecta, non nisi per lumen fidei cognita; quæ quidem officia hominem obligant ad æternam sibi comparandam felicitatem; atque hoc ne heterodoxi quidem diffitentur. Idcirco lumen fidei appellari posse *connaturale genere humano*, docet Suarezius loc. cit., eo modo quo naturale dicitur, quòd cum naturà concreatum est, semperque in eà perseveravit. « Quia lex gratiæ semper in humano genere fuit, et unquam in hominibus universis, seu in totà Ecclesià lumen fidei defuit, neque homines caruerunt unquam lege divinà supernaturali, sine quà non potuissent in supernaturalem beatitudinem tendere. Unde quando distingui solent status hominum per leges, scilicet in statum legis naturalis, scriptæ vel gratiæ, in primo statu per legem naturalem intelligenda est tam lex solius naturæ, quàm lex connaturalis gratiæ, seu lex fidei. Non potuit enim mundus unquam carere omninò hæc lege secundum ordinariam providentiam, cum factores legis semper potuerint cum divino auxilio justificari, ut sumitur ex Paulo ad Rom. c. 2 et 5. Atque ita etiam patet, quæ fuerit necessitas et utilitas legis naturalis in hoc posteriori sensu declaratæ; nimirum, quia gratia et fides semper fuit necessaria, et hæc lex est illi connaturalis. Item, ut haberet homo legem, per cuius observantiam posset consequi remissionem peccatorum, ac vitam æternam cum divino auxilio. » Illud verò obscurius est, esse etiam necessarium lumen fidei ad aliqua legis officia naturalis quidem propria et rectam rationem in se, et reverà non excedentia, minùs tamen cognita ex originariæ culpæ tenebris, quibus et rerum veritas et objectorum honestas, non eo, quo fuerant primùm collocata, bono mentis lumine permanserunt. Atque hoc in causâ fuit, cur ethnici philosophi de hominis summo bono tam absentes et inter se oppositas protulerint sententias; inde etiam factum est, ut de ipsius Dei naturâ dignoscendâ tot inter opiniones quæreretur Tullius de Nat. deor. lib. 1. *Ita fit ut Deus, quem mente noscimus, atque in animi notione tanquam in vestigio volumus reponere, nusquam prorsus appareat.* Inde etiam plurima observamus penès historicos exempla nationum, quibus fidei lux nondùm affulsit, iniquissimis moribus viveant. Sic mulieres apud Indos igni se tradunt, defuncto marito; Iroquenses parentum senescentium carnibus aluntur; Ægyptii nuptias cum sororibus et eum matre etiam celebrant; apud Parthos nemo de reglâ stirpe Arsacidum jus habet legitimum ad thronum, nisi ex incestu filii cum matre natus sit; in Guianâ insulâ compertum est, maritum lecto ac-

cumbere, uxore pariente et enixâ; camque puerperam tunc viro sine causâ jacenti famulari. Hæc, aliaque hujusmodi fieri novimus apud Barbaros, Ethnicosque, quin aliquid advertant naturalem rationem aut dedecens, aut minùs sibi conveniens.

11. Superiùs autem dicta officia hominem obligant et quâ homo est, et quâ civis etiam est. Quare non erit omninò adprobandum quòd acatholicorum plerique suadent posse scilicet integrum tradi jus naturæ, et gentium, et omnia hominis et civis officia posse ritè explicari, nullo habito ad fidem respectu. Ut putat Puffend. De J. N. et G. l. 2, c. 5, § 15. *Ubi illud manifestum judicamus: etsi divina litteræ liquidius cognoscendo juri naturali plurimam lucem adferant; illa tamen etiam citra hoc adminiculum per vires rationis homini abs creatore concessa, et adluc superstitis posse investigari, et solidè demonstrari;* hoc enim jus per vires rationis adluc superstitis posse plenè demonstrari, falsum est citra revelationis adminiculum. In eadem est cum Puffend. sententiâ Barbeyracius; in eadem etiam Heineccius J. N. et G. l. 1, § 15, 16: *Quumque hoc jus expectatur leges per rectam rationem promulgatas; consequitur, ut jus naturæ derivandum non sit ex sacris litteris; at jus hoc naturæ non universalis tantum penès ipsos AA. principia indicat, sed plura etiam particularia; ad hæc autem necessarium est fidei lumen, ut depellantur offusæ mentibus tenebræ et errores, quemadmodum ex Suarezio adnotavit.*

12. Hinc etiam jure merito irridendos puto AA. illos qui tantoperè gloriantur, velle se jus naturæ omninò explicare citra revelationis lumen. Esset siquidem illorum inanis conatus, et maximè periculosus: ut, qui oculorum infirmitatis conscius vellet de objectis judicare ex oculorum tantummodò testimonio citra rationis adminiculum. Inutilis labor, et errori maximè obnoxius. Plures ex acatholicis hoc identidem repetunt, hoc se fecisse plenis buccis, ut vidimus, gloriantur. Jos. Fr. Buddeus Inst. theol. mor., part. 2, § 11, sic habet: *Nec tamen iude improbandum illorum institutum, qui seorsim juxta lumen rationis jurisprudentiam divinam, seu naturalem tradunt. Quæ enim distincta sunt, rectè etiam distinctè traduntur, nec inter se sunt confundenda. Juvat etiam cognoscere, quousque ratio sibi relicta hic progredi queat, ut eo rectius, quæ revelationis vis sit, et præstantia, inde intelligatur. In negotiis præterea humanis sæpè cum illis nobis res est, qui revelationem non agnoscunt, quive proinde non aliam agendorum normam, quàm rectam rationem admittunt. Denique per rationem quoad humana præsertim negotia, nulla specialitèr possunt investigari ac determinari, cum generalia saltem sint, quæ de hæc revelatio tradit, ut reliqua, quibus idem evincit potest, laceant.* Hæc autem Buddeï ratiocinatio minùs, quòd intendit, concludit: siquidem etsi distincta sint lumen rationis et fidei, nec idcirco confundenda: illud tamen utpote infirmum ab hoc debet adjuvari; unde seorsim tradi non debet. Deinde, verum quidem est, aliquid esse, cognoscere, quo rationis lumen ex originali labe obnubilatum

pertingat; sed et hujusmodi cognitionem sine fructu esse, et ad negotia periculosam, est certum. Quid autem factu opus sit, quando cum iis qui revelationem non agnoscent sit agendum, dicam inferius: nullo lamen pacto probandum est illorum institutum, qui solo froti rationis lumine naturali cum hujusmodi hominibus velint res agere, et ad honesta eos pertrahere. Tandem, quod revelatio generalia ostendat, ratio quædam specialiora infert, utrumque lumen in consiliis advocari, nec tradi debere seorsim. Rem hanc egregiè in veteribus philosophis advertit Lactant. l. v. de Just. c. 18; ubi videtur acatholicorum objecta diluere: *Plato et Aristoteles honestâ quidem voluntate justitiam defendere cupierunt, effecissentque aliquid, si conatus eorum bonos, si eloquentiam, si virtutem ingenii, divinorum quoque rerum doctrinam juvisset. Itaque opus illorum inane atque inutile jacuit, nec cuiquam hominum persuadere poterunt, ut eorum præscripto viveret: quâ fundamentum à cæto disciplina illa non habuit. Nostrum opus certius sit, necesse est, quos Deus docuit.* Ad Lactantii mentem scribebat Leibniti- us in Epist. ad Molan. Ab. adversus Puffendorfi- um: *Dignè de jure philosophanti non tantum humanæ tranquillitatis, sed etiam divinæ amicitie ratio habeatur, cujus possessio nobis duraturam felicitatem spondet. Non nobis tantum natî sumus; sed partem nostri sibi alii vindicant, Deus totum, et Præfat. Cod. Jur. Gent.: Rectè à viris doctis, ait, inter desiderata relatum est: Jus Naturæ et Gentium traditum secundum disciplinam Christianorum, id est, Christi documentis et hæreses, sublimia, divina sapientum.*

12. Itaque revelationis lumen regulas juris naturæ, bonæque moralitatis exhibet, quas generis humani corrupti mores, et philosophorum ethnicorum cæcipientes animi nec satis agnoverunt, nec libenter amplexi sunt. Quapropter colligi debet, adjuvari ex revelatione rationem ad jura sua dignoscenda; revelationis enim lumen ex omni parte, divinum, quod ad mores, vitæque rationem spectat, nihil ostendit, quod simul autem non esse putet lumen naturæ, ubi intento studio advertit, ac maturè considerat. Ideirò à nonnullis sapientibus viris dictum legimus: dogmata Evangelii quoad mores, simul cum bonæ moralis philosophiæ principiis, esse veluti instaurationes moralium dogmatum in animâ rationali impressorum; hæc aptando illud Tertulliani: *O anima hominis, quæm es naturaliter christiana!* Reddit præterea fidei lumen faciliorem præceptorum naturalium usum ex novâ primorum, pœnarumque propositione: atque ex gratuita *divinorum auxiliorum* largitione. Habet autem in se anima intimam ad servanda præsertim generalia quædam præcepta obligationem sine revelatione, ut habet apostolus; et dari ignorantiam circa prima moralitatis, et legis naturalis principia in mente integrâ, probari nullatenus potest: cùm ideæ primorum principiorum, ut valdè probabiliter à nobis in philosophiâ rationali probatum est, sint innatæ, nec à sensibus hausta.

13. Quare christiano philosopho ita erit in jure na-

turali, rectæque rationis principiis procedendum. Quæ lumen naturale, seu recta ratio, citra quodlibet præjudicium, sui juris esse representat, erunt maturè cum iis quæ ex fidei lumine accepimus, conferenda: cùmque sciamus, utrumque lumen veluti in idem tendere, seu objectorum veritatem, honestatemque manifestare: prædenter inferimus, quæ infallibili revelationis testimonio comprobantur, vera esse; falsa tamen, si fidei testimonio contraria. Neque verò id assero, videlicet adsumendum fidei dogma quasi principium, undè altera rejici, altera probari debeat opinio: hoc enim esset non philosophum agere, sed actum fidei exercere. Illud autem pronuntio, fidei dogma esse illi debere instar doctissimi, solertissimique monitoris, quo certus fiat de admissio in peculiari aliquo casu errore; unde iterum, atque accuratius ratiocinationem instaret, donec lumine ipso naturali, ubi lapsus sit, invenire liceat. Quemadmodum in analysi fit, si fortè vel ex primâ positione, vel ex errore in decursu operis admissio deveniat ad æquationem vel impossibilem, vel certò falsam: tóta, ut notant analystæ, repeti ac veluti resolvi debet praxis, singulique animadvertendi numeri, eorumque signa, ut erroris veluti verticentem detegatur. Hoc ubi ager in re naturali, atque in J. N. principiis, et officiis optimis morum philosophus, modum aptissimum, rationemque firmissimam sibi conciliabit ad suadendum Ethnicis quibuscumque, revelationes pernegantibus, certissima morum dogmata.

De rectâ addiscendi J. N. ratione.

14. Justos posuimus lumini naturali fines: superest, ut addiscendæ hujus facultatis rectus modus proponatur. Is profectò erit, si probatæ fidei consulantur auctores. Sanè vix animum possum continere, cùm in Catholicorum manibus magno plausu exceptos versari conspicio tot heterodoxorum libros, qui reverà si essent à Catholicorum aliquo conscripti vix oculos ad se eruditorum pertraherent. Confusa scribendi methodus, barbara Latini sermonis syntaxis, exigua eoque obsoleta bonæ doctrinæ copia, quid, quæso, tantos excitet græculorum plaudantium rumores! Dicam planè quod sentio, et necum unâ reputant, quicumque solida veræ sapientiæ, omnisque scientiæ jecèdè fundamenta, et insipientium voces spernunt: unus est iis auctoribus plerumque tantarum laudum titulus, nimirum diversa à nostrâ religio. Ille videlicet, qui unus satis esse deberet, ut istiusmodi libri à studiosorum presertim manibus arcerentur. At liber de jure naturæ agit, non de religione. Quid tum? Grotius de jure belli scripsit; et tamen Puffendorfus Lutheranus religionis causâ verebatur ne apud suos Grotius legeretur: sic in epist. ad lect. ante 4 sui op. edit.: *Non exiguum nobilissimi operi (Grotii) tabem aspergunt, quæ passim à receptæ orthodoxæ Ecclesiæ (scilicet Lutheranae) sententiis diversus abit. Et per isthæc etiam verè atque utiliter dictis auctoritas detrahitur: at errores vel nulli sunt, vel cuique Catholicorum facillè advertendi.* Imò potius et plures sunt, et cuius Catholicorum

difficillimè advertendi; nisi fortè sacrarum facultatum presidio, quò tandem colliment, dignoscant. Quotus autem quisque ex iis qui acatholicorum versant libros, sacræ theologiæ, divinisque literis operam navavit! Exemplo sit, qui ancipiti planè consilio Puffend. opus de J. N. et G. in Italum sermonem versum repurgavit, auxit, illustravit, et an. 1757 typis Veneticis edidit. Ille sanè, tom. 2, lib. 3, c. 4, § 5, repurgare debuerat illam Puffend. propositionem: *Ignorantia juris naturalis neminem adultæ ætatis excusat*: cùm videatur, illa posse locum habere inter damnatas ab Alexandro VIII, quarum quæ n. 2 ait: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsâ non excusat à peccato formali*, rursum tom. 2, lib. 4, c. 2, § 9. Auctor Catholicus debuerat paulò cautius loqui circa obligationem ortam ex iurejurando per metum injustum exorto. Profectò D. Th. 2, 2, q. 89, art. 7 ad 3 ait: *In iuramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio: una quædam quæ obligatur homini, cui aliquid promittit; et talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur: alia autem est obligatio quæ Deo obligatur ut impleat quod per nomen ejus promisit: et talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ: quia magis debet damnum temporale sustinere, quàm juramentum violare: potest tamen repetere in iudicio quod solvit: et adeò fundatam in J. N. obligationem istam putavit S. Th. ut deinde subdidit: *Romani pontifices ab hujusmodi juramenti homines absolverunt, non quasi decernerent, hujusmodi juramenta non esse obligatoria, sed quasi obligationem ex justâ causâ relaxantes*. Auctor verò Puffend. corrigens, et hanc admittit Puffend. sententiam: *non minus obligatus est ad resuscitandum vi extortum promissum, cui juramentum accessit, quàm si ab injurato id foret profectum*: et hanc aliam infra: *momentaneâ solutione juratum defungi posse, ut statim vel per se, vel in subsidium vocato magistratu datum recuperare queat*: est sanè inanis religiositas; cùm perinde sit non solvere, et solutum confestim recuperare: ut oppositum definitur cap. Si verò; et cap. Verum de jur. jur. Plura fortassè essent in eo libro adnotanda: sed hæc duo, quæ se mihi, tom. 2 fortè versanti, primò obtulerunt, probant quàm difficile sit sine theologiæ studio hæreticorum errores advertere et corrigere. At mira sunt quæ dicunt hæretici, nova sunt etiam quæ dicunt. Addè, si rectè velis colligere, et falsa sunt quæ dicunt. Verùm quæ mira, quæ vera ab his AA. traduntur, ea nonnisi à nostris AA. Catholicis mutuasse constat, et in cursu operis constabit. Quæ de suo addidè, falsa ut plurimum convincuntur.*

OPERIS TOTIUS IDEA ET SERIES.

15. Hæc igitur cùm ita sint, auctor sum, ut jus naturæ et gentium nonnisi apud AA. Catholicos addisces. Neque enim putandum est non inveniri apud eos hujusmodi facultatem: siquidem quæ Puffendorffius, puta, magnâ primi voluminis parte de J. N. et G. agit circa moralitatem actûs. Habes apud catholicos scriptores in 1-2 de actibus humanis; cætera juris naturæ et gentium principia habes in tractatu de Legibus

apud Suarezium, Lessium, Molinam, Valentiam, Salas; et plenè omnia hæc apud D. Thomam. Quare fateri cogeris, ubi eos consulueris, quod nescio quis, novum parandi prandii genus scire cupidus, ubi non novas res, sed nova tantùm nomina imposita à Gallis audivit, ingenuè fassus est: Se tot annos ad Gallicum morem inscienter comedisse. Equidem eo animo laborem hunc suscepi; et unum præ oculis præponens mihi Suarez, ostendere conatus sum, quam Puffendorffius inicit rationem in suo de J. N. et G. opere, hanc penè Suarezium inveniri; quin et clarior, et solidius apud hunc esse omnia quàm apud illum.

16. Scio alios Suarezii loco potuisse et laudabiliter proponi, vel plures simul cum Suarezio ad hæreticorum calumnias retandendas. Verùm, ne liber in Puffendorffianum molem excreset, unum aliquem magnæ notæ virum eligere in animum induxi. Ut autem in Suarezio consistere, plura fecère; illud sub initium me excitavit, quod P. Joannes Baptista Favre S. J. in dissert. polem. Rom. an. 1755, p. 5, § 4, ait: *Si qui institutiones J. N. ac G. doctissimas, easque perspicuas vulgare velit, quod juvenuti catholicæ opportunissimum fore, nemo negaverit, satis erit hoc unum, ut quæ de hoc argumento scripsit eximius doctor Franciscus Suarez tum in disp. ad 1-2 S. Thomæ, tum in tract. de Legibus, aliisque in locis; cum ipsissimis ejus verbis sub certâ titulorum serie digereret, atque etiam illustraret*: accessere deinde alterius viri minus etiam suspecti de Suarezio in hanc rem laudes, P. Danielis Concinae nimirum, ubi in diss. Proleg. de J. N. et G. cap. 7, hæc scribit: *Ingens de Legibus volumen eximii doctoris Francisci Suarez prævaleat omnibus operibus quæ hoc de argumento vulgârunt Puffendorffius, Buddeus, Thomasius, Wolfius, cæterique omnes ex Protestantibus*. Quid? quod et magno apud ipsos hæreticos in pretio Suarezius noster habetur ex juris totius scientia. Sanè Jo. Franc. Buddeus, Isag. hist. theol., lib. post., c. 4, § 10, ait: *Non minus notus apud philosophos pariter ac theologus est Franciscus Suarezius: opus ejus de Legibus constat l. 10. Varia in eo atulit in medium, quæ dinceps ab iis qui Juris naturalis tractionem ex instituto susceperunt, accuratè suè discussa*. Licet quantum horum AA. legere licuit, legi autem plurimum, nullibi Suarezii nomen expressè vel commendatum, vel ejus de J. N. sententias inæquigatas adverti: scripsit autem notas in Suarezii Metaph. Jacobus Revius acatholicus, qui de Suarezio hæc habet sub initio: *Cum omnibus quos præsens ætas tulit, de palmâ contendit Franciscus Suarezius Soc. Jesu theologus, commentariis in Thomam, et theologicis opusculis celebre nomen adeptus; tandem, quoniam Christianus Thomasius in tract. Jur. de Jure Asyl, etc., appellare audeat: Scelestem Jesuitarum doctrinam in disciplinâ juris naturalis: placuit unum officere Suarezium, quem inter Jesuitas habere primas, et apud ipsos Protestantes magni esse nominis constat*.

17. Interim præcipuos J. N. scriptores acatholicos consulere non sum gravatus, eoque in notis vel confuture, ubi à rectâ Catholicorum doctrinâ discesserint;

vel demonstrare factō ipso, non primos ea, quæ Suarezius noster docuit longè ante illos docuisse. Scribendi rationem secutus sum non mathematicam prorsus, qualem Volthus sequi gloriatur, sed mathematici vigoris maximè sollicitus, ut scilicet ab universalioribus, et magis certis, ad particularia, et minus certa procederet, illam Volfianam utpote magis tegendis erroribus idoneam libenter omisi. Sic primâ parte *Principiorum* omnia procedunt: de actûs humani moralitate, ubi de advertentiâ et libertate; de actûs humani honestate; de lege in genere; de lege naturali; de legis naturalis principio cognoscitivo; de jure gentium, ejusque proprietatibus, et à jure naturæ, et civili discrimine. Apponam primo loco isdem fermè, Suarezii verbis, et propositionem, et rationem: nolo ex industria appellare *Demonstrationem*: *Consuetō scilicet (ut ait Faere loc. in fin.) ætatis nostræ malo fito, ut putidæ falsitates, ad faciliorem legentium deceptionem, sub evidentium demonstrationum mentito nomine delitescant.* Juvat citius, veritatis illius robur verbis ipsius auctoris exhibere, quàm emendicato titulo doctiorum censuras subire. Potuissem utique ex Suarezio quoddam J. N. veluti compendium adornare, nec verba ipsius in medium proferre: sed mihi placuit erud. Lips. ingenium testimonium, quod proferunt ad an. 1742, pag. m. 87, de opere Voltaire inscripto: *Comparatio Leibnitianæ et Newtonianæ metaphysices, etc.*, ubi aiunt: *Cupiditate flagrans videndi testimonia, ac ipsa verba Newtoni, viri sanè magni, quibus hoc compendium, metaphysicam, ejusque propositiones reddi possunt Newtono. Ea enim antequàm proferantur, metaphysicam sic nobis suppeditatam non tam Newtoni, quàm ipsius Voltarii existimabimus constantem*; ni simile quid mihi etiam objiciatur, Suarezii ipsissima verba in hæc brevi J. N. et G. tractatione exscribenda patavi: quâ in re illud quoque respexi, ut scilicet discant aliqui è semidoctorum grege, qui multiplicia ac doctissima Suarezii volumina nunquàm attigerunt, tantum virum hanc quoque messem intactam, ut aiunt, non reliquisse; quin ex professo de J. N. et G. principiis, et egregiè disputasse. Posteriore autem de Officiis parte sententias etiam Suarezii et sequar et proponam, breviori autem ratione, ne diutius lectores morer. Sed jam tractationem ipsam adeamus.

Lex est commune præceptum justum ac stabile sufficienter promulgatum.

SCHOLION.

Heterodoxos diversas tuentes sententias proponimus, eorumque rationes expendimus ac statuimus:

II.

Puffendoriana legis definitio, quemadmodum et Barbeyraciana à verâ ratione legis abhorret.

SCHOLION.

Controvertunt autem, unde vim intimam obligandi lex hauriat? quare Suarezius noster statuit:

III.

Omnis lex aliquo modo est à lege eterna, et ab illâ habet vim obligandi.

SCHOLION.

Sed jam ad legem ipsam naturalem, ejusque physicam essentiam deveniamus, ex Suarezio autem:

IV.

Lex naturalis explicari potest sic: Lumen naturale intellectûs representans voluntatem Dei, auctoris nature, et supremi Domini, gubernatoris ejusdem nature, obligantem homines ad id servandum, quod recta ratio dicitur.

SCHOLION.

Hæc posita legis naturalis explicatione, clarissimè inferitur peccati merè philosophici repugnantia. Aliorum etiam sententias exponimus, et ubi opus est confutamus.

V.

Pluribus capitibus vitiosa est et iniqua juris legisque naturalis ex Hobbesio definitio.

VI.

Nec est planè adequata legis definitio: Congeries regularum, ad quas actiones liberas homines componere obligantur, naturali ratione cognita atque perspecta.

SCHOLION.

Eadem planè est ratio obligandi in lege naturali, ac in quâlibet aliâ lege, à Deo hominibus indictâ. Scriptores J. N. de physicâ hujus legis essentiâ non sunt admodum solliciti, sunt autem maximè de legis naturalis principio cognoscitivo; de quo infra; interim tamen legis naturalis proprietates sunt expendendæ.

VII.

Lex naturalis per seipsam desinere non potest, vel mutari neque in universali, neque in particulari, manente naturâ rationali cum usu rationis et libertatis.

VIII.

Nec potest Deus dispensare in aliquo præcepto naturali; sed mutare materiam ejus, vel circumstantias; sine quibus præceptum ipsum naturale non obligat esse; et citra quamlibet dispensationem.

SCHOLION I.

Quare optimam habent explicationem, quæ primâ fronte opponi videntur huic principio J. N. certissimo; sed hic Puffendorffii incoherentia principia proponuntur et expenduntur.

SCHOLION II.

Explicatâ lege naturali *æternâ et ð*, (secundum esse) ad ejus principium cognoscitivum devenimus: quoniam verò ab AA. in duplici illud significatione acceptum invento; idcirco duplex exhibeo hujusmodi principium.

IX.

Principium proximè cognoscitivum honestatis moralis est actuale judicium mentis dictans objecti convenientiam cum naturâ rationali, vel disconvenientiam modo dicto.

X.

Principium cognoscitivum legis naturalis habens *rationem finis naturalis* est hoc: quod est necessarium ad felicitatem, (seu beatitudinem naturalem homini, sive in particulari, sive in communi assequendam, il-

huc est J. N. præceptum : quod verò est minus necessarium est leve præceptum.

SCHOLION.

Atque ex hoc principio veluti ex regulâ actionis honestæ, ut ait S. Th. 2-2, q. 144, art. 6, ad 1, inferri possunt, et juxta illam dirigi humanæ actiones : sed principium hoc non esset magno emolumento, nisi aliud accederet proximum cognoscitivum legis naturalis principium, actiones dirigens in particulari.

XI.

Principium proximè cognoscitivum legis naturalis habens *rationem normæ* est actuale iudicium mentis representans objectum, vel ut præceptum, vel ut vètitum à supremo auctore et gubernatore naturæ rationalis.

SCHOLION.

Quid autem de aliorum cognoscitivis principiis est dicendum ?

XII.

Puffendorffii præsertim, et Grotii principium socialitatis obscurum est quoad alia, et quoad alia insufficienti.

XIII.

Cumberlandi atque Heineccii principium cognoscitivum ab illo Suareziano non dissentit.

XIV.

Wolffii principium cognoscitivum legis naturalis non benè cum ipsâ lege naturali cohaeret.

SCHOLION.

Exactis explicatisque J. N. principiis *tum essendi, tum cognoscendi*, restat *jus gentium* expendendum ; verùm quoniam à pluribus in dubium revocatur *juris gentium voluntarii* existentia, cum omnia ad J. N. velint revocata, idcirco inter utrumque jus tradimus discrimina.

XV.

Fallitur Hobbes, et Puffendorffius, qui illi subscribit, dum putat *jus gentium* esse *jus naturale* in *gentium* ideâ spectatum.

XVI.

Fallitur etiam Heineccius, et Barbeyracius in notis ad Grot., putans *jus gentium voluntarium* esse *communitivum* et *chymeram*.

SCHOLION.

His rejectis, cum Suarezio nostro, quem Grotius sequitur, statuimus :

XVII.

Jus gentium non præcipit aliquid tanquam ex se necessarium ad honestatem, nec prohibet aliquid quod per se et intrinsecè malum est, vel absolutè, vel supposito tali statu et conditione rerum ; sed hæc omnia pertinent ad *jus naturale* ; ac subinde in hoc sensu *jus gentium* non comprehenditur sub *jure naturali*.

SCHOLION.

Designandum igitur est verum inter utrumque *jus discrimen*.

XVIII.

Non rectè distinguitur *jus gentium* à *naturali*, quia

TH. XV.

unum concessivum tantum sit, et aliud præceptivum ; nam vel utrumque membrum in utroque *jure* reperitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens ex ipso *jure naturali* nascitur.

SCHOLION.

Utrumque *jus* in aliquibus convenit. Sic

XIX.

Jus gentium convenit cum *jure naturali* in eo quòd utrumque sit aliquo modo commune tantum hominibus.

SCHOLION.

Duplicis generis præcepta sunt in J. G. ; sed num inferuntur per evidentem illationem à J. N., ut volunt nonnulli ?

XX.

Jus gentium, quatenus continet præcepta affirmativa, non infert necessitatem rei præceptæ ex solâ rei naturâ per evidentem illationem ex principiis naturalibus ; et in hoc differt à *jure naturali*.

SCHOLION.

Præcepta autem negativa, quæ *juris naturalis* sunt, ut supra vidimus, malum prohibent, quia malum est ; supponunt enim antecedenter in ipsis rebus intrinsicam turpitudinem : de præceptis verò J. G. quid Suarezius noster statuit ?

XXI.

Juris gentium præcepta negativa non prohibent aliquid, quia per se malum sit : et in hoc differt *jus gentium* à *jure naturali*.

SCHOLION.

In J. N. honestas et inhonestas veluti ostenduntur, licet reverà etiam detur obligatio.

XXII.

Jus autem gentium non est tantum ostensivum malitiæ, sed constitutivum ex parte humanæ rationis.

SCHOLION.

Humana enim ratio et voluntas *jus gentium* reverà constituunt, nonnulla prohibendo.

XXIII.

Jus gentium aliquando mala aliqua permittit, vel saltem non punit.

SCHOLION.

En quantum à J. N. differt ; non puniendo enim, non ostendit penès *rempub.* et *nationes* illa esse mala.

XXIV.

Jus gentium non est tam immutabile sicut *jus naturale*.

XXV.

Quòd facta reverà sit aliqua mutatio in J. G., est aliquorum sententia : vix tamen probari potest.

XXVI.

In his etiam, in quibus *jus naturale* et *jus gentium* videntur convenire, omnimodam similitudinem non habent.

XXVII.

Principia J. N. difficiliter ab hominum mentibus delentur, contra verò principia J. G.

XXVIII.
Jus gentium simpliciter est humanum ac positivum.

SCHOLIUM I.

Qui diversas à J. N. proprietates in J. G. benè perpendit, facili negotio principium modò dictum admittit.

SCHOLIUM II.

Jus ergo gentium non est omninò idem cum J. N.; at num dici potest non esse à jure civili diversum? Nihilominùs statuitur cum Suarezio:

XXX.

Jus gentium est veluti medium inter jus naturalem et jus civile.

SCHOLIUM.

Illud videlicet respicitur à jure naturali tanquam magis amplum, atque intimum magis; contra verò hoc, tanquam restrictum, ac minùs necessarium. In quonam verò differunt jus gentium ac civile?

XXXI.

Jus gentium non differt à jure civili per hoc quòd civile sit jus unius civitatis aut regni: jus autem gentium sit omnibus gentibus commune.

SCHOLIUM.

Ex ipsà naturà juris gentium habetur discrimen inter hoc utrumque jus.

XXXII.

Præcepta juris gentium in hoc differunt à præceptis juris civilis, quia non scripto, sed moribus, non unius, vel alterius civitatis aut provinciæ, sed omnium vel ferè omnium nationum constat.

SCHOLIUM.

Exemplis principium hoc confirmatur, ac tota de principiis juris naturæ et gentium materia absolvitur.

Pars prior.

DE JURIS NATURÆ ET GENTIUM PRINCIPIIS.

DE LEGE IN GENERE.

I.

« Lex est commune præceptum, justum, ac stabile et sufficienter pronulgatum. » Suar. de Leg. l. 1, c. 12.

« Illud genus posuit etiam D. Thomas q. 96, art. 1, ad 2, et Jureconsult. l. 1 de Leg., et per illud excluduntur præcepta particularia: per alia verò particularia indicantur omnia quæ in lege desiderari possunt, ut facillè patet consideranti. » N. 5.

Quomodò lex differat à præcepto?

I. D. Thomæ doctrina de lege q. 91, art. 4, est: Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata. Verùm obstat huic definitioni ait Suarez loc. cit., quia potest prælati ordinare subditos secundùm reclam rationem ad aliiquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, et nihilominùs non ferre legem: quia non includit præceptum stabile et perpetuum, quod requiritur ad rationem legis, ex ratione

communitatis cui fertur (communitas autem est perpetua), et ex ratione legislatoris ferentis legem prospiciendo ad futura; unde posteros etiam obligare intendit. Quare si ad certum tempus indicatur, erit potius quoddam præceptum quàm lex. Hic autem est advertendum discrimen hoc inter legem et præceptum intelligi prout communiter fieri solet, et res exigit ipsa: nam aliquando per accidens, et ex positivà voluntate superioris fieri potest, ut præceptum evadat stabile ac perseverans post mortem etiam superioris ferentis illud: quemadmodùm statutum est in nostrà Soc. Jesu. Ex Congr. 7, can. 10; et Congr. 9, decr. 12, can. 4.

Puffendorfsiana legis definitio excluditur.

II. Puffendorfsius de J. N. et G. l. 1, c. 6, § 4, legem definit sic: In genere autem lex commodissimè videtur definiri per decretum quo superior sibi subiectum obligat, ut ad istius præscriptum actiones suas componat. Verùm juxta hanc definitionem etiam iniqua superioris alicujus decreta dici debent leges, quod quidem et philosophorum etiam ethicorum sententis, et rectæ rationi dissonum est. Cicero de Leg., l. 2, ait: *Necessè est igitur legem haberi in rebus optimis. Prorsùs assentior. Quid? quòd multa pernicioiosa, multa pestifera sciuntur in populis, quæ non magis legis nomen attingunt, quàm si latrones aliquas concessu suo sanxerint? Nam neque medicorum præcepta dici verè possint, si qua inscii imperitique pro salutaribus mortifera conscripserint: neque in populo lex, cuiusmodi fuerit illa, etiamsi perniciosum aliquid populus acceperit. Ergo est lex justorum injustorumque distinctio, ad illam antiquissimam et rerum omnium principem expressa, naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt et tuentur bonos. Præclare intelligo, nec verò jam aliam esse ullam legem puto non modò habendam, sed ne appellandam quidem. Et ib. ait legem condi debere ad vitam justam, quietam et beatam; et idè qui leges injustas condidèrè, quidvis potius tulisse, quàm leges. Quod etiam confirmat Plato in Dial. Men. Ratio autem est clara: quia lex est mensura rectitudinis; lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ; nam potius actio illi conformis iniqua est. Non est ergo lex, sed ad summum participat nomen legis per quamdam analogiam et abusionem vocabulì: ut dici solent lex mundi, lex duelli, et similes, quotiens in ordine ad aliquem finem certum præscribunt operandi modum. Grotiana legis definitio non planè probatur, sed malè à Puffendorfsio rejicitur.*

III. Rectius itaque definit legem Grotius l. 1, c. 1, § 9: *Lex est regula actionum moralium obligans ad id quod rectum est et laudabile. Etsi reverà totum hoc verificari posset de quolibet præcepto, dato ad tempus aliquod determinatum. Malè tamen impugnat Grotium Puffendorfsius de J. N. et G. l. 1, c. 6, § 4: Circa Grotianam definitionem, l. 1, c. 1, § 9, dum legem dicit obligare ad id quod rectum est, notandum est ipsum supponere, dari aliquod justum et rectum ante legem et normam; adeoque legem naturæ rectum non facere, sea*

jam antea existens duntaxat significare. De quâ hypothesi quid sententiam, supra à nobis fuit expositum, scilicet esse explodendam. Malè, inquam, rejicitur, cum ex supradictis etiã constat, quid sentendum sit de illâ Puffendorffii sententiã, quòd non detur ante legem aliquid intrinsecè rectum; nempe esse omninò falsum.

Barbeyraciana legis definitio rejicitur.

IV. Aliter impugnat Grotium Barbeyracius in gallicâ Grot. edit. de Jure Belli et Pacis, an. 1747, in not. n. 3 et 5. Duo nimirum objicit Grotio, 1° quòd Grotius videtur tribuere vim obligandi in lege quasi ex seipsâ, prout regula est; cum reverà tota vis obligandi in lege sit ex superiore lege ferente; 2° quòd Grotius reducat omnem effectum legis in meram obligationem, cum addi debuisset etiã *permissio*, quæ à lege malè excluditur. Siquidem legislator, qui lege præcipit, vel prohibet expressè aliqua, tacito quodam consensu videtur relinquere libertati hominum reliqua. Et quoad hoc reprehendit etiã Puffendorffium, idem sententem. Legis definitio idcirco à Barbeyracio proposita est hæc: *Lex est voluntas superioris alicujus variâ ratione sufficienter manifestata, quò is subditorum suorum, aut omnes in universum, aut saltem omnes ceri generis actiones dirigit, ita ut ratione illarum ipsis necessitatem certo modo agendi, vel non agendi imponat; aut libertatem pro lubitu agendi, vel non agendi relinquat.* At verò hæc 1° videtur non definitio, sed citius dicenda descriptio legis; 2° vitium illud claudit, quod in Puffendorffianâ adnotavimus, scilicet, possent sic dici leges quælibet iniqua etiã superioris præcepta.

Quæ potestas requiritur in ferente legem?

V. Est itaque de ratione legis vis obligandi; et idcirco non est magni momenti expendere, an sit inter legis effectus censenda *permissio*, cum omnes consentiant in eo quòd quæ lege nec vetita, nec præcepta sunt, hominum libertati permittuntur. Habet autem vim obligandi lex à superiore: siquidem ut ait Surr. l. 1 de Leg., c. 8, à n. 2: *De ratione legis est, ut ab habente publicam potestatem feratur.* Potestas autem, quæ requiritur ad leges ferendas, est potestas jurisdictionis, quæ per se primò respicit communitatem perfectam, et non sufficit potestas dominativa, quæ est circa privatas personas, vel ex jure naturæ tantum, ut patris in filium; vel supposito etiã pacto humano, ut viri in uxorem; in ordine ad gubernationem domus; aut personæ; vel ex jure gentium, aut civili, ut domini in servum bello captum; vel ex humano contractu, ut domini in servum qui se illi vendidit: quo spectat potestas per votum obedientiæ. Residet autem in potestate jurisdictionis major vis coercendi, ac in dominativâ. Et ita non licet domino seivire in servum, ut dicunt jura civilia; expeditque reipub. ut severior correctio nonnisi auctoritate publicâ fiat. Potestas autem jurisdictionis per se est potestas publica, et ad communitatem ordinata. Jam verò quia legislatio est potissimùm actus quo respública gubernatur, isque propter ejus commune bonum ferri debet; idcirco per se spectat ad potestatem gubernativam reip. ad quam

pertinet procurare ejus commune bonum. Hæc autem est potestas jurisdictionis. Non verò omnis potestas jurisdictionis sufficit ad leges ferendas: nam ordinarii judices habent jurisdictionem, et tamen leges condere nequeunt. Requiritur ergo principalis quædam, et primæva potestas in illo ordine: est enim condere legem, actus præcipuus gubernationis reip. Potestas autem hæc primariò, et per essentialiam est in Deo; communicatur autem regibus per quamdam participationem, juxta illud, Sap. 6: *Audite, reges.: quoniam data est à Domino potestas vobis.* In omni rursus communitate est aliqua potestas suprema in suo ordine, in Ecclesiâ pontifex, in regno temporali rex, in repub. quæ aristocraticè gubernatur, tota respub. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstruosum, et mutilum sine capite.

Quæ requiruntur ex parte legislatoris, et ex parte legis.

VI. Requiritur in legislatore ex parte intellectus judicium, quo statuat et decernat rem talem esse reip. convenientem, et expedire, ut ab omnibus servetur. Lex enim debet esse justa, et consequenter etiã prudenter et rationabiliter lata. Ex parte voluntatis requiritur actus, quo princeps velit observari id quod expendens judicavit; actus verò voluntatis respicit obligationem subditorum. Post hæc necessarium est ut manifestetur subditis decretum illud sufficienti propositione. Hæc omnia ad mentem Suarezii loc. cit. Neque verò ultra hæc aliud additur à Puffendorffio, c. 6, l. 1 de J. N. et G. et lib. de Off. Hom. et Civ. l. 1, c. 2, § 5, nisi obscura quædam, et incerta, et quædam etiã aperte falsa, ut de Materiâ Legis, loc. cit., § 16: *Materia legum in genere est quicquid ab iis quibus feruntur fieri potest, saltem eo tempore quo leges promulgantur.* Atque hoc quidem juxta supra impugnatam de intrinsecâ actus honestate sententiam. Haud ita Suarez, l. 1 de Leg., c. 9, ubi advertit materiam legis esse debere justam, et nomine justitiæ complectitur conditiones ab Isidor., l. 5 Etymol., c. 2, positas, scilicet: *quod religioni congruat, quod disciplina conveniat, quod saluti proficiat.* Jam verò inferius explicat, quòd aliquando actus præcepti per legem supponantur boni, et honesti de se: et per legem accipiunt tantum necessitatem et obligationem, quia antea erant voluntarii: ut de actu audiendi missam, jejuniandi, vel similibus. Aliquando lex datur de opere indifferente: ut de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore et loco: et tunc actus fit bonus et ex efficacità, et ex fine legis.

In quem ferri potest lex?

VII. Quis lege obligari possit, faciliè ex jure legislatoris intelligitur, ait Puffend. ib. § 17, nempe illa qui legislatoris imperio est subjectus. Quem autem voluerit obligare legislator, ex ipsâ lege satis perspicitur. Unde patet verissima esse quæ habet Suar. 16, n. 7, de legis acceptance, quæ nimirum in legibus divinis non habet locum; in humanis verò non esse de ratione legis, nec formaliter convenire alicui legi, imò quodammodò

cum illius ratione pugnare. Nam de ratione legis est, ut vim habeat obligandi; si autem pendet ex acceptatione subditorum, jam non tam ipsa obligaret, quàm ipsi subditi voluntariè se submitterent legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem principis, qui tantum sub hac conditione et dependentiâ potestatem recipit; vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult uti sua absolutâ potestate. Unde quando dicitur lex humana firmari moribus utentium, non tam jure quàm facto intelligendum est; ut sensus Archid. in § lex, d. 4, et ibi Turrocr. art. 2, et certum est post damnatam proposit. ab Alex. VII.

DE VI OBLIGANDI IN QUALIBET LEGE.

II.

Omnia lex aliquo modo est à lege æternâ, et ab illâ habet vim obligandi. Suar. de Leg., l. 2, c. 4.

« Hæc est D. Thomæ sententia, q. 95, art. 5, Alens. et aliorum theologorum. Sumitur ex August., l. de verâ Relig., c. 51, ubi ait: *Conditor legum temporalium, si vir bonus est, et sapiens, illam ipsam consultit æternam, de quâ nulli animæ judicare datum est, ut secundum incommutabiles regulas, quid sit pro tempore jubendum, vetandum discernat.* Et l. 1 de lib. Arb., c. 6: *Nihil est in temporali lege justum, quod ex lege æternâ non derivetur.* Et quest. 67 in Exod.: *Lex æternâ Dei est, quam consultant omnes piæ mentes, ut quod in eâ inveniunt, vel faciunt, vel jubent, vel vetant.* Ratio autem generalis reddi potest: quia lex æternâ est lex per essentialiam, et omnia alia est per participationem; ergo necesse est ut omnia alia lex sit effectus legis æternæ. Præterea, lex duo requirit: unum ut sit justa et rationi consentanea, aliud ut sit efficax ad obligandam. Sed omnia recta ratio creata est ex participatione divini luminis, quod signatum est in nobis; et omnia potestas hominum desuper datur, et à Domino Deo est. Ergo omnia lex in hominibus existens est ex lege æternâ. Et utrumque significavit divina Sapiens, cum dixit, Prov. 8: *Per me reges regnant, utique quantum ad potestatem; et legem conditores juxta decernunt, videlicet quoad rectam rationem.* Ibid. n. 4 et 5.

Quid sit lex æternâ?

I. Dari in Deo legem æternam, est communis theologorum sententia. Cum enim Deus habeat Providentiam, necessariò supponi debet in eo æternâ quædam ratio practica totius dispositionis et gubernationis universi. Hanc utique ethnicorum sapientissimi agnoscere in Deo. Sic Tullius 2 de Leg.: *Hanc video, aiebat, sapientissimorum esse sententiam, nec scitum esse aliquod popularium, sed æternum quiddam, quod universum mundum regit imperandi prohibendique sapientia.* Exstant Manili, l. 1 de Astron., versus illi:

*Hoc opus immensâ constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diversâ condita formâ,
Aeris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis,
Vis animæ divina regit, sacroque manu
Conspirat Deus, et tacitâ ratione gubernat.*

Quos respicit lex æternâ?

II. Quare dici optimè potest, legem hanc æternam non esse regulam actuum divinatorum ad intra; nec esse regulam actuum divinatorum ad extra, quatenus morales sunt et honesti; nam de illis constat non dirigi, sed ab intrinseco habere certum essendi modum, et per sese rectos esse; de istis verò, quia Deus nec superiorem habet, nec se ipsum per modum præcepti et legis potest obligare: cum non sit sibi superior, et rectam operetur ex naturali rectitudine, et ex principio contradictionis nequeat operari contra rectum, vel contra suum decretum, scilicet ex sua met naturâ. Unde dictamina practica de his quæ decet Deum, non proponunt præceptum, sed tantum ostendunt, indicando quid rei natura habeat. Dicimus autem legem æternam habere rationem legis respectu rerum gubernatarum, pro ipsis tamen creaturis, ut secundum illam moveantur, non verò pro Dei ipsius voluntate, ut necessariò secundum illam regat. Augustinus l. contra Faust. 22, c. 27, aiebat: *Lex æternâ est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans.* Atque hic advertendum est, legem æternam ad mentem Suarez propriè esse decretum liberum voluntatis Dei, statuentis ordinem servandum aut generaliter ab omnibus partibus universi in ordine ad commune bonum, vel immediatè illi conveniens ratione totius universi, vel saltem ratione singularum specierum ejus; aut specialiter servandum à creaturis intellectualibus quoad libera operationes earum.

Quomodo lex æternâ obliget?

III. Hæc autem lex æternâ, ut est propriè præceptiva respectu hominum, habet vim obligandi de se, si sufficienter promulgetur, et applicetur. Deus enim habet supremam imperandi potestatem: ergo et obligandi. Imperat autem per suam legem æternam. Siquidem imperium suum non incipit in tempore; ergo per eandem obligat. Obligat enim verò in tempore, habito ad creaturas respectu; sed vis obligandi fuit ab æternâ. At quoniam æternâ hæc lex non est per se ipsam hominibus viatoribus nota, debet utique vel in aliis legibus, vel per alias innotescere. Et quidem omnes necessariò vident aliquam participationem legis æternæ in se ipsis, cum nemo utens ratione sit, qui non judicet aliquo modo honestam esse faciendum, turpe vitandum. Aliqui rursus assequuntur legis æternæ cognitionem vel naturali discursu, vel perfectius per revelationem fidei, tandem per leges justas, temporales ac creatas. Quia sicut causæ secundæ ostendunt primam, et creaturæ Creatorem; ita leges temporales, quæ participatio sunt legis æternæ, fontem à quo manant ostendunt. Atque idcirco vel in legibus inferioribus, vel per leges inferiores posse innotescere legem æternam patet, et quidem non per directam cognitionem sub ratione participationis legis æternæ, sed veluti exercitiè et virtualiter.

Quomodo promulgetur?

IV. Ex eo quòd diximus legem æternam nunquam

per seipsam obligare separatam ab omni aliâ lege, sequitur pari modo promulgari ac lex alia promulgatur. Potest autem promulgari per legem divinam: et tunc ratio obligationis proxima est ipsa lex æterna; et lex æterna, quæ ibi intervenit, est signum indicans legem principaliter obligantem. Hoc in legibus divinis positivis patet: in legibus verò humanis, licet concurrat lex æterna ad illarum obligationem ut causa universalis, tamen proxima causa obligationis est lex humana, et signum voluntatis humanæ: in lege naturali qui se habeat, dicemus mox.

DE LEGE NATURALI.

III.

Lex naturalis explicari potest ex Suarez sic: Lumen naturale intellectus representans voluntatem Dei, auctoris naturæ, et supremi Domini, gubernatoris ejusdem naturæ, obligantem homines ad id servandum quod recta ratio dicitur. Ex Suar. de Leg., l. 2, c. 5, n. 14, et c. 6, n. 13.

Quamvis homines nihil actu cogitent, aut judicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Quare licet in actuali judicio mentis propriissimè existat lex naturalis, adhuc lumen naturale intellectus, quod veluti permanenter continet scriptam illam legem, et potest semper actu illam repræsentare, potest vocari lex naturalis. Rursus lex naturalis non tantum est indicativa mali et boni, sed etiam continet propriam prohibitionem mali et præceptionem boni; neque enim importat merum iudicium intellectus de honestate vel turpitudine objecti, sed debet indicare mandatum superioris, scilicet Dei voluntatem, et quidem ut supremi gubernatoris naturæ, ad quem spectat vetare, mala et præcipere bona; et idcirco peccata contra legem naturalem dicuntur in Scripturâ esse contra divinam voluntatem. Unde dixit Anselm., l. de Volunt. Dei: *Quicumque legi naturali obviat, Dei voluntatem non servat, voluntatem scilicet obligandi homines ad id servandum quod recta ratio dicitur.* Tandem quamvis obligatio quam addit lex naturalis, ut præceptiva est, sit ex voluntate divinâ, tamen illa voluntas supponit iudicium de malitiâ, puta mendacii, et similia quæ cæteroque recta ratio dicitur. Verum quia ex vi solius iudicii non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti (nam hæc sine voluntate intelligi non potest), ideo adiungitur voluntas prohibendi illud, quia malum est. Ib.

Quomodo insinuetur lex naturalis?

I. Tradita legis naturalis descriptio est ad doctoris eximii mentem, ac juxta proprietates quas citatis in locis ipse proponit. Posset autem paucioribus sic tradi: *Judicium intellectus representans objecta, ut præcepta, vel vetita à supremo gubernatore naturæ rationalis.* Iudicium autem rectæ rationis inditum naturaliter homini est de se sufficiens signum talis divinæ voluntatis: nec necessaria est alia insinuatio. Siquidem iudicium rationis indicat de se, ut ait Suar. l. 2 de Leg., c. 6, n. 24, divinam providentiam decentem

Deum, et moraliter necessariam ad plenum dominium ejus, et debitam subjectionem hominis ad ipsum: in quâ providentiâ hæc legislatio continetur. Rursus per lumen ipsum naturale cognoscitur Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiunt, et ad ipsum pertinere illorum punitionem et iudicium. Ergo ipsum naturale lumen est de se promulgatio sufficiens legis naturalis: non solum quia manifestat intrinsicam disconvenientiam, vel convenientiam; actuum, quam lumen Dei increatum ostendit; sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere Auctori naturæ, tanquam supremo Domino, curatori et gubernatori ejusdem naturæ. Hoc itaque satis est ad intimationem talis legis, ut sensit D. Th. 1-2, q. 90, art. 4, ad 1. Quare lumen intellectus representans honestatem vel turpitudinem objecti, est dictamen rationis, seu recta ratio. Neque enim propriè dici potest lex, cum hæc dicat voluntatem legislatoris: lumen verò intellectus representans voluntatem Dei modo dicto est lex naturalis: atque ex hæc parte ab æternâ lege immediatè derivat.

De repugnantia peccati merè philosophici cum in Suarezii, tum in aliorum catholicorum sententiâ.

II. Quare legitime inferitur, posita lege naturali predicto modo explicatâ, peccata omnia, dissona scilicet naturæ rationali, habere rationem transgressionis legis propriè ipsius Dei, quam culpam theologicam communiter vocant. Siquidem lumen naturale in presenti statu representans rem dissonam naturæ rationali, illam simul tempore repræsentat ut vitiam ab Auctore et Gubernatore naturæ rationalis: et idcirco nequit actus ille liberè patrari, quin simul in Auctorem et Legislatorem supremum peccetur. *Hanc deformitatem, ait Suar. ib., c. 6, n. 17, non haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, posita hypothesi quod Deus illum non prohiberet (hoc est, si nulla esset omnino lex naturalis): quia tunc non haberet illum virtuale contemptum Dei (scilicet Dei legislatoris), quem continet transgressio legis (in hæc serie) respectu legislatoris.* Consonat illud Pauli: *Per prævaricationem legis Deum in honores, ad Rom. 2.* Adeoque posita lege, implicat evidenter peccatum merè philosophicum; et quidem juxta principia Suarezii, distinguens videlicet intrinsicam honestatem, vel turpitudinem rei à lege ipsâ naturali; illamque studentis; ut vidimus, independentem à voluntate ipsi Dei, legem verò naturalem dependentem à divinâ voluntate: ut rigorosa legis natura videtur postulare.

At non minus juxta solidissima aliorum catholicorum principia implicare dicitur peccatum philosophicum, etiam posito quod lex naturalis non distingatur à rectâ ratione. Etenim inde sequitur, quod quisquis contra rectam rationem agit, agit eo ipso contra legem naturæ, licet non advertat ad ipsum Deum auctorem naturæ rationalis, et ejusdem gubernatorem. Neque enim advertentia ad Deum est ad offensam ipsius Dei necessaria: nam homo agendo contra legem naturæ, auctorem legis offendit, ejusque amicitiam solvit.

unde semper peccatum illud inhiabit rationem offensæ Dei, et peccati theologiæ, licet ad Deum non advertat. Hæc autem ratio, quâ parte excludit necessitatem advertentiæ ad Deum pro peccato theologico, et offensâ Dei, optima est: nec Suarezii sententiæ de lege naturali opponitur, quin et illi favet, in hypothesi nimirum factâ à Suarez, quòd Deus non posuisset homini legem naturalem, sed illum cum solo honestatis principio constituisset. Jam in eo casu neque dari posset peccatum merè philosophicè ob rationem positam: semper enim peccatum contra principia honestatis moralis esset contra ipsum naturæ rationalis Auctorem. Rursus ea ratio magis est experientie conformis: nam de facto qui contra legem naturæ peccat, non videtur advertere ad voluntatem Dei, vel saltem non reflectit ad Deum: licet dici possit, quòd confuso aliquo modo attingat Deum.

Hobbesii de lege naturali errores.

III. Legem naturalem à jure naturali distinctam definiit Thomas Hobbes. Sanè jus naturæ appellat libertatem quam quisque naturâ habet facultatibus naturalibus secundum rectam rationem utendi; sic lib. 1 de Cive, c. 1, § 7, et c. 2, § 1, descripsit legem naturæ dictamen rectæ rationis circa ea quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam. Definitionem hanc pluribus capitibus vitiosam esse ostendunt complures; quos inter Antonius Genuensis, tomo 4 Metaph. c. 6, illam egregie confutat: ac 1° ex eo quòd dictamine rectæ rationis intelligatur naturæ humanæ finis, atque ex eo leges naturæ derivari possunt, non effici; seu dictamen rectæ rationis principium esse potest legem naturæ cognoscitivam, ut vocant, non obligationum, seu lex naturæ propriè dicta. Itaque lex naturæ est ratio imperantis Dei dictamine rationis humanæ promulgata, non ipsam humanæ rationis dictamen. Pergit deinde ad partem aliam Hobbesianæ definitionis, atque § 2: *Ea verba: «Ad vitæ, membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam, » minis arcum temporis spatium, nec totum objectam legis naturæ continent. Et quidem cum duplici vitâ sit homo præditus, animali et rationali, et rationalis immortalis quoque sit, necesse est ut ultra hanc vitam legis naturæ usus extendatur: ut utramque vitam, et quidem pro sui conditione eâ lege ordinemus.... At Hobbesius, etc.* Sed quoad hanc Hobbesianæ sententiæ impugnatiorem à Cl. V. præstitam, ut maxime secundam hanc partem probo, ita contra primam est quod reponam. Sanè solidè confutat vir doctissimus et Hobbesium et Puffendorium totam legis naturalis doctrinam arcus hujus vitæ limitibus circumscribentes, cum clarè pateat legem naturalem non omnino perituris à supremo naturæ rationalis opifice traditam. Verùm ubi de dictamine rationis verba facit, esset utique interrogandi locus: quid nomine dictaminis rationis intelligat? An merè lumen intellectûs, prout videntur indicare verba immediatè sequentia? At hic esset adhuc addendum, quid representet lumen illud intellectûs. Nam potest exhibere convenientiam vel disconven-

tiam rei cum naturâ rationali, seu honestatens, aut turpitudinem rei: et in hoc sensu non erit propriè lex naturalis. Potest rursus ostendere voluntatem Dei obligantem homines ad honesta patranda, et vitanda turpia: et in hæc acceptione erit optimè lex naturalis. Neque enim satis concipio quomodo lex naturæ dici possit ratio imperantis Dei, nisi accipiat pro lumine naturaliter indito à Deo, significante voluntatem ipsius modo dicto. Lex enim naturalis non consideranda est in ipso Deo, in quo sanè importat actum divinæ voluntatis directum à judicio rationis, prout supra attigimus: sed consideranda est in hominibus, in quorum mentibus inscripta dicitur à sacris litteris. Hominibus autem quænam ratio imperantis Dei insculpta est, præter lumen jam dictum intellectûs? Vitiosam itaque puto Hobbesii, ac pestiferam sententiam, habito nimirum respectu ad objecta per dictamen rationis exhibita, quæ quidem nec veram honestatem sapiunt, nec divini supremi Domini voluntatem proponunt.

A Catholicorum de lege naturali sententiæ.

IV. Ex recentioribus verò juris naturalis scriptoribus plerique in stabilendis principiis cognoscitivis, ut dicunt, operam posuere, forùm de ipsâ lege obligantis naturæ solliciti. Sic Puffendorius de J. N. et G. l. 1, c. 6, § 18, definiens legem naturalem, ait: *Est, quæ cum rationali et sociali naturâ hominis ita congruit, ut humano generi honesta et pacifica societas citra eandem constare nequeat; aut, si moris, quæ bonitatem velut naturalem, seu utilitatem ex nativâ suâ efficaciam in ordine ad genus humanum in universum habet.* Hæc autem tota descriptio est non legis naturalis propriè, ut patet, sed potius finis naturæ ipsius humanæ, quem respicit principium cognoscitivum juris naturalis. Et juxta hanc intelligentiam ipsemet l. 2, c. 5, § 15, ait: *Fundamentalis lex naturæ isthæc erit: cuilibet homini, quantum in se, colendam et conservandam esse pacificam adversus alios socialitatem, in doli et scopo generis humani in universum congruentem.* Richardus etiam Cumberland non alio sensu accipere videtur legem naturalem, quando illam definit in tract. philos. c. 5, § 1: *Lex naturalis est propositio clarissimè indita menti ex naturâ rerum consequenter à voluntate causæ primæ. Quæ propositio indicat actiones ad bonam commune agentiam rationalium conducentes: quæ præstitis præmiis, neglecta poenæ naturaliter sequuntur, prout exigit entium rationalium natura.* Nimirum hic Auctor finem complectitur naturæ totius rationalis, ex quo principia omnia utique naturaliter indita deducit. Sed de principio hoc cognoscitivè legis naturalis dicam infra.

De legis naturalis definitione sine ullâ ad Deum relatione.

V. Unum hic adnoto: à iis omnibus, qui legem naturalem, seu principium, ut dicunt, essendi legis naturalis in pluribus, iisque naturalibus præceptis reponunt, non esse reverà solidam cum nostrâ sententiâ controversiam. Siquidem omnia naturalia præcepta unum dicuntur componere jus naturale, adeoque unam legem naturalem: possunt enim uniri in uno fine, et in

uno etiam auctore, seu legislatore, et in uno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel præcipiendi bonum, quia honestum ac necessarium est. Quare congeries præceptorum naturalium ad moralem unitatem reduci potest. Posset autem difficultas inveniri, si nulla in præceptis illis naturalibus haberetur relatio ad Deum, supremum scilicet naturæ totius curatorem et gubernatorem. Siquidem, sublata penitus hæc relatione, vel implicita in intrinsicâ actuum honestate et turpitudine, vel explicita in ipsâ legis naturalis naturâ, jam eo ipso non remaneret in peccato, nisi ratio à philosopho morali considerata, ut ait D. Th. 1-2, q. 71, art. 6, ad 4, scilicet, *secundum quod contrariatur rationi*, non verò *secundum quod est offensio contra Deum*, quod consideratur à theologis: et consequenter dari posset peccatum merè philosophicum, quod scilicet patreretur quidem *contra regulas, quibus homo se conformare teneretur*. Sed, quoniam regularum obligatio aliunde conciperetur quàm à naturâ, et à supremo Auctore et Governatore naturæ consequenter præscinderet, idcirco posset nullam habere divinæ offensæ rationem, adedque nec habere, nisi externam, philosophicam malitiam. Hoc autem falsum esse, constat ex propos. damnatâ. Sed hic locus postulat catholicos nostros J. N. scriptores admonere, ne scilicet, ex eo quòd nonnullis juris naturæ professoribus, acatholicis quidem, displiceat principium aliquod cæteroqui naturale, sed lumine fidei regulatum, dicant propterea principium illud esse justæ reprehensionis meritum; sed potius ut consentur tamen ipsam ad rectam etiam rationis trutinam revocare. Hinc Puffendoriana legis definitio: *Decretum quo superior sibi subjectum obligat, ut ad ipsius præscriptum actiones suas componat*, erit utique reprehensione digna; non quidem quòd Deum legis naturæ auctorem adstruat, et consequenter principium activum obligationis saltem perfectæ legis naturalis esse Dei voluntatem (quemadmodum docto cuidam scriptori visum est); sed quòd manca sit, utpote iniquo etiam cuilibet decreto conveniens, ut supra posuimus. Similiter Cocceii et Heineccii legis naturæ definitio: *Complexum regularum ab ipso Deo immortalis humano generi per rectam rationem promulgatarum*, nec erit reprehendenda ob expressam Dei præcipientis mentionem, quæ citius inde laude digna erit: verum quòd nullum profert discrimen inter præcepta et consilia, quæ etiam dici possunt regulæ à Deo hominibus promulgatæ, ut patet, et tamen ex fide distinguere illa oportet: quemadmodum polemici contra heterodoxos tuerent, et videre licet ap. Bellarm., l. de Monach. à c. 7, Suar., tr. de Relig., l. 1, à c. 6. Neque tandem Grotii aliorumque scholasticorum doctrina de legis naturalis definitione à docto auctore catholico dici debet jure reprehendenda, quòd adstruat, actionibus jure naturali præscriptis inesse naturalem honestatem, aut turpitudinem ex se ipsis. Hoc enim juxta saniora catholicorum dogmata videtur compertum. Erit autem aliqua reprehensionis digna legis naturalis definitio: *Congeries regularum, ad quas actiones liberas homines componere*

obligantur, naturali ratione cognita atque perspecta. Siquidem, exclusâ intrinsicâ in actibus honestate vel turpitudine, et nullâ habità supremi naturæ Governatoris mentione, peccato merè philosophico via sterneretur: obligatio enim posset aliunde juxta hujusmodi principia, quàm à Deo oriri in actibus illis.

Unde habeat vim obligandâ lex naturalis?

VI. In obligatione legis naturalis ex dictis constat, totam vim oriri à lege æternâ Dei, cujus voluntatem lex naturalis inuit: quod verò adeò obliget, ut præcisâ etiam legis supernaturalis cognitione, obliget in conscientiâ, et transgressorem æternâ penâ puniat, est certum de fide, ut patet ex illo ad Rom. 2: *Quicumque sine lege* (utique scriptâ) *peccaverunt, sine lege peribunt*, scilicet, quia naturalem legem violârunt: de quâ subdit: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, etc. Testimonium reddente illis conscientiâ ipsorum*. Hoc autem in hypothesi culpæ gravis, ut puta in materiâ gravi et necessariâ ad charitatem Dei, vel proximi, atque adeò ad felicitatem humanam consequendam. Neque obstat, quòd neque ratio naturalis, nec lex naturalis ostendat hanc penam: quia lex hæc naturalis, etsi prout est in nobis non ostendat hanc penam, prout est in Deo tamen, ubi nimirum est voluntas divina directa ratione, hanc penam repræsentat: et hoc sufficit ad illam subeundam, si semel homo efficiat actum tali penâ dignum, licet meritum suæ transgressionis ignoret. Obligatio autem hæc ex vi legis naturalis specialis est; et in ordine ad malum vitandum supponit etiam, ut diximus, quamdam intrinsicam obligationem debitam ipsi naturæ: unaquæque enim res quodammodò sibi debet, ut nihil faciat suæ ipsius naturæ dissentaneum.

DE PERPETUITATE LEGIS NATURALIS.

IV.

Lex naturalis per seipsam desinere non potest, vel mutari, neque in universâlî neque in particulari, manente naturâ rationali cum usu rationis et libertatis.

Ita ex D. Th. 1-2, q. 95, art. 4 et 5, et q. 100, art. 8, et 2-2, q. 66, art. 2, ad 1, et q. 104, art. 4, ad 2, ex August. l. 85, quæst. 55, et lib. de verâ Relig., c. 51, et l. 1 de lib. Arb., c. 6. Tum: *hoc jus naturale vel consideratur in Deo, vel in homine: prout est in homine mutari non potest, quia est intrinsicæ proprietatis necessariò fluens ex tali naturâ, quâ talis est, vel (ut alii volunt) est ipsa rationalis natura. Ergo repugnat, manente tali naturâ aptâ ad utendum ratione, auferri legem naturalem. Si verò consideretur hæc lex, ut est in Deo, supra ostensum est, non posse auferri neque à judicio divini intellectûs, neque à voluntate, quâ velit vel talia bona præcipere, vel talia vitare: habità nimirum ratione ad Gubernatorem naturæ rationalis.* Ex Suarez de Leg., l. 2, c. 15, n. 2.

Legis naturalis immutabilitas.

I. Ad pleniorum legis naturalis cognitionem nonnullæ supersunt explicandæ legis ipsius proprietates. Has inter potissima est ejus firmitas et immutabilitas. Posset autem in lege fieri mutatio, vel ex eo quòd

ipsa de se deficeret quasi ab intrinseco : si scilicet ex utili fieret noxia, aut ex rationabili fieret irrationabilis ; vel virtute alicujus agentis habentis potestatem. Jam posita propositio de primi generis mutatione procedit. Tota autem rationis vis in eo innititur, quod nimirum lumen intellectus, quod naturaliter est in homine, in presenti providentiâ representet necessariò rem honestam, non modò ut convenientem naturæ rationali, sed etiam ut præceptam ; et inhonestam non modò ut dissonam, sed etiam ut vetitam à supremo Legislatore seu Governatore naturæ rationalis. Ergo ubi semel immotum manet lumen intellectus, et immotæ manent objectorum naturæ (prout nimirum debent) in isto casu, quemadmodum lex æterna Dei manebit immota vel præcipiens, vel vetans, ita lumen intellectus representabit constanter vel præceptum, vel prohibitionem : præceptum, pro circumstantiis determinatis ; prohibitionem verò, pro quacumque circumstantiâ juxta naturam rei ipsius et objecti.

De honestate mutabili vel immutabili rei.

II. Atque ex postremis hisce verbis patet, quomodò procedat obligatio legis naturalis circa rem aliquam positivè honestam. Si enim rei honestas est omnivò immutabilis, ut est puta obsequium erga Deum, in hoc casu nunquam erit circumstantia oppositam permittens ex lege naturali ; licet erit circumstantia vel præscindens, vel præcipiens, ut infra dicemus. Si verò rei honestas mutare potest, quòd alligata sit circumstantiis mutabilibus, in hoc casu lex naturalis respicit rem illam uno modo, quando est honesta ; alio modo, quando est inhonesta : primo modo, ut præcipiens ; secundo modo, ut prohibens. Quare lex naturalis eadem manet præcipiens honesta, vetans autem turpia. Quænam autem hæc sint, dictamen rationis ostendit.

Quid alii opinentur de hæc legis immutabilitate ?

III. Constantiam hujus legis habemus à Lactantio assertam, lib. 6 de vero Cultu, c. 6, ubi etiam Ciceronis sententiam lib. 3 de Rep. citat : *Est quidem vera lex recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium jubendo ; vetando, à fraude deterreat ; quæ tamen neque probos frustra jubet, aut vetat ; nec improbos jubendo, aut vetando monet. Hæc legi nec propagari fas est, neque derogari ex hæc aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec verò aut per senatum, aut per populum solvi hæc lege possumus. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthæc : sed et omnes gentes, et omni tempore una lex, et sempiterna, et immutabilis consistet : unusque erit communis quasi magister, et imperator omnium Deus : ille legis hujus inventor, disceptator, cui non parebit, ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur : hoc ipso facti maximas penas, etiam cetera supplicia, quæ putantur, effugerit. Hanc etiam immutabilitatem heterodoci etiam juris naturalis scriptores adfirmant. Puffendorius de J. N. et G. l. 2, c. 3, § 3, ait : *Positæ rerum et humanæ naturæ constantia, et ex beneplacito divino illa ab initio sic formata fuerit, lex naturæ firma et immota persistit. Quomodò**

autem firmitas hæc concipiatur, si nulla sit intrinsecè rebus honestas, aut turpitudò, est non levis utique contra Puffendorium difficultas : quam fortassè meliùs infra explicabimus.

DE LEGIS NATURALES FIRMITATE.

V.

Non potest Deus dispensare in aliquo præcepto naturali, sed mutare materiam ejus, vel circumstantias, sive quibus præceptum ipsum naturale non obligat ex se et absque dispensatione. Suar. de Leg. lib. 2, cap. 15.

Si præceptum est naturale, ut tale est, sequitur per consequentiam necessariam ex principiis naturalibus. Ergo non potest magis dispensari in illo, quàm in ipsius principiis. Consequentia patet, quia omnis falsitas, vel defectus in conclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principii. Antecedens verò patet quia si non sequitur necessariò ex principiis naturalibus, ergo non obligat ex vi solius rationis, et discursus : ergo non est merè naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmativo, quàm in negativo præcepto : quia si præceptum affirmativum non sequitur necessariò ex principiis naturalibus, ergo actus, quem præcipit, non est simpliciter necessarius ad honestatem morum ex vi solius rationis : ergo nec est præceptum, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua voluntas, quæ iuducat necessitatem. Unde è contrario nec ommissio talis actus erit per se et intrinsecè mala in aliquâ opportunitate, vel cum aliquibus circumstantiis. Nam si pro aliquo tempore vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non verò pro aliis ; certè pro illâ erit præceptum naturale obligans ad talem actum, et non pro aliis ; et ita stante illâ occasione cum omnibus circumstantiis, non poterit præceptum non obligare : quòd si mutetur occasio, et circumstantiæ, tunc desinere poterit obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura præcepti affirmativi, ut obliget semper, et non pro semper. Si verò præceptum est negativum, ut sit naturale, oportet ut prohibeat rem, quia mala est : atque adeò ut per se et intrinsecè est mala ; alioqui non erit præceptum naturale, quòd non facit, sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala. Ibid.

De multiplici præceptorum J. N. genere.

I. Ne in æquivocatione versemur, status propositionis est, non posse Deum efficere ut actiones illæ, puta, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non sint ullo modo, ita ut nec per legem ostensivam naturalis rationis vetentur ut malæ. Dantur siquidem tria præceptorum naturalium genera : aliud præceptorum universalium, quemadmodum : *Malum non est faciendum ; bonum est prosequendum* : et de his præceptis nemo sane mentis habitus non peise dispensationem suscipere. Aliud continet conclusiones quasdam immediatas, et dictis principiis intrinsecas, ut *præcepta Decalogi*. At de hoc præceptorum genere sustinet nonnulli fieri posse, atque adeò factam à Deo dispensationem. In tertio genere sunt alia præcepta multò magis remota à primis principiis, et à præceptis De-

calogî. De quibus etiam propositio Suarezii procedit.

De multiplici, in divinis attributis ratione.

II. Ut probè intelligatur, quid sit *dispensatio* in hoc loco oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim Deus *supremus legislator* : unde habet ut possit nova et varia præcepta imponere : est etiam *supremus dominus*, qui potest dominia mutare vel concedere ; est item *supremus iudex*, qui potest punire vel unicuique reddere quod ei debetur. Jam verò *dispensatio* propriè ad Deum sub primâ consideratione pertinet, quia ejusdem est potestatis tollere, et condere legem. Itaque ut intelligatur Deus dispensare, oportet, ut, utendo solâ illâ jurisdictione, et non adjungendo potestatem dominativam, per quam res ipsas immutet, licere faciat, quod antea non licebat. Nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare, sed mutare, et tollere materiam legis. Quoties ergo Deus facit licitum actum, qui jure naturæ videbatur prohibitus, nunquam id facit ut purus legislator, sed utendo aliâ potestate, et idèò non dispensat.

An Deus unquam in lege naturæ dispensaverit ?

III. Quare in exemplis quæ de hæc divinâ dispensatione producuntur, posito usu divini dominii in materia illam legis, factum est, ut non permaneret illæ eadem res, ac erant antea, seu quæ intrinsecam habebant vel honestatem, vel inhonestatem. Et idcirco illas sic immutatas lex naturalis, non, ut antea, respiciebat. Voluntas itaque divina non intrinsecam immutavit rei ipsius honestatem (quæ quidem independens ab illâ est), sed, circumstantiis rei immutando, aliam loco illius rem substituit, cum alio scilicet honestatis respectu. Nobis autem, rei circumstantiis à divino dominio immutatas non introspectibus, visa est eadem res, ac erat antea : adèque sub eadem honestatis ratione. Sed mentis nostræ infirmitati vertendum hoc : et juxta traditam doctrinam reformandæ, aut putatæ hujus dispensationis idèe.

De Puffendorfi in suis principiis inconstantia.

IV. Atque hæc quidem optimè descendunt ex positâ intrinsecæ rerum honestatis principiis. At non video cur Puffendorfius de J. N. et G. l. 2, c. 5, § 5, ad nostrâ hæc principia confugerit, exempla illa divinæ dispensationis explicaturus : *Facile responsio patet ad illa exempla, ex quibus aliqui colligere volunt, quasi Deus de lege naturæ dispensaverit, dum Abrahamum jussit mactare filium : Israelitas subducere Ægyptiis vasa aurea et argentea. Deo quippe tanquam supremo omnium Domino longè eminentius est jus in suis creaturas, quam homini in hominem naturâ sibi æqualem. Igitur propriè non est dispensatio de lege naturæ, quando homo per expressum Dei mandatum exequitur jus Dei in homines, tanquam nudum ipsius instrumentum.* Conf. Gro. ius, l. 1, c. 1, § 10. *Ubi arbitror, neminem fore tam simplicem, qui crediderit, quando objectum fuerit mutatum, aut circumstantiis variatum, in lege accidisse aliquam mutationem. Nam quod creditum debitor debitori acceptum retulit, non amplius comprehenditur sub illâ lege : creditum est restituendum, quia creditum esse de-*

suit. In illo autem exemplo, quando deponentis bona fisco addicuntur, neque lex, neque objectum legis mutatur. Lex enim ita propriè se habet : Depositarium rem acceptam debet restituere ei qui rem suam deposuit, aut qui in ejus jus successit. Sic igitur hæc lex non pertinet ad furem, quia res deposita non est ipsius : neque ad deportatum, quia in dominium ejus jus successit. Non video, inquam, cur principiis Suarezii, et fermè iisdem verbis, ac Suar., de leg. l. 2, c. 15, n. 20, explicetur proposita exempla. Citat ipse Grotium, qui sanè ibi sustinet, jus naturale esse etiam per divinam potentiam immutabile. Sicuti impossibile est ipsi Deo efficere ut bis duo non sit quatuor, ita nec est ipsi possibile efficere ut quæ actio in se et naturâ suâ mala sit talis non sit. Et n. sequente explicat, Deceptionem illam aliquorum minus acutè cernentium in jure naturali, ubi aliquid putant in lege ipsâ immutatum, cum nonnisi in objecto mutationi cateroquî obnozio accidit. Affert exemplum creditoris respectu debitoris, quem usurpavit Puffendorfius : et resolvit per supremum Dei dominium in res ipsas exempla illa dispensationis. Utique benè etiam procedit hæc explicatio in Grotii sententiâ, admittentis scilicet intrinsecam rebus ipsis honestatem.

At Puffendorfius, qui de J. N. et G. l. 1, c. 2, § 6, reprehendit Grotium de hæc eadem sententiâ in eodem loco, scilicet l. 1, c. 1, § 10, his verbis : *Unde apparet non satis expendisse hæc rem Grotium de J. B. et P. l. 1, c. 1, § 10, dum inter illa, ad quæ divina se potentia non extendit, eò quoddam contradictionem involvant : refert malitiam quorundam actuum humanorum. Equidem non possunt non bis duo esse quatuor, quia bis duo, et quatuor, sunt unum et idem, vocabulis tantum differunt, aut modo concipiendi : manifestissima autem contradictio est, idem simul esse idem, et non esse idem. At talis sanè contradictio non apparet in actibus juri naturæ adversantibus. Et quidem suis principiis coherenter Puffendorfius hic ratiocinatur : Siquidem ex ipso hic honestas moralis, et turpitudò oritur à convenientiâ, vel disconvenientiâ cum lege ; lex verò est jussum superioris, seu Dei (et quidem ut habet l. 1, c. 1, § 4) ; penès quem tanquam creatorem fuit, libertatem voluntatis certis limitibus circumscribere, et reluctantem, intentato aliquo malo, versùs eam, quam ipse vult, partem flectere. (Hinc sequitur consequenter, quemadmodum habet l. 1, c. 1, § 25.) Entia moralia uti impositioni (scilicet ex placito Dei) suam debet originem ; ita ab eadem stabilitatem quoque, aut mutationes sortiuntur : et ubi ista velut cessaverit, ipsa simul evanescent : non secus atque extincto lumine umbra simul disparet. Et quidem quæ divinâ ex impositione orta sunt, non nisi divino arbitrio iterùm tolluntur. Quæ quidem verba clarissima sunt, et clarissimè ostendunt, non dari contradictionem in eo quod potentia divina se extendat ad honestatem actuum humanorum. Sed hic adversus Puffendorfius, subsumo : si honestas quælibet actuum humanorum ex divinâ liberâ voluntate existit, et ab ipsâ liberâ potest auferri, et quidem ut ait cit. § 25 : *Ipsa rerum substantia physica aut quidquam immutata, jam eo ipso poterit actus honestus ex divino placito reddi inhonestus,**

et contra, saltem pro aliquo casu : sicuti etiam posset pro aliquo casu ab actu honesto tolli ex divino arbitrio honestas. Ergo in exemplis illis juxta principia modò dicta censeri posset, ita factum à Deo. Atqui ipsemet Puffend. assertit l. 2, c. 5, § 5, hoc fieri à Deo minimè posse ; ait enim : *Postquam à Deo creatus est homo, animam quod citra observationem legis naturalis salvum esse nequit : inde haud quidquam fas est credere, eundem velle legem naturæ tollere, aut immutare, quamdiù naturæ humanæ nullam mutationem infert. Adedque positâ rerum et humanæ naturæ constanti, etsi ex beneplacito divino illa ab initio sic formata fuerit, lex naturæ firma, et immotâ persistit.* Et idcirco exempla illa juxta nostra principia explicat. Posset igitur Dens mutare, et non posset. Hæc autem qui secum coherent? Illud hic repetendum est, quod aiebat Leibnizius in Epist. illâ contra ipsos Puffendorfiùm et Molan. Abbatem : *Mirum esset virum acutum secum aded pugnare potuisse, nisi sciremus facillè evenire paradoxa tuentibus, ut, prævalente sensu communi, sui dogmatis obtiviscantur.*

DE PRINCIPIIS COGNOSCITIVIS

LEGIS NATURALIS.

VI.

Principium cognoscitivum legis naturalis habens rationem finis seu regulæ actuum humanorum est hoc : *Quod est necessarium ad felicitatem, seu beatitudinem naturalem homini sive in particulari, sive in communi assequendam, illud est legis naturalis præceptum : quod verò est minus necessarium, est levius præceptum.* Suar. 1-2 disp. 16.

Naturâ suâ homo tendit ad naturalem beatitudinem sive in particulari, quæ dicit suarum facultatum perfectionem ; sive in communi, quæ importat aggregationem omnium bonorum. Ergo omne id quod necessarium est ad prædictam beatitudinem naturalem consequendam, est legis naturæ præceptum, quod est minus necessarium, est levius præceptum. Ibid. sect. 4, num. 4 et 5.

VII.

Principium proximè cognoscitivum honestatis moralis est, actuale judicium mentis dicitans objecti convenientiam cum naturâ rationali, vel inconvenientiam modo dicto.

VIII.

Principium proximè cognoscitivum legis naturalis est, actuale judicium mentis representans objectum vel ut præceptum, vel ut vitium, à supremo Auctore et Governatore naturæ rationalis. Suar. 1-2, tract. 3, disp. 12, sect. 3.

Ratio (D. Th. 1-2, q. 19, art. 5) est optima : Voluntas pendet ex ratione ut ostendente objectum, et ideo necessaria est ratio, quæ ostendat objectum honestum, ut voluntas sit honesta. Item voluntas est potentia cæca ; indiget ergo dirigente et gubernante, ut recta tendat ; hoc autem non est nisi recta ratio, quæ hoc præstat per judicium conscientis : quocirca si hoc judicium certum sit, non est dubium quin in suo genere sufficiat ad honestatem voluntatis ; neque enim aliquid amplius ab homine requiri potest, cum et objectum propositum sufficiens sit, ut supponitur, et modus citam proponendi

sit perfectus, quantum ab homine præstari potest. Ibid. num. 1.

Ut conscientia obliget, necessarium est ut in objecto obligationem proponat ita ut non solum indicet aliquid esse bonum, sed etiam necessarium ad honestatem. Potest enim obligare vel ad omitendum, vel ad faciendum ; et ad hoc ex parte objecti satis est, ut contrarium proponat tanquam malum, quia omne malum cavendum est naturâ suâ, et vitandum. Vel potest obligare ad aliquid faciendum, idque dupliciter : scilicet vel quoad exercitium actûs, et necesse est ut judicem me teneri hic et nunc ad hoc faciendum ; vel quoad specificationem tantum, ut si judicem, quamvis non teneat orare, v. g., tamen si orare velim, debere orare attentè, vel alio modo. Et tunc etiam necesse est ut illum conditionem proponat tanquam necessariam ad honestatem. Ratio generalis est, quia conscientia (seu judicium hoc mentis) non obligat, nisi ut applicans legem (nimirum ut representans legem) seu obligationem, quæ ex objecto nascitur. Ergo necesse est ut proponat objectum, ut inducens obligationem, vel ex se, vel ex superioris mandato. Ibid. sect. 4, n. 2.

De variâ acceptione principii cognoscitivi J. N.

I. Nihil aded frequenter apud juris naturalis scriptores invenire licet, quam principia cognoscitiva juris naturalis. Quid autem eo nomine intelligant, si aliquos consulas, puta Thomasium, Instit. jur. div. l. 4, c. 4, Ludovici, Dub. circa jus nat. audies, eos intelligere propositionem sub quâ et ex quâ reliqua præcepta comprehendantur et inferantur ; si alios apud Genuens. de Princip. jur. nat. præf. et cap. 8, interrogas, accipies ea esse à naturæ propensionibus, quæ tamen non insint illi à qualitatibus et vitiis naturæ humanæ adventitiiis, sed à proprietatibus insitis et essentialibus, seu à vi quâdam innatâ. At, si attentè ab auctoribus ipsis statuta principia cognoscitiva expendis, utrumque noveris ab ipsis intelligi ; et naturalem veluti quemdam actum, et eam naturalem inclinationem, ut inde cætera naturalia præcepta deduci possint. Hinc illud Puffendorfi de J. N. et G. lib. 2, c. 5, § 14. *« Nobis nulla via proprior. videtur, et magis appositâ ad investigandum jus naturale (seu, ut ex loco ipso apparet, principium cognoscitivum Juris naturalis), quam ipsam hominis naturam conditionemque, et inclinationses accuratius contemplari. »* Postquam verò § 15 sequenti statuit fundamentalem legem naturalem, scilicet *socialitatem*, statim, ut ostendat inde erui præcepta omnia naturalia, subdit : *Omnia quæ ad istam socialitatem necessariâ faciunt, jure naturali præcepta ; quæ eandem turbant aut abrumpunt, vitia intelligi.* Eodem fermè modo ratiocinantur Grotius, Heineccius, Cumberlandus, aliique. Quamobrem illud erit optimum juris naturæ cognoscitivum principium, ad quod consequendum omnia dirigantur naturalia præcepta, et à quo certo quodam modo dependeant.

De principio proximè cognoscitivo.

II. Hæc igitur cum ita sint, non unum tantum placuit cognoscitivum principium statuere, sed duplex pro duplici quidem acceptione ; et proximam princ-

pium cognoscitivum alterum dedimus pro *honestate morali*, alterum pro *lege ipsâ naturali*, et quidem juxta posita superius à Suarez. Illud hic præ oculis habuimus, ut nimirum tale esset utrumque, et ex quo omnia possent deduci particularia honestatis moralis principia, et particularia etiam legis naturalis præcepta. Sanè ut de *proximo principio* loquamur, nullum dari potest aliquid magis proximum ad cognoscendam honestatem moralem criterium, vel nulla clarior ad discoscenda legis naturalis præcepta regula, magisque intima, ac ubique præsens, quam actualè prudens judicium, sive representans convenientiam cum naturâ rationali, sive exhibens voluntatem supremi Conditoris ac Moderatoris naturæ rationalis? Quæcumque enim ab hoc judicio præscindunt, vim suam exerunt. Sive ergo præcepta naturalia velimus distinguere communi illâ ex parte personarum distinctione, scilicet circa Deum, circa proximum, circa seipsum; sive per virtutes, ut justitiæ, charitatis, seu amoris naturalis, etc.; sive in ordine ad intellectum; nam quædam sunt per se notæ, et in se, et respectu omnium hominum, ut sunt universalissima præcepta; alia in se per se nota ac immediatè, non tamen quoad nos, quamvis respectu sapientiam possint esse talia, ut sunt aliqua præcepta singularum virtutum, et præcepta Decalogi; alia verò sunt quæ indigent discursu, ubi aliqua facilè, alia difficilè cognoscuntur: in omnibus hisce divisionibus locum habet criterium à Suarezio statutum, quo scilicet in particulari discoscam quinam actus sint hic et nunc ex lege naturali præcepti vel vetiti. Idem pariter aptari potest ad aliam divisionem præceptorum naturalium, quam innuit Suarez de Leg. l. 2, c. 8, n. 4, juxta varias hominis inclinationes naturales cum D. Thomâ; atque: « Est homo individuum quoddam ens, et ut sic inclinatur ad conservandum suum esse, et ad suam commoditatem; est etiam ens corruptibile, seu mortale, et ut sic inclinatur ad conservationem speciei, et ad actiones propter illam necessarias; tandem rationalis est, et ut sic capax immortalitatis, et spiritualium perfectionum, et communione cum Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundum omnem inclinationem suam, et ut sic continet varia præcepta temperantiæ vel fortitudinis, secundum primam inclinationem; castitatis et prudentiæ, quoad secundam; religionis, justitiæ, etc., quoad tertiam. Nam hæc omnes propensiones in homine spectandæ sunt, quatenus aliquo modo determinatæ et elevatæ per gradum rationalem. Nam si considerentur ut merè sunt naturales, vel animales; potius frændendæ sunt ad virtutem assequendam, ut dixit Arist. 2, Ethic. c. 9, et Chrys. hom. 15 ad populum versùs finem; tamen ut regulabiles per rectam rationem singulis respondent propria et accommodata præcepta. » Jam quemadmodum, universaliter

loquendo; legis naturalis præcepta dantur homini, ut naturales propensiones dirigat perfectiatque; ita ad statutam regulam ipsi est confugiendum, ut modum et rationem illarum perficiendarum in particulari dignoscat. Idem de aliorum systematis dici debet, quod patet, illa referendo.

De Grotii et Puffendorffii principii cognoscitivis J. N.

III. Grotius de J. B. et P. in disc. prælim. in Prolegomenis à § 8, proponit pro cognoscitivo principio juris naturæ *appetitum societatis pacatæ et tranquillæ*; statuit enim jus ipsum naturale in quâdam *convenientiâ aut disconvenientiâ cum naturâ rationali et sociabili*, lib. 1, c. 1, § 12, n. 1. Jam in eodem disc. § 8, ait: *Hanc societatis custodiam humanæ menti conformem esse fontem juris propriè dicti*. Et confirmat hoc auctoritate Senecæ, de Benef. lib. 4, c. 18, quem locum refert Barbeyracius in notis ad caput hoc Grotii. Tale autem principium non alio auctore quam Deo in nobis existit; et idcirco ait Grotius ibid. § 3: *Tale jus meritò Deo adscribi potest*.

IV. Non absimile hæc statuit principium suum Puffendorffius, et conformitatem hanc inter hos auctores agnoscit et fatetur Barbeyracius in notis ad Grot. edit. not. 1, ad § 8, ubi lectorem remittit ad ea quæ ipse ad idem principium socialitatis à Puffendorffio statutum in notis ad Puffendorffium dixerat. Puffendorffius verò Grotiani principii, à quo suum hauserat reverè, non meminit, prout debebat; nec Grotium ipsum nominat, nisi ad aliud principium inferius commemorandum et impugnandum. Quin et Mascovius egregiam Puffendorffio laudem ex hoc principio conciliare studet, nec aliquid Grotio tribuit. Jam Puffend. de J. N. et G. lib. 2, c. 3, § 15. Et de Offic. hom. et Civ. lib. 2, c. 3, § 9, ait: « *Fundamentalis lex naturæ isthæc erit: cui libet homini, quantum in se, colendam et conservandam esse pacificam adversùs alios socialitatem, innocèti et scopo generis humani in universum congruentem.* » Tum explicat quid nomine *socialitatis* intelligat: « Per socialitatem innuimus ejusmodi dispositionem hominis erga quemvis hominem, per quam ipsi benevolentia, pace et charitate, mutuâque adè obligatione conjunctus intelligitur. Ut adè falsissimum sit, eam, quam nos insinuamus socialitatem indifferenter se ad bonam et malam societatem habere. »

Improbatur socialitatis prædictæ systema.

V. Quamvis principium hoc socialitatis sit à naturâ inditum homini, quem *animal sociabile* constituit, unde Tullius, lib. 1. de Off., n. 11, postquam hominem ut animantium unum et ut rationalem cum suis officiis consideravit, subdit: *Eadenque natura vi rationis hominem conciliat homini et ad orationis et ad vitæ societatem; ingeneratque imprimis præcipuum quemdam amorem in eos qui procreati sunt, impellitque ut hominum cæcis ac celebratissimis esse, et à se obiri velit; ob easque causas studeat parare ea quæ suppetant ad cultum et ad victum; nec sibi soli, sed conjugi, liberis, cæterisque, quos claros habeat turrique debeat; quanquam, ut dixi,*

hoc sit à naturâ nobis constitutum, adhuc in eo principio plura supersunt obscura, plura etiam desiderantur. Desiderantur sanè officia erga Deum, quæ totius ethices præcipuum est fundamentum ac firmissimum. Quid auctor reprehensus, sufficientem sibi visus est, attulisse excusationem in Specim. Controv. c. 5, § 25, et Spicil. Controv. c. 1, § 14, ubi ait, *hoc sibi constitutum præcipuè esse, ut officia hominum mutua, sine erga alios explicet*. Quam quidem excusationem planè futilem homini christiano de J. N. et G. scribenti ipse advertit, atque in lib. de Off. hom. et Civ. emendavit, addiditque officia erga Deum. Verùm agrè ex suo principio possunt ea deduci. Rursus non videtur, hoc principium aptari commodè posse acibus internis, quos imprimis dirigere debet morum philosophus. Insuper hoc principium Adæ non congruisset, si diutius sine socio vixisset. Quid? quòd aliquando videntur officia erga nos cum iis quæ aliis debemus collidî? Certè ea erga nos præponi debent, licet hîc Herlius queratur, de Socialit. J. N. princ. sect. 2; § 8, multis ambagibus rem obvolvi. Quid rursus, si collidantur officia majoris et minoris societatis, utriusque commoda sunt præferenda? Hoc idem advertit Mascovius, et arbitrato suo litem diremit: *primum minoris civitatis commoda, tum majoris. Quàm magna tandem sequentur absurda, si in hac socialitate non alia spectanda sunt bona, nisi quæ vitæ hujus cursum possunt perficere? Ita verò socialitatem hanc statuit ipse Puffend. J. N. Principium; nam habet § 6; vel 8, Pref. ad lib. de Off. hom. et civ.: Finem scientiæ juris naturæ tantum ambitu hujus vitæ includi, adeoque ea hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat. Et in fin. §: Inde J. N. scita ad forum duntaxat humanum adaptantur, quod ultra hanc vitam se non extendit. At quàm hoc sit philosopho morali christiano indignum, patet ex his quæ contra Puffendorffium objecit Leibnitiûs in Epist. ad Nolanum.*

De Cumberlandi principio J. N. cognoscitivo.

VI. Richardus Cumberland aliam reverà iniiit viam ad legem hanc naturæ dignoscendam, licet Puffendorffius loc. cit. asserat: *Ceterum à nostrâ lege fundamentali non abii illa Rich. Cumberland: de leg. nat. c. 1, § 4.* Itaque Cumberlandus legem hanc naturæ ex creaturarum rationalium fine erudendam censet. Tum subdit finem hominis esse beatitudinem, cujus natura capax est. Beatitudo verò, cujus homo hic capax est, duo complectitur, ut animus sine regridudine, corpus sine dolore sit. Media autem ad hunc finem conducuntia à Deo, à quo finis processit ille, præcipiuntur; et illi sui contraria item à Deo auctore naturalis illius finis vetantur. Præcipuum verò fundamentum ad nostram felicitatem obtinendam (quo posito, felicitas datur; quo oblato, aufertur) est mutua erga omnes benevolentia, quantum fieri potest, maxima et communis boni studium. Ita c. 1, § 4. Tandem ex hac mutua benevolentia omnia juris naturalis præcepta deducit. Sanè hoc principium non ea claudit absurda, quæ Puffendorffianum socialitatis jam dictum complectitur.

De principio J. N. cognoscitivo Heineccii.

VII. Heineccius de J. N. et G. l. 4, c. 3, postquam § 67 et 68 explicuit principium cognoscendi J. N. esse debere rerum, evidens, atque adequatum, ac rursus plures philosophorum sententias impugnavit, eodem fermè modo ac Cumberlandus rationari cœpit: « De eò quòd Deus velit homines felicissimos et vera felicitas in fruitione boni malique absentia consistit, et vero autem bono frui non possimus, nisi per amorem. Inde inferitur Deum nos obligare ad amorem, et eumque et principium juris naturæ et ejusdem veluti compendium esse. » Sic § 77, 79. Quoad objecta hujus amoris asserit § 90: Nonnisi tria reciperimus, quibus amoris quædam officia prestare possimus, Deum; rerum omnium conditorem, nos ipsos, qui nobis sanè sumus proximi, ac denique alios homines, quos nobis naturâ æquales esse ante advertimus. » Capite deinde 4 applicare conatur ad humanas actiones hanc normam. Utriusque hujus auctoris Cumberlandi scilicet, atque Heineccii principium cognoscitivum videtur ad finem ipsum hominis naturalem referri, et cum illo Suarezii, de quo infra, in pluribus convenire.

De Wolfii principio cognoscitivo J. N.

VIII. Wolfius in Phil. pract. tradit principium universale ad legis naturalis dignoscenda præcepta. Vult autem naturâ nos duci ad statûs nostri perfectionem, tum quoad ea quæ corpus, tum quoad ea quæ animum spectant. Idcirco § 340 hanc statuit generalem regulam: *Quæ te statumque tuum perfectionem efficiunt, facito; ea autem quæ te statumque tuum reddunt imperfectiorem caveto.* Hæc autem lex naturâ ipsa suadet; siquidem, ut ait Psych. Empir. § 354, *bonum est quidquid nos ac statum nostrum internum et externum perfectiores reddit; et § 365: Quidquid nos statumque nostrum, sive internum, sive externum imperfectiores reddit, malum est.* Asserit proinde in Phil. pract. § 453: *Lex naturæ nos obligat ad actiones intrinsecè bonas committendas, intrinsecè verò malas omittendas.* Sunt autem quæ modo dixerat, actiones intrinsecè bonæ, aut malæ. Dignoscuntur autem ex naturali dolore, qui sequitur ea quæ nos statumque nostrum reddunt imperfectiores; et ex voluptate quod afficitur qui ea curat quæ se suumque statum reddunt perfectiores. Quare in Phil. pract. illud statuit principium legis naturalis cognoscitivum § 479: *Determinatio actionum liberarum per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, non verò per diversas, est principium cognoscendi legum naturalium, omnisque juris naturalis.*

Rejicitur Wolfii principium J. N. cognoscitivum.

IX. De hujusmodi Wolfii propositionibus jam ostendimus, quæ mala sequuntur consecraria. Quoad hoc verò principium legis naturalis, fundatum videlicet in bono perficiente naturam, illud adnoto: optimè impugnari à Suarezio nostro l. 2 de leg. c. 5, ubi nimis ostendit fuscèque probat, naturam rationalem, ut talis essentia est, non posse nec præcipere, nec ostend-

dere honestatem aut malitiam, nec dirigere aut illuminare, nec alium proprium effectum legis habere. Unum profero argumentum ex n. 8, ubi assumens quòd si ex naturâ ipsâ, seu ex naturâ bono aut perfectione, ut vis (nam in idem recidunt omnia), lex naturalis esset haurienda, sequeretur *legem naturalem non esse legem divinam, neque esse ex Deo, quia juxta eam illam sententiam præcepta hujus legis non sunt ex Deo, quatenus necessaria honestatem habent; et eam illa conditio, quæ est in naturâ rationali, ratione cujus est mensura illius honestatis, non pendet à Deo eam in ratione, licet pendeat in existentia. Nam quòd eam mendacium, v. g., sit disconveniens tali naturæ, non est ex Deo, nec pendet ex ejus voluntate; imò ordine rationis est prius quam judicium Dei. Ergo lex naturalis præcedit judicium et voluntatem Dei. Ergo non habet auctorem Deum, sed per se inest tali naturæ eo modo, quo de se habet ut sit talis essentia et non alterius.* Hoc autem non est admittendum; nam lex naturæ verè dependet à voluntate Dei. Unde sequitur respectum ad bonum naturæ humanæ non honestare rem, multòque minus legem.

Confirmatur nostrum J. N. proximum principium cognoscitivum.

X. Ut autem alios omittam, qui ad aliquod hujusmodi referunt principium cognoscendi legem naturalem, illud unum ex dictis colligo: Omnes propositionem aliquam innuere; universalem quidem et cum naturâ ipsâ conformem, et si vis, à naturâ ipsâ inditam. Sed, ut Genuensis verbis utar de Princ. leg. nat. c. 14, § 13, *illud potius diligentiorè operam postulat: quæ sint ea (scilicet in particulari dignoscenda) quæ nos perficiunt, quæ naturâ ipsâ sunt secunda, quæ verò imperfectiores reddunt.* Atque hoc ipsum de quocumque statuto ab aliis principio quæri potest. Quòd si humanas actiones in classes alias genericas conferas, peto rursum principium cognoscitivum harum generalium classium? Nisi enim hoc tradas, quòd cuique proximum sit et immediatum, non erit ex definitione ipsâ Heineccii, *principium cognoscitivum utilissimum cuique personarum generi, quòd auctores isti jactitant.* Erit autem nostrum proximum cognoscitivum principium verum, evidens, adæquatum; et tale, ut ἀναλογητικοί (inexcusabiles) sint omnès etiã indocti, et subtiliori philosophiæ non assueti, si contra jus naturæ peccaverint; quòd requirit Heinec. loc. cit., § 68. Rursus est ab omnibus admittendum, ut patet; quòd quidem de aliorum principis cognoscitivis non comprobatur, et patet ex Samuele Cocceio Dissert. 11, præm. ad Grot. e. 4, § 20, aicnte: *Tot serè existant cognoscendi principia, seu regulæ, quòt scribentium capita;* quòd manifestò satis indicio est, non tradi ab eis verum, evidens, adæquatum principium.

Statatur Principium J. N. cognoscitivum, habens rationem finis.

XI. Scio omnes fermè juris naturalis scriptores non negare proximam hanc et immediatam morum regulam, quam D. Th. 1-2, q. 71, art. 6, vocat *regulam homogeneam*, et præterea aliud statuere *juris natu-*

ralis cognoscitivum principium, quòd potius habeat rationem finis, ad quòd dirigantur omnia J. N. principia, quinimò et actiones omnes. At si velis hujusmodi principium, quòd *cognoscitivum* pro libito appelles, illudque universalissimum, et ad quòd omnia humana in actu secundo referantur, ad quòd deducantur omnes conclusiones J. N. ad mentem Suarez, en illud: *Felicitas naturalis sive in particulari sive in communi obtinenda.* Sanè omnes felicitate trahuntur; et quòd quidem inter homines vivunt, quærent viam ad propriam felicitatem simul cum aliorum felicitate, vel citra aliorum dâmmum. Quære autem omnes non sunt felices? Quia non ubi versatur felicitas, ab omnibus quæritur. Jurat hic rem paulò amplius explicare. Qui ductu rationis vivunt, in bono honesto felicitatem quærent; qui sensu duce reguntur, in bono delectabili; qui ductu utriusque, in bono utili. Jam homines felicitatem naturalem in se experiri debent, nequiquam contra inclamantibus aliis; non enim in intellectu meo sita est aliorum felicitas, sed uniusquisque sibi felix. Hoc autem esset quærendum lumine naturali: an sensus eodem modo faciant ad nostram felicitatem, ac ratio? Profectò à sensibus orîa voluptas non semper acere sentitur, et brevi perit, et sæpè invitit nobis merorem ingerit. Ergo non hic felicitas reponenda, quæ sit finis totius naturæ moralis. Si voluptarius Epicureus posset semper in illo versari suæ voluptatis momento, vix equidem naturæ argumentum, speciatò vitæ presentis cursu, posset inveniri ad illius animi expugnandum. Possèmus illum hortari ad virtutis partes amplectendas argumentis ductis à bono honesto moralitatis; responderet tamen se esse sine virtute felicem. Ad experientiâ teste, voluptas brevi præterit, ac in dolorem vertitur. Principium verò, ad quòd naturâ comparati sumus, non est, ut uno momento simus felices, sed ut majore vitæ parte simus felices, et cum majore felicitatis sensu. Non est ergo à sensibus haurienda felicitas. Hic adhibenda est ratio, et conferenda sunt præteritæ, presentis ac futuræ felicitatis tempora. Videbitur sanè non sensus, sed ratio debere eligi. Sed quoniam plerique in suis acibus presentî voluptate trahuntur, nec futurum prævidentes, nec præteritum recolentes; idcirco verè felicitati muniam remittunt. Unde igitur in presentî prætiæ dignoscam hoc aut illud esse necessarium ad prædictam felicitatem consequendam? Duplici viâ: altera à posteriori ex iis quæ post aliquos nostræ facultatis actus, vel post consecutionem alicujus boni nobis obveniunt, scilicet vel ex interno merore, vel ex interno gaudio; altera veluti à priori, scilicet ex auctoritate et rectæ rationis dictamine. Hoc itaque statuto pro universali, primo, certo, evidenti, atque adæquato J. N. principio, omnia mirum in modum congruent.

De proprietatibus principii J. N. proxime cognoscitivi.

XII. Interea tamen nonnulla subdamus de proximo J. N. principio, quòd est totius moralitatis judicium. Et quidem, quòd ad rem presentem maximè facit, judicium hoc esse potest certum, si omnem excludat for-

namque de honestate objecti, vel de legis præcepto; et hoc iudicium denominat conscientiam certam. Conscientia verò dubia dici potest vel *intrinsecè*, quando nimirum non habetur iudicium positivum de honestate vel obligatione objecti; vel *extrinsecè*, quando habetur quidem iudicium positivum de honestate objecti, sed adhuc datur aliqua formido de opposito: hæc conscientia dici debet practicè certa extrinsecè et speculativè dubia; ut quando quis dubitans an emiserit votum necne, iudicat positivè esse licitum non implere. Hoc idem contingit in conscientiâ *probabili* vel intrinsecè vel extrinsecè. Jam certum est semper debere nos operari ex iudicio proximo certo de honestate objecti; neque contra hoc iudicium licet ullo modo operari. Sed hic opportunè querit Suarezius, l. 2, tr. 3, disp. 12, sect. 2, n. 7, in fin., « Quomodò in re dubiâ, vel probabili potest fundari certitudo? Respondetur, quia non fundatur in illo tanquam in principio, sed solùm tanquam in solo simplici termino, seu extremitate syllogismi, ex quo conficitur certum aliquod principium practicum in hunc, vel similem modum: In tali dubio vel probabilitate licitum est sic operari: sed hic intercedit tale dubium, vel probabilitas; ergo licitum est, etc. Ille præmissæ non sunt dubiæ, vel probabiles, sed evidentes et certæ; aut assumunt dubium vel probabile tanquam medium vel extremitatem syllogismi. » Sunt autem præmissæ illæ certæ ex principiis certissimis Probabilistarum; siquidem, ut fusè ostendit Gravina Tratten. apolog. su' Probab. p. 1, dial. sulla concl. 2, n. marg. 32, qui operatur cum conscientiâ practicè ac verè probabili, certus est de honestate suæ operationis, licet de ipsâmet opinionis ipsius veritate non sit certus. Argumenta hic recensere longum esset, nec planè hujus loci; sed quandoquidem scriptores J. N. de probabili conscientiâ verba faciunt; idcirco et nos summa capita argumentorum pro sententiâ probabili hæc proferimus. Ea autem capita ad hæc reducuntur: 1° quia Ecclesia Probabilismum sciens, et prudens permittit, atque ideò approbat permissivè; 2° quia doctores antiqui licitum asseruerunt, et exemplo ad praxim licitè reduci posse demonstrarunt; 3° quia qui illum sequitur, prudenter operatur; 4° quia illius usus est securus in conscientiâ; 5° quia ex præcepti incertitudine, ejusmodi Probabilismo continetur, non oritur obligatio; 6° quia consequenter deficit existentia præcepti; 7° quia saltem deficit sufficiens præcepti promulgatio; 8° quia in eo adest ignorantia invincibilis excusans à formali peccato; 9° quia nullum existit præceptum de sequendo Probabiliorismo; 10° quia etiamsi existit, tamen non est sufficienter promulgatum; 11° quia in illo libertas humana in certa suæ licite operationis possessione est; 12° quia illius usus est licitus in speculativis, unde et in practicis; 13° quia licitus est in questionibus pertinentibus ad fidem, unde et in rebus morum; 14° quia in moralibus sufficit quæcumque ostensio suavis ejusmodi in Probabilismo reperitur; 15° quia in incertis proprium iudicium alienò submittere prudens ac laudabile est; 16° quia à Probabilio-

ristis, ad quos id spectat, certò illicitus non demonstratur; 17° denique quia ex usu Probabiliorismi multa sequuntur absurda. Horum argumentorum vim ulteriore explicatione apud auctores dignoscere licet, quàm nobis in præsentî fas sit supponere. Neque enim impedentissimam Budæi in Hist. § calumniam hic refellere est animus, ubi asserit: *Recentiores Honoratum Fabri, Terillum, Guimenium secutos asserere, et publicè contendere, fas esse; eligere sententiam vel unius viri doctrinâ incliti auctoritate manitam, utat cateroqui legi repugnantem; neque concinæ temeritatem in suo J. N. libro, ubi Budæum impugnat asseritque: Prima Probabilismi capita Ecclesia Romana damnavit, universamque systema communis quoque doctorum catholicorum sententiâ improbat. Utrunque fusè impugnavit esset philosophi limites excedere.*

XIII. Non eodem tamen modo ratiocinandum est de turpitudine actûs, ac de honestate: pro hac requiritur iudicium certum, ut diximus; pro illâ sufficit hujus iudicii defectus. Et licet iudicium representans objectum sit omninò falsum; si nihilominus invincibiliter errat, unde videatur certum; eo ipso actus honestè ponitur, si representatur sub ideâ honesti; si sub ideâ præcepti, debet poni. Obligatio autem oritur à lege non verè existente, sed invincibiliter putatâ. Diversimodè loquendum, si error est voluntarius et vincibilis, ut supra diximus. In omnibus autem adverti debet, quod licet detur aliquando iudicium de turpitudine actûs; adhuc si ex sufficienti aliqua ratione, vel auctoritate, vel per sufficientia principia practica, homo sibi rationabiliter persuadet, hic et nunc licitè posse non operari juxta tale iudicium speculativum, in tali casu iudicium prius contemnit, aliudque in se efformat, et benè operabitur. V. Suar. loc. cit. sect. 4, etc.

DE JURE GENTIUM.

IX.

Jus gentium non præcipit aliquid tanquam ex se necessarium ad honestatem; nec prohibet aliquid quod per se et intrinsecè malum est vel absolutè vel supposito tali statu et conditione rerum; sed hæc omnia pertinent ad jus naturale, ac subinde in hoc sensu jus gentium non comprehenditur sub jure naturali. Suar. de Leg. l. 2, c. 17.

1° Quia multa dicuntur esse de jure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, ut divisio rerum, servitus, et alia quæ infra videbimus; 2° Quia jus gentium, nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones quæ ex illis necessariò inferuntur, versari potest; quia omnia illa sub proprio jure naturali comprehenduntur: præcepta naturalia, et quæ inde deducuntur, scripta esse dicuntur à Deo in cordibus hominum, ut similiter ex Paulo ad Rom. 2. Præcepta autem juris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium et consensum illorum, sive in totâ hominum communitate, sive in majori parte. Ergo quæ absolutè necessariam honestatem et intrinsecam continent, etiamsi per plures illationes deducantur, debent ad jus naturale spectare. Neque etiam dici debet jus gentium, quod comprehendat conclusiones necessarias, factâ aliquâ suppositione. Nam multa sunt de jure naturali, quæ non

obligant nec locum habent, nisi aliquâ suppositione factâ, ut præceptum non furandi non habet locum, nisi factâ divisione bonorum et dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, nisi suppositâ servitute; justitia etiam contractuum non habet locum nisi ex suppositione commercii humani. Et ita sunt plura alia quæ manifestè pertinent ad jus naturale; nam ita sunt per se honesta, ut contraria prohibeantur quia mala, et non è contrario. Licet igitur conclusio sequatur ex suppositione se tenente tantum ex parte materiæ præcepti, si illatio est evidens ex principiis per se notis; talis conclusio ad jus naturæ pertinet, non ad jus gentium. Ibid. n. 8, 9.

De primâ juris gentium constitutione.

I. Ut æquivocatio omnis tollatur, non est hæc sermo de jure gentium, quod Bartolus alique juriste vocant Primarium seu Primævum: hoc enim est ex ipso l. ex hoc jure, ff. de just. et jur., illud quod fuit eo ipso, quòd gentes esse cæperunt naturali ratione inductum absque aliquâ constitutione gentium. Si quidem hoc reverà est jus naturale. Sed de secundario, quod est, quo omnes gentes utuntur ex constitutione ipsarum. De hoc autem asseritur, non includere materiam necessariæ honestatis, aut vetare aliquid intrinsicè malum, factâ quâlibet suppositione, quamvis etiam ejus obligatio ad naturam reducat longè et difficilè ratiocinatione. Atque hic quidem non est sensus, quòd in jure gentium naturalis ratio nullum habeat locum; siquidem inferri posset jus hujusmodi esse omninò irrationabiliter latum, quod est contra essentiam legis. Præterea colligitur ex l. Omnes populi 9, ff. de Just. et Jure, ubi Cajus ait: Quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræquè custoditur, vocaturque jus gentium; ubi jus gentium à ratione naturali dicitur constitui, quia omnes homines naturali ratione ducti illud constituerunt. Quare jus gentium non dicitur præcisè, quia eo utantur omnes gentes, sed quia eo utantur tanquam ejus auctores. Non assentior idcirco Ulrico Hubero in J. N. asserenti posse saltem in hypothesis dari in jure gentium quod repugnet rationi; nam ratio debet quodcumque jus constituere. Quare si in jure etiam civili requiritur aliqua ratio, quæ voluntatem principis moveat, et quoad modum, specialis etiam ratio quæ considerat particulares circumstantias, multò magis in jure gentium, ubi præcepta sunt magis generalia, et in eis consideratur naturæ totius utilitas et conformitas ad prima et universalis principia naturæ. Et idcirco potuit D. Th. d. q. 95, art. 4, appellare juris gentium præcepta conclusiones aliquo modo deductas ex principiis juris naturalis, quia ex vi naturalis discursus statim apparet convenientia, et moralis utilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos magis necessitate exigente, quam voluntate, ut Justinus dixit.

Juris gentium existentia contra Puffendorfum et Barbeyracium asseritur.

II. Propositionem hanc aversantur, quicumque

dari aliquid ex se et intrinsicè malum, aut necessariæ honestatis ante legem negant. Quare Puffendorfus jus gentium definitur de J. N. et G. l. 2, c. 3, § 25, subscribit Hobbesii sententiæ, aientis lib. de Cive c. 14: Præcepta utriusque (legis naturalis hominum, naturalis civitatum, quæ vulgò jus gentium appellatur) eadem sunt; sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, lex quam loquentes de hominum singulorum officio naturalem dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus sive gentibus, vocatur jus gentium. Tunc subdit Puffendorfus concedere se, jus gentium, quod ex ratiociniis indigentia nostra fuit, sed tamen negare aliud jus gentium voluntarium; seu positivum, quod quidem legis propriè dicæ vim habeat, quæ gentes tanquam à superiore projecta stringat. Idem videtur sentire G. Ludov. Hertzegius in Præcognitionis jurisprud. Rom. Mathem. ordine expl., ubi ait: si jus naturæ ad ideam gentis accommodatur, jus gentium exoritur. Ergo jus gentium est jus naturale in gentium ideâ spectatum. Verum, quoniam supra statutum est, dari debere intrinsicè hanc honestatem, ac turpitudinem rebus ante quamlibet legem; nec rursus auctores isti aliam proferunt rationem; idcirco eorum sententia, collapsa fundamentò, ruit. Quòd si ideò à Puffendorfo jus gentium voluntarium excluderetur, sicut Leibnitio in suâ Cens. Epist. § 14, visum est, quod scilicet: Pactis mutuis jus efficeret gentes non possunt, quia à nullo superiore valida redditur obligatio: in eo casu respondet Leibnitius ipse, argumentum hoc nimis probare: scilicet nec consensu et pactis homines superiores sibi constituere possint; cujus contrarium ipse Hobbes agnovit. Rursus negari deberent jura consuetudine introducta, quæ quidem in civitatibus plura sunt. Nec sanè verum est quod contra Leibnitium subdit Barbeyracius, unicuique liberum relinquit, ut declaret, nolle se receptam consuetudinem sequi. Non enim in arbitrio singulorum relinquitur juri vel ex usu et consuetudine communi recepto refragari.

Idem jus gentium ab Heineccii objectionibus vindicatur.

III. Heineccius etiam, licet actiones ex se et antè quamlibet legem dari bonas aut malas asseruerit, nihilominus de J. N. et G. l. 1, § 21 et 22 non distinguit à jure naturali jus gentium; sic enim habet § 21: « Cùm præterea jus naturæ eas complectatur leges, quæ universo generi humano per rectam rationem sunt promulgatæ; homines autem, vel singuli seorsum, vel prout in certas societates convaluerunt, considerari possint; jus, quò singulorum actiones reguntur, naturale; quod, quid in societatibus et inter eas justum injustumve sit, præcipit, jus gentium vocamus; adeoque eadem juris utriusque sunt præcepta, eadem leges: quinimò jus gentium est ipsum jus naturale vitæ hominis sociali negotiisqua societatum, et atque integrarum entium applicatum. » Et § 22: « Ex quo colligimus jus naturæ à jure gentium nec principio cognoscendi, nec ipsis regulis, sed solo objecto differre; adeoque rationem eos sugere, qui

« nescio quod *jus gentium* à jure naturæ diversum sibi
 « lingunt. *Jus gentium positivum, vel secundarium,*
 « quod veteres commenti sunt, propriè huc non per-
 « tinere, cum nec à Deo constitutum, nec per rectam
 « rationem promulgatum, nec universo generi hu-
 « mano commune, nec denique immutabile sit. »

Quod jus illud dictans leges à Deo constitutas, per
 rectam rationem promulgatas, omnibus hominibus
 communes et immutabiles, velit Heineccius appellare
 unicè *jus gentium*; quod quidem veteres appellabant
jus gentium primum; et nos diximus etiam esse
 verissimum *jus naturæ*: est questio de mero nomine,
 nec longo digna examine. Verùm quod asserat, nullà
 ratione duci, qui *jus gentium* à jure naturæ diversum
 asserunt, et *jus gentium positivum* esse commentiti-
 um, hoc imperiti hominis est, et nimium sibi tri-
 buentis. Non enim hujus auctoris, atque ejusdem fur-
 furis alterius voces optimum illud à Suarez, aliisque
 etiam Protestantibus cum Ulrico Hubero designatum
 discrimen infringunt; neque sufficit ut ipse autumat,
 quicquid *objectum* ad juris utriusque differentiam cum
 idem omninò dici debeat *jus*, quo leges traduntur ali-
 quibus, ac quo traduntur omnibus. Siquidem ex eo
 quòd quis communitatem alloquatur, diversus dici à
 seipso non debet, ac quando singulos communitatis
 alloquitur. Deinde falsum omninò est *jus gentium* po-
 sitivum à Deo non proficisci, modo scilicet eo quo
 leges positivæ oriuntur. Tandem errat etiam Heineccius,
 dum à jure gentium positivo rectam rationem
 ablegat. Unde pluribus capitibus Heineccius fallitur.
Grotii in jure gentium cum catholicis consensio; et mala
Barbeyracii censura.

IV. Haud ita verò ratiocinatur Grotius, qui de *jure*
gentium conformem suis principiis dat notionem. Dis-
 tinguunt *jus naturale* à *jure gentium* per ea quæ intrin-
 secam habent bonitatem vel malitiam. *Jus autem*
gentium, ait de *J. B. et P. l. 1, c. 1, § 14*, « vim habet
 « obligandi à voluntate populorum, aut saltem plero-
 « rumque. Dixi *plerorumque*; nam excepto jure na-
 « turali, quod dicitur etiam *jus gentium*, nullum
 « inveniri licet aliud *jus*, quod commune sit omnibus
 « omninò nationibus. Sæpè etiam id quod jure gen-
 « tium est in unâ terræ regione, haud est in aliâ;
 « quemadmodum ostendimus loco suo de Captivis in
 « bello, et de Jure postliminii. » Optimè quidem ratiocinatur
 quoad hoc, et fermè eadem dixerat Suarezius; tum subdit:
 « Jam verò *jus gentium* eodem modo
 « asseritur ac *jus civile non scriptum*, scilicet à perpe-
 « tuâ praxi et testimonio peritorum. Siquidem, ut
 « optimè notat orator divus Chrysostomus (orat. 76
 « de Consuet.), hoc *jus est opus temporis atque usûs*.
 « Atque inde fit ut historix celebriores magno hic sint
 « emolumento. » Hæc autem cum benè statuat Grotius
 quæ profectò à catholicis scriptoribus hausit, quid mi-
 rum, quod Barbeyracii censuram subierit, hominis
 scilicet perversè bona omnia tuentis? In notis igitur
 ad Grotium hic ait, *jus hoc gentium positivum et distin-*
ctum à jure naturali esse merum chymerram; citatque
 Pallendorfi locum, saepeque inibi notas. Tum subdit

quandam veluti rationem, quòd nimirum, *dentur leges*
omnibus gentibus communes, seu actiones quas debent
esseque gentes omnes, et iusticem servare; verùm cum et
populorum consensus nequeat esse obligationis fundamen-
tum ad illas servandas, nec rursus de ipsismet legibus
id possit esse verum, sequitur consequenter, juris illius
præcepta et leges non differre propriè à legibus et præ-
ceptis juris naturalis, nisi tantum in applicatione, quæ
diversa esse potest ex diversâ societatum ratione in mutuis
erga se officiis. Sed et Barbeyracii assertio contra Gro-
 tium falsa est, ut constat ex dictis, et ejus ratio præ-
 habilitate destituitur. Siquidem, quòd omnes gentes,
 quatenus unam efficiunt communitatem totius humani
 generis, obligare singulos non possint ad ea quæ toti
 humano generi utilia sunt, undenam probat Barbeyra-
 cius? Sanè in confesso est apud omnes civitates posse
 obligare etiam usu et consuetudine singulos ad ea
 quæ toti civitati utilia sunt, et regnum ad ea quæ toti
 regno conveniunt: quare igitur et idem dici non potest
 de omnibus respectu singulorum? Ita autem ad aliquam
 voluisse obligare, traditione compertum est, et suam
 voluntatem verbis, usu, et moribus aliisque
 signis explicuisse præsertim in mundi exordio, quando
 propter hominum paucitatem et amorem mutuum fa-
 cile erat, omnes, aut majorem hominum partem in eâ
 voluntate sensim ac paulatim convenire, et aliquo
 modo eam promulgare, et consuetudine ipsâ denun-
 tiare. Quare usu potuit hoc *jus paulatim* introduci, et
 per successione et imitationem mutuum populorum
 sine ullo speciali conventu vel consensu omnium po-
 pulorum uno tempore facto potuit obtinere. Est enim
 hoc *jus tam propinquum naturæ, tamque nationibus*
omnibus conveniens, earumque expediens societati,
 ut ferè naturaliter propagatum fuerit cum humano
 ipso genere; et ideò scriptum non est quia à nullo
 legislatore dictatum, sed usu convaluit. Quod autem
 plura dentur ex his legibus quæ à merâ hominum vo-
 luntate dependent, patet ex iis quæ infra dicemus. Sic
 rerum divisio, et sedium occupatio, edificatio et mu-
 nitio, aliaque exempla J. G. quæ refert Isidorus 6,
 Etym. c. 6. Rursus *jure gentium* dicitur licitus transi-
 tus innoxius per alienas terras et maria ad sua negotia
 peragenda, sic enim concessa intelligitur J. G. rerum
 divisio. De hoc exemplum habemus Num. c. 20 et 21,
 ubi Israel regi Edon promiserat, non solum se non
 declinaturum neque in vineas, neque in agros, sed viâ
 regiâ progressurum, verùm etiam si quâ re opus ha-
 buisset, justum pretium esse soluturum; cum verò
 denegatus fuisset transitus, bellum indictum est, quod
 injuria intelligebatur illata Israeli. Legati etiam J. G.
 sancti esse solent; unde apud Livium, l. 2, senator
 Carthaginiensis increpat ab sociis et pro sociis ve-
 nientes legatos ab imperatore in castra non fuisse ad-
 missos, jusque gentium sublatum. Item ut filii in bonis
 parentum succedant ab intestato, ubi aliud speciali
 lege cautum non sit; atque alia quæ recensentur l. ex
 hoc ff. de Just. et Jure. Super quæ vid. Turrecrem. c.
 Jus Gentium d. l. art. 6. Sed de hujusmodi exemplis
 ad *jus gentium* spectantibus infra.

DE CONVENIENTIA ET DISCONVENIENTIA INTER JUS NATURÆ
ET JUS GENTIUM.

X.

Non rectè distinguitur jus gentium à naturali, quia unum concessivum tantum sit, et aliud præceptivum. Nam vel utrumque membrum in utroque jure reperitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio, illi cum proportione respondens, ex ipso jure naturali nascitur. Suar. de Leg. l. 2, c. 18.

In jure naturali multa sunt quæ honestè fieri possunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur; et ita etiam dari potest jus naturale concessivum, quale est jus ducendi uxorem, jus retinendi et conservandi propriam libertatem: hoc enim honestum est, et illud jus naturæ concedit, non præcipit. Rursus nunquam separatur jus concessivum ab omni jure præcipiente, vel prohibente (id est, si uni aliquid licet, et conceditur, alter tenetur non impedire); et in præsentia materiæ, si unum sit juris gentium, etiam alterum; vel si unum est juris naturalis, etiam aliud; quod patet exemplis. Ibid. n. 3, 4, 9.

XI.

Jus gentium convenit cum jure naturali, in eo quod utrumque sit aliquo modo commune tantum hominibus. Suar. de Leg. l. 2, c. 17, 19.

Nam de jure gentium hoc est certum. De jure autem naturali, licet à jurisperitis hoc dicatur esse commune brutis, adhuc non nisi materialiter hoc illis aptatur quoad operationes merè sensitivas; at jus naturale, ut habet propriam rationem legis, non fundatur in ratione naturæ sensitivæ, ut communis est brutis animalibus, sed in ratione naturæ elevatæ per differentiam rationalem. Lex enim naturalis regulatur per convenientiam cum naturâ rationali; et quando respicit conservationem naturæ sensitivæ, semper involvit modum rationalem; unde multa prohibet uno modo, vel absolutè hominibus, quæ non prohibet brutis, ut constat de matrimonio, de educatione filiorum, de conservatione propriæ vitæ, de vago concubitu, seu simplici fornicatione, de conjunctione cum matre, vel sorore, et similibus, quæ quidem brutis non prohibentur. Rursus multa præcipit, quæ aptari non possunt brutis, ut præceptum colendi Deum, honorandi parentes, et proximum. Ibid.

De jure gentium apud jurisconsultos.

I. Inde profectò accedit ut inter scriptores sapientissimè, et aliquando apud jurisconsultos, non fiat expressa juris gentium à jure naturæ distinctio. Hoc advertit Paradolphus Pratejus in lex. jur. V. jus, ubi ait: Illud diligentissimè observandum est, quod ignoratum multis erroris causam dedit, jus gentium aliàs accipi à jurisconsultis pro vero naturæ jure, aliàs pro eo jure quod plurimè hominum pars ubique recipit. Quod nisi rectè discernas, nunquam pervenies ad veram juris cognitionem. Hinc optimè intelligitur quod dicebat Cic. 1 Tuscul.: Omni in re consensio gentium jus naturæ putanda est, scilicet ita servari debet, quasi esset jus naturæ, vel si vis, est argumentum velut à posteriori, licet non univocum ad inferendum jus naturæ, con-

sensio gentium: nisi non univocum etiam pendens ipsam Cicero, qui l. 2 de Invent. Naturæ jus est, ait, quod non opinio genuit, sed quædam innata vis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam et veritatem. Unde sequitur esse quid diversum ab isto jure quod non sit insertum à naturâ solâ, sed potissimum ab opinione et consensu hominum.

II. Illud autem non est dissimulandum jurisperitis communiter distinguere jus gentium à jure naturali, in hoc quod jus naturale commune dicant etiam brutis animantibus, secus verò jus gentium. Sed hanc distinctionem, nisi commoda accedat explicatio, meritò alii reprehendunt cum Laurentio Vallâ l. 4 Elegant. c. 48. Explicatio autem de jure naturæ communi brutis est, vel quia natura, ut ait Cic. de Fin. l. 2, etiam bestiis motum concessit, et cum quodam appetitu accessum ad res salutare, et pestiferis recessum, quem admodum dedit hominibus, quibus superaddidit rationem; vel ex alio titulo, prout apud Suarezium ipsum habemus. Verùm si accipitur jus naturale pro lege rigorosè tali, illud concedi alteri à rationalibus creaturis non debet.

DE PROPRIETATIBUS JURIS GENTIUM.

XII.

Jus gentium, quatenus continet præcepta affirmativa, non insert necessitatem rei præceptæ ex solâ rei naturâ per evidentem illationem ex principiis naturalibus; et in hoc differt à jure naturali. Suar. de leg. l. 2, c. 19.

Quia quidquid est hujusmodi, naturale est, ut constat ex dictis. Unde necesse est ut aliunde oriatur talis necessitas. Ibid. n. 2.

Causa juris gentium constituendi.

I. Hinc optimè Justin. in illo § Jus autem gentium sic tradit: Jus autem gentium omni humano generi commune est; nam usu exigente, et humanis necessitatibus, gentes humanæ jura sibi quædam constituerunt; causa enim ad hæc jura constituenda annotatur usus legem exigens, et humana necessitas: quare leges positivæ non debent nisi principiis merè naturalibus, quia sic aliunde vim suam nanciscerentur.

XIII.

Jus gentium præcepta negativa non prohibent ali quid, quia per se malum sit; et in hoc differt à jure naturali. Suar. de Leg. l. 2, c. 19. Id enim est etiam merè naturale, ut constat ex dictis. Ibid.

Finitis juris gentium.

I. Ex eo quòd homines ad vitam commodius duccendam observârunt quædam noxia esse, quædam verò merè utilia ad commune bonum promovendum, censuerunt non minùs hæc præcipere, quàm illa vetare. Atque hic repetere juvat naturæ jus propriè et directè et respicere quidquid ad humanam conjunctionem et societatem tuendam conducit. Si enim Adam sine socio vixisset, etiam secundum naturæ jus vixisset. Et Cicero de Offic. putat hominem à cæteris segregatum non nisi honesta cogitare et agere oportere. Jus verò gentium respicit propriè homines inter

se societate conjunctos, illosque effectus producit, quos ipsi homines rationabiliter ad communitatem promovendam conducentes adverterunt.

XIV.

Jus gentium non est tantum ostensivum malitiæ, sed constitutum ex parte humanæ rationis. Suar. de Leg. l. 2, c. 19.

Ex eo quod non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Ibid.

Discrimen juris gentium à jure naturali.

I. Quoddè reverà differat à jure naturali jus gentium, patet ex eo quoddè jus gentium aliqua in se mala permittat, seu non puniat: quando nimirum ipsa permissio putatur adèdè necessaria juxta hominum fragilitatem et negotiorum conditionem, ut in eà servandà omnes ferè nationes concordent. Hujusmodi esse videtur permissio meretricium, et permissio alicujus deceptionis in contractu, quæ non sit enormis. Sic in jure civili, quod per similitudinem et convenientiam dicitur etiam jus gentium *l. in causâ § idem Pomponius, ff. de minor.*, adjunctâ glossâ. Nam dicitur in textu *naturaliter licere contrahentibus se circumvenire in pretio emptiois et venditionis.* Ubi glossa exponit, *naturaliter*, id est, de jure gentium. Aliqui autem explicant illud *licere* in ordine ad humanum judicium, scilicet impunè fieri; alii verò explicant illud *circumvenire* non per deceptionem ex dolo et fraude, sed ut significat humanam solertiam et artem, quæ datur inter emptorem ut minoris emat, et venditorem ut pluris vendat; sed intra latitudinem justii pretii, sicut habet Sapiens Prov. 20: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, et cum recesserit, gloriatur.* Verùm in utràque acceptione semper continet aliquid juxta naturalis philosophiæ ethicam minùs honestum. Sanè Cicero, l. de Offic. 3, c. 8 et 9, similes proponit questiones: *Si vir bonus Alexandriâ Rhodum magnum frumenti numerum advexerit in Rhodiorum inopiâ et fame, summâque annonæ charitate; si idem sciat complures mercatores Alexandriâ solvisse, navesque in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit, dicturusne sit id Rhodiis, an silentio suum quàm plurimò venditurus? Vendat ædes vir bonus propter aliqua vitia quæ ipse nôrit, cæteri ignorent. Quæro si hoc emptoribus venditor non dixerit, ædesque vendiderit pluris multò quàm se venditorum putârît; num id injusè atque improbè fecerit? Tum in utramque partem rationes expendens subdit: Non igitur videtur nec frumentarius ille Rhodios, nec hiæ ædium venditor celare emptores debuisse. Nequè enim id est celare, quiddam reticere; sed cum, quod tu scias, id ignorare emolumentum tui causâ velis eos quorum intersit id scire. Hoc autem celandi genus quale sit, et cujus hominùs, quis non videt? Certè non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justii, non viri boni; versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, usfri. Illic tot et alia plura non utile est vitiorum subire nomina.*

XV.

Jus gentium non est tam immutabile sicut jus naturæ. Suar. de Leg. l. 2, c. 19.

Immutabilitas oritur ex necessitate: ergo quod non est æquè necessarium, non potest esse æquè immutabile. Ibid.

Exempla mutationis factæ in jure gentium.

I. Fuisse in jure gentium factam mutationem asserunt Aragoniensis, Salon et Bannes apud Salas de Leg. q. 91, tr. 14, disp. 2, sect. 3: scilicet, quoddè rerum divisio sublata fuerit inter Christianos in primitivâ Ecclesiâ, et modò inter religiosos captivi christiani, capti ab aliis christianis, servi non fiunt, ut patet l. *hostes, ff. de Captivis.* Verùm hæc non facta sunt licita per dispensationem, si rectè advertantur; nam jure gentium non prohibetur rerum communitas, sed concessa est divisio, et data facultas omnibus hominibus, ut paulatim res sibi proprias facerent, eligendo agros quos colerent, loca ubi ædificia construerent, et similia; non tamen prohibiti sunt omnia ad communitatem reducere, ut in statu innocentie et initio mundi fuerunt. Similiter licet jure gentium concessum fuerit, ut in bello justo capti possent fieri servi, tamen non est prohibitum gerentibus justum bellum se exspoliare hoc jure, vel simpliciter, vel etiam erga aliquas personas bello captas. Quare non est hoc probandum in jure gentium, quatenus concessivum est; sed de jure gentium, quatenus prohibitionem seu præcepta continet. Ut autem in hoc fiat hujusmodi mutatio (quæ tamen vi materiæ non repugnat, ubi res prohibita jure gentium simpliciter non sunt mala de se et intrinsecè, nec præcepta inferuntur per necessariam et evidentem illationem ex principiis naturalibus, nec obligatio oritur ex solâ ratione sine aliquo modo obligationis humane), adhuc opus est ut nationes omnes consentiant, vel ut paulatim introducantur consuetudo contraria, et prævaleat: quod quidem moraliter vix est possibile, sed tamen non repugnat. Potest etiam alio modo fieri, ut si aliqua communitas præcipiat ut inter partes suas et membra sua tale jus gentium non servetur; et hic modus est possibilis. Non autem mutari potest jus gentium saltem quoad moralem potestatem et usum hominum, nec rursus in toto, ut scilicet à toto humano genere auferatur collectio præceptorum juris gentium ex hominum conventionem, sed ea quæ sunt juris gentium possunt utique in unâ vel alterâ parte diminui.

XVI.

In iis etiam in quibus jus naturale et gentium videntur convenire, omnimodam similitudinem non habent. Suar. de Leg. l. 2, c. 19.

Nam in universalitate et communitate ad omnes gentes jus naturale omnibus est commune, solumque per errorem potest alicubi non servari; jus autem gentium non semper omnibus, sed regulariter et ferè omnibus commune est, ut Isidorus loquitur. Unde sine ullo errore potest alicubi non servari quod apud alios de jure gentium esse censetur. Item licet jus gentium regulariter versetur in materiâ propriâ hominum, aliquando potest aliquid disponere in materiâ communi brutis animalibus, ut in permittendo vago concubitu, vel in repellendâ vi, quatenus aliquo modo foveri vel determinari potest. Est ergo jus gentium simpliciter diversum à naturali, præsertim ratione primi discriminis. Ibid.

Facilior juris gentium quam juris naturalis ignorantia.

I. Quanquam apud historicos plura referantur à populo fieri quæ contra clariora honestatis principia sunt, ea tamen vel in dubium ab aliis revocantur, vel etiam negantur, vel aliquo modo limitantur. Sic quæ narrat Blekerius de Irlandiæ populis, sive quæ ad sortilegia, sive quæ ad impudicitiam spectant, confutat egregie Argrimus Jonas, Irlandiæ natione, qui floruit seculis 16 et 17. Alia etiam, quæ memorantur contra Germanos relatâ à Sextio Empirico Hypoth. l. 3, c. 24, coarguit illicò Puffendorus de J. N. et G. l. 2, c. 3, § 8: *Id adeò insectum mendacium est, ut mirum sit quomodò illud in mentem venire potuerit ulli qui vel minimum notitiam istius nationis habuerit.* Negari autem non potest, post culpæ originalis tenebras humane menti offusas, ex pravâ et assiduâ consuetudine et institutione, adeò aliquando lumen naturale involvi, et videantur gentes obbrutescere. Sic Cicero Tuscul. l. 5, c. 27, ait: *Ægyptiorum imbutæ mentes pravitate erroribus quamvis carnificium prius saberint, quam ibim, aut aspidem, aut felen, aut canem, aut crocoditum violent; quorum etsi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recesent.* Et S. Aug. l. 3, de Doctr. christ., c. 8: *Fil plerumque, ut quisque hominum ea tantum culpanda arbitretur, quæ suæ regionis ac temporis homines vituperare atque damnare consueverunt; et ea tantum probanda atque laudanda, quæ consuetudo eorum, cum quibus vivit, admittit.* Hæc autem diversimodè reprobantur à sanæ mentis hominibus, si contra jus naturale patrata sunt, ac si contra jus gentium tantum; nam nemo dicit de aliquâ juris gentium lege ob consuetudinem abrogatâ, id quod benè Puffendorus de consuetudine contra legem naturæ dixit ibid. § 9: *Haudquaquam assuetudini eas vires tribuimus, ut rationis iudicium, eò usque detorquere ac depravare queat, quò ipsi impossibile sit veritatem circa leges naturales perspicere.*

XVII.

Jus gentium simpliciter est humanum ac positivum. Suar. l. 2, v. 19. *Lex sufficienter dividitur per naturalem et positivam propriè dictam, vel per divinam et humanam ab auctore utramque denominando, quia utriusque membra immediatam contradictionem involvunt, ut constat. Sed ostensum est legem juris gentium non esse naturalem propriè et in rigore, et consequenter non esse divinam; ergo necesse est ut sit positiva et humana. Rursus lex naturalis est, quam non opinio genuit, sed naturalis evidentia, ut Cicero dixit. Ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, positiva est et humana. Tale autem est jus gentium, quia non per evidentiam, sed probabilitatem et communem estimationem hominum introductur. Ergo. Ibid. n. 3, 4.*

I. Est veluti corollarium quod ex statutis propositionibus optime descendit.

DE DIFFERENTIA INTER JUS GENTIUM ET CIVILE.

XVIII.

Jus gentium non differt à jure civili per hoc quod hoc sit jus unius civitatis aut regni, jus autem gentium sit

omnibus gentibus commune. Suar. de Leg. l. 2, c. 19.

Licet omne jus positivum ab hominibus positum in ordine ad gubernationem purè politicam vocet Aristoteles legitimum, 5 Ethic. c. 7, et illudmet videatur posse vocari civile, ut sumitur ex Isid. 5 Etymol. c. 1, et sentit D. Th. 1-2, q. 95, adhuc nihilominus dicendum est utrumque differre; non verò per traditam differentiam. Nam 1° hæc differentia solum videtur secundum magis et minus, et valdè accidentalis; 2° et difficiliss, quia impossibile videtur jus gentium esse commune omnibus gentibus introductum voluntate et opinione humana, quemadmodum dicitur de jure unius civitatis aut regni, quia in his quæ ab opinione et arbitrio hominum pendent, impossibile videtur omnes nationes convenire; nam hoc est hominum ingenium, ut quot sunt capita, tot serè sint placita et opiniones. Ergo vel jus gentium non est humanum, vel non potest in eo à civili differre. Ibid. n. 5.

I. Jus civile dici etiam solet aliquando jus gentium, latè scilicet sumpto vocabulo; et vice versâ ob aliquam convenientiam jus gentium dici etiam potest jus civile.

DE VERA JURIS GENTIUM NOTIONE.

XIX.

Præcepta juris gentium in hoc differunt à præceptis juris civilis, quia non scripto, sed moribus non unius vel alterius civitatis aut provincie, sed omnium vel serè omnium nationum constant. Suar. de Leg. l. 2, c. 19.

Jus humanum duplex est, scilicet scriptum et non scriptum, ut tradunt jura. Constat autem jus gentium scriptum non esse; et ita in hoc differre ab omni jure civili scripto, etiam imperiali et communi. Jus autem non scriptum moribus constat: quod si sit unius gentis moribus introductum, et illam tantum obliget, dicitur etiam civile; si verò introductum sit moribus omnium gentium, et omnes obliget, hoc credimus esse jus gentium proprium: quod et differt à naturali, quia non naturæ, sed moribus immititur, et à civili etiam distinguitur in origine, fundamento et universalitate, modo explicato. Ibid. n. 6.

Exempla juris gentium ab hominibus constituit.

I. Jus gentium fuisse ab hominibus constitutum, colligitur ex Just. in § *Jus autem*, de quo supra; ubi ait gentes humanas sibi constituisse jus gentium usu exigente. Unde inferitur non scripto, sed usu illud homines constituisse. Deinde id optimè fieri potuit; siquidem in hoc modo constituendi juris gentium nulla est repugnantia, et est planè possibile; et declaratur exemplis. Nam 1° consuetudo recipiendi legatos sub lege immunitatis et securitatis absolutè spectat non est de necessitate juris naturalis, quia potuisset unaqueque communitas hominum non habere apud se legatos alterius, nec velle illos admittere; nunc tamen admittere est de jure gentium, et illos repudiare esset signum inimicitie, et esset violatio juris gentium, ut citavimus ex Livio: esto non esset injustitia contra rationem naturalem. Quare, licet suppositâ admissione legatorum sub pacto subintellecto, contra jus naturale sit non servare illis immunitatem, quia est contra justitiam et debitam aedilitatem, tamen illa

suppositio et pactum illud sub tali conditione jure gentium est introductum. 2° Patet in omni contractu et commercio cum quolibet hominum genere, ubi tria debent distingui: unum est particularis modus contrahendi, et spectat ad jus civile; alterum est observatio contractus jam consummati, et hoc est juris naturalis; tertium est libertas contrahendi cum hominibus non inimicis, vel hostibus, et hoc est de jure gentium. Quia jus naturæ per se ad hoc non obligat, et una respublica potuisset nolle commercium cum aliâ etiam non inimicâ, jure gentium sunt introducta commercia libera, violareturque jus gentium, si sine rationabili causâ prohiberentur. 3° Cognoscitur in jure belli, fundato scilicet in potestate quam una respublica vel monarchia suprema habet ad puniendam vel vendicandam aut reparandam injuriam sibi ab alterâ illatam. Ex vi enim solius rationis naturalis non erat necessarium ut hæc potestas esset in republicâ offensâ; potuissent enim homines instituire modum alium vindictæ, vel committere illam potestatem alteri principi, et quasi arbitro cum potestate coactivâ. Verùm quia hic modus, qui nunc servatur, facilior est magisque naturæ consentaneus, usu introductus est, et ita justus, ut non possit illi jure resisti. In hoc etiam jure constituit Suarezius servitutes; nam illo jure utuntur populi et gentes inter se, et non erat necessarium ex purâ naturali ratione; posset enim alius introduci pœnæ modus: nunc autem tale est hoc jus, ut et rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo quo introducta est, et victores non possint justè gravius punire hostes jam victos, finito bello, nisi alius specialis titulus interveniat. Item fœdera pacis et induciarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus servanda sunt, postquam sunt facta: hoc enim potius pertinet ad jus naturæ; sed quatenus admittenda sunt, et non neganda, quando debito modo et rationabiliter petuntur; hoc enim licet sit rationi naturali valdè consentaneum, tamen usu ipso et jure gentium videtur magis firmatum et sub majori esse obligatione.

Satisfit Heineccii oppositionibus.

H. Hæc autem exempla, quæ Suarezius noster modo dicto ad jus gentium revocat, ab Heineccio ad jus naturale revocantur. Sic J. N. et G. l. 2, § 222. Jus mittendi *legatos*, eorumque immunitatem, ait, spectare ad summos imperantes, et esse quid consequens ad jus pangendi fœdera. Verùm licet videatur hoc rationi naturali conforme, non video necessitatem inferendi illud ex jure naturali: quo quidem res potuisset diversimodè constitui. Quemadmodum ipse Heineccius à jure naturali abstrahit alia legatorum jura circa familiam suam, circa sacra domestica, redes, asylum et alia. Rursus licet ex jure societatis inferatur aliquod genus *commerci* seu communicationis rerum, operarumve necessariarum atque utilium cum aliis earum indigis, ut ponit Heinec. loc. cit. l. 1, § 527, adhuc libertas contrahendi cum externis non inimicis, quæ ab ipso ad jus referretur imperan-

tium l. 2, § 169 et 189, reverà debet ad jus gentium referri. Nam si sine rationabili causâ prohiberetur, violaretur jus gentium. *Jus belli* ex Heineccio l. 2, § 192, etiam ad jura imperantium referretur. Quod quidem; si de modo agendi sermo sit, verum est; si verò de ipsâ potestate, quæ in republicâ residet, eum inferatur necessariò ex jure naturali ad jus gentium commodius referretur. *Servitutes* multò melius ad jus gentium prout Suarezius, quàm ad mutuum contractum, ut vult Heinec. l. 1, § 80, reducuntur. Fieret enim contra jus naturæ, si alio pœnæ genere hostes hujusmodi plecterentur. Fœdera etiam sine rationabili causâ denegare, videtur, esse contra jus gentium, quo nimirum decreta sunt conditiones et tempora. Vid. Heinec. l. 2, § 210, et Puffend. de J. N. et G. l. 1, 8, c. 8, § 7.

Suarezii ratio pro jure gentium admittendo.

III. Dat etiam Suarezius rationem, seu præcipuum fundamentum huic juri instituendo: « Quia humanum genus quantumvis in varios populos et regna divisum, semper habet aliquam unitatem non solum specificam, sed etiam quasi politicam et moralem, quam indicat naturæ præceptum mutui amoris et misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, et cujuscumque nationis. Quapropter licet unaquæque civitas perfecta, respublica aut regnum sit in se communitas perfecta et suis membris constans; nihilominus quelibet illarum est etiam membrum aliquo modo hujus universi, prout ad genus humanum spectat. Nunquam enim illæ communitates aded sunt sibi sufficientes sigillatim, quin indigeant aliquo mutuo juvamine, et societate, ac communicatione, interdum ad melius esse majoremque utilitatem, interdum verò etiam ob moralem necessitatem et indigentiam, ut ex ipso usu constat. Hæc ergo ratione indigent aliquo jure, quo dirigantur et rectè ordinentur in hoc genere communicationis et societatis. Et quamvis magnâ ex parte hoc fiat per rationem naturalem, non tamen sufficienter et immediatè quoad omnia; ideòque aliqua specialia jura potuerunt usu earumdem gentium introduci. Nam sicut in una civitate vel provinciâ consuetudo introduci jus, ita in universo humano genere potuerunt jura gentium moribus introduci, eò vel maximè quòd ea quæ ad hoc jus pertinent, et pauca sunt, et juri naturali valdè propinqua, et quæ facillimum habent ab illo deductionem, adeòque utilem et consentaneam ipsi naturæ, ut licet non sit evidens deductio tanquam de se omninò necessaria ad honestatem morum, sit tamen valdè conveniens naturæ, et de se acceptabilis ab omnibus. » Atque hæc de principiis juris naturæ et gentium.

Partes posterior.

DE OFFICIIS JURIS NATURÆ ET GENTIUM.

I.

Juris naturæ officia quædam versantur circa Deum,

quædam circa proximum, quædam circa ipsammet hominem. Suar. de Leg. l. 2, c. 8.

SCHOLIUM.

No in molem ingentis voluminis liber excreseat, ac nobis illud Leibn. Prefat. cod. J. G. displ. objiciatur: *Juris doctrina, certis à naturâ inclusa limitibus, humano ingenio in immensum diffusa est.* Rursus ut continenti quâdam serie percurrantur officia juris naturalis et Gentium, idcirco utemur aliâ ratione, ac in explicandis principiis usi sumus. Proinde ea ex Suarezio nostro paucis indicare sufficiat, brevissimis in loco additis commentariis. Usurpatam à Suarezio partitionem, quam secuti sunt complures etiam ex Protestantibus, in Apostoli quidem verbis fundatam, *ut sobriè, justè et piè vivamus*, in officiis proponendis servare juvat.

DE OFFICIIS ERGA DEUM.

De Fide.

II.

I. *Lex naturalis obligat hominem ex solo naturali lumine ad habendam et procurandam veram Dei cognitionem.* Suar. de Fide, p. 2, disp. 15, sect. 1, num. 4.

II. *Rursus obligat hominem, prout nunc est ad finem supernaturalem elevatus, ad habendam veram interiorem fidem in Deum.* Suar. ib. n. 5.

SCHOLIUM.

Officia erga Deum à Protestantibus juris naturalis scriptoribus, vel omnino ommissa, vel jejuniè satis pertractata, suo quæque loco disposita hic exhibemus. Ad fidem quod spectat, obligatio hæc non tantum est in statu naturæ lapsæ, sed etiam in statu innocentie, imò fuit in ipsis angelis pro statu viæ.

III. *Obligat etiam ad non repugnandum fidei, sive sufficienter propositæ, nec ad recedendum à fide sive susceptâ, neque ad dubitandum aut formidinem admittendam.* Ibid. n. 6 et 7.

SCHOLIUM.

Qui nolit mandatum regis, illi sufficienter propositum, suscipere tanquam præceptum regium, injuriam facit regi. Eadem injuria, naturali rationi contraria, irrogaretur Deo, si secus fieret. Idem de certitudine fundatâ in Deo, qui prima et infallibilis veritas est, etiam ex lumine naturali.

IV. *Obligat ad credendum ea quæ sufficienter ut credenda et credibilia proponuntur.* Ibid. num. 8.

V. *Obligat infidelem, ubi incipiet animi stimulos sentire, ad veritatem inquirendam.* Ibid. num. 9.

SCHOLIUM.

In lege novâ addidit Christus specialem necessitatem fidei, quæ quidem, spectatâ institutione, dici potest positiva; positâ autem institutione divini Legislatoris, dici potest conaturalis huic statui.

De Spe.

III.

I. *Sicut obligatur homo ad inquirendam et tenendam veram cognitionem Dei ex naturali ratione, ita ad sperandum ab illo aliquod bonum, et timendum aliquod malum.* Suar. de Spe, disp. 2, sect. 1, n. 6.

II. *Tentur omnes lege naturæ benè sentire de divini*

Providentiâ, cuius est reddere virtuti præmium et vitii pœnam. Ibid.

SCHOLIUM.

Ex Clem. Alexand. l. 4 Strom. in fin., et l. 5 in princ., habemus antiquos philosophos cognovisse et commendasse spem præriorum post mortem. Rursus ex tali spe moventur homines ad cultum præstandum Deo auctori naturæ, ad virtutes exercendas, ad vitia fugienda, quæ omnia spectant ad legem naturæ.

III. *Denique tenetur homo lege naturæ tendere in Deum, ut ultimum finem, in eoque ponere suam beatitudinem, illamque intendere per debita media.* Ibid.

SCHOLIUM.

Perfectior multò est usus spei in lege Evangelii tum quoad modum sperandi gloriam, tum quoad media supernaturalia, scilicet sacramenta. Hæc autem perfectio et obligatio sequitur naturaliter, positâ perfectione fidei circa Christum et redemptionem ejus, et tali institutione sacramentorum.

De Charitate.

IV.

I. *Præceptum diligendi super omnia Deum ut finem Naturæ, naturale est; nam ad hunc amorem hominaturâ suâ inclinatur, quem, ut habet D. Th. 1-2, q. 94, dicitur lex naturæ.* Suar. de Charit. disp. 1, sect. 5, num. 3, et disp. 5, sect. 1, num. 2.

II. *Sicut tenetur lege naturæ cognoscere Deum, ita tenetur illum amare, aut supra se, aut infra se, aut æquè, non his duobus modis, cum nihil inordinatum dicat lex naturæ; ergo super omnia.* Ibid. disp. 5, sect. 1, num. 2.

SCHOLIUM.

Unde sequitur in lege naturæ dari potuisse peccatum grave, contrarium videlicet dilectioni Dei super omnia.

III. *Præceptum diligendi Deum, ut finem supernaturalem gratiæ, est simpliciter supernaturalis, etsi conaturale sit ipsi gratiæ.* Ibid.

SCHOLIUM.

In lege Evangelii tenemur ad modum perfectiorem charitatis erga Deum, sub fide explicitâ Trinitatis et Mediatoris: hic autem modus consequitur naturaliter, positâ tali cognitione Dei.

De Pœnitentiâ.

V.

I. *Malum culpæ, ut aliquo modo destruendum, est id quod respicit pœnitentiâ; quoniam verò dari nequit, quin dicat respectum ad Deum, hinc dicitur pœnitentiâ tendere in Deum.* Suar. de Pœn. in 3 p., q. 85, disp. 2, sect. 1, n. 5, et sect. 2, n. 5.

II. *Præceptum satisfaciendi Deo pro injuriâ illatâ per peccatum, naturale est.* Suar. de Pœn. in 3 p., q. 90, disp. 15, art. 4, sect. 3, n. 4.

SCHOLIUM.

Quantum scilicet homini possibile est. D. Th. 3 p., q. 84, art. 7, ad 1: *De jure naturali, sit, esse quòd aliquis pœniteat de malis quæ fecit.* Actus autem de-
testationis cum respectu ad Deum est ex se et naturaliter valdè proportionatus ad hanc satisfactionem; nam nullus dari potest aptior ad veniam impetrandam.

III. *Satisfactio Deo cōsigna dari nequit in purā naturā; excitatus verò homo, et adjunctus divinā gratiā potest de congruo, seu imperfectè Deo satisfacere: quā positiā possibilitate, obligatur homo ex lege connaturali ipsinet gratiæ.* Ib. sect. 3, n. 6.

IV. *Modus satisfaciendi Deo habetur ex ordinatione ipsi Dei; positiā tamen eā ordinatione, modus ille connaturaliter obligat.* Ibid. n. 7.

SCHOLION.

In statu puræ naturæ pertineret ad divinam Providentiam determinare modum poenitentiae: quo homini significato, homo teneretur illum adhibere naturaliter.

De religione.

VI.

I. *Ex vi solius legis naturalis non tenetur homo colere vel adorare Deum alio cultu purè interno, præter illum qui actibus fidei, spei, charitatis et poenitentiae (si mortaliter peccavit) reperitur.* Suar. tom. 1 de Relig. tr. 2, l. 1, c. 2.

SCHOLION.

His actibus implet homo obligationem colendi Deum purā mente et spiritu.

II. *Ex vi solius legis naturalis non est determinatus modus particularis adorandi Deum cultu externo.* Ibid. n. 6.

SCHOLION.

Circa modum in genere obligat lex naturalis, ut fiat modo decenti et proportionato, et sine superstitione. Suar. ibid. et in 3 tom., disp. 73 per totam, præsertim sect. 8.

III. *Colere Deum per visibile sacrificium et externam oblationem, licet in rigore non sit de jure naturali, est tamen ad eò consentaneum illi, ut semper fuerit de jure gentium.* Suar. tom. 1 de Rel. tr. 2, l. 1, c. 3, n. 5. Ex usu hominum à principio mundi de Abel et Cain, et apud gentes etiam, ut notat Arist. 7 Polit. c. 8.

SCHOLION I.

Hic modus est honestus et sensibilis, unde legi naturalis conformis. In lege autem novā cultus Dei per verum sacrificium præceptum est jure divino à Christo Domino. Determinatio hujus præcepti relicta est pastoribus Ecclesiæ.

SCHOLION II.

De præcepto orationis ex jure naturali, vid. Suar. l. 1 de Orat. c. 29, de Timore et honore Dei. Vid. Suar. 3, p. 3, disp. 73, sect. 8.

IV. *Juramentum de se non est ex lege naturali prohibitum, si nimirum detur necessitas, et serventur conditiones.* Suar. de Jur., lib. 1, c. 2.

SCHOLION.

Necessitas datur in aliquā morali utilitate ad hunc honestum; et consurgit ex incredulitate audientium, et ex defectu veritatis in naturā corruptā. Conditiones sunt tres, scilicet, veritas, justitia et judicium. Vid. Suar. de Jur. lib. 1, cap. 5.

V. *Perjurium est contra legem naturalem; atque ita prohibetur, Levit. 19, Zachar. 5, Exod. 20. In jura-*

mento enim adducitur Deus, tanquam prima et infallibilis veritas, in testimonio veritatis. Ergo, eā desiccante, fit Deo gravis injuria. Suar. ibid. et l. 3, c. 2.

SCHOLION.

Hinc nunquam potest fieri licitum perjurium, et semper est grave peccatum. Suar. de Jur. l. 3, c. 4.

VI. *Juramentum promissorium per vim et metum cum injuriæ extortum, si est de materiā honestā, obligat ex lege naturali. Urget siquidem obligatio, ut fiat verum, quod sub divino testimonio dictum est, et fieri potest sine peccato.* Suar. de Jur. l. 2, c. 9 et 10.

SCHOLION.

Plura quæ in materiā jurisjurandi occurrunt, videri possunt apud Suar. tribus libris de Juram.

DE OFFICIIS ERGA SEIPSUM.

VII.

I. *Duobus tantum indigemus, quoad vitæ conservationem et modum transigendi illam, scilicet victu et vestitu, juxta illud Pauli, 1 Tim. 6: Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus.* Suar. de Op. sex dier. l. 5, c. 6, n. 1.

II. *Ex lege naturali non indigent homines vestimentis, nec ea tenentur adhibere.* Ibidem.

SCHOLION.

In statu enim innocentie cum totā lege naturali sufficienter legerentur homines justitiā originali.

III. *Naturaliter tamen indigent alimentis, et tenentur eis uti. Patet ex corpore pèlente nutritionem, augmentum, etc.* Ibidem.

IV. *Materia alimentorum non sunt ex lege naturale necessariò carnes; quod docet D. Th., 1 p., q. 96, art. 1, ad 3. Ibid. n. 4 et n. 12.*

SCHOLION I.

In statu integritatis fuisset inordinatus usus carniū non ex speciali prohibitione Dei, nèque ex ipsā naturā rei, sed ratione optimorum alimentorum loci illius. Ibid. num 14.

SCHOLION II.

Eadem ratio excluderet ab illo statu usum alterius cibi arte confecti, vini, etc., non quia lege naturæ prohiberentur, sed quia nec necessaria ea essent, nec sine curā pararentur. Unde sequitur, ex lege naturali reverà non defuiri ciborum qualitatem.

V. *Ex lege naturali facultates hominis dirigendæ sunt ad finem ordinatum. Finis autem ordinatus est finis honestus.* Suar. 1-2, tr. 3, disp. 9, sect. 3, n. 6.

VI. *Delectabilitas ipsa, ipsum levamen naturæ, vel quælibet corporis commoditas, si fiant considerando solum naturam animalē, non sunt bona et honesta.* Ibid. num. 9.

VII. *Ut sint bona et honesta, debent dirigi ab humana naturā, ut rationali. Hoc fit quando ad operandum propter commoditatem naturæ adhibet homo rationis regulam, et judicat illam commoditatem esse sibi convenientem, etiam ut ratione regulatur.* Ibid.

SCHOLION I.

Ex eo quòd homo semper tenetur operari ut homo, et consequenter regulam rationis adhibere, inferitur obligatio prædicta ex jure naturali. Modus autem

ille operandi satis est ad honestatem actionis, ut diximus. Loquimur autem de operatione verè morali.

SCHOLION II.

Quàm sit fecundissimum principium hoc in jure nat. quoad dirigenda officia hominis seipsum, patet consideranti. Quinimò et multò fecundius esse illo Wolfiano, et in regulà morum multò laudabilius, et à periculo remotius, ex iis quæ in 1 p. dicta sunt, colligitur.

DE OFFICIIS ERGA PROXIMUM.

De hominum societatibus.

VIII.

I. Non ratione naturæ lapsæ, sed ex lege naturali, genus humanum propagatur per naturalem generationem. Patet ex secuum distinctione cum similitudine naturæ. Suar. de Opif. lib. 5, c. 2, n. 6.

SCHOLION.

Inde tamen non inferitur præceptum matrimonii obligare singulos etiam in statu innocentie: et dari posset etiam tunc ratio majoris boni in continentia.

II. Ex filiorum procreatione oritur naturaliter societas domestica, seu familie. Quod docuit etiam Arist., l. 1 Polit., c. 2. Suar., ib. c. 7, n. 1.

III. Hæc societas trahit cohabitationem necessariam viri et uxoris ad filiorum generationem et educationem. Ibid. n. 2.

SCHOLION.

Recta institutio filiorum est de jure nat. respectu parentum.

IV. Matrimonii insolubilitas est de jure nat. Suar. de Leg. l. 10, c. 2, n. 13.

V. Polygamia videtur jure nat. prohibita. Lex autem prohibens illam fundatur maxime in naturali justitia, et æqualitate inter virum et uxorem, quoad mutuum corporis traditionem. Suar. de Opif. l. 5, c. 3, n. 17.

SCHOLION.

Quid dicendum de polygamia in principio generis humani, vel usque ad Evangelium, habetur ubi de Princip. legis natur. Polygamia etiam contraria est paci; tranquilla habitationi et convenienti familie gubernationi, quæ snt finis secundarius matrimonii.

VI. Societas plurium domorum, unde pagus exurgit, præscindens à morali unitate, vel communitate, est de jure nat. Ex generatione scilicet plurium filiorum, et ex successione eorum ex natali, seu nepotum ex filiis. Ib. n. 2, 3.

VII. Societas etiam politica, quæ in civitate vel regno conspicitur, videtur esse de jure nat., non quidem propter indigentiam mutui auxilii tantum, sed etiam propter majorem vitæ jucunditatem, et honestam communicationem quam homo naturaliter amat. Ib. n. 6.

SCHOLION.

Mutua corporum indigentia et defensio est in naturâ corrupta, adeoque non de jure nat. in se. Sed adhuc differentia naturalis hominum in scientiâ et virtute est caput sufficiens ad prædictam societatem, ut minus docti et minus ferventes à doctioribus et ferventioribus adjuventur, et qui peccant, ab aliis possint corrigi.

DE HOMINUM DOMINIO IN HOMINES.

I. Habet homo de jure nat. dominium in omnia bruta animalia. Suar. de Opif. l. 5, c. 6, n. 8.

II. In jure nat. non datur dominium proprietatis unius hominis in alium ad usus convenientes propter utilitatem domini. Nam libertas est homini naturalis; et utrumque simul dari nequit. Ibid. l. 5, c. 7, n. 10.

SCHOLION.

Unde servitus non est de jure nat. Aliunde verò introduci potuit, scilicet in pœnam; et idcirco non est contra jus nat. Aliter est ratiocinandum de subjectioe famulatus, quæ non in pœnam, sed in subsidium est introducta.

III. Dominium directivum, seu potestas imperandi alii est eorum commodum et commune bonum, est de jure nat. Ib. n. 11, et de Leg. l. 3, c. 1.

SCHOLION.

Si potestas viri in uxorem, patris in filios et totam familiam: quæ quidem potestas ad bonum ordinem et pacem inter ipsos necessaria est, et resultat, posito contractu matrimonii et filii generatione.

IV. Politicus principatus, debito modo introductus, est de jure nat., cum spectet ad conservationem humanæ ac civilis reipub. Ib. num. 12; et Defens. cont. Reg. Angl. l. 3, c. 1, n. 3.

SCHOLION.

Sine justitiâ et pace nequit communitas hominum conservari: justitiâ et pax requirunt gubernatoreum cum potestate præcipiendi et puniendi. Ergo si communis seu civilis societas est de jure nat., media ad illius conservationem sunt de jure nat.

V. Ad regimen et conservationem civilis societatis humanæ non est de jure nat. necessarius unus monarcha (sunt enim alii modi regiminum sufficientes, licet fortassè non ita perfecti), et idcirco nomine unius principatus politici unum tribunal seu potestatem unam intelligimus, sive illa in unâ naturali personâ, sive in unâ consilio, seu congregatione plurium, tanquam in unâ personâ factâ, ut in uno capite existat. Suar. Defens. præd. c. 3, n. 5; de Leg. l. 3, c. 2.

VI. Princeps politici potestatem suam à Deo recipit. Ib. n. 6. Tum quia principatus est de jure nat., et jus nat. est à Deo; tum etiam quia innuit Scriptura. Quare Suarez ibi putat hoc esse de fide.

SCHOLION.

Licet potestas civilis suprema immediatè dicatur à Deo collata hominum perfectæ communitati (Suar. de Leg. l. 3, c. 2, n. 5), per naturalem consecutionem ex vi primæ creationis, et hominum communitas ex jure nat. non teneatur ad unum regimen potius quàm ad illud (ex n. 5), adhuc tamen postquam in unam personam potestatem transtulit, nequit citra injustitiam ab illius dominio recedere, vel illi potestatem imminuere. Suar. Defens. præd. c. 3, n. 2 et 4.

VII. Potestas hæc resultat naturaliter in humanâ naturâ (ubi homines liberè in unam communitatem perfectam congregantur, et politicè uniuntur) ab Auctore naturæ ratione suæ providentiæ; et idcirco dicitur collata immediatè à Deo. De Leg. l. 3, c. 3, n. 6.

SCHOLIUM.

Potestas est de jure nat., at determinatio ad certum modum regiminis est ex arbitrio hominum. Vid. Suar. loc. cit. c. 4, n. 1, ubi de variis regiminum generibus, et de variis titulis obtinendæ regis potestatis: scilicet 1° immediate à Deo, 2° per hereditariam successionem, 3° ex bello justo; quod quidem debet supponere regiam potestatem in eo qui illud indicit, et delictum in republica contra quam indicitur.

VIII. *Potestas suprema civilis non potest ferre leges de actibus pure internis. Quia illa potestas ad exteriorem pacem et honestatem societatis humanæ ordinatur, ad quam nihil referunt oculus pure interni.* Suar. de Leg. l. 5, c. 15, n. 2, 3. *Potest tamen quatenus sunt connecti cum actibus externis.* Ib. n. 9.

IX. *Potestas hæc ferre potest leges obligantes in conscientia.* Suar., ib. c. 21, n. 25.

SCHOLIUM.

Potestas ferendi leges debet habere vim cogendi, ut patet: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia vel est moraliter impossibilis, quia coactio justa supponit culpam; vel est insufficientis, quia non potest in multis casibus necessariis sufficienter reipublice subvenire. Quinimò leges etiam penales resolvuntur in aliquam conscientie obligationem, quia superior non potest habere jus ad puniendum transgressorem, vel daretur bellum utrinque justum. Suar. de Leg. l. 5, c. 22.

X. *Supremus princeps, qui superiorem in temporalibus non habet, vel republica quæ similem jurisdictionem apud se retinuit, habet jure naturæ potestatem legitimam indicendi bellum.* Suar. de Charit. disp. 12, sect. 2.

SCHOLIUM.

Siquidem tale bellum sapè est reipub. necessarium ad propulsandas injurias et coercendos hostes, ut conservetur pax reip. Unde bellum est de jure nat. licitum, atque adeò post legem evangelicam, quæ in nullâ re derogat juri nat. Idcirco oportet potestatem illud indicendi esse apud aliquem ad quem spectat tueri temp., et inferioribus principibus imperare.

XI. *Justa belli causa, sine qua bellum inhonestè fit, est ut qui injuriam intulit justè puniatur, si recuset absque bello justam satisfactionem præbere.* Ib. sect. 4.

SCHOLIUM.

Qui sine justâ causâ bellum aggreditur, non solum contra charitatem, sed et contra justitiam peccat; unde tenetur omnia damna restituere.

XII. *Justa belli causa etiam de jure nat. esse potest defensio innocentium.* Ib. sect. 5.

SCHOLIUM.

Hoc peculiari modo ad principes christianos spectat, pro defensione eorum qui vel legem christianam promulgare (de qua re datur in Ecclesiâ speciale jus, rationi naturali maxime congruum, Suar. de Fide, disp. 18, sect. 1), et prohibentur cum injuriâ; vel suscipere illam, et à rege infideli injustè vetantur. Atque hoc habet fundamentum in lege naturali, cui conformis est tota lex Christi.

DE HOMINUM DOMINIO IN BONA.

I. *Divisio rerum, et privata domania non sunt ex jure naturæ.* Suar. de Opif. l. 5, c. 7, n. 17.

II. *Nullum est præceptum juris nat. prohibens hanc rerum divisionem.* Suar. ib., n. 18.

SCHOLIUM.

Non enim est contra justitiam nec contra aliam virtutem: quinimò potest esse utilis. Lessius lib. 2 de Just., c. 2, dub. 2.

III. *Divisio rerum mobilitum et consumptibilium videtur necessaria ex jure nat.; neque enim possent, invito possidente, auferri sine injuriâ.* Suar., ib.

IV. *De jure nat. videtur etiam esse, ut qui particulam terræ etiam ante statutam divisionem, sibi sumeret excolendam, non posset citra injustitiam ab alio privari.* Suar., ib.

SCHOLIUM.

Hinc factum est ut usus obtinerit de rerum proprietate, et quàmvis illas quis retineret, et de terræ particulâ vel ad excolendum, vel ad habitandum acceptâ.

DE MUTUA HOMINUM CHARITATE.

1. *Tenemur legis naturalis præcepto diligere proximum sicut nos ipsos: quia id dicitur ratio naturalis, et quia nihil est magis necessarium ad generis humani conservationem, pacem et justitiam tuendam.* Suar. de Char., disp. 5, sect. 4.

SCHOLIUM.

Si tenemur diligere, tenemur consequenter à fortiore proximum non ledere; et quidem non ledere proximum in re aliqua, ipso invito, quod spectat ad justitiam; sed neque ipso volente, ut in spiritualibus, quod pertinet ad charitatem.

II. *Præceptum naturale diligendi proximum obligat ad actus internos, quando isti necessarii sunt; vel ad opus externum, et beneficium proximo præstandum; vel etiam ad vitandum odium et offensionem proximi.* Suar., ibid.

SCHOLIUM.

Quare præceptum hoc obligabit, quando occurret necessitas misericordie, ad quam spectat tum affectus, tum etiam effectus pro viribus sublevarum proximi misericordiam, seu malum ipsius involuntarium, sive in ordine ad animam, sive in ordine ad corpus. Ad animam pertinet fraternalis correctio, quam cognovit Arist. 9 Ethic. c. 3. Ubi tamen et de delicto sufficienter constat; et spes sit fructus, et emendationis: ne scilicet correctio sit temeraria, et rursus actus sit otiosus. Obligamur autem, quando proximus indiget nostrâ correctione, et sit opportunitas illum corrigendi. Ad corpus spectat præceptum naturale elemosinæ, quod respicit præcipua pars charitatis proximi. Hoc verò obligat tempore necessitatis proximi. Suar., ibid., disp. 7 et 2. Atque hæc refertur, sepelire mortuos, licet cadaver non sit capax misericordie; sed tamen homo, cujus est corpus illud, manet in memoriis hominum: et corpus habet ordinem ad animam, cui gratum est illud officium, quod ipsi etiam prodesse potest propter suffragia quæ in locis sacris fiunt. Suar. de Char., disp. 4, sect. 1.

III. *Ex lege naturali jubentur non odisse homines etiam improbos. Isti enim proximi sunt: et proximorum odium est intrinsecè malum, utpote odium rei bonæ, et per se amabilis.* Suar. De car. disp. 5, sect. 5.

SCHOLIUM.

Non est contra legem naturalem optare proximo malum temporale propter bonum finem, ad respicientiam ejus, vel ad vitandum majus malum: si mirum aliâ viâ provideri non possit.

IV. *Ex lege naturali tenemur diligere inimicos, tum quia inimicus est proximus, respectu cuius prævalet illud: quod tibi non vis, alteri ne facias; tum quia vindictam sumere ab inimicis propriâ auctoritate, est contra rationem naturalem: ergo et appetitus vindictæ, cui contrarius est hic amor. Tandem hic amor est maxime necessarius ad conservandam justitiam et pacem inter homines.* Suar. ib.

SCHOLIUM.

Patet etiam ex præcepto expresso in l. evangelicâ, ubi nulla de novo fuere imposita præcepta moralia positiva præter ea quæ sunt sacramentorum. (Suar. De Leg. l. 10, c. 2.) Vocat autem Christus suum hoc præceptum, ut explicet maximam necessitatem et obligationem; et ut ostendat falsò Pharisæos addidisse legi veteri (dicenti tantum Levit. 19: *Diligis amicum tuum sicut teipsum*) illa verba: odio habebis inimicum tuum, quam sententiam ex Pharisæis in vulgus promanantem Christus Dominus rejecit.

V. *Tenemur ex leg. nat. amare inimicos, eisque exhibere amicitie signa eo tempore ac modo quo circa alios homines.* Suar. ib.

SCHOLIUM.

Ceterùm habenda in his officiis est ratio circumstantiarum, unde indicari possit internum odium, ex quo aliorum offensio oriatur.

VI. *Respectu omnium tenemur lege nat. non mentiri: mendacium enim est valde dissonum naturæ rationali; quia evertit ordinem ejus, et est contra finem et necessitatem verborum, seu locutionis rationalis.* Suar. De Fide disp. 5, sect. 5.

SCHOLIUM.

Ad hoc est à naturâ institutum verbum externum, ut per illud significemus internum, et ita possit esse inter rationales naturas societas et fidelitas, seu fiducia. Quare sequitur nunquam posse honestari propter bonum finem, si retineat rationem mendacii, nec licet fieri malum, ut inde eveniat bonum, teste Paulo Rom. 5.

VII. *Sine rationabili causâ uti amphibologiâ est contra virtutem veritatis. Quoties enim necessitas non requirit amphibologiam, debita est nostrò sermone simplicitas in sensu usitato et concepto ab audiente: ei tunc defectus simplicitatis in illo sensu est vitiosus et contrarius veritati. Si datur necessitas, tunc ille defectus simplicitatis, et clare expressionis suppleri potest ex adjunctis et circumstantiis, locutionem completibus: et sic non est vitiosus, nec mendacium, cum datur verus sensus accommodatus locutioni.* Suar. De Jur. l. 5, c. 11.

VIII. *Assertio alicujus de re faciendâ, vel de beneficio*

præstando includit intrinsecè ex vi veritatis tale propositum, quale requirit illud opus, quod præstandum, seu efficiendum assertitur: respectu vero futuri operis non requirit veritas hujusmodi assertionis; ut postea illud opus omninò executioni mandetur. Suar. Relect. De libert. Volunt. div. disp. 2, sect. 2, n. 18.

SCHOLIUM.

Veritas enim assertionis non exigit perseverantiam in tali proposito, ut patet: quia hæc non assertitur.

IX. *Si assertioni adjungitur promissio ex voluntate se obligandi, nascitur naturale debitum efficiendi veram assertionem de futuro, scilicet præstandi id quod promittitur.* Suar. ib.

SCHOLIUM.

Obligatio hæc oritur ex fidelitate; infidelitas autem maxime repugnat rationi, et convictui humano; et pro materiæ et personarum gravitate potest moraliter reputari sufficiens ad violandam charitatem.

X. *Si promissio inducit obligationem justitiæ, donando alteri jus: tenetur homo ratione justitiæ naturalis complere promissum.* Suar. ib. n. 19, 20.

SCHOLIUM I.

Hæc utique intervenit in commerciis, contractibus, etc., ubi voluntas hominum non sistit in mera obligatione efficiendi verum, sed præterea transit in debitum justitiæ.

SCHOLIUM II.

Obligatio ex justitiâ inducit debitum restitutionis; si violari contingat: rursus fundat jus in conscientiâ vindicandi sibi propriâ auctoritate rem, si aliunde in judicio repetere non possit: ac præterea jus transit etiam ad hæredes.

IN OFFICIORUM CONCURSU, ET MUTUA COLLISIONE

I. *In omnibus officiis Deus est semper super omnia diligendus.* Suar. De car. disp. 9.

Idem dicas de Christo Domino, qui est Deus homo, et idèò magis quam ceteri diligendus Christus verò ut Homo (id est vita hominis in Deo) minus quam ipse Deus secundum se, magis tamen quam nos ipsi: cum sit bonum infinitæ excellentiæ ratione unionis, et jure redemptionis sit bonum universale (Suar. ib. in fin.).

SCHOLIUM I.

Quare in concursu officiorum ex lege nat. debitum Deo cum aliis officiis, his illa præferenda sunt ex recto ordine rationis; quod patet in qualibet culpâ etiam veniali. Rursus officia majoris obligationis erga Deum ex eodem ordine præferri debent officiis minoris obligationis. Eadem est ratio de præceptis juris nat. respectu præceptorum positivorum Ecclesiæ.

SCHOLIUM II.

Jam concurrere possunt, et veluti invicem collidè officia hominis erga seipsum cum officiis erga proximum: quoniam verò officia hæc respicere possunt sive bona spiritalia, sive bona temporalia, idcirco in triplici concursu considerari potest homo: 1° quando concurrunt officia de Bono spiritali sui ipsius cum officiis de bono spiritali proximi; 2° de bono temporali proprio cum bono spiritali proximi; 3° de bono temporali proprio cum bono temporali proximi.

Possunt etiam concurrere officia erga unum proximum cum officiis erga alium : et hic sui pro singulis dantur canones juxta legem naturæ.

II. *In bonis spiritualibus simpliciter tenetur homo se magis diligere, et propriis ejusmodi necessitatibus subvenire, quam aliorum.* Suar. ib.

Quia potius debet homo sibi velle beatitudinem æternam quam aliis : et potius debet velle à se Deum amari quam ab aliis, juxta rectum ordinem charitatis.

III. *Nemo tenetur, nec potest aliis subvenire cum eo proprio spirituali detrimento, quod culpam includit.* Suar. ib.

Quia culpa includit offensam Dei, quæ vitanda est plusquam omnia mala creaturarum.

IV. *Nemo tenetur, nec potest aliis subvenire cum eo detrimento proprio spirituali, quod minuat substantiam charitatis, seu impediatur augmentum ipsius, et meritorum.* Suar. ib.

Quia charitas maximè inclinatur ad sui perfectionem. Ergo non ad id quod hanc perfectionem impedit.

V. *Si concurrat detrimento spirituali proprio merè extrinsecum, et accidentale cum salute aliorum, solet eligi illud potius propter hanc.* Suar. ib.

Sic se habet expressio illa Moysis, Exod. 32. : *Dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Et Pauli ad Rom. 9. : *Optabam ego esse anathema à Christo pro fratribus meis, juxta explicationem SS. PP., maximè Chrysost., hom. 2 et 3 de laudibus Pauli.*

VI. *Simpliciter loquendo tenetur homo magis diligere proximum in spiritualibus, quam se in corporalibus.* Suar. ib.

Quia secundum rectam rationem est amabilior anima proximi, quam corpus proprium.

VII. *Tenetur homo subvenire proximo existentem in extremâ necessitate spirituali, etiam cum evidenti periculo mortis.* Suar. ib.

Quia hic ordo cadit sub præceptum : ergo maximè in extremâ necessitate. Sic esset in parvulo moriente baptizando; etc.

VIII. *Extra casum extremæ necessitatis spiritualis non obligat charitas per se ad subveniendum privato proximo cum periculo morali mortis corporis.* Suar. ib.

Quia tunc non est maxima necessitas; unde nec obligatio perdendi summum bonum corporale. De bono tamen communi sufficit gravis necessitas spiritualis : quia tunc dari posset grave periculum religionis christianæ. Ut si sciam ab aliquibus hæresim esse prædicandam, teneor me illis opponere ratione charitatis : episcopus verò, et Parochus ratione officii et justitiæ ex tacitâ conventionem, tenetur etiam in gravi necessitate cujuslibet de suo grege.

IX. *In gravi necessitate spirituali, proximi obligat charitas cum aliquo etiam damno temporali proprio : extra casum verò talis necessitatis non est gravis obligatio.* Suar. ib.

Quia gravis necessitas spiritualis proximi est gravis momenti, et præferenda ex ordine charitatis alicui

damno proprio temporali. Deinde præcepta affirmativa solum obligant in casu necessitatis. Hinc licet sit laudabile subvenire proximo in talibus circumstantiis, non est grave præceptum extra necessitatem. Gravis autem necessitas prudenter est et cum proportione judicanda.

X. *In temporalibus, tenetur homo potius communi bono quam sibi subvenire.* Suar. ib.

Commune bonum preferendum est privato, cum sit universalis : et quilibet est pars boni communis, pars autem debet præferre bonum totius bono proprio.

XI. *In quacunque corporali necessitate potest quilibet licitè sibi potius, quam alteri privato subvenire.* Suar. ib.

In pari necessitate nemo tenetur diligere proximum plusquam se. Contra verò si proximus sit in necessitate vitæ, ego verò in minori necessitate : vel si proximus sit in gravi necessitate, non item ego. Multo magis si comparatur gravis necessitas vitæ proximi cum bonis superfluis, vel etiam necessariis ad statum. Hæc enim omnia minus sunt diligenda, quam vita proximi.

XII. *Non tenetur homo in necessitate vitæ etiam extremâ sibi potius semper subvenire, quam proximo alicui, puta amico.* Suar. ib.

Quia licet nemo possit se occidere, tamen non tenetur semper omni medio, et ratione servare vitam, etiam in concursu alicujus sibi charissimi. Multo magis in concursu patris.

XIII. *Potest quis sine gravi culpâ in necessitate extremâ postponere se, ut alteri etiam extraneo in simili necessitate subveniat.* Suar. ib.

Hoc autem spectatâ tantum charitate; si alia verò adsit obligatio justitiæ, vel pietatis, ut in patrefamilias, tunc non potest. Generaliter autem potest quis amittere vitam ob bonum finem : et conservatio vitæ proximi est bonus finis, vel honestas fortitudinis, charitatis, etc.

XIV. *Cæteris paribus non est dubium, quin secundum ordinem charitatis sit melius in extremâ necessitate subvenire sibi, quam aliis.* Suar. ib.

Sic melius est non dare alteri extremè indigenti id quod ego etiam extremè indigeo : omittendo enim hoc medium necessarium, censeor me ipsum occidere. Sic è duobus naufragis posset alter licitè sinere, ut socius tabulam acciperet; non posset autem dare illam socio, si jam ipse tabulæ insedisset : hoc verò si cætera sint paria.

XV. *Præceptum etiam naturale charitatis, et misericordie obligat ad servandum ordinem in dilectione, vel in subventionem proximorum.* Suar. ib.

Sicuti diversi dantur gradus conditionum, et conjunctionum in proximis, ita rectus ordo postulat servandam legem in charitate et misericordia.

XVI. *Cæteris paribus tenetur præferre eos qui nobis conjuncti sunt, alienis.* Suar. ib.

Hæc est enim ordinis ratio : intelligendo in eodem genere bonorum.

XVII. *Inter sanguine conjunctos servandus idem*

ordo; inter consanguineos pater, inter amicos fidelior et antiquior. Suar. ib.

Hic etiam ordo est inter amicos et inimicos, quia est rationi charitatis conformior. In concursu patris et filii in extremâ necessitate, præferendus est pater (Suar. ib. sect. 4, n. 6); gravior est enim impietas patrem interficere, quam filium. In concursu patris et matris præferendus est pater, cui debetur major honor quam matri. Fortassè tamen hic ordo non obligat sub gravi. (Suar. ib. n. 8.) Rursus præferendus est pater conjugii. (Suar. ib. n. 16, cum D. Th.) Item præferendus pater improbus cuilibet alteri sanctiori tum quoad temporalem necessitatem, tum quoad spiritualem. (Suar. ib. n. 19, 20.) In concursu benefactoris et beneficiati, seu cujus sumus benefactores, præferendus benefactor; quia est amor magis debitus.

XVIII. In diversis conjunctionum, seu societatum generibus præferendi sunt addicti illi societati. Suar. ib. Sic in rebus civilibus cives, in militaribus milites; nam respectu hujusmodi societatum consurgit quædam obligatio ad particularia officia, ut patet.

Epilogus.

Atque hæc de officiis pertinentibus ad hominem, quæ homo est, quæ Christianus est. Neque enim officia juris nat. diversa urgent hominem, diversa urgent Christianum: quando eandem à Deo auctore naturæ habent originem, eosdemque homines, quicumque ii sint, cujuscumque ordinis, religionis, status, modò homines sint, obligant. Fides utique detexit plura naturalia et moralia, ut ait Ambrosius (Præf. in Luc. n. 4) et apertè docuit etiam rationalia. Atque hoc

fidei beneficium non magis christianos quam ceteros homines respiciat atque obligat; omnes enim fides illuminat. Quare jus nat. ratione cognitum, et cognitum etiam fide unum omninò est: ratio etiam et fides quoad hæc officia, cum ab uno divino auctore procedant, non pugnant inter se; sed

alterius sic

Altera postulat operem res, et conjurat amicò.

Horat. de Arte.

Postulat autem operem ratio à fide, ut ex dictis lactens constat apertissimè. Quare cuilibet plenissimam cupienti juris naturalis scientiam maxime erit entendum, ut sacrarum facultatum studio, sanctorum patrum sedulâ lectione, et Scripturarum humilî meditatione, quæ sint ulteriora nostrum omnium officia, queat dignoscere. Quanti autem fides ex Scripturis hausta ad omne genus officiorum conferat, colligi potest ex verbis Greg. XIII. in litt. Apost. ad regem catholicum datus, quæ Waltonius Anglus editor Bibli. Polygl. in Præfat. appellat Aurea ac verissima, quibus operi finem facio: Scripturarum beneficium permagnum esse. Nam quod ad theologiam attinet, quæ est summa philosophia, his libris omnia nostræ religionis, et divinitatis mysteria explicantur: quod verò ad eam partem attinet, quæ moralis nominatur, hinc quoque omnia ad omnes virtutes præcepta colliguntur: quibus quidem duabus partibus omnis nostræ salutis et felicitatis ratio continetur, ut nihil esse possit horum librorum lectione dignius, nihil fructuosius, nihil omni hominum generi accommodatius, nihil majori doctrinâ et sapientiâ refertius.

TRACTATUS DE JUSTITIA⁽¹⁾.

Sectio prima.

DE JUSTITIA, JURE ET SPECIEBUS JURIS IN GENERE.

CAPUT PRIMUM.

DE JUSTITIA GENERATIM. — (Habet 4 dubitationes.)

(D. Thom. q. 57 et 58.)

DUBITATIO PRIMA.

Quid sit justitia. — (D. Thom. q. 58, multis articulis.)

1. Notandum, nomen justitiæ duobus potissimum modis accipi, ut colligitur ex Arist., 5 Eth. cap. 1. Primò pro complexione omnium virtutum: justum enim dicitur quod est adæquatam et commensuram suæ regulæ, cui debet commensurari (includit enim debitum et adæquationem, ut docet D. Thom. q. 80, a. unico, et alibi). Unde justitia dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem et commensuram. Quare

cum collectio omnium virtutum, sive actu sive habitu formaliter conformet, et veluti commensuram reddat voluntatem suæ regulæ, legi divinæ, rectè vocatur justitia, et quævis virtus pars justitiæ, præsertim cum hæc ratione ordinetur ad alterum, quod etiam notio justitiæ postulat, ut idem D. Thomas cum Aristotele docet, nempe ad Deum, ejus legi conformatur; per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis, ut cum dicitur: Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam: qui faciunt justitiam. Sic Chrysost. homil. 12 in Matthi. ait: Justitia nihil aliud est quam omnium mandatorum plena custodia. Et Anselmus, dialogo de veritate, cap. 15: Justitia est rectitudo voluntatis, servata propter seipsam. Hinc fit ut nomen justitiæ accipiantur etiam pro ipsâ charitate,

(1) Auctore Lessio, cujus vitam videre est vol. 5 Cursus Theologicæ, col. 785-786.

nempe quia charitas voluntatem reddit conformem tibi legi divinae; ut quæ omnium virtutum complexiōnem quodammodo contineat, juxta illud Apostoli: *Vinculus perfectionis dilectio*. Unde D. August. lib. de naturâ et gratiâ, cap. 58: *Charitas Dei quæ unâ justus est, quicumque justus est; et c. ult. : Charitas inchoata, inchoata justitia est; charitas magna, magna justitia est; charitas perfecta, perfecta justitia est*. Secundò accipitur pro virtute: particulari, quâ voluntas inclinatur ad cuique reddendum jus suum ad æqualitatem, quo modo hic de eâ disputatus, et querimus quid sit.

2. Definitor ab Ulpiano L. Justitia. π. de justitiâ et jure, hęc modo: *Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi*. Sensus est, justitia est virtus inclinans et firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum jus suum, idque ad æqualitatem. Dicitur primò, *constans voluntas*, quia est propositum habituale deliberatum et firmum; secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantum semel, aut bis, non autem semper et in omni eventu vellēt cuique jus suum reddere, non esset verè justus, nec haberet hanc virtutem; tertio, *jus suum*, id est, quod cuique strictâ obligatione est debitum; debet autem reddi hoc jus ad æqualitatem, alioquin non perfecte redditur, ac proinde non erit perfecta justitia: quia justitia æqualitas quedam est, vel certè æqualitatem involvit, ut nomen insinuat. Simili penè modo definitur Justitia à D. August. libr. 19 de Civit. c. 21; et Ambros. l. 1 de Officiis, cap. 24: *Justitia est virtus quæ sua cuique distribuit*.

3. Hinc patet primò, justiciam esse virtutem; nam reddere cuique jus suum, et constituere ubique in actionibus quibus homines inter se communicant debitam proportionem et æqualitatem, est per se honestum et rectè rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet secundò, hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat ut velit cuique reddere quod debet: est enim propositum et inclinatio voluntaria ad id quod justum est.

4. Patet tertio, hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus et commutationibus mutuis; nam inclinat ut velis, et præstes quod alteri debes, et juri ejus ex æquo responderet. Nec obstat, quòd justitiæ sit velle etiam ut alter tibi jus reddat, idèquè non solum te disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solum subjectum suum disponit ad alterum; effectivè tamen alterum ad se disponere potest; omnis enim virtus honestum sui objecti amat in omnibus, illudque procurat quantum commodè potest.

5. Patet quartò distinctio hujus virtutis à reliquis: ab his quæ sunt in intellectu, quia est virtus voluntatis; à cæteris quæ sunt voluntatis, differt objecto: à *theologicis*, quòd eorum objectum sit Deus; justitiæ, debitum proximo; à *Religione*, quòd Religio spectet debitum Deo, ut primo principio, cui æquale reddi non potest; justitiæ debitum proximo, cui potest reperi æquale; à *pietate*, quia pietas spectat solum debitum parentibus et patriæ ratione ortis, cui

etiam satisfieri ex æquo non potest; ab *observantiâ*, quia hæc spectat debitum majoribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine; ab *aliis justitiæ partibus*, quia debitum, quod spectant, est minus debitum justitiæ; à *temperantiâ*, quia hæc non dispoit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum, ut mihi sit commensa; inclinando me, v. g., ut comedam, et bibam, sicut ratio dicit mihi convenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi et corporis, sine ullo ad alterum intuitu; à *fortitudine*, quia hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere, et quantum, etc.

6. Patet quintò, cum *justitia* sit ad alterum, hominis ad seipsum non esse propriè justitiam, vel injuriam, neque patris ad filium, aut filii ad patrem, juxta Aristotelem et D. Thomam: quod intellige quoad jura et debita quæ sunt inter ipsos quæ tales sunt; quod enim filius ut filius debet patri, debet ei lege pietatis, non justitiæ: debet enim ei, non ut alieno et prorsus distincto, sed ut principio sui esse; similiter quod pater filio: debet enim ei tanquam sibi: ipsi: est enim filius aliquid patris, scilicet fructus ejus et veluti pars ab illo abscissa, juxta Aristotelem, 8 Eth. cap. 12, in quâ natura paterna conservetur; quare cum tanta inter ipsos sit unio, majus est debitum quàm justitiæ vulgaris.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccat contra justitiam, et teneatur hæredibus ad restitutionem; quia non peccat contra justitiam præcisè, quatenus facit contra debitum filii et jus patrum (sic enim solum peccat contra pietatem), sed quatenus sine legitima auctoritate interimit hominem. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra justitiam, ratione substantiæ personæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstantiæ ejusdem personæ. Potest tamen inter ipsos esse debitum justitiæ, quatenus sunt distincte personæ habentes distincta jura et dominiâ, ut si filius sit emancipatus, vel habeat bona castrensia, aut quasi castrensia.

Pari modo inter dominum et servum, quæ tales sunt, propriè non est justitia. Jus enim domini in servum non est justitiæ, sed despoticum, quo potest illi imperare, illoque uti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Servus enim est domini instrumentum et possessio. Servus verò obstringitur domino, debito observantiæ seu dulciæ; et debito obedientiæ; si tamen spectentur ut sunt homines distincti et in multis rebus liberi, suique juris, diversa jura habentes, sic potest inter eos esse justitia et injuria, ut si dominus servum occidat, vel mutilet; nam in vitâ membrisque tenendis et conservandis servus non subest domino, sed est sui juris, si servus furetur vel damnum domino inferat, si fugam contra jus et facta capessat; hoc enim furti genus est.

DUBITATIO II.

Utrum justitia tantum versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

(D. Thom. a. 9.)

7. Respondeo, et dico primò, justitiam primariò

versari circa solas actiones ritè ad alterum disponendas, et circa res ut sunt actionum materia, non autem circa passiones, ut temperantia, et fortitudo.

Probatur, quia proprium officium justitiæ non est curare ut homo non nimium irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par est, sed ut cuique præstet quod ei debitum; et quamvis ab hoc impediri possit per iram, timorem, pecuniæ vel voluptatum amorem, tamen ejus non est hæc impedimenta per seipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio: omnes enim virtutes se mutuò juvant, dum quævis tollit quædam aliarum impedimenta. Mansuetudo enim temperat iram; unde juvat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri possent, ut justitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem. Idem de cæteris esto judicium.

8. Dico secundò: Potest tamen justitia secundariò moderari passiones, quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est reddere cuique jus suum.

Probatur primò, quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, et timorem ne alicui faciam injuriam; et ex vi hujus intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interventu intentionis, quæ sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi est actus justitiæ: ergo justitia etiam moderatur passiones.

Secundò, quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosvis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare, ut ostensum est 1, 2, q. 17, a. 5; atqui moderatio passionum est medium idoneum et sæpè necessarium ad finem intrinsecum justitiæ, estque actus externus virtutis, cum non sit in voluntate: ergo justitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus justitiæ, non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis; quia immediatè sequitur ex affectu justitiæ, ut ostensum est, 1, 2, q. 18, a. 6, dub. 1.

9. Hinc colligi potest quo modo justitia dicatur attingere medium rei, reliquæ virtutes medium rationis; de quo D. Th. a. 10. Justitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subjecto secundum recte rationis regulam, sed quid sit commensum rei, vel juri alterius, ut nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: temperantia autem et fortitudo spectant medium rationis, id est, quidnam juxta rationis dictamen sit commensum subjecto, non excedens aut deficiens modum subjecti; unde medium in his est variabile pro varietate subjectorum: quod enim respectu unius est medium et æquale, ad alterum est nimium, ad tertium est parum; itaque rationis examine hoc medium est investigandum, et ex consensu cum regulâ rationis statuendum. In justitiâ autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subjectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem (ut pretii ad rem venditam), vel proportionis ad proportionem: nempe ut talis sit proportio inter munerâ et onera communia qualis est inter personas

quibus hæc distribuuntur. Unde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad jus alterius.

DUBITATIO III.

Utrum præter justitiam particularem sit aliqua justitia generalis quæ legalis dicatur, et quid illa sit.

(D. Thomas. q. 58, art. 5, q. 7.)

Respondeo, esse quamdam justitiam legalem; seu generalem. Ita docet hic D. Thom. a. 5, et Aristoteles 1. 5, c. 1.

10. Ratio est, quia omnis pars reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, ut pars ad partem, civis ad civem; et sic est justitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò, ut pars ad totum, scilicet ad ipsam rempub.; sic est justitia generalis, quæ hominem in habitudine ad rempub. perficit.

Sed tota difficultas est, quid sit hæc justitia; quod ejus officium, et quomodò ad alios distingatur; nam D. Thom. hic, et Soto, l. 5 de Justitiâ, q. 2, a. 5, existimant quamdam esse virtutem particularem distinctam à cæteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verum Andreas Vega, l. 5 in Conc. Trident. c. 4, et multi alii putant esse complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de re ipsâ, vel de mente Aristotelis, qui primus justitiâ legalis nomine videtur usus. Si de re ipsâ loquamur,

11. Dico primò, non videri dubitandum quin sit aliqua particularis virtus bonum commune reipub. intuens et procurans, cui hoc nomen justitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D. Thom. art. 6.

Ratio est, quia velle et procurare bonum reipub. habet specialem rationem honesti et laudabilis, quæ non invenitur in functionibus aliarum virtutum: multò enim id est laudabilius quàm curare privata: ergo ad specialem virtutem pertinet, quæ rectè dicitur Justitiâ legalis: justitiâ, quia respicit quodammodò alterum, id est, rempub.; legalis, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Secundò, quisque civium quæ est pars societatis civilis, ejusque fruiat commodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius societatis (nam pars est propter totum, et bonum partis propter bonum totius); sed ubi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, et quidem justitiæ, cum sit ad alterum, et etiam de his quæ legibus sunt præcepta.

Tertio, si quis negligat bonum commune quando versatur in periculo, vel præponat ei privatum commodum, peccat contra hanc justitiam: non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat hujus boni conservatio: quod signum est; hanc esse virtutem specialem distinctam à justitiâ particulari.

12. Dico secundò: Probabile est hanc virtutem non distinguî à virtute pietatis; quatenus per pietatem, patriæ vel reipub. in quâ vivimus, debitum cultum obsequiumque præstamus.

Probatur, quia secundum D. Th. *justitia legalis* est procurare bonum commune reipub. et ceteras virtutum functiones ad hoc destinare, quando opus est; v. g., si respub. versetur in periculo, justitia legalis conatur omnibus modis eas tueri; imperat arti militari ut excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit; thesauros effundit; denique nihil non molitur ex affectu erga reipub. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patriam, vel reipubl., neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam D. Thom. justitiam legalem vocat, vel certè parùm ab eâ distinguitur.

13. Dices: *Pietas* æquè est in subditis ac in principe: atqui *justitia legalis* non est æquè in utroque; in principe enim est principaliter et architectonicè; in subditis secundariò et veluti in administris, ut docet D. Thom. a. 6; ergo sunt diversæ virtutes.

Respondeo majorem non esse veram; *pietatis* enim virtus quoad suas functiones externas (quæ sunt, reipublicæ bonum procurare et conservare) principalius et excellentius est in principe; idque ob duas causas: Prior est, quia princeps, si consideretur ut privata persona, est nobilissima pars reipublicæ pollens opibus, auctoritate, scientiâ rei militaris, aliisque præsidiiis, quibus respublica defenditur; et sic lege pietatis tenetur pro suis viribus reipublicam tueri; ac proinde alios dirigere, sicut membrum nobilissimum dirigit ignobiliora. Altera est, quia est superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio; et sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege justitiæ: hæc enim non comparatur ad communitatem ut pars ad totum, sed ut pars ad partem; nam tota respublica se habet ad principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se tuendum et custodiendum condudit: et ob hanc causam maximè procuratio boni communis pertinet ad illum *επιπροσκειμένως*. Nam ratione officii est in illo auctoritas jubendi et aliis præscribendi.

14. Dico tertio: Etsi hæc sententia probabilis sit, verius tamen, est *justitiam legalem à pietate* distingui, si nomine justitiæ legalis cum D. Thomâ et multis aliis intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte totæ. Probatur, quia ubi est diversa ratio debiti, ibi sunt diversæ virtutes; sed hic sunt diversæ rationes debitorum, nam longè strictiori et altiori debito pars obstringitur toti, et civis reipublicæ quatenus ipsa est unum corpus in quo ipse membrum; quàm effectus obligetur causæ suæ secundariæ, et homo suæ patriæ, ratione auxilii quod ipsa ad ejus ortum contulit; cujus signum est, quòd quisque suam reipublicam, cuius est membrum, teneatur præferre parenti et vitæ suæ, cum tamen parens magis sit principium ortus quàm patriæ: atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficii ortus, quod ab eâ accepimus: justitiæ autem legalis est, idem bonum sive patriæ, sive alteri reipublicæ cuius sumus cives, procurare, quia illi debetur ratione vinculi et nati,

qui est partis ad totum, et membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

15. Dico quartò: Si verò de mente Aristotelis, lib. 5 Ethic., c. 1 et 2, ubi de justitiâ legali agit; sit quæstio, videtur justitia legalis in subditò nihil esse aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in superiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum ut curet leges servari.

Prior pars est Eustratii in illum locum, Burid., q. 4 Gyraldi, q. 5 in lib. 5, Ethic. et aliorum.

Probatur primò, quia Aristoteles, c. 1, dicit *justitiam legalem non esse partem virtutis* (id est, speciem aliquam), *sed universam virtutem: sicut injustitia, inquit, legalis non est species malitiæ, sed universa malitia*. Addit, *virtutum in genere, et justitiam legalem esse idem re, sed differre solum τὸ πρῶτον*, id est, notatione et ratione, ut rectè Eustratius interpretatur; atqui non rectè diceretur de aliquâ particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciem virtutis, sed universam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, ita se habet justitia legalis ad virtutem in genere, sicut injustitia legalis (quam ipse *κατανομιὰ*, id est, legis violationem vocat) ad malitiam in genere, ut idem Aristoteles docet; atqui violatio legis et malitia sunt idem, etsi ratione differant: ergo similiter justitia legalis et virtus.

Tertiò, justitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus ut legibus paret, sicut injustitia est legum violatio, seu *κατανομιὰ*: atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est justitia legalis.

16. Quartò, Aristoteles dicit legalem justitiam esse in maximâ admiratione apud omnes homines, et proverbiali versu dicit, *in justitiâ summam esse omnem virtutem*: qui sumptis est ex Theognide: atqui hoc propriè convenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per *justitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non ut est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus, sed ut virtus generalis; omnis enim virtus quatenus facit id est quod lege præceptum est, est obedientia legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propriæ honestatis; quicumque enim facit quod lex jubet, et vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, et legem implet.

17. Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in suum bonum eò modo quo potest. Temperantia enim non solum inclinat hominem ut ipse leges temperantiæ servet, sed etiam ut ab aliis servari curet, si commodò potest: ergo tota collectio virtutum in principe inclinat illum ut omnium virtutum leges à subditis servari curet.

18. Adverte tamen, superiore posse multis modis inclinari ut curet servari leges. Potest enim hæc cura considerari primò, ut debita ex officio; et sic ad eam inclinat justitia particularis. Secundò, ut debita ex eo quòd sit præceptum membrum reipublicæ; et sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat justitiam

legalem. Tertio, ut debita patriæ, quæ genuit; et sic ad eam inclinât pietas. Quarto, ut debita ex honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges; et hoc modo tota virtutum collectio inclinât ad eam curam; quævis enim virtus, si potest, erât ut alius quocumque sit virtute præditus, ut dictum est. Quinto, ut debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines; et sic ad eam inclinât charitas naturalis, quæ etiam vocatur justitia; de quâ Cicero de Finibus, lib. 5: *In omni honesto nihil est tam illustre, quàm ipsa charitas generis humani, quæ animi affectio suum cuique tribuens, et societatem conjunctionis humanæ æquè ac mirificè tuens, dicitur justitia.* Idem dicendum de quovis alio officio erga rempublicam; potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari.

19. Dico quinto: Si qua virtus particularis vocanda sit justitia legalis, videtur hoc nomen maximè convenire virtuti *obedientiæ*. Probatur: nam ea quæ Aristoteles hic tribuit *justitiæ legali*, magis conveniunt obedientiæ quàm ulli alteri virtuti particulari.

Primo, quia justitiæ legalis objectum secundum Aristotelem est id quod lege sancitum est, quod ille *voçat* vocat; atqui id ipsum est objectum obedientiæ.

Secundo, quia *obedientiæ* competit esse in magnâ admiratione apud homines, esse instar Hesperii inter virtutes, et omnes virtutes complecti (quæ Aristoteles tribuit justitiæ legali), quia omnes virtutes inserit, incertisque custodit.

Tertio, rectè dici potest virtus universa, quatenus inclinât ad omnium virtutum functionem et materiam.

Quarto, hæc virtus respicit alterum, id est, superiorem, cujus legibus obedit, et bonum commune, quod consistit in legum custodia.

Denique Aristoteles nusquam alibi de obedientiâ agit, quasi eam hic satis insinuerit. In eandem sententiam apertè inclinât D. Thomas, quæst. 120, art. 2° ad 1.

DUBITATIO IV.

Utrum justitia particularis rectè dividatur in distributivam et commutativam.

D. Thom., quæst. 61, art. 1.

20. Respondeo, et dico primo, rectè ita dividi. Probatur ex Aristotele, 5 Ethicor., cap. 2, ubi duas ponit justitiæ partes, quarum alterâ dirigimur in distributionibus, alterâ in commutationibus. Eadem est sententia communis theologorum et philosophorum. Sed difficultas est quomodo hæc species distinguantur.

Dico secundo rectè distingui tali consideratione. In republicâ est triplex habitudo: 1ª partis ad partem, 2ª totius ad partes, 3ª partium ad totam. Nunc; virtus quæ singulas partes disponit ad bonum totius republicæ est justitia legalis, de quâ dictum est; quæ verò disponit ad partem, est justitia particularis. Porro ad partem est duplex habitudo, nempe totius ad partem, et partis ad partem; virtus quæ dirigit partem ad partem, scilicet civem ad civem, ut constituatur

æqualitas inter cives in actionibus, quibus inter se communicant, dicitur justitia commutativa; quæ verò dirigit totum seu congregationem ad partes, in distribuendis per cives rebus communibus, officii, et oneribus, juxta proportionem inter ipsos repertam, dicitur justitia distributiva. Hæc propriè et principaliter residet in principe vel magistratu, ad quem pertinent hujusmodi distributiones; in privatis secundariò, quatenus eos-disponit ut justam distributionem ament, eaque legitime factâ acquiescant. Colliguntur hæc ex D. Thom., quæst. 61, art. 1.

21. Itaque distinguuntur hæc duæ species, primo, quòd justitia commutativa disponit privatum hominem ad privatum, vel eos qui se instar privatorum habent. Justitia distributiva, communitatem, vel eum qui communitatem representat, ad privatum. Secundo, quòd illa dirigit commutationes, hæc distributiones. Tertio, quòd illa spectet conditionem rei alterius, ut ei reddat æquale; hæc conditionem personæ (ut sitne dives an pauper, nobilis an ignobilis, doctus an indoctus, idoneus ad officium an ineptus) ut secundum proportionem illarum conditionum fiat distributio. Quarto, finis intrinsecus illius est, constituere æqualitatem inter datum et acceptum; hujus finis est constituere æqualitatem inter proportionem et proportionem, ut eadem sit proportio inter res quæ distribuuntur, quæ est inter condiciones personarum quibus fit distributio; v. g., est aliquid distribuendum secundum dignitatem personarum: si is cujus dignitas est ut duo, accipiet 3 aureos; is cujus dignitas est ut quatuor, accipiet 6; cujus ut octo, accipiet 12, etc. Vide Aristotelem lib. 5 Eth., cap. 3 et 4.

22. Hinc patet, quando militi datur stipendium, vel operariis publicis merces à republicâ pro cujusque merito, non dari per *justitiam distributivam*, sed per *commutativam*, quia non spectatur conditio personarum, sed operarum quas præstiterunt; et nihil aliud intenditur quàm ut in singulis constituatur æqualitas rei ad rem, scilicet mercedis ad operas. Unde republica non comparatur tunc ad illos ut totum ad partem: sed ut pars ad partem, ut civis ad civem; subdit enim rationem unius personæ conducentis operas singulorum.

Dices: Cùm sit distributio honorum communium secundum condiciones personarum, videtur etiam fieri per justitiam commutativam, et solum per accidens videtur resultare illa proportio similitudo inter multos, cujus signum est, quòd si distributor aliquem fraudaverit minùs dando quàm postulabat ejus conditio, faciet ei injuriam; quam tenetur sarcire per legem justitiæ commutativæ, ut docet D. Thom., quæst. 62, art. 1, ad 5. Hæc ergo erat violata.

23. Omissis variis solutionibus, respondeo proportionum-similitudinem; seu æqualitatem non resultare per accidens, sed esse primariò intentam à justitiâ distributivâ, tanquàm finem intrinsecum; sicut æquatio rerum primariò intenta est à justitiâ commutativâ. Tamen interdum justitia distributiva in suâ functione includit commutativam, nempe quando sit distributio

rerum, quæ stricto jure debentur, juxta personarum conditionem, ut si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicujus collegii pro cujusque inopiâ, vel eruditione, præses distributor lege justitiæ commutativæ obligatur erga singulos; quamvis erga omnes teneatur servare formam justitiæ distributivæ, ut sit ea proportio elemosynæ ad elemosynam, quæ est inopiæ ad inopiam; unde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex justitiâ commutativâ ei restituere ad justam proportionem, non secus ac si donator ei in particulari reliquisset, v. g., 10 aureos, et præses solum dedisset 5; hoc ipso enim quo donator vult talem proportionem strictè servari, singulis implicitè assignat certam summam, juxta proportionem inopiæ, quæ singulis debetur lege justitiæ commutativæ.

Confirm. Quia si pro uno solo fuisset facta assignatio, deberetur illi ex justitiâ commutativâ, ergo etiam debetur quando fit pro pluribus secundum proportionem paupertatis, vel doctrinæ; nam æquè multum juris quisque acquirit, ac si ipsi soli assignatio facta esset. Eadem ratio locum habet quando distribuitur ærarium commune alicujus Universitatis vel collegii in singulos pro cujusque dignitate vel ordine, juxta leges et consuetudines receptas. Itaque quando dividitur aliquid stricto jure debitum, concurrunt in eodem actu justitiæ commutativa et distributiva; distributiva, quatenus respicitur ut cuique detur secundum proportionem suæ dignitatis; commutativa, quatenus respicitur ut cuique detur æquale juri quod habet, quod jus ortum est ex lege, vel consuetudine, vel donantis dispositione, suppositâ certâ proportionem dignitatis ipsius ad dignitatem aliorum, et quod aliis tantum vel tantum datum sit. Quare minus dando quàm oportet, simul violatur justitiæ utraque: distributiva, quia non datur secundum proportionem dignitatis quam habet ad alios; commutativa, quatenus non datur æquale juri quod ipsi acquisitum est. Quando verò fit distributio rerum quæ stricto jure non debentur secundum conditionem personarum, tunc justitiæ distributiva non includit commutativam, ut fit in distributione beneficiorum et officiorum; quæ debent quidem conferri dignioribus, non tamen ita ut ipsi jus strictum ad illa habeant. Unde non fit ipsis injuria, quæ ad restitutionem obliget, et si aliis conferantur, peccat tamen distributor contra justitiæ distributivam de quo plura infra cap. 52, dubit. 2 et 3, c. 33, dubit. 15.

CAPUT II.

DE IP SO JURE IN GENERE.

(Habet 2 dubitationes.)

Dubitatio prima.

Quid sit Jus, et quodnam sit Justitiæ objectum.

1. Notandum est, nomen juris potissimum accipi tripliciter: Primò, ut sit idem quod *justum*. *Justum* autem dupliciter accipitur, secundum Aristotelem libr. 5, Ethicor. cap. 1: nempe generatim pro *legitimo* (et sic omne opus virtutis, quatenus consentaneum legi, dicitur *ius* et *justum*); et speciatim, pro eo quod est *æquale et alteri debitum*; hæc enim tria ir-

volvit *justum* strictè acceptum, (ut colligitur ex b. Thom., q. 80.) *æqualitatem, debitum et esse ad alterum*. Sic dicimur reddere jus alteri. Secundò, ut sit idem quod *lex*, quæ est regula *Justi* in genere: cùmque sententia judicis sit etiam veluti quædam lex, (est enim lex privata, non publica) etiam ipsa *ius* dicitur; hoc modo iudex dicitur dictare jus, et præesse juri dicendo, quamvis tunc possit accipi pro justo et æquo. Tertio, accipitur jus pro *legitima potestate*. Sic acceptum potest hoc modo describi: ut sit potestas legitima ad rem aliquam obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cujus violatio injuriam constituit.

2. Primò, *est potestas*, id est, habitudo quædam ad aliquid, unde dicimur aliquid posse; hæc autem se habet vel in modum potentæ activæ, ut quando est jus ad aliquid agendum vel retinendum; vel potentæ passivæ, ut in jure quod habes ut alaris, ut custodiaris, ut tibi serviat; vel potentæ resistendi, ut in jure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream; ne alius attollat murum; ne officiat tuis luminibus.

3. Secundò, *legitima*, id est, à lege concessa; quia facultas quæ secundum legem non competit, non est jus, sed vis et injuria; lex autem hanc potestatem concedens vel est divina positiva, ut ad sacramenta percipiendâ, vel est naturalis, ut ad usum membrorum, ad vitam per cibum et potum sustentandam, ad matrimonium inendum, ad vinum vi propulsandam, et similia. Vel est humana, ut ad successionem hereditatis, ad præscribendam vel usucipiendam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendum, retinendum, alienandum per varia contractuum genera. Tot enim sunt genera jurium, quot sunt genera legum, quæ jus tribuunt; quamvis hæc diversitas non faciat diversitatem in ipso justitiæ habitu.

Hinc sequitur hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale duntaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione, vel deputatione, vel concessione; sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertio, *ad rem aliquam*; ut ad obtinendum rem aliquam per successionem hereditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quarto, *ad functionem*; ut ad liberum usum membrorum et rerum suarum.

Quinto, *quasi functionem*; ut ad possessionem civilem et naturalem, ad retinendum dominium, statum, et conditionem in quâ est.

Sextò, *cujus violatio*, etc., quia injuria nihil est aliud quàm alieni juris violatio. Dicitur autem violari, non quando aliquis privatur suo jure, sed quando jure manente contra illud agitur. Non enim agi potest contra jus quod non est. Unde quando quis privatur officio, quod est jus quoddam, non fit ei injuria, nisi in ipso aliud jus maneat respiciens illud officium: potest enim esse jus ad jus, et dominium juris. His positis,

4. Dico primò: Si *jus* accipiatur pro *justo in genere*, est formaliter objectum obedientiæ.

Probat, quia sic idem est quod *legitimum* seu lege statutum; atqui hoc est objectum formale obedientiæ, quæ idèd vult et facit, quia est præceptum.

Dixi *formaliter*, quia si *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod est lege statutum, est objectum omnium virtutis, quia lex in omni materiâ virtutis aliquid statuit, ut supra cap. 1, n. 15, dictum est.

5. Dico secundò: Si *jus* accipiatur pro *justo speciali*, quod est æquale, debitum alteri; sic est objectum formale justitiæ particularis, probatur, quia is peculiariter ratione dicitur justus, qui hæc æqualitatem debitam amat, intendit et servat. Injustus, qui eam non servat, ut patet in contractibus, ergo hæc æqualitas quatenus debita, est objectum formale justitiæ, patet consequentia, quia objectum formale cujusque virtutis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Hæc autem æqualitas est duplex, ut supra, c. 1, num. 21, dictum est; altera *rei ad rem*, (ut pretii ad merces; rei reddendæ ad rem sublatam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur esse secundum *proportionem arithmeticam*, estque objectum justitiæ commutativæ. Altera, *proportionis ad proportionem* (ut cum est æqualitas inter proportionem rerum quæ distribuuntur, et dignitatem secundum quas distribuuntur), quæ æqualitas dicitur esse secundum *geometricam proportionem*, estque objectum justitiæ distributivæ: ratio istius appellationis est, quod arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorum et quantitatum: geometria proportionum.

6. Dico tertio: *Jus secundo modo*, scilicet pro lege, non est objectum, sed regula justitiæ et cæterarum virtutum. Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secundum præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ nec laudabiles.

7. Dico quartò: *Jus pro potestate legitimâ*, non est objectum, quod justitia intendit: est tamen aliquid unde objectum. Justitiæ quodammodo pendet, et ad quod intrinsecum ordinem habet, quod *formale objectum* cui dici potest.

Probat, quia etsi justitia in opere suo non intendat jus alterius, intendit tamen id quod juri alterius est debitum, ac proinde id quod intrinsecum ordinem habet ad jus alterius; quod confirmatur, quia objectum quod justitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non potest esse sine jure in altero, nam est correlativum ejus: debitum enim juri est debitum; ergo objectum justitiæ includit ordinem ad jus alterius. Hinc fit ut nullum sit propriè opus justitiæ, sine jure in altero: quia opus justitiæ est reddere quod juri alterius est debitum; unde in altero postulat jus, in altero debitum. Quod autem hoc jus rectè dicatur *objectum formale cui potest*,

quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo notandum est, in justitiâ, sicut et in omni virtute quæ est ad alterum, posse distingui *objectum quod*, et *objectum cui*. *Objectum quod* est illud, quod ipsa virtus intendit, et præstat exterius. Hoc in proposito est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem juris alterius.

Objectum cui, est is cui præstat: hoc in proposito est proximus noster, quatenus jus habet ratione cujus illi aliquid est debitum; ex jure enim ipsis in me vel mea, nascitur in me debitum præstandi id, quod illud jus impleat et exhauriat, quo posito, justitia inclinatur ut id velim affectu et præstem effectum; itaque jus est ratio objectiva in *objecto cui*, unde tota ratio justitiæ pendet. Vide infra, c. 36, dubit. 2, et cap. 46, dubit. 1.

Nec obstat quòd *vindicatio* non respondeat juri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species justitiæ particularis, sed pars potentialis, ut infra ostendetur, cap. 47, dubit. 4.

Ex his patet, hæc juris acceptionem maximè servare nostro proposito, quia tota justitiæ ratio ex eâ oritur; nam ipsa ratio debiti et obligationis nostræ ex eâ pendet.

DUBITATIO II.

Quomodo jus secundum varias acceptiones dividatur.

8. Respondeo, et dico primò: Si *jus* accipiatur primo modo, id est, ut idem sit quòd *justum alteri debitum*, dividitur in *justum per æqualitatem rerum*, et in *justum per æqualitatem proportionum*, ut dictum est, n. 5.

9. Dico secundò: Si accipiatur secundo modo, pro lege, dividitur sicuti lex. Itaque *jus aliud* est naturale, aliud positivum: *jus positivum* aliud est divinum, aliud humanum. *Jus divinum* aliud est vetus, aliud novum. *Jus humanum* aliud est jus gentium, aliud jus canonicum, aliud civile.

Jus naturale dicitur, quod ex ipsis rerum naturalis oritur, scilicet ex naturâ rationali, et naturali conditione operum, de quibus hoc jus disponit. Unde ejus rectitudo, suppositâ existentia naturæ humanæ, non pendet ex aliquâ liberâ ordinatione Dei vel hominis, sed ex ipsâ rerum naturâ. Itaque sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis, manentibus iisdem circumstantiis rerum: ut bonum faciendum, malum vitandum; Deum colendum, et cætera quæ continentur in Decalogo, vel evidentur ex eo ducuntur.

Jus positivum est quod pendet ex liberâ Dei vel hominum voluntate; unde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus antea obligabat, eadem maneat. *Jus divinum vetus* est, quod Deus in veteri Testamento tulit, de cæremoniis et politiâ. *Novum* quod in novo, ut sunt ea quæ de sacramentis. *Jus humanum* est, quod auctoritate humanâ seu puri hominis est conditum. *Jus gentium* est quod passim apud omnes gentes servatur. *Civile*, quod auctoritate principum secularium est conditum. *Canonicum*, quod aucto-

ritate Pontificis vel concilii conditum est. Sed de his plurā, 1-2, tractatu de Legib. q. 96.

10. Dico tertio: Si jus accipiatur tertio modo, scilicet pro potestate legitima, dividi potest: Primum ex parte principii, nempe secundum divisionem legum quibus oritur. Unde aliud est *naturale*, quod lege vel concessu naturæ competit: aliud *positivum*, quod lege positivā, vel concessione liberā Dei vel dominum competit: et sic deinceps in aliis membris.

11. Secundō, dividi potest ex parte termini quem respicit, et sic dividitur in *jus ad rem*, et *jus in re*. *Jus ad rem* dicitur quod non tribuit actionem in rem, sed tantum in personam, tale jus est quod tibi competit per stipulationem, per donationem, per emptionem, aliosve contractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vendatur, et reipsa tradatur, manet illi, nec potes illam vindicare: quia non res erat tibi obligata; sed tantum habes actionem personalem in eum qui te fraudavit. Tale est quod habetur per emptionem, et alios contractus, secutā rei traditione; per collationem beneficii, secutā acceptatione: per testamentum, vel successionem ab intestato, secutā acceptatione: tale etiam jus est dominium rei, et usus, et ususfructus, id est, jus utendi et fruendi, respectu rei, quæ subest illis iuribus, item jura quæ dicuntur *servitutes*; jus etiam hypothecæ et pignoris; denique omne jus, quod rem aliquam sive corporalem, (ut sunt agri, domus, supellex) sive incorporalem, (ut sunt officia, beneficia, redditus, servitutes, et similia) ita nobis obstrictam tenet, ut ex eā possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur jus in re; quocumque autem res talis transeat, potest vindicare tanquam nobis obstricta; quia res omnis transit cum suo onere, quo est affecta.

CAPUT III.

DE SPECIEBUS JURIS REALIS; UT SUNT DOMINIUM, USUS FRUCTUS, USUS, POSSESSIO, ET ALIA QUÆDAM.

(Habet 13 dubitationes.)

Dubitatio prima.

Quid sit dominium in genere, et quantum ejus species.

1. Respondeo: *Dominium* in genere duo includit, nempe potentiam quamdam, et auctoritatem in rem vel personam (ut colligitur ex D. Thom. de Potentiā, q. 7, a. 10) et subjectionem rei, vel personæ, talem, ut inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid suum, de quo possit disponere,

vel in quod auctoritatem exercere; qui autem nihil habet suum, in quod exerat potestatem, non dicitur dominus.

Itaque *dominium* in genere nihil videtur esse aliud quam jus gubernandi vel disponendi de re aliquā, tanquam suā. *Suum* autem dicitur, quod ita subjectum et astriatum illi, cujus esse dicitur, ut possit de eo disporre proprio jure, non ex commissione alterius. Sic in quod Deus habet in universam creaturam tanquam rem suam, quo potest de illā statnere quod placuerit, est dominium Dei, et quidem perfectissimum, cum creatura perfectissimē sit ejus, utpote ei summē subjecta et obstricta ratione creationis, conservationis, gubernationis, et summæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. Similiter jus quod rex habet in suum regnum: dux in suum ducatum: et quisvis in suas possessiones, dominium vocatur.

2. Hoc modo dominium dividi potest in dominium jurisdictionis et proprietatis. *Dominium jurisdictionis* est potestas gubernandi suos subditos. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, præmiare. *Dominium proprietatis* est jus disponendi de re aliquā tanquam sui in suum commodum; ab hoc dominio quisque dicitur rei suæ dominus, sive ille sit persona privata, sive publicā, sive communitas; nam persona publicā et respub. potest possidere bona jure privato instar privata personæ.

3. *Dominium jurisdictionis* dividitur eo modo, quo jurisdictio ordinaria, quia ab hac non videtur distingui; unde aliud est *seculare*, aliud *ecclesiasticum*. *Seculare* est quod in rebus secularibus gubernat, pacem et publicam tranquillitatem procurans, ut est potestas imperatoria, regni, ducalis, comitalis, marchionalis, et similes respectu provinciarum, oppidorum, et pagorum, quæ ipsis proprio jure in negotiis secularibus subsunt. *Ecclesiasticum dominium* quod in rebus sacris et in rectè vivendi ratione dirigit, cultum divinum, et salutem animarum spectans; ut est potestas papalis, patriarchalis, archiepiscopalis, episcopalis, et aliæ inferiores, respectu subditorum qui ipsis in spiritualibus subsunt.

4. *Dominium proprietatis* dividitur in perfectum et imperfectum. *Perfectum* dicitur quod continet proprietatem rei et commodorum ejus. *Imperfectum*, quod tantum habet vel proprietatem rei absque emolumentis, vel emolumenta absque rei proprietate. Unde hoc dominium est duplex: aliud enim dicitur *directum*, aliud *utile*. *Directum* continet solam rei proprietatem: unde habens hoc dominium solet dici proprietarius. Tale dominium est quod habet filius familiæ in peculio quod dicitur adventitium; et princeps in feudis; et qui dedit agrum ad emphyteusim, in agro; et omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri concessus est ususfructus. *Dominium utile* continet solam rei commoditatem et utilitatem. Tale est quod habet usufructuarius, feudatarius, emphyteuta.

5. Illic tamen advertendum est, ne dominium directum esset omnino inutile; jure statutum est, ut certis quibusdam casibus dominium utile redeat ad dominium directum.

rectum, ut patet Institut. de usufr. § 1. Vide Silvestrum verbo *Dominium*, q. 1 et 2. Omissio dominio jurisdictionis (de quo 1-2, quæst. 93, tractandum) explicandæ nobis sunt præcipuè species domini proprietatis, et quadam jura affluvia.

DUBITATIO II.

Quid sit dominium perfectum seu plenum.

6. Notandum est dominium veteribus Latinis dici *mancipium*, quòd potissimum apprehensione manuum hoc jus acquiratur, unde *res mancipii* dicebantur, quæ dominio erant subjectæ; et *homo sui mancipii*, qui sui juris erat: *dari et accipi mancipio*, cujus transferebatur dominium; postea hoc jus cœpit vocari dominium, quo nomine passim utuntur auctores Digestorum, ut patet tit. de Acquirendo rerum dominio, et alibi.

7. Nunc resp. hoc dominium sic posse definiri: Dominium est jus in re, extendens se ad omnem ejus usum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. Definitur hic dominium plenum, continens in se dominium directum et utile; definitio habet tres partes. Prima est *jus in re*, hoc enim est loco generis: omne enim dominium est jus in re: non contra, ut patet in hypothecâ et pignore, in usu et usufructu; et in jure quod conjuges habent in mutua corpora: sunt enim hæc jura in re, non tamen dominia. Excluduntur hic omnia jura ad rem.

8. Dico *in re* generatim, quia etsi jurisperiti tantum rerum corporalium velint esse dominium; incorporalia autem (ut officia, jura) possideri *quasi dominio*: tamen hæc differentia passim non servatur, neque vulgò, neque à theologis, neque à jurisperitis: dicimur enim passim domini reddituum, et similibus jurium; unde quotidie emuntur et venduntur etiam chirographa, et actiones personales, et servitutis. Secunda: *Extendens se ad omnem ejus usum*: quæ pars est loco differentie; nam proprium est perfecti domini, ut possis re tuâ uti pro tuo arbitrato, eam vel tibi servando, vel vendendo, vel donando, vel vastando. Hic excluduntur primò, omnia ea jura, quæ etsi dicantur dominia, non sunt tamen dominia plena, ut *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine usufructu: et *dominium utile*, quod est solius usufructus, vel usus: et *dominium jurisdictionis*, quale habet rex in regnum, et omnis superior in subditos. Secundò excluditur jus pignoris, et hypothecæ, et similia; quamvis enim per hæc chineatur aliquod jus in re ad aliquem determinatum effectum et usum, non tamen ad omnem usum: quia res, in quibus hæc jura habentur, non possunt vendi, donari, destrui. Sic Religiosus non habet dominium in vestes et libros, quia non habet jus ad omnem eorum usum, sed solum ad determinatum.

9. Tertia est, *nisi lege prohibeatur*, quia etsi dominium ex naturâ suâ tale sit ut tribuat potestatem ad usum seu dispositionem rei qualemcumque; tamen interdum lege impediens fit ut hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum ne possit eâ uti ad videndum; quo impedimento sublato, statim sine accessione novi auxi-

lii potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam usque ad certum tempus, cum tamen sit verus dominus, ut Apostolus ait ad Gal. 4. Sic majoratus, fideicommissa, et alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum dispositione non possunt, cum tamen vero dominio possideantur; non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam domini aut jus in re, sed solum impedit ejus juris usum: aliquem et executionem; quo impedimento pro lapsus temporis, vel aliter cessante, sine collatione novi juris potest illa alienare. Simili modo potest impediri per votum et juramentum, ut infra patebit.

10. Ex his faciliè intelligi potest illa jurisperitorum definitio: *Dominium est jus perfectè dispendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*, ubi *corporali*, meliùs omittitur, ut dictum est. Hæc tamen definitio non explicat hoc jus esse in re fundatum; quod tamen ad rationem domini est necessarium.

Dices: Dominium videtur quid prius jure; ideo enim habes jus in re illâ ad omnem usum et dispositionem, quia es ejus dominus; non contra: ergo dominium non est formaliter jus.

11. Resp.: Perfecta ratio domini non est prior jure et potestate disponendi de re, sed hanc essentialiter includit: esse enim dominum rei, est rem illam ita habere sibi subjectam et strictam per aliquem actum, v. g. per emptionem et apprehensionem, ut ex vi illius subjectionis possis de eâ liberè disponere. Itaque *dominium* ex parte rei dicit subjectionem rei, et veluti servitutem, quâ domino est obstricta, et dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini dicit non tantum nudam illam habitudinem, quâ dicitur rem habere per emptionem et traditionem; sed etiam potestatem et jus quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in oppositum.

Resp.: Etiam dicimus hominem posse intelligere, quia habet intellectum; et tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi non est sufficiens signum, rationem domini esse priorem quàm sit ratio juris; potentia enim omnia considerata in se et ad se, concipitur ut prior seipsâ, considerata in ordine ad actum, cum tamen reverâ prior non sit; eò quòd respectus et ordo ad actum sit illi essentialis.

DUBITATIO III.

Quenam requirantur ad domini acquisitionem.

12. Respondeo, et dico primò: Quando dominium ab uno in alium transferendum est, ad acquisitionem domini ordinariè duo requiruntur, *titulus et traditio*: ita docet Covar., lib. 2 Var. c. 19. Colligitur apertè L. Traditionibus, 22 c. de pactis: *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*; juncta simul lege nunquam; 51, x, de Acquir. rer. dom.: *Nunquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua justa causa processerit, propter quam traditio sequeretur*. Ex his duabus legibus apertè habetur utrumque requiri et sufficere. Ratio est ipsa legum dispositio: nam jure naturæ non est necessaria traditio: est

tamen rationi consona, quia sicut ut possim re aliquâ uti naturaliter, requiritur in me vis utendi, et in re conveniens applicatio: ita, ut possim re aliquâ uti moraliter tanquam dominus, requiritur ex parte meâ aliquid jas, per contractum aliquem, vel similem modum, et ex parte rei debita applicatio, quæ sit per traditionem vel apprehensionem. Accedit, quòd hæc ratio evitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium seminarium.

13. Titulus est id in quo totum jus primitus fundatur, ut emptio, donatio, successio hæreditaria, et similia; per hæc tamen nondum habetur dominium, aut jus in re; sed solùm ad rem: nisi accedat certa quodam traditio, quæ est veluti conditio necessaria ut ex vi prioris donationis vel emptionis resultet dominium. Unde si Petrus tibi vendidisset prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, et ante traditionem venderet alteri et traderet, secundus emptor acciperet ejus dominium, nec teneret illud tibi cedere, sed solùm haberes actionem damni in venditorem, ut patet ex l. *Quoties*, 15, c. de rei vindicatione. Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito; tunc enim posses illum vindicare, similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scienti eam tibi antea venditam, de quo vide Covarr. lib. 2 Variarum, c. 19, num. 5, et infra, cap. 21, dub. 19.

14. Notandum est, ex eo quòd per solum titulum vel contractum non consequimur dominium, vel aliquod jus in re ante traditionem; sed solùm actionem personalem, (præterquam in pignore et hypothecâ) resultare multos effectus, ut bene ostendit Antonius Gomez, de Servit. n. 25 et 24. Primò, promisisti alicui vel vendidisti servitutem in prædio, v. g. jus eundi, vel currum ducendi per tuum prædium, et nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet; si alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in prædium, sed in te.

15. Secundò, si vendidisti prædium cum pacto de retrovendendo, et ille vendat alteri, non habebis actionem in illum secundum emptorem, aut in prædium, sed in primum; quia nudum pactum de retrovendendo non tribuit tibi jus in re, sed actionem contra emptorem. Tertiò, si alienasti bona tua in fraudem creditorum, et emptor alienarit in tertium, creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantum in secundum, si fait conscius fraudis, etc. Vide plura apud Gomez, supra.

16. Dixi ordinariè, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominium acquirendum. Primò, in beneficiis: nam in his acquiritur jus in re, et quasi dominium per collationem et acceptationem, et patet ex c. *Si tibi absenti*, tit. *De præbendis in 6*. Secundò, in hæreditate: ut enim quis fiat Dominus hæreditatis, sive per testamentum, sive ab intestato, non requiritur aliud quam ut hæreditas adeatur, ut patet ex l. *Cum hæredes*, 25, c. de Acquirendâ vel Amittendâ possessione, ubi sic dicitur: *Cum hæredes institui vocatus, aditâ hæreditate omnia quidem jura ad nos transeunt, possessio autem nisi naturaliter appreh-*

hensa sit, ad nos non pertinet. Aditur autem hæreditas, dum acceptatur verbo, vel facto, ut habetur Instit. de Hæredum qualitate, § ult. Tertiò, in legato; si enim tibi res certa legata sit, statim hoc ipso quo hæres acceptat hæreditatem, efficeris ejus dominus, ut colligitur ex l. *A. Titio 64*, c. de Furtis, ubi dicitur quòd *res legata rectè vidè ab eo, qui legavit, ad eum, cui legata est transeat*. Quartò, quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur civitatibus, ecclesiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captivorum, ut colligitur ex l. *Ut inter jus divinum*, 25, c. de Sacrosanctis Ecclesiis. Quintò, in contracta societatis omnium bonorum per matrimonium, de quo vide Covarr. lib. 5 Variar. cap. 19, n. 1 et 2. Sextò, si donasti et tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub eâ conditione ut tibi alimenta præbeat; illo non præbente, ut debet, statim recipis dominium et possessionem illius rei, absque ullâ traditione, l. 1, c. de Donat. que sub modo. Septimò, si princeps contrahat cum aliquo, vel donet, et intendat transferre dominium, erit translata absque aliâ traditione, et docet Covarr. l. 2 Variar. c. 19, n. 3. Ratio est, quia sicut ex voluntate principis est quòd requiratur traditio; ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos vix invenias alios casus, in quibus ad comparandum dominium sive plenum, sive non plenum, non requiratur traditio jure communi Casareo, nam de juribus propriis variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hæc sermo.

Adverte tamen, ad jus hypothecæ vel pignoris, talem traditionem aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conventionem, vel legis dispositionem sufficere, ut patet l. 1, c. de Pignoribus.

Dico secundò, quando dominium non transfertur, ab uno ad alterum, ad acquisitionem ejus sufficit apprehensio: sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius sunt; ut infra dicitur cap. 5.

DUBITATIO IV.

Quidam sit usufructus.

17. Respondeo, est jus rebus alienis utendi, fruendi, cæterâ rerum substantiâ. Ita habetur Instit. de Usufructu, in principio. Habet hæc definitio quinque partes. Prima, est jus; quia non loquimur hic de usu actuali, quem jurisperiti vocant usum facti, sed de ipso jure utendi, fruendi. Secunda est, utendi, ut excludatur jus, quod habet creditor in pignore vel hypothecâ, vel depositarius in deposito; hi enim non possunt uti rebus illis: quòd si utantur invito domino, tenentur ei restituere æstimationem usûs. Tertia, fruendi, ut excludatur nudum jus utendi re aliquâ, quod non extendit se ad ejus fructus percipiendos: sicut facit hoc jus, quo non solùm datur potestas utendi re illâ, in quâ consistatam est, v. g., equo, domo, agro, silvâ, sed etiam fruendi, id est, percipiendi omnes fructus, ita ut hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si tamen fructuarius, priusquam eos collegerit, moriatur, etiamsi jam sint maturi, acquiruntur domino proprietatis: non hæredibus fructuarii, ut

habemus Instit. de Rerum divisione, § *Is verò*. Ratió est, quia quamdiù adherent fundo, censentur unum cum solo, unde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo comparaverit sibi eorum dominium; quare si durante suo jure non collegerit, nancubunt dominio fundi. *Fructus* autem dicuntur, 1. grege quidem, lana, lac, fetus: in fundo, fœnum, segetes, virgulta, salices et omnes arbores cædæ. fructifera autem non censentur in fructu, proles ancillæ non censetur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7, π, tit. 1, potissimum l. 8 et 59, et 68. Quarta, *rebus alienis*, ut excludatur jus utendi et fruendi, quod quisque habet in re sua. Quinta, *salvâ rerum substantiâ*, quia fructuarius debet re integrâ proprietario reservare. Hinc sit ut usufructus propriè dictus non possit constitui in rebus quæ usu consumuntur, ut in vino, oleo, frumento, pecuniâ. Utilitatis tamen causa in his constitui potest quasi usufructus, tunc autem transferitur dominium in fructuarium; sed hic debet dare cautionem se finito tempore præscripto restitutum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Inst. suprâ, § *Constitutâ*.

18. Notandum autem est primò, ob hanc ultimam particulam, *ut salvâ maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò; si habet usumfructum gregis, vel armenti, quamvis possit uti frui lacte, lanâ, fetu; tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet è fœta substituere alia capita: quæ postquam substituerit, cedent in dominium proprietarii: unde si pereant, ipsi peribunt. Ita habemus Instit. de Rerum divisione, § *Sed si gregis*, hoc tamen non habet locum quando conceditur usus, non gregis collectivè, sed animalium, seu singulorum capitum; tunc enim non tenetur substituere. Ita habemus l. *Quid ergo*, 70, π, de Usufructu. Ratió est, quia grex est æternus; sed singula capita seorsum pereunt.

Secundò, si usufructus sit constitutus in silvâ aut vineâ, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias serere; nisi vi tempestatis, vel simili casu essent eversæ; quod enim fortuito perit absque culpâ fructuarii, proprietario perit.

Tertiò, si in ædibus sit constitutus usufructus; tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, ut integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò, tenetur ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitrato usurum, fructurum re ipsius, eamque restitutum finito tempore præscripto: vide plura apud Silv., sed minoris momenti.

19. Notandum secundò, usumfructum acquiri dupliciter, primò, legis ordinatione. Hic dicitur *legatis*, ut is, quem pater habet in peculio filii adventitio, quamdiù filius est sub patriâ potestate, et quem auget mater transiens ad secunda vota in bonis prioris tori.

Secundò, privatâ dispositione, ut testamento, pactionibus, stipulationibus, ut habetur Instit. de Usufructu, § *Hic dicitur conventionalis*. Vide Gomezium, de Servitutibus, n. 1.

DUBITATIO V.

Quomodò ususfructus amittitur.

20. Respondeo, amitti multis modis: primò, si marriatur usufructuarius; secundò, si res ipsa pereat: ut si domus incendio consumpta sit; tertio, si tanto tempore non utatur suo jure, quanto opus est ut dominus directus contra eum præscribat. Hoc autem tempus est 40 annorum inter presentes, et 20 inter absentes, ut colligitur c. de Usufructu, l. penult. Quartò, per maximam capitis deminutionem.

21. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cum civitas simul et libertas amittebatur: hoc autem fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metallâ, vel ad bestias, vel generatim ad mortem. Sæpè enim condemnatio ad mortem longo tempore antecesserat executionem. Hi dicebantur effecti servi pœnæ; quòd autem omnes ad mortem condemnati hæc pertineant, patet l. *Qui ultimo*, 29, π, de Pœnis, et clariùs l. *Quod ad statum*, 12, ibidem, ubi dicitur, *eos in quos animadverti jubetur, statim servos pœnæ fieri*. Eòdem pertinent damnati perpetuò ad triremes, ut docet Gomezius ad l. 4 Tauri. n. 1. Et quamvis per authent. primam de Nuptiis, c. 8, ablata sit servitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen est ablata, quâ parte faciebat amitti usumfructum, eumque reverti ad proprietarium, ut eruditè ostendit Molina, disput. 9. Secundus est, quando libertus ingratitude in patronum condemnabatur, idèquò rursus in servitutem revocabatur. Tertius, quando se patebatur vendi, ut esset particeps pretii. Hi tres casus habentur Instit. de Cap. demin. § 2. Quintò, per mediam capitis deminutionem; quæ est, cum civitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus: primò, cum quis deportabatur in insulam. Secundò, cum aliquis proscribebatur interdictus aquâ et igni; ut habetur Instit. sup. ubi.

22. Adverte, hæc debere esse perpetua, et cum amissione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui civiliter, teste testari non poterant, et respectu honorum perinde se habebant, ac si mortui fuissent. Vide Silv. v. Testamentum, l. q. 4. Eòdem pertinent damnati ad carceres perpetuos, juxta communem sententiam doctorum. Per professionem verò non redit usufructus ad proprietarium, sed transit ad monasterium, si est capax successio: ut rectè Navar. commentario secundo de Regular. n. 70, et seq. colligitur authent. *Ingressi*, c. de Sacrosanct. Eccl., de quo infra c. dub. 10.

23. Sextò, si usufructuarius cedat jure suo ipsi proprietario.

Septimò, si acquirat rei proprietatem; quod consolidatio dicitur. Vide Instit. de Usufructu, § *Finitur*, et *Silvestrum*, verbo *Usus*, q. 11.

23. Octavò, si pater fiat hæreticus, hoc ipso amittit usumfructum in bonis adventitiis filii: isque sta-

ta coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Jacobus Simanchas, Institutionum catholicarum, tit. 9, n. 81, et noster Molina, disp. 9. Ratio est, quia propter crimen hæresis paternum, etsi adhuc occultum, filius omnino exit patriam potestatem, efficiturque sui juris, adeo ut nullâ aliâ emancipatione egeat, ut expressè habetur c. 2, de hæreticis in 6, Alex. 4. Si nullâ aliâ eget emancipatione: ergo etiam quoad bona sua est exemptus à jure paterno, unde sequitur, posse illum uti occultâ compensatione, s' aliter suo juri consulere nequit.

DUBITATIO VI.

Quid sit usus.

24. Respondeo, *usus est jus utendi re alienâ, solâ ipsius substantiâ.* De hoc agunt Institutiones et Digesta, post titulum de Usufructu. Patet ex dictis de usufructu. Additur, *solâ rei substantiâ*, ut excludatur jus ad usum quo res consumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur usus, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in usu fundi, ædium, servi, pecoris, eleganter explicatur in Instit., tit. de Usu et Habitatione.

25. Solùm hic duo notanda. Primum, eum, cui concessus est usus alicujus rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: socius est de eo qui habet usufructum, hic enim potest rem illam alteri locare, et percipere pretium elocationis, vel gratis concedere. Institut. de Usu, § 1, non tamen ita ut alter fiat usufructuarius: sed ut habeat jus quoddam ad percipiendos fructus dependens à jure usufructuarii.

26. Secundum, in omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo uti vel etiam frui possumus, considerari quamdam relationem subjectionis et obligationis respondentem juri nostro, quod in illis habemus; quæ subjectio seu obligatio vocatur *servitus* à jurisperitis, tit. de servitutibus rusticorum prædiorum, et urbanorum, n, eodem tit.

27. Dico, in omnibus rebus alienis, quia nemini res sua *servire dicitur*, secundùm jurisperitos, sed aliena tantùm, ut habetur l. *Uti frui*, 5, n. Si usufructus petatur: idque distinctionis causâ à dominio; quia jus servitutis formaliter minus est quàm jus domini. Unde jurisperiti subjectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant servitutem formalem, sed causalem. Vide Gomezium de Servitutibus in principio.

DUBITATIO VII.

Quid sit servitus apud jurisperitos.

28. Notandum est, hoc nomen dupliciter accipi apud jurisperitos; primò, pro subjectione et obligatione quæ est in re alterius, ut ipsa quodammodo serviat alteri. Secundò, pro jure, quod respondet illi obligationi.

Si accipiatur pro *jure*, sic nihil aliud est quàm jus fruendi, vel aliquo modo utendi re alienâ, vel aliquid circa eam impediendi, hoc modo est quid generalius quàm usus et usufructus; omne namque jus utendi

vel fruendi est servitus; ut docet Gomezium de Servitutibus, n. 1 et 2, non contrâ: nam jus impediendi ne aliùs attollas murum, est servitus; non tamen est usus vel usufructus.

Si autem pro *subjectione rei*, sic nihil est aliud quàm obligatio realis, quâ res alteri est obstricta, ut possit ex ipsâ percipere fructum, vel eâ aliquo modo uti, vel circa eam aliquid impedi.

29. Dividitur autem in tres species, secundùm Gomezium, et alios; alia enim *servitus est merè personalis* ut ea quæ à personâ debetur personæ: ut si mihi usum servi tui ad tempus, vel ad vitam meam concesseris. Alia est *merè realis*: ut ea quæ à re debetur immediatè alteri rei, talis est quæ respondet juri agrorum, vel domorum, et similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc servitus etiam debetur à re personæ; sed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v. g., ager meus habet jus ut per agrum tuum possit iri, vel jumentum duci in meum; ager tuus servit meo; estque hæc servitus realis; quia à re debetur immediatè rei; et consequenter hoc jus transit ad eum ad quem transit meus ager. Alia est *mixta*, quæ à re debetur immediatè personæ, hæc extinguitur cum personâ cui debetur, talis est in re, quâ possumus uti vel frui immediatè.

30. *Servitus autem realis* dividitur in *Rusticam* et *Urbanam*, id est, in eam quæ prædio rustico, et quæ urbano debetur. *Prædium urbanum* in jure vocatur omne habitaculum, etiamsi in villâ sit, et hortus annexus, causâ amenitatis. *Rusticum* quodvis aliud; ut stabulum, horreum, ager. *Servitutes* igitur *urbanæ* sunt, v. g., ut aedes tuæ non possint aliùs attolli, ne officiant vicini luminibus: ut in tuam parietem possit immitti tignum à vicino, et similia. *Rusticæ*, ut licent tibi per fundum alterius ire in tuam, vel jumentum agere, vel aquam ducere, et similia; quæ optimè explicantur Instit. de Servitutibus, et lib. 8. Digestorum, tit. 1, 2, 3, 4, qui sunt de Servitutib. Hæc enim non magnooperè pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Gomezium, de Servitutibus.

DUBITATIO VIII.

Utrum distinguatur usus à dominio, in rebus quæ ipso usu consumuntur.

Sunt duæ sententiæ admodùm celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem; sed nudum duntaxat usum.

31. Prior est Joannis 22, extr. quæ incipit, *Ad conditores*, § *Quòd autem*, et duabus seqq.: jus utendi rebus illis, quæ ipso usu consumuntur vel alienantur, non distingui à dominio earum; ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1, c. 1, et 4 parte defensionum contra Navar. pag. 41, et Silv., verbo *Dominium*, § 3, et Turrecremata, lib. 2 Summæ, c. 112, ad 10 argumentum.

Altera sententia est omnino contraria; nempe in hisce rebus hæc duo distingui. et proinde Minores,

etsi usum habeant talium rerum, nullo tamen modo haberè dominium, sed hoc esse penes sedem Apostolicam. Ita declaravit Nicolaus III. Extrav. *Exiit qui sentinat*, de verborum significatione, in sexto, et postea Clemens V, in Clementinâ, *Exivi de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eâdem sententiâ fuere Innocentius IV et Alex. IV et Gregor. IX quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4 de Justitiâ q. 1, a. 1, Navar. commentario 2 de Regular. num. 3, et plerique alii, pro quâ

32. Dico primò, jus utendi potest esse separatum à dominio, etiam in iis rebus quæ unico actu utendi consumuntur, vel alienantur; explicatur simul et probatur.

Dupliciter enim potest alicui concedi usus, et jus utendi panem; vel pecuniâ: 1° *irrevocabiliter*; et tunc non videtur multùm differre à dominio; 2° *omniò revocabiliter*, et dependenter à voluntate concedentis, ita ut quovis momento possit revocari sine ullâ injuriâ usuarii et hoc jus sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est jus in re absolutum, et firmum, non dependens ex alterius nutu et arbitrio; hoc autem est conditionatum, et debilissimum; habeo enim illud, si velis; non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli religiosi in vestes, libros, cibos, et similia, quæ illis à superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis jus utendi, quin ad nutum superioris revocari possit, nam ratio religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

33. Notandum autem est, *usum irrevocabilem* à Nicolao III. Extrav. *Exiit*, vocari *Usum juris*; tum quia in eo habetur jus absolutum; tum quia jura de eo loquuntur. *Usum autem revocabilem* vocat *usum facti*; non quòd in eo nihil sit juris, sic enim injustus esset, ut rectè Joannes argumentatur, sed qui non est jus absolutum et solidum, utpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

34. Dico secundò, verius est, conventus, totumque Ordinem Minorum, non solum in rebus aliis, sed etiam iis quæ unico actu utendi consumuntur, habere nudum usum seu jus utendi separatum ab omni dominio.

Patet ex decretis pontificum Nicolai et Clementis, quibus tres alii pontifices consentiunt: estque communior sententia doctorum.

Probatur primò; quia cum hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, certum est, religiosos singulos tantummodò habere talem usum, absque omni dominio, nam quidquid habent, potest illis ad nutum superioris auferri sine ullâ injuriâ, quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant vel negare possunt; nam hoc est de essentiâ paupertatis Evangelicæ: ergo nihil est incommodi, si idipsum in aliquâ communitate constituat; ita ut ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad usum, sine omni proprietate domini.

35. Objicies primò, Joannes 22, extr. *Ad conditorem*, *dicit se obdicare à se et sede apostolicâ, omne do-*

minium harum rerum, ne Fratres Minores præterant illud esse apud sedem Apostolicam; ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores.

Resp.: Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reservare carum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intendunt, transit ad sedem Apostolicam; nam post renuntiationem illam alii pontifices rursus illud admitterunt, ut habetur in privilegiis Minorum, verbo Paupertas. Itaque sedes Apostolica habet dominium non solum rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium ordini à fidelibus absolutè donatorum, ita ut possit ordinem hæc privare sine injuriâ.

Objicitur secundò, usus distinctus à dominio est qui competit alicui in re alienâ, salvâ rei substantiâ; ut habetur Instit. de Usu et Habitatione, et patet ex dictis; ergo ille usus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

36. Resp. negando consequentiam: nam solum sequitur, hunc usum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille de quo jura loquuntur, qui propriè et strictè dicitur usus; est autem magna differentia inter hos duos usus: etsi enim uterque sit jus quoddam utendi, tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus (quique *usus facti* vocari solet), est jus ad nutum revocabile, unde si dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis injuriam; ille verò de quo jura, quem *usum juris* vocant, non est revocabilis: unde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet injuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium; ille verò solum ad usum, in quo salva manet domino rei substantia. Unde hic usus ratione juris est minor altero, ratione tamen functionum ad quas se extendit, est major.

Objicitur tertio, D. Th. q. 78, a. 1, docet, in illis rebus, quæ usu consumuntur, cuiusque conceditur usus, concedi etiam rem ipsam ejusque *dominium*, unde colligitur, in mutuo talium rerum non posse exigi usuram, id est, pretium usûs distinctum à pretio rei: ergo sentit *jus utendi* non distingui in his à dominio.

37. Resp.: D. Thom. loquitur de usu, seu jure utendi absolutè et independentè ab alio, quòd sanè nihil vel partim distinguitur à dominio in talibus rebus, quæ unico actu consumuntur; nos verò loquimur de jure utendi dependenter ab alio, quòd distinguitur à dominio rei.

Inferes: Ergo hæc jus poterit pretio vendi, retento dominio directo; et alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram usuris.

Resp.: Concedo, absolutè posse vendi hoc jus seu hunc usum; sed minoris valet quàm dominium rei, vel jus irrevocabile utendi. Non enim tanti valet jus ad nutum alterius revocabile, quanti jus irrevocabile, neque jus quod conceditur solum ad usum determinatum, quanti illud quòd ad indeterminatum. Quòd si

quis alio contracta velit vendere dominium directum, non potest pluris vendi quam per se valeat seorsim ab illo usu; et ita pretium usds et pretium domini illius directi non superabunt justam rei aestimationem: sed hic modis contrahendi non est usitatus; nam facile pulliaret usuras, quamvis per se non sit illicitus.

38. Obijcitur quartò, si usus distinguitur à dominio, ergo Joannes XXII erravit.

Respondeo primò, esto; quia non in questione pertinet ad fidem; neque ipse asseruit suam sententiam tanquam ad fidem pertinentem; neque alios obligare ad ita sententiam voluit: sed solum quid sibi videretur, ut vir doctus explicuit.

Resp. secundò, si quis benè rem totam introspicat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi; non enim negasset Joannes, Fratres Minores sine consensu superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur, et superiores posse illis auferre sine injurià, unde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto; sed de quodam jure, quod in effectu aequè valet ad dominium; quia ita liberè consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditi- bus, parte 1, cap. 1.

DUBITATIO IX.

Quid sit Possessio.

39. Notandum est possessionem dici à *pedum positione*, ut habetur l. 1, π. de Acquir. vel amit. posses.; nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima, ut super agrum vel fundum, solet acquiri possessio; tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel jure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur possessio facti. Jus possidendi dicitur possessio juris. Utraque nobis est explicanda.

40. Dico primò: *Possessio facti est detentio rei, corporis, et animi, et juris adminiculo.* Ita Silv. verbo Dominium q. 2, ex Hostiensi, eam explicat ex parte Covar. ad regulam possess. p. 2, n. 2, in principio.

Prima pars est *detentio rei*; ubi rem accipio in genere, qui non solum res corporales, sed etiam incorporeæ, ut census, beneficium, servitus, et similia dicuntur possideri à theologis; quæ à jurisperitis dicuntur quasi possideri, ut notat Covar. supra. Nomen autem *detentionis*, intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, et acquisitio, ut notat Covar.

Secunda, *corporis adminiculo*; quia ut res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri; ut statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*, quia debet eam apprehendere animo possidendi. Unde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, *juris adminiculo*, non quod omnis possessio

facti sit justa; nam fur verè possidet rem furtivam, sed quia jus facit ut talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, ut loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio: ut patet l. *Qui universas*, 50, π. de Acquir. et amit. possessione.

41. Dico Secundò: *Possessio juris est jus insistendi alicui rei, tanquam suæ, non prohibita possideri.* Ita Bartol. in l. de Acquir. vel amit. poss., et Covar. supra n. 3.

Prima pars est *jus*, ut excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio et detentio, unde hoc jus oritur, si justa fuerit; quòd si illa detentio fuerit injusta, non oritur ex eà jus in conscientià; unde solum dicitur possessio facti: quamvis jurisperiti omnem possessionem jus appellent, respicientes forum externum.

Secunda, *insistendi rei*, ut excludatur dominium quod per se et formaliter tantum est jus disponendi de re. Hoc verò jus in eo situm est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, et juris remediis, et interdum etiam armis tueri adversus perturbantes, quòd hic dicitur *insistere rei*.

Tertia, *tanquam suæ*, si quis insistat rei nomine alterius, non erit vera possessio; unde tutor non est possessor honorum pupilli, quia illa non detinet et sua, sed nomine pupilli: nam pupillus possidet per tutorem.

42. Sic etiam possum aliquid possidere per servum, et per filium, *ut autem possideam per alium*, requiritur ut ille habeat animum rem detinendi pro me; si enim intendat pro se detinere, id est, tanquam suam, non possideo per illum, quia non meo nomine, sed suo detinet. Excipio tamen servum et filium nondum emancipatum; hi enim, cum sint ejus conditionis ut non acquirant sibi, acquirunt nobis; etsi hunc animum non habeant: ut docet Covar. supra: quod intellige, si justè acquirant; si enim acquisitio esset injusta, nec sibi nec nobis acquirerent; sed possessio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Instit. *Per quas personas nobis acquir.*, § *Item placet*; in fine. Et l. *Quod servus*, 24, π. de Acquir. possess.

Quarta, *non prohibita possideri*, quia nemo potest habere jus possidendi contra juris dispositionem, seu jure resistente; ut rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DUBITATIO X.

Quomodo dividatur possessio.

43. Resp.: Etsi variis modis dividi possit, nimirum vel pro diversitate titularum, vel ratione bonæ et malæ fidei, usitatissima tamen est ea divisio, quæ in *Civilem* et *Naturalem* dividitur. *Civilis* est quæ solo animo retinetur; quamvis enim Initio ut incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter et corporis ut dictum est; tamen postea ut retineas et continues possessionem, sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione, ut habetur Instit. de Interdictis, § *Possidere*. Hoc modo possidet is qui abest

à rebus suis, sed animo eas retinet et occupat. Dicitur autem hæc *possessio civilis*, tum quia magis constat jure civili quàm naturali, cum naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam, tum quia parit effectus civiles, scilicet usucapionem rei, et dominium fructuum.

44. *Naturalis est quæ corpore simul et animo retinetur*, ut quando quis occupat rem ut suam; potest hæc *naturalis* conjugii cum *civili*, ut quando quis est præsens per se vel alium, rebus quas civiliter possidet: diciturque tunc possessor civiliter et naturaliter possidere: quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à *civili*: ut si invasor occupet rem meam immobilem; ego civiliter, ille naturaliter eam possidet, hæc possessio infirmior est quàm civilis. Ad hoc tamen valet ne possessor possit ab extraneo deturbari, et interdum ne ab ipso quidem domino sine auctoritate publica.

45. Sed advertite, hæc duo nomina interdum aliter accipi; nempe, ut *possessio civilis* dicatur, quæ res possidetur quoad dominium directum; *naturalis* autem, quæ possidetur secundum usumfructum, vel usum, vel habitationem, vel alia jura diversa à dominio, ut docet Covar. ad reg. Possessor, p. 2, n. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad usumfructum; quamvis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet usumfructum, seu jus utendi fruendi, quod habet in re civiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant *civilissimam*, quæ solâ legis ordinatione constat, de qua infra n. 48.

DUBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur possessio.

46. Resp. tribus modis acquiri, *apprehensione vera, apprehensione fictâ, legis dispositione.*

Apprehensio vera est quæ fit manibus vel pedibus; hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum quæ dominium non habent, ut ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum; item hæreditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat; quando quis etiam clam, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio; denique si alius rem possideat, qui nolit tibi possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, ut possideas, nisi fortè auctoritate judicis ea tibi eminus ostendatur, et ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45 Tauri, n. 53.

47. *Apprehensio ficta* locum habet, quando res habet possessorem à quo tradatur, vel quando loco possessoris auctoritate judicis traditur; hujus sunt varii modi; usitatiores sunt isti: 1° Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessionem cedere, claves domus in quâ sunt merces tradendæ, idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus, ut probat Covar. l. 3 Variarum, c. 16, num. 41. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claves, censetur res ipsas intus conditas apprehendere. 2° Si tradat alteri scripturam,

seu instrumentum quo constat de titulo et jure quo rem possidebat. Nam in tali instrumento res ipsa contineri videtur. 3° Si antiquus possessor eminus vel cominus ostendat mihi fundum, dicatque se tradere illius possessionem, et ego significem me acceptare: oculi enim sunt veluti longæ quædam manus quibus res visas quasi contractamus. 4° Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine ejus ad quem res transfertur, sive res sit mobilis, ut pecora, triticum, vel aliæ merces: sive immobilis, ut fundus, castrum, oppidum. 5° Si dem, aut vendam tibi rem absentem, et constituam me tuo nomine ejus rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere, nec opus est aliâ apprehensione. Hoc jurisperiti vocant tradere et acquirere possessionem per *clausulam constituti*. 6° Si re tibi venditâ vel donatâ, constituam me conductorem ejus, vel reservem mihi usumfructum: nam hoc ipso censeri per me accepisse possessionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45, à numero 45 et deinceps, et Molinam disp. 14.

48. *Legum dispositione* interdum transfertur possessio absque ullâ verâ vel fictâ apprehensione, si leges ita statuunt, ut optime probat Covar. lib. 3 Variarum cap. 5, num. 6. Ratio est, quia modus acquirendæ et amittendæ possessionis juri humano subjacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire reipub. pro diversitate rerum et provinciarum. In regno Castellæ, majoratûs possessio, et omnium pertinentium ad jus primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui jure debetur, sine ullâ verâ vel fictâ apprehensione, ut habetur l. 45 Tauri, citatâ apud Covar. Simili modo apud Gallos possessio defuncti transit in ejus hæredem, etiam extraneum, sine ullo apprehensionis actu; teste Covar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi doctores vocant *civilissimam possessionem*, quia fit solâ legis civilis potestate, absque ullo animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo qui incipit possidere.

49. Possessio autem *jurium et servitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, si mittam te in agrum, in quo volo tibi servitutum constituere, tuque illuc eodem animo eas. Secundò, si utaris aliquo jure tanquam ad te pertinente, sciente et ferente eo cujus intererat concedere vel prohibere: qui modus est generalis, et extendit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliquâ constituta, ut ad jus eligendi, presentandi, et similia; de quo vide Covar. reg. Possessor, 2 p., initio, à § 8. Quomodo autem beneficii possessio acquiratur, idem l. 3 Variarum cap. 16, n. 10, ubi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirendâ possessione variarum rerum et jurium pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum et provinciarum, quæ admodum sunt variae.

DUBITATIO XII.

Quomodo amittatur possessio, tum mobilium, tum immobilium.

50. Resp. et dico primò: *Possessio rerum mobilium*

tum civilis, tum naturalis, amittitur: primò, solà voluntate possessoris nolentis eam ampliùs possidere. Secundò, per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, si alterius custodire subsit, qui eam incipiat detinere tanquàm suam, ad quod requiritur ut eam corporaliter apprehendat reverà, animo eam sibi retinendì. l. *Possideri*. 3. π . de acquir. possess. Quartò, per amissionem rei, v. g., bursæ, annuli: vel per fugam, si sint animalia; ut si pecus aberraverit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ et similes aves domesticæ avolaverint, nec habeant consuetudinem per se redeundi; secus verò, si habeant consuetudinem redeundi. De quibus et aliis animalibus, ut piscibus, feris, columbis, vide plura d. l. *Possideri*. π . de acquir. et amit. possessione. Dixi, si sint animalia; quia possessio servi et ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, ut patet l. Pomponius. 15. π ibidem.

51. Dico secundò: *Resum immobiliam possessio civilis et naturalis amittitur*, 1° si possessor sit longo tempore absens; nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quòd si non diù absit, vel protestetur, amittit solàm naturalem, non civilem. 2° Si rem scio ab alio occupatam, et negligat. 3° Si reversus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4° Si timens repulsam non audeat repetere, aut invadere possessionem. 5° Si nesciat rem esse suam, et ideò nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam oblivionem perditur possessio, ut docet glossa in cap. 11 Clerici. 16. q. 4. et colligitur ex l. Furtum. π . de Usucapionibus. Item si id quod possidemus, ita perdiderimus, ut ignoremus ubi sit, ut habetur l. Si id quod. π . de acquirend. possess. 6. Si res ita sit occupata, ut non sit probabilis ejus recuperatio, ut si vir valdè sit potens, qui illam occupet; vel mare aut flumen assidue inundet. Quamdiù verò possessor est in ipsà re, ut in domo, vel fundo, aut in conspectu ejus, aut saltem propè, ita ut prestò possit adesse cum opus fuerit, retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem tum civilem. Vide plura apud Gomezium supra; et π . tit. de acquir. et amit. possess.

DUBITATIO XIII.

Quid privilegii conferat possessio.

52. Resp. primò: *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit prescriptionem: id est, facit ut res que non est tua, elapso certo tempore fiat tua, et omnes fructus percepti. Secundò, si oboriatur dubium de rei dominio, et adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium utrius sit, melior est conditio possidentis. Tertiò, in judicio parit presumptionem dominii; unde possessor non debet probare rem esse suam, sed alter qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, possessor potest armis suam possessionem non solùm naturalem, sed etiam civilem tueri, l. 3. π . de vi et vi armatâ. et l. 4. ϵ . Unde vi, et esp. Olim, de

restitut. spoliatorum; ut si foris rediens, invenias domum tuam, vel agrum ab aliquo injusto invasore occupatam, potes illum armis expellere, convocatis ad id auxiliis necessariis: servato tamen moderamine inculpate tutelæ. Ratio est, quia hoc non est invadere alium, sed suam possessionem tueri; sicut enim non teneor pati ut quis me dejiciat à possessione naturali domus vel agri, ita neque à civili: dejicior autem, si non ardeo illum expellere. Quintò, possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim et non ex intervallo, inquit Ulpianus dictâ l. 3, ut dùm fur rem tuam auferens fugit; dùm rediens domum, repulsus es ab iniquo invasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continentâ*, quod fit quamprimum commodè fieri potest, spectatâ rei difficultate et ceteris circumstantiis, ut si auxilia contrahenda essent. Vide Sil. Bellum 2, n. 3. Sextò, si dominus rei expellat injustè possessorem à possessione, amittit dominium, et applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionem expulso, et insuper astimationem ejus, ut habemus l. Si quis in tantam, 7. cod. Unde vi, sed hæc lex, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde non obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur ampliùs in usu, ut docet Covar. l. 3 Variarum, c. 16, n. 7. Septimò, si is qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet, illum vi, clam, aut precario à se accepisse, adjudicabitur ei possessio, sive ille occupator titulum habeat, sive non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus, cap. 1, 2, et multis aliis de restitut. spoliat. et 3, q. 4, et π . de vi et vi armatâ, et π . quod vi aut clam, et π . de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. § Quorum vis. in fine Insti. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat, adjudicanda est ejus possessio heredi, postquam hereditatem adierit. § Sequens divisio. Insti. de Interd. l. 4, π . et c. Quorum bonorum. Nec refert utrùm clam subtracta sit, an palam tradita tanquàm heredi vel legatario, cum talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset privandus possessione: ut si res usucapta sit, ut colligitur ex d. l. 4, π . Quorum bonorum, junctâ glossâ.

CAPUT IV.

QUIBUS ET IN QUE DOMINIUM COMPETAT.

(Constat 11 dubit.)

DUBITATIO PRIMA.

Utrum soli nature rationali dominium competat.

1. Respondet, soli nature rationali convenire, scilicet Deo, angelis, hominibus. Ratio est, quia fundamentum omnis dominii est intellectus et libera voluntas, que soli nature rationali insunt. Quod probatur: Primò, quia illud est fundamentum dominii, per quod

homo habet potestatem disponendi de rebus : hanc autem habet per intellectum et voluntatem : quia per hanc immediatè habet potestatem in suos actus ; et per suos actus in res externas. Secundò, quia ratio domini includit potestatem liberam, et ordinationem in aliquem finem : atque solius rationis et voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertio, confirm. ex Script. Gen. 1 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, bestiis terræ, etc.*, ubi tribuitur homini præfectura et dominium in bestias terre et pisces maris, ratione imaginis divinæ, quæ consistit in intellectu et voluntate liberâ. Vide Franciscum Victoriam, relect. de Indis, 1 p. num. 20.

2. Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, et prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis et conservationis, per quam tota creatura et secundum substantiam et secundum omnes suas perfectiones est ex ipso, et per ipsum, et in ipsum. Unde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit ; nec cuiquam fiet injuria : sepositâ tamen ipsius liberali promissione et ordinatione, quæ quandam obligationem inducit, non quidem, *justitiæ propriè*, sed *fideliâtis*, seu *veritatis*, quæ virtus passim in Scripturâ *justitiæ* vocatur ; de quo plura 1-2, q. 114. Cùmque sit immutabilis, inducit etiam quandam necessitatem, ita ut aliter disponere nequeat, quàm ordinavit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque ulli creaturæ communicare, neque ullam creaturam ab eo eximere : quia titulus ejus neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio et assidua conservatio causæ supremæ et independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus ; et essentialiter dominio divino circa unamquamque rem subordinatum, ab eoque dependens.

3. Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium, quia magnam habent auctoritatem illas administrandi ; quæ auctoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modò loquimur. Non enim administrant illas ut suas, neque in suum commodum, sed sicut præfecti regii provincias et urbes, regis nomine. Secus est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, ut sint ipsius ; de quo 3 p. q. 8.

4. Homnibus propriè convenit hoc dominium in res externas : nam his solis res externæ concessæ sunt, ut de illis liberè disponant ad sua commoda : quod maximè verum est de omnibus rebus sublunariibus ; unde, Psal. 8, dicitur : *Omnia subjectisti sub pedibus ejus, oves et boves, etc.*

5. Cœlestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homini non propriè dicitur illorum dominus ; quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare : commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DUBITATIO II.

Utrum parvuli ante usum rationis habeant verum dominium.

6. Resp. habere verum dominium, ut patet ad Galat. 4 : *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit dominus omnium* ; ubi Apostolus illi tribuit verum dominium hæreditatis relictæ. Nec refert quòd careat usu rationis, et libero arbitrio : quia etsi ad usum domini requiratur usus rationis, non tamen ad dominium ipsum habituale, quòd immediatè fundatur in potentis ; quòd autem non possint habere usum istarum potentiarum, provenit tantùm ab impedimento extrinseco, scilicet ex redundantiâ humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21 et 22.

DUBITATIO III.

Utrum filii familiæ sub patriâ potestate constitui habeant dominium, et quarum rerum.

Magni refert hæc nôsse, ut sciamus de quibus valdè absque patris consensu possint disponere.

7. Suppono quadruplex genus peculii talis familiæ posse competere, *castrense, quasi castrense, adventitium, projectitum* : est communis sententia DD. Vide Silv. verbo Peculium. et Nav. c. 17, n. 142. *Castrense* dicitur quod in militiâ, vel occasione militiæ partum, ut stipendia militum et aliorum qui castri sequuntur ; prædæ ex hostibus ; donativa ducum, vel commilitonum ; testamenta et legata occasione militiæ ; nobilita à parentibus vel aliis data eunti ad militiam, vel obsequium principis vel in illis versanti ; item quæ in obsequio principis in palatio, et quæ in custodiâ alicujus arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquò contractu ex talibus bonis proveniunt.

Quasi castrense dicitur omne id quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur : imò quidquid acquiritur post clericatum, etiamsi aliàs esset adventitium, ut expressè habetur Auth. Presbyteros, 1, c. de episcopis et clericis : quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, ut iudicis, advocati, tabellionis ; vel professione alicujus artis liberalis, et quod datur intuitu talis functionis, ut tibi qui datur à parente vel alio ei qui artem pro essurum liberalem ; et quod liberalitate principis ; denique quod ab aliquo datur filiofamiliæ, ut sit tanquàm castrense ; seu ut ipse tantùm, non pater, habeat usumfructum : vocantur hæc quasi castrensia ; quia habent privilegium castrensius, etsi verè castrensia non sint, et quia clerici sunt milites spirituales.

Adventitium, quod non provenit à parente, respectu cujus dicitur adventitium, neque ejus causâ vel intuitu principaliter datur (sic enim esset projectitum), sed successione, vel donatione alio intuitu factâ, vel industriâ propriâ, vel fortuitò ei obvenit ; ita tamen ut non sit castrense, aut quasi castrense, ut si veniat thesaurum, si lucretur negotiando ex

pecuniâ furtivâ, aut mutuo acceptâ; tunc enim lucrum est peculium adventitium; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucratur, præstitis ordinariis operis ad quas tenetur; si plus lucratur quàm consumit, et insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amori parentis; de quo vide infra, cap. 12, n. 81. Mortuâ matre ante patrem, bona materna sunt adventitia filio respectu patris. Non tamen si pater præmoriatur, ejus bona sunt adventitia filio respectu matris: quia hoc jus oritur ex patriâ potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nav. et Sil. supra, et Molinam disp. 9, et 252, et l. 4 et 6, c. de bonis quæ lib. in potestate, etc.

Profectitium est quod provenit à parente vivo, vel principaliter et proximè ejus causâ datur; nec est castrense, aut quasi castrense, ut sunt ea quæ à parentibus conceduntur filiis, ut ea administrent; et quæ dantur filio ab aliis ob amicitiam, vel obsequium parentum: secus si ob amicitiam vel obsequium filii. L. 6, c. de bonis quæ lib., etc., et Sil. supra cum Navar.

8. His positis, dico primò: Filius familiâs habet plenum dominium in peculio castrensi et quasi castrensi, ita ut tota proprietas, et ususfructus, et administratio horum bonorum sit penès filium. Ita communiter DD. Vide Nav. et Sil. supra; sunt enim aperta jura. s. et c. de Castrensi peculio.

Hinc sequitur primò, filium de his posse disponere, non secus ac si esset paterfamilias, per donationes vel contractus, imò etiam per testamentum et ultimas voluntates: si tamen sit pubes, i. e., si expleverit annum 14; ante enim hoc tempus testari nequit. L. A quâ etate; 5, n. Qui test. fac. poss.; quâ de re infra cap. 19, dubit. 4.

Sequitur secundò: parentem ex his bonis non posse sibi quidquam usurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filii, cum illum ex suis alit: alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit; quòd si filius non speret futurum ut parens restituat, potest uti occultâ compensatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod est notandum.

9. Dico secundò: *Peculii adventitii* filius est dominus directus, seu proprietarius: non tamen habet ususfructum, seu utilitatem, quamdiu est sub patriâ potestate, exceptis aliquot casibus.

10. Primus est, si pater filio condonet ususfructum; hoc enim non est donare de suis (quod facere non potest), sed non usurpare de bonis filii; unde filius non tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernit hæreditatem paternam. Secundus est, si aliquid donetur filio, eâ lege ut parens ususfructum non habeat: tunc enim filius habebit etiam ususfructum, ut Navar. supra. Tertius, si aliquid ei donetur patre contradicente; non enim est æquum ut parens ex eo commodum reportet. Quartus, si ususfructus alicujus rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super ususfructum non potest statui alius ususfructus; nam ususfructus est ipsa commoditas et utilitas rei:

unde dicunt jurisperiti, *servitutis non esse servitutem*. Quintus, si filius unâ cum patre sorcedat in hæreditate fratris vel sororis. Vide Sil. verbo peculium, l. 1, q. 5.

11. His adde 6 casum, si parens fiat hæreticus, nam hoc ipso filius efficitur sui juris, c. 2, § fi. de hæret. in 6; ac proinde redit ad eum ususfructus, quem pater habebat in bonis adventitiis filii. Simanchar in Cathol. instit. tit. 9, n. 81. His eventis utilitas pertinet ad filium sicut bonorum castrensiùm et quasi castrensiùm, et coalescit ususfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hæc in re locorum consuetudines et propria jura. Hinc sequitur filium de istis extra casus prædictos non posse disponere, quia administratio et utilitas est penès patrem; potest tamen de istis donare causâ mortis, patre consentiente; ut expressè habetur, l. tam is, 25, n. de mortis causâ donat; non tamen de his testari, etiamsi pater consentiat, nisi ad alias causas, ut patet ex cap. Licet pater, 4, de sepulturis, in 6. Potest tamen de castrensiibus et quasi castrensiibus absolutè testari, ut ibidem dicitur.

12. Dico tertio: *Profectitiorum* nullo modo habet dominium: quia dominium directum et utile est apud parentes: neque filius habet auctoritatem administrandi, nisi in eorum utilitatem, unde non potest de his quidquam alienare, vel in suam utilitatem convertere absque consensu parentis, respectu cujus profectitium dicitur; alioquin factum committit. Hinc fit ut ob crimen filii hæc bona non possint fisco addici.

DUBITATIO IV.

Utrum servi habeant dominium aliquarum rerum.

13. Respondeo et dico primò, servos non videri habere aliquod dominium omninò perfectum et independentem à potestate dominorum. Probatur primò, quia jura expressè dicunt, *servos, quidquid acquirunt quâris causâ, vel occasione, domini acquirere*, ut patet Instit. per quas personas cuique acquir. § Item nobis, et l. id vestimentum, 25, n. de peculio, ubi dicitur, *servum nec esse dominum tractationis quotidianæ, quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest*.

Secundò, quia Innoc. IV in c. Cum olim, 2, de privilegiis, dicit *servum et monachum in eo esse pares, quòd neuter alicujus rei dominium habeat*; quam sententiam Nav. de Redd. q. 1, monito 10, in praxi et theoriâ receptam ait.

Tertio, quia si servus secundam se totum quidquid est domini est, multò magis ea quæ habet domini sunt; accessorium enim sequitur suum principale.

14. Hinc sequitur dominum non facere injuriam propriè, si servo res suas adimat, sicut faceret si ab alio acciperet: quia jus omnia servi subiecit potestati domini; peccaret tamen dominus, si id quod concessit ei ut proprium, de quo pro arbitrio suo posse disponere, absque justâ causâ auferret; id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacitè ei datam, nam dùm sic concedit, concedit absolutè et in perpetuum, tacitèque promittit non revocare.

15. Dico secundò: Possunt tamen servi habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita ut eas non teneantur dominis suis tradere, quamvis domini absque iniustitiâ possint illos privare.

Probatùr primò, quia, etsi jura concesserint dominis potestatem res servorum sibi usurpandi, non tamen ideò fecerunt servos incapaces omnis juris et domini, instar Religiosorum, nempe ut non possint ea quæ acquirunt occultare, et teneantur ea dominis exhibere; imò creditibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima suberat (unde ob nullum delictum talis incapacitas hæcens est inflicta) tum quia non est consentaneum humanæ imbecillitati, ut tale onus imponatur invito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò, quia servi possunt seipos redimere, ut patet l. Vix, §5, p. de iudicis, ubi servis datur actio contra dominos, *si dicant se suis muneribus redemptos, et non manumissos contra placitū fidem.*

16. Casus autem præcipui, in quibus potest servus aliquod dominium comparare, videntur esse isti: 1° Si dominus expressè vel tacitè consentiat ut possit aliquod peculium habere. 2° Si servo aliquid donetur, vel legatur eâ conditione ut ad dominum non perveniat: tunc enim si dominus usurparet, hoc ipso amitteretur. 3° Si relinquatur servo absolutè et sine conditione, non tamen intuitu domini, v. g., ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari ut non sit domini, sed tantum servi. 4° Si ei aliquid detur in compensationem injuriæ illatæ; compensatio enim fit ut ex eâ solatium capiat, loco doloris quem passus est, non ut dominus ejus inde ditescat; unde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre. 5° Si aliquid lucratur suâ pecuniâ: sicut si filius lucratur peculio castrensi vel quasi castrensi; lucrum enim subit eandem rationem quàm sors, quando quis nomine suo eam exponit. 6° Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere vel expendere; aut præter opera præscripta quædam alia faciat ex quibus quasdam colligat.

17. Ex his patet, nullum interesse inter monachos et servos quoad dominii rationem; etsi enim in eo conveniant quòd neutri habeant dominium omninò perfectum, tamen monachi nullum omninò in particulari habent, ut statim dicemus, et præterea sunt omninò incapaces; servi verò sunt capaces, et præterea habent aliquod dominium imperfectum, ratione cujus possunt suâ auctoritate rebus suis uti et frui, easque alienare absque domini consensu; et quamvis potestati domini aliquo modo subjectum sit, esset tamen inhumanitas et abusus quædam herilis auctoritatis, si hæc potestate dominus uteretur. Vide Navar. de Redditiis. q. 1, monit. 10 et 11, et Petrum Navar. l. 3 de Restit. c. 1, n. 217.

Notandum tamen est, multos DD. concedere servis verum et perfectum dominium in plerisque casibus supra dictis; eisque fieri veram injuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Jura autem, quæ tradunt, servos, quidquid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter.

Ita Molina, dispt. 38. Posset etiam addi jura illa consuetudine esse mitigata; et hoc malim in praxi. Itaque posset servus uti occultâ compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DUBITATIO V.

Utrum Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

18. Navarrus, Commentario 2 de Regularibus, n. 3, 54, et alibi, docet ne ipsi quidem congregationibus Religiosorum, quæ possunt habere redditus et bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium honorum, sed solum administrationem: dominium autem consistere apud solum Christum Dominum. Idem docet de omnibus clericis respectu honorum ecclesiasticorum, in Apolog. q. 1, monit. 24 et sequentibus. In eadem sententiâ est Major in 4, d. 24, q. 6. Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in jure vocantur *patrimonium Christi*. Sed contraria sententiâ est communis DD., pro quâ

19. Dico primò: Religiosi professi possunt in communi habere dominium honorum temporalium, ita ut ipsa congregatio vero dominio illa possideat.

Probatùr primò ex Concil. Trid. sess. 25, c. 5 de Regularibus, ubi conceditur omnibus monasteriis et domibus tam virorum quàm mulierum etiam mendicantium, *exceptis Franciscanis (nempe Capucinis et Minoribus de Observantiâ), ut deinceps bona immobilia eis possidere liceat: atqui non propriè dicitur possessor, qui solum habet administrationem, sed qui dominium.*

Secundò, quia Nicolaus III, extray. Exiit, docet, *dominium rerum quibus Franciscani utuntur, ad papam pertinere, non autem ad eorum congregationem; ubi insinuat, in aliis religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipsas congregationes.*

Respondet Navar. comm. 2, n. 3, per *dominium ibi intelligi jus administrandi.*

Contra, quia Sedes Apostolica plus juris in illa bona, quàm sit jus administrandi, habere videtur; nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre et dare aliis absque injuriâ; quod non potest in ea bona quorum tantum habet administrationem. Non enim potest unius monasterii bona sine justâ causâ dare alteri monasterio vel ecclesiæ, absque peccato iniustitiâ; cuius ratio non est alia, quàm quòd non habeat illorum dominium, sed solum jus administrationis.

Tertiò, quia communis sententiâ DD. est, *monachum, quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed monasterio, ut docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim 2, de privilegiis; atqui hoc improprissimè diceretur, si solum jus administrandi, non autem dominium monasterio acquireretur.*

Quartò, si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proveniret ex Ecclesiæ ordinatione, vel exvolentium intentione, vel ex intentione donantium; sed ex nullo horum potest provenire: neque enim ulla est talis ordinatio Ecclesiæ, quæ communitatem faciat incapacem domini: neque intentiovolentium est, ut per votum paupertatis, aut professionem, exclu-

dant dominium à communitate, sed tantum à singulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium quam in ipsos Ordinum Conventus; sicut qui dat pauperi elemosinam, non intendit transferre dominium in alium quam in pauperem. Vide Franciscum Sarmantum de Redditibus Eccl. p. 1, c. 2, n. 21 et 22.

20. Adverte tamen, hoc dominium non ita esse absolutum et independens ut secularium: Primò, quia annexum habet onus ut non possit alienari (saltem quoad bona immobilia et mobilia pretiosa quæ servando servari possunt), nisi in commodam Religionis; sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum Conventui donatum est, et sacris Canonibus constitutum, ut Religio perseverare possit, quæ in re est simile majoratibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero domino possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per papam (qui est summus administrator omnium ecclesiasticorum honorum) potest ipsis adiri, et aliò transferri, relictis tamen ad vitam necessariis, ut patet tum ex praxi quædam, tum quia hæc mente à fidelibus cessatur donata monasteriis, ut si cultus divinus in ipsis deficiat, possint per summum Ecclesie dispensatorem melioribus usibus applicari. Ad rationem Navarri respondebitur infra.

21. Dico secundo: Religiosi professi solemniter sunt in particulari omnino incapaces omnis dominii, ut usufructus, possessionis, et similis juris rerum temporalium, mobilium et immobilium; ita ut nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tanquam proprium tenere possit. Est certa et communis doctorum.

Probatur primò ex cap. Non dicatis, 12, q. 1: *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia*. Desumptum est ex regulà D. Augustini. Scripsit in illud Navar. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò ex capitulo. Cum ad monasterium, 6, de statu monachorum, ubi Innocentius III, sic ait: *Prohibemus districtè in virtute obedientie, sub obtestatione divini iudicii, ne quis monachorum proprium aliquo modo possident*. Et infra dicit *ne papam in eo dispensare posse*; et cap. Monachi 2, eodem tit. concil. Lateran. ait: *Qui pecuniam habuerit, nisi ab abbate fuerit ei pro injuncta administratione permissum, à communione removeatur altaris, etc.*

Tertiò, ex concil. Trid. sess. 25, c. 2: *Neminè Regularium, tan virorum quam mulierum, licet bona immobilia, vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quorvis modo ab eis acquisita, tanquam propria, aut etiam nomine Conventus possidere, vel tenere; sed status ea superiori tradantur, Conventusque incorporentur*. Ratio est, quia religiosus per solennem professionem non solum spoliavit se omni dominio, sed etiam se incapacem omnis dominii et juris temporalis fecit; etsi enim voto simplici paupertatis non amittat dominium, nec etiam ejus usus incapax, tamen voto solenni amittit, et incapax redderis.

22. Unde autem votum solenne paupertatis hanc vim habeat, queri potest; de quo infra, cap. 41, dub. 8. Nunc tamen breviter dico ex ordinatione Ecclesie

hanc vim habere; quod ex eo constat, quia non habet eam præcisè ex naturà voti, ut patet in voto simplici, quod non minus est efficax in ratione voti, quam solenne, et tamen nunquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione votantis: si enim votans in religione non approbatà à Sede Apostolicà, quantumvis intendas te reddere incapacem dominii, tamen incapax non fiet: nemo enim suo arbitrato se potest reddere incapacem. Unde non relinquatur aliud quam ordinatio Ecclesie, statutis ut professio in religione approbatà hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonii, per solenne votum castitatis inductà.

Dices: Supra, n. 21, dictum est papam non posse concedere ut monachus propriam habeat; atqui si ex constitutione Ecclesie proveniret quòd non sit capax dominii, papa posset ei propriam concedere, quia potest in Ecclesie constitutione dispensare.

Resp.: *Proprium dupliciter accipi potest*. Primò ut significet dominium, quod in se et sui usu sit omnino independens ab arbitrio superioris; et tale proprium non potest concedere, quia essentialiter status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, et ipsa dominii retentio, et ejus usus arbitrio superioris subicitur, ita ut si religiosus dominium retineat, illud secundum se et sui usum debeat assidue à voto superioris dependere, ut infra, c. 41, dubit. 9, ostendemus. Itaque constante Religionis naturà, hoc proprium concedi nequit. De tali loquitur Pontifex d. cap. Cum ad monasterium, 6, et concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, ut comprehendat etiam dominium, quod in se, et in sui usu à superioris arbitrio dependet, et hoc modo papa potest propriam seu dominium concedere; tale enim proprium cum essentialiter Religionis non pugnat, ut infra loco notato dicitur; et hujus proprii incapacitas ex Ecclesie constitutione provenit, non ex ipsius voti naturà, aut votantis intentione, ut ostensum est.

23. Adde, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominii et matrimonii reddere, ut videt in iis qui in nostrà societate cooptantur in coadjutores formatos, sive spirituales, sive temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces et dominii et matrimonii, ita statuente Sede Apostolicà. Simili modo, qui in gradum scholasticorum vel coadjutorum post biennium admittuntur, sunt inhabiles ad matrimonium, ejusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem et inhabilitatem votis illorum adnexit.

24. Ex supradictà propositione infert Navar. lib. de Redditibus, q. 1, monit. 10 et 12, et commentario 2, n. 2, religiosum professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem quæ induitur, aut panis quo vescitur, sed quicquid habet, esse positum subjectum administrationi superioris, sine cujus consensu nihil omnino habere possit.

25. Unde sequitur primò, peccare mortaliter, si aliquid notabilis momenti recipiat et retineat, sine tacto

vel expresso consensu superioris. Secundò, si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine superioris consensu; et eum, qui accipit, teneri ad restitutionem. Tertio, si abscondat, ne superior sciat. Quarto, si possideat aliquid tanquam proprium, nolens illud permittere superioris dispositio, aut murmurans tanquam injurià affectus, dum ei adiunxit. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu superioris fiunt, sunt actus domini independentis, et juris proprietarii, qui per votum paupertatis religiose redduntur illiciti; ut quibus votum et professio violatur.

26. Dixi *Religiosos esse incapaces domini rerum temporalium*, quia iurium et bonorum spiritualium possunt habere dominium vel quasi dominium. Nam regulares beneficiarii habent dominium, vel quasi dominium et possessionem suorum beneficiorum, et possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, et ad adipiscendum, retinendum et recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex religiosus potest agere nomine proprio, super jure eligendi sibi competente, et jure alimentorum, et jure manendi in tali vel tali monasterio; de quo vide Navar., q. 1 de Redditibus, monito 9, et commentario 2 de Regularibus. Ratio est, quia religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritualibus, nec juri-bus predictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur, sed tantum temporalibus, ut docet D. Th. 2-2, q. 186, a. 7, ad 4; et Cajetan, ibid.

27. Dico tertio: Quidam religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesiâ facti verè religiosi, non sunt incapaces domini, sed retinent illud quamdiu superiori videtur; non tamen possunt habere ullum usum suorum bonorum, vel aliorum, sine superioris consensu. Patet ex constitutione Greg. XIII, editâ hæc de re anno 1584, quæ incipit, *Ascendente Domino*, etc. Tales sunt scholastici approbati, et coadjutores, emissi votis post biennium probationis, in Societate Jesu.

Ubi notandum est, non esse de essentia paupertatis religiose ut reddat hominem dominum incapacem, vel etiam ad dominio privet; sed tantum ut privet potestate utendi, ita ut absque superioris consensu non possit ullâ re uti, vel de ullâ disponere; et illo volente tenearis etiam ejus dominium abdicare. Ratio est, quia parvi momenti est dominium, cujus usus ita est impeditus et dependens, et alienatio sic obstricta et debita; dominium enim rerum non æstimatur nisi propter usum et potestatem disponendi; unde si potestas utendi et disponendi ita impeditur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò religiose paupertatis cultor est censendus; nihil enim ampliùs habet in rebus temporalibus potestatis, quæ in actum possit exire, quam is qui dominio caret.

28. Hinc sequitur primò, talem, si alicujus rei, etiamsi sua sit, usum usurpet, absque superioris consensu tacito vel expresso, peccare mortiferè, si res sit notabilis momenti; quia non secus est privatus potestate utendi quam si sua non esset. Secundò, si de eâ disponat in alium, per donationem, testamentum vel

aliter absque consensu superioris, non solum peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cujus ratio est, quia per votum paupertatis à legitimo superiore acceptatum privavit se potestate disponendi suo arbitrio, solumque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio et consensu superioris; unde si hic consensus desit, dispositio erit irrita, idque multò majori ratione quam dispositio prelati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capitali. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris; etsi enim totum dominium sit in pupillo, tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis religiosi est impeditum, ita ut non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate superioris; concessâ tamen potestate disponendi, potest disponere in quavis piâ causâ; nec superior potest illum ad hæc vel illam restringere, ut ex Constitut. constat.

29. Dico quartò: Religiosi beneficiarii, ut abbates, priores, præpositi, commendatores, et similes habentes beneficia regularia vel secularia, etsi nullum habeant dominium, habent tamen jus administrandi et dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui statû congruam sustentationem, tum ad alias piâs causas. Id enim jure et consuetudine est eis concessum, quamdiu illa beneficia obtinent, ut probat Navar.; comment. 2 de Regular., n. 10, quamvis Franciscus Sarmiento primâ parte defensionis, monito 11, contrarium teneat; de quo plura in ra, cap. 41, dubit. 11.

Ex his sequitur, Religiosum factum abbatem, commendatorem, vel episcopum, etsi possit expendere in usus proprios necessarios et decentes, et ad piâs causas, non tamen posse expendere in res vanas, aut dilatare suos amicos; et si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter et eos qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus, sed solum administrator et dispensator, habens tantummodo jus ad expendendum illa bona juxta præscriptum canonum et Religionis, et intentionem eorum qui ea Religioni vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Navar., q. 3 de Redditibus, monit. 17 et 35.

30. Dico quintò: Superiores Religionum non possunt alicui regulari concedere ulla bona stabilia (ut sunt fundi, redditus, redium locationes) etiam ad usum duntaxat vel administrationem; colligitur ex Trid. sess. 23, c. 2, de regularibus, ubi sic habetur: *Nec dinceps licet superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam si d usum fructum, vel usum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum vel conventuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum superiorum amovibiles, pertineat.* Navar. Comment. 1 de Regular. n. 15 et 16, putat hoc decretum solum continere jus commune, esseque declarationem capituli *Cum ad Monasterium*: ac prout solum prohiberi concessionem superfluum, aut ad quosvis usus etiam profanos; sed longè verius est hic novum jus contineri, et introduci; idque tum ad tollendos abusos, qui ex hisce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprie-

tatis, dum regulares talia bona tanquam sua videntur administrare, et fructus in quosvis usus expendere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra jus commune, habere cum facultate superioris, cumque assensu ab ejus nutu dependentia, talium bonorum administrationem et usum ad quasvis pias causas, tamen concil. id in posteram prohibet, et vult ad solos officiales horum administrationem deinceps pertinere, ut aperte colligitur ex responsis illustrissimorum cardinalium, qui præsant dubiis circa decreta concilii Tridentini oborientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerant, hoc concilii decreto permoti.

31. Hinc sequitur, etsi census vitales possunt permitti pro alimentis et usibus necessariis eorum qui monasterium ingrediuntur, tamen horum administrationem non posse ipsis conteli, sed solis officialibus, quantumvis eorum fructus usibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relictii sunt, nihil sibi juris in illis vindicare possant. Unde superior potest illos etiam in alios usus expendere, modo tamen aliunde satis ipsis provideat. Pontifex tamen cuius Religioso potest talium bonorum liberam administrationem et usum concedere, modo tamen id fiat ad causas pias, quia cum sit supra concilium, potest in ejus praeceptis dispensare; de quo 2-2, q. 1, a. 10.

32. Adverte tamen, si alicubi talis administratio rerum mobilium vel immobilium ad usus necessarios concederetur, non teneri Religiosos ea superioribus sponte tradere, nisi constaret alia ratione, ex communi pena (ut fit ubi perfecta vitae communitio servatur) ipsis prospectum fore, unde multis locis possunt excusari; nisi enim hoc modo illis esset provisum, plerumque necessariis rebus destituerentur, maxime ubi Abbatiae dantur in commendam, vel male per prelatos administrantur. Si tamen à superiore legitime alia ratio certa institueretur, per quam juxta formam vitae communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum, non possent huic reformationi resistere, etiamsi illam priorem rationem in ingressu invenissent.

33. Dico sexto: Possunt tamen superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad usus necessarios, et etiam ad opera pia. Est communis sententia DD., v. g., vestes, libros, et similes suppellectilem (haec tamen debet esse statim paupertatis accommodata, omni carens superfluo, ut Concil. inquit), et etiam aliquam pecuniam, praesertim ad usus certos et determinatos. Utrum ad usus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse, quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque ullo jure vetatur.

34. Dices: Concil. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur.

Resp.: Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis quae novum erant incorporata monasterio, aut sine justà licentiâ superioris à religiosis obtinebantur: nam immediatè post tantum vetat ne superiores concedant stabilia, nullà factà mentione mobilium. Expedi tamen ob periculum proprietatis et abusus

talium non concedi, nisi ad usus omninò defuitos.

DUBITATIO VI.

Utrum clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, et quorum.

35. Notandum ex Nav. q. 1 de Redditibus, monito 19, *beneficiarios seculares tria genera bonorum habere posse: Patrimonialia*, qualia sunt quae ipsi hereditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo quo laici solent, sibi acquirunt. *Quasi patrimonialia*, quae ipsi acquirunt ut clerici, ministeriis clericorum absque beneficio, ut celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, vicariâ temporalî: item quae assignantur alicui ad honestam sustentationem ab episcopo vel pontifice; *merè Ecclesiastica*: ut sunt ea quae recipiuntur ratione canonicatûs, decantatûs, vel alterius beneficii titulo. His positus,

36. Respondeo et dico primò: Clerici non religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium, et de illis ut laici possunt disponere; est communis DD. Ratio est, quia per clericatam vel ordinem neque fiunt incapaces domini, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

37. Dico secundò: Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium, neque tenentur ea magis in usus pios expendere, quam bona patrimonialia. Ita Covar. in cap. Cùm in officiis, de testamentis, n. 4, Navarrus et alii. Ratio est, quia haec dantur ut stipendium quoddam sustentationis, et veluti merces ratione operis præstiti, ut de his disponant pro arbitrio: non enim fideles qui haec tribuunt, intendunt illis ullum onus imponere, sed permittunt liberimè illorum dispositioni; sicut permittunt operarii arbitrio usum mercedis quam ei persolvunt. Nec refert quòd haec stipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Unde si alicui pro uno Sacro dentur 10 aurei, non minùs fiet illius pecunio absolutus dominus, quam is cui datur unus duntaxat regalis; si enim pauper sit absolutè dominus elemosynae quae ei datur sine onere, et si ea magna sit, cur clericus non fiat dominus stipendiî, quod ei liberaliter pro aliquo opere constituitur? Vide Navar., q. 1 de Redditibus, monit. 19 et 39, ubi docet contra Innocentium, haec bona aequari patrimonialibus; ac prout clericos de illis liberè disponere.

38. Unde sequitur, si de his vivant, vel expendant in pias causas, posse tantundem accipere ex redditibus beneficii, deque eo tanquam de patrimonialibus disponere, quia cum habeant jus accipiendi totam sustentationem ex beneficio, non tenentur vivere ex aliis suis bonis, unde si ex aliis vivant, possunt uti compensatione, accipiendo tantundem ex beneficio. Rursus cum alia bona non teneant absolutè in opera pia expendere, si sic expenderint, poterunt uti compensatione ex bonis beneficii, quae alioquin in talia opera conferre debuissent, ut docet Navar., monito 32, nisi fortassè intenderint non uti compensatione: quod non est praesumendum, nisi id expressè

intulerint, et voluerint sibi libertatem illam dispendendi adimere. Nempe enim se privat jure suo, nisi volens.

39. Dico tertio : Episcopi, canonici, et alii beneficiarii, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita sunt domini, ut non magis teneantur ex eâ erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonii ; est ferè communis sententia theologorum, etsi multi canonicæ dissentiant. Ratio est, quia hæc pars est justa merces eorum, qui Ecclesiæ serviunt ; qui enim Ecclesiæ servit, jure potest ex bonis Ecclesiæ vivere. Unde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis secularibus : quia nullam habent obligationem particularem cur hæc potius quàm secularia bona sua in pauperes vel piæ causas teneantur impendere : ut rectè docent Covar. in c. *Cum in officis*, n. 2 ; Navar. de Reddit. q. 1, monito 30 ; Sotus l. 10, q. 4, a. 3, concl. 6. Si enim libere poterant hæc in suos usus convertere, cur si seipsos fraudare, et parcitis vivere velint, vel reservatis fructibus beneficii uti patrimonialibus, non possint eos fructus cuivis alteri donare ? Idem sentit Covar. de his redditibus, quos dignissimâ, inquit, mercede justitiæ, et laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is qui Ecclesiæ curam gessit, ut pastor, lector Capituli, scholasticus, decanus Christianitatis, et similes : quod etiam ex proposito. 2 satis constat ; est enim justa laboris merces, justumque stipendium.

40. Dices : Concil. Trid., sess. 25, cap. 1, omninò interdicat ne Ecclesiastici consanguineos ditare student de redditibus ecclesiasticis.

Resp. : Concilium non loquitur de iis quæ quis sibi hoc modo subtrahit, vel quæ justo labore promeritus acquisivit ; (hæc enim non censentur fructus beneficii, sed propriæ industriae, ut rectè notat Navar.) sed loquitur de iis quæ tantum ratione beneficii obveniunt, et sustentationi redundant.

Notandum hic ex Navarro, monito 45, sicut justum pretium rerum non consistit in indivisibili, sed habet latitudinem (datur enim infimum, medium, et summum), ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet ; quare sicut quisvis justè potest rem vendere pretio summo seu rigido, ita potest insumere quod ad summum conveniens sustentationis est necessarium : ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere, v. g., infimum congruæ sustentationis sit 500, medium 600, summum 700, si velit uti infimo, et expendere tantum 500, in se suamque familiam alendam, poterit 200 condere, ut liberè de eis disponat.

41. Sed tota difficultas est de eâ parte fructuum, quæ non est ulli gradui convenientis sustentationis necessaria, sed superflua : ut si percipis 1000 florenos ex tuo canonicatû, è quibus 500 omninò sufficiunt, ita ut faciliè 500 quotannis recondas ; quæritur utrùm efficiaris dominus illorum 500, ita ut non tenearis ex justitiâ in opera pia expendere ? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Navarri, qui, lib. de Redditibus ecclesiasticis, summis viribus nititur ostendere, clericos

non esse dominos illius portionis redundantis, sed solum dispensatores, ita ut ex justitiâ teneantur expendere in piæ causas ; si secus fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex aliis bonis, quæ pleno jure retinent : sicut œconomus bona domini sui contra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi theologi, Alexander Halensis 3. p., q. 36, num. 3, a. 2 ; Richardus in 4, d. 45, q. 1, circa 3 principale ; Henricus quodlib. 8, q. 27. Hi expressè dicunt, clericos fructuum ecclesiasticorum solum habere usum, non proprietatem, Major in 4 dist. 24. q. 6, ubi etiam dicit nullum doctorem ante ipsius ætatem contrarium tenuisse : in quo tamen fallitur. Gabriel in 4, d. 15, q. 8, a. 2 ; et Paludanus, dist. 24, q. 5, sub finem, inclinat in hanc sententiam tanquàm probabiliorè et dictis sanctorum conformiorè, etsi fateantur alteram esse probabilem. Thomas Waldensis, tom. 1, lib. 4, c. 42 ; et quatuor sequentibus. Petrus Soto de Instruct. sacerdotum, p. 2, lect. 5, ubi dicit : *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, et ipso jure divino, bona omnium Ecclesiarum, cum Christi sint, merito etiam pauperum esse ; nec ullâ ratione, aut potestate humanâ fieri posse, ut licitè in alios usus quam Ecclesiasticos et pauperum expendi possint ; et infra : Contrarium credimus errorem esse gravissimum ; saltem contra bonos mores, et justitiâ : et quiani etiam contra Scripturam.*

In eadem sententiâ sunt plerique canonici, ut ostendit Navar. Tract. 2 de Redditibus, monito 7, et Sarmiento, p. 2 de Redditibus, cap. 1 et seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eandem tenet Franciscus Turrianus in quadam epistolâ ad episcopum Laodicensem, quam refert Navar. Tract. de Reddit. q. 3, monito 35.

Alterâ sententiâ huic ex diametro adversatur ; clericos beneficiarios esse absolutè dominos omnium proventuum, quos ex beneficiis percipiunt, etiam partis illius redundantis : hanc docent passim recentiores.

42. Dico quartò : Sententia Navarri, quâ parte tenet, beneficiarios non ita esse dominos partis superflue, quin ex justitiâ teneantur eam in opera pia expendere, adcò ut si in alia insumperint, obligentur ad restitutionem ; est valdè probabilis, sacris canonibus et rationi valdè consentanea. Primò, quia est multorum theologorum et omnium penè canonistarum, ut Navar. ostendit. Secundo, quia multi canones dicunt eam partem, quæ superflua necessariis superest, esse pauperum, et ex bonis Ecclesiæ unam quartam deberi pauperibus, ut patet 12, q. 2. Tertio, quia fideles non contulerunt tantas opes in Ecclesiam, ut Ecclesiastici soli illis fruenterent, sed ut ex illis caperent quod decenti sustentationi necessarium, et reliqua in pauperes aliaque pia opera conferrent : ergo acceperunt illa bona cum tali onere ; quare etsi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, ut quod superest, in pauperes expendant. Hanc sententiam tanquàm tutiorè, judico in praxi beneficiariis consulendam. Nihilominus

43. Dico quintò, verius videri, post erecta beneficia,

certosque proventus singulis titulis assignatos, beneficiarios effici absolute dominos omnium illorum proventuum, ita ut quamvis partem superfluum profane expenderint, tamen ad restitutionem pauperibus vel aliis piis causis non teneantur: peccare tamen mortifere, si hanc partem in opera pia non expenderit; ita passim DD. hujus temporis. Tradit hanc sententiam Sotus, lib. 40 de justitiâ, q. 4, art. 5 et 4, et videtur esse sententia D. Thomæ, q. 185, a. 7, ut conatur ostendere Sotus et Sarmiento, quamvis Navar. illum à se stare contendat; Adrianus in 4 Tract. de Restit. § *Pro clariori*, conclus. 2 et 4; Covar. in c. Cùm in officiis, de Testam.; Franciscus Sarmiento de Reditibus, p. 2, cap. 1 et 2, et p. 4, et alii multi recentiores. Dixi post erecta beneficia, quia antequàm essent instituta, et singulis sua portio assignata, alia erat ratio; tunc enim omnes oblationes et redituum proventus erant bona communia: nam clerici vivebant in communi, sicut modò Religiosi; et singulis dabatur ab episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferbantur in pauperes, vel in alios pios usus, ut colligitur ex canonibus 12, quest. 2. Unde tunc nemo habebat dominium, nisi ejus partis quam in singulos dies consumendum accipiebat. Verùm processu temporis, refrigerante charitate, multa exorta sunt incommoda; vel quòd non possent ita communiter pacifice inter se vivere; vel quòd plerique majores commoditates expeterent; vel quòd nolent se statui ecclesiastico sub tantâ disciplinâ, tamque tenui dictâ mancipare. Itaque sensim beneficia et præbendæ institutæ, certique proventus annui singulis annexi, ex quibus copiose, seorsim, et pro suo arbitratu possent vivere.

Nunc probatur prior pars: *Ipsos fieri absolute dominos omnium proventuum*. Primò, quia canones id satis aperte indicant: nam cap. unico, de Clerico non residente, in 6, dicitur: *Qui divinis officiis non intersunt (nisi infirmitas seu justa et rationabilis necessitas, aut evidens Ecclesie utilitas relevet), non sunt domini quotidianarum distributionum; neque faciunt eas suas, sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur*. Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quòd si isti sunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum proventuum, præsertim cùm omnes dentur propter divina officium, sive publicè, sive privatim dicendum?

Respondet Navarrus et canonistæ, esse dominos quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam abbates essent domini suorum proventuum, quod nemo dixerit. Secundò conc. Trid. sess. 22, c. 3 de Reformatione, statuit, ut in omnibus Ecclesiis cathedralibus et collegiatis tertia pars proventuum, omnium dignitatum, personatum, et officiorum, in distributiones dividatur; ut scilicet qui eas obtinent, si personaliter competens ibi servitium quotibet die statuto non impleverint, illius diei distributionem amittant, nec ejus quoquo modo dominium acquirant, sed fabricæ vel alteri loco applicetur. Tertio idem sess. 23, c. 1 de Reformatione, statuit, ut episcopi, qui ultra tres

menses (nisi urgente necessitate) absunt à suis Ecclesiis, fructus non faciant suos pro ratâ temporis absentiâ, sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare. Idem statuit de aliis curam animarum habentibus. His et aliis locis aperte insinuat concilium, beneficiarios, si præsentent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum proventuum.

44. Altera pars, quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profane expendant, videtur sequi ex dictis. Si enim absolute sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator et arbiter. Idem sentire videtur D. Tho. q. 185, a. 7, ubi cùm ex can. De rebus, 12, q. 2, ostendisset, reditus Ecclesie et oblationes fidelium in quatuor portiones esse dividendas, ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta clericis; subdit: *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in usum episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, et ministris, et cultui Ecclesie eroganda, et aliquid sibi retinuerit episcopus de his quæ sunt pauperibus eroganda, vel in usum ministrorum, aut in cultum divinum expendenda; non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, et mortaliter peccet, ad restitutionem teneatur*. De his autem, quæ sunt specialiter suo usui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de propriis bonis, ut scilicet propter immoderatum affectum et usum, peccet quidem si immoderata sibi retineat, et aliis non subveniat, sicut requirit debitum charitatis. Hæc ille, ubi videntur desse hæc verba, non tamen ad restitutionem teneatur, ut notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud quidem; alioquin est oratio imperfecta et à veritate devota. Idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius usui specialiter deputatam, et inter portiones aliis deputatas, quantum solum est dispensator; deinde, etiamsi illa verba non addantur, tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dùm ait eandem esse rationem de bonis specialiter ipsius usui deputatis, et de propriis seu patrimonialibus; quòd non est ita intelligendum, quasi episcopus possit utraque eodem modo expendere, dùm superflua sunt et honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, et contra conc. Trident., sess. 23, cap. 1, de Reform., et contra multos canones antiquos, quibus jubentur ecclesiastici, quæ ipsis superant, in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentium judicio; quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura anreorum millia redundant ex fructibus ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere ut de secularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium et immunitatem à restitutione in utroque bonorum genere, ut colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non teneatur illa, nisi necessitate urgente, in pauperes erogare: quâ non urgente liberum ei sit in alia pia opera insumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium et fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum; non tamen negat D. Thomas quin absolute teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, et quidem strictiori

jure quam superflua bonorum secularium, ut colligitur ex resp. ad 2, ubi solum permittit illis de bonis dari consanguineis, quantum necesse est ut non egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento et Sotus, sed meo judicio non recte; quia sequeretur episcopum vanè insumendo 50 millia aureorum superflua ex redditibus Ecclesie, non plus peccare quam tantamdem insumendo ex secularibus.

45. Idem probatur ratione. Primò, nemo cogendus est ad restitutionem alicujus rei, nisi constet esse alienam, vel lege justitiæ alteri debitam: atqui nullà ratione vel auctoritate constat beneficiarios vel non habere dominium omnium suorum proventuum, vel aliquam partem horum lege justitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Major patet ex reg. juris, *In dubio nemo spoliandus est jure quod possidet, et in pari causâ potior est conditio possidentis*. Minor probatur, quia hoc neque potest convinci ex modo donationis fidelium, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt, neque ex Ecclesie præcepto, aut dispositione. Non ex modo donationis; quia non constat fideles qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo et hæc conditione donasse, ut Ecclesia lege justitiæ teneretur, ex iis quæ ministrorum honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promovere, ut diversa opinio supponit; quamvis enim fideles intenderint vel desideraverint ut hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesie talem obligationem non imposuisse: tum quia non dubitabant quin episcopi et prælati, qui illa administrabant, id sponte suâ essent abundè facturi, quod eos passim tam sollicitè facere videbant: tum quia modestiores, et in suos superiores reverentiores erant, quam ut illis auderent hujusmodi obligationem imponere; præsertim cum hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel ut servorum Dei preces et suffragia consequerentur, vel ad cultus divini amplificationem.

Confirmatur, quia bona Ecclesie à fidelibus relicta, vel sunt decimæ, vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, provinciarum, etc.; atqui nullo genus horum videtur relictum cum tali onere, nisi fortè in particulari aliquâ donatione id expressum sit: ergo generaliter non est putandum tale onus esse impositum. Minor probatur, nam quod ad jus decimarum attinet, fideles ratione illius non potuerunt Ecclesie ullam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege justitiæ, ratione administrationis spiritualium, ut communiter doctores tradunt, et docet D. Th. q. 77, art. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege justitiæ eos qui ipsi spiritualia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud ethnicos. Porrò ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinavit decimam fructuum partem, exemplo legis veteris: ubi etsi longè pauciores essent levitæ et sacerdotes, aliique sacrorum ministri; minor quoque esset eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus; tamen decima pars fructuum, præter primitias et oblationes, à Deo constituta et præcepta fuit; neque ipsis illa

obligatio justitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimæ (de quibus tamen maxime est quæstio) post illam determinationem non dantur liberâ fidelium voluntate, sed solvuntur lege justitiæ, sicut tributa principibus. Quare non potuerunt fideles ullam obligationem clericis ratione decimarum, quoad modum expendendi superfluos illarum fructus, imponere. Verùm de his infra, cap. 59, Dub. 1 et 2.

Dominia, prædia, et census proveniunt quidem ex liberâ fidelium donatione, non tamen videntur donata cum tali onere, dominia enim data sunt Ecclesie ad splendorem et auctoritatem: prædia et census, ad fundationem ecclesiarum vel monasteriorum, eorumque conservationem, ad augmentum cultus divini, ad erectionem alicujus beneficii, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesie, et aliorum in communi vivere volentium; ut constat ex multis, can. 12, q. 1.

Sed neque ex dispositione Ecclesie constare potest beneficiarios ad restitutionem malè expensorum teneri. Primò, quia nusquam id in canonibus clarè explicatur; cum tamen sit res maximi momenti ut, quæ ad omnes beneficiarios pertineat, et summopere ad publicam ædificationem, et pauperum subventionem faciat. Sanè si vel ex naturâ rei, vel ex Ecclesie præcepto obligatur, id clarè debuisset per summos pontifices, vel concilia œcumenica, aut provincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cum in rebus multò minoribus et per se clarioribus id fecerint, ne quis prætextu ignorantie se posset excusare; v. g., eum teneri ad restitutionem, qui divino officio non interesset, vel preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut à suâ residentiâ supra tres menses emaneret, et alia id genus; ut videre est in conc. Lateran. sub Leone X, conc. Trident. et variis canonicis 12, q. 1 et q. 2, et alibi.

46. Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes quibus beneficiarii fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendant: quod tamen omninò facere deberet, si putaret eos pauperibus stricto jure deberi. Hanc enim providentiam et curam ipsa pauperum causis debet, ut si quid lege justitiæ eis debitum sit, præstari curet, et debitores, si opus sit, compellat; sicut in testamentis et piis legatis facere consuevit. Eandem debet suis subditis, clericis et laicis, ut nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset Ecclesiam permittere tantam injustitiam, et non compellere ad restitutionem, sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos usus converterint, vel malè expenderit, maxime cum causa pauperum sit in primis favorabilis. Hæc sunt præcipuæ rationes pro hæc sententiâ; qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditibus p. 4, cap. 1, ubi 12 rationes addert; sed ferè jam dictis contentur.

47. Tertia pars, quod mortaliter peccent, si expendant illam partem redundantem in usus profanos, vel ad ditandos amicos, est communis sententia DD. ut

fatetur Samiento; et probatur primò, quia est contra districtum Ecclesie præceptum. Nam conc. Trid., sess. 23, c. 1, de reformatione, sic ait. *Omniò enim eis interdicit* (Episcopus sancta Synodus) *ne ex redditibus Ecclesie, consanguineos familiarissime suos augere studeant; cum et Apostolorum canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent: sed si pauperes sint, eis ut pauperibus distribuant.* Et infra: *Quæ verò de episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscumque ecclesiastica beneficia, tam secularia quam regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis observari, sed etiam ad S. E. R. cardinales pertinere decrevit.*

Ubi notanda primò sunt illa verba, *omniò interdicit*, quibus aperte insinuat strictum præceptum.

Notandum secundò, non solum ipsos redditus, sed etiam reddituum fructus, *res ecclesiasticas*, et *res Dei* vocari; quod ex eo liquet, quòd episcopi non redditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant; fructus quoque, non redditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum; qui si redditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Unde etiam constat, concilium loqui non solum de fructibus alienis, quorum habent solum administrationem, sed etiam de iis qui mensæ episcopali sunt applicati.

Dicuntur isti fructus esse *res Dei*, quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus, ut ad honorem et cultum Dei impendantur; quò modo etiam decimæ dicuntur esse Dei, quare causa sufficiens est ut Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis can. quibus præcipitur, ut portio fructuum et oblationum, quæ episcopo, clericis et fabricæ non esset necessaria, distribuatur pauperibus; quod à temporibus Apostolorum multis seculis servatum est, et à variis pontificibus et conciliis confirmatum; cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, et per hoc quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit; sed potius voluit ei per singulos, pro cuiusque facultate, satisfieri; quare sicut episcopi, cum illa administrarent, tenebantur portionem cæteris non necessariam, pauperibus seponere, ita beneficiarii qui in illam administrationem ex parte successerunt, tenentur ea quæ sibi redundant, in usus pauperum, vel saltem in pias causas, quando graves necessitates non occurrunt, seponere.

Secundò probatur: nisi ecclesiastici obligarentur superflua in pios usus impendere, valde improvidè faceret Ecclesia, tantam affluentiam fructuum illis permittendo; quid enim hoc aliud esset quàm dare illis ansam et instrumentum luxus, libidinum, superbiæ, et frustrari pia fidelium vota? Deberet potius bonam partem illis detrabere; et inde alia bona opera instituire.

Tertiò clerici ratione gradus, quem obtinent in

Ecclesia, sunt veluti patres et tutores pauperum et orphanorum; ergo peculiari nexu charitatis et misericordie tenentur illis opem ferre. Confirmatur, quia elemosyna sæpè est necessaria ad bonum spirituale in subditis conservandum; ut quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur, aut aliqui ad furta et latrocinia se convertunt. Ergo ecclesiastici, (maximè episcopi et parochii) qui ex officio bonum spirituale subditorum procurare debent, partem proventuum suorum præ cæteris in opera pietatis impendere tenentur. Vide Sotum lib. 10, q. 4, art. 4, conclus. 2 et 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales casus teneri illos sub peccato mortali præcisè ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè extra necessitatem gravem corporalem vel spiritalem proximi teneantur superflua illa in pauperes vel opera pia impendere, est Ecclesie præceptum; quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Contra 1 et 2 partem propositionis quintæ, quæ parte astruit dominium absolutum beneficiorum, eosque à restitutione liberales, sunt multa argumenta ex canonibus et Patribus, ut videre est apud Nav q. 1 de Reddit., Monito 21, 22, 25, ubi habet 17 rationes, quarum præcipuas attingemus.

Obijcit primò: Multi Patres et pontifices in suis canonibus dicunt bona Ecclesie esse *patrimonium Christi, res Dei, bona pauperum: et clericos tantum esse dispensatores et procuratores bonorum Ecclesie*; ut videre est 12, q. 1 et 2.

48. Resp.: Dicuntur *patrimonium Christi*, quia propter Christum, et ad cultum Christi sunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum*, tum quia omnia superflua dicuntur esse pauperum, utpote pauperibus eroganda: (quæ ratione Hieron. etiam de secularibus dicit, *aliena rapere convincitur, quæ ultra necessaria retinere probatur*, ut habemus d. 42 can. Hospitalis): tum quia peculiari ratione clerici ex his bonis pauperibus subvenire debent: tum denique quia hæc sententiæ referentiæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant dividim erecta, sed vivebantur in communi: tunc enim verè erant bona pauperum, non laicorum propriè, sed clericorum, qui tunc pauperes erant, et in particulari nullum habebant dominium, sed communiter omnia possidebant; et aliqui ex illis erant honorum communium administratores, sicut in monasteriis. Nos autem agimus de temporibus post erecta beneficia et bona divisa.

49. Obijcit secundò: Multi canones jubent fructus reddituum ecclesiasticorum et oblationes fidelium dividi in quatuor partes, et unam tribui episcopo, alteram clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Redditibus, qui est Simplicii, et can. Vobis, can. Concesso, et can. Quatuor, qui sunt Gelasii; item can. Cognovimus, can. Mos est, qui sunt Gregorii primi, et habentur 12, q. 2; atqui in plerisque locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solum episcopo, clericis et fabricæ: ergo portio pauperum permixta est proventibus clericorum

et episcoporum, ac proinde tenentur ex iustitiâ illam in pauperes conferre; ea autem portio censetur esse pauperum, quæ ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit si dicas canones illos intelligendos de bonis usque ad illud tempus donatis, non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expressè jubet, *ut sive de præteritis redditibus, sive de his quæ in posterum adventient, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur.*

Resp., ex istis canonibus satis convinci, clericos teneri præcepto Ecclesiæ iis locis, ubi pauperibus sua quarta non est assignata, hæc sibi redundant, erogare: non quòd ex iustitiâ hæc pauperibus debeantur, sed quia sacri canones jubent ut ipsis ex Ecclesiæ redditibus quarta portio detur, ut habetur can. Mos est, 12, q. 2. Unde cùm passim in honorum ecclesiastico- rum divisione et beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur assignatum, dubitandum non est quin obligentur beneficiarii singuli pro sua parte; divisio enim bonis, simul divisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesiæ impositâ. Non enim Ecclesia voluit (sicut antè diximus) per erectionem beneficiorum et honorum divisionem hanc obligationem extinguere, ut satis ex conc. Trident. sess. 25, cap. 1, de Reform. constat.

Dices: Hospitalia ex his bonis videntur constituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

Resp. negando antecedens; pleraque enim aliâ ratione sunt erecta, ita ut bonis ecclesiasticorum nihil sit detractum, et quamvis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse, nihilominus superflua tenentur in pauperes vel alias pias causas, quæ nunquam desunt, impendere; quia hæc est mens canonum, et intentio fidelium.

50. Objicitur tertio: Clerici non possunt de bonis ecclesiasticis testari: ergo non sunt domini; antecedens patet cap. Relatum, 12 et cap. Ad hæc, 3, tit. de Testamentis, et confirmatur, quia agri, domus et similia acquisita bonis ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos clericos, ut patet ex can. Placuit, 2, q. 3, qui est concilii Carthaginensis tertii, et c., Sacerdos, 12, q. 4, ex concilio Toletano 9; item ex toto tit. de peculio clericorum; ergo pecunia, quæ acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Resp. hinc tantum sequi, usum domini in certis actibus impediri, sicut in impubere; meritò autem in condendo testamento impeditur, tum quia par est ut quod ipsis superest relinquatur Ecclesiæ, tum quia hæc ratione advocantur à studio accumulandi, et incitantur ut in vitâ ad pios usus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum ut testari possunt, de qua infra cap. 19 Dub. 4. Ad confirmationem, resp.: Neg. consequent., quia Ecclesiâ potuit statuere, ut si aliqua immobilia compararentur pecuniâ ecclesiasticâ, ea cedant in dominium Ecclesiæ; nimirum ne clerici opibus congerendis instar secularium inhiarent, sed potius suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Navar. supra, et Sarmiento, 3 p. de Redditibus ecclesiasticis cap. 2, quæ, quia difficultatem non habent, omittit.

DUBITATIO VII.

Utrum clerici habeant dominium bonorum immobilitum Ecclesiæ et suppellectilis sacræ.

51. Resp.: Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilitum Ecclesiæ, vel suppellectilis sacræ, sed cætus ecclesiasticorum cujusque ecclesiæ habet dominium bonorum suæ ecclesiæ; sicut conventus monachorum habet dominium bonorum monasterii; cum his tamen limitationibus: primò, ut pontifex, tanquam caput omnium Ecclesiarum et conventuum ecclesiasticorum, habeat supremam omnium administrationem: de quo vide Navar., in cap. Non licet, de spoliis clericorum, § 5; secundo, ut, si sit necessarium, vel valdè expediens ad commune bonum Ecclesiæ, possit Pontifex ea ad alios usus, et etiam ad alias dioceses transferre; sic videmus interdum bona ecclesiastica principibus secularibus concedi ad Ecclesiæ utilitatem; absque tamen justâ causâ id facere non potest, quia non est dominus, sed administrator, ac proinde leges fidelis dispensatoris servare debet; prima autem lex est publica Ecclesiæ utilitas; tertio, ut conventus ecclesiasticus cujusque diocesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio, quod vinculum provenit partim ex decreto Ecclesiæ, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuò esse cultui divino dicata. Vide Adrianum in 4 de Restit. § Proclariori, et Turrecrem. lib. 2 de Ecclesiâ, c. 113.

DUBITATIO VIII.

Utrum omnia homine inferiora cadant sub ejus dominium.

52. Resp. res omnes externas usibus humanis subjectas, cadere sub dominium hominis, idque jure naturæ; ut agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla, et similia. Cælorum autem et astrorum propriè non sumus domini: etsi enim propter nos condita sint, ut nostris usibus famulentur, tamen non sunt nobis ita subjecta ut de illis possimus disponere, sicut res inferiores, quas contractamus et aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, ut luminis, caloris, auræ, salubritatis; quia his utimur quodammodo, sicut aliis rebus externis. Alio tamen modo possumus dici domini cælorum et astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D. Th. 1 p., q. 96, art. 2.

53. Adverte tamen, cùm dicitur hominem jure naturæ habere dominium in res inferiores, non esse id ita intelligendum quasi singuli habeant completum dominium à naturâ, sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, et earum dominium completum comparandi; hoc enim jus cuique à naturâ concessum in rem quamlibet, ut eam occupare, sibi que vindicare possit, si ab alio ante occupata non fuerit.

DUBITATIO IX.

Utrum homo cadat sub dominium alterius hominis.

54. Resp. et dico primò: Jure naturæ non habet

homo dominium in alterum hominem. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares, cum sint ejusdem naturæ, ex eodem parente, et ad eundem finem conditi; et quamvis quidam à naturâ sint magis apti ad imperandum, alii ad serviendum (quâ ratione Aristoteles, 1 lib. Polit. c. 4 et 5, dixit *quosdam naturâ servos, quosdam dominos*), nemo tamen naturâ est servus propriè; cuius signum est, quòd in statu naturæ integræ nulla futura fuerit servitus, ut communiter docent Patres, Aug. lib. 19 de Civit., c. 15, et Gregorius lib. 21 Moral. c. 11, quia servitus est poena peccati.

55. Dico secundò: iure tamen gentium et civili potest quis effici servus, idque multis modis, ut statim dicemus. Patet ex Scripturâ, Exodi 21, Levit 25, Deuter. 20 et 21, ubi variæ leges præscribuntur de variis servitutum generibus; et Apostolus, 1 Cor. 7: *Servus vocatus es? non sit tibi curæ*. Unde constat, etiam Christianos posse esse servos, non solum gentiliùm, sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54, ubi habet multa decreta de servis christianis.

56. Dices: Servitus est contra naturam; ergo. Respondeo: Non est ita contra naturam ut sit contra rectam rationem vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam, quia est contra primævam naturæ conditionem, secundùm quam, cum omnes essent recti et sine peccato, iniquum fuisset si alter alterum servituti subiecisset; nunc autem, supposito peccato, est secundùm rationem: sicut uti pharmacis, et cruciatibus afficere homines, est contra primam naturæ constitutionem; non autem est contra rationem, supposito morbo vel peccato. Docet hoc D. Aug. lib. 19 de Civit., cap. 15: *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori; conditio quippe servitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus servum, antequàm hoc vocabulo Noë justus peccatum filii vindicaret; nomen itaque istud culpa meruit, non natura, etc.*

DUBITATIO X.

Utrum homo sit dominus vitæ suæ et membrorum.

57. Resp. et dico primò, hominem non esse dominum, sed solum custodem vitæ suæ membrorumque, et quasi usuarium: dominium verò horum esse apud solam Deum. Ita passim doctores, D. Thom., q. 64, art. 1; Cajetan. in Summâ, verbo Homicidium; Victorica relect. de homicidio n. 21; Sotus l. 4 de Justitiâ, q. 2, art. 3.

Præbatur ex Scripturâ, Deuter. 52, ubi insinuat diviniæ potestatis esse, posse occidere et vitam concedere: *Videte quòd ego sim solus, et non sit alius Deus præter me: ego occidam, et ego vivere faciam*. Id est, habeo jus et potestatem occidendi. Sapientia 16: *Tu es, Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem*. Idem docuerunt non solum doctores christiani, sed etiam philosophi. Cicero, de Senectute, refert Pythagoram dixisse, *nemini fas esse injussu imperatoris summi Dei, de præsidio et statione vitæ discedere*. Eadem est sententia Aristotelis, l. 5 Eth. c. 10.

Ratio est, primò, quia dominium non est nisi in res eas, quas nostrâ industriâ nobis possumus adsciscere: has enim sicuti possumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemus suâ industriâ potest acquirere; secundò, quia vita est fundamentum omnis domini humani: antequàm enim vitam accipiat, nullius domini est capax, quia non est: ergo par non est ut ipsa sub dominium cadat, sicut fundamentum omnium accidentium non potest esse quid accidentarium; tertio, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem et membra non sunt quid distinctum à nobis, sed pars nostri vel substantia.

58. Dico secundò: Neque princeps, neque etiam respublica est dominus vitæ suorum subditorum, vel servorum. Sequitur ex dictis, et confir. primò, Exodi 21: *Qui percusserit virgâ servum vel ancillam, et in manibus ejus mortui fuerint, criminis reus erit, nempe homicidii*; secundò, proprium veri domini est, rem pro arbitrato suo posse perimere, etiam voluptatis causâ: atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes, non autem respub.; ergo respub. non habet dominium in vitam hominis; tertio, nemo est dominus suorum membrorum, sed solum custos et gubernator, ut ostensum est: atqui quisque privatus se habet ad rempib. ut membrum et pars, ex quâ unâ cum aliis partibus ipsa veluti unum corpus constat: ergo non habet dominium in privatos.

Nec obstat quòd principes possint interficere malefactores, et exponere subditorum vitam in bello, quia id faciunt non ut illorum domini, sed ut custodes tranquillitatis et boni publici: sicut homo ut custos vitæ suæ resecat membrum putridum, et exponit partem pro salute totius.

DUBITATIO XI.

Utrum homo sit dominus suæ famæ, et honoris.

59. Cajet., infra, q. 37, art. 2, negat; cum enim fama sit bonum medium inter vitam et res externas, potius censet eam collocandam cum vitâ, cuius domini non sumus, quàm cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Silvester, ver. Destructio, q. 5.

Sed dicendum est hominem esse verè dominum famæ suæ, sicut rerum externarum. Colligitur ex D. Th., infra, q. 64, art. 5 ad 3, ubi docet, *hominem licitè posse disponere de seipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; sed transitum de hac vitâ ad aliam non subjacere libero ejus arbitrio*; et clariùs, q. 73, art. 4, ad 1, ubi docet, *in cujusque arbitrio esse pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum*. Idem docet Sotus, l. 4 de Justitiâ, q. 2, art. 3, et Adrian. in 4 quæst. de restitutione, circa finem. Covar. l. 2 variarum, c. 2, n. 8, et alii recentiores.

Præbatur primò, quia homo famam et honorem, post vitam divinitus acceptam, sibi acquirit et auget, sicut res cæteras: ergo est illius dominus ut cæterarum

Secundò, quia nisi esset dominus, non posset ejus restitutionem condonare (nemo enim condonare

potest quod non est suum): atqui certum est posse condonare ejus restitutionem. Nec obstat (quod contra hanc rationem objicit Adrian.) quòd possimus condonare mutilationem membri, cujus tamen non sumus domini: quia si membrum posset restitui sicut fama, non possemus condonare. Quod igitur condonamus, est satisfactio pro illatà injurià, et restitutio pecuniaria pro damno secuto: non autem propriè restitutio membri.

Tertiò, quia in multis casibus possumus nos infamare: primò, ad petendum consilium; secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum Gradu 4, qui publicè gravissima crimina confessus est; tertiò, ad vitandum peccatum superbiæ vel aliud; quartò, quando injustè aliquem infamavimus, tenemur restituere ipsi famam, etiam cum nostrà infamià, si opus est; atqui si non essemus famæ domini, nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Contrà objicitur primò: Ecclesiastici 41: *Curam habe de bono nomine*, etc.; ergo non licet famam negligere. Resp.: Non licet eam negligere sine justà ratione: hinc tamen non sequitur hominem non esse ejus dominum; quia etiam pecuniæ sine justà causà profundi non debent.

Objicitur secundò: D. August., lib. de Bono viduitatis cap. 22, dicit *conscientiam nostram esse necessariam nobis, famam proximis, ac proinde crudelem esse qui famam negligit*.

60. Resp.: Fama nostra tripliciter potest esse proximis necessaria: primò, quando ex nostrà famà ita pendet fama proximi, ut ex nostrà infamià illius infamia sequatur; sicuti ex infamià monachi sequitur infamia quaedam monasterii; secundò, quando fama nostra est necessaria ut proximo præstemus officium ei stricto jure delitum, sicut fama personæ publicæ, episcopi, parochi, abbatis, necessaria est ut benè regat subditos, et in his duobus eventis, multorum judicio, contra justitiam peccat, qui se infamat: non quia præcisè seipsum famà privat, sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam, vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium; tertiò, quando non officio, sed solùm ex charitate proximo prodesse tenemur, et per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solùm contra charitatem peccat, qui se infamat, sicut contra charitatem peccat qui pecuniã, quò pauperibus prodesse poterat, abjicit. Hæc de domini o vitæ et famæ; cætera dicentur infra cap. 9 de Hom'icidii, et cap. 11. de Detractione.

CAPUT V.

DE MODO ACQUIRENDI DOMINII IN RES QUÆ VEL NULLIUS, VEL COMMUNES SUNT: UBI DE MANCIPIIS, VENATIONE, PISCATIONE, AUCUPIO, THESAUURIS.

(*Constat dubitationibus 18.*)

DUBITATIO PRIMA

Quomodò facta sit prima rerum divisio seu distinctio dominiorum.

1. Respondeo: Hæc distinctio facta est partim occu-

patione, partim sortitione; hi enim sunt primi modi acquirendi domini. Nam posteri Adæ in hunc mundum veluti in amplissimam domum opibus referentem venientes, ut quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius efficiebatur. Quòd si dubium erat uter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem adsperabant, sorte decidebatur. Similiter post diluvium, filii Noe alii aliam terræ partem, maxime post linguarum confusionem, occupavere, vel sorte divisere; ut patet Gen. 10 et 11. Deinde crescente genere humano, illæ partes multipliciter rursus, et propè in infinitum sectæ, divisæ et distractæ sunt.

DUBITATIO II.

Utrum hæc divisio dominiorum licita fuerit, et commoda humano generi.

(*D. Thom. q. 66, art. 1, 2.*)

2. Resp.: Post peccatum hæc dominiorum divisio non solùm fuit licita, sed etiam salutaris generi humano.

Quòd licita verit est certò tenendum. Nam ex multis Scripturæ locis constat, licitè aliquid tanquam proprium possideri: et contrarium est hæresis quorundam, qui vocati sunt Apostolici, ut refert D. Aug. hæresi 40, et Epiphanius hæresi 61, *qui assererant hominem non posse salvari, nisi viveret instar Apostolorum, nudus ab omni divitiarum proprietate*. Idem docuit Pelagius, ut colligitur ex Augustino, epistolâ 406, quæ est ad Paulinum.

3. Quòd etiam *commoda generi humano*, probatur primò: Si possessiones mansissent communes, relicta fuissent incultæ, tum quia homines faciliè negligunt communia, tanquam parum ad se pertinentia, maxime autem curant propria, juxta illud Aristotelis: *Amabile bonum, cuique autem proprium*; tum quia quisque fugit labores, præsertim abjectos et graves (quales sunt in agriculturâ et rebus mechanicis), sectaturque otium et dignitatem; quamobrem quisque alteri talium rerum curam et procuracionem reliquisset.

Secundò, si mansissent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus et bellis, quia plerumque plures concurrerent ad eandem rem occupandam, qui se mutuo conerentur impedire: et potentiores plerumque omnia raperent; nec meum et tuum (quæ dicuntur esse potissima causa dissensionum), tunc minus fuissent quàm modò: quisque enim conatus fuisset rem communem, dum eâ utendum esset, facere suam; sicque assiduo rixæ et pugnae inter homines existissent; his incommodis per divisionem utcumque occursum est: multò enim pauciores et rariores sunt nunc occasiones, quàm tunc fuissent, (unde Gen. 15, cum essent jurgia coorta inter familiam Abraham et Lot communiter pascentes, divisio regionis conciliata sunt): quamvis ob hominum pravitatem non omnia incommoda vitari potuerint. Denique idipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit, lib. 2 Polit., cap. 2 et 3.

Objicitur primò: *Jure naturæ omnia sunt communia*, ut habetur cap. *Jus naturale*, d. 1, ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Respondetur quiddam, in statu innocentie omnia jure nature debuissent esse communia, sed hoc jus post lapsum esse revocatum, et ideò potuisse fieri divisionem. Colligitur ex Scoto in 4, d. 15, q. 2, art. 4, conclus. 1 et 2. Sed contra primò, quia etsi communitas rerum valde fuerit consona statui innocentie, nullo tamen præcepto divino vel naturali vetabantur inducere divisionem: quia Deus res istas inferiores hominum dispositioni subjecti, et ex hæc divisione nihil incommodi secutum fuisset; nam singulis relictum fuisset quod abundè sufficeret, et quivis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò, non rectè dicitur jus nature abrogatum: tum quia est immutabile et perpetuum, utpote immutabilem rectitudinem continens, tum quia jus non dicitur revocari ex eo quòd cesset ejus obligatio in aliquo ratione alicujus circumstantie mutatae (alioquin jus naturale, quo teneor opulari in extremà necessitate constituto, revocaretur eo ipso quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud jus et illud dictamen, etiamsi defectu materie hæc et nunc non me obliget actu), sed quia cessat voluntate legislatoris, qui manentibus iisdem circumstantiis materie, potest illud tollere. Hoc enim interest inter jus naturale et positivum, quòd jus naturale semper vim habeat, manentibus iisdem circumstantiis materie; jus positivum possit tolli, etiamsi nulla mutatio fiat circa materiam.

4. Respondeo igitur non fuisse aliquod præceptum naturale jubens rerum communitatem et vetans divisionem: sed omnia dicuntur *jure naturæ communia*, partim negativè, quia *jus naturæ* divisionem non fecit, aut præcepit: partim positivè, quia omnibus potestatem fecit utendi quavis re, et dominii capiendi, priusquam ab aliquo sit occupata, quod jus etiamnum durat.

5. Objicitur 2°: Cap. *Dilectissimis*, 12. q. 1, dicit Clemens I: *Communis usus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, et alius istud, et sic inter mortales facta est divisio*. Respondeo, omissis variis expositionibus, sensum esse per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam cur recta ratio dicitur esse faciendam divisionem, cum ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5 S. Clementis, quæ hortatur fideles, qui erant Jerusolymis, ad vitam communem, ex eo quòd sit consentanea statui innocentie, ubi non erat mens et tum; rerum autem divisio orta sit occasione peccati.

6. Objicitur tertio: Patres dicunt neminem debere dicere: *Hoc est meum, hoc est proprium*, eò quòd *omnia sunt communia*; ita Ambros. in cap. 12, *Lucæ*, Chrysost. homil. 10, in Epist. 1, ad Cor. in morali, et Orat. in S. Philogonium, etc. Respondeo: Tantùm volunt neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare,

quæ paratas sit eam, quando necesse erit, cum altero communicare; eò quòd in necessitate omnia sint communia, de quo plura supra, de elemosynâ. q. 32.

DUBITATIO III.

Quo jure facta sit hæc divisio.

7. Resp. et dico primò non esse factam jure divino. Deus enim neque fecit divisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israelitis spolia Ægyptiorum, et regna Canaitarum; hoc tamen factum est præter usitatum morem. Denique Deus nunquam in Scripturis revelavit hanc divisionem esse faciendam.

8. Dico secundò: Non est etiam facta propriè jure naturali. Probatum quia jus nature neque fecit hanc divisionem, cum omnia reliquerit communia; neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundùm se ad eam inclinat: non enim illam querit, nisi in vitâ civili, ubi vivendum cum aliis, et suppositis incommodis ex hominum pravitate provenientibus. Hæc ratione matrimonium dicitur esse juris nature; nimirum quia natura secundùm se, id est, extra vitam politicam, et sepositis externis incommodis crebitatis, ad illud inclinat: non sic ad rerum divisionem.

9. Dico tertio: Hæc divisio facta est jure gentium, ut habetur d. 1 cap. *Jus gentium est ædium occupatio*, et de justitiâ et jure. L. *Ex hoc jure dominia distincta*, etc. Hoc tamen non est ita intelligendum, quasi sit aliquod præceptum apud omnes, sed quia commune omnium judicium est, divisionem rerum expedire tum ad pacem, tum ad meliorem rerum administrationem; idque spectatâ mortalium conditione, quæ sui est amans, et alieni negligens quæ cupiditati et ambitioni miserè est subjecta. Itaque hoc *jus gentium* nihil est aliud quàm commune hominum judicium et gentium consensus: vel est concessio et jus ex communi judicio et consensu proveniens. Et quia hæc vitia plerùmque in genere humano regnant apud omnes nationes, ideò expedientissimum fuit apud omnes fieri divisionem; unde sequitur, si in aliquo coæto, dono supernaturali hæc vitia possint tolli, vel comprimi ut non dominantur, jus gentium ibidem non postulare, aut magis expedientem censere rerum divisionem, sed potius earundem communitatem, qualis erat in statu innocentie: præsertim cum multa alia ex hæc sequantur comoda; temperantia, modestia, tranquillitas animi, vacuitas sollicitudinis rerum temporalium, mentis ad res divinas et ad studium sapientie expeditio: hoc modo fideles, Ecclesie primordio omnia habuere communia, maxime Jerusolymis et Alexandria. Idem servatur, et quidem perfectius, in monasteriis et cœtibz religiosorum, qui cum ex multitudine sint selecti, et toti rebus divinis mancipati, facilius illa vitia quæ divisionem rerum postulant, devitare queunt; quare meritò inter eos, ut omnia sint communia, statuitur.

10. Objicitur primò: Instât. de rerum divisione, § *Fere*, dicitur: *Id quòd ante nullius est, naturali ra-*

tione concitatur occupanti; ergo divisio est facta jure naturall. Respondeo, 1° *jus gentium* interdum vocari *jus naturale*, ut dicitur § præcedenti, eodem tit. 2° Aliud est res esse dividendas, aliud rem fieri occupantis, quod enim res, quæ nullius est (præsertim fera vel gemma, cujus possessio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, est juris naturæ; nam etiam in statu innocentie locum habuisset; quod verò faciendi sit rerum divisio, est juris gentium.

11. Objicitur secundò: Furtum est contra jus naturæ: ergo dominium rei competit alteri jure naturæ. Resp. negando consequentiam, quia jus naturale dicitur nihil alteri invito auferendum, quocumque jure illi id competat; sicut etiam jubet superiori obediendum, etiamsi illa potestas ei nisi jure humano non competat.

Objicitur tertio: Id est juris naturæ, quod ratio naturalis dicitur omninò necessarium ad pacem generis humani: sed divisio rerum est hujusmodi: ergo est juris naturæ. Resp. 1° Concedi posse illam hæc ratione esse juris naturæ, quamvis alio modo negetur esse juris naturæ. 2° Naturalis ratio non dicitur id esse omninò necessarium: posset enim in singulis communitatibus institui politia, secundum quam penè omnia manerent communia: ut fit apud Anabaptistas in Moravia, excipie tamen uxores, quas illi fœdè nimis contra omnia jura communes faciunt.

Objicitur quartò: *Quod hæc villa sit mea, et illa tua, est ex jure imperatorum*, ut inquit Augustinus, tractatu 6 in Joannem; ergo non jure gentium. Respondeo: Divisio rerum in genere est juris gentium, non autem hujus vel illius rei variis personis particularibus facta attributio. Hæc enim provenit, vel ex primâ occupatione, vel ex variis contractibus, aliisve modis jure civili approbatis.

DUBITATIO IV.

Quibus modis acquiratur dominium in homines, seu mancipia.

12. Resp.: Quatuor modis seu titulis: *Jure belli, nativitate, justâ condemnatione, et emptione*; ut rectè docet Silvester, verbo *Servitus*, q. 3.

Primus titulus est *jus belli*. 1° In bellis servari consuetum, et communi gentium consuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, sed datur potestas ei qui aliquem in bello justo capit, ut vindicet illum sibi in servum, ut patet L. Hostes, π, de captivis; cujus juris institutio profecta est ex naturali quâdam commiseratione, ne capti occiderentur, (cùm tamen meritò possent occidi) sed servarentur, morte in servitutem commutatâ, unde et *servi* dicti sunt. Instit. de Jure personarum. Extenditur hoc jus etiam ad parvulos hostium et innocentes; qui etsi non peccârint, tamen servituti possunt addici tanquam hostilis reipub. membra, quæ uti commodis, ita et incommodis sui corporis participant, in bonis præsertim externis; unde cùm in his etiam censeatur libertas, hæc spoliari possunt. Accedit quòd hæc ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in suis puniantur, sed de his

plura 2-2, q. 40. Apud Christianos tamen consuetudine introductum ut Christiani capti à Christianis non fiant servi, idque in honorem libertatis, quam per Christum sumus consecuti; si tamen bellum injustum gerant contra infideles et capiantur, fiunt eorum servi jure gentium. Vide Covar. in reg. Peccatum, 2 p. § 11, num. 6.

Adverte tamen eum qui in bello ex parte suâ justo capitur, non contrahere veram servitutem; quòd si utrinque justitia belli sit ambigua ob probabile jus utriusque partis, capti utrinque fiunt servi; ut rectè Covar. ex lege supradictâ; ubi tamen constare cœperit utri parti faveat justitia, tunc ea pars quæ injustè cepit, debet captum in libertatem sine pretio restituere.

13. Secundus titulus est *nativitas*, ratione cujus efficitur servus, qui ex ancillâ natus est: *nam partus sequitur ventrem*, L. Partum. Cod. de rei vindicatione: idque meritò, quia mater est certior, et plus confert materiæ corpulentæ quàm pater: servitus autem secundum corpus convenit.

Notandum tamen, si mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum et partum (etsi vel ad momentum) proles jure Cæsareo non contrahit servitutem, ut expressè habemus Institut. de Ingenuis, § Sed et si quis. Ratio est, quia hoc ipso momento quò mater efficitur libera, etiam proles libertati est restituta; unde calamitas matri superveniens, non debet nocere proli libertatem assecutæ, præsertim cùm causa libertatis sit maximè favorabilis.

Ubi tamen nulla est lex vel consuetudo disponens de servitute proles, sufficit ut mater in partu sit ancilla, quia proles in partu est fructus ancillæ, non liberæ. Ita servari dicitur apud plerasque gentes, quæ jure communi Cæsareo non utuntur.

14. Tertius titulus est *justa condemnatio*, quâ quis fit servus, si ad hoc propter crimen à legitimo judice condemnatur. Sicut enim potest quis morte damnari, ita etiam servitute, quæ mors est civilis. Sic qui defecerunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, sunt servi Christianorum eos capientium, c. Ita quorundam, 6, tit. de Judæis et Saracenis. Raptor puella in servitutem deditur, 56, q. 1, cap. de Raptoribus. Femina quæ sciens contraxerit matrimonium cum eo qui sacro ordine initiatus est, potest à principe in servitutem rapi, cap. Eos qui, d. 32. Filii autem ex tali conjugio suscepti, efficiuntur servi Ecclesiæ, cui parens inscriptus erat, 15, q. 8, c. Cùm multæ. Quæ omnia intellige post sententiam judicis; ante enim illam poena servitutis legibus statuta non incurritur. Vide Silv. supra, q. 3.

15. Quartus titulus est *emptionis et venditionis*; lequor de illâ emptione, quâ quis primò fit servus ex libero, ut quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Quòd autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suæ libertatis, sicut famæ et pecuniæ: ergo eam potest liberè abdicare; quòd

confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in servum voluit, ut filium viduæ redimeret: tum eorum, qui religionem ingrediuntur, qui non solam bona externa, sed etiam libertatem suam abdicant propter Christum, quamvis hi non efficiantur servi, eò quòd hoc non faciant in commodum prelati temporale, sed suam spirituale. Idem aperte colligitur Exodi 21 et Deut. 15, ubi conceditur Hebræo, ut se sponte possit alteri in perpetuum servum tradere.

Unde patet, jure naturæ hominem liberum posse suam libertatem vendere vel donare; ut tamen id fiat sine peccato, debet adesse justa aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ et famæ est præstantior.

16. Adverte tamen, jure communi, in favorem libertatis requiri 6 conditiones ut hæc venditio sit rata: 1^a ut is qui se patitur vendi, sit major viginti annis; 2^a ut intendat esse particeps pretii; 3^a ut reipsa sit particeps; 4^a ut emptor credat ipsum esse servum: unde non permittit jus ut quis seipsum per se vendat, sed ut id per alium fiat; 5^a ut sciat se esse liberum ante venditionem; 6^a ut venditor sciat ipsum esse liberum. His omnibus conditionibus simul concurrentibus, venditio est valida: si vel una desit, jure communi est irrita. Vide Silv. verbo Servitus q. 3; ubi tamen jure Cæsareo non utuntur, potest quis seipsum liberè vendere, nullâ habitâ ratione istarum conditionum.

17. Quòd verò etiam parentes possint jure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21, v. 7. Ratio est, quia proles est veluti pars et fructus parentis, trahens ab ipso esse et vitam; unde parens jus habet ex illâ percipiendi ea emolumenta quæ ipsa de se, si sui juris esset, percipere posset; atqui ipsa si esset sui juris, posset se vendere: ergo, etc.

Jus tamen civile requirit certas conditiones, ut patet l. 2, c. de Patribus qui filios distraxerunt. Primò, ut id fiat *per nimiam pauperatatem et victiis causâ*; ut illa lex ait; quòd si ob aliam causam pretio filii egeat, v. g., ad se redimendum à morte vel servitute, vel perpetuâ captivitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, ut docet Covar., l. 3 Variar., c. 14, n. 4, ex Accursio, Dyno, et Alciato; quia lex illa 2 id tantum concedit *victiis causâ*. Si tamen nudum jus naturæ spectemus, poterit ob quamvis gravem necessitatem. Secundò, ut soli patri hoc liceat; tamen jure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, ut solam possit vendere filium nondum emancipatum; qui enim sui juris est effectus, non subest amplius patriæ potestati. Quartò, ut filius ita venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si nunquam fuisset servus; ita habetur l. 2, supra. Vide Covar., loco citato.

DUBITATIO V.

Utrum servi ita transeant in dominorum potestatem ut non possint fugere.

18. Respondeo, et dico primò: Certum est posse fugere si non sint justè in servitutem tracti; nec so-

lùm fugere, sed etiam vi repellere impedientes, et surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem injuriæ, et operæ præstitæ; imò quantum possunt, si adhuc duret bellum quod ex parte capientium sit injustum, quia tunc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito principis justum bellum gerentis consensu, ut rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti possunt eos spoliare et fugam capessere.

19. Dico secundò: Si à domino incitentur ad aliquid peccatum, qui rogatus nolit desistere; vel si inhumaniter tractentur, fugere possunt. Prior pars constat, quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè conjuncti deserendi, juxta illud, *si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te*) domino suo servire.

Altera probatur, quia inhumaniter tractando (ut si fame, siti, frigore, verberibus sine causâ affligat) facit eis injuriam, à quâ se possunt eripere per fugam, cum alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis tenentur reverti, si in posterum non est periculum, sicut conjux, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit; nisi fortè injuria tanta fuerit, ut aëritò libertate sit compensanda.

20. Dico tertio: Si dominus sit Judæus aut paganus, jurisdictioni principis Christiani subjectus, vel si sit hæreticus, servus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominum deserere.

Probat L. Deo nobis, 36, c. de Episcopis et Clericis, ubi Justinianus ait: *His ita dispositis, repetitâ lege jubemus, ut nullus Judæus vel paganus vel hæreticus servos Christianos habeat; quòd si inventi in tali reatu fuerint, sanctius servos omnibus modis liberos esse, secundum antiquiorem nostrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex c. ult. de Hæreticis, et c. 2, et ult. de Judæis et Saracenis.

Adde, servos infideles istorum posse etiam fugere ad Ecclesiam ut fiant Christiani, et factos Christianos statim esse liberos; ut habetur dicta L. Deo nobis, supra.

21. Dico quartò: Qui à se vel à parentibus legitime sunt venditi, fugere non possunt. Ratio est, quia cum sint facti servi per legitimum contractum, in quem ipsi vel parentes eorum loco justè consenserunt, tenentur contractu stare, nec possunt illum violare absque injustitiâ, sicut nec alias venditiones.

22. Dico quinto: Qui in poenam criminum justè ad servitutem sunt condemnati, non videntur posse fugere; est communis ferè DD. sententia. Ratio est, quia reus tenetur exequi justam sententiam, si pœna talis sit ut non possit nisi per reum executioni mandari; atqui servitus est talis pœna; ergo. Sed de hoc plura infra. Nam si servitus illa sit valde calamitosa, probabile est fugere posse oblata commodâ occasione; contrarium enim est nimis durum et superans humanam conditionem, præsertim talium hominum.

Dico sexto: Proles eandem conditionem subit quam mater. Unde si mater se vendidit, vel à parentibus justè vendita est, vel ob crimen servituti ad dicta, proles non potest fugere.

23. Hinc sequitur, eum qui hujusmodi servis consilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, et ad restitutionem teneri totius damni inde secuti; ut si fugit et abstulit simul 100 aureos, is qui fugam suavit, tenetur domino restituere non solum pretium servi, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, ut rectè notavit Navar., c. 17, n. 105.

24. Dico septimò: Servi bello capti licitè possunt fugere ad suos; non possunt tamen dominis persequentibus vi resistere. Est contra Navar., c. 17, n. 103, et multos alios; sed ita sentiunt D. Soto, lib. 4, de Justitiâ, q. 2, art. 2, Bannes, 2-2, q. 40, a. 1, dub. 15; Covar., ad regulam Peccatum, 2 p., § 11, n. 6, et l. 1 Variar., c. 2, n. 10, et alii quilibet.

Probatur prior pars § Item ea. Instit. de rerum divisione, ubi de servis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Idem insinuat L. Nihil 26, π de captivis et postliminiò reversis. *Nihil interest, inquit, quomodò captivus reversus sit, utrum dimissus, an vi vel fallaciâ potestatem hostium evaserit; ita tamen, si eâ mente venerit ut non illò reverteretur.*

Probatur secundò ratione: primò, quia cum hæc servitus communi consensu gentium sit introducta, non debet ejus conditio magis onerari quàm consuetudine totius orbis sit receptum; atqui consuetudo habet ut tales servi sine conscientie scrupulo possint ad suos fugere, neque hoc censetur illicitum, nisi fortè dedissent fidem de non fugiendo, et eâ lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentur stare promissis; secundò, quia hæc servitus cæteris est nobilior, minusque probrosa; unde etiam in viros nobiles cadere potest; ergo non est cogenda in eas angustias, in quas alie servitutes; tertio, si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino, esset inutile; quia non possent illud consequi nisi per peccatum; unde esset illecebra ad peccandum.

Dixi, posse fugere ad suos, quia non licet eis fugere ad evagandum extra potestatem dominorum, sed solum animo contendendi ad suos. Hæc enim sola fuga jure et consuetudine servis concessa est, ut per eam possint libertatem in termino recuperare: neque enim cum ad suos, vel ad amicam civitatem, ubi publico nomine tuti sint, pervenerint, ut habetur L. Postliminio. 17, π de captivis; quòd si in viâ interceptantur, possunt reduci; quia antequàm perveniant ad suos, non recuperant libertatem. Postquàm autem pervenerint, ita sunt liberi, ut etiamsi redeant causâ mercaturæ, vel simili, non possint à priore domino retrahi in servitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad suos, peccant, et tenentur redire, ut rectè Covar., supra, quia privant dominum usu sui, dum adhuc continentur sub ejusdem dominio; nec sunt in viâ subrahendi se ab eo per fugam jure permissam.

25. Altera pars, quòd dominis persequentibus vi resistere non possint, probatur; nam domini habent jus illos interceptendi et detinendi quamdiù ad suos non pervenerint; alioqui inutilis esset servitus; quare cum

non possint esse bellum ultra, que justum, non possunt se vi tueri. Simile est in reo, qui etsi fugere possit, non tamen ministris justitiæ persequentibus resistere.

Ex his sequitur primò, licitum esse cooperari hujusmodi servo ad fugam, modò scandalum et alie indebitæ circumstantiæ absint; secundò, idem esse judicium de profe, quia non est deterioris conditionis suo parente; tertio, idem jus permanere, etiamsi decies quis vendatur; nam jure belli servus censetur, cujus primæva servitus sic est constituta, etiamsi decies venerit.

26. Objicitur primò à Navar., cap. Si quis servum 17, q. 4, ubi concilium Gangrense sub anathemate prohibet ne quis alieno servo suadeat ministerium domini sui destituere. Idem prohibetur cap. sequenti, quòd est concilii Romani sub Martino I, et confirmatur L. 1, c. de Servis fugitivis, ubi dicitur *fugitivus servus furtum sui facere domino.* Et L. 3, si in fugâ deprehendatur, gravis ei poena decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla.

Resp. illis canonibus solum prohiberi, ne quis prætextu religionis seu libertatis Christianæ doceat servum contemnere dominum suum, et deserere ejus ministerium; unde nihil ad nostrum propositum. Ad confirmationem, lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum; lex autem tertia loquitur indistinctè de servis, qui fugiunt ad barbaros, hostes Romani imperii; unde excipi debent illi qui fugiunt ad suum populum, ut colligitur ex aliis juribus allatis.

Objicitur secundò: Qui damnatus est exilio ad certum locum, non potest ex eo loco fugere: ergo cum servus jure gentium damnatus sit servitute, non potest fugere.

Resp. negando consequ., quia hi servi non damnantur ut malefactores in judicio, sed nobiliori quodam modo, et minus ignominiosâ servitute, cui ex more gentium hoc privilegium est relictum.

27. Objicitur 3°: Servi à dominis solent graviter puniri, si contingat eos fugere, et à fugâ retrahi; ergo non licet eis fugere, quia alioqui injustè punirentur. Resp. primò, fortè illos dominos sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam, quæ etiam est probabilis, etsi nostra sit probabilior. Secundò, probabile est, etiamsi dominus putet fugam licitam, nihilominus servum posse castigari; non quòd peccaverit, sed quia privilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere concessum in gratiam domini; sicuti custodia publica inclusi licitè fugiunt, ut infrâ dicitur; et tamen deprehensi puniuntur, L. 1, π de effractor. et alibi; quòd magis locum habere potest in servis, quia cum caperentur in bello, poterant justè occidi: sed mors illis ita commutatur in servitutem, ut si fugiant, nolentes in eâ persistere, prior poena ex parte possit revocari, irrogato gravi supplicio.

DUBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupantur venatione, piscatione, aucupio.

28. Notandum est, animalium quedam naturali in-

dole esse mansueta, ut sunt oves, boves, equi, sues, gallinae domesticae, anates domesticae, et similes: alia esse fera seu silvestria: et horum alia usu sunt mansuetifacata, ut cuniculi, cervi, quos domi nutrimus, pavones, columbae domesticae: alia refrenant indolem silvestrem.

Nunc resp. et dico primò: Animalia naturâ mansueta et domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs evaserint, non licet capere; patet § Gallinarum, Instit. de rerum divisione, ubi dicitur *furtum committere qui hæc animalia cum effugerint, detinet*. Ratio est, quia hæc, licet fugerint, non tamen idèo recuperant libertatem, cum naturali suâ indole sint domestica, unde adhuc manent in dominio prioris domini; quare ubicumque hæc inventa fuerint oberrantia, dominis sunt restituenda. Inò etiamsi capta à lupo vel à vulpe fuerint, qui ea exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuert.

Dico secundò: Animalia fera seu silvestria usu mansuetifacata, quæ consuetudinem habent ex liberâ vagatione redeundi in potestatem domini, non licet occupare. Instit. Supra, § Pavonum. Unde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas cò traducit, tenetur ad restitutionem: secùs si id sine fraude accidat, v. g., quia meliùs eas alit, vel commodiorem stationem aptavit; consuetudo tamen est consideranda: nam quibusdam locis dicitur esse moris ut omni arte alienas columbas liceat accersere.

29. Dubitant doctores, an columbaria sint licita; sed dicendum est, ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Navar., c. 17, n. 128; Cajet. verbo Columbarium; Silv., v. Restitutio 3, q. 4; Sotus, l. b. 4, q. 6, a. 4; Molina, disp. 48. Primò, quia passim est consuetudo. Secundò, quia non sentitur ordinariè damnus notabile: non enim minùs vesanentur seminibus pravis, quæ sata suffocant et strangulant, ut lolio, melanthio, orobanche, quàm bonis: unde Astensis dicit quosdam tenere tantùm prodesse quantum nocent. Tertiò, quia potissimùm vesanentur granis prolapsis è spicâ, nec scalpendo detegunt semina terre mandata, ut ferunt harum rerum curiosi. Quartò, nisi haberentur columbaria, esset major numerus silvestrium, quia pauciores eaperent, et ita magis nocerent satis. Deniquè quia cedunt in cibum reipub. Curare tamen debent qui eas fovent, ut pabulum in columbariis non desit, sic enim minùs nocere possunt.

30. Dico tertiò: Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, et fiunt occupantis, ut habemus expressè Instit. loco citato.

Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, et non ampliùs esse in potestate prioris domini; unde columbae tunc si se aggregarint columbis alterius columbarii, et consuetudinem redeundi deseruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deseruisse, si bis terve tempore consueto non redeant, ut docet Navar., c. 17, n. 128, et Silv., verbo Inventum, q. 2; quod de columbis est verum; non tamen de cervis et aliis, quæ interdùm vagantur juxta domum, et spontè non re-

deunt, tamen faciliè patiuntur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est quando censentur consuetudinem redeundi deseruisse.

31. Dico quartò: Animalia omninò fera et silvestria, si potestatem domini evaserint, et in libertatem naturalem se vindicaverint, ubicumque reperta fuerint, licet prosequi et capere, et fiunt occupantis. Ratio est eadem quæ supra, quia jam nullius sunt.

Ubi advertet, eum qui cepit aliquod animal ferum seu silvestre, ut cervum, leporem, perdicem, columbam, tamdiù censi dominum, quamdiù illud suâ custodia coerct; quòd si ejus custodia evaserit, rursus fiet primò occupantis: ut si cervus ex silvâ vel prato conclusus evaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem, quando ita evaserint, ut difficilè possint comprehendi; tunc enim sunt extra domini potestatem; quòd si faciliè, non censentur esse extra dominium.

32. Unde patet, examen apum, cum silvestris sit naturæ, si ita evolet ut sit difficilis ejus persecutio, posse à quolibet capi, etiamsi ex arbore tuâ dependeat. Sicut enim avis non idèo fit tua, quia in tuâ arbore nidificat, ita nec examen apum, quia ex tuâ arbore pendet, tuum est; potes tamen alium re adhuc integrâ prohibere ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conscendat, ut illum prævenias, quòd si in tuum alveare involet, tuum efficitur. Hæc omnia expressè habentur Instit. de rerum divisione, et fusiùs in Pandectis L. 3, 4, 5, π de acquirendo rerum dominio; et L. 5, § Item feras, π de acquirendâ possessione. Vide etiam Navar., c. 17, n. 128.

Advertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum et provinciarum.

DUBITATIO VII.

Utrum principes possint justè prohibere venationem, piscationem et aucupium in locis publici juris.

33. Covar., ad regulam Peccatum, p. 2, § 8, refert multos doctores qui tenent principes non posse id prohibere, eò quòd jure naturæ vel gentium licitum sit animalia libera eapere; quod jus princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, Joannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, et plures alii, et Jason dicit hæc sententiam esse communem. Sed Covar. tenet contrarium, adductis pro se multis Jurisperitis, et conciliatis illis qui aliter sentire videbantur. Idem ex theologis tenet Cajet., tom. 1 Opuscul., tract. 17, cap. 12, et Joannes Medina, cod. de Restit., q. 12; Sotus, lib. 4 de Justitiâ, q. 6, a. 4, et alii passim. Pro quâ sententiâ,

34. Dico primò: Principes possunt prohibere hæc venationem seu aucupium animalium in locis publici juris, ex consensu populi, sive gratis, sive per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere jure suo.

Dico secundò: Possunt etiam eam prohibere, si judicetur id necessarium ad reipub. onera sustinenda; nempe ut inde conflatur maxima vis pecunie, officio et administrationi principis necessaria. Quo titulo

quidam principes reservant sibi jus piscandi certa genera piscium, ut apud Hispanos reservant sibi jus piscandi thynnos, ut inquit Covar. n. 10.

Sed difficultas est, utrum ad solam recreationem possint sibi absque populi consensu tale jus reservare.

35. Resp. et dico tertio: Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi jus vendendi in quibusdam locis sibi reservare. Ita Covar., Sotus, et Medina supra.

Ratio est, quia princeps cum laboret pro reipub., potest etiam aliqua loca communia suae recreationi reservare; praesertim cum id etiam pertineat ad principis dignitatem.

Dico, in quibusdam; quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, et sibi totam venationem reservare, nisi forte eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia est nimis inhumanum et tyrannidem sapiens (ut recte docet Medina) tantummodo sui commodi et oblectationis gratia, universum populum omni recreatione et utilitate venationis, quae jure naturali et gentium eis est concessa, privare.

36. Notandum primo, posse principem personis de reipub. bene meritis jus vendendi vel piscandi in loco communi attribuere, ceteris exclusis; modo tamen id absque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam monasteriis et nobilibus varia privilegia in hoc genere concessa.

Notandum secundo, etiam consuetudine legitime praescripta posse hujusmodi jus acquiri, tum principi, tum aliis, ut docent Cajet., Medina, et Covar. supra. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis et privilegii: et sicut alia jura praescriptione acquiri possunt, ita et istud. Videndum tamen ne hujusmodi consuetudo malo titulo vel tyrannicè sit usurpata, ut monet Covar., num. 10.

37. Notandum tertio, principes qui sibi tale jus reservant, obligari ad cavenda damna quae feræ multiplicatae possent agris vicinorum inferre; et si quae inferant, teneri ipsos ad restitutionem; ita Covar., supra, n. 10, ex Cajet. Estque communis DD. sententia. Ratio est, quia reservatione istius juris, et lege illa quae vetat venationem et ferarum peremptionem, dat causam damni quod per feras inferitur; qui autem dat causam damni, ipsum quoque damnum dedisse videtur, ac proinde tenetur sarcire. Neque satis est si dicant, se velle sarcire damna quae inferuntur, sed etiam debent cavere quantum opus est ne inferant; ut recte notat Navar., c. 17, n. 125; aliud enim peccatum est inferre damnum, aliud nolle compensare illatum. Quamvis si verè paratus esset totum damnum absque morâ compensare, et diligenter de eo subinde inquireret, non putarem peccare mortifere, quia non inferret notabilem injuriam. Verum hoc in praxi rariùs est. Excipiuntur tamen duo casus, quibus princeps ad neutrum tenetur: Primus, si consensu reipub. et eorum qui possident agros vicinos, hoc jus haberet quivis enim potest cedere jure suo. Quo tamen casu

dissimulare deberet cum eo qui feram segetes vastantem in agro suo perimeret. Utitur enim ille jure naturalis defensionis, quo populus ille se privare voluisse non censetur. Secundus, si in terrâ hostili à se occupata tale jus in aliquo saltu instituat, antequàm agri vicini dividantur; tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere seu servitute ad suos possessores.

38. Notandum quarto, eum, qui injustè prohibet alium à venatione, piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabiliis lucri, quod ille deductis expensis et laboribus facturus erat, ut rectè notat Covar., n. 11 et 12.; Navar., c. 17, n. 120; non tamen ad restitutionem animalium, quae capta non sunt: quia illa nondum fuerunt in potestate ejus qui prohibitus est. Unde etiam secundum quosdam non tenetur Ecclesie compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis solvere solent (etsi Covar. contra sentiat), quia decimae, nisi de rebus jam perceptis, non debentur. Idem judicium esto de eo, qui impedimento fuit agricolae in agriculturâ. Sed de his infra, cap. 39, dubit. 3.

DUBITATIO VII.

Utrum quis possit venari in praedio vel saltu alieno.

39. Resp. absolutè posse, modò illa loca non sint ita conclusa, ut feræ non possint egredi; cavendum tamen ne quid damni inferatur. Quisque tamen potest jus vendendi in suis praediis sibi reservare, et aliis prohibere ne ibi venentur; ut habemus § Feræ, fustit. de rerum divisione. Haec tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, et feræ multiplicatae damna inferant, imò talis dominus tenetur tunc ad restitutionem damnorum, quia censetur illorum causa per suam prohibitionem, ut notat Covar., n. 11. Et consentiunt omnes DD., ut supra diximus.

40. Simili modo cavendum venatoribus, ne ipso actu venandi in locis alienis, vel transitu per illa, damnum inferant protrendo sata, sternendo segetes, excutendo grana, laedendo vineas, dissipando sepes, et similia; alioquin tenentur ad restitutionem. Ita docent omnes DD. qui hanc rem attingunt. Silvester, v. Venatio, *utrum*, inquit, *venatores concultantes agros, vineas et segetes, et quorum canes occidunt gallinas, et animalia pauperum, et aliorum, teneantur restituere: dicit Astensis quòd sic, ad estimationem: aliàs peccant mortaliter, nisi damnum sit ita modicum, quòd probabiliter creduntur non curare.* Idem iisdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Cajetanus, in Summâ, eodem verbo dicit, *actum venandi esse peccatum, si damnum agris aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Barthol. Fumus eodem, n. 4, dicit, *actum venandi esse peccatum si fiat cum damno proximi in personâ vel rebus; ut quia venator exponit se periculo occidendi vel vulnerandi proximum ex defectu circumspectionis, vel destruit segetes, semina, vineas, vel hujusmodi, et tunc judica mortale vel veniale secundum qualitatem actus vel periculi cui se exponit; et ultra peccatum tenetur de damno per eum illato, vel ejus occisione.* Navar-

rus, in Enchiridio, cap. 17, n. 125: *Peccat qui ad venandum profectus permittit ut canes sui noceant alienis avibus domesticis, gallinis, anatibus, anseribus, et id genus aliis; aut ut sui equi aut faveuli notabile damnum inferant prædiis, aut satis per quæ transeunt, aut eorum fructibus; et non vult restituere. Hostiensis in Summâ de pœnit. et remiss. Omitto alios, quia idem omnes, nemine discrepante, docent.*

Ratio est perspicua: quia vel venatio instituitur ad oblectationem; vel ad proprium commodum, vel ad bonum commune, v. g., ne feræ multiplicatæ noceant agris, pecoribus, hominibus. Si ad oblectationem vel proprium commodum; manifestum est id non posse fieri cum dispendio aliorum. Nec refert etiamsi fortè sit persona publica vel gubernator patriæ, quia in iis que ipse agit in commodum proprium comparatur ad subditos, ut privatus ad privatum; unde non minus tenetur de damno quàm si esset privatus. Si verò ad bonum publicum instructa sit, nulla æquitas patitur, ut damnum quod occasione boni publici contractum est, à paucis hominibus privatis sustineatur, sed justâ proportionem distribuendum in omnes; alioquin peccatur contra justitiam distributivam, quæ sicuti præscribit bona communia certâ proportionem distribui in singulos, ita etiam onera et damna, quæ causâ communis boni imponuntur, vel inferuntur. Sicut enim bonum quod intenditur commune est, ita etiam damnum commune esse debet. Itaque deberet hujusmodi ex causâ damnum passis fieri compensatio ex bono communi, v. g., remissione tributorum vel exactio-num, vel immunitate à militie, vel simili modo. Pari ratione eùm causâ boni publici solùm alicujus occupatur, ut convertatur in viam publicam, vel ut in eo fiat propugnaculum, vel eùm deiciuntur ædificia privatorum, faciendâ est compensatio ex publico. Cùm autem damnum illatum est causâ proprii commodi, ex propriis compensatio faciendâ, ut per se notum est.

41. Adverte tamen, si damnum est modicum, et dominus loci tantùm ferè commodi adferat agricolis occidendo feras, quantum damni ipso actu venandi, vel si rebus illorum consulat, suâ auctoritate aver-tendo milites, eosque ab aliis incommodis tutando, ita ut meritò videri possint illa damna, quæ subinde ex venatione sentiunt, non curare, et condonare; non esse obligationem restituendi: quo modo fortassè aliqui locorum domini possunt excusari; hoc tamen non habet locum quando damna sunt gravia. Quomodò autem damnum grave aut leve agris et satis inferatur, et quodnam tale censendum sit, optimè ex ipsis agricolis cognosci potest.

Dices: Quid si ab hominum memoriâ sit usurpatum, ut tota venantium turba cum equis et canibus, prout occasio tulerit, per media sata sese inferat, non curans quid damni inde resultet; nec ulla ob id fiat restitutio, maximè cùm nemo querelas apud judicem deponat? videtur enim hoc eventu habere locum præscriptio, quo tanti temporis tractu hoc jus sit à domino loci usucapum. Resp.: Ut titulus præscriptionis hic locum habeat, debere constare; 1° de ipsâ consuetudine

et usu qui memoriam hominum antecedit; 2° non fuisse factam compensationem eùm damna irrogata erant gravia; 3° quòd damno affecti non deposuerint querelas, nec moverint litem, id non factum desperatione obtinendi juris, aut metu majoris mali, sed omninò liberè, et animo condonandi; alioquin eùm præsumptio sit in contrarium, non potest censeri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus. Sic tyrannus non potest usucapere jus imperii in populum liberum, quando solo metu illum coercet, ita ut non præsumatur liberè in illum consentire. Ratio est, quia præscriptio in hujusmodi quæ vi præsumuntur usurpata, non potest dare jus, nisi quatenus tanti temporis usus et possessio parit presumptionem liberi consensûs eorum ad quos pertinet. Si tamen hujusmodi fundi essent beneficiarii, jure feudii vel emphyteusis domino obnoxii, posset ex hujusmodi consuetudine præsumi, talem servitutem ab initio fuisse voluntate principis annexam; et idcirco minore pensionem minusve obsequium domino ab emphyteutâ vel fundatario præstari. Quis autem primo loco, quis secundo, et in subsidium hic in restitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infra cap. 13, Dubit. 5, et sequentibus.

DUBITATIO IX.

Quomodò peccet, et an teneatur ad restitutionem is qui contra justam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur.

42. Notandum ex Covar. venerationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò *ratione status personæ*. Ita prohibetur clericis, et multò magis monachis; præsertim ea venatio, quæ fit magno strepitu canum et armorum, ut patet c. 1, de Clerico venatore: quod sumptum est ex concilio Aurelianensi, ubi *episcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, jubetur suspendi tribus mensibus à communione: presbyter verò duobus, diaconus ab officio: unde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale*. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, panisique canibus, modò rarò fiat, non est omninò prohibita Ecclesiasticis, ut notat Medina, q. 12, c. de Restitut., et Silv., verbo Venatio; sive fiat causâ necessitatis, sive exercitii, sive moderatæ recreationis, ut notat Panormit. in illud c. 1 citatum.

Secundò *ratione temporis*. Sic videri possit prohibita venatio diebus festis et jejuniis, ex cap. An putatis, d. 86, sed hoc intelligendum est quando ratione venationis omitteretur Sacrum, vel violaretur jejuni-um; alioquin absolutè non est prohibita, eùm non sit opus servile, ut notat Navar., cap. 13, n. 11, quamvis in magnis festis et quibusdam jejuniis sit validè indecora, ob nimiam animi effusionem, et corporis agitationem.

Tertiò *ratione publicæ utilitatis*, ne videlicet soboles ferina extinguatur; sic prohibetur interdùm venatio illis mensibus, quibus feræ sunt gravidæ et quando sunt nives, quia tunc faciliè capiuntur; et usus certorum instrumentorum, ut bombardarum, retium te-

nuum, et similiū, quibus faciliē magno numerocluduntur.

Quartò, *ratione loci*; ut si in aliquo loco à principe statuta sit immunitas ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus. His positis,

45. Dico primò : Quando venatio solum est prohibita ratione status vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale, modò scandalum absit, et periculum occisionis vel mutilationis, et animal captum non est necessariò restituendum.

Prior pars patet ex dictis : estque Medinæ, Silvestri, et aliorum.

Altera probatur, quia conditio personæ vel temporis non facit illum actum injustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

Dico secundò : Etsi venatio prohibita sit ratione utilitatis publicæ, tamen non est peccatum mortale, nisi quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus commodo reipub., et idcirco sub gravi poenâ est prohibitus; vel quando reipsâ notabile damnum bono publico inferitur (ut si sobolem ferinam notabili ex parte exlingeret), animalia tamen capta non sunt in foro conscientiæ restituenda. ita Covar., ad reg. Peccatum, p. 2, § 8, et alii. Ratio est, quia leges in hisce casibus non prohibent ipsam acquisitionem ferarum, sed usum venationis : uti autem venatione contra legis mandatum, non censetur notabilis injuria vel læsio reipublicæ cùm jure gentium liceat occupare quæ nullius sunt. Unde sit ut venator non teneatur ad restitutionem ferarum captarum, etiamsi instrumentis vetitis ceperit; quia feræ non sunt res reipublicæ.

Adverte tamen, si quis aquas inficeret, unde contingeret magnam vim piscium mori, vel alio modo grave damnum inferret, teneretur ad restitutionem reipublicæ quæ habebat jus piscandi, quatenus censetur illud jus graviter læsisse, et spem lucri et oblectationis eripuisse, ipsa tamen animalia non tenetur restituere; sed solum quantum illa spes, seu jus venandi censebatur valere.

Dices : Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiamsi unam duntaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè privavit rempublicam jure illius venandi, et sic censetur læsisse.

Resp. : Neg. consequentiam, quia illud jus venandi non censetur notabiliter læsum propter unam atque alteram feram subtractam : quamvis enim duæ vel tres feræ sint magni momenti, jus tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parvi momenti.

Dico tertio : Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel silvâ, invito domino, non tenetur ad restitutionem ejus quod cepit; peccat tamen pro ratione injuriæ et damni illati (si quod inferat), et tenetur ad ejus compensationem. Docet hoc Covar., supra, n. 4. Medina, q. 12, et alii.

Prior pars probatur, quia animal silvestre non erat domini illius fundi, sed nullius : ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est, quia animalia non sunt fructus agrorum vel silvarum vel fluviorum, si-

cuti arbores, quæ solo hærent; sed alia ex aliis procreantur. Unde sequitur, etiamsi ager vel possessio talis sit ut ejus fructus in venatione consistant, ipsaque venatio sit alteri clocata, non tamen ideò animalia fiunt conductoris, vel usumfructum habentis, quamdiù naturali libertate fruuntur; sed conductor et usufructuarius solum jus venandi in tali fundo habent, quod jus censetur ad fructus agri vel silvæ pertinere. Vide Covar., n. 9 et 11.

Altera pars probatur, quia is qui venatur in aliena possessione invito domino, facit illi injuriam. Dominus enim jus habet ut nemo ibi se nolente venetur, ut habemus § *Fera*. Instit. de rerum divisione, et l. *Item si fundi*, 9, § *Acupiorum*, π de usufructu, ubi dicitur : *Reditus acupiorum, sicut et venationum, ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quæquam, nolente domino, acupari*. Unde ulterius patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem, ut si segetes proculcet, si segetem dissipet : item, si dominus illam feram venari volebat, et probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si jus venandi alteri vendere vel elocare statuerat; et tu crebrâ venatione effeceris ut parvi æstimeret, quòd si nullum damnum sit illatum (ut si dominus ipse volebat venari, nec jus illud elocare) non tenetur venator ad ullam restitutionem, etiamsi invito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogavit, vexatio quoque illa parùm erat rationi consentanea, cùm ipse eo jure uti nollet.

Adverte dum autem est, eandem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque civis venantis in loco privato alterius, invito domino : uterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, tenetur, non ipsas feras.

44. Dico quartò, qui venatur in loco publico venationi principum vel aliarum personarum justè assignato, peccat venialiter : et si notabile damnum inferat, mortaliter; teneturque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti.

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamsi poenam appositam habet, communi tamen hominum judicio non censetur gravem inducere obligationem : quamvis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, et silvæ sunt communes; et aliàs non est notabilis læsio. Unde rationi consonum est ut reservatio illa juris venandi facta per principem, non adeò strictè accipiatur.

Dices : Si est peccatum veniale, ergo ratione gravitatis materie potest esse mortale.

Respondeo : Ipsa materia, secluso damno, ex genere suo est parva, et ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera pars constat; nam ratione damni potest censi peccatum mortale : ut si animalia capta essent magni pretii et multa; ideòque princeps non posset tam multa capere quàm aliàs solet. Item si feræ sint redditæ fugaces, ut difficillimè postea capiuntur. Denique si aliquà ratione damnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione (ut notat Medina), si-

quia principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis ut deprehensi poenam luant.

45. Haec autem poena non debet esse corporalis; ut mutilatio, vel flagellatio (ut rectè notavit Silv., verbo *Venatio*. Navar. cap. 17, n. 121, et alii doctores communiter), sed pecuniaria, quia non censetur grave crimen, etiamsi gravè damnum intulerit. Unde si sit statuta poena corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valdè sæpè esset deprehensus, et minoribus poenis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, v. g., flagellatio, adhiberi.

Ultima pars, quòd non teneatur ad restitutionem animafis capti, patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, et si quis arte magicà vel alià pravà machinatione feras elicerit, et ita extra silvas ceperit, ut notat Covar. n. 14. Nam modus iste capiendi, etsi sit grave peccatum, non tamen facit ut ipsa captio sit contra justitiam. Quamvis iste puniri possit, sicut is, qui intra silvam venatur. Qui tamen feras extra locum suum absque ullà fraude egressas caperet, non solum ad nihil tenetur, sed neque idèò puniri debet; ut ibidem Medina et Covar.; quia ipsæ ferae cum sint nullius, jure gentium permittuntur occupari extra saltem prohibitum.

46. Adde: Idem dicendum si quis venetur feram in saltu concluso, sed ita vasto, ut in eo difficillimè capiantur: nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali quàm si captæ non essent. Quod confirm. quia animalia quæ sunt in insulâ duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, et fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Covar. supra, n. 15.

Utrum autem ferae, quæ naturali libertate fruuntur, possint per aliquam legem ita alicui magnati addici, vel hono publico servari, ut non transcant in dominium capientis, dubitari potest. Verius est posse, modò legitima causa subsit: ut si alià ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessariis provideri, hoc tamen rarè in praxi usu venit. Ratio est, quia lex ob justam causam potest alios reddere inhabiles ad certè rei dominium comparandum. Sicut enim actiones humanæ subsunt legum dispositioni, adèò, ut per leges possit tibi concedi jus, vel imponi obligatio, aut etiam injici impedimentum ad aliquas actiones obeundas; ita etiam res externæ, earumque dominium et possessio, legum dispositioni subjacet: sic ut jus acquirendi, vel incapacitas, per eas irrogari posset. Hinc quidam sunt incapaces quorundam officiorum, successiois hæreditariæ, possessionis immobilium, etc.

DUBITATIO X.

Utrum fera à me vulnerata, et postea ab alio capta, sit mea, an capientis.

47. Respondent communiter doctores esse capientis, et non vulnerantis. Ita Covar. ad reg. Peccatum, p. 2, § 8, n. 15, et alii, quod patet § *Illud questum*, Instit. de rei am. divisione. Sed hoc intelligendum est, nisi ita vulnerata sit ut percussor insequens eam certò

esset capturus. Unde tria requiruntur ut fiat percussoris. Primò, ut læserit eam quantum satis ad capiendum. Secundò, ut læsam insequatur. Tertiò, ut moraliter certum sit quòd eam sit apprehensus. Ratio est, quia tunc habet illam quodammodò in suà potestate, censetur enim quasi capta: unde alius non potest illum prævertere. Secùs est quando dubium erat utrùm fera esset evasura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere suam naturalem libertatem, ut colligitur ex l. Naturalem, § π, de acquir. rerum dominio, ubi dicitur, *feram receptisse naturalem libertatem, quando difficilis est ejus persecutio.*

DUBITATIO XI.

Utrum fera meo laqueo capta sit mea, an ejus qui fortè superveniens laqueo exemit et abstulit.

48. Covar. supra n. 45 et Navar. cap. 17, n. 176, adjudicant illam eximenti, nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Idem sentiunt plerique doctores, ob l. *In laqueum* 55, π, de acqu. rer. domin. ubi insinatur esse eximentis. Confr. quia non acquiritur dominium ferae, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit, nondùm apprehendit; ergo, etc. Haec sententia est probabilis.

49. Verius tamen videtur, et rationi naturali magis consentaneum, ut sit ejus qui laqueum posuit. Ratio est, quia hic eam apprehendit et occupavit per suum instrumentum, ademptà ei libertate naturali; quæ apprehensio sufficiens videtur ut debeat illius censeri; sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, et in nostram potestatem redigere. Favet dicta l. *In laqueum*, π, de acquir. dominio, ubi hic casus ponitur, et respondetur, *feram meam esse, si in potestatem devenerit*; atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Unde ad argument. contrar. sententiae respondeo: illam legem, si benè expendatur, videri facere à nobis, in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est qui non potest sibi injuriam fieri, si fera sic capta tollatur. Ad Confrim. ille apprehendit per suum instrumentum, quòd si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium (quod tamen probari non potest) nihilominùs satis est ad comparandum jus ad rem, quò tu; exclusis aliis, possis illam apprehendere; ita ut si alius præveniat, et te impediat à consecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. Ita Molina, disput. 42.

50. Hic tamen advertendum est primò; si fera se erat extricata, potuisse ab alio occupari; quia tunc non pervenerat omninò in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc estimandam spem, et ab altero compensandam: quod est satis æquum.

Dices: Si avem caveà conclusam teneam, parùmque absit quin erumpat, et tu superveniens eam eximas, mihi est restituenda, quia necdùm effugerat: ergo similiter fera laqueo meo capta.

Respondeo: Nego consequentiam; quia hæc fera nondùm facta est mea, cum nondùm eam omninò occupaverim: illa autem avis jam ante erat mea; unde

nisi reipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Secundò : Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, uterque habet jus occupandi; tu, quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industriâ incidit: nisi enim excitâsses, non incidisset; itaque erit alterutrius qui prior illam occupaverit.

Tertiò : Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis, pisces capti mei sunt: eadem enim est ratio quæ laquei, quòd si tu, ubi plena fuerit, exemptis piscibus, eam eodem loco vel alibi reponas, quòd secundo loco captum erit, tuum erit, si prior occupaveris, quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tuâ industriâ, qui nassam ibi tuo nomine posuisti: meum verò, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maxime aequitati congruit.

DUBITATIO XII.

Utrum venæ metallicæ auri et argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; et fiant primò occupantis.

Notandum est, præter feras, in nullius dominio esse lapillos, gemmas, ambarum, corallium, et similia, quæ in littore maris, vel promontoris, vel fluminibus inveniuntur; unde hæc omnia fiunt primò occupantis, ut patet Instit. de rerum divisione. § *Feræ*, et § *Lapillorum*. Sed difficultas est de venis metallicis.

51. Respondeo et dico primò : Valdè probabile esse, has in nullius dominio censeri. Sotus l. 5, q. 3, a. 5, et alii.

Probat, quia principes passim sibi vindicant jus effodiendi hæc metalla, et concedunt privatis jus ea inquirendi ubilibet, etiam in agro alieno; et bonam partem sibi reservandi, compensato duntaxat damno, quòd infertur loco: quòd non facerent si ista metalla essent in dominio ejus cujus est ager.

Unde sequitur, si quis eruisset aurum vel argentum in agro alieno, etiam invito domino, non teneri ad restitutionem auri domino agri, sed solum ad æstimationem damni illati: in quo spectanda etiam est spes illa et verisimilitudo, quâ dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti per regni leges esset attributa principi, ea esset persolvenda.

52. Dico secundò : Etsi tales venæ nullius sunt, et res cruta fiat occupantis, tamen seclusâ omni lege et consuetudine particulari, potestas et jus effodiendi tantum competit ei qui est dominus loci: unde si locus est hominis privati, jus etiam est privati; si est publicus, competit reipub.

Ratio patet ex dictis de venatione, præsertim cum metalla sint fundo permixta et in hærentia, animalia autem sint vaga; ergo si cuique competit jus venandi in suo fundo, multò magis jus ibidem effodiendi metalli.

Unde sequitur Indos Occidentales jure potuisse prohibere Hispanos ab occupatione talium venarum in suâ regione: ut rectè docet Sotus libro 5, q. 3, a. 3, ad 2, quamvis contrarium senserit Victoria relect. de

Indis, p. 5, n. 4, quòd intellige antequàm illæ provinciæ Hispanico imperio essent subjectæ. Nam quoque respub. potest prohibere extraneum à venatione in silvâ publici juris, et quisque privatus alium à venatione in suo fundo; ut supra dictum est; ergo multò magis ab eruedis metallis.

53. Dices: Lapidicina, quæ est in meo fundo, mea est, et non tantum jus cadendi ibi lapides; ut ostendit Covar. qq. practiarum cap. 37, n. 3, et colligitur ex l. *Vir in fundo*, 8, n. de fundo dotali. Idem sentiendum est de fodinâ carbonariâ, cretariâ: ergo similiter venæ auri et argenti, stanni, cupri, etc.

Respond: Neg. consequ. primò, quia venæ metallicæ sunt maximæ æstimationis; quare non est æquum illas cedere vilissimo fundo; quâ ratione, § *Litteræ*, Instit. de Rerum divisione, dicitur *ridiculum esse picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimæ tabulæ cedere*.

Secundò, quia venæ istæ ab ipsâ naturâ in jus publicum, non autem privatis usibus institute videntur, ut rectè Sotus, lib. 6, q. 3, art. 3, ait, suntque difficillimæ inventionis et rarissimæ.

DUBITATIO XIII.

Utrum justè prohiberi possit pastio et lignatio in pascuo vel silvâ reipublicæ.

54. Respondeo rempublicam posse id justè prohibere, etiam suis civibus, saltem secundum certum modum et mensuram, v. g., ne tali loco, tali tempore pascant, ne talem excendant stirpem, ne majorem molem lignorum auferant. Ratio est, quia id potest esse multum expediens bono publico; atqui potestas reipub. vel, principis in quem respub. suam transtulit auctoritatem, extendit se ad omnia quæ bono publico conducibilia censentur. Non videtur tamen omninò et in totum posse prohibere, quia singuli jus habent inde necessaria sumendi: quo jure absque suo consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Covar. pract. qq. c. 37.

DUBITATIO XIV.

Quale peccatum sit, contra justam prohibitionem pascere, vel ligna cedere.

55. Respondeo, et dico primò : Si civis in loco publico communitatis, cujus ipse est pars, id faciat, solum venialiter peccat, nec ad restitutionem tenetur, nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Sotus lib. 4, q. 6, art. 4, et alii.

Ratio est, quia in hisce rebus communibus, non censetur notabilis injuria committi per eos qui aliàs jus habent, nisi fortè enorme damnum inferatur: ut si stirpes multe notabiles incidantur, si grandiores arbores ædificiis idoneæ sternantur.

Dico secundò : Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habentium loca compascua vel silvas cæduas, si alteri in alterorum silvis hinc inde lignentur.

Ratio est, quia etsi incolæ hujus loci non habeant

jus lignandi in silvâ communi alterius loci, nec vicissim, tamen quia passim scitur contrarium ab utraq; parte fieri, consentur communitates vicissim condonare quod creptum fuerit, contenti multa, si qui in furto capiuntur.

56. Dico tertio: Si pascas vel ligneris in loco alicujus privati, vel reipub. alienæ, cujus civis non possunt idem facere in loco reipub. tuæ, vel si id facias in loco communi elocato alteri, peccas pro ratione rei ablatae vel damni illati (quod sæpè multò plus est, quàm res succisa valeat), et teneris ad restitutionem. Ita Sotus supra: ubi tamen illud de restitutione intellige, si persona vel reipub. possidens locum solet curare recuperationem talium; alioquin si non solet curare, sed satis ei sit ut comprehensi multam luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de jure pascendi apud Covarr. pract. qq. c. 57, quæ idcò non adfero, quia variantur pro diversitate locorum: unde consuetudo et leges municipales in his servandæ.

DUBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in thesauros.

Tractat hoc Covarr. regula Peccatum, p. 3, § 2. Silvester et Summistæ, v. Inventum.

57. Notandum esse thesaurum esse dictum quasi *θησαυρος* *εις αβυσσος*, quod in crastinum sea futurum reputatur, ut docet Covarr. ex Alcciato; definitur autem de acq. rerum dominio, l. Nunquam, § 1, hoc modo: *Thesaurus est vetus quædam depositio pecunie, cujus non exstat memoria, ut jam dominum non habeat. Ubi nomine pecunie intelliguntur quævis opes mobiles, ut catenæ, gemmæ, vasa, nummi aurei et argentei; quòd si non sit vetus, non censetur thesaurus; unde non fiet inventoris; sed si dominus inveniri nequit, expendi convenit in pios usus, sicut alia bona incerti domini. His positis,*

58. Dico primò: Jure naturali et gentium thesaurus transit in dominium inventoris occupantis; est communis sententia DD.: quæ enim nullius sunt, fiunt primò occupantis; at thesaurus in nullius dominio censetur: ergo, etc.

Dices: Quid si possit sciri à quorum majoribus sit conditus?

Respond.: Non refert, quia quod tanto temporis spatio desit possideri, desit etiam esse in dominio cujusquam.

Notandum tamen, jus commune multa circa inventionem thesaurorum disposuisse, ut patet § *Thesaurus*, instit. de Rerum divisione, et l. unica, c. de thesauris: quare hoc jus sequendo.

Dico secundò: *Thesaurus inventus in proprio fundo totus est inventoris, Instit. Supra, ubi dicitur: Thesaurus, quos quis in loco suo invenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos invenerit; et l. unica, c. de thesauris, idem habetur, additâ ratione, ne Dei beneficium invidiosa calumnia prosequatur.*

59. Dico tertio: Inventus in fundo alieno (etiamsi is fundus principis fuerit), si quidem fortuitò sit reper-

tus, dimidium erit inventoris et dimidium domini fundi; si autem de industriâ quæsitus sine consensu domini, totus erit domini.

Prior pars aperit habetur utroque loco citato, estque servanda in foro conscientia, etiam ante omnem judicis sententiam.

Ratio est, quia hæc dispositio juris non est pœnalis, sed definitiva proprietatis rerum; ut rectè docet Navar. c. 17, n. 175, et Cajetan. infra, q. 66, a. 5, et alii passim.

Secunda pars, ut totus sit domini, si de industriâ quæsitus, non videtur obligare in conscientia ante sententiam judicis; sed sufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte alterâ dimidiâ remtentâ. Ratio est, quia ista dispositio est pœnalis ad puniendam injuriam, quam inventor domino loci intulisse videtur, quærendo absque ejus consensu in ejus fundo. Confirmatur ex l. unica, c. de thesauris, ubi sic dicitur: *In alienis verò terrulis nemo quædat invidiosus, id est, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari; quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandam, aut præter hujus legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus invenerit, totum hoc locorum domino reddere compellatur. Ubi expende verbum compellatur, quod indicat legem esse pœnalem, et compulsionem judicis esse expectandam.*

60. Dico quartò: Si dominus consensit ut quæreret, sciens quid ille quæreret, standum est pacto, si quod ininitum est; si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inventoris. Navar. cap. 17, n. 172, et alii. Ratio est, quia tunc videtur illi partem suam condonasse: nisi fortè inventor certò sciverit ibi latera thesaurum, et simulaverit se nihil scire; tunc enim dominus ita deceptus non censetur condonasse, ut rectè Silv. verbo *Inventum*, q. 5.

Sed difficultas est, si fundus habeat duos dominos, nimirum directum et utilem, utri domino dimidium sit restituendum.

61. Resp. et dico quintò: Quando fundus hoc modo duobus dominis subest, dimidium erit inventoris, et alterum dimidium inter illos ex æquo est dividendum, tanquam inter dominos loci.

Ex quo sequitur, si dominus utilis (ut feudatarius, vel emphyteuta) inveniat thesaurum, reddet domino directo tantummodò quartam partem, et sibi reservabit alteram quartam partem, quatenus est ejus loci dominus; dimidium verò quatenus est inventor: quod est contra Navar., n. 172, et quosdam alios.

Ratio est, quia idem est inventor, et sic debetur illi dimidium; et est etiam dominus loci ex parte, unde ei debetur altera quarta; conductoris autem et usarii nulla habetur ratio, quia nullo modo sunt domini. Idem dicendum de pigneratore. Vide Molinam disput. 56.

De usufructuario nudo quæri potest utrùm censeatur hic esse dominus loci. Communis sententia est non censi; colligitur ex l. *Fructus* 7, n. soluto matrimonio, ubi dicitur, *thesaurum inventum in fundo dotali, in quo vir habet usufructum, non deberi viro, sed*

uxori, cujus est fundus: quia thesaurus non est fructus feni. Navar. tamen. n. 174, et quidam alii putant hunc censendum dominum, et eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi est verius.

62. Dico sextò: Qui scit alicubi thesaurum latere, et emit locum antequàm eruat, efficitur dominus totius thesauri. Ita Navar. n. 175; et Sotus lib. 5 de Justitiâ, q. 3, a. 3, ad 2, et indicat D. Th. infra, q. 66, ar. 5. Idem insinuat in parabolâ Domini, Matth. 13.

Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio; nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat uti suâ scientiâ, emendo agrum illum secundùm communem æstimationem; ad quam æstimationem nihil facit thesaurus absconditus, cujus nulla habetur suspicio.

Petes, quid si thesaurus conditus fuerit in re mobili, v. g., in saccis lanâ plenis, utrùm is qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus thesauri?

Resp. non videri hoc ipso effici dominum thesauri, quia non intendit illum occupare. Habet tamen jus illum thesaurum occupandi ante alios. Unde miles, qui excussit hosti saccos lupulo reertos, in quibus erant lamina aureæ et argentæ recondite, non fuit factus dominus illarum, cum illos venderit antequàm sciret quid lateret.

DUBITATIO XVI.

Cui cedat, si in loco publico, vel sacro inveniantur.

63. Respondeo et dico primò: Si in loco publico, v. g., in flumine, in plateâ effossâ, in viâ publicâ inventa- tur, totus videtur esse inventoris, non principis vel reipub. Ita Covar. regula Peccatum, p. 3, § 2, n. 3, citans pro se Baldum, Cynum, et alios quosdam.

Ratio est, quia respub. vel princeps non est dominus talis loci jure domini specialis, de quo leges loquuntur; sed dominio jurisdictionis, et auctoritate disponendi.

Dices: § *Thesaurus*, Instit. de rerum divisione, dicitur: *Si quis in fiscali loco, vel publico, vel civitatis thesaurum invenerit, dimidium esse fisci, vel civitatis.*

Respond., per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium usibus deputatus; sed de loco, quem republica, specialis domini jure possidet, ut silva, pascu- dum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari civitati, ut ibi dicitur, sed potiùs principi.

Fateor tamen contrarium esse probabile, quia plerique jurisperiti ita sentiunt, teste Covar. supra.

Adverte, quando agitur de loco publico, nihil in- teresse utrùm fortuitò ibi repertus sit, an de industriâ quæsitus. Ratio est, quia locus publicus non censetur alienus, sed communis; distinctio autem illa solùm locum habet in loco alieno.

64. Dico secundò: Si inveniantur in loco sacro vel religioso casu fortuito, totus est inventoris, ut patet § *Thesaurus*, Inst. de Rerum divisione. Idem habet Glossa ad c. *Si quid invenisit*, 14, quæst. 5, et Summa Rosella, verbo *Fortium*, n. 11. Contrarium tamen etiam est probabile, quod tenet Covar., et multi alii, qui docent dimidium deberi Ecclesiæ vel prælato

quia Ecclesia et prælatus habentur pro domino loci sacri. Verius tamen puto quod dixi, quia Justinianus, etsi optimè noverat conditionem locorum sacrorum apud Christianos, tamen in suis Institutionibus confirmavit legem Adriani, cujus hæc est dispositio; unde cum jus canonicum ei non derogaverit, videtur servanda. Intelligo autem hæc de locis sacris et religiosis omninò publicis, quæ in jure dicuntur esse nullius; secus de monasteriis et similibus, quæ specialis domini jure possidentur.

Dico tertio: Si datâ operâ inventus sit in tali loco, dimidium cedet Ecclesiæ.

Probatur, quia Ecclesia censetur dominus talis loci; unde secundum legem unicam, c. de thesauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, si fortuitò.

Resp.: Neg. conseq., quia obstat aliud jus particu- lare, quod aliter in eo casu disposit.

DUBITATIO XVII.

Quid si per magiam repertus sit.

65. Resp.: In eo casu pertinere ad fiscum. Ita com- munitè DD. ex l. unicâ, c. de thesauris.

Notandum tamen, inventorem non teneri illum tradere antequàm à giudice compellatur, ut rectè Navar. n. 175. Ratio est, quia lex illa pœnalis est, et quidem sententiæ ferendæ, non lætæ. Nihil enim aliud dicit imperator, quàm *se cuique in suis locis tribuere facultatem quærendi thesaurum, et invento fruendi, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificiis aut alâ quâlibet arte legibus odiosâ quærat*. Hic nul- lum verbum habet quo illum reipsâ privet inven- tis.

66. Porrò hic advertendum est, primò, si hic thesaurus quæsitus sit in loco alieno arte magicâ, solùm eam partem adjudicandam per sententiam fisco, quæ fuisset inventoris; quia dominus loci ob male- ficiam alterius non debet suo jure privari.

Secundò, ea quæ hæcenus dicta sunt de thesauris, procedere secundùm jus commune, quòd si in aliquâ provinciâ sint aliquæ leges particulares, vel consuetudines hæc de re justæ, sunt servandæ. Quod autem quidam dicunt, consuetudinem habere ut thesaurus abivis inventus sit principis, hoc multi cen- sent non obligare in conscientiâ, ut Silv., verbo *In- venta*, n. 15, Sotus, l. 5 de Justitiâ, q. 3, a. 3, ad 2; quem vide. Sæpè tamen potest justa subesse causa ut pars aliqua principi assignetur: ut si tale subsi- dium judicaretur necessarium ad onera reipub. sustinenda: ut autem totus applicetur, durum vide- tur, quia valdè difficile est et dissonum juri natu- rali. Fateor tamen contrarium non esse improba- bile, quod tenet Covar. supra, n. 4, quamvis rationes ipsius non convincant.

DUBITATIO XVIII.

Quanam dicantur haberi pro derelicto, ita ut dominium eorum concedatur primo occupanti.

67. Respond. et dico primò: *Pro derelicto haberi,*

quod dominus eâ mente abiecit ut id in numero rerum suarum esse nollit; ut patet § penult. Instit. de rerum divisione.

Unde sequitur, ea quæ in tempestate projiciuntur, levandæ navis causâ, non haberi pro derelicto, ut dicitur § ult. supra, quia ea libentissimè dominus servaret, si posset; et postquàm projecit et in portum evasit, summè desiderat ea recuperare. Unde iniqua est consuetudo quæ in quibusdam locis servatur, ut dominus provinciarum, vel territorii, bona naufragorum tanquàm *derelicta*, id est, quæ possessore careant, occupet. Nam præterquàm quòd sit contra jus naturale, utpote alieni occupatio, et magna in miseris crudelitas, est etiam contra jus Cæsareum, auth. Navigia, c. de Furtis, et si sint bona Christianorum, occupantes ea incurrunt excommunicationem Bullæ *Cænæ Domini*, de quo vide Nav. c. 27, n. 60 et 118, et Covar. ad reg. Peccatum, p. 3, n. 5.

Dices: Quid si ea res certò fuerit peritura, nisi ego eripuissem (ut saccharum, frumentum, farina, papyrus), possumne retinere?

Resp.: Non potes, quia, ut habetur ex l. Pomponius 44, n. de acquirendo dominio, quælibet res nostra, quantumcumque periclitetur, manet nostra, quandiù non est consumpta, nempe si cupimus eam nostram manere: ut si ovis nostra ex faucibus lupi eripiat, aut domus ab incendio, nostra manet. Unde quod ait Navar., c. 17, n. 99, posse nos talia retinere, si cum aliquo vitæ periculo ea ex undis eripuerimus, non est absolutè verum; nisi quando rationabiliter credi potest, dominum permittere res hujusmodi, sive ejecatas, sive ex naufragio periclitantes, ei, qui se periculo voluerit exponere; ut quando res illæ statim essent perituræ, et non sine discrimine possent recuperari, ita ut periculum ferè tantù æstimetur quanti res ipsa: tunc enim etsi dominus jus habet rei vindicandæ, tamen recuperator potest exigere æstimationem sui laboris et periculi: unde si dominus nihil dicat, poterit retinere tanquàm ratione periculi concessam.

Dico secundò: Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta est, et dominus sciens ubi sit querenda, non curat eam recuperare, vel quia eam parvi facit, vel quia essent magnæ expensæ faciendæ.

Probat, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis suis, ob incommodum conjunctum, secus est quando omninò vellet eam recuperare, si aliquo modo posset.

Addunt quidam, rem etiam haberi *pro derelicto*, quandò dominus ita eam projecit vel relinquit, ut nulla ei spes supersit industriâ aliquâ vel aliquo casu eam recuperandi. Itaque tunc si ego extraordinariâ industriâ eripiam, vel salvè, efficiam meam. Ita Petrus Navarr. l. 4, c. 1, n. 58; sed non existimo id esse verum, nisi dominus significaverit se eam concedere occupanti, vel æstimatio industriæ sit ferè par

III rei.

CAPUT VI.

DE MODO ACQUIRENDI DOMINII IN REM ALTERIUS ADSQUE EJUS CONSENSU; QUOD FIT PRÆSCRIPTIONE.

(Habet Dubitationes 18.)

1. Hactenus diximus de modo acquirendi domini in res quæ nullius sunt, vel communes: sequitur ut explicemus quomodò acquiratur in res quæ dominorū habent, seu quomodò dominia ab alio in alium transferantur. Generalim autem transferuntur vel volente priore domino, vel invito. *Volente*, transferuntur tripliciter: donatione, ultimâ voluntate, contractu, de quibus infra. *Invito*, totidem modis: Primò, jure gentium; sic res bello captæ sunt capientis, de quo sup. 2-2, q. 40, quæ est de bello. Secundò, auctoritate alicujus legis particularis; idque vel sine culpâ domini, ut lege præscriptionis, vel ob culpam ejus, ut ob crimen hæresis, læsæ majestatis, incestus nuptias; de quo 1-2, q. 96. Tertiò, sententiâ judicis; ut si fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conscientia, quando sententia non nititur falsâ præsumptione, de quo infra, sect. 4. Itaque ad presentem locum solùm pertinet tractatio de præscriptione.

DUBITATIO I.

Quid sit præscriptio et usucapio.

2. Notandum est nomen *præscriptionis* tripliciter accipi apud jureconsultos, ut colligitur ex Covar. ad reg. Possessor, in princ., et § unico, relectione 1: Primò, generalim, ut idem sit quòd *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore; unde cum exceptio sit vel *dilatoria*, ut si opponas judicem non esse competentem, testes infames, actorem excommunicatum, vel *peremptoria*, ut si opponas te mandato principis fecisse, jam antè solvisse quòd petitur, etiam præscriptio erit vel *dilatoria* vel *peremptoria*. Hoc modo accipitur in titulo de Exceptionibus et Præscriptionibus, lib. 44 Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribens librum suum de *Præscriptionibus adversus hæreticos*: agit enim de illis quæ hæreticis per suam doctrinam velutilem intentantibus opponi possunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Secundò, accipitur specialius pro *exceptione peremptoriâ* proveniente ex eo quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel jure aliquo usi sumus, vel quòd alius tali tempore ab usu alicujus juris cessaverit, ut docet Covar. supra, § unico, n. 4, et patet ex titulis, c. de Præscriptione longi temporis, et de Præscript. 50 et 40 annorum.

Tertiò, accipitur pro *dominii acquisitione*, vel *juris alieni elisione*, ex tempore legibus definito proveniente. Hoc modo dicimur præscribere domum, vineam, agrum, id est, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm sic non accipitur in jure civili, sed in jure pontificio, et passim ab interpretibus utriusque juris; ut docet Covarr. n. 6. Ratio cur sic acciperent, est quia quòd dominium alicujus rei per tra-

tinuatam ejus possessionem comparaverat, si impetebatur à priore domino, præscribebat, id est, excipiebat et opponerat certi temporis possessionem, per quam fecerat rem suam : et ita ejus actionem perimebat. Hinc ipsa *usucapio* et *dominii acquisitio* excepta est vocari *præscriptio*, cum tamen *præscriptio* ex *usucapione* oriatur ; ut patet l. *Emptor*, 7, c. de *Præscriptione* longi temp.

5. Ex his patet quid sit *præscriptio*. Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quam *exceptio*, seu *oppositio* adversus actionem actoris.

Si secundo modo, est *exceptio* *peremptoria* contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est *dominii acquisitio* vel *alieni juris*, sive *realis*, sive *personalis* *peremptio*, per continuationem temporis lege definiti. Ubi adverte, si acquisitionem *dominii* paulò latius accipiamus, non opus est addere illam partem (vel *alieni juris peremptio*) quia qui jus alterius perimit, acquirit *dominium* suæ libertatis; liberatur enim obligatione, quæ alteri erat obstrictus; rectè tamen additur causâ claritatis.

Usucapio verò est *acquisitio domini per continuationem temporis lege definiti*. Ita habetur l. 3, n. de *Usucap.*; quæ definitio causaliter est intelligenda. *Usucapio* enim est causa acquisitionis *dominii*; formaliter autem videtur esse *possessio* quædam rei alienæ. Unde dicimus *usucapionem* interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsâ acquisitione formali *dominii*; nemo enim dicitur res usu cepisse, nisi jam *dominium* acquisierit.

Ex his colligi potest quomodò *præscriptio* ab *usucapione* differat : si enim primo vel secundo modo sumatur, res est clara, quia *præscriptio* his modis est *oppositio* contra actorem; si tertio modo, sic est magis commune quam *usucapio*; omnis enim *usucapio* est *præscriptio*, non contra. Nam *præscriptio*, quæ extinguitur actio *personalis* vel *realis* alterius, non est propriè *usucapio*, tamen est *præscriptio*. Generaliter tamen posset dici *usucapio*, quatenus jus et libertas ab aliquâ obligatione potest dici *usucapi*; et sic æquè latè perterent *præscriptio* et *usucapio*.

4. Advertendum tamen juris interpretes passim distinguere *præscriptionem* ab *usucapione*, quòd *usucapio* sit *mobiliun*, *præscriptio* verò *immobiliun*; verùm hæc differentia non est fundata in jure. Nam *usucapio* etiam est *immobiliun*, ut patet *Instit.* de *Usucapionibus*, in principio; ubi non semel ad res *immobiles* refertur, et l. unica, c. de *Usucapione* transformandâ. Similiter *præscriptio* in rebus *mobilibus* locum habet : nam quando eos *usucepimus*, utimur *præscriptione*, seu *exceptione* erga priorem dominum. Itaque hisce nominibus utemur tanquam synonymis.

DUBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad *præscriptionem* seu *usucapionem*.

5. Respondeo, ordinariè requiruntur quatuor, ex

comuni DD. sententiâ, ut testatur *Silv.*, verbo *Præscriptio*, n. 1 : *Possessio, titulus probabiliter præsumptus, bona fides, et continuatio possessionis cum bona fide, per tempus lege præscriptum*.

Primò, requiritur *possessio*; quia ut habet *regula juris* in 6, *sine possessione præscriptio non procedit*; oritur enim hoc totum jus ex *possessione*; debet autem hæc *possessio* esse quâ quis nomine suo possidet, non autem nomine alieno, quia hic verè non est *possessor*, sed alter qui per illum possidet; cum autem *possessio* alia sit *civiliis tantum*, alia *naturalis tantum*, alia *civilitis* et *naturalis simul*, hæc ultima est aptissima gignendæ *præscriptioni*; *naturalis tantum* non sufficit; *civilitis tantum*, quâ solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit; ut probat *Covar. reg. Possessor*, p. 1, § unico, n. 7; hæc enim etiam idèò *civilitis* dicitur, quòd hunc *civilem effectum* pariat.

6. Ob defectum hujus conditionis non possunt *præscribi*, primò, loca sacra, et jus decimarum à laico; nam non est capax *possessionis* *civilitis* talium, cum jus ei resistat, ut patet ex *dictis* supra cap. 3, dub. 9. Secundò, *religiosos professus* non potest quidquam *præscribere*, seu *usucapere*, quia nihil potest nomine suo possidere. Tertiò, *fructuarius*, *colonus*, *emphyteuta*, *feudatarius*, *conductor*, *commodatarius*, *pigurator*, non possunt rei proprietatem *præscribere* seu *usucapere* : tum quia hæc non possident nisi naturaliter, cum dominus directus eam possideat *civiliter*; tum quia non possident eam nomine suo, ne naturaliter quidem, sed nomine directi domini. Unde si post centum annos probare posses initium *possessionis*, nimirum rem illam nomine tuo *possessam* fuisse ab initio, nulla *præscriptio* tibi obstat; ita expressè *Glossa* in cap. *Clerici*, 11, v. in jus proprium, 16, q. 4. *Joannes Andreas* ibidem. *Silvest. præscriptio* 2, n. 20, et alii. Quod probatur d. cap. *Clerici*, ubi dicitur : *Quæ precariò possidentur, in jus proprium præscriptione temporis non posse revocari*. Idem confirm. cap. *Si episcopus*, 12, ibidem. Et quamvis loquantur solùm de rebus *Ecclesie*, eadem tamen sunt intelligenda de rebus aliorum, cum eadem in omnibus sit ratio, ut *Glossa* exponit. Idem confirm. jure civili; nam l. *Male agit*, c. de *præscript.* 30 annorum, sic dicitur : *Male agitur cum dominis prædiorum, si tanta precariò possidentibus prærogativa defertur, ut eos post 40 annorum spatia quilibet ratione decursu inquietare non liceat*. Et infra : *Nemo igitur qui ad possessionem conductor accedit, diù res alienas tenendo jus sibi proprietatis usurpet; ne cogantur domini aut amittere quæ locaverunt, aut locatores utiles sibi fortassis excludere, aut annis omnibus super dominio suo publicè protestari*. Sed hæc intellige, si res apud illum qui nomine alterius possidebat, vel apud ejus heredem, maneat, secus si alteri vendita ab hærede bonâ fide fuerit; sed de hoc plura infra dubit. 15. Possunt tamen isti *præscribere* jus utilitatis; non quia naturaliter possident rem, ut quidam volunt, sed quia hoc jus *civiliter* possident, utpote suo nomine, ut rectè *Covar. supra*, n. 7. Quartò, si *colonus* vel *quivis fructuarius* venderet

domum vel agrum absente domino et ignorante, emptor non posset præscribere, quia non haberet possessionem civilem, sed solum naturalem; civilis enim manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, et sciens non audeat eum depellere, ut dictum est c. 3, dub. 12; ubi tamen dominus aniserit possessionem, emptor poterit præscribere, ut dicitur dub. 13. Quinto, nemo potest præscribere quamdiu apud ipsum non est possessio civilis, sed apud alium; nam præscriptio incipit ab eo die quo dominus prior amittit possessionem civilem, ut omnes DD. tradunt, teste Covar. n. 7; tunc enim primum incipit detentor civiliter possidere.

7. Petes, utrum hæc conditio requiratur etiam in præscriptione, quæ fit per debitorem vel reum contra actionem personalem vel realem creditoris vel actoris? Quidam negant, eò quod reus vel debitor qui sic præscribit, nihil videatur possidere: eùm hæc præscriptio ex eò oriatur, quod creditor vel actor aliquid omittat. Sed conformius dicitur, etiam hic necessariam esse quamdam possessionem, nempe libertatis suæ, quæ certo duret tempore, ut infra dubit. 11, patebit.

8. Secundo, requiritur *titulus probabiliter præsumptus*, id est, qui bonâ fide putetur validus; ut donationis, testamenti, vel successionis ab intestato, emptio- nis, permutationis, etc. Non est autem necessarium ut ille titulus sit verus, id est, validus: nam hic sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secutâ traditione: sed satis est ut probabiliter putetur verus, quamvis reverâ invalidus sit (ut quia venditor non habuit potestatem vendendi); tunc enim jus facit ut res aliena, exacto tempore definit, fiat tua. Debet autem hæc opinio, quâ putas titulum validum, provenire, non ex ignorantia juris, præsertim manifesti et indubitati (ut si putares minorem posse vendere rem immobilem sine decreto judicis, aut parentem validè donare filio), ut infra dub. 5 dicitur; sed ex ignorantia facti: ut si putes decretum judicis intervenisse, et non intervenit: sî id quod parens dedit, putes fuisse donatum per cessionem usufructûs, quem in bonis ejus habebat. In dubio autem utrum ex ignorantia juris aut facti provenierit, hæc opinio de titulo, exacto tempore præscriptionis præsumendum pro præscribente, ob possessionem bonâ fide toto illo tempore continuatam; secus si constet provenisse ex errore juris. Advertendum tamen est, non semper requiri titulum ad præscriptionem, ut docet Cov. 2 p., § 8, quia sæpè fit ut tituli obliviscamur; multa enim habemus in rebus nostris, quæ utrum emptione, donatione, testamento, an aliter acceperimus, ignoramus. Requiritur tamen ut breviori vel ordinario tempore fiat præscriptio.

9. Tertio, requiritur *bona fides*, ut patet ex regulâ juris in sexto, *Possessor malæ fidei non præscribit*, in quam regulam Covarr. doctissimum commentarium scripsit, quem sæpè hic citamus. Idem habetur in c. finali de præscriptionibus, quod sumptum est ex con-

clitio magno Lateranensi, ubi dicitur: *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definitum, ut nulla valeat absque bonâ fide præscriptio, tam canonica quàm civilis; cùm generaliter sit omni constitutioni et consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet ut qui præscribit, in nullâ temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in proposito esse credulitatem, quâ quis sibi prudenter persuadet rem esse suam, vel saltem nescit esse alienam. Dico prudenter, quia si ex ignorantia crassa, vel inordinatâ cupiditate illa persuasio procedat, non erit bona fides.

Quarto, requiritur certum temporis continuata possessio: quod tempus varium est pro varietate rerum præscribendarum, ut infra dicitur.

Circa prædictas condiciones, præsertim circa 3 et 4, sunt aliquot dubitationes. Unde sit

DUBITATIO III.

Utrum dubitans an res sit sua, censetur bonâ fide eam possidere.

10. Tractat hoc Covar. ad regul. Possessor, p. 2, § 7, n. 3 et sequent.

Resp. et dico primò: Qui dubitat, non censetur habere bonam fidem ad inchoandam possessionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Covar. supra, Joannes Medina, cod. de Restitutione, q. 17; et est communis sententia doctorum.

Ratio est, quia ut rem quam antea non habebam, incipiam mihi vindicare et usurpare, requiritur ut determinatè judicem eam vel esse nullius (et ita fieri meam per occupationem), vel certè esse meam, quamvis id antea non adverterim. Quòd si dubitem an sit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans, eùm non sit melior mea conditio quàm alterius. In hoc casu, si dubium versetur inter duos, quorum neuter bonâ fide possidebat, res est dividenda, quia pars est jus utriusque; neque est ulla ratio cur alteri potius quàm alteri adjudicetur, ut dictum est 1-2, q. 19.

11. Dico secundo: Qui dubitat, censetur habere bonam fidem sufficientem ad continuandam possessionem bonâ fide initam; unde quando dubium supervenit ei qui bonâ fide cœpit possidere, non violat, nec interrumpit eam. Ita Covar. supra, § 7, n. 3 et sequentibus, ubi multos citat pro hæc sententiâ. Idem docet Medina loco citato. Est contra Adrianum in 4, q. de Præscriptione; et Sotum l. 4 de Justitiâ, q. 5, a. 4, et quosdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, et ita non procedere præscriptionem. Sed probatur nostra sententia ex cap. *Si virgo*, 34, q. 1, ubi dicitur: *In jure prætorum, tantùm unusquisque possessor bonæ fidei dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum.* Idem indicatur c. finali de Præscriptione, eùm dicitur: *Unde oportet ut qui præscribit, in nullâ temporis parte habeat rei alienæ conscientiam.* Atqui dubius non est sibi conscius rem esse alienam, et ignorat se possidere alienum: ergo manet

possessor bonæ fidei, et procedit præscriptio; loquuntur autem hæc capita de continuatione possessionis, non autem de inchoatione.

Secundò, probatur ratione, quia in pari dubio melior est conditio possidentis quàm non possidentis: ergo cum is qui incipit dubitare, jam possideat, melior est ejus conditio quàm non possidentis; ac proinde potest rem retinere, etsi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio: quòd si potest rem retinere, etiam potest continuare possessionem perseverante illo dubio; ergo hæc continuatio poterit perficere præscriptionem; nam sola illa possessio est inutilis ad præscribendum, quæ non est sine peccato, ut patet ex dicto c. finali.

Objicitur contra: Bona fides est existimatio quæ quis prudenter existimat rem, quam retinet, esse suam; atqui dubitans non existimat esse suam: ergo non habet bonam fidem.

Respond.: Non tantum est bona fides cum quis positivè credit rem esse suam, sed etiam cum nescit esse alienam; ut colligitur ex cap. finali supra. Unde cum dubitans nesciat esse alienam, censetur habere bonam fidem talem, qualis quidem non sufficit ad inchoandam præscriptionem, tamen ad continuandam sufficiens est.

12. Ex his potest colligi resolutio cujusdam dubitationeulæ, quam Covarr. tractat n. 2, supra: Utrum detur medium inter bonam et malam fidem? Dicendum est dari medium, si hæc speculative considerentur: non autem si in ordine ad praxim. Dubitans enim speculative, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit positivè rem esse suam, nec alienam; sed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, si agatur de continuatione possessionis benè inchoate; malam verò, si agatur de possessione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res sit sua, malâ fide possessionem inchoat, quia contra conscientiam facit; scit enim se eam rem, de quâ dubitat an alterius sit, sibi vindicare non posse; bonâ tamen fide possessionem ritè inchoatam continuat, quia cum possessio ei suffragetur, novit se rem illam ob dubitationem supervenientem non teneri deserere, et alteri tradere; sed satis esse ut diligenter de veritate inquireat; et si adhibita convenienti pro rei momento inquisitione adhuc dubium perseveraverit, se in suâ possessione progredi posse: eò quòd in dubio melior sit conditio possidentis.

DUBITATIO IV.

Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, et tamen retineat, utrum bonâ fide continuat possessionem, an malâ.

13. Resp.: Malâ fide continuat possessionem; unde non procedit ei præscriptio, ut expressè habetur l. Si fur, n. de Usucapionibus, ubi dicitur: Si quis id quod possidet non putet sibi licere per leges usucapere, dicendum est, etsi erret, non procedere tamen ejus usucapionem, vel quia non bonâ fide videatur possidere, vel

quia in jure erranti non procedat usucapio. Sed occasione hujus legis occurrit dubium; de quo fusè Covarr. reg. Possessor, p. 2, § 7, n. 5, et sequent.

DUBITATIO V.

Utrum si quis ex ignorantia juris rem usurpet ut suam, suamque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum.

Verbi gratiâ, comparasti rem aliquam contractu usurario, quem putabas justum, quòd existimares usuras mediocres justè exigi; accepisti à religioso vestem, equum, etc., nesciens religiosum non posse donare; utrum cum tali errore currat præscriptio? Joannes Medina, c. 17, docet quamvis ignorantiam inculpata tam juris quàm facti sufficere ad præscribendum in foro conscientie. Sed contrarium est verius, si agatur de præscriptione ordinariâ. Pro quo

14. Dico primò: Juris clari ignorantia non sufficit ad præscriptionem rei, etiamsi sit omninò inculpata. Est communis sententia DD., ut docet Covarr. reg. Possessor, p. 2, § 7, n. 6.

Probatur l. Nunquàm 51, n. de Usucapionibus, ubi dicitur: Nunquàm in usucapionibus juris error possessoribus prodest; et l. Juris 4, n. de juris et facti Ignor.: Juris ignorantia in usucapione negatur prodesse, facti verò ignorantium prodesse constat; et l. Error 8, n. eod. tit.: Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendiis obest; juris autem error, nec feminis in compendiis prodest; ceterum omnibus juris error in damnis amittenda rei suæ non nocet. Idem habetur l. sequenti. Quare cum leges nolint hunc errorem prodesse, non procedet cum eo præscriptio; sicut enim præscriptio jure humano constat, ita ab eodem potest circumscribi.

15. Dico secundò: Hujus tamen juris ignorantia seu error inculpatus sufficit ad præscribendos fructus ex re illâ perceptos. Ita Navar. lib. 1, consil. 6, tit. de Officio judicis; Covarr. l. 1 variarum Resolutionum, cap. 3, n. 8, Glossa in l. Si fur, 32, n. de Usucap., § 1; Innoc. Ancharana Cardinal. et Imola, in cap. Ad nostram 11, de Rebus eccl. non alien., et alii multi. Probatur ex l. Sed etsi 25, § Scire, 6, n. de Petitione hereditatis: ubi insinuat cum qui in jure errans possidet, posse comparare fructus; modò non sit prædo, id est, male fidei possessor. Nec refert utrum fuerit error juris nec assistentis nec resistentis contractui, an juris resistentis, quia utroque casu verum est, ut docet Navar. et Covarr. supra; etsi multi juris-consulti cum Bartolo id non admittant, cum est error juris resistentis. Ratio est, quia quando jus non distinguit, nec nos debemus distinguere: atqui d. § Scire, non distinguit, nec est ullus textus aut ratio efficax, quâ illa distinctio probetur, ut Navarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita docet Glossa in l. 2, c. Si quis ignorans rem min. esse; ubi Baldus et Salicetus secuti Glossam docent, errantem in jure bonâ fide, acquirere fructus ex contracta nullo, et jure reprobatò. Idem tenet Covarr. supra. Præscribuntur autem fructus triennio bonâ fide possessi, ut docet

Covar. supra n. 7, et ex infra dicendis patebit. Ratio cur fructus præscribantur, esse potest, quia error circa fructus videtur esse error facti; putat enim possessor se eos percipere ex re sua.

16. Dico tertio: Ignorantia vel error juris valde dubii, et etiam verè dubii, sufficit ad præscriptionem ipsius rei. Ita Navar. supra: *Error, inquit, juris dubii perinde prodest ad hoc (usucapionem), sicut error facti.* Probat ex Glossa, Panor. Felino et aliis in cap. de quartâ, de Præscriptionibus. Item tenet Covar. § 7, n. 12, et Sil. verbo *Præscriptio*, § 4, et alii. Nec refert quòd aliqui ex his requirant ut hoc jus sit valde dubium; quia sufficit esse verè dubium, ut Navar. et Sil. Ratio est, quia quando jus aliquod est verè dubium (id est, de quo utrumque sit multorum sententiæ), prudenter possumus in praxi utramlibet sequi, perinde ac si jus planum esset.

Hinc sequitur posse usucapere eum qui aliquid contractu ambiguo, de quo utrumque sunt opiniones doctorum, comparavit.

17. Sed dif. cultas est utrùm sententiâ Medicinæ sit aliquo modo probabilis. Quidam negant esse probabilem, etiamsi agatur de præscriptione longissimi temporis, quæ non requirit titulum, qualis est 30 et 40 annorum. Probat primum, ex juribus adductis n. 14, quæ expressè habent juris errorem in præscriptione non prodesset. Secundò, quia cum malâ fide non procedit ullo tempore præscriptio, cap. fin. de Præscript. Atqui is qui per ignorantiam juris rem acquirit, comparando illam per contractum jure invalidum, habet malam fidem, ut jura loquuntur; ergo. Minor probatur ex l. *Queniamodùm* 7, c. de Agriculis et censitis, ubi dicitur eum qui emit adscriptitium sine glèhâ, non posse usucapere: *Quia, inquit, malâ fidei possessorem esse nemo ambigit, qui aliquid contra legem interdici mercatur.* Ubi adverte non dici talem præsumi habere malam fidem, sed habere malam fidem. Nam jura malam fidem vocant non solum credulitatem quâ quis credit aut dubitat rem non esse suam, quam retinet ut suam, sed etiam quâ quis ex errore juris seriò putat esse suam; hæc enim idèò vocant malam, quia est inutilis ad præscriptionem. Tertio, probatur ex cap. *Dudum* 31, de Decimis, ubi pontifex decimas, quas rex Ungariæ dederat Hospitalariis S. Stephani, adjudicat episcopo, eò quòd acceptant illas à manu laici, qui jure eas non poterat possidere, ac proinde nec donare: ubi pontifex non ponderat lapsum temporis 40 annorum nondùm expleti, sed titulum ex errore juris inductum, ac proinde invalidum. Quarto, etiamsi pars adversa contra quam Titius intendit præscribere, fateretur illum ignorantia invincibilis juris laborasse, nihilominus in foro externo Titius condemnaretur: ergo ibi non proceditur ex præsumptione malæ fidei, sed ex eo quòd credulitas ex errore proveniens sit reverà mala fides. Contra, quia aliquoquin jus civile foveret peccatum, auferendo rem vero domino, qui jam præscriptione acquisiverat verum dominium. Quintò, etiamsi concederetur illas leges procedere ex præsumptione malæ fidei, tamen res iste non possent

præscribi tempore 30 annorum, sed solum tempore ejus initi non exstat memoria, quia præsumptio juris illi obstat, juxta cap. 1 de Præscript. in 6.

Hæc serè sunt argumenta, quibus hæc sententiâ probari potest, quam proinde tenet noster Molina disput. 64, qui etiam putat contrariam non esse probabilem. Glossa in cap. 2, *De his quæ fiunt à prelate*, et in cap. *Apostolicæ*, 9, de Donat.; Felinus in cap. *De quartâ*, 4, n. 54, de Præscript.; Abbas in cap. *Cum non liceat*, col. 6; Cynus in l. *Si quis emptiois*, § 1, c. de Præscript. 50 annorum; Bart. in l. *Sed etsi*, § *Scire*, π. de Petit. hæredit. Sed contrariam judicio veriore et probabiliore, quando agitur de præscriptione 50 annorum. Hanc tenet expressè Covar. ad regul. Possessor, p. 2, § 7, n. 6, concl. 2: *Error, inquit, juris bonam fidem inducit sufficientem ad eam præscriptionem quæ titulum non requirit, sed solâ bonâ fide procedit*; qualis nimirum est 30 annorum. Et quamvis in sequentibus videtur hoc restringere ad errorem juris nec assistentis nec resistens, quale plurimorum DD. judicio est de testamentorum solemnitatibus, tamen postea n. 11, idem concedit de errore juris contracti resistens, modò sit error invincibilis: *Quantum, inquit, ad præscriptionem error juris excluditur, nec ex eo præscriptio procedit, quia illa culpa et negligentia in juris errore, et in non inquirendo diligenter quid leges de illo actu ad ejus justitiam staverint, efficit ut ad effectum præscribendi juris error vel mala fides judicetur, vel ejus vicem habeat; juxta regulam, Qui contra jura, etc.: quo fit ut si contingat errorem juris etiam resistens invincibilem esse, tunc præscriptio in animæ judicio obtinebit, atque ita defendi poterit Joannis Medicinæ opinio. Imò et ea sic intellecta apud Judicem exteriorem admittenda est, sicut apertissime in tertio conclus. probatur.* Hæc Covar. Eandem sententiam tenet Alexander Inolensis in d. cap. *De quartâ*, et in repetit. cap. fin. col. 4, in fine de Præscript., et col. 10; adducit Antonium Butrio in cap. *Curia* 11, de Jure patron., qui etiam id docet in cap. *Pervenit*, 4, de Empt. et Vendit., ubi dicit: *Licet error juris circa titulum impediat præscriptionem ad quam requiritur titulus, non tamen impedit præscriptionem ad cujus substantiam non requiritur titulus, sed sola bona fides, ut est præscriptio 30 annorum.* Item tenet Paulus de Castro consil. 152, § *Circa præsentem casum*, col. 3, et consil. 40, § *In causâ*, col. 1, et maxime in l. *Celsus*, 27, post principium, π. de Usucap.; Ludovicus Romanus consil. 123, § *Circa primum dubium*, col. 4. Pro eadem citat Covar. Alexandrum, consil. 125; Felinum in cap. *Cum contingat* 24, de Rescriptis; Jason. in l. *Si quis id quod notab.* 8; et ibidem Decium, π. de Jurisdictione omnium judicum, et Anton. Rub. cons. 75, qui hæc omnium fatetur esse communem.

Probat primum præscriptio tricenaria non requirit titulum, sed tantum possessionem bonæ fidei tanto tempore continuatam: atqui is qui errat in jure, potest habere bonam fidem, et cum eâ possidere tempore præscripto; ergo. Minor probatur, quia doctiores, quos commodè potuit, consuluit, et omnia fecit

quæ tenebatur facere ad cognoscendas contractus leges, ita ut ignorantia sit planè invincibilis; ergo habet bonam fidem. Quod confirmatur, quia cum jus est obscurum seu dubium, idè error juris non excludit bonam fidem de titulo, quòd error tunc planè sit inculpatus, et homo fecit quicquid debuit ad veritatem cognoscendam; ergo similiter quando jus non est quidem obscurum sed ignotum, error non excludit bonam fidem, si homo fecit quod in se est ut veritatem cognosceret. Ita Covar. supra, ubi dicit hanc rationem apertissimè concludere.

Secundò, idè error juris impedit præscriptionem, quia qui sic errat, præsumitur habere malam fidem, vel reverà habet; sed jure civili præscriptio tricenaria et quadragenaria locum habet etiam cum malà fide, ut patet l. *Si quis emptiois*, c. de Præscript. 30 vel 40 annorum: ergo jure civili tricenaria præscriptio valet etiam cum errore juris. Conseq. est clara, et antecedens quoad utramque partem admittitur ab omnibus.

Dices: Jus civile quâ parte concedit præscriptionem tricenariam cum malà fide, est correctum per canones; ut patet cap. *Vigilanti*. 5, et cap. *fin. de Præscriptione*.

Respond. non esse correctum, nisi quoad malam fidem, quæ est cum peccato: tota enim ratio illius præscriptionis tollendæ erat, quia sine peccato et dispendio salutis non poterat servari; atqui cum est error juris invincibilis, nullum est peccatum in possessione: ergo quoad hanc malam fidem non est correctum. Hæc ratio videtur hanc sententiam planè convincere.

Tertiò, idè leges juris ignorantiam circa titulum non admittunt in præscriptione ordinariâ, quia is qui jus sui contractus ignorat, præsumitur non bonâ fide inchoasse possessionem, quia tenetur adhibere diligentiam ut sciret quid jus præscribat, ut rectè docet Covar. supra n. 10; ergo si reverà nulla fuit negligentia, et error sit prorsus inculpatus, in foro conscientie, ubi cessat præsumptio, poterit præscribere. Antecedens est Covar. supra, et multorum DD. et confir. ex regulâ 82, in 6: *Qui contra jura mercatur, bonam fidem habere non præsumitur*; quam regulam intelligi de præsumptione juris docet ibidem Glossa, et ipsa verba satis indicant. Idem confirm. ex l. *Quemadmodum*, 7, c. de *Agric. et censit.*

Quartò, multi DD. docent præscriptionem ordinariam, quæ titulum requirit, procedere cum ignorantia juris in iis in quibus error juris toleratur, ut in minore, rustico, milite, muliere, quia in his non præsumitur mala fides, si aliquam diligentiam adhibuerunt: ita Molina jurecons. lib. 2 de Primogeniis, cap. 7, n. 69, cum aliis quibusdam quot citat; et Baldus in l. *Venditioni*, c. de Usucap. pro empt., et in l. *Possessiones*, c. *Si quis ignor. rem minor. esse*. Ubi dicit excusari si errans est miles, vel mulier, vel est passus in jure difficilis, de quo interrogans sapientem, habuit responsum erroneum. Ex his patet Mediæ sententiam esse valdè probabilem, et jure veriorè in præscriptione 30 annorum, quæ titulum non requirit: in præscriptione autem ordinariâ, quæ requirit titulum,

in foro conscientie non esse improbabilem; imò non videri improbabile etiam in foro externo admittendam esse, si probatum fuerit nullam negligentiam possessoris intervenisse, sed illum fecisse quantum pro sua conditione potuit, ut jura cognosceret. Idem probant 3 et 4 ratio, et confirmatio primæ rationis.

Nec obstat quòd hæc præsumptio malæ fidei sit præsumptio juris, et de jure, contra quam non admittitur probatio, cum sit instar juris; quia etsi ordinariè non admittatur, tamen quando subest evidens causa, potest admitti, vel judicis benignitate, vel restitutione in integrum, ex clausula generali, si qua mihi justa causa esse videbitur, de quâ l. 1, in fine, π. Ex quibus causis majores, etc.

Ad primam rationem sententiæ adversæ respond. illa jura loqui de præscriptione ordinariâ requirentè titulum, quæ triennio, 10 vel 20 annis expletur, non autem de præscriptione 30 annorum. Hæc enim jure Pandectarum (unde sunt illæ leges citatæ) non est cognita, sed jure Codicis introducta. Secundò, dici potest illa procedere ex præsumptione malæ fidei; præsumitur enim, cum est error juris in contractu, intervenisse saltem negligentiam aliquam, nec adhibitam omnem diligentiam, quæ potuit et debuit adhiberi; et ita error juris non prodest in compendiis, nisi probeatur adhibitam omnem diligentiam ut jus sciretur. Cum hoc tamen stat, quòd possit prodesse in foro conscientie, ubi cessat præsumptio, et statur ipsâ veritate.

Ad secundam, nego illum reverà habere malam fidem, si error erat invincibilis; solùm enim præsumitur habere, quia præsumitur non adhibuisse diligentiam quam debuit, ut sciret jura. Neque jura credulitatem ex errore inculpato vocant malam fidem, cò quòd sit inutilis ad præscriptionem: esset enim petitio principii. Idè enim credulitas aliqua est inutilis ad præscriptionem, quia est mala fides, non autem idè est mala fides, quia inutilis ad præscriptionem. Deinde valdè improprie diceretur talis malà fide possidere. Denique cap. *Vigilanti*, et cap. *fin. de præscript.*, nullam agnoscit in hæc materiâ malam fidem, nisi quæ est cum peccato; talis autem credulitas ex errore juris inculpato non est peccatum.

Nec obstat l. *Quemadmodum*; sensus enim est: Nullus juris peritus ambigit esse malæ fidei possessorem (nempe quoad forum externum), qui contra legum interdicia mercatur. Confir. 1° quia ex illâ lege sumpta est regula juris 82: *Qui contra jura mercatur, bonam fidem non præsumitur habere*; quæ apertè loquitur de præsumptione, illamque legem explicat: unde eodem modo intelligenda. Confirm. 2° quia eadem l. dicitur emptorem amittere pretium: atqui hoc non est justum, nisi intervenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Adde: Etiamsi mala fides sic acciperetur, tamen cum præscriptio 30 annorum jure civili cum malà fide procedat, et talis mala fides non sit rejecta per canones, consequens est eam non obsistere tali præscriptioni; cujus etiam signum evidens est, quòd in d. l. *Quem admo-*

dãt, solum dicatur, per talem malam fidem excludi prescriptionem longi temporis : infirmo non excludi prescriptionem longissimi temporis, qualis est tricenaria.

Ad tertiam, ad prescribendas illas decimas requirebatur possessio 40 annorum bona fide cum titulo; vel possessio à tempore immemorabili sine titulo, quia jus illi prescriptioni resistit, ut constat ex cap. 1 de prescript. num. 6. Illi autem hospitalarii non possederant à tempore immemorabili; unde cogebantur ostendere titulum; in quo titulo acquirendo presumuntur fuisse male fidei, eò quod erraverint in jure manifesto; qui error presumitur culpabilis, nisi contrarium probatum fuerit. At tempus 40 annorum fuerit elapsum, non constat ex textu, itaque non est mirum, si pontifex id non ponderarit.

Ad quartam, nego id esse verum in prescriptione tricenaria; imò probabile est nec in ordinaria verum esse, si pars adversa fateatur illum omnem diligentiam adhibuisse. Ad confr., non magis fovet peccatum, quam quando testamenta non solemnia rescindit, vel non protegit, aut promissionem absque stipulatione factam non admittit, etc.; vel dici potest quòd sicut prescriptio est jura civili introducta, ita etiam jure civili in quibusdam casibus possit rescindi, ut patet cum datur restitutio in integrum contra prescriptionem. Probabile tamen est in foro conscientie, si constet omnem operam debitam fuisse adhibitam, non rescindi ratione ignorantie juris, etiamsi contra prescribentem sententia feratur, quia sententia procedit ex falsa presumptione. Parendum tamen sententie ob scandalum, et ne juris ratio perturbetur, sicut in multis similibus usuvenit.

Ad quintam, negandum est antecedens. Ad probationem resp. illud caput loqui non de presumptione male fidei ratione ignorantie juris, sed ratione conditionis ipsius rei, eò quod res ipsa talis sit nature, ut jure communi non videatur posse à tali possideri, sicut decimæ à laico, aut decimæ hujus diocesis ab episcopo alterius diocesis; itaque nihil ad rem facit.

18. Dico quartò : Error inducens bonam fidem omninò sufficientem ad usucapionem, regulariter est error facti.

Sequitur ex dictis, ut si rem acceperis à fure, nesciens esse furem, tenes illam bonà fide, ortà ex errore facti; similiter si emptione vel donatione habeas à pupillo, nesciens esse pupillum, ut patet l. *Pro emptore*, 2. *pro emptore*. Pari modo si emas à prelato rem Ecclesie, putans capitulum consensisse, est error iacti, et potes prescribere, etiamsi capitulum non consenserit. Si autem emeris à prelato, putans non requiri consensum capituli, est error juris, nec potes prescribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam, ut docet Covar. n. 6. Intellige tempore ordinario, et ut supra explicatum.

DUBITATIO VI.

Utrum aliquando cum malà fide procedat prescriptio.

19. Vide Covar. ad reg. *Possessor*, p. 2, § 11.

Resp. Propriè loquendo nunquam procedit prescri-

ptio cum malà fide. Nam leges civiles statuentes prescriptionem 50 aut 40 annorum etiam cum malà fide procedere, sunt abrogatæ jure canonico, ut patet c. finali, de prescriptionibus. Unde omnes leges particularium locorum, statuentes prescriptionem post certum aliquid tempus, sive in rebus corporalibus sive in spiritualibus (i. e., juribus seu actionibus realibus et personalibus) requirunt suo modo bonam fidem, ut fasè docet Covar. § 11.

Unde inferitur primò : Ut prescribam contra debitum pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficit ut Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; sed requiritur ut ego certo temporis spatio bonà fide existimem me nihil debere Petro; v. g., ut putem esse condonatum, vel solum, vel ut omninò memorià exciderit. Ratio est, quia aliàs non censorbor bonà fide possidere jus non solvendi; etsi enim creditor me non interpellat, tamen terminus elapsus ipsaque dies interpellat et monet solutionis; quare cum peccem non solvendo, non potest mihi procedere prescriptio, juxta cap. finale supra. Similiter, etsi famulus intra biennium, ex quo desiit famulari, non petat stipendium à domino, non tamen potest dominus prescribere contra debitum illud, nisi bonà fide putet solum.

20. Advertite tamen non esse improbabile, cum malà fide posse prescribi contra actionem personalem, ita ut si certo tempore creditor non exigat debitum, postea non possit illud petere in judicio, eique denegetur actio, ut docet Adrianus quodlib. 6, a. 3. Sic Carolus V, anno 1540, Bruxellæ statuit; ut famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die à quo servire cessaverint: alioquin non possint eam petere in judicio, nisi scripturam producant; non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si malà fide retinet; sicut non liberatur is qui rem emit minoris justo, etsi non intra dimidium; neque is qui nudo pacto promisit aliquid, etsi contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen est verius, ut ostendit Covar.; si enim constaret debitorem malà fide non solvisse, condemnaretur; hoc autem constare vix potest, nisi ex ipsius confessione.

21. Inferitur secundò, ut quis prescribat jus eligendi, presentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius servitutis, requiri ut bonà fide utatur tali jure tempore lege constituto; si enim malà fide utitur, sciens se non rectè facere, non currit prescriptio.

Objicitur primò : Is cujus bona per legem pœnalem addicta sunt fisco, ejusque hæredes prescribunt contra fisci actionem, cum tamen scient bona sua fisco deberi; ergo aliquando cum malà fide currit prescriptio.

Resp. Jurisperiti hoc passim vocant malam fidem; sed rectius dicitur cum theologis, tales habere bonam fidem : non quidem quâ sibi persuadeant hæc bona absolutè et pleno jure esse sua, sed quâ judicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur; et se non

teneri fisco ea offerre; de quo vide Covar. ad 4 Decretal. c. 6, § 8, à numero 5.

Objicitur secundò : Possum præscribere contra eum, qui habet jus servitutis rusticæ in meo prædio, etiamsi sciam ipsum hoc jus verè habere : ergo cum malà fide.

Resp. : Nego conseq. ; aliud enim est acquirere jus aliquid agendi in re alterius, aliud extinguere jus, quod alter habet ratione prædii rustici in re meâ ; hoc denique nihil aliud est quàm præscribere libertatem rerum mearum : quod fieri potest, etiamsi sciam alterum jus habuisse. Itaque altero habente jus servitutis in prædiis meis (v. g., ut possit transire per meum hortum vel agrum, ut possit pascere in meis prædiis), cum non requiratur ullus actus in me ut ego contra jus illud præscribam, sed sufficiat ut ipse jure suo certo tempore non utatur (ut habetur l. *Itac autem jura*, 6, π. *De servitutib. urbanor. prædior.*) ; non sum in malà fide, etsi sciam illum jus habere; nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto quod debeo. Non enim teneor illum monere ut jure suo utatur. Itaque sum in bonà fide, ut recitè Medina, q. 17, c. *de restitutione* : quia bonà fide sino illum jure suo non uti, et mihi libertatem creari ; secus verò est quando alter habet jus, non quidem aliquid faciendi circa rem meam ; sed ut ego aliquid non faciam, v. g., ne altiùs ædificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiàm, et similia. Tunc enim ut ego extinguam illud jus, requiritur ut bonà fide faciam contrariam, et ille per certum tempus non contradicat, juxta legem citatam.

DUBITATIO VII.

Quantum temporis requiratur ad usucapionem rerum mobilium.

Notandum est ante tempora Justiniani res mobiles in Italià potuisse usucapi annali possessione bonà fide continuatâ ; immobiles biennio. Verùm ipse hoc jus tanquàm parùm consentaneum æquitati, plenumque litigiorum reformavit, ut videre est tit. *de annali except. Italiæ. contract. tollendâ*, et tit. *de Usucap. transfor.*, cujus reformationem amplexum est jus canonicum. Juxta hanc igitur

22. Respondeo et dico primò : Ad usucapionem rerum mobilium privati hominis, vel etiam Ecclesiæ, cum titulo requiritur et sufficit possessio per triennium bonà fide continuata. Est communis sententia doctorum, ut docet Covar. reg. *Possess.* p. 2, § 2, n. 5, *de rebus privatorum* habetur c. *de Usucapione transformandâ*, l. *Unicâ*, et *Instit. de Usucapionibus*, § 1.

De rebus Ecclesiæ habetur *authent.* Quas actiones, c. *de sacrosanctis Eccl.* : *Quæ actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit ; hæc, si loco religioso competant, quadraginta annis extuduntur : usucapione triennii, vel quadriennii præscriptio in suo robore durantibus, solâ Romanâ Ecclesiâ gaudente centum annorum spatio vel privilegio.* Quæ *authent.* recepta est ab Ecclesiâ, ut patet ex *Decret. 16*, q. 3, c. *ult. et penult.* Ex quâ constat, in rebus et ac-

tionibus, quæ minore tempore quàm decennio usucapiuntur vel præscribuntur, par esse jus privati et Ecclesiæ ; talis est actio reddhibitoria, actio de dolo, quæ minoris, et similes. Tituli autem hujus usucapionis à doctoribus numerantur decem.

Primus est, *pro soluto* ; ut si putans me ex aliquâ causâ debere tibi 100 aureos, solvam, vel catenam aurcam loco solutionis tradam ; tuque bonà fide recipias ; ita habetur l. 2, π. *Pro emptore*, ubi dicitur : *Si existimans me debere, tibi ignorantè tradam, usucapies.* Idem dicendum cum quid per errorem solvitur secundo. Excipe tamen, nisi putem me debere, vel possidere ex emptione quæ non præcessit. Tunc enim triennio id non usucapietur, ut ibidem dicitur.

Secundus, *pro emptore* ; ut si emas rem bonà fide à furioso quem putabas sanæ mentis ; secus si à prodigo vel alcatore, cui interdicta administratio, quia requiritur *bona fides* non solum in accipiente, sed etiam in tradente, idque necessarium in omni usucapione mobilium, quocumque titulo usucapias. L. 2, π. *Pro emptore.*

Tertius, *pro transacto* ; ut cum aliquid bonà fide est traditum et acceptum causâ transactionis, ut à lite recedatur. L. *Ex causâ*, c. *de Usucap. pro empt. vel transact.*, ubi dicitur : *Ex causâ transactionis habentes justam causam possessionis, usucapere possunt.* Nec refert, etiamsi ea res fortè sit aliena : modò non sit furivè aut vi possessa ; aut res fisci, aut pupilli ; sed talis quæ usucapi possit : quod in omni usucapione ordinaria est necessarium.

Quartus, *pro hærede* ; ut cum quis verè est hæres, aut bonà fide se hæredem putat ; intellige ut supra, nisi res sit vitiosa, id est, cujus conditioni obstat usucapio. Adverte tamen, quando exstat hæres qui dicitur *suis*, alios non posse contra illum usucapere, ut infra dubit. 13 dicitur.

Quintus, *pro donato* ; ut cum quis bonà fide donavit rem alienam ignorantè. L. 2, π. *Pro donato.* *Si is qui alienam rem donaverit, revocare constituerit donationem, etiamsi judicium ediderit, renque cæperit vindicare, currit usucapio.* Ille tamen requiritur ut donatio non sit invalida ratione personæ. Hinc filius sub patriâ potestate constitutus non potest usucapere donatum à patre, nec conjux donatum à conjuge, ut habetur l. 1, π. *Pro donato.* Qui tamen emit à conjuge, quod sic donatum novit, potest illud usucapere, quia cum consensu conjugis præsumitur venditum, ut habetur l. *Si id quod*, π. *Pro derelicto.*

Sextus, *pro derelicto* ; ut cum quis cepit bonà fide possidere rem, quæ à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei sciens, illam emit, ut habetur d. 1. *Si id quod.*

Septimus, *pro legato* ; ut si testator credebatur sanæ mentis, non tamen erat : si legatum per codicillum adimpletum erat, et id ignorabatur. L. 4, π. *Pro legato.* *Pro legato potest usucapi, si res aliena legata sit ; aut testatoris quidem sit, sed adempta codicillis ignoratur ;*

in horum enim personâ subest justa causa, quæ sufficit ad usucapionem. Addit: Idem dici potest, etsi in nomine erit dubitatio: veluti si Titio legatum sit, cum sint duo Titii, ut alter eorum de se cogitatum existimaverit. Idem l. fin. π. eodem.

Octavus, pro dote; ut si res aliena bonâ fide pro dote data sit; l. 1. π. Pro dote. Incipit autem hæc usucapio à tempore quo cœpit esse maritus per contractum de præsentî, non ante, ut ibidem dicitur, quia dos tunc primum incipit possideri titulo dotis. Si aponso aliquid à sponsâ detur eâ mente ut statim fiat ejus, poterit illud usucapere pro suo, non pro dote, ut ibidem habetur.

Nonus, pro suo; hic titulus est valdè generalis, et oritur ex omnibus iis quibus putamus nobis acquiri dominum, remque possidemus ut nostram, ut patet l. 1. π. Pro suo. Hoc modo potest quis usucapere fructum rei furtivæ, quam bonâ fide emit, v. g., agri, vel ancillæ etsi rem ipsam furtivam usucapere nequeat. L. 4, π. eodem. Sic si hæres putet Titio aliquid legatum, quod non est legatum, usucapit Titius pro suo; ibidem. Denique quando quis in rebus suis invenit aliquid non furtivum, aut vi possessum, quod bonâ fide, ex aliquo titulo, etsi falso, patet esse suum, potest illud usucapere. L. fin., π. Pro suo.

Hi ferè novem tituli habentur lib. 41 Digest., et in c., lib. 7. Addunt doctores decimum, pro judicato; ut etiam res est judicata, et spatio decem dierum non est appellatum. Hoc modo excluditur jus appellationis, et sententiâ transit in rem judicatam, ut habetur Novella 23. Quod etiam amplexa est Ecclesia in judiciis ecclesiasticis, ut patet cap. 27 Anteriorum, 2, q. 6. Ex his satis patet quomodò se habeat usucapio in mobilibus.

Petes utrùm usucapio triennalis etiam locum habeat contra Ecclesiam Romanam? Videtur non habere; nam post illa verba, *Usucap. triennii*, etc., subjungitur, *sola Ecclesia Romana*, etc., quasi sit exceptio ab utraque sententiâ præcedente. Confir. cap. *Cum vobis*, 14, de præscriptionibus, ubi generatim absque distinctione mobilium et immobiliarum dicitur, *contra Ecclesiam Romanam, non nisi centum annorum præscriptio locum sibi vindicat*, ubi Glossa. v^o *Centum*: *Hæc præscriptio obtinet in rebus et possessionibus*, distinguens res à possessionibus, tanquam mobilis ab immobilibus, et Panor. in cap. *Cum dilecta*, 4 de Confir. utili vel inutili, v^o *Possessiones*: *Ecclesia Romana gaudet præscriptione centum annorum, non solum in rebus privatis ipsius Romanæ Ecclesiæ, sed etiam in omnibus juribus et possessionibus quæ competunt ratione libertatis datæ: ut cum eximit aliquod Monasterium, vel Capitulum à jurisdictione Ordinarii*. Addit Panor.: *Et sententiâ DD. hæc ex illâ generalitate verborum hoc procedere tam in rebus mobilibus quam immobilibus corporalibus et incorporalibus, quod bene notes. Ex hoc enim infertur quod usucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Ecclesiam Romanam*. Idem tenet Silvest. v^o *Præscriptio* 1, n. 7, § 5. Hæc sententiâ est valdè probabilis. Nihilominus altera quoque sententiâ probabilis est; nimirum

triennem mobilium præscriptionem contra Ecclesiam Romanam locum habere; ita Covarr. supra, generatim docens par esse jus privati et Ecclesiæ in rebus et actionibus, quæ minori tempore quam decennio usucapiuntur, et Molina disput. 68, citans Glossam, et doctores in illam authent. Probatur, quia illa exceptio, *sola Romana*, etc., solam intelligenda est fieri ab illis verbis: *Hæc si religioso loco competant*, etc., et illa: *Usucapione triennii*, etc., veluti per parentes interjecta. Id aperte indicant doctores in periochâ hujus authent. Confir., quia aliàs non rectè diceretur *usucapione triennii*, etc., in suo robore durare; hoc enim significat nihil in illâ mutari; at aliquid in eâ mutaretur, ut statim ab eâ fieret exceptio. Deinde hæc authent. ex tribus diversis Justiniani Novellis contexta est. Prima pars est ex Novellâ 131, cap. 6, pro temporalibus præscriptionibus, etc. Secunda, *usuc. triennii*, ex Novellâ 111, cap. 1. Tertia, *sola Romana*, ex parte est ex Novellâ 9, ubi solùm in præscriptione longissimi temporis, qualem est spatium 50 annorum, concedit Ecclesiæ 100 annos. Unde hoc non est extendendum ad usucapionem triennem et quadriennem. Mihi tamen probatur prior sententiâ, quia hæc res non solùm pendet ex vi istius authent., sed maximè ex ordinatione canonum, qui generatim loquuntur.

Dico secundò: Ad usucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30, sive privati eæ sint, sive Ecclesiæ; est communis doctorum.

Prior pars patet ex l. 3, c. de præscript. 30 vel 40 annorum, ubi res immobiles contra privatum præscribuntur 30 annis, sine titulo. Idem ergo censendum de mobilibus, cum nihil aliud de his sit statutum, absente titulo.

Alterâ probatur, quia cum Ecclesia in mobilibus non habeat privilegium, sed solùm in immobilibus, eodem jure censeri debet quo privatus; de quo vide Covarr. § 5, n. 2. Ego tamen exceperim Ecclesiam Romanam, juxta prædictâ.

DUBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, sive contra privatum, sive contra Ecclesiam, vel piam causam.

23. Dico primò: Ad præscribenda bona immobilia privatorum, cum titulo requiritur spatium 10 annorum inter presentes; 20 inter absentes: sine titulo requiruntur anni 30. Est communis sententiâ doctorum in cap. *Sanctorum*, de præscript., et alibi.

Prior pars habetur Instit. de Usucap. § 1, et l. *Cum in longi* ult., c. de præscript. longi temporis, ubi tria notanda sunt. Primum est, longum tempus in materia usucapionis vocari spatium 10 annorum inter presentes, 20 inter absentes; longissimum autem spatium 30 vel 40 annorum. Patet ex dictâ l. *Cum in longi*.

Secundum, *presentes* dici, qui in eodem territorio habitant, ut sunt omnes qui in territorio Lovaniensi, etiamsi non in civitate, *absentes*, qui in diversis ter-

toris, ut docet Panorm. in cap. *De quartâ*, de præscriptione, num. 50.

Tertium, si præsens fueris 7 annis, et postea egrediaris territorium habitaturus alibi, opus est adhuc sex annis, ut res immobilis contra te præscribatur. Ratio est, quia supererat tres anni ad complendam præscriptionem contra præsentem, qui debent duplicari ratione absentiae: ut habetur expressè autli. *Quòd si quis*, c. de præscriptione longi temporis; unus enim annus presentiae aequivalet duobus annis absentiae. Silv., verbo *Præscriptio*, l. q. 7, et reliqui doctores.

Altera pars, sine titulo requiri annos 50, patet ex cap. *Sancitorum*, de præscriptione. Idem colligitur ex l. *Si quis emptiois*, 8, § 2, c. de præscriptione 30 vel 40 annorum.

Ubi advertet, quando agitur de præscriptione 50 vel 40 annorum, ordinariè neque jure pontificio neque Cæsareo requiri titulum, sed sufficere bonam fidem cum possessione tanti temporis, ut docet Covarr. reg. Poss. § 5, num. 2, ex communi doctorum sententiâ. Dixi ordinariè, quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quando præsumptio juris est contra præscribentem, ut docet Covarr. l. 1 Variar. cap. 17, n. 7 ut sit quando episcopus unius diocesis vult præscribere decimas sitas in aliâ diocesi, ut habemus c. 1 d. præscriptione, in 6. Hic enim ex possessione 40 annorum non præsumitur titulus, sed requiritur tituli probatio, vel certè, ut à tempore, cujus initii memoria non exstat, possederit.

24. Dico secundò: Si privatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum, quamdiù est in eâ ætate, datur præscriptio, sive mobilium sive immobilium: si autem non sit pupillus, sed minor (id est, nondùm habens 25 annos expletos), requiruntur 30 anni.

Prior pars patet l. *Sicut in rem*, 3, c. de præscriptione 30 annorum; factum id est in favorem pupillaris ætatis et status.

Altera pars habetur l. ultimâ, c. In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. Ratio est, quia minores non ita rebus suis possunt invigilare, ut majores, præsertim cùm administrationem non habeant.

25. Dico tertio: Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur anni 100; contra aliam Ecclesiam, vel hospitale, vel monasterium, vel contra pias causas, requiruntur anni 40; est communis doctorum. De Ecclesiâ Romanâ habetur authentica, Quas actiones. c. de sacrosanctis Ecclesiis; ubi præscriptionis tempus contra reliquas Ecclesias et pia loca restringitur ad annos 40 (cùm antea esset annorum 100, ut patet ex l. Ut inter divinum, quæ immediatè præcedit), et soli Ecclesiæ Romanæ inter loca pia reservatur privilegium 100 annorum. Dico, inter loca pia, quia hic non revocatur privilegium, quod in dictâ lege, ut inter divinum, erat concessum civitatibus, ut contra eas non possit præscribi nisi 100 annorum spatio, si quid illis per ultimam voluntatem relictum, vel si quid donatum vel venditum fuisset, ut

rectè Covarr. § 2, num. 15. Idem de *Ecclesiâ Romanâ* habent in multis canonib. tit. de præscriptione. De aliis Ecclesiis habetur tum alibi, tum cap. *De quartâ*, de præscriptione. De aliis piis locis et causis habetur autbent. Quas actiones; et probat Covarr. reg. Possessor, § 2, n. 3, ubi etiam refutat quosdam, qui putabant contra pauperes non præscribi.

Hic tamen notandum est primò, quibusdam monasteriis et collegiis regularium concessum esse ut res immobilis non possint contra ipsos præscribi nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IV de plenitudine potestatis, ordini S. Benedicti, et Julius II congregationi S. Salvatoris, ut ex eorum privilegiis manuscriptis constat. Idem concessum Ordinibus illis qui horum privilegiis participant, ut societati nostræ et quibusdam aliis.

Secundò, si res privati incipiat esse Ecclesiæ, et contra privatum præsentem anni quinque sint exacti, non requiri ulteriùs spatium 53 annorum ad complendam præscriptionem contra Ecclesiam, sed sufficiunt 20, quia quinque priores contra privatum continent dimidium tempus necessarium, ut docet Sil. v. *Præscriptio*, q. 7, § 6; consentiunt alii doctores.

Tertio, nomine bonorum immobilium hic etiam intelligi jura et actiones ad immobilia: item beneficia, census, redditus, jus patronatus, usufructus, et servitutes; hæc enim omnia fixa manent, et instar immobilium fructum vel commoditatem afferunt, itaque de his judicandum juxta duas propositiones supradictas. Majoris tamen lucis causa, et quia interdum in his est aliqua diversitas, breviter agemus de singulis.

DUBITATIO IX.

Quanto tempore præscribantur servitutes, et quanto amittantur.

De hæc re fusè agit Gomezius, tractatu de Servitutibus, tom. 2, cap. 15.

26. Dico primò: Servitus merè personalis, quæ debetur personæ à personâ, nullo tempore præscribi potest, id est, usucapione acquiri, l. finali, c. de longi temporis præscriptione: idque verum est, etiamsi bonâ fide putans esse servum, emeris; ratio est quia æquitas non patitur hominem liberum fieri servum ex errore opinionis.

Dico secundò: Servus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per 20 annos bonâ fide putaverit se liberum, etiamsi titulum libertatis non habeat. L. 2, c. de longi temporis præscript. quæ pro libert. Gomez. n. 26. Hoc constitutum est in favorem servorum.

27. Dico tertio: Servitus mixta, quæ à re debetur personæ, ut est usufructus, præscribitur cum titulo 10 annis inter præsentem, et 20 inter absentes: sine titulo annis 30, l. fn., c. de præscript. longi temporis, et Gomezius sup. v. g., aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat potestatem, constituit tibi usufructum in agro, silvâ, vel aliâ re simili; tuque in re possidisti bonâ fide hoc jus per 10 annos præsentem eo ad quem pertinebat; etiamsi postea constet illum non potuisse constituere, tamen ut retinebis ad

vitam, vel ad tempus constitutum, quia hoc jus effectum est tuum lege præscriptionis: quòd si dominus ad quem pertinebat, sit absens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te pervenit (ut si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescius autem quâ ratione) sicque bonâ fide per 30 annos possideas, tuus erit a vitam. Idem dicendum est de feudo et emphyteusi; præscribitur enim ut ususfructus, cum sint species quædam illius.

Ubi tamen advertit, usufructum non præscribi ratione possessionis rei fructiferæ, ut agri, silvæ, vel alterius, quia usufructuarius non possidet hanc rem suo nomine, nec possessione civili, sed tantum naturali et nomine alterius, verum ratione possessionis ipsius juris, quod vocatur ususfructus, ut bene Gomezius supra, qui citat alios; debes enim hoc jus possidere tanquam tuum.

28. Dico quartò: Servitus merè realis, sive sit continua vel quasi continua (ut tigni immittendi, oneris ferendi, stillicidii, aqueductus), sive discontinua (ut eundi per tuum prædium, agendi jumentum, ducendi currum), cum titulo et bonâ fide præscribitur 10 annis, præsentem eo contra quem agitur; 20 verò eo absente: est communis doctorum ex l. finali, c. de Præscriptione longi temporis; ut si is qui verò non erat dominus rei, tamen putabatur esse, tibi concessit jus immittendi tignum in murum, vel stillicidium in arcem, vel ducendi aquam per hortum, vel jumentum, aut plastrum per agrum; et tu bonâ fide hoc jus per decennium possideas, præsentem eo cujus interest, verè efficeris dominus talis juris, lege præscriptionis; neque hic requiritur scientia et patientia illius, contra quem præscribitur, quando titulus adest, ut communiter doctores tradunt.

Dico quintò: Servitus merè realis, si sit continua vel quasi continua absque titulo, cum scientia et patientia adversarii præscribitur decennio inter præsentem, vicennio inter absentes; discontinua verò absque titulo, non præscribitur nisi tempore immemorabili, id est, cujus initium non exstat memoria. Prior pars est communis doctorum ex l. 1 et 2, c. de servitutibus et aqua; eamque tradit Gomezius, tomo 2, cap. 15, num. 27. Si enim dominus, vel is cujus interest, scit et permittit tanto tempore, censetur hoc jus spontè concedere. Altera enim etiam communis, ex l. Servitutibus, 4, c. de servitutibus. Itaque non præscribis jus agendi jumentum, vel ducendi currum per agrum alterius absque titulo, nisi ab hominum memoriâ fuerit consuetudo: quod ideo leges statuerunt, tum quia non facile potuit à domino adverti possessio hujus juris, ut posset eam impedire, cum sit valde interrupta, tum quia non potest assignari tempus quo possessio cœperit. Itaque hic non tam præscriptio, quam præsumptio juris antiqui et veri tituli locum habet, sicut etiam in aliis quæ tempore immemorabili nituntur: secus est in servitute continua, cujus usus cum sit continuus vel quasi continuus, facile advertitur. Vide Gomezium num. 28.

29. Notandum est, cum tota præscriptio nascatur

ex continuâ possessione, quæ certo tempore duret, diligenter advertendum initium possessionis, quod aliter accipitur in servitutibus affirmativis. aliter in negativis, ut docet Gomezius supra. In affirmativis enim (ut sunt illæ in quibus tribuatur jus ad aliquid agendum circa rem alterius, ut sunt tigni immittendi, stillicidii, aqueductus et similes) incipit possessio ab eo die quo quis tali jure utitur bonâ fide. In negativis (ut sunt in quibus datur jus ad impediendum ne aliquid agas, ut ne altius attollas domum, ne propius ædifices, ne intersis electioni, ne veneris in tali silvâ, etc.) possessio incipit ab eo die quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His positus, videndum quomodo servitutes extinguantur præscriptione.

30. Dico sextò: Ususfructus et omnis servitus, quæ non usu amittitur, extinguitur 10 annis inter præsentem, et 20 inter absentes: habetur expressè l. penult. c. de servitutibus.

Adverte tamen, esse differentiam inter servitutes rusticas et urbanas. Nam rusticæ servitutes sicut et ususfructus, extinguuntur per solum non usum: neque requiritur ut dominus prædii aliquid sciat, quo incipiat uti capere suam libertatem, (ut habetur l. Hæc autem jura 6, c. de servit. urban. prædiorum); vel ut nesciat te jus habere. Itaque jus itineris, agendi jumentum, ducendi plastrum, derivandæ aquæ per prædium alterius, pasendi pecoris, agendi, arenæ fodiendæ, et similia, amittis solo non usu per decennium, si præsentem sis, si absens, per vicennium. Urbanæ autem non amittuntur solo non usu, sed requiritur ut possessor loci debentis servitute, aliquid faciat bonâ fide, quo incipiat uti capere suam libertatem, ut habetur de l. Hæc autem jura: v. g., habes jus immittendi tigni in murum alterius; si eximas tignum, et possessor nihil faciat quo impedit ne rursum immittas, non perdis unquam jus tuum: sed si ille foramen obstruat, et tu per 10 annos non utaris tuo jure, perdis jus tuum. Similiter si habes jus ne ille altius attollat, vel propius ædificet, non amittis jus, nisi ille contra faciat, et tu post illud factum 10 anni præsentem sis; requiritur autem ut ille nesciat jus tuum, et bonâ fide agat. Habetur hæc omnia expressè J. l. Hæc autem jura, c. de servit. urban. prædiorum. Vide Silvest. verbo Præscriptio 1, q. 7, § 11, Molinam disp. 70; Covar. lib. 1 variar., cap. 17.

DUBITATIO X.

Quanto tempore præscribatur jus patronatûs (id est, jus orationandi ad beneficium) et beneficium ipsum.

31. De hoc Covar. reg. Possessor. p. 2, § 10.

Dico primò: Si constat Ecclesiam olim fuisse liberam, jus patronatûs à laico præscribi nequit. Est communis sententia doctorum.

Ratio est, quia hoc jus est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma: cum enim laicus sit capax hujus juris, cur ex possessione à tempore immemorabili non debet præsumi justo titulo concessum? sed bene probat non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili, quia præsumptio juris illis resistit; amplius convincere non videtur.

Dico secundò : Jus patronatús etiam in ecclesiá parochiali, de quâ dubium est an olim libera fuerit, potest præscribi à parochianis 40 annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo : imò etiam annis 40 absque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel præsumpto possunt præscribi à laico bona immobilia et jura (ut feudum et emphyteusis) contra ecclesiam; cur non etiam jus patronatús, quod est minoris momenti? Nec præsumptio juris est contra ipsos, cum credibile sit ipsos esse fundatores illius ecclesiæ, quando de alio non constat. Altera probatur, quia ex possessione hujus juris per tempus immemorabile, præsumitur justus titulus in parochianis. Addo etiam *absque titulo* posse ipsos spatio 40 annorum hoc jus præscribere, qui neque jus commune, neque malæ fidei præsumptio illis obsistit, ut colligitur ex Covar. loco citato. Idem docet Molina disp. 75, § Meritò tamen.

32. Dico tertio. Jus nominandi rectorem aut prælatum in ecclesiá collegiatâ vel cathedrali, præscribi non potest à laico contra ipsam ecclesiam, nisi annis 40 cum titulo, aut tempore immemorabili absque titulo. Ratio est, quia jus commune repugnat; unde est vehementer præsumptio usurpationis et malæ fidei. Nam jure communi istorum debet fieri electio, quæ pertinet ad capitulum; nisi patronus, qui ecclesiam edificavit aut dotavit, id sibi cum consensu episcopi tanquam ex pacto reservasset, ut patet cap. *Messana*, 56, de electione. Quia tamen non est incapax talis juris (potuit enim competere majoribus ejus vel ex pacto in fundatione cum episcopo inito, vel ex privilegio pontificis), potest illud præscribere 40 annis cum titulo colorato (ut si concessum fuisset invalidè ob excommunicationem, vel aliâ de causâ), vel absque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim possessio hujus juris, et usus absque contradictione frequentatus, tollit præsumptionem malæ fidei, et inducit titulum præsumptum. Vide concil. Trident. sess. 25, de reform. cap. 9, ubi declaratur quomodò hæc jura sint examinanda et probanda. Hoc modo multi principes præscriperunt in majoribus beneficiis jus patronatús.

33. Dico quartò : In ecclesiâ non liberâ, jus patronatús à laico contra verum patronum præscribi potest cum titulo colorato decem annis inter præsentés, 20 inter absentes; sine titulo annis 50. Est sententia communis doctorum, teste Covarr. Patet, quia est eadem ratio quæ honorum immobilium et jurium contra privatum, ut feudi, emphyteusis, quæ simili modo præscriptione acquiritur. Non enim hic agitur contra ecclesiam, sed contra privatum.

34. Dico quinto : Beneficium ecclesiasticum cum titulo colorato præscribi potest contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præsentés, vicennio inter absentes, sicut alia jura quæ bonis immobilibus annumerantur : est communis sententia. Sine titulo non potest præscribi, quia non potest nisi institutione canonica acquiri ejus possessio.

Dico sexto : Qui pacificè aliquod beneficium absque

simoniaco ingressu triennium possedit, præscribit contra actionem ejusvis impetitoris. Patet ex regulâ Cancellariæ 35.

35. Sed difficultas est, utrùm hæc possessio bonâ fide cum titulo colorato et absque simoniâ per triennium continuatâ, præscribit proprietatem beneficii, ita ut possessor postea non teneatur illud resignare? Covar. tenet non præscribere : itaque beneficium in foro conscientia esse dimitendum, simul atque constiterit collationem non fuisse validam.

Verùm Navar. l. 3, consil. 40 et 42, de præbendis, post Covar. et alios, tenet contrarium, cum glossâ antiquâ in regulas Cancell. et Rebusio, qui affirmat ita judicari in parlamenti Gallia. Estque rationi validè consentaneum; cum enim pontifex post triennium nemini amplius concedat actionem ad illud beneficium, videtur possessorem reddere etiam securum in conscientia, si bonâ fide cum titulo possedit; tanquam qui triennali usucapione fecerit suum : in quâ sententia etiam est Emmanuel Sâ, et alii quidam recentiores.

DUBITATIO XI.

Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommissa, et majoratus.

36. Dico primò : Debita rerum mobilium et immobilium præscribuntur cum bonâ fide annis 50 contra creditores, et excluditur actio ad ea petenda : est communis sententia ex I. Sicut in rem 3, c. de præscript. 30 vel 40 annorum, ubi dicitur, *nec actiones reales, nec personales ultra 50 annorum spatium protendendas; et infra : omnes hujusmodi actiones 50 annorum juri silentio emori*. Idem de omnibus actionibus personalibus undecumque ortis, ut familiæ creiscundæ, communi dividundo, finium regundorum, pro socio, furti, honorum et raptorum, etc., dicitur l. 1, § *Ad hæc*, c. de annuali except. Excipitur actio hypothecaria, quæ etsi, quando competit contra extraneum, extinguatur annis 50, tamen quando contra creditorem ejusque hæredes, non excluditur nisi annis 40; et statim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa quam quis habet, cum rem suam vendidit infra didimium justî pretii, ad petendum supplementum pretii, vel rescindendum contractum. Similiter cum quid emit ultra didimium justî pretii, ad repetendum excessum; excluditur enim 50 annis, ut ex dictâ l. 1 sequitur, et docet Gomezius tom. 2, cap. 2, n. 22, de emptione et venditione : ex communi doctorum sententiâ.

Adverte tamen primò, multas actiones breviori tempore extingui et præscribi adversus eos quibus competunt. Etsi enim omnes extinguantur 50 annis, non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actio, quam habet respub. adversus questores et administratores, postquam computus sunt subscripti seu expuncti, excluditur ab ipsis quidem annis 20, ab eorum hæredibus annis 40, ut expressè habetur l. In omnibus, c. de diversis temporalibus præscriptionibus.

Actio redhibitoria ad recuperandum pretium,

quando error dedit causam contractui (ut cum quis emit rem vitiosam, quam non emisisset si vitium scivisset), praescribitur contra emptorem sex mensibus, computandis à die quo vitium rescivit. In foro tamen conscientiae venditor ob dolum non liberatur. Si bona fide egit, potest usucapere pretium triennio; ut constat ex dictis dubit. 7.

Actio quanti minoris, quae est ad recuperandam partem pretii, quam noluisse dare, si vitium ei perceptum fuisset, excluditur anno. Vide l. 1 et sequentes, π. de adilitio edicto. Si tamen hujusmodi actio utilis competat ecclesiae, aut pio loco, ad eam excludendam requirantur anni 40. Omnino enim actio, quae aliàs 10, aliàs 20, aliàs 50 annis excluditur, haec si loco religioso competat, non excluditur nisi annis 40, ut habetur authent. Quas actiones, c. de sacrosanct. Eccles. Vide supra num. 22.

Item actio personalis nuda et simplex in Hispania extinguitur 10 annis: si autem habet annexum jus summarie executionis, quod saepe fit, extinguitur 20 annis; ipsum autem jus executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in judicio, extinguitur in Hispania triennio, computando à die quo desierunt servire; in Belgio biennio. Covar. ad Regul. Possessor, p. 2, § 11.

Quando locus unius episcopatus à fide catholica defecit, si episcopus loci monitus ab aliis episcopis ut eum reducat, per 6 menses neglexerit, potest alius episcopus eum conari reducere, et si reducerit, ipse erit: cap. 15. Placuit ut quicumque 16, quest. 4. Si autem non monitus neglexerit, et alius reducerit, et reductum triennio possiderit pacifice, ipse erit: et sic jus repetendi competens priori episcopo extinguitur triennio, cap. 1 de praescriptione.

Pari modo, si colonus praedium, quod reipub. superiorem non recognoscenti in temporalibus vel supremo principi est tributarium, colere neglexerit, et alius agricola id colere curaverit, biennio illud sibi acquirit, priore excluso; si praemissa monitio fuerit, sex menses solum ad repetendum prior colonus habet. Ita statuitur in favorem boni publici, l. *Loculorum*, et l. *Qui agros*, c. de omni agro desert. Vide Covar. supra.

Actio injuriarum exspirat lapsu unius anni. l. *Si non convitiis*, c. de injuriis; et Panormit. cap. *Ea noscitur*, num. 4, de sentent. excommuni.

Actio ad accusandum adulterium ad poenam criminalem, vel civilem, perit lapsu quinquennii, l. *Adulter*, c. ad l. *Julianam de Adult.*; non tamen extinguitur ad petendum divortium, c. 8 Admonere 33, q. 2.

Actio de aliis criminibus accusandis ad poenam, extinguitur annis 20. l. *Querela*. c. de falsis. Non tamen extinguitur jus iudicis; quo ex officio potest procedere contra infamatum, vel canonicam purgationem indicare: quod etiam post 40 annos facere potest, ut docet Panormit. cap. *Accepimus* 14, num. de purgat. canon.

Actio ad reclamandum contra professionem extinguitur quinquennio, ut colligitur ex concil. Trident.

sess. 25, de Regular. cap. 19, de quo infra cap. 41, dubit. 7.

Actio quod metus causa, in minore exspirat lapsu anni; in majore, si prima opportunitate eam intendere negligerit. Panorm. cap. *Si quis autem*, 2, n. 4, de Regular. Ex his apparet, quanta in hujusmodi actionibus, ut contra eas praescribitur, sit diversitas.

57. Dico secundò: Si res hypothecata possideatur à debitore vel haeredibus ejus, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40 annis; requiritur autem in debitore bona fides se non debere; et ut tanto tempore post diem solutioni assignatum creditor non exegerit. Si verò possideatur ab eo qui non est debitor, nec haeres ejus (ut si fuit vendita ei qui ignorabat hypothecatam), extinguitur decennio inter praesentes, et vicennio inter absentes: habetur haec l. *Cum notissimi*, c. de praescriptione 50 annorum, et l. 1 et 2, c. *Si adversus creditorem*. Vide Covar. ad reg. *Possess.* 3 p., § 5.

58. Dico tertio: Quando bona alienius ob non solumum vendita, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa (id est, fisco addicta), praescribuntur à reo et ab haeredibus ejus contra actionem fisci quinquennio, ita ut si quinque annis à die commissi non petantur, exspirat jus fisci. l. 2, c. de vectigalibus et commissis, ubi dicitur, *commissum, quod ante quinquennium factum dicitur, nisi litè res anticipata sit, vindicari non posse*.

Dico quarto: Quando ob aliud crimen sunt commissa (v. g.; ob crimen perduellionis, ob incestas nuptias), reus quamdiu puniri potest, non potest ea praescribere; alii tamen (sive haeres sint, sive non) ad quos ea deveniunt, praescribunt ea quinquennio contra fiscum, praeterquam in casu haereditis.

Prior pars, quòd reus non possit ea praescribere quamdiu potest puniri, per se patet; quamdiu enim potest puniri, fisco jus habet ea sibi vindicandi.

Altera probatur ex l. 2 supradicta, quae generaliter loquitur. Excipio casum haereditis, quia bona haereditica, et consequenter bona apostata, nunquam possunt praescribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab haeredibus ejus, neque ab aliis, ad quos ea devenerint, nisi ipsi ignoraverint illum haereticum esse, et 40 annis cum hac ignorantia ea possederint. Colligitur ex cap. 2 de praescript. in 6. De quo vide Covar. in epitome 4, decret. p. 2, c. 6, § 8, quia haec res merè est fori externi; non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

59. Dico quinto: Legata et fideicommissa non possunt praescribi contra legatarium et fideicommissarium nisi spatio 50 annorum. Colligitur l. ult., c. *Communio de legatis*, ubi dicitur, *nec usucapionem, nec longi temporis (id est, 40 vel 20 annorum), praescriptionem contra legatarium et fideicommissarium procedere*; quòd autem 50 anni sufficiant: est communis sententia doctorum, ut docet Covar. regulà *Possessor*, 3 p., § 3, n. 6.

Ratio est, quia defectus tituli, et mala fides ejus, qui rem transfert, non nocet in praescriptione trice-

nariâ; tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonæ fidei.

40. Utrum autem fideicommissum possit etiam præscribi contra eos quibus post 30 vel 40 annos erat tradendum, qui fortè nondùm nati erant chrènte tempore præscriptionis, disputat Covar. et ostendit multis rationibus, probabile esse absolūtè præscribi; ita ut successoribus non sit unquàm restituendum. Idem dicendum de majoratu et primogenio.

Adverte, hæc tricenariam præscriptionem requiri, si legatum vel fideicommissum, vel majoratus, qui ad alium pervenire debebat, tibi fuit traditus ab eo qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ est in auctore, non potest præscribere ante 30 annos, ut infra dicitur. Secùs si à tertio habeas, qui bonâ fide acceperit ab illo: tunc enim potes præscribere tempore ordinario: ut Covar. et consentiunt alii doctores.

DUBITATIO XII.

Quanto tempore possit præscribi adversus principem.

Notandum est, quinque genera honorum principis posse considerari: ut docet Covar. reg. *Possessor*, p. 2, § 2, num. 7.

41. In primo sunt ea quæ per sententiam fisco tradita: hæc non possunt præscribi nisi 40 annorum spatio. L. *Omnes*, 4, c. de præscriptione 30 vel 40 annorum; nec obstat § *Res fisci*. Institut. de usucapionibus, ubi dicitur, *Res fisci usucapi non potest*: hoc enim est intelligendum tempore ordinario, quo res privati potest; ut tribus, 10, 20 annis. Secùs autem extraordinario, ut ibidem notat Glossa.

Quando autem res nondùm fisco est incorporata, sed manet apud reum vel hæredes, potest præscribi quinquennio, ut dictum est supra num. 38.

In secundo sunt ea quæ quis debet principi in recognitione subjectionis suæ et supremæ potestatis ipsius, ut sunt census et tributa: horum exemptionem et immunitatem nemo potest præscribere. Panormit. in cap. *Cum nobis* et cap. *Ad audientiam*, et alii. Secùs est de immunitate ab indictionibus et collectis, quæ non in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicujus belli vel simili aliquâ publicâ necessitate solvuntur: hoc enim potest præscribi contra civitates annis 40, ut ostendit Covar. ibidem, num. 8. Idem dicendum adversus principem, ut colligitur ex d. L. *Omnes*, c. de præscript. 30 vel 40 annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, ut ex aliis docet Covarruvias supra, num. 13.

Simili modo præscribi à subditis nequit immunitas ab obedientiâ principis, vel ab ipsis correctione, vel ut ad eum non possit appellari, quia potestas præcipiendi, judicandi, et castigandi omninò intrinseca est auctoritatî principis respectu subditorum. Potest tamen subditus præscribere exemptionem et libertatem, per quam desinat esse subditus, et non agnoscat illum superiorem in temporalibus: quod multi principes antea subditi imperio Romano fecerunt; ad

hoc autem sufficienti quadraginta anni cum titulo, et sine titulo tempus immemorabile, ut ex iis quæ nunc dicentur, colligi potest. Exemptio tamen à potestate spiritali summi pontificis nullo modo præscribi potest, sicut nec ipse pontifex potest aliquem à suâ jurisdictione eximere, quia hæc jure divino annexa est pontificatui in omnes Christianos, illis verbis Domini: *Pasce oves meas*, Joannis 21.

In tertio sunt ea quæ etsi dignitati principis non sunt intrinseca; tamen ei propriè conveniunt et reservantur, ut posse indicare vectigal, instituire tabelliones, legitimare, et similia. Hæc acquiri possunt præscriptione ab inferiore, spatîo 40 annorum cum titulo: sine titulo per tempus cujus initium non existet memoria. Panormit. in c. *Cum nobis*, de præscript., estque communis opinio, teste Covarr. Ratio cur hæc acquiri possint ab inferiore, est quia possunt hæc per principem communicari subdito. Unde si subditus (v. g., comes aliquis ejusque majores) à tempore immemorabili hoc usurpaverit, presumitur à principibus concessum.

Quadraginta anni non sufficienti sine titulo, quia nisi titulum ostendat (v. g., concessionem alicujus, qui fuerit princeps vel pro principe habitus), presumptio est contra eum quòd malâ fide usurpaverit, ut patet in simili cap. 1 de Præscriptione in 6, ubi episcopus sine titulo non potest præscribere decimas alterius diocesis, eò quòd presumptio juris sit contra illum, eum decimæ jure communi pertineant ad ecclesias diocesis. Simili modo cum hæc jura principum sint propria, presumptio malæ fidei est contra subditum; tollitur autem presumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis; idem dicendum de præscriptione meri et misti imperii: ut docet Covarruvias, § 3, num. 3.

In quarto sunt bona principatus, quæ coronæ sunt annexa, ut prata, saltus, vivaria, prædia rustica et urbana, urbes, castra; hæc præscribi non possunt contra principem, nisi 100 annis. Probatur ex L. *ut inter divinum*, 23, c. de sacrosanctis ecclesiis, ubi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra civitates requiruntur 100 anni; ergo multò magis contra regnum vel provinciam. Hæc enim sunt bona regni vel provincie. Est communis sententia doctorum. Secùs est de fisco principis: hic enim non fruitur privilegio præscriptionis centenarie, sed tantùm 40 annorum, sicut neque civitates, contra quas etiam 40 annis præscribitur, exceptis iis quæ habentur d. L. *ut inter divinum*, quæ sunt hæreditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum: ut enim hæc contra civitatem aliquam præscribas, requiruntur 100 anni. In cæteris sufficienti 40 ut passim docent doctores.

In quinto sunt ea quæ princeps possidet et privatius. In his quivis præscribit contra principem, sicut contra privatam. Ita Covarr. supra n. 16, ex Baldo et aliis: nam et res patrimoniales clericorum præscribuntur contra eos, sicut contra alios. Neque ullum jus exstat, quo principibus hæc in parte aliquod privilegium præ cæteris, maxime ecclesiasticis, tribuatur.

DUBITATIO XIII.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo qui malâ fide tradidit.

Respondeo et dico primò: Is qui accepit eam ut hæres immediatus, nullo tempore potest eam præscribere, etiamsi bonâ fide accepit et possederit. Est communis sententia doctorum, ut docet Covar. reg. *Posses*, § 9, in principio. Colligitur ex L. *Cum hæres*. π de diversis temporal. præscript. ubi dicitur: *Cum hæres in jus omne defuncti succedat, ignoratione suâ defuncti vitia non excludit; veluti cum sciens alienam ille vel precario possedit; quamvis enim precarium hæredem ignorantem non tenet, nec interdicto rectè conveniatur, tamen usucapere non poterit, quod defunctus non potuit.* Addit: *Idem juris est, cum de longâ possessione quaeritur, cum exordium rei, bonæ fidei ratio, non teneatur.* Et § *Diutina*. Instit. de usucap.: *Si ille (defunctus) initium justum non habuit (id est, si malâ fide cœpit possidere), hæredi et bonorum possessori, licet ignorantii, possessio non prodest.* Idem habetur L. ult. c. communia de usucapion. Ratio est, quia hæres defuncti personam representat, ita ut fictione juris censeatur una eadem persona, et eorum possessio, quasi una continuata possessio; unde cum initium istius possessionis in defuncto sit vitiatum malâ fide, censetur etiam vitiatum quâ parte extenditur ad hæredem, ita ut hæres fictione juris malâ fide censeatur possidere; atqui cum malâ fide non procedit præscriptio; unde sicut defunctus non poterat rem illam præscribere, ita nec hæres. Hæc ratio colligitur ex juribus citatis.

Adverte tamen, non videri omninò improbableem, hæredem posse præscribere spatio triginta annorum, quia hic non requiritur titulus, sed solum possessio bonæ fidei; atqui iste hæres reverâ bonâ fide possidet. Nec obstat quòd juris fictione dicatur possidere malâ fide, tum quia id solum est verum quatenus continuatur ejus possessio cum possessione defuncti, et una cum illâ censetur; non autem quatenus consideratur ipsa per se, et ut ab ipso hærede habens initium per novum actum, quo aditâ hereditate cœpit possidere; tum quia, cum illa non sit vera mala fides, sed solum ficta vel præsumpta, quæ etsi impediât prescriptionem ordinariam, quæ tribus, decem, aut viginti annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ; unde non debet impedire extraordinariam, quæ est triginta vel quadraginta annorum, et nullum postulat titulum, nisi præsumptio juris ei adversetur; itaque hæres poterit triginta annis illa bona præscribere, non utendo tamen accessione temporis, quo malâ fide illam possedit defunctus. Hanc opinionem jure canonico veram esse, tenent Dynus, Bartolus, Bellametus, et quidam alii; imò eandem etiam jure civili obtinere docet Alexander, consil. 110, num. 7, et multi alii, relati per Baldum. Vide Covar. supra num. 1, 4 et 5, qui etiam satis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur juri conformior, quòd causam cur talis hæres non possit præscribere, refert in malam fidem præsumptam, quâ censetur possidere: quæ mala fides

etiam præscriptioni tricenariae obstat. Eandem tenet Silvest. præscriptio 1, num. 8, et alii passim.

45. Dixi, ut hæres immediatus, quia hæres mediatius, id est, hæres hujus hæredis, potest eam tempore ordinario præscribere, si bonâ fide verâ prior hæres possederit. Ratio est, quia fictio illa juris de malâ fide ad secundum hæredem non extenditur; vitant enim jura duas fictiones ex eadem causâ; unde et si mala fides vera defuncti pariat in hærede fictionem, et veluti umbram malæ fidei: non tamen hæc mala fides facta seu umbratilis potest similem parere in successore; umbra enim umbram non facit, sed verum corpus; quare etsi prior hæres succedens immediatè auctori malæ fidei, ac proinde labem malæ fidei juris fictione ab eo contrahens, non possit rem illam usucapere; secundum tamen hæres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit. Quòd si hæres potest illam usucapere, multò magis donatarius, emptor, et legatarius poterunt, cum personam sui auctoris non representent; unde si immediatus hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bonâ fide accipienti venderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit, dubium non est quin is qui accepit, usucapere possit, ut habetur § *Sed tamen*. Instit. de usucap.

Hoc tamen quod diximus, secundum hæredem posse usucapere, limitandum censent doctores, nisi hic secundus sit hæres, qui *suus* in jure vocatur. Hic enim rem illam non potest usucapere titulo hæredis. Ita colligitur ex L. *Nihil pro hærede*, 2, c. de usucapion. pro hærede, ubi dicitur: *Nihil pro hærede posse usucapi suis hæreditibus existentibus, obtinuit*: quam legem doctores communiter sic intelligunt, quasi diceretur suos hæredes non posse usucapere titulo pro hærede, si succedant in rebus alienis apud defunctum repertis, quamvis defunctus bonâ fide eas tanquam suas possederit. Idem confirmant ex L. 2, π. *Pro hærede*, ubi dicitur: *Filius à patre hæres institutus, res hereditarias a patre sibi donatas, pro parte cohæredum usucapere non potest.* Hæres autem *suus* (quem Græci *οικειοτ*, id est, domesticum, vocant) est filius et filia respectu patris; nepos et neptis respectu avi morientis in cujus sunt potestate, si tamen pater illorum per mortem vel aliter non amplius eidem avo suberat, ut habetur § *Sui autem*, Instit. de hæred. qualit. et differ. Dicuntur isti hæredes *sui*, vel quia proprii et domestici, vel quia sibi ipsis quodammodò succedunt; nam etiam vivo patre quodammodò domini bonorum existimantur, ut habetur Instit. loco citato. Causa autem, juxta communem doctorum sententiam, cur talis non possit præscribere titulo hæredis, est, non quòd fingatur habere malam fidem, sicut ejus decessor, sed quia non habet titulum possidendi distinctum: censetur enim continuare possessionem sui decessoris, et ex ipsius titulo. Unde cum ille non haberet titulum, utpote hæres mali auctoris, nec hæres illius habet.

Duo tamen hic advertenda: alterum est cum dicitur hæredem *suum* non posse usucapere, id intelligendum de usucapione ordinariâ, quæ requirit titulum, et in

mobilibus peragitur triennio, in immobilibus decennio inter presentes, et vicennio inter absentes. Unde non dicitur absolutè, non posse prescribere, sed non posse prescribere pro hærede, id est titulo hæredis. Huic tamen nihil obstat, quin possit prescribere usucapione extraordinaria non requirente titulum, qualis est triennaria et quadragenaria, quando prescriptio juris non adversatur, ut patet ex dictis; non tamen potest uti accessione temporis sui decessoris, nisi hic etiam prescribere potuerit. Unde si ponamus hæredem immediatum iniqui possessoris, qui catenam auream malâ fide possidebat, non posse usucapere 30 annis illam catenam etiam cum bonâ fide; hujus filius requirit 30 solidos annos. Si autem juxta probabilem sententiam supra insinuatam dicamus immediatum hæredem potuisse tanto tempore illam usucapere, secundus hæres poterit uti accessione temporis, quo prior possedit; unde si tempus illud sit 10 annorum, solum requiret annos 20; si sit 20, solum requiret 10 ad complendam præscriptionem.

Alterum est, ea quæ diximus de hærede suo, ipsum non posse usucapere pro hærede, procedere secundum intellectum illarum duarum legum, quem communiter amplectuntur doctores. Satis tamen probabile est longè aliam esse mentem illarum legum, ut ostendit Viglius in tit. de hæred. qualit. et differ., § Sui autem. Cùm enim L. 2, c. de usucap. pro hærede, dicitur: *Nihil pro hærede posse usucapi, suis hæredibus existentibus*, non significatur hæredes suos non posse usucapere, sed alios non posse usucapere titulo pro hærede, contra hæredes suos. Cùm enim suppetunt hæredes sui ad quos ea res pertinet, alius caret titulo pro hærede; unde non potest usucapere, nimirum tempore ordinario. Confir. L. *Ex testamento*, 2, c. *Unde liberi*; quæ est ejusdem imperatoris, ubi dicitur: *Ex testamento, vel ab intestato existente filio vel nepote suo hærede, neminem posse ab intestato hæredem existere*. Unde sequitur, illum non posse habere titulum hæredis, ac proinde non posse pro hærede usucapere. Nec obstat dicta L. 2, π. pro hærede, quia solum agitur de rebus à patre donatis filio, quas cùm filius titulo donationis naturaliter possidere cœperit vivo patre, non potest postea illo mortuo easdem incipere possidere titulo hæredis (ob dictum vulgare, quod habetur eadem lege, *neminem sibi causam possessionis mutare posse*), unde nec pro hærede usucapere.

Ad rationem contrariæ sententiæ respondet Viglius, *hæredi suo* juris fictione tribui quidem dominium idem quod decessori, non tamen eandem possessionem. Etsi enim vivo patre filius dicatur dominus ob futuram successionem necessariam, non tamen possessor; unde etiam nihil potest attingere sine concessu patris. Accedit quod nec primo hæredi, qui immediate succedit auctori malæ fidei, desit titulus (rem enim habet titulo successionis hæreditariæ), nec defectu tituli negatur ei usucapio, sed defectu bonæ fidei, ut ostensum est. Multò minùs secundo hæredem deest titulus, cùm priori de novo succedit. Juxta hanc sententiam hæres suus potest usucapere titulo pro hærede, sicut alii;

quæ sententia in re non multùm discrepat à sententiâ multorum doctorum qui dicunt, etsi hæres suus non possit prescribere titulo pro hærede, quatenùs est, filius, posse tamen quatenùs est cognatus vel agnatus testatoris: hoc enim nihil aliud est, quàm absolutè fieri illum posse pro hærede usucapere, licet sub aliâ qualitate, seu formalitate quàm filii; quæ tamen qualitas semper includitur. Vide Gomezium, tom. 1, cap. 9, de transmissione hæreditatis, num. 19, et Covar. regul. *Possessor*, p. 2, § 5, num. 3 et sequentibus.

44. Dico secundò: Qui bonâ fide accepit eam alio titulo (ut legati, donati, empti, etc.) ab auctore malæ fidei, potest eam prescribere tempore ordinario, præterquàm in duobus casibus: Primus est, si res sit immobilis, et is contra quem prescribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si res illa sit *furtiva*, vel *vi possessa*: tunc enim requiruntur 50 anni. Est communis doctorum ex L. *An vitium*, 5, π. de diversis temporalibus præscriptionibus, ubi dicitur, *vitium auctoris non obesse emptori vel legatario*, ut si Titius vendat tibi quod alteri oppignoraverat: tunc enim mala fides auctoris solum versatur circa rei possessionem; quam sibi iniquè usurpat, non circa proprietatem, ut habetur d. L. *An vitium*. Si tradat tibi quod alteri antea à se venditum et nondùm traditum fuerat. Si prælatus sine consensu capituli in te aliquid transferat, cùm putares eum consensum habere. Si tibi donatum à minore quem putabas majorem: secùs si erres in jure, putans prælatum sine consensu capituli posse alienare, aut minorem donare. Si accepisti ab inventore qui putabat id necessariò dandum pauperibus. In his igitur et similibus, cùm res non sit furtiva, nec vi possessa, mala fides auctoris non nocet successorì particulari, nimirum emptori, donatario, etc. Denique si accepisti bonâ fide à possessore malæ fidei; et dominus sciens rem suam alienam, intra decem annos, si præsens fuerit, et intra viginti si absens, litem in te non constituerit, firmet eam obtinebis, ut habetur authentic. *Malæ fidei*, c. de longi temporis præscriptione, et Novellâ 119.

Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili apertè colligitur ex d. authentic. *Malæ fidei*, ubi dicitur: *Malæ fidei possessore alienante, cessat longi temporis præscriptio, si verus dominus ignoret jus suum et alienationem factam; spectatur ergo 30 annorum defensio*. Secùs verò quando scit, et non se opponit, ut dictum est.

Alterà exceptio probatur, quia *res furtivæ* et quæ *vi occupatæ* (etiãsi postea ab aliquo bonâ fide emptæ fuerint) non possunt prescribi spatio longi temporis, id est, decem vel 20 annorum, ut expressè habetur § *Furtivæ*, Instit. de usucap. Habent enim ex dispositione juris vitium obstans ordinariæ præscriptioni, ut patet Instit. loco citato. Quare fallitur Soçus, libro 4 de justitiâ, quæst. 5, art. 4, post secundam conclusionem, ubi docet, fratris filium, si bonâ fide paternam hæreditatem adit, et toto tempore præscriptionis illâ fide possedit, esse tutum in conscientiâ, etiãsi postea innotescat fuisse aliena. Idem docet de emptore,

qui bonâ fide emit à latrone. Sed est aperte contra jus; hæres enim mali auctoris titulo hæredis nunquam præscribit, ut ostensum est; emptor verò non præscribit tempore ordinario.

Nec obstat L. *Si aliena*, 10, π. de usucapionibus, quam Sotus pro se citat; nam ex eadem lege, in fine, constat rem furtivam non posse usucapi, nec à possessore quidem bonâ fidei. Adverte tamen, emptorem talis rei posse illam usucapere tempore longissimo, nempe triginta annis; ut communiter doctores docent, et colligitur ex L. *Sicut in rem*, 3, c. de præscriptione 30, vel 40 annorum, et L. *Si quis emptiois*, 8, § *Quod si*, c. eodem. Unde si breviarium emeris à fure, et 29 annis bonâ fide possideris, et tunc intelligas furto fuisse sublatum, non potes retinere, ut ait Silvest.; secus si 30 expleveris: quòd si ubi 20 annis possedisti, alteri tradas, potest ille uti accessione temporis tui, et ita præscribere 10 annis: 10 enim et 20 efficiunt triginta annos præscriptionis: idque semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen uterque poterat rem usucapere. Si enim prior non poterat usucapere, eò quòd malâ fide possideret, vel quia est hæres ejus; qui malâ fide possidebat; non potes uti accessione temporis, quo ille rem possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo expleri: ita habetur § *Diutina*, et seq. Instit. de usucap., et L. *penult.* et ult., π. de diversis temporibus præscript.

Idem dicendum de rebus *vi possessis*, cum aliquis alterum è possessione suâ vi dejiciens illam occupat, quamvis res litigiosa sit, aut ille suam esse putet: talis enim res, etsi bonâ fide ab illo invasore eam emeris, non potest usucapi, nisi 30 annis, secluso tempore quo ille eam possedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille uti accessione temporis quo tu illam possedisti, ut ante dictum est.

Petes quid si illa res vacabat possessore propter longam oblivionem domini absentis, aut negligentiam, aut mortem, et ab altero absque vi occupata fuit?

Resp. Illam rem posse usucapi per eum qui bonâ fide illam ab usurpatore emerit vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum decem annis inter præsententes, et viginti inter absentes, ut expressè habetur § *Quod autem*. Instit. de usucap., quia res illa nec est furtiva, nec vi possessa, ut ibidem dicitur. Sed hoc jus postea est correctum ab eodem Justiniano, Novellâ 119, ubi requirit 30 annos in emptore, et aliis qui à malâ fidei possessore perceperunt. *Si*, inquit, *verus rerum dominus ignorat, simul quòd eæ res ad ipsum pertinent, simul quòd alienatio intercesserit; jubemus ut non aliter quàm tricennii præscriptione excludatur, cum is qui res hoc modo possidet, dicere nequeat, quòd ipse bonâ fide possidebat, quando à malâ fidei possessore hæc acceperit.*

DUBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur ut consuetudo præscribat contra legem.

45. Suppono ex dicendis 1-2 quæst. 79, consuetu-

dinem posse præscribere contra jus positivum, illudque tollere, et novam obligationem inducere: modò sit *rationalis et legitime præscripta*, ut expressè definitur cap. ult. de consuetudine, ubi Greg. IX. sic ait: *Licet longævæ consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est usque adeò valitura, ut vel juri positivo debeat præjudicium generare, nisi fuerit rationalis, et legitime sit præscripta.*

Rationalis dicitur, quæ lege statui potest, sive quæ justa censeretur et obligaret, si lege statuta esset. Eadem etiam est materia legis justæ et consuetudinis; nam consuetudo est tacita quædam lex, ut insinuat I. 3, c. *Quæ sit longa consuet.* et ex eodem fonte profluit; unde etiam eandem vim habet. Quare sicut lex posterior tollit legem priorem, ita etiam consuetudo priorem legem tollere potest. Neq. refert, etiamsi in lege dicatur, *non obstante ullâ consuetudine etiam immemorabili*; vel, *nullâ consuetudine in contrarium ullis unquam, futuris temporibus valiturâ*. Nam prior clausula intelligitur de consuetudine quæ viguit ante illam legem, quam ea lex, utpote posterior, abrogare potest, sicut et legem priorem. Altera loquitur quidem de consuetudine futurâ; sed intelligenda, durantibus circumstantiis cum quibus illa consuetudo tunc non videbatur rationalis: illis tamen mutatis, et subortis aliis cum quibus consuetudo contraria incipit videri rationalis, potest vim illius legis tollere, et novam inducere, ut passim doctores tradunt. Et Covar. lib. 5, Variarum, cap. 13, n. 4, ubi dicit hanc opinionem esse communem.

Sic consuetudine quædam festa et jurgia juris communis quibusdam locis abrogata, vel alia nova introducta. Sic decimæ multe sublata; sic multa circa ritus sacramentorum consuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus irritantibus, et quibusdam inhabilitatibus ad officia, beneficia, vel etiam matrimonialia, inducendis vel tollendis.

Nec obstat quòd sicut lex non potest habere vim absque consensu principis, ita nec consuetudo, quia sicut consuetudo est tacita quædam lex, ita etiam ad eam sufficit tacitus et generalis consensus principis, quo statuit ut consuetudo legitime præscripta vim legis obtineat, et jus positivum tollat. Similiter non obstat quòd habetur L. 2, c. *Quæ sit longa consuetudo*, ubi dicitur: *Consuetudinis usque longævæ non vilis auctoritas est, verum non usque adeò sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem*. Sensus enim est consuetudinem debere cedere rationi naturali; unde ut vim habeat, debere esse rationabilem, ut pontifex ad verba hujus legis respiciens ait, similiter debere cedere legi supervenienti, quia per legem tolli potest. Hinc tamen non sequitur, quin possit legem priorem abrogare, si legitime fuerit præscripta, ut d. cap. fin. dicitur.

His positis, difficultas est quantum temporis ad hoc requiratur. Multi doctores putant requiri 40 annos, ut consuetudo legem civilem abolet; 40, ut legem ecclesiasticam. Ita Panormit. in cap. ult. de consuetudinibus, num. 11; Argelus, v^o *Consuetudo*, num. 3

et 9; Silvest. eodem verbo, num. 6; Navar. l. 1, consil. 1, tit. de consuet. Ratio est, quia ad introducendam consuetudinem jus civile requirit longum tempus, c. *Quæ sit longa consuetudo*, atqui longum tempus est tempus 10 annorum, c. de præscript. longi temporis; ergo contra legem civilem requiruntur decem anni.

Quòd verò contra legem ecclesiasticam requirantur 40, videtur ex eo probari; quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio, nisi quadraginta annis.

Sed distinguendum est: vel enim illa consuetudo viget sciente et tolerante principe; vel eo in particulari illam ignorante. Nunc

Dico primò: Si priore modo consuetudo se habeat, verius est non requiri certum tempus ut possit legem tollere. Ratio est quia ut consuetudo tollat legem, solum requiritur ut passim agatur contra legem, seu ut lex non servetur, quando occurrit servanda, sciente principe et non se opponente, ut docent passim theologi et canonistæ. Panormit. supra, Glossa in cap. 1 de treuga et pace, et alii: dum enim scit suam legem non servari, et silet, censetur consentire ut non servetur, ne repub. perturbetur, ac proinde censetur tollere obligationem legis; et hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia princeps permittens consuetudinem, implicite detrahit suæ legi vim obligandi. Confir. quia consuetudo populi habentis principem non potest per se tollere vim legis quam princeps imposuit (cum singuli seorsim, et omnes simul ei subsint), sed hanc vim tantum habere potest à consensu tacito, vel expresso principis: censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiamsi id fiat metu difficultatum.

Hinc sequitur, sæpe fieri, ut paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiamsi antè recepta fuerit, quia ut dicatur esse consuetudo contraria, sufficit his terve contra actum esse, ut docet Silvest. vº *Consuetudo*, n. 6; Panormit. supra, et alii passim: quam consuetudinem si constaret principem scire et dissimulare, desineret lex obligare.

Nec obstat quòd jus civile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennii; tantum enim in materia usucapionis ita definitur. Secundò, quia ut consuetudo tollat legem, non requiritur ut sit longior, quàm necesse est ut princeps censetur eam permittere, et suo consensu approbare.

Dices: Cap. fin. de consuetud. dicitur, consuetudinem, ut tollat legem, debere esse *legitimè præscriptam*; sed ad præscriptionem requiritur certum tempus; ergo.

Respondeo hoc intelligendum de consuetudine quam princeps in particulari ignorat. Huic enim non censetur ita consentire, sicut illi quam novit, et spontè tolerat; quod enim quis ignorat, non potest in particulari approbare: solum ergo huic consentit in genere, quatenus consentit in decretum, quò statuit consuetudinem legitimè præscriptam esse instar legis. Itaque requiritur certum tempus necessarium ad præscriptionem.

46. Dico secundò: Si consuetudo ignorante principe vigeat, ut censetur legitimè præscripta, ita ut possit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea consuetudo bonæ fidei à subditis promiscuè sit servata, eosque probabile est etiam sufficere.

Decem annos requiri est communis sententia doctorum. Itemque contra legem civilem sufficere; probatur quia lex civilis longæ consuetudini tribuit vim legis, eamque instar legis jubet servari, c. *Quæ sit longa consuetudo*, l. 1, 2, 3: atqui tempus 10 annorum eodem jure censetur tempus longum, et longam efficiens possessionem, ut patet c. de præscriptione longi temporis; ergo etiam longum usum et longam consuetudinem.

Quòd etiam 10 anni sufficiant contra legem canonicam nondum receptam moribus utentium, docet Navar. lib. 5, consil. tit. de excommunic. consil. 8, et fuscè probat Felinus in cap. 1, de treuga et pace, num. 15, pro eadem adducens multos doctores, nimirum Chald. Imolensem, Butrium, Zabar, et Dömicum, etc., idem tenet Covar., lib. 2 Variar. cap. 16; num. 6, citans Jasonem in L. *Res non novam*; § *Patroni*, c. de iudicis; sequitur Azorius, lib. 5, Instit. moral., cap. 4, quæst. 5, et alii recentiores. Ratio est, quia cum lex moribus utentium minimè recepta non obliget, ac proinde non sit in possessione, facilius inducitur et convalescit adversus eam consuetudo, quàm si jam recepta esset; quæ consuetudo ad hoc valet, ut non teneamur post decennium eam admittere, nisi princeps de novo eam constituat, cujus novum vigorem tribuat; itaque opus est nova promulgatione: nam lapsu decennii, vis ejus est antiquata antè decennii lapsum, etsi non obligarentur subditi, cum non viderent illam receptam; tamen poterant compelli ad eam servandam etiam ab inferioribus principe. Ita doctores supradicti.

An verò decem anni sufficiant contra receptam, major est difficultas. Non videtur improbabile sufficere, primò, quia nusquam vis aliquid distinguit inter legem ecclesiasticam et civilem hæc in parte: ergo si contra legem civilem sufficiunt decem anni, etiam contra ecclesiasticam.

Nec obstat quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio nisi annis 40, quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, et juribus Ecclesiæ, quæ sunt instar honorum immobilium; obligatio autem subditorum ad legem servandam non potest censi inter bona vel jura ecclesiastica: itaque illæ leges præscriptionum non sunt huc traducendæ. Secundò, si 10 anni sufficiunt ut princeps secularis censetur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis, cur non sufficiant principi ecclesiastico? præsertim cum ejus sit curare, ne subditi peccent, neve assiduis angantur scrupulis, qui ex hujusmodi interminatis obligationibus nasci solent. Itaque cum Ecclesia contrarium non expresserit, probabiliter existimari potest eam sequi, ut in aliis multis solet, juris civilis morem. Tutius tamen est sententiam communem amplecti. Porrò advertendum est, requiri, ut per illud tempus subdi-

bonâ fide legem non servaverint, ita ut non servando non peccaverint : alioquin contra eam non præscribent, ut rectè Silvester et alii docent.

Dices : Si currente illo tempore non peccant, quomodo ergo possunt puniri propter legis violationem?

Resp. : Quia præsumuntur peccasse ; non enim præsumitur legum communium ignorantia, nisi probetur ; deinde quia hæc veluti conditione tacitâ conceditur jus præscriptionis, ut si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti, ut hæc ratione lex non exarmetur, dum adhuc vivit, sed hæreat quo se possit tueri.

47. Dico tertio : Si consuetudo sit aliquo modo contra jus Ecclesie, requiruntur anni 40. Patet ex dictis dubit. 8.

DUBITATIO XV.

Quæ res non possint præscribi.

48. Notandum est quædam in jure dici non posse præscribi, seu usucapi, quia ordinario tempore non usucapiuntur ; sic ut res furtivæ, res vi possessæ, et res fisci, dicuntur non posse usucapi cum tamen possint, hæc 40, illæ 30 annis. Simili modo dicuntur non posse usucapi ea quorum alienatio est prohibita, ut feudi dotalis, majoratûs, legati, fideicommissi quæ tamen possunt præscribi tempore ordinario, ab eo qui bonâ fide illa possidebat, et jam usucapionem inchoaverat, antequam illa bona contraherent hæc onera seu obligationes reales. Ubi verò jam contraxerunt, non potest inchoari præscriptio ordinaria ab eo qui hæc accepit ab auctore malæ fidei (secus de eo qui accepit à tertio) ; hæc tamen tricenaria, ut patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis adventitii filii familiæ, si pater ea alienet. Ubi enim cœperint esse bona ejus adventitia, non potest inchoari in illis præscriptio contra filium, quamvis est sub potestate patris ; sed inchoabitur solum postquam desierit esse sub illâ, et ab illo tempore debet continuari per 30 annos, ob malam fidem ejus, qui alienavit. Vide L. 1, c. de bonis maternis, et Silvest. præscriptio 2, num. 3.

Pari modo dicuntur non posse præscribi, quæ alieno nomine possidentur, ut precarium, commodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis : nimirum ab eo qui hæc sub tali titulo possidet, aut ab ejus hærede, ut constat ex dictis dubit. 5, et insinuat generatim cap. *Si diligenti*, 17, de præscriptione, et L. *Cum notissimi*, 7 § *In his*, c. de præscript. 50 et 40 annorum : id expressè habetur de re emphyteuticâ et conductâ. Eadem est ratio rei feudalis, quia feudum et emphyteusis eadem ferè jure constant. Et L. *Nec creditores*, 10, c. de pignoratitiâ actione, idem dicitur de pignore. Azo tamen ad illam legem docet, heredem longissimo tempore, nempe 30 annorum, posse pignoris proprietatem præscribere. Hæc tamen omnia possunt præscribi à successoribus particularibus, quibus titulo legati, donati, empfi, etc., obtigerint, ut constat ex dictis supra dubit. 13. Jus

tamen feudale et emphyteuticum quoad proprietatem potest præscribi contra dominum directum annis 50, ut habetur lib. 2 Feudorum, tit. 26, § 4 : *Si quis per 50 annos rem aliquam ut feudum possedit, et servitutem domino exhibuerit, quamvis eâ de re non sit investitus, præscriptione tamen 30 annorum se tueri potest.* Idem dicendum de jure emphyteutico, si uniformem pensionem toto illo tempore solvit. Cum titulo autem præscribitur hoc jus 40 annis inter præsentés, et 20 inter absentes, juxta ea quæ diximus supra n. 27.

Denique, quando jus commune vel præscriptio malæ fidei obstat præscribenti. Tunc enim res illo præscribi non potest ab illo, nisi spatio 40 annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo, ut expressè habetur cap. de præscript. in 6, tam diuturna enim possessio habet vim tituli : nam facit justitiam præsumptionem, et excludit præsumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non posse præscribi exemptio à jurisdictione ordinarii, quæ tamen 40 annis cum titulo, et tempore immemorabili sine titulo acquiritur, ut constat cap. *Cum persone*, 7, de privilegiis, in 6. Simili modo decimæ et ecclesie unius diocesis dicuntur non posse præscribi ab episcopo alterius diocesis. Nam jure statutum est, ut omnes ecclesie sint in potestate episcopi in cujus territorio sunt sitæ, ut habetur cap. 10, *Omnes*, 16, quæst. 7. Possunt tamen, si possideantur 40 annis, cum titulo, vel tempore cujus initii memoria non exstat, sine titulo, ut patet ex d. cap. 1 de præscript. in 6.

Idem dicendum, primò, de jure patronatûs, ad nominandum rectorem vel prælatum, qui jure communi erat eligendus à capitulo. Secundò, de immunitate à solvendis decimis : omnes enim jure communi solvere tenentur ; quia tamen interdum aliqui eximuntur, potest hæc exemptio præscriptione 40 annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo acquiri : non tamen ita quin, si opus sit, ecclesia possit rursus obligationem solvendi imponere, quia jure nature populus tenetur ecclesie ministros alere, ut infra cap. 59, dub. 1, dicitur. Tertio de immunitate à contributionibus, aliisque publicis oneribus. Quarto, de potestate faciendi vel concedendi aliquid quod non nisi à principe summo fieri, aut concedi solet, ut ea quæ sunt meri et mixti imperii. Vide supra dub. 10 et 12.

Nullò autem modo præscribi possunt, primò, exemptio ab obedientiâ superioris, et alia de quibus dubit. 12. Secundò, res usibus publicis deputatæ, ut forum, via publica, pons : hæc nec in totum, nec in partem præscribi possunt. Tertio, jus decimarum percipiendarum à laico. Et quidem si de ipso primævo et fundamentali jure loquamur, nullo modo à laico præscribi potest, quia est spirituale, fundatum in ministerio sacro. Si autem de aliquo jure, quod ab illo primævo sit derivatum, ut est jus feudale, quo olim nimirum ante concilium Lateranense sub Alexandro III, circa annum Domini 1179, celebratum, laicis interdum decimæ solent concedi dubium est an hoc

ius aliqua ratione post illud concilium possit præscribi. Covarr. lib. 1 Variarum, cap. 17, num. 5, negat, quia, inquit, non solum jus commune illis resistit, et male fidei præscriptio, sed etiam facti sunt incapaces per illius concilii decretum; quod habetur cap. *Quamvis*, 17, et cap. *Prohibemus*, 19 de decimis; quando autem est incapacitas, non habet locum præscriptio. Nihilominus, si cujus majores a tempore cujus initii non exstet memoria, tale jus possederent, præsumerentur habuisse ante concilium, nec opus esset alia tituli probatione, ut plurimi doctores quos ipse Covarr. citat et sequitur, docent. Quartò, limites provinciarum, episcopatum, et parœciarum: quod intellige, si de his constat; si autem non constat, præscribi possunt. Quintò, res indivisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præscribi potest, quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. *Si communem*, 10, π . *Quomodòdum servitus amittatur*. Vide plura apud Silvest. Præscriptio secundò.

DUBITATIO XVI.

Quando præscriptio dicitur non procedere, dormire, interrumpi.

49. Respondeo et dico primò: *Præscriptio dicitur non procedere*, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Covarr. reg. *Possess.* § 12. Hoc fit potissimum ob 4 causas: Primò, si desit possessio civilis. Secundò, si desit titulus, non potest incipere præscriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis: potest tamen tricennalis, ut dictum est dubit. 8. Tertio, si desit bona fides. Quartò, si res non possit alienari, legi resistente, ut dictum est de fundo dotali, de bonis adventitiis filii familiaris, de legato, fideicommissu, majoratu.

Dico secundò: *Præscriptio dicitur dormire*, quando jam inchoata aliquanto tempore cessat; ita tamen, ut illo exacto, rursus vim habeat, et continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire primò, tempore belli, quando jus non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium; similiter tempore pestis. Secundò, quando ecclesia caret rectore, cessat contra ecclesiam. Tertio, quando is contra quem præscribitur non potest agere, ut est filius familiaris, pupillus durante ætate pupillari (nempe usque ad annum 14 exactum in mare; in feminâ usque ad 12 exactum), uxor vivente marito. Vide Silvest. præscriptio 1, num. 9.

Dico tertio: *Præscriptio dicitur interrumpi*, quando inchoata cessat, ut si rursus reviviscat, non continuatur cum tempore priore, sed de novo debeat inchoari.

Hæc *interruptio* generatim fit duplitter: primò, naturaliter, secundò, civiliter. *Naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam præscriptionis, ut possessio, vel bona fides. *Civiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum juridicum interpellatur, ut per litem contestationem, vel citationem, ut docet Covarr. § 12, ex Panorm. et aliis. *Triennalis* usucapio non interrumpitur litem contestatione. Si tamen is qui volebat ita usucapere, condemnatur, debet rem restituere: si non condemnatur,

maneatque in bonâ fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *vicennalis* et *tricennalis*, interrumpitur, litem contestatione factâ coram iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite, vel si litem sponte deseruerit, non interrumpitur; similiter si animo tantum interrumpendi præscriptionem, litem moverit. His addo præscriptionem contra actionem fisci interrumpi solâ citatione. De his plura apud Covarr. et Silvest. sed parùm utilia theologo.

DUBITATIO XVII.

Utrum qui legitime præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.

50. Multi existimant talem teneri ad restitutionem, nisi intercesserit negligentia domini in re suâ inquirendâ: ita Adrian. in 4, q. 2 de Præscrip., p. 166; Joannes Med., c. de Restit. q. 18; ejusdem sent. videatur Scotus in 4, d. 15, q. 2, § de secundo; nam eodem fundamento nititur; et Gabr. ibid. q. 14, a. 1, in fine, et alii nonnulli: fundamentum hujus sententiæ est, quòd leges præscriptionis videantur solum vel potissimum institutæ in penam negligentiam domini; ubi ergo negligentia non intervenerit, ibi locum non habere; quare is qui usucepit, vel præscripsit, ad restitutionem obstrictus erit, ubi constiterit nullam negligentiam intercessisse. Sed contrarium est verius.

Unde dico primò, non solum quando domini prioris intercessit negligentia, sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitime præscriptæ transeunt in dominium novi possessoris, ita ut non teneatur eas restituere, nisi prior dominus per iudicem restituatur in integrum. Ita Covarr. ad reg. *Possessor*, p. 3, § 2, n. 5, ubi multos alios refert, et Sotus, lib. 4 de Justitiâ, q. 5, a. 4, et passim doctores.

Probatur, quia L. 3, π . de usucapionibus, definitur *usucapio esse dominii acquisitio per continuationem temporis lege definiti*; ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui usucepit, ad restitutionem; cum dominium acquisierit. Secundò, leges præscriptionis nunquam meminerunt, eam statui in penam negligentiam dominorum: sed ob bonum publicum, nam L. 1, π . de usucapionibus, dicitur: *Bono publico introducta est usucapio, ne diu et sæpe semper incerta essent rerum dominia*; et L. ultima, π . Pro suo, *concessa dicitur ut aliquando litium esset finis*. Similiter canones indistinctè et absque restrictione negligentiam, approbant præscriptiones bonæ fidei; atqui princeps per suas leges potest privare subditum re suâ, etiam absque ejus culpa, si ratio boni communis ita postulat; ergo cum ratio boni id exigat (nempe ne semper incerta sint dominia, et ne infinita quedam litium seges suboritur), non est dubitandum quin hisce legibus dominium transferatur.

Tertio, quia lege penali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominium admittit, et in novum possessorem omnino transfert: ergo leges præscriptionis non sunt penales duntaxat, punientes dominorum negligentiam.

Confirm. quia ista negligentia rei suæ, non est nisi venialis, quæ non merebitur oblatione rerum puniri. Unde Adrian. requirit in eâ culpam mortalem; sed hæc vel nunquam vel rarissimè accidit; et ita ferè nunquam præscriptio habebit effectum.

Denique non potest sciri quanta negligentia à domino priore sit commissa: itaque hæc res tota erit plena scrupulis, et inutilis ad proxim.

51. Dico secundò: Præscriptio non solum transfert dominium utile, sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Covar. supra § 1, in fine, et passim theologi. Leges enim et canones indistinctè loquuntur de dominio, nec restringunt ad dominium utile, ut patet cap. 5, 4, 6, de præscript., et ex cap. Clerici, 26, q. 3, ubi dominium acquisitum per præscriptionem vocatur *proprietas*. Denique ex c. *Placuit*, 1 et 2, 16, q. 3. Idem colligi potest ex legibus citatis, et ex toto tit. c. de præscript. 30 annorum. Fundamentum jurisperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit Covar. supra § 1, num. 1.

Objicitur primò: Nemo sine culpa debet privari re suâ; ergo debet intercessisse culpa.

Resp.: Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet, ut fit in proposito.

Objicitur secundò: Fundamentum præscriptionis est bona fides; ergo postquam consilerit rem fuisse alterius, subvertitur præscriptio, quia subvertitur ejus fundamentum.

Resp. non subverti bonam fidem ex eo quòd peractâ præscriptione constat rem fuisse alienam, quia tunc verè potest judicare rem esse suam, quamvis antea alterius fuerit.

Objicitur tertio: Cui res est adjudicata per sententiam nitentem falsâ præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges præscriptionis nituntur falsâ præsumptione: ergo is cui res est adjudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

Resp. primo, negando consequ., quia iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solum declarare utrius sit; unde si fundamentum est falsum, quò sententia nititur, ipsa quoque corrumpit, nec est servanda in conscientiâ. At verò princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolutè; et quamvis fortè falsâ præsumptione ex parte nitatur,

tamen justam causam habet ita statuendi absolutè.

Secundò respondeo: Neg. minor., quia verum non est leges præscriptionis potissimum præsumptione negligentia nixas esse, ut ex dictis constat.

DUBITATIO XVIII.

Quibusnam adversus præscriptionem restitutio in integrum concedatur.

52. Notandum est *restitutionem in integrum* esse quoddam remedium, quod, finitâ præscriptione, relinquatur priori domino, qui rem suam amisit, nempe ut auctoritate judicis possit restitui in dominium et possessionem rei amissæ.

Quo posito, respondeo hoc remedium concedi, primò minoribus ætate, id est, qui nondùm 25 annos expleverunt; secundò, piis locis et ecclesiis, etiamsi præscriptio sit 40 annorum. Ita docent Glossa et doctores in auth. *Quas action.*, c. de sacros. Eccles. verb. *Excluduntur*; estque communis opinio, teste Panorm. in cap. 1 de præscrip. et in cap. *Auditis*, eodem. Ecclesie enim concessum est privilegium minorum, estque instar minoris, vel etiam pupilli; ut tradunt doctores in cap. 1 et 2 de restit. in integrum lib. 6, quibus locis etiam expressè ecclesiis hoc beneficium restitutionis conceditur. Ubi advertè ecclesie et minoribus hoc concedi, quamvis ipsis scientibus et resistere valentibus præscriptio facta sit, ut docet Covar. ad reg. *Possessor*, p. 3, § 3, n. 3, quia ratione fragilis ætatis id concessum minoribus, quorum privilegium extenditur ad ecclesiam et alia pia loca; conceditur verò per quatuor annos postquam sciverint completam contra se præscriptionem. L. fin. c. de tem. in integrum restit. Tertio, majoribus ætate conceditur in præscriptione 10 et 20 annorum, modò tamen probent, cum justâ et probabili ignorantia suâ, aut omninò sine suâ negligentia præscriptionem fuisse peractam. L. 1, § fin. π. *Ex quibus causis major*. Abbas et Felinus in cap. *Vigilanti*, de præscript., et alii, estque sententia communis, teste Covar. supra n. 1. Habent et hi quatuor annos postquam sciverint completam præscriptionem. In præscriptione autem 30 et 40 annorum non conceditur majoribus restitutio, juxta Covar. n. 1, quamvis alii aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. Vide infra cap. 17; dubitatione 9.

Sectio secunda.

DE INJURIIS ET DAMNIS

IN OMNIBUS HUMANORUM BONORUM GENERIBUS,

ET NECESSARIA RESTITUTIONE.

Explicuimus superiori sectione, per sex capita, quid *justitia*, quid *ius*, quænam ejus species, et imprimis quid *dominium*, quibus et in quæ competat, quibusve modis comparetur. Sequitur nunc ut tractemus de *injuriis* et

damnis quibus justitia et jus violatur, et restitutione, quæ est principalis actus justitiæ commutativæ, per quem jus violatum instauratur.

Primum igitur dicemus de injuriâ et restitutione in genere; 2° de injuriâ in bonis spiritualibus; 3° de injuriâ in corpus proximi per homicidium vel mutilationem; 4° de injuriâ in corpus proximi per adulterium et stuprum; 5° de injuriis famæ et honoris per detractionem et contumeliâ; 6° de injuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum; 7° de cooperantibus ad hæc; 8° de restitutione ratione rei acceptæ; 9° de ordine servando in restitutione, deque ejus expensis; 10° de excusantibus à restitutione.

CAPUT VII.

DE INJURIA ET RESTITUTIONE IN GENERE.

(Habet 10 dubitationes.)

DUBITATIO PRIMA.

Quid sit injustitia et injuria. D. Thomas, q. 59.

1. Notandum est, sicut nomen *justitiæ* dupliciter accipitur (ut supra cap. 1, dub. 1, ostensum est): primò, pro omni virtute, quatenus est quedam legis obedientia; secundò, pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus et distributionibus: ita etiam nomen *injustitiæ* dupliciter accipitur, ut expressè docet Aristoteles 5 Ethic. cap. 1, primò pro omni legis violatione, quam ipse *ἀνομία* vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *injustitia* quædam, quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto superioris. Hinc peccatum definitur, *coelestium inobedientia mandatorum, et divini pravvaricatio præcepti*. Unde passim in Scripturis omne peccatum vocatur *injustitia*, et peccatores *injusti*, Joannis 7. *Injustitia in illo non est, ad Rom. 4. Revelatur enim ira Dei super omnem impietatem et injustitiam, hominum eorum qui veritatem Dei in injustitiâ delinunt*, Ezech. 48, et alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, seu *ἀνομία*. E contrario omne opus bonum vocatur *justitia*.

2. Hinc patet hanc rationem *injustitiæ* esse generalem et communem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiæ, quia hæc *injustitia* consistit in hoc quòd conformitas legi debita violatur, quæ violatio nihil est, aliud quàm legi inobedientia.

3. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem pravitatem ex hac malitiâ (quia generalis est, essentialiter omni peccato conveniens), nisi ipsa in illo peccato speciali modo sit volita, ut cum quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, ut ostendat se eam nihili pendere; generalis enim conditio objecti non potest specialem malitiam tribuere actui voluntatis, nisi speciali modo sit volita, quia malitia formalis in actu voluntatis sumi debet ex ordine quem habet ad malitiam objectivam, quæ cernitur in objecto volito, ut ostensum est 1-2, quæst. 48, art. 1.

4. Secundo modo accipitur *injustitia* ut opponitur justitiæ particulari; idque vel ut actus, vel ut habitus. Si ut actus, sic nihil est aliud, quàm alieni juris violentio; neque differt ab *injuriâ*. Sic enim actu justitiæ cuique jus suum tribuitur, ita injustitiæ hoc jus violatur: in quâ violatione sita est *injuriæ* ratio. Si verò

accipitur ut habitus, habitui justitiæ oppositus, sic nihil est aliud, quàm prava voluntatis dispositio ex injustis actibus orta, et ad similes inclinans. Quamquam si theologicè magis quàm philosophicè loquamur, *habitualis injustitia* non tantùm consistit in prava dispositione reali, sed etiam morali et imputativâ: quod ut intelligatur.

5. Notandum, duplici modo fieri alteri injuriam, *commissione et omissione*, neque minùs omissione reddi hominem injustum, quàm commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem; relinquit tamen hominem injustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciat. En habituales injustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamvis rarè fiat, ut quis debitum officium omittat absque positivâ voluntatis complacentiâ et assensu, tamen fieri potest, et interdum fortassè fit. Idem in aliis vitiis locum habet, ubi omissione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus et omnibus vitiis, si ex actu nihil reale relinquere: morale enim illud et imputativum ex actu relictum, sufficeret ad denominandum hominem justum vel injustum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1-2, quæst. 49, art. 1.

6. Hinc patet, *injustitiam habituales* generatim non tantùm consistere in reali dispositione, sed etiam in morali, seu imputativâ, quatenus complacentia interpretativa omissionis, per quam illa ommissio fuit voluntaria, censetur manere secundum moralem æstimationem, et imputatur, ut præsens, donec fiat restitutio.

DUBITATIO II.

Utrum aliquis dicatur injustus, eo ipso quòd faciat aliquòd injustum.

D. Thom., art. 2.

7. Respondeo, et dico primò: qui sciens aliquid esse *injustum*, spontè illud facit, eo ipso est *injustus*. Probatur: qui vult liberè id quod novit esse *injustum*, censetur etiam velle ipsam *injustitiam* et inæqualitatem annexam; ac proinde meritò dicitur *injustus*. D. Thomas dicit talem intendere formaliter *injustum*, quia intendit id, quod scit esse *injustum*; et ita intentio fit formaliter *injusta*, quamvis ipsam *injustitiam* per se non intendat.

8. Dico secundò: Qui ignorantia inculpata nescit esse *injustum*, vel si scit, non consentit in opus, sed vi externâ impulsus facit, non est dicendus *injustus*. Ratio est, quia malitia annexa operi, nullo modo est

volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Dico tertio: Si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, quæ incitatur, talis sit, ut ei possit resisti, verè erit injustus, si faciat opus injustum, licet minus, quàm si sciens et volens. Ratio est, quia hæc non impediunt quin ille absolutè censeatur velle et voluntariè facere quod injustum est, ut ostensum est 1-2, q. 6, a. 7 et 8.

9. Notandum tamen, Aristotelem, lib. 5 Ethic., cap. 8, ubi hanc quæstionem tractat, docere eum qui ex ignorantia vel passione quippiam injustum designat, non esse dicendum injustum, quia non operatur injustè, id est, ex habitu et affectu directè inclinante ad id quod injustum est, sed solùm per accidens et indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici injustum, quàm eum qui sciens et suà sponte facit: alioqui talis absolutè est injustus; indirectè enim voluntarii in peccatis, recidit in speciem voluntarii directi, ut constat ex 1-2, q. 6.

10. Notandum secundò, circa respons. D. Thomæ ad 5, dum quis per ignorantiam inculpata facit opus injustum, hoc opus non dicitur formaliter *injustum*, quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar forme) injustà; dicitur tamen injustum materialiter, quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus: qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, ut Jacob, vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatum (quamvis formaliter, ut subest voluntatis affectui, possit esse temperatum); etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti, tamen est ei incongruens secundùm se et absque illo errore considerato. Et ita quamvis ratio intemperati non conveniat illi operi in ordina ad actuale dictamen, convenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolutè consideratam.

DUBITATIO III.

Utrum aliquis possit pati injustum volens.

(D. Thom. art. 3.)

11. Respondeo, et dico primò: Sicut nemo potest facere *injustum* propriè vel injuriam, nisi volens, ita nemo potest propriè pati *injuriam*, nisi nolens; ita D. Thomas, art. 3, ex Aristotele, 5 Ethic., cap. 9 et 11.

Prior pars patet, quia *injustum* formaliter et *injuria* includunt rationem voluntarii; hinc fit ut amens, et brutum non faciat injuriam, etsi lædat: sufficit autem sive directè, sive interpretativè sit voluntarium.

12. Altera pars probatur, quia nemo potest pati *injuriam*, nisi jus ejus violetur: non potest autem violari jus alterius, nisi ipso nolente, vel expressè, si sciat, vel implicite, si nesciat; et ita sit affectus, ut, si sciret, expressè nollet. Cujus ratio est, quia si velit, vel certè positivè permittat se lædi, jam cedit jure suo, illudque adiecat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde, etsi ipse lædatur, jus tamen ipsius (quæ ipsius est) non violatur; sicut si concedam tibi ut vestem meam auferas, pono dominium rei meæ in

tuo arbitrio, unde si auferas, non violas jus meum.

Dixi, quæ ipsius est; quia etsi non violetur præcisè quæ ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Servus enim habet jus ut non spoliatur rebus suis invidus; et dominus habet jus ut idem non spoliatur etiam volens. Unde qui spoliatur servum consentientem, etsi non faciat injuriam servo, facit tamen injuriam domino; similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem usuvenit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, ut jura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit; etsi non facit propriè injuriam sibi, facit tamen injuriam reipublicæ cujus ipse est pars, et etiam Deo (juxta D. Thomam) qui solus vite humanæ est dominus. Unde tales peccant contra præceptum: *Non occides*; et pena homicidii, si fieri posset, plectendi essent: et post mortem in tanti criminis penam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Julium Clarum, lib. 5, recept. opinio. § fin, num. 37. Sed de hoc plura infra, cap. 9, dubitat. 6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè injuriam (volendo enim occidi, cedit jure suo; ac proinde interfector non tenetur hæredibus ad ullam restitutionem), facit tamen injuriam reipub. et Deo, et peccat contra justitiam legalem. Unde David punivit Amalechitem tanquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat, 2. Reg. 1. Idem dicendum; quando conjux consentiente conjuge adulterium committit. Non enim facit propriè injuriam consentienti, sed peccat contra matrimonii legem.

Notandum tamen est, non censi quempiam cedere jure suo, si aliquo modo involuntariè, et renitente affectu consentiat, inductus ab eo qui læsurus est. Sicut enim donatio debet omninò esse libera, ita etiam cessio juris, quæ tollit injuriam. Unde qui solvit usuras, non cedit jure suo: quia non cupit ut usurarius has exigat, nec intendit se ullo jure privare, aut dona re; sed solvit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 27, inter reg. Juris in 6: *Scienti et consentienti non fit injuria, neque dolus.*

13. Adverte tamen, quosdam doctores hanc regulam et ea quæ dicta sunt, limitare ad ea, in quibus jure nostro cedere possumus, ut in famâ, honore, et aliis bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti et volenti non fieri injuriam: quia cum hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, jure nostro nos privamus, et illud in alterius collocamus arbitrio; secus esse in aliis, quorum non sumus domini, sed custodes duntaxat: ut in vitâ, et membrorum integritate, in conjuge, in proliis, et similibus, in quibus jure nostro cedere non possumus. In his enim propriè fieri injuriam ei, cui ipsa commissæ sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel lædantur, etsi id ipso volente fit. Ratio est, quia cum cessio juris sit invalida, totum jus permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra justitiam; et fit verè et propriè injuria, quamvis con-

sentienti. Unde inferunt eum qui interfecit Titium volentem, facere ei propriè injuriam, quia Titius non poterat jure illo cedere: similiter cum quis adulterium committit cum uxore Titii ipso Titio consentiente. Alii dicunt, non fieri in istis propriè injuriam personæ, sed naturæ, vel statui.

Verùm id quod diximus est magis consentaneum usitato modo loquendi; nemo enim, qui volens in corpore lesus fuerit ab aliquo, vel conjugem alteri violandam dederit, dicit sibi injuriam factam, aut de injuriâ conquiri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 3 Eth. cap. 9, ubi ostendit neminem spontè pati injuriam, etiamsi possit spontè lædi, et damno affici: quia ad illud requiritur ut invitus patiat. Neque id intelligit solum in iis quæ subsunt nostræ dispositioni, ut in famâ et divitiis, sed etiam in aliis in quibus jure nostro cedere non possumus, ut in vitâ et membris: quod ex initio capitis constat, ubi ex Euripide adducit exemplum ejus qui matrem violentem et rogantem interfecit. Confirm., nam idcirco nemo sibi ipsi injuriam facere, aut à se injuriam accipere potest, quia non potest à se invitus pati: non enim fieri potest, ut si quis sibi damnum velit inferre, et simul nolit illud à se pati. Idem docet D. Thom. art. 3, q. 59. Confirmatur secundò, quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti injuriam; et qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori injuriam: et tamen isti jure suo cedere non possunt; ergo ad formalem injuriam non sufficit quòd quis jure suo non possit cedere.

Nec obstat quòd quis in illis jure suo cedere non possit, ac proinde jus illud, quod habet ut in illis non lædatur, permaneât, quia non permanet sub ratione formali juris justitiæ, sed solum materialiter, cum ipse nolit eo uti, eoque quantum in se est, cedat. Unde non censetur injuria in illum nisi materialiter, sicut enim potest esse injuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte ejus cui irrogatur.

14. Dico secundò: Fieri potest ut quis ex parte suâ injuriam inferat, et tamen alter propriè injuriam non patiat: et è contrario fieri potest ut quis injuriam vel potius injustum patiat, et alter propriè injuriam non inferat; ita D. Thom. ad 3, ex Aristotele supra. Prioris exemplum est, si detrahatur famæ alterius, ut illi noceas, et ille cedat jure suo optans haberi infamis propter Christum; posterioris est, si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Dices: Ergo Christus et sancti propriè non sunt passi injuriam, cum libenter passi sint, et pati desideraverint.

Resp.: Nego consequ., quia, ut quis dicatur non pati injuriam, non satis est quòd ob aliquam causam libenter patiat, seu quòd gaudeat illo malo, sed oportet ut etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo quantum in se est, jure suo: alioquin retinet actionem injuriarum in illum; et ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem et sancti non cupiebant sibi ab impiis illa mala irrogari, nec illis ad

hoc ullum jus vel auctoritatem tribuebant, sed solum permissivè se habebant non repugnando, et se non subtrahendo illorum potestati, ut sic eorum malitiâ ad majus bonum uterentur. Unde retinet actionem injuriarum in illos coram tribunali divino, ut patet Sapientie 5: *Stabunt justi in magnâ constantiâ adversus eos qui se angustiaverunt.*

DUBITATIO IV.

(Quid sit restitutio, et cujus virtutis actus.)

D. Thom. q. 62, a. 1.

15. Notandum est restitutionem propriè significare positionem rei in pristinum statum; et quia, dum res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideò significat *redditionem rei ablatæ, sive jure, sive injuriâ ablata sit*; quòd aliter Latinis dicitur *redhibiti*, et redhibere. Sic depositum et commodatum dicitur restitui, et etiam mutuum; quia saltem secundum speciem est idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur restituere, sed *solvere*: et qui damnum intulit, *compensat*, non restituat.

Apud theologos tamen hoc nomen accipitur generalius, ut etiam comprehendat omnem illati damni compensationem; et sic nihil est aliud quàm *rei acceptæ restitutio*, vel *damni illati compensatio*. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, et æquivalens rependit; posset etiam hoc modo emptor solvens pretium dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquivalenti, quamvis non ita usitato.

16. Hinc patet restitutionem esse opus externum justitiæ commutativæ, quia hujus virtutis est constituere æqualitatem inter datum et acceptum, inter damnum et compensationem; quod fit restitutione.

Nec obstat quòd etiam error, contra justitiâ distributivam commissus, sarciatur restitutione, et ita videtur etiam esse opus justitiæ distributivæ, quia scèpe in actu distributionis continetur debitum justitiæ commutativæ, quod debitum violatur pravâ distributione: sicque non est mirum, si opere justitiæ commutativæ instaurari debeat, ut ostensum est, c. 1, dub. 4.

17. Petes, quo modo differt restitutio à solutione et satisfactione?

Respondeo: A solutione differt, quòd non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contra; dicimur enim *solvere* quod ex voto, juramento, charitate aut misericordiâ debitum est (nam et ex his virtutibus debitum et obligatio aliquod dandi in proximum nascitur); non tamen propriè dicimur restituere, aut facere restitutionem; et è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen solvit. *Restitutio* enim postulat ut res quodammodo sit eadem vel in se, vel in æquivalenti: solutio, ut sit diversa.

18. A satisfactione verò, primò, quòd satisfactio sit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contra. Secundò, quòd satisfactio respiciat personam. dum oræstat id quod alteri satis est,

etsi non sit æquivalens debito; restitutio autem respicit rem, dum præstat æquivalens, vel rem ipsam exhibet. Tertio, satisfactio propriè fit pro injuriâ illatâ, et honore violato, quamvis nihil damni illatum sit; restitutio verò propriè ubi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus; cum omnia perfectissimè sint ipsius. Quarto, satisfactio fit etiam pro damno irreparabili; restitutio solùm pro reparabili.

DUBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

19. Respondeo, eam ex duplici capite nasci, nempe ex *injustâ acceptione*, vel ex *re acceptâ* sive justè, sive injustè; colligitur ex D. Thom., q. 62, a. 6 et 7; docet Cajet. ibidem, et Covar. ad reg. Peccatum, 2 p., in principio.

Per *injustam acceptionem* intelligo non solùm furtum, sed etiam damnum quodvis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, sive alio modo iniquè illatum; quicumque enim alteri damnum infert, auferit aliquid ab eo, et sic dicitur teneri ratione injustæ acceptionis.

Per *rem acceptam* intelligo non solùm eam quæ à domino ablata est, ut equus, vestis, pecunia, sed etiam eam quæ ex justitiâ alteri debita est, et apud me retinetur, ut legatum alteri, aut venditum, quod apud me est.

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, probatur, quia qui damnum intulit, violavit æqualitatem quam poscit justitia commutativa: ergo ut æqualitatem illam sarciat, tenetur lege justitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumentum acceperit.

Quòd etiam ex secundo capite, patet, quia qui habet rem alterius, etsi nullam injuriam intulerit, habet tamen plus quàm suum; et verus dominus tantundem habet minus quàm suum. Unde ut fiat æqualitas justitiæ, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D. Th. art. 6 et 7, q. 62, quamvis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices: Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

20. Responderi potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiat pro omni redditione; quæ res ex justitiâ debita redditur in seipsâ vel in æquivalenti, sic assignanda sunt *tria capita omnis restitutionis*. Primum, *est injustâ acceptione*, seu damno illato. Secundum, *est re acceptâ* justè vel injustè. Tertium, *est contractum*. Nam mutuum et pretium rei emptæ, et similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ (nam fieri potest ut hæc non extet), sed ex contractu.

21. Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen; quando enim aliquid debetur ex injustâ ac-

ceptione, vel ex contractu, manet obligatio restitutionis, etiamsi res debita pereat, sine nostrâ culpâ: quando verò debetur tantum ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re absque culpâ nostrâ perente, ut patet in deposito.

Ex his plurima possunt deduci, ut patebit ex sequentibus.

DUBITATIO VI.

Utrum nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpâ, vel per culpam levem extra officium et contractum.

22. Notandum primò, tripliciter fieri posse ut damnum alteri culpâ meâ obveniat: Primò, si teneat ex officio impedire, et negligam. Secundò, si ex contractu. Tertio, extra officium et contractum, de quo modò hic agimus.

Notandum secundò ex Adriano in 4, de Restitut., § Utrum in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud jurisperitos, aliter apud theologos. Apud theologos enim *culpa* idem est, quod peccatum, sive mortiferum, sive veniale; apud jurisperitos verò est idem, quod ommissio alicujus diligentiar, unde sequitur aliquod incommodum. Dividunt autem culpam in *latam*, *latarem*, *latissimam*, *levem* et *levissimam*.

23. *Culpa latissima est dolus apertus; latior est dolus presumptus*. Est autem *dolus* quævis *calliditas, fallacia et machinatio ad circumveniendum, fallendum et decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiundo, machinatio arte verborum*; ita tradit Glossa π . de dolo, l. 1. Sequuntur passim doctores.

Culpa lata est ommissio ejus diligentiar et circumspectionis, quam passim homines ejusdem conditionis adhibere solent: ut si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Culpa levis est ommissio ejus diligentiar et circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Culpa levissima est ommissio diligentiar, quam diligentissimi et prudentissimi adhibent. Vide Navarrum cap. 17, n. 177 et sequentibus, et Silv. verbo *Culpa*, in principio.

His positis, Angelus, verbo *Culpa*, n. 6, sentit, ex quâvis culpâ, etiam levissimâ, nasci obligationem restitutionis; idem tenet Adrianus supra: probant ex quibusdam canonibus: sed contraria sententia est tenenda; pro quâ.

24. Dico primò: Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiar) nisi ex culpâ latâ, non autem ex levi, vel levissimâ; ita communiter DD., ut fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio; Gabr. in 4, d. 15, q. 14, art. 3, dubit. 2; Silv. verbo *Culpa*, n. 6, ubi citat Panor. et alios. et verbo *Restitutio*, secundò, § 12 et 17; Sotus lib. 4, de Justitiâ, q. 7, art. 2, et lib. 5, q. 1, a. 9.

Probatur primò, quia nemo tenetur adhibere majorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quàm ejusdem conditionis homines passim in simili-

hus adhibere solent (nemo enim tenetur esse prudentior et circumspicior hominibus suae sortis); ergo damnum eveniens non debet illi imputari, sed censetur involuntarium.

Secundò, talis neque tenetur ratione contractùs (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam) neque ratione rei acceptae, cum ea non exstet: neque etiam ratione injustae acceptationis, cum sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione injustae acceptationis, nisi quando in ea est peccatum (alioqui teneretur quis ex casu fortuito et praestitâ summâ diligentia; quod tamen nemo dixit) ergo cum hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpae levis vel levisimae non intervenerit peccatum, patet, quia non tenebatur diligentiam et circumspicitionem adhibere, quam prudentiores et prudentissimi solent adhibere, sed solum eam quam prudentes: ergo hanc adhibendo et illam omitendo, non peccavit.

Teneri verò *ex culpa lata*, constat, quia quisque in actionibus periculosis tenetur praestare diligentiam quam homines ejusdem conditionis communiter praestare solent: ergo si hanc non adhibuerit, censetur damnum illi voluntarium, quia non fecit quod potuit et debuit, ut constat ex dictis 1-2, q. 6, a. 5.

25. Notandum est quosdam limitare hanc propositionem hoc modo: Non teneri ex culpa levi, etc., nisi quis *advertit* damnum secuturum, vel *illud intendit*. Sed si quis bene consideret, non est necessaria haec limitatio, quia qui *advertit* ex sua actione secutum damnum, tenetur majorem diligentiam adhibere: nam quis prudens tunc eam adhiberet. Ut autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspicitionem, vix unquam contingit; si enim facit aliquid ut noceat, quomodo adhibet sufficientem circumspicitionem ut noceat? Fieri tamen absolute potest: ut si quis diligentem considerationem adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, et veniat in mentem fieri posse ut sit hostis, ideòque telo petat.

Utrum autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium; videtur teneri, cum directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur non teneri, quia damnium respectu illius actionis censetur fortuitum; actio enim illa, facta cum tali circumspicitione, non censetur ullo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, ut vitari debeat; nec refert quòd ab intentione eò dirigatur, quia dirigitur in incertum tanquam in effectum fortuitum, sicut si quis jaculetur in altum eo fine, ut cadat in caput inimici, eò quòd cogitet id esse possibile, quamvis credat inimicum longe abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam praestet, ne noceat; opiet tamen casu obvenire damnum vel mortem (ut posset contingere in medico vel chirurgo), et ideò non adhibeat circumspicitionem diligentioris aut diligentissimi: hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est, quia non tenebatur majorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totum, quod ex justitia debuit: unde omit-

tendo illam majorem diligentiam, non fecit ei injuriam; ac proinde, si ager moriatur, non illi imputabitur homicidium, quamquam coram Deo sit reus, quòd optaverit, et ut casu, moreretur, omiserit majorem diligentiam: quae omissio fuit contra charitatem, sicut quando quis omitit pauperi succurrere in necessitate.

26. Ex his infero, si ex facto tuo vel omissione secutum est alteri damnum, et tu nihil in hoc peccaveris, ob naturalem inconsiderationem, vel oblivionem, non teneri te ad restitutionem, quamvis in foro externo, hoc lata culpa commissum diceretur; quia neque ratione rei acceptae teneris, ut quae non exstet; neque ratione injustae acceptationis, cum nullus peccaveris; neque ratione contractùs, cum nullus intervenierit, uti suppono. Ita Sotus supra. V. g.: Egrediens cubiculum, et alià cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam juxta locum periculosum, et quamvis sollicitè proposueris extinguere, tamen aliquid intervenit, quo absque culpa oblivisceris, vel in somnum incidis, et excitatur incendium. Aperuisti puteum, et casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat: censetur enim hujusmodi eventis damnum fortuitò datum; tales casus solent saepe contingere inter homines, sine ullo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente.

Sed difficultas est, utrum in culpa lata, ut quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27. Respondeo et dico secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum in damno dato, ut quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnum est grave, culpa, seu negligentia, quae commissum est, censetur mortalis, nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mente Silvestri loçis citatis, et auctororum quos ipse citat, Innocentii, Antonii de Butrio, et aliorum, ut constat per exempla ipsorum; Soti, lib. 4 de Justitia, q. 7, a. 2, ante solutionem primi argumenti, ubi ne in commoda quidem putat esse obligationem restitutionis damni, nisi interesset culpa mortalis, quia à venialibus, inquit, homines liberi, esse nequeunt: sed de hoc infra. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus; idem tenent multi receptiores, ut Petrus Nav. l. 2, c. 1, n. 48; Henriquez, tractatus de Irregularitate, c. 15, ubi citat alios; Emmanuel Sà, v. Restitutio. Ratio est quia, quando solum culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione injuriae, sed imperfectus: ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, quae astringat sub peccato mortali; non enim potest obligatio major esse in suo ordine, quam fuerit injuria, ex qua nascitur, in suo.

Petes, utrum saltem sub veniali sit obligatio?

28. Quidam affirmant. Sicut enim, cum nulla est culpa, nulla est obligatio; cum est lethalis, est obligatio sub peccato lethali: ita etiam cum est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur nullam esse obligationem restituendi, quod

satis indicat Silvest. et alii DD. Nam obligatio in materia gravi, non potest esse nisi sub gravi peccato; pendet enim obligatio ex materiae gravitate, posito precepto naturali vel positivo; mirum enim esset hominem sub veniali duntaxat obligari ad restitutionem decem millium aureorum, nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est, quia cum solum venialis culpa in damno inferendo intercessit, ut cum ex quadam inconsideratione et animi *impulsu* provenit, censetur quasi fortuito obvenisse; quis enim in hujusmodi rebus periculosus non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt: quare meritò quasi fortuita videri debent.

Ex dictis sequitur eum, qui subitè irà correptus aliquem interimit, ita ut fuerit solum motus secundò primus, non teneri sub mortali ad restitutionem, ut rectè colligit Petrus Navarra.

20. Altera pars probatur, quia quando opus est periculosum, vel advertis periculum, vel non advertis: si omninò non advertis, naturali quòdam mentis distractione, vel quia nihil occurrit quod mentem excitet ad periculi considerationem, non peccas, etiamsi non adhibeas diligentiam; si autem advertis periculum ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: rarò enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta, quæ sit venialis; quæ tamen frequens est in subreptitiis cogitationibus et internis animi motibus. Ratio est, tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt et excitant mentem ad considerationem, tum quia membra exteriora non moventur ad opus, nisi per rationem superiorem, ut docet D. Thomas, 1-2, q. 74, art. 7. Interdum tamen contingit hanc negligentiam considerationis esse venialem, quamvis exterius judicaretur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem quam homines communiter adhibere solent: et tunc verius est non esse obligationem restituendi.

30. Sed contra has duas propositiones objicitur primò ex cap. ultimo de Injuriis, ubi Greg. IX dicit, *non excusari eum, cujus imperitià vel negligentia damnum est datum, sed solum eum qui, ut non occideret, de contingentiis nihil omisit.*

Resp.: Loquitur de culpa lata, quæ est peccatum: nomine enim negligentia et imperitia intelligitur peccatum; unde subdit: *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere.* Quòd autem ait, *illum non teneri, qui de contingentiis nihil omisit*, intelligendum est de *illis contingentiis* quæ prudens provideret, non autem de omnibus; nam certum est, neminem ex casu fortuito teneri.

Objicitur secundò ex can. Consultuisti, 2, q. 4, ubi Stephanus V scribit: *Monendi sunt et protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia quolibet proveniente suffocentur vel opprimantur, unde ipsi rei homicidii inventantur.*

Respondeo: Loquitur de negligentia quæ sit pec-

catum, quæ facillè committitur in re tam periculosa et tam crebra; quam negligentiam quisvis prudens conaretur vitare.

Objicitur tertio ex 1. Qui occidit, 50, r. ad l. Aquilianam, § In hac quoque. Sed reverà illa, lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum et culpam; et subdit exemplum ejus qui in stipulas ignem immisit die ventoso; deinde addit: *At si observavit omnia quæ oportuit, et subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa.* Advertendum tamen est, in foro externo, tam ecclesiastico quàm civili, interdum puniri culpam levissimam, præsertim in committendo positam, partim ob presumptionem fraudis, quæ potius locum habet in commissionem, partim ne detur locus negligentia vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, ubi præsumptio non habet locum.

DUBITATIO VII.

Utrum nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa levi vel levissima in officio vel consilio dando, commissio.

31. Respondeo et dico primò, neminem teneri in foro conscientia ex culpa levi vel levissima in officio, sed solum ex gravi. Docent hoc auctores supra allati, dub. 6. Ratio est eadem, quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior et diligentior quàm passim homines ejusdem conditionis esse solent: v. g., advocatus non tenetur esse diligentior aut prudentior, quàm passim boni advocati esse solent; unde si contingat te cadere causà, eò quòd non præstitit quod doctissimus et diligentissimus præstitisset, tamen bonà fide præstitit quod solent diligentes et docti in similibus causis, non tenetur ad restitutionem. Idem dico de medicis, architecto, præctore, magistratu, principibus, et aliis officium vel artificio aliquid facientibus. Unde sequitur etiam tutorem et curatorem non teneri in foro conscientia ex culpa levi vel levissima, sed solum ex lata, quidquid dicat Silv. v. Restitutio, 5, q. 8, § 3, cujus sententia in foro exteriori videtur servari.

32. Adverte tamen hæc intelligenda, nisi quis profiteretur se diligentiorum ac peritiorum alii, aut etiam diligentissimum peritissimumque: et hæc ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa levi, et etiam levissima, ut rectè Silvest. verbo *Culpa*, q. 4. Ratio est, quia tunc promittit saltem implicitè amplius quàm alii passim præstant, et alter hanc ob causam cessat meliorem quærere: ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni, sed quanti judicabitur spes illa valere, quæ sperabat alter, majori illà diligentia et peritià, quam quærebat, se voti compotem fore.

Dices: Quia aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa levi, quia pro eà re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in utilitatem utriusque: atqui cum contractus est in utilitatem utriusque, tenetur ex culpa levi, ut infra dicitur.

Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpâ levi, quia debet majorem diligentiam adhibere, quam si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet majorem diligentiam, quàm communitè debent homines ejusdem officii, idèò commoditè dicitur eum non teneri nisi ex culpâ gravi, nempe quæ gravis est inter homines ejusdem officii.

33. Dico secundò : Qui præbet consilium, tenetur ad restitutionem damni secuti ratione ignorantie crasse, vel culpæ latae, si erat parochus, confessarius, concionator, theologus, jurisconsultus, vel ejus professionis ad quam talis consultatio spectabat. Ita Joan. Medina, eod. de Restit. q. 7, ut si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus; si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit gravis, tenetur ad restitutionem damni secuti. Probatur primò, quia talis ex officio et professione tenebatur hoc scire, et in respondendo hunc errorem vel negligentiam vitare, et non fecit: ergo censetur causa damni secuti. Secundò, quia ratione suæ professionis vel officii, habetur sufficiens ab eo qui consilium petit: ergo si non sit sufficiens, et tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumque dat alteri consilium, suadens ut hoc vel illud faciat, aut absolutè asserens illum posse facere, tenetur habere evidentiam moralem, illud cum his circumstantiis huic esse licitum, alioquin committit culpam latam, ut patet ex dictis, lib. 1 de Prudentiâ, dubit. 1. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali judicio, ob periculum peccati: ergo neque alteri esse auctor.

Adverte tamen primò, nunquàm teneri eum, qui consultus respondet juxta opinionem verè probabilem, ut ostensum est, 1-2, q. 19, secundò, neque eum qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri, non autem suadet ut alter sequatur; tertio, nec eum qui indicat se dubitare; tunc enim si alter sequatur, suæ temeritati ascribit.

34. Dico tertio: Si is qui præbet consilium, erat illarum rerum parùm peritus (v. g., quia non pertinebant ad ejus professionem), et alter sciens ejus insufficientiam petat consilium; consultor non tenetur illi ad restitutionem. Ratio est, quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat; scienti enim et volenti non fit injuria. Si tamen agatur de damno alicujus tertii, tunc talis tenetur illi tertio; ut si suades alicui certum contractum injustum, vel ut non restituat, etc. Ratio est, quia tuo malo consilio illi tertio invito damnum inferis. Nec refert quòd tu consultor inculpabiliter ignorabas veritatem, quia nemo potest se miscere dandis consiliis in rebus quas non intelligit; unde latam culpam committis.

DUBITATIO VIII.

Utrum nascatur obligatio restitutionis damni ex culpâ levi, vel levissimâ, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

35. Sotus, l. 4 de Justiâ, q. 7, a. 2, existimat

etiam tunc requiri culpam mortiferam, ita ut si is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, et ipsâ ejus negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, ut sit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam, inquit, à venialibus homo vix liberari potest; unde ob illas negligentias non est tantâ penâ plectendus.* Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sâ; v. *Commodatum*; Henriquez de Irreg. c. 15, ubi citat alios, addens, eos qui contrarium tenent, esse limitandos; *ut id locum habeat in foro exteriori.* Verùm contraria sententia est ferè communis.

36. Respondeo igitur, et dico primò: Si res apud commodatarium vel conductorem pereat fortuito, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expressè sit conventum. Ita habetur, c. unico de Commodato. Probatur, quia res quæque domino suo perit, si nulla intercessit culpa vel pacto, ratione cujus tenearis ad damnum sarcendum.

37. Adverte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de eventu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, si intercessit pactum de restituendo quomocumque periret, quod pactum is qui commodat, semper potest exigere, quando gratis commodat; secus autem quando justo pretio, quia supra justum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile; talis autem obligatio præstandi eventum fortuitum, est pretio digna. Secundò, si sit in morâ restituendi, ut si tempore statuto non restituat, et postea autem; si enim restituisset, fortè non periisset; est autem in morâ, qui potest restituere. et non restituit, cum tamen teneatur. Tertio, si ex culpâ data sit occasio casui fortuito, ut si non sis re illâ usus eo loco quo conventum est, sed alio, ubi erat majus periculum, ipsaque periit: v. g., accepisti utendum vas argenteum domi tuæ, et foras extulisti; vide Iustit. Quibus modis re contrah. obligatio; § Item is.

Dices: Quid si bonâ fide putavit se facere volente domino?

Resp.: Si verè domino placebat ut sic uteretur, vel ut retineret ultra terminum, non tenetur; secus verò, si deprehendat domino displicuisse. Prior pars probatur, quia usus est sub ratihabitione domini; ergo si postea ratum habeat, liberabitur, quia *ratihabito retrahitur, et mandato equiparatur*, ut habetur reg. 10 de reg. Juris in 6; quod verum est maximè in contractibus et quasi contractibus; hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresso consensu fuisset usus, non teneretur de casu illo fortuito, ita nec modò tenetur accedente ratihabitione, quæ æquivaleret prævio et expresso consensu.

Dices: Jam est jus acquisitum domino, cui non intendit renunciare. Confirm., quia ratihabitione non extenditur ad ignorata.

Respondeo: Illi non est jus acquisitum absolutè, sed solum dependenter à consensu vel dissensu in usum præteritum: sicut, delatâ vel devolutâ hereditate ad Titium, Titius non habet jus nisi dependenter ab acceptance.

Ad confirmationem : Ratihabitio non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessorie, sicut et consensus in contractibus; ut si emas rem tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo contraxerim utilissimè, et tu nolis ratum habere; error enim circa extrinseca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit ut sæpè contrahamus vel ratificemus, ex quibus maximum nobis obveiat damnum.

Altera pars patet ex dictis; et confir., quia non potuit uti re illà nisi cum animo compensandi in eventu quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, contractando rem alienam invito justà ratione domino; ergo, si dominus nollet ratum habere illum usum, tenebitur perinde ac si illo invito usus esset. Nam reverà illo invito usus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compensandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices : Etiam cùm dominus ratum habet usum præteritum, non videtur id facere nisi salvo jure de compensando si res perit.

Resp. negando assumptam; sicut enim in contractu commodati in futurum non postulavit ut commodatarius teneretur de casu fortuito, ita nec putandus est id requirere in ratihabitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto : quia conductor ad eventum fortuitum obligari non potest, sicut commodatarius.

38. Nota tamen, si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his casibus non teneri ad restitutionem, ut docet Cov. reg. Peccatum. p. 2, § 6, n. 1, et multi alii, de fure et omni injusto detentore, quia tunc non censetur domino causa damni : de quo plura infra, c. 12, dub. 15.

Dico secundò : Si consistamus intra limites juris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiam si apud ipsum sit ex contractu, nisi ob dolum aut latam culpam. Colligitur ex Sylvest. et aliis dub. 6 citatis, quia generatim loquuntur.

39. Probatum primò, quia jure naturæ nemo tenetur majorem diligentiam præstare in custodià rei commodatæ, conductæ, etc., quàm in re propriâ, et quàm ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset : ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpâ peribit, ac proinde sine injustitiâ; atqui nemo tenetur jure naturæ in conscientiâ de damno dato, nisi injustè datum sit : ergo eùm hęc nulla sit injustitia commissa, non obligabitur in conscientiâ. Confirmatur, quia quando quis præstitit omnem diligentiam quam tenebatur præstare, res censetur casu periisse; ergo, etc. Probatum, quia jure naturæ non-minorem postulat custodiam præcarium quàm commodatum (cùm præcarium nihil sit aliud quàm commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini) : atqui præcarium non requirit nisi custodiam communem, ita ut solùm præstare debeat dolum et latam culpam, ut patet l. Contractus 25, c. de Regulis juris, et l. Quæsitum est, 8, § Eum quoque, c. de præcario; ergo, etc.

40. Dico tertio : Positis tamen legibus humanis de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius utilitatem tendat, teneris non solùm ex latâ culpâ, sed etiam ex levi et levissimâ, v. g. : Si gratis tibi commodavi librum, equum, vestem tuâ causâ, teneris in eâ re custodiendâ adhibere non solùm eam diligentiam quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent, sed etiam quam diligentiores et diligentissimi : unde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, et egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatum hæc sententiâ ex cap. unico de Commodato, ubi dicitur : *Cùm gratiâ sui tantùm quis accommodatum accipit, de levissimâ etiam culpâ tenetur*; quod doctores interpretantur de culpâ juridicè acceptâ, quamvis Sotus velit eam theologicè accipi pro verâ culpâ in conscientiâ. Idem colligitur ex l. In rebus commodatis, 18, c. Commodati vel contra, et Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, § Item is. Ratio est, quia æquitas postulat ut is qui gratis re alterius utitur in suam utilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim jure naturæ ex gratitudine rependere debet; unde sufficiens subfuit fundamentum, ad hoc lege sancendum, et inducendum strictam obligationem.

41. Dico quartò : Si contractus tantùm cedat in commodum domini cujus ipsa res est, teneris solùm ex dolo vel latâ culpâ, non autem ex levissimâ vel levi. Patet Instit. supra, § Præterea et is, ubi dicitur *depositorium* (nempe quæ gratis rem depositam custodit) *teneri solùm ex dolo*; ubi nomine *doli* etiam *latæ culpa* continetur, ut ibidem insinuat Glossa. Unde si tibi commodavi librum, arma, vestem, in meum duntaxat commodum, teneris solùm ex culpâ latâ. Ratio est, quia æquitas postulat ut tunc non majorem tenearis custodiam præstare, quàm passim homines in suis rebus solent, cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed domini.

42. Dico quinto : Si contractus cedat in utilitatem utriusque, teneris ex culpâ latâ et levi, non autem ex levissimâ. Patet hoc ex d. l. Contractus 25, c. de regulis Juris, et Instit. supra, § Creditor. Talis est contractus pignoris; pignus enim datur utriusque gratiâ, nempe creditoris et debitoris : unde is qui pignus accipit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, ut habetur Instit. supra, non tamen ad exactissimam, ut ibidem probat Glossa. Talis etiam est contractus conducti et locati, et contractus depositi, quando datur pretium pro rei custodiâ; secus si gratis fiat; denique contractus commodati, quando utriusque causâ fit. Ratio est, quia eùm res aliena tibi concedatur in tuam utilitatem, æquitas postulare videtur ut valdè diligenter eam custodias; non tamen diligentissimè, quia non tuâ solius causâ, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est, utrum hæc leges obligent in conscientiâ ante sententiam judicis, ad damni ex culpâ levi vel levissimâ dati reparationem.

45. Sotus putat ante sententiam non obligare; esse enim pœnales, et procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videntur sentire cæteri supra citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis; non quòd hæc leges pœnales sint, propriè loquendo, cum restitutio non sit pœna, sed quòd in foro conscientia non videantur receptæ: nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se majorem custodiam debere ex justitiâ, quàm dominus ipse adhibere solet. Idem videtur de commodatò: etsi enim majore curâ hoc custodiat, quàm dominus, non tamen id facit, quòd putet se teneri lege justitiæ, sed ex gratitudine: id enim gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit; nec minùs putant homines se teneri ad custodiam precarii, quàm commodati. Unde etiam plerumque fit restitutio, non solùm si commodatum perit, sed etiam si precarium, quàmvis absque omni culpâ perierit.

44. Dices: Si non tenetur, ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respondeo, negando consequentiam: potuit enim hoc lege statui propter bonum commune; tum ut vitetur omnis fraus et negligentia circa res hujusmodi, tum ut omnes excitentur ad diligentiam eam quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex justitiâ non sit debita. Sicut enim qui desloravit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex justitiâ debet, tamen in foro externo cogitur eam dotare, lege sic statuente propter bonum commune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpâ, etsi nihil ex justitiâ debeat ante sententiam, tamen potest cogi ad restitutionem, ex vi legis ob bonum commune ita statutis. Neque hoc mirum videri debet, quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa levissima spectatur, ut patet l. in lege 44, n. ad legem Aquilianam: tamen in foro conscientia hæc non obligat, ut ostensum est dubitatione 6.

45. Fateor tamen contrariam sententiam, nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam, esse communiorem, ac proinde ordinariè in praxi servandam. Ratio est, quia istæ leges sanciant id quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præstare, quâ sanctione positâ, qui facit talem contractum, accipiendò commodatum, conductum, depositum, pignus, implicite se obligat ad præstandam eam diligentiam quam leges requirunt; quare si hanc diligentiam non præstet (quamvis id naturali oblivione, sine omni culpâ factum sit, tenebitur ad restitutionem. Vide Covarr. in Epitome 4 decret. pag. 2, cap. 6, § 6, num. 15, et Navarr. cap. 17, num. 184.

DUBITATIO IX.

Utrum oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

46. Respondeo, minimè oriri (quidquid aliqui dixerint), si ignorantia fuit inculpata, ut patet ex dictis 1-2, q. 6, a. 8. Ut si putans esse feram, et telo

petens interficiam; deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necem querebas. Ratio est, quia occisio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria, ac proinde absque omni culpâ: et consequenter non inducit obligationem restitutionis. Nec refert quòd illum aequè voluisses occidere, si scivisses esse inimicum, et quòd gaudeas occidisse; quia illa voluntas non est causa operis, cum non sit, nec fuerit; sed solùm esset, positâ conditione, quæ non ponitur; gaudium verò sequitur opus. Unde non magis obligat ad restitutionem, quàm si gauderes ab alio factum.

DUBITATIO X.

Utrum restitutio sit necessaria ad salutem.

D. Thom. q. 62, a. 2.

47. Guido carmelita assignat Græcis hunc errorem, restitutionem iniquè ablatorum non esse necessariam ad salutem, sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos doctores hoc docuisse, cum scriptores antiqui non meminissent, quamvis credibile sit aliquos eorum sacerdotes ex avaritiâ hoc in absolvendis pœnitentibus observasse, ut partem obtinerent.

Respondeo igitur ipsam restitutionem externam esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit: si autem non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria; propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D. August. epist. 54, quæ est ad Macedonium: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, et non redditur, penitentia non agitur, sed simulatur; si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur oblatum.*

Prior pars probatur, quia non restituere, cum possis, est voluntariè nocere et facere injuriam proximo (non restituendo enim, nocet proximo; nam impedis illum à possessione et usu rei suæ vel debita): atqui necessarium est ad salutem ut nemini voluntariè noceamus, aut injuriam faciamus, ut ex multis Scripturis constat; ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsum Castrim, v. *Restitutio*.

Dices: Luce 11, cum Dominus dixisset Pharisæo: *Quod intus est vestrum, plenum est rapinâ et iniquitate, subdit: Veritatem quod superest, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis;* ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata injustitiæ.

Respondeo: Si hoc argumentum valeret, etiam proteret pœnitentiam non esse necessariam furibus; itaque non vult Dominus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiâ animi; q. d.: Date eleemosynam pro vestrà facultate (id enim videtur significari in Græco, cum dicitur, τὰ εὐεργα, id est, κατὰ τὸ εὖ), et faciliè mundabimini, quia disponetur animus ad veram pœnitentiam et restitutionem. Vide Ambrosium et Theophylactum in hunc locum.

48. Altera pars probatur, quia nemo obligatur ad impossibile; quòd tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, patet, quia ad remissionem peccati necessaria est contritio, vel saltem attritio cum sacræ-

mento : hæc autem continent propositum restituendi, tum quia continent dolorem de peccato injustæ obligationis, in quo dolore continetur implicitè propositum restituendi, tum quia continent propositum emendationis et servandi divina præcepta, inter quæ est præceptum restituendi.

49. Petes, quale est præceptum restitutionis, affirmativum, an negativum? Multi dicunt esse negativum, quia idem est dicere : *Restitue*, et : *Ne detine alienum*. Sed verius est esse affirmativum. Primò, quia præcipitur actus positivus; in negativo solum præcipitur abstantia ab aliquo opere positivo. Nec obstat, quòd interdum videatur fieri restitutio solà cessatione detinendi : ut si desceras domum vel agrum, quem vi occupasti : quia hæc cessatio eò dirigitur, ut alter rem suam consequatur, fiatque æqualitas : et ita habet terminum positivum. Unde est instar actionis positivæ, quæ impletur præceptum affirmativum. Secundò, quia non obligat pro omni tempore, sed solum quando est opportunitas restituendi. Negativum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum : *Ne detine alienum*, in re potius est affirmativum, quàm negativum, quia non potest servari, nisi per actum positivum, neque obligat pro omni tempore.

50. Adverte tamen præceptum restituendi nasci ex præcepto negativo : *Non furtum facies*. Eiusdem enim rationis est furari, et detinere alienum, cum potes reddere. Unde hoc ipso quo præcipitur : *Non furaberis*, præcipitur etiam *non detineas*, si potes reddere : et consequenter, *ut restituas*, quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum.

CAPUT VIII.

DE INJURIIS ET DAMNIS IN REBUS SPIRITUALIBUS,
ET NECESSARIA RESTITUTIONE.

(Complectitur dubitationes 3.)

DUBITATIO PRIMA.

Utrum is, qui privat aliquem per injuriam aliquo sensu, vel usu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

1. Sotus, lib. 4, q. 6, art. 3, in solut. 1 argumenti, et quidam alii putant pro his damnis præcisè consideratis esse faciendam restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

Resp. breviter, verius videri, talem non teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuum, vel usûs rationis, sed tantum pro damno temporali, quod inde sequitur, ut si non possit eam artem vel functionem obire, quæ lucrum faciebat; colligitur ex Gomezio, tom. 3, c. 6, num. 12, ubi probat, cicatricem et deformitatem ex injuriâ remanentem non posse æstimari à iudice vel offenso, *quia sicut liber homo nullam recipit æstimationem ita nec cicatrix vel deformitas ejus*; quod expressè habetur l. fin. π. de his qui dejecerint vel effuderint. Idem docet Navarr. c. 15, n. 19 et 20, multique alii infra citandi.

2. Ratio est, quia hæc damna nullo pretio sunt æstimabilia; sunt enim in bonis quæ supremum lo-

cum inter bona humana tenent; nec quidquam est in hominum potestate, quod his censeatur æquivalens : unde per pecuniam non potest fieri compensatio. Itaque pro his satis est poenitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro injuriâ illatâ, quando scitur auctor; sed de hoc infra, cap. 9, dubitat. 23.

DUBITATIO II.

Utrum is, qui alterum graviter læsit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

3. Resp. et dico primò : Qui alterum metu vel fraude periraxit in peccatum, tenetur ex justitiâ ipsius suæ libertati restituere, et vim fraudemque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet; est communis sententia DD. Probatur, quia minari, aut vim inferre, est contra justitiam, si sine justâ auctoritate fiat, quæ nunquam justa esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falsâ doctrinâ circa fidem, mores, vel artes humanas; sicut enim quisque habet jus justitiæ, ne ab aliò lædatur in corpore, ita etiam ne in animâ lædatur invitus errore : sed is, qui aliquid facit contra justitiam, tenetur lege justitiæ cessare, et, quantum in se est, illud retractare et irritum infectumque reddere : ergo ex justitiâ tenetur vim tollere, minas remittere, fraudemque patefacere. Unde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error non versetur in materiâ justitiæ (v. g., circa contractum vel restitutionem), sed in materiâ fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege justitiæ, sed solum lege illius virtutis, circa cujus materiam deceptus. Ratio illorum est, quia eodem præcepto quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem sciens facere, eodem tenetur nihil contra illam suadere, aut docere : tam enim est contra rationem malum scientem consulere, quàm facere.

4. Sed etsi hæc ratio optimè probet eum, qui suadet falsum sciens, in materiâ fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes, tamen non probat eum non peccare etiam contra justitiam. Nam etsi non invitum et sine fraude induceret, peccaret contra has virtutes; ergo quando fraude utitur (id est, quando scit vel dubitat se malè docere, vel consulere, et alterum ex simplicitate decipi invitum), peccat contra justitiam.

5. Adverte tamen, si quis putaretur non invitus, sed voluntariè deceptus (quo modo multi jam ad hæreses pertrahuntur avidi novitatum, et auribus prurientes), non nasci obligationem ex justitiâ lege ad errorem deducendum, sed tantum ex lege illius virtutis contra quam fuit alteri auctor peccandi et ex lege correctionis fraternalis. Idem dicendum, si deceptus cognoscat aliunde veritatem; tunc enim deceptor non tenetur ex justitiâ contrarium suadere.

6. Ratio est, quia ablatas est error intellectus, ratione cujus deceptor censebatur causa operis mali : unde si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorantia, sed propriâ malitiâ; ac proinde non potest imputari ei, qui ante deceperat, nisi fortè variis

suasionibus animi ipsius inflexerit ad malum : tunc enim tenetur, si damnum tertio impendat, quantum in se est, suadere contrarium, quamvis ille sciat alium le veritatem. Ratio est, quia non solum veritatis ignoratione, sed etiam tuâ suasionem fuit inclinatus in malum : ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relicti in animo ipsius, nempe ratione inclinationis pravæ, et propositi tuâ suasionem excitati. Sed de hoc plura infra, cap. 13, dub. 5.

7. Dico secundò : Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, sive prece vel pretio, sive vi vel fraude, non tenetur ex justitiâ curare ut convertatur ; tenetur tamen ad id lege charitatis ; idque magis, quàm alii, docet Sotus, lib. 4 de Justitiâ, q. 6, art. 3, ad primum ; Sil. restitutiò 3, q. 1 ; Petrus Navarr. cap. 2, n. 1, et alii recentiores. Videtur esse contra Scotum in 4 d. 15, quest. 3, art. 1, et Adrianum q. de Restitut. § Ex causâ, et quosdam alios, qui sentire videntur, omnes istos, et etiam qui exemplo suo fuerunt aliis causa peccandi, teneri ex justitiâ ; sed rationes eorum solum probant teneri ex charitate.

Probatum primò, de eo qui pretio vel prece induxit, sine vi et fraude. Nam qui ita induxit, non abstulit aliquid ab invito, cum iste inductus, sciens et prudens peccaverit : ergo non est ei illata injuria.

8. Dices cum Adriano : Etiam si ille actu elicitò non fuerit invitus (liberè enim consensit), tamen, actu secundum legem divinam debito, fuit invitus (nam debebat ei displicere). Sicut si quis te roget ut sibi manum abscindas, etsi ipse spontè hoc damnum patiar, tamen quia actu secundum legem debito patitur invitus, peccas contra justitiâ.

Resp. : Si sufficeret ad peccatum injustitiæ ut quis actu debito sit invitus, semper esset contra justitiâ inducere alium ad quodvis peccatum quia deberet ille invitus induci et facere, id est, deberet nolle tibi obsequi. Unde si alicui suavissem ut pecuniam suam profunderet in lusum vel convivia, tenereris ad restitutionem ; quod nemo dixerit. Neque illa abscissio manû est injuria in eum qui consentit sed in rempub. et Denm, qui non consentit, quia fit invitâ republ. Deoque nolente. Ut igitur ipsi non fiat injuria, sufficit ut reipsâ non sit invitus.

9. Secundò, probatur generatim de omni eo qui inductus est ad peccatum etiam vi et fraude, et scit se esse in peccato, et posse resurgere, quia nemo tenetur ex justitiâ ad resarciendum damnum ei qui censeatur illud condonare ; sed is qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, et posse ope divinâ resurgere, et tamen non vult, censetur tibi damnum spirituale condonare ; nam vult in eo permanere, et gratiam amissam, veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro esset in ejus conspectu, ita ut eam facillè posset recuperare, et tamen nollet, censetur eam habere pro derelictâ, et restitutionem condonare.

10. Tertio, is qui fuit principalis et directa causa damni spiritualis, non tenetur ex justitiâ, nempe is qui

fecit opus malum, eò quòd is qui passus est, censeatur condonare ; nempe idem sibi ipsi : ergo nec is qui est causa remota, consilio, prece, vel etiam vi, tenetur, cum alter condonet.

Quòd tamen lege charitatis præ cæteris teneatur, patet, quia æquitas postulat ut is qui est auctor mali, præ cæteris laboret ut emendetur ; et hoc benè probant argumenta Adriani : majus enim ille attulit nocumentum, quàm si abstulisset pecuniâs ; imò multò pervertendo alios exemplo, consilio, vel pravâ doctrinâ, plus mali faciunt, quàm totâ vitâ omni diligentia suâ poterunt compensare. Itaque æquitas postulat ut omnem operam per se et alios naven, ut illi emendantur. Puto tamen hanc obligationem, quatenus præ cæteris obligantur, non esse sub mortali, ut docet Nav. l. 5 Consil. tit. 3, consil. 2, n. 4. Probatum iisdem rationibus, quibus ostensum est non esse contra justitiâ : charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali ; nisi in necessitate, quando etiam alii obligantur ; unde præ cæteris non tenetur sub peccato mortali.

11. Dico tertio : Si is qui fraude inductus est in errorem, faciat opus malum, priusquam veritatem cognoverit, imputatur consultori qui deceptus : quamvis qui fecit, ob ignorantiam inculpata non peccarit. Ratio est, quia consultori hoc opus est voluntarium, cum sciat esse pravum : ei autem qui facit, est prorsus involuntarium, quâ malum, quia omninò ejus pravitatem ignorat. Unde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatem incurret, non executor. Adeò verum illud Hesiodi : *Malum consilium consultori pessimum*. Vide 1-2, q. 6, art. 3 et 8.

DUBITATIO III.

Utrum is, qui avertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem.

Dupliciter potest quis abduci à Religione : 1° vi vel fraude ; 2° solis precibus aut suasionibus ; item potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel commodi temporalis. Quibus notatis,

12. Respondeo et dico primò : Qui novitium sine vi et fraude extraxit, non tenetur ex justitiâ Religioni aliquid restituere, etiam si malo animo fecerit, et gravissimè peccarit. Est contra Adrianum supra. Ita Sotus, l. 4 de Just. q. 6, art. 3, et Petrus Navar. l. 2 de Restitut. c. 2, num. 15. Ratio est, quia Religioni non est facta propriè injuria : nam ante votorum acceptationem (quæ in aliis religionibus fit in professione, in nostrâ verò, dum post biennium probationis emittuntur vota simplicia scholasticorum) Religio non habet jus ad personas, quamvis ipsæ voto se astrinxissent, ut in votis realibus, et in omni promissione accidit. Hinc patet illum etiam non teneri ad compensandum utilitatem temporalem, quam Religio sperabat à novitio, quia non habebat jus ad eam, nisi mediante liberâ voluntate novitii, quam ille in suâ libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Dixi, non teneri ex justitiâ, quia ex æquitate quâdam seu decentiâ tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum (ut reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo ejus destruxit, spiritum Dei exstinguens.

13. Dico secundò: Is qui vi aut fraude abduxit à Religione sive professum sive novitium, non tenetur ex justitiâ vel alio præcepto ipse ingredi; sed tenetur vim tollere et fraudem aperire, suadereque reditum; quòd si ille redire nolit, vel procul absit ut conveniri non possit, tenetur ex æquitate quâdam alium inducere, si commodè potest, non tamen ex justitiâ.

14. Prima pars, quòd non teneatur ipse seductor ingredi, probatur, tum quia ipse fortè non est aptus, tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, minimeque coactis functionibus acquiritur: unde par est ut ejus obligatio non nascatur ex ullo delicto, sed tantùm ex spontaneo voto. Quo fit ut etsi ob delictum possit quis concludi in monasterio ad agendam poenitentiam, tamen non possit cogi ut Religionem profiteatur.

Secunda pars, quòd teneatur vim et fraudem tollere, patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, quòd ex æquitate teneatur alium inducere, patet ex dictis. Cùm enim Deo et Religioni subtraxerit obsequium illud quod ille præstabat, par est ut compenset eo modo quo potest. Quòd tamen non teneatur ex justitiâ, docet Sotus; et probatur, primò, quia nec ipse religiosus ex justitiâ tenetur redire, sed solùm ex voto Religionis, ut quidam volunt. Secundò, etiamsi teneretur redire ex justitiâ (quod verius videtur), tamen auctor non tenetur ex justitiâ, nisi vim et fraudem tollere, et suadere reditum: nam aliter non potest personam restituere; ut autem aliam hujus loco restituat, nec moribus receptum est, nec justitiâ postulata quia capessere religionem, non est persuasionis humanæ, sed pendet ex inspiratione divinâ. Tertiò, quia monasterium non possidet religiosum tanquàm mancipium, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui, sed tanquàm filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, qui religiosus occidit, non tenetur ex justitiâ alium inducere: ergo, etc. Quintò, nullus iudex in foro exteriori id ei injungeret; quod signum est non teneri ex justitiâ.

16. Dico tertiò: Qui novitium vi vel fraude seduxit, averitque à Religione profitendâ, tenetur ex justitiâ monasterio compensari, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hæreditate, donatione, vel industriâ expectabatur, valebat. Probatur generali ratione, quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hereditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod proposnerat conferre, tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas jus ad beneficium, vel legatum istud, habes tamen jus, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum; pari modo Religio jus habet, ne vi aut fraude enim, qui sta-

tuit ingredi, avertas. Unde qui ita avertit, violat jus Religionis, ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, quâ parte pretio illud est æstimabile.

Hic tamen advertet, si restituit illum sue libertati, fraudemque aperuit interea temporis, dùm adhuc illi est integrum redire, probabile esse non ampliùs teneri, quia in posterum non censetur causa damni monasterio, sed novitius solus spontè non rediens; idem dicendum, si novitius ille fraudem aliquo modo advertit; nam egressio tunc non fuit involuntaria: quòd si non ampliùs sit ei integrum redire, ut si interim contraxit matrimonium, vel aliâ ratione impeditus est, tenebitur deceptor quanti spes illa monasterii æstimabitur, quia censetur causa damni in posterum. Dixi, esse probabile, quia etiamsi novitio sit integrum redire, tamen si occasione fraudis vel vis illate mutet seriò animum, deceptor videtur causa-damni, quia injustè ejus occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maxime sine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quamvis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est, quia Religio jus habet ad percipienda commoda temporalia ex ejus functionibus (ut si erat concionator, vel doctor, à quo magnus proventus vel cleemosynæ); atqui hoc jus impedit is qui suadet egressum: ergo peccat contra justitiâ. Sed contrarium videtur verius; unde

16. Dico quartò: Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur monasterio compensare, quanti emolumentum temporale ex ipso proveniens æstimabitur: non tamen, si precibus vel consilio absque vi et fraude id fecit.

Docent hoc quidam recentiores, inter quos Petrus Nav. supra, n. 25, et Michael Salonijs, q. 62, a. 2.

Prior pars patet, quia est efficax causa damni, modo injusto; idque multò magis, quàm qui novitium abducit; qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, ut non censetur velle nocere Religioni; cùm ipse jam sit astrictus Religioni, et tenetur (saltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, et habeat voluntatem laborandi, ex quo labore provenit emolumentum; itaque censetur causa propinqua damni, idque modo injurioso.

17. Illic tamen advertendum est primò, an reverè damnum sit acceptum: si enim ille tantundem consumebat, vel si alius absque notabili incommodo in ejus locum substitui potest qui parem utilitatem adferat, non est opus restitutione.

Secundò, postquàm religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detectâ, vel vi laxatâ, abductorem non teneri in posterum, sed solùm pro eo danno quod datum est interim dùm vis vel fraus durabat. Ratio est, quia in posterum non censetur causa damni, sed ipse religiosus nolens redire.

18. Altera pars probatur, quia religiosus non tenetur ex justitiâ procurare illa emolumenta, sed solùm ex virtute obedientiæ et religionis, ut docet Bannes. q. 62, a. 2, dubit. 6, et alii. Unde etsi nolit labo-

rare, et commoda monasterii conquirere, non peccat contra justitiam. Ergo is qui illi suadet absque vi et fraude ut non procuret, non peccat peccato injuriæ in monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse religiosus non facit propriè injuriam nolendo laborare, cum tamen sit principalis auctor damni, ergo neque consultor, cum solum teneatur secundariò.

Dices primò: Iste facit injuriam Religioni, dum suadet egressionem, et ex hac injurià sequitur damnum: ergo tenetur de damno.

19. Respondeo primò, non esse injuriam, quæ sit contra jus justitiæ, sed contra virtutem Religionis, cujus violatio non obligat ad restitutionem.

Respondeo secundò, et meliùs: Etsi sit injuria in Religionem, suadere religioso egressum, non tamen est injuria suadere otium, ut illa commoda non procuret. Ac proinde suasor iste non tenetur ad illius damni vel incommodi sartionem.

Confirm. ex facto ipsius religiosi; hic enim etsi faciat injuriam Religioni egrediendi, et ex hac injurià sequatur damnum, tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est, quia etsi egredi sit injuria, non tamen nolle procurare utilitatem temporalem est injuria, eò quòd non teneatur ad hoc ex justitià, sed solum ex obedientià. Unde non omne damnum sequens ex injurià obligat ad restitutionem, sed solum illud quod ita sequitur, ut per ipsam actionem injuriosam inferatur; quod hic non cernitur, quia quamvis suadere egressionem sit injuria, quatenus est causa egressionis, non tamen respectu damni secuti, eò quòd hoc damnum immediatè ex liberà voluntate religiosi, non ex suasionè illà dependat.

Dices secundò: Si quis servo suaderet ne laboraret, teneretur ad restitutionem domino: similiter si servo emptitio suaderet fugam; ergo etiam qui monacho suadet fugam vel otium.

20. Respondeo: Qui tali servo suasit fugam, effectum secuto, tenetur ad æstimationem servi, in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est, quia servus est principaliter commodum domini: imò quatenus est utilis ad temporalia, est possessio domini, sicut jumentum. Unde si seipsam domino subtrahat, furtum sui committit, et tenetur ad sui restitutionem, ut supra, cap. 4, dubit. 9, dictum est. Secus est in religioso, quia religiosus non est principaliter propter commodum temporale prelati, vel Religionis, sed ob totum bonum spirituale: propter hoc enim se Religioni spontè mancipavit; unde non possidetur à prelato tanquam servus; sed subest tanquam filius in suum commodum, ut ad suam salutem rectè dirigatur. Quòd si quis servo suaderet, non quidem fugam, sed otium et cessationem ab operibus injunctis, etsi graviter peccaret, non videretur tamen peccare contra justitiam, et teneri ad restitutionem, quia nec ipse servus dedens se otio videtur contra justitiam peccare, sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones servi sunt debitæ domino lege justitiæ, sicut mercenarii, qui pretium pro illis accipiunt: nec cogitur in foro conscientiæ compensare, etsi negligentius labo-

ravit: sed eo jure debentur, quo servus tenetur obedire domino. Itaque cum principalis auctor et executor non teneatur, etiam non tenebitur suasor. Posset talis tanquam corruptor servi puniri.

CAPUT IX.

DE INJURIIS IN CORPUS PROXIMI PER HOMICIDIUM VEL MUTILATIONEM, ET DE NECESSARIA RESTITUTIONE.

(Habet dubitationes 26.)

DUBITATIO PRIMA.

Utrum liceat occidere aliquid vivens.

(D. Thomas, q. 64, a. 1.)

1. Respondetur affirmativè. Notandum Manichæos negasse animantia aut plantas interimiri posse, quòd omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, ut refert D. August., lib. 1° de Civitate, cap. 20, et lib. de Hæres., c. 46. Sed fide tenendum est, homines in suos usus animantia et plantas posse interimere. Probatur, Gen. 1: *Ecce dedi vobis omnem herbam asferentem semen super terram, ut sit vobis in escam;* et, Gen. 9, post diluvium conceduntur animantia et omnia viventia in cibum; 1 ad Corinth. 10: *Quidquid venit in maellum, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Denique ipse Dominus manducavit agnum Paschalem, quem antea oportuit occidere. Idem definitum est in concilio Bracarensi I, c. 14, ubi hæc hæresis damnatur. Ratio est, quia homo naturaliter est dominus omnium rerum inferiorum, juxta illud, Gen. 1: *Dominamini piscibus maris et volatilibus cæli, et universis bestiis terræ;* ergo potest eas in suum usum convertere. Confirmatur, quia non potest homo ali elementis simplicibus, ut terræ, aquæ, etc.; ergo compositis, qualia sunt animalia et plantæ, quæ sine animâ, non possunt conservari, sed mox corrumpuntur: unde anima etsi ipsis data instar salis conservantis à putredine (ut rectè dicit Philo), ut homo possit illis uti, cum liberit.

2. Adverte tamen, etsi liceat animantia occidere, abstinendum tamen à crudelitate, ne sine causâ doloribus conficiantur; unde Proverb. 12: *Novit justus jumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia;* Exodi 25: *Deus præcepit diem sabbati, etiam propter quietem jumentorum;* Jonæ ult.: *Parciit Nive, tum ob homines, tum ob jumenta;* Leviteron. 22: *Non arabis simul in bove et asino, ne videlicet totum jugum in asinum decidat, cum sit minor;* et cap. 25: *Non alligabis os bovi trituranti.* Nec obstat quòd Apostolus hunc locum afferens dicat: *Numquid de bobus cura est Deo?* vult enim dicere hoc non esse principaliter scriptum propter boves sed ob rem significatam, secundariò tamen, etiam ut animantia cum ratione tractentur.

Hinc patet, primò, posse in hac re esse peccatum, saltem veniale; est enim abusus quidam potestatis herilis et domini. Secundò, quanta sit suavitas divini spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DUBITATIO II.

Utrum liceat occidere peccatores.

(D. Thomas, art. 2.)

3. Respondetur affirmativè. Ratio est, quia pars est propter totum; quare ob totius conservationem potest excindi: ergo cum singuli peccatores sint pars reipub., ob ejus incolumitatem possunt occidi.

Notandum est Scutum in 4. d. 15, q. 3, art. 2, docere, non quosvis peccatores posse à potestate publicà occidi, sed eos duntaxat quos Deus in veteri Testamento expressit. Ratio est, quia Deus, Exodi 20, et Matth. 5, absolutè et generatim prohibet hominis occisionem: *Non occides*; ergo non licet quemquam occidere, quantumvis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto: atqui Deus non dispensavit nisi circa quosdam peccatores, quos excepit, Exodi 22, et alibi. Hinc ulterius infert fures non posse occidi, quia non sunt excepti.

4. Sed hæc sententia defendi nequit. Primò, nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus reipub. noxiis; quævis enim pars est propter totum, ergo ob totius incolumitatem potest rescindi. Secundò, quia si illos solos licebat occidere in veteri Testamento, quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, sabbatum violantes, et paucos alios; ergo in novo Testamento nullos licebit occidere, quia ille leges, quibus hi jubebantur occidi, erant judiciales, accommodatæ statui illius populi, ac proinde jam cessarunt: et in Scripturâ novi Testamenti nihil de his vel aliis occidendis habemus. Hoc Julianus Apostata prætexens Christianos privabat magistratu, ut habet Socrates, lib. 3 Histor. c. 11. Tertio, principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores (qui tamen Scripturam non legerant, ut possent scire quos Deus excepisset), ut patet ad Rom. 13: *Non sine causâ gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi qui malè agit*. Vide D. August. l. 1 de Civitate, cap. 21. Denique Scoti sententia infirmo nititur fundamento; nam præceptum: *Non occides*, intelligitur tantùm de innocentibus, juxta illud: *Justum innocentem non interficies*; et de occisione, quæ fit privatâ auctoritate, aut non servato ordine juris.

DUBITATIO III.

Utrum privatâ auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom. art. 3.

5. Respondeo, non licere privatâ, sed duntaxat publicâ auctoritate; quod intellige de occisione ad punitionem, non ad necessariam sui defensionem. Ratio est, quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum reipub., sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis; atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in principe, vel magistratu: ergo ad solum principem pertinet, malefactores è medio tollere, sicut ad solum oppositum, membrum secare. Vide D. August., l. 1 de Civit., cap. 17, 21, 29, et Gratianum, 25, q. 5.

6. Nec obstat quòd interdùm permittatur, ut quis possit occidere publicos hostes reipub., ut latrones et proscriptos, quos Bannitos vocant, quia tunc non occiduntur auctoritate privatâ, sed publicâ, concessâ à principe, qui illam dare potest; primò, quando aliâ viâ malum impendens averti nequit, ut sæpè accidit in conjurationibus; secundò, quando criminosis aliâ ratione castigari non potest; tamen illum castigari omninò expedit, vel ad terrorem aliorum, vel ne plura scelera patret, ut fit in Bannitis; vide infra, num. 15; dubit. 5.

DUBITATIO IV.

Utrum homini privato liceat interficere tyrannum.

Alphonsus à Castro, lib. de Hæresibus, v. *Tyrannus*, sentire videtur nullum tyrannum ab homine privato posse interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm distinctione utendum.

7. Respondeo igitur, dupliciter fieri posse ut quis sit tyrannus. Primò, ratione *tituli*, nempe si absque ullo jure, armis principatum invadat, vel occupet, sicut Torca regna Orientis, et alia vicina. Talis potest à quovis de regno interfici. Est communis sententia doctorum, D. Thomæ 2 Sententiarum d. ultimâ, q. 2, a. 2, ad 5, ubi pro hac sententiâ adducit Ciceronem laudantem eos qui Cæsarem, quamvis familiarem et amicum, occiderunt, eumque explicans ait: *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis, vel etiam ad consensum coactis; et quando non est recursus ad superiorem, per quem judicium de invasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur et præmium accipit*. Idem eruditè docet Cajet. q. 64, a. 3, Sotus, l. 4 de Justitiâ, q. 1, a. 3, et alii passim. Ratio est, quia talis non est princeps, sed iniquus invasor et oppressor reipub. et singulorum: atqui quisvis potest iniquum oppressorem reipub. (quando aliud non est remedium) è medio tollere: sicut enim privata persona, si iniquè ab aliquo opprimatur, potest vim vi repellere, et invasorem è medio tollere, quando alius modus liberationis non suppetit; ita respub., si injustè invaditur, potest, per quemvis suorum, vim repellere; et, si opus est, invasorem è medio tollere: sic Aod sustulit è medio Eglon regem Mohabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israelitas, Judicum 3; et Judith Holophernem; Brutus, Cassius et alii Julium Cæsarem; denique apud omnes gentes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrannos occiderunt. Vide Herodotum, lib. 3, Xiphili-num in Augusto, et Alexandrum ab Alexand. lib. 3, cap. 26.

8. Potest autem id fieri duplici jure. Primò, jure defensionis innocentis: et hoc jure posset etiam is qui non est pars reipub. oppressæ; mens enim reipub. est ut à quovis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, jure vindictæ: quia respub., vel ejus princeps, (si principem habet), potest vindicare injurias illatas, ita tamen ut injuriam vindicta non superet. Hoc jure non potest uti nisi auctoritas, ut miles, quia vindicta

requirit auctoritatem. Unde in pace non inferitur, nisi per judicem sententiâ interveniente; in bello, nisi per milites.

9. In his tamen observandum primò, necessarium esse, ut constet illum esse injustum invasorem. Si enim aliquid probabile jus habet, non censetur tyrannus, unde non licet interficere. Quamobrem Romani cum omnes, quibuscum bella gerebant, haberent pro legitimis hostibus, qui jure cum ipsis pugnare possent, non fuerint permittente ut privatus quispiam ducem eorum insidiosè interimere: unde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt, ut testatur Cicero, 3 Officiorum. Secundò, ut non timeantur majora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, ut non sit contra expressam reipub. voluntatem. Hujus enim est, auctoritatem istam vel certè consensum dare; censetur autem consentire, quando passim cives optant illum sublatum; imò quando non constat de contrariâ voluntate: nam tunc præsuntur velle, quòd justè velle potest ut liberetur: atqui hoc justè velle potest, cum alia ratio non suppetat: ergo, etc.

10. Secundò, potest quis esse tyrannus ratione duntaxat administrationis, ut si is, qui est verus princeps, regni administrationem flectat non ad bonum publicum, sed ad sua privata compendia, onerando illud injustis exactionibus, vendendo officia judicum, condendo leges sibi commodas, publico parùm utiles. Talis non potest à privatis interimì quamdiù manet princeps. Hoc tantum probant rationes à Castro adductæ.

Probari id solet, primò, ex 1 Petri, 2: *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis*; verùm hic locus non agit de subditis principum, sed de mancipiis, et continet potius consilium, quam præceptum, hortatur enim ut obediant, etiamsi ob fidem multas patiantur injurias à suis dominis, cum tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, probatur ex concil. Constantiensi, sess. 15, ubi damnatur hic articulus: *Quivis tyrannus potest et debet licitè et meritorie occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum, etiam per clanculares insidias et subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocumque præstito juramento seu confederatione factis cum eo, non expectatâ sententiâ vel mandato judicis jusjuscunqve*. In quo articulo sunt multi errores: Primò, quælibet tyrannum posse occidi, nempe tam eum qui tyrannicè administrat, quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, debere occidi per quemvis subditum, eum tamen ex his plerique excusentur. Tertiò, idque etiam contra juramentum, et fœdus juratum, cum omne juramentum licitum sit servandum. Quartò, nullâ sententiâ judicis expectatâ, cum, si superiorem habet, ad eum primò sit confugiendum.

11. Tertiò, probatur, quia princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet superior (unde Scriptura jubet nos, in rebus licitis, parere principibus ethnicis tan-

quàm superioribus, ad Rom. 13; 1 Petr. 2, et alibi; etsi maximi essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur, et ad impietatem cogent): ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitæ suæ defensionem; de quo infra; etsi enim auferat bona, hæc tamen non sunt tanti momenti, ut et eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut privatus quispiam: tum quia hæc multis modis possunt per ipsum vel rempob. restitui, tum quia habenda est ratio majestatis principalis, quæ omnibus sacrosancta esse debet, cum nobis auctoritatem divinam representet, præsertim cum bona externa administrationi principis sint subjecta.

12. Adde, si tantum excreseat tyrannis, ut non videatur amplius tolerabilis, nec ullum aliud remedium supersit, primùm à reipub. vel civitatibus regni, vel alio habente auctoritatem, esse deponendum et hostem declarandum, ut in ipsis personam liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse princeps. Vide Cajetanum et Sotum supra.

DUBITATIO V.

Utrum licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

13. Quidam putant, primò, fas esse parenti, si filiam in adulterio deprehenderit, ipsam cum adultero occidere, modò adsint illæ conditiones, de quibus in 1. Patri, 20, et sequentibus, π. de Adulteriis; quarum prima est, ut filia sit juncta matrimonio secunda, ut sit in patris potestate; tertia, ut eodem impetu occidat filiam et adulterum, si possit; quarta, ut id faciat in domo patris vel generi; quinta, ut deprehendat eos in opere turpi.

Secundò, putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum uxoris, si adulter sit persona vilis, ex 1. Marito, 24, π. de adulteriis, et 1. Græchus, 4, c. eodem titulo. Ita sentit Julius Clarus, l. 5 Sententiarum, § Homicidium, n. 48 et sequentibus, et alii quidam recentiores.

14. Probari potest hæc sententiâ, primò, quia leges civiles non solùm hoc permittunt, quatenus volunt esse impunè (ut communiter responderi solet), sed etiam expressè dant jus et potestatem. Nam d. l. 20, π. de Adulteriis, dicitur: *Patri datur jus occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet*. L. 22, § 2: *Jus occidendi patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi*. L. 25: *Voluit lex ita denari hanc potestatem patri competere, si in ipsâ turpitudine filiam deprehendat*. Et c. eodem tit. 1. Græchus: *Permittitur marito ut occidat adulterum, si vilis sit: et hunc dicit legitime interfici*. Idem patet ex l. Duodecim tabularum: *Mæchum in adulterio deprehensum necato*; ut refert ex aliis Covarr. de Matrimonio, 2 p., cap. 7, § 7, quæ lex etiam multò ante Athenis viguit, lata à Dracone et Solone, teste Plutarcho in Solone.

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem, et constituere parentem et maritum veluti executores justæ

punitiois; unde non faciunt auctoritate privatâ, sed publicâ.

Respondent quidam has leges esse injustas. Ita Fortunatus, tractatu de Ultimo fine, illatione 11. Sed contra primò, mirum est tot præclara ingenia Græcorum et Romanorum hanc injustitiam tot sæculis non vidisse, eamque legibus et moribus à tempore Solonis præbasse. Secundò, eadem leges reductæ sunt in codicem Justiniani principis christiani, et à reliquis principibus et jureconsultis christianis acceptatæ. Tertio, lex civilis potest facere potestatem occidendi Bannitos, quos vocant, ob grave aliquod crimen: nam passim in Italiâ exstant statuta; per quæ licet impunè tales occidere, ut refert Clarus, supra, n. 52; item transfugas, qui ad hostes fugere tentant, l. 3, § *Transfugas*, n. ad l. Corneliam, de Stecariis. Cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum et filiam in scelere deprehensus? cum enim tales mortem mereantur, cur non potest ea, concessu legis, per patrem vel maritum inferri? Adde olim apud Germanos pœnam adulterarum maritis permissam sine omni judicio: ut refert Tacitus, de moribus Germanorum.

15. Ille tamen advertit, jure Cæsareo non permitti maritis ut occidant uxores adulteras, ut quidam theologo recentiores putant, sed tantum ut occidant adulterum, et tunc uxorem accusent in judicio ut puniatur, ut docet Covarr. supra, et colligitur ex l. 2, n. de Adulteris: olim quidem aliquandiu licuit; sed Augustus sustulit, ut refert Suetonius in Augusto; patri tamen permittitur ut occidat filiam simul et adulterum.

16. Ob has rationes videri possit hæc sententia non improbabilis.

Respondeo tamen, et dico primò, contrarium, nempe in foro animæ non esse licitum ante sententiam, esse tenendum. Primò, quia est communis sententia DD.; ut affirmat Covarr. supra, n. 13, à quâ, in questione practicâ tanti momenti, non est facile recedendum. Secundò, quia istæ leges videntur improbatæ per canones. Nam 35, q. 2, cap. *Inter, hæc*. Nicolaus Papa consultus, utrum marito liceat secundum legem mundanam, nempe Longobardorum, ut ait Glossa, quæ tunc in Italiâ servabatur, uxorem, quæ adulterium perpetravit, interficere, respondit: *Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritalem, quo non occidit, sed vivificat*. Ubi occultè insinuat Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput *Admonere*, ibidem; sed si benè examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l. 2 de adulteris Conjugiis, c. 15: *Postremò quero abs te an marito christiano liceat, vel secundum veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere* (alii legunt *abjicere*, sed malè); et post pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere; quis dicat tibi: Fac quod non licet, ut tibi liceat quod non licet? cum enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit, sive adulteram occidere, sive illâ vivente alteram ducere, ab utroque abstinendum est*.

Idem credibile est Augustinum dicturum de parente et filiâ, marito et adultero.

17. Ratio autem potissima, cur illa potestas non sit concedenda, est, quia exponitur manifesto periculo salus animæ eorum qui sic interficiuntur; idque absque ullâ necessitate: nam possunt capi, accusari, et per sententiam puniri: secus est de Bannitis, qui capi non possunt: deinde quia datur occasio occidendi impunè quem velis, domi tuæ, fingendo quòd cum uxore vel filiâ voluerit habere commercium.

18. Dico secundò: Post sententiam legitimè latam, potest parens occidere filiam, et maritus uxorem, si per judicem ei occidenda tradatur, ut fit in quibusdam regnis: tunc enim committitur executio justæ sententiæ, quæ sicut civis alteri, ita etiam ipsis concedi potest.

DUBITATIO VI.

Utrum liceat seipsum interficere.

(D. Thomas art. 5.)

19. Notandum est Donatistas, qui dicti sunt Circumcelliones, censuisse esse genus martyrii, seipsum interficere: unde passim se variis modis perimebant, ut August. refert hæresi 69 et alibi; contra hos disputat toto ferè lib. 2, quem scripsit contra epistolam Gaudentii, et lib. 1 de Civitate, à cap. 17 usque ad 28, et alibi.

20. Respondeo igitur, et dico primò, absque divinâ auctoritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione perimere; est communis sententia DD. Probatur primò, quia est contra illud Exodi 20: *Non occides*, ubi prohibetur occisio cujusvis hominis sine legitimâ auctoritate, ut docet August. cap. 17, supra: atqui nemo habet auctoritatem in seipsum; cum non sit seipso superior: ergo, etc. Secundò, quia est contra illud præceptum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; ubi dilectio nostrî constituitur mensura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum sine auctoritate in ipsum; ergo nec seipsum: nam hoc est summi odii signum.

Dices: Optare sibi mortem, si causa subsit, non est signum odii, imò nec illicitum: ergo nec irrogare.

Resp. negando conseq.: Multa enim sunt, quæ nobis aliisque optare possumus, nimirum ut inculpato modo obveniant; quæ tamen inferre non possumus: exemplum DD. multè afferunt in pollutione; sic possum malefico imprecari commercium supplicium, non tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo, quæ non possum inferre aut procurare, etc.

Tertio, qui se occidit, reipub. injuriam facit: nam, illâ invitâ, velut quoddam ipsius membrum abscondit; etsi enim Respub. non habeat dominium in suos cives, sicut dominus in servum, habet tamen jus quoddam illis utendi in rebus necessariis.

Dices, non videri propriè injuriam in repub., sed tantum generali ratione, quatenus est contra legem reipub., si qua talis lex vel consuetudo id prohibens in repub. sit; quod confirmatur, tum quia respub. non putat se ob id injuriâ affectam; sicut si quis ærarium

expilaret: tum quia quis potest se subtrahere à reipub. et conferre se ad exteras provincias, et tunc non plus commodi ex ipso constabit in reipub. quàm si mortuus esset: tum quia fieri potest ut is qui se interficit, sit reipub. inutilis, vel etiam molestus: tum denique quia fieri potest ut sit solitarius, nulli reipublice inquisitus.

22. Resp.: Quidquid sit de istis rationibus, saltem est contra justitiam legalem, quæ non est minoris, sed potius majoris momenti, quàm commutativa; vera ratio est, quia deest auctoritas.

23. Quartò, qui se interimit, injuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipsi soli subjecta est, absque auctoritate destruens; nam ipse solus vitæ et necis potestatem habet, ut Sapientia, 16, dicitur; ordo enim rerum naturalis postulat, ut ea quæ homine sunt inferiora, ipsius potestati sint subjecta, ita, ut ea possit in usum suum interimere: ipsa verò humana vita non sit subjecta nisi Deo; et in certis casibus, nempe quando vita alicujus, reipub. est noxia, ipsi reipub. loco Dei: non enim par est ut illud donum, quod nullà suâ industriâ homo potest sibi comparare, nulloque modo ab ipsius consensu pendet, in ipsius sit potestate, sicut res inferiores.

Dices, si est injuria in Deum, ergo est contra virtutem religionis.

Resp.: negando consequentiam propriè loquendo, dicitur enim injuria in Deum, quia interimuntur res, quæ tantùm generali modo est in dominio solius Dei, idque sine auctoritate à Deo concessâ: tunc autem est propriè contra religionem, quando speciali modo est res Deo consecrata, et violatur absque auctoritate. Denique hanc sententiam multis locis docet D. Aug.; lib. de Civit., cap. 26, sic ait: *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus: neminem spontaneam mortem sibi inferre debere velut fugiendo molestus temporales ne incidat in perpetuas; neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum proprium, quem non polluebat alienum; neminem propter sua peccata præterita, propter quæ magis hæc vitâ opus est, ut possint penitendo sanari; neminem velut desiderio melioris vitæ, quæ post mortem speratur; quia reos suæ mortis, melior post mortem vita non suscipit.*

25. Sed contra objicitur primò: quidam coluntur ut martyres, qui tamen directè seipsos occiderunt; ut femina illæ, quæ cum ad tyrannum essent adducendæ, se in flumen præcipitaverunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Eusebius l. 8, c. 12 et 17, et Ambros. lib. 3, de Virginibus, ante medium: et S. Apollonia seipsam in rogum coniecit, ut refert idem Eusebius l. 6, c. 33. Palladius etiam, historiæ Lusiæ c. 150, aliam quamdam feminam laudat, quæ cum accerseretur à tyranno, seipsam interfecit.

Resp.: Has et similes, dupliciter posse excusari. Primò, quòd id fecerint divinâ inspiratione; ita excusat eas D. August. loco citato. Simili modo etiam excusat Samsone ibidem cap. 21; quavis hic etiam alterè facillè possit excusari, ut infra, n. 35, dicitur.

Secundò, possunt excusari per ignorantiam inculpata. Nam se occidere ob patriæ salutem aut pudicitie custodiam, non est ita evidens esse malum, quin inculpate possit ignorari, et putari licitum: cum non solum ethnici, præsertim Stoici, quorum sententiæ elegantè explicat Justus Lipsius cent. 2, epist. 26, sed etiam multi Christiani, etsi doctissimi, ita videntur sensisse. D. Hieronymus in cap. 1 Jonæ, versus finem: *Unde in persecutionibus non licet propriè perire manu, absque eo, ubi castitas periclitatur*; ubi aperte insinuat, in periculo castitatis id licere. Scio Glossam et alios quosdam hunc locum Hieronymi in contrarium sensum explicare; sed violentè. Ambros. et Eusebius supra, laudant mulieres illas, quòd se occidissent, ne violarentur. Neque id tribuunt divinæ inspirationi; sed laudant factum tanquam honestum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit ullius revelationis. Simili modo excusat Sotus S. Apolloniam: et excusari potest Razias, de quo 2 Machab. 14.

24. Dices: Quomodò coluntur ut martyres, si se illicito modo occiderunt; cum martyr ab alio debeat occidi?

Resp.: Quia propter fidem Christi ad hoc fuerunt quodammodò impulsæ. Unde cum ipsæ in eo facto non peccaverint, secundum moralem estimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, et sic sunt martyres.

25. Objicitur secundò: quando aliquis legitime condemnatus est ad mortem, potest cuivis à iudice committi executio; ergo etiam ipsi reo: ergo saltem in hoc casu poterit seipsum directè occidere. Confirmatur quia tunc omnes rationes supradictæ cessant, non enim tunc agit contra charitatem sui, neque contra præceptum: *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propriâ auctoritate, neque absque juris ordine. Denique nulla videtur posse adferri ratio, cur tunc non liceat, saltem absque peccato mortali. Si dicas esse contra naturalem inclinationem, esseque nimium crudele, hoc quidem probat reum non teneri in se exequi, neque iudicem id posse præcipere, ita ut obliget in conscientia; non tamen convincit, reum spontè non posse hanc commissionem suscipere: præsertim si permittatur illi mors facilis, ut venâ abruptâ, veneno hausto, corde transfixo, alioquin subito acerbissima. Sanè multò levius est, minusque natura horret sibi consciscere letum suave quàm ab alio perpeti dirissimum. Adde neminem sine causâ et justâ auctoritate posse in seipsum esse crudelem: tamen ex causâ, et cum tali auctoritate non videtur esse peccatum, saltem grave, si in seipsum crudelis sit. Secus tamen si tyrannus juberet, vel is qui non potest justè condemnare: quia sicut tunc non potest alteri committi executio, ita nec reo: deest enim justa auctoritas, quâ in re multùm errant Stoici, non intelligentes veram causam, cur homo non possit se interficere.

Ob has rationes hæc sententia videri possit alicui non improbabilis, eamque insinuat Franciscus Victoria relect. de homicidio n. 30, ubi docet, eum qui

dammatus est ut veneno pereat, posse illud haurire; imò posse ad hoc obligari. Idem docet Arragon. q. 69, art. 4, et Corduba lib. 1, q. 56, addens esse eadem rationem aliarum poenarum. Et sanè dubitandum non videtur, quin possit os aperire ut infundatur; parùm autem videtur referre an ipse infundat, an alius, quando nulla datur ampliùs dilatio vel tergiversatio: item si serpentis ictu percundum, an ipse reus applicet, an alius eum præstò habens. Quòd autem talis se directè occidat, quiddquid Arragon. excuset, patet; quia intrò sumit rem, quæ non minùs directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia, quàm quòd haustus veneni minùs habeat horrores, nec possit commodè decorè per alium inferri, sicut supplicium ignis et gladii.

26. Verùm mihi placet contraria sententia: tum quia communis doctorum, à quâ in rebus practicis non facilè recedendum: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reverentiam illi, qui est principium vitæ, debitam, et ob naturalem conjunctionem; ita multò minùs in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ; nulla enim res seipsam ullo casu perimere intendit. Ex quo fundamento solvas argumenta alterius sententiæ.

27. Dico secundò, etsi non liceat seipsum directè occidere, licitum tamen est quando justa causa subest, aliquid facere vel omittere, unde certò scitur secururus interitus indirectè. Ita passim DD. infra citandi; ratio est, quia non est prohibitum homini ne vitam suam periculis unquam exponat, ut eam conetur semper servare; sed tantùm ne ex intentione illam quasi exosam auferat, et ne absque causâ illam exponat, aut conservare omittat, tunc enim censetur illam ex intentione perdere; sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluât, aut absque justâ causâ, ejus periculo se exponat. Explicari autem hoc potest multis casibus.

Primò, miles potest et tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit se occidendum.

28. Secundò, reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, ut multi martyres fecerunt, imò potest malefactor zelo justitiæ et exempli publici, se offerre judici puniendum, ut docet Petrus Navar. l. 2, c. 3, n. 73, quia ob justam causam potest quis desiderare mortem, et etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita et sibi.

29. Tertio, condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere à cibo clanculùm oblato; ut rectè docet Henricus quodl. 5, q. 51, Sotus l. 5, q. 6, a. 4, Lopez c. 63 Instruct.; quod mirum est negari ab Arragon et Victoria, cum doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnatur; qui enim haurit venenum, positivè sibi infert aliquid directè interimens: qui non comedit, nihil infert, sed permittit calore interno vitam absumi; itaque solùm non conservat vitam: ad quod satis gravem causam habet, nempe ut

se juste sententiæ conformet. Confirmatur, quia si quis tantùm haberet idololatria in extremâ necessitate, posset iis non vesci, et præceptare mortem: ut docet August. epist. 154, in fine, et Henricus supra. Idem dico, si solùm haberet carnes humanas, quamvis etiam eo eventu talibus posset vesci, ut docet Cajet. q. 148, a. 2, ad 2.

Quartò, si duo in extremâ necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tuiter poterat, et sinere se emori: habet enim justam causam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria n. 26, supra, Toletus l. 5, c. 6, et alii.

30. Quintò, potest quis se objicere telo ad conservandam vitam principis, et etiam ad conservandam vitam amici: imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum, inquit Toletus; intelligit, si injustè: si enim justè, alliceret alterum ad peccatum.

31. Sextò, in naufragio potest alteri permitttere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) et committere te undis, etsi non sit spes evadendi, ut docet Victoria n. 26, supra, et Petrus Navar. Hoc enim non est directè se interimere, sed exponere se periculo, ut ab undis, deprimenti corporis pondere, vincatur. Ubi adverte, eum qui prior rem occupavit in tali eventu, non teneri alterum admitttere, sed posse impedire, nisi utrique sufficiat: si simul occuparunt, sorte dirimendum, nisi alter alteri sponte cedere velit.

Septimò, potes servire infectis peste, etsi putes te inficiendum.

32. Octavò, potes injicere ignem in pulverem tormentarium, ad evertendam turrim hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum; neque enim tu te interimis propriè, sed ignis impetus, vel turris ruina; quibus te ob justissimam causam exponis, non secùs ac is, qui se objicit telo ut corpus principis salvet; sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum; qui laudatur lib. 1 Machab., cap. 6.

33. Sic Samson Judicum 16, ut interficeret hostes populi, evertit domum, ejus ruinâ est et ipse obrutus. Nec obstat quòd D. August., lib. 1 de Civitate, c. 21, dicat, Samsonem non excusari, nisi quia Spiritus latenter hoc jussisset; quia alii hic nullam talem jussionem censent necessariam; vide Cajetanum in illum locum, et Ambros., lib. 1 Officiorum, c. 40, ubi factum Eleazarum, quod est omninò simile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 4, p. c. 65, in fine; et multi recentiores; estque res in bellis penè quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vite suffodere turres et moenia.

34. Hoc modo excusari possunt nostri milites et socii navales, qui sæpè fortissimè cum hæreticis prælio navali dimicantes, cum jam vident navem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem pulveri injiciunt, et se mari committunt, ne ipsi et navis veniant in hostium potestatem; non enim intendunt sul interitum, sed ne hostis navi cum publico damno potiat, et ut se ipsi, si quâ ratione possint,

mortii certissimæ ab hoste inferendæ eripiant : si enim quis potest desilire in mare ut salvet amicum , cur non ut evadat hostis crudelitatem ?

55. Nondò , grassante incendio , si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis evadendæ , potes te è sublimi per fenestram demittere , etiam cum certo vitæ periculo : non enim intendis te occidere , sed dirum illud tormentum fugâ evadere , quin etiam animalia instinctu naturæ , modis talibus se salvare nituntur .

DUBITATIO VII.

Utrum in aliquo eventu liceat interficere innocentem.

(D. Thom. art. 6.)

V. G. Si tyrannus persequeretur innocentem , ut olim Constantius Athanasium , et minaretur urbi excidium nisi illum interimat .

56. Respondeo et dico primò , non posse interfici . Probatur , Exod. 25 : *Insontem et justum non occides ; quia aversor impium ; est ergo impietas hoc facere ; ratio est , quia cum nullus hominum habeat dominium vitæ alterius , nemo potest eam tollere , nisi vel ad necessariam defensionem , vel ad criminum punitionem . Unde divus Augustinus , lib. 1 de Civitate , cap. 17 et 19 , docet , gravius esse peccatum occidere innocentem quam peccatorem .*

Dices primò : Respublica potest exponere vitam suorum civium , ob communem salutem : ergo etiam potest vitam alicui eripere , quando id necessarium est ad commune bonum . Secundò , potest quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum , ubi videt multos innocentes : quod nihil est aliud , quam eos occidere . Tertiò , viri Samariæ occiderunt 70 filios Achab timore belli quod Jehu illis minabatur , ut patet 4 Regum c. 10 , et factum illud Deo placuit : ergo ob commune bonum licet interficere innocentes .

57. Ad primum respondeo , rempublicam posse suorum civium vitam exponere imperando justam defensionem , necessariam ad patriæ salutem , ad quam defensionem jure naturæ obligantur : quod longè aliud est , quam ipsam vitam directè eripere , seu inferre mortem ; eripere enim vitam innocentium , nihil per se confert ad avertendam reipubl. calamitatem , sed solum ex malitiâ tyranni . Itaque cum per se malum sit , non fit licitum ex eo quòd referatur ad talem finem , alioquin licitum esset sacramenta profanare , et hæreticas cæremonias inducere , si tyrannus id præciperet , excidium interminans .

Ad secundum , hoc non est directè et ex intentione occidere innocentes , sed præter intentionem ; intendit enim demoliri turrim , quod licitè potest ad obtinendam urbem . Neque tenetur abstinere , quòd hostes ibidem pueros et turbam imbellem collocent ; alioquin nunquam victoria posset obtineri , sed coepta prosequi potest , quatenus ad victoriam necesse , etiamsi inde sequatur illorum interitus . Si tamen illi essent in castris obsidentium , non possent interfici , ut civitas cogatur ad deditioem .

Ad tertium , valdè verisimile est , Jehu indicasse

ipsis voluntatem Domini esse , ut progeniem Achab deleteret : alioquin peccasse inducendum eos ad peccatum ; fuisse autem Dei voluntatem , qui vitæ necisque in omnes potestatem habet , patet 2 Paralip. c. 22 , ubi dicitur Deum unxisse Jehu , ut deleteret domum Achab .

58. Dico secundò , potest tamen respub. cogere innocentem ut tyrannum accedat , et , si ire nolit , potest illum tyranno tradere . Ita docet Lopez , 1 p. c. 6 , Instruct. et Adrianus , quem ibidem citat , et Petrus Navar. lib. 2 , c. 5 , n. 120 , quamvis Sotus lib. 5 , q. 1 , art. 7 , et quidam alii negent . Probatur primò , quia ille innocens tunc ex charitate et pietate in patriam et ex justitiâ legali tenetur egredi , et se morti exponere , si certum sit calamitatem communem aversum iri : ergo etiam ad hoc potest cogi .

Respondet Sotus , eum non teneri ex justitiâ particulari , ac proinde non posse cogi . Sed in hoc fallitur ; nam ad multa cogi possumus per Magistratum , ad quæ ex justitiâ non obligamur : ut ad dandam elemosynam in magnâ fame , ad vendendum frumentum , ad vitandos sumptus immodicos in vestes et convivia ; ad vitandam ebrietatem , fornicationem ; incestum , sodomiam , blasphemiam , certos ludos , et similia ; ad quæ tamen ex justitiâ non obligamur ; ergo similiter poterit iste innocens cogi , ut tyrannum accedat , etiamsi certissimè sit interficiendus : sicut cogi potest ut stationem suam tempore belli obeat , etiamsi constet esse interficiendum , quòd si nollet ire , jam verè non esset innocens : unde posset à reprob. tyranno tradi ; similiter si timeretur fugâ elapsurus cum pernicie reipublicæ .

59. Secundò , si principe in extrêmâ necessitate constituto , non suppeteret nisi unus panis hominis privati , posset ille cogi ad cedendum eo principi , et etiam vi spoliari , etiamsi esset moriturus fame : ergo etiam potest cogi ut accedat tyrannum , quando id necessarium est ad salutem reipub. Consequentia patet ; quia qui aufert illi panem , non minùs videtur ad mortem cooperari , quam qui cogit adire tyrannum , vel qui alium tradit .

Tertiò , si in hoc esset aliqua injuria , id proveniret ex eo quòd iste tradatur invitus ; atqui hoc non obstat : quia panis etiam auferitur ab invito , et tamen non fit ei injuria , eò quòd ex charitate obligetur illum spontè dare : ergo cum hic sit obligatio spontè accedendi ad tyrannum , si cogatur , non fiet injuria , potest enim legitimus superior cogere ad ea , ad quæ jure naturali obstringimur .

40. Dices primò , tradere innocentem tyranno in hoc casu , est ipsi cooperari ad necem innocentis : atqui hoc est illicitum , ergo , etc. Antecedens probatur , quia si satellites ipsius caperent et traderent illum , verè cooperarentur ; ergo similiter si respub. id faceret .

Secundò , si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum , non posset respub. illam invitam tradere : similiter si peteret codices sacros ad comburendum , vel sacramenta ad temerandum : ergo nec innocens poterit tradi , qui ad mortem quæritur .

Ad primum respondeo, negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem: est dispar ratio inter satellites tyranni et reipub. nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem; unde inferunt ei injuriam, respub. verò habet auctoritatem; est enim jure nature superior singulorum: unde potest cogere ad id, ad quod ille jure nature erat obstrictus; utitur enim jure suo.

Ad secundum, nego consequentiam: est enim ratio dissimilis; virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; unde nec respub. potest eam cogere vel tradere; potest tamen urbe excludere, et non tueri: non enim cum tanto suo damno tenetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quod ad codices sacros et sacramenta attinet, dici potest esse disparem rationem; quia neque in rebus ipsis est obligatio ut tradi debeant, neque Deus tenetur sustinere illam injuriam, ut homines non occidantur. Accedit, quòd in hujusmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè semper sit periculum scandali publici; videtur enim proditio quedam rerum sacramentorum. Unde veteres illud semper pro magno crimine habuerunt, ut patet ex D. Augustino, epist. 64, et 71, et Hæresi 69.

DUBITATIO VIII.

Utrum liceat alterum occidere in vita suæ defensionem.

(D. Thom., art. 7.)

41. Respondet D. Thomas licere, quando id necesse, modò tamen non intendatur mors invasoris.

Notandum est Augustinum de Anconâ, tractat. de potestate Ecclesie, q. 52, art. 3, docuisse, *occidere invasorem non esse licitum, sed solum permissum*. Idem videtur sensisse Gerson tract. de Eucharistiâ. Ratio eorum est, quia teneretur potiùs corporalem mortem oppetere, quàm ut proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis; pro quâ dico primò fas esse occidere injustum invasorem, ob defensionem vitæ suæ, et integritatis membrorum, cum moderatione inculpate tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, et Victoria relect. de homicidio, num. 17; Gomez, tom. 3, cap. 3, num. 22, et sequent. Covar., relect. in Clement. Si Furiosus, 3 p., § unico, num. 6; Sotus, lib. 5 de Justitiâ, q. 1, art. 8, et alii. Probatur primò, quia Exodi 22, dicitur, *eum qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidii*, nenipe quia discerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantùm, ut D. August., q. 84 in Exodum exponit. Secundò, quia *vim vi repellere, leges omniaque jura permittunt*, ut ait Alexander III, cap. Si verò, 1 de sententiâ excommunicationis, et Innocent. III, cap. Significasti, 2 de Homicidio. Quare etiã clericis et monachis hoc concessum, sicut et laicis: idque contra quoscumque; etiã contra superiores, ut monacho contra abbatem, filio contra parentem, servo contra dominum, vassallo contra principem, et in quocumque officio sit quis occupatus: ut si celebret et invadatur, potest se tueri, et occidere invasorem, si necesse sit, et postea Sacrum continuare, ut docet D. Anton., 5

p. tit. 4, cap. 5, § 1; Silvester, verbo Bellum, 2, § 7 et 5, et alii.

42. Unde quod Sotus ait, si invasor sit princeps vel persona admodùm utilis reipub., ego verò parum utilis, teneri me perpeti mortem, tantùm verum est eo eventu, quo ex interitu alterius sequeretur magnum reipub. damnum, ut bella civilia ob successionem, etc. Idem jus suo modo locum habet in bestis. Si enim bos tuus invasus à bove alterius, occidat invadentem, non teneris dedere eum noxæ, domino bovis occisi, ut colligitur ex L. 1, § Cùm arietes, π Si quadrupes pauper fecisse dicitur. Eodem jure furiosi et amentes occidi possunt quando invadunt, si aliter elabi nequeas.

43. Dixi cum *moderamine inculpate tutelæ* (sic enim loquitur Alexand. III, suprâ), id est, cum eâ moderatione, sine quâ injuria depelli non potest: quia in defensione non potest uti majori vi, quàm sit necesse ad injuriam arcendam: alioqui non est defensio, sed ultio, unde teneris ad restitutionem. Itaque eum qui percussit, et jam fugit, vel certè destitit, et amplius non metuitur, non potes occidere vel repercutere (nisi fortè interdùm ad defensionem honoris, de quo infra), quia illa repercussio non est necessaria ad vitam tuendam ab injuriâ, ut quæ jam illata sit, si tamen paret se percussor ad feriendum secundò, vel putetur aliter non destititur, potest statim repercuti, si alioquin vis ejus declinari nequeat.

Ut autem meliùs intelligatur quo modo quisque vitam suam tueri possit, et in quibus periculis, notandum est vitam multis modis impeti posse et invadi. Primò, si reipsâ me ferias armis. De hoc nullum est dubium.

44. Secundò, si accedas ad feriendum, nec possim evadere, nisi vel fugiam, vel te præveniam. Et quidem si possim absque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate, ut grave damnum in me vel in proximo caveam. Unde religiosi et ecclesiastici tenentur fugere, quia id illis non probro, sed laudi datur: non enim illorum laus est in armis et audaciâ, sed in pietate et humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra justitiam, etiamsi invasorem occidant; justâ moderatione servatâ, ut docet Julius Clarus de Homicidio n. 52, addens hanc esse communem sententiã; incurrent tamen irregularitatem. Si absque periculo, vel notâ ignominie non possim fugere, possum te prævenire; non enim teneor expectare donec percusseris. Ita Covar., Sotus, Gomez, et alii, estque communis sententia doctorum, teste Julio Claro, num. 33.

45. Tertio, si nondùm accedis, tamen instructus es ad invadendum, nec possum evadere nisi præveniam: tunc enim possum prævenire, ut iidem doctores docent, et Navar., c. 13, n. 3, ubi ponit exemplum de marito qui pugionem condidit sub cervicali ut uxorem interficiat; quem uxor id certò sciens, si aliud remedium non superest, potest prævertere. Ratio est, quia etsi nondùm actu invadat, putat tamen invadere, et ita illam tenet conclusam et obsessam, ut aliter evadere

aequeat. Idem docet Cordub. lib. 1, quaest. 53, de eo qui alteri paravit venenum; posse enim illud industriâ converti in auctorem, si alia ratio evadendi non supersit.

46. Quartò, si per famulum vel sicarium me statueris occidere, nec alia sit spes evadendi. Hoc etiam casu videtur licitum prevenire, si periculum sit praesens. ut, si actu mandes vel suadeas; videtur enim eadem ratio quae in tertio; parum enim refert an per te, an per alium, invadas et coneris interficere; quòd si periculum adhuc esset longinquum, ut si conjuraveris in meam necem; jamque cum sicariis egeris, ut opportunitatem quaerant exsequendi, major est difficultas. Sed videtur eadem ratio, si nulla alia supersit via evadendi; quia ita vitæ meae insidiatur, ut aliâ ratione non possim elabi. Non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exterâs regiones concedere; esset tamen insidiator ille aliquoties ante monendus ut desistat. Ita docet Bannes, q. 64, art. 7, dub. 4, et quidam alii recentiores.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum ob alias causas, tum ob periculum abusûs; tum quia perrarum est, ut non suppetat alia ratio mortis evitandæ.

47. Quintò, si falsis criminationibus, testibusque subornatis (verbi gratiâ, imponendo sacrilegium vel crimen nefandum) vitam meam impetas in judicio, nec alia sit ratio effugii, quidam doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; ubi dicit licitum esse occidere eum qui vadit ad judicem ut imponat falsum testimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amissurus bona temporalia. Ratio ipsius est, quia hoc non est invasio, sed justa defensio. Item extendit ad eum qui contra justitiâ legalem pandit crimen occultum.

Petrus Navarra, lib. 2, c. 3, num. 361, sentit esse probabile. Favet Cajetanus infra, q. 95, art. 8, ad 3. Probari potest primò, quia nihil refert utrûm invadas me gladio tuo, an alieno, ut ait Cajetanus: atqui calumniator ille invadit gladio alieno; nempe judicis; unde Nathan ad David ait: *Interfecisti Uriam gladio filiorum Ammon*; et Judæi, juxta D. August., occiderunt Dominum *gladio linguæ*. Secundò, si dominus vocaret famulos ut me occiderent, possem prevenire, occidendo dominum, ut famulos in meam necem concitare desinat, si aliter salvus esse nequeam; ut docet Bannes loco citato. Atqui eadem videtur ratio, cum calumniator conatur per judicem: cogit enim illum ut me occidat. Tertio, quia in hoc casu licitum est mihi acceptare duellum, ut docet Cajetanus supra, et in Summâ verbo Duellum, et alii doctores passim. Atqui tunc possum occidere in pugna, si aliter evadere nequeo injuriam: cur non etiam sine duello? Nam acceptatio duelli nullum jus tribuit, sed solum facit, ut honestiore modo videam me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo casu licitum esse non solum acceptare, sed etiam provocare calumniatorem ad duellum, citans in eam sententiam Cajetanum, quavis ego id repud Cajetanum non inveniam. Sed et hæc sententia,

etsi fortassè speculative probabilis videri queat, non tamen in praxi est admittenda, ob incommoda quæ ex eâ sequi possunt. Facile enim homines sibi persuadent se per calumniam accusari, et non esse effugium, nisi morte accusatoris: licque multæ cardes injuste parerentur; denique talis in repub. benè constitutâ, ut homicida plecteretur.

48. Sextò, si malefica positis certis signis magicis assidue per dæmonem noceat. Hoc casu si aliud remedium non suppeditet, uti poterimus jure defensionis, cogendo eam verberibus, ut ab injuriâ cesset; si tamen certò constet eam esse mali auctorem, et puteur sine novo maleficio prius maleficium tollere posse Ratio est, quia illa perinde facit, atque si tyrannus aliquis per suos satellites torqueret: utitur enim dæmone tanquam instrumento, cum assidue instigans signis illis, quibus se dæmone obstrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem interest, per te, an per ministros tuos noceas.

49. His adde, quando necesse est ad vitæ defensionem, nec alia patet ratio contra injustum invasorem, posse acceptari duellum, imò etiam offerri: ut si inimicus armatus te inermem inveniens, permittat tibi arma, ut militariter te occidat, vel si roges ut arma tibi permittat: tunc enim est vera defensio. Cajet. supra, Navarra c. 21, n. 39 et cap. 15, n. 9; Angelus, v. Duellum, n. 2; Lyraus, in c. 17, l. 1 Regum, et alii. Eadem videtur ratio in invasione fortunarum, ut colligitur ex iisdem auctoribus, traduntque in specie Angelus et Bannes. Nam fortunæ sunt necessarium vitæ instrumentum, subsidium, et ornamentum.

Contra hanc propositionem objicitur primò, Matth. 26, ubi Dominus Petro volenti se et ipsum defendere, dicit: *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Et confirmatur ad Roman. 12: *Non vos defendentes, charissimi*.

50. Respondeo: Petrus reprehenditur, primò, quia defensio illa habebat potiùs speciem vindictæ quàm defensionis; non enim erat probabile, tantam turbam tali modo posse repelli. Secundò, quia erat contra Domini voluntatem, cujus responsum debebat expectare. Tertio, quia Dominus non habebat opus tali defensore, nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat ut Filius illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. August., tract. 112, in Joannem.

Ad confirmationem, *defendere* ibi accipitur pro *vincisci*, ut patet ex Græco *ὀψὲς ἵππευ. ἐκ δεικνύμενος*. Simili modo Judith cap. 1 et 2, accipitur.

51. Objicitur secundò, plus tenemur diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem: ergo ad hanc servandam non licet proximum occidere quia si occidatur, anima peribit.

Resp. negando consequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere salutem corporis pro salute animæ alterius, nisi quando ea est in extremo discrimine, ex quo non potest se nisi meâ ope vindicare; ut si infans esset morturus sine Baptismo. Hic autem

sponte et merè malitià conjicit se in discrimen salutis, et potest liberrimè se eximere. Deinde qui invaditur, non est certus suæ salutis, si se permittat occidi; Invasor enim jam vulneratus, potest pœnitere, et salvari.

Tertiò, possent multa objici ex Patribus, qui insinuant hoc esse illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindictà, ut Cyprianus lib. 4, epistolà 1, et Cyrillus Alexandr. lib. 11, in Joannem cap. 53; vel de defensione non necessarià, ut Ambros. lib. 3 Officiorum, cap. 4; vel de aggressionè, ut August. epistol. 154, quæ est ad Publicolam; vel denique loquuntur de periculo excessus odii, iræ et debite moderationis, ut idem Augustinus lib. 1, de libero Arbitrio, cap. 5.

Objicit quartò : Clerici olim ante, Clement. Si furiosus, fiebant irregulares, si aliquem, se defendendo occiderent : ergo non erat illis licitum.

52. Resp. : Verius est non fuisse irregulares, ut colligitur ex cap. Si verò, et cap. Significasti, supra citatis, et c. de his Clericis, d. 50. Neque D. Th., hoc art. ad 3, contrarium sentit : quia loquitur de illo qui in defensione sui, modum excessit. Citat enim cap. de his Clericis, quod agit de illis qui debitum modum non servarunt, ut exponit Glossa; quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. Nunquam autem pœnitentia imponenda fuit, quando defensio cum debito moderamine facta est; ut apertè ex Alexandro III et Innocentio III, locis supra citatis, colligi potest; sed de hoc plura sua loco.

Sed difficultas est, utrum liceat occisionem intendere, an solùm ipsam defensionem, ita ut occisio solùm per accidens inde sequatur, ut videtur dicere D. Th. hic, Cajet. et plerique Thomistæ. Alii videntur aliter sentire, sed in re non est discrepantia. Unde

53. Dico secundò : Licitum est in actu defensionis intendere omne id quod judicatur ad vite membrorumque defensionem necessariam; ac proinde interdum etiam læsionem mortiferam, et consequenter ipsam mortem, nempe in causâ. Ita docet Sotus supra, et Victoria relect. de homicidio n. 17, et Navar. c. 13, n. 3. D. Antoninus, 4 p. tit. 4, cap. 3, § 1. Ratio est, quia nisi liceret eam sic intendere, defensio sui sæpè redderetur impossibilis : sæpè enim fieri nequit ut te defendas, nisi invasori vulnus lethale infligas, ut selopo vel hastâ. Quòd autem D. Th. insinuat, privatæ personæ non licere occidere invasorem nisi per accidens, omissâ Soti solutione, sensus est, personæ privatæ non esse licitum absolutè desiderare ut invasor moriatur; hoc enim non est necessarium ad sui defensionem; sufficit enim ut occidat viribus destitutus, ne amplius lædere possit. Non tamen vult negare quin modis omnibus possit se tueri, et intendere quidquid ad hoc prudenter judicatur necessarium. Unde in periculosos conflictu non debet esse scrupulosè anxius ne hostem lethaliter vulneret; sed potest eum ferire eo modo, quo commodius fuerit, ut vim ipsius comprimat, etiamsi caput vel pectus trajiciendum foret; quòd si mors sequatur, id ei displicet :

non enim ad directè et secundum se intendebat . et hoc est quod vult Cajetanus, et alii.

54. Petus, quæ auctoritate id facit, publicè, an privatâ?

Resp. Privatâ, quia non facit ut judex, vel princeps representans rempub., vel publico nomine, seu ut custos boni publici : sed eo jure, quod quisque habet, ut custos rei suæ : quo jure noxia retundere, et vim vi repellere potest, quo etiam omnia animantia utuntur. Si publicâ auctoritate faceret, posset illum occidere animo vindictæ, sicut facit judex.

55. Dico tertiò : Etsi licitum sit occidere invasorem, quando aliter nos tueri nequimus, tamen sæpè est salutare consilium, permittere se potius occidi, quàm occidere. Ita D. Antoninus supra, et Silv. verbo Bellum, 2, §. 7, et patet exemplo Christi et multorum sanctorum. Idem colligitur ex D. August., l. 1 de libero arbitrio, c. 5. *Legem quidem non reprehendo, quæ tales (latrones invadentes) permittit interfici; sed quomodo istos, qui interficiunt, defendam, non invenio; nempe quia faciliè excedunt modum, vel opere, vel affectu.* et D. Ambros., l. 10 in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22 : *Emat gladium, dicit licitum esse se defendere usque ad Evangelium, non autem postea; non quòd absolutè non liceat, sed quòd non ita deceat; quod insinuat cum ait, ut sit in lege æquivalens eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio.* Ratio est primò quia periculum est, ne ira vel odium se admisceant, neve modum excedamus : et sic dum volumus servare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, quia hoc modo magis conformamur Christo, ejusque Apostolis, et martyribus.

Tertiò, quia charitas, etsi non obliget, tamen ad hoc magis inclinât, ne proximus in æternum pereat.

Ob has rationes, sentio hoc consilium magni faciendum, et omnibus clericis, maximè viris religiosis amplectendum, ut malint mortem perpeçti, quàm iniquum invasorem occidere.

56. Dixi sæpè, quia si quis putaret se esse in peccato, et valdè timeret damnari, si tunc occideretur, teneretur se tunc omnibus modis tueri : quia magis tenetur diligere salutem animæ suæ quàm proximi. Ita docet D. Antoninus supra.

DUBITATIO IX.

Si is qui invaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocens, quo invasor se protegit, utrum ei liceat se cum illo periculo defendere.

57. Resp. : Probabilius est posse; ita Corduba, q. 33, lib. 1, et Petrus Navar., l. 2, c. 3, n. 147.

Probatur primò, quia qui invaditur, jus habet se defendendi, quo jure non privatur ex illâ innocentis interpositione, ut quæ ipso invito facta sit. Secundò, à simili : qui urbem justè obsidet, potest dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout necessarium ad victoriam, etiamsi hostes ibi ligaverint aliquos innocentes, ut communiter sentiunt doctores; ergo simili-

ter ad necessarium vitæ defensionem, potest petere adversarium, quamvis ille innocentem objiciat.

58. Adverte tamen primò, si potes fugere, teneris, saltem ex charitate, ne innocentem interficias.

Secundò, non potes directè impetere innocentem, ut illo sublato facilius superes adversarium; potes tamen petere adversarium, etiamsi ipse innocentem ante se teneat; ut notavit Corduba.

59. Petes, quid si fugiens hostem, non possit evadere nisi per angustum iter, ubi proleat infansem, vel claudum; poteritne illà fugere, ut se salvet?

Resp.: Petrus Navarra negat, nisi sit aliqua probabilis spes non interficiendi. Sed reverà videtur eadem ratio, quæ in casu superiori; ita Corduba, l. 1, q. 58, dub. 2, et colligitur apertè ex Cajetano, q. 67, a. 2, ubi dicit, *occidere innocentem per accidens, dando operam rei licite et necessarice, non est contra jus naturale, divinum, vel humanum.*

Probat: Nam isto jus habet ad fugam viâ publicâ; quo jure non potest privari in tanto discrimine, ratione infantis, vel claudi tibi fortè constituti: sicut si fugienti amens quispiam vel ebrius se objiceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere, sufficit igitur in tali casu, ut eam circumspectionem adhibeat, quam pro tempore et loco potest, ne noceat; quòd si læsio vel mors secuta fuerit, non censebitur ab ipso intenta, sed solum permissa. Nam utitur jure suo, extremè sibi necessario, eâ circumspectione quâ potest.

Si tamen infans sine Baptismo esset moriturus, eo eventu, lege charitatis teneretur potius se permittere occidi; quia salutem proximi spirituales, suæ corporali tenetur antepone.

DUBITATIO X.

Utrum ad conservationem vitæ matris liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

60. Quidam doctores sentire videntur, licitum esse dare pharmacum ad faciendum abortum, si fetus nondum sit animatus, quando id necessarium putatur ad curationem matris periclitantis: secus verò si sit animatus. Ita videtur sentire divus Antoninus, p. 3, tit. 7, cap. 2, § 2, ex Joanne de Neapoli. Medici, inquit, dando medicinas prægnantibus ad procurandum abortum, et mortem ejus, ut occultetur peccatum, mortaliter peccant; sed si faciunt hoc ad præservandam prægnantem à periculo mortis, in quo est ex puerperio, tunc secundum Joannem de Neapoli, in 10 quodlibeto, distinguendum est de puerperio: si enim erat animatus, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter, quia est causa mortis puerperii corporalis et spiritualis: si autem puerperiam nondum est animatum, posset et deberet tunc dare talem medicinam, etc. Eadem verba refert Silvest., v. Medicus, quæst. 4, et Fannus v. Aborsus, num. 2. Eandem sententiam tenet Henriquez, et noster Sanchius, lib. 9 de Matrim., disput. 20, num. 6 et 10. Ratio est, quia in hoc casu fetus est aggressor: nam veluti invadit matrem, dum ejus salutem periculum creat, sicuti pravi humo-

res invadunt naturam; ergo simili ratione pelli potest, cum nihil incommodi majoris momenti ex eâ re sequatur. Melius enim est depellere partum nondum animatum, quam extingui matrem. Secus est cum proles est animata, tunc enim esset directum homicidium innocentis. Confir., quia ob salutem totius licitum est abscindere partem, ut infra dubit. 14, dicitur; atqui fetus est pars ventris, priusquam distincta anima informetur. L. 1, § 1, n. de ventre inspiciendo.

Etsi hanc sententiam non damnem, tamen contra ria mihi videtur omninò vera, si de directâ intentione abigendi partus loquamur. Unde,

61. Respondeo et dico primò: Non licet ei præbere pharmacum eo animo ut faciat proles abortivam, sive ante, sive post animationem. Ita Covar. Clement. Si furiosus p. 2, § 3, num. 1, et cæteri doctores; est enim communis omniùm sententia, ut inquit Petrus Navarr., l. 2, cap. 3, num. 140. Probat: non licet post animationem, quia non potest directè occidere innocentem, ut alium servet; unde ei qui hoc fecerit constituitur pœna mortis. L. penul., c. de sicariis, et L. Divus, 4, n. de extraord. Crimin. Neque etiam antè; quia procurare abortum propter sanitatem, est illicitum, sicut procurare pollutionem ob eundem finem: utrumque enim est contra naturam generationis, neque est medium per se necessarium ad sanitatem. Confirmat Covarruvias ex Tertull. in Apol. c. 9: *Nobis homicidio semper interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est prohibere nasci; nec refert, natam quis eripiat animam, an disturbet nascentem. Homo est qui futurus est: nam fructus in semine est.* Item c. Si aliquis, §. 5, de Homicidio, dicitur, *eum qui fecerit ut mulier non possit concipere, vel generare, vel ut proles non possit nasci, ut homicidam tenendum.* Quia tamen verè non est homicida, non punitur morte, sed exilio, si est nobilis; ad metalla, si ignobilis, ut expressè habetur L. Si quis aliquid, 38, § Quia abortivonis, n. de Pœnis.

Dices: Quid si certa sit mors utriusque, nisi adhibeatur tale pharmacum, et probabile sit matrem posse salvam conservari illo adhibito?

Resp.: Non refert; nunquam enim licet ista directè procurare, ut patet in simili de pollutione, et de acceleratione mortis infirmæ, quæ nullo casu procurari possunt. Imò est magis directè et propinque contra naturam generationis, expellere fetum, quam procurare pollutionem; sicut fetus, etsi nondum animatus, longè propinquior est naturæ humanæ quam semina nondum commixta. Deinde in pollutione solum expellitur semen rude unius generis, idque ex sede non ultimâ sed instrumentariâ; in abortu expellitur semen geminum, commixtum, elaboratum, idque ex sedè primariâ et finali à naturâ ad hoc destinatâ.

Dices, pollutionem nullo casu esse licitam ob voluptatem conjunctam, quæ tanta est ut homines in eâ locarent summum suum bonum, si aliquo casu per-

mitteretur : ea autem voluptas non est in abortione ; ita quidam Doctores.

Sed contra : primò, quia sic non tam jure naturali, quam positivo divino pollutio est prohibita, quod est contra communem doctorum sententiam ; illa enim causa prohibendi est omninò extrinseca et remota, et etiam locum haberet in actu conjugali. Secundò, quia pollutio non est prohibita propter voluptatem, sed voluptas illa est prohibita ob pollutionem, seu seminis inordinatam emissionem ; tum quòd naturà suà incitet ad spermaticum ; tum quia voluptas in ratione moris sequitur conditionem operationis ex quà resultat.

Ad rationem contrariæ sententiæ. Etiam semen simili modo invadit quando abundantia vel retentio morbum creat ; et tamen directè pellit non potest, imò proles animata multò magis invadit quàm inanima, cum sit robustior, et plus alimenti absumat, magisque naturam offendat ; ergo si hæc directè potest depelli, etiam illa. Ad confirm., concedo majorem ; sed nego factum propriè partem esse. Lex illa citata non loquitur de foetu inanimo tantùm, sed etiam animato. *Partus, inquit, antequàm edatur, mulieris portio est vel viscerum.*

Quod ad auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum sunt obscura, et solum videntur velle dicere, licere dare medicinam talem quæ abortum faciat, non quidem directè intentione pellendi partus, sed curandi morbi ; ut si necesse sit ad salutem matris movere menses, an detrabere sanguinem, licitum est hæc intendere, etsi certissimè inde sequatur abortus. Si tamen partus est corruptus, tunc liceret directè abigere ob matris salutem, quia non habet amplius rationem foetus aut puerperii, sed molæ aut malignæ massæ.

62. Dico secundò : Si mater periculose laboret, et non supersit aliud remedium, potest ei præberi pharmacum directè tendens in curationem, etiamsi putetur inde abortio secutura, modò proles nondùm sit animata. Est communis sententia DD. Silvestri, v. Medicus, q. 4 ; Anton., 5 p., t. 7, c. 2, § 2 ; Navar., cap. 25, n. 62.

Probatur primò, quia mater ante prolem conceptam jus habebat utendi remediis necessariis ad vitæ suæ conservationem, quod jus superventu prolis non est ei ablatum.

Secundò, quia abortio tunc censetur solum permissa, non procurata ; quia præter intentionem supervenit, matre suo jure utente : sicut si valetudinis causâ utendum sit medicamento, vel certo cibi potusve genere, unde pollutio secutura putetur, quam nullo modo intendis, censetur solum permissa, et per accidens eveniens.

63. Dico tertio : Si proles jam sit animata, non est licitum præbere matri medicamentum directè curativum, cum notabili periculo prolis, si certum erat, vel valdè probabile, prolem sine illo vivam edendam ; est contra Cordubam q. 58, dub. 2, et Ludovicum Lopez cap. 65. Sed nostram sententiam docent D. An-

ton., Navar. et alii supra. Ratio est, quia quilibet tenetur præbere salutem æternam proximi, suæ vitæ corporali, et hæc pro illâ exponere ; ergo si matre à medicamento abstinente, proles ad Baptismum servari potest, alioquin ante Baptismum moritura, tenetur mater abstinere, quamvis cum certo vitæ discrimine id futurum esset.

64. Adde tamen, si valdè probabile esset, non adhibito remedio utrumque moriturum, eo verò adhibito saltem matrem posse servari, eo casu licitè posse hæc remedia adhiberi.

Petes : Quando proles animatur animâ rationali ?

65. Resp. : Covarruvias supra putat mares animari die 40 à conceptu, feminas 80, et ita communiter sentire doctores. Sed nulla videtur ratio, cum tanta sit discrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius est, utrumque foetum animari simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21, juxta versionem Septuaginta dicitur : *Qui percusserit mulierem prægnantem, et illa abortum fecerit, si foetus erat formatus, dabit animam pro animâ : si nondùm erat formatus, multabitur pecuniâ.* Ubi apertè insinuat foetum habere animam, simul atque formatum fuerit. Idem docent Medici. Quoerit autem die formatio absolvat, docet Levinus Lemnius cap. 11, citans Hippocratem lib. de Naturâ foetus, *maris formationem absolvi aliquando die 30, aliquando 35, aliquando 40, aliquando 45, feminæ verò, nunc 35, nunc 40, nunc 45, nunc 50.* Verùm Hippocrates id non docet : nam lib. de naturâ foetus num. 10, docet masculum, ut longissimè, 30 diebus formari ; feminam, ut longissimè, 42 diebus, idque duobus locis eodem libro repetit, et probat ex purgatione, quæ post masculi partum durat diebus 30, post feminæ 42, ut diutissimè.

DUBITATIO XI.

Utrum liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

Covarruvias in Clement. Si furiosus, p. 3, § unico, n. 6, putat id esse licitum. Primò : Si sit fur nocturnus ; eò quod præsumatur animo occidendi venisse. Secundò : Si sit fur diurnus, et telo se defendat, dum possessor vult impedire ne rem auferat. Ratio est, quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertio, non esse licitum, si cum re fugiat ; quia non miscetur periculum personæ.

Alii putant id absolutè esse licitum laicis, non tamen clericis.

66. Resp. et dico primò, laicis id esse licitum, et illæ facultates sunt magni momenti, nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi : est communior sententia DD. Antonini 5 p., tit. 4, cap. 3, § 3 (ubi docet non solum pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo, sicut pro suâ personâ ; sed etiam pro rebus apud se depositis vel commodatis, et pro rebus amicorum, eos adjuvando), Cajetani q. 67, art. 7, Silvest. Homicidium 1, n. 5, Joannis Medinæ cod. de Restit. q. 4, Soti lib. 5, q. 4, art. 3, et multorum aliorum doctorum. Idem ten-

ment plerique Jurisperiti, teste Silvestro et Covar.

Probatum primò ex Scripturâ, Exodi 22, ubi dicitur *non fore reum sanguinis qui furem nocturnum occiderit, sed qui diurnum*, quod non idèo tantum dicitur, quòd nocturnus præsumentur venire ad occidendum, diurnus minimè, sed potissimum idèo quòd ea quæ noctu surripiuntur, ordinariè non possint recuperari, fure ignoto, ut rectè docet Joannes Medina. Cod. de Restit. q. 4. Ea verò quæ interdum, plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum non se loquò defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conscientie excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi; vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, ut Sotus ait: quia non tenetur res suas perdere, aut probabilì periculo exponere, ut fur salvus sit.

Secundò probatur ex Jure Canonico. Primò, ex cap. *Interfecisti*, 2 de Homicidio, ubi ex pœnitentiâ Romano dicitur: *Si autem sine odii meditatione, te tuaque liberando, hujusmodi diaboli membra interfecisti; si aliquid jejulare volueris, bonum est tibi, et elemosynas fac largitor*. Ubi indicat non esse necessariam pœnitentiâ, ac proinde hoc licitum fuisse; hortatur tamen ad elemosynas, ad cautelam, ne fortè modum excesserit. Secundò, ex cap. *Olim* 4 de restitut. spoliatorum, ubi Innocentius III approbat quòd episcopus Tridonensis, Templarios, qui ipso ignorante possessionem occupaverant, vim vi repellendo ejecerit.

67. Tertio, ex cap. *Dilecto*, 6, de sententiâ excom. in 6: *Cum omnes leges, omniaque jura, vim vi repellere, cunctisque sese defendere permittant, licitè utique ipsi Decano (si prædictus Ballinus eum bonis suis mundanis injuriosè spoliare, vel ea violentè occupare presumpserit) contra illius violentiam injuriamque se tueri*.

Tertio probatur ex Jure civili L. *Furem*, 9, §. ad L. *Cornel. de sicariis*, et l. 4, §. ad L. *Aquilianam*.

Quartò, ratione: 1° Quia bona temporalia sunt ad vitam servandam necessaria: ergo sicut licet vitam tueri, ita etiam hæc quæ vitæ sunt necessaria, non solùm præcisè ut vivamus, sed etiam ut convenienter et honestè vivamus. 2° Quia alioqui daretur occasio furibus et latronibus viros probos spoliandi; nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria non posset obijci; concessâ autem defensione, etiam concessa censetur occisio, sine quâ sæpè non potest esse defensio.

68. Dixi in propositione: *Si res illæ sint magni momenti*; quia pro re minimâ, non videtur concessum jus defensionis cum tanto alterius malo: est enim valdè iniquum ut pro pomo, vel etiam uno aureo servando, alieni vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari, et si opus esset, etiam occidere, juxta Sotum; tunc enim non tam rei quàm honoris esset defensio.

69. Dixi: *Nec sit probabilis spes aliter recuperandi*, quia si possit aliter recuperari (v. g. per judicem), sæpè erit saltem contra charitatem pro illius defensione occidere: ut si fur re ablata fugiat; quòd si non fugiat, sed vi se velit tueri contra eum qui nititur fur-

tum impedire, poterit vicissim illa vis vi repelli, quantum necesse est ut res salva sit (ut fatetur Covar et alii); etiam si res per Judicem recuperari possit: qui non dicat charitas ut patiar res meas in meâ præsentiâ capi, utque tantæ furis improbati non resistam. Ratio est quia hoc faciendis magnum contumeliam infert, quæ vi repelli potest. Confirmatur ex cap. *Olim*, supra, ubi Innocentius III docet licitum fuisse episcopo vi ejicere injustum occupatorem possessionis; et tamen facilè judicio potuisset recuperari. Idem docet Silvester verbo *Bellum* 2, num. 5, ubi dicit: *Quando res per viam judicii potest rehaberi, non licet eam defendere, nisi dum est in ipso rapti*; intellige, dum raptor adhuc præsens est, nitens alterum possessione naturali ipsius rei spoliare, etsi cum presentem videat; hoc enim est magna contumelia.

70. Idem dicendum, quando in judicio non potest nisi magnis molestiis recuperari.

Potes an sit contra justitiam si furem procul fugientem conficias, quando res judicio est recuperabilis?

71. Respondeo verius videri non esse, ut docet Cajetanus art. 7, et colligitur ex dictis: quia quisque jus habet defendendæ suæ possessionis, etiam civilis; quam retines quandiu furem habes in conspectu. Unde potes eam tueri: erit tamen contra charitatem, quæ postulat ut eum quàm minimo malo proximi rem tuam salves.

72. Dico secundò: Idem licitum clericis pro defensione rerum suarum; ita expressè D. Antoninus supra, ubi docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus concessa defensio vitæ. Idem tenent reliqui supra, et colligitur evidenter ex cap. *Olim*, et cap. *Dilecto*, supra. Nam ibi conceditur episcopo et Decano. Ratio est, quia jure naturæ id illis est concessum, neque jure humano illis est prohibitum sub peccato: ergo, etc. Unde idem jus extenditur ad religiosos, secundùm prædictos doctores. Neque obstat cap. *Suscipimus*, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non judicantur ibi peccasse, et esse irregulares, quòd res suas moderatè defenderint; sed quòd occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando, et eum se solvere vellent, occidendo, cum sine occasione se suaque salva habere possent.

73. Utrùm autem clericus vel laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occiderit, alibi dictum est. Nunc breviter dico laicum non esse. Idem probabile est de clerico, si id fecerit cum debito moderamine. Cur enim fiat irregularis ob id quod (ut habetur cap. *Dilecto* 6, de senten. excom. in 6) omnes leges et omnia jura ei permittant? *Confir.*: Quia occisio, privatâ auctoritate facta, non inducit irregularitatem defectu lenitatis, sicut cum fit publicâ auctoritate à giudice ejusque ministris; sed ratione culpæ. Unde cum absit culpa, non debet censeri irregularis. Vide Sotum l. 5, q. 1, a. 8, Covar. Clem. Si furiosus, 5, p. § ultimo. Idem postremò egregiè defendit noster Suares in præclaro opere suo de Censuris.

Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defen-

sio; quare notandum est variis modis posse rem meam invadi.

Primò, si per te nitaris auferre, teque defendas contra impediendum. In hoc casu est communis sententia, posse interficere, et fatetur Covarr.

74. Secundò, si re accepta fugias. Tunc possum insequi, et ferire; vel si necesse sit, eminus telo petere, ut si quis equo meo fugiat. Ita Sotus, sup., a. 8. Silvester v. Bellum, 2, n. 3 et 10, et alii passim.

Probatur primò, quia invasio rei durat, donec se in tutum receperit, ubi quietè possidere incipiat.

Secundò, quia nisi id esset licitum, defensio rerum maximà ex parte esset inutilis; possent enim furcs quilibet rapere, et statim fugà se proripere: in fugà enim essent tuti.

75. Tertio, si re certo loco deposità, volentem ingredi in eum locum, vi impedias. Tunc videtur concessum ut vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: si tamen desit iudex, cujus ope id possum consequi, ita Silvester v. Bellum 2, n. 13 et Panormit. in cap. *Sicut*, 3 de Jurjurando. Idem sentiant multi doctores fieri posse quando quis nullà morà interposità rem suam persequitur. D. Antoninus supra. Silvester. v. Bellum, 2, n. 10. Joannes à Lignano, cujus verba citantur ab Anton., Silvestro, Fumo et aliis, quibus docet: *Si tu possideas rem meam, posse me eam recuperare in continentia; nec posse te mihi resistere; scias si id tentem ex intervallo. Si possideas precario, et ego eam velim mihi restitui; si deneges restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videris spoliare. Si possides rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi; quòd si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere.* Verùm puto hæc non concedenda, si res per iudicem possit recuperari, vel si major perturbatio metuenda.

Quartò, si invadas res meas per famulum, vel arte magicà per demonem; nec alià ratione, quàm nec tuà possit impediri.

Quintò, si conjuraveris in mea damna.

Sextò, si impedias iniquè meos creditores, ne mihi satisfaciant.

Septimò, si falsà accusatione, vel falso testimonio, me fortunis coneris evertere; nec alià ratio impediendi suppetat.

Sed de his modis satis constat ex dubit. 8, et rursum aliquid dicitur dub. 12.

DUBITATIO XII.

Utrum pro defensione pudicitiae et honoris liceat occidere eum qui tentat violare.

76. Respondeo, et dico primò: Licitum est mulieri, adolescenti, et cuivis alteri, pro defensione pudicitiae occidere invasorem. Est communis sententia doctorum, quamvis D. Augustinus lib. 1 de libero Arbitrio, cap. 3, videatur dubitare. Ratio est quia pudicitia pluris meritò aestimatur, quàm multæ opes: præterquam quòd in hæc re sit periculum peccati. Idem ethnicè senserunt. Nam, ut scribit Cicero Oratione pro Milone, adulescens qui tribunum occiderat, volentem vim inferra

ejus pudicitiam, à Mario exercitūs imperatore absolutus fuit.

77. Dico secundò: Fas etiam est viro honorato occidere invasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, ut ignominiam inferat, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expressè Sotus art. 8. Navarr. cap. 15, n. 3, et Silvest. verbo Homicidium, 1 q. 5, et Ludovicus Lopez, cap. 62. Antonius Gomez, t. 3, c. 3, n. 23; Julius Clarus, § Homicidium, n. 26, ubi dicit *periculum sanæ æquiparari periculo vitæ.* Ratio est quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines aestimatur quàm damnum multarum pecuniarum; ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere.

78. Notandum est variis modis honorem alterius posse impelli et auferri, in quibus videtur concessa defensio. Primò, si baculum vel alapam nitaris impingere, de quo jam dictum est. Secundò, si contumeliis afficias, sive per verba, sive per signa. Illic etiam est jus defensionis. Nam, ex sententià omnium, licet contumeliosus occidere, quando aliter ea injuria arceri nequit (quanquam ipse armis non invadat), ait Petrus Navar. lib. 2, cap. 3, num 376. Etsi autem id non inveniam apud auctores expressum, tamen videtur ex illis posse colligi (præciso scandalo, et aliis gravibus incommodis), quando contumeliæ sunt atroces, et alià ratione vitari nequeunt. Ratio enim naturalis dicit licitam esse eam defensionem quæ necessaria sit ad contumeliam depellendam et comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quosque contumeliis vexandi: quæ tamen multò quàm damna rei familiaris sunt acerbiores, magisque mordent animos. Cavenda tamen vindictæ libido. Non enim licet privatà auctoritate contumeliam vindicare, sed tantum compescere, quod etiam in vitæ et rerum defensione servandum: tanti interest quo animo quid agas. Verùm hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in repub., ut injuriæ verbales verbis repelli, et legitimà vindictà comprimere et castigari possint.

79. Tertio, si illatà alicui alapà, cesses, vel etiam fugias, multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus hujusmodi injurià sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, et tantum infligere verberum vel vulnerum, quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum; ita tenet Navar., c. 1 §. nu. 4; Henriquez, de Irregularitate, cap. 10, ubi citat multos pro hæc sententià; inter cæteros Jasonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Cajetanum, et Antoninum; eandem docet Petrus Navar., lib. 2, cap. 3, num. 380, et citat pro hæc sententià Mercatum. Idem tenet Victoria, relect. de Jure belli, num. 5, ubi dicit *eum qui colaphum accepit, posse statim repercutere, etiam gladio; non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam inferantem et ignominiam, etiamsi invasor non esset ultimum ingressus.* Unde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi et percutere; si enim potest repercutere manentem, cur non fugientem?

Probari potest hæc sententiâ. Primò, qui rem meam accepit, et cum eâ fugit, potest à me percipi, ut eam relinquat, vel redeat, si aliter nequit recuperari. Atqui is qui illatâ gravi ignominia fugit, honorem meum quodammodo secum defert: nam in potestate illius est eum mihi restituere, offerendo satisfactionem: ergo possum illum percipere, ut honorem meum restituat, vel saltem ut eum sic recuperem.

Dices: Est dispar ratio, nam res adhuc extat, et manet tua; sed contumeliâ illatâ, honor jam perlit: ergo licet non est defensio.

Respond. In eo est paritas, quòd sicut res potest recuperari, ita etiam honor qui in signis excellentiâ et hominum æstimatione consistit. Secundò probatur, quia si damnatum à te rebus meis illatum, non posses aliâ ratione sarciri quàm tui percussione, posses statim percipi, ut illo modo fiat damni reparatio: ergo si violatâ honore, non potest fieri aliter reparatio, quàm si feriatur is qui eum læsit, poterit feriri; debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læsio honoris veluti pëndet, suspensis hominum de tuâ fortitudine et generositate iudicii.

Tertiò, quia aliàs dabitur licentiâ improbis, quodvis genus contumeliæ in quenvis ingerendi: nam solâ fugâ vel cessatione tuti erunt, præsertim quando decus testes, qui eos nôrint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hic tamen adverte, si læsor veniam petat, offendi non posse; quia quantum in se est, honorem restituat; unde si alter velit ipsum impetere, poterit se tueri, ut rectè notat Petrus Navarra.

80. Ob has rationes, hæc sententiâ est speculativè probabilis; tamen in praxi non videtur faciliè permit-tenda. Primò, ob periculum odii, vindictæ et excessûs: si enim D. Augustinus ob has causas ægrè admittit, ut quis pro vitâ tuendâ alterum possit occidere, quantò minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, ob periculum pugnarum et cædium; unde qui tali casu occideret, puniretur in foro externo, ut docet Gomez, supra, num. 24, etsi mitiùs, tum quia alter dedit causam, tum quia homo intenso dolore permotus, non est omninò sui compos.

81. Quartus modus est, si nomini meo falsis criminatiõnis apud principem, iudicem, vel viros honoratos detrahare nitaris, nec ullâ ratione possim illud damnum famæ avertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Navar., n. 375, inclinât, licitum esse talem à medio tollere. Eandem tanquàm probabiliorẽ defendit Bannes, q. 64, ar. 7, dub. 4, addens idem dicendum, etiamsi crimen sit verum; si tamen est occultatum, ita ut secundàm justitiã legalem non possis p̄ andare; idem tenent quidam alii recentiores. Probari potest:

Primò, quia si haculo vel alapâ impactâ velis meum honorem vel famam violare, possum armis prohibere: ergo etiam, si id coneris linguâ. Nam parùm videtur referre, quo instrumento quis nitatur inferre noxam, si æquè efficaciter nocbit.

Secundò, quia contumeliæ possunt armis impediri, ergo etiam detractioes.

Tertiò, *periculum famæ æquiparatur periculo vitæ*: quod est commune pronuntiatum jurisperitorum, inquit Clarus, num. 26; atqui ob periculum vitæ evadendum, licitum occidere; ergo, etc.

Quartò, quia jus defensionis videtur se extendere ad omne id quod necessarium est, ut te ab omni injuriâ serves immunem; monendus tamen detractor priùs esset, ut desisteret.

82. Verùm hæc quoque sententiâ mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magnâ reip. perturbatione præberet occasionem. In jure enim defensionis semper considerandum, ne ejus usus in perniciem reipub. vergat: tunc enim non est permit-tendus. Accedit, quòd etsi speculative vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam infamia vel est illata, vel non est. Si est illata, non extinguetur per mortem infamantis. Si non est illata, plerùm-que non satis constat, aliter non posse eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defensionis uti.

83. Quintus modus est, si aliquâ occasione me provocas ad duellum, et nisi acceptem, censebor ignavus et meliculosus; nec potero ampliùs in aula comparere, vel ullam promotionem militarem sperare, ut in quibusdam aulis principum dicitur usitatum. Cur enim tali eventu non possim duellum acceptare non eundem animo illum interficiendi, sed comparandi in loco conducto, ne famam et opinionem strenuitatis (quæ nobilibus æquè est chara atque ipsa vitâ) amittam? ita tamen ut si me invaseris, statuam me tueri eum debito moderamine. Confirmatur primò, quia si quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellum, possem acceptare, ut patet dub. 8; cur non etiam ut servem meum honorem et famam?

Dices, recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantùm apud stultos; ergo, etc. Respondetur: Quidquid sit, est tantum dedecus, ut passim apud nobiles pluris æstimetur quàm omnium honorum amissio, imò sæpè quàm mors ipsa: ergo jure naturæ possunt hoc dedecus à se depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur secundò, quia acceptare duellum, et comparare tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum, quod bene et malè fieri potest: ergo si justa causa subsit, poterit licitè fieri; at conservatio honoris, qui tanti æstimatur, est justa causa: ergo, etc.

84. Hæc rationes videri possint alicui probabiles. Nihilominùs in praxi contrarium sequendum sentio, tum ob alias causas, tum etiam quia Ecclesia sub gravissimis pœnis vetuit duella, ut patet ex conc. Tridentino, sess. 23, cap. 19, de reformat., quod meritò potuit, ob maxima mala quæ aliquin sequerentur; tum denique quia is qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solum est per accidens et ex consequenti, aliâque ratione impediri potest: primò, si dicat se

paratum fore, si per Ecclesie decreta liceret; secundo, provocantem experturum, quicum negotium habeat, si palam et non proditoriè aggressus fuerit.

85. Dico tertio: Qui fuste vel pugno invaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa, sed potest sistere gradum, cum animo se defendendi, et ignominiam impediendi: ita communiter DD. Ratio est, quia non tenetur sustinere illam ignominiam (quæ pluris aestimatur quam multæ pecuniæ jactura), ne ledat invasorem. Idem dicendum, quando vita vel fortuna invaduntur. Quod si fuga non sit illi ignominiosa, tenetur fugere, vel aliam sustinere, (saltem lege charitatis), ut tantum malum evitetur. Unde ecclesiastico vel religioso non liceret se tueri cum morte alterius, ad aliam vitandam; maximè quando fugere posset, quia fuga illis non est ignominia.

86. Utrum verò si religiosus nolit fugere, sed se tueri, peccet contra justitiam, lædendo vel occidendo invasorem queri potest. Puto non peccare contra justitiam, maximè si vita vel fortunæ invadantur; non enim ex justitiâ tenetur fugere, et hæc bona talia sunt, ut possit ea defendere. Idem dicendum, si graves ictus baculi vel pugni inferendi, quia ut hos avertat, potest se tueri. Ita Julius Clarus, de homicidio, nu. 32, ubi generatim docet invasum non teneri fugere, etiamsi possit, sive fuga sit dedecori, sive non, dicitque esse communem opinionem jurisperitorum; quod intellige, non ita teneri, ut peccet contra justitiam, si se defendat; videtur tamen peccare contra justitiam, si ob levem aliam vitandam occidat: quia res quam defendit magni momenti non censetur: ac proinde non videtur ei esse jus, causâ illius retinendâ, tantum malum irrogandi.

DUBITATIO XIII

Utrum pro defensione alterius liceat occidere invasorem, et an ad hoc teneamur.

87. Dico primò, posse nos vitam proximi, quæ ab alio privatâ auctoritate impeditur, tueri, etiam cum interfectione invasoris, si aliter defendi nequit. Est communis DD., ut docet Clarus, § Homicidium, nu. 27 et 28. Probatur primò, quia sicut quisque potest tueri vitam suam, ita etiam proximi, qui charitatis et naturæ nexu ipsi est conjunctus. Secundo, quia talis censetur innocens, etsi fortè invasioni causam dederit; nam injustè invaditur: atqui licitum est defendere causam innocentis, imò charitas ad hoc obligat, quando sine gravi incommodo nostro vel alterius id fieri potest.

88. Idque verum est, etiamsi ille nollet defendi, sed vellet se pati occidi: quia cum non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare; ac proinde non potest alius jus defensionis adimere.

Idem dicendum de pudicitia, honore et fortunis proximi, si sit sanguine junctus, vel opem nostram flagitet; ut docet D. Antonius, 3 p., tit. 4, c. 3, § 2, et alii passim. Injuria enim, quæ fit personæ nobis conjunctæ, in nos redundat. Unde pater potest tueri pudicitiam honoremque filie, et maritus uxoris, etiamsi

ipsæ nolit; et occidere invasorem, quia injuria in ipsum redundat.

89. Dices: Ergo maritus etiam uxorem volentem adulterari poterit occidere, si aliter tantam injuriam prohibere nequit. Respondendo negando consequitur: dum enim occidit invasorem pudicitie uxoris, defendit rem suam, nempe corpus uxoris, ut illud sibi salvum conservet: occidendo autem uxorem, non defendit rem suam, sed eam interimit.

Dices: defendit honorem; uxor enim marito magnam facit contumeliam, si in ejus conspectu tantum nefas tentare audeat.

Resp. id minore damno prohiberi posse, feriendo illam pugno vel baculo, vel ipsum adulterum armis abigendo.

90. Dico secundo: Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis privati, cum probabili periculo vite suæ, etsi jure possit, si velit. Ratio est quia non teneor exposcere vitam meam pro vitâ corporali proximi: possum enim vitam meam diligere præ vitâ cujusvis alterius privati. Unde neque pro defensione parentis, quamvis id esset valdè laudabile. Secus est, si persona principis, unde pendet boni publici conservatio, periclitatur.

Dices: Quid si ex officio teneatur defendere, ut prætor, magistratus, princeps? Silvester, Homicidium 1, q. 6, indicat, tunc cum periculo vitæ teneri.

91. Sed contrarium est verius; non enim officium obligat, ut pro homine privato vitam exponat, sed tantum ut pro bono publico, cujus propriè et directè est custos; unde cum periculo vitæ tenetur hostes reipub. et latrones è medio tollere; non autem causam privati cum eodem discrimine persequi.

92. Dico tertio: Privatus non tenetur tueri vitam alterius privati, quando non potest sine occasione invasoris. Ratio est quia ubi mala sunt paria, nemo tenetur alterum inferre, ut excludat alterum, præsertim cum id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Unde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius. Adde, si invasor sit parens tuus, non potes illum occidere, ut defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes; idem, et potiori ratione, si princeps; præsertim si aliàs in gubernatione reipub. benè se gerat. Sed difficultas est an teneamur vitam proximi tueri vel liberare cum jacturâ facultatum, et quousque. Quæ de re dictum est q. 32, a. 5, dub. 1 de Eleemosynâ.

93. Dico quartò: Qui non defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè potest, peccata quidem mortiferè contra charitatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex justitiâ teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur, quia peccata quæ solum sunt contra charitatem non obligant ad restitutionem. Tertia probatur, quia qui lege justitiæ tenetur, si omittat, peccat contra justitiam, et consequenter tenetur ad damnum ex omissione illâ secutum. Sicut enim dum quis commissione peccat contra justitiam, tenetur ad damnum ex commissione illâ secutum, ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione.

94. Petes, quamam tenetur lege justitiæ alios defendere? Navarrus, cap. 24, num. 18, putat omnes superiores ad hoc teneri erga inferiores, et inferiores erga superiores. Sed verius est ad hoc obligari, primò, omnes superiores publicâ auctoritate ad aliorum gubernationem præditos, idque juxta modum et finem gubernationis ejusque; ut sunt principes, prætores, magistratus; item episcopi et parochi; nam et hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundùm modum suæ potestatis, et media suæ gubernationis; sed in ordine duntaxat ad spiritalia, v. g., ne subditi doctrinâ pravâ inficiantur, ne sacramenta eis denegerent. Secundò, qui ad hoc potestate magistratum vel principum sui constituti, ut tutores et curatores. Tertio, qui ad hoc specialiter conducti, ut milites. Quarto, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, ut feudatarii et omnes famuli. Alii non videntur obligari ex justitiâ. Nam parens non tenetur defendere vitam et fortunas filiorum lege justitiæ, sed pietatis et officii paterni. Similiter filii non tenentur parentum vitam defendere lege justitiæ, sed pietatis filialis. Unde si non faciunt, peccant contra præceptum: *Honora patrem*.

95. Pari ratione, parochiani non tenentur episcopum et parochum lege justitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt), sed lege observantiæ. Et subditi, qui neque sunt feudatarii, neque stipendiarii, non tenentur magistratum vel principem defendere lege justitiæ particularis, sed legalis, et etiam observantiæ, quanvis princeps et magistratus eos ex justitiâ defendere teneantur.

DUBITATIO XIV.

Utrum aliquando licitum sit se mutilare, et quibus eventis.

D. Thomas, quaest. 65, art. 1.

96. Suppō primò potestati publicæ licitum esse mutilare malefactores, sicut et occidere.

Secundò, licitum esse se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem, ut si cancer membrum occupet, si vipera vel aspidem momordit, nec aliud remedium præstò sit. Ratio est, quia membra sunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, jus naturæ dicit posse secari.

Ubi advertit hominem teneri permittere sibi membrum secari, si medici id judicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi, ut docet Sotus, lib. 5, q. 2, art. 1. Ratio est quia tenetur vitæ suæ periclitanti, mediis ordinariis non admodum difficilibus opulari; si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi, non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatus vitam incerto eventu conservare. Unde Marius, cum ei crux aperiretur, ait: *Non est tanto dolore digna salus*. Excipio tamen duos casus: primò, quando vitæ licetius censetur bono communi necessaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur, et posset cogi à republicâ.

97. Secundò, si esset religiosus, qui se totum constituit in potestate sui superioris, quamvis de hoc

dubitari possit, quia non videtur superior rem tam heroicam inferiori imperare posse. Ita docet Salenius in hunc articulum, et hoc videtur probabilius; nisi fortè ille religiosus esset necessarius reipub. vel communitati, et salus esset omnino certa (quod rarum est) et dolores non nimis diuturni.

Difficultas superest de duobus casibus: prior est, utrum ob animæ salutem, v. g., ad carnis tentationes vitandas aut superandas, liceat se mutilare: alter est, utrum jubente tyranno possis tibi manum abscindere, si alioquin mox esses interficiendus.

98. Ad priorem respondeo id nunquam licere, ut patet can. 22 Apostolorum, et can. 1 concilii Nicæni, ubi id expressè caveatur. Ratio est quia id nunquam est medium necessarium ad animæ salutem; non enim membra adherent homini perniciem (alioquin deus prævidet naturam instituisse), sed malitiâ et negligentia liberæ voluntatis. Unde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quamdam injuriam et blasphemiam Deo irrogant. Adde, neque etiam esse conveniens remedium vel utile, quia abscissio sui castratio (de quâ præcipuè est questio) non tollit tentationes carnis, sed solum impedit generationem; quin potius illi qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine, ut docent Patres: Basilus, libro de Virginitate, circa finem, ubi id probat rationibus et exemplis: et Chrysostomus homil. 65 in Mattheum, et Augustinus libro 6 contra Julianum, cap. 5. Unde passim reprehenditur Origenes, de quo vide Euseb. lib. 6 hist., c. 6, et fusè apud Baronium, tom. 2 Annalium, ad annum Domini 208.

99. Dices: D. Marcus dicitur sibi pollicem præcidisse ex humilitate, ne egeretur sacris initiari: ergo ob similem casum licebit. Respond. hunc non fuisse Marcum Evangelistam, ut rectè docet Baronius, tom. 1, ad annum 45, sed alium quemdam Marcum anachoretam, qui nisi divinâ inspiratione id fecerit, vel ignorantia probabiliter excusetur, laudandus in eo non est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui linguam mordicus sibi præcidit, et in faciem metreticis, ut se ab ejus impuro contactu tueretur (cum aliter non posset), expulit; de quo Hieronymus in Vita Pauli, in principio, quamvis etiam siæ peculiari inspiratione eam cruentare, vel exiguâ particulâ ob hunc finem mutilare potuerit, cum alia ratio defendendi non suppeteret.

100. Sic miles in extremâ necessitate posset sibi dentes excutere, iisque loco plumbeæ glandis uti; quod aliquando factum à Lusitanis, in historiis Indiciis legimus.

De secundo casu, Sotus supra dicit, quando necessitas abscindendi membri venit ab intrinseco, ut à morbo, vel saltem quando id per se est necessarium ad salutem corporis (ut si esses manu alligatus intra redes, accedente incendio vel hoste), posse te manum tuam præscindere: quia id per se est necessarium ut vita sit salva: non autem, quando provenit ex alterius imperio.

101. Sed probabilius et verius videtur, etiam tunc

licere, ut quando tyrannus vel iudex hoc imperaret. Sicut Iosephus Clitoni auctori rebellionis cuiusdam imperavit; ut mox sibi manum abscideret, ut refert ipse Iosephus, lib. 2 de bello Judaico, cap. ult.; ita Toletus, lib. 5, cap. 6, etsi hoc factum non bene narret, memoriâ fallente.

Probatum primò, quia pars naturaliter est propter totum: ergo ad còservationem totius, licitum est auctoritatem habentis, partem è medio tollere: atqui quisque habet hanc auctoritatem respectu suorum membrorum, quia est gubernator et custos eorum, potestque de illis disponere ut expedit saluti totius: ergo, etc.

Secundò, ideò nullo casu licitum est privatâ auctoritate se interficere, quòd occisio sui nunquam possit esse medium necessarium ad salvandum aliquid in ipso homine præstantius vitâ: atqui in homine est aliquid præstantius membro, propter quod ipsum membrum est, et ad quod conservandum aliquando est necessarium amputare membrum: ergo est licitum. Nec refert illam necessitatem provenire ab intrinseco; quia necessitas est in ipso homine, sive proveniat à naturâ, sive ab ipso tyranno; itaque licet peccet is qui hanc necessitatem imponit, non tamen peccat qui tantâ necessitate pressus, eo medio ad finem suum naturalem utitur. Nec obstat quòd respub. non possit jubente tyranno et excidium minante occidere innocentem, quia iste est suppositum per se consistens et sui juris, non habens essentialem ordinem ad dependentiam à respub., sicut membrum naturale à corpore. Unde respub. non habet eam auctoritatem in suos cives, quam homo in membra vitæ suæ non necessaria. Confirm., quia hæc membra non sunt absolutè necessaria corpori, sed solum ad ornatum et commoditatem: ergo potest hæc perdere propter salutem totius; sicut et alia omnia quæ non sunt omninò necessaria ad vitam, possumus propter vitam prodigere, quando aliter salva esse nequit. Et sanè valdè mirum videtur, hominem non posse sibi præscindere digitum, vel auriculam, vel nasum, ut mortem evadat à tyranno intentam, cum hæc omnia sint propter commoditatem totius, et salus totius possit sine his consistere. Quare non solum jubente tyranno puto hæc posse abscindi et perdi, sed etiam absque præcepto, quando sic putaretur floctendus ad misericordiam.

Dices: Ideò licitum est abscindere membrum alligatum, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet, atqui hæc ratio non habet locum jubente tyranno. Non enim tunc membrum, sed tyrannus vim infert, unde ipse, non membrum periri potest. Confirm., quia non sumus domini membrorum nostrorum, sed custodes; ergo non possumus de illis pro arbitrio tyranni disponere.

Respond. Non illa sola est ratio, sed etiam quia possumus disponere de membris non necessariis ob salutem totius, quando aliter salvum esse non potest, ut dictum est. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, sed vinculum, vel potius ipse alligans: alioquin si homo medio corpore alligatus esset, sibi

ipse vim inferret; ac proinde seipsum posset interimere, si cum ingenti cruciati vinctus esset; sicut si alius me cum ingenti cruciati vinciret, possem illum perimere, etsi mihi ego simul periturus essem. Ad confirm., inde rectè sequitur non posse nos pro nostro vel tyranni nudo arbitrio de partibus corporis nostri disponere; verùm quando id ad gravissimum malum avertendum est necessarium, non sit pro nudo nostro arbitrio; neque ad id necessarium est dominium. Sic possum mihi infligere vulnus, et detrachere adipem, si id necessarium sit ad aliud vulnus unde aliqui mors impendet, curandum. Imò valdè probabile est, ob salutem reipub. posse me mihi præscindere nares, aures et labia, sicut fecit Zopyrus, de quo Herodotus, lib. 4. Etsi enim non simus horum domini, ita ut pro arbitrio possimus de his disponere, tamen nulla apparet ratio cur ob causam tanti momenti non possimus ea perdere, cum ad vitam non sint necessaria, sed solum ad ornatum et commoditatem. Sic Propheta jussit se vulnerari, 3 Reg., 20, quod sanè Dominus ei non præcepisset, si esset ita intrinsecè malus, ut auctores alterius sententiæ imaginantur. Sic etiam quedam sanctæ virgines sibi nares præsciderunt, ut evaderent petulantiam tyranni. Nec refert, si dicas hæc membra esse minoris momenti, quia neque horum sumus domini, sed solum custodes et rectores, et ita idem fundamentum in his locum habet; quòd si hæc minoris momenti possimus perdere ob minores causas, poterimus manum totam perdere propter causam maximam, nimirum ad vitam servandam.

Dices: Etiam si id possit fieri ob gravem causam, non tamen tali modo, nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla est ratio cur non possit fieri cogente tyranno, et minante mortem odio privato, vel ob causam politicam. Secus autem si ob causam religionis, verbi gratiâ, quia absolvisti penitentem, quia fecisti sacrum; tunc enim præscindendo tibi manum ad imperium tyranni, videreris pascire et improbare factum tuum veluti penâ dignum; quod redundaret in injuriam religionis.

DUBITATIO XV.

Quando homicidium casuale sit peccatum et quando non.

(D. Thomas, quæst. 64, art. 8.)

102. Respondeo et dico primò: Homicidium quod omninò casu sit, non est peccatum; unde nec propriè *homicidium* vocatur, sed occisio simplex; dicitur autem casu fieri, quod nec in se, nec in causâ suâ est voluntarium.

Tale est primò, quando causa non erat efficax, ita ut ex eâ non soleat ut plurimum talis effectus sequi; sed aliunde, nempe ex eo quòd per accidens conjungitur: ut si alicui inflixisti vulnus non lethale, sed mors secuta est vel malitiâ medici, qui noxia apposuit, vel negligentia ejusdem, vel temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluit. Hæc occisio censebitur tibi fortuita; unde non eris reus homicidii, nec teneberis ad restitutionem ut homicida, sed solum ut

vulnerans; ut rectè Sotus, libr. 3, q. 1, art. 9, et Antonius Gomez, tom. 3, c. 3, n. 23; et quæ communis sententia jurisperitorum, ex L. Qui occidit 50, § finali, ꝛ. ad L. Aquilnam. Et probari potest ex cap. Significasti, 2 de homicidio, ubi Innocentius III dicit: *Si percussio medicorum judicio lethalis non fuit, percussor post penitentiam, ad cautelam injustam, poterit in officio sacerdotali ministrare*; apertè indicans non esse irregularem. Ratio est, quia etsi vulnus sit aliqua occasio, tamen reverà non est causa mortis, sed negligentia medici, vel ipsius læsi: tenebatur enim uterque diligentiam adhibere.

105. Unde illi qui neglexit imputandus effectus. Secus tamen, si eo loco non erant qui possent vulnus curare, et læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore et loco vulnus censetur lethale.

Secundò, si dans operam rei licitæ, vel illicitæ, adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiamsi fortè secuta fuerit mors alicujus, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causâ erit volita. Nec obstat, quòd causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causâ, quia diligentia abstersit periculum. Ita sentiunt passim recentiores, qui etiam volunt tunc non incurriri irregularem. Si enim nulla est hic culpa occisionis, cur sit irregularetas? Nam hæc, cum in pœnam statuta est (ut in præsentî casu), sine culpâ non contrahitur. Sed quidquid sit de irregularetate (de qua alibi, certum videtur hic nullam esse culpam homicidii, vel obligationem restitutionis: eò quòd mors sit verè fortuita, ut docet Cajet., art. 8, quod declaratur exemplis:

104.—1. Clericus dans operam venationi cum armis (quod ipsi est vitium), casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferinâ pelle tectum putavit feram; etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status ecclesiastici, et consequenter contra virtutem religionis, nullo tamen modo peccato injustitiæ, vel homicidii.

105. 2.—Clericus peritus chirurgiæ incidit strumam vel apostema ex artis præscripto; monètur ægrum, ne se vento committat. Ille, neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febri, moritur. Hæc mors non potest clerico imputari, (quamvis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico, si laicus chirurgus incisionem fecisset. Habetur iste casus cap. Tua nos, 19 de homicidio, ubi etiam satis significatur non esse irregularem, si id causâ pietatis fecit, et sufficientem diligentiam adhibuit; quâ de re vide plura apud Medin., 1. 2, q. 73, art. 8.

3. Accedit quis ad uxorem alterius, intervenit maritus, invadit adulterum; adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidii, sed occisio illa censetur fortuita.

106. Ratio est, quia neque est culpabilis in causâ. Nam adulterium est causa remota, et occasio duntaxat; non enim est via ad occisionem mariti, sed potius adulteri; rariùs enim mors mariti ex eo sequi

solet. Neque etiam est culpabilis in defensione; quia positus in illis angustiis poterat se defendere (non enim tenebatur se pati interfici), cum debito moderamine; unde etiam non contrahit irregularem, juxta probabilem multorum sententiam; quam tenet Petrus Navar. lib. 2, c. 3, n. 362, ubi pro eadem adducit Mercatum et Silvest. Idem tenet Medina supra. Idem dicendum quando aliquis alterum convicio incitavit ad se invadendum; convicius enim non est via ad occisionem læsi, sed conviciatoris potiùs. Contrarium docet Navar. cap. 15, n. 7; citat pro se Antoninum; sed hic nihil tale ibidem docet; et Cajetanum q. 64, art. 8; sed Cajetan. loquitur de eo qui dat operam rei illicitæ, quæ naturâ suâ ad occisionem tendit. Nec obstant e. Dilectus, 15, c. Ex litteris, 15, et e. Joannes, 25 de homicidio; quibus insinuat dantem operam rei illicitæ esse irregularem, si inde sequatur mors; quia id intelligendum de re illicitâ quæ idèò illicita est, quia periculosa ex se; eò quòd plerùmque ex eâ mors sequatur; ut auctores citati doceant, et optimè Bannes, q. 74, art. 8.

107. Advorte tamen, si suspicabatur talia incommoda ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Unde volendo adulterium committere, peccat, non solum peccato adulterii, sed etiam contra charitatem proximi, quatenùs per adulterium constituit se in necessitate damni proximo inferendi; adulterium enim tunc non solum habet rationem adulterii, sed etiam periculi alterius, quamvis indirectè et per accidens, ratione invasionis alterius. Quando tamen constitutus est in tali periculo, non peccat, etiamsi se defendendo occidat alterum, quia jus habet se tuendi. Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere: tenebatur enim ex charitate, si videbat in dolo marito periculum, unde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, si postquam non potest amplius fugere, se defendendo occidat invasorem; occisio enim illa non est peccatum (quia non censetur voluntaria), sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo qui post votum castitatis contrahit matrimonium; peccat enim contrahendo, quia exponit se periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: eum tamen post contractum petitur debitum, non peccat reddendo, quia negare non potest; si tamen commodè posset avertere petitionem, peccaret reddendo.

108. Dico secundò: Si occisio non omninò casu fiat, eò quòd in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum injustitiæ et homicidii, mortale vel veniale, pro ratione negligentie; ita Cajetan., a. 8, et alii probatur; quia erit voluntarium in causâ, nempe in omissione cautionis, et diligentie debitæ, sicut submersio navis est voluntaria in negligentia gubernationis; unde non censetur omninò casualis.

109. Quòd tamen non sit majus peccatum, quam illa negligentia, probatur, quia non est voluntaria, nisi ratione illius negligentie: unde non potest nisi ratione illius, imputari ad culpam. Si ergo negligentia sit

gravis, erit culpa mortalis; si levis, erit venialis; si nulla, culpa quoque erit nulla.

DUBITATIO XVI.

Utrum mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obveniens, tibi imputetur.

Exemplum sit: occidisti occultè Petrum; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat simultates; capitur Paulus, afficitur supplicio.

110. Respond., et dico primò: Si nec eà intentione occidisti Petrum, ut Paulo inde damnum eveniret, nec advertisti eventurum, non censeris causa mortis vel damni Paulo, unde nec teneris ad restitutionem.

Probatur primò, quia hæc damnum Paulo merè per accidens eventit ex actu tuo (non enim occisio Petri erat directa via ad nocendum Paulo); per se autem et directè provenit ex malitià accusatoris, vel testium: ergo non potest tibi imputari.

Secundò, quia tale damnum non provenit ut plurimum tertio ex hujusmodi actione, sed rarò; ergo non tenebaris advertere illud securum; ergo si non advertisti, non teneris ad restitutionem, quia nihil omisisti considerare vel cavere in tuà actione, quod ratione tertii considerare vel cavere tenebaris.

Tertiò, illud damnum nec in se nec in causà est volitum: ergo censetur fortuitum. Consequentia patet ex dub. superiore. Antecedens probatur: non in se volitum est, quia ignoratur eventurum, nec de eo cogitatur: non in causà, quia effectus non censetur volitus in causà, nisi probabiliter in eà proveniat; qui enim rarò provenit, non censetur magis in illà causà contineri quàm non contineri; sed potius minùs.

111. Sed quid si advertas damnum securum tertio? Multi doctores videntur sentire tunc committi peccatum injustitiæ respectu tertii.

Resp., et dico secundò probabilius videri, etiamsi putes inde damnum tertio obventurum, te nec peccare peccato injustitiæ in tertium; ac proinde non teneri ad restitutionem; colligitur ex dictis dubit. 15; ita docet Sotus, lib. 4, q. 6, art. 5, ad quartum argumentum; Lopez, tom. 1, c. 65, et multi alii. Probatur quia quando ex aliquà actione sequitur damnum tertio, non ex naturà actionis, vel ut plurimum, sed ex malitià vel ignorantia aliorum, quæ se immiscet; non censetur illa actio injuriosa tertio; ut patet ex supradictis; atqui hæc occisio Petri est talis: ergo non censetur injuriosa Paulo.

Dices: Qui advertit ex opere suo securum damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne sequatur: omnis enim prudens hoc faceret; atqui iste non adhibuit debitam cautionem: ergo omissione istius censetur causa damni.

112. Resp.: Quando damnum sequitur ex opere, non naturà operis, sed per accidens, non tenetur ex justitià cavere ne sequatur, sed solùm ex charitate (unde quando habet gravem causam aliquid faciendi,

ne ex charitate quidem tenetur); itaque omitiendo cautionem, et non impediendo damnum, non peccat contra justitiàm, sed solùm contra charitatem, quæ non obligat ad restitutionem.

Confirmatur aliquot exemplis: primum, si fureris Petri thesaurum, unde putes illum dolore moriturum, non censeris homicida, nec es irregularis, quia hoc damnum non ex illo furto directè, sed ex animi voluntario affectu securum; poterat enim et tenebatur dolorem mitigare; si non fecit, sibi mortem suam imputet: secundum, vendis arma militi, quibus malè usurum putas; non tamen ideò censeris auctor illorum malorum: quamvis pecces contra charitatem, si ipse alioqui illa mala non fuisset facturus. Vendis Judæo agnum, quem putas sacrificaturum; non tamen es causa sacrilegi sacrificii.

113. Sed quid si intendas, ut tertio damnum sic eveniat? ut si cùm vendas arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum, et eà intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. Ita Sotus suprà et Cordub., lib. 4, 51, art. 5. Sed contrarium verius videtur. Unde dico tertio: Etiamsi intendas damnum tertii, si tamen actio exterior cum circumstantiis talis sit, ut ex eà non sequatur damnum ut plurimum, seu ex conditione actionis, sed aliunde, non erit peccatum injustitiæ. Probatur, quia secundum communiorum opinionem theologorum, intentio non facit, ut opus sit injustum, nisi aliàs ex naturà suà et circumstantiis tale sit; ergo cùm hæc actiones, de quibus agimus, non sint injuste respectu tertii ex naturà et circumstantiis, non sicut injuste ex intentione. Ratio est quia intentio accipit speciem suam ab objecto: ergo si objectum non est injustum respectu intendentis, neque intentio injusta erit, sed solùm contra charitatem. Objectum autem intentum non esse injustum respectu intendentis patet; quia quod intenditur est ut mors illi eveniat aliorum malitià: atqui hic nulla est actio injusta, quæ ab intendente in tertium dirigatur. Etsi enim illatio mortis sit injusta respectu eorum à quibus procedit, non tamen respectu illius à quo non procedit, quamvis illam optet fieri; quare nulla etiam est injustitia in illà intentione: ac proinde illa intentio non potest eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit ut opus externum magis sit damnosum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo si per se non est injustum, intentio nocendi non facit injustum: suppono enim aliàs esse satis voluntarium. Vide plura inf. c. 12, dub. 18, n. 129.

Ex his innumere questiones solvi possunt, quibus quaeritur utrum sit peccatum contra justitiàm, aut tantum contra charitatem.

114. Dico quartò: Si actio exterior talis sit ut ex eà plerumque tale damnum tertio sequi soleat, erit peccatum injustitiæ, etiamsi illud damnum non intendas, nisi fortè in eà actione jure tuo utaris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur, quia qui utitur jure suo, nemini facit injuriam: quamvis possit peccare contra charitatem, si parum ipsis intersit illo uti - ut si venas aquarum per tuum prædium cur-

rentes, à quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicujus operis interceptas: si cloacam in prædium alienum aperias, etc.

DUBITATIO XVII.

Utrum homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; et quid si per filium.

115. Respondeo, et dico primò: Si tuâ culpâ latè id factum esto, tibi imputatur, et teneris ad restitutionem totius damni, ut si jusseris, suaseris, impuleris, vel si negligens fuisti in præcavendo. Neque tunc sufficit servum vel animal noxæ dedere, id est, ad noxam seu damnum sciendum, sed totum damnum compensandum, ut habetur L. Si servus, 2, π. de novalibus action., et cap. Si culpa 9, de injuriis et damno dato. Dixi culpâ latè, quia de levi et levissimè extra contractum et officium non teneris, ut supra cap. 7, dub. 6.

116. Dico secundò: Si nullâ tuâ culpâ intervenerit, non teneris ad totum damnum, sed sufficit mancipium vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem quæ nocuit dedere. Est communis sententia doctorum, et habetur expressè locis citatis. Vide Silvestrum, restitutio 2, versus finem, et restitutio 5, q. 4. Ratio est quia dominus non tenetur hic ratione sui, sed ratione rei suæ, quæ restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ (si enim non peccavit, non manet obnoxium), animal verò ratione legis ita disponentis. Cùmque mancipium et brutum nihil habeant à se distinctum quod pro damno accipi possit, concessum est ei qui damnum accepit, ut ex ipsorum corporibus sibi compenset; utrumque enim pretio est æstimabile. Hinc fit ut dominus subeat obligationem restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium.

Sed dubium est utrum in conscientiâ tenearis ante iudicis sententiam.

117. Resp., et dico tertio: Sepsito jure positivo, non tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante sententiam. Probatum primò, quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cùm hæc non existet, nec ratione injuste acceptionis vel damnificationis, quia absque omni ejus culpâ commissum; secundò, quia servus jure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita ut ipse se debeat tradere læso in compensationem; quinimò potest se abscondere et fugere: ergo nec dominus jure naturæ tenetur illum tradere, sed potest jurare ad latebras et ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea est secundaria, orta ex obligatione servi, qui est auctor damni; itaque cùm servus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali: non enim animal jure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccavit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa aliquem læsit, obnoxia manet.

Dices: Is qui læsus est, jure naturæ potest compensare sibi damnum ex re quæ læsit, si præter se ipsam illa nihil habeat: ergo, etc.

Resp. primò, antecedens non esse verum, ut patet in statuâ; non enim statuum illam sibi vindicare potest. Secundò, etiamsi verum esset, non tamen inde sequeretur dominum teneri tradere, nec posse abscondere. Nam illud jus læsi solum est conditionatum, nempe si possit animal vel servum capere. Servus enim potest fugere, et se abscondere. Itaque dominus ut sibi vel servo consulat, potest ad hoc jurare, nisi aliunde prohibeatur.

118. Dico quartò: Probabile est, neque jure positivo ad id teneri ante sententiam. Petr. Navar. l. 2, c. 4, n. 38, putat id esse verius, quia istæ leges videntur esse poenales. Sed non propriè possunt dici poenales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, ut patet L. Si servus, etc.; c. Si culpa, supra; sed constituunt id quod est consentaneum naturali æquitati, et quid in tribunalibus debeant iudices judicare: interdum enim iudex auctoritate legis potest decernere per sententiam, aliquam restitutionem, quæ ante sententiam non erat debita; sicut enim in poenam potest injungere aliquam solutionem; ita etiam ob pacem publicam, dùm æquitati est consonum.

119. Ratio igitur, cur istæ leges ante sententiam non obligent, est, quia videntur solum pertinere ad forum externum, neque aliter usu receptæ. Nam homines passim ignorant has leges.

Dices: Gregorius IX, cap. ult. de injuriis, sic ait: *Quòd si animalia tua novissime proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris; nisi ea dando possis damnum, velis liberare teipsum;* ubi apertè insinuat obligationem ante sententiam.

Resp.: Ob hoc argumentum, est satis probabile contrarium, idque multi doctores tenent. Responderi tamen potest illa verba posse intelligi de obligatione in foro externo; quod insinuat illa verba, *nisi velis liberare teipsum*, nempe ab impetitione actoris: vel certè non est usu receptum.

120. Notandum est: Si servus vel animal coepit esse extra potestatem domini, desinit erga illum actio, ut habetur § *Omnis autem*, Instit. de noxal. action. Si in alterius potestatem venerit, erit actio contra illum dominum: si fuerit manumissus, convenietur ut liber; poterit quidem dominus vendere, sed tenetur emptori indicare vitium, et π. de noxalibus actionibus; pertinent enim ad forum externum.

121. Sed quid si filius familiæ occiderit, vel damnum dederit?

Resp. et dico quintò: Parentem non teneri ex delicto filii vel damnum sarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpâ commissum. Institut. supra, § ultimo. Ratio est, primò, quia iniquum est ut nequitia filii vel filia parenti, ultra ipsorum corpora, dammosa sit, ut de servis dicitur Instit. supra, § 1. Cùmque ex aliâ parte parens non sit dominus corporum horum (sunt enim libera), non etiam ratione locorum, actio contra parentem potest institui. Confirmatur, quia nimis asperum est ut parens cogatur corpora liberorum suorum noxæ dedere; se-

candò, quia filius familiàs, cùm sit liber, pro suis delictis conveniri potest, ut habetur § ultimo, supra: manet enim ex suo delicto obligatus tanquam liber, et capax domini. Vide Silvestrum restitutio 2, versùs finem.

DUBITATIO XVIII.

Uirum homicidia et damna quæ inferuntur per tresemes Turcarum, impotentur remigibus Christianis ibi captis, ita ut peccent contra justitiam, vel saltem contra charitatem.

122. Navarrus, cap. 27, num. 63, docet eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Christianos agitur; potiusque debere oppetere mortem: non tamen explicat, utrum contra justitiam, an contra charitatem. Ratio ipsius est, quia cooperantur ad homicidia et damna Christianorum. Etsi enim remigatio illa per se et in genere spectata non sit opitulatio ad malum, nec mala; tamen, ut hic et nunc fit, est verè et propriè cooperatio homicidii, ac proinde mala: actiones enim spectanda in individuo cum circumstantiis sicuti fiunt. Addit tamen Navar. non videri excommunicatos per bullam *Cænes* (ubi *excommunicantur qui Turcis et aliis nominis Christiani hostibus auxilium quomodolibet præstant*), quia gravi metu compulsi faciunt, quales non videtur summus pontifex velle comprehendere. Idem docet fusiùs in cap. *Ita quorundam*, 6, de Judæis, notab. 21.

Sed verius est non peccare, quando flagris et metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra justitiam, quia remigatio non est actio naturæ suâ periculosa Christianis, sed indifferens, sicut aurigatio: est enim delatio navis per mare, quod Turcæ vectores bene et malè uti possunt; quò autem cedat in perniciem Christianorum, est ex malitiâ Turcarum: ergo quando gravi supplicio urgentur, non censentur cooperari voluntariè ad damna Christianorum: sicut qui timore mortis reddidit depositum furioso, non censetur ei cooperari ad necem quam infert inimico; et auriga, qui dominam suam vehit ad locum adulterii non censetur ei cooperari, ut fatetur Navarrus. Secùs de iis qui tormenta in Christianos dirigit, ignemque applicant, quia directè damnum inferunt.

Neque etiã contra charitatem, quia nemo tenetur ex charitate vitam suam exponere, nisi probabile sit illi damnum aversum iri: atqui id non est probabile illis remigibus; etsi enim unus vel alter cesset à remigando, non ideò alii cessabunt, sicque damnum æquè eveniet. Si tamen aliquis esset, qui suo exemplo vel exhortatione putaret reliquos cessaturos, et ita grave damnum impediendum (v. g., ne classis Christiana superetur), teneretur ille ex charitate, etiã cum certo mortis periculo, id præstare; secùs, si damnum non sit tanti momenti.

123. Ad rationem Navarri respondeo illam remigationem, ut hic et nunc fit, non esse formaliter cooperationem, quia non fit intentione cooperandi ad cædes, sed solùm materialiter; neque propriè est cooperatio, quia per se est indifferens, et solùm ut subest malitiæ

et usui Turcarum concurret ad malum, idque remote; talis autem cooperatio non est illicita, quando non est voluntaria, sed coacta, metuque gravissimo extorta, ut patet exemplis supra allatis. Sic non propriè cooperantur captivi, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugnae, munire arces, advehere arma bellica vel annonam in castra, quia hæc actiones non sunt noxiæ, nisi per accidens, ex malitiâ eorum qui his præviis ad malum utuntur. Similiti modo valdè probabile est licere Catholicis nautis et aurigis in Hollandiâ devchere annonam ad urbes et presidia hæreticis insessa, et ad eorum castra, etiamsi metu gravi non compellantur: modò absit prava intentio, et illis cessantibus non desint hæretici plurimi qui id faciunt. Ratio est quia hæc actio est indifferens; et si Catholicis excludantur, soli hæretici, quorum maxima copia suppetit, totum iterum capient, et Catholicis ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio vivendi hoc tempore id genus hominibus ibi suppetat. Confirm. primò, quia hæc actio nec est mala per se, ut patet, nec ex intentione agentium, quia Catholicis non intendunt quidquam mali; nec ex eventu, ut fit à Catholicis, quia si ipsi non facerent, plurimi alii non desissent: ergo non est Catholicis illo rerum statu prohibenda, præsertim cùm id esset ipsis gravissimum, et permissio nullo modo augeat vires adversariorum. Repub. enim perturbatà et tyrannide oppressà multa licent quæ aliàs sunt illicita. Confirm. secundò, quia si detrectent, reddent se suspectos, et fortè cogentur, aut aliis modis gravabuntur, tanquam osores boni publici. Ita mecum sentiunt viri doctissimi in hac universitate.

Quòd verò Navarrus putat non esse excommunicatos, supposità alterà ipsius opinione, nimirum, quòd non excusentur à peccato mortali, contrarium est longè probabilius: quando enim metus non excusat à peccato mortali, non excusat quoque à censurâ, ut aperiè colligitur ex cap. *Sacris*, 3, de iis quæ vi; ubi dicitur eum qui metu communicavit cum excommunicato, esse excommunicatum, quia, inquit, *licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prosùs excludit (cum pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurere), excommunicationis labe credimus inquirari*. Torquent se hic canonistæ, quomodò metus non excusat à censurâ, cum sæpè excuset à culpâ. Sed dicendum tunc excusare à poenâ, quando excusat à culpâ; quando verò non excusat à culpâ, ita ut culpa maneat mortifera, tunc non excusare à poenâ, ut hoc loco pontifex clarè pronuntiat.

DE RESTITUTIONE, AD QUAM TENETUR HOMICIDA.

Explicatâ ratione homicidii, tum voluntarii, tum fortuiti, sequitur ut dicamus de restitutione seu compensatione necessariâ.

DUBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

124. Respondeo et dico primò, teneri solvere un-

tegras expensas, factas in curationem lesi; nam earum ipse causa efficax fuit.

Dico secundò, teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum illa spes lucri valebat, si questum aliquo officio vel artificio faciebat; iis tamen detractis, quæ ipse consumere solebat, si obiit: quæ enim ipse consumebat, non possunt censeri in lucris ad hæredes pervenientibus. V. g.: Spes lucri æstimetur 1000, id quod consumpturus erat æstimetur 500, supersunt tantum 500 restituendi; quod valde notandum. Vide Covarr. lib. 2 Variarum resolut., c. 10, n. 7, et Sotum lib. 4 de Justit. q. 6, art. 3, ad 5.

Sed difficultas est, utrum ex hæc summâ etiam detrahi debeat æstimatio laboris. Joannes Major in 4, d. 15, q. 19, affirmat.

125. Sed contraria sententia est communis, istius laboris non esse rationem habendam, sed integrè restitendum, quantum spes lucri, omnibus perpensis, æstimabitur. Ita Covarr. supra, num. 7, ultra medium, et alii passim. Probat primò, quia si æstimationem laboris detrahamus, vix aliquid supererit; nam sæpè lucrum non est majus, quam æstimatio laboris, ut patet in iis artificio, in quibus est parùm ingeniosa industria; secundò, quia qui alium injustè impedit à labore diurno, tenetur integrè lucrum illius diei sarcire, nullâ parte detractâ, ratione laboris non obiti: nam alter cupiebat laborem subire: ergo, etc.

126. Sententiâ tamen Majoris videtur satis æqua, si hoc modo temperetur, ut tantum detraturat lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione daturus fuisset: sic enim non videtur fieri ulla inæqualitas; quòd si ille laborem nullo modo voluisset redimi cum lucri imminutione, tunc integrè restitutio erit faciendâ, juxta communem doctorum sententiam.

127. Dico tertio: Si homicida, vel qui damnum intulit, moriatur, tenentur hæredes ex ejus bonis. Ratio est, quia hæredes succedunt in locum defuncti, et in omnia ejus bona et jura; unde etiam in omnes ejus obligationes, quibus ex justitiâ obligabatur.

Nec obstat l. *Ex judiciorum*, 20, π . de accusationibus, ubi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad hæredes, live non contestatâ*, quia vel intelligitur de pœnâ propriè dictâ, quâ puniendus erat per sententiâ is qui crimen contraxerat; quæ pœna non debetur ante sententiâ, nec ab homicidâ, nec ab ejus hæredibus; ita eam intelligit Covarr. Vel certè lex ista solum negat hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit; ita Antonius Gomezius, tom. 3, c. 3, n. 37; non tamen iberat eos in foro conscientie: nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem contestata vel non contestata fuerit.

DUBITATIO XX.

Quomodò æstimatio lucri futuri faciendâ est, cùm ignoretur quamdiu fuisset victurus.

Angelus, restitutio 1, § *Homicida*, dicit eam facien-

dam juxta dispositionem legis, *Computationi*, π . ad legem Falcidiam. Idem docet Covarr. lib. 2 Variar., c. 10, n. 7, circa medium. In hæc lege certum tempus constituitur future ætatis æstimandæ: ita ut si quis sit annorum 50 vel infra, is putetur adhuc victurus 50; si sit 55, putetur victurus 25; si 40, adhuc 20; si 50, adhuc 10, semper diminuendo usque ad 60, sicut ibi expressè habetur.

128. Sed cùm hæc lex tantum loquatur de alimentis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad nostrum casum. Deinde in foro conscientie, spectandæ quoque sunt multæ aliæ circumstantiæ, ex quibus æstimandum est futuræ ætatis tempus et lucrum. Denique qui occiderit senem 59 annorum, non teneretur nisi restituere lucrum unius anni; qui sexagenarium, nihil: quod est contra omnem æquitatem: fieri enim potest ut sit validus, et putetur adhuc 20 annos victurus.

129. Respond. igitur non posse commodiorem regulam præscribi, quam ut illud restituatur, quod probi prudentesque viri, spectatis omnibus circumstantiis, ratione lucri cessantis, vel damni, ex occasione, mutilatione, aut etiam vitæ abbreviatione emergentis, indicaverint esse æquum. Nam si vitâ alicujus accisa breviorque effecta est ex percussione injustâ, æstimandum tempus, quo ulterius putabatur eam producturus.

130. Hic tamen advertendum est: Si quis vel naturali, vel *aliis justâ morte* erat è medio tollendus, qui injustè præveniret, non teneretur ad restitutionem, quamvis injustitiâ committeret, ut rectè docet Petrus Navarra, lib. 4, c. 1, num. 78, qui pro eadem sententiâ citat Navar. et Sylvestrum. Ratio est, quia non infert damnum pecuniarium; tam brevi enim tempore non erat ille lucraturus quidquam. Dixi, *vel aliis justâ morte*, quia si injustè erat interficiendus, vel à latrone, vel etiam à magistratu, et ego præveniam, omnino teneor restituere.

131. Ratio est, quia alter, qui eum interfecurus erat, fuisset obligatus: ergo, si ego præveniam, similiter obligabor; non enim aliquid juris adeò amittit vel vivendi, vel lucri faciendi in vitâ, quia alius eum injustè staturat interimere: sicut amittit, quando vel naturaliter, vel justè per magistratum perire debet.

Idem dico de quovis alio damno injustè illato, si res apud dominum certò erat peritura, vel justè pœnâ, vel casu fortuito; si enim tunc culpâ meâ, vel etiam dolo perit, sub ejus dominio manens, non tenebor ad restitutionem, v. g., si incendi segotes quas eluvio fluminum certò erat eversura. Sed de hoc plura inf. c. 12, dub. 15.

132. Petes utrum id quod restituendum est pro lucro probabili hæredibus occisi, æstimatum sit 50 aureis, ut docet Navarr. cap. 15, n. 24, in quam sententiâ adducit Hostiensem.

Respond. legem quam citat Navarr., illis verbis non agere de restitutione damni (hæc enim debetur etiam ante condemnationem), sed de pœnâ, seu multâ quæ per sententiam debetur: sic enim habet edictum præ-

torium : Si eo ictu homo liber perisse dicatur, 50 aureorum judicium dabo; et immediatè ante dixerat se in duplum daturum judicium, si ex ejecto vel effuso damnari datum esset; unde manifestè patet legem loqui de pœnâ homicidii, non cuiusvis, sed fortuiti, non autem de damno sarciendo. Idem docet Glossa in c. 1 de injuriis, dicens : Si liber homo perit, 50 aureorum fit condemnatio.

DUBITATIO XXI.

Quantum teneatur restituere, qui modum justæ defensionis excessit.

133. Respondeo, et dico primò : Qui ab altero fuit provocatus ad pugnam, etiãsi modum fortè excessit, non tenetur ad restitutionem : ita multi recentiores. Ratio est, quia provocatus videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, ut contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes, q. 62, a. 2, dub. 3, ubi dicit eum qui voluntariè se exponit periculo, provocando alterum ad certamen, si occidatur, non esse injustam occisionem respectu illius, sed solum respectu republicæ, vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ; et paulò ante dicit talem renuntiare juri suo, etiãsi in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum quando duo provocant se vicissim, et pari consensu pugnam aggrediuntur.

134. Dico secundò : Qui invaditur ab altero sine provocazione, si justam moderationem notabiliter excedat, ita ut mortiferè peccet occidendo suum invasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita docet Navarr. c. 15, n. 27, et perique hoc tempore. Ratio est, quia qui ita occidit, facit alteri injuriam, et est causa totius damni, sicut is qui dolo vel latâ culpâ est alteri causa damni.

Dices : Qui alterum injustè aggreditur apertâ vi, vel ex insidiis, et occidit, majorem infert injuriam quàm qui invasus et rei indignitate commotus occidit aggressorem : ergo ad majorem tenetur restitutionem.

Resp. negando conseq. ; non enim quantitas restitutionis ex injuriæ quantitate æstimanda est, sed ex quantitate damni per injuriam mortiferam illati; itaque cum hic intervenerit injuria, quæ sit peccatum mortiferum, integrè damnum sarcendum est. Secus est in pœnâ; hæc enim respondet injuriæ, non damno; unde ubi major fuit injuria, major quoque pœna est irroganda.

135. Adverte tamen quosdam doctores ob argumentum prædictum docere eum qui modum justæ defensionis excedit, non teneri tantumdem restituere, quantum aggressorem qui ex insidiis vel apertâ vi occidit, sed multò minùs. Ita Angelus, restitutio 1, § *Homicida*, Silv. restit. 3, q. 2, et Gomezius tom. 3, c. 3, n. 33. Idem docet Sotus, lib. 4 de Justit. q. 6, a. 3, ad 3. Ubi notandum est Silvestrum non loqui de pœnâ propriè dictâ (ut Navarrus eum exponit), sed de restitutione damnorum, quam vult fieri judicio boni viri : de quâ etiam apertè Gomezius et Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, et consentanea requiriti naturali : etsi enim damnum illud par sit, sive hoc, sive illo modo illatum sit, et compensatio non sit æsti-

manda ex indignitate rei, vel magnitudine injuriæ, tamen is qui alterum invadit, videtur ex parte amittere jus ad compensationem damni; nam sibiipsi est causa mali, alterum injustè invadendo : quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare. Deinde difficillimum est justum temperare dolorem, ut ait Angelus. Quare æquitas naturalis videtur postulare, ut non tam severè teneatur omnia damna rependere; idque commensuratum humani generis sensus approbare videtur.

136. Dico tertio : Qui invasus ab altero potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed, debità moderatione se vel suâ defendens, occidat invasorem, non tenetur ad restitutionem.

Probat, quia non peccavit contra justitiam, sed solum contra charitatem, ut ostensum est supra, dub. 15 et 16; non enim ex justitiâ tenebatur fugere, vel à viâ declinare.

Confirmatur, quia nemo ex suâ malitiâ, quâ vult alterum invadere, acquirit jus in illum, quo illum obliget ad fugam, ita ut nisi fugiat vel patiat, se interfici, censeatur ipsi facere injuriam; sed solum tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit; et ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis, ne, videlicet non fugiendo, aliquid committat quod sanctitatem statûs ipsius dedecet; lege tamen justitiâ non magis tenetur quàm secularis.

137. Dico quartò : Idem omninò dicendum de eo qui alium contumeliâ vel aliâ injuriâ affecit; si ab illo invasus, justâ ratione se tueatur, et illum occidat, non tenetur ad homicidii compensationem : est contra Navar. cap. 15, n. 7; ita tenet Navarra, lib. 2, cap. 3, n. 362, ex Silvestro et Mercato; colligitur ex dictis supra, dub. 15.

Probat, quia is qui injuriam alteri intulit, si armis ab eo invadatur, potest se cum justâ moderatione tueari, præsertim veniâ petità vel satisfactione oblata, quia alter tunc nullum jus habet sic invadendi privatâ auctoritate : ergo si eum occidat, non facit ei in hoc injuriam. Confirm. quia invasor non habet jus justitiæ in alterum, ut ille se non defendat; neque etiam ut fugam capessat, sed solum ut satisfactionem pro injuriâ offerat : ergo si moderatione debità se defendens occidat invasorem, non facit contra jus ipsius, ac proinde non peccat contra justitiam : sed habet se illa occisio tanquàm per accidens, et mediante alterius malitiâ proveniens, occasione operis injuriosi; ut si quis seipsum occideret præ impatientiâ, quia domum ejus succendi, non censeret ego idcirco homicida : nam ista actio injuriosa, non est verè injuriosa, respectu occisionis, per accidens ex eâ proveniens, sed solum est contra charitatem, ut supra, dub. 16, n. 112, ostensum; unde nec obligat ad restitutionem, causa mortis illatæ.

DUBITATIO XXII.

Utrum quando homicida sustinuit penam tationis, debeat fieri damnorum compensatio.

138. Summa Rosella, restitutio 3, et quãdam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensatio-

nem; quod etiam videtur sentire Scotus, d. 15, q. 3, art. 2; Gabriel ibidem q. 15, art. 2; Angelus restituit. 1, § *Homicida*; Adrianus quest. ult. de Restitut.

Respondeo: Verius est in rigore omnia damna ex homicidio secuta, ex bonis homicidæ sarcienda. Ita Navar. cap. 13, n. 25; Covarr. lib. 2 Variarum. cap. 10, n. 7, circa medium; Gomez tom. 5, cap. 3, num. 57, et alii. Ratio est, quia pœna infligitur à iudice, non ut damnum parti læsæ compensetur, sed ut injuria reipub. et legibus illata vindicetur, aliisque terror incutiatur. Unde etiam ea criminata, quæ nemini damnum inferunt, pœnâ mortis puniuntur, ut sodomia, gravis blasphemia, hæresis.

159. Quamvis hæc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, et consentanea aequitati, præsertim cum hæc limitatione: ut hæredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, in conscientia non teneantur quidquam solvere, nisi hæredes occisi id exigant; ita enim ferè habet usus, ut pœnæ talionis censeantur acquiescere, et injuria illata videatur sic esse compensata: sic docet Michael Salonus, q. 62, art. 2. Si hæredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam homicidæ (quod tamen honesti non solent), tunc hæredes homicidæ videntur teneri, quia damnum injustè datum non est per pœnam talionis reparatum. Certum tamen est, hæredibus occisi nihil deberi pro ipsâ vitâ ablata, etiamsi aliâs pro eâ restituito debetur. Ratio est, quia damnum vitæ censetur pœnâ talionis abundè compensatum. Ita docet Scotus in 4, dist. 15, q. 3, art. 2; Gabriel ibidem q. 15, art. 2, et alii.

DUBITATIO XXIII.

Utrum sit aliquid restituendum pro vitâ, membro, vel cicatrice.

140. Multi doctores censent non solum pro damnis pecuniariis ex læsione vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi; sed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas, q. 62, art. 2, ad 1; Scotus, lib. 4 de Justit. quæst. 6, art. 3, ad 3; Silvest. restituito 3, q. 2, et quidam alii. Ratio est, quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo quo licet, juxta arbitrium prudentium. Confirmatur, quia aliqui sequeretur, teneri quæpiam restituere pro vitâ bovis occisi, et non pro vitâ hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quòd hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius.

141. Respondeo igitur, etsi pro vitâ servi vel animalis necessariò restituito pecuniaria sit faciendâ, tamen pro vitâ, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi.

Prior pars patet, quia vitâ servi et animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest: unde pro horum vitâ tantum solvendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione et cicatrice, quantis pluris venderentur, si illæ fuissent.

Secunda pars est Navarri, cap. 15, num. 22, ubi in ogrogie probat; et Glossæ in cap. 1 de Injuriis et dam-

no dato; Ledesmæ in 4, d. 24, q. 25, art. 2, dub. 7; Petri Navar. lib. 4 de Restitut. cap. 1, num. 80. Eandem tenet Covarr. lib. 2 Variarum resolut. cap. 10, num. 7, circa medium, et Gomez tom. 2, cap. 6, num. 12, ubi dicunt, *cicatricem hominis liberi, pecuniâ compensari non posse*; unde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vitâ et membro.

Probatum primò ex l. ultimâ *π.* de his qui effud. vel deject. *Cum liberi hominis corpus, ex eo quòd dejectum effusumve quid erit, læsum fuerit, iudex computet mercedem medicis præstitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta sunt, præterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id quòd inutilis factus est. Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Idem habetur l. *Ex hæc lege*, 3, *π.* si quadrup. paup. fecisse dicitur.

142. Dices hæc leges solum negare actionem in foro externo. Contra, quia apertè indicant nihil pro his deberi, eò quòd naturâ suâ sint supra omne pretium; ac proinde non possint conferri cum iis rebus quæ in humanos contractus veniunt, et sanè ratio nulla est cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: et cur non fiat ejus taxatio per iudicem, dum reliquorum damnorum fiat, ipseque melius, quàm alius quisvis, eam facere possit.

Probatum secundò: Hæredes non tenentur compensare damnum vitæ, aut injuriam illatam, ut Scotus fatetur: ergo nec ipse occisor: si enim occisor ex justitiâ tenebatur ex suis bonis, cur non hæredes ex iisdem teneantur, cum succedant in ejus obligationes, sicut in jura?

143. Tertio, quando homicida punitur pœnâ talionis, satisfacti illa pœna pro damno vitæ, uti praxis omnium tribunalium habet et doctores supra dicti sentiunt: neque enim justum videretur ad ampliùs sonitem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla sit læsio pro vitâ compensatio; sed solum fit vindictio, quæ à reo non debetur ex justitiâ commutativa, sed à magistratu: ergo, cum post hanc pœnam censeatur in conscientia liber ab illâ compensatione, quæ pro ipsâ vitâ sit faciendâ, signum evidens est, ipsum antea etiam liberum fuisse, nec justitiæ lege damnum vitæ debuisset compensari; sicut alia damna, à quibus non est liber post pœnam.

Quartò, quia non potest statui quantum pro vitâ vel membro ex justitiâ sit restituendum, neque vir prudens certum quid arbitrari potest: si enim dixerit mille deberi pro vitâ, cur non duo millia, vel tria, et sic deinceps? etsi enim homicida non teneatur ita se exhaurire restituendo, ut in extremam aut gravem necessitatem incidat, tamen si opibus abundet, nunquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici possit ampliùs deberi.

Quintò, quia vitæ omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restituito, quod est absurdum.

144. Sextò, restituito, quæ debetur ex justitiâ, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo

ubi damnum naturæ suæ irreparabile est, non debetur restitutio lege justitiæ.

Septimò, quia nemo obligatur damnum sarcire ex bonis diversi ordinis, sed tantùm ejusdem; hæc enim sola inter se sunt commensurabilia; ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio justitiæ. Antecedens patet, quia alioquin qui læsisset in vitâ, deberet restituere in honore, vel potius in bonis spiritualibus, si pecunia non posset; quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque ullo modo necessarium, ut passim doctores tradunt.

145. Ex quibus patet primò solum damnum pecuniarium, secutum ex homicidio, esse ex justitiâ compensandum: pro damno autem vitæ et pro injuriâ solum deberi satisfactionem quamdam, signis doloris et petitione veniæ. Fieri tamen potest, ut obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam satisfactionem, si hæredes sunt pauperes, et non putentur merorem aliter deposituri; et ipse eam sine gravi incommodo possit prestare: tunc enim videtur saltem ex charitate et quâdam æquitate naturali teneri: fortè hoc voluit D. Thomas.

Secundò, si vir nobilis aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum, præter expensas in medicos, si quæ factæ sunt.

Tertiò, patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum ex justitiâ est compensandum, ut patet de damno spirituali, quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet, si pro vitâ animalis fiat restitutio, non autem pro vitâ hominis liberæ; quia vitâ hominis libera est super omne pretium pecuniarium et humanum, sicut et bona spiritualia: non tamen vitâ animalis vel mancipii. Hinc tamen non sequitur, minus esse peccatum occidere hominem, quàm bestiam.

146. Dices: L. *Pretor edixit*, 7, § 6, π. de injuriis, dicitur: *Posse hodiè de omni injuriâ, sed et de atroci civiliter agi. Imperator rescripit*: ergo potest agi in judicio de damno vitæ sarciendo.

Respondeo, negando consequentiam; aliud enim est agere de injuriâ vindicandâ, aliud de damno sarciendo: injuriæ enim non debetur restitutio, sed vindicatio et multa etiâ pecuniaria, quæ fit operâ judicis; satisfactio etiâ debetur, sed non pecuniaria ante sententiam: itaque potest civiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per judicem imponenda.

DUBITATIO XXIV.

Utrum aliquid restituendum pro expensis funeris.

147. Respondeo ordinariè nihil pro his expensis restituendum, quamvis contrarium affirmet Navarrus, cap. 15, pum. 22. Ratio est quia etiamsi naturali morte obiisset, nihilominus hæc expensæ fieri debuissent, unde per occisionem nihil damni ex hæc parte illatum nisi fortè ex acceleratione, cò quòd citius istî sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuissent: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, ubi majores sumptus, quàm domi fieri debuerunt, quod pertinet ad damnum emergens.

DUBITATIO XXV.

Utrum animæ occisi aliquid restituendum ex justitiâ.

148. Scotus, dist. 15, q. 3, art. 2, Gabriel, Adrianus et Angelus supra, docent, si homicida subeat poenam talionis, nihil ampliùs deberi pro vitâ occisi; si non subeat, debere satisfacere pro vitâ illius, bonis spiritualibus, per elemosynas, orationes, missas, etc.

Sed communior sententia est, non obligari ex justitiâ ad hanc restitutionem, quamvis sit saluberrimum consilium, et æquitas naturalis videatur quodammodo postulare. Unde meritò pro satisfactione sacramentali, ipsi à sacerdote potest injungi: ita docet Sotus lib. 4, q. 6, art. 3, ad tertium, Silvester supra, et alii.

149. Ratio est, quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis; ergo non potest ex justitiâ deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur, quia sunt res diversi ordinis, et vitâ per hoc non restituitur nec in se, nec in æquivalenti, quod apud homines habeat parem æstimationem.

Dices debetur hæc bona non pro vitâ, sed quia illum privavit facultate merendi et satisfaciendi.

150. Respondeo: Facultas merendi est irreparabilis, similiter meritum amissum est irreparabile, quia meum meritum non potest alteri donare, ita ut fiat ipsius. Deinde privatio hujus facultatis non potest ullo opere nostro compensari, sicut nec vitâ. Et quamvis satisfactio unius alteri prodesset, non tamen constat, an alter aliquâ satisfactione sit privatus, nec utrum ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui, quæ lege justitiæ debeatur.

DUBITATIO XXVI.

Utrum tantummodo uxori et liberis, an etiâ aliis restituere teneatur, ut creditoribus, et iis quos occisus atebat.

Multi doctores sentiunt his omnibus faciendam restitutionem, quia per injuriam impediti. Verùm hæc sententia est valdè difficilis in praxi, et fortè in rigore non vera; et unde

151. Respondeo et dico primò: Probabile est homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis supra dub. 15 et 16. Tenet Sotus, Salonius, Lopez, et alii ibi citati.

Probat, nam planè per accidens obvenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex naturâ suâ vel ut plurimum est ipsis damnosa: ergo non est injuria in illos.

Secundò, quia creditor non habet jus in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erant habiturus: ergo cùm homicida restituit hæredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea quæ ipse putabatur lucraturus, non facit injuriam creditoribus; possunt enim ab hæredibus solutionem petere.

Tertiò, creditor non est ita conjunctus debitori, ut damnum, quod huic fit, debeat censeri fieri creditori, nam solum per accidens, seu civili modo ei coheret, quâ ratione innumeri possunt cum ipso conjungi. Ab-

surdum autem videtur omnes eos, qui cum ipso contrahunt, habere jus justitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur, quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certe curare, ut det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent; non enim tenetur inimicus ex justitiâ tam procul respicere.

Quartò, non videtur hæc obligatio usu recepta; imò communi hominum judicio non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi fortè eâ intentione occiderit, ut eis obsesset.

152. Dices primò: Homicida tenetur filiis occisi, quia parens illis ex justitiâ obligabatur: ergo cum etiam obligetur ex justitiâ creditori, tenebitur ei occisor.

Resp. negando antecedens; idè enim tenetur filiis occisi, quia videntur una persona cum parente, ita ut censeantur damnum passi in bonis propriis, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex justitiâ filiis, cum solum teneatur lege pietatis.

Dices secundò: Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem qui, ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

153. Respond. primò, negando antecedens: Nam satisfacit dando æquivalens illi hypothecæ, ut, si erat domus, ædificando domum similem, vel dando æstimationem, et compensando fructus pro tempore, quo eos impedivit.

154. Secundò, negando consequentiam, quia debitor non obligatur secundum se, ut hypotheca (non enim potest vendi), sed ratione honorum quas actu habet, vel habiturus erat, quæ compensantur ab homicidâ, ipsius hæredibus, quorum est defuncti debita solvere.

Dico secundò: Etiam probabile est non teneri illis quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez et Salonijs supra.

Probatur primò, quia hoc damnum merè per accidens illis obvenire censetur; secundò, quia interfectus non tenebatur, ergo nec interfector, cum ipsi non censeantur una persona cum interfecto; tertio, quia alioqui teneretur alere omnes famulos ejus et pauperes quos ipse sustentabat, quod tamen non est usquam receptum.

Dices: Qui per vim impedit ne quis alteri beneficiat, tenetur illi de damno illius incommodi sperati; ad homicidâ per vim impedit; ergo, etc.

Resp.: Major vera est, si eo modo vim afferatur, ut censeatur his velle nocere; hic autem non eo modo, neque eo sine vim infert, sed quia est inimicus, cui per accidens conjunctum est damnum aliorum. Adde quòd si ille pauperes alebat, fortè hæredes facti ditiores alent multò plures; nam singuli aliquas elemosinas dabunt.

155. Dico tertio: Occisor solum videtur obligari parentibus occisi, filiis et uxori. Ita Sotus supra, lib. 4, q. 6, art. 3, ad tertium, et Lopez e. 62, et Salonijs, q.

62, art. 2; Bannes ibid. q. 6. Idem tenent multi alii. Ratio est, non quia hæres succedit in jura defuncti; nam defunctus nunquam jus habuit ad illam restitutionem, utpote cujus obligatio per mortem ejus orta sit, sed quia parens et filius censentur una persona, similiter maritus et uxor; quare qui interficit Petrum, ille uxori, liberis et parenti ejus damnum infert, eosque in re suâ lædit. Nam veluti partem quandam abscondit, à quâ illis strictissimo nexu proveniebat utilitas. Itaque si filius interfectus sit, et parens debeat succedere, eò quòd interfectus crearet prole, ipsi restitutio faciendâ. Similiter eo casu quo filius deubisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de uxore; ea enim commoda filiis, parentibus et uxori ejus rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset.

156. Quòd si tantummodò habet fratrem qui fratri succedat, probabile est ei nihil deberi, nisi ratione juris quod defunctus ante mortem acquisivit; quod totum in hæredem etiam extraneum transit. Ita Bannes, Sotus, et alii supra.

Primò, quia nec est hæres necessarius, nec censetur una persona cum eo; undè non censetur læsus in re suâ.

Secundò, quia communi hominum judicio non dicitur ei damnum illatum, sed potius commodum; citius enim fruitur ejus bonis; et si vixisset, fortè alios hæredes instituisset.

157. Adverte etiam probabile esse homicidam non teneri uxori, si illa nullum notabile detrimentum accepit, vel si æquè commodè potest nubere, ut iidem doctores tradunt. Tunc enim non censetur in rebus pecuniâ æstimabilibus læsa. Neque parenti occisi, nisi fortè sit hæres, vel filius occisus illum alebat, et aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re suâ læsus, ita ut damnum pecuniarium acceperit.

158. Dico quartò: Si læsus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur, sicut qui volentem interficit: est communior sententia doctorum, Bannes q. 62, a. 2, dub. 6, Soti, Salonijs, et aliorum sup. Ratio est, quia filiis non fit injuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus læduntur in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omno damnum, nullum jus eis remanet. Sicut enim per eum jus acquirunt, ita etiam amittunt.

159. Nihilominus non rectè faciet læsus, si, filiis valdè egentibus, condonet occisori omnem restitutionem; valebit tamen in conscientiâ, nisi fortassè lege positivâ non permittatur ei nisi alicujus certæ portionis bonorum dispositio, v. g., tertie, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remissio, nisi juxta hanc moderationem, ut quidam volunt. Alii tamen non addunt hanc limitationem, quia tale debitum, cum ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam præscribens; nemo enim cogitur hujusmodi actiones ex delicto vel injuriâ nascentes in censu suo numerare.

CAPUT X.

DE INJURIIS IN CORPUS PROXIMI PER STUPRUM ET ADULTERIUM, DEQUE CONGRUA RESTITUTIONE.

(Constat dubitationibus 7.)

Notandum esse varias luxuriæ species, ut docet D. Thomas infra, q. 154, art. 1, inter quas duæ sunt quibus potissimum injuria fit proximo, *stuprum et adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, et de restitutione hæc pertinente; de cæteris infra, lib. 4, cap. 5.

DUBITATIO PRIMA.

Utrum stuprum, si fiat consentiente puellâ, contineat specialem deformitatem vel injuriam supra simplicem fornicationem.

1. Cajetanus, 2-2, quæst. 154, art. 6, fusè nititur probare *stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque ad eam specialem injuriam in ipsam puellam, et in parentem ejus sub ejus custodia manet, eò quòd per illud violetur et reseretur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

2. Dico primò: Si puella non est sub potestate parentum vel tutorum, vel si illis consentientibus se patiat violari, illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sotus in 4, d. 18, art. 4, post septimam conclusionem, et Petrus Navarra, lib. 2 de Restitutione, cap. 3, n. 433. Probatur, quia in stupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis injuria; quod etsi quidam negent, tamen cæteri cum Cajetano fatentur; sed hic nulla est injuria, quia consentienti non fit injuria; ergo, etc.

Dices ex Cajetano: Nec ipsa, nec parentes poterant consentire, sicut nemo potest consentire, ut sibi abscindatur manus: atqui per stuprum fit scissio quædam et ruptio membri: ergo fit verè injuria, etiamsi consentiant.

3. Respondeo primò verius esse nullam fieri rupturam, ut peritissimi medici docent. Deinde, etiamsi esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita, nam potest fieri per actum matrimonii; et in se considerata, est parvi momenti, cum non lædat naturam.

Tertiò, si alicui volenti abscederet manus, non fieret ei injuria, ut docet Bannes ex D. Thomâ in 4, q. 64, art. 5, in fine, et constat ex dictis supra, cap. 7, dub. 5; multò ergo minùs ob innocuam illam rupturam. Deniquè ipsa est domina sui corporis, et habet jus utendi eo, etiam ad hoc opus, ita ut nemini faciat propriè injuriam: sicut corrupta nemini facit injuriam, si suo corpore abutatur.

Dices secundò ex Cajetano: Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes et puella consentiunt, ergo neque adulterium, si maritus et uxor consentiant.

Resp. negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculum, quod matrimonii contractus induxit; quod non est in mariti potestate.

4. Unde etsi uterque consentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet. Primò, quia est commer-

cium earum personarum inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit; sic enim habet turpitudinem fornicationis, estque contra castitatem. Secundò, quòd per illud violetur insolubile vinculum quod naturæ auctor alterum alteri obstrinxit, quodque sacramenti sanctitas confirmavit; hæc ratione habet malignitatem adulterii: estque quodammodò contra justitiam, ut multi doctores volunt, quia conjux jure illo cedere non potest: non tamen propriè est injuria in conjugem, ut ex dictis supra, cap. 7, dub. 5, constat; de hoc infra, lib. 4, cap. 5, dub. 10, plura.

Notandum tamen est Bannes supra constituisse malitiam propriam stupri in quòdam deformitate, non contra justitiam, sed contra castitatem, quia natura ordinavit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parvi momenti; nam potest abstinere à nuptiis: potest etiam ita agere, ut vir non percipiat fuisse corruptam; denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse parata perferre ipsius molestias. Unde etiam ipse non multum huic sententiæ inhæret.

5. Dico secundò: Si puella potestati parentum subiecta absque illorum consensu patiat se violari, illa violatio non continet specialem culpam mortiferam, ratione resignationis claustrum virginem, quamvis ratione morceris et infamiae, quam affert parentibus, possit interdum specialem et gravem culpam continere. Prior pars sequitur ex dictis, quia ipsa est domina sui corporis, nec parens majus habet jus in corpus illius inviolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet, quia ingens morceris parentibus inde solet obvenire, ob dedecoratam familiam et spes frustratas. Sed hæc incommoda per accidens conjuncta sunt violationi virginitatis, nempe ratione evulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde eadem sequi posse ex fornicatione filiae corruptæ. Unde patet, hæc malitiam non constituere propriam speciem stupri. Est tamen valdè ponderanda, quia potest esse mortifera, utpote quæ sit contra charitatem proximorum, et pietatem seu reverentiam parenti et familiæ debitam; et sæpè ex eâ gravissima mala, ut inimicitiae et cædes, sequuntur.

6. Dico tertiò: Si puella consensit liberè in sui violationem, non est propriè *stuprum* à fornicationis specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, quando violatio fit ipsa omninò invitâ. Ubi advertet *stuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito: sic etiam adulterium, et sodomia, et incestus, *stuprum* vocantur, ut patet 1. *Inter liberarum*, n. de adulteriis; aliquando accipitur strictiùs: et sic in virginem et viduam committitur, ut habetur eadem lege. Sed propriissimè accipitur pro violentâ virginis corruptione, quæ Græcis propriè dicitur *φθορά*, id est, corruptio: unde *stupratores* et *corruptores* virginum propriè dicuntur qui vim inferunt: et sic propria ratio *stupri* consistit in hoc quòd virginitati seu claustrum virginall vis afferatur. Quare supra fornicationem addit injuriam in puellam, quæ per vim integritas corporis (quæ maximi fieri solet) ei admittitur; unde est

gravissimum peccatum, poenā mortis plectendum.

7. Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, quā puella abripitur à domo suā, vel paternā, et locum habere potest in corruptā; *stuprum* autem tantū in integrā, et potest fieri sine omni raptu, sicut et *raptus* potest fieri sine violatione.

8. Ex his sequitur cogitationes seu declarationes morosas in virgine, et in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi conjunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ.

DUBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei conjugium.

9. Respondeo et dico primò: Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit injuria; neque tunc est propriè *stuprum*. Addo cum Soto, lib. 4, q. 7, art. 1, ad 2, neque parenti ejus quidquam tunc deberi. Ratio est, quia nec illi fit injuria, nisi fortè quatenus censetur lædi honor, et dedecorari familia: puella enim est domina sui corporis. Neque D. Thomas, q. 62, art. 6, ad 3, contrarium tenet, ut quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remisit damni compensationem: potest enim cedere jure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcinenda, præsertim cum liberum ei sit à nuptiis abstinere.

10. Dico secundò: Si vi aut fraude usuram corporis extorsit, etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docent Navar. cap. 16, n. 16 et sequentibus, Silv. vº *Luxuria*, qu. 5, Anton. 2 p., l. 5, cap. 6, § 1, et alii. Probatur, quia damnum tunc per injuriam illatum est, ergo debet reperi. Hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione.

Sed contra, c. 1 de Adulteriis, dicitur: *Si quis duxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam, et habebit uxorem; quod desumptum est ex cap. 22 Exodi, et c. 2: Disponimus ut quam stupraverit uxorem habeat; ac si renuendum putaverit, corporaliter castigatus et excommunicatus, retrudatur in monasterium;* hic non solum ad alterum, sed ad utrumque teneri dicitur; nec solum ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

11. Resp. hæc intelligenda esse post sententiam judicis, ut rectè docet Sylvest. supra: ante enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum; neque ad integram dotem, sed solum quanti pluris valebat spes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam jure naturæ ad ampliùs non tenetur: ita Covarruv., 2 p. de Sponsal. cap. 8, § 8, num. 19.

Dixi, *absque promissione*, quia si intercessit promissio, implenda est, ut statim dicemus, n. 33.

12. Petes, quid si parens vel puella nolit admittere matrimonium, utrum ipse damnum teneatur reparare pecuniā? Respondeo: Si vi deflorata fuit, potest recusare ipsius matrimonium, et exigere quanti pluris eget

ad alteri liberè pro suā conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta fuit, ut si adolescens fugiebat se nobilem vel divitem, ut eam deiceret: qui enim fingit aliquid, ob quod ipsa consensit, et cupit gratificari, sine quo nullo modo consentiret, injuriam ei facit, ac proinde tenetur de damno secuto. Covarr. tamen, p. 2 de Sponsalibus, cap. 6, § 8, n. 19, existimat puellam in hoc casu admittere debere matrimonium, si ipsius conditio ei respondeat: quæ sententia nititur quādam æquitate. Sed verius putamus eam in rigore non teneri acceptare, quia circa ipsum decepta fuit per injuriam, ut existimaret esse alterius conditionis quam reverà sit; quæ deceptio causa fuit damni: unde potest justam compensationem exigere.

13. Sed quid si ipsa velit matrimonium? teneaturne corruptor? Respondeo: Si nec tacitè nec expressè promisit (ut si vi aut minis extorsit), non tenetur ante sententiam, sed sufficit in foro conscientiæ damni illati compensationem præstare, sive vi sive fraude et mendaciis illam induxerit, modò promissio non intervenerit.

14. Petes utrum adolescens teneatur ad alterum prædictorum, si precibus importunis usuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi conjunctæ fuerint minæ, aut metus reverentialis, ut si erat illius dominus aut superior, aut magnæ auctoritatis, cui ipsa nihil debeat recusare: ita Petrus Navar. lib. 2, c. 3, n. 444, et quidam alii recentiores; quæ sententia est satis probabilis, et ordinariè vera. Fieri tamen potest ut importunitas tanta sit, ut ratione illius solius teneatur, ut si adeò importunè eam sollicitet, ut ipsa malit grave illud virginitatis detrimentum pati, quàm assidue tam improbà sollicitatione enecari. Tales erant preces Dalila, quibus expugnavit Samsonem. Sed hoc rarum est, quia molestiam illam plerumque aliter excutere possunt, conceptà irā, qualem in hæc causā decet; deinde quamvis initio videatur multum repugnare, postea tamen sæpè libenter consentiunt. Promissa verò vim non afferunt, sed blandè alliciunt, multoque magis munera; alioqui qui promissis vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. Vide plura infra, cap. 17, dub. 6.

15. Dico tertio: Si puella vi aut fraude violata, fortè postea æquè commodis potita est nuptiis, ita ut nihil detrimenti acceperit, non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docent Navar., cap. 16, num. 17 et 19, multique recentiores. Probatur, quia neque pro ipsa defloratione pudicitia, ut quæ irreparabilis sit, et pretio non æstimanda; neque pro damno inde secuto, cum nullum reipsà secutum sit.

16. Dices: Stuprator constituit eam in periculo non inveniendi commodas nuptias, quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet reperi.

Respondeo: Inferre alter periculum, etiam vitæ et fortunarum, non obligat ad restitutionem, nisi damnum reipsà sequatur; huic tamen non obstat quin aliqua compensatio possit in pactum deduci, antequàm se periculo quies exponat. V. g., possum justè exigere

100, ut me exponam vitæ periculo; tamen si alius me injustè adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad ullam restitutionem, si fortè damnum secutum non fuerit, quia periculum etsi magni aestimetur ob damnum quod potest sequi, si tamen non sequatur reipsa, nihil pro illo restituendum (nisi pactum intervenerit), nam periculum damni non est damnum.

17. Dices secundò: Ergo puella, quæ jam centum acceperat pro defloratione; tenebitur restituere, si postea æquè benè nupsit, et nihil incommodi est perpessa. Respond. negando consequ.; primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiaæ damno, juxta alteram sententiam, quæ probabiliter sentit illud esse pecuniâ reparandum; secundò, etiam juxta nostram sententiam non tenebitur. Ratio est, quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiae est constitutus, potest pacisci cum eo qui ipsum per injuriam in tale periculum coniecit, de damno quod probabiliter timeatur, et quamvis postea non obvenerit, poterit tamen pretium conventum retinere, et si nondùm solum fuerit, poterit ex vi pacti exigere, eò quòd illud periculum, quod alter præstare debebat, in se suscepit: quòd enim damnum non evenit, vel suæ industriae, vel benignæ Dei providentiæ adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequàm eveniant (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo); nec tenetur restituere pretium conventum, etiamsi non eveniant, quandò alterius causâ hoc periculum suscepit: ergo etiam poterit, quandò alterius culpa in periculum coniectus est, quia tunc ille tenetur periculum præstare.

18. Debet tamen hoc pactum iniri, dùm periculum adhuc durat: nam si nullum sit amplius, non est pretio aestimabilis ejus præstatio: itaque tunc pro eâ non poterit quidquam exigere. Similiter, nec hæredes puellæ poterunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit, et ante obitum pacta non fuerit, quia damnum non est secutum.

19. Denique si, postquàm pacta est, condonaverit: potest enim hanc condonationem facere, etiamsi sub parentum curâ fuerit, quia non parentibus, sed ipsi debetur.

DUBITATIO III.

Ad quid tenetur corruptor, si eam decepti promissione conjugii.

20. Respondeo: Si promisit conjugium, et eâ spe seu conditione usuram corporis impetravit, tenetur eam ducere, etiamsi fictè promississet. Est communis sententia doctorum. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractûs; unde cum ipsa ex parte suâ compleverit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exterius judicio prudentium sonat; alioquin si tali artificio uti liceret, innumis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bonâ fide in copulam pro matrimonio futuro, jus justitiæ acquisivit ad ipsius matrimonium, cui juri non potest ipse satisfacere, nisi consentiendo in matrimonium. Unde sequitur non satis esse eam

dotare, vel largis donationibus damnum sarcire, si ipsa nolit acquiescere.

21. Idem dicendum si animo ficto cum eo per verba de præsentî contractit, eo tantùm fine ut eâ potiretur, ut docet Sotus in 4, d. 27, q. 1, art. 5, et Adrian. q. 2, de matrimonio, et alii. Etsi enim matrimonium illo casu sit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipse velit, ratione injuriæ et damni secuti.

22. Adverte tamen excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere, sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, si ipse longè sit nobilior vel opulentior, idque ipsa severit; tunc enim facilè potuit suspicari ipsum simulatè nuptias promittere, ut ad frueretur.

Dico, si ipsa id severit, quia si omninò ignoravit ipsius conditionem, et exterius non habuit ullam causam suspiciandæ fraudis, tenebitur eam ducere, si ipsa velit: ita Petrus Navarra supra, et multi alii doctores. Ratio est, quia tenetur ex parte suâ contractum complere, ne ipsa detrimentum patiat. Neque illa facit injuriam exigendo promissum, quia pacta sunt corpus pro corpore, bonâ fide: reliqua, ut divitiae, nobilitas, per accidens se habent ad hunc contractum.

23. Quidam tamen dicunt posse eum pecuniâ satisfacere arbitrio prudentium; quod est probabilè: insinuat D. Thomas in 4, d. 28, art. 2, ad 4; ait enim *quòd teneatur eam ducere, si sint æqualis conditionis, vel si ipsa est melioris conditionis*, indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tanquàm valdè probabilè tenet Corduba lib. I sui Quæstion. q. 15. Ratio est, quia qui in contractu fictè aliquid promittit quod est longè melius, non tenetur illud dare, sed sufficit ut det aliud quod judicio prudentis sit æquale: sufficit enim ad justitiam ut contractus reducat ad æqualitatem.

24. Secundò, si ex aliis conjecturis facilè deprehendi poterat ipsam non sincerè agere (ut verbis ambiguis uti, inconstanter loqui, nimis uti exaggerationibus). Ratio est, quia in his casibus puella facilè potest advertere vel suspicari ipsum reverà nihil seriò promittere, sed se ludificari. Utrùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit, rependere, dubium est: quidam putant teneri, quia per injuriam causam damni dedit; fraude enim et mendacio eam decepti.

25. Sed verius videtur non teneri: si enim fraudem facilè potuit advertere, non præsument decepta, sed fingere deceptionem, ut ait D. Thomas supra, et Silvest. *Matrimonium* quartò, q. 3; Tabi. v.º *Matrimonium* 2, q. 7, et Fumus, v.º *Restitutio*, n. 22, citatque D. Thomam et Vercellensem.

26. Tertio, si aliquid impedimentum legitimum intervenerit, ut si fiat ejus affinis, si ducat aliam per verba de præsentî, si sacros ordines suscipiat, si grave aliquid damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique si pater nolit eam dare. In his casibus sufficiet damnum sarcire, de hoc tamen ultimo est difficultas: nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissorum fidem præstare, cur in conscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguunt.

si ex animo promississet, ad nihil aliud obligandum, quia nullam injuriam intulisset; si autem animo fallaci promississet, tunc à parente et à puellâ posse repudiari tanquam impostorem et pudicitiae insidiatorem, et tamen ratione injuriæ teneri nihilominus damnum sarcire.

27. Sed puto, in conscientiâ ad aliud non teneri quam ad implendum promissum, ducendo eam in uxorem; sic enim abundè videtur satisfacere pro injuriâ per fictionem illatâ. Quod confirmatur ex aliis contractibus; si enim fictè tibi promittam mutuum, eoque nomine tu emas merces, facio tibi injuriam, et teneor sarcire damnum, nisi servem promissum: si tamen servare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare.

28. Quartò, si illam contingat postea cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est, quia in promissione sponsalium hæc conditio tacite subintelligitur. Sed difficultas est, utrùm tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo non teneri, nisi ante fuerit conventum; nam ex vi promissionis solum tenetur eam ducere; quæ obligatio extinguitur per supervenientem fornicationem; unde nisi antea fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex justitiâ debetur.

29. Quintò, si dicenti se virginem promisit nuptias, ut eâ potiretur, et postea deprehendat non esse virginem, non tenebitur stare promissis: ita Lopez, 1 p., c. 76, citans pro se Armillam; idem tenet Corduba lib. 4, q. 13, sui Quæstionarii dicto 3. Ratio est, quia sicut eam decepit, ita vicissim ab eâ deceptus est: itaque est compensatio injuriæ; unde nec videtur pecuniâ compensare debere: cur enim teneatur, cum ab eâ deceptus sit? Confirmatur, quia si seriò promississet, non teneretur propter illam deceptionem, ergo neque dum fictè.

30. Sextò, si putabat illam esse virginem, et in conjunctione deprehendat reverà non fuisse, quamvis ex verbis ejus deceptus non fuerit, quo casu non tenebitur illam ducere, ut docet Corduba supra lib. 4, q. 13, quia illa causa sufficiens est ad solvenda sponsalia; tenebitur tamen, juxta prædictum auctorem, pecuniâ compensare, quia ipsa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia si seriò promississet, non solum non teneretur eam ducere, sed neque dotare. Nam ex vi promissionis solum obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio cessat ex eo quòd deprehendat non esse virginem, et alibi dictum est: quam sententiam invenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1 de Matrimonio, di. p. 10, n. 12.

31. Adverte tamen: Si sciebat eam non esse virginem, et promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, eâ secutâ, tenebitur illam ducere, si ipsa velit, quia ipse deceptus non fuit, et illa ex parte suâ præstitit conditionem contractus: ita docent Silvest. v^o Matrimonium, 4, q. 8, Palud. d. 28, q. 1, art. 2, concl. 4. Contrarium tamen esse verius, si non time-

tur infamia, docet Thomas Sancio, citans Lopezius, Veracruz, et reliq.; quare sufficit compensare pecuniâ. Ratio est, quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui usurâ, nimium exigit. Non enim tanti æstimatur copula cum corruptâ, ut matrimonium ejus debeat compensari. Unde cum non teneatur ad matrimonium ratione promissionis (ut quæ nulla fuerit), nec ratione damni, cum nullum secutum sit, ut suppono: solum tenetur judicio prudentis compensare copulam, per talem injuriam obtentam; secus tamen si esset honesta vidua, et impenderet infamia.

DUBITATIO IV.

Utrum is qui ante voverat ingredi religionem, si postea puellam sub promissione verâ vel fictâ matrimonii deceperit, possit ingredi.

32. Resp. non posse intrare, sed teneri eam ducere, ut passim doctores tradunt: si tamen ipsa votum ejus omninò ignoravit, et recuset omnem aliam satisfactionem. Probatur, quia ingressus religionis jam factus est ei illicitus; non enim potest ingredi, nisi gravem injuriam irrogando puellæ; ergo, etc.

Secundò, à simili. Si ego vovissem 100 dare in elemosynam, et postea inferrem alteri damnum tanti æstimatum, nec haberem aliunde quo illud compensarem, tenerer dare illa 100 Deo vota, nec possem persolvere votum, omissâ damni compensatione, quia obligatio strictæ justitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hic, cum ratione contractus et damni pudicitiae, corpus illius sit obnoxium puellæ, nec aliter possit ex æquo sarciri, nisi cum illâ contrahendo, tenebitur contrahere, et etiam consummare matrimonium; nam contrahendo et non consummando, non censetur reparatum damnum pudicitiae, nec occurreret efficaciter infamiae imminenti.

Tertiò, quia puella bonâ fide ex parte suâ complevit contractum, cum damno suæ pudicitiae: ergo alter tenetur complere ex parte suâ. Neque puella tenetur admittere aliam compensationem, tum quia pudicitia non est pecunia æstimabilis, tum quia non tenetur subire infamiam amissa virginitatis, ut ille votum suum impleat.

33. Adverte tamen, si puella scivit eum habere votum castitatis vel religionis, non potest urgere ipsius nuptias, quia non bonâ fide contraxit, cum videret ipsum non posse nuptias promittere. Sed tenetur tunc aliter compensare? Certè non videtur teneri (nisi fortè persuaserit puellæ se facile obtenturum dispensationem), quia non fuit ab ipso decepta; scivit enim quod promissum est non posse ab ipso licitè præstari.

34. Petes utrùm in his casibus impetrari debeat dispensatio voti. Respondeo non videri necessarium, quia executio voti facta est illi illicita; consulendum ut petatur, quia aliàs tenebitur ex parte suâ servare castitatem, si eam vovit; ut non poterit debitum petere, sed tantummodo reddere, eâ implicitè vel explicitè petente.

33. Quod dictum est de eo qui promissione matrimonii virginem decepit, non posse illum ingredi religionem absque ipsius consensu, idem dicendum de eo qui contractis sponsalibus non obtinuit quidem usum corporis, sed magnam familiaritatem quæ moveat suspicionem copulæ, ita ut absque notabili infamia puellæ non possit recedere à contractu: ita Corduba et Lopez supra, n. 29, citati. Ratio est, quia non potest hanc jacturam aliter sarcire. Idem dicendum si erant vidua bonæ famæ, et non infamæ sortis, ob eandem causam. Denique idem docet Sancius lib. 8, disput. 36, si puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus, et corruptor ut huic injuriæ satisfaciatur, spontè promittat ei matrimonium: tunc enim tenetur stare promissis, nec potest illà invitâ religionem capessere. Ratio est, quia ex vi illius deflorationis injuriæ tenetur illum ducere, vel dotare, juxta cap. 1 de adulteriis, quod ex lege veteri translatum in jus canonicum. Itaque cum ratione injuriæ violationis teneatur ad alterum disjunctivè, ubi semel elogerit alteram partem, non potest mutare absque consensu puellæ: *quod enim semel placuit, amplius displicere non potest*: juxta regulam 21 de regul. juris in 6. Quod intellige, si alterius intersit, ut ibidem Glossa: atqui hic plurimum interest puellæ: non mutare. Confirm., quia cum obligatio est disjunctiva, factâ electione alterius partis, hæc sola debetur, ut patet in aliis debitis; electio autem in hujusmodi est debitoris; unde debet esse libera. Quare si motu cogatur ad illam partem, nempe ad promittendum matrimonium, non tenetur ad illam; sed solvendo dotem, vel damnum sarciendo, est liber: Si viduam honestam vi vel fraude absque promissione matrimonii cognovit, etsi postea ei promitteret matrimonium in satisfactionem, nihilominus posset alio modo pro injuriâ satisfacere, et ita religionem ingredi: ita Sancius supra; quod intellige, nisi sequeretur illam gravis infamia, cui aliâ ratione non possit occurrî. Ratio est, quia talis promissio fuit omninò libera (solum enim de deflorante virginem statutum est, ut teneatur eam ducere, vel dote augere, cap. 1 et 2 de adult.); unde habet tacitam conditionem, nisi religionem ingrediar. Sicut qui promissione pecuniæ puellam defloravit, et si postea loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominus potest religionem ingredi solutâ pecuniâ promissâ, quia cum sit promissio omninò libera, non à jure imperata, habet tacitam conditionem predictam.

Verùm etsi hæc sint probabilia, verius tamen puta esse eandem rationem in foro conscientie; sive promissio facta sit viduæ honestæ, sive virgini, in predictis casibus, modò cætera sint paria. Ratio est, quia jus illud e. 1 de adult. eum obligat ante sententiam judicis, ut supra dictum est, et communiter docent auctores. Itaque promissio illa matrimonii in utroque casu censetur liberalis; ac proinde tacitam habens conditionem, nisi religionem ingrediar: poterit ergo ingredi, solvendo dotem, aut prudentis arbitrio compensando, nisi per sententiam coactus fuerit

illum ducere. Ubi etiam advertendum eum qui consentientem defloravit, si postea ei matrimonium promittat, in foro externo cogendum ut eam ducat. Ratio est, quia quando vi vel dolo fecit secutâ prostitutionem, est compellendus, ut dictum est: atqui præsumitur ita fecisse, quia non videtur spontè consensisse; unde cogetur, nisi probet illam vel non fuisse virginem, vel spontè præbuisse consensum, ut rectè Sancius supra.

DUBITATIO V.

Utrum adulter teneatur aliquid restituere marito adultere pro injuriâ, si partus non sit secutus.

36. Respondeo et dico primò: Si nullum aliud damnum secutum est, non teneri quidquam pro hæc injuriâ marito illatâ rependere. Ratio est, quia injuriâ ab omni damno separata, non debetur ex justitiâ, nisi satisfactio, per signa doloris, veniæ petitionem, etc.; quæ tamen locum non habet, quando injuriâ ignoratur; unde nisi maritus resciscat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem: hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se injuriâ affectum, cum consistat in placatione animi exacerbati; quòd si resciscat, et putetur capere, tenetur à aliis minimè.

37. Dico secundò: Si maritus exigat satisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. Ratio est, tum quia tale damnum non est illatum, tum quia hæc conventio seu transactio pro injuriâ adulterii jure est interdicta, l. *Transigere*, 18, c. de transactionibus, ubi dicitur: *Transigere vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est*. Idem vetatur l. *Miles*, 11, c. *ad legem Juliam*, de adulteriis: quod idcirco jus vetuit, ne maritus videatur suæ uxoris lenocinium facere, ejusque corpus ad quæstum tanquam leno prostituere.

38. Si tamen maritus occultè transigeret cum adultero sine scandalo, non videretur peccare, nec ad restitutionem teneri, quia leges illæ magis pertinent ad judices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præsumptionem lenocinii, quam ad mores privatos.

DUBITATIO VI.

Utrum si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna quæ consequuntur marito vel heredibus legitimis, ex sustentatione ejus et hæreditatis partitione.

39. Respondeo et dico primò: Adulter non tenetur ad ullam damni compensationem, nisi ei moraliter certum sit esse suam prolem. Ubi advertet non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario, ut dictum est 1-2, q. 19, a. 6. Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter ita creditur, ut contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim passim humano more certa dicuntur.

40. Nunc probatur, quia in dubio melior est conditio possidentis; nemo enim tenetur aliquid solvere, et re suâ se spoliare, nisi ei constet se debere: con-

sentiant ferè in hoc doctores. Quamvis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem, hoc tamen non est ita generatim intelligendum; sed quando ita credit, ut non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim potest ut quis probabiliter credat esse suam prolem, et etiam probabilitatem habeat non esse: quo casu certum est non teneri. Vide Sotum, lib. 4 de Justit. q. 7, art. 2; Navar. c. 16; n. 48 et 49.

41. Dico secundò: Si nullo modo suasis vel procuravit, ut adultera prolem susceptam marito supponeret, fingeretque esse ejus prolem, tenetur de damno secuto, nempe de alimentis et hereditate, unà cum adultera. Ratio est, quia uterque est causa totius damni.

Ubi advertit utrumque teneri æquè primò pro ratâ: adulterum, quia utriusque nomine suasis; adulteram, quia utriusque nomine fecit. Quando enim consilium est in commodum consultoris, ipse tenetur primo loco, executor solum in defectum; si tantum est in commodum executoris, executor tenetur primò, consultor solum secundariò in defectum; si in commodum utriusque, uterque tenetur æquè primò pro ratâ; in solidum verò, ex defectu alterutrius, ut inf., c. 13, dub. 5, dicitur.

42. Dico tertio: Si adulter agnoscat esse suam prolem; vel certè nullam habeat justam rationem dubitandi, tenetur restituere saltem ea quæ impensa in alimentis proli, à tertio anno ætatis et deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamvis non suaserit suppositionem. Est communis sententiâ doctorum contra Sotum supra. Probatur, quia pater à tertio anno tenetur alere filium et deinceps, donec sibi de alimentis providere possit; à partu autem ad tertium annum inclusivè, tenetur mater: colligitur ex c. 2 de conversione infidelium, et probat ibidem Glossa; et ex l. Nec filium, 9, c. de patriâ potestate.

43. Sed præcipua difficultas est de restitutione hereditatis, quam nothus ille cum aliis filiis, tanquam unus ex legitimis prolibus, cernit.

Quidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam prolem, tamen non tenere sarcire damnum legitimis filiis, ex illegitimâ successione obveniens; modò non fuerit auctor suppositionis: docet hoc Sotus supra, et Henríquez lib. 1 de Matrimonio, cap. 21, ubi pro eadem sententiâ citat Pennam. Alii quidam recentiores, etsi contrarium teneant, tamen fatentur hanc Soti sententiâ non esse improbabilem.

Probari potest primò, quia iste adulter non est verè causa hujus damni; neque enim illud intendit, neque suâ actione attingit, sed alienâ actione provenit: nempe matris suppositione, et fictione, quæ illum tanquam legitimum marito suo supponit; cujus fraudis adulter non est auctor, nec consultor, uti ponimus.

Secundò, si adultera procuraret sibi abortionem, non censetur adulter causa homicidii, nisi fortè suavisset vel adjuvisset: ergo similiter non censetur causa suppositionis, et consequenter neque damni ex suppositione secuti; non enim videtur esse magis

causa suppositionis quam abortionis, cum neutrum consulerit, et utrumque ex solâ voluntate adultere secutum sit: ipso materiam, circa quam utrumque fit, duntaxat suppeditante, id est, prolem.

44. Dices censi auctorem hujus suppositionis, quia matrem in eam necessitatem conjecit, ut necessario deberet prolem supponere, alioquin debuisset seipsam prodere. Respondetur non idèo censi auctorem, quia non conjecit illam nolentem rem et invitam in eam necessitatem, sed volentem: unde ipsa sibi debet imputare, quòd in eâ necessitate sit constituta.

45. Addi potest probabile videri quòd, etsi per injuriam illam in hanc necessitatem conjecisset (quamvis teneretur illi de damno quod ipsa pateretur), non tamen obligatum ita hereditibus, quibuseum illegitimus operâ matris hereditatem dividit; ut si constitutum aliquem in necessitate accipiendi mutui aut vendendi suppellectilium, et ille ratione istius inopie faciat injuriam tertio, non tenebor tertio, cui ille injuriam, occasione inopie, fecit; sed illi, cui ego injuriam intuli.

Verum contraria sententiâ mihi placet, primò, quia communis, à quâ proinde in re tanti momenti non est facilè recedendum; secundò, quia non expedit in re tam nefariâ favere adulteris; tertio, quia etiamsi adulter non suasis suppositionem, tamen est causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio: cum uxore alienâ.

46. Unde cum ex injurioso facto ipsius sequatur hæc falsa credulitas, censetur etiam causa damni, quod ex illâ credulitate nascitur.

Neque dici potest hoc damnum inde nasci per accidens, quia sicut ille error ut plurimum sequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnus; idque facile erat providere.

Et confirm., quia adulter verè est causa suppositionis: hoc ipso enim quo facit nasci prolem ex alienâ uxore, supponit illam marito ejus, tanquam esset ipsius vera proles; nam id sufficit ut censeatur proles mariti, et consequenter ut supponatur marito tanquam sua: ergo est causa suppositionis, et consequenter damni quod sequitur. Sicut si ipse poneret prolem vivam acta in utero uxoris alterius, verè supponeret prolem marito, non minus quam si occultè in domo, subtractâ vel interfectâ prole illius, supponeret extraneam: atqui eadem est ratio de semine, quòd est proles in potentiâ; sicut perinde est, sive serpentem actu, sive semen ejus ponas in loco, unde postea nociturus est.

Dices: Sola mulier supponit pariens in domo mariti, vel affirmans ejus esse prolem.

Resp. negando antecedens, quia non est opus ad suppositionem, ut dicat esse prolem mariti. Nam hoc ipso quo non est suspicio adulterii, censetur esse mariti; quare eo ipso quo causam dedit pariendi, suppositionis crimen admisit; unde cum non sola, sed unâ cum adultero causam dederit, etiam adulter est causa suppositionis. Nec refert etiamsi foris non pariat,

quia ad id non tenetur, nisi salvâ famâ et vitâ commodè possit: et quamvis posset, non tamen idcirco, id omitendo, ipsa esset sola causa suppositionis, quia per hoc non excusaretur adulter, neque idcirco ex ejus facto minùs damni proveniret.

Similiter non excusatur ille, etsi ortâ suspicione adulterii, ipsa juret esse prolem mariti, quia damnnum aliarum prolium semper ex ejus facto injusto sequetur, si nothus succedat; sicut quando duo causam efficacem damni futuri dederunt, non excusatur alter ex eo quòd alter causam illam occultet. V. g., Titius et Caius propinârunt alicui latens venenum, unde ille moriturus est, nisi ei succurratur; oritur suspicio de Titio: negat Titius; hinc fit ut ille moriatur: non excusatur Caius à restitutione, sed una cum Titio tenetur, quia causam efficacem dedit, unde reipsâ damnnum secutum est.

Hinc etiam patet non esse necesse ut tempore adulterii exstent liberi, quibus fiat injuria, quia sufficit per actum injustum poni causam, ex quâ liberi exstantibus damnnum sequetur. Manet enim actus ille injustus virtute in causâ, velut in semine; sicut cum tyrannus legem injustam scribit, quæ etiam ad 100 annos nocet.

Ex his facilè solvas rationes sententiæ diversæ.

DUBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

47. Respondeo et dico primò: Tenetur, quantum fieri potest sine famæ dispendio et vitæ periculo, procurare, ne legâmi hæredes ratione hujus illegitimæ proliis aliquid detrimenti capiant. Ita communiter doctores. Unde si habet parapherna, tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. Similiter, si quid ex labore capiat lucri, ad quòd ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminere, quantum commodè potest, spectatâ conditione status, valetudinis, etc. Quòd si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio est, quia omnibus modis debet cavere damnnum hæredibus.

48. Dico secundò: Si hisce modis plenè potest damnnum compensare, non tenetur ad aliud, sed potest permittere ut illegitimus succedat. Ratio est, quia nulum tunc sequitur damnnum legitimis hæredibus.

Dices: Illegitimus per leges civiles est incapax hæreditariæ successiois: atqui hæ leges obligant in conscientiâ.

49. Respondeo primò non esse incapax, quando eo nomine illa portio cæteris est compensata, et res omninò est occulta; atque in hoc casu leges illas accipiendas.

Secundò, etiamsi sit incapax, tamen potest permitti ut succedat, ne ipsa infametur, præsertim quando alii inde damnnum non sentiunt, ob compensationem.

50. Dico tertio: Etiamsi nullo modo possit mater compensare damnnum, non tenetur tamen prode suum crimen marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni avertendi. Est communis doctorum præter Adrian. q. 1 de reitut., § *Sed restat*, et Palud. in 4,

d. 27, q. 2, art. 1, qui putant eam teneri sese prode, quamvis existimet se nihil effecturam, quia, inquit, fieri potest ut filius ei credat, et fortè occidat.

Probatur nostra sententiâ, quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit revelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum pandendo, prodigere, multoq; minùs, quando parùm est credibile profuturum. Inò id magnæ esset imprudentiæ; redderet enim se infamem et exosam apud filium, et ipsum conjiceret in magnos æstus animorum; quod non est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubietur.

51. Ubi adverte primò rarò accedere ut altera non habeat justam rationem dubitandi an revelatio proderit.

Primò, quia filius matri dicenti ipsum spurium non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse, ut docet Glossa in c. *Officii* 9, de penit. et remissionib., et fatentur omnes canonistæ in cap. *Per tuas*, 10, de probationibus, et jurisperiti in l. *Si postumus*, 14, c. de liber. et posthumis. Ratio est, tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides, ut in regulis juris dicitur; quod intellige, cum alterius præjudicio, ut in præsentî casu accidit; tum quia, cum ipse et suâ et publicâ opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se reputare illegitimum, nisi convincatur; itaque quamdiu subest aliqua ratio suspicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere: tum denique quia ingenium mulierum est alios præter modum amare, alios odisse.

Secundò, quia mater potest sibi persuadere filium, etiamsi credat animo, tamen verbis negaturum, nec ideò cessurum hereditate, sed potiùs omnia litibus et tumultibus mixturum.

52. Adverte secundò: Si filius omninò convincatur (ut quia mater testibus probat parentem toto illo tempore abfuisse), tenetur non adire hereditatem.

Dices: Qui alterum infamavit, tenetur revocare, quamvis non putet atque crediturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, etc. Ita Adrian.

Respondeo: Si infamator certus sit nihil profuturum, non tenetur; si dubius, tenetur, quia ipse damnnum intulit in famâ, quòd etiam cum famæ dispendio debet sarciri: mulier autem ipsa damnnum non intulit, sed solùm causam dedit, ex quâ damnnum sequetur, non famæ, sed pecuniæ; unde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ, non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

53. Dico quartò: Quamvis certa spes esset per revelationem criminis, damnis hæredum occursum iri, non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel famæ sibi impendere putaret.

De periculo vitæ est communis sententiâ doctorum. *De periculo famæ* docet Scotus d. 13, q. 2, sub finem; Gabr. ibidem, q. 2; Cajet. q. 62, a. 6, et opusculo 31, responsione 14, et Navar. c. 16, n. 44, et c. 17, n. 89, ubi fusè et doctè id probat, et c. 28, n. 47; Covarr. regulâ *Peccatum*, 1 p. n. 7; Innocent. Panor.

et alii canonistæ in c. *Officii*, 9, de pœnit. et remiss.; Castro lib. 2 de Potestate legis pœn. cap. 11; Medina, c. de restitut. q. 3. Et quidem de *periculo vitæ* patet primò, quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniaræ restitutionem, non tenetur quis nunquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita ut licet re alienâ tanquam tuâ uti possis; nec tenearis eam restituere, quamdiu periculum durat, ut si in fugâ alienum equum conscenderis, et ille perierit: ergo, etc. Hinc fit ut etiamsi amplissima hæreditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium devolvi deberet, non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat: nunquam enim potest esse tanta externorum honorum copia, ut ipsam per se solam præferri vitæ oporteat.

54. Si tamen spurius esset perditis moribus, ita ut ex dominatu ejus timeretur mala reipublicæ administratio, legitimus autem esset optimæ spei, teneretur adultera etiam cum vitæ periculo impedire spurii successionem: hoc enim non provenit ex obligatione quâ tenetur impedire damnum legitimi hæredis, sed malum reipublicæ; estque hæc obligatio potius ex lege charitatis vel justitiæ legalis, quam justitiæ commutativæ.

55. Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo*.

Probatur primò ex cap. *Officii*, 9, de pœnitent. et remissionibus, ubi pontifex consultus de quâdam muliere quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essetne absolvenda, cum crimen suum timeret marito delere, respondet: *Sicut mulieri quæ ignorante marito de adultero prolem suscepti, quamvis id timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda, ita nec illi; sed competens satisfactio debet injungi per discretum sacerdotem*. Hic pontifex loquitur in genere de eâ quæ ob aliquam justam causam timet marito delere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

56. Secundò, quia facta est res superioris ordinis, quæ juxta Regulam Cajet. et Navarri nunquam est necessariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit ut homo etiam infimæ sortis non teneatur vitam exponere pro maximis thesauris restituendis, vel famâ etiam illustrius hominis reparandâ.

Tertiò, quia fama apud homines pecuniâ non solet æstimari; et si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniâ famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quam divitiæ multæ*, ut habetur Proverbiorum 22, quò fit ut etiamsi ad perfectionem pertineat pecuniarum renuntiatio, non tamen famæ et boni nominis, cum hæc ad ædificationem proximi et rectam officii administrationem pertineant. Vide infra, c. 11, dubit. 13.

Quartò, quia quòd soli succedat legitimi; legibus humanis est introductum, quæ non videntur obligare, sed omninò cessare, quando imminet tale dispendium.

57. Adverte autem primò nos loqui de muliere honestæ conditionis, et quæ pro tali passim habetur;

hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel adeò vilis, ut ipsius fama prudentum judicio parvi sit pretii, putarem locum habere posse sententiam Soti, famam judicio prudentum esse componendam cum æstimatione hæreditatis: quod tamen non admiserim de verâ famâ, qualem honestæ conditionis et vitæ materia possidet.

58. Secundò, si maritus sit vir valdè bonus et prudens, et pariter filius, ipsique rem silentio sint compressuri, neque deicrò mulierem osuri, ut probris vexaturi, non censebitur se infamare, quamvis crimen illis delegat. Unde si hæ circumstantiæ adsint, et simul si certa spes damni avertendi (quod sanè rarissimum est), tenebitur se ipsa prodere.

CAPUT XI.

DE INJURIS FAMÆ ET HONORIS, PER DETRACTIONEM ET CONTUMELIAM, DEQUE NECESSARIA RESTITUTIONE.

(Complectitur dubitationes 27.)

DUBITATIO PRIMA.

Quid sit fama et honor, et quomodò distinguantur.

1. Respondeo: Jurisperiti sic definiunt: *Famâ est illæus dignitatis status, legibus et moribus comprobatus*. Ita habetur I. *Cognitionum*, 5, 2, de extraord. Cognit.; sed hic tantum bona fama describitur. In genere sic describi potest: *Fama est multorum existimatio de vitâ et moribus alterius*. Sermo etiam de hisce et rumor, fama dici solet, nempe à *fando*; sed potissimum consistit in ipsâ opinione et judicio interno, estque duplex; *bona, mala*. Nos hic solum de bonâ agimus, quæ potissimum consistit in opinione virtutis et sapientiæ (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes); hæc enim duo sunt propria hominis bona, ob quæ sola est laude dignus; secundariò autem in opinione ingenii, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, et similium; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui et famam ex his quærunt.

2. *Honor autem nihil est aliud quàm testificatio quædam excellentiæ alterius*, ut docet D. Thom. q. 103, art. 1, ad 2; immediatè tamen est testificatio nostræ opinionis, de excellentiâ alterius, cum quâdam nostri submissione; et mediatè, ipsius excellentiæ: nam signa externa immediatè significant nostros conceptus et affectus; mediatè res ipsas. Hoc autem fit vel verbis, vel signis: verbis, ut quando quis alterum honorificè compellat, ut sapientem, exitimum, magnificum, clarissimum, etc.; signis, ut genuflexione, corporis inclinatione, cessione primi loci, erectione statuæ, etc.: qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

3. Excellentia autem quam respicit honor, potissimum consistit in sapientiâ et virtute (quæ etiam sanctitas dicitur); hæc enim habent præcipuum excellentiam; deinde etiam in aliis perfectionibus et dignitatibus vel moralibus, vel realibus à Deo communicatis, sive mediante ratione naturali, sive supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in principibus ecclesiasticis et

secularibus, et quæ est in sacerdotibus, est honoranda, quia est communicatio quædam divinæ potestatis; dignitas quoque principii, seu causæ, quæ est in parentibus; denique omnis perfectio rationalis naturæ, quia est principatio quædam perfectionis divinæ, est aliquo modo ratio honorandi, si nihil aliud impediât. Quod addo, propter *dæmones et damnatos*, qui quia in malo obdurati, et omni ignominia digni, nullo honore sunt afficiendi.

4. Denique id quod singularem quemdam ordinem, vel ut effectus, vel ut instrumentum ad hæc perfectiones habet, etiam est ratio honorandi. Sic nobilitas et divitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè gestis orta est; divitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, suntque virtutis instrumentum.

5. Ex his patet differentia honoris et famæ: nam fama est opinio virtutis, sapientiæ, et rerum præclarè gestarum alterius; honor autem est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in internâ opinione, et dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio; honor autem consistit in externâ significatione nostræ æstimationis de excellentiâ alterius, et submissionis nostræ, unde supponit opinionem excellentiæ, et intentionem exterius per aliquod signum eam testandi (in quo signo consistit honor), idque idem, quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc fit ut honor sit excellentius quid, quam fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, et præterea ejus justificationem et manifestationem. Unde meritò Aristoteles, lib. 4. Ethic. cap. 3, docet *honorem esse maximum inter bona externa, cuius signum est, quia, ut ipse ait, principatus et divitiæ propter honorem sunt optabilia*; sed de his plura infra c. 36, dubit. 1 et 2.

DUBITATIO II.

Quid sit detractio.

(D. Thomas quæst. 37, art. 1.)

6. Respondeo: *Est alienæ famæ occulta et injusta denigratio seu violatio. Ita ab omnibus passim doctoribus definitur solet. Ubi advertit duo requiri ad detractio- nem: primò ut aliquid dicatur, vel eo modo dicatur, ut alicujus famam et existimationem quam possidet in animo alterius, extinguere aut minuere valeat; secundò, ut fiat occultè, scilicet juxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famæ detrudere intendat, jam non erit simplex detractio; sed contumelia, quæ dicitur vel aliis signis incoram violat alterius honorem: ut patet ex D. Thomâ, q. 72, a. 1.*

7. Unde dupliciter differt detractio à contumeliâ, primò, quòd detractio directè lædat famam, contumelia autem honorem; secundò, quòd detractio fiat occultè, seu in absentia, sicut furtum, juxta illud Ecclesiastæ 10: *Si mordet serpens in silentio, nihil eò minus habet, quàm occultè detrahit*; contumelia autem potissimum fit incoram: sicut enim honor non exhibetur nisi præsentì, vel absenti tanquam præsentì (desiderat enim is qui honorat, ut honorato innotescat et opinio, quam de illius

excellentiâ habet, et testimonium, quod exhibet); ita contumelia non fit nisi præsentì, vel absenti tanquam præsentì. Unde patet detractio- nem cæteris paribus esse minus peccatum quam contumeliam, tum quia minus bonum auferit, tum quia est minus contra alterius voluntatem; nam occultè et altero nesciente auferit famam, sicut fur pecunias, quod est signum ipsum revereri eum cui nocet; sed contumelia, quasi vi illata, honorem auferit scienti et actu renitenti, sicut raptor pecunias.

8. Notandum est detractio- nem fieri octo modis, ut colligitur ex D. Thomâ: quatuor directè, et quatuor indirectè. Directè primò, imponendo crimen falsum; secundò, amplificando crimen verum; tertio, pandendo crimen occultum; quartò, sinistrè interpretando alterius factum: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædit bonam opinionem quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras pravam, pertinet ad detractio- nem: ut verò in animo tuo, sic judicando temerè, proximo injuriam facis, ad temerarium judicium. Indirectè primò, negando rectè facta, vel dotes alterius; secundò, ea extenuando; tertio, tacendo bona alterius eo loco et tempore quo tuum silentium alii interpretabuntur tacitam vituperationem; quartò, simulatè vel frigidè laudando: ut quando quis simulat se velle laudare alicum, et tamen nihil auferit laude dignum. Nam ut Phanorinus apud Gellium lib. 19, Noctium Attic. c. 3, ait: *Peius est frigidè laudare, quam apertè reprehendere.*

DUBITATIO III.

(Quale peccatum sit detractio.)

D. Thom. art. 2 et 3.

9. Notandum est non esse detractio- nem, si quis servato ordine correptionis fraternæ, patefacit testibus vel superiori crimen fratris ut emendetur, quia non est injusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora, ut pecunia pro vitâ corporali et fama pro salute spiritali. Ut autem sit detractio, requiritur ut injustè fama lædatur; quod dupliciter fieri potest: primò, directâ intentione; secundò, indirectâ.

10. Nunc, dico primò: Si directè intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio, ex genere suo peccatum mortiferum, gravius quidem furto, quia lædit proximum in bono quod pecuniâ est præstantius, sed levius homicidio, quia illud bonum est minus præstans quam vitâ, et levius adulterio, quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis, contra sanctitatem matrimonii, et contra jus conjugis, ut supra ostensum est.

11. Dixi, *ex genere suo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in quâ quis intendat famam alterius lædere, potest esse veniale; ut si de industria aliquam parvam imperfectionem alterius narres.

Similiter, ratione materiæ vel circumstantiarum fieri potest, ut aliquid furtum sit gravius aliqua detractio- ne, et aliqua detractio adulterio: infamare enim

graviter aliquem ordinem religiosum, vel prelatum ecclesiasticum, pejus est peccato adulterii. Inter omnes detractioes ea est pessima, quæ fit per libellos famosos, tum quia ad plurimos permanat, tum quia ægerrimè potest aboleri, cum auctor nequeat deprehendi. Unde morte punitur et qui libellum famosum sparserit, et qui inventum vulgaverit, ut patet l. unica, c. de famosis libellis.

12. Dico secundò, quòd si non intendas ledere famam, sed ex quâdam loquacitate narres peccata vel defectus alterius, est detractio materialis, quia læsio alterius non est directè volita; est tamen peccatum mortiferum, si id quod narratur, graviter proximi famam lædat. Ratio est, quia etsi expressè non intendas ledere, tamen intendis implicitè, dum vis illud unde per se læsio sequitur.

13. Dico tertio: Si id quod narratur, parùm lædat, erit veniale: hinc fit primò, ut narrare defectus veniales proximorum, non sit nisi veniale; ut docet D. Anton. p. 2, tit. 8, c. 4, et Silv. v. *Detractio*, n. 2.

14. Ratio est, quia cum nemo ferè ab his sit liber, non notabiliter lædunt famam, nisi fortè conditio personæ talis esset, ut in eâ hujusmodi defectus censeantur magni momenti, ut si quis diceret de viro gravi et religioso, esse mendacem, id est, crebrò mentiri: nam dicere illum semel vel bis mentitum, non esset mortale, quia non idèò amitteret famam. Secundò, ob eandem causam ordinariè non est peccatum mortiferum revelare defectus naturales (nisi inde aliquid notabile damnum sequatur); sive illi defectus sint animi, ut si dicas quempiam esse ignavam, parvi iudicii, parvi ingenii; sive corporis, ut esse cæcum, gibbum, etc.

15. Idem locum habet in defectibus natalium, ut si quis dicat esse filium clerici, natum ex adulterio, et similia: ut docet Pet. Navar. lib. 2, c. 4, num. 507, et insinuat Navar. c. 18, n. 24, nisi fortè propterea putaretur valdè in animo eorum, quibus dicitur, contemnendus. Ratio est, quia ob hæc non censetur quis infamis.

16. Si tamen in faciem hæc et similia, præsertim viro honorato, dicantur conviciandi causâ, erit peccatum mortale, quia censetur notabiliter contumelia, scèdò si vilis sit conditio, nisi fortè gravem mœrorem inde putetur concepturus.

17. Tertio, quando ratione conditionis personæ, peccata, etiam mortifera, non censentur notabiliter ledere famam, non est peccatum mortale, horum revelatio: ut si quis dicat militem commisisse duelum, habere concubinam, decepisse puellam: vel, adolescentem esse prodigum, deditum amoribus.

18. Quarto, idem dicendum, si generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames, ut si dicas esse superbum, avarum, iracundum; ut docet Silvester, *Detractio* n. 2, ex D. Anton. supra. Ratio est, quia hæc nomina ordinariè non ita accipiuntur, ut sonent peccata mortalia, sed ut naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest ut ratione dignitatis personæ, de quâ dicuntur,

vel quia putantur accipienda pro gravibus vitiis, sit in his peccatum mortiferum. Vide Navar. cap. 18, n. 44.

DUBITATIO IV.

Utrum auditor detractoris peccet mortalièter.

(D. Thom. art. 4.)

19. Respondeo et dico primò, qui ita audit ut inducat vel excitet ad detrahendum, non minùs peccat quàm ipse detractor, sed potiùs magis: similiter qui detrahentem verbis vel gestibus animat ad prosequendum. Ita D. Thom. art. 4, et alii. Quòd magis peccat, probatur; quia non solum ipse in se peccat affectu detractiois, sicut detractor, sed etiam alteri est causa detrahendi; detractor enim solum est auctor sui peccati, ille verò et sui et alterius: unde tenetur ad restitutionem, nisi detractor ipse restituat. In hoc casu locum habet quod ait Bernardus lib. 2 de Consid. sub finem: *Detrahere vel detrahentem audire, utrum horum detestabilis sit, non faciliè dixerim.*

20. Dico secundò, qui audiendo detractorem, lætatur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, peccat mortiferè contra charitatem, ut qui alieno malo lætetur, et etiam contra justitiam, quatenùs gaudet eo opere quo alteri injustè damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem, quia non est causa damni.

Dices: Tenebatur impedire, et non impedivit: ergo est causa. Respondeo: Non tenebatur obligatione justitiæ, sed solum charitatis; unde saltem non est causa per injuriam.

Adverte tamen, si quis solum delectetur eloquentiâ detractoris, vel curiosâ cognitione factorum proximi, non tamen desiderat ut ille detrahat, non esse peccatum mortale: sed tunc solum, quando vel delectatur damno proximi, quod non potest provenire nisi ex aliquo odio, vel ita delectatur eloquentiâ vel curiosâ cognitione, ut placeat ei quòd alter detrahat. Nam, ut Apostolus ad Rom. 1 ait: *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

21. Dico tertio: Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec resistit, cum possit, aliquando peccat venialiter, aliquando mortiferè. Mortiferè peccat, si infamia sit gravis, et faciliè possit eam impedire, nec præteream aliâ ratione avertendam, vel brevi recuperandam. Ratio est, quia charitas obligat ut grave damnum proximi, quod ipse invitatus patitur, impediamus, si commodè possumus. Unde si sit superior, qui ex officio tenebatur impedire proximè infamiam, obligabitur ad restitutionem, in defectum inferioris.

22. Venialiter peccat primò, si detractio est levis. Secundò, si est quidem de re gravi, tamen solum fit apud unum, vel ut summum duos, qui rem omninò silebunt, tunc enim non censetur notabilis infamia; ita Cajet. 2-2, q. 75, art. 2, dub. 1; Cordub. q. 2, conclus. 5; Pet. Nav. lib. 2, cap. 5, n. 334: sed hæc sententia non est ita universè amplectenda, ut infra, dub. 44, dicetur. Tertio, si nimia verecundiâ vel

animi pusillitate non audeat resistere. Ratio est, quia tunc valdè difficile est efficaciter impedire : unde tunc non tenetur, saltem sub peccato mortali, nisi fortè infamia esset valdè atrox, vel gravia incommoda putaretur paritura; tunc enim deberet sibi vim facere, excussà verecundiâ, et modestè contradicere. Quartò, si putet detractorem spontè revocatum vel emendatum quod dixit, idque brevi et efficaciter : quod ut faciat, adhuc correatio fraterna, si opus sit. Quintò, si putet auditores non credere.

23. Nullo autem modo peccas, si vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum, ut contumelias, verbera; vel si rationabilis verecundiâ obstat, ut si sis famulus, vel nullius auctoritatis : debes tamen tunc, si commodè possis, vel discedere, vel faciem tristiores ostendere, vel sermonem aliò dixerere : nam hæc ratione impeditur, vel saltem minuitur detractoris fervor, juxta illud Proverb. 25 : *Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristes linguas detrahentium.* Vide Chrysost. hom. 3 ad populum, à medio usque ad finem; Bernard. serm. 23 in Cantica, et serm. de triplici Custodiâ, manûs, linguæ, cordis.

DUBITATIO V.

Utrum audita, vel alia quælibet referens absque asseveratione et dubitanter, peccet mortaliter, et teneatur restituere.

24. Respondeo et dico primò, non esse peccatum mortiferum, si ita referat, ut ei probabile non sit ullam inde infamiam orturam, eò quòd alii non sint creditori. Ita Scotus d. 15, q. 4; Nav. c. 18, n. 50, et multi alii DD. Ratio est, quia tunc non est probabile periculum damni proximo.

Notandum tamen, si crimen esset valdè grave, ut hæresis, proditio, præpostera libido, et verisimile esset ex narratione auditoribus malam suspicionem suborturam, posse esse peccatum mortiferum, quia talis suspicio videtur esse magnum malum, respectu honeste personæ.

25. Dico secundò : Si quis audita referat coram iis quos probabile est ex suâ levitate credituros, etiamsi ipse sufficientem occasionem ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non tamen contra justitiam; ac proinde non tenetur ad restitutionem. Quòd mortiferè peccat, probatur, quia qui advertit ex suis dictis vel factis alium graviter lædendum, sive in fortunis, sive in famâ, sive in corpore, tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit, quamvis id ex alterius culpâ proventurum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè potest, et maximè quod sui occasione proveniret.

26. Quod autem non teneatur ad restitutionem, docet expressè Cajet. q. 73, a. 5, cum ait, *eum qui audita refert, non teneri ad restitutionem*; et Nav. c. 18, n. 48, ubi dicit, *non teneri, qui non dedit justam causam credendi.* Adrianus in 4, q. de Restit. famæ, in fine; Sil. v. *Detractio*, q. 4, et aliquot alii DD. Ratio

est, quia non est causa efficax damni, sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur : non enim ejus narratio est talis, ut idonea sit fidem facere; sed quòd illi credant, id provenit ex illorum levitate vel malitiâ. Unde is qui narrat audita ab hominibus parùm fide dignis, indicatis suis auctoribus, non tenetur ad restitutionem, etiamsi auditores ex suâ levitate credant, imò etiamsi id magis animo faceret, quia intentio nocendi non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum, ut supra, cap. 7, dubit. 2, dictum est.

27. Dico tertio : Qui refert audita eo modo, vel nominatis iis auctoribus, ut audientes meritò possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Ita Sotus l. 4 de Just. q. 6, a. 3, circa quantum argumentum.

28. Probatur, quia dat sufficientem causam aliis malè opinandi, ex quâ mala opinio reipsâ sequitur : ergo, etc. Antecedens probatur primò, quia si absolute diceret Petrum commisisse adulterium, et alii crederent, peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem : atqui quando eo modo narrat, vel eo auctore nominato, cui meritò acq̄s sit credendum atque ipsi, non minùs efficaciter inducit audientes ad sic opinandum, quàm si ipse ex se asseveraret : ergo, etc. Secundò, quia inducere alterius testimonium, est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum : ergo, etc.

DUBITATIO VI.

Utrum sit peccatum mortale, infamare seipsum.

29. Cajetanus q. 73, art. 2, et in Summâ, v. *Detractio*, existimat esse peccatum mortiferum contra justitiam, se infamare, quia censet hominem non esse dominum suæ famæ. Unde colligit primò, esse gravius peccatum se infamare, quàm proximum, sicut gravius est se occidere, quàm proximum : in quâ sententiâ videtur etiam esse D. Aug. l. 1 de Civit. c. 20; secundò, hominem teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium; pro quâ

30. Dico primò, seipsum infamare, ex genere suo non est peccatum mortiferum, neque contra justitiam, neque contra sui charitatem. Ita Sotus l. 5, q. 10, a. 2; Nav. c. 18, num. 27 et 61, et alii passim. Probatur non esse contra justitiam, quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum, ut supra cap. 4, dubit. 11, dictum est : ergo illam dissipando, nulli facit injuriam (sicut neque dissipando alia bona), sive id fiat revelando crimen verum, sive crimen falsum sibi imponendo : quæ enim lex justitiæ obligat illum, ut retineat bonam existimationem in mentibus hominum?

Non esse etiam contra charitatem, probatur primò, quia charitas non obligat hominem ad bona hujus vitæ, quæ extra nos sunt, comparanda vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra, vel proximorum : ergo non obligat ad famam conservandam, si ipsa secundum se consideretur.

Secundò, quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo non est peccatum mortiferum, aut contra charitatem, sed solum veniale contra liberalitatem: ergo cum fama sit etiam quoddam bonum externum, ejus profusio non erit contra charitatem, sed solum erit quædam prodigalitas.

31. Dico secundò, ratione tamen alicujus circumstantiæ, nempe damni, quod nobis vel aliis contingit ex nostrâ infamiâ, potest esse peccatum mortale, se infamare. Est communis DD.: primò, si ex nostrâ infamiâ sequatur notabile scandalum, vel mihi, vel proximo. Mihi quidem, ut si ex infamiâ redderet effrenatior ad peccandum. Sed existimo rarò fieri ut ex hoc capite infamare se sit peccatum mortale, quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò, ut si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse, inde occasionem acciperet idem patrândi, quamvis et hoc fortassis rarò usu veniat, præsertim si cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, si inde mihi imminet periculum vitæ, ut si dicam me occidisse parentem Petri, vel violâsse ejus torum: hoc enim non solum est famæ, sed etiam vitæ profusio; et est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò, si mea fama sit necessaria munerì quod gero; ut si sim episcopus, parochus, abbas, prior: tunc enim peccabo contra justitiam.

32. Adverte tamen, in hoc casu se infamare, aut famam suam negligere, non esse per se contra justitiam, sed velle munus prælati cum hæc infamiâ, quâ factus est ineptus, retinere. Unde si quis vellet deponere officium, aut novis virtutum exercitiis infamiam vincere, ut munerì non obsit, non erit hæc ex parte contra justitiam se infamare, aut famam negligere, ut docet Sotus, l. 4, q. 6, a. 3, ad 4.

33. Quartò, si mea infamia redundat in alios, v. g., in liberos, in familiam, in ordinem religiosum; est enim magna infamia liberis (præsertim in Hispaniâ et Italiâ), habuisse parentem hæreticum, præterquam quòd fiant inhabiles ad officia et beneficia: et familiæ honestæ infamia est, esse aliquem in eâ proditorem patriæ, sodomitam, latronem, vel qui publico supplicio sit affectus: ordini religioso, habere religiosum impuræ vitæ, ebriosum. In his igitur et similibus casibus, plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare, tum quia notabiliter existimatio aliorum læditur, tum quia gravi moerore afficiuntur. Utrum autem sit contra justitiam, dicendum infra, dubit. 23.

DUBITATIO VII.

Utrum possit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta, præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus.

34. Cajetanus, verb. *Detractio*, et quidam alii negant id licere, etiamsi hoc modo posset mortem evadere, eò quòd homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum neque verum est, ut supra ostensum; neque si verum esset, quidquam efficeret: quia etiamsi non esset dominus suæ famæ, tamen ad vitæ suæ vel proximi conservationem posset sine omni

peccato crimen occultum, quod verè commisit, pandere, et sine peccato mortali crimen, quod non commisit, sibi falsò imponere. Ratio est, quia rectus ordo habet ut bona minoris momenti exponantur conservandis majoribus (sic enim nature impulsu pars exponitur ad conservationem totius); ergo pro conservatione vitæ tuæ potes famam perdere, etiamsi famæ non sis dominus. Idem dico de vitâ proximi, quia licitum est pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam, præsertim cum fama sit bonum recuperabile.

35. Unde respondeo et dico primò, ad vitanda tormenta levia falsò sibi crimen imponere, ob quòd morte sit plectendus, est peccatum mortiferum. Ita Sotus, lib. 5 de Justit. q. 10, art. 2, est quæ communis sententia DD.

Probatur primò, quia quisque tenetur suam vitam conservare et tueri, etiam cum aliquo dolore et incommodo, maximè quando mortem non est commertus. Secundò, quia in hoc casu conseruetur sibi sponte mortem immeritam accersere, et seipsum quòdammodò occidere, sine causâ dando occasionem suæ mortis.

36. Dico secundò, non tamen erit peccatum mortiferum, si ob hujusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, etsi ob id morte sis plectendus; colligitur ex Scoto, d. 13, q. 3, ubi dicit: *Expediret animæ homicidæ ut solveret per passiones voluntarius vel patienter susceptas, ut scilicet occideretur pro homicidio*; ubi indicat expedire ut se offerat magistratui puniendum. Idem tenet Pet. Navarra, l. 2, c. 4, num. 154.

37. Probatur, quia isle meritus est mortem: ergo potest eam sibi optare et procurare, si bonum finem propositum habeat, nempe vindictam suorum seclerum, exemplum publicum, et ut abruptat peccandi consuetudinem, quam aliâ ratione sibi non videtur posse deserere; denique ut benè se disponat ad mortem: nam alioquin est in periculo ne subito pereat imparatus. Ob has causas sine omni peccato videtur se posse judicio sistere, et crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici potest eum hic peccare contra charitatem; tum quia majus bonum sibi propositum habet, quàm sit vita, ob quod vitam optat deserere; tum quia si alius, qui criminis esset conscius, illum accusaret ob bonum publicum, ejusque salutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

38. Notandum tamen, si quis mollitiè quâdam animi, quòd parva tormenta nequeat perferre, crimina sua occulta proderet, non excusari à peccato, quamvis putem non fore mortiferum, nisi fortè per accidens, ratione alicujus magni damni inde secuturi, ut est infamia familiæ, scandalum publicum, et similia.

39. Dico tertiò, ad vitanda levia tormenta, confiteri crimen suum occultum, vel imponere sibi falsum, non est peccatum mortiferum, si nullum aliud gravius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis, quia quisque famæ suæ est dominus: ergo sicut eam sine causâ prodigere, ex genere suo non est mortale, ita multò minus mortale erit, si ob aliquam causam, licet non omninò justam et parem, eam prodigat.

40. Dico quartò, ad parentem vel amicum à morte vel tormentis magnis eripiendum, non est per se peccatum mortiferum, absque juramento sibi crimen falsò impingere, quando in questione non proceditur juridicè. Probatur, quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsum imponere, ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquivalet magnis doloribus; ergo, etc. Imò si parens vel amicus sit omninò inculpatus, nec sit alia via mortis illorum averteudæ, videtur non esse peccatum; etiam se morti offerre illorum loco, quia nemini fit injuria; et aliàs licitum est vitam pro parente et amico exponere, ut docet Toletus, l. 5, cap. 6, et Sotus, lib. 5 de Just. q. 1, art. 6.

Dixi, si injustè procedatur; quia si justè procederetur, perverterem justum judicium, et facerem injuriam judici et accusatoribus et reipub.; unde sine dubio esset grave peccatum mortiferum.

41. Dico quintò: Ad vitanda tormenta valdè gravia, quibus meritò possis celere mortem præoptare, non peccas mortiferè, si crimen falsum tibi imponas, quamvis certò ob id sis morte plectendus; est contra Navarrum et quosdam alios; sed ita tenet Angelus, v. *Detractio*, n. 6, Silvest. eodem, q. 3, Sotus supra, Toletus, l. 5, c. 66, et multi recentiores hoc tempore; unde hæc sententia est tenenda; favet enim multis miseris, qui alioquin non solùm corpore, sed etiam animà perirent, confitendo crimina falsò contra conscientiam, quæ non audeant revocare metu tormentorum.

Probatur primò, quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alius eam eripiat, sicut non tenetur permittere sibi tibiam abscindi, cum tanto dolore; non enim, ait ille, tanto dolore digna est salus.

Secundò; quia si tunc fateri crimen, de quo falsò accusatur vel interrogatur, esset peccatum mortiferum, vel id ideò esset, quòd sit mendacium perniciosum, vel quòd sit perversio judicii: atqui non est perniciosum, quia neque alteri adfert aliquid malum, quòd tanti sit, ut ille ex charitate aut justitià teneatur illud cum tanto incommodo suo avertere, uti suppono.

42. Neque etiam sibi infert malum, quòd notabiliter præponderet ipsius tormentis: nam crimen fatendo, brevi morte longam mortem redimit, vel potius multas mortes unicà simplici commutat: talia enim tormenta pati, est longà quòdam et multiplici morte mori. Neque etiam est perversio judicii propriè, quia nec pervertit judicem ut faciat contra officium, nec accusatorem, nec testes; mendacium enim in judicio, cum nullus fit injurià, non est peccatum mortiferum: ut si Petrus à me exigat in judicio 100 aureos, et ego juridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè, imò ne venialiter quidem, si commodà ratione me à mendacio vindicem. Neque etiam facit injuriam judici aut reip., quia non ducerent hoc sibi injuriæ (sicut si negaret crimen verum), sed petiùs commiseratione moverentur, si scirent.

43. Tertio, vel interrogatur secundùm juris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem. Si contra, non ipse judici, sed judex ipsi injuriam facit. Si secundùm ordinem juris, adhuc judici non facit injuriam, fatendo crimen falsum, quia non tenetur judici cum tantis tormentis suam innocentiam probare.

44. Dices primò, ex Navarro cap. 18, num. 29: Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Respondeo: Nego illum se interficere: non enim physicè, ut patet; neque etiam moraliter (sicut is qui sine justà causà se conjicit in certum periculum mortis, dicitur sibi causa mortis), quia justam causam habet, ob quam se interficiendum exponit; sicut si quis se exponeret hostium telis, et gravissima tormenta ab illis inferenda evaderet, non se occideret.

45. Imò si honesta persona rogaret eum qui illà nefando modo vellet abuti, ut ipsam potius interficeret, non censeretur homicida sui, quamvis fortè alià ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur, quia si rogaret judicem ut se interficiat potius quàm ita torquet, non censeretur homicida sui.

46. Dices secundò: Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, ut tormentis se eximat.

Respondeo, negando consequentiam; quia non est dominus, nec eam habet potestatem in famam alterius, quam in suam, præsertim contra veritatem, unde faciet illi gravem injuriam, si invito falsum crimen impingat; quæ injuria non habet locum, dum sibi impingit.

47. Admitto tamen non fore mortiferum, si illi constet id non esse contra alterius voluntatem; ut si procul abesset, nec quidquam illi periculi immineret, essetque tantà amicitia alteri conjunctus, ut non sit dubium quin æquo animo sit laturus.

48. Dico sextò: Qui hoc modo vi tormentorum falsus est crimen falsum, ob quòd erit morte plectendus, non tenetur illud postea revocare, quamvis antea perjurio illud confirmasset, si prudenter metuit se rursùm ad tormenta raptum iri, uti ordinariè fieri solet; sed potest sine peccato mortifero in eo persistere et mori. Ita Angelus, Sotus, et alii. Patet ex dictis, præterquàm illud de perjurio, quòd nunc probatur; quia etsi peccaverit mortiferè, quando perjurio confirmavit, tamen postea non tenetur retractare. Ratio est, quia perjurium jam transit, et, non retractando, nemini facit injuriam: retractando autem, culpam perjurii delere non potest, sed coram Deo pœnitendo, quòd potest facere absque externà revocatione: secus est de perjurio, quòd in detrimentum alterius cedit; hoc enim debet revocari.

49. Petes utrùm teneatur ea quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vite, cum jamjam est occidendus? Ita enim docet Silvester supra ex Panormitano. Sed verius est non tenci, si ea revocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

50. Dico septimò, si religioni vel familie, ex confessione falsi criminis sequeretur gravis infamia, prudenter expendendum, utrùm tormenta ipsi infamie præponderent, an contra: nam fieri potest ut tanta sit illa infamia, ut potius teneris quævis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tanto aliorum damno irrogare, v. g., si inde bonum publicum notabiliter laederetur, si aliqui idcò in hæresim lapsuri, etc.

DUBITATIO VIII.

Utrùm ad vitanda gravia tormenta, possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors imminet.

51. Respondeo, et dico primò, posse te ob hanc causam illud aperire, si nullum aliud incommodum alteri, quàm infamie impendat. Ita docet Navar. c. 18, num. 54, et alii passim. Probat, quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo servare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultatas habeam.

52. Dices: Hoc non solum est non conservare famam, sed etiam positivè auferre; quod non licet. Respondeo id eo casu non esse positivè auferre; quia non intendo auferre opinionem bonam quam de ipso habent; sed solum id, quod latebat occultum in mente meâ, profero per signa in lucem, ad quod jus habeo, eò quòd ille reverà hoc crimen fecerit, et ego illius cognitionem sine ipsius injuriâ sim assecutus. Sicut enim, si epistola, quædam secreta tua continens, apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitanda gravia tormenta, ita etiam si tua secreta in meâ cognitione recondita sint, possum ea proferre in lucem, ut aliquod grave incommodum evitem, etiamsi inde sequatur ut alii de te malam opinionem concipiant, et bonam è mentibus suis excludant; ad hoc enim permissivè solum me habeo, dum jure meo utor.

53. Hinc fit ut ad vitanda gravia tormenta, possim aperire quodvis secretum alterius mihi cognitum; modò non sit vel ex confessione Sacramentali acceptum, vel injuriâ extortum, ut quidam excipiunt, vel nisi inde gravissima incommoda timeantur: ut si esset secretum principis, vel reipublicæ, vel exercitus; ut rectè docet Sotus lib. 5 de Just., q. 10, a. 2, et Navar. c. 18, num. 54. Ratio est, quia illud secretum est veluti quoddam depositum, apud me occultatum, quod ego non teneor servare occultum cum tanto meo incommodò, etiamsi certum sit alteri inde damnum obtenturum; si tamen sine causâ prodrem, esset injuria, et tenerer ad restitutionem, quia voluntariè essem causa damni.

54. Dico secundò: Ob eandem causam potes illud aperire, etiamsi inde alteri esset periculum mortis: modò illud sine vi et fraude, et extra confessionem acciperis. Ita Sotus et Nav. supra, et alii. Ratio est, quia non teneor cum tanto meo incommodò servare famam aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen quin sæpè laudabilis sit, etiam quævis tormenta perferre, quàm secreta, vel etiam crimina occulta privati hominis patefacere: qui tamen patefecit, non

peccavit; tenetur tamen postea extra tormenta revocare confessionem, quâ parte cedit in damnum proximi, servatâ veritate commodo aliquo sensu, si potest, nisi rursus tormenta, vel aliud grave incommodum metuat.

Sed dubium hic est, si vi aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse revelare, etiamsi tormentis esses necandus. Navarrus autem distinguit: Si damnum, inquit, irreparabile alteri imminet ex revelatione, non potes; si autem reparabile, potes.

55. Resp., et dico tertio: Probabile est absolutè, etiam in hoc casu, posse tale secretum vel crimen alterius aperiri ad vitanda gravia tormenta, etsi ipsi inde sit vitæ periculum; docet Petrus Navar. lib. 2, cap. 4, num. 131. Ratio est, quia, juxta Sotum et alios, possum aperire secretum tali casu, quamvis stipulatus sim alteri silentium; ergo etiam licet injuriâ extorserim. Nam qui ex contractu aliquid debet, non minus tenetur, quàm qui ex delicto, ut infra dicitur.

Secundò quia, etsi antea injuriam feci extorquendo secretum, vel fraude expiscando, jam tamen postquam scio, jus habeo utendi et revelandi in tantâ necessitate; sicut si quis furatus esset equum, posset eo in necessitate uti, etiam cum interitu equi, imò etiam cum interitu domini: ut si hostibus invadentibus fugiat, domino in periculo relicto.

Tertio, quia in hoc casu reverà non infero damnum; sed si quod sequatur, ex alterius malitiâ sequitur, qui me injustè torquet; nam mea confessio tormentis expressa, non est alicujus ponderis, nec ei debet adhiberi fides, ut patet ex cap. 4, causâ 15, q. 6, Alexandri PP. Quæ ratio benè probat confessionem non esse per se causam damni, sed solum per accidens, et damnum illud provenire non ex meâ confessione, sed ex malitiâ judicis torquentis, et consequenter non censeri me causam illius damni, nisi permissivè.

56. Dices: Si talis confessio non cenzetur causa damni, ergo si vi tormentorum de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compensationem damni.

Resp.: Sylvester, v. *Detractio*, q. 5, fatetur totum, modò tamen post tormenta revoces. Idem docet Pet. Navarra, lib. 2, c. 4, n. 131, quæ sententia videtur probabilis, si nihil aliud quàm infamia metuat; quæ talis confessio verè non inducit infamiam, quæ postea revocatur. Si tamen inde mors vel aliud grave damnum illi impenderet, omninò mortiferè peccares: quamvis enim, si iudex legitimè procedat, talis confessio nihil mali inferre possit, secùs tamen res habet, si capiet occasionem illi nocendi. Sicut si latro minetur mihi mortem, nisi dixerò quis se accusarit, non possum falsò id imponere ei, quem ille ob id esset interfectorus. Ratio est, quia cum talibus circumstantiis falsum imponere est per injuriam dare causam magni damni. Meritò enim potestis queri de injuriâ, cui eam tanto damno falsum imponitur.

DUBITATIO IX.

Utrum possim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57. Respondeo, et dico primò, si illud damnum est alicujus momenti, sive sit temporale, sive spiritale, posse crimen proximi manifestari ad illud impediendum, quatenus id ad illud est necessarium. Ita Sotus, lib. 5 de Justitiâ, qu. 7, art. 1, et Navar. cap. 18, num. 51, et alii; v. g., novi Petrum esse furem, possum monere eos quibus impendet periculum; homicidium à Petro commissum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, possum aperire Petrum auctorem.

58. Imò in hujusmodi casibus sæpè fit, ut non solum possim, sed ut etiam teneam ex charitate crimen alterius manifestare, nempe si grave damnum ex eo aliis imminet, et damnum, quod ex manifestatione sequitur, non sit tanti, ut ejus ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, utrum præponderet, inclinandum in favorem innocentis; huic enim in dubio favendum. Ratio horum est quia nemo habet jus tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri injustè obveniret. Item quisque habet jus ad preferendum in lucem id quod in sua cognitione abditum tenet, si ex occultatione aliis damnum proveniret: si enim quisque id potest ad sua damna avertenda; cur non etiam possit ad damna proximorum, cum debeat diligere proximum sicut seipsum?

59. Hinc fit ut quando agitur de officio beneficioque conferendo, de matrimonio contrahendo, de religione suscipiendâ, si ego sciam aliquid justum impedimentum, unde aliquod notabile incommodum merito timeri debeat, possim ejus occulta pandere.

60. Dico secundò, si ad avertendum illud damnum non est necesse crimen alterius patefacere, sed superest alia via commodior seu minus noxia, verbi gratiâ, per fraternali correptionem, non possum aperire: similiter, si nihil juvaret ad damnum avertendum. Prior pars patet, quia esset contra charitatem: tenemus enim minimum lædere proximum, quantum fieri potest, tum in illo curando, tum in malis ab illo preventibus avertendis.

61. Sed difficultas est an sit contra justitiam crimen tunc aperire? Videri possit non esse, quia nemo habet jus ad famam, per quam aliis nocere parat, seu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, cujus simulatione aliis esset nociturus. Unde etiam nemo potest conquiri sibi factam injuriam, quòd illis sui defectus sint patefacti, sed sibi id imputare debet, ut qui per hanc famam aliis nocebat.

62. Deinde quia potest quis interdum habere jus in famam et vitam alterius, etiamsi malum aliter averti possit; ut si invadaris et supra ostensum est. Sic, si accuseris injustè, et possis evadere vel exceptione fori, vel exceptione contra accusatorem, pandendo crimina ejus occulta, non facis illi injuriam, si pan-

das. Nihilominus altera sententia est communior, præsertim si ille alioquin erat bonæ famæ. Vide infra, n. 132.

Altera pars probatur, quia si revelatio illa non videtur profutura, frustra fiet: in dubio tamen est licita.

DUBITATIO X.

Utrum liceat infamare eum qui factis virtutibus sibi famam paravit, vel qui crimen commisit cui jure infamia est annexa.

63. Respondeo, et dico primò, licitum est aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus detrimentum: ut si quis simulet se peritum advocatum, medicum, confessorium, pharmacopolam, et constet mihi non esse talem. Ratio est, quia ille jus non habet famam suam retinendi cum aliorum periculo vel incommodo, præsertim cum ea sit indignus, et tota in errore fundetur.

64. Dico secundò, si hæc simulatio nemini noceat, non licet eam patefacere. Probat, quia est saltem contra charitatem. V. g., est paupercula, quæ simulat pietatem, ut elemosynas conquirat, non possum ejus occulta peccata manifestare, nisi ex illâ hypocrisi damnum alicui proveniat; cum enim sit verè pauper, est capax elemosynarum. Idem dicendum de iis qui simulant nobilitatem, eruditionem, et quamvis peritiam, sine periculo alicujus damni.

65. Sed dubium est utrum sit contra justitiam hæc fictionem aperire: videtur enim non esse; tum quia ille hypocrita non habet jus ad illam famam, cum frande et factorum mendacis illam compararit; tum quia isto nititur decipere et ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum, non secus atque is qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiiri. Ita sentit Adrianus, quodlibet 11, quæst. 1.

Si dicas, non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim: responderi potest hoc esse proprium hypocrisis, ut eam patefacere non sit contra justitiam, quia intendit decipere, in falsam opinionem alios pertrahendo.

66. Sed verius est esse contra justitiam; quæ quamdiam ipsius malitia esse occulta, jus habet, non quidem ut positivè judicaretur esse probus, sed ut non judicaretur esse malus, quia palam nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit ut positivè judicetur malus; ergo facit ei injuriam. Nec obstat quòd intendat falsam opinionem suæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficitur lædit; nam alii non tenentur positivè credere esse talem (sufficit enim ut non judicent contrarium; an autem talis sit, Deo committant); tum quia illud incommodum per se est parvi momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

67. Quod attinet ad eum qui crimen commisit, ob quod lex ipso facto ante omnem sententiam infamiam infligit, jubens auctorem eo ipso esse infamem, etc., (de quo multa habentur. de his qui notantur infamiâ,) ut si quis contrahat simul cum duabus, vel simul habeat duas sponsas; si quis deprehendatur in adulterio,

si exerceat improbum focum, exigens usuras usurarum; si lenocinium exercet, si filias vel neptes prostituit, si quæstus causâ ludibrium sui facit, etc.; queri potest, utrûm talis absque injuriâ infamari possit, cum per legem jure famæ sit privatus. Sed dicendum est, non posse, quamdiû factum est occultum. Ratio est, quia retinet adhuc justam famæ possessionem, quâ absque injuriâ privari non potest. Sicut cùm lex infligit hæretico, vel incestas nuptias contrahenti, amissionem bonorum ipso facto, etsi ille dominium amisserit, non tamen potest statim spoliari; quia retinet justam possessionem usque ad sententiam declaratoriam criminis, imò usque ad juridicam sententiæ executionem, ut infra, c. 29, dubit. 8, dicitur. Valet tamen hujusmodi infamia legalis ad duo. Primò, ut simulatque delictum fuerit publicum, possit ejus auctor ubique repelli et tractari tanquam jure infamis. Secundò, ut secutâ sententiâ declaratoriâ retrahatur infamia ad tempus commissi delicti, et ab eo tempore censeatur inhabilis ad officia et beneficia, tanquam verè infamis: imò valdè probabile est, statim commisso crimine hanc inhabilitatem in conscientia contrahi; non tamen valet ad hoc, ut quamdiû manet res occulta, possit illam propalare. Sola enim publicitas, ut sic dicam, facti, et necessitas impediendi majoris mali, hanc licentiam tribuit.

DUBITATIO XI.

Utrum revelare crimen proximi uni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum.

68. Cajetanus, q. 73, art. 2, dubit. 1, putat non esse mortiferum. Idem docet Petrus Navar. lib. 2, cap. 4, num. 335, et Corduba, tract. de Detractione q. 2, concl. 5, et Navarr., cap. 13, n. 33. Idem tenent quidam alii hujus ætatis DD. Fundamentum est, quia illud censetur esse leve detrimentum in famâ, si non est periculum evulgationis, aut alterius incommodi.

Quod probatur primò, quia qui constititur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentum famæ irrogare: præceptum enim confessionis non obligat cum notabili jacturâ famæ, sicut nec cum notabili jacturâ fortunarum; ergo hæc infamatio, quæ fit apud unum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum, ac si nihil scient, non censetur notabilis, et consequenter nec mortifera.

69. Secundò, quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eam circumstantiam, ex quâ sacerdos cognosceret socium criminis, quod tamen licitum esse docent penè omnes DD., exceptis paucis recentioribus, quia non est licitum in confessione alterum notabiliter infamare. Quare, cum ex communi sententiâ DD. id licitum, imò præceptum sit, evidens signum est non censi notabilem famæ læsionem.

70. Verum hæc sententia non videtur ita universè affirmanda: nam fieri potest, ut quis malis sua crimina multis externis et plebeis esse nota, quam prælato, vel alicui viro gravi, cum quo assiduè versatur, vel à

quo dependet, ut rectè Sotus, l. 4, de Justitiâ, q. 6, a. 3, et l. 5, q. 10, a. 2, conclus. 4, Nec obstant rationes allatæ: præceptum enim confessionis, etsi non obliget cum notabili jacturâ famæ, quæ jactura sit extrinseca confessioni (unde non tenetur qui confiteri per interpretem, etiamsi fidelissimus sit, nec sacerdoti qui timetur revelaturus alteri), obligat tamen cum jacturâ famæ confessioni ipsi intrinsecâ, sive pœnitens illam magni faciat, sive non: fructus enim confessionis hoc incommodum abundè compensat, ut meritò ejus non debeat haberi ratio; unde etiam circumstantia complicis explicanda, quia ad integritatem confessionis spectat. Fateor tamen viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parvi facere, nec gravatè ferre crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, à quo potius auxilium expectant quam incommodum. Neque hoc est vera infamia; hæc enim est plurimum opinio et sermo. Secus est, quando metuit, ne ille aliter erga se afficiatur, et ne exterius ab illo malè tractetur; etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magis astimatur.

71. Dices, temerarium judicium de proximo in re gravi est peccatum mortiferum, ut communiter docent DD.; et tamen hic solum apud unum fama amittitur: ergo vel uni aperire crimen est peccatum mortale.

Respondeo negando consequentiam. Nam temerarium judicium non est peccatum mortale præcisè propter damnum, quod infert, sed propter gravem injuriam, dum ex levibus indiciiis ei grave crimen impingit, et in corde suo contemnit; hoc enim perinde est ac si falsum imponeret, quod est peccatum mortale, etiamsi apud unum duntaxat fieret. Secus est quando aperitur crimen verum; multò enim major injuria est falsum imponere, quam verum aperire.

DUBITATIO XII.

Utrum injuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

72. Respondeo: Si faciat intentione detrahendi, ut se hoc modo vindicet, sine dubio est peccatum; et fieri potest ut sit mortale. Si autem ut consolationem accipiat ab amico, sive ut querelâ expositâ dolor mitigatur, non est peccatum, saltem mortiferum, quia jure suo uti videtur. Ita Petrus Navarra, lib. 2, cap. 4, num. 345. Nimis enim grave est et præter humanam consuetudinem, ut quis cogatur injurias acceptas solus in silentio concoquere, nec possit eas cum amico communicare; nam hæc ratione magnam partem earum veluti pondere quodam levatur. Unde si inde aliqua infamia auctori injuriæ proveniat, non ipsi, sed auctori imputandum; adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quam ad consilium et solatium sit necesse; nec nominanda persona, nisi ad consilium sit opus, vel ad necessariam consolationem valdè expediens.

DUBITATIO XIII.

Utrum crimen proximi, quod publicum est in aliquâ civitate, liceat alibi patefacere, ubi ignoratur.

73. Notandum est, in proposito crimen tripliciter

dici publicum; primò, si sit notorium jure; secundò, si facto; tertio, si famosum.

Notorium jure dicitur, de quo constat per juridicam sententiam, vel per confessionem rei in judicio, vel per legitimam testimoniorum dispositionem.

Notorium facto dicitur, quod in presentia multorum est perpetratum, ut in aliquo conventu, vel in loco publico, v. g., in foro, vel celebri platea, eo tempore quo multis innotescere potuit, vel quo majori parti viciniarum passim ob oculos versatur, ut si quis in publicâ plateâ pugnet, vel jurgia cum clamore miscet: si quis publicè concubinam habeat et domi filius alat.

Famosus dicitur, cujus fama ex sufficientibus indicibus orta, ad multos pervenit, ita ut major pars civitatis, vel pagi, vel parochiarum, vel vicinarum illud noverit.

74. Addit Navar. c. 25 Enchir. num. 73, etiam dici *notorium*, quod evidenter notum est majori parti alicujus congregationis seu collegii, ubi non sint pauciores quàm decem; itaque si 6 aut 7 in congregatione, ubi 10 vel 11 sint, factum sciunt, dicitur esse *notorium*, quod verum est respectu illius congregationis, non autem absolutè; quidquid enim notum est majori parti alicujus collegii vel congregationis, est notorium in illâ congregatione, non autem absolutè respectu totius urbis vel parochiarum. Unde etiam talia non possunt absolutè dici publica; sed illa dumtaxat absolutè publica dicuntur, quæ eo loco, et cum illis circumstantiis sunt gesta vel proposita ut cuivis innotescere poterint, v. g., in foro, vel publicâ plateâ: quia non curavit auctor, quis videret vel non videret. His positis,

75. Dico primò: Revelare alicujus crimen, quod aliquo istorum trium modorum sit publicum, eo loco ubi ignoratur, non est contra justitiam. Docet hæc Cajetan., opusc. 31, resp. 9, et Navar., c. 18, num. 26. Ratio est quia quando hoc modo crimen est publicum, auctor amisit jus ad famam; nam ipsa facti evidentiâ, et justitiam ratio ei repugnat, ne possit queri sibi fieri injuriam narratione factorum, quæ jam in propositum sunt posita; et quidem si per sententiam sit publicum, non potest esse dubitatio. Nam una ex pœnis, quæ judices afficiunt reos, est, quòd eo loco et tempore judicia exerceant, et pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant; ergo non est contra justitiam, ea quovis loco divulgare. Si verò sit publicum evidentiâ facti vel judiciorum, jam sponte videtur cessasse jure suo, quod ad famam habeat; nam hoc ipso, quo non est veritus in publico crimen admittere, vel ejus indicia manifesta dare, non videtur curasse quis sciat, vel non sciat: eo enim loco et modo fecit, ut quivis videre posset; quòd si reipsâ multi non viderint, id per accidens est, quia accidit, ibi tunc non adesse. Secus de eo, qui in aliquâ domo coram aliquibus peccat; non enim hic censetur abjicere suam famam, nisi respectu domesticorum, qui ad talem locum convenire solent. Idem confirmatur ex consuetudine totius orbis; nusquam enim homines putant se inju-

riam facere, si publica crimina alibi referant, vel litteris perscribant, historiis commendent, vel historiis communicata legant vel referant.

76. Dices: Is qui hic amisit famam, non adeò alibi est infamis: ergo cum ibi adhuc retineat bonum nomen, non potest eo spoliari.

Resp.: Petrus Navarra et alii quidam putant eum retinere jus ad famam in locis remotis; unde si quis crimen, quod hic publicum est, ibi referat, peccaturus est contra justitiam. Sed contrarium videtur verius, unde dicendum est, retinere quidem aliis locis famam re ipsâ et facto, non tamen jure; postquam enim crimen publicum factum est, amisit jus famæ, ita ut nemo ex justitiâ teneatur amplius priorem existimationem de illo retinere, ut ex Cajetano et Navarro supra colligitur.

77. Sed quid, si per injuriam factum sit publicum?

Respondeo: Non refert (etsi quidam aliter sentiant), nam hoc ipso, quòd factum est verè publicum, jus amisit ut homines aliter de se sentiant; ut si confessus fuit crimina sua occulta, per tormenta.

Dices: Per injuriam nemo amittit jus; ergo.

Respondeo: Non amittit jus præcisè per injuriam, sed per id quod ex injuriâ sequitur, quod est esse publicum et in propositum. Publicitas enim facti tribuit licentiam loquendi, ita ut non censeatur amplius injuria, sive sit publicum per se, sive ratione famæ, ut ostensum est. Nunc videndum an hoc sit contra charitatem.

78. Dico secundò: Detegere crimen eo loco, quòd fama communis illud brevi erat perlatum, non est peccatum contra charitatem, saltem mortiferum: quòd si fama non erat eò perlatum, aut saltem non nisi post longum tempus, sæpè erit peccatum mortiferum, si ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur, quia tunc non censeor aliquid notabile damnum inferre, cum jam sit paratum in famâ et rumore communi, ex quo necessitate quâdam eveniet, spectatâ hominum conditione et communi consuetudine; idque sine peccato, saltem mortali eorum. Idem docet Navarra. supra, ex D. Thomâ, in 4, d. 19, q. 2, art. 3.

79. Secunda pars videtur esse contra Navarrum et Cajetanum; insinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed, quidquid sit de horum sententiâ, est ferè communis aliorum esse mortiferum: quod probatur, quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quod meritò ægerrimè ferrem mihi fieri. Nec refert quòd ille jus ad famam non habuerit; quia sine cujusdam injuriâ et absque fraude eam possidebat, eâque adhuc diù fuisset fructus: ergo contra charitatem est illum spoliare bono nomine, præsertim si nihil commodi proveniat detractori.

80. Adverte tamen non fore peccatum mortale, primò, si ille parum curet se alibi infamari; quod sæpè fieri solet, præsertim si procul absit. Secundò, si quis ob grave crimen fuerit publicè punitus; tunc enim sæpè expedit ista ad aliorum exemplum narrari. Et in his casibus potest intelligi Navarrus et Cajetanus

81 Petes: Quid si damnus aliquid in corpore vel

fortunis inde proveniat (ut si subtrahatur pensio, vel conjiaciatur in vincula) : tenebiturne is qui divulgavit ? Respondeo : Quidam putant teneri ; sed verius credo non teneri. Ratio est, quia hæc infamatio non fuit contra justitiam, sed solum contra charitatem, ut ostensum est : ergo etiamsi inde illi damnum obveniat, non tenebor, quia non censebor causa injusta illius, quamvis peccatum contra charitatem tunc sit grandius. Confirmatur, quia si actio ipsa non est injuriosa, neque id quod ex illa sequitur, ut patet in eo qui absque vi et fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre ; si enim actio, quæ impedit, non est tibi injuriosa, non inducit obligationem restitutioni, quamvis ex eâ tibi damnum proveniat.

82. Dico tertio : Si is qui olim ob sua crimina fuit infamis, nunc famam honestè vivendo recuperavit, est peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos qui ignorabant commemorare ; non tamen videtur esse contra justitiam, modò non detur occasio opinandi illum adhuc improbum esse. Esse *contra charitatem*, patet ex dictis. Non esse tamen *contra justitiam*, probatur, quia etsi jus habeat ad famam, quam ex eo tempore benè vivendo comparavit, non tamen unquam acquirit jus, ut dicatur vel æstimetur fuisse probus, illo tempore quo crimina sua publica fecit : ergo qui narrat eum olim illa fecisse, non facit ei injuriam, modo id non eâ formâ narret, ut indicet eum etiam nunc improbum esse. Quòd si alii inde acciperent occasionem dubitandi de presentì probitate, teneretur saltem ex charitate illam suspicionem amoliri.

DUBITATIO XIV.

Utrum eum, qui uno casu altero crimine infamis est, liceat de aliis infamare.

85. Respondeo et dico primò : Si illa alia sint valde affinia et ordinariè conjuncta graviori crimini, quod jam publicum sit, non erit peccatum, saltem mortiferum, illud aperire apud eos qui principale norunt, ut si narres de adultero, cujus crimen sit publicum, scripsisse literas amatorias, misisse munera, etc. ; si de ebrioso, non rectè curare familiam, rixari cum uxore ; si de illo qui insigne furtum commisit, referre alia minima fecisse. Ratio est, quia non censetur nova infamia. Opus tamen hic est magnâ circumspectione, an crimen ita sit annexum alteri, ut non censetur notabiliter infamiam augere.

84. Dico secundò : Si crimina illa non sint ita connexa, non solum esse contra charitatem, sed etiam contra justitiam illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludianum in 4, d. 19, in fine, quem refutat Adrianus, quodlib. 11, art. 1.

Probatur primò, quia est infamis in uno genere vitii, non ideò amisit jus ad famam, quam habet in aliis virtutibus (potest enim quis haberi ebriosus, et tamen esse et haberi justus in contractibus, fidelis uxori, catholicus) : ergo non potest infamari de aliis occultis.

Secundò, sicut diversarum virtutum diversa laus

est, alia major, alia minor ; ita etiam diversorum criminum diversa est infamia, et alia pluris, alia minoris æstimatur ; multi enim parùm curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti et perjurii : ergo nullo modo qui amisit jus famæ in unâ virtute, censetur amisisse in aliis ; sicut qui læsus est in uno membro, non amisit idcirco integritatem in aliis.

85. Ratio à priori est, quia fama non est quid simplex, sed constat variis quasi partibus, quarum una sicut non pendet ullo modo ab aliâ, sic sine aliâ haberi potest, et à diversis diversæ partes famæ possidentur. Rarum autem est, ut quis in omni virtute, famâ sit clarus, omnesque bonæ famæ partes sit consecutus.

Sequitur altera pars hujus Capituli.

De famæ restitutione, quemodò, quibus, et à quibus faciendâ.

DUBITATIO XV.

Utrum fama cum periculo vitæ sit restituenda.

Dominicus Sotus, lib. 4, q. 6, art. 3, et quidam alii affirmant, si fama sit illustris familiæ.

86. Itesp. et dico primò : Quando ex infamiâ, quam intulisti, non evenit alteri damnum in bonis superioris ordinis, nempe in spiritualibus, aut in vitâ corporali, non teneris cum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Cajet. supra, q. 62, art. 3, et opus. 31, resp. 14, ubi generatim docet *rem inferioris ordinis, nunquam esse restituendam ex justitiâ, cum jacturâ rei superioris*. Quam regulam optimè defendit Petrus Navarra, lib. 2, cap. 4, n. 405. Idem eruditè probat Navar., cap. 17, n. 89, 90, 91, contra Sotum. Idem breviter repetit, c. 18, n. 47 : *Quatuor, inquit, sunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ (cui annexus honor) et pecuniæ : et nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum jacturâ bonorum ordinis superioris*. In eadem sententiâ est Corduba, l. 1, q. 31, et Silvester v. *Detractio*, q. 4, casu 2.

Probatur primò, quia nullum temporale bonum, sive pecuniâ, sive fama, sive vitâ, exponendum vel restituendum cum damno boni spiritualis ; idque ideò quia bonum spirituale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore ; ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ, cum vitâ sit bonum præstantius.

Secundò, nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium jacturâ suæ libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in servitutem, ut passim omnes docent ; idque ideò quia libertas est superioris conditionis : ergo, etc.

87. Tertio, quia justitia commutativa solum postulat ut fiat restitutio in bonis, in quibus injustè alterum læsisti ; nempe ut vitam exponas pro vitâ proximi, si eam in periculum per injuriam conjecisti ; famam pro famâ, pecuniam pro pecuniâ, quia duntaxat per illa fit æqualitas. Quòd si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine jacturâ boni superioris, censetur impossibilis ; ac proinde non te obligat justitia, ut restitutio-

nem exsequaris : sed tribuit jus læso, ut per judicem procreet vindicationem.

Quartò, idem confirmari potest ex iis quæ supra, cap. 10, dub. 7, diximus de adulterâ, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ non tenetur se aperire, etiamsi maximâ hæreditate legitimi hæredes essent privandi; ut plurimi doctores tenent.

Dices : Res inferioris ordinis potest sumi tantâ quantitate, ut prudenti judicio præponderet rei superiori; v. g., tanta potest assignari vis pecuniæ, ut præstantior censeatur quàm fama, et tam illustris potest esse fama, ut præstantior habeatur quàm vita: ergo tunc debet fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur, quia qui latrocinio sibi amplius statum adscivit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status et honoris : ergo, etc.

88. Respondeo : Etsi fieri possit ut prudenter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ vel vitæ alterius conservandæ, non tamen prudenter eam præferes famæ aut vitæ tuæ; nemo enim prudenter pro quantâvis magnâ famâ eligit mori, vel pro maximâ vi pecuniæ suscipiet infamiam, quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 41. Itaque vita et fama propria non possunt pecuniâ æstimari. Unde non sequitur : Ego possum plures facere mille aureos quos habeo, quàm vitam hujus rustici ex latronibus redimendam; ergo, si rusticus mihi eos abstulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo; potest enim ille vitam suam plures facere quàm centum millia aureorum.

89. Ad confirmationem : qui furtis sibi honorificum statum paravit, non habet jus ad illum statum, cum per injuriam eum obtineat; unde non est mirum, si teneatur restitutionem facere cum amissione illius status et famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status non amitti famam : potest enim status sine culpa amitti.

90. Adverte tamen licitum esse vitam pro famâ restituendam exponere; non quòd fama plures æstime- tur quàm vita, sed quòd pro virtute licitum sit vitam periclitari.

91. Dico secundò : Si ex infamiâ (de falsâ intelligence) periculum vitæ uni vel pluribus impendat, vel mala reipublicæ administratio, vel aliud grande malum, tenebris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis doctorum, quia tunc obligaris non ratione solius infamiae, sed ratione damni quod ex eâ sequitur; quod contingere potest in infamiâ principis, papæ, prælati, religiosi ordinis, et similibus, unde magna in republicâ damna

DUBITATIO XVI.

Utrum, si fama restitui nequeat, debeat pecuniâ compensari.

Respondeo et dico primò : Probabilis videtur justitiam minimè postulare ut infamia compensetur pecuniâ, si revocatione dictorum tolli nequit.

92. Colligitur ex Navarro, cap. 17, num. 90. Ubi

ait : *Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari, non quidem pro famâ, quæ nullum pretium habet, sed pro damni compensatione, quod ob ejus jacturam quis incurrit.* Idem docet Silvest., v. *Destractio*, q. 4, casu 2, et Franciscus Victoria, ut refert Salonijs, Pet. Navarra, supra num. 417, multique recentiores; quod probari potest illis rationibus, quibus supra ostendimus, pro ipsâ vitâ ablatâ non esse necessariò faciendam restitutionem pecuniariam. Ratio est, quia justitia commutativa tantum postulat ut restitatur quod ablatum est, vel quod communi hominum æstimatione est æquivalens; quòd si neutrum fieri possit, cessat ejus obligatio. Unde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecuniâ, non tenetur illud compensare orationibus; aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi aut hæredibus pecuniam rependere.

93. Dices : Pecunia est mensura omnium rerum humanarum; ergo in pecuniâ potest dari æquivalens. Deinde etiamsi non debetur æquivalens, tamen debet dari opera, ut quàm proximè ad hoc accedatur, sicut is qui intulit damnum mille aureorum, si non potest reddere æquivalens, tenetur tamen dare quantum potest, ut quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Respondeo : Pecunia, secundum communem usum hominum, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecuniâ commutare; fama autem neque naturâ suâ, neque gentium consuetudine, pecuniâ solet æstimari. Quod etiam patet ex Scripturis, Ecclesiastici 41 : *Curam habe de omo nomine; hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi et magni.* Et Proverb. 22 : *Melius est nomen bonum quàm divitiæ multæ*, id est, infinitæ. Quamvis interdum ex quorundam animi vilitate accidat, ut famam pretio exponant : sed hoc æstimationi famæ non officit.

94. Ad confirmationem, is qui damnum mille aureorum irrogavit, tenetur vel totum damnum sarcire ex æquo, si potest, vel, si non potest, tenetur partem ex æquo : quòd si nec totum nec partem, cessat obligatio justitiæ commutativæ; atqui hæc nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo. Quod confirmatur primò, quia aliqui infamator posset eam pecuniâ compensare, etiam nolente infamato; sufficit enim ut restituat id quod æstimatione æquale est. Confirmatur secundò : si vir dives pro compensatione infamiae acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id in quo nullum damnum accepit, quodque non solet pretium vel totius vel partis famæ censerit. Unde sequitur eandem esse rationem pauperis : nam status ejus, qui injuriam accepit, non mutat jus, seu rationem justitiæ commutativæ.

95. Fieri tamen potest ut ex quâdam æquitate, et etiam ex charitate, tenearis infamiam pecuniâ compensare, nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mororem videatur depositurus; et is qui infamavit sit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti, ex

charitatis me magis obligat erga hunc quam erga istum, ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri ex me obvenit; ut si alicum induxi in peccatum; magis ego ex charitate teneo illum emendare, quam alius, et quam alium, cæteris paribus, ut patet ex dictis c. 8, dub. 1.

96. Dico secundò: Si infamator per judicem condemnatur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo quem infamavit certâ pecuniæ summâ, tenetur ex justitiâ eam numerare. Probat, quia suppositâ tali injuriâ, potest iudex in penam criminis talem satisfactionem imponere, et ille ex justitiâ tenetur eam exsequi, quia justæ sententiæ tenetur ex justitiâ parere. Idem posset iudex, etiamsi fama jam esset recuperata, idque in penam prioris delicti; quia potest justa pœna punire delicta; etiam post damna sarta. Similiter pacta et conventiones justæ obligant; atqui hoc pactum potest esse justum, quia infamatus habet jus accusandi infamatorem, et etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: unde ut hoc jure cedat, et omne debitum condonet, potest certâ pecuniâ pacisci.

97. Dico tertio: Debitor pecuniæ, v. g., 400 aureorum injustè læsus in famâ vel honore à creditore, non tenetur ad solutionem illius pecuniæ, sed potest uti compensatione secundum æstimationem damni accepti iudicio prudentis faciendam, si à creditore aliam restitutionem obtinere nequit. Sequitur apertè ex sententiâ eorum qui famam pecuniâ compensandam docent, quando aliter sarciri nequit. Quæ sententiâ est satis probabilis, et plurimorum doctorum, sicut et illa quæ vitam ipsam, et cicatricem pecuniâ compensari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniam, v. g., 400 aureos pro infamiâ vel dedecore quod intulit, eò quòd aliter satisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter potest eam exigere, vel si debet, potest non solvere. Hæc enim omnia paria sunt. Quòd si infamator possit quidem restituere famam, sed nolit, tunc etiam in alterâ sententiâ tenetur vel famam restituere, vel certè tantum pecuniæ, quantum iudicio prudentis alter potest exigere; et si enim fama non possit, juxta eam sententiam, pecuniâ æstimari, obligatio tamen illius restituendæ, quâ ille tenetur, et incommodum quod læsus patitur, potest pecuniâ æstimari. Confirmatur, quia cum possit restituere, tenetur, vel restituere, vel aliâ ratione ei satisfacere, ita ut ille liberè acquiescat.

DUBITATIO XVII.

Utrum, si fama aliâ viâ sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere; v. g., si virorum gravium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.

98. Respondeo, tunc non teneri ad famæ restitutionem, quia jam restituta est; sicut si dominus recuperaverit, vel suâ vel aliorum operâ, equum quem sustulisti, non teneris ad restitutionem, quia non potest bis eandem rem accipere. Si tamen interea ratione infamiæ aliquid damni accepisset, v. g., si impe-

ditus fuisset à consecutione beneficii, officii, vel legati, teneris ad illius compensationem, quia hoc damnum ex injustâ tuâ infamatione illi obvenit.

99. Utrum autem aliquid sit restituendum pro ipsâ infamiâ, quam ille medio tempore usque ad illam recuperatam subit, querri potest. Sed respondendum est deberi aliquam satisfactionem, si putetur illum velle (quod addo, quia alioquin censetur condonata, nec consuetum est aliàs offerre), nempe significatione doloris ei veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, juxta conditionem personarum: ut rectè docet Petrus Navarra, lib. 2, cap. 4, n. 421, et Navarrus, cap. 18, n. 47.

DUBITATIO XVIII.

Utrum, si infamia jam penitus abierit in oblivionem, sit restituenda; v. g., infamatus adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliviscuntur.

100. Respondeo, teneri restituere etiam post viginti annos, si periculum est ne aliquando illa infamia reviviscat; quod facillè fieri potest; nam homines datâ occasione facillè recordantur eorum quæ antea exciderant; quod maximè locum habet, quando falsum impositum fuit, ut docet Cajet. q. 62, art. 2; si enim verum fuit, non facillè memoria renovanda, nisi periculum sit evidens; quòd si putetur nullum esse periculum non tenebitur, ut docet Navarrus, c. 18, n. 47, contra Cajetanum, quia fama jam censetur restituta, vel certè damnum illatum omninò evanuisse; idque verum est, sive crimen fuerit verum, sive falsum, ut ibidem Navarrus.

DUBITATIO XIX.

Utrum totum damnum, quod sequitur ex infamiâ, sit compensandum.

101. Respondeo, et dico primò, damnum quod sequitur ex infamiâ falsâ, est integrè reparandum. Est communis sententiâ doctorum. Ratio est, quia hæc infamia est penitus injuriosa; impositio enim falsi criminis duplicem continet injuriam: primò, calumniam, eò quòd crimen impingatur ei qui scitur innocens; secundò, infamationem, quòd hoc aliis persuadetur; itaque hæc actio omninò est injuriosa: atqui omne damnum, quod alicui sequitur ex actione in ipsum injuriosâ, est restituendum: ergo, etc.

Dices: Hoc damnum per accidens sequitur; v. g., infamasti Petrum adulteriî, unde præter intentionem tuam factum est ut exciderit officio vel beneficio quod ambiebat.

102. Respondeo hoc non censi per accidens sequi, quia etsi non intendebas, tamen labes infamiæ quam intulisti, est quedam veluti prava dispositio, moraliter apta impedire varia commoda, et accersere incommoda, ita ut hæc crebrò ex eâ sequantur; qui ergo hanc per injuriam infert, censetur esse causa injusta damnorum quæ inde sequuntur.

103. Adverto tamen non esse tantùdem restitutionem, quanti officium vel beneficium jam obtentum va-

let (nisi fortè obtento privatus fuisset), sed quanti spes illa obtinendi valebat.

Sed major difficultas est, de satisfactioe criminis veri. Nam Sotus, l. 4 de Just., q. 6, art. 5, ad 4, sentit damnum, quod hinc sequitur, non esse integrè compensandum, sed partem duntaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio est, quia si ille privetur officio, vel impediatur ab eo consequendo, id non tam provenit ob criminis manifestationem, quæ est injuriosa, quam ob ipsum crimen, quod verè commissum est; manifestatio autem est solàm conditio quædam veluti applicans et adducens crimen occultum, tanquam causam principalem, in cognitionem. Hæc sententia non est improbabilis, præsertim cum multè recentiores illam sequantur; contraria tamen est communior, pro quâ

104. Dico secundò, verius videri eum qui patefacto crimine, occulto alteri fuit causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsam; ut si impeditur à beneficio, ab opimo matrimonio, ab elemosynis, cum esset probè dignus. Ita Nav., c. 18, n. 45, et alii passim, qui in genere dicunt infamatorum teneri ad restitutionem omnium damnatorum; nec distinguunt inter crimen falsum et verum.

105. Ratio est, quia est causa principalis (moraliter) illius damni; sicutis qui ignem occultum cineribus detegit, et applicat straminibus, unde vento flante accenditur domus. Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione; unde quamdà crimen manet occultum, non potest inferre damnum, et ita se habet ac si non esset; ergo qui illud manifestat, tribuit illi veluti vim nocendi; ergo censetur causa principalis damni secuti.

DUBITATIO XX.

Quomodò fama est restituenda.

106. Respondeo et dico primò: Si crimen falsum disseminasti, debes adhibere omnem industriam, ut falsa illa opinio animis hominum eximatur; unde teneris illis significare, te deceptum fuisse, aut falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, sicut videris opus esse ut credant; adhibito etiam juramento, si aliter non putentur credituri, et rei gravitas postulet. Ratio est, quia revocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid si auditores ne juranti quidem credere velint? teneberisne testibus confirmare?

107. Resp. fieri posse ut tenearis, ut docet Sotus, l. 4, q. 6, a. 5, præsertim si id sine magno tuo incommodo facere possis; tunc enim vel charitas ad hoc obligaret, imò interdum etiam justitia; ut si alii haberent aliquas probabiles causas suspicandi, te non ex animo, sed pretio inductum revocare. Ratio est, quia justitia obligat ut efficaciter revoces, id est, eo modo ut auditores meritò possint debeantque tibi credere, nec habeant occasionem suspicandi rem fictè geri; rarò tamen accidit ut hoc usu veniat.

108. Navarro tamen, c. 18, n. 45, videtur durum ut quis aliquando ad testes obligetur. Ratio ipsius est, quia si ne juranti quidem contra seipsum credere velint,

id ex malitià eorum proveniet; itaque mala opinio quam retinet, censetur non ampliùs provenire ex dicto tui, qui illud satis efficaciter revocasti, sed ex suâ ipsorum malitià, qui sine illâ causâ volunt malè de proximo sentire. Idem sentit Pct. Navarra, l. 2, c. 4, n. 378. Sed quod diximus, verius est, ob rationem allatam.

109. Adverte tamen, si auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi sive juranti, sive testes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari, quia non ampliùs censeris causa istius pravæ opinionis, sed illorum perversitas.

110. Dico secundò: Qui crimen occultum alterius manifestavit, quantum modis potest famam restituere. Primò, si dicat se quidem tale quid narrasse, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. Hoc modo restitui posse probatur, quia etsi uno sensu dictum tuum falsum non fuerit, nempe quia erat confessio rei (verè enim commiserat crimen, quod eum commisisse dixerat), alio tamen sensu falsum fuit; idque dupliciter: primò, quia non fuit conforme legi divinæ, utpote peccatum quod in Scripturis vocatur mendacium et falsitas, sicut omne opus bonum, quia conforme legi divinæ, vocatur veritas; secundò, quia non fuit verum veritate publicâ, licet veritate occultâ verum fuerit. Hoc modo reus, cujus crimen est occultum, potest negare se fecisse, quia non fecit publicè, vel ita ut teneatur fateri, et iudex aliquem condemnans ex allegatis et probatis contra suam privatam scientiam, pronuntiat illum reum et criminiosum, quamvis verè non sit, quia secundum publicam probationem talis est. Pari modo potest iste dicere, sed dixisse falsum, vel mendacium, quia non est verum secundum publicam scientiam, ut rectè Pet. Nav., l. 2, c. 4, n. 381. Verùm, etsi hic modus sit valdè bonus et efficax, tamen, ad illum non teneris; tum quia non teneris te infamare, tanquam qui falsum crimen imposueris, cum verum dixeris; tum quia multi putant hunc modum illicitum, ut qui continere videatur mendacium; quorum sententia est probabilis, quamvis contraria sit probabilior.

Secundò, si dicat deprehendisse se fuisse deceptum, vel errasse: qui modus est etiam bonus; sed non tenetur eo uti, quia etsi fortassè hoc modo se non infamet, tamen videtur decipere auditores specie quâdam mendacii: quod non tenetur facere, imò non potest, secundum Cajetanum et Sotum.

Tertiò, si dicat se malè vel iniquè locutum esse de proximo, rogetque ut talem opinionem deponant; verùm hic modus parùm est utilis apud ingeniosos: inde enim magis confirmabuntur illum crimen commisisse; apud simplices tamen sæpè est utilis et usurpandus.

Quartò, laudando infamatum, et honorificè de eo loquendo, ubi datur occasio; hic modus necessarius est, dum quis non vult uti primo, vel secundo, et tertius esset inutilis vel noxius; sic enim sensim ex unâ parte tantundem famam ejus illustrare poterit, quantum ex alterâ obscuravit. Hunc tradunt Sotus, l. 4 de

Just. q. 6, a. 3, ad 4; Cajet. q. 62, a. 2, et 72, a. 3; Navar. c. 18, n. 43, et multi alii.

Petes: Teneturne infamator revocare apud eos quibus ipse non dixit, sed alii qui ab ipso acceperant; v. g., narrasti tribus, illi verò narrant aliis?

111. Resp.: Si ab illis tribus stipulatus est silentium, vel putatur omninò rem tacitam fore, non tenetur nisi apud eos revocare, quia infamia per illos irrogata censetur quasi fortuita respectu ipsius. Secus verò si advertit probabile periculum ulterioris infamiae, et maximè si crimen sit falsum; tunc enim si isti non restituant, tenetur tanquam causa: ut rectè Pet. Navarra, l. 2, c. 4, n. 445.

DUBITATIO XXI.

Utrum hæredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionem, si ipse eam non restituit.

112. Resp. et dico primò, hæredes loco defuncti non teneri ad famæ restitutionem. Ratio est, quia hæc obligatio est merè personalis (non enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum), ut obligatio voti personalis, et restitutionis honoris, orta ex contumeliâ, quæ non transit ad hæredes, cum nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

113. Dico secundò: Tenentur tamen ad reparationem damnorum quæ ex infamiâ illâ secuta sunt. Ita Navar., c. 18, n. 54, et Adrian., quodlib. 41. Ratio est, quia hæc obligatio non est purè personalis, sed afficit quodammodò bona infamatoris; unde cum eâ affectione seu obligatione perveniunt ad hæredes: veluti si defunctus domum alterius per injuriam incendisset, hæredes tenerentur damnum ex bonis illius reparare.

Dices: Quid si is qui ratione infamiae damnum passus est, jam obierit?

Resp.: Tunc restitutio faciendâ est hæredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia jura defuncti; sunt enim hæc veluti partes hæreditatis.

Petes, utrum defuncto sit fama restituenda?

114. Resp. affirmativè, quia fama est bonum quod homo etiam post mortem censetur possidere; per hanc enim vivit quodammodò in memoriâ hominum: unde maximè solent homines appetere famam post mortem, quasi per hanc consequantur quamdam immortalitatem.

DUBITATIO XXII.

Utrum is teneatur ad restitutionem famæ qui bonâ fide existimans esse verum et publicum, narravit et infamavit proximum: item quid si auditores de alio intellexerint.

115. Respondeo, et dico primò: Qui hoc modo proximum infamavit apud superiorem vel alium, etiamsi fraternæ correptionis causâ id fecerit, simul atque ognoverit errorem, tenetur ad restitutionem.

Probatur, quia qui damnum dedit injustum in re alienâ, etiam absque culpâ, ubi cognoverit, tenetur illud reparare, saltem ex charitate, si potest. Atqui hic

damnum dedit injustum in famâ alterius, uti supponimus; ergo. Item qui abstulit rem alicujam injustè, quantvis sine culpâ, et solùm materialis injustitia fuerit, tenetur eam restituere, simul atque sciverit injustè se abstulisse; atque hic abstulit injustè materialiter; ergo, etc.

116. Dico secundò: Non tenetur eam restituere cum gravi suo incommodo, ut cum propriâ infamiâ, vel magno damno fortunarum. Probatur, quia sine culpâ eam abstulit: ergo non tenetur cum suo gravi damno eam restituere; sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te sine tuâ culpâ, non teneris remittere magnis tuis expensis. Pari modo si damnum absque culpâ intulisti.

Ubi advertit differentiam inter eum qui infamavit proximum cum culpâ injustitiæ; et eum qui sine culpâ: quòd ille teneatur famam restituere etiam cum detrimento famæ suæ; sicut qui injustè formalis injustitiâ damnum intulit, tenetur etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò non tenetur cum notabili damno, sed solùm cum modico, uti prudentia et charitas dietabit.

117. Dico tertio: Si is qui ita infamatus est sine culpâ infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio, aut etiam privetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est, quia non est causa hujus damni, nisi quatenus est causa infamiae, ex quâ hoc damnum est secutum, sed est causa infamiae sine culpâ: ergo etiam sine culpâ est causa damni inde consecuti, ac proinde non tenetur illud sarcire. Hæc ratio benè probat, si damnum illud secutum sit ex infamiâ, priusquàm ille suum errorem resciscat; nam tunc sine ullâ ejus culpâ sequitur.

Sed difficultas est, si ille, antequàm damnum sequatur ex infamatione, agnoscat suum errorem, et revocando quæ dixit, possit damnum avertere. Videtur adhuc non teneri; nam communis sententia doctorum est eum qui rem alterius absque suâ culpâ peremit, si inde non est factus ditior, non teneri ad restitutionem, quia neque ratione rei acceptæ, ut quæ non amplius existet, neque ratione injustæ acceptationis, cum in eâ non peccaverit, neque ratione contractûs, cum nullus intervenerit; quæ tria tantùm sunt radices restitutionis ex justitiâ debitæ, ut patet ex dictis c. 7, dubit. 5. Atqui iste absque suâ culpâ rem alterius, nimirùm famam, peremit; ergo non tenetur lege justitiæ ad ejus restitutionem: ac proinde neque ad reparationem damni quod inde secutum.

Dices, aliam esse rationem famæ, aliam rerum pecuniâ æstimabilium: illa enim solo verbo absque ullius rei jacturâ restitui potest; damnum verò aliarum rerum non potest absque similitum rerum amissione sarciri: unde in damno rerum meritò lex justitiæ non obligat; quando sine culpâ datum est, ne homo sine suâ culpâ cogatur se rebus suis spoliare; secus tamen in damno famæ, quod sine ullo detrimento sarciri potest.

Resp. hoc argumentum benè probare in damno famæ esse majorem obligationem charitatis, quia

charitas magis obligat ubi malum minore incommodo potest tolli; non tamen videtur probare obligationem justitiæ: hæc enim non pendet ex facilitate restitutionis, sed ex radicibus supradictis. Unde etiamsi solo verbo posset reparari damnum rerum absque culpa illatum, cum res est destructa, non tamen esset obligatio ex justitiâ, sed solum ex charitate. Confirmatur hæc sententia; si enim qui absque culpa aliquem infamavit, teneretur lege justitiæ, etiam teneretur cum famæ suæ amissione. Justitiæ enim lex obligat etiam cum honorum ejus ordinis jacturâ, ut patet in eo qui injustè damnum in rebus vel in famâ intulit: atqui iste non teneretur cum jacturâ suæ famæ; ergo non ex justitiâ. Ob has rationes hæc sententia non videtur improbabilis.

118. Nihilominus contraria sententia mihi placet, nimirum eum qui sic infamavit, lege justitiæ teneri ad restitutionem famæ cum errore suum deprehenderit, si absque notabili incommodo suo possit.

Probatür primò qui famam alterius lædit, potius est similis furi rem alienam auferenti, quam damnum inferenti peremptione rei: nam ex naturâ rei fama illius manet in ejus potestate, quasi eam apud se retineat: unde dicitur fama auferri, surripi, restitui, sicuti res dicitur auferri à fure, detineri et restitui; atqui is qui rem alterius abstulit, et habet in suâ potestate, tenetur ex justitiâ illam restituere, simul atque cognoverit se injustè abstulisse; ergo idem dicendum in famâ.

Secundò, qui ex errore dixit falsum testimonium, tenetur, si commodè potest, lege justitiæ revocare, ubi deprehenderit suum errorem: alioquin censebitur intulisse gravem injuriam, et poterit puniri in foro externo tanquam falsus testis. Ergo etiam qui ex errore infamavit.

Tertiò, qui est auctor mali etsi absque culpa, longè strictiori jure tenetur illud emendare, si commodè potest, quam alius qui non est auctor; sed alius tenetur lege charitatis; ergo ille tenetur lege strictiori, quæ non videtur esse alterius virtutis quam justitiæ.

Quartò, etiamsi consideremus talem non teneri lege justitiæ ad reparationem famæ præcisè quâ parte jam est perditâ, tamen videtur omninò teneri ad impediendum damnum impendens, sicut qui absque culpa incendit stramina ædibus vicina, ubi advertit periculum, tenetur lege justitiæ cavere, ne serpat ulterius, neve sequatur inde aliud damnum: et qui laqueum vel aliud instrumentum periculosum intendit, aut pulverem tormentarium certo loco posuit, tenetur, ubi advertit periculum, impedire ne noceat; adeò ut si neglexerit, teneatur de damno secuto; atqui ex infamia ferè semper impendit damnum, tum quia ordinariè tanquam flamma quedam serpit ulterius, juxta illud poeta:

Fama malum quo non aliud velocius ullum,

tum quia alios bonos successus in temporalibus et spiritualibus impedit.

Denique ratio est, quia quisque ex justitiâ tenetur neminem lædere, et consequenter cavere, quantum

commodè potest, ne ex suâ actione vel opere, quod in ipsius est potestate, alteri nocumentum inferatur.

Adverte tamen eum qui absque culpa læsit, aut causam lædendi posuit, non teneri cum tanto onere restituere, aut damnum impendens impedire, cum quanto tenetur is qui cum culpa injustitiæ; par enim non est æquè gravari inculpabilem atque culpabilem, cæteris paribus. Unde qui idèò solum lege justitiæ tenentur impedire malum aliquod, quòd ratione officii ad id obligentur, non tenentur cum pari suo damno, ut infra, cap. 15, n. 70, dicitur. Iste autem qui absque culpa causam læsionis dedit, est similis illi qui tenetur ex officio, non autem illi qui ex culpa injustitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius sententiæ respondeas.

119. Dico quarto: Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant quam tu velis, sicut illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potest, non tamen ex justitiâ.

Prior pars patet, quia charitas postulat ut damnum proximi avertamus et tollamus, si absque notabili incommodo possumus.

Altera probatur, quia tua narratio non est causa directa illius infamiae, sed illorum prava intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Adverte tamen, si ea esset conditio et dispositio auditorum, ut eâ spectatâ tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis videantur posse colligere, idque avertas, teneris non solum lege charitatis, sed etiam justitiæ, te explicare et infamiam avertere: quia etsi narratione tuâ non des hominibus perspicacibus, vel circumstantiis rei intelligentibus, justam occasionem talis opinionis pravae; das tamen istis rudioribus et rerum ignavis, vel alias opiniones sinistras non improbabili-ter de tali viro conceptas habentibus, coram quibus narras; sermones enim operantur pro capacitate et dispositione auditorum.

DUBITATIO XXIII.

Utrum praelatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.

120. Respondeo et dico primò: Praelatus, seu superior non impediens externum à quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus, lib. 5 de Justitiâ, q. 10, art. 4. Ratio est, quia ex officio non suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam.

121. Dixi, non teneri saltem ratione ipsius famæ, quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vite, salutisque spiritalis subditi; nempe si bona fama putaretur necessaria, vel valdè commoda, ne ille licentiùs vivat: multi enim amissâ famâ sunt impudentes ad peccandum, tanquam fræno honestatis, quo coercerentur, sublato. Itaque cum superior ex officio teneatur impedire ea quæ subditorum salutem adversantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam, et si neglexerit, bonam famam restituere.

122. Dico secundò: Si non impediatur subditum al-

teri non subito detrahentem, cum facile potest, tenetur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probat, quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere et impedire ne alteri injustè noceat; ergo si non impedit cum facile possit, censebitur causa moralis damni; sicut si prætor non impedit furta et latrocinia in civitate, tenetur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa.

Dico tertio: Si tamen subditus in absentia superioris famam alterius violaverit, non tenetur superior eam restituere, subdito non restituente; modò quantum in se est compellat subditum ut restituat. Prior pars patet, quia non censetur tunc causa damni, cum absens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur, quia superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne persistat in injuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat; atqui is qui infamavit, et non restituit famam cum possit, persistit in injuria, eamque continuat, sicut is qui rem alienam definet invito domino: ergo prælatus tenetur eum compellere.

Petes, qui superiores hic intelliguntur obligari?

125. Resp.: Parentes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsunt; domini respectu servorum, superiores regularium, episcopi, et ex parte parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere: denique principes et magistratus. Sicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita et detractiones, maxime per libellos famosos, qui capitali sententiâ vindicantur, ut patet l. Unica, c. de famosis libellis. Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id juridicè petente, nisi fuerint aliquo modo infamæ causa; sic enim usus habet: ratio est, quia parte non petente, præsumi potest condonata.

DUBITATIO XXIV.

Utrum restitutio famæ possit condonari, præsertim à prælato.

124. Respondeo restitutionem famæ, sicut et aliorum bonorum exteriorum, posse condonari, nisi forte nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum, vel ad officium quo proximo obstringimur, ritè obeundum. Unde infero primò, privatum posse condonare hanc restitutionem, nisi forte esset infamatus de crimine, unde timeretur scandalum (ut de hæresi), vel ejus infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, esset contra charitatem; condonatio tamen esset valida. Quod intellige, si non alia ratione redundat in familiam, quam quòd ille infamis homo dicatur esse illius familie, illorum frater, cognatus, etc.

125. Secundò, si vir valdè utilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrinâ multum proderat reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, unde postea impediretur fructus consuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non amplius teneretur ex justitiâ; ex charitate tamen teneretur, si commodè posset, quia tenetur ex charitate istud damnum reipublicæ, cujus ipse causam dedit, avertere, tollendo causam.

126. Tertio, si fama tua videtur necessaria ad re-

etiam muneris tui administrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos casus: primò, si possis et velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero, ut patet dictis supra, et docet Sotus, lib. 4 de Just., q. 6, art. 3, ad quartum.

Secundò, si humilitate et aliis virtutum officiis facile hanc facturam possis apud subditos sarcire.

127. Sed quid si condonet reipsâ, nolens officium deponere, vel aliter suæ auctoritati consulere; eritne condonatio valida?

Respondeo cum Soto supra, validam videri, quia ipse verè est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit injuriam subditis, (nisi fortè infamia in ipsos redundaret, quia non habent jus, ut ipse suam famam conservet, nisi supposito quòd velit manere superior, et aliis modis eam recuperare nolit: quorum utrumque in ipsius arbitrio positum est; unde non tam condonando restitutionem, quam volendo eam illâ ineptitudine permanere in officio, injuriam illis facit.

128. Dices: Pater non potest condonare restitutionem bonorum quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos.

Resp. primò negando consequentiam, quia pater non potest cedere officio parentis, sicut superior officio superioris.

Secundò, negando antecedens (si consistamus præcisè in jure naturæ), quia potest mendicatio illis victum conquirere si velit; quòd si nolit, sibi imputet: non enim manet illà condonatione absolutè impotens ad prolem alendam.

129. Quartò, si infamia tua redundet in alios, ita ut ipsi inde maneant infamati vel suspecti, tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia religiosi, quæ redundat in monasterium; valdè enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum monachum; nam tota communitas quodammodo redditur plebi suspecta. Unde etiam sæpè ingenti pecuniâ vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd religiosus videatur dominus suæ famæ, ut dictum est cap. 4, dub. 5 (non enim per votum paupertatis renuntiat famæ et honori suo), quia non est dominus famæ conventus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, prodicionis, vel alio simili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles, et inhabiles ad officia et dignitates. Idem dicendum de gravi infamiâ filii vel filicæ, si adhuc sub curâ parentum existant, imò etiamsi non existant, si tamen infamia illorum parentes suspectos reddat; eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tuâ pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secus si tua infamia non aliter redundet in me, quam quòd dicar habere fratrem vel cognatum sceleratum, ut dictum est num. 124.

DUBITATIO XXV.

Utrum in restitutione famæ fieri possit compensatio.

130. Respondeo et dico primò: Non potest ita fieri.

compensatio infamiae, ut si alius te infamavit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est, quia est manifesta vindicta, quam nemo privatâ auctoritate potest facere; reddere enim malum pro malo, ut fiat aequalitas, solius est publicae potestatis.

131. Dico secundò : Si quis te infamet, nec tu possis infamiam aliâ ratione avertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur. Ita Sotus supra, et alii passim; v. g., potes dicere, isti fidem non esse habendam, eò quòd aliàs in mendacio vel perjurio sit deprehensus.

Probatum primò, quia quisque habet jus tuendae non solùm vitae, sed etiam famae, cum justâ moderatione (id est, sine quâ injuria prohiberi nequit); ergo cum infamiam, quam ille per injuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus ejus patefactis, potes ea patefacere. Secundò, quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi, ut patet ex dubit. 8 et 9; ergo multò magis ad averteendum damnum quòd ipse criminosis tibi parat inferre; nam ratione injuriae amittit jus quòd habet, ne crimen ejus occultum pandas.

132. Adverte tamen primò : si criminis detectio non est utilis ad famae tuae defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta : unde si tibi restituat, teneris illi vicissim ad restitutionem.

Secundò, si aliâ viâ famam tuam possis tueri, v. g., interposito juramento, vel adhibitis testibus, erit contra charitatem aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam, quia laedis illius nomen plusquam est necesse: videri tamen possit non esse contra justitiam, quia non teneris ex justitiâ confugere ad istos modos; non enim ille jus habet, ut parcas nomini ipsius in defensione tui, cum ipse famam tuam injustè oppugnet; non tamen potes plura in illum dicere, quam necesse sit ut ei fides non habeatur. Communior tamen sententia doctorum id vult esse contra justitiam, quam et ego probo, auctoritate illorum ductus.

133. Dico tertio : Si tu alium injustè infamasti, qui te antea infamaverat, non teneris ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit; sed potes ut compensatione, servatâ tamen aequalitate, quantum fieri potest. Est contra Navarrum, cap. 18, n. 47, et Cajet., q. 62, art. 2, et Petrum Navarra, c. 4, n. 595. Sed nostra sententia est verior, eamque docet Adrian., in 4, q. penult. de restit., § Circa praedicta; Sotus, lib. 4, q. 6, art. 3, ad 4; Josephus Angles, in 4, de restit. famae, dubio 3; Tolet., lib. 5, c. 70, et alii.

134. Dixi, servatâ aequalitate; quia si tu intulisti ei multò graviores infamiam, divisibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatum sit aequale damno quòd ipse tibi intulit. Probatum, quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter non vult tibi servare jus et solvere debitum, nec tu teneris illi servare et satisfacere, ut patet in debitis pecuniariis; atqui fama est bonum temporale, cujus sumus domini: ergo est eadem ratio. Idem videtur dicendum, quanvis jura non sint

paria, si infamia quam intulisti, non posset per partes restitui (ut si illum de graviore crimine infamasti, quam ille te); tunc enim eam instar pignoris detinere potes, ut eum ad restitutionem compellas; et ipse sibi imputet quòd non restituit; sicut si annulum aureum habeas ab eo qui tibi debet tres philippicos, potes retinere instar pignoris, ut cogas ad solutionem.

135. Dices cum Navarro: Damnus famae à te illatum, per reciprocum damnus non tollitur, sicut debitum pecuniarium unius tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio.

Resp. Elsi damnus à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarcienti illius damni, si alter sarcire nolit quòd à se illatum est; quod etiam usu venit in damnis fortunarum; si enim tu incendisti aedes Petri, et Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnus à te illatum Petro; sed tollitur debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet compensationem hanc fieri posse etiam altero invito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Cajetanum. Quae omnia intelligenda sunt de iis qui possunt facere condonationem infamiae sibi irrogatae; nempe quorum infamia non pertinet ad subditos vel socios, ut patet ex dictis dub. 24; inter tales enim non potest fieri compensatio, propter injuriam quae subditis vel sociis fieret.

Potes, utrùm possit fieri compensatio infamiae cum damno fortunarum; v. g., intulisti Petro damna in fortunis, et ille te graviter contra justitiam infamavit; utrùm possis illi denegare damnorum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

136. Resp.: Probabile est hanc compensationem fieri posse, quia probabilis est ea sententia, quae asserit, infamiam pecuniâ esse compensandam, quando in suo genere non restituitur. Itaque si ille non velit, vel non possit eam in suo genere compensare, possit tamen pecuniâ, licitum tibi est pro eâ pecuniam certam summam, judicio prudentis arbitrandam, exigere, ac proinde denegare debita usque ad illam summam. Idem etiam in alterâ sententiâ licet habet, quando famae restitutio est possibilis, et infamator non vult eam restituere; tunc enim jure pro eâ pecuniam exigere potes, seu potius pro redemptione obligationis restituendo. Secus tamen in hac sententiâ, si restitutio famae esset impossibilis; tunc enim nihil pro eâ exigere posses, nisi fortè competeret tibi actio injuriarum, pro cujus cessione aliquid pacisci potes.

DUBITATIO XXVI.

Quenam excusant famae restitutionem.

137. Respondeo: Primò, justa condonatio, id est, quae ab eo facta est, cujus infamia non redundat in alios, ut patet dubit. 24.

Secundò, justa compensatio: ut si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus, ut patet dubit. 25.

Tertiò, si fama alià ratione jam sit recuperata, dubit. 17.

Quartò, si infamia prudenter existimatur abiisse in oblivionem; tunc enim non teneris, sive falsum impaueris, sive verum, dubit. 18.

Quintò, si crimen occultum, quod aliquibus dixisti, alià ratione fiat publicum; tunc enim amittit jus restitutionis, dubit. 15.

Sextò, si restitutio sit impossibilis, dubit. 15 et 16.

Septimò, si non possit fieri sine periculo vitæ, dubit. 15.

158. Octavò, si non possit fieri sine amissione famæ, quæ si longè majoris momenti, ut si prælatus, vel vir illustris infamavit plebeium, non tenetur cum jacturâ sui nominis revocare; sed sufficit ut illum laudet in eo genere virtutis, ubi infamavit; quòd si sic videatur non satis restituta, reliquum poterit pecuniâ compensare arbitrio prudentium, vel potius remissionem restitutionis pecuniâ impetrare; si tamen commòdè possit, alioquin non tenetur. Ratio est. quia ille plebeius non potest cum ratione exigere, ut ille famam suam tanti momenti amittat; sed debet esse contentus laude, humanitate et numeribus pecuniariis ex arbitrio prudentium. Ita Sotus, lib. 4, q. 6, art. 3, ad quartum; Toletus, lib. 3, cap. 70; Corduba, lib. 4, q. 53, art. 2; Covar. ad regulam Peccatum, 4 p., num. 8, § Tertiò, adultera; et alii.

Nonò si bonâ fide persuasus esse verum et publicum, narrasti, nec possis sine damno famæ tuæ restituere, dubit. 22.

Decimò, si reverà nulla fuit infamia secuta, eò quòd infamator esset nullius fidei (quod sæpè accidit), vel quia illi apud quos infamavit, sciebant similia, ita ut infamia non fuerit notabiliter aucta.

DUBITATIO XXVII.

Utrum honor sit restituendus, et quo modo.

159. Notandum est, honorem lædi contumeliis, irrisione, sannis, alapâ inflictiâ, aliisque similibus modis; sicut enim honoramus aliquem edito signo, quo testemur ejus excellentiam, nosque cum magnificere, cum quâdam nostrî submissione, ita honorem lædimus edito aliquo signo, quo testemur ejus vilitatem, nosque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

140. Dico primò: Qui injustè alterius honorem læsit, tenetur ad restitutionem seu satisfactionem, sive id publicè coram aliis, sive privatim fecerit coram illo solo. Est communis doctorum. Prior pars patet, quia fecit veram injuriam contra justitiam commutativam.

Dices: Alter nullum accepit damnum ex contumeliâ, præsertim si nemo alius id advertit: ergo nihil restituendum.

Resp.: Esto, non accepit damnum, tamen illata est ei verè injuria; unde teneris saltem ad satisfactionem, si nolis hoc vocare restitutionem; quòd confirmatur illâ sententiâ Domini, Matth. 5: *Qui dixit fratri suo, Fatue* (id est, grave convicium), *rcus erit gehennæ ignis*; et subjicit Dominus: *Si ergo offers nu-*

nus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo; ubi manifestè Dominus exigit satisfactionem, etiam pro contumeliâ privatâ.

141. Respondeo secundò, inferri etiam damnum quoddam hominum æstimatione, non fortunarum, sed dignitatis; dùm enim contumeliâ afficis, veluti labem quandam dignitati irrogas, eamque quantum in te est, viliozem reddis. Unde contumeliâ affecti, dicunt honorem et dignitatem suam læsam et imminutam. Hanc autem læsionem tanti æstimant, ut sæpè damna fortunarum gravissima præcipiunt; unde etiam solent maximâ indignatione ob hanc injuriam commoveri.

142. Dico secundò: Omissio honoris debiti superioribus vel æqualibus, non est contra justitiam commutativam, sed contra virtutem observantiæ: unde per se non obligat ad restitutionem. Patet, quia aliud est non honorare, aliud contumeliam irrogare.

Dixi *per se*, quia fieri potest, ut ratione alicujus contumeliæ interpretatiivæ, quæ illi omissioni conjuncta est, obligeris; ut si aliis honorantibus episcopum, vel pastorem prætereuntem, tu illum sine ullo honoris signo impudenter aspicias.

143. Dico tertiò: Qui in alterius absentia aliquid fecit vel dixit apud alios in ejus contumeliam, tenetur apud eosdem restitutionem facere, si probabile est aliquid honori ipsius apud eos detractum. Patet ex his, quæ sunt dicta de famâ; si enim in animis eorum, dignitas ipsius imminuta est, ibi quoque instauranda est.

Dico quartò: Varii sunt modi honoris restituendi: ex quibus est tantummodò est necessariò adhibendus, quo, judicio prudentis, satisfit honori violato. Hec propositio per se patet; et docet eam Cajet. Opusc. 31, resp. 15, dub. 5.

144. Primò, restitui potest honor amicè et honorificè salutatione aut compellatione; et hic ferè sufficit prælatis et superioribus erga inferiores, et viris nobilibus erga plebeios, ut rectè Cajet. q. 73, art. 5; non enim tenentur ita ad eò sese demittere, ut veniam petant; quòd expressè D. Augustinus docet in sua Regulâ de superioribus.

Secundò, adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinando, etc.; qui modus sæpè sufficit, etiam inter eos qui sunt paræ conditionis.

Tertiò, petendo veniam: qui modus est efficacissimus, quo debent uti inferiores erga superiores, et sæpè etiam æquales inter se; nam si læsus hanc satisfactionem justè exigit (ut si gravi contumeliâ affectus fuerit), nec aliam velit admittere; tenebitur alter veniam petere, si sit inferior vel æqualis.

145. Notandum primò, fieri posse, ut non sufficiat veniæ petitio; ut si atrox injuria viro nobili illata sit; tunc enim potest exigi major humiliatiò, v. g., ut flexis genibus cum fune in collo veniam petas; sed qui injuriam intulit, non tenetur eam prestare ante sententiam judicis; sic enim moribus gentium est re-

ceptum, ut etiam pro summis injuriis non teneatur quisquam spontè majorem satisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum signis doloris. Quòd si alter majorem exigat, eam per judicem curet imponi vel infligi.

Dices: Satisfactio exhibenda est ad æqualitatem.

Resp.: Satisfactio pro injurià dupliciter potest esse æqualis injuriæ: Primò exactè, ita ut gratiam non habeat admixtam, et hæc quia valde difficilis est, infligenda est per judicem. Secundò, quãdam proportione, sic ut tota ferè nitatur gratiã condonantis: et hæc consistit in humili veniæ petitione, signisque doloris, esque præstanda, etiam ante sententiam.

146. Notandum secundò, si petas veniam omnium injuriarum, et alter eam concedat, non censeri condonatas, nisi eas injurias, quas verisimiliter intendit condonare. Itaque si aliqua illum latet, quam si nòsset, nollet sine satisfactione condonare, non censetur eam condonasse; quia ignorantia condonationem reddit involuntariam.

CAPUT XII.

DE INJURIIS FORTUNARUM, PER FURTUM, RAPINAM, DAMNEMVE ILLATUM: ET DE NECESSARIA RESTITUTIONE OB HANC CAUSAM.

(Constat dubitationibus 20.)

DUBITATIO PRIMA.

Quid sit furtum. (D. Thomæ q. 66, art. 3.)

1. Respondeo: Jurisperitii sic definiunt: *Furtum est contractatio rei fraudulosa, lucrifaciendi gratiã, vel ipsius rei, vel etiam usus possessionis.* Ita habetur L. 1, § Furtum. π . de furtis. et Institut. de obligationibus quæ ex delicto, § 1, quam supplet et explicat Navar. cap. 17, n. 1. Clariùs et brevius theologi: *Furtum est occulta rei alienæ acceptio invito domino.* Hæc definitio habet tres partes: Prima est, *occulta*, ut distinguatur à rapinã et aliis injustis acceptioibus, per iniquos contractus; occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente, quamvis non cupiat ut dominus advertat rei justitiam.

Dices primò: Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, et tamen committit furtum: ergo.

Resp.: Si sciat dominum videre, et non curet, potius committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtum; quia intendit ipso nesciente accipere, ita ut aliter nollet.

2. Dices secundò: Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantum consistit in acceptance.

Resp.: Detentio est instar acceptance; quia acceptio et accepti detentio moraliter censetur eadem actio; quòd si quis id, quod justè accipit, postea iniquè retineat, perinde facit ac si primò tunc injustè acciperet; vide D. Thomam in respons. ad 2, et Cajet. libidem.

3. Dices tertio: Crimen non accipit speciem ex eo quòd sit occultum: ergo de ratione furti non est ut occultè fiat.

Resp.: Quando quis in injuriã inferendã utitur modo occulto, tanquàm medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto, quia tunc occultum et manifestum continent diversas injurias. Hæc ratione furtum differt specie à rapinã, et dolosa invasio à manifestã, et contumelia à detractioe. Si autem utatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4. Secunda est, *rei alienæ*; quia acceptio rei suæ quæ est apud alienum, non est furtum, saltem quã suæ, quamvis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata; tunc enim auferitur illi usus, vel securitas, quam per illam rem habebat.

Tertia est, *invito domino.* Si quis enim putaret domino non displicere, non esset furtum, quamvis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vereatur petere; debet autem esse cum ratione invitus; unde qui occultè accipit in extremã necessitate, non est fur. Item qui compensandi causã, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis et mobilis*; sed meliùs omittuntur; nam potest quis etiam furari jura, ut census et servitutes, et res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

5. Ex his patet primò, eum qui accipit hominem liberum, v. g., uxorem vel prolem alicujus, non committere furtum; quia homo liber non habet dominium à quo possideatur: sed dicitur committere *plagium* seu *crimen plagiatius*, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; si verò fiat ad fruendum, dicitur *raplus*: quæ propriè non sunt species furti. Quòd si quis furetur ancillam vel mancipium, ut illud vendat, erit verum furtum, quia est acceptio rei alienæ, quã aliena; intendit enim eam accipere ratione utilitatis temporalis, quæ est domini; si autem furetur, ut ad tempus abutatur, non dicitur furtum, quia illa ancilla secundùm illum actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in eã id quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dùm privat ancillæ obsequio; sed non omnis damnificatio est furtum.

6. Quamvis enim furtum non sit peccatum, nisi quia infert alteri damnum, privando eum re suã, contra ipsius rationabilem voluntatem (si enim una eademque res in duobus locis esset, vel à duobus possideri integrè et usurpari posset, nullum peccatum committeretur), tamen non omnis damnificatio est furtum; scilicet differunt hæc saltem materialiter; furtum enim postulat acceptancem seu usurpationem, quã quis rem sibi vindicet, etsi ad breve tempus, et animo eam paulò post abjiciendi: quo modo Augustinus furabatur poma; unde qui incendit alterius segetes, non est fur; tamen damnum infert, nec minùs peccat, quàm si eas auferret.

7. Patet secundò, eum qui rem sacram accipit, aut profanam in loco sacro, tanquàm in asylo depositam, committere peccatum furti, quia accipit alienum invito domino; quamvis huic furto conjuncta sit malitia sacrilegii, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt

tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

DUBITATIO II.

Utrum furtum et rapina differant specie. (D. Thom. art. 4.)

8 Respondeo, specie differre in ratione injuriæ; ita D. Thomas et Cajetanus. Ratio est; quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino scienti, quam *furtum* excludit. Itaque novam rationem injuriæ continet, quia novam rationem involuntarii; aliter enim est involuntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens et renitens; quamvis enim utrumque sit absolute involuntarium, tamen alterum est longè magis involuntarium, et alterius rationis. Unde etiam patet, rapinam esse gravius peccatum quam furtum, cæteris paribus, ut docet D. Thomas, art. 9, et ibidem Cajet.

9. Potes, quo modo furtum et rapina differunt ab injuriâ, quæ fit per iniquos contractus?

Resp. quòd furto et rapinâ patiatur dominus damnum omninò involuntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum involuntariè mixtum, si sciat iniquitatem contractûs, id est, partim voluntariè, partim involuntariè; mavult enim hoc damnum injusè pati, quam contractum omittere. Si autem ignoret contractûs iniquitatem, et ideò contrahat, erit furtum, seu ejusdem ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem genericam communem furto et rapinæ, esse *injustam ablationem rei alienæ, absolute involuntariam*. Ut autem contineat etiam injustitiam contractuum, dicitur *injusta ablatio rei alienæ*; vide Joannem Medinam, q. 4, c. de rebus restituendis.

10. Advertendum tamen est, aliquando omnem injustam acceptationem vocari furtum et rapinam, ut patet cap. 4. Si quid. 14, q. 3, ex D. Augustino: *Si quid invenisti, et non reddidisti, rapuisti*. Sic, Exodi 20, dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, ut docet D. Augustinus, lib. 2, quæst. 72 in Exodum; et hoc modo dividitur furtum in fraudulentum, occultum, et violentum. Sed propriè accipiatur pro occulto, ut dictum est.

DUBITATIO III.

Utrum fur et raptor continuè peccent donec restituant.

Cajetanus, q. 66, art. 3, circa solutionem tertii argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare peccatum actuale furti, cò quod non sit actio, sed effectus actionis: unde vult detentorem esse solùm in peccato habituali. Sed contrarium est verius; unde

11. Resp. et dico primò: Fur et omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debita; continuè actu peccat, toto eo tempore quo, cum possit, non restituit; colligitur ex Gabriele in 4, d. 13, q. 2, art. 2, conclus. 2; et Soto lib. 4, q. 7, art. 4.

Probatur primò, quia non restituendo ledit continenter proximum, ipsum impediens à possessione et usu rei suæ vel debite: quæ læsio quò diutius durat, eò prohibetur major; atqui hæc læsio assidue pendet vel

voluntate liberà non restituendi, vel à liberâ voluntatis omissione: ergo est peccatum actuale, eo saltem modo, quo in omissione operis externi, quâ alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, qui non restituit cum possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar actionis, sicut possessio: ergo quamdî hæc detentio exterior liberè pendet à voluntate, est actuale peccatum, actu nocens proximo.

12. Tertiò, qui conijcit proximum injusè in vincula et ibi relinquit, continuè peccat actu, quia continuè nocet: perinde enim est, sive manibus sive vinculis cum assidue tenendo affligat, cum utrumque æquè liberè continuetur: ergo etiam qui assidue rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuè peccatum committit.

13. Dices primò: Ergo is qui alteri vulnus infixit, continuè peccat, quia continuè nocet.

Resp. neg. conseq. Non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, et tunc peccavit actu; omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manet à primo nocumento, ita ut non dependeat amplius à præsentis ipsius voluntate, ut si vel non sit, sed solùm à præteritâ, in quâ semel censetur voluitum. Quòd si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere provenientem, et non laeretur, continuè noceret præsentis voluntate, et sic continuè peccaret, sicut is qui præsentis voluntate continuè nocet, constructum tenendo, quem singulis momentis posset solvere.

14. Simile videmus in tyranno, qui idolum erigit, vel iniquam legem sancit; tamdiù enim peccat, quamdî illud idolum vel illa lex assidue ex ipsius libertate dependens, manet; nam ex parte stâ tamdiù actu nocet, quòd nocumentum quovis momento potest et debet tollere.

Nec refert, quòd erecto idolo, vel lege datâ, nihil amplius agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis; qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre, si non auferat, continenter nocet et peccat.

15. Dices secundò: Ergo singulis momentis peccat.

Resp.: Verum est, non quidem novum peccatum addendo, sed prius actu continuando: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est unum continuum peccatum, quod, quò plus liberè durat, eò cæteris paribus est gravius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè restitui potest, est unum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit, idque dupliciter.

16. Primò, ratione majoris liberæ derationis; secundò, ratione majoris nocementi, quod inde domino provenit; si enim inde dominus continuè crucietur animo, vel nova experietur incommoda, hæc detentio fit continuè pejor, idque intrinsecè quodammodo, sicut si ignem segetibus immisissum singulis momentis possis extinguere, et omittas, assidue crescit peccatum, ratione majoris damni: et si proximum, quem

vides fame cruciari, non juves, cum singulis momentis possis, assidue crescit illa omissio, ratione majoris incommodi. Quod si inde nihil aliud incommodi eveniat, quam quod dominus careat re sua, solum augebitur priore modo; sicut omne peccatum, et omne meritum augetur ex circumstantiâ durationis, quamvis in bonitate vel malitiâ intrinsicâ non crescat, ut ostensum est 1-2, quæst. 74.

Dices tertio: Si hæc detentio est unum continuum peccatum actuale, ergo homo actu peccat, etiam cum dormit, tunc enim detinet.

17. Resp. primo, quodam sensu concedi posse, hominem peccare dum dormit; non quidem quod tunc novam culpam contrahat, vel contractam auget, sed quia pravum propositum exequitur, vel in executione ceptâ perseverat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; ut si dormias loco vel tempore vetito, vel ut divinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris; his enim eventis ipse somnus est peccatum externum, seu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, et ab eâ informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum antea inceptum; ut si innocenter duris vinculis constrictum relinquant, et ita cubes.

18. Resp. secundò: Dum dormit, propriè loquendo, actu non peccat vero et formaliter peccato, quia neque somnus, neque id quod fit in somno, dependet ab aliquâ voluntate liberâ, tanquam actio quæ assidue liberè fit et continuatur, sed tanquam effectus voluntatis præteritæ, à quâ ita pendet, ut cum cœperit, non sit in nostrâ potestate continuare vel abrumperè: unde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinione; neque minuitur, si brevior.

19. Hinc etiam fit, ut quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare, sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectivè, quia effectus ejus antea prævisus et prævolitus continuatur, qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, antea per malam voluntatem inchoatæ. Ut autem formaliter continuetur, requiritur ut assidue dependeat ab hominis libertate, ita ut quovis momento possit et debeat tollere; non est tamen necessarium, ut continenter actu formaliter tollere: sufficit ut non tollat, et advertat se posse tollere; tunc enim si omittat, liberè omittit, habetque actu voluntatem interpretativam continuam detinendi seu non restituendi, ut patet ex dicitis 4-2, q. 6, art. 5.

20. Ex his sequitur, toto eo tempore quo commodè potest fieri restitutio, non fieri novum peccatum moraliter loquendo, per illam voluntariam retentionem, sed continuari antiquum, quod antea per acceptionem erat inchoatum; nam illa retentio informatur à primâ voluntate retinendi, quæ interpretativè censetur actu manere. Et quamvis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam toto eo tempore non restitu-

di, non censeretur tamen moraliter novum peccatum, neque plura numero peccata, nisi physicâ ratione, sed unum peccatum gravius: quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad unum idemque opus externum continuatum, et cum eo unum numero peccatum efficiunt; sicut cum quis versatur in conatu occidendi inimici, omnes actus prævii occisioni sunt unum numero peccatum, quia omnia interna desideria tendunt ad eundem conatum.

DUBITATIO IV

Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

21. Respondeo, tripliciter interrumpi, ita ut formaliter non continuetur. Primo, ratione ipsius propositi, ut dum quis propositum detinendi mutat, constituens primâ opportunitate restituere, et hæc est perfecta interruptio. Secundò, ratione detentionis externæ, quando illa in se incipit non amplius esse injuriosa, cò quod restitutio eo tempore facta sit impossibilis, ut si procul absit, vel gravi penuriâ laboret; tunc enim externa detentio non est amplius peccatum; unde etiam si ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamsi animum nunquam restituendi haberet, quia, etsi illa voluntas interna peccatum sit, detentio tamen externa peccatum non est; non enim est voluntaria, seu à voluntate dependens, etiamsi fortè sit volita. Incurreret tamen, simul atque offerret se opportunitas restituendi, et eam negligeret, quia tunc detentio rursus inciperet esse voluntaria, ac proinde peccatum externum.

22. Dices: Quid si detentor non advertat se tali tempore non teneri ad restitutionem, putetque se teneri? Respondeo: Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter, quia illa detentio reverà in se non est injusta, aut peccatum; non tamen interrumpitur formaliter, quia ipse putat eam esse injustam, et vult continuare. Sicut si acciperem à te rem meam nesciens esse meam, acceptio illa esset injusta formaliter (id est, ut subest illi iniquæ voluntati), non tamen in se et materialiter, quia est actio in se justa, quæ justè potest appeti et fieri.

23. Tertio, ratione somni vel alterius distractionis, per quam fit ut homo non habeat tunc in suâ potestate, de illius rei detentione cogitare; ut enim illa detentio sit libera, necesse est ut in potestate hominis sit advertere se detinere; alioquin pro illo tempore non est libera, ac proinde non est peccatum formaliter, sed materialiter tantum, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis; formaliter tunc non peccat, cum illa detentio ab illo liberè non pendeat; continuatur tamen effectivè, quia effectus prioris peccati immediate volitus continuatur: qui effectus est peccatum in suâ causâ, à quâ dependet, nempe in voluntate quæ præcessit. Hinc fit ut peccatum ratione hujus detentionis non sit majus vel minus, sive ea diutius duret, sive brevius, nisi quatenus id est prævisum et prævolitum, et consequenter solum ratione voluntatis præcedentis.

24 Petes, utrū interruptio hujus peccati debeat explicari in confessione? Videtur sanè id non esse necessarium, sed sufficere ut explicetur, primò, quamdiū rem retinuerit; secundò, quoties interim occasionem restituendi habuerit et neglexerit; tertio, an interim dominus grave damnū vel afflictionem magnam senserit. Primum requiritur, ut intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. Secundum, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. Tertium, ut quanta in illis actibus externis fuerit malitia; non requiritur verò ut explicet, quoties resilit à proposito restituendi: tum quia is qui decies mutavit propositum, non magis peccavit, quàm qui permansit continuè in voluntate retinendi, si cætera sint paria: tum quia omnes istæ volitiones non restituendi, referuntur ad continuationem unius actus externi, ac proinde moraliter censentur unum peccatum.

Mihi probatur, ut etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per se sunt distincti actus, puta, si potest meminisse.

DUBITATIO V.

Utrum diu quis utitur re alienâ, quam delinet invito domino, peccet novo peccato quotiescumque id facit.

Resp.: Quidam putant, id esse novum peccatum. Ita Navar. cap. 17, num. 54, et Cajet., q. 66, art. 5.

25 Sed verius est, non esse novum, sed unum idemque continuatum; colligitur ex Gabr. et Soto supra cit. n. 11. Ratio est, quia rem alienam accipere, retinere, uti, et destruere, censentur ejusdem rationis et speciei moralis: ergo quando hæc simul concurrunt, est unum peccatum continuatum.

26 Hic tamen duo advertenda: Primò, si domino perinde sit, utarise re suâ, an eam apud te detineas otiosam, non magis crescere culpam usū, quàm nudâ detentione; ut, si sit gemma, annulus, torquis, vel quid simile, quod usū non sit deterius: si sit pecunia, eamque alienes, modò eâ alienatione non fias ad restituendum impotentior; quòd si dominus longè ferret ægrius usum, quàm otiosam detentionem, eò quòd res usu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis usu augesceret quàm detentione (semper tamen intra eandem speciem), ut si sit vestis, vel equus, etc.

Secundò notandum: Si res ita apud te facta sit deterius, ut verisimile sit dominum eam non amplius velle, sed pretium ejus, non est peccatum eâ uti, aut etiam destruere, quia hoc non sit amplius invito domino, eum eam nolit sibi restitui; peccatum tamen esset non restituere ejus pretium, si commodè posses; quòd si etiam id tunc commodè non posses, neque hoc peccatum esset.

DUBITATIO VI.

Quale peccatum sit furtum.

Respondeo et dico primò, ex genere suo esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia infert proximo nocentium; atqui hoc est contra charitatem: ergo.

Adverte tamen, furtum ex genere suo esse minus peccatum, quod in proximum committitur; quæ bona fortunæ sunt infima; ratione tamen incommodorum, quæ inde sequuntur, posset esse majus aliis.

27 Dico secundò: Fieri tamen potest, ut ex indeliberatione, vel ex materia parvitate, sit tantum peccatum veniale. Est certa. Et quidem ratione parvitatæ materiae patet; quia in furto tali non est notabilis lesio. Ratione autem indeliberationis, quomodo possit esse peccatum veniale, difficilius est; nam opus illud externum videtur vix fieri posse absque plenâ consideratione.

28 Sed quidquid sit de opere externo, saltem voluntas furandi potest carere plenâ et sufficienti advertentiâ, ut patet, dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hæc peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri posse, ut hæc voluntas exeat in opus externum, aufert rem alienam sine plenâ animadversione. Quidam enim ex consuetudine ita sunt propensi et veluti determinati ad furandum, ut rem auferant priusquam perfectè advertant quid agant. Idem fieri potest ex vehementiâ tentationis, præsertim in festinatione, ubi non conceditur deliberatio.

29 Dico tertio: Ut furtum sit peccatum mortale, requiritur, ut materiae quantitas notabilis sit. Patet, quia non cujusvis rei ablatio potest esse culpa mortifera, v. g., pomi vel oboli.

Sed difficultas est, quænam censenda sit quantitas notabilis. Navarrus c. 17, num. 4, putat dimidium regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus l. 5, c. 16, unum regalem, vel duos, etiam respectu ditissimi. Barib. Medina 1-2, q. 88, art. 4, duos regales. Sotus lib. 5, q. 5, art. ad tertium, unum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alii verò docent, non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis, sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro variâ personarum et locorum conditione. Ita Joannes Medina c. de Restit. q. 10, et Petrus Navar. lib. 5, cap. 1, n. 35. Ratio est, quia quod respectu unius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale, sed modicum et parvi momenti; juxta quam sententiam dici potest, primò, respectu omnium, etiam regis et hominis prædivitiis, unum aureum videri quid notabile, unde furtum unius aurei, erit mortiferum. Ita Pet. Navarra, et Sotus supra.

30 Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu regis modica videatur: quia etsi modica sit ad donationes pro regni magnificentia faciendas, non tamen est modica, spectatis omnibus regis oneribus, ad quæ sublevanda hæc quantitas notabiliter juvat: ut patet cum militi solvendum est, qui per mensem unum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cum agitur de injuriâ subeunda: non enim minus rex se suaque omnia tuta esse vult ab injuriâ, quàm alius quilibet. Secundò, respectu mediocriter divitum, quatuor regales sive unum florenum censeri quid notabile, juxta Petrum Navarram, quia sufficit illis ad

victian unius diei; addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem. Tertiò, respectu mechanico-rum, duos regales, juxta sententiam Medinæ; inde enim commodè viciant, et hæc summa ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen et Petrus negant duos sufficere.

31. Quartò, respectu pauperis, unum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis lava, nec satis consentanea Scripturæ, quæ dicitur: *Pures regnum Dei non possidebunt*; pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant.

Nihilominùs, etsi hæc ultima sententia satis probabilis videatur, placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, et Toleti, qui duos regales absolutè quantitatem notabilem statuunt, quamvis etiam minor summa talis censeri possit, si notabilem lesionem secum trahat; ut si pauperi surrepta fuerit: ut Toletus notat. Quod confirmari potest ex Navarro, qui dicit: In quibusdam Episcopopatibus solitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modo post concilium Tridentinum fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25, c. 3, de Reform. ubi statuitur ut hujusmodi excommunicationes non fiant, nisi ob rem non vulgarem, causâ diligenter per episcopum examinâtâ; unde non faciè excusaverim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicantur.

32. Dices: Si furtum duorum regalium, in divitem commissum, est peccatum mortiferum, non infra; ergo si quis auferat duos regales, minùs uno obolo, non peccavit mortiferè.

Respondeo: Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moralitèr; sicut justa rerum pretia, quæ non consistunt in indivisibili termino. Itaque censelitur etiam peccare mortiferè, qui saltem uno vel altero asse non abest ab hæc quantitate: quæ enim parùm distant, nihil distare videntur.

33. Dico quartò: Quamvis ipsa res, quæ surripitur, non sit notabilis pretii, tamen si auferatur ei qui inde grave incommodum accipiet, est peccatum mortiferum; quamvis non mortiferum in specie furti. Prior pars, esse peccatum mortale, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; ut si sutori surripias setas, vel sartori acum; nec possint aliunde habere: sic si auferas cupiam rem parvi momenti, quam tamen ille maximi facit, et propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, ut ait Sotus supra.

34. Secunda pars, *Non esse peccatum mortiferum in specie furti*, optimè probatur à Navarro supra, c. 17, n. 2, quia res quæ surripitur, non est notabilis pretii: ergo non est materia furti mortiferi. Unde sequitur, si talis ferretur excommunicatio: Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipso facto sit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes: ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum, quæ est mortiferum?

Resp.: Si sequatur damnum, v. g., lucrum cessans,

erit in specie damnificationis injustæ; quæ proprio nomine caret, quia hujus damni causam injustè dedit: si autem sciat fur, talem solere pejerare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandali, pertinens ad eam peccati speciem, cujus sciebat suo furto, etsi exiguo, se fore causam.

35. Ex his sequitur, eum qui surripit minima, cum animo majora furandi si posset, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic conjuncto; talis enim habet duos actus voluntatis: unum absolutum, quo vult hanc rem parvam furari; et hæc voluntas exit in actum externum, estque solum peccatum veniale: alterum conditionatum, scilicet vellem auferre majora si possem: et hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum: unde talis fur non involveretur sententiâ excommunicationis late in eos qui rem notabilem furati essent.

DUBITATIO VII.

Utrum is qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretii, peccet mortiferè.

36. Respondeo: Qui per furta minima intendit detescere, aut conquirere notabilem pecunie quantitatem, peccat mortiferè illâ intentione, et quovis externo furto minuto, ex ejus vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet, quia intendit accipere rem alienam magni momenti invito domino.

37. Dices: Intendit accipere à diversis, et nemini cupit facere notabilem injuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangeo, cap. 9 Moralium, pag. 130, admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facillè concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui utuntur ponderibus vel mensuris justo minoribus: quod videtur esse contra illud Proverb. 11: *Statera dolosa, abominatio est apud Deum*; et Deuter. 14: *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus et minus, etc., abominatur enim Deus cum qui facit hoc*, ubi satis insinuat esse peccatum mortale. Secundò, quia prebet occasionem hominibus, ut ex alio die detescere studeant. Tertiò, quia est contra communem DD. sententiam. Joannes Medina c. de Restitut. q. 10, in fine, putat non esse peccatum mortale, si ille id in fraudem legis de non furando, non faciat; sed quia fortè non habet aliàs, unde ipse et familia sua vivat; quæ sententia teneri potest, primò, si illius hominis conditio sit talis, ut alii teneantur ei succurrere: ut docet Angelus, v. *Furtum*, n. 37. Fumus eodem verbo n. 10, et alii. Secundò, quando constat illos, à quibus accipit, si nõssent hominis statum, non fore invitos circa rei substantiam, etsi circa modum inviti sint; dum displicet occulta surreptio vel fraus; aliàs non est tuta.

38. Unde ad objectionem respondeo negando consequentiam, nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parùm accipere. Ratio est, quia

multis inferre parvum damnum, perinde est ac si uni inferas magnum; nam omnia illa parva simul juncta, efficiunt unum magnum, quod est illius communitatis.

Nec refert, quòd singuli vix sentiant aliquid incommodi; quia etsi nemo in particulari sentiat; tamen respectu communitatis est notabile incommodum; quia tali summa potest respublica aliquem notabiliter juvare, vel aliquod debitum dissolvere; sicut supra dictum est de rege; quia etsi in sua personà ex furto duorum aurorum nihil sentiat incommodi, tamen censetur ei quid notabile, spectatis omnibus ejus oneribus et obligationibus. Simili modo, qui ex immenso tritici numero, ad rempublicam pertinente, duos modicos auferret, parùm incommodi singulis inferret; tamen peccaret mortiferè, quia respectu reipublice id censetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque suam augendi, valdè repugnare societati humanæ; et in omni republica benè institutà valdè exosam; ac proinde tanquam rem valdè noxiam hominum societate, censeri prohibitam sub peccato mortifero: sicut fornicatio prohibita est sub peccato mortali; quia per se noxia est educationi prolis.

39. Altera pars probatur, quia singula externa furta procedunt ex intentione mortifera, suntque ejus executio: idè enim furta parva committit, ut sensim ad magnam quantitatem perveniat: unde singula acceptiones, sunt executiones partiales illius intentionis mortiferae, et consequenter in illis est peccatum mortiferum: quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, est peccatum mortiferum.

40. Notandum tamen, in singulis non committi novum peccatum mortale, sed continuari jam cœptum: omnes enim istæ acceptiones et detentiones acceptorum censentur una continua executio illius pravae voluntatis. Sed committitur novum peccatum veniale in singulis; et simul continuatur executio mortiferae intentionis. Itaque quæque voluntaria acceptio est intrinsecè peccatum veniale; denominatione autem extrinsecà est mortale. Unde fieri potest, ut is qui sic furatur, non magis peccet, quàm si uno actu eandem quantitatem furaretur, sed potius minus, si cætera sint paria.

41. Petes: Utrum iste, qui sic à plurimis corrasit, teneatur ad restitutionem, et cui?

Resp.: Teneri ad restitutionem iis, à quibus accepit, si tamen commodè possit; quòd si non possit, vel quòd ignorentur, vel quia executio est difficilior, quàm res tantilla postulet, vel quia est periculum infamiae, injungendum illi à confessorio, ut det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè consentaneum justæ voluntati dominorum, à quibus subtractum. Sed de hoc plùs infra, cap. 13, dub. 6.

DUBITATIO VIII.

Utrum is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè.

42. Respondeo et dico primò: Antequàm perveniat

ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen simul atque ad eam pertingit, mortiferè peccat, nisi per inadvertentiam excusetur. Prior pars est manifesta. Secunda etiàm est communis doctorum et probatur; quia jam incipit voluntarie detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas est, utrum illud ultimum furtum complens quantitatem notabilem, sit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli causà; accepti quis nonum furtis parvis, novem asses: tandem ex occasione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt esse peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, unde

Dico secundò, furtum illud decimum, per se non est nisi veniale; sed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur; est peccatum mortiferum. Prior pars est Navarri, c. 17, n. 159. Altera patet ex supradictis.

43. Dices: Hoc decimo furto inferit jam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Resp. damnum illatum incipere tunc quidem esse notabilis pretii; tamen hoc non inferitur per decimum furtum; sed per hoc et præcedentia collectum sumpta, quorum unumquodque est solum veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, si ille fur advertat se jam habere quantitatem notabilem, et non proponat restituere, cum tamen commodè possit; tunc enim saltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum assem, sed voluntate illà, quà hunc decimum cum aliis ante acceptis, qui simul juncti faciunt rem notabilem, vult retinere.

Si tamen non adverteret se jam habere alienum, quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter si adverteret quidem, sed non haberet commoditatem restituendi, proponeretque primà opportunitate restituere. Ratio est; quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiàm habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi, licitè enim potest adhuc nolle restituere priores novem, et acceptio decimi non est peccatum mortiferum, sed solum veniale: ergo non peccat nisi venialiter.

Dices: Quid si post quantitatem notabilem per minima furta sublatam, addat quis furta alia parva, eruntne mortifera?

44. Resp.: Per se non fore mortifera, sed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis; et hoc peccatum voluntatis et externæ retentionis sensim crescet, prout plus et plus detinebitur; ut si post 10 illos accipiat alios duos, et alià occasione tres, et postea unum, siquæ sæpius, retinens interim omnia priora. Si tamen non sit commoditas restituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modò concipiatur propositum restituendi primà opportunitate; sed tunc quando illa nova furta rursus ad quantitatem notabilem ascendent, committetur novum peccatum mortiferum, juxta modum supradictum.

45. Ex his patet, fieri posse ut quis commiserit tantum furta venialia, et tamen sub peccato mortali teneatur restituere; quia velle retinere illam quantitatem sic parvam per furta venialia, est peccatum mortale.

46. Adverte tamen, ad peccatum mortale majorem quantitatem requiri, quando quis eidem magnis temporum intervallis subtrahit parvis furtis, et non ex industriâ, sed per occasionem, quam dum brevi tempore vel de industriâ vel simul accipit, ut ibidem Navarrus docet. Ratio est; quia homines minus agrè ferunt sibi auferri longo intervallo et casu quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quam eandem quantitatem simul vel per partes, de industriâ. Unde si is mortiferè peccat et ad restitutionem tenetur, qui ab eodem auferit 10 simul, vel per partes de industriâ, requiruntur 45 vel 16 aut etiam viginti ut quis sub peccato mortali teneatur restituere acquisitum per minuta furta fortuita; præsertim si longis intervallis sint facta. Ratio tamen, quâ id probat Navarrus, non videtur firma; ex illâ enim sequeretur, nunquam peccari retentione sic ablatorum, etiamsi essent 10 scuta: ita enim argumentatur Navarrus: Minus peccat qui retinet, quam qui capit, cæteris paribus: et capiendò illa parva sine animo perveniendi ad quantitatem notabilem, non peccat plus quam venialiter: ergo nec retinendo. Etsi enim minus quis peccet retinendo quam capiendò, cæteris paribus, hic tamen non sunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem, tanquam ad unum objectum: unde potest esse mortifera; sed acceptiones singulæ comparantur ad res non notabiles; unde non possunt esse nisi veniales; hæc tamen ratio Navarri ad hoc juvat, ut ostendatur requiri majorem quantitatem ad peccandum mortiferè solâ retentione, quam acceptione quæ simul fit.

47. His adde, majorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diversis minuta furatur, quam quando ab uno; quia diversi illi parùm læduntur, nec ita curant reum minorum casu surreptarum restitutionem. Denique, major requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quam famulorum à dominis; et in furtis famulorum, quam exteriorum.

48. Ubi adverte, furta esculentorum et poculentorum, quæ committuntur à famulis, et ancillis, etiamsi sensim perveniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, ut ipsimet consumant (sectis verò si ut vendant) sineque ordinaria, quæ non solent accuratè concludi; de quo vide Navarrum, cap. 17, n. 158. Ratio est, quia dominis non omninò displicet, ut hæc capiuntur: ejus signum est, quòd etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt; et si rogarentur, facillè concederent.

49. Unde potius displicet modus accipiendi quam ipsa acceptio seu consumptio; atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur; quamvis modus accipiendi displiceat; ut rectè docet Cajetan. in Summâ, v. Furtum, et Navar. c. 17, n. 158, et

comment. 2. de Regular. n. 20, quia dominus non est invitus circa substantiam acceptiois, sed solùm circa modum; quod valdè notandum, ob furta filiorum, uxorum, famulorum, amicorum, et similia; qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50. Si tamen surripias ad eum usum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, ut ad computationes, ludos, etc., erit verum furtum, quia non vult rem esse tuam ad talem usum; et ita acceptio secundum substantiam censebitur fieri invito domino: id enim maximè ex usu et fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infra, c. 41, n. 80.

Monendi mihi sunt hoc loco pro his et similibus casibus confessari, ut non facillè in furtis etiam minutis, et quæ ad peccatum mortale non pertingunt, dissimulent; sed pro conditione et capacitate personarum semper aliquam restitutionem injungant, quæ fiat vel reddendo rem eandem si exstat, vel ejusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando majore obsequio, quam ex contractu teneantur; vel si creditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Ilæc enim ratione, cum non impunè transeunt, magis ab hujusmodi peccatis absterrentur, quam aliis penitentibus: alioquin fiunt ad hujusmodi furtula faciliores, et ad majora gradum faciunt.

DUBITATIO IX.

Quando plures uni per minuta furta grave damnum inferunt, ut cum nulli vineam prætereunt, botrum unum vel duos carpunt; utrum singuli peccent mortiferè, et teneantur ad restitutionem.

Resp. et dico primò: Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè, et tenentur ad restitutionem in solidum, juxta multorum sententiam, de quâ infra, c. 15, dub. 2.

Dico secundò: Si casu id fiat, ita ut alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad restitutionem. Ita Navar. cap. 17, num. 150, et alii. Ratio est, quia nemo est causa notabilis damni.

51. Sed quid si advertant notabile damnum inferendum?

Resp. Multi doctores, affirmant, tunc singulos mortiferè peccare, et ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Covar. l. 1 Variarum, c. 5, n. 15, Medina, c. de Restitutione, q. 10, Petrus Navarra l. 3, c. 1, n. 48, et alii. Ratio est, quia si advertas magnum damnum à pluribus per minuta furta dari, et ipse nihilominus fureris, ad illud cooperaris et auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Unde ulterius sequitur, teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis: debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit amplius notabilis pretii. Sed contrarium videtur verius; unde.

52. Dico tertio: Is qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiamsi sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum

accipiendo; neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4, d. 22, q. 1, art. 2, casu 3. Probatur, quia iste infert parum damni: ergo ex hac parte non peccat nisi venialiter, et nemini est causa vel occasio furandi, ut suppono: ergo ex eo quòd alii furentur, peccatum ipsius non aggravatur, sicuti is qui novit alios furari à rege, et parum furatur, non peccat mortifère, quando suo exemplo aliis non est causa; quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis, tamen est ratio cur quis peccet mortifère,

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno; quia solum in parvâ parte cooperatur, et præter ipsius intentionem est, quòd illa cum aliis jungatur, et magnum damnum constituit; unde non est verum, quòd consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

55. Dices primò: Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile, sit factum notabile (v. g., alii abstulerunt 9 asses, quod damnum suppono nondum esse notabile, sed sit tale ablato decimo, quem iste furatur): ergo peccat mortifère.

Respondeo negando consequ.; quia non est verè causa damni notabilis, sed parvi; quòd autem, hoc furto posito, jam illatum sit damnum notabile, id omninò per accidens est et præter ipsius intentionem, neque ullo modo sequitur ex conditione illius furti, sed ex eo, quòd accidit alios ante abstulisse novem; itaque complere hoc modo damnum, et efficere ut ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili injuriâ afficere, sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere; quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10 pedum, addendo unum pedem, non est causa longæ lineæ: et qui complet summam 100 florenorum, dando unum florenum, non dat summam 100 florenorum: ita qui auferendo unum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quod etiam inde confirmatur, quia alioquin si sciens alium abstulisse novem, auferas unum, infinitè ampliùs peccabis auferendo unum, quàm ille auferendo novem, quod per se est absurdum. Unde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum.

56. Dices secundò: Qui hoc modo damnum vineæ intulerunt, possunt sub pœnâ excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortifère, etc.

Resp. negando consequentiam; potest enim quis ex justâ causâ compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur; ut, v. g., venire ad supplicationem, solvere mulctam lege impositam: ad hoc enim satis est, ut sit justa causa præcipiendi, etiamsi hæc causa per se absque præcepto superioris non sufficit ad obligandum. Itaque, cum hic sit justa causa præcipiendi sub pœnâ excommunicationis, ut singuli suam partem restituant, nempe ut ille grave damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, ut singuli jure naturæ absque præcepto superioris teneantur sub peccato mortali; quia

quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eò quòd alii non restitunt. Addo, non videri posse compelli sub pœnâ excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt, nisi quando res ita essent comparatæ, ut ex defectu restitutionis unius, notabile damnum sequeretur: ut si, Titio particulam suam non restituerit, alii quoque restituere nollent.

57. Dices tertio: Ergo fieri potest, ut quis magnum damnum accipiat, et tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum: neque enim hoc absurdum videri debet, quando à multis datum est, cum etiam locum habeat, quando ab uno absque culpa lethali irrogatum, ut supra ostensum, cap. 7, dubit. 6.

DUBITATIO X.

Utrum occultè vindicare rem suam vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortifèrum.

58. Resp. et dico primò: Si res tua justo titulo, v. g., pignoris, locationis, commodati, etc., apud alium exstet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, et teneris ad restitutionem. Est communis doctorum opinio. Ratio est, quia iniquè spoliis alterum suo jure, quod in illam rem habebat; quod si magni sit momenti, necessariò est restituendum; hoc tamen intellige, si probabile erat te rem tuam, jure alterius finito, commodè recuperaturum.

59. Dico secundò: Si injusto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiamsi eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint.

Prior pars patet, quia nulla fit inæqualitas; neque alter justâ ratione est invitus, teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, ut ille sentiat se non ampliùs obligatum, tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum; tum ne secundò tibi satisfiat, ut rectè Sotus, lib. 5. de Justit. q. 3, art. 3, Cajet. q. 66, art. 5; Navar. cap. 17, num. 113, et alii.

Alter pars: Quòd pecces, probatur; quia fit injuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, ut singulis jus suum tribuat, ut rectè D. Thomas, q. 66, art. 5, ad tertium.

60. Dixi: *Nisi certæ conditiones adsint*; his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, et pro debitis compensatione uti.

Prima est: Ut moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex justitiâ deberi; si enim id esset dubium, non posses eam accipere; nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex justitiâ, sed solum ex gratitudine.

61. Secunda est: Ut non possis eam aliâ ratione redipisci, vel certè non absque notabili molestiâ, vel expensis, vel amissione benevolentiæ et favoris.

Tertia: Ut non accipias rem aliquam apud debito-

rem depositam, sed tuam vel tui debitoris; nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in ejus sunt dominio.

Quarta: Ut absit periculum scandali vel infamiae, ne tanquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si adsint, licite potes uti compensatione.

60. Quidam addunt, *ne compensatio fiat in deposito*; ita enim expressè docet Greg. IX, c. *Bona fides*, de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum ob præsumptionem perfidiae, ut ibi insinuat, quod video etiam placuisse Emanueli Sà.

61. Ex dictis sequitur primò: Si feratur excommunicatio in eos qui surripuerunt, non comprehendi eum qui in compensationem accepit, citamsi alià vià recuperare potuerit (quod est contra Joannem Medin., quæst. 11), nisi in hisce tribus casibus: Primò, quando debitum erat dubium; secundò, quando notabiliter ultra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus est verum furtum; tertio, quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hæ excommunicatione. Ratio est, quia etsi peccaverit sic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia solum peccavit in modo accipiendi, unde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque iudex intendit illum cogere, sed injustum detentorem; et quamvis intenderet, nihil tamen efficeret, quia ille non tenetur restituere: unde excommunicatio esset inefficax; quamvis enim peccaverit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum jam præterit: unde propter illud non potest excommunicari: ulterius autem delinendo, non peccat; unde neque ob hanc causam.

62. Dices: Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum præteritum.

Resp. negando posse; quia iudex non potest aliquem punire pœnâ pecuniariâ vel simili ob delictum, nisi priùs juridicè audiatur reus et convincatur.

Sequitur secundò, si is, qui justè accepit, rogatur à iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, neciam eum juramento; mente intelligendo, sè nescire quis ita acceperit; ut iudex intendit, nempe injustè; quòd si non rectè accepisset (eò quòd vià juris facilè potuisset recuperare), quamvis nunc justè retineat, tamen juridicè interrogatus tenebitur fateri, quia iudex tunc habet jus interrogandi, sicut de aliis criminibus; unde non potest uti artificio prædicto. Vide Navar., c. 17, n. 114 et duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile, quia alia videtur mens iudicis, nempe an acceperit injustè, non quoad modum tantum, sed quoad substantiam acceptionis.

63. Sequitur tertio, famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis deminorum, dum querunt stipendia sua esse justo minora, nisi reverà iudicio prudentis ita sit, nec solum lege gratitudinis, sed etiam justitiæ plus debeat; quod potest fieri dupliciter: Primò, si parvo quidem sit conventum, eà tamen mente, ut dominus, servitio diligenter præstito, esset

suppleturus, et hanc mentem famuli dominus satis adverterit; tunc enim ex justitiâ dominus tenetur supplere, quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, si pressus necessitate, exiguo convenit, quia dominus amplius dare noluit; tunc enim quòd operam suam multò plus valentem tam parvo locet, non spontè facit, sed necessitate compulsus (sicut si quis, necessitate pressus, parvo vendat rem aliquam magni pretii); tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquivalentiam; hoc tamen intellige, si tali servitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum; quòd si non egebat, sed solum ad preces alterius, nullo magno suo commodo, admisit, meritò potest minus offerre ac dare; *merces enim ultronea*, ut dici solet, *vilescent*: vide Navar., cap. 17, num. 109 et sequentibus.

DUBITATIO XI.

Utrum aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

64. Respond.: Dominicus Sotus putat id licere, quando respublica ita est perturbata, ut nemo jus suum obtinere valeat, modò tamen sine armis et moderate fiat. Sed utendum distinctione.

65. Si res tua exstet apud alterum in suâ specie (v. g., equus, vestis, torquis, etc.), et non possis eam aliter recuperare ob reipublicæ perturbationem, non est improbabile posse te domum ingredi, et eam auferre: et si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri; habes enim jus recuperandi rem tuam. Neque hic videtur propriè aggressio, sed defensio, ut supra dictum est, ex D. Antonino et Silvestro. Si tamen res non exstet, sed ille tantum sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare, quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: unde habet jus tibi resistendi, si eam vi auferre nitaris; et tu censeris aggressor, non ille, quia ipse non detinet rem tuam, sed tu invadis rem ipsius.

DUBITATIO XII.

Utrum in extremâ, vel etiam in gravi necessitate, licitum sit aliena surripere.

(D. Thomas, quæst. 66, art. 7.)

66. Notandum est, eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum usurpare, nisi ante petierit iurari, explicatâ suâ miseriâ, vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum; si enim probabilis spes sit posse te convenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare), consequi ut sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem, ut cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demùm iure gentium conceditur, quando alia vi occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis; nemo enim potest vivere ex alieno, quando potest ex proprio, efficiendo ut res aliena fiat sua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non servetur, modò scandalum absit; quia, sive dominus concedat, sive non concedat, potes accipere; est enim duntaxat inordinatio in modo.

67. Nunc dico primò, quemvis in extremâ necessi-

tate constitutum posse accipere rem alienam, quæ extreme indiget ad vitæ suæ conservationem. Est communis sententia doctorum; probatur, quia in extremâ necessitate omnia sunt communia, ut habet receptum axioma; non quod per illam statim transferatur dominium (ut rectè probat Navarrus, cap. 17, num. 61), sed quia quoad jus utendi, communia sunt, ita ut licet quisvis, illis angustiis pressus, possit occupare sibi que vindicare rem quamlibet adeo sibi necessariam, et ex ejus usu sibi et proximo opitulari.

68. Cujus ratio est, quia finis rerum inferiorum est ut hominibus in necessitate sint subsidio, et ut homines per illas possint vitam suam conservare et tueri; ac proinde omnibus à naturâ hoc jus competit. Neque divisio jure gentium introducta potuit hoc jus adimere; quia jus gentium supponit, non evertit jus naturale, præsertim quod tantoperè necessarium ad vitæ conservationem; censeri itaque debet divisio esse facta, reservato cuicque jure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

69. Hinc sequitur primò, si quis, in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse à domino illius rei prohiberi, quia jure suo utitur; quare poterit se tueri, tanquam qui injustè ab altero invadatur, etsi necesse sit, servato justæ defensionis moderamine, impediendum occidere.

Sequitur secundò, talem acceptionem non esse furtum aut rapinam, quia non fit domino jure invito; tenetur enim consentire, cum tu jure tuo utaris.

70. Adverte tamen, si dominus sit, in pari necessitate te non posse ab illo accipere, ut omnes fatentur, quia in pari causâ melior est conditio possidentis. Utrùm autem tenearis restituere, dicitur infra, cap. 16, dub. 1.

Sed difficultas est, utrùm idem sit licitum in gravi necessitate. Multi doctores negant, putantes id juris soli extreme necessitati reservatum. Ita Cajet., q. 66, art. 7; Sotus, l. 5, q. 3, art. 4; Covar., ad reg. Peccatum, p. 2, § 1, n. 3, et multi alii. Aliis placet contrarium.

71. Dico secundò: Probabile est, non solum in extremâ, sed etiam in gravi necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculum surripere ab opulentis, si aliter grave illud malum avertere nequeas. Angelus, v. *Furtum*, § 37; Sil., eodem, q. 5; Navar., c. 17, num. 5; Joan. Medina, c. de Eleemosynâ, q. 7; Covarruvias supra sentit esse probabile; Petrus Navar., l. 3, c. 1, n. 375. Per gravem intelligo, non quovis modo gravem, sed valdè gravem, etsi non extremam.

Probatur primò, quia sicuti à naturâ omnibus concessa est potestas succurrendi extreme necessitati ex rebus humanis, ita et valdè gravi; cur enim hæc potestas restricta sit ad extrema? Secundò, ex gravi necessitate facilis est lapsus in extremam; ergo quod in extremâ concessum est, extendendum est etiam quodammodo ad gravem. Tertio, sicut divisio rerum non debuit, nec jure potuit efficere quin extremâ in necessitate haberet jus surripiendi ab iis qui non sunt in

simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamvis essent aliquo modo necessaria statui: ita neque potuit efficere quin, dum gravi necessitas premit, quando aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua vel parùm necessaria alterius statui. Itaque in divisione et attributione rerum, quod factum est ut nomen jus sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi: *Nisi extrema vel certè valdè gravis necessitas postulet*; alioquin contra rationem et æquitatem facta esset. Secus de necessitatibus communibus et non admodum gravibus, quæ creberrime sunt, et non sic urgent, ut divisio et attributio jure gentium facta debeat violari; alioquin omnia furti plena essent, nec posset pax inter homines conservari.

72. Hinc patet, talem surriptionem non esse furtum, quia dominus tenetur consentire, nec potest cum ratione esse invitus circa substantiam acceptionis; quamvis modus displicere possit, si accipias prius quam petieris tuamque inopiam aperueris.

73. Si tamen ipse sit in pari necessitate, vel status ipsius notabiliter læderetur, posset recusare, sique esset furtum, quia in hæc necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius, sicut in extremâ non licet accipere, cum gravi detrimento naturæ illius.

74. Dices primò, cap. Si quis 3 de furtis, dicitur: *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, peniteat hebdomadas tres, et, si reddiderit, non cogatur jejunare.* Hic imponitur poenitentia ei qui ob gravem necessitatem furatus fuerit. Ita Covarruvias.

Respond.; primò, ibi fortè agi de necessitate non ita gravi, ut docet Glossa ibidem et D. Thomas, q. 66, art. 7, ad primum. *Decretalis*, inquit, *illa loquitur in casu, quo non erat urgens necessitas*; ubi tamen adverte istud cap. non esse ex decretalibus pontificum, sed ex poenitentiali Theodori.

Respond., secundò, fortassè agi de iis qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculum, cum factè potuissent obtinere, si suam necessitatem aperuissent.

75. Dices secundò: Si in gravi necessitate posses surripere, posses etiam ad dandum cogere, vel in iudicio vel extra: sed non potes cogere, ergo nec surripere. Minor probatur, quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex justitiâ; ille autem non tenetur ex justitiâ tibi dare; ergo. Ita Sotus.

Respondeo: Si hoc argumentum valeret, concluderet ne in extremâ quidem necessitate te posse surripere, quia dives non tenetur ex justitiâ dare, sed solum ex charitate, ut Sotus fatetur. Itaque neganda est minor; potest enim dives cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi, et si te violentem occupare rem tibi sic necessariam conetur impedire, potest tueri, si scandalum absit.

Ad probationem respondeo, negando assumptum; ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex justitiâ non obligamur, ut ad non se inebriandum, et non fornica idem, non blasphemandum, imò ad dandum ele-

mosynam; ut enim quis cogi possit, satis est eum obligari alicujus virtutis præcepto, et necessarium esse vel valde expediens ad bonum publicum ut hujusmodi opera fiant.

DUBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, et quando non.

76. Respondeo: Peccat mortiferè primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum (nempe quorum dominium vel ususfructus est parentum), ipsis meritò invidis, et tenetur ad restitutionem; est communis sententia doctorum, quia est verum furtum in materia notabili; unde, Proverb. 28, dicitur: *Qui subtrahit aliquid à patre suo, et à matre, et dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est*; ubi satis indicatur esse mortiferum.

Sed advertendum est, non idem censi notabile in furtis filiorum vel uxoris, quod censetur tale in furtis externorum, ut rectè inter alios notavit Petrus Navarra, lib. 3, p. 2, cap. 1, sed majorem quantitatem requiri: neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione statûs, ætatis, personarum, locorum, et aliarum circumstantiarum, prout prudens judicabit; unde si filius subtrahit duos vel tres aureos parenti prædiviti, non statim putandum est mortale, præsertim cum parens talis sæpè non sit multùm invitus: secûs si parenti mechanicò, vel cui res angusta.

77. Secundò, si expendat in res turpes aut vanas (ut in ludem, in computationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos usus dedit, v. g., ad emendos libros, vestes, ad solvendum didactra magistris, ut rectè Navar., cap. 17, n. 464. Ratio est, quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales usus, sed ad alios; neque intendit illas simpliciter donare, et dominium earum in filium absolutè transferre, juncto solum mandato, ut honestè vel in hos usus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solum contra paternam obedientiam fecisse; sed intendit donare cum restrictione ad usus determinatos, v. g., ad emendos libros, ita ut filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales usus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita ut non plus juris conferat, quàm ipse conferre intendit; quare si filius aliter expenderit, tenetur ad restitutionem, cum ad alium usum jus non habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnum acceperit, ita ut ei idcirco plus causâ filii expendendum fuerit: secûs, si in solius filii incommodum cesserit; quòd si non possit restituere, tenetur adducere in divisionem, nisi fortè constet alios tantùmdem expendisse, vel nisi parens condonaverit, vel putetur facilè condonaturus, si filius auderet rogare: quâ ratione multi excusantur ab hæc restitutione.

78. Et quamvis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, ut infra, cap. 18, dubit. 12, dicitur, tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de quâ parens potest disponere. Vido Navarrum, cap. 17, num. 458.

79. Non peccat accipiendo, vel certè non mortificare, primò, si quantitas pro conditione statûs et personarum non censeatur judicio prudentùm notabilis.

Secundò, si putes parentem rogatum, facilè concessurum; tunc enim non videtur invitus circa substantiam acceptiois, sed tantùm circa modum, ut dictum est dubitat. 8, num. 49.

Tertiò, si dum versatur in studiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum sue conditionis, in eleemosynas, ludum et honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contrariâ voluntate; Navarrus, num. 457.

80. Quartò, si in extremâ vel etiam gravi necessitate proximi surripiat ad eleemosynam; tunc enim parens non potest esse cum ratione invitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiae, vel officii publici, vel beneficii, etc.; quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater ullum jus in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, ut ostensum est cap. 4, dubitat. 3.

Sextò, si parens sibi vindicet bona castrensia, vel quasi castrensia filii, ultra id quod expendit in ejus alimenta, filius potest tantùmdem repetere; quòd si non audeat, potest occultè uti compensatione, vel repetere à cohæredibus. Quod valde notandum confessariis, ne facilè cogant filium ad restitutionem, cujus fructus beneficii percipiuntur à parente.

Septimò, si parens sit hæreticus, bona adventitia filii, in quibus ille habebat usumfructum, redeunt ad filium; et ususfructus consolidatur cum proprietate, ut patet ex dictis cap. 5, dubit. 8; unde filius potest ea sibi vindicare, quòd si non audeat vel non possit, potest occultè compensatione ex aliis bonis paternis sibi consulere.

81. Octavò, si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore et industriâ tantùmdem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Navarrus, cap. 17, num. 444; Angelus, v. *Peculium*, num. 44, et alii.

Hic tamen sunt tria necessaria, primò, ut filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest, maximè quando alter est presens: nam hic fortè nolet, rebusque suis aliter consulat; quòd si ob reverentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id jure ægrè ferre. Secundò, ut constet parentem non facturum per se, neque inventurum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, ut ususfructus istius lucri non sibi vindicet ante mortem patris, vel suam emancipationem, quia pertinet ad patrem; censeatur enim hoc lucrum in bonis adventitiis, ut dictum est cap. 4, dub. 5.

Dices: Filius jure naturali tenetur servire parenti sine stipendio i ergo.

Resp. negando antecedens, nisi pater egeat, vel nisi alii filii etiam lucrentur patri; nulla enim æquitas

dictat, ut ipse teneatur sine stipendio laborare, aliis otiantibus.

DUBITATIO XIV.

Quando uxor peccat mortiferè, capièdo et donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, et quando non.

82. Respondeo: Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione invito, accipiat. Ratio est, quia accipit illud cuius dominium vel certè administratio et ususfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia, etiamsi tota dos et dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attingit, tamen administratio et dimidia pars emolumentorum sunt mariti, quibus iniquè illum privat. Secus de pupillo, qui clam surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona uxoris.

83. Si tamen putaretur maritus non utiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio debet adducere in partitionem cum hæredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium ejus sibi detrahendo. Idem faciendum in aliis casibus, quando non habet unde restituat.

Hinc patet non esse verum quod ait Paludanus, in 4, dist. 15, quæst. 3, art. 6, uxorem ex facultatibus communibus posse facere elemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, ejus nomine, soluto matrimonio; sic enim totam suam partem posset dare, et privare maritum ejus administratione: vide Navarrum, cap. 17, num. 153, § ad tertium.

84. Non peccat mortiferè, primò, si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus et cæteris, non sit notabilis.

Secundò, si maritus rogatus concederet.

Tertiò, si det in extremà vel gravi necessitate proximi: in extremà enim quisque tenetur ex eo quod superest naturæ; in gravi, ex eo quod statui.

Quartò, si det ex suis quorum habet liberam administrationem, ut ex paraphernis vel ex lucris suæ industriæ (præsertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum), ut docent Navarrus, Silvester, et alii: quod intellige jure communi Cæsareo; nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quintò, potest facere donationes et elemosynas secundum consuetudinem aliarum suæ conditionis mulierum; quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim doctores; Paludanus, supra, Silvester, v. *Elemosyna*, quæst. 5; Angelus, ibid. num. 7, et alii.

85. Si tamen constet illum omninò vetare, Navarrus et alii quidam dicunt, illum non posse quidquam dare. Sed contrarium est verius, quod etiam tenet Molina disputat. 274, et Petrus Navarra, l. 3, cap. 4, n. 83, et colligitur ex ratione quam Silvester, Angelus, Paludanus et alii doctores adferunt; quia *consuetudo tribuit jus, non secus ac privilegium vel lex;*

quo jure maritus illam privare nequit, præsertim cùm jus positivum magnam vim habeat circa bonorum administrationem, ut eam vel restringat marito, vel laxet.

Confirmatur primò, quia vir tenetur uxori præstare decentem sustentationem, spectatà ejus conditione, suisque opibus: atqui in hæc sustentatione continentur non solum victus, vestitus, ornamenta et famulatus, sed etiam alia, quæ feminae similis conditionis, illis locis, habere et facere consueverunt, ad recreationes, elemosynas et largitiones; ergo tenetur ei hoc concedere. Secundò, quia uxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, potest dare ad impediendum damnum mariti, sive temporale, sicut fecit Abigail, 1 Reg. 25 (hoc enim damnum redundat in uxorem), sive spirituale, largiendo elemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel ut convertat, ut docent Angelus, Silvester, supra, Navarr., n. 154, et alii. Hic enim utilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse invitus.

Septimò, si pro rebus familiae vel sibi necessariis accipiat, ut pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest justè recusare.

Octavò, si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illum devolvitur, nisi aliter à magistratu sit provisum.

86. Nonò, si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi aliud à marito sit præscriptum. Navarrus tamen putat eum in his duobus casibus non posse amplius dare, quam maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est eam posse dare, prout ratio dicitur: quia potest secundum suam prudentiam administrare, unde alii doctores non addunt eam limitationem, ut Paludanus, Silvester, Angelus.

87. Decimò, si maritus est dissipator, rem communem in computationes, largas donationes, vel mulieres profundens; tunc enim facit uxori injuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens; nam dimidia pars honorum in matrimonio acquiritorum, est uxoris, et dos tota; unde, soluto matrimonio, tenetur maritus vel ejus hæredes ad restitutionem uxori vel ejus hæredibus; quare, si uxor difficultates metuit, potest occultè uti compensatione, accipiendo ex bonis mariti ut sibi vel liberis consulat, quantum opus est, ut sua pars salva sit, ut rectè docet Petrus Navar. l. 3, c. 4, n. 114, contra Navarrum, cap. 17, n. 153, qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est, quia non censentur lucra, nisi quæ tempore divortii inveniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò, nam uxor verè acquirit dominium et possessionem istorum lucrorum, simul atque percipiuntur, sicut in omni societate, singuli socii acquirunt dominium et posses-

sionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quàm jus administrandi in suam et uxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundum dictamen rationis; sicut et omnium honorum communium; alioquin non est administratio, sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli auctori. Secundò, quia alioquin maritus, si faceret notabiles donationes absque consensu uxoris, non teneretur computare in suam partem (quod tamen Navarrus negat, affirmans eum teneri); nam daret de iis quæ nondum cesserant in rationem lucrorum communium.

88. Adverte tamen, si maritus ludo perdidit, damnum censi commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere et lucrari; unde communia hic esse debent et lucra et dispendia, sicut et in aliis contractibus, nisi fortè ordinariè amitteret, et uxor nollet consentire; non enim tenetur, cum videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere.

Undecimò, si pater vel mater uxoris sint pauperes; ita ut miserè secundum statum suum vivant; tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest uxor ex bonis communibus vel ex suâ dote subtrahere, ut illis det. Idem dicendum, si habeat prolem ex alio matrimonio, quæ similiter egeat. Ita Petrus Navarr., num. 159, et Cordub., q. 125. Ratio est, quia jure naturæ tenetur istis succurrere, si potest; et isti jus habent alimenta ab eâ petendi; unde maritus non potest jure id iniquè ferre. Tenetur tamen uxor hæc omnia, quæ sic dederit, ferre in suam partem, cum ad partitionem cum hæredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est quod docet Molina, disput. 274, si matrimonium fuit celebratum contractu mediocritatis bonorum, posse hujusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita ut uxor non tenetur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum contractu arrharum et dotis (ut solet jure communi), et extent aliqua lucra communia, posse de his lucris sumi, ut onus in utrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

89. Duodecimò, si frater vel soror uxoris simili paupertate conflictentur, probabile est uxorem posse illis simili ratione succurrere. Ita Petrus Navarra, n.

161. Probatur, quia maritus jure communi tenetur fratribus suis subvenire (ut docent communiter doctores cum Glossâ in l. Qui filium; 4, n. ubi pupillus educari debeat); cur uxor id non possit? Confirmatur ex l. Mutus, 73, § 1, n. de Jure dotium: *Manente matrimonio, non perdituræ uxori ob has causas dos reddi potest: ut se suosque alat, ut fundum idoneum emat, ut in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimonia, aut ut egenum virum, fratrem, sororemve sustineat.*

DUBITATIO XV.

Utrum si res furtiva pereat, fur teneatur ad restitutionem.

90. Respondeo, et dico primò: Si res furto vel aliter iniquè parta, casu pereat, nihilominus is qui sus-

tulit, tenetur ad pretii restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis doctorum, D. Thomæ, q. 66, art. 6, Covar., ad regulam Peccatum, p. 2, § 6, num. 1, et aliorum. Probatur: Primò quia qui eam injustè accepit, non solum obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione injustæ acceptionis; ergo, sive res extet, sive non, tenetur sarcire damnum. Consequentia patet, quia injusta acceptione est causa interitûs; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, etc. Secundò, qui injustè detinet semper est in morâ: ei autem qui est in morâ, etiam casus fortuitus imputatur, ut patet ex cap. 68.

91. Decimæ, 16, q. 1. Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, et is noluisse tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ex casu fortuito, quia non esset amplius in morâ.

Sed controversia est inter doctores, utrum fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. V. g.: Abstulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius; quæ paulò post incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum. Incendisti segetes, quas inundatio postridè erat eversura. Paludatus in 4, d. 15, q. 2, a. 1, conclus. 5, docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio ejus est, *quia semper est in morâ: mora autem trahit ad se periculum, ut jura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique jurisperiti, ut refert Covarruvias, loco citato.

92. Dico secundò: Si res casu, vel justâ hostium incursione certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eam restitutionem, si apud eum similiter perit. Ita Covarruv. supra, et Joan. Medina, c. de Restitut. quest. 6, concl. 6, Silvester, *Restitutio* 7, quest. 5, § 3, Petrus Navar., lib. 4, c. 1, n. 17; Navarrus, c. 17, n. 8.

Dixi, casu vel justâ hostium incursione, quia si non erat peritura apud dominum, nisi per injuriam, tenebitur; qui enim eam sic abstulisset vel destruxisset, teneretur: ergo, si tu prævenias, teneberis; nam obligatio, quam alius subisset, in te ratione damni transfusa est.

Dixi: Si certò erat peritura apud dominum; quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus vel alienaturus ante illud tempus, teneberis; quia in dubio melior est conditio innocentis.

Nunc probatur propositio: Primò, quia si res certò erat apud dominum peritura, ita ut nihil juris vel commodi inde ad eum redditurum esset, nihil quoque novi detrimenti est illi illatum, dum apud te perit: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum jam erat præparatum in causâ, ita ut non posset impediri à domino, ac proinde secundum æstimationem moralem perinde se habebat, ac si jam illatum esset: ergo non censetur ille fur novum damnum intulisse. Secundò, quia fur non est causa damni ratione interitûs rei, cum ad hunc non cooperetur, ut suppono, neque ra-

tionem iniquæ acceptationis, cum similiter interitura fuerit apud dominum, etiam si non fuisset accepta: quid enim dominum potest queri de damno per acceptationem illato, cum res illa, etiam non accepta, esset peritura? Tertio, quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus inferat damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis; ergo. Quarto, probatur ex l. *Si plures*, 44, § *Sive autem*, π. *Depositum vel contra*, ubi dicitur, *eum, contra quem agitur, ut reddat depositum* (qui sanè habet *interitura furis*), *si sua natura res ante rem indicatam intercederit, veluti, si homo mortuus fuerit, absolvi debere* (id est, liberari a restitutione pretii). Ratio subditur, *quod æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere; itaque cum interitura esset ea res, etsi restituta esset actori*. Hæc ibi. Quinto probatur ex l. *fin.*, § finali π. *De lege Rhodiâ, de jactu*, ubi dicitur: *Si eâ conditione navem conduxisti, ut eâ merces tua deportarentur, easque merces nauta nullâ necessitate coactus, cum id sciret te fieri nolle, transtulit in navem deteriore, et merces cum eâ nave perierunt; habes ex conducto locato cum priore navâ actionem: imò contra, inquit Paulus; si modò eâ navigatione utraque navis perit: ubi clarè constat, nautam non teneri, si etiam melior navis perit; quia ex eo quòd merces translate sint in deteriore contra pacta, non censetur datum damnum, unde patet, hanc sententiam etiam foro externo esse conformem. Vide Covarruviam et Silvest. supra. Sed quid si res perit culpâ furis?*

93. Dico tertio, probabile esse, furem non teneri, etsi culpâ ipsius res talis perierit; v. g., si eam negligentia perdidit, vel etiam vastarit aut consumpserit, modò eam peremit eo loco, quo alioquin peritura erat, et intra illud tempus, quo apud dominum perisset. Probatur, quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretii, nam eo loco certò est peritura, absque ullo domini commodo: ergo etiam si fur illam perimat, non censetur irrogare damnum alienius momenti: ut si incendas segetes, quia vides mox eluvione evertendas; si assumas annonam, quæ projicienda est in mare, vel naufragio peritura; si interficias equum, quem justus hostis erat abducturus; quamvis enim in his et similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eandem rationem, si occidas eum qui certissimè paulò post moriturus erat, vel vi morbi, vel justâ sententiâ magistratûs, etsi graviter pecces, non teneris tamen damni secuti.

94. Dices: Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpâ depositarii, tenetur ipse ad restitutionem, etsi apud me peritura fuisset: atqui fur non minùs tenetur rem custodire quam depositarius; ergo si culpâ ipsius perit, tenebitur, quamvis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Navarra, lib. 4, c. 1, n. 17, qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam sentiat.

Respondeo, non quovis eventu furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium; nam depositarius,

quando ullo modo verisimile est rem salvari posse, si aliò transferatur vel abscondatur, tenetur ex justitiâ id præstare; nam ad hoc conducitur, ut omni ratione rem salvam præstet; si tamen constat, interitum rei caveri non potuisse, non tenebitur depositarius, etiam si negligens in eâ custodiendâ fuerit, vel eam consumpserit. Fur vero non tenetur ex justitiâ eam aliò transferre, si videt eam apud dominum, et eo loco ubi nunc est perituram esse, unde, etiamsi eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretii.

95. Dices: Hoc ipso, quo est apud furem, qui potest cavere ne pereat, res incipit domino esse majoris æstimationis, quia tenetur eam domino custodire, sicut ex eo quòd est apud depositarium, qui potest eam salvare, est pluris, quam si apud dominum esset: ergo.

Respondeo: Si custodia non est ei commissa, non tenetur hoc casu ex justitiâ eam custodire, sed solùm ex charitate (sicut tenetur ignem avertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) unde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quam apud ipsum (secùs apud depositarium); quare si rem perimat, non censetur causa novi damni.

96. Dixi: *Modò eam perimat eo loco, etc.*; quia si eam perimat alio loco, vel postea, ubi non perisset, tenebitur ad ejus compensationem. Exemplum: Si furatus es vestem vel equum è domo alterius, quæ paulò post casu cum totâ supellectile conflagravit (in quâ etiam res illæ perissent, nisi apud te servatæ fuissent) et hæc res postea apud te pereant, vel casu surripiantur, teneris. Ratio est, quia quando periculum transit si res exstet, rursùs incipit domino valere, quia ipsius mansit: ergo etsi casu pereat, fur tenetur, cum fuerit in morâ; si enim restituisset quando debebat, dominus eam salvam recepisset, neque apud eam perisset. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur: jam enim incipiunt domino valere; secùs erat ante naufragium, cum jam tempestas sæviret. Idem dicendum, si alio loco; v. g., detulisti annonam in alium locum, ubi non perisset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est, quia res illo loco constituta, jam incipit domino rursùs valere, et consequenter debet ei restitui.

97. Dices: Si eam restituisset, per jura erat apud dominum; ergo non censetur domino valere.

Resp. negando consequentiam; quia reipsâ restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98. Dico quartò: Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem, quatenus factus est locupletior, etiamsi apud dominum fuisset peritura. Probatur, quia pretium et illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei, ita ut res censeretur exstare veluti in altero se et æquipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatur, nam pretium est instar rei, ejusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quòd dominus non habeat actionem realeam in pretium; suf-

ficit enim personalis, ut ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem; vide infra, n. 107.

DUBITATIO XVI.

Utrum fur et quisvis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere juxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.

99. Quidam affirmant, v. g. : Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem exerevit ad quinque, deinde sensim remisit ad tres : dicunt teneri ad quinque. Ita Navarrus, c. 17, n. 26. Idem videtur sentire Gabriel, dub. 15, q. 2, art. 3, dubio 1, conclus. 5. Ratio est, quia quidquid incrementi accessit, est domini; unde totum illud tenentis domino reddere : quâ obligatione non es liberatus, non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem; ergo, etc.

Sed attendum est distinctione cum Joanne Medina, Cod. de restit., q. 6, et Covar. ad reg. Peccatum, p. 2, § 6, n. 2. Unde.

100. Dico primò : Si res effecta sit melior vel majoris pretii apud furem, et adhuc exstat, tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est, quia res semper mansit in dominio prioris domini; unde ad eundem pertinet ejus incrementum et status melior, ut si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui postea apud te adolescat : si nummos, quorum pretium apud te sit auctum.

Nec refert quòd apud dominum non fuisset effecta melior, vel fortè perisset : quia hoc ipso quo exstat, domini est; unde ratione rei acceptæ et exstantis, debet restituere. Hinc scquitur, eum qui accepit frumentum vel pecuniam, et retinuit donec exerevit æstimatione, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit; vel illam æstimationem, si adhuc durat. Etsi enim fortè non statuisset illam tunc temporis vendere, tamen quamdiù durat illa æstimatio, est in ipsius potestate, tanti vendere; unde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

101. Notandum tamen ex Covarruvia, n. 3, expensas esse deducendas (saltem in foro interiori), quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere : nemo enim cum damno alterius locupletari debet, ut si ex argento furtivo pateram confeceris, vel equum magnis expensis educaveris vel curaveris. In foro tamen externo leges non patiuntur expensas æstimari; sed in poenam fur illis privatur. Verùm, cum hoc penale sit, non obligat ante sententiam judicis, teste Covarruvia ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam, tenetur in foro conscientie æstimationem expensarum facere, non solum necessariorum, sed etiam utillum, industrie item et laboris à fure adhibiti, ut docet Covar. et Medina supra, et Petrus Navarra l. 4, c. 1, n. 32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset usu vel fructu rei suæ, hoc etiam æstimare potest, ut omnibus consideratis, fiat æqualitas.

102. Dico secundò : Si res permanserit in eodem statu, sufficit eam uti est restituere; lucrum tamen cessans et damnum emergens ex detentione, domino sarcendum est. Quare si industria domini res futura erat multò melior, hoc est æstimandum, deductis laboribus et expensis ejus; nam hoc ad lucrum cessans pertinet.

103. Dico tertio : Si res effecta sit deterior, vel minoris pretii quàm erat antea; sed idem eventurum erat apud dominum, qui eam usque ad hoc tempus erat servaturus; satis est illam reddere uti modò est, ut si pretium frumenti vel pecunie rursus decreseat : si equus, ante sanus et valens, debilitetur, etc., colligitur ex dub. 15; res enim accrescit et decrescit domino suo. Idem docent Covar. et Medina supra. Itaque in casu illo tritici, teneris solum ad tres aureos (nisi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tunc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque). Ratio est, quia licet incrementum illud, quod res habuit sive in se, sive in æstimatione, totum fuerit domini, tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed servandam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretii, censetur illud incrementum domino prorsus inutile ac nullius pretii; unde si res sic effecta deterior illi restitatur, nullum damnum superest; tantùm enim habet, quantum si ablata nunquàm fuisset, et aliàs de illo incremento nihil amplius exstat.

104. Hinc patet responsio ad argumentum pro sententiâ Navarri supra allatum. Fur enim solvitur obligatione sarcendi illius incrementi, per hoc quòd non amplius exstat et simili modo apud dominum erat desitutum. In hoc enim casu tenebatur solum ad illud incrementum ratione rei acceptæ, non autem ratione damni illati, quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius utilitatis domino est futurum.

Petes : Quid si fur illam vendidit in optimo statu?

105. Resp. et dico quartò : Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu (detractis tamen impensis), etiamsi apud dominum non erat melior futura : si autem solum extrinsecâ æstimatione aucta est, eamque tunc vendidit, et dominus eam venditurus non erat, tenetur solum ad æstimationem, quâ domino erat valutura. Loquor autem in evento, quo neque rem ipsam, neque similem paris bonitatis potest restituere.

Prior pars patet; nam totum illud incrementum intrinsecum statusque optimus, rei inherens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione ejus ipsa res pluris valet : ergo sicut æstimatio substantiæ rei est domino restituenda, ita etiam æstimatio hujus augmenti, ut si abstulisti pullum equinum, et adultum vendidisti : quiddid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini; ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solum pulli, sed etiam illius accessionis : nam in

utroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiamsi ipse ita vendidit; quia non censetur domino in hæc damnum illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam, vel etiam infimam. Sufficit etiam restituere rem ejusdem speciei aequè bonam, detractis expensis et compensato damno si quod intervenit, etc.

106. Altera pars probatur; quia quando s. l. æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cujus pluris valeret, quàm ante vel post; sed incrementum pretii provenit ob causam extrinsecam: v. g., ob raritatem rei, vel copiam emptorum, ut patet exemplo tritici et pecunie, supra; ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio est, quia hoc ipso quo dominus eam rem non erat venditurus, sed servaturus donec pretium decresceret, non censetur accepisse damnum quoad illud incrementum, unde fur potest illud retinere, quia censetur fructus industriæ; sicut enim industriæ est rem efferre in locum ubi pluris valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore, quo pluris valet. Confirmo. Quia res suo tempore scilicet vendita, est majoris utilitatis, quàm servata in tempus importunum, quod pretium erit vile; atqui quod opportunè sit vendita, est ex industriâ furis, neque id habitura erat apud dominum; ergo luerum illud est fructus industriæ, ac proinde non debitum domino, cum opportunitas effluerit, et pretium decreverit; tunc enim non est amplius in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accipit modium frumenti, cum valeret tribus aureis, et vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino nisi tres, si rursus pretium eò usque decrevit, et dominus usque ad hoc tempus erat servaturus: vel si erat venditurus aut consumpturus, antequàm pretium intenderetur.

107. Dices: Dominus habet jus ad pretium rei suæ: ergo est ei totum restituendum. Confirmatur, quia nemo potest ditescere ex alieno.

Respondet: Dominus in presenti casu non habet jus ad pretium rei per furem venditæ, nisi quatenus id est necessarium ad sarcinendum damnum exalatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, ut patet ex L. *Qui vas*, 48, § ultimo, τ . De furtis. Unde solum potest à fure repetere æstimationem damni: quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque, non potest exigere quinque, nisi adhuc tanti valet.

Ad confirmationem: Non potest quis ditescere ex re alienâ, ita ut per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum; sed bene potest ex eâ, tanquàm ex causâ, ditescere absque damno alterius; sicut cum quis pecuniâ furtivâ negotiatur.

Dices secundò: Si fur, cum res apud dominum esset peritura, eam accipiat et vendat, dominus potest repetere pretium, quia pretium succedit in locum rei, et ad bonam fortunam domini pertinet, rem tunc fuisse surreptam: ergo similiter si fur eam veniat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere:

cum id in locum rei succedat, etiamsi eam ipse non erat venditurus. Quòd enim tunc vendita sit, ad bonam ejus fortunam pertinet: unde non erit ullum discrimen inter augmentum rei intrinsecum et extrinsecum.

Respondet negando consequens; est enim dispar ratio. Cum enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione injustæ acceptationis (si enim periisset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset), sed ratione rei acceptæ, quæ apud illum exstat in æquivalenti, quatenus ex pretio factus est ditior, sine ulla peculiari industriâ; ut dictum est supra, n. 98. Si enim peculiari industriâ suâ pluris vendidisset (v. g., pretio rigoroso, aut quia repentina supervenit charitas, quæ mox cessavit) non tenetur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communiter æstimatur. Nam illud auctarium esset fructus industriæ. Nos autem loquimur hic in eventu, quo fur factus est ditior ex peculiari industriâ, per quam res illi pluris valet quàm domino; quem excessum dici-mus non teneri restituere. Confirmatur: Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantundem frumenti paris bonitatis; atqui non valet jam nisi tribus aureis: ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatem. Pari modo in altero casu, si fur restituat domino rem venditam, vel aliam similem paris bonitatis, non est quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretium quidem succedit in locum rei, non tamen succedit in omnes rei obligationes, neque quâ parte censetur fructus industriæ: et semper res similis paris bonitatis restitui potest compensato damno, si quod ex detentione domino obvenit. Confirmatur: Quia non minùs res empti alienâ pecuniâ succedit in locum pretii, quàm pretium succedit in locum rei alienæ venditæ. At fur pretii non tenetur restituere rem emptam, sed satisfacit restituendo pretium acceptum; ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditæ, sed satisfacit restituendo rem venditam, vel similem paris bonitatis.

Dices, cum pretium frumenti decrevit, non censetur frumentum paris bonitatis, ac proinde non satisfaciet ad æqualitatem. Sed hoc est contra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum esse melius quia charius, aut deterius, quia minùs charum. Deinde si non est paris bonitatis quando est minoris pretii, ergo si cum modius frumenti valebat 5 aureis dedisti mihi mutuum unum modium, concesso tertio usque ad messem, non satisfaciam reddendo tantundem in messe, si tunc minoris valet; quod est absurdum. Tertio, bonitas æstimationis est tibi nullius pretii, si non stateras vendere, et occasio vendendi jam est clapsa. Nec refert, quòd hæc ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut enim accipit commodum, quando pretium decrescit, et talis res facilius haberi potest: ita potest incurrere incommodum, si pretium crescat, et res illa difficilius sit obtentu. Adde, semper accipere incommodum spiritale incomparabiliter majus.

108. Dico quintò : Si dominus rem erat venditurus in optimo statu, vel summâ æstimatione, tenetur fur præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incrementi, vel pretium rei quo dominus eam vendidisset, etiamsi ipse inde incommodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Navarri. Ratio est quia tunc est verè causa hujus damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Nec refert, utrum res casu an culpa furis perierit, deterioræ facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem, deinde facta est deterior, vel perit; quæ si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset, quo casu etiam vera est Navarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum. Si ergo non restituit, est in morâ; et consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

109. Dico sextò: Si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio faciendâ secundùm optimum statum et summam æstimationem, quam interea habuit. Ita passim doctorum. Ratio est quia in eo statu vendi poterat, et in dubio melior est conditio innocentis, in ejusdem favorem inclinandum.

Dices : Non constat, an verè damnum illud optimi statûs intulerim; ergo non teneor: nemo enim tenetur plus restituere, quàm constat abstulisse.

Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere restitui secundùm optimum statum, in foro conscientiæ; sed posse detrahi æstimationem illius incerti: cur enim tantùm teneatur restituere quando est incertum, quantum dum est certum? illud enim esse incertum, minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in favorem innocentis in foro exteriori, ubi nocens est puniendus, et quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis.

DUBITATIO XVII.

Utrum fur et quisvis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, et eos qui percipi poterant, teneantur restituere.

Notandum est, eum qui detinet rem alienam, detinere vel bonâ fide (ut si putet esse suam, vel legitime concessam), et hic dicitur possessor bonæ fidei, de quo infra agendum, vel malâ fide (ut si sciat, vel putet se non legitime detinere); sic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur, raptor.

110. Notandum secundò, fructus esse duplices; quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsâ re proveniunt, quamvis intercedat humana industria; ut sunt fructus agrorum, arborum, ædium, et earum rerum quæ habent usum locabilem: pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante usu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alii sunt fructus industriæ, ut quæstus, qui percipitur negotiatione, ut emendo viii, vendendo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed suc-

cedit in locum rei, tanquàm altera res. Item quæstus, ex usu artificioso alieni instrumenti; ut si alieno pennisillo, vel coloribus alienis pingas.

111. Nunc sit prima propositio: possessor malæ fidei tenetur restituere non solum rem alienam, sed etiam fructus ex eâ perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ industriæ; est communis sententia doctorum. Ratio est, quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium ejus qui est dominus rei. § *Is verò*, Instit. de rerum divisione: ergo nominatim sunt restituendi, quàm res ipsa. Deducendo tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: ut si fur agrum coluit alterius; si equum furtivum aluit. Quod non solum intelligit de impensis necessariis, sed etiam utilibus, quibus res effecta est melior et fructuosior. Item de operâ et labore non solum conductitio, sed etiam quem fur per se præstitit. Horum omnium æstimatio detrahi potest, si dominus tantumdem impendere debuisset. Secus, si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, æquè multum erat præstaturus.

112. Dices: Si expensæ possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet quod fecit: ergo.

Resp.: Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur, sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus siue pari sumptu non fecisset.

113. De impensis in ea quæ solum ad ornamentum et voluptatem pertinent, distinguendum est. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. Poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre, ut si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ industriæ*; quia *fructus nudæ industriæ* non sunt restituendi: ut si alienâ pecuniâ es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed duntaxat summam surreptam, compensato simul damno emergente, si quod ratione inopie pecuniæ intervenerit: si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentum ejusdem pretii, nisi dominus illius charitùs interim erat venditurus.

114. Ex his sequitur primò, eum qui torquem aureum furto surreptum aliquoties pretio locavit, teneri non solum ad restitutionem torquis, sed etiam pretii locationis, quamvis dominus eum locare non con-sueverit, quod est contra Navarrum, c. 17, n. 25. Ratio est quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu usus; qui usus est instar fructus rei, ac proinde ejus utilitas est domini. Idem dicendum de equis et mulis surreptis et elocatis, quamvis dominus elocare non sit solitus. Navarri tamen sententia locum habet, quando dominus est vir dives, qui tale pretium non putaretur velle.

115. Sequitur secundò, eum qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus colli non curabat, excoluit, et aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6,

q. 1, art. 2, ut rectè docet Navarrus, c. 17; deducenda tamen sumptuum, laboris et industriæ æstimatio.

116. Dico secundò : Non solum fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari suâ diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est, quia suâ detentione iniqua est causa illius lucri cessantis. Ubi notandum, perinde esse utrum illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini (ut ex agro per diligentissimam culturam), an ex nudâ industria, ut ex peritia negotiationis et contractuum : tenetur enim male fidei possessor omne lucrum cessans et damnum emergens, quod dominus ratione iniqua detentionis patitur, reponere; nam hujus totius censetur causa injusta.

Petes : Quid si fur rem meliorem fecit, sed postea suâ negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsam res illud augmentum habitura non fuisset.

117. Resp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, ita Covar., lib. 1 Variar., cap. 8, num. 4. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum : nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior reddenda, ac proinde, nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis, quia nititur quâdam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, et iniquè à fure delinetur, ex quâ detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in morâ; ac proinde tenetur de casu fortuito, et de omni damno, quod ex detentione sequitur; quod aliàs, si suo tempore restituisset, non erat secuturum. Quamvis enim non sit causa damni primâ acceptatione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior; quod Covarruvias non videtur advertisse.

118. Dico tertio : Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse suâ singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamvis dominus eos percepturus non fuisset. Probat: Omnes fructus rei cedunt in dominium ejus cujus est ipsa res, eo ipso quo exstant, ut patet Institut. de rerum divisione, § Si Titius, et duobus sequentibus, ubi dicitur, *plantas quæ terræ coaluerint, et frumenta, quæ sata sunt, solo cadere*: ergo si fructus exstant, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

119. Sed difficultas est : Si neque exstant, neque illis fur factus sit locupletior, eò quod consumpserit cum sociis, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent, in hoc eventu non esse restituendos, primò, quia fur nec tenetur causâ rei accepta, cum non exstet; neque causâ iniquæ acceptationis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundum æstimationem moralem; quia etiamsi rem alterius non accepisset vel detulisset, dominus non idèò esset locupletior; ponimus enim rem ei futuram

infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, quia quando res apud dominum non erat fructificatura, et industria alterius effectum est ut fructificaret, adscribendum videtur industriae, non rei : ergo Ita Covar. ad reg. Peccatum p. 2, § 6, n. 4, et Joannes Medina q. 6, de restit. et Silv., v. Restit. 3, n. 9, in principio. Petrus Navarra l. 4, c. 1, n. 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quâdam æquitate, et juxta eam posset etiam defendi, quod Navarrus docet de torque et equo furtivo elocato, si à domino elocari non solent, ut colligitur ex Silvestro.

120. Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est, quia fructus hoc ipso quo exstant, quomodocumque provenientes, etiamsi casu vel spontè, domino cedunt, ut patet ex jure citato : ergo statim debent domino restitui, cum sint in specie debiti : ergo eos consumere, est domino verum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius; quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non periisset. Item cum debeant restitui, statim, si fur eos tunc non restituit, est in morâ; ac proinde etiamsi fortuito pereant, tenentur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuito, vel etiam culpâ levi, priusquam commode restitui, non tenentur; si fur eos tunc non restituit, est in morâ; etsi enim rem iniquè detulit, non tamen fructus.

121. Ilinc patet solutio rationis prioris contrariæ sententiæ; etsi enim non censeatur intulisse damnum iniquâ detentione rei (quia apud dominum fuisset infrugifera), intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit; qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secus est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura.

Ad secundum respondeo, non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei, suppositâ industria. Unde solum sequitur, pretium industriæ deducendum.

DUBITATIO XVII.

Utrum is qui alteri est causa damni, sive impediendo ab aliquo bono, sive aliâ aliquâ ratione, teneatur ad restitutionem.

Omissis opinionibus, notandum est ex Navarro cap. 17, num. 69.

122. Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, si habeat jus in re vel ad rem (de quibus supra, c. 2, dubit. 2) Ita ut res ei ex justitiâ sit debita, scilicet per justam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectativam, regressum, accessum, coadjutoriam, primogenituram, etc., aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam; qui talem impediret, etiam solum suadendo, sine vi et fraude, ne res ad quam jus habet, ei detur, teneretur ad restitutionem, non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud jus, illaque spes judicio boni viri, consideratis omnibus circumstantiis, æstimaretur.

Secundò, si nullum habeat jus in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in judicio, sed

solum remotum, quia dignus est, vel bene meritus; et de hoc est tota difficultas.

123. Nunc dico primò: Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituat heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, etc., tenetur ad restitutionem, quanti judicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis doctorum. Probat; quia fraus et vis vel exercentur circa eum qui beneficium sperat; (ut si quis illum vi detineat, vel timetur ei ne sollicitet, vel litteras interceptat, vel fraude avertat à re prosecuendâ) et sic manifestè fit ei injuria, ex qua sequitur damnum: nam contra voluntatem suam modo injusto impeditur à prosecutione, ad quam jus habet (etsi enim non habeat jus ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen jus ad illud prosecuendum, rogando, sollicitando): ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per injuriam datum. Vel exercetur circa ipsum collatorem (ut minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, etc., idque falsò); et sic etiam fit injuria petenti. Ratio est; quia violatur jus ipsius, quod habet ad illud bonum; quod jus non est quidem absolutum sed conditionatum, quia in liberâ voluntate collatoris positum: si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Unde si quis voluntatem ejus, qui proposuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediât, aliòve inflectat, veram tibi injuriam facit; nam jus tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124. Dices: Ergo si crimen tuum occultum pandam ob quod collator mutavit animum, non tenebor; quia collator non involuntariè (non enim fraude receptus vel metu compulsus), sed voluntariè stam: tibi non conferre.

Respondeo: Vel ita pando, ut sequatur infamia apud plures; vel soli collatori et iis quorum interest, patefacio. Si priore modo, et illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionem; quia per injuriam sum damni causa. Si secundo modo, non teneor: quia jus est, quando de officiis vel beneficiis agitur, patefacere ea quæ hominem minus habilem, vel collationem minus decoram reddunt. Unde solent capi occulte informationes. Quare fortassè etiam in priore casu non teneor, si non tam ob infamiam, quam ob crimen occultè commissum nolit conferre. Confirmatur: quia non est iniquum patefacere id, cujus ignoratio collationem reddit involuntariam, ita ut eo cognito nolle conferre: atqui ignoratio hujus occulti criminis redderet illam collationem involuntariam: ergo patefactio hujus, quæ parte ad collatorem pertinet, non est injusta, etiamsi apud alios injusta sit. Secus est, quando falsa dedecora impinguntur; tunc enim collator decipitur, ejusque libertas impeditur, et involuntariè sententiam mutat.

Petes: quid si is qui falsò collatorem informavit, sua dicta revocet, tenebiturne adhuc ad restitutionem?

Respondeo: Si revocet dum res non est integra,

tenebitur; quia ex vi prioris injuriæ damnum est secutum: nec est amplius in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur; quia non censetur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est, quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solum posuisse causam unde damnum timetur. Fecit enim per injuriam, ut collator nollet quod antea volebat, quod *nolle* erit causa damni, videlicet *non collationis*; at sublatâ falsâ informatione, si collator persistet in proposito, et nolit conferre, non amplius hujus *nolle* causa erit infamator, (quia non propter ejus dicta pergit nolle), sed libertas collatoris, qui pro suo arbitrato voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quedam sunt advertenda.

125. Primò: Si is qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo, etiamsi vi aut fraude impeditur. Ratio est, quia tunc nullum jus habebat in liberâ collatoris voluntate positum; non enim poterat ei conferre; teneris tamen ad famæ restitutionem, nisi ratione mali impediendi potueris ejus crimen detegere, ut ex supra dictis constat.

Secundò, si erat dignus et idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferendum: tunc, etsi vi aut fraude nisus fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est, quia tunc nullum jus est inefficax; nam ex eo nullum reipsâ damnum obveniet: æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus, quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur injustè ablatum. Si tamen aliquam ei spem tribuebat, quamvis parvam, hæc judicio boni viri æstimanda est et compensanda.

126. Tertio, si erat dignus et spem habebat, sed eam impeditur ut conferretur digniori vel aptiori, quidam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est, quia officia et beneficia secundùm rectam rationem, et reipublicæ Ecclesiæque intentionem, debent conferri dignioribus; et contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is qui dignus tantum est, jus habet, ut collator non cogatur conferre digniori. Unde etsi fiat injuria collatori, si ab eo qui potestate caret, vis ei inferatur; tamen petenti officium non fit injuria. Ita Covar. ad reg. Peccatum., p. 2, § 7, n. 8, et Michael Salonus q. 62, a. 2, contraveros. 25. Secus est, si procurasti ut æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem injustè impeditur: nam respectu alterius æquè digni, jus habebat ut collatori sua libertas relinqueretur.

127. Quarto, si iniquè impeditur isti dignum ut daretur indigno, teneris non solum digno, sed etiam Ecclesie vel reipublice, quæ inde damnum patitur; idque juxta damni æstimationem, judicio prudentum faciendam. Patet, quia es causa utriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesie, si dignior quærebatur,

tuque vi aut fraude impedivisti ne id fieret, ut conferretur ei qui erat minus dignus, quia Ecclesia jus habet quaerendi optimos ministros, quod jus tu iniquè impedivisti. Sicut si quis optimum operarium quaerens, per te deciperetur, ut acciperet minus idoneum: huic enim teneris, juxta damni aestimationem.

Quintò, si erant plures competitores digni, et tu illos omnes vi vel fraude impedivisti, teneris singulari, quanti cuique sua spes iudicio prudentis aestimabitur.

4.8. Dico secundo: qui sine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio, et similibus, non tenetur illis ad ullam restitutionem, etiamsi illud malo animo et ex odio faciat. Est contra Cajetanum q. 62, art. 2., et Covarruviam supra, qui putant eum qui quovis modo impedit digniorem ut detur digno, teneri ad restitutionem digniori, quia secundum iustitiam distributivam ei erat debitum. Est etiam contra Majorem, in 4, d. 15, q. 16, qui docet eum qui quovis modo impedit dignum vel digniorem, teneri si id faciat ex odio, secus si ut sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet et probat Navarrus c. 17, num. 69 et sequentibus, et Sotus, lib. 4 de Just., q. 6, art. 5, versus finem, et alii passim. Ratio est, quia iste dignus et dignior jus non habent, nisi in libera voluntate collatoris; ergo si relinquant collatorem in sua libertate, nec aliquid facias quod illi libertati repugnet, non censuris hoc jus violare: ergo cum precibus, munera, blanditiis nec repugnent libertati (non enim collator involuntariè censetur facere, quod ita inductus facit), nullo modo inferi illis injuriam.

Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim est contra aliquod jus, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, quia generatim loquendum, verius est malum animum seu intentionem nunquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundum se sit injustum, etiamsi Scotus et Richardus d. 15, et Cajet., q. 62, art. 2, contrarium sentire videantur. Ratio est, quia nisi opus externum secundum se sit injustum exterius, nulla committitur iniustitia; ac proinde damnatum, quòd fit opere externo, non censetur illatum contra iustitiam. Sicut si quis animo haeretico aliquid dicat quod exterius nullam habet speciem haeresis, non est haereticus exterius, nec excommunicatus, ut dictum est 2-2, q. 11. Neque D. Thomas q. 62, a. 2, ad 4, contrarium sentit, quòd intelligi debet de eo qui impedit alium modo injusto.

Dices: Lege 2, n. de aqua, et aquae pluviae arcendae, § *Idem Labeo*, dicitur: *Qui avertit torrentem, ne sibi noceat, unde factum sit ut vicino noceatur, cum eo aquae pluviae arcendae agi non posse à vicino, si modò non hoc animo fecit ut vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L. 1. Unde sequi videtur, si id fecit ut vicino noceat, injuriam fore: ergo pari ratione qui

impedit alterum ab officio ut illi obsit, non ut sibi vel alteri prosit, est illi injurius, quamvis sine vi et fraude id faciat.

Resp. Omissa solutione Navarri, quam habet n. 71, illà exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo duntaxat nocendi id factum: potest enim talis in poenam cori ad reparationem damni, et operis in priorem statum restitutionem; hinc tamen non sequitur illum obligari ante sententiam.

129. Notandum primò: Si absque vi et fraude procurasti ut beneficium daretur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, quia nihil contra jus illorum fecisti, sed teneris Ecclesiae vel reipublicae, cujus jura violasti procurando et ministrum ineptum: sicut is qui ad opus publicum operarios ineptos curavit, ad restitutionem tenetur. Ubi hic servandus est ordo, ut primo loco teneatur is qui officium administravit, et stipendia accepit: hic enim primò tenetur restituere stipendia quae ei data pro officio, quia id vel non praestitit, vel non ut oportet; deinde sarcire damna quae ipsius negligentia vel imperitia sunt contracti. Secundo loco tenetur collator; tertio suasor

Hinc patet, quanti oneris sit conferre beneficia vel officia publica, quod tamen jus plerique tantoperè expetunt.

Notandum secundò: Si absque vi et fraude impedivisti digniorem ut daretur minus digno, peccasti quidem, non tamen teneris ad restitutionem; non enim digniori, quia contra jus ejus nihil est actum; non etiam Ecclesiae, quia nullum damnatum per injuriam illi illatum: nam in potestate praelati erat eligere dignum, relicto digniore, quamvis in eo non sit fidelis dispensator. Hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, et quidem saepe mortifere, ut infra dicitur. Etsi enim Ecclesia non ita obliget praelatum, aut reipublicam principem, ut semper teneatur lege iustitia, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus, obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis.

Dices: Ergo nunquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores et aptiores.

Resp. Si certò illi constaret alios multò meliùs et fructuosius obituros officium, peccaret sollicitando, sicut et collator conferendo, quia debet bonum commune procurare privato. Si tamen hoc illi non constet (ut ferè semper fit; non enim qui maxime videtur idoneus, semper optimè praestat officium), et ope divinà confidat se tam bene functurum munere quam alios, non peccat, si bonà fide se collatori offerat, quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

130. Dico tertio: Si fraus vel injuria non censeatur verè causa damni secundum aestimationem moralem, sed occasio duntaxat; non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia tunc damnatum non sequitur ex vi actionis injuriosae, sed aliunde. Explicò exemplis. Das alampam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, et moritur: vel libidine utiscendi,

te vult interficere, à quo non potes te expedire, nisi ipsum interimas: non teneris de damno secuto, ut supra ostensum, cap. 9, dubitat. 8. Scriptisti falsò litteras, et sparsisti per viam, magnam esse in Hispanià frumenti inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno suo: non teneris de damno, etsi graviter contra charitatem peccasti, quia suæ levitati assignare debet, quòd hujusmodi litteris fidem adhibuit; secus, si ad ipsum eas scripsisses, et misisses: ita Lopez, 1 p., cap. 124.

131. Petes utrùm is qui secretum alterius per injuriam cognovit, si eo utatur in suum commodum cum incommo alterius, teneatur ad restitutionem: v. g., Titius Cameraco scribit Romam ad Caium vacare beneficium in mense pontificis. Littere veniunt ad manus Sempronii hic suspicatus quod res erat, illos aperit, et postea clausas reddit Caio, sed illum preveniens apud S. Sanctitatem impetrat beneficium.

Dico primò: Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita ut Caius non posset sollicitare, tenetur ad restitutionem, quanti spes Caii aestimabitur. Ratio est, quia per injuriam impedit illum à prosecutione istius beneficii. Tenebatur enim ex justitià tempestivè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omissio tradendi, vel dilatio, est contra justitiàm; ex hac autem directè sequitur quòd non possit prosequi illud beneficium, et consequenter amissio illius beneficii; unde et hæc injustè inferuntur: nam quòd directè ex actione injustà sequitur, injustè irrogari censetur. Tenetur ergò illi non quanti valet beneficium, nisi fortè certum erat illum fuisse obtenturum, sed quanti spes obtinendi aestimabitur.

Dico secundò: Si litteras tempestivè tradidit, sed illas antea artificio quodam apertas legit, et sibi beneficium impetravit, probabilis est non teneri ad restitutionem. Probatur, quia etsi commissa sit injuria adversus Caium in litterarum apertione et lectione, non tamen in comparando beneficio, cum Caius non haberet majus jus quam alter, et cuivis esset jus sollicitandi. Confr., quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parva, tamen postquam jam habetur, est illius qui illam possidet, et potest eà uti in suum commodum, non minus quam si justo modo acquisita esset: ut si nòris secretam artem alterius operà dæmonis, vel occultè ingressus illius museum, chartas ejus evolveris; artificia inspexeris; potes illà arte uti, etiamsi lucrum alterius inde minuatur. Similiter si illum coegeris ut te doceat, ut machinas suas tibi ostenderet, etc. Etsi enim fortè pro operà docendi aliquid solvendum sit, tamen ratione usùs illius notitiæ, et lucri quòd inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cum nemo per talem usum censeat alteri fieri injuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam usus illius, et consequenter fructus qui inde provenit.

132. Dices: Illa apertio et lectio litterarum est injuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum: ergo censetur damnum illatum per injuriam.

Resp.: Damnum illud non sequitur ex apertione aut lectione litterarum, nisi remotè et per accidens, quatenus inde sequitur notitia rei, et ex notitià sollicitatio, et ex sollicitatione permotio voluntatis collatoris, et collatio beneficii: itaque injurià statim intercipitur, et damnum illud sequitur Caio, ex eo quòd tu, utaris jure tuo, et re tuà: non enim ille caret beneficio, quia tu eum per injuriam impedivisti: sed quia tibi conferri curasti; quòd jure poteras. Simile esset, si visà vel contractatà bursà alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati), tantumdem tibi pecunie comparares quantum ea continetur: tunc enim etiamsi per injuriam et vi illius bursam contractasses, et tantumdem tibi illo contractu comparasses, possessillà uti non minus quam si tibi ab illo donata fuisset; unde si illum prevenires in emptione mercium, non teneris ad restitutionem.

133. Petes: Quale peccatum est in illà litterarum apertione? videri possit non esse peccatum mortale. Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliquid damnum inferendi, sed solum sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatum, nisi quis animo lædendi id faciat, aut læsionem injustam inde secururam putet, aut dubitet, ut indicat Nav., c. 18, n. 53. Secundò; quia si littere ille non fuissent signate, vel si jam resignate fuissent invente in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqui resignatio non est peccatum mortale, nisi ratione lectionis: ergo cum lectio per se non sit peccatum mortale, neque resignatio erit. Tertio, possum aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocuummentum; ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque injurià alterius.

Sed verius videtur esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia communi hominum judicio resignare litteras alterius, et legere in re magni momenti, censetur gravis injuria, et in eum qui illas misit, et in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim consensu gentium adhibentur tanquam supremum munimen, et custodia secreti chartis commisi; unde jure gentium debent esse inviolata, sicut legati. Sine enim hujusmodi immunitate et veluti privilegio vix posset esse communicatio inter absentes: quòd in magnum damnum reipub. redundaret. Violare ergo sigillum, est res gravis, utpote tendens ad eversionem communicationis inter absentes, ac proinde peccatum mortiferum.

Potest tamen excusari: 1º si sit superior regularis qui aperit; hic enim jus habet aperiendi litteras que mittuntur ad subditum ab iis quibus superior iste non subest: idem dicendum de parente et aliis qui sunt loco parentis. 2º Ex ratihabitione mittentis, vel ejus ad quem mittuntur. 3º Causa sibi cavendi ab injuriis et insidiis: quomodo littere interdum intercipiuntur et aperiuntur à magistratibus. 4º Si ex inadvertentià fiat, putans eas ad te scriptas, 5º Si contineant res parvi momenti. 6º Si ex curiositate, et nullum sit periculum alterius incommodi. Vide Navar. supra, et Emmanuelem Sà, vº *Litteræ*.

134. Potes secundò: Quid si is, cujus bona ob crumen justè sunt confiscanda vel diripienda, fraude aut mendaciis impediatur; teneturne ad restitutionem? Videtur teneri; quia injustè impeditur fiscum ab eo consequendo, ad quod jus habet, maximè si crimen sit saltem semiplenè probatum; tunc enim tenetur veritatem fateri. Unde in hoc casu talem teneri ad restitutionem; docent Sotus l. 1 de Justitià q. 6, a. 6, paulò ante quintam conclus., et Molina dis. 95, § Duo sunt; estque opinio probabilis.

Sed contraria est verior et probabilior, quam tenent Navar., cap. 18, n. 49, Bannes 2-2, q. 62, a. 3; Petrus Arragon. et Michael Salon. ibidem, Saucius, lib. 10 de Matrimonio, n. 44. Probatur, quia hujusmodi occupatio bonorum constituta est in penam criminis: atqui pœna non debetur ante sententiam saltem declaratoriam criminis, ut communiter Doctores tradunt; imò non est solvenda ante sententiam constitutam pœnæ; quò ipsa pœna jubetur solvi: ergo sententià non secutà non debetur pœna.

Dices non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commissi, sed per modum compensationis damni, ratione doli, quatenus mendaciis impediendo cursum judicii et sententiam, impeditur commodum, quod inde erat obtenturum fisco.

Sed contra primò, quia opus illud quo sententiam impedit, non est contra justitiam commutativam, nec propriè injuria, sed solùm contra veritatem, obedientiam et justitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad restitutionem. Non enim, posità semiplenà probatione, tenetur lege justitiæ commutativæ veritatem fateri, sed lege obedientiæ et justitiæ legalis, vel religionis, si juravit. Deinde, etiamsi opus illud quo impeditur esset injuria, in ordine ad ferendam sententiam (ut si minaretur judici ne sententiam ferat, vel actori ne in causà pergat), non esset tamen injuria in ordine ad ista bona, quatenus fiscum vel actorem ab istis obtinendis impedit. Ratio est, quia sicut quisquè habet summum jus in tuendâ vitâ; ita etiam in tuendis bonis quæ sunt instar vitæ, cum absque illis vita sit *invita*, vel, ut Græci dicunt, *βίος, ἄβίος*: unde etiam ipsa bona *βίος, vita*, vocantur. Ergo sicut is qui non sinit sibi eripi vitam alioquin justè ob crimen auferendam, non facit injuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi alteri inde maximum commodum erat obtenturum; ita nec is qui non sinit sibi eripi bona justè alioquin in penam criminis auferenda, facit injuriam restitutioni obnoxiam. Facit quidem injuriam resistendo armis judici, vel illi minando; hæc tamen injuria non est in illum cui pœna erat applicanda, quia ille jus non habebat, nisi supposita sententiâ judicis. Imò illà supposità, non habet jus ut reus spontè bona sua ei tradat, aut cum illis non fugiat, cum ad horum nihil sit condemnatus; sed solùm ut per ministros publicos ea occupet et auferat: quâ occupatione factâ, et pacificâ eorum possessione obtentâ, reus non amplius jus habet illa surripiendi aut vi auferendi, cum illorum dominium et possessionem omninò amiseris; unde si postea auferret, teneretur ad restitutionem.

Confirmantur supradicta, primò, quia cum bona sint alteri applicanda, reus non minùs juris habet ad ea defendenda ne sibi auferantur, quàm cum nulli sunt applicanda, sed igne vastanda. Non enim ipse ob utilitatem alterius minùs est liber ad impediendam rerum suarum ablationem; hæc enim ipsi æquè gravis est, imò gravior cum alteri prodest. Atqui cum sunt vastanda, non facit injuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi fraude, dolo aut vi impediatur ablationem; ergo neque cum alteri sunt applicanda. Confirm. secundò, quia obligatio illa restitendi nimis est. scilicet gravis, nec accommodata fragilitati humanæ. Quotusquisque enim est hominum, qui ubi bona sua hoc modo eripisset periculo amissionis, spontè ea offerret fisco, vel alteri, cui in pœnam ea erant cessura? Sanè vix reperietur. Atqui lex ut justa sit, debet esse hominum moribus et fragilitati attemperata, ut communiter theologi et canonistæ docent, cap. *Erit*, cap. *In istis*. d. 4.

135. Hinc inferitur primò, hæreticum qui fraude, mendaciis, falsis testibus se defendit, et impedit sententiam, aut confiscationem bonorum, non teneri ad restitutionem. Quia non fecit injuriam fisco, vel saltem non talem quæ restitutioni sit obnoxia, propter summum jus defensionis sui ipsius et rerum suarum.

Secundò, idem dicendum de adulterâ, quæ ipso jure amittit dotem. Non enim tenetur ea quæ habet tradere ante sententiam definitivam et ultimam. Unde etiamsi falsis probationibus se defendat, aut falsò probet etiam maritum mortuum esse, siquè sententiam divortii impediatur, non tamen tenetur ad restitutionem. Similiter si à sententiâ appellat, etsi iniquè; nam appellatio suspendit sententiam. Ita Saucius supra, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti restituere, quia potest ei opponere exceptionem adulterii, ut apertè colligitur ex cap. *Plerumque*, de donationibus inter virum et uxorem.

Tertiò, idem locum habet in eo cujus bona ob non solum vertigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas, sunt ipso facto commissæ seu addictæ fisco, vel redemptori: hoc enim cum fiat in penam criminis, requirit sententiam judicis, vel evidentiam tantam, ut possit justè ferri sententia. Unde si sententiâ impediatur, vel ita agatur ut crimen certò constare non possit, non tenetur. Similiter, si cum rebus suis priusquàm occupentur, fugiat. Ipsum tamen vertigal, si justum erat, tenetur solvere, quia non est constitutum in pœnam, sed in justam compensationem ratione securitatis vel gubernationis, quam princeps in patriâ præstat.

Quartò, idem cernitur cum miles justè oppidum aliquod concessu principis expilat. Fit enim hoc in penam delicti, cujus omnes præsumuntur participes. Unde etiamsi mendaciis, fraudibus, vel etiam vi militem impediatur ne res tuas diripiat, non teneris ei ad restitutionem. Addo tamen, in prædictis casibus, si aliquid damnum injustè inferatur ab eo qui res suas

tuetur, teneri ad illius compensationem, ut si falsis testibus se defendat, tenetur ad expensas litis, si resistendo lædat, tenetur ad expensas medicorum.

136. Petes tertio: Quid dicendum de testibus qui falso testimonio impediunt sententiam, et consequenter confiscationem? Videntur sanè non teneri ad restitutionem, etiamsi rem suam non defendant, sed alienam. Si enim principalis auctor, et qui mandat, non tenetur, cui teneantur secundarii, qui illum juvant? Deinde quia fiscus vel actor non habet jus ad bona occupanda, nisi positâ sententiâ: ergo si illa non ponatur, non fit ei hæc ex parte injuria. Confir., quia à tali teste detectâ falsitate fiscus non solet exigere compensationem damni, quòd bona rei non obtinuerit, sed satis habet illum puniri ut perjurum; non ergo censet sibi factam injuriam restitutioni obnoxiam.

Utrum autem iudex teneatur ad restitutionem, si hujusmodi reum non condemnet, vide infra c. 13, n. 73

DUBITATIO XIX.

Utrum si quis damnum intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137. Dominicus Sotus lib. 4, q. 6, art. 5, et Michael Salonius q. 62, art. 4, affirmant, si ex malitiâ rem illam peremit, non autem si ex negligentia: ut si conculcâsti segetem, nunc æstimatam 100, in messe 200; si interemisti pullum equinum, nunc valentem 20, intra biennium 100. Ratio illorum est, quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eosque non æstimando.

Resp. contrarium esse verius. Ratio est, quia restitutio damni illati non est unquam faciendi nisi secundum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur; itaque pro talibus segetibus non est amplius restituendum, quàm illæ judicio prudentum spectatis circumstantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino et similibus.

Nec obstat quòd ille eo pretio vendere noluisse; hinc enim non sequitur damnum esse majus quàm ipsa res nunc valeat, sed injuriam esse majorem, quia hinc fit ut damnum sit magis contra domini voluntatem, quod ad incrementum injuriæ pertinet, non damni: pro quâ injuriâ, non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile prestari solet; unde illa distinctio damni ex malitiâ et negligentia, sententiam Soti non juvat: etsi enim majorem faciat injuriam qui infert damnum ex malitiâ quàm qui ex negligentia, non tamen infert majus damnum; unde neque ad majorem tenetur restitutionem.

DUBITATIO XX.

Utrum qui in tempestate ejicit mercas alienas, teneatur ad sarcendum damnum.

138. Respondeo et dico primò: Si is qui ejicit alienas, habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionem. Ratio est, quia cum etiam propter mercas

cooperentur ad navis depressionem, iniquum est totum onus conferre in mercas alterius. Imò hoc casu, omnes tenentur pro sua parte, qui ibidem mercas habent, ut patet L. 2 et 4, ꝑ. de lege Rhodiâ de jactu. Sed tenentur pro mercium suarum æstimatione, an pondere? Quid si tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ navem parùm onerant?

Resp.: Seposita lege positivâ, videtur tantum habenda ratio ponderis, quia pondus affert navi periculum, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positivâ statutum est, ut habeatur ratio æstimationis, ut quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cujus mercas sunt ejectæ. Cujus ratio esse videtur, quia quòd mercas tue sunt magis pretiosæ, eò pluris interest tuâ, ut navis salva sit; ac proinde eò amplius te in collationem dare par est: quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam possit lege sanciri: si tamen lex absit, alterum videtur servandum.

139. Dico secundò: Si is qui alienas ejicit, nullas habeat, non tenetur ad ullam restitutionem. Colligitur ex l. secundâ, ubi dicitur: *Liberi corporis, non oportere fieri æstimationem*; nempe ad sarcendum damnum. Idem docet Joannes Medina, c. de Restit. q. 3, causâ primâ, et Petrus Navar. lib. 3, c. 1, num. 381. Probat, quia id potest duplici jure, *usûs et defensionis*: jure usûs, quia quando alicujus rei usus mihi est extremè necessarius ad vitam conservandam, possum eam rem licitè consumere, et si inde non sum factus ditior, non teneor ad restitutionem, ut si hostem fugiens insiliam in equum alienum, qui in fugâ perimitur: non enim ratione acceptationis, ut quæ sit concessa; neque rei acceptæ, ut quæ non exstet in se vel in sui pretio; neque contractâs, cum nullus intercesserit, uti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere; et fortè contrarium hujus fundamenti est verius, ut infra c. 16, dubit. 4, dicitur. Altera tamen ratio est solida, nempe ex jure defensionis, quia jure naturæ quisvis potest à se repellere, quidquid ei affert interitum, vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo salvare: atqui mercas illæ afferent interitum, depriment navem, cui insideo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, aliter se salvare non valens, ut rectè Petrus Navarra.

CAPUT XIII.

DE COOPERANTIBUS AD FURTUM VEL DAMNUM.

(*Complexitibus dubitationes 11.*)

Notandum est dupliciter furtum vel damnum inferri posse: primò, immediatè exequendo, et de hoc dictum est cap. 12; secundò, mediatè cooperando, ut consulendo, mandando, etc. De his modis nunc agendum est: sic enim plenè intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DUBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

Respondeo passim à doctoribus novem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Et sic universim sunt 9 genera personarum, quæ tenentur ad restitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D. Thom. q. 62, art. 7, et Gabriclem in 4, q. 2, d. 15, art. 5; Silv. Restit. 3, q. 6; Adriaum in 4, tract. de Restit. q. 1, § *Circa prædicta*; Joannem Medin. c. de Rest. q. 7 et 8; Sotum lib. 4, q. 7, a. 5; Covar. ad reg. *Peccatum*, p. 2, § 12; denique Navarrum, c. 17, num. 17 et seq.

Advertendum est, sex prioribus modis positivè cooperari, tribus posterioribus privativè.

DUBITATIO II.

Utrum ii qui positivè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solium quando sunt causa sine quâ damnum non fieret.

1. Quidam doctores sentire videntur, hosce cooperatores solùm teneri ad restitutionem, quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo, etc., ut sine ipsis damnum non fieret; quando verò sine ipsis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docent D. Anton. p. 2, cap. 1, tit. 12, § 12, ex Paludano et Richardo; Silvest. Restit. 3, q. 6, § 3, ubi dicit hanc esse communem sententiam; Adrianus in 4, § de concurrentibus cum fure; Navar. c. 17, num. 17 et sequentibus; denique ipse D. Thomas in 4, d. 15, q. 1, a. 5, ad 3 questionculam: quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis. Ut autem res intelligatur,

2. Dico primò: Qui jubet, consultit, consentit, laudat, vel refugium præbet executori, ita ut ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non idèò excusatur à restitutione, quòd alius non defuisset, qui jussisset, consulisset, etc. Ita docent Cajet. q. 62, art. 6; Joannes Medina q. 7; Sotus l. 4, q. 7, art. 5, et alii. Est certa, nec credibile est auctores prioris sententiæ id negaturos; quòd si eorum sententia sic accipiatur, ut huic repugnet, est apertè falsa. Probatur, quia talis ita est causa damni in hoc casu, ut si ipse vel alius similis non moveret executorem, damnum non fieret; ergo verè est causa sine quâ non fieret. Patet consequentia. Nam causa sine quâ non est ea quæ ita cooperatur, ut sine ipsa vel simili superveniente, non fieret effectus à causâ executrice, non autem illa duntaxat quæ, si absit, effectus non fiet; nam alioquin is qui suadet vel præcipit homicidium, non esset causa, si alius erat suasurus, vel præceptorus; imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus: quæ apertè sunt falsa; sicut enim ille iniquè erat facturus, et restitutionis obligationem incursumus, si suasisset vel præcepisset maleficium: ita etiam is qui in ejus locum succedit.

3. Dices: Illa duntaxat est vera causa, quâ positâ sequitur effectus, et quâ non positâ non sequitur: ergo si, tuo consilio non positò, effectus nihilominus sequeretur, tuum consilium non potest censeri causa.

Resp. non esse de ratione cause, ut illà non po-

sità, effectus non ponatur; sed tantùm ut illà positâ, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas. Pari modo, causa sine quâ non, est ex cujus cooperatione sequitur effectus, ita ut nisi ipsa vel similis supervenientis cooperetur, non sequatur effectus.

4. Dico secundò: Si executor absque illò consilio, consensu, mandato, laude, vel misterio æquè benè et eodem modo damnum erat illaturus, quamvis nulla alia similis causa esset superventura, tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia doctorum, ut si consilio, mandato, laude, invites eum qui ante ad facinus paratissimus erat, quique non idèò celerius, atrocius, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in proposito, non teneris ad restitutionem.

5. Ratio est, quia etsi graviter pecces etiam contra justitiam, tamen consilium et mandatum tuum inefficax est, quia damnum ex ipso tanquam ex causâ non sequitur, ipsumque duntaxat ut quid concomitans se habet; hoc modo Petrus Navarra, l. 5, c. 4, n. 48, et quidam alii putant explicari posse sententiam illorum doctorum, quo sanè sensu est certa.

6. Sed si quis eorum verba perpendat, illi non requirunt ut damnum eodem modo sit inferendum ab executeore, sed tantùm ut absolutè sit inferendum, sive cum iisdem circumstantiis, sive cum diversis. Sententia igitur illorum doctorum est hos non teneri, etiamsi executeorem moverint, ut citius vel animosius, vel alio loco faceret, si ipse jam ita erat comparatus, ut sine ipsis vel similibus supervenientibus absolutè esset facturus. Pari modo si causam dederint, ut plus damni inferret, quam alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius.

7. Probatur, quia D. Thomas supra, ut consulens teneatur ad restitutionem, dno requirit, nempe, *ut probabiliter credat. consilium suum fuisse efficax, et quòd sine eo injusta ablatio commissa non fuisset*; ubi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita ut moveat executorem, ut citius vel expeditius faciat, tamen non inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano: *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, et nihil amplius per illa est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina pervenit; si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum*. Hic solùm requirunt ut ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda, non autem ut eodem modo vel tempore. Idem disertè docent Navarrus, num. 20, et cæteri supra citati, et Gabriel in 4, d. 15, q. 2, art. 5, dub. 2.

8. Hæc sententia est probabilis: primò, propter doctorum auctoritatem; secundò, propter rationem, quia isti tunc non tam sunt causa substantiæ damni, quam modi vel circumstantiæ, cum quâ mandatur executioni, ut quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento, ergo non tenentur substantiam damni rependere.

9. Dices : Sunt causa totius actionis, ut hic et nunc fit : ergo tenentur. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium et circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis.

Resp. : Ob hoc argumentum altera sententia (hinc obligari in solidum) est valdè probabilis; quam tenent Cajetanus, Medina, Sotus, et Petrus Navarra supra. Responderi tamen potest : Etiam si sint causa totius actionis individue, ut hic et nunc fit, tamen, quia illa actio, quatenus damnosa, secundum suam speciem jam erat parata in causâ exequire, et omninò secutura, non videntur circa eam quidquam efficaciter operari, nisi inducendo novas circumstantias; quod non est magni momenti ad substantiam damni. Quando etiam aliqua causa est exitura per se in actum, parùm refert utrùm hoc celerius fiat an tardius, hic an alibi, hæc an illâ actione individuâ, hoc an illo instrumento. Ad confirmationem, concedo esse causam substantiæ illius actionis in individuo, nempe quòd potius sit hæc individua actio quàm illa; sed hoc parùm facit ad obligationem restitutionis.

Primo, quia qui est causa ut differatur damnum in crastinum, est causa cur sit alia actio individua damnicans, et tamen non tenetur. Similiter qui rogat ut alio loco occidat, ubi minùs erit scandali.

Secundò, qui volenti furari 10 suadet ut furetur 20, est causa illius individue actionis quâ vult 20, et illius quâ accipit 20, et tamen non tenetur nisi ad 10, eò quòd furti duntaxat horum censeatur causa, ut docet Medina, Covar., Petrus Navarr. et alii : ergo ut quis teneatur in solidum, non sufficit ut sit causa totius actionis ut hic et nunc fit, sed ulterius requiritur ut actio illa secundum suam speciem, sine tali cooperatione à tali executore non sit processura.

10. Ex his patet hanc sententiam esse probabilem, etsi altera quoque probabilis sit, et hoc tempore in scholis receptor; unde sentio in praxi ordinariè sequendam; id enim isti iniqui cooperatores merentur, ut in posterum sibi caveant.

DUBITATIO III.

Quomodò oporteat positivè cooperari, nempe jussione, consilio, consensu, palpatione, receptione et participatione, ut censearis causa damni.

11. Respondeo primò, de jussione : Qui ita jubet ut alterius animum ad maleficium moveat, censeatur damni causa, imò inter causas præcipua, quia non est efficacior modus quo creatura rationalis liberè ab alio moveatur, quàm per mandatam : mandans enim quandam obligationem et necessitatem imprimit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare, primò, expressè, ut si dicas famulo. Occide, volo occidas; secundò, implicite, ut si dicas : Utinam mihi hoc obsequium quis præstet! charus mihi erit qui hoc fecerit.

12. Adverte tamen primò : Si revoces mandatam ante maleficium patratum, idque mandatario innotescat, non teneris, quia jam tollis causam : quâ de re sunt multa jura, π. mandati.

13. Secundò, cum qui ratum duntaxat habet ma-

leficium nomine suo factum, non obligari in foro conscientie ad reparationem damni, ut recetè Medina, questione 7, ad quartum argum., quod est contra Navarrum, cap. 27, num. 233, qui putat rathabitionem obligare instar mandati, si dùm mandare poteras, damnum tuo nomine sit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est, quia ex illâ rathabitione facti præteriti, ipsum factum, per quod damnum illatum est, nullo modo pendet, tanquam ex causâ movente. Nec refert quòd nomine tuo factum sit, quia inde tantùm sequitur voluntatem tuam fuisse causam finalem, et ideò illum fecisse, ubi tibi gratificaretur, quia putat tibi gratum futurum : sed hoc non sufficit, ut tu censearis causa efficiens, et voluntariè movens ad damni irrogationem. Finis enim non movet voluntariè, sed naturaliter, ex parte suâ.

Dices : Cap. *Rathabitionem*, de regulis juris, in sexto, dicitur : *Rathabitionem retrotrahi, et mandato non est dubium comparari.*

Respondeo : Comparatur mandato, non respectu operis patrati, sed obligationis restituendi, sed respectu contractum (quia solâ voluntate foris expressâ firmari possunt contractus præteriti, non autem causari damnum præteritum). Item respectu pœnæ in foro externo, quia qui ratum habet maleficium, punitur sicut qui mandavit.

14. Secundò, de consilio. Hoc similiter est causa, dùm quis ex eo permovetur ad faciendum opus. Hinc etiam pertinent preces et promissiones. Ex quâ verò culpâ in dando consilio quis teneatur, explicatum est supra, cap. 7, dub. 7. Modò satis sit eum teneri, quod fraude vel culpâ latâ iniquum consilium dedit.

Sed difficultas est primò, si consultor ante perpetratum maleficium revocet consilium, utrùm nihilominùs teneatur.

15. Resp. et dico primò : Si dedisti consilium falsum vel falso fundamento subnixum (v. g., dicendo contractum esse licitum, bellum esse justum, et similia), sufficit ut postea retractes sententiam, dicendo te deceptum, et sincerè veritatem explices, eo modo, iisque rationibus, ut is cui consilium dedisti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui : sic enim prius consilium satis eliditur; unde si ille nihilominùs in concepto facinore persistat, jam non tuè consilio, sed suâ duntaxat malitiâ, vel privatâ opinione videbitur moveri; ac proinde tibi non putabitur.

16. Dico secundò : Si dedisti consilium verum, ostendendo utilitatem vel honorem qui ex opere iniquo consequetur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit revocare ostendendo rem esse illicitam, suadereque contrarium; sed oportet persuadere : si enim ipse permotus istâ utilitate vel commoditate exequirendi, quam aperuisti, facinus perficiat, teneberis. Ratio est, quia ostensione commodi vel honoris, voluntatem ipsius ad damnum inferendum permovisti, et hæc motio manet, quamvis ipse eodem motivo incitatus, conceptum facinus vult prosequi : ergo cum sis causa istius voluntatis,

etiam es causa effectus ejus, scilicet damni secuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aprendo, veluti armis et auxiliis instruxisti ut noccat, sine quibus non potuisset nocere, et per quæ in proposito nocendi fuit confirmatus: sicut qui furenti præbet arma ut inimicum occidat, tenetur, nisi reipsa abstulerit, nec illis occidat. Confirmatur, quia cum pravum consilium dares, debebas cogitare mala quæ inde sequi poterant, et non fore postea in tuâ potestate impedire, quin consilium illud exeat in opus.

17. Hinc intelligi potest distinctio inter *mandantem* et *consulentem*: cum enim mandatarius agat nomine mandantis, ut ipsius voluntati morem gerat, hoc ipso quo mandans revocat mandatum, et revocatio innotescit mandatario ante operis executionem, cessat omnis ratio agendi à mandante proposita, ac proinde omnis motio ab ipso proveniens, non secus ac si vis telo impressa subito cõhibeatur et extinguitur. Dixi: *Si revocatio innotescat mandatario*, quia si non innotescat, tenetur mandator effectu secuto, non minus quam si non revocasset, quia ex vi mandati damnum datum est. Unde etiam incurrit censuras et irregularitatem, si fortè mandanti (ut, v. g., in percussione clerici) posita sit; nec refert quòd modò sit in statu gratiæ, quia etsi censura talis non contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, ut illius peccati culpa tunc committatur, sed sufficit commissam esse, et effectum ejus, seu opus externum ex vi illius tunc fieri: sicut in proposito accidit. Nam opus externum imputatur mandanti tanquam auctori principali, qui altero sit usus ut instrumento. Qui verò consilium accipit, agit nomine suo, id est, ut rebus suis consulat; unde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa, nisi contrarium persuadeatur, vel certè nisi ostendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non subesse; unde effectu secuto, censuras incurret.

Quando verò quispiam precibus, blanditiis, promissis induxit alterum ad conflandum maleficium, sufficit ut quantum in se est, ostendat sibi displicere, sequè propositum mutasse, et promissa rescindere; nam alter nomine ipsius acturus erat, seu ut ipsi gratificaretur.

18. Adverte tamen non esse impossibile consultorem non teneri, si consilium, quantum in se est, revocet, et contrarium persuadere nitatur, quamvis reipsa non persuadeat. Ita Pet. Navarra, l. 3, cap. 4, n. 27, citans pro se Joan. Medinam. Item docet Salomius, q. 62, art. 7, controvers. 6. Neque ponunt in hoc discrimen inter mandantem et consultorem. Ratio esse potest, quia quando fecit quod potest ut consilium prius evertat, vel ostendit, omnibus consideratis, esse iniquum et non sequendum, non videtur executor ipsius consilio moveri, sed suâ malitiâ. Sed quod diximus videtur verius.

Petes utrùm, si mandatarius post revocationem mandati ipsi insinuatam persistet in proposito patrandi maleficij, v. g., occidendi Titij, teneatur mandans lege justitiæ monere Titium ut sibi caveat, vel aliter im-

pedire effectum. Quidam putant sic teneri. Ratio est, quia mandans dando mandatum de Titio occidendo, fecit injuriam; ergo ex justitiâ tenetur impedire damna quæ ex illâ injuriâ sequi possent; ergo si scit inde ipsi imminere periculum, ex justitiâ tenetur illud impedire, prout commodè potest, v. g., admonendo illum ut sibi caveat, etc. Confirm. quia ad hanc obligationem sufficit ut Titius ex injuriâ à mandante illatâ sit constitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent perique doctores, non teneri lege justitiæ, sed solùm charitatis, etsi fortè strictiùs quàm alii, eò quòd occasionem periculi dederit. Ratio est, quia etsi fecerit injuriam Titio, mandando ejus homicidium, et voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamen hæc injuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiam mandantis, planè evanuit. Nec refert quòd ille dicatur perstare in voluntate occidendi, quia hæc voluntas non est eadem, sed diversa, utpote ex alio motivo concepta, quæ planè per accidens et fortuito sequitur priorem voluntatem. Ad confirm., periculum in quo post revocationem mandati Titius versatur, non est ex injuriâ vel opere mandantis, sed ex malitiâ et arbitrio mandatarii. Denique, si illa sententia vera esset, mandans semper teneretur ad restitutionem secuto effectu, etiamsi non solùm revocasset mandatum, sed etiam omnibus aliis modis conatus fuisset impedire: sicut qui per injuriam constituit aliquem in periculo hostium, ex quo illum non potest eripere, tenetur secuto damno.

19. Secundò difficultas est, utrùm consulens minus damnum ad averendum majus, teneatur ad restitutionem.

Resp.: Si consulas inferri alicui damnum minus, ne eidem inferatur majus, non teneris. Ratio est, quia utiliter negotium illius geris, et meritiò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadendo minus, etsi ille de eo non cogitasset, (ut putat Pet. Navarra, supra, n. 29), quia non suades absolutè (hoc enim est illicitum, sicut et facere), sed sub conditione, nempe si alterum omninò velit facere, vel si aliter à majore abduci non potest: quæ conditio intelligitur, quando suadetur ei, cujus animus putatur obfirmatus. Si autem suadeas latroni, ut alteri, de quo non cogitabat, damnum minus inferat, teneris, quia injuriam illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, objicis: non enim licet impedire damnum Petri cum injuriâ Pauli. Hinc sequitur peccasse Loth, Gen. 14, dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasis stuprum filiarum, quia suasis injuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant, ut omitam quòd ex officio paterno earum pudicitiam tenebatur tueri, quamvis fortè excusari possit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandum sceleris, quod attentabant, immunitatem: quomodò dicere solemus: Me potiùs interfice, quàm illi noceas. Vide Cajetanum in illum locum, et Lipomani Catenam.

20. Adverte tamen primò: Si Paulus esset vir opulentus, qui non putaretur gravatè suscepturus minus

damnum ad avertendum damnum Petri multò gravius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus : tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

21. Secundò, si latro de utroque cogitaret, et anceps esset utri vellet damnum inferre, constitueret tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est : malum enim minus respectu majoris non censetur malum. Neque per hoc consilium sit injuria ei cui minus damnum inferitur, quia non revocas maleficio in mentem aliquid quod non cogitabat, sed tantum in genere doces, minus malum potius esse faciendum, quam majus, si necesse sit alterum fieri (quæ doctrina vera est et utilis), et indicas utrum ex duobus sit minus ; in quo etiam veritatem, quam nôsse expedit, ostendis. Unde non potest alter queri sibi factum à te injuriam ; non enim dicis : Fac huic potius injuriam quam isti ; sed tantum proponis veritatem speculativam ; quod ut facias, justam causam habes. Juxta hæc intelligendus est Sotus, lib. 4 de Justitiâ, q. 7, a. 5, sub finem. Contrarium videtur sentire Pet. Navarra, supra, n. 50. Sed nihil aliud ejus ratio concludit, quam in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando ut huic potius quam illi noceat. Nos autem tantum dicimus, posse in genere suadere, ut faciat id quod minus est, et indicare utrum sit minus, relinquendo ipsius judicio, utrum malit amplecti.

22. Tertio loco est *consensus* : hic est causa, quando ab alicujus consensu pendet, ut res fiat vel non fiat, v. g., ut huic inferatur bellum, ut iste eligatur in prælatum. Quòd si id à consensu tuo non pendeat, eò quòd auctoritatem nullam habebas, vel si absque tuo consensu jam antea æquè erant parati, neque illum expectârint, non censetur causa damni.

23. Hinc fit ut quando plures ferunt suffragia, vel subscribunt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquam sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionem damni secuturi (etsi mortifère peccaveris consentiendo), nisi spes fuerit, et contrario suffragio posse malum impedire. Ita Navarra, c. 17, n. 21, et Cajetanus, v. *Restitutio*, c. 1, § *Consensus*. Ratio est, quia jam causa damni ita est disposita, ut æquè et eodem modo damnum sit secuturum absque tuo suffragio, atque cum illo ; quare tuum suffragium accedens, non est ullo modo causa damni. Si tamen tuum suffragium ante contulisti, quam sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus, teneris ad restitutionem, etsi certò sciveris, sequentes in eandem partem concessuros, si rectè Cajetanus. Ratio est quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, ejusque pars in effectum influens est effecta.

24. Dices : Hoc suffragium non fuit causa sine qua non : ergo, etc.

Resp. negando antecedens ; fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nullà aliâ simili causâ accedente ; nam quando se adjunxit causæ damnosæ (suffragium numero), nondùm ipsa erat ita disposita

et valida, ut sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragium accedens illam complevit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse revocare, quia ex officio quisque suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

25. Quarto loco est *patro*, id est, adulator, qui laudat malefactorem, aut scelus patrandum commendat. Quòd etiam pertinet exprobratio ignavia, ut quòd injuriam, quam accepisti, non sis ultus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio est quia est instar consilii ; proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiam abstersionem, quæ ex maleficio videtur consequutura.

26. Quinto loco est *recursus*, seu recursum præbens ; hic tenetur, quando eo modo præbet recursum, ut moraliter censeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, v. g., si illum recipiat et non alios passim, si illum aut ejus instrumenta occultet, ita ut hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices : Ergo qui occultat furem, dum queritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem, si postea ille damnum intulerit.

27. Resp. Verum est, si id ita faciat ut in posterum det spem similis opultationis, et fur illà fidens, rursum damnum inferat ; alioquin si non det illi spem refugii in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscondit, ut moraliter censeatur causa damni : sed tunc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiam *receptor*, quia rem furivam in custodiam accipit, ut furi servet : hic tenetur domino, si eam furi reddiderit (si tamen absque notabili incommodo poterat ei denegare), quia non poterat eam in deteriori statu constitucere, quam apud se erat. Item quia censeatur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. Vide Silvestrum, *Restit.* 5, q. 6.

28. Sexto loco est *participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps* : primò, qui particeps est prædæ ; et hæc ratione tenetur pro eâ parte, quæ ei obvenit. Secundò dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, præbendo auxilium et adjuvando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causâ, qui juvat effringere, asportare, etc., qui remos in triremibus hostium impellunt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hostilia pertrahunt, et similes. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso quo aliquid auxilii ad iniquam executionem contulerint, si id spontè et sine compulsionibus fecerunt, et maxime quando aliàs damnum non fuisset secuturum.

29. Dixi : Si id spontè fecerunt, quia si quis justo metu coactus fecerit, non tenetur, modò id quod facit non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, juvare conscendere murum ; hæc enim per se sunt indifferentia, neque lædunt dominum, nisi ex iniquâ intentione et usu furis, qui his auxiliis uti-

tur ad malum finem; pari modo potest jurare in re, postquam sublata est, asportanda, et in pecore abigendo: in his enim non est injuria in dominum, si ex gravi metu fiant, postquam res sublata est: sicut enim fur ipse, justo metu urgente, non tenetur rem ablatam restituere, ita potest eam ob similem motum de loco in locum transferre; quare multò magis id poterit innocens, qui rem non surripuit.

50. Hinc sæpè excusantur rustici qui prædas militum injustas coguntur auferre, vel pecora sublata deducere. Non tamen hoc metu potest qui domum alienam perfringere, vel per fenestram penetrare, et res foras projicere, vel pecora è stabulo abigere; nam hoc est esse causam principalem et directam furti et injuriæ; quicumque enim res meas primò auferat vel damnificat, injuriam mihi facit, quocumque metu id faciat, nisi fortè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter gravissimum malum incurrat.

Dices: Isti cooperatores, qui functiones illas ad malum prævias obeunt, possunt interfici ab iis qui injustè oppugnantur, vel impetuntur, si malum alià ratione nequit averti; ergo iniquè agunt. Consequentia patet, quia alioquin daretur bellum utrumque justum, seposità ignorantia. Confirmatur, quia etsi illud quod faciunt, in abstracto et per se considerata non sit malum, sed adiaphorum; tamen, ut hic et nunc fit, est vera cooperatio injustæ invasionis.

Ob hoc argumentum putant quidam cum Navarro, remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed responderi potest posse interfici, non jure vindictæ tanquam reos criminis, sed jure necessariæ defensionis (alioquin enim impossibilis esset defensio); quo modo etiam pueri et amentes interfici possent: etsi enim illi jus habeant ad illam actionem, quatenus est necessaria ut mortem evitent, qui tamen impugnantur, adversis quos hostis utitur illorum operà, jus habent ut se defendant, et victoriam persequantur, et consequenter ut faciant ea quæ ad hunc finem necessaria sunt. Ad probat. consequentiæ, concedo posse dari speciem quamdam belli utrumque justum, maxime ubi ex altera parte non est propinqua vel directa oppugnatio. Sic servo bello capto licitum est fugere; tamen si fugerit, dominus potest eum castigare, ut dictum est supra c. 5, dub. 5, et reus potest effracto carcere erumpere; tamen si fecerit, potest puniri, ut infra c. 51, dub. 5, ostenditur; idem aliis exemplis posset ostendi: secus tamen, si utrumque sit propinqua impugnatio; unde illi dum causâ defensionis impetuntur, non possunt se defendere, sedendo justos defensores vel invasores, sed tenentur desistere, quia cessat coactio, vel si adhuc durat, illi parendo, mortem non vitabunt, sed aliudè incurrent.

Ad confirmationem, dicendum est illud opus non esse malum ut procedit à voluntate ejus qui coactè agit, sed solum ut subest directioni cogentis et utentis eo ad malum finem, quæ malitia non est imputan-

da illi misero; nec actionem, ut ab ipso est, contaminat: sicut cum quis restituit gladium ardenti in eadem hostis sui, metu mortis adactus.

51. Petes utrum is qui vendit arma properanti ad bellum injustum, vel venenum machinanti mortem alterius, censeatur cooperari, ita ut teneatur ad restitutionem?

Resp. primò: Si vendas arma soli parti inique, et recuses alteri, teneris, quia ita vendas ut censearis cooperari. Secundò, si vendas passim omnibus petentibus, non teneris, quia externo actu venditionis non censearis magis cooperari parti inique, quam alteri; deinde quia damnum omninò remotè et per accidens sequitur ex hujusmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandum injuriam, quam ad depellendam. Tertio, si vendas jam contractâ pugna, vel proximè impendente, teneris, quia vendendo ei qui jam proximè comparatus est ad injuriam inferendam, censearis ei propinquè cooperari, sicut qui furenti in eadem inimici, præbet gladium; eum enim tantum malum possis et teneris impedire, arma negando, si ea præbeas, non videris ob exiguum illud lucellum præbere, sed ut juves et servias ejus intentioni. Secus si magnum lucrum vel damnum esset propositum. Quarto, si vendas venenum ei qui dicit se petere ad intermenda noxia animalia, non teneris, etiamsi putes eum malo sine petere. Ratio est, quia eo modo vendas, quo aliis vendi solet. Confirmatur, nam qui vendit agnum Judæo, quem putat sacrificii causâ emere, non censeatur ei cooperari ad superstitionem, quia ista venditio cum his circumstantiis facta est indifferens ad usum bonum et malum, et ex modo quo fit, non videtur fieri ad usum malum quem aliter occultè intendit, sed ad bonum quem ex naturâ suâ vel justâ institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat quo passim aliis consuevit.

DUBITATIO IV.

Utrum is qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum.

52. Respondeo: Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans et receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere, partis verò, si solum partis damni causam dederunt: patet ex dictis. Sed quid, si volenti furari 10, suaseris ut acciperet 20, teneberisne ad 20?

Resp.: Si volenti furari 10, suasisti ut præterea alios 10 furaretur, non teneris nisi ad 10, quia non fuisti causa prioris volitionis, quæ cepit hæc 10, sed posterioris tantum, quæ ad alia 10 pertinet. Si verò suasisti ut furaretur 20, putat Adrian. q. 4 de Restit. § *Jam dicam*, eum teneri ad 20, quia est causa novæ voluntatis, pertinentis immediate ad 20.

53. Sed contrarium est verius, ut docet Medina, c. de Restit. q. 8, et Covar. ad regul. *Peccatum*, part. 2, § 12, n. 4, nempe solum teneri ad 10. Ratio est, quia suo consilio non fuit causa, nisi ablationis 10, nisi fortè suo consilio reddiderit ipsam in propeposito

firmiorem, vel causa fuerit ut citius ageret, quàm alioquin erat facturus : tunc enim censetur causa totius inique damnificationis, quatenus hic et nunc peragitur, juxta Cajetanum, Sotum et Medinam, de quo dubit. 2.

Utrum autem aliquis alterius consilio sit firmior redditus, non potest facile deprehendi, nisi exterius aliqua cernatur in opere variatio, ut si citius, audacius, ardentius solito faciat, vel indicet se ambiguum antè fuisse.

34. Sed præcipua difficultas est de sexto modo : nempe de *participante vel adjuvante*, ut quando milites spoliant urbem : quidam enim videntur existimare singulos damni socios teneri in solidum, alii negant. Sed utendum est distinctione; vel enim cooperantur ad idem individuum damnorum, vel ad diversum. Quo posito,

Dico primò : Si cooperetur ad idem damnum individuum, teneatur in solidum, etiamsi socius constituerat solus inferre, juxta sententiam Cajetani, Soti, et Medinæ supra, ut si juves ad eandem domum incendendam, ad idem pondus auferendum, ad eundem gregem abigendum, ad eandem domum effringendam. Et de tali cooperante intelligendi sunt prædicti doctores, dum dicunt eum qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum : hoc enim limitandum est ad idem individuum damnum, quod à pluribus, tanquam partibus unius integræ causæ, inferitur ; quisque enim tunc est causa partialis totius damni, ut hic et nunc sit, et in totum vim confert, licet partalem : sicut dum plures unam navem trahunt, unum pondus gestant. Nec refert quòd sine te fieret, quia non fieret, nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret; nam per solam illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret, vel certè non eodem modo fieret; per plures enim fit facilius, celerius, animosius.

35. Hic tamen adverte hæc sententiam maximè habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tanquam causa partialis : tunc enim proximè est causa damni, ita ut sine ipso, vel alio similem opem conferente, non fieret, ut patet in eo qui juvat rem auferre. Si verò solum cooperetur mediatè, præbendo instrumenta, juvando conscendere, ligando vinetum, probabilis est sententia Navarræ, Silvestri et aliorum, non teneri, si damnum aequò per executorem erat inferendum, juxta ea quæ diximus dubit. 2.

36. Dico secundò : Si verò non concurrat ad idem damnum individuum, sed distinctum irroget, non teneatur in solidum, sed dumtaxat pro sua parte. Ita docet Adrianus q. 1 de Restit., Silvest. Restit. 3, q. 6, § *Quantum*, Navarrus c. 17, n. 21; et alii. Ratio est, quia tunc quisque solum est causa partis damni, quam ipse per se dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit, nisi fortè alium impulerit, ut citius aut alacrius faceret, aut nisi se vicissim permoverint vel animarint, sicut quando tres vel quatuor milites se mutuo excitant ad alicui damnum inferendum; tunc enim singuli censentur causa totius damni; hoc

tamen ordinariè non accidit, nisi inter paucos.

37. Hinc fit ut miles gregarius non teneatur nisi de damno, damno ipse per se in bello iniquo dedit : non autem ad totum illius belli (quod est contra Covarr. reg. *Peccatum*, 2, part. § 12, n. 2, et Josephum Angles in 4, difficultate 10, de Restitut. ex bello), quia totius damni causa non fuit, sed dumtaxat sue partis, ut rectè Silvest. v. *Bellum*, 1, q. 10, § *Sexta*, et Navarr. n. 22. Nec obstat quòd singuli juverint ad iniquam expugnationem et ingressum in urbem, quia solum juverunt faciendam partem suam : non autem procurando ut alii suam in illo damno facerent, aut ut urbem expugnarent; undè sicut iste non est causa damni, nisi ratione partis quam ipse intulit, ita non teneatur ad restitutionem, nisi pro sua parte. Sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantum partis, nisi alià ratione alios juverint vel incitaverint. Dux tamen tenetur ad totum, quod per milites illatum est, quia vel eos ad hoc direxit, vel si non direxit, saltem tenebatur ex officio impedire.

Petes : Quid, si dubium sit an alios tuo consilio vel laude permoveris?

38. Resp. : Communis ferè sententia doctorum est, te non teneri, quia melior est conditio possidentis. Cur enim tantum opus in te suscipias, si dubitas an causa damni fueris? debet ergo moraliter esse certum. Idque locum habet in omni casu in quo dubitatur an causa damni fueris, si post diligentem inquisitionem dubium manet. Ita docent Silvester supra q. 6, in principio, ubi dicit esse sententiam communem, et Petrus Navarra l. 3, c. 4, n. 58, Joannes Medina, c. de Restit. q. 7, et multi alii; et favet apertè S. Thomas q. 61, art. 7.

Sed contrarium docet Thomas Sanchez lib. 2 de Mat. disp. 41, n. 17, cum Covar., Clem. Si *furiosus*, 2 p. § 2, n. 1, et multis jurisperitis. Idem docet in Summâ lib. 1, c. 10, n. 44. Ratio ipsius est, quia cum dubio nemo præsumatur delictum admissurus. *L. Merito*, *π. Pro socio*, in hoc dubio an absque meo consilio Titius esset perpetraturus, præsumendum est non fuisse perpetraturum; ac proinde ipsum meo consilio fuisse impulsum ac determinatum ad facinus; quæ sententia videtur verior, quando reverà planè erat dubium an sine meo consilio vel laudatione fuisset facturus. Secus, si in eo tales erant dispositiones, ut meritò possit presumi per se facturus. Vide infra c. 27, dub. 3, num. 15.

DUBITATIO V.

Quò ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.

39. Omissis variis sententiis, respondeo : Si aliquid ablatum sit, primo loco et antè omnes tenetur is, ad quem res furtiva pervenit, sive existet in specie, sive non existet, si tamen indè factus sit ditior. Ratio est, quia hæc obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio in summâ; nam ex alienâ, quamdiù existat in specie, per se debetur, semperque clamat, ut dici solet. Si

consumpta sit, vel consumpta est bonâ fide ab eo qui ignorabat esse furtivam, et sic non tenetur, nisi quantum ex ea factus est ditior; vel consumpsit malâ fide, sciens esse alienam, vel certè dubitans; et sic tenetur restituere pretium, quia quòd consumpsit eam malâ fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac si exstaret; alioquin nova illa injuria liberaret eum à restitutione; cum enim ipse ex ea re commodum sciens et volens perceperit præ reliquis, par etiam est, ut præ aliis quoque veniat in onus restitutionis.

40. Si aliquis ex sociis damnum compensaverit, illi restituenda est res illa vel pretium ejus, non domino, quia in jus domini successit. Vide Cajetanum q. 62, art. 6, et Covar. reg. *Peccatum*, p. 2, § 12.

41. Dubium tamen est, an is qui bonâ fide rem furtivam emit, possit eam furi restituere, ut pretium redipiscatur, etiamsi dominus eam non esset recuperaturus, de quo infra c. 14, dubit. 3. Si verò nihil ablatum sit, sed tantummodò damnum irrogatum, primo loco tenetur is qui coegit, vel fraude induxit, vel qui impetrayit, cui alter non fuit ausus contradicere, ut si dux imperet militi ut occidat, incendat, spoliat; si quis persuadeat id esse licitum, si concivis impellat. Ratio est, quia hic injustè coniecit alterum in obligationem restitutionis; undè si hic restituit, executor, vel his qui hoc modo inductus est in maleficii societatem, non tenetur quidquam ei refundere, quia hic inductor totum debet compensare.

42. Pari modo tenetur primo loco qui suo nomine fecit, vel rogavit fieri, vel suavit. Primò, quia is cujus nomine fit, est causa principalis, quæ instar finis et efficientis moralls movet cæteras: ergo tenetur antè cæteras. Secundò, quia qui commodi vel honoris vel oblectamenti sui causâ cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipso censetur in se totum onus restitutionis suscipere; par enim non est, ut onus et obligationem maleficii in alios rejiciat, qui suâ causâ illud fieri postulat, ut si roges Petrum ut interficiat tuum inimicum: in hoc casu vera est sententia Cajetani, Soti et Bannesii, quâ affirmant eum qui alios induxit, teneri primo loco, et inductos non teneri illi quidquam refundere.

43. Adverte tamen esse quandam sententiam, quam Petrus Navarra l. 5, c. 4, n. 101 et sequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc non teneri primo loco, quin executor et alii teneantur suas partes conferre, etsi minores, v. g., damnum sit 6 aureorum: is qui jussit suo nomine fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3, executor 2, laudator 1. Ratio præcipua est, quia omnes isti verò concurrunt ad damnum inferendum; ergo etiam concurrere debent ad restitutionem. Quæ sententia non est improbabilis, maxime quando executor mercedem habuit pro maleficio; tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur. Contrarium tamen puto esse verius, quia qui maleficium suâ causâ fieri cupit, censetur etiam onus restitutionis in se recipere.

44. Secundo loco tenetur executor, quatenus est executor.

Tertio loco, cæteri qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui laudaverunt vel animaverunt, qui præbuere recursum, et qui præstiterunt obsequium, instrumenta, comitatum. Probatur, quia executor, post eum qui jussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis; cæteri verò sunt cause accessoriæ et secundariæ, fulciantes, et quodammodò servientes executori: quod enim faciunt, non suâ causâ faciunt, sed ut ipsum instruant et arment; alius enim ostendit viam perficendi, alius utilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium et instrumenta præbet.

45. Unde sequitur primò, si executor restituerit, hos nihil teneri ipsi refundere, quia tenetur solum in ejus defectum, quamvis, ut ante insinuavi, non sit improbable, quòd cæteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si illum induxerunt aliàs non facturum, et ipse non suâ causâ executor est. Ita enim tenent Cajetanus q. 62, art. 6, ad tertium argum., Bannes ibidem art. 7, et Sotus lib. 4, q. 7, art. 3, ubi etiam dicit: Si auctor non intentaret malum, nisi comitatus sociis, socii tenentur ei restituere. Ratio illorum est, quia qui inducunt aliquid ad maleficium, sunt causa cui ille incurrat obligationem restitutionis; similiter qui comitantur eum qui aliàs non audeat. Sed quòd diximus est verius; quamvis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nullâ vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi ratione hujus inductionis, neque censentur obligationem in se recipere, quia non suâ causâ fieri volunt.

46. Sequitur secundò, si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri istos, quia succedunt in defectum executoris, sicut executor in defectum jubentis.

Sequitur tertio, si isti solverint, executorem (secundum veriore sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est, quia solvendo successerunt in jus quòd dominus habebat in executore qui prius tenebatur; undè sicut executor debuisset solvere domino ante ipsos, ita tenebitur ipsis solvere, qui jus domini in se transtulerunt, solvendo loco executoris: sicut si fidejussor, qui secundo loco tenetur, solvat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, si executor solverit, tenebitur ei jussor, vel is qui causâ suâ fieri voluit. Vide de his Silvestrum Restit. 3, q. 6, § 5, ubi, pro hac sententiâ citat D. Thomam, Rosellam, et Supplem. Idem docet Covar. ad regulam *Peccatum*, p. 2, § 12, num. 3.

47. Sequitur quartò, si executor nomine omnium executus est factus, omnes simul teneri primo loco, quia illorum causâ factum est, et illi, in hoc consentiendo ut sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem; executor autem, quæ executor, tenetur secundo loco, quamvis ut unus illorum quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes; ita tamen ut ipse quoque pro suâ parte in

compensationem veniat non ut executor, sed ut unus illorum, quorum nomine factum est; v. g., totum damnum sit 100 aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sint 10, reliqui novem debent ei singuli 10 aureos.

DUBITATIO VI.

Utrum inter causas secundarias quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem, receptatorem et subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

48. Petrus Navarra lib. 5, c. 4, n. 81, ponit inter has causas ordinem aliquem. Ratio ipsius est: Nam illa prior tenetur, quæ prius et immediatius effectum attingit; atque inter has alia prius et magis attingit, alia posterius et minus: aliter enim attingit consultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcoçer in Summâ, c. 21, ubi primo loco dicit teneri imperantem et consulentem; secundo, executorem; tertio, receptatorem; quarto, qui non impediunt, cum ex officio teneantur; quinto, custodem specialiter deputatum; sexto, qui tacuerunt, ut testes iudicidicè interrogati.

49. Sed verius est non esse inter has causas secundarias ordinem talem, qualis est inter principalem et secundariam, ita ut unâ solvete, reliquæ maneant liberæ; sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æquè primò, sic tamen ut alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est, quia una non est operata ad damnum, tanquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se in suo ordine; laudans enim non servit consentienti vel consulenti, nec ejus nomine agit, neque contra, ut suppono (si enim ponamus aliquem ex his alterius nomine agere, non tenebitur ille æquè primò, sed secundariò et in defectum illius cujus causâ egit, ut dictum est, quia ille in se suscipit obligationem). Itaque æquissimum videtur, si executor non restituat, ut isti omnes in locum ejus immediatè succedant, et teneantur pro ratâ portiones conferre, majorem quidem is qui magis videtur executorem movisse, minorem, qui minus; unde is qui est causa sine quâ damnum non fieret absolutè, plus tenetur conferre quàm is qui solum est causa sine quâ non fieret tali modo, id est, ita celeriter, audacter vel atrociter.

50. Ex quo ulterius sequitur quòd plus interdum teneatur conferre consulens, quàm receptans vel consentiens; et interdum contrâ, prout executor magis vel minus ab hæc vel illâ causâ motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Navar. nihil enim aliud probat ejus ratio: omnes enim mediatè et secundariò attingunt effectum (non unâ mediantè, alterâ ut instrumentum alterius), quamvis alia efficacius aliâ. Unde solum sequitur aliam plus debere in restitutione, aliam minus, non autem prius vel posterius; alioquin si receptator restitucret, ceteri nihil tenerentur ei refundere.

51. Ille autem ordo, quem ponit Alcoçer, non

probat, quia nulla est ratio cur receptator teneatur prior quàm superior consentiens, aut consultor, prior quàm receptator. Inò si quis ordo ponendus sit, post executorem, prior teneri videbitur superior consentiens, quàm consultor vel receptator, quia ille tenebatur etiam ex officio impedire; unde dupliciter ex causâ tenetur, et quia consensit, et quia non impedivit.

DUBITATIO VII.

Quando plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.

52. Respondeo primò: Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundò, in defectum reliquorum, quisque tenetur in solidum. Tertio, ei qui prius solvit, tenentur reliqui, singuli pro suâ parte; v. g., tres communi consilio incenderunt domum valentem 3,000 aureorum, quisque tenetur conferre 1,000 pro suâ parte: si duo nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc habet jus exigendi 1000 ab utroque sociorum. Primum patet, quia cum eodem modo et æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenentur ad ejus reparationem; ac proinde æquis partibus. Secundum patet, quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum sociorum tenetur ad reparationem totius.

53. Tertium patet, quia jus quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum qui pro sociis satisfecit; non enim pro eis satisfecit ut essent omninò liberi, sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare; ergo potest ab illis repectere quod nomine illorum domino dedit, quodque ipsi dare debuissent. Confirmatur primò: Quia in hoc rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, quia dum nolunt solvere, non solum creditori, sed etiam socio injuriam faciunt, cogentes eum solvere pro ipsis; ergo potest ab ipsis repetere.

54. Tertio, quia aliàs pejor esset conditio ejus quem prius pœnitet. Nec obstat quòd ipse alios induxerit ad damnum inferendum, quia si non imperavit, nec coegit, nec induxit in sui gratiam, ut facerent, sed ob communem utilitatem, omnes censentur eodem gradu et loco cooperari; nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere; unde singuli ad suas portiones conferendas eodem gradu tenentur; ac proinde qui totum solvit, potest à cæteris suas partes exigere.

55. Contrarium tenet Cajetanus, Sotus, et Bannes supra, nempe eum qui induxit alios, non posse exigere ab illis ut partes conferant, eò quòd ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficii. Sed quod diximus est verius, quia non fecit illis injuriam, sed volentes et consentientes induxit.

56. Ex his sequitur non esse universè verum, quod docet Angelus v^o Furtum, num. 16: *Uno solvente, cæteros non tueri illi refundere, nisi fuerint causa sine quâ ille qui solvit, non fuisset inductus in*

crimen; etsi enim hoc sit verum in principali auctore solvente, respectu executoris, et in executeore, respectu reliquorum, ut dictum est, non tamen est verum in duobus executoribus, vel consultoribus, vel laudatoribus, etc., quorum alter non induxit alterum in crimen: neque, in laudante, consentiente, consultore, etc., quorum alius alium non induxit, sed tantum induxerunt executeorem. Fateor tamen, in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen; et hoc est quod significatur 1. *Si plures*, 17, *π.* de dolo, quam citat Angelus.

DUBITATIO VIII.

Utrum, si is qui damnum accepit, uni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui manent liberi.

57. Respondeo et dico primò: Si condonet auctori principali, qui secundo loco tenebatur, manent liberi. Est communis sententia doctorum. Patet, quia hæc remissio est instar solutionis (unde solet à jurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio); atqui solvete eo qui primo loco tenebatur, cæteri manent liberi, ut patet ex dictis: ergo, etc. Vide Medinam q. 8, dub. 3, et Sotum lib. 4, q. 7, art. 3, in fine.

58. Dico secundò: Si remittat ei qui secundo loco tenebatur, non ideò liberatur is qui primo loco. Ratio est, quia obligatio principalis auctoris non pendet ex obligatione secundarii, sed contra: quo fit ut, secundario solvente, teneatur ei principalis ex integro; solvete autem principali auctore, secundarius nihil teneatur ei rependere.

59. Dico tertio: Quando plures eodem gradu tenentur (id est, æquè primò, vel æquè secundariò), etsi uni perfecta fiat remissio, non ideò cæteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est, quia obligatio unius non pendet ab altero, sed omnes æquè mediately vel immediatè se habent ad damnum.

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id quod superest, in solidum sit compensandum: v. g., Titius, Stichus et Caius intulerunt damnum 300 aureorum, et Caio sit remissio.

60. Resp. Stichum et Titium debere suas partes, nempe utrumque seorsim 100. Quòd si Titius nolit restituere, vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titii, sed solum ad dimidiam, nempe ad 50; unde in universum ut restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150; non autem ad 200 vel 300. Ratio est, quia alterum dimidium portionis Stichi, quia non volebat vel non poterat restituere, ferre debet Caius, cui facta est remissio; nam eam ferre debuisset, si nulla remissio facta fuisset; atqui per remissionem non possunt socii gravari, sicut nec per solutionem.

61. Itaque dum Caio sit remissio, triplex remissio ei fieri intelligenda est: primò, ejus partis quam deberet, cæteris conspirantibus ad restitutionem, nempe 100 aureorum; secundò, partis quam deberet, uno recusante restitutionem, nempe 150: si enim Stichus noluisse restituere, tunc Caius cum Titio debuisset

restituere in solidum, collatis utrumque 150; tertio, totius quod debuisset solvere, utroque socio resolutionem recusante, nempe 300.

DUBITATIO IX.

Quomodo censetur quis causa damni negativè.

62. Respondeo: Si non impediatur damnum, dum ex officio tenetur. Hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis, *mutus, non obstant, non manifestans*. *Mutus* dicitur qui omittit præcipere, si erat superior; consulere, si consultor; clamare aut strepitum edere, si erat custos rei, ad damnum impediendum. *Non obstant* dicitur, qui omittit opem vel operam, quæ poterat damnum impedire, et quam ex officio tenebatur navare, ut principes, magistratus, præpositi viarum, et similes. *Non manifestans* dicitur, qui, cum eo officio teneatur, omittit manifestare malefactorem, sive ante factum, quando damnum erat impediendum, sive post factum, quando sarcieudum; ut custos rei custodiendæ deputatus: ita passim has causas explicant Sotus, Cajet., Silvest., Medina et Navarrus supra.

DUBITATIO X.

Utrum qui hoc modo causa damni fuerit, semper teneatur ad restitutionem.

63. Cajetanus verbo *Restitutio*, c. 1, § *Adverte quòd in his tribus*, putat etiam eos teneri ad restitutionem, qui etsi ex officio non tenebantur, tamen tenebantur ratione articuli necessitatis, et facillè poterant sine suo incommodo damnum impedire, ut si scias aliquos statuisse spoliare domum, vel occidere, et nisi indices, sequetur damnum. Ratio est, quia talis censetur causa illius damni, saltem indirectè, quod sufficit. Idem tenent Angelus verbo *Furtum*, n. 26, et Richard. d. 15, art. 5, q. 4, et quidam alii, cum hæc limitatione, si quòd non impediatur, ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis, pro qua

64. Dico primò, neminem ratione damni non impediti teneri ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio: colligitur hoc ex D. Thomà q. 62, a. 7, ad 3, et docent Medina q. 9, Navar. c. 17, n. 18, Covar. ad reg. *Peccatum*, p. 2, § 5, n. 5, qui dicunt hanc sententiam esse ferè communem. Ratio est, quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, solum obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem sarcieudi damni; id enim proprium est vinculi justitiæ, ut omnes tradunt.

Dices primò, cap. *Quantæ*, de sent. excommunic., Innocent III, dicit eos qui consentiunt injicientibus violentas manus in clericos, et eos qui injiciunt, pari penà condemnari ab Ecclesià, nempe penà excommunicationis. Secundò, cap. *Sicut dignum*, G. de homicidio, Alexander III, ait: *Qui potuit hominem liberare à morte, et non liberavit, occidit*. Tertio, qui suadet alteri ne impediatur furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad restitutionem: ergo etiam is qui non impedit, dum facillè potest.

65. Resp. ad primum : Innocentius ibi loquitur de his qui consentiunt vel non impediunt, eum ex officio teneantur impedire, ut exponit Glossa, quanquam non negaverim posse excommunicationem ferri etiam in talcm, qui non tenetur ex officio. Inde tamen non sequitur eum obligari ad restitutionem : nam propter peccatum mortale potest quis excommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad secundum : Dicitur *occidere*, sicut is qui non pascit fame morientem, nempe culpâ homicidii, ut est contra charitatem, non ut contra justitiam, c. *Pasce*, d. 87, ex Ambrosio.

66. Ad tertium : Medina, concessio antecedente, negat consequentiam, et conatur ostendere eum qui remotior est, interdum teneri, quando propinquior non teneretur. Sed ex dictis cap. 12, dubit. 18, colligitur antecedens esse distinguendum : si enim is, qui suadet tibi ne latronem, qui invadit innocentem, impedias, id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem, quamvis gravissimè peccet contra charitatem. Ratio est, quia non fecit contra aliquod jus justitiæ quod alter habeat, sed solum contra charitatis debitum ; ille enim innocens non habet jus justitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tuâ liberâ voluntate illud positum est. Unde quamdiù libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei injuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei injuriam irrogaret.

67. Ad rationem initio allatam pro sententiâ Cajetani, respondeo eum qui tali modo est causa damni, solum esse causam privativam, quæ eum nullo modo influat in effectum, non tenetur ad restitutionem, nisi ex officio obligata fuerit ad impediendum : si enim solum ex charitate teneatur, solum contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impedias ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisne ad restitutionem ?

68. Resp. primò, te non teneri ad restitutionem pretii, nisi fortè sit pars furti : hanc enim teneris restituere ratione rei acceptæ.

Secundò, quod ad compensationem damni attinet, Sotus l. 4, q. 7, a. 3, putat te etiam non teneri ; quod probatur primò, quia non ideò magis obligaris ad impediendum, quòd pretium accepisset ut non impedias ; secundò, quia recipiendo illud pretium, non facis injuriam ei quem fur parat invadere ; sicut non facis injuriam, dum precibus tibi persuaderi sinis, ne maleficium impedias.

Contrarium videtur verius, quod tenent Petrus Navarra, l. 3, cap. 4, num. 132, et Salonus pag. 275. Ratio est, quia hic non solum est non impeditio, sed etiam actus positivus, quo animat furem ; sine quo vel non fecisset, vel non tam audacter et securè fecisset. Aliud enim est, non impedire, aliud externo aliquo signo animare et securiorem reddere ; accipiendo autem pretium, videtur spondere securitatem. Quòd si solum non impediend, non teneretur, etiamsi pretium accepisset, ut bene probant argumenta.

69. Dico secundò : Omnes qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpâ gravi negligant, tenentur ad restitutionem. Est communis sententia doctorum. Probatur, quia illi ex justitiâ debent illum actum impeditiois damni : ergo omissio ejus est contra justitiam ; ergo si ex illâ omissione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra justitiam. Consequentia patet, quia, sicut damnum, quod sequitur ex injustâ commissione, est injustum ; ita etiam quod sequitur ex injustâ omissione. Unde, sicut teneris ad reparationem damni quod alteri datur ex opere tuo, contra jus ipsius facto, seu contra justitiæ debitum commissio, ita etiam teneris ad illud quod datur ex omissione, quæ sit contra jus ipsius, seu contra debitum quo ipsi obligaris ; quo modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstitâ solutione debitâ, ut rectè Medina, q. 8.

70. Ex his inferitur primò, principes, magistratus, prætores et duces belli, teneri ad restitutionem, si omittant impedire furta, latrocinia, injusta monopolia, et similia damna, eum possint sine suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris, aut rei familiaris. Ita Silvester, rest. 3, q. 3, et alii doctores. Ratio est, quia ex officio, ac proinde lege justitiæ commutativæ tenentur, tanquam ad hoc conducti : ideò enim stipendia et honores à republicâ accipiunt. Dico : *Sine notabili detrimento*, quia non tenentur impedire damnum minus, eum suo majori vel æquali ; ita enim censentur republicæ operam suam veluti locasse, ut gravia communitatis damna (ut sunt latrocinia, hæreses et similia) teneantur impedire, etiam cum vitæ periculo, quia talia longè præponderant damno privato ; damna verò privatorum, quando id facere possunt sine pari damno suo.

71. Inferitur secundò, idem dicendum de omnibus illis qui per modum contractûs sese ad alicujus rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi ; nam lege justitiæ tenentur custodiam præstare ; unde, si omittant, tenentur damni secuti, sive ab hominibus inferatur, sive à feris, ut custodes hortorum, vinearum, saltuum, stagnorum, etc. Debet tamen damnum istud esse magni momenti, et dominus justâ ratione invitus ; unde si custos permittat aliquid pauperi, non ideò statim tenebitur. Vide Navarra, cap. 17, num. 122 et 123.

72. Sed difficultas est, utrum, si pœna sit constituta in eos qui certo loco venantur, lignantur, pascunt, aut certas merces exportant aut important, aut vegetalium non solvant, custodes dissimulantes aut non accusantes teneantur eam compensare ? Quidam putant teneri : ita Petrus Navarra, l. 3, c. 4, n. 142 ; Solonius, q. 62, a. 6, controvers. 5 ; colligitur ex Soto, lib. 1, q. 6, a. 6, in fine quartæ solutionis. Ratio est, quia non accusando, vel non apprehendendo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenentur commoda procurare : eum enim domini, hoc ipso quo quis contra legem hujusmodi pœnalem delinquit, jus acquirant ad multam pecuniariam, tenentur ipsi hoc jus non negligere ; quod

si negligent, peccant contra justitiam, ac proinde tenentur de damno secuto. Hæc sententia est probabilis.

73. Contrarium tamen videtur verius: hos custodes non teneri multam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Navarrus, cap. 23, num. 34; Silvester, restit. 3, quest. 5. Idem tenuit S. Bernardinus, teste Silvestro et Navarro. Ratio est, non quòd pœna non debeat ante sententiam, ut videtur velle Navarrus (non enim hic agitur de solutione pœnæ, sed de damno dato, vel commodo contra officium neglecto), sed quia custodes hujusmodi non tenentur ex justitiâ accusare, ut dominus vel respublica dilietur multis, sed solum ut damna impediantur, et vectigalia solvantur; officium enim illorum non est multas procurare, sed vectigalia recipere, et res suæ custodiæ creditas indemnes prestare. Leges quoque pœnales et commissoriae non sunt factæ, ut respublica ex pœnis locupletetur, sed leges serventur, et subditi officium præstent. Unde neque procurator fiscalis non accusans, neque iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad pœnæ illius compensationem.

74. Inferitur tertio, etiã teneri tutores et curatores, qui negligent impedire damna pupillorum et minorum; nam ex justitiâ ad hoc obligantur. Etsi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica, sive lege, sive imperio, potest hanc obligationem imponere, et ipsi tenentur admittere, et ubi admisserint, lege justitiæ sunt obstructi.

75. Similem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur; secus est, si non demandatur. Nam non hoc ipso quo quis alteri famulatur, tenetur justitiæ lege res ipsius custodire, saltem contra domesticos: ad hoc enim non censetur se obligasse, nisi is cui inter famulos ea cura speciatim est commissa. Unde si alium famulum videat aliquid surripientem, non tenetur lege justitiæ impedire, et consequenter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur; nam ratione famulatus censetur obligari ad res domini ab injuriâ externorum tuendas, ut rectè docet Sotus, lib. 4, q. 7, a. 3; et ita ferè habet communis gentium sensus. Cui verò donis cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiã contra domesticos.

76. Simili modo, multorum sententiã tenetur testis, si, juridicè interrogatus, veritatem non manifestarit, unde fiat ut alteri damnum detur, vel antea datum non rependatur. Ratio est, quia testis tunc ex imperio judicis accipit obligationem et quasi officium manifestandæ veritatis; secus, si interrogetur non juridicè, v. g., tanquam amicus aut familiaris, aut si res sit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamvis juridicè interrogatus: sicut nec iudex cum pari discrimine tenetur damna privata impedire. Illud tamen de obligatione testis non est certum, imò contrarium videri possit verius; de quo infra, c. 50, dubit. 8, dicitur.

77. Petes, utrùm confessarii teneantur, si pœnitentem non cogant ad restitutionem, vel non moneant? Multi doctores docent teneri: Rosella, Restit. 2, num. 5; Angelus, Restit. ultimò, num. 5; Navarr. cap. 17, n. 22; Petrus Nav. l. 3, cap. 4, n. 125: quam sententiã puto valdè probabilem, si loquamur de iis qui ex officio habent curam animarum, ut sunt episcopi et parochi. Ratio est, quia, cum isti sint superiores, ex officio tenentur regere subditos, et pro modo suæ gubernationis impedire ne aliis damnum inferant (idè enim decimas à populo et stipendia ecclesiastica percipiunt, sicut principes et magistratus seculares tributa et vectigalia); ac proinde tenentur curare, si commodè possint, ut restitutionem faciant; ejusdem enim rationis est damnum inferre, et illatum nolle sarcire: quare, cum in hoc sacramento administrando id commodè possint procurare, si negligent, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem ut ex culpâ latâ vel etiã levi negligent, ut rectè Petrus Nav.

78. *Levi*, inquam, non quæ ipsis levis sit, sed quæ levis esset in eo qui non tenetur ex officio, nec stipendia recipit: quæ enim culpa est levis in eo qui facit non ex officio, est gravis in eo qui ratione officii et stipendii tenetur, quia majorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis qui ex officio ad curam animarum non tenentur, ut sunt religiosi, verius est hos non teneri de damno secuto, etiã si ex ignorantia vel negligentia pœnitentem non moneant. Ratio est, quia administratio sacramenti pœnitentiæ, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertii, sed solum ad curandum bonum pœnitentis; et quamvis ex præsentì munere teneatur pœnitentem monere et instruere, non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium (sicut superior tenetur), sed ex obligatione erga pœnitentem, quâ tenetur ejus salutem spiritualem procurare; unde si omittat, peccat contra debitum justitiæ, quo obstructus est pœnitenti, non quo tertio.

His addo, idem probabiliter dici posse de episcopis et parochis, quia eorum obligatio, quâ lege justitiæ obstructi sunt populo, solum videtur esse in ordine ad spiritualia, ut supra, cap. 9, dubitatione 13, dictum est.

DUBITATIO XI.

Utrùm hi teneantur in solidum, et quo ordine.

79. Respondeo et dico primò: Qui fuit causa damni, non impediendo, aliquo horum trium modorum, cum ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis doctorum. Ratio est, quia fuit causa sine quâ non totius damni; quod sufficit in causâ permissivâ: tunc enim causa permissiva dicitur verè causa, quando sine ejus permissu damnum non fuisset illatum, et ipsâ lege justitiæ tenebatur impedire; de quo plura 1-2, q. 6, a. 3.

80. Utrùm autem inter has causas sit aliquis ordo, non ita constat. Petrus Navarrus, num. 147, putat, primo loco, teneri superiores qui non impedit damna, ut principes, magistratus, prelatos; sicut enim

in illis est primaria potestas impediendi, ita negligentia illorum censetur primaria causa damni; secundo loco, custodem rei; tertio, testem qui rogatus non aperit veritatem, et eum qui tenetur ex officio dare consilium rectaque monita, et negligit. Quæ sententia videtur vera, si sint causæ damni æquè propinquæ. Alioquin custos rei particularis videtur prorsus teneri quam magistratus, qui solum est custos universalis; quia hic adhibetur ut illius defectum suppleat, ejusque negligentia est causa propinquior damni, quam negligentia magistratûs.

81. Dico secundò: Hæ causæ non impediunt, tenentur post omnes causas positivas, et in defectum earum succedunt. Ratio est, quia, sicut causa positiva est potior, magisque influit quam permissiva, ita etiam priorem locum habet in restitutione. Confirmatur, quia causa positiva animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positivè movet et inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiva nullo modo inclinat, sed solum non impedit.

82. Quòd si contingeret malefactorem, consideratâ superiorum vel custodum præteritâ negligentia, animari, alia esset ratio; tunc enim causa permissiva esset instar causæ positivæ; ac proinde teneretur simul conferre in restitutionem cum positivis, non post illas.

CAPUT XIV.

DE RESTITUTIONE RATIONE REI ACCEPTÆ, ET CUI FACIENDA RESTITUTIO.

(Habet dubitationes 9.)

Explicavimus duobus capitibus quisnam teneatur restituere ratione injustæ acceptionis, eam immediatè exsequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breviter dicendum de iis qui tenentur ratione rei acceptæ, quales sunt qui bonâ fide rem alienam apud se habent.

DUBITATIO PRIMA.

Utrum is qui bonâ fide rem consumpsit, vel alienavit, teneatur postea ad restitutionem.

1. Respondeo, et dico primò: Quicumque habet rem alienam, quamvis optimâ fide illam habentis tenuerit, putans esse suam, simul atque tamen cognoverit esse alienam, tenetur ad ejus restitutionem primâ opportunitate, idque tantummodò ratione rei acceptæ. Ratio est, quia non potest retinere rem alienam invito domino. Hinc lex civilis concedit domino evictionem et vindicationem rei suæ, ubicumque ea fuerit.

2. Neque pretium, quod pro eâ dedisti, exigere à domino potes (1. Mater tua, 3, 1. Si mancipium, 23, c. De rei vind.), quia par non est ut ipse rem suam emat (1. Suæ, 16, c. De contrah. empt.), sed illud tibi à venditore rependendum. 1. 1, c. De evict. Quòd si eam, postquam sciveris esse alienam, ulterius detineas, habitâ restituendi opportunitate, incipis esse possessor malæ fidei, et obligari non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquivaleret iniquæ acceptioni; unde si interim pe-

reat, quamvis casu, teneris ad restitutionem, quia censeri esse in morâ.

3. Dico secundò: Si is qui rem alienam bonâ fide possidebat, eam interim consumpsit vel alienavit, solum tenetur restituere id quo inde factus est locupletior. Est communis doctorum Vide Cajetanum q. 62, a. 6; Medinam q. 10, de restitut., et Silv. restitutio 3, q. 7; Navar. c. 17, n. 7 et sequentibus. Ratio est, quia solum tenetur ratione rei acceptæ, quæ cum non amplius apud illum exstet, cessat quoque cum eâ ejus obligatio.

4. Hinc sequitur primò, si eam bonâ fide emit, et deinde eodem pretio vel minoris bonâ fide vendidit, ad nihil teneri; si verò pluris vendidit, ita ut rem familiarem auxerit, tenetur solum restituere illud auctarium.

5. Secundò, si eam dono accepit et vendidit, tenetur restituere pretium, nisi fortè illud insumpserit in lusum vel largitiones, ita ut ex eo non sit factus locupletior; quod intellige, si alioquin talia impendia facere non constituerat; si enim jam decreverat, vel si necessarium erat impendere, quamvis illius rei pretium non obigisset, jam pepercit rebus suis, quas impendisset; et sic censetur factus locupletior. Unde tenetur, quatenus rebus suis, insumendo aliena, pepercit, ut si insumpsit decem aureos ex re alienâ, solumque pepercit quinque ex suis, cò quòd non consumpsisset nisi quinque, non tenetur ad quinque, quia his tantummodò videtur locupletior.

6. Tertio, si eam bonâ fide donavit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non tenetur ad quidquam, quia non est factus ditior. Secus est, si aliam ex suis erat donaturus, quia tunc pepercit rei suæ, donando alienam, et ita compendium ex re alienâ fecit.

7. Quarto, si res perit durante bonâ fide, ad nihil tenetur, sive fortuito, sive culpâ parvâ aut magnâ perierit, quamvis Navarrus, c. 17, num. 7, contrarium insinuet, dum ait: *Si absque ipsius culpâ perit*; et Sotus, l. 4 de Just. q. 7, art. 2: *Si absque magnâ culpâ perit*. Ratio est, quia non tenetur ratione damnificationis, seu injustæ acceptionis (nam consumptio illius rei, vel negligens custodia, non est actio injusta, cum bonâ fide se gerat erga illam, tanquam erga rem suam); sed solum tenetur ratione rei: ergo si res non exstet nec in se, nec in pretio, quomodocumque id factum sit, non tenetur. Vide Silvestrum supra.

DUBITATIO II.

Utrum possessor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere.

8. Respondeo et dico primò: Tenetur restituere omnes fructus qui apud illum existant, modò non sint fructus mercæ industriæ. Ratio est, quia fructus hoc ipso quo proveniunt ex re tuâ, cedunt in tuum dominium, ut constat Instit. de rerum divisione, § Si Titius, et sequenti. Tales sunt qui sine ullo labore proferuntur, ut fenum, glandes, poma, nuces, etc., et etiam qui interveniente labore, ut segetes, uvæ. In

his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nuda industrie non sunt restituendi, ne quidem à male fidei possessore, ut si quis alienâ pecuniâ negotiatus sit, ut supra dictum est.

9. Dico secundò: Si fructus quidem non exstent, tamen illis factus sit locupletior; tenetur quatenus locupletior, sive illi fructus fuerint merè naturales, sive mixti, id est, ex re, mediante industriâ, provenientes. Ita Gabriel in 4, d. 15, q. 2, n. 3, dubio 5; Joannes Medina, c. de restit. q. 10; Covarr. lib. 1 Variar. cap. 3, num. 6, et alii passim. Ratio est, quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum succedit eorum pretium, quâ parte eo factus est ditior: idque servandum esse in foro conscientiâ, docet Silvester verbo *Fructus*, quæst. 1.

10. Adverte tamen, in quibusdam tribunalibus, fructus mixtos non exstantes (etsi inde factus sis ditior) judicari non esse restituendos, ut refert Covarruvias, lib. 1 Variar. cap. 3, n. 6; quæ etiam est multorum jurisperitorum sententia, ut ibidem docet, nec videtur omnino improbabilis; nam quædam jura huic videtur favere, Institut. de rerum divisione, § *Si quis à non domino*, l. *Quæsitum*, 40, π. de acquirendo rerum dominio. Contrarium tamen, quod diximus, puto verius, quia est communis sententia, et firmiore nititur ratione, et favet apertis textus. L. *Si et me et Titium*, 32, π. *Si certum petatur*. Ad jura illa responderi potest esse intelligenda eo casu quo non sis factus locupletior.

11. Dices: L. *Qui scit*, 25, § ult., π. de usuris, dicitur, *bonæ fidei emptorem, qui, priusquam fructus perciperet, cognovit fundum alienum esse, censei adhuc bonam fidem habere, ut fructus suos efficiat, donec fundus evictus sit*: ergo etiâmsi exstent, potest retinere.

Resp. hanc legem non videri æquam seu veram; certum enim est, simul atque quis novit rem esse alienam, non posse fructus ejus suos facere, ut apertè colligitur l. *Qui bonâ fide*, 25, et l. *Bonæ fidei*, 48, π. *De acquirendo rerum dominio*, quia fructus cedunt solo, ut supra ostensum est. Neque mirum. interdum in Pandectis hujusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur interpretes conciliare, quia hoc opus collectum est ex plurimorum jurisconsultorum responsis, qui sæpè contraria sentiebant, et collectores non poterant in tantâ voluminum et sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuissent. Vide Covarruviam supra, num. 7.

12. Dico tertio: Possessor bonæ fidei non tenetur ad restitutionem fructuum quos ratione negligentia sue non percepit, sicut tenetur possessor male fidei. Probatur, quia cum non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ, et cum non fuerit causa injusta damni domino obvenientis (sicut possessor male fidei, injustâ detentione), non tenetur ratione injustæ acceptationis.

DUBITATIO III.

Utrum si emeris rem furtivam bonâ fide, tenearis eam

domino reddere; an verò possis dissolvere contractum, recepto pretio.

13. Respondeo, et dico primò: Si gratis eam accepisti, teneris, ubi cogoveris alienam, domino restituere; nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus firum restitutum. Ratio est, quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te est; non furi, cum non sit ejus: ergo verò domino. Nam restitutio, quæ faciendâ est ratione rei acceptæ, debet fieri illi cujus res est.

14. Dico secundò: Si bonâ fide eam emisti, ubi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, et reddere furi, à quo accepisti, ut pretium recuperes; nec teneris tunc domino restituere. Ita docent Navarr. c. 17, 9; Silvester, vº *Restit.* 3, q. 7; Angelus, *Restitutio* 1, n. 1; Gabriel in 4, d. 15, q. 3, n. 3, dub. 5, ubi citat Hostiensem; Alex. Hallensis, 4 p., q. 86, membro 5, art. 5.

Probatur primò, quia nullam injuriam intulisti domino hanc rem emendo et apud te detinendo, cum bonâ fide egeris: ergo non potest dominus meritò agrè ferre, tanquam injuriâ affectus, si eam, ne pretium amittas, in eo statu in quo erat antea, constituas.

Secundò, quia hic contractus fuit omnino involuntarius; error enim dedit causam contractui: nam si scivisses esse alienam, noluisses eam emere; aut certè fuit non voluntarius, ita ut non voluntariè habens rem alienam: ergo potest contractum rescindere, et rem acceptam restituere, ut pretium recuperes. Consequentia probatur, quia talis contractus vel naturâ suâ est nullus, propter defectum voluntarii; vel certè in irritum revocari potest, pro arbitrio ejus qui deceptus est, ut infra, cap. 17, dub. 5, dicitur. Tertio, si quis inventam rem alienam in plateis sibi assumeret, et postea adverteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno servare, ut domino restitueretur: ergo, etc.

15. Adverte tamen contrariam sententiam esse probabilem, quam tenet Cajetanus, 2-2, q. 62, art. 6, Sotus, l. 4, q. 7, a. 2, et Covar. ad reg. *Peccatum*, 3 p. in initio, et lib. 1 Variar., cap. 3, n. 6, quorum hæc sunt præcipua argumenta:

16. Primò, si talis emptor rei aliene potest eam furi reddere, ut infra, cap. 17, dub. 5, dicitur, nec inveniretur, vel si obiisset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

Resp. negando consequentiam, quia, si non invenitur à quo illam emit, jam non potest contractum rescindere, nec rem in eodem statu constituere; unde tenetur eam domino reddere, quia neque potest eam retinere, cum sit aliena, neque potest eam vendere, cum ejus dominium transferre non queat, neque etiam potest à domino pretium exigere, quia nullum jus habet in dominum, cum sine domini culpâ ad ipsam pervenerit; sed tantum jus habet in venditorem, ac proinde ab hoc solo potest damnum suum sarcire, et non alio.

17. Secundò, qui rem furtivam reddit furi, cooperatur ipsius iniquæ detentioni : ergo, etc.

Resp. negando antecedens ; utitur enim jure suo, ut se indemnem præstet, relinquens furem suæ conscientiæ ; non enim suadet ut non restituat ; quin potius illi præbet restituendi exemplum ; neque etiam dat occasionem novi peccati, quia fur jam ante non constituerat restituere.

18. Tertio, si dominus rei posset convenire talem emptorem coram giudice, iudex eum condemnaret ad restitutionem : ergo etiam antea tenebatur restituere.

Resp. negando consequentiam ; idè enim condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquit à quo eam emerit : qui si potest inveniri, jubet, non ut illi restituat (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere) sed ut restituat domino, cujus est, et ipse si velit pretium ab illo recuperet. Judices enim, id quod est expeditissimum sequi solent : si ille inveniri nequit, jam æquè tenebitur domino ; quòd si furem sciens, nolit ipsum detegere, meritò à giudice in penam condemnatur, ut rem domino, non furi, restituat.

19. Dico tertio : Si malà fide rem emisti, ut tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtivam, teneris eam domino restituere. Ita docet Navarrus, Cajet., Sotus et Covar. supra. Ratio est, quia iste tenetur non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione injustæ acceptionis ; accepit enim rem alienam invito domino, sciens vel dubitans esse alienam ; ergo, etiamsi periret, teneretur de damno : ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiamsi oporteat pretium amittere. Confirmatur, quia cum sciverit esse alienam, et nihilominus voluerit emere, censetur damnum in se voluisse suscipere, et jure suo cedere, quod habuisset ad contractum dissolvendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quòd pretium dederit pro eà re, quam sciebat restitutioni obnoxiam.

Potes utrum saltem possis repetere pretium, quod pro eà dedisti ?

20. Resp. : Si eam sciens esse alienam parvo pretio emisti, ut domino invento restitueres, pretium repetere potes, et dominus in conscientia tenebitur reddere, et in foro externo etiam cogetur, ut colligitur Instit. de *Obligationibus, quæ quasi ex contractu*, § 1, et l. 2. Si quis absentis, π de *Negotiis gestis*. Ratio est, quia utiliter gessisti negotium domini : non enim dedisti pretium ut rem tibi retineres, sed ut eam periculo in quo erat eximeres, ne domino periret. Vide Covarruviam ad regul. *Peccatum*, 5 p., in initio num. 5. Si magno vel penè æquali in eumdem finem comparasti, non tenetur dominus totum refundere (nisi fortè prudenter putaveris eam longè plus valere) quia nihil utilitatis tali emptione domino attulisti, ne utiliter ejus negotium egisti, tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentium, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti. Colligitur d. l. Si quis absentis, π de *Negotiis gestis*. Si verò eam tibi emisti, non potes pretium repetere, quia neque nomine venditionis (non enim domino rem

suam vendere potes, neque nomine gestionis negotii, quia non ejus causà emisti. Colligitur ex l. Si pupilla, 6, § Sed et si quis negotia, π. Supra. Vide Gabrielem et Silvest. supra.

21. Circa hanc tertiam propositionem notandum primò, contrariam sententiam, nempe etiam eum qui malà fide emit, posse contractum eum fore initum rescindere ; ut pretium redipiscatur, non videri improbabilem ; eam enim tenent Alexander Halensis, Gabriel, Angelus et Silv. supra. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest præ altero, præsertim cum rescindendo contractum non constituat rem pejori loco, quam erat ante. Hæc sententia videtur valdè rationi consentanea, quando rescinditur ex continenti, vel non ita diù postquam est initus, quia non censetur notabilem injuriam domino fecisse, rem ipsius tantisper contractando.

22. Notandum secundò, ea quæ hisce tribus dubitationibus cicta sunt, potissimum esse intelligenda de rebus alienis, quæ propriis non sunt ita permixtæ, ut discerni nequeant. Quæ enim ita permisceantur ut non possint discerni, transeunt in dominium ejus, cujus rebus permixtæ sunt, et perit obligatio realis, solumque manet personalis, juxta Silvestrum usurà 6, q. 1, Joan. Medinam, q. 10 de Restitutione, et Angelum, v. *Usura*, 2, n. 18, quorum sententia est probabilis et consentanea legi, Si alieni nummi, π. de *Solutionibus*, ubi de alienis nummis dicitur : Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri, qui accepit, in libris Caii scriptum est : ita ut actio domino cum eo qui dedisset, furti competeret. Ratio est, quia in talibus non est causa cur potius hæc pars quam illa censeatur aliena. Itaque si emeris frumentum, oleum et similia, quæ furto sublata fuere, et rebus venditoris ejusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiamsi id scias, et res apud te adhuc exstet, ut docet expressè Medina quæst. 10. Verùm de hoc plura infra cap. 20, dub. 18, num. 156 et sequentibus.

DUBITATIO IV.

Utrum si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, et retinere, alienare.

23. Respondeo, et dico primò : Qui initio bonà fide rem accepit vel habuit, si postea incipiat dubitare an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, et manente dubio post inquisitionem, non tenetur restituere, sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Joannes Medina, q. 10, et Silv., Restitutio 5, q. 7, § 3, Gabriel supra, et alii. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis : unde nisi moraliter certus esse incipiat alienam esse, non tenetur eà se privare ; vide cap. 6, dubit. 3, de præscriptione. Hinc sequitur, si rem illam, domino post diligentem inquisitionem non invento, vendat, non teneri postea illo parente ; ut rectè Silvester, Gabriel et alii. Ratio est, quia neque tenetur ratione injuste acceptionis, cum bonà fide illam habuerit et venderit, neque ratione rei acceptæ, ut quæ nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem ejus suppleat, apud ipsum exstet. Quod addo,

quia si ipse ex eâ factus est locupletior, eatenus tenetur; res enim ratione illius accessionis, quæ ex eâ rebus illius facta est, censetur adhuc existare.

Dices: Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, et postea certò deprehendat rem fuisse Titii?

Resp.: Tunc tenetur Titio restituere non solum rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore quo dubitare cœpit: ratio est, quia ex quo exorjâ dubitatione an esset aliena, corpit negligere inquisitionem, non fuit ampliùs possessor bonæ fidei, sed malâ fide et contra conscientiam suam rem illam cum eâ animi dispositione possedit. Deinde ex justitiâ tenebatur veritatem inquirere; unde omissio illa seu negligentia fuit contra justitiâ legem: quare tenetur damni, quod ex eâ omissione vero domino obvenit.

24. Dico secundò: Qui dubitat utrùm res sit aliena, potest nihilominùs eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, etc., modò eo animo accipiat, ut eam domino, si post diligentem inquisitionem invenerit, restituat. Ratio est, quia in hoc nullam facit domino injuriam, sed beneficium; nam alioquin fortassè nunquàm fuisset restituenda.

25. Dico tertio: Quòd si non eo animo eam accipiat, sed potiùs ut sibi retineat, peccat quidem, ut supra dictum est, non tamen tenetur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, et ubi moraliter certus fuerit alienam esse integrè restituere cum fructibus etiam consumptis: si autem aliquid dubii remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, dividere, plus vel minùs pro ratione dubii et inclinationis animi illi assignando: qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda; si verò sit ignota, pauperibus. Ita Cajetanus, q. 62, art. 5, Sotus, lib. 4, q. 7, art. 1, circa tertium argumentum; Joannes Medina, quæst. 17.

Ex dictis sequitur, si accipias rem aliquam ab eo qui bonâ fide possidebat, neque moraliter certus sis tuam esse, non posse te retinere, sed totam debere restituere; quia in dubio possessio illi favet, ita ut nisi moraliter certum sit ejus non esse, non possit eâ spoliari: et ita in omnibus tribunalibus apud omnes gentes judicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bonâ fide possidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restituito ex eâ faciendi; quare in pari dubio, poteris retinere dimidium. Si probabilis putes esse alienam, ei major pars reddenda; si tuam, tu majorem retinebis, idque secundùm varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt; cùm enim neutri possessio suffragetur, res ex conjecturâ et opinione juris utriusque partis statuenda est.

DUBITATIO V.

Utrum qui bonâ fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori cui vendidit, an sufficiat cedere ei suâ actione.

26. Navarrus, cap. 27, num. 8, existimat satis esse

ut cedat ei suâ actione; v. g., emi equum à Petro, et vendo eum Paulo bonâ fide; deinde rescitur esse Joannis, etique restituitur: dicit Navarrus me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Joannes recuperat equum, sed sufficere ut ei cedam actione quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum; nempe ubi constiterit rem esse alienam, et Paulus voluerit idcirco contractum rescindere, debere me esse paratum rescindere et pretium restituere. Ita docet Sotus, l. 4, q. 7, art. 2, et colligitur ex D. Thomâ, q. 77, art. 2. Probat, quia qui vendit alteri rem vitiosam tanquàm bonam, ubi constiterit de vitio, tenetur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: sicut si quis daret bonâ fide monetam adulterinam, tenebatur postea dare bonam, vel rescindere contractum; atqui hæc conditio esse alienum, est quoddam vitium rei: ergo, etc. Respondet Navarrus esse solum vitium extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam; secùs esse in falsâ monetâ et similibus, quæ intrinsecum vitium habent.

27. Sed hæc responsio non satisfacit; nam nihil videtur referre sive vitium intrinsecum ex extrinsecum, quando reverà tale est, ut emptor meritò sit invitatus faciatque ejus ignoratio emptionem involuntariam; tunc enim emptio est invalida, ac proinde rescindenda (si velit emptor), reddito pretio, ut cap. 17, dubit. 5, dicitur. Secundò, quia venditor tenetur emptori de evictione: nec potest illum ad alium alegare, cum quo illi negotium non fuit; sed ipsemet tenetur illi satisfacere, ut constat ex l. 1, et multis aliis juri-bus, *de evict.* et c. eodem. Tertio, quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cùm res fuerit aliena: ergo etiam ex hæc parte contractus est invalidus, ac proinde tenetur ei pretium restituere, si ipse velit.

Dices primò: Quid si Paulus eam mox restituit, antequàm mihi exhibeat? teueborne ei reddere pretium?

28. Resp.: Non tenebor; si videlicet ex illâ redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illam mihi à Paulo reddidit, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam restituere, ut ego me indemnem servarem, juxta ea quæ diximus dub. 5. Quòd si illa accelerata restituito non sit causa cur ego nequeam pretium à me datum Petro, redipisci, tenebor pretium quod accepi à Paulo, eidem refundere, quia vendendo ipsi rem alienam, ei causam damni dedi, et ipse suâ restituitioe mihi vicissim damnum non intulit; sicut fecit, quando poteram me indemnem prestare.

Dices secundò: Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non invenitur?

29. Resp.: Tunc ad nihil teneor, nisi ex venditione factus sim ditior, quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, et ex eâ factus non sim ditior, neque etiam ratione injusti damni, quia bonâ fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum dam-

num ex rei emptione, quam à me habet, incurrit, cum bonâ fide illam retineat.

Dices tertio: Quid si mihi innotescat post venditionem fuisse alienam? teneborne monere dominum, vel indicare Paulo esse alienam?

30. Resp.: Non teneberis, si inde tibi damnum impenderet, ut si non posses recuperare pretium quod bonâ fide dedisti. Ratio est, quia cum rem alienam non habes, nec alicui sis causa damni injusta, non teneris cum magno tuo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur: si tamen absque tuo damno possis, teneris ex charitate.

DUBITATIO VI.

Utrum bona et debita incerta, id est, quorum ignotus est dominus vel creditor, sint pauperibus restituenda.

31. Suppono primò, bona non censi incerta, nisi post eam inquisitionem quæ judicio prudentis pro rei qualitate videatur sufficiens; major enim diligentia, et in pluribus locis et longiori tempore adhibenda, quando res est magni pretii, quàm dùm parvi. Quòd si quis ante debitam diligentiam præstitam, talia convertat in pia opera, postea domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, ut communiter docent doctores.

32. Suppono secundò, non censi incerta, quando constat ea deberi certæ alicui communitati, vel toti, vel majori ejus parti; etsi enim in particulari non constet quid cui debeatur, tamen constat hæc esse illius communitatis, ita ut ipsa tota, vel major ejus pars jus in illâ habeat, et singuli vel plerique censeantur habere aliquid in illo cumulo: ut quando exercitus expilat injustè pagum vel oppidum; tunc enim restitutio facienda communitati, operâ magistratûs, episcopi vel parochi, ut hi distribuant his qui in eo hominum cœtu majus damnum accepisse judicabuntur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera, quia hæc bona non censentur esse incerta. Item quando pauciores quidem ex illo conventu damno affecti sunt, tamen per aliquam industriam cognosci potest qui sint; videlicet operâ parochi vel magistratûs evocatis generatim ut compareant qui spoliati fuere, et examinatis ubi, quando, quibus et qualibus rebus spoliati, etc.; quod faciendum est in rebus magni momenti, non tamen id necessarium in parvis, ut cum quis minutis venditionibus fraudavit. Quando tali industriâ sciri nequit quibus debeantur, conferenda sunt in pauperes, sive illius loci, sive alterius. His positis,

33. Resp. et dico primò, bona incerta, id est, habentia dominum ignotum, et incerta debita, sive ex contractu, sive ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem jure positivo vel consuetudine. Est communis DD. sententia, præterquam de bonis inventis. Vide Covarruviam ad reg. Peccatum, p. 3, § 1, n. 3; Joan. Med. c. de Restit. q. 3, causâ 10; Navar. c. 17, n. 92 et 95, et alios.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cum tu, de Usuris: ubi Alexander III jubet, ut ea, quæ usu

ris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus; et usurarii æorumque hæredes ecclesiasticis penis ad hoc cogantur; quod DD. communiter extendunt ad incerta ex aliis delictis debita, ut ex furto, rapinâ, damno dato, et iniquis contractibus, idque meritò, quia eadem vel etiam major est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit, ex iniquitate et injuriis discescere. Nomine autem pauperum intelliguntur non solùm mendicis, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, et etiam quævis opera pia; ut inter ceteros docet Navarrus c. 17, num. 95.

34. De debitis ex contractu, v. g., ex deposito, commodato, mutuo, venditione, etc., probatur, quia, etsi de his non exstet canon, tamen ubique est consuetudo piorum, ut hæc in pias causas expendantur, quando dominus inveniri nequit, ut animæ ejus prosit.

35. Sed difficultas est, utrum etiam jure naturæ pauperibus piisve operibus hæc sint eroganda. Ferè omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, quâ utuntur; aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda, quia debitor jure naturæ tenetur hæc restituere eo modo quo potest: nempe ut vel ipsæ res, vel utilitas ex illis ad dominum perveniat: atqui hoc fiet, si dentur pauperibus ad salutem domini vivi vel æortui. ergo jure naturæ hæc in pauperes danda.

36. Verùm hæc ratio, etsi rectè prophet, juri naturali, suppositâ fide, consentaneum esse ut sic erogentur, non tamen probat: id lege justitiæ esse debitum. Primò, quia fieri potest ut dominus in heresi vel alio peccato mortifero obierit: quo eventu nihil potest ei prodesset. Secundò, quia in quibusdam locis fiscus principis occupat bona eorum qui intestati moriuntur, et nullum hæredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberantia, si domini post diligentem inquisitionem inventi non fuerint, applicantur in Hispaniâ quibusdam magnatibus. Idem fit de cæteris inventis in Galliâ, teste Covarruvia, supra n. 5; quæ omnia iniquissima essent, si jure naturæ pauperibus deberentur. Quòd si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cum omnia æquè sint dominorum incertorum, nec minus hæc quàm illa in dominorum utilitatem sint expendenda? Tertio, quia fieri potest compositio cum pontifice super incertis, etiam injustè acquisitis, ut ea liceat retinere: quod signum est non esse jure naturæ pauperibus debita. Quarto, lex restitutionis est lex naturæ; atqui ratio naturalis non dicit hæc bona pauperibus esse debita: alioquin etiam apud ethnicos id diceret; quod constat non esse verum.

37. Quintò, omnis restitutio, jure naturali debita, debetur certæ personæ vel certæ communitati; sicut etiam omne damnum et omnis injuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati; ergo non debentur jure naturali. Jure tamen positivo vel arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum; ut si tradam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias

causas, in quas volueris, ex justitiâ teneris; et nisi distribuas, injuriam facis tibi mihi, cujus rem retines; tum pauperibus in confuso.

38. Ex his satis patet, hæc jure naturali pauperibus vel piis causis non deberi. Unde cessante lege positivâ, vel consuetudine vim legis habente, bona incerta non necessariò sunt in pauperes eroganda. Itaque cum solum lex inveniat de iis quæ ex delicto debentur, nempe de usuris, putat Petrus Navarra, lib. 4, c. 2, n. 47, ea quæ ex contractu debentur, posse tanquam adespta, post diligentem inquisitionem, retineri: quæ sententia non est improbabilis, præsertim cum non constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tanquam magis pium et communi doctorum sententiæ conformius, ordinariò judico sequendum.

39. Ad rationem pro contrariâ sententiâ allatam,

Resp. Teneri quidem debitorem jure nature restituere rem eo modo, quo ipsa, vel utilitas temporalis ex eâ, seu pretium ad dominum pervenire queat: non tamen jure nature tenetur curare, ut si utilitas temporalis ad eum pervenire nequeat, proveniat illi utilitas spiritalis; quia lege justitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, ut supra ostensum est. Fateor tamen valdè esse æquitati consentaneum, ut ita fiat; maximè quòd hæc etiam videtur esse tacita dominorum voluntas.

40. Petes: Quo jure potest pontifex de bonis incertis disponere?

Resp. primò, quia est supremus princeps in spiritalibus, cujus est de temporalibus suorum subditorum disponere, prout expedit ad bonum spiritalè; quod maximè locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaque potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, quia potest debitores talium bonorum in pœnam injustitiæ vel etiam in favorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominium acquirere. Tertio, quia talia bona ex tacitâ dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Unde cum pontifex sit communis parens pauperum et causarum piarum, maximè ad ipsum pertinet suâ lege curare, ut ita fiat. Hinc patet, potuisse pontificem dispositionem talium bonorum principibus secularibus subtrahere et sibi reservare; suâ lege statuendo, ut in causas pias conferantur, quod nisi fecisset, possent principes de his, sicut de thesauris, et aliis bonis domino carentibus, statuere. Ratio est, quia bona hæc incertorum dominorum, post diligentem inquisitionem, censentur tanquam adespta; id est, quæ domino carent, quia non magis illis prodesse possunt, quam si illorum non essent, et omninò domino carerent; unde si leges de his disponent, nulla sit dominis injuria.

41. Dico secundò, si is qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tanquam unus è numero pauperum sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15, q. 3, Cajet. q. 62, a. 5, et alii. Ratio est, quia non debet esse pejoris conditionis, quam alii pauperes, præsertim si non intercessit ipsius culpa in re illâ acquirendâ, vel

debito contrahendo. Quòd si culpa intercessit, meretur quidem eâ re privari; tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, vel etiam propriâ suâ auctoritate applicari; non enim est necesse, ut detur pauperiori vel sanctiori, quamvis id expedit, sed satis est ut detur pauperi, nomine paupertatis.

42. Ubi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur postea copiosior effectus, aliis pauperibus restituere; quia sibi eam causâ paupertatis vindicando, benè eam distribuit; juxta generalem intentionem ejus, cujus est de bonorum incertorum distributione statuere, scilicet pontificis, et domini incerti.

43. Petes, quid si dominus postea comparauerit?

Resp. primò: si aliis pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil ampliùs teneris neque enim ratione rei, ut quæ in tuâ potestate non sit ampliùs, neque ratione injustæ acceptionis, quia etiam si injustè acceperis, tamen hæc culpa jam est abstersa per restitutionem factam eis et eo modo quo potuit et debuit in tali casu fieri.

Secundò, si eam tibi tanquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modò adhuc exet in se vel in pretio, idque quamvis sine tuâ culpâ illam habueris. Ratio est, quia teneris ratione rei: nec es in tantâ necessitate, ut eam tibi possis reservare.

Tertio, si verò ipsa nec in se, nec in pretio exstet, ad nihil teneris, præsertim si sine culpâ illam acquisiveras, quia qui bonâ fide rem alienam consumpsit, non tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, si per culpam acquisiveras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino comparente, si post debitam inquisitionem animo restituendi factam, tibi tanquam pauperi applicasti, eamque sic consumpsisti, ita ut nec in se, nec in pretio apud te exstet. Ratio est, quia neque ratione rei acceptæ teneris ut quæ neque in se, neque in pretio exstet, nec ratione injustæ acceptionis, quia culpa abstersa est per voluntatem restituendi, et diligentiam præstitam et domino restitueres, et per restitutionem, quam tibi tanquam pauperi fecisti.

44. Adverte tamen quosdam doctores tenere rem semel debito modo pauperi applicatam (etiãsi tibi ipse applicueris) non debere domino postea comparenti restitui, etiãsi in suâ specie exstet. Insinuat Petrus Navarra l. 4, c. 2, n. 57, et docet apertè Henriquez, de Indulgentiis c. 34, num. 8. Ratio esse potest primò, quia dum applicata est pauperi, censetur in utilitatem domini restituta, et dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere; secundò, quia per hanc applicationem transfertur dominium. Sed faciliè ad has rationes responderi potest.

Ad primam, non tenetur dominus habere ratum, nisi donec rem suam inveniat, quia cum hac tacitâ conditione debet fieri applicatio, videlicet, ut si dominus compareat, ei restituatur.

45. Ad secundam, negatur transferri dominium, nisi postea nosciderit tempore necessario ad usucapionem, ut rectè Covarruvias; jura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen in aliquâ

provinciâ esset aliqua constitutio, ordinans ut sic dominium transferatur, non esset demandata, quia dispositio talium bonorum subest auctoritati principum, nisi quatenus pontifex eam sibi reservat.

46. Dixi in secundâ propositione: *Sis qui hæc bona habet, verè est pauper*; quia si solum est pauper pro loco vel tempore, tenebitur postea, juxta communem sententiam, veris pauperibus ad restitutionem; nam ex ordinatione Ecclesiæ et consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet; *pro tempore*, qui novit artem vel industriam, quâ facillè sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè exspectat.

47. Advertendum autem est expedire ut quis in hæc distributione (et præsertim quando sibi rem alienam reservat) utatur consilio episcopi vel parochi, vel prudentis confessarii, quia facillè amor proprius in hoc negotio decipit; absolutè tamen non est necessarium, nam sufficit ut prudenter fiat. Vide *Silvestrum*; v^o *Restitutio*, 8, q. 5, et *Medinam*, q. 3, causâ 10, et *Navar.* num. 92, qui notat in quatuor casibus Episcopum se posse interponere.

DUBITATIO VII.

Cui faciendâ restitutio inventorum, habentium dominium, sed incertum, et an inventor possit ea sibi retinere.

48. Dominicus Sotus lib. 5 de *Justitiâ*, q. 3, art. 3, ad 2, putat inventorem, si post diligentem inquisitionem dominus inventus non fuerit, posse hæc sibi retinere, neque obstare ullum jus positivum ecclesiasticum aut divinum, quò hæc necessariò sint pauperibus eroganda.

Probatur primò, quia talia bona, hoc ipso quo per sedulam inquisitionem tempusque ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censetur adespota; ac proinde jure naturæ fiunt occupantis, sicut thesauri et alia, quæ nullius sunt, nisi quòd tacita quedam obligatio illis annexa sit, ut si dominus compareat, restituantur.

Secundò, quia super hujusmodi bonis nunquam solet fieri compositio cum pontifice, ut testatur Petrus Navarra l. 4, c. 2, n. 71, quod signum est ea non esse necessariò in pios usus eroganda. Eandem sententiam sequitur Petrus Navarra l. 4, cap. 2, num. 75, qui pro eadem citat Ledesman, Mercatum, et Barthol. Medinam. Hæc sententia est probabilis.

49. Contraria tamen est ferè communis doctorum, nempe hæc pauperibus vel aliis piis operibus esse impendenda, eamque tenet D. Thomas, q. 62, art. 5, ad 3, et passim theologi in 4, d. 13, *Silv.* v^o *Inventum*, n. 2, ubi dicit, *omnes canonistas ita sentire*. Navarra c. 17, n. 170; Covar. ad reg. *Peccatum*, 3 p., § 1, n. 1, et seqq.; qui etiam non probat consuetudinem illam applicandâ hæc magnatibus. Hanc sententiam ordinariò in praxi judicio sequendam: primò, quia est ferè communis; secundò, quia magis favet pietati; tertio, quia passim apud pios est consuetudo, ut piis operibus hæc impendantur: quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis

sententiæ, quæ usque ad Sotum viguit; unde magnum scrupulum plerique si hæc sibi retinuerint, concipiunt. Quartò, quia est magis consentanea juri communi; nam authent. *Omnes peregrini*, c. *Communia*, de success. statutur: *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsius per manus episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in causas pias erogentur*, etc., quæ constitutio magis pia est, quam quæ hujusmodi fisco applicat. Quintò, quia hæc videtur esse domini voluntas, ut sic ei res sua aliquo modo prosit, et quisque de rebus suis perditis ita fieri cuperet.

50. Advertendum est nullo modo tolerabilem esse consuetudinem, quæ in quibusdam locis dicitur esse, ut bona naufragorum in litem ejecta habeantur tanquam adespota, et occupentur à gubernatore loci (de quo vide Covarruviam supra): sunt enim excommunicati per bullam *Cenæ Domini*, et meritò, quia est afflictionem addere afflictis; et maximo damno affectis, modicum, quod benigna sors ad solatium extremæ miseriæ indulserit, eripere.

DUBITATIO VIII.

Utrum acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, et cui.

51. Prima sententia est, pro nullo opere quod per se turpe seu peccatum sit (ut est fornicatio, adulterium, homicidium), posse aliquid accipi; et si quid sit acceptum, id esse necessariò restituendum, nisi videatur gratis donatum. Ita Joannes Medina, c. de *Restit.*, q. 20 et 28. Idem aliquando sensit Navarra c. 17, n. 38 et seqq. Fundamentum est, quia peccatum est nullius pretii, utpote nihil, teste Augustino, ac proinde propterea in vendibile.

Secunda sententia est, pretium acceptum pro opere turpi, quod non sit contra justitiam, non esse restituendum; secus verò si sit contra justitiam. Ita Sotus lib. 4, q. 7, a. 1, ad secundum. Fundamentum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex justitiâ, necessariò est restituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere injusto.

Tertia est, acceptum pro omni opere pravo, quod legibus punitur, esse restituendum; secus verò de accepto pro opere quod leges non puniunt. Ita ferè omnes utriusque juris doctores quos refert Covarruvias ad regulam *Peccatum*, p. 2, § 2. Probat, L. *Generaliter*, 26, π. de verb. oblig.: *Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti; velut si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, sed et officio prætoris continetur, ex hujusmodi obligationibus actionem denegari*. Et L. *Pacta*, 6, c. de pactis: *Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est*. Si nullam vim habet, nulliusque sunt momenti, ergo id quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde est restituendum. Pro resolutione

52. Dico primò: Si solum jus naturæ spectetur, acceptum ob turpem causam, seu propter opus quod est peccatum, opere impleto non necessariò est resti-

tuum, sive illud opus sit contra justitiam, sive non : colligitur ex D. Thomâ, q. 52, art. 7, in corp., et quæst. 62, art. 5, ad 2, ubi docet, *posse retineri id quod propter opus malum est acceptum*. Nec distinguit, sitne opus illud contra justitiam, an non. Idem docet Cajetanus ibidem et Covar. ad reg. *Peccatum*, p. 2, § 2. Probatur primò, quia si jure naturæ esset restituendum, deberet restitui ei qui dedit; atqui huic non debet restitui, quia in acceptum nulla huic facta est injuria : libenter enim et liberè dedit pro opere, quod tu facere non tencheris. Secundò, quia etsi opus malum pro quo dedit non sit æstimabile pretio quâ malum, tamen quâ delectabile vel utile uni, et alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio æstimatur : ergo quod hæc ratione pro eo est acceptum, non est restituendum, nisi fortè quis communem æstimationem excesserit : ut si meretrix, quæ usuram sui concedere solet uno aureo, ab aliquo juvene extorserit 50 tanquam pretium.

53. Hoc tamen locum non habet in eâ quæ putatur honesta : ut si matrona aliqua vel filia 100 aureos pro usurâ corporis accipiat ab eo qui dare poterat, retinere potest, nam tanti et pluris potest suam pudicitiam æstimare. Res enim quæ certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessariæ, sed voluptatis causâ quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, ut probabiliter docet Petrus Navarra et alii.

54. Notandum tamen est Covarruviam et Cajetanum excipere id quod acceptum est à judice, ut injustam sententiam ferat; hoc enim putant jure naturæ esse restituendum, quia injusta sententiâ et perverso judicii non est vendibilis. Sed hæc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat jure naturæ restitui quod acceptum fuerit pro iniquâ sententiâ, quam quod pro iniquâ occasione; quod tamen etiam illorum judicio non est necessariò restituendum.

55. Dices : D. Augustinus epist. 54 ad Macedonium ait, *sceleratius accipi pecuniam pro sententiâ injustâ quam pro justâ, pro testimonio falso quam pro testimonio vero* : atqui pecunia accepta pro sententiâ justâ est restituenda : ergo et pro sententiâ injustâ. Ita Sotus.

Resp. negando consequ. : Non enim quia aliquid est sceleratius, ideò magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hæc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per injuriam datum; at qui accipit pro sententiâ injustâ, nullam infert injuriam danti, sicut is qui pro justâ; porrò illud est sceleratius quam hoc, tum quia pejus est ferre sententiam injustam (ad quam ferendam jam habet animum, qui pecuniam accipit, propter injuriam quæ fit alteri parti), quam accipere pecuniam pro sententiâ justâ ferendâ, tum quia (ut ibidem Augustinus ait) sceleratius datur pro injustâ quam pro justâ, quamvis detur voluntariè et libenter : loquitur enim de sententiâ ferendâ. Adde ibidem Augustinum significare pecuniam istam, etsi sceleratius acceptam, non esse opere impleto restituendam, dùm dicit *datam à volentibus* : volentis enim non fit injuria; secus, si data sit pro sen-

tentiâ justâ, quia censetur data coactè, metu sententiæ injustæ.

Dixi : *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eò quòd opus propter quod datur, debet omitti. Vide infra cap. 18, dubit. 3.

56. Dico secundò : Verius etiam videtur neque jure positivo id necessariò restituendum. Ita D. Anton., 2 part., tit. 2, cap. 5, in principio; Angelus vº *Concessio*, n. 2, et vº *Restitutio*, § *Turpe*; Silv. restituit. 2, et verbo *Elemosyna*, q. 4; Navar. c. 17, n. 50 et 56. Idem tenent Covar. et Cajetanus supra, qui tamen excipiunt id quòd acceptum est à judice pro sententiâ iniquâ ferendâ, inimixi non juri positivo, sed naturali, quod jam refutatum est. Idem tenet ex parte Sotus, sed excipit id quòd acceptum est ob malefictum commissum contra justitiam; verum non sibi constat, nam ibidem docet acceptum ab adulterâ non esse restituendum; cùm tamen adulterium sit malefictum contra justitiam. Deinde ex ejus sententiâ sequeretur militem debere restituere stipendium acceptum in bello injusto; et fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, et armorum ad bella iniqua; quæ omnia sunt contra communem hominum sensum, ut rectè Covarruvias supra.

57. Ratio est, quia leges istæ supra citatæ et similes, quæ pacta turpia et iniqua rescindunt, non ideò reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causâ, nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum ejus rei dominium; sed tantùm videntur decernere, ut ante opus patratum habeantur illa pacta invalida, et ne ex illis oriatur obligatio civilis, id est, ob quam possit in judicio peti promissum, ut docent Covarruvias supra, n. 6, et Navarra supra. Confirmatur, quia credibile est his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur; ita enim leges positivæ sunt interpretandæ, si fieri potest, ut dispositioni Juris naturalis consentent.

58. Dices primò : L. 2, c. de donat. inter virum et uxorem, *jubetur restitui ancillæ militi, quam ipse donaverat concubinae*; ergo tenebatur restituere.

Resp. : Ibi tantùm concedi militibus jus repetendi in judicio quod meretricibus donarunt, ut docet Adrianus, tractatu de Restitut., § *Oritur alia questio, an meretrix*, etc., in fine. Hinc tamen non sequitur debere restitui ante sententiam. Deinde id non conceditur aliis, imò alii in foro externo coguntur solvere pretium turpitudinis meretrici, ut probat Covarruvias n. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis; nam L. 5, n. de condict. ob turpem causam, dicitur : *Ubi dantis et accipientis turpitudine versatur, non posse repeti dictum, veluti si pecunia detur ut malè judicaretur*; et L. 8 dicitur *solutum ob turpem causam non posse repeti*; idem patet ex L. 2 et 5, c. eodem. Ex quibus legibus satis probabiliter colligitur posse ista retineri in conscientia. Mens enim legum est, ut is qui dedit in pœnam criminis non possit recuperare.

59. Dices secundò : Is qui accipit aliquid ob malefictum, peccat, quia videtur illud approbare; ergo non potest accipere, ergo nec retinere.

Resp. : Accipere pretium ante maleficium patratum, est peccatum, similiter et dare. Ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium; et accipere, est spondere et promittere maleficium; nam sub tali conditione datur et accipitur. Verum accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare; non enim tunc accipitur vel datur, quod maleficium placeat, sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti, vel ratione pacti onerosi et fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfectâ criminis detestatione, et animo nunquam committendi.

60. Dico tertio : Etsi hæc sententia verior sit, contraria tamen, quæ censet id quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi consecratur donatum) esse restituendum, non est improbabilis. Patet, quia esse ferè communis omnium Jurisperitorum, ut docet Covar. supra, num. 6, item Medina et Navarri olim (licet hic postea mutarit), et aliorum; habetque rationes ex legibus petitas, utcumque probabiles.

61. Sed tunc difficultas est, cui restititio sit facienda. Communior sententia est esse restituendum pauperibus, ut ibidem Covar. docet. Cum enim leges non velint istud restitui illi qui dedit et induxit ad maleficium, neque possit retineri juxta hanc sententiam (eò quod pactum fuerit irritum), consequens esse videtur ut in pias causas sit expendendum. Sed reverà hoc potius est salutare consilium quam præceptum, ut rectè docent Antoninus, Navar. et alii. Meritò tamen id poterit injungi in penitentiam à confessario, quando ei videbitur expedire, præsertim cum tot doctores dicant absolutè in pauperes conferendum. Sotus et Covar. putant, si restituendum est, esse potius restituendum ei qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit, quia non intendit aliter rem à se alienare, quam ut in hunc transferretur; ex quâ ratione confirmatur prior sententia : absurdum enim est ut illi fiat restitutio, et contra mentem legum quæ intendunt illum punire, negatâ conditione seu actione repetendi; ergo nulli debet necessariò restitui ante sententiam.

DUBITATIO IX.

Utrum acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligaberis (v. g., ut facias vel omittas quod teneberis facere vel omittere), debeat restitui.

62. Quidam putant generatim id esse restituendum. Ita Medina, q. 26; Navar. c. 17, n. 34; Covar. ad reg. Peccatum, p. 2, § 3; unde si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne pejeret, id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum, nisi actio vel omissio debita fuerit ex justitiâ, vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximum, et sine ullo sumptu vel labore possit præstari. Quod ut distinctè explicetur.

63. Dico primò : Si opus vel omissio ex justitiâ sint debita proximo, non potest pro illis quidquam exigi, et quod acceptum fuerit, est restituendum : est communis doctorum. Vide Covar. et Medinam supra, et Sotum l. 4, q. 7, a. 2. Probatur primò quia mani-

festè violatur æqualitas, si pro eo quod jam ex justitiâ absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipitur; secundo, quia id quod datur pro justitiâ obtinendâ, vel injuriâ vitandâ, non censetur dari spontè, sed coactè et ex metu injuriæ, proveniente ab eo cui datur : ergo necessariò est restituendum, quia censetur per tacitam quamdam injuriam extortum : hæc est vera ratio, cur sit restituendum.

64. Hinc sequitur primò, judicem teneri restituere id quod accepit, ut justam sententiam ferret : intellige, si datum est timore injuriæ, aliàs non dandum; secus, si instar muneris liberalis, ut majorem quam solet, quamque tenetur, diligentiam in causâ adhibeat.

Ubi advertit in sententiâ judicis duo considerari posse : prius, quòd sit actio maximè utilis et necessaria reipublicæ, egens multo labore et examine actorum et probationum, et magnâ auctoritate personæ; alterum, quòd sit justa. Ratione prioris, aliquid pro sententiâ à partibus accipi potest, si aliàs justum stipendium judici non est assignatum. Sic enim debita est ei merces lege justitiæ, sicut et labori advocatorum et jurisconsultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur stipendium; sed, supposito officio judicis, gratis hanc qualitatem in suâ actione procurare debet : quod etiam locum habet, cum est ea varietas sententiarum, ut ei liberum sit utramlibet partem in iudicando sequi; ut enim sententia sit justa, semper gratis curandum est judici. Verum quia tunc utraque pars justa censetur, dubitari potest, utrùm contra justitiam peccet, si aliquid accipiat, ut hanc potius quam illam in iudicando sequatur. Videtur non ita peccare : primò, quia rationes predictæ hic cessant; secundo, quia non tenetur ad alteram determinatè, sed liberum ei est sequi quam maluerit : ergo si aliquid accipiat ut hanc sequatur potius quam illam, non facit ulli injuriam. Consequentia patet, quia cum res non est debita, non est contra justitiam (si solum jus nature spectemus) exigere pro eâ re pretium, si alioquin pretio sit æstimabilis; tertio, quia non accipit pretium pro justitiâ sententiæ, sed quia in hac causâ hanc opinionem præfert isti, ad quod nullo modo tenebatur : hoc autem est pretio æstimabile, tum quia utilissimum parti, tum quia, sequendo hanc opinionem, amittit favorem alterius partis, cui potuisset gratificari; quartò, quia nemo dixerit, illi parti à quâ iudex aliquid in hoc casu accepit, factam esse injuriam : imò passim hæc mente dantur à partibus, et accipiuntur munerâ à iudicibus, ut quantum intra limites justitiæ possunt, iudices suum favorem impendant; quamvis hoc sit valdè reprehensibile, et meritò legibus vindicandum. Idem sæpè fit in collatione officiorum secularium : in beneficiis tamen erit simonia, quamvis fortè jure nature non sit obligatio restituendi, ut infra c. 33, dub. 23, dicitur. Hæc argumenta, si solum jus nature spectetur, faciunt hanc sententiam satis probabilem. Nihilominus legibus id vetitum est, quæ etiam possunt ad restitutionem obligare, imò et incapaces reddere dominii rei hoc titulo date acquirendi.

65. Sequitur secundò, testem teneri restituere quod accepit, ut verum testimonium diceret : etsi enim non semper ex justitià teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex justitià testari veritatem. Si tamen veritatis testimonium esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur : similiter si labor aut sumptus testi sit subeundus.

66. Tertio, nihil posse exigi pro reddendo deposito, vel commodato, vel invento, vel pro solvendo debito; quod intellige de ipsà nudà redditione nihil habente laboris aut molestiæ: secùs, si conjunctus sit labor, vel aliquid aliud pretio aestimabile.

Quartò, neque etiam ut non fureris, non occidas, non detrahas, quia hæc omissiones ex justitià sunt debite, absque ullo pretio, et nihil sumptus vel laboris habent; unde L. 2, π . de condict. ob turpem causam, dicitur : *Julianus dicit, si dederò tibi ne hominem occidas, condici posse, id est, posse repelli.*

67. Dices : Etsi talis omissio est debita, non tamen est debita in tuam gratiam : ergo si quis tuam causam abstineat ab his alteri inferendis, qui te non contingit, poterit ratione hujus obsequii aliquid exigere et accipere.

Resp. : Sotus supra, ob hoc argumentum, concedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. Ratio est, quia quando opus vel omissio secundùm se est invendibilis, etiam est invendibile obsequium, quo fit in tuam gratiam; alioquin usurarius posset aliquid exigere, quòd in tuam gratiam det mutuum alteri; et collator beneficii, quòd tuam causam huic conferat; et iudex, quòd tuam causam justam sententiam ferat : tale enim obsequium, quando opus est absolutè debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed ut summum amicitia. Si quid tamen ex liberalitate ob hanc causam esset datum, posset retineri, quia non censetur donatum invitè, neque ob causam, quæ sit nullius pretii, sed spontè et ex causâ virtutis; unde promissio facta sub tali conditione non magis obligat quàm promissio liberalis absoluta.

68. Dices : Miles ex justitià tenetur militare, et tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex justitià potest pretium exigi.

Resp. : Miles non tenetur ex justitià, nisi ei jam constitutum sit stipendium; præter hoc autem non potest amplius exigere. Idem dicendum de iudice, aliisque officiis quæ non sunt debita ex justitià, nisi post contractum, quo illis stipendium justum est promissum.

69. Dico secundò : Si opus debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigi, nisi fortè sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Covar. et Medina supra. Probatum primò, quia communi hominum iudicio hæc non sunt pretio aestimabilia; secundò, quia cum valdè intersit proximi, ut hæc fiant, si quid pro eo det, censetur coactè datum (non gratis) pro re nullius pretii. Sed nihil potes exigere, ut ex animo deponas odium meum, vel ut mihi indices furem qui res meas surripuit, vel locum ubi deposuit, si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, ut rectè Covar. supra.

Denique ut in extremâ necessitate des tenacem cleemosynam pauperi.

70. Dico tertio : Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum; sed potest retineri. Ita Petrus Navarr. lib. 4, c. 2, num. 100, et ex parte Sotus supra. Ratio est, quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causâ, vel sub conditione; nemo enim ab alio cmit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

71. Hinc sequitur eum qui aliquid accepit ab altero, ut fere Christianus, ut confiteretur in Paschate, ut non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere, nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat L. 2, π . de conditione ob turpem causam, ubi dicitur : *Si tibi dedit ne sacrilegium faceres, condici posse, id est, repeti* : quia solum conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum est, ne crimen fereat, quod legis punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro hujusmodi causâ promissum fuerit, impletâ causâ, non esse debitum nisi ex virtute fidei, sicut si absque hujusmodi conditione promissum esset. Ratio est, quia reverà hæc opera non sunt pretio aestimabilia, sicut nec alia supradicta; sed discrimen inter hæc opera et illa est, quòd datum pro his non censetur extortum ab invito, sed liberaliter donatum, eò quòd is qui dat, nullâ necessitate compellatur; secùs de dato pro illis quæ ex justitià vel charitate proximo sunt debita.

72. Advertendum tamen est, quando constat vel prudenter præsumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinandum eum qui accipit ad bonum opus ex justitià vel charitate debitum, vel ad eum à malo avertendum, non esse restituendum, nisi lex positiva in aliquo casu expressè inhabilem reddat ad dominium ejus rei capessendum, sicut videntur fecisse iudices. L. *Plebiscito*. 18, π . de officio præsidis, et L. *Solent*, § finali, π . de officio proconsulis; de quo plura infra suo loco. Vide Silvestrum vº *Judex*, 1, q. 8.

CAPUT XV.

DE ORDINE IN RESTITUTIONE SERVANDO, DEQUE LOCO ET EXPENSIS.

(Complexitur dubitationes 8.)

1. Notandum est, quando bona debitoris in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus ullo ordine; nam omnibus integrè est satisfaciendum, sed tum demum certus ordo servandus est, quando non sufficiunt.

DUBITATIO PRIMA.

Utrum debita certa sint priùs solvenda quàm incerta.

2. Suppono debitum variis modis dici incertum Primò, si non satis constat utrum debeas, necne; et tunc non est necessaria restitutio, quia melior est

conditio possidentis. Secundò, si constat quidem rem deberi, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc eventu, si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos dividenda, vel ex illorum consensu sorte applicanda; sic enim servatur justitia. Quòd si postea constiterit uter sit verus creditor, alter tenetur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè usuceperit; si noluerit restituere, tu tamen liber manes, quia restituisti eo modo quo potuisti et debuisti, nec in eo incerto amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur major pars, de quo minùs est dubium; alteri verò minor, judicio prudentis. Vide supra, c. 14, dub. 4. Tertiò, dicitur incertum debitum, quando constat quidem deberi, sed nescitur cui vel quibus ex totà multitudine; sive res ipsa in specie suà sit aliena (ut equus, vestis, torquis, et similia), sive tantum sit debita confusè, ut quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His positis,

3. Dico primò: Si res incertum habens dominium, in specie suà est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus, sed iis quibus incerta restitui solent, juxta ea quæ c. 11, dubit. 6 et 7, dicta sunt, quamvis nihil aliud supersit quod certis creditoribus dari possit. Est communis doctorum. Ratio est, quia creditoribus debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc ante omnia sunt segreganda a bonis debitoris, et in pios usus eroganda.

4. Dico secundò: Si res ipsæ non sunt in suà specie alienæ, tunc ex eis priùs faciendæ est restitutio certorum debitorum quam incertorum. Est communis doctorum Antonini, 2 p., tit. 2, c. 3, in principio; Cajet. vº Restit., c. 8; Silv. restit. 6, q. 5; Medicæ, c. de Rest., q. 2, § Ad aliud, quod quinto loco, et Navarri, c. 17, n. 47 et aliorum.

Sed difficultas est, quænam sit hujus ratio. Doctores qui censent incerta jure naturæ pauperibus esse clauda, valde laborant in assignandâ ratione, nec quidquam afferunt quod omninò satisfaciât. Sed juxta sententiam, quam supra, c. 14, dub. 6 et 7, secuti sumus, non est difficile.

5. Ratio igitur, cur certis creditoribus priùs sit solvendum quam incertis, est, quia jure naturæ tenetur debitor ex justitiâ solvere creditoribus certis, etiamsi illa lex positiva id juberet, idque de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen jure naturæ de his bonis tenetur solvere creditoribus incertis, quia his ipsis solutio fieri non potest; quod autem loco eorum teneatur pauperibus, id solum jure positivo constitutum est: quod jus locum non habet, quando certi credi tores exstant; neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare, quia quod debitum est jure naturæ, non potest tolli per legem positivam.

Adde, non solvendo talia incerta, nemini in particulari fieri injuriam; secus vero, si non solvantur certa.

Dicès: Quando res est in specie aliena, et dominus reperiri nequit, non debetur jure naturæ pauperibus, et sepositâ lege positivâ potest retineri; ergo etiam ex eâ debet satisfieri creditoribus certis,

6. Resp. negando consequentiam, quia, etsi sepositâ lege positivâ posset debitor ex eâ satisfacere, non tamen tenebatur, eò quòd non teneatur, nisi de rebus suis solvere. Unde jure positivo statui potuit, ut hæc darentur pauperibus, etiamsi creditores certis nihil essent habituri; quòd si debitori ut pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illâ creditoribus esse solvendum, quia non amplius aliena censetur, nisi fortè paupertas illum excuset.

DUBITATIO II.

Utrùm inter debitores certos priùs solvendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re venditâ existante.

7. Respondeo et dico primò: Si res sit Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris, et adhuc existet inter bona debitoris, ante omnia solvendum est pro eâ pretium justum, vel certè res ipsa est restituenda. Probat, quia talis rei non est translatum dominium per conventionem mutam, et secutam traditionem, nisi reipsâ persolvatur pretium, ut docent Angelus, vº Emptio, n. 4; Silvest. eodem verbo, n. 2, et notant Bartolus in L. A divo pio, 15, § Sed si emptor, π. de re judicatâ, et Panor. in c. Cum olim, de officio deleg. : et colligitur ex L. Si curator, 5, π. de jure fisci, junctâ Glossâ; unde sequitur talem rem, ubicumque exstiterit, etiamsi aliis vendita fuerit, posse vindicari.

8. Dico secundò: Si res alterius vendita fuerit tali debitori, et ille nec pignus aut fidejussorem dederit, nec pretium in præsentem obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit, fideus emptori, tunc vel pretium ante omnia solvendum, vel res restituenda venditori. Probat, quia jure communi in hoc casu nondum censetur translatum dominium, etiamsi res tradita fuerit, ut expressè habetur Insti. de rerum divisione, § Venditæ, ubi dicitur: *Venditæ verò res et traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, velut ex promissore aut pignore dato: quod quamquam cavetur ex lege duodecim tabularum, tamen rectè dicitur et jure gentium, id est, jure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidit, 19, π. de contrahendâ emptione. Unde sequitur rem talem, ubicumque exstiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, ut dicitur L. Procuratoris, 5, § Sed si dedi, 18, π. de tributoriâ actione.

Sed hic difficultatem parit, quod in eodem § Insti. supra additur his verbis: *Sed si is qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri; semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fidejussore vel pignore.* Unde tunc semper transfertur dominium.

9. Resp.: Tunc tantum censetur sequi fidem emptoris, quando ipsis nudâ promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum; quod Ulpianus in dictâ L. Procuratoris ait, in creditum abire, et Pomponius in dictâ L. Quod vendidit, fidem habere emptori, sine ullâ satisfactione.

10. Petes: An ergo tunc venditor non habeat jus prælationis? Covarruvias, l. 1 Variar., cap. 7, n. 3, pu-

tat non habere; pro sua sententiâ affert multos jurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Navar. lib. 4, c. 4, n. 59, et Molina disput. 536. Probatur primò, quia illa res non est amplius venditoris, cum translatus sit dominium, uti suppono, neque manet illi obnoxia jure hypothecæ. Nam neque jure naturæ, neque jure positivo constituta est in tali re hypotheca. Non jure naturæ, quia hoc jure nulla inducitur tacita hypotheca; si enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa jure naturæ debeat priori domino censi obligata, cum ejus dominium perfectum in alium transierit, non secus ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam jure positivo, quia nullum jus positivum inducens in tali re hypothecam in jure Cæsareo reperitur. Secundò, si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo non erat ipsi hypothecata. Tertio, quia neque expressa hypotheca ex conventionione contrahentium potest in emptione sic constitui, ut venditor habeat jus prælationis præ aliis hypothecis jure positivo constitutis; nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, ut is qui jure civili vel municipali habet jus prælationis, debeat postponi: ut si emi à te domum vel navim, et postea ad ejus reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præferetur in solutione, quia jure positivo habet jus prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum, ut infra dicitur. Ex quibus sequi videtur venditorem esse numerandum inter creditores hypothecæ carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus postponendum. Hæc sententiâ est valdè probabilis. Contraria magis videtur æquitati consona; unde,

11. Dico tertio: Probabile est venditorem, si ab emptore fidejussorem vel pignus non accepit, et res adhuc apud emptorem exstet, in eâ re cæteris esse præferendum, ita ut vel pretium ei solvendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita tenet Cajetanus v^o *Restitutio*, cap. 8; Silv. *Restitutio* 6, quæst. 5; Fumus, eodem verbo, num. 36; Medina, c. de Restitutione, quæst. 2, § *Tertium dictum*; Navarr. c. 47, num 49. Idem tenet Archidiaconus Baldus et alii, teste Silvestro. Probatur primò, quia valdè durum est, et ab æquitate naturali alienum, ut res mea, quam à me emisti, non soluto pretio, exstans in sua specie, aliis assignetur, et ego re meâ simul et pretio frauder; sepositio enim omni jure positivo, statim judicio naturali quis censeret, æquus esse ut venditori res sua restitatur, si emptor solvendo par non sit, quàm ut detur alteri. Secundò, si tibi locavi meam domum, invecta et illata in eam manent obligata pignori pro pensionibus annuis, et damnis in domum datis, ut habetur L. 2, π. *Ex quibus causis, pig. vel hypoth. tacita contrahatur*: ergo argumento à fortiori etiam res vendita manet obligata pro pretio. Tertio, quia jure gentium non transfertur dominium rei vendite: ante solidum pretium, nisi datum fuerit pignus vel fidejussor, vel nisi venditor secutus fuerit fidem emptoris, ut habetur § *Venditæ*, supra; idque quia non censetur venditor dominium aliâ ratione velle transferre. Atqui; quando venditor credit emptori, etiamsi

intendat transferre dominium, non tamen intendit se privare omni jure et recurso ad rem suam, nisi re ipsa solum fuerit pretium, ut patet ex usu et communi hominum sensu: ergo saltem quamdium exstat apud emptorem, censetur quasi hypothecata pro pretio.

12. Unde ad primam rationem in contrarium respondeo: Etsi jure naturæ seu gentium non contrahatur ulla hypotheca perfecta qualis jure positivo, nempe in quam retineatur jus apud quemcumque exstet, bene tamen potest contrahi imperfecta et inchoata, in quam retineatur jus, quamdium exstat apud emptorem: talem videtur habere venditor in re emptâ, ut dictum est. Si tamen emptor alteri vendat, non manet amplius obligata, sicut nec pretium pro eâ acceptum, ut rectè Navarrus.

Ad secundam, inde tantum sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales jure positivo introductæ.

Ad tertiam, inde solum probatur aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei instaurationem, secus de aliis.

15. Idem ob easdem rationes videtur dicendum de omni aliâ re, titulo oneroso alienatâ, ut supra docet Navarrus, ut de re mutuatâ, permutatâ, etc.; quod intellige, si res illa in sua specie adhuc exstet in bonis debitoris, maxime si aliis permixta nondum sit. Imò etiamsi permixta sit, si certò constet illam ibi contineri, quia æquissimum est ut ante omnes, illi qui eam tradidit, restituatur vel ipsa vel pretium ejus; nec alii creditores possunt id meritò ægrè ferre, cum debitor ejus redditione non fiat impotentior ad ipsis solvendum, quàm fuisset si eam non accepisset.

DUBITATIO III.

Utrum debita ex delicto præferenda sint debitis ex justo contractu.

14. Sunt tres sententiæ. Prima est, debita ex delicto esse prius restituenda, quàm ex contractu (nisi fortè in contractu intervenierit hypotheca), et quò delictum fuit majus, eò quoque priorem deberi restitutionem. Ita Joannes Medina quæst. 2 de Restitut., dubit. 5. Unde post hypothecas primò restituendum debitum ex rapinâ; secundo, ex furto; tertio, ex usuris; quartò, ex contractu oneroso, ut ex mutuo, emptione, etc.; quinto, ex contractu gratuito, ut ex legato, promissione non completâ, etc. Probatur primò, auctoritate D. Bonaventuræ; secundò, quia illa debita sunt prius solvenda, quæ cum majori injuriâ et peccato sunt contracta, eò quòd quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, consentaneum sit ut prius à gravioribus, deinde à levioribus recedatur; atqui majus peccatum, majorque injuria, cæteris paribus, est in rapinâ, quàm in furto, et in furto quàm in usurâ: ergo prius solvendum pro rapto quàm furto, et prius pro furto quàm pro usurâ, et prius pro usurâ quàm pro contractu, in quo nulla commissa injuria. Inter contractus autem magis obligat is qui est onerosus quàm qui gratuitus, idque meritò, quia per onerosum

homo non sit impotentior ad solvendum aliis; nam una res supponitur loco alterius, ex naturâ contractûs : per gratuitum verò secûs. Idem sentit D. Thomas opusculo 75, c. 18 : *Cùm necessaria ad salutem præcedant ea quæ sunt devotionis, justè solvuntur debita ante legata, sed majori justitiâ, restituenda sunt abata, quàm debita solvenda : cùm in hoc impleatur justitiâ, et tollatur injuria facta Deo et proximo. In solutione autem debitorum nulla tollitur injuria, sed solum impletur justitiâ.* Idem tenet Michael Salonius q. 62, art. 8, in fine, et videtur tenere Angelus, restitut. 2, num. 18. Hæc sententiâ non est improbabilis.

15. Secunda sententiâ est priûs solvenda esse debita ex contractu justo oneroso, non gratuito, quàm ex delicto, nisi fortè res ex delicto parva in specie sit aliena. Ita Cajetanus, v^o Restitutio, c. 8; Navar. c. 17, num. 52; Bartholom. Medina, l. 1 Summæ, c. 14, § 35; denique D. Anton., p. 2, tit. 2, c. 7, § 1 et 2, qui etsi assentiatur primæ sententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priûs restituendum quod ex rapinâ debitum, quàm quod ex furto, et priûs ex furto quàm ex usurâ, addit tamen priûs esse restituenda quæ ex contractu justo debita. Hæc sententiâ probabilis est, si res ex contractu accepta existet apud debitorem, juxta ea quæ diximus dubit. 2; alioquin non video quâ ratione probabilis queat defendi, nisi fortè in usuris.

16. Tertiâ sententiâ, quam veriorẽ judico, est, inter hæc debita nullum esse ordinem, sed ea pari jure censi; esseque debita personalia, sine jure prælationis, præsertim si res ex contractu accepta apud debitorem non existat. Ita docent Silvester, restitutio 6, q. 5, puncto 5; Petrus Navarra, l. 4, c. 6, seu ultimo, n. 41, et alii recentiores. Probatur primò, quia neque Jure positivo aliquid hæc de re cautum est, neque ulla ratio sufficiens afferri potest, quâ prober jus naturæ postulare, ut alterum debitum alteri præponatur; ergo sunt paria. Secundò, quia, etsi major fiat injuria per rapinam quàm per furtum, et pe. furtum fortè quàm per usuram, tamen postea, dùm quis non vult restituere, est eadem injustitiâ in ipsâ rei detentione; ejusdem enim speciei peccatum est, non solvere debitum ex contractu post elapsum terminum, invito creditore, et non solvere debitum ex rapinâ aut furto; quia æquè fit invito domino; quamvis enim in rapinâ sit major injuria, eò quòd sit major contemptus domini, et ipse magis involuntariè patitur, tamen postea non est major obligatio restituendi; nam pro excessu injuriæ, qui est in primo aggressu, non est faciendâ restitutio pecuniæ de quâ hic agimus, sed alia satisfactio.

17. Dices primò: Quamdiù raptor non restituit, non recedit ab injuriâ quam intulit personæ vi rapiendo; atqui ab hæc maximè tenetur recedere; ergo ante reliquos, etc.

Resp. primò, negando majorem; nam hoc ipso quo desinit vim inferre, injuria personalis non continuatur, sicut detentio rei; sed transit, unde etiamsi non restituat rapta, tamen non censetur continuare actua-

lem rapinam, sed solum rei alienæ detentionem.

Respondeo secundò, negando subsumptum : non enim magis tenetur ad sarcinendam injuriam illatam personæ, quàm ad faciendam restitutionem rei detentæ, præsertim cùm in rei detentione etiam injuria domino fiat, et præter injuriam, damnum. Itaque cùm is qui debet ex contractu, æquè obligetur elapso termino, atque is qui ex usurâ, furto vel rapinâ, non est cur naturali jure ullum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur, quia alioquin contra jus naturæ faceret judex qui juberet pro ratâ talibus creditoribus restitui; et teneretur ipse de suo supplere; quod nemo dixerit.

18. Dices secundò: Detentio usurarium non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtivæ vel raptæ, vel ex contractu oneroso debita; ergo in usuris non est tanta obligatio restituendi, quanta in cæteris. Antecedens patet ex communi hominum sensu; nemo enim de illis magnoperè queritur, neque conatur recuperare; unde etiam non est tam detestabilis usurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex contractu, qui post elapsum terminum non vult solvere, cùm possit.

19. Ob hoc argumentum, non videtur improbabile debita ex contractu oneroso, ex furto et rapinâ, posse præponi debitis ex usurâ. Quia tamen contrarium puto verius,

20. Resp. omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri, ita ut si possent, curarent sibi restitui; quod sufficit ut æquè injustè, seu contra eandem justitiæ speciem retineatur. Et quamvis detentio usurarium non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert, quia hoc non provenit ex eo quòd intendit usurario eos donare, vel aliquid juris concedere, sed ex eo quòd spem non habeat recuperandi; sitque malum necessarium spontè subeundum. Sicut qui spontè dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; et tamen non minùs injustè ille detinet, quàm fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit ut detentio rei sit magis contra justitiâ, quàm aliàs esset; sed facere potest ut magis sit contra charitatem, ut si quis vehementer se inde cruciaret.

DUBITATIO IV.

Quis ordo sit servandus in solutione certorum debitorum.

21. Resp. primò restituenda ea quorum dominium non fuit translatum in debitorem.

Secundò, solvendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima, π, de religiosis et sumptibus funeris. Huc etiam pertinent ea quæ necessaria sunt ad describendum testamentum, ad faciendum inventarium, ad custodiam supellectilis, et similia opportuna, ut fiat restitutio. Unde si quis fecerit has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset (pro funere uxoris, filii, vel mancipii), et jure naturali primò restitutio faciendâ est.

22. Tertio, solvendum iis qui habent hypothecam

(quantum ea se extendit), ante alios qui non habent, ut habetur l. *Eos*, 9, c. *Qui potiores in pignore*. Ratio est, quia hypotheca datur creditori ad securitatem, ut in omni eventu possit ex ea curare sibi satisfieri.

23. Quartò, inter hypothecarios creditores, primò solvendum iis qui tempore sunt priores; hæc enim regula juris: *Qui prior est tempore, potior est jure*, intelligenda est de iis qui in eadem re habent hypothecam, ut docet Silvester, v° *Restitutio*, 6, q. 5, et colligitur l. 2, 4, 5, 6, 7, 8, c. *Qui potior in pign. hab.* (utrum etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicitur dubitari 6), estque generaliter vera, sive hypotheca sit tacita, sive expressa, sive generalis, sive specialis, sive sit conventionalis, sive judicialis, sive prætoria. Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præferitur priori, ut statim dicemus. Neque solùm expressa prior præferitur expressæ posteriori, sed etiam tacita prior, præferitur expressæ posteriori, ut patet in hypothecâ dotali, quæ, etsi tacita sit, præferitur tamen expressæ posteriori, ut docet Covarr. lib. 1 Var. c. 7, n. 2, et colligitur ex l. *Hæc edictali*, 6, § *Iis illud adjungimus, c. de secundis Nuptiis*. Similiter generalis prior præferitur etiam speciali posteriori, ut colligitur ex l. 2, n. Qui potiores in pignore vel hypothecâ habeantur.

24. Unde patet primò, falli Navarrum, cap. 17, n. 50 et 51, et Silvestrum, Restitutio 6, q. 5, dum dicunt eos qui expressas habent hypothecas præferri iis qui habent tacitas: hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior, exceptis quibusdam casibus jure declaratis.

25. Patet secundò, falli Silvestrum, quando vult eum qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, et præterea specialem in aliquâ re quæ distincta sit ab hypothecâ speciali alterius. Nec obstat l. 2, c. *de Pignoriis et Hypothecis*, quam ipse pro se adducit; nihil enim aliud ibi dicitur, quàm tuum pignus posterius debere tibi salvum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam et etiam specialem in aliâ re quæ à tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illâ speciali; tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione sua generalis prioris; qui enim præter generalem hypothecam etiam capit specialem, id facit, quòd primò veli vindicare specialem, et non attingere generalem, nisi in eventu quo specialis non sufficiat. Unde sequitur tuum pignus non fore tibi salvum, si alteri ex speciali illâ hypothecâ non possit integrè solvi; et consequenter generalis prior præferetur speciali posteriori. Vide Covarr. l. 3 Variarum, cap. 18.

26. Adverte tamen esse aliquos casus in quibus posterior tempore præferitur priori habenti hypothecam expressam vel tacitam.

Primus habetur l. 5, n. *Qui potiores in pign.* Si tibi credidi, seu mutuavi pecuniam, ad redemptionem vel conservationem alicujus rei alteri ante obligatæ, ut ad rescindendam vel armandam navem; tunc enim præferri debeo aliis habentibus in eadem re hypothecam

generalem vel specialem etiam expressam. Cujus ratio est, quia sine tali mutuo pignus illud vel non existisset, vel certè perisset; ac proinde prior creditor parùm vel nihil ex eo habuisset commodi; unde non potest ægrè ferre quòd is, cujus pecuniâ salvum est, prior ex eo solutionem illius pecuniæ accipiat.

Secundus habetur l. 6 supra: Si tibi mutuavi, v. g., 100, ut satisfaceres pro mercium vecturâ, vel pro conductione ædium in quibus asservarentur, manent mihi merces istæ obligatæ, ita ut primus solutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes.

Tertius est: In hypothecâ dotali, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque descendentibus, ita ut ipsa et ipsius filii ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere, ut patet l. *Assiduis*, 12, c. *Qui potiores in pignore*.

27. Notandum tamen est primò, dotem non præferri hypothecæ expressæ priori. Ratio est, quia lex non intendit doti dare privilegium cum injuriâ priorum creditorum, qui ex speciali conventionè jam jus habebant in bonis debitoris; valde enim durum esset, per nuptias viri supervenientes, omnes priores amittere jus quod expressè pacti erant. Secus est de iis qui habebant tacitam priorem, lege introductam; his enim dos præferitur, nisi etiam privilegium prelationis habeant, ut in casu primo et secundo, quia lex potuit suum beneficium, quod concedit prioribus, ita restringere, ut postponatur privilegio mulieris in causâ dotis, ut docet Silvester, v° *Dos*, n. 14.

28. Hinc patet non sequi expressam hypothecam priorem præferri doti posteriori; et hæc dos præferitur mutuo posteriori pro refectione: ergo expressa hypotheca prior præferitur illi mutuo posteriori. Vide Covarr. l. 1 Variar. c. 7, ubi ostendit, in iis quæ jure humano constant, non esse necessarium, ut si A vincat B et B vincat C, A vincat C. Idem Silvester supra.

29. Notandum secundò, dotem non præferri privilegio quod habet is qui mutuavit pecuniam juxta primum et secundum casum, nisi tempore dos sit prior, ut rectè docet Silvester supra. Neque contrarium colligitur ex novellâ 97, c. 3 (ut quidam putant), quia ibi solùm dicitur, eum qui mutuavit ad edificationem vel refectionem domus vel navis, non præferri doti priori, sicut præferitur aliis non privilegiatis. Hinc tamen non sequitur dotem posteriorem illi præferri, aut illum doti posteriori non præferri.

30. Quartus casus est: Quando ex pecuniâ pupilli emptâ est res aliqua, illa res manet pupillo obligata ante omnes, ita ut si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, ut possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult., c. *de Servo pign. dato*.

Quintus est: Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum, vel prædium, vel rem aliam, cum pacto expresso ut ea res mihi maneat hypothecata pro debito, præferar aliis creditoribus habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis; quamvis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura et

consequenter hanc ipsam domum. Ita habetur l. *Licet*, 7, c. *Qui potiores in pign.* Vide Covar. sup. num. 5.

31. Sextus est: Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsius bona fisco obligata cum privilegio praelationis. Idem jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Unde omnia bona receptorum et redemptorum vectigalium sunt fisco hypothecata. l. 2, c. *de Privilegiis*; dos autem et fiscus pari jure censentur. l. *Dotis tuae*, 9, e. *de Jure dotium*. Vide Covar. supra.

32. Septimus est: Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v. g., ut emat equum, arma, vel ut se in militiam sustentet, habet hypothecam jure praelationis, etiam ante dotem, etsi dote sit posterior, ut patet ex novella Justiniani 97, c. 4. Unde huic ex bonis mariti integrè solvendum, quamvis uxoris dos esset peritura.

33. In his casibus non est servanda illa regula: *Qui prior est tempore, potior est jure*: nam habent privilegium ut praeferantur, etiamsi tempore sint posteriores, non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In cæteris autem hypothecis, tale privilegium non habentibus, et in his quæ æquale privilegium habent, est servanda, ita ut integrè satisfieri debeat ei qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio est jurisperitorum. Vide doctissimum tractatum de *Ignore Antonii Negusantii*.

34. Quinto, post eos qui habent hypothecam, si quid supersit, solvendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent ullam rem debitoris, sibi immediatè in genere vel in specie obligatam, sed solam personam.

Inter hos, primo loco, solvendum iis qui habent personale privilegium praelationis, absque hypothecà, quale habet sponsa de futuro in bonis sponsi, ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, ut docet Glossa in l. *Eos*, 9, c. *Qui potior. in pign.*, et qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde usuras, ut patet l. *Si hominem*, 7, § 2, π. *Depositii, vel contra*; quod quidam doctores extendunt ad omnia deposita, et ad commodatum et ad pignus, si dolo vel culpa debitoris perierint; item ad pecuniam depositam in societate mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc exstaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commissentur, singule partes fiunt communes, ut habetur §. *Si duorum*, Instit. de *Reum divisione*, et l. *Marcellus*, 3, § *Pomponius*, π. *de Rei vindicte*.

35. Secundo loco solvendum cæteris creditoribus chirographariis ex titulo oneroso, cuique pro ratâ, non habitâ ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractum. Ita Silvester supra, et Nav. cap. 47, num. 51.

Tertio loco, solvendum creditoribus ex titulo gratuito, ut si defunctus alicui piæ causæ aliquid voverat.

Quartò, reliqua erunt pro hæredibus et legatariis; Ita tamen ut hæredes præcedant legatarios; ad sum-

legitimam obtinendam, si sunt hæredes necessarii, vel ad quartam honorum (quæ dicitur Falcidia), si non necessarii.

36. Quæ hactenus dicta, jure communi Casareo servanda sunt, ubi et quatenus illud est receptum. Quòd si in aliquibus locis sint hæc de re aliæ aliquæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, eæ sunt servandæ; et quidem in foro conscientiæ; ut docent communiter doctores; unde fallitur Gabriel in 4, d. 45, q. 2, dub. ult., ubi dicit, quæ canonistæ disputant; quinam jure potiores sint in restitutione, potius ad iudicii quàm ad conscientiæ forum spectare. Nam hæc leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali, ex quâ propter bonum commune statuunt hunc ordinem: quod non minùs potuerunt facere, quàm transferre dominia usucapione.

37. Omnès autem lex humana rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsâ præsumptione, servanda est in conscientiæ foro.

DUBITATIO V.

Utrum prius petenti licet prius solvere.

38. Dico primò: Si debitor vel ejus hæres solvat posteriori, omisso eo qui habet hypothecam priorem vel privilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de damno, et potest prior recuperare à posteriore quod solutum est. Patet ex l. *Scimus*, 22, § *Etsi præfatam*, c. *de Jure deliberandi*.

39. Dico secundò: Si sint plures creditores personales, inter quos nullum sit privilegium praelationis, et aliquis ex illis exigit ante alios solutionem debiti, sive in iudicio, sive extra, potest et tenetur debitor ei integrè solvere, etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Navarrus, cap. 17, n. 52, et Silv. restituito 6, q. 8, et colligitur ex l. *Pupillus*, 24, π. *Quæ in fraudem creditorum*. Ratio est, quia diligentiâ posterioris creditoris fecit cum potioem, sicut hypotheca vel privilegium, ut dicitur in prædictâ lege; unde sequitur creditorem posse petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus solvendo, et retinere, ubi acceperit.

40. Petes, utrum non petenti possit debitor, sciens statum suum labantem, integrè satisfacere, ut ei gratificetur?

Resp. non posse, quia jus hoc non concedit; cum enim iste par sit aliis jure, neque diligentia in petendo faciat cum potioem, non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum; sed pro ratâ, ut rectè docet Nav. supra.

41. Adde tamen eum, qui in hoc eventu solutionem accepit, non teneri in conscientiâ restituere, quia non accepit rem alteri obligatam; et colligitur ex l. *Quod putem*, § 6 et 7, π. *Quæ in fraudem creditorum*. Licet dicendum, etiamsi alii creditores habeant privilegium personale praelationis absque hypothecâ, ut colligitur ex l. dictâ, ubi dicitur: *Qui debitam pecuniam recepit, antequàm bona debitoris possideantur* (id est, auctoritate iudicis occupentur ab aliis creditoribus), *quamvis sciens prudensque solvendo non esse, recipiat, non*

timet hoc edictum; nempe quo revocantur ea quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina disp. 536, etiamsi Silvester et alii contrarium sentire videantur.

Nec refert quòd ad hoc induxeris debitorem, quia jura id concedunt, teste Molina. Nec obstat 1. *Pupillus*, 24, π. *Eodem tit.*, quia est alius casus in quo tutores spontè gratificati sunt uni ex creditoribus; unde dicitur ibidem *tale debitum revocandum*; quod intellige, *per judicem*; quare, nisi sic revocetur, poterit ille creditor retinere.

DUBITATIO VI.

Utrum regula illa juris: Qui prior est tempore, posterior est jure, possit extendi ad creditores personales.

42. Multi doctores affirmant illam locum habere in omnibus creditoribus ejusdem ordinis, id est, quorum alter non habet aliunde privilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel d. 45, q. 2, dub. ultimo; Medina, c. de Restitut. q. 2, dub. 5; Salon. q. 62, art. 8, in fine; Valentia, disp. 5, q. 6, puncto 10; Tolctus, lib. 5, c. 25; Emanuel Sà, v. *Restitut.* num. 65. Idem videtur sentire Navar. cap. 17, n. 55, in fine. Probatur primò, quia quòd diutius creditor caruit suo, eò strictius ei debetur, et eò citius est restituendum; secundò, quia majori incommodo prius est occurrendum: atqui is quis diutius caruit suo, plus accepit incommodi; ergo. Hæc sententia, ob auctoritatem horum doctorum, non est improbabilis, et est satis rationi consentanea; nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis solvendo, quàm postea quando nova debita accedunt; unde par esse videtur ut primus creditor non fraudetur propter debita posteriora, non enim debent ipsi esse fraudi posteriora debita ex contractu vel delicto, cum eo tempore quo cum illo contraxit, illa non habuerit.

43. Accedit quòd illa regula: *Qui prior est tempore, potior est jure*, non solùm intelligenda sit in habentibus eandem rem sibi hypothecatam, sed etiam in ordine concessus canonicorum in capitulo, in ordine subscribendi instrumentis actuum capitularium, in habentibus gratias expectativas in eadem Ecclesiâ, ut notat Glossa in illam regulam. Imò eadem Glossa dicit eam servandam inter creditores, quando venduntur res debitoris, ut illis satisfiat; quare non obscure est in hæc sententiâ.

44. Contrarium tamen puto verius, nempe non esse servandam inter creditores chirographarios seu personales carentes hypothecâ vel alio jure prælationis, sed tantùm inter creditores habentes eandem rem sibi hypothecatam. Ita expressè docent Silvester, Restit. q. 5, et D. Anton. p. 2, tit. 2, c. 7, § 3, ex Baldo, et alii passim; colligitur ex l. 4, π. de separationibus, ubi dicitur: *Licet alicui, adjiciendo sibi creditorem, creditores sui deteriorem facere conditionem*, etc., et ex multis legibus, c. *Qui potiores in pign.*, ubi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

DUBITATIO VII.

Utrum inter chirographarios carentes privilegio prælationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus.

45. Multi doctores affirmant id fieri posse. Medina supra: *Si debitor posterior est longè pauperior priore, tunc debitum posterioris videtur præferendum, quia majori damno prius occurrendum*. Idem tenet Salon. ob eandem causam. Idem expressè docet D. Thomas opusc. 73, cap. 48, et probat, *quia plus læsus est pauper ablatione suorum, et plus indiget*. Emmanuel supra ait, *excusari eum qui solvit prius petenti vel valdè indigenti*. Silvest. Restit. 6, dicit *talem excusari jure potè, non tamen fori*.

46. Sed contrarium videtur verius. Probatur, quia pauper neque jure positivo habet jus prælationis, ut patet, neque jure naturali, nisi fortè sit in extremâ vel gravi necessitate, ita ut charitas obliget illi subvenire; tunc enim creditor dives meritò pati debet debitum suum differri vel nunquàm solvi, ut alteri, par jus habenti, in tantâ afflictione consulatur. Quòd si pauper non tantâ prematur inopiâ, non potest alter penitus privari, ut illi integrè satisfiat. Nec refert quòd pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel privatione partis rei debitæ; hinc enim non sequitur illum habere jus prælationis, sed ut summum, cæteris paribus, ampliùs posse ei solvi quàm diviti, qui tale incommodum non sentit; sicut plus restituendum ei, cui debentur 100, quàm cui 50, quando secundùm proportionem fit solutio.

47. Nihilominus fateor sententiâ alteram non esse omninò improbabilem, præsertim cum D. Thomas tam expressè illam teneat.

DUBITATIO VIII.

Quo loco et cujus expensis facienda est restitutio.

Notandum est obligationem restitutionis nasci vel ex injustâ acceptione, vel ex re acceptâ, vel ex contractu, ut explicatum est supra cap. 7, dub. 5. Nunc

48. Dico primò: Si debitum ortum sit ex injustâ acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, ubi dominus illam possessurus erat, si ablata non fuisset; ita Cajetanus 2-2, q. 62, a. 5, circa solutionem tertii argumenti; Sotus l. 4 de Just. q. 7, art. 4, circa solutionem tertii argumenti; Covarr. ad reg. *Peccatum*, l. p. n. 9; Joannes Medina, c. de Restitut. q. 2, dub. 5. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem suam amiserit debitoris iniquitate, non debet illum damnum sentire; sed lege justitiæ debet ita fieri restitutio, ut in pristinum statum restitatur, perinde ac si res ablata non fuisset: ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet quòd eas subire cogatur.

49. Dices primò: Ergo tenetur ad ampliùs quàm ad rei ablatae seu damni illati compensationem.

Resp.: Verum est teneri ad ampliùs quàm damnum secundùm se consideratum æstimatur, non quidem ut dominus inde ampliùs accipiat commodi quàm accepit detrimenti, sed quia id est necessarium tanquàm medium, ut fiat restitutio: qui enim tenetur ad finem, tenetur ad mediâ quàm necessarium.

Dices secundò: Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migravit: ergo tunc illis sumptibus non erit mittenda.

Resp. negando consequentiam, quia creditor non debet amittere libertatem transferendi se quòd libuerit, ob injustitiam debitoris, qui sibi imputet quòd sumptus illos in restitutione facere cogatur; debebat enim rem relinquere in bonis creditoris; sic enim cum aliis parvo vel nullo sumptu translata fuisset. Si tamen creditor facturus erat sumptus in re illà asportandà, possunt deduci: non enim teneris illi cum lucro restituere, sed satis est ut ex ablatione nihil damni sentiat, de quo vide Covar. supra.

50. Notandum tamen est, si res non potest sine magnis sumptibus restitui, posse ex quòdam æquitate naturali differri restitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parvum damni capiat. Si tamen ea est rerum constitutio, ut nisi modò restitutus, postea nec ipsi nec hæredibus restituere possis, omninò nunc restituenda vel res ipsa, vel justum rei pretium, quamvis magnæ expensæ essent faciendæ, quia dominus non idcò potest re suà in perpetuum privari, quòd debitor tantumdem in sumptum impendere cogatur, nisi probabile esset domino in hoc casu non displiciturum, ut amicis ejus vel pauperibus detur; quod per litteras ab eo peti debet, si res est ambigua. Si verò spes sit fore ut aliquando restituatur sine tanto sumptu, poterit restituito differri; si res sit parvi momenti, et sine duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est pauperibus dari posse; præsumi enim potest id domino non displicere.

51. Dico secundò: Quæ debentur solum ratione rei acceptæ, restituenda sunt in loco ubi habentur; nec teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mit-tes expensis domini; ut si bonà fide emeris rem à fure. Ratio est, quia cum tuo damno non teneris dominum in pristinum statum restituere, eum cum per injuriam non deturbaveris, sed solum teneris ad rei custodiam, monito interim domino ut significet quo modo velit eam sibi transmitti; quã in re non teneris ullos sumptus ferre: imò si contingat te in alium locum migrare, nec possis eam commodè apud aliquem, qui restituat, deponere, sed cogaris avehere, potes expensas à domino repetere; qui tenetur ad omnes expensas rei suæ custodiendæ necessarias, in utilitatem ipsius factas, ut habetur expressè l. 2. *de Negotiis gestis*.

52. Quod attinet ad ea quæ ex contractu debentur, hæc sunt triplicia. Vel enim debet restitui idem numero, ut depositum, commodatum, pignus; vel debet restitui quid distinctum, quod pro alio commutatur, ut in mutuo, venditione, locatione, etc., vel debet restitui id pro quò nihil accipitur, ita ut solum ex alterà parte sit obligatio, ut in promissione, donatione, testamento, legato. His positis,

53. Dico tertio: Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero est restituenda, si in alterius tantum partis utilitatem accepta sint, debent ejus expensis restitui: idque eo loco, ubi sunt tradita, nisi aliter

justà aliquà pactioe conventum sit. Prior pars patet, quia par non est ut ejus expensis restituatur; cuius commodum in contractu non quaeritur: ergo. Altera probatur, quia in hujusmodi contractibus facitè censentur pacisci de eodem loco, nisi ob aliquam causam extrinsecam aliter expressè inter illos sit conventum; æqualitas enim postulat ut sicut idem restituendum quod acceptum est, ita etiam eodem loco.

54. Hinc fit ut, si tuà causà equum commodatum acceperis, teneris eum tuis expensis restituere in eum locum in quo tibi traditus est. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigravit, quia ibi commodatum non accepisti, nec illius longinquitatis es causa, sed dominus sibi imputet quòd commodatum ante discessum non reperierit.

E contrario, si depositum gratis custodiendum accepisti, restituendum est expensis deponentis, quia par non est ut depositarius, cum nihil commodi ex deposito perceperit, suis expensis illud ad dominum remittere cogatur, sive dominus in eodem loco manserit, sive aliò commigraverit. Secus est, si depositarius in alium locum remotiorem commigraret, quia tenetur rem depositam representare in eo loco, ubi eam custodiendam accepit, ut inde expensis domini restituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratià solius commodantis acceptum est.

Sed quid, si depositum surripiatur et transferatur in alium locum, ejus expensis remittendum erit ad depositarium?

55. Resp.: Si sine culpà latà depositarii translatum est, debet quaeri et referri expensis domini deponentis, non autem depositarii, quia vitium et incommodum, quod obvenit deposito sine culpà latà depositarii, non est ei præstandum, sed auctori; si verò ex culpà depositarii latà factum sit, tenetur suis expensis; imò si pretio illam custodiat, tenetur etiam ex culpà levi, juxta ea quæ diximus cap. 7, dub. 6.

56. Dico quartò: Quæ debentur ex contractu in quo pro re acceptà est reddenda alia, restituito ex naturà contractus non quovis loco fieri potest, sed ibi faciendà est, ubi res, pro quà datur, est accepta, secundum quem locum etiam res quæ datur est æstimanda. Prior pars, non quovis loco fieri posse restitutionem, probatur, quia hoc sæpè alteri parti esset magno damno, ut si emens Antuerpiæ velletolvere in Hispaniã, vel contra; ergo debet esse certus aliquis locus, in quo ex naturà contractus fiat solutio: is autem est ubi res venditã, mutuata vel permutata, fuit tradita et accepta; nullus enim magis justitiæ congruit, eò quòd in omnibus istis contractibus una res in locum alterius quasi substituitur; quod perfectò modo fieri nequit, nisi idem locus servetur.

57. Hinc fit ut nemo est ut mutui possit obligari ut alibi reddat; aut ex contractu venditionis vel locationis, ut alibi pretium solvat. Nam hi contractus, ut justi sint, reducendi sunt ad æqualitatem respectu certi loci, in quo res prior traditur. Idem dicendum de emptione censuum; hi enim ex naturà contractus

non sunt solvendi in loco ubi est creditor, sed ubi ipse census est constitutus, seu ubi est res illa in qua obligatio est constituta, v. g., domus, ager, pratium, etc.; nam pensio annua est veluti fructus hypothecæ, qui non est alibi, ex naturâ contractûs, tradendus, quam ubi nascitur.

58. Quòd si census sit omninò personalis, nullam habens hypothecam, solvendus est ubi justâ pactione constitutus fuerit. Si in pactum non est deductum, solvendus est in loco, ubi debitor commoratur, qui immediatè in ipso debitor constitutus est: quod intellige, si debitor non abeat valdè procul; si enim tam procul discedat, ut emptori inde grave incommodum oriatur in pensione exigendâ, ita ut si de eo cogitasset, nolisset censum emere, tenebitur debitor mittere ad locum priorem. Illis tamen non obstat quin contraheutes possint de alio loco solutionis pacisci; modò hoc onus justâ mercede compensetur.

59. Dico quintò: Quæ debentur ratione donationis, legationis, testamenti, reddenda sunt in loco ubi erant cum donarentur, nisi aliud in ipsâ dispositione expressum fuerit, ac proinde expensis ejus cui donata sunt. Patet quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad ampliùs obligare; sed permittit eam alteri, ut, si velit, suo sumptu illam auferat; si nolit, relinquat: si tamen hæres aliò transferret, teneretur suo sumptu illam mittere, ubi erat priùs.

60. Circa prædicta nola, quando res est restituenda expensis creditoris, eas ex ipsâ re deduci posse, quando alia commodior via non suppetit; unde si opus fuerit, poterit ea vendi vel ex parte, ut residuum ad creditorem mittatur, vel tota, si est indivisibilis, ut equus, ut ei pretium mittatur. Quòd si tante essent in remittendâ re vel pretio expensæ, quanti valet, non est restituenda, sed monendus dominus; vel si id fieri nequit, danda pauperibus, si putetur dominus nunquam ad viciniora loca venturus.

CAPUT XVI.

DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A RESTITUTIONE, VEL OMNINO, VEL AD TEMPUS.

(*Constat dubitationibus 12.*)

1. Joannes Medina, c. de rebus restituendis, q. 5, enumerat 12 causas à restitutione excusantes, quas ordine prosequitur.

Prima est, inopia debitoris; secunda, remissio creditoris; tertia, cessio honorum; quarta, damnum quod verisimiliter putatur creditori vel reipub. vel alicui tertio obventurum; quinta, solutio facta creditori tui creditoris; sexta, rei debitæ interitus; septima, juris aut judicis auctoritas; octava, religionis ingressus; nona, excommunicatio creditoris; decima, incertitudo creditorum; undecima, dispensatio vel compositio cum papâ; duodecima, compensatio: de quibus breviter dicendum.

DUBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

2. Respondeo: Dico primò: Extrema necessitas

tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subvenire nequis, nisi rem alienam vel alteri debitam impendendo, excusat à restitutione, quamdiu ea durat. Est communis doctorum. Ratio est, quia in tali eventu omnia sunt communia, saltem quoad usum, ita ut licitè quis possit occupare, sibi que vindicare rem ad eò necessariam, et ex ejus usu sibi et proximo opulari, ut ostensum est cap. 12, dubit. 12.

Sed difficultas est, utrum transactâ necessitate teneris ad restitutionem?

3. Resp.: Certum est, in quibusdam eventis, si res sit magni momenti, nec censeatur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

Primò, si res adhuc existit, tunc enim teneris ratione rei acceptæ, ut si egisti usu rei, quo res non consumitur ut equi, ve tis, navis, etc.; non enim extrema necessitas jus tribuit ad ampliùs quàm opus sit, ut ex periculo te cripias; si quid ergo supersit, restituendum.

4. Secundò, si intercessit contractus, sive ante necessitatem, sive in ipsâ necessitate, per quem translatum sit dominium, ut si acceperis mutuum, vel emeris; si enim ante necessitatem accepisti, et per illam rem te in extremâ necessitate potes juvare, non incidis in extremam necessitatem respectu opis alienæ (de qua hic agimus), id est, quâ res aliena tibi sit necessaria; nam per rem tuam, quam emisti antea, vel mutuum accepisti, quæ in tuum dominium cessit, potes tibi consulere; unde manifestum est non esse tibi jus accipiendi et consumendi rem alienam: manet ergo obligatio per contractum inducta.

5. Si tamen per contractum non sit translatum dominium, ut in commodato, precario, conducto, et in extremâ necessitate non consumperis, probabile est te non teneri, nisi re, vel spe, seu facultate propinquâ dives sis. Ita Petrus Navarra lib. 4, cap. 4, num. 26. Ratio est, quia non teneris ratione rei, ut quæ nec in se nec in pretio existet; neque ratione acceptionis, cum eam jure tuo consumperis; neque ratione contractûs, quia isti contractus non obligant, re percunte, nisi culpa tuâ perierit; hic autem absque culpa perit: colligitur ex Silvestro, vº *Restitutio*, 5, num. 2.

6. Tertio, si habes ex delicto (ut si furatus sis ante necessitatem), teneris, etiamsi postea in necessitate consumas, quia obligatio jam ante contracta, per necessitatem supervenientem non est extincta, sed consopita: quare transactâ illâ necessitate reviviscit. Ita Scotus d. 15, q. 2, § *Ad argumenta*. Idem tenent Richardus, Paludanus, et Silv., *Restitut.* 5, num. 2, qui hos citat.

7. Hæc sententia mihi videtur vera. Contrarium tamen est probabile, scilicet, te non teneri, ut docet Petrus Navarra lib. 4, cap. 4, num. 24, et quidam alii, quia licitè potuisses accipere, si non habuisses antea, et consumere. Addunt iidem doctores, si accepisti rem absque peccato, nempe in ipsâ necessitate constitutus, te non teneri restituere, quia usus es jure tuo, illam accipiendo et consumendo.

8. Sed contrarium puto esse verius, nempe, si res

quam consumpsisti sit magni pretii, nec putetur donata, te semper ad restitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docent Navarrus cap. 17, num. 61 et 62; Adrianus in 4 tract. de Restitut. § *Quia dictum*, pag. 159; Covarruvias ad regul. *Peccatum*, p. 2, § 1, n. 3 et 4. Medina q. 3, in principio; Toletus lib. 5, cap. 24. Ratio est, quia extrema tua necessitas non transfert in te dominium rei alienæ, sed tantum tribuit jus utendi, idque prout opus est ut periculum evadas, et cum minimo alterius incommodo; ergo non aufert obligationem restitutionis faciendæ, si copiosius evaseris. Confirmatur, quia alter non tenetur eam dare, nisi quatenus opus est ut consulat tuæ necessitati; sed ad hoc sufficit ut rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cum veneris ad lautiores fortunam: ergo. Quod res sit parvi pretii, non teneris postea restituere, maxime si re et spe, seu proximâ facultate pauper eras, quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolute; ridiculus enim esset dives, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calcis, vel triâ veste, talem obligationem exigeret.

Petes, quo jure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

9. Resp.: Tenetur ratione cujusdam tacitæ obligationis jure gentium introductæ, quâ quis rem alterius in necessitate consumens, se tacite obligat ad re-
pendendum, quando suppetet copia; etsi enim divisio rerum non potuit impedire usum rei alienæ tibi necessariz, fecit tamen ut tenearis ad restitutionem, quando commodè poteris: rationi enim consentaneum est ut consulatur tuæ necessitati absque notabili alterius damno. Alioquin si exercitus extremâ inopiâ laborans absumeret bona multorum agrorum, non teneretur ad restitutionem; quod planè falsum est. Tacite ergo se obligant jure gentium ad restitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices: Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, utatur equo alterius, et contingat equum perire, non tenetur ad restitutionem, ut multi doctores docent; ergo non oritur tacita obligatio ex usu rei alienæ.

10. Respondeo: Si non sit probabile periculum interitus equi, non tenetur solvere pretium, quia interitus censetur fortuitus; sed solum tenetur pro usu, si ille sit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo neque conductor tenetur ad pretium, quia res domino suo perit, nisi interveniat pactum, vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum, verius puto teneri solvere pretium, si intreat, etiamsi aliqui doctores indistinctè loquentes contrarium sentire videantur; quia, sicut dominus in hoc casu non tenebatur absque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse, cum æquitas naturalis et jus gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus juris potest sibi in re alterius vindicare, quam alter tenebatur concedere. Vide Navarrum et Covar. supra.

11. Hinc tamen non sequitur præcepto elemosinæ

satisfieri mutuando, sed bene donando sub conditione, quando res est magni pretii; quod verum est, nemo enim potest jure queri sibi 20 vel 50 aureos non dari absolute, sed cum onere ut teneatur refundere, si locuples aliquando evaserit.

12. Petes: Quid si creditor sit in pari necessitate?

Resp. primò: Si creditor subtractione illius rei connectus est in illas angustias, teneris illi restituere: primò, quia subtrahere alicui rem, quâ ille extremè indiget, est perinde atque occidere; secundo, quia in pari causâ melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim doctores Scotus, Silvester, et alii supra.

13. Secundo, si verò creditor subtractione illius rei non est connectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine quamvis simul incidit (etiamsi Scotus, Richardus et Paludan. contrarium teneant), idque non solum quando res est sub dominio debitoris, sed etiam quando in specie est debita creditori, etsi Navarrus num. 60, cap. 17, tunc contra sentiat. Ita docent Cajetanus q. 62, art. 5; Sotus lib. 4, q. 7, art. 1, ad quartum argumentum; Toletus de Peccatis mortalibus, cap. 59. Ratio est, quia pro eo tempore cessat vis et potestas domini, jure gentium introducta; et perinde se res habent, ac si divisæ nunquam fuissent; etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominum quasi in habitu, tamen actus ejus impeditur, periade ac si non esset; itaque manent intra limites juris naturæ. Quare cum seposito jure gentium, quo facta est divisio, possit quisque sibi consulere ex re quam occupat et possidet, non tenetur eam tunc restituere domino. Unde si ante occupatum panem in solitudine, vel tuam sarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fugâ, non teneor tibi tunc restituere, etiamsi simul in extremum periculum incidimus, quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum, neque in periculo constitutus hanc rem occupaveras, ut per eam te salvares. Si eodem momento res sit occupata in extremâ necessitate à duobus, tunc vel dividenda est, si potest dividi, vel sorte tribuenda.

14. Idem licitum esse non solum pro se, sed etiam pro parente, uxore et liberis: hos enim in extremâ necessitate præferri posse creditori docent Sotus supra, Lopez, 1 p., cap. 55, et Toletus de Septem peccatis mortalibus, cap. 59, revocans id quod dixerat lib. 5, cap. 24, addens etiam fratres in hæc necessitate posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile, etsi Covar. et alii id non concedant, nisi cuique pro se.

15. Dico secundo: Non solum extrema, sed etiam gravis necessitas tua et proximi excusat, quandiu durat, nisi creditor sit in pari necessitate; est communis sententia doctorum, et patet ex dictis cap. 12, dub. 12, ubi ostensum est probabile esse licere in hoc casu clanculum surripere; ergo multò magis licitum est non restituere, etiamsi res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, et similibus afflictionis, quam aliter nequis avertere, nisi rem

alteri debitam impendendo, potest differri restitutio : hæ enim dicuntur graves necessitates.

16. Dixi, *quandiu durat*, quia verius est per hanc necessitatem non extinguí debitum, neque rem alienam magni pretii posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ, quando commodè fieri poterit, ut patet ex supradictis.

17. Non tenetur tamen de lucro cessante vel damno emergente ex dilacione, quia non censetur esse in morâ, neque tacitè videtur ad hoc se obligasse, cum solum per accidens eveniant ex dilacione.

18. Adverte tamen non esse improbableè, si is qui consumpsit rem alienam in gravi necessitate, re et spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Silvester, v^o *Furtum*, quæst. 5, Angel. eodem, num. 37, ubi dicit : *Potest etiam dici quòd, licet aliquis non sit in extremâ necessitate, sine peccato et obligatione restituendi, possit occurrè et bono modo accipere rem alterius, quando scilicet ille ita abundat, et iste ita eget, ut ex præcepto teneatur huic subvenire.* Idem tenet Petrus Navarra supra num. 26, ubi etiam docet, si qui ante necessitatem abstulisti injustè, et in necessitate consumpsisti, debitum extinguí, sicut ante dixerat de necessitate extremâ. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem, juxta ea quæ diximus circa primam propositionem, num. 4.

19. Dixi : *Nisi creditor sit in pari necessitate*, quia tunc teneris ei restituere, juxta communiohem doctorum sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi doctores, ut Scotus, Richardus, Paludanus apud Silvestrum, Restitutio 5, quæst. 2, tenent etiam in pari necessitate extremâ esse restituendum.

20. Sed contrarium est probabile, et fortè verius, ut si debitor sit in gravi necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiamsi creditorem contingat in parem incidere, modò debitor illum in eam non conjecerit, idque sive ex furto debitum sit ortum, sive ex contractu. Ratio est, quia non solum in extremâ necessitate, sed etiam in gravi, videtur esse melior conditio possidentis, ut colligitur ex dictis e. 12, dubit. 12. Ideò enim melior est conditio possidentis in extremâ necessitate, quia tunc omnia sunt communia, ita ut jus habeas occupandi ea quæ sunt apud alterum, non similiter egentem, et postquam occupasti, non teneris restituere, durante illâ necessitate, quamvis alter casu in parem necessitatem incidere, modò tu illum in eam non conjeceris; atqui simile jus occupandi ex rebus alterius, ipsi nec ad personam nec ad statum necessariis, videtur concessum in gravi necessitate, ut ibidem probabiliter est ostensum; ergo etiamsi alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

21. Dico tertio : Excusat etiam à restitutione statim faciendâ, primò, magnum periculum salutis animæ tuæ, vel tuorum; secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis; tertio, notabilis jactura decentiæ statûs. Primum docet D. Anton., 2 p., tit. 2, cap. 8,

ex Scoto d. 15, q. 2, § ult., et Henrico, quodlib. 6, q. 24. Idem tenet Navarr. cap. 17, n. 57, si periculum sit ne uxor vel filia præ inopiâ se prostituant, ne filii fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatienciâ incidat, ut rectè D. Antonius. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quovis modo vincí possunt. Ratio est, quia quisque magis tenetur salutí animæ suæ et suorum consulere, quàm debita solvere. Debet autem hoc periculum esse *notabile*, ita ut non suppetat alia commoda ratio ejus avertendi, nisi differendo solutionem. Secundum et tertium docent iidem auctores et Covar. ad reg. *Peccatum*, p. 1, num. 2; Medina q. 2, dub. 4, et alii. Ratio est, quia in hisce casibus creditor secundùm rectam rationem tenebatur consentire in dilacionem : contra enim æquitatem et charitatem faceret, si vellet sibi cum tanto alterius incommodo statim satisfaceri : ergo non peccas contra justitiam, etiamsi differas. Patet consequentiâ, quia cum omnis injustitia sit contra rectam rationem, ubi rectæ rationis dictamen non leditur, non peccatur contra justitiam, ut docet Scotus supra. Confirmatur, quia nec tenetur restituere, quandiu dominus non potest ure esse invitus circa detentionem : atque hic non potest jure esse invitus : ergo.

22. Hinc inferitur primò, eum qui debet 100 aureos, si non potest statim solvere, nisi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat, non teneri statim, sed posse differre. Idque verum est non solum quando debet ex contractu, sed etiam quando ex delicto, ut Navar. supra ex D. Anton. docet, etsi Cajetanus, v^o *Restitut.* q. 6, et Sotus l. 4, q. 7, art. 4, contrarium sentiant. Ratio est, quia, etsi creditor, quando debitum est ex furto, non teneatur ex justitiâ dilacionem concedere, tenetur tamen ex æquitate et charitate; æquum enim est ut creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est dammosa, cum id sine suo notabili incommodo facere possit.

23. Itaque quando is est rerum mearum status, ut non possim debitum præstare statim, sine magnâ aliarum rerum mearum jacturâ, licitum est mihi ex quâdam æquitate juris naturalis differre, nisi fortè creditor simile detrimentum accepturus putetur. Secus est, quando tales sunt circumstantiæ, ut nisi modò restituito fiat, nunquam sit futura; tunc enim si res injustè ablata est, statim restitui debet, etiamsi magni sumptus essent faciendi, ut dictum est cap. 15, dub. 8.

24. Dixi : *Aliarum rerum mearum*, quia si non paterer jacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dùm solvo, non possem ideò differre restitutionem; hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas et debitas. Similiter, si ex restitutione non paterer quidem damnum in rebus meis quas possideo, sed solum in lucro quod intendo consequi, non possem ideò differre, ut rectè Navarrus n. 59, et Cajet. v^o *Restit.* cap. 6, quia tunc nihil amitto de meo, sed solum desino lucrum facere de alieno, seu alteri debito; atqui æquitas non dicit alteri carendum esse rebus sibi debitis, ut ego ex illis

lucrum capiam : quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quæram, ut etiam aliis creditoribus meis satisfaciam, quibus alioquin solvere non potero; tunc enim charitas postulat ut creditor permittat dilationem, si commodè possit, quia contra rationem est ut velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Navarra lib. 4, cap. 4, n. 52, ex Cordubà et Medià.

25. Inferitur secundò, si vir nobilis non potest statim solvere, nisi prius se omni obsequio famulorum et equorum, cogaturque abstinere à consortio sui similibus, et si civis primarius non possit statim, nisi ita se prius, ut cogatur obire artem mechanicam sibi inusuetam, posse differre restitutionem, donec absque jacturâ status sui possint restituere. Quod intellige, si *statum suum justè obtinent*; debent tamen sibi detraxere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indivisibili, ut sensim restituant, ut notat Anton. supra.

26. Et quamvis, si debita sint ex delicto, plerique existimant statim esse solvenda, etiam cum amissione status, verius tamen et æquius videtur posse differri restitutionem, si statum illum justè obtinent, et ex improvise calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, ut debita olim ex delicto conflata, non possint dissolvere sine sui status amissione. Ita Navarrus cap.

17, num. 63, et Silv., restit. 5, q. 1, 5 et 4, ubi dicit hanc sententiam esse viorem et humaniorem, et pro eâ citat Scotum, Archidiaconum et Joannem Nyder. Videndum tamen an creditores non sint in pari angustia.

Dices : Ob hanc causam non licet accipere alienum; ergo nec retinere, cum hæc ejusdem rationis videantur.

27. Resp. negando consequens; minus enim est retinere per aliquod tempus dum possides, quam primò à domino auferre, cumque possessione spoliare; sicut minus est non curare vulnus inflictum, quam illud infligere; idque confirmat communis hominum sensus, qui minus curant rem suam per aliquod tempus non restitui, quam primò auferri.

28. Sed quid si ad eas angustias tuâ culpâ sis reductus, v. g., ludis, comestationibus, superfluis sumptibus?

Resp. : Tunc non mereris dilationem, neque debitorem ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim imputare debes, quòd jam sine status amissione non possis satisfacere. Secus est quando infortunium fuit improvisum. Ita docent Sotus l. 4 de Just. q. 7, art. 4, et Pet. Navarra supra, num. 44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, qui debita sine fine contrahunt, ut supra conditionem sui status expendant.

29. Dixi : *Si statum illum justè obtinent*, quia si quis rapinis, usuris et similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum pervenisset, teneretur etiam cum ejus amissione confestim restituere, ut communiter docent doctores. Ratio est, quia hoc non est tam statum suum amittere, quam alienum dimittere, et ad

suum reverti. Quod est valdè notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repentè divites et magni evadunt : non enim possunt differre restitutionem usque ad mortem; sed tenentur statim restituere, etiam cum dimissione status malè acquisiti. Hoc tamen intelligendum, nisi debitor iste passim habeatur uti probus et honestus, et non possit subito statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet : tunc enim sensim posset restituere, quia periculum infamiae excusaret, ne statim teneatur.

30. Dices : Dimittere statum, semper est quædam infamia; ergo qui restituendo deberet eum dimittere, nunquam debet restituere.

Resp. negando antecedens; quando enim passim scitur statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potius bonam famam conciliat, malamque abstergit. Quando verò putatur justè acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit, nempe si homines inde suspicentur injustè conquisitum fuisse.

31. Petes : Quid si creditor ex dilatione per damnum accepturus sit in re familiaris, vel statu?

Resp. : Tunc teneris statim restituere, ut communiter docent doctores, quia jactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum juris, quantum extrema vel gravi necessitas, nec facit usum rerum communem. Itaque in causâ parisi damni potior est conditio creditoris.

32. Notanda est quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu justo, et debitorum ex delicto : quando enim licitè differo solutionem eorum quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eveniant creditori, et lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est, quia injustè fui causa, dum acciperem illam, lucri cessantis vel damni emergentis; debet enim advertere facilè hoc incommodum ex tali acceptance venire. Quando autem licitè differo solutionem debitorum ex contractu justo, tunc probabile est me non teneri compensare damna, si quæ fortè illi interim patiantur. Docet hoc Petrus Navarr., num. 56. Ratio est, quia talis, inquit, non est in morâ.

33. Quod existimo verum esse, si debitor incidit in gravem necessitatem, vel in eam inopiam, ut non possit sine amissione status restituere; non autem si duntaxat damnus aliquod pecuniarium esset passurus, quale creditor patitur : tunc enim si solutionem differat, ut damnus vitet, debet creditorem reddere indemnem, quamvis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi, ut videlicet post terminum teneris solvere, vel damna emergentia compensare, nisi fortè interim in gravem necessitatem incidaris, aut in eam inopiam, ut si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas; tunc enim non est par creditoris et debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus solvendis, illa sententia locum habere possit : nemo enim in his cogitur ad prestandum damnus creditori obvienas, aut ad hoc ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis solvere. Addo, quando debi-

tum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore quo non poterat restituere, nisi conjiciendo se in gravem necessitatem, ut ex supra dictis colligitur.

DUBITATIO II.

Utrum remissio creditoris excuset.

34. Resp.: Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim teneris, ita remissio, ne unquam teneris; est communis doctorum, Cajetani v^o *Resist.* c. 7; Covar. ad reg. *Peccatum*, p. 2, num. 1; Soti l. 4, q. 7, art. 4; Navar. c. 17, n. 43, etc. Ratio est, quia sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori; quod est remittere, quia remissio est quedam donatio. Nec refert, etiamsi debitor non haberet animum restituendi, quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi doctorum sententiâ.

35. Prima est, ut hæc remissio sit *libera omnino*, id est, non extorta metu vel fraude, juxta ea quæ dicenda sunt c. 17, dub. 5, et 6; tunc enim etsi forte aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est revocabilis; et donatarius tenetur vim et fraudem tollere, et donatorem in suam libertatem restituere, ut ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. *Metu extorta* censeretur, si expressè vel implicite debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat; quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eam sibi multas molestias in sollicitando, sæpè venire frustra, dùm expectare, etc. *Fraus esset*, si fingeret se longè pauperiorem, quàm reverà sit. Blanditiæ autem et preces non obsunt, quia non reddunt condonationem involuntariam, nisi fortè præter modum essent importunæ, ita ut quis mallet suâ pecuniâ privari, quàm tantâ importunitate sollicitari; tunc enim remissio non valeret in conscientia, quia causa redimendæ injustæ vexationis foret. Non tamen hic opus est præsentem exhibere pecuniam, ut quidam putant. Imò, ut rectè notat Cajetanus, expedit ut pauper non offerat diviti rem debitam, quando petit remissionem, quia fortè præsentia rei moveretur ad non condonandum, vel certè esset difficilior; facilius enim remittimus non habita, quàm ea quæ jam habemus in potestate; quodcumque tamen creditor ex signis præsumitur, non liberè condonasse, debitor non liberatur.

36. Secunda conditio est, ut possit condonare; nemo autem potest condonare, nisi qui donare; unde paterna debita non potest filiusfamiliâ remittere, sicut nec uxor mariti.

37. Tertia, ut condonatio non fiat in casibus jure exceptis, qui tres inveniuntur. Primus casus est, si episcopus vel archiepiscopus visitans ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus qui necessarii sint ad victum illis diebus quibus visitat; tunc enim tenetur ad ejus restitutionem intra mensem, et quidem in duplum, etiamsi libera eis fiat remissio à dantibus. Quòd si intra mensem duplum non restituerint, archiepiscopis et

episcopis interdictus est ingressus ecclesiæ; inferiores autem ab officio et beneficio sunt suspensi, quousque gravatis ecclesiis de duplo hujuscemodi satisfactionem impendant. Ita habetur c. *Exigit*, de censibus et exactionibus, quod est Greg. X in concilio Lugdun. et cap. sequenti, in 6; quod est Bonifacii VIII, quòd nonnulli moderatur caput præcedens, quia permittit ut sumptus necessarios recipiant in pecuniâ, cum Gregorius solùm osculenta permittere.

38. Notandum hic est legem pœnalem de duplo obligare ante sententiam; quod pœnarum est, nec unquam præsumitur, nisi ex modo loquendi sit evidens.

39. Secundus casus est, si judex delegatus aliquid receperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum, merâ liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi; vel si dùm cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quando partes sunt notabiliter pauperes: tenetur ad restitutionem, non obstante quavis remissione. Patet ex c. *Statutum*, § *Insuper*, juncto § *Si quid*, de rescriptis, in 6.

40. Tertius casus, si inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint; tenentur restituere, nullis privilegiis, pactis vel remissionibus, super hoc valituris. Clement. *Nolentes*; de Hæret.

41. His adde quartum: Si canonicus, qui officio non interest, accipiat distributiones, tenetur ad restitutionem; nec prodest remissio cæterorum, quibus illæ accrescunt, ut habetur in conc. Trident., sess. 24, cap. 12 de reformat.

DUBITATIO III.

Utrum cessio bonorum excuset à restitutione.

42. Respondeo et dico primò: *Cessio bonorum* in foro conscientie non magis excusat quàm necessitas sine cessione excusaret, ut rectè Navarrus c. 17, n. 46. Probat, quia in hæc cessione tantum conceduntur alimenta, idque ex quâdam misericordiâ; neque semper, sed quando casus id videtur mereri, ut patet L. *Qui bonis*, π. de accessione bonorum: atqui hæc etiam absque cessione, consistendo in lege natura et gentium, retineri possunt. Non enim tenetur debitor se spoliare necessariis alimentis, ita ut cogatur mendicare; sed potest retinere ea quæ spectat conditione suæ personæ, et eorum quos alere tenetur, judicio prudentis censentur necessaria, ut patet ex dictis dubit. 1.

43. Idque verum est, etiamsi debeat ex delicto, ut idem Navarrus docet, quamvis si delictum sit notorium (ut si sciatur illum iniquis modis opes collegisse), non tantum retinere possit, quantum si ex contractu deberet, et casu aliquo in grande infortunium incidisset, ut supra ostensum est; quantum autem quisque in tali eventu possit retinere, judicio prudentis est definiendum.

44. Dico secundò: In foro tamen exteriori cessio ad hoc juvat, ne debitor possit conjici in carcerem, ut

patet L. 1, c. *Qui bonis cedere possunt*; et ne, si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, ut patet ex L. *Is qui bonis*, 4, et L. *Qui bonis*, 6, π . de cessione bonorum; et § ultimo Instit. de actionibus.

45. Hinc sequitur eum qui absque culpâ cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis ejus per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, ut tenuiter vivat secundum suum statum, ut docet Petrus Navarr. l. 4, c. 4, n. 60, et Silv. restit. 7, q. 6, et alii, qui admittunt eum posse retinere ut non egeat (ut expressè Silvester ait), ne aliquatenus indecenter vivat. Idem colligitur apertè ex juribus citatis, maximè quoad ea bona quæ post cessionem acquiruntur de quibus etiam is qui debitor est ex delicto, potest retinere quantum necessarium est, ut pro sua conditione non indecorè vivat; nam leges generatim loquuntur.

46. Petes, an leges id permittant de bonis quæ tempore instantis cessionis habebat?

Resp. : Ita videtur colligi ex dictâ L. *Qui bonis*, 6, π . de cessione bonorum, ubi dicitur *eum qui bonis cessit, non esse fraudandum quodidamvis alimentis*; quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque suâ culpâ non est solvendo.

47. Dico tertio : Si illi qui hoc modo bonis cessere, postea ad lautiorum fortunam pervenerint, tenentur integre satisfacere. Est communis doctorum, et patet; nam idem jus quod cessionis privilegium induxit, hoc expressè statuit, ut patet ex L. *Cum et filiiamilis*, 7, c. *Qui bonis cedere possunt*, ubi dicitur : *Apertissimi juris est, si quid pinguis accesserit debitoribus, hoc iterum usque ad modum debiti, posse à creditoribus legitimo modo avelli*; et L. 4, π . de cessione bonorum, dicitur : *Is qui bonis cessit, si quid postea adquisierit, in quantum facere potest convenitur*. Idem habetur § ult. Instit. de actionibus.

48. Ratio est, quia per cessionem debitum non fuit extinctum, sed consopitum, donec ad pinguiorem fortunam perveniret. Quod tamen intelligendum est, si adquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status; nam si non amplius adquisierit, non tenetur, ut colligitur ex dictâ L. *Qui bonis*, 6, et § ult. Instit. supra, junctâ Glossâ, quæ dicit *illam teneri solvere, deducto tamen semper, ne egeat, juxta L. In condemnatione*, 173, π . de regulis juris.

49. Notandum tamen est primò, quosdam doctores sentire eum qui cessit bonis, quibusdam actibus juxta consuetudinem loci ignominiosus (v. g., sedendo in loco publico cum corbe capiti imposito), non teneri solvere debitum, etiâ si postea pinguiorem nactus fuerit fortunam, quia eâ ignominia satis videtur punitus, videturque hæc poena esse loco solutionis, sicut qui punitus est poenâ corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopiâ solvere non potuit. Sed contrarium est verius, ut docet Covar. 2 Variar., c. 1, n. 6, quia hæc poena non imponitur ut liberetur à solutione, sed ut plectatur culpâ, quæ præsumitur ab eo admissa, accipiendo arduum et contrahendo, cum esset impotens solu-

tionis. Accedit quòd per cessionem bonorum non tollatur naturalis obligatio restitutionis; sed solum competat exceptio, impediens licitis contestationem, juxta communem sententiam doctorum; de quâ vide Covarr. supra.

50. Notandum secundò, clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem conjici, ut notat Abbas, Inola, Ancharanus, et alii in cap. *Odoardus*, 3, de solutionibus, quia clericus non potest conveniri, nisi quatenus facere possit. deductis necessariis alimentis, ut colligitur ex dicto cap. *Odoardus*, et tenent communiter doctores, secuti Glossam in cap. *milites*, π . de re judic. et, Glos. in c. 40, *Studeat*, d. 50. Ratio est, ne in opprobrium status ecclesiastici cogatur mendicare; unde nec potest clericus huic privilegio renuntiare.

51. Covarruvias, supra, n. 9, intelligit hæc de clerico sacrorum ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesie inservit; de tali enim intelligendum esse caput *Odoardus*. Rebuffus tamen extendit ad omnes, ne conveniantur ultra id quod facere possunt; id est ut necessaria alimenta illis sint relinquenda, juxta dictam L. *In condemnatione*, 173, π . de regul. juris. Puto extendendum ad omnes et solos clericos, qui, juxta concil. Trident., sess. 25, cap. 6, gaudent privilegio fori, exceptis clericis conjugatis, ut sunt, primò, omnes initiati sacris; secundò, habentes beneficium ecclesiasticum; tertio, qui clericalem habitum et tonsuram deferentes, alicui ecclesie ex mandato episcopi inserviunt; quarto, qui in seminario clericorum, aut in aliquâ scholâ vel universitate, de licentiâ episcopi, quasi in viâ ad majores ordines versantur, et habitum cum tonsurâ gestant.

52. Excipio clericos conjugatos, qui si cum virgine contraxerunt, et alicujus ecclesie servitio ab episcopo deputati, eidem ecclesie serviunt, et clericali habitu et tonsurâ utuntur, gaudent quidem privilegio fori et canonis, non tamen cæteris clericorum privilegiis, ut expressè habetur cap. unico de clerico conjugato, in 6, ac proinde nec isto.

DUBITATIO IV.

Utrum si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri.

53. Respondeo, posse differri; et interdum debere, vel lege charitatis, vel etiam justitiæ. Prior pars patet, quia qui differt solutionem, ut creditorem à malo, in quod aliquin incurret, avocet, utiliter et salubriter negotium ejus gerit: ergo ille non potest jure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: ut si dominus repetat rem suam, v. g., depositum vel mutuum, ut insumat in libidines, vel ut emat beneficium, et dilatâ solutione spes sit, malum illud fore impediendum. Tunc enim lege charitatis teneor differre, nisi inde aliquod notabile incommodum metuum. Ita Sotus l. 4, q. 7, art. 1, et Navar. c. 17, n. 62 et 63. Ratio est, quia teneor impedire malum proximi spirituale, etiam cum aliquo ipsius incommodo temporali, ut patet in correptione fraternâ, dum adhi-

ventur testes, et in denuntiatione tendente ad emendationem, ubi laeditur fama proximi: ergo si differendo restitutionem, possim tale malum impedire, teneor ex charitate.

Dices: Ille habet jus petendi rem suam: ergo nisi restituo, facio ei injuriam. Confirmatur, quia nemo potest invitus impediri ne se inebriet, ne scortetur, ne per aleam deoquat.

54. Resp.: Ille habet quidem jus petendi, si illud per se spectes; sed quando vult re illā, ad quam jus habet, in suum vel alterius damnū abuti, ex charitate teneor consistere, si commodē possim; et quādiū est spes eum impediendi, non facio injuriam, quia salubriter ejus negotium ago; non enim quovis modo agere contra jus alterius, est injuria (ut patet in eo qui negat depositum furenti), sed sine justā causā vel debito modo agere, quāvis propriē et formaliter, quando justā causā subest, non agatur quippiam contra jus alterius (cū ille jus non habeat ut id non agatur), sed solū materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præcisā illā pravā intentione, jus habet. Ad confirmationem, non potest ita impediri, ut vis à privato afferatur, sed aliis modis benē potest.

55. Dices secundō: Parochus tenetur subdito petenti in Paschate Eucharistiam porrigere, quāvis sciat eum esse in peccato occulto, eō quōd subditus jus habeat ad eam, etsi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem.

Resp.: Propriē loquendo, iste subditus non habet jus petendi Eucharistiam, sed habet jus, ne à parochō infametur, aut ne confessio ipsius reveletur; quod tamen ex publicā Eucharistia denegatione sequeretur; et hāc ratione à doctoribus dicitur habere jus ad eam, nempe quia sine injuriā non potest ei negari; quæ injuria in hoc consistit, quōd ille infametur, vel secretum confessione violetur: secus est in nostro casu; ex dilatione enim non sequitur novum incommodum.

56. Dices tertio: Maritus qui vorit castitatem, habet jus petendi debitum, et uxor tenetur reddere (de quo cap. 40, dubit. 10), quāvis ille petendo peccet; ergo similiter in nostro casu.

Resp.: Etsi jus habeat, tamen quando vult illo jure abuti, potest uxor debitum negare, si commodē potest, et speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum. Quod addiderim, quia majori tergiversatione utendum, quando agitur de impediendis novis peccatis, in quæ vel ille incidere, vel alium induceret, quā cū agitur de impediendo opere externo, cujus jam culpa est interiūs commissa.

57. Adverte tamen: Si ex dilatione solutionis est periculum majoris vel parvis incommodi, non possumus illam differre, quia non est jus differendi, nisi quatenus est spes mali impediendi. Item quando tergiversatio parūm prodesset, ut si te vocaret in jus. Denique, si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris, ut si idcirco vel illius amici-

tiam, vel aliqua emolumenta amitteres; non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire.

58. Adde quosdam putare, quando creditor vult abuti rebus suis, tantummodō in suum damnū, ut in aleam, computationes, libidines, debitorem nec obligari ad solutionem differendam, quia non est ipsius curare, quo modo ille res suas sit impensurus; itaque cū ex justitiā debeat, non esse differendum. Ita Petrus Navarra l. 4, c. 2, num. 54. Puto tamen esse verius, quod diximus, quāvis rarō obligetur sub peccato mortali, tum quia creditor potest illum jure cogere, tum quia passim apud homines hęc ratio differendæ solutionis parūm est in usu, et sæpè parūm efficax ad malū creditoris impediendum, et cum molestiis et calumniis conjuncta.

Tertia pars, quōd interdū teneris ex justitiā differre restitutionem, patet, ut si furens irā in inimicum reoscat depositum gladium; tunc enim reddere censeretur esse propinqua cooperatio. Vide Navarrum supra, et L. Si pignore, 54, § 4, π, de furtis, ubi dicitur: Qui ferramenta sciens commodaverit ad effringendum ostium vel armarium; vel scalam sciens commodaverit ad ascendendum, licet nullum ejus consilium principaliter intervenierit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur; quod intellige, nisi ex recusatione grave malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non censetur cooperatio, quia est actio per se indifferens.

DUBITATIO V.

Utrum si id quod tibi debeo solvam tuo creditori, liberer à restitutione tibi faciendā.

60. Respondeo: Hęc solutio me liberat in foro conscientia, si mihi constet te illi debere. Ita Angelus, v^o Solutio, num. 15, ex Glossā, insit. *Quibus modis tollatur obligat.*; Silv. v^o Solutio, num. 4, et Medina, q. 5, causā 5. Ut si sibi debeam 100, et tu tantumdem debeas meo fratri; si solvam fratri, tibi non amplius obligor. Ratio est, quia dū solvo tuo creditori 100, cui debes tantumdem, transero in me jus quod ille in te habebat ad exigendum à te 100, unde si tibi tantumdem debeam, possum uti compensatione; nam jus quod ego in te tunc habeo, tanti valet quanti illud quod tu in me. Itaque in conscientia tibi non amplius obligor.

61. Dico in conscientia, quia secundūm Bartolum in L. Solutum, 11, π, de pignor. action., cogar in foro externo tibi solvere, nisi res debita, quam restituo tuo creditori, sit illi obligata, ut si conduxit à te datum quam tu conduxisti ab illo; vel nisi meā causā factus sis debitor illi, ut si gerens mea negotia mutuum acceperis. Verūm in foro conscientia hęc minime sunt necessaria; sed sufficit ut tu verē ex lege justitiæ alteri debeas, ut Angelus et Silveſt. supra docent.

DUBITATIO VI.

Utrum rei debita interitus excuset.

62. Respondeo et dico primō: Si res, quam debes

restituere, sit in specie aliena, excusaris ejus interitu, si non intercessit tua culpa, vel mora, vel pactum. Secus verò si aliquid horum intercessit, nisi similiter fuisset peritura apud dominum, ut patet ex dictis c. 7, dubit. 6 et 8, et cap. unico, de Commodato.

63. Dico secundò : Si rem alienam magni pretii in extrèma necessitate tuà consumpsisti, verius est te non excusari à restitutione, dùm pinguior fortuna obtigerit; sed teneri tacito quodam pacto, quod censetur jure gentium intervenisse, etsi contrarium sit probabile; patet ex dictis dubitat. primà hujus capituli.

64. Dico tertio : Si res non sit in specie aliena, sed tua, ejus interitus non te excusat. Ratio est, quia res domino suo perit; ut si pecunia destinata solutioni, surripitur, vel à confessario, cui executionem commisit, retineatur. Ubi notandum est quosdam existimare in hoc casu quo negotium confessario vel parochi commissum est, traditã ei pecuniam ut restituat (et quòd debitor sine sui infamiã non possit perse exequi), si eam retineat, debitorem excusari. Ratio illorum est, primò, quia hic restitutionem quantum in se est fecit, ut debuit et potuit; ergo ab eo non est amplius exigendum; non enim tenebatur per se restituere, cum id sine suspitione criminis facere non posset (uti supponimus), neque poterat invenire commodiorem et tutiorem viam, quam per parochum, vel confessorem. Secundò, quia si creditor actu expresso consensisset, ut fieret hoc modo restitutio, debitor non teneretur ad amplius: sed in hoc casu creditor implicitè et actu debito censetur consensisse (quia tenebatur consentire), qui consensus implicitus et debitus eandem vim habet, quam expressus; ergo excusatur.

65. Sed contrarium est longè verius, ut docent Navarrus, c. 17, n. 67, et D. Anton., p. 2, tit. 2, c. 4, § 1, idque sive res in specie sit aliena, sive non. Si enim non est in specie aliena, ut si mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, et non tradatur, tibi perit, etiamsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignaverit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, et ita transfertur dominium in creditorem. Unde si retineat, creditoris est damnum, ut docet Silvester, restit. 4, q. ult.

66. Si verò est aliena in specie, v. g., torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit et retinetur, si injustè accepisti. Ratio est, quia intercessit culpa per quam dedisti occasionem damni domino obvenientis; si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rem surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quòd apud dominum non sic perisset, ut patet ex c. 7, dubit. 8, et c. 12, dub. 15; ergo, etc.; debebat enim, cum acciperet, cogitare similes casus ex surreptione posse evenire.

67. Ad primam rationem respondeo : Fecit quidem quod debuit et potuit pro illo tempore, sed cum tacitã obligatione, ut si res non succederet, teneretur ire altam, donec damnum reipsi sit compensatum.

Ad secundam, dominus non tenebatur consentire, ut per parochum restitueret, nisi cum onere iterum restituendi, si reipsi parochus non exqueretur.

Adverte tamen contrariam sententiam non videri omninò improbabilem, ob rationes allatas, et quorundam doctorum virorum, qui illam teneant, auctoritatem.

DUBITATIO VII

Utrum juris vel judicis auctoritas excuset à restitutione.

68. Respondeo quibusdam casibus excusare: primò, quando res legitimo modo est usucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum qui usucepit, de quo supra, cap. 6; secundò, quando iudex in penam delicti, per sententiam imponit alicui multam in favorem ejus qui injuriam passus est, oportet tamen sententiam nisi veritate, non falsã præsumptione, de quo infra; tertio, quando iudex, auctoritatem legum et naturalem æquitatem secutus, aliquid alicui adjudicat, quod aliis non deberetur ex rigore justitiæ, is qui hoc percepit, non tenetur restituere, de quo vide cap. 7, dub. 8; quartò, quando aliquis per sententiam ordine juris latam, privatus est officio, beneficio, vel hæreditate, is qui hæc postea obtinet, non tenetur restituere, etiamsi privatim sciat condemnatum esse innocentem, modò ille causa falsã illius sententiæ non fuerit; vide infra, cap. 29, dubit. 10.

DUBITATIO VIII.

Utrum ingressus in Religionem liberet à restitutione.

Medina, q. 3, causã 8, docet debitorem, qui manendo in seculo poterat solvere, et ingrediendo se reddi impotentem, non posse ingredi Religionem, nisi ante solverit; quòd si ingrediatur et profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, et labore suo vel arte, si quam novit, debere conari solvere. Ratio est, quia jure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet D. Thom., q. ultimã hujus partis, art. 6, ad 3, et ibidem Cajet., Silv. v^o Religio, 2, q. 4, et alii Summistæ omnes: docent enim non teneri manere in seculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus.

70. Pro resolutione dico 1°: Si debitor ingrediatur et profiteatur, omninò valebit professio, nec poterit reverti ad statum secularem. In hoc conveniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecunie debitor, tamen ejus persona est libera; unde etiamsi concederemus illum malefacere; dùm se Religioni mancipat, debitis non solutis, tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad solvendum creditori necessarias alteri donares, donatio jure nature valeret (quamvis in eã peccares), quia res illæ tuæ erant. Secus est si servus profiteatur, quia cùm persona ipsius libera non sit, sed domino ex justitiã addicta, non potest validè se alteri donare, ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de conjugè, matrimonio jam consummato: non enim est sui juris: secus est ante consummationem.

71. Dico secundò: Qui debet aliquid exstans in specie, non potest omissà restitutione Religionem ingredi. Ratio est quia hic nulla est justa ratio non restituendi. Idem dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus, ut ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet; id enim brevi tempore fieri potest. Similiter si alicui sint parentes in gravi necessitate constituti, aut proles adhuc tenere alende, de quo infra.

72. Dico tertio: Si debitor possit brevi tempore, ut paucis annis, et consuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquantisper differre ingressum, ut illis satisfaciat. Ita Petrus Navarra l. 4, c. 4, n. 94, et Lopez, l. 1 p., c. 129. Idem sentit Medina supra et doctores Parisienses, quos ipse citat, quia tunc creditores merito sunt invitati, si illis antea non satisfaciatur, cum facili negotio possit; neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare, quia hoc non est introductum, nisi in favorem eorum qui aliter se à debitis eripere nequeunt.

73. Dico quarto: Si opus esset longo tempore (ut multis annis, vel insolitis laboribus), non tenetur expectare, sed relinquendo omnia sua creditoribus, poterit religionem ingredi. Ita P. Navarra, n. 95; idem dicunt omnes qui D. Thom. sequuntur. Ratio est, quia qui actu bona non habet, nec est in propinqua potentia ad ea habenda, absolutè censetur impotens ad solvendum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neque obligandus ad insolitum aut longum laborem, quando dedit quidquid habuit, quia ne iudices quidem in foro externo ad hoc obligant, ut ex praxi tribunalium satis constat; sufficit enim eis si viderint debitorem omnia quae actu habebat dedisse, nec brevi tempore posse reliqua conquirere.

74. Unde etiam colligitur non esse hoc privilegium religionis, sed ex naturà rei obligationem cessare vel potius sopiri, ratione impotentiae. Idque non solum locum habet, quando ex contractu, sed etiam quando ex delicto est debitum, ut ex furto, usuris, rapinis; sufficit enim dare omnia, et non posse brevi aut facile, iudicio prudentis, reliqua solvere.

75. Non est tamen negandum quin status Religionis aliquid peculiaris favoris hæc in re mereatur, ut etiam propter illum creditores non debeant plus exigere, quam possit actu et sine longa morà præstare, præsertim cum in longà morà sit periculum salutis, vel damni spiritualis. Adde, cum quis est debitor ex justo contractu, potest facile beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessariis alimentis, ut supra ostensum est.

76. Ex his sequitur, si is qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem dedecet servire, vel manibus operari, huic non teneri ad illas lucranda rationes descendere, sed posse statim ingredi, quia talis, ubi omnia dederit quæ actu habet, ad nihil amplius tenetur, cum nulla ratio lucrandi, quae ipsum deccat, suppetat; si autem est talis, cui aliqua lucranda ratio honesta et statui ipsius consentanea suppetet, tunc videndum an brevi tempore sine animæ

periculo possit se expedire, an non, et juxta ea quæ dicta sunt statuendum. Fatendum tamen D. Thomæ sententiam esse probabilem. Vide Silv., vº Religio 2, q. 4.

DUBITATIO IX.

Utrum excommunicatio creditoris liberet à restitutione.

77. Respondeo non esse improbabile posse differri, donec Ecclesie reconcilietur. Hoc enim tenent Adrian. q. 3, de clavibus, § *Si petas, an*, et Felinus in cap. *Inter alia*, de sententiâ excommunicationis; Panormit. in dicto cap. *Inter alia*, 31, et cap. *Intelleximus*, 7, de iudiciis; Glossa in caput *Absolutos*, de hæreticis, et quidam alii apud Covar. ad regul. *Peccatum*, l. 1 p., n. 8. Probatum primò ex cap. *Nos sanctorum*, 15, q. 6, ubi Gregorius VII sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constructi sunt, Apostolicâ auctoritate à juramento absolvimus, et ne sibi fidelitatem observent, omni ratione prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant; et cap. seq. Juratos milites*, inquit Urbanus II, *Hugoni comiti, ne ipsi quamdâ excommunicatus est, serviant, prohibeto*. Qui canones etsi tantum videantur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet principi, aut miles duci, aut famulus domino, tamen videtur esse eadem ratio de debito pecuniario. Unde Glossa, in dicto cap. *Nos sanctorum*, probat multis hanc sententiam esse probabilem. Secundò probatur, cap. *Quòd in dubiis*, et sequenti dicitur: *Nullus scietur nominatim excommunicato communicare tenetur, nisi quaedam personæ, quæ per illud Gregorii pape caput* Quoniam multos, *specialiter excusantur;* sed illo cap. Gregorii non excusantur debitores: ergo non tenentur. Unde Glossa et Adrianus colligunt non teneri, etiamsi juramento promisissent solvere, quia juramentum habet tacitam conditionem, si talis permanserit, cui communicare liceat.

78. Adverte tamen, etsi quidam canonistæ idem videantur sentire de debitore excommunicato, videlicet cum non teneri ad solvendum, quamdâ est in excommunicatione, id tamen omni ratione et probabilitate carere, quia non debet ei excommunicatio tanto esse commodo, ut rectè notat Glossa in can. *Nos sanctorum*: alioquin nulli essent, qui cuperent excommunicari.

79. Dico secundò: Verius tamen videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, non ideò differri posse restitutionem. Ita tenent Covar. supra, Silv., vº *Excommunicatio*, 5, q. 12; Joannes Medina, q. 3, causâ 9, et perique alii. Ratio est, quia neque jure divino, neque etiam jure humano debitor liberatur à tali debito statim solvendo post elapsum terminum. *Non jure divino*, quia nullum tale jus reperitur, præsertim cum etiam ethnicis et publicanis debita solvenda sint, ut colligitur ad Roman. 13, nisi fortè spes esset, tuâ dilatione ipsum conversum iri, et reconciliandum Ecclesie, quod interdum usu venit, quando debitor est magnæ auctoritatis, et recusat solvere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Non etiam jure humano*, quia jura citata non loquuntur de debito pecuniario, sed de debito fidelitatis et obsequii; leges enim

pœnales sunt strictè interpretandæ, quamvis Medina et quidam alii putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione et stipulatione juramento confirmatà sit contractum, et de omni alio debito solis verbis conflatò, quod est probabile.

80. Dices : Excommunicati sunt vitandi in omni convictu humano : atqui solvere creditori, est habere cum eo humanum commercium : ergo hoc non licet.

Resp. hoc esse unum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis : sed dicendum cum Covarruvia, istam communionem esse valde parvam et brevem, et cum sit in re necessarià (utpote in debito justitiæ, quod creditor potest exigere saltem extra judicium), non debet talis communicatio videri prohibita ; sicut elemosyna potest et debet dari excommunicato, quando elemosynæ præceptum erga proximum obligat.

81. Adverte tamen, si excommunicatus repetat debitum in judicio posse eum à debitore repelli, ut expressè habetur cap. *Pia*, de exceptionibus in sexto.

DUBITATIO X.

Utrum creditorum incertitudo excuset à restitutione.

82. Respondeo : Creditorum incertitudo non omninò excusat ; tunc enim restitutio faciendà est in pauperes, juxta communem sententiam, ordinariè in praxi servandam. Vide supra, cap. 14, dub. 6, et 7.

DUBITATIO XI.

Utrum dispensatio vel compositio cum prælato excuset.

83. Respondeo et dico primò : Quando incertum est quinam sint creditores, tunc excusat compositio cum pontifice, sive debitum sit ex delicto, ut in usuris furtisque minutis, sive absque delicto ut in debitis ex contractu, et inventis. Ratio est, quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc restituenda sunt in usus pios, non jure nature, sed jure positivo (ut supra, cap. 14, d. 6 et 7, ostensum est) ; in quo jure potest pontifex dispensare : sublatà autem illà obligatione restituendi, possunt hæc retineri.

Dico secundò : Si creditores sint noti, non potest pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit ; eà tamen supposità, potest. Prior pars patet, quia non potest pontifex, aut princeps, absque justà causà res unius alteri donare ; neque enim est dominus bonorum suorum subditorum neque dispensator ; sed tantum defensor juris ejusque, et judex vindicque criminum.

84. Altera pars patet, quia pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum, licet indirectam, nempe quatenus opus est ad regimen spirituale ; unde posità justà causà, potest de rebus illorum disponere. Itaque potest imponere multas pecuniarias, et confiscationem bonorum pro criminibus ; et consequenter condonare restitutiones, hu-

jusmodi hominibus faciendas ; quod notandum propterea quæ d'ibentur hæreticis, sive ex delicto, sive ex contractu, cavendum tamen scandalum. Vide cap. *Cum secundum leges*, de hæreticis in 6 ; Silvestrum, Restitut. 7, q. 2, § 5, et Innocentium IV, in cap. *Quæ in Ecclesiarum*, de constitutione.

Sed quia aliqui hæc de re nonnihil dubitârunt, probatur hæc ratione. Summus pontifex ob tale crimen potest privare dominio honorum illudque addicere fisco, juxta dicta cap. *Cum secundum leges* ; potest subditos eximere obligatione serviendi, obediendi, solvendi tributa, aliisque vinculis etiam jurejurando confirmatis, juxta cap. *Absolutos*, ex. de heretis ; cur non etiam debitores liberare obligatione solvendi, et debita condonare ? est enim hoc multò minus.

Dices : Potest ista per sententiam generalem seer leges, non autem per sententiam privatam, nisi præcedat cognitio causæ, et sententià declaratorià criminis ; alioqui sequeretur magna perturbatio in repub. ; deinde quia pœna debet cognosci à reo, et sentiri ; alioqui non est pœna ; at illa sententià privata non cognoscitur. Respondeo negando quod assumitur ; expedit enim ut etiam per sententiam privatam possit irrogari pœna, cum justa causa subest : ut si crimine alià ratione puniri nequeat, ob potentiam vel absentiam rei, vel perturbationem quæ metuitur ; et pœna illa non sit omninò nova, sed contineatur in alià jam ipso facto incurrà, ut in confiscatione bonorum ; et quamvis ad executionem confiscationis per realem ablationem bonorum, requiratur sententià declaratorià criminis, ut patet ex dicto cap. *Cum secundum leges* ; tamen hæc sententià non est necessaria, quando pœna non requirit aliam executionem præter eam quam lex vel sententià secum defert, quia inde non sequitur ulla perturbatio, sicut ex rei ablatione. Imò potest talis pœna irrogari per sententiam conditionalem, v. g., *si constat Titium tali crimine obstructum, non ei fiat solutio*, etc. ; unde nec alià causæ cognitio requiritur. Ad illud de notitià pœnæ, non est necesse ut semper reus pœnam sentiat ; satis est ut possit eam apprehendere et timere, quamvis in executione eam non sentiat, ut patet in pœnis quæ post mortem inferuntur.

Idem puto posse principem secularem respectu suorum subditorum, jam enim justà lege illorum bona fisco addicta sunt ; sed ob potentiam non potest fieri executio.

DUBITATIO XII.

Utrum compensatio excuset.

85. Respondeo, excusare tam eum qui compensatione usus est, ne cogatur restituere id quod compensationis causà alteri subtraxit ; tum eum contra quem usus est, ne rursus cogatur solvere. Vide supra, cap. 12, dub. 10, et cap. 11, dub. 16.

Appendix prima AD TRACTATUM DE JUSTITIA ET JURE.

AUCTORE D. LYONNET (1).

Præfatio.

Jampridem à publicis scholarum theologiarum concertationibus discesseram, ut privatim inter laboriosas alterius ministerii horas liisdem vacarem studiis, cum viri graves, doctrinà et pietate maximè conspicui, vividè exquisierunt ut novis tractatibus circa justitiam et obligationes in lucem edendis curam impenderem. Huic consilio statim adherere non præsumpsit, experientià sciens quid oneris suscipiendum esset. Innumeræ et intricatissimæ difficultates quibus abundant præfati tractatus non modicum terrorem in mente excitabant. Quis sum, aiebam, *minimus in domo patris mei*, id est, tardus ingenio, pauper doctrinà, imperitus in omnibus, ut audeam meas aperire opiniones circa res gravissimas et difficillimas? Num *sedens*, juxta verba Christi volentem edificare turrim alloquentis, *meum computavi*, seu, contuli tantum laborem cum infirmioribus meis facultatibus?

Hæc et similia, procul dubio, à susceptione istius operis me deterrissent, nisi faciliorem aperuissent viam multi theologi quorum nomina jam insignia sunt in scholis Galliarum. Inter eos recensere juvat DD. Bouvier, Goussel, Berger, Logerot, Annotatorem in Vogler, et alios, qui non parum profuerunt in solvendis ambagibus presentem materiam spectantibus. Quorum vestigiis insistentes conati sumus, instar apis quæque meliora hinc et inde colligentes priusquam mel suum condat, ea seligere quæ junioribus clericis Theologiæ studentibus magis utilis judicavimus. Iisdem locis quibus et alii nobiles magistri theologicas messorunt palmas, multa invenimus quæ minimè despicienda sunt. Quot enim manent, in agro fertili et omnibus aperto, etiam post primos messorum, spicæ ab aliis derelictæ...! Ad eas colligendas probandasque et nostro modo disponendas, nihil non tentavimus, impendentes et tempus, et laborem, et bonam voluntatem.

Ut autem rectè et lucidè incederemus inter asperitates quibus frequenter impediuntur pleræque juris quæstiones, neque obsequentes rigidioribus, neque faventes laxioribus, neque famulantes opinionibus singularibus quorundam, præ oculis semper erat, tan-

quam fax nocturno viatori, doctrina quæ communiter prævalet in celeberrimâ societate pii Olier. Eâ doctrinâ, veluti oraculo; diriguntur ferè omnes Galliarum scholæ; vix ullus est professor qui illam sedulo non attendat et in pluribus sequatur. Hujus societatis præfulgentibus stellis, attentè perlegimus plus quàm viginti auctores qui de jure scripserunt, interrogavimus veteres et recentes plurium seminariorum traditiones, frequenter colimus theologos et jurisperitos in scientiâ juris non modicè versatos. Per duos annos maxima nobis cura fuit in conferendis plurimis quæ faventi discipulorum turbæ olim ex professo dixeramus cum his quæ singulis diebus legebamus vel audiebamus circa justitiam et contractus. Ab iis collationibus et concertationibus in mente venerunt, quasi sponte suâ, novæ observationes, quæ, pluribus reformatis aliisque superadditis, duo breviter efficiunt opuscula pro quibus multam veniæ et indulgentiæ copiam flagitamus.

Inter istas elucubraciones in multis operosas desiderium faciliorem et utiliorem reddendi laborem piis sacræ militiæ candidatis nihil adjutorium erat et non leve incitamentum. Utinam ad hunc finem pervenerim! tunc aberunt omnes difficultates, omnes mentis perplexitates, omnes vigilæ quas secum traxit hujus operis susceptio. Nam dulce præmium est adolescentibus theologiæ vacantibus laborem supplementorum conscribendorum alleviare...

Sed quid multa? Deus qui non *confundit sperantes in se*, largam effudit benedictionem supra ista compendia. Ultrâ omnem spem successit prima editio illorum tractatum; hæc quippe brevi tempore penitus exhausta est à nobilioribus seminaris Galliarum; tres anni nondum effluxerant cum jam tres millia exemplarium è prelis typographi exierant; nunc undequaque ita exposcitur secunda editio, ut vix datum fuerit tempus quasdam corrigendi mendas et novas interpolandi annotationes. Non defuerunt eâ occasione, gratulationes quarum maximam partem volumus deferendam esse jurisperitis et theologis qui nobis fuerunt duces et vexillarii.

Ex iis parum liceat augurari sortem novæ editionis! Hæc enim non minori benevolentia excipienda est, cum plurimis perfecta fuerit emendationibus et recentibus dilata observationibus. In quibusdam clariori ordine dispositæ fuerunt nonnullæ conclusiones; in aliis plurimæ quæstiones diffusionem verborum vel multitudinis distinctionum implexæ ad formam breviorum et simpliciorum redierunt; in cæteris identidem ex-

(1) Hic, pro more nostro, vitam D. Lyonnet non describimus, eò quòd luce fruatur, Lugduni degens, canonicus ac minoris seminaris Lugdunensis superior. Præsens autem tractatus de *Justitiâ*, cui velut complementum adjungi potest ejusdem auctoris opus de *Contractibus*, Lugduni reperitur in viâ gallicè dictâ: *Grande-rue Mercière*, apud PELAGAUD et LESNE, viros pro multis ac optimis editis libris, de Religione præclarè meritos. Uterque tractatus duobus separatim francis vanit.

carrit prompta manus vitiosis redactionibus accuratiores substituens.

Optaverunt nonnulli ut plurimæ reseccarentur quæstiones quæ breviores tractatûs elementaris terminos aliquatenus videntur transcendere, quia juniores Theologiæ candidati, saltem pro nobili parte, tam multa et difficiliora simul portare nequeunt; responderunt verò multò plures nihil, paucis exceptis, in presentibus opusculis omitteendum esse, quia discipulî quàm paululùm exercitiis analyticis assueti pensum supra difficultates ingenii et temporis non reputabunt. Ut autem utriusque opinionis patronis satisficiamus, asterisco (*) præsignavimus ea quæ, ob limites temporis, vel alias rationes, omitti possunt absque offensione tractatûs. Quemque juvabit, cùm postea tempus dabitur opportunus, scire ubi inveniet quæstiones quas primò vice fessinanter perspexit.

Si quid tandem sanæ doctrinæ et rectis principiis minùs consonum, non obstantibus curis et vigilis, nobis exiderit, ut facillè præsumitur ex fragilitate et infirmitate nostrâ, id statim revocamus et pro non dicto haberi volumus. Imò suppliciter et instanter rogamus eos qui in presentibus opusculis aliquid mutandum, aut saltem emendandum advertunt, ut ea nobis indicare velint. Eo forsân modo magis ac magis complebuntur et persciantur, adjuvante Deo et auspice Deiparâ, tractatus qui ad utilitatem juvenum saceris altaribus servire ambientium incepti fuerunt et elaborati.

CAPUT PRÆVIUM.

Priusquàm aggrediamur hunc tractatum, utile ducimus quosdam quæstiones præmittere circa naturam, divisionem et obligationem Justitiæ generatim spectatæ.

Justitia, prout una est è quatuor virtutibus cardinalibus, definitur: *Virtus moralis firmiter inclinans voluntatem ad perpetuò reddendum alteri quidquid ipsi debetur.*

Dicitur 1° *Virtus*; virtus est habitus rationi consentaneus, et in genere moris perfectivus; quid verò rationi et moribus magis consonum quàm reddere unicuique jus suum?

2° *Moralis*; ut distinguatur à virtutibus theologicis, quæ versantur immediatè circa Deum. Hujus autem virtutis objectum immediatum est jus alteri reddendum.

3° *Firmiter inclinans*; virtus est quid potentiaè perfectivum: atqui Justitia non perfereret voluntatem, nisi illam firmaret in proposito laudabili restituendi; ergò....

4° *Voluntatem*; undè Justitia est virtus voluntatis; nam virtus subiectatur in eâ potentiaè ad cuius actus dirigendos ultimâ ordinatur: atqui Justitia, upotè virtus practica, ultimâ ordinatur ad dirigendos actus voluntatis. Non ideo dicimur justî, quia intellectus cognoscit quid sit reddendum, sed quia voluntas intendit reddere. Ergo.

5° *Ad perpetuò reddendum*; ad Justitiâ enim requiritur voluntas reddendi in omni casu jus suum alteri; satis non est illud velle aliquoties reddere; nam virtus nulla subsistere potest cum vitio opposito: porrò qui aliquoties tantum vult jus suum alteri reddere, habet vitium oppositum Justitiæ, nempe injustus est, cùm velit aliquoties bonum alienum retinere. Ergo.

6° *Alteri*; quia ad Justitiâ exercendam petitur diversitas suppositorum; nemo enim potest habere et simul carere: atqui redditio debiti exigit habentem seu reddentem, et carentem seu recipientem; ergò necessariò requirit diversas personas.

7° *Quidquid ipsi debetur*; Justitia generatim sumpta pro objecto habet quod alteri debitum est, sive ratione Justitiæ strictæ, sive ex gratitudine, sive ex decentia.

Colligendum est ex dictis Justitiâ tribus possibilium modis differre ab aliis virtutibus moralibus: 1° quòd Justitia sit ad alterum, dùm aliæ virtutes ad nosmetipsos; 2° quòd Justitia rectificet primariò res vel actiones hominis externas, dùm aliæ virtutes rectificent principaliter interiores animæ affectus; 3° quòd medium Justitiæ saltem rigorosæ, sit medium rei, seu commensuratio rei cum re debita, dùm medium aliarum virtutum sit medium rationis, seu commensuratio rei cum tali vel tali personâ. Sic prudentia, fortitudo, religio à Justitiâ distinguuntur, vel quia non sunt ad alterum, sed ad nos, vel quia non versantur circa res externas, sed circa res interiores, vel quia non ad æqualitatem instituendam, sed juxta rationis dictamen exercentur.

Justitia, pro diverso respectu sub quo homo considerari potest in societate, dividitur in *legalem, distributivam, commutativam et vindicativam.*

Justitia *legalis* est illa quæ hominem relativè ad principem vel rempublicam, velut partem ad totum, ordinat, et definitur potest: *Virtus, quæ quis reddit rei publicæ cuius est pars, vel principi cuius est subditus, quod ipsi debitum est, obediendo scilicet legibus, et bonum commune procurando.* Dicitur *legalis*, quia pro objecto habet quod communiter debetur ratione legum.

Justitia *distributiva* ea est quæ rempublicam vel principem ordinat ad civem, velut totam ad partem, et definitur potest: *Virtus, quæ rei publicæ locum tenens bona et onera communia civibus distribuit juxta uniuscujusque merita, dignitates et facultates.* Undè non æqualitatem rei ad rem, sed proportionem rerum ad personas spectat.

Justitia *commutativa* illa est quæ hominem ad hominem tanquàm partem ad partem ordinat, et definitur: *Virtus, quæ quis reddit alteri quod suum est, perfectam servando æqualitatem rei ad rem.* Hæc non attendit ad qualitatem personarum, sed ad æqualitatem rei ad rem, ita ut ille cui debentur 100 nummi, quisquis sit, istos 100 accipiat. Dicitur *commutativa*, quia dirigit commutationes sive contractus.

Justitia *vindicativa* ea dicitur, quæ superior reo, ad servandum et procurandum bonum publicum, inflat penam culpæ debitam. Ad Justitiâ commutativam et

distributivam revocatur vindicativa : ad unam, quatenus superior poenam supra culpam imponere nequit ; ad alteram, quatenus superior poenam minuere vel etiam condonare potest in gratiam præteritorum meritorum vel futurorum obsequiorum.

Cujuslibet Justitiæ supra dictæ violatio est peccatum mortale ex genere suo, quia unaquæque Justitiæ est virtus gravissimi momenti, et gravissimum habet finem, nempe pacem civium, concordiam, bonum commune. Ideo illa violatio peccatum mortale aut veniale erit, supposito pleno consensu, prout hujus materiae gravis aut levis habebitur.

Sola tamen Justitiæ commutativa strictæ Justitiæ nomen obtinet, cum pro objecto sola habeat jus strictum alterius. Itaque in explicandis variis illius officiis, toti erimus in decursu hujusce Tractatus. Ut aliquem instituamus ordinem, in triplici dicemus parte : 1° de jure et principiis generalibus juris ; 2° de injuriâ et restitutione in genere ; 3° de injuriâ et restitutione in specie. Ea Tractatus divisio omnino legitima est ; prius est enim scire quid sit jus quam illud in quo violatur, ac proinde modum quo illud violari et deinde reparari possit.

PARS PRIMA.

DE JURE ET PRINCIPIS GENERALIBUS JURIS.

Jus triplici potissimum sensu accipitur : 1° pro lege quæ est regula juris ; 2° pro eo quod alteri debetur ; illo sensu res mea dicitur jus meum ; jus sic sumptum potius est juris objectum quam ipsum jus ; 3° pro legitima facultate alicujus rei vel obtinendæ vel retinendæ ; tale est jus formale, de quo tantum loqui intendimus.

Jus, postremo sensu acceptum, definitur : *Potestas legitima ad aliquid vel in aliquid.*

Dicitur 1° *Potestas*, quæ est aliquid morale quod concipitur, ait Collet, vel per modum *potentiæ activæ*, ut cum agitur de jure quod habet iudex ad ferendam sententiam ; vel per modum *potentiæ passivæ*, ut cum dicitur aliquando patrem habere jus ut nutriatur à filio ; vel per modum *potentiæ resistendi*, tale est jus quo impedire potes, v. g., ne alius per agrum tuum transeat.

2° *Legitima*, id est, justo titulo nixa, alioquin non esset jus, sed injustitia. Ad legitimatem illius potestatis duo requiruntur : 1° ut concedatur ut valida à lege, vel naturali, v. g., usus membrorum ; vel divinâ, v. g., jus ad sacramenta ; vel humanâ, v. g., jus præscribendi ; 2° ea potestas, quæ ab unâ lege conceditur, ab alterâ lege non reprobetur ut invalida ; sic pupillus, licet rei suæ sit dominus, eam propriâ auctoritate alienare non potest.

3° *Ad aliquid vel in aliquid* ; quibus verbis designatur quidquid potest esse objectum juris.

Jus duplex est, aliud *latum*, aliud *strictum*.

Jus *latum*, seu convenientiæ, est illud cujus violatione non contrahitur obligatio restituendi, sed tantum

quædam turpitudine moralis. Tale est jus ad eleemosynam, gratitudinem, etc.

Jus *strictum*, est illud cujus violatione contrahitur obligatio restituendi.

Utilissima quidem esset regula, quæ jura prædicta ab invicem discerneret ; nam, eâ semel traditâ, statim determinaretur quandonam faciendâ sit restitutio, sed hic opus, hic labor. Non tamen contemnendi sunt qui dicunt : Ad jus latum pertinet omne quod, extra societatem, vi atque armis, et in societate, recurrendo ad leges, repeti nequit ; ad jus strictum illud omne revocandum est quod, extra societatem, vi atque armis et in statu societatis recurrendo ad leges, *si recursus sit possibilis*, exigi potest. Dixi, *si recursus sit possibilis*, quia si forsan impossibilis esset, vel coactione vel legitima compensatione uti liceret, positus quibusdam conditionibus.

Jus *strictum* dividitur in *jus ad rem*, et *jus in re*.

Jus *ad rem* est legitima potestas quam quis habet ut res aliqua fiat sua ; tale est jus illius qui nondum tradita fuit res vel promissa, vel donata, vel etiam venditâ, si sit mobilis aut indeterminata. Jus illud non dat actionem in rem ipsam, sed in personam quæ ante judicem citari potest, ut teneatur facere, vel dare quod promisit. Unde dicitur *jus personale*, quia immediate personam afficit.

Ad *jus ad rem* sufficit titulus legitimus, vi cujus exigi potest rei possessio.

Jus *in re* est legitima potestas, quam quis habet in re suâ jam sibi acquisitâ. Tale est jus illius cui tradita fuit, res vel promissa, vel data, vel venditâ. Jus illud dat actionem in rem ipsam, ad eam ut qui eo jure gaudet, rem suam repetere possit, in quascumque manus transierit ; unde dicitur *jus reale*, quia immediate rem attingit.

Ad *jus in re* tria requiruntur : 1° Existentiâ rei ; hinc usufructuarius *jus in re* non habet in fructibus anno sequenti colligendis, quia nondum existunt ; 2° titulum legitimus, v. g., emptio, donatio, etc. ; hinc fures et usurarii *jus in re* non habent in bonis quæ furto et usuris possident, quia deest ipsis titulus legitimus ; 3° traditio rei, si agatur de bonis mobilibus, vel de indeterminatis rebus ; hinc qui emit equum aut vestem, etiam persoluto pretio, non habet *jus in re* illius vestis aut equi, quandiu ipsi non traduntur ; nam si venditor eandem vestem aut equum alteri vendat et tradat, secundus emptor, modò sit bonæ fidei, acquirit *jus in re* talis equi aut vestis : unde primus emptor tantum habet actionem personalem in venditorem qui tenetur ipsi satisfacere, art. 1141 Cod. civ. Dixi : *Si agatur de venditione rerum mobilium, vel hereditatiarum*, quia in cæteris venditionibus, in hæreditatibus et legatis, et ferè omnibus aliis casibus, sola acceptatio ad transferendum dominium sufficit.

Jus *in re*, quod nihil aliud est quam jus proprietatis, subdividitur in *dominium plenum* seu perfectum, et in *dominium semiplenum* seu imperfectum.

Dominium plenum est potestas legitima disponendi de re et de ejus fructibus tanquam suis in omnem usum

lege vel pacto non prohibito. Unicuique patet tale dominium ex prædictâ definitione, tria secum importare, nempe *fruitionem*, quâ dominus omnes rei fructus colligit; *exclusionem*, quâ aliis interdicitur quidquid dominium in suâ fruitione perturbare potest; denique *dispositionem* seu facultatem rem donandi, vendendi, destruendi pro nutu suo absque alterius injuriâ. Olim à theologis communiter dicebatur humile vel altum prout competeat privatis vel principi; sed hodie penitus amandata est hæc distinctio, nam de essentiâ domini proprietatis est ut dominus re suâ uti et abuti possit; porro talis potestas principi non conceditur; ille tantum potest disponere de bonis et actionibus privatorum, quando utilitas publica id exigit, præviâ justâ et legitimâ indemnitate; idcirco jus principis in bona civium potius est jus gubernii seu imperii aut jurisdictionis quàm proprietatis.

Dominium imperfectum est *legitima potestas disponendi vel de re, vel de ejus fructibus in omnem usum lege vel pacto non prohibito.* Vocatur *directum* aut *utile*, prout aut sola rei proprietatis, aut tantum ejus fructus alicui competunt.

De utroque dominio, id est, *perfecto et imperfecto*, dicemus in duplici capite.

CAPUT PRIMUM.

DE DOMINIO PLENO SEU PERFECTO.

Quidquid dicendum habemus circa dominium plenum, quatuor articulis absolvemus. Primus erit de origine domini; secundus, de subjecto domini; tertius, de objecto domini; quartus, de modis dominium acquirendi.

ARTICULUS I.

DE ORIGINE DOMINII.

Circa originem domini pleraque obscura reperias apud auctores. Scire satis erit paucissima quæ nobis testatur Historia sacra.

Certum est 1° omnia bona in primâ rerum origine fuisse communia: Adamo enim et ejus posteris terram absque ullâ divisione concessit Deus, Psalm. 115, 16: *Terram autem dedit (Deus) filiis hominum.*

Certum est 2° quamdam honorum divisionem etiam à primâvâ ætate factam fuisse, ita ut bona unius non essent bona alterius; sic Abel dicitur Deo obtulisse de primogenitis gregis sui, Gen. 4, 4.

Certum est 3° divisionem bonorum fuisse legitimam et sapientem. 1° Legitima fuit; S. Scripturæ præcipiunt dare eleemosynas, solvere debita, furtis abstinere: quæ quidam legitimam supponunt rerum divisionem; ergo... Et verò illud in bonorum possessione legitimum est quod universali consensu ab omnibus fuit admissum: atqui ita divisio bonorum, cùm ubique extiterit et nunc existat; ergo... 2° Sapiens. Ea divisio sapiens fuit quæ innumerorum bellorum et dissidiorum fomitem præfecit: atqui ita divisio bonorum; si enim Abraham et Loth, viri boni atque sanguine conjuncti, non potuerunt secum habitare pacificè cò quòd substantia eorum multa esset et quasi in-

divisa, quot inter homines minus pios et amicos, si bona mansissent communia, lites et jurgia exortitura fuissent! ergo.... Et verò quid melius ad industriam sive in agris excolendis, sive in artibus elaborandis promovendam, quàm unicuique rem propriam facere? ergo...

Hinc in prævisum errorem impegerunt recentiores novatores qui primavæ prædiorum et aliorum jurium communitatem petierunt, ut nova fieret distributio secundum merita et capacitatem uniuscujusque. Isti non adverterunt quòd, defectu judicis competentis ad merita aliorum sapienter ponderanda, impossibile esset prædictam distributionem facere absque innumeris perturbationibus; aliunde, tali distributione factâ, novus rerum ordo non stabilis esset, siquidem inter eos qui primò largam obtinuerunt partem ob actiones vel facultates præclaras, multi deficiunt à prioribus virtutibus, et ob hanc negligentiam amitterent jus ad titulos vel prædia possidenda; ergo.

Quomodo autem facta fuerit bonorum divisio? an auctoritate parentum, ut putat Molina? an auctoritate principum ab hominibus electorum, ut credunt alii? an pacto hominum expresso, juxta multos, sicut accidit inter Abraham et Loth? an tandem ex mero facto hominum res communes apprehendentium cum intentione suas faciendi et retinendi, sive illa intentio per se valuerit, sive ex aliorum consensu tantum, sive ex consuetudine quæ paulatim apud omnes invaluit propter bona inde provenientia? Hæc omnia nimis incerta sunt ut unum modum potius quàm alium admittamus. Forsan satius esset dicere divisionem bonorum repetendam esse partim à jure naturæ imperativo, scilicet pro necessariis ad vitæ conservationem; partim à jure naturæ inclinante, nempe pro his quæ sunt tantum commodi; partim à jure gentium, seu ex iis quæ apud varios homines consensu expresso vel tacito recepta sunt.

ARTICULUS II.

DE SUBJECTO DOMINII.

Subjectum domini dicitur quisquis illius est capax. Porro capax est domini in res creatas omnis et solus homo 1° Omnis: nam in quolibet homine reperiuntur domini fundamenta, nempe voluntas et intellectus, per quæ quis disponit de actibus suis et per actus de rebus externis; ergo. 2° Solus: dominium, utpotè facultas moralis, fundatur et regulatur legibus: atqui solus homo legibus regi et moderari potest: ergo solus homo capax est domini in res creatas.

Moveri tamen potest peculiaris difficultas de quibusdam hominum conditionibus, scilicet, 1° de infantibus et amentibus, 2° de filiis familiâ, 3° de uxoribus, 4° de clericis, 5° de religiosis. Cùm dominium, ut jam diximus, restringi possit vel lege vel pacto, expedit ut de singulis quædam specialia statuamus.

§ 1. De infantibus et amentibus.

PROPOSITIO.

Parvuli et amentes sunt domini capaces.

Prob. 1°. S. Paul. ad Galat. 4, 1: Quanto tempore

heres parvulus est, nihil differt à servo, cum sit dominus omnium. Undè sic illi sunt domini capaces quibus S. Paulus tribuit dominium hereditatis relictae: atqui parvulis S. Paulus tribuit, etc.; ergò...

2° Ratione. Si parvuli et amentes domini non essent capaces, maximè quia ad habendum dominium requireretur usus rationis vel actualis vel saltem antecedens: atqui neutrum: non actualis, alioquin dormiens aut ebrius dominium amitteret; non antecedens, quia, ut ait Billuart, dominium habituale immediatè fundatur in potentiis quæ usum rationis præcedunt; ergò....

Et verò quid est dominium? relatio quedam inter dominum et rem ipsius, vi cuius relationis res dicitur illius, ita ut alià persona sine iniustitià illud objectum detrudere nequeat: atqui nihil repugnare videtur cur non possit existere talis relatio inter parvulum aut amentem et bona fortunæ, præsertim cum jure gentium statui potuerit implicite vel explicitè bona quædam ad illos pertinere absque ullà acceptatione, sicut advenit quotidie ex jure nostro in legalis quæ cedunt infantibus antè omnem usum rationis, juxta art. 725; ergò....

Obj. Ad acquirendum dominium requiritur acceptatio: atqui parvuli et amentes sunt incapaces acceptationis; ergò....

Resp. Dist. maj.: Quoties non intervenit jus gentium, conc.; quandò intervenit jus gentium, neg. Fateor equidem ad acquirendum dominium requiri acceptationem ubi non intercedit jus gentium, quia tunc bona nullo vinculo nobis devincerentur; nego verò, cum occurrat jus gentium, desiderari acceptationem, quia statui potest auctoritate legitimà bona quædam ad infantes et amentes pertinere. Hæc intelliguntur de bonis fortunæ, quia bona naturæ absque acceptatione verè acquiruntur.

§ 2. De filiis familiis.

(Cod. civ. ab art. 371 ad art. 489.)

Filii familiis dicuntur illi qui ex legitimo matrimonio orti, cujuscumque sint sexus, adhuc potestati paternæ subjacent. Porrò, juxta hodiernum codicem isti subjunguntur paternæ potestati, donec fuerint emancipati vel annos majoritatis assecuti, art. 372.

Emancipatio fit vel pleno jure per matrimonium, art. 476; vel per patrem, aut defectu patris, per matrem, post completum annum 15, art. 477; vel defunctis patre et matre, per consilium familie post completum annum ætatis 18, art. 478.

Majoritas locum habet pro utroque sexu statim ac quis annum 21 compleverit, art. 388. Tunc unusquisque cujuslibet actus vitæ civilis est capax, art. 488. Sed in matrimonio contrahendo perseverat minoritas usque ad annum 25 pro maribus, et 21 annum pro feminis, art. 148.

His præhabitis, statuimus principia quibus nunc reguntur jura filiorum familiis.

Jus filiorum familiis spectari potest, vel quoad dominium directum seu proprietatem, vel quoad

minium utile seu usufructum, vel quoad administrationem bonorum. Itaque tria submittantur principia ad determinanda jura filiorum familiis.

I. PRINCIPIMUM: *Filii familiis habent sicut et ceteri homines dominium directum in bona quæ legitimo titulo ipsis obveniunt, cujuscumque sint generis.* Etenim codex civ. parentibus usufructum quibusdam in casibus concedit; ergò dominium directum remanet filiis familiis. Equidem codex illud non dicit expressè; unde primo intuitu videtur vigere jus antiquum quo plurima bona cedebant parentibus; sed, ex art. 7 legis 21 martii 1804, leges veteres obsoleverunt in materiis quæ sunt objectum legis in codice: jam verò sic se habet materia præsens, cum de illà titulus existat in codice.

II. PRINCIPIMUM: *Parentes habent dominium utile in omnia generatim bona filiorum usquequidam isti emancipati fuerint, vel annum 18 compleverint, annexis tamen quibusdam oneribus nisi huic dominio renuntiaverint, art. 384.*

Dixi, 1° *parentes*, id est, durante matrimonio, pater solus, et dissoluto matrimonio, mater, cum hoc tamen discrimine, scilicet, si pater supersit, usufructum servat, etiãsi novum contrahat matrimonium, dùm mater, si transeat ad secundas nuptias, usufructum ita amittit, ut, si forsitan iterùm vidua fiat, illum recuperare non possit, art. 386. Ut hoc beneficium à lege obtineant parentes, negligere non debent inventarium rerum defuncti, si post illius obitum adsint filii minores, art. 1442.

2° *Dominium utile*, id est, commoda, fructus, emolumenta honorum, art. 384, 389. Lex voluit ut parentes quodam modo fierent indemnes pro expensis quas exegit filiorum educatio, et simul providit ne parentes haberentur à filiis velut merè mandatarii, à quibus ratio potuisset postulari magno cum detrimento pietatis filialis.

3° *In omnia generatim bona*, quia lex ipsamet quasdam apposuit restrictiones; sic excipiuntur, 1° bona quæ acquiruntur industria separatà, art. 387; 2° ea quæ ipsis dantur vel legantur sub conditione quòd nec pater nec mater illis fruantur, eod. art. ac suprâ; 3° ea quæ proveniunt ex successione quæ excluduntur pater et mater tanquam indigni, art. 750; 4° ea quæ majoratum componunt, ex decisione consilii statûs à gubernio approbatâ 18 die januarii, 1811. Horum omnium usufructus sicut et proprietas ipsis filiis familiis cedit.

4° *Filiorum legitimorum*, quia parentibus non competit usufructus in bona spuriorum et naturalium; nullibi lex hunc concedit; è contrario legislator manifestè supponit matrimonium adfuisse, cum dicat, *durante matrimonio, pater, vel, dissoluto, superstes...* art. 384; sic statuitur in gratiam morum bonorum.

5° *Usquequidam isti emancipati fuerint vel annum 18 compleverint*; tunc cessat jus parentum, art. 384. Cuius cessaret illud jus, non obstante art. 620, si filius ante hoc tempus decederet. Lex usufructum non tribuit parentibus nisi propter onera: porro onera

cessant morte parvuli; ergo. Et verò jus illud afficit bona filiorum in quantum præcisè ad illos pertinent: atq., adventiente eorum morte, jam ampliùs ad illos bona non pertinent; erg. Sic Delvincourt, Toullier, foubert.

6° *Anneis tamen quibusdam oneribus.* Ea onera hæc sunt, ex art. 385: 1° « Les charges auxquelles sont « tenus les usufruitiers; » porrò de his art. 606 et seq. usque ad 616 incl.; 2° « la nourriture, l'entretien et l'éducation des enfants, selon leur fortune; » 3° le paiement des arrérages ou intérêts des capitaux; 4° les frais funéraires et ceux de la dernière maladie.

7° *Nisi usufructui renuntiaverint;* cùm in gratiam parentum jus illud concessum fuerit veluti privilegium, huic renuntiare poterunt si ipsi sint onerosum.

III. PRINCIPUM: *Pater, vel illo defuncto, superstes, omnium bonorum filiorum familiâs servat administrationem, sive filii habeant in ea dominium plenum, sive habeant tantùm dominium directum, donec isti sint majores qui emancipati,* art. 359, 481, 482, 485. Licet donator possit parentes usufructu privare, non potest tamen ab illis administrationem abstrahere; sic Paillet, in art. 587.

Majores omnimodam et emancipati non nisi restrictam obtinent bonorum suorum administrationem, art. 457, 458, 459, 481 et seq. 903, 1095.

Ex his solvantur quæstiones practicæ huic materiae affines.

Quær. 1° an filii familiâs habeant dominium plenum in bona quæ sibi à parentibus dantur?

Resp. 1° Filii fam. habent dominium plenum in bona primo usu consumptibilia quæ sibi à parentibus dantur, v. g. cibum, vinum, pecuniam, etc., nisi quædam apposita fuerit restrictio, cùm eis uti et abuti possint absque alterius injuriâ, siquidem parentes in gratiam filiorum illa penitus abjecerunt; ergo. Dixi, nisi apposita fuerit restrictio; nam si parentes ea bona tantùm dedissent pro usu determinato, v. g., ad libros emendos, pensionem solvendam, munuscula domesticis juxta consuetudinem conferenda, tunc filii familiâs non haberent in ea dominium plenum. Igitur si ad alium finem ea impenderent, restitutioni obnoxii essent, nisi parentes in illam distractionem consentientes rationabiliter presumentur.

2° Filii fam. non habent nisi dominium utile in bona à parentibus sibi data, quando primo usu non consumuntur, v. g., vestes, libros, scapellos, etc.; nam aliud jus non habent in res hujusmodi quam jus à parentibus concessum: atqui supponuntur parentes eas res concedere ad usum et non ad abusum; ergo... Hæc itaque bona filii fam. donare, vendere aut mutare non possunt absque consensu parentum saltem bene presumpto.

Quær. 2° utrùm lucra quæ facit filius fam. in domo paternâ, ad ipsum vel ad patrem pertineant?

R. Extrâ omnem discussionem ponenda est hypothesis in quâ lucra filii familiâs necessaria forent ad vitam parentum sustinendam. Ferè omnes theologi

docent filium familiâs in hæc circumstantiâ non posse retinere lucra quæ facit in domo paternâ; id manifestum est, tum jure naturali, quo filii parentibus egenibus, saltem ex pietate, subvenire tenentur, tum jure civili, cùm ex art. 205, quo sanè legislator voluit aliquid addere legi nature, ista sufficiat ad docendum parentibus egenis filios debere alimenta. Juxta art. citatum conceditur parentibus egentibus actio contra filios coram tribunalibus exercenda, ac proinde in illis agnoscendum est jus strictum retinendi lucra quæ facit filius familiâs in domo paternâ; atque iterum consequenter filius familiâs non potest ea lucra in hoc casu repetere. Sed, suppositâ non paupertate parentum, in sinuandæ sunt plures distinctiones ad claram quæstionis solutionem.

Vel illa lucra acquiruntur à filio fam. industriâ separata, v. g., labore extraordinario et indebito, arte propriâ, commercio peculiari; vel acquiruntur industriâ communi, v. g., unâ cum patre laborando, vel nomine patris negotiando.

Si prius, filius fam. statim habet in ea dominium plenum, cùm ipsi lex conferat istorum proprietatem et usufructum; art. 387; non tenetur tamen filius impensas deducere, quas in eo alendo fecit pater hujus industrie conscius, nisi aliter stipulatum fuerit, quia, ex art. 852, tales impensæ non computantur in partem hereditatis.

Si posterius, vel illa lucra acquisivit ut socius patris, putâ si unâ cum patre agit commercium; vel acquisivit ut mandatarius patris, v. g., famulus aut minister.

Si prius, filius fam. jus non habet ad lucrum ex societate proveniens, etsi vera sit illa societas, nisi actu authentico constituta fuerit; quia, ex art., 854, hæres quicumque, ac proinde filius, in hæreditatem tenetur conferre quidquid ex labore cum defuncto communi; quovis titulo percipere potuit. Lex sic statuit ne fraudes committerentur, scilicet, ne quid sub prætextu societatis aliquid ultra partem disponibilem recipiat. Dixi, nisi societas actu authentico redacta fuerit; câ solemnitate adhibitâ, jam nullum est periculum ne fraus sub specie societatis committatur, ac consequenter lex irritans conventionem inutilis et imò esset odiosa, art. 855, 854.

Si posterius, filius fam. semel emancipatus, vel 18 annos assecutus, habet dominium plenum, saltem ratione stipendii vel salarii, servatis quibusdam conditionibus, in bona quæ acquiruntur industriâ communi. Filius non deterioris est conditionis ac extraneus: atqui extraneus jus strictum habet ad stipendium; erg. Et verò filius fam. non tenetur laborare gratuitò pro parentibus non indigentibus; neque jure naturali, cùm hoc non præcipiat nisi reverentiam in illos parentes; neque jure civili, quod hæc de questione omninò silet; erg. Unde filius familiâs contra justitiam non peccat, et ad restitutionem non tenetur, repetendo, vel clam subripiendo lucra quæ fecit in domo patris sui. Sic sentiunt Lessius, Delugo, Navarrus, etc.

Dixi 1°: *Semel emancipatus, vel 18 annos assecutus,* quia ante hoc tempus filius familiâs habet tantum d-

minium directam bonorum quæ acquiruntur industriâ communi; horum verò usumfructum parentes retinent, art. 384.

Dixi 2° *ratione stipendii vel salarii*, ad eò ut lucrum inde proveniens labori et industriæ correspondeat; et distinguatur à lucro quod ex societate commercii ortum duceret. Inter utrumque 'magnum' adest discrimen, cum lex uni et non alteri resistat.

Dixi 3° *servitûs quibusdam conditionibus*. Hæc enim requiruntur, 1° ut filius vel expressè vel implicite manifestaverit se non velle titulo gratuito laborare; alioquin lucra patri reliquisse censeretur; unde, si promiserit gratis laborare, vel nullatenus de lucro cogitaverit, vel de eo cogitas tacuerit ob levem metum, vel 'optione illi datâ abeundi aut gratitû laborandi, domi remanserit, nihil repetere potest, quia lucro renuntiavit; 2° ut pater per se vel per alios minori pretio id non fecisset quod fecit filius; 3° ut deducantur impense quas tunc temporis fecit pater in filio alendi vel vestiendo vel educando, quia pater non tenetur alere aut vestire filium propria habentem; aliter dicendum est de impensis quæ processerunt, nam pater censebatur gratitû tunc filium educare et vestire; 4° ut hæc bona ante emancipationem suam filius non repetat; et si enim filius post emancipationem vel 18 annos usumfructum acquirat, administratio penes patrem usque ad majoritatem vel emancipationem filii manet.

Quod dicitur de filio familiâs relativè ad patrem vel matrem, pro lucris quæ fecit in domo paternâ, extendi debet ad filiam familiâs, ad nepotem, ad neptem, ad aliam quameunque personam consanguineam vel extraneam, quæ simul cum aliâ operatur.

Cæterum, rarissimè in praxi permittenda est illa sententia, quia rarò concurrunt omnes conditiones quas exposuimus. Eâ tantùm uti potest confessarius ad solvendas difficultates eorum, qui sub tali prætextu aliquid patri vel illius hereditati subtraxerunt.

§ 3. De uxoris.

(Cod. civ. ab art. 1587 ad art. 1581.)

Sponsi matrimonium ineuntes constitui possunt quoad bona vel sub regimine communitatis, vel sub regimine communitatis exclusivo, vel sub regimine dotali. Pro diversis illis regiminibus diversa sunt uxorum jura.

I. De dominio uxorum sub regimine communitatis.

Regimen communitatis illud est quo fit inter conjuges quedam bonorum societas: dicitur regimen communitatis *legalis* vel *conventionalis*, prout illa bonorum societas jure communi regitur vel modificatur stipulationibus conjugum. Regimen communitatis *legalis* locum habet quando conjuges matrimonium ineundo nullam specialem paciscuntur conventionem pro bonis, vel declarant per contractum matrimoniale se velle nubere sub regimine communitatis. Regimen communitatis *conventionalis* nihil aliud est quàm communitas legalis cui contrahentes varias apponunt clausulas à lege non prohibitas; sub utroque illo re-

gimine bona sunt *communia* vel *propria*. Bona *communia* ea sunt quæ communitati ex lege aut conventionne matrimoniali subjiciuntur; art. 1401, usquè ad 1405. Bona *propria* ea sunt quæ exclusivè pertinent ad alterutrum ex conjugibus, qualia sunt bona immobilia de quibus sermo est art. 1404, usquè ad 1408. His præhabitis, duæ assertiones pro bonis de quibus supra.

1° **ASSERTIO**: *Uxor serè nullum habet jus in bona communia quandiu perseverat communitas*. etenim dominium directum, dominium utile et administratio bonorum communitatis, marito, non quidem ut absoluto domino, cum quedam ei imponantur restrictiones, art. 1422, sed ut capiti exclusivè tribuantur, art. 1421. Undè actus quos uxor, *durante communitate*, elicit absque consensu mariti, etsi fiant auctoritate justitiæ, non gravant bona communitatis nisi in paucissimis casibus, art. 1426, 1427. Dixi, *durante communitate*, quia, eâ solutâ, uxor, si velit ei stare, jus habet ad dimidiam partem bonorum, juxta regulas quæ statuuntur ab art. 1467, usque ad 1491.

2° **ASSERTIO**: *Uxor dominium solummodò directum servat in bona propria*. Apertè illud supponit art. 1428. Dixi, *dominium solummodò directum*, quia dominium utile communitati advenit, art. 1401, et administratio marito cum quibusdam oneribus tribuitur, art. 1448. Si autem maritus ea onera non impleat, invocare potest uxor dispositiones articuli 1445 et seq.

Matrimonium sub regimine communitatis conventionalis easdem sequitur regulas ac matrimonium initum sub regimine communitatis legalis, in iis quibus explicitè aut implicite derogatum non fuit. Si quid communitati legali additum vel detractum fuerit per contractum matrimoniale, huic standum est.

II. De dominio uxorum sub regimine communitatis exclusivo.

Regimen communitatis exclusivum est veluti medium inter utrumque, communitatis videlicet et dotale. Tunc locum habet quando conjuges, non stipulato regimine dotali, declarant se matrimonium inire sine communitate vel cum bonorum separatione, art. 1529. Istius regiminis hæc sunt principia.

1° **ASSERTIO**: *Si matrimonium simpliciter contrahatur sine communitate, uxor conservat dominium directum omnium bonorum suorum saltem immobilium*. Durante matrimonio, maritus eorum habet usumfructum et administrationem, art. 1530, 1531, excepto casu articuli 1634. Dissoluto autem matrimonio, mobilia in re, et mobilia saltem in valore vir reddere tenetur, art. 1532, 1533.

2° **ASSERTIO**: *Si matrimonium contrahatur cum bonorum separatione, uxor habet dominium directum, dominium utile et administrationem omnium bonorum suorum sive mobilium, sive immobilium, modò partem reddituum conferat ad onera matrimonii sustinenda*, art. 1536, 1537.

III. De dominio uxorum sub regimine dotali.

Regimen dotale nomen suum non accipit à consti-

intione dotis : in aliis duobus regiminibus dos potest constitui; sic nominatur quia dos, quando constituitur sub hoc regimine, peculiaribus gaudet privilegiis, art. 1540 usque ad 1581. Ad regimen dotale non sufficit quædam dotis stipulatio, nec exclusio communitatis, neque etiam bonorum separatio, sed requiritur expressa declaratio, art. 1392.

Sub hoc regimine bona uxoris sunt vel *dotalia*, vel *paraphernalia*. *Dotalia* ea sunt quæ mulier tradit marito ad sustinenda matrimonii onera, art. 1540, 1541. *Paraphernalia* sunt omnia uxoris bona in dotem non constituta, art. 1574. Hæc ultima differunt à bonis propriis; propria habentur sub regimine communitatis, dum paraphernalia sub regimine tantum dotali inveniuntur.

1° ASSERTIO. *Uxor ordinariè habet dominium directum bonorum dotalium*, art. 164. Cætera jura marito competunt, art. 1549, salvâ tamen stipulatione quæ conjuges convenerunt de quâdam parte reddituum ab uxore pro suis privatis necessitatibus percipiendâ, art. 1545.

Dixi *ordinariè*; quia si bona sint primo usu consumptibilia, art. 1587, vel mobilia æstimata, art. 1551, uxor non habet jus nisi ad valorem. Tunc maritus dominium directum, usumfructum et administrationem obtinet cum obligatione restituendi, soluto matrimonio, juxtâ id quod prescriptum est, art. 1564.

Fatendum est tamen restrictum esse dominium directum quod, pro diversis casibus, uxor vel maritus obtinet in bona dotalia immobilia, cum ea nec ab uxore, nec à marito, nec ab utroque simul, etiam accedente judicis auctoritate, alienari aut oppignerari queant, art. 1554, nisi in novem circumstantiis à lege prævisis, art. 1555, usque ad 1559.

2° ASSERTIO. *Uxor habet dominium directum, dominium utile, et simul administrationem bonorum paraphernalium, quibus tamen quedam annectuntur onera*. Dominium directum implicite, cum nullibi marito tribuatur, et explicitè dominium utile cum administratione, art. 1576, uxori codex relinquit.

Dixi, *quibus tamen annectuntur quedam onera*. Si enim paraphernalia sint omnia uxoris bona, uxor oneribus matrimonii pro parte convenit, vel deficiente pacto in contractu matrimoniali, pro tertiâ parte concurrere debet, art. 1575, 1576.

Ad hæc bona revocari possunt ea quæ comparat uxor vel propriâ industriâ, vel labore extraordinario post datam familiæ debitam attentionem, vel qui subtrahendo de sibi concessis ad cibum, vestitum recreationes, vel aliquid accipiendo titulo donationis, sub conditione quod maritus in rem datam nullum jus habeat.

Nota I. Sub quoocunque regimine nupserit mulier, non potest bona sua immobilia inter vivos donare, alienare, oppignerare, vel aliena titulo gratuito aut oneroso acquirere, absque consensu mariti vel judicis auctoritate, art. 217, 219.

Nota II. Sub quoocunque regimine nupserit mulier, etiamsi quoad bona separata sit, aut mercaturam pu-

blicè exerceat, non potest stare in judicio absque auctoritate mariti vel judicis, art. 215, nisi in jus vocetur tanquam rea, art. 216.

Collige 1° uxorem peccare contra justitiam, et ad restitutionem teneri erga maritum vel ejus hæredes, si aliquid de fructibus rerum dotalium, vel de bonis communibus, vel multò magis de bonis propriis viri subripiat aut absumat, *marito rationabiliter imito*. Ratio est quia, ex dictis, violat jus strictum alterius.

Dixi, *marito rationabiliter imito*; sunt enim casus, in quibus uxor de bonis familiæ absque peccato et injustitiâ disponere potest. Sic potest uxor de bonis communibus vel de fructibus dotalibus etiam subripere, quantum opus est ad suam decentem sustentationem, ad familiam alendam, ad filios educandos et collocandos secundum sumptum statum, ad moderatas eleemosynas quas facere consueverunt piæ mulieres ejusdem conditionis, ad dotem suam conservandam, si immineat inevitabilis decotio, ad extinguenda debita legitime contracta, si maritus solvere nolit; quia hæc omnia sunt onera communitatis.

Utrum autem uxor isdem bonis possit patri vel matri vel proli indigenti, si quam habeat ex alio matrimonio, subvenire? Itâ videtur, si nupserit sub regimine communitatis; tunc omnia onera matrimonii utriusque conjugis sunt communia, ex art. 1409 collato cum articulo 206. Aliud est, si nupserit sub regimine dotali; maritus enim non tenetur præstare alimenta parentibus uxoris suæ indigentibus, nisi in subsidium et loco uxoris, quando ista non habet bona propria, art. 205, 206, 1558.

Collige 2° maritum peccare contra justitiam, et ad restitutionem teneri erga uxorem vel ejus hæredes, si bona uxoris propria, aut dotalia, aut paraphernalia dissipet, vel accipiat et impendat, *ea invitâ*, fructus eorum bonorum, quorum illa habet usumfructum. Ratio est quia violat jus strictum uxoris vel in dominio directo, vel in dominio utili.

Dixi, *invitâ uxore*, quia, si maritus paraphernalium fructus percipiat sine mandato et impedimento uxoris, lucratur fructus consumptos, et tenetur tantum, sive post dissolutionem matrimonii, sive post uxoris petitionem, fructus exstantes restituere, art. 1577 et 1578.

An verò teneatur ad restitutionem maritus qui bona communia, invitâ uxore, in usus malos aut vanos notabili quantitate impendit? Affirmant qui volunt maritum esse merum communitatis bonorum æconomum. Negant alii qui censent maritum esse bonorum communitatis dominum. Nobis, ex art. 1421 et 1422, distinguendum videtur: si maritus, dissipando bona communia, sese continuerit intra limites jurium, quæ à lege sibi concessa sunt, etsi peccaverit contra claritatem vel prudentiam, ad restitutionem non erit obligandus, modò indè rem propriam non auxerit. Si autem predictos juris limites excesserit, v. g., titulo gratuito bona immobilia vel bonorum mobilium universitatem alienaverit, cogendus est ad restitutionem.

§ 4. De clericis.

Bona clericorum triplicis sunt generis: *patri-*

monialia, quasi-patrimonialia et ecclesiastica.

Patrimonialia seu *profana* sunt ea quæ clerici sibi comparant mediis sibi et laicis communibus, v. g., hereditate, donatione, venditione, professione illiberali vel liberali sine respectu ad clericatum. Dicuntur *profana* quia ita sunt ratione functionis et salarii.

Quasi-patrimonialia seu *quasi-ecclesiastica* sunt quædam honoraria ex bonis fidelium provenientia et clericis data ob illorum sacras functiones, v. g., concionis, cantûs in choro, missæ celebrationis, sacramentorum dispensationis, funeralium obsequiorum. Sic vocantur, quia profana sunt, quatenus proveniunt ex bonis fidelium profanis, et sacra, quatenus dantur ob sacras functiones.

Merè ecclesiastica ea sunt quæ proveniunt ex bonis Ecclesiæ appropriatis, et dantur propter munus spirituale. Sic olim beneficia. Appellantur merè ecclesiastica, quia sacra sunt, quatenus ob functiones sacras dantur et proveniunt ex bonis Ecclesiæ dicatis ac proinde sacris.

Varia sunt clericorum jura pro variis illis bonis.

Dico 1°: Clerici plenum habent dominium in bona patrimonialia, quia non amiserunt eorum proprietatem; neque voto, cum paupertatem non voverint; neque lege, cum lex ipsis hoc dominium non abstulerit; ergo.

Dico 2°: Clerici, juxta communiorem et probabiliorum sententiam, plenum habent dominium in bona quasi-patrimonialia, adeo ut de illis pro libitu disponere possint absque ullâ obligatione restituendi. Ita bona clericis à fidelibus traduntur absque restrictione ad certum usum et citra onus superflua in pias causas erogandi; ea quippe dantur titulo vel congruæ sustentationis, vel mercedis pro labore extraordinario, vel compensationis pro lucris quibus renuntiavit, et impensis quas fecit sacræ militiæ candidatus ut se reddat aptum ad clericalia munia ritè obeunda: quocunque autem titulo præfata bona clericis obveniunt, traduntur absque restrictione; ergo. Et verò illa bona pertinent vel ad clericos, vel ad ecclesiam, vel ad donatores: atqui non duo posteriora; non ad ecclesiam, cum ipsi non approprientur; non ad donatores, cum ea penitus abjecerint; ergo... Præterea sic Bened. XIV in opere de Beatific. servorum Dei, lib. 3, cap. 54, n. 25: « Reditus sunt in duplici differentiâ: alii qui proveniunt ex bonis patrimonialibus vel quasi-patrimonialibus, alii qui proveniunt ex bonis ecclesiasticis: honorum primî et secundî generis, ecclesiastici dominium habent: possunt eorum redditus sibi retinere vel etiam aliis pro libito largiri. » Ergò. Hinc non tenentur ad restitutionem heredes sacerdotis quibus ille bona quasi patrîna. reliquit.

Dico 3°: Circa bona ecclesiastica tria constant, scilicet, 1° clerici non habent dominium in fundum bonorum ecclesiasticorum, eo sensu quòd illum validè vendere, donare aut commutare possint; 2° clerici juxta strictum habent in omnia ex his bonis quæ necessaria sunt ad honestam sustentationem: *Qui altari deserviunt, cum altari participant*, I. Cor., 9, 7, 13; hinc, etiamsi

alia habeant bona quibus decenter vivere queant, de bonis ecclesiasticis sumere possunt id quod necessarium est ad convenientem clericum statum; hinc, si parti congruæ sustentationis parcant, in eam acquirunt dominium perfectum. 3° Clerici tenentur aliquo titulo redditus ecclesiasticos honestè sustentationi superfluos in pios usus sub pœnâ peccati mortalis impendere. *Hanc obligationem*, ait Bened. XIV de Syn. dicec. 7, cap. 2, *omnes Ecclesiæ canones clericis imponunt aut impositam supponunt.*

Nunc difficultas est determinare an obligatio superflua honestæ sustentationi in pios usus erogandi repetenda sit ex justitiâ vel ex charitate, vel ex religione vel ex lege ecclesiasticâ, vel ex alio titulo. Theologi circa hanc questionem in diversas partes abeunt.

Quid agendum in tantâ opinionum diversitate? Conc. Trid., rationibus et auctoritatibus utrinque perpensis, unam præ aliâ non ausum est amplecti sententiam. Cùm decretum, quo interdicitur episcopis ne redditus ecclesiasticis consanguineos familiaresque suos augere studeant, sic efformatum esset, ut hujus prohibitionis hæc ratio adduceretur, *quia dispensatores tantum sunt*, in generali congregatione die 23 novembr. 1563, hæc verba Patribus expungenda visa sunt, et, intercedentibus cardinali à Lotharingâ, archiepiscopis Rhemensis et Granetensi, de facto fuerunt expuncta; unde mens Concilii Tridentini fuit ut in scholis maneret libera quæstio proposita. Eisdem momentis nixus Benedictus XIV Pontifex, traditionis ecclesiasticæ peritissimus, in aureo et immortalis opere de *Synodo dicecesana*, ab eâ difficultate dirimendâ abstinuit, et in suis Synodis episcopos pariter abstinere monuit. Numquid post tot et tantas auctoritates nobis ultrâ progredi conveniat? Igitur satis erit pio sacerdoti, cùm præsertim hujus controversiæ solutio, bonis ecclesiasticis hodiè ad honestam clericorum sustentationem vix sufficientibus, ad praxim parùm conferat, cognoscere gravem adesse obligationem, saltem ex religione, in pias causas superflua reddituum ecclesiasticorum impendenti: *Parvi enim refert*, scribit Bellarminus ad nepotem, *utrum quis damnetur quia peccavit contra charitatem, vel contra justitiâ, non bene distribuendo facultates suas.*

In quâcumque tamen sententiâ, clericus graviter suis officiis infidelis defectu vel residentie, vel prædicationis, vel recitationis breviarii, vel celebrationis missæ, vel aliorum munium pastoralium, ad restitutionem tenetur pro ratâ parte negligentie; adimpletio enim istarum functionum pensionis accipiendæ conditio est.

Ad hæc bona, nempe ecclesiastica, revocandæ videntur pensiones quæ clericis à gubernio vel à parochianis titulo *supplementi* solvuntur. Bona ecclesiastica sunt prædia vel redditus Deo dicata et Ecclesiæ appropriata ad clericorum sustentationem; atque tales sunt pensiones...: ergò. Et verò ea bona haberi debent ut ecclesiastica quæ dantur in compensationem bonorum ecclesiasticorum ablatorum; atqui tales sunt pensiones quæ clericis attribuuntur, siquidem Pius VII non cessit bona ecclesiastica quæ fuerant à gubernio iniquè vendita tempore perturbacionis Gallicæ, nisi ea

conditione ut eorum loco assignarentur pensiones vel reditus in honestam clericorum sustentationem: « Declaramus, ait Cardinalis Legatus, decreto circumscriptionis sedium episcopaliū Parisiis dato, die 9 aprilis 1802, earumdem ecclesiarum dotationem ex iis redditibus conflata fore qui ab ipso gubernio, juxta præfatam conventionis tenorem, singulis archiepiscopis et episcopis assignandi erunt: » ergo... Præterea confirmatur sententia nostra decisione sacræ Penitentiariæ. Sic habet quesitum: « An salaria quæ in Belgio à gubernio solvuntur pastoribus et canonicis induant naturam beneficiorum seu bonorum ecclesiasticorum, et annexam habeant obligationem inhærentem his bonis, scilicet strictam et canonicam obligationem expendendi superflua pauperibus seu piis causis, et residentie sub pœnâ non faciendi fructus suos? » *Responsum*: « Sacra Penitentiaria, perpensis expositis, respondet jam aliàs à S. Sede de consilio selectæ congregationis responsum fuisse affirmativè. Datum à Romæ, die 19 januarii 1819. » Hæc decisio, etsi data fuerit pro Belgio, iisdem de causis Galliæ applicanda est.

Obj. 1°: Ea bona non sunt ecclesiastica quæ solis personis appropriantur; atqui ita pensiones de quibus supra, siquidem, ecclesiâ vacante, non solvuntur: ergo.

Resp. dist. maj. Quæ solis personis quæ talibus, conc.; quæ solis personis quatenus Ecclesiam regunt, neg. Tunc enim indirectè ipsismet ecclesiis appropriantur ut vera dotatio, do quâ loquitur Card. Caprara; porro ita sunt pensiones quæ clericis beneficiariis impenduntur: ergo.

Obj. 2°: Pensiones predictæ eodem modo clericis tribuuntur quo laicis munia publica exercentibus; atqui omnino laicis cedunt pensiones: ergo et clericis.

Resp. neg. maj. Juxta conventionem gubernium inter et S. Pontificem initam, pensiones clericis tribuuntur in compensationem bonorum ecclesiasticorum: atqui bona substituta ejusdem sunt naturæ ac ea quibus substituantur: ergo... dùm verò laici publicas functiones exercentes aere publico tanquam salario solvantur.

§ 5. De Religiosis.

Dominium religiosorum considerari potest vel quoad communitates religiosas, vel quoad religiosos improprie dictos, vel quoad religiosos proprie dictos. Ad hæc tria solvenda, ea tantùm indicabimus quæ in præsentî rerum ordine alicujus utilitatis esse possunt.

I. De dominio communitatum religiosarum.

Sub nomine communitatum religiosarum hæc comprehenduntur quælibet societates et religiose et merè ecclesiasticæ.

Communitates *generatim loquendo* habere possunt dominium rerum temporalium. Nam communitas religiosa, neque ex ordinatione Ecclesiæ, cùm nullibi id prohibeat, neque ex intentione profitentium, cùm profitescentes intendant tantùm se ipsos obstringere voto

paupertatis, neque ex naturâ communitatis, cùm aggregatio individuorum primariam illorum naturam non mutat, fit incapax domini temporalis. Ergo... Non idèo tamen permittitur communitati omnimodò temporalium dispositio, quia ejus dominiū aliquatenus ligatur et restringitur ad sustentationem religiosorum, alimoniam pauperum et alios pios usus; nam hæc bona sunt Deo consecrata, ac proindè religiosè impendenda.

Dixi *generatim loquendo*, quia jure positivo et ecclesiastico, dominiū capacitas pro communitatibus sicut pro privatis restringi potest. Sic 1° ex jure canonico incapaces domini temporalis declarantur ordines mendicantes, videlicet, ordo Capucinarum et ordo Fratrum Minorum strictæ observantiæ, quibus addi debent domus Jesuitarum quæ verè professæ habentur, qualis est ea quæ Romæ floret: hi enim abdicaverunt dominium etiam in communi, ut non nisi elemosynis vivant. Sic 2° ex jure civili, acquirere et alienare nequeunt communitates ecclesiasticæ, quibus desunt quædam conditiones. Istæ conditiones lege diei 2 jan. 1817 exiguntur: 1° ut lege agnoscantur communitates; 2° ut obtineatur licentia à rege, si bonum acquirendum excedat 300 francos, et à præfecto, si bonum acquirendum 500 francos non excedat; 3° ut regis eamdem licentiam obtineant ad alienandum bona immobilia vel census ab iis institutionibus jam acquisitis.

II. De dominio religiosorum improprie dictorum.

Religiosi improprie dicti ii sunt qui in statu Religionis emiscent tria vota simplicia, nempe castitatis, paupertatis et obedientiæ. Jam verò illi sunt capaces domini in res temporales sive mobiles sive immobiles, in eo sensu quòd validè, etsi non licitè, possint eas acquirere, possidere et alienare. Etenim votum paupertatis neque *ex se*, neque *ex ordinatione Ecclesiæ* tollit capacitatem domini: non *ex se*, cùm penès hominem non sit eam abdicare facultatem quæ ab ipso non pendet...; non *ex ordinatione Ecclesiæ*, cùm Ecclesiæ vim proprietatis exclusivam voto simplici non alligaverit. Ergò nihil aufert religiosi improprie dicti capacitatem domini. Si quid strictius invenitur in Jesuitis qui post duos probationis annos emiscent vota simplicia, hoc provenit, non *ex naturâ rei*, sed *ex privilegio S. Sedis*, quæ istorum votis annexit incapacitatem domini sub reservatione superioris. Ea verò capacitas quæ gaudent cæteri religiosi qui votis tantùm simplicibus obstringuntur, non impedit quin graviter aut leviter peccent si eâ utantur, disponendo de rebus suis absque dependentiâ superioris, quia isti votis suis saltem exercitium sui juris prohibuerunt.

III. De dominio religiosorum proprie dictorum.

Religiosi proprie dicti illi sunt qui in statu Religionis ab Ecclesiâ ritè approbato emiscent tria solemnia vota, nempe castitatis, paupertatis et obedientiæ. Porro illi sunt incapaces domini in res temporales et externas, non quidem naturâ voti, cùm votum solenne non differat à voto simplici, sed institutione

Ecclesia quæ voto solemnium tributum proprietatis exclusivam. Sic Conc. Trid. sess. 25, cap. 2 de reg., statuit: *Ut nemini regularium liceat bona mobilia vel immobilia tanquam propria, etiam nomine conventus, possidere vel tenere, sed statim ea superiori tradat.* Hinc nullam possunt rem temporalem pretio æstimabilem sine licentiâ superioris accipere, retinere, absumere, permutare, commodare, alienare, aut eâ uti, quia hæc omnia sunt actus proprietatis, cum sint proprio arbitratu et absque dependentiâ à voluntate superioris.

Verùm juxta probabiliorum sententiam non existunt in Galliis hujusmodi vota. Etenim fierent vel in societatibus recentis institutis, vel in veteribus societatibus in quibus olim emittebantur vota solemnia; atqui in quacunque hypothesis fiant, jam non habentur ut solemnia. Juxta presentem Ecclesiæ disciplinam, tria vota religionis ad eam inseparabilia sunt ut unum absque alio emitti non possit; atqui in Galliis jam emitti non potest votum paupertatis solemnem: votum paupertatis solemnem ex ordinatione Ecclesiæ excludit capacitatem domini, atque illa domini capacitas hodiernis temporibus abdicari non potest, quia jus civile, cui sese conformare tenentur omnes cives in his quæ sunt de foro temporali, statuit unumquemque ad contractus ineundos et successiones accipiendas habilem esse: ergo. Ea sententia confirmatur variis S. Pœnitentiariæ responsionibus, quarum una ad superiorem seminarii Namnetensis die 28 nov. 1818, alia ad Episcopum Lemovicensem anno 1820 et alia novissimè, præsertim pro monialibus, ad Episcopum Cenomanensem 2 janv. 1856 directa fuit. *Vid. Amicum Religionis Diarium*, 1 mart. 1856.

Hinc religiosi in Galliis validè habere possunt dominium, id est, acquirere, possidere, alienare, contractus facere, successiones recipere, et omnes actus proprietatis exercere. Sed, cum eorum votum ad minus valeat ut simplex, predictos actus domini licitè exercere non possunt nisi cum dependentiâ superioris, juxta regulas paupertatis in ordine præscriptas.

ARTICULUS III.

DE OBJECTO DOMINII.

Objectum domini sunt omnes res usibus humanis accommodatæ: illæ sunt, respectu hominis, vel exteriores, vel interiores.

1° Exteriores sunt vel corporeæ, vel incorporeæ.

Corporeæ illæ sunt, quæ tangi possunt, ut fundus, vestis. Eæ sunt vel mobiles, vel immobiles. Mobiles illæ sunt, quæ se ipsas movent, ut animalia, vel quæ è loco in locum moventur, ut pecunia, suppellex, navis, art. 527 et 528; immobiles istæ sunt, quæ naturâ suâ moveri non possunt, ut fundus, domus; vel ratione suæ destinationis tanquam immobiles habentur, ut animalia, instrumenta aratoria et alia similia, quæ dominus fundi in eo collocavit, vel colono tradidit ad culturam, quandiu fundo adherent, art. 517 usque ad 523.

Incorporeæ sunt res quæ tangi non possunt, sed in

jure consistunt, et solo intellectu percipiuntur, ut obligatio, hereditas, servitus. Ille res sunt adhuc mobiles vel immobiles secundum mobilitatem aut immobilitatem rerum quas afficiunt. Sic mobiles dicuntur obligationes et actiones, quæ ad rerum mobilium acquisitionem tendunt, art. 529; immobiles verò dicuntur usufructus rerum immobilium, servitutes et actiones, quæ ad rei immobilis vindicationem tendunt, art. 526.

2° Interiores tres potissimum distinguuntur, vita, fama et libertas.

His notatis, omnes conveniunt res externæ et sublunares, qualia sunt agri, montes, flumina; plantæ, metalla, bestiæ, jure naturæ cadere sub dominium hominis; homo enim à naturâ habet facultatem de his disponendi ad suum commodum, ex Psal. 8: *Omnia subjecti sub pedibus ejus.*

Ut autem aliqua res objectum domini propriè dictum censeatur, tres potissimum condiciones assignantur à publicistis qui de jure naturæ et gentium scripserunt.

1° Ut res naturâ suâ sit apprehensibilis, id est, subijci possit hominis potestati, alioquin dominium esset inutile ac proinde irritum. Hinc non dicitur habere dominium solis, lunæ, stellarum, quamvis contra justitiam peccaret ille qui nos injustè impediret à jure quod quis habet iis utendi.

2° Ut res alicui usui nobis esse possit. Ideò distracta sunt quedam objecta à statu primitivæ communitatis, ut ad nostram utilitatem inservire valeant. Vix tamen est aliqua res quæ ad aliquid non possit inservire; ad hoc sufficit aliqua voluptas ex ejus possessione percipienda.

3° Ut res possessionis exclusivæ sit capax, alioquin, si usibus communitatis vel universitatis destinaretur, nemo in eam, seclusis aliis, jus sibi tribuere posset; non datur alicui jus contra bonum publicum: hinc frustrâ quis vellet totum Oceanum occupare. Aliter tamen sentitur de fretis, et quibusdam maris partibus; interest quandoque gentium ea occupare, sive ad piscationem, sive ad legitimam defensionem.

Nunc expendendum superest an et quale dominium habeat homo in bona sibi interiora, scilicet vitam, famam et libertatem suam, de quibus sigillatim.

Quæres 1° an et quale dominium habeat homo in vitam suam et membra?

Resp. 1° Homo habet dominium utile in vitam et membra sua. Ille habet.... qui sinè peccato et absque alterius injuriâ membris suis et vitâ uti potest in suam utilitatem et in omnem usum à lege permissum; atqui ita homo....; nam quisque uti potest, absque alterius injuriâ, rebus quæ suæ sunt; atqui nihil homini magis est illius, quam quod ipsum constituit: ergo.

2° Homo non habet dominium directum in vitam suam et membra. 1° S. S. Sap. 16, 13: *Tu es, Domine, qui vitæ et necis habes potestatem.* Undè sic: Ille exhibetur potestas vitæ et mortis tanquam attributum Deo speciale; atqui illa potestas non esset Deo specialis, si homo ipse haberet dominium plerumque in vi-

tam et membra sua; ergo. 2° Ratione. Si homo habeat et plenum dominium in vitam suam et membra, jam de illis pro arbitrio disponere possit; atqui non..., alioquin faceret injuriam et Deo, cujus depositum sibi creditum disperdit, et societati, quam privat jure quod ipsa habebat ad suos labores: ergo. Et verò vita et membra presupponuntur ad dominium: ergo non sunt objectum domini.

Ex eadem propositione apertè sequitur nec principem, nec rempublicam habere dominium in vitam suorum subditorum, sed solum Deum, qui solus est creator hominum, solusque eis vitam largitus est. Princeps tamen habet convenientem usum vite subditorum in ordine ad bonum publicum: sic potest exigere ut milites bellum cruentum ineamt, ne fines imperii invadantur, aut viri scelesti poenà mortis plectantur, ut pax et securitas communis societatem non deserant.

Quæres 2° an et quale dominium habeat homo in famam suam?

Resp. Homo habet dominium plenum in famam suam, quia ipsi competunt primarii actus domini circa eam; scilicet, potest homo famam proprio labore comparare, ablatam ut suam repetere vel condonare, imò eam in multis casibus abdicare absque alterius injurià: ergo.... Sed illud dominium restringitur vel obligatione justitiæ; si quis, v. g., episcopus, parochus, pater, se infamare nequeat, quin alium aspergat infamià, aut se constituat in impossibilitate reddendi quod strictè alteri debet; vel obligatione charitatis erga alios; si quis, v. g., vir boni consilii, ob infamiàm quam sibi incuteret, non posset alteri præstare officia charitatis debita; vel obligatione charitatis erga se ipsum; si quis, v. g., absque rationabili causâ, famam abrenuntiaret, certè graviter peccaret, non minùs ac ille qui sine prudentiâ bona sua administrat.

Obj. Ex eo quòd possimus condonare mutilationem membri, non sequitur nos esse dominos membrorum: ergo ex eo quòd possimus condonare lesionem famæ, non sequitur nos habere dominium in famam.

Resp. neg. conseq. et parit. Ratio disparitatis est quòd non condonemus ipsam mutilationem in se, sed tantum damnum ex mutilatione ortum; nam habemus dominium utile membri quo privamur per mutilationem: undè hanc lesionem condonamus; sed cum non habemus dominium directum membri, non possumus condonare ipsam mutilationem; ideò, si membrum restitui posset, non possemus condonare illius restitutionem; ubi verò agitur de læsione famæ, eam possumus directè condonare, etiamsi reparari possit: ergo.

Quæres 3° an et quale dominium habeat homo in alterum hominem?

Resp. Jure naturæ primario homo non habet dominium in alterum hominem, quia omnes homines jure naturæ sunt æquales, cum sint ejusdem naturæ, ex eodem parente orti, et ad eundem finem creati. Sed potest hómò in alterum hominem habere domi-

nium, eo sensu quòd possit eum emere, vendere, vel illo ad laborandum uti; servitus enim, uti eam accipiunt Christiani, nihil aliud est quàm status subjectionis perpetuus, quo quis pro alimentis operas suas alteri præstare tenetur: atqui ille status nulli juri contradicit.

1° Non juri naturali. Jus naturale permittit ut quis de suo jure cedat vel illo privetur ob rationem sufficientem: atq. ideò quis fit servus, vel quia cedit usum suæ libertatis, vel illo privatur ob rationem sufficientem; etenim aliquis potest servus esse vel emptione, vel justâ condemnatione, vel jure belli, vel conditione nativitatis: atq. in his omnibus homo fit servus vel quia cedit usum suæ libertatis, vel illo justâ de causâ privatur. Servus est 1° emptione, quia transtulit in perpetuum alteri dominium utile quod ipse habet in sua membra, sicut famulus transfert ad tempus pro pecuniâ vel gratuitò usum suorum membrorum; 2° justâ condemnatione, quia judex poterat eum ad mortem condemnare, et à fortiori ad servitutem; 3° jure belli, quia victor hoc jus tenet ex conventione gentium; 4° conditione nativitatis, quia princeps ob bonum publicum, videlicet ne filii ex servâ nati pereant aut ne vivant furtis, cum parentes servi nihil habeant undè suis tribuant, statuit ut qui nasceretur ex matre servâ jus haberet ad alimenta et vestes apud dominum sub conditione quòd sit servus: ergo.

2° Non juri divino. Si juri divino servitus contradiceret, ea lex reperiretur vel in vet. vel in nov. testamento; atq. neutri; non in vet., cum lex Mosaica Israelitis concederet ut se traderent alteri in perpetuam servitutem, Exod. 21, Levit. 25; non in novo, cum S. Petrus hortetur servos ut dominos suos etiam discipulos omni honore dignos arbitrentur: ergo.

3° Non juri civili in genere. Nam apud gentes excellentissimas permitta est servitus, et etiamnum in variis regionibus permittitur: ergo.

4° Neque juri ecclesiastico, siquidem variis locis juris canonici de servitute disseritur, et ea semper licita supponitur: ergo aliundè...: ergo.

Illud dominium non est nisi jus ad operas sub conditione quòd herus præstet servo quicquid e necessarium est et rationabiliter utile corpori et animæ; hæc enim jura sunt essentialia naturæ humanæ quæ servus abdicare non potuit.

Colliges. 1° Commercio nigrorum, quamvis in se legendum, absolutè licitum esse, si justo titulo illi suâ libertate priventur et humano modo à mercatoribus tractentur. Cum autem illæ conditiones ferè nunquam reperiantur, vix accidere potest ut culpâ vacet illud commercium; idcirco multis impeditur restrictionibus in nostris coloniis et aliis regionibus ubi adhuc viget.

Dices. Illud commercium est illicitum quòd dignitatem hominis evertit; atqui ita commercium nigrorum, siquidem eo admissio, homo fit venalis sicut equus et mulus: ergo.

Resp. neg. Olim religio Mosaica hæc commercium

Israëlitis permisit, et nunc religio christiana, etsi vehementer illud moderetur, illud absolutè non reprobat; homo enim cum jus utile seu usum membrorum habeat, nihil vetat quominus illum transferat in alium per voluntariam servitutem. Exindè nemo conquiri potest quòd equis et jumentis assimiletur homo; distinguenda sunt enim in homine quòd est personale et quòd est naturale; sub respectu personalium, factus est ad imaginem Dei, ac proindè nullam in terris similitudinem habet; sub autem respectu naturalium, bibit, manducat, et omnes alias exercet actiones brutis communes. Per servitutem alienatur tantum materialis vitæ et membrorum usus, qui quotidie pro hominibus sicut et pro brutis conducitur.

Colliges 2° servos emptione aut nativitate factos fugere non posse, nisi careant necessariis vel ad peccatum impellantur; nam fugiendo dominum re suâ et jure privarent. Si autem necessariis careant, vel ad peccatum impellantur, fugere possunt, quia, contractu ex unâ parte dissoluto, ex alterâ eo ipso dissolvitur. Item fugere possunt jure postlimini, si detur occasio fugiendi, servi bello facti: gentes enim quibus inductum fuit jus servitutis nunquam reclamare solent eos qui sic abierunt. Item fugere possunt, cum spes evadendi subsit absque damno publico, servi justâ condemnatione facti, si pena sit onerosa et nimis longa; princeps non intendit incarcerationis imponere obligationem liberè vincula servandi cum ea facile solve-re queant; hæc lex proportionata non esset communi hominum fragilitati, ac proindè potius in destructionem quam in ædificationem institueretur: ergo.

ARTICULUS IV.

DE VARIIS MODIS ACQUIRENDI DOMINIUM.

Modus acquirendi dominium est relatio moralis seu lege fundata quâ objectum domini subjecto ligatur. Acquiritur dominium vel per contractum, vel extrâ contractum. De modo acquirendi dominium per contractum agemus ubi de contractibus erit: hic verò disserimus de variis modis quibus dominium acquiritur extrâ contractum. Inter eos præcipuè distinguantur occupatio, inventio, accessio et præscriptio, de quibus statim.

§ 1. De occupatone.

Occupatio est apprehensio rei quæ nunquam dominum habuit aut censetur nunquam habuisse: nam, non obstante rerum divisione quæ primùm facta est, plurima tamen remanserunt communia, indivisa et nulli appropriata, ut feræ in sylvis, pisces in aquis, aves in aere, gemmæ, metallicæ venæ, lapilli, insulæ inhabitatæ, etc.

PROPOSITIO. — *Occupatio, servatis quibusdam conditionibus, est modus legitimus acquirendi primò occupanti dominium rerum quæ nullius sunt.*

Prob. Ille modus acquirendi est legitimus qui nulli fert injuriam; atqui modus acquirendi res quæ nullius sunt per primam occupationem nulli... nam ibi nulla est injuria, ubi nullius jus læditur; atqui nullius jus

læditur per occupationem rerum quæ ad neminem pertinent: ergo.

Dixi *servatis quibusdam conditionibus*; ut enim occupatio sit medium legitimum acquirendi dominium, plures exposcuntur conditiones vel ex parte rei occupatæ, vel ex parte occupantis, vel ex parte legum.

1° Ex parte rei occupatæ, requiritur ut res sub dominio privatam cadere possit, et ad neminem jam pertineat.

2° Ex parte occupantis, requiritur ut voluntatem habeat acquirendi dominium et eam aliquo facto sensibili manifestaverit.

3° Ex parte legum, requiritur ut occupationi non obstant; si enim leges obstarent, tunc illa bona occupari non possent, quia fieret alteri injuria, cum leges proprietatis determinativæ jus tribuant illi in cuius gratiam existunt.

Ex iis principiis concludere est penè evanescere in Galliis modum acquirendi dominium per occupationem. Etenim juxta Delvincourt et alios juristas in interpretatione art. 743, omnia bona immobilia quæ nullius sunt in territorio jam ad gubernium pertinent. Itaque tota difficultas est pro quibusdam bonis mobilibus, maxime animalibus, rebus in mari vel in fluminibus repertis, spolijs bellicis et navalibus, et pro quibusdam aliis bonis huic quæstioni affinis, præsertim fodinis, lignis, et pascuis. His satisfaciemus in duplici numero.

NUM. I. — De rebus mobilibus occupationis capacibus.

Bona mobilia, de quibus præcipuè movetur quæstio, sunt animalia, res in mari vel in fluminibus inventæ, et spolia bellica et navalia.

I. — De animalibus.

Animalia triplicis sunt generis, 1° naturaliter mansueta et domestica, ut oves, gallinæ, boves; 2° alia cicurata quæ ex feris mansueta fiunt, ut columbæ in columbario, cuniculi in garenâ; 3° alia fera quæ liberè vagantur, qualia sunt animalia vel terrestria, ut lepores, vel volantia, ut aves in acre liberè volantes, vel natantia, ut pisces in mari aut fluminibus.

Quær. 1° Quomodò acquiratur per occupationem dominium animalium?

Resp. 1° *Animalia naturaliter mansueta*, quantumvis aberrent, semper remanent prioris domini. Ideò ad priorem dominum pertinere cessarent, quia, sic aber-rando censerentur naturalem suam recuperâsse libertatem: atq. non... cum ex naturâ suâ sint mansueta et domestica: ergo... Si tamen tam procul abissent et tam diù extrâ potestatem domini remansissent ut ad primordiales redissent libertatem, tunc de illis eadem esset ratio ac de feris sylvestribus.

Hinc ad restitutionem tenetur qui animalium naturaliter mansuetorum lanam, plumas, ova, pellem, vel quæcumque aliam partem etiam de lupi faucibus erip-tam, sibi appropriaret. Improbabile verò non est quòd liceat illa occidere animalia, si sint minoris pretii, graviter noceant, et aliter damnum reparari nequeat: in eo casu cadaver ad dominum pertinet.

2° *Animalia cicurata* ad dominum pertinent quandiū servant consuetudinem ex liberā vacatione revertendi ad dominum; tandiū pertinent ad priorem dominum quandiū non censentur suam primam libertatem recuperasse: atq. non censentur.... quandiū servant...., si quidem habitus revertendi à domino ipsis immisus est vel vinculum morale et quasi finis quo retinentur et occupantur: ergo..... Alia citius, alia tardius hanc amittunt consuetudinem.

Hinc 1° injustum est pisces ex alterius vivario et columbas è columbario alieno in tuum appositis retibus aut aliis similibus attrahere. Secus, si pisces è vivario aut columbas è columbario alterius in tuum sponte transeant, aut mediis tantūm justis alliciantur, art. 564. Non judicantur mediis injustis prædicta animalia adducere qui suis duntaxat melius præbent pabulum aut locum opportuniorem ædificant.

Hinc 2° injustum est columbas aut cuniculos occidere, si ea animalia agris graviter non noceant aut aliter abigi possint. Aliter verò esset, si graviter nocerent aut quodam modo abigi nequirent, quia jus columbarii aut gerene hodiè non existit. Gallinæ non præsumuntur graviter nocere nisi tempore messis aut seminum, quo tantūm durante, occidi possunt et retineri in compensationem damni illati: ita Gousset post Merlin, pag. 229. Alio tempore, harumce domini ante tribunal jus ad restitutionem habent.

Hinc 3° examen apum quod ex alveario tuo avolat tuum manet quandiū in conspectu tuo versatur et difficilis non est ejus prosecutio. Statim ac impossibilis est ejus prosecutio, cedit, ex jure novo, non primo occupanti, ut jure communi fieri deberet, sed domino fundi vel arboris cui insidet.

3° *Animalia fera*, sive quia ita semper fuerunt, sive quia ad primam laxitatem redierunt, jure communi sunt primi occupantis, nisi capiantur in loco sepe aut muro concluso; ratio est quòd nullius sint et à nemine repeti possint, cujuscuq. sit fundus per quem transeunt vel in quo absconduntur: ergo. Dixi *nisi capiantur in loco concluso*, quia animalia censentur amissæ suam libertatem quòd ad nutum comprehendendi possunt; porrò ad nutum comprehensibilia sunt animalia quæ in tali loco coeherentur.

Quer. 2° Cujus sit fera si ab uno lædatur et ab altero comprehendatur?

Resp. Si quis feræ tale vulnus intulit ut adsit certitudo moralis illam capiendi, jam illius dominus est, quia moraliter per vulnus inflictum apprehensa est et quasi capta. Si autem vulnus tale non intulit ut adsit certitudo moralis feram capiendi, tunc fera cedit primo occupanti. Deniquè si dubium sit an lædens feram cepisset, dividendum est pro ratione dubii.

Quer. 3° Cujus sit fera, si unus laqueum tetenderit et alter illam deprehendat in laqueo comprehensam?

Resp. Si fera ita laqueo capta est ut non sit evasura, ejus est qui laqueum posuit, quia per instrumentum occupatur; undè non potest ab alio capi, si cut piscis per alterius rete jam comprehensus. Quòd si fera facilè sit evasura, fit jam primi occupantis, quia

nondum amisit primam libertatem. In dubio dividenda est præda.

Quer. 4° Quænam sint leges venationis et piscationis?

Resp. In Galliis facultas occupandi animalia per venationem et piscationem legibus specialibus limitatur et regiunt, art. 715.

Sic ad venationem requiritur 1° permissio legalis, gallicè *port d'armes*; 2° proprietas fundi in quo venatur aut benè præsumptus domini fundi consensus; 3° tempus mandato præfecti statuum, nisi venatio fiat in propriis fundis muro circumclusis, aut sylvis propriis, absque caibus vulgò dictis *chiens courants*. (Lex 30 ap. 1790 et decr. 11 junii 1810, *bulletin des lois*, 5749.)

Sic ad piscationem requiritur, 1° pro fluviis navigabilibus permissio legalis, ut piscari liceat cum retis et lineæ dormienti; licet in fluviis absque ullâ licentiâ piscari cum manu et lineâ projectili; 2° pro fluviis non navigabilibus, proprietas ripæ adjacentis, aut proprietarii consensus rationabiliter præsumptus; 3° in mari unicuique libera est piscatio, modò tamen adhibeantur retia statutis specialibus determinata. (*Avis du conseil d'état approuvè le 30 nivôse an 13*, *bulletin des lois*, n° 952.)

Quer. 5° An et quonam sensu obligent leges circæ venationem et piscationem?

Resp. Leges illæ, cùm bono publico non parùm provident, sive prohibendo indiscriminatam armorum gestionem, sive multiplicationi avium et piscium invigilando, obligant in conscientiâ. Verùm, his legibus strictæ executioni passim non demandatis, viris probis legislatorem non intendisse sub gravi obligare communiter videtur. Quidquid sit, infringens illas leges, contra justitiam non peccat auferendò prædam, quæ non magis unius est quàm alterius. Peccaret tamen contra justitiam piscator qui absque licentiâ tantam piscium copiam destrueret, ut jus piscationis quòd alter pretio conduxit, notabiliter redderetur vilius. Aliter verò dicas de illo qui sine licentiâ tantam avium multitudinem exploderet ut vix raræ prædæ cæteris venatoribus relinquerentur. Ratio discriminis est quòd facultas venationis non conducatur pretio sicuti quòdè locatur jus piscationis. Princeps, concedendo facultatem venandi, acceptâ modicâ summâ, non intendit ampliùs facere quàm dare chartam ut quis impunè venari possit.

II. *De rebus in mari vel in fluminibus inventis.*

Olim ea quæ sic inveniebantur dicebantur *épaves*. Duplicis erant generis: alia inveniebantur in fluminibus, vel in littore fluminum; tuncque appellabantur *épaves de rivière*: alia inveniebantur in mari, vel in littore maris, et ea vocabantur *épaves maritimes*.

Leges, quibus res illæ determinabantur, non videntur penitus abrogatæ, cùm praxi quotidianâ et sensu juristarum invocentur. Ex his respondemus in sequentibus.

Quer. 1° Cujus sunt ea quæ in fluminibus vel littore fluminum reperiuntur?

Resp. Vel in fluminibus navigabilibus, vel in fluminibus non navigabilibus reperiebantur. Si prius, post elapsam quoddam tempus, domino non comparente, fisco cedebant. Si posterius, nihil peculiare statutum fuerat; quare de iis, sicut de rebus nuper amissis judicandum est.

Quær. 2° Cujus sunt ea quæ in mari vel in littore maris inveniuntur?

Resp. Circa ea constitutio regia anni 1631 distinguenda.

Quoad ea quæ è fundo maris proveniebant, sic statuebatur: si ea objecta è fundo maris, vel è mediis fluctibus educerentur, ad extrahentem seu inveniëntem totaliter pertinebant. Si autem in littore maris reperiebantur, tres fiebant partes, una pro inventore, alia pro magno amirali, et altera pro fisco. Cùm hodiè sublatum sit officium magnis amiralis, duæ ultimæ partes republicæ obveniunt. Ab hac regulâ parùm recedebant plantæ maritimæ quæ capientis erant quândò in littore fuerant rejectæ, et incolis riparum reservabantur donec saxis vel maris arenæ adhaererent.

Quoad ea quæ in mare, levandæ navis causâ, projiciebantur, sic statuebatur: si ea objecta in littore inveniiebantur, domino, si compareret, aut fisco, si non compareret, ex integro restituenda erant. Inventor, in eo casu, jus non habebat nisi ad mercedem pro labore. Si verò è medio mari extraherentur, tum fiebant tres partes, quarum una inventori, alia magno amirali, et altera fisco cedebat. Nunc pars magno amirali destinata, fisco tribuitur. Vide Toullier, tom. 3 et 4.

III. De spoliis.

Spolia ea dicuntur quæ acquiruntur occasione belli. Duplicis sunt generis, bellica et navalia, prout acquiruntur occasione belli vel terrestris vel navalis. Quæcumque sint; cùm, jure gentium, res hostium eodem ordine ponantur ac res nullius, occupationis objectum meritò habentur.

PROPOSITIO UNICA.

Princeps et solus princeps tantùm potest, in bello justo, de bonis hostium sumere, quantum necesse est, tum ad compensationem damni et impensarum quæ fieri debuerunt, tum ad justam injuriæ vindictam, tum ad pacem et tranquillitatem obtinendam.

1° *Princeps, in justo bello, tantùm sumere potest de bonis hostium, quantum necesse est tum.....* Judex potest in rem exercere omnia jura cùm illud necessarium sit ad bonum, pacem et tranquillitatem publicam; atqui princeps qui justam habet causam belli, munus judicis censetur exercere in gentes devictas, et illud quidem necessarium est ad legitimam uniuscujusque gentis defensionem, cùm non aliud sit in terris tribunal ad lites gentium componendas: ergo.

2° *Solus princeps, in bello justo, sumere potest de bonis hostium quantum necesse est....* Ille solus sumere potest de bonis hostium qui damna patitur, impensas facit, injuriam accipit, et tandem proprio nomine bellum agit; atqui ita solus princeps: ergo.

Dixi 1° *Ad compensationem damni, et expensarum, siquidem hostis injusta fuit causa damnorum simul et expensarum.*

Dixi 2° *ad justam injuriæ vindictam, quia princeps honorem imperii, sicut aliud bonum, tueri ac appetere potest et debet.*

Dixi 3° *Ad pacem et tranquillitatem obtinendam, quia tranquillitas et securitas sunt finis quæ sibi proponere debet princeps, ac proinde infligi potest talis pœna, ut hostis et alii à pace turbandâ efficaciter avertantur.*

His duobus principiis correspondent duo corollaria generalia, quorum ope solvantur difficultates tempore belli frequentes.

Primum corollarium. Milites ea omnia possunt retinere, quæ expressè vel tacitè fuerunt à principe legitime concessa; potest enim princeps hæc bona ipsis concedere, sive ut inde minis gravetur ærarium publicum, sive ut militum animi magis incitentur ad bellum, sive ut qui prælii pericula sustinent præ aliis, prout æquum est, commodis, si quæ sint, participant.

Undè 1° milites contra justitiam non peccant, cives ubi spoliando, quândò victor in direptionem tradit urbem devictam. Undè 2° milites non peccant contra justitiam, quândò legitime missi vel approbati, quales vulgò *les partisans* in terrâ et *les pirates* in mari, excursions faciunt contra populos hostes, et eos bonis temporalibus exspoliant, quia circa hæc communiter habetur consensus principum. Parvi referunt illa bona ab innocentibus vel reis auferantur, quia innocentes sicut et rei, quatenus pars communitatis, ultra oneribus sublevandis concurrere debent.

Secundum corollarium. Milites ea sibi tantùm arrogare possunt quæ legitime fuerunt à principe, vel expressè vel tacitè, concessa: milites enim non agunt nisi ut famuli et mandatarii principis, à quo solo derivatur potestas, quândò adest justa belli causa, hostibus directè nocendi. Undè 1° qui propriâ auctoritate aliquid subriperunt, sive apud suos concives, sive apud hostes, ad restitutionem teneantur. Undè 2° milites qui absque ducis concessionem ceperunt annonas, arma, aliaque belli instrumenta, pecunias in ærario publico contentas, vel ad thesaurum publicum pertinentia, restitutioni obnoxii sunt. Ratio est quia in his omnibus non præsumitur ex usu consensus principis.

Not. In primo corollario supponitur concessionem à principe factam legitimam esse. Si enim legitima non esset, vel quia bellum esset evidenter injustum, prout sæpius advenit in ultimis imperii temporibus, vel quia in bello justo jura gentium violarentur, prout agunt illi qui depredantur bona extraneorum et hospitum in oppido expugnato, pro nullâ haberetur. Ideo milites, qui tali consensu uterentur ad res hostium abripiendas, ab obligatione restituendi non immunes essent, nisi prius facta fuisset donatio similis ei, quam principes, anno 1814, in favorem pacificationis, ad tranquillitatem publicam, sibi invicem concesserunt.

NUM II. *De rebus occupationi affinis.*

Inter eas præcipuè computantur fodinæ, ligna et pascua. Ea dici non possunt occupabilia, quia, ut pars vel fructus fundi, jam proprium habent dominum. Sed cum jus dominorum circa ea aliquatenus restringatur, de iis pauca submittimus.

I. *De fodinis.*

Fodinæ sive metallicæ sive non metallicæ, quoad jura proprietarii, dividuntur in tres classes que vocantur, *mines, minières, carrières*. « Sont considérées « 1° comme mines, celles qui contiennent en filons, « en couches ou en masse, de l'or, de l'argent, du « plomb, du fer, du charbon de terre; 2° comme mi- « nières, celles qui contiennent les minerais de fer « dits d'alluvion, les terres alumineuses et les tourbes; « 3° comme carrières, celles qui renferment les ardoi- « ses, les grès, les pierres à bâtir, les marbres, les « substances terreuses et les cailloux de toute nature. « (Loi du 21 avril 1810, art. 2, 3, 4.)

Venæ quæ dicuntur *mines*, effodi nequeunt absque consensu gubernii, quod vel proprietario vel alteri, salvâ tamen justâ indemnitate, hanc facultatem concedere potest.

Venæ quæ dicuntur *minières*, non indigent concessione gubernii ut effodi valeant. Satis est ut proprietarius declarationem suæ intentionis transmittat magistratui præfecti vices gerenti, si agatur de iis quæ nuncupantur *tourbes*.

Venæ aliæ quæ vulgò appellantur *carrières*, effodi possunt absque licentiâ, servando tamen leges et statuta specialia. Vid. Toullier, tom. 3, n° 292 et seq.

II. *De lignatione.*

Per lignationem intelligitur collectio parvorum lignorum in sylvis. Talis collectio modo justa, modo injusta est. Itaque distinguitur.

1° Pauperes qui ligna viridia aut etiam sicca majoris pretii cædunt in sylvis ad privatos vel republicam vel communitatem pertinentibus, contra justitiam peccant et restituere tenentur, quia violant jus strictum alterius, siquidem domini, quicumque sint, rationabiliter sunt invitati ut illud damnum sibi inferatur: ergo.

2° Pauperes qui ligna viridia aut sicca minoris pretii cædunt in sylvis ad privatos pertinentibus expedere debent an domini lignis aridis aut viridibus utantur ipsi. Si utantur, illa occupare nequeunt; si non utantur, ordinariè presumitur illos non obstare quominus alii et maximè pauperes ea cædant et asportent: ergo.

3° Pauperes qui ligna viridia aut sicca minoris pretii, virgulta aut brachiola quæ arbores fieri nequeunt, in sylvis communibus cædunt ad frigus repellendum vel cibos conquodens, nec peccant, nec restituere tenentur. Ea concedere censetur communitas in gratiam pauperum: ergo.... Alia esset conclusio, si pauperes ligna asportarent ad ea vendenda, nisi alio modo vivere non possent, aut nisi domini illud cognoscant et impedire non curent.

Annotandum est decretum consilii statûs, anno 1806, die 9 julii, statuisse folia mortua sylvarum publicarum auferri non posse, eâ ratione quòd arbusta tenera foreverent et terram opimam redderent.

III. *De pastione.*

Pastionis nomine hîc intelligitur *conductio pecorum in pascua aliena*. An aliquandò licita sit? Adhuc distinguendum est. Illa pascua ad privatos vel ad communitatem pertinent.

Si prius, 1° pauperes qui sua ducunt animalia ad pascenda ea quæ dominus fundi collecturus est aut daturus in pabulum suis pecoribus, contra justitiam peccant et restituere tenentur; violant enim jus strictum alterius, cum domini sint rationabiliter invitati: ergo. 2° pauperes qui, frugibus et herbis collectis, sua ducunt animalia ad pascenda ea quæ dominus nec est collecturus nec suis animalibus in pabulum daturus, neque peccant neque restituere tenentur: jus alterius non violatur cum domini non sint rationabiliter invitati; sicut fert consuetudo recepta: ergo.

Si posterius, pascua communia sunt vel in sylvis vel in aliis locis. 1° Omnia communitatis membra et maximè pauperes jus habent pastionis in sylvis communibus, juxta decretum 1669, quod revocatum non fuit. Quædam tamen cautiones tum ratione temporis, tum ratione pecudum præscribuntur observandæ, ne scilicet damnum patiantur juniora arbustula. 2° Nihil speciale dicimus de pascuis communibus quæ sunt in locis campestribus, cum uniuscujusque jura pendeant ab usibus et locorum consuetudinibus.

§ 2. *De inventione.*

Inventio definitur *quædam occupatio rei à domino suo separata*. Porrò res à suo domino quadruplici modo separari potest, vel quia dominus rem abscondit, et tunc dicitur thesaurus; vel quia invitatus eam amisit, et tunc vocatur res amissa; vel quia illam rejicit, et tunc est res derelicta; vel quia istam relinquit decedens absque hæredibus à sanguine et testamento, et tunc nuncupatur bonum vacans. Hinc totidem numeri.

NUM. I. — *De thesauro.*

Quæ. 1° quid sit thesaurus?

Resp. Thesaurus definitur jure novo, art. 716: *res quæcumque abscondita vel infassa quam nemo probare potest esse suam, et quæ fortuito casu inveniuntur.*

Dicitur 1° *res quæcumque*, id est, sive vetus, sive recens depositio pecunie aut alterius rei mobilis pretiosæ, ut vasorum, gemmarum, annulorum, etc.

2° *Abscondita aut infassa*: si enim in aperto esset, non thesaurus, sed res amissa censeretur.

3° *Quam nemo probare potest esse suam*, alioquin haberet dominum cui certè restituenda foret.

4° *Et quæ casu fortuito inveniuntur*; videtur quòd illa verba ad essentialiam definitionis non pertineant, quia, juxta Delvincourt et alios jurisperitos, ut res aliqua

sit thesaurus non requiritur absolutè ut fortuito casu inveniatur; idè hæc clausula apposta fuit ne homines spe thesauri inveniendi incitarentur ad fodiendos aliorum agros.

Quær. 2° Cujus sit thesaurus?

Resp. 1° Jure naturali, thesaurus ad inventorem pertinet; quisque enim occupare valet ea quæ nullius sunt; atqui thesaurus est aut censetur nullius: ergo.... Et verò si quis thesaurum sibi vindicare posset in detrimentum inventoris, maximè fundi proprietarius cui codex civilis, art. 552, tribuit inferiora et superiora ejusdem fundi: atq. non potest jure naturæ, cum thesaurus non sit pars naturalis fundi: ita omnes ferè theologi et juristæ, quamvis quæstio, si in se expandatur, difficultate non careat: ergo.

2° Jure civili, thesaurus totus est inventoris, si ab aliquo inveniatur in proprio istius fundo: si autem inveniatur in fundo alterius, media pars ad inventorem pertinet et altera media pars ad dominum fundi, art. 716. Hinc si inveniatur in loco ad rempublicam, vel civitatem, vel ecclesiam pertinente, media pars reipublicæ, vel civitati, vel ecclesiæ cedit. Usufructuarius verò nihil exigere potest ex thesauri parte quæ domino tribuenda est, quia non est proprietarius.

Leges prædictæ obligant in conscientia, etiam ante sententiam judicis, utpotè directivæ et non pœnales, siquidem instituuntur ad proprietates rerum independentes à quolibet delicto determinandas.

Quær. 3° Quis sit inventor thesauri?

Resp. Si solùm ad jus naturale attenderetur, ille forsan diceretur inventor qui prior thesaurum manu, aut pede, aut alio actu proprietatis significativo apprehenderet; sed ex Codice nulla difficultas: ille est inventor, non præcisè qui apprehendit, sed qui detegit. Sic propriis terminis thesaurus jure definitur: *Res fortuito casu detecta*. Ità etiam judicavit Bruxellensis curia die quartâ martii 1810. Undè si opifex in agro laborans, licet de mandato domini, thesaurum detegeret, verè thesauri inventor esset. Aliud autem diceretur si dominus suspicans thesaurum latere in agro, opificem adhiberet ad effodiendum, quia opifex specialiter deputatus agit ut manus domini, aut potius ipsemet dominus.

Quær. 4° Quid juris si thesaurus ex industria inveniatur?

Resp. Primo intuitu v' detur quòd non sit thesaurus propriè dictus, quia fortuito casu non inveniatur. Verùm, cum hæc conditio minis sit ad limitandos thesauros quàm ad arcendos homines à vesanâ cupiditate effodiendi agros alienos sub prætextu opes absconditas inveniendi, sequitur illam non absolutè necessariam esse, ac proinde aliquid, etsi fortuito casu illud non inveniatur, nihilominus thesaurum esse. Undè intentio legis, hanc clausulam definitionis juris romani addendo, fuit tantùm excludere à dispositionibus inventori favorabilibus eum qui absque consensu domini in fundo alieno thesaurum industriâ quærit.

Itaque ad clariorem solutionem, multiplici opus est distinctione.

1° Si *proprietary* industriâ thesaurum invenit in suo fundo; totus ad eum pertinet thesaurus, quia, ex unâ parte hoc jus quatenus inventor et dominus habet à lege civili, et ex alterâ non privatur beneficio partis inventori rem fortuito casu inveniendi concessæ, cum lex non intendat plectere nisi eos qui effodiunt agros alienos.

2° Si *extraneus* industriâ thesaurum invenit in fundo alterius, subdistingendum est. Vel thesaurus absque consensu, vel de consensu domini quæsitus fuit. Si prius, totus thesaurus ad proprietarium pertinet. Cum leges novæ circâ hunc casum silcant, ad leges veteres recurrendum est, ait Delvincourt; atq. in hoc casu leges juris Romani, quæ olim in Galliâ vim obtinebant, totum thesaurum proprietario adscribebant: ergò totus thesaurus proprietario cedit. Prima medietas ei ut domino fundi tribuenda est, et secunda, quia ille injuriam passus est in effossione quam fecit alter absque ipsius consensu. Undè prima medietas statim danda est, quia lex jubens eam solvi non pœnalis, sed directiva est et proprietatis rerum definitiva; secunda autem medietas, non nisi post sententiam judicis restitutioni obnoxia est, quia pœna gravis est et activa, quam nemo spontè subire tenetur.... Si posterius, certum videtur inventorem jus habere ad unam partem dimidiam, quia, utpotè inventor, hanc partem tenet à lege et nullam posuit causam cur eâ privaretur, siquidem nullam intulit injuriam domino qui supponitur consensisse. Utrum autem jus habeat ad aliam partem? Alii affirmant, docentes dominum, consentiendo, juri suo renuntiasse: alii verò negant dicentes illam renuntiationem præsumi non posse. Quapropter ex circumstantiis tantùm, secluso pacto, intentio domini judicanda est: ergo.... Caterùm monent auctores quòd, si fraude usus fuerit inventor ad extorquendum consensum; habendus sit sicut ille qui industriâ thesaurum quæsitus absque consensu domini, quia, cum dominus ex errore solùm consenserit, idem videtur esse ac si non consensisset.

3° Si *usufructuarius* industriâ reperit thesaurum in fundo cuius habet usufructum, ex lege nullum jus habere videtur, cum neque proprietarius sit, neque inventor fortuito casu; attamen sentit Delvincourt eâ de re interrogatus, contrarium ex mente legis deduci posse, saltem pro parte quæ fit inventoris. Etenim lex ità voluit ne extraneus in fundum alterius ingrederetur ad effodiendum; atq. motivum hujus prohibitionis non reperitur in eo casu, siquidem usufructuarius nemini injuriam facit fodiendo agrum cuius habet usufructum: ergò innocens inventor reputari debet, et idè mediam partem repetere potest. Nequaquàm, reponunt alii: usufructus jus non dat nisi ad ea quæ offendantur ad fructus percipiendos, ac proinde non ad effossionem quæ fit sub prætextu thesaurum acquirendi.

Quær. 4° Au suspicans thesaurum in agro reconditum esse, possit illum agrum pretio communi emere et totum thesaurum sibi applicare?

Resp. affirm. 1° Quia thesaurus ille, cum non sit pars neque fructus fundi, non auget illius valorem; 2° quia

thesaurus ille nullo modo perlinet ad agri dominum, siquidem ante illius inventionem censetur esse nullius; 3° quia maximè pretium agri petitur ex communi hominum existimatione, à qua non recedit emens agrum pretio communi; ergo.... Undè, utpotè inventor simul et fundi dominus, totum thesaurum retinere potest. Aliud esset si quis primò invenisset thesaurum et illum deindè recondidisset, et postea agrum emisset, quia statim ac thesaurus reperitur, una pars venditori, ut domino, restituenda est.

Dices: Non licet à rustico emere villi pretio gemmam, quam ipse putat esse vitrum: ergò à pari.

Resp. neg. cons. et paritat. Disparitas est quòd præstantia gemmæ sit pars ejus: insuper non emitur pretio quod ex communi habet æstimatione; sed thesaurus non est pars agri, et ager emitur juxta communem æstimationem quæ constituit justum pretium: ergò nulla paritas.

Quær. 5° an opifex qui in angulo domus vel in arcâ veteri, vel in veste summam pecuniæ invenit, illam aut illius partem sibi retinere valeat?

Resp. Si quædam adsint vestigia quibus prudenter et rationabiliter judicari possit hanc pecuniam ad talem aut talem personam pertinere, v. g., quia talis familia multis abhinc annis in eadem manet domo, tunc pecunia hæc tota reddi debet; nam reverà dominum habet. Si verò nulla hujusmodi sint vestigia, res ista, ex definitione Codicis, ut thesaurus haberi debet, et propterea una media pars ejus ad inventorem, et altera ad proprietarium pertinet.

Nem. II. — De rebus nuper amissis.

Quær. 1° Quid sint res nuper amissæ?

Resp. Eæ intelliguntur quas dominus involuntariè perdidit et adhuc retinere meritò censetur.

Quær. 2° Ad quid teneatur inventor rei nuper amissæ?

Resp. Vel dominus inveniri potest, vel non.

Si prius, duo pro inventore instant officia, unum ex charitate et aliud ex justitiâ.

1° Inventor *saltem ex charitate* tenetur ad inquirendum dominum cum diligentia pretio rei proportionatâ, quia in pari occasione idem sibi fieri unusquisque censetur velle: erg. Dixi, *saltem ex charitate*, quia plurimi theologî cum Collatore Ambianensi, ut valde suspectum injustitiæ habent eum qui omittit hujusmodi disquisitiones: adest enim quasi-contractus, quem vocant *gestionis*, vi cujus inventor, eo ipso quòd rem apprehendat et in custodiâ accipiat, suscipit in se illius curam ac proindè obligationem dominum quærendi, ut ipsi eam reddere valeat. Si has disquisitiones facere nollet, tunc res non erat apprehendenda. Hoc satis rationi consentaneum est, et imò ultrâ omne dubium, si, disquisitiones omitiendo, rem inventu difficiliorem reddat, prout ordinariè accidit, cùm inventor rem apprehendens causa sit cur dominus communiter recordans loci in quo eam perdidit, eam frustrâ hoc in loco quærat, vel res amissa non inveniatur ab eo qui dominum diligenter inquisivisset.

2° Domino reperto, inventor ex justitiâ tenetur statim rem amissam restituere *absque ullo onere*, quia

res clamat domino. Hinc S. Aug., Serm. 179: *Si quid invenisti et non reddidisti, rapuisti*: ergo. Dixi, *absque ullo onere*, quia reddendo purè et simpliciter juri stricto alterius satisfiit. Deduci tamen possunt impensæ quas inventor fecit ad rem conservandam vel dominum inquirendum: æquum non esset ut quis fieret pauperior negotia alterius utiliter gerendo. Item accipi possunt præmia quæ spontè inventori offeruntur: deterioris non debet esse conditionis inventor qui præstat domino opus charitatis simul et justitiæ, quam quilibet extraneus, qui, licèt nullo officio alteri commendetur, ad aliquid accipiendum habitis esse non desinit. Uirum autem inventor similiter jus strictum habeat ad præmia quæ generatim dominus promissit iis qui rem amissam ipsi redderent? ita nobis videtur. Si enim jus non haberet, maximè quia illæ promissiones merè essent gratiæ et metu factæ: atqui.... non primum; nam vulgò dominus aliquid commodum ex iis percipit, siquidem adhibetur diligentia major quàm ea quæ debetur: non secundum; nam actio inventoris est etiam actio charitatis; ille rem ubi invenit relinquere poterat; ergo presumendus est dominus, ex gratitudine, non verò ex metu, præmium polliceri, prout communiter fit inter homines benè cordatos et beneficii memores: ergo promissiones illæ sunt validæ ac consequenter jus inventori conferunt.

Si posterius, id est, si dominus, præhabita morali diligentia, inveniri nequeat, cùm, teste Delvincourt, nullæ sint leges speciales sive in veteri sive in novo jure, quibus ex Codice civili determinandæ sunt res nuper amissæ, art. 719, quæstionem solo jure naturali attendimus. Sed quanta difficultas? Ad eam dirimendam tres occurrunt sententiæ.

Opinio quæ nobis probabilior videtur, docet res inventas pauperibus erogandas esse, vel in pios usus impendendas, quando non reperitur dominus.

Prob. Eæ sententiæ juxta regulas opinionum moralium à doctore Muzzarelli sapienter expositas, præferenda est, quæ firmatur auctoritate et ratione suadetur atqui nostra sententiâ....

1° Firmatur auctoritate, scilicet 1° *Theologorum*. Hæc S. Thomas, et ferè omnes theologî et canonistæ usque ad Dominicum Soto, qui primus, ut ipse agnoscit, opinionem novam professus est; post eum major theologorum pars in veteri sententiâ ita perseveravit ut ista etiam ab adversariis communissima vel communior vel communis semper existimata fuerit. Nemo non videt quàm valida sit illa auctoritas in controversiis ad moralem spectantibus. 2° *Pastorum*. Hic citari possunt Catechismus conc. Trid. jussu S. Pont. editus, Conc. Med. IV, sub S. Carolo celebratum decreta plurimum episcoporum quibus statutum fuit bona inventa in pios usus distribuenda esse. 3° *Fidelium communi persuasione*. Persuasio fidelium apud auctores pro indicio veritatis semper habita fuit; atqui fideles communiter credunt res inventas, domino non comparente, in pios usus vel pauperibus impendendas esse: ergò.

2° Suadetur ratione. Ad opinionem nostram fortiter suadendam satis est ut amittens rei amissæ dominium retineat, et illius intentio sit ut res in pios usus impendatur; atqui hæc duo constant. 1° *Amittens rei amissæ dominium retinet*; si enim earum rerum dominium amitteret, vel propriâ voluntate, vel lege positivâ, vel lege naturali; atqui nullo modo; 1° non suâ voluntate: vult enim in perpetuum rei suæ dominium servare; quod ad eò verum est, ut, licet eam aliquo tempore amiserit, statim ac illam reperit contiuuè suam dicit ac sibi arripit; 2° non lege civili, cum sola dispositio legis quæ invocari possit, in eo tantum consistat quòd domino contra inventorem post tres annos recuset actionem, art. 2279; porro aliud est alicui recusare actionem, aliud est eidem dominium auferre; quod magis clarescit cum eadem dispositio sit pro rebus amissis ac pro rebus furto ablati: certè quidem lex non intendit denegare domino proprietatem rei illi injustè ablatæ: ergo nec rei amissæ. 5° Non lege naturali: jure naturali nemo excidit à domino, nisi simul excidat à facultate intrinsecâ et radicali disponendi, alioquin res malâ fide possessa, incerto domino, restitui non debet, quod falsum ab omnibus habetur: ergo, aliudè: ergo. 4° amittens rei amissæ dominium retinet... 2° *Illius intentio legitime præsumpta, ea est ut in pios usus impendatur res amissa.* Id colligitur 1° facto. Non melius cognosci potest quænam sit voluntas domini benè præsumpta quàm ex Theologorum disquisitione; Theologi enim, antequàm pronuntiaverint talem esse domini voluntatem, expendere curaverunt quænam generatim sit intentio eorum qui res amiserunt; jam verò Theologi commissimè tenent, domino non parente, rem amissam pauperibus erogandam esse, vel in pios usus impendendam. 2° Ratione. Quisque enim vult res suas, cum ad se ipsam redire nequeunt, sibi servire meliori modo quo possunt; atqui res perditæ domino vel ejus hæredibus non melius inservire potest quàm eam nomine proprietarii impendendo in pia opera: ergo; aliudè: ergo.

Not. Si inventor sit pauper, rem inventam ipse potest sibi applicare; æquum est ut non sit deterioris conditionis quàm alii; ne tamen amore sui decipiatur, cum sit iudex in propriâ causâ, priùs à confessorio aut viro gravi consilium petat.

Solvuntur objecta.

Obj. 1° Inventor potest retinere rem nullius; atqui res inventa nullius est; ad retinendum sicut et ad acquirendum dominium requiritur non solum potestas moralis, seu facultas utendi absque alterius injuriâ, sed potestas physica aut actualis aut virtualis eâ re utendi; eo enim fine res è statu communitatis extracta sunt; atqui dominus in præsentî casu non habet potestatem physicam, quia, domino non apparente post disquisitiones, moraliter certum est eum rem non esse recuperaturum; ergo.

Resp. ad 1, neg. min. Si perditor rei suæ dominium amitteret, vel propriâ voluntate, vel auctoritate legis, vel jure nature; atqui nullo modo, ex thesi: ergo.

Ad II, neg. min. Adest enim semper facultas re utendi, et saltem exigendi ut res modo utili domino adhibeatur.

Cæterum principium totius illius difficultatis labili nititur fundamento. Falsum est enim eandem exigî potestatem ad retinendum sicut et ad acquirendum dominium. Ad retinendum dominium sufficit ut habita fuerit voluntas rem in perpetuum acquirendi, et ea voluntas perseveret absque alieni juris violatione; atqui hæc duo constant: 1° habita fuit voluntas rem in perpetuum acquirendi; nemo acquirit pro tali vel tali tempore, sed usquequàm se spoliè, vel auctoritate publicâ spoliètur; 2° ea voluntas perseverat absque alieni juris violatione, cum perfecta sit sub hoc respectu inter homines reciprocitas. Hæc ita vera sunt ut intimum lumen omnibus dicat, rem domino comparant restituendam esse, etiamsi ille diuturno tempore non habuerit potestatem physicam re suâ utendi; quo nihil clarius ad demonstrandum non requiri eandem potestatem ad retinendum sicut ad acquirendum dominium.

Obj. 2° Res impendenda est juxta voluntatem domini benè præsumptam; atqui voluntas domini est ut inventor rem retineat; desumitur, 1° ex communiter contingentibus; amittentes communiter non cogitant de pio usu, sed tantum de re recuperandâ; 2° ex majori utilitate; facilis rem recuperabit dominus, si inventor rem possit retinere; alioquin iste, prævidens se tantum onus assumere rem apprehendendo, eam derelinquet: ergo.

Resp. neg. min. Quoad utramque partem probationis, 1° quoad primam partem, dicitur meliori jure præsumi voluntatem domini esse ut res pauperibus distribuatur. Nemo est, etiam fide et moribus perditus, qui non malit, saltem virtualiter, ex re suâ aliquid commodi percipere; ergo. 2° Quoad secundam partem dicitur, tunc non majorem esse utilitatem, cum minores erunt perquisitiones; spe rem sibi applicandi inventor avertitur à tentandis mediis quæ forsitan dominum detexissent: ergo... Et verò, ait Billuart, anteponeuda est utilitas certa alteri utilitat probabiliter non eventure; atqui utilitas, si res in pios usus impendatur, certa est, et improbabilis si in manu inventoris remaneat: ergo.

Obj. 3°: Dicendum est de re amissâ sicut de thesauro; idè enim thesaurus jure naturali inventoris est, vel quia nullius est, vel quia præsumitur talem fuisse prioris domini voluntatem; atqui pariter se habent res inventæ: ergo.

Resp. neg. parit. Prima disparitas est, quòd pro thesauro naturaliter impossibile sit ut redeat ad dominum quia naturaliter dominus non est reperibilis; idè nullus est. E contra semper possibile est, sin moraliter, saltem metaphysicè, res amissas ad dominum regredi posse. Secunda disparitas est, quòd dominus thesauri dominio censeatur renuntiare pro tali casu, cum sciens et volens pecuniam abscondit et de hoc neminem monet. Si enim voluisset hoc dominium sibi retinere vel hæredibus transferre, certa posuisset

sigilla quibus ipse demonstraretur proprietarius, vel aliquem hæredum monitum fecisset. Quare, his deficientibus, rationabiliter præsumitur juri suo renuntiâsse. Qui autem rem amisit, censeri non potest dominio renuntiâsse, siquidem involuntariè rem perdidit; ergo.

Quæritur 3^a quid agendum, si dominus compareat postquam in pios usus res inventa expensa fuerit?

Resp.: Vel res adhuc subsistit, vel consumpta est. Si prius, res, ubicunque sit, domino qui clamat restituenda est, quia non data fuit nisi sub conditione eam reddendi, si dominus reperitur. Censetur autem subsistere, quoties extat vel in naturâ suâ, vel in pretio eam representante, vel denique in eo ex quo aliquis factus est ditior. Dixi, *ubicunque sit*, id est, sive inventor eam sibi ut pauperi applicaverit, sive in pios usus tradiderit; excipe, si res vendita fuisset publicè in foro vel à mercatore hujusmodi merces publicè vendente, quia in hoc casu emptor rei dominium acquisivit, et potest illam retinere donec pretium ab eo solum ipsi reddatur. Ita statuit lex positiva pro securitate commercii, art. 2280: tunc dominus contra venditorem recursum obtinet.

Si posterius, id est, si res fuit consumpta, vel inventor fuit graviter negligens in domino inquirendo, vel non.

1° Si inventor graviter fuit negligens.... tenetur ratione gravis negligentia domino restituere; quia, domino rationabiliter invito, rem alterius alienavit, ac proinde per culpam lethalem grave damnum intulit: ergo. Dixi, *ratione gravis negligentia*, si negligentia levis fuit, ad nihil tenentur inventores, alioquin nimis gravarentur. Quenam verò negligentia æstimatur gravis? Id pendet à majore vel minore rei valore, qui communiter pro regulâ majoris vel minoris diligentia in inquisitione domini habetur. Videtur tamen pro re aliqualis momenti quòd schedule sint affigende, aut faciendæ sint proclamationes in locis publicis, ubi affulget spes inveniendi dominum, qui, saltem per tres annos, prudenter expectandus est antequàm res in pios usus erogetur, art. 2279.

2° Si inventor sufficientem adhibuit diligentiam in inquirendo domino, antequàm rem pauperibus distribuât, aut in pias causas impendat, ad nihil tenetur neque ratione injustæ detentionis, eùm res sit consumpta, neque ratione injustæ accessionis, eùm nullam culpam admiserit: ergo.

Nota. Ad diligentiam necessariam non absolutè requiritur ut res inventa potius tradatur communitati quæ eam servabit, quàm pauperibus à quibus consumetur; quia hoc onus inventoribus non imposuerunt domini; alioquin scrupulis, anxietatibus locus aperiretur. Satius est tamen ita agere, eùm rei conservationi et hoc ipso domino desiderio melius consulatur.

NUM. III. — De bonis derelictis.

Quæres 1°: Quid sint bona derelicta?

Resp.: Ea sunt quæ dominus abiecit eo animo ut jam non sint sua.

Quæres 2°: Cujus sint bona derelicta.

Resp.: Jure naturali, eùm sint res nullius, primi occupantis fiunt; sed jure civili, ex art. 539 et 713, ad republicam pertinent.

NUM. IV. — De bonis vacantibus.

Quæres 1°: Quid sint bona vacantia?

Resp.: Ea dicuntur quæ reliquit aliquis decedens, vel sine hæredibus à sanguine aut testamento, vel cum hæredibus qui nolunt ejus hæreditatem adire.

Quæres 2°: Cujus sunt bona vacantia?

Resp.: Apud nos, ex art. 539 et 713, ad rempublicam pertinent. Ex art. 726 et 912, bona extraneorum quæ in Galliis vacantia reputabantur, iisdem legibus subjacebant, ac bona Gallorum quæ in respectivis exterorum regionibus vacantia habebantur. Sed hæc distinctio tollitur et hodie advenæ succedunt non secùs ac regnicolæ. Ita lex 14 die julii 1819.

§ 5. — De accessione.

(Cod. civ., art. 546 ad art. 577.)

Accessionis nomine intelligitur jus quo dominus alicujus rei ea acquirit quæ à re suâ producuntur, vel ipsi necessariò uniantur, art. 546. Unde duplex in Codice distinguitur jus accessionis, aliud in fructus rei, aliud in res rei unitas.

NUM. I. — De jure accessionis in fructus rei.

Fructus alicujus rei sunt vel naturales, vel industriales, vel mixti, vel civiles. Naturales illi sunt qui naturâ solâ, aut ferè solâ producuntur, ut fœtus animalium, fructus arborum, herba pratorum. Industriales illi sunt qui per hominis industriam et laborem ex remerè sterili proveniunt, adeò ut res non sit nisi instrumentum; ut lucrum ex pecuniâ per negotiationem. Mixti illi sunt qui partim ex naturâ, partim ex industria proveniunt, ut segetes, uvæ, legumina. Civiles appellantur illi qui à lege inter fructus reputantur, etsi reverà non sint, uti pretium locationis, vel usura pecuniæ quando legitimè percipiuntur. Isti cum naturalibus in jure confunduntur.

His prædefinitis, omnes fructus naturales, mixti et civiles domino rei acquiruntur jure accessionis, art. 546, 547, cum onere tamen solvendi impensas quæ ad eos obtinendos ab alio factæ sunt, art. 548. Industriales, de quibus loquitur Codex, rectiùs à theologis mixti vocantur.

NUM. II. — De jure accessionis ad res rei unitas.

Res rei unitæ possunt esse vel immobiles, vel mobiles. Hæc in memoriam revocandam est principium generale, cujus ope ferè omnes solvuntur hujus questionis difficultates: *Accessorium sequitur principale.*

PUNCTUM I. — De jure accessionis ad res immobiles.

Jus accessionis ad res immobiles potissimùm considerari potest vel in ædificationibus, vel in alluvionibus, vel in insulis quæ aliquando efformantur.

1° *Ædificatio* fit vel ex alienâ materiâ in proprio fundo, vel ex propriâ materiâ in fundo alterius. In utroque casu, ædificium pertinet ad dominum fundi in quo ædificatum fuit, juxta illud juris nostri sicut et romani, principium: *Ædificium semper sola cedit.*

art. 552. Si proprietarius fundi hæc opera ipse fecerit ex alieni materiâ, illius materiæ pretium solvere tenetur : si autem aliquis ex sua materiâ in fundo alterius hæc construxerit, dominus fundi ac proinde ædificii diversa habet jura, prout ædificator fuit in bonâ vel malâ fide. Cùm ædificator fuit in malâ fide, dominus fundi potest vel exigere ut opera tollantur, vel ea retinere solvendo pretium materiæ et laboris. Eadem facultas domino non conceditur, si ædificator fuit in bonâ fide. Hic, operibus ipsi relicto, habet tantum optionem solvendi vel pretium materiæ et laboris, vel valoris augmentum quod inde fundus suscepit, art. 553, 554, 555 ; implantatio arborum et plantarum eadem sequitur regulas ac ædificatio.

2° *Alluvio* est incrementum quod fluvius alicui prædio adjicit. Illud incrementum obvenire potest vel paulatim et insensibiliter, vel subitâ aquarum exundatione. Si fiat paulatim, id est, terras uni prædio adiungendo, aut unam de ripis insensibiliter deserendo, incrementum pertinet ad dominum fundi cui adjicitur, art. 556 et 557. Aliter statuitur de alluvionibus maris, lacuum et stagnorum, cùm illæ jure non agnoscantur, art. 557 et 558. Si subitò fiat incrementum, ad dominum fundi cui detractum est totaliter pertinet, modò sit notabile et cognoscibile, et dominus fundi tempore lege determinato illud repetat, art. 559.

3° *Insula* ; alia nascitur in mari, alia in flumine navigabili, alia in flumine non navigabili. Insula in mari nata, quia sicut mare communis est, primo occupanti cedit ; ideò non accessione sed occupatione acquiritur. Insula nata in flumine navigabili ad rempublicam pertinet, nisi adsint titulus et præscriptio contraria, art. 560. Insula nata in flumine non navigabili, ad eos qui propè ripas possident agros, pertinet, juxta mensuras art. 561 statutas.

PUNCTUM II.— *De jure accessionis ad res mobiles.*

Jus accessionis ad res mobiles, ex Cod. art. 565, principis æquitatis naturalis omninò regendum est ; regulæ quæ traduntur potiùs ut legis exemplum quàm ut lex ipsa haberi debent. His nihilominùs utemur ad judicia nostra dirigenda. Illæ regulæ versantur circa adjunctionem, specificationem et commixtionem.

1° *Adjunctio* est unio duarum rerum ad diversos dominos pertinentium ; duarum una est principalis et altera accessoria. Quando res duæ ita conjunctæ sunt ut unum corpus efficiant, etsi possint separari, pertinent ad dominum rei principalis cum onere alteri solvendi pretium rei adjunctæ, art. 566, 568. Res illa tanquàm principalis habetur cui altera adjungitur solummodò ad usum, vel ornamentum, vel complementum, art. 567. Si res nulla considerari possit ut accessoria, illa pro principali habetur quæ pretio, vel pretio non discrepante, magnitudine voluminis præstantior est, art. 569.

2° *Specificatio* dicitur confectio alicujus novæ speciei ex alienâ materiâ. Porrò vel pretium materiæ longè superat pretium industriæ, vel pretium industriæ longè superat pretium materiæ. Si 1°, proprietarius materiæ repetere potest novam speciem ex sua

materiâ confectam, solvendo artificis laboris pretium, art. 570. Hinc si quis ex meo auro scyphum aut ex lanâ meâ vestem fecerit, meus erit scyphus et vestis mea, opifici solvendo valorem laboris. Si 2°, artifex retinere potest novam speciem, solvendo proprietaria materiæ justum illius pretium, art. 571. Hinc si sculptor ex alieno marmore pulcherrimam confecerit statuum, tunc jus habet rem elaboratam sibi retinendi, soluto marmoris valore. At si artifex materiam alterius ad novam speciem conficiendam malâ fide adhibuisset, teneretur in utroque foro reparare damnum quod passus est dominus materiæ, art. 577.

3° *Commixtio* est conjunctio duarum rerum æquè principalium ad diversos dominos pertinentium ; ea conjunctio dicitur commixtio vel confusio, prout res conjunctæ faciliè vel nonnisi difficillimè sunt separabiles. Si res conjunctæ faciliè separabiles sint, v. g., oves in grege ad diversos dominos pertinentes ; res separari debent pro ratâ parte rei mixtæ, art. 575. Si res conjunctæ nonnisi difficiliè separabiles sint, v. g., acervi tritici, res sunt communes utrique domino, pro ratâ parte quantitatis, qualitatè et valoris rei mixtæ, art. 575. Si forsan materia unius valdè superet materiam alterius, quantitate et pretio, præstantioris materiæ dominus totam rem commixtam vel confusam repetere potest, solvendo alteri ipsius materiam, art. 574.

Præter regulas jam allatas quæ speciales sunt unicuique ex casibus propositis, quædam sunt communes, quas referre interest ut quæstiones circa hanc materiam faciliùs solvantur occurrentes.

1° Cùm res manet communis inter dominos materialium ex quibus confecta est, vendi debet per licitationem, ad communem illorum utilitatem, art. 575.

2° Quotiescunque dominus materiæ ex quâ, eo inscio, confecta est nova species, vindicare potest hanc materiam, ipse pro libitu valet petere vel restitutionem materiæ, in eadem naturâ, quantitate, pondere, mensurâ ei bonitate, vel ejus pretium, art. 576.

3° Qui materiam alienam, inscio domino, consumperunt, condemnari etiam poterunt ad reparationem damni, si quod patiat dominus materiæ, imò et in jus extraordinariè vocari, si casus evenerit, art. 577.

§ 4.— *De præscriptione.*

(Cod. civ. ab art. 2219 ad art. 2281.)

Præscriptio est *modus acquirendi dominium, vel se liberandi ab aliquâ obligatione, per certum temporis lapsum, sub conditionibus à lege præfixis*, art. 2219. Undè duplex est præscriptionis effectus. Unus est acquisitio domini ; sic, v. g., aliquis possidet agrum per tempus à lege præfixum : ipsi proprietates acquiritur vi solius possessionis, etiamsi nullum titulum validum habeat, modò quædam adimplerentur conditiones. Alter est liberatio seu exemptio à quâdam servitute et obligatione ; sic, v. g., aliquis non exercuit, per tempus lege definitum, jus luminum et stillicidii quod habebat in agrum meum : adversùs eum præscribo, et me redimo à jure quod habebat.

Prior præscribendi modus dicitur gallicè *prescrire un droit*, et posterioꝝ nuncupatur *prescrire contre un droit*. Simul de utroque agemus in propositione sequenti.

PROROGATIO. — *Præscriptio est modus in conscientia legitimus acquirendi dominium, vel se liberandi ab aliqua obligatione sub conditionibus à lege præfixis.*

Prob. Præscriptio est modus in conscientia legitimus acquirendi... vel se liberandi... si princeps id voluerit et potuerit; atqui utrumque constat.

1° *Voluit*, quod patet 1° verbis legislatoris. Iste declarat enim purè et simpliciter per præscriptionem dominium acquiri et obligationem extingui; atq. conclusus est ille modus declarationis cùm datur pro conscientia: ergo... 2° fine legis. Finis præscriptionis est stabilitas proprietatis et tranquillitas civium; atq. nemo non videt hunc finem non obtineri, si præscriptio non esset modus... quia probi semper remanent anxii et dubii circa bona sua, cùm tali lege uti non vellent: ergo... 3° interpretatione communi. Ab undecimo seculo Theologi, Canonistæ et Juristæ unanimes conclamant ore Gregorii IX, *secundum SS. Patrum sanctiones bona legitimè præscripta quietè et sincerè in perpetuum servari*: ergo 1° voluit princeps.

2° *Potuit*. Princeps, vi illius supremæ potestatis quæ disponit de bonis privatorum ad bonum commune, potest illud quod æquitati non repugnat et bono publico valdè utilis est; atq. talis est translatio dominii et extinctio obligationis vi præscriptionis. 1° Non repugnat æquitati. Nam ut judicetur de legis æquitate consideranda est illa non quoad privatos, sed in se, ante quemlibet eventum; atq. sic attenta non lædit æquitatem, quia tunc par est pro quolibet privato spes lucri et damni; undè sanè potuissent privati, absque injuriâ, ex pacto statuere dominium acquiri, vel obligationes extingui per diuturnam possessionem: ergo idem potest princeps pro bono publico absque injuriâ: ergo 1° non repugnat æquitati... 2° Valdè utilis est bono publico. Valdè utile est bono publico ut bona diù non maneat incerta, ut finis imponatur litibus, domini cautiore efficiantur in rebus suis servandis et recuperandis; atq. hæc omnia præstantur translatione dominii et extinctione obligationis in præscriptione: ergo princeps potuit... aliudè voluit: ergo.

Quibus patet præscriptionem fuisse introductam, non solum ad puniendam prioris domini socordiam, sed præcipuè ac primariò ad quietem civium ac familiarum assecurandam.

Hinc 1° non tenentis rem legitimè præscriptam restituere, etiamsi, completâ præscriptione, noveris eam esse alienam. Ita S. Thomas, lib. 12, 2, 16, art. 2.

Hinc 2° si quis ignorans præscriptionem esse modum legitimum acquirendi dominium, rem à se sic acquisitam priori domino reddidisset, posset eandem ab ipso repeti re, si postea sciret præscriptionem esse modum...; nam priori domino donum largiri volebat, cùm nesciret rem esse suam; non posset verò rem

illam repetere, si, quando eam priori domino reddidisset, scivisset præscriptionem esse modum acquirendi dominium: quia tunc adest verum donum; res autem semel donata repeti non potest.

Obj. 1° Nemo citrà culpam re suâ privari potest: atq. non pauci privantur... si præscriptio esset modus legitimus... ergo.

Resp. dist. maj. Si non exigat bonum commune, *con.* si exigat bonum commune, *neg.*, quia tunc præscriptio assimilatur oneribus publicis quæ quisque civis, etiamsi absit culpa et negligentia, subire tenetur eodem ferè modo quo solvit vectigalia et tributa. Ratio boni publici ita prævalet bono privato ut nemo haberi possit rationabiliter invitus circa talem legis dispositionem.

Obj. 2° Princeps non potest ultra quod necessarium est ad finem suum obtinendum; atqui ad obtinendum finem in præscriptione intentum, sufficit ut in foro externo denegetur actio priori domino: ergo.

Resp. neg. min. In hac hypothese dominia tuta quidem essent ab evictione juridicâ, sed incerta remanerent; probi securè non possiderent, cùm avidi ipsis confictos objicerent titulos quorum falsitas difficilè detegi posset; unde vitam ducerent in anxietatibus, aut inquisitionibus, aut litibus, aut renuntiationibus quas denique ad depellendos scrupulos facerent: ergo.

Obj. 3° Non potest quis licitè retinere rem sibi à judice adjudicatam, quando novit esse alienam: ergo à pari, si noverit, post elapsum præscriptionis tempus, rem esse alienam... .

Resp. neg. consequ. et parit. Ratio disparitatis est 1° quòd judex per sententiam non intendat transferre dominium, sed tantum declarare ad quem res pertineat, secundum allegata et probata: lex verò præscriptionis decernit verè transferri dominium ob varias causas quæ bonum commune respiciunt; 2° quòd sententia judicis nitatur falsâ presumptione; secus verò lex præscriptionis, quæ non adjudicat rem præscriptenti, præcisè quia præsumit eam illius esse, sed ne diù incerta maneant rerum dominia, ne lites et fraudes oriantur, et ob alias rationes supra assignatas, si ve res sit præscriptentis, si ve alterius.

Divi in propositione, *sub conditionibus lege præfixis*; quinque enim requiruntur: res præscriptibilis, possessio, titulus, bona fides, tempus lege statutum, de quibus successivè sermo erit.

NUM. I. — De rebus præscriptibilibus

Generatim ea omnia et sola præscriptibilia sunt quæ objectum dominii esse possunt.

Ut autem apprimè cognoscatur quænam bona in specie sint præscriptibilia, sufficit ac censere quæ sunt impræscriptibilia. Ad hoc duplex regula. Alia sunt impræscriptibilia naturâ suâ, alia dispositionibus legum.

1. *Reg. Impræscriptibilia sunt naturâ suâ ea pro quorum acquisitione non supponitur titulus legitimus.* Hinc 1° non præscribitur contra jus naturale et jus divinum. Hinc 2° non præscribitur contra ea quæ instituta sunt ad bonum commune. Hinc 3° non præscribitur contra

ea quæ non sunt in commercio, art. 2226. Ea dicuntur extra commercium, quæ ita sunt domini publici ut fieri nequeant sub dominio privato quin naturam mutant. Sic habentur ea quæ ad rempublicam pertinent. titulo supremæ potestatis, quæ sunt illa de quibus art. 538 et 540. Ea autem censentur in commercio, et idèò præscriptibilia, quæ ita sunt domini publici ut sub dominio privato fieri possint absque ullâ naturæ transformatione. Sic computantur ea quæ ad rempublicam pertinent, titulo private proprietatis, quæ sunt illa de quibus art. 539, 541, 560. Juxta hunc posteriorem sensum intelligendus est art. 2227, quo statuitur gubernium iisdem præscriptionibus obnoxium esse ac privatis.

II. Reg. *Imprescriptibilia sunt dispositionibus legum ea quæ lege vel expressè vel, implicite à præscriptione excluduntur.* Excluduntur explicite 1° servitutes, aut non apparentes aut non continuæ, cum scilicet istæ titulo destituuntur, art. 691; 2° bonum dotale, tamdiu perseverat societas honorum interconjuges, nisi fortè præscriptio ante conjugium incoeperit, art. 1561; 3° bona dotationem regum componentia, leg. 18 novemb. 1814. Excluduntur autem implicite ea de quibus lex declarat vel absolutè alienari non posse, vel alienari non posse nisi cum quibusdam solemnitatibus, vel denique non posse alienari in favorem talis vel talis personæ; ita sunt quedam res minorum, interdictorum et mulierum, art. 2232 et seq.

Nova. II. De possessione.

Possessio in genere est detentio alicujus rei vel exercitium alicujus juris, art. 2228. Hæc requiritur 1° jure can. juxta reg. 3. juris in Sexto : *Sine possessione præscriptio non procedit*; 2° jure civ. art. 2229 : ergo... ad præscriptionem parvi refert utrum quis possideat per se vel per alium qui nomine ipsius possidet, art. 2228.

Illa autem possessio, ut ad præscriptionem sufficiat, debet esse, juxta art. 2229 :

1° *Titulo proprietatis*, alioquin adesset mera detentio, sed non possessio propriè dicta, qualis in jure intelligitur. Hinc 1° qui possident nomine alterius, v. g., cui aiores, tutores, coloni, depositarii, usufructuarii et eorum heredes, quamdiu non intervertunt titulum prioris possessionis, seu nomine alterius possident, præscribere non possunt, art. 2236 et seq. Hinc 2° qui possident simpliciter tolerantia aut merâ facultate alterius præscribere nequeunt, art. 2232. Si quis, v. g., diu transeat per meum fundum, absque ullo titulo per se juris translativo aut talis tituli specie, contra me non præscribit, quia non titulo proprietatis, sed merâ licentiâ alterius possidet.

2° *Pacificæ*, id est, actus violentiæ excludens : à die tantum quo cessavit violentia, incipit possessio ad præscriptionem apta, art. 2225. Videtur Codex his verbis abrogare principium juris romani, vi cuius res furtivæ aut vi ablata nunquam præscribi poterant.

3° *Publica*, seu oculis civium exposita, adèò ut ille cuius interest ne res sua ab alio præscribatur, eam reclamare valeat; sic qui furtim aquam haurit ex alieno

puteo, licet per longum tempus hauriat, jus non acquirit, illo clandestino usu, aquam ab illo fonte hauriendi; necesse non est tamen ut dominus reipsâ alterius possessionem cognoverit, aliàs vix applicari posset præscriptio.

4° *Certa*, id est, demonstrata per actus veræ possessionis attestativos quibus possessor moraliter certus sit se non alterius sed proprio nomine possidere. Deficiente illâ conditione, deficeret bona fides.

5° *Continuata tempore lege præfixo* : hæc continuatio impeditur potest vel interruptione vel suspensione. Interrumpitur possessio : 1° si possessor per tempus anno longius re possessa privetur vel à domino legitimo vel ab alio, art. 2245; 2° si experitur interpellationem juridicam, etiam coram iudice incompetente, mandatum judicarium, apprehensionem bonorum legalem, art. 2244 et seq.; 3° si agi oseat jus proprietarii in rem quam possidet, art. 2248.

Suspenditur possessio, 1° quandò dominus est incapax rem suam prosequendi; ut sunt in multis, minores, interdicti, conjuges inter se, art. 2252 et 2253; 2° quandò res possessa nondum est exigibilis, ut sunt præcipuè debita sub conditione, ad statutum diem, ad securitatem creditoris, antequàm impleta fuerit conditio, vel dies advenierit, vel sublata fuerit oppignratio, art. 2257.

In eo est discrimen inter suspensionem atque interruptionem, quòd si suspensa fuerit præscriptio, tempus suspensionem præcedens cum tempore eam subsequente conjungi possit ad præscribendum, dum è contrâ, si præscriptio interrupta fuerit, tempus eam præcedens pro nihilo computari debeat, et, eâ interruptione sublata, denuò possessio inchoanda est et implenda.

Nova. III. De titulo.

Titulus in genere est causa propter quam aliquid possidemus. Nemo non videt ad præscriptionem non requiri titulum verum, seu per se sufficientem ad fundandum jus quod quis contendit; nam, si adesset, jam præscriptio opus non esset. Idèò tota questio movetur de titulo apparenti, qui, juxta Collet, potest esse vel præsumptus seu putativus, vel coloratus seu invalidus, vel vitiosus.

Præsumptus seu putativus ille est qui creditur verus, etsi non sit, v. g., si credam me emisse aliquid quod reverà non emi.

Coloratus seu invalidus is est qui naturâ suâ dominium transferret si, ob latentem defectum, nullus non esset; v. g., donatio facta ab eo qui non est dominus.

Vitiosus ille est qui naturâ suâ non esset aptus ad transferendum dominium, licet totam vim suam obtineret; v. g., locatio, commodatum, depositum... Pauca de singulis.

I. *De titulo præsumpto seu putativo.* Ille titulus sufficit pro præscriptionibus 30 annorum. Etenim in hujusmodi præscriptionibus, cum lex titulum non requirat exhibendum, art. 2262, sufficit bona fides theologica; atqui ex titulo præfato oriri potest illa bona

fides, quæ quis credit se esse legitimum dominum : ergo.... Non sufficit autem ille titulus pro præscriptionibus 10 et 20 annorum, quia leges pro illis non admittunt titulum qui reipsa non existit, etsi putetur adesse, art. 2226, 2265, 2268.

II. *De titulo colorato seu invalido.* Certum est illum sufficere pro præscriptionibus 50 annorum, quia in illis nullus requiritur titulus. An verò sufficiat pro cæteris præscriptionibus? Diversa est decisio pro diversâ invaliditatis origine. 1° Si titulus sit invalidus ob defectum occultum juris in eo qui rem vendidit aut donavit, sufficit etiam pro præscriptionibus 10 et 20 annorum; 2° si titulus sit invalidus ob defectum formæ, non sufficit pro præscriptionibus 40 et 20 annorum, art. 2267; 3° si titulus sit invalidus ob irrationem legis, quæ aliâ de causâ quàm defectu formæ eum annullavit, sufficit vel non sufficit pro præscriptionibus 40 et 20 annorum, prout lex irritans primariò spectat ad utilitatem privatam vel publicam.

III. *De titulo vitioso.* Is titulus cuilibet præscriptioni semper obstat, ita ut cum illo nunquam præscribere liceat, quia possidens titulum vitioso, proprio nomine possidere nequit. Sic olim omnes docebant, et nunc admittendum videtur ex art. 2236 et 2237. Unde præscribenti opponi potest ab eo contra quem præscribitur in quibuslibet præscriptionibus. Hoc sensu dicitur: *Melius est non habere titulum, quàm habere vitiosum.*

NUM. IV. De bonâ fide.

PUNCTUM I. De naturâ bonæ fidei.

Bona fides, in materiâ præscriptionis, est sincera existimatio, quæ quis prudenter sibi persuadet rem quam possidet esse suam, vel se non teneri ad implendam obligationem quæ præscriptionibus liberativis extinguitur. Hæc definitio spectat bonam fidem requisitam in præscriptionibus, sive ad acquirendum dominium, sive ad se liberandum ab aliquâ obligatione.

Bona fides sic intellecta potest esse vel theologica, vel juridica. Bona fides theologica ea est quæ prudenter concipitur, adeò ut coram Deo culpâ saltem mortali vacet. Negligentia levis eam non impedit, cum diligentiam ordinariam non impediât. Bona fides juridica ea est quæ concipitur ob possessionem inceptam virtute tituli proprietatis translativi, cujus vitia ignorantur. Lex civilis non aliam agnoscit bonam fidem, art. 550 et 2269. Inter utramque latum est discrimen: bona fides theologica existere potest absque bonâ fide juridicâ; aliquandò enim leges civiles ex certis indiciis præsumunt malam fidem, ita ut, quantacunque reperitur bona fides theologica, possessio nihilominus pro illegitimâ habeatur. Vice versâ, bona fides juridica existere potest absque bonâ fide theologicâ; ad bonam fidem juridicam sufficit possessio incepta cum titulo domini translativo, cujus vitia ignorantur, etiamsi postea decursu præscriptionis detegantur vitia hujusce tituli, art. 2269. Numquid conditiones bonæ fidei theologicæ essentielles subsistere possunt in eo

qui sic præscriberet? Ille virtute præfati tituli sibi conscientiam efformare non potest se esse dominum, etiam quam præscribere intendit.

PUNCTUM II. De necessitate bonæ fidei.

Quæres 1° an bona fides theologica requiratur ad præscribendum?

Resp. affirm. Id probatur 1° jure can. ex reg. 2 juris, in 6: *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit.* 2° Conc. Later. IV: *Quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, synodali judicio definitum, ut nulla valeat absque bonâ fide præscriptio tam canonica quàm civilis; undè oportet ut qui præscribit, in nullâ temporis parte habeat conscientiam rei alienæ.* Quis tantò non suffragabitur auctoritati? Infallibilis est synodus œcumenica quandò explicat jus divinum; atqui conc. Later. IV, quod ab Ecclesiâ receusetur inter concilia generalia, non edit novam legem, sed explicat jus divinum, cum; ex Epist. ad Rom. 14, 23, *Omne quod non est ex fide peccatum est, concludat nullam valere præscriptionem absque bonâ fide theologica:* ergo. 3° Ratione. Statim ac possessor fit male fidei, fur et latro est; atqui lex non intendit instituire præscriptionem in favorem furum; ergo bona fides requiritur in quibuslibet præscriptionibus, et quidem omni tempore ad præscribendum lege requisito.

Hinc art. 2268 et 2269 quibus nituntur illi qui putant in præscriptionibus sufficere bonam fidem juridicam, vim nullam obtinent in foro conscientie; leges in istis et similibus dispositionibus meritò præsumuntur tantum pro foro externo dominium transferre voluisse; quòd si ulterius progredi intendant, causâ cadunt, quia juri naturali et divino adversantur.

Quæres 2° an bona fides theologica ad præscribendum sufficiat?

Resp. 1° bona fides theologica non sufficit in præscriptionibus 10 et 20 annorum. Ratio est quia tota vis præscriptionis pendet à lege civili: atqui bona fides theolog. non sufficit coram lege civili in hujusmodi præscriptionibus. Etenim lex civ. in præscriptionibus de quibus agitur exigit bonam fidem et titulum, art. 2293: atqui bona fides ad mentem legis civ. non alia est nisi juridica: ergo bona fides theolog. non sufficit in præscriptionibus 10 et 20 annorum.

2° Bona fides theologica sufficit in præscriptionibus 30 annorum. Ratio est quia ubi invenitur bona fides theologica, adest quiddam lege et conscientia exigitur ut hujusmodi præscriptiones vim suam obtineant. 1° Adest quiddam lege exigitur; lex enim neque bonam fidem juridicam, neque titulum exigit pro præscriptionibus de quibus hypothesis est: ergo 1°. 2° Adest etiam id quod conscientia exigitur. Conscientia præter conditiones jure civili requisitas nihil aliud requirit nisi bonam fidem theologicam, quæ in præfato casu reperitur: ergo 2°. Aliud ergo.

PUNCTUM III. De rebus quæ bonæ fidei obstare possunt.

Tria potissimum bonæ fidei obstare possunt, 1° du-

bium, 2° error, 3° mala fides auctoris cui succedit aliquis.

Quæres 1° utrum bonæ fidei ad præscribendum requisitæ officiat dubium an aliena sit res quæ possidetur?

Resp.: Certum est apud omnes eum qui dubitat utrum aliena sit res quam ipse possidet, teneri strictè diligentiam adhibere ut dubium excutiat et veritas detegatur, alioquin illius possessio ad præscriptionem inservire non posset; etenim bona fides cum præfato dubio subsistere nequit. Sic possidens voluntariè se exponit periculo rem alienam occupandi: ergo.

Sed quæstio est: an dubium quod, factâ disquisitione, nihilominus perseverat, impediatur bonam fidem in præscriptione requisitam? Distinguendum est.

1° Dubium præcedens possessionem impedit bonam fidem ad præscribendum requisitam. Ad bonam fidem requiritur ut possessor sibi legitime persuadeat, saltem practicè, rem quam detinet esse suam; atqui id non potest in tali dubio; 1° neque principiis directis, cum, ex hypothesi, diligenti examine non vincatur; 2° neque principiis reflexis, cum in sui gratiam nulla juris præsumptio invocari possit, sicuti in dubio de quo infra: ergo. Aliudè: ergo.

2° Dubium possessioni bonâ fide inchoatæ superveniens non impedit bonam fidem in præscriptione requisitam. Ad bonam fidem in præscriptione sufficit ut possessor sibi legitime persuadeat, saltem practicè, rem de quâ speculativè dubitat reverà esse suam: atqui præfatus possessor potest legitime sibi persuadere.... scilicet 1° *Præsumptione juris*. Etenim ex illo axiomate: *In dubio melior est conditio possidentis*, omnia tribunalia civilia et ecclesiastica adjudicant rem de quâ dubitatur ei qui prius bonâ fide possidere incepit; atqui illa adjudicatio certè præsumptionem proprietatis adducit in gratiam illius cui res attribuitur: ergo. 2° *Præsumptione rationis*. Licet sequi opinionem longè probabiliorè, in concursu etiam tutioris; atqui longè probabilis est rem quam prius bonâ fide possedi esse meam, non obstante dubio quod ratione non sublaturum fuit. Nam sic ratiocinari possum: ex unâ parte viri probi non solent invadere res alienas, et ex alterâ parte homines divitiarum maxime avidi non sinunt res suas sibi abripi absque gravissimis oppositionibus; atqui conscientia mihi testis est quòd nunquam bonum alterius injustè occupaverim et nullæ reclamaciones aures meas commoverint: ergo. 2° Aliudè.... Deniquè demus ad momentum quòd præsumptiones non sufficiant ad dubium de quo agitur resolvendum in certitudinem practicam; quid indè? Ad liem componendam addemus breviter: ad præscribendum non requiritur possessio perfectior eâ quam exigunt leges civiles et ecclesiasticæ; atqui leges illæ non exigunt nisi possessionem quæ prius bonâ fide incepit, etiamsi postea dubium superveniat, dummodò illud dubium rationibus intrinsicis depelli non queat: ergo decipiuntur illi qui perfectiorem exposcunt possessionem ad præscribendum. Undè dubium speculativum, etsi forsan subsistat, non

impedit bonam fidem practicam, quæ saltem sufficit ad possessionem continuandam, ac proinde fundandam præscriptionem. Sic ferè unanimiter, teste De Lugo, Theologi, Canonistæ et Jurisperiti.

Quæres 2° an et quis error tollat bonam fidem in præscriptione requisitam?

Resp.: Error, in genere, est privato cognitionis rei quam scire possumus. Duplex est: alius juris, alius facti. Error juris is est, quo quis factum cognoscens, ignorat legem quæ illud prohibet: ut si quis sciens talem esse minorem, nesciat legem prohibentem cum illo contrahere absque consensu parentum. Error facti is est quo quis, sciens legem; ignorat tale factum esse legi contrarium; ut si quis, sciens illicitum esse cum minore contrahere absque parentum consensu, ignoret talem personam quæcum contrahit esse minorem. Nunc,

Resp.: 1° Error vincibilis sive facti, sive juris, bonam fidem tollit. Tunc imprudenter quis judicat rem quam possidet esse suam, vel se non teneri ad implendam obligationem quæ præscriptionibus liberativis extinguitur, siquidem, adhibitâ morali diligentia quam non solent omittere viri prudentes, aliud potuit et debuit judicium ferre.

2° Error invincibilis facti bonam fidem non impedit, nam bona fides necessariò supponit errorem; atqui nullus error bonæ fidei faventior quàm error invincibilis facti, cum nec impediatur judicium prudens, nec in jure reprobetur: ergo....

3° Error invincibilis juris impedit bonam fidem requisitam præscriptionibus 10 et 20 annorum. Ex principiis suprâ expositis, præter bonam fidem theologiam, exigitur bona fides juridica, art. 2265; atqui leges non supponunt bonam fidem juridicam in eo qui etiam invincibiliter legem ignorat, siquidem titulus nullum defectu formalitatum, nunquam præscriptionibus 10 et 20 annorum inservire potest; quod certè valeret, si bonæ fidei supplere posset ignorantia legis: ergo....

4° Error invincibilis juris non impedit bonam fidem requisitam in præscriptionibus 50 annorum. Etenim in hujusmodi præscriptionibus sufficit bona fides theologica; atqui error invincibilis juris sive clari, sive obscuri, non impedit bonam fidem theologiam, quæ nihil aliud postulat quàm diligentiam hominibus probis consuetam: ergo... Hinc rejicienda videtur distinctio juris clari et obscuri quæ diù in scholis viguit, et nunc expungitur novo jure. Codex civilis reputat omnem hominem scire ac cognoscere jus gallicum, quodeunque sit.

Quæres 3° an mala fides auctoris ita noceat successoris, ut qui bonâ fide succedit possessori mala fidei, in conscientia præscribere nequeat?

Resp.: Prænotatur aliquem posse succedere bonis alterius, vel titulo hæredis universalis, quândo omnia ejus bona recepit; vel titulo universali, quândo partem mediam aut tertiam dicitur accipere; vel titulo particulari, seu ut legatarium, quândo objectum determinatum, v. g., talem agrum, bibliothecam

obinet. Post hanc præmotionem respondemus :

Vel hæres succedit titulo particulari, vel titulo universali.

Si prius, hæres potest præscribere, modò bonâ fide possideat per totum tempus à lege præfixum ; ratio est quia successor titulo particulari non censetur unicam personam moralem efficere cum suo auctore, ac proinde nec succedit vitis illius possessionis, nec tenetur ad ejus debita solvenda : undè suo nomine, et non nomine auctoris præscribere incipit.

Si posterius, vel agitur de præscriptionibus 10 et 20 annorum, vel de præscriptionibus 30 annorum.

Si primum, hære, titulo universali præscribere non potest. Nam in illis præscriptionibus requiritur bonâ fides juridica ; atqui in eo casu non est. Ex dispositione legum, successor titulo universali censetur unicam personam moralem cum suo auctore efformare, et, eo ipso, succedere vitis illius possessionis ; atqui possessio auctoris, utpatè malæ fidei, ad præscriptionem apta non erat : ergo nec possessio successoris. Hoc intelligendum est tantùm de successore immediato, quia lex non admittit fictionem fictionis ; unde fictio juris de malâ fide hæredis immediati non transit ad secundum hæredem, et idèò secundus hæres non efficit unicam personam cum antecessore, v. g., cum avo vel atavo, qui in malâ fide naturali versabatur.

Si secundùm, probabilius est possessorem bonæ fidei titulo universali succedentem auctori malæ fidei, per 30 annos præscribere posse. Illa sententia conformis est, 1º juri civili. Jus civile, art. 2262, asserit omnes obligationes tam reales quàm personales posse præscribi per 30 annos sinè probatione bonæ fidei ; atqui una est ex illis obligatio possessoris bonæ fidei titulo universali succedentis : ergo. 2º Juri canonico. Jus canonicum nihil aliud exigit, præter condiciones juris civilis, nisi bonam fidem theologicam ; atqui præfatus hæres est in bonâ fide theologica, id est, coram Deo inculpabili : ergo. 3º Fini præscriptionis. Finis præscriptionis est reddere certa bona privatorum, et innumeras lites extinguere ; atqui hæc obtineri non possunt, nisi valeat præscriptio possessoris bonæ fidei succedentis titulo universali.

NUM. V. De tempore ad præscribendum statuto.

Tempus ad præscribendum statutum aliud est in præscriptionibus ad acquirendum, aliud in præscriptionibus ad se liberandum ab aliquâ obligatione.

PUNCTUM I. De tempore requisito in præscriptionibus ad acquirendum.

Diversum est tempus requisitum in præscriptionibus ad acquirendum, pro diversis rebus præscribendis ; res præscribendæ possunt esse vel immobiles vel mobiles.

Quer. 1º quid temporis requiratur ad præscribendas res mobiles ?

Resp. In primâ hujusce Tractatûs editione docuimus cum notissimo professore cujus opiniones sæpè nobis fuerunt regulares, mobiles tantùm præscribi

posse per 30 annos, quia in illarum gratiam non videbantur invocari posse, neque præscriptiones antiquæ trium annorum, cum illæ censentur obsolete, neque præscriptiones 10 aut 20 annorum, cum istæ loquantur tantùm de bonis immobilibus ; sed, rebus maturiùs expensis, satius est recurrere cum Berger, Receveur et pluribus aliis ad art. 2279, quo possessio pro titulo habetur ubi agitur de bonis mobilibus acquirendis. Hæc autem possessio, si invocetur ad præscriptionem rei mobilis, debet procul dubio esse sicut et pro aliis præscriptionibus certa, pacifica, incepta et continuata bonâ fide, nisi dicatur legislatorem voluisse favere furtis et rapinis. Jam verò istæ possessionis conditiones non unico instanti implentur, sed aliquale tempus exigunt ; idcirco sentimus non multùm recedendum esse à legibus quæ olim requirebant tres annos in præscriptionibus mobilium. Praxis quotidiana supponit hujusmodi leges non omnino peremptas. Ita Gousset in art. 2279.

Quer. 2º quid temporis requiratur ad præscribendas res immobiles ?

Resp. vel possessio caret titulo, vel titulo nititur.

Si prius, requiritur et sufficit spatium 30 annorum, art. 2262 : jam abrogantur omnes dispositiones quibus olim longius intervallum ad præscribendas res ecclesiarum et civitatum exigebatur.

Si posterius, vel ille contra quem præscribitur est præsens, vel absens, vel aliquandò præsens et aliquandò absens. Si sit præsens, sufficit spatium decem annorum, art. 2265 ; si sit absens, requiruntur et sufficiunt viginti anni, art. cod. ; si partim sit præsens et partim absens, annis præsentie addendi sunt anni absentie duplicati usque dum compleatur decennium, art. 2266. Si, v. g., proprietarius fundi præscribendi, quinque annis sit præsens, et deinde aliò transferat domicilium, adhuc desiderantur decem anni, quia decem anni absentie pro quinque tantùm annis presentie computantur.

Censetur autem præsens ille contra quem præscribitur, quando degit sub jurisdictione ejusdem curiæ regiæ in cuius territorio situs est fundus præscriptioni obnoxius, art. 2265.

PUNCTUM II. De tempore requisito in præscriptionibus ad se liberandam ab aliquâ obligatione.

Præscriptiones ad se liberandum complentur vel longò, vel brevi, vel brevissimo tempore.

1º Complentur longo tempore illæ quæ sunt lapsu 30 annorum. Hujusmodi præscriptionibus extinguuntur omnes actiones tum reales tum personales, art. 2262 : sub his comprehenduntur census, gallicè *rentes*, non tantùm quoad annuos redditus, sed etiam quoad capitale. Motiva hujus præscriptionis sunt : 1º præsumptio solutionis debiti ; 2º ut debitor non teneatur perpetuò servare testimonia solutionis ; 3º ut puniatur negligentia creditoris.

2º Complentur brevi tempore illæ quæ sunt spatio 5 annorum. Hujusmodi præscriptionibus extinguuntur insoluta censuum vel pensionum cibariarum reli-

qua, locationum pretia, et generatim ea quae solvenda sunt quolibet anno vel breviori epochâ periodicâ, art. 2277. Motiva hujus praescriptionis sunt 1° praesumptio solutionis; 2° punitio negligentiae creditoris; 3° excitatio diligentiae debitoris, ne de die in diem differendo impar fiat solvendis simul debitis quae faciliè quotannis solvissent.

5° Complentur brevissimo tempore ille quae sunt minori spatio. Quaedam complentur spatio sex mensium, aut unius anni, aut duorum annorum, art. 2271 et seq. His adiciuntur etiam plures praescriptiones 5 annorum, quibus applicari non possunt, nisi motiva legis pro praescriptionibus brevissimi temporis. Motivum unicum hujus praescriptionis aut saltem principale est praesumptio solutionis debiti. Quod clarescit discussione Codicis et art. 2275, ex quo qui praescriptionem opponunt tenentur jurare, si id postulaverint ii quibus praescriptio opponitur, vel debitum reverâ solutum fuisse, si de ipsorum facto agatur, vel se ignorare rem esse debitam, si agatur de facto eorum quorum loco sunt.

Undè praescriptiones brevissimi temporis, cum praesumptione solutionis nitantur, nullum, deficientem illâ solutione, sortiuntur effectum. Sic mercatoribus et operariis debita in foro conscientiae solvenda sunt, licet ob defectum petitionis debiti intrâ tempus lege praefixum ipsis in foro civili donegetur actio. Intentio legislatoris, ut patet ex his quae dicta sunt, hoc tantum statuit, ne ii quibus merx aut opus praestitum est, his solvendi periculum subeant, quia debita minuta sicut eorum solutio faciliè excidunt è memoriâ; sed nullum modum fuit eos ab obligatione solvendi liberare, si reipsâ non solverint.

Not. 1° Ad complendam praescriptionem conjungi possunt tempora possessoris et auctoris, quocunque modo possessor auctori suo successerit, sive titulo oneroso aut gratuito, sive titulo generali aut particulari, art. 2255. Ratio est quia venditor vel donator vel testator rem alteri tradit cum suis iuribus, ac proinde possessione inchoatâ ad praescribendum aptâ. Observa tamen quoddam successor bonae fidei computare non possit annos possessionis sui auctoris, cum istius possessio debitis conditionibus vestita non fuit.

Not. 2° Praescriptio non computatur de momento ad momentum, sed à die ad diem, art. 2260, nec acquiritur nisi postremus dies totus effluxerit, art. 2261.

Antequàm huic paragrapho finem imponamus, quaedam sunt dispositiones generales quae sedulo observari debent.

1° Nemial licet praescriptioni renuntiare antequàm adimpleta sit. Cum verò fuerit adimpleta, licet, art. 2220. Haec autem renuntiatio fieri potest vel expressè, scilicet per declarationem, vel implicite, scilicet facto quod supponit derelictionem juris acquisiti, art. 2222.

2° Lex de praescriptione, solâ conditionis impletione et lapsu temporis requisito, ante quamlibet iudicis sententiam suam operatur effectum. Quod supponere

videntur et art. 2222, et finis praescriptionis. Atquid quis iudicem adiret ad confirmandam possessionem de qua minimè inquietatur? Hoc nimis ridiculum esset.

5° Qui rem aliquam praescribit, eo ipso fructus illius acquirit, si non praescriptione, saltem tanquam possessor bonae fidei, vi tituli proprietatis translativi cuius vicia ignorantur, art. 519 et 530.

CAPUT SECUNDUM.

DE PRAECIPIIS SPECIEBUS DOMINI SEMI-PLENI.

DOMINIUM plenum, ut initio tractatus notavimus, tria secum importat, nempe: *Jus de re quolibet modo disponendi, jus re perfectè fruendi, et jus omnes alios à quâlibet rei fruiione excludendi.* Porro in his tribus dominium modificari potest. 1° Jus disponendi restringitur, quando dominus cogitur aut prohibetur rem suam alienare. 2° Jus fruendi potest diversis modis separari à dominio pleno, prout scilicet alius quam dominus habet rei aut usum, aut usufructum, aut habitationem. 3° Jus alios excludendi à fruiione rei multipliciter limitatur, videlicet quando quis tenetur permittere ut alii in suo fundo quosdam exerceant actus proprietatis, aut quando ipse ab aliis impeditur ne exerceat quosdam actus domini in proprio fundo; illud autem praesertim evenit per servitutes. De triplici illâ specie modificationis agendum est in triplici articulo.

ARTICULUS I.

DE MODIFICATIONE DOMINI QUOAD JUS DISPONENDI.

DOMINIUM limitari potest quoad jus disponendi, vel quia dominus necessitatur, vel quia prohibetur rem suam alienare.

I. De necessitate alienandi.

Certum est 1° aliquem cogi posse bona sua alienare ob utilitatem publicam: principes enim, virtute alti domini quod ab auctore societatis tenet, ad bonum regimen communitatis, id praecipere potest sub conditionibus humanitatis et prudentiae quas leges civiles non minùs praescribunt quam aequitas naturalis. Unicuique legere est art. 10 pacti fundamentalis, gallicâ charte, necnon art. 545 Codicis civilis.

Certum est 2° aliquem cogi posse bona sua alienare etiam ob utilitatem privatam sive ex legis dispositionibus, ut in casibus qui praevidentur art. 572, 682, 827, 1686, sive ex hominum pactis et conventionibus. Anno 1835, die julii septimâ, novâ prodierunt leges quae determinaverunt quandomâ aliquis teneatur, ob utilitatem publicam cedere proprietatem suam, et quomodò ille praestandus sit indemnitas de expoliatione quam patitur.

II. De prohibitione alienandi.

Alienandi prohibitio oritur vel à lege, vel ab hominum voluntate:

1° A lege, vel propter qualitatem personarum, ut sunt, v. g., minores, interditi, mulieres sub potestate mariti, ii qui consilio iudiciario subjiciuntur; vel propter qualitatem honorum, ut, v. g., bona dotalia, bona quae majoratum componunt, bona regiam dotationem efficiantia.

2° Ab hominum voluntate, quando sunt substitutiones vel conditiones non alienandi apponuntur contractibus, modò illud à lege non prohibeatur.

Hæc et similia magis intelligentur ex iis quæ sæpè dicemus in Tractatu de *Contractibus*.

ARTICULUS II.

DE MODIFICATIONE DOMINII QUOD JUS FRUENDI.

Generatim à lege prohibetur omnis usus seu domini actus qui damnum inferre possit sive bono publico, sive juribus privatorum. Eo principio fundatur art. 674 et plures alii. Sed præcipua modificatio locum habet quando jus fruendi partim aut totaliter à dominio directo separatur; quod fit maximè per usufructum, usum et habitationem, de quibus statim.

I. De usufructu.

(Cod. civ. ab art. 578 ad art. 624.)

Usufructus est *jus utendi et fruendi rebus alienis tanquam ipse proprietarius, salvâ earum substantiâ*. differt in multis à locatione, nimirum, 1° in eo quòd usufructus sit aliquid personale quod non transit ad hæredes, nisi datus fuerit ad tempus determinatum, dum locatio morte non extinguitur et ad successorem venit; 2° in eo quòd usufructuarius possit à suis obligationibus se liberare usufructui renuntiando, dum locator non potest; 3° in eo quòd proprietarius teneatur tantum usufructuarii fructuonem non impedire, dum locatori hanc fructuonem procurare debet; ita Jurisperiti.

Quær. 1° Quomodò acquiratur usufructus?

Resp. Acquiritur vel legum dispositione; talis est ille qui patri aut matri competit in quibusdam bonis filiorum; vel hominum voluntate, puta testamento, donatione et venditione, art. 579. Ille posterior constitui potest ratione sui, vel purè et simpliciter, vel ad diem vel sub conditione, art. 580; et ratione honorum quibus fundatur, in cunctis rebus sive mobilibus sive immobilibus, art. 581.

Quær. 2° quænam sint jura usufructuarii?

Resp. Usufructuarius re uti et frui potest sicut ipse proprietarius, art. 578. Observat tamen Delvincourt ea verba intelligi non posse in totâ suâ extensione, eò quòd non possit usufructuarius modum fructuonis mutare, quod proprietario permittitur.

Hinc 1° percipit omnes rei fructus sive naturales, sive industriales, sive civiles, art. 582 et seq. 2° Si usufructus constituatur in rebus quæ primo usu consumuntur, ut vinum, oleum, frumentum, usufructuarius eis uti potest easque consumere, cum onere tamen restituendi alias ejusdem generis, quantitatis, qualitatis et valoris, aut in se ut in pretio, art. 587. 3° Si usufructus constituatur in rebus quæ primo usu non consumuntur, usufructuarius iis uti potest in usum ad quem destinantur, cum obligatione tantum eas restituendi, finito usufructu, tales quales sunt, modò dolo et notabili culpâ non deteriorata fuerint, art. 580. 4° Si usufructus constituatur in silvis, usufructuarius in silvis non solum cædus sed excelsis

eam portionem quotannis cædere potest quæ sub domino cædi solebat, art. 590, 561. Extrâ hos casus nihil cædere potest, nisi necessitas ædis restaurandæ aut consuetudo locorum id permittant, art. 592, 595. Ad ipsum adhuc pertinent arbores frugiferæ, quando demortuæ sunt aut casu eversæ, sed debet alias in earum locum plantare, art. 594. 5° Si usufructus constitueretur in fundis ubi sint fodinæ, usufructuarius eas inceptas continuare potest, sed novas aperire nequit, art. 598. 6° Utilit' juribus servitutis et aliis commodis fundo annexis, sicut ipse proprietarius, art. 597. 7° Deniquè usufructum vendere, donare, locare potest, modò tamen nihil immutet in conditione proprietarii.

Quær. 3° quænam sint usufructuarii obligationes?

Resp. Usufructuarius re uti et frui debet sicut bonus pater familiæ, art. 598 et 601. Adverte, ex definitione usufructus, salvam debere esse formam rei, quia usufructuarius, saltem ordinariè, eam conservare potest.

Hinc 1° *in initio usufructus*, debet inventario ritè confecto recognoscere omnia quæ usufructum constituunt et cautionem præstare, nisi ab eâ dispensetur per legem aut per eum qui usufructum dedit, art. 600 et 601.

Hinc 2° *tempore usufructus*, rei invigilare debet ne pereat aut deterior fiat aut ab alio usurpetur, ac proindè reparaciones non majores sed modicas facere, onera pro re frugifera annuè imposita solvere, loco vitium, arborum frugiferarum, aut capitum in grege demortuorum alia substituere, prout explicatur ab art. 605 usq. ad art. 614.

Hinc 3° *sine usufructus*, debet rem restituere cum fructibus, si nondum collecti sint, et cum ameliorationibus fundo factis, si absque incommodo auferri nequeant, nullâ proprietario impositâ obligatione solvendi impensas, art. 585, 589.

Quæres 4° Quomodò cesset usufructus?

Resp. Finem accipit usufructus 1° per mortem tùm naturalem, tùm civilem usufructuarii; 2° per expirationem temporis pro usufructu concessi; 3° per consolidationem, quâ usufructuarius fit simul dominus, aut dominus simul usufructuarius rei; 4° per non usum rei 30 annis; 5° per abusum rei sententiâ judicis recognitum; 6° per totalem rei destructionem; 7° per legitimum usufructuarii renuntiationem. Sic ab art. 617 usq. ad art. 624.

II. De usu.

(Cod. civ. ab art. 625 ad art. 636.)

Usus est *jus utendi re alienâ in propriam tantum utilitatem, salvâ ejus substantiâ*. Undè jus usuarii minus extenditur quàm jus usufructuarii. Sic non potest, quem admodum usufructuarius, eos fructus accipere qui sibi sunt utiles. Nominè tamen propria utilitatis intelligitur non solum utilitas personalis usuarii, sed etiam ejus familiæ, etsi, tempore quo usum acquirit, conjugatus non fuerit, art. 630.

Quæres 1° Quænam sint jura usuarii?

Resp. Usuarius, nisi aliud specialiter constitutum fuerit, fructibus et rebus utitur, in quantum necessarium est, ad suam aut familiae quotidianam indigentiam, juxta ipsius qualitatem et conditionem, ita ut non possit inde lucrum, sed solam utilitatem consequi, art. 628, 630, 729.

Quaeres 2° quamnam sint obligationes usuarii?

Resp. Usuarius, sicut et usufructuarius, re uti debet tanquam bonus pater familias, art. 627. Hinc debet initio usus inventarium conficere, et cautionem praestare pro rebus usui concessis, art. 626; 2° Tempore usus rei invigilare ne pereat, aut deterior fiat, aut ab alio usurpetur, art. 627; 3° solvere onera, quales sunt impensae pro tributis annuis, reparationibus gallicae dictis *d'entretien*, stipendiis famulorum, cultura agrorum, juxta ratam partem qua utitur, art. 635. Caeterum, nunquam potest usarius usum locare, vendere, aut alio modo ad alterum transferre, art. 631.

Quaeres 3° quomodo acquiratur et extinguatur usus?

Resp. Usus eodem modo acquiratur et disperditur ac ususfructus, art. 625, 626.

III. De habitatione.

(Cod. civ. ab art. 631 ad art. 636.)

Habitatio est jus inhabitandi aedes alienas, salva ipsarum substantia. Tale jus nihil aliud est quam usus in domo concessus; unde iisdem gaudet privilegiis, et iisdem subjacet obligationibus. Sicque in dispositionibus Codicis usus et habitatio fere confunduntur, art. 631 usque ad art. 636.

ARTICULUS III.

DE MODIFICATIONE DOMINII QUOAD JUS EXCLUDENDI.

(Cod. civ. ab art. 637 ad art. 689.)

Jus alios a sua rei fruitione excludendi modificatur, vel quia aliquis cogitur aliis permittere ut in fundo suo actus proprietatis faciant, v. g., transeant per fundum suum, vel quia ipse prohibetur in proprio fundo actus proprietarii exercere, v. g., plantare propè limites agri. Illae modificationes invehuntur per servitutes.

Servitus definitur: onus praedio impositum in usum vel utilitatem praedii ad alterum proprietarium pertinentis, art. 637.

Dicitur 1° *Onus*, ratione praedii cui impositum est, quodque vocatur praedium *serviens*; nam est jus ratione praedii cui debetur servitus, quodque appellatur *praedium dominans*. Nihilominus haec qualificationes nullam praestantiam adducunt inter praedia, art. 638.

2° *Praedium impositum*; quia servitutes, a tempore quo sublata fuit praeterita feodalitas, non in personis, sed in praediis tantum constitui possunt, art. 686.

3° *In usum et utilitatem praedii*, quia servitutes, licet causa hominis mediate comparantur sicut alia jura, maxime respectu rei constituuntur et praediis debentur.

4° *Ad alterum proprietarium pertinentis*; quia nemo

utitur re sua titulo servitutis, sed titulo proprietatis.

Triplex est servitus, *naturalis*, *legalis* et *conventionalis*, art. 639.

Servitus *naturalis* ea est quae sine conventionione et sine expressa legis dispositione instituitur ob naturalem positionem locorum; sic ager inferior suscipere tenetur aquas quae naturaliter a superiori fluunt. Hinc proprietarius superioris agri nihil facere debet ut aqua vehementius fluat, nec dominus fundi inferioris potest quacumque via vel arte cursum naturalem aquae impedire. Multa alia sunt scitu digna, quae reperies in Codice ab art. 640 usque ad 645.

Servitus *legalis* ea est quae, absque ulla conventionione particulari, per legem constituitur pro bono publico vel pro utilitate privatorum, art. 649. Ad priorem speciem pertinet obligatio viam ad tractum navigiorum in ripis fluminum relinquendi, et vias aut alia opera communia conficiendi, art. 650. Ad posteriorem speciem revocantur variae obligationes, quibus proprietarii vicissim tenentur absque ulla conventionione, propter legum expressas dispositiones. Praeque eis illis obligationibus spectant: 1° Jus quod pro indiviso ad plures pertinet, art. 664. 2° Jus limitationis (*le droit de bornage*), art. 646. 3° Jus praedia sua circumscriptendi (*le droit de clôture*), art. 647 et 648. 4° Jus gallicè dictum de *mitoyenneté*, art. 655 usque ad 674. 5° Jus distantiae, pro quibusdam operibus construendis, art. 674. 6° Jus luminis (*droit de vue*), art. 675 ad 680. 7° Jus stillicidii (*l'égoût des toits*), art. 681. 8° Jus transitus (*le droit de passage*), art. 682 ad 685.

Servitus *conventionalis* ea est quae hominum facto et voluntate constituitur; hujusmodi servitutes, quando nulla facta est conventio specialis, regulis subjacent jure statuti.

Istae servitutes dividuntur, 1° in *urbanas* et *rusticas*. Vocantur *urbanae* quae ad utilitatem aedium constitutae sunt, sive aedes in rure sint, sive in urbe. Vocantur *rusticae* illae quae in utilitatem agrorum sunt constitutae, art. 687.

2° In *continuas*, et non *continuas*. *Continuae* illae dicuntur quarum usus est aut esse potest continuus absque facto hominis. Tales sunt servitutes aequeductus, stillicidii, luminum et similium. *Non continuae* illae sunt quae sine facto hominis exerceri non possunt, ut servitutes itineris, pecoris pascendi, aquae hauriendae, art. 688.

3° In *apparentes*, et non *apparentes*. *Apparentes* eas sunt quae exterioribus declarantur operibus, v. g., janua, fenestra, aequeductu. *Non apparentes* illae sunt quae talibus signis non manifestantur, ut prohibito aedificandi in area sua, vel altius tollendi aedes suas, art. 689. His praemissis,

Quaeres 1° quomodo servitutes constituantur?

Resp. 1°: Servitutes, quae simul continuae sunt et apparentes, constitui possunt vel titulo, vel praescriptione 30 annorum, vel etiam destinatione patris familiae, quae locum habet tituli, art. 690, 692, 693.

2° Servitutes aut non *continuae*, aut non *apparentes*, solo titulo constitui possunt, nec sufficit ad eas acqui-

rendas possessio etiam immemorialis. Manent tamen acquisitæ antè promulgationem hujus tituli Codicis civilis, id est, antè diem 10 februarii 1804.

Cæterùm, concessâ servitutè, illud omne concessum censetur quod necessarium est ut eâ uti possit ille cuius gratiâ constituta est, art. 696.

Quæres 2° quamnam jura et obligationes ex hac servitute proveniant?

Resp. Hæc jura et obligationes præcipuè pendent à conventionibus contrahentium. Deficiente verò conventionè, sic definienda sunt :

1° Is, cui debetur servitus, omnia opera perficere potest quæ necessaria sunt ut eâ utatur atque illam conservet, art. 697, 698, 699.

2° Si dividatur fundus ad cuius utilitatem constituta est servitus, hæc debetur cuique parti fundi, ità ut tamen durior non fiat conditio domini prædii servientis, art. 700.

3° Dominus prædii servientis nihil agere potest ex quo servitutis usus minui possit, et vicissim is cui debetur servitus, nihil facere potest undè conditio prædii servientis gravior fiat, art. 701, 702.

Quæres 3° quomodò extinguantur servitutes.

Resp. Servitutes cessant, 1° tempore elapso vel conditione impletâ, si in diem vel sub conditione constitutæ sicut; 2° renuntiatione expressâ vel tacitâ illius qui jus habet servitutis, v. g., si alteri permissit id facere quo servitus impediatur; 3° consolidatione quâ fit ut dominus prædii dominantis fiat simul dominus prædii servientis vel contrâ, art. 703; 4° non-usu servitutis per 30 annos, art. 706. Hæc dispositio quibuslibet servitutibus communis est. Undè sequitur plus requiri ad acquirendas quasdam servitutes quàm ad eas extinguendas, cum ad acquirendas servitutes aut non continuas aut non apparentes possessio immemorialis non sufficiat. Incipit illa non-usus ad præscribendum requisitus, à die quo cessavit usus servitutis, si agatur de servitutibus discontinuis, vel à die quo factum fuerit aliquid servituti contrarium, si agatur de servitutibus continuis, art. 707. 5° Tali rerum mutatione, ut is cui debetur servitus eâ uti non possit, art. 703. Nota reviscere illas servitutes, si prædia ità restituantur ut usus servitutis sit possibilis, modò restitutio fiat ante præscriptionem acquisitam, art. 704.

Hinc si domus quæ habebat servitutem vel cui debebatur servitus diruta sit, suspenditur, et imò extinguitur servitus si domus iterùm non ædificetur intrâ tempus ad præscriptionem constitutum, id est 30 annos à die quo diruta est : si autem restauretur antequàm compleantur 30 anni, servitus in pristinum restituitur statum.

Pars secunda.

DE INJURIA ET RESTITUTIONE IN GENERE.

Quær. 1° Quid sit injuria?

Resp. Injuria definitur: *Violatio juris alieni.* Illa violatio fit vel voluntariè, vel involuntariè. Si prius, dicitur formalis. Si posterius, materialis est. Censetur gravis ista violatio, quandò ver se apta est ad crean-

dum alteri dolorem difficilè sedabilem. Id autem judicatur in casibus particularibus ex prudentiâ æstimatione, spectatâ communi hominum conditione et dispositione naturali.

Quær. 2° An scienti et volenti fiat injuria?

Resp. neg. Sicut impossibilis est violatio legis, quandò tollitur aut suspenditur ejusdem obligatio legis, ut actionem amplius non prohibeat, ità impossibilis est violatio juris, quandò tollitur aut suspenditur obligatio juris, ut alterius actioni amplius non adveniret; atqui sciens et volens tollit aut suspendit obligationem sui juris ut alterius actioni non resistat : ergò impossibilis est juris violatio seu injuria quandò alter est sciens et volens.

Ad hoc tamen quatuor requiruntur, 1° ut cessor juris plenè consentiat, id est, cum advertentiâ intellectâ et voluntatis propensione ad peccatum grave sufficientibus, si cessio sit onerosa, et cum plenâ spontaneitate, id est, absque rationabili repugnantâ, si cessio juris gratuita sit. Hinc ille, cui venditur res vitiosa pro re integrâ, vel qui pecuniam dat latroni, veram patitur injuriam. 2° Ut consentiat cessioni sui juris, id est, juri suo verè renuntiando, adeò ut non solum fiat remissio indignationis sed etiam debiti. Hinc martyres, etsi lætantes et gaudentes irent ad supplicium, veram patiebantur injuriam. 3° Ut possit jus suum cedere, id est, lege aut alio obstaculo non impediatur. Hinc pupillus consentiens in ablatione suorum honorum veram patitur injuriam, quia lex obstat ne possit jus suum cedere. 4° Ut illa cessio agenti innotescat, alioquin committeretur injuria formalis.

Quæres 3° quid sit restitutio?

Resp. Restitutio est *actus justitiæ commutativæ, quo res aliena redditur, vel damnum injustè illatum reparatur.* Ex hac definitione facilè concipitur restitutionem multum differre à solutione, satisfatione et satisfatione, quæ sunt vel ad preveniendam injuriam, ut solutio, vel ad obediendum justitiæ vindicativæ, ut satisfactio, vel ad personales offensas per obsequium et excusationem solvendas, ut satisfactio, dum restitutio præsupponit violationem juris alieni, actus habetur justitiæ commutativæ, atque circa res et non personas versatur. Ità Vogler.

His præhabitis, dicemus in quadruplici capite, 1° de necessitate; 2° de radicibus; 3° de circumstantiis restitutionis; 4° de causis ab eâ excusantibus.

CAPUT PRIMUM.

DE NECESSITATE RESTITUTIONIS.

PROPOSITIO. — *Restitutio vel in re vel in voto necessaria est ad salutem.*

Prob. 1° Scripti. Sic in veteri Testamento, Ezech. 33, 14, 15 : *Impius, si egerit penitentiam, rapinam reddiderit, vitâ vivet et non morietur*; erg. si non reddiderit, morietur et non vivet; erg. Sic in novo Testamento, S. Jacob. ep. 5, 4 : *Ecce merces operationum quæ fraudata est à vobis clamatur, et clamor eorum*

in aures Domini Sabaoth; atqui non clamaret, nisi necessaria esset restitutio : ergo...

2° Trad. Non melius Traditio cognosci potest quam SS. Patribus; atqui SS. Patres eâ de re sunt unanimes. Sic S. August., cujus verba à totâ Traditione accepta sunt, et à jure canonico in vim axiomatis admissa, Serm. 150 : *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed ut dixi, cum restitui potest* : ergo.

3° Ratione. Ratio dicitur ad salutem necessarium esse observare primaria legis naturalis principia; atqui violat hujusmodi principia qui non restituit....., siquidem non minus furatur ac injustus acceptor, cum omissio restitutionis sit rei aliena acceptio continuata, invito domino : ergo.... Et verò ratio à priori cur adsit obligatio restituendi, illa est : talis est natura juris perfecti ut qui illud habet rem suam possit viâ coactionis repetere; atqui in vanum abiret illud jus, si ad restitutionem non teneretur qui hanc rem injustè possidet : ergo...

Dixi *in re vel in toto*, quia, ei qui statim restituere non potest, sufficit ut propositum habeat restituendi ubi poterit. Intereâ tenetur quod in se est facere ad comparandas facultates restitutioni necessarias; qui obligatur ad finem, is etiam ad media.

Hocce præceptum partim affirmativum est, cum aliquid jubeat faciendum, partim negativum, cum aliquid prohibeat; sed nobis primariò videtur negativum, siquidem detentionis injustæ prohibitionem includit tanquam fundamentum et rationem suæ obligationis. Ideò enim restituere tenemur quia rem alienam detinere prohibemur : præcepta affirmativa, fateor, includunt etiam quamdam prohibitionem, sed non ut sui rationem; sic Deus amandus est quia amabilis est, non verò quia odio non est habendus.

Hinc 1° præceptum restituendi obligat statim, adeò ut quisque habere debeat statim propositum restituendi rem alienam, et eam in toto vel in parte, prout ipsi possibilis est, *quamprimum moraliter reddere tenetur*.

Hinc 2° qui non restituit, cum potest et debet, peccat peccato continuato et tandiù protracto quantiâ durat mora culpabilis, id est, *toto omissionis tempore*, quia semper violat præceptum negativum quod obligat semper et pro semper. Sentiant communiter doctores illud peccatum numero multiplicari, si expressè vel implicite renovetur intentio non restituendi; itaque detentor declarare debet ex quo tempore rem alienam detinet, an semper eam vel totaliter vel ex parte restituere poterit, an voluntatem ejusdem non restituende iteraverit.

Hinc 3° neganda est absolutio pœnitentibus restitutioni obnoxii qui firmum non habent restituendi propositum. Hoc autem proposito meritò carere judicantur 1° illi qui illud exsequendi facultatem comparare negligunt, v. g., superfluas in ludo, in mensâ, in equis, in famulis, pretiosâ suppellectili impensas resecano; 2° illi qui bis aut ter polliciti se esse restitutos, suis tamen promissis defuerunt : 3° illi qui in mortis peri-

culo, restitutionem heredibus faciendam committunt, quamvis per se restituere possint; timendum est enim, ne ab heredibus omittatur id quod ipsimet negligunt. 4° illi qui toti solvendo pares, non nisi partem restitunt; peccant enim eo ipso quo alienum retineant.

CAPUT SECUNDUM.

DE RADICIBUS RESTITUTIONIS.

Radices restitutionis sunt causæ propter quas oritur obligatio restituendi. Antequàm eas demonstremus, statuitur principium generale, ex quo fluunt illæ radices.

PROPOSITIO. — *Ex violatione justitiæ commutativæ et quidem solius per se oritur obligatio restituendi.*

Prob. prima pars : *Ex violatione justitiæ commutativæ oritur obligatio restituendi.* Ea obligatio admittenda est, quâ sublata, jus strictum, vanum ac illusorium esset; atqui, sublata obligatione restituendi ex violatione justitiæ commutativæ, vanum ac illusorium esset.... Jus illud vanum ac illusorium esset, cujus finis obtineri non posset; atqui, sublata obligatione restituendi ex violatione justitiæ commutativæ, finis juris stricti non posset obtineri : finis enim illius est ut unusquisque sua conservet, amissa recuperet; atqui nemo illi posset, sublata obligatione restituendi...; siquidem dominus nullum haberet jus ad res suas retinendas, quæ proinde cederent fortiori eas abripienti. ergo.

Prob. secunda pars : *Ex violatione solius justitiæ commutativæ oritur per se obligatio restituendi.* Obligatio restituendi fundatur in repetibilitate debiti, seu in jure quod quis habet rem suam ubique repetendi; atqui solum debitum justitiæ commutativæ essentialiter repetibile est.

1° Essentialiter non repetibile est debitum justitiæ legalis. Objectum justitiæ legalis est obedientia legibus, quæ dicitur imperari in principe, et exsequens in subditis; atqui tale objectum non essentialiter repetibile est. Objectum quod transit et nunquam redit, non essentialiter repetibile est; atqui talis est obedientia legibus. Sit in exemplum miles cui datur præceptum pugnandi, et qui de facto non pugnât; atqui pro illo militie reparatio illius inobedientiæ transit et nunquam redit : etenim illam inobedientiam repararet vel fortius dimicando cum pugna præcipitur, vel dimicando cum non præcipitur; atqui in utroque casu non reparatur inobedientiâ; non in primo, quia tunc urget novum præceptum quam fortius præliandi; non in secundo, quia tunc nova committeretur inobedientia. Undè, transactâ occasione justitiæ legali obedientiæ, illius motivum non perseverat. In justitiâ autem strictâ, cum ea tendat adtribuendum unicuique quod suum est, illius motivum semper subsistit, quia, occasione restituendi etiam transactâ, manet inæqualitas donec reparata fuerit : ergo... 2° Essentialiter non repetibile est debitum justitiæ distributivæ. Objectum justitiæ distributivæ est privatis titulos et officia conferre juxta uniuscujusque merita et facultates; atqui tale objectum non essentialiter repetibile est, cum sit

indeterminatum; siquidem nemo probare potest se aliis digniorem, aut tali munere dignum. Et aliunde brevi rueret societas, si privati jus strictum haberent ad officia et titulos, cum unusquisque amore sui deceptus se dignum officio judicaret, et ad illud obtinendum decertaret; idcirco superior, qui in distributione officiorum vel beneficiorum, dignum aut etiam digniorem præmittit, ipsis non auferit quod suum est, ac proinde erga eos injuriam strictam non committit, licet peccet contra justitiam distributivam ob injustam acceptionem personarum, si dignum digniori anteponat: erg. 3° Denique justitiæ vindicativæ non essentialiter repetibile est. Objectum illius justitiæ est punire reos; atqui repetibilis non est illa punitio si omittatur, alioquin dicendum esset aliquem jus strictum habere ad poenas, quas nemo certe excogitavit et ambii: ergo; aliunde: ergo.

Dixi per se; aliquando enim obligatio restituendi oritur per accidens ex violatione justitiæ legalis, aut distributivæ, aut vindicativæ, scilicet quando iis, ob pactum explicitum aut implicitum, justitiæ commutativa associatur.

Sic. 1° restituere tenentur, ob violationem justitiæ legalis et simul commutativæ, tum subditi qui non præstant tributa quæ princeps exigit ad bonum publicum, tum principes qui subditis ultra necessitatem onera imponunt.

Sic 2° etiam restituere tenentur ob violationem justitiæ distributivæ et simul commutativæ, 1° superiores qui indignis officia conferunt; quia, licet stricto jure non teneantur utilissima reipublicæ quæque procurare, hoc tamen jure debent detrimentum quod inde recipit respublica avertere; 2° titulorum et aliorum onerum repartitores qui, ultionis causâ, vel examinis defectu, vel ut suis parcant, quosdam privatos gravioribus oneribus premunt, quia privati jus strictum habent ne plus æquo opprimantur; 3° qui bursas in seminaris aut collegiis pro paupere quâdam familiâ fundatas, aut eleemosynas cuidam indigenti destinatas, extraneis et sæpè non indigentibus conferunt; 4° qui in concursu minus dignum preferunt digniori; in concursu pactum implicitum intervenit quo dignior jus strictum acquirit.

Sic 3° denique restituere tenentur, ob violationem justitiæ vindicativæ et simul commutativæ, iudices et magistratus qui, propter gravem in puniendo negligentiam, causa sunt cur privati bona sua non recuperent, vel societas notabile damnum accipiat, quia illi ratione officii crimina plectere jure stricto tenentur.

Cum autem justitiæ commutativa multipliciter violari possit, expenditur quotuplex sit restitutionis radix.

Quatuor vulgò reconseri solent restitutionis radices, nimirum injusta acceptio, injusta detentio, injusta damnificatio, contractus aut quasi-contractus.

Ratio est quia totplex restitutionis radix, quotuplex juris alieni violandi modus; atqui modus iste quadruplex: etenim violatur vel rem alienam accipiendo, v. g.

ex furto, et tunc est injusta acceptio; vel rem alienam injustè delinendo, ut si ovem quæ gregi meo se immiscuit, reddere nolim, et tunc est injusta detentio, vel damnum inferendo, ut si quis domum alterius incendat, et tunc est injusta damnificatio; vel contractui non stando, aut rem alienam malè gerendo, et tunc est violatio contractus aut quasi-contractus.

Verùm hæc omnes restitutionis causæ, quas superius exposuimus, ad duas præcipuas extra contractum et quasi-contractum reduci possunt, videlicet injustam acceptionem et injus tam damnificationem.

Sub nomine injustæ acceptionis comprehenduntur simul ablatio et detentio rei alienæ, domino rationabiliter invito. Illic junguntur illæ duæ actiones, quia in utraqûe dominatur acceptio, quæ vel inchoatur injusta ablatio, vel continuatur injusta detentio.

Sub nomine injustæ damnificationis comprehenditur omnis actio alteri damnosa, absque injusta acceptione et detentio; si quis, v. g., alterius aedes comburat. Ad hanc revocatur injusta acceptio sub respectu quo, præter rei privationem, alteri damnum aliquod infert. Hinc duo articuli, primus de injusta acceptione, et secundus de injusta damnificatione. Obligatio restituendi ex obligatione contractus proveniens, ad Tractatum subsequentem remittitur explicanda.

ARTICULUS I.

DE PRIMA RADICE RESTITUTIONIS SEU INJUSTA ACCEPTIONE.

Res aliena accipi aut detineri potest à possessore vel bonæ, vel malæ, vel dubiæ fidei. Possessor est bonæ fidei, si post adhibitam sufficientem diligentiam prudenter judicet et credat rem quam possidet esse suam. Possessor est malæ fidei si advertat aut advertere possit rem quam detinet esse alienam. Possessor est dubiæ fidei, si graves sibi adsint rationes dubitandi an res sit sua vel aliena. Quisquis ille sit comprehenditur sub nomine acceptoris vel materialiter vel formaliter injusti, cum variis tamen obligationibus ipsi correspondentibus. De his in tribus paragraphis sermo est.

§ 1. — De possessore bonæ fidei.

Obligationes possessoris bonæ fidei considerari possunt tum ratione ipsius rei, tum ratione fructuum, tum ratione impensarum.

Num. I. — De obligationibus possessoris bonæ fidei, ratione ipsius rei.

Quær. 1° ad quid teneatur possessor bonæ fidei, ratione rei quam possidet vel possedit?

Resp. Certum est possessorem bonæ fidei contra justitiam non peccare, rem alienam retinendo, eam impendendo in pravos usus, minoris vendendo, dissipando, quamdiu perseveret ipsius bona fides, quia ita agendo nullius jura formaliter lædit, cum nemo jus strictum habeat ut aliud fiat; sed difficultas est in casu quo possessor, antè legitimam præscriptionem, animadvertit rem esse alterius. Ad claram illius decisionem

duplex. fingi potest hypothesis: vel possessor rem adhuc retinet, vel non.

In *primâ hypothesisi*, id est, si possessor bonæ fidei rem adhuc habeat cum advertit esse alterius, statim domino etiam non petenti illam restituere tenetur, alioquin diceretur dominus jus suum amisisse, præcisè eò quod ipsius res in manus alienas transierit; quod admitti nequit, nisi tota subvertatur societas.

In *secundâ hypothesisi*, id est, si possessor bonæ fidei rem amplius non habeat, cum advertit eam esse alienam, tunc distinguendum est: vel rem consumpsit, vel rem donavit, vel illam vendidit:

I. Si rem consumpsit, vel inde ditior factus est, vel non. Si prius, tenetur restituere id in quo ditior factus est, quia per id res representatur. Si posterius, ad nihil tenetur, neque ratione rei alienæ, cum res non existat, neque ratione iniustæ damnificationis, quæ extra contractum non agnoscitur absque culpâ theologicâ: erg. Dicitur autem quis ditior fieri, cum rem alienam consumendo, pepercit rebus suis.

II. Si rem donavit, vel res adhuc existit, vel non. Si prius, donatarius eam restituere debet, quia dominium in illam non acquisivit, cum donator illi transferre non potuit quod non habebat. Si posterius, vel donator inde factus est ditior, id est, pepercit rebus suis quas certò dedisset si non habuisset præ manibus rem alienam, vel non. Si prius, donator restituere debet, cum rem alienam habeat in æquivalenti, seu in eo ex quo ditior factus est. Si posterius, vel ipse donatarius ditior evasit, et tunc id quo res representatur restituere debet; vel nihil inde lucri percepit, et tunc ad nihil tenetur, neque ratione rei quæ consumpta est, neque ratione iniuriæ, quæ nulla est absque culpâ theologicâ.

III. Si rem vendidit, vel res adhuc existat, vel non. Si prius, emptor tenetur restituere, salvo tamen illius recursu contra venditorem, nisi res empta fuerit in loco publico, aut à mercatore ejusmodi merces publicè vendente. Emptor enim in eam rem nullum acquisivit dominium: erg. Undè recurrere potest contra venditorem, quia venditor tenetur emptorem præstare indemnem de suâ emptione. Dixi *nisi res empta fuerit*... quia, ex jam dictis, ob securitatem commercialem lex transfert dominium huic emptori, adeò ut venditor emptorem cogere non possit ad rem sibi restituendam, nisi pretio prius soluto.

Si posterius, prætermisissis variis opinionibus, probabilior nobis videtur sententia eorum, qui putant illum qui bonâ fide rem vendidit et pretium accepit, tencri reddere vel domino, vel emptori pretium rei, modò illud in bonâ fide non consumpserit. Ille debet restituere qui rem alienam habet, et qui ex re alienâ ditesceret nisi restituit; atqui ita prædictus venditor.

1° Rem alienam habet. . . . nam habet pretium rei alienæ; atqui pretium rei alienæ est alienum; siquidem ea est hominum voluntas ut nolit transferre pretium rei, nisi in quantum acquirant rei dominium; cum ergò in præsentî casu dominium non fuit transla-

tum, nec etiam dominium pretii venditor acquisivit, ergò habet rem alienam. 2° Nisi restitueret ditesceret ex re alienâ. Etenim accepit rem vel titulo gratuito, vel titulo oneroso; atqui in utroque casu ditesceret: in primo, quia reportat pretium rei quæ gratis rebus suis additur; in secundo, quia compensat ex bonis alterius damnum sibi per furem illatum: ergo ditesceret: ergo restituere debet.

Dixi 1°: *tenetur reddere emptori vel domino*, scilicet emptori, si dominus rem suam ab emptore recuperet, alioquin emptor non foret indemnis ab evictione; et domino, si dominus rem recuperare nequeat, quia talis videtur præsumpta voluntas emptoris qui renuntiat dominio precuniæ suæ, quantiù à proprietate rei venditæ non evincitur.

Dixi 2°, *pretium rei*, scilicet, illud quo vendita fuit, si coden fuerit empta; si verò fuit gratis accepta, vel majori pretio vendita, distinctione opus est: si auctarium proveniat ex ipsâ re quæ melior evasit quam initio, tunc debet restitui totum pretium, quia res melioratur domino. Si è contrâ auctarium omninò debeatur industria, non debet restitui, sed totum pertinet ad possessorem. Si verò ex utràque proveniat, tunc partim domino rei, partim possessori ex judicio prudentum tribuendum est.

Dixi 3°: *modò pretium illud bonâ fide non consumpserit*; si enim consumpsisset, de pretio ac de re ipsâ idem esset dicendum; porò quandò possessor bonæ fidei rem consumpsit nec ditior evasit, ad nihil tenetur: erg.

Quæres 2° an ille qui bonâ fide rem emit à fure, pretium solum exigere possit à domino cui eam ipse restituit?

Resp. Vel illam emit cum intentione eam domino reddendi, vel absque illâ intentione, putans venditorem esse dominum rei.

Si prius, vel modico pretio, vel justo eam emit. Si modico pretio rem emerit, illud pretium potest repetere, si æquum non est, ut qui negotia domini utiliter gessit damnum exinde patiat. Hinc art. 1373. Si autem justo pretio emerit, *legitimè persuasus* dominum ita rem suam affectu prosequi ut mallet totum pretium solvere quam jacturam rei subire, potest pretium exigere, quia etiam in hoc casu fuit utilis gestor rei alterius. Dixi *legitimè persuasus*, nam si emat absque speciali ratione quâ putare potest se obsequium præstare domino, dicunt communiter illum non posse pretium repetere, quia emptor rem alterius utiliter non gessit, nullumque exindè dominus percipit commodum: quinimò iste forsân rei jacturam potius subisset quam justum pretium solvisset. Admittunt tamen Lessius, Delugo, Billuart, possessorem posse exigere partem pretii correspondentem utilitati quâ rem domini gessit.

Si posterius, seu rem emit absque intentione reddendi, putans illam ad venditorem pertinere, opinio communis, teste Bened. XIV, docet possessorem non posse pretium solum repetere, nisi *res empta fuerit in venditione publicâ*, vel apud mercatorem italia pu-

blieè vendentem. Si dominus pretium compensare teneretur, vel quia recepit rem alienam, vel quia damnus emptori intulit; atqui neut. : non primum, siquidem solummodò rem suam recuperat; non secundum, siquidem totum damnus illatum est per furem qui, nullum jus emptori transferendo, nihilominus pretium rei acceptit : ergo. Dixi : nisi res empta fuerit in venditione... quia in hoc casu, si proprietarius rei originarius rem exigat, pretium à possessore solum reddere debet. Sic Codex civ. art. 2280.

Quæres 3° utrùm ille, qui bonâ fide rem emit à fure, possit, comperto furto, eam furi reddere ut pecuniam suam recuperet?

Resp. 1° Si fur rem domino sit restitutus, aut dominus eam è manibus furis faciliè erepturus, emptor illam furi remittere potest ut pecuniam suam recuperet. Dominus rationabiliter invitus esse non potest, siquidem nullum inde patitur damnus : hinc axiomata : *Quod mihi prodest et tibi non obest teneris permittere.*

2. Si emptor rem in foro publico, vel ab homine res hujusmodi publicè vendente emerit, eam domino reddere non tenetur, nisi pretio ejus sibi soluto, art. 2280. Quæ lex favet commercio nec non tranquillitati publicæ, et ideò non dici potest injusta.

Sed extrâ hos casus emptor rem furi reddere nequit ut pecuniam suam recuperet.

Prob. Res aliena, ubicunque sit, domino clamat, atqui fur non est dominus : ergo... Et verò nullus potest, illesâ justitiâ, de re aliquâ disponere, domino rationabiliter invito; atqui dominus est rationabiliter invitus ut res sua furi reddatur, siquidem exponitur periculo eam amittendi : ergo... Praterèa, nunquam licet ponere actionem alteri directè damnificativam absque ratione sufficienti; atqui emptor in presenti casu poneret..... 1° Actionem alteri directè damnificativam. Ille ponit actum alteri directè damnificativum qui ponit rem alterius in statu pejori; atqui itâ emptor... cum res apud ipsum sit in meliori statu quàm apud furem qui eam faciliè non restituet : ergo... 2° Absque ratione sufficienti : sola causa quam afferre potest, certè esset damnus æquale sibi ipsi imminens; atqui illud damnus non est causa sufficiens, siquidem, ad ponendam actionem immediatè damnificativam in bonis fortunæ, generatim non sufficit damnus morte minus.

Obj. 1° Nemo tenetur procurare bonum alterius cum æquali suo danno, seclusis pacto et lege; atqui emptor rem domino restituendo itâ ageret : ergo.

Resp. 1° neg. maj. Ob nimiam ejus universalitatem. Emptor enim, fatentibus adversariis, si fur non appareat aut pecuniam reddere nolit, non potest rem alius vendere, nec eam in usus proprios convertere ut se conservet indemnem.

Resp. neg. min. Aliud est procurare bonum alterius, aliud est à danno illi inferendo abstinere : atqui emptor rem domino restituendo tantum abstinere à danno alteri inferendo : ergo falsum est emp-

torem bonæ fidei rem domino restituendo directè procurare bonum alterius. Ipsi enim tantummodò reddidit quod illius est.

Obj. 2° Rem in eo statu reponere licet in quo era antea; atqui eam furi reddendo, emptor illam in eo statu reponit in quo erat antea : ergo...

Resp. 1° neg. maj. Dominus enim semper jus habet in rem suam in quocunque sit statu, et in omnia ejus incrementa sive extrinseca, sive intrinseca, que illam majoris efficiunt valoris; quia ubicunque et in quocunque statu sit, semper domini est, illicque clamat. Porro status securitatis quam in manibus emptoris obtinuit, verum est incrementum alicujus pretii : in illud ergo jus habet dominus : ergo...

Resp. 2° neg. min. Fur enim videns quod res sibi reddatur, formidabit ne in suspitionem furii veniat, atque rem aut longius asportabit, aut diligentius occultabit; ac proinde difficilius dominus eam recuperare poterit : ergo.

Obj. 3° Si quis in viâ res alienas invenit, eas colligere et eas domino reddere non tenetur : ergo à pari emptor teneri non potest rem quam bonâ fide emit domino reddere.

Resp. nego conseq. et paritat. Ratio disparitatis est quòd nemo jus habeat ut quis res ipsius in foro publico disperditas colligat; è contra, legitimus rei furatus dominus semper in eam jus strictum habet, in quocunque sit statu : non licet ergò eam in statu deteriori quàm nunc est; reponere : si autem emptor eam furi redderet, eo ipso, in deteriori statu illam reponeret, et aliquo modo respectu domini destrueret : ergo, etc.

Obj. 4° Licet ponere actionem indifferentem ex quâ sequuntur æqualiter duo effectus, alius bonus et alter malus, modò bonus intendatur et compenset malum; atqui talis est redditio rei emptæ furi qui recepit pretium : ex eâ enim sequuntur æqualiter pro emptore obtentio pecuniæ, et pro domino rei privatio : ergo.

Resp. neg. min. Illi actus non sequuntur æqualiter, quorum unus sequitur immediatè, et alter nonnisi mediatè; atqui in redditione rei emptæ furi qui pretium restituit, malus effectus, nempe privatio rei pro domino sequitur immediatè, cum includatur necessariò in ipsâmet redditione rei alienæ furi; et bonus effectus, nempe obtentio pecuniæ pro emptore sequitur tantum mediatè, cum exigat actionem furis restitutam.

NUM. II. De obligationibus possessoris bonæ fidei ratione fructuum.

Fructus, ex antea dictis, sunt vel naturales, vel industriales, vel civiles, vel mixti. Ab illâ notione, quæ communis est apud omnes Theologos, aliquatenus recedit dispositio Codicis civ., art. 585, 586, quibus vocantur industriales ii fructus, quos Theologi vocant mixtos : unde triplex tantum genus fructuum admittit. Illud autem sedulò observandum est, ut intelligatur legitimo sensu ista dispositio legis.

His positis, vel agitur de fructibus industrialibus, vel de aliis.

Si prius, possessor bonæ fidei fructus industriales restituere non tenetur: ad eum pertinent, ad quem pertinet causa frugifera; atqui causa fructuum industrialium pertinet ad possessorem, siquidem ii fructus totaliter proveniunt ex industria illius qui re alienâ tantum ut instrumentum utitur: ergo..... Unde qui, ex pecuniâ alienâ negotiando, ingentes comparavit divitias, nihil ex his domino pecuniæ debet.

Si posterius, questio expenditur vel jure naturali, vel jure positivo.

1° *Jure naturali*, possessor bonæ fidei omnes fructus sive naturales, sive civiles, sive mixtos, in quantum sunt naturales, deductis tamen impensis et laboribus, domino restituere tenetur. Ad eum pertinent ejus est causa frugifera; atqui causa frugifera hujusmodi fructuum ad dominum rei pertinet, siquidem res ipsa eos produxit; inde prodiit axioma: *Res fructificat domino suo*: ergo....

2° *Jure positivo*, possessor bonæ fidei omnes fructus sive naturales, sive civiles, sive mixtos, quâ parte sunt naturales, retinere potest, modò collecti fuerint durante bonâ fide. Hæc generatim statuit lex civilis, art. 549: *Le simple possesseur ne fait les fruits siens, « que dans le cas où il les possède de bonne foi. »* Unde sic ratiocinandum est contrâ eos qui hanc legis dispositionem ad forum externum restringunt. Judicandum est in foro interno, sicut in foro externo, quotiès judicium fori externi fertur ob gravem utilitatem societatis, et non fundatur in falsâ facti præsumptione; atqui tale est judicium fori externi adjudicans fructus possessori.... 1° Fertur ob gravem utilitatem societatis. Judicium illud fertur tum ad culturam proprietatum validiùs excitandam, tum ad præcavendas familiarum ruinas, tum ad averendas perquisitiones in rebus secretioribus privatorum; atqui illud certò multùm utile est societati: ergo..... 2° Non fundatur in falsâ facti præsumptione. Si niteretur in falsâ facti præsumptione, maximè foret in præsumptione quòd fructus illi consumpti fuissent; atqui non fundatur in hæc præsumptione, siquidem adjudicat fructus extantes et apparentes: ergo...., ergo....; aliundè...: ergo hæc sententia admittenda est tanquam regula conscientiæ certa.

Ut autem possessor bonæ fidei proprietatem illorum fructuum acquirat, duo necessaria sunt: 1° ut fructus sint collecti, id est, separati à radice, si agatur de fructibus naturalibus, et correspondentes temporibus elapsis, gallicè *échus*, annumerando de die in diem, si agitur de fructibus civilibus. Id deducitur, maximè ex art. 535, 536, qui, etsi usufructuarium potissimum respiciant, possessori bonæ fidei applicari possunt; is enim in jure domino equiparatur. 2° Ut rem possederit bonâ fide juridicâ, id est, virtute tituli proprietatis translativi, cujus vitia ignorantur, art. 550. Ideò qui rem possidet absque titulo, etiamsi bonâ fide theologicâ esset, fructus predictos non posset sibi vindicare. Jus enim retinendi fructus oritur tantùm ex lege positiva; atqui lex positiva non adjudicat fructus ei qui est in bonâ fide theologicâ, si non habeat titulum naturâ suâ dominii translativum: ergo.

Num. III. *De obligationibus possessoris bonæ fidei, ratione impensarum.*

Impensæ duplices sunt generis, aliæ ordinariæ, aliæ extraordinariæ.

Ordinariæ sunt quæ sunt sive ad rem conservandam, sive ad fructus percipiendos, sive ad solvenda alia onera quæ ab usufructuario communiter solvantur.

Extraordinariæ sunt vel necessariae, id est, sinè quibus res periret vel saltem deterioraretur, vel utiles, id est, quæ rei valorem augent, vel voluptuariæ, id est, quæ sunt tantùm ad ornamentum rei.

Cuilibet impensarum generi correspondet regula.

I. *Regula, pro impensis ordinariis.* Possessor bonæ fidei impensas ordinarias à domino generatim repetere nequit, quia compensantur per fructus quos percipit; ita ex art. 548. Eo sensu accipiendum est juris axioma: *Fructus non intelliguntur nisi deductis impensis.* Dixi, *generatim*, quia si fructus nondùm collecti fuerint et ideò ad proprietarium rei debeant redire, possessor bonæ fidei jus habet exigendi impensas, alioquin proprietarius ditesceret ex bono alterius.

II. *Reg., pro impensis extraordinariis.* Possessor bonæ fidei impensas extraordinarias, sive necessarias, sive utiles, sive etiam voluptuarias *generatim* exigere potest, *saltem in quantum augent valorem fundi*, quia nemo ditari debet ex re alienâ. Ita ex fine art. 555, quo proprietarius tenetur solvere aut pretium matricæ et laboris, aut augmentum quòd inde res sua accepit.

Dixi 1°, *generatim*, nam pro impensis voluptuariis quæ auferri possunt absque deterioratione, prout sunt statuæ, imagines, et alia hujusmodi, dominus nihil refundere tenetur, quia possessor bonæ fidei eas auferre potest.

Dixi 2°, *saltem in quantum augent valorem fundi*; quòd si expensæ, juxta morem, majores sint amelioratione, dominus non tenetur compensare illum excessum, quia pauperior fieri non debet ob bonam fidem alterius; si tamen de facto expensæ minores sunt amelioratione fundi, non ideò dominus tenetur illas restituere juxta valorem meliorationis, quia augmentum valoris est fructus prædii ad ipsum pertinentis. In his et similibus dominus, ex art. 555, habet optionem solvendi vel pretium ameliorationis vel pretium impensarum, id est, semper minus eligendi. Hinc si possessor bonæ fidei plantaverit arbores quæ 50 fr. emerat et quæ tempore restitutionis valeant 200, dominus non reddet nisi 50 fr., quia plus non expendit. Augmentum enim 150 fr. est fructus prædii ad dominum pertinentis; porrò res fructificat domino. Contrâ verò si possessor solvit 200 fr. ad arbores plantandas et tempore restitutionis arbores valeant tantùm 50 fr., non tenetur dominus refundere 200 fr. sed tantummodò 50 fr. quia res non est ipsi utilis nisi usque ad hanc summam.

Obj. Ex axioma: *Fructus non intelliguntur nisi deductis impensis*, fructus percepti haberi possunt tantùm indemnitas impensarum etiam extraordinaria.

rum : ergo possessor bonæ fidei nihil pro eis exigere potest.

Resp. neg. ant. Itā statuit expressè Codex civilis quoad impensas tūm necessarias, tūm utiles, tūm voluptuarias. 1° Quoad impensas necessarias. Nam ex art. 802 donatarius qui rem ad successionem refert, potest hujusmodi impensas repetere, quamvis ex art. 856 fructus faciat suos; atqui huic æquiparandus est possessor bonæ fidei : ergo. 2° Quoad impensas utiles. Id deducitur sivè ex art. 861 qui determinat donatarium ac proindè per analogiam possessorem bonæ fidei jus habere ad impensas; sivè art. 555 qui versùs finem affirmat absquè restrictione, possessorem bonæ fidei posse exigere impensas ex quibus auctus est valor rei. 3° Quoad impensas voluptuarias, art. 1635 itā videtur statuere pro casu speciali ex quo infertur conclusio analogica pro similibus casibus. Ergo fructus percepti haberi non possunt tanquàm indemnitas impensarum extraordinariarum. Ergo prælaudatum axioma non intelligendum est nisi pro impensis ordinariis.

§ 2. De possessore malæ fidei.

Possessor malæ fidei duplici titulo ad restitutionem tenetur : scilicet, ratione rei alienæ detentæ, et ratione injustæ damnificationis; ratione rei alienæ detentæ subjectur iisdem obligationibus ac possessor bonæ fidei, et ratione injustæ damnificationis iisdem subjaect oneribus ac injustus damnificator. Ex hoc principio solvuntur plerique casus circà obligationes possessoris malæ fidei.

Obligationes possessoris malæ fidei spectari possunt vel ratione rei, vel ratione fructuum, vel ratione impensarum.

Nov. I. De obligationibus possessoris malæ fidei, ratione rei.

Quær. 1°. Ad quid teneatur possessor malæ fidei ratione rei?

Resp. Possessor malæ fidei, generatim loquendo, tenetur restituere rem alienam si existet in naturâ, vel ejus æquivalens si jam non existat, etsi casu fortuito perierit, adèo ut dominus sit omninò indemnus. Explicatur per partes illa assertio.

Dixi 1°, rem in naturâ, vel in æquivalenti; quia res, si existet in naturâ, et, si jam perit, in æquivalenti domino clamat; alioquin dominus dampnum pateretur.

Dixi 2°, etsi casu fortuito perierit, quia possessor malæ fidei est causa efficax et injusta hujusce damni. 1° Causa efficax; nam per injustam acceptionem rem subtrahit à potestate domini, apud quem res fortuito casu non periisset; atqui illa actio est efficax damni, siquidem rem reponit in statu ubi perire potest casu fortuito. Contradiciunt adversarii, si res apud furem casibus fortuitis exponitur, simul præservatur à casibus fortuitis quibus apud dominum obnoxia fuisset. Sed non admittitur talis compensatio. Dominus pretio non æstimat illam immunitatem quæ illi occasio est plurium curarum et anxietatum ut rem suam recuperet : ergo. 2° Injusta. Si enim non esset causa injusta

damni, unicè foret quia casus fortuitus nec potuit nec debuit prævidere; atqui illa ratio nulla est : nam quicumque rem apprehendit, etsi in specie casus fortuitus non præviderit, eos tamen in genere potuit aut debuit prævidere : ergo.... Hinc in jure : *Præcedentibus pacto vel culpâ vel morâ casus fortuitus imputatur.*

Dixi 3°, adèo ut dominus sit omninò indemnus; æquum est enim ut dominus re alienâ nec ditetur nec lædatur. Quare possessori malæ fidei non satis est rem restituere, si ex illius absentia dampnum passus est dominus. Tunc restituere debet et lucrum cessans et dampnum emergens.

Quæres 2°. Ad quid teneatur possessor malæ fidei, si res quæ apud se fortuito casu perit, similiter apud dominum periisset?

Resp. Vel, quandò res ablata fuit, prævidebatur peritura apud dominum, vel non.

Si prius, id est, si res tempore furti prævidebatur peritura apud dominum, possessor malæ fidei jure naturali restituere non tenetur. Ille non tenetur ad restitutionem qui nec rem alienam præ manibus habet nec ullum dampnum domino intulit; atqui itâ, 1° non rem ille præ manibus habet : res perit; 2° non intulit... Is non intulit dampnum reale qui auferat alicui rem nullius valoris; atqui res furata in eo casu nullius est valoris. Nam valor desumitur ex communi hominum æstimatione; atqui homines nihil faciunt rem quæ tempore furti manifestè peritura videbatur : ergo... Hinc qui subripit equum itâ morbo laborantem ut manifestè sit periturus, et reverâ pereat, ad nihil tenetur.

Si posterius, id est, si res tempore quo ablata est non prævidebatur peritura apud dominum, vel peritura erat antè tempus quo perit apud furem, vel post tempus quo perit, vel simul et in eodem tempore.

1° Si res erat peritura apud dominum priusquàm apud possessorem malæ fidei, possessor malæ fidei ad restitutionem tenetur. Ille tenetur restituere qui privavit dominum jure suo stricto et sic culpabilis causa fuit damni; atqui itâ possessor malæ fidei in hoc casu; 1° privavit dominum jure stricto... nam dominus jus habet in rem suam in quocunque statu sit, ac proindè in eam extrâ periculum positam; atqui possessor malæ fidei, rem detinendo, privat dominum jure quod habebat in rem suam : ergo...; 2° est causa culpabilis damni. Si enim rem domino reddidisset antè periculum quod ipse passurus erat, dominus potuisset illam salvare, siquidem apud ipsum jam periculum fugerat : ergo.

2° Si res peritura erat apud dominum postquàm apud possessorem malæ fidei, iste restituere tenetur; ad hoc sufficit ut, eo instanti quo res perit apud seipsum, possessor malæ fidei contraxerit obligationem personalem pretium restituendi, et hæc obligatio casu fortuito subsequenti non extincta fuerit; atqui itâ. 1° Contraxit obligationem... nam, cum eo tempore res totum eum valorem servaret, verum dampnum intulit domino possessor; contraxit igitur obligationem illud reparandi. 2° Hæc obligatio casu fortuito subsequenti

non fuit extincta; cum enim jus domini tunc esset personale et non attingeret rem certam et determinatam, non potuit amitti nisi ipse debitor satisfecerit: ergo.

5° Si res erat peritura apud dominum simul et apud possessorem malæ fidei, acriter disputant theologo. Alii opinantur possessorem malæ fidei ad restitutionem teneri, quia injusta rei acceptio intrinsicum et indivisum secum affert restitutionis debitum, quod non extinguitur per casum fortuitum concomitantem aut subsequentem deteriorationem, cum possessor malæ fidei suscipiat in se omnes casus fortuitos absque ullâ exceptione. Ita Billuart, Daelman, Henricus à S. Ignatio, Collet, Antoine, Bouvier. Alii verò cum Lessio, Delugo, Molina, Collatore Ambianensi, statuunt possessorem malæ fidei in hoc casu ad restitutionem non teneri. Huic ultimæ sententiæ tanquam probabiliori adhaerentes, dicimus in propositione sequenti.

PROPOSITIO. *Possessor malæ fidei non tenetur, attento jure naturali, ad restitutionem rei quæ apud ipsum fortuito casu periit, si eodem modo et eodem tempore apud dominum certò periisset.*

Prob. Ad contrahendam obligationem restituendi duo requiruntur, scilicet ut adsit damnum, et damnum sit imputabile; atqui neutrum in prædictâ hypothesis. Non primum, siquidem res apud dominum similiter periisset; non secundum siquidem ablatio rei non fuit causa efficax illius perditionis, sed fortuitus casus: ergo. Et verò si dominus posset pretium rei exigere, esset vel re adhuc exstante, vel instanti quo res periit; atqui neutr. Non primum: tunc enim jus non habet, nisi in rem quæ ipsi clamat; non admitteretur in exigendo pretio, si illud, re neglectâ, repetere vellet. Non secundum: si enim dominus pretium exigere posset instanti quo res periit, esset vel quia jus in re tunc mutaretur in jus ad pretium, vel quia fur in se susciperet periculum rei in omnibus fortuitis casibus; atqui in præsentî suppositione hæc duo absunt, cum rei destructio possessori malæ fidei imputari nequeat, et damnum nullum patitur dominus. Hæc est enim regula omninò æquitati consona, ut dominus ex re alienâ nec ditior, nec pauperior fiat: ergo.... Unde possessor malæ fidei meritò assimilatur illi qui alicui dat venenum, quod nonnisi post 10 aut 15 dies mortem infert; si intereâ, v. g., terciâ aut quartâ die venenus pereat, corrumpente domo vel graviter morbo statim erumpente, numquid veneficus censetur causa mortis? Homicida est affectivè, sed non effectivè. Sic se habet relativè ad damnum quod dominus patitur possessor malæ fidei, apud quem fortuito casu periit res, quæ eodem modo et eodem tempore apud dominum certò periisset. Ille quidem fraudavit dominum usu et possessione rei suæ; sed rei amissio nullo modo ei imputari potest: ergo.

Dixi, *attento jure naturali*; etenim ex art. 1302 possessor malæ fidei, quocumque modo res perierit, ac proinde etiam casu fortuito, ad restitutionem tenetur. Verùm, cum hæc dispositio lata fuerit in modum

pænæ, ut constat ex juristis qui eam maximè furibus applicant, possessor malæ fidei non tenetur restituere ante sententiam judicis.

Obj. 1°: Possessor malæ fidei duplicem contraxit obligationem, scilicet realem et personalem; porro obligatio personalis non extinguitur nisi solutione, siquidem independens est ab omni eventu subsequenti; ergo.

Resp. neg. maj. Obligationes reales et personales simultaneæ esse nequeunt, sed sibi succedunt. Hoc autem posito, possessor malæ fidei non contraxit nisi obligationem realem, cum in potestate domini non sit, re adhuc existente, illius pretium exigere. Jam verò, illa obligatio cessat interitu rei inculpabili: ergo, re destructâ, nihil obligationis superest in possessore malæ fidei, apud quem res periit casu fortuito, si eodem modo et tempore apud dominum periisset.

Obj. 2°: Possessor malæ fidei tenetur restituere, si fortuitus casus absque ullâ exceptione in se suscipiat: atqui ita. Nam melioris non est conditionis ac emptor; atqui emptor suscipit in se omnes casus fortuitos.

Resp. neg. min. et paritat. Ratio disparitatis est quòd emptor sit rei dominus, ac proinde res ipsi fructificet et pereat, seclusis peculiaribus conventionibus. Possessor autem malæ fidei, cum non sit dominus, suscipit tantum in se casus fortuitos, quibus restituitur æqualitas ipsum inter et dominum, qui nec plùs nec minùs obtinere debet quàm legitimam indemnitàtem. Unde fit ut possessor malæ fidei non teneatur suscipere casus fortuitos, qui ipsi et domino communes essent.

Quæres 3° ad quid teneatur possessor malæ fidei, si res varium habuit valorem tempore detentionis?

Resp. Vel dominus rem consumpsisset aut vendidisset tempore majoris valoris, vel non.

Si prius, possessor malæ fidei tenetur restituere secundum majorem valorem rei, ac proinde rem cum excessu pretii, si existet, vel solummodò pretium majori valori æquivalens; nam tenetur reponere dominum in statu in quo esset si res ablata non fuisset; atqui non reponeret, nisi restitueret secundum.....: ergo.

Si posterius, nempe si dominus re usus non fuisset tempore majoris valoris, tunc vel ipse possessor eam consumpsit aut vendidit illo tempore, vel non.

In primo casu, possessor malæ fidei tenetur restituere secundum majorem valorem. Nam eo instanti quo res periit aut vendita est aut consumpta apud possessorem malæ fidei, obligatio realis statim mutata est in obligationem personalem æquivalentem obligationi reali quæ majori rei valori correspondebat; atqui obligatio personalis nonnisi per solutionem annihilari potest: ergo.

In secundo casu, possessor malæ fidei non tenetur restituere nisi secundum valorem actualem. Nam si teneretur juxta majorem valorem, vel ratione rei acceptæ, vel ratione damni injustè illati: atqui neut. Non primum, cum rem non consumpsit tempore majoris valoris; non secundum, cum non intulit damnum

ipsi imputabile; ex hypothesi enim re non usus fuisset tempore majoris valoris; aliunde si quod esset damnum, non ipsi imputabile esset; nam ipse non est causa efficax illius imminutionis qua habenda est ut rei deterioratio et provenit ex casu fortuito: ergo....

Et verò si teneretur possessor malæ fidei secundum majorem valorem restituere, sequeretur quòd ipsius reddito in hoc casu non satisfaceret; atqui illud non videtur rationale, cum dominus, si res ablata non fuisset, nihil amplius haberet quam rem ipsam: ergo.

Obj. Fur tenetur reddere id omne quod erat domini; atqui major valor erat domini: ergo.

Resp. neg. maj. Quandiu existebat res, *conc.*; quando non existebat, *subdist.*: si imminutio furi fuerit imputabilis, *conc.*; si non fuerit imputabilis, *neg.* Id patet. Nemo tenetur reparare, nisi sit causa efficax damni: ergo.

Inst. Fur tenetur restituere majorem valorem tempore majoris pretii; atqui ab illa obligatione liberari non potuit per decrementum rei; ergo fur tenetur... etsi imminutio non fuerit furi imputabilis.

Resp. 1^a dist. maj. Obligatione reali, *conc.*; personali, *neg.* Dominus, re existente, furem cogere non poterat ad solvendum pretium; jus illius ad rem restringebatur; atqui jus illud sequitur vices rei; unde, re pereunte, simul evanescit. Ut autem rei destructioni superasset, requireretur ut jus in re transiret in jus ad pretium; atqui non constat illam conversionem fieri, quando fur nullum damnum sibi imputabile infert: ergo....

Resp. 2^a neg. min. in sensu distinctionis. Tunc quis liberatur ab obligatione reali quando res illa nec subsistit, nec proprio ære assecuratur; atqui ita; 1^a res amplius non habet majorem valorem; 2^a non assecuratur proprio ære possessoris: possessor non suscipit per decrementum obligationem personalem majoris valoris, siquidem imminutio pretii non ipsi imputabilis est.

NUM. II. De obligationibus possessoris malæ fidei, ratione fructuum.

Possessor malæ fidei tenetur restituere omnes fructus, *exceptis industrialibus*, sive adhuc existant, sive jam consumantur. Nam possessor bonæ fidei illos fructus, non ex jure naturali, sed tantum ex jure civili, facit suos; porro lex naturalis eadem est pro possessore malæ et bonæ fidei: ergo, nisi lex civilis possessori malæ fidei sit applicabilis sicut et possessori bonæ fidei, possessor malæ fidei illos fructus retinere non potest. Jam verò lex civilis tantummodo loquitur de possessore bonæ fidei in art. 549, quo statuitur possessorem bonæ fidei collectos acquirere fructus absque ullâ distinctione inter exstantes fructus et consumptos.

Dixi, *exceptis industrialibus*, quia eorum causa ad possessorem malæ fidei pertinet. Hinc thesaurarii, quaestores, receptores, telonarii et alii similes, qui ex pecuniis sibi creditis vel apud se depositis lucrum faciunt, v. g., negociando, cambiando, etc., hujusmodi lucrum restituere non tenentur.

NUM. III. De obligationibus possessoris malæ fidei, ratione impensarum.

Possessor malæ fidei easdem impensas ac possessor bonæ fidei, *attento jure naturali*, repetere potest. Nam jus strictum attendit tantum ad res et non ad personas; porro ex jure non licet ditescere ex re alienâ: ergo non licet ditescere ex re alienâ, sive ad possessorem bonæ fidei sive ad possessorem malæ fidei pertineat: quâ de re dominus non magis exigere potest impensas à possessore malæ fidei quam à possessore bonæ fidei: ergo.

Hinc 1^a possessor malæ fidei repetere potest impensas ordinarias (*d'entretien*): dominus non fecit fructus suos nisi deductis impensis.

Hinc 2^a possessor malæ fidei repetere potest impensas necessarias, alioquin dominus ditesceret cum damno alterius, scilicet possessoris, cum ipse eas fecisset.

Hinc 3ª possessor malæ fidei repetere potest impensas utiles aut exigere pretium valoris quem fundus inde percepit. Lex civilis arbitrio domini id relinquit, art. 555.

Hinc 4ª possessor malæ fidei repetere potest impensas voluptuarias, si auferri possint absque rei deterioratione, vel,posito quòd auferri non valeant, si valorem fundi augeant; dominus commodum reportare non debet ex re alienâ.

Dixi, *attento jure naturali*; quia si expensæ in vindictam delicti domino per justam judicis sententiam assignentur, possessor malæ fidei jam nihil retinere potest. Obediendum est justæ judicis sententiæ, seclusâ verò sententiâ, possessor id potest, quia ex commissione domini rationabiliter præsumptâ egisse censetur: ergo.

§ 5. De possessore dubiæ fidei.

Dubium potest advenire possessori, vel incipiente possessione, vel possessione jam initâ. Diversæ sunt obligationes possessoris dubiæ fidei pro diversâ illâ suppositione.

I. De dubio præcedente possessionem.

Si quis rem cum dubiâ fide possidere incipiat, peccat saltem affectivè contra justitiam: ille peccat saltem affectivè contra justitiam qui se exponit periculo rem alienam detinendi, domino rationabiliter invito; atqui sic se habet ille qui incipit rem alienam cum dubiâ fide possidere: ergo. Itaque tenetur sufficientem adhibere diligentiam ad tollendum dubium. Factâ autem inquisitione, si agnoscat rem longè probabilius ad alium pertinere, eam reddere debet, alioquin esset detentor rei alienæ. Si è contra agnoscat rem longè probabilius suam esse, eam potest retinere, quia licet sequi opinionem longè probabiliorum. Si verò dubium perseveret, tunc res dividenda est ratione dubii, adeò ut major pars illi cedat pro quo stat major probabilitas, quia, cum militent rationes ex utraque parte æquæ evidentes, si res totaliter alteri tribueretur, incurretur periculum jus alterius violandi.

Subnotandum est eum qui dubiâ fide incepit possidere, quando rem dividit, sibi vices possessoris

malæ fidei quoad partem quæ domino redditur. Nam verus est possessor malæ fidei sub respectu illius partis. Quoad verò partem quam sibi retinere potest, non subit omnia privilegia possessoris bonæ fidei. Ratio est quòd illa privilegia, utpotè solo jure civili concessa, non pertineant nisi ad verum bonæ fidei possessorem. Sic fructus possessori bonæ fidei à lege concessos non potest sibi applicare, sed eos pro ratione dubii partiri tenetur.

II. De dubio possessioni bonæ fidei superveniente.

Si quis rem aliquam primò bonâ fide possederit, et postea tantùm dubitare cœperit an res sit aliena, sufficientem diligentiam adhibere tenetur ad depellendum dubium. Factâ autem inquisitione, si longè probabilius sit rem esse alienam, ea domino si inveniri possit, aut pauperibus, si forsàn legitimus non appareat dominus, restituenda est. Si è contra longè probabilius sit rem esse possessoris, illam retinere potest. Si denique perseveret dubium, non obstantibus dispositionibus, probabilius nobis videtur rem posse retineri. Ad hoc enim sufficit ut possessor in illo dubio possit sibi efformare conscientiam practicè certam rem quam possidet esse suam; atqui ita... ex jure nimirum et ratione. 1° Ex jure. Nam sit illud axioma juris: *In dubio melior est conditio possidentis*; atqui ex illo axioma possessori dubiæ fidei sibi efformare potest... nam possidet possessione cum bonâ fide inchoatâ; atqui ex illo axioma possessio bonâ fide inchoata ratio est sufficiens, in dubio superveniente, ad rem retinendam etiam in conscientia. Etenim illud axioma intelligendum est prout illud intelligunt tribunalia sive civilia, sive ecclesiastica; atqui omnia tribunalia... ita illud axioma intelligunt ut totum adjudicent possessori: ergo... 2° Ex ratione. Licet sequi opinionem longè probabilioris, relicta tutiori; atqui longè probabilius est in pari dubio possessorem esse dominum rei quam possidet. Etenim homines ex una parte rerum avidi non solent res suas apud alios relinquere, et ex alterâ vir probus non solet res alterius possidere sine titulo justo; atqui si prædictus possessor non esset dominus, jam homines reliquissent sine reclamazione res suas apud alios, et vir probus inchoasset possessionem sine titulo legitimo; quòd meritò præsumi non potest: ergo... Et verò tranquillitas societatis et honorum securitas exoptulante ne quis turbetur in possessione alicujus rei, nisi agnoscat rem illam pertinere ad alium, alioquin inter probos nascerentur scrupuli et anxietates: ergo.

Eodem argumento uti potest possessor prædictus, sive per se possessionem bonâ fide inceperit, sive auctori bonæ fidei ipse titulo particulari vel universali succedat, quia omnia jura antecessoris ad hæredem transeunt.

ARTICULUS II.

DE SECUNDA RADICE RESTITUTIONIS SEU INJUSTA DAMNIFICATIONE.

Triplici modo aliquis damnum alteri inferre potest, scilicet 1° immediatè, v. g., aliquem propriis manibus

occidendo; 2° mediatè et per alios, v. g., jubendo, consulendo ut aliquis occidatur; 3° alterum à consecutione alicujus boni impediendo. Damnicator simpliciter nuncupatur primus, secundus dicitur cooperator, et tertius impedor vocari potest.

Certum est apud omnes eum qui damnum alteri intulit, sive immediatè, sive mediatè, sive quolibet alio modo ad restitutionem teneri, quia violavit jus strictum alterius. Verùm difficultas nunc est discernere quandò quis verè damnum alteri inferat. Ad hoc faciliùs cognoscendum, de tribus damnicatoribus supra designatis successivè agemus in paragraphis sequentibus.

§ 1. De damnicatore simpliciter dicto.

Hic exponuntur conditiones resoluturque difficultates actionem damnicativam spectantes. Sub illo paragrapho hæc omnia explicantur, quia, etsi cuilibet damnicatori potius communia sint quàm unguis specialia, præcipuè damnicatori immediato applicabilia sunt.

Num. I. — De conditionibus actionem damnicativam spectantibus.

Quæres. Quænam requirantur conditiones ad actionem damnicativam?

Resp. Ut aliquis actio, extrâ contractum et quasi-contractum, verè sit damnicativa, ac proinde ad restitutionem obligans, quatuor vulgò desiderantur, nempe, ut positiva sit, injusta, per se damni efficax, et theologice culpabilis.

1° Debet esse *positiva*, id est, non simplex alicujus actionis omissio. Si enim omissio sufficeret, damnum rescire teneremur præcisè quia illud non impedivimus; atqui illud repugnat extrâ contractum aut quasi-contractum... alioquin jure naturali teneremur ex justitiâ bonum alterius procurare aut malum avertere, quod nemo sanæ mentis admittet, eùm omnes homines jure naturali sint æquales et alii ab aliis independentes: ergo.

Hinc ad restitutionem non tenetur ille qui damnum alterius non impedit quandò potest et debet ex charitate illud impedire, nisi ad id etiam ex justitiâ teneatur, scilicet ex pacto vel officio, ut mox dicemus.

2° Debet esse *injusta*, id est, justitiæ commutativæ opposita. Actio damnicativa supponit jus strictum alterius violatum fuisse; atqui jus strictum non violatur nisi per actionem injustam seu justitiæ commutativæ oppositam, alioquin darentur jura hinc et inde opposita: ergo.

Hinc actiones quibus violantur virtutes aut religionis aut pietatis aut charitatis, et justitiæ aut legalis aut distributivæ aut vindicativæ, et consequenter restitutionis passibiles dici nequeunt, quia in his et similibus casibus nullum jus strictè acceptum intervenit, nisi, ut jam antè observavimus, simul concurrat justitiæ commutativa.

3° Debet esse *damni efficax*, id est, per se et vi propria damnum producat. Huic omni et soli causæ im-

putabile est damnum. *Estimatur autem quis per se et vi sua damnum producere, quando physicè vel moraliter illud determinat; jam verò physicè vel moraliter aliquis damnum determinat, quando voluntariè ponit actionem quæ ex naturâ suâ vel ex circumstantiis probabilem cum damno habet connexionem. Sit in exemplum ille qui per applicationem ignis comburit domum aut per explosionem catapultæ hominem occidit. Is enim communiter habetur ut auctor illius actionis damnificativæ, cum ista ab eo originem trahat, existentiam habeat, sive ab alio incipere debuisset, sive non.*

Hinc 1° non sufficit actio damni occasionaliter efficax, seu quæ non habet connexionem cum damno nisi ex malitiâ alterius, seu explicatiùs, quæ neque physicè, neque moraliter in damnum influit, sed cujus occasione tantùm alter per se solum motus et impulsus se determinat ad damnum alteri inferendum. Sic, v. g., quis lædit alium leviter; occasione hujus vulneris medicus imperitus advocatur et egrotanti remedia nociva administrat; indè mors. Numquid vulnerans tanquàm illius mortis causa possit haberi? Nemo sanè illud suspicatur, alioquin dicendum esset ferè omnes actiones hominum damnificativas esse, cum nulla sit cujus occasione damnum alteri per malitiâ tertii inferri non possit.

Hinc 2° non sufficit actio accidentaliter damni efficax, seu quæ nonnisi improbabilem cum damno connexionem habet, seu quæ, attentis circumstantiis vel ipsâmet naturâ rei, nec prævidetur aut saltem nec prævideri potest ac debet physicè vel moraliter in damnum influere. Sic, v. g., quis alicui vulnus infixit: hoc vulnus non quidem de se sufficit ad hominem ordinarium occidendum, sed ratione debilitatis et infirmitatis talis hominis huic mortem adducit. Quis hunc percussorem incensabit mortis? Si enim sufficeret causa accidentaliter damni efficax, ut quis sit verus damnificator ac proindè restitutioni obnoxius, proximus, cum quisque jus strictum habeat ne ponantur actiones sibi damnificativæ, similiter jus haberet ut attenderemus ad ea quæ nonnisi improbabilem habent connexionem cum damno; atqui id absurdo absurdus est, siquidem moraliter impossibile est ut attendantur homines ad ea quæ non sunt nisi improbabilia: ergò.

Hinc 3° in materiâ justitiæ, ineptæ sunt illæ conclusiones: Si hoc damnum non intulissem, alius intulisset: ergò causa damni non sum. Sicut in physicis vitiosus certè foret ille arguendi modus: *Si hic ignis domum tuam non incendisset, alius ignis quo nunc comburuntur cedes vicinæ, eam incenderet: ergò hic ignis non incendit.* Ità pariter in moralibus non valeret illud argumentum: *Si Petrus damnum non intulisset, illud intulisset Jacobus; ergò Petrus non intulit.* Ratio à priori est quòd in aliâ hypothesi damnum alteri causæ esset imputandum, sed non sequitur in præfata hypothesi illud tali causæ imputari non debere. Igitur ad discernendum quandò reipsâ causa damni efficax est, expendendum convenit non quòd evenisset, sed quòd de facto actum sit.

4° Debet esse *theologicè culpabilis*, id est, posita cum voluntario ad peccandum sufficienti, per oppositionem culpæ juridicæ quæ consistit in omissione diligentiae quam prudentiores adhibere solent, et casu fortuito qui à nemine, nequidem à prudentioribus et prudentissimis, præcaveri potuit. Etenim obligatio restituendi non oritur nisi ex violatione juris stricti alterius; atqui jus strictum alterius non violatur absque culpâ theologicâ. Actio quâ damnum alteri infertur, in duplici tantùm casu vacat culpâ theologicâ, scilicet quandò agens vel non debuit impedire damnum, v. g., quia jus habeat ad actionem ponendam, vel non potuit impedire damnum, v. g., quia illud prævidere non potuit: atqui in neutro casu violatur jus strictum alterius; non in priori, alioquin darentur jura sibi contradicentia; non in posteriori, alioquin damnum patientes irrationabiliter forent invit, siquidem nemo tenetur ad impossibile. Ergò... aliundè...

Hinc 1° ut aliquis damnum reparare teneatur, necesse est ut illud damnum sit voluntarium. Duplici autem modo damnum voluntarium esse potest directè vel indirectè; directè, cum illud expressè intenditur; indirectè, cum prævidetur aut prævideri potest damnum securum esse ex actu qui ponitur.

Hinc 2° malè interpretatur communiter illud axioma: *Suum cuique nocet factum*; non valet nisi in quantum à voluntate procedit factum damnificativum.

Hinc deniquè 3° sequitur neque culpam merè juridicam, neque casum fortuitum, secluso pacto, ad restitutionem in damnificatione inducendam sufficere.

Conclusio generalis.

Ergò ad contrahendam obligationem restituendi in simplici damnificatione, extra contractum et quasi-contractum, ante sententiam judicis, requiritur actio positiva, injusta, damni efficax et theologicè culpabilis.

Dixi 1°, in *simplici damnificatione*, quia si agatur de acceptione vel detentione rei alterius, obligatio restituendi non semper supponit culpam; nam quisque tenetur non alienam restituere; atqui fieri potest ut illam habeat absque culpâ, v. g., si bonâ fide illam possideat; ergò.

Dixi 2°, *extra contractum et quasi-contractum. In contractibus ea veniunt quæ sunt juris et consuetudinis*; atqui jus et consuetudo oriuntur saltem in contractibus ut obligatio restituendi oriatur absque culpâ theologicâ.

Dixi 3°, *ante sententiam judicis.* Nam, sententiâ judicis semel positâ, adest obligatio restituendi etiam absque culpâ theologicâ. Obediendum est justæ sententiæ; atqui in hoc casu, quandò scilicet adfuit tantùm culpa in foro externo probata, justa est sententiâ judicis. In tantum injusta dici posset in quantum fundaretur in falsâ facti præsumptione; atqui non fundatur... Ad hoc sufficit ut iudex non præcipiat restitutionem ob culpam theologicam: atqui itâ. Præcipuus illius finis, id postulante bono publico, est reddere homines in suis rebus custodiendis prudentiores et in damno alteri inferendo cautiore: ergò.

Advertendum est quatuor istas condiciones ad duas reduci posse: omnis enim actio per se efficax est essentialiter positiva, et omnis actio injusta essentialiter peccaminosa est theologicè. Eas sic exposuimus ad fusorem explanationem. Nunc unumquemque volumus monitum nos in decursu tractatùs eà breviori vià usuros esse ad designandos eos qui damnificationis causà ad restitutionem tenentur.

NUM. II. — De quibusdam difficultatibus actionem damnificativam spectantibus.

Quæres 1° qualis esse debet culpa theologica ad contrahendam restitutionis obligationem requisita?

Resp. Duplex distinguitur culpa theologica, alia mortalis, alia venialis.

1° Culpa mortalis certè sufficit ad fundandam obligationem reparandi quodecunque damnum. Jus enim fundatur in necessitate conservandi uniuscujusque dominia; atqui securitati dominiorum sufficienter providetur sanctione restitutionis, cum quis admisit culpam mortalem. Tunc sufficienter providetur securitati dominiorum cum quisque tenetur adhibere diligentiam moralem quam solent adhibere prudentes; atqui unusquisque statim ad hanc tenetur diligentiam ac obligatur sub gravi: ergò sufficit culpa mortalis.

2° Culpa venialis ità est vel levitate materiæ, etiamsi plenus adsit consensus, vel levitate consensùs, etiamsi materia sit gravis. Si prius, adest obligatio sub levi totum reparandi damnum per culpam venialem illatum. Nam damnum totum est voluntarium: ergò totum est imputabile, idèque totum reparandum; sed hæc obligatio tantum est sub levi, quia proportionari debet materiæ et injuriæ. Si posterius, omissis variis opinionibus ad hanc enodandam difficultatem excogitatis, probabilior nobis videtur sententia eorum qui putant in illo casu nullam esse obligationem restituendi. Si aliquid restituendum foret cum damnum grave illatum fuit culpà veniali, esset vel pars notabilis, vel pars veniali peccato correspondens; atqui neutr. 1° Non pars notabilis; nam debet esse proportio inter obligationem et causam illius obligationis; atqui nulla esset, si pars notabilis ex culpà veniali restitui deberet: ergò.... 2° Non pars peccato veniali correspondens; nam, ut adsit obligatio restituendi, objectum restituendum debet esse vel determinatum, vel saltem determinabile; atqui in hoc casu objectum restituendum nec est determinatum nec determinabile; nam objectum restituendum esset pars proportionata parti advertentiæ vel consensùs; porrò illa pars est indeterminabilis, siquidem innumerari sunt et indistinguibiles gradus advertentiæ vel consensùs sufficientis ad peccatum veniale: ergò.... Et verò, si quid grave esset restituendum, ea obligatio nimis dura videretur ob leve delictum; et si quid leve reddendum esset ei qui grave damnum passus est, hoc nimis ridiculum et quasi injuriosum haberetur.... Præterea commercium et relationes societatis in brevi ruerent, si nasceretur obligatio reparandi grave damnum ex culpà veniali.... Insuper obligatio restituendi cum divisione bonorum

introducenda fuit ut conservationi dominorum uniuscujusque provideretur sapienter; atqui sapienter providetur conservationi honorum, posito quòd quis ad restitutionem tenetur cum solum culpæ mortalis reus est: ergò.... aliundè.... ergò....

Cæterum docent omnes ferè auctores in dubio an peccatum sit veniale vel mortale, cum posita fuit actio alteri damnificativa, culpam mortalem præsumendam esse, quia in operibus externis graviter periculosum nisi subitanea sit et vehemens passio, rarò contingit ut quis excusetur à mortali propter inadvertentiam; opera enim illa periculum suum statim et facitè ingerunt, et mentis attentionem excitant. Undè, ob illam præsumptionem lethalis culpæ, in similibus casibus non multum recederemus ab opinione illorum, qui consulunt ut disceptatio amicabili transactione componatur inter damnificatorem et illum qui damnum passus est.

Quæres 2° Utràm quis tenetur resarcire damnum quod errore invincibili uni intulit, volens illud alteri inferre?

Resp. Error in personà læsi non tollit rationem injuriæ. Ità communiter pro furto, communiùs pro damnificatione, et ferè unanimiter pro destructione.

Prob. Ille tenetur ad reparandum damnum qui posuit actionem materialiter et formaliter injustam; atqui ità ille qui ex errore invincibili uni potius quam alteri nocere intendit, si damnum sequatur.... 1° Posuit actionem materialiter injustam. Illud evidens est, cum reipsà damnum alteri actione illatum sit: ergò.... 2° Posuit actionem formaliter injustam. Si quid enim deesset ad injuriam formalem, vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis; atqui neutr. 1° Non ex parte intellectus; ubi enim cognoscitur substantia actus, ibi cognoscitur illius malitia formalis; atqui error in personà læsi non tollit cognitionem substantiæ actus. Quid est enim substantia actus in præsentia casu? Ea est, si agatur de furto, ut res aliena domino rationabiliter invito auferatur, si autem agatur de homicidio, ut homo privatà auctoritate occidatur; si denique disputatio sit de quâdam rei destructione, ut res præsens comburatur, vel funditus alteratur; atqui error circà personam læsam non impedit horumcæ actuum damnificatorum cognitionem substantialem: ergò.... 2° Non ex parte voluntatis; nam, ex probatis, adest cognitio sufficiens substantiæ actus: ergò voluntas apprehendit malitiam actus. Si quid obstaret, maximè dispositio illa, quæ quis supponit versari, non occidendi si cognosceret; atqui illa dispositio non impedit quominùs habeat voluntatem efficacem hominem præsentem occidendi. In materià injustitiæ, sicut in materià contractuum, non attenditur quid agens facere voluisset, sed quid reipsà facere voluit; atqui reipsà in casu proposito personæ præsentis nocere voluit: ergò.... Hinc qui domum Pauli incendere volens, incendit domum Petri, vel qui occidens Petrum credens invincibiliter occidere Paulum, damnum reparare tenetur. Ità ferè omnes cum Vogler, n. 202 et 203. contra Card. Delugo et paucos alios.

Quæres 3^a ad quid teneatur ille qui aliquid dixit aut fecit ex quo, præter ejus opinionem, damnum alteri illatum est?

Resp. 1^a Vacans operi licito, quando præter intentionem ex errore prorsus invincibili dat alteri damnum, non tenetur per se ad restitutionem; creans damnum in hoc casu nullo titulo ad restitutionem tenetur, neque ob injustam acceptionem, ut evidens est, neque ob injustam damnificationem; nam injustitia vera non est culpa quæ non voluntaria: *Nihil enim volitum quod non præcognitum*. Si, v. g., Titius vacans venatione licita adhibeat sufficientem diligentiam, et inculpabiliter credat alicubi feram latere, eaque persuasione impulsus jaculetur sagittam, et loco feræ occidat hominem in dumetis absconditum, illa mors venatori non imputabilis est, licet eam causasset si hominem presentem cognovisset; quia, ut ait Vogler, n° 168, non sufficit injustus affectus ad inducendam obligationem restitutionis, sed requiritur ut affectus ille sit effectus, quo reipsa damnum efficiatur, alioquin non influit in opus quatenus damnosum, cum illud nec imperet, nec dirigat, nec periciat.

2^a Vacans operi illicito, sed non injusto, si præter opinionem et datâ sufficienti diligentia, per accidens causet alteri damnum, ad nihil tenetur; ratio est quia illud damnum ipsi imputari non potest, siquidem nec fuit prævisum, nec prævisibile, sed merè fortuitum. Hinc clericus qui contra leges Ecclesiæ venationi vacat, et casu fortuito hominem pro ferâ occidit, non fit irregularis. Item qui alterum inducit ad carnes die prohibito comedendas, injustitiæ erga eum non erit reus, si morbum inde contrahat. Item qui in domo alienâ nocte deambulans ad fornicandum, pedibus in vas pretiosum offendit, ad restitutionem non tenetur.

3^a Vacans operi injusto, sed non nisi accidentaliter damnificativo, si datâ sufficienti cautela, prudenter sibi persuadeat damnum minime secuturum, non tenetur ad restitutionem secuto damno; ratio est quia damnum ipsi imputari nequit, cum nec prævisum fuerit, nec prævisibile, sed merè fortuitum. Hinc qui in arborem ascendit ut fructus injustè colligat, si decidat, et aliquem subtus positum suo pondere obruat, damna ex ejus morte secuta reparare non tenetur.

Hæc assertio locum habet, etiamsi agens suspicetur damnum eventurum, non quidem ut probabile, sed ut possibile, quia in humanis non habetur ratio merè possibilitatis; alioquin omnes ferè hominum actiones essent vitandæ. Sic ait Vogler n° 174: « Tiberius occidit in ædibus suis Pomponium, cadaver longius portat ut suspicionem evadat, et projicit ante domum Curtii: deferunt hic ad tribunal, torquetur, imponit sibi crimen, et carnifici traditur. In hoc casu, si Tiberius non præcivit Curtium, et aliàs suspectum de cæde et criminalibus odiis contra Pomponium, non videtur cogendus ad restitutionem illius damni, quia situs ille cadaveris ante domum alicujus, ordinariè non est causa

sufficiens ad incarcerationem et supplicium extremum. Si tamen Tiberius præciverit Curtium esse suspectum de cædibus, aut inimicum esse capitalem Pomponii, vel si Pomponium occideret indutus vestibus Curtii, aut in domo illius gladium cruentum reliqueret, teneatur ad restitutionem, quia cædes in illis circumstantiis patrata communitè, ut plurimum vel valdè frequenter, gravia causat damna. »

Quæres 4^a An qui præter intentionem posuit causam alteri damnificativam, teneatur illam auferre, si inculpabiliter ferri posita?

Resp. Probabiliter tenetur ex justitia aut damnum impedire aut illud ferare, si, quantum in se erat, non impedierit. Quisquis enim tenetur ex justitia impedire, vel, si non impediatur, reparare damna ab iis inferenda quorum est custos et moderator; atqui unusquisque est custos et moderator suarum actionum etiam involuntariè positarum, quando istæ retractari possunt antequam suum effectum obtineant. Sicut homines cavere debent ne ponant sine ratione sufficienti actiones alteri damnificas, ita cavere debent ne actiones à se positæ, cum revocari possunt, damnum alteri inferant. Id sequitur ex primariâ juris individualis institutione, quæ cum rerum divisione introducta est, ut proprietatem et societatis sufficienter provideatur conservationi. Hinc qui inculpabiliter ignem ædibus alienis admovit, tenetur, quantum potest, incendium extinguere sub penâ restitutionis damni, si hanc extinctionem procurare non curet. Item pharmacopola qui venenum pro remedio ex errore invincibili vendit, si non moneat emptorem, damnum inde proveniens reparare debet. Item qui bonâ fide proximum infamat, imponendo falsum crimen, errore comperto, tenetur ex justitia retractare dictum, cum sine gravi suo incommodo potest. Item qui bonâ fide mandatum alteri nocivum, aut consilium alicui exitiale dedit, tenetur, ubi advertit, hæc revocare vel malum effectum impedire pro posse suo, ut fusiùs patebit ex dicendis. Ratio est in istis et similibus, quia causam damni, quam inculpabiliter posuit, non retractans quando id potest, censetur communi hominum apprehensione eam moraliter continuare, approbare, conservare. Ideò à plerisque dicitur potius causa positiva quàm negativa, quia continuatio, approbatio, conservatio actionis damnificativæ, quam quis posuit etiam inculpabiliter, et facilè revocare potest, communiter existimantur causæ positivæ, vel saltem eis æquivalentes.

Dixi, quantum in se erat, non impedierit; quia, si non potuit damnum impedire nisi cum suo æquali vel majori detrimento, poterit se habere permisso: etenim, cum non peccaverit ponendo causam, non tanta debet esse ejus obligatio, quanta esset si damnum oriretur ex injusta damnificatione.

Quæres 5^a quid sit agendum in dubio, an actio damnificativa fuerit necne?

Resp. Dubitans post debitum examen restituere debet secundum gradum probabilem sui influxus in

damnum. 1° Dicit non potest obligari ad totum damnum reparandum, quia tunc damnificatio incerta eandem pareret obligationem ac damnificatio certa. 2° Dicit non potest etiam ad nihil obligari, quia dubitans se exponeret periculo rem alienam detinendi, siquidem ex nullo principio potest sibi efformare conscientiam moraliter certam se nihil debere; neque ex axiomate: *In dubio melior est conditio possidentis*, cum illud non valeat nisi in quantum nititur in presumptione proprietatis relativè ad possidentem; neque ex alio axiomate: *Nemo præsuntur malus nisi probetur*, et *propter dubium nemo spoliari debet re certè suà*, cum illud applicationem non habeat ubi posita fuit actio damnificativa, de cujus influxu tantum dubitatur: ergo. . . Superest igitur, ut dubitans restituere teneatur secundum gradum probabilitatis sui influxus in damnum. Unde si quatuor æqualiter ad damnum concurrerint, unusquisque quartam partem restituere debet.

§ 2. De injusto cooperatore.

Cooperator ille dicitur qui concurrat cum alio ad damnum alteri inferendum; duplici autem modo aliquis damno alteri inferendo cooperari potest, nempe *positivè* et *negativè*; *positivè*, quando influit in damnum *per positionem alicujus actus*, qui vel physicè, v. g., manum movendo, vel moraliter, v. g., suadendo aliis ut damnum inferant, detrimentum alteri facit; *negativè*, quando influit in damnum *per negationem actus ex justitià debiti*, seu non impediendo damnum quod potuisset et ex justitià debuisset impedire. Memineris idem esse influere in damnum ut fiat, ac influere in damnum ut non reparatur. Utraque actio similiter alteri damnificativa est.

Diversi modi quibus damno alicujus cooperari potest, his comprehenduntur versus S. Thomæ:

Jussio, consensus, palpò, recurus;
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.

Sex priores modi cooperandi *positivi* sunt, et *negativi* tres posteriores. Agemus in duplici numero de *positivis* et *negativis* cooperatoribus.

Nux. I. — De cooperatoribus positivis.

Cooperatores *positivi* non minus ad restitutionem tenentur quam damnificatores simpliciter dicti. Ratio est quia tunc damnum est ipsi imputabile, et meritò habentur velut causa moralis aut physica damni injustè illati. Et verò in moralibus eodem loco ponuntur *inducere ad damnum et illud efficere*. Præterea Innoc. XI sub excommunicatione hanc proligavit propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati*. Hinc art. 1382 et seq.:

Ut autem cooperatores *positivi* ad restitutionem teneantur, eandem requiruntur conditiones ac pro damnificatore propriè dicto, nempe ut sint causa efficax et injusta damni: 1° causa efficax; si enim in damnum nihil influerent, ad damnum reparandum certò non tenerentur; undè si quis alteri consuleret id quod talis persona jam facere omninò decrevit, et æquè sinè

tali consilio faceret, tunc consulens non teneretur ad restitutionem; 2° injusta; quia, ut constat ex antea probatis, si quis jure, v. g., judex qui reo poenam infligit, aut absque culpà theologicè extrà contractum, v. g., inculpabiliter consulens aliquid alteri damnosum, poneret actionem alteri damniferam, ad nihil obligaretur.

Cum verò multipliciter aliquis in damnum influere possit in diversis illis cooperandi modis, de singulis successivè dicemus.

PUNCTA I. — De jubente.

Jubens, seu mandans ille est qui, ob proprium suum commodum, alium vulgò sibi inferiorem, jussione, aut mediis jussioni æquivalentibus verè moveri ad actionem alteri damnificativam. Hoc autem fieri potest vel expressè, ut si quis famulo dicat: *Hinc occide*; vel implicite, ut si quis manifestet inferiori rem sibi pergratam facturum si talem vindictam exequatur. Definitioni jubentis adduntur illa verba: *Ob proprium suum commodum*, ut ipse mandans distinguatur à consulente qui alios ad actionem damnificativam movet, non in suum, sed in alterius commodum.

Quæ. 1° ad qui teneatur mandans, si mandatum ante illius executionem non revocaverit?

Resp. Certum est 1° mandantem teneri ad restitutionem totius damni quod inferri jussit, aut ex sua jussione securitatem prævideri potuit. Ille tenetur qui est causa efficax et injusta damni; atqui ita mandans; 1° causa efficax; nam determinat voluntatem agentis ad damnum alteri inferendum, et ex illà voluntatis determinatione sequitur directè damnum alterius; 2° causa injusta; quilibet profectò jus strictum habet ne quis sciens et volens ponat per se vel per alios actionem sibi damnificativam: ergo. . . Undè ait S. Thomas: *Qui jubet est principaliter movens*, et idcò principaliter ad restitutionem tenetur: quod verum est, etiamsi ante mandati executionem jubens de mandato verè doluisset, et illud revocare, si ipsi non do fuisset potestas, valdè exoptasset. Eodem modo causa est damni in præsentem casu ac ille qui alicui venenum dedisset, et postè vehementer doleret ante veneni operationem; ille dolor non impedit quin iste semper veneficus habeatur.

Hinc, si quis famulo præcipiat combustionem unius domus ex quâ, ratione venti fortiter flantis, prævideri potest exustio ædificiorum proximè adjacentium, omnia damna ex illo mandato secuta restituere tenetur; quia, cum illud mandatum sit periculosum, attentionem excitat, ac proindè damnum prævisibile facit. Si quis verò præcipiat famulis ut ædes alienas incendant, famuli mandati limites transgredientes non solum domum comburant, sed istius domus occidunt dominum: tunc jubens non de homicidio, sed tantum de incendio tenetur, quia cum illo homicidio nullam jussio probabilem habebat connexionem.

Certum est 2° mandantem teneri ad restitutionem damnorum quæ ob executionem mandati mandatario obveniunt, immo dè mandatarius non se spontè obtulerit, et mandans ea damna, saltem in confuso, præ-

viderit. Ratio est quia mandatarius haberi debet tanquam invitatus et coactus agens, et mandans censetur se obligare ad illum indemnem praestandum: ergo.

Dixi 1°: *Modò mandatarius non se spontè obtulerit ad mandatum exequendum*, quia hoc in casu censetur in se pericula rei suscepisse. Illic assimilatur ille qui rogatus faciliè acquievit, aut ob mercedem promissam se determinavit.

Dixi 2°: *Modò mandans ea damna saltem in confuso praevidere potuerit*, alioquin censeri non posset causa efficax horum damnorum, quae in ipsis mente nullam probabilem haberent connexionem cum mandato. Hinc si mandatarius fulmine percutiatur, vel à latronibus spoliatur, dum iter agit pro mandati executione, haec damna restituere non debet mandans nisi ea saltem in confuso praevidere potuerit.

Quaeres 2° ad quid teneatur mandans qui antè mandati executionem illud revocavit?

Resp. Mandans, ut talis, ad nihil tenetur, si mandatum efficaciter revocaverit et hanc revocationem mandatario manifestaverit. Ratio est quia omninò abstulit causam efficacem quam posuerat, et mandatarium reponit in eodem statu ac si nunquam mandatum datum fuisset.

Porrò mandatum duplici modo revocari potest, expressè vel tacitè; expressè revocatur quando mandans verbis, litteris, aut nuntio significat contrariam voluntatem; tacitè autem revocatur cum nutu, facto, aut alio signo mandans implicitè declarat contrariam voluntatem. Censet Vogler mandatum ad diuturnitatem temporis non revocari. Id nobis videtur dijudicandum ex circumstantiis quibus aliquis prudenter judicare potest mandatum vel retractari vel subsistere.

Dixi 1° *Ut talis*; nam si mandando injustam damnificationem protulerit motiva, et suggesterit media quibus mandatarii voluntatem commoverit et illam excitaverit ad damnum inferendum, ita ut vi illorum motorum mandatarius dampnum operetur, tunc mandans tenebitur... non quatenus mandans, sed quatenus consulens.

Dixi 2° *Si mandatum efficaciter revocaverit*; si enim mandatarius, cognitè versipelli et dolosè mandantis indole, locum habuerit prudenter existimandi sciam non esse hanc revocationem, sed solum ad fucum faciendum, mandans tenebitur ad reparandum damnum quod intulit mandatarius, quia tunc mandatum non sufficienter revocatur. Si autem absque ratione sufficienti mandatarius sibi falsè persuaderet mandatum seriò non fuisse revocatum, et vi persuasionis istius dampnum exequeretur, ad nihil teneretur mandans, quia totum illud damnum non jussioni sed imprudentià mandatarii adscribendum esset.

Dixi 3°: *Si illam revocationem mandatario manifestaverit*; quia, si ex incurià nuntii revocationis notitia ad mandatarium non pervenerit, vel ex oblivione mandatarii illa notitia evanuerit, mandans, etsi forsitan non peccaverit ob dolorem quo pungitur et diligentiam quam adhibuit ad averendum mandati effectum, tenebitur adhuc de damno quod intulit mandatarius,

quia vi mandati illatum est. Unde mandans qui sui mandati revocationem mandatario notam facere nequit, debet ex justitià monere eum cui periculum imminet ut sibi suisque rebus invigilet; qui enim posuit voluntariè causam damnificativam, tenetur ex justitià aut eam tollere aut illius effectum impedire, si id possit absque suo longè graviori detrimento. Dico absquè suo graviori detrimento, quia sicut quis ad restitutionem non tenetur cum non potest restituere sinè suo longè graviori damno, ita nec monere ad impedendum effectum cujus causam posuit, modò intentionem et potestatem habeat damnum reparandi si sequatur. Adde cum sanioribus Theologis aliquem potius mori debere quam sincere ut alter vi sui mandati occidatur, ideòque mortem alterius ad se imperatam vitæ propriae dispendio impediendam esse.

Quaeres 3° an mandans teneatur reparare damnum quod mandatarius ex errore inculpabili alteri intulit? iste, v. g., mandatum acceperat occidendi Paulum, et ex errore invincibili Petrum occidit.

Resp. Circà hunc casum disputant Theologi; nos verò sentimus cum Vogler n° 279, contra Collet et Bouvier, mandantem praedictum ad nihil teneri.

Anteponenda est, ut probabilior, sententia quae in sui gratiam habet et praegravem auctoritatem et non contemnendam rationis argumentum; atqui ita opinio nostra. 1° Praegravem habet auctoritatem, nempe declarationem congregationis cardinalium in conc. Trid. sess. 14, c. 7, quae decisum fuit mandantem in hoc casu non incurrere poenam irregularitatis, ac proinde non esse causam efficacem mortis Petri, quae nullam probabilem habebat connexionem cum morte Pauli quae praecipua fuerat. 2° Validum rationis argumentum. Nemo tenetur de damno quod nec praevisionem nec praevisionem fuit; atqui ita occisio Petri... Si praevisionem, aut praevisionem fuisset, vel sub ratione hominis, vel sub ratione specificà Petri; atqui nullo modo... mandans neque sub ratione genericà hominis, neque sub ratione specificà Pauli hanc occasionem praevidere potuit: talia rariùs eveniunt ut inter casus praevisionem computari possint. Ergo... Undè mors Pauli non ex injusta motione sed occasione injusta motionis sequitur.

Obj. Qui ex errore invincibili infert uni dampnum quod vult alteri inferre, ad restitutionem tenetur; ergo à pari qui jubet dampnum quod ex errore invincibili alteri infertur?

Resp. neg. cons. et parit. Ratio disparitatis est in praesenti hypothese quòd mandatarius, seu qui ex errore invincibili uni infert dampnum quod vult alteri inferre, aliquo modo voluit mortem Petri sub ratione genericà hominis praesentis; siquidem se determinavit ad occidendum hominem ibi stantem, dum mandans nullo modo voluit mortem Petri neque sub ratione genericà hominis, neque sub ratione individuali Petri; siquidem abstrahat ab homine ac proinde ad nihil tenetur.

Quaeres 4° utrum qui verbis, nutibus, aut etiam silentio manifestavit se gratum habiturum si quoddam damnum alteri inferatur, illud resarcire debeat?

Resp. Vel illa signa haberi debent ut impellentia ad damnum, vel non. Si prius, mandantis vices gerit atque induit obligationes ille qui ea manifestat. Unde qui verbis aut nutibus damnum jam illatum approbat, ad nihil tenetur, quia nullatenus in illud influxit, siquidem in præteritum non datur potentia nec actio. Si posterius, nulla est ratio cur ad restituendum obligari possit. Verum difficile est determinare quandonam illa signa mandato æquivalent. Ut hoc rectius discernatur, unusquisque attendere debet tum ad indolem et auctoritatem viri talibus signis utentis, tum ad modum quo hæc verba proferuntur, vel circumstantias quibus silentium observatur, tum ad servilem promptitudinem audientium, qui quandoque debiliora dominorum desideria pro verâ jussione accipiunt. Ex his iudiciis Henricus II, Anglorum rex, ab omnibus et etiam à seipso, propriâ remordente conscientia, habitus est auctor mortis S. Thomæ archiepiscopi Cantuariensis, ob illa verba quæ protulerat coram aulicis: *Se nunquam posse cum uno sacerdote regni sui pacem habere.*

Quæres 8° an restituere teneatur ille qui sciens alium paratum esse ad damnum alteri inferendum suo nomine, non ei contradicit, cum posset?

Resp. Si damnificator paratus ad damnum alicui inferendum nomine alterius sciat suum propositum innotescere illi cuius nomine damnificare intendit, sciens et non contradicens, cum posset, ad restitutionem tenetur si non ut mandans, saltem ut consentiens, quia tacito ipsius consensu damnificator efficaciter movetur ad damnum proximo inferendum. Si verò damnificator nesciat suum propositum innotescere illi cuius nomine damnum vult inferre, sciens et non contradicens ei, etiamsi posset, ad nihil tenetur, quia deest illius influxus moralis in damnum, nisi istud ex officio justitiæ impedire debeat; quo casu tenetur ut non obstands.

PUNCTUS II. De consulente.

Consulens est ille qui movet alium ad damnum alteri inferendum consilio, suasionem, precibus, promissis, adhortationibus, motiva utilitatis vel honoris proponendo, facilitatem executionis ostendendo, media et modos quibus efficaciter uti potest suppeditando.

Quæres 1° ad quid generalim teneatur consulens?

Resp. Duplex est consulens; alius qui, suppositâ actionis injustitiâ, alium movet suo consilio ad illam exequendam; illud consilium dicitur practicum; alius qui ratione professionis vel officii, vel peculiaris peritiæ, decernit talem actionem esse justam vel injustam, restitutionem faciendam esse vel non faciendam, quales sunt parochi, confessarii, doctores, advocati, etc.; illud consilium dicitur doctrinale. De utroque dicemus.

Certum est 1° consulentem primi generis, id est, eum qui, suppositâ actionis injustitiâ, movet ad actionem damnificativam, teneri ad restitutionem *ratione influxus in damnum*. Ille tenetur restituere qui est causa efficaci et injusta damni; atqui ita consulens; 1° efficaci, nam determinat efficaciter voluntatem alterius ad damnum inferendum; 2° injusta, nam quislibet jus strictum

habet ne ponatur absque sufficienti ratione actus sibi damnificativus: ergo.

Dixi *ratione influxus in damnum*; nam obligatio restituendi non oritur nisi ex violatione juris stricti alterius; atqui jus strictum alterius non violatur, nisi ratione influxus agentis in damnum: ergo... Hinc et consulens certò influat efficaciter in totum, obligatur ad restitutionem totius; si in partem tantum, obligatur tantum ad partem; si nullatenus influat, ad nihil obligatur; si probabiliter influat, obligatur ratione probabilitatis; si modo dubio, proportionatè ad dubium tenetur.

Certum est 2° consulentem secundi generis, id est, eum qui *ratione professionis vel peculiaris peritiæ* in quâdam scientiâ dat consilium, teneri reparare damnum ex consilio suo secutum, si præ negligentiam in comparandâ aut conservandâ scientiâ vel nimiam præcipitationem in dando consilio mortaliter peccaverit. Ille tenetur reparare damnum qui est causa efficaci et injusta damni... atqui ita consulens... 1° Causa efficaci... nam determinat efficaciter voluntatem agentis ad damnum inferendum; 2° Causa injusta... nam ignorantia crassa equiparatur malæ fidei in his qui tenentur ratione officii vel peculiaris peritiæ aliquid præstare, quia jure tenentur aut ex promissione implicitâ; atqui versatur in ignorantia et negligentia crassâ prædictus consulens... cum peccaverit mortaliter qui in his ex officio rectius agere debebat: ergo restituere debet damnum, sive respectu illius qui consilium petivit, sive respectu aliorum quibus consultor vi consilii nocuit.

Dixi *consulentem ratione officii vel peculiaris peritiæ quam profitetur*; etenim qui nec ratione officii, nec ratione peculiaris peritiæ consilium dant, ut mulieres et plebei, quorum nota est incapacitas, non tenentur restituere damnum *ergâ illum qui consilium petit*, quia damnum quod patitur imprudentiæ ejus imputari debet, nam scienti et volenti non fit injuria. Secus verò dicendum est de damno ex hoc consilio *ergâ alios illato*; consulens de eo tenetur, quia est causa efficaci et injusta damni, siquidem alter non est sciens, neque volens.

Quæres 2° an restituere teneatur qui minus malum consultit ad majus vitandum?

Resp. Hæc duo mala eidem personæ vel diversis personis inferenda sunt.

Si prius, id est, si quis consulat minus malum alicui inferri, ne eidem inferatur majus damnum, restituere non tenetur, quia consilium istud ei prodest, nedum noceat. Unde, si fur paratus sit ad furandum 20 aureos, licet ei consulere ut tantum 10 abripiat. In hoc casu non suadet absolutè malum, nec determinat maleficum ut absolutè noceat, sed tantum ut noceat minus, vel ut omittat saltem gravius damnum quoddam non vult grave damnum omittere.

Si posterius, id est, si mala diversis personis inferenda sunt, vel consulens minus damnum indicat personam determinatam cui inferri possit, vel non.

Si prius, id est, si quis homini parato ad inferendum

damnum Petro consulat ut potius illud minus malum Paulo inferatur, vel designat personam de qua nullatenus cogitat maleficus, vel personam de qua cogitabat, licet inter duas fluctuans, obfirmatus ad nocendum alterutri; in primo casu, consulens minus damnum Paulo inferendum ad avertendum majus malum Petro imminens, contrahit obligationem restituendi, quia simul est causa efficax et injusta damni; efficax, cum determinat efficaciter voluntatem agentis ad damnum alteri inferendum; injusta, cum quisque jus strictum habeat, ne ponatur actus sibi damnificativus ad avertendum alterius etiam innocentis damnum: ergo... In secundo autem casu, certum est consulentem posse id omne quod in se est facere ut avertat damnum ab amico, modò simpliciter dicat: *Ne inferas damnum amico*. Ratio est quia, si amicus addeset, illud agere posset: ergo et alter nomine amici. Esto sequatur damnum alterius; illud fit per accidens, et non nisi ex malitia alterius. Sed quid esset si consulens præfatis verbis hæc adderet: *Infer, si vis, damnum Titio*. Nobis videtur cum Vogler, n° 290, quòd, etsi valde periculosum sit ita agere, consulens ad restitutionem non teneatur quoties illa verba: *Infer, si vis, damnum Titio*, non magis influunt in determinationem consultoris ac si simpliciter diceret: *Ne inferas damnum amico meo*. Ratio est quia non magis fit causa damni subsequentibus quàm præcedentibus verbis. Illud autem evenit quandò consultor ita determinatur ad damnum alteri inferendum, ut certum sit cum Titio damnum illaturum esse, si avertatur ab isto damno amico inferendo.

Si posterius, id est, si consulens indicet personas non determinatas, v. g.: *Si vis furari, quare potius divites*, vel illud consilium ex verbis et circumstantiis reducitur ad hanc formam: *Parce pauperibus*, vel ad illam: *Furare divitibus*. Si 1°, consulens id potest; ratio est quòd pauperibus prodest et nullius jus strictum lædat; 1° pauperibus prodest, ut patet; 2° nullius jus strictum lædit; sic enim non tam hortatur ad spoliandos divites quàm ad parcendum pauperibus: ergo... Si 2°, consulens id non potest. Etenim consulens dare non potest consilium quod influeret efficaciter in damnum injustum alterius; atqui consilium in præfata hypothesis influeret... 1° Efficaciter; illud consilium efficaciter influat quòd determinat efficaciter voluntatem agentis ad damnum inferendum; atqui consilium in præfata hypothesis... ergo. 2° In damnum injustum; nam damnum injustum est ubi dominus habet jus interdicendi actum quo ipsi inferatur damnum; atqui dominus... Si enim divites ex justitia non tenentur compensare damna quæ fures inferunt pauperibus, pari ratione jus strictum habent interdicendi ne fur inducatur ad damnum ipsis præ pauperibus inferendum: ergo... Et verò si tale consilium dari posset, maxime quia nullius jus læderetur; atqui illud dici nequit. Ideò enim nullius jus læderetur, quia nullus in particulari designaretur, porrò vana est illa ratio; namque ab omnibus admittitur adesse obligationem restituendi si cuidam ad furandum non determinato

daretur consilium quemdam divitem furandi; atqui in eo casu nulla est designatio personæ in specie et tamen jus alterius læditur, nempe divitis cui res auferatur: ergo non designatio non impedit quin lædatur jus strictum divitis: ergo... ergo.

Quæres 3° utrum consulens qui consilium suum ante operis executionem revocaverit, reparare teneatur damnum, si nihilominus sequatur?

Resp. 1° Si consulens ita consilium revocavit ut totum illius vim abstulerit, ad nihil tenetur, quia jam non est causa damni; siquidem omnem causam à se positam abstulit. Hinc si Petro consulens contractum quasi expertem usuræ, et postea doctor factus eidem Petro demonstraveris contractum esse usurarium, et rationes prius à te allatas everteris, quidquid agat Petrus, liberaberis à restitutione. Similiter si quem precibus, adhortationibus, blanditiis aut promissis impuleris ad damnum alteri inferendum, et deinde hæc omnia retractaveris, damnum tibi non debet imputari. Hoc præsertim evenit quandò consilium fuit doctrinale aut merè practicum.

2° Si consulens ita consilium revocaverit, ut, quamvis illud fuerit revocatum, totum adhuc subsistat robur consilii aut tota vis quæ fuit alterius animo impressa, ad restitutionem tenetur, quia manet vera causa damni. Eodem enim modo se habet ac homo qui ab alto lapidem ex irâ in inimicum projecisset atque statim de culpâ suâ, etiam ante damnum, verò doleret. Porrò ille homo, juxtâ omnes, ad restitutionem obligatur: ergo. Hinc si quem argumentis et sophismatibus ad actionem alteri damnosam impuleris, ostendendo illi utilitatem actionis, vel voluptatem proponendo, vel decendo media quibus uti valeat, non semper exemeris à restitutione, quamvis consilium revocaveris; quia revocatio non sufficiens est ad auferendam totam vim quam posuisti. Hoc præcipuè locum habet quandò consilium fuit vestitum motivis utilitatis, honoris, delectationis, etc.

Obj. Mandans qui revocavit mandatum ante executionem non tenetur ad restitutionem damni quòd deinde inferitur: ergò à pari consulens.

Resp. neg. conseq. et parit. Ratio disparitatis est quòd, cum mandatarius non proprio nomine damnum inferat, sed nomine jubentis, retractato semel mandato, mandans non fit amplius causa damni efficax, sed solùm prava voluntas mandatarii; cum autem consultor agat in gratiam sui et adhuc possit moveri motivis quæ accipit à consulente, sequitur quòd si retractatio consilii non destruat illorum influxum in mente consultoris, consulens sit adhuc causa efficax damni: ergò magna disparitas est inter mandatarii revocationem et revocationem consilii vestiti motivis utilitatis, honoris, etc.

Quæres 4° an qui suo exemplo alios ad damnum alteri inferendum inducit, illud reparare teneatur?

Resp. Si quis dat malum exemplum in his circumstantiis quibus probabile sit alios eo impelli ad actionem proximo damnosam, ad restitutionem tenetur, quia simul est causa efficax et injusta damni. 1° est

cax; ille est causa efficax qui scienter ponit actionem quæ probabilem habet connexionem cum alterius damno; atqui ita dans malum exemplum.... siquidem ex adagio: *Verba movent, exempla trahunt*: 2° Injusta; quisque enim jus strictum habet ne alter ponat absque ratione sufficienti actionem sibi damnosam; atqui dans malum exemplum ponit: ergo. Si verò quis dederit malum exemplum in talibus circumstantiis quibus improbabile sit alios eo impelli ad actionem alteri damnificativam, ad nihil tenetur, quia tunc non est causa efficax damni, cum ejus actio probabilem non habeat connexionem cum damno in mente agentis.

PUNCTUM III. — De consentiente.

Consentiens est hic qui suffragio, approbatione vel favore, excitat alterum ad injustum damnum.

Quær. 1° Ad quid generatim teneatur consentiens?

Resp. Consentiens duplicis est generis: alius consentit inefficaciter, quando scilicet exterius de damno jam illato vel interitus de damno inferendo gaudet; alius consentit efficaciter, quando scilicet ab illius consensu damnum pendet et determinatur. His præmissis,

Dico 1° consentientem primi generis ad nihil teneri, quia nullo modo influunt in damnum, etiamsi ex odio vel animo vindictæ actioni damnificativæ applauderet. Ergo.

Dico 2° consentientem secundi generis ad restitutionem teneri, quia simul est causa efficax et injusta damni: 1° efficax, nam ponit actum ex quo directè sequitur damnum alterius; 2° injusta; alter jus habet ne ponatur actus sibi damnificativus: ergo.

Quær. 2° quandonam consentiens censetur causa efficax et injusta damni?

Resp. Quoties consentiens ex officio tenetur non consentire, et damnum, quantum potest, impedire non consentiendo. In moralibus, inquit Sylvius, qui potest et debet damnum impedire, censetur illius causa, si, illo non impediendo, evenit. Porrò tales sunt 1° superiores, domini, patres familiæ, quando subditis, servis aut filiis consentiunt damnificantibus; 2° senatores et consilarii, quando suffragantur bello injusto, iniquo judicio, iniquis legibus, exactionibus, tributis, etc.; 3° capitulares et patroni qui ad prælaturas aut ad officia ecclesiastica indignos promovent aut promovendi consentiunt.

Quær. 3° An teneatur ad restitutionem qui suffragatur injustæ sententiæ, postquam jam præcessit suffragiorum numerus ad rem injustam decernendam sufficientis?

Resp. Constat 1° eum qui inter primos suffragatur, antequam compleatur numerus sufficientis, ad restitutionem teneri, etiamsi prævideat quòd alii certò essent consensuri. Non minùs enim est causa efficax et injusta famuli quàm ille qui vastat vineam mox ab aliis vastandam.

Constat 2° eum qui, postquam jam præcessit sufficientis numerus suffragiorum, consentit, dum priores sua eloquentiâ vel emissionem voti diversi ab iniquâ

sententiâ revocare potest, ad restitutionem teneri, quia potest et debet ex officio, quantum in se est, facere ad illud malum avertendum.

Constat 3° etiam adesse obligationem reparandi damnum pro eo qui suffragium dedit, completo suffragiorum numero ad injustam sententiam sufficienti, quando ex majore suffragiorum numero aliquatenus damnâ aggravatur, ut fit, v. g., si iniqua sententiâ à curiâ suppressâ faciliùs approbatur ob majorem numerum suffragiorum, vel si lex injusta feratur à principe qui fortè non secutus esset pluralitatem votorum, sed unanimitate consensus determinatus fuit; quæ quidem reparatio damni proportionem habere debet cum solo mali gravamine.

Difficultas igitur in eo tota est: an teneatur ad restitutionem qui suffragatur injustæ sententiæ, quando numerus suffragiorum ad injustam sententiam sufficientis jam præcessit, et alii suffragantes ab iniquâ sententiâ deterreri non possunt.

Distinguendum est. Vel lex decernit talem numerum suffragiorum sufficere ad decisionem absque sententiâ judicis aut præsidis, vel lex requirit sententiam judicis aut præsidis.

Si prius, dans suffragium, quando numerus sufficientis jam præcessit, ad restitutionem non tenetur. Ratio est quòd nullo modo influat in damnum; non dantur enim actio et potentia in præteritum; atqui damnum jam præterit; nam damnum fertur statim ac prodiit sufficientis numerus suffragiorum, cum lex non requirat sententiam judicis: ergo.... Eadem est doctrina, sive suffragia sint publica, sive sint secreta, quia in neutro casu influunt in damnum, cum lex decernat talem numerum sufficere absque præsidis sententiâ.

Si posterius, dans suffragium.... ad restitutionem probabiliter tenetur. Illi omnes tenentur ad restitutionem qui æqualiter concurrunt ad damnum; atqui ultimi suffragantes, sicut et primi, æqualiter concurrunt ad damnum in præsentì hypothesis; nam damnum inferitur injustâ sententiâ; atqui omnes concurrunt ad injustam sententiam; sententiâ injusta efformatur ex collectione votorum; atqui vota sua emiserunt non minùs ultimi suffragantes quàm primi: ergo.... Et verò illi tenentur ad restitutionem qui consentiunt ut damnum suo nomine inferatur; atqui ita suffragans laudatus; sententiâ enim alteri damnosa fertur et executioni mandatur nomine omnium suffragantium: ergo.... Undè ultimus suffragans se habet sicut ille qui se adjungit tribus firibus ad auferendam trabem quæ à tribus asportari potest.

Quær. 4° an consilarii vel alia costis deliberantis membra peccent contra justitiam et teneantur ad restitutionem quando subterfugiunt, ubi tamen impedire possent sententias injustas?

Resp. affirmativè. Nam ex officio justitiæ et quasi contractu tenentur hujusmodi sententias impedire: tres tamen casus excipiuntur: 1° possunt abesse, citra legitimum impedimentum, quando non imminet ex absentia magnum inconveniens; 2° quando justam ab-

sentiae habent causam. Haec autem causa aebet esse gravis si res magni momenti sit tractanda, et periculum sit ne noceat absentia; 3° quando certissimè sciunt conclusum iri contra justitiam, et suffragium suum non ultrà servitutum quàm ut odium ipsis conciliet et suscitet graves rixas. Ubi monet card. de Lugo non consulendum esse inordinatis timoribus, cum unius cordata libertas non infrequenter multorum pusillanimitatem correxerit.

PUNCTUM IV. — De palpone.

Quæres 1° quid nomine palponis intelligatur et utrum ille teneatur ad restitutionem?

Resp. 1° Palpo seu adulator is intelligitur non solum qui laudibus vel plausu movet alium ad injuriam alicui inferendam, sed etiam ille qui irrisionibus, vituperiis, murmurationibus alicui simili modo causa est damni quod alteri inferitur.

Resp. 2° Si palpo in damnum influxit tenetur restituere ratione influxus, eodem modo quo consulens; sæpè enim efficacitè ad injustitiam movet adulator quàm iste: nec requiritur ut damnum alterius intendat, sed sufficit ut prævidere debuerit damnum ex sua adulatione consequiturum.

Observare est palponem iisdem omnino obligationibus et immunitatibus obnoxium esse ac consulentem. Si alterum solummodò moverit adulatione, laudibus aut simili modo, tunc assimilandus est consulenti qui allicit precibus, blanditiis, etc.: quæ omnia destruantur per revocationem. Si verò impulerit alium exprobris, vituperationibus, conviciis, jam assimilatur consulenti sub specie utilitatis, et tunc fieri potest ut, non obstante revocatione, nihilominus subsistat impressio in mente alterius facta. Undè palponi applicari debent quæ diximus circa revocationem consilii.

PUNCTUM V. — De recursu seu receptore.

Quæres quid intelligatur nomine receptoris, et utrum ad restitutionem teneatur?

Resp. 1° Receptor seu recursus præstans, gallicè *recéleur*, is est qui damnificatori, ut tali, secretitatem et fiduciam præbet, ut damnum inferat vel illatum non reparat. Sic haberi debent illi qui malefactores ut tales auctoritate aut patrocinio protegent, hospitio recipiant, eorumque instrumenta noxia asservant vel occultant, res furivæ emunt, etc.

Resp. 2° Tenentur ii omnes ad restitutionem quando causa sunt cur damnum inferatur vel illatum non resarciatur. Hinc sartor qui scienter res furivæ recipit à famulis, caupo qui pecunias furto ablatas accipit à filiis familias in pretium computationum, advocatus qui, injustitià cognitâ, furem coram tribunalibus tuctur in causis civilibus, cum indè sequatur immediatè detentio rei alterius, et alii similes, restituere tenentur.

Inter receptores computandi non sunt illi qui malefactores ut amicos vel consanguineos domi recipiunt, nec illi qui eos sub spe emendationis occultant, vel istis aliquin sub diò pernoctaturis diversorium causâ

humanitatis offerunt, nec illi qui ostendunt viam quâ fugere possint, ne à lictoribus comprehendantur, nec illi qui in causis criminalibus eos defendunt, licet prævideant malefactorem, benè succedente lite, restitutionis immemorem esse, quia ex unâ parte malus effectus compensatur per bonum effectum, nempe absolutionem à penâ, et ex alterâ parte, ille malus effectus non directè oritur ex defensione advocati, sed ex malitiâ malefactoris. Cavendum tamen ne furi præbeat spes recursus in posterum ut similia committat.

PUNCTUM VI. — De participante.

Participans duplex est, alius in prædâ, alius in actione damnosâ.

Participans in prædâ ille est qui post damnum illatum partem prædæ seu rei furivæ obtinet. Huic applicanda sunt principia exposita ubi de possessore rei alienæ. Vel enim participans accipit rem in bonâ fide, vel in malâ fide, vel in dubiâ fide: decisiones pro variis illis suppositionibus alibi datæ fuerunt.

Participans in actione damnosâ ille est qui semel cum alio concurrit ad damnum alteri inferendum; porro hoc duplici modo fieri potest, immediatè et mediatè. Ille concurrit immediatè qui simul cum alio ponit actionem per se damnificativam, v. g., si duo simul occidant hominem, domum incendant, aurum auferant. Ille concurrit mediatè qui ponit actiones quæ non sunt per se damnificativæ, sed quibus alter abutitur ad damnum alteri inferendum; v. g., si scalam commodet, si excubias agat, si arma ministret. Hinc duæ sectiones.

SECTIO I. — De cooperatione immediatâ.

Actio ad quam aliquis concurrat potest esse alteri damnificativa vel in bonis vitæ, vel in bonis membrorum, vel in bonis fortunæ. Undè tres instituentur propositiones pro triplici illâ cooperatione.

PROPOSITIO I. — *Nunquam licet, etiam ad mortem vitandam, immediatè concurrere ad actionem alteri damnificativam in bonis vitæ.*

Prob. Non licet cooperari ad actionem alteri damnosam nisi legitimè præsumatur quòd læsus concedat jus suum, aut rationabiliter invitus esse non possit; atqui ubi agitur de bonis vitæ, legitimè præsumi non potest proximus concedere jus suum aut rationabiliter invitus non esse; etenim proximus præsumi non potest cedere aut debere cedere jus quod non habet; atqui proximus jus non habet in vitam suam; ergo. Et verò idè licitum esset cooperari ad actionem alteri damnificativam in bonis corporis, quia cooperanti immineret periculum mortis aut mutilationis; atqui idem immineret periculum illi cui damnum inferretur per cooperationem immediatè damnificativam in bonis vitæ: ergo.

Hinc, ut notant communiter doctores, captivi apud Turcas contra justitiam peccant et ad restitutionem tenentur si in bello formaliter injusto adversus Christianos ignem bombardis admoveant, pilas explosivas, sagittas emittant.

PROPOSITIO II. — *Nunquam licet, etiam ad vitandam mortem, immediatè concurrere ad actionem alteri damnificativam in bonis membrorum, seu ad alterius mutilationem, nisi forsam pro avertendâ ipsius vitandâ morte.*

Prob. Non licet cooperari ad actionem damnificativam, nisi læsus de jure suo cedat ad cedere teneatur; atqui ubi agitur de bonis membrorum, læsus nec de jure suo cedit nec cedere tenetur, siquidem jus directum non habet in membra sua, et, etiamsi haberet, tantam jacturam pati non teneretur ad servandam vitam alterius, cum ipse hanc jacturam pati non teneretur ad propriam vitam conservandam: ergo.

Dixi: nisi forsam pro avertendâ ipsius vitandâ morte; quia, cum unicoque liceat membrum sibi amputare ad vitandam mortem ab extrinseco, v. g., à tyrannide imminente, non repugnat quòd eodem sine illud jus alteri, concedat. Sed illa juris cessio mutilatori innotescere debet vel expressâ concessione vel saltem præsumptione legitimâ, alioquin mutilator se exponeret periculo jus alterius graviter lædendi; etenim fieri potest quòd mutilandus, cum non teneatur ad vitam suam conservationem media extraordinaria adhibere, mortem mutilationi præferat, ac proinde mutilatori jus amputationis recuset.

PROPOSITIO III. — *Non licet generalim, ad vitandum damnium morte minus, immediatè concurrere ad actionem alteri damnificativam in bonis fortunæ.*

Prob. Illud generalim non licitum est de quo generalim domini sunt rationabiliter invitati; atqui generalim domini sunt rationabiliter invitati de cooperatione in præfatâ hypothesi; etenim domini generalim sunt rationabiliter invitati de cooperatione que januam aperiret frequentibus abusibus, innumeris fraudibus; atqui talis esset cooperatio in præfatâ suppositione; siquidem, cum multi sint casus gravis necessitatis aut damni morte minoris, plurimi, quia major vel minor mali intensitas non rigorosè appetiabilis est, fingerent se esse in gravi necessitate, aut sibi imminere damnium morte minus falsò putarent, ad bona alterius invadenda: ergò. Et verò, admissâ licitate cooperationis immediatè damnificativæ in bonis fortunæ, furibus nimia præberetur facilitas; cum scirent homines se posse cooperari actioni damnificativæ, ad declinandum damnium morte minus, latronibus et malefactoribus minorem opponerent resistantiam; inde quanta mala pro societate et privatis! ergò.

Dixi, generalim; tres potissimum admittuntur casus in quibus dominus censetur consentiens, ac proinde non sit illi injuria, et ideò licita est cooperatio: 1° si cooperans possit et velit damnium reparare, quia dominus non potest esse rationabiliter invitatus quin ad vitandum grave malum, alter ponat actum qui censi potest nullum ipsi afferre detrimentum; 2° si damnium etiam grave, spositâ cooperatione, æqualiter et certò ab ipsismet damnificantibus inferretur; ex principio: *Quod mihi prodest et tibi non obest; teneris permittere*; 3° si damnium sit

leve respectu domini, quia ex charitate debet illud subire. Ut autem meritò judicetur an damnium sit leve respectu talis hominis, attendendum est sive ad ipsius fortunam, sive ad ipsius habituales dispositiones; vir dives et liberalis facilius jus suum cedit quam pauper aut avarus.

Utrum autem licitum sit, ad vitandam mortem, cooperari actioni alteri immediatè damnificativæ in bonis fortunæ, gravis est inter Theologos controversia. Ad mentem nostram clariùs aperiendam distinguimus; vel ille à quo exigitur cooperatio habet intentionem et potestatem damnium reparandi, vel non.

Si prius, ille potest cooperari, sed postea damnium reparare debet. Prima pars assertionis, admissâ secundâ, nullam patitur difficultatem, quia dominus non est rationabiliter invitatus; bonum commune exigit ut permittatur actio quæ uni utilis est et alteri non nocet. Porrò certum est eum qui ad vitandam mortem cooperavit actioni damnosæ, ad illius reparationem, transactâ necessitate, astringi; si enim ad id non teneretur, vel quia in extremâ necessitate omnia facta fuerunt communia, vel quia dominus non fuit rationabiliter invitatus ut damnium sibi fuerit illatum; atqui non probant illæ rationes nullam esse, transactâ necessitate, obligationem reparandi damnium illatum. Non prima; jus quod confert extrema necessitas in alterius bona restringi debet quantum potest, tum quia, cum solâ suadeatur necessitate, non debet extendi ultra strictè necessarium, tum quia est jus odiosum, utpotè derogans juri proprietatis, atquî satis sublevarer necessitas in quâ versatur cooperor per simplex mutuum, quin requiratur absoluta donatio; ergo... Non secunda; æquius est ut ope bonorum suorum se liberet aliquis ab injuriâ sibi illatâ, quàm detrimentum alterius; atqui cooperor in hoc casu se liberaret cum detrimento alterius, si non teneretur, transactâ necessitate, reparare damnium: ergò.

Si posterior, id est, si cooperans non habeat medium damnium reparandi, adhuc major est Theologorum disputatio. Alii sentiunt dominum teneri consentire damno sibi inferendo, quia tunc cessat bonorum divisio; ea enim non potuit institui ab hominibus contra finem pro quo bona creantur, scilicet in detrimentum vite ad ejus conservationem ordinata sunt. Alii verò negant dominum teneri consentire cooperationi sibi damnosæ quando cooperor non potest, transactâ necessitate, damnium resarcire, quia nemo tenetur pro aliis majores impensas facere quàm pro seipso. Itaque ad conciliandas illas opiniones dicimus: vel damnium inferendum est leve respectu domini, vel grave. Si 1° videtur quòd liceat cooperari, ad vitandam mortem; quia prohibitio cooperationis vires humanas superaret; nemo in tali necessitate similem curaret prohibitionem. Si 2° probabile est quòd non liceat cooperari, quia, sicut nemo tenetur, ad suam vitam conservandam, media impendere extraordinaria, ita nec pro vitâ alterius.

Quod autem dicitur de metu mortis, multi graviores theologi illud extendunt ad metum notabilissimæ mu-

tilationis, v. g., brachii, oculorum, quia hæc et similia morti æquiparantur.

SECTIO II. — De cooperatione mediata.

PROPOSITIO UNICA. — Licet mediatè cooperari ad actionem alteri damnificativam in bonis sive corporis sive fortune ob vitandam mortem, aut mutilationem, aut aliud damnum proportionatè grave.

Prob. 1° S. Thomæ. Juxta eum, licet ob rationabilem causam ponere actum in se indifferentem, ex quo sequuntur duo effectus, alter bonus, alter malus, modò bonus sit æquè mediatus, in se intendatur et saltem compenset malum; atqui talis est cooperatio mediata de quâ agitur. 1° Actus in se indifferentens, nam consistit in eo quòd quis scalam commodet, excubias agat, arma suppediet; atqui actiones illæ sunt indifferentes, cum bono fine honestari possint: ergò. 2° Ex eâ sequuntur duo affectus, unus bonus et alter malus; scilicet pro cooperante conservatio vitæ aut alicujus boni, et pro eo qui damnum patitur damnificatio: ergò. 3° Bonus affectus intenditur, nempe conservatio vitæ, vel membrorum, vel fortunæ. 4° Bonus effectus compensat malum; bonus effectus est conservatio vitæ aut membrorum, aut alicujus boni proportionatè gravis; atqui ille effectus compensat damnum alterius in rebus æqualis momenti: ergò. Ratio est quia tunc cooperans censetur permittere malum alterius.

2° *Concessis adversariorum.* Fatentibus adversariis, licet ad vitandam mortem aut grave damnum reddere gladium furioso, pecunias petere ab usurario, remigare pro Turcis contra Christianos; atqui in his est cooperatio mediata: ergò.

3° *Ratione.* Bonum commune societatis exigit ut homines non teneantur se abstinere ab actionibus mediatè damnificativis, quandò presertim aliquod malum imminet ei qui recusaret cooperari, alioquin difficultissime et ferè impossibiles fierent relationes quæ debent existere in commerciis hominum: ergò licita est cooperatio actioni mediatè damnificativæ. Et verò virtute æqualitatis naturalis nemo tenetur convertere actiones suas indifferentes ad utilitatem alterius procreandam; atqui ad id tenetur se illicitum esset cooperari actioni mediatè damnificativæ: ergò.

Dixi 1°: *ob vitandam mortem;* etenim mors est omnium damnorum gravissimum; illud nemo pati tenetur ad conservandam alterius vitam, quandò presertim istius amissio pendet ex cooperatione duntaxat mediata; si tamen ageretur de bono publico, vita potius est amittenda quàm cooperatio ponenda.

Dixi 2°: *ob mutilationem,* quæ est etiam gravissimum damnum. Solum dubium esse potest in casu quo ageretur de mediata cooperatione ad mortem alteri inferendam; videtur quòd etiam tunc licita sit mediata cooperatio ob vitandam mutilationem; alioquin libertas hominum esset nimis restricta.

Dixi 3°: *ob damnum proportionatè grave.* Quando nam autem damnum haberi debet tanquam proportionatè grave? Vel illud damnum est majus quàm

malum inferendum, vel æquale, vel minus. Si cooperans metuat damnum longè gravius damno alteri inferendo, cooperari potest mediatè; si verò cooperans metuat damnum æquale, similiter non peccat cooperando, quia ordo charitatis unicusque permittit ut suum bonum æquale bono alterius anteponat. Si denique cooperans metuat damnum minus malo alteri inferendo, gravis est concertatio inter Theologos. Ex unâ parte generatim prohiberi non potest cooperatio mediata, cum exinde sequatur deicisio valdè dura, nempe non reddi posse furioso, ob solum metum mutilationis, gladium quo iste prævidetur seipsum occisurus: ex alterâ autem parte non potest generaliter approbari illa cooperatio, cum exinde prodeant decisiones valdè laxæ et bono publico contrariae, nempe licitum esse ob metum levioris mali, v. g., 20 vel etiam 10 assium amittendarum, præstare claves furi, vendere arma homicidæ, adducere virgines corruptori; undè viri prudentis arbitrio relinquatur decernere an licita sit in eò casu cooperatio. Ideò tunc principiis sequentibus duntaxat quis uti poterit ad judicandum, quandò licet ob minus damnum cooperari actioni mediatè damnificativæ. 1° Tantò major requiritur ratio, quantò propinquius causa quæ ponitur influit in malum. 2° Tantò major requiritur ratio, quantò majus est malum quod sequitur. 3° Major requiritur ratio, quandò sine tuâ cooperatione effectus non sequeretur, quàm si nihilominus sequeretur. 4° Major requiritur ratio quandò effectus est contra justitiam in damnum tertii, quàm si esset contra alias virtutes, v. g., temperantiam. Hæc sanè videntur conformia rectæ rationi, et ex his minus erit difficile resolvere plures casus in praxi satis implicatos.

NUM. II. — De cooperantibus negativis.

Causæ negativæ seu non impediendes damnum impediibile obligationem restituendi non parant *vi propria*, quia homo, utpotè dominus suarum actionum, non tenetur ex justitiâ, attento solo jure naturali, malum alterius avertere; sed obligant ad reparationem damni non impediit, *interveniente aliquo titulo strictæ justitiæ*, maxime contractu, vel quasi-contractu, vel lego civili, quandò ista in rigore justitiæ, id est, sub poenâ restitutionis obligat quosdam homines ad quædam damna impedienda, prout locus est quoties lex imponit alicui indemnitate in gratiam tertii si damnum non impediatur. Ratio istius obligationis est quia proximus per contractum aut quasi-contractum, aut legem positivam, jus strictum acquirit in actionem damni impediendam, ab alio ponendam.

Ut autem causæ negativæ obligationem restituendi pariant, tres requiruntur conditiones; 1° ut teneantur ex justitiâ damnum impedire; alioquin ommissio actionis impeditivæ damni restitutioni obnoxia non esset, deficiente injustitiâ. 2° Ut damnum impedire culpabiliter omiserint; in contractu sufficit culpa juridica, in quasi-contractu requiritur culpa theologica. 3° Ut damnum saltem ordinariè potuerit impediri absque gravi incommodo, quia nec contractus nec lex

positiva solent obligare cum tanto onere. Dixi ordinariè, quia tenemur etiam cum gravi detrimento damnum alterius avertere, si hæc clausula in pacto apposta fuerit, vel actio præstanda strictiorem ex natura suâ exigat obligationem.

Nullum existit discrimen sub respectu obligationis inter eum qui gratis et illum qui pro stipendio officium aliquod suscipit. Eodem modo tenentur ad munus rectè implendum statim ac illud voluntariè accipiunt. Sic iudex qui libenter et gratis suscipit officium, iustitiam reddere debet sicut ille qui pro ære idem officium exerceret.

Triplici modo causa negativæ cooperari possunt in damno alteri inferendo, scilicet non loquendo, non obstando, non manifestando: idcirco negativè cooperans dicitur mutus, non obstands, non manifestans.

Mutus ille est qui, licet ex pacto vel officio damnum impedire teneatur, tacet, dum verbo, præcepto, minis, monitis, precibus, litteris, clamore, strepitu, etc., illud impedire posset. Sic muti sunt superiores, consiliarii, custodes vinearum, agrorum, etc., quando non præcaveant damna que verbo vel signo facile possunt impedire.

Non obstands est qui non præstat, quando potest, opem aut operam quam ex contractu aut ex quasi-contractu aut ex alio titulo iustitiæ debet, ut malefactorem à damno avertat: talis est dux exercitus qui civitati obsesse non succurrit; item advocatus qui defectu studii et scientiæ clientem suum malè tuetur; atque magistratus qui suâ segnitie permittit scandala grassari.

Non manifestans is est qui, dum potest ac debet ex iustitiâ, malefactorem non manifestat, vel ante damnum illatum et avertatur, vel post illatum ut resarciatur. Tales sunt prepositi negotiorum, et vectigalium collectores qui defraudantes non manifestant, ut damnum dominorum vel reipublicæ impediatur.

Certum est omnes huiusmodi cooperantes teneri ad reparationem damni quod non impediunt. Illi tenentur ad restitutionem qui privant dominum jure suo; atque præfati cooperatores privant dominum jure suo; nam privant dominum jure quod ille acquisiverat vel contractu vel quasi-contractu in actionem quæ omittitur: ergo.

Ope istorum principiorum generalium solvendi occurrunt circa varias professiones nonnulli casus in quibus ambigitur an quis restitutioni obnoxius sit, quatenus damni causa negativa.

Quær. 1° an confessarius, qui cognoscit pœnitentem ad restitutionem teneri, et illum de restitutione faciendâ monere negligit, ad restitutionem teneatur?

Resp. Si confessarius, omnibus seriò perpensis, haberi debeat tanquam causa positiva cur pœnitens non restituat, ad restitutionem suæ culpæ proportionatam certò tenetur. Ratio est quia tunc est causa efficax et injusta damni; 1° efficax, cum ipsius silentium ex hypothesi vim induat positivæ decisionis; 2° injusta, siquidem quilibet jus strictum habet ne alter tertium

excitet ad ponendum actum sibi damnificativum.

Si autem confessarius, attentis circumstantiis, sit tantum causa negativa cur pœnitens non restituat, non tenetur restituere ob neglectam monitionem. Ratio est quia non tenetur ex iustitiâ damnum alterius impedire monendo pœnitentem; 1° neque contractus; confessarius enim nullam inicit conventionem quâ promisit invigilare bono temporali sive pœnitentis sive aliorum; 2° neque quasi-contractu, siquidem munus confessarii totum est in ordine ad spiritualia; 3° neque lege positivâ. quæ de casu supposito penitus silet: ergo confessarius omitendo monitionem non violat jus strictum alterius, ergo non tenetur ad restitutionem defectu monitionis.

Itaque valdè expedit determinare quandomòdò confessarius haberi debeat tanquam causa negativa vel positiva cur pœnitens non restituat. Confessarius censetur causa negativa quando negligit monere pœnitentem de restitutione faciendâ, sive in illâ omissione peccaverit mortaliter, sive non, modò ex illâ omissione pœnitens non habeat locum prudenter opinandi se non teneri ad restitutionem. Existimatur autem causa positiva cur pœnitens non restituat, quando per falsam decisionem decernit talem personam restitutioni obnoxiam non esse, vel per silentium eam naturaliter inducit ad sic credendum. Silentium confessarii ad hanc conclusionem naturaliter ducit, cum ipse in initio confessionis dixit pœnitenti se eum monitum de quâlibet restitutione faciendâ, vel cum pœnitens de cursu confessionis illum interrogatum restituere teneatur pro tali opere, nisi fortè pœnitens illud silentium oblivioni vel distractioni confessarii tribuere possit. Adverte tamen confessarium qui causa positiva foret cur pœnitens non restituere, ad restitutionem non teneri, nisi gravem negligentiam in comparandâ scientiâ competentem habuerit, vel culpabilem precipitationem in solutione quæstionis commiserit. Porro, sæpè evenit omissionem monitionis culpâ vacare, scilicet quando nihil deficit in confessario neque ex parte scientiæ, neque ex parte prudentiæ.

Quæres 2° utrum superior teneatur ad reparandum damnum ab iis illatum qui ipsi subjiciuntur?

Resp. Vel damnum impediri non potuit vel potuit impediri.

Si prius, superior ad nihil tenetur; neque enim injustus est detentor, cum rem non acceperit; neque injustus fuit damnificator, cum actio damnificativa ab alio ponatur; neque censeri debet injustus cooperator positivus, cum nullo modo alium excitet ad damnum alteri inferendum; neque denum cooperator negativus supponi potest, siquidem nemo se obligat ad impediendum damnum quod impediri nequit: ergo...

Si posterius, vel damnum illatum est ab illius liberis, vel ab uxore, vel à domesticis, vel à discipulis, vel ab animalibus. Eadem non sunt omninò decisiones pro variis illis casibus.

1° Paterfamilias ad nihil tenetur pro damnis que intulit filiis major vel etiam minor, quando iste non est ipsi contubernalis, etiamsi illud damnum impedire

poterit, quia vi solius paternitatis non tenetur ex justitiâ præcavere damnum à suis alicui inferendum, siquidem in conditione patris non includitur unus è tribus titulis requisitis ut quis censetur cooperari negativè actioni damnosæ; sed, attento jure civili, pater, et, post illius obitum, mater debent defectui filii refundere damna quæ intulit filius minor, quando isto cum parentibus sub eodem tecto habitat. Vide art. 1584 cum annot. D. Gousset.

2° Maritus ad nihil tenetur pro damnis ab uxore illatis. Id sequitur ex art. 1584 qui talem non prætermisisset obligationem, si reverà existisset et præsertim ex art. 1424 quo statuitur mulctas ab uxore debitas istius personalibus bonis solvendas esse. Vide Merlin, verbo *Délit*, Toullier, t. 11, n° 279. Objiciunt multi legem 28 sept. 1792, quæ maritum facit reum delictorum uxoris; sed illa respicit tantum delicta contra politiam ruralem, ac proinde nihil mutat in solutione questionis.

3° Herus vel mandans ad nihil tenetur pro damnis quæ domesticis vel præpositis alicui intulerunt extra officia ipsis commissa, quia deest titulus justitiæ vi cuius debeat præfata impedire damna. Aliud est pro damnis quæ domesticis vel præpositis alicui intulerunt exercendo officia ipsis commissa, art. 1584. Proponens famulum cuidam officio censetur ex parte legis civ. spondere societati de ejus idoneitate ad munus implendum quin ulli nocent. Hinc art. 1797, 1799, 1952, 1953, 1954.

4° Institutores et opifices ad nihil tenentur pro damnis quæ tertio intulerunt discipuli quando isti extra eorum custodiam ponuntur. Non strictiùs obligantur quàm parentes quorum vices gerunt; atqui parentes non videntur fidei-jussores actionum noxiarum quas posuerunt filii minores, quando isti non cohabitant in domo patris; ergo... At verò magistri et opifices debent ex jure civili reparare damna ab alumnis illata et à se non impedita, quamdiù isti sub eorum custodia agunt, art. 1584. Addit D. Toullier nullum magistrò dari recursum contra parentes discipulorum damnificantium, quia in custodiam liberorum, pacta pecuniâ, præceptores consenserunt.

5° Proprietarius vel ususarius animalis, v. g., equi, bovis, tenetur reparare damna ab eo illata. Ratio est quia animalia non conceduntur alicui in societate nisi cum pacto cavendi ne per ea damnum creetur aliis. Sic aliundè art. 1585. Hæc decisio intelligitur, ut jam diximus, cum admissa fuit culpa theologica in custodia, vel usu bestię damnificantis.

Quæ. 5° Utràm famuli restituere teneantur si non impediunt, cum possint, ne damnum herosuo inferatur.

Resp. Si non impediunt quando cavere debent ex officio, tenentur ad restitutionem; secùs verò non tenentur. Ita 1° præfatus cellar, granarii, horti vel culinæ tenetur ex officio justitiæ, id est, sub obligatione restitutionis, cavere ne quis damnum inferat in cellâ, granario, horto et culinâ. 2° Eadem obligatiōne tenetur famulus cui dominus tradit clavem ut afferat aliquid ex loco clauso, cubiculo, armario vel cellâ; nam, hoc

ipso quòd dominus tradat clavem, tacitè censetur ipsi committere custodiam loci. 3° Eodem jure stringitur præfatus supremus, cui cura incumbit totius domus; hic enim ex justitiâ vigilare tenetur ad repacem domesticorum et aliorum manus. 4° Omnes famuli tenentur ex justitiâ defendere dominum adversùs exterorum injurias, furta vel damna, saltem si possint absque notabili suo detrimento; nam iis, hoc ipso quòd in familiam admittantur, demandari videtur domini causa adversùs extraneos.

Sed difficultas est an famulus qui videt bona domini sibi non specialiter commissa à suis conservis dilapidari, teneatur ex justitiâ obsistere vel dominum monere. Vogler, n° 526, cum ferè omnibus veteribus Theologis affirmat istum non teneri, si famulus illis non sit præfatus, et furtum non fiat in rebus sibi specialiter demandatis, quia hoc modo famulitium evaderet nimis difficile et exosum aliis conservis. Non desunt autem inter recentiores qui aliter sentiant. Patentibus omnibus, inquit, ille famulus tenetur ex justitiâ obsistere vel dominum monere, quando damnum inferitur ab extraneis; ergo à pari et fortiori quando damnum inferitur à conservis. 1° *A pari*, quia, cum suscipitur famulatus officium, adest tacita obligatio quæ famulus sese obligat ad avertenda damna quæ dominus patitur. 2° *A fortiori*, quia, quòd graviora et frequentiora sunt damna, eò major præsumitur intentio domini ut à famulis impediuntur: furta quæ committuntur à conservis graviora sunt et frequentiora furtis ab extraneis commissis: ergo. Si tamen ex monitione, nimis grave malum timendum haberet famulus, eo ipso illum excusant auctores, qui præcipue adversariorum difficultati sic obviàm eunt.

Quæres 4° an custodes vectigalium mulctas non exigentes in iis circumstantiis in quibus exigere possent, ad restitutionem teneantur ergà principem vel ergà dominum, si vectigalia sint locata?

Resp. Multi opinantur illos ad restitutionem mulctarum non teneri; nam ad mulctas exigendas non sunt præpositi, sed ad vectigalia percipienda: ex officio igitur mulctas exigere non tenentur, et idè si illas non exigant, restituere non astringuntur. Sic Vogler, n° 550. Alii è contrario docent præfatos custodes ad restitutionem teneri; eo ipso enim quòd vectigalibus sint præpositi, ea colligere debent ad quæ dominus vel principes jus habent; atqui isti jus habent ad mulctas sicut et ad vectigalia; mulctæ enim sunt sanctio legis: ergo. Et verò mulctæ non solum rationem pœnæ habent, sed et compensationis damni per fraudes illati, nec non impensarum quas facit gubernium solvendo majorem numerum custodum ut impediatur fraudes: ergo. Inter has duas opiniones hæc nobis statuenda videntur:

1° Certum est eos teneri ex fidelitate ad exigendas mulctas, ac proinde peccare non exigendo, nisi rationabiliter presumentem consensum principis sibi favore.

2° Certum est eos teneri ex justitiâ ad exigendas mulctas in quantum necesse est ad præcavendas fraudes, ac proinde illos teneri ad restitutionem, non qui-

dem mulctarum, sed damni quod exinde obvenire potuit.

5° Probabilius videtur custodes non teneri ex justitiâ ad restitutionem mulctarum, quia non præponuntur ex officio molestis exigendis, sive quia leges penales non instituuntur ad locupletationem publici aerarii, sive quia leges istæ non commensurantur modicis stipendiis custodum qui nimium gravarentur, sive quia principes ex praxi ordinariâ non agnoscent tale onus in custodibus, vel communi consensu ipsis restitutionem condonant.

Quær. 5° an testis restituere teneatur, quando veritatem in judicio non manifestavit, et sic causa fuit cur damnum illatum non reparetur?

Resp. 1°: Si testis scierit et temerariò falsam depositionem emittat, et causa sit cur damnatur innocens, ad restitutionem teneatur. Ille restituere teneatur qui est causa efflicax et injusta damni; atqui testis præfatus.; 1° causa efflicax; nam ponit actum ex quo sequitur damnum alterius, cum condemnationis innocentis proveniat ex falsis testimoniis declarationibus; 2° injusta; nam innocens jus strictum habet ne testis falsam depositionem contrâ seipsum emittat: ergò.

2° Si testis non fuerit in judicio appellatus, non teneatur ad restitutionem, quamvis illius testimonium esset necessarium ad absolutionem innocentis. Nullus teneatur restituere ex eo quòd non impediatur damnum, quando non teneatur ex justitiâ illud impedire; atqui testis in hac hypothesi non teneatur; siquidem præter obligationem naturalem, nulla est alia ratio quæ hoc ipsi imponat onus; atqui obligatio naturalis est tantum charitatis, cum homines inter se sint æquales: ergò.

3° Si testis legitime citatus coràm judice non compareat, aut judici interroganti non respondeat, ad restitutionem probabiliter non teneatur. Sic Lessius, Delugo, Vogler, Vasquez, Sporer, Sanchez, etc., alii contrâ multos.

Prob. Ille non teneatur ad restitutionem qui non violat justitiâ commutativam, sed tantum legalem; atqui testis....; nam teneatur tantum ex mandato judicis; atqui mandatum judicis non adducit obligationem justitiæ commutativæ, sed tantum legalis; nam mandatum judicis non potest obligare ex justitiâ commutativâ testem citatum ad ferendum testimonium, nisi in quantum tribuit partibus jus strictum ad testimonium; atqui iudex non potest tribuere partibus jus strictum ad testimonium....; nullus potest alteri tribuere jus strictum in meas actiones liberas, nisi prius habeat dominium in illas; atqui testimonium meum est actio libera, et nullus præter me habet dominium in meas actiones liberas: ergò iudex non potest tribuere alteri jus in meum testimonium: ergò.... Et verò officium testis se habet relativè ad aliquem, sicut tutela relativè ad cognatum, et militia relativè ad militem; atqui cognatus qui recusat tutelam quæ ipsi imponitur, et miles qui non vult pugnare, non peccant contra justitiâ commutativam, sed tantum contrâ justitiâ legalem: ergò.... Præterea, testis qui recusat comparere aut respondere in foro civili, nunquam

damnatur ad restitutionem; atqui damnaretur si....: ergò. Insuper si testes obligarentur ex justitiâ commutativâ coràm judice comparere, tunc qui ex eorum absentia damnum passi fuissent, possent eos cogere ad sibi satisfaciendum; atqui sanè nemo hoc dixit; ergò.... Tandem, si testes testificari tenerentur ex justitiâ, maxime quasi-contractu; atqui non.... Quasi-contractus consensus saltem tacitum ex utraque parte supponit; atqui non est consensus...., siquidem officium imponitur, sed non acceptatur: ergò.... Undè testis recusans solummodo ad mulctam damnatur ex art. 80 Cod. Instructionis criminalis.

Advertunt tamen plurimi ex his qui hanc opinionem sequuntur, rem aliter esse dijudicandam, si testis ultro se offerat vel acceptet officium testis; in hoc casu teneatur ex justitiâ aperire veritatem ratione muneris, ac proinde restituere debet iis quos injusto silentio læsit: tacendo causa est cur is in cujus favorem teneatur dicere non adhibeat alios et sinceriores testes.

Objicies. Si jussus proferre scripturam vel alium titulum ad iudicium, hæc læceret aut occultaret, ad restitutionem cogi posset: ergò à pari jussus testimonium afferre in judicium qui fugeret vel taceret?

Resp. neg. cons. et parit. Ratio disparitatis est quòd scriptura vel alius titulus sit res externa; porro de rebus externis respublica potest disponere propter necessitatem publicam, et alteri conferre jus in exhibitionem istorum; secus verò dicendum est de testimonio quod est actio omninò libera hominis, et à potestate publicâ independens: ergò.

Quæres 6° An reus, qui legitime interrogatus crimen suum negavit, teneatur solvere mulctam, ad quam certò alioquin fuisset damnatus?

Resp. Si mulcta, omnibus perpensis, imposita videatur in compensationem damnorum quæ reus intulit per se vel per servos vel per animalia; eam solvere teneatur, alioquin fieret injustitia. Si autem mulcta tantum decernatur in pœnam delicti, reus ad eam solvendam non obligatur, quia tacendo nullius jus strictum violavit. Idèò ratiocinandum est de illâ pœnâ pecuniariâ sicut de pœnâ corporali: porro qui pœnam corporalem declinavit etiam per mendacia, non teneatur eam sibi infligere: ergò nec debet reus qui tacendo declinavit mulctam, eam pœnam sibi imponere.

Quæres 7° quid si iudex absque causâ legitimâ pœnas pecuniarias relaxet?

Resp. Si mulcta; ex instituto legis, in vindictam delicti tantum imponenda sit, iudex eam relaxans etiam absque justâ causâ, ad nihil teneatur, quia violavit duntaxat justitiâ legalem. Undè nullus est iudex qui ejusmodi mulctas restituat, et propterea ad restitutionem damnatur. E contrariò si mulcta applicanda sit læsis in reparationem damnorum quæ isti perpersi sunt, iudex eam relaxans absque legitimâ causâ restituere debet, quia tunc causa est cur indemnes non fiant illi qui jus strictum habent ad indemnitatem obtinendam.

Ceterim, ut advertit Bouvier, in his et similibus.

confessarius non nisi cautè restitutionem imponat. Etenim non expectat, quando aequales ferè sunt hinc et inde rationes sive ab intrinseco sive ab extrinseco, unam opinionem præ aliâ rigorosè observare. Ideò satius erit prudenter minuire restitutionem faciendam, vel amicabilem consulere transactionem, vel denique poenitentem in bonâ fide relinquere, si præsertim monitio prævideatur inutilis.

§ 3. *De iis qui alterum impediunt à consecutione alicujus boni.*

Nota I. Aliquem duplici modo impediri posse à consecutione alicujus boni, scilicet, vel precibus, suasionibus, consiliis, aut aliis mediis in se justis et licitis; vel fraude, dolo, metu, calumniâ, aut aliis mediis in se injustis et illicitis.

Nota II. Bonum, cujus consecutio impeditur, debitum esse proximo vel ex justitiâ commutativâ, vel tantùm ex justitiâ distributivâ, gratitudine, benevolentia, aut liberalitate illius à quo bonum illud conferri potest. His præmissis, dicimus:

Certum est 1° ad restitutionem teneri illum qui quovis modo, sive metu, fraude, vi, sive precibus, consiliis, suasionibus impedit alterum à consecutione boni ad quod iste *ius strictum* habet. Ratio est quòd violat *ius strictum* alterius. Etenim agit perindè ac fur, siquidem in moralibus æquiparantur impedire, negare, non dare vel auferre bonum. Undè si impeditus habeat *ius in re* ad bonum à quo arcetur, impediens tenetur restituere totum valorem rei. Si verò impediens habuerit solùm *ius ad rem* in bonum à quo removetur, impediens tenetur restituere quanti illud *ius* prudentium iudicio æstimabitur. Eo autem sensu intelligenda est impeditio quæ obligationem restituendi secum trahit, ut impeditus sit invitus, quia si liberè impediatur, censendus est juri suo renuntiare, et meritò illi applicatur axioma: *Scienti et volenti non fit injuria*. Hinc restituere tenentur qui, vi, mendacio, minis, aut solùm precibus, suasionibus aliquid averunt à solventis debitis, damno reparando, re alienâ restituendâ, præstando officio alicui ex justitiâ debito.

Certum est 2° ad restitutionem non teneri illum qui quovis modo sive licito sive illicito, id est, sive vi, metu, fraude, sive precibus, consiliis, impedit alterum à consecutione boni ad quod iste *ius strictum* non habet et quod non potest consequi absque injustitiâ. Ratio est quia, etiamsi utatur viis injustis, non lædit jura alterius ratione boni à quo ille arcetur, siquidem nullus *ius strictum* habet ad bonum quod consequi non potest absque injustitiâ.... Hinc qui per mendacium aut calumniâ fremem averit à furto, ad restitutionem non tenetur. Attamen calumniâ aut detractionem ex justitiâ retractare debet.

Certum est 3° ad restitutionem pariter non teneri illum qui alterum quovis modo sive licito sive illicito impedit à consecutione boni quod iste quidem obtinere potest sine injustitiâ, sed non siuè peccato, si peccatum calat in substantiam rei, v. g. in meretricio.

Ratio est quia tunc non lædit jura alterius; nemo quippè *ius strictum* habet ad opus essentialiter malum. Hinc qui consilio vel fraude impedit meretricem à lenocinio exercendo, hoc lucrum illi solvere non tenetur.... Ita Vogler, n. 579, 582.

Nunc questio in eo tota est, an impediens alterum à consecutione boni ad quod *ius strictum* non habet, sed quod legitime consequi potest, ad restitutionem tenetur, *respondetur*. Vel impediens utitur viis injustis vel viis justis.

Si prius, impediens tenetur ad restitutionem *secundum proportionem spei*. Etenim vis, metus, fraudes cadere possunt vel in eam qui bonum consecutus erat, vel in eam à quo bonum illud sperabatur; atqui in utroque casu existit obligatio restituendi.

In 1° casu, quia quisque *ius strictum* habet ut non privetur libertate petendi, prosequendi et consequendi bonum; porò impediens viis injustis alterum à consecutione boni, privat eum aliquo modo libertate quam habet à naturâ prosequendi, petendi, ac proindè jure suo....: ergò....

In 2° casu, quia unusquisque *ius strictum* habet, non quidem ut alter ipsi conferat beneficia, sed ut possit ea ab illo sollicitare si velit, et collator ipsi concedendi liber maneat, siquidem voluntas donatoris est pretio æstimabilis; porò *ius* illud ipsi auferunt quando cadit vis in collatorem: ergò.... Dixi, *secundum proportionem spei*; non tenetur ad æquale, quia *ius* speratum non tanti valet quanti *ius* obtentum, sive quia illud bonum multipliciter impedi potest, sive quia sapientiùs impense sunt faciendæ ad illud obtinendum.

Si posterius, impediens non tenetur ad restitutionem. Obligatio restituendi oritur ex violatione justitiæ commutativæ; atqui in hâc hypothese non violatur justitiâ commutativa, siquidem preces, blanditiæ, suasiones, non lædunt libertatem ejus qui bonum prosequitur, nec illius qui bonum concessurus est: ergò.... Et verò in tantum restituere tenentur, in quantum alteri auferre aliquid quod illius sit; atqui ille nihil auferet alteri quod illius sit; quidnam enim ipsi auferret quod illius esset? Nùm bonam voluntatem collatoris? sed bona voluntas collatoris ipsi non est propria, cum collator possit eam ad nutum suum mutare. Nùm spem quam acceperat, bonâ voluntate collatoris suppositâ, illud bonum consequendi? sed illa spes non est ipsius bonum proprium, ipsi solùm commodatur, eum ea pendeat à perseverantiâ benefactoris in suâ bonâ voluntate, quam ipse mutare potest ad nutum suum.

Non obstat 1° *Quòd alter staterat donare*; nam illa determinata voluntas alteri *ius strictum* non confert; sicut is absque donatarii injuriâ suam poterat mutare voluntatem, ita alter absque illius injuriâ potest eum inducere ad hanc mutationem voluntatis.

Non obstat 2° *Quòd id fiat animo nocendi, ex odio aut vindictâ*; quia affectus internus non facit quòd opus exterius sit injuriæ illativum, quando ex se aut ex circumstantiis non est injustum. Sic iudex coa-

demnans secundum ordinem juris reum ad mortem, ex odio tamen, non peccat contra justitiam, quia hæc condemnatio non est ex se et in hac circumstantiâ læsiva juris alieni, cum iste reus juridicè convictus amiserit jus ad vitam. Sic qui recusat elemosynam animo nocendi graviter indigenti non peccat contra justitiam, quia hæc recusatio non est læsiva juris alieni, cum elemosyna non sit debita ex justitiâ. Sic qui diffamatum notorietate juris aut facti ulterius diffamat, non peccat contra justitiam, quia iste diffamatus amisit jus ad famam. Similiter in nostro casu, qui viâ non injustâ impedit alium à consecutione boni ipsi ex justitiâ non debiti, etiamsi id faciat animo nocendi, non peccat contra justitiam, quia ista actio impeditiva in his circumstantiis non est læsiva juris alieni, cum impeditus supponatur non habere jus strictum ad illum bonum.

Inferendum est 1° peccare contra justitiam ac proinde ad restitutionem teneri, 1° illos qui vi, fraude, aut mendaciis testari volentem impediunt, avertendo notarios et testes, aut vanâ spe sanitatis moribundum distrahendo, ne testamentum vel legata faciat in favorem alterius. 2° Illos qui mendaciis, calumniis et falsis criminacionibus impediunt ne opidices, mercatores et famuli artem suam exercere possint, et inde lucrum conveniens reportare. 3° Illos qui subtractis et interceptis litteris commercii ad alium scriptis, loco alterius merces demandatas suppeditant cum detrimento alterius cui abstulerunt occasionem lucri. 4° Illos qui falsis titulis vel simulatis obsequiis ab aliquo extorqueant pecunias, munera vel legata. 5° Illos qui, ut se vel suas res magis extollant, injustè depriment alios vel eorum merces aut officinas aut opera, siquæ causa sunt cur alter damnus patiatur.

Inferendum est 2° contra justitiam non peccare ac proinde ad restitutionem non teneri 1° illos qui sine vi, fraude, mendacio, sed solis precibus vel obsequiis vel consiliis aliquem avertunt ab instituendo tali hæredè vel legatario. 2° Illos qui prelati aut alii superioribus detegunt occulta alicujus crimina, ut (quod aliàs fieret) beneficium aut officium magni momenti indigno non conferatur. 3° Illos qui sine vi, mendaciis et machinationibus injustis dignum aut digniore impediunt, extrâ concursum, à consecutione beneficii aut officii, etiamsi enoveantur invidiâ vel odio, quia, cum ad hæc non habeant jus strictum, non violatur justitiâ commutativa.

CAPUT III.

DE VARIIS RESTITUTIONIS CIRCUMSTANTIIS.

Præcipuæ restitutionis circumstantiæ spectant vel solidaritatem et ordinem eorum qui restituere tenentur, vel personam cui restituendum est, vel denique locum, tempus et modum quibus fieri debet restitutio. Hinc tres articuli.

ARTICULUS I.

DE SOLIDARITATE ET ORDINE EORUM QUI RESTITUERE TENENTUR.

I. De solidaritate.

Obligatio solidaris seu in solidum ea est quâ singuli

cooperatores tenentur restituere pro cæteris cooperatoribus qui nolunt aut nequeunt restituere, salvo tamen eorum recursu contra illos qui primariò aut æqualiter ad restitutionem tenentur. Exempli gratiâ, tres ad damnus 300 aureorum ita concurrunt ut singuli ceaseantur cause efficaces totius damnificationis: tunc unusquisque primariò suam partem, nempe 100 aureos, restituere tenetur; sed secundariò, deficientibus cæteris cooperatores, partes ab iis non solutas, nempe 200 aureos, supplere debet. Quòd si unus tantum ex tribus cooperatores non possit aut nolit restituere, duo alii qui eodem ordine et eadem proportionè in damnus influxerunt, debent unusquisque 150 aureos. Hæc solutio non impedit quin alter volens aut non valens restituere, ab obligatione suæ partis solvendæ non eximatur, cum in eum serveat recursus illi qui partem ejus restituerunt.

Quæres. Quandoquàm damnificantes, in solidum seu loco aliorum cooperatores qui restituere nolunt aut nequeunt, restituere teneantur?

Resp. Omnes conveniunt singulos damnificantes, quando illi seorsum et absque mutuâ cooperatione concurrerunt ad damnus alteri inferendum, non teneri nisi ad restitutionem partis suæ cooperationi correspondenti; in tantum enim tenentur in quantum influxerunt in damnus; atqui in præfatâ hypothesi unusquisque è damnificantibus tantum influxit in partem damni illati: ergò. Illuc si viatores, unus post alium, vineam secus viam positam depuplati sint, singuli tenentur tantum ratione partis quam abstulerunt.

Si verò damnificantes conjunctim et mutuâ cooperatione concurrerunt ad damnus alteri inferendum, tres fingi possunt hypotheses: vel unusquisque posuit actionem injustam per se sufficientem ad damnus inferendum, v. g., in homicidio tres lethaliter hominem percellerunt; vel unusquisque ita concurrunt, ut deficiente ipsius concursu, damnus non fuisset illatum ab aliis cooperatores, v. g., duo asportant marmoream statuam quam unus solus auferre non potuisset; vel unusquisque ita concurrunt, ut, deficiente ipsius concursu, damnus nihilominus illatum fuisset, v. g., tribus ad auferendam trabem paratis et sufficientibus quartus se jungit et cum ipsis trabem æqualiter trahit.

In primâ hypothesi, unusquisque tenetur in solidum ad restitutionem totius damni, quia unicuique imputari potest totum damnus, siquidem unusquisque posuit causam efficacem totius damni.

In secundâ hypothesi, unusquisque similiter tenetur in solidum ad restitutionem totius damni, quia unusquisque influit efficaciter in totum damnus, cum unusquisque posuit actum determinativum totius damni, scilicet actum necessarium ad totum damnus inferatur.

In tertiâ hypothesi, magna hæc est inter theologos. Multi affirmant singulos ad totum pro aliis in solidum teneri, alii verò negant. Nobis distinguendum videtur inter eos qui suâ cooperatione physicâ vel morali li-

quid cæteris cooperantibus addunt audaciæ, constantiæ, industriæ, fiduciæ, et eos qui suâ participatione nihil addunt animi, perseverantiæ, securitatis, adeo ut se habeant relativè ad executionem damnificativam, perinde ac si non essent.

Priores tenentur in solidum ad restitutionem totius damni. Illi tenentur in solidum ad restitutionem totius damni qui reverà influunt in totum damnum; atqui ita præfati cooperatores, siquidem, auferendo communi conspiratione, v. g., tabulam, candelabrum, capsam nummariam, agunt veluti individuum collectivum, una persona moralis, agens unicum: ergò. Et verò absurdum est dicere pejorem fieri conditionem illius qui damnum patitur, præcisè eo quòd numerus damnificantium sit major quàm requiritur ad damnum inferendum, atqui reipsa fieret pejor.... Nam si minor sit numerus damnificantium, dominus recursus habet in singulos ad totius damni reparationem, dùm si major sit numerus damnificantium, habet tantùm jus exigendi ab unoquoque reparationem partis damni: ergò. Præterea qui communi conspiratione, operà et consensu damnum sic inferunt, censentur promississe solidaritatem. Insuper ea semper fuit praxis tribunalium civilium, ut defectu aliorum unusquisque ad totius damni reparationem condemnaretur. Sic art. 55 Codicis pœnalis.... Ratio ulterior hujusce decisionis hæc est: Prædicti cooperatores influunt in damnum, prout causæ totales, si non physicè, saltem moraliter.

Posteriores probabiliter non tenentur in solidum ad restitutionem totius damni. Namque principium est in materiâ justitiæ mensuram restitutionis desumendam esse ex efficacia influxûs causæ in damnum; ex quo principio admittunt omnes eum, qui dat consilium furandi 200 nummos personæ determinatæ ad furandum 100, non teneri nisi ad restituendum 100; atqui in casu proposito cooperans dici non potest causa efficax totius damni: 1° neque physicè; cuique patet eum non esse causam physicam nisi partis damni ipsius influxui proportionatæ; 2° neque moraliter, eùm ex communi hominum æstimatione nemo conqueri possit de tali cooperatore, tanquàm causâ totius damni. Sicque enim præfatus cooperator responderet: Fui causa partis damni, sed non totius damni; egi sicut ille qui dat consilium personæ determinatæ ad furandum: ergò.... Et verò ex decisione adversariorum sequeretur quemlibet gregarium militem exercitûs, qui, junctis viribus, grave damnum intulisset urbi, provinciæ, regno, et eum qui furi ad furandum obfirmatissimo debilissimum suggestisset motivum, ad restitutionem totius damni in solidum teneri; atqui nimis dura et rigorosa plerisque videntur illa consecutaria. Ipsimet adversarii, saltem inter mitiores, ea admittere nolunt et in praxi urgeri reosant: ergò... Ratio ultima hujus decisionis est quòd influxus causæ sit ita tenuissimus in totum damnum, ut vix censeatur influxisse, ac proinde totum damnum ei adscribi moraliter non possit.

Utile valdè esset nunc scire quandonàm damnifi-

catores suâ cooperatione physicâ vel morali aliquid cæteris cooperantibus addunt audaciæ, constantiæ, industriæ, fiduciæ, adeo ut ipsi censeantur motores efficaces totius damni. Non datur instrumentum quo gradus influxûs in cooperationem alterius absolutè apprehendi possit; ea tamen afferri solet regula generalis: *Cooperatores sunt verè motores efficaces aliorum, quandò erga illos funguntur munere vel mandantis, vel consulentis, vel consentientis, vel palponis, vel receptantis.*

Hinc communiter latrones qui, factâ prius societate, expugnant et diripiunt domum, sunt sibi invicem motores efficaces, nempe receptantes, quia sibi invicem præstant fiduciam et facilitatem; nullus auderet nec posset hoc damnum inferre sine ope aliorum. Item præstans instrumenta, exculbas agens, scalam tenens, quia augent animum et dant facilitatem. Item qui mutuo consilio inferunt damnum aliquod, quia sibi invicem sunt consulentes. Item qui ordiuntur et dirigunt tanquàm duces vel partes principales actionem damnificativam communi conspiratione exequendam. Secis verò sentiendum est de illo qui, decursu operis incepti, aliis agentibus et sufficientibus se jungit, vel ita remotè influat, ut illius influxus pro nihilo reputari debeat.

II. De Ordine.

Ordo inter restituentes servandus in hoc consistit quòd aliqui restituere teneantur primariò et absolutè, non verò defectu alterius, alii autem tantùm secundariò et defectu alterius; ita ut si restituerit ille qui primariò tenebatur restituere, cæteri ad nihil teneantur, et si qui secundariò tenebatur restituerit, ipsi restituere debeat ille qui primariò obligabatur.

Quer. quis ordo servandus sit inter eos qui restituere debent?

Resp. Nota 1° ad hanc quæstionem elucidandam maximè attendendum esse ad modum quo causæ damnificativæ in damnum influunt, atque ad illius influxûs majorem vel minorem efficaciam.

Nota 2° causas damnificativas alias esse principales que alias movent ad damnum alteri inferendum, uti mandans; alias secundarias que à principalibus moventur, uti exequens; alias collaterales que influunt eodem modo, sed nec per alias agunt nec aliarum sunt instrumenta, v. g., consulens, consentiens.

Nota 3° Eandem causam posse simul esse principalem, secundariam et collateralem. Supponantur tres executores actionis damnosæ: unus potest esse causa secundaria respectu mandantis, principalis respectu aliorum participantium, et collateralis respectu aliorum exequentium.

His positis, vel damnificantes eodem modo influxerunt in damnum vel diverso.

Si prius, cooperatores hujusce generis, v. g., si plures sint mandantes, vel consentientes, vel exequentes, æqualiter restituere debent, si æqualiter in damnum influant; et inæqualiter, si inæqualiter damnum causent. Nam quantitas restitutionis determinanda est ex gradu influxûs; atqui in primo casu influxus est æqualis, et in secundo inæqualis: ergò. Gradus in-

fluxus determinatur ratione partis quam habuisset cooperator si præda distributa fuisset; damnificantes enim ordinariè accipiunt partem suo influxui proportionatam.

Si posterius, vel actio damnificativa fuit cooperantibus lucrativa, v. g., furtum; vel simpliciter damnificativa, v. g., incendium.

Si prius, ille qui rem accepit ut eà fruere, illam vel æquivalens restituere tenetur ante omnes alios, quia *res clamat domino*. Quòd si rem in malà fide consumpsit vel destruxerit, etiamsi ditior non evaserit, præ cæteris nihilominus restituere tenetur, quia rem consumendo et destruendo novam commisit injuriam ex quâ nullam utilitatem percipere debet. E contra, si rem in bonà fide accepisset et consumpsisset, ad nihil teneretur, quia nullam commisit culpam: tunc deficientie rei detentore, tenetur cæteri juxta ordinem mox exponendum.

Si posterius, id est, si actio fuerit simpliciter damnificativa, reparatio hoc ordine facienda est:

Primo loco, mandans tenetur ad totum damnum reparandum. Ille tenetur ante alios qui est causa primaria et principalis damni respectu cæterorum; atqui ià mandans, siquidem ejus nomine et auctoritate illatum fuit damnus, ità ut cæteræ causæ ipsi subordinatæ fuerint tanquam instrumentum: ergò. Ille nomine mandantis intelligendus est ille qui vi, metu, minis, fraudibus, precibus, consiliis aut aliis mediis aliquem movet ad damnus alteri inferendum; hæc enim omnia mandato æquivalent.

Secundo loco, seu defectu mandantis, exequens totum restituere debet, ad eò ut cooperatores subsequentes, ipso restituente, ad nihil teneantur. Ratio est quia ille damnus infert mandantis nomine, ac proinde potè jubentem est præcipua damni causa, respectu cooperatorum qui mediatè tantum damnus inferunt et ejus arbitrio subordinantur: ergò. Id autem intelligendum est de exequente qui suo nomine vel mandantis auctoritate agit; nam si plures simul consilium inferendi damnus intissent; et unus nomine omnium illud inferret, ipse non teneretur ante alios: tunc enim omnes æqualiter influunt in actionem damnificativam, siquidem damnus inferitur nomine societatis cujus sunt membrum.

Tertio loco, seu deficientibus prioribus, cæteræ causæ positivæ, nempe, consentiens, palpans, receptans et participans in actione injus, restituere tenentur. Illæ causæ tertio loco restituere tenentur quibus subordinantur causæ negativæ; atqui causæ negativæ subordinantur causis positivis: nam causæ negativæ tacent, non obstant, non manifestant pro commodo causarum positivarum, ut istæ facilius obtineant suum effectum: ergò. Sed istæ non tenentur aliæ ante alias, quia ex illis una non servit alteri. Aliæ agunt independentè ab aliis; sic consulens non agit per consentientem, nec consentiens per palpantem aut receptantem: nulli ergò potest primariò imputari damnus.

Quarto loco, seu post omnes causas positivæ, cau-

se negativæ restituere tenentur, quia minus quàm causæ positivæ in damnus influunt; causæ quippè positivæ propinquius et efficacius proximo nocent: ergò. Inter istas tamen causas nullus ordo videtur communiter admittendus; namque ibi nullus ordo ubi nulla causa pro alià agit, atqui nulla causa negativa agit pro alià similiter negativà: ergò. Dixi, *communiter*; fieri enim potest ut quis primariò teneatur verbis aut actibus abstinere, rerum manifestare; tuncque evidenter tenetur ante alias causas negativæ; sic custos specialis tenetur ante custodem generalem pro damnis quæ non impedit in rebus sibi specialiter commissis, cum potuit impedire.

Corollaria.

I. Cor. Si causæ superiores totum damnus reparaverint, causæ inferiores ab omni obligatione liberantur; ratio est quia causæ subsequentes non tenentur nisi defectu aliarum. Hinc si restituerit possessor rei, ad nihil tenebitur mandans; si reparaverit mandans, liber erit exequens, etc. Si verò causa inferior reparaverit, causæ superiores tenentur singulæ in solidum servare indemnem causam inferiorem; hæc enim non tenetur nisi deficientibus superioribus. Dixi, *in solidum*, quia ante restitutionem læsus jus habebat exigendi ab unàquaque causâ superiori restitutionem in solidum; porro causa inferior quæ restituit, successit omnibus juribus illius qui fuerat læsus: ergò jus habet ad restitutionem solidariam à quolibet causâ superiore.

II. Con. Si condonatio facta fuerit in gratiam causarum superiorum, ad nihil evidenter teneri possunt inferiores, quia causæ inferiores non tenentur nisi defectu superiorum... Si verò facta fuerit tantum in gratiam causarum inferiorum, exinde non possunt liberari causæ superiores quia priores in condonatione non includuntur, cum teneantur independentè à posterioribus... Si autem condonatio facta fuerit ergà quasdam causas solummodò collaterales, aliæ causæ etiam ejusdem ordinis tenentur ad restituendum, non quidem partem condonatam, sed quod, illà parte deductâ, superest; ratio quia singuli suas partes strictè et absolutè restituere debent: ergo remissio potest fieri unì qui simul aliis fiat.

ARTICULUS II.

CUNAM PERSONE FACIENDA SIT RESTITUTIO.

Tria hic inquiri possunt: 1° cui restituenda sint bona certa, seu quorum certus est dominus; 2° cui restituenda sint bona incerta, seu quorum dominus ignoratur; tandem qui ex creditoribus restituendum sit, quando bona debitoris non sufficiunt omnibus debitis persolvendis. Hinc tres paragraphi.

§ 1. — Cui restituenda sint bona certa.

Bona certa illi à quo injustè accepta sunt, vel ei qui in istius jura successit, communiter sunt restituenda: nam restitutio fieri debet ei qui injuriam passus est; atqui injuriam passus est ille à quo bona injustè accepta sunt... vel is qui in istius jura successit, siquidem unicam curò defuncto efficit personam: ergo.

Dixi 1° illi à quo injustè accepta sunt. Bona certa injustè subripi possunt vel legitimo domino vel justo possessori. Si legitimo domino subrepta sunt, ipsi clamant. Satis est tamen ad debitam restitutionem ut res alicujus remittatur ipsius administratori aut ejus negotia gerenti, modò ille admoveatur et nihil obstet ne fortè res ad dominum suum sit perventura. Si autem bona ablata sint justo possessori, eidem restituenda sunt, etsi ille non sit dominus, quia jure possessionis injustè privatus est. Quare si res ablata sit depositario, locatario, commodatario, debet istis restitui; alioquin enim prædicti venirent in suspicionem negligentiae in servandis rebus sibi commissis; sicque exponerentur periculum vel pretium laboris sui amittendi, vel officinam brevi desertam videndi, vel etiam quandoque domino rem iterùm solvendi.

Dixi 2°, vel ei qui in illius jura successit; quia personam defuncti repræsentat. Si defunctus per testamentum de omnibus bonis suis disposuerit, iis reddenda sunt bona, in quorum gratiam testamentum ritè factum est; si defunctus absque testamento decesserit, bona iis tribuenda sunt qui lege fiunt hæredes; si denique mortuus fuerit absque hæredibus à testamento vel à lege, bona fisco cedunt, art. 539.

Dixi 3°, ordinariè loquendo, quia nonnullæ dantur exceptiones; si enim ille cui res injustè ablata fuit, sit incapax administrationis honorum suorum, vel minor, interdicitus, uxor, cessor honorum, res tutori, vel marito, vel creditoribus deferenda est. Aliquando etiam præstat restitutionem fieri uxori sapienti vel liberis reservari quàm tradi conjugi deceptoris et flagitiosus. Cæterum parvi refert an restitutiò fiat domino vel possessori, quando neuter nihil damni inde passurus est.

§ 2. — Cui bona incerta restituenda sint.

Bona incerta sunt duplicis generis, alia justè acquisita, alia injustè acquisita. Justè acquiruntur, quando legitimo contractu et bonà fide accipiuntur, v. g., si quis ab ignoto mæcreatore decem ulnas panis accipiat pro quinque quarum solvit pretium. Injustè acquiruntur quando ex furto vel usuris vel similibus viis proveniunt.

1° Bona incerta justè acquisita, post adhibitam diligentiam moralem ad dominum inveniendum, haberi possunt ut res inventæ quarum dominus non invenitur. Etenim res inventæ illæ sunt quæ ab aliquo nolente perditæ sine injustitiâ formalis possidentur et ignotam habent dominum; atqui bona incerta justè acquisita absque injustitiâ formalis possidentur et ignotum... : ergò judicandum est de illis sicut de rebus nuper amissis; porò res amissæ nuper inventæ reddi debent domino, si adhibita sufficienti diligentia is invenitur, vel pauperibus aut piis causis applicari, si ille non possit inveniri: ergò pariter bona incerta reddi debent domino si inveniri possit, vel in piis causis impendi si non possit inveniri.

2° Bona incerta injustè acquisita quorum dominus inveniri non potest, in piis causis impendenda sunt.

Sic est voluntas domini benè præsumpta ut ea bona in piis usus impendantur; aliòquin fraus istis malæ fidei acquiritoribus patrocineretur: ergò. Si tamen dominus saltem in confuso cognoscatur, v. g., si damnus uni è duobus vel pluribus fuerit certò illatum, nec cognosci possit cuinam in particulari restituendum sit, tunc res vel omnibus in communi tradenda est, si id fieri possit, vel inter eos pro ratione dubii dividenda.

§ 3. — Cuiam facienda sit restitutio, quando debitor est impar ad omnia sua debita solvenda.

Quæres 1° quid debitor facere teneatur, si ipsius boni non sufficiant ut omnibus creditoribus debita sua solvat?

Antè responsionem sciendum est creditores alios esse privilegiatos, alios hypothecarios, alios communes. Privilegiati sunt illi qui ex legis positivæ privilegio jus habent ut ante alios solvantur, art. 2093. Hypothecarii ii sunt qui ex titulo hypothecæ seu assecurationis in bonis debitoris fundatæ jus habent ut solvantur immediatè post creditores privilegiatos, ut satis constat ex art. 2094, 2095. Communes seu merè chirographarii illi sunt qui jus non habent neque ex lege neque ex hypothecâ, ut præ aliis solvantur; his ante definitis.

Resp. Vel res aliena existit in propriâ specie apud debitorem, vel non existit.

Si prius, res domino reddenda est; ipsa domino clamat. Et verò non licet solvere debita cum rebus alienis. Undè res depositæ, commodatæ, locatæ, reddendæ sunt dominis, quæcumque sint cæteræ debitoris obligationes et quæcumque sint jura aliorum creditorum. Nonnulli hanc doctrinam extendunt etiam ad casum quo debitor ex alieno factus est ditior, et res aliena tantùm æquivalenter exstat. Sed alii communiter hoc rejiciunt, et meritò quidem; 1° quia hic non applicatur eadem ratio, cum, re non extante, pretium est in dominio debitoris; 2° quia, hoc admissio, inquirendum esset quænam objecta exstant in æquivalenti, quod est inauditum et in praxi moraliter impossibile.

Si posterius, id est, solutâ re alienâ, is ordo servandus est inter creditores.

Primo loco, solvendi sunt creditores privilegiati, servato ordine non temporis, sed causæ et nature privilegii, et, si concurrant privilegia ejusdem generis, pro ratâ parte debiti unicuique creditori obvenientis, art. 2095, 2096, 2097. Porò privilegia alia fundantur super omnia aut tantùm quædam mobilia, art. 2101, 2102, alia super immobilia, art. 2103, alia super mobilia simul et immobilia, art. 2104, 2105.

Secundo loco, solvendi sunt creditores hypothecarii, servato ordine non temporis privilegii, sed ejus inscriptionis in tabulis conservatoris hypothecarum, exceptis tamen hypothecis legalibus uxorum, minorum, etc. quæ inscriptione non indigent, et computantur à die quâ constitutæ censentur, ut videre est in art. 2134 et 2135. Quòd si hypothecæ eadem die inscribantur, nullus inter eas servatur ordo, sed creditores jus æquale habent pro ratâ parte debiti, absque

ullâ distinctione inter serotinas et matutinas inscriptiones, art. 2147.

Tertio loco, solvendi sunt creditores communes seu qui nullum jus prælationis habent ut præ aliis solutionem accipiant, art. 2093. Jam verò inter creditores communes, alii sunt priores tempore et alii recentiores, alii ex contractu et alii ex delicto, alii ex titulo oneroso et alii ex titulo gratuito, alii pauperes et alii divites, alii denique certi et alii incerti. An verò aliquis ordo servandus sit inter illos? interroganti satisficit subsequentibus responsis.

Petes 1° an creditores anteriores præferendi sint posterioribus?

Resp. neg... Plerique Theologi sentiunt nullum ordinem temporis servandum esse inter priores et posteriores creditores, tum quia nulla lex prælationem assignat inter hujusmodi debita, tum quia sententia opposita viam aperiret fraudibus, cum facillimum sit decipere circa veram unius debiti epocham, tum quia creditor qui media debitum assecurandi per hypothecam non assumpsit, sibi imputare debet si damnus patiatur.

Petes 2° an creditores ex contractu solvi debeant antè creditores ex delicto?

Resp. Opinio communior tenet nullum inter illos creditores instituendum esse ordinem: sic Lessius, lib. 17, c. 15; Vogler, n. 448; Billuart, etc. Si quæ prælatio admittenda esset, fundaretur vel jure civili vel jure naturali; atqui neutro: 1° non civili; lex civilis de illâ prælatione non loquitur, et judices contrariam dispositionem sequuntur; 2° non naturali; ibi adest æqualis obligatio restituendi, ubi æqualiter læditur justitia commutativa; atqui non minus violatur justitia commutativa, si debitum ex contractu non solvatur, quam si debitum ex delicto retineretur, et vice versâ: ergo. Hinc dividendum est pro ratâ parte unicuique tribuendâ.

Petes 3° an creditores ob titulum onerosum anteponendi sint creditoribus ob titulum gratuitum?

Resp. affirm. Debitor tenetur prius solvere debita ex contractu oneroso, si in hac hypothesi non teneatur solvere debita ex titulo gratuito; atqui ita . . . nam illa debita tantum innituntur promissione liberè factâ et validâ; atqui non obligat illa promissio. Tempore enim quo facta est, vel debitor jam impar erat debitis suis extinguendis, vel poterat suis obligationibus satisfacere. Si 1°, evidenter nulla est; nam ex omnium consensu non obligat promissio quæ adimpleri non potest absque peccato et detrimento alterius; atqui promissio quam fecit debitor executioni demandari non potest absque peccato et injuriâ alterius in præsentî casu. Si 2°, pariter promissio non obligat; nam in quâlibet promissione subaudienda est illa conditio: *Sinè præjudicio tertii*; vel illa: *Rebus in eodem statu remanentibus*; ergo . . . Excipe tamen, si post donationem de præsentî factam et acceptatam constituerentur debita, quia res legitime data in donatarîi dominium transit.

Petes 4° an creditores pauperes solvendi sint antè creditores divites?

Resp. negat. nisi sint in extrema necessitate posit. Nam illi prius non est restituendum qui nullum jus prælationis habet; atqui pauper nullum jus prælationis habet. Jus enim divitis tam strictam est quam jus pauperis, siquidem justitia commutativa non attendit ad personas. Dixi, nisi sint in extrema necessitate; nam in eo casu pauper habet jus strictum ad bonum; atqui bonum restituendum est ei qui habet ad illud jus strictum: ergo.

Petes 5° utrùm creditores certi incertis præferri debeant?

Resp. Dubium potest cadere vel in debitum vel in creditorem.

Si primum, seinduntur Theologi. Quidam enim ex recentioribus docent non esse anteponenda debita certa; cum enim, inquit illi, dubium cadat in summam totalem, eo ipso adest certitudo quoad partem pro ratâ dubii. Alii, et quidem communiter, tenent anteponenda esse debita certa: namque satius est evitare injustitiam certam quam incertam; undè potius indemnis servandus est is cui certò debetur, quam ille cui forsitan nihil debetur. Existimamus tamen aliquid creditori dubio ratione dubii tribuendum esse; quia sufficere debet ad inducendam obligationem restituendi, etiam concurrente debito certo, certitudo quæ sufficit ad eandem obligationem imponendam extrâ concursum debiti certi.

Si secundum, id est, si dubium cadat in creditorem, non magis concordant Theologi: alii cum Tournely docent creditores certos anteponendos esse incertis; idque probant 1° *voluntate domini bene præsumptâ*. Illa voluntas in creditore præsumenda est quæ pia est et utilis; atqui ita voluntas creditoris incerti ut præferatur certus; pia est, cum debitori subveniat et impediatur ne incommodis gravetur ex impotentia orituris; ipsi utilis est, cum, si nunc non exigat ut pars sibi obveniens pauperibus pro solutione impendatur, jus ad solutionem servet, et propterea, si appareat, ipsi restitutio fiet: ergo . . . 2° *Naturâ debiti*, tum quia obligatio creditoris incerto solvendi litigiosa est, cum rationibus ferè inextricabilibus et à plurimis non infirmæ notæ Theologis impugnetur, tum quia minus malum est damnum inferri personæ indeterminatæ quam determinatæ; ergo . . . Alii post Billuart contrâ sentiunt non esse anteponendos creditores certos incertis, quia creditores incerti habent jus strictum ut non anteponantur certi, et de jure suo non cedunt. 1° *Habent jus strictum*; nam creditores ignoti æquale jus habent ac creditores noti; ex hoc enim quòd inveniri nequeant non amittunt aliquid sui juris: ergo. 2° *De suo jure non cedunt*; nulla subest ratio illud præsumendi; isti certè præferunt tanquam magis ipsis utile ut pauperibus erogentur vel in pias causas impendantur res propriæ quæ ad ipsos pervenire non possunt; ergo; aliudè: ergo. Hæc secunda sententia, utpote communior et probabilior, est ordinariè admittenda. Dixi ordinariè, quia forsitan applicari posset prior opinio, ubi ageretur de casu quo creditores certi pati de

berent gravissimum damnum, nisi reciperent integram debiti solutionem.

Concludes ex his omnibus responsionibus omnes creditores communes, quicumque sint, exceptis tamen creditoribus ex promissione gratuita, solvendos esse absque ulla distinctione juxta partes proportionales debiti, ita ut ille cui plus debetur, sic etiam plus recipiat.

Quæres 2° utrum debitor ad debita sua jam impar, integram debitum uni præ aliis solvere, et creditor ab eo accipere sine injustitiâ possit?

Resp. Vel creditor jus prælationis habet, vel non.

Si prius, debitor potest et debet illi integram antè alios debitum solvere, etiamsi inde fiat impar cæteris debitis solvendis. Ità statuunt leges civiles quæ ab omnibus Theologis habentur tanquàm in conscientia obligantes.

Si posterius, vel bonorum cessio jam fuit declarata, vel non.

Si declarata fuit bonorum cessio, gallicè *faillite*, certum est neque debitorem uni creditori præ aliis solvere, neque creditorem solutionem oblatam accipere posse. Ratio est quia jam ab eo tempore debitor, suo dominio, quod valde controversum fuit, saltem administratione rerum suarum privatur, juxta art. 442 Cod. com. Ex quo irriti sunt pleno jure omnes actus quos eliceret debitor circa bona sua post declarationem cessionis; idèque creditores ab ipso solutionem etiam oblatam accipere non possunt. Hæc legis dispositio solos negotiatores spectat, quia non parum expedit bono publico, ut ii strictioribus teneantur legibus quàm ceteri; quocirca debitor commercio alienus, quando debitis suis solvendis impar est, non idèd spoliatur administratione bonorum suorum; nulla etiam admittitur præsumptio legalis fraudis pro actibus quos iste elicere potest, licet fiant intra decem dies qui præcedunt decoctionem; undè illi applicandus est tantùm art. 1167 Cod. civ., quo irritari possunt actus in quibus probatur adfuisse fraudem.

Si bonorum cessio non fuit declarata, quæstio longè difficilior evadit. Ut eam solverent, veteres Theologi in varias abierunt distinctiones. Nobis magis placuit eam expendere ex legum dispositionibus. Cuique eas legenti hoc resiliit principium, nempe legem, in quantum potest bonæ fidei favere, et adversari fraudibus. Hinc videntur intiles veterum Theologorum distinctiones. Pro praxi hæc breviter statuimus, sive quoad debitorem, sive quoad creditorem.

1° *Quoad debitorem.* Vel debitor est in bonâ fide, seu putat se parè esse ad omnia debita solvenda, vel in malâ fide, seu cognoscit certè se imparem esse, vel dubius est.

Si 1° debitor, generatim loquendo, petenti solvere et etiam non petenti solutionem offerre potest, quia tunc nullâ ratione impeditur à restitutione faciendâ: imò bonum publicum exigit ut id possit debitor, quoties versatur in eâ opinione se posse aliis æqualiter restituere; alioquin solutiones debitorum difficilissimas obtinerentur, et sic languesceret commercium. Dixi, *generatim loquendo*, quia quidam actus à debitore intra

decem dies qui præcedunt cessionem initi, etiamsi facti fuerint cum bonâ fide, pleno jure irritantur, art. 443, 445, 446 Cod. comm.

Si 2°, debitor non potest solvere creditori jus prælationis non habenti, etiamsi illius debitum foret exigibile, quia tunc solvendo injuriam faceret cæteris creditoribus qui jus habent ad partem proportionalem ex bonis quæ debitori decocto supersunt. Quare multi opinantur debitorem in his angustiis teneri vel simpliciter dicere se non posse solvere, vel suam malam fortunam aperire.

Si 3°, debitor potest solvere creditori jus prælationis non habenti, modò debita sint exigibilia et postulentur juridicè vel privatim; sed non potest offerre solutionem debitorem quæ nondum sunt exigibilia, vel nullo modo postulantur. 1° Potest solvere debita quæ sunt exigibilia et postulantur....; nam leges sic videntur statuere in gratiam eorum qui negotiis suis invigilandis sunt curatiores, et tribunalia hæc in casu semper obligant debitorem ad solvenda hæc debita. Undè concludere est debitorem posse obsequi judicis sententiæ, cum ea dici nequeat injusta; imò potest solvere antè judicis sententiam, quia certò eum ad solvendum cogeret, si simplici petitioni obtemperare recusaret. 2° Non potest solutionem offerre, nec solvere debita nondum exigibilia. Nihil enim directè facere potest contra jus cæterorum creditorum; atqui, si alicui creditori qui jus prælationis non habet vel nihil postulat, debitor offerret solutionem debiti, præjudicio cæterorum, ipsis injuriam faceret, quia isti jus strictum habent, ne alii præ ipsis solvantur, quando illi creditores nullam possunt prælationem in sui gratiam invocare.

2° *Quoad creditorem.* Vel creditor petens debitum est in bonâ fide, seu putat debitorem sufficienter pro omnibus suis debitis solvendis habere, vel scit debitorem non posse debita solvere, vel dubius est de statu debitoris.

Si 1°, creditor potest petere et accipere, nisi in casibus ubi adest nullitas pleno jure. Lex maximè intendit bonæ fidei favere; ergo, saltem propter legem, potest creditor petere et accipere: porrò lex in conscientia valet. Nam illa lex valde utilis est ad securitatem commercii, cum creditores non cogantur statum fortunæ suorum debitorum attentius perscrutari; et non videtur cur his legibus creditor non possit in conscientia stare, sicut potest, ex consensu omnium, quando agitur de ordine inter creditores observando. Hoc verum est, sive debitum jam sit, sive nondum sit exigibile. Dixi, *nisi in casibus ubi adest nullitas pleno jure*, scilicet expressis art. 443, 444, 445, 446 Cod. comm. Illæ dispositiones justè latæ sunt ex motivo ordinis publici, et periculi præsumptione fundantur.

Si 2°, creditor nec postulare nec recipere potest. Hæc sententia consonat tum æquitati naturali, tum menti legis civilis. 1° *Æquitati naturali*; cum enim debitor impar sit suis debitis solvendis, omnes creditores æquale jus habent ad solutionem; 2° *menti legis*; mens legis est ut impediuntur fraudes quæ variis cre-

dioribus nocere possunt, ut patet ex art. 1167 Cod. civ., et 447 Cod. comm.

Si 3°, id est, si creditor sit in dubio de statu fortunæ debitoris, non est inquietandus; is potest petere et accipere; namque jus suum creditor legitime prosequitur; vigilantia non est prohibita neque vitiosa. Ut enim quis integrum debitum petere aut obtentum retinere prohibeatur, evidenter constare debet bona creditoris certò insufficientia esse; intolerabile siquidem esset aliquem jus suum certum prosequi non posse, quia dubitat an bona debitoris ad omnia ejus debita extinguenda sufficiant. Ità formè Vogler in exquisitissimis annotationibus, quibus recentè locupletatus fuit, n. 448. Vid. infra.

ARTICULUS III.

De loco, tempore et modo quo restituendum est.

Singulis illis circumstantiis suis erit paragraphus.

§ 1. — *De loco ubi restitutio fieri debet.*

Restituendi obligatio nascitur vel à possessione bonæ fidei, vel à possessione malæ fidei, vel à contractu. Hinc tria quaruntur.

Quæres 1° quo in loco et cujus impensis restituenda sit res quam quis hucusquè bonâ fide possidebat?

Resp. Restituenda est in loco ubi est, quando possessor bonæ fidei advertit eam non esse suam. Etenim possessor bonæ fidei nullum debet pati damnum propter rem alienam; atqui pateretur damnum, si deberet rem propriis expensis in alium locum transferre: ergo.... Itaque dominum admonere debet, et querere ab illo quid de re suâ fieri velit; interim eam tutò expensis domini custodiat.

Quæres 2° quo in loco et cujus impensis restituenda sit res quam quis malâ fide possidebat?

Resp. Restituenda est expensis possessoris malæ fidei, in loco ubi dominus possidisset, si ablata non fuisset; nam possessor malæ fidei tenetur omne damnum emergens reparare et reddere dominum indemnem; æquum non est ut dominus ex alterius injuriâ damnari patiatur; atqui damnum emergens non repararet, nec indemnem redderet dominum, si rem propriis expensis non restitueret in loco ubi dominus eam possideret: ergo.... Atamen probabiliter deducere potest sumptus quos dominus in eâ re illic transferendâ fecisset, quia satis est ut debitor dominum præstet indemnem, nec requiritur ut ei lucrum afferat.

Si autem sumptus transvectionis duplò, triplò vel quadruplò valorem rei excederent, juxta communem sententiam, sufficeret ut pretium rei ad dominum mitteretur; tunc enim dominus rationabiliter invidus esse non potest in eo quòd res sua sibi non reddatur, nisi ipse grâve damnum inde patiatur.

Ubi verò nec res nec ejus pretium mitti possunt ad dominum absque gravibus hujusmodi impensis, distinguendum est: vel affulget spes, differendo, restitutionem fieri posse absque talibus impensis, ve nulla affulget. Si prius, debitor restitutionem differre potest: si dominus eâ dilazione non passurus sit no-

tabile damnum, quia dominus non videtur rationabiliter invidus, cum absque suo incommodo avertat grave damnum alterius. Si autem dominus ex dilazione tantum passurus sit damni, quantum debitor ex impensis notabilibus quæ ad restitutionem faciendâ sunt, procul dubio has impensas debitor sustinere tenetur, quia in pari causâ *melior est conditio innocentis*. Si posterius, nempe si nulla spes affulgeat facilius in posterum restitutionem faciendi, debitor tenetur damnum impensarum sustinere, si impensæ transvectionis sint æquales vel paulò majores damno quod passurus esset dominus ex privatione rei suæ, quia in pari causâ *melior est conditio innocentis*. Si verò impensæ transvectionis longè sint majores damno quod dominus passurus est ex privatione rei, debitor ex communi doctorum sententiâ ad rem domino mittendam non tenetur, quia censetur adesse moralis impotentia; sed res poterit vel reponi in pio loco, eâ lege ut reddatur domino comparenti, vel donari pauperibus præsertim domini consanguineis, quia rationabiliter præsumi potest talem esse ejus voluntatem.

Quæres 3° quo in loco et cujus impensis restituenda sit res ex contractu debita?

Resp. Vel conventio facta est de loco ubi res est reddenda, vel non. Si prius, servanda est conventio adamussim; promissa enim obligant in conscientiâ. Si verò locus neque expressè, neque implicitè designatus fuit, attendendum est ad naturam contractûs, ad morem consuetum et ad alias hujusmodi circumstantias. 1° Si contractus sit purè gratuitus, v. g., donationis, promissionis, legationis, res tradi debet in loco ubi erat quando fuit donata, promissa vel legata; quia donans, promittens vel legans, non censentur, nisi aliud signis expriment, de se suscipere sumptus translationis: in eò casu expensæ transvectionum præstabuntur à donatario, promissario, legatario, etc., quia solus iste utilitatem percipit. 2° Si contractus sit onerosus, in quo tamen res eadem reddenda est, restitutio fieri debet in loco ubi res erat tempore conventionis, art. 1247. Ex art. sequenti 1248, expensæ solutionis præstabuntur à debitore rei. 3° Si contractus sit onerosus, in quo verò res distincta à re traditâ restituenda est, solutio fieri debet in domicilio debitoris, art. 1247. Admonet Delvincourt quòd si debitor à tempore conventionis sedem suam mutaverit et longius transtulerit, ab isto sustinendas esse impensas quas mutatio domicili secum importat; *Cours de Cod. civ.*, p. 766. Ampliora patebunt ubi de *ventidione et de contractibus specie*.

§ 2. — *Quo tempore restitutio fieri debeat.*

Quæres 1° quandonam fieri debet restitutio?

Resp. Obligatio restituendi provenire potest vel ex simplicì detentione rei alienæ, vel ex injustâ læsione, vel ex contractu.

1° Si obligatio restituendi proveniat ex detentione rei alienæ, aut ex injustâ læsione, adimpleri debet *quæntimùm moraliter fieri pot. est*. Tunc restitutio faciendâ est quando dominus rationabiliter exigere po-

test rem suam; atqui dominus rationabiliter exigere potest ut res sua sibi reddatur quàm primum moraliter: ergo.

Ex his sequitur in morà culpabili eos esse qui non sunt restituere, nisi coacti sint à giudice, vel nisi creditores exigant, quos tamen sciunt nec audere nec posse exigere.

Dixi, *quamprimum moraliter*, quia omnes conveniunt, si sermo sit de restitutione reali; præceptum restituendi quendam temporis moram permittere: ad actus exteriores necessariò requiritur quaedam mora. Hinc solvuntur plures casus apud Billuart.

2° Si obligatio restituendi proveniat ex contractu, vel tempus restitutionis fuit præfixum, vel non. Si prius, tempore præfixo restituendum est; standum est enim conventioni justæ et validæ. Si posterius, restituendum est cum dominus restitutionem rationabiliter exigit, vel consuetudo illud indicat: in contractibus *ea veniunt quæ sunt juris et consuetudinis*. Hinc contra justitiam non peccant qui per quoddam temporis intervallum differunt solvere mercatoribus pretium rerum apud istos emptarum, quia illud fert consuetudo.

Quær. 2° utrùm liceat prævenire tempus in restitutione faciendâ, quando provenit ex contractu?

Resp. cum omnibus Theologis, vel tempus præfixum fuit in gratiam debitoris, vel in gratiam creditoris. Si 1°, ipse debitor potest prævenire tempus; unicuique liberum est jus suum cedere; si 2°, non licet debitori prævenire tempus; nam creditor habet jus ut non violentur conditiones contractus cum suo damno.

§ 3. — Quoniam modo restitutio faciendâ sit.

Quær. 1° quoniam modo restituendum sit?

Resp. Eo modo restituendum est quo planè justitiam violatæ satisfiat. Etenim restitutio fit ad reparandam æqualitatem et ad dominum reponendum in statu in quo erat antè; atqui ita fieri nequit nisi eo modo fiat.... ergo.

Hinc ad restitutionem nihil refert an quis restituat per se, an per alium, an advertente domino, an palam, an occultè, nisi agatur de restitutione famæ, aut nisi adsint circumstantiæ cur uno modo potius quàm altero restituatur.

Quæres 2° cujus periculo restitutio fieri debeat?

Resp. Vel res debetur ratione rei bonâ fide possessæ, vel ratione injustæ damnificationis, vel ratione contractus.

Si 1°, debitor ad nihil tenetur, modò remiserit rem per nuntium quem putabat fidelem; nam, *seclusis morâ, culpâ et pacto, res perit domino*; atqui creditor est dominus: ergo.

Si 2°, debitor, tenetur ad novam restitutionem præstandam, quocumque modo res pereat antequàm perveniat ad creditorem. Ratio est quia possessor malæ fidei in utroque jure, sive canonico, sive civili, in se suscipere debet omne periculum rei: aliud què alteri damnum injustum intulit, contraxit obligationem illud damnum reparandi; atqui ab hac obligatione dispensari non

potest per eventum extrinsecum domino: ergo. Præterea violavit æqualitatem; atqui æqualitas illa non reparatur, nisi de novo fiat restitutio: ergo.

Monet S. Carolus ne confessarius in se assumat provinciam reddendi pecunias loco penitentis, absque necessitate. Quòd si hoc officium in se suscipiat, curet ut obtineat testimonium quod penitentis exhibebit ad præcavendam omnem rapinæ suspicionem. In hoc chirographo non nominetur penitens, nec permittat confessarius ut is cui restituitur inquirat in personam cujus nomine fit restitutio.

Si 3°, vel res reddenda eadem est in individuo ac ea quæ accepta fuit, v. g., in deposito, in commodato, vel non, v. g., in mutuo. Si prius, debitor non tenetur de novo restituere, quia *res perit domino*, nisi aliter conventum sit. Si posterius, res perit debitori, quia debitor in eam dominium habebat; undè de novo restituere tenetur.

Nota: Ex quacumque causâ proveniat obligatio restituendi, debitor eximitur ab obligatione de novo restituendi, si res remittatur personæ à creditore designatæ. Ratio est, quia tunc restitutio domino censetur facta, siquidem illius mandatorio remittitur.

CAPUT IV.

DE CAUSIS A RESTITUTIONE EXCUSANTIBUS.

Regulâ generalis quâ fundantur causæ à restitutione faciendâ excusantes illa est: *Quotiescumque dominus rationabiliter consentire debet ut restitutio differatur aut omittatur, ea differri aut omitti potest, etsi de facto dominus sit invitus*. Jus creditoris et debitoris obligatio sunt duo correlativa; non datur obligatio in debitore quando dominus rationabiliter consentire debet ut restitutio differatur vel omittatur; alioquin daretur obligatio ad aliquid bono ordini et facultatibus subjecti dissentaneum, quod admitti nequit ex parte virtutis moralis quæ, cum sit discreta, naturæ humanæ viribus semper accommodatur: ergo.

Ex hoc principio generali fluunt causæ restitutionis obligationem vel suspendunt vel tollunt; eas in duobus articulis expendemus.

ARTICULUS I.

DE CAUSIS QUÆ RESTITUTIONIS OBLIGATIONEM SUSPENDUNT.

Præter ignorantiam invincibilem quæ, dum permanet, à restitutione excusat, cum prius sit cognoscere obligationem quàm illam à complere, tres sunt aliae causæ propter quas licet restitutionem differre, 1° impotentia debitoris; 2° damnum creditoris aut alterius personæ; 3° cessio honorum: undè tres paragraphi.

§ 1. — De impotentia debitoris.

Nota 1° duplicem esse impotentiam; 1° physicam seu absolutam, quâ durante nihil omninò habetur undè restitutio fieri possit; eâ certè suspenditur obligatio restituendi: ad impossibile nemo tenetur; 2° moralem seu maximam restituendi difficultatem, quæ ab hominibus solet vocari impotentia.

Nota 2° triplitem esse moralem impotentiam;

1° necessitatem extremam, quæ est periculum mortis proximum ex restitutione certò imminens, et ideò vocatur extrema seu ultima; 2° necessitatem gravem, seu periculum probabile gravis damni in bonis sivè animi, sivè corporis, sivè honoris, sivè fortunæ; 3° communem, quæ est status eorum qui non nisi magno cum labore vivunt.

Nota 3° necessitatem communem non suspendere obligationem restitutionis, alioquin infinita illa miseratione operariorum multitudo absolveretur ab obligatione restituendi, quod admitti non potest; quia hoc semel concessio, nullus dives miseris mutuari vellet meritò timens ne non res sua ad ipsum rediret; et ipsi pauperes ab aliis neglecti ad furta minuta sapissimè allicerentur. Indè quanta mala pro societate et ipsismet miseris? Addimus debita istorum pauperum conditioni ipsorum proportionari ac proinde facilè solubilia esse; ergò ratione verè impotentie excusari nequeunt. Idcirco difficultas tantùm moveri potest de extremâ et gravi necessitate; de quibus duo numeri.

NUM. I. — De necessitate extrema.

Quær. 1° utrùm necessitas extrema restitutionis obligationem suspendat?

Nota. Ante responsionem observandum est Deum homini jubere ut se conservet per media ordinariâ creationis; hanc obligationem essentialiter destruere vel minuere non potuit divisio honorum jure gentium admissa. Unde illud famosissimum axioma: *In extremâ necessitate omnia sunt communia*; id est, quislibet in extremâ necessitate occupare potest, vel jam occupata retinere bona quæ solent homines ejusdem conditionis in pari casu impendere. Ex hæc explicatione admodum rationabili sequitur extremam necessitatem dare quidem homini jus occupandi quedam bona, scilicet media ordinaria vitæ conservandæ, sed minimè media extraordinaria, v. g., centum millia francorum quæ homines etiam ditissimi non solent in pari casu impendere, neque Deus impendere jussit; alioquin brevi evanescerent primatum divitiæ quæ tamen sunt splendor et quoddam robur societatis.

Illis præmissis respondetur: Qui non potest restituere nisi se suosve in extremam necessitatem conjiciat, justam habet causam differendi restitutionem, quandiù durat illa necessitas: ratio est quia in tali necessitate omnia bona, saltem quoad usum, sunt communia, et potest quislibet ad vitam conservandam bona alterius subripere; ergo à fortiori potest illa retinere.

Dixi, *se suosve*: per suos intelliguntur illi qui strictè ipsi conjunguntur, ut pater, mater, uxor, filii, aut alii ascendentes et descendentes, quia sunt aliquo modo una persona cum debitore, atque ideò necessitas unius censetur necessitas alterius. Quidam addunt fratres et sorores, et meriò, si adhuc sint in tenerâ ætate, et sibi providere nequeant.

Quær. 2° Utrùm necessitas extrema debitoris excuset à restitutione, si creditor in eadem versetur necessitate?

Resp. Vel extrema necessitas creditoris venit im-

mediatè ex rei ipsius ablatione, vel ex aliâ causâ.

Si prius, debitor non potest rem auferre, et si res adhuc exstat eam reddere debet. Debitor in hoc casu in mortem alterius innocents positivè et directè influeret; atqui hoc nunquam licitum est, nequidem ad propriam vitam suam tuendam: ergò. Aliundè creditor ut prius occupans habet jus ad rem suam etiam in extremâ necessitate: ergò. Hinc qui non potest servare vitam nisi assumat panem alienum, vitare naufragium nisi abducat ratem alterius, effugere sicarios nisi conscendat eorum proximi, non potest ea eripere illi qui hoc unicum habet medium evadendi idem periculum.

Si posterius, vel res justè possidetur à debitore, v. g.; contractu; tunc, concordantibus theologis, debitor potest rem sibi retinere: nam in pari causâ *melior est conditio legitimè possidentis*; atqui legitimè possidet debitor: ergò..... vel autem ex delicto res possidetur à debitore, tunc disputant theologi. Alii dicunt debitorem posse retinere, tùm quia in extremâ necessitate omnia sunt communia, et ubi omnia sunt communia melior est conditio possidentis, tùm quia obligatio restituendi in eo casu durior esset pro hominum fragilitate. Ita Billuart, Vogler, n° 465. Alii rectius docent debitorem teneri restituere. Si enim in hoc casu non teneretur ad restitutionem, vel quia bona fiunt communia, vel quia melior est conditio primi occupantis; atqui neutra ratio prævalet. Non prima; nam bona non sunt communia nisi ob necessitatem servandi vitam; jam verò vita hominis innocents et domini, quæ certè præferri debet vitæ furis, postulat ut non sint communia in hoc casu: ergò. Non secunda: citatum axioma non applicatur nisi illi qui incipit possidere bonâ fide; atqui non incipit bonâ fide qui possidet ex delicto, siquidem titulum domini translativum non habet: ergò. Et verò ille se habet sicut is qui nunc rapit bona hominis extremâ necessitate pressi, siquidem furtum continuat singulis instantibus; atqui posterior non posset nunc rapere, adversarii concedunt: ergò nec prior continuare. Undè jure non est prior occupans: ergò.

Quær. 3° utrùm qui in extremâ necessitate re alienâ usus est, eam postè reddere teneatur?

Resp. Is in quatuor casibus certò restituere tenetur, nempe; 1° si, transactâ necessitate, res aliena adhuc subsistat in propriâ specie, quia res clamât domino; hinc si equus quo quis usus est ad declinandos hostes supersit, cùm periculum jam evanuerit, domino restituendus est; 2° si debitum contraxerit ante extremam necessitatem et solutionem legitimè distulerat propter hanc necessitatem; nam sic contrahendo, dedit creditori actionem personalem: porrò hæc actio per supervenientem necessitatem non extinguitur. Jus personale subsistit donec solvatur à debitore vel relaxetur à creditore; atqui extrema necessitas neque solutionem neque relaxationem affert: ergò. Undè si quis rem emit aut mutuo accepit et propter supervenientem necessitatem non solverit, sibi subvenit non ex alienis sed ex propriis, ac proinde non excusatur

à restitutione rei; 3° si ante extremam necessitatem rem habuerit ex delicto, v. g., furto; ille quippe subierat obligationem injustæ acceptionis; jam verò hæc obligatio non tollitur extremâ necessitate; ea ne cessat quidem ob casus fortuitos, pro quibus spondet debitor ex delicto: ergò. 4° Si fuerit tantum pauper secundum quid, id est, pauper in re et dives in spe, v. g., quia alibi bona habebat vel mori habiturus erat quando rem etiam absque delicto acquisitam consumpsit; idem enim ille debitor eximeretur ab obligatione restituendi, quia versaretur in extremâ necessitate, et in extremâ necessitate omnia bona fierent communia; atqui nulla est utraque ratio. 1° Non versatur in extremâ necessitate, quia utpotè dives in spe, non indiget donatione; 2° in extremâ necessitate omnia non sunt communia absolute, siquidem illud non est necessarium ad conservationem vitæ: ergò.

Magna verò lis est inter theologos, an qui in extremâ necessitate rem alienam consumpsit, illius pretium solvere teneatur, si eam non habuerit ex delicto et sit ipse absolute pauper, id est, in re et in spe, quando rem consummavit. Alii putant cum sancto Thomâ et generatim omnibus theologis illum debiorem non amplius teneri ad restitutionem; nam in extremâ necessitate omnia sunt communia, saltem quoad usum; atqui bona de quibus agitur usu consumuntur: ergò non est obligatio ea restituendi. Alii verò putant illum debitorem teneri ad restitutionem. In tantum debitor præfatus immunis esset ab obligatione restituendi, in quantum, in extremâ necessitate bona fierent communia, non solum quoad usum, sed etiam quoad proprietatem; atqui non sunt communia quoad proprietatem. In tantum enim sunt communia, in quantum sunt necessaria ad vitam conservandam quæ primarius honorum finis est; atqui ad vitam conservandam sufficiens est honorum usus cum obligatione postea reddendi si possibile sit: ergò.

Inter has opiniones distinguimus cum cardinali De lingo: vel agitur de re majoris pretii quæ non cadit sub præceptum charitatis, vel agitur de re minoris pretii quæ cadere potest sub tale præceptum. Si prius, debitor, transactâ extremâ necessitate, restituere tenetur. Homines non tenentur pati majores impensas ad servandam vitam alterius quam ad servandam suam; atqui non tenentur pati impensas extraordinarias ad suam vitam servandam; ergò nec pro vitâ aliorum. Si posterius, cum tunc urgeat præceptum naturale dandi elemosynam, dominus præsumitur rationabiliter donare usum rei minoris; atqui donatio eximit donatarium ab obligatione restituendi: ergò. Utraque decisio sequitur ex his quæ diximus circa primariam honorum divisionem, scilicet in extremâ necessitate dari jus ad media ordinaria, sed minime ad extraordinaria, etiam pro conservandâ vitâ. Ratio ulterior hæc est: homines alienare potuerunt communitatem honorum etiam pro casu quo aliquid notabile exigetur ad vitam servandam, quia nemo tenetur suæ conservationi providere mediis extraordinariis, sed nullatenus abdicare potuerunt primordiam

rerum communitatem pro casu quo aliquid leve exigetur ad conservationem suam, quia nullus abdicare potest media communia à Deo creata pro vitæ et membrorum principalium conservatione.

NUM. II. — De necessitate gravi.

Quær. an necessitas gravis suspendat obligationem restituendi?

Resp. Qui non potest restituere, nisi se suosve in gravem necessitatem conjiciat, justam habet causam differendi restitutionem quandiu durat illa necessitas, positis tamen quibusdam conditionibus. Ratio est quia creditor non potest rationabiliter exigere solutionem debiti, cum ipse teneatur personæ gravi necessitate laboranti opem præbere, vel donando, vel saltem mutando.

Dixi, *positis conditionibus*, 1° ut propinqua affluat spes fortunæ melioris quâ restitutio fieri possit, alioquin creditor non censeretur consentire in dilationem, nisi fortè necessitas esset valdè gravis et extrema proxima; 2° ut ex eâ dilatione grave damnum emergens vel lucrum cessans non patiatur dominus; nemo tenetur pati grave detrimentum ad procurandum bonum alterius; 3° ut suâ culpâ in hanc necessitatem non sese confecerit debitor: aliâ indignus esset alterius favore; 4° ut creditor non versetur simul in eadem necessitate, quia, cæteris paribus, melior esse debet conditio domini quam debitoris.

Hinc artifex non tenetur ad restituendum vendere instrumenta quibus victum, focum et vestitum sibi suisque comparat, neque plebeius pauca, utensilia, vestes, lectum et alia ejusmodi, nisi creditor sit in pari necessitate, quia, cæteris paribus, melior esse videtur conditio domini.

Ut ea solutio in praxi majoris sit utilitatis, applicanda est præcipuis casibus in quibus censetur adesse gravis necessitas, ac proinde legitima causa differendi restitutionem.

Primus casus. Petrus restituere non potest absque notabili damno in bonis superioris ordinis, patâ absque periculo vel apostasiæ, vel mortis, vel mutilationis, vel infamiæ: An censetur esse in gravi necessitate et ob illam causam à restitutione excusari?

Resp. Antè resolutionem casus, prænotandum est quadruplicem esse ordinem honorum in quibus fieri potest læsio: in primo ordine sunt bona animæ; in secundo sunt bona corporis, ut vita, membra, libertas, virginitas, sanitas; in tertio sunt bona famæ et honoris; in quarto tandem veniunt bona fortunæ. His distinctis, dicimus:

Qui restituere non potest, nisi ipse vel aliquis à suis, grave damnum patiatur in bonis superioris ordinis, communitè excusatur à restitutione faciendâ, quandiu ex restitutione istud imminet nocuum. Ratio est quia, cum bona superioris ordinis nullatenus æquiponderari possint bonis inferioris ordinis, durissimum esset ultrò facere jacturam honorum tanti valoris ad restituendam aliquam quantitatem honorum valoris ineffabiliter vilioris. Dominus, exigendo resti-

tutionem in pari circumstantiâ, irrationabilis merito præsumeretur.

Hinc pater familiâ à restitutione excusatur, si periculum sit, ne ob inopiam, filiâ ejus aut uxor se prostituant, aut filii se dent latrocinis, aut ipse debitor ruat in desperationem. Sed hæc excusatio, ait Vogler, n° 469, sufficere quidem potest ad differendam restitutionem, non verò omittendam. Addunt complures restitutionem etiam in his casibus non diutius differendam esse.

Dixi, *communiter*, quia fieri potest ut bona inferioris ordinis quæ restituenda sunt, talia sint et in tantâ quantitate ut æquivalent in æstimatione hominum, saltem relativè ad vitam civilem, bonis superioris ordinis per restitutionem amittendis; et vice versâ, bona superioris ordinis per restitutionem amittenda tam levia sint, ut in communi hominum existimatione non tanti æstimentur quanti bona inferioris ordinis, v. g., fama mulieris jam suspectæ. Tunc restitutio non differenda est, quia in his æqualitas jam ponitur inter creditorem et debitorem.

Secundus casus. Paulus restituere non potest absque notabili damno in bonis ejusdem ordinis: Utrum censetur in gravi necessitate versari ac proinde excusari à restitutione?

Resp. Qui non potest restituere absque gravi nocimento in bonis ejusdem ordinis jam sibi acquisitis, à restituendo excusatur, quandiu ex restitutione imminet istud nocimento. Ratio est quia aliàs, etiamsi debitor restituere non posset 100 fr. quin perderet 1,000,000, teneretur ad restitutionem: quod est incredibile, nec congruit cum justitiâ, quæ cum sit virtus moralis, discreta, prudenter tantum præcipit et non imponit obligationes intolerabiles: ergo...

Hinc potest aliquandù differre restitutionem qui non potest eam exequi quin cogatur bona sua, domum, prædium, multò minori pretio vendere quàm valeant.

Dixi, *absque gravi detrimento in bonis acquisitis*, quia privatio lucri quod faceret debitor restitutionem differendo non esset sufficiens illius differendæ causa, cum creditor non teneatur quod suum est, aut quod sibi debetur alteri concedere ut iste indè lucretur et ditescat. Excipe tamen si debitor lucrum quasi certum quærat, ut aliis creditoribus satisfacere queat, vel fortunam extraordinariam hæc dilatio restitutionis sit consecuturus. Tunc dominus rationabiliter invitus non est.

Tertius casus. Jacobus restituere non potest quin notabiliter excidat è statu suo: An censeri debeat in gravi necessitate, et propterea habere justam causam differendi restitutionem?

Resp. Qui non potest restituere quin notabiliter excidat è statu quem obtinuit justis mediis et amisit absque culpâ, excusatur à restitutione statim faciendâ. Ille potest differre restitutionem qui est in impotentiâ morali restituendi; atqui talis est debitor... Illud enim dicitur moraliter impossibile quod honestè et decenter fieri non potest: ergo. Et verò nullus tenetur reparare damnum alteri in bonis fortunæ illatum cum dispendio

honoris et famæ; atqui plerumquè nullus è suo statu excidere potest quin sibi et familiæ suæ inuratur dedecus in opinione hominum: ergo. Hinc vir nobilis, magistratus, potens mercator, qui ex variis circumstantiis quas impedire non potuerunt debitis gravantur, non tenentur omnem facultatem abjicere et artem mechanicam exercere ad solvenda debita sua, tenentur tamen minuire, quantum fieri potest, impensas in victu, in vestitu, in famulatu et aliis ejusmodi, ut paulatim restituant.

Dixi 1°, *quem obtinuit justis mediis*; nam qui rapinis, fraudibus, usuris aut aliâ viâ injustâ pinguem fortunam comparavisset, et suprâ conditionem suam se extulisset, non posset restitutionem differre sub prætextu quòd suo statu excideret; ratio est quòd hoc non sit suum statum amittere, sed potius statum alienum et injustè possessum relinquere, et ad proprium statum revertere: nec dici potest quòd statim restituendo damnum in bonis suis patiat, siquidem non sua sunt bona, sed aliena. Hinc usurarii et publicani, qui magnis opibus injustè congestis è mediocri suâ conditione emeruerunt, debent in priorem statum recidere, si aliter restituere nequeant. Nota est vulgaris historia quam refert Vogler de nobili Belgâ, qui miserissimo trituratori restituere debuit arcem illegitimè possessam, ne parem cum majoribus subiret salutis jacturam.

Dixi 2°, *quem amisit absque culpâ*: nam si debitor suâ culpâ, putâ ludis, commensationibus, superfluis impensis, sese conjecisset in periculum proprii status amittendi, æs alienum in magnâ quantitate contrahendo, quòd solvere nequit nisi proprium statum amittendo, ut faciunt multi nobiles, non posset ad dilationem recurrere, sed tunc teneretur statum suum etiam justè acquisitum dimittere, atque illud damnum sibi imputare deberet.

§ 2. — De damno creditoris vel alterius personæ.

Status questionis est an possis vel debeas differre aut omittere restitutionem, cum prævides restitutionem obfuturam creditori? Circa hanc prævisionem triplex fingi potest hypothesis. Creditor re sibi restituta abuti potest in suum damnum temporale, vel in suum detrimentum spirituale, vel in perniciem alterius. Pro quibus definiendis tria asseruntur.

ASSECTIO 1°. *Si restituito creditori tantum offert detrimentum temporale quod licitè potest subire, non potes, creditore graviter invito, differre restitutionem.* Si dominus v. g., petat solutionem pecuniæ mutuò concessæ, quam vult applicare convivio minimè necessario, non potes differre solutionem. Ratio, quia non potes cogere dominum aut creditorem graviter invitum, ne sua bona expendat in iis quibus licitè potest expendere.

ASSECTIO 2°. *Si restituito creditori spirituale damnum offert, v. g., quia graviter est peccaturus per abusum rei sibi debitæ, non solum, potes sed etiam debeas differre solutionem, si illud commodè fieri possit, vel absque notabili tuo detrimento.* Ratio est, quia tunc de-

hitor rem creditoris utiliter gerit, ac proinde irrationabilis esset iste, si restitutionem exigeret. Excipit Vogler quosdam casus in quibus differri non debet restitutio; 1° si dilatio restitutionis parum prosit ad impediendum peccatum, v. g., si creditor aliàs te coegeret auctoritate judicis, vel ab alio pecunias statim obtineret ad malum finem; 2° si creditor, post factam hostiè dilationem, cràs iterùm eodem animo petiturus est solutionem, et à petitione nunquàm destitutus; nam in hoc casu, si differas restitutionem, non impedis peccata; 3° si periculum peccandi graviter, quod times in creditore, sit remotum; 4° si peccatum quod creditor committeret esset tantùm leve; nam in hoc casu, licet fortassè aliquando possis, vix tamen debes differre restitutionem; 5° si grave detrimentum aliàs tibi propter dilatam solutionem imminet, ut, si perdes creditoris amicitiam tibi valde necessariam. Quarè sentiunt nonnulli rarò evenire casum, in quo debitor seriò petenti rem suam, quà non est abusurus in alterius damnum, debeat illam denegare; quia rarum est ut non aliqua ex memoratis causis excuset.

ASSECTIO 3°. *Si creditor aut dominus abusus est re sibi restitutà in gravem alterius injuriam, v. g., si proximum esset occisurus, non solum ex charitate, sed etiam ex justitià debes differre restitutionem.* Ratio 1° quia qui domino petenti reddit gladium in circumstantiis in quibus iste vult alterum occidere, positivè cooperatur ad injustam alterius necem. Restitutio gladii in illo casu nõn minùs concurret ad injustam necem quàm applicatio scalarum, porrectio clavium adulterinarum et præstatio aliorum instrumentorum, concurrunt ad injustam damnificationem. 2° Proximus quem creditor tuus è medio tollere vult, habet jus ne gladium illum absque necessitate gravissimà des, et in tribunalibus dans gladium haud dubiè puniretur ut particeps homicidii, vel ut ille qui positivè dedit consilium homicidii; quòd gladium sit alterius, nil facit ad rem, cùm dominus aut creditor non habeat jus illum repetendi in his circumstantiis. Hoc maxime verum est si gladius reddatur amenti furioso, vel ebrio à quo injusta cædes non procedit liberè, sed ex necessitate per instrumentum porrectum. Scitote tamen debitorem posse, illasà justitià, restitutionem differre, si ipsi imminet grave nocumentum. Id sequitur ex principiis cooperationis alibi expositis et demonstratis.

§ 5. — De cessione bonorum.

(Cod. civ. art. 1265 ad 1270. Cod. comm. art. 566 ad 575.)

Quær. 1° quid sit cessio bonorum?

Resp. Cessio bonorum est actus quo quis debitis suis solvendis impar cedit omnia bona sua creditoribus qui illa inter se dividant; art. 1265 Cod. civ. Monet annotator in Vogler, eam accuratè distinguendam esse à statu decoctionis qui dicitur *faillite* vel *banqueroute*, proòt agitur de commercium exercentibus vel de aliis qui debitis suis satisfacere nequeunt. Cessio bonorum est utriusque status veluti sequela. Nam,

quandò debitor reperitur in prædicto statu decoctionis impletis variis formalitatibus jure præscriptis, sit vel compositio cum creditoribus quibus cedit bona sua, vel unio inter creditores ad promovendam venditionem bonorum decocti. Hinc duplex in jure nostro distinguitur cessio, voluntaria et judicaria. Art. 1266 Cod. civ.

Cessio voluntaria illa est quæ liberè acceptatur à creditoribus eosque tantùm habet effectus de quibus debitorem inter et creditores conventio inita est; art. 1267 Cod. civ., et art. 567 Cod. comm. 1° Ad eam concurrere debent omnes creditores; qui non concurrere servarent jura sua, sive in personam, sive in bona debitoris; si hæc absque eorum consensu alienarentur, posset ista alienatio irrita declarari tanquàm fraudulenta. 2° Cessor debet declarare omnia bona sua, et si quaedam per fraudem retineat, irrita declarari poterit cessio; sed postquam creditores quædam ipsi relinquere ad propriam et familiæ sustentationem, ratione habità circumstantiarum. Ità Boulay-Paty, n° 566 et seq.

Cessio judicaria est beneficium à lege concessum infelici et bonæ fidei debitori, ut libertatem sui corporis conservet, cedendo omnia bona sua creditoribus, non obstante quavis alià stipulatione; art. 1268, Cod. civ. Debitor cui istud beneficium conceditur non potest antè judices citari, in carcerem conjici, vel diutius in eo detineri; dùm olim in carcerem tradebantur debitores donec suis creditoribus satisfecissent; art. 1270 Cod. civ., et 568 Cod. comm. Illud autem beneficium locum non habet pro debitis quæ proveniunt ex crimine, dolo, fraude, etc.; art. 575 Cod. comm.

Quær. 2° an cessio bonorum tollat vel saltem suspendat obligationem restituendi?

Resp. Certum est cessionem bonorum sive voluntariam sive judicariam, modò non sit fraudulenta, esse causam legitimam restitutionis differendæ, cùm nihil aliud sit quàm impotentia physica debita solvendi, et aliud approbetur à lege quæ gravissimis nititur rationibus; sed neutra tollit omninò obligationem in posterum restituendi quod reliquum est ex debitis; ità ut si postea debitor ad meliorem fortunam redierit, debeat illà uti ad plenè solvendum: 1° non voluntaria, quia creditores sic component eò quòd plus obtinere non possint; ideò non censentur renuntiare juri quod habent ad perfectam solutionem, si postea debitori uberior copia adveniat; 2° non judicaria, quia lex expressè declarat, art. 1270 Cod. civ. et 568 Cod. comm., debitorem teneri ad complementum solutionis si bona ipsi obveniant in posterum: ergò. Hinc debitor nihil negligere debet ad acquirendum undè solvat, et si quid postea comparaverit, tum suà industrià, tum hæreditate aliove modo, istud in suos creditores refundere tenetur donec integrè solverit.

Quær. 3° utrùm qui bona cedit, aliquid retinere possit.

Resp. Qui bona cessurus est cessione voluntarià ni-

hinc retinere potest, nisi quod conceditur benevolis creditorum conventionibus, ex art. 529, 530 Cod. com.; nam debet statim bonum suum plenè detegere, alioquin cessio irritari posset. Qui autem bona cessurus est cessione iudiciali nihil occultare potest præter partem sibi à iudice assignandam ex art. 529 Cod. comm. et 592 Cod. judic. gallicè *de procédure*; nam iudex solet exigere iuramentum an aliquid debitor retinuerit. Sed, attento jure naturali, cessor potest, si meritò timeat ne pars assignanda sit omnino insufficientis suis suorumque necessitatibus, aliquid retinere ex bonis justè acquisitis, quia necessitas gravis legitima est causa restitutionem differendi. Caveat tamen ne coram iudice juret se nihil retinuisse; aliàs perjurii reus esset.

Complementum articuli.

Quer. an causa obligationem restituendi suspendentes simul excuset à reparando damno emergente vel lucro cessante quæ creditor passus est ex dilatione?

Resp. Si debitum sit ex delicto, debitor tenetur restituere, quia causa est efficax et injusta damni emergentis vel lucri cessantis, sive sit mora culpabilis, sive inculpabilis, siquidem injustè rem abstulit et in se suscepit rationem damnorum prævisibilium. Excipitur si forsitan differatur restitutio ob bonum creditoris qui re suâ abusus fuisset; tunc gessit utiliter rem alterius.

Si debitum sit ex contractu, debitor est in mora culpabili vel inculpabili. Si 1º, debitor tenetur restituere; tunc fit debitor ex delicto; atqui debitor ex delicto tenetur restituere: ergò. Si 2º, debitor probabilius tenetur ad restitutionem, quia creditor non consentit in dilationem nisi sub eâ conditione, ut damnum emergens aut lucrum cessans reparantur, cum nemo censendus sit absque expressâ suâ voluntate bonum alterius procurare cum suo detrimento: ergò. Eximendus tamen videtur ab hac obligatione restituendi ille qui pauper et re et spe absumit in extremâ necessitate rem naturâ suâ fungibilem et minori pretio constantem quam pacto acceperat, quia ex antea dictis is suo jure utitur.

ARTICULUS II.

DE CAUSIS A RESTITUTIONE OMNINO EXCUSANTIBUS.

Tres potissimum ab omnibus agnoscuntur causæ à restitutione omnino excusantes: 1º condonatio seu remissio à creditore facta; 2º compensatio legitima; 3º auctoritas publicæ potestatis. De quibusdam aliis dubitari potest, ut videbimus.

Quæres 1º an remissio seu condonatio debiti à creditore facta omnino liberet ab obligatione restituendi?

Resp. aff. Ea causa liberat à restitutione faciendâ quæ dominium rei priùs restituendæ debitori transfert; atqui ita remissio seu condonatio debiti: ergò. Ut autem hæc remissio valeat et verè liberet à restitutione, tres requiruntur conditiones; 1º ut creditor donare possit quod remittit, seu ut habeat dominium et administrationem rei; defectus unius, simplex pro-

curator rerum alienarum, et, defectu alterius, filius familiæ adhuc minor donare nequeunt; 2º ut debitor non sit jure inhabilis ad accipiendum: sic in conc. Trid. irritator distributionum remissio canonico absenti facta à presentibus, sess. 24, cap. 12, de ref.; 3º ut remissio fiat omnino liberè et spontaneè, proindeque sine metu, ignorantia aut fraude. Hinc non excusat à restitutione condonatio, si creditor ignoraverit quantitatem debiti quod minus putabatur quàm verè existebat; si deceptus fuerit circa fortunam debitoris qui longè existimabatur pauperior quàm erat reipsâ, si partem debiti non remiserit nisi ob comminationes expressas vel indirectas alicujus mali; quia tunc remissio plenè voluntaria non est.

Utrum verò præsumi possit illa condonatio? quidni? Omissio restitutionis non est injusta nisi fiat invito domino vel creditore; porrò non fit invito domino et creditore si fiat ex illius voluntate rationabiliter præsumptâ. Ex hoc capite plures excusantur à restitutione faciendâ, ut filii familiæ quandò furantur patri non notabilem summam, domæstici quandò consumunt esculenta communia. Ad præcavendos abusus putat Vogler non sufficere quæcumque verisimilem aut probabilem præsumptionem, quia nimia janua panderetur furtis et injustitiis, sed requiri præsumptionem moraliter certam aut longè probabilem, præsertim in rebus gravis momenti.

Quæres 2º, quid sit compensatio et quandònam excuset ab obligatione restituendi?

Resp. Compensatio in genere est debiti et crediti contributio: duplex distinguitur; alia legalis, seu lege approbata, alia extralegalis, seu à lege neque approbata neque prohibita.

1º Compensatio legalis adest pleno jure, etiam inscio debitore, quotiès duæ personæ sibi mutuo sunt debitorum: sic mihi debes 100 pro panno et ego tibi debeo 100 pro vino.

Certum est prædictam compensationem, positis quibusdam conditionibus, omnino liberare à restitutione faciendâ. Hæc enim non est neque contra jus naturale, siquidem æqualitas utrinque servatur, neque contra jus positivum, cum jus positivum eam inter causas quæ debitum extinguunt annumeret, art. 1239 et seq. Cod. civ.

Dixi, *positis quibusdam*.... Requiritur 1º ut obiectum utriusque debiti sit ejusdem speciei, quia creditor cogi non potest ad recipiendam rem diversam ab eâ quæ sibi debetur, etsi ejusdem sit valoris. Si, v. g., debeas Petro equum et Petrus debeat tibi 100 aureos, non potes Petrum obligare ut debitum habeat extinctum et suum equum non repetat. Si tamen res diversæ speciei sinè ullâ controversiâ per summam pecuniæ compensari possint, ut fit pro frumento, cujus pretium determinatur æstimatione fori, admittetur compensatio. 2º Ut duo debita liquida sint, certa et extrâ controversiam posita; undè debitum incertum non potest esse obiectum compensationis legalis. 3º Ut duo debita sint simul exigibilia; non potest enim debitor cogi ad solvendum antequàm ipsis debitum sit

exigibile: *Qui terminum habet, nihil debet.* 4° Ut debita sint personalia; sic debitum meum non potest compensari erga Petrum, eò quòd Petrus aliquid debeat filiis meis, aut pupillo meo. Sic art. 1289 et seq. cum annotationibus D. Gousset.

2° Compensatio extralegalis, quam theologi communiter vocant occultam, in eo consistit, quòd creditor rem suam aut aliquid æquivalens à debitore clam surripiat aut retineat.

Certum est prædictam compensationem penitus liberare ab obligatione restituendi, quia est solutionis genus per rem rei debite æquivalentem; siquidem eà solutione positâ, jam nulla est inæqualitas.

Utrum autem hæc compensatio sit licita? *Resp.* Affirmativè positis quibusdam conditionibus. Si illicita esset, maximè quia violaretur vel jus proximi, vel jus judicis, vel jus societatis; atqui non. Non proximi; non violatur enim jus proximi quando res que ad ipsum non pertinet ab eo auferitur: non secundum; nam sæpè recurri non potest ad judicem: non tertium; societati enim non nocet qui utitur compensatione cum conditionibus quas ut necessarias habemus.

Dixi, *positis quibusdam conditionibus.* 1° Conditio est ut certum et liquidum sit debitum, alioquin eà utens se exponeret periculo alienam rem invadendi. Si tamen facta fuisset compensatio ex motivis probabilioribus, qui illâ usus esset non obligandus foret ad restitutionem, nisi pro ratione dubii. 2° Conditio est ut debitum sit ex justitiâ; unde pauper, cui dives ex charitate deberet eleemosynas, non posset propriis manibus aliquid sumere titulo compensationis. 3° Conditio est ut debitum sit hic et nunc exigibile; aliâs injuria debitori fieret. 4° Conditio est ut accipiatur res ejusdem speciei, si fieri possit. Non licet enim rem debitoris sinè necessitate aut illius consensu permutare. 5° Conditio est ut creditor non accipiat rem debitoris sibi commodatam aut apud se depositam, alioquin violaretur fides depositi et nullus aunderet alicui aliquid commodare; art. 1293. 6° Conditio est ut res quæ subripitur, sit verè debitoris et non alterius qui illam commodaverit, vel ejus fidei commiserit. 7° Conditio est ut nemini noceat; sæpè enim tollendo quod tuum est, tibi vel alteri labem suspicionis arcesceres. 8° Conditio est ut res ex justitiâ debita aliter recuperari non possit, v. g., per petitionem debitoris, per judicis sententiam, sivè quia desunt probationes, sivè quia perjurant testes aut prævarecantur iudices, sivè quia graviore discordiâ aut majores expensæ timentur; aliâs violaretur ordo societatis ex quo nemo sibi debet justitiam reddere. 9° Conditio est ut non exponat debitorem aut illius hæredes periculo rem aut aliquid æquivalens iterùm restituendi. Ideò prudenter admonendus est debitor nihil amplius ab illo deberi.

Not. Ex prædictis conditionibus aliæ ad justitiam, aliæ ad licitatem tantum, pleræque tamen ad justitiam compensationis petuntur. Observat Billuart, ad occurrendum objectionibus, requiri ut hæc omnia

constant non proprio judicio illius qui vult uti compensatione; sed judicio viri prudentis, quia in rebus propriis nimium nobis favere solemus.

Colliges 1°, non licere operariis, famulis et famulibus anquid occultè subripere eo prætextu quòd stipendium justo minus accipiant, tum quia debitum hoc non est certum, tum quia de stipendio cum heris conventum fuit, tum denique quia opposita sententia innumeris furtis aditum aperiret; vix enim unquam famuli mercede sibi constitutâ contenti sunt.

Colliges 2°, cautè admodum in praxi admittendam esse compensationem occultam, cum rarissimè concurrant recensite conditiones; quare difficilè permittendam est ut eà utantur poenitentes. Si autem eam adhibuerint, quando accedunt ad sacrum tribunal, non statim et temerè ad restitutionem sunt obligandi, quia licet in eo peccare potuerint, fieri tamen potest ut justitiam non violaverint.

Quæres 3° an auctoritas publicæ potestatis omninò tollat obligationem restituendi?

Resp. Duplex distinguitur auctoritas publica, alia juris, alia judicis.

Auctoritas publica juris nihil aliud est quàm potestas à Deo ordinata ad bonum regimen societatis; atqui illa potestas habet quidquid requiritur ad extinguendam obligationem restituendi, ut patet in inventione thesauri, in præscriptione rei mobilis vel immobilis, in acquisitione fructuum bonâ fide perceptorum, et in multis aliis rebus de quibus jam diximus, cum scilicet adsunt debite conditiones: ergò.

Auctoritas publica judicis nihil aliud est quàm sententia in judicio lata, quæ judex absolvit alicquem à restitutione faciendâ; porrò illa sententia vel fundatur in præsumptione solutionis: v. g., judex decernit alicquem ad restitutionem non teneri, putans restitutionem aut factam fuisse, aut indebitam esse; vel fertur per modum poenæ, v. g., si creditor propter culpam privetur restitutione crediti sui.

Si prius, vel præsumptio vera est seu reverè solutum est debitum, vel falsa seu debitum solutum non est, vel dubia seu dubium est et litigiosum an debitum solutum fuerit. Si 1°, patet debitorem liberari à restitutione, cum jam facta fuerit solutio. Si 2°, sententia non excusat à restitutione, quia judex non intendit debitorem liberare. Si 3°, standum est sententiæ judicis qui tunc propter bonum commune et terminandas lites, censetur per sententiam jus tollere creditori, si quod habeat.

Si posterius, sententiæ judicis adhuc stare potest debitor, etiam in conscientia, quia leges quæ imponunt mulctam justæ sunt. Hinc si qua mulcta à judice imponatur in favorem illius qui injuriam passus est, iste non tenebitur illam restituere illi cui inflata est, sed per illam sententiam acquirit jus ad hanc mulctam accipiendam et retinendam: ergò.

Quæres 4° an ingressus in religionem approbatam, in regionibus ubi talis religio agnoscitur, liberet à solutione debitorum?

Resp. 1° Si debitor religionem appetens habeat undè solvere possit, suis creditoribus satisfacere tenetur antequàm religionis adeat penetratia, quia desiderabilior preparatio vite perfectiori consistit in adimpletione præceptorum, inter quæ eminet restitutio faciendâ.

2° Si debitor religionem appetens nihil habeat undè solvere possit, sed speret brevi tempore comparare, manendo in seculo, sufficientem copiam ad restituendum, tenetur differre ingressum ut solvat; alioquin injuriam inferret creditoribus qui rationabiliter invitii forent si statim claustrali vite nomen daret.

3° Si debitor religionem appetens solvere non possit nisi renuntiando vite religiosæ vel longissimum tempus votis secularibus impendendo, duplex est sententia. Prima negat debitorem posse ingredi. Ita Suarez, Bonacina, Molina, Habert, Collet, Billuart. In concursu præcepti et consilii impossibilis servandum est præceptum: atqui religionem ingredi est consilium; debita solvere est præceptum; ergò tenetur debitor adhibere media necessaria ut restituat, proindeque in seculo remanere. Insuper debitum justitiæ ad minus tam strictum est quàm debitum pietatis; porò filius, cujus auxilio indigent parentes gravi necessitate pressi, non potest religionem ingredi: ergò nec ille qui solvere nequit nisi manendo in seculo. Præterea plurimi SS. pontifices declaraverunt illicitam esse professionem eorum qui ingenti ære alieno gravati sunt aut reddendis obligantur rationibus. Secunda sententia affirmat debitorem posse ingredi religionem. Ità S. Thomas, S. Antoninus, Lessius, Sanchez, Sylvius, Ligorio, Vogler. Nam impotentia moralis excusat à restitutione; atqui ille qui non potest restituere nisi remanendo...., dum ad vitam religiosam vocatur, versatur in impotentia morali. Nam ille est in impotentia morali qui non potest restituere sinè graviore damno; atqui iste non potest restituere sinè graviore damno, nempe privatione diuturnissima mediæ efficacissimi ad gloriam Dei promovendam suamque salutem operandam: ergò.

Hæc ultima decisio facillè admitti potest, si debita non sint quid grave respectu creditorum et non nisi intrâ longum tempus fieri possit restitutio, quia tunc creditores non possunt rationabiliter exigere ut talis debitor cum tanto detrimento restituat. Si autem debita sint quid grave respectu creditorum, debitor dici non potest versari in eâ impotentia quæ requiritur ut creditores non sint rationabiliter invitii de ingressu religionis, quia rarissime affirmari potest quemdam hominem salvari non posse nisi in religione. Ad tale judicium iterandum de præfato debitore concurrere debent circumstantiæ adeò particulares, ut ipsius ruina spiritualis inevitabiliter prævideatur.

Quæres 5° an excuset à restitutione donatio vel legato rei æquivalentis, quando quis debiti immemor tantùm creditori donat quantum ipsi debet?

Resp. neg., nisi quod *gratuitò* datur præstetur sub conditione ut satisfiat debito si quod sit. Etenim de-

bitor tenetur ad restitutionem quandiù reverà non restituit; atqui non restituit per donum gratuitum. Nam donatio, sicut cæteri actus liberè agentis, non operatur ultrâ donantis intentionem; atqui donator restituere non intendebat sed donare: ergò.

Obj. Debitor, si memor fuisset debiti, dare noluisset: ergò donatiò non fuit voluntaria: ergò haberi potest pro solutione.

Resp. neg. conseq. Ille non consideratur quid in aliâ hypothesi factum fuisset, sed quod reipsâ evenit; alioquin ferè nulli starent contractus gratuiti. Isti solùm deficient quando deficit id quod dat positivè locum contractui.

Dixi, *nisi quod gratuitò*... quia ad extinguendum debitum non requiritur in debitore intentio expressa restituendi, sed sufficit intentio generalis solvendi debita sua, si quæ sint.

Illic qui in juvenilibus annis racemos aut fructus aut aliâ hujusmodi ignotis dominis subriperunt, cum maturiores facti stipem egenis erogant, generalem animum habere debent varia illa damna resarciendi vel debita olim contracta solvendi, ut sic liberentur ab obligatione restituendi.

PARS TERTIA.

DE INJURIA ET RESTITUTIONE IN SPECIE.

Quadruplicis generis distinguuntur bona, nempe bona animi, bona corporis, bona famæ et bona fortune. Porò in illis quatuor bonis jus strictum alterius violari potest; ergò in his quatuor bonis fieri debet restitutio. Hinc quatuor capita erunt.

CAPUT PRIMUM.

DE INJURIA ET RESTITUTIONE OB DAMNUM IN BONIS ANIMI ILLATUM.

Bona animi duplicis sunt generis, supernaturalia et naturalia. Supernaturalia ea sunt quæ ad salutem æternam ordinantur, ut fides divina, gratia, virtutes infusæ, bona merita, sacramenta, status pius et religiosus. Naturalia sunt facultates hominis naturales, ut memoria, intellectus, etc.

Quæres 1° an qui læsit alterum in bonis ordinis supernaturalis, illum, v. g., inducendo ad peccatum, vel avocando à virtute, vel imbuendo falsâ doctrinâ, teneatur ex justitiâ ad damnum reparandum?

Resp. 1°: Qui vi, fraude, metu vel alio modo injusto alterum læsit in bonis spiritualibus, vel inducendo... vel avocando.... vel imbuendo... tenetur ex justitiâ ad reparandum damni illati, scilicet vim ac seductionem tollendo, fraudem et errorem aperiendo, eum inducendo ad penitentiam et Deum orando pro ejus conversione; tùm quia fuit illius damni causa efficax et injusta; tùm quia si reparare tenetur qui alium læsit in temporalibus, à fortiori qui in spiritualibus damnum intulit, eùm bona spiritualia sint temporalibus multò præstantiora: ergò. Illic qui pravis dogmatibus tùm circa fidem, tùm circa mores, tùm circa disciplinam Ecclesiæ aliquem per hujusmodi vias im-

buit, debet 1° causam damni spiritualis auferre, nempe errorem ex animo decepti evellere docendo veritatem; 2° resarcire damnum spirituale quod deductus passus est, ejus conversioni per se aut per alios allaborando, etiam cum damno vite, quod est inferioris ordinis relative ad damnum de quo agitur; 3° reparare damnum temporale, quod prævium fuit vel prævissibile, si deceptus aut tertius aliquid detrimenti subierint. Egregium eâ de re exemplum reliquit D. de Fénelon, qui licet bonâ fide errorem docuisset, brevi Innoc. XII contrâ librum de Placitis Sanctorum non solum statim adhasit, sed eundem librum solemni mandato præscripsit. Utinam illud imitentur ii omnes qui paucis ab hinc annis in fœdissimos errores impegerunt et eos ubique disseminaverunt!

Resp. 2°: Qui sinè vi, fraude, metu, aliòve modo injusto, sed, v. g., consiliis aut precibus aliquem ad malum induxit, tenetur juxtâ omnes ac charitate illum ad meliorem frugem reducere. Utrum autem ad id teneatur ex justitiâ, non omnes consentiunt. Alii negant, quia scienti et volenti non fit injuria; alii verò affirmant, quia in iis quæ spectant ad salutem animæ, nemo cedere potest jus suum. Magis arripit prima opinio, quia homo, etsi illicitè consentiat peccato, valide agit et renuntiat restitutioni rei supernaturalis; hæc est enim necessaria appendix libertatis humanæ quæ fertur in bonum et malum. Quidquid sit de hæc controversiâ, cum pro praxi levis sit momenti, eam prætermittimus. Nam qui præstiterit ea quæ charitate exiguntur, vix quidquam omittet ex his quæ justitiâ debentur.

Hinc nemo non videt in quanta mala se conjiciant corruptores, qui alios ac præsertim juvenes incautos viam criminis edocent, cum difficillimum sit ex eorum animis fatales libidinis sensus deinceps propellere. Ad hoc præsertim attendere debent patres, matres, magistri, et quicumque custodiæ adolescentum præpositi, ne quis incontinentibus verbis aut exemplis nimium efficacioribus venenum corruptionis in cordibus pudibundis instillet; alioquin participes erunt injustitiæ, si ex officio talia impedire teneantur, vel saltem istius anathematis: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris.*

Quær. 2° an restituere teneatur ille qui sinè justâ causâ alium ab ingressu in religionem avertit?

Resp. 1°: Si vi, fraude, metu alium avertit à statu religionis, tenetur restituere sive ergâ candidatum, vim ac fraudem tollendo et ei suadendo ingressum religionis; sive ergâ monasterium, compensando quanti valebat spes commodi temporalis quod ex istius labore vel donatione expectabatur, si candidatus injustè non fuisset abductus. Ratio est quia utriusque damnum injustè intulit, cum quisque jus habeat ne viâ injustâ impediatur à consecutione alicujus boni. Attamen seductor non tenetur ipse religionem vovere, vel alium alterius loco substituere, ut placuit S. Antonino, quia illi divinæ vocationis fortè non habent indicia, et sic potius nocerent quàm prodescent.

2° Si precibus tantùm aut consiliis aliquem avertit, distinguendum est: vel avertit novitium vel professum.

Si *novitium*, avocans non tenetur restituere, neque novitio neque monasterio: 1° non novitio, quia scienti et volenti non fit injuria quândò ille jus suum cedere potest, ut nemo dubitat de novitio, qui absque alterius injuriâ proposito suo renuntiare valet; 2° non monasterio, cum religio jus non habeat ut paratus eam ingredi, precibus aut tantùm consilio, ab eo desiderio avocari non possit; alioquin suadens diviti volenti eleemosynam Petro largiri, ut eam potius Paulo eroget, ad restitutionem teneatur: ergò.

Si *professum*, avocans pariter non tenetur restituere neque professo neque monasterio; 1° non professo commoda quibus ille privatus est; etenim his commodis renuntiare liberè voluit et legitimè potuit; voluit, quia preces et suasiones non auferunt libertatem; potuit, quia professus non est servus ex justitiâ, sed tantùm subjectus ex obedientiâ: ergò avocans professum non tenetur illi restituere commoda quibus iste fruebatur; 2° neque monasterio damna realia quæ patitur illud ex privatione laboris, industriæ et lucri religiosi. Non magis injusta est causa secundaria quàm causa principalis; atqui professus ex eundo, seu causa principalis damni, non facit injuriam monasterio quod privat labore suo, industriâ, etc. Nam monasterium nullum aliud jus habebat ad laborem religiosi quàm illud quod iste votis promiserat; atqui in votis promiserat laborem *ex obedientiâ*, sed non *ex justitiâ*; alioquin superior cogere posset ad restitutionem religiosus qui ultrâ necessarium ad suam sustentationem non laborant, quod nemo unquam dixit: ergò; ergò. Undè monasterium habet quidem jus strictum ad lucrum ex labore religiosi proveniens, cum quidquid acquirit monachus monasterio acquirit, sed non habet jus strictum ut religiosus lucrum faciat. In eo differt contractus religionis à contractu servitutis.

Quæres 3° An restituere teneatur ille qui alium injustè læsit in bonis animi naturalibus?

Resp. affirmativè, quia violavit jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minùs strictum est quàm jus ad bona externa quæ possidet. Hinc 1° qui veneno, potione, vel alio modo aliquem memoriâ vel usu rationis privavit, tenetur curare ista mala, si curabilia sint, et damnum indè secutum resarcire. Hinc 2° qui alteri causa est injusta damni in scientiâ vel arte, sive quia illum prohibuit ab earum acquisitione vel usu, sive quia cum ex officio vel pacto teneatur alios docere, notabiliter fuerit in hoc munere incapax aut negligens, sive quia falsa pro veris culpabiliter docuit, tenetur pretium malè comparatum pro ratione suæ ignorantiæ, negligentiae aut malignitatis restituere, falsa quæ docuit revocare, et damna quæ hoc modo intulit reparare. Si autem gratiâ et sinè obligatione pacti vel officii malè doceret ex ignorantia aut negligentia, ordinariè non teneatur ex justitiâ ad restitutionem; quia nemo de illius beneficio incompleto conquerendi jus habet. Dixi, *ordinariè*;

namque adesset ex justitiâ obligatio restituendi, si unus bene docendi etiam gratuito in se suscepisset, vel injustè impediret quominus ab aliis rectè docerentur alumni.

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE OB DAMNUM IN BONIS CORPORIS IL- LATUM.

Inter bona corporis computantur vita, membra, sanitas, virginitas, ad quam accedit conjugalit castitas. Porro in his bonis læditur proximus, 1° per homicidium, mutilationem, percussione, etc.; 2° per stuprum; 3° per adulterium. Hinc triplex articulus.

ARTICULUS I.

DE RESTITUTIONE PROPTER HOMICIDIUM, MUTILATIONEM, PERCUSSIONEM, etc.

Quæcumque de homicidio dicturi sumus, servatâ proportionè, dici debent de mutilatione, percussione et aliis hujusmodi. Hæc autem triplici paragrafo absolvemus. 1° A quo homicidio oritur obligatio restituendi; 2° quid restituere tenetur ille qui alium injustè occidit.

§ 1. — De obligatione restituendi ratione homicidii.

Quæres ex quonam homicidio oriatur obligatio restituendi?

Resp. Obligatio restituendi oritur ex omni et solo homicidio injusto et voluntario; nam, ut quis damnatum aliquid reparare teneatur, requiritur et sufficit ut illius fuerit causa efficax et injusta; atqui in omni et solo homicidio injusto et voluntario homicida est causa efficax et injusta damni quod inde sequitur: ergò...

Dixi 1°, ex homicidio injusto, quo scilicet violatur justitia respectu illius qui interficitur. Hinc qui servato justo moderamine inculpatae tutelæ, injustum occidit aggressorem, ad nullam tenetur restitutionem; iudices qui reum ad supplicium secundùm legem justam condemnant, familiam ejus alere non debent; milites qui in bello legitimo hostes occidunt, ad nihil obligantur.

Dixi 2°, ex homicidio voluntario, id est, quod expressè et directè volitum est, vel saltem indirectè et in causâ, aliquid agendo vel omitiendo, undè prævidetur aut prævideri potest homicidium securitum. Hinc qui alium occidit sive ex propriâ voluntate, sive ex alterius iniquo mandato, sive in bello evidenter injusto, omnia damna inde secuta reparare tenetur. Itâ qui tempore perturbationis gallicæ ad injustas sententias positivè concurrerunt, vel eas exsecuti sunt, restitutioni obnoxii sunt, etiamsi ab illis iniustis homicidiis abstinere non potuissent sine manifesto vitæ periculo, quia potius moriendum est quàm positivè ad mortem innocentis concurrere. Si autem homicidium fuerit omninò casuale, nec ullo modo culpabile, nullam restituendi obligationem inducit.

§ 2. De objecto restituendo ab injusto homicidâ.

Quæres quid restituere teneatur ille qui aliam injustè occidit

Resp. Antequam respondeatur, notandum est duplex inferri damnum alteri in bonis corporis: unum naturale, quod est ipsamet amissio vitæ, membri alicujus, virginitatis, castitatis conjugalit; et aliud temporale, quod potissimum consistit in suppressione bonorum fortunæ quæ damnificatus, servatâ vitæ vel corporis sui integritate, conservasset aut acquirere sperasset. His præmissis, statuemus de damno naturali et temporali.

I. De damno naturali.

Apud omnes incussum manet, damnum naturale ex justitiâ reparandum esse si reparabile sit: sic membrum disjunctum in suo loco restituendum est. Sed, cum damnum in eadem specie restituï nequeat, ambigitur utrùm reparandum sit per bonum inferioris ordinis, v. g., per pecunias mutilato vel hæredibus occisi solutas, per aliquem honorem exhibitum, per eleemosynas aut preces pro animâ defuncti oblatas. Acriter circâ hoc punctum disputant theologi. Alii affirmant adesse obligationem illud damnum per bona alterius ordinis compensandi, alii verò negant.

Priores sic arguunt: Læsus in bonis superioris ordinis non est deterioris conditionis quàm læsus in bonis inferioris ordinis; atqui læsus in bonis inferioris ordinis habet jus ad reparationem eo modo quo fieri potest: ergò. Et verò tollendi sunt effectus injuriæ, v. g., tristitia, animi dolor; atqui non tollentur nisi fiat aliqualis reparatio: ergò... Præterea ideò, juxtâ adversarios, nulla est obligatio reparandi damna in bonis naturalibus per bona inferioris ordinis, quia vita et membra non sunt pretio æstimabilia; atqui vitæ et membra, licet non sint pretio æstimabilia quando secundum se spectantur, pretio tamen æstimantur in ordine ad usus humanos; sic homo potest vendere libertatem, compensare divitiis defectum naturalem: ergò. Insuper æqualitas quæ per restitutionem exigitur, non consistit in naturis rerum, sed in earum rationabili æstimatione, secundum quod usui humano deserviunt: ergò... Tandem S. Thomas huic sententiæ favere videtur: denique sic tribunalia civilia judicant: ergò...

Posterioribus sic arguunt: Quæcumque virtus non amplius obligat quando ejus finis nullo modo attingi potest; atqui quando damnum est irreparabile per bona ejusdem generis, finis justitiæ obtineri nequit. Et enim finis justitiæ commutativæ est reddere alteri quod ipsius est; atqui eo in casu alteri reddi non potest quod ipsius est. Nam duplici tantum modo alteri reddi potest quod ipsius est, videlicet reddendo rem ipsam vel æquivalentem; atqui neutrum reddi potest: 1° non res, cum sit irreparabilis, ex hypothesi; 2° non æquivalens; tunc redditur æquivalens quando redditur res similis et ejusdem naturæ; atqui evidens est per bona alterius generis æquivalens ita reddi non posse, ergò... Et verò, si justitiâ obligaret ad restitutionem pecuniariam, determinari deberet quanta pecunia sit restituenda; atqui non determinari potest; nam ubi non datur communis mensura inter ablatum et reddendum, determinari non potest quid sit red-

dendum; atqui nulla dari potest communis mensura inter bona diversi generis: ergo... Præterea ideo, inquit adversarii, restitutio facienda est per bona alterius generis, quia justitia obligat ad reponendum læsum in eodem statu ac erat antea, non solum quoad rem, sed etiam quoad felicitatem, ita ut justitia intendat restitutionem felicitatis; atqui non est finis justitiæ ut directè obliget ad reponendam personam in eodem statu felicitatis, alioquin facienda esset restitutio pecuniæ quoties læsa fuisset felicitas proximi, ac proinde omnes virtutes, charitas, obedientia, religio obligarent ad restitutionem, quod falsum: ergo... Equidem fateor justitiam tendere ad felicitatem proximi, mediatè, id est, per redditionem rei, sed non directè, quia primariùs illius scopus sistit in æqualitate stabilienà vel reparandà. Sic inter multos Lessius, Delugo, Vogler, qui totidem sunt capita maximi ponderis in questionibus juris.

Unam ex illis opinionibus eligere admodum difficile. Sua utrique est probabilitas. Forsan satiùs esset in tantà controversià aliquid uni et aliquid alteri concedere. Idèò suademus confessariis, patronis cujuslibet sententiæ in hæc praxi saltem concordibus, ut suis penitentibus per modum satisfactionis imponant obligationem quamdam faciendi reparationem, vel pecuniã, si ita permittant circumstantiæ, v. g., si mutilatus inopiã opprimatur; vel precibus, si illud meliùs congruat, v. g., si læsus sit dives.

II. De damno temporali.

Certum est eum, qui alium injustè occidit aut mutilavit, teneri ad reparationem damnorum temporarium quæ per se ex homicidio aut mutilatione sequuntur, et quæ prævidit aut prævidere potuit saltem in confuso. Ratio est quia causa est efficax et injusta eorum damnorum.

Dixi 1°, quæ per se sequuntur... nam si damnum ex homicidio aut mutilatione sequatur tantum per accidens, tunc occisori aut mutilatori imputari non potest. Itaque si mors aut amissio membri sequatur ex negligentia vulnerati vel ex incuriã medici, occisor aut mutilator damnum indè proveniens reparare non tenetur.

Dixi 2°, quæ prævidit aut prævidere potuit; alioquin non erit eorum causa culpabilis, ac proinde non aderit obligatio reparandi.

Dixi 3°, saltem in confuso; quia non necessarium est ut damna specialiter fuerint prævisa.

Ex hæc responsione sequitur injustum occisorem aut mutilatorem teneri reparare, 1° omnes impensas curationi mutilati, vel vulnerati, vel occisi, antè mortem necessarias; 2° expensas pro funere, si nempe majores sint faciendæ ratione mortis illate, v. g., ob magnam distantiam, quàm si domi aut propè domum naturaliter occisus obiisset; 3° lucrum cessans aut damnum emergens ex homicidio vel mutilatione; v. g., si occisus aliquo officio fugebatur, census annuos vitalitios recipiebat, artem exercebat undè quæstum faceret. Hæc autem omnia restimari debent

juxtà judicium viri prudentis, ratione habità variarum circumstantiarum; scilicet, 1° attendendo ad conditionem occisi vel mutilati; an esset dives vel pauper, juvenis vel senex, ad laborem promptus et peritus, vel segnis et in arte imperitus, robustus utens valetudine vel infirmus; 2° attendendo ad tempus quo probabiliter illud lucrum perceperisset, spectatis illius vitæ probabilitatibus, juxtà regulas ab iis traditas qui vitam hominum calculis subjecerunt; 3° attendendo ad majorem minoremve probabilitatem illius lucri; quia lucri spes non tanti valet quanti ipsamet lucrum præsens. Ut faciliori modo fiat hæc æstimatio, considerandus est, ait Delugo, status occisi antè mortem; eo tempore iste fingatur vendere spem omnium lucrorum quæ facere solet; tunc juxtà hanc spem facienda est restitutio. Advertas tamen in eâ computatione deducendas esse impensas probabiles quas læsus fecisset ad vitam sustentandam, vel hæres pro occisi funere naturali subiisset. Theologi vulgò sentiunt pretium laboris et molestiæ quæ passus esset occisus ad lucrum percipiendum deductibile non esse, tùm quia ille labor injustè impeditur, tunc quia libenter et non tanquam poena sustinetur, tùm deniquè quia alioquin plerumquè nulla facienda esset restitutio; sæpè enim laboris et molestiæ æstimatio totum adæquaret lucrum.

Hæc occisoris et mutilatoris obligatio ad eorum hæredes transit integra pro hæreditatis quantitate, etiamsi isti extremo supplicio fuerint addicti; namque hæc obligatio evidenter est realis: porrò nemo diffidit hæredes teneri omnia solvere debita realia quibus hæreditas gravatur; non tenentur tamen nisi ratione hæreditatis, ac proinde non ultrà illius vires. Ergò.

Dixi, etiamsi extremo supplicio fuerint addicti; per extremum supplicium satisfiit tantum justitiæ vindictivæ et reipublicæ, non verò justitiæ commutativæ et parti læsæ, saltem quoad damna realia; semper enim certum erit illa injustè fuisse illata nec reparata.

§ 5. De iis quibus injuste homicida restituere tenetur.

Quæ. 1° quibus restituere teneatur qui alium injustè occidit aut mutilavit?

Resp. Certum est restitutionem faciendam esse ipsimet læso vel mutilato, si adhuc supersit. Quando autem defunctus est læsus, controversiã movetur utrum facienda sit reparatio, 1° hæredibus occisi; 2° illius creditoribus; 3° his qui ab ipso donationes vel liberalitates accipiebant vel sperabant.

Quæres 2° an homicida teneatur restituere hæredibus occisi?

Resp. Advertes 1°, damna, quæ ex homicidio sequuntur, alia mortem occisi præcedere, alia eam subsequi. Priora sunt expensæ pro curando vulnerato, et lucrum cessans ob impotentiam commercium vel artem vel scientiam exercendi, quandit vulneratus vixit. Posteriora præsertim coalescunt ex absentia lucrorum quæ fecisset occisus, si tardius morte naturali obiisset.

Advertes 2° hæredes alicujus esse necessarios vel

voluntarios. Necessarii illi sunt qui, juxta leges civiles, totaliter ab hereditate privari nequeunt; sic pater, mater, liberi alique ascendentes et descendentes, qui idcirco unam personam mortalem cum defuncto efficere censentur. Voluntarii illi sunt qui totaliter ab hereditate privari possunt, sed tamen possunt defuncto succedere sive ab intestato, ut collaterales, sive à testamento, ut extranei.

His præmissis, vel agitur de damnis quæ mortem occisi præcedunt, vel de iis quæ illam subsequuntur.

Si prius, homicida, fatentibus omnibus, tenetur restituere ad æqualitatem omnia damna mortem occisi præcedentia hæredibus, sive necessariis, sive voluntariis; nam hæres quicumque titulo universalis succedit in omnia jura defuncti; atqui defunctus jus strictum et acquisitum habebat ad compensationem damnorum quæ mortem suam præcedunt: ergò.

Si posterius, derelictis distinctionibus quas excoGITARUNT theologi inter hæredes necessarios et voluntarios, statuimus absolutè: Homicida tenetur, non quidem ad æqualitatem, sed secundum spem lucri, restituere quibuslibet hæredibus occisi, sive necessariis, sive voluntariis, pro lucris quæ fecisset si diutius vixisset. Etenim hæredes titulo universalis, quicumque sint, sive necessarii, sive voluntarii, eo ipso quòd ad hereditatem vocentur lege aut testatoris voluntate, succedunt absque ullà distinctione in omnia jura defuncti; nulla quippè subest ratio cur ex jure ad unum potius quam ad alium transirent; porò defunctus jus strictum habebat quandò moriebatur, ut sibi compensarentur lucra quæ fecisset si diutius vixisset. Id admittendum est, 1° *ex principiis juris*. Defunctus enim, vel mutilatus, injustè privatus est spe quam habebat acquirendi ea bona aut avertendi damna: sed illa spes erat pretio æstimabilis, adeò ut de illà potuisset contrahere, eamque vendere; ergò ei debetur restitutio, siquidem ei verè damnum illatum est. 2° *Ex principiis adversariorum*; si læsus non statim fuisset mortuus, sed solum vulneratus; ipsi compensanda essent lucra cessantia et damna emergentia; illud omnes agnoscunt, cum obligent ad reparanda damna mortem antecedentia. Jam verò absurdum videtur malefactorem ad minorem adstringi obligationem, quia statim læsus mortuus est; talis doctrina esset incitamentum ad accelerandam mortem læsi, ut sic minueretur obligatio restitutionis. Ratio à priori est, quia ex ipso instanti quo fit læsio, contrahitur obligatio reparandi damna inde sequentia. cum eo instanti ponatur actio damni effica et injusta: ergo; aliunde: ergò hæredes, sive necessarii, sive voluntarii, jus strictum habent ad restitutionem lucrorum quæ fecisset occisus si diutius vixisset.

Nec obstat quòd occisus ea lucra, si diutius vixisset, probabiliter dissipasset; nam ille, quocumque modo usus fuisset bonis suis, eo instanti quo læsus est statim acquisivit jus ad omnia lucra quæ acquisitus erat; hoc jus quippè independens est ab usu bonorum quem fecisset, siquidem dominus re suà uti et abuti

potest absque alterius injurià; idcirco occisor prodigi qui forsàn pinguis lucra devorasset comensationibus, aut ludis, aut commerciis periculosis, non eximitur ab obligatione ea lucra restituendi istius hæredibus qui fortasse ab eo nihil accepissent, si occisus morte naturali obiisset; his enim defunctus omnia sua jura reliquit.

N. B. Hæc quæ diximus, ubi docuimus nullum apponendum esse discrimen inter hæredes necessarios et voluntarios, tantum applicatur hæredibus voluntariis qui ad hereditatem de facto vocantur. Qui enim duntaxat spem habent se ad hereditatem vocandos esse, inter eos computandi sunt qui ab occiso liberalitates accipere sperabant, de quibus infra.

Quæres 3° an homicida teneatur restituere creditoribus occisi?

Resp. Homicida, *generatim loquendo*, non tenetur restituere creditoribus occisi. Si enim teneretur restituere creditoribus, maximè esset quia per occisionem privaret illos debitorum solutione quam sperabant ex lucro probabiliter faciendo ab occiso; atqui homicida illos tali spe non privavit, siquidem ad debita repetenda actionem habebunt contra hæredes quibus restitui debet lucrum ab occiso percipiendum si diutius vixisset, cum ad istos immediatè transeant jura et obligationes occisi: ergò. Ea decisio vera esse videtur, etiamsi homicida præviderit creditores solutionem debitorum obtenturos non esse, eo quòd isti debitum probare nequeant, vel hæredes malevoli illud solvere nolint. Ratio est quia homines non tenentur nisi de damnis quæ habent connexionem probabilem cum suis actionibus liberis; atqui damnum quod patiuntur creditores in hoc casu probabilem non habet connexionem cum homicidio, siquidem non solet communiter ei adungi, cum hæredes occisi ordinariè satisficiant illius obligationibus, vel quia lege coguntur, vel quia conscientia determinantur; hinc in foro externo non datur creditoribus occisi actio contra occisorem. Ergò. Sic Lessius, Sylvius, Billuart, Collet, Bouvier, etc.

Dixi, *generatim loquendo*, quia non pauci sentiunt homicidam teneri ad restitutionem ergà creditores, quandò eà intentione iste homicidium perpetravit ut creditores suo debito frustrarentur. Etenim homines jus strictum habent à naturà, ne alter dirigat suas actiones animo damnum ipsis inferendi. Sic communiter theologi.

Observatur occisorem aliquandò teneri ex charitate creditoribus potius quam hæredibus restituere, aut creditores saltem monere se hæredibus restituisse, ut isti ab iis solutionem exquirere et obtinere valeant. Ex circumstantiis judicandum erit quandonàm expediat ita se habere.

Quæres 4° an homicida restituere teneatur iis qui ab occiso liberalitates recipiebant vel recipere sperabant?

Resp. Homicida, *generatim loquendo*, non tenetur restituere iis qui ab occiso liberalitates accipiebant vel accipere sperabant. Si homicida teneretur ad re-

stitutionem erga eos, maxime quia illos injustè impedisset à consecutione liberalitatum; atqui non injustè impedivit.... Isti quidem jus strictum habent ne à beneficio obtinendo arceantur per actiones injustas quæ in collatorem cadunt, quandò illæ actiones ponuntur in ordine ad ipsos donis aut liberalitatis exspoliandos; sed minime, quandò illæ actiones alio ponuntur sine, etiamsi prævideatur alios damnum inde passuros esse. Nemo enim jus strictum habet ut alius absteat in suis operationibus ab iis omnibus quæ remotè et per accidens possunt alicui afferre nocumentum: inde sequerentur intolerabilia consecutaria, nempe homicidam qui occidit beneficii collatorem, vel conductorem operariorum, vel invitantem ad convivium, teneri ad restitutionem erga clericos qui beneficia sperabant, vel erga mercenarios qui sæpè conducebantur ab occiso, vel erga amicos qui frequenter ad prandium cum defuncto ciebantur, quod communi hominum sensui abundè nauseosum est. Sic præcipuè Molina, Delugo, Lessius, Layman, Hamoldus, Billuart, etc.

Dixi, *generatim loquendo*, quia ex jam dictis homo jus strictum habet ne actiones sibi materialiter damnificativas alii dirigant animo nocendi. Ità Delugo, Ligorio, Daclman et ferè omnes.

Quæres 5° utrùm injustus homicida liberetur à restitutione faciendâ, si defunctus antè mortem miserit omnia damna.

Resp. Vel illa condonatio est remissio offensæ personalis, vel est remissio expressa damni realis.

Si prius, homicida non liberatur à restitutione; tamen remanet obligatio restituendi, quamdiu alter habet jus exigendi restitutionem; atqui defunctus habet jus exigendi restitutionem, siquidem tantum deposuit omne odium, spiritum vindictæ aut animum prosequendi malefactorem coram iudicibus; quod omnino diversum est à remissione debiti: ergò... Ità communissimè accipienda est condonatio quam supremâ horâ faciunt occisi.

Si posterius, homicida liberatur à restitutione, *exceptis strictè debitis*. Tunc cessat obligatio restituendi, cum ille cui fieri debet cedit validè de suo jure; atqui defunctus validè cedit.... Ideò enim non posset validè cedere de jure suo, quia juri et labori suo renuntiare non posset respectu hæredum necessariorum; atqui juri suo et labori renuntiare potest respectu hæredum necessariorum; siquidem non tenetur ex justitiâ laborare et lucrari pro suâ familiâ. Undè pater piger aut dissipator bonorum suorum in ludis, computationibus, commensationibus, non arguitur injustitiæ, quamvis crudelitatis notam mereatur, et ad restitutionem in jure naturali non obligatur: ergò.

Dixi, *exceptis strictè debitis*, quia invalida esset remissio quæ fieret in fraudem eorum quæ jure stricto alteri debentur, nempe, 1° partis creditoribus obvenientis in solutionem debitorum; 2° portionis hæredibus necessariis lege reservatæ; 3° alimentorum et similibus quæ defunctus prestare tenebatur vel ascendentibus, vel uxori, vel descendentibus indigentibus,

juxta art. 205, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 214. Hæc última dispositio præcipuè intelligenda est quandò agitur de remissione lucrorum acquiritorum quæ fieret detrimento alimentorum, vestium et tectorum præcedentibus egenis debitorum, quia in hæc isti videntur habere jura inconcussa; sed decisio non eamdem habet certitudinem, quandò agitur de remissione lucrorum quæ fecisset occisus si diutius vixisset, quia valdè litigiosum est an lex civilis ex justitiâ cogeret aliquem ad lucrum faciendum pro istius inopi familiâ, ac proinde an familiâ jus strictum habeat ad alimenta ex lucris à patre faciendis, et propterea an legitima vel irrita sit condonatio quam faceret occisus, qui ex lucris quotidianis alebat patrem aut matrem, aut uxorem, aut pueros inde in miseriam lapsuros.

Colliges 1° eum qui injustum aggressorem occidit, sive servaverit justum moderamen inculpatae tutelæ, sive non servaverit, ad restitutionem non teneri. Ibi nulla est obligatio restituendi ubi nulla sit injuria in justo aggressori; atqui injusto aggressori non fit..... scienti et volenti nulla fit injuria, quandò jus cedi potest: atqui injustus aggressor est sciens et jus suum validè cedere potest, cum, nemine diffidente, restitutioni damnorum renuntiare valet: ergò.

Colliges 2° duellantem occisorem non teneri restituere pro morte duellantis occisi qui prælium singulare provocaverat vel acceptaverat: scienti et volenti nulla fit injuria, quandò jus cedi potest; atqui: ergò.

Cæterum, semper ea excipienda sunt quæ aliis strictè sunt debita, v. g., creditoribus, uxori, liberis, quia defunctus ea validè condonare non potest.

ARTICULUS II.

DE STUPRO.

Stuprum in genere est defloratio virginis extrâ matrimonium. Nominè virginis intelligitur in hæc questione vel integra virgo, vel honesta vidua, vel puella vitata quæ non cognoscitur ut talis.

In stupro duplex distinguitur damnus, aliud naturale, quod consistit in privatione virginitalis et de quo judicandum est sicut de amputatione membri; aliud reale, quod consistit in amissione spei convenientis matrimonium ineundi et de quo nunc agitur.

Ut quemdam ordinem teneamus in eo articulo, considerabimus obligationes stupratoris, sive erga virginem defloratam, sive erga prolem, sive erga parentes virginis violatæ. Undè tria sunt quærenda.

Quæ. 1° ad quid teneatur stuprator erga virginem violatam?

Resp. Certum est stupratorem, quocumque modo stuprum fuerit illatum, ad restitutionem ob damnus temporale non teneri erga virginem aut ejus parentes, si crimen tenebris maneat involutum, quia tunc nullum reipsâ sequitur damnus temporale. Necessaria verò est distinctio si crimen jam patuerit; tuncquæ dicendum: Stuprum commissum fuit, vel virgine consentiente, vel vi, metu aut fraude in crimen adductâ, vel spe matrimonii illicitâ.

Si 1°, stuprator ad nihil tenetur erga virginem. Ibi

nulla est obligatio restituendi ubi nulla fuit injuria : atqui... ; scienti et volenti non fit injuria, quod ille jus suum cedere potest; atqui virgo consentiens erat.

1° Sciens, nulla fuit fraus; 2° volens, sponte consentit; 3° jus suum cedere potuit, non quidem eo sensu quod licitum ei fuerit in crimen consentire, sed eo sensu quod potuerit renuntiare juri quod habebat ad temporalem reparationem : ergò.

Si 2°, stuprator tenetur ergà virginem reparare omnia damna realia quæ exinde sequuntur; nam unusquisque tenetur reparare damnum cuius est causa efficax et injusta; atqui stuprator est causa efficax et injusta... siquidem virgo jus strictum habebat ut talibus modis in crimen sibi damnosum non adduceretur : ergò. Ad metum revocantur preces nimis importunæ, si præsertim jungantur cum metu reverentiali. Unde stuprator tenetur dehoratam convenienter dotare vel saltem ducere. Ex duobus illis restituendi modis quem voluerit eligere potest; alteruter sufficit ad reparationem damni; neque tamen stuprata, neque vicissim stuprator ad matrimonium cogi possunt.

Si 3°, vel promissio fuit ficta vel vera, seu vel seductor intendebat bonâ fide puellam ducere vel non. Si promissio fuit ficta, idem est casus ac si per fraudem virginem seduxerit. Tunc enim est fraus quod puella decipitur; atqui per illam promissionem reverâ decipitur puella; ergò adest fraus. Si promissio fuit vera, ad nihil tenetur deceptor; si enim teneretur vel ratione fraudis, vel ratione promissionis; atqui neutrum; 4° non ratione fraudis, siquidem nulla est, cum stuprator bonâ fide intendere nubere; 2° non ratione promissionis; nam est contractus sub conditione turpi; atqui talis contractus non obligat, etiam adimpletâ conditione, ut ultimo capite probatur : ergò.

Quer. 2° ad quid tenetur stuprator ergà prolem?

Resp. Vel puella sponte consentit, vel injuste in crimen fuit adducta.

Si prius, vir et mulier tenentur in solidum prolem nutrire et educare donec ipsa sibi sufficienter providere possit. Sic art. 203 et 303, quibus addendæ sunt annotationes D. Gousset in prædictis articulis : « Le principe indiqué dans cet article est également applicable aux père et mère des enfants naturels légalement reconnus; ainsi jugé par la cour de Paris, le 11 frimaire an XII et le 25 prairial an XIII; par la cour de Toulouse, le 24 juillet 1808; par la cour de Cassation, le 16 novembre 1808 et le 27 août 1811. On doit suivre la même règle pour les enfants naturels qui ne sont point reconnus. Le père ou la mère d'un enfant naturel, même incestueux ou adultère, sont solidairement obligés en conscience, suivant leur facultés et moyens, de concourir à son éducation, dès le moment de sa naissance jusqu'à ce qu'il puisse se suffire à lui-même. » Quid hæc explicatio conformis voto nature et communi hominum existimationi? nemo est qui non sentiat munus quod parentes, prolem suscipiendo, sortiuntur, perfectus esse quam officium ab istis aut domesticis, aut nutricibus, aut magistris commissum; unde pater et mater ex justitâ

tenentur, si non jure naturali, quod non expendimus, saltem jure positivo, proli enutriendæ vel educandæ providere : ergò.

Si posterius, solus vir tenetur, primo loco, prolem nutrire et educare, quia tunc est causa principalis stupri; sed mulier tenetur, secundo loco, et viri defectu, etiamsi nullam culpam admiserit fraudi cedendo, quia non desinit esse mater infantis; in hoc ultimo casu, puella servat recursum contrâ suum corruptorem, qui ad totum damnum refundendum tenetur. Si forsitan puella sui sexûs abiciens verecundiam, juvenem ad stuprum viis injustis sollicitaret, ipsa teneretur primo loco de damno reali, nempe de sumptibus alimonie et educationis prolis. Juvenis hoc uno secundo loco non nisi et defectu matris assumeret.

Hinc parentes qui prolem in xenodochio exposuerunt, tenentur, nisi verè sint pauperes, omnes impensas nutritionis et educationis xenodochio restituere. Sic fert sententia communis, ex praxi hospitiorum restitutionem pro talibus sumptibus exigentium, quia xenodochia, non in gratiam parentum qui solvere possunt, sed in gratiam infantum expositorum, instituntur. Ut autem determinetur quantitas restitutionis faciendæ, an proles vixerit vel mortua sit sciscitandum est; ad hæc documenta obtinenda satis erit indicare diem quâ proles exposita fuerit, sexum infantis, et maximè notas distinctivas quas à naturâ impressas vel à parentibus religatas puer secum attulit; ista indicia accuratè describuntur ab iis qui infantes expositos recipiunt. Tunc, si vixerit proles, restituendæ erunt impensæ tum apud nutricem tum in ipso xenodochio factæ usque ad annum duodecimum, quo puer potest laborare ad lucrandum quod victui et vestitui necessarium est: illæ impensæ sunt circiter 1200 francorum. Si proles mortua sit, solvendi erunt sumptus à die expositionis usque ad diem mortis ejus. Si verò incertum sit an proles adhuc vivat necne, restitutio faciendâ æstimabitur secundum probabilitates mortis et vitæ pro hujusmodi infantibus. Cum igitur experientiâ constet vix sextam eorum partem ad duodecimum ætatis annum pervenire, ideo xenodochia 200 circiter francos restituere sufficiet, qui sunt sexta pars 1200 francorum.

Obj. Xenodochia maximè instituuntur ad præcavendam infanticidiâ; atq. non obtineretur ille finis si faciendâ esset restitutio pro infantibus expositis : ergò.

Resp. neg. min. Nam si parentes sunt divites, non multum impelluntur ad crimen infanticidii metu restitutionis; si autem pauperes sint, tunc obligatio restituendi, non valde ut concedimus, urgenda est. Denique cum hæc ratio non sit omnino peremptoria suadebimus confessariis ut potius leniores quam rigidiores sint in usu nostræ opinionis.

Quæres 3° ad quid tenetur stuprator ergà parentes virginis dehoratæ?

Resp. Vel puella vi aut fraude in crimen fuit adducta, vel plenè et liberè in crimen consentit.

Si prius, stuprator tenetur restituere omne damnum temporale quod experitur parentes, in eo quod debeant filiæ dotem augere ut ea convenienter possit

nubere, quia jus strictum habent ne puella injustè impediatur à contrahendo matrimonio secundum suam conditionem: ergo.

Si posterius, non omninò certum est stupratorem teneri ad solvendum parentibus augmentum dotis quod isti constituunt ut puella deflorata juxta suam conditionem nubere possit. Alii affirmant, quia stuprator violavit jus strictum quod parentes habebant ut filia sua convenienter nuberet. Alii verò negant, quia puella de qua agitur, sivè nulli nubat, sivè matrimonium inveniatis ineat, non peccat contrà justitiam ergà parentes; ità nubendo, ipsa sola, non autem parentes, ex incommodis talis matrimonii patitur; undè stuprator nullam eis debet restitutionem. Sic Billuart, cujus opinio gravioris sit ponderis.

Observa tamen stupratorem teneri ad satisfactionem honorariam ergà parentes stupratæ puellæ, sivè ea consenserit, sivè vi aut fraude oppressa fuerit, quandiu sub eorum custodia erat; quia tunc violavit jus custodiæ quod illi in eam utpotè minorem habebant; hæc autem satisfactio honoraria consistit in petitione veniæ, vel humilii sui submissione, vel aliquà notâ penitentiæ, vel honoris exhibitione, vel aliis hujusmodi, prout insinuant circumstantiæ, quia scèpè isti tantà apprehenduntur indignatione, ut corruptoris presentiam æquo animo ferre non soleant; tuncque signa doloris, preces, elemosynas, missas offerre pro eis consulendum est. Si verò puella quæ deflorata fuit jam sub potestate parentum aut tutorum non esset, quia scilicet evasit major, ad nihil ergà eos tenetur stuprator; tunc enim non censetur ullo modo jus strictum eorum violasse.

ARTICULUS III.

DE ADULTERIO.

Adulterium in genere significat accessum ad alterius torum, seu commercium cum personâ alteri conjugatâ. Hic agitur tantùm de commixtione carnali mulieris conjugatæ cum altero viro, quia ab eo solo oriri solet damnum quod potest esse objectum restitutionis. In isto adulterio duplex distinguitur damnum, aliud naturale quod consistit in violatione fidei conjugalis quæ alteri conjugati debetur; jam hoc satis intelligitur ex his quæ diximus ubi de damno naturali ab homicidâ vel stupratore illato; aliud reale quod consistit in eo quòd proles indè suscepta ex bonis mariti cum filiis aliorum, educatur, detetur, et in hæreditatem admittatur. Agendum est de illo solo.

Quæ. 1° an adulter et adultera teneantur in solidum reparare damnum quod sequitur ex adulterio?

Resp. Triplex casus circà adulterium fingi potest; vel nulla proles indè nata est, vel nata est proles, vel dubium et utrum proles sit legitima an adulterina.

1° Si nulla proles ex adulterio nata sit, vel conjux mulieris adulterantis adulterium cognovit, vel ignoravit. Si prius, injuria illi conjugati illata reparanda est per aliquod medium, judicio viri prudentis, observan-

do non tam restitutionem quàm satisfactionem honorariam pro talibus injuriis debèri. Si posterius, ad nihil omninò tenetur adulter, quia satisfactio magis noceret quàm prodesset.

2° Si nata sit proles, adulter et adultera, quandò crimen ex mutuo consensu peractum est, tenentur in solidum et æqualiter pro sua parte ad compensanda omnia damna marito, vel filiis legitimis, vel hæredibus, exindè advenientia; 1° in solidum; ambo insistant efficaciter in totum damnum, adèd ut, uno sublato, damnum non fuisset illatum; 2° æqualiter pro sua parte; uterque causa est æquè principalis damni. Si tamen adulter, ad obtinendum adulteræ consensum, ipsi acceptanti, promiserit se omnia damna esse compensaturum, vel si eam induxerit in adulterium per vim, fraudem, metum gravem, tunc tenetur de toto damno, mulier verò non nisi in ejus defectum; adulter enim in his casibus, utpotè consulens simul et exequens, est causa magis principalis adulterii et damnorum indè subsequentium, censeturque in se suscepisse obligationem omnia hæc damna reparandi.

3° Si dubium sit an proles sit mariti, an verò adulteri, tunc tenentur adulter et adultera restituere marito, filiis legitimis aut aliis hæredibus, ratione majoris vel minoris dubii. Vel enim tenentur ratione... vel admittendum est quòd maritus innocens totum subeat onus alenda et educanda prolis quæ fortè sua non est; atqui illud est ab æquitate alienum; si enim duo vel plures sagittas projecissent in aliquem qui indè occisus fuisset, et dubitetur ex cujus sagittâ fuerit occisus, omnes docent eos teneri de damno pro ratione dubii, et iniquum fore si unus immunis esset à damno reparando: ergò à pari in casu presentis. Nec obstat quòd in dubio proles presumatur legitima: hæc enim presumptio est tantùm in favorem filii donec probetur spurius, minimè verò adulteri qui posuit actionem de se damnificativam.

Quæres 2° in quo consistat damnum ab adulteris reparandum?

Resp. Totum illud damnum ad tria potissimum revocari potest, scilicet 1° ad sumptus pro nutritione et educatione prolis adulterinæ factos; 2° ad hæreditatem quam spurius loco filiorum legitimorum accepit vel accepturus est; 3° ad donationes et liberalitates à consanguineis vel amicis mariti aut adulteræ collatas spurio qui putabatur legitimus. De his tribus rebus subsunt questionales.

Petit 1° quid restituendum sit pro nutritione et educatione prolis adulterinæ?

Resp. Vel proles exposita fuit in xenodochio, vel in quâdam familiâ visit supposita. Si prius, ratiocinandum est de illâ sicut de prole quam stuprator exposuit. Si posterius, difficillimum est determinare quantitatem compensationis faciendæ. Attendendum est, sivè ad conditionem familiæ, quæ proli adulterinâ educandâ impendit majores sumptus si sit nobilis aut dives, vel minores aut ferè nullos si pauper sit aut care negligens paternæ: sivè ad qualitatem filii adulterini, qui, forsan ratione suæ complexionis debuit

aut tarditate sui ingenii, causa fuit majorum impensarum quam alii filii legitimi, vel aptitudine et valetudine sua absque mora pervenit ad officium valde lucrative, unde cognatorum putativorum fortuna crevit aut amplificata fuit. Vir prudens hæc omnia æstimabit et æquam summam restituendam statuet.

Petitio 2^a quid restituendum sit pro hæreditate quam loco filiorum legitimorum spurius accepit vel accepturus est?

Resp. Si spurius aut spuria jam hæreditavit cum aliis filiis legitimis, valor partis quam obtinuit refundendus est filiis legitimis vel aliis hæredibus qui eam perciperent. Si autem spurius aut spuria nondum partem habuit in hæreditate, tunc adulter et adultera restituere debent, non totum damnum quod filii legitimi aut hæredes paterentur si proles adulterinã jam hæreditavisset, quia incertum est an patri putativo supervictura sit; sed proportionatè ad diversos gradus probabilitatis vitæ aut mortis ejus, ratione habitã illius ætatis et complexionis secundum judicium viri prudentis.

Petitio 5ª quid restituendum sit pro iis quæ sanguineis mariti vel adultere dantur aut legantur spurio, quia reputatur legitimus, cum ea nec data nec legata fuissent si nota fuisset ejus illegitimitas?

Resp. Quidam affirmant cum Molinã, adulterum et adulteram teneri ad restitutionem eorum quæ sic dantur, quia vera sunt causa cur donatores donationes faciant cum errore circa personam, ac proinde disponant de re suã contrã suam voluntatem; quo casu donationes nullæ sunt et ad donatorem revertere debent. Alii verò probabilius negant post C. Delugo, adulteram et adulteram ad illam restitutionem obligari: de damno enim quod per accidens et præter eorum intentionem evenit, non tenentur; atqui tales sunt suprã dictæ donationes; eas saltem ordinariè nec prævidere possunt adulteri; deceptio igitur per accidens evenit ac proinde ipsis imputanda non est: ergò. Divi, ordinariè, quia principium Molinæ nobis videtur rectum et suam habere applicationem, v. g., quandò mulier prævidere potuit filium spurium quasdam donationes accepturum esse.

Nec dicas ab adulteris saltem in genere prævideri posse futuras esse donationes, ac proinde restitutionem faciendam esse ob illam generalem prævisionem. Urgenda non est comparatio inter adulterum et possessorem malæ fidei. Possessor malæ fidei tenetur de casibus fortuitis, quia cadunt in rem determinatam et non sese extendunt ultrã perditionem, aut deteriorationem rei detentæ. Ubi autem agitur de donationibus quæ proli adulterinæ fieri possunt, casus fortuiti non cadunt in rem determinatam; unde illi casus utpotè indefiniti et in infinitum multiplicabiles, prævideri non videntur.

Quæstio 5ª quandomã adulter et adultera damnum reparare teneantur?

Resp. Vel damnum jam illatum est, vel non. Si prius, damnum statim reparandum est sicut quodlibet aliud damnum. Si posterius, distinguendum est:

si adulter sit morti proximus, rem eo modo disponere debet quod debita restitutio fiat. Itaque optimum erit illi suadere ut vel ipse statim restituat secundum probabilitates vitæ humanæ, vel pecuniã summam reparando damno destinatum committat vi'o probo et prudenti, cui suam mentem aperiet. Ille, cum tempus erit, restituat nomine defuncti. Si verò mors non imminet, debet quidem adulter habere propositum totum damnum resarciendi; si proles illegitima de facto hæreditatem patris putativi et aliorum propinquorum injustè obtineat; sed potest differre restitutionem pro hæreditate, præsertim si mors infantis spurii probabilis appareat; nam, cum istud damnum nondum sit illatum, nondum urget obligatio illud reparandi. Cautiones tamen illi consulendæ sunt ne restitutio omitatur si ipse ante prolem moriatur.

Quæstio 4ª quomodò adulter et adultera damnum reparare possint?

Resp. Adulter nullam experitur difficultatem in modo quo damnum reparare debet. Cum autem adultera sit in casu particulari, nempe constituta sub potestate et administratione mariti, quædam specialia occurrunt difficultates. Ad eas resolvendas distinguimus: mulier, aut dissolutã, aut durante communitate, restituere debet; si dissolutã communitate restituere debeat, ex bonis ipsius restituendo faciendã est: si verò durante communitate faciendã sit restitutio, hoc est decisionis principium: ea restituere debet ex solis bonis quorum dominium et liberam administrationem habet. Quod si illa bona non sufficient ad restitutionem, tenetur 1° rem familiarem diligentius administrare; 2° de cultu corporis sui et ceteris sumptibus sibi aliis permissis detrahere; 3° patri putativo suadere, sed quam prudentissimè, ut filiis legitimis plus tribuat quam illegitimo, si id permittant locorum leges; 4° filium spurium prudenter inclinare ad statum eccliesiam, aut religiosum, aut ecclesiasticum, si pro se ferat signa divinæ vocationis, ut post illius mortem bona quæ illegitimè obtinuit ad hæredes legitimos redeant.

Nota. Si mulier his aut similibus modis non possit sufficienter pro parte suã restituere, adulter debet supplere, et totum illius defectu solvere, siquidem ad hoc in solidum tenentur.

Sed quid faciendum mulieri quæ similibus modis damna hæc compensare non potest? teneatur ad indicandum crimen suum?

Resp. neg. Saltem communitè loquendo. Si cui mulier teneretur manifestare crimen suum, esset vel marito, ut ab eo condonationem obtineret, vel spurio, ut hæreditati renuntiaret; atq. neutri; 1° non marito, quia ex hujusmodi revelatione vix aliud sequitur quam infamia mulieris, dedecus prolis illegitimæ, odium, contemptus et furor mariti, gravissimum scandalum societatis christianæ et perpetua divisionum radix in familiã; porro, obligatio reparandi damnum temporale non urget eam dispendium honorum alicujus ordinis: erg. 2° Non filio, quia hæc revelatio inutilis esset, cum filius matri turpitudinem

suam alleganti non credet, aut si credat vix probabile est quòd ità perfectus sit ut solo justitiæ amore renuntiet hereditati quam tutò in foro exteriori retinere potest : erg. Innoc. II. c. de re consultus sic decidit. c. 9, de pœnit.

* Dixi, *communiter loquendo*, quia mulier in quibusdam casibus crimen suum manifestare debet : scilicet, 1° Si jam antèc bonæ famæ nomen amiserit, modò exinde grave nocumentum non timeat ; 2° si spurius regno vel pinguissimo majoritati succedere debeat cum detrimento legitimi hæredis, quia bonum inferioris ordinis ità aliquandò notabile est ut in communi hominum æstimatione bono altioris ordinis æquivalet ; 3° si adultera spurio faciliè demonstrare possit, v. g., ex mariti absentia vel impotentia ipsius, illegitimos esse natales, dummodò spurius prævideatur dispositus ad renuntiandum rebus acceptis vel accipiendis titulo hæredis. Hic casus rarissimus est quia spurius, ex regulâ juris *Alleganti suam turpitudinem nulla debetur fides*, ferè nunquàm matri suum crimen confitenti credere tenetur ; ista quippè ex odio unius vel ex dilectione alterius agere præsumitur ; quòd si verò mater sit probæ fidei, rectæ conscientiæ, æqualis regiminis ergà pueros, remque cum juramento affirmet *in liminibus* mortis constituta, ejus spurius testimonio stare debet ; vulgò tamen spurius ex principiis card. Delugo tantùm matri credere tenetur, quandò ista probat suum crimen rationibus quæ sufficerent in foro externo.

CAPUT III.

DE INJURIA ET RESTITUTIONE OB DAMNUM ILLATUM IN BONIS FAMÆ.

Ad cognoscendum quòdam damnum illatum sit circà bona famæ, tria discernenda sunt, nempe existimatio, fama et honor. *Existimatio* est quoddam judicium internum de vitâ, moribus et qualitatibus alicujus personæ, v. g., de virtute, vitio, ingenio, scientiâ, eloquentiâ, aptitudine, auctoritate, potentia et similibus quæ hominem efficiunt laudibus aut vituperiis dignum ; *fama* est manifestatio externa bonæ vel malæ existimationis ; *honor* est testimonium externum reverentiæ alicui præstitæ ob illius excellentiam in aliquo genere. Unde existimatio, fundatur in qualitatibus personæ, fama in existimatione, et honor in excellentiâ habitâ vel suppositâ. Bonæ existimationi opponitur judicium temerarium, famæ detractio, et honor contumeliâ.

Igitur ordinem naturalem sequendo agere debere non primò de judicio temerario, deinde de famâ et ntimò de contumeliâ. Sed prævaluit in scholis istius ordinis inversio ut procederetur à minùs noto ad magis notum : quapropter dicemus, 1° de detractioe quæ famam externè lædit ; 2° de contumeliâ, quæ lædit honorem ; 3° de judicio temerario, quo fama internè læditur.

ARTICULUS I.

DE DETRACTIOE.

Nemo ignorat quantum hæc materia in praxi utilis

sit tam confessariis, tum præconibus verbi divini. Ille breviter dicemus, 1° de naturâ detractiois ; 2° de peccato detrahentium ; 3° de peccato audientium detractioem ; 4° de restitutione famæ per detractioem ablata.

§ I. De naturâ detractiois.

Quæres 1° quid sit detractio ?

Resp. Detractio est famæ proximi extinctio, vel imminutio injusta, eo absente, diebus aut signis facta.

Dicitur 1°, *famæ proximi extinctio, vel imminutio*. Sic propriè non detrahit qui de vitiis alterius loquitur cum iis qui jam hæc noverunt, etsi peccare possit si hoc agat ex pravo fine vel affectu.

2° *Injusta*, quia ob justam causam licet proximi culpam alteri manifestare, servatis tamen charitatis legibus in Decalogo sapienter expositis.

3° *Facta, absente proximo*, ut distinguatur à contumeliâ quæ est injusta honoris violatio facta præsentem et scientem.

Quæres 2° quomodò dividatur detractio ?

Resp. Detractio multiplex est pro variis ejus respectibus.

1° Ratione intentionis, dividitur in formalem et materialem. Detractio formalis est ea quæ fit cum animo alicui nocendi vel saltem prævisione famam ejus minuendi ; materialis est ea quæ fit ex loquacitate, animi levitate ac sinè prævisione nocimenti.

2° Ratione materiæ circà quam versatur, detractio dividitur in directam et indirectam.

Detractor directè proximi famam lædit cum ejus defectus aperit : quod fieri potest quadruplici modo, nimirum, 1° falsum crimen imputando, tuncque calumnia est ; 2° verum crimen amplificando ; 3° occultum revelando ; 4° alterius factum sinistrè interpretando. Hæc versiculo sequenti continentur :

Imponens, auget, manifestans, in mala vertens.

Detractor indirectè famam alterius lædit, cum imminuit ejus præclaras dotes ; hocque pariter fieri potest quadruplici modo : 1° negando laudabiles proximi actus aut eximias ejus dotes ; 2° illos actus, vel dotes extenuando ; 3° hæc eadem reticendo, præsertim in iis circumstantiis in quibus sinè alterius injuriâ sileri non possunt ; 4° frigidè, vel simulatè laudando. Hæc quatuor sequenti versiculo exprimuntur :

Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remissè

5° Ratione mediorum quibus perpetratur, detractio dividitur in verbalem, quæ fit vivâ voce, et in scriptam quæ fit libellis mordacibus, picturis derisum aut contemptum moventibus, cantilenis injuriosis necnon historicis quibus describuntur occulta alienjus vitia. Errant procul dubio qui putant detractioem non esse cum persona non nominatur. Satis est ad detractioem quòd circumstantiæ notitiæ personæ adduceant. Ultimum hoc detractiois medium est omnium gravissimum, quia per illud infamia longitùs spargitur et difficilius aboleri potest.

4° Ratione personarum de quibus detrahitur, detractio diversa est, prout attingit communitates aut personas privatas, superiores aut æquales, religiosos aut

seculares. Non multùm curatur an detractio cadat in mortuos vel viventes, quia mortui non minùs retinent juris in famam suam quàm ipsimet viventes; homo enim post mortem suam conservat principium juris seu animam, ac proindè jus ad bona quæ animà possideri possunt, ergò et ad famam.

§ 2. — *De peccato detrahentium.*

PROPOSITIO. — *Detractio est peccatum mortale ex genere suo.*

Prob. 1° Prov. 24, 9, 21: Abominatio hominum detractor... cum detractoribus non commiscearis. Psal. 56, 5, de maledicis sic habetur: Dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus. S. Paulus, Rom. 1, 38, detractores recenset inter eos qui digni sunt morte. Idem habet 1 Cor. 6, 10. S. Jacobus, Epist. c. 4, 11: Qui detrahit fratri detrahit legi.

2° Idem constat ex SS. Patribus. Vide S. Cyp. epist. 52 ad Antonianum, et S. Bern. tract. de interiori Domo, cap. 42. Notissimum est in hac parte studium S. Augustini qui, referente Possidonio in ejus vitâ, distichum hoc ad suam mensam scripserat:

*Quisquis amat dictis absentium rodere vitam,
Hanc mensam velitam noverit esse sibi.*

3° Ratione. Illud peccatum est mortale ex genere suo quòd graviter lædere potest, remanendo intrâ limites suæ speciei, charitatem et justitiam; atqui ità detractio..... 1° Charitatem; nemo dubitat quin detractio gravis graviter proximum lædat ac proindè graviter adversetur præcepto: *Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis.* 2° Justitiam; facillè intelligitur quòd innocens jus habeat ne ob detractorem pro reo tradatur: sed difficultiùs quidam illud concipiunt, cum ille de quo detrahitur verè criminis reus est. Nihilominùs placet nobis ea explicatio: proximus jus habeat ad famam quandiù publicum non est illius crimen, si non ratione virtutis quam non habet, saltem ratione possessionis legitimæ, nempe bonæ existimationis quæ illi utilis est et nemini noxia: ergò.

Dixi, *ex genere suo*; nam detractio fieri potest venialis ob levitatem materiæ, quandò scilicet leviter alterius fama læditur, siquidem læsus tunc non est graviter invitus; imò detractio omni vane peccato, si quis justam habeat rationem defectum alterius manifestandi; utilitas publica, cui subordinantur omnia privatorum bona, non minùs exigit ut defectus proximi revelentur justâ de causâ, quàm occultentur cum abest legitima necessitas. Itaque ad hæc intelligenda duo supponuntur expendoenda.

Quæres 1° quandonam gravis censeatur materia detractiois?

Resp. Materia detractiois toties censetur gravis, quoties aliquid revelatur alteri valdè probrosum. Parvi refert an defectus alteri probrosus sit peccaminosus, v. g., adulterium, vel naturalis, v. g., morbus santicus, vel parentibus proprius, v. g., improbitas patris vel libido matris. Ut autem cognoscatur aliquid alteri valdè probrosum esse, attendendum est 1° ad qualitatem personæ detrahentis, si gravis sit et discreta,

aut garrula et levis, quia una majorem meretur fidem quàm altera, ac proindè certiorum facit detractorem quæ ab ipsâ originem ducit. 2° Ad conditionem personæ de quâ detrahitur, si sit religiosa aut laica, superior aut inferior, nobilis aut plebeia, quia quedam personæ parùm æstimationis deperdunt undè aliæ multùm; sic dicere de milite eum duellasse, aut verba imprecatoria protulisse, aut vanis amoribus favere, etsi hæc omnia sint peccata mortalia, detractio gravis non censetur; dùm è contrario dicere de Episcopo, aut Sacerdote, aut Religioso eum vanitatis, ambitionis, mendacii consuetudine teneri, etsi forsân illa peccata sint venialia, gravis habetur detractio. 3° Ad circumstantias locorum; multa enim sunt quæ, quamvis in se gravia, graviter, saltem ubiquè, non infamant, ut ebrietas in Germaniâ, aut Belgio, ubi communis est. Nollem tamen in regionibus nostris hæc ità extendere ut à mortali excusum semper qui de milite diceret quòd scortetur, de juvene quovis quòd libidinosus sit, de quâvis muliere quòd rixetur, de quovis plebeio quòd (si ità sit) illegitima fuerint ejus natalia, quasi ordinariè in istis similia parvi pendantur.

Quæres 2° quemnam sint causæ quæ licitam faciunt manifestationem criminis aut defectus alterius?

Resp. Auctores ad quadruplicem classem causas justas manifestationis referunt. 1° Est Religio; licitum est scilicet detegere crimen quod tendit in detrimentum Religionis quandò timendum est ne suboritur Religionis detrimentum nisi crimen reveletur. Nemo dubitat quin, si quis falsas doctrinas spargat, illum manifestare liceat, ut fidei fidelium provideatur. 2° Est Justitia: sic iudex potest, ad puniendum reum, crimen denuntiare, et privatus zelo justitiæ ad judicem crimen occultum deferre. 3° Est charitas; quandò videlicet utilis est manifestatio ad bonum vel delinquentis vel aliorum qui, nisi fieret revelatio criminis, damnum paterentur. 4° Est necessitas; nempe quandò manifestatio necessaria est, sive ad damnum proprium avertendum, sive ad petendum consilium auxiliumve, sive ob alia ejusmodi motiva.

Hinc à peccato exsulant, 1° illi qui superiores, aut patres familiâs monent de subditorum, filiorum, aut famulorum vitiiis, ut eos reprehendant aut coerceant; 2° qui medici, advocati, confessarii, magistri, aut famuli inscientiam, aut pravitatem, detegit iis quorum interest ista cognoscere; 3° qui juvenes admonet de vitiiis quorumdam sociorum, ut periculosam eorum societatem fugiant; 4° qui crimina publica in historiis consignant ad bonum commune et horrorem vitii injiciendum et veritatem factorum conservandam pro instructione posterorum; sic egit Scriptura sacra cum posteris legenda tradidit scelera Cain fratricidæ, Loth cum propriâ filiâ incestuosi, David adulteri, Absalon rebellis, Amnon sororem deslorantis, etc., etc. In his tamen omnibus cave, ut decet christianum, ne crimen plus aut pluribus detegatur quàm necesse est ad malum depellendum.

Ut hæc principia magis ac magis clucescant, quedam dubia proponuntur solvenda.

Primum dubium: An et quatenus peccet qui occultum alterius crimen uni soli viro prudenti manifestat quem probè scit non divulgaturum?

Resp. A mortali peccato excusant eum Cajetanus, Navarrus, Corduba et multi alii, quia arbitrari amissionem bonæ existimationis apud unum hominem esse modicum nocumentum. Sed communis et rectius dicunt theologi peccare mortaliter eum qui absque justâ causâ revelet eîsam uni soli viro prudenti gravem defectum alterius, quia plerique mallent suum defectum revelari octo vel decem hominibus quàm uni, cui peculiariter desiderant placere, et apud quem exoptant benè æstimari. Addunt tamen istigravem saltem abesse culpam in pari revelatione, cum ea fit animo inveniendæ consolationis et doloris imminuendi, modò non subrepat animus vindictæ, nec nimis exaggetur injuria recepta; quia, inquit Billuart, nimis esset grave et ab humanâ consuetudine alienum, aliquem obligare ad excoquendum absque ullo solamine totum injustitiæ dolorem. Lasus non tenetur cum tanto incommodo parcere famæ alterius qui ipsi injuriam intulit.

Secundum dubium: An et quatenus peccet qui occultum alicujus crimen se ab aliis audivisse narrat, absque propriâ confirmatione nocendique proposito?

Resp. 1°: Si tales concurrant circumstantiæ et moraliter certum sit non eredituros esse eos coram quibus narratur crimen, non timenda culpa mortalis, quia abest periculum notabilis damni.

2° Si tales concurrant circumstantiæ ut narratio per se quidem fidem non mereatur, sed prævideatur alios ex animi levitate eredituros esse, non peccatur contra justitiam, sed benè contra charitatem. Ratio *prioris*, quia cum audientes non ex pondere narrationis, sed ex animi levitate fidem adhibeant, narranti tanquàm causæ principali non potest adscribi infamia indè resultans. Ratio *posterioris*, quia præbet alteri occasionem alicujus bonam opinionem abjiciendi.

3° Si tales concurrant circumstantiæ ut narratio suapte pondere fidem apud audientes mereatur, contra justitiam peccatur, quia ponitur absque ratione sufficienti actio alteri damnificativa.

Tertium dubium: An mortale sit de quâdam communitate aliquid infandum alteri revelare?

Resp. Vel agitur de communitate religiosa, vel de profanâ. Si de religiosa, sepius peccatum est mortale aliquid infandum revelare, tum quia detractio redundat in religionem, tum quia membra hujus ordinis, ob conjunctionem quâ sibi invicem devinciuntur, singula propriam habent injuriam alteri factam. Si de profanâ, vel est numerosissima, vel pauca numero. Si prius, non videtur lethaliter peccaminosa narratio criminis, vel defectus ab uno admissi, quia ubique connulli inveniuntur perversi; quare societas, de cujus membro detrahitur, vel nullum vel non nisi parvum patitur detrimentum. Si posterius, detractio graviter peccaminosa est, cum aliquid maximè notosum manifestatur de quodam membro parvæ communitatis, quia detractio in quasdam tantum resilit

personas, et indè graves suboriuntur contra illas suspiciones.

Quartum dubium: An mortale peccatum sit alicquem de uno crimine infamatum de alio infamare?

Resp. Vel crimen occultum habet affinitatem cum crimine de quo est infamia, vel non.

Si *primum*, non peccat contra justitiam qui crimen affine detegit ei qui principale cognoscit. Ratio est quia non censetur nova infamia inferri, nec prior augeri; v. g., si de homine publicè ebrioso dicas eum cum uxore rixari, verba imprecatoria proferre, non rectè curare res familiarem, etc., non multum augeas primam infamiam quâ jam dedecoratur.

Si *secundum*, peccat contra justitiam qui crimen occultum alteri crimini de quo est infamia non affine nec connexum detegit. Ratio est quia injustè inferitur ei nova infamia gravis; fama enim est quid divisibile, partibus diversæ rationis constans, quarum si una auferatur, superest altera, proindèque jus ad illam conservandam. Hinc graviter peccat contra justitiam qui de publico ebrioso dicit quòd adulterium, furtum, etc., commiserit.

Quintum dubium: An mortale sit peccatum alicquem in quodam loco infamatum in alio infamare?

Resp. Vel crimen est notorium notorietate juris, vel tantum notorietate facti.

Crimen est notorium, *1°* notorietate juris, quando constat per sententiam judicis; *2°* notorietate facti, quando patratum est coram multis, adèd ut non possit quæque cautione celari, vel quando sat personis innouit, ut moraliter impossibile sit quòd non deveniat in cognitionem communitatis.

Si prius, qui revelat ubivis locorum et temporum crimen alicubi notorium, *notorietate juris*, neque violat justitiam, neque charitatem. *1°* Non justitiam; nam is non violat justitiam qui non violat jus quod alter habet ad famam: atqui revelans ubivis locorum et temporum crimen alicubi notorium notorietate juris non violat jus alterius, siquidem judex potuit et voluit damnato auferre jus ad famam ubivis locorum et temporum: potuit; nam potest auferre bona vitæ et fortunæ: ergò et famæ: voluit; nam sententiam fert publicam, et publicæ executioni jubet eam mandari: ergò. *2°* Non charitatem; ille non lædit charitatem qui agit secundum intentionem legis et boni publici: atqui ità divulgans crimen notorium notorietate juris; nam intentio judicis et boni publici postulat ut viri secleratissimi cognoscantur, ad alios metu infamie à crimine committendo deterrendos: ergò. Aliud esset si ex judicis intentione sententia restringi deberet ad quorundam tantum notitiam, ut fit in decisionibus penalibus monasteriorum et collegiorum. Non idèd licet crimen foris notum facere, quia talis non est intentio superioris.

Si posterius, id est, si agatur de crimine notorio *notorietate facti*, vel diffamatio fit in locis ad que mox et verisimiliter cognitio criminis per aliam viam perventura est, v. g., per commercia et alias relationes; ve in locis ad que non perventura est, aut tantum per ventura post longum temporis spatium.

In *primâ hypothesisi*, diffamator neque violat justitiam, neque charitatem saltem graviter: 1° non justitiam: quia fama alterius censetur in hoc casu moraliter amissa ac proinde non aestimabilis pretio: ergo. 2° Non charitatem saltem graviter: quia infamatus non multum dolere potest de actione quæ ferè nullum ipsi creat damnum, cum ex hypothesisi mox infamandus sit: ergo.... Huic decisioni stamus, etiamsi divulgatio criminis, quæ mox faciendâ est, viâ injustâ fieri supponatur; proximus enim jus non habet ad famam nisi, vel quia innocens est, vel quia illius crimen est occultum. Porrò deest in presentî casu uterque titulus: ergo. Undè timorati non inquirunt an rumor justè vel injustè propagatus fuerit, ut de aliquo loquantur ex inine, modò illud sit reipsâ publicum.

In *secundâ hypothesisi*, controversia inter Theologos. Juxta multò plures diffamator violat et justitiam et charitatem. 1° Justitiam, quia alter videtur jus habere ad famam suam in loco ubi non est verisimiliter perventura notitia criminis. Etenim ibi ad famam suam non amisit jus, neque sententiâ judicis, cum lata non fuit; neque criminis in se sumpto, alioquin quicumque committeret crimen occultum amitteret jus ad famam suam, quod omnes negant; neque publicitate in alio loco, quia jactura juris quod habet ut non reveletur, non debet extendi ultra publicitatem, quæ adhuc non extenditur ad locum ubi fit diffamatio: ergo. 2° Charitatem, quia fecit alteri quod sibi fieri nollet, cum grave damnum inferat proximo: ergo.

Juxta alios quibus presunt card. Delugo, Becanus, Lessius et multi apud Ligerio citati, diffamator neque justitiam neque charitatem ledit. Fatentibus omnibus Theologis, licet historicis publica alicujus crimina typis mandare ad instructionem posterorum veritatisque integritatem conservandam; atqui cœvi non minùs indigent instructione et veritatis integritate quam posterî: ergo id licet pro aliis quod pro alteris. Et verò hemo tumoratus qui folia diurna, ubi quotidie publica describuntur crimina, non legat absque perplexitate; atqui tam scribere quàm legere fas est: ergo. Præterea si alienigenæ quemdam adirent locum, non malum esset eis revelare crimina in eodem loco publica; cur pejus esset eadem scribere crimina eisdem in parâ commemorantibus? Nùm varietas locorum læsionem famæ variat? Ergo. Denique ratio fundamentalis in eo stat: bonum commune exigit ut homines ubique cognoscantur quales publicè alicubi habentur, alioquin relationes societatis nimis difficiles et periculosæ essent.

Posteriori adheremus sententiæ pro quibuscumque criminibus quæ aliquam habuerunt publicitatem, sed maximè pro iis quæ reddunt hominem periculosum, ut sunt crimina homicidii, prodicionis, introcinii, leuocinii, scandalosæ impudiciæ et similia. Eò propensius hanc edimus opinionem quòd in Galliis omnia jam nunc loca censeantur contigua ob nimias commercii relationes, multitudinem viatorum, nubem publicorum foliorum, et forsân cœvorum nativam loquacitatem.

Cæterum omnes utriusque sententiæ patroni in eo

concordes sunt, eum qui diffamatum uno tempore diffamat in alio tempore quo oblivioni tradita erant infamia prior, vel ex lapsu temporis, vel emeratione infamati, peccare contra justitiam. Ratio est quia crimen tunc reducitur ad eum statum in quo erat ante publicitatem, et in aestimatione communi divulgatio famæ proximi nocet.

§ III. — De peccato detractorem audientium.

Audientes detractorem triplicis sunt generis: alii influunt in detractorem, vel excitant, vel plaudendo, vel interrogando; alii non influunt in detractorem, sed in eò complacent; alii nec influunt, nec complacent; sed non impediunt eum possent. Brevis aperiemus quid de singulis sentiendum sit.

Primi peccant, 1° contra justitiam, cum sint causa efficax et injusta infamationis proximi; 2° contra charitatem, cum, nedum impediunt alterius malum, hujus participes fiunt; quin etiam illi magis rei sunt quàm ipsimet detrahentes qui ab iis, tanquàm à causis primariis, impulsum accipiunt.

Secundi peccant contra charitatem, quia complacent in damno alterius, sed non contra justitiam, quia eorum complacentia non fuit causa excitativa detractorem. Imò illi ab omni peccato vacant, si complacent tantum in fecundità detractoris aut singularitate facti aut moderatâ curiositatis satisfactione.

Tertii vel tenentur ex justitiâ impedire, vel non. Si prius, audientes detractorem, quando in eam nec influunt nec complacent, sed eam non impediunt, peccant contra justitiam, utpotè causæ negativæ quæ non obsistunt damno quod ex justitiâ tenentur et absque gravi incommodo possunt avertere. Operosum est verò et maximè arduum definire quinam ex officio justitiæ teneantur aliorum famæ invigilare. Quando officium fundatur in contractu aut quasi-contractu cum republicâ vel cum privatis inito, tunc qui non impedit damna illata ab iis quibus ex tali officio præest, aut illata contra eos quibuscum ex eodem officio ligatur, tenetur ad restitutionem. Ubi autem sunt illi qui ex tali contractu constituuntur ad impediendas detractores? nescio nisi magistratus publicos quibus denuntiantur libelli diffamatorii; non liquet patrem respectu filiorum etiam minorum, maritum respectu uxoris, magistrum respectu discipulorum teneri ex pacto ad impediendas detractores quæ sunt à suis contra extraneos vel ab alienis contra suos. Si autem nullus sit contractus aut quasi-contractus, vi cuius aliquis teneatur alterius famæ invigilare, tunc qui non impedit damna iis vel ab iis illata quibus præest, ad restitutionem non tenetur, quia nullum violat jus strictum; sic parochus respectu parochianorum, dominus respectu famulorum, caupones respectu hospitem, etc. Equidem prædicti, si non impediunt damna inferri à suis subditis, suo desunt officio, sed non pacto, siquidem nullum intercedit nec cum eis nec cum republicâ quo teneantur impedire detractores quæ à subditis contra extraneos, vel ab extraneis contra subditos procedunt.

Si posterius, id est, si audientes detractionem non teneantur ex justitiâ eam impedire, huic non obstando, peccant tantùm contrâ charitatem, vel moraliter, vel venialiter, quia non obtemperant præcepto charitatis christianæ quâ quisque tenetur avertere malum proximi, cum id potest. Difficultas nunc est determinandi quandonâm peccatum non impediens detractionem sit mortale aut veniale.

Auditio detractionis ab omni aut saltem mortali culpâ vacat quotiès audiens detractionem eam non impedit, aut quia rationabiliter præsumit rem esse publicam, vel detrahentem justam habere causam sic loquendi, vel eum graviter offensum iri si reprehendatur, vel auditores rem faciliùs ob resistantiam credituros, vel resistantiam fore inutilem; aut quia ipse prohibetur timore, reverenciâ, reverentiâ, perplexitate gravi, qualis est in scrupulosis in prædictis circumstantiis; aut quia modus prudens impediendi menti non occurrit, ob narrationis præcipationem; aut quia res levis est, aut quia faciliè non credetur. Ratio est, quia ille de quo detrahitur, non graviter infensus est contrâ auditorem qui detractionem non impedit; aliàs relationes societatis intolerabiles essent. Hinc obligatio sub gravi detractionem impediendi admodùm rara est inter æquales, et rarissima in inferioribus ergâ superiores, quia vix ullam reperies detractionem, quæ non fiat saltem cum unâ ex prædictis circumstantiis.

Consultum auctores probati ad detractionem optimè declinandam, vel decenter contradicere, si factum quod refertur sit calumniosum, vel recedere à cœtu detrahentium, si commodè fieri potest, vel communiùs tristiorum ostendere faciem, vel potiùs sermonem suaviter aliò convertere. Expediit rarò detrahentem ab initio sermonis abrumperre, quia sæpè non nisi communia et publica facta asserunt; et aliundè talis interruptio ad attentionem detractantibus conciliandam inserviret.

§ IV. — De obligatione famam restituendi.

Quæres 1° utrùm fama sit restituenda?

Resp. Omnis ille qui famam alterius injustè lædit tenetur ex justitiâ sivè eam reparare, sivè damna ex ejus ablatione secuta rescaricere. Id ipso jure naturali præcipitur: *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest.* Quòd si hoc verum sit de bonis fortunæ, multò magis profectò de famâ et honore quæ bonis istis sunt pretiosiora.

Dixi 1°, omnis ille qui famam alterius injustè lædit; quo nomine intelliguntur 1° ipsimet detractores, 2° cooperatores positivi detractionis, id est, qui eam juserunt, consulerunt aut alio simili modo provocaverunt; 3° cooperatores negativi, id est, qui detractionem non impederunt, cum id potuerunt absque gravi incommodo, et ex officio justitiæ deberent.

Dixi 2°, famam restituere, tùm apud eos quibus proximi crimen detectum fuit, tùm apud eos quibus à primis audientibus fuit pervulgatum: id enim sibi imputare debent, cum faciliè poterint prævidere detractionem esse pervagaturam. Si tamen detractor sti-

pulatus fuisset silentium cum iis quibus ipse narravit et prudenter existimasset eos non esse revelaturos, non teneretur apud auditores mediatos restituere, quia hæc ulterior revelatio non censeretur illi voluntaria. Ita Billuart, Ligorio, De Lugo, etc.

Dixi 3°, et omne damnum ex ablatione famæ secutum rescaricere, quia detractor est causa efficax et injusta horumque damnorum. Hinc ad restitutionem tenetur qui per injustam detractionem causa est cur aliquis ab officio vel beneficio adepto aut certò adipiscendo repellatur, cur puella non ineat conveniens matrimonium, cur famulus suas operas locare non possit, cur medicus, advocatus, pharmacopola non quærantur, cur mercator non vendat, cur pauper eleemosynam non obtineat, etc.

Animadvertent Theologiæ candidati hanc esse differentiam inter obligationem rescaricendi damna temporalia quæ ex injustâ diffamatione sequuntur, et obligationem restituendi famam vel honorem; quòd scilicet obligatio restituendi damna temporalia, quæ vocantur fortunæ, sit realis, quia consistit in dandâ aliquâ re, ac proindè transeat ad hæredes diffamantis; dùm obligatio famam vel honorem restituendi est solùm personalis, quia consistit in aliquâ actione faciendâ, ac proindè non transit ad diffamantis hæredes.

Quæres 2° quomodò fama sit reparanda?

Resp. Vel detractor famam læsit, alteri falsum crimen imponendo, vel verum quidem sed occultum manifestando.

In primo casu, debet calumniator verba sua retractare apud eos qui illum audiverunt, aut ad quos pervenit fama criminis suppositi. Si opus est, ad fidem faciendam juramenta et testes adhibere tenetur, quamvis diffamando non adhibuerit, quia qui est causa damni injusta debet omni possibilè eam revocare. Detractor tamen non tenetur dicere se mentitum fuisse; id enim propriæ famæ nocivum esset, et alienæ reparandæ omninò inutile; satis est ut auditores scient detractorem falsum dixisse. Quòd si, adhibitis testibus et juramento, auditores in præconceptâ malâ opinionem perseverent, detrahens liber erit ab ulteriori restitutione, quæ esset ei moraliter impossibilis; tunc sola auditorum malitia censi debet causa istius prævæ opinionis.

In secundo casu, detractor non debet quidem priora verba expressè revocare, nunquam enim mentiri licet, sed aliam viam sectando, famam ablatam restituere tenetur, 1° directè dicendo se imprudenter locutum esse, se leviter judicasse, et factum non esse tale quale illud retulit; se in hoc egisse ex irâ, vindictâ, etc., in quibus non mentitur, quia nemo de proximo detrahit, nisi incitetur quâdam cupiditate, ut invidia, superbiâ, odio... Sed hic modus parùm prodest, ut observant communiter Theologi, apud astutiores et sagacitate præditos, qui potiùs ex his formulis, in quibus non asseritur crimen non esse falsum, illud verum esse concludunt. 2° Indirectè, tacendo scilicet de priori crimine, et infamatum de

veis qualitatibus laudando, specialiter honorando, frequenter declarando cum tanquam virum probum haberi; sic enim sensim ex unâ parte tantumdem famam ejus illustrabit quantum ex alterâ obscuravit. Hic modus aptissimus est et sæpè sufficit ut auditores concludant falsa esse quæ dicta fuerant, aut oblivioni tradatur detractio præterita.

His mediis deficientibus, non pauci ad veniæ petitionem obligant eum qui non potest aliter famam reparare. At non probo eorum rationem: cur enim ille magis ad petitionem veniæ teneretur quam qui non potest restituere bona fortunæ? Per petitionem veniæ fama deperdita non rediret. Aliundè, sæpè detractor ignoratur nec vellet cognosci. Facilius crederem cum P. Antoine detractorem cognitum teneri per signa doloris satisfacere pro morore illato; hæc enim multùm disponunt læsum ad relaxandum de jure suo.

Quær. 5° quænam causæ à famâ restituendâ excusent?

Resp. Suppono ex dictis non esse obligationem restituendi quandò infamatio fuit justa et licita.

Prima causa à restitutione excusans est absentia infamiæ quæ locum habet, 1° quandò auditores detractori non crediderunt; 2° quandò fama proximi jam aliâ viâ recuperata est, v. g., si ex alterius testimonio, purgatione judiciali, vel experientiâ comperta est falsitas infamiæ; 3° quandò per oblivionem cessavit infamia; ibi nulla est obligatio restituendi, ubi nullum fuit damnum illatum, aut jam fuit reparatum; in hoc casu reparatio detractiõnis novam induceret infamiam.

Secunda causa est reparationis inutilitas aut impossibilitas; nemo enim tenetur ad actum inutilem aut impossibilem. Hinc si crimen quod revelatum fuit, aliâ viâ factum fuerit publicum, infamator ad nihil tenetur ergâ infamatum qui, publicitate recentiori, amisit, respectu prioris infamantis, jus ad famam ac proindè ad reparationem famæ; quod etiam probabilis est, etsi injustè crimen evaserit aliundè publicum; quia, licèt per injuriam infamatus non amiserit jus ad famam, amisit tamen per id quod ex injuriâ sequitur, scilicet publicitatem. Hinc etiam infamator non tenetur famam proximi reparare quandò id non potest quin ipse incurrat damnum notabiliter majus ac illud quod provenit infamato ex ipsius infamiâ. Censetur enim impossibile quod fieri non potest sinè tali damno. Dixi, *quân incurrat damnum notabiliter majus*; nam si infamator non incurreret nisi damnum æquale, aut etiam paulò majus, teneretur nihilominus reparare, quia melior esse debet conditio innocentis. Idèò tenetur famam periculo vitæ reparare, si ex infamatione idem periculum infamato immineret.

Tertia causa est infamiæ condonatio ab eo facta qui de jure suo cedere potest et de facto cedit. Censetur quis de jure suo cedere non posse quotiès peccaret contra justitiam seipsum infamando; quod accidit quandò ex ipsius infamatione directè sequitur alterius damnum quod ex justitiâ tenetur impedire. Hinc uxor non potest condonare à validè infamationem suam circâ adulterium, quia ex illâ sequitur quædam mariti infa-

matio, quam ex justitiâ avertere debet. Hinc prelati qui ex justitiâ tenetur regere subditos, non potest remittere restitutionem famæ suo muneri ritè obeundo necessaria. Censetur verò quis infamationem suam de facto remittere quotiès sit expressa condonatio, vel adest rationabilis præsumptio quòd si læsus interrogaretur et rogaretur, faciliè condonaret, quia tunc non dici potest invitus si restituito ei non fiat.

Quarta causa est compensatio mutua. Hanc causam admittunt communiter theologii, non quidem eo sensu quòd liceat infamato infamantem diffamare, quod esset vindicta pura: sed hoc sensu quòd si ille quem diffamasti, te postea diffamet, uterque censeamini cedere de jure vestro. Ratio est quia tali in compensatione dici non debet eum qui famam alteri absulit et eam reddere non vult, esse rationabiliter invitum ne propria sua fama ab alio retineatur.

ARTICULUS II.

DE CONTUMELIA.

Contumelia definitur: *Injusta læsio honoris alieni facta præsentì et scienti*; quibus verbis differt à detractioe quæ violat alicujus famam et fit absente personâ læsâ.

Contumelia fieri potest verbis, v. g., per exprobrationem criminum vel defectuum; factis, v. g., si quis alterum præsertim eximum alapâ percutiat; scriptis, v. g., libellis convicium et improprium redolentibus; picturis gallicè dictis *caricatures*, quibus ornatissimi cives et etiam reges despectui publico exponuntur; aut aliis denique contemptis signis, v. g., irrisionibus injuriosis.

PROPOSITIO. — *Contumelia est peccatum mortale ex genere suo.*

Prob. 1° S. Script. Matth. 5, 22: Qui dixerit fratri suo: fatue, reus erit gehennæ ignis.

2° Ratione, quia contumelia ex naturâ suâ graviter lædit honorem proximo debijum, ad quem ipse non minus juris habet quam ad famam: imò, quia per contumeliam honos auferitur, quasi vi illatâ, scienti et renitenti; idèò contumelia magis lædit et acerbiorè inferit injuriam quam detractio, ac proindè est gravior peccatum.

Dixi, *peccatum mortale ex genere suo*, quia veniale fieri potest, tùm defectu sufficientis deliberationis, tùm levitate materiæ; quæ quidem levitas aliquandò ex ipsamet re, aliquandò ex conditione personæ lædentis et læsæ dijudicatur; contumelia enim quæ respectu domini, patris, aut viri honesti lethalis est, sæpè venialis erit respectu filii, subditi aut personæ vilis ac infimæ. Hinc à mortali excusantur ab aliquibus pueri, mulierculæ, rudes, etc., conviciis apud plebeios usitatis se læcèssentes, quia his non adhibetur fides, nec honor vilium personarum multùm inde minuitur.

Quinimò verba contumeliosa possunt non esse peccatum, 1° si proferantur causâ disciplinæ et correctionis; rarò tamen ea sunt adhibenda; ad iram commovent et non corrigunt; 2° si non ad dehonorationem,

sed delectationem et joci causâ unicè proferantur. Caveas verò ne similibus laxiores dentur habene; quia sæpè proximus in his offenderit.

Quæres 1°, quisnam sit modus reparandi honorem?

Resp. Modus ille pendet ex variis circumstantiis, nempe ex gravitate injuriæ, ex dignitate personæ læsæ et personæ satisficientis. ex consuetudine in locis receptâ; porro ratio haberi debet illarum circumstantiarum in honore reparando. Si agatur de injuriâ superioris ergâ inferiorem, sufficere potest amica salutatio. Si offensus et offendens sint ejusdem conditionis, sufficere potest loci honorifici concessio, invitatio ad mensam, laudatio facta coram testibus injuriæ. Si verò agatur de injuriâ inferioris ergâ superioris, pierumquè requiritur veniæ petitio, quæ sit publica, vel privata, prout offensa fuit publica vel occulta.

Quæres 2° quomodo sese genere debeant qui ab aliis contumeliâ affecti sunt?

Resp. Eos, secundùm Christi doctrinam et exemplum, debere hæc omnia patienter sufferre, nec licitè posse vindictam nec injuriam pro injuriâ rependere. Possunt tamen ea peragere quæ necessaria sunt ad justam defensionem, v. g., dicendo calumiatorem falsa loqui. Imò strictè loquendo, licet in quibusdâ circumstantiis satisfactionem à iudicibus expetere, præsertim si id necessarium sit ad salutem audientium, ad muneris sibi commissi exercitium, ad reparationem scandali.

ARTICULUS III.

DE JUDICIIS ET SUSPICIONIBUS TEMERARIIS.

Judicium temerarium est *actus mentis quo quis malum aliquod de proximo sine rationibus sufficientibus intèrnatè pronuntiat.*

Quadruplicem iudicii temerarii gradum post S. Thomam distinguunt theologi, nempe dubitationem, suspicionem, opinionem et iudicium.

Dubitatio est hæsitatio mentis non magis uni parti quàm alteri adhaerentis.

Suspicio est inclinatio mentis ad assentiendum uni parti potius quàm alteri.

Opinio est verus assensus seu determinatum iudicium de veritate unius partis; sed non ità firmum ut excludat omnem errandi formidinem de contrario.

Judicium est assensus mentis firma et determinata uni parti potius quàm alteri, ideòque omnem errandi formidinem excludens.

PROPOSITIO. *Judicium temerarium est peccatum mortale quoties est notabiliter temerarium, verè voluntarium et in materiâ gravi.*

Prob. 1° ex Scrip. S. Matth. 7, 1: Nolite judicare ut non judicemini. Luc. 6, 37: Nolite judicare et non judicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini. Rom. 2, 1: Inexcusabilis es, ò homo omnis qui iudicas!

2° Ex ratione. Illud est peccatum ex genere suo

mortale quod est contrâ justitiam et charitatem; atqui judic... *1° Contra justitiam.* Unusquisque enim jus habet ad propriam famam retinendam apud alios, quandiù non probatur malus, et exindè homines meritò dolent et conqueruntur quandò de ipsis temerè judicatur; atqui temerariè iudicans de alio contrâ illud jus agit: ergò. *2° Contra charitatem,* ex axiomate: *Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis,* et qui non potest esse benè affectus proximo qui de illo temerariè judicat: ergò.

Dixi 1°, quoties est notabiliter temerarium; id est, quoties fertur sine rationibus sufficientibus ad virum gravem determinandum; etenim tota ejus malitia ex temeritate oritur, ità ut si iudicium foret ex motivis omnino sufficientibus, nullatenus foret peccatum; quia tunc esset iudicium prudens et rationale; porro per illud non inferitur injuria proximo; proximus enim amisit jus famæ et bonæ existimationis respectu illius cui crimen sufficientibus indicii probatur. Ad dignoscendum verò quæ indicia sint sufficientia, statui potest generaliter: *indicia quæ, attentâ qualitate facti, personæ, loci et temporis, atque aliis circumstantiis, sufficerent ad movendum virum gravem et prudentem ad taliter suspicandum vel iudicandum, censentur sufficientia.* Si nunc quaeratur quibusnam indicii viri prudentes determinentur ad sic vel aliter iudicandum, respondemus eos determinari ad ferenda iudicia quæ ex se vel ex usu conjunguntur cum indicii quæ ipsis subministrantur. Hinc *1° si videas hominem noctu alienas ædes perfodientem, scalas admoventem, ascendentem per fenestram, sufficientis indicium est ut iudices eum furandi vel alterius mali perpetrandi causâ id agere; secus si hæc meridianâ luce et coràm omnibus ista faciat. 2° Si advertas juvenem libidinosum et petulantem cum meretrice solâ colloquentem, sufficientis indicium est ut iudices illum de libidine cogitare; secus si sit vir gravis et integerrime famæ. 3° Si audias à personâ probâ, quæ nec solet de aliis detrudere nec incerta pro certis spargere, aliquid alteri odiosum, grave erit indicium commissum fuisse id quod refertur; secus si narretur ab aliis qui sæpè rumores pro veritate accipiunt. Si forsitan rationes quæ moverunt ad iudicandum parùm distent à sufficientibus peccatum erit veniale.*

Dixi 2°, quoties est verè voluntarium. Undè si iudices ex solâ mentis promptitudine, absque deliberato consensu, nullum erit peccatum; tunc enim non tam erit iudicium quàm repentina cogitatio cui communiter nec credit certò nec vult credere. Hinc confessarius non statim peccati mortalis reos existimabit tot homines qui vereantur ne temerè judicaverint de proximo; iste potius considerabit dispositionem penitentis. Si penitens timorata sit conscientie, et credat se non fuisse consensurum male cogitationi irruenti, statim ac animadvertit illam esse temerariam, regulariter non erit arguendus de mortali, etsi diù perduraverit cogitatio. Si verò penitens sit parùm de salute suâ sollicitus, sed aliorum vitam carpere soleat, et in eam inquirere, uti faciunt devotæ quædam, tunc

in dubio an pravæ cogitationi consenserit, semper habere debet scrupulum de mortali, ideoque rem totam confiteri ad minus ut dubium mortale. Quod si cupiam suum de alio sensum malignè patefecerit, jam peccavit dupliciter; 1° quia sic consensum suum aliquatenus firmavit; 2° quia plerumque imprudenti hæc agendi ratione priorem de proximo ideam iniecit aliis quam haberet ipse.

Dixi 3°, in materia gravi. Si enim materia sit levis, id est, si, ex communi hominum opinione, leve detrimentum ex judicio temerario proximi famæ inferatur, peccatum erit veniale. Ut autem cognoscatur an grave vel leve detrimentum famæ alterius inferatur, spectari debent personæ et circumstantiæ. Hinc grave peccatum erit, juxta multos theologos, si quis judicet virum sanctissimum esse mendacio deditum, nobilem esse spurium, quia graviter inde fama eorum imminuit, indèque contemuntur. E contrario, juxta eosdem, leve peccatum erit, si quis hominem infimæ conditionis judicet esse ebriosum, militem esse duellatorem, quia non inde multum infamantur ejusmodi homines, et, nedum de iis miseris careat, non raro gloriantur.

Quæres. 1° Quid sentiendum sit de temerariis opinionibus, suspitionibus et dubiis circa proximum?

Resp. 1° Hæc omnia sunt peccata contra justitiam; nam violant jus quod habet proximus ne quis malè de ipso vel opinetur, vel suspicetur, vel dubitet; ergò... Hæc tamen peccata non sunt ejusdem gravitatis ac judicium temeraria, cum minus proximi famam lædant.

2° Opiniones temerariæ, quando adest sufficiens temeritas, voluntarietas et materia gravitas, peccata sunt mortalia. Nam includunt verum judicium temerarium, etsi minus firmum; atqui ex jam probatis judicium temerarium est peccatum mortale ex genere suo; ergò. Opinio temeraria usque ad apicem peccati mortalis non exurgit, nisi concipiatur ex multo minoribus indicis et versetur in multo graviore materia ac quando agitur de judicio temerario; quia minor sit injuria per opinionem quam per judicium.

3° Suspiciones et dubitationes temerariæ, etiam in materia gravi, ordinariè non sunt peccata mortalia. Ratio est quia suspicans et dubitans parùm lædunt alterius famam, vel quia in eis plene non consentiunt. Hæc enim totidem habentur appendices fragilitatis humanæ quæ invita istas experitur.

Dixi, ordinariè, quia interdum suspiciones et dubitationes temerariæ sunt peccata mortalia, nempe 1° si sint de gravissimo crimine ex levissimis indicis et magnâ animi temeritate concepta in personam suâ pietate eximiam et probitate integerrimam; hujusmodi enim suspicio vel dubitatio maximam proximo injuriam facit; regré ab eo ferretur si ab eo sciretur; 2° si ex gravi odio, vel contemptu, vel cordis malignitate procedant; 3° si exteriùs manifestentur, lisque detractio addatur.

Quær. 2° an actiones proximi dubiæ, seu quæ in bonam vel malam partem possunt explicari, semper in meliorem partem sint accipiendæ?

Resp. 1° Posse quemlibet de iis actionibus suum judicium suspendere totumque Deo committere. Ratio est quia nemo tenetur judicare aliquem esse prohum de cujus probitate datur sufficiens dubitandi ratio. Undè Christus non dixit: Semper judicate in bonam partem, sed: *Nolite judicare, ut non judicemini*, Matth. 7, 1.

2° Si tamen judicare velimus, aut si suspensio nostri judicii proximo nocitura sit, debemus illas actiones in meliorem partem interpretari. Ratio est 1° quia ita docuerunt sancti. *Nihil aliud nobis præcipi existimo*, inquit S. Aug., lib. 2 de Serm. in monte, c. 18, nisi ut ea facta quæ dubia ex quo animo fiant, in meliorem partem interpretentur; 2° quia non debemus alteri facere quod nobis fieri nollems; atqui profectò nullus est qui malus reputari velit pro actione quæ ex æquo in bonam et malam partem accipi potest: ergò.

3° Hæc secunda regula patitur aliquam exceptionem vel explanationem: nimirum si agitur de danno nostro vel aliorum vitando aut præcavendo, licitum est; imò prudentissimum, dubia de proximo non quidem absoluto judicio in pejorem partem interpretari, sed sese gerere perinde ac si probus non esset, non credendo tamen eum esse talem. Ratio est 1° quia nemo est qui de eo agendi modo justè conqueri possit; quisque in pari casu similiter ageret; 2° quia sic debemus omnem justitiam ergà proximum implere, ut non deficiamus à charitate quam nobis nostrisque debemus. Hinc qui ignotum domi recepit, quamvis eum esse furem judicare non possit, potest tamen suis rebus providere perinde ac si fur esset. Hinc parentes qui filios, domini qui servos, superiores qui inferiores vident dubia agentes, vel cum personis dubiæ virtutis aut probitatis non rarò colloquentes, nihil quidem intus mali judicare debent, sed possunt, imò tenentur ergà eos sese gerere quasi malè agerent, non quidem eos puniendo, sed monendo, quædam interdicens, cautionem omnem adhibendo, ut præcaveatur malum.

CAPUT IV.

DE INJURIA ET RESTITUTIONE OB DAMNEM IN BONIS FORTUNE ILLATUM.

Cum damna in bonis fortune præcipuè revocari possint, vel ad ea de quibus jam diximus, ubi de injustâ acceptione et injustâ damnificatione, vel ad ea de quibus mox dicturi sumus, ubi de obligatione restituendi ratione contractus, pauca nos manent tractanda sub titulo furti. Agenus 1° de furto in genere; 2° de quibusdam difficultatibus circa furtum.

ARTICULUS I.

DE FURTO IN GENERE.

Quær. 1° quid sit furtum?

Resp. Furtum generatim definitur: *Ablatio rei alienæ domino rationabiliter invito.*

Dicitur 1°, *ablatio*, sive fiat per acceptionem, sive per detentionem, aut possessionem.

Dixi 2°, *rei alienæ*; sive ad alterum pertinentis, sive ipsis locatæ, commodatæ, oppigneratæ. Non enim se-

lus ille turatur qui rem alienam usurpat, sed etiam ipse rei dominus, si rem suam auferat ab eo qui jus habet eam retinendi vel illà fruendi. Si tamen quis privatà auctoritate rem suam ab alio injustè detentam capiat, non violat justitiam, quamvis peccet si possit per iudicis auctoritatem eam recuperare.

Dicitur 3°, *invito domino*; si enim rei dominus consenserit, nullum erit furtum, cum volenti non fiat injuria. Hinc aliquandò à furto excusantur amici, vel conjuges, cum à se invicem aliquid parùm notabile auferunt, prudenter judicantes eos esse consensuros, si adessent ac rogarentur: quod ordinariè præsumi non debet, cum ex communiter contingentibus constet neminem velle sua bona dispergere.

Dicitur 4°, *invito rationabiliter domino*; quia non furatur qui aliquid auferit à domino irrationabiliter invito. Hinc etiam à furto excusantur qui rem alienam adhibent ut subveniant suæ vel aliorum extremæ necessitati; tunc enim rei dominus non est rationabiliter invitus, nisi ipse sit in pari necessitate; tunc enim melior est conditio possidentis.

Quæres 2° quomplex sit furtum?

Resp. Furtum aliud dicitur simplex, de quo hæcenus; aliud rapina, si fiat apertè et cum violentià, præsentè et invito domino; aliud fraus vel dolus, si fiat dominum decipiendi in venditionibus aut emptionibus, aut aliis modis; aliud sacrilegium, quo auferitur res sacra de loco sacro aut non sacro, vel res non sacra de loco sacro; aliud peculatus, quo quis auferit res pertinentes ad fiscum aut publicum ærarium; aliud plagiatus, quo homo in servitutem adducitur, sive ille sit liber sive servus alienus; aliud abigatus, quo pecus abstrahitur ex pascuis vel armento alieno.

Quær. 3° quale peccatum sit furtum?

Resp. Peccatum istud ex genere suo esse lethale. Nam 1 Cor. 6, 10: *Neque fures, neque avari.... neque rapaces, regnum Dei possidebunt*; aliudè expressè prohibetur in Decalogo, justitiæque legibus adversatur; porrò Decalogus justitiæque leges obligant sub mortali.

Dixi furtum esse peccatum *ex genere suo mortale*; quia fieri potest veniale ex levitate materiæ; nam per furtum rei levis damnum leve proximo inferitur, nisi aliud malum indè sequatur.

Quær. 4° quænam rei ablata quantitas requiratur ut furtum censeatur grave?

Resp. Ea quantitas communiter censetur gravis cuius ablatio graviter afficit dominum ob notabilem utilitatem quæ eum privat. Nunc operè pretium est expendere quandonàm dominus graviter invitus est. Ad illud dignoscendum considerari debet, 1° ipsamet quantitas in se et independentè à paupertate aut opulentia illius cui res ablata est, quia jus pauperis, sub respectu justitiæ commutativæ, non strictius est quàm jus divitis, qui sæpissimè majorem habet curam in pecuniis suis conservandis, quàm ipse pauper; 2° conditio et indoles personæ cui res auferitur; an sit pauper, vel dives, liberalis vel pecuniæ tonax; quia, etsi

divitiæ non minuant jus divitis, aliquandò evenire potest ut ditiores, cum superabundanter habeant, aliquid etiam notabile amittere parùm curent, dum pauperes semper inviti sunt cum proportione ad materiam. Undè, si peccatum furti minus esse possit, cum res ditissimis subripitur, non tàm est propter illorum divitiæ, quàm propter hoc quòd non sint graviter inviti. Etenim, si reipsà inviti sint cum proportione ad materiam rei, prout rationabiliter esse possunt, sive ob utilitatem peculiarem rei, sive ob bonum commune, ne scilicèt latior aperiatur via hujusmodi furtis, tunc ipsis, ablatione rei, tanta fit injuria quanta pauperibus.

Quænam verò sit illa quantitas absolutè gravis, seu gravis in se et independentè à conditione personarum quibus injuria inferatur? Olim Galli satis communiter assignabant nummum assibus sexaginta constantem; ratio, quia communis hominum persuasio erat valorem unius nummi non esse modicum quid; etiam respectu opulentissimi viri, cum huic gravem posset afferre utilitatem. Hodè autem sequendo eandem proportionem, summa absolutè gravis constat circiter quinque aut sex francis, propter pecuniæ depretiationem. Dicimus, *circiter*, quia id non potest determinari mathematicè. Sanè ridiculum esset dicere peccare mortaliter qui 100 asses, et duntaxat venialiter qui 99 furaretur.

Quænam autem quantitas censeatur respectivè gravis, impossibile est determinare, cum id pendeat à statu peculiari unuscujusque. Ibi quanta diversitas! Ea tantùm summa reputari solet respectivè gravis quæ sufficit, vel ad victum diurnum hominis cui auferitur, spectatà ejus conditione, vel ad mercedem diurnam operarii à quo eripitur. Homines enim, generatim loquendo, graviter afficiuntur, cum talia sibi abripiuntur.

Ex principiis expositis sequitur majorè requiri quantitatem ad constituendum peccatum mortale in quibusdam furtis quàm in aliis, maxime in furtis filiorum familiæ respectu parentum, in furtis uxorum respectu mariti, in furtis mariti respectu uxoris, in furtis domesticorum respectu dominorum in rebus cibi vel potûs, in furtis minutis et aliis hujusmodi, quia communiter in his dominus minus est invitus quàm in aliis.

Intereò observamus furtum rei levis fieri posse mortale per accidens, 1° ratione damni aut lucri cessantis, ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, et ideò uno vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti *strictè* dicti, cum non subripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acûs es causa injusta cur sartor damnum grave patitur; est autem mortale contra justitiam creare alteri grave damnum sine justà causâ; 2° ratione scandali, ut si scias ob tale furtum aliquem blasphematurum: nam mortale est sinè justà causâ facere id ex quo prævidetur alter mortè, vel peccaturus; 3° ratione gravis mororis quem concipit dominus ex furto rei, propter affectum

ad illam: tunc enim gravior peccas saltem contra charitatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facile possumus, licet illud irrationabiliter eventurum sit.

Quæres 3° an necessitas excuset à furto?

Resp. aff., si necessitas sit extrema: secus, si si gravis.

Prob. prima pars; nimirum quòd necessitas extrema excuset à furto. Ratio est, quia rerum divisio, jure gentium introducta, foret iniqua, si tacita conditione non facta fuisset ut *in extremis omnia communia essent*, id est, cubitibz maneret integrum jus naturale accipiendi vel usurpandi ea quibus extremè indiget. Quare Thomas 2-2, q. 66, ait: *Per talem necessitatem efficitur suum quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam.* Ea resolutio tantum intelligitur, quando res ablata vel detenta est levioris momenti, quia res magni valoris non redeunt ad communitatem etiam in extremà necessitate, ut satis patet ex alibi dictis.

Prob. secunda pars; nimirum quòd necessitas gravis non excuset à furto, 1° quia alioquin janua innumeris furtis aperta foret. Quot enim hodiè homines gravi necessitate laborant! quot facile sibi persuaderent se in ea esse constitutos! 2° Quia damnata fuit hæc propositio ab Innocentio XI: *Permissum est furari, non solum in extremà, sed etiam in gravi necessitate.*

Sunt tamen aliquæ necessitates tam graves, ut moraliter æquivalent necessitati extremæ, v. g., periculum notabilis mutilationis, damnationis ad triremes, duræ servitutis, diuturni carceris: quo in casu multis videtur licitum quod in extremà necessitate licet, quia, cum hæc necessitates non sint frequentes et abusibus proximæ, uti sunt communiter graves, nulla subest ratio cur divisio honorum potius suspenderetur in extremà quàm in prædictà angustia. Non timendum est ne talis opinio in propositionem damnatam incurrat, tum quia propositio damnata loquitur de quolibet necessitate gravi, tum quia necessitas de qua sermo est moraliter loquendo æquivaleret extremæ. Fateor tamen, ait Billuart, in his contracto freno incidendum esse, ne detur locus abusibus.

Obj. Gravis necessitas excusat à restitutione statim faciendâ, ergò à furto, siquidem detentio nihil aliud est quàm acceptio continuata.

Resp. neg. cons. et parit. 1° Si posset accipi res aliena propter metum aut periculum gravis mali, panderetur janua continuis et innumeris direptionibus, ac proinde nulla esset securitas dominorum; cum enim in communitate quantumlùm magnâ ordinariè sint multi qui patiantur gravem necessitatem, et illam non possint aliter depellere quàm per magnam pecuniæ quantitatem, quilibet dominorum subjaceret plurimis et valde gravibus furtis. Contrà verò, nec tot nec tanta sequuntur inconvenientiâ ex eo quòd debitores ob gravem necessitatem differe vel omittere possint restitutionem; nam paucissimi debitores in illo periculo versantur, aut saltem iisdem non exponuntur abusibus. 2° Fur, quando furatur, influit in damnum positivè

quando verò non restituit, influit in damnum negativè: natura verò rigidius obligat ut non influas positivè, quàm ut non influas negativè. 3° Per se difficilius est restituere quàm non accipere; quia, dum restituis, positivè aliquid bonum exerces, et positivè spoliâ te bono quòd possides; dum verò tantum non accipis, positivè non exerces aliquid bonum, et præcisè non spoliâ teipsum; porro, natura facilius admittit excusationem in iis quæ per se difficiliora sunt.

ARTICULUS II.

DE QUIBUSDAM DIFFICULTATIBUS CIRCA FURTUM.

Quæres 1° an restituenda sit res ob turpem causam accepta?

Resp. 1°: Si res data fuit gratuitò, ex justitiâ restituenda non est, quia legitimo titulo acquiritur, nempe donatione legitime factâ, siquidem nec patratore criminis inhabilis est ad accipiendum, nec ille in cujus favorem patratum fuit crimen inhabilis fit ad donandum: ergò. Hinc juxtâ S. Thomam et ferè omnes theologos, mulier retinere potest, illasâ justitiâ, id quod sibi datum est occasione criminis. Expediit tamen ut talia lucra in pias causas ex parte vel ex toto impendantur per modum expiationis, ne merces peccati ad novum peccatum allicitat.

2° Si res data fuit in præmium operis accidentaliter mali, v. g., vestis vel alterius operis servilis die festo confecti, ex justitiâ restituenda non est; nam legitimo titulo acquiritur, cum opus accidentaliter malum, licet circumstantiâ ipsi extrinsecâ vitietur, non desinat esse in suâ substantiâ bonum et pretio æstimabile; sic vestimenta vel calcementa die dominicâ secta et suta non minùs corpori servantur quàm si die communi confecta fuissent: ergò.

3° Si res data fuit in præmium operis intrinsecè mali, v. g., fornicationis, adulteriù, stupri, distinguendum est: vel opus nondum patratum est, vel jam patratum.

Si prius, restituenda est res accepta, opere nondum patrato; nam illud debet restitui cujus dominium non fuit ad accipientem validè translatum; atqui dominium rei pro opere illicito nondum perpetrato acceptæ non fuit ad accipientem validè translatum; nam res illa tradita et accepta est sub conditione quòd malum opus ab accipiente consummaretur: porro talis conditio, etsi juramento confirmata, utpotè turpis, non potest jure impleri, nec proinde parere obligationem domini translativam; ergò dominium rei pro opere illicito nondum patrato acceptæ non fuit validè translatum: ergò res illa debet restitui.

Si posterius, videtur quòd adhuc sit obligatio restituendi. Nam si res posset retineri, maximè esset vel quia contractus de re turpi fieret, positâ actione, validus, vel quia opus turpe foret pretio æstimabile; atqui neutrum. Non primum, juxtâ regulam 18 juris in-6: *Non firmatur tractus temporis quod ab initio de jure non subsistit;* atqui contractus de re turpi de jure ab initio...; *non datur vinculum iniquitatis:* ergò. Non secundum; nam pretium rerum æstimatur judicio prudentium; atqui prudentes nihil faciunt opus turpe: ergò

Et verò, si opus turpe esset pretio æstimabile, maxime propter adjuncta, v. g., laborem, periculum; atqui adjuncta non sunt pretio æstimabilia; nam finis seu opus turpe non est pretio æstimabile; atqui media seu adjuncta quæ ad hunc finem conducunt sequuntur naturam finis; sic labor adjunctus rebus spiritualibus non est pretio æstimabilis, quia finis rerum spiritualium suprâ omne pretium ponitur: ergò; ergò. Ita Adrianus, Comitulus, Medina, Collet, Navarrus, Collat. Andeg. v. v. et Parisiensis contrâ multò plures quibus tandem, si præter spem jus naturale magis illis quam nobis faveret, jure civile opponere fas esset, art. 1150.

Cui verò res illa restitui debeat? Aliqui putant eam puperibus distribuendam esse, quia dominus dignus est ut illâ privetur. Hoc sanè verum esset, ait P. Antoine, si lex dominum redderet incapax hanc accipiendi; certè meruit ut illâ spoliaretur; sed nullibi hæc poena in Codice legitur; lex tantum recusat actionem, inquit Delvincourt, si vè ad exigendam rem promissam, si vè ad rep. tendam rem solutam pro opere turpi; itaque dominus non amisit proprietatem rei suæ; undè illi clamatur et restituenda est.

Quæ res 2° an restitui debeat res ad opus bonum sed aliandò debitum accepta?

Resp. 1°: Si res data fuit gratuitò, retineri potest, cum legitimo titulo acquisita fuit, scilicèt donatione liberè factâ ab eo qui dare poterat in gratiam illius qui habitus erat ad accipiendum: ergò.

2° Si res data fuit tanquàm pretium boni operis ex justitiâ debiti retineri nequit, 1° neque virtute contractûs; onerosi, qui non valet nisi in quantum traditur objectum indebitum ex justitiâ strictâ. Porro, ex hypothesis opus debebatur ex justitiâ: ergò; 2° neque virtute contractûs gratuitû, qui non tenet nisi fiat ex plenâ spontaneitate; atqui ordinariè provocatur metu injustitiæ: ergò. Hinc restituere tenentur qui aliquid accipiunt pro ferendâ justâ sententiâ, pro testimonio vero dicendo, pro debito solvendo, pro deposito aut commedato reddendo, etc.

3° Si res data fuit tanquàm pretium boni operis, non ex justitiâ, sed ex charitate aut ex aliâ virtute debiti, expendendum est an illud opus erat pretio æstimabile vel non. Si *primùm*, accepta per modum pretii pro opere æstimabili retineri possunt virtute contractûs onerosi, cui nihil deest neque ex parte contractuentium qui dare et accipere possunt, neque ex parte objecti quod debet esse pretio æstimabile et indebitum ex justitiâ strictâ; quæ omnia in præsentî hypothesis reperiuntur: ergò. Hinc advocatus, medicus, conductor domûs non tenentur ex justitiâ restituere pretium à paupere acceptum pro patrocinio, procuracione, cubiculi locacione, quamvis ex charitate illa officia pauperi gratis exhibere teneantur. Si *secundùm*, accepta per modum pretii pro tali opere retineri nequeunt, 1° neque virtute contractûs onerosi, qui existere nequit sine materiâ seu objecto pretio æstimabili; atqui in præsentî hypothesis actio supponitur nullo modo pretio æstimabilis: ergò; 2° neque virtute con-

tractûs gratuitû, qui in præsentî casu ordinariè spontaneitate non constat: ergò. Hinc si quis accipiat pretium ut indicet viam alicui peregrinanti vel locum ubi fur delitescat, tenetur illud restituere.

Quæres 5° an mortaliter peccet, et an sub mortali restituere teneatur qui per levia furta successivè commissa, grave damnum alteri intulit?

Resp. Duplex est pars in questione. Ad primam, vel fur ab initio habuit intentionem per furta minuta quantitatem notabilem subripiendi, vel non.

Si prius, fur peccat mortaliter singulis vicibus, quia singulis vicibus continuat executionem intentionis mortaliter male, retinendo quantitatem notabilem rei alienæ: ergò. Hoc verum est, si vè furta minuta committantur contra eandem personam, si vè contra diversas personas: ratio est quia ad æstimandam quantitatem notabilem, non tam attendi debet quantitas in se, quam damnum quod sequeretur nisi furtum prohiberetur sub gravi. At suntne tot peccata numero distincta quot sunt furta minuta? Certum est tot esse peccata numero distincta quot sunt furta minuta, si prima intentio renovetur expressè vel tacitè; quia tot sunt peccata numero distincta quot sunt actus voluntatis deordinati; atqui tot sunt actus deordinati..., quoties intentio prima renovatur: ergò. Sed extra hunc casum res controvertitur. Probabilis negatur, quia furta minuta sunt continuata excoctio intentionis primæ, vi cuius sunt, et in quâ includuntur et ununtur; atqui, ex tractatu de Peccatis actus externi, licèt physicè plures, constituunt unum numero peccatum, quando procedunt ex uno actu voluntatis virtualiter perseverante, et ad eundem actum principalem ordinantur, tanquàm illius media aut dispositiones, siquidem tunc, juxta prudentiæ æstimationem censetur una actio in genere moris: ergò. Quidquid sit, in utrâque opinione penitentis debet declarare quanto tempore et quoties furta minuta iteraverit; quia furtum quodlibet minutum erit, sin peccatum numero distinctum, saltem circumstantia notabiliter aggravans, cum peccatum eò magis augeatur quò diutius ad sæpius prima intentio executioni demandetur.

Si posterius, qui ab initio non habuit intentionem subripiendi per furta minuta quantitatem notabilem, peccat mortaliter, non quocumque actu sed ultimo furto levi quo sciens et reflectens saltem confusè ad præcedentiâ furta complet materiam sufficientem ad peccatum mortale. Ille peccat mortaliter qui vult damnum notabile; atqui fur ponens scienter completum damni notabilis eo ipso vult damnum notabile: ergò. Præterea ille peccat mortaliter in genere furti qui gravem materiam subripit, atqui ita... Nam furtum ultimum, licèt secundùm se consideratum sit leve, grave est si connectatur cum præcedentibus; atqui ita connectitur, non ratione peccati sed ratione materiæ et damni illati: ergò.

Ad secundam, vel res adhuc exstat, vel consumpta est. Si prius, qui per levia furta acquisiverunt quantitatem notabilem tenentur sub peccato mortali illam

restituere: 1° Auctoritate: hæc propositio ab Innocentio XI. damnata est: *Non teneatur quis sub poenâ peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis*: ergò vera est contradictoria. 2° Ratione: ratio est quia hæc modica furta in unum collecta, vel personæ private, si sola lesa fuerit, vel communitati, si hæc furta in plures commissa fuerint, grave detrimentum afferunt.

Si posterius, qui per levia furta grave damnum intulerunt eidem personæ vel communitati restituere tenentur sub mortali, si adverterint aut advertere poterint ac debuerint se grave damnum inferre: nam obligatio restituendi commensuratur damno injustè illato; atqui damnum non minus illatum est privatis aut societati, sivè res consumpta fuerit; sivè non: ergò.

Hinc non rarò peccant lethaliter et ad restitutionem tenentur caupones qui vino medicam aquam immiscant, mercatores qui fraudulentis mensuris aut ponderibus vendunt, sartores alique opifices qui ex rebus sibi commissis aliquid retinent. Restitutio, si possibile sit, fieri debet personis læsis, v. g., eisdem vendendo postea in majori mensurâ, meliori qualitate, vel minori pretio. Si autem restitunt singulis moraliter fieri nequeat, vel quia ignorantur illi singuli, vel quia executio difficilior est, vel quia periculum est infamiae, tunc bona subrepta sivè per parochum sivè aliter restitui debent pauperibus communitatis læsæ, vel in alia bona opera diffundi. Hoc enim voluntati eorum qui læsi sunt consentaneum videtur.

Difficile autem est determinare quænam quantitas sufficiat ad peccatum mortale in furtis minutis. Quidam duplum requirunt ac in furtis communibus, alii plus, alii minus. Nos autem, ait Billuart, censemus id relinquendum esse iudicio viri prudentis. Attendendum erit igitur sivè intervallo temporis quod fuit inter varia furta, quia major exigitur quantitas pro minutis furtis longè distantibus, quàm si magna summa simul raperetur; v. g., qui racemos aliquot ex alienâ vite singulis annis exceperit faciliùs excusabitur quàm ille qui singulis mensibus similia sibi permitteret: sivè multitudinè personarum læsarum, quia major requiritur quantitas si furta fiunt pluribus personis quàm si paucioribus fierent; v. g., si quinque franci abripiantur centum personis, ita ut unicuique auferatur unus assis, minus erit damnum quàm si 50 asses duabus tantùm personis furto tollantur: sivè tandem cæteris materiæ circumstantiis, scilicet ex una parte, an dives, an pauper, an consanguineus ille cui res auferatur, et ex alterâ, an miser, an uxor, an filius ille qui clam et minutatim subripit. Tunc, istis omnibus materiè libratæ, graviter vel leviter invitè videbitur ille cui furatur, ac proinde faciliùs apprehendetur quantitas materiæ in furtis levibus ad peccatum mortale sufficiens.

* *Quær. 4ª* ad quid teneatur qui in Gallia chartas (*assignats*) debita solverunt à 1º die jan. 1791 ad mensem jul. 1796.

Resp. Præmonemus sub tali capite non venire eos qui supposuerunt chartas falsas aut eas ut falsas cognitæ in solutionem dederunt. Apud omnes constat istos teneri ad restitutionem totius damni quod passi sunt qui hujusmodi chartas acceperunt; nam idem dicendum de illis ac de iis qui debita sua moneta adulterinâ solvunt; atqui posteriores ad restitutionem tenentur; ergò et priores. Undè restitutio fieri debet illis qui damnum passi sunt aut eorum hereditibus si inventi queant, vel pauperibus aut hospitaliis, si inveniri non possint.

His præhabitis, vel tempore, quo chartæ in solutionem date fuerunt, suum primum valorem retinebant, vel communi cursu depretiabantur.

Si prius, qui chartas veras in solutionem dederunt tempore quo primum suum valorem retinebant, ad nihil tenentur, cum moneta genuinâ suo debito satisfecerint: ergò.

Si posterius, tres occurrunt eâ de re sententiæ.

Iº Eorum est qui dicunt ad nihil teneri eos qui debita sua solverunt ex chartis depretiatis, quocumque modo eas habuerint; nam, inquit, qui utuntur moneta legali ut solvant debita sua ad nihil tenentur; atqui chartæ erant moneta legalis: ergò. Sic D. Bouillaud, quondam superior seminari Lugdunensis, una è gloriis theologice celeberrimæ Societatis.

IIº Eorum est qui distinguunt inter illos qui debita sua solverunt ex chartis sibi datis ad solvenda debita ejusdem generis, et illos qui vili pretio chartas emebant et eas dabant juxta earum valorem nominalem. In *priori casu*, nulla erat obligatio restituendi; nam æquitati naturali consonum est ut quis in calamitate publicâ quærat se indemnem præstare: atqui chartæ erant publica calamitatis: ergò. Undè qui debita sua ex illis solvebant, non tam intendebant damnum creditori inferre, quàm se liberare ab onere sibi imposito. In *posteriori casu*, aderat obligatio restituendi. Iniquum est ex eadem calamitate cum detrimento alterius ditari: quod certè fieret si abesset in hoc casu obligatio restituendi: ergò. Sic D. Asseline, episcopus Bononiensis cum pluribus in opusculo dato anno 1796.

IIIº Eorum est, qui dicunt illos qui hujusmodi chartas usi sunt ad sua debita persolvenda, semper et in omnibus casibus teneri reparare damnum quod creditores inde passi sunt. Hæc sola opinio videtur admittenda.

Prob. Nunquàm licet damnum alteri positivè inferre, et æqualitatem inter debitum et solutionem violare; atqui solvens ex chartis depretiatis, damnum alteri positivè inferrebat, et æqualitatem inter debitum et solutionem violabat, siquidem ex communi bonorum æstimatione chartæ nullatenus habebant valorem æquivalentem rei, pro cuius solutione dabantur: ergò ad restitutionem tenentur. Et verò si solutio ex chartis depretiatis posset excusari, id maxime esset, vel ratione calamitatis publicæ, vel vi legum; atqui neutrum. 1º Non ratione calamitatis publicæ; damnum quod aliquis patitur non dat ei jus alteri simile dâm-

nium positivè inferendi; alioquin ditesceret cum detrimento alterius, onus super alium rejiciendo; tunc quis solvere posset debitum monetâ adulterinâ quam ipse ab aliis incautus accepisset: ergò. 2° Non vi legum; leges enim chartarum istarum emissivæ, si injuste non fuerunt ab initio, saltem postea in desuetudinem abierunt, quia communis hominum aestimatio iis chartis non dabat postremis temporibus nisi valorem nominali valori multò inferiorem, ergò; aliundè: ergò.

Ut autem statuamus quid ad praxim pertineat, 1° hortandi sunt fideles ut invicem pasciscantur, quia æquum est ut omnes pro aliquâ parte onus calamitatis publicæ sustineant; 2° si obtineri nequeat amicabile transactio, qui solverunt debita sua ex chartis depretiatis, reparare debent damnum quod indè creditores passi sunt.

Ceterùm, ad determinandum damnum quod resarciri debet, attendendus est valor realis chartarum eo præcisè tempore quo in solutionem date sunt, et tunc compensanda est differentia inter hunc valorem et valorem rei, solvendo etiam *interesse* juxtâ proportionem capitalis. Ab ipsomet gubernio tabula successivæ depretiationis indicativa confecta fuit et apud præfectos cujusque provincie deposita, ut ii qui similibus obstringerentur restitutionibus certam regulam haberent.

* *Quær.* 5° an restituere teneantur qui bona ecclesiastica iisdem temporibus gallicæ perturbacionis acquisiverunt?

Resp. Certum est 1° eos qui usurpaverunt, vel ab usurpatoribus acquisiverunt bona Ecclesie antè Concordatum 15 aug. 1801, triplex commisisse peccatum; 1° peccatum injustitiæ; nam ea bona non minùs erant aliena ac proindè inviolabilia quàm cetera bona privatorum; 2° peccatum sacrilegii; siquidem eadem bona divino cultui et religioni consecrata erant; 3° peccatum scandali; illud enim peccatum erat excitamentum ad rapinas et usurpationes.

Hinc 1° sive usurpatores sive acquiretores bonorum Ecclesie in iis lugendis temporibus absolvi nequeunt nisi de istis peccatis sincerè doleant. Condonatio postea à S. Pontifice facta non impedit quin priùs commissum fuerit peccatum in ablatione injustâ illorum bonorum.

Hinc 2° sive usurpatores sive acquiretores bonorum ecclesiasticorum antè prædictum Concordatum ipso facto incurrerunt excommunicationem majorem Conc. Trid. sess. 22, cap. 11, latam adversùs spoliatores Ecclesie. Extrâ Galliam nonnisi à S. Pontifice, et in Galliâ nonnisi ab auctoritate ordinarii, id est, episcopi, absolvi potest ista excommunicatio. Hæc enim, etsi bona injustè acquisita condonata fuerint, ut patet ex dicendis, à S. Pontifice non sublata fuit.

Hinc 3° expedit ut penitentia supradictorum spoliatorum in loco ubi talia perpetrârunt aliquatenùs publica sit, putâ retractacione anterioris vitæ, professione fidei christianæ, usu sacramentorum, elemosynis; alioquin scandalum non repararetur.

Certum est 2° à tempore Concordati inter S. P. Pium VII et regimen consularè initi, die 15 aug. an 1801, eos qui priùs usurpaverunt bona ecclesiastica sub præsidio legis civilis, vel ab istis ea bona acquisiverunt, à restitutione faciendâ omninò liberos esse, itâ ut penès illos eorumque hæredes proprietates veterum bonorum ecclesiasticorum immutabiliter maneat. Ad hoc satis est ut S. Pont. voluerit et potuerit ista bona pro foro interno condonare; atqui utrumque constat. 1° Voluit; id patet, 1° ex sensu obvio verborum Concordati, art. 15: « Sanctitas sua, pro pacis et bono felicitate Religionis restitutione, declarat eos qui bona Ecclesie alienata acquisiverunt nullam molestiam habituros, neque à se neque à successoribus suis; ac consequenter proprietates eorumdem bonorum, redditus et jura iis inhærentia, immutabilia et apud ipsos erunt, atque ab ipsis causam habentes. »

2° Ex communi interpretatione. Etenim episcopi, doctores, theologiæ professores, et confessarii scientiâ et pietate conspicui ex citato articulo semper intellexerunt proprietatem prædictorum bonorum translata fuisse, ac proindè possessores minimè quoad restitutionem nunc inquietandòs esse. 3° Ex confirmacione ejusdem Concordati quam idem pontifex Pius VII edidit in bullâ *Ubi primùm*, die 27 julii an. 1817: ergò voluit condonare. 2° Potuit; id probatur 1° exemplo prædecessorum suorum. In Angliâ, post Henricum VIII, cardinalis Polus, suprêmâ rogante curiâ, ex facultate à Julio papâ III sibi datâ, dispensationem omnibus bonorum ecclesiasticorum acquiretoribus concessit, ut ea tranquillè deinceps possiderent 2° Ratione. Nam S. Pontifex potest pro bono Ecclesie quod princeps pro bono imperii; atqui princeps potest apoliare subditos proprietatibus, datâ justâ indemnitate: ergò et potuit S. Pontifex, stipulatâ indemnitate à gubernio solvendâ condonare, proprietatem bonorum Ecclesie: ergò. Dici non potest quòd illa dispensatio fuerit tantum pro foro externo; nam eodem decreto matrimonia jure ecclesiastico nulla revalidat, collationes beneficiorum confirmat; certè hæc pro foro interno erant: ergò et dispensatio pro bonis ecclesiasticis. Aliundè S. Pontifex scopum suum non obtineret, scilicet pacificationem conscientiarum, si condonatio laudata pro foro exteriori restringeretur. Sic denique S. Pœnitentiaria pluriùs rescripsit.

Hinc 1° acquiretores bonorum ecclesiasticorum à 15 die aug. an. 1801, verè et legitimè istorum proprietarii facti sunt, adèd ut ea vendere, donare aut quocumque modo alienare possint.

Hinc 2° qui capitalia Censuum ante concordatum an. 1801 reipublicæ aut ab ipsâ delegatis solverunt et legale obtinuerunt exonerationem, vi prædicti Concordati, ab obligatione restituendi liberari videntur: deteriores enim non debent esse conditionis quàm ceteri bonorum ecclesiasticorum acquiretores; atqui ex dictis posterioribus non tenentur ad restitutionem: ergò nec priores.

Hinc 3° illi omnes qui ab anno 1801, die 15 aug., talia obtinuerunt bona sive hæreditate, sive emptione,

sivè permutatione nullo modo peccaverunt, nec proinde ab illis exigendum est ut de acquisitione istâ concontrantur.

Certum est 3°, non obstante condonatione à S. Pont. factâ, quamdam superesse obligationem pietatis, consilii, poenitentia, aliquid ex illis bonis injustè acquisitis in pias causas erogandi, sivè ad extinguenda onera quibus prædicta bona à piis fundatoribus gravata erant, sivè ad expiandam iniquitatem prioris injustitiæ. Sic habet rescriptum S. Poenitentiaræ ad D. Bouvier, olim theologum, nunc episcopum Cœnomanensem, die 20 martii an. 1818 directum.

« Sacra Poenitentiarâ de expressâ apostolicâ auctoritate consulenti oratorî declarat, bona ecclesiastica à gubernio gallico occupata antè conventionem inîtam anno 1801 inter S. Sedem et gubernium gallicum, in plenâ acquirentium proprietate esse, ad eò ut ea retinere, iis gaudere atque alienare etiã illa tutò ac liberè possint in foro tùm externo, tùm interno, dummodò tamen acquisitio facta fuerit secundum leges tunc vigentes. Hortatur tamen acquirentes istos ut pro suâ pietate ac religione satisfacere velint piis missarum, eleemosynarum aliarumque rerum similium oneribus quæ bonis illis olim forsàn infixæ erant. »

Ut verò nulla maneat ambiguitas circa præfatam conventionem, exciscitur usquequò se extendat laudata condonatio : an ad fructus ex bonis Ecclesiæ perceptos antè 15 aug. 1801 ; an ad bona à gubernio jam tunc occupata, sed nondum alienata ; an etiã ad bona à privatâ privatim usurpata aut ab iis provenientia.

Resp. 1° : Cessio proprietatum includit cessionem fructuum antè concordatum perceptorum. Qui dat rem aliquam generaliter, absolutè et sinè ullâ restrictione, dat principale et simul accessorium ; atqui fructus sunt aliquid accessorii : ergò. Et verò, si hæc de re dubium substitisset, illud resolvissent consultationes quæ postèà Româ ad nos pervenerunt : ergò.

Resp. 2° : Cessio proprietatum à S. Pont. facta applicari potest omnibus bonis ecclesiasticis à gubernio priùs usurpatis, sivè jam ea alienaverit antè Concordatum 1801, sivè nondum alienaverit. Itâ fert Breve Pii VII ad episcopum Pictaviensem die 20 octobris an. 1821 directum. Sed gubernium, melioribus temporibus redeuntibus, plurima hujusmodi bona nondum alienata, v. g., templa, domos curiales, census non extinctos ecclesiis novis restituit. D. Afre, Vicarius Generalis Parisiensis, harum concessionum decreta recenset in opere valdè commendabili cui titulus : *Traité de l'administration temporelle des paroisses.*

Resp. 3° : Cessio honorum Ecclesiæ à S. Pont. facta ea tantum comprehendit quæ à gubernio tunc existenti fuerint occupata aut ab eo legaliter vendita, sed minimè ea quæ privati propriâ suâ potestate abriperunt aut à similibus spoliatoribus acquisiverunt, quia, ex declaratione S. Poenitentiaræ, die 20 martii

an. 1818 ad suprâ laudatum D. Bouvier directâ, non conceditur possessoribus honorum ecclesiasticorum proprietatis vi conventionis an. 1801, nisi in quantum à gubernio gallico ista priùs occupata fuerint, et eorum acquisitio secundum leges tunc existentes facta fuerit.

Hinc 1° privati qui propriâ suâ auctoritate bona Ecclesiæ, vel monasteriorum vel seminariorum abriperunt, aut à talibus spoliatoribus acquisiverunt quocumque titulo, ea retinere nequeunt, sed restituere debent cum fructibus perceptis ; quippè nihil aliud sunt quàm possessores male fidei.

Hinc 2° privati qui antè gallicam perturbationem singulis annis census in naturâ, v. g., frumento, vino, vel in pecuniâ, v. g. redditibus annuis, fabricis ecclesiarum vel quibusdam communitatibus religiosis, solvebant, atque abhinc ea proprio nutu solvere omiserunt, ad restitutionem tenentur, quia similes usurpationes in Concordato non condonantur.

Itaque, si alicubi remaneant quædam bona ecclesiastica à gubernio non vendita, vel census ecclesiastici ab eodem gubernio non alienati, ea cum fructibus suis aut præteritis redditibus restituenda sunt episcopis, qui hanc solutionem transmittent ecclesiis aut communitatibus quibus ablata fuerunt illa bona, si adhuc exstant, vel si istæ jam non exstant, in alia pia opera impendent juxtâ intentionem fundatorum, quorum episcopus, in suâ diocesi, ubi agitur de causis piis, legitimus est interpres ; conc. Trid. sess. 22, cap. 8. Illis rationibus naturaliter ductus D. de Châteaubriant, cùm 21 martii, anno 1817, invictis argumentis demonstraret coràm supremo nobilium Parisium senatu, sylvas ecclesiasticas nondum alienatas Ecclesiæ restituendas esse, refellebat objectiones quæ ipsi opponi possent extinctione veterum titularium : « Il existe des biens non vendus qui ont appartenu à des évêchés, des chapitres, des séminaires ; et ces évêchés, ces chapitres et ces séminaires ont été rétablis : ici le propriétaire ne manque donc pas à la propriété. De plus, des biens consacrés au culte peuvent changer de titulaire, pourvu qu'on donne à ces biens une destination pieuse, et qu'on remplisse les conditions imposées par les fondateurs. On trouve dans toute la chrétienté des exemples de ces mutations ; il suffit pour s'en convaincre d'ouvrir les lois ecclésiastiques d'Héricourt. » *L'Ami de la Religion*, tom. 11, p. 253.

Licet à 25 martii 1835 prædictæ restitutiones multum evaserint difficiliores, quia nunc possessores rerum ecclesiasticarum præscriptionem 50 annorum in foro externo invocare possunt, nihil negligere debent Parochi in expendendis bonis privatâ quæ originem religiosam aut ecclesiasticam habuerunt, quia in ejusmodi possessoriis scipsum deest bona fides quæ requiritur in præscriptionibus ad acquirendum vel ad se liberandum ab aliquâ obligatione.

* *Quær. 6°* an restituere teneantur qui in eadem rerum gallicarum eversione acquisiverunt bona quæ à republicâ in privatos usurpata fuerant, et ab eâ iniurè vendita ?

Resp. Eadem non fuit decisio circa hanc questionem in quolibet tempore.

1° A primâ die Jan. 1792 usque ad finem Imperii, acquirentes istorum bonorum satis communiter eis assimilabantur qui ab injusto spoliatore rem alienam emptione vel dono accipiunt. Nemo hæcenus conscientie favens leges innocentissimorum civium spoliatrices ab injustitiæ labe purgare ausus est. Quod adeo verum est ut plurimi ex his acquirentibus sæpè, durante Imperio, interrogarent circa legitimitatem istorum bonorum. Ideo dè confessarii, ad succurrendum iis qui in prædictis angustiis versabantur, consulebant adire veteres proprietarios et cum istis amicitiosè pacisci.

2° A fine Imperii usque ad 27 april. an. 1825, acquirentes bonorum prædictorum minùs evaserunt dubii de rebus suis. Ratio est, quia princeps, constitutione publicâ an. 1814 datâ, voluit et potuit hujusmodi acquisitiones confirmare, etiam pro foro conscientie. 1° Voluit: id patet sive ex præviâ discussione publicæ constitutionis, sive ex sensu obvio præfatæ legis, sive ex motivo legislatoris qui pacem et oblivionem ubique proclamabat. 2° Potuit: princeps potest, exigente bono publico et præmissâ spoliatis æquâ indemnitate, de rebus privatorum disponere in utilitatem communem. Ab eâ tamen lege non sublata fuit possessoribus honorum nationalium omnis perplexitas, quia deficiebat adhuc indemnitas ejusdem legis art. 10, non secus ac Cod. civ. art. 545 requisita. Quare hæc intervallo iterùm consulebantur transactiones amicabiles cum prioribus dominis.

3° Ab an. 1825 inquietandi non videntur sub respectu restitutionis, nec immediatè nec à fortiori mediatè acquirentes proprietatum nationalium, modò acquisitio fuerit legalis seu facta auctoritate gubernii tunc existentis. Ratio est, quia lex proprietates nationales declarans inviolabiles omnem suum sortitur effectum, eùm jam nihil ipsi desit, siquidem indemnitas novâ lege sancita est. Sic habet lex die 27 april. an. 1825: « Trente millions au capital d'un milliard sont affectés à l'indemnité due par l'Etat aux Français dont les biens-fonds situés en France, ou qui faisaient partie du territoire de la France au 1er janvier 1792, ont été confisqués et aliénés en exécution des lois sur les émigrés, les déportés et les condamnés révolutionnairement. » Ergo.

Dixi 1°, *acquirentes proprietatum nationalium*, quia non omnino constat sub illius ratihabitionis beneficio comprehendere eos qui duntaxat bona mobilia à republicâ acquisiverunt, eùm lex an. 1814 data nullum de istis emittat verbum, et lex 27 april. an. 1825, articulum 9 constitutionis regie complens, nullam pro mobilibus assignet indemnitatem. Aliiter sentiunt plurimi de mobilibus prædiis aut domibus annexis, quia accessorium sequitur principale.

Dixi 2°, *modò acquisitio fuerit legalis*, quia lex nullo modo fraudibus et spoliationibus privatorum favere intendit. Ideò quicumque privatâ auctoritate bona aliena usurpaverunt, ea restituere debent cum fructibus.

Obj. Anno 1830, exurgente novo rerum ordine, distractâ fuit pars notabilis indemnitatis: ergò incompleta sit lex sanciens venditiones bonorum nationalium.

Resp. In his multa nimis vera sunt et in principio et in conclusione. Sed, omnibus perpensis, spoliati novem ex decem partibus indemnitas acceperunt: nùm convenit ut lex multis cicatricibus obducens post magnas tempestates, deficiente decimâ parte indemnitatis, toto careat suo effectu? Id quisque appetiabit, conferendo legem cum circumstantiis, et considerando reparationes adæquatâs quandoque impossibiles esse. Cæterùm in talibus difficultatibus nihil præjudicare intendimus, eùm ad episcopos deferendæ sint, siquidem eorum est similia dubia resolvere.

4° *Quar.* 7° an peccent et ad restitutionem teneantur conscripti desertores?

Resp. Nemo dubitat quin peccent contra justitiam legalem qui militie inscribi recusant, aut inscripti fugiunt, nisi bellum sit evidenter injustum, aut proximum salutis æternæ periculum ipsis imminet. Ratio est, quia extrâ hos casus princeps justè præcipit ut cives sorte designati militie nomen dent et vexilla sequantur; alioquin hostes fines patriæ invadere atque provincias occupare possent. Undè ad castra redire debent qui vexillis injustè se subtraxerunt, quia principis mandatum semper instat; non teneantur tamen se manifestare si morte, vel tiremibus, vel aliis gravibus poenis plectendî essent; actus heroici non cadunt sub præceptum; atqui actus heroicus est se spontè tam gravissimis malis offerre: ergò.

Utrùm verò prædicti desertores ad restitutionem teneantur? ad hanc questionem lucidiùs exponendam certa ab incertis separanda sunt.

Antequàm incipiamus, sciendum est extrâ rem poni eos qui, pactâ quâdam pecuniæ summâ, se locaverunt ad militandum pro aliis et deindè vexilla deseruerunt; illi enim, nemine dubitante, tenentur ad restitutionem ergâ eos pro quibus sese obstrinxerant, quia ipsis deest titulus ad accipiendam illam pecuniam quæ non datur nisi propter onus militandi: ergò. Illis positus respondemus:

Certum est 1° eos qui militie inscribi recusarunt, aut inscripti fugerunt, eùm leges conscriptionis evidenter erant injustæ aut proximum ipsis imminet periculum salutis æternæ, ad nullam teneri restitutionem, quia nemo tenetur reparare damnnum quod non intendit et quod non sequitur ex actione licitâ, etsi prævideat alios loco ipsius malum passuros esse.

Certum est 2° eos qui militie inscribi renuerunt aut inscripti fugerunt ad nullam teneri restitutionem, eùm omnes ab uno usque ad ultimum pro militia assumebantur, sicuti versùs finem imperii contigit, quia tunc desertio iniqua causa non erat cur alter focis paternis eripiebatur.

Certum est 3° eos qui militie inscripti fugerunt, ex novâ lege conscriptionis datâ 10 die martii anno 1818, ad nullam teneri restitutionem, quia tunc loco desertorum qui sorte designati ad militiam apti invenie-

bantur, non appellabantur alii qui loco ipsorum militarent.

Itaque maxima difficultas in eo versatur : an restituere teneantur illi qui exemptionem à militiâ sinè justis causis obtinent in conciliis revisionis seu electionis militum?

Distinguendum est inter eos qui pecuniâ, aut seductione aut protectione, aut aliis mediis magistratus corrumpunt, et illos qui mendaciis, fraudibus aut præviis mutilationis actibus eosdem magistratus decipiunt.

Priores ad restitutionem teneantur, sinon ut damnificatores, saltem ut injustiæ cooperatores. Etenim efficaciter movent præpositos ad inferendum alteri damnum quod poterant et debebant ex officio Justitiæ impedire : ergò.

Posteriores scholam in duas scindunt partes.

Affirmant alii eos ad restitutionem teneri ergà istos qui loco ipsorum ad militiam vocantur. Illi tenentur ad restitutionem qui sunt causa efficax et injusta damni alterius; atqui ità predicti : 1° causa efficax; nam actione suâ determinant efficaciter principem ad alios albo militiæ inscribendos : 2° injusta; nam privati jus strictum habent ex pacto implicito inter cives ut onera publica proportionatè ad vires ab unoquoque sustineantur juxtà modum distributionis à principe statutum; quod violatur cum unus declinat onus militiæ sibi legitime impositum : ergò. Vis illius argumenti exemplo tributorum illustratur. Si gubernium imponat aliis tributum pecuniæ declinatum ab aliquo, iste recusans tenetur, omnibus consentientibus, restituere iis qui pro seipso tributum pecuniæ solverunt : ergò à pari, ne dicam à fortiori, si gubernium imponat uno tributum personale militiæ declinatum ab altero, alter iste recusans tenetur restituere ergà coactum pro illo castra adire.

Negant verò multi ad restitutionem teneri eos qui decipiunt præpositos concilio revisionis. Illi non tenentur ad restitutionem qui non sunt causa efficax et injusta appellationis aliorum ad militandum loco ipsorum; atqui decipientes... non sunt causa... 1° Neque efficax. Nam eorum deceptio neque physicè neque moraliter incitat magistratus ad alios quodatis militibus inscribendos; talis actio in denegatione militaris concursus tota est. Si quid amplius additur huic recusatationi imputandum non est; istud ab aliâ oritur causâ, scilicet à præpositis vel potius lege quâ, deficiente uno, indè occasione datâ, alterum vocat ad arma. 2° Neque injusta. In tantum conscripti electioni militum fraudibus se subducentes causæ forent injusta appellationis aliorum ad militiam, in quantum illi jus strictum haberent ut sorte designati proficiscerentur cum legitime non excusantur; atqui illud jus non est inconcessum, siquidem omnia officia ex pacto implicito provenientia non obligant ex justitiâ strictâ; alia sunt ex fidelitate, alia ex charitate, alia ex justitiâ legali, proit materia id insinuat; atqui materia in præsentî pacto non absolutè indicat obligationem justitiæ strictæ. Nam objectum istius quasi contractus est præ-

statio obsequii principi imperanti; atqui istud objectum non est materia communis obligationum strictæ justitiæ : hoc potius est objectum justitiæ legalis; materia communis et ordinaria justitiæ strictæ consistit in pecuniâ vel re mercibili : ergò. Aliud è : ergò. Undè conscriptus fraudibus, mendaciis, fictis moribus se militiæ subtrahens, si ipsius loco alius militari cogatur, se habet sicut reus qui, accusatus de crimine quod patravit, ab eo se purgat coram judice, etiamsi prævideat, occasione mendaciorum et mediorum quibus ulitur ad suam probandam innocentiam, accusatorem gravi multâ plectendum esse in pœnam delationis quæ falsa creditur ob defectum probationis; jam verò nullus est theologus qui prædictum reum inducat ad restituendum accusatori damnum quod iste patitur, quia reus non est illius damni causa, sed tantum occasio : causa verò multæ quæ ei imponitur ipsius est imprudentia, præcipitatio, imperitia : ergò nec damnandus est ad restitutionem conscriptus se subtrahens militiæ, decipiendo præpositos concilio revisionis, etiamsi prævideat alios sui loco tabulis militum inscribendos esse.

Quidquid sit de illis duabus opinionibus, una vix alteram vincit probabilitate. Idè sapientissimum erit non valdè premere juvenes qui suprâ dictis mediis à militiâ se redimunt. Plerique enim ignorant se committere injustitiam, et rari monitis obtemperarent. Porrò juxtà principia alibi exposita, pœnitens non est mœndus cum ipse est in bonâ fide et nulla affulget spes emendationis, etiamsi tertius prævideatur damnatum passurus : ergò.

**Quæres* 8° ad quid teneantur juvenes qui ope alienâ gratuitam acceperunt educationem sub spe quòd futuri essent clerici, si postea hunc statum deserant, aut illo sese indignos culpâ suâ reddant.

Resp. Vel sincerè intendebant in statu clericali se Deo consecrare, vel non sincerè, vel erant dubii et ancipites.

1° Si sincerè intenderent hunc statum amplecti, vel proptersuam culpam ab illo arcerent, v. g., ob pravos mores, indisciplinam, desidiam; vel absque culpâ, v. g., ob capacitatis, vocationis aut valetudinis defectum. Si prius, prævidentes culpam posse fieri causam suæ expulsionis, tenentur ad restitutionem, quia donatores non intendunt illis subsidium præstare, nisi in quantum id faciant quod in se est ut idonei ad hunc statum efficiantur. Si posterius, ad nihil tenentur, quia intentio donatorum non fuit ut clerici florent absque capacitate, aut valetudine, aut vocatione divinâ, uno verbo absque dispositivibus necessariis requisitis, sed tantum ut facerent quod in se erat ad illas dispositiones acquirendas : ergò.

2° Si non sincerè intenderent hunc statum amplecti, sibi proponentes scientiam comparare ut indè meliorem invenirent fortunam in seculo, tenentur restituere id quod gratuitò acceperunt, quia illa pensio non fuit illis concessa nisi à lege ut sese ad hunc statum verè et ex animo destinarent.

3° Si dubii et ancipites fuerint, tunc juvenes erant

vel incapaces vel capaces examinari. Si incapaces, ut potè juniores sacre militie tirunculi, studiis legitimè vacare possunt, etsi nesciant quemnam statum deinceps ambire velint, modò sint in dispositione albo clericorum nomen dandi, si reverà vocati fuerint, quia donatores iis conditionem impossibilem imponere ecluserunt. Si autem prælucente rationis face ad gravia momenta ponderanda, capaces fuerint examinari, dubium quamprimum moraliter excutere debent. Quòd si perseveret dubium, non obstante serio examine, illud iis aperire debent à quibus beneficia accepturi sunt; aliàs contrà eorum intentionem agerent et propterea justitiæ deessent.

Nec refert an illi juvenes pensionem habeant à gubernio solutam, quæ dicitur *bourse*, an verò simpliciter pensionem gratuitam in collegio aut seminario obtineant; nam pensiones à gubernio solute, ab Episcopo, quibus voluerit, applicari possunt; porro

episcopus eas applicare non intendit nisi eis qui sincerè clericatam desiderant et faciunt quod in se est moraliter ut ad ministerium sacrum idonea efficiantur; imò ipsam gubernium aliis eas pensionesolvere non intendit: ergò, etc.

Nomenclatio auctorum quos præcipuè consulimus.

DELUGO.	BOUVIER, Cœnom.	POTIER.
LESSIUS.	BERGER, Tolos.	DELVINCOURT.
VOGLER.	LOGEROT, Ambian.	TOULLIER.
INCOSIO.	RECEVEUR, Bisunt.	DURANTON.
MOLINA.	VERNIER, Bisunt.	PAULLEY.
DAELMAN.	RAMOSSET, Tarb.	PIGNAULT.
LAYMAN.	REV, Lugd.	GOUSSET.
BILLEART.	ANNOI. in VOGLER.	
P. DENS.	ANNOI. in BILLEART.	
SYLVIVS.	ANNOI. in P. DENS.	
BEGANUS.		
TOURNELY.		
COLLET.		
ANTOINE.		

VOGLERI VITA.

VOGLER (Josephus), societatis Jesu, initio ætatis proximè elapse florebat. Quidquid de eo compertum habemus, eximiumque insuper de præcipuo illius opere judicium refert sequens approbatio theologica Ignatii de Planck, Voglero cœvi atque in electorali Universitate Ingelstadianâ procancellarii.

« Orcus eruditissimum admodum rev. Patris Vogler S. J. sacrosanctæ theologiæ doctoris, et in hæc electorali Universitate nostrâ per complures annos professoris celeberrimi, quod de Restitutione in genere edidit, eâ doctrinæ profundissimæ soliditate, eruditiois amplitudine, styli gravitate, atque ingenii perspicacissimi luce inclarescit, ut omni juris ac justitiæ titulo expectat in publicos omnium usus accommodari, et ad orbis eruditii solatium atque emolumentum amplissimum evulgari. Cùmque insuper ad omnes orthodoxæ legis apices sit exactissimum, ac sacre fidei regulis ac canonibus ad amissim conforme, idèò luce publicâ omnino dignissimum est, ut auctoris, jam dudum per Germaniam Italianamque notissimi, nomen ac memoria perennis conservetur, et doctrinæ solidissimæ fructus in omnes tantò uberius dispergatur. Ità censeo. »

Asterisco signo (*) multiplices includere placuit annotationes quas operi P. Vogler assuimus. Eximium quidem, laudatissimumque tractatum novi præsertim juris Gallici dispositionibus illustrare opportunum duximus, ut Franciæ etiam prodesse queant scripta quæ aliâ in regione utilitate sese commendaverunt. Tali conficiendo labori non priores forsân accessimus; tot verò notis ex Codice nostro exhaustis ampliatisque illum auximus, ut meritò hunc commentarium nostrum esse gloriemur.

Appendix secunda.

JURIS-CULTOR THEOLOGUS

CIRCA OBLIGATIONES

RESTITUTIONIS IN GENERE

THEORICO-PRACTICE INSTRUCTUS.

QUESTIO PRIMA.

QUID SIT JUS?

1. Juris nomen æquivocum est. Sumitur 1° pro justo vel debito. 2° Pro scientia justit, vel jurisprudentiæ, quæ dicitur ars æqui et boni. 3° Pro legibus. Ita dividitur jus in canonicum et civile. 4° Pro loco qui servit administrandæ justitiæ. Sic actores causarum comparant in jure. 5° Pro jurisdictione quam habet superior aut princeps in subditos. 6° Pro jure proprietatis quod habes in re tuâ, vel ad rem quæ tibi debetur,

ita ut citra injuriam tibi negari non possit, et in hæc ultima significatione jus respicitur à justitiâ particulari vel commutativa, cujus violatio restitutionem inducit.

2. Dico 1°: Jus proprietatis activum est legitima potestas adversum alios, ordinata principaliter in commodum proprii beneplaciti. Jus passivum est debitum activo juri respondens. Ita communiter recentiores. Dicitur 1° *legitima potestas* seu potestas legibus munita; nam illegitima, vis est, non jus. 2° *Adversum alios*: quia jus quod mihi favet, gravat alios, ne violent

meum jus, aut impediunt exercitium mei juris. 3° *In commodum*, quod potest esse positivum vel negativum; sicut enim mihi commodum est uti mea veste, domo, vel pecuniis, ita commodum est non verberari, non vulnerari, non occidi. 4° *In commodum proprii beneplaciti*, quæ particulæ discriminant jus proprietatis à jure jurisdictionis. Nam istud principaliter aut directè tendit in bonum subditorum. Unde tyrannus est, qui leges imponit tantùm hoc motivo ductus, quia placet, vel quia sibi commodum est. Imò non valet lex aut præceptum, nisi dirigatur, aut saltem conducat ad bonum subditorum. Contrà, qui gaudet jure proprietatis, validè stringit alios præcisè propter commodum sui beneplaciti, et potest usurpare tritum illud: Sic volo, sic jubeo. 5° Dicitur etiam *in commodum proprii beneplaciti*; nam ut præ cæteris elegantè explicat J. Ant. Perez, D. 1 de Just., obligatio juris directè tendit ad hunc finem, ut servetur indemnis alterius libertas circa res suas, vel ea quæ sunt ipsi debita. Sicut enim jure gentium, ad vitandam confusionem, inventa sunt jura publica jurisdictionis, seu termini quidam et limites, ultra quos excurrere legislatoribus non licet; sic ad vitandas innumeras lites inventa sunt jura privata proprietatis, ut quisque se contineat intra fines à justitia libertati suæ concessos, nec involet in terminos alienæ libertatis. Et hinc obligatio juris et justitiæ distinguitur ab obligatione virtutatum aliarum quæ sunt ad alterum, ut charitatis, pietatis, gratitudinis, religionis, etc., ut infra manifestè apparebit.

3. *Dico 2°*: Jus proprietatis aliud est jus in re, aliud jus ad rem. Jus in re dicitur quo res absolutè mihi devincta est et propriè mea, sic ut immediatè possim de ea disponere. Jus ad rem dicitur quo res nondum absolutè mihi devincta est, nec propriè mea, quamvis mihi sit debita. Declaro diversitatem exemplis. Venditio mercis, secuta traditione, signat jus in re; quia propter dispositionem legum, merx vendita et tradita ita mihi obligatur, ut ubicunque sit et ad quemcumque manus devenierit, semper retineat hanc obligationem; vel, ut juristis loqui placet, quasi clamet ad me: atque ideo mercem ubique possum repetere vel mihi vindicare, sive sit apud malæ fidei, sive sit apud bonæ fidei possessorem. Contrà venditio mercis, non secuta traditione, communiter (ex jure Romano à quo aliquatenus differt jus nostrum Gallicum, de quo vide tractatum *de Contractibus*) tantùm parit jus ad rem; quia merx ordinariè propter solam venditionem nondum est absolutè mihi devincta, sed tantùm venditor est obligatus ut eam mihi tradat. Quocirca si Titius venditor mercem denuo vendat, et tradat Sempronio, qui non est conscius primæ venditionis, venditio secunda valet, neque possum legitimè mercem à Sempronio repetere, sed solum mihi competit actio contra Titium iniquum venditorem, qui tenetur ad interesse, seu debet mihi præstare quantum meâ intererat ut venditio prima traditione consummaretur, et merx fieret absolutè mea. Jus in re vocatur communiter à RR. jus reale; quia, dum læditur, pa-

rit actionem realem. Jus ad rem vocatur jus personale; quia parit actionem personalem. Nonnulli cum Haunoldo concedunt tertium jus, id est, mixtum. Sed hoc nihil est aliud, nisi concursus utriusque juris, et antiquiores T. T. vel Jurisconsulti non meminerunt juris mixti.

4. *Dico 3°*: Jus reale, vel jus in re dividi solet in dominium perfectum et imperfectum. Prius est jus perfectè disponendi de re suâ, sive est legitima facultas disponendi de re suâ quovis modo possibili, nisi fortè lex obsistat, et per accidens irritam aut invalidam reddat dispositionem. Posterius est jus imperfectè disponendi de re suâ, quod iterum subdividitur in dominium directum proprietatis, et in dominium indirectum utilitatis. Sed hæc parùm faciunt ad nostrum propositum.

Objectiones.

5. *Obj. 1°*: Jus proprietatis extenditur etiam ad actus illicitos; sed ad hos non extenditur legitima potestas, nisi velis admittere potestatem legitimam peccandi, quod in terminis est absurdum: ergo jus proprietatis non est legitima potestas. *M. prob.* Dominus habet jus utendi re sua non tantùm licitè, sed etiam illicitè, v. g., prodigius pecuniam turpiter in meretricis. 2° Maritus qui ligatur voto simplici castitatis habet jus petendi conjugale debitum, et uxor ex justitia tenetur obedire, nisi precibus aut alio facili modo possit avertere maritum à peccato. 3° Juxta sententiam valdè communem, clericus habet jus expendendi bona superflua non tantùm ad pias, sed et profanas causas, quamvis, expendendo profanè, turpiter agat. Huc etiam spectat facultas qua pecunia nonnullis datur ad usus licitos et illicitos.

R. D. M. Extenditur ad actus illicitos quoad valorem, ut ratione juris agatur validè, *C.* quoad licentiam et honestatem, ut ratione juris agatur etiam licitè vel honestè, *N. M.* Non datur potestas legitima peccandi simpliciter, datur tamen legitima potestas operandi validè per peccatum. Ita sacerdos habet legitimam potestatem consecrandi validè, dum est in statu peccati mortalis, quamvis non habeat potestatem legitimam consecrandi licitè; sicut enim lex, ita legitima facultas est multiplex. Aliqua lex præcipit, alia consulit, alia præcisè permittit actum. Una lex permittit actum ut licitum, alia solum ut validum.

6. *Obj. 2°*: Si possibilis est legitima facultas et jus ad actus illicitos, etiam est possibilis ad actus injustos: hoc implicat; ut enim arguit Haunoldus, Tract. 2 de Jur. et Just. n. 53, actus à jure procedens, semper est justus saltem negativè, sive non est injustus.

R. D. M. Est possibilis ad actus injustos formaliter ut injustos, et quoad licentiam, *N.* ad actus in justos materialiter tantùm, et quoad valorem, *C.* Si Caius contraheret sponsalia cum Berta, sed dein hæc invita matrimonium iniret cum Sabina, matrimonium esset jure validum, esto per hoc violaretur jus Bertæ.

ergo Caius post sponsalia retinuit jus ad contractum validum matrimonii cum Sabina. 2° Titius, qui vendit absque traditione rem suam Cneio, potest validè, saltem in pluribus casibus, rem eandem iteratò vendere et tradere Sempronio, non obstante jure Titii : ergo habet jus et facultatem legitimam ac jure munitam ad secundam venditionem validè ponendam. 3° In sententia validè communi, quodlibet peccatum mortale repugnat juri stricto quo nos obligat Deus, et tamen jus et legitima facultas extenditur ad actus illicitos.

7. *Obj. 3°* : Ex eo quòd Titius rem Cneio venditam iterum validè vendat Sempronio, non sequitur ei competere jus ad secundam venditionem ; potest enim dici quòd venditio sit valida, non propter jus Titii, sed propter jus et dominium altum residens in republica, quæ dominium in eo casu transfert in Sempronium.

R. N. A. Nam hac ratione posset etiam dici quòd quoties dominus in translatione dominii peccat, non ille, sed publica vel Deus transferat dominium. 2° Quando Titius, post sponsalia cum Berta, contrahit matrimonium cum Sabina, Titius utique jus aut dominium sui corporis validè transfert in Sabinam, et non publica vel magistratus : ergo etiam à pari. 3° Ut Titius validè rem vendat secunda venditione, non sufficit potestas purè physica pronuntiandi verba quibus fit contractus, et tradendi localiter rem venditam, sed requiritur potestas juridica, seu facultas libera munita favore legis, quæ tribuat venditioni secundæ valorem : hæc verò facultas nihil est aliud quàm jus Titio favens et gravans alios, ut in valore venditionis Titius impediri non possit, et per venditionem comparet dominium pecuniarum : jus autem Titio sic assistens est jus Titii.

8. *Obj. 4°* : Hoc modo jus unum alteri foret contrarium ; nam Titius haberet jus ad secundam venditionem, et Cneius primus emptor haberet jus contra secundam venditionem : item hoc modo possibile foret bellum utrinque materialiter justum.

R. N. Jus Titii tantum se porrigit ad valorem secundæ venditionis, et Cneii jus tantum est contra licentiam secundæ venditionis, in quo nulla contrarietas est. Porro bellum materialiter justum est, quod ex justitia simpliciter licet, sive quo non violatur alterius hominis jus : hoc autem ex utraque parte repugnat.

9. *Obj. 5°* : Licet habeam jus in mea bona, licitè tamen impediunt me superiores ab usu vel exercitio mei juris ; imò superiores non rarè justissimè non tantum prohibent, sed et irritant aut invalidum efficiunt exercitium mei juris, ut patet in pupillis : ergo jus proprietatis non est adversum alios.

R. D. C. Adversum omnes alios, etiam eos adversum quos mihi non competit jus, *C.* eos adversum quos mihi competit jus, *N.* Non habeo jus ut superior non prohibeat aut irritet exercitium mei juris, pro casibus in quibus privatum meum aut publicum bonum id exigit. Injustè tamen ageret superior si, seclu-

so hoc bono, impediret exercitium mei juris. Unde subditus habet jus in multis casibus etiam adversus superiorem.

10. *Obj. 6°* : Pupillus habet jus et dominium perfectum in sua bona, neque tamen potest de illis pro libitu disponere ; nam absque consensu magistratùs validè nequit alienare res suas immobiles, vel mobiles pretiosas, quæ servando servari possunt.

R. Non potest pro casibus in quibus dispositio non fit specialiter per leges invalida, *N.* in quibus specialiter fit invalida, *subd.* Non potest potentia proximè expedita, sive non potest ex defectu conditionis, vel propter impedimentum extrinsecum, *C.* ; non potest potentia remotà, per accidens tantum impedita, sive non potest ex defectu juris aut domini sufficientis, *N.* Sicut ignis retinet intrinsecè totam potentiam urendi, quando non est applicatus, vel quando per decretum extrinsecum Dei specialiter impeditur ab ustione ; sic etiam pupillus retinet intrinsecè totam potentiam disponendi, quando per leges impeditur specialiter à valida dispositione ; leges enim istæ nec tollunt, nec diminuant, nec in alium transferunt jus aut dominium pupilli, sed præsertim propter ipsius bonum impediunt, ut in certis casibus non valeat dispositio sine consensu magistratùs facta.

11. *Obj. 7°* : Pupillo competit jus perfectum et dominium plenum in sua bona : sed dominium plenum est facultas legitima se porrigens ad omnem usum, qui possibilis est habenti dominium plenum : at inter usus possibilis est utique bonorum alienatio.

R. D. m. Ad omnem usum possibilem specificativè sumptum, et non annullatum per contrariam legem, *C.* reduplicativè sumptum et annullatum per legem contrariam, *N.* Pupillus habet facultatem legitimam ad omnem usum possibilem, sed in sensu diviso, non autem composito, contrarie legis annullantis usum ; sicut ignis habet potentiam urendi tantum in sensu diviso, non autem composito, quo Deus efficaciter impedit ustionem. Cæterum opus est hic distinguere triplicem legem. Prima lex constituit intrinsecè jus et facultatem legitimam domini. Secunda simul annullat usum juris et domini pro certis circumstantiis, vel ad aliud tantum tempus. Prima lex non tollitur per secundam aut tertiam, quod patet ex eo, quia sublatis posterioribus legibus, dominus validè simul et licitè disponit, etiam si non accedat nova lex constituens dominium. Aliud foret si lex annullaret omnem usum domini, et quidem in perpetuum. Tunc enim moraliter censeretur extingui dominium ; quia dominium quod in nullo casu validè potest exerceri, penitus est inutile, et moraliter censeretur esse nullum.

12. *Obj. 8°* : Infans, ebrius, aut dormiens nihil potest rationabiliter velle : ergo nec obligare potest in commodum sui beneplaciti.

R. D. A. Nihil potest velle per volitionem actualiter et physicè suam, *C.* habitualiter aut interpretativè suam, *N.* Volitio triplex est : actualis et physica, sive quam actu et physicè nunc elicio. 2° Habitualis, quæ

physicè præterit, et nondùm est retractata. Talis esse potest etiam in dormiente vel ebrio. 3° *Moralis* et interpretativa, quæ fictione juris aut hominum aestimatione censetur mea. Sic voluntas parentum, tutorum aut reipublicæ moraliter est volitio filiorum aut pupillorum. Sic etiam voluntas Adami moraliter fuit nostra voluntas.

13. *Obj. 9°*: Dominus obligans alios ex justitiâ, sæpè non intendit commodum sui beneplaciti, v. g., si repetat à te librum hæreticum, ut non seducaris, aut gladium, ut in oestro furoris te non occidas. Et universim potest dominus uti re sua non minùs ad utilitatem alienam quàm propriam; nam ideo res nostris juribus subduntur, ut dispenserent in communem utilitatem, et avaritiæ sordibus non caret qui bona sua refert tantùm ad proprium emolumentum: ergo de ratione juris non est ut obliget alios in commodum proprii beneplaciti.

R. N. C. Aliud est quòd dominus jure suo gravans alios, non intendat semper utilitatem propriam, et aliud quòd non velit obligationem quæ principaliter ac directè cedit in commodum proprii beneplaciti. Frequenter enim accidit ut alius sit finis obligationis vel præcepti, et alius sit finis obligantis aut præcipientis. Ita si voves jejunium propter sanitatem, finis tuus est sanitas; finis autem intrinsecus voti non est sanitas; sed honestas relucens in actu religionis, quæ servatur Deo promissum. Ita si papa jejunium indiceret ad impetrandam pacem, finis intrinsecus præcepti non esset pax, sed honestas temperantiæ vel obedientiæ.

14. *Obj. 10°*: Qui gaudet jurisdictione, multa validdè simul et licitè præcipit in proprium commodum. Ita, v. g., superior regularis petere potest ut everras ipsius cubiculum: ergo jurisdictione non differt à jure proprietatis. Deim, qui principem impedit vi, dolo, vel metu quominùs exerceat jurisdictionem, afficit eum injuriâ: non esset autem injuriâ, nisi jus proprietatis et jurisdictione forent idem.

R. D. A. Ita ut finis iste tantùm sit extrinsecus præcepti, *C.*; intrinsecus et sufficiens ad valorem præcepti, *N.* Finis, qui directè respicitur à lege vel præcepto, semper est utilitas subditorum; lex enim est ordinatio rationis facta in bonum communitatis. Unde philosophus, 1° *Moral.*, observat discrimen inter servos et liberos, quòd illi sint gratiâ dominorum, isti gratiâ sui: nam dominus uti potest servis pro libitu; superior non potest præcipere pro libitu. Porro, quod additur de impediendo principem, non habet vim; quia princeps habet jus proprietatis reflexum in jurisdictionem. Unde qui per vim, dolum aut metum impedit eum ab usu jurisdictionis, infert injuriâ; non quia lædit jurisdictionem, sed quia lædit jus reflexum proprietatis.

15. *Obj. 11°*: Deo tanquam supremo legislatori competit absolutissima potestas jurisdictionis: Deus autem in usu suæ jurisdictionis intendit semper directè bonum sui beneplaciti.

R. D. m. Intendit hoc solum, *N.* simul cum utilitate

nostra, *C.* Deo competit indivisum eminentissimum jus proprietatis in omnes omnino creaturas, et absolutissima potestas jurisdictionis in omnes creaturas rationales. Et quoties operatur ad extra, semper habet duos fines, seu propriè, seu minùs propriè sic dictos, finem scilicet primarium excellentiæ suæ seu gloriæ, et finem secundarium utilitatis seu felicitatem nostram. Et hi duo fines semper indispensabiliter sunt connexi; nam gloria Dei extrinseca nihil est, nisi clara notiûa Dei cum laude: sed in hac notiûa et laude potissimum residet nostra felicitas. Hinc agimus Deo gratias propter magnam gloriâ suam, quia gloria Dei extrinseca semper est utilitas nostra.

16. *Obj. 12°*: Inter Deum et hominem, ex probabili multorum sententiâ, potes intercedere mutua quadam obligatio justitiæ commutativæ, sic, ut Deo competat jus proprietatis adversùs hominem, et homini vicissim adversùs Deum: non autem apparet quomodo juri divino adversùs hominem, vel humano adversùs Deum. conveniat nostra definitio. Nam 1° Deus obligare non potest ad suum commodum, ut enim dicitur Jobi 22, 3: *Quid prodest Deo, si justus fueris?* 2° Deus ad multa jure suo nos obligat non liberè, sed necessariò, v. g., ut vitemus blasphemias, perjuriam, vel alia quæ naturali lege vetantur: ergo non obligat ex beneplacito. 3° Homo nullatenus potest obligare vel gravare Deum; aliàs tolerari posset absona propositio quam damnavit Innoc. XI: *Deus subjicit nobis suam omnipotentiam.*

R. O. M. Neg. m. Ad primum. Deus obligare non potest ad suum commodum intrinsecum, *C.* extrinsecum, *N.* Bona nostra serviunt ad gloriâ divinam extrinsecam, vel multiplicem finem divinitus intentum. Unde Paul. 2, Tim. 2: *Si quis ergo mundaverit se à peccatis, erit vas utile Domino.* Ad secundum. Deus ad vitandas blasphemias, etc., saltem obligat ex beneplacito suo necessario. Deinde semper intendit liberrimè plurimos fines, qui peccatis nostris impediuntur. Unde semper obligat ad commodum sanctissimæ suæ voluntatis et finem liberrimè intentum. *Ad tertium.* Eatenus tantùm homini competit jus adversùs Deum, quatenùs in commodum sui beneplaciti potest exigere à Deo quòd sibi debetur titulo promissionis onerosæ: non autem quòd obligare possit Deum. Unde non dixi: *Jus proprietatis est legitima potestas obligandi alios in commodum sui beneplaciti;* sed præcisè: *Est facultas adversum alios in commodum, etc.*

17. *Obj. ult.* Plures habent legitimam facultatem exigendi quædam ab aliis in commodum sui beneplaciti, quin habeant jus strictum proprietatis: ergo necdum bene subsistit nostra definitio. *A. Prob.* Pater à filiis exigit multa titulo pietatis præcisè in suum commodum. 2° Majores in republica meritò postulant observantiam et reverentiam à minoribus. 3° Benefactor expectat et vult obsequia grati clientis. 4° Deus ob infirmitatem et eminentissimam suam dignitatem exposcit omnem possibilem cultum religionis, esto non obliget titulo justitiæ. 5° Si vovisti dare pauperi panem, quando vel quoties ipsi liberit, pauper habet legi-

timam potestatem exigendi panem pro suo beneficio.

R. D. Ita ut obligatio quam imponit aut respicit illa facultas, per se directè vel principaliter ordinetur ad alium finem quàm ad indemnitate alienæ libertatis, *C.*; ita ut per se directè vel principaliter ordinetur ad hunc finem, *N.* Finis quem per se directè respicit obligatio justitiæ commutativæ, non est alius quàm pax, tranquillitas et indemnitas alienæ libertatis circa res suas, aut ea quæ sibi debentur, et nulla possibilis est obligatio stricti juris quæ non instituta sit in favorem et gratiam alterius ad usum aut dispositionem aliquam liberam. Et hinc injuria non fit volenti, quia injuria quæ talis non affert nocumentum vitæ aut honoris, sed libertatem lædit aut impedit, et materiale quid est, quòd impeditio libertatis fiat in usu vitæ, membrorum, honoris, famæ, vel pecuniarum. Hinc etiam quamvis in bruta possit exerceri crudelitas, tamen inferri non potest illis injuria. Verbo, sicut obligatio veracitatis instituta videtur ut in vita sociali sit conformitas intellectuum, et unus alteri conceptus suos ritè manifestet, sic obligatio justitiæ commutativæ videtur intenta potissimum ut sit conformitas voluntatum, et unusquisque se teneat intra cancellos libertatis propriæ, nec lædat jura libertatis alienæ. Porro finis hic non apparet in obligationibus aliarum virtutum. Nam finis pietatis in parentes est, ut amemus illos et honoremus, tanquam principia nostræ nativitatis, sive dein parentes hoc exigant à nobis, sive non. Finis observantiæ in majores ac seniores, ut eos debito cultu prosequamur. Finis gratitudinis, ut beneficia compensem reciprocis obsequiis, sive dein benefactor illa velit, sive non: imò si benefactor ea nolit, longè magis debemus esse grati. Finis religionis, ut præstemus divinæ majestati debitum cultum. Finis denique voti non est, ut faciamus quod proximus vult, sed ut solvamus promissionem factam Deo.

QUÆSTIO II.

QUID SIT INJURIA, NUM FIAT CONSENTIENTI.

18. *Dico 1°*: Injuria, theologicè sumpta, est *juris alieni violatio*. Ubi per jus intelligitur jus strictum proprietatis, quod à justitia commutativa respicitur. Duplex autem est injuria: *materialis*, quando læditur jus alienum absque formali peccato, vel absque cognitione et advertentia juris alieni; *formalis*, quando auditur liberè eum peccato formali, cum cognitione et advertentia juris alieni. Jurisprudentes sæpius aliter injuriam accipiunt, et intelligunt læsionem injustam honoris, aut contumeliam; unde nascitur actio injuriarum.

19. *Dico 2°*: Consentienti validè non fit injuria. *S. Th. 2-2, q. 59, a. 3, et alii*, quibus concinit *Regula Canon. 77 in 6: Scienti et consentienti non fit injuria, neque dolus; et Reg. civil. 145: Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt, et consentiunt. Ratio 1^a*. Consentire validè dicitur ille, qui consentit efficaciter voluntate cessivà juris, vel qui tollit aut suspendit ita sui juris obligationem, ut alterius actioni non resistat: sed

qui sic consentit, pati non potest injuriam. Sicut enim impossibilis est violatio legis, quando tollitur aut suspenditur obligatio legis, ut actionem non amplius prohibeat, sic etiam est impossibilis violatio juris, quando tollitur aut suspenditur obligatio juris, ut alterius actioni non amplius adversetur. 2° Hospes invitatus ad mensam domini, quando comedit ob licentiam domini cibos non suos, non infert injuriam domino: sed cur ita, nisi quia dominus validè consentit in comestionem ciborum, et tollit aut suspendit obligationem sui juris, quod habet adversùm alios in suos cibos? 3° Sicut injuria formalis est actio moralis facientis injuriam, sic est passio moralis domini patientis injuriam: sed inter actionem et passionem moralem hoc est discrimen, quòd illa procedat ab intrinseco secundùm inclinationem voluntatis, ista procedat ab extrinseco contra voluntatis inclinationem: ergo si dominus non habeat contrariam inclinationem voluntatis, non potest pati moraliter injuriam.

20. *Dico 3°*: Sæpissimè fit injuria consentienti, quando consensus est invalidus, et inefficaciter tantùm tollit aut suspendit obligationem juris. *Ratio 1^a*. Quamdiu manet jus et obligatio juris, tamdiu locum habet violatio juris: sed quando consensus ex natura sua vel saltem ex dispositione juris est invalidus, manet jus et obligatio juris. 2° Invalida licentia consentientis præpositi non aufert violationem præcepti: ergo etiam invalida licentia consentientis domini non aufert violationem juris. 3° Consensus inefficax et invalidus perinde moraliter est ac nullus consensus: sed quando nullus est consensus domini, potest inferri injuria domino.

21. *Nota tamen*, cæteris paribus, esse majorem injuriam quæ fit domino nullatenus consentienti, quàm quæ fit aliquatenus et inefficaciter tantùm consentienti; quia quo magis est dominus rationabiliter invitatus, eo majorem patitur injuriam. An verò diversitas hæc injuriarum sit specifica, vel explicari debeat in confessione, dicemus ubi de furto et rapina.

Objectiones.

22. *Obj. 1°*: Viator, qui, metu mortis adactus, donat latroni vestem, patitur injuriam à latrone; sed viator in hoc casu validè consentit in donationem, quia contractus, directè per metum gravem et injustum extorti, sunt validi non solum jure naturali, sed etiam positivo, prout satis apertè colligitur ex § *Si metu coactus. Inst. except. L. si mulier 21, § fin. ff. quod metus causâ. L. ult. C. de his quæ vi. C. Abbas eodem et cum innumeris docet Th. Sanchez, l. 4 de Mat. D. 8.*

R. 1° multos facere discrimen contractus inter onerosos et purè lucrativos; quamvis enim contractus onerosi videantur validi, non tamen idcirco validi sunt contractus purè lucrativi. Ratio discriminis est, quia leges et jura debent intelligi, quomodo regulariter magis favent innocentibus læso: regulariter autem magis favent si contractus onerosi sint absolutè validi, nec

deseri possint ad arbitrium lædētis; hæc ratio non pugnat in contractibus purè lucrativis, ubi solus lædētis lucratur. Item si valeret contractus lucrativus, directè per metum gravem et injustum extorti, valeret etiam licentià prelati per ejusmodi metum extorta, quod satis communiter negatur. Nec obstare videtur *L. fin. C. De his quæ vi*; ubi donationes sic extortæ jubentur *infirmari*, quasi non infirmæ forent ante sententiã judicis; potest enim dici quòd judices non debeant rescindere, sed tantum irritos declarare hujusmodi contractus. Sed quidquid sit de hæc responsione, quam Th. Sanch. Less. C. de Lugo, Palaus non probant,

R. 2° C. M. D. m. Validè consentit in donationem secundum quid, *C.*; simpliciter et secundum omnes circumstantias, *N.* Esto viator validè consentiat in donationem nudè spectatam, et renuntiet juri reali vel dominio quod habet in vestem; non tamen renuntiat juri quod habet contra minas latronis, et ne per metum injustum cogatur ad donationem, nec etiam renuntiat juri personali quod acquirit per donationem iniquè extortam. Unde jus viatoris perpetuò resistit acceptioni vel retentioni vestis. Hæc responsio servit etiam ad casum quo quis fraude deceptus, validum init contractum.

25. Obj. 2°: Pupillus dum alienat res suas absque consensu tutoris aut judicis, sæpè renuntiat efficaciter juri: sed, hoc non obstante, patitur injuriam à contrahente, saltem in casu quo tenetur hic etiam in foro conscientie contractum omittere: ergò. *M. prob.* Pupillus sæpè cor cepit voluntatem ita firmam, seriam et absolutam alienandi res suas, ut nullam habeat, aut habere possit voluntatem contrariam; sed voluntas hæc est efficax: ergò. Quòd si dicas, legem resistere; contra est *regula 69, ff. Invito beneficium non datur.*

R. N. M. Ad prob. O. M. D. m. Est efficax attentio solo jure naturali, *C.*; attentio jure positivo, *N.* Jus humanum, ac multò magis divinum potest reddere nostros consensus invalidos et insufficientes ad plurimos effectus morales. Ita scimus irritum esse matrimonium clandestinum, professionem religiosam ante 16 annos ætatis completos, etc. Illa regula civilis habet locum, quando beneficium accipiens est rationaliter invitus, secus fallit sæpissimè: nam potest excommunicatus invitus absolvi, potest ægrotus invitus sanari.

24. Obj. 3°: Injuria semper fit invito: sed pupillus in priori casu non est invitus: ergò.

R. D. m. Non est invitus voluntate physice suã, *C.*; moraliter suã, *N.* Pupilli voluntas est alligata voluntati tutoris, aut magistratùs. Unde quando tutor aut magistratus est invitus, etiam pupillus est moraliter invitus. Adde quòd pupillus etiam censetur invitus saltem implicitè et interpretativè, quia voluntate generali cupit esse felix membrum reipublice: pertinet autem ad ipsius felicitatem ut non valeant sui contractus absque consensu tutoris aut magistratùs; quia propter imbecillitatem judicii, subjaceret infinitis

deceptionibus: hæc autem generalis voluntas praevalet intentioni particulari, non aliter ac in ministro sacramentorum; juxta *TT.* sæpissimè praevalet universalis intentio.

23. Obj. 4°: Contingere potest ut ego cedam jure quod mihi competit in meos cibos, tu verò cibus meos comedas, neglecta vel vilipensã meã cessione: sed in hoc casu volenti fit injuria.

R. N. m. Dominus nunquam consentit ut independentè à licentiã comedas ipsius cibos, neque relaxat unquam obligationem juris adversus actionem quã comederes ipsius cibos; vilipensã vel neglectã licentiã. Quòd si tamen ita relaxaret obligationem juris, et abdicaret à se prorsus omne dominium, inferretur injuria tantum affectivè, non autem effectivè.

26. Obj. 5°: Ex nostrã doctrinã sequitur, occiso nullam injuriam inferri. Nam per homicidium uti destruitur homo, sic destruantur omnia hominis jura, quæ competunt ad hæc sublunaria: sed quando destruitur jus, locum non habet violatio juris: ergò.

R. N. seq. Ad prob. D. m. Quando destruitur jus ante tuam actionem, sic ut actioni tuæ moraliter non resistat, *C.*; quando destruitur per tuam actionem, et actioni tuæ moraliter resistit, *N.* Homo propter existens instanti A, jure suo petit ut non occidas eum instanti B: ergo jus existens instanti A moraliter resistit occisioni quæ fit instanti B. Taceo quòd jus formaliter resideat penes animam; hæc enim sola capax est legitime facultatis quã constituitur jus: atqui jus hoc in animã perseverat pro instanti quo violentè expellitur ex corpore. Videatur Hauldus, tr. 2 de Jur. et Just. n. 590, contra Mart. Esparza.

27. Obj. 6°: Martyribus, utut volentibus mortem, irrogata fuit ab occisoribus injuria.

R. D. Si non renuntiãrent efficaciter juri ad vitam, *C.*; si renuntiãrent, *N.* Multa strictim hic dicenda. 1° Juxta S. Th. alia est voluntas beneplaciti qua desideras mortem; alia voluntas signi quã renuntias juri ad vitam, vel quã das alteri licentiã inferendæ. Mortis prior voluntas non necessariò conjungitur cum posteriori. Nam legislator subinde desiderat actionem, quin det licentiã illius; et nonnulli, dum obligant subditos lege pœnali, desiderant tacitè transgressionem, ut puniant. 2° Heroes sancti non consenserunt in illicitas actiones tyrannorum; sic enim voluissent peccata: sed tantum desiderãrent perpersionem; ex hypothesi quòd tyranni per malitiam se determinarent ad indigenda tormenta. 3° Esto poterint martyres cedere jure suo privato in vitam, tamèn neutiquam ad hoc erant obstricti; secus enim quilibet dominus abdicare se deberet dominio rerum, ne patiarer injuriam peccantis. Item hæc cessio nihil admodum minuisset malitiam tortorum, qui perinde seviissent, sive facta sive non facta fuisset hæc cessio juris, et aliunde martyribus erat meliùs pati simul injuriam et mortem, quàm solam mortem. 4° Licèt ex martyribus

complures ante mortem condonârunt tortoribus omnem injuriam, tamen propterea non abdicârunt jus ad vitam. Nam illa condonatio fuit tantum abdicatio juris ad iram, indignationem et aversionem contra tortores, aut vindictam in hac vitâ petendam. Sic etiam multi condonant aliis injuriarum detractionis, incendii, vel furti, non tamen remittunt obligationem restitutionis. 5° Scriptura satis clarè manifestat eos non renuntiâsse juri ad vitam. Quippe, Sap. 7, tribuitur ipsis *actio injuriarum* contra tortores in extremo judicio. 6° Juxta plurimos, utut voluissent athleteæ sanctissimi, tamen efficaciter abdicare non poterant jus ad vitam, quia non erant domini vitæ. Verùm Card. de Lugo, D. 8 de J. n. 13, est contrarius, et Aristoteles, quem communiter sequi solet Angelicus Doctor, 5 Eth. c. 9, cum docet, volenti non fieri injuriam; affert exemplum Euripidis de filio qui matrem volentem occidit.

28. *Obj. 7°*: Qui cum peccato mortali manus injicit in clericum utut volentem, afficit injuriâ clericum, et incidit in excommunicationem lætæ sententiæ. *cap. contingit 1, de sentent. excommunic.* Idem est si clericum volentem convenias coram judice seculari.

R. Si clericus validè renuntiet juri suo, non committitur quidem injuria contra clericum, ut personam privatam, committitur tamen contra statum ad communitatem clericalem, cujus juri, utpotè non suo, renuntiare nunquam validè potest privatus clericus. Imò, si clericus ipse violentas in se manus injiceret cum peccato gravi, propter eandem rationem incurreret canonis excommunicationem, ut cum communi docet card. de Lugo, d. 8, n. 9. Num verò clericus validè renuntiet juri privato, dubium est inter auctores. Esparza cum multis negat: c. de Lugo cum multis affirmat: quia nullum est jus, per quod invalida reddatur ejusmodi renuntiatio.

29. *Obj. 8°*: Marito quantumvis consentienti sit injuria per adulterium uxoris, et nisi committeretur injuria, non committeretur adulterium, sed simplex tantum fornicatio, quod est nefas asserere post Innoc. XI decretum, ubi damnatur hæc 50° propositio: *Copula cum conjugatâ, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.*

R. D. Consentienti tantum invalidè, *C.*; validè consentienti, *N.* Communiter in adulterio mulieris triplex malitia concurrens. Una contra castitatem; altera contra fidem et puritatem matrimonii, ac contra bonum proles; tertia contra jus mariti. Cardenas, diss. 3, n. 48, in fidelibus addit malitiam irreligiositatis contra sacramentum matrimonii. Prima et secunda malitia semper adest, etiamsi maritus consentiat. Unde non benè confitetur uxor se fornicatam. An verò tertia malitia separari possit, disputant auctores. C. de Lugo. Less. et Moya concedunt. Cajetanus autem, Dicastill. Turrian. Anton. Perez, Espar. Maurus, Cardenas, Illsung et alii communis negant; quia non aliter ab uxore violari potest fides et puritas matrimonii, nisi quotiens violatur jus mariti, quod acqui-

sivit per contractum matrimonii. Juxta priorem sententiam specialiter aperiendum est in confessione; si fiat adulterium consentiente marito; quia mutatur species peccati, nec habet omnes tres solitas malitias adulterii.

30. *Obj. 9°*: Detractor agit injustè, si graviter infamet monachum volentem, licèt hic validè renuntiet juri ad famam.

R. Agit injustè contra monachum consentientem, *N.*; contra cœnobium aut ordinem, *C.* Monachus validè quidem renuntiat juri privato ad famam, ut multi concedunt; non tamen validè renuntiat juri totius cœnobii vel ordinis, qui sæpè per infamiam unius atro carbone notatur.

31. *Obj. 10°*: Usurarius infert injuriam mutuuario, si quid petat vel accipiat ultra sortem, esto mutuarius sciens et volens det.

R. Si mutuarius sponte suâ donet aliquid ultra sortem, nulla sit usura, nec mutuarius patitur injuriam. 2° Si mutuarius det aliquid ultra sortem tanquam pretium absolutè debitum, et ex justitiâ, consensus ex communi TT. est nullus; quia nullus adest titulus quo transferri possit dominium, et consensus fertur in aliquid impossibile. Nam pretium mutui repugnat ex omni jure, naturali, divino, canonico et civili saltem particulari christianarum gentium. Deinde vel mutuarius scit nihil ultra sortem ex justitiâ deberi, vel non. Si posterius, injustè decipitur ab usurario petente vel accipiente pretium; si prius, ordinariè non habet animum transferendi dominium usuræ, sed tantum exterius eam dat: traditio verò sola citra consensus internum non transfert dominium, *L. nunq. 31, ff. De acquir. domin.* 3° Si verò mutuarius solvit usuram ex titulo fidelitatis, quia promisit usuram, putat quidem card. de Lugo, quem sequitur Haunold. Tr. 9, n. 432, transferri dominium, sed mutuarius tamen aliunde patitur injuriam; quia dominus, nolens aliter dare mutuum injustè coegit ad promissionem, vel saltem injustè promissionem acceptavit.

32. *Obj. 11°*: Simoniacus facit injuriam danti rem temporalem, quantumvis iste consentiat.

R. Si simoniacus ex justitiâ teneatur gratis dare rem spiritualem, *C.*; si teneatur tantum ex virtute religionis, *N.* An simonia semper sit contra justitiam, disputant auctores, et Suar. tom. 1. de Rel. l. 4, c. 59 et 60, sequentia tenet: 1° Qui vendit functionem spiritualem, ad quam aliunde tenetur ex justitiâ, ratione muneris aut stipendii, procul dubio peccat contra justitiam, v. g. parochus, qui ratione beneficii tenetur gratis dicere sacrum. 2° Qui vendit beneficia quorum est administrator tantum, uti v. g. prelati, episcopi, vicarii, iterum peccat contra justitiam, quia vendit rem non suam, non aliter ac si regis elemosynarius venderet elemosynas, aut hæres pia legata. 3° Qui vendit rem spiritualem ad spiritualem, videtur iterum peccare contra justitiam, quia vendit rem simpliciter invendibilem, et quæ secundum prudentem rationem non est æstimabilis pretio temporali; et aliâ;

etiam non ageret injustè, si propter spiritualitatem pro missà vel baptismo peteret mille vel plures aureos. Item spiritualia, prout sunt spiritualia, non sunt sub dominio hominis; et Deus concedit tantum potestatem illa ministrandi gratis. 4° Qui moderato pretio vendit præcisè commodum temporale, quod est annexum enti spirituali, quod aliunde non tenetur ex justitiâ præstare, esto committat simoniam, peccare tantum videtur contra religionem; quia commodum illud per se est pretio æstimabile. 5° Et hinc, spectato solo jure naturali, non tenetur ad restitutionem; qui vendit beneficium suum, in quod habet jus, et ex quo percipit emolumenta temporalia; ac esto, non transferat jus in emptorem, tamen abdicat se suo jure. Item, qui carius vendit fundum propter jus patronatûs, et commoditates temporales quæ proveniunt ex jure patronatûs. Qui carius vendit miraculosam imaginem, ob lucrum, quod illius occasione habetur. Utrûm assertiones istæ sint veræ, videbimus alibi.

35. *Obj. 12°*: Per *L. 1. C. De raptu virg.* pœnâ capitali puniendî sunt qui raperint virginem etiam volentem: hæc verò lex supponit injuriam fieri volenti virgini.

R. N. m. Non solum injustitia, sed et alia peccata graviora merentur capitale supplicium. Dein esto non inferatur injuria virgini, parentibus tamen inferitur et reipublice, quibus non licet eripere puellas per vim. Sic etiam, qui seipsum occidit punitur à republicâ pœnis infamæ, confiscationis honorum, et privationis sepulturæ. Quamvis enim non inferat injuriam sibi ipsi, cum justitiâ et injustitiâ semper sit ad alterum, tamen injuriam inferit civitati vel reipublicæ, quam violenter privat membro.

QUÆSTIO III.

QUID SIT RESTITUTIO, QUENAM EJUS NECESSITAS?

34. *Dico 1°*: Restitutio dupliciter à TT. accipitur, latius et strictius. Priori modo definit eam Lessius, l. 2, c. 7, n. 15: Est rei acceptæ redditio, vel damni illati compensatio. Posteriori describunt illam RR. cum C. de Lugo, D. 8, n. 17: Est juris alieni redintegratio, vel, actus justitiæ commutativæ, quo reparatur jus alterius materialiter aut formaliter læsum. Prima definitio comprehendit etiam redditionem mutui, commodati, depositi, pignoris, ubi non præcessit alieni juris violatio; secunda definitio non comprehendit; et quamvis prima deducatur ex verbis S. Th. q. 62, a. 1, O. non tamen idcirco rejici meretur secunda, cum in re convenient auctores.

35. *Dico 2°*: Restitutio differt à solutione. Nam 1° solutio non semper est actus justitiæ commutativæ, v. g. cum solvimus ea quæ debemus ex voto, juramento, caritate, vel misericordiâ. 2° Cum reddimus rem acceptam, v. g. pignus, depositum, commodatum, non dicimur solvere, sed restituere. 3° Restitutio communiter fit in eadem re, solutio fit in diversa.

36. *Dico 3°*: Restitutio differt à satisfatione. Nam 1° finis satisfationis est satisfacere justitiæ vindica-

tivæ, vel sustinere tantam pœnam, quantum culpa præterita juxta vindicativam justitiâ meretur. Finis restitutionis est satisfacere justitiæ commutativæ, et impedire damnum imminens ex injustâ læsione. 2° Finis satisfationis est, ut corrigatur delinquens, vel alii per exemplum à delictis avertantur. Finis restitutionis ut quilibet habeat quod suum est. 3° Satisfactio regulariter non debetur ante sententiâ judicis. Restitutio regulariter debetur ante omnem sententiâ judicis.

37. *Dico 4°*: Restitutio differt à satisfatione. Nam 1° satisfactio generatim est solutio cujuslibet debiti, sive sit ex præcepto justitiæ, sive sit ex præceptis aliarum virtutum. 2° Satisfactio pressius est reconciliatio offensi per obsequium, petitionem veniæ, et similia. 3° Satisfactio potissimum est in utilitatem satisfaciens, ut propter obsequia sua liberetur à pœnâ, quam delicto promeritus est. Restitutio potissimum est in utilitatem illius cui fit restitutio.

38. *Dico 5°*: Restitutio non est ad salutem necessaria necessitate mediî, sed tantum necessitate præcepti. Ita ferè omnes TT. contra pauculos antiquos, qui dissentire videntur apud Navarram. *Ratio*. Nam, ut fusiùs exponit C. de Lugo, D. 3 de Euch. sect. 1, tantum illud est necessarium necessitate mediî, quod est medium per se requisitum et ordinatum ad conferendam aut constituendam justificationem hominis, quo modo necessaria sunt, v. g., *baptismus*, qui per se requiritur, ut deleat peccatum, et conferat homini primam gratiam sanctificantem; *fides remuneratoris Dei*, quæ per se disponit ad primam gratiam sanctificantem, et justificationem; *pœnitentia post lapsam*, quæ juxta celestem ordinationem nos reconciliat cum Deo; *gratia prima sanctificans*, quæ vel maximè constituit justificationem: atqui tali modo non est necessaria restitutio, quæ per se non confert primam gratiam, nec directè ulla tenus influit in justificationem, sed est necessaria tantum ut evitetur novum peccatum. 2° Quamvis Eucharistia juxta multos, attrito, bonâ fide procedenti, conferat primam gratiam, non tamen dicitur necessaria necessitate mediî; quia per se non ordinatur ad conferendam primam gratiam, et per accidens est quòd in aliquo casu conferat: ergò multò magis hoc dici debet de restitutione. 3° Restitutio non aliter est ad salutem necessaria, quàm adimpletio cujuslibet præcepti naturalis graviter obligantis: nemo tamen asserit eam idcirco necessariam necessitate mediî.

39. *Dico 6°*: Restitutio non ita requiritur ad salutem, ut anima defuncti detineatur in purgatorio, donec restitutio fiat ab hæredibus. Ita communis TT. apud Dieastill. D. 1 de Restit. n. 38, contra popularem errorem. *Ratio 1°*. Vel enim defunctus, antequam obiret, fecit, quantum potuit, aut certè quantum sub culpâ gravi debuit, ad implendum præceptum restitutionis, vel non. Si posterius; est in loco unde non datur regressus. Si prius: ergò si satis est passus pro suis peccatis, æquum non est ut propter culpam hæredis amplius torqueatur. 2°. Hæredes multi semper

negligunt restitutionem : ergo defunctorum animæ vel nunquam vel tantum post extremum judicii diem evaderent flammis. 3°. Defunctus ante mortem non raro lucratur plenarias indulgentias, et quid si susciperet baptismum, aut afficeretur martyrio? Num etiam iste purgatorio? Solum id populo dandum, animabus defunctorum sapientissimè proficuum esse restitutionem, ut citius liberentur, prout infra dicemus.

40. *Dico 7°*: Præceptum restitutionis rectè dicitur affirmativum quàm negativum. Ita S. Th. hic q. 62, a. 8, ad 1, Sotus, Valent. Less. Herincx et alii contra multos. *Ratio 1°*. Præceptum restituendi per se directè præcipit actum positivum, v. g. compensationem illati damni, retractationem infamatorii dicti, restitutionem accepti. 2°. Quamvis præceptum restituendi reductivè vel indirectè pertineat ad præceptum negativum non furandi, tamen directè præcipit aliquid aliud quàm præceptum non furandi. Nam aliud est omittre furtum, et aliud restituere : sed hæc diversitas explicari non potest, nisi dicas, per præceptum restitutionis directè præcipi positivum actum restitutionis, et præcepto non furandi directè præcipi tantum omissionem furti. 3°. Præceptum solvendi pecunias debitas ex contractu est affirmativum non minùs ac præceptum dandi elemosynam : ergo et præceptum restituendi.

Objectiones.

41. *Obj. 1°*: Christus, Luc. 11, 41, cum increpasset Phariseos ob rapinas et usuras, continuò subjunxit : *Verumtamen, quod superest, date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* : ergo non est necessaria restitutio.

R. N. C. que similis est huic : ergo non est necessaria poenitentia. Textus tripliciter exponitur. 1° Christus hortatus est ad elemosynas, non quòd seorsim sufficiant, sed quòd impetrent, aut de congruo mereantur auxilia poenitentia. 2° Christus videtur ironicè locutus, quasi diceret : Date elemosynam de acceptis per fas et nefas, canite tubà ante vos, et erit salva res. 3° Fortasse Christus intellexit bona incerta ex delicto, quæ sunt eroganda pauperibus. Omnes expositiones sunt bonæ, sed prima prælaet.

42. *Obj. 2°*: Creditor ex caritate tenetur postponere bona temporalia, ne proximus damnetur : ergo tenetur remittere debitum nolenti restituere : ergo debitor est liber ab onere restitutionis ; quia non retinet invito, sed permittente domino.

R. N. A. Argumentum probat etiam furtum non esse peccatum, vel potius nullum esse possibile furtum ; quia dominus ex caritate teneretur impedire peccatum grave furis, et dare jus in bona sua. 2° Obligatio remittendi cuivis debita brevissimo spatio redigeret omnes ad extremam inopiam, et everteret totum commercium humanum. 3° Caritas tantum obligat in casu quo proximus est in necessitate, vel quando se liberare non potest ab æternà damnatione, vel alio gravi malo.

43. *Obj. 3°*: Restitutio post actionem graviter ini-

quam, est ad salutem necessaria, vel in se, vel in voto, non minùs ac baptismus, aut poenitentia sacramentalis post lapsum : ergo est necessaria necessitate medii.

R. D. A. Non minùs est necessaria, vel est æquè necessaria æqualitate quadam generica, C.; æqualitate specifica et ejusdem ordinis, N. Post actionem graviter et iniquè damnificantem, restitutio quidem est simpliciter necessaria vel in se, vel in voto, non tamen est medium per se requisitum et ordinatum ad delendum peccatum, aut conferendam gratiam justificantem. 2° Injustus damnificator, si nondum restituit, vel fortassis etiam restituere non potest, debet quidem in poenitentia concipere votum aut propositum saltem implicitum restituendi, casu quo restitutio fieret possibilis : votum verò vel desiderium restitutionis non est votum et desiderium alicujus medii per se influentis ad justificationem. 3° Observantia cujuslibet præcepti graviter obligantis est ad salutem necessaria vel in se, vel in voto, quòd implicitè continetur in amore Dei super omnia, vel dolore serio peccatorum ; nemo tamen dicit, observantiam cujuslibet præcepti esse necessariam necessitate medii.

44. *Obj. 4°*: Extant in historicis plurimæ revelationes animarum quæ vivis apparuere, petentes restitutionem, ut liberarentur purgantibus flammis ; et S. Brigitta, l. 6 Revel. c. 66, testatur animas in purgatorio tandiu cruciari, donec restituantur quod ablatum : Revelationes autem S. Brigittæ non debent à cordato theologo rejici, cum eas accuratè priùs discussas approbàrint Greg. XI, Urb. VI, Bonif. IX, Martinus V, ac eas valde commendarent gravissimi doctores Cordub. Turrecr. Canis. Suar. Vasq. Salazar, Lezana.

R. Hoc argumento tantum evinci quòd animæ citius liberentur restitutione factà ; neque plus indicatur in revelationibus S. Brigittæ, quàm quòd restitutio defunctorum animabus plurimum prosit. *Et ratio* : 1° quia sapientissimè viventes offerunt pro defuncto restitutionem ut opus satisfactorium. 2° Restitutio fit ex affectu commiserationis, quæ videtur instar orationis impetrare mitigationem poenarum. 3° Qui restitutionem aut elemosynam accipiunt, excitantur ad suffragia pro defuncto. 4° Verosimiliter opera quæ fiunt ex præcepto defuncti, movent Deum ut faciliùs exaudiat preces in ejus gratiam, vel etiam ut excitet alios viventes ad orandum pro defuncto. 5° Sicut effectus alii peccatorum quæ commisit defunctus, sapientissimè sunt causa cur Deus non abbreviet poenas purgatorii, vel non acceptet statim preces illis applicatas ; ita movere potest etiam omniño restitutionis, et damnum, aut afflictio quam proximus patitur ex neglectà restitutione. Et hinc meritò SS. canones, *C. qui oblationes* 9, q. 2, excommunicationem statuunt in desides executores testamentorum.

45. *Obj. 5°*: Animæ purgantes non liberantur à poenis, donec præstiterint condignam satisfactionem pro suis peccatis : ad condignam verò satisfactionem requiritur restitutio.

R. N. M. et m. 1° Ut liberentur animæ, requiritur

tantum debita satisfactio. 2° Sicut animæ purgantes non possunt amplius mereri, sic juxta plurimos non possunt amplius satisfacere. 3° Esto possent satisfacere, non tamen satisfacerent per restitutionem ab hæredibus factam, quia non videtur hæc ab illis humano modo procedere: cum eam post mortem non possint amplius procurare vel impedire, nec voluntas defunctorum in illam virtualiter influat. Sic etiam non mereris aut satisfacis formaliter per opera quæ sunt à servo tuo te dormiente, quamvis ea prius imperaveris.

46. *Obj. 6°*: Præceptum restitutionis videtur esse potius negativum; nam idem est præcipere: *restituere*, et, *non detinere rem alienam*: hoc verò secundum præceptum est utique negativum.

R. Non esse propriè synonyma, *restituere*, et *non detinere rem alienam*; nam qui non restituit famam aut honorem, non propriè dicitur detinere famam aut honorem alterius. 2° Qui nihil habet de proximi bonis, nec ullatenus cum læsit, non detinet rem alienam, et tamen non ideo restituit. 3° Si præceptum restitutionis plus non præciperet quam ut non retinerem rem alienam, satisfacerem abjiciendo rem in flumen. Alii casum miraculosum fingunt, quo res aliena replicaretur, in quo si rediret equus ad dominum, esto foret apud me replicatus, nihil agerem contra restitutionis præceptum.

47. *Obj. 7°*: Præceptum restitutionis obligat semper et pro semper: sed hoc est proprium solius præcepti negativi: ergo. *M. ex eo patet.* Præceptum non accipiendi rem alienam, invito rationabiliter domino, obligat semper et pro semper: ergo et præceptum non detinendi rem alienam, vel non omittendi restitutionem, invito rationabiliter domino.

R. N. m. Præceptum restitutionis, etsi directè sit affirmativum, indirectè tamen includit etiam præceptum negativum, prohibens detentionem alienæ rei, vel læsionem alieni juris, ut observat S. Th. q. 62, a. 8, ad 1.

48. *Obj. 8°*: Posset dici quòd præceptum restitutionis ex genere suo nec sit affirmativum, nec sit negativum determinatè, sed ab utroque præcindat; quia præcipit tantum redintegrationem alieni juris: hæc verò, licèt communiter fiat per actionem positivam, subinde tamen fieri potest per actionem negativam, ut si detineres alterius rem, v. g. bovem, vaccam, aut canem, et animal absque tuâ actione rediret ad dominum. 2° Si possidens fundum alienum, non resisteres domino fundum sibi vindicanti. 3° Si princeps, occupans injustè provinciam, cum militibus eam deserat.

R. N. A. Ad prob. In hoc casu cessat obligatio restitutionis ob defectum materiæ, non tamen propriè satisfacis præcepto restitutionis; quia propriè non reddis rem domino. Sic etiam non satisfacis præcepto restitutionis, si dominus ultrò tibi condonet restitutionem. Non satisfacis præcepto elemosinæ per hoc præcisè, quòd pauper rapiat tibi pecuniam. *Ad secundum* eadem est responsio. *Ad tertium* illa cessio corporalis jam est actio positiva. Deinde non sufficit quo-

modocumque deserere rem iniquè possessam, sed debet domino suo reddi. Verùm de his plus nimio.

Quæstio IV.

EX QUIBUS TITULIS ORIATUR OBLIGATIO RESTITUTIONIS?

49. *Dico 1°*: Primus titulus est injusta acceptio, vel injusta læsio. *Ratio 1°* est auctoritas communis SS. PP. è quibus Augustinus suprà citatus, Epist. 54 ad Macedon.: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, et non redditur, penitentia non agitur, sed fingitur. Quòd si verò agitur, non dimittitur peccatum, nisi restituarè ablatum.* Quæ verba concil. Turon. tanquam Ecclesiæ doctrinam amplexum est, teste Salonio. 2. Nisi titulus hic fundaret obligationem restitutionis, rueret omne commercium humanum, nulla posset consistere pax, et latissima via panderetur furtis, rapinis, fraudibus, usuris et aliis injustitiis infinitis. 3. Qui domino rationabiliter volenti non resarcit damnum injustè datum, nisi per impotentiam excusetur, voluntariè continuat damnum injustè datum: hoc autem non minùs est nefas quam primò dare damnum injustè. 4. Jus domini per furtum, rapinam, aut aliam injuriam non tollitur, sed præcisè læditur. Unde licèt dominus facere non possit ut injuria non sit facta, cum factum infectum reddi non possit, meritò tamen exigere potest ut injuria non perseveret in effectu. 5. Denique veritas hæc est ita patens ut etiam à barbaris communiter agnoscat, in quibus sepeliri non potest illud rationis lumen: *Quòd tibi non vis fieri, alteri non feceris.*

50. *Dico 2°*: Alter titulus est res accepta. *Ratio 1°*. Naturalis æquitas non patitur aliquem cum alterius detrimento locupletari. *L. nam hoc natura 14, ff. de conduct. indeb. l. jure naturæ 206, ff. de R. J. C. locupletari de R. J. in 6. 2.* Qui, domino rationabiliter invito, rem alienam detinet, putans esse suam, errore cognito non potest ulterius eam detinere, nisi velit committere furtum aut injustitiam. Idem est si re venditæ detineat pretium, et ditior sit factus; nam res et pretium ex re comparatum moraliter æquivalent, et unum alteri subrogatur, ac, ut antea dictum; æquum non est tecum alterius detrimento locupletari. 3. Quamdiu res aliena formaliter extat in se, vel æquivalenter in suo pretio, dominus habet jus vindicandi rem suam, aut exigendi pretium rei substitutum; et nemo jus suum amittere debet, nisi vel per voluntarium consensum, vel ob propriam culpam injustitiæ, vel ob dispositionem legis, vel propter casum purè fortuitum. 4. Naturale lumen exigit ut qui plus habet quam quod ei ratione sui juris competit, reddat ei quò minus exinde habet quam quod ei jure competit. 5. Nisi hic titulus fundaret obligationem restitutionis, dissolveretur omne commercium, pax et tranquillitas humana.

51. *Dico 3°*: Secluso speciali contractu, vel particulari hominum lege, non datur alius titulus restitutionis extra prædictos. Ita communiter TT. cum S. Th. q. 62, a. 6. *C. Ratio.* Vel enim extat apud te res aliena, vel non. Si prius; teneris ad restitutionem it-

culo rei acceptæ. Si posterius, per se et secluso speciali contractu, vel particulari hominum lege, non teneris ad restitutionem, nisi ablatio, vel actio tua damnificativa fuerit formaliter injusta. Nam 1° qui rem alterius absumpsit bonâ fide, rationabiliter existimans esse suam, nec inde factus est locupletior, ad nihil tenetur, ut docent reverentissima jura. *L. item veniunt* 20, § *præter hæc. L. sed etsi lege* 25, ff. *de petit. hæred.* 2° Qui rem alterius innocenter et casu purè fortuito perdidit, secluso speciali contractu, iterum ad nihil tenetur. *C. unic. de commodat.* 3° Rursus ex communissima *TT.* non subjacet restitutioni qui rem alterius bonâ fide credidit esse suam, et turpiter aut prodigè destruxit absque lucro; quamvis enim egerit turpiter et prodigè, non tamen egit injustè, nec domino veram injuriam intulit. 4° Qui nocumento suo voluntario non læsit formaliter justitiam, sed alias virtutes ad alterum, v. g. caritatem, misericordiam, votum, etc., nullatenus obligatur ad restitutionem, nisi res aliena formaliter aut æquivalenter extet, ut denuo sentit communissima *TT.* et infra fusiùs ostendam. 5° Restitutio solum est actus justitiæ commutativæ: sed ista non corrigit aliud delictum quàm injustitiæ, quod solum est sibi contrarium.

3°. Ex his assertionibus infer 1° esse latissimum discrimen inter titulum injustæ acceptationis et titulum rei acceptæ: nam titulo rei acceptæ non teneris, nisi res aliena formaliter aut æquivalenter extet, ac faciat te ditiores. Titulo injustæ acceptationis aut lesionis teneris, etiamsi nullum temporale commodum acquisieris aut habeas ex re alienâ, v. g., si malitiosè succendisti domum, aut horreum Caii, si calumniis denigrasti famam Titii, vel contumeliis prosucidisti honorem Sempronii. Si enim ex justitiâ teneris non supponere fomitem ignitum alienis aedibus, etiam ex justitiâ teneris suppositum à te fomitem removece, priusquam ædes ardeant. Igitur ex justitiâ pariter teneris impedire per restitutionem ne continuèter damnum injustâ successione datum.

53. Infer 2° obligationem restitutionis ex injustâ culpâ non consurgere, si præcisè tentatum, sed non efficaciter illatum est damnum. Ita si quem injustis quidem modis, sed incassum impedire tentasti quominus consequeretur sua bona, non teneris ad restitutionem; quia restituito, quæ debetur ob injustam culpam, tantùm eò tendit, ut reparetur jus efficaciter lesum, aut resarciatur damnum injustè datum. Hinc etiam qui destruxit injustè rem alterius, quæ per incendium, tempestatem, aut alium casum purè fortuitum certò perisset apud dominum, juxta multos non tenetur ad restitutionem, de quo tamen alibi. *V. infra*, n. 501.

54. Infer 3° possessorem bonæ fidei, qui per errorem inculpato detinet rem alterius, teneri statim ad restitutionem, ubi certò comperit esse rem alterius, nisi fortè dominus consentiat in moram et dilationem restitutionis; aliàs enim fit malæ fidei possessor et fur. Dixi, *cùm certò comperit*; nam si tantùm dubitat, manet in possessione, donec veritatem liquidò vel

multò probabiliùs comperiat, ut alibi statuimus.

55. Infer 4° detentorem alieni, compertâ veritate, non posse (*regulariter*) pretium exigere pro restitutione; sic enim venderet domino rem suam, quod jure non solum naturali, sed et humano damnatur. *L. suæ rei* 16, ff. *De contrah. empt. et vendit.*, ubi ejusmodi venditio dicitur nulla. Quocirca conscientiis suis pessimè consulunt, qui rem casu repertam nolunt reddere, nisi pretio priùs persoluto.

Suprà dicta restitutioni adversantur qui dispositiones articuli 2280 Codicis civilis pro æquitatis normâ ducere non dubitant, legis quidem auctoritate freti, conscientiæ verò non assensu et ratiocinii auxiliis adjuti. Statuit enim articulus iste rem amissam, imò et furtivam, in commercio verò versatam, quàm apud mercatores et in foro et nundinâ publicetur, domino ipsi repenti gratiùs non esse restituendam. Quasi verò rei ablatæ primitivam labem commercii vicis detergere possent, resque multas voluta manibus originis suæ vitium purgaret. Contra quæ multiplicia et in Digestis argumenta reperire est; negotiatorum verò in securitatem et tutelam lex talem exceptionem decernere potuit, ut et præscriptionis usucapionisque jura tueri, dummodò tamen bonæ fuerit emptor fidei, nullo enim in casu mala fides dominium conferre valet. Commerciis enim plurimum interest ut incertum non pendeat rei dominium, traditionisque et possessionis jura multo favore dignentur, ne exquirendis titulis tempus consumptum, inutiliter disperdatur, celeritatisque permutacionum noceat. Ita et sentiunt Daelman, Dens, Billuart, Collet, D. Gousset et Bouvier, Codicisque commentarium; eâ tamen restrictione, ut etiam in lege civili, casus intra præscriptos coreoratur ista à conscientiâ et naturali æquitate aberratio, utque imprudenti rerum alienarum emptori dominica revindicatio ubique occurrat, imò et pœnas graviore eliciat, quotiescumque, lege non approbante suspectarum personarum conditionibus manus dederit.

2° Si emisti modico rem alterius, ut eam restituas domino, qui aliàs eâ foret cariturus, potes ab illo pretium exigere tanquàm utilis negotii gestor. Imò subinde potes totum pretium expetere, si scias dominum ita constitutum, ut malit expendi totum pretium quàm omnino ferre jacturam rei. Quòd si tamen falsò credas hanc esse domini mentem, petere non potes totum pretium, ut contra Lessium benè probat C. de Lugo, D. 17, n. 4; nam in hoc casu non es utilis negotii gestor: et aliàs, si rem ipsius emisses pretio admodum excessivo, dominus ob ignorantiam et errorem tuum cogeret vel invitus subire jacturam rei, vel reddere rem suam pretio excessivo.

56. Infer 5° si bonâ fide rem alienam emisti justa pretio, et durante eadem fide rem iterum vendidisti æquali vel minori pretio, te ad nihil teneri, cùm non sis factus ditior.

*Severius apud Billuart et Dens argumentum in emptoris damnum reperias; siquidem nihil respicientes ad bonam fidem, oblitique sui in commercii commoda nuperrimi propensùs, contendunt principiis et conse-

quentiis aliis esse locum, scilicet : 1° Pretium est representatio rei, ejus vires occupat : qui ergo in rem jus habet, jus habet et in pretium ; atqui in rem alienam nullum jus tibi datur, ergo et nullum in pretium ; et si rem alienaveris, pretium etiam solvere debes. 2° Nemo ditior fieri potest divitiis alienis : atqui, rem alienam adipiscendo, ex opibus alienis ditatus es, siquidem nullo jure eam consequi poteris ; pretium præterea furi à te datum jam ad te non pertinebat, rem ergo servando ditior factus es, siquidem per ipsam compensasti damnum quod à fure illatum perperussus eras. Inde concludunt restituendam esse rem domino, sequiteneriseu objecti, seu pretii de redintegratione*.

Tu vendidisti majori pretio, et excessus iste fuit fructus peculiaris industriæ et laboris tui, v. g. quia transportasti rem in alium locum, poteris illum excessum retinere ; quia non es factus locupletior ex re alienâ, sed à tuâ industriâ et labore. Si verò excessus ille non fuit fructus peculiaris industriæ et laboris tui, sed potius ipsius rei, v. g. si vitulus aut equus adolevit, vel vinea vel hortus per maturitatem fructuum melior evasit, non potes excessum tibi retinere, ut cum communi C. de Lugo ubi suprâ, n. 19 et 20.

57. Infer 6° Titium, qui bonâ fide rem Caii donavit Sempronio, non donaturus aliam, si re Caii caruisset, ad nihil teneri ; quia non est factus ditior ex alienâ re, nec ampliùs habet rem Caii, vel pretium rei subrogatum. Secus esset, si rem aliam ex suis donasset ; tunc enim ex alienâ re factus est ditior, et peperit rei suæ : tenetur igitur ad restitutionem, in quantum factus est ditior. Idem ex communi dicendum, si Titius bonâ fide comedit apud Caium cibos Sempronii : videndum quippe num Titius factus sit ditior, et quomodo pepercit domi sumpibus ciborum.

58. Infer 7° Titium qui rem Caii sibi donatam bonâ fide vendidit Sempronio, debere Caio restituere pretium, si Caius rem suam vindicare non possit à Sempronio. Si verò Caius rem suam vindicet à Sempronio, Titium debere pretium restituere Sempronio. Ratio prioris est ; quia Titius ex alienâ re factus est ditior, et rem Caii commutavit in pretium, ac jus reale, quod habebat antea Caius contra Titium, propter acceptionem pretii conversum est in jus personale. Ratio posterioris est, quia venditio Titii non erat omnino valida, nec transtulit rei dominium in emptorem Sempronium : igitur Sempronius habet jus ad rescissionem contractûs.

59. Infer 8° restitutioni non obnoxium esse qui non causaliter, sed tantùm occasionaliter ex alienâ re factus est ditior. Dicitur autem occasionaliter factus ditior, qui rem alienam nunquam habuit, nec convertit in pretium, aut parcimoniam suarum facultatum. Ita si fur occasione spoliâ lætior donaret tibi rem propriam, non esses obnoxius restitutioni, licet fortassè fur non fuisset donaturus, si timuisset rem furtivam iterum à se vindicatum iri. Sic etiam, ut C. de Lugo suprâ, n. 14, si Titius rem alienam bonâ fide vendidisset Caio, pretium verò donasset Sempronio, Sempronius comparanti domino non deberet restituere

pretium ; quia dominus nullum haberet jus contra Sempronium : non reale ; quia Sempronius rem domini non habet : non personale ; quia Sempronius nunquam habuit rem alienam, nec illam commutavit in pretium. Pecunia verò quam Titius ipsi dedit, fuit verè Titii ; quia per venditionem transit in ejus dominium. Similiter occasionaliter tantùm fit ditior, qui rem alienam quidem habet, sed illam præcisè tanquam instrumentum adhibet ad consequendum fructum industriæ vel laboris, v. g. qui negotiatur alienis pecuniis, et ex eâ negotiatione magnum percipit lucrum ; hic enim fructus non oritur à pecuniâ, quæ sterilis reputatur, sed à solo labore vel industriâ.

60. Infer 9° cum qui causaliter ex alienâ re factus est ditior, non teneri semper ad restitutionem, in quantum factus est ditior. Aliàs qui vocatus ad convivium bonâ fide consumeret cibos furtivos valentes medio floreno, cum tamen domi consumpsisset cibos valentes integro floreno, deberet restituere totum florenum. Satis est igitur si restituat medium florenum, scilicet, in quantum factus est ditior usque ad valorem alienæ rei quam bonâ fide consumpsit. Sic enim adæquatè resarcit damnum à se datum cum lucrò.

OBJECTIONES.

61. *Obj. 1°* : Qui per inculpabilem errorem alteri detrahit, tenetur ad restitutionem famæ, saltem si possit absque notabili damno, vel molestiâ : at nec tenetur titulo rei acceptæ, neque titulo injustæ acceptionis.

Respondent complures, teneri detractorem titulo rei acceptæ. Nam moraliter censetur retinere famam alterius, qui, cum possit, eam non restituit.

R. 2° : Tenetur restituere per accidens, et indirectè, C. ; per se et directè, N. Detractor in hoc casu per se vel directè tenetur non continuare detractionem : continuatur autem virtualiter, nisi retractaret dicta ; nam silentium ipsius videretur esse virtualis approbatio dictorum.

62. *Obj. 2°* : Si vera prior responsio, sequitur, eum qui prorsus inculpate, sed absque suo lucro causavit alteri grave damnum in bonis fortune, saltem indirectè vel per accidens obligari ad restitutionem ; quia, nisi restituat, virtualiter continuat damnum.

R. N. sequelam. Damnum hoc ordinariè non possum compensare citra meum æquale vel grave damnum. Unde sicut non teneor restituere famam innocenter ablatam cum æquali meâ infamiâ, sic etiam in altero casu non teneor compensare damnum.

63. *Obj. 3°* : Quid si patiens damnum esset pauper, inferens autem opulentus ? In hoc casu, licet opulentus jure naturali deberet compensare damnum inculpate datum, non pateretur æquale damnum.

R. D. m. Non pateretur æquale damnum formaliter, C. ; materialiter, N. Quamvis opulento facilius sit subire jacturam unius aurei quàm pauperi, tamen si deberet compensare damnum à se inculpate datum et æstimatum uno aureo, pateretur absolutè grave damnum ad hoc autem natura per se non obligat ; quia nemo doctorum hanc obligationem cognoscit. Item natura semper in suis obligationibus attendit ad casus communiter contingentes, vel ad ea quæ communiter se-

quereantur ex obligatione: foret autem ordinariè nimis arduum, si quis compensare deberet grave damnum inculpate datum in botum fortune. Non est autem ordinariè nimis arduum, si quis retractare debeat dicta per errorem inculpabilem de proximo.

64. *Obj. 4^a*: Si res aliena sit ex eorum genere quæ functionem recipiunt, et unico suo usu consumuntur, ut pecunia, vinum, oleum; triticum, cibus; et ego rem illam bonâ fide consumpsi apud furem, tamen si fur restituere potest rem similem ejusdem bonitatis et valoris, non teneo ego quid restituere, quamvis inde ditior evaserim. *Et ratio*; nam in his quæ functionem recipiunt, sufficiens fit restituito, si detur res similis ejusdem bonitatis et valoris, et fur non habet obligationem reddendi domino determinatè eandem numero rem, præsertim cum usu suo ponatur consumpta, sed tantum omnino similem: igitur si fur potest hanc restituere, non teneo ego. Ita Salon. Bannez et Ledesma dicentes esse communem Thomist.

R. Hoc argumento tantum probari quod bonâ fide consumens rem furtivam non teneatur ad restitutionem ante furem. Sed nec istud efficaciter probatur; quia dominium ejusmodi rerum, nisi fortè fuerint indiscernibiler mixta cum propriis, nullo modo transit in furem, nec in accipientem à fure, juxta *L. traditio 20, ff. De acquir. domin. et L. rogati 2, et L. nam etsi fur 13, ff. Si certum petetur*. Ergo si bonâ fide rem accipiens à fure, adhuc eam retinet, procul dubio teneretur ad restitutionem ante furem: ergo etiam si reus illam consumens inde ditior evasit. Secus esset dicendum, si fur alienas res ita miscuisset cum suis, ut amplius discerni non possent; tunc enim sicut fur acquireret dominium, ita validè transferret illud in accipientem. Vide Th. Sanch. l. 2 Decal. c. 25, n. 54.

65. *Obj. 5^a*: Pone, Titium emisse cum Caio bona fide rem Sempronii 100 aureis; Caium verò, qui pro Titio prius emerat, remisisse postea socio debitum 50 aureorum. Pone rursus, durante bona fide, rem ab utroque venditam eodem pretio. In hoc casu, si Sempronius non posset vindicare rem suam, Titius deberet ei 50 aureos restituere, quod C. de Lugo, n. 23, putat esse certò falsum.

R. N. *sequelam*. Titius enim in hoc casu non fit ditior ex re alienâ, nisi tantum occasionaliter. Non enim refert lucrum ex venditione rei alienæ, sed tantum ex liberalitate socii debitam gratis remittentis. Casus est similis illi quem adduximus n. 59.

66. *Obj. 6^a*: Ergo etiam, si Caius rem Sempronii bona fide 100 aureis emat, et gratis donet Titio, Titius verò 100 aureis illam denuò vendat comparente Sempronio, poterit hic retinere centum aureos; quia lucrum hoc provenit non tam ex re alienâ quam liberalitate donantis. Caius enim potuisset prius eam Titio vendere 100 aureis, totum verò suum jus liberaliter ei remisit, aut in illum transtulit gratis remittendo. Unde sicut Caius ad nullam restitutionem teneretur, si 100 aureis vendidisset eam Titio, vel alteri cuiquam, sic etiam Titius ad nullam restitutionem tenetur, esto rem vendiderit 100 aureis.

R. N. C. 1ª Quia generaliter omnes debent, eum, qui bonâ fide consumpsit aut distraxit rem alienam, restituere debere in quantum ditior est factus, sive dono, sive quovis alio titulo rem alienam acceperit. 2^a Caius habet quidem jus retinendi pretium ex venditione rei, quod non fit ditior: jus autem hoc transferre suâ donatione non potest in Titium; quia facere non potest per suam donationem ut Titius ex re alienâ non fiat ditior. 3ª Caius in hoc casu liberaliter Titio nihil donat præter rem alienam. Unde Titius nihil lucratur nisi rem alienam, aut pretium ex ipsa. Alius foret casus, si Caius creditò venderet Titio rem 100 aureis: item Titius denuò venderet 100 aureis Sempronio, postea verò Caius sponte suo remitteret Titio debitum 100 aureorum; tunc enim Titius non fieret ditior ex emptione et venditione rei alienæ, sed ex alio disparato contractu.

DE CULPA JURIDICA.

Ad sequentes quæstiones proveniunt.

* Protemium illud in capite quæstionibus auctoris inscribere pro utilli duximus, ex eo quod principia tum juris, tum theologiae, longè invicem à se distantia et dispersa per opus P. Vogler disseminaverit, quorum veluti appendicem lectori submitendum esse putavimus, ne inermis et ignarus viarum inter arduas ambages aegrè procedere queat, quæ per viginti et quinque quæstiones extenduntur.

Et primò quid per culpam sit intelligendum non omnes consentiunt. Sunt qui culpam juridicam respiciunt, quasi nil nisi verba sonantem: theologi in culpa nil nisi Dei offensam intuentur; jurisperiti nil nisi damnus seu detrimentum aliis illatum. Quæ ratio definiendæ culpæ per ejus effectus satis valuit, ideòque nobis explanandum est quomodò detrimentum aliis à nobis accipere possint, ut inde culparum divisio fiat.

Damnus proximo voluntariè inferre possumus; 1° voluntariè, sive consultò; tumque culpa theologica locum habet; juridico autem ordine hoc factum non culpam modò, verùm etiam dolum malum, fidei abnegationem redolet; 2° Involuntariè, omisso legis imperio, quo præcavere jubemur ne quid damni negligentes vel imprudentes conferamus; quam culpam verè juridicam theologi affirmant esse, ex eo quòd in sensu jurisperitorum hunc characterem induat. 3° Casu fortuito, voluntateque nullo modo conscia, quod factum apud jurisperitos casus fortuiti nomen retinet. In primo casu, quæ et quomodò fiat restituito, auctor quæstionibus 7, 8 et 11 exposuit, ad quas lectorem remittimus. In tertio casu, damni compensationi locum non esse, ideòque non de hoc ambigendum etiam auctor asserit et meritò, siquidem tum cum lege congruit et ratione naturali. Tertius ergo mane longè majoris ac cæteri momenti.

In hoc casu quoque modo possit culpæ reus de restitutione teneri faciendâ, jurisperiti satis concordant. Tres sunt hujus obligationis fontes: 1° contra-

ctus; 2° quasi-contractus; 3° quasi-delicium. Scorsim tractare aggredimur.

CAPUT PRIMUM.

De præstatione juridicæ culpæ in contractibus.

Quam questionem diverso jure Romani, posteaque Galli agitaverunt. Utrumque exponemus.

1. Jus Romanum. Triplex in eo culparum gradus erat, ut et theologis, testibus Heinaccio, Vinnio, Gallesque jurisprudentiæ Romanæ doctissimis investigatoribus, inter quos Pothier, Toullier, etc. Erat enim culpa, seu *lata*, seu *levis*, seu *levissima*.

1° *Lata*, quæ locum habet cum quis mali patrisfamilias exemplo, nec nova querere, nec quæsitâ retinere bona didicit.

Secundùm theologos, est ommissio diligentia à perspicuis hominibus ejusdem conditionis in rerum administratione allata.

2° *Levis*, cum com munis prudentiæ præscriptis aliquod derogatum fuerit.

Secundùm theologos, ommissio est diligentia quam homines in negotiis versati adhibere solent.

3° *Levissima*, cum sagacissimi attentissimique exactam diligentiam non adhiberit rei custos.

Secundùm theologos ommissio est seu oblivio illius prudentiæ quæ non nisi in versatissimos et acerrimos viros cadit.

Inde videre est jurisperitos pro levi culpa habere, quod latam theologi, pro levissima ducere, quod levem theologi esse decreverunt. His autem minùs quam cæteris in arte sibi propria peritiæ concedimus, unam tamen auctoris animadversionem magni ponderantes, scilicet culparum gradus varios esse, nec ipsas esse indivisibiles et absolutas, ut jam voluerant stoici, quos tam lepidè Flaccus irridet.

Surrexit et aliquando brevior sententia cujusdam advocati nomine Lebrun, consensum communem scriptorum sociorumque suorum explodentis; quo in systemate non amplius quam duo culparum genera reperiebat; eo iudice, lata fuit, quæ à debitore committitur non adhibita in rem alienam ceu creditoris vigilantia, quæ in virum prudentem cadit: levis autem, si objectum commune sibi et aliis homo minùs accuratè pertractet. Quæ sententia, quamvis non omnibus probata, non sine pondere fuit, teste Pothier.

Cùm contrahentes in tria discrimina culparum venire possint, placuit et tria culparum genera tribus applicare contractibus: si enim contractus in utilitatem dantis vergit, latae culpæ repetitio læso dabitur; si in commodum accipientis, levis, si utriusque interest, levissima tantummodò. Sed obsoleverunt pleræque ex his distinctionibus, quibus ratiocinii fulcrum defuit: siquidem, eadem à vario re commissa, prout ingenii vis varia fuit, ejusdem generis esse desinebant. Praxi præterea applicandæ incertissimis limitibus comprehensæ distinctiones maximè nocebant, indèque superadditis multiplicibus exceptionibus merè chaos exoriebatur. Quod continuo accidit, quoties non ex facto, sed ex mentis humanæ cognitione culpa pendebit.

II. Jus Gallicum. In veterè jure Gallico, quod, ut notum omnibus est, Romanam jurisprudentiam servili prope modo secutum est, distinctiones supra allatas reperire est: quibus autem mutandis emendandisque curam ut facerent utilem, codicis civilis institutores principium ipsum immutaverunt, Romanasque argutias exosi, à jure naturali illud mutuaverunt. Voluère scilicet ut alteri facere quisque cogatur quod ipse sibi fieri vellet; inde progressi, utriusque, et obligantis et obligati conditionem meliorem fecère: siquidem hunc onerosà providentiâ et curis eximere, illum verò suspicione et angoribus expedire tentaverunt; communiorem agendi modum hominum considerantes, viderunt in theoricâ distinctione non statutum fuisse quibus adjunctis, quibus conditionibus, quo pacto fuerat stipulatum, quæ omnia directè ad naturam contractus pertinebant. Inde ortus est articulus 1137 qui generaliter: « L'obligation de veiller à la conservation de la chose, soit que la convention n'ait pour objet que l'utilité de l'une des parties, soit qu'elle ait pour objet l'utilité commune, soumet celui qui en est chargé à y apporter tous les soins d'un bon père de famille; cette obligation est plus ou moins étendue relativement à certains contrats, dont les effets, à cet égard, sont expliqués sous les titres qui les concernent. »

Ex hujus articuli interpretatione duplex orta fuit commentandi ratio: sunt qui, ducè Toullier et assentientibus multis, intellexère ex articulo supra dicto fluere ut vel levissimis culpis indulgendum non sit, quia, inquit, *omnibus curis*, non verò *partim* rem tutari et conservare debet obligatus; addunt articulos 1147 et 1148, quibus damnorum impensâ muletatur quicumque rem non gesserit, nisi fortuiti casus, causæ sibi extraneæ, visque majoris quam ut ei obniti poterit, testimonium non tantùm afferat et excusationem, sed etiam probet, ad id tendere, ut strictissimè accipiatur obligationis vinculum. Addunt etiam, ex articulo 1379 posse concludi, non etiam vim majorem, fortuitosque casus semper pro excusatione valere, prætereaque licere ipsorum discrimen vel assumere sibi, vel aliis imponere multis in circumstantiis: Articulis 1882, 1928 et 1992 innixi, contendunt de levissima culpa etiam teneri quicumque contraxerit: finem etiam art. 1137 hoc sensu explicant, in quo *quosdam contractus* in exemplum afferendo, veterum jurisconsultorum ad consuetudines nos revocant, statuuntque inter contractuum penas differentiam esse prout differt et eorum natura contractuum. Argumentum denique claudunt allatis art. 1382 et 1385 dispositionibus: « Tout fait quelconque de l'homme qui cause à autrui un dommage, est obligé celui par la faute duquel il est arrivé, de le réparer. — Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou son imprudence. » His freti et auctoritate Domat, assentiente D. Gousset, judicariæ culpæ reum acerrimis compedibus vincunt.

Altera est sententia jurisprudentum et theologorum

asserentium per verba hæc articuli 1157, *curas boni patrisfamilias* non aliud intelligi ac communem omnibus diligentiam, non autem eam quam prudentissimum simul et peritissimum viri adhibere possunt. Contendunt ex legislatorum etiam verbis induci debere hunc sensum, quibus Romanorum distinctiones contumeliosè habitæ sunt, nec immerito. Legis silentium de culpæ gradibus pro codicis assensu, quo una et sola culpa, scilicet quæ lata dicitur à theologis, quæ levis à jurisperitis, in penam incidat, autamant. Quibus etiam accedunt directissima verba tribuni Maleville: « La première partie de l'article 1157 abroge la distinction que faisaient les Romains entre les différentes espèces de contrats. » Censent etiam articulo- rum 1832, 1928, 1992 dispositiones, quæ aliquam culpæ quasi admittere possent distinctionem, nonnisi exceptionem esse et detractionem minimam ex generali principio quo sublata erat illa graduum veluti scala.

Sed in practica omnia aliter versantur quàm ex diversissimarum sententiarum pugna à fronte expectandum apparet; concordant enim tum distinctionum tutores, tum earum adversarii, regulis æquitatis et circumstantiarum necessitudinibus obsequi; jus in principio exolevit, in facto revixit, ambagibus suæ originis extricatum. Quanquàm enim adversati sint Romano juri in hæc parte Codicis civilis confectores, in eorum postea decretis facile percipere est triplicem imponi modum curas suas in certis contractibus conferendi:

1° Boni patrisfamilias diligentia requiritur in contractu locationis, art. 1728; in deposito judiciario, art. 1962; in commodato, 1880; in usufructu, 601. Pereunte autem re commodatâ in manibus commodatarii, qui suam servare potuit integram, alienâ omisâ, lex minimè consulentem proximi commodis muletat, art. 1882.

2° Ut res propriæ tractandæ sunt res commissæ depositario, ut patet art. 1927. Itaque si negligentia accipientis depositum perierit, nil ipsum quod arguat habet deponens, qui scilicet de se queri tantum debet, quòd malè amicum elegerit, præsertim si incautum jam novisset.

Accidit tamen ut quod priùs adeò laxis habenis normarum regebatur, adjunctorum concursu ad severiora revocetur: sicut depositarii munera onerosiora fiunt, si semetipsum obtulerit; si conducatur mercede; si in ipsius commodum depositum fuerit factum; si culpæ alicujus præstandæ sese obligaverit: imò, ex articulo 2060 carcere cohiberi interdum possent. In his autem casibus nuperi jurisconsulti patrisfamilias diligentiam exigunt, ideòque culpæ levis obligationem depositario imponunt.

3° Contractus exstant de quibus Codex civilis nil specialiter patrandis decrevit: quos enumerare in promptu est: 1° Mandatum ex se ipso gratuitum, sed mercedis additione strictius mandatarium obligans, art. 1950 et sequent.; aliter negotium gestionis simile fit, bonique patrisfamilias diligentiam exigat.

art. 1574. 2° Societas, art. 1850, quæ latiore modo administratur, si quidem proprii negotii acquipollet gestioni, nihil habente socio quòd queretur, cum sibi ipsi imputare debeat errorem in eligendo à se commissum. 3° Pignus, art. 2080, quo detentor boni patrisfamilias ad exemplar ad servandam rem oppigneratam adstringitur, salvâ impensarum suarum restitutione.

Hæc sunt juris Gallici præcipuæ dispositiones. Ex principiis autem si ad practicam transeamus, alium offendimus scopulum. Quæritur enim quo tempore et quatenus conscientia legis civilis institutionibus subjaceat. Maximi enim momenti est ut vir probus et religiosus quorum officiorum peragendorum teneatur et quando, apprime cognoscat, ut onus impositum opportunè excutiat.

De illis omnes quæstiones ad has redactæ sunt: 1° Obligatio-ne vim habet latâ judicis sententiâ? 2° Obligatio-ne ante latam judicis sententiam contrahentem adstringit?

De primâ quæstione paucissimi sunt qui dissentiant: siquidem iniquum est quis mente rejiciat quod facto quæssivit contrahens, et cum alicujus contractûs sponte suâ adierit discrimen, consequentias ejus eludere velit.

De secundâ autem disputatur: multi, quibus assentiunt Lessius et De Lugo, nec non et D. Gousset, ante judicis sententiam obligationem præstationis culpæ juridicæ nullam esse senserunt; imò dicit D. Gousset parvi interesse conscientie qualis culpæ præstatio sit à legibus civilibus determinata: ex eo quòd ante judicis sententiam nullius culpæ, nisi theologicæ, contrahens sit capax et reus. Post sententiam autem cujuslibet pœnæ præstandæ tenebitur.

Contra quos P. Antoine, Billiard, et adeò multi exsurgunt, ut eos enumerare ninis operosum foret: quorum verò argumenta breviter exponemus, ut alterutram etiam eligentibus quæstio nil novi et ignoti offerat. Est in contractûs natura, ut à principio re cognitâ, et per consensum mutuum jam obliget. Quid autem est sententia judicis quoad contractum? Potestne naturam ejus obligatoriam aut restringere, aut extendere, aut mutare? Certissimè nequit; ad id tantummodò valet, ut conventionis intra terminos coercet excedentem stipulatorem. Jam ergo contracta fuerat obligatio ex ipso facto stipulationis; quod factâ in legum ipsarum multiplicibus casibus probabitur: veluti cum in emptione-venditione venditori art. 1620 legem faciat assicurandi emptoris ab omni evictione, etiamsi non turbata possessionis et intercepti usûs arguendus sit.

Contra quam opinionem sunt qui asserunt ipsam esse duriorè, quàm aliquid pœnale ante judicatum causam et auditam constituat, inutileque esse bono publico autamant, ut condemnationem saltem dubiam prævertat.

Respondent adversarii: In contractibus qui ad jus pertinent, et consuetudinem obligatio præstandæ culpæ juridicæ videtur conditio quæ inheret essentia con-

tractus, implicitèque in ipso continetur, nullumque aliud querentibus dicendum, nisi: Patere legem quam ipse tibi fecisti. Dura ergo non est lex; minimè etiam bono publico seu privato nocet: siquidem magni interest contrahentis, ut sciat quà diligentia seu quà securitate usus sit in hoc vel illo contractu; imò, credibile esset consensum, quo nititur contractus, non planè dari, nisi rectè cognito quid boni malive sibi ferant hujus conditiones. Concludendum ergo est in mente fuisse legislatoris, ante quem nemo censetur ignorare legem, ut contrahentes obligationem sibimet ipsis imponerent, hæcque se ligatos ducerent, non adhibito judicis graviore ministerio.

CAPUT II.

De præstandâ culpâ juridicâ in quasi-contractibus et officiiis.

Hoc in titulo theologorum sententiam multorum exponimus, inserto verbo *officiis*; siquidem solent plerique theologi quasi-contractus et officia iisdem legibus subjicere, cui sententiæ manus non porrigunt juris interpretes: hinc faciliè intelligitur dispari utrosque usuros definitione. Secundùm theologos, datur quasi-contractus, quàm non formalis explicitusque consensus affertur à contrahentibus, at tamen ex utrâque vel alterutrâ parte provenit tacitè vel interpretativè: inde fluït, juxta eos, casuistici medici officia in quasi-contractuum classim incidere, eùm tacito consensu expromendam omnem quâ gaudent diligentiam stipulentur; eadem ad numerum publicorum susceptores, porrecta denominatione.

Jurisperitos inter veteres et recentiores de definitione quasi-contractus non absolutè eadem stetit sententia: utriusque verò theologiceam explodere voluerunt. Per quasi-contractum Justinianus intellexit illud quod, absque contractu vel maleficio suo aliquem tamen obligat. Ilujus fons est in fictione legali, quâ verus et absolutus consensus, qui tamen deest, existisse reverà præsumitur; imò non etiam tacitum vel expressum consensum requirit, quem lex finxit et suspicatur pro reali; atque hoc aspectu definitus quasi-contractus, ad medicum aut ad pastorem pertinere nequit; quorum certissimè consensus saltem tacitus reverà existit.

Idem animadvertemus si definitioni Codicis civilis fides sit. Titulo enim ex quo profluunt capita duo de quasi-contractibus et quasi-delictis inscribitur: *De obligationibus quæ sine conventionne formantur*. Sequiturque art. 1370 sic: « Certains engagements se forment « sans qu'il intervienne aucune convention ni de la part de celui qui s'oblige, ni de la part de celui envers qui l'on est obligé. Les uns résultent de l'autorité de la loi, les autres naissent d'un fait personnel à celui qui se trouve obligé. » In fine articuli explicantur exemplis prædictæ notiones, quarum prior ad tutores et administratores quibus etiam invitis munus incumbit, posterior ad actus licitos illicitosve spectat, et mutato nomine quasi-contractus vel quasi-delictum fit, prout à lege vel à facto hominis processit.

Justiniani definitioni adhærere minùs prudens crederet qui annotabit exempla in ipsis gratiam allata,

negotiorum scilicet gestionem, tutelam, communio-nem rei, additionem hæreditatis, et indebiti solutionem, in quibus aliquid certè consensus reperire faciliè arbitramur. Codex autem civilis noster ex art. 1371 ad 1381 de quasi-contractibus tractat, quorum duos tantummodò indigat, negotiorum scilicet gestionem et indebiti solutionem.

In art. 1374 negotiorum gestorum qui munus suscepit, officia sua inscripta habet. Boni patrisfamilias vices tenere debet, ideòque si malè consultis viribus sese immiscuerit, culpæ præstationem incurrit, quantum lex judicis arbitrio per art. 1374 in fine permisit, exploratis adjunctis, penam ut minuatur. Inde quoque concludi potest si periditanti rei ex necessitate servandæ ejus se gestorem præstitit, re etiam malè tractatâ, posse à judice excusari, quasi non aliam diligentiam rebus alienis quam suis afferre coactus.

EX ART. 1376 AD FINEM CAPITIS, DE ILLO QUI INDEBITAM REM ACEPIT, DECRETUM EST: DE QUO DUO NOTANDA SUNT: 1° An bonâ fide, 2° an malâ fide acceperit. In priore casu, nullius culpæ præstandæ tenetur, quia culpâ caret, ex illo Digestis principio: « Qui quasi rem « suam neglexit, nulli querelæ subjectus est. » Nullis fermè contradicentibus in veteri jurisprudentiâ viguit hæc decisio, cui nec obstant art. 1431 verba in fine, nec etiam art. 1379 dispositiones: illæ enim ad hominem spectant qui cum bonæ fidei possessor in principio fuerit, postea quo vitio laboraret sua possessio notum habuit.

In posteriore casu, severiori legis improbationi subjacens, cujus vi culpæ etiam levissimæ præstationi obnoxius, etiam à quibusdam furi æquiparatur, et ideò art. 1502 pœnalisibus exponendus placuit. Hæc Delvincourt, qui Toullier et D. Gousset adversantur, ex eo quòd furis instar haberi nequit, ille qui nihil subripuit, nec dolosus latronis labe afficiendus sit, secundùm legis principium: *Inimicitia restringenda*. Resituendo autem evidenter tenetur ex adagio: *Nemo potest rebus alienis discescere*.

Communio rei, tutelæ administratio, hæreditas beneficiaria vel simplex, variis tractantur in codicis nostri paginis, non verò, ut in Justiniano eodem titulo addicta.

Communio bonorum non aliam diligentiam exquirat pro alieno quam pro suo.

Tutelæ administratio articulis 450 et sequentibus describitur officiumque boni patrisfamilias imponitur gestori; quod his verbis concepit annotator celebris codicis: *En bon père de famille, comme un homme vigilant et économe administre ses propres affaires*. Quæ ipsam culpæ latè solummodò obnoxium reddunt.

Hæreditatis beneficiariæ administrator, rem quasi suam in gestione quàm obtineat, pro quibus tantùm culpis pœnas dare cogitur, art. 804, secùs ac hæredes rem legatam tractantes, quibus et romano et gallico jure rei administratio severior mandata est, ita ut de minimâ culpâ teneantur.

Quod ad forum conscientie pertinet, invaluit apud theologos sententia non priùs esse culpam præstandam

quàm judex pronuntiaverit. Notabimus verò theologos ita statuentes, à sibi propriâ definitione processisse, propriè que officia, non verò præcisè quasi-contractus spectasse. Quanquàm autem contractus tacitur in officiis reipsà intercedat, alià tamen lege reguntur ac formales contractus; et hoc duplici de causâ: 1° De contractibus expressis et directis verbis lex statuit; de officiis non item. 2° Quamvis interveniat consensus tacitus in officiis suscipiendis, non vulgari hominum sententiâ stricta per ipsa intercedit obligatio, quæ contractibus pactis inheret. Imò verò culpæ præstatio ante juridicam sententiam molestior esse posset in officiis quàm in contractibus; horum enim obligationes arctioribus limitibus per leges coercetur. Si verò de quasi-contractibus agatur in sensu jurisperitorum acceptis, quamvis in decisione snâ eos theologi officiis æquiparent, illos ab his non distinguentes, contractuum legem normamque subeant æquum videtur generatim, præsertimque eùm ad quasi-contractus propriè dictos respiciatur, qui ex facto voluntario sese obligantis nascuntur.

CAPUT III.

De præstatione culpæ juridicæ extra contractum et quasi-contractum, seu de quasi-delictis et eorum obligationibus.

Juris Romani amplissima fuerunt de hâc materiâ statuta; legibus enim propriis, quas Galli sparsis articulis in Codice tractaverunt, jus vetus quosque casus regebat. Concordat autem jus utrumque, et de principis et de obligationibus.

Tres sunt præcipuè modi per damnum illatum præstationem culpæ juridicæ suscipiendi, prout ipsi injuriam intulimus, vel per personas nobis commissas, vel per res nostras damnum accidat. Quæ Codex Romanus complexus est lege Aquiliâ, ex Aquilio tribuno dictâ, lege noxali, et lege quadrupedariâ, ceu si *quadrupes pauperiem*, etc. His præmissis, videamus quid de his casibus sit statuendum.

ARTICULUS I.

De damno illato per factum personale.

Omnis hujus materiæ norma nititur articulis 1382 et 1383 Codicis civilis, quorum prior sic statuit: « Tout fait quelconque de l'homme qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer. » Posterior sic: « Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non seulement par son fait, mais encore par sa négligence. » Quibus congruit art. 1370 dispositio: « Certains engagements se forment sans qu'il intervienne aucune convention..... tels sont ceux qui naissent d'un fait personnel à celui qui se trouve obligé. » Per factum autem intelligitur omnis agendi ratio quæ quoquo modo possit aliis prodesse vel nocere; nec tantum actus, sed etiam omissio arguitur, ex fine articuli 1382, *par sa négligence*. Sufficit ut damni existentia pateat, ut factum per seipsum nocuerit, vel etiam, duce Toullier, occasionem dederit inferendo detri-

mento, siquidem ex Digestis regulis occasionem damni qui præstat, damni illati reus fit. Hic non satis illustri ratione res exponitur, quæ clarior fit allatâ distinctione sequenti: Culpæ præstandæ tenetur qui vel occasione tantum detrimenti ministravit, si sermo sit de causâ etiam mediâtâ vel indirectâ; aliter autem res se habet, si agatur de occasione strictè acceptâ, quæ nec physicè, nec moraliter damnum determinavit, quo casu nulla præstanda est restitutio. De hâc questione inter jurisperitos exortum est dissidium, quorum hi articulo 1754 innuntur, alii articulo 1202 refellunt severiorem consequentiam: siquidem ex principio latius accepto deductionem extorserant, teneri de damno illato per aliquid è fenestris in viam effusum, omnes domus inhabitatores; similitudine etiam acceptâ ex articulo 1754 ratiocinabatur Delvincourt, quo incendii correi erant omnes qui locationem conduxerant. Et placuit redactoribus Codicis, ut apparet, illa interpretatio, nec principio deseruere, sed exemplis abstinuerunt; vigere ergo nunc etiam temporis quidam asserunt. Quibus expressis verbis art. 1202 conceptum, parum relinquit effugii. « La solidarité ne se présume point: il faut qu'elle soit expressément stipulée. » Refellit argumentum ex art. 1754 expressum, dicitando non generaliter, sed speciali et peculiari casu statutas fuisse hujus dispositiones, ut soli incendio quadrarent, quod reverâ, ut accidens ex vi majorè, et linèâ vulgari videtur excedere. Quod si Romani juris ad auctoritatem proclametur, ipsius contra expressas legum decisiones impotentiam nemo est qui ignoret. Concludamus ergo delinquentem teneri præstandæ culpæ pro facto, omissione et imprudentiâ non semper pro occasione allatâ: nullum autem, excepto casu incendii, solidarium esse facti à se alieni.

ARTICULUS II.

De damno illato per personas nobis commissas.

Omnes personæ quæ dominio quiritorio Romæ et in provinciis subjacebant, herum factis suis obligare poterant; imò et servos noxæ dari reparandæ jussum est, unde lex noxalis dicta fuit. Gallico jure de damno illato tenentur: 1° pater, et mater, defuncto marito, damni correi sunt illati à filiis minoribus cum ipsis habitantibus; 2° Heri et mandantes tenentur de damno patrato à familiis suis et à præpositis in muneribus quæ ipsis fuerunt commissa; 3° Institutores et opifices, de damno incusso per alumnos discipulosque, quamdiù ipsorum inspectioni submittantur; 4° Omnes qui pro aliquo vel spondederunt, vel spondere creduntur, articulo 1384; 5° Mandatarius pro personâ quam sibi subrogavit, art. 1994; 6° Opifices et artifices solidarii sunt factorum eorum quos conduxerunt, art. 1797 et 1798, ut et negotiatores vicariorum suorum; 7° Cappones nautæque pro furto in navi vel domo suâ patrato. Quibus una superest excusatio, si probent damno inferendo non occurrere se potuisse; quæ etiam defensor mandantes et heros non tutatur, siquidem rei sunt culpæ, qui in eligendis hominibus quibus fidem, errorem admisere

ARTICULUS III.

De damno illato per res nostras.

Codice civili ad duos præcipuè casus spectant legis dispositiones, quæ multos complectuntur alios. Articulus 1385 statuit de damno solvendo quod ab animale inferitur seu sub heri oculis, qui tùm reus est non impeditur noxæ, seu remotè ab jus consuetu, quùm scilicet in vinculis retinere feram et potuisset et debuisset; nisi tamen detrimentumtribuendum sit facto illius qui læsus est, vel alii, verbi gratiâ, canem vagum irritantis, vel stimulantis. Articulus 1536 providet damno solvendo quod ex ædis ruinis oritur, sive in ædificationis vitio, quo casu architectus in jus vocari potest, sive neglectâ domûs curâ, quo casu dominus satisfaciendo tenetur. Notandum est in nostro jure non admitti, ut in Romano, culpæ præstationem derogatâ et deditâ re cui velut auctori imputandum est damnum; possunt enim rabiosi quadrupedis longè graviora esse facinora, quàm ut pretio ipsius redimi possint.

Ex dictis hæcenus fluit questio duplex:

1° Cujus culpæ tenentur qui in talibus delinquant? An levisimæ etiã, vel tantùm lata gravisque?

Si multis theologis fides, è lege Aquiliâ sequitur levisimam etiã culpam imputari debere; addit Toulher, Pandectarum et Domat auxilio fidens, quameumque culpam reparari debere, quia meliùs est auctorem plecti damni quàm læsum ex eo pati, et ita D. Gousset. Cui assertioni obliuctantur plerique his argumentis: Si juris solius naturalis, omisâ judicis sententiâ, rationes consulant, nullo modo tenetur homo de resarciendo damno absque culpâ theologicâ illato. Præterea diverso jure lex ipsa casus distinguit et regit. Quosdam non posse esse innocuos existimat, et ex ipso facto qui eos admittunt præstandæ culpæ damnat; sunt alii casus in quibus lex culpam solummodò præsumit et quasi subolfacit, admisâ tamen rei excusatione vel contrariâ probatione. In casibus prioris speciei, non deliquisse videtur qui licet vigilantissimum non se præsterit, prudentis tamen viri diligentiam et cautiones servaverit; cui ergo culpa tantummodò imputanda est quæ lata apud theologos, levis apud jurisperitos dicitur. In posterioris speciei casibus, in quibus probationibus oppugnari potest legis præsumptio, nihil quod sibi exprobet ille habebit, qui cautorum et vigilantium sese more virorum rexit. Cæterùm, cum lex probationi in contrarium obstat, de culpæ naturâ disquirere non interest, si quidem lex, damnatione absolutâ, facti circumstantias et adjuncta è quibus culpæ natura pendet, omnino præterit et negligit.

2° Quæritur etiã utrùm et quatenus conscientia in his casibus obligetur. Ex theologorum multiplicibus de hæc materiâ controversiis hausimus conscientiam illis legibus astringi, quùm iudex sententiam dixerit, nec prætib. Quamvis enim juris Romani pleraque instituta ad hæc obsoleverint, in legum Codicis discussionibus mens legislatorum se prodidit nostro iudicio consentanea. Non enim in præsumptionibus facti, sed

reverâ in præsumptionibus juris tribuni institerunt, ita ut quodam modo generaliter et universè factum arguerint, non quòd absque exceptione damnosum sit; sed quòd absque dubio plerùmque periculosum sit; non quòd latam vel leviorè culpam in eo deprehenderint, cujus gradum assignare pro arduo nimium haberetur, sed quòd sine culpâ peragi factum non posse duxerint. Imò, æquissimâ severitate lex præcævera voluit ne nimium utilitatis proximi homines incuriosos se præstarent. Ita et opinantur D. Gousset et plerique theologi.

QUÆSTIO V.

AN, ET QUANDO DEBEATUR RESTITUTIO PROPTER DAMNUM AB ANIMALI, SERVO VEL DOMESTICO DATUM?

67. Sciendum 1° jure civili vel Cæsareo statutum ut, si quadrupes aut animal, naturâ suâ mansuetum, ex lasciviâ, feritate, pavore præter consuetudinem aggrediat, vulneret, aut occidat alterius animal, dominus animalis, quanquam nullam commiserit culpam, resarciat damnum, aut animal suum noxæ dedat, sive dominium ejus transferat in læsum. Sic habetur lib. 4, tit. 9, Instit. lib. 9, tit. 1, ff. si quadrupes pauperium fecisse dicatur.

68. Sciendum 2° eodem jure decretum ut, si servus aut mancipium furto, rapinâ vel alio delicto scienter et voluntariè damnum inferat, dominus qui culpam non est particeps, vel reparat damnum, vel servum noxæ tradat. Ita lib. 4, t. 1, Inst. lib. 9, tit. 4, ff. lib. 3, tit. 41, Cod. de noxalib. action.

69. Sciendum 3° similes esse leges quibus præcipitur ut exercitor navis, stabuli, vel cauponæ conveniatur de dolo vel furto quod ab ejus ministris in navi, stabulo, vel cauponâ fuit commissum. Item ut paterfamilias sarciat damnum, si quid ex ædibus ipsius dejectum aut effusum culpâ domesticorum. Hinc etiã revocant casum, quando per culpam coqui in culinâ, stabularii in stabulo, lotricum in lavatrînâ excitatum incendium corripuit vicinas ædes. Ita colligitur ex lib. 4, tit. 5, Instit. lib. 9, tit. 3, ff.

70. Difficultas est an et quomodò leges istæ vim habeant in conscientiâ. Prima sententia vult, damnum ab animali vel servo datum absque culpâ domini, sarcendum à domino de jure naturali ante omnem sententiam judicis. Ita Gabriel Vasq. de Restit. c. 2, § 2, dub. 1, cum individuo suo discipulo Lud. Turriano. Secunda docet, ex legibus saltem positivis, obligationem esse ante sententiam judicis. Ita Panorm. in cap. ult. de injuriis, et alii complures præsertim antiqui, quamvis aliqui potiùs loquantur de lege Aquiliâ. Tertia censet, ex adductis legibus, nullam obligationem oriri ante sententiam judicis. Ita Molina, tr. 2, D. 715; Azor, tom. 3, l. 4, c. 3; Lessius, l. 2, c. 9, n. 118; Rebullus, p. 1, l. 2, q. 10, n. 23; Dicastillo, D. 3 de rest. n. 14; Navarra, l. 2, c. 1, n. 35; Layman, tr. 3, p. 1, cap. 6; C. de Luzo, P. S., n. 46; Tamburinus, Anton. Perez, Esparza, Filiucius, Haunoldus, Illsung, Joan. Pontius, Herincx,

Mezger, Sangallens, Petschacher, Sporer, Sannig.

71. *Dico 1°.* Secluso contractu, nemo de jure naturali tenetur sarcire damnum, ab animali datum absque propriâ suâ culpâ. *Ratio prima.* De jure naturali non teneor sarcire damnum quod nullo modo mihi potest imputari: sed damnum quod datur à meo animali, sine propriâ meâ culpâ, nullo modo mihi potest imputari. Nam, ut ait S. Aug. ep. 154: *Neque enim reus est Christianus, si bos ejus aliquem feriendo, vel equus calcem jaciendo, aliquid occidat. Aut idem non debent Christiani boves habere cornua, aut equus unguas, aut dentes canis? et inferius: Absit ut ea quæ propter bonum aut licitum fecimus aut habemus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.* Secunda. Si foret in hoc casu naturalis obligatio sarcienti damnum, vel illa consurgeret ob rem acceptam, vel ob injustam acceptionem aut lesionem; alius quippe titulus ad restitutionem naturaliter obligans non datur: at non consurgit ob rem acceptam, quia suppono damnum illatum absque domini lucro: nec etiam ob injustam acceptionem, aut lesionem, ut patet. Tertia. Damnum ab animali meo datum absque culpâ meâ, respectu mei censetur esse casus purè fortuitus: at casum purè fortuitum, secluso speciali contractu, non teneor præstare; sed debet sarcire damnum, si res mihi commodata perisset improvise casu, fulmine vel motibus aquarum, quod tamen expressa jura negant, *cap. unic. commodat.* Quarta. Si domus mea casu fortuito corrueret, aut ex domo decideret statua marmorea, vel, si vis, etiam aurea, et opprimeret tum animal, de jure naturali non debent sarcire damnum, nec etiam tu posses in compensationem damni statuum, aut ruderâ domûs accipere, quod planè fatebuntur omnes. Et aliàs etiam ex jure naturali tenerer ad aliquam compensationem tibi faciendam, si pater tuus occideret se ferro, vel fune meo, præter aut etiam contra meam voluntatem. Quinta. Si furiosus, infans, dormiens, aut rationis impos intulit damnum, nemo dicit jure naturali me ligatum ad præstandum damnum. Et tamen actio mea dormientis, infantis, etc., magis procedit à me quam actio mei animalis, quam nullatenus procuro. Sexta. Dominus neque ex jure naturali, neque ex jure positivo tenetur præstare damnum fortuitò datum à servo: cur ergo præstare teneatur ex jure naturali damnum à bruti datum? Septima. Actio bruti quæ fit citra culpam hominis, est actio solius naturæ: sed actio solius naturæ non inducit obligationem sarcienti damnum; alioquin natura seipsam obstringere deberet ad sarciendum damnum, vel possemus exigere restitutionem à natura.

72. *Dico 2°.* Secluso contractu, nemo de jure naturali tenetur reparare damnum à servo datum, absque propria culpa. *Ratio 1.* Naturalis hæc obligatio non fundatur in ullo titulo: non in re accepta; nam ponimus absesse lucrum domini: non in injusta acceptione; nam ponimus dominum innocentem. 2. Damnum à servo datum sine culpa domini, respectu domini tantum est casus fortuitus: sed ad casum purè

fortuitum ex jure naturali nemo per se tenetur. 3. Si de jure naturali tenetur dominus ob delictum servi, non est ratio quare non ex eodem jure teneatur pater ob delictum filii: sed hoc est falsum; aliàs vicissim etiam filius teneretur ob delictum patris, quod est contra leges. *Quid pater in reatu criminis alicujus est, filiis impedimento ad honores esse non debet. L. 3, § 9, ff. de mun. et hon. Crimen vel pena paterna nullam maculam filio infligere potest. L. 26, ff. de penis. Filius non portabit iniquitatem patris. Ezech. 18.* Eodem facit totus titulus, *C. ne filius pro patre.* 4. Ut jurisconsulti communiter admittunt, si filius sine consensu vel delicto patris alterum in bonis temporibus læsit, pater secluso speciali statuto vel contractu, et spectato solo jure communi, non potest conveniri de peculio quod filio dedit administrandum; neque potest inquietari de peculio adventitio, in quo habet usum fructum; multò minus tenetur præstare legitimam: ista verò non essent æquitati consona, si de jure naturali teneretur quis satisfacere pro culpa servorum aut domesticorum. 5. Ut universim jura pronuntiant, nemo per se tenetur ob alterius delictum, et *unusquisque ex suo admissio sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur. L. 26, ff. de penis. Grave est et æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestari. L. unic. C. ut nullus ex vicin. Factum cuique suum, non adversario nocere debet. L. 153, ff. de R. J.*

73. *Dico 3°.* Ante sententiam judicis nemo tenetur ex jure positivo reparare damnum ab animali, servo, vel domesticis sine culpa propria datum. *Ratio 1.* Leges quæ videntur nobis contrariæ, vel non præcipiunt damni reparationem ante sententiam judicis, vel, si præcipiunt, sub tanto rigore non sunt sufficienter manifestatæ, nec sunt commuiter usu receptæ; et theologo qui præ cæteris accuratè discutit obligationes legum in foro conscientiæ, plerique negant, aut non cognoscunt hæc obligationem. 2. Quando lex naturalis est clara, lex autem humana post diligentem inquisitionem summè dubia, standum est potius legi naturali: sed est clara lex naturalis eximens nos à compensatione damni, quod præter nostram culpam à nostris animalibus, servis, aut aliis domesticis est datum; lex autem humana præcipiens damni compensationem etiam ante sententiam judicis, est summè dubia, eam tot, imò longè plures eam negent quàm affirmant. 3. est principium juris. Nam correctio juris est vitanda, quoad fieri potest, et in dubiis prævalet jus certum et clarum. 3. Bonæ fidei possessor non dejicitur à possessione præter jus alterius et dominium incertum: ergo etiam dominus spoliari non debet dominio suarum facultatum propter obligationem aut legem positivam incertam (1). 4. Si nec ex verbis

(1) Quibus argumentis dissertationem suam instruat Vogler facillè diginoseitur; nunc temporis, ut sæpius in operis sui decursu, duo principia usurpat ex commentatoribus Juris Romani, dein ex Probabilistarum scriptis decerpta, scilicet: *Lex dubia non obligat*, et: *In dubio melior est conditio possidentis*. Quibus forsàn nimium fidei propositis adhaeret, aut ea saltem nimiam extensione dignatur, eam ad materias omnique

aut sine legum, neque ex interpretatione doctorum, neque ex praxi subditorum sufficienter liquet an leges obligent ante, vel primum post sententiam iudicis, locum habent notissimæ regulæ juris: *In obscuris, quod minimum est, sequimur. L. 9, ff. de R. J. et c. 30 eodem in G. In re dubiâ benigniorem interpretationem sequi non minus iustus quam tatiens est. L. 192, ff. de R. J. Contra eum qui legem dicere potuit apertius, interpretatio facienda est. Cap. 57 de Reg. jur. in G. Semper in dubiis benigniora præferenda sunt. L. 36, ff. de R. J. 5.* Finis istarum legum unicus, aut certè præcipuus est stimulare cives ad maiorem diligentiam, et accuratius cavenda damna proximi; sed hic finis longè meliùs et utiliùs obtinetur, si leges primum obligent post sententiam iudicis: nam, hæc seclusâ, communissimè non observarentur, aut gignerentur innumerae lites, scrupuli vel perplexitates. Et est nimis violentum et arduum, ut quis nitrò se condemnent ad reparationem damni, cujus ipse non fuit causa.

74. Dico 4°. Post sententiam iudicis in foro conscientie datur obligatio sarcienti damnum ab animali, servo vel domesticis absque propria culpa datum. Ita omnes ferè doctores, teste Dicast. D. 5, de Rest. n. 5. Ratio. Sententia iusta iudicis obligat etiam in conscientia, nisi falsa præsumptione ducatur: at sententia iudicis, dum jubet reparari damnum ab animali, servo, vel domesticis absque culpa propria datum, est iusta, neque ducitur falsa præsumptione: ergo. *M. est extraneas promiscuè aptare laborat.* Nonnulla enim tum ipsorum principiorum firmitati, tum usûs eorum opportunitati qui obijciant, reperire est in promptu. Si quidem 1° testimonio priorum Probabilistarum theologorumque veterum compertum fit hæc principia diutius aut ignota aut fastidita jaeuisse, nunquam etiam non sine repulsâ à multis, et controversiâ ab aliis tractari. 2° Dubiæ legi obligationis vinculum rapere non licet; si quidem nunquam lex adeò obscura esse potest, ut ipsius principia non aliqua parte sese exerant. Sed etiamsi dubio admitteretur laborare, supersunt utique moralis axiomata, quorum ope nebulæ dissipari admodum possunt. Præterea juris principium succurrit incerto, statuens scilicet: *In dubio melior pars est eligenda.* Imò Gallico jure dubii concepti excusatio malignè semper accipitur, ut ex art. 4 Codicis civilis patet. 3° Aliud axioma irreprensivum non omnes ducunt, quo statuitur in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Illud in civili jure acceptum, ut incertæ possessionis vicibus occurrere posset non injuriâ in codicibus insertum est; jam enim innatus hominum in res quæ domino ejus subduntur amor, servandis fortunis vigilantia, suspiciones delictarum rerum sine pretio et venditione longius arceant; ideoque possessio præsumptionem tituli præ se ferre potuit. Minus autem aptaretur axioma sive propositum illud exquirendo sensui legis, vel ejus existentie deducendis consequentiis; insulsè enim possessionem nactus, eam uno argumento fulcitur isto: Possideo, possessioque mea valet, ex eo quòd nihil præcisè de hoc statuerit, vel eum nulla sit lex de hæc materia. His argumentis cæterisque quæ in manu sunt vim addere non nostrum est; sufficit tantum ut moneantur lectores non probabilistarum auctorum asserta pro vulgari apud theologos doctrinâ accipienda: textus item, quibus opinionem suam tutantur, detracti fuere et ab adjunctis suis divisi, in quibus tamen eorum causam reperire facile esset, et quasi detorsi et in alienam terram translati, minime cum longinquis à se materiis quadrare possunt. (Editores.)

certa. Nam forum internum conformari debet externò, nisi forum externum falsa præsumptione nitatur, ut cum Baldo non solum juris-consulti, sed et TT. communiter agnoscunt. *M. prob.* Judex in hoc casu pronuntiat inprimis juxta leges æquissimas, et omnium sapientiam calculo roboratas. Deinde non præsumit nec etiam præsumere potest culpam in paterfamilias aut domino. 1° Quia si circa damnum ab animali datum accesserit culpa domini, non habet locum actio legis quadrupedariæ, quod patet ex L. 1, § 4, ff. si quadrupes. 2° Leges noxales, quibus dominus jubetur aut sarcire damnum à servo datum, aut servum noxam tradere, præcipiunt hoc etiam pro casu quo dominus est immunis ab omni culpa, vel quando dominus ignoravit, aut impedire non potuit actionem noxiam servi, prout apertè colligitur ex L. 2 et 5, ff. 2 et 4. C. de noxal. actionib. Imò si dominus instigavit servum ut, v. g. vulneraret, occideret, alia gignitur actio juxta, L. 44. ff. ad. L. Aquil. 3° Actione legis quadrupedariæ vel noxalis tenetur etiam is qui post damnum ab animali vel servo datum, animal aut servum obtinuit ex quocumque titulo; quia *noxam caput sequitur*: at leges ineptè præsumunt culpam in eo qui damnum dare non potuit. 4° Ut habetur *Instit. l. 4, tit. 5,* cum aliquid effusum aut dejectum ex domo, nocuum tum attulit, paterfamilias non tenetur *ex maleficio*, quasi propriè culpam commisisset, sed *ex quasi-maleficio*, quia plerumque tenetur ob culpam alterius. 5° Ut habetur ibidem, exercitor navis, stabuli, vel cauponæ, quando tenetur ob culpam ministrorum, teneri dicitur *quasi ex maleficio, si modò nullum ipsius sit maleficio.* Fateor tamen in hoc ultimo casu videri posse quòd etsi leges non præsumant culpam directam in exercitore navis, stabuli, vel cauponæ, præsumant tamen culpam aliquam indirectam; quia scilicet asscivit improbos ministros ad laborem. Unde dispiciendum quomodo leges vigeant in praxi.

75. Dico 5°. Asserta de servo non vigent amplius inter christianos, et extendi nullatenus debeat ad famulos. Ratio prioris est, quia servitus vera pridem desiit apud christianos, nisi quòd habeant alicubi servos barbaros ac infideles; et aliqui, teste Florentio de Cocq., volunt generatim eam extinctam anni. 1250; et qui per Germaniam vocantur alicubi mancipia, non sunt propriè servi, neque id quod acquirunt, dominis suis acquirunt, sed tantum habent actiores quasdam obligationes ad certa obsequia realia vel personalia, domino territorii præstanda, et impediuntur ab ordinibus et aliis dignitatibus, donec manumittantur. Ratio posterioris est, quia, cum servi destituantur proprio peculio, leges optimè decreverunt ut; propter damnum à servo voluntariè datum, conveniatur dominus; hæc ratio cessat in famulis.

76. Adde tamen, dominum in certis casibus conveniri posse propter delicta famulorum: 1° si dominus famulo debeat mercedem aut salariam, ex quo potest satisfieri læso; 2° si dominus locupletetur ex delicto famuli; 3° si famulus delinquat mandante vel consentiente domino; 4° si dominus adsciscat aut retineat

famulos notoriè scelestos et improbos; 5° si famulus in ministerio sibi credito damnificet alios, v. g., stabularius in stabulo, minister cauponarius in caupona, etc. Non tamen universim hoc oportet ad quosvis famulos extendere; secus si pharmacopola minister, qui communiter habebatur bonus et industrius, malitiosè propinasset aliquibus venenum, nec dominus conveniri. Vide Manzium in app. ad tit. 8, l. 4 Instit.

OBJECTIONES.

77. *Obj. 1° contra primam conclusionem.* Est æquitati naturali consonum ut, qui percipit commodum, patiatur etiam incommodum: ergo, sicut dominus ab animali suo percipit commodum, ita debet pati incommodum, et sarcire damnum ab eo datum.

R. Hoc argumento Vasquii probari nimum. 1° Deberes sarcire damnum à servo tuo fortuitè datum, quod tamen excipitur à jure. Cur enim jure naturali potiùs sarcias damnum à cane, fele, vel bove datum, quàm fortuitò datum à servo? 2° Deberes sarcire damnum illatum à domo, statua, vel qualibet insensata re, quæ tuis commodis inservit. 3° Deberes sarcire damnum à teipso, sed dormiente vel infante, datum; nemo quippe plus commodi percipit ex te, quàm tu. *R. 2°.* Est consonum negativè, sive non est iniquum; item est aliquo modo consonum etiam positivè, sive congruum, ut præcipiatur lege positiva, C.; est positivè consonum, ut, seclusa lege positiva, sit debitum ex justitia, *N. et retorq.* Ad quem pertinet commodum, pertinere debet etiam incommodum; sed si meus canis, equus aut bos tibi casu prodesset, commodum ad te pertineret: ergo. Cæterùm observa, posse subin contingere, præcis omnibus legibus positivis, ut obligeris ad reparationem damni quod sine culpa tua bos inferat, v. g., si pinguetate ex alterius prato, jure naturali debes restituere quantum ditior es factus.

78. *Obj. 2°.* Per divisionem rerum non est sublatum jus naturale, quod extitit ante divisionem: sed ante divisionem cuilibet competeat jus naturale compensandi damnum, à pecude datum, non expectatà sententià judicis: ergo.

R. D. m. Competebat jus compensandi, sed sine præjudicio vel damno alterius innocentis, C.; cum præjudicio, *N.* De jure naturali poterat quis ante divisionem rerum accipere vel macrare pecudes sibi nocentes, quia pecudes erant nullius, et fiebant primò occupantis. Non autem potest de jure naturali quis accipere vel macrare pecudes alienas cum præjudicio domini innocentis; secus enim posset quis accipere pretiosissimas res alienas, v. g., statuas, quæ fortuitò damnum dederunt.

79. *Obj. 3°* Saltem ex jure naturali debes sarcire damnum, malitiosè datum à servo; læsus enim habet jus contra servum: igitur vel debes sarcire totam æstimationem damni, vel pro noxa dedere servum.

R. N. A. Dominus in servo jus habet anterius reale, vi cuius servus est instar fertilis agri; sicut enim ager semper domino fructificat, ita servus semper domino lucratur. At verò læsus post damnum, à servo datum absque lucro, tantùm habet jus po-

sterius personale contra servum, ita ut, si quondam hic evaserit liber, aut obtineat interim bona quædam propria, debeat satisfacere læso: jus autem antiquum reale fortius est quàm posterius personale, nec culpa servi præjudicat innocenti domino.

80. *Obj. 4° contra 2^{am} conclusionem.* Lex quadrupedaria fundatur in jure divino: nam Exodi 21 præcipitur 1°: *Si bos cornu percusserit virum, aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur.* 2° *Si bos corrupta fuerit ab heri et nudistertius, et contestati sunt dominum ejus, nec, recluserit eum, occideritque virum aut mulierem, et bos lapidibus obruetur, et dominum ejus occident.* 3° *Si quis aperuerit cisternam, et non operuerit eam, cecideritque bos aut asinus in eam, reddet dominus cisternæ pretium jumentorum.* 4° *Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendant bovem vivum, et dividant pretium.* 5° *Si autem sciebat quòd bos corrupta esset ab heri et nudistertius, et non custodivit eum dominus, reddet bovem pro bove.* Et hinc observat Emm. Gonzalez in cap. fin. de injuriis, legem quadrupedariam ab Hebræis ad Phœnices, ab his ad Athenienses, ab istis ad Romanos denique profectam: at si lex quadrupedaria fundatur in jure divino, obligat ante sententiam judicis.

R. Leges judiciariæ veteris Testamenti pridem expirarunt, et post mortem Christi fuerunt penitus abrogatæ. 2° Licet pontifices in titulo de injuriis et damno dato, quasdam ex illis innovaverint, ex tamen non ampliùs obligant ex jure positivo divino. 3° Ex adductis legibus pontificis in cit. tit. tantùm instaurarunt tertiam et quintam, ubi manifestè supponitur aliqua culpa domini, quæ, si fuerit gravis, obligabit ante sententiam; si levis aut juridica tantùm, obligabit primùm post sententiam, ut patebit in quæstione sequenti.

81. *Obj. 5°* ex cap. fin. de injuriis et damno dato. *Si animalia tua nocuisse proponas, ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum, quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, quæ consueverunt nocere, fuissent, et quam deberas, non curasti diligentiam adhibere.* Ubi Gregorius IX duo damna distinguit: unum ab animali feroci datum ex incuria vel culpa domini; alterum ab animali mansueti datum citra culpam et incuriam domini; et in utroque casu decidit esse necessariam satisfactionem, ita tamen ut in uno sufficiat si noxa tradatur animal, non item in altero casu. Cùm autem pontifices respondeant præcipuè pro foro conscientie, manifestò sequitur legem quadrupedariam obligare non tantùm in foro externo post sententiam judicis, sed etiam in interno ante sententiam judicis.

R. D. Sequitur legem quadrupedariam obligare pro foro conscientie post sententiam judicis, C.; ante sententiam, *N.* Pontifex in allato capite non respondet alicui consentienti, sed ex motu proprio loquitur et approbat legem civilem quadrupedariam. Unde, cùm ista per se tantùm obliget post sententiam judicis, non credendum est à pontifice gravius onus imponi.

82. *Obj. 6°.* Leges noxales et de pauperie non sunt pœnales: leges autem iustæ, si non sint pœnales, obligant in conscientia ante sententiam iudicis.

R. D. m. Si legislator hanc obligationem intendat, et sufficienter declaret, item si leges cum tanto rigore sint receptæ, *C.*; secus, *N.* Sicut in iure *L. 4 Instit. tit. 1* et *5* sunt obligationes quædam ex delicto, quædam ex quasi-delicto; et quasi-delicta nostra veniunt, quæ citra nostram propriam culpam à domesticis sunt: sic possunt et solent à *TT.* disti. qui leges propriè pœnales, et leges quasi-pœnales. Dicuntur autem quasi-pœnales, quæ instar verè pœnalium non obligant nisi post sententiam iudicis. 2° Leges quæ præcipiunt compensationem damni, per domesticos et ministros dati, dicuntur obligare ex quasi-culpa, et sunt quasi-pœnales; quia reputatur quasi-culpa, quòd paterfamilias, rector navis, præfectus canonæ non asciverit meliores ministros, aut non magis invigilaverit suis domesticis: sed hoc idem asseri potest de legibus noxalibus. 3° Multæ leges exstant in iure quæ primum obligant post sententiam iudicis, v. g., ad rescissionem contractus, ad restitutionem in integrum, etiamsi non sint leges verè pœnales. Quidni similis obligatio sit possibilis in legibus noxalibus?

85. *Obj. 7°.* Sequeretur ex nostra sententia, quòd dominus ante sententiam iudicis licitè possit occulare vel mactare suum animal, aut dimittere servum, ne tradere cogatur eos noxæ.

R. Si paratus animo sit ad compensationem damni post sententiam iudicis, *C.*; secus, *N.* Non tenetur dominus determinatè tradere servum aut animal ad noxam; alioquin sæpissimè teneretur plus pati quàm alter, qui per servum aut animal est læsus. Sed satis est si velit emendare damnum prout iura requirunt. Aliud foret, si dominus per fraudem ad injustam vim includeret animal, ut læsus scire non posset unde profectum sit damnum.

84. *Obj. 8°.* Ut scribit Zoësius ad *tit. 1, L. 9. ff.*, in plerisque locis consuetudo viget ut animal includatur aut retineatur à læso, donec damnum emendetur: hæc autem consuetudo non esset licita, si primum post sententiam iudicis deberet emendari damnum.

R. N. m. Ex eo quòd læsus possit includere pecudem, non sequitur quòd dominus sponte suâ debeat tradere pecudem; hoc enim posterius est longè violentius, quàm prius. Dein illa consuetudo tantum permittitur in casu quo pecus aliena depascitur, ubi non instituitur actio de pauperie, sed de pastu.

85. *Obj. 9° contra 4^{am} conclus.* Lex humana contra naturalem statueri nil potest: ergo si lex naturalis absolvit dominum à reparatione damni per animal aut servum dati, non potest humana lex eum condemnare.

R. argumentum militare contra quamlibet legem positivam, quæ nobis imponitur obligatio quæ jure naturali non existit. In forma *D. C.* Si lex naturalis absolvit simpliciter et absolutè, *C.*; si tantum conditionatè, vel ex hypothesis quòd non intercedat spe-

cialiter contractus, aut lex positiva quid aliud decernat, *N.* Lex positiva, si sit justa, non est contra, sed præter legem naturalem. Nihil enim præcipit adversus id quòd præcipit lex naturæ; sed tantum præcipit quòd lex naturæ nec prohibet, nec præcipit, sed purè permittit.

86. *Obj. 10°.* Est iniqua lex quæ punit innocentem, et spoliat bonis ob casum merè fortuitum, sine culpa propria commissum.

R. 1°. Princeps et magistratus humanus ob utilitatem aut necessitatem in republicæ, possunt disponere de bonis subditorum ex dominio alto, sicut privati cives ex dominio basso: ergo, sicut isti per contractus obstringere se possunt ad præstandos casus fortuitos, sic etiam potest princeps et magistratus per leges.

2° Leges noxales propriè pœnales non sunt, sed quasi pœnales, aut medicinales, ordinate tantum ad augendam industriam, et meliorem custodiam animalium et servorum, et ne nimium multiplicentur damna propter multitudinem animalium aut servorum. 3° Eadem leges antecedenter ad omnem eventum sunt æqualiter omnibus optabiles, omnibus perinde favent, et omnes ponunt in eadem spe lucti, vel periculo damni. Taceo similes leges in Exodo.

87. *Obj. 11°.* Iniqua foret lex naturæ si compelleret ad præstandos casus fortuitos: ergo etiam lex positiva.

R. D. C. Si compelleret ad præsta. dos quoscunque, *C.*; aliquos tantum, v. g., circa pecudes aut servos, in quibus expedit acere vigilantiam dominorum, et impedire damna quæ nasci possunt ex nimia copia servorum et pecudum, *N.* Si natura eos cogeret ad præstandum unum casum fortuitum, ob paritatem rationis cogeret ad omnes. Item involveret nos nimis scrupulis, qui tamen cessant, quando positiva lex obligat tantum in certis casibus post sententiam iudicis.

QUÆSTIO VI.

AN ORIATUR OBLIGATIO RESTITUTIONIS EX CULPA

MERE JURIDICA?

88. Sciendum 1° culpam aliter à *TT.*, aliter à jurisperitis accipi. Culpa theologis idem est ac offensa Dei. Jurisperitis est ommissio diligentis, legibus requisitæ, quæ potuit cavere alterius damnum, sive dein adjungatur formalis offensa Dei, sive non. Juridicam culpam dividunt in latissimam, latiore, latam, levem et levissimam. Latissima est dolus apertus. Latior est dolus præsumptus. Lata est ommissio diligentia quam passim adhibent prudentes similis conditionis. Levis est ommissio diligentia quam adhibent tantum prudentiores. Levissima est ommissio diligentia quam adhibent solum prudentissimi: v. g., si librum commodatam relinquant ante fores cubiculi, dicitur culpa lata: si clauso cubiculo removeas clavem, sed seram aut pessulum non obducas, dicitur culpa levis: levissima, si clauso cubiculo removeas clavem, sed non tentes an obducta sit sera; quòd tamen Molina limitat ad casum quo sæpius aut aliquoties expertus es clavem in-

fidelem. Porrò culpa juristica propter inadvertentiam, oblivionem, aut alias causas scòpè committitur absque theologica

89. Sciendum 2° contingere non rarò ut culpa quæ materialiter et absolutè spectata videtur levis, formaliter et respectivè considerata, sit gravis aut lata; vel ut culpa quæ levis est in una materia, sit gravis in alia. Major quippe diligentia requiritur in poliendo pyropo quàm marmore; major in curando morbo valdè periculoso quàm minùs periculoso; major, cùm agitur de bono publico quàm cùm de bono privato; cùm agitur de vita vel membris hominum quàm cùm de fortunis.

90. Sciendum 3° diligentiam magnam, majorem et maximam nequaquam in indivisibili consistere, sed habere suos gradus, sicut pretium infimum, medium et summum. Unde potest quis dici maximam diligentiam adhibuisse, quamvis non attigerit supremum apicem omnis possibilis diligentiae.

91. Sciendum 4° celeberrimam in jure contineri legem, aut potius plebiscitum Aquilium, ita dictum ab Aquilio tribuno plebis, quo rogante plebs Romana tulit legem. Ejus olim tria fuerunt capita; sed secundum hodie nec exstat, nec est in usu. Primo capite, qui mancipium alienum, aut pecudem, gregatim pasci solitam, occidit injurià, tenetur sarcire damnum, et in tantum condemnatur quanti mancipium aut pecus eo anno, retrorsum computato, plurimi valuit. Tertio capite jubetur præstari quodlibet aliud damnum injurià datum, absque furto vel usurpatione rei. Videatur *tit. 5, L. 4 Inst.; tit. 2; L. 9, ff. tit. 35, L. 5, C.*

92. Sciendum 5° injuriam à jurisperitis dici quod non jure, vel contra jus alterius factum est per culpam juridicam; etiam levem et levissimam. Exciipiunt tamen communiter auctores contractus, vel etiam quasi-contractus, ubi partes conveniunt de culpa solum lata, vel etiam levi præstanda.

93. Quæstio nunc est an et quomodo lex ista valeat in conscientia? tres autem sunt sententiæ. Prima vult, etiam ante sententiam judicis, sarcientium esse damnum ex culpa merè juridica datum. Ita Panorm. in cap. fin. de injur. Adrian. in 4 de restit. § *utrum in foro conscientia*; Covarruv. p. 2, de matr. c. 6; § 8, n° 16; Angelus v. culpa, n° 6; Rosel. Ludov. Engle. in cap. fin. de injur. Secunda negat esse sarcientium ante sententiam judicis. Ita Innocent. in cap. *Sicut dignus*, de homic. Silvester, v. culpa, q. 4, v. restitutio, 2, n. 12; Henriq. de Irreg. c. 15; Saa, v. culpa; Toletus l. 5, c. 18; Molina tr. 2, D. 698, n. 6; Vasq. c. 2, § 2, dub 2; Less. l. c. 7, n. 27; Azor, p. 3, l. 4, c. 7; Dicast. D. 3. de restit. n. 58; Reginald. l. 10 de Restit. n. 69; de Lugo D. 8, n. 49; Mastrius in Theol. mor. D. 7, n. 18; Rebell. Navarra, Laym., Turrian., Ant. Perez, Amicus, Esparz, Joan. Pont., Basseus, Tambur., Pirrhing, Haunoldus, Herincuz, Mezger, Illsung, Reiffenstahl, Sporer, Sannig. Tertia contendit, neque post sententiam esse sarcientium damnum ex culpa juridica datum, nisi accesserit culpa theologica. Ita Rebellus, Amicus, Reginald.,

Haunold.; Ferd. Krimer, quibus in MS. accedunt aut favent Romani theologie magistri, Nicolaus Martinez, Angelus Alemanni, Joann. Gormaz.

94. Dico 1° : Secluso contractu, nemo de jure naturali tenetur sarcire damnum ex culpa merè juridica datum. Ratio 1°. Naturalis obligatio quam vix ullus doctorum agnoscit, aut certè paucissimi, probabilissimè non datur : talis est obligatio de qua loquimur ; nam auctores qui docent reparandum esse damnum ex culpa merè juridica datum, unicè fundantur in legibus positivis. *M. est certa.* Naturales enim leges, esto non omnibus, plerumque tamen multis sapientibus sunt notæ. 2° Naturalis hæc obligatio vel oriretur ex re accepta, vel ex injusta acceptione aut læsione : non ex re accepta, quippe ponitur, damnum esse datum sine lucro damnificantis : non ex injusta acceptione vel læsione ; nam ubi culpa vera coram Deo non est, injustitia vera non est. 3° Qui prodigè vel luxuriosè dissipat rem alterius, bona fide putans esse suam, nullo jure tenetur ad restitutionem ; ut passim admittunt auctores : ergo multò minùs ex jure naturali tenetur qui rem alterius destruit, aut violat illius jus sine omni culpa theologica. 4° Si datur obligatio naturalis præstandi culpam juridicam levem aut levissimam, prout communiter culpam istam intelligunt, quilibet de jure naturali tenetur, ad impediendum proximi damnum, esse plus quàm ordinariè diligens ; nec sufficere impendere diligentiam qualem communiter prudentes ejusdem conditionis, officii vel artis adhibent : at hoc est falsum ; quia nemo per se tenetur esse diligentior in avertendis alienis damnis quàm propriis. Nemo debet esse circumspectus in superlativo semper gradu, nemo debet esse plus quàm diligens ; alias obrueremur infinitis scrupulis. 5° Quòd si verò per culpam levem aut levissimam, ut mihi quidem videtur, in jure debet intelligi culpa quæ materialiter quidem est levis et levissima, formaliter tamen et respectivè gravis est aut lata, secundum ea quæ diximus n. 89, contra adhuc est. Non possum lædèra jus alterius per culpam merè juridicam et respectivè latam, nisi naturalis quædam inadvertentia, vel oblitio, vel invincibilis ignorantia periculi, vel alia causa similis amoveat culpam theologicam : at læsio sine contingens, in tribunali divino pertinet ad casus fortuitos, quos de jure naturali nemo tenetur præstare, nisi fortè specialis sit contractus. 6° Denique nobiles juristæ cum Covarruvia tradunt, culpam merè juridicam, levissimam aut levem non esse præstandam, si consistat tantum in omissione, non autem in commissione, quod etiam aliqui colligunt ex *L. si mora 9, ff. solut. matrim.* ; sed hoc discrimen oriri non potest ex solo jure naturali.

95. Dico 2° : Etiam de jure positivo nemo tenetur præstare culpam merè juridicam ante sententiam judicis, nisi fors intervenerit contractus. Assertio præbatur iisdem ferè rationibus, quibus superior circa leges noxales. 1° Lex Aquilia vel non præcipit ut præstemus culpam merè juridicam ante sententiam judicis ; vel, si præcipit, non est manifestata sufficienter,

aut non est communiter usu recepta. Nam theologi; qui potissimum expendunt obligationem in conscientia, communissimè negant hanc obligationem, et hodie paucissimi legem observant cum tanto rigore. 2° Num lex aliqua sit usu recepta, est pura quæstio facti, quæ deciditur ex testimoniis et auctoritate doctorum. Unde, si fidem mererentur jurisconsulti, dum apud Hauldum cum Rebuffo, Mornacio, Zypæo, Corvino, Schneidevino testantur legem Aquiliam in quibusdam provinciis hodie non amplius receptam, quoad æstimationem quanti plurimi, fidem quoque meritò postularent perique IT., dum asserunt legem Aquiliam non esse receptam usu quoad præstationem culpæ tantum juridicæ. 3° De jure naturali clarum est non dari obligationem præstandi culpam merè juridicam ante sententiam judicis; de jure positivo et humano summum est dubium: quando verò colliduntur duo jura, clarum prævalet obscuro et dubio (1). 4° Legislatores per legem Aquiliam clarè non exprimentur an obligare velint etiam ante sententiam judicis, ob culpam merè juridicam: ergo censendi sunt non obligare. *Semper enim facienda interpretatio contra eum qui legem dicere potuit apertius. Cap. 57, de R. J. in 6. In obscuris, quod minimum est sequimur; in dubiis pars benignior præferenda. L. 9, l. 56, l. 192, ff. de R. J. (1).* 5° Possessor bonus, oborto dubio num res sit alterius, non æjicitur à possessione si dubium vinci non possit, nec obsistat jus aliquod speciale et manifestum: ergo nec dominus spoliari debet dominio suorum honorum in dubio num præstare debeat culpam merè juridicam. 6° Cùm difficillimum sit in particularibus casibus semper discernere quando culpa sit sufficiens ad obligationem legis Aquiliæ, nimisque violentum sit ut quis ultro se condemnet ad reparationem damni quod innocens et citra culpam theologiceam dedit, orientur innumere lites et scrupuli, si lex Aquilia propter culpam merè juridicam obligaret ante sententiam judicis. Denique finis istius legis longè melius, suavius et certius, vel saltem sufficienter obtinetur, si primum obligat lata sententiâ.

96. *Dico 3°*: Probabilius iudex ex vigore legis Aquiliæ condemnare non potest ob culpam respectivè levem aut levisimam. *Ratio 1°*. Nam, ut accuratè ponderat C. de Lugo D. 8, n. 54, lex Aquilia ferè perpetuò loquitur de culpa lata, quæ regulariter involvit culpam theologiceam; et exempla quæ jurista communiter afferunt ad explicandam legem Aquiliam, pleraque continent culpam latam; nec ullus est textus qui cogat ad aliquam exceptionem. 2° *Esto lex 44, ff. ad L. Aquil.* expressè meminerit culpæ levisimæ, dubium tamen est quomodo vox ista sumatur, et longè melius conciliatur jus positivum cum naturali, si cum Covarr. ubi suprâ, n. 18, dicatur intelligi culpa, quæ juxta n. 89 materialiter quidem est levis et levisima, formaliter tamen et respectivè gravis est aut lata, propter materiam in qua requiritur à quotis prudente summa diligentia, v. g., si cum lu-

cerna noctu vageris in scœnili, turri pulveraria; etc. 3° In jure varia suppetunt exempla quæ satis apertè monstrant, per culpam levem aut levisimam nihil aliud indicari quam culpam respectivè latam, quam vitaret omnis prudens et diligens (jisdem conditionis et officii. Ita L. si merces, 25, § qui columnam ff. locati et § 5 Inst. eodem, locans operam in re admodum fragili, vel gravissimis periculis objecta, v. g., in transferenda columna, jubetur esse sicut diligentissimus paterfamiliàs, adeoque culpam levisimam præstare. Similiter, etiamsi mandatarius, L. 8, § ult. et L. 10, ff. mandati, tantum jubetur præstare culpam latam, tamen L. 23, ff. de R. J. et alibi, videtur compelli ad præstandam culpam levem. At L. 15 et L. 21 C. mandati, satis apertè jubetur præstare culpam levisimam: hujus verò diversitatis alia non est ratio, juxta Bachov. Brunnem. et alios, quos sequitur Bernardus Gletle, 3 p. select. c. 15, quàm quòd aliqua negotia communem, alia majorem, alia maximam diligentiam desiderent. Unde culpa quæ levis et levisissima in uno negotio, gravis et lata censetur in alio, ubi quilibet prudentem exactissimam cautelam impenderet. 4° Nimis rigida, vel etiam intolerabilis esset lex humana, si contenta non foret ordinariâ diligentia, quâ prudentes communiter satisfacere se putant in cavendis aliorum damnis, sed requireret diligentiam majorem et maximam, aut si juberet universaliter refulci damnum etiam gravissimum, quod oritur ex neglectu diligentia majoris et maximæ, quam nec Deus à nobis exigit, et quam prudentes passim absque scrupulo solent omittere. Et quidni posset sic statui lex, quæ disjunctivè nos obligaret vel ad supremum apicem omnis possibilis cautelæ, vel ad sanciendam quolibet damna, quæ per neglectum ejusmodi cautelæ possunt exurgere, quod tamen esset nimis inhumanum? 5° In officiis, ubi tamen ob mercedem et stipendium videtur major diligentia requiri, nullus hodiè syndicator, aut condemnatur ob culpam respectivè levisimam, aut levem, ut infra videbimus. Et severitas major legum absterret meritò prudentes ac timoratos ab officiis: ergo nec extra officium condemnandus quis est ob ejusmodi culpam.

97. *Dico. 4°* Probabilius tamen, post sententiam judicis, in foro conscientie præstari debet culpa juridica respectivè lata, quamvis nulla intercesserit culpa theologica. *Ratio 1°* Quia sic longè frequentius asserunt auctores et interpretes Aquiliæ legis. 2° Finis Aquiliæ legis ex communi DD. sensu, videtur ut homines fiant diligentiores in cavendis aliorum damnis, sicut finis legum noxalium et illarum quæ obligant ex quasi delicto, est, ut homines fiant diligentiores in custodia servorum, animalium et domesticorum. Unde, sicut iste compensationem damni postulant, quando nulla prorsus intercessit culpa theologica, sic etiam illæ. 3° Non rarò fit ut culpa respectivè lata, propter oblivionem, inconsiderantiam aut alias similes causas, excusetur à theologica: sed in hoc casu iudices non videntur attendere ad culpam theologiceam, sed injungunt reparationem damni, sive deici-

(1) V. notam subjectam, n. 75.

concurrerit, sive non concurrerit culpa theologica. 4° Quando propter incuriam alicujus oritur incendium vicinæ domûs, ordinariè condemnatur incurias ad aliquam compensationem: non est autem probabile quòd iudices semper tunc præsumant culpam theologicam; aliàs præsumere deberent mortalem. 5° Si vera est contraria sententiâ, posset condemnatus ob culpam merè juridicam et respectivè latam; quando nõsset se coram Deo penitens innocentem, occultam instituere compensationem: hoc admitti non potest, quia nimia daretur ansa compensationibus occultis, rueret præcipuus finis legis Aquiliæ, lites texerentur ex litibus. Quòd si dicas, occultam compensationem ex alio capite non fore licitam, quia scilicet nemo propter jus incertum uti potest beneficio compensationis occultæ, jam hoc ipso fateris adversam sententiâ nihil aut parùm ad praxim conducere. Porro, quæ dicta sunt hactenus de culpa respectivè lata, à fortiiori locum habent, quando saltem accessit culpa theologicè venialis. Id tamen addo, satis æquum videri ut iudex non imperet compensationem totius damni, quando potest ex circumstantiis personæ, etc., verisimiliter colligi quòd nulla vel minutissima tantùm et moraliter inevitabilis culpa theologica accesserit, quòd damnum potius ex naturali quadam ignorantia vel oblivione fuerit profectum.

98. *Dico.* 5° Quando nulla prorsus intercessit culpa theologica, non videtur damnificans obligari posse ad excessum quanti plurimi. *Ratio.* Quia quoad istum excessum lex Aquilia est purè poenalis, ut expressè dicitur § 9 Inst. de lege Aquilia. Et iudices non solent infligere tam gravem poenam, nisi quando nõrunt aut præsumunt damnum scienter et voluntariè datum: ergo supponunt culpam theologicam.

OBJECTIONES.

99. *Obijcit 1° contra primam conclusionem* auctoritas Gregorii IX, cap. fin. de injur. et damno: *Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ sive negligentia evenerunt: jure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ea facto tuo injuriam verosimiliter posse contingere vel facturam.* Quo textu putant aliqui nihil apertius contra nos posse statui. Nam culpa theologica distinguitur a merè juridica, quòd illa scienter et cum advertentia contingat, ista verò præcisè per ignorantiam et oblivionem.

R. Pontifex utique locutus esset apertius, si dixisset obligari nos etiam in casu, quando coram Deo non sumus rei. Cùm autem hoc non expresserit, sequimur regulas juris n. 95 citatas. 2° Pontifex manifestè loquitur de culpa per ignorantiam vincibilem commissa. Dicit enim: *Si scire debuisti*; sed hæc culpa non est merè juridica. 3° Pontifex infrâ subjungit, eum non esse damni reum, *qui nihil de contingentibus omisit*: at, qui facit omnia quæ necessaria sunt in foro conscientie, coram Deo nihil de contingentibus

omittit. 4° *Esto* pontifex loquatur de culpa merè juridicâ, tamen non exprimit an ea præstanda sit etiam ante sententiâ judicis. 5° Imò, licet hoc absolutè statueret, tamen ejus constitutio non esset ampliùs sub tanto rigore recepta.

100. *Obj. 2°.* Stephan. V, cap 20 *consultuisti*, 21, q. 5, mandat parentibus ut tenellos infantes secum in uno lecto non collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniuntur: ergo qualibet negligentia etiam juridica sufficit ad reatum homicidii, multò magis ad obligationem restitutionis.

R. D. C. Quælibet negligentia, proveniens ex culpa lata, vel mortali, C.; qualibet simpliciter, N. Parentes peccare mortaliter, si cum periculo suffocationis, extra casum necessitatis, collocent infantes secum in eodem lecto, communis est et certa sententiâ. Imò casus hic in multis Germaniæ diocæsisibus, ut Salisburgensi, Basileensi, Curiensi, etc., est reservatus.

101. *Obj. 3°.* Gratis dicitur legem Aquiliam non esse receptam usu quoad damnum præstandum ante sententiâ judicis, si nulla intervenit culpa theologica. Nam hoc assertur tantùm aliqui TT. supponentes suam sententiâ, et ex praxi constat plurimos inquietari scrupulis, si damnum dederunt ex incuria, vel culpa merè juridica.

R. Si lex ita foret usu recepta in foro conscientie, mirum esset id non ab aliquibus tantùm, sed à plerisque TT. qui post Sotum et Molinam scripserunt, hactenus ignoratum. Quòd autem ex rudibus nonnulli scrupulis angantur ob damnum, culpâ merè juridicâ datum, profectò non est mirum, cùm etiam aliqui timoribus vexentur ob damnum casu fortuito datum.

102. *Obj. 4°.* Qui, v. g., scopeto trajicit anseres rusticorum ob recreationem, ac seriò proponit resarcire damnum, utique tenetur ad restitutionem ante sententiâ judicis: sed hæc obligatio provenit ex culpa merè juridicâ: ergo. *M. prob.* Si committeretur culpa theologica contra justitiâ, committeretur culpa gravis, quoties anseres essent magni valoris: sed hoc nemo dixerit, nam rustici non solent esse graviter invitati si resarciatur omne damnum, præcipuè si jaculator sit princeps; qui communiter duplo plus restituit.

R. N. m. Obligatio non provenit ex culpa, sed ex tacito vel interpretativo contractu: nisi enim jaculator tacitè vel interpretativè promitteret reparacionem damni, non posset presumi licentia rustici, vel rusticus non concederet tacitè vel interpretativè licentia jaculandi. 2° Etiam in hoc casu peccari potest contra justitiâ, quia, nisi vel expressa, vel tacita, vel saltem interpretativa et rationabiliter præsumpta licentia domini excuset, fas non est alienam rem destruire cum proposito restitutionis; aliàs posset, in vito te, vendere tum equum et reddere pretium æquivalens. 3° Jaculator in hoc casu scèpissimè peccat prodigalitate, vel contra charitatem; quia rustico, cui nihil constat de mente jaculatoris, præbetur scandalum et occasio non levis iracundiæ, blasphemie, etc.

103. *Obj. 5°.* Si gentilis sciens et volens inferat invito grave damnum, utique tenetur ad restitutionem ante sententiam iudicis : at non tenetur ex culpa theologica ; nam pono quòd Deum invincibiliter ignoret : ergo tenetur tantum ex iudiciali.

R. N. m. Contraria doctrina supponit peccatum philosophicum, quod non ita pridem Vaticanis ignibus est absumptum. 2° Ut S. Hieronym. ad Algasiam : *Nullus hominum est, qui legem hanc universalem nesciat : quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris* ; at cognoscens legem universalem cognoscit et legislatorem universalem, sive Deum. 3° Nullus agit formaliter inhonestè, nisi præsciat malum inhonestum à nullo, nusquam, nunquam propter nullum bonum aut malum esse faciendum : sed hoc ipso cognoscit legislatorem supremum, qui semper, ubivis et omnes obliget.

104. *Obj. 6° contra tertiam concl.* Leges noxales præcipiunt reparationem damni, sine ulla culpa, etiam iudiciali, dati : quidni etiam lex Aquilia præcipere possit reparationem damni dati per culpam iudicalem respectivè levem et levissimam?

R. Aliud est quòd lex Aquilia præcipere posset, et aliud quòd actu præcipiat reparationem damni dati per ejusmodi culpam. Prius fortasse potest concedi, posterius negamus ; quia rigor iste non sufficienter ex illa lege colligitur. 2° Si lex Aquilia juberet præstari quamlibet culpam respectivè levem aut levissimam, esset incomparabiliter magis rigida quàm leges noxales : nam leges noxales non præcipiunt semper compensari totum damnum, sed contentæ sunt si servus aut animal tradatur noxa. Lex autem Aquilia juberet compensari totum damnum propter culpas quæ frequentissimè contingunt, et moraliter sunt inevitabiles, et à prudentibus communiter non vitantur. 3° Circa leges noxales est specialis ratio, quæ non servit circa legem Aquilianam : sicut enim respública propter bonum commune potest omnino tollere servos, et imminuere copiam animalium apud dominos, ne nimium multiplicentur damna, sic potest concedere copiam servorum et animalium cum hoc onere, ut damna ab iis data sarciantur : hæc ratio non habet locum in Aquilia lege.

105. *Obj. 7°.* Per legem Aquilianam nemo tenetur ex casu merè fortuito, quod patet ex § *ac ne is, Inst. t. t.* ; sed, cum inferat alteri damnum absque culpa theologica, casus est merè fortuitus : ergo. *Prob. m.* Cum inferat damnum et violat alterius jus, semper est reus culpæ theologice, nisi fortè per ignorantiam invincibilem, inadvertentiam, oblivionem excuseris : sed, quando sic excusaris, est casus merè fortuitus.

R. D. m. Est merè fortuitus in consideratione theologica, C. ; iudiciali, N. Theologicè casus est tibi fortuitus, qui præter intentionem ac voluntatem tuam accidit, ita ut nihil omiseris eorum quæ debebas in foro conscientie. Juridicè fortuitus casus est eventus inopinatè rei, qui nullà providentià vel hominum curà caveri potuit ac debuit, v. g., 4° si candelam sine necessitate ponas in loco admodum periculoso, simulque firmissimè proponas eam statim amovere,

sed dein obliviscaris, aut obruaris somno ; 2° si præceps et inconsideratus sis in agendo, vel ex habitu quodam confundas aut dejicias aliquid è fenestra, fores relinquo apertas, etc., unde sequatur nocumentum ; esto theologicè non pecces actu ; 3° si dans operam rei ex qua potest incendium nasci, non adhibentes diligentiam legibus requisitam, et quam prudentes communiter adhibent ; esto fiat hoc ex inconsiderantia, quæ coram Deo non est culpabilis. Taceo casum quo committeres culpam respectivè latam, cum proposito emendandi damnum, si quod fortè sequatur.

106. *Obj. 8°.* Lex Aquilia supponit damnum injurià datum, ut patet ex § 1 *Instit. h. t.*, sed injuria dicit culpam theologicam : ergo.

R. D. M. Supponit damnum injurià iudicà datum, C. ; theologicà, N. Ut habetur § 3 *Inst. et L. 5, ff. h. t.*, injuria iudicè dicitur, quidquid fit sine jure, vel contra jus, per aliquam culpam : at de jure sufficiens culpa putatur, si non impendis diligentiam à legibus requisitam, et talem quam prudentes communiter adhibent, et quam potuisses etiam impendere, si paulò circumspectior et accuratior esses in tuis negotiis et actionibus.

107. *Obj. 9°.* Lex Aquilia, L. 5 sed et si, § et ideò ff. ad leg. Aquil., docet expressè, furiosos, infantes et alios qui doli vel rationis non sunt capaces, actione legis Aquiliæ non teneri : sed hujus alia ratio non est, nisi quia nulla culpa theologica potest in iis supponi.

R. N. m. Qui carent usu rationis, non solum capaces non sunt culpæ theologice, sed nec iudicalem propriè committere possunt, neque subjacent legibus, aut per legem Aquilianam acui possunt ad majorem vel maximam diligentiam.

Quæstio VII.

QUALIS OBLIGATIO NASCATUR EX CULPA THEOLOGICE SOLUM VENTIALI?

108. Quæstio non est de culpa injusta, quæ venialis est tantum ex parvitate materiae, v. g., si duntaxat obolum clepas ; tunc enim oriri tantum obligationem levem, est luce clarius. Difficultas est de culpa qua simul aut successive graviter damnicifera, ita tamen ut excuseris à mortali ; quod multifariam accidit : 1° propter defectum plenæ deliberationis ; 2° per omissionem diligentiam tantum venialiter culpabilem in cavendo proximi damno ; 3° per errorem, quo quis invincibiliter nescit pretium rei, ut si gemmam projicias in aquas, bona fide putans esse vitrum modici valoris ; 4° per errorem, quo tantum invincibiliter ignoras gravitatem formalem, non verò materialem damni, v. g., si sciens et volens alteri surripias aureum, sed invincibiliter existimes acceptionem non ascendere ad lethale peccatum, vel dominum non esse graviter invitum ; 5° si furta minutula sæpius repetas, ita tamen ut nunquam attendas ea coalescere simul in materiam peccati lethalis. Nos hic agimus tantum de primo et secundo casu, de cæteris acturi postea.

109. *Dico 1^a.* Ex culpa tantum indeliberata non

oritur gravis obligatio sarcienti totum damnum, vel partem notabilem damni. Ita Sotus l. 4, q. 7, a. 2; Henricus l. 14, de irreg. c. 15; Saa, v. *culpa* et v. *restitutio*; Lessius l. 2, c. 7, n. 27; Navarra l. 2, c. 4, n. 48; C. de Lugo D. 8, n. 56; Toletus l. 5, c. 18; Azor p. 3, l. 4, c. 8; Th. Sanch. l. 2, Dec. c. 23, n. 160; Filliuc. Amic. Ant. Perez, Esparza, Tambur. Haunold. Illung, Mastr. Joan. Pont. Herinex, Sannig, Mezger, Sangallens, Petschacher; Sporer, et alii contra Vasq. et Turrian. qui putant totum damnum, et contra Molin. Dicastill. Bonac. Rebell. Laymann, qui censent partem notabilem damni sub obligatione gravi resarciendam esse. *Ratio* 1°. Ubi culpa tantum est indeliberata, lesio non est plene libera vel voluntaria; sed, ubi lesio non est plene libera et voluntaria, non oritur gravis obligatio restituendi: ergo. *M. prob.* Lesio quæ non est plene libera vel voluntaria, videtur in humanis et moralibus quasi casus fortuitus: sed ex isto non oritur gravis obligatio restituendi, quod superius ostensum. 2°. Vota, juramenta, promissiones et alii contractus, juxta communem, non inducunt gravem obligationem, quando non sunt animo plene deliberato: ergo nec culpa quæ per indeliberationem est levis. *C. videtur bona.* Nam obligatio gravis quam, nobis invitis, aut saltem directe non volentibus, injicit necessaria lex nature propter culpam, non debet facilis induci, quam obligatio gravis quam nobis ipsis injicimus voluntate propria et directa per contractum; possumus enim ex arbitrio voluntatis ad plurima nos obligare graviter, ad quæ natura non potest nos obligare graviter; et vicissim natura non potest ad aliquid nos obligare graviter, ad quod non possumus etiam nos obligare graviter ex arbitrio voluntatis. 3°. Ideo votum, ex subreptione profectum, non valet, vel non inducit gravem obligationem, quia videtur iniustum ut, qui sui non est plene compos, et non habet libertatem sufficientem ad merendum supplicium aut præmium æternum; inducat sibi gravem obligationem, et obliget se sub pena damnationis æternæ: sed hæc ratio pariformiter in casu nostro procedit. 4°. Videtur esse communis hominum conceptio, non esse consonum æquitati ut quis, per se loquendo, vel præcisè aliis finibus, expolietur suis bonis, propter actum non plene deliberatum; ac ideo fuerunt lætæ leges in subsidium pupillorum, quia præsumimus eos se obligare aliis potius ex iudicii imbecillitate quam ex ratione: sed, qui non plene deliberat deliberatione sufficiente ad peccatum mortale, non est sui compos, magisque agit ex imbecillitate iudicii quam ratione. 5°. In materia restitutionis spectandum est summopere quid expediat, vel humano generi sit optabilis antea ad omnes eventus: sed optabilis non est ut ex culpa tantum indeliberata nascatur gravis et naturalis obligatio restituendi; nam omnis restitutionis per se difficillimum est, et nemo se facile spoliatur rebus suis nisi coactus; et ex altera parte peccatum indeliberatum est culpa valde modica, quæ moraliter evitari vix potest; neque videtur satis æquum ut, qui prope inscius et involuntarie dedit damnum, sciens

dein et volens subeat grave damnum ob necessitatem restitutionis. Imò sæpissime contingeret ut, quando damnum ex subreptione datum, est maximum, cogretur quis omnibus ferè suis bonis spoliari, quia bona vix sufficerent ad resarciendum damnum; quod plane difficillimum foret, et plurimos absterret ad tractandis aliorum rebus, et suscipiendis officis in quibus periculum est committendi culpas indeliberatas, ex quibus oriuntur non rarè valde grava damna. 6°. Obligatio restitutionis, quæ nascitur ex injusta acceptione, quamvis proprie pena non sit, est tamen instar pænæ, quam natura lex imponit, ut homines absterreantur à libidine dampnificandi: sed obligatio sarcienti grave damnum est pœna vel quasi pœna valde gravis et molesta, quæ per se, vel seclusis aliis finibus, est improprietate delicto levi, per indeliberationem commisso; nec etiam absterri sufficienter possumus ab actu semideliberato per eam pœnam; quia per actum semideliberatum, nec ad delictum, nec ad pœnam sufficienter attendimus, et satis esse debet quòd in certis casibus, humana lege definitis, per sententiam iudicis condemnari possumus ad reparationem damni indeliberate dati. 7°. Quando per culpam semideliberatam inferatur damnum unius floreni, quæro, vel oritur obligatio gravis restituendi totum florenum, vel præcisè partem notabilem, id est, medium florenum. Non prius; sic enim cogereris præstare totum damnum, quod tamen est semifortuitum. Non posterius; eum enim propter culpam semideliberatam imponi debet gravis obligatio restituendi medium florenum, cum tamen per aliam culpam semideliberatam, quæ præcisè damnum medii floreni dedisses, nulla prorsus gravis obligatio fuisset inducta? Item si posterior culpa propter indeliberationem est simpliciter improprietate ad gravem obligationem, cur prior est proportionata?

110. *Dico* 2°. Quando culpa tantum est indeliberata, ne levis quidem oritur obligatio resarciendi grave damnum. Ita Lessius, supra, n. 28; C. de Lugo, n. 58; Mastrius, Tambur. Herinex, Haunold. Illung. et alii. *Ratio.* Obligatio naturalis ad materiam gravem nunquam est levis: hæc obligatio foret naturalis, et respiceret materiam gravem: ergo. *M.* est principium, à nobis alibi statutum, et brevissimè probatur. 1°. Natura, dum obligat semper obligat necessariò, vel obligat tantum quantum materia simpliciter est capax: sed materia gravis simpliciter est capax obligationis gravis. 2°. In opposita sententia, non foret sufficiens regula naturalis statuendi quænam obligatio sit gravis aut levis, et ex materiæ parvitate vel gravitate non posset desumi quantitas obligationis. 3°. Ut indicat Lessius, valde mirum esset dari naturalem quidem sed levem duntaxat obligationem solvendi centum millia florenorum. Adde, si ex delicto levi et indeliberato nasceret obligatio levis reparandi totum et gravissimum damnum, hoc perinde foret ac si ex delicto homicidii tantum levi, quod à gravitate peccati per inadvertentiam excusatur, oriretur obligatio levis sustinendi gravissimas pœnas homicidii: sed hoc in-

terminis est absurdum; nam, licet respectu præmii sit possibile meritum purè congruum, tamen respectu pœnæ tantum est possibile meritum condignum; quia puniens ultra condignum non esset liberalis, sed sævus et injustus.

111. *Dico.* 3°. Ex negligentia tantum venialiter culpabili, nec gravis nec levis oritur obligatio restituendi grave damnum. Ita cum aliis C. de Lugo, n. 37. *Posterior pars* quoad obligationem levem patet ex *dictis*. Prior quoad gravem *prob.* 1°. Hæc obligatio, antecedenter ad omnem eventum, non esset optabilis humano generi propter difficultatem summam evitandi quamlibet negligentiam venialiter culpabilem circa proximorum damna. 2°. Nihil frequentius quam ut officiales etiam timorati, medici, iudices, æconomi famuli committant in materia justitiæ negligentiam venialiter culpabilem, ex qua tamen sæpè oriuntur medicaria damna: dicere verò quòd semper contrahant gravem obligationem restitutionis, est oppidè durum, et hæc obligatio meritò prudentes averteret à susceptione ejusmodi officiorum. 3°. In rebus magni momenti non solet contingere levis tantum negligentia, nisi per inconsiderantiam, inadvertentiam aut indeliberationem: hæc culpa non inducit onus grave restitutionis, ut nuperrimè dictum. Putat tamen C. de Lugo, subindè saltem esse deliberatam hanc levem negligentiam, ut si teneris adhibere diligentiam ut viginti, sed deliberatè tantum adhibeas diligentiam ut novemdecim, quia putas modicissimum esse periculum gravis damni.

OBJECTIONES.

112. *Obj.* 1°. Greg. IX, *cap. ult. de Injuriis*, docet, cum non excusari cujus imperitià vel negligentia damnum est datum, sed eum duntaxat qui de contingentibus nihil omisit, vel adhibuit eam diligentiam et cautelam quæ communiter à prudentibus adhiberi solet: at qui per culpam theologicam injustitiam causat alteri grave damnum, esto, propter inadvertentiam, excusetur à mortali, non adhibet eam diligentiam et cautelam quæ communiter à prudentibus adhiberi solet: ergo.

R. cum Lessio, Pontificem intelligendum de culpa lata et perfectè libera, quæ moraliter ab hominibus evitari potest. Et famulus, æconomus, jûdex et officialis dicitur nihil de contingentibus omittere, quamvis subindè per culpam indeliberatam præbeat occasionem gravibus damnis.

115. *Obj.* 2°. Qui lædit alterum sciens et volens, tenetur ad restitutionem: sed qui lædit eum culpà veniali contra justitiam, lædit sciens et volens: ergo.

R. Si sciens et volens, scientià perfectà et voluntate plenà, *O.*; scientià tantum imperfectà et semiplenà voluntate, *N.* Si sufficeret sola voluntarietas, ac necessaria non esset libertas et advertentia ad iniquitatem damni, furiosus esset obnoxius restitutioni, quoties voluntariè damnum inferret.

114. *Obj.* 3°. Videtur æquius ut sustineat damnum, qui saltem aliquo modo culpabilis et nocens est.

quàm qui nullo modo, præsertim si nocens sit dives, et innocens pauper: at qui lædit ex culpa veniali, quantumvis imperfectà vel indeliberatà, saltem aliquo modo nocens et culpabilis est; qui verò læditur, nullo modo culpabilis aut nocens est.

R. 1° indirectè. Etiam videtur æquius ut sustineat damnum qui est quàm qui non est causa damni: sed qui lædit per casum purè fortuitum, est causa damni; qui verò læditur, non est causa damni.

R. 2°. Videtur æquius, attentò tantum uno vel altero casu sigillatim, *O.*; attentis omnibus possibilibus indivisim, *N.* In moralibus non oportet semper displicere quid hic et nunc, sed quid universim expedit; non expedit autem ut ob culpas moraliter inevitabiles, universim imponatur à natura difficillimum onus restitutionis, et facilis est pati damnum quasi-fortuitum quàm illud reparare scienter et voluntariè. Neque per absentiam hujus obligationis infertur singulare præjudicium læsis, sed, antecedenter ad omnes eventus, est omnium hominum par conditio, spes aut periculum; nam, sicut ego tibi non teneor sarcire damnum grave, per inadvertentiam hodie datum, sic etiam tu mihi non tenebere cras sarcire damnum simile, simili modo datum.

115. *Obj.* 4°. Obligatio gravis restituendi non est inproportionata delicto levi, semideliberatè tantum admissio; nam si Deus ob ejusmodi delictum potest et solet irrogare pœnas gravissimas purgatorii, non est cur natura propter idem delictum injungere non possit onus grave restitutionis.

R. 1°. Si paritas est bona, posset pro quovis damno, quantumvis minutissimo et per culpam levissimam illato, nobis imponi durissimum onus restituendi maximam summam, et obligatio sustinendi gravissimas pœnas hujus vitæ. 2° Promissio semideliberatà, si sit peccaminosa, sufficit ad pœnas purgatorii, non tamen inducere potest obligationes civiles, quas parit aliàs promissio deliberatè concepta. 3° Alius est ordo reipublice divinæ vel æternæ, et alius est ordo reipublice humanæ vel temporalis: in priori præcipuè consideratur quid serviat ac deceat, ut quis ingredi possit beatitudinem æternam, et quomodo satisfieri debeat ob offensam infinitæ majestatis; in posteriori perpenditur quid expediat ad felicitatem temporalem et commercium humanum, et quomodo satisfieri debeat ob injuriam factam homini. Si reipublica temporalis pro delictis levibus imponeret pœnas quales exigit Deus in purgatorio, pridem fuisset omnes vicibus sublati.

116. *Obj.* 5°. Per leve delictum sæpius incurritur excommunicatio minor, quæ gravior est pœna quàm jactura temporalium: ergo per leve delictum aut damnum indeliberatè datum, potest etiam incurri gravis obligatio sarcienti maximum damnum.

R. N. C. Damnum quod incurritur ex excommunicatione minori, facilissimè reparatur absolute: damnum quod incurritur ex restitutione gravis summæ, non ita facile reparatur. Unde, licet juxta considerationem aseceticam excommunicatio sit pœna major, ita

consideratione tamen morali vel poliâ, quæ prævalet in humano commercio, jactura temporalium est absolutè gravior.

117. *Obj. 6°.* Qui per culpam indeliberatam graviter denigravit alterius famam, tenetur ad restitutionem.

R. Si possit absque gravi proportionaliter incommodo, *C.*; secus, *N.* Etiam qui prorsus inculpate denigravit alterius famam, tenetur retractare dicta, si possit citra magnum incommodum, ut n. 61 dictum.

118. *Obj. 7°.* Non repugnat obligatio levis ad materiam gravem: ergo fallit secunda assertio. *Prob. A. 1°.* Possum me leviter obligare ad recitandum quotidie rosarium per totum annum. 2° Superior ordinis obligare suos potest leviter ad jejunium, et ejusmodi præceptum viget apud RR. PP. Carmelitas, ut testis est Arriaga, D. 16, de leg.; n. 74. 3° Similis obligatio potest imponi per spontaneum contractum.

R. D. A. Obligatio voluntaria, quam homo liberè sibi vel aliis imponit, *C.*; involuntaria vel necessaria, quam imponit natura, *N.* Natura, dum obligat, obligat necessariò quantum potest. Homo, dum se vel alios obligat, obligat quantum vult: unde, sicut in materia gravi potest se non obligare, sic se potest obligare tantùm sub levi.

119. *Obj. 8°.* Est possibilis obligatio naturalis, eaque gravis ad materiam levem: ergo et levis ad materiam gravem. *A. prob.* Qui sartori furatur acum, unicè necessariam ad laborem et victum, ex justitia tenetur eam restituere: sed hæc est obligatio naturalis, et quidem gravis ad materiam levem.

R. N. A. Ad. prob. N. m. Obligatio non est ad restitutionem acis præcise, sed ad cavendum ne sartor patiarit notabile damnum.

120. *Obj. 9°.* Ponamus ad grave furtum exigì quantitatem mediù floreni; fur mediù floreni graviter obligatur ad restitutionem: atqui tantum obligatur ad materiam levem, seu restitutionem unius crucigeri: ergo. *M.* est communis sententia, quam docent Th. Sanch. l. 7, Dec. c. 21; Azor p. 3, l. 5, c. 15, Dicast. l. 2; ir. 2, D. 9, n. 62; C. de Lugo D. 16, n. 41; Moya tr. 6, D. 4, q. 4, § 5; Navarra, Rebell. Sair. Bonac. Vasq. Sotus; Arragon. Tambur. Haunold. et alii. *Ratio.* Acceptio 29 crucigerorum non est culpa mortifera furti: ergo nec retentio. 2° Si retentio 29 crucigerorum esset mortifera culpa, foret etiam retentio 28, 27, et sic ulterius, donec perveniretur ad primum crucigerum. 3° Sicut in furto, sic in omissione restitutionis est parvitas materia: sed hæc assignari non possent, nisi veniretur ad quantitatem indivisibilem, ultra quam retentio est lethalis, et infra quam retentio non est lethalis.

Respondent 1° Medina, Corduba, Lopez et Esparza q. 36, grave debitum restitutionis in hoc casu non extinguì per restitutionem unius tantùm crucigeri. Nam læsus per ablationem mediù floreni, jus obtinet exigendi totam quantitatem simul et indivisim, ac utitur jure suo; si nolit crucigerum acceptare nisi reddantur simul alie partes, vel certè pars valde nota-

bilis: hoc autem jure dum utitur, tenetur lædens sub gravi plus reddere quam unum crucigerum; et aliàs furans mediù florenum semper aut plerumque posset omittere totam restitutionem; quia communiter aut plerumque potest supponere quòd læsus malitiosius nihil habere quam unum duntaxat crucigerum, aut obolum. Sed quidquid sit de istà doctrinâ, quæ videtur probari quòd lædens obligari possit graviter ad restitutionem omnium omninò crucigerorum.

R. 2° cum aliis, *N. m.* Obligatio gravis quæ fur mediù floreni stringitur ad restitutionem, indirectè quidem respicit materiam levem, directè verò materiam gravem. Nam directè sub gravi tenetur ad non retinendam materiam gravem, indirectè verò tenetur ad restituendum saltem crucigerum. Hæc enim restitutio medium est ad implendam directam et gravem obligationem. Sic etiam, quando jam clepsisti 29 crucigeros indirectè sub gravi teneris omittere furtum novi crucigeri; quia directè sub gravi teneris omittere furtum gravis materiae.

121. *Obj. 10°.* Ex nostra doctrina sequitur, eum qui per indeliberationem est causa gravis damni, ne quidem obligari leviter ad resarciendam partem levem damni. Nam, qui vovet indeliberatè rosarium, ne quidem ad unum Ave sub levi tenetur: at sequela concedi non potest: ergo.

R. 1°. Si damnus det indeliberatè quoad omnes partes, *C.*; secus, *N.* ut putat Haunoldus, tr. 2, n. 194. Ordinariè, cum est indeliberatus consensus in totum damnus, miscetur deliberatus in partem levem: ex voto tamen indeliberato materiae gravis non resultat obligatio levis ad levem partem, quia vovens obligari non vult ad partem levem, nisi simul obligetur ad totum, vel quia vult votum non esse validum, nisi totum sit plenè liberum, vel quia leges ecclesiasticæ sic disponunt, et Deus non aliter acceptat votum.

R. 2°. *C. M. N. m. 1°* Auctores cæteri communiter non faciunt discrimen hic inter obligationem ex indeliberato voto et obligationem ex indeliberata culpa. Unde, sicut ex indeliberato voto non oritur obligatio levis ad partem levem, ita nec oritur ex indeliberata culpa. 2° Gratis supponitur quòd vovens indeliberatè rosarium, communiter vocat deliberatè unum et alterum Ave: et si id esset, planè non suppeteret efficax ratio deobligandi voventem à recitatione unius et alterius Ave. 3° Hoc modo quilibet actus semideliberatus esset meritorius aeternæ vitæ; quod tamen à TT. communiter rejicitur; cuilibet enim actui semideliberato misceretur consensus deliberatus in bonum honestum. 4° Haunoldus, ex sua Theologia, l. 2, n. 242, supponit omnem actum morale, etiam semideliberatum, oriri ex dictamine aliquo metaphysicè certo et evidenti; quod tamen hodie satis communiter rejicitur. 5° Esto cuilibet actui semideliberato misceretur consensus deliberatus, contingere tamen potest ut, semideliberatè causans injustum damnus, non habeat plenam deliberationem circa damnus injustum, v. g., si deliberatè mentiens non sufficienter advertat ad detractionem aut periculum detractionis.

Aliud esset, si quis, deliberatè volens creare damnum in bonis fortunæ, credat damnum esse minutum, nec satis advertat ad periculum gravis damni.

122. *Nota* tamen, confessarios nequaquam debere faciles esse, vel precipites, ut iudicem damnificationem externam contigisse citra sufficientem deliberationem. Quamvis enim, ut optimè notat Lessius, l. 2, c. 7, n. 29, semiplena deliberatio frequens sit in subreptiis cogitationibus et internis animi motibus, opera tamen externa statim periculum suum ingerunt, et excitant mentem ad deliberandum.

QUÆSTIO VIII.

AN EX CULPIS VENIALIBUS, DELIBERATÈ COMMISSIS, VEL ETIAM EX UNA, NASCI POSSIT OBLIGATIO GRAVIS RESTITUENDI?

125. *Dico* 1°: Ex culpis venialibus, deliberatè commissis, oritur obligatio naturalis sarcienti totum damnum. Ita communis apud Cardenam in sentent. prohib. Dissert. 23, n. 90; Moyam, tr. 6, q. 5; Haunold. tr. 2, n. 498. *Ratio*. Qui successivè brevi temporis intervallo et deliberatè per minutas acceptiones clepit eidem domino 100 denarios, esto fortè nunquam advertat se peccare mortaliter, obligatione naturali tenetur restituere omnes 100 denarios: ergo tenetur sarcire totum damnum. A. *prob.* Fur in hoc casu jure naturali tenetur vel omnes denarios, vel nullum restituere: nec enim est ratio cur potius istos quàm alios teneatur restituere, cum omnes abstulerit sciens et volens invito domino. 2° Obligatio restituendi primum denarium non tollitur per ablationem secundi, et obligatio restituendi secundum non tollitur per ablationem tertii, etc., secus enim ablatio secundi vel tertii vim haberet eandem quam habet restitutio primi vel secundi; nam eodem modo tolleretur obligationem restitutionis ac restitutio. 3° Si fur restituere non deberet omnes denarios, non deberet restituere primum, secundum, tertium, etc., nisi sub conditione quòd non sit plures furaturus: hoc autem in terminis est absurdum. Item felicius esset quoad obligationem restitutionis qui plura quàm qui pauciora successivè furatur. 4° Lex naturalis non minus est efficax quàm positiva: sed si lex positiva post singulas acceptiones injungeret restitutionem, obligaret ad restitutionem omnium. 5° Qui quotidie per annum acciperet mutuo denarium, aut creditò panem, post annum cogeretur reddere vel solvere plusquam 360 denarios aut panes: ergo à pari.

124. *Dico* 2°: Ex pluribus culpis venialibus, deliberatè commissis, oritur obligatio gravis sarcienti totum damnum. Ita rursus communissima DD. apud auctores antea citatos. Ratio 1^a. Nam inter prohibitas ab Innoc. XI; 58 sic habet: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per parva furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Pontifex autem non videtur damnasse propositionem tantùm in casu quo quis retinet adhuc rem alienam, minutatim ablatam, aut in casu quo clependo minutatim, pervenire valuit ad quantitatem gravem, et peccavit

lethaliter: sic enim damnatio fuisset inutilis et frustranea; quia nullus auctorum unquam negavit obligationem gravem restitutionis in his casibus: igitur damnasse videtur propositionem etiam in eo casu quo quis non retinet amplius rem alienam, et minutatim furando non peccavit mortaliter. Secunda. Obligatio naturalis sarcienti grave damnus est gravis: sed in casu quo fur brevi temporis intervallo, v. g., intra duos aut tres menses, eidem domino clepit 100 denarios, oritur obligatio naturalis sarcienti grave damnus: ergo. *M. patet.* Nam obligatio naturalis ad rem gravem nunquam est levis, ut dictum est n. 110. *M.* ex communi persuasionem colligitur: putant enim omnes, dominum, si tam modico temporis spatio fur ei clepit 100 denarios, pati notabile vel grave damnus. Tertia. Qui quotidie per annum acciperet mutuo denarium aut creditò panem, procul dubio contraheret obligationem gravem reddendi 360 denarios, aut solvendi 360 panes: ergo etiam à pari, qui quot diebus eidem domino sublegeret unum denarium. Quarta. Obligatio naturalis quâ prohibeò singulis ferè diebus eidem domino clepere denarium, est gravis; aliàs non peccaret mortaliter, qui sub initium anni statueret ita constanter clepere; et est, purè per accidens, quòd aliqui fures, minutatim clepentes, excusentur à mortali; quia scilicet non advertunt semper surreptiones suas coalescere moraliter in grave damnus: ergo etiam obligatio naturalis quâ jubeor restituere denarios ita sublato, est gravis. Quinta. Consideratis omnibus, quòd gravis sit hæc obligatio, tamen optabilis, est eam existere quòd non existere; quia non sufficienter aliàs absterrentur homines à minutis, deliberatis et frequentatis furtis, quibus sapissimè gravis pernicia infertur. Plura dicam, ubi de furtis minutis.

125. *Dico* 3°: Lædens injustè, si cognoscit totam gravitatem materialem damni, sed ignorat gravitatem formalem, sub mortali, tenetur ad restitutionem. Exemplo sit: Furaris simul principi tres aureos plena libertate, valorem et pretium optimè scis, bona tamen fide putas hanc quantitatem non esse sufficientem ad mortale peccatum. In hoc casu, licèt consumperis pretium, et ditior inde non sis factus, teneris sub mortali restituere tres aureos. Ita P. Illung, D. 3, n. 16, cum aliis RR.; nam antiquiores communiter ex instituto non examinant casum. Ratio, verò est eadem quæ pro conclus. super. Si enim sub mortali teneor tres aureos restituere, quando venialiter tantùm peccans eos per furta minuta successivè sublego, teneor pariter, quando sciens et volens eos simul surripio.

OBJECTIONES.

126. *Obj.* 1^a: Hæc propositio: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per parva furta, quantumcumque magna sit summa totalis,* damnata est, ut jacet; et, universaliter prolata, est falsa: nam tenetur restituere 1° qui rem gravem adhuc habet, esto per venialia tantùm illam abstulerit; 2° qui rem consumpsit cum conscientia gravis injustitiæ, quamvis res non amplius exstet; 3° qui minuta-

tim eam est furatus cum animo perveniendi ad summam gravem : ergo falsum est propositionem esse damnatam in sensu quem nos comminiscimur, sive non est prohibita sententia docens, eum ad restitutionem graviter non obligari, qui materiam gravem absumpsit per peccata merè venialia, nec inde ditior est factus. *Cons. prob.* Propositio quam proseripsit pontifex est universalis negativa; nam idem est, non tenetur quis, ac nullus tenetur : ex falsitate verò propositionis universalis negativæ, tantùm inferitur veritas particularis affirmativæ, scilicet, *aliquis tenetur*; non autem veritas universalis affirmativæ, *omnis tenetur*. 2° Damnatio pontificis est odiosa, quam extendere non debemus ultra quàm exigit proprietates verborum : hæc verò non cogit nos ad ultimum sensum. 3° Pontifex in bulla non explicat an propositionem damnatam esse velit etiam in ultimo sensu : *In obscuris autem sequimur quod minimum est, et contra eum faciendâ est interpretatio, quæ clarîus legem dicere potuit.*

R. cum P. Cardenas et aliis. Nulli DD. unquam incidit quòd non teneatur ad restitutionem sub peccato mortali, qui quantitatem gravem, furtis minutis ablatam, adhuc retinet, vel qui minutatim furando peccavit lethaliter contra justitiam : pontifex autem videtur propositiones neutiquam damnasse solum in sensu qui nulli doctorum incidit; aliàs enim prohibitio fuisset inutilis, et fulmen inane, contra neminem intortum. 2° Licet pontifex non damnaverit propositiones in quolibet sensu DD., damnasse tamen videtur in sensu saltem unius aut alterius doctoris, cujus sententia velut liberior à Lovaniensibus, et aliis vel theologis vel episcopis fuit delata Romam, ut videre potes apud Franciscum Bonæ Spei Carmelitam, in Apologia contra Caramuel. 3° Pontifex insistentis vestigiis Alexandri VII, doluit theologiam moralem ab aliquibus deformatam, et ad bullam compulsus est, ut compesceret quorundam novitates ac laxitates. 4° Si liceret uti metaphysicis ejusmodi subtilitatibus in expositione sententiarum quas damnavit pontifex, periret omne robur pontificiæ damnationis.

127. *Obj.* 2° Nemo tenetur sarcire damnum fortuitum et involuntarium : sed qui successive multa minuta furatur, et nunquam advertit ea coalescere simul in grave damnum, non vult inferre grave damnationem.

R. D. m. Non vult inferre grave damnum simul, indivisim, collectim, ac per modum unius, *C.*; non vult successive, vel divisim et per modum plurium damnorum levium, reipsâ coalescentium in grave damnum, sive non vult singulas partes quæ constituunt grave damnum, *N.* Qui sciens furatur successive 300 denarios, vult inferre damnum 300 denariorum, et quamvis non velit omnes partes collectim una volitione, vult tamen omnes partes distributè pluribus, et distinctis volitionibus. Sic etiam tenetur restituere simul 300 aureos, qui quotidie per annum furatur aureum, etsi nunquam advertat aureos in gravissimam hanc summam coalescere.

128. *Obj.* 3° : Omnis obligatio restitutionis oritur vel ex injusta acceptione, vel ex re accepta, vel, si vis, etiam ex legibus aut contractu : sed obligatio gravis restituendi propter furta tantùm venialia, sæpè repetita, non oritur ex ullo capite : non ex re accepta; quia ponimus rem absumptam sine lucro : non ex legibus aut contractu; nam ponimus hæc abesse : non ex injusta acceptione; nam obligatio quæ nascitur ex injusta acceptione, est poena; poena verò gravis non est proportionata delicto levi.

R. N. m. quoad ultimam partem. Ad prob. D. M. ad mentem C. Lugo, D. 8, n. 69, Haunoldi et aliorum DD. Est poena tantùm impropria, vel conventionalis, intenta solum ad compensationem damni, scienter et voluntariè dati, *C.*; propria, vel judicialis, intenta solum ad vindicationem delicti; *N. M.* et *D. m.* Poena propria vel judicialis non est proportionata delicto levi, *C.*; poena tantùm impropria, vel conventionalis, *subd.* Non est proportionata, si damnum illatum est levè, *C.*; si grave, *N.* Ut optimè P. Esparza, q. 25, obligatio restitutionis ob injustam acceptionem, ultimato reducitur in conventionem naturalem et tacitam omnium gentium et hominum, quâ quis, antecederet ad omnes eventus, vult servari jura sua quælibet illæsa, vel reparari jura sua scienter ab alio læsa; consequenter etiam vult illæsa servare quælibet jura proximorum, vel illa reparare, si fortè scienter à se fuerint læsa, juxta principium illud : *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Et hæc conventio maximè necessaria fuit ad promovendam felicitatem, et stabilendam pacem humanam. 2° Sicut ille qui sciens alterius anseres trajicit scopeto cum efficaci proposito sarcienti quantocius damnum, imponit sibi poenam quasi-conventionalem sarcienti damnum; ita qui sciens alteri minutatim furatur, imponit sibi, vel potius, ex contractu quodam naturali, suscipit poenam et obligationem reddendi quælibet minutatim ablata : ergo etiam suscipit obligationem reddendi gravem summam, si per furta minutatim est ablata. 3° Qui clepit eidem domino quot diebus unum denarium, non minùs suscipit obligationem reddendi surreptos denarios quàm ille qui singulis diebus ab eodem domino mutuum accipit denarium, hoc solum discrimine, quòd in posteriori casu sit obligatio restituendi, directè volita, in priori verò sit tantùm indirectè volita, et habeat se per modum poenæ quæ sequitur necessariò delictum.

129. *Obj.* 4° : Ergo jam ponitur alia radix restituendi quàm res accepta, vel injusta acceptio, scilicet poena conventionalis.

R. N. sequel. Hæc enim poena convenit cum titulo injustæ acceptionis. Dein admittit plures esse titulos remotos restitutionis; nam omnes tituli qui fundant dominium, etiam remotè fundant in damnificante obligationem restitutionis : tituli verò fundantes dominium, sunt innumeri : proximi tamen tituli restitutionis sunt tantùm duo.

130. *Obj.* 5° : Hæc ratione peccatorum inæqualium

æqualis esset poena; nam eodem modo restituere deberes summam gravem, sive venialiter, sive mortaliter ablationibus peccasses.

R. D. Poena aliqua, *C.*; omnis poena, *N.* Debitum restituendi, si tamen est propriè poena, non est omnis poena quæ mortali vel veniali peccato injustitiæ respondet: per mortale contrahitur reatus inferni, per veniale reatus purgatorii.

131. *Obj.* 6°: Qui per furta tantum venialia surripit alteri magnam quantitatem, non dat alteri causam rationabilem gravis offensæ vel indignationis: atqui sic non tenetur sub gravi quantitatem magnam restituere: ergo.

R. D. M. Ita tamen ut daret, si sciens postea magnam quantitatem retineret, aut non restitueret, *C.*; ita ut neque hoc sit, *N.*

132. *Obj.* 7°: Si viverem annos Mathusalæ, singulis annis cleperem tres duntaxat denarios, nil unquam restituerem, summa quam tandem restituere deberem, esset valde notabilis; atqui non deberem restituere sub obligatione gravi: ergo, etc.

R. D. M. Summa quam restituere deberem sub obligationibus pluribus moraliter distinctis, et quarum singulæ respicerent tantum materiam levem, vel quæ non coalescerent in unam gravem obligationem, *C.*; sub obligationibus moraliter indistinctis, vel quæ coalescerent in unam, *N.* Obligationes leves aliquando coalescunt, aliquando non: e. g., 1° qui centies vovet recitare modicas preces in honorem variorum sanctorum, habet centum leves obligationes, quæ juxta quosdam non coalescunt in gravem; 2° qui distinctis personis millies exilia promittit, mille contrahit leves obligationes, quæ tamen non coalescunt in unam; 3° qui diversis sæpissimè, sed tantum in re modicâ detraxit, plurimas habet obligationes restituendi famam, quæ tamen non coalescunt in unam gravem obligationem.

133. *Obj.* 8°: Ergo potest etiam dici quòd, si per annum aliquis minutatim eidem clepat 600 denarios, habeat quidem quamplurimas leves, non autem gravem obligationem restituendi 600 denarios.

R. N. sequel. In priori casu leves obligationes idèd non coalescunt in gravem obligationem, quia damna levia quæ maximo temporum intervallo disjunguntur, non coalescunt moraliter in grave damnum; imprudens enim foret qui lamentaretur grave sibi damnum abortum, præcisè per hoc quòd singulis annis unus tantum aut alter denarius fuerit surreptus: at in posteriori casu damna levia coalescunt moraliter in grave damnum, et est lethale peccatum illa voluntas, quâ statuis quotidie per annum homini mediocris fortunæ surripere denarium, et minutis furtis ascendere tandem ad summam 300 denariorum. 2° Si singulis anni diebus acciperes creditum panem, vel mutuum denarium, levia debita coalescerent in grave debitum, ut superius ostensum: ergo à pari. 3° num aliqua moraliter coalescant, optimè desumitur ex judicio prudentium: at in casu nostro prudentes communiter judicant ex pluribus

damnis levibus oriri tandem grave damnum, et obligationem gravem restituendi. Sic Tambur. l. 8, Dec. tr. 5, c. 2, § 5, n. 6, dicit, omnes fateri quòd in hoc casu detur gravis obligatio restituendi. Testantur eandem auctoritatem Haunold. Illsung et alii.

Quæstio IX.

EX QUÀ CULPA NASCATUR OBLIGATIO RESTITUTIONIS IN CONTRACTU?

134. *Sciendum* 1° contractum aliquando strictius, aliquando latius sumi. Strictius est pactum, seu consensus voluntarius duorum aut plurimum, ultro citròque pariens obligationem justitiæ, ut emptio, venditio, conductio. Latius est pactum inducens obligationem justitiæ, sed non mutuum, ut donatio vel liberalis promissio. Priores contractus vocantur onerosi, posteriores lucrativi.

135. *Sciendum* 2° triplex esse genus contractuum, strictè sumptorum. Aliqui cedunt in utilitatem solius accipientis, ut regulariter commodatum, si, v. g., commodos alicui gratis equum ad certos dies; alii cedunt in utilitatem solius dantis, ut depositum; alii demum in utilitatem utriusque, ut emptio, locatio. Fieri tamen potest ut commodatum aliquando cedat in utilitatem utriusque, vel solius dantis, v. g., si vasa pretiosa commodentur ad recipiendum communem amicum; si sponsus sponsæ commodet vestes, ut ornatiùs ad ipsum accedat. Simile quid est in deposito, v. g., cum depositarius accipit pro deposito mercedem; tunc enim contractus cedit in utilitatem utriusque.

136. *Sciendum* 3° in contractibus primi generis, qui cedunt in utilitatem solius accipientis, præstandam de jure quamlibet culpam etiam levem et levissimam. Patet hoc ex *L. in rebus commodatis* 18, ff. *commodati et Instit. quibus modis re contrahitur obligatio*, § *Item is, et cap. un. de commod.* Excipe tamen 1° contractum precarii; nam estò fiat in gratiam solius accipientis, quia tamen ad arbitrium dantis revocari potest, jura meritò statuerunt; præstandam esse solam culpam latam. *L. quasitum* 8, § *eum quoque ff. de precario, et L. contractus* 23, ff. *de regulis juris*. Excipe 2° si commodatum fuerit pupillo vel minori. Nam licet in gratiam illius inuicè sit concessum, jura tamen, sicut in aliis materiis, sic etiam in hæc specialiter illis favorunt, ut teneatur tantum de dolo, vel culpa lata.

137. *Sciendum* 4° in contractibus secundi generis, qui cedunt in utilitatem solius dantis, de jure non aliam culpam esse præstandam nisi latam. Patet ex *Instit. supra*, § *Præterea et is*. Ubi tamen obiter observa monasterium ex culpa lata monachi non teneri, quamvis hic ex illius beneplacito munus depositarii susceperit, nisi fortè monasterium inde locupletius evaserit, c. 1, *de deposito*. Similiter Ecclesia non tenetur ex delicto depositarii clerici vel etiam prælati, cap. *Episcopo* 16, q. 6.

138. *Sciendum* 5° in contractibus tertii generis, qui cedunt in utilitatem utriusque, præstandam esse culpam latam et levem, non item levissimam. Patet hoc ex *L. contractus* 23, ff. *de R. J. et Instit. supra*, § *Credi-*

tor. Excipiunt tamen auctores 1° mandatarius, qui tenetur etiam ex culpâ levissimâ, juxta *L. à procuratore et L. in re mandata C. mandati*; sed hoc restringi debet ad casum, quando negotium est maximi momenti, juxta, n. 96, vel quando mandatarius ultro se offerens, tacite promittit exactissimam diligentiam: 2° conductorem; hic enim tenetur ad custodiam, qualem diligentissimus paterfamiliâs suis rebus adhibet, juxta § 6, *Instit. de locat.*; hoc iterum restringi debet ad casum quo res locata postulat summam diligentiam, juxta n. 96: 3° nautas, stabularios, caupones, qui tenentur in depositis etiam ex culpâ levissimâ, juxta *L. A et S, ff. nautâ, caupones*; quod merito statutum, ut fraudibus istorum hominum occurratur. Observat tamen Castro Palao, tr. 52, D. 2, p. 8, legibus istis obstringi tantùm nautas et caupones ex officio, non item cæteros qui per occasionem hospites recipiunt, esto pretium accipiant. Idem addit, caupones ab obligatione præstandi culpam levem aut levissimam immunes reddi, quando præmonent hospites ut rebus suis invigilent, vel ipsi arcam aut cubiculum cum clave designant; quia sic exactioni obligationem, et in hospites eam transferunt. Demum, etsi caupones ex legibus videantur, assumere custodiam rerum, quoties ipsis aut famulis videntibus res aliquæ deponuntur, tamen consuetudine videtur inductum ut, nisi præmonentur de custodia, non teneantur, ad specialem diligentiam. 4°. Denum excipiunt aliqui socium; nam, *L. 72, ff. pro soc. et ult. Instit. eodem*, dicitur socius satisfacere, si rebus communibus eam diligentiam adhibeat quam suis adhibet, esto ipse sit parùm diligens: igitur tantum ex culpâ latâ tenetur. Idem est in cohærede, juxta *L. 25, § 16, ff. fam. herc.*

139. *Sciendum* 6° in contractu sæpius ex culpa teneri non solum accipientem, sed et dantem, v. g., si commodavit equum aut dolum, et non monuit de vitio vel fissurâ. Unde si commodatum fuit in utriusque gratiam, tenebitur etiam ex culpâ levi. Quod idem dicendum est de locatore qui non monuit de vitiis rei locatæ, si quidem conductor subiit aliquod detrimentum.

140. *Sciendum* 7° culpam latam, levem aut levissimam accipi posse materialiter et formaliter, absolutè et respectivè, prout diximus n. 89; et hinc Toletus l. 5, c. 19, de Lugo D. 115, censent, culpam, quæ levis est in deposito, latam esse vel gravem in commodato; quia naturalis æquitas exigere videtur ut majorem diligentiam adhibeas, quando rem alienam accipis in tui solius gratiam, ac quando rem accipis in gratiam solius dantis: quod utrum sit verum, statuemus infra.

141. *Dico* 1°: In contractibus in quibus dominium accepti non transfertur in accipientem, accipiens per se non tenetur ad restitutionem ex casu merè fortuito, *Less. l. 2, c. 7, Dub. 8; Lug. D. 8, n. 107, Palao et alii communissimè, et habetur cap. unico de commo-* dato, et *Cod. civ. art. 1148*, statuit, exceptis casibus art. 1502, 1807 et 1884. Quia fortuiti casus sunt supra nostram diligentiam, et res quælibet, dum fortuitò per-

vel positivum, ex quo teneatur quis ad præstandum casum merè fortuitum.

Dixi, per se. Nam excipie 1° nisi speciale pactum accesserit de præstando casu fortuito (1), quod, c. g., commodans meritò potest exigere, quando gratis commodat: secus est, quando commodat justo pretio, tunc enim imponeret onus injustum; 2° nisi commodatarius aut alius qui rem alienam habuit ex contractu, fuerit in culpabili mora restituendi: tunc enim tenetur ob injustam detentionem; vel, si voluit injustitiam effugere, debuit suscipere obligationem restitutionis etiam pro casu fortuito; 3° si re aliena non sit usus eo loco vel modo quo fuerat conventum, et ubi majus periculum imminet. Disputant tamen auctores an, e. g., commodatarius teneatur ad restitutionem, quando bonâ fide creditit moram suam aut usum non displicere domino. Molina, Lessius et alii docent non teneri, si verè id domino placuerit; quia sic usus et mora fit sub ratihabitione: *Ratihabito verò retrotrahitur, et mandato æquiparatur, C. 10, de R. J.*; secus verò, si dominus fuit invitus. Sed *C. de Lugo D. 8, n. 124*, censet, universim excusari commodatarium, siquidem invincibiliter erraverit, aut non implicito saltem contractu se obstrinxerit ad præstandum casum fortuitum,posito quòd mora vel usus domino displiceret. Hic verò contractus, virtualis aut implicitus, est per se necessarius ad effugiendum peccatum, quoties commodatarius, re commodata aliter utens, non certè vel probabilissimè scit voluntatem domini.

142. *Dico* 2°: Jure naturali nemo tenetur ad restitutionem ex aliâ culpâ quàm respectivè latâ. Molina D. 295; *Less. l. 2, c. 7, Dub. 8; C. de Lugo D. 8, n. 105; Tambur. in Dec. l. 8, tr. 5, c. 5, § 1; Haunold. tr. 2, n. 250; Esparza q. 32*, et alii communissimè. *Ratio* 1^a. Jure naturali, vel seclusis specialibus pactis, nemo tenetur majorem adhibere diligentiam in custodiendis rebus commodatis, conductis, oppignoratis, etc., quàm soleant committere alii prudentes, qui non adhibent semper diligentiam et cautelam maximam. 2^a. Attento tantùm jure naturali, non satis apparet quare conductor, v. g., teneatur ex culpa levi, famulus autem, artifex, medicus, advocatus, aut alius officialis teneatur tantùm ex culpâ latâ. Sicut enim contractus locationis cedit in utilitatem utriusque contrahentis, nempe locatoris et conductoris, sic officium famuli cedit in utilitatem utriusque, scilicet famuli ac domini; et, sicut dominus pro certo pretio locat domum conductori, sic famulus locat ope-

(1) Inter casus fortuitos maximam distinctionem admittunt articuli 1772 et 1773 Codicis civilis, eaque credimus utendum esse regulâ, ut rectè sciamus quid statuatur in his casibus. Exemplum enim afferens è locatione conductione Codex, statuit decem casibus fortuitis se ipsum onerare reparandis posse qui locationem accipit; deinde articulo sequenti excluduntur casus fortuiti quos nominat extraordinarios, et quos potius dicere debuisset casus vis majoris quàm ut eis obliquerit. Vide etiam de hac materiâ *Cod. commerciale*, tit. vi, *des Commissionnaires*.

ram domino, qui dat stipendium. 3^a. Qui rem alienam habet precario, juxta leges tenetur ex culpa solum lata, licet contractus sit in solam ipsius gratiam: ergo etiam, attento solo jure naturali, qui rem alienam habet commodato, solum tenetur ex culpa lata; nam precarium à commodato præcisè differt in hoc quòd rem precario datam possit dominus repetere pro libitu, modò saltem indulgere ad aliqùod tempus, ne contractus sit omnino ridiculus; commodans verò non possit repetere, nisi claspò tempore præfixo: sed hoc discrimen non videtur inducere tantam differentiam in obligatione restitutionis. Si enim commodato rem habens tenetur ex culpa levissimà, quare precario rem habens non tenetur saltem ex culpa levi? et, si conductor tenetur ex culpa levi, quia contractus cedit in utilitatem utriusque, cur precario rem habens tenetur solum ex culpa lata? cùm tamen contractus cedat in utilitatem solius accipientis. 4^a Juxta *L. 1 et 3, ff. nautæ, cauponæ, etc.*, in rebus depositis isti tenentur ex culpa levi et levissimà, quamvis iste contractus non tantùm serviat in utilitatem accipientium. Et esto, propter periculum continuum quod in navibus et cauponis adest, videatur requiri major diligentia quàm in aliis depositis, tamen ex alià parte, cùm propter nimiam multitudinem hospitem, cauponibus sit admodum difficile majorem diligentiam adhibere, non apparet cur jure naturali sint magis obligati quàm alii. 5ª Socius, juxta *L. 72, ff. pro socio et § ult. Inst. eodem*, tenetur tantùm ex culpa lata; quia socius sibi debet imputare quòd non elegerit meliorem socium: sed hoc idem, spectato jure naturali, dici posset de locatore, conductore, etc.

143. *Dico 3°*: Etiam de jure positivo nemo per se tenetur ad restitutionem ante sententiam judicis, præterquam ex culpa respectivè lata. Sotus, l. 4, q. 7, a. 2; C. Tolet., l. 5, c. 18; Henric. c. 15, de Irreg.; Emm. Saa, V. *commodatum*; C. de Lugo, D. 8, n. 106; Tamburinus, l. 8, tr. 5, c. 5, § 1; Ant. Perez, D. 5, de Rest., n. 142; Patric. Sporer, tr. 4, c. 2, n. 254; Haunoldus, tr. 2, n. 250; Esparza, Ferd. Krimer, et alii RR. *Ratio prima*. Leges quæ citantur pro contrarià sententià non videntur aliter late quàm lex Aquilia, leges noxales et leges obligantes ex quasi-delicto: sed istæ non obligant ante sententiam judicis, quando culpa non est respectivè lata: ergo. *M. prob.* tum ex ipso tenore legum, in quibus alia vel major obligatio non exprimitur, tum ex eo quòd sufficiens disparitas afferri non possit. Secunda. Esto, leges requirant majorem diligentiam à commodatario, v. g., qui rem accipit in sui solius gratiam quàm à depositario qui rem accipit solum in utilitatem deponentis, tamen ex hoc tantùm probatur quòd culpa, quæ respectivè levis est in depositario, possit esse gravis in commodatario, quod ultro concedimus; non autem probatur quòd commodatarius debeat præstare culpam quæ respectivè non est lata, sive quòd teneatur ad restitutionem, quando res perit, et ipse diligentiam adhibuit qualem communiter adhibent prudentes commodatarii. Tertia. Ut ostendimus n. 96, de locatore et man-

datario, qui subinde tenentur præstare culpam levissimam, leges nihil aliud videntur intelligere per culpam levissimam quàm respectivè latam. Sic etiam qui se specialiter obligavit ad diligentiam maximam, teneri dicitur ex culpa levissimà, quamvis hæc culpa sit in foro theologico formaliter et respectivè lata, quam omnis prudens vitare. Quarta. De jure naturali nemo per se tenetur in contractibus præstare culpam, nisi formaliter et respectivè latam; de jure verò positivo saltem est dubium: at in conflictu jurium, standum est potius juri claro quàm dubio. Item dominus spoliari non debet dominio suarum facultatum propter jus alterius incertum (1). Quinta. In quasi-contractu non præstamus aliam hodie culpam nisi respectivè latam; ut infrà videbimus: ergo nec in veris contractibus, et leges non videntur aliter usu receptæ. Nam, ut præter alios observat C. de Lugo, commodatarius, nisi gratis agat, restituere nil solet, quando circa rem commodatam, quæ perit, adhibuit diligentiam non solum communem, sed eam quam diligentiores commodatarii passim adhibent, esto non adhibuerit maximam: et quis divinabit qualis sit apex illius cautelæ quem attingere debet commodatarius? Item conductor non format sibi scrupulum, quando non restituit pretium equi pereuntis, in cujus custodia diligentiam adhibuit communem, ordinariam et humanam, qualem diligens quisvis et prudens conductor solet adhibere. Sexta. Denique tot et tam diversæ ac subtiles sunt leges et interpretationes legum circa culpam quam præstare cogitur conductor, socius, commodatarius, depositarius, mandatarius, negotiorum gestor, ut oriuntur anxietates nimix, si leges obligarent ante sententiam ex alià culpa quàm formaliter et respectivè lata.

144. *Dico 4°*: Nemo per se sub gravi tenetur ad restitutionem in contractibus ante sententiam judicis, nisi ex culpa mortali; tenetur tamen post sententiam judicis. Posterior pars colligitur tum ex dictis ad leges noxales et plebiscitum Aquilii, tum ex eo quòd, juxta communissimum sensum, contrahentes saltem ad hoc se videntur obligare. Priorem partem defendunt Sotus, Henric. Saa, Toletus, C. de Lugo, Tambur., Esparza, Sporer, Haunoldus et alii supra citati, ac probabile esse fatentur Less. Filiuc. Herinx, Tannerus. *Ratio prima*. Ex contractu nemo per se tenetur ad restitutionem ante sententiam judicis, nisi commiserit culpam formaliter ant respectivè latam: ergo etiam nemo per se tenetur ad restitutionem gravem, nisi commiserit culpam theologicè mortalem. *C. prob.* Culpa formaliter et respectivè lata, quæ committitur in materia gravi, semper est theologicè mortalis, nisi fors, error, ignorantia vel indeliberatio mentis excuset, aut nisi specialiter statuas emendare damnum grave, si quod emerserit ex culpa formaliter et respectivè lata: sed in posteriori casu datur quidem obligatio gravis sarciendi damnum, sed ea nascitur per accidens ex implicito vel interpretativo contractu,

(1) V. notam subjectam, n. 73.

proût fusiùs n. 102 fuit declaratum : in priori verò non datur gravis obligatio restituendi ; quia casus est fortuitus, aut quasi-fortuitus coram Deo. Secunda. Si commodatarius incideret in amentiam, et, eà durante, pessumdaret commodatum, eximeretur à restitutione : ergo etiam si per oblivionem naturalem, aut imperfectam deliberationem eam pessumdaret, cum hic casus in foro divino nihil aut perparùm à priori differat. Tertia. Si foret obligatio gravis restituendi propter culpam theologicè non mortalem, illa nasceretur vel ex jure naturali, vel ex jure positivo, vel ex propria voluntate contrahentium : non ex jure naturali ; sicut enim jus naturale non obligat, graviter ad præstandam culpam purè juridicam, levem aut levissimam, ita nec graviter obligat ad præstandam culpam latam, quæ per errorem, inadvertentiam, non est theologicè mortalis : non ex jure positivo ; nam leges de contractibus non expriment aliam obligationem quam lex Aquilia, vel leges noxales, et in dubio standum est potiùs jure naturali : non ex propria contrahentium voluntate ; quia contrahentes communiter non volunt aliter obligari pèr contractus, nisi juxta formam à jure naturali vel positivo præscriptam. Quarta. In quasi-contractu paucissimi formant sibi scrupulum de gravi obligatione restitutionis, nisi lethaliter peccaverint, aut diligentiam requisitam omiserint cum proposito vel implicito contractu sarcienti damnum, si quod fortè fuerit exortum : ergo à pari in vero contractu. Quinta. Denique, cum tot et tam graves auctores teneant nostram sententiam, et opposita sufficienter probari non possit, relinquendus est dominus in possessione honorum, neque propter jus alterius incertum adigendus ad restitutionem aut solutionem certam (1).

OBJECTIONES.

145. *Obj. 1° contra 1^{am} assert.* Mutuatarius ex sententia communi tenetur ad restitutionem, etsi pecunia mutuata fortuito pereat : ergo fallit prima assertio.

R. N. C. Assertio prima loquitur de contractibus in quibus non transfertur dominium : at in casu posito dominium pecuniæ transfertur in mutuatarium. Unde si pecunia casu fortuito perit, domino suo perit.

146. *Obj. 2°.* Si res quælibet domino suo perit ; ergo si res vendita perit ante traditionem absque mora vel culpa venditoris, perit venditori, non emptori : nam ante traditionem rei non emptor, sed venditor est dominus rei venditæ : atqui contrarium manifestè patet ex L. 35, § 4, ff. de contrahend. empt. et vend. et L. 1 et sequentibus Cod. de periculo et commodo rei venditæ. Quocirca, si res ita pereat, emptor solvere debet pretium, aut pretium solutum venditor non debet restituere.

R. 1° N. sequel. Lièet emptor ante traditionem non sit dominus absolutè, vel quoad omnes effectus, est tamen dominus fictione juris quoad commoda vel

pericula, meliorationem aut deteriorationem rei, si quidem res determinata sit absolutè vendita. Secus enim est dicendum, si res indeterminata tantùm sit vendita, vel si vendita sit res determinata, sed conditionatè tantùm. Vide Less. l. 2, c. 21, dub. 12 ; Card. Lug. D. 26, n. 216, et Haunold. tr. 10, n. 59 et sequentibus.

* *R. 2° :* Jure Gallico præsentì, facillimè omnis disceptatio ad terminum suum duceretur ; Romanæ enim legis traditionem necessariam aliquandò Codex abolevit, ex ipso jure Romano quasi legis suæ fundamenta extrahens duo axiomata : *Res perit Domino*, et *consensu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus*. Quorum exemplum nonnulla deprehendere est tùm in art. 711, 1158, 1502, 1535, 1647. Quæ regula exceptionibus paucis et expressis firmatur, ut videre est 1° in secundâ art. 1158 parte quam explanat art. 1159 ; 2° in art. 1141, in quo de mobilibus agitur ; 3° art. 1129, qui de rebus certis et determinatis tractat ; juxtâ quas solas consensus dominium transferre potest, quod apprime congruit cum art. 1585 de rebus quæ pondere, mensurâ et numero perpenso venundantur ; 4° si pereat res quæ erat antè venditionem vitiosa sciente venditore, quod fidem malam et dolum peculiari modo redolet ; 5° si gustanda quæ tribuuntur et præstantur accepta nondùm sint. Quarum exceptionum facillimè fons detegitur : siquidem, priore casu, moram prolatans sese expediendi, venditor malam fidem suam arguit ; secundo et tertio casu, nimis incerta et ex se mobilia, idèoque facilè subripienda non potest lex ut certa et fixa protegere ; quarto casu fraus innotescit ; quinto casu nulla nisi suspensivâ conditione accedit voluntatis declaratio, idèoque non locus est consensûs mutui, cum nondùm declaratus sit, virtutem inclaimandi*.

147. *Obj. 3° :* Si rem commodatam aut aliud debitum misisti per nuntium, et nuntius rem est furatus, res tibi, non domino perit : sed casus hic est fortuitus : ergo.

R. D. M. Aliquando, si nimirum intercessit culpa tua, C. ; semper et seclusâ tuâ culpâ, N. Casus est multiplex. Si res, quam habes et mittis absque culpa, sit alteri tanquam domino debita determinatè quoad individuum, vel, ut juristæ loquuntur, in specie, res illi, non tibi perit ; nam ipse dominus est, et res quæque domino perit per casum fortuitum, nec innocens debitor cogi potest ad præstandum casum fortuitum. 2° Si res creditori sit debita tantum indeterminatè quoad speciem, vel, ut juristæ loquuntur, in genere, res tibi perit ; nam tu manes dominus, antequam res alteri tradatur. 3° Si rem alienam habes ex culpa gravi, res tibi perit, et tu teneris prestare casum fortuitum ob culpam præcedentem, ut cum communi ferè omnium docet Lugo, D. 21, n. 59. Unde non excusatur à restitutione iniqui possessores, si rem confessario tradunt, et confessarius eam perdit : sicut etiam non excusatur fur volens restituere, si res interim incendio perit. 4° Si rem alienam mittis cum culpa lata, v. g. per nuntium aut famulum, de cujus fide non es

(1) V. notam subjectam, n. 75.

moraliter certus, res iterum tibi perit. 5° Si verò dominus designavit nuntium, excusaris à restitutione post traditionem nuntio factam; nam traditio procuratori facta, censetur solutio domino facta. *L. 480 quod jussu, ff. de R. J.*

148. *Obj. 4°.* Quando contractus cedit in utilitatem utriusque, videtur aequitati consonum ut damnum, fortuito secutum, dividatur; cum enim uterque percipiat aequaliter commodum, par est ut uterque sustineat aequaliter damnum. Ita Valerius, Diana, Paludanus apud Card. Lugo, D. 8, n. 126.

R. Hoc absque fundamento dici. Secus si conduceres domum valentem 100,000 aureorum, et ea fortuito terræ motu periret, deberes solvere 50,000; quod nemo dicit, et est expressè juri contrarium n. 51. Dein dominus rei semper habet incomparabiliter majus jus in rem quam alter.

149. *Obj. 5°.* Ut refert Haunoldus tr. 10, n. 729, jure Bavarico cavetur ut, si res commodata fortuito pereat, dominus non sustineat totum damnum, sed commodatarius arbitrio judicis cogatur ad transactionem.

R. Quidquid sit de juribus municipalibus, nos loquimur tantum de jure communi et Caesareo. Sic etiam depositarius qui rem absque mercede recipit in alterius gratiam, de jure communi tenetur tantum præstare culpam latam; sed de jure Mechliniensi tenetur etiam præstare levissimam, ut testis est Guil. Herincx D. 5, n. 51. Porro videndum quomodo vigeat in alteri statutum illud Bavaricum; et quia jura municipalia quæ recedunt à jure communi, sunt strictè interpretationis, non debet Bavarica lex ad precarium extendi vel commodatum, quod fit in utriusque gratiam.

150. *Obj. 6°.* Videtur contra naturalem aequitatem ut, cum dominus rem suam unicè commodat in tuam gratiam, et res apud te perit casu fortuito, quo minimè perisset apud dominum, teneatur ipse solus sustinere damnum, tu verò sis immunis ab omni compensatione.

R. Dominus qui gratis alteri commodat, et te non obligat specialiter ad præstandum casum fortuitum, exhibet tibi liberale beneficium; at pro liberali beneficio nihil ex justitiâ, sed tantum ex gratitudine debetur. Unde, qui sunt admodum urbani vel ingenui, solent præstare casum fortuitum, non tantum in commodato, sed etiam in precario, quamvis non obligentur titulo justitiæ. 2° Periculum quod habent commodantes ne res casu fortuito pereat apud commodatarium, abunde compensatur per amicitiam alterius, et per aequalem spem servandi rem illasam: sicut enim sæpè contingit ut res fortuito pereat apud commodatarium, quæ non periisset apud dominum, sic etiam sæpè contingit ut res fortuito pereat apud dominum, quæ non periisset apud commodatarium. 3° Dominus qui commodat, vicissim posset esse commodatarius. Unde, sicut ipse tunc nollet ex justitiâ esse obstrictus ad præstandum casum fortuitum, ita nec alterum velle debet obstrictum extra contractum specialem assecurationis.

151. *Obj. 7°.* Si commodatarius non tenetur ex casu fortuito, sequitur illum restitutioni nequaquam

obnoxium fieri, dum in casu fortuito ruinae, naufragii, vel incendii res proprias servat, neglectis commodatis, quæ servare simul unà cum propriis non potest. *Cons. est contra L. 5, § 4, ff. commodat.*

R. Si commodatarius res omnes proprias, non minus viles quam pretiosas servat, neglectis rebus commodatis, nascitur præsumptio quòd dolum aut latam culpam commiserit. Unde damnabitur ad restitutionem, nisi præsumptionem fortiori probatione elidat. 2° Si res ambæ simul servari non possint, et res propriae sint pretiosiores aut aequè pretiosæ, non tenetur commodatarius alienas res præferre; quia nimium difficilis hæc obligatio foret, et in eam nemo prudens, ante casum omnem particularem, consentiret. 3° Si res propriae sint viliores quam alienæ, debet commodatarius utiliter gerere negotium commodantis. Potest tamen postea pretium rerum sibi peremptarum exigere, saltem si res suæ sint alicujus aut magni momenti; quia non tenetur in rem commodatam facere expensas extraordinarias. *L. 18, § 2, ff. commodat.* 4° Si verò commodatarius non speret compensationem damni, non est cur debeat postponere sua si magni sint momenti; quia commodatarius non tenetur majorem diligentiam in alienis impendere quam diligentissimus paterfamilias in suis: diligentissimus autem potius arceat id quod est sibi formaliter majus et gravius damnum, cum unusquisque sibi sit proximus, et se magis diligit quam alios. Et quis, quaeso, mediocris fortunæ civem obligabit ut, quando non potest rem alterius pretiosissimam servare quin faciat jacturam irreparabilem 1000, vel plurium aureorum, sponte suâ suspiciat hoc damnum? (Ita quidem docent C. de Lugo, D. 8, n. 156, etc., et alii multi quos citat et sequitur Billnart, t. 11, p. 268; sed contradicunt Lessius, l. 2, c. 27, dub. 6; Sylvius, t. 5, p. 549; Pothier, *Tr. du prêt à usage*, n. 56, qui docent commodatarium teneri rem alienam præferre, nec posse suam, etiam pretiosorem, servare, nisi animum habeat alienæ valorem commodanti solvere. In eo nituntur quòd commodatarius exactissimam diligentiam custodiendæ rei præstare compellatur (*L. 1, § 4, ff. de obl. et act.*), nec æquum videatur ut commodans damnum patiatur ob beneficium alteri præstitum, præsertim cum dici possit istum ditiover esse factum quatenus rei propriae pepercit. Quamvis non omnino forsân decretoriæ sint illæ rationes, in eo sensu expressè statuit Codex civilis, art. 1882 ac proinde dicendum videtur commodatarium censeri reipsâ se obligare ad valorem rei in eo casu præstandum. Sed ille Codicis articulus non est ad alios contractus extendendus: « Assurément, ait Duranton, t. 1, p. 439, « un vendeur, dans le même cas, pourrait fort bien, « sans être responsable de la perte de la chose vendue, sauver la sienne propre ») (1).

(1) Notam hanc parenthesi inclusam mutamur à D. Carrière, Sulpitiano, modestiæ simul et summæ scientiæ laude maximè dignandi, quocum sæpius concordēs fuisse nobis ex animo gratulamur.

152. *Obj. 8°*: Salm̄ præstandus est in commodato casus fortuitus, quando res traditur æstimata: quod Bartolus, Anton. Gómez et alii cum Glossa probant ex *L. si ut certò 5, § 1, ff. commodati*.

R. cum Panormit. Molin. C. de Lugo, legem illam habere tantum in eo casu locum, quando constat ideo fieri prius æstimationem, ut totum periculum sit penes accipientem: secus enim in quovis contractu præstandus esset casus fortuitus, quando res æstimata traderetur; quod tamen ipsimet AA. negant; et æstimatio per se solum deservit ut constet de valore certo rei, nec opus sit postea litigare si quis rem acceptam culpa sua perdat. * Articulo 1885 Codicis civilis, si res æstimata dispereat usu suo, mutantisque nullâ injuriâ et culpa, commodatario damnum incumbit, qui certissimè periculum rerum à se æstimatarum suscepit: siquidem non ideo quòd æstimatione usum fuerit, dominium in mutantem transferretur, sed ideo quòd ipsi qui æstimationem rei provocavit in mente fixum est hoc modo sese assicuraturum fore, restitutionemque rei, si intacta manet, pretiumque, si aboletur. Inde axioma juris: *Æstimatio facit periculum ejus qui suscepit*.

153. *Obj. 9° contra cæteras assertions.* Ex lumine naturali et communi prudentium judicio, patet quòd obligemur ad majorem diligentiam circa res quas accipimus in nostrâ gratiam præcisè, quam circa res alias quas accipimus in alterius gratiam: e. g., quilibet ex instinctu naturæ judicat se magis obligatum ad custodiendum equum; quando commodatum accipit in gratiam sui præcisè, quam si præcisè recipit illum in gratiam domini, qui fortè non habet stabulum: ergo; si de jure naturali præstari debet culpa lata in contractu qui cedit in utilitatem solius dantis, præstari debet ex eodem jure culpa levis in contractu qui cedit in utilitatem utriusque, et culpa levissima in contractu qui cedit in utilitatem solius accipientis.

Respondendum aliqui: D. M. Patet quòd obligemur ad majorem diligentiam titulo gratitudinis, C.; justitiæ, N. Duo sunt in commodato subtiliter distinguenda, res scilicet commodata, et usus rei ad certum tempus. Quamvis autem usus rei sit potissimum in commodato, quod cedit in utilitatem accipientis, tamen ex illo non videtur nasci obligatio justitiæ; nam usus rei donatur ab eo qui purè liberaliter commodat: quod verò donatur, non inducit obligationem justitiæ, cum donatio sit datio irredibilis et gratuita. Contrà verò res commodata non donatur, sed traditur cum obligatione reddendi: atqui non apparet satis ex jure naturali cur hæc obligatio justitiæ sit strictior in commodato quam alii contractibus, ubi etiam traditur res cum obligatione reddendi.

R. 2° cum Toletò, C. de Lugo, Anton. Perez, hac objectionem tantum evincere quòd plus requiritur ad evitandam culpam mortiferam in uno contractu quam in altero, vel quòd culpa quæ levis est in uno, formaliter et respectivè lata sit in altero, sive dein hoc proveniat ex lege naturali, sive tantum ex legibus positivis, aut communi contrahentium voluntate. Sic

etiam in moralibus culpa quæ levis est in laicis, potest esse gravis in sacerdotibus aut episcopis; defectus qui levis est in grammatico, gravis est in rethore; offensa quæ levis est in extraneo, gravis est in filio respectu patris.

154. *Obj. 10°*: Si contrahens, in cuius gratiam fit contractus, sub gravi non tenetur ad restitutionem ante sententiam judicis, nisi propter culpam respectivè latam aut mortiferam, nemo libens inibit contractus, qui cedere solent in commodum solius accipientis.

R. Argumentum AA. solvendum in quasi-contractionibus, ubi tantum præstatur culpa respectivè lata et mortifera; item in casibus fortuitis, quorum periculo res suas exponit contrahens: at quando non committitur culpa respectivè lata, vel mortalis, casus est quasi-fortuitus, nisi fortè; culpam admittens, efficaciter statuat reparare damnum quod ex illa potest oriri. 2° Commodans ita vult ex justitia ligatum commodatarium; proù ipse vellet esse ligatus si commodatum acciperet: at nescio num velit quis, secluso speciali pacto assicurationis, ex justitia esse ligatus ad præstandos casus quasi-fortuitos et moraliter inevitabiles. 3° Commodans, quando rem suam concedit tantum in utilitatem alterius, vult ei præstare beneficium singulare: sed hoc plurimum diminueretur, si commodatarius deberet etiam præstare casus quasi-fortuitos. 4° Si commodans evitare vult omnia periculâ commodati, potest adijcere pactum assicurationis.

155. *Obj. 11°*: Quomodo leges obligent aliunde moribus innotescere vix potest quam ex judicio vel interpretatione DD.: sed isti communissimè fatentur, leges de contractibus obligare ante sententiam judicis, etiam ob culpam merè juridicam, levem et levissimam. Ita Less. 1. 2, c. 7, n. 43, fatetur sententiam nobis adversam, esse communiorem et ordinariè servandam in praxi. Palao, D. 3, p. 6, n. 2, asserit omnes ferè DD. consentire quòd in contractibus obligatio restitutionis oriatur ex culpa merè juridica. Joan. Azor, p. 3, l. 7, c. 7, de commodat. dicit, sententiam nostram non esse solum contrariam juris civilis et canonice doctoribus, sed etiam omnibus summis; alii sententiam Soti vocant singularem.

R. Ex auctoribus qui citantur in oppositum, videntur complures intelligi posse de culpa quæ, materialiter et absolutè spectata, levis, formaliter tamen et respectivè gravis est aut lata, proù ostensum in legibus n. 96, et apparebit inferius ex dicendis de quasi-contractu; vel possunt accipi de culpa juridica, quando quis, omittens ordinariam et moralem diligentiam, tacite suscipit obligationem præstandi damnum. 2° Nec adversarii videntur in praxi semper à commodatario requirere summam et exactissimam cautelam, aut apicem summæ possibilis diligentie. 3° Esto veteres plus voluissent, tamen hodie sententia nostra satis auctoritate munitur.

156. *Obj. 12°*: Leges plus volunt quam ut præstetur culpa tantum respectivè lata; secus enim frus-

tranea foret distinctio culpæ levis et levissimæ. Item leges, dum obligant ad præstandam culpam levem et levissimam, inducunt novam obligationem: non autem inducerent, si quis tantum obligaretur ex culpâ respectivè latâ et mortiferâ; nam hæc etiam præstari debet, attentò solo jure naturali.

Resp. D. Plus volunt post sententiam judicis, C. ante, N. Discrimen illud inter culpas non est frustraneum, quia leges hoc modo loquendi præcipiunt absolutè majorem accurationem in quibusdam contractibus quàm aliis. An autem hæc obligatio proveniat ex jure naturali, præscindimus.

QUESTIO X.

EX QUÀ CULPÀ NASCATUR OBLIGATIO RESTITUTIONIS IN QUASI-CONTRACTU.

157. *Sciendum 1°* vocari quasi-contractum, quando non utrinque formalis et explicius consensus intervenit, sed ex unâ parte virtualis tantum et interpretativus, uti fit in officio tutoris aut curatoris qui, dum assumit munus, tacitè vel virtualiter se adstringit ad debitam diligentiam in rebus pupilli vel minoris.

158. *Sciendum 2°* quinque genera quasi-contractuum in jure numerari, L. 3, *Instit. tit. 28*, videlicet negotia gestâ, tutelam et curam, communionem rerum, aditionem hæreditatis; solutionem indebiti: sed hodie nomen hoc porrigitur ad quodvis officium et munus, v. g. gubernatoris, judicis, medicis, procuratoris, advocati vel cujuslibet artificis aut opificis, item episcopi, parochi, confessarii, etc.; nam omnes isti, dum munere funguntur, tacitè promittunt obligationem requisitæ diligentie.

159. *Sciendum 3°*, quod sæpius jam insinaveram, pro diversitate materie diversam industriam et accurationem exposci; nam utique major expositur vigilantia medici, quando morbus est soticus et valdè periculosus, ac quando morbus est communis, non habens grave periculum. Unde culpa quæ materialiter est levis, sæpius est respectivè gravis et crassa. Quibus suppositis,

160. *Dico 1°*: In quasi-contractu nemo per se tenetur ad restitutionem, nisi ex culpâ respectivè latâ, Silvester, v. *Advocatus*; Vasq. c. 2, dub. 5; Less. l. 2, c. 7, n. 31; C. de Lugo D. 8, n. 91; Sporer tr. 4, c. 2, n. 240; Tambur. l. 8, tr. 3, c. 5, § 2 à n. 1; Herinx D. 5, n. 34; Sotus, Henric. Saa, Perez, Hannoldus, Esparza, et communissimè RR. *Ratio prima*. Quia nemo per se tenetur in officio majorem adhibere diligentiam quàm soleant communiter homines gravi vel prudentes ejusdem conditionis et artis: non ex jure naturali, quia vix ullus agnovit hoc jus: non ex jure positivo; nam hoc sufficienter probari non potest, et in dubio standum est jure naturali. *Secunda*. Officiales communiter ad aliam diligentiam se non obligant quàm ordinariam, nec republica videtur ab illis plus exigere quàm dominus ab œconomo vel famulis, qui satisfaciunt etiam moderatâ vel mo-

rali diligentia. *Tertia*. Si tenerentur officiales etiam præstare culpam respectivè levem et levissimam, timoratos hæc obligatio plurimum absterret ab officiis, nemo libens atrectaret alienas res, et quò magis quisque securitati suæ studeret, et magis abhorreret ab artibus et muneribus cum maximo republicæ detrimento. Quippe nimis est arduum effugere quaslibet culpas, etiam respectivè leves, et attingere semper apicem illius diligentie quem AA. requirunt. *Quarta*. Ut cum aliis testatur Julius Clarus gravissimus J. C. Tus, apud Lessium et C. de Lugo, non est hodie moris ut officiales syndicentur aut accusentur, quando non commiserint dolum aut culpam respectivè latam.

161. *Dico 2°*: In quasi-contractu nemo per se sub gravi tenetur ad restitutionem ante sententiam judicis, nisi commiserit culpam theologicè mortalem. Ita præter Gabr. Vasq. et Turrianum omnes auctores nuper citati. Ratio prima eadem est quæ suprâ n. 144. Culpâ respectivè lata quam committis in materiâ gravi, semper est theologicè mortalis, nisi fors, error, ignorantia vel indeliberatè mentis excuset, vel nisi specialiter status emendare damnum grave quod fortassis emergere potest ex culpâ respectivè latâ. *Secunda*. Antecedenter ad omnes eventus, non est optabilior humano generi gravis obligatio sarcienti damnum, per culpam imperfectam et indeliberatam in officiis illatum; cum enim moraliter impossibile sit in officiis cavere quaslibet culpas theologicè leves, et ex his, præter intentionem aut sufficientem advertentiam, oriantur non rarò sat gravia damna, timorati plurimum abhorrent ad susceptione munerum, si debent ante judicis sententiam compensare damna gravia, citra culpam mortalem illata. Et vix medicis si cogenter ad restitutionem quoties per ignorantiam aut inadvertentiam, venialiter culpabilem, causa sunt accelerata mortis! vix judicibus qui moraliter evitare non possunt culpas omnes theologicè leves in tractandis et decidendis forensibus causis! *Tertia*. Circa famulos qui minutula sæpius domi furantur, est communis DD. sententia, plus ad furti gravitatem exigi quàm si furta minuta sicerent ab extraneis, ac dominos non ita severos quoad restitutionem: ergo nec debemus supponere quòd domini, propter culpam indeliberatam et moraliter inevitabilem, exigant à famulis gravissimam restitutionem, non expectatâ sententia judicis; cum, ut dictum est n. 109, ne quidem extranei facere debeant ejusmodi restitutionem. *Quarta*. Obligatio gravis præstandi culpam respectivè latam, quæ propter indeliberationem aut alias causas excusatur à mortali, non potest ex ullo jure sufficienter probari, neque satis etiam deducitur ex praxi; cum hodie pauci formet sibi scrupulum faciendæ restitutionis, si culpam respectivè latam per oblivionem naturalem aut indeliberationem admisserint; et quamvis auctores plurimi, præsertim veteres, videantur eam asserere, tamèn hodie tot ac fortè plures illam negant: in ambiguis autem controversiis, quando veritas liquidò deprehendi non potest, standum est pro domino qui, propter jus alterius incertum, non est privandus dominio certo

suarum facultatum (A). Cæterum dixi semper, *ante sententiam judicis*.

162. *Dico 3°*: Per accidens tamen oriri potest in quasi-contractu gravis obligatio præstandi culpam respectivè levem et levissimam. 1° Quia potest accedere pactum assecurationis de præstandis ejusmodi culpis, imò de casibus etiam fortuitis. 2° Sæpe fit ut artifex, chirurgus, medicus et officialis se diligentissimum ac peritissimum venditet, ac dominus querens bonum artificem, chirurgum, etc. peritiorum et diligentiorum accercesset; tunc enim artifex, chirurgus, etc., tenetur præstare culpam respectivè levem aut levissimam, nisi malis dicere culpam hanc non esse respectivè levem aut levissimam, quia artifex se graviter obligavit ad exquisitissimam diligentiam. Sed nolim de vocibus contendere; saltem ejusmodi culpa levis appellari potest respectu artificis in genere. 3° Sæpe res tractanda postulat exactissimam diligentiam. Verùm hic rectius dicitur omissionem summæ diligentiae, non levem, sed latam esse culpam.

163. *Dico 4°*: Culpa lata, propter quam officiales obligantur ad restitutionem, non solum contingere potest in administratione, sed etiam in susceptione munerum, v. g. si homines imperiti se ingerant in manera, ac postea propter imperitiam aut ignorantiam causent gravissima damna. *Ratio*. Nam hæc ignorantia, cum sit vincibilis, non excusat à culpa injustitiæ, multò minus à restitutione; et hinc meritò timere debent æternum animæ dispendium causidici, senatores, prætores et judices, qui, tametsi jura primis vix labiis delibaverint, cruda vel impolita studia mox in forum, propellant, causas sanctissimas orare sustinent, et illois, ut aiunt, manibus, gravissima tractant reipublicæ negotia, quos recentiorum nonnemo bene vocat *togatos vultures, privilegiarios crumenicidas et honoratos prædones*. Idem esto iudicium de medicis, confessorariis et pastoribus animarum.

164. *Dico 5°*: Officialis qui peccavit contra justitiam, assumendo vel retinendo munus ad quod erat insufficientis, si tamen postea tantum assecutus est suâ diligentia quantum doctus assequeretur, non tenetur ad restitutionem; quia damnum quod sequitur, non oritur formaliter ex imperitiâ, sed ex difficultate rei quam nec doctus superare potuisset. Ita C. de Lugo D. 8, n. 89.

165. *Objicitur*. Sententiâ quæ docet, in quasi-contractu præstari duntaxat culpam latam, est contraria legibus, sensui communi DD. et rationi. Nam 1° *L. quidquid tutoris 7, C. arbitrium tutelar, et L. tutori 20, Cod. de Negot. gestis*, tutor et curator non tantum dolum et latam culpam, sed et levem præstare jubentur. Item *L. adversus 1 ff. Si mentor*, agrorum mentor, si mercede sit conductus, non omnem præstare culpam dicitur: igitur solum excipitur à levissimâ. 2° *Joan. Azor*, p. 3, l. 4, c. 6, et *Dicast. lib. 3, de Restit.* n. 87, scribunt, esse communem opinionem, quòd officialis aut operarius, ex mercede vel stipen-

dio serviens, teneatur ex culpa levi. 3° Naturalis æquitas exposcit ut majorem adhibeas diligentiam, quando servis alteri propter mercedem, et ex officio percipis emolumentum quàm si gratis tantum et liberaliter præstas obsequium.

R. cum *Less. l. 2, c. 7, n. 32*, sententias conciliari facilè, si dicas, in quasi-contractu præstari culpam respectivè latam: quamvis enim officialis, artifex, aut famulus, mercede vel stipendio conductus, ad ampliorum diligentiam adstringatur quàm alius qui purè gratis et liberaliter servit, tamen non debet adhibere majorem quàm communiter solent alii, mercede vel stipendio conducti. Sic etiam, quamvis lex Aquilia jubeat præstari culpam levissimam, tamen, ut rectè Covarruvias de *matrim.* p. 2, c. 6, § 8, n. 18, notat, id non est intelligendum de culpa respectivè levissimâ, sed de eâ quæ levissima foret in aliis materiis, ubi non requiritur tam exacta diligentia.

QUESTIO XI.

AN SARCIRI DEBEAT DAMNUM PER ACCIDENS ET EX IGNORANTIA DATUM?

166. Freqvens est casus ut vacans rei licitæ vel illicitæ, præter intentionem sit causa damni cujus nullam habet aut habere potest suspensionem: e. g. 1° Cæcilius vacat honestæ venationi, videt animal in dumeto, per invincibilem errorem putat esse cervum, aut aprum, jaculatur, et occidit hominem. 2° Eligius contra præceptum Ecclesiæ festâ die laborat in officinâ fabrilii, casu prorsus improvise suscitât incendium et comburit horreum Fabricii. 3° Nerva vult expilare domum Tarquinii, præter intentionem movet ac dejicit asserem, et occidit infantem subtus latentem.

167. *Dico 1°*: Vacans operi licito, quando præter intentionem et ex errore prorsus invincibili dat alteri damnum ac lædit ipsius jus, per se non tenetur ad restitutionem. Ita omnes. *Et ratio 1^a*. Juxta c. *quantum 48, dist. 50, et cap. fin. si culpa, De injuriis*, non tenetur ad restitutionem, qui nihil de contingentibus ad præcavendum damnum omisit: nihil autem omisit qui, vacans operi licito, damnum alterius prævidere nullatenus potuit. 2°. Creans damnum in hoc casu nec tenetur ob rem acceptam, ut suppono, nec ob injustam acceptionem aut lesionem: nam injustitiæ culpa vera non est, quæ non est voluntaria; nihil autem volitum, nisi præcognitum, ut cum S. Th. 4-2, q. 6, a. 8, docent omnes TT. et concinunt J. Cui *L. nihil consensui 116, ff. de R. J. 3°* Aliàs etiam obnoxius restitutioni foret infans, dormiens aut amens, quoties causaret damnum materialiter injustum. 4° Qui bonâ fide consumit rem alienam, putans esse suam, esto gravissimum pariat damnum, non tenetur ad restitutionem, nisi factus sit ditor. 5° Cæcilius, quando licitè venatur, et præter omnem intentionem occidit hominem, quem, factâ sufficienti diligentia, putat esse feram, in omni foro absolvitur ab homicidio, neque fit irregularis; quia casus censetur omnino fortuitus, ut patet ex c. *Dilectus 15, c. Joann. 25, c. quidam 25 de homicid. et L. qui occidit 30, § fin. ff. ad leg. Aquil.*

168. *Dico 2°*: Assertio posita locum habet etiam in

(1) V. notam subjectam, n. 73.

casu quo ledens habitualiter aut actualiter est ita comparatus, ut vellet injustum causare damnum si suppetet occasio : v. g. Titius, vacans venationi licita, præmissa sufficienti diligentia, certissimò sibi persuadet in frutetis latere bestiam, mallet præsentem esse Caium inimicum, jaculatur, et reipsa non bestiam, sed Caium occidit: in hoc casu non tenetur Titius ad restitutionem ex homicidio, nec incurrit poenam irregularitatis. Ita Suarez, D. 4, s. 8, de cens. n. 9; Th. Sanch. l. 9, de matrim. D. 52, n. 26; Vasq. 4, 2, D. 125, n. 4 et 9; Azor, t. 1, l. 1, c. 14, q. 4; Navarra, l. 2, c. 1, dub. 7, n. 61; Dicast. D. 5, de Restit. n. 68; Sotus, Reginald. Tamb. et alii communissimè contra Mercadum, etc. *Ratio 1^a* Ad inducendam obligationem restitutionis, non sufficit pravus et injustus affectus quo velles lædere, si posses; aliàs teneretur ad restitutionem, qui vellet furari centum millia florenorum, aut flammis absumere totam regionem, si posset; sed requiritur affectus efficax quo des actu damnum, et alterum effectivè lædas in suis bonis et juribus : hic autem in posito casu non adest. 2° Affectus Titii quo vellet occidere Caium, est purè conditionatus et concomitans, ac nullatenus dirigit, imperat aut efficit occisionem Caii : sed occisio quæ non dirigitur aut efficitur ab injusto mentis affectu, non imputatur ad culpam formalis injustitiæ. 3° Nemo vult absolutè nunc facere quod videt hic et nunc sibi non esse possibile. Titius autem, invincibiliter existimans adesse tantùm bestiam, videt hic et nunc non esse sibi possibilem occisionem Caii. 4° Si quis vehementi concupiscentiâ motus, accederet ad non suam, bonâ fide putans esse suam, non committeret opus externum adulterii formalis, esto vellet accedere si femina non esset sua; nam pravum istud propositum non influit moraliter in opus in quo nulla videtur possibilitas aut periculum adulterii. 5° Qui percutit clericum, invincibiliter existimans esse laicum, non incurrit excommunicationem, quamvis ita sit dispositus, ut vellet etiam percutere clericum; nam Ecclesia non punit propter solos actus internos, neque ligat excommunicatione propter percussionem externam clerici, quando non est voluntaria : non est autem voluntaria percussio clerici quæ non procedit à voluntate percutiendi clericum, sed tantùm à voluntate percutiendi laicum.

169. *Dico 5°* : Vacans operi prohibito, quod tamen non est contra justitiam, si, factâ sufficienti cautela, per accidens causet injustum damnum, non tenetur ad restitutionem. Ita Molina, t. 3, tr. 2; D. 728. n. 2; Less. l. 2, c. 9, n. 105; Navarra l. 2, supra, et c. 5, n. 362; Dicast. D. 7, de Rest. n. 100, et alii contra Gabriel. *Ratio prima.* Nullus est titulus ex quo nascatur obligatio restitutionis : non res accepta, quod suppono : non injusta acceptio vel læsio, neque contractus ut lex. *Secunda.* Damnus iniuriosus in hoc casu virtutum est et omnino involuntarium : non enim est voluntarium in se, vel directè, cum damnificans illud nequaquam prævideat, aut intendat; nec est voluntarium in causâ, vel indirectè, cum damnus per se, vel ut plurimum, vel etiam frequenter non oriatur ex oec-

re, et consecutio illius invincibiliter ignoretur : invincibilis autem ignorantia tollit voluntarium. Unde S. Th. 1-2 q. 76, a. 5, docet ignorantiam invincibilem circumstantiæ peccati excusare à speciali illius malitiâ, tametsi peccatum ipsum secundùm se voluntarium sit. *Tertia.* Si non fuisset secutum damnus, malitia injustitiæ nec apud Deum, nec apud homines imputaretur operanti : ergo etiam, quamvis sequi contingat damnus, malitia non debet imputari, cum malitia non pendeat ex eventu purè casuali. *Quarta.* Qui prodigè vel luxuriosè dissipat res alienas, bona fide putans esse suas, quamvis agat illicitè, non tamen tenetur ad restitutionem : ergo etiam à pari. *Quinta.* Si vera esset contraria sententia, reus esset homicidii, vel obnoxius restitutioni laicus qui tempore interdicti pulsaret campanam unde decedens maleus occideret hominem, item clericus illicitè venans, si casu creparet bombardam cum alterius perniciè, vel si fors occideret hominem ferinâ pelle tectum; aut qui diebus esurialibus apponeret alicui carnes unde contraheret morbum : sed hæc est contra communem.

170. *Dico 4°* : Qui vacat operi formaliter injusto, et voluntariè causat iniquum et grave damnus, et per accidens ac præter omnem intentionem ac suspicionem infert aliud damnus, quod cum priore per se non connectitur vel ex eo communitur, ut plurimum, aut valde frequenter non oritur, non tenetur ad reparationem posterioris damni. Ita Molina, tom. 3, tr. 2, D. 728, n. 2; Less. l. 2, c. 9, n. 110; Vasq. c. 5, de Rest. § 2, dub. 5; Dicast. D. 5 de Rest. n. 70; Navarra l. 2, c. 1, n. 79; Rebell. l. 2, q. 10, n. 19; C. de Lugo D. 8, n. 82, et alii communissimè contra Gabriel et Silvestr. quos novissimè sequitur Matrius in Theol. Mor. D. 9, n. 50. *Ratio prima.* Quia damnus hoc est penitus fortuitus et involuntarius : non enim est voluntarium directè vel in se, quia ponitur nullatenus prævideri : nec est voluntarium indirectè, vel in causâ; nam effectus ordinariè non dicitur volutus in causâ, nisi per se, vel necessariò, vel ut plurimum, vel admodùm frequenter proveniat ex causâ, vel nisi saltem cognoscatur consecutio effectus ex causâ. *Secunda.* Ut optimè Suar. D. 45, de Cens. s. 6, n. 8, quid refert, opus unde sequitur damnus injustus, esse malum contra justitiam, vel esse malum præcisè contra temperantiam, castitatem, obedientiam, etc., si ex utroque opere nascitur damnus per accidens et cum eadem ignorantia? Ergo, sicut non teneris sarcire damnus quod per accidens et præter omnem suspicionem oritur ex opere malo contra temperantiam, castitatem, etc., ita neque teneris sarcire damnus quod per accidens oritur ex opere malo contra justitiam. Jus enim quod, e. g., Caius habet in suavitatem, non prohibet occasiones injustas, ex quibus remotè tantùm, per accidens et fortuito casu nascitur damnus aut privatio vite. *Tertia.* Qui furim credidit arbores alienas in locis invidis, ubi, post sufficientem diligentiam, nullum videt periculum occisionis, non censetur reus homicidii, quando præter intentionem et contra suam opinionem occidit hominem. Idem est,

si volens occidere tuam vaccam, casu prorsus improviso, simul interficium tuum filium, de quo nullam habere potui suspicionem. *Quarta.* Qui percussione sua graviter vulnerat principem aut sacerdotem, quem invincibiliter putat esse plebeium aut laicum, non incurrit crimen læsæ majestatis aut sacrilegii, nec subiacet poenis quæ statuta sunt adversus hujusmodi crimina. Ergo à pari. *Quinta.* Si deberet injustus occisor, v. g., compensare quælibet damna, etiam invincibiliter ignorata, quæ per accidens fortè nascuntur ex homicidio, nimirum onus accresceret occisori, maxima nasceretur in tribunalibus confusio, nullus esset finis litium; quia semper emergerent aut se proderent nova et nova damna, nec ullus esset restituendi finis, ut optimè notat C. Pallav. l. 4, c. 7, n. 72.

171. *Dico 5°* Auctor injusti damni, si tantùm prævideat aliud damnum sequi posse, sed tamen moraliter certò sibi persuadèat damnum minimè securum, non tenetur ad restitutionem, secuto damno. Ratio prima. Nam auctor injusti damni non potest in hoc casu rationaliter suspicari eventum damni, et nemo prudenter timet eventus purè possibiles, quorum periculum est valde remotum. Secunda. Esto, sub pelle ferinà latere possit homo, nullus tamen arguet injustitiæ venatorem, quando sclopetum explodit in animal ferinà pelle tectum. Tertia. Licet aenea fistula subin sponte sua dissiliat, et interficiat vicinos, quia tamen casus hic est admodum rarus, injustitiæ reus non est habens fistulam oneratam. Item licèt, apposita sufficienti diligentia, dum emittitur glans plumbea, subinde casu per mediam viam currat homo, et ab illa corripatur, non tamen idcirco culpabilis est jaculator. Id solùm est verum, sufficere minus periculum ut ex justitià tenearis actionem omittere, quando periculum est irreparabilis damni quoad vitam, quàm si damni periculum est in aliis minoribus bonis. Undè, licèt probabilius sit in dumeto latere lupum, si tamen est aliquo modo verisimile hominem latere, debes ex justitià jaculationem omittere.

172. *Dico 6°* : Auctor injusti damni, etiamsi prudenter suspicetur eventurum aliud damnum, si tamen illud non eveniat per se, nec ut plurimum, nec valde frequenter, sed rarò, vel si potius ab aliorum malitiam aut ignorantiam eveniat, ordinariè non tenetur ad compensationem illius damni. Molina t. 4, D. 86; Less. l. 2, c. 9, n. 141; Dicastillo D. 7, n. 105; C. de Lugo D. 8, n. 82; Sotus, Angles, Salonius, Lopez, Sporer et alii communissimè (1). Ratio prima. Qui vendit arma vel chartas lusorias, furto subductas, sæpe prudenter timet abusum, neque tamen idcirco tenetur præstare damna secuta; secus etiam teneretur qui venderet arma vel chartas, nullo furto subductas; cum in priori casu moraliter non magis influat in damna venditor quàm in posteriori. Secunda. Qui furatur Euclioni centum aureos, vel auferit feminæ deliciosum catellum aut aviculum, prævidet subinde tristitiam immodicam et morbum, vel etiam mortem

domini; et gravissimè peccat contra charitatem: non tamen tenetur ad restitutionem; quia morbus et mors non oritur ex naturâ actionis per se, sed potius ex stultitiâ domini. Similiter femina, quando timet, se conspectâ, juvenem ex amoris violentiâ futurum ægrotum aut insanum, tenetur quidem ex charitate conspectum vitare si commodè possit, non tamen ex justitiâ. Tertia. Aliud est præbere causam, aliud occasionem damni: posterius non sufficit ad obligationem restitutionis. Excipiunt tamen aliqui casum in quo creans injustum damnum intenderet aliud damnum per accidens connexum. Sed de hoc infra, cum de intentione nocendi, quæst. 25.

173. Ex his assertionibus resolvi possunt innumeri casus: lubet aliquot exempla subjungere. *Primum sit.* Curtius occidit occultè Mutium: cædes, præter illius intentionem, imponitur Mævio; rapitur hic ad torturam, fatetur cædem, afficitur extremo supplicio. Curtius in hoc casu tenetur ad restitutionem hæredibus Mævii; quia supplicium Mævii per se non oritur ex occisione Mutii, sed ex malitiâ vel ignorantia accusatorum, testium et judicum. Ita Molina, tom. 4, D. 86, n. 4, et alii communiter. Si tamen Mævius satisfecit hæredibus necessariis Mutii, tenetur Curtius refundere sumptus hæredibus Mævii; quia, cum jure naturali teneatur ad restitutionem faciendam hæredibus necessariis occisi, siquidem hoc damnum prævidit, satisfacere postea debet iis qui loco ipsius coacti fuerunt hanc obligationem suscipere.

174. *Secundum.* Tiberius occidit in ædibus suis Pomponium, cadaver longius portat, ut suspicionem evadat, et projicit ante domum Egnatii: defertur hic ad tribunal, cogitur ad carcerem, torquetur, imponit sibi crimen, et carnifici traditur. In hoc casu, si Tiberius non præscivit Egnatium aliàs suspectum de cædibus aut capitalibus odiis contra Pomponium, Tiberius non videtur cogendus ad restitutionem; quia situs ille cadaveris ante domum ordinariè non est causa sufficiens ad incarcerationem et torturam. Sic etiam non tenetur ad restitutionem qui puerum, ante suas fores depositum, deponeret ante fores alterius; quia per hoc alter non cogitur ad educandum puerum, ut optimè Th. Sanchez l. 1, Consil. c. 5, dub. 5, n. 71. Ad summum Tiberius tenebitur compensare damnum, si fors Egnatius opifex, ad examen citatus, fraudari debuit lucro diurni laboris. Si tamen Tiberius præsciverit Egnatium esse suspectum de cædibus aut inimicum capitalem Pomponii; vel, si Pomponium occideret, indutus vestibus Egnatii contra voluntatem ipsius, vel in ejus domo, vel gladium cruentum ibi relinqueret, teneretur ad restitutionem; quia cædes in his circumstantiis patrata, communiter, ut plurimum, vel valde frequenter gravia damna causat Egnatio, prout observat Vasq. c. 2, de Rest. § 2, dub. 4, n. 31.

175. *Tertium.* Frobenius Sabino petenti potum, offert poculum veneno mixtum ex intentione necis: Tarquinius illud eripit Sabino, bibit et moritur. In hoc casu Frobenius, si non poterat citra manifestatio-

(1) V. quæ infra dicturi sumus, n. 183 bis.

nem sceleris et certum vitæ periculum impedire Tarquinium, non tenetur ad restitutionem; quia periculum istud non prævidit, et non tenebatur cum certo vitæ periculo mortem improvisam avertere. Similem casum de ficu venenatâ resolvit C. de Lugo, D. 8, n. 86, quamvis in hoc casu concedam facilius prævideri posse periculum; cum in convivio sæpius contingat ut unus cibum sibi porrectum alteri tradat.

176. *Quartum.* Titius infligit Caio vulnus admodum leve, Caius ex incuriâ non accersit chirurgum, non obligat vulnus, vel adhibet emplastrum nocens ac mōritur. In hoc casu Titius non tenetur ad restitutionem pro morte; quia per accidens tantum sequitur, et oritur potius ex incuriâ Caii vel imperitiâ chirurgi quam ex facto Titii. Similiter non teneretur Titius si verberaret Caium, et Caius fugiens casu proci'deret, alidret caput ad petram, unde postea moreretur.

177. *Quintum.* Furbus ingreditur noctu sine lumine domum alienam, offendit pedibus in vas crystallinum et pretiosum, illudque frangit. In hoc casu, si Furbus nihil cogitavit de damno vel ejus periculo, non tenetur ad restitutionem, ut rectè Dicastillo, D. 5, n. 72. Imò, si præscivit remotum aliquod periculum, et diligentiam eam adhibuit quom communitè alii prudentes solent qui licitè domum alienam ingrediuntur noctu sine lumine, non videtur ad restitutionem cogendus, ut in simili resolvit Molina, tom. 3, tr. 2, D. 723, n. 2, qui tamen n. sequenti statim observat, nisi de sufficienti diligentia constat, in foro externo facilius in hoc casu præsumi culpam theologiam, vel per modum pœnæ restitutionem imponi.

178. *Sextum.* Nigidius lumen ferens recludit et ingreditur domum alienam, surripit pecuniam, sed casu simul incendit aulæa vel aliam supellectilem. Inde territus ac fugiens relinquit domum apertam, ac eadem nocte furantur alii duos equos ex stabulo. Nigidius in hoc casu tenetur ad restitutionem pecuniæ, quod est per se liquidum; item ad compensationem equorum, quia domum voluntariè reliquit apertam: sed pro combustis aulæis ad nihil tenetur, cum casus sit fortuitus. Quòd si Nigidius facultè præter intentionem incendit illam ipsam mercem quam voluit furari, faciendâ est distinctio. Vel enim vestem illam jam surripuit, et tunc restituere tenetur ob injustam, acceptionem, sicut si res alla, furto subducta, casu pereat: vel vestem illam nondum surripuit, et excusatur; quia præter intentionem et casu fortuito mercem incendit, et Nigidius non comburere, sed furari voluit. Ita C. de Lugo, D. 48, n. 38.

179. *Septimum.* Turpilius habet rem cum alterius uxore. Supervenit maritus zelotypus, et mulierem in flagranti deprehensam occidit. In hoc casu, si Turpilius adhibuit sufficientem cautelam, ut marito non innotesceret crimen, vel si rem habuit in iis regionibus ubi rarissimus et extraordinarius est casus, ut mariti zelotypi tam atrociter sumant vindictam, non potest dici causa moralis homicidii: secus, si in aliis regionibus, ubi frequens est ejusmodi vindicta, et si simul non adhibuit sufficientem cautelam. Et in hoc casu

Suar. D. 45, de Cens. s. 6, n. 7, existimat intelligendum Pium V, qui, constitutus à sacrâ Pœnitentiariâ, declarasse dicitur quòd adulter ejusmodi sit irregularis.

Objectiones.

180. *Obj. 1ª contra tertiam conclus.* Dans operam rei prohibitæ, si sequatur inde mors alterius, in jure punitur ut homicida, vel fit irregularis, quamvis illud opus prohibitum non sit contra justitiam, et ex eo nec per se, nec ut plurimum, nec etiam valde frequenter oriatur mors. *Ant. patet ex c. tua nos 19 de hom.*, ubi monachus sacerdos, qui chirurgiam exercevit contra legem ecclesiasticam, et apostema gutturis aut strumam incidit, secutâ morte, declaratur irregularis; et ex c. *fn. de homic.* in 6, ubi, dum mandatarius excessit fines mandati, et occidit alterum quem percutere vel vulnerare solum erat jussus, mandans irregularis pronuntiatur. Item jura solum dicunt, eum irregularem non fieri, secutâ morte, qui dedit operam rei licitæ cum sufficienti cautione: igitur à contrario fit irregularis, qui dedit operam rei non licitæ: quamvis enim argumentum à contrario sit apud dialecticos imbecille, firmissimum tamen est apud Juris-Consultos.

R. 1^a N. C. Irregularitas ob specialem juris dispositionem incurri potest, quando non incurritur obligatio restitutionis; quippe si potest irregularitas imponi propter opus nullatenus peccaminosum, sed potius meritorium, ut quando quis agit causam sanguinis, non est ratio quare non possit imponi propter homicidium casuale, secutum ex opere prohibito.

R. 2^a D. A. Fit irregularitas in casibus jure expressis C. in aliis, N. Irregularitas non incurritur, nisi in casibus jure expressis, ut colligitur ex c. *is qui 18, de sent. ecc.*, in 6. Unde putat Suar. D. 45, de Cens. s. 6, n. 9, non incurri pœnam irregularitatis propter opus illicitum, ex quo sequitur casuale homicidium, nisi quando specialiter à jure prohibitum est opus ob periculum aliquod homicidii, prout contingit in altatis casibus. Potest autem pontifex, tum in odium homicidii, tum ob reverentiam altaris, meritò pœnas hujusmodi statuere.

181. *Obj. 2^a:* Irregularitas in prædictis casibus incurritur ut pœna propter homicidium: pœna verò non incurritur nisi propter delictum voluntarium: igitur homicidium in iis casibus est voluntarium: igitur ad homicidium voluntarium satis est si voluntarium sit opus prohibitum, ex quo sequi potest aliquando homicidium.

R. N. m. Sed incurritur ut pœna propter opus illicitum, ita tamen ut homicidium requiratur tanquam conditio sine quâ non, ut bene Suarez supra n. 16. Dein homicidium in prædictis casibus non est quidem reipsa voluntarium, est tamen voluntarium interpretatione legis; quia lex positiva specialiter prohibet illa opera, propter periculum aliquod homicidii.

182. *Obj. 3^a:* S. Th. 4 2, q. 75, a. 5, *Quandoque nocentium, ait, nec est prævisum, nec intentum; et tunc. si per accidens se habeat ad peccatum, non aggro-*

accidentibus immisceatur. Ut ergo nomen occasionalis indicat, non sufficit ut ei accedat alia causa etiam libera quæ ipsi opituletur; non etiam ut damnum alienæ malitiæ vel ignorantia potius quàm occasionali causæ sit tribuendum, quo casu mediata diceretur; causa occasionalis erit qui factum admittit, quod nec physicè, nec moraliter damnum impingere ex se potest, quo autem peracto alter proprio motu nullo impellente, noxam parat et infert. Vide n. 175, 176. Ex his ergo sequitur causam posse esse merè occasionalem, quamvis eà remotà damno locus datus non, fuisset: quo in casu dici potest condicio sine quâ non non autem causa efficax, vel etiam mediata, vel cooperans, nec etiam partialis illati damni.

Causa merè accidentalis dicitur quæ damnum ut plurimum non infert, quandoque tamen nocere potest; nihil enim mirum esset in casibus peculiaribus damnum adeò imminens esse, ut probabiliter subsecuturum hanc causam quasi determinantem prævideatur. Omnium verò intellectum læderet, communemque sensum offenderet, qui accedens et fortuitum casum factò præviso, effectui necessario æquipareret; vulgaris etiam sermonis significationem oblitus fuisset.

Accidentaljs ergo causa damni erit ille qui damnum nec ut certum, nec ut probabile prævidere et suspicari, vel potuit, vel debuit, actumque peregit nullo probabili nexu et apparente cum clade subsecutâ connexum; quem de restitutione teneri affirmare nemo nisi iniquè posset, cum evidenter hic, absente prævisione, abfuerit etiam voluntas; imò verò si possibilitatem suspicatus, maturo et prudenti iudicio probabilitatem damni perspexit, tunc etiam involuntaria moraliter causa diceretur ex eo quòd meræ possibilitatis ratio exigi nequeat ab homine, qui nullo modo ad præcavendum omnibus quæ accidere possunt adstringitur.

QUÆSTIO XII.

AN COMPENSARI DEBEAT EXCESSUS DAMNI INVINCIBILITER IGNORATUS?

186. Quæstio non est de excessu qui per accidens tantum connectitur cum damno scienter et voluntariè dato; nam de illo dictum est supra: sed de excessu qui per se connectitur, vel ex eo damno voluntariè dato communiter aut plerumque solet oriri; v. g. Titius in mare projicit gemmam Caii, mille florenis æstimatam, ipse tamen errore penitus invincibili putat eam valere minoris. In hoc casu triplex est opinio. Prima vult compensandum esse totum damnum, esto Titius putaverit gemmam esse modici valoris. Ita C. Pallav. l. 4, c. 7, n. 71. Secunda contendit tantum tunc compensandum esse totum damnum, quando Titius gravem injuriam intulit, existimans gemmam esse magni valoris, esto putaverit esse minoris. Ita C. de Lugo, D. 8, n. 65, quem sequitur Illung. tr. 4. D. 3, n. 22. Tertia negat excessum invincibiliter ignoratum esse sarcandum. Ita P. Esparza, q. 34; Haunold, tr. 2,

n. 219; Mezger, D. 32, a. 2, n. 19; Ferd. Krimer, de Jur. et J. n. 524.

187. *Dico 1°* Qui voluntariè damnum infert contra justitiam, sed invincibiliter existimat damnum esse leve, non tenetur ad reparationem totius damni. Ratio prima, quia nimis inhumana foret obligatio si v. g. Titius bonâ fide creditit gemmam esse vitrum unius aut alterius teruncii; nec habuit ullam prudentem suspicionem oppositi, reddere cogeretur centum mille, vel plures aureos. Secunda, Si Titius bonâ fide credidisset impolitam gemmam esse vitrum nullius omnino valoris, non teneretur ad ullam compensationem: ergo nec tenetur ad compensationem totius damni, quando creditit gemmam esse vitrum unius tantum aut alterius teruncii; sicut enim priori casu totum damnum est involuntarium, sic in posteriori quasi totum damnum est involuntarium, et tantum est voluntarium damnum unius aut alterius teruncii. Tertia, Destruens gemmam in hoc casu non posset ad forcâ condamnari, dummodo legitimè constaret illum invincibili errore deceptum: ergo nec condemnari debet ad gravissimam restitutionem aut reparationem totius damni. Quarta. Pone quòd famulus ex petulantia dilaceret chirographum, vi cuius domino debentur trecenta millia florenorum, ita tamen ut ob ruditatem nihil suspicari possit de gravi damno, quis eum obligabit ad restitutionem tam gravis summæ?

188. *Dico 2°*: Qui bona fide creditit damnum esse leve, vel unius tantum aut alterius teruncii, non tenetur ad reparationem alicujus gravis damni. Ratio prima: Quia grave damnum est ei penitus involuntarium et fortuitum. Secunda. Si conceditur quòd Titius in priore casu non debeat reparare totum damnum, non poterit taxari quantum de gravi damno debeat reparare. Non enim potes dicere quòd debeat 10 aut plures florenos reddere; quòd enim gemma valeat 1000 florenis, est purè per accidens respectu Titii, et Titius non commisit majorem formaliter injustitiam in hoc casu quàm in altero, quo gemma solùm valuisset 100 florenis. Tertia. Non apparet unde nascatur hæc gravis obligatio: non ex re accepta, quod patet; non ex injusta acceptione; quia culpa valde modica, quæ voluntariè tantum feror in leve damnum, non videtur proportionata satis ad tam gravem obligationem; et aliàs etiam qui levissimam tantum negligentiam committeret in rebus alienis, putans remotum esse periculum damni, semper teneretur ad gravem restitutionem, secuto gravi damno.

189. *Dico 3°*: Qui voluntariè causat injustum et grave damnum, quod tamen bona fide credit esse minus grave quàm sit, probabiliter non tenetur ad excessum invincibiliter ignoratum, quamvis iste per se vel ut plurimum connectatur cum damno volito. Ratio prima. Excessus damni, qui per errorem invincibilem ignoratur, ut nec veniat, nec post sufficientem inquisitionem venire possit in prudentem suspicionem, est fortuitus et involuntarius; non enim est voluntarius in se, quod patet: nec est voluntarius in causa; licet enim necessariò connectatur cum

causa, tamen hæc connexio invincibiliter ignoratur à lædente. Secunda. Ut bene notat Esparza, perinde se habent in moralibus præcisio rationis ac distinctio realis; et malitia, quam mentaliter ab actu præscindendo, et invincibiliter nescio, non potest mihi moraliter imputari, sive dein per se, sive per accidens connectatur cum actu quem intendo; ita qui peccat cum ligatâ, quam invincibiliter putat esse solum, committit quidem formaliter malitiam fornicationis, non verò committit formaliter malitiam adulterii. Qui per furorē eructat voces, quæ simul blasphemæ sunt in Deum, et in hominem contumeliosæ, non est reus blasphemæ, si per errorem invincibilem nesciat voces esse blasphemæ: ergo non potest imputari moraliter ad peccatum excessus damni invincibiliter ignoratus: ergo nec imputari debet ad obligationem restitutionis. Tertia. Ideò, secundum AA qui nobis astipulantur supra n. 172, non debet resarcire damna quælibet extrinseca, per accidens connexa cum damno, scienter et voluntariè dato, quia sunt mihi penitus involuntaria vel fortuita: et ideò sunt mihi fortuita vel involuntaria, quia nullatenus sunt prævisa, sed invincibiliter ignorata: sed hæc ratio, si quid probat, probat etiam pro nostro casu. Quarta. Si Titius à Caio, domino gemmæ, sæpius audisset eam constare duobus tantum aut tribus florenis, nec haberet ullam suspicionem oppositi, sed post destructionem intelligeret à trapezitis eam valere centum aut mille florenis, planè nimis durum videretur eum cogere ad solvendos centum aut mille florenos: sicut enim, si furca statuta tantum foret adversus furem centum aut mille florenorum, Titius non posset ad hanc penam cogi, dummodo legitime probaret sibi furtum tam grave non fuisse voluntarium; et se deceptum errore penitus invincibili, ita nec cogi debet ad restitutionem totius pretii, quando destructio totius pretii non fuit voluntaria. Quinta. Si Titius haberet duas gemmas Caii, quarum unam invincibiliter putaret esse suam, et committeret sciens et volens actionem ex qua per se nasceretur destructio utriusque gemmæ, profectò deberet unius tantum gemmæ pretium reddere: ergo etiam in casu, quo tantum unicam destrueret gemmam Caii, valentem mille florenis, sed ejus medium pretium invincibiliter putaret ad se propter hereditatem spectare, non nisi medietatem pretii deberet refundere: ergo etiam in casu quo destrueret gemmam valentem mille florenis, sed quam invincibiliter putaret valere tantum quingentis florenis. Taceo quod exemplum de gemma quod communiter afferunt AA. non videatur satis ad propositum. Quòd enim gemma communiter nunc tantum fiat ab hominibus, est purè per accidens et dependet ab arbitraria hominum æstimatione; nam gemma quæ constat mille florenis, posset æstimari tribus aut paucioribus florenis. Sexta. Si damnum quòd per se connectitur cum damno scienter et voluntariè dato, non obveniret illi cui damnum scienter et voluntariè datur, sed alicui tertio de quo nec in genere nec in specie prudens est suspicio, fateretur ipsemet G. de Lugo, D. 41, n. 89, non esse re-

parandum; quia, cum invincibiliter ignoretur istius damni consecutio, tertius nullam formaliter injuriam patitur: ergo etiam, si damnum consequens obveniat illi cui damnum antecedens scienter et voluntariè datur. Septima. Denique, cum hæc nostra sententia sit valde probabilis, et nemo debeat privari dominio certo suarum facultatum propter jus incertissimum alterius, videtur meritò preferenda in praxi. (1)

OBJECTIONES.

190. *Obj. 1.* Qui projicit gemmam alterius in flumen, absolute vel executiva sua voluntate vult projicere totum quod habet in manu; sed habet in manu gemmam mille florenorum: ergo vult in flumen projicere gemmam mille florenorum, esto non cognoscat totum hunc intrinsicum valorem.

R. 1. Retorsionem esse manifestam in Cæcilio qui per oculorum ludibrium fortè deceptus et videns animal, existimat esse feram, quod tamen est homo. Cæcilius enim absolute vel executiva sua voluntate vult occidere quod videt, aut scopeto trajicit: sed hoc est homo: ergo. Alia retorsio formari potest in casu quo Titius invincibiliter existimaret gemmam esse vitrum nullius omnino valoris, et absolute projiceret gemmam.

R. 2. *D. M.* Vult projicere totum quod habet juxta suam existimationem, sive quod per errorem invincibilem putat se habere, *C.*, quod habet ultra vel contra suam existimationem, *N.* Sicut Cæcilius tantum vult occidere quod invincibiliter putat se videre, scilicet feram, et non hominem, ita Titius vult projicere quod putat se habere.

191. *Obj. 2.* Contingere potest ut Titius projiceret gemmam, etiamsi cognosceret totum intrinsicum ejus valorem: ergo debet restituere totum intrinsicum valorem, licet eum actu non cognoscat, vel non possit cognoscere totum ejus valorem.

R. 1. Nos loqui tantum in casu quo projiciens non est ita perversus, sed potius nollet projicere gemmam si cognosceret totum ejus valorem.

R. 2. *N. C.* Contingere potest ut, qui vult occidere feram, concomitanter habeat voluntatem occidendi suum inimicum, si præsens foret; et tamen si deceptus occideret inimicum loco feræ, non esset idcirco reus homicidii, nec obligaretur ad restitutionem, juxta n. 168. Aliud fortassis est si Titius hanc voluntatem conciperet: volo projicere gemmam, ejusmodi que demum sit valoris, etiam majoris quam ego mihi persuadeam. De quo P. Suar. D. 4, de cens. s. 8, n. 10.

192. *Obj. 3.* Licet resarcire non debeas damna quævis extrinseca, quæ per accidens connexa sunt cum damno gravi scienter et voluntariè dato, debes tamen resarcire damna quævis intrinsicæ, quæ vel sunt identificata cum damno scienter et voluntariè dato, vel ex illo communiter aut plerumque nascuntur;

(1) V. notam subjectam n. 73.

nam posteriora semper volita sunt in causa, non item priora : ergo.

R. N. A. Damna posteriora non possunt esse volita moraliter in causa, quando nullatenus cognoscitur eorum connexio cum causa : secus enim dici posset quòd in casu quo destruens gemmam bona fide crederet eam esse modicissimi valoris, gravitas damni sit indirectè volita in causa. Item excessus gravissimi damni non solùm imputari deberet ad obligationem restitutionis, sed etiam ad malitiam.

195. *Obj. 4°* : Obligatio sarcienti grave damnum quoad excessum invincibiliter ignoratum, antecederet ad omnes particulares eventus et alias circumstantias quæ sanum iudicium pervertere solent, est optabilior generi humano, et omnino necessaria videtur, ut fures et iniusti rerum consumptores absterreantur à gravibus injuriis, si nimirum sciant se postea cogendos ad sarcendam quodlibet damnum intrinsicè connexum, etiamsi nunc fortè lateat : ergo.

R. D. A. Obligatio sarcienti post sententiam iudicis, *C.*; ante, *N.* et retorqueo in damnis extrinsecè connexis, aut per accidens tantùm secutis. Quamvis autem obligatio tam rigida, qualem adversarii requirunt, aliquos absterret, apud plerumque tamen non esset efficax ; quia, cum damna invincibiliter ignorata sint extra prudentem suspicionem, pauci noverentur metu restitutionis ob huiusmodi damna.

194. *Obj. 5°* : Videtur aequitati naturali conformius ut excessum invincibiliter ignoratum laesit vel compenset nocens, qui voluntariè gravem injuriam intulit, quàm ut eum ferat innocens. Nimis enim est arduum ut innocens, præter gravem injuriam, ferre debeat notabilem damni partem sine ulla spe compensationis : natura verò non debet majus onus innocentibus imponere quàm nocentibus.

R. D. Si nocens voluntariè gravem injuriam intulit etiam quoad excessum invincibiliter ignoratum, *C.*, secus, *N.* et retorqueo iterùm in damnis extrinsecè connexis et per accidens tantùm secutis. Sicut enim absolutè difficilior foret, si nocens ante sententiam iudicis luere deberet hæc damna fortuito data, quàm si debeat innocens illa pati ; sic etiam absolutè difficilior foret, si nocens luere deberet damna intrinsicè quidem connexa, sed invincibiliter ignorata. Concedo tamen post sententiam iudicis sæpius hæc damna compensanda. Nam si iudex imperare potest reparationem damni quod, te nesciente, servus aut animal dedit, quare non possit in poenam gravis injustitiæ præsциpere compensationem damni intrinsicè connexi, sed invincibiliter ignorati, dammodo non sit nimium exhorbitans excessus, ubi durissimum esset compellere nocentem qui maximam damni partem invincibiliter ignoravit, ad compensationem totius ? Et hinc falsum est quòd laesus ordinariè deferre debeat partem notabilem damni per errorem committentis, cum habeat recursum ad iudi-

195. *Obj. 6°* : In dubio præferri debet sententiæ quæ potius innocentibus quàm reis favet : ergo, cum dubium uter ferre debeat damnum quoad partem invincibiliter ignoratam, reus potius quàm innocens est astringendus.

R. D. C. Si reus sit etiam reus quoad partem invincibiliter ignoratam, *C.*; secus, *N.* Argumentum quoque retorqueo. In dubio non debet condemnari reus : in dubio melior est conditio possidentis, et nemo spoliari debet dominio certo suarum facultatum propter jus alterius incertum (1).

196. *Obj. 7°* : Obligatio sarcienti totum damnum, quod per se non connectitur cum damno gravi voluntariè dato, videtur esse proportionata culpæ mortali, per quam dissolvitur amicitia læsi, vel occasio præbetur gravis indignationis et tristitiæ : ergo læsus meritò potest exigere compensationem totius damni.

R. N. A. Nam ob hæc rationem posset læsus exigere compensationem cujuslibet damni per accidens exorti ; cum hæc obligatio gravior non sit quàm obligatio sustinendi poenas inferni pro culpâ mortali. 2° Licet hæc obligatio seorsim sumpta, non transcendat gravitatem poenæ quam peccans sustinere debet in inferno, transcederet tamen, si simul acciperetur cum aliis obligationibus quæ per mortale peccatum incurruntur. 3° Circa moralem obligationem restitutionis debet attendi quid potissimam expediat in hæc vita : non autem expedit obligatio restituendi ante sententiam iudicis, quando damnum est fortuitum et involuntarium. Vide quæ dicta sunt n. 115.

197. *Obj. 8°* : Pro delicto gravi sæpius imponitur poena quam reus invincibiliter ignoravit, ut manifestum est in fure qui suspenditur, etsi nesciverit furcam esse statutam pro gravissimo furto : ergo etiam per injuriam gravem incurri potest obligatio resarcendi totum damnum, etiamsi pars notabilis fuerit invincibiliter ignorata.

R. D. A. Si tamen agnoscat tota malitia cui poena respondet, *O.*; secus, *N.* Obligatio restituendi, damno oritur ex injusta læsione, respondet peccato injustitiæ. Quocirca, si non committitur injustitia respectu partis invincibiliter ignoratæ, non oritur obligatio restituendi quoad illam partem. Aliud foret si damnum iniuste per invincibilem ignorantiam nesciret obligationem restitutionis ex injusta damnificatione ; tunc enim procul dubio teneretur ad restitutionem juxta proportionem iniuste damnificationis. Dein argumentum retorqueo. Si furca tantùm esset statuta pro furto 100 aureorum, et fur invincibiliter existimaret damnum non esse 100 aureorum, fur agi non posset in furcam si probaret suum errorem.

198. *Obj. 9°* : Homocida, dum in æstu furoris occidit inimicum, ordinariè non cogitat de damno quod inde provenit uxori vel liberis, et tamen in utroque foro cogitur ad restitutionem istis faciendam.

(1) V. notam subjectam n. 75.

quid contrahens esset facturus aut voliturus si præsciret hanc aut illam circumstantiam, sed quid absolutè faciat, sic etiam in furto non debet attendi quid fur esset facturus sub hac aut illa conditione, sed quid absolutè faciat; aliàs absolutè non esset fur qui dum actu furatur, ita mente comparatus est, ut *nollet furari* si certò præsciret se postea suspensum iri. 5° Si vera contraria sententia, non teneretur ad restitutionem mercatores qui sæpissimè famulos, ministros aut procuratores dominorum decipiunt, ita tamen habitualiter affecti sunt, ut nolent decipere si lædè scirent hos aut illos dominos; item qui habuit bona incerta ex delicto, et illa voluntariè consumpsit, ex omnium sententia tenetur ad restitutionem, esto nesciverit dominum. Quidni etiam in nostro casu?

205. *Disco 2°* : Qui lethaliter vulnerat Titium amicum, putans invincibiliter esse Caium inimicum, peccat opere suo contra justitiam, et tenetur ad restitutionem. Ita Rebellus et Dicast. suprà contra Tambur. l. 6, c. 4, § 5, n. 30, cui favet C. de Lugo. *Ratio 1°*. Ex *L. eum qui nocentem* 18, § 3, ff. de injur., si injuria nihili fiat ab eo cui sim ignoratus, aut si quis putet me Lucium Titium esse, cum sim Caius Sepsus, prævalet quod principale est, injuriam eum mihi facere velle. Nam certus ego sum, licet ille me putet alium esse quam sum, et ideo injuriarum actionem habeo. 2° Esto vulnerans nollet id facere si cognosceret adesse Titium amicum, tamen hæc voluntas est purè conditionalis, ut suprà diximus de furto, et prævalet absoluta vel efficax intentio quæ vult efficaciter et absolutè telo configere personam ibi stantem aut hominem individuum illac prætereuntem : ergo, sicut tenetur ad restitutionem qui scienter et voluntariè furatur et consumit rem alienam quam putat esse Cati, cum tamen sit Titii, sic etiam vulnerans tenetur ad restitutionem in hoc casu. 3° Vulnerantis aut occidentis error est tantum accidentalis, et nullatenus impedit injustam mutilationem, vulnerationem, aut occisionem alterius : scit enim actionem suam esse prohibitam lege justitiæ, vel quinto præcepto Decalogi; rursus scit actionem suam esse contra jus hominis ibi stantis aut illac prætereuntis, qualiscumque demum ille sit : igitur voluntariè facit omnia quæ requiruntur ad substantiam injustæ vulnerationis aut occisionis : igitur tenetur etiam ad restitutionem damni, si quidem illud reparare possit. 4° Si maritus zelotypus occideret alium, quem per invincibilem errorem putaret adulterii reum, non occisurus si crederet innocentem, utique peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem : ergo etiam peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem, siquidem ea sit possibilis, qui vulnerat aut occidit Titium, existimans esse Caium : hæc enim circumstantia individualis non plus facit ad injustam vulnerationem et occisionem quam circumstantia innocentis. 5° Quivis hominum habet absolutè jus ut auctoritate privata non percutiatur, vulneretur, mutiletur aut occidatur ab altero, præterquam in casu justæ defensionis, sive dein cognoscatur ab altero sub

ratione individuali, sive tantum agnoscat sub ratione specifica hominis; aliàs non ageret injustè, qui percuteret, mutilaret aut occideret hominem ignotum, personatum et in tenebris ambulantem : atqui jus hoc scienter et voluntariè læditur à vulnerante. 6° Qui percuteret hominem quem invincibiliter crederet esse clericum Gregorium, cum sit clericus Ambrosius, esto simul ita foret affectus ut nollet percutere clericum Ambrosium, tamen ideo non effugit censuram canonis, ut cum communissima docet Th. Sanch. l. 9 de Mat. D. 52, n. 27; nam voluntariè percutit alium clericum : ergo à pari. Sicut enim propter voluntariam percussioem clerici contrahitur excommunicatio, ita propter voluntariam vulnerationem hominis incurritur obligatio restituendi.

204. *Dico 3°* : Qui prætereuntem feminam graviter infamat, putans aliam esse quam sit, tenetur ad restitutionem. Assertio patet ex nuperrimè dictis; et ex *L. eum qui nocentem*. Hæc enim præcipue concernit casum in quo per errorem infamas, calumniaris aut convicio proscindis alium quam reipsà destinasti. Dein est specialis hic ratio; nam etiam qui purè materialiter et sine culpâ detrahit, et per errorem inculpato affigit alteri falsum crimen, competat veritate, tenetur, si facile potest, retractare dictum, juxta numerum 61.

OBJECTIONES.

205. *Obj. 1°* : Incendiarius qui per invincibilem errorem putat ædes esse Cneii, cum sint Lucii, et nollet eas comburere nisi crederet esse Cneii, nullam infert injuriam : ergo non tenetur ad restitutionem. *A. prob.* Nam 1° non infert injuriam Cneio, quia Cneium non effective, sed affectivè tantum lædit, et hinc in *L. superiùs citatâ* 18, § 4, ff. de injur. dicitur, eum qui filium familiàs lædit, putans esse patrem familiàs, nullam injuriam patri facere. 2° Nec infert injuriam Lucio, quia de Lucii damno nihil omnino cogitavit, et animo sic est comparatus, ut nollet comburere si sciret esse Lucii. 3° Nec infert injuriam homini cuidam indeterminatè vel vagè; quia nullum alium vult lædere quam Cneium inimicum. Argumentum hoc C. de Lugo, D. 17, n. 77, putat esse difficile solutu, et demum illi succumbit.

R. 1° argumento manifestè nimium probari; nempe quòd ille qui clam accipit et usurpat rem Lucii, putans esse Cneii, non consumpturus si crederet esse Lucii, reipsà non committit formale furtum, nec in sacro tribunali debeat accusare se furti. Quippe furtum formale semper continet formalem injuriam, et fit contra jus et voluntatem domini.

R. 2°. *N. A.* Incendiarius in hoc casu facit injuriam Lucio; nam, ut benè Th. Sanch. l. 2, Dec. c. 25, n. 157, ad injuriam domino faciendam sufficit ut generatim præcias rem non esse tuam, sed alterius, et invito domino non posse rem illam destrui, neque dominum dare tibi licentiam destruendi; et tamen, hæc scientià non obstante, rem absolutè destruas.

206. *Obj. 2°* : Voluntas incurrrere non potest malitiam formalis injuriæ, quam intellectus invincibiliter

ignorat; sed, dum incendiarius destruit aedes amici Lucii, quas putat esse Caeii, intellectus ipsius invincibiliter ignorat malitiam injuriae formalis contra Lucium. ergo. *M. patet ex generali principio: nihil volunt, nisi praecognitum.* Unde, licet peccata nostra, juxta probabilem et fortassis veram sententiam, involvant injuriam strictè dictam adversus Deum, tamen, ut existimat supra C. de Lugo, si peccator hoc invincibiliter ignoraret, ac prudenter judicaret peccata non continere talem injuriam, non esset reus injustitiae formalis adversus Deum. Sic etiam non contraheret malitiam inobedientiae formalis, qui praecipitum superioris invincibiliter nesciret.

R. D. m. Intellectus invincibiliter ignorat malitiam injuriae formalis contra Lucium sub aliquo praedicto, *C.* sub omni praedicto, *N.* incendiarius scit actionem suam esse contra jus illius qui reipsa dominus est, et hoc sufficit ut contrahat malitiam injuriae formalis contra verum et legitimum dominum, esto nesciat quis ille sit dominus, et per errorem affingat illud Cneio. Sic, ut in tract. *de Conscientiâ* dicitur, quando gentiles, Turcae, vel aethi per dictamen naturale sciunt actiones suas esse contra jus et voluntatem supremi Legislatoris, cui semper, ubivis et ab omnibus est parendum, esto praedicatum hoc supremi Legislatoris per errorem affingat fabulosis diis, Deo simplici quoad personam, Deo chimærico, vel magistratu politico, tamen actionibus et flagitiis suis offendunt eum et supremum Legislatorem.

207. Obj. 3^a: Homicida qui per errorem invincibilem occidit clericum, patrem aut regem, dum vult occidere laicum, exterum aut plebeium, non est reus sacrilegii, parricidii vel laesae majestatis, non committit injuriam in clericum, patrem aut regem: ergo etiam, qui per errorem invincibilem occidit Titium amicum, volens occidere Caium inimicum, non committit injuriam in Titium.

R. D. A. Non committit injuriam in clericum, patrem aut regem, quâ talem, *C.*; quâ hominem, *N.* et *D. C.* Ergo non committit injuriam in Titium, ut amicum, *C.*; ut hominem, *N.* Qui clericum, patrem, amicum aut regem per errorem invincibilem occidit, non cognoscit ullum praedicatum quod sufficiat ad contrahendam malitiam sacrilegii, parricidii, etc.; qui verò per errorem invincibilem occidit Titium, cognoscit saltem hominem ibi stantem, qualicumque demùm sit, habere jus ad vitam, nec posse nisi per gravissimam injuriam occidi; undè contrahit malitiam injusti homicidii.

208. Obj. 4^a: Qui per errorem contrahit matrimonium cum Bertâ, volens inire solum cum Annâ, non contrahit voluntariè matrimonium, et matrimonium est nullum propter errorem substantialem in personâ: ergo, qui per errorem lædit amicum, lædere volens inimicum, voluntariè non lædit amicum.

R. D. C. ut supra. Voluntariè non lædit amicum, ut amicum, *C.*; ut hominem, *N.* Error in personâ non semper est substantialis; aliàs baptismus aut ordo sacer esset invalidus, quoties baptizans aut ordinans

erraret in personâ: sed tunc tantùm est substantialis, quando propter illum actus est simpliciter involuntarius, uti fit in matrimonio: nam contrahens est ita mente paratus, ut efficaciter et absolute velit matrimonium inire cum aliâ quàm cum Annâ, nec aliter contrahit cum Bertâ quàm sub conditione, si sit Anna; undè, cum hæc conditio non impleatur, matrimonium est nullum. Contrâ verò, qui per errorem consumit res amici, vel eum occidit, non conditionatè tantùm, sed absolute res consumit aut occidit; et quamvis nollet consumere vel occidere si sciret amicum lædi, tamen hæc intentio tantùm est inefficax, et non impedit quin absolute consumatur res amici, vel ipse occidatur, et prævalet efficax intentio quâ vult agere contra jus illius cui reipsa jus competit.

209. Obj. 5^a: Occidens unum loco alterius, quem reipsa nolisset occidere, non puniri potest pœna mortis ut homicida, sed subjacet tantùm pœnis arbitrariis, ut docet communis apud Jul. Clar. l. 5, sent. § *homicidium*; cujus alia ratio non est, nisi quòd homicidium non sit voluntarium.

R. cum Covarruv. in c. *alma mater*, § 10, n. 14, et Molina, tom. 4, D. 50, longè communiorem et probabiliorem esse contrariam sententiam: nam homicida non punitur pœna mortis præcisè, quia Sempronius aut Titium, sed quia citra jus ullum hominem occidit. Potest tamen scriptis pœna mitior infligi; cum homicidium in hoc casu quoad personam individualem non ita voluntarium sit ut in aliis casibus, neque ita gravis injuria redundet in agnatos occisi.

210. Obj. 6^a: Si quis, putans se percutere servum nocentem, præter omnem intentionem percutiat hominem liberum, percussio non conceditur actio injuriarum adversus percutientem, ut docet Ulpianus, *L. illud relatum* 3, § 4, ff. *de injur.*; ergo etiam si quis mutilat Caium, putans se mutilare Lucium.

R. N. C. Qui vult percutere servum nocentem, nullam facere vult injuriam; quia percussus ejusmodi servum utitur jure suo, et potest illum meritò punire. Contrâ qui mutilat Caium, putans se mutilare Lucium, voluntariè facit homini gravem injuriam, esto non sciat qualis sit homo, vel per errorem praedicatum specificum hominis affingat alteri individuo quàm sit.

211. Obj. 7^a: Si Mævius et Julius rixantur, et Nerva se medium objiciat, ut dirimat rixam, Mævius verò gladium vibrans in Julium, præter intentionem vulneret Nervam, non est reus injusti vulneris: ergo etiam, si, volens occidere Caium inimicum, occidat Titium amicum.

R. N. C. In posteriori casu non est homicidium casuale; nam occisor, non errat simpliciter in corpore occisi, et directè vult occidere hominem ibi stantem, esto non sciat quis ille sit. Contrâ Mævius fortuito tantùm vulnerat Nervam; nam, ut ponitur in casu, prudenter advertere non potuit periculum Nervæ qui se medium incautus objicit.

212. Obj. 8^a: Occidens Titium loco Caii, nec Titio, nec uxori, nec heredibus ejus tenetur ad restitutio nem. Non Titio; nam isti restituere nil ampliùs po-

test; non uxori, vel hæredibus, nam istorum damna minimè potuit suspicari.

R. Esto non sequatur obligatio restitutionis in hoc casu, tamen oritur in alio quo quis præcisè vulneraret aut multaret Titium loco Caii. Tunc enim compensare deberet damna quæ per se, vel ut plurimum derivantur ex vulnere vel abscissione membri. 2° Si vera quorundam sententia, qui docent pro bono vitæ faciendam esse compensationem in alio genere bonorum, occisor non esset exemptus ab onere restitutionis. 3° Si saltem generatim et confusè agnovit interfectorem alterum non destitui necessariis hæredibus, non satis video cur istis non tenentur ad restitutionem. Taceo maximas expensas quæ sæpiùs fiunt ante mortem in curando vulnere.

QUESTIO XIV.

AN ORIATUR OBLIGATIO RESTITUTIONIS EX VIOLATIONE JUSTITIÆ DISTRIBUTIVÆ?

213. Difficultas potissimum est an electores, patroni, vel collatores, quando scientes eligunt, presentant ac promovent ad beneficia vel officia minus dignum aut simpliciter indignum, ac idcirco peccant contra justitiam distributivam, cogendi sint ad restitutionem faciendam magis digno vel digno. Decisio verò pendet ex eo, num digno vel digniori competat jus, strictè dictum, ad beneficium spirituale vel officium seculare publicum.

214. *Dico 1°*: Dignus aut dignior ante collationem, electionem, presentationem aut nominationem, per se non habet jus strictè dictum ad beneficium spirituale vel officium seculare publicum. Ita doctores infra citandi. *Ratio*. Vel enim illi competeret jus in re, vel præcisè jus ad rem: neutrum competit: ergò. *Min. quoad priorem partem liquet*; aliàs dignus aut dignior ante collationem, electionem aut presentationem jam posset officium aut beneficium ut sibi proprium vindicare, quod nullus asserit; neque valeret electio digni, prætermisso digniori, quod iterum communissimè negatur. *Posterior pars prob.* 1° Quia nec auctoritate, nec ratione sufficienter evincitur hoc jus, et nusquam ex praxi relucet quòd dignus aut dignior coram iudicibus illud prosequatur, aut privatim urgeat restitutionem pro jure læso. 2° Dignior per se non habet alium titulum, nisi quòd sit aptior ad beneficium aut officium: sed major aptitudo non est jus propriè dictum ad beneficium et officium; aliàs etiam artifex aut opifex, qui majorem habet peritiam, haberet jus propriè dictum ut in labore cæteris anteferatur. 3° Licèt Deus, Ecclesia vel respublica velit ut anteponatur dignus indigno, vel dignior minus digno, tamen idcirco nullum jus propriè dictum accrescit digno, vel digniori: nam etiam œconomus à Domino jubetur conducere strenuos operarios ad culturam vineæ, vel etiam seligere meliores; neque tamen idcirco jus ullum propriè dictum acquiritur operariis bonis aut melioribus. 4° Beneficia spiritualia sunt veluti stipendia ministrorum laborantium in vinca Christi, et officia pingua secularium sunt ve-

luti stipendia ministrorum laborantium in horreo reipublicæ humanæ; sed ad stipendia per se non datur ullum jus, nequidem inchoatum, ante laborem, electionem, conductionem aut promissionem. 5° In magnis provinciis, quim et in curia Romana, citra scrupulum, quicquid aliqui clament, venduntur officia secularia: sed hoc non esset licitum, si digniores haberent absolutum jus prælationis ad officia: vel enim venderentur officia minus dignis, et sic fieret injuria dignioribus; vel venderentur, ut sæpè fit, dignioribus, et sic iterum injuria fieret dignioribus; quia non possum tibi vendere quod ante meam venditionem absolutè jam et stricto jure tibi debetur. 6° Quò magis eligendi repugnant et abhorrent à dignitatibus, eò magis sunt eligendi: contrà quò plus aliqui se pronos ostendunt ad munera speciosa, eò fortius ordinariè sunt repellendi; quod patet ex communi suffragio Patrum: at contrarium deberet accidere, si dignioribus competeret verum jus; nam, ut initio dictum, obligatio juris stricti dependet ex voluntate illius qui gaudet stricto jure. Neque dicas, hoc ipso quòd aliqui se pronos ostendant ad munera speciosa vel dignitates, eos effici minus dignos, et tanquam ambitiosos ab electoribus esse repellendos: contrà enim est; si notoriè digniores haberent jus strictè dictum præ cæteris, non essent ambitiosi, sed persequerentur suum jus eo pacto quo legitimè electi jus suum meritò prætendant.

215. *Dico 2°*: Distributor iniquus officiorum aut beneficiorum per se nihil restituere tenetur omissæ personæ dignæ, vel digniori. Ita Suarez, opusc. de Just. Dei, s. 7, n. 14; Less, l. 2, c. 52, n. 45, et c. 54, n. 72; Th. Sanchez. l. 2. Consil. c. 1, dub. 41; Molina, l. C. l. 2 de Primogen. c. 5, n. 57; C. de Lugo, D. 1 à n. 51, et D. 55 à n. 75; Castro Palao, tr. 13, D. 2, p. 11, § 4; Dicast. D. 8, n. 150; Sotus, Covarruv. Adrian. Navarrus, Tolet. Azor, Rebell. Valent. Tanner, Laym. Tambur. Filliuc. Haunold. Herincx, Sporer, Illsung, contra S. Anton. Palud. Silv. Palac. Cajet. Bannez, Medin. Lopez, Salon. Aragon. Vasquez, et Navarram, quos sequitur Esparza. *Ratio est*: Restitutio propriè sumpta, semper est actus justitiæ commutativæ, et obligatio restitutionis, si quando nascitur ex culpa, nascitur tantum ex violata justitiâ commutativa: sed iniquus distributor per se non violat justitiam commutativam respectu personæ dignæ vel dignioris, ut patet ex n. præcedenti: ergo. *M. prob.* 1° testimonio S. Th. q. 62, a. 1, ejus auctoritatem sequuntur hic communiter omnes theologi. 2° Restitutio est reparatio juris alieni, materialiter aut formaliter læsi: ergo non datur obligatio restitutionis, nisi quando jus alterius est materialiter aut formaliter læsum. 3° Ex violatione solius caritatis, misericordiæ, pietatis, obedientiæ, gratitudinis, etc., non oritur obligatio restitutionis, ut fatentur omnes: ergo nec oritur ex violatione solius justitiæ distributivæ. Nam ideo non oritur obligatio restitutionis ex violatione solius caritatis, misericordiæ, etc., quia virtutes istæ non supponunt verum et propriè dictum jus in altero: sed

hæc ratio locum etiam habet in justitiâ distributivâ.

4° Licet iniquus distributor violet jus aliquod minus rigorosum alterius, et æqualitatem intentam à justitiâ distributivâ, tamen hæc virtus injungere non potest restitutionem. Vel enim restituere deberet iniquus distributor ex honis privatis: atqui sic non reparat jus et æqualitatem intentam à distributivâ; nam hæc intendit æquam distributionem bonorum communium. Vel restituere deberet ex bonis communibus: sed hoc non amplius est in potestate distributoris; quia, juxta communem, collatio facta minus digno, valet, nec potest revocari citra gravem injuriam electi. Si verò rursus occurrat occasio similis eligendi, et beneficium velit pensare alius adhuc dignior quàm qui priùs fuit omissus, non debet hic, sed ille potius eligi.

5° Ideo cætera virtutes, ut caritas, obedientia, pietas, postquam sunt violatae, non amplius obligant ad restitutionem; quia post earum violationem non perseverat finis quem virtutes istæ respiciunt: v. g., si teneris lege caritatis succurrere proximo patienti gravem necessitatem, et non succurris, transactâ necessitate, non teneris quidquam restituere proximo, quia cessat necessitas quam sublevare caritas intendit. Si superior heri præcepit auditionem sacri, non teneris hodie compensare negligentiam hesternam; quia non manet finis obedientiæ, scilicet, conformitas cum præcepto superioris: sed hæc ratio locum habet etiam in justitiâ distributivâ. Vide C. de Lugo, D. 4 à n. 51.

216. *Dico 3°*: Si tamen beneficia vel officia conferuntur per concursum, id est, si plures edicto convocantur ad examen, ut eorum dignitas exploretur, et eligatur dignissimus, fit injuria strictè dicta dignissimo si non eligatur, et elector obligatur ei ad restitutionem. Ita Th. Sanch. l. 2 Consil. c. 1, dub. 46; Aragon, q. 62, a. 2; Dicastillo, D. 8, de restit. n. 152; Rebellus, l. 5, q. 5; C. de Lugo, D. 34, n. 42, et alii communissimè contra Sotum, Navarrum, Ledesma, et paucillos alios, quorum sententiam Aragon. Dicastillo, Rebellus non agnoscunt esse satis probabilem. *Ratio 1^a*. Quando fit electio per concursum, electores tacitè promittunt electionem dignissimo sub conditione quadam onerosâ, si nimirum se sistat, subeat examen et exponat se periculo repulsæ vel posthabitionis: at qui violat promissionem onerosam, peccat contra justitiam commutativam, et promissori tenetur ad restitutionem.

2° In rebus levioris momenti, quando plures citantur ad cursum aut ludum equestrem, ac proponuntur victoribus præmia, non possunt, citra propriè dictam injuriam, victores fraudari præmiis; est enim pactio quædam innominata, *facio ut des*, inter ludentes et distributores præmiorum: at ejusmodi pactum intercedit etiam inter concurrentes et collatores beneficiorum, sive dein pactum sit expressum in ipso edicto quo citantur concurrentes, sive sit tantùm implicitum et fundatum in consuetudine vel statuto que præcipitur ut dignior præferatur. 3° In omni causa judiciali, cum res uni ex pluribus est adjudicanda, peccat contra justitiam commutativam iudices, si non adjudicent ei cui secundùm leges est adjudicanda, et tenentur

isti debitam facere restitutionem: at, quando beneficia vel officia conferuntur per concursum et oppositionem, instituitur causa quædam judicialis. 4° Cum apud Hispanos, v. g., conferuntur cathedræ scholasticæ per oppositionem; ac insituuntur prius examina, vel publicæ concertationes, ut eligi possit dignissimus, non possunt electores, citra gravem injuriam oppositorum, præferre quemdam extra numerum illorum, ut fatentur apud Rebellen ipsimet adversarii, Sotus, Nav. et Ledesma: ergo etiam non possunt ex ipsis oppositoribus præferre minus dignum citra gravem injuriam dignissimi. Si enim oppositores habent jus strictè dictum, ut nullus extra numerum ipsis præferatur, etiam dignissimus habet simile jus ut non præferatur minus dignus; cum unicus scopus oppositionis sit ut ex oppositoribus eligatur dignissimus et sicut oppositoribus tacitè promittitur electio unius intra numerum illorum, ita promittitur etiam electio dignissimi. Jam verò quod dicitur de cathedris, etiam dici debet de beneficiis per concursum collatis.

OBJECTIONES.

217. *Obj. 1°*: Juxta S. Th. q. 62, a. 1, ad 3, distributor iniquus tenetur ei restituere cui minus dedit quàm dare debuit ex justitiâ distributivâ.

R. cum Soto et aliis: Si dare debuit ex sola distributivâ, *N.*; si dare debuit simul ex justitiâ commutativâ, *C.* Sæpissimè fit ut cum justitiâ distributivâ concurrat justitiâ commutativâ: quod patet 1° quando beneficia vel officia per concursum, ut nuperrimè dictum, conferuntur; 2° cum bona distribuenda sunt bona fortune, quæ principaliter destinata sunt, non ad bonum republicæ, sed ad utilitatem privatorum; tunc enim communiter ex justitiâ commutativâ debent distribui juxta proportionem laborum, meritum aut indigentiam, prout fusiùs explicat Illung, D. 3, n. 8; et dominus aut administrator bonorum in hoc casu verum et propriè dictum jus confert hominibus privatis: 3° cum imponuntur onera vel vectigalia subditis; tunc enim quilibet privatorum habet jus rigorosum non nimirum et ultra proportionem gravetur.

218. *Obj. 2°*: Si quis in testamento relinquit mille florenos, ut distribuantur pauperibus juxta proportionem inopiæ, singuli pauperes acquirunt jus strictum ad majorem aut minorem summam, juxta proportionem inopiæ: ergo etiam, si respublica velit officia distribui juxta proportionem dignitatis et meritum, digni vel digniores acquirunt jus strictum juxta proportionem dignitatis et meritum.

R. D. A. Si testator efficaciter velit pauperibus competere jus, *C.*; secus, *N.* Totum pendet ab intentione testantis. Sicut enim paterfamilias dare potest uxori vel filiis pecuniam erogandam in pauperes, quin efficaciter hac sua voluntate transferat jus in pauperes, sed tantùm velit uxori vel filiis dare materiam exercendæ misericordiæ; sic etiam testator relinquere potest bona danda pauperibus, quin efficaciter velit iis competere jus, ut liquet in casu quo reliqueret bona fratribus Minoribus, qui sunt incapaces juris et

dominii. Similem in modum respublica vel Ecclesia variè potest obstringere suos administratores ad æquam distributionem officiorum aut beneficiorum : 1° sic, ut hac voluntate tribuat dignis aut dignioribus strictum jus ; 2° ut æquam distributionem exigit titulo fidelitatis aut obedientiæ ; 3° ut imponat administratoribus obligationem ex justitiâ commutativâ, non quidem erga dignos aut digniores, sed erga seipsam. Quòd verò primum fiat, nec ab auctoritate, nec à ratione, nec à praxi satis colligitur : secundum admittimus : de tertio disputabimus quæstione sequenti.

219. *Obj. 5°*: Dux belli, cum partitur spolia, debet ea partiri juxta proportionem meritorum ; aliàs propriè dictam injuriam militibus infert : ergo etiam, qui dat officia minus dignis aut indignis, propriè dictam injuriam infert.

R. N. C. Spolia distribui debent principaliter in utilitatem militum, et sunt veluti merces et stipendium laboris transacti : merces autem et stipendium ex justitiâ commutativâ commensurari debet labori transacto. Contrâ beneficia vel officia principaliter distribui debent ad utilitatem Ecclesiæ vel reipublicæ, neque sunt merces aut stipendium laboris transacti ; nam sæpius promovendi debent ad beneficia vel officia, qui nihil laborarunt pro Ecclesiâ vel republicâ. Fateor tamen beneficia vel officia posse vocari stipendia quædam anticipata, quæ dantur intuitu laboris suscipiendi : verùm etiam hæc stipendia non debentur ante conductionem et promissionem.

220. *Obj. 4°*: Si dignus aut dignior per se non habet jus ad beneficium aut officium, non irrogatur ei injuria, quando postponitur indigno vel minus digno : falsum hoc : ergo.

R. Non fit injuria strictè sumpta, *C.* ; largiùs accepta, *N.* Sicut digno præ indigno, vel digniori præ minus digno competit jus largiùs acceptum, sic per postpositionem ei fit injuria largiùs accepta. Jus autem istud consistit partim in dignitate vel meritis illius cui beneficium aut officium est conferendum, partim in lege naturali vel positivâ, quæ jubentur electores præferre digniores minus dignis et dignos indignis.

221. *Obj. 5°*: Evangelicus ille paterfamilias non fuit distributor iniquis mercedis, quando laborantibus inæqualiter dedit æqualem mercedem ; cujus alia causa non fuit, nisi quòd magis laborantes non habuerint strictum jus ad ampliorem mercedem : ergo etiam collator beneficiorum aut officiorum non distribuit iniquè, si dignioribus non confert meliora beneficia, vel officia.

R. N. C. Paterfamilias ille non egit iniquè, quia nec ex justitiâ commutativâ, nec etiam ex distributivâ tenebatur magis laborantibus ampliùs quid dare quàm pactam mercedem : minus verò laborantibus ex pura liberalitate dedit aut promisit ampliorem mercedem, quàm ipsis aliàs debebatur. Contra verò, qui jubentur à republica distribuere bona communia, tenentur ex justitiâ distributivâ digniores ac dignos præferre.

222. *Obj. 6°*: Officia publica sunt bona communia

reipublicæ : ergo quisvis in republica jus habet inadæquatam.

R. D. A. Sunt communia negativè, sive non possunt extraneis citra dictam injuriam conferri, *O.* ; positivè, *N.* Singula reipublicæ membra nec habent jus reale nec personale ad officia publica, ut ipsis determinatè conferantur ; secus enim et inepti promovendi forent. Dein universaliter etiam non est verum quòd officia publica debeant semper indigenis conferri ; cum sæpius prospiciatur longè meliùs utilitati reipublicæ, si vocetur extraneus.

223. *Obj. 7°*: Beneficia vel officia publica, quamvis principaliter ordinata sint ad utilitatem reipublicæ, minus principaliter tamen ordinata sunt ad utilitatem privatorum, qui digni vel digniores sunt : ergo istis competit verum jus. *A. prob.* Beneficia vel officia sunt communiter præmia meritorum, quibus homines privati se reddiderunt conspicios in studiis, artibus aut aliis laboribus. 2° Nisi beneficia vel officia forent ordinata, saltem minus principaliter, in bonum privatorum, languerent studia, vilescerent artes, cessare laudabilis æmulo, succresceret otium, etc. 3° Si vacarent duo beneficia, pinguius unum, alterum minus pingue, sed quæ requirerent æqualem aptitudinem aut peritiam, digniori conferendum est beneficium pinguius, uti tanquam certum tuetur Th. Sanch. l. 2 Consil. dub. 2, n. 2 ; sed hoc non esset certum, imò potius falsum, si beneficia tantum ordinatà forent ad utilitatem reipublicæ.

R. C. A. N. C. Hic finis obtinetur abunde si collatores beneficiorum aut officiorum obligentur dignioribus aut dignis saltem ex justitiâ distributivâ, vel si debeant æquam facere distributionem ex titulo obedientiæ, fidelitatis, caritatis aut justitiæ commutativæ quam exhibere tenentur reipublicæ vel Ecclesiæ, prout infra declarabitur. 2° Quando summus pontifex indicit Ecclesiæ jejuniùm, subditi transgredientes præceptum, non tantum peccant contra obedientiam pontifici debitam, sed etiam contra temperantiam, quia pontifex suo præcepto constituit jejuniùm in materia necessaria temperantiæ, prout fusiùs in tractatu de Peccatis exposui : ergo etiam, quando respublica vel Ecclesia præcipit ut fiat æqua distributio beneficiorum et officiorum, transgressores præcepti peccant contra justitiâm distributivam. 3° Esto beneficia vel officia communia vocari possint aliquo modo præmia meritorum, non tamen sunt præmia ex pacto, vel alio titulo justitiæ commutativæ dignioribus aut dignis debita, sed ad summum ex gratitudine tantum ; imò sæpius justissimè conferuntur etiam iis qui nihil apud rempublicam aut Ecclesiam, in qua sunt officia vel beneficia, promeriti sunt. Ac Rebell. l. 3, q. 3, n. 6, addit, evitari non posse simoniam, si beneficia darentur vel reciperentur tanquam præmia servitorum.

QUÆSTIO XV.

QUOMODO PECCENT ELIGENTES INDIGNUM AUT MINUS DIGNUM AD BENEFICIUM AUT OFFICIUM, ET AN TE-

NEANTUR AD RESTITUTIONEM ECCLESIAE VEL REIPUBLICAE?

224. Haec questio, quamvis à plurimis in praxi non admodum magni fiat, tamen, ex communi sapientium et proborum judicio, est gravissimi momenti; et, ut habetur in Divorum actis, S. Petrus Apostolus S. Leoni pontifici, de propria salute multum sollicito, hoc unum commendavit, ut attenderet maximam curam, et examinaret solertissimè ministros Ecclesiae, quos praeficeret; hoc enim exactissimè dijudicatum iri coram tribunali divino. Ut autem claritùs procedam,

225. *Sciendum* 1° quatuor potissimum conditiones esse pensandas, ut videas an alter sit beneficio vel officio dignus. *Prima* est capacitas juridica, vel praesentia eorum quae lex canonica vel civilis speciatim exigit, ut aetas, legitimi natales, etc. *Secunda*, probitas morum; sic juxta communem est indignus beneficio curato, vel etiam simplici, qui frequenter et notoriè vivit in peccato mortali. *Tertia*, scientia competens ad ministerium; beneficium quippe datur propter officium. *Quarta*, prudentia et industria agendorum. Less. l. 2, c. 54, dub. 17, numerat decem conditiones, quas omnes dein explicat juxta morem suum clarè, breviter, solidè.

226. *Sciendum* 2° ex S. Th. q. 63, a. 2, in c., digniore universim non esse qui doctor aut sanctior est, sed qui, pensatis omnibus, utilior est Ecclesiae vel reipublicae futurus, sive qui, pensatis omnibus circumstantiis personae, loci, temporis, aptior censetur ad ministerium quod ratione beneficii vel officii peragendum est. Unde quibusdam in locis dignior est beneficium qui magis sanctus; in aliis, qui magis doctus aut prudens: saepe confert etiam nobilitas et potentia secularis, ad reprimendam audaciam haereticorum, praesertim in locis septentrionalibus, ubi plurimum expedit episcopos esse potentes. Unde summi pontifices faciliùs etiam ibi dispensant in unione beneficiorum et episcopatum.

227. *Sciendum* 3° non universaliter accipi posse quod Aug. Barbosa, p. 1, de officio Parochi, c. 2, n. 109, cum quibusdam jurisconsultis asserit, digniorem esse qui diutius expectavit aut est senior. Quippe, nisi melius probaverit sua merita, vel majorem collegerit peritiam, aetatis conditio vel expectatio diuturnior parum valet; cum ecclesiastica beneficia principaliter ordinata sint in utilitatem Ecclesiae, non in commodum accipientium. Et hinc Th. Sanchez. l. 2 Cons. c. 4, dub. 8, referens statutum aliquod ecclesiae Granatensis, vi cuius antiquior praefertur ad beneficium simplex, ait quidem illud esse tolerabile, sed addit intolerabile futurum si statutum simile fieret circa beneficia curata.

228. *Sciendum* 4° nec etiam sustineri posse, quod aliqui putant, praefendum esse pauperem, et qui debet alere parentes egenas, etiamsi cetera non sint paria; parochia quippe non est propter parochum, nisi tantum secundariò; sed parochus est potius propter parochiam. Imò, si cetera sint paria, et potentia divitiarum vel nobilitas multum conferant ad Ecclesiam

splendorem, et comprimendos haereticorum conatus, potius praefendus est dives et nobilis.

229. *Sciendum* 5° magnam et odiosam esse controversiam inter TT. et jurisconsultos, quis ad beneficia sit praefendus, an jurista, num verò theologus; in qua singuli ferè dmicant pro suo foro. Quoad beneficium parochialia, quae non habent annexam jurisdictionem externam, etiam jurisconsulti dant manus; quia praecipuus parochi finis non est colligere decimas, oblationes et vota, vel dirimere lites, sed explicare doctrinam Christi, proponere, defendere supernaturalia fidei mysteria, tradere generalia conscientiae principia, ministrare sacramenta, excipere confessiones; quae regulariter melius scit theologus. Longè magis assertum est verum in locis ubi pullulant haereses, aut haeretici sunt vicini. Circa beneficium episcopale major est difficultas, et videri potest ex canonistis Pax Jordanus prael. 15, ex theologis Vasq. c. 2, § 3, dub. 9; quisque in suo sensu abundat. His suppositis,

230. *Dico* 1°: Eligere vel promovere scienter indignum ad beneficium ecclesiasticum, est peccatum mortale: Th. Sanchez. l. 2 Consil. c. 1, dub. 2, n. 12; Less. l. 2, c. 54, n. 55; C. de Lugo, D. 55, n. 1, quibus nemo refragatur. *Ratio certissimae conclusionis est*: 1° constans sensus SS. PP., summorum Pontificum et conciliorum; qui promotiones indignorum semper detestati sunt, ut praesentissimam Ecclesiae pestem, quod patet ex *C. grave nimis et absurdum* 29, de praebendis; *C. cum in cunctis* 7; *C. cum Wintoniensis* 25; *C. per inquisitionem* 26, de elect. *C. perpetuò* 7; *C. quamquam* 18, de elect. in 6, ubi etiam gravissima poena statuuntur in eos qui scienter eligunt indignum. 2° Ut bene Lessius, omnes ferè haereses, omnia scandala vel mala Ecclesiae proficiuntur ex eo quòd beneficia conferantur indignis, id quod satis experta Germania temporibus Lutheri. 3° Sicut oeconomus graviter peccat contra fidelitatem ac justitiam domino debitam, si scienter eligat ineptum, ignavum, frugiperdum et furis deditum operarium, à quo periculum imminet gravis detrimenti; sic etiam peccat promovens indignum ad beneficium ecclesiasticum. 4° Elector, quando suscipit officium, obligat se per quasi-contractum ad hoc ut Ecclesiae semper in electionibus provideat, et in hunc finem fideles ex obligatione justitiae pendunt electoribus decimas, ut vicissim electores ex obligatione simili dent eis bonos ac idoneos ministros. 5° Imò, licet elector nullum haberet emolumentum electione, tamen, hoc ipso quòd suscipiat officium electoris, suscipit etiam obligationem administrandi bene suum officium, ferè sicut confessarius, medicus aut iudex qui gratis officium administrat. Porro notant optimè DD. electorem in conscientia non esse tutum, si conferat beneficium ei quem nescit indignum, vel quem generaliter praesumit esse bonum; sed esse necessarium ut post sufficientem diligentiam positivè iudicet esse bonum; et P. Less. supra, n. 56, dicit, patronos peccare graviter, si praesentent aliquem de cuius vita, moribus et doctrinà non sunt satis informati per viros doctos et idoneos, de quorum fide non

possunt ambigere. Similiter C. de Lugo, n. 7, putat frequentius ab aliquibus peccari, quòd promoveant indignos quàm quòd eligant minùs dignos; cùm nimis faciliè vel etiam temerè judicent dignos qui reipsa sunt indigni; et n. 103, magnam impertit laudem coarvo cuidam cardinali, qui rogatus ut auctoritatem suam interponeret apud datarium pro conferendo beneficio, christiana libertate respondit: *Quomodo possum tutè conscientia id petere, qui nondum habeo notitiam de tua dignitate ad beneficium?*

231. *Dico 2°*: Electio indigni sæpiùs est irrita de jure, sæpiùs tantum irritanda. Th. Sanch. l. 2 Consil. c. 1, dub. 45; Lessius, c. 24, n. 129; C. de Lugo, D. 35, n. 9, cum aliis. Ita, cùm electus habet incapacitatem juris, defectum ætatis aut ordinis requisiti, censurà vel irregularitate affectus, electio est irrita ipso jure. 2° Si defectus sit in scientia, et electus omnino sit illiteratus, qui latinè non sciat legere vel scribere, collatio beneficii est nulla, nisi fors papa dispenset. Si verò non sit illiteratus omnino, sed tamen neutiquam instructus sufficienti scientia, non est irrita, sed irritanda tantùm electio, nisi fors ad beneficium necessariò requiratur gradus doctoris vel licentiatii. 3° Si proveniat indignitas ex pravis moribus, non est ipso jure nulla, sed irritanda promotio, nisi peccata secum afferant censuram, irregularitatem aut infamiam, quæ reddant inhabilem personam ad recipiendum beneficium.

232. *Dico 3°*: Eligere minùs dignum ad beneficium episcopale, mortiferum est peccatum. Ita S. Th. q. 65, a. 2 c., et q. 185, a. 3 c., Vasq. de Benef. c. 2, § 3, n. 50; Lessius, l. 2, c. 54, n. 62; Th. Sanch. l. 2 Consil. c. 1, dub. 2; C. de Lugo, D. 35, n. 11; Paulus, t. 2, tr. 13, D. 2, p. 11; Card. Dis. 28, in prohibitas; Cov. reg. peccatum, p. 2, § 7; Barbosa, de officio parochi, p. 1, c. 2; Pax Jordanus, prælud. 12, et alii sine numero. *Prob. 1°* auctoritate C. Tridentini, sess. 14, de Reform. c. 1, ubi sacra synodus omnes et singulos qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus, quacumque ratione, à sede Apostolica habent, aut aliquam operam suam præstunt, nihil in his pro vrasenti temporum ratione innovando, hortatur et monet, ut inprimis mementur, nihil se ad Dei gloriam et populorum salutem utilius posse facere, quàm si bonos pastores, et Ecclesiæ gubernanda idoneos promovendi studeant, eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, aut Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, præfici diligenter curaverint. Et ibidem dicitur ad finem: *Sancta synodus tot gravissimis Ecclesiæ incommodis commota non potest non commemorare, nihil magis Ecclesiæ Dei esse necessarium quàm ut Romanus Pontifex lectissimos tantum cardinales sibi asciscat, et bonos maxime, atque idoneos pastores, singulis præficiat, idque eò magis quòd ovium sanguinem, quæ peribunt, Dominus Jesus Christus de manibus ejus sit requisiturus; quibus verbis quid clarius afferri possit non video. Neque dicas, superlativum et comparativum gradum lectissimos, maxime bonos et idoneos, digniores, accipi pro positivo. Nam hæc expositio damnata fuit expressè*

sub pœna excommunicationis ab Innocent. XI. Notandum quoque, nequaquam hic à concilio statui novam legem, cùm concilium apertè pronuntiet se nihil innovare pro præsentis temporum ratione.

233. *Prob. 2° ratione*: Elector qui liberè conicit Ecclesiam in morale periculum sustinendi gravissima detrimenta, peccat mortaliter: hoc facit eligens minùs dignum: ergo. *M. est clara*; nam elector hoc modo graviter abutitur suo officio, et in materia gravi agit contra fidelitatem aut justitiam Ecclesiæ debitam. *M. prob.* ex verbis antea citatis concil. Tridentini, quibus dicitur, in Ecclesiâ gravissima incommoda consurgere, si non præficiantur maxime idonei: nihil magis Ecclesiæ Dei necessarium quàm ut asciscantur lectissimi; collatores, electores, promotores et quicumque operam suam præstant, communicare peccatis alienis ac mortaliter peccare, si non digniores præfici diligenter curaverint. Dein, ut experientia quotidiana satis demonstrat, et optimè ponderat C. de Lugo, fidelium tepiditas, vitiolorum augmentum, improborum insolentia et omnia christiani populi mala potissimum sumunt originem ex eo quòd non vigilantissimi pastores singulis ecclesiis præficiantur.

234. *Prob. 5°*: Elector qui liberè conicit Ecclesiam in morale periculum habendi pastorem aut episcopum simpliciter indignum, peccat mortaliter, et gravissimè abutitur suo officio: sed hoc facit eligens episcopum minùs dignum: ergo. *Prob. m.* Episcopus; juxta S. Paulum, 1 Tim. 5, debet *irreprehensibilis* esse, vel, ut ex PP. eruditè probat Aug. Barbosa, p. 1, de potest. Episc. tit. 2, norma virtutum omnium. Item debet esse simpliciter perfectus, ut docet S. Th. q. 184, a. 7, quem omnes TT. sequuntur; nec tantùm tendere debet ad perfectionem, ut religiosi, sed debet habere gradum consummatæ perfectionis. Præterea finis episcopi proprius est, ut ovium necessitatibus opituletur, arcet lupos in ovile Christi grassantes, peccata subditorum impediatur, mores corruptos reformet, et pristinum Ecclesiæ splendorem, quantum fieri potest, restituat: ad hunc autem finem tot exiguntur dotes prudentiæ, doctrinæ, pietatis, zeli, constantiæ, sanctitatis, ut multi quidem sint respectivè digniores, id est, minùs indigni quàm alii; reipsa tamen et absolutè paucissimi sint digni, imò frequenter, ut Cardenas observat, ex toto collegio cathedrali vix ullus absolutè vel simpliciter sit dignus: ergo qui liberè minùs dignum eligit, Ecclesiam liberè conicit in morale periculum habendi pastorem et episcopum simpliciter indignum: hoc autem non facit alius eligens respectivè magis dignum; quia, cùm non possit eligere meliorem, liberè non conicit Ecclesiam in periculum habendi pastorem aut episcopum simpliciter indignum. Hæc faciunt etiam verba gravissima Tridentini sess. 24, de Ref. c. 1, quibus dicitur episcopale munus esse humani modum, ut, si pro rei magnitudine expendatur, nunquam satis cautum videri possit.

235. *Dico 4°*: Eligere minùs dignum ad paræciam aut beneficium curatum, est per se peccatum mortale. S. Th. q. 63, a. 2, et in Quodl. q. 6 et 8, ubi rem hæc

incunctanter, ut loquitur Sotus, et velut constitutissimam astruit; item Vasq. Less. Th. Sanch. C. de Lugo, Palau, Carden. Covar. Barbosa; Pax Jordan. supra citati; Azor, p. 2, l. 6, c. 15, q. 1; Dicastill. D. 8, de rest. n. 81; Valentinus 2-2, D. 5, q. 7, p. 2; Sotus, l. 3, q. 6, conclus. 9; Navarr. l. 2, c. 2, n. 125; Rebell. p. 1, l. 3, q. 4; Ascan. Tambur. de Jure Abb. t. 1, D. 5, q. 13; Mastrius in Th. moral. D. 6, n. 9; Herinex, D. 7, n. 27, et alii quamplurimi: adeo ut Covarruv. et Dicast. pronuntient esse communem omnium ferè DD. sententiam; Azor testetur omnes Summistas consentire; Vasquez asserat esse doctrinam omnium præterquam aliquot juristarum. Ratio prima est hæc ipsa TT. et Canonist. auctoritas, quæ semper in moralibus est maximi faciendâ. Secunda: Tametsi synodus Tridentina loquitur supra de beneficiis tantum episcopalibus, tamen idem alibi sentit de paræcialibus; nam sess. 24 de Refor., c. 18, præcipit episcopis ac patronis ecclesiasticis, ut eligant ad paræcias eum quem cæteris magis idoneum judicaverint, ut è dignis eligant digniorem. Tertia: Eadem sacra synodus gravissimè præcipit, ut, vacante parochiâ, plures ab episcopo vel ecclesiastico patrono nominentur, qui credantur digni beneficio; vel etiam, si pro regionis more magis expediens esse videatur, per publicum edictum vocentur qui volent examinari: finito dein examine, semper ab ecclesiastico patrono presententur aut ab episcopo eligatur, qui cæteris dignior est judicatus. Si verò neglecta fuerit ab episcopis aut patronis ecclesiasticis hæc forma, synodus œcumenica provisionem et institutionem beneficii parochialis declarat esse subreptitiam, quod etiam statuit B. Pius V, in bullâ cujus initium: *In conferendis ecclesiis*. Quamvis autem hæc decreta quoad formam eligendi non sint ubique recepta, tamen ex iis satis apparet quàm necessarium esse duxerint Tridentini Patres et summi pontifices, ut eligeretur dignior ad beneficium paræciale. Quarta: Qui scienter eligit episcopum notabiliter minus dignum, peccat mortaliter, quia *communicat peccatis alienis*, ut superius ostensum ex Trident., sive quia per electionem est causa cur ob defectum optimi pastoris magis invalescant scelera: sed hæc ratio, si quid probat, etiam ostendit, illos communicare peccatis alienis, et peccare mortaliter, qui non eligunt dignissimum parochum, præsertim in Germaniâ pagis et oppidis, ubi frequenter unus duntaxat presbyter regit aliquot animarum millia, et longè majus animabus periculum imminet quàm in plurimis Italiæ civitatibus, ubi non multò plures animas episcopus gubernat, et ubi strenuam operam episcopo navant plurimi ferventes religiosi. Quinta: Qui seriò perpendit quanti momenti negotium sit cura multarum animarum, difficulter definit quantus gradus perfectionis desideretur ut aliquis beneficio paræciali simpliciter et absolute sit dignus, et experientia docet plurimos ex iis quos ante collationem putavimus absolute dignos, successu temporis apparere parùm aptos et simpliciter indignos, præsertim in Germaniâ locis, ubi pastores ab urbibus et à consortio virorum spiritualium semoti, nisi planè

sint optimi, per otium et alia vitia sensim interescunt et pessimè corruptuntur: ergo, nisi collator eligat eum quem existimat esse notabiliter aliis digniorem, Ecclesiam liberè conicit in morale periculum habendi pastorem simpliciter indignum. Sexta: Oeconomus in re gravissimi momenti peccat contra fidem aut justitiam domino debitam; si non asciscat operarios maxime graves et idoneos, quos tamen faciliè posset asciscere. Rursùm, ut diximus ad *legem Aquiliam*, et in materiâ de contractibus, quando negotium est maximi momenti, non satisfacit artifex aut officialis, nisi maximam pariter diligentiam adhibeat: atqui non est res parvi momenti, multis millibus aut centuribus animarum præficere virum qui per annos viginti, triginta vel plures fortassè paræciam solus est rectorus. Septima: Constat ab experientiâ quantum efficere possit apud homines rurales et instructionis plurimum egentis, vir unicus, apostolicò zelo flagrans, et instructus egregiis naturæ et gratiæ dotibus, quàm brevi tempore possit excrescere non unam duntaxat, sed plures pravas consuetudines, ac inducere novos et sanctiores mores. Certè similis mutatio passim cernitur etiam in populosis urbibus, ubi confessarii possunt testari quod impetrare possit apostolicus concionator, qui notabiliter alios antecellit: atqui collator beneficii, cùm faciliè potest eligere meliorem parochum, non potest Ecclesiam citra peccatum mortale tantis bonis orbare. Cæterum conclusio nostra regulariter procedit; nam quædam curata beneficia parùm dissident à simplicibus; vel quia paucissimas animas habent sibi subjectas; vel quia totam ferè curam animarum assumunt regulares, sic, ut parochus ferè tantum præsit cantandis officiis, et tunc fortassis eo proportionaliter modo discurrendum est de paræcialibus sicut de simplicibus.

256. *Dico 5°*: Non solum elector, sed et patronus peccat mortaliter, si minus dignum presentat ad episcopatum aut beneficium curatum magni momenti. Ita Th. Sanch. l. 2 Cons. c. 1, dub. 5, citans Frederic. Mendos. Molinam, J. C. Spinum, Mercadum, Less. l. 2, c. 34, n. 62; Vasq. de benef. c. 2, § 5, dub. 5 et 7; Rebell. l. 3, q. 4; Filliue. tr. 41, c. 4, l. 3, n. 178; Dicast. D. 8, de Rest. n. 81 et 102; C. de Lugo, D. 35, n. 40; Wiggers, tr. 7, c. 5, dub. 3, n° 32; Florent. de Cocq. tr. 4, c. 2, f. 1; Cardenas in prohibitas, diss. 28, n. 21 et 33; Covarruv. reg. peccatum, § 7, n. 5; Gutierrez, l. 2, c. 11, n. 26; Salon. Aragon. Bannez et alii Thomistæ q. 65, a. 2, et TT. communiter contra Barbosam et multos juristas, qui putant sufficere si patronus laicus dignum presentet, saltem ad beneficium inferius episcopali. Ratio prima: Tridentinum supra n. 252 citatum, asserit omnes qui *quodcumque jus, quicumque ratione, à sede Apostolicâ habent, aut alioquin operam suam præstant, alienis peccatis communicantes, peccare mortaliter, nisi quos digniores et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, præfici diligenter curaverint*. Quis autem magis operam suam præstat quàm patronus, cujus presentatio non potest irritari si dignus, etsi non dignior non presentetur? item hec

patroni non habeant jus suum ex speciali privilegio sedis Apostolicæ, tamen habeat jus ex generali concessione; cum fundatio sola beneficii sine concessione summi pontificis non det jus patronatus: Secunda. Sacra synodus docet, electorem minus digni peccare mortaliter; quia communicat peccatis alienis, sive quia non impedit multa et gravia peccata fidelium, quæ facile posset impedire per electionem pastoris dignissimi, quæque tenetur vel ex charitate, vel ex fidelitate, vel etiam ex justitiâ impedire: sed hæc ratio procedit etiam in patrono tam ecclesiastico quàm laico. Tertia: Esto Tridentinum in allato textu loquitur de promotione episcoporum, tamen eadem proportionaliter est ipsius mens quoad promotionem parochorum; et, si communicando peccatis alienis peccat mortaliter qui non promovet digniorem ad episcopatum, etiam peccat mortaliter qui non promovet digniorem ad parochiam, ut superius est visum. Quarta. Eadem in Ecclesiâ, vel potius graviora sequerentur incommoda, si patroni laici possent absque mortali peccato minus dignum præsentare, quàm si possent electores aut patroni ecclesiastici eum promovere; cum laici seculares, quales communiter patroni laici sunt, facilius deucantur humanis, politicis et carnalibus rationibus, et sæpius errare possint in præsentatione illius quem judicant esse dignum, quàm electores aut patroni ecclesiastici. Quinta: Obligatio quâ tenentur electores sub gravi peccato promovere dignissimum, non est juris tantum positivum, seu naturalis, ut concedunt plerique DD.: aliâ hæc obligatio posset abrogari per contrariam consuetudinem, quod tamen nec ipse Paulus, ut contrariæ sententiæ patronus, audeat concedere: item concilium Tridentinum, ubi præcipit electionem dignioris, addit se nihil innovare, vel non condere novam legem; aliæ verò leges humanæ scripte non sufficienter probant esse necessariam electionem dignissimi in omnibus beneficiis curatis, ut contra Lessium ostendit C. de Lugo, D. 55, n. 41; lex autem humana purè tradita gratis fingitur: atqui non potest ostendi lex ulla naturalis, propter quam sub mortali debeat elector promovere dignissimum, et non debeat etiam patronus laicus.

237. Dico 6°: Doctrina proposita de electione vel præsentatione magis digni patitur aliquot exceptiones quæ reduci possunt ad tria capita: parvitatem materie; necessitatem aut utilitatem rei publicæ; jus eorum qui minus sunt digni. Nam 1° quando modicum est discrimen inter magis et minus dignum, sine peccato mortali minus dignus eligitur etiam ad beneficium curatum. Ita plerique DD. contra Turr. et ratio, quia, cum modicum inde damnum patiatur Ecclesiâ, vel rei publicæ, parùm pro nihilo reputatur, et electores aliqui nimis exponerentur scrupulis. 2° Ob eandem rationem, quando modicus et exiguus est excessus inter beneficia, licet magnus et notabilis sit inter personas, non videtur lethale, minus digno majus conferre beneficium. Ubi tamen observes, non esse duntaxat æstimandum excessum beneficii quoad redditus pecuniarios, sed etiam quoad honorem, dignitatem et

alia quæ beneficium præstantius efficiunt. 3° Si per longam experientiam evidenter cognosco familiarem meum esse dignum, saltem respectivè, vel eo modo quo communiter alii parochi, sed alterum probabiliter tantùm judico dignum aut digniorem, sine gravi peccato familiarem præfero; quia certa vel evidens notitia de dignitate unius æquipoberat notitiæ tantùm probabili de majori dignitate alterius. Aliud foret si cognoscerem evidenter alterum esse saltem parem meo familiari, simulque cognoscerem probabiliter eum esse notabiliter digniorem; tunc enim, ut ait C. de Lugo, tenerem eum præferre. 4° Si non possit inveniri dignus, aut si dignus nolit beneficium, quia nimis est tenue, vel sit periculum ne devolvatur beneficium ad hæreticos, absque culpa promovetur indignus: nam ex duobus malis eligitur minus, et melius est aliquem quàm nullum habere pastorem, qui sacramenta validè ministrat. 5° Cum electio minus digni necessarium est medium ad exclusionem indigni, potest ac probabilius debet in suffragio dignior omitti; quia non teneor eligere nisi digniorem ex possibilibus, et Ecclesiâ sic magis prospicitur. Eodem modo, si tres concurrerent, unus dignus, alter indignus, tertius indignissimus, et aliter caveri non possit electio indignissimi, eligendus esset indignus. 6° Cum certissimè prævides suffragium tuum digniori nihil profuturum, quia cæteri omnes inclinant in minus dignum, consent aliqui digniorem absque culpa præteriri; nam electus unanimi voce multò suavius et utilius gubernat. Excipiunt casum quo beneficium distribueretur per concursum, et suffragium tuum digniori multùm prodesset ad aliam electionem. 7° Potest eligi minus dignus, quando magis dignus utilis occupatur alio munere, vel ex industria servatur ad melius beneficium brevi vacaturum. Quando verò duo sunt beneficia, pinguis unum, alterum verò tenuius, licet hoc posterius requirat majorem aptitudinem quàm prius, attentâ quidem utilitate Ecclesiæ, digniori conferendum esset tenuius beneficium; quia tamen secundariò beneficia sunt etiam in utilitate accipientium, et Ecclesiæ generatim utilis est ut digniores operarii melioribus fruantur stipendiis, non satis video quare non dignior promoveri possit ad pinguis. Merito tamen indignatur hic Bannez, quòd sæpè pinguiora sint beneficia simplicia minoris momenti quàm curata, quæ requirunt longè majorem aptitudinem quàm priora. 8° Quando prævides digniorem brevi renuntiatum parochiæ, sæpius illum rectè negligis; quia mutationes hujusmodi non prout ecclesiis, et, mutatis identidem pastoribus, nunquam satis cognoscuntur oves. Aliud foret, si præscires Ecclesiæ ac hac mutatione nihil damni passuram. 9° Sæpe fieri debet electio ex personis certi loci, collegii, diocesis aut nationis; quia competit ipsis jus ex institutione beneficii contra peregrinos et extraneos. Quocirca prætermittendus est dignior extra locum, collegium, etc. Ita pontifex eligitur ex collegio cardinalium, licet Sotus dicat id minimè necessarium. Et in nostris partibus eligi debet episcopus ex ecclesiâ cathedrali. Sic in Hispaniâ sunt incapaces beneficiorum omnes extran-

etiam cardinales, nisi saltem sint naturales. Idem in Gallia servari testis est Rebuffus. Posse verò beneficia sic institui, patet ex C. *bonæ memoriæ* 4, § *quia verò, de postulat. C. ne pro defectu* 41, de *elect. C. nec emeritis* 12, C. *multus* 13, dist. 61 : et ratio, quia communiter indigene magis diligunt ecclesias, facilius conciliant sibi subditorum animos, non extrahunt pecunias à provincia, non inficiunt nationem peregrinis moribus; item multo magis vitantur lites, si tam activæ quàm passivæ voces affigantur certæ communitati. 10° Id ipsum extendit Th. Sanchez ad casum quo beneficii fundator apposuit conditionem ut beneficium semper conferretur uni de familia, dum ex illa reperitur dignus : quod ego libenter quidem de beneficiis simplicibus et supernumerariis concesserim; at de curatis magni momenti non videtur verum, saltem regulariter loquendo, prout infra monstrabitur. 11° Quando per concursum alicui beneficium jam est promissum tanquam dignissimo, non potest illud alteri supervenienti postea conferri; quia prior jam habet jus. 12° Si promissit episcopus extra concursum et promissione perit gratuita beneficium vacans alicui digno et bene merito, tenetur episcopus implere promissionem, dum tamen alius notabiliter dignior non compareat; hoc enim comparente, promissionem non ligare putat Vasq., c. 2, § 2, d. 4. Si verò promittat beneficium vacaturum, promissio est omnino nulla, ex *cap. de testanda* 2, de *concess. præbendæ*, in 6. Quod etiam ad patronorum promissiones extendere conatur Vasq. Vidantur Th. Sanch. l. 1 Cons. c. 2, et C. de Lugo, D. 33 à n. 21.

238. *Dico* 7° : Qui semel iterumque vel rarò minùs dignum promovet ad beneficium simplex minoris momenti, non peccat mortaliter. Ita Th. Sanch. l. 2 Consil., c. 1, dub. 5, n. 20; Less., c. 4, n. 66; C. de Lugo, D. 35, n. 20; Barbosa, de *Offic. Parochi*, c. 2, n. 103; Pax Jordanus, præl. 12, n. 52; Navarra, l. 2, c. 2, n. 147; Herinex, D. 7, n. 28; Reginald. Sotus, Laym. Arag. Gutier. et alii quamplurimi contra Vasq. Ratio: Finis primarius ad quem instituta beneficia sunt, est utilitas Ecclesie; sed huic fini non graviter præjudicat qui semel iterumve tantum prætermittit digniorem, et prucorum mediocritas aliorum virtute faciliè compensatur. Secunda: Esto beneficia partialiter etiam instituta sint in favorem privatorum, tamen his nullo stricto jure debentur, nec ostendi potest ulla lex naturalis aut positiva, quæ sub peccato mortali cogat semper conferre beneficium simplex magis digno. Tertia: Adhuc aliquid quòd, si contraria sententia esset vera, omnes fere prælati viverent in statu damnationis æternæ.

239. *Dico* 8° : Videtur tamen mortale passim et communiter eligere minùs dignum ad beneficium simplex. Ita Regin. Herinex, Less. Lugo et alii complures contra Navarram, Barbosam, Pacem Jordanum, etc. Ratio 1° : Quia sic elector se conjicere videtur in morale periculum sæpius graviter errandi, vel eligendi ministros simpliciter indignos. 2° Hæc ratione fraudatur intentio fundatorum, qui videntur graviter invitari si redditus passim applicantur minùs dignis. 3° Elec-

tor videtur etiam graviter violare fidei item Ecclesie debitam : s. putenim œconomus diceretur graviter negligens si passim et ordinariè conducere operarios minùs strenuos, gravos et solertes, cum tamen facile possit habere notabiliter magis strenuos, gravos et solertes; sic etiam elector in hoc casu graviter negligeret bonum Ecclesie. 4° Elector iste dat causam ut langueant clericorum studia, multique non curent dignos effici, sed beneficia modis humanis aut illicitis ambiant, id quod cedit in grave præjudicium Ecclesie. Porro Rebellus, l. 3, q. 4, n. 12, et C. de Lugo, D. 35, n. 20, putant, ne semel quidem posse citra gravem culpam omitti digniorem in beneficiis simplicibus majoris momenti, qualia sunt archidiaconatus, præpositura, canonicatus splendidi; quod præcipuè notandum pro Germaniæ provinciis, ubi solent ex gremio canonicorum eligi principes episcopi, etc.

240. *Dico* 9° : De secularibus officiis eo ferè modo discurrendum est ut de beneficiis ecclesiasticis, et peccant mortaliter eligentes indignos aut minùs dignos ad officia majoris momenti, uti sunt prætoris, judicis, gubernatoris, quæstoris in ampla provincia. Quoad indignum, consentiunt omnes. Quoad minùs dignum, assertionem tenent Sotus, Arag. Salon. Perez, quos citat et sequitur Lessius c. 32, n. 15; item Valent. Vega, Rebel. Malder, Bannez, quos ex Diana citat et ferè sequitur C. de Lugo, c. 34, n. 15 et seqq. Ratio est: Ut in beneficiis ecclesiasticis, sic etiam in officiis secularibus frequentissimè contingit ut, quos censemus esse dignos, reipsa sint indigni: igitur, nisi maximus sit delectus et officia conferantur quàm dignissimis, respublica gravibus periculis subiacebit, et sensim implebitur ministris malis, politicis, atheis, ambitiosis et avaris, qui se suaque tantum curent, bonum commune negligant, et omnia distorqueant ad pravas intentiones, qui jus et fas, justitiam et religionem auro venalem exponant. 2° Licet minùs digni ritè fungerentur officio, quod tamen ordinariè non sit, aliunde tamen imminet grave detrimentum respublicæ si digniores omittantur: nascuntur enim graves offensiones et alienationes subditorum à superioribus, languent studia, torpent ingenia, fovetur ambitio, neque subditi curant amplius egregiis facinoribus sibi devincire rempublicam, in quâ favoribus et pecuniis omnia emulgentur. 3° Ut Lessius: quamvis uterque ex dignis fortasse posset æqualiter occurrere necessitatibus et periculis communibus respublicæ, tamen dignior præterea potest etiam occurrere necessitatibus extraordinariis et magis particularibus. Item potest sagacitate vel industria suâ novas identidem et speciales utilitates in republicâ procurare, quod minùs dignus non potest: at si commodè fieri potest, distributor officiorum utique debet etiam attendere ad speciales utilitates respublicæ, neque contentus esse debet mediocri, sed optimo statu, quem faciliè procurare potest electione digniorum officialium. 4° Denique leges juris communis præcipiunt electionem dignissimi, in *Authenti-*

ra, ut *judices sine quoquo*, § 8, eos autem : et *Authent. de defensoribus civitatum*, § *interim*, collat. 2, et *L. ad zabeunda* 45, *C. de decurionibus*. Fateor tamen cum *C. de Lugo*, D. 34, n. 21, facilius evitari lethale peccatum, si conferatur notabiliter minus dignis semel iterumve tantum officia secularia magni momenti, quam si conferantur beneficia curata; quia longè plus dependet ex animarum curâ quam ex administratione seculari.

241. *Dico 10°*: Qui sciens et volens eligit ac promovet indignum ad beneficium ecclesiasticum aut officium seculare publicum, in conscientiâ reficere debet omnia damna vel detrimenta quæ per electionem aut promotionem indigni subit Ecclesia vel respublica, modo saltem illa rationaliter potuerint prævideri, vel in prudentem adduci suspicionem. Ita doctores universim apud Th. Sanch. l. 2 Consil. c. 1, dub. 45. Ratio: Nam, ut supra dictum n. 250, promotor aut elector, ex officio suo vel quasi-contractu, constituere debet bonum, idoneum ac fidelem ministrum, ac providere ne per electionem indigni respublica vel Ecclesia conjiciatur in certum aut morale discrimen gravium damnorum. Unde, sicut œconomus teneretur reficere damna, quando sciens ac volens ascisceret ad laborem ignavos, imperitos ac ineptos optices, artifices, vel alios operarios, ita multò magis tenetur elector aut promotor indigni, cum damna publica longè pluris faciendâ sint quam privata. Dein, cum indignus et ineptus sæpissimè labore suo nihil aut parvum mercatur, elector aut promotor debet Ecclesiæ vel reipublicæ stipendium quod indigno datur, refundere, saltem in defectum promoti, qui primo loco tanquam principalis causa tenetur reficere damna per malitiam aut imperitiam data, vel etiam reddere stipendium quod labore suo non est promeritus. Atque hic merito *C. de Lugo*, D. 55, n. 49 et 50, multis electoribus et promotoribus objicit maximum salutis periculum et gravissimum onus resituendi, quod humeris suis imponunt, quando tradunt gubernacula cæcis et indignis officialibus, ut quasi cæcorum duces rempublicam in syrtes, scopulos et mille mala præcipitent. Quot enim in tribunalibus injustæ sententiæ, quot latrocinia, vexationes pauperum, pecculatus et aliæ id genus injuriæ consurgunt ob electionem unius indigni vel imperiti prætoris, quæstoris, judicis? Hæc autem si debeant omnia resarciri, væ pravis et iniquis promotoribus!

242. *Dico 11°*: Probabiliter iniquus elector aut promotor etiam sarcire debet damna quæ per electionem aut promotionem notabiliter minus digni subit Ecclesia vel respublica. Ita *Salon*, q. 65, a. 4; *C. de Lugo*, D. 34, n. 45, quos sequitur *Florent. de Cocq*, tr. 4, c. 2, s. 2. Ratio. Nam: ut dictum n. 255 et sequentibus, elector et promotor ex officio cavere debent ne, per electionem aut promotionem suam, Ecclesia vel respublica conjiciatur in periculum morale susinendi gravia detrimenta: sed in hujusmodi periculum conjicitur Ecclesia vel respublica si notabili-

ter minus dignus eligitur aut promovetur. 2° *Œconomus* in re gravissimè momenti tenetur ex justitiâ non promiscuè quoscumque, sed meliores operarios vel optimos asciscere, si quidem facillè possit; et, nisi faciat, tenetur sarcire damna subsecuta: ergo etiam à pari promotor aut elector, cum longè gravioris momenti sit promotio ad episcopatum aut parochiam insignem, quam œconomicum hominis privati negotium, et impendant sæpissimè multò majora mala, si prætermittatur is qui longè dignior apparet ad episcopatum aut parochiam, quam si non accersantur ad laborem opifices optimi vel diligentissimi operarii. 3° Distributor beneficiorum aut officiorum non tantum ex lege positivâ, sed etiam, ut theologi plerumque concedunt, ex jure naturali tenetur ad beneficia vel officia majoris momenti promovere notabiliter magis aptos et dignos, saltem in casibus n. 257 non exceptis: atqui non videtur alia lex naturalis afferri posse quam justitiæ commutativæ quæ distributor obstringitur Ecclesiæ vel reipublicæ; non enim ista lex naturalis fundatur in jurè stricto quod habent digniores præ minus dignis, cum hoc abundè sit confutatum n. 214: neque fundatur in solâ charitate, prout existimat *Laymannus*; quia distributor ex officio debet cavere damna, vel pericula damnorum quæ facillè nascuntur ex electione notabiliter minus digni, præsertim in episcopatibus et parochiis insignibus magni momenti: item elector, distributor aut patronus accipit stipendium, decimas, jus præsentationis et similia, ut Ecclesiæ vel reipublicæ non noceat aut accersat gravia pericula per electionem, distributionem aut promotionem notabiliter minus digni: ergo non solum ex charitate vel amore boni communis ac publici, sed specialiter ratione sui muneris et officii, tenetur præferre notabiliter digniorem: neque denum lex ista fundatur in solâ fidelitate, quod vult *Lessius* cum communi; sicut enim œconomus in rebus gravissimi momenti non solum ex fidelitate, sed etiam ex officio justitiæ tenetur eligere meliores artifices, et, si facillè fieri potest, optimos operarios, ita similiter tenetur elector aut promotor asciscere quantum fieri potest, aptissimos et maximè idoneos ministros, præsertim in episcopatibus et parochiis magni momenti; cum juxta *Trident.* n. 252 et sequentibus, in hac materia nunquam satis caveri possit, et nihil magis expedit aut necessarium sit Ecclesiæ quam pastores maximè idoneos eligere.

245. *Dico 12°*: Videtur tamen etiam probabilis, et in praxi tuta sententia quæ tradit hoc non esse peccatum injustitiæ strictiùs sumptæ contra rempublicam aut Ecclesiam, et electores aut promotores qui scienter eligunt aut promovent notabiliter minus dignum, dammodo reipsa sit vel absolutè dignus appareat, non teneat ad restitutionem reipublicæ vel Ecclesiæ faciendam: Ratio 1^a. Quia longè communior est inter auctores. Ita *Th. Sanch.* l. 2 Consil. c. 1, dub. 45, n. 10; *Sotus*, l. 4, q. 6, a. 5 ad 6; *Lessius*, c. 54, n. 74; *Rebell. Arragon*, *Layman* et alii quamplurimi, quorum

aliqui volunt sententiam suam esse certissimam, certam, aut cum Th. Sanch. ferè certam. 2°. Esto jure naturali teneantur electores aut promotores proponere notabiliter magis dignum, tamen fuit in arbitrio et potestate reipublicæ vel Ecclesiæ, ut electores et promotores vi sui officii se adstringerent vel titulo justitiæ commutativæ, sub onere restitutionis, vel titulo solius fidelitatis, sine restitutionis onere: quòd autem posterius præcisè sit factum, colligi videtur tum ex communiori judicio doctorum; tum ex longissima praxi, quæ nunquam videmus electores aut promotores qui notabiliter minus dignum præponunt, ad restitutionem cogi; tum etiam quia fortassis sequerentur in electoribus aut promotoribus nimis perplexitates. 3°. Propter ingentem et maximam auctoritatem contrarie sententiæ, quæ per nullam convincentem rationem enervatur, saltem dubia fit assertio quam propugnat suprâ C. de Lago cum aliis, scilicet, quòd elector ex justitiâ commutativa teneatur præficere magis dignos: quando verò dubium est an per electionem iniquam violata sit justitiâ commutativa, non videtur bonus possessor aut dominus adigendus ad restitutionem (1).

OBJECTIONES.

244. *Obj. 1° contra tertiam, quartam et quintam concl.*: Æconomus rite fungitur officio, quamvis non constituat optimos operarios pro vinea domini, modò constituat bonos: ergo à pari elector. *A. prob.* Nemo tenetur administrare suum officium optimè; satis est, si bene. Dein Æconomus non tenetur facere plus quàm dominus prudenter agens: sed hic non quaereret semper optimos.

R. D. A. Si non facilè constituere possit optimos, et si, neglectis optimis, non impendat moraliter domino notabile damnum, *C.*; secus, *N.* Ordinariè non possunt haberi notabiliter meliores operarii, vel ex illorum neglectu non impendet domino notabile damnum. Dein paritas non est inter operarios qui per aliquot dies aut hebdomadas domino laborant, et inter officiales ecclesiasticos aut seculares qui longissimo tempore munus exercent. Item, paritas non est inter damnum quod patitur tota respública, diocesis aut parochia, et inter damnum privati domini.

245. *Obj. 2°.* Si prælatus aut princeps eligere tenetur optimos, etiam tenetur ad diligentiam summam in quaerendis optimis, nec sufficet moderata.

R. N. Onus adhibendi diligentiam summam foret difficillimum et intolerabile, nec reipublicæ foret expediens; quia principes aut prælatos timoratos abstereret ab officiis. Onus verò promovendi quos, adhibita moderatâ diligentia, reperis notabiliter digniores, non est nimis arduum, et est reipublicæ maximè necessarium.

246. *Obj. 3°.* Lex quæ non est usu recepta, non censetur obligare: sed non est usu receptum ut semper præferantur dignissimi, præsertim in beneficiis curatis parochorum, et nimis est durum peccati mor-

talis arguere praxim totius propemodum orbis christiani.

R. D. M. Si lex sit humana tantum, *C.*; naturalis, qualis est in casu nostro, *N.* Contra legem naturalem nulla valet præscriptio vel consuetudo; nam hoc ipso quòd sit contra legem naturalem, est irrationalis, et optimè pronuntiavit Card. Centinus apud Matrium, D. 6, n. 12, hodie non vigere justitiam distributivam, sed potiùs disturbativam. 2° Falsò supponitur hanc corruptelam invaluisse passim, et contrarium optimè probant C. de Lago, D. 35, n. 8, et Cardenas, Diss. 28, à n. 28; saltem de beneficiis majoribus Hispanorum, ubi reges accuratissimi sunt in capiendis arcanis informationibus, et præsentant ad episcopos nonnisi dignissimos, qui nunquam fortè frequentarunt aulam, vel gratiam regis ambiverunt. 3° Multi, dum promoveant minus dignum, excusantur partim ob ignorantiam, partim ob titulos n. 237 breviter expositos.

247. *Obj. 4°.* Electus non tenetur ad optimam administrationem officii: ergo nec elector ad optimam electionem.

R. N. C. Prior obligatio foret intolerabilis, non item posterior; et, licet electus non teneatur ad optimam administrationem, tamen si notabiliter est habilior, longè plus reipublicæ proderit moderatâ suâ diligentia quàm alius, qui communiter etiam non adhibebit plus quàm moderatam diligentiam.

248. *Obj. 5°.* Apostolus, I ad Tim. 3, et ad Tit. 1, enumerans condiciones episcopi, solum requirit ut sit sobrius, pudicus, hospitalis, doctor, irreprehensibilis; non autem ut cæteris sit dignior.

R. Si legantur glossemata SS. PP. apud Barbosam, p. 1, de off. Episc. tit. 2, et consularum Tridentinum de magnitudine muneris episcopalis, ista vox *irreprehensibilis* tot includit condiciones, ut paucissimi sint qui omnes habeant.

249. *Obj. 6°.* Prælatuæ regulares non necessariò conferuntur dignissimis: ergo nec episcopatus aut alia munia curata. *A. prob.* ex praxi quæ sæpe eliguntur superiores juvenes, tantum ut probetur eorum dignitas et aptitudo regendi, præteritis senioribus, quos certò constat esse digniores. 2° Superiores, utni dignissimi, possunt in quibusdam ordinibus amoveri pro libitu, modò absit periculum gravis infamiae. 3° Prælatuæ regulares neutiquam sunt præmia meritorum, ut distribui debeant juxta proportionem meritorum; præmium quippe debet ex natura sua suscitare desiderium sui, quod tamen est contra perfectionem ordinum.

R. D. A. Si ex illorum neglectu non impendat grave damnum, *C.*; secus, *N.* Expedi ordinibus ut experientia quandoque sumatur etiam de novis et junioribus superioribus, ut amoveantur à regimine superiores etiam dignissimi, ne prælatuæ præscribantur apud paucos, et succrescat ambitio; vel, deficientibus senioribus, non sit qui cum dignitate succedat. 2° Minus digni, cum periculum apparet, in multis ordinibus statim removeri possunt. Unde non est idem periculum quod apud ecclesiasticos seculares. 3° Religiose

(1) V. notam subjectam n. 73.

quædam communitates adeo perfectæ sunt, ut vix egeant superiore, sed locum habeat illud Isaie 11: *Pater parvulus minabit eos*. Quod si verosimiles exceptiones desint, clarum est peccari mortaliter in eorum promotione, qui disciplinam notabiliter pessumdam. Vide C. de Lugo, D. 35, n. 53.

250. *Obj. 7^a*. Etsi concilium eligi velit digniores in episcopatibus, non tamen id exigit in parochiis: nam sess. 24, c. 18, de reform. sic habet: *Expediit maxime animarum salutem, à dignis atque idoneis parochiis gubernari, non dicit necesse est, sed expediit; non dicit à dignissimis et optimis, prout supra dixerat de cardinalibus et episcopis, sed à dignis atque idoneis*: ergo.

R. N. A. Mens concilii patet abunde. Nam in eadem sessione et capite verbis aliis obligat episcopum aut patronum ecclesiasticum, ut à dignis eligant digniorem. Item severissimè mandat ut beneficia quæ non sunt patronatûs laici, conferantur per nominationem plurium et concursum, ut eligi possit omnium dignissimus.

251. *Obj. 8^a*: Saltem patronus laicus non tenetur præsentare digniorem, quod patet ex C. monasterium 16, q. 7, ubi fundatori laico permittitur ut præsentet quem voluerit, modò non sit malus aut indignus. Dein, ut Th. Sanch. l. 2, Concil. c. 1, dub. 10, contendit, potest fundator apponere conditionem, ut ad beneficium non eligatur alius quàm ex sua familia, si quidem ex illa reperitur dignus, esto digniores sint extra familiam. Imò potest fundator apponere conditionem, ut patroni sequentes aut sui successores conscientie satisficiant, si præsentent dignum omisso digniori.

R. D. A. Non tenetur in casibus in quibus Ecclesia potest hoc permittere, vel in quibus Ecclesia simpliciter est melius et utilius relinquere patrono laico facultatem præsentandi quemcumque dignum, etiam omisso digniori, C.; universaliter et absolutè, N. Quando jus præsentandi convenit laico, non propter institutionem beneficii ex propriis bonis, sed ex speciali concessione, vel propter insignia merita in Ecclesiam, non potest laicus patronus omittere digniorem: nam Ecclesia non potest in patronum transferre jus magis liberum quàm quod habet ipsa; unde, sicut ipsa non habet jus omittendi digniorem, ita nec habet patronus laicus. 2° Quando laicus fundat beneficia simplicia, quæ tamen Ecclesie necessaria non sunt ad debitum decorem, potest Ecclesia permittere fundatori potestatem præsentandi quemcumque dignum; quia sic Ecclesia non patitur notabile detrimentum; licet enim ex delectu promiscuo illorum qui videntur digni, conjiciatur in morale periculum habendi ministros indignos, tamen hoc malum abunde compensatur augmento ministrorum et cultûs divini, qui tantus non esset si tantum præsto forent ministri necessarii. 3° Quando verò laicus fundat beneficia curata parochialia, non potest Ecclesia permittere facultatem præsentandi communiter digniorem; quia nimis magna detrimenta vel pericula, et aliàs etiam, in multis episcopatus, posset pro libitu

notabiliter minùs dignos præsentare, quod tamen cum Tridentini verbis n. 253 non convenit. 4° Cum beneficia curata sint valde necessaria, et Ecclesia ipsa per se debeat ex decimis aut aliis redditibus illa constituere, ac dein aptiores ministros eligere, non potest Ecclesia per se fundatoribus laicis hanc obligationem promovendi digniores remittere. 5° Si tamen Ecclesia non possit instituere beneficium, et absolutè melius esset permittere fundatori laico potestatem præsentandi quemcumque dignum quam beneficio carere; posset Ecclesia potestatem hanc permittere fundatori ad unam aut alteram vicem, non autem regulariter, semper aut in perpetuum.

252. *Obj. 9^a*: Si non potest eligi vel præsentari minùs dignus, etiam confirmari non potest, si fortè fuit electus aut præsentatus: falsum hoc, et episcopus tenetur ejusmodi præsentatum aut electum confirmare; quod pluribus ostendit Th. Sanch. Concil. l. 2, c. 1, dub. 6, et manifestè colligitur ex Trid. sess. 24, c. 18.

R. cum S. Th. q. 63, a. 2 ad 3, N. M. Si non valeret electio vel presentatio minùs digni, quelibet electio vel presentatio pateretur calumniam, et nimia foret conturbatio litium. Audiatur decisio Rotæ Romanæ, quam afferunt Pax Jordanus, prælod. 12, n. 6; Barbosa, de officio Parochi, p. 1, c. 2, n. 98; Farinæ, et alii: *Quamvis pro validitate electionis satis sit, si dignus eligatur, et electio de digniori sustineatur, id tamen procedit, postquam celebrata est electio, ut litium occasiones evitentur; sed ante electionis celebrationem omnia jura clamant, quod meliores et sanè sanctiores eligantur, et ideo peccant qui scienter, omisso digniori, eligant dignum*. Taceo quòd nonnulli dubitant an beneficia parochialia, quæ non sunt patronatûs laici, vel quæ conferri debent per concursum aut nominationem plurium, consequantur firmum valorem, si non promoveatur dignissimus.

253. *Obj. 10^a*. Permutans, resuntians aut resignans beneficium, non debet quærere magis dignum: ergo non elector aut patronus. Ant. existimat Th. Sanch. supra dub. 7, sufficienter ex praxi constare; Salenius, q. 63, a. 3, et C. de Lugo, D. 35, n. 49, testantur esse communem sententiam.

R. 1° ant. esse controversam. Negant illud Navarrus, Navarra, Sotus, Palac. Vasq. Dicast. Wiggers, Flor. de Cocq, et P. Carden. diss. 28, n. 45. Imò Palacios apud Th. Sanch. asserit, episcopum peccare mortaliter, si permittat resignationem in favorem minùs digni.

R. 2° D. A. Si per ejusmodi renuntiationem non præjudicatur Ecclesie, vel ista non constituitur in statu notabiliter deteriori, C.; secus, N. 1° Quando permutatur beneficium simplex cum simplici, vel curatum cum curato, quorum tamen neutrum exigit notabiliter majorem aptitudinem, necesse non est quærere notabiliter digniorem, sed sufficit æquè dignum substituere; quia non collocatur Ecclesia notabiliter in deteriori statu. Quippe, si potes beneficium retinere, nihil detrimenti patitur Ecclesia, modò substitutus æqualem; et hoc etiam concedunt Vasq.

et Navarra. Idem juris est si beneficium non permutas, sed præcisè resignas in alium æquè dignum, modò non sit valde junior, aut spes magna sit post mortem tuam beneficium conferendum magis digno; nam etiam in hoc casu non collocatur Ecclesia notabiliter in deteriori statu. Si tamen in promptu foret ut beneficium presensret alius notabiliter dignior, putat Lessius hunc esse charitate præferendum, nisi fors occupetur in beneficio majoris aut æqualis momenti. 2° Si duo beneficia curata requirunt æqualem aptitudinem, tu verò malles beneficium alterius, qui quidem est minùs dignus quàm tu, sed tamen adhuc absolutè dignus, non videtur illicita permutatio; quàmvis enim sequatur aliquod damnum, quòd beneficium tuum obveniat minùs digno, tamen illud abundè compensatur per hoc quòd alterum beneficium obveniat tibi magis digno. 3° Si verò beneficia sint inæqualia, curatum unum, alterum simplex, non videtur licita permutatio quà notabiliter minùs dignus acquirat beneficium curatum; quia jam Ecclesia collocatur notabiliter in deteriori statu. 4° Resignatio episcopatus in favorem alterius regulariter est suspecta, nec nisi gravissimas ob causas admittitur, imò nunquam in Hispania, tum ob maxima pericula que nascuntur in episcopatibus ob omissionem dignissimi; tum etiam quia communiter resignantes episcopatum reservant sibi pensiones, ut successor muneri suo pro dignitate non possit satisfacere, nec habeat unde pauperibus succurrat. 5° Similes ob causas putat C. de Lugo non facile permittendam beneficii curati permutationem cum simplici, præcipuè si resignans pensionem sibi reservet. Idem Card. improbat modum quo senes resignare solent beneficium in gratiam adolescentis consanguinei vel nepotis, ut beneficium hæreditarium perseveret in familia; quod etiam jura summopere detestantur, *C. plerique, C. apostolica* 8, q. 1, et *C. ex transmissa* 7, de filiis presbyterorum; *C. quia clericis* 6, de jure patronatus.

254. *Obj. 11°*: Si non licet eligere minùs dignum, etiam non licet ad beneficium concurrere cum magis digno; quia sic concurrere, dum petit eligi, petit rem intrinsecè malam.

R. D. M. Si certò constet alium esse notabiliter digniorem, et non adsint alie circumstantie que concursum honestent, *C.*; secus, *N.* Minùs dignus sæpissimè non est certus alium esse notabiliter digniorem, et ipsi non competit dijudicare sua vel competitorum merita. 2° Ordinariè non scit adesse vel abesse circumstantias in quibus, juxta n. 257, licitè præferatur minùs dignus. Sæpè sibi graviter præjudicaret ad aliud beneficium si cum pluribus competitoribus, è quibus varii non sunt ipso digniores, non concurreret ad beneficium. Unde, dum concurrit, solum conditionatè petit ut hæc vel alia vice promoveatur, si fuerit repertus dignior.

255. *Obj. 12°*: Officia secularia licitè possunt vendi. Ergo de necessitate non conferuntur dignioribus. *C.* fluid; quis enim credat emptores opulentos semper

esse digniores? *A. prob. 1°* suffragio S. Thomæ, quem sequuntur plurimi apud C. de Lugo, D. 54, n. 24; 2° ex praxi, quæ non solum in principum et regum curiis, sed etiam in Romana viget, et, ut observat Azor, prævalebit semper, quidquid contrà clamaveris; 3° ex supremo dominio principis; possunt enim suppremi principes donare, vendere, vel in feudum castella, comitatus, etc.; ergo et officia iis annexa.

R. Possunt vendi per accidens, si reipublice necessitas exposcat, et alie conditiones debite non deficiant, *C.*; secus, *N.* Conditiones sunt: 1° auctoritas in vendente, 2° ut vendantur officia, quantum fieri potest, dignissimis; 3° ut pretium sit moderatum; 4° ut necessitas sit reipublice; 5° ut emptores obtineant emolumenta specialia, quæ non præcisè propter laborem in officio debentur; aliàs venderetur ipsis labor. Addo tamen cum S. Thoma, Lessio et aliis, ejusmodi venditiones non expedire, sed ut plurimum esse perniciosas in praxi; quia, dum officia sunt vendibilia, plerumque per pecuniam obtinentur ab indignis, studia pereunt et quisque pecuniis studet, sola divitum causa promovetur et officia vertuntur in proprium quaestum. Unde jure communi venditiones istæ fuerunt olim prohibite, *Novell. 8, c. 7* Eisdem strictè vetuit Pius V, anno 1571; sed et S. Thomas à Villanova dissuasit Carolo V vendere præturas Castellæ, quod multi volebant.

QUÆSTIO XVI.

AN RESTITUERE DEBEANT COOPERANTES AD INJUSTUM DAMNUM?

256. De cooperantibus ad injustum damnum agunt S. Th. hic. 62, a. 7, quem sequuntur ibi Bannez, Aragon. Salon; et alii discipuli: Sotus, l. 4 de Just. q. 7, a. 5; Medina C. de restit. d. 7 et 8; Covarruv. ad reg. *peccatum*, p. 2, § 12; Navarrus, c. 17, n. 17, et Vasq. c. 9; de rest. Molina, tom. 3, D. 729 et sequentibus usque ad 741; Lessius, l. 2, c. 15; Rebell. l. 2, q. 14; Azor, t. 5, l. 4, c. 10 et sequentibus usque ad 20; C. de Lugo, D. 19; Dicast. de restit. D. 4, 5; Mercado, t. 6, c. 18; Navarra, l. 5, c. 4; Tambur. l. 8, tr. 4, c. 2; Laym. de rest. c. 5 et 6; Patrit. Sporcr. tr. 5, c. 5; Anton. Perez, D. 5, de rest. c. 5 et seqq. Haunold. t. 1, tr. 2, à. n. 372; Florent. de Cocq, tr. 1, de J. et J. c. 8, et alii quamplurimi.

257. *Sciendum* 1° communiter novem reverseri causas cooperantes, quas indicant vulgares versiculi:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

258. *Sciendum* 2° cooperantes ideo vocari, quia non inferunt immediatè, vel exequuntur damnum injustum, sed ad illud mediatè, inralliter ut etiam physicè concurrunt. Unde, si computetur executor, sunt decem genera personarum, quæ propter injustum damnum obligantur ad restitutionem.

259. *Sciendum* 3° quosdam è cooperantibus positivè, quosdam negativè tantum concurrere. modo concurrunt mandans, consiliarii palpans aut laudans, dans recu-

qui mandato, consilio, suffragio, etc., positivè movent ac incitant alteram ad injustè nocendum, vel cum eo physicè participant. Posteriori modo concurrunt mutus, non obstans, non manifestans, qui præcisè non impediunt injustum damnum. Sed de causis istis specialiter infra. Nunc ad generalia principia.

200. Dico 1°: Qui positivè cooperatur ad injustum damnum, id est, qui mandato, consilio, precibus, adulatione, minis, etc., movet alterum ad injustum damnum, aut qui sciens et volens physicè participat, agit contra justitiam et tenetur ad restitutionem, si sit efficax causa damni. Ratio prima est consensus omnium DD. Secunda. Qui positivè cooperatur injustum damnum, est causa moralis aut physica damni injustè dati: sed hoc est contra justitiam, et infert obligationem restitutionis, si quidem efficaciter secutum sit damnum. Tertia. In quavis ordinata republica condemnatur ut injustitiæ reus, et compellitur ad restitutionem, qui sciens et volens mandato, consilio, vel alia quamvis ratione movet efficaciter ad injustum damnum. Ita, si consilium dedisti ut Calus Titium occideret, secutà morte, teneris de homicidio, *cap. si quis viduum. Dist. 50, C. sicut dignum 6, de homic.* Si consilio movisti servum ut fureret aut furtum faceret, teneris furti, vel servi corrupti, *L. 1, § persuadere, ff. de servo corrupt.* Si persuasisti Titio ut me afficeret injurià, teneris mihi actione injuriarum, *L. non solum 11, ff. de injur.* Si supposuisti scellas, commodasti claves aut effregisti fenestras, et alter furtum faceret, teneris furti, *Lib. 4, tit. 1, § 12, Inst.* Si mandasti Mævio ut Scium occideret, secutà necem, teneris homicidio, *C. perniciosè, D. 4, de penitentia, et alibi.* Quarta. In moralibus idem est damnum injustè dare et ad illud cooperari. Sic enim habet regula 169, *ff. is damnatus dat, qui jubet dare.* Et Gregor. IX, *C. fin. de injuriis*, universaliter decidit: *Si culpà tuà damnatus est datum vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem fortè talisti, jure super his satisfacere te oportet.* Quinta. Innocentius XI sub excommunicatione profligavit hanc thesim: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

201. Dico 2°: Positivè cooperans non eximitur à restitutione per hoc præcisè quòd, ipso non cooperante, fuisset alius cooperatus, et damnum, ipso deficiente, tamen fuisset secutum. Ita Molina, D. 756, n. 5; Less. c. 15, n. 2; C. de Lugo, D. 19, n. 6, et alii communissimè. Nec reipsà dissentiant veteres. Ratio prima. Quamvis, te non cooperante, fuisset alius cooperatus, tamen idcirco non emittis cooperationem, neque tollitur efficax tuus influxus in damnum alterius injustum: sed qui causat efficaciter damnum injustum alterius, tenetur ad restitutionem, ut dictum est n. sup. Secunda. Ineptà foret in rebus physicis hæc illatio: si deficeret ignis A, casus non esset ignis B, cui sociatur ignis A: ergo ignis A non esset, ergo etiam in moralibus mala censeretur non adididisset ego cædem injustam, ergo mandatum meum non effica-

citer influxit in eadem injustam. Tertia. Executor injusti damni tenetur ad restitutionem, etiamsi, deficiente ipso, non defecisset alius executor: ita, v. g., tenetur ad restitutionem famulus, si de mandato domini succendit injustè domum Titii, quamvis, ipso recusante, succendisset alius famulus: ita tenetur etiam qui furatur res Cæii, quamvis easdem alius fur abstulisset; qui Caium injustè trucidat, quem alius injustè trucidasset: ergo etiam cooperans efficaciter ad injustum damnum tenetur ad restitutionem, licèt, ipso deficiente, cooperatus fuisset alius. Quarta. Ista conditionalis, *si ego non fecissem, alii fecissem*, nihil facit ad meres, à tribunalibus exploditur, nec tollit quominus damnum injustè fuerit à me datum. Sic etiam in opposito, si largior elemosynam quam equidem alius dedisset, non privor mercede. Quinta. Sicuti necesse quidem est ut veniant scandala, vix tamen est homini illi per quem scandalum venit; ita, etsi damnum hoc necessariò per alios evenisset, vix tamen est illi per quem damnum infertur.

202. Dico 3°: Qui negativè tantùm et indirectè cooperatur ad injustum proximi damnum, sive qui non impedit injustum alterius damnum quod ex charitate tantùm impedire debet, non tenetur ad restitutionem. Est communissima DD. cum S. Th. q. 62, a. 7. Ratio prima. Ex violatione solius charitatis non oritur obligatio restitutionis, et alioquin oriretur etiam ex violatione solius obedientiæ, misericordiæ, pietatis, justitiæ legalis aut distributiæ; quod n. 215 fusiùs est rejectum. Secunda. Qui non succurrit inopi patienti gravem aut extremam necessitatem, non fit obnoxius restitutioni, quamvis graviter peccet contra charitatem, ut est communissimus sensus somnium DD. Qui deserit naufragum, et non eripit illum ab undis, cum facile potest, in nullo tribunali condemnatur ad restitutionem, dummodò non teneatur ad opem ex officio justitiæ. Tertia. Si tenetur ad restitutionem qui non impedit alterius damnum, cum facile potest, esto non obligetur ex justitia, tenetur etiam ad restitutionem qui non positivè procurat alterius bonum, cum facile potest: sed hoc nemo dicit.

203. Dico 4°: Qui negativè cooperatur ad proximi damnum quod ex justitia debet impedire, peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem. Ita rursùm communissima cum S. Th. suprâ. Ratio 1^a. Nam injustitiæ culpa semper obligat ad restitutionem, quoties est efficax causa damni. 2^a. Quando principes, gubernatores et præfecti reipublicæ sponte suâ non impediunt gravissima damna quæ per bestias, latrones, hostes aut alios in republica creantur, nemo dubitat eos fieri obnoxios restitutioni. 3^a. Similiter tenentur tutores, curatores et administratores bonorum Ecclesiæ, quando per supinam eorum negligentiam accrescunt varia damna papillis, minoribus aut Ecclesiæ. Nota tamen sæpiùs excusari non impediens, quando non possunt advertere aliena damna sine periculo majoris aut æqualis sui damni. Licet enim ex justitia teneantur avertere damna, communiter tamen non tenentur cum gravi suo incommodo nisi fortè specialiter ad

hoc se obstrinxerint, uti milites, qui debent hostibus obsistere etiam cum gravissimo periculo vite.

264. *Dico 5°*: Ex justitia nemo tenetur impedire proximi damnum, nisi teneatur vel ex re accepta, vel ex injusta acceptance, vel ex contractu, vel ex quasi-contractu. Sic, qui rem alterius habet quam prius bona fide putavit esse suam, tenetur ex justitia cavere, quantum commodè potest, ne fures eam surripiant; aliàs sequeretur quòd etiam ex justitia non teneretur utròq; monere dominum ut rem suam accipiat, vel non deberet ei rem reddere sponte sua. 2° Qui librum aut equum alterius citra licentiam accepit ad usus aliquot dierum, ex justitia vigilare tenetur ne res omnino pereat, vel subeat nocumentum. 3° Qui rem alterius habet ex contractu depositi, commodati, conducti, etc., titulo justitiæ debet avertere damna circa rem alienam. 4° Justitiam debent esse solliciti circa res aut personas sibi creditas gubernatores, officiales, tutores, curatores, judices, medici propter quasi-contractum. Verùm extra quatuor istos casus gratis et contra communissimam DD. fingitur obligatio justitiæ quã quilibet esset obstrictus ad impedienda proximi damna, quoties facillè potest, nec ullum amplius discrimen feret inter obligationem charitatis et obligationem justitiæ.

OBJECTIONES.

265. *Obj. 1° contra primam concl. § interdum 12, Inst. de obligationibus, quæ ex quasi-delicto*, Justinianus sic habet: *Qui nullam operam ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur furti.*

R. textum intelligendum pro casu quo vel nullum secutum est furtum, vel consilium non influxit efficaciter in furtum, aut fur aliunde jam ita determinatus erat, ut consilium non addiderit stimulum, aut fur non curavit consilium.

266. *Obj. 2° contra tertiam concl. Innoc. III, cap. quantia. 47, de sent. excomm.* pari pœna judicat dignos qui percutiunt clericum, et qui non obstant percussentibus clericum: ergo etiam qui non impedit alterius damnum injustum, cum facillè potest, eodem modo tenetur ad restitutionem ac ille qui dat injustum alteri damnum.

R. N. C. Pontifex in capitulo loquitur de consentientibus; nam dicit, *consentientes et facientes pari pœna plectendos*. 2° Esto Pontifex infrã tanquam auctores criminis excommunicet, qui, cum possint, manifestè facinorosi desinant obviare; tamen, ut Glossa textum exponit, loquitur solam de illis qui ex officio justitiæ debent impedire percussorem clericum, vel qui habent ex officio auctoritatem prohibendi, et non prohibent, cum facillè possint; namque moraliter censentur consentire percussioni, dum eam non impediunt. 3° P. Suarez, quidem D. 22, de Censur. s. 1, n. 56, cum Innoc. et Abbate concedit, excommunicatos etiam esse qui tenentur tantum ex officio charitatis aut religionis impedire percussorem, et ex odio vel alio peccato mortali non impediunt, cum facillè possint. Verùm, licet hæc sententia foret vera, quam ta-

men multi rejiciunt, tamen nihil inde contra nos eliceretur; nam excommunicationis pœna potest infligi non solum ob grave peccatum injustitiæ, sed etiam ob alia peccata. Contrã non oritur obligatio restitutionis ex alio peccato quam injustitiæ.

267. *Obj. 3° Alex. III, cap. sicut dignum 6, de homic. Qui potuit, inquit, hominem liberare à morte, et non liberavit, occidit.*

R. D. Qui potuit et ex officio debuit, vel qui positivè juvit occisores, et impedit alios per vim et fraudem ne succurrerent, C.; universaliter, N. Pontifex respondet Oxoniensium episcopo, propter injustissimam eadem S. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, pro qua vult omnibus positivè cooperantibus imponi congruam pœnam, etiam iis qui comitati tantum sunt occisores, ut opem iis ferrent si fors ab aliis impediuntur; nam et hi positivè concurrerunt, imò scilicet percussores ut securius fererent. 2° Esto comites isti positivè non incitassent occisores, venerunt tamen ut eis opem præstarent, et injusta vi repellerent alios, qui fortè S. martyri tulissent suppetias; imò probabiliter illos terruerunt, ut succurrere non possent: hoc autem est manifestè contra justitiam, ut infrã videbimus, ubi de impediendis per vim et fraudem. 3° Potest dici cum Lessio quòd Pontifex occasionem latius acceperit, prout est violatio charitatis, et non strictè prout est violatio justitiæ. Sic enim et D. Ambrosius divites eucliones vocat homicidas pauperum, etiamsi non teneantur ex justitia, sed ex charitate tantum succurrere. Si non parvis, occidist. C. pœnae, dist. 86.

268. *Obj. 4°*: Qui potest facillè impedire damnum injustum alterius, ex officio debet impedire: sed qui non impedit damnum alterius quod facillè potest, et quod ex officio debet impedire, peccat contra justitiam, et tenetur ad restitutionem, maximè si faciat id ex odio vel vindicta privata.

R. D. M. Ex officio vel charitatis vel justitiæ, C.; semper ex officio justitiæ, N. Sicut ex justitia non teneor alteri positivè procurare quodvis bonum, quod ei debetur ab aliis ex justitia, quamvis facillè possim; sic etiam ex justitia non teneor impedire quodlibet damnum, quod ab aliis injustè creatur, esto facillè possim. Quin etiam, si damnum alterius permitterem ex odio, vel spiritu privatæ vindictæ, tamen hic affectus nihil faceret ad obligationem restitutionis; cum odium sit purè contra charitatem, et intentio nocendi per se non variet obligationem restitutionis, ut alibi dicemus ex instituto. V. quæst. 25.

269. *Obj. 5°*. Ergo etiam non peccas contra justitiam, si suadeas alicui ne furtum impediatur, quod tantum ex charitate tenetur impedire: sed hoc est falsum et rejicitur à Joan. Medina, cujus sententiam approbare videtur Vasq. c. 4, § 3, dub. 1, n. 8: et si non peccas in hoc casu contra justitiam, etiam non peccas contra justitiam, si Titio volenti se defendere contra Caium, injustum aggressorem, eriperes quod enim Titio sunt arma, hoc alterum, est bonus amicus, parans

R. cum Molina, D. 735,

n. 101, si purè suadeas, et non adhibeas vim aut fraudem, C.; secùs, N. Qui sine vi vel fraude impedit alterum à bono quod ei per justitiam non debetur, non peccat contra justitiam; aliàs etiam ita peccaret, qui sine vi vel fraude solis precibus aut consiliis moveret Caium ut Sempronium non eligeret heredem: item in priori casu peccaret etiam contra justitiam, qui videret tuas rationes non esse sufficientes ad omissionem licitam auxilii, et auxilium contra furem non ferret. Quamvis autem suadens videatur in hoc casu concurrere positivè, non tamen positivè concurrat ad injustum damnum, sed tantùm ad arcendum et impediendum auxilium quod alteri ex justitia non debetur. Et hinc etiam non est paritas quoad arma, quibus se vult aliquis defendere contra violentum et injustum invasorem; nam invasus est dominus armorum, vel certè jus habet ne per vim eripiantur sibi.

270. *Obj. 6°*: Ergo etiam non peccat contra justitiam, et non tenetur ad restitutionem, qui pecuniam accipit, ut non impediatur furtum, vel ut dissimulet aut non prodatur furem: sed hoc negant Saloñius et Navarra, quibus ferè consentit Lessius hic n. 68; et *ratio*, quia pecuniam accipiens videtur animare furem ad latrocinium, et habet se sicut palpo vel adulator, qui positivè concurrat ad malefìcium.

R. cum Molina suprà, n. 3, et C. de Lugo, n. 102, C. *sequel.* Aliud est animare positivè et directè, vel incitare laudibus aut vituperiis alterum ad injustam actionem, et aliud est animare negativè et indirectè, vel omittre terrorem aut promittere omissionem terroris, quo poterat alter impediiri ne poneret injustam actionem: prius est contra justitiam, non item posterius. 2° Aliud tamen foret si fur daret pecuniam non ex propriis bonis, de quibus potest disponere, sed ex alienis aut furtivis; tunc enim accipiens esset furti particeps, et procul dubio teneretur ad restitutionem. 3° Majus dubium agitari posset an, si fur ex propriis bonis daret pecuniam ut sileres aut non obstiteres, deberes ex justitia saltem furi reddere pecuniam acceptam. Verùm hoc pertinet ad materiam de turpi lucro, ubi communis sententia tenet non debere restitui pecuniam si fuit absolutè donata, vel si fuit promissa, vel data sub onerosa conditione quæ jam est impleta; debere tamen reddi ante conditionem impletam.

QUÆSTIO XVII.

QUANDO MANDANS TENEAUR AD RESTITUTIONEM.

271. Certum est ex dictis suprà n. 260, peccare contra justitiam et obnoxium esse restitutioni, quoties jussione, præcepto vel auctoritate sua movet alterum efficaciter ad injustum damnum. Ut verò clariùs et distinctiùs procedatur, lubet præcipua dubia circa mandantem dissolvere.

272. Dubitabis 1° an mandans debeat compensare damnum, si mandatum efficaciter revocavit antequàm mandatarius illud impleret?

R. cum omnibus negativè, si quidem mandatù revocatio pervenit ad notitiam mandatarii; nam, revocato mandato, non movetur ampliùs mandatarius ab au-

toritate vel voluntate mandatis; neque facit malefìcium, quia judicat mandantem id velle, sed quia sibi placet, aut propter alias causas. Id ipsum indicant jura variis locis *ff. mandatù*. Porrò mandatatum dupliciter revocari solet: *expressè*, quando verbis, litteris aut nuntio mandans expressè significat contrariam voluntatem; vel *tacitè*, cùm nuntio, facto vel alio signo declarat implicitè contrariam voluntatem.

273. Dubit. 2° an mandatatum revocatum censetur ob longum temporis decursum?

R. Negat Azor hic c. 10, secutus Abbatem, Innoc ac Bartolum. Quamvis enim in quibusdam causis voluntas prima diuturnitate temporis revocetur, tamen hic aliter dicendum, quia mandatarius movetur adhuc à voluntate mandantis. Alii concedunt. Putem ego, si tantum sit temporis intervallum ut mandatarius prudenter possit ac debeat judicare mandantem non ampliùs persistere in antiquo proposito, mandatario potius imputandum esse malefìcium quàm mandanti.

274. Dub. 3° an tenetur ad restitutionem mandans qui, post mandatum pœnitentià ductus, vellet quidem illud revocare, sed non potest ob distantiam mandatarii?

R. cum communi omnium *affirmativè*. Quamvis enim mandator efficaciter revocet affectum iniquum, tamen non facit ut mandatum, iniquè datum, efficaciter non influat in malefìcium. Et aliàs non esset reus homicidii, vel non subjaceret penis homicidii, qui post lethale vulnus inflicto conciperet sincerum dolorem, et recuperaret statum amissæ gratiæ diviniæ, priusquàm vulneratus è vita decederet. Item non deberet sarcire damnum incendii, qui supposituit ignem alienis ædibus, sed visis postea flammis, deestatur facinus, ac vellet illud non fuisse commissum. Videri potest Suar. D. 44, de cens. s. 3, n. 5.

275. Dub. 4° an qui mandatarium tempèstive monere non potest ut desistat, debeat, si potest, ex justitia tertium monere ut sibi caveat vel rebus suis consulat?

R. *affirmativè* cum C. de Lugo, D. 19, n. 20. *Ratio*. Qui posuit injustè causam ex qua per se nascitur grave damnum alterius, ex justitia debet tollere causam, aut impedire saltem influxum causæ: qui contra jus supposituit ignem alienis ædibus, ex justitia debet ignem extinguere, si potest: qui per injustam calumniam accusavit innocentem, et conjecit in proximum particulam necis, debet retractare calumniam etiam cum æquali periculo propriæ vitæ, si non potest aliter innocentem liberare, cùm in pari causa melior debeat esse innocentis conditio quàm nocentis. Quòd si verò ex monitione tibi imminet tibi damnum valdè notabiliter majus quàm sit damnus tertio inferendum ex mandato tuo, non teneris admonere tertium: quia nemo debet etiam restituere cum longè graviori suo incommodo. Unde, si tertio solum inferendum sit damnus in bonis fortunæ, non teneris illum admonere, quando propter admonitionem tua vita vel fama gravissimè periclitaretur, prout alibi dicemus, ubi de causis excusantibus à restitutione.

276. Dub. 5° an mandans teneatur ex justitia vel charitate saltem monere tertium, ut sibi consulat, quando revocavit quidem mandatum, videt tamen mandatarium in suo proposito persistere?

R. cum C. de Lugo suprâ contra P. Suar. D. 44, de Cens. s. 5, n. 8: Probabiliùs per se non tenetur ex justitia; quia jam sustulit causam injustam, et damnum non imminet ampliùs tertio propter mandatum, sed propter nequitiam mandatarii. Idem esset dicendum, si mandans antea promisisset mercedem aut præmium mandatario; nam, revocato mandato, non potest mandatarius moveri spe mercedis aut præmii. Secùs tamen esset dicendum, si mandans proposuisset mandatario specialia motiva, quæ mandatarium impellere potuerunt ad homicidium, v. g., spem obtinendi pecunias apud occisum; tunc enim ex justitia monere deberet tertium, imò, si non posset eum monere, teneretur postea ad restitutionem, prout infrâ n. 297, 208, dicitur de consulente. Quòd si tamen in primo casu mandans absque suo incommodo posset monere tertium, teneretur ad hoc ex charitate; non item si non possit absque pari suo incommodo, quia charitas per se non obligat cum tanto incommodo.

277. Dub. 6°: Quid si mandans revocasset mandatum, sed mandatarius crederet revocationem esse duntaxat simulatam propter adstantes, aut si putaret quidem seriò factam, sed illius postmodum oblivisceretur, ac ideirò perficeret damnum?

R. cum C. de Lugo, n. 26 et 27, videri probabile quòd mandans non eximatur à restitutione; nam etsi mandatarius sibi falsò persuadeat perseverare voluntatem mandantis, tamen non falsò sibi persuadet præcessisse mandatum, et ex illo movetur ad maleficium. Mandans autem qui posuit causam injustam aut dedit mandatum injustum, tenetur ad restitutionem, quoties efficaciter non impedit ut causa posita, vel mandatum iniquè datum non soriliatur effectum. Sic etiamsi mandans revocaret mandatum, et mandatarius ob surditatem, distractiones vel alias causas non intelligeret revocationem, mandans absque dubio teneretur ad restitutionem.

278. Dub. 7° an, si mandatarius excessit fines mandati, teneatur mandans ad excessum damni?

R. cum distinctione. Vel in potestate mandatarii fuit servare fines mandati, vel non: si prius, non tenetur mandans ad excessum, ut patet ex *L. diligenter*, 5, ff. mandati: si posterius, tenetur. Ita si Caius mandavit Sejo tantùm ut furaretur Titium, Sejus verò Titium occidit, ut faciliùs lateret furtum, Caius homicidii non tenetur. Contra si Caius mandavit Sejo ut ferro percuteret aut vulneraret Titium, Caius ordinariè tenetur homicidii, quia, qui ferro vulnerat aut percutit, nec solet, nec etiam communiter potest ita prudenter cavere ut solum vulneret et non sim ul occidat, et Caius faciliè potuit hoc periculum prævidere. Si verò Caius mandavit Sejo ut Titium interficeret, Sejus autem qui non potuit aliter Titium interficere quàm exurendo domum Sempronii in quâ latebat, non tenetur Caius

ad reparationem damni quod Sempronius est passus, nisi fortè præviderit aut prævidere debuerit hoc periculum.

279. Dub. 8°: Quid si Titius Caio mandavit ut Sejum occideret, Caius verò per inculpatum errorem occideret Sempronium, nor Sejum?

R. Quamvis Azor supra existimet Titium teneri ex homicidio, quia potuit ac debuit hoc periculum prævidere; cùm ejusmodi damna frequenter ex mandatis proveniant, probabiliùs tamen id negat Patrit. Sporer, tr. 5, c. 5, n. 206, afferens declarationem cardinalium in Conc. Trid. sess. 14, c. 7, quâ decisum fuit, mandantem in hoc casu non incurrere pœnam irregularitatis; quia reipsà non mandavit Sempronium occidi; et non ita frequenter contingit ut unus occidatur loco alterius à mandatarii. Nec obstat quòd mandatarius, volens occidere Sejum, teneatur ad restitutionem ex homicidio Sempronii, prout ostensum n. 203: quia mandatarius vult occidere hominem ibi stantem, quem falsò existimat esse Sejum; mandans non jubet occidi hominem ibi stantem, sed Sejum.

280. Dub. 9° an mandans teneatur etiam reficere damna quæ mandatarius est passus ob executionem mandati?

R. Si mandatarius sponte se obtulit, nec ulla vi vel metu coactus, sed ob mercedem operam addixit mandatori, mandator ad nihil tenetur; quia sponte volenti non fit injuria. Si verò mandator per vim aut metum injustum coegit, uti communiter cogunt superiores, tenetur reficere saltem ea damna quæ communiter, per se vel ut plurimum vel valdè frequenter oboriuntur mandatario, v. g., si mandatarius, in maleficio deprehensus, gravissimè puniretur aut etiam occideretur. Puta, si Caius per vim aut metum injustum adigeretur ut palàm aggrederetur Sempronium, et occideretur à Sempronio tuente vitam suam. Cætera verò damna purè fortuita quæ rarissimò contingunt et verosimiliter prævideri non possunt, reficere non tenetur, ut si mandatarius in itinere periret fulmine, suffocaretur in flumine, vel casu spoliaretur à latronibus. Facit hûc casus Tamburini, quo duo litigabant de summâ 50000 et ampliùs aureorum: cùm autem unus ex procuratoribus, qui fortius litem urgebat, ab altero graviter sauciatus, peteret à domino cui servicbat expensas vulnerrum, rectè responsum est, nihil ei deberi; partim quia damnum non erat ex communiter contingentibus, et purè fortuitus erat hûc casus ad officium procuratoris et mandatarii; partim quia procurator sponte suscepit officium ob mercedem, et nemo reficit damnum fabro murario, si mercede conductus decidit ex tecto.

281. Dub. 10°. Quid si mandatarius à principio mandato non consentit, sed potius omninò respuit, et postea tamen delictum patravit?

R. Azor vult mandantem tunc non teneri, citans Baldum in *L. si litteras, ad finem, C. mandati*, et in *L. 1, C. de serv. fugit.*, et Bartolum in *L. qui alienâ, § si is qui, ff. de acquir. hered.* Et ratio fortasse, quia si mandatarius initio respuit mandatum, et mandator ultra non urgeat, supponere potest ac debet non

amplius velle mandatorum et ipse maleficio exequatur. Verum contrarius est Suar. D. 44, de Cens. s. 3, n. 9, quia nisi mandator expressè vel tacitè mandatum revocet, mandatarius movetur à voluntate mandantis, præsertim si mandans etiam præmium promissit.

282. Dub. 11° an teneatur etiam ad restitutionem, qui non mandavit, sed tamen postea ratum habuit injustum damnum?

R. cum C. de Lugo, n. 32, Azorio, Vasqujo, Less. Rebell. et aliis communissimè contra Navarrum, Angel. Sylvest. Palud., negativè. Quia per ratihibitionem sequentem iste non influit efficaciter in damnum præteritum: nec obstat C. 10, de R. J. in 6: *Ratihibitionem retrotrahi, et mandato non est dubium comparari; nam hoc tantum est verum quoad aliquos effectus, à jure specialiter expressos. Ita ratam habens percussio-nem clerici, sui gratià factam, incidit in excommunicationem canonis juxta C. cum quis. 25, de sent. excomm. in 6. Quod, ut C. de Lugo cum pluribus contra Molinam tuetur, extendi non debet ad poenam irregularitatis propter ratihibitionem injuste cædis.*

283. Dub. 12° an teneatur ad restitutionem qui scit aut timet nomine suo vel gratià sui damnum inferendum, neque tamen illud impedit, cum faciliè possit?

R. Si non impediens dedit signa positiva, quibus declaravit sibi gratum fore si nomine suo damnum inferretur, procul dubio tenetur ad restitutionem. Ita peccavit contra justitiam Henricus Angliæ rex, qui, licet explicite non mandaverit necem S. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, satis tamen prodidit desiderium, quando sæpius fuit lamentatus se cum uno sacerdote pacem habere non posse. 2° Si non expediens ex officio debet impedire damnus injustus alterius, iterum tenetur ad restitutionem, ut nemo negat. 3° Si taciturnitas sit instar consensûs, v. g., si tui necessarii vel familiares, te præsentem, tractent de damno quod putant tibi futurum acceptissimum, tu verò non repugnes, sed taceas, cum faciliè possis impedire damnus, censet Rebellus, l. 2, q. 14, n. 43, induci obligationem restitutionis; quia qui tacet consentire videtur, et inferentes damnus moventur ex taciturnitate tanquam implicito consensu. Verum, extra positos casus, putat idem auctor nullam induci restitutionis obligationem, quanquam contrarius sit Molina, D. 729, n. 4, post Navarrum universaliter obligans ad restitutionem.

QUESTIO XVIII.

QUANDO CONSULENS TENEAUR AD RESTITUTIONEM?

284. Certum est ex n. 260, consiliarium peccare contra justitiam, et obnoxium esse restitutioni, quoties sciens et volens præbet iniquum consilium, et alterum efficaciter instigat, urget, hortatur aut impellit ad injustum damnus; in moralibus enim eodem loco sunt efficere et suadere damnus, ac philosophus, 2 Phys. t. 29, consiliarium reputat inter causas efficientes.

285. Dubitabis 1° an peccet contra justitiam, et restitutioni fiat obnoxius, qui suadet minus damnus et evitetur majus?

R. Si fur, latro vel maleficus est obfirmatus ad gravissimè nocendum Caio, nec aliter avelli potest à maligno proposito, justè suades ut potiùs inferat eidem Caio minus damnus, v. g., ut noceat in bonis fortunæ si nocere voluit in bono vitæ, vel ut noceat in pecunià si gravissimè nocere voluit in combustione ædium. Ita Sotus, l. 6, q. 1, a. 5; Suar. D. 45, de Cens. s. 3, n. 3; Th. Sanch. l. 7 de Matr. D. 11, n. 16; C. de Lugo, D. 19, n. 44, et alii communissimè. Ratio 1^a. Quia sic geris utiliter negotium Caii, facis quod Caius fieri desiderat, et ille tibi tenetur ad gratias reddendas. 2^a. In hoc casu non suades absolutè malum; nec determinas maleficus ut absolutè noceat, sed tantum ut noceat minus, vel ut omitat saltem gravissimè damnus, quando non vult omne damnus omittere. 3^a. Facit huc auctoritas SS. PP., à quibus S. Chrysost. hom. 27, ad Antioch. assertit, assuetò jurare per Deum, si non possit aliter à vitio dimoveri, consulendum ut potiùs per caput suum juret, quanquam etiam hoc sit illicitum ac determinatè prohibitum, Matth. 5, 36: *Necque per caput tuum juraveris; et S. Aug. qui refertur cap. si quod varius, 53, q. 2, loquens de marito qui cogitabat interficere conjugem, ut cum pellice vel alià feminà posset copulari: Si facturus est quod non licet, jam faciat adulterium, et non faciat homicidium; et S. Epiph. l. 2 contra Hæres. t. 2, hæc. 6, pag. 6, videtur ei qui contra votum castitatis assiduo vacabat libidini, nec ullam præbebat spem bonæ frugis, consulerè matrimonium: Melius est unum peccatum habere et non plura: melius est lapsus patam sibi uxorem sumere quam quotidie oculis jaculis sauciari. Fateor tamen in ultimo casu superstes esse remedium dispensationis in voto. Illud etiam addo, valdè cavendum ne maleficus, quando suadetur ei conditionatè minus malum præ majori, confirmetur in proposito nocendi; cum sepius certum non sit, eum aliter averti non posse quam per ejusmodi suasionem à suo decreto.*

286. Dub. 2° an possis etiam cooperari maleficio ad minus damnus, si non potest aliter averti majus damnus respectu ejusdem personæ?

R. Si damnus minus concernit tantum bona fortunæ, potes licitè cooperari; quia dominus non est iniustus, et cooperatio tua materialis ad damnus non est furtum, nec est actio intrinsicè mala. 2° Si verò damnus minus concernit bonum aut integritatem corporis, v. g., si maleficus absolutè decernit eripere vitam Caio, nec aliter moveri potest à maligno proposito quam per suasionem mutilationis, imò per immediatam cooperationem ad injustam mutilationem, gravior est difficultas; quia Caius non est dominus membrorum, et intrinsicè malum est innocentem mutilare. Quæcirca Vasq. de Sanch. n. 13, et Dicast. D. 4, de Rest. n. 74, putant cooperationem immediatam in hoc casu non esse licitam. Mihi, salvo meliore, videtur aliunde petenda decisio; ex eà nempe questione, num homo possit abscindere sibi membrum ad servandam vitam, quando mors non imminet ex causis intrinsicis, puta ex carcinomate, gangrena, sed à causis extrinsecis, v. g., si tyrannus imponeret tibi abscissionem

manans, aliàs te mox interfectorus. Multi cum Soto, l. 5, q. 2, a. 1, et Vasquio supra, negant. Alii cum Less. l. 2, c. 9, n. 101, concedunt; quia quilibet est custos, usufructuarius aut usarius vitæ vel membrorum. Usarius autem habet jus perendi partem, ne pereat totum. Si vera est posterior sententia, non erit injusta vel illicita materialis cooperatio ad mutilationem non lethalem; quia Caius, qui mutilatur tanquam custos, usufructuarius aut usarius vitæ vel membrorum, dat tibi licentiam mutilationis, ut serves vitam; sive dat licentiam exequendi quod ipsemet exequi sine peccato potuisset. 3° Si verò maleficus decrevisset necare patrem et filium, et mors utraque non posset vitari quin immèdiatè concurreres ad unius necem, certissimum est te cooperari non posse; quia nemo tibi dat jus in vitam.

287. Dub. 3° an, si fur, obfirmatus ad nocendum, alià vià non potest impediri, justè suadeas ut potius aliis ditioribus furetor quam Caio?

R. cum Th. Sanch. l. 8 de Matrim. D. 11, n. 24; C. de Lugo, D. 10, n. 49; Ant. Perez, D. 3, c. 5, n. 78, et aliis affirmativè, si quidem generatim tantum suadeas, nullà determinatè nominatè personà. *Ratio prima.* Quia sic precisè defendis Caium, et idem facis ac si furi clauderes januam, ne possit furare Caio. *Secunda.* Si precisè diceris furi: *Non noce Caio, quia valdè pauper est, aut, quia meus amicus est,* nemo te argueret injustitiæ; quòd autem dicas: *Noce potius aliis, vel: Non deerunt aliis ditiores quibus noceas cum minori detrimento,* nihil aut parùm addit; nam, ut ponitur in casu, fur est obfirmatus ad furandum, et, si cohibeatur à documento Caii, statim cogitat de aliis, etiamsi tu nihil addas. Unde non possunt alii rationabiliter contra te conqueri, cum idem determinatè iis coningeret si precisè diceres: *Parce Caio. Tertia.* Si quis omninò decrevit exsaturare suas concupiscentias per adulterium, non ageret iniquè maritus si repelleret adulterium à violatione thori, vel generatim illi diceret: *Committe potius fornicationem quam adulterium;* et hâc ratione videtur etiam intelligendus S. Augustinus supra, n. 285.

288. Dub. 4° an, si fur, latro, maleficus obfirmatissimè statuit nocere Caio, justè suadeas ut potius noceat Titio, de quo tamen minimè cogitavit?

R. negativè cum communi DD., quos sequitur Th. Sanch. supra n. 24. *Ratio prima.* Quia non debet innocens defendi cum præjudicio vel injuria tertii, et Titius meritò foret invitus si, dum maleficus cogitat interficere Caium, eum determinare ut potius vulneret aut mutilaret Titium. *Secunda.* Suasor in hoc casu videtur agere sicut ille qui volentem furari Caio positivè dirigeret ad domum Titii, vel ei daret claves ad domum clausam Titii: dum enim fur unicè cupit nocere Caio, et nihil omnino cogitat de Titio, Titii domus est furi propter incogitantiam aut decretum contrarium quasi moraliter oclusa. *Tertia.* Qui liberare vult innocentem à proximo periculo injusti damni, non debet nec potest idcirco alium innocentem conjicere in periculum: hoc facit qui damni periculum amovetur à Caio, suadet ut damnum potius inferatur Ti-

tio, de quo nulla furis est cogitatio: sic enim Titius positivè conjicitur in periculum in quo priùs non fuit. Aliud foret si Titius esset vir opulentus, qui non gravatè damnum subiret pro Caio.

289. Dub. 5° quomodo possit excusari Loth, quando filias proprias obtulit ad stuprum, ut impediret gravius crimen Sodomitæ.

R. varias esse sententias. Multi cum S. August. q. 44 in Gen. et c. 9 de mendacio, factum Lothi non excusant à culpâ. Quamvis enim in Script. 2 Pet. 11, 7, Loth asseratur esse justus, non tamen idcirco præsumi potest justus etiam in hoc actu singulari. 2° Alii, quos sequitur Dicastillo, D. 4, n. 80, divinant Lothum fortassis excusatum fuisse per ignorantiam invincibilem, quæ contingere potuerit in re tam implexâ et maximâ mentis perturbatione. 3° Non pauci judicant Lothum, etiamsi dixerit civibus, *abstinete illis, hyperbolicè tantum esse locutum, eo modo quo dicere solemus: Me potius interfice quam ut illi noceas,* et quo modo David ad Jonathan dixit, 1 Reg. 20, 8: *Si est iniquitas in me, tu me interfice;* et Judas ad patrem Jacobum, Gen. 42, 37: *Duos filios meos interfice, si non reduxero tibi Benjamin;* adeoque non timuisse quòd homines nefarii conditionem hanc essent acceptaturi, vel etiam quòd filie maritate essent consensuræ, proût etiam docuit eventus. Ita videtur intelligi posse S. Ambrosius, l. 1 de Abraham, c. 6, et S. Th. de Malo, q. 1, a. 1, ad 14.

290. Dub. 6° an, si fur, latro vel maleficus deliberat inter Caium et Titium, justè suadeas ut potius inferat minus damnum Caio?

R. In hoc casu non est iniquum dicere furi: *Non noce Caio, quia pauperrimus est, vel, quia meus amicus est.* Quippe si potest Caius seipsum defendere, non est ratio quare non etiam tu Caium ut amicum possis defendere. Est eto sequatur damnum Titii, tamen id est per accidens, quòd per se non oritur ex locutione tuâ, sed tantum ex malitiâ furis. 2° Etiam non videtur injustum dicere furi: *Majus malum est nocere Caio, quia pauperior est;* item: *Majus malum est potius fugiendum;* quia sic tantum aperis certissimam veritatem, quam si Deus furi suggereret, non esset auctor injustitiæ, nec determinaret furem ad nocendum alteri. Atque ita sentiunt Vasq. hic c. 9, § 1, n. 14; Less. l. 2, c. 15, n. 21; C. de Lugo, D. 19, n. 46; Dicast. D. 4, n. 87. 3° Inò C. de Lugo supra putat iniquum non esse si dicas furi: *Potius Titio noce quam Caio;* quia moraliter non est magis causa damni quòd inferatur Titio quam si dicas: *Parce Caio; magis malum est nocere Caio; majus malum est potius fugiendum.* Fur enim, ut in casu ponitur, est obfirmatissimus ad nocendum alteri. Verùm contrarius est Dicastillo supra, n. 89; sed et Less. n. 21, non audet hunc consulendi modum approbare. Mihi saltem videtur, tametsi formulæ istæ non sint adhibendæ, non tamen consultorem idcirco cogendum ad restitutionem, quia non est magis efficaci causa injusti damni quam si precisè diceret: *Majus malum potius est fugiendum; non noce Caio; Caius pauperrimus est.*

291. Dub. 7° an possis æquale damnum consulere ad vitandum æquale?

R. Th. Sanchez, l. 7 de Matr. D. 11, n. 26, putat quidem, ex consilio quo suades unum damnum ad vitandum alterum prorsus æquale respectu ejusdem persone, non oriri obligationem restitutionis; quia nihil operatur hoc consilium nisi mutationem purè materialè damni. Addit tamen, se non videre quomodo possit honestè consilium præberi. Sed C. de Lugo, n. 51, docet oppositum, saltem in casu quo tibi foret utilis, si fur potius hanc materiam, puta pecuniam, surriperet quàm aliam, puta triticum, quod emere decrevisi; nam in hoc casu consilium non est in damnum domini, qui perinde læderetur deficiente consilio; nec in damnum spirituale furis, cum non sit ipsi occasio peccandi simpliciter et absolute, sed mutandi tantum unum peccatum in aliud omnino æquivalens; nec contra charitatem Dei, nam consilium dans absolute non vult offensam, sed præcisè vult ut, si futura sit offensa, potius hæc omnino similis quàm illa fiat. 2° Si damnum æquale quod suades sit inferendum alteri de quo fur minimè cogitat, clarum est ex dictis n. 288, peccare te contra justitiam. 3° Si verò fur hæret anceps inter utrumque, judicat C. de Lugo, n. 54, non esse contra justitiam, si suades ut fur parcat tuo amico, vel etiam dicas: *Si nullà ratione vis omittere furtum, furare potius Titio quàm Caio, qui meus est amicus.* Veràm de hoc jam dictum est supra, n. 290.

292. Dub. 8° an liceat consulere majus damnum, ut evitetur minus

R. Quamvis propriè non liceat consulere majus damnum ad vitandum minus, sæpissimè tamen possum et teneor impedire potius minus malum, esto prævideam securum majus damnum. Ita Lothus ex officio patris vigilare potius debuit ut Sodomitas non abuterentur filiis, quàm ut non abuterentur contra naturam hospitibus. 2° Qui videt furem obfirmatissimum ad nocendum, sed ancipitem inter Titium et Caium, potest defendere Caium amicum, et rogare vel etiam impedire furem ne Caium injustè lædat. Quod enim facere potest Caius, cur non Caii nomine facere possit amicus, esto per accidens inde sequatur majus damnum Titii? 3° Si suasor in hoc casu diceret furi non solum: *Parce Caio*, sed etiam adderet: *Si vis alterutrum ex his duobus lædere, nec aliter à proposito tuo potes dimoveri, læde potius Titium quàm Caium*, meritò controversi potest an teneatur ad restitutionem; quia vox ista plus non operatur aut non efficacius influit ad injustum Titii damnum, quàm si præcisè diceret: *Si vis alterutrum lædere, non læde Caium*: at quia communiter auctores casum non attingunt, aliorum judicio rem submitto.

293. Dub. 9° an, sicut aliquando licet consulere minus malum et peccatum ad vitandum majus, ita liceat etiam facere minus malum ad vitandum majus?

R. negativè. Nam implicat in terminis peccatum aut malum culpæ, quantumvis leve, sine peccato

fleri: et turpiter ballucinati sunt quidam ex veteribus, quos tacito nomine perstringit Glossa, c. 1, Dist. 14, qui docuerunt non esse nefas veniale committere peccatum, ut evitetur in aliis mortale. 2° Suasor non potest impedire utrumque malum, et suasionè suà nil aliud efficere contendit quàm ut saltem evitetur majus: contra verò qui consilium audit, potest utrumque malum omittere. 3° Est generale principium: *Non sunt facienda mala, ut evitentur bona; et, ut dicitur in cap. 4, super eo, de usur.: Cum Scriptura sacra prohibeat pro alterius vitâ mentiri, multò magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vitâ captivi, usurarius crimine involvatur.*

294. Dub. 10° an peccet contra justitiam qui furi vel malefico, qui paratissimus est ad hodie nocendum, suadet ut potius cras noceat?

R. Si fur aliter à proposito divertit non potest, non est iniquum furi vel malefico dicere ut potius cras noceat quàm hodie; quia sic absolute fur aut maleficus non impellitur ad injustitiam; imò potius est spes mutandi propositum. 2° Si moralis est certitudo furem aut maleficum à proposito non destitutum, putat C. de Lugo, D. 19, n. 13, non injustum semper esse si furi vel malefico suades accelerationem damni: v. g., maleficus obfirmatissimè statuit inferre damnum crastino die festo, ubi violabit Ecclesiæ præceptum etiam omissione sacri, vel labore servili, potes ei suadere ut potius hodie furetur, si nulla quidem spes affulgat mutandi consilii. Idem juris est si dominus ex maleficio cras patrando majorem concepturus sit incrorem quàm ex maleficio hodie patrato. Sic etiam qui injustè vel justè certissimè necandus est, absque peccato petere potest ut citius occidatur, quando melius est depositus aut minor hominum concursus ac minus infamia periculum; et alias etiam qui condemnatus est ad lentam mortem, rogare non posset ut mitiori supplicio velocius tollatur è vitâ. Ita sentit doctissimus cardinalis. Noto tamen, cavendum ne consultor nimis facili vel temerè sibi persuadeat non mutatum iri furis aut malefici propositum. Unde nisi certus existat de pertinacia, nec potest nec debet inducere furem aut maleficum ad accelerationem damni, quamvis timeat postea securum gravius peccatum; quia damnum quod hodie certò datur, in æstimatione morali præponderat damno quod fortasse cras dabitur, et multis modis adhuc impediri potest. Et nemo prudens accessit hodie periculum certissimi mali, ut evitetur cras periculum incertum alicquantò majoris mali. Sic etiam ex opposito prudenter nos sæpè conjicimus in periculum incertum majoris mali, ut evitemus periculum certum minoris. V. g., mercatores cum periculo vitæ prudenter navigant ad depellendum certissimum periculum paupertatis, quamvis mori sit majus malum quàm paupertas. 3° Qui suadet accelerationem damni absque sufficienti et rationabili motivo, peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem damni secuti. Num verò teneatur in solidum, statuatur infra.

295. Dub. 11° an qui bona fide vel per errorem in-

caputatum dedit malum et iniquum consilium, v. g., dicens contractum esse licitum, qui reipsa non est licitus, cognita veritate, teneatur ex justitia vel ex charitate tantum illud retractare, dum res adhuc est integra?

R. Suasor in hoc casu probabilis ex justitia teneatur, si tamen facile potest. Ita contra Th. Sanch. in materia simili, quando quis bona fide testatur esse falsum, quod vergere potest in grave detrimentum proximi, resolvunt Molina, tom. 5, tr. 4, D. 40; Less. c. 50, n. 55; C. de Lugo, D. 39, n. 24; Tambur. l. 9, c. 5, § 5, et Dicastillo, de Pen. D. 10, n. 250. *Ratio 1^a*. Qui bona fide proximum infamat, imponendo crimen falsum, errore comperto, teneatur ex justitia retractare dictum, si quidem sine gravi suo incommodo possit; aliis censetur moraliter continuare suum dictum: ergo etiam, et quidem à potiori, in nostro casu; nam, ut Dicastillo bene observat, qui operatur ex alieno consilio, movetur ad suam operationem, quia putat consultorem adhuc persistere in sua sententia, non operaturus si sciret contrarium. 2° Qui per inadvertentiam applicuit ignem alienis aedibus, ubi primum advertit, teneatur ex justitia subducere fomitem ignitum, si possit absque gravissimo suo malo; secus moraliter censetur conservare causam incendii. 3° Qui præbet inscius alteri venenum, ubi rescit errorem, ex communi sensu videtur magis obligatus ad removendum malum quam alius qui non præbet venenum, sed aliunde scit præberi venenum: hæc autem major obligatio non potest explicari, nisi dicatur esse justitia. 4° Sicut paterfamilias ex justitia teneatur cavere, quantum commodè potest, ne à domesticis, pueris ac infantibus inforatur aliis positivum et injustum grave damnum; ita quisvis etiam ex justitia teneatur cavere ne per actiones suas et consilia positivè patiantur alii grave et injustum damnum. Unde, sicut paterfamilias ex justitia teneatur accurrere quando videt puerum suum accendere segetes alienas, ita quilibet ex justitia teneatur opitulari, quando videt positivas suas actiones vergere in grave et injustum proximi damnum.

296. Dub. 12° an qui sciens dedit iniquum consilium, facta revocatione, teneatur adhuc ad restitutionem, secuto damno?

R. Si consilium erat simplex, v. g., si præcisè dixisti contractum esse licitum, bellum justum, medicinam salubrem, etc., vel si rogasti dumtaxat alterum ut hoc aut illud faceret in tui gratiam, non teneris ad restitutionem, revocato consilio. Ita communis omnium; et ratio, quia consilium hoc æquiparatur mandato, et qui consilium accipit, non potest aliunde moveri per tuum consilium quam ex auctoritate, judicio, vel etiam ex voluntate tua: ergo si sciat judicium tuum esse mutatum aut voluntatem tuam esse contrariam, non potest amplius moveri per tuum consilium.

297. Dub. 13°: Quid verò, si consilium tuum iniquum non erat simplex, sed vestitum? Vestitum consilium appellatur, quando non solum interponis tuam auctoritatem, sed insuper adducis motiva, vel dicta-

mina gloria, commoditatis aut voluptatis, quæ proximum impellere possunt ad injustè nocendum, vel etiam doces artem nocendi, vel pandis secretum magicum ad nocendum.

R. In hoc casu teneris ad restitutionem, etiam retractato consilio. Ita Molina, D. 751; Less. c. 15, n. 16; Vasq. c. 9, § 1, n. 11; Azor. l. 4, c. 11; Dicast. D. 4, n. 62; C. de Lugo, D. 19, n. 57, et Cardenas, Diss. 25, in prohib. n. 156, aieni oppositam sententiam ab Innoc. XI damnatam. *Ratio 1^a*. Licet revoces consilium, ac seriò dicas penitere te dati consilii, vel etiam alterum obnixè roges aut horteris ut non obsequatur tuo consilio, non movetur quidem maleficus ad inferendum damnum à tua voluntate vel auctoritate, movetur tamen ab aliis rationibus quas antè suggestisti: v. g., si feminam hortatus es ad abortum ob declinandam infamiam, et pandisti modum faciendi abortum, femina movetur ex infamia quam facile potest declinare pharmaco secreto. Si juvenem ambiciosum ad vindictam aut duellum animasti per exaggerationem injuria vel ostensionem gloriae mundane, juvenis movetur potissimum his phantasticis umbris. Unde, nisi removeas efficaciter hæc motiva, semper teneris ad restitutionem. Affert exemplum Granatensis Cardenas, Dissert. 25, n. 158, de duobus adolescentibus nobilibus amicitia conjunctissimis, quorum unus alterum galero percussit leviter ferè per ludum; cum autem tertius percusso diceret eum esse oneratum, nec posse dissimulari injuriam, hæc pessima insinuatæ vinculum amicitia ita disruptit, ut percussus statim provocaret alterum ad duellum, sed infelici vulnere mox sauciatus, brevi post mortuus sit. In hoc casu tertius obligatus fuisset ad restitutionem, etiamsi postea consilium iniquum retractasset. 2° Qui suggerit ejusmodi consilium vestitum, agit perinde ac si claves alteri suppedietaret ad furtum aut ensam ad injustam occisionem alterius: at suppedians clavem aut ensam teneatur ad restitutionem, si non eripiat hæc instrumenta, vel efficaciter moveat alterum ad omissionem maligni propositi, quantumvis milles oret et obsecret ut desistat: ergo etiam à pari. 3° Innoc. XI damnavit hanc propositionem, n. 59: *Quid alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non teneatur ad restitutionem damni illati*. Qui verò dat ejusmodi consilium, verè movet et inducit ad inferendum grave damnum, et retractet suam voluntatem, aut asserat seriò sibi displicere datum consilium. Aliud tamen foret si rationes antè datas penitus dissolveres, aut ita veluti redigeres ad nihilum, ut ex his moveri non posset amplius alter ad injustè nocendum: ubi tamen observo, non satis esse si malus consultor suggerat spiritualia motiva contra temporales rationes; nam iste communiter prævalent apud homines mundanos, et illecebris terrestribus nimium quantum fasciatus.

298. Dub. 14° an, si malus consultor penitentia ductus abstrahere non possit alterum ab iniquo proposito, saltem monere debeat tertium cui damnum impendit?

R. Si consilium erat tantum simplex, et malus consultor revocavit quidem consilium, sed alterum avertere non potuit ab iniquo proposito, tenetur ex charitate tantum monere tertium ut rebus suis invigilet. 2° Si verò revocare non potuit consilium propter distantiam aut hujusmodi causas, ex justitia monere debet tertium. 3° Hoc à fortiori locum habet quando consilium erat vestitum; tunc enim monere debet ex justitia tertium, sive consilium revocaverit apud alterum, sive non: quæ omnia patent ex dictis de mandato, n. 275 et seq.

299. Dub. 15° an malus consultor teneatur etiam ei qui consilium petit aut accepit, sarcire damna postmodum secuta?

R. Si consilio circumvenit alterum, ita ut consilium accipiens non adverterit ad fraudem et iniquitatem consilii, malus consultor utique tenetur ad sarcienda damna; quia fraus et dolus nemini patrocinantur. 2° Si verò qui consilium accepit, sufficienter advertit ad iniquitatem consilii, non tenetur ad restitutionem, quia scienti et consentienti non fit injuria neque dolus, C. 27, de R. J. in 6, et nullus ex consilio, dum fraudulentum non fuerit, obligatur. Et hinc etiam, si consultor est notoriè rudis et idiota, consilium petens et accipiens sibi debet imputare quòd hujusmodi consultorem adierit aut ei sit obsecutus, cum tamen abundè sciverit ejus imperitiam. 3° Sæpissimè contingit ut solus consultor teneatur sarcire qualibet damna quæ vel illi qui consilium accepit, vel aliis sunt enata: nam sæpissimè qui consilium accepit, procedit optimà fide, quia putat consiliarios nil mali consulere; quod maximè notandum, et celte scilicet pendendum in silice consiliariis principum et regum.

300. Dub. ultimò ex qua culpa teneatur malus consultor?

R. Juxta Molinam, D. 750, si consiliarius judicetur peritus artis aut facultatis quam proficitur, nec accipiat stipendium aut mercedem, communiter tenetur ex culpa lata; si verò stipendium accipiat, ex culpa levì; si demum exactissimam peritiam ac diligentiam jactet, ut impediatur dominus à quærendis optimis consiliariis, tenetur ex culpa levissima. Quæ tamen omnia sunt intelligenda secundum ea quæ fusiùs exposita sunt q. 9 et 10 de contractibus aut quasi-contractibus. 2° Navarrus, c. 17, n. 132, rectè monet sapientes et litteratos ut non nimium prudentiæ vel scientiæ suæ tribuant; quia sæpissimè per ignorantiam vincibilem peccant, quæ non excusat à restitutione. 3° Excensur tamen consultus, quando respondet juxta opinionem verè probabilem, quam adhibita sufficienti diligentia putat esse veram; vel qui, consultus, simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri, non autem suadet ut alter sequatur, imò simul indicat se dubitare: tunc enim alter, si sequatur, suæ temeritati ascribat.

QUÆSTIO XIX.

TENETUR AD RESTITUTIONEM CONSENTIENS,
ET DANS RECOURS?

1. Quando nomine consentientis?

R. Consentiens hic dicitur qui suffragio, voto vel sententia movet aut determinat alterum ad injustum damnum. Ita, v. g., consentiunt superiores, domini, patresfamilias, quando subditis; servis aut filiis dant potestatem aliis injustè nocendi, tametsi non precipiant; 2° senatores et consiliarii, quando per suffragia concurrunt ad iniquas sententias, exactiones, tributa, etc.; 3° electores, capitulares et patroni, quando promovent indignum. Hinc pertinent in Hispania scholares, quibus in aliquot academias jus competit per suffragia nominandi vel eligendi magistros. Hos autem omnes peccare contra justitiam et obnoxios esse restitutioni, quoties voto vel suffragio suo creant injustum damnum, est luce clarius, et patet ex dictis n. 260.

302. Dub. 2° an teneatur ad restitutionem senator aut consiliarius, quando dat injustum suffragium, in casu quo minimè desunt alia suffragia sufficientia ad injustum damnum?

R. 1° Si consiliarius et senator est inter primos qui suffragantur, tenetur ad restitutionem, esto sciat absque suo suffragio non defutura alia plus quàm sufficientia suffragia ad injustum damnum. Ita cum Navarro, Cajet. Molin. Lessio, Vasq. et aliis C. de Lugo, D. 19, n. 17. Ratio. Nam hoc modo jam influunt efficaciter in damnum injustum, quod antea nondum erat sufficienter in causa præparatum. 2° Si verò suffragator inter ultimos, et non est ulla spes mutandi vel revocandi priora suffragia, quæ propter numerum sufficienti ad injustum damnum, non tenetur consiliarius ad restitutionem, quamvis gravissimè peccet contra justitiam. Ita rursùm iidem DD., et ratio; quia damnum injustum erat jam ante sufficienter præparatum ac determinatum in causa propter pluralitatem votorum. 3° Aliud tamen foret si propter ultima suffragia cresceret, v. g., pœna per injustam sententiam concepta, vel si princeps fortè non esset secutus pluralitatem votorum, sed ad iniquam sententiam motus est à consiliariis per unanimum consensum.

303. Dub. 3° an teneatur ad restitutionem consiliarius, quando dubitat an suffragium suum fuerit inter priora, vel inter posteriora, v. g., prout sæpè contingit, quando suffragia non palàm et publicè feruntur, sed causa secretis calculis deciditur?

R. aff. Ita Molina, D. 736, et C. de Lugo, D. 19, s. 1, n. 22; P. Sporer, c. 3, n. 33, contra Dianam et alios. Ratio 1°. Quando damnum illatum est certum, et singuli cooperantes dubitant an ipsi determinatè fuerint efficax causa damni, tenentur omnes ad restitutionem; aliàs enim foret pessimè consultum læso si nullam exigere posset restitutionem. 2°. Quando plures, etiam non communicato priùs consilio, simul explodunt in hominem aut jumentum alterius, et ex vulnere vel circumstantiis non constat quis determinatè læserit, omnes concurrentes ubique gentium ex æquitate naturali condemnantur ad restitutionem; nec est ratio cur forum internum hic discrepet ab externo. 3°. Quando quis injustè lœdit integram communitatem per furta minuta, v. g. mercator utens laisis pon-

deribus, ita tamen ut nesciat quos determinatè læserit, per se debet satisfacere communitati, vel singulis in communitate, juxta proportionem dubii: ergo etiam, quando vicissim aliqua communitas aut collectio lædit, etiamsi nullus determinatè sciat an ipse læserit, tenetur omnes ex collectione, qui cooperati sunt, satisfacere. 4°. Si Caius constaret rem quam habet non esse suam, sed esse debitam uni ex tribus, ita tamen ut nesciat cujus determinatè sit, omnes tres possent exigere restitutionem à Caio juxta proportionem dubii: ergo etiam, si constat tres cooperatos ad injustum Caii damnum, et nescitur quis determinatè dederit, Caius similiter pro ratâ dubii potest ab omnibus exigere restitutionem. 5°. Si non essent plura suffragia mala quàm quæ sufficient ad injustum damnum, suffragatores injusti procul dubio tenerentur ad integram restitutionem, et Caius iniquè læsus haberet jussu certissimum adversus omnes: quòd autem accesseris tu per suffragium tuum, non debet idcirco Caii conditio reddi deterior: imò potius, quia per injustum suffragium impediisti Caium ut non possit à cæteris exigere compensationem totius damni, debes Caio propter injustum hoc impedimentum satisfacere, vel reddere quantum alii minus reddent.

304. Dub. 4° an consilarii vel senatores peccent contra justitiam et teneantur ad restitutionem, quando subterfugiunt senatum, ubi tamen possent impedire sententias injustas?

R. Cum Molina, D. 752; C. de Lugo, D. 19, n. 66, et aliis quamplurimis, *affirmativè*: nam ex officio justitiæ vel quasi contractu tenentur hujusmodi sententias impedire; tres tamen casus excipiunt. 1° Possunt aliquando senatores abesse citra legitimum impedimentum, quando non imminet ex absentia magnum inconveniens; 2° quando justam absentiam causam habent. Ut tamen observat hic C. de Lugo, requiritur gravissima causa, quando sciunt rem magni momenti tractandam, et periculum est ne noceat absentia; 3° quando certissimò sciunt conclusum iri contra justitiam, et suffragium suum non aliò servitutum quàm ut odium sibi concilient et suscitent graves rixas. Ubi tamen iterum optimè notat C. de Lugo, contingere non infrequenter ut nimium sibi blandiatur privatus per proprius amor, et irrepit inordinatus metus: cum tamen unius cordata libertas multorum pusillanimitatem corrigat, vè saltem impediatur senatores ut alià vice non tam facilè consentiant in facta iniqua.

305. Dub. 5° quis sit palpo, quando teneatur ad restitutionem?

R. Palpo idem est quod adulator. Tenetur hic ad restitutionem, quoties adulatione, laudibus aut blanditiis est causa cur damnum fiat aut damnum illatum non resarciatur. 2° Eodem onere premitur qui murmare, vituperio, vel exprobratione timiditatis, ignavia vel pusillanimitatis, determinat alterum ad injustè nocendum, prout sæpissimè fit inter gregales juvenes, dum unus alterum incitat ad vindictam. 3° Illic etiam spectant qui homini per injuriam affecto ita repræ-

sentant injuriæ magnitudinem aut nobilitatem; ut ille commotus adversarium interficiat, esto non facerint animo incitandi ad tale damnum, modò saltem animadvertent probabilitè secutorum id damnum, aut dubitaverint, ut rectè post Navarrum, Azor, Rebell. et Navarrum observat Dicastillo, D. 4, n. 108: quoniam enim juxta plurimos excuseris à restitutione quando dubium est an commiseris injuriam, non tamen excusaris quando operatus es cum dubio inferendi injustum damnum.

306. Dub. 6° quid sit recursus, et quando teneatur ad restitutionem qui præbet recursum?

R. Recursus hic præbere dicitur, qui malefactori positivè præstat refugium aut securitatem, ut vel maleficium committat, vel ne post maleficium restituat. 2° Hoc modo sæpissimè peccant advocati furum, cautiones, quando recipiunt latrones, vel qui spolia furum abscondunt; item magnates, quorum protectione nituntur malefici. 3° Istos verò ad restitutionem teneri, dum efficaciter movent alios ad injustè nocendum, non est dubium: *hinc C. qui aliorum 24, q. 3, Urbanus pontifex ait: Qui aliorum defendit errorem, multò amplius damnabilior est illis qui errant.* Item Aug. ep. 54, relatus in c. 1, 14, q. 6: *Illud verò fidentissimè dixerim, eum qui pro alio ad hoc intervenit, ne malè ablata restituat, et qui ad se fugientem, quantum honestè potest, ad restitutionem non invellit, socium esse fraudis et criminis.*

307. Dub. 7° an ergo nunquam possit maleficis præstari recursus?

R. Potest præstari materialiter. 1° Quando maleficus seipsum potest defendere; sic quando furtum in judicio non est sufficienter probatum, advocatus licitè tuetur furem. Advertere tamen debet ut is occultè restituat vel præstet cautionem. Similiter si fur injustè vel contra juris ordinem vexatur in judicio, potest eum advocatus defendere, licet hac occasione fur fortasse sit abusus ad detinendam rem injustè surreptam. 2° Non peccant qui post factum recipiunt furem ut non incidat in manus carnificis aut licitorum, vel quando recipiunt tantum ob causam amicitia, sanguinis, necessitatis aut humanitatis, vel ratione officii, ut si sint cautiones, et non desint alia diversoria quibus recipiunt fures. Tunc enim formaliter non recipiunt fures ut fures, sed materialiter ut homines, consanguineos et amicos, nihilque præstant in damno inferendo vel retinendo. Sic etiam complures intelligunt censuras quæ lætæ sunt contra receptores hæreticorum aut banniturorum, scilicet, quando recipiunt eos formaliter ut tales. 3° Sæpius etiam excusantur receptores, quando prudenter metuunt ne, si non recipiant furem, occidantur, vel aliud damnum proportionaliter admodum grave sustineant. Si tamen fur iis tradat res furto sublatas, tenentur eas domino reddere, non manifestato fure, si possunt absque notabili suo detrimento, nec ullo modo licet eas ut res sibi proprias asservare. 4° Qui furem absque testibus illum ad fugam juvare, cum sit illicitum fugere manus:

tamen ut furi non præbeatur spes recursus in posterum, ut similia committat.

308. Dub. 8° an excusentur à restitutione caupones, si recipiant filiosfamilias à quibus pota vel lusu consumitur pecunia paterna?

R. 1° Si caupones credant invitos esse parentes quoad substantiam, peccant contra justitiam, et tenentur ad restitutionem, tum ob rem acceptam, tum etiam ob injustam acceptionem, si recipiant à filiisfamilias pecuniam paternam. 2° Imò, si nihil recipiant à filiisfamilias, sed tamen locum, chartas aut lumen concedant, peccant contra justitiam, et per se tenentur ad restitutionem, nisi fortè sciant eos æquè coeventuros alibi, vel rationabiliter existiment parentes non esse quoad substantiam invitos. 3° Quando summa non est valdè notabilis, sæpissimè pater, committens filio administrationem pecunie, non obligat eum titulo justitiæ, sed obedientiæ tantùm, ut eam expendat in bonos et necessarios usus; quia scit non Carthusiano vel religioso, sed juveni vano, seculari se committere pecuniam; unde caupones tunc excusantur ab injustitiâ vel restitutione. 4° Sæpè parentes non curant restitutionem, postquam pecunia malè fuit expensa; quamvis ista voluntas non debeat præsumi, quando summa valdè notabilis est.

QUESTIO XX.

QUANDO PARTICIPANS TENEAUR AD RESTITUTIONEM?

309. Dub. 1° quid sit participans, et quando teneatur ad restitutionem?

R. Nomine participantis intelligitur quicumque socius et adiutor maleficii; quod fit tripliciter. Sæpè quis immediatè tanquam executiva causa participat in eodem maleficio, v. g., si quis cum alio furatur aut occidit. Sæpè participat quis in maleficio tantùm mediatè, v. g., si tantùm explorat an via furandi sit tuta, vel instrumenta, scalas aut similia suppeditat ad furandum. Sæpè quis participat tantùm in re acceptâ, v. g., si capiat partem spoliï post factum. 2° Qui sciens participat in re acceptâ, semper tenetur ad restitutionem titulo rei acceptæ. 3° Qui sponte suâ participat in actione injustâ, tenetur ad restitutionem, quod si ita participat, ut moraliter ei possit imputari delictum. Unde tanquam grave crimen hoc describitur, Psal. 49: *Si ridebas furem, curres cum eo*; ubi S. August.: *Si non curres, concurrebas*. Et in jure participantes ejusmodi puniuntur ut fures. *L. in furti 50, § cum eo*, et *L. si pignore 51, § qui ferramento, ff. de Furtis*.

310. Dub. 2° an qui propter metum gravem immediatè participat in actione injustâ, sit liber à restitutione?

R. Qui participat immediatè et liberè ponit actionem intrinsicè malam, non excusatur à restitutione. Sicut enim metas non tollit voluntarium, et non excusat à peccato formalis injustitiæ sic etiam non liberat à restitutione. Et hinc 1°, ut notant communiter DD., si Turcarum captivi in bello formaliter

injusto, contra Christianos admoveant ignem bombardis, explodant pilas aut jaciunt sagittas, non excusantur ab injustitiâ vel restitutione: nam actio que per se, non superveniente aliâ causâ liberâ, necessariò trahit injustam occasionem alterius, est intrinsicè mala contra justitiam. 2° Qui metu coactus incenderet res alienas, perageret opus intrinsicè malum, nisi fortè materia sit talis, ut participans ob extremam necessitatem alterius licitè possit eam surripere, vel nisi dominus rationabiliter credatur esse tam benignus, ut malit potius incendi rem suam quam tibi vitam eripi, prout sæpè potest supponi, quando certissimum est te non succedente, alios ministerium hoc obituros, et nulla prorsus est incendii vitandi spes. His enim causis cessantibus, actio combustiva est per se determinata ad inferendum alteri necessariò grave et injustum damnum; et, cum actio moraliter imputari non possit igni, debet ascribi causæ que liberè fomitem igitum apposit. 3° Less. c. 15, n. 50, revocat hunc casum, quando quis ob metum mortis effriggeret januas, penetraret fenestras et res foràs projiceret, aut pecus alienam abigeret à stabulis. Verùm contrarius est Castro Palao, D. 6, de Car. p. 11, n. 12, cujus sententiam amplector, saltem in casu quo prædictæ duæ limitationes adsunt.

311. Dub. 3° an semper sit peccatum cooperari mediatè tantùm ad alterius peccatum?

R. 1° Qui cooperatur eâ intentione ut alter pravam suam voluntatem exequatur, est moraliter particeps ejusdem culpæ. 2° Qui verò citra pravam intentionem cooperatur per opus de se indifferens, excusatur quoties habet sufficientem causam. Aliàs graviter peccareat sacerdotes, quoties hominè, quem privatâ tantùm notitiâ sciunt malè dispositum, distribuere Eucharistiâ; vel mutuarii, quoties in gravi necessitate peterent mutuum ab usurario; vel conjuges que marito malè petenti redderent debitum. 3° Si tamen mediatè cooperans concurreret formaliter per actionem intrinsicè malam, ut si quis mandaret aut suaderet peccatum, procul dubio particeps esset peccati.

312. Dub. 4° quænam causa sufficiat ut mediatè cooperari possis ad peccatum aut injustitiam alterius?

R. Vix posse tradi generalem regulam, sed recurrendum sæpissimè tantùm ad judicium commune prudentiâ. P. Th. Sanch. l. 1 Dec. c. 7, n. 12, rectè notat, 1° tantò majorem communiter requiri causam, quantò certius ac gravius est peccatum aut damnum quod propter tuam actionem imminet, et quò propinquius actio tua concurrat ad peccatum et injustitiam alterius; item quantò probabilis est impedimentum iri peccatum aut damnum, te non concurrente. 2° Addit ibidem doctissimus auctor urgentiorem desiderari causam, ut licitè coopereris indirectè, quando peccatum et abusus alterius qui prævidetur, est contra justitiam, ubi tertius et luvius patitur, et quomodo tantùm est contra charitatem,

ubi solus peccans ex voluntate propria detrimentum spirituale subit. 3° C. de Lugo, D. 25, n. 214, subministrat aliam regulam quoad peccata injustitiae, scilicet, attendendum an dominus, cui datur damnum, merito sit invitus circa cooperationem indirectam. Nam, si non sit rationabiliter invitus, cooperans non committit peccatum injustitiae, nec tenetur ad restitutionem: contra verò committit et tenetur si dominus sit rationabiliter invitus. 4° Putem ego, considerandum quoque scipsum an non humano commercio nimia laes inferretur si non liceret indirecta cooperatio. 5° Denique semper est oculos haberi debet universale principium ad dignoscendas obligationes naturae, scilicet utrum, omnibus bene perpensis, expediat potius obligationem existere quam non existere: de quo post C. de Lugo et C. Pallav., videri potest Haunoldus, l. 2, Theol. n. 549 et seqq.

313. Dub. 5° an peccent mortaliter contra justitiam, et teneantur ad restitutionem christiani renegati, dum apud Turcas captivi, de mandato dominorum et ex metu mortis remigant contra christianos?

R. Quamquam affirmativam acerrimè defendat Suar. D. 21, de Censuris, s. 2, n. 60, post Navarr. Ugo. lin. et Toletum, probabilior tamen est contraria sententia quam tuerentur Molin. tr. 2, D. 115; Th. Sanch. l. 1 Dec. c. 7, n. 18; Less. c. 9, n. 122, et c. 15, n. 30; Vasq. c. 9, dub. 2, § 4, n. 39; Palaus, de Charit. D. 6, p. 41, n. 10; Corduba, Navarra, Lopez, Rodriq. Azor, Saa, Laym. Regis. Rebell. Salas, Dicast. C. de Lugo, Tambur. Flor. de Coeq., Sporer et alii. Ratio. Nam remigatio non est opus intrinsecè malum, sed indifferens, ut eo bene vel malè utantur barbari, neque videtur in hoc casu prohibita. Sicut enim remiges labore suo cooperantur indirectè ad mortem injustam aliorum, sic cooperarentur indirectè ad mortem suam si detrectarent laborem: est autem valde durum dicere quòd in pari necessitate non possint potius sibi quam aliis prospicere. 2° Sicut manus, sic etiam libertas est nobis data, ut nobis potius quam aliis serviat: ergo si remiges pari modo dant ansam injustae necis, sive laborent, sive non laborent, non debent obligari graviter aut etiam leviter ad opitulandum potius aliis quam sibi. 3° Qui domino reddidit gladium, quando properat ad injustam eadem, communiter excusatur à peccato si non possit negare gladium sine periculo certissimo propriae necis: videtur autem hic casus omnino similis priori. Ceterùm assertionem bene limitant Molina, Sanch. Less. Rebell., nisi gravis pernicietas imminet republicae christianae propter remigationem; tunc enim bonum commune preferendum est privato; verùm, ut Palaus advertit, rarus est casus in quo, si remigum unus aut alter cessaret, non statim praesens forent alii, vel damnum republicae christianae vitaretur.

314. Dub. 6° an peccent contra justitiam qui barbari et infidelibus deferunt arma, munient castra, subvehunt annonam?

R. 1° Qui sponte sua suppeditant infidelibus arma, dum sunt hostes christianorum, lethaliter peccant et incurrunt excommunicationem, in bulla *Cum contentam*, de qua Suar. D. 21, de Cens. s. 2, n. 51. 2° Qui verò metu mortis adactus ea praebet, nec censuram incurrit, nec injustitiam committit; et ratio est eadem quae supra de remigantibus. 3° P. Less. l. 2, c. 7, n. 125, judicat, probabiliter excusari catholicos aurigas et nautas, qui, v. g., Hollandis aut aliis haereticis, injustè bellantibus, debebant annonam, quamvis metu gravi non adigantur, modo saltem absit prava intentio, vel, illis cessantibus, non desint haeretici qui vecturam exerceant: nam haec actio non est mala de se, nec etiam est iniqua propter intentionem agentium, nec etiam ex eventu, cum, ut ponitur, haeretici milites aequè sint annonam habituri ab aliis, et permissio talis vecturae non augeat vires adversariorum, imò potius contraria prohibitio catholicis plurimum officiat; quia privantur maximo lucro quod soli haeretici capiunt.

315. Dub. 7° an peccent contra justitiam fabri ferrarii qui promiscuè vendunt arma, tametsi sciant aliquos abusuros.

R. 1° Si generatim tantam et indeterminatè praevideant aliquos abusuros, non peccant; quia tolleretur aliàs totum commercium humanum et nihil posset vendi, cum nihil ferè sit quod non ab aliquibus vertatur in aliorum perniciem. 2° Si verò praevideant aliquos jam proximè comparatos ad injustam eadem, non possunt vendere propter exiguum et ordinarium lucellum, ac requiritur gravissima vel valde gravis causa, prout est major aut minor spes impediendi; secus enim fabri nimis propinquè concurrerent ad injustas eadem, sicut qui ruenti in eadem inimici praebent gladium. 3° In bello quod ex una parte formaliter est injustum, si venditores nesciant an milites serviant injuste parti, non peccant arma vendendo promiscuè petentibus; nam haec venditio non magis tendit ad irrogandam quam depellendam injuriam. Si verò sciant quoniam sint ex injusta parte, non possunt vendere citra gravem et proportionatam causam.

316. Dub. 8° an peccent contra justitiam venditores veneni?

R. affirm. Si quidem moraliter eis ementes non abusuros veneno. Ratio. Quia promiscua veneni venditio foret prohibita propter naturalem justitiam, sequeretur maxima pernicietas humani generis. Secunda. Ut optimè Suar. D. 10, de Charit. s. 4, n. 6; Th. Sanch. l. 1 Dec. c. 7, n. 6; Palaus, D. 6, de Char. p. 8, faciendum est discrimen inter indifferentia quae bono vel malo usui describere possunt. Aliqua, si promiscuè liceret ea vendere, regulariter converterentur in malum usum: iniquissimi sunt venenum, clavis adulteriana, idolum in partibus infidelium. Alia verò regulariter emuntur et destinantur in bonum usum, ut arma, vestes, cibi, chartae. Si objecta sint prioris generis non possunt vendi, nisi moraliter constet ementes bene usuros; si verò sint ex posteriori genere, possunt vendi, quoties de abusu non constat.

Tertia. Potest autem ex qualitate personarum, sine vel modo petendi, colligi num e mentes bene sint usuri. Quare, si vir notus publicè petat venenum, pharmacopœus aut aromatarius communiter præsumere potest bonum usum; quia rarissimus est tam audax, ut, si maleficum cogitet, non affectet secretum. Sic etiam non peccant macellarii, quando tempore jejunii vendunt carnes publicè petentibus; quia præsumunt petentes habere privilegium, vel aliam causam excusantem, quam ipsi non debent nec etiam commodè possunt examinare. Cæterùm in venditione veneni multò magis præsumitur bonus usus si pictores venena desiderant ad colores, aut si civis honestus petat ad interitendos mures aut alia noxia animalia. Num verò venditor veneni peccet contra justitiam, vel tantùm contra charitatem, si vendat ei qui dicit se petere ad interimenda animalia, quamvis probabiliter putet eum male usurum, est controversia. Less. c. 13, n. 51, judicat non esse contra justitiam, ac fortè ducitur hoc motivo, quia ex venditione veneni propter istam petitionem regulariter non oritur damnum injustum alterius: verùm alii sentiunt oppositum, saltem in casu quo damnum est propinquum.

517. Dub. 9° an excusentur œnopole, qui vinum promissè vendunt tabernariis aut cauponibus, quos sciunt corrupturos vinum.

R. Œnopole communiter in hoc casu non peccant contra justitiam, quia nimium aliàs restringeretur commercium humani generis; et, ut advertit Th. Sanch. l. 1 Dec. c. 7, n. 57, difficulter œnopole distraherent vinum cum gravi suo detrimento, cum rarò caupones occurrant de quibus timeri non possint ejusmodi fraudes. Et quamvis unus aut alter œnopola nolit habere commercium cum cauponibus dolosis, tamen idcirco non impediuntur istorum peccata; non enim deerunt qui lubentissimè vinum ipsis etiam optimà fide suppediant, utpote non satis conscii fraudum. Cùm autem actus aliquis per se non est malus, sed indifferens, imò necessarius ad commercium humanum, et cùm per omissionem actûs non impediuntur alterius peccata, sed incurrit tantùm gravis jactura, non est actio graviter prohibita. 2° Si tamen facillè reperiant œnopole caupones de quorum sinceritate non possunt prudenter ambigere, saltem ex charitate, ut vult Palaus suprà, p. 13, n. 3, cauponibus istis potius quam aliis debent vendere; quia tenentur, quoad possunt, impedire peccata, maximè si vergant in damnata et præjudicium tertii. 3° Si non vendant œnopole, sed præcisè deponant suum vinum apud tabernarios, ut isti vendant illorum nomine, profectò peccant contra justitiam, et tenentur ad restitutionem œnopole, si sciant à tabernariis distrahi vinum corruptum: non enim tabernarii, sed œnopole principaliter in hoc casu vendunt. Quòd si verò non sciant, tenentur saltem ad restitutionem, quantum facti sunt ditiores.

518. Dub. 10° an qui vendit aut ministrat indifferenter, prævidens malum abusum, aut iniquam applicationem alterius, universim excusetur ex hoc capite quòd

alium eadem venderet aut ministraret, ipso deficiente?

R. negat. Nam aliqua sunt ex objectis indifferenteribus quæ ratione sui, vel attentis circumstantiis, tam propinquè serviunt ad alterius peccatum, ut, nisi per legem naturæ prohibita foret in certis circumstantiis eorum venditio vel subministratio, sequeretur maxima pernicies universi: v. g., si liceret concedere scalam latroni quem scis iniqua meditari; supponere corpus furi, quando vult et non potest aliter ascendere per fenestram; præbere gladium furenti, quando meditatur injustam eadem. Et esto concurreret alius ad tam infame ministerium, tamen idcirco tu non es excusatus: sicut enim ille non effugeret peccatum per suum concursum, ita nec effugis tu per tuum. Exiipe tamen, nisi gravissima, sufficiens aut proportionata causa tuam cooperationem reddat honestam. 2° Promptior tamen et facilius est excusatio si non deforent alii qui bonà fide suppediant instrumenta necessaria pro peccato: v. g., si Caius rueret ad iniquam eadem, et alii, quibus ignota penitus est Caii machinatio, lubentissimè suppediant gladium, neque tu posses illos monere, facilius ei posses reddere gladium quàm si nullus alius sine peccato concederet. Sic etiam si dominus repetat gladium apud te depositum, quo tamen absolutè non eget ad injustam eadem, eùm domi suæ plures habeat gladios omninò similes, quos eripere non potes, utique facilius eum posses reddere quàm si nullum haberet. Hæc ratione censetur etiam Christianus excusari, quando paschali tempore venderet agnùm Hebræo, prævidens impiam ejus superstitionem; quippe nisi venderet iste, certissimò venderet alius, et quidem optimà fide, nec ullà ratione peccatum impediretur. 5° Si verò sunt objecta quadam indifferenteria extra materiam justitiæ, quæ non ita propinquè serviunt ad alterius peccatum, v. g., vendere fucos meretrici, præparare cibos solutorum jejunium, sternere mensam, etc., existimat Th. Sanch. l. 1 Dec. c. 7, n. 16, non esse peccatum mortale, siquidem alius non desit qui ministret: concedit tamen esse peccatum veniale, quia, dum ego non cooperor, regulariter alter peccabit minùs, et mea tergiversatio salubriter alterum movet ut, saltem in posterum non tam facillè peccet. Verùm Palaus, D. 10 de Charit. p. 9, n. 1, contrarius est, ac docet esse peccatum mortale, nisi causa sufficiens concursum tuum honestet. Verùm quænam illa sit, nec ipse nec alii generatim explicant, et nullus unquam expucavit, cùm res dependeat ex plurimis circumstantiis particularibus. Sic in casu posito circa jejunium, Palaus suprà, p. 11, n. 4, cum Navarro, Sanch. Azor et Saa putat, ancillas, servos aut filios excusari ratione famulatus aut filiationis, si jussu domini vel patris præparent cibos, sternant mensam, etc.; contra verò p. 10, n. 2, cum Vasquio negat, per se licitum esse ut dominus invitet ad cœnam eum quem scit aliàs solutorum jejunium, esto contrarium sentiant Navarr. Cajet. et alii satis communiter.

519. Dub. 11° an peccent contra justitiam, qui cooperantur ad usuras?

R. 1° Certum est mutuatarium qui petit mutuum ab usurario, non peccare contra justitiam; quia nemo justitiam aut injustitiam exercet adversus seipsum. 2° Imò neque contra charitatem peccat, si mutuum petat ex justa vel rationabili causa, quamvis videat alterum non daturum sine usuris. Richardus autem existimat justam causam non esse, nisi cogat notabilis necessitas vel imminet notabilis penuria. Verùm alii communiter quos congerit Th. Sanch. l. 3 Dec. n. 12, non videntur exigere necessitatem gravissimam aut gravem; quod apparet probabile, dum usurarius aliunde jam habitualiter est paratus ad usuras unde unde colligendas. Imò Suarez, Salas, Hurtado, quos sequitur C. de Lugo, D. 25, n. 233, putant sufficere magnam utilitatem mutuatarii, qui non potest aliunde nancisci mutuum, licet usurarius aliunde paratus non sit ad colligendas usuras. 3° Molina, Suarez, Vasquius, Rebellus, Th. Sanch. Palaus et alii communiter credunt esse mortale, si mutuum petatur ad res non honestas aut necessarias, sed venialiter saltem illicitas. Verùm Sotus, Cajet. Navarr. Saa, Corduba, Vega, quibus adhæret C. de Lugo, n. 254, docent oppositum, saltem in casu quo jam aliunde paratus esset usurarius ad usuras unde unde colligendas, et mutuatio valdè durum foret carere mutuo. 4° Id communiter recipitur, mutuatarium non peccare si post mutuum solvat usuras; nam ordinariè magnas subiret molestias si non solveret, neque per negationem solutionis minueret usurarii peccata, sed potius daret ansam pluribus et majoribus, nisi judicis auctoritas intercederet. 5° Famuli tandem mutuatarii possunt facere quicquid facere potest mutuarius. Unde non peccant contra justitiam si faciant ea quæ vel expressè, vel tacitè vult mutuarius.

520. Dub. 12° an peccent contra justitiam et teneantur ad restitutionem, qui cooperantur ad usuras ex parte usurarii?

R. Applicandam hic regulam C. de Lugo, n. 312, propositam, an scilicet mutuarius sit invitus nece. Et hinc 1° non videntur peccare famuli qui præcisè numerant pecuniam aut eam mutuatio deferunt; nam hoc mutuarius absolutè vult, et est ipsi perinde, sive per proprios famulos, sive per famulos usurarii pecuniam recipiat. 2° Multò minùs peccant famuli, quando sub clave custodiunt pecunias usurarias; nam hæc actio nimis remotè concurrat ad usuram. 3° Si famuli præcisè dicant mutuatio, dominum non aliter concedere mutuum, nisi sub usuris, vel si, post mutuum datum, sine ulla vi vel coactione absque minis et importunis verbis simpliciter referant tempus solutionis elapsum, aut asserant dominum desiderare solutionem, imò totum inherant ejus arbitrio, non videtur mutuatio graviter invitus; cum has actiones communiter præstare possint ipsius proprii famuli vel amici, et mutuatio ordinariè sit sponte soluturus. Atque ita sentiunt Sotus, Navarra, Tolletus, Turrianus et alii, quos sequuntur C. de Lugo, D. 25, n. 224, et Dicastill. l. 2, tr. 10, D. 3, n. 98, quanquam alii cum Lessio refragentur. 4° Si verò cogant ad solutio-

nem aut importunis verbis sollicitent, ex omnium sententia, peccant contra justitiam et tenentur ad restitutionem, in defectum usurarii. 5° Si famuli præcisè referant in libros rationum quæ data sunt mutuo, judicant Salas et Navarra non evitari grave peccatum injustitiæ; sed Molina, Sotus, Bannez, Salonus, Aragon, Lessius, Turrianus, C. de Lugo et Dicastillo satis probabiliter docent oppositum; quia non videtur mutuatio graviter invitus, si famuli de jussu domini referant in libros quod ipse dominus scriberet. 6° Tabelliones et notarios qui faciunt instrumenta et palliant usuram, ac scribunt usurarium dedisse centum et quinq; cum tantum dederit centum, non vindicat ab injustitia et restitutione P. Suar. D. 15, de Cens. s. 5, n. 25; sed Dicastillo putat hoc intelligendum, nisi tabelliones id faciant in gratiam vel ad preces mutuatarii, qui mutuum aliter extorqueri non potest. 7° Principes ac iudices graviter peccant contra justitiam si mutuarios cogant ad solvendas usuras, ac incidunt in excommunicationem *Clement. de usuris*. Existimat tamen C. de Lugo, propter gravissimas causas, posse statum fieri quo mutuatio compellantur ad solvendas usuras, non quidem ut debitas, sed ad impedienda majora mala; quo pacto Navarra ait, coactos aliquando fuisse Christianos, Romæ, Anconæ et Avenionæ ad solvendas Judeis usuras. Verùm obsistit Lessius. 8° Qui locant usurariis domos, communiter excusari solent; nam hæc actio nimis remotè conducit ad usuras, et alioquin etiam peccaret qui cibaria vel vestes iis subministraret. Palaus tamen, D. 6, de Car. p. 12, excipit casum quo tua domus ob situm loci multò commodior esset ad usuras, et absque gravi tuo detrimento posses alios et meliores habere conductores. 9° Qui deponit, mutuatio aut alio contractu tradit pecuniam usurario, quando prævidet fore materiam injusti fœneris, à quibusdam absolutivè omni peccato, ferè sicut locator domus, esto non habeat gravem causam, modò negotiationem malam non intendat aut consulat. Alii tamen cum Molina, Rebell. Th. Sanch. et aliis quos sequitur Palaus suprâ, p. 15, gravem causam postulant, v. g., securitatis pecuniæ, magnum et justum lucrum, etc.; siquidem, cessante depositione, vel non exercerentur usuræ, vel non in tanta quantitate; quia non solum vitari debet peccatum usurarii, sed etiam damnum quod mutuatio infertur. Imò Vasq. et Basil. Pontius existimant deponentem sine causa, quando potest, omissâ depositione, multas usuras impedire, non agere solum contra charitatem, quod volunt alii cum Molina, sed et contra justitiam et ad restitutionem obligari. Verùm contrarius est cum Lessio C. de Lugo, D. 25, n. 217, quia mutuatio qui non potest aliunde pecunias accipere, non solum non agrè fert, sed etiam gaudet quòd usurarius multas pecunias in promptu habeat, quanquam doceat aliquid exigi supra sortem.

521. Dub. 13° an peccent famuli contra justitiam quando comitantur heros ad maleficium.

R. Si famulus comitatur herum, ut idem cum eo maleficium patret, v. g., ut in duello pugnet, aut

cum eo furetur, liquidum est illum ab injustitiâ vel restitutione non excusari; cum hoc opus sit intrinsicè malum, et per nullam causam reddi possit honestum. 2° Si famulus comitatur herum ad duellum, non animo pugnandi, sed tantum defendendi dominum à morte, si fortè vulneratus alteri succumberet, iterum peccat contra justitiam, quia dominus ex hoc comitatu regulariter sit animosior ad pugnandum, et non iret famulo non comitante; neque valet hic futillis exexcusatio servi superius n. 510 rejecta, quòd, ipso deficiente, non defecissent alii; melior tamen esset excusatio, si famulus metu mortis aut gravissimi mali cogeretur ad comitandum; cum enim hoc opus de se sit indifferens, esto propter iniquam domini mentem proximè deserviat ad maleficium, tamen non est illicitum quando cogit extrema necessitas. Atque ita resolvit Th. Sanc. l. 1 Dec. c. 7, n. 43, idem paulò post, n. 48, cum Cordub. dicit, non peccare contra justitiam navicularios qui paratos ire duellum, ex metu gravissimo mortis, cymbâ transvehunt ad locum privati certaminis, esto possent illud impedire si non transveherent; et cum Emm. Saa pariter excusat eos qui simili timore compulsî monstrant locum ubi latet inimicus. 3° Si tamen famulus comitatu suo nullatenus animaret dominum, et hic pergeret ad patrandum maleficium famulo non cuncte, nec famulus ullâ duceretur intentione pravâ, qui tamen est casus rarissimus, non committeret peccatum injustitiæ, neque cogi posset ad restitutionem ob maleficium domini.

322. Dub. 14° an famulus peccet contra justitiam, si jussu domini deferat aut scribat litteras mala vel iniuriam continentes?

R. Si famulus præcisè suspicatur aut dubitat an litteræ contineant quid mali vel iniqui, censet Palaus suprâ, p. 11, n. 7, tutò deferri posse litteras; quia nimium aliàs enervaretur disciplina, vel debita subiectio famulorum. Unde S. Aug. relatus in *Cap. quid culpatur* 25, q. 1: *Vir justus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego nullitet, rectè potest illo jubente bellare, si quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* Existimo tamen, si famulus non umbratili tantum suspitione ducatur, sed habeat rationabile, solidum et grave dubium an res vergat in admodum grave damnum tertii innocentis, et insuper si facilè possit suppressere litteras, et damnum alterius impedire, non teneri famulum, nec posse statim obsequi; quòd ipsum etiam agnoscere videtur Palaus, tr. 1, D. 3, p. 13, n. 17. Aliud est de bello, ubi nimia sequerentur incommoda regnorum si non possent in dubiis obedire subditi, cum non expediat subditis patere principum arcana. Facilior tamen est excusatio, quando litteræ non cederent in præjudicium tertii innocentis. 2° Qui scienter defert litteras proximè duellum spectantes, vel invitantes ad actum libidinis, mortaliter peccat; quia moraliter loco domini provocat ad duellum, libidinem, etc., quod est intrinsicè malum. 3° Si tamen famulus sciret mulieris constantem animum, et de-

ferret ei litteras non ad scandalum, sed potius ad risum et contemptum, vel ut illæ comburentur, posset excusari. Verum non facilè præsumi debet hæc constantia mulierum, et res est admodum lubrica, in quâ præstat astringere quàm laxare famulis habenas. 4° Facilior possunt excusari famuli, quando portant litteras remotè tantum incitantes ad duellum aut libidinem, vel communia tantum urbanitatis signa deferunt, esto prudenter timeant sinistrum affectum domini; secus enim famulatus nimium difficilis generatim accideret, et paucissimi timorati possent adire famulatum. Et hinc Th. Sanc. l. 1, Dec. c. 7, n. 22, 24 et 29, advertit, multa servitia, de se indifferencia, quæ remotè tantum serviunt ad pravum opus, et à dominis etiam ordinantur ad aliquid mali, famulis esse licita, quæ tamen aliis non licerent. Quòd si famulus sciret dominum meditari flagitium, et juberetur inquirere num femina domi sit, et juberetur concubinam adducere, profectò non excusaret sola ratio famulatus, sed requireretur urgens aut gravissima ratio, prout est major spes impediendi flagitium. Ita docent Navarr. Rodrig. Azor, et Th. Sanc. 5° Si famulus jussu domini scribat litteras proximè concernentes duellum, aut libidinem, existimat Th. Sanc. suprâ, n. 26 et 28, nunquam eum excusari, quamvis metu mortis cogatur; nam ista scribere semper est intrinsicè malum, et ad nullum bonum potest deservire. Verum Palaus, D. 6, de Char. p. 11, n. 7, dubitat, cum possint ista subinde scribi propter bonum finem, v. g., ut proferantur in judicio, confutentur à DD. ostendantur superioribus, etc. Ego rem petitionum censuræ committo.

323. Dub. 15°: Quid si famulus sternat equum, aperiat januam, afferat scalas, aut alia ministret ad maleficium?

R. Non posse certam regulam tradi, sed considerandum sedulò quale sit maleficium quod intenditur; quàm propinquè ministerium serviat maleficio; num ministerium absolutè requiratur ad maleficium, sic, ut, eo negato, possit inhiberi maleficium, et an, te deficiente, deficiant etiam alii qui bonâ fide ministrent; quæ causa vel necessitas urgeat ministerium; an ille, cui maleficium intenditur, meritò sit invitus, et jure queratur contra ministrum. Et hinc 1° famulus, citra causam urgentissimam, sternere non potest equum ituro domino ad duellum, quando certò scit dominum aliàs non iturum. Minor tamen causa sufficeret, si non deforet alii qui bonâ fide sternerent equum, aut si dominus aliàs iret. 2° Famulus qui reverentiæ causâ tantum aperit januam manu sive vi, non videtur peccare graviter, secluso pravo affectu, neque tenetur ad restitutionem; quia ministerium hoc nimis remotè conducit ad pravam intentionem domini, neque necessariò requiritur, cum dominus ipse possit aperire januam. 3° Ancilla sternens lectum, esto præsciât dominum graviter peccaturum, juxta communem DD. non est delicti mortalis rea; nam præparatio lecti valdè remotè conducit ad adulterium, neque vitaretur hoc peccatum quamvis ancilla refugeret id obsequium.

Et aliàs etiã peccarent qui venderent adultero lectum. Aliud tamen foret in hospitio, si duo jam proxime mediterentur flagitium, et ancilla cauponis facile posset illud impedire non reserando cubiculum. 4° Si domina redux à furto incidat in ancillam, et jubeat asportare secum res furtivas, quas tamen sola domina facile portaret, merito dubitari potest an semper peccet contra justitiam juvando; quia, cum furum inhibere non amplius possit, nec etiã possit efficaciter permoveere suam heram ut res furtivas restituat fortassis parùm curat dominus rerum, si præstat ancilla breve servitium, quod tamen est minime necessarium ad furtum. Quidquid sit, certius illud ex Laymanno, quòd non teneatur ad restitutionem; quia labor ipsius non multùm influit in damnum injustum alterius. 5° Denique circa concursum famulorum maxime notanda venit propositio 31, ex damnatis: *Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eiden subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne à domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Ubi tamen non placet expositio P. Cardenas, quæ nimis est rigida, cum tamen propositio damnata sit tantùm ut jaacet: et, si propter notabilem necessitatem cooperor usuris, et peto mutuum, quod absque malo sceleris non est alter concessurus, quare non propter urgentissimam causam vel metum mortis possit famulus præstare ministeria quæ de se sunt quidem indifferentia, sed ob pravam intentionem domini deserviunt ad libidinem?

QUESTIO XXI.

QUANDO TENEAUR MUTUS, NON OBSTANS, NON MANIFESTANS?

324. Dub. 1° quid sit mutus, non obstans, non manifestans?

R. Ut voces non sint synonymæ, mutus est qui non impedit damnum præcepto, voce, litteris, monito, clamore, strepitu, quamvis teneatur ex contractu, vel quasi-contractu. Sic muti sunt superiores, quando non prohibeat subditorum damna; consiliarii, quando non monent ante damnum; custodes vinearum, agrorum, etc., quando non præcaveant damna quæ verbo vel signo facile possunt impedire. 2° Non obstans est qui non prestat opem aut operam quam ex contractu vel quasi-contractu debet, ut medici quando deserunt ægrotum; duces exercitûs quando non succurrunt. 3° Non manifestans, qui, contra contractum aut quasi-contractum, reipublice, principi vel judici maleficum non manifestat, vel ante factum, quando damnum est impediendum, vel post, quando damnum est sarcieundum.

325. Dub. 2° an confessarii teneantur ad restitutionem, quando rudem penitentem ex culpa non admonent, et sunt indirectè causa cur iste non restituat?

R. Quamvis affirmativa quam teneant Angelus, Rosell. Silvest. Navarrus, Tolet. Navarra, Molina, Sai-

rus, Aragon. Salon. et Moya, sit probabilis, negativa tamen quam docent Suar. Henric. Vasq. Palaus, Emm. Saa, Valent. Rebell. Less. Coninck, Filliuc. Arriagà, Philipp. Faber, C. de Lugo, Bonac. Dicast. Malder, Sporer et alii, verosimilior apparat; quia confessarius ex officio justitiæ tenetur quidem procurare bonum spirituale penitentis, non autem emolumenta temporalia terti. Neque placet discrimen quod nonnulli dant inter confessarium ex officio qui stipendium aut decimas accipit ut confessiones excipiat, ut parochus et episcopus, et inter confessarium qui non ex officio confessiones excipit: quippe si prior ex justitia deberet impedire damna temporalia terti, teneatur etiã posterior; nam qui purè gratis et voluntariè suscipit munus ad quod ex justitia non tenetur, perinde debet illud administrare, sicut ille qui tenetur ad officium ex justitia vel propter stipendium. Sic etiã qui gratis suscipit munus judicis, debet perinde justitiam ministrare, sicut iudex ordinarius. 2° Si tamen confessarii silentium ob circumstantias æquivalent positivo consilio, v. g., si penitens interrogaret specialiter de obligatione restitutionis, ac per modum interrogantis diceret se utique non obligatum esse ad restitutionem, ac confessarius ex culpa vel ignorantia crassa sileret, probabiliter confessarius teneatur ad restitutionem; quia taciturnitas in hoc casu foret instar positivi responsi. Ita sentit Dicastillo D. 10, de Pœnit., n. 324. 3° Quod autem P. Moya, tr. 3, D. 7, q. 4, asserit, silentium confessarii apud indoctos semper æquivalere positivo consilio, cum indocti omnes æquè liberos se agnoscant à restitutione, sive confessarius positivè dicat eos non teneri, sive taceat, hoc mihi non probatur; quia possunt indocti credere quòd ex oblivione confessarius fortè non monuerit, et sæpissimè, dum indocti nullum habent scrupulum de obligatione restitutionis, nihil etiã cogitant de iudicio confessarii circa restitutionem.

326. Dub. 5° an famuli teneantur ad restitutionem, quando non impediunt damna quæ vel à domesticis vel ab aliis inferuntur domino?

R. Si non impediunt, quando cavere debent ex officio, tenentur ad restitutionem; secùs verò non tenentur. Ita 1° prefectus cellæ, granarii, penùs, horti vel culinæ, tenetur ex officio justitiæ, vel sub obligatione restitutionis, cavere ne quis damnum inferat in cella, granario, penu, etc., vel furetur res suæ curæ specialiter conceditas. 2° Eadem obligatio stringitur famulus cui dominus tradit clavem, ut afferat aliquid ex loco clauso, cubiculo, cista, armario vel cella; nam hoc ipso quòd dominus tradit clavim, tacitè censetur ipsi committere custodiam loci. 3° Idem onus habet prefectus supremus, cui totius domùs cura incumbit, hic enim ex justitia vigilare tenetur ad clepacas domesticorum aut aliorum manus. 4° Probabiliter omnes famuli tenentur etiã ex justitia defendere dominum adversùs extororum injurias, furta vel damna, saltem si possint absque notabili vel proportionato suo detrimento; cum his hoc ipso quòd in familiam asciscantur, demandari videatur à domino cura adversum ex-

trancos. Ita Sotus, Navarra, Less. Laymann et C. de Lugo, Sporer, contra Molin. Azor et Bonac., quorum doctrinam Dicastillo putat non esse improbabilem.

5° Si famulus egredientem dominiū comitetur, et in via videat furem insidiari crumenæ domini, tenetur ex iustitia obistere, quia est custos domini. 6° Quando famulus videt furtum à domestico committi, cuius ipse præfectus non est, et in rebus curæ suæ specialiter non concreditis, probabilis ex iustitia non tenetur obistere; cum vix ullus doctorum obligationem agnoscat, et famulitium aliàs redderetur nimis difficile vel exosum. Hanc auctoris sententiam nonnulli sunt qui explodant, interque recentiores scriptores non plurimi valet, siquidem in facto et in principio infirmissima est quæ ratiocinatur causa. Difficile et exosum famulitium in facto non redderet; facili enim furantis etiam sibi præfecti agendi modum patefacere quisque potest, nec absque memori animo herus studium famuli cognosceret; in facto etiam bene est si quis famulus opportunâ delatione à se suspicionis labem et consequentias arceri poterit, quæ furto commisso, semper in inopes et humiles convertuntur. Quod autem ex odii timore arguitur, et falsum est, siquidem plus valeret heri amicitia quàm noceret præpositi invidia, et etiam iniquum principium statueret, scilicet metis causâ licere ab officiis suis deterreri. Adde quod præsumi debet in hoc casu voluntas domini, se scilicet furto non spoliari, quam voluntatem ut adjuvet, famulus pecuniam accipit, quæ etiam voluntas certè est ut à suis moneatur in illo casu. Cuique etiam notum est alia esse famuli, alia extranei officia; strictiora esse famuli, eorum vigilantiorum imponi, quasi rerum dominicarum custodi et servatori, per tacitam conventionem quæ ex utriusque contrahentis officiis exprimitur; nec tamen, nostro tempore, omninò ab exprobratione liber foret etiam extraneus qui immotis ore et manu furtum conspiceret; à fortiori ergò famulus. Ità Haber, Collet, Billuart sentiunt; quibus accedunt Bouvier, Logerot et complures; id tantum addentes, scilicet excusari posse famuli silentium, si omni re perpensâ, non sine ineluctabili periculo posset furantem insimulare. 7° Si tamen domesticus, noctu meditans fugam, multa surriperet, probabiliter alius famulus, etsi non ejus præfectus sit, nec gerat specialem rerum curam, ex officio debet impedire; quia domesticus ille jam moraliter esset velut extraneus. Vide C. de Lugo, D. 49, num. 106.

527. Dub. 4° an paterfamiliàs teneatur compensare damna quæ per ejus negligentiam gravem aut culpam latam intulerunt domestici?

R. S. damnum dederunt uxor vel liberi, tenetur; quia ex officio debet istis invigilare ne graviter aliis noceant, cum uxor et liberi censeantur una quasi persona cum paterfamiliàs, et iste debeat in omnibus eorum curam gerere. 2° Idem juris est si damnum per ejus negligentiam gravem dederunt animalia vel servi propriè dicti; quod patet tum ex iis quæ dicta sunt ad leges noxales q. 5, tum ex sensu communi, tum etiam

ex eo quia servi et animalia conceduntur dominis cum pacto cavendi ne per servos aut animalia damnum creetur aliis; et humano generi malè foret consultum, si domini non deberent etiam ante sententiam judicis re-arrire damna quæ per eorum gravem socordiam intulerunt servi vel animalia. 3° Si damnum dederunt famuli vel ancillæ liberæ, quibus proprium peculium competit, satis est quòd lassì convenire possint famulos aut ancillas; et heri non videntur ex iustitia obligari ut caveant omnia damna quæ per malitiam aut socordiam inferri possunt à famulis et ancillis. Excepe tamen, nisi famuli vel ancillæ delinquant in officiis quæ specialiter herus ipsis demandat. Ita Rebell. l. 2 de Rest. q. 14, n. 61, quem sequitur Dicastillo, D. 4, de Rest. n. 438.

528. Dub. 5° an ministri publici, qui tenentur alios ex officio defendere, teneantur etiam cum periculo vitæ?

R. cum Molina, tom. 3, D. 723, et C. de Lugo, D. 10, n. 217, non posse certam et universalem regulam tradi, sed exactè simul librandam necessitatem reipublicæ, quantitatem periculi vel damni quod utriusque tum reipublicæ, vel innocentibus, tum etiam ministris publicis imminet, stipendium et finem ministrorum, ac denique spem avertendi damni. Et hinc 1° satellites non tenentur cum tanto periculo quærere maleficum privatum, qui non admodum nocet reipublicæ, cum quanto tenentur quærere publicum grassatorem. 2° Famuli qui præcipuè suscipiuntur ad comitandum dominum, cum minori periculo teneantur quàm satellites principis. 3° Governator civitatis, qui magis est minister ad pacem quàm ad bellum, non tenetur se tantis periculis objicere sicut miles.

529. Dub. 6° an custodes saltuum, vinearum, lacuum, etc., teneantur resarcire damna quæ propter eorum dissimulationem sunt exorta?

R. cum communi affirm., siquidem domini graviter eorum dissimulationem. Unde si pauperes ex urgenti necessitate ligna moderatè cædant, præsertim ex locis communibus, possunt custodes tutò dissimulare; quia suadet hoc lex caritatis, præsumpta voluntas dominorum et consuetudo. 2° Quando venantes aut cædentes ligna sunt consanguinei ipsius domini, sic, ut censeant illum neutiquam inveniunt, iterum tutò dissimulant. 3° Sæpius etiam excusantur custodes, quando vel consuetudine vel patientiâ principis, scientis ac dissimulantis, receptum est ut non tam severè munus suum exequantur.

330. Dub. 7° an custodes saltuum, vinearum, etc., teneantur etiam ad restitutionem mulctarum, quæ aliàs certò solvissent si quos manifestare neglexerunt.

R. cum S. Bernardino, Navarro, Silvestro quos citat et sequitur Lessius, c. 13, n. 75, item cum C. de Lugo, D. 37, n. 102, et Dicastillo, D. 4, n. 165, contra Navarram, Salon. et Sotum, negativè. 1° Quia praxis contraria passim est, et domini vel non agnoscunt in custodibus hoc onus, vel communi consensu restitutionem ipsis remittunt. 2° Custodes communiter non videntur constituti ut ex iustitia rem-

publicam, fiscum aut dominos manifestatione delinquentium locupletent, sed tantum ut impediatur damna quae fierent aliis in silvis, agris, vineis et lacubus. Unde satis est eos obligari per justitiam ad sarcienda damna notabilia quae per ipsorum scordiam in silvis, vineis, etc.; contingunt; ad manifestandos vero delinquentes, si non impendant aliud damnum in silvis, vineis, etc., videntur ex fidelitate solum vel ex juramento ligari, prout in simili dictum est, n. 243, de promotoribus minus dignis. 3° Si custodes ipsi delinquerent, utique non tenerentur ex justitia sua sponte solvere mulctam quae delinquentibus est praefixa: ergo nec tenerent eam dependere si delinquerent alii, et eos ipsi non manifestent; dum enim dissimulant aliorum damna, sicut moraliter auctores damnorum. 4° Ut plurimum nimis foret rigor, et obligatio custodum excederet longè tenuitatem salarii, si cogenter in conscientia solvere mulctas quas alii qui sunt in delicto deprehensi solvissent, et quorum delicta dissimularunt. Caeterum assertio haec est vera, sive gratis, sive accepto pretio dissimulent. An verò pretium hoc debeant restituere, pertinet ad materiam de turpi lucro.

351. Dub. 8° an custodes saltuum, vinearum, etc., peccent contra justitiam aut caritatem, si datà operâ se abscondunt, ut liberis postea delinquentes ex insidiis captent ac ab eis poenas exigant?

R. Certum est quòd non peccent contra justitiam; quia nullo justitiæ præcepto tenentur consilere bono delinquentium aut à poenis eos indemnes servare. 2° Probabilius etiam non peccant contra charitatem, quia fas est permittere materiam minoris mali ad cavendum majus et frequentius malum; quippe si sciat custodes saepius latere, rarius delicta committuntur, et delinquentes absterrentur metu, ne fors à latentibus interceptantur. Atque ita docent Navarrus, Navarra, Corduba, Rodriq. Molina, quos sequitur Dicastillo supra, n. 176, contra Melinam, Azor et alios. Taceo quòd aliquando possimus aliena peccata permittere, utendo illis in proprium commodum. 3° Si tamen custodes hac occultatione directè vel per se intenderent peccatum et damnum proximi, verissima foret contraria sententia.

352. Dub. 9° an praefecti gabellarum teneantur ad restitutionem, quando non exigunt gabellas?

R. Praefecti gabellarum tenentur quidem ad compensanda damna quae per eorum gravem negligentiam respublica vel princeps patitur ex defraudatione gabellarum, ad mulctas tamen defraudantium minimè tenentur; nam, ut bene Lessius, officium illorum est, non mulctas procurare, sed vectigalia recipere; neque leges poenales sunt factae ut respublica ex poenis locupletetur, sed ut leges serventur et subditi officium praestent. 2° Quamvis, juxta communioem, gabellae solvi debeant in conscientia, non tamen gabellarii damnandi sunt, quando subinde benignius agunt, praecipue cum pauperibus, vel etiam iis qui gabellas aliis diligenter solvunt; nam, ut sapientissimè C. de Lugo, D. 56, n. 41, principes ordinariè majorem summam

exigunt quam quae sufficit ad publicas necessitates; quia sciunt gabellas et tributa non integrè solvi. 3° Imò, quod alibi fusiùs dicam, etiamsi fideles maxime sint hortandi ut tributa diligenter solvant, si tamen subinde aliquantum defraudent, non obligandi videntur ad restitutionem; quia communissima praxis id habet, principes connivent, et in tanta multitudine tributorum sapientissimi quique dubitant an omnia prorsus sint justa; imò veteres aliqui satis asperè loquuntur.

353. Dub. 10° quid dicendum de apparitoribus qui noctu, v. g., deprehendunt gestantes arma prohibita, quae per statutum applicanda sunt fisco?

R. cum C. de Lugo, D. 57, n. 99, videri satis probabile quòd non teneantur ad restitutionem, etiamsi non auferant arma, vel ablata statim iterum reddant ex benevolentia, vel etiam pro liberali munere; quia sic habet communissima praxis, et nimis rigida foret obligatio contraria, quam respublica vel princeps non censetur imponere. 2° Si deprehensus allegaret causam valde rationabilem, apparitor absolutè non teneretur arma auferre, vel posset ablata statim in contentu reddere, nec teneretur ad restitutionem: ergo etiam, si nonnunquam id faciat intuitu specialis benevolentiae. Nam principes ordinariè plus non exigunt; imò potiùs expetit ad reipublicae bonum ut arma subin auferantur tantum ad terrorem, et postea reddantur. 3° Arma sic ablata non videntur absolutè debita fisco, nisi postquam ei sunt tradita, vel apparitor illa jamdiu habuit.

354. Dub. 11° an reus qui, legitime rogatus in judicio, sine justà causà negavit delictum, debeat restituere poenam pecuniariam ad quam aliàs certò fuisset damnatus?

R. Ita quociens affirmat Molina, tom. 1, D. 95, sub finem; sed rectius negant Navarrus, Salas, Vasq. Th. Sanch. et alii quos sequitur C. de Lugo, D. 57, n. 101. Ratio 1°. Poena communiter non debetur ante sententiam judicis, et fisco aut actor non habet jus ad pecuniam, nisi medià sententià judicis. 2°. Sicut reus non tenetur ante sententiam judicis subire poenas corporales, esto per fraudes et mendacia evaserit sententiam judicis, ita nec ante sententiam judicis exequi debet poenas pecuniarias. 3°. Aliàs mercator qui contrà legem in provinciam induxisset mercem prohibita, constantes, v. g., ter centum millibus florenorum, et in vià decessisset gabellarios aut etiam praefectos legitime rogantes, teneretur ultrò tradere mercem quae fuisset autem confiscata; beneficiarius in judicio negans delictum, propter quod certò fuisset dejectus officio, teneretur ultrò se abdicare beneficio; ludentes ludo prohibito, si fors à pretore deprehensi et legitime rogati, eluderent praetorem mendacis, deberent sponte suà reddere totam pecuniam quam post sententiam judicis coacti fuissent solvere; sed haec omnia nimis sunt aspera, repugnant communissimè praxi, neque desiderari videntur à legislatoribus, et nullus ferè confessariorum est qui scrupulum idcirco moveat. Excipi tamen possunt quasi poenae quae

per leges novales debentur, non ad ultionem delicti, sed ad compensationem alieni damni, ubi communis auctores agnoscent non posse dominum animalis aut servi fraudibus uti vel mendacijs, ut læso non sariatur damnum, saltem post sententiam judicis.

353. Dub. 12°: Quid verò si pœna pecuniaria incuratur ipso facto, v. g., si statuta sit bonorum omnium confiscatio propter delictum hæresis, in partibus ubi crimen hoc non toleratur, vel propter incestas nuptias, ipso facto incurrenda?

R. Quamvis Panorm. Castro, Covarruv., et alii velint has pœnas deberi ante sententiam etiã declaratoriam judicis, meliùs tamen id negat Molina, tr. 4, D. 95; quia lex obligans in conscientiã ante sententiam omnem judicis ad actum adedò difficilem et spontaneam privationem omnium bonorum, esset intolerabilis, et imbecillitati hominum non satis accommodata; et usus, qui optimus est legum omnium interpres, videtur ubique contrarius. 2°. Si tamen delinquens, in judicio legitime rogatus, crimen negaret, putant Sotus et Molina, supra, delinquentem in conscientiã non fore tutum, nisi traderet omnia bona sua fisco: sed C. de Lugo, D. 57, n. 110, videtur contrarius. 3° Quòd si minores essent pœnæ pecuniariæ, dubium non est quin lex ecclesiastica vel civilis, ante sententiam judicis, ex aliquo facto compellere possit ad pœnas. Hujusmodi pœna videtur quã beneficiarii privantur parte reddituum, ob neglectum breviarium.

356. Dub. 15° an judex qui sine sufficienti vel legitima causã relaxat pœnas pecuniarias, à legibus præscriptas, teneatur ad restitutionem?

R. Quamvis affirmativa quam tuerent Suar. l. 5, de Leg., c. 11, n. 6; Silvest. Angel. Laym. Rebell. Molina, P. Navarra, Medina, Salon. Aragon. Bannez, et Thomistæ communiter cum S. Th. sit valdè probabilis, oppositam tamen etiã benè defendunt Less. c. 13, n. 75, Joan. Salas, D. 15, de Leg. n. 403, C. de Lugo, D. 37, n. 97, Th. Sanch. Vasq. Diana, Sporer et alii. Ratio; quia communis est hic stylus, et nullus est judex qui restituat ejusmodi pœnas, aut propterea syndicetur; neque sufficienter probari videtur ab AA. tam gravis obligatio. 2° Fiscus et alii quibus deberent applicari pœnæ, non videntur habere jus ad pœnam, nisi purè conditionatam, nempe si rei fuerint condemnati. 3° Licèt judex ex officio teneatur ad observantiam legum, tamen hæc obligatio non oritur ex jure quod habet fisco aut læsi, sed tantùm ex debito quo stringitur erga rempublicam, ut scilicet subditi magis absterreantur à delictis. Undè si fortè propter nimiam convenientiam invalescerent scelera, teneretur quidem judex ad restitutionem reipublicæ, non tamen fisco vel iis qui per delicta sunt læsi. Atque hæc sententia mihi quoque probabilior apparet, si pœna juxta leges erat applicanda fisco, pauperibus aut ministris justitiæ. Si verò sit applicanda læsi et actoribus, qui directè secundum leges petunt condemnationem malefactoris ad pœnam, opposita doctrina, sicut est communior, ita fors verisimilior est. Illud benè probatur

à Th. Sanch. l. 1 Cons. c. 5, dubio 2, judicibus incumbere gravem obligationem, ut quando custodès, satellites et ministri justitiæ modo legitime denuntiant aut probant grave damnum esse creatum, moneant læsos ut postulent sibi fieri satis.

337. Dub. 14° an testis teneatur ad restitutionem, quando non manifestat in judicio?

R. Si testis nondum est citatus et declinat judicium, non peccat contra justitiam: quamvis sæpius agat contra caritatem, ut si facillimè testimonio suo liberare posset innocentem. 2° Si verò sit legitime vocatus ad testandum, et per fugam aut fraudes declinet judicium, juxta communiorē peccat contra justitiam. Sed Molina, t. 1, D. 85, et t. 5, D. 700, et C. de Lugo, D. 59, n. 5, sunt contrarii; quia vocatus ad testandum non tenetur aliud quàm ex præcepto judicis: atqui non satis apparet quòd judex imponit hic subdito præceptum justitiæ potius quàm obedientiæ. Sic etiã si quis, jussus à magistratu capessere tutelam, nollet obedire, vel falsis pretextibus se excusaret, non esset injurius in magistratum aut pupillum, sed tantùm inobediens, pertinax aut parùm pius: et universim nemo videtur ex justitia teneri ad functiones alicujus officii, nisi vel expressè vel tacitè officium acceptet. Secus tamen est dicendum, si jussus proferro scripturam ad judicium; nisi laçeraret aut occultaret: tunc enim peccaret contra justitiam; quia scriptura est res externa: de rebus autem externis republica potest disponere propter publicam necessitatem, et actoribus in illas jus concedere, sicut ex communi fit in hoc casu. 3° Multò minùs peccat testis contra justitiam, quando tantùm formidat se citatum iri, et dolosè judicium subterfugit; quia nemo tenetur præcepto judicis, priusquam ei imponatur: sicut etiã inferior, vitans conspectum superioris, ne mandatum accipiat, peccat quidem utens hoc artificio, non tamen agit contra mandatum superioris. 4° Si tamen testis ultrò se offerat, vel acceptet officium testis, tenetur ex justitia dicere veritatem, ac proin restituere debet iis quos injusto silentio vel testimonio falso læsit. Ad restituendam verò pœnam pecuniariam quam reus solvisset fisco, non tenetur, ut patet ex supra dictis. 5° Obligator etiã ad restitutionem, quando veritatem celans, est causa cur is in cujus favorem tenetur dicere, non adhiæt aliq; et sinceriores testes. 6° Si testis in judicio bona fide testificatus est falsum, in grave præjudicium tertii, tenetur ex justitia retractare dicta, juxta n. 295.

338. Dub. 15° quando teneatur ad restitutionem advocatus?

R. Si per ejus negligentiam aut imperitiam clients justã causã excidit, tenetur de danno quòd elicitu obvenit. 2° Si tuctor causam manifestè iniquam, tenetur ad compensationem omnium damnorum quæ parti alteri victæ obveniunt. Clienti verò causã cadenti tenetur, si bona fide procedentem non monuit de injustitia. 3° Simili ratione tenetur, si persuadcat transactionem in causa manifestè iniqua; nam transactio tantùm habet locum in causa dubia. 4° Si fraudibus

clientem defendat, probabiliter non tenetur compensare emolumentum quod fisco per damnationem obvenisset. 5° Circa advocatum fisci major est dubitatio. Multi cum Salonio concedunt, eum obligari ad resarcienda damna quæ per ejus negligentiam aut silentium obveniunt fisco. Sed Less. c. 51, n. 51, et C. de Lugo, D. 37, n. 112, Salas et Bannez, tuentur oppositum; quia fiscalis primariò videtur institutus tantum ad accensanda delicta, ne fiant, sicut custodes qui denuntiari debent delicta, quamvis hoc secundariò conducat ad bonum fisci.

QUÆSTIO XXII.

AN OMNES ET SINGULI COOPERANTES TENEANTUR AD RESTITUTIONEM IN SOLIDUM?

339. Sciendum 1° cooperantes ad injustum damnum non semper æquali modo concurrere. Quidam principaliter influunt, ut *mandans*, qui meritò dux criminis appellatur, et in genere moris est principalissima causa; et *executor*, qui, quamvis moraliter determinatur à mandante, tamen in genere physico censetur causa principalis, quia scipsum immediatè, liberè et physicè determinat ad injustum damnum. Alii cooperantes secundariò tantum aut minus principaliter influunt, ut consiliarius, adulator, motus, non obstant.

340. Sciendum 2° per accidens contingere sepius ut causa quæ foret aliàs secundaria, sit causa principalis aut unica cui possit ascribi damnum injustum; v. g., si consiliarii pessimi principem permoveant ad iniquam sententiam, injustum bellum et nimias exactiones, ubi sepius princeps est excusatus quia bona fide procedit, et nequitiam in consiliariis non advertit.

341. Sciendum 3° non esse questionem an omnes cooperantes teneantur in solidum absolutè, sive num omnes et singuli debeant absolutè compensare totum damnum; quia sic lesio debet sepius restitui decuplo vel centuplo plus quàm æstimetur totum ejus damnum; sed, an omnes teneantur in solidum, vel absolutè, vel saltem conditionatè, hoc est, si ceteri cooperantes non restituant.

342. Dico 1°: Quilibet ex cooperantibus qui concurrat efficaciter, ita ut moraliter ei possit ascribi totum damnum, tenetur ad restitutionem in solidum, vel absolutè, vel saltem conditionatè, hoc est, si ceteri non restituant.

Ut assertio, cujus notitia summo opere requiritur in praxi quotidiana, rite penetretur, adverte tria concurrere debere, quibus positis, cooperans vel absolutè vel conditionatè teneatur ad restitutionem totius damni. 1° Ut cooperans influat physicè vel moraliter in totum damnum; nam si tantum influat in partem damni, manifestum est eum obligari solum ad restitutionem partis. Ita si plures, non communicato consilio vel operà, spoliant mercatorem, quilibet restituere tantum debet partem in qua mercatorem læsit. 2° Ut influat efficaciter; si quis enim consilio suo non persuadeat et permoveat alterum ad inferendum damnum, et alter inferat damnum ob alias causas, iterum est certum consulentem ad nihil obligari; quia restitu-

tionis obligatio non tam provenit ex injusto consilio vel actione quàm ex damno per consilium aut actionem; injustam efficaciter dato. 3° Ut influat efficaciter, non quomodocumque, sed ita ut totum damnum ei moraliter ascribi possit: hoc autem bifariam contingere potest. Unus modus est, si cooperans ponit actionem injustam quæ per se sufficit, et actu determinat ad totum damnum; v. g. si duo cooperantur ad injustam cædem, et singuli lethaliter vulnerant; in hoc enim casu quilibet est causa verè totalis, cui totum damnum, non tantum totalitate effectus, sed etiam totalitate cause, potest ascribi. Alter modus est, si cooperans actione sua non quidem sufficit ad inferendum totum damnum sine aliis concausis, tamen, subtracto suo influxu, potest impedire totum damnum; vel si ita influit, ut, eo non influente, vel non superveniente simili causa, non poneretur damnum. Hoc modo communiter influit mandans: quamvis enim solum mandatum absque concursu executoris non sufficeret ad damnum, tamen, remoto mandante, vel non succedente simili causa, non poneretur damnum. Sic influit sepius consiliarius aut suffragator qui, subtracto suo consilio vel suffragio, totum damnum impediret.

Assertio sic declarata *prob.* 1° ex consensu communi TT. omnium, à quo non licet in re tanti momenti discedere. 2° Nisi vera sit hæc assertio, non erit ulla ratio quare consiliarius, suffragator, mandans aut executor sepius teneatur ad restitutionem in solidum. 3° Etiam in tribunalibus passim observatur nos ut, cum duo vel plures eandem trabem aut quilibet rem ponderosam furto asportaverint, quam quilibet solus ferre non posset, unusquisque teneatur in totum actione furti, juxta *L. ita vulneratus* 51, § *fn. ff. ad L. Aquil. et L. si plures* 6, § *ff. arborum furtim cesarum, et L. vulgaris* 21, § *si duo, ff. de furtis*. Leges autem istæ, dum concedunt actionem furti in totum, ex communi DD. interpretatione non statunt novam poenam, sed præcisè declarant quid de jure naturali competat læsio per furtum. 4° In hoc casu cooperans est causa verè totalis non tantum totalitate effectus, sed etiam cause; licet enim cooperans actione sua non sufficiat ad totum damnum sine cæteris causis ponendum, ita tamen influit ut, subtracto influxu et non succedente causa simili, totum damnum fuisset omissum: at causa sic influens, in æstimatione morali censetur causa totalis, cui iustissimè totum damnum adscribitur, ac læsus meritò conqueri potest de tali cooperante, tanquam de causa totali, cum solus potuerit ac debuisset totum damnum impedire. Dein, cum cæteræ cause sine tali cooperatione non sufficiant, damnum totum stat penes ejus arbitrium. igitur, si facta efficaciter ut potius existat quam non existat damnum, potest et damnum imputari, quia solus illud dedisset.

343. Dico 2°: Si tamen cooperans influat quidem aliquo modo efficaciter ad totum damnum, ita tamen ut influxus ipsius non sufficiat ad totum damnum, nec etiam, influxu cohibito, vel non succedente alia simili

causa, damnum omitteretur, probabiliter cooperans non tenetur ad restitutionem totius damni, sed tantum ad aliquam partem, juxta proportionem sui influxus. Ita contra Molinam, D. 738; Cajet. q. 62, a. 7; Sotum, q. 7, a. 5; Less. c. 45, n. 5; Rebell. Medin. Covarruv. Vasq. Navarrum, Dicastill. Tannerum et alios doctissimos RR. sentire videtur S. Th. in 4, d. 43, q. 1, a. 5 ad 5; S. Anton. Palud. Richard. Angel Gabriel, Adrian. Silvester, Navarrus, quos citat C. de Lugo, D. 19, n. 2, et sequitur n. 82. Item Tambur. l. 8, tr. 4, c. 2, § 8, n. 5; Patrit. Sporer, tr. 5, c. 3, n. 66, et novissimè Joan. Gormaz, Theol. Rom. Ratio prima. Aliàs fatendum foret quòd, si totus exercitus junctis viribus inferret urbi gravissimum et injustissimum damnum, quilibet ex gregariis militibus de rigore juris teneretur ad restitutionem totius damni; nam quilibet efficaciter influit in totum damnum, et cæteri milites animantur ex consortio, nec ullus audeat inferre damnum, nisi videret se toti sociis stipatum: sequela verò, licet admittatur à Molina, Dicast. Rebell. Laym. et aliis, est tamen nimis rigida, quam antiquiores communiter non agnoverunt; et Navarrus, c. 17, n. 20, testatur se contrarium resolvise cum anno 1527 Roma diriperetur à militibus Borbonii, nec ullum resolutioni suæ fuisse contrarium. Secunda. Sequeretur quòd, si furi qui propter efficacissima motiva jam cess obfirmatissimum ad furandum, suggererem novum modum quod seorsim acceptum contemneretur aut cum risu rejiceretur, hic tamen et nunc adderet aliquem, sed debillissimum stimulum, deberem dein, deficientibus cæteris concansis, resarcire totum et integrum damnum: hoc iterum est nimis rigidum, ac plurimi hæc doctrina redigerentur ad desperationem. Tertia. Idem semper esset dicendum, si consilio tuo tantum promovisses alterum ut aliquantum citius aut alacrius intulisset damnum; cum tamen, ut advertit Laymanus, læsi parùm intersit an primà vel secundà diei horà creetur damnum, quod aliàs absque dubio perficiendum erat. Quarta. Videtur contra praxin, ut restitutio tota, cum deficient aliæ causæ, petatur ab ejusmodi cooperante qui tenuissimè tantum influxit, et non potuit impedire totum damnum. Quinta. Mensura restitutionis potissimum est injusta casualitas et efficax influxus in damnum: ergo, si cooperans tam debilliter influxit in damnum ut in aestimatione morali vix censeatur influxisse, quamvis aliquali modo influxerit, non est cogendus ad integrum restitutionem, et eo pacto quasi fortissimè influxisset.

344. Dico 5°: Si causa principalis per se sufficit, et est paratissima jam ad injustum damnum, et accedit causa minùs principalis: e. g., consulens, palpo, consentiens, probabilius ista non tenetur ad restitutionem, quando non apparet ex effectu vel circumstantiis quòd causa magis principalis propter hunc concursum alacrius, animosius, citius, atrocius aut gravius nocuerit quàm aliàs necuisset. Ita Vasq. Molina, Rebell. Azcr, Less. Navarra, Bannez, quos citat et sequitur Dicastillo, D. 4, n. 11. Ratio prima est auctoritas S. Th. q. 62, a. 7 c.: *Tunc solian tenetur consi-*

liator aut palpo, id est, adulator, ad restitutionem, quando probabiliter estimari potest quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta; sed in hoc casu posito, probabiliter aestimari non potest quòd ex consilio, suffragio, etc., causæ minùs principalis injusta acceptio fuerit subsecuta; sicut enim, quando concurrunt efficaciter duæ causæ physicae, semper in effectu vel modo productionis apparet quædam diversitas ac quando tantum est unica causa; sic etiam ordinariè, quando concurrunt efficaciter plures causæ morales. Secunda. Juxta sententiam communem, quando quis injustè suffragatur inter ultimos, non tenetur ad restitutionem si præcesserunt suffragia, quorum numerus sufficit ad injustum damnum, ut ex communi sententia n. 502 est dictum. Tertia. Qui scalam, à fure jam applicatam, tenet, ne fur labatur, ad nullam tenetur restitutionem, quando fur per eam ascendens inde non magis movetur aut firmatur ad furandum, et æquali cum alacritate properaret ad furtum, uti cum Soto, Molina, Layman, deest Dicastillo supra n. 26. Simili de causa, quod est exemplum Laym. c. 5, de Rest. n. 5, non tenetur ancilla quæ, cum domina redit à furto, ejusdem jussu simul asportat rem furtivam quam aliàs sola domina portaret. Quarta. Ut vulgè Dicastillo n. 27, qui tantum excubat dum alii furantur, ut, si opus sit, eos admoneat, non tenetur ad restitutionem, si fures eodem modo, æquè libenter et alacriter essent furaturi sine hoc vel alio vigili. Quinta. Huc etiam spectat § *ope, Instit. de obligat. quæ ex delicto*, ubi sancitur, consultorem actione furti non teneri, nisi præstiterit simul opem; quod intellige, nisi causa fuerit sine qua non, vel nisi moverit ad alacrius, expeditius aut gravius furandum.

Objectiones.

345. Obj. 1° contra primam conclus. L. ita vulneratus 51, § fin. ff. ad L. Aquil. L. si plures 6, arborum furtim cesarum, et L. vulgaris 21, § si duo, ff. de furtis, statuitur ut, si duo vel plures eandem trabem, lignum aut aliam rem ponderosam asportaverint furtivè, et si nullus eorum potuit rem asportare solus, omnes teneantur actione furti in solidum: igitur à contrario, si quilibet eorum asportare potuit solus, non omnes tenentur actione furti in solidum.

R. N. C. Leges allatæ tantum explicuerunt id quod erat certum et clarum, non tamen negarunt, neque negare potuerunt alterum.

346. Obj. 2° contra secundam conclus.: Si fur ex se sit determinatissimus ad furandum Caio centum, Titius autem accedat et furi suadeat ut surripiat bis centum, certè Titius in conscientia debet restituere bis centum: ergo causa minùs principalis tenetur ad restitutionem totius damni, quamvis non ita concurrat ut, influxu suo cohibito, possit impedire totum damnum, nec etiam ponat actionem quæ per se sufficit et actu determinet ad totum damnum. Ant. probat Molina, t. 4, D. 736, quia post consilium fir eadem indivisibili volitione movetur in bis centum; nec est ulla ratio cur dicatur fur ob consilium moveri potius in

hos quàm illos centum. 2° Ponè bis centum in eodem marsupio concludi, certè fur qui per consilium movetur ad surripiendos hos centum, etiam movetur ad surripiendos alios centum, quia movetur ad sublegendum totum marsupium. 5° Si fur erat ex se determinatus ad furandum vas pretiosum constans centum florenis, tu verò consilio permoveas ad furandum vas constans bis centum florenis, certè tibi potest ascribi moraliter damnum totius vasis.

R. Quamvis ista valde probabilem reddant contrariam sententiam, tamen non cogunt docerere sententiam communem veterum, è quibus S. Th. in 4, D. 15, q. 1, a. 5 ad 3: *In aliis autem causis enumeratis, inquit, non tenetur quis ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credit quòd suum consilium fuit efficax, et quòd alias injusta ablatio commissa non fuisset*; et S. Antonin. p. 2, c. 1, tit. 12, § 12: *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, et nihil amplius per illud est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina perventum. Si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum.* Idem in hoc casu sentiunt expressè Covarruv. Medin. P. Navarr. Rebell. Aragon. Azor, Reginald. Sair. quos sequitur Dicast. D. 4, de Rest. n. 75, et Laym. c. 5, de Rest. n. 5. Ratio: quia si in hoc casu fur est obfirmatissimus ad surripiendos Caio centum aureos, et actio damnosa seu furtiva centum aurorum sufficientissimè jam est determinata in sua causa, ac certissimò secutura; Titius in aestimatione morali non censetur efficaciter determinare furem ad speciem, sed ad summum determinat ad aliam volitionem aut actionem qua feratur indivisibiliter ad bis centum: hoc autem nihil facit ad substantiam damni quoad priores centum aureos. Sic etiam, si fur esset paratissimus ad surripiendum equum, et Titius suaderet ut simul etiam accipiat ephippium aut phalaras, non imputaretur ipsi moraliter ablatio equi quoad substantiam, sed tantum quoad circumstantias et ornatum.

347. Obj. 5°: Si Titius in priori casu movet efficaciter ad aliam volitionem aut actionem qua fur indivisibiliter tendit ad bis centum, Titio debet ascribi furturn aureorum bis centum.

R. D. Debet ascribi secundum aestimationem physicam et quoad individuum actionis aut volitionis, C.; secundum aestimationem moralem et quoad speciem actionis aut volitionis, subd. Prout actio vel volitio fertur in excessum, C.; prout præcisè fertur in centum aureos, N. Si fur esset firmatissimus ad surripiendos Caio centum aureos vel ex marsupio A, vel ex marsupio B, et ego determinarem eum ut potius surriperet ex marsupio B, non essem moraliter efficacis causa gravis damni. 2° Si Cneius esset paratissimus ad necandum Sempronium in loco patulo, et ego determinarem eum ut potius in occulto occidat, ubi minus est scandalum, non essem moraliter efficacis causa cædis injustæ. 3° Si rogo maleficum ut iniquum propositum potius exequatur cras quàm hodie, deter-

mino quidem illum ad aliam individuum actionem quæ damnificat, non tamen teneor ad restitutionem; nam, ut bene Lessius, c. 15, n. 9, et Laym. c. 5, de rest. n. 5, parum refert ad damni substantiam utrum cæterius fiat an tardius. hæc an illà actione individua, hoc an illò instrumento.

348. Obj. 4° Qui volentem furari consilio suo movet ut citius, alacrius et animosius furetur, tenetur ad restitutionem in solidum, ex communi RR. doctrina: ergo etiam qui volentem furari centum movet ut furetur bis centum, restituere tenetur omnes bis centum.

R. Quidquid sit de RR. doctrina, tamen antiquum quod statuerit ingenuè Lessius et Molina, sunt contrarii; neque satis apparet quare consultor in eo casu sit in solidum obligandus, cum ad substantiam aut speciem actionis non determinet, sed tantum ad individuum aut circumstantias, quæ parum aut nihil faciunt in aestimatione morali. Taceo quòd plerique RR., quando veniunt ad casus particulares in hac materia, videantur sibi contradicere, quod ostenderem facile si luberet ejusmodi contentioibus immorari. Fateor tamen, si moraliter superfluit aliqua spes inhibendi, consultorem qui movet ut citius, alacrius et animosius furetur damnum, teneri saltem ad restitutionem quantum valebat illa spes.

349. Obj. 5° Antiquorum auctoritas probat nimium, et, si vera sententia S. Th. et S. Antonini, sequeretur excusatum à restitutione, qui concurrunt quidem ad injustam actionem, ita tamen ut, ipso non concurrente, concurrisset alius, aut, ipso deficiente, damnum tamen esset secutum: sed hoc fusè rejectum est n. 261. Præterea S. Th. etsi videatur nobis favore loco superius adducto n. 346, tamen, ut advertit Navarra, l. 3, c. 4, n. 68, mutavit sententiam 2-2, q. 62, a. 7, dum ait: *In aliis autem quatuor causis non semper quis tenetur ad restitutionem, sed tum solum tenetur consultor aut palpo, id est, adulator, ad restitutionem, quando probabiliter aestimari potest quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta.* Ubi vides omitti conditionem ultimam n. 346 relatum.

R. antiquorum doctrinam esse sanam, si percipiatur eo modo quo Lessius eam interpretatur. Non enim volunt eum ad restitutionem non obligari, qui furatus est, occidit, dedit injustum consilium, mandatum, etc., ita tamen ut, ipso quidem deficiente, sed succedente alià simili causà, damnum tamen esset secutum. In hoc enim sensu doctrina est manifestè falsa, ut patet ex n. 261, sed præcisè volunt eum non obligari qui ita movet ad damnum, ut, ipso cessante, nec succedente simili causa, tamen sequeretur damnum.

350. Obj. 6°: Innoc. XI damnavit hanc thesin: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni*: sed qui paratum furari consilio suo movet ut citius, alacrius et animosius furetur, movet et inducit ad inferendum grave damnum.

R. D. m. Movet quoad substantiam, N.; quoad accidentia vel circumstantias individuantes, C. Non hæc

nego obligationem restitutionis, nego tantum obligationem in solidum.

331. *Obj.* 7°: Si bellum est injustum, omnes gregarii milites qui concurrunt ad pugnam, sunt irregulares, esto sint eorum multa millia, nec omnes occidunt aut lethaliter vulnerent; satis enim est quod omnes concurrant, et se mutuo animant ad pugnam: ergo etiam, si plura millia militum injuste confluent ad diripiendam eandem urbem, omnes ad restitutionem tenentur in solidum.

R. 1° P. Conineck, D. 18, de Sacr. n. 98, esse contrarium. Putat enim omnes quidem irregularitatem contrahere, quando sunt ita pauci ut se mutuo videre vel audire possint; nam omnes isti se mutuo moraliter animant ad pugnam: non item omnes qui se mutuo nec videre nec audire possunt. Verum C. de Lugo, D. 19, n. 94, bene ostendit ad animationem mutua non requiri ut singuli à singulis videri vel audiri possint, sed sufficere si constet omnibus adesse totum exercitum, ex tot millibus compositum.

R. 2°: C. A. N. C. Ad irregularitatem contrahendam sufficit concursus partialis. Unde, si plures non successivé, sed simul suffragiis suis concurrant ad injustam sententiam mortis, omnes sunt irregulares, licet singuli partialiter tantum concurrant; et, quovis suffragio deficiente, tamen injusta sententia sequeretur propter aliorum suffragia. Contra verò, ad contrahendam obligationem restituendi totum damnum, non sufficit partialis influxus, sed requiritur ut mihi tanquam cause totali possit ascribi totum damnum, prout dictum est n. 342.

352. *Obj.* 8° Dux exercitus, vel qui dedit consilium injuste direptionis, tenetur ad restitutionem in solidum: ergo etiam gregarii milites, quando ceteros animarunt. Quod autem à confessariis non cogantur ad restitutionem in solidum, provenit partim ex eorum impotentia, partim ex presumpta benignitate christianorum qui, postquam damna sunt illata, nolunt obligare milites rigore toto quo possunt, et contenti sunt si quilibet ex gregariis resarciat totum damnum quod immediatè dedit, et propter suam cooperationem insuper, addat tolerabilem aliquam et moderatam compensationem arbitrio prudentis, attentà scilicet equalitate personæ, damni, vel cooperationis.

R. N. C. Dux exercitus in aestimatione morali censetur causa totalis injustæ direptionis; quia, nisi mandaret aut consuleret, non sequeretur injusta direptio. Gregarii verò milites liberantur ab obligatione resarciendi totum damnum, non propter impotentiam, cum sæpè plus possent restituere quàm restituere cogantur; nec propter benignitatem presumptam christianorum, hæc enim æquè posset fingi circa ducem exercitus aut consiliarium; sed propter tenuissimum suum influxum.

QUÆSTIO XXIII.

QUO ORDINE TENEANTUR COOPERANTES AD
RESITUTIONEM?

353. *Dico* 1°: Si actio injusta fuit lucrativa, ut fur-

tum et rapina, et res ablata formaliter aut æquivalenter adhuc exstat, ad restitutionem primo loco tenetur qui rem furтивam adhuc possidet, aut ex ejus consumptione factus est ditior. Ita communis omnium apud C. de Lugo, D. 19, n. 119. *Ratio*; quia titulus rei acceptæ fortior est in restitutione quàm titulus injustæ acceptionis, et res aliena semper clamant ad dominum, ac æquissimum est ut qui lucrum ante ceteros habet, etiam ante ceteros sentiat onus et incommodum restitutionis.

354. *Dico* 2°: Si actio injusta fuit purè damnificativa, ut incendium, homicidium, detractio; vel si res aliena nec formaliter nec æquivalenter amplius exstat, ad restitutionem primo loco vel præ ceteris causis tenetur qui fuit causa principalis damni. Ita communis theologorum cum S. Th. q. 62, a. 7, ad 2. *Ratio prima* consensus hic ipse doctorum. *Secunda*. Talis esse debet ordo quoad obligationem restitutionis, qualis est ordo quoad causalitatem injustam: ergo qui principaliter est causa damni, principaliter etiam obligatur ad restitutionem; et qui secundariò tantum, accessoriè vel minùs principaliter est causa damni, ligatur secundariò tantum, et in defectum causæ principalis aut principalioris. *Tertia*. Causa principalis, hoc ipso quod primariò præ ceteris injustè noceat, præ ceteris et primariò pati debet incommodum restitutionis quod oritur ex injusto oneramento.

355. *Dico* 3°: Quando res aliena non amplius exstat in se vel in æquivalenti, mandans ante ceteras causas primo loco tenetur ad restitutionem. Ita communis cum S. Th. q. 62, a. 7, ad 2. *Ratio prima*. Quia mandans est dux criminis et principalissimus auctor damni; mandatarius verò vel executor est tantum causa instrumentaria; ceteri cooperantes sunt tantum adminicula. *Secunda*. Mandans aliquid maleficium, vult totum inferri suo nomine, sui gratià vel ad suum honorem, commodum aut oblectamentum: ergo rejicit in se totam obligationem restitutionis, et interpretativè vult alios cooperantes indemnes esse. *Tertia*. In tribunalibus ubique maleficium mandanti potius ac principalis quàm executori vel aliis cooperantibus adscribitur. Excipe, nisi executor damni motus fuisset ex se, vel egisset etiam particulariter negotium suum, tunc enim æquè fuisset causa principalis ac mandans. Sed quid si plures sint mandantes, unus immediatus, alter mediatius; puta, si rex injustam depopulationem urbis præcipiat duci exercitus, hic vero tribunis, et tribuni militibus? Aio regem principalissimè teneri; quia omnium principalissimè movet.

356. *Dico* 4°: Si nemo mandavit damnum, et actio injusta non fuit lucrativa, executor injustus primo loco tenetur ad restitutionem. Ita rursus communis cum S. Th. suprâ. *Ratio prima*. Quia, licet executor sit causa instrumentalis respectu mandantis, tamen respectu ceterorum cooperantium est causa principalis; nam alii qui nec jubent nec volunt inferri damnum suo nomine, sunt causæ tantum accessoriæ vel secundariæ, quæ dirigunt, fulciunt, animant et non impediunt executorem, ac quodammodo

serviunt ei tanquam instrumenta malefactori. *Secunda*. Sicut mandans est principalissima causa moralis, sic etiam executor est principalissima causa physica. *Tertia*. Cæteræ cause suum influxum subordinant arbitrio executoris, qui solus immediatè et liberè se determinat ad damnificationem injustam. Excipe, nisi per fraudem ab altero seductus, bona fide damnum creasset; tunc enim non ipse, sed consultor fraudulentus teneatur ad restitutionem; imò consultor in genere moris tunc esset executor.

357. *Dico 5°*: Inter reliquas causas, positivè concurrentes, ordinariè non est subordinatio statuenda quoad restitutionem, nec una tenetur ante cæteras. Molina, D. 737, n. 4; Vasq. c. 9, § 5, dub. ult. Lessius, c. 13, n. 49; Dicastill. D. 4, n. 252; C. de Lugo, D. 49, n. 130; Tambur. Herinex, Haunold. Sporer, Flor. de Cocq. et alii contra Sayrum, Bonacin. et Azor. *Ratio prima*. Nam una causa communiter non est instrumentum alterius; una non operatur per aliam aut alterius nomine vel auctoritate: v. g., qui dat consilium, ordinariè non agit per laudantem, nec vicissim; consentiens non servit receptori, nec iste participantis: sublato autem ordine quoad influxum et modum agendi, non apparet cur una causa principalis obligetur, altera secundariò tantum aut in defectum alterius. *Secunda*. Cur mandans ante mandatarium teneatur, est quia, dum vult suo nomine damnum inferri, suscipit totam obligationem restitutionis: et ratio cur executor ante reliquas causas obligetur, est quia cæteris causis utitur tanquam instrumentis, vel quia immediatius influit: at hæ rationes non procedunt in cæteris causis. *Tertia*. Nunquam ab adversariis afferri potest solidam discrimen quoad reliquas causas. Cur enim, ut Azor et Bonacina volunt, consules magis tenetur quàm reliquæ causæ secundariæ? num quia immediatius influit? at hoc est falsum; num quia principalis? at cur hoc? num quia magis movet? at sæpè magis movet adulator aut receptor. Et esto magis moveret, ex hoc tamen capite consulens tantum obligaretur ad ampliorem restitutionem, non autem obligaretur immediatius. Excipe, nisi per accedens aliquis ordo foret inter has causas, v. g., si Titius Caio suaderet ut Scjum consilio permoveret ad damnum Cneii; nam in hoc casu probabiliter unus consulens teneatur ante alterum, et C. de Lugo, D. 49, n. 131, docet Caium ante Titium obnoxium fore restitutioni, quia est executor respectu Titii: executor verò tenetur ante consulentem.

358. *Dico 6°*: Causæ negativæ probabiliter tenentur primum post causas positivas, ita tamen ut nulla sit inter eas subordinatio, saltem ordinariè loquendo. Lessius, c. 13, n. 81; Laym. c. 6, de rest. n. 4; Vasq. c. 9, § 5, dub. ult. n. 9; C. de Lugo, D. 49, n. 133; Tambur. Herinex, Haunold. Sporer, Florent. de Cocq. Ratio posterioris contra P. Navarr. colligitur ex numero præcedenti. *Ratio prioris* contra Molinam est: 1° causæ negativæ verò et propriè non inferunt damnum, sed præcisè non impediunt damnum quod ex officio tenentur impedire: videtur autem æquitati con-

formius ut restitutio prius exigatur ab iis qui verè, propriè et positivè damnum inferunt. 2° Injustè læsus eatenus solùm à causa negativa restitutionem exigere potest, quatenus ob ejus silentium ab aliis est injustè læsus: ergo prius probare debet damnum ab aliis illatum et conservatum, id est, non fuisse compensatum: igitur causa negativa non tenetur ad restitutionem, nisi ex hypothesi quòd alii, positivè cooperantes, non fecerint restitutionem. 3° Si consulens, v. g., potest dici causa instrumentalis respectu executoris, et si tenetur executor ante consulentem, à quo positivè tamen impellitur ad damnum, non video quare non etiam causa negativa possit vocari causa quædam instrumentalis respectu causæ positivæ, vel quare causa positiva non tenetur etiam ante negativam, à qua præcisè non impeditur à damno. Bene tamen Lessius advertit, subinde causas quæ negativæ videntur, esse positivas; quia silentium illarum est instar approbationis qua malefactor animari solent.

359. *Dico 7°*: Si causa principalis, id est, mandans aut executor restituit totum, ad nihil tenentur reliquæ subordinatæ causæ. Ita communis et certa doctorum apud C. de Lugo, D. 49, n. 143, et Laym. c. 6, de rest. n. 6. *Ratio*. Si reliquæ causæ deberent aliquid restituere, deberent restituere vel læso, vel causæ principali, quæ læso debitam restitutionem plenè jam præstitit. Non prius; quia præceptum restitutionis obligat tantum ad æqualitatem, et læsus exigere non potest duplicem solutionem adæquatam, aut aliquid ultra competentem reparationem damni. Non posterius; quia causa principalis absolutè tenetur ante cæteras causas integrè satisfacere læso, nec habet ullum jus adversus causas secundarias, quæ tantum obligantur ad satisfaciendum læso sub conditione, si deficiat causa principalis. Porro, quod assertur de causa principali respectu cæterarum secundariò concurrentium, parem ob causam dici debet de causis positivè concurrentibus respectu cæterarum negativè tantum influentium.

360. *Dico 8°*: Causa minùs principali totum restituente, non manet immunis à restitutione causa principalis. Ita denuo communis; et *ratio prima*. Licet causa principalis in hoc casu non tenetur, quidquam restituere parti læsæ, cui ponitur integrè satisfactum, tenetur tamen indemnem servare causam minùs principalem, quæ tantum in defectum causæ principalis erat obligata, quæque per restitutionem utiliter gessit negotium causæ principalis. *Secunda*. Causa minùs principalis et secundaria, dum restituit totum ob moram causæ principalis, succedit in jus et locum creditoris, cui facienda erat plena restitutio per causam principalem. *Tertia*. Causa principalis ex mora, pertinacia vel delicto suo non debet ferre lucrum; nec causa secundaria debet esse male conditionis, propterea quòd citius ipsam pœnituerit, vel quòd minùs fuerit pertinax.

361. *Dico 9°*: Si plures æquali gradu vel loco, id est, æquè principaliter vel æquè secundariò tenentur ad restitutionem, et unus restituit totum, cæteri te-

nentur ei satisfacere pro rata. *Conclusio patet ex præcedenti.* Notant hic auctores, non omnes causas quæ æqualiter immediatè concurrunt, vel æquali loco aut gradu tenentur ad restitutionem, obligari semper ad easdem portiones in divisione faciendas, nam aliquæ plus, aliquæ minus tenentur restituere juxta proportionem influxus. Difficillimum autem est tangere punctum. Mihi valde placet Haunoldi doctrina, qui putat observandum quale lucrum ex cooperantibus quisque reportasset ex damno. Quando enim plures latrones concurrunt ad spoliationem vialoris, ordinariè plus spolii relinquitur robustioribus et audacioribus. Quando plures conveniunt ad expilationem domus, communiter minus reportant qui tantum applicant scalas, aut excubias agunt, quam alii. Quocirca pari modo videtur imperanda restitutio.

362. *Dico 10°* : Si injustè læsus condonet debitum restitutionis auctori principali, cæteri qui tantum secundo vel tertio loco tenentur, fiunt immunes ab omni debito : si verò condonet debitum ei qui secundo vel tertio loco tenetur, non ideo fit immunis auctor principalis. Si demum condonet uni ex iis qui eodem gradu tenentur, cæteris adhuc incumbit obligatio totam et integram suam portionem restituendi. Ita omnes apud C. de Lugo, D. 19, n. 440. *Ratio primæ partis est* : quia condonatio hæc est instar solutionis, et à jurisperitis vocari solet acceptilatio, quæ est imaginaria quedam solutio : sed solvete principali, cæteri fiunt immunes à debito restitutionem. *Ratio secundæ partis est* : obligatio tantum accessoria ; qualem habent causæ secundariæ in defectum causæ principalis, potest descere, quin deficiat obligatio causæ principalis : nam principale non dependet ab accessorio, sed viceissim ; et sicut, solvete causâ secundariâ, non excusatur causa principalis, ita nec excusatur si condonatio fiat causæ secundariæ. *Ratio tertiæ partis est* : si plures æquali gradu vel loco tenentur ad restitutionem, potest uni remitti obligatio restitutionis, quin remittatur alteri.

OBJECTIONES.

363. *Obj. 1°* : Si mandans primo loco tenetur ad restitutionem, quia vult maleficium creari suo nomine vel in sui gratiam, etiam primo loco tenebitur qui quomodocumque petit maleficium in sui gratiam, esto non sit superior executoris : hoc autem est falsum et meritò rejicitur à Vasq. c. 9, § 1, n. 56, quia si petens maleficium, non est superior executoris, potius rogat quam mandat ; hoc enim est discrimen mandantem inter et rogantem, quòd rogans manifestatione sui desiderii moveat tanquam inferior et indigens alieno beneficio, mandans verò tanquam superior agat, et moveat alterum ut inferiorem et indigentem executione mandati. Et hinc Deus rogare vel mandatum exequi non potest. Hinc etiam ridemus eorum arrogantiam qui, cum superiores non sint, utuntur verbis imperativi modi : at qui rogat, est instar consulentis, qui non tenetur ad restitutionem primo loco. 2° Qui mandat, movet alterum, quia potest exigere poenam, seu jure, ut reges, seu injuriâ, ut ty-

ranni, et ulitur executorè tanquam malu sua, vel instrumento sibi subiecto : qui verò rogat, plenam auctoritatem alteri relinquit, et potius subservit ejus imperio sicut consultor. 3° Si rogans aut petens maleficium in sui gratiam, primo loco tenetur, tenebitur etiam eodem loco blandiens, qui sæpissimè maleficium extorquet in sui gratiam, ut femina, quando persuadent injusta.

R. Cum Rebello, l. 2, de Rest. q. 15; Less. c. 13, n. 42; Laym. c. 6, de Rest. n. 2; Anton. Perez, D. 3, de Rest. n. 67; C. de Lugo, D. 19, n. 128; Dicast. D. 4, n. 221; D. M. Etiam primo loco tenebitur qui quomodocumque petit in sui gratiam, si moveat efficaciter ut maleficium univè vel principaliter fiat in sui gratiam, C.; secus, N. Nullus superior habet legitimam potestatem imperandi damnum injustum : ergo si non tenetur ad restitutionem primo loco propter hanc causam, quia vult maleficium creari suo nomine, vel principaliter in sui gratiam, non erit amplius valida ratio cur mandans primo loco teneatur ad restitutionem. 2° Qui minis aut terroribus alterum compellit ad iniquum damnum, ex communi sententia primo loco tenetur ad restitutionem, esto non sit superior executoris : ergo etiam qui vult inferri maleficium suo nomine, vel principaliter in sui gratiam, 3° Is cujus nomine principaliter fit maleficium, est finis principalis maleficii : finis autem in moralibus præcipuum habet locum. 4° Qui tantum commodi vel oblectamenti sui causâ cupit inferri maleficium, implicitè censetur totum onus restitutionis suscipere : par enim non est ut onus et obligationem maleficii in alios rejiciat, qui sua causâ illud inferri postulat. 5° Esto rogans principaliter velit officium præstare in gratiam rogantis, non tamen hoc ipso vult nomine rogantis pati damnum ex actione mala subnatum. Taceo quòd sæpissimè promittatur à non superiore merces propter maleficium : in hoc autem casu, qui mercedem accipit et maleficium exequitur, constituit se famulum saltem ad actiones iniquas.

364. *Obj. 2°* : Esto mandans sit causa principalis damni, tamen ex hoc tantum sequitur quòd debeat plus cæteris restituere, non autem quòd ipse solus ante cæteros debeat reficere totum damnum. Nam 1° præter mandantem, executor et alii complures ad maleficium concurrunt : non est autem aequitati satis consouum ut, inter tot concurrentes, solus mandans cogatur reficere totum damnum. 2° In judicio forensi punitur immediatè quisquis cooperatur ad injustum damnum, neque punitur ullus conditionatè tantum aut in defectum alterius : ergo idem quoque tenendum est de pæna vel onere restitutionis. 3° Executor ordinariè mercedem accipit ex maleficio : par autem est ut qui refert immediatè lucrum ex damno, subeat etiam immediatè onus et incommodum restitutionis. Ob hæc et alias rationes P. Lessio, c. 10, n. 43, non videtur improbabili sententia P. Navarra, l. 3, c. 4, n. 102, volentis mandantem non teneri sic ad immediatam restitutionem, ut non alii quoque teneantur immediatè suas conferre portiones : v. g., si damnum foret

sex aureorum, mandans fortè cogereetur restituere tres, executor duos, laudator unum. Verùm

R. N. M. Ipse Navarra, n. 408, fatetur sententiam suam esse singularem et disputandi tantum gratiã propositam, et reipsa non audent à S. Th. ceterisque theologis abscedere. *Ad primam prob.* Esto plures concurrant ad injustum damnum, tamen non omnes eodem modo concurrunt, et aliqui principalius, alii minus principaliter et secundariò. Satis autem est si secundariæ causæ tantum secundariò teneantur aut in defectum causæ principalis. *Ad secundam.* In judicio forensi sicut plurimi puniuntur, qui nullatenus tenentur ad restitutionem, ita septis multi possunt ac debent puniri, qui secundariò tantum aut accessoriè tenentur ad restitutionem. *Ad tertiam.* Uij famulus qui recipit mercedem à domino, purum est instrumentum domini, sic mandatarius accipiens mercedem ob servitium iniquum, non desinit esse purum instrumentum mandantis. Aliud foret si rem ipsam injustè ereptam acciperet in mercedem; tunc enim ante ceteros teneretur ad restitutionem, tum ob titulum rei acceptæ, tum etiam quia lucrum immediatè perciperet ex re furtiva: quod in nostro casu non accidit, ubi famulus aut executor non formaliter percipit commodum ex re furtiva, sed tantum occasionaliter propter pactum domini volentis remunerari suum laborem.

365. *Obj. 3°:* Executor est immediata causa damni, mandans verò solum est mediata: videtur autem aequitati conformius, ut prius restitatur qui fuit immediata causa quam qui solum mediata, vel saltem ut utraque causa simul compellatur.

R. D. M. Si cætera sint paria, *C.*; secus, *N.* Sicut in physicis effectus, sic in moralibus bonitas actionis aut malitia magis imputatur causæ principali quam instrumentali, neque refert quòd instrumentalis immediatius operetur; ut enim dicere philosophi solent, omne instrumentum operetur in quantum est motum à principali agentè. 2° Quod sæpius jam dictum, mandans dum vult suo potissimum nomine maleficium creari, primariò suscipit onus restituendi totum damnum. 3° Mandans est etiam ordinariè causa sine qua non, et executor non ageret, nisi motus aut coactus à mandante. Quocirca communiter etiam magis irascimur domino jubenti maleficium quam servo obtemperanti, magis judici qui præcipit injustam necem quam carnifici.

366. *Obj. 4°:* Si famulus ex imperio domini consumeret omnino rem alienam, sed non absque magno suo commodo; puta, si rem illam edendo vel bibendo consumeret, nec tamen evaderet inde locupletior, aut propterea parceret suis sumptibus: in hoc casu non apparet quis primo loco tenetur ad restitutionem. Non enim tenetur executor; nam hic est tantum instrumentaria causa mandantis, et tantum idèo comedit, quia dominus imperio suo movet. Sed neque primo loco tenetur dominus; quia famulus agit potissimum ad suum commodum.

R. Licet C. de Lugo, D. 19, n. 120, velit in hoc

casu dominum ante famulum teneri, tamen mihi verosimilius est oppositum; quia famulus comedens aut bibens rem alienam, potissimum agit negotium suum, vel attendit ad propriam utilitatem. Aliud foret si dominus compelleret servum per metum injustum; tunc enim ob injuriam ei factam, teneretur famulum servare indemnem à restitutione.

367. *Obj. 5°:* Si decem essent prædones, ac mitterent unum qui communi nomine succinderet domum, executor hic eodem loco cum ceteris teneretur ad restitutionem. Unde si damnum esset mille florenorum, quilibet teneretur ad centum.

R. Si executor jussus esset agere solum aliorum nomine, non teneretur ad restitutionem, nisi post illos. At si jussus esset agere communi omnium nomine, tenetur ad restitutionem æquali loco cum illis; quatenus enim agit suo nomine, non habuit causam principalem cui inservit.

368. *Obj. 6°:* Ad restitutionem sæpius primo loco tenentur quos posuimus secundo loco, v. g., consilarii principum, quibus sæpè solis imputantur injusta damna; 2° suffragatores, qui sua voce condemnant innocentem, quem tamen executor sententiæ putat innocentem; 3° receptatores filiorumfamilias; nam filii-familias sæpè non intelligunt injustitiam se committere, si dissipent bona domestica.

R. D. Tenentur primo loco si non adsit alia causa principalis, aut si causa principalis per ignorantiam invincibilem procedat, *C.*; secus, *N.* In his casibus solus consilarius, suffragator aut receptator est causa moralis injusti damni.

369. *Obj. 7°:* Si foret lex purè penalis, ut nemo cæderet ligna, venationem aut piscationem institueret in silva vel lacu communitalis: in hoc casu non tenerentur ad restitutionem transgressores legis; tenerentur tamen custodes, qui ex officio justitiæ debent impedire damna: custodes autem sunt tantum secundariæ vel accessoriæ causæ: ergo principaliter in hoc casu tenentur ad restitutionem causæ secundariæ vel accessoriæ. Casum hunc aliqui cum Joan. Medina vocant singularem.

R. Custodes in hoc casu non sunt secundariæ vel accessoriæ causæ, sed primariæ; nam ipsis solis incumbit officium impediendi damna.

370. *Obj. 8°:* Inter causas negativas videtur ponenda subordinatio quoad obligationem restitutionis: nam aliqui sunt custodes generales, alii tantum particulares; unde si generales, quorum est major potentia, dissimulant, potius et immediatius ad restitutionem sunt obligandi quam particulares.

R. D. Per accidens, quando scilicet una prius ex officio debuit impedire damnum quam altera, et non impedit, *C.*; secus, *N.* Custos generalis aut oeconomicus ex officio suo non tenetur immediatè cavere damna cellæ, culinæ vel stabuli; tenetur tamen monere custodes particulares, vel eos ad dominum deferre, quando reperit eos negligentes et incurios. Unde si damnus ex hac desidia fuerit ortum, primo loco videtur obligandus ad restitutionem custos particularis.

et in defectum istius secundo loco custos generalis aut œconomus. Ita C. de Lugo, n. 133, quamvis alii discurrant aliter.

371. *Obj. 9°*: Etsi causa principalis impotens fiat et damnum sarcire non possit, non tamen ideo cæteri qui concurrunt ad damnum, immunes fiunt ab onere restitutionis: ergo etiam si causæ principali remittatur à creditore debitum, non tamen ideo cæteri liberantur ab obligatione restitutionis.

R. C. A. N. C. Impotentia debitoris non extinguit debitum aut obligationem restitutionis, sed illam præcisè differt aut suspendit, donec debitor fiat potentior: remissio verò facta debitori penitus extinguit debitum.

QUÆSTIO XXIV.

AN IMPEDIENS ALTERUM À CONSECUTIONE BONI TENEARUR AD RESTITUTIONEM?

372. Legi. possunt Domin. Sotus. l. 4, q. 6, a. 3; Cajet. q. 62, a. 2 ad 4, et alii Thomistæ, Silvester, Angelus, Armilla, Tabiena, Rosella, v. *Restitutio*; Navarr. c. 17, n. 69 et seq.; Covarruv. *Reg. peccatum*, p. 2, § 7, n. 8; Azor. tr. 3, l. 4, c. 9; Molina. tr. 3, D. 227; P. Navar. l. 3, c. 6; Rebell. l. 3, q. 1; Less. l. 2, c. 12, dub. 18; Dicast. D. 8, de Rest. dub. 1 et 2; Laym. c. 7, de Rest. C. de Lugo, D. 18, de Rest. s. 5; Tamb. l. 8, tr. 3, c. 4, § 2, Patrit. Sporer, tr. 4, c. 2, s. 5.

373. *Dico 1°*: Quando bonum est alteri debitum ex justitia, sic, ut ei competat jus in re, non potest consecutio boni citra delictum injustitiæ impediri, et impediens tenetur ad restitutionem totius boni. Ita omnes, et *ratio* est manifesta: nam impediens in hoc casu quoad substantiam operatur perinde ut fur, et moraliter idem sunt impedire, negare, non dare vel auferre bonum, in quod alteri competit jus reale.

374. *Dico 2°*: Quando competit alteri jus ad rem, scilicet, ob promissionem, stipulationem, venditionem traditionem non secuta, presentationem, concursum, expectativam, coadjutoriam, accessum, regressum et alios similes titulos, ex quibus conceditur actio personalis ad rem, impediens peccat contra justitiæ et tenetur ad restitutionem, non quidem quanti valet res et bonum impeditum, sed quanti valet spes boni vel jus ad rem impeditam. Ita denuo communis et certa; quippe sic damnus infertur per violationem alieni juris, quod est contra justitiæ, et trahit necessitatem restitutionis. Quia verò bonum speratum et debitum nullis sæpè modis interverti potest et pendet ab aliorum libera collatione, non est æquum ut impediens teneatur resarcire totum damnus. Quanti verò valet jus et spes boni consequendi, non potest universim decidi, sed debet per arbitros, confessarios aut alios prudentes æstimari, vel inter lædentem et læsum amicabilem iniuri compositio. Certè spes consequendi centum et mille aureos sæpè non æstimatur decem aureis.

375. *Dico 3°*: Qui sine vi vel fraude impedit alte-

rum à consecutione boni quod ei licitè quidem conferri potest, à nullo justitiæ titulo debetur, non peccat contra justitiæ et nihil restituere cogitur. Est communissima DD. et *ratio*, quia qui præcisè precibus, consiliis, donis absque vi vel fraude obtinet ut alteri non conferatur bonum speratum, non est magis causa damni quam ille qui precibus, consiliis et donis allectus, bonum non conferit: at iste non peccat contra justitiæ. 2° Aliàs ageres contra justitiæ, quando Titium qui probabiliter alium esset scripturus hæredem, sine metu, fraudibus aut mendaciis rogares ut tibi potiùs relinqueret hæreditatem: sed hoc nemo dicit. Imò peccares contra justitiæ, quoties aliquod donum ab altero postulares, quod dominus probabiliter alteri foret concessurus. 3° Qui præcisè precibus, consiliis et donis utitur, relinquit alteri plenissimam libertatem tam à necessitate quam à coactione, nec ulla prorsus est ratio eur eogendus sit ad restitutionem aut injustitiæ damnandus. Accedit clarissima lex finalis *Cod. Si quis aliquem testari prohibeat*, et C. 62 de R. J. in 6: *Nullus ex consilio, dummodo non fuerit fraudulenter, obligatur*.

376. *Dico 4°*: Qui sine vi vel fraude impedit dignum aut digniorem à consecutione boni, quod ei tantum ex justitiæ distributiva debetur, non peccat contra justitiæ commutativam, nec tenetur ad restitutionem. Conclusio liquet ex disputatis alibi de collatione beneficiorum. Nam si collator qui omnium maxime titulo justitiæ distributivæ tenetur eligere dignum aut digniorem, non debet facere restitutionem omisso digno vel digniori, multò minùs tenetur ille qui tantum est causa secundaria collationis iniquæ. Sed qui consilio tantum precibus aut blanditiis absque vi vel fraude movet collatorem, est tantum causa secundaria collationis iniquæ. Major est difficultas an hæc et prior conclusio vera sit, etiam quando quis alterum impedit ex odio vel spiritu vindictæ. Sed hoc expendetur questione sequenti.

377. *Dico 5°*: Qui sine legitima potestate adhibet vim aut incutit metum, et per hoc impedit alterum à consecutione boni licitè et liberè conferendi, peccat contra justitiæ et tenetur ad restitutionem quanti valebat spes boni. Ita communissima DD. apud C. de Lugo, n. 94. *Ratio*. Licet alter non habeat absolutè jus ad bonum, habet tamen jus conditionatum, si nimirum alter liberè velit; item habet jus absolutum ne per vim aut metum impediatur à bono quod aliàs proximè consequeretur. 2° Vis et incussio metus, nisi procedant à legitima potestate, semper sunt contra justitiæ; quia quilibet est dominus suarum actionum, et habet jus ad liberos usus suorum facultatum: sed huic juri directè contraria sunt vis et metus, quæ licet non tollant libertatem à necessitate, seu libertatem indifferentiæ, tollunt tamen libertatem à coactione. 3° Extorta per vim aut metum absque legitima potestate, non possunt in conscientia retineri; nec firmi vel omnino validi sunt contractus, dispensationes aut licentiæ, quando per vim aut metum absque legitima potestate extorquentur, ut patet ex utroque jure

ff. de vi et vi; C. de his quæ vi metisque causâ, et ex Decretalibus eodem tit. Cujus alia ratio non est, nisi quia vis et metus, quando non adhibentur ex legitima facultate, semper militant directè contra justitiam.

578. *Dico 6°*: Qui fraudibus aut mendaciis impedit alterum à consecutione boni licitè et liberè conferendi, peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem quanti valebat spes boni. Ita rursus communissima DD. apud C. de Lugo suprâ. *Ratio*. Nam in jure vis et fraus semper requirantur quoad injustitiam, et hinc regulè juris *L. 47, ff. de R. J. Consilii non fraudulenti nulla obligatio; cæterum si dolus et calliditas intercessit, de dolo actio competit*; et *Cap. 62, eodem tit. in 6*: *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*. 2° Sicut vis et metus, sic et multò magis fraus et dolus tollunt voluntarium, et impediunt dominum ab usu libero suarum facultatum. 5° Qui per mendacia vel fraudes extorquet bonum ex justitia sibi non debitum, agit contra justitiam et tenetur ad restitutionem: ergo similiter peccat et tenetur, qui per mendacia vel fraudes impedit alterum à consecutione boni quod ex justitia quidem ei non debetur, sed tamen licitè potest conferri. Taceo quòd fraus et mendacium sit contra contractum universalem omnium populorum et hominum, qui voluerunt esse mutuo obstructi ad non utendam signis contra suam institutionem.

579. *Dico 7°*: Qui mendaciis, fraudibus aut illegitima vi proximum impedit à consecutione boni, quod hic justè non potest accipere, vel non potest facere suum, non tenetur ad restitutionem illius boni. P. Vasq. Less. et C. de Lugo. n. 96. *Ratio*. Nam impediens in hoc casu agit ad summum injustè, quatenus utitur mendaciis, fraudibus aut illegitima vi; non autem quatenus impedit proximum à consecutione boni, quod non potest hic facere suum, vel non potest accipere citra peccatum injustitiæ. 2° Qui malis artibus impedit proximum à consecutione boni, quod justè potest consequi per liberam et beneficam collationem alterius, idèò solum peccat contra justitiam et tenetur ad restitutionem, quia ledit efficaciter jus quod proximum habet ut nemo malis artibus impediatur liberam collationem, aut justam petitionem boni proximè sperati: sed hoc jus nullatenus efficaciter ledit; qui malis artibus impedit proximum ut non consequatur id quod citra peccatum injustitiæ non potest accipere, vel facere suum; non enim efficaciter impedit justam petitionem aut liberam collationem, sed tantum efficaciter impedit injustam acceptionem. 3° Qui fraudibus et mendaciis avertit latronem à rapinis, in nullo foro condemnatur ad restitutionem. Qui fraudibus aut mendaciis obstat sicario, ne proruat violenter in cædes injustas, non debet sarcire damna honorum quæ sicarius obtinisset ex cædibus. Qui falsis criminacionibus impedit indignum ab officio vel beneficio, tenetur quidem recantare dicta vel abstergere gravem infamiam; non tamen tenetur compensare quanti valebat spes officii vel beneficii. Et ratio ulterior est: nam

indignus beneficio vel officio ne quidem habet conditionatum jus ad beneficium aut officium, quo simpliciter est indignus; quia juste non potest illud accipere, quamvis elector liberè velit conferre: sed qui non habet jus saltem conditionatum ad aliquod bonum, queri rationabiliter non potest, si quis mendacio, fraude vel illegitima vi præpediat liberam collationem boni. Taceo quòd aliqui cum Lessio velint mendacia vel fraudes in hoc casu non opponi justitiæ, sed tantum veritati.

580. *Dico 8°*: Etiam non tenetur ad restitutionem, qui malis artibus impedit alterum à consecutione boni quod citra peccatum injustitiæ potest quidem accipi et conferri, non tamen acciperetur aut conferretur sine gravi peccato. Ita Tambur. supra n. 9; nam alii casu communiter non expendunt. Sit exemplum. Caius, homo sui juris et adhuc cælebs, per famulum mittere vult feminae pretiosum donum, ut eam pelliciat ad fornicandum; famulus scit pravam domini mentem; scit etiam certissimè pessimam inclinationem mulieris, quæ recepto dono statim obsequeretur: excogitat mendacium ut impediatur donatio et peccatum. In hoc casu, quamvis famulus agat malè, non tamen sub obligationem restitutionis; quia neutra pars rationabiliter potest conqueri, et mendacium non est propriè perniciosum, sed jocosum tantum aut officiosum, quod non trahit obligationem restitutionis. Cæterum si donatio non sit utrinque peccaminosa, sed tantum illicita, vel ex parte donantis, vel ex parte donatarii, putat Tamburinus eum qui mendaciis aut fraudibus impedit donationem, peccare contra justitiam et obnoxium esse restitutioni, quia dum malis artibus impedit peccatum donantis, violat jus donatarii qui potest licitè bonum accipere; dum verò malis artibus impedit peccatum donatarii, violat jus donantis, qui licitè potest conferre bonum. Verùm hæc resolutio valde difficilis est et ampliorem poscit indaginem. Quippe si mulier impediret mendacio suum maritum ne prodigè donaret aliis pecuniis, ne convivium valde sumptuosum instrueret aut bona sua dissiparet in popinis, an propterea statim pronuntiabis uxorem ad restitutionem iis teneri qui per mendacium impediuntur à consecutione bonorum? ego rem aliorum meliori judicio committo.

581. *Infer ex his assertionibus 1°* graviter peccare contra justitiam et ad restitutionem teneri, qui per vim, fraudes et mendacia testari volentem impediunt, qui notarios et testes avertunt, aut falsa spe sanctitatis et longioris vite moribundum distrahunt, ut testamentum, codicillos vel legata facere non possint in favorem aliorum.

582. *Infer 2°* similis injustitiæ reos, qui fraudibus, mendaciis et falsis criminacionibus impediunt opifices, operarios, mercatores et famulos à labore vel lucro, quod à locantibus aut eminentibus essent consecuti; item iudices qui sine legitima causa detinent opifices, ut laborare non possint; vel prætores urbium, qui sine sufficienti causa mendicos impediunt ne corrogent elemosynas.

583. *Infer 3°* peccare contra justitiam et ad resti-

tutionem obligari magistros scholarum, quando vi, fraudibus ac mendaciis subtrahunt aliis discipulos cum detrimento lucri et honoris. Hæc autem mendacia, ut advertit C. de Lugo, n. 112, facili misceri solent, dum, reluctante propria conscientia, doctrinam propriam longè supra meritum extollunt, et promittunt utilitatem ac profectum, quæ tamen minime futura sciunt, alienas scientias et earum magistros deprimunt, non absque notabili scholarium detrimento. Imò Navarrus, c. 23, n. 57, Cajet. et auctor Armillæ putant mortaliter peccare contra caritatem, qui, seclusis fraudibus, dolis aut vi, subtrahit alteri magistro discipulos cum notabili damno profectus eorum. Verùm C. de Lugo, n. 114, contrarius est: aliàs enim etiam peccati mortalis damnandi advocati, medici, tonsores, artifices et mercatores, qui citra vim et fraudes, sed non sine præjudicio aliorum, trahunt illos ad suam officinam aut operam.

584. *Infer 4°* peccare mortaliter contra justitiam, et ex communiori sententia teneri ad restitutionem sacræ familiæ, qui juvenem opulentum vi, fraudibus et mendaciis avertit à religionis ingressu. Quomvis enim sacra familia non habeat absolutum jus ad hereditatem et bona juvenis, habet tamen jus ne per vim aut fraudes impediatur. Verùm hoc alibi discutiemus ex instituto.

585. *Infer 5°* Caium peccare contra justitiam et teneri ad restitutionem Titio, si tabellarium cui Titius dedit litteras in curiam pro beneficio consequendo, consultò divertat longis et inutilibus colloquiis, et adhibeat prandio, ut interim pramisso celeriore cursore Titium prævertat; cum enim tabellarius ex officio justitiæ debeat iter accelerare, fugere moras aut diverticula, Caius ita nuntium divertens cooperatur injustitiæ, et Titium impedit ab obsequio tabellarii, quod est ipsi debitum ex justitiâ. Dein, ut observat C. de Lugo, n. 103, etiam fraus hic intervenit; nam ista non solum in vocalibus mendaciis consistit, sed et aliis actibus externis, quibus aliud significatur et aliud intenditur. Ita si Caium homicidam ex asylo proliceres ad egressum prætextu cœnæ, sed interim moneres apparitores ut cœnantem caperent, dicereris fraudibus illum extraxisse.

586. *Infer 6°*, si Stichus sit Cneii procurator omnino spontaneus, qui nullo justitiæ titulo tenetur suscipere vel prosequi procuratoris officium, non peccare te contra justitiam, quando precibus et consiliis tantùm eum permoves ut non petat officium aut beneficium pro Cneo: si verò procurator non sit omnino spontaneus, sed ex justitiæ titulo obstrictus Cneo, ut verò consiliis ac precibus eum permoveas ut non fungatur suo munere, peccare te contra justitiam et ad restitutionem obligari Cneo; quia cooperaris injustitiæ procuratoris.

587. *Infer 7°* quid dicendum ad casum quem proponit Lessius, c. 12, n. 151. Caius Augustà scribit Roman ad Titium, vacare beneficium in mense pontificis; litteras intercipit Sempronius, et, quod res erat suspicatus, eas aperit, et est causa cur Caius non obtineat

beneficium. In hoc casu Sempronius 1° graviter peccat aperiendo et legendo litteras alienas in re magni momenti; cum ex communi hominum judicio censetur hæc gravis injuria, cujus licentia everteret omnem communicationem inter absentes. 2° Si studio supprimat litteras, ut ipse possit acquirere beneficium, deinde peccat in justitiam et teneatur ad restitutionem Caio, quem malis artibus impedit à beneficio. 3° Si secretum manifestet alteri et iste præveniat, iterum obnoxius est restitutioni, quia per injustam revelationem secreti non modicum damnum ciet Caio. 4° Si litteras obsignet ac tempestivè tradat Titio, simul tamen concurrat et beneficium impetret, existimant Less. Palaus, Bardi, Diana, Sporer, illum non esse restitutioni obnoxium; quia licet injustè legerit, tamen injustè non utitur scientiâ, et intellecto secreto non minùs habet jus ad petendum beneficium, quàm Caius. Sic etiam, qui per opem dæmonis acquireret scientiam aut artem, illà justè deinde uteretur ad suum commodum et lucrum, etiam cum præjudicio aliorum. Verùm huic opinioni resistit acriter C. de Lugo, D. 18, n. 104, quia Sempronius non minùs injustè Caium impedit quàm si beneficium obtineret Fabricio, vel hunc moneret ut sollicitaret pro se. Neque ad rem est exemplum de scientiâ per opem dæmonis acquisitâ; nam illa non obtinetur injustè sed superstitionis tantùm.

588. *Infer 8°* quid sentiendum in casu quem Silv. v. *Empito*, q. 17, narrat Venetiis contigisse. Mercator accepit litteras Alexandriæ, quibus significabatur superventuram penuriam aromatum; illas dilaceravit et temerè abjecit in foro: has collegit alius mercator, et partibus conjunctis legit; tum magnam aromatum copiam corrente vili pretio emens, alterum prævenit et lucrum præcipuit. Quæritur an secundum mercator fecerit injuriam primo, vel teneatur ad restitutionem? Affirmant Rebellus, Lacroix, P. Antonius, Liguoriusque, hoc argumento: quæ fuit intentio, quid propositum mercatoris dilacerandas, etiamque eas à se projiciendo fragmentis divisas? Evidentissimè earum lectionem probabiliter impossibilem facere agitaverat; jus suum malâ conservationis ratione protegbat, atamen non omninò deserere gestiebat, nullique licet seu calliditate, seu vi rapere quod jure possidet alius, nec dereliquit. Ex ipso facto patet, siquidem si renuntiare pro bono duxisset mercator cur epistolam integram non in viam projecisset? Tum propositum communicandi cuilibet obvio quod ipse sciebat, apertè declarasset. Altera autem agendi ratio nullo modo renuntiationem significat, imo ad retinendum jus providentiam arguit, quæ non nisi ex decepto falli potuit. Sed melius utant Sylvester et Laymann, quos sequitur Sporer, supra, n. 208. Cum enim, mercator primus sponte suâ projecerit litteras dilaceratas in forum, dedit omnibus potestatem in fragmenta litterarum, ut quilibet iis uti posset in suum commodum. Secus tamen esset dicendum, si quis alienas litteras in iis locis legeret ubi certò moraliter constaret non esse consultò relictas, sed casu vel involuntariè.

589. *Infer 9°* non peccare contra justitiam nec ob-

noxium esse restitutioni, qui detegit occulta ejusdam crimina prælati, et superioribus, ut, quod aliàs fieret, beneficium aut officium magni momenti non conferat indigno; nam hoc expedit ad bonum commune, cujus salus et incolumitas meritò præponitur hominis privati famæ. Quin etiam id aliquando licet, quando testator aliàs relinquere magnas divitias homini qui graviter eis est abusus. Imò licet palàm et injustè vulgares occulta crimina, tantùm deberes resarcire famam, non item emolumenta beneficii, officii vel lautissimæ hereditatis, ut cum Lessio resolvit C. de Lugo, n. 92.

390. *Infer* 10° eos qui metu reverentiali, molestis et importunis precibus, blanditiis aut assidua petitione permovent alios ut bona sua non largiantur iis quibus liberè destinabant, aliquando peccare contra justitiam, et aliquando non. Peccant, juxta C. de Lugo, D. 22 à n. 150, quando causa metum reverentialem incutiens, explicite vel implicite continet minas injus-tili mali. Non peccant, quando causa metum reverentialem incutiens, non continet ejusmodi minas. Et hinc non agunt injustè pauperes qui sæpius repulsi sæpius instant, et elemosynam rogant; nisi fortè velis injustitiam vocare nimiam vexationem aurium. Multò minùs peccant contra justitiam muliercula, dum blanditiis suis aliquid extorquent; nam blanditiæ potius augment voluntarium quàm minuant. Sed de hoc fortassis alibi.

Objectiones.

391. *Obj.* 1° contra tertiam *conclus.*: *Clementina* 1 de privilegiis, sub interminatione mortis æternæ prohibetur regularibus ne, dum intersunt testamentis, retrahant testantem à legatis faciendis ecclesie matri-rici, vel suadeant ut bona testantis relinquatur potius monasteriis quàm ecclesie matri-rici: ergo peccat contra justitiam qui sine vi vel fraude matri-ricem ecclesiam impedit à consecutione boni, quanquam ex justitia nondum sit ei debitum.

R. N. C. Præceptum illud est positivum et ecclesiasticum, ad tuendam pacem et concordiam inter clericum et regulares, nec imponit obligationem justitiæ; unde Molina, tr. 2, D. 727, negat religiosos obligari ad restitutionem legati vel hereditatis, nisi petatur, esto peccassent mortaliter impediendo matri-ricem ecclesiam. Imò Th. Sanch. 1. 2 Consil. c. 1, dub. 49, n. 28, negat esse restituendam hereditatem, etsi petatur; quia Clementina restitutionem non præcipit in poenam. Addit, religiosos peccare quidem lethalliter, si ex odio vel avaritiâ impediunt ne bona legentur matri-rici ecclesie; non item si bono zelo, ut consulant salutem testantis.

392. *Obj.* 2°: Juxta Philosophum, 2 Phys. c. 5, t. 56, quem citat S. Th. q. 62, a. 2, infortunatus est, qui non obtinuit bonum quod proxima spe certò jam erat sibi pollicitus; quia *quod parum distat, nihil distare videtur*: ergo, sicut peccas contra justitiam, si consiliis et precibus, absque vi vel fraudibus, impedis alterum invitum à consecutione boni jam debiti vel promissi, ita etiam peccas, si solis consiliis aut præ-

cibus impedis à consecutione boni certò conse-quendi.

R. Doctrina Philosophi perperàm hic applicatur, nam qui parum abest ut peccet, non ideo peccat; qui parum abfuit ut hominem occideret, non punitur ut homicida; qui parum abfuit ut furaretur, non estimatur fur. Aristotelis effatum est verum quoad aliquos effectus, puta, suscitationem gaudii vel tristitiæ, si spes boni fuit valde propinqua et improvisò impedita; non autem quoad alios effectus promiscuè, præsertim civiles et juridicos. Nam pontifex, v. g., si sit electus et confirmatus, summa pollet jurisdictione; proximè eligendus nullà pollet. Aliquando tamen bene potest applicari dictum Aristotelis in materia restitutionis: e. g., si quis presummedisset fructus agrorum aut vineæ, qui perparum aberant à maturitate; tunc enim eandem fere restitutionem teneretur præstare quantam si fructus maturos abstulisset.

393. *Obj.* 3° contra sextam et septimam *conclus.*: Licet per vim aut fraudem inferas injuriam illi cui vim aut fraudem adhibes, non tamen inferas injuriam ei cui vim aut fraudem non adhibes: at sæpè contingit ut vim et fraudem adhibeas soli collatori, qui statuit alteri beneficium conferre, non item collatori cui vult collator benefacere: ergo si per vim et fraudem impediatur Cajum ne suam hereditatem relinquat Titio, non inferas injuriam Titio, nec obstringeris ad restitutionem ei faciendam. Atque ita sentire videntur aliqui DD. antiqui, quorum sententiam esse probabilem faterentur Azor et Dicast.

R. D. M. Non inferas injuriam ei cui vim aut fraudem non adhibes immediatè vel mediatè, C.; cui solum non adhibes immediatè, N. Qui Cajum immediatè per vim aut fraudem impedit ne suam hereditatem relinquat Titio, saltè mediatè vim aut fraudem adhibet Titio. 2° Libertas activa dandi et libertas quasi-passiva accipiendi sunt essentialiter invicem connexæ: ergo dum una libertas impeditur, etiam impeditur altera. 3° Sicut nimia sequeretur pernicietas humanæ reipublicæ si citra obligationem restitutionis liceret per vim aut fraudem impedire collatorem immediatè à libera dispensatione bonorum, sic etiam sequeretur si liceret mediatè impedire collatarium.

394. *Obj.* 4°: Si vera nostra sententia sequitur ad restitutionem cogendos esse mendicos qui variis, ut ordinariè fit, mendaciis, simulatis morbis, et specie sanctitatis extorquent et aliis præcipiunt elemosynam; item mercatores et opifices qui falsis laudibus extollunt res suas, et impediunt emptores ne merces alibi procurant; præterea candidatos officiorum aut beneficiorum qui mendacio tegunt suos defectus, quibus cognitis eligerentur alii: sed sequela nimis est dura.

R. Cùm hoc mendicandi genus apud mendicos, mercatores et opifices sit valdè vulgatum, ordinariè non adhibetur ipsis magna fides, et ipsorum mendacia parum aut nihil influunt in damnum alterius. 2° Plurimi, dum ita mentiuntur, venialiter tantùm delinquant; vel quia non attendunt ad damnum proximi, vel quia

non satis cognoscunt gravem obligationem. Ex delicto autem veniali per se non oritur obligatio gravis restituendi, prout in simili resolvit C. de Lugo, D. 14, n. 149, et D. 18, n. 57, et colligi potest ex dictis q. 7. Aliud foret, si quis levi tantum mendacio detulisset innocentem, unde privandus erat beneficio vel officio; tunc enim procul dubio teneretur recantare dictum, si res adhuc esset integra. 3° Sæpissimè contingit ut, dum unus petit elemosynam aut aliam gratiam, non adsit alius competitor: tunc verò per mendacium non impeditur alius; vel certè sæpiùs impedimentum est valde remotum, ex quo non oritur obligatio restituendi. 4° Qui mendacio tegit suos defectus quos manifestare non debet, sæpissimè non magis impedit alios quam si modis honestis ac licitis eos celaret: tunc autem non apparet cur imponi debeat restitutio. 5° Non tamen nego mercatores sæpiùs ad restitutionem teneri, quando mendacis suis officaciter impediunt alios mercatores à lucro; uti et mendicos, quando valde notabiles elemosynas extorquent, et per mendacia proximè impediunt alios.

395. *Obj. 3°*: Sequeretur ex nostra sententia quòd injustus homicida teneatur ad restitutionem omnibus pauperibus quos occisus liberaliter alebat, omnibus amicis et consanguineis quos ad convivia sæpiùs invitabat, item omnibus operariis, famulis et mercatoribus qui per obsequia vel contractus ab illo multa sperabant; nam istos omnes homicida per vim injustam impedit à consecutione bonorum: sequela verò nimis est rigida, quam communitis rejiciunt auctores ac præcipuè Molina, t. 4, D. 85; Less. c. 9, n. 154; Dicast. D. 7, de Rest. n. 69; C. de Lugo, D. 11, n. 75; Corduba, Sotus, Bann. Ledes. Salon. Aragon: Angles, Lope, Mercad. Laym. Haunold. Tambur. Herincx, Sporer, Mezger, Sangall; et C. de Lugo dicit esse contra praxim omnium penitentium aut confessiones excipientium.

R. 1° sequelam habere multos et graves patronos. Tuentur illam Sol. Adrian. Speculat. Panorm. Aug. Rosell. Navarrus, Navarra, quos citat et sequitur Th. Sanch. l. 1 Cons. c. 4, dub. 5; Vasq. Turrian. Azor, Sairus, ac novissimè P. Illung, tr. 4, D. 5, n. 70; imò Vasquez evidentem esse pronuntiat. Addunt tamen per accidens homicidam excusari: nam 1° sæpiùs impeditum non est etià; dum enim occiditur pater, succedit filius qui pari vel fortassis majori liberalitate sustentabit pauperes. 2° Frequenter homicida non prævidet, nec etiam probabiliter prævidere potest ejusmodi damna: tunc autem damna consentur sequi per accidens, quæ non debent in conscientia resarciri, prout colligi potest ex dictis q. 11 et seq. 3° Non rarò lesi condonant restitutionem. Ita regulariter præsumi potest de consanguineis et amicis, quos occisus liberaliter sæpiùs invitabat ad convivium. Licet enim isti dolcant acerbissimè mortem alterius, de restitutione tamen non sunt solliciti, præsertim cum invitati sæpiùs ad convivia solcant communiter æquales perdere sumptus; quia reciprocè invitantes invitantur. 4° Sæpissimè spes boni quod alii consequi pote-

rant per liberalitatem occisi, est admodum remota; tunc autem non oritur obligatio restitutionis; aliàs injustus occisor in infinitum deberet restituere, quia nunquam deerunt qui prætereundè possint spem aliquam lucri remotam intersersam esse per occisionem injustam.

R. 2° potest cum Lessio, Dicastillo, C. de Lugo et aliis, cum qui ponit injustam vim aut fraudem, teneri tantum ad sarcienda damna quæ per se vel ut plurimum inde subnasci solent, non item ad cætera quæ per accidens tantum aut rarò sequuntur: videtur autem per accidens et rarò tantum contingere quòd pauperibus obvenerit damnum ex occisione divitis ac liberalis domini (1). 2° Universalis consuetudine receptum videtur ut occisor injustus solum restituat hæredibus necessariis, vel, si vis, etiam creditoribus occisi; non item aliis qui quomodocumque patiuntur incommodum ex injusta nece: igitur humana gens, penes quam stat obligatio voluntaria juris, non videtur ordinariè titulo justitiæ vel sub onere restitutionis astringere suos, ut per occisionem injustam non impediatur alios à consecutione bonorum quæ per liberalitatem occisi poterant iis obtinere. Addunt tamen aliqui cum Molina et C. de Lugo limitationem, nisi maleficus per occisionem injustam specialiter intendat aliorum damna: sed hæc limitatio discutitur q. seq. 3° Qui per vim aut fraudem impedit liberalitatem alterius, ex communi judicio tenetur quidem ad restitutionem iis quos proximè per actionem suam impedit, ita ut moraliter iis nocere velle censetur; non item aliis quibuscumque promiscuè quos remotè tantum impedit. Aliàs, qui dominum abire volentem ad aliam civitatem, ubi multis pauperibus larga stipe succurreret, vel ad locum sacrum ubi gazophylacium non paucos inferret aureos; per mendacium abstraheret à proposito, et cum vellet retinere secum, teneretur ad restitutionem; quod abhorret à communi DD. omnium sensu.

396. *Obj. 6°*: Saltem admitti debet custodes satuum, vinearum, teloniorum, etc., reos, testes aut advocatos ad restitutionem teneri, quoties per mendacia vel fraudes impediunt fiscum à consecutione mulctarum. Licet enim fiscus ante judicis sententiam non habeat absolutè jus ad mulctas pecuniarias, tamen habet jus ut per vim, fraudes et mendacia non impediatur: consequens autem est contra ea quæ diximus à n. 350.

R. N. sequel. Obligatio juris alieni pendet potissimum ex illorum voluntate quibus competit jus, ut patet ex dictis q. 1. Respublica verò communitur non obligat titulo justitiæ, vel sub onere restitutionis, custodes saltuum, reos, testes, etc., ut manifestent sua vel aliorum delicta ad locupletationem fisci, vel ut per mendacia non impediatur fiscum à consecutione mulctarum; sed tantum obligat titulo fidelitatis aut veracitatis. Id quod optimè colligitur tum ex continua tribunalium omnium praxi, qua nunquam

(1) De hæc responsione V. supra, n. 185 bis.

videmus imponi vel exigi restitutionem propter ejusmodi mendacia; tum ex eo quia nimium esset difficilis, hominum imbecillitati minimè commensurata vel intolerabilis omnino lex, qua rei sub obligatione justitiæ vel onere restitutionis cogentur fieri sua delicta, propter quæ probabiliter aut certissimò præsciunt se condemnatum iri ad gravissimas muletas pecuniarias.

597. *Obj. 7°*: Sequeretur ulterius ex nostra sententiâ, dominos peccare contra justitiâ et ad restitutionem teneri, quando famulos inani spe promotionis in servitio detinent, ac impediunt ut apud alios dominos meliorem sibi conditionem procurent: hoc autem est contra praxim, et nemo dominorum idcirco formare sibi solet scrupulum aut compensationem facere.

R. damnabilissimam esse praxim; quippè si sponsus qui falsa pollicitatione matrimonii deludit sponsam, et impedit ab aliis melioribus nuptiis, certissimò tenetur ad restitutionem, non est ratio cur in hoc casu non teneatur etiam domini.

598. *Obj. 8°*: Qui per vim, fraudes aut mendacia notabiliter minùs dignum impedit, ut beneficium aut officium conferatur digniori, non tenetur ad restitutionem, ut cum Covarruv. et Salonio docent Th. Sanchez. l. 2 Consil. c. 4, dub. 49, et Tambur. suprâ, § 3, n. 3: et tamen minùs dignus licitè potest accipere beneficium aut officium: ergo non semper tenetur ad restitutionem impediens alterum immediatè per vim aut fraudes, ut non consequatur bonum quod licitè potest accipere.

R. Si verum est antec., quod tamen negant Henric. et Dicastillo, D. 8, n. 29, ratio fortassis est, quia, quamvis Ecclesia vel respublica non approbet modum fraudulentum aut violentum, tamen absolutè vult ut notabiliter minùs dignus impediatur à beneficio vel officio, saltem extra casus exceptos, n. 257: unde licet per vim, fraudem aut mendacia fiat injuria collatori vel collataro, quatenus tamen illa minùs dignum impedit, non videtur injuria, vel certè non videtur injuria gravis, ex qua nasci possit obligatio gravis restituendi. Certior adhuc esset hæc responsio, quando posset impediens aquali facilitate per solas preces aut consilia minùs dignum impedire; tunc enim impeditus nullam haberet spem beneficii vel officii, neque propter vim aut fraudem impediens exigere posset compensationem.

QUESTIO XXV.

AN ODIUM AUT INTENTIO PRAVA NOCENDI VARIET OBLIGATIONEM RESTITUTIONIS?

599. Cardo difficultatis est, an opus externum quod per se non opponitur alterius juri, evadere possit injustum præcisè propter mutationem intentionis, propter odium aut spiritum vindictæ: v. g., si patienti gravem necessitatem non succurras ex odio; si dignum aut digniorem impediâs à beneficio vel officio, ex libidine nocendi; si iudex ferat sententiam de se justam ex spiritu vindictæ.

400. *Dico 1°*: Qui non succurrit alteri, quando succurrere non tenetur ex justitiâ, non peccat contra justitiâ, neque tenetur ad restitutionem, esto ducatur intentione pravâ nocendi, moveatur odio vel spiritu privato vindictæ. Ita contra Rich. Major. Angel. Rosell. Tab. communissima D. Quo sequitur Dicastillo, D. 4, de Rest. n. 131, et C. de Lugo, D. 10, n. 100; nec obscurè consentit D. Th. hic, q. 62, a. 7, ad 3. Ratio prima. Quia sinister hic affectus est tantum contra charitatem, misericordiam aut pietatem, quarum violatio non inducit obligationem restitutionis, ut q. 4 fusius est expositum. Secunda. Contraria sententiâ caret omni fundamento, repugnat communissimæ simul et constantissimæ praxi seculorum, displicet plerisque doctis, et imponit onus non satis hominum imbecillitati proportionatum. Quid enim facilius quàm ut inter homines mutus identidem offensionibus exasperatos gliscent odia, vel ex intentione pravâ negentur aut negligantur implorata vel usitata charitatis obsequia, v. g., ut ex spiritu privato vindictæ non detur alteri sollicitanti pecunia mutua, non commodetur equus, non elocetur domus; ut inimicus non invitetur ad cœnam, ut non obsteret damnis et injuriis vexationibus eorum quos odimus? In his et similibus innumeris casibus intolerabile foret omnes ad restitutionem cogere. Tertia. Esto commune sit axioma PP. *si non parvisti, occidisti*; tamen illud optimè potest exponi de transgressione solius charitatis aut misericordie, non autem debet intelligi de violatione justitiæ; secus enim dives Euelio peccaret etiam contra justitiâ, quando non studio directo nocendi, sed animo retinendi suas opes omitteret cibare mendicos: quod nescio num ullus hodiè scholasticorum dicat.

401. *Dico 2°*: Quando ponitur opus externum, quod est indifferens ut noceat vel non noceat alteri, sæpissimè propter variationem intentionis variatur obligatio restitutionis. Ita omnes. Et ratio prima. Nam intentio sæpissimè determinat opus externum ut sit alteri nocivum, et sæpissimè determinat ut non sit nocivum: opus verò quod non est nocivum alteri, nunquàm est contra justitiâ, *ut per se patet*; opus verò quod est nocivum alteri, sæpissimè est contra justitiâ: ergo, variatâ solùm intentione, sæpissimè variatur opus, ut sit vel non sit contra justitiâ, inducat vel non inducat obligationem restitutionis. Sic, v. g., qui tollit è mensâ monetam alterius, animo tantum inspicendi formam et insignia, non peccat contra justitiâ: qui verò tollit animo furandi vel rapiendi, peccat contra justitiâ et tenetur ad restitutionem. Secunda. Qui librum alterius accipit, ut inspicat auctorem, non agit contra justitiâ: agit verò, si librum accipiat ut furetur. Tertia. Accipiens aliquid ultra sortem, si tantum accipiat ut donum gratis et omnino sponte concessum; non est usurarius, neque tenetur ad restitutionem: si verò tanquàm debitum accipiat, est usurarius et ad restitutionem tenetur.

402. *Dico 3°*: Qui ponit opus externum, ad quod directè jus habet, et quod de se nocivum est alteri, non peccat contra justitiâ, cùm ducatur spiritu

privato vindictæ, vel aliâ pessimâ intentione. Ita plerique, quos sequitur C. de Lugo, D. 8, n. 79, et D. 18, n. 98. Et ratio prima. Nam aliâs in justitiâ delinqueret iudex qui sontem, legitinè convictum, ex odio condemnaret ad mortem, et carnifex qui sententiam justam exequeretur ex odio; miles in bello justo, si quempiam occideret aut spoliaret ex intentione pravâ; mercator, si compararet aut venderet justo pretio merces, ut alii mercatores non gaudeant emolumentis: ubi tamen vix ullus agnoscit obligationem restitutionis. Secunda. Si non agit injustè, qui motus invidiâ vel odio non succurrit, quando non tenetur ex justitiâ succurrere, etiam non agit injustè qui motus eadem passione ponit actum externum de se nocivum, ad quem directè jus habet, et quem ex justitiâ non tenetur omittere; cùm planè nulla sit disparitas, nisi quod in priori casu noceatur per omissionem operis, in posteriori per positionem. Tertia. Si actio, prout est nociva, potest directè poni quin contraria sit alterius juri, non apparet quomodò pravus animus aut intentio mala nocendi superaddat actioni malitiam injustitiæ, vel pariat necessitatem restituendi; nam intentio mala nunquàm censetur injusta, nisi vel per seipsam immediatè lædat jus alterius, quo modo non lædit invidiâ vel odium, aut intendat actionem nocivam alterius juri contrariam.

405. *Dico 4°*: Qui dignum aut digniore sine vi vel fraudibus impedit à consecutione beneficii vel officii quod non est ipsi debitum ex justitiâ commutativâ, non peccat contra justitiâ commutativam, neque tenetur ad restitutionem, etiamsi moveatur invidiâ vel odio. Ita communis eorum qui negant beneficia vel officia dignis aut dignioribus stricto jure deberi, præsertim Molina, t. 5, D. 727, Th. Sanch. l. 2 Cons. c. 1, dub. 49; Less. c. 12, n. 128, et C. de Lugo, D. 18, n. 98. Ratio prima. Quamvis hoc vitium in curiis sit assiduum et penè quotidianum, nunquàm tamen videmus idcirco restitutionem fieri vel poni. Secunda. Cùm hæc actio per se noceat digno vel digniori, præscindendo ab omni intentione, neque per intentionem malam reddatur magis nociva, nec etiam, ut est nociva, contrarietur alterius juri, et impediens possit directè per consilia vel preces ponere obstaculum sine peccato injustitiæ strictiùs sumptæ, prorsùs impertinenter se habet ad restitutionem prava mentis affectio. Tertia. Si teneretur ad restitutionem quisquis invidiâ vel odio ductus impedit dignum aut digniore à consecutione beneficii vel officii, teneretur etiam quisquis ex odio vel invidiâ impediret alterum à consecutione boni quod licitè posset ei conferri, adeoque teneretur etiam quisquis ex odio vel invidiâ non conferret alteri bonum indebitum: hæc autem obligatio non esset proportionata satis hominum imbecillitati, et vix ullus eam agnoscit.

404. *Dico 5°*: Universim loquendo, quoties opus externum est per se nocivum, neque repugnat alterius juri, intentio prava non inducit malitiam injustitiæ, vel obligationem restitutionis. Ita contra C. de Lugo, supra, n. 98, communiter RR., præsertim Haunhold. tr. 2, n. 230; et Esparza, q. 55. *Ratio*; quia cùm ju-

stitia sit virtus ad alterum, et ex primario suo fine non versetur circa passiones aut affectiones internas; sed circa actiones et operationes externas, quibus conservatur indemne jus alterius, idcirco non prohibet alias volitiones, nisi quæ feruntur in illas actiones aut operationes externas, quibus læditur jus alterius: ergo si actio vel operatio externa per se non opponitur alterius juri, neque per volitionem malam constituitur simpliciter aut magis nociva, volitio mala non potest esse prohibita per virtutem justitiæ.

OBJECTIONES.

405. *Obj. 1°*: *L. fluminum 24, § fin. et L. Proculus 26, ff. de damno infecto, et L. in summa 2, § 9, ff. de aquâ, et aquæ pluviae arcendæ*, statuitur, eum qui facit aliquid in ædificio vel fundo proprio, v. g., qui fodit puteum aut derivat torrentem, eo tantum animo ut sibi prosit, infestari non posse per juridicam actionem; secùs si faciat ut obsit alteri: ergo malus animus et intentio sinistra nocendi contra justitiâ est, et parit obligationem restitutionis.

R. N. C. Actio circa fundum aut ædificium proprium sæpiùs est materialiter justa, sæpiùs injusta, prout variantur circumstantiæ, tametsi non spectetur intentio. Sic agit justè vel utitur jure suo, qui torrentem sibi nocivum avertit à fundo, quamvis inde sequatur detrimentum alterius. Contra non agit justè nec utitur jure suo, qui torrentem sibi minimè noxium avertit in detrimentum alterius.

406. *Obj. 2°*: Variatâ solum intentione, potest opus aliquod externum incurrere censuram: ergo etiam variatâ solum intentione potest oriri necessitas restitutionis. *Antec. patet ex Clem. 1, § verum*, ubi censuram excommunicationis subeunt inquisitores dum ex odio vel amore lucri temporalis negligunt ea quæ ratione muneris efficere debent adversum hæreticos.

R. D. C. Si per intentionem opus evadat alteri nocivum, C.; si opus per se sit alteri nocivum, et nocens habeat directè jus ad opus. *N.* Excommunicationis poena se latius extendit quàm ad sola peccata injustitiæ: necessitas restituendi non oritur ex alia culpa quàm injustitiæ: atqui opus externum ad quod nocens habet directè jus et quod æquè nocivum est alteri, sive præsens, sive absens sit intentio mala nocentis, non evadit injustum præcisè propter variationem intentionis, propter odium aut privatum spiritum vindictæ.

407. *Obj. 3°*: Qui noctu cenat paulò liberius, ut in somno sequatur pollutio, peccat contra castitatem; qui verò cenat ob alium finem, non peccat contra castitatem, esto pravideat aut formidet illud malum: ergo etiam sola diversitas intentionis facit ut eadem cenâ sit vel non sit contra castitatem: ergo etiam sola diversitas intentionis facit ut eadem actio sit vel non sit contra justitiâ.

R. Ut priùs *D. ult. C.* Si per intentionem actio fiat nociva et si nocens non habeat jus ad actionem, C.; secus, *N.* Si paritas esset bona, peccaret etiam contra justitiâ qui non subveniret proximo patienti gravem necessitatem ex odio, vel qui privato spiritu vindictæ non daret alteri quod ex justitiâ non tenetur dare; sie-

ut enim peccat contra castitatem qui cum intentione pollutionis omitteret opera mortificationis, ita peccaret ille contra justitiam. 2° Pollutio quæ sequitur ex cœna liberiore, per se repugnat castitati, nec aliunde suscipit excusationem peccati quàm quia sit involuntariè: ergo, si per cœnam liberiore intenditur, nulla prorsus est excusatio peccati contra castitatem. Contra verò nocivum opus quod per se non opponitur alterius juri, non repugnat justitiæ. 3° Nulla virtus assignari potest præter castitatem, quæ prohibeat cœnam assumptam ex illo fine: potest autem alia virtus quàm justitia designari, quæ prohibeat opus noxium, quod per se non injustum, sed tamen ex odio fit, scilicet caritas.

403. *Obj. 4°*: Tametsi non agas injustè si ponas ex odio noxium opus, ad quod habes positivè jus, vel quod præcipiunt tibi leges, v. g., si ut iudex ex odio condemnes reum legitimè convictum; tamen agis injustè quoties ponis ex odio noxium opus, ad quod positivè non habes jus; v. g., si digniorem impedias à consecutione beneficii: ergo, etc.

R. N. A. Licèt non habeas jus positivè, vi cuius actio tua positivè sit justa, satis est si jus habeas negativè, sive si nullum jus strictum actioni tuæ sit contrarium. Sic in extrema vel gravi necessitate, si non succurras pauperi, non agis quidem justè positivè, tamen agis justè negativè, nec ullam injustitiam committis, esto succursum omittas ex odio.

409. *Obj. 5°*: Non est ratio cur vis, metus aut fraus sit contra justitiam, non item odium: ergo si peccat contra justitiam impediens alterum vi, metu vel fraude, peccat etiam contra justitiam impediens alterum ex odio. Hinc etiam S. Th. q. 62, a. 2, ad 4, docet eum qui impedit alterum à consecutione beneficii vel præbendæ, teneri ad restitutionem, si impediatur eum injustè: *Putat, si intendat ejus nocumentum, quem impedit, propter odium vel vindictam aut aliquid ejusmodi.*

R. N. A. Ratio cur vis et incussio metus nisi procedat à legitima potestate, sit contra justitiam, est hæc: quia quilibet est dominus suarum actionum, et habet jus ad liberos usus suarum facultatum, cui dominio vel juri directè contrarius est vis aut incussio metus; per quam tollitur libertas à coactione. 2° Ratio cur fraus sit contra justitiam est, quia fraus tollit aut minuit voluntarium, et impedit dominum à libero usu suarum facultatum et honorum: tollere verò vel minuere voluntarium, aut impedire libertatem alterius sine legitima causa, semper est contra justitiam, cuius potissimus scopus est indemnitatis alienæ voluntatis, aut libertatis circa res suas, ut initio statim, q. 1, est dictum. 3° Ratio cur odium non sit contra justitiam, sed præcisè contra charitatem, est imprimis doctorum consensus valde communis; dein quia non potest ostendi jus quod per odium violetur: demum, quia per odium non restringitur aliena voluntas aut libertas quoad usus suarum facultatum et honorum. Porro S. Thomas l. c. putavit impedito competere jus aliquid strictum ad beneficium vel præbendam; quod etiam nos concedimus, quando sit concur-

sus: vel intellexit odium quod modis injustis, puta, fraudibus, mendacijs aut per vim exerceatur; quo modo Scotum quoque suum exponit doctissimus scholastes Cavellus.

410. *Obj. 6°*: Qui lædit injustè Titium, ac prævidet inde per accidens oboriturum fortassis aliquod damnum Caio, non agit injustè contra Caium, nisi damnum illud intendat: si verò damnum positivè et directè intendat, agit contra jus Caii, et secuto damno, tenetur ad restitutionem; quamvis enim illud damnum per se non connectatur cum injusta læsione Titii, prava tamen intentio supplet defectum hujus connexionis. Ita sapientissimus G. de Lugo, D. 8, n. 75, et D. 18, n. 99.

R. Intentio prava supplet defectum connexionis, ut actio sit peccatum contra caritatem aut alias virtutes, C.; ut sit contra justitiam, N. Veritas responsi sufficienter colligitur ex dictis.

411. *Obj. 7°*: Quanvis Caius non habeat jus ut directè non lædas Titium, tamen habet jus ut non lædas eum intentione directè lædendi Caium, cui per accidens fortè nascetur damnum: ergo.

R. N. A. Quia pari modo posset dici quòd rei non habeant jus ut non condemnentur à iudicibus, habeant tamen jus ut non condemnentur ex odio; quòd patiens gravem necessitatem non habeat jus ut ipsi succurrat, habeat tamen ut auxilium non omittat ex odio.

412. *Obj. 8°*: Muller prægnans, in morbo gravi, si sumat medicinam ex solo motivo sanitatis, non est homicida; si verò solum intendat occisionem prolis, est homicida: ergo variatà solum intentione, variatur operis injustitia.

R. Sumptio medicinæ ex qua per se, vel ut plurimum, vel sæpissimè solet oriri mors innocuæ prolis, est opus quod per se repugnat justitiæ vel juri quod habet in utero proles, nisi gravis necessitas excuset ac dirigatur in conservationem matris, quæ cum prole deberet perire: unde mater accipiens hujusmodi medicinam, excusari non potest ab injustitia, nisi mors prolis ipsi sit involuntaria. Nos autem hic loquimur de operibus quæ per se non repugnant justitiæ. Dein dubitari fors potest an mater peccet contra justitiam, si quando jus habet ad medicinam, etiam intendat occisionem prolis. Sic etiam, ut putat G. de Lugo, D. 8, n. 79, tantum peccat contra charitatem, qui injustum invasorem occidit ex odio.

445. *Obj. ult.*: Malè supponitur quòd justitia directè vel ex fine suo primario tantum præcipiat aut prohibeat actiones externas; nam iudicium temerarium est actus internus, et tamen directè prohibetur à justitiâ.

R. Malè supponitur in bonis honoris aut famæ, C.; in bonis vitæ, corporis et fortunarum, N. Dein actus externi vocari solent omnes actus à volitionibus distincti.

QUÆSTIO XXVI

QUO LOCO ET CUIUS EXPENSIS FACIENDA SIT
RESTITUTIO?

444. Videtur possunt S. Th. 2-2, q. 62, a. 5, et in 4,

dist. 45, q. 5, a. 5, quest. 4, ad 1, 2 et 3; Azor, p. 3, l. 4, c. 52; Molina, t. 5, d. 732; Vasq. c. 10, de Rest. dub. 1; Less. c. 15, dub. 8; C. de Lugo, d. 20, s. 8; Dicast. D. 11, de Rest. dub. 9; Tambur. l. 8 Decal. t. 4, c. 1, § 7. Ego questionem in tres alias subdivido.

415. *Quæres 1°* quo loco faciendâ sit restitutio debitorum ex delicto?

R. Regulariter in loco creditoris. Unde si creditor alibi degat, tenetur debitor illum mittere rem, esto facere debeat aliquas expensas. *Et ratio*; quia creditor ex injustâ tuâ læsione non debet pati damnum, sed reducendus est ad pristinum statum et perfectam æqualitatem juris. 2° Si tamen nimis forent expensæ, sic, ut creditor non possit rationabiliter exigere restitutionem immediatè sibi faciendam, exploranda voluntas ipsius per litteras; vel si non possit id fieri, res danda consanguineis, si quidem creditoris voluntas esse meritò præsumatur, vel in pauperes eroganda. 3° Quæ verò nimis sint expensæ, non conveniunt auctores. Silvester excusat debitorem ab immediatâ restitutione, quando sumptus æquarent debitum: sed hæc opinio ut nimis benigna communis rejicitur. Navarr. Cajet. Joan. Medina, Vasq. aiunt, rem domino mittendam quæcumque sint expensæ, nisi dominus liberaliter obligationem remittat, aut remittere præsumatur: sed hæc sententia nimis est rigida. Quis enim credat eum qui fors abstulit rem unius aurei, teneri ad restitutionem domino immediatè faciendam, etiam cum sumptu mille aureorum? Richardus, Gabriel et Sotus excusant, quando sumptus excederent debitum. Lessius ait rem dari posse pauperibus, si parvi momenti sit et restitui domino non possit sine triplo vel quadruplo sumptu. Tamburinus vult non excusari debitorem ex delicto, si domino non possit aliter restituere centum aureos quàm expensis centum, ducentis aut trecentis aureis. C. de Lugo dicit pensandam esse non solum quantitatem rei, sed et conditionem, necessitatem et indigentiam utriusque, tam debitoris quàm creditoris. Unde, si sit uterque æqualiter dives, existimat non excusari debitorem ab immediatâ restitutione, nisi facere debeat expensas saltem duplo majores; nam restituito, licet non sit pœna, sapit tamen rationem pœnæ: eam ergò iudex intra terminos pœnæ pecuniariæ solet imponere pœnam quadrupli, non erit nimium si debitor ex delicto facere debeat expensas duplo majores. 4° Idem cardinalis addit, sufficere multò minus detrimentum, ut possis restitutionem ad commodius tempus differre, vel ut loco rei mittere possis pecuniam, vel etiam ut possis rem dare parentibus aut filiis egentibus læsi, si quidem præsumi possit ejus voluntas. 5° Si dominus habens rem ante suam migrationem fecisset expensas in transferendâ re, possent istæ subduci.

416. *Quæres 2°* quo loco faciendâ sit restitutio debitorum ex re acceptâ?

R. Regulariter in loco debitoris. Unde, si creditor alibi degat, non est cogendus debitor ut eam transferat, nisi cum impensis creditoris. *Et ratio prima.*

Quia debitor iste solum restituere debet, quoad fieri potest, absque proprio damno; non enim est æquum ut innocens debitor extra contractum cogatur pati damnum in gratiam alterius. *Secunda.* Si impensæ quæ fieri deberent in transferendâ re, sint magnæ, vel meritò dubitetur an dominus expensas suscipere velit, differri debet restitutio, vel ejus voluntas explorari per litteras. *Tertia.* Si verò nec opportunius tempus expectari possit, nec etiam domini voluntas per litteras intelligi, juxta communem, res danda consanguineis aut pauperibus, juxta præsumptam domini voluntatem. Aliqui tamen non improbabiler putant, rem posse retineri, perinde ut bona inventa. *Quarta.* Tamburinus bene notat, expedire plurimum si possessor bonus admoveat dominum ut res in tertio loco constituat; aliàs enim, si faceret superfluas expensas in ejus custodiâ, perderet sumptus. Item restituere cogetur si culpam committeret in custodiâ.

417. *Quæres 3°* quo loco sit faciendâ restitutio debitorum ex contractu?

R. In loco qui per contractum designatus est (Cod. civ. art. 1247): si verò nihil expressè vel tacitè conventum, inspicere debet natura contractus. Vel enim est purè gratuitus, vel onerosus, in quo res eadem reddenda; vel onerosus, in quo reddenda res distincta. 1° Si contractus est purè gratuitus, puta, donationis, promissionis, legationis, solutio fieri debet in loco ubi res erat quando fuit donata, promissa vel legata; nisi enim donans, promittens aliud quid signis exprimat, non censetur ad certum se locum adstringere. Quòd si faciendæ sint expensæ translationis, fiant à donatario, promissario, legatario, etc., quia solus iste percipit utilitatem. Cavendum tamen est donanti vel promittenti ne malâ fide procedat, aut rem studio transferat in locum remotissimum, unde non possit ab altero sine maximis impensis acquiri: sic enim donatio vel promissio redderetur inutilis. Porro circa legationem id communiter observatur, non esse spectandum locum ubi scribitur testamentum aut legatum, sed ubi moritur ille qui fecit testamentum aut legatum; nam per mortem completur donatio. Si verò hæres transtulisset ex hoc loco legatum, teneretur illud suis expensis remittere. Census reales qui colliguntur ex agro, prædio, etc., solvendi regulariter sunt in loco ubi res censui obligata, cujus veluti fructus sunt census annuales: fructus autem, nisi aliter conventum, solvendus est ubi nascitur. 2° Si contractus est onerosus, in quo rem eandem oportet reddere, restitutio faciendâ regulariter in loco ubi res accepta est, (seu in loco ubi res erat quàm stipulatio fieret, ut fert art. 1247 Cod. civilis); quia contrahentes in istum communiter tacitè conveniunt, et æquitas postulat ut, sicut eadem res est restituenda, sic etiam restituar in eodem loco, nisi fuerit aliter conventum. Quoad expensas verò, videntur in cujus utilitatem contractus cedat: num si in utilitatem accipientis solius, expensæ fiant ab ipso; nam æquum non est ut expensæ fiant ab altero, cujus commodum in contractu non quæritur. Si verò contractus cedat in utilitatem solius dantis, expensæ fiant

ab isto. Si demum in utilitatem utriusque, expensæ dividantur, nisi fortassis aliud ex contractu vel praxi constet. Unde commodatarius qui sui solius gratiâ commodatum equum accepit, tenetur illum suis expensis ad locum reducere: non tamen tenetur mittere ad locum remotiorem quò fortè dominus commigravit; quia commodatum ibi non accepit, nec fuit causa cur dominus alià migraret. Depositarius verò qui tantùm alterius gratiâ depositum custodit, tenetur illud mittere tantùm alterius impensis. Si tamen ipse depositarius cum deposito commigrasset in locum remotiorem, teneretur illum in antiquum locum suis expensis remittere. (Debitor suis impensis solvit, Cod. civ. art. 1248.) 3° Si contractus est onerosus, in quo rem distinctam oportet reddere, restituitur faciendâ regulariter in loco ubi res aliena fuit tradita. *Ratio*; quia designari non potest aptior locus, et aliàs contractus sæpius essent injusti, nec foret æqualitas inter datum et acceptum, v. g., si mutuum acciperent Vienna, sed meis expensisolvere deberem Francfurti. (Debitori in suo domicilio solutio expeti debet, Cod. civ. art. 1247.)

418. *Dices*. Sæpè fit contractus onerosus in viâ, vel in loco peregrino, v. g., si quis mutuum petat ab amico quem in viâ vel hospitio reperit: quis autem dicat mutuum esse reddendum in eodem loco?

R. appositam superiùs vocem *regulariter*. Non enim nego subin contingere ut debitum non sit reddendum in loco quo res æquivalens fuit tradita. C. de Lugo, n. 204, putat inspicendum in hoc casu num locus iste sit vicinior loco debitoris, num vicinior domicilio creditoris, num aequaliter ab utroque distet. In primo casu dicit solutionem mutui faciendam in loco debitoris; in secundo et tertio, faciendam in loco creditoris. Tamburinus putat universim solutionem mutui esse faciendam in loco creditoris, et quidem impensis solius debitoris; nam iste solus beneficium accipit.

QUÆSTIO XXVII.

QUANDO SIT FACIENDA RESTITUTIO?

419. *Dico* 1°: Debitum ex contractu restituendum est die vel tempore per expressam aut tacitam pactionem signato. Ita omnes, et habetur *L. eum, qui kalend. januar. 40* et sequentibus, ff. de verb. oblig. et *L. magnam 12, de Contrahend. et committ. stipul.* Ratio colligitur ex ipsa natura vel obligatione contractûs. Si verò nullum tempus expressè vel tacitè signatum est, supponitur ordinariè creditor in moram consentire, quamdiu sponte sua debitum non repetit, ut habetur *L. mora 52, ff. de usuris, L. si ex legati 23, ff. de verb. obligat.*

420. *Dico* 2°: Quando terminus solvendi conductus est in favorem debitoris, ut in mutuo, commodato, potest debitor prævenire terminum; et, si creditor non acceptet, ac postea res pereat, interitus imputabitur ipsi, saltem in casu quo debitor declarasset se nolle periculum rei suscipere. Quando verò terminus est in favorem creditoris, ut in locato, debitor terminum prævenire non potest; quia cederet in damnum compensare tenetur debitor omne lucrum cessans aut

creditoris. Creditori verò nunquam conceditur petitio rei ante terminum præfixum, nisi in tribus casibus: 1° si pergat ad inopiam; 2° si debitor fugam paret; 3° si sit suspectus de non solvendo; tunc enim iste cogitur saltem præstare cautionem.

421. *Dico* 3°: Debitum ex delicto, vel re accepta, per se statim est solvendum. Ita omnes, et *ratio*: quia, sicut non licet accipere, sic non licet retinere rem alienam sine domini consensu. Porro et statim accipitur non mathematicè vel physicè, sed moraliter; quia dominus ob brevem dilationem non potest esse rationabiliter invitus. An autem et quomodo multiplicentur peccata per moram, pertinet ad tractatum de *penitentia*.

422. *Dico* 4°: Non satisfacit debitor qui, cum possit simul restituere totum, vult tantum restituere per partes et successivè, nisi fortè dominus sponte consentiat. Ita contra paucos jurisconsultos communis et certa theologorum apud C. de Lugo, D. 20, n. 214, et habetur *L. tutor. 41, § Lucius, ff. de usur. et L. 5, ff. familiae erciscundæ*, ubi plurima dicuntur esse incommoda dividuæ solutionis (Cod. civil. art. 1220 et 1244). *Ratio verò principalis est*: si non licet differre solutionem debiti totius ultra tempus præfixum, etiam non licet differre solutionem partis. Unde non potest absolvi poenitens qui non vult aliter restituere; nisi fortè per ignorantiam invincibilem excusetur, de quo legendus meritò Tamburinus, l. 8 Dec. t. 4, c. 4.

423. *Dico* 5°: Graviter peccant et sunt in maximo damnationis periculo, qui restitutionem ad mortem differunt, vel qui restitutionem aut dubium quod habent circa restitutionem bonorum, rejiciunt in hæredes. Ita omnes TT. *Ratio*; quia creditores hanc dilationem egerimè serunt, non tam ob damna communiter emergentia quàm ob periculum omnino carendi re sua. Praxis enim ostendit, hæredes, præcipuè nobilium, admodum esse negligentes in exequenda voluntate defuncti. Vide C. de Lugo suprâ, n. 212. Subinde tamen excensare potest periculum infamiae gravis aut alia justissima causa.

424. *Dico* 6°: Qui jam aliàs à confessario monitus, bis, ter aut sæpius restitutionem promisit, et promisso non stetit, regulariter absolvi nec debet nec potest, nisi fortè per accidens ob impotentiam aut aliam similem causam excusetur à restitutione statim faciendâ. C. de Lugo cum communi, n. 215. *Ratio*; quia sacerdos meritò dubitat de firmitate propositi, et aliàs etiam absolvi quater aut quinques posset qui contra promissum, confessario datum, non ejiit concubinam; quam facilitatem absolvendi meritò Palau vocat nimiam audaciam. Quòd si tamen concurrerent ejusmodi circumstantiæ, quæ suaderent poenitentem esse magis dispositum, putant Molina, C. de Lugo, Tambur. subin beneficium absolutionis concedi posse, ita tamen ut vetetur accessus ad eucharistiam, nisi priùs fiat restitutio. Cajetanus verò ait, poenitentis sic disposito dicendum: *Credo, fili, propositum tuum esse scrium, et ideo priùs restituere.*

425. *Dico* 7°: Si mora sit culpabilis in restituendo,

damnum emergens. Ita communis apud C. de Lugo, D. 18, n. 26. *Ratio*; quia debitor est, injusta causa lucri cessantis aut damni emergentis. Molina tamen afferens varias leges, excipit contractum emptionis et venditionis in quo morosus debitor tenetur solvere tantum intrinsicum interesse, puta, fructus quos percipere poterat emptor ex merce, vel augmentum valoris quod percipere poterat venditor ex tradita moneta, non item extrinsecum interesse. Verum C. de Lugo, n. 28, existimat eas leges esse tantum pro foro externo conditas, ad vitandam nimiam turbam litium.

426. *Dico 8°*: Si debitum sit ex delicto, tenetur debitor compensare lucrum cessans aut damnum emergens, quod oritur etiam ex inculpabili mora restitutionis. Ita contra Palaum C. de Lugo cum communi, D. 18, n. 40, et D. 21, n. 46. *Ratio*: Licet ea mora non sit culpabilis formaliter et in se, tamen est culpabilis causaliter et in radice, quod sufficit hic ad obligationem restitutionis. Excipiunt communiter casum, nisi debitor incideret in extremam necessitatem, in qua posset rem alterius consumere sine obligatione restitutionis; tunc enim debitor, extrema necessitate peracta, teneretur compensare tantum lucra quæ prius cessarunt, aut damna quæ prius emergerunt. Addo, probabiliter etiam non esse compensanda damna emergentia vel lucra cessantia, quæ nemo prudenter unquam potuit suspicari.

427. *Dico 9°*: Si debitum non sit ex delicto, et mora sit inculpabilis in restitutione, regulariter aut per se compensari non debet lucrum cessans aut damnum emergens. Ita contra Molinam et Emman. Sâ, valde communis cum C. de Lugo, D. 18, n. 35. *Ratio*: Nam hæc obligatio compensandi lucrum cessans aut damnum emergens 1° non oritur ex injusta retentione, quod patet; 2° non oritur ex re accepta, quod iterum est manifestum; 3° non ex contractu; quia communiter contrahentes ad hanc compensationem se non obligant, et durissimum foret asserere quod, si quis commodaverit mihi librum ad mensem, et tam ego quam commodans oblivisceremur postea commodati, commodans autem qui fortè judicaret librum interivisse, compelleretur ad novum emendum majori pretio, teneret excessum pretii refundere. Limitationem unicam appono: si creditor non sit contentus ut debitor diutius restitutionem differat, nisi cum obligatione sarcinendi damna quæ fortè per moram eveniant; tunc enim debitor vel statim debet restituere, vel, si velit peccatum effugere, debet implicito se pacto obstringere ad compensanda damna quæ fortè propter moram eveniant.

428. *Obj.*: Si debitor qui culpabiliter est morosus, compensare debet omne lucrum cessans aut damnum emergens ex mora, magnates morosi plerumque cogendi forent ad hanc compensationem: hoc autem videtur esse contra praxim et à Molina negatur.

R. cum C. de Lugo, D. 18, n. 37: sicut ad contrahendam gravem obligationem restitutionis, ordinariæ et per se non sufficit quæcumque culpa etiam juridica vel purè venialis, sed requiritur determinatè

culpa mortalis; sic etiam ordinariè et per se requiritur culpa mortalis, ut quis ob moram ad compensationem damni emergentis aut lucri cessantis obligetur: atqui sæpius debitor morosus excusatur à culpa mortali, quia etiam frequenter à culpa veniali. Nam 1° sæpissime statuto tempore solvere non potest, et habet alios debitores à quibus debitum extorquere non potest, quod tamen esset pro solutione necessarium. 2° Sæpè creditorem ipsum habet obstructum alio genere debiti: quocirca si non solvit creditor, etiam ipse non tenetur solvere, juxta legem sciendam 21, ff. de usur. et L. quod te mihi 5, ff. si certum petatur. 3° Sæpè debitor non advertit adesse tempus solutioni præfixum. 4° Subinde contingit ut debitor jam obtulerit creditori congruam solutionem, sed iste noluerit eam accipere. 5° Sæpissime mora non est magna, creditores autem per contractum ex communissima praxi consentire censentur in ejusmodi moram; et nimium inurbanus foret qui, nulla coactus necessitate, non permitteret indicias debitori. 6° Sæpè debitor prudentissimè judicat creditorem non esse graviter invitum, aut presumit à creditore se monitum iri, quando periculum ingrueret lucri cessantis aut damni emergentis. Nam, ut rectè C. de Lugo, n. 32, si creditor non monet, quamvis facillè possit, ac sciat monitum profuturum, emergens postea damnum non tam sequitur ex mora debitoris quam ex negligentia creditoris. 7° Mercatores qui sciunt magnates aliquos in solvendo valde morosos, eis multò carius vendunt merces ob periculum lucri cessantis: tunc autem non video cur emptores obligentur semper ad compensationem lucri cessantis. 8° Esto magnates aliqui sint tardiores, tamen mercatores non graviter ferunt moram; quia plus ab illis lucrantur dum vendunt eis in majori quantitate, quam iis à quibus paratam pecuniam accipiunt.

R. tamen 2° negari non posse quia magnates frequenter obligentur ad compensanda lucra cessantia vel damna emergentia, nempe si mora solvendi sit exorbitans, si facillè possint solvere moderando luxum, si sæpius à creditoribus fuerint interpellati de damno emergente vel lucro cessante, vel etiam si non sint moniti propter metum reverentialem. Tunc enim sub peccato mortali debent vel statim solvere, vel contractu tacito promittere compensationem lucri cessantis aut damni emergentis.

QUÆSTIO XXVIII.

QUIS ORDO SERVANDUS INTER CREDITORES.

* Scribente Voglerio, antiqui juris tantum proposita auctoritate vigeant, jusque commune constituebant. Nunc autem emersit è veteribus expressum et temporibus accomodatam jus, Gallicum scilicet, quod quasi remota novaque tempora vinculum coarctat, majorum principia societatis recentioris necessitudinibus aptans; idèque duplex erit hujus quæstionis tractatio; una ex jure communi tractabitur, altera, Codicis et jurisperitorum nostræ ætatis sententias expandens.

quid statuunt docebit : itaque videamus quid ferat questio
I. EX JURE COMMUNI.

429. *Sciendum* 1° creditores alios esse reales, alios personales. Reales sunt, quibus competit jus et actio realis adversus debitorem; personales, quibus competit jus tantum personale. Reale jus habent, quorum bona sunt apud debitorem, uti sunt res furto subductæ, res depositæ, commodatæ. Jus item reale habent qui pignus aut hypothecam habent in bonis debitoris; nam pignus aut hypotheca fundat actionem realem quasi Servianam. Cæteri creditores habent jus tantum personale.

430. *Sciendum* 2° creditores quosdam esse chirographarios tantum, quosdam hypothecarios. Priores sunt qui, præter chirographum à debitore subscriptam, nil habent loco cautionis; hypothecarii, qui pignus aut hypothecam habent à debitore. Dicitur autem quis habere pignus aut hypothecam, quando res debitoris est ipsi obligata in securitatem debiti: et si quidem sit res mobilis, vocatur pignus, si verò sit immobilis, specifico nomine vocatur hypotheca, quamvis generatim hypotheca sumatur etiam pro pignore.

431. *Sciendum* 3° hypothecam aliam esse expressam quæ constituitur ex pacto contrahentium, aliam esse tacitam quæ constituitur ex sola dispositione legis; et unam esse specialem qua certa res obligatur creditori, aliam generalem qua res omnes obligantur creditori. Porrò tacitam et generalem hypothecam habet 1° maritus pro dote sibi promissa in bonis promittendis; 2° uxor in omnibus bonis mariti vel fidejussoris pro recuperanda dote; 3° fiscus aut camera principis in omnibus bonis illius qui fisco aliquid debet; minorensis in omnibus bonis tutoris aut curatoris; item ecclesiæ vel civitates in bonis eorum qui ararium earum administrant; 5° filius in omnibus bonis patris administrantis bona adventitia; 6° dominus in omnibus fructibus et rebus illatis in prædium locatum pro asscuracione pensionis aut rei locatæ. 7° Qui mutuum dant ad instruendam aut reparandam navim, domum aut prædium, habent tacitam hypothecam in navi, etc. 8° Qui credit pecuniam, ut alter eat in militiam, comparet arma, equum aut alimenta.

432. *Sciendum* 4° creditores aliquos esse privilegiatos, et aliquos non privilegiatos. Illi sunt qui per speciale legis positivæ privilegium aliis creditoribus anteferuntur; isti verò, quibus non competit ejusmodi privilegium.

433. *Sciendum* 5° creditores plurimos esse certos, plurimos incertos; plurimos esse creditores ob delictum alterius, plurimos sine delicto alterius; plurimos item ex titulo purè gratuito, plurimos ex oneroso: quæ non indigent explanatione. Difficultas exoritur, quinam ex istis creditoribus sint præferendi, quando bona vivi vel defuncti debitoris non sufficiunt ad satisfaciendum omnibus. Res est intricatissima propter innumeratas leges, ut confessarius doctus sibi nunquam satis fidere possit. Vide Mol. tom. 3, D. 536

et 565, item 760; Lessium, L. 2, c. 15, Vasq. c. 11, de Rest. Dicast. L. 2, tr. 2, D. 11; Palaum, de Just. p. 18 à § 13; C. de Lugo, D. 20; Haunold. tr. 2 à n. 400.

434. *Dico* 1°: Creditores reales, quorum res extant apud debitorem, præferendi sunt omnibus aliis creditoribus. Ita omnes, et habetur *L. Procurat. 5, sed si dedi 18, ff. de tribut. act. D. Julianus 15, § offerri 8, ff. act. empt. L. si ventri 24, § in bonis 2, ff. de privilegiis creditorum*. Ratio est plana; quia solutio aliorum debitorum fieri non debet ex bonis alienis invito domino, sed fieri debet ex patrimonio debitoris. Nonnemo doctrinam extendit etiam ad casum quo debitor ex alieno factus est ditior, et res aliena tantum æquivalenter extat. Hæc sententia ex collat. Paris. *de usurâ*, et ex sancti Antonini verbis deducitur. Verum alii communiter hoc non expriment; imò verò non sine causâ reprobant: quia 1° hic non eidem motivo applicando locus est, cum, re non subsistente, pretium sit in domicilio debitoris; 2° quo admissio querendum foret quod æquivalens in locum rei fuerit suffectum, quæ perquisitio moraliter et in facto impossibilis est.

435. *Dico* 2°: Creditores hypothecarii per se præferendi sunt omnibus personalibus. Ita omnes, et habetur *L. eos 9, C. qui potiores in pignore*. Ratio: Nam hypotheca est jus in re; vel, ut recentioribus loqui placet, est quedam servitus imposita rebus pro securitate debiti: jus autem in re fortius et efficacius est quàm jus tantum personale; nam jus reale facit rem ipsam obligatam, jus verò personale tantum facit personam obligatam; et sicut solutio fieri non potest ex bonis verè alienis invito domino, sic fieri non debet ex bonis quasi-alienis aut per hypothecam subjectis alteri domino. Exciipiunt communiter creditorem personalem, qui dedit expensas ad funus debitoris, vel alterius cujus funus ad debitorem spectaret; ne enim præferatur omnibus hypothecariis, juxta *L. quæsitum 17, ff. de privil. credit. L. et si quis 14, § 1, ff. pro mort. L. pen. ff. de religiosis, et sumptibus funerum*. Quam prælationem communiter etiam extendunt ad medicos, chirurgos aut eos qui dederunt expensas tempore morbi, vel pro testamento et confectione inventarii. Nonnemo videtur extendere prælationem etiam ad eos qui dederunt necessaria pro sustentatione status: sed hoc rejicitur à C. de Lugo, n. 82.

436. *Dico* 3°: Inter creditores hypothecarios præferendus est antiquior, nisi junior aut posterior gaudeat speciali privilegio juris. Ita colligitur ex *L. 4 et 6, Cod. qui potiores in pignore*; et hic maximè locum habet regula juris 54, in 6: *Qui prior tempore, potior jure*. Ratio verò; quia res per hypothecam anteriorem jam est quasi alienata priori creditori, et transit in reale jus illius: ergo non potest creditori posteriori per novam hypothecam obligari sine tacito vel expresso consensu illius: atqui creditor anterior tantum consentit conditionatè, si nimirum ei possit ex aliis bonis satisfieri. Cæterum regula præcedit etiam quando tacita præcedit expressam aut generalis

specialem, ut contra Navarrum et Silvestr. communiter theologi et jurisconsulti.

437. *Dico 4°*: Creditores personales ob titulum onerosum preferendi sunt creditoribus personalibus ob titulum purè gratuitum. Ita communis apud C. de Lugo, n. 141, et colligitur ex *L. inter eos* 19, § *is quoque*, ff. *de re iudicata*. Ratio prima. Qui gratuito promittit, tacite semper apponit hanc conditionem, si commode vel sine præjudicio alterius potuero, vel nisi rerum status notabiliter mutetur: atqui status iste notabiliter mutatur, si creditoribus aliis quibus oneroso titulo debitor obstringitur, non possit aliàs satisfieri. Secunda. Sicut esset iniquum facere liberalem donationem ex bonis alteri debitis per titulum onerosum, hoc enim esset offerre munus ex rapina; sic etiam iniquum esset promittere donationem ex bonis alteri debitis per titulum onerosum. Tertia. Ut aliqui discurrunt, in debito gratuito tantum intervenit unicum vinculum libertatis gratuito se ligantis; in debito autem oneroso intervenit vinculum quasi duplex, scilicet obligatio voluntatis et obligatio oneris quod alter subit: duplex autem vinculum per se præferendum est uni.

438. *Dico 5°*: Inter creditores personales preferendi sunt qui speciale privilegium juris habent. Ita omnes. Gaudent autem ejusmodi privilegio, 1° qui dederunt expensas funebres, quos, ut nuper dictum, oportet etiam hypothecariis creditoribus anteferre; 2° sponsa de futuro, quæ dedit dotem, matrimonio non secuto; 3° qui deposuit pecuniam apud depositarium à republica constitutum, neque percepit inde lucrum: imò Lessius contra Molinam hoc extendit ad omnes deponentes; 4° pupillus, minor, fatuus qui, præter hypothecam tacitam, habet privilegium ut præferatur omnibus creditoribus personalibus tutoris; 5° qui dedit pecuniam ut ex ea solveretur creditori personali privilegiato; tunc enim succedit in locum privilegiati. Plura videre poteris apud C. de Lugo à n. 81, et Haunold. à n. 245, ubi recenset ordinem servari solum ex jure Bavarico.

439. *Dico 6°*: Inter creditores personales, æquè vel nullo modo privilegiatos, non est præferendus qui prior est tempore. Ita omnes juriste teste Haunold. n. 419, quos sequuntur ex theologis S. Antoninus, Silvester, Navarrus, Azor, Molina, Lessius, Reginaldus, Vasquez, Layman, Palaus, Haunoldus, Illung, contra Barth. Medinam, Sà, Valentiam, Toletum, Rebellum, quibus adhæret C. de Lugo, n. 146. Ratio prima. Quia sic habetur expressè *L. privilegia* 39, ff. *de priv. credit*. Secunda. Regula 54, in 6, qui prior tempore, potior jure, tantum est lata pro creditoribus hypothecariis, et, ex intentione legislatorum aut ex paritate rationis, extendi non potest ad personales; nam anterior hypothecarius ideo præfertur, quia jus prioritatis acquisivit in rem ipsam, cui debitor præjudicare non potest: at creditor personalis tantum habet jus in personam debitoris, qui sæpius obligari potest etiam, cum præjudicio creditoris, juxta *L. 1, § 2, ff. de separationibus*. Tertia. Sen-

tentiam hanc evertere periculosum esset, quæ sublata fraus et dolus patentibus foribus admitterentur, quum nihil facilius esset quam tempus contractæ obligationis incertum vel ignotum facere. Quarta. Creditoris munus est, et securitas jubet, ut hypothecæ inscriptæ, debitum suum assecurari præcaveat: quod si omittit, damnus subsequens nulli alio quam sibi imputare potest.

440. *Dico 7°*: Creditores personales magis indigentes, nisi laborent extrema vel valde gravi necessitate, non gaudent privilegio prælationis. Ita Vasquez, Azor, Lessius, Palaus, Bonacina, Turrianus et C. de Lugo, n. 161, contra multos antiquos. Ratio prima. Quia nec ex jure naturali nec ex jure positivo probatur ejusmodi privilegium: non ex jure positivo; nusquam enim talis lex reperitur: non ex jure naturali, quia tam dives quam pauper habent æquale jus in solutionem. Secunda. Aliàs, etiamsi creditor hypothecarius antiquior haberet jus ad centum, et posterior ad mille, deberem prius solvere posteriori, tanquam magis indigenti, vel cui plus debetur. Tertia. Sicut non potes auferre centum aureos diviti, propter qualemque etiam gravem tuam necessitatem, ita non potes restitutionem centum omittere respectu divitis ob majorem indigentiam alterius.

441. *Dico 8°*: Creditores certi communiter præferendi sunt incertis. Ita communis apud C. de Lugo, n. 2. Imò P. Azor, p. 5, l. 4, c. 56, dicit omnes in hoc convenire, quamvis Molina contrarium teneat, cujus sententia est probabilissima. *Ratio communioris assertionis est*. Creditor incertus ordinariè non est rationabiliter invitatus ut debita certa præponatur incertis; magis enim expedit ad cavendas perpetuas lites, ut certa debita prius solvantur; et incerto creditori melius est ut, solutis debitis certis, ipse retineat integrum jus, ut cum tempore, si redeat et debitor ad meliorem fortunam perveniat, possit integrè suum debitum exigere. 2° Incerta bona quæ sunt ex delicto, juxta leges eroganda sunt in pauperes et causas pias: at causa piissima est si solvantur debita certa. 3° Si bona incerta non sunt ex delicto, probabiliter nec jure naturali nec positivo debent erogari in pauperes aut causas pias: ergo potest et debet ex iis fieri solutio debitorum certorum. 4° De jure naturali certum est faciendam esse restitutionem, quoties debitum est certum: at de jure naturali non est certum faciendam esse restitutionem, quando debitum incertum ortum est sine delicto: jus autem naturale certum per se præponi debet incerto. Excipit C. de Lugo creditores qui propter nimiam distantiam conveniri non possunt, et æquiparantur creditoribus incertis; nam isti probabilius malunt fieri restitutionem fratribus aut consanguineis egenis, qui sunt in loco debitoris. Idem est si creditor qui conveniri non potest, præsumitur velle potius ut debitum expendatur in bonum ipsius ad sacra legenda. Lessius quoque cum quibusdam ut certum supponit, quando res aliqua quoad individuum est incerti domini, ex ea non posse fieri solutionem debiti certi, quia solutio fieret

ex alieno. Verùm licet ista doctrina sit verissima cùm magna vel moralis est spes reperiendi domium, at quando spes evanuit, non video quare non eodem jure possit res in solutionem debiti certi, sicut in pauperes vel causas pias expendi.

442. *Dico 9°*: Creditores ex delicto debitoris per se non sunt præponendi creditoribus sine delicto debitoris, nec vicissim. Ita communissima doctorum, quibus adheret C. de Lugo, n. 36, contra multos veteres. *Ratio*. Nam, ut ex objectionibus patebit, nec ex jure naturali, nec ex jure positivo colligitur quòd unus creditor alteri sit præponendus, et æquè repugnat justitiæ detentio rei debitæ per contractum, ac detentio rei debitæ per delictum.

443. *Dico 10°*: Creditori gaudenti jure prælationis debet integrè solutio præstari, quamvis parum aut nihil supersit pro cæteris creditoribus. Est communissima doctorum; *et ratio*; nam in hoc ipso consistit jus et beneficium prælationis. Nec obstat quòd plurima prælationis privilegia dependeant tantùm ex jure civili: cùm enim leges istæ non sint pœnales, nec fundentur in falsa præsumptione, et sint rationabiles ac justæ, vim habent etiam obligandi nos in conscientia.

444. *Dico 11°*: Quando plures sunt creditores ejusdem qualitatis, et nullus eorum habet jus prælationis, debitor qui non potest omnibus totum solvere, debet solvere quantum potest, secundùm partes proportionales debiti, ita ut cui plus debet, proportionaliter etiam plus solvat. Ita communis, *et ratio*; quia non potest excogitari melior modus satisfaciendi; et debitor, si vellet uni solvere totum, ageret in præjudicium aliorum. 2° Si tamen ex creditoribus æqualibus unus in judicio præveniret ac peteret solutionem totius debiti, posset ei per sententiam adjudicari tota solutio. Sic enim statuitur in lege *quod autem 6*, § *apud Labeonem 6*, et § *sciendum 7*, et *L. pupillus 24, ff. que in fraudem creditorum*, ubi jura volunt præmiare vigilantiam creditorum, et citius petenti conferre jus prælationis. 3° Extra judicium tamen probabiliter inter creditores æquales non potest debitor prius petenti prestare totam solutionem. Ita Vasq. Turrianus, Medina, Palaus, Lugo, n. 175, contra Silvestrum, Navarrum, Lessium, Aragonium, Bonac. et Reginald., quorum sententia etiam valde probabilis est. *Ratio*. Quia nec ex jure naturali, nec ex jure positivo sufficienter colligi videtur quòd extrajudicialiter petens habeat privilegium prælationis; et ejusmodi privilegia, cùm vergant in præjudicium aliorum, citra necessitatem extendi non debent; imò non pauci dubitant an etiam in judicio petens accipere possit totam solutionem. Unde 4° juxta priorem sententiam, peccat contra justitiam creditor qui petit solutionem totam extra judicium, sciens alios adesse creditores æquales, quibus postea satisfieri non possit; sic enim petens inducit alterum ad id quòd citra peccatum injustitiæ fieri non potest. Imò probabiliter etiam peccat contra justitiam acceptans solutionem ultra oblatam; quia, ut discurret C. de Lugo, n. 116,

contra Mol. et Less., licet non cooperetur peccato dantis aut offerentis solutionem, cooperatur tamen injustæ damnificationi creditoris alterius, quem impedit ab acquirendo suo debito, cùm per acceptionem ejusmodi debitor fiat impotens ad præstandam ei solutionem. 5° Valida tamen foret hæc solutio vel acceptatio; quia debitor transferret dominium rei suæ, quæ nullo jure reali ponitur aliis creditoribus obnoxia. Quocirca, si creditor bona fide reciperet ejusmodi solutionem, nullo pacto teneretur ad restitutionem creditori qui præjudicium esset passus: non enim teneretur ob injustam acceptionem, quia procederet bona fide; nec teneretur ob rem acceptam, quia non acciperet rem alienam.

445. *Dico 12°*: Legata solvi debent post cætera debita testatoris. Ita communis et certa DD. apud C. de Lugo, n. 89. *Ratio prima*. Quia, cùm legata sunt omnino voluntaria, fiunt solùm ex iis qui supersunt, deducto ære alieno, quod prius ex justitia solvendum est. *Secunda*. Inter legata verò, nisi testator aliud decreverit aut possit ejus voluntas sufficienter præsumi, non est servandus ordo, sed juxta proportionem omnia solvenda. Sic iterum communis. Et ratio, quia non debet asserti prælatio quæ nec in jure, nec in disponentis voluntate fundatur. *Tertia*. Si tamen gravis sit præsumptio quòd testator potius voluerit exsolvi quædam legata, v. g., pia potius quàm profana, voluntas hæc est adimplenda. Sic communiter prius solvenda sunt legata quæ testator applicavit ad missas pro se legendas. *Quarta*. Si legatum aliquod relinqueretur ad implendum votum defuncti, hoc esset præferendum; nam executio votorum, antequam fiant legata, jam est debita; legata verò cætera sunt purè voluntaria, ut meritò testator præsumi debeat voluisse prius executionem votorum. *Quinta*. Si vota sint æqualia et æqualiter Deo placeant, nec omnia possint impleri, datur optio hæredi solvendi vota quæ voluerit. Ita contra Th. Sanchez, C. de Lugo, n. 93. Quod si tamen votum aliquod esset præstantius et Deo magis placeret, illud sine dubio præ cæteris esset solvendum.

OBJECTIONES.

446. *Obj. 1° contra secundam conclus.*: Si creditor hypothecarius est preferendus creditori personali, preferendus est etiam venditori, qui rem tradidit emptori, sed non recepit pretium, contentus nudo chirographo, vel promissione emptoris; sed hoc negatur à Rebello, Silvestro, Navarro, Medina, Lessio, Bonacina: 1° quia nimis durum videtur quòd, si mea merx extet apud emptorem, ego debeam fraudari simul merce et pretio, supposito quòd creditoribus hypothecariis aliter satisfieri non possit. 2° Contractus non obligant ultra mentem et intentionem contrahentium: sed venditores non volunt aliter transferre dominium mercis in emptorem, nisi sub conditione pretii solvendi, voluntque sibi reservare jus et regressum ad rem suam, casu quo emptor non potest exhibere pretium. 3° Qui locat alteri domum aut prædium, habet hypothecam tacitam in omnibus rebus investitis et illatis pro secu-

ritate pensionis, juxta *L. 1 et 2, ff. ex quibus causis pignus vel hypoth.*; at si res quæ nunquam fuit mea, obligata est mihi pro securitate pensionis, multò magis pro securitate pretii debet esse mihi obligata res quæ fuit mea.

R. C. sequelam, quam admittunt ex theologis Vasq. Navarra, Molina, Turrian. C. de Lugo, n. 17, et Hauiñ. n. 402. Ratio. Si venditor præferri debet aliis creditoribus, deberet præferri vel propter dominium, vel propter hypothecam quam habet in re: neutrum habet; non dominium, quia, si vendat crebrò, vel si tradat rem alteri contentus chirographo et nuda promissione emptoris, et nisi specialiter aliud exprimat in contractu, non sibi reservat, sed alteri dat dominium: aliàs alter non posset consumere vel alienare rem, nisi solum pretio; et, si res alienata transiret ad tertium, ab illo posset res iterum vindicari, quod est falsum. Sed neque venditor habet hypothecam in re emptori tradita; nam hæc hypotheca ex nullo jure colligitur, et Haunoldo teste, apud juristas est inauditum quòd venditor persequi possit rem alteri cum dominio traditam, actione reali vel quasi Serviana, nisi specialiter in contractu voluerit rem hypothecatam esse. Dein, si foret hypothecata, non posset alter ante solum pretium consumere, vel alienare rem; quod iterum est falsum.

Ad primam prob. R. Venditor imputare sibi debet quòd sit secutus fidem emptoris, et nec dominium sibi reservaverit, nec per hypothecam sibi caverit. Dein, si mercis emptor eam vendidisset aut donasset tertio, non esset nimis durum si venditor à tertio non posset amplius vindicare rem, et deberet carere pretio simul et merce. Ad hæc venditores, dum creditò vendunt merces, sæpius peccant contra justitiam, et justo carius vendunt, ut æquum sit eorum injustitias ita puniri. *Ad secundam.* Venditor actu non habet hunc animum, sed tantum haberet si periculum actu prævideret. In contractibus autem non attenditur ad intentionem habitualem et conditionatè tantum futuram, sed ad actualem et presentem. *Ad tertiam.* Objectio tantum probat quòd jura potuissent in gratiam venditoris constituere tacitam hypothecam in merce, non autem quòd actu constituerint. Neque valet hic argumentum à pari; quia legislatores id non voluerunt, cum successivè plures hypothecas novas induxerint, quamvis initio jam adfuisset major aut par ratio eas inducendi, sicut inductæ sunt aliæ. Dein non est paritas ex casu locationis: nam locator non potest statim petere pretium locationis, sed debet expectare per bonam anni partem, v. g., per trimestre, donec conductor re fuerit usus: at venditor statim potest petere pretium mercis. Alius fortasse casus foret, si venditor per dolum fuisset deceptus ab emptore circa solutionem pretii; tunc enim venditio foret nulla, vel certè statim ad arbitrium vendentis deberet rescindi.

147. Obj. 2º contra sextam conclus. Non solum inter hypothecarios, sed etiam inter personales videtur esse præferendus antiquior creditor; nam 1º jura civilia, quæ videntur contraria, sunt correctæ per jus

canonicum, ubi statuitur universalis regula, *qui prior tempore, potior jure.* 2º Quando res eadem ex intervallo duobus est vendita, sed neutri tradita, juxta communem omnium res tradit debet ei qui prius emit. Quando Titius initio contraxit sponsalia cum Berta, dein cum Sabina, procul dubio debet servare fidem sponsæ priori. Si promisisti tuam operam et servitium Caio, postea vero Sempronio, putans utriusque servire te posse, superveniente impedimento, debes ei servire cui citius promisisti: at in his casibus debita sunt tantum personalia. 3º Ideo præferendus est antiquior creditor hypothecarius, quia debitor, cum eandem rem obligat hypothecario posteriori, non aliter eam obligat aut obligare potest, nisi tantum obligatione conditionata, vel cum conditione, si creditor antiquus non subeat præjudicium aut detrimentum: sed hæc ratio procedit etiam in antiquiore creditore personali; nam debitor personalis creditori posteriori se non aliter obligat aut obligare potest quam obligatione tantum conditionata, vel cum conditione, si creditor antiquus non subeat præjudicium aut detrimentum. 4º Quando quis obligat se primo creditori, se tacitè semper obligat ad faciendum quod est necessarium ad solutionem, vel ad non ponenda solutionis impedimenta: ergo non potest obligare se creditori posteriori, nisi salvo jure prioris. 4º Iniquus foret hic actus: Promitto tibi solutionem, etiamsi non possim solvere citra præjudicium antiqui creditoris, cui debeo totam solutionem: ergo etiam iniquus est hic actus: Obligo me tibi ad solutionem, etiamsi non possim id facere sine præjudicio prioris: ergo, qui justè promittit aut obligat se novo creditori, tacitè semper apponit conditionem, si solutio fieri possit sine præjudicio prioris. Hæc rationes quibus C. de Lugo contrariam sententiam à n. 147 probat, eam procul dubio reddunt valde probabilem, quamvis idem eminentissimus fateatur nostram quoque probabilissimam esse propter auctoritatem et leges.

R. N. A. Ad primum. Correctio juris est vitanda quoad fieri potest, et regula juris canonici communiter intelligi solet de creditoribus hypothecariis, nec est applicanda personalibus. *Ad secundum.* In exemplis illis creditor antiquior habet jus ad rem determinatam, et res illa, postquam absolutè est debita uni, non potest absolutè alteri citra injuriam obligari; in nostro verò casu datur obligatio vel jus ad rem tantum indeterminatam. *Ad tertium.* Si talis conditio inesset secundæ obligationi personali, vel inesset ex intentione petere per expressam contrahentium, vel ex dispositione legum. Non ex dispositione legum, cum istæ non præferant antiquiorem debitorem personale. Non ex intentione expressa contrahentium; nam isti communiter expressè nullam conditionem adjiciunt. Non ex intentione tacita contrahentium; licet enim apponerent ejusmodi conditionem, si præviderent periculum in solutione, tamen, quando non prævident, nihil addere solent. Dein etiam in hypothecis sæpius non adest ejusmodi conditionata voluntas; cum sæpius creditor hypothecarius posterior ex privilegio juris præferri debeat an-

teriori. Quocirca generatim dicendum est contractus, nisi quid aliud exprimitur, fieri juxta mentem et intentionem legislatorum: atqui legislatores non volunt contractus posteriores, in quibus obtinetur debitum personale, fieri tantum conditionatè. *Ad quartum*. Debitor ad summum se priori creditori censetur adstringere ut non ponat impedimenta voluntaria solutionis: dum verò contrahit novum debitum, rationaliter putans se futurum solvendo parem, non voluntariè ponit impedimentum solutionis, sed est per accidens deinde quòd propter inopiam supervenientem solvere non possit. *Ad quintum*. Iniquus foret hic actus, si debitor actu prævideret morale periculum: secus verò non est iniquus, et reversio patet in hypotheca posteriori et privilegiata, quæ licitè constituitur, esto per accidens sibiinde prior hypothecarius subeat aliquid impedimentum in solutione.

443. *Obj. 3º contra tertiam conclus.* Debita ex delicto videntur priùs solvenda quàm debita ex contractu: quia 1º sic sentit S. Th. opuse. 73, c. 18. 2º Priùs recedendum est à graviore peccato quàm à leviori: ergo priùs recedendum à retentione rei per furtum acquisitæ, quàm à retentione rei debite per contractum. 3º Sicut justitia gravius obligat ad non furandum quàm ad non accipiendam usuram, sic etiam gravius obligat ad restituendum debitum ex furto quàm debitum ex usura; ergo etiam minùs obligat ad restituendum debitum ex contractu licito: at, quando concurrunt duo præcepta, quæ simul servari non possunt, debet servari potius quod gravius est. 4º Per restitutionem debiti ex delicto tollitur injuria: per restitutionem verò debiti ex contractu licito non tollitur injuria, sed tantum impletur justitia: major autem est obligatio tollendi injuriam quàm implendi justitiam. 5º Creditor ordinariè magis est invitus, quando non restituitur debitum ex furto vel rapina quàm quando non restituitur debitum ex contractu licito. Item qui per contractum alteri dat rem suam, volens eam exponi alicui periculo; qui verò rem amittit ex furto vel rapina, nullo modo voluntariè rem amittit.

R. ad primum: Ut notat Sylvius, opusculum illud probabiliter non est S. Thomæ, cum in editione Romana sit aliis litteris impressum. Dein esto divus Thomas esset contrarius, tamen in foro judiciali contrarium observatur, et in imperanda restitutione non fit discrimen inter debitum ex delicto et debitum ex contractu: durum autem est dicere quòd judices, indifferenter imperantes restitutionem, agant contra jus naturale. *Ad secundum*: Si creditor restituit quod debet ex contractu, volens etiam, si posset, restituere totum quod debet ex furto, jam sufficienter recedit à peccato quod commisit per furtum. Dein etsi fur commiserit peccatum in furto quod non commisit in contractu, tamen si dominus æqualiter velit restitui rem debitam ex furto et rem debitam ex contractu, non minus peccatum est libere non restituere quod debetur ex contractu quàm quod debetur ex furto. *Ad tertium*: Justitia quidem gravius vetat furtum quàm usuram; quia gravius fit injuria simpliciter nolenti per furtum quàm

non simpliciter nolenti per usuram: at non gravius obligat ad restituendum debitum ex furto quàm debitum ex usurâ: quia virtus hæc in præcepto restitutionis non tam attendit ad injuriam quàm ad damnum: æquale verò damnum subit læsus, sive retineatur debitum ex usurâ sive debitum ex furto. *Ad quartum*: Per solutionem debiti ex contractu non quidem tollitur injuria præcedens, sed tamen impeditur ne fiat: perinde autem est in moralibus impedire ac tollere injuriam. *Ad quintum*: Creditor sæpè magis petit debitum ex contractu quàm debitum ex furto. Dein esto dominus communiter magis indignetur furi, propter præcedentem injuriam, non tamen minùs absolutè petit debitum ex contractu quàm debitum ex furto. Denique si graviter obligat ad reddendum utrumque debitum, non attendi debet in restitutione num intentiùs unum debitum exigat, sed utrùm exigat unum priùs quàm alterum.

II. *Ex jure civili gallico.*

* Ut in hæc materiâ ordinatim et compositè digeriqueant Codicis civilis aliorumque nunc temporis vigentium præcepta, utque simul à profanis distinctæ sint res theologicæ, totum hoc supplementum tribus articulis distribuemus. Primus Codicis civilis dispositiones de privilegio vel hypothecâ innitentibus creditoribus disseret; secundus de creditoribus et debitoribus commercium agentibus, quibus assurecundæ obligationis causâ procedendi et persequendi seu defendendi rem suam ratio alia concessa fuit; tertius theologorum proposita explanabit.

ARTICULUS I.

Codicis civilis dispositiones.

Ex articulis 2092 et 2093 bona quæque debitoris, seu mobilia, seu immobilia, præsentia vel futura, corporalia tum incorporalia, art. 517, 526, 528, 529 et 1166, communis cautio creditorum sunt; juxta vires ejus fortunarum, æquâ proportionè distribui debent, nisi anteponanantur alii creditores legitimo titulo priorem locum obtinentes. Longè enim varia sunt jura in bonis, prout creditores chirographi, hypothecarii vel privilegiati sint.

Chirographi vocantur à græcâ voce *χρηρ* et *γραφον*, quòd hoc nomine appellabantur qui titulum autographum à suo debitore quondam obtinuerant, nunc sic omnes qui titulo fruuntur cui nulla lex privilegia concessit, nec aliud jus quàm venditionem publicationemque bonorum provocandi, quæ etiam casu proportionè habitâ sui crediti in participationem vocatur, si ultra suas vires debitor conduxerit nummos.

Hypothecarii à voce græcâ *ὑπόθηκα* dicti sunt, quibus licet ex beneficio legis rem suam inter omnium manus insectari, chirographis exclusis, vel ad rebus bona dividendum deductis ex privilegio lege concessio.

Tandem privilegiati, à vocibus latinis *primus et lego* dicti, tantâ apud legislatorem gratiâ valere, ut ipso statuerit privilegio nihil esse æquiparandum, hypothecariosque, et facillè intelliges chirographos, minus ac-

ceptos excluderit. Privilegiati in distributione pretii concurrunt, ex axiomate legis: *Privilegiatus contra æquè privilegiatum non utitur privilegio.* Art. 2095, 2094, 2096, 2097.

Quùm lex primò privilegiis faveat, dein hypothecis, postea chirographis, de privilegiis primò dicemus.

1° Habent autem privilegia vim tum in mobilibus tum in immobilibus; tum simul in omnibus bonis. Art. 2100.

Priorum, quibus mobilia tantùm gravantur, longam enumerationem attulerunt art. 2102, pro certis et determinatis mobilibus statuens, et art. 2105, in quodvis mobile jus decernens.

Aliorum qui in immobilibus jus privilegii obtinuerunt art. 2105 compendium facit, venditorum scilicet, mutuantium, coheredum, de assecurando communi dividundo, architectorum opificumque, præstantium denaria ut solvantur opifices.

Posteriorum denique, quibus jus datur in mobilibus et immobilibus art. 2101 jam mentionem facit, qui præsertim sunt creditores pro impensis judicialibus, funerariis et ultimi morbi, famulorum mercede, victum suppeditatione, etc. Sic ut ubique hæc credita, et quùm de immobilibus agatur, primum locum obtineant. V. art. 2104 et 2105.

2° Post eos qui privilegio gaudent, bona dividunt debitoris qui hypothecam in eis constituere, quod sit non servato ordine acquisiti juris ad hypothecam, sed considerato tempore quo hypotheca inscripta fuit in tabellis conservatoris hypothecarum. Hæc de communibus seu conventionalibus et judicialibus hypothecis. Triplex enim est hypothecægenus, scilicet: Hypotheca *legalis*, quæ competit feminis nuptis in bona mariti, minoribus et interdicitis in bona tutoris, fisco civitatibus et publicis ædibus in bona exactorum arriorum et administrantium suo periculo. Art. 2121. Etiam sine inscriptione primum locum in solutione vindicandâ obtinent minores, multisque in casibus feminae secus autem de fisco art. 2134, 2135. Hypotheca *judicialia*, quæ vim obtinet ex sententiâ judicis, præsentem vel absentem vocato in jus latâ, jussuque regali executionis subscriptâ; art. 2125. Hypothecæ *conventionales*, seu consensuales, quæ assentibus illis quibus alienare licet, in bonis eorum à creditore sumuntur; art. 2124. Plurimis autem hypothecis eodem die inscriptis, idem gradus conservatur, pro ratâque parte debiti concurrunt qualicumque horâ, seu matutinâ, seu meridianâ, seu vespertinâ conservator inscriptos suis se notaverit.

Adjutantibus his Codicis appendicibus, auctoris obscura esse desinunt quæ n. 435, 436, 438, 445 et 448 commenta evolvit. In chirographos et privilegio simul et hypothecâ destitutos recidimus, quorum jura satis luculenter descripsit auctor, n. 439 et 447, de præferendis vel non creditoribus antiquioribus tempore; n. 440, de indigentioribus; n. 441 de certis et incertis; n. 442, et 448, quid juris de creditoribus cum aut sine delicto; n. 445 an prius legata testatoris quàm cætera debita solvenda sint.

ARTICULUS II.

Codicis commercii dispositiones.

Longè varia est Codicis commercii coram variis debitoribus persequendi ratio, prout commercio iniimisceantur vel non: in his enim qui veluti fide publica vivunt majorem actuum suorum observantiam exquirunt, quàm in homine suis impensis substantiam quaerente; commercii enim celeritas et comoda mutuum in negotiatoribus fiduciam vigunt, dùm contrâ opifici quotidianum lacertis victum quarunt, malè fident, inò fundorum dominis vix sine hypothecâ creditur. Alimentum ergo commercii fides, quam tutari lex debuit, ne periret invadente pecuniarum siti. Inde legis rigor exortus in hos qui deficient, commercii vices infelici successu experti, quibus præter carceris impendentis discrimen multiplices instant suspiciones. Hunc statum hominis solvendi sua debita in commercio inita imparis, vocant gallicè *faillite*, quem verbo *defectus* traducemus: si sit autem debitis suis immersus homo non negotiator, dicitur eum *res suam dissolvissè*, sive gallicè, *être en déconfiture*. Quidquid sit de his verbis, latinè parùm congruenter representatis, de prioribus sermo sit, ut cognoscatur quid ad posteriores attineat.

Defectus seu impotentia negotiatoris locum habet ex quo alieno acri solvendo par esse desinit. Ipse calamitatem suam intrâ tres dies notam facere declaratione debet, ut proindè liquidum fiat quo die defectum incepisse tribunal statuet. Hujus autem diei maximè interest ut assignatio fiat à iudicibus, ex eo enim contractuum sors pendet, declarantibus art. 445 et 444 quidquid immobilium translatum fuerit à debitore vanâ conventionem tradi, si intra decem dies qui præcedunt diem assignatum, hæc alienatio locum habuerit. Disputatur etiam de sensu art. 442, quo administratio honorum rapitur debitori ex die impotentia ejus. Quem diem hi aiunt esse epocham iudicii declarantis; alii, quos plures sequuntur, stricto sensu diem esse intelligunt quo solvere cessavit. Quidquid sit, non possessio, sed administratio honorum tollitur, ita ut salvus et incolumibus creditorum juribus, debitor vano cum titulo possidentis, in eorum detrimentum agere nequeat, usquedùm alii ipsi gestioni provideant. Cur autem statatur non posse hypothecis gravari, alienationibus transmitti gratis bona deficientis, decem ante assignatam à iudice epocham impotentia diebus, facilè delegitur; præcavit lex ne fraudulentis collusionibus debitorem inter et quosdam duriores creditores, cæteri fraudarentur.

Quibus autem factis suspicio et præsumptio fraudis adhareat, videndum est; et quo principio innitantur iudicum severiores sententia. In principio ergo ponitur nullitate affici quidquid in facto contrahentium vel in facto solius deficientis dolum redolet aut potest admittere. Et primò, ex parte debitoris, art. 445 Cod. comm., quidquid acibus commercialibus et stipulationibus fecerit et pactus fuerit intra dies de-

cem qui præerunt diei suæ impotentia assignatæ, fraude infici præsumuntur; quo casu non solum vaneſcunt, sed et debitorem in suspicione collocant decoctionis fraudulentæ, Gallicè *banqueroute fraudulente*. Secundò, ex parte eorum qui contraxerunt fraudulentè facta, idèque inutilia sunt: 1° Omne privilegium et omnis hypotheca bonis debitoris imposita intra jam præscriptum spatium. — Quod asperitùs hic statuitur, si ad verbum Codicis attendatur; sed in practicâ distinguendum est inter privilegia quædam quæ dicuntur legalia, et privilegia quæ ex hominis facto procedunt, inter hypothecas legales et hypothecas conventionales; siquidem privilegia articuloꝝ 2101 et 2102 Cod. civ. quæ ex ipsâ lege profisciscuntur, nil nocet articulus 443 Cod. comm., dùm privilegio. art. 2071 Cod. civ. de pignoratis certissimè aliter statueret. Item de hypothecis; quas memorare oportet dividi in legales, judiciaꝝ et conventionales. Dicendum ergò esset maritum, uxore orbum intra decem supradictos dies, hypothecâ certissimè legali bona sua onerare, quàm tutor filiorum necessariò fiat; contractas autem hypothecas judicio in scripto, vel eas quas nova sponsa intra hoc tempus requisivisset, nullâ virtute vigere. 2° Omnes actus transferentes dominium, gratuitò facti; translatorii autem actus dominii sunt alienationes, venditiones, donationes, etc., plerique articulo 893 Cod. civ. enumerantur; nec lex, eos in fraudem factos præsumens, aliquid effugii linquit in quo confidere possint creditores collusionis rei. Non tamen in legis exclusionibus mobilia numerantur, dummodò non ita sint immodicæ donationes eorum, ut creditores debito possint desituere, quo casu allatâ probatione ex art. 447 Cod. comm. annihilantur. 3° Quidquid pecuniarum solutum fuit intra eosdem decem dies, pro debitis commercialibus nondùm exigibilibus, quoque modo fiat hæc solutio, tum pecuniâ, tum obligationum et tituloꝝ remissione, tum mercium, repeti debet ut in fraudem factum creditorum. Contendunt multi propriorum chirographorum emptionem pro fraudulentâ habendam esse, ex eo quòd nondùm sint exigibiles, sint commerciali debito inhærentes, idèque art. 446 certissimè obnoxii; sunt autem pluri qui respondeant actus merè commerciales non ei qui periclitatur, necdùm defecti, esse interdictos; atqui chirographorum emptio merè actus est solitus commercii et etiam sese liberandi et augèdaru fortunaru modus expeditissimus; non ergo chirographos suos pacto lucro redimere vetatur. Facillè videbitur exigibile debitum non iniquè et in vanum solvi, siquidem absurdum esset pro crimine ducere quod lex et iudices sanciant, et non sine magnis impensis exigunt, solutionem scilicet debiti. Si de aliis debitis non commercio durante factis sermo est, nullam, textus patitur controversiam. Siquidem multis in casibus Codex commercialia debita ab aliis sejungit et distinguit; si ergò hic debita commercialia directis verbis commemorat, de his solummodò agi voluit.

Huc usque de his sermonem habuimus quæ nullitatem ex se ipsis trahunt, ita ut sufficiat eorum factorum præsentia ad suspensionem fraudis patenter admittæ: præsumitur in his omnibus fraus debitoris vel dolus creditorum fictorum; contra præsumptiones legales quæ constituuntur ipso actu, nihil valerit bona fides, quia nulla probatio contra legis vetantis vel jubentis præsumptiones aliquid admittentes vel denegantes, afferri potest. Sunt autem alii actus quorum fraus probatio innotescere debet ut irriti dicantur. Generaliter et art. 447 Cod. Comm. dispositionibus et principiis art. 1167 Cod. civ. innoxii creditores fraudem patrefacere debent: hoc in eorum munere est et utilitate. Imò in casu venditionis factæ oneroso titulo, non tantùm debitoris aut creditoris vel extranei ementis fraus peculiaris probanda est, sed etiam incumbit onus creditori qui eos actus explodit, probandi utrinque fraude peccatum fuisse; si quidem, non in eadè lineâ erat æquum eodemque statu constitui emptorem bonæ fidei, qui certo pretio venundata exsolvit, et donatarium, qui nullâ impensa factâ, creditorum detrimento augetur et ditesceret. Ita Curia Cassat. 1823. Præterea necesse est ut verè intersit utilitatis creditorum ut actus argui possint. Hic enim duo notanda: 1° Legem etsi commercialibus maximè rebus consulente nolitisse tamen ut suspicionibus perpetuis et præsumptionibus infensis porta panderetur actusque forsitan fide et probitate regentibus initos, duplicis et dolosæ intentionis leviter insinulari. 2° Non voluisse eandem à quibusvis, quorum causa non agitur, in jam abruptis negotiis impedimenta strui, idèque solis creditoribus jus proponendarum nullitatum tribuisse; imò verò debitoris deficientis has invocantis præsentia redarguit, multiplici de ratione; seu quòd *non auditur homo turpitudinem suam allegans*, ut fert lex Romana, seu quòd pactis et conventionibus propagandis consuli debeat, et ut securitas afferatur in his maximi sit momenti. Hoc statuit Curia suprema 9 maii 1834. Syrey, t. 34, l. 323.

His præmissis, transitus ad nullitates probatione fraudis determinandas. Hujus generis sunt quælibet in fraudem creditorum facta, quod planè cum jure romano congruit, quod etiam libertatem datam hoc modo irritam esse volebat. Nec solum quæ intra decem præscriptos dies facta sunt, sed longè ante debitoris defectum et impotentiam in ita sub hoc art. 447 imperio rediguntur, ut patet sententiâ Curia Cass. 2 julii 1834, quâ etiam usura est restitucunda pecuniarum, fraude pluribus abhinc annis in detrimentum creditorum admittæ. Syrey, t. 34, l. 710. In actibus suspectis numerant actus commerciales art. 445 citatos: honorum derelictionem incuriamque, juris sui abdicationes; sic creditoribus licet ex debitoris parte, et veluti eum etiam invitum repræsentantes, hæreditatem adire, art. 788; communionem honorum invocare, art. 1464; communi dividendo intervenire, art. 865; separando patrimonio obistere, art. 878; dividendo patrimonio adesse,

art. 382; derelinquendis bonis obsistere, art. 1053; bonorum divisionem inter uxorem et maritum, etiam patratam, è novo oppugnare, art. 1447; actus iùm civiles, tùm commerciales fraudem redolentes discutere, art. 1167 Cod. civilis.

Hæc de versantibus in commercio, quibus addi tamen possint carceris imminens periculum quotiescumque chirographis dictis *lettres de change* non satisfaciunt ærumnosi negotiatores, longèque severior pœna quæ fraudulentam decoctionem afficit. De cæteris debitoribus passim lex statuit, bonorum additionem publicam iubens, pecunias debitas ipsis in gratiam creditorum apprehendens, mobilia et immobilia publicari sinens, ex quo pecuniæ dissolutio, seu *déconfiture* gallicè, denegatà solutione chirographorum vel obligationum omissione constans fuerit, et solvendo factus sit impar, art. 1276, 1446, 1615, 1865, 1913, 2005, 2032, Cod. civ., et titulos vii, viii, ix, x, xi, xii Cod. Proced. civ. lib. V. Interè autem nullo in loco administratione bonorum suorum destituitur ut qui commercium agit; et certissimè quanquam omnia quæ nuper dicta sunt de iuribus creditorum extendantur non tantùm ad creditores commerciales, sed etiam ad quosque obligationum possessores, quamvis præter hos articulos sibi faventes, habeant etiam creditores, art. 1167 Cod. civ. dispositiones, non tamen ad id gratiæ in ipsos procedit lex gallica, ut non negotiatores tractare detur commercii Codicis asperitate, et alienationes decem ante dies dissoluti æris pro ruptis et inutilibus habere. Ut etiam ex articulo 1167 et aliis inquiratur in detegendam fraudem præsumptionibus gravibus, directis et concordantibus magistratus inniti debet, ut conscientia lucem inferat et securo animo dijudicet: non, ut in commercialibus, adsunt præsumptiones ex suâ naturâ actuum deletrices.

Queritur ergo ex hisce omnibus quis sit ordo aservandus inter creditores quibus non potest debitor æs totum absolvere. Perpensis omnibus hinc usque allatis, facillè videbitur quid in pari casu faciendum sit. Quid autem statuatur theologicè, et quoad forum conscientiæ, nunc exponendum ut quæstionis nullæ desint illustrandæ rationes.

III. De theologicis statutis pro ordine servando inter creditores.

Notandum primò quo in statu ad respectum creditoris sit debitor. Triplex esse potest:

1° In jus vocavit debitorem creditor. Communi omnium approbatione receptum est debitum, cujus dies solutionis cedit, iudicis ministerio posse repeti. Quo casu certè, ut minùs sibi noceat, impensas juris sustinendo, potest debitor aliis persecutorem suum in lite præferre, eique solvere, si præsertim alia debita nondùm exsolvenda sint. Vidimus hoc esse in tribunalium normà, siquidem etiam qui æs dissolvit suum, urgenti in iure creditori intra decem decoctionis dies, satisfacere potest. Idem assentiunt theologi.

2° Rem suam creditor extra iudicium repetit. Sunt benè multi qui æs solvi volunt. Jus enim, aiunt, non petitionem inter iudicam et non iudicam dista-

guit: æquali lance utramque admittit et ponderat; nec videretur rectum jure suo destitui creditorem eò quòd nec se, nec illum ledere gestit, ipsis fortunam mutilando, et impensis parendo inutilibus quarum utrumque pœnitet. Sed plures contra statuunt nimiam hoc modo permitti licentiam debitori, ipsum iudicem horum quos affectus aut commodum eum impellit ad exsaturandos, efficiendo sinendoque ut arbitrio suo aliena jura discutiat: præterquam si hæc solutio admitteretur, nullius virtutis esset prohibitio solvendi, quæ vocato et monito creditore de ærumnâ suâ, à debitore facillimè eluderetur, cum statim admonitus ad iudiciales modos incurreret. Pari nos charitate quemque diligere proximum volens, mandatum non sinit ut fiat personarum acceptio, cum præsertim lex non homines, sed naturam crediti introspectat et ordine disponat.

3° Si nec iudicè nec alio modo repetatur, distinguendum an sit exigibile debitum vel non: primo casu, solvi potest, siquidem dies veniens obligat, et quòd debetur etiam sine petitione adstringit ad solvendum. Quo casu excepto, pro iniquâ ducunt omnes ferè theologi debiti solutionem uni tantum ex æqualibus in iure creditoribus factam. Inter creditores autem rursus fit distinctio: vel enim ignorat creditor fraudem admitti à suo debitore, tuncque est bonæ fidei; vel cum eo colludit, et est malæ. Primo casu, non acceptum æs restituere debet, quia et suum accepit, et alienum non est adeptus, debitore honorum suorum semper compe, nec unquam acceptancei sibi exprobrare debet, qui fidenter et puro animo suum expetiverit. Sunt tamen nonnulli qui ratiocinantur materiali et actuali modo creditorem qui pecuniam accepit, etsi involuntariè defraudasse ejusdem juris participes, idèoque, re cognita, restitutionis faciendæ obligationem concipere; nullus enim omni jure locupletior fieri potest divitis alienis. Alio casu, etiamsi cognoscat secum plures concurrere, si acceperit, sunt aliquot theologi qui restitutionem non deberi iudicant hoc ratiocinio: rem accipere potest, suam enim esse scit: ergo jure eam assumere ex debitore offerente licet. Quòd si damnum quid patiatur alii, res ipsius non agitur; non enim tenetur suo damno et suis impensis aliorum detrimenta prævenire. Quam facillè factorum logicam leges evertunt et multiplices theologi in unum coeuntes. Quicumque enim suo facto sciens, vel etiam nolens, à fortiori autem re deliberatâ, proximo damnum inferat, de restituendo tenetur; nec innoxia dici potest acceptio supradicta, cum nocivos parit effectus. Aliudè, qui cooperatur malo, malum facit ipse; atqui debitor scit se malè agere, creditor non ignorat; ergo conscii sunt, reique simul. Tertio, commune esse pi-guus creditorum vult et lex et ratio; atqui in bonorum insufficietiâ, pars cuiusque minuitur, pro rato præstitorum. Jus ergo etiam cuiusque creditoris in proportione decrescit; atqui totâ summâ acceptâ, duplex iniquitas locum habet: 1° creditorum fortunis aliquid detrahitur, 2° majorem ac jus permittit partem refert creditor, non suum abripit: ergo tenetur resti-

tucendo. Congruit hæc solutio etiam legibus et veteribus et nuperis.

Putamus nos parvi interesse an petitionem creditor in jure protulerit, necne. Si enim licet ipsi rem suam in jure persequi, non bene sentimus quâ de causâ extrajudicialiter non posset idem agere, nisi contendant ex petitione in foro jus suere, quod nos et omnes soli obligationi tribuimus et pactis. Cùm autem non expostulari debet res ut non obtineatur, qui petere potest, potest ergo et accipere; frustra enim diceretur per oblationem debitoris fieri ut creditor jus suum amittat. Aliudè, si admittas in jure posse peti quod nobis debetur, et admittere debes nos posse etiam petere extra judicium; si secus statueretur, inde fieret ut nullo modo, non magis in jure quàm extra jus hanc repetitionem fieri posse: siquidem causa negandi affertur læsio commodorum quæ ad omnes creditores pertinent: læsio ne aliquid minus directi haberet quàm jure intercedente illata foret? Inde sequetur petitioni locum non esse, quæ aliorum jura diruit; non enim ex petitione novum jus creditori inferitur: sequetur judicis sententiam falso supposito constare, scilicet intacta esse jura creditorum. Quod ad debitorem pertinet, sententiæ judicis oblectari periculosum et inutile foret, nec suo detrimento, impensasque continuando, aliorum utilitati consulere debet; cùm autem et obligationis vinculo teneatur monitis creditores sui statûs facere, sic necessario ipsis hoc monitum communicando, ab obligatione liberatur. Nil ergo interest an petierit vel non juridicè creditor, sed an solvere possit.

Creditor autem qui bonâ fide à debitore accepit quidquid ipsi mutauerat, aliis creditoribus nullo modo participationem soluti aris debet offerre, nisi jus nullitatis merè notâ casus hos afficiat. Distinguentium eum jure an sit debitum exigibile vel non; si primus casus obligat, non licet exquiri scrutantiori oculo fortunam debitoris, ideòque legibus et tribunalium consuetudini parendum est, quæ solutionem hanc assensione consecrant. Opposito in casu bonæ fidei cùm ante omnia leges favere voluerint, nec ibi suspicio fidei affertur, præter theologorum ratiocinia, quietâ conscientia quid lex offerat accipere potest creditor; sed semper eâ conditione, ut nullitatis nota non casibus inusta sit paribus lege jubente, siquidem lex ea publici ordinis salutem invigilat, rarâ perspicuitate se intra æquos fines continuit, non facta falsò præsumens, sed periculum et discrimen indicans et suspicata, ideòque et forum interuam obligat.

Quod ad quæstionem pertinet de accipiendâ vel repudiandâ oblatione debitoris cùm ejus status innotescit, vel expetendâ solutione, negamus id sine injuriâ fieri posse: æquitas enim naturalis non vult alij alio creditore præferri. Idem lex vetat, et reverâ prudentissimâ prohibitione; quid enim facilius esset, si secus statueretur, quàm collusio creditoris ficti, forsâ proximi parentis, cum debitore? Voluit ergo quodcumque fraudem vel dolum suboleret, omnimodis investigationibus requiri, ut deinde nullitas actuum pro-

nuntiaretur; cauto simul pede procedens, non suspectos omnes actus primo impetu abruptis. Talibus legis repugnare sententiis nec boni nec æqui viri esset. Animadvertendum solummodò est certo modo cognoscendum esse statum rerum debitoris, nec enim justum et charitati consentaneum foret suspicione aut dubio exorto proximi negotia in malam partem judicare.

QUÆSTIO XXIX.

AN EXCUSAT A RESTITUTIONE IMPOTENTIA RESTITUENDI IN EODEM GENERE?

449. Difficultas est an, qui non potest facere restitutionem in eo genere honorum in quo nocuit, v. g., in vita vel membris, restituere debeat in illo genere, puta fortunarum. Affirmat Sotus, Cajet. Silvest. Angles, Armilla, Lud. López, Aragon, Corduba, Salon. Mercado, Valent. Molin. Rebell. Azor et antiquiores theologi communis apud Tannerum, quibus favere videntur S. Thom. et Scotus. Aliqui tamen ex istis aiunt esse perinde, sive restitutio fiat in bonis spiritualibus, sive in pecuniâ. Negant Ostiensis, Panormit. Albericus, Ant. Gomez, Covarr. Navarra, Navarra, Bannez, Salmanticenses, Vasquez, Turr. Th. Sanchez. Less. Dicast. Laym. Haunold. Tambur. Herincx, Illung, Mezger, Sporer, ac præcipuè C. de Lugo, D. 11, n. 5.

450. *Dico cum secunda sententia*: Qui restituere non potest in eo genere honorum in quo nocuit, restituere non tenetur in alio genere. *Prob. 1°* auctoritate tum sacra, tum profana. *Eccl. 21, 48 et 49*, præcipitur restitutio pro lucris cessantibus et expensis in medicos, non item pro vulnere quod injustè fuit inflictum. *En textum: Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum... et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo, si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit, ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat.* *2°* Leges civiles, ubi faciunt mentionem de damno vitæ vel membrorum injustè dato, semper quidem exigunt restitutionem pro damnis realibus annexis fortunarum; at pro damno solo personali vitæ vel membrorum nullam imponunt, ut videre est *L. ult. ff. de his qui effuderint, vel dejecerint*. Ubi redditur ratio: *Cicatricum autem, aut deformitatis (idem à fortiori dic de vita) nulla fit æstimatione, quia liberum corpus nullam accipit æstimationem.* *3°* Idem habetur *L. ex hâc lege 3, ff. si quadrupes pauperiem, L. liber homo 15, ff. ad L. Aquil. § ob hominem, instil. de obly. quæ quasi ex delicto*. Non est autem credibile quòd J.-Cti peritissimi, vel principes christiani voluissent absolvere percussorem à restitutione quæ per adversarios est debita jure naturali.

451. *Prob. 2°* ex praxi constanti tribunalium. Quando mutilator aut homicida damnatur ad mortem, nunquam à judicibus cogi solet ad restitutionem faciem tam mutilato vel hereditibus occisi pro damno vitæ vel membrorum, et est contra perpetuum usum ut homicida vel mutilator restituat; quod etiam ipsimet adversarii fatentur: atqui deberet restituere si vera foret opposita sententia. *2°* Sicut ob capitale supplicium non eximitur fur à restitutione faciendâ pro damno

quod dedit in bonis fortunæ, sic etiam ob capitale supplicium eximi non debet homicida vel mutilator à restitutione pro damno quod injustè dedit in bonis vitæ vel membrorum; et hæredes occisi, si jus habent ad restitutionem pro damno vitæ, communiter potius urgerent hanc restitutionem quàm penam talionis, quæ nihil ipsis prodest. 5° Si mutilator aut homicida tenetur ad restitutionem pro solo vitæ vel membrorum damno, hæc obligatio transiret etiam ad hæredes, sicut transeunt obligationes justitiæ, quæ sunt ortæ per delictum, aut sicut transit obligatio restituendi pro lucris cessantibus, aut expensis occisi; consequens autem in tribunalibus non observatur, et ab ipsis adversariis communiter negatur.

452. *Prob. 3° à pari.* Si damnum vitæ vel membrorum compensari debet per bona fortunarum aut altioris ordinis, etiam damna spiritualia compensari debent per bona fortunarum, v. g., si quis juvenem vi vel fraude abstravit ab ingressu religionis, neque potest aliam facere restitutionem quàm pecuniariam: consequens est contra sensum omnium. 2° Si pauper intulit grave damnum in bonis fortunæ, quod in eodem ordine bonorum reparare non potest, jure naturali non tenetur facere restitutionem in bonis spiritualibus. 3° Pro injuriâ solâ adulterii, præciso quolibet alio damno, non est facienda marito adulteræ restitutio pecuniaria; quamvis enim id velit Rebelius, existimans nullum esse maritum adeò vilem et ignobilem, cui non minimùm tres aurei pro primo adulterio sint reddendi, tamen, ut observat cum Molina C. de Lugo, D. 13, n. 6, contraria est praxis omnium pœnitentium et confessoriorum; et aliàs fieri deberet etiam marito similis restitutio pro osculo, amplexu, tactu, etc.; quibus aspergitur matrimonio macula quadam moralis.

453. *Prob. 4° à priori.* Justitiâ commutativa post violationem sui non obligat ad restitutionem, nisi quando res ablata restitui potest vel in se, vel in æquivalenti; sed vitæ vel membrum restitui non potest in se nec in æquivalenti; ergo, etc. *Quoad priorem partem m. est clara; quoad posteriorem probatur.* Tunc redditur res inæquivalenti, quando redditur pretium quo res ablata potest recuperari; sed vitæ vel membrum nullo pretio potest recuperari. *M. prob.* Justitiæ commutativæ finis tantùm est ut quilibet habeat quod suum est: ergo etiam finis justitiæ commutativæ, quando post violationem sui obligat ad restitutionem, tantùm est ut alter obtineat quod suum est, vel ut repararetur damnum injustè datum. 2° Ideo ceteræ virtutes, ut obedientia, charitas, pietas, non obligant violatorem suum ad restitutionem, quia, postquam sunt violatæ, non amplius potest obtineri finis quem virtutes intendunt: sed etiam, si damnum in vitæ vel membrum irreparabiliter est illatum, justitiâ non potest amplius obtinere suum finem; finis enim ipsius est, ut læsus recuperet quod suum est: hic verò finis non obtinetur, etiam si pro vitæ vel membrum solvatur quanta libet pecunia. 3° Justitiæ commutativæ finis est æqualitas inter bonum ablatum et bonum redditum: at inter bonum ablatum vitæ vel membrorum et inter bona reddita fortunæ nulla pror-

sus est æqualitas; nam, ubi non datur communis mensura, dari non potest commensuratio æqualitatis: inter bona verò diversi ordinis non datur communis mensura. 4° Si lex naturæ cogeret ad restitutionem pecuniæ pro vitæ vel membro, lex naturæ deberet etiam taxare quanta sit pecuniæ reddenda: sed hoc non taxat, imò nec taxare potest; cur enim jure naturali potius 100 quàm 1000; cur 1000 potius quàm 100000 sunt reddenda, cum vitæ sit bonum altioris ordinis? 5° Denique restitutio, propriè dicta, est reparatio damni per injustitiam illati: sed per pecuniam non reparatur damnum vitæ.

Objectiones.

454. *Obj. 1° Exod. 21, 26 et 27 præcipitur ut, si quis excusserit servo dentem aut oculum, ei donet libertatem. 2° Ibidem 22 statuitur ut, si quis percussit mulierem prægnantem et causaverit abortum, subjaceat damno, quantum maritus expetierit, et arbitri judicaverint. 3° Lege prætor editit 7, § posse hodie ff. de injuriis, conceditur actio pro quavis injuria etiam atroci, qualis committitur per occisionem aut mutilationem injustam. 4° Lege prætor ait 1, ff. de his qui esufuderint, vel dejecerint, decernitur solutio 50 aureorum pro vitæ hominis liberi. 5° Idem habetur § ob hominem instit. de obligat. quæ quasi ex delicto: ergo lege positivè præcipitur restitutio pro vitæ vel membrum.*

Resp. D. C. Præcipitur restitutio tantùm improprie dicta, seu compensatio purè pœnalis, quæ præstanda tantùm est post sententiam judicis, C.; restitutio propriè dicta, quæ jure naturali præstari debet etiam ante sententiam judicis, N. Leges sibi non contradicunt, dum alicubi negant compensationem esse faciendam pro vitæ vel membrum, alibi verò præcipiunt compensationem; nam prioribus in locis agunt de restitutione propriè dictâ, in posterioribus de restitutione improprie dictâ, seu de compensatione purè penali, qualis exigi solet pro plurimis delictis, etiam iis quæ non militant contra justitiam.

455. *Obj. 2° Tametsi leges non imperent restitutionem propriè dictam pro vitæ vel membrum, tamen ea legum constitutio tantùm in foro civili valet, et leges præcisè denegant actionem civilem, qualis etiam in aliis casibus sæpè non conceditur, quanto lædens aperte violavit justitiam, et in foro conscientie tenetur ad restitutionem.*

R. N. A. Nam leges ideo negant actionem quia supponunt æstimari non posse vitam aut membra pretio pecuniario. 2° Leges non solum negant actionem, sed etiam eximunt homicidam ab omni restitutione pro vitæ vel membrum, ut patet ex usu tribunalium, quando cogitur homicida subire pœnam talionis. 3° Si jure naturali debita foret restitutio pro vitæ vel membrum, leges negare non possent actionem in foro civili; nam, quando jure naturali debetur hæsis restitutio, leges debent succurrere læsis et eis actionem permittere, nisi quando sequeretur aliàs nimia multiplicitas et perplexitas litium: hæc verò non sequeretur, esto concederetur actio pro restitutione damni

quod quis injustè passus est in vitâ vel membris. Sic etiam non sequitur nimia multitudo vel perplexitas litium, esto concedatur actio pro repetendis lucris cessantibus, aut expensis in medicos et chirurgos, quas injustè quis subit ob occisionem aut mutilationem alterius.

456. *Obj. 3°*: Qui cum culpâ bovem alterius occidit, tenetur ad restitutionem: ergo etiam qui hominem: ridiculum quippè foret injustum homicidam gaudere meliori conditione quàm injustum hovicidam, et pro minori damno multum, pro majori nihil exigi posse.

R. N. C. Unum damnum potest vel in se formaliter, vel æquivalenter in pretio reparari, non item alterum. Nec bene deducitur ex majori gravitate injuriæ major obligatio restitutionis; aliàs etiam restituere deberet qui alterum injustè præcipitavit in infernum. Imò sæpè quò gravior est injuria, eò difficilior est reparatio, et bona excellentissima sæpè non possunt ullâ restitutione compensari. Nec propterea melior est conditio homicidæ quàm hovicidæ; nam homicida subjacet gravioribus penis tùm spiritualibus tùm temporalibus, esto secundùm quid habeat felicitorem sortem.

457. *Obj. 4°*: Qui servum alterius occidit aut mutilavit, nec potest alium substituere, tenetur ad restitutionem pecuniariam: ergo etiam qui mutilavit aut occidit alium hominem liberum.

R. N. C. Servus pertinet ad bona fortunæ domini, et subjacet illius dominio ferè sicut bos, asinus, etc.; ergò, sicut pro bove, sic etiam pro servo debet fieri restitutio, scilicet, quanti valeret si non esset occisus aut mutilatus. 2° Quando servus occiditur, non exigitur propriè restitutio pro vitâ servi, sed pro lucris cessantibus aut damnis emergentibus in bonis fortunæ, quæ non minùs dependent à laboribus servi quàm jumentorum. Unde, quantò vegetior, robustior et diligentior est servus, tantò major exigitur restitutio. 3° Sic etiam oritur obligatio restitutionis ex occisione liberi, non quidem propter vitam ablatam, sed propter lucra cessantia et damna emergentia quæ patitur uxor cum liberis. Similiter qui vulnere deformavit vultum puellæ nobilis, tenetur compensare damnum emergens ratione nuptiarum.

458. *Obj. 5°*: Licet vitâ et membrum restitui non possint formaliter in se, saltem restitui possunt in æquivalenti: sed hoc sufficit ad obligationem restitutionis, ut patet in occisione bovis, ubi non potest idem bos restitui. *M. prob.* Bona fortunarum ita multiplicari possunt, ut in æstimatione morali præponderent vitâ vel membro; nam plurimi præsertim ignobiles et egeni crederent fortunatam jacturam digiti aut dentis si compensaretur lucro 100,000 aureorum. Sic etiam in simili, licet argentum sit inferioris ordinis, tamen ita multiplicari potest, ut æquivaleret auro. Similiter actus virtutum moralium, utut sint inferioris ordinis, ita multiplicari possunt, ut æquivalent actui charitatis. 2° Licet bona vitæ, corporis, honoris, famæ, fortunæ, sint ordinis diversi, quate-

nus comparantur ad fines aliquos immediatos, tamen omnia sunt ejusdem ordinis, quatenus comparantur ad felicitatem temporalem hominis; nam omnia memorata bona conveniunt in hoc, quòd sint instrumentum et medium felicitatis temporalis humanæ: ergo sub hæc consideratione potest et debet unum bonum pro altero bono restitui. 3° Restitutio potissimum intenditur jure naturali propter hunc finem, ut tollatur dolor illius qui damnus et injuriam est passus: at, si rusticus egenus est passus injuriam in membro, dolor ipsius tollitur per magnam pecunie quantitatem.

Resp. D. M.: Restitui possunt in æquivalenti, hoc est, potest aliquid reddi quod æquivaleret ad bonum reipublicæ, vel ad privatam felicitatem hominis aut alios fines, *C.*; potest aliquid reddi quod æquivaleret ad tollendum damnus aut reparandum jus læsi, *N.* Tunc tantùm censetur restitui res in æquivalenti, quando redditur res omninò similis, aut pretium quo vel res ipsa vel res omninò similis potest recuperari. Sed hovicida reddens 100 aureos, reddit pretium quo comparari per se potest bos omninò similis; nam pecunia æquivalenter est omnia quæ numerantur in bonis fortunæ. Non item æquivalenter est membrum aut vitâ; cum per pecuniam non possit comparari membrum aut vitâ. 2° Si sufficeret restituere quod æquivaleret ad privatam felicitatem hominis, satisfaceret fur qui, postquam hæretico surripuit 100 aureos, eum converteret ad fidem. Item satisfaceret qui, postquam abstulit alteri pecuniam, multis laudibus dilataret ipsius famam. 3° Ut suprâ dictum est in rationibus, si natura nos obligaret ad restitutionem pro vitâ vel membro, deberet taxare pretium illud æquivalens quod debet restitui. Dic ergo quot aureis de jure naturali valeat nasus, quo Philippæis licitanda sit auricula, quanta pecunia debeatur pro dente vel oculo? Et ex his sufficienter patet responsio ad primam et secundam oppositam rationem. *Ad tertiam D. M.* Et tollatur dolor et simul etiam radix doloris, *N.*; ut tollatur solùm dolor actualis, *C.* Esto propter 100 aureos rusticus egenus itâ diffundatur gaudiis, ut facile divertere possit animum à jacturâ dentis, non tamen idcirco tollitur radix dolendi; quia nisi rusticus ultrò remittat debitum, semper dolere potest quòd non habeat membrum suum. Videri potest Esparza, q. 37.

459. *Obj. 6°*: Esto natura determinatè non statuere quanta pecuniæ summa sit reddenda pro membro vel vitâ, tamen id reliquit arbitrio prudenti: hoc autem sufficit ad obligationem restitutionis. Nam 4° qui mutilat opificem, ut laborare postea amplius non possit, tenetur ei compensare lucra cessantia vel damna emergentia; qui modis et artibus injustis impedit alterum à consecutione boni, tenetur ad restitutionem de jure naturali; quamvis in neutro casu natura determinet quanta pecuniæ summa sit reddenda, sed necessariò recurrendum sit ad judicium prudentiæ. 2° Frequentissimum est ut libertas vendatur pecuniâ, castratio puerorum admittatur ob congruam sustentationem, vel incolunitas vitæ gravissimis periculis

exponatur pro militari stipendio; quin apud infideles quosdam est mos ut nobiles ad mortem damnati substituant egeum, qui contentus est si conlux cum liberis elevetur ad pinguiorem fortunam: hoc verò non conligeret si bona vitæ vel corporis compensari non possent pecuniis.

R. N. M. Vel enim natura reliquit hoc arbitrio privatorum, vel tantum arbitrio magistratûs aut iudicum. Si prius, iterum quero: vel reliquit arbitrio etiam unius tantum, aut alterius privati; et sic neque lædens, neque læsus teneretur hoc arbitrio stare; quia maxima foret difformitas in iudiciis privatorum, et quilibet iudicaret, prout magis aut minus esset affectus erga aliquid bonum; vel reliquit arbitrio tantum communi prudentium; et isti nunquam conveniant, imò nullus prudens asserere poterit, vitam aut membrum tanti circiter, et non pluris valere. Si posterius: ergo non obligatur lædens, nisi post sententiam iudicis, quam exposcere suâ sponte non debet. 2° Esto natura permiserit prudentibus aut iudicibus ut definiant compensationem pecuniarum, tamen id illis nullatenus præcepit, ut patet ex praxi constanti prudentium ac tribunaliûm. 3° Esto iudices etiam imponerent aliquam compensationem pecuniarum, tamen eam non imponerent ut restitutionem propriè dictam, vel quia iudicant vitam aut membrum tanti circiter, et non pluris valere; sic enim iudicantes refragarentur suis legibus: sed imperant eam præcisè tanquam poenam, eo pacto quo pro delictis aliis, etiam iis quæ non sunt contra iustitiam, imponere solent pecuniarum mulctam. *Ad primam rationem contrariam.* Lex naturæ non tantum obligat mutilantem aut impediendam ad restitutionem, sed etiam taxat quantitatem quæ debet restitui, scilicet, valorem spei, seu quanti valet spes lucri aut boni; quamvis dein, ut hæc spes æstimetur, propter diversas circumstantias morales sæpius recurrendum sit ad æstimationem prudentium, qui tandem definiant quanti circiter valeat spes. *Ad secundam.* Fateor, pro libertate, membro vel similibus, posse pretium aliquod taxari conventionem privata: sed hæc obligatio solutionis non oritur ex jure naturali, quod antecederet ad talem conventionem pretium taxavit, sed ex liberâ conventionem partium. *Ad tertiam. Patet ex dictis.*

460. *Obj. 7°:* Si bona vitæ, corporis, famæ, vel honoris sunt superioris ordinis et pluris valent quàm omnia bona fortunarum, sequitur, quamlibet infamiationem aut dehonorationem injustam esse peccatum mortale; nam qui plus aufert quàm valeant centum aurei, peccat utique mortaliter. At minimum bonum famæ vel honoris plus valet quàm centum aurei.

R. N. sequel. Lex naturæ semper attendit ad id quod expedit aut melius est humano generi: non autem expedit humano generi gravis obligatio vitandi quamlibet etiam minimum dehonorationem injustam alterius: contra verò plurimum expedit obligatio gravis vitandi furtum centum aureorum. 2° Lex naturæ

vel potiùs providentia Dei per leges naturales et necessarias invigilat bono, felicitati, paci vel commerciis humani generis: ad hunc finem maximè facit ingens pecunie quantitas quæ possent comparari plurima bona; parum verò facit modicissimus honor. 3° Licet quodlibet minimum opus bonum in æstimatione divina sit majus quàm vita, corpus et omnia bona naturalia creata, non tamen idcirco sequitur esse peccatum lethale, si proximum impediatis ab opere bono levissimo.

461. *Obj. 8°:* Qui dat vitam, v. g., pater, generatione sua comparat jus ut à filio colatur, ametur ac tempore necessitatis alibi: igitur ex opposito, qui rapit vitam, imponit sibi obligationem juris ut alteri propter vitam ereptam beneficiat, quantum fieri potest, suffragiis spiritualibus, aut subveniat propinquis.

R. 1°: N. A. Pater non habet jus strictum ad amorem, cultum et obsequia quæ defert filius: sed iste tantum obligatur titulo pietatis. *R. 2°:* N. C. Pater est bonus filio per suam generationem; bonitas autem necessariò petit amorem; igitur pater titulo suæ bonitatis amorem exigere potest à filio: contra verò, qui per injuriam occiditur ab altero, non est occisori bonus; igitur titulo cædis quam injustè sustinet, exigere non potest amorem ab occisore.

462. *Obj. 9°:* Iustitia sæpius non attendit ad æqualitatem, et violatores suos obligat ad restitutionem, esto restitui non possit æquale: sic qui causavit alteri damnum æstimatum centum aureis, etsi non possit restituere centum, restituere tamen tenetur decem, si potest.

R. D. Sæpius non attendit ad æqualitatem omnimodam et totalem, et obligat ad restitutionem, esto restitui non possit æquale toti, C.; non attendit saltem ad æqualitatem partialem, et obligat ad restitutionem, esto ne quidem æquale parti restitui, N. Inposito casu non restituitur quidem aliquid æquale toti damno, restituitur tamen æquale parti; quia fuit illatum damnum etiam decem aureorum, et iustitia perse non tantum intendit compensare totum damnum, sed et quamlibet partem totius damni.

463. *Obj. 10°:* S. Thomas aperitè nobis refragatur q. 62, a. 2, ad 1, dum sic habet: *Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri compensatio, qualis possibilis est; puta, cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare in pecunia, vel in aliquo honore.*

Respondent aliqui 1° S. Thomam esse quidem contrarium, ad iura nobis suffragari; 2° alii cum Banez, S. doctorem loqui de mulcta pecuniaria per iudicem imponenda, non autem de debito naturali restitutionis; 3° alii cum Salmanticensibus, S. doctorem loqui de consilio, vel de foro poenitentiariorum, in quo confessorius obligare potest vel etiam debet poenitentem ut satisfactionem aliquam præstet in bonum defuncti. Sic Comitulus, l. 4 Moral., c. 10, n. 25, censet hæc poenitentiam imponendam homicidæ diviti, ut singulis hebdomadis per annum integrum procurreret sacrum et det eleemosynam pro anima occisi, ut quotidie pag

sanum flexis genibus recitet coronam B. V. in subsidium defuncti, ut octavo quoque die per annum confiteatur, et singulis mensibus eucharistiam accipiat, ut in omni vita quotidie semel pro anima occisi flexis genibus saltem recitet orationem Dominicam et salutationem Angelicam : quod consilium ex Comitolo plures auctores referunt et approbare videntur. Adjungo, confessarios etiam optimè facturos, si magnilibus aut principibus, qui fortè non possunt restituere famam plebeio ablatam, citra propriam et valde notabiliter graviores infamiam, imponant compensationem pecuniariam quæ sufficiens videatur ad sopiendum plebeii dolorem.

QUESTIO XXX.

AN EXCUSET A RESTITUTIONE NECESSITAS PROPRIA VEL ALIENA?

464. De hac et aliis causis excusantibus à restitutione legi possunt Sotus, l. 4, q. 7, a. 4; Navar. c. 17, n. 75 et seqq. Medina, q. 5; Less. l. 2, c. 16; Azor, p. 3, l. 4, c. 59; Molin. tom. 3, D. 754 et seqq. Rebell. l. 2, de Rest. et 8; C. de Lugo, D. 21; Dicast. D. 10, de Rest. P. Navar. l. 4, c. 4; Laym. de Rest. c. 12; Castro Palao, tr. 52, p. 17; Tambur. l. 8, Dec. tr. 4, c. 1, § 9; Herincx, D. 8, q. 7; Haunold. tr. 2 à n. 424; Patr. Sporer, tr. 4, n. 50; Illsung, tr. 4, D. 5, q. 6 et 7.

465. *Dico 1°*: Extrema necessitas excusat à restitutione; sive, potest omitti restituito, quando fieri non potest quin subeas extremam necessitatem, aut te conjicias in apertum et proximum periculum vite. *Ratio prima*. Consensus omnium DD. *Secunda*. Obligatio contraria nimis esset ardua vel inhumana, nec posset moraliter observari. *Tertia*. In extrema necessitate licet etiam aliena surripere, ut alibi videbimus, ubi de furto: quidni et retinere, vel etiam absumere, prout necessitas exposcit? Limitant multi conclusionem cum C. de Lugo, supra, n. 4, nisi creditor sit in pari necessitate: tunc enim aiunt meliorem esse conditionem innocentis. Verùm hæc ratio non habet locum in debitis absque delicto contractis. Alii cum Azor putant, universim esse meliorem conditionem possidentis: sed hæc ratio non parùm difficilis est in debitis ex delicto; nam fur ante suam necessitatem semper fuit malus possessor, et hoc ipsum est in questione, num incipiat fieri bonus possessor propter extremam necessitatem, quando creditor est in simili necessitate. Complures existimant in pari utriusque necessitate meliorem esse conditionem domini; quia prævalet et fortior est duplex titulus domini simul et necessitatis, ubi alter tantum habet titulum necessitatis. Alii cum Dicastillo supra n. 27, consent universim, in extrema necessitate omnia fieri communia quoad usum; et, ut P. Illsung, n. 244, nimum difficilis et moraliter inobservabilis esset obligatio, si quis in extremo vite periculo sponte suâ vel ex proprio metu deberet alteri trahere vel restituere quod sibi summè necessarium esset ad vitam. Addit tamen, non esse licitum ut quis alterum versantem in pari neces-

sitate spolieet, aut detrudat à possessione boni summè necessarii.

466. *Dico 2°*: Non solum necessitas extrema propria, sed et parentum, uxoris aut liberorum excusat à restitutione, quando non potest aliter ei succurri. C. de Lugo n. 5. *Ratio*. Quia ferè non minus teneris necessitati parentum, uxoris aut liberorum quam proprie consulere. Dein, si parentes tui possunt in extrema necessitate rem alienam accipere, non est quare non iis licitè possis cooperari. Unde C. de Lugo conclusionem extendit ad quamlibet necessitatem tertii, sed cum limitatione; si nempe necessitas sit talis, ut non solum patiens necessitatem possit rem accipere, sed et dominus aut creditor teneatur in ea ultrò subvenire. Quippe si custodires rem alienam valde pretiosam, quam quidem accipere elanculum posset patiens necessitatem, dominus autem non teneretur ultrò dare, putat cardinalis, D. 16, n. 175, te non posse succurrere.

467. *Dico 4°*: Qui rem alienam consumit in extrema necessitate, quando re simul et spe pauper est, ordinariè, transacta necessitate, si pervenerit ad pinguirem fortunam, non tenetur cum restituere. C. de Lugo, D. 16, n. 171, Dicastillo et alii communiter. *Ratio*; quia, nisi præcesserit delictum aut contractus, nullus est titulus vi cuius aliena rei consumptor obligetur ad restitutionem: non rei acceptæ, cum res ponatur assumpta sine lucro; non acceptionis injustæ; quia debitor licitè consumpsit. Dein esto res habita fuerit ex contractu vel delicto, tamen in ejusmodi necessitate, nisi res sit valde pretiosa, dominus ultrò teneretur succurrere. Quamvis autem fortasse posset adjicere conditionem et debitum restituendi, casu quo debitor pervenerit ad pinguirem fortunam, tamen quando patiens necessitatem est pauper in re et spe, vel quando valde modica spes est futuræ pinguioris fortunæ, dominus hanc spem pro nihilo reputat, et non solet ullam adjicere conditionem vel onus restituendi, nisi res sit valde pretiosa. Quocirca potest ordinariè præsumi donatio pro tali casu. Tres tamen exceptiones apponit C. de Lugo, D. 16, n. 172: nempe 1° si debitor esset actu pauper, sed spe dives; tunc enim non esset necessitas accipiendi simpliciter, sed potius emendi vel mutuum petendi; 2° si debitor consumeret rem suam quam debet ex contractu; quia tunc necessitati suæ non subveniret ex alienis, sed ex propriis, ac creditor in eo casu nihil donaret debitori; 3° si debitor ad extremam necessitatem proveniret ratione delicti; quia tunc potius delicto quam necessitati fortitæ deberet adscribi consumptio rei alienæ.

468. *Dico 4°*: Necessitas gravis sæpissimè sufficiens est ut licitè differas restitutionem, positis tamen certis conditionibus: 1° si creditor non sit in pari necessitate; 2° si propinqua spes affulgeat futuræ fortunæ melioris, in qua paulatim aut simul possis satisfacere: secus enim creditor non concederet dilationem, nisi necessitas esset valde gravis aut extremæ proxima; 3° si creditor interea non patiatur lucrum grave cessans aut grave damnum emergens, aut si saltem in hoc

casu paratus sis compensare, ac sit propinqua spes pervenire ad statum in quo possis compensare: nam, nisi creditor sit valde misericors, non consentiet aliter dilatori, quam sub hac conditione, præsertim si debitum sit ex delicto; nam de debitis ex contractu mitius loquitur C. de Lugo, D. 21, n. 18. Cæterum ratio conclusionis sic explicata est; quia, positis istis conditionibus, inhumannam videtur exigere statim restitutionem, et in Evangelio creditor qui conservo nullas inducias concessit, condemnatus est tanquam nimis rigidus et irrationabilis exactor.

469. *Dico 5°*: Impotentia moralis excusat à restitutione, quando non potes restituere sine gravi dispendio bonorum altioris ordinis, puta, si non potes restituere rem furtivam sine gravi tua infamia. Ita omnes ferè DD. apud Dicast., D. 7, n. 191; D. 10, 54; D. 12, n. 207. *Ratio prima*: Innocentius III, in cap. officii 9, de pœnit. et remiss. respondet, non esse negandam absolutionem feminæ, si partum alienum sibi supposuit, vel proprium ex adulterio suscepti, et postea marito non vult detegere crimen, esto maritus aut alia proles patiantur detrimentum in bonis fortunæ. Quamvis autem Innocentius præcipue feminam excusare videatur propter impendens periculum vite, tamen indefinitè loquitur, et auctores communiter eum explicant de periculo grandis infamiae. Secus tamen esset sentendum, si mulier non foret honestæ famæ, vel si maritus esset admodum clemens et prudens, qui crimen silentio supprimeret. Potest etiam subinde damnum in bonis fortunæ, quod impendit toti reipublicæ, tam magnum esse, ut præponderet bono privato famæ. *Secunda*: Justitia respicit æqualitatem: ergo non cogit ut damnum minus resarciatur eum damno notabiliter majori: foret autem ordinariè longè majus, si resarcirentur bona fortunæ cum gravi detrimento famæ; nam, ut *Eccl. 41*, 15 dicitur: *Fama melior est quàm mille thesauri pretiosi et magni*; et *Prov. 22*, 1: *Melius est nomen bonum quàm divitiæ multe*. *Tertia*: Si bonum inferioris ordinis restitui debet cum dispendio notabili bonorum ordinis superioris, debet etiam restitui fama cum detrimento vite vel membrorum: sed hæc obligatio nimis esset inhumana. *Quarta*: Addunt complures apud Dicast., D. 10, n. 51, non debere rem alienam restitui, quando morale periculum est ne filiæ vel uxor ex egestate prostituant pudicitiam, vel ne filii latrocinium exercent, aut debitor ipse ruat in desperationem. Verùm hæc excusatio sufficere quidem sæpius potest ad differendam restitutionem, non ad omittendam simpliciter; quia malum sequitur tantum per accidens et ex prava voluntate sustinentis inopiam: creditor verò non debet omninò fraudari debito propter malitiam alterius.

470. *Dico 6°*: Impotentia moralis excusat etiam à restitutione, quando non potes restituere sine detrimento valde notabiliter majori in bonis ejusdem ordinis. C. de Lugo, D. 21, n. 40; Dicast., D. 10, n. 59, et alii communiter. *Ratio prima*: Aliàs, etiamsi debitor restituere non posset 100, quin perderet 100,000, teneretur ad restitutionem; quod est incredibile, nec

congruit cum justitia, quæ, cum sit virtus moralis discreta, prudenter tantum præcipit; et non imponit obligationes intolerabiles. *Secunda*: Non teneris restituere eum notabili dispendio bonorum altioris ordinis: ergo nec cum dispendio valde excessivo bonorum ejusdem ordinis; nam utrinque pugnat eadem ratio. *Tertia*: Juxta communem DD. apud Dicast., D. 12, n. 222, non tenetur princeps restituere famam altioris, si non potest eam aliter restituere, nisi eum detrimento gravissimo propriæ famæ; quia fama principis ordinariè est incomparabiliter majus bonum quàm fama privati: ergo etiam à pari. *Quarta*: Ut dictum est, n. 415, quando dominus est absens, et non potest ei res miti sine tuis expensis, expensæ possunt esse tam graves, ut non tenearis ei rem mittere. Quidni possit detrimentum tuum esse tam enorme, ut non tenearis ad restitutionem? Porro quantum debeat hic excessus esse, difficillimè determinatur, et dijudicari debet inspecta non solum debiti quantitate, sed et utriusque tam creditoris quàm debitoris conditione, necessitate vel indigentia. C. de Lugo, D. 21, n. 22, putat etiam observandum num debitum sit ex delicto, vel ex contractu; plus enim ait requiri ad omittendam solutionem debiti ex delicto quàm debiti ex contractu: unde si, v. g., sufficeret ad omittendam solutionem debiti ex contractu detrimentum duplo excedens valorem debiti, requireretur ad omittendam solutionem debiti ex delicto detrimentum quadruplo excedens. Addit, rarissimò contingere casum, in quo non saltem aliqua pars debiti possit ac debeat restitui.

471. *Dico 7°*: Impotentia moralis excusat saltem à restitutione statim faciendâ; quando non potes restituere quin decidas à statu quem obtinuisti justis mediis. Ita contra Cajet. et Molin., alii DD. communiter, ut S. Antonia, Scotus, Navarrus, Silv. Angelus, Tolet. Less. quos sequitur Dicast. D. 10, n. 55, et C. de Lugo, D. 21, n. 42. *Ratio prima*. Quia contraria sententia nimis inhumana videtur, et plurimos debitores coniceret in barathrum desperationis. *Secunda*. Aliàs honestus opifex, qui par solvendo non est, teneretur vendere domum, officinam et artis instrumenta, quò posset satisfacere, et cogendus esset vitam mendicató transigere. *Tertia*. Qui non posset statimolvere, nec posset domum constantem 100,000 aliter vendere quàm 10,000 teneretur hanc jacturam facere: quod nimis est rigidum. *Quarta*. Ut ipse Molina concedit, quando quis non potest alteri mittere rem suam, nisi cum extraordinariis expensis quæ valde notabiliter excederent rei valorem, potest restitutionem differre, donec redeat dominus, vel rem largiri pauperibus: ergo etiam à pari. Cavendum tamen, ut bene Tambur. observat, ne qua committatur æquivocatio, quia nobiles quamplurimi decipiunt. Scilicet aliud est amittere statum, et aliud est moderari statum: ita nobilis, qui impar est solvendo, debet vivere parvis, alere pauciores familiares, minuere vel tollere convivia non necessaria, nec debet filiabus constituere dotes amplissimas. Imò Dicastillo, D. 12, n. 59, censet, nobilem obligatum ut

filiam tradat artifice, quando non potest aliter debita solvere : quod ergo quidem de nobili communi, non verò de nobili primæ classis intelligo. Denique complures volunt, non posse restitutionem differri, quando nulla spes affulget fortunæ melioris. Sed Navarra contrarius est, cujus sententiam Dicastillo putat esse probabilem.

472. *Dico. 8°* : Qui per statum suum aliena detinet, sive qui rapuit aliena bona quæ nobilem statum efficiunt, tenetur statum dimittere, nec potest idecirco restitutionem differre, nisi fortè periculo gravis infamie concurrat. Ita communiter omnes DD. quos sequitur Dicast. D. 10, n. 59, et C. de Lugo, D. 21, n. 7. *Ratio*. Nam hoc propriè non est statu suo cadere, sed ex statu non suo in statum suum descendere. 2° Nullus excusatur à restitutione statim faciendi propter detrimentum quod præcisè patitur ex jactura rei non suæ, vel homi alieni, sed præcisè potest excusari quis propter detrimentum quod quis pateretur in rebus suis; aliàs quò plura vel pretiosiora quis furaretur, eò melioris per se foret conditionis; quia per se majus pateretur detrimentum restituendo quàm alius, qui pauciora vel minùs pretiosa furatus est. 3° Nota est vulgaris historia de nobili Belga, qui pauperulo trituratori restituere debuit arceum illegitimè possessam, ne parem cum majoribus pateretur salutis jacturam.

473. *Dico 9°* : Qui per statum suum non possidet quidem aliena, sed tamen ad statum emersit injustis mediis, v. g., qui per pecunias furtivas, usurarias aut latrocinii extortas emit sibi latifundia, vel arces nobilium, differre non potest restitutionem, nisi iterum excuset fortassis infamiae gravis periculum. Ita Dicastillo suprâ. *Et ratio*; quia DD. non faciunt discrimen inter hunc et priorem casum. 2° Sicut res aliena quam quis injustè possidet, debet statim restitui, sic etiam statim restitui debet pretium aut lucrum injustè comparatum, nisi fortè sit fructus solius industriae; tunc enim restitui tantùm debet id quod aequivaleret rebus injustè ablatiis. 3° Aliàs furibus et latronibus concederetur illicium nimis grande furandi.

474. *Dico 10°* : Probabiliter etiam differre non potest restitutionem, qui tantùm suâ culpâ, v. g., ludis, scortationibus, connessionibus, etc., pervenit ad eas angustias, ut non possit restituere sine notabili detrimento sui status. Ita Navarra, Les. Medina, Dicast., quibus non omnes consentire videntur. *Ratio prima*. Quia planè decoctores ejusmodi non merentur ex ullo capite dilationem à creditore. *Secunda*. Aliàs etiam non tenerentur statim ad restitutionem, qui toti sunt in accumulandis debitis, ut convivis, ludis, pompis et ædificiis superfluis ea dilapident. *Tertia*. Ut testis est Tertullianus, l. 4 Apolog. lege veteri Romana nebulones hujusmodi secebantur frustatim, et partes abscissæ dividebantur inter creditores; tantùm quippe conceperunt odium gentiles ex lumine naturali contra decoctores. Secus tamen esset dicendum, si quis haberet quidem debita ex delicto, sed per casus minimè prævisos pervenisset ad angustias,

ut ea solvere non posset sine jactura status. Item aliud esset, si creditor misericors contentus foret solutione dilata. Fortassis etiam excusat subinde necessitas quam incurreret innocens uxor cum liberis.

475. *Dico 11°* : Debitor per se non potest differre restitutionem præcisè propter detrimentum lucri cessantis. Ita communis apud Dicast. D. 10, n. 48, et C. de Lugo, D. 21, n. 15. *Ratio*; quia nemo tenetur, quod suum est aut quod sibi debetur, concedere, ut inde lucreis ac ditescas. Aliud tamen esset, si restitutione dilata potes obtinere lucrum quo cæteris etiam aut pluribus debitis satisfaceres. Tunc enim creditor ordinariè præsumitur esse contentus dilacione, nisi patiat ex ea singulare damnum. Aliud etiam esset, si res alteri debita pareret ingens apud te lucrum restitutione aliquandiu dilata, creditori verò vel nullum vel exiguum afferret lucrum restituitio statim facta; tunc enim creditor rursus foret contentus dilata solutione, siquidem paratus esses compensare lucrum cessans.

OBJECTIONES.

476. *Obj. 1° contra quintam conclus.*: Etiam si pontifex in *Cap. offic. 9, de penit. et remis.*, asserat non esse negandam poenitentiam feminæ nolenti manifestare suum crimen, tamen inde non sequitur bona fortunæ non esse restituenda cum detrimento notabili famæ; nam 1° pontifex ideo dare potuit hoc responsum, quia confessio solius feminæ communiter nihil prodest ad cavenda fortunarum damna, cum feminæ suam turpitudinem alleganti non debeat fides. 2° In casu quem decidit pontifex, non erat motus solius infamiae, sed etiam mortis. 3° Ut vult glossa, pontifex ibi non respondet feminam tacendo non peccare, sed præcisè dicit ei negandam non esse poenitentiam.

R. N. A. Ad primam. Esto pontifex fortasse potuerit excensare feminam etiam ob hanc rationem, tamen, ut ex contextu vel interpretatione communi DD. colligitur, eam excusavit principaliter ob metum gravis mali. Dein pontifex agit in casu quo illa poterat impedire ne possessio viri devolveretur ad alios. *Ad secundam*. Pontifex in textu nihil dicit de metu mortis, sed de metu in genere, sive de metu mali quod communiter oritur ex ejusmodi manifestatione; sed hoc est gravis infamia. Dein loquitur pontifex de femina quæ supposuit sibi partum aut filium alienum, ne devolveretur hæreditas ad alienos: at propter hoc delictum mariti non solent uxores occidere, sicut propter adulterium. *Ad tertium*. Glossa manifestè decipitur; quomodo enim potest absolvi femina quæ perseverare vult in peccato gravi? Vide C. de Lugo, D. 15, n. 47.

477. *Obj. 2°* : Non licet surripere gravem summam alienam, quando necessarium id est ad vitandam gravem infamiam: ergo etiam ex simili causa non licet differre vel omittere restitutionem gravis summae. *Consequentia videtur certa*; quia moraliter idem sum accipere rem alienam, et retinere vel non restituere rem alienam, si dominus æquale patiatur damnum, sive primò rem ipsius accipias, sive postea retineas

aut non restituas ipsi rem suam; et hinc theologi retentionem alieni vocant furtum continuatum. *Antec. prob.* Inter propositiones ab Innoc. XI damnatas sexagesima tertia sic habet: *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi*: at, si liceret surripere gravem summam alienam, quando necessarium id est ad vitandam gravem infamiam, permissum esset furari in gravi necessitate: ergo.

R. N. C. Ut bene Molina, tom. 4, D. 102, n. 14; major necessitas et gravior causa requiritur ut licitè rem alienam accipias, quàm ut acceptam non restituas. *Ratio prima.* Est communissimus sensus DD., adeò ut Molina dicat id omnibus esse clarum ex lumine naturali, quanquam ipse non asserat aliam rationem. *Secunda.* Si possit accipi res aliena propter metum aut periculum ejuslibet gravis mali, panderet janua nimis surreptionibus, et sequerentur enormia furtiva. Cùm enim, ut observat S. Th. q. 66, n. 7, in qualibet communitate paud majori, sint ordinariè multi qui patiantur gravem necessitatem, et illam non aliter possint depellere quàm per magnam pecuniæ quantitatem, quilibet dominorum subjaceret plurimis et valde gravibus direptionibus. Contrà verò non sequuntur adeò frequentia damna, quamvis propter gravem necessitatem licitum sit differre, vel etiam aliquando penitus omittere restitutionem. *Tertia.* Ut specialiter discurramus de periculo gravis infamiæ, periculum hoc apud ora frœni impatientia frequentissimum est, imò quotidianum, et nihil facilius quàm obstruere calumniantibus ora per massam argenteam; unde, si liceret ad vitandam infamiam aliis surripere magnam pecuniæ quantitatem, nimium increbrescerent furtiva; imò calumniatoribus porrigeretur ansa minitandi gravem infamiam, nisi vexatio redimatur pecuniis. Contrà verò rarissimus est casus ut omissio restitutionis sit medium omnino necessarium ad evitandam gravem infamiam, cùm sexcentæ sint viæ restituendi clanculum per confessarios et alios. *Quarta.* Domini communiter magis sunt invitati, quando surripitur res cum animo nunquam reddendi, quàm si tantùm retineatur res cum animo tamen reddendi, quamprimum per vires licuerit. Sic etiam minus invitati forent domini si res surriperetur cum animo reddendi proximis diebus. Imò si gravis esset necessitas utendi re quadam aliena, et domino non decederet inde lucrum, non posset semper dominus esse rationabiliter invitatus. *Quinta.* Per se difficilior est restituere quàm non accipere; quia, dum restituis, positivè bonum aliquod exeres, et positivè spoliis te bono quod justè vel injustè possides; dum verò tantùm non accipis, positivè non exeres aliquod bonum, et præcisè non spoliis alterum: atqui natura facilius admittit excusationem in his quæ per se difficiliora sunt. *Sexta.* Fur, quando furatur, influit in damnum positivè; quando verò non restituit, tantùm influit negativè: natura verò rigidius obligat ut non influas positivè quàm ut non influas negativè. Sic majus detrimentum apud te requiritur ut segetes alienas accendas, quàm ut accensas segetes iterum restit-

guas. Item majus detrimentum requiritur ut gubernator positivè concurrat ad damnum republice vel urbis, quàm ut negativè tantùm concurrat. *Septima.* Præceptum non furandi negativum est; præceptum verò restituendi vel est affirmativum, vel imitatur affirmativa: sed negatvè præcepta communiter severius obligant quàm affirmativa. Vide E. de Lugo, D. 13 à n. 49, subtiliter disputantem.

478. *Obj. 3°.* Dominus rei, quando non potest aliter vindicare rem suam, nisi prodendo furem in judicio, potest rem suam vindicare, non obstante gravissima furis infamia: ergo potest dominus esse rationabiliter invitatus, quando fur propter grave detrimentum famæ non restituit.

R. N. C. Aliud est quòd fur subire tenetur infamiam, quando defertur ad judicium; et aliud est quòd ultrò sibi debeat hanc penam imponere. Posterius enim foret nimis difficile, cujus executio sperari vix potest ab hominibus in tanta fragilitate constitutis. 2° Læsus agere potest contra ledentem in judicio, quamvis inde sequatur certò mors ledentis, non tamen idcirco læsus cum simili detrimento tenetur se prodere. 3° Omnes fatentur saltem differri posse restitutionem ob metum gravis infamiæ, et tamen, hoc non obstante, quando dominus sciret furem, nec posset aliter vindicare rem suam, licitè deferret eum ad judicium, non obstante gravi detrimento famæ.

479. *Obj. 4°.* Si detrimentum in bonis superioribus excusat à restitutione honorum inferioris ordinis, sequitur 1° quòd nunquam debeas restituere rem alienam, utut gravissimam, cum detrimento valetudinis: potest enim accidere frequenter ut res aliena tibi valde necessaria sit ad meliorem statum valetudinis: v. g., si res aliena sit nobile vinum tibi valde conducens; 2° quòd nunquam debeas restituere bona fortunæ cum detrimento vel imminutione quadam tui status honorifici; 3° quòd nemo debeat restituere pecunias cum modico detrimento famæ vel honoris: sequelas autem nemo concesserit.

R. Si detrimentum quodlibet excusat, *C.*; si tantùm notabile detrimentum excusat, *N.* Detrimentum in bonis superioribus debet esse tantum ut, si restituens teneretur illud subire, pateretur valde notabiliter majus damnum quàm ille cui non fieret restitutio bonorum inferioris ordinis. Et hinc 1° si mulier non sit honestæ famæ, et detegendo suum adulterium moraliter possit impedire ne bona valde magna sui mariti devolvantur ad spurium, non semper excusatur ob suam infamiam. 2° Debet etiam adultera detegere crimen cum periculo propriæ vitæ, quando nasceretur aliàs maxima perniciis reipublice, cujus bonum utique notabiliter bono privato vitæ præponderat. Imò Solus existimat adulteram debere suum crimen manifestare non obstante periculo vitæ, quando non sequeretur aliud malum, nisi quòd legitimum hæres privaretur regno vel pinguissimo majoratu. Sed hoc ut nimis arduum rejicit Molina, tom. 4, D. 102, n. 6, aïens esse contra communem. 3° Si spurius esset ita facilis et timoratus, ut, intellectis à matre suis natali-

has, libentissimè cessurus foret bonis, et sacram religionem ingressurus, ac rem pressurus silentio, mater deberet illi manifestare natales, etiamsi dispendium aliquod sui nominis adiret apud filium. Verùm hic casus rarè contingit. 4° Sæpè fit ut proles legitima propter adulterium matris non tantùm patiatur grave detrimentum in bonis fortune, sed etiam in honore, ut si tanquam secundò genitus excidat principatu, quo casu non excusat matrem periculum qualiscumque solùm infamiae. 5° Ut Molina supra 7. 14, homo plebeius et vilis, qui falso testimonio conjecit integram et nobilissimam familiam in gravissimam infamiam, et causavit illi confiscationem omnium bonorum, tenetur retractare falsum testimonium, si quidem utilis sit hæc retractatio ad restituendam familiam, non obstante periculo vite; quia mors mali et plebei testis in estimatione morali non valde notabiliter excedit infamiam et paupertatem maximam alicujus integre et nobilissimae familiae. Videtur C. de Lugo, D. 15, à n. 55.

480. *Obj. 5°* : Scriptura, Prov. 22, 1, dicit non solum melius esse nomen bonum quam divitias, sed notanter ait esse melius quam divitias multas : ergo divitiae nunquam ita crescere possunt, ut eas notabiliter non excedat bonum honoris vel famae : ergo nemo debet unquam restituere bona fortune cum detrimento famae. 2° Nos ipsi supra negavimus probo o superiori restitui debere bonum inferioris ordinis; quia bonum inferius nunquam adaequare potest bonum superius. 3° Nisi concedatur universum bona generis inferioris restitui debere cum detrimento boni superioris, nunquam accuratè poterit decidi quam notabile debeat esse detrimentum boni superioris, ut excuseris à restitutione.

R. ad primum. N. C. Sicut actus theologiae charitatis ex genere nobilior quidem est actu virtutis moralis, non tamen ex toto genere; sic etiam fama majus est bonum quam divitiae, non tamen ex toto genere : quocirca licet maxima fama valde notabiliter præponderet maximis divitiis, et magna fama magnis, modica tamen fama non præponderat magnis aut maximis divitiis. *Ad secundum.* Ratio nostra fuit hæc; quia bona generis inferioris non æquivalent ad compensandum damnum in bonis altioribus illatum, sive quia per inferiora bona non potest recuperari res ablata, vel in se, vel in simili. *Ad tertium.* Opus est ad prudentes arbitros recurrere.

481. *Obj. 6° contra septimam conclus.* : In foro externo debitor cogitur restituere, quamvis ideo debeat amittere statum justissimè comparatum, et relinquuntur ei solum tenues vestes quibus se tegat, et alimenta necessaria non pretiosa : ergo etiam in foro interno.

R. N. C. Multa debent fieri post sententiam iudicis, quorum executio spontanea nimis foret ardua ante sententiam iudicis. 2° Iudices debitorem justissimè condemnant ob bonum publicum, scilicet, ut vitentur innumeræ fraudes, quibus morosi debitores se palliant; ut terreantur debitores alii, qui sæpius

debita minimè necessaria sine fine contrahunt; ut alii debitores evadant accuratores in solvendo. 3° Jura sæpius etiam indulgent personis nobilibus ut non debeant statim restituere cum gravissimo detrimento status, prout infra videbimus, ubi de privilegiis in cessione bonorum; hoc autem non fieret si non licita foret dilatio restitutionis ob hanc causam.

482. *Obj. 7°* : Superior status per se non magis uni debetur quam alius, et, sicut fortuna multos evehit ad superiorem, ita multos deprimit ad inferiorem statum : ergo creditor ex hac causa non debet consentire dilationi vel omissioni restitutionis.

R. D. A. Non debetur antecedenter ad possessionem, aut collationem, C. A.; consequenter, N. A. et C. Etiam divitiæ per se, et spectata naturali hominum conditione, vel antecedenter ad omnem possessionem aut contractum, non debentur uni potius quam alteri; et tamen, si non possim restituere tibi decem aureos quin amittam ex meis centum aut mille, non eris, opinor, ita rigidus, ut in tali casu exigas restitutionem.

483. *Obj. 8°* : Esto creditor ex charitate teneatur consentire, quando debitor aliàs excideret statu, non tamen consentire debet ex justitia : ergo, si non consentiat, tenebitur debitor restituere, non obstante jactura vel detrimento gravissimo sui status. *C. prob.* Licet dominus ex charitate teneatur aureum, v. g., dare misello patienti gravem necessitatem, tamen, si nolit eum dare, misellus ex justitia tenetur omittere surreptionem aurei. Dein creditor etiam ex charitate non tenetur consentire; nam aliàs contra debitorem agere non posset in judicio citra grave peccatum aut magnam violationem charitatis, quod tamen est difficile et contra praxim præcipue mercatorum, qui sæpius agunt ut substasterent aliorum bona.

R. O. A. N. C. Aliud est quòd creditor non teneatur ex justitia consentire, et aliud quòd titulo justitiæ possit alterum obligare ne differat aut omittat restitutionem. Sic etiam dominus ex justitia non tenetur succurrere misero, qui patitur extremam necessitatem; secus enim teneretur ad restitutionem si miser moreretur : obligare tamen non potest miserum ex justitia ne surripiat necessaria. Quod addit de mercatoribus agentibus in foro externo, non habet specialem difficultatem; quia multa licent in tribunalibus, et fieri debent post sententiam iudicis, quae non licent privatim aut quæ fieri non debeat ante sententiam iudicis.

QUÆSTIO XXXI.

QUANDO BONUM CREDITORIS EXCUSSET A RESTITUTIONE?

484. Status questionis est, an possit vel debeat differre, aut omittere restitutionem, cum prævides restitutionem obtuturam creditori, vel creditorem abusurum re sibi restituta in suam aut alterius perniciem. Exemplo sit : dominus peti à te gladium, tibi commodatum, quo vel se vel alterum vult occidere. Postulat solutionem pecunie, mutuo tibi concessæ, quia vult eam dare meretricibus ad peccandum.

485. *Dico 1°*: Si restitutio creditori tantum affert detrimentum temporale, quod licite potest subire, non potes, creditore graviter invito, differre restitutionem. Ita, si dominus petat solutionem pecuniam, mutuo concessa, quam vult applicare convivio minime necessario, non potes differre solutionem. C. de Lugo, D. 21, n. 27. *Ratio*; quia non potes cogere dominum aut creditorem, graviter invitum, ne sua bona expendat in iis in quibus licite potest expendere.

486. *Dico 2°*: Si restitutio creditori spirituale damnum affert, v. g., quia graviter est peccaturus per abusum rei sibi debitæ, non solum potes, sed etiam debes differre solutionem, si quidem id fieri commodè possit, vel absque notabili tuo detrimento. Ita Sotus, Navarr. Molin. Less. Sporer, C. de Lugo n. 28, et Illung n. 256, contra P. Navar. Azor, Th. Sanch. Palaus et Dicast., qui præcisè dicunt, sufficere ad licentiam restitutionis, si creditor agrè ferat restitutionem differri. *Ratio* sententiæ communis est; quia charitas obligat ad impediendum grave proximi damnum, quoties absque notabili detrimento possum. Unde, sicut ex AA. sententiâ teneor præmittere correctionem, ne proximus labatur, ita teneor etiam differre restitutionem si verbalis correctio non sufficiat. Excipiendi tamen sunt aliqui casus, in quibus differri non debet restitutio: 1° si dilatio restitutionis parum prosit ad impediendum peccatum, ut si creditor aliàs te cogeret auctoritate iudicis, vel ab alio pecunias statim obtineret ad malum finem; 2° si creditor, post factam hodie dilationem, eras iterum eodem animo petiturus est solutionem, et à petitione nunquam destiturus; nam in hoc casu, si differas restitutionem, non impedis peccata, sed occasionem præbes multiplicandi peccata; 3° si periculum peccandi graviter, quod times in creditore, sit remotum; 4° si peccatum quod creditor committeret, esset tantum leve; nam in hoc casu, licet fortassis aliquando possis, vix tamen debes differre restitutionem; 5° si grave detrimentum aliàs tibi propter dilatam solutionem imminet, ut si perderes creditoris amicitiam, tibi valde necessariam. Unde putant aliqui raro contingere casum, in quo debitor seriò petenti rem suam, qua non est abusus in alterius damnum, debeat illam denegare; quia rarum est ut non aliqua ex memoratis causis excuset.

487. *Dico 3°*: Si creditor ut dominus abusus est rei sibi restituta in gravem alterius injuriam, puta, si proximum est occisurus, non solum ex charitate, sed etiam ex justitia debes differre restitutionem, si quidem justa causa non excuset. Ita Sotus, Salon, P. Nav. Th. Sanch. Valent. Less. Bonac. Palaus, Sporer, Tambur. Herincx, Laym. c. 9 de Rest. et C. de Lugo suprâ, n. 29, contra Molin. Dicast. et Mojam. *Ratio*; quia, qui domino petenti reddit gladium in iis circumstantiis in quibus vult alterum occidere, positivè cooperatur ad injustam alterius necem: hoc autem, nisi fiat ex gravissima vel certè proportionata causa, semper est contra justitiam, ut n. 518 est ostensum. 2° Esto titulo urbanitatis aut amicitia deberes com-

modare tuum gladium petenti Plauto, si tamen petat in iis circumstantiis in quibus injustè vult occidere Terentium, non potes ei commodare gladium citra peccatum apertum injustitiæ; quia commodatio nimis propinquè concurrat, et determinat ad injustam necem Terentii, neque minus deservit ad maleficium quam applicatio scalarum, porrectio clavium, etc., quibus adjuvatur fur ad suum propositum: ergo etiam in nostro casu. Nam quòd gladius in hoc casu sit alterius, nihil facit ad rem; cum dominus aut creditor non habeat jus repetendi gladium in his circumstantiis, neque possit vi sui juris obligare te ad reddendum gladium. 3° Proximus quem creditor tuus è medio tollere vult, habet jus ne gladium ullum absque necessitate gravissima des; et in tribunalibus dans gladium haud dubiè puniretur ut participes homicidii, vel ut ille qui positivè dedit consilium homicidii. Huc facere videtur L. si pignore 54, ff. de furtis: Qui serumenta sciens commodaverit ad effringendum ostium, vel armarium; vel scalam sciens commodaverit ad ascendendum, licet nullum ejus consilium principaliter intervenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur. Porro conclusio procedit à fortiori, si gladius reddatur amenti, furioso vel ebrio, à quo cædes injusta non procedit liberè, sed ex necessitate per instrumentum à te porrectum.

488. *Dico 4°*: Ad cavendum grave domini detrimentum in bonis animæ, licitum est quandoque surripere domino rem suam ad tempus. Ita S. Antonin. Sotus, Molina, Navarrus et C. de Lugo, n. 53. *Ratio* est eadem quæ supra; quia charitas obligat aut saltem auget ut impediatur proximi grave damnum in bonis animæ, quantum commodè fieri potest. Hinc aiunt fas esse mulieri surripere fucos ad tempus, si fucis allicit alios ad peccandum; item lusori charitas et instrumenta quibus abutitur ad peccatum. Tria tamen velim observare: 1° Major causa requiritur ut licitè surripias alteri rem suam etiam ad tempus tantum, quam ut licitè non restituas vel differas restitutionem ad idem tempus. Nam, ut suprâ, n. 477, fuit ostensum, universim plus requiritur ad licitam surreptionem quam ad licitam dilationem restitutionis. 2° Si persona sis privata, nec aliunde tenearis ex officio vel contractu, nunquam ex justitia debes alteri rem suam surripere; secus enim semper peccaret contra justitiam qui, cum commodè potest, non impedit alterius peccata contra justitiam. 3° Rarus etiam est casus ut privatus obligetur ex charitate rem alienam surripere; quia per ejusmodi surreptionem committitur non impediuntur, sed potius multiplicantur peccata, vel committuntur alterius generis peccata, v. g., blasphemie, odia, rancores. Item, qui surripit rem alienam, exponit se periculo ne tradatur aut puniatur tanquam fur.

489. *Dico 5°*: In casibus in quibus hoc detrimentum creditoris debet aut potest differri restitutio, debitor non tenetur postea sarcire damnum interim emergens aut lucrum cessans, esto sit debitor ex delicto. C. de Lugo, n. 31. *Ratio*; quia debitor in his casibus non in suum, sed in creditoris commodum differri solutio-

nem et gerit utiliter ejus negotium : ergo, si quod interea damnum emergat, non debet id pati debitor, sed creditor, cujus unius commodam spectatur.

Objectiones.

400. *Obj. 1°:* Esto creditor velit abuti pecuniis suis ad graviter peccandum, tamen habet jus petendi pecunias suas : ergo si petenti non restat pecunias suas, ago contra jus ipsius.

R. D. Habet jus etiam pro iis circumstantiis in quibus proxime vult peccare, *N.*; in quibus proximè non vult peccare, *C.* Creditor non habet jus obligandi ne petitione sua ne faciam id quod ex claritate debeo facere. Sic etiam creditor habet jus ad famam; non tamen potest efficaciter petere vel obligare me petitione sua ne eorum testibus eum fraternè corrigam, quando non possum aliter ejus peccatum impedire, licet ex presentia testium patiar aliquam ignominiam.

401. *Obj. 2°:* Uxor tenetur reddere debitum conjugale petenti marito, quamvis iste voto simplici castitatis obstringatur et illicitè petat : ergo etiam reddere debes pecunias creditori, quamvis illicitè petat, et abusus sit pecuniis ad peccatum.

R. D. A. Si commodè non possit impedire peccatum luturum mariti, *C.*; secus, *N.* Ordinariè parùm utilitatis est si non obediat uxor; quia maritus urget, et alias fortasse causas in uxore suspicabitur, ac passione pressus crebriùs insistet. 2° Si tamen maritus esset desiturus à proposito, vel aliis vicibus non petiturus, nec ideo conciperet suspensionem malam adversus conjugem, conjux ex charitate teneretur maritum à peccatis avertere. 3° Cùm uxor non sit voto castitatis obstricta, potest ipsa pravertere maritum ac petere debitum conjugale, quo casu maritus illud licitè reddet, uti voto castitatis sit obstrictus.

492. *Obj. 3°:* Parochus occulto peccatori non potest eucharistiam negare; quia nimirum peccator habet jus petendi SS. eucharistiam in publico, quo jure privati non potest à parochia : ergo etiam à pari.

R. N. A. Parochus non idè ministrare debet eucharistiam, quia peccator habet jus eam petendi in publico, sed quia jus habet retinendi famam in publico. Quocirca, si peccator occultè petat eucharistiam, non potest eam ministrare parochus, qui conscius est peccati.

493. *Obj. 4°:* Sicut peccator occultus habet jus ad famam, ita dominus habet jus ad suum gladium : ergo sicut parochus ad impediendum peccatum non potest ledere jus ad famam, sic etiam tu non potes ad impediendum peccatum ledere jus ad gladium : ergo, sicut non potest parochus occulto peccatori negare SS. eucharistiam, ita tu gladium non potes negare, esto dominus illo malè sit mensus ad perniciem alterius.

R. N. ultimum C. Disparitas est : 1° Si domino furenti das gladium, sequitur irreparabile damnum tertii, quod facile potes impedire; contra non sequitur simile damnum si parochus occulto peccatori palàm ministrat eucharistiam : communiter autem est major obligatio vitandi vel impediendi peccata quæ vergunt in damnum tertii quàm alia; quia Deus ut prudentis-

simus legislator attendere solet ad pacem, tranquillitatem et quietem generis humani. 2° Parochus qui negat eucharistiam peccatori palàm petenti, communiter non impedit ejus peccatum : non enim impedit peccatum antecedens quo petit eucharistiam. Dein, licet impediatur opus externum sacrilegii, communiter tamen occasionem dat perseverantiae longioris in affectu pravo sacrilegii. Præterea dat occasionem odii, rancoris, vindictæ vel aliorum pessimorum affectuum. 3° Christus Dominus, ad vitanda majora mala quæ sequerentur, non vult ut minister publicus eucharistiam procedat palàm ex scientia privata; nam, si liceret peccatoribus occultis, publicè petentibus, negare SS. eucharistiam, absterrentur innumeri qui peccatores non sunt, à divina mensa propter metum publicæ confusionis, quam facilimè crearet sacerdos affectu pravo commotus; cùm non omnes sacerdotes semper sint angeli.

494. *Obj. 5°:* Si licet ad impediendum domini peccatum surripere rem ipsius ad tempus, licebit etiam surripere vi : sed hoc est falsum : ergo.

R. D. M. Semper, N.; subinde, *C.* Privato non licet adhibere vim, nisi dum opus est vim repellere vi. Sic, quando dominus oestro percitus occidere vult alterum, haud dubiè potes eripere furenti gladium. Contra verò; si dominus præcisè velit abuti pecuniis ad ebrietatem aut fornicationem, non potes eripere pecunias vi, nisi jurisdictione polles in dominum; quia vis ista pertinet ad potestatem publicam et gubernativam, quæ non censetur permittere cuilibet privato facultatem adhibendi vim, ob pericula gravissimorum abusuum; et aliàs etiam, si non posses aliter impedire peccatum alterius, posses eum domi vinculis adstringere, quod nemo dicit. Aliud tamen esset, si quis te vellet seducere, v. g. dominus turpia legens ex libro; tunc enim haud dubiè posses ei librum eripere. Similiter adhibere vim licet, quando qui vim offert est auctoritatis magnæ, qui verò patitur est parvæ; ut si major natu surriperet puero librum suum è quo seduceretur.

495. *Obj. 6°:* Si scires ex revelatione damnatum iri Titium, nisi spoliatur suis bonis, et redigatur ad incitiam, non posses eum spoliare, vel ad incitiam redigere: ergo non potes ad impediendum grave detrimentum in bonis anime surripere domino pecunias.

R. D. C. Ad longum tempus, *C.*; ad breve tempus, *N.* Extra casum extremæ vel gravissimæ necessitatis, non licet alteri surripere magnam quantitatem ad longum tempus ob scientiam aliquam privatam; nam hæc surreptio communi doctorum judicio foret furtum : atqui furtum non licet ad impediendam alterius damnationem, sicut etiam non licet occisio proximi, quando per revelationem divinam certò scitur eum iri damnatum si diutius vivat.

QUESTIO XXXII.

QUANDONAM EXCUSET INTERVITUS REI.

496. *Dico 1°:* Si debitum sit tantum ex re accepta, et res pereat sine tuâ culpâ vel injustitiâ, non teneris

amplius ad restitutionem, nisi forte ditior sis factus. Ita omnes. *Et ratio*; quia cessat omnis titulus restitutionis: non enim teneris amplius ob rem acceptam; cum ista ponatur desinere: non ob injustam acceptationem aut contractum, ut patet. Et nemo dicit bonæ fidei possessorem ad restitutionem obligari, quando rem alienam bonâ fide consumit et ex illâ non fit ditior.

497. *Dico 2°*: Si debitum sit ex contractu, videndum an res quam debes, sit creditoris vel tua. In posteriori casu non eximeris ab obligatione restitutionis; eximeris tamen communiter in priori casu, si res pereat sine tuâ culpâ vel injustitiâ. Ita rursùm omnes. *Et ratio*; quia, quando res perit sine culpâ, communiter domino perit, ut dictum est n. 141. Excipe 1°: nisi specialiter conventum sit de præstando casu fortuito; 2° nisi res alteri determinatè sit vendita: tunc enim, si fortuito pereat ante traditionem, non venditori, sed emptori perit; quia, licet emptor nondum sit dominus absolutè, censetur tamen dominus fictione juris, quoad commoda vel pericula, meliorationem et deteriorationem rei, ut n. 146 est dictum; 3° nisi res alteri qui nondum est dominus, sit determinatè debita per promissionem, donationem, etc., absque traditione: tunc enim iterùm alteri res per casum fortuitum perit; quia non habet alter jus nisi ad rem, sibi determinatè promissam aut donatam, et ex nullo capite debitor tenetur sarcire casum fortuito vel sine suâ culpâ exortum; 4° nisi creditor rem oblatam congruo loco et tempore noluerit accipere; tunc enim casus fortuitus imputari debet creditori, nisi forte debitor ultrò voluerit suscipere periculum. Optimè verò monet Laymannus, c. 10, de Rest. n. 6, si creditor congruo loco ac tempore nolit accipere debitum integrum, valde consultum esse ut illud obsignatum coram testibus apud iudicem vel alium auctoritate iudicis deponat; talis enim depositio in utroque foro vim habet plene liberationis, juxta *L. acceptam, 49 Cod. de usur.* Vide *Cod. civ., art. 1257*, et quoad conditiones spectat, articulos ejusdem 1258, 1244, 1258.

498. *Dico 3°*: Si debitum ex delicto sit, et res casu pereat apud furem, non paritura similiter apud dominum, fur obligatur ad restitutionem. *Et ratio*, quia totum damnum moraliter oritur ex injustâ acceptatione; nam, si non fuisset res injustè surrepta, non periisset. Similis est casus, quando res apud furem casu fortuito deterior evasit, non evasura deterior apud dominum; tunc enim fur tenetur restituere rem, et prestare totam æstimationem detrimenti. Imò P. Molina censet in arbitrio domini positum, ut vel exigat rem addito valore detrimenti, vel exigat integrum valorem quem res habuisset si non evasisset deterior; quia cogendus determinatè non est ut omninò careat re suâ, nec ut accipiat rem deterioratam. Verùm C. de Lugo, D. 48, n. 159, est contrarius, existimans non esse determinatè peti valorem integrum rei, sed satis esse si restituatur res cum integro valore detrimenti; quia sic ponitur sufficiens æqualitas quam solam intendit justitia. Monet autem DD. furem à restitutione liberari si, priusquam res interiret, eam obtulisset domino fa-

cilè potenti accipere; dominus autem voluisset rem diutius apud furem servari; tunc enim casus fortuitus imputari debet domino, ut dictum est num. præced.

499. *Dico 4°*: Si res casu fortuito pereat apud furem, et periisset etiam apud dominum, eò quòd alius fur superveniens eam consumpsisset, fur primus obligatur ad restitutionem. Ita omnes. *Et ratio*; quia sic fur primus suscipit totam obligationem restitutionis quam posterior aliàs subiisset, ut patet ex dictis n. 261.

500. *Dico 5°*: Si fur destruat aut absumat rem, quando nondum prævidetur imminens periculum, de rigore juris tenetur restituere totum valorem rei, quamvis res apud dominum manens certissimò periisset casu purè fortuito. C. de Lugo, D. 48, n. 143, quem sequitur Haunold. tr. 2, n. 367. *Ratio*; quia res, antequàm prævideatur periculum interitûs, retinet totum suum valorem. Unde, si rem consumas aut destruas, subis obligationem præstandi totum valorem, et voluntariè commutatus jus in re, quod habebat dominus, in jus ad rem vel in jus ad pretium: hoc autem jus manet salvum, etiamsi res aliunde postmodum certissimò periisset: perinde enim est ac si rem emisses cum obligatione solvendi, nam hæc obligatio manet, etsi res postmodum casu sit peritura; et si pretium statim solvisses, non teneretur venditor refundere pretium.

501. *Dico 6°*: Si res fortuito pereat apud furem, et eodem vel simili casu fortuito periisset apud dominum, puta, propter naufragium, incendium aut diluvium, fur non tenetur ad restitutionem. Ita contra Paludanum, Bartolum, Alexandrum et alios juristas, Covarruv., Molina, Medin., Navarra, Less., Vasq., Haun; et C. de Lugo supra n. 143. *Ratio*: quia fur in hoc casu rei damnum non infert effectivè, sed tantùm affectivè, nec absolutè privat efficaciter dominum re suâ, sed tantum usui rei ad tempus, nec est causa cur pereat aut destruat res; cum hujus destructionis adæquata causa sit casus fortuitus, qui non fuisset impeditus etiamsi fur abstinuisset furto, vel rem furto surreptam restituisset. Sed neque fur commutat in hoc casu jus in re quod habuit dominus, in jus ad rem, vel in jus ad pretium: non enim commutat voluntariè, prout accidit in casu quintæ conclusionis; quia rem voluntariè non destruit aut consumit: neque commutat involuntariè, prout accidit in casu tertie conclusionis; nam in casu tertie conclusionis casus fortuitus non est adæquata causa destructionis, sed unâ cum furto, vel cum voluntate rem alienam non restituendi; si enim fur abstinuisset furto, vel rem furto surreptam domino reddidisset, res non interiisset.

Juristæ tamen aliqui putant, in foro saltem externo furem in presenti casu cogendum ut domino restituat integrum rei valorem. Sed etiam hoc negant Covarruv., Less. et C. de Lugo supra n. 150, qui volunt id colligi ex *L. item si cum exceptione 14, § quòd si homo, ff. quod metus causâ, l. si plures 14, § sicut autem, ff. depositi, l. fin. § si ed, ff. de Lege Rhodiâ.* Articulus 1502 codicis civilis statuit rem perire domino etiamsi debitor esset in morâ, quando in manibus creditoris

idem periculum offendisset; sic, ego debitor in morâ constitutor ut domum tuam actu possidentis ingrediar, et recalcitrante me fulmen cædes disjicit, probationem casûs fortuiti afferro, et ab obligatione liberor, contra regulam, *res perit domino*. Cùm verò de re furtivâ agitur, quocumque modo perierit res furto subrepta, nunquam, quidquid Duranton contendat, ille qui subreptit de pretio solvendo lœneri desinet, quia semper in morâ furtum obiectum restituendi permansit. Quàm poenalter hic Cod. civilis statuere voluerit, timoris causâ incutiendi, facile dignoscitur et approbatur, sed ultrâ furis personam non conficitur ultio legalis, hujusque hæres, patrii non consors sceleris, nullæ poenæ submittitur. His sententiis accedunt Pothier, Pigeau, Toullier, D. Gousset, qui ex illis concludit non nisi latâ judicis sententiâ vim habere in conscientiâ dispositionem legis.

Solum addo, sæpissimè domino restituendum in hoc casu valore usûs quo dominus efficaciter ante fortuitum rei interitum fuit privatus, aut compensanda lucra cessantia vel damna emergentia quæ dominus ante casum fortuitum ex absentia rei suæ est passus.

502. *Dico. 7°*: Si rem alienam consumas, quando preveditur inevitabile periculum interitûs apud dominum, opus est multiplici distinctione. Vel enim 1° res ob circumstantias suas nullo modo servari potest ac restitui domino; tunc enim, si periculum imminet ex causis naturalibus et non liberis, potes eam consumere citra obligationem restitutionis; quia res in tali casu domino parum aut nihil valet, et ipse non potest rationabiliter in vitus esse propter consumptionem. Meritò tamen observat C. de Lugo, n. 146, casum esse rarissimum; quia semper aderunt aliqui qui rem essent empturi, saltem pretio quodam minore. Vel 2° rem eripuisti periculo, et collocasti simpliciter in tuto, ut non subiacet amplius ulli periculo, et tunc non potest eam absumere sine obligatione restitutionis; quia status melior rei pertinet ad dominum: potes tamen compensationem potere tanquam utilis negotii gestor, si liberasti rem ut eam domino restitueres. Vel 3° prævides rem certissimè postea perituram, si domino restituas, et tunc, ut cum Vasquio et Lessio putat C. de Lugo, n. 145, consumendo rem, probabiliter peccas tantum contra charitatem, et non contra justitiam, esto posses interim diutius servare rem, et postea restituere citra periculum. *Ratio verò est*; quia justitia vult tantum ut rem restituas; restituito verò parum aut nihil in hoc casu prodest domino, neque magis evitatur damnum, sive restituas, sive consumas rem ipsius. Atque hæc servant ad elucidandas nonnullas difficultates quæ moveri possunt circa emptionem rei furtivæ.

Objectiones.

505. *Obj. 1^a*. Ex assertionibus nostris sequitur, eum qui rem indeterminatè debitam ex contractu, v. g. pecuniam, triticum, vinum, oleum mittit creditori suo per tertium, puta, nuntium, amicum aut alium fidum hominem, non satisfacere suo debito, nec esse liberum à restitutione, si res fortuito casu pereat in

via, vel nuntius eam ex negligentia perdat: aut ex malitia consumat: consequens est valde durum; quia nemo per contractum obligari vult ad iteratam solutionem rei. Et quid si res ad absentem creditorem iterum, tertio, vel pluries missa semper ita periret?

R. Si tertius non sit designatus à creditore, C.; si sit ab illo designatus et in procuratore electus, N. Si creditor pati debet casum fortuitum, quando res ipsi determinatè debita perit in via, non est nimis durum, si debitor pati debeat casum fortuitum, quando res indeterminatè tantum debita, quæ subiacet domino debitoris, perit in via; cùm in contractibus necessaria sit æqualitas, et par debeat esse utriusque conditio, ac quælibet res per casum fortuitum pereat domino suo, vel illi cui determinatè debetur. Quòd si tamen strepitùs ita res interiret, qui tamen est casus rarissimus, debitor est exensatus ex alio capite; quia nemo tenetur ad restitutionem cum detrimento proprio valde notabiliter majori.

504. *Obj. 2^a*: Ergo etiam si poenitens rem furto surreptam tradit confessario, cùm aliter sine gravi nota restituere non possit, non absolvitur à restitutione, si confessarius eam fortuito casu perdat, vel in via spoliatur ab hostibus aut eam malitiosè consumat: consequens est falsum; quia poenitens qui non potest aliter sine gravi nota restituere, si rem consignet confessario, facit quantum potest et debet. 2° Si creditor expressè consentiret ut restituito fieret per confessarium, consignans rem confessario; foret liber ab ulteriori restitutione; ergo etiam est liber si tacitè consentiat: atqui sic consentire videtur; nam hic modus restituendi frequens est et usu receptus, cui nemo contradicit. 3° Si poenitens non satisfaceret obligationi suæ, mittendo rem per confessarium, poenitens esset simpliciter excusatus à restitutione; quia non potest aliter restituere sine gravi dispendio famæ, vel detrimento valde notabili in bonis superioris ordinis.

R. N. M. Quamvis Diana propositam sententiam existimet in praxi tutam, et Lessius cum Filiucio dicat non omnino improbabilem, ac Palæus fateatur in eam se propendere, tamen, ut testis est C. de Lugo, D. 21, n. 59, omnes ferè DD. sentiunt poenitentem in hoc casu non fieri liberum à restitutione: fas autem non est in re tanti momenti deserere communissimam DD. In grave præjudicium tertii, præsertim cùm argumenta contraria vel nihil vel nimium probent. 2° Si debitor innocens juxta communem omnium sententiam non liberatur à restitutione quando per amicum fidem mittit centum florenos ex contractu mutui debitos, et isti pereunt in via; non est ratio cur debitor nocens liberari debeat in simili infortunio. 3° Poenitens quidem facit in hoc casu quantum potest et debet ad evitandum novum peccatum, non tamen facit quantum potest et debet ad dissolvendam obligationem restitutionis. Sic etiam, si debitor ex delicto non possit rem furtivam restituere nunc, statuat tamen restituere occasione proxima, et interim sollicitè custodiat

in arca, facit quantum potest et debet ad evitandum novum peccatum, non tamen se liberat à restitutione, nec etiam sit liber si res interim pereat casu per incendium, fulmen aut depopulationes hostium. 4° Etiam si creditor tacite consentiat ut debitum consignetur confessario, non tamen idcirco vult istum esse suum procuratorem; ita ut aequivalat rem tradere confessario, et tradere ipsi domino vel creditori. Sic etiam, licet creditor sit tacite contentus ut res indeterminatè debita mittatur per nuntium aut fidum hominem, non tamen hunc destinat in suum procuratorem, neque vult debitorem absolvi debito si res ad se nequaquam perveniat. 5° Pecunia quam mittis, dum adhuc est apud confessarium, est tua, non autem domini vel creditoris, nec est ei determinatè debita: igitur non domino, vel creditori, sed tibi perit. Et esto foret determinatè etiam debita domino vel creditori, tamen debitor ex delicto tenetur etiam ad casus fortuitos quibus res interit, et ipse debet comedere quod intrivit.

505. *Obj. 3°*: Ergo etiam tenetur poenitens ad iteratam solutionem, si pecuniam aliamve rem quam Titio surripuit, ex consilio simplicis ac minùs docti confessarii distribuat in pauperes, ac dein ex alio meliori confessario resciat incautum fuisse consilium, ac rem Titio, non pauperibus, restituendam.

R. C. sequel. cùm, ut observat Patr. Sporer, tr. 4, c. 4, n. 20, videantur eadem rationes hic pugnare quæ supra; nisi fortè Titius ita sit benignus, ut meritò præsumatur contentus, vel nolle toto rigore juris uti adversus debitorem pauperem à confessario deceptum. Alii fortassis obtinent aliam exensationem; quia, sicut non tenetur ad restitutionem qui rem alterius assumpsit bona fide, rationabiliter credens domino nequaquam id displicere, sic etiam urgendus non videtur ad restitutionem qui bona fide vel ex præsumpta domini voluntate dedit pauperibus absumendam. Verùm, utut hæc excusatio sæpiùs locum inveniat in debitis absque delicto, et iis quæ determinatè domino vel creditori debentur, non tamen ea procedit in debitis ex delicto.

506. *Obj. 4°*: Ergo etiam teneris ad iteratam solutionem, quando debitum quod interit erat ex voto vel juramento: v. g., vovisti calicem argenteum aut pecunias in honorem Virginis Oettinganae: nuntius, quem existimasti fidelem, in via spoliatur, aut cum calice vel pecuniis affligit.

R. multos apud Dianam, p. 40, tr. 16, resol. 97, admittit sequelam; et C. de Lugo, supra n. 59, affert exemplum illius qui, dum voti causâ tenderet Laurentum, à tempestate coactus appulit in Siciliam: hic enim minimè videtur liberatus ab obligatione voti; quia tempestas et impedimentum computari debet inter infortunia, non tamen dissolvit votum. Alii tamen existimabunt, Deum, qui cor et affectum potius intuetur quàm res, non exigere cum tanto rigore debita realia votorum, sicut homines qui, cùm bonis fortunarum indigeant, ad res potius quàm affectus hominum attendunt. Et hinc etiam summi pontifices faciliè dant

potestatem commutandi vota, non item promissa jurata, quorum neglectus cedit in præjudicium et damnum tertii. Dein vovens calicem aut pecunias, communiter tantùm promittit se missurum ac proin facturum quod ex sua parte requiritur ad hoc ut calix et pecunia veniat in locum sacrum, non autem promittit se suppleturum etiam nuntii defectus. Ex quo capite P. Suar. l. 4, de voto, c. 10, voventem, qui promissit sacra deditque sacerdotibus sufficiens stipendium, absolvit ab iterato stipendio vel elemosyna, si fors injustè missas omittant incurri sacerdotes, et non reddant stipendium. Item asscrit in casu quo quis promississet se missurum alium ad peregrinandum, ac ministraturum ei necessarios sumptus: unde, si pecuniis acceptis iste non obiret peregrinationem, nec compelli posset ad reddendas pecunias, vovens esset exemptus ab ulteriori obligatione.

507. *Obj. 5°*: Si debitor bonâ fide creditoris famulo vel domestico consignet rem, etiam indeterminatè tantùm debitam, censetur obligationi satisfacere, quamvis famulus aut domesticus malâ fide rem supprimat, alienet aut consumat.

R. D. Si famulus sit procurator domini, C.; secus, N. Si famulus à domino specialiter est constitutus aut missus, ut ipsius nomine debitum recipiat, excusatur à restitutione debitor, si debitum exsolvat famulo; quia, dum res traditur ejusmodi famulo, jam censetur solutio domino facta, juxta L. 180, quæ jussu, ff. de R. J. 2° Si famulus est œconomus, cui communiter affertur solent debita quæ dominus exigit, iterum liber est à restitutione debitor œconomus rem consignans; quia communiter œconomus est delegatus ut in recipiendis debitis fungatur officio domini. 3° Si verò res est pretiosa, non est liber à restitutione debitor, si rem cuique famulo vel domestico consignet; quia sunt frequentissimæ famulorum fraudes, et dominus non vult ut cuique res promiscuè tradatur. Illic etiam, si quis clam veniens ad debitorem se fingeret famulum, non fieret liber à restitutione debitor si rem ei simplici fide consignaret.

QUÆSTIO XXXIII.

AN EXCuset INGRESSUS IN RELIGIONEM?

508. Tres sunt sententiæ. Prima vult non posse debitorem ingredi religionem, et ingredientem non liberari debito restitutionis. Ita Gerson Alphab. 59, litt. X et Y; Valent. Medina, Carbon, Angles. Secunda contendit debitorem ingredi posse religionem et per hoc liberari debito restitutionis. Ita S. Thom. hic q. 189, a. 6 ad 3; Paludanus, Silv. S. Antoninus, Angelus, Cajet. Rosella, Armilla, Tabiena, Pedrazza, Viguerius, Aragon. Tertia media docet differendum ingressum religionis, si debitor in seculo manserit probabiliter speret debita sua vel integrè vel ex magnâ parte solvi posse intra breve tempus; secus autem, si necesse foret expectare per longum tempus, puta, per duos aut tres annos. Ita Lud. Lopez, Azor, Less. Palaus, Haun., Illsung; C. de Lugo, D. 21, n.

61, et Th. Sanch. l. 4 in Decal. c. 19, ubi materiam istam fusissimè ac doctissimè expendit.

509. *Dico 1°*: Debitor ex contractu purè gratuito, propter debita solvenda, communiter differre non tenetur ingressum religionis, esto postea non possit amplius illa solvere. *Ratio*; quia, qui per contractum purè gratuitum, puta, per promissionem liberalem se obligat, communiter se non intendit obligare, nisi quatenus commodè potest, neque communiter habet intentionem explicitam aut implicitam obligandi se ad statum secularem, casu quo non posset aliter extinguere debita. Quin communiter habet contrariam intentionem implicitam, ut patet in promissione etiam juratâ matrimonii, cui regulariter inest hæc conditio tacita: nisi fuero religionem ingressus. Dixi communiter, nam si debitor expressè se obliget ad manendum in seculo, donec solum fuerit debitum, manere debet in seculo, præsertim si juramento promissionem firmasset; nam promissio, præsertim jurata quæ cedit in commodum et utilitatem alterius, servari debet, quoties servari potest absque peccato. Dein, ut cum Th. Sanch. optimè notat C. de Lugo, n. 68, si debitor absque magno incommodo posset aliquandiu differre religionis ingressum, puta, per unum aut alterum mensem, imò per sex, et interea posset solvere debitum, teneretur ingressum differre; quia, qui promisit aliquid, etiam purè liberaliter tantum, debet adhibere media necessaria solutionis quæ commodè potest.

510. *Dico 2°*: Debitor ex contractu oneroso communiter ob debita solvenda non debet differre religionis ingressum ad longum tempus, puta, ultra duos vel tres annos. *Ratio*. Nam obligatio quæ nascitur ex contractu, pendet ex voluntate vel intentione contractantis: atqui contrahens onerosè, licet communiter se rigidius obliget quàm contrahens tantum gratuitò, tamen ordinariè se non obligat ut velit etiam stare contractu cum maximo suo detrimento, quale foret, si non posset unquam mutare statum suum in melius, ac vivere cum incomparabiliter majore securitate salutis. Adde, quòd sponsalia vel promissio mutua matrimonii sint onerosi contractus, et tamen in iis implicitè semper includitur tacita conditio: nisi fuero religionem ingressus.

511. *Dico 3°*: Spectato jure naturali probabiliter neque debitor ex delicto tenetur ob solvenda debita differre religionis ingressum ad longum tempus.

Ratio prima. Debitor ex delicto restituere non tenetur debita in re, quando damnum quod pateretur esset incomparabiliter majus, præsertim in bonis altioris ordinis, quàm foret commodum quod ex restitutione perciperet creditor, prout superius, q. 50, fuit uberius ostensum: ergo multò minus cum simili damno restituere tenetur bona quæ tantum habet in spe: atqui perpetua vel valdè diuturna exclusio à statu regulari quam pateretur debitor, communiter esset damnus incomparabiliter majus, et quidem in bonis altioris, imò supremi ordinis quàm sit commodum quod ex restitutione perciperet creditor. Secun-

da. Vir honoratus, juxta communem et veram sententiam, non tenetur procurare lucrum moraliter impossibile cum suo statu vel labore statum suum omninò dedecere, ut dictum n. 461: ergo multò minus tenetur procurare lucrum moraliter impossibile cum statu perfectissimo religionis, ad quem aliunde habet jus, et cujus jactura longè gravior est damnus quàm jactura status honorati. Tertia: Nemo facilè dixerit aliquem ob debita persolvenda teneri semper abstinere statu conjugali, præsertim si propter tentationes gravissimas aut familiæ bonum hæc abstinentia foret molestissima: atqui absentia à statu incomparabiliter præstantiore, scilicet religioso, longè magis est difficilis et molesta homini qui seriò desiderat salutem. Videri potest Illsüng, optimè questionem hæc discutens.

512. *Dico 4°*: Attento tamen jure novo positivo, non potest debitor ex delicto religiosum statum amplecti, quando non potest aliter solvere debita. *Ratio*; quia Sixtus-V, anno 1587, motu proprio per specialem bullam exclusit ab ordinibus regularibus eos qui sunt ære alieno gravati, et ipsos inhabiles reddidit ad professionem. Et quamvis Clemens VIII, anno 1602, temperaverit Sixti bullam, ac statuerit professionem esse validam, tamen declaravit eam illicitam, ac superiores ordinum qui recipiunt ejusmodi debitores subiecit gravissimis penis. Advertunt tamen DD. cum Th. Sanchez et C. de Lugo, n. 87, prohibitionibus istis non comprehendi 1° moniales; 2° nec equites ordinum militarium, quia non veniunt in odiosis sub nomine regularium; 3° nec debitores quorum debita sunt parvi momenti, vel quorum debita non superant vires facultatum; hæc enim post ingressum religionis possunt creditoribus relinquere; 4° neque debitores qui sine gravi culpâ contraxerunt debita; nam pontifices videntur loqui tantum de decocoribus, qui bona sua dilapidarunt comessionibus, luxuriis, etc.; 5° neque illos qui quidem ex gravi culpâ contraxerunt debita, sed nullam habent spem quòd manentes in seculo possint creditoribus satisfacere; nam horum ingressus non præjudicat creditoribus; 6° neque illos qui tantum oppressi sunt debitis incertis, citiamsi debita sint ex delicto; cum enim isti saltem jure positivo debeant bona quæ restitutioni sunt obnoxia distribuere pauperibus, et ipsi restituendo non sint, potest eis confessarius tanquam verè pauperibus applicare summam debitam ad finem ingrediende religionis.

513. *Dico 5°*: Qui rationibus reddendis obstricti sunt, non possunt ingredi religionem ante rationes redditas. Ita colligitur ex C. legen, dist. 35; C. unde obligatis ad ratiocinia, et ex L. Officiales 4, Cod. de episc. et cler. Notant autem auctores, professionem editam ante datas rationes, utni illicita sit, semper tamen esse validam; quia nusquam exstat lex irritans ejusmodi professionem. An verò, quando rationes non possunt reddi, nisi longissimo tempore, teneantur isti differre semper ingressum religionis ex jure positivo, disputandum aliis relinquo.

514. *Dico 6°*: Debitor ex contractu vel delicto, si potest intra breve tempus, id est, unum aut alterum annum gravia debita solvere, communiter ex justitia tenetur ingressum differre, si quidem illa non possint aliter solvi, nisi dilato religionis ingressu. *Ratio*. Nam hæc dilatio non est tam grave detrimentum, ut propterea debeat omitti solutio debitorum quæ contracta fuerunt ex oneroso pacto vel delicto, et aliàs innumeris creditoribus gignerentur nimia detrimenta. Sapienter etiam advertit C. de Lugo, n. 70, perpendendum esse fructum quem debitor sperat ex ingressu religionis. Unde si vellet ingredi religionem laxam, præsertim ob motiva temporalia, vel posset æqualem ferè profectum in beneficio quodam ecclesiastico seculari sperare, ubi simul lucraretur media necessaria solutionis, certè non excusaretur à solvendis debitis, etiamsi religionis ingressum vel penitus omittere, vel differre deberet ad longissimum tempus.

515. *Dico 7°*: Religio vel monasterium non tenetur ex suis bonis solvere debita quæ religiosus contraxit ante licitum religionis ingressum. Ita cum communi C. de Lugo, D. 3, n. 245, et D. 21, n. 79. *Ratio*; quia creditor in bona religionis aut cœnobii nullum habet jus. Unde si religiosus etiam in ipsa religione, imò prælatus sine consensu conventus contraheret debitum ex delicto, vel injustè consumeret bona cujusdam domini secularis, non teneretur conventus sarcire damnum; quia personæ delictum non debet in damnum Ecclesie converti, juxta *Regulam* 76, in 6. Hinc etiam conventus non tenetur, quando res ab externo deposita apud privatum vel etiam prælatum, periit solum ipsius culpâ. Secus est sentiendum quoad debita quæ prælatus aut procurator contrahit, non excedendo limites administrationis suæ.

516. *Dico 8°*: Tenetur tamen religio vel monasterium solvere debita religiosi ex bonis quæ religiosus habuit ante religionis ingressum, vel etiam ex bonis quæ religiosus postea per hæreditatem, legata, donationem aut operam suam obveniunt. Ita rursus cum communi C. de Lugo suprâ. *Ratio*. Nam creditor habet jus ad hæc bona, nec aliter hæc bona transeunt ad religionem, nisi cum obligatione quam habent, si religiosus non esset ingressus religionem. Porrò, cum dicitur solutionem esse faciendam ex bonis quæ religioso per operam suam obveniunt, opus est distinctione. Nam si religiosus operâ suâ serviat immediatè religioni, v. g., si coquat ei panem, pingat imagines aut adificet monasterium, religio non tenetur ex his bonis satisfacere creditori, sicut etiam satisfacere non deberet alius dominus cui debitor ære gravatus præstaret ejusmodi servitiâ. Secus est dicendum de laboribus quos immediatè non impendit religioni, v. g., si condicionatur aut dirigit scholas, et accipit inde salarium.

517. *Dico 9°*: Religiosus, quando non potest aliter solvere debita, tenetur ex justitia procurare media necessaria solutionis per suum laborem, modò labor non sit nimium difficilis aut contra decentiam sui sta-

tus, ac prælatus det licentiam quam tamen licet ex justitia dare non tenetur. Ita cum pluribus C. de Lugo, D. 21, n. 81. *Ratio primæ partis*, quòd religiosus laborando debeat procurare media solutionis, est; quia status religiosus non aliter excusat religiosum à solutione debitorum, nisi quatenus impedit potentiam solvendi: ergo si religiosus laborando potest acquirere media necessaria solutionis, non est cur excusetur à solutione. *Ratio secundæ partis*, quòd labor non debeat esse nimium difficilis et dedecens statum, est; quia secularis etiam dominus, quando non potest aliter solvere debita, descendere non tenetur ad media nimis exotica, vel dedecentia statum; nec gubernator urbis addiscere debet aut exercere sutoris artificium, ut creditoribus satisfaciat. Porro multo dedecent in religione sacerdotem quæ non dedecent laicum, et multo dedecent ecclesiasten aut theologum qui sublimioribus curis adstringitur, quæ non dedecent simplicem patremfamilias. *Ratio tertæ partis*, quòd labor institui debeat ex licentia superioris, est; quia statum religiosi nihil magis dedecet quàm laborare contra voluntatem superioris, et aliàs posset quis etiam laborare extra conventum et in habitu seculari. *Ratio quartæ partis*, quòd prælatus non tenetur ex justitia concedere licentiam, est; quia prælatus ipse nil debet creditoribus, et aliunde jus habet gubernandi vel occupandi subditos pro libitu: jus autem hoc, ratione traditionis per professionem factæ, fortius est quàm jus creditoris. Non tamen inficior, charitatem exposcere sæpius ut prælatus non denegat licentiam, quando potest eam concedere sine notabili detrimento cœnobii.

Objectiones.

518. *Obj. contra secundam et tertiam conclus.* 1° Obligatio naturalis præcedit ea quæ sunt puri consilii: sed obligatio solvendi debitum est naturalis, ingressus verò religionis est puri consilii.

R. D. M. Obligatio solvendi debitum in casu quo potest debitum solvi sine maximo solventis damno, vel non adsunt aliæ cause solutionem excusantes, C.; in contrariò casu, N. Præceptum naturale restitutionis non obligat in casu quo quis moraliter est impotens ad restitutionem: at, qui non potest restituere sine maximo suo detrimento, censetur moraliter impotens.

519. *Obj. 2°*: Filius non potest ingredi religionem, quando non potest aliter quàm in seculo subvenire necessitati maxime parentum: ergo etiam debitor non potest ingredi religionem, quando solum in seculo potest extinguere debita. *C. prob.* Ideò filius non potest ingredi religionem, quia de jure naturali debet succurrere parentibus, et ingressus religionis est puri consilii: sed hæc ratio pugnat etiam in altero casu.

R. N. C. Disparitas est, quia propter arcuissimum vinculum nature, longè major est obligatio pietatis in parentes quàm sit obligatio justitiæ; nam propter necessitatem maximam parentum quæ filium arcet ab ingressu religionis, potest etiam filius omittere debita justitiæ.

520. *Obj. 3°*: Qui solo brachio posset comparare lucrum unde solveret debita, peccaret contra justitiam abscondendo brachium: ergo etiam qui permanens in seculo, potest comparare lucrum quod requiritur ad solvenda debita, peccat contra justitiam ingrediendo religionem. *C. prob.* Ideò peccat prior contra justitiam, quia se reddit inhabilem ad solvenda debita: sed hoc etiam facit posterior.

R. N. C. Ad prob. D. M. Ideò solum, *N.*; quia se reddit inhabilem modo prorsus illicito ad quem nullum habet jus, *C.* Si sectio brachii necessaria foret ad longiorem vitæ conservationem, non peccaret contra justitiam abscondens sibi brachium.

521. *Obj. 4°*: Non licet inferre proximo grave detrimentum ob lucrum proprium spirituale vel temporale; non enim faciendæ sunt mala ut eveniant bona: ergo non licet creditores privare debito propter spirituale lucrum statûs religiosi.

R. D. A. Non licet inferre damnum per actionem positivam quæ res auferitur domino, *C.*; non licet inferre per omissionem actionis, aut restitutionis ob detrimentum proprium valde notabiliter gravius, *N.* Vide quæ dicta sunt n. 475. Dein, ut advertit *C. de Lugo, D. 21, n. 77*, debitor in nostro casu non tantum privaretur lucro, sed etiam efficeretur maximo damno; quia privaretur libertate quam alii habent ad eligendum statum perfectum.

522. *Obj. 5°*: Mancipium sine consensu domini recipi non potest in religionem; et, si recipiatur, intra triennium extrahi potest: ergo etiam debitor sine consensu creditoris recipi non potest. *C. prob.* Creditor ordinariè patitur non minus damnum, quando recipitur debitor, qui nunquam expunget gravissima debita, quam patiatur dominus ex jactura mancipii.

R. N. C. Mancipium non solum domino debet sua, sed etiam seipsum. Unde, si tradat se religioni, perinde facit ac si personam suam alteri vendat, aut ex domini potestate fugiat, quod est furtum. Unde *Th. Sanch. l. 5 Dec. c. 4, n. 49*, meritò pronuntiat, irritam esse professionem mancipii. Contrà creditori debitor non debet seipsum, sed tantum sua, nec sua debet pro quovis casu, vel quando non potest ea dare nisi cum incomparabiliter majore damno.

523. *Obj. 6°*: Qui sub spe promissi matrimonii vitavit virginem, non potest absque virginis consensu licitè religionem ingredi: ergo etiam absque creditoris consensu religionem ingredi non potest, qui gravis debita cumulavit ex contractu.

R. N. C. Qui sub spe matrimonii copulam extorquet, implicitè promittit virgini se non ingressurum ordinem; nisi enim hoc promitteret, puella non daret usum corporis. At, qui debita contrahit, nec tacitè nec expressè promittit se non ingressurum ordinem, antequam solvat debita.

524. *Obj. 7°*: Qui defloravit virginem, etiam matrimonio non promisso, sed tamen injustè per vim aut fraudem, et non potest ei per augmentum dotis aut alios modos procurare decentes nuptias, absolutè tenetur volentem ducere, neque potest ingredi religio-

nem sub melioris vitæ prætextu: ergo etiam, qui debita contraxit ex delicto, nec aliter ea potest solvere quam si perseveret in seculo, non potest ingredi religionem: modus enim contrahendi debitum est idem utrinque.

R. N. C. Ut bene P. Illsung, n. 297, injusta defloratio virginis, ex consuetudine vel dispositione juris, æquivalet tacite promissioni qua deflorans disjunctivè promittit vel donationem, vel nuptias. Dein, ut subtiliter advertit *C. de Lugo, n. 78*, nisi deflorator puellam ducat aut ei dotem augeat, ut aquè bene possit nubere sicut priùs, femina patitur idem ferè detrimentum quod patitur deflorator; quia non habet libertatem assumendi statum quem voluerit: at, quando par aut idem est detrimentum illius cui debet fieri restitutio, non excusatur à restitutione qui per vim aut fraudem injustè læsit. Aliud tamen est in nostro casu, ubi damnum in bonis fortunæ quod patitur creditor ex omnia restitutione, non est tantum quantum est damnum illius qui privatur libertate religiosam familiam intrandi.

525. *Obj. 8°*: Si vera nostra sententia, discipulus quem artifex instruit et alit, nullà petiti pecuniâ, sed cum pacto ut postea, v. g., per sex annos maneat apud magistrum et ei laboret, discipulus, inquam, iste non peccabit contra justitiam, si nondum expleto tempore transeat ad religionem. Idem casus formari potest in pueris qui subinde gratis accipiuntur et erudiuntur, cum pacto ut in templo canant usque ad quintum-decimum ætatis annum.

R. C. de Lugo, D. 21, n. 74, et Illsung concedunt sequelam. Unde secundum istos DD. discipulus in hoc casu magistro solvere tantum debet alimenta accepta et valorem instructionis, deducto valore sui laboris et obsequii, casu quo conditionatè pactum esset initum; non verò debet resarcire damnum magistri qui probabiliter alium alumnus suscepisset diutius servitutum. Verùm hoc alii desunt.

526. *Obj. 9°*: Debitor qui non potest aliter solvere debita, nisi donationem, hereditatem aut legatum acceptet, non potest illa repudiare citra vitium injustitiæ, ut communis ac longè veritùs apud Palaum, *D. 1, de Just. p. 17, § 11*, docent TT. contra non paucos juristas; et aliàs neque peccaret contra pietatem, qui parentibus, gravi necessitate pressis, non succurreret, eum tamen facilitè posset acceptando hereditatem aut legatum: ergo etiam, qui non potest solvere debita, nisi perseveret in seculo, non potest deserere seculum citra vitium injustitiæ; ratio enim utriusque est quia qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media.

R. N. C. Qui tenetur ad finem, tenetur quidem ad media facilia vel ordinaria, non tamen ad difficillima vel molestissima. Aliàs, ut bene *P. Illsung, n. 277*, si debitor esset valde lubricus, et contraxisset magnam consuetudinem peccandi graviter, sæpissimè teneretur abstinere statu conjugali, et loco illius assumere beneficium pingue ecclesiasticum, ut posset expungere debita, non obstante gravissimo animæ suæ periculo; sæpius enim contingit ut in ecclesiastico statu

comparentur media solutionis quæ tamen comparari non possunt in statu conjugali, ubi lucrum officii vel artis vix satis est ad quotidianas familie necessitates.

QUÆSTIO XXXIV.

AN EXCUSSET COMPOSITIO CUM SUMMO PONTIFICE (1)?

527. Dico 1° Summus pontifex potest facere compositionem in debitis incertis, ita ut debitor vel minus vel nihil restituere teneatur. Ita communis cum C. de Lugo, D. 21, n. 92. *Ratio prima* est praxis usitatisima pontificum, qui per bullam *Cruciata*, qua fideles invitant ad bellum contra infideles, concedunt ejusmodi compositionem, sic, ut in Hispania et Sicilia, ubi solum est usus *Cruciata*, commissarii pontificis exigere soleant, v. g., duos julios aut regales pro quatuordecim vel quindocim scutis, aut pro 5000 diphidiorum solum 68, reliqua verò debita incerta remittant. Non est autem credibile, sanctissimos et doctissimos pontifices tandiu semper hætenus errasse, vel ignorasse quid exigenter commissarii. *Secunda*: Esto nulla sit proportio inter duos, v. g., julios aut regales et 14 vel 15 scuta secundum se, cum julius Romanus aut regalis Hispanicus æquivalcat nostris 12 circiter crucigeris, et scutum 2 florenis, tamen attendi debet finis bullæ vel bonum maximum quod resultat ex coacervatione pecuniarum in subsidium belli, si tantâ clementiâ cum debitoribus procedatur. Sic etiam ad comparandas maximas indulgentias, opera quandoque parva in jubilæo præscribuntur, ut alliciant omnes fideles ad tantum thesaurum. *Tertia*: Pontifex ex præsumpta testatoris voluntate, vel etiam ex suprema sua potestate, legata pia commutare potest in alium usum æquæ vel magis bonum: ergo etiam ex simili titulo commutare potest obligationem solvendi debita incerta. *Quarta*: Quod potest dominus honorum absque causa, potest etiam supremus administrator honorum ex justa et sufficienti causa: pontifex autem est supremus administrator honorum quæ debent erogari pauperibus, et habet sæpissimè sufficientes causas, v. g., maximam utilitatem reipublicæ christianæ, fructus uberrimos spirituales privatorum, ut debitoribus incertis condonet obligationem. *Quinta*: Obligatio distribuendi bona incerta in pauperes est tantum juris positivi: pontifex autem dispensare potest in iis quæ sunt juris positivi. Sic etiam, quia jure tantum positivo præcipitur ut canonici non faciant fructus suos ante professionem fidei, tamen si canonici fructus illos accipiant, procul dubio potest pontifex illis obligationem restitutionis remittere. Sic etiam pontifices non rarè dispensant cum iis qui debent restituere fructus ob neglectum breviarium. Porro disputant DD. an debitor qui facta compositione solvit partem designatam pro debitis incertis, in conscientia maneat ita liber, ut etiam comparante postea vero domino vel creditore, nihil amplius restituere teneatur:

(1) Gallicis theologis non approbantur omnes hujus quæstionis assertiones: sed hic disputandi non locus et opportunitas dantur.

in quo negativam sustinent Corduba, Covarr. Turrian. Molin. Villalobos, Rodriguez. Sed affirmativam teneatur Bannez, Sotus, Henriquez à Costa, quibus cum certa limitatione consentit C. de Lugo, n. 98.

528. Dico 2°: Etiam circa debita certa potest subinde pontifex ex gravissimis causis facere compositionem, quamvis hac potestate nunquam utatur. Ita Dicast. D. 10, de Rest. n. 175; C. de Lugo, n. 96. *Ratio prima*. Licet pontifex non sit dominus, neque supremus administrator omnium bonorum temporalium, habet tamen indirectè potestatem disponendi de bonis temporalibus christianorum, quatenus id necessarium est ad rectam Ecclesiæ gubernationem: ergo, si summa necessitas Ecclesiæ posceret et non sequerentur scandala vel alia graviora mala, posset summus pontifex auferre domino vel creditori sum jus, et obligationem debitoris extinguere. *Secunda*. Si lex civilis propter commune et temporale bonum admittit dominium veris dominis, et transfert illud ad possessores bonæ fidei post legitimam præscriptionem, non est ratio quare non etiam ob bonum commune spirituale lex ecclesiastica possit adimere jus creditoribus, et absolvere debitores onere restitutionis. *Tertia*. Cesante scandalo, posset pontifex id facere circa debita certa, quæ solvi deberent iis quorum bona secundum leges ecclesiasticas applicanda sunt fisco. Nam si pontifex statuere potest ut eorum bona raptantur ad fiscum, etiam statuere potest ut debitores iis non reddant bona quæ debentur alias reddere.

529. Dico 3°: Episcopi non possunt facere compositionem in bonis certis aut etiam incertis. Ita Silvester, Corduba, Mannel, Molina, Turrian. et C. de Lugo, n. 106, contra Trullenck. Villalobum. Henriquez et Dianam. *Ratio prima* est stylus omnium episcoporum. *Secunda*. Pontifex eatenus facere potest ejusmodi compositionem, quia potest indirectè de bonis temporalibus christianorum disponere propter bonum commune spirituale: sed hæc ratio non concernit episcopum. *Tertia*. Debita incerta ex delicto, saltem de jure humano et canonico, debent erogari pauperibus: at episcopus dispensare non potest in jure canonico, præterquam in casibus à summo pontifice concessis.

QUÆSTIO XXXV.

QUENAM ALIÆ CAUSÆ DEBITOREM EXCUSENT?

530. Præter memoratas, varie solent ab auctoribus adduci: 1° excommunicatio debitoris aut creditoris; 2° condonatio vel remissio creditoris; 3° donatio vel legatio rei æquivalentis; 4° absolutoria sententia judicis; 5° juramentum decisorium; 6° transactio; 7° novatio; 8° delegatio; 9° compensatio; 10° solutio facta creditori creditoris; 11° cessio honorum; 12° præscriptio. De postremâ dicitur alibi. De cæteris hic breviter inquiremus.

531. *Dub.* 1° an excommunicatio debitoris aut creditoris excuset à restitutione, vel saltem suspendat obligationem restitutionis?

R. Si solus debitor est excommunicatus, differre

non potest propterea restitutionem, quiddam contra docent Ugulinus et Sairus. *Ratio 1^a* quia passim debitores excommunicantur, ut debita solvant, nec absolventur donec restituant. Et aliis excommunicati commodum reportarent ex iniquitate vel malitia sua, prout notavit Innoc. III in *C. si verè 54, de sent. excommunic.* 2° Si creditor propter excommunicationem non est vitandus, debitor non potest differre solutionem. Nam ideo non debet statim solvere, quia cum creditore non possit communicare: sed hæc ratio cessat si creditor non est vitandus. 3° Etiam si creditor sit vitandus ob excommunicationem, tamen communior, imò, teste Pallav. D. 1, p. 17, § 4, certa sententia vult non idcirco differri posse solutionem privatam; quia licet excommunicatus vitandus arceatur à iudicio, nec ei concedatur actio propter honorem et reverentiam tribunalis, ut patet ex *C. pia de except. in 6*, non tamen continuò privatur suis bonis et iuribus proprietatis, neque per excommunicationem prohibetur illi quodvis commercium si cedat in magnam utilitatem, seu temporalem, seu spiritualem excommunicati; secus enim nec famuli persistere possent in ejus servitio, neque possent debitor privatim vel brevi colloquio causam dilationis illi proponere, quod nec ipsinet AA. volunt. Præterea *C. quoniam multos, 11, q. 3*, permittitur communicatio cum excommunicatis ob necessitatem; et *C. inter alia 31, de sententiâ excommunicationis*, dicitur non prohiberi quominus excommunicatis aliquid detur humanitatis causa. Nec obstant *C. ult. de excess. prælat. et C. nos sanctorum 15, q. 6*, ubi vassalli vel sacerdotes eximuntur à debito fidelitatis debite principi vel episcopo excommunicato: nam ex his capitulis tantum infertur, principes et episcopos, nominatim excommunicatos, privati jurisdictione vel usu illius; non autem sequitur creditores spoliari jure privatim exigendi debita.

532. *Dub. 2°* an exuset condonatio vel remissio creditoris?

R. Exusat; nam condonatio vel remissio creditoris æquivaleret solutioni, et nolenti vel certè non exigenti solutionem non fit injuria pro omissionem solutionis. Duplex tamen conditio requiritur: prima, ut condonatio vel remissio sit valida, nec irritetur à jure; secunda, ut fiat liberè, nec extorqueatur illegitimè vi vel fraude. Et hinc 1^a nulla est condonatio vel remissio debiti quæ fit ab eo qui condonare vel restituere non potest, v. g., à filiis familias, pupillo, prodigo, furioso, religioso particulari, procuratore rerum alienarum, exactore vectigalium aut muletarum, qui dominium rerum aut liberam administrationem non habent, vel non agunt ex voluntate domini. 2^a Juxta *C. exigit et seq. de censibus, et exactionibus in 6*, episcopus aut archiepiscopus ecclesias visitans, et accipiens aliquid ultra sumptus necessarios ad victum, tenetur ad restitutionem in duplum intra mensem, neque valet remissio dantium. 2° Ex *C. statutum de rescript. in 6*, iudex delegatus accipiens aliquid præter esculenta et poculenta liberaliter oblata, quæ paucis diebus possunt consumi, tenetur ad restitutionem, non obstante qualibet remissione.

4° Ex *Clement. notentes, de heret.* inquisitores qui pretextu officii pecunias extorqueant, subjacent restitutioni, et remissio non valet. 5° Ex *Trid. sess. 24, c. 12, de reform.* canonicus absens retinere non potest distributiones, etiam si prælatus ecclesie particularis aut Ecclesia remittat obligationem. 6° Securi non sunt in conscientia debitores qui se fingunt impotentes ad solvendum, aut pauperiores quàm reipsa sint, vel solutionem tandiu procrastinant, ut creditor ex metu totum admittendi remittat partem debiti. Sigetiam gravissimè peccant magnates, qui mercatoribus, officibus aut officialibus inferioribus nolunt solvere debita, nisi remissâ dimidiâ parte debiti. 7° Ut existimat *C. de Lugo, D. 21, n. 49*, etiam tuti non sunt qui per inopiam non possunt solvere totum, possunt tamen partem, at illam partem non aliter offerunt, nisi cum pacto ut remittatur residuum; quia creditores tunc tantum consentiunt ex metu, ne totum amittant. Posset tamen hæc pactio fortassis locum habere, quando debitores in gratiam creditorum offerrent de præsentî majorem solutionis partem quàm reipsa teneantur vel inopiam. Hoc enim excessu venditor creditoribus spem dubiam incerte solutionis future. 8° Juxta eundem auctorem, n. 49, à restitutione non eximuntur debitores, quando remissio debiti, non quidem ab ipsis, sed tamen ab aliis injustè fuit extorta per metum aut fraudem; quia remissio perinde est involuntaria, sive debitor, sive tertius cogat aut decipiat. Et quamvis in contractibus onerosis fortè debeat hic fieri discrimen, tamen in purè lucrativis videtur aliter discernendum, ut pronuntiat *C. Pallav. apud Haunold. tr. 8, n. 120*. Verùm hoc alibi discutiam ex professo. 9° Non pauci docent, condonationem aut remissionem debiti nullam esse, quando precibus importunus extorquetur; quod ego non crediderim, nisi fortassis preces supra modum importane sint, ut creditor absolutè mallet re suâ privari quàm illis assidue vexari; et aliàs etiam Evangelicum ille mendicis egisset injustè, quando per importunitatem extorsit panes. Disputant etiam hic DD. an si debitor inopiâ suâ creditorem movit ad remissionem, tenetur restituere debitum, ubi pervenit ad pinguirem fortunam. Afferunt aliqui: sed *Th. Sanch. l. 4, de Matr. D. 9, n. 17; Dicast. D. 10, n. 112; C. de Lugo, d. 21, n. 49; Silv. Navarrus uterque, Saa, Bonac. et alii negant*; quia remissio fit absolutè, et est solutio quedam virtualis. juxta *L. si fundum 81, § Titio fundum, ff. de legatis 1*. Imò, juxta communem, procedit etiam hæc resolutio pro casu quo facta est remissio debitori, qui nunquam habuit animum solvendi, modò non intervenerit fraus aut legitima vis; nam internus hic animus nullo modo vitiat condonationem aut remissionem liberam.

533. *Dub. 3°* an sufficiat ad omissionem restitutionis voluntas creditoris rationaliter presumpta?

R. Sufficit, quia voluntas, rationaliter presumpta, sufficit etiam ad excusationem facti, prout communiter concedunt DD. ut Armilla, Ros. Tabien. Silvest. Cajet. Angles, Aragon. Sairus, Lessius, Th. Sanch. et *C. de Lugo, D. 21, n. 54*, et colligitur ex

L. inter omnes 46, § *rectè*, et *L. qui cas.* 48, § *qui ex, ff. de furtis*. Imò communiter DD. hoc extendunt ad casum quo domino quidem displicet modus accipiendi sine licentiâ, non tamen displicet substantia. 2° Acceptio, retentio vel omisio restitutionis non est injusta, nisi fiat invito domino vel creditore: non fit autem invito domino vel creditore, si fiat ex voluntate rationabiliter præsumptâ. 3° Quamvis ex hoc capite complures excusentur, ut filii familias, quando furantur patri non valde notabilem summam, domestici, quando consumunt esculenta communia, tamen summo opere cavendus est abusus. Unde non puto sufficere quamcumque vero similem aut probabilem præsumptionem; quia fores nimium panderentur furtis et injustitiis, ut bene ponderat Molina; sed existimo requiri præsumptionem moraliter certam aut longè magis probabilem, præsertim in rebus gravis momenti.

554. *Dub.* 4° an excuset donatio vel legatio rei æquivalentis?

R. Si debitor est memor debiti, sed tamen habet animum verè donandi vel legandi, certum est non extingui debitum; quia pendet ex arbitrio debitoris an actu suo velit novum transferre jus in creditorem, vel an malit extinguere debitum, ut colligitur ex *L. creditorum* 87, ff. *de leg. 2*; *L. credit.* 16, *C. de legat. L. si compensandi* 6, *C. de hered. instit.* Nec obstat quod aliis præceptis satisfieri possit, etiamsi desit satisfaciendi voluntas. Nam obligatio cæterorum præceptorum non dependet ex voluntate nostrâ, sicut obligatio contrahendi vel solvendi debitum justitiæ. 2° Si debitor est memor debiti et dat animo solvendi, satisfacit debito, quamvis exterius simulat donationem, aut det in his circumstantiis in quibus creditor existimat rem sibi donari; quia non requiritur ad veram solutionem ut debitor externè fateatur se solvere, modo non habeat animum solutioni contrarium. Et hinc, si Titius non possit aliter sine notâ solvere Caio 100 florenos quos ei furto surripuit, ac illi restituere tempore nuptiarum, ubi Caius crederet offerri donum nuptiale, non esset urgendus ad aliam solutionem. Sed quid si Caius esset vir honestus, ac donatione simulatâ deceptus, postea simile donum offerret? Tam-
burinus, l. 8, tr. 4, c. 1, § 5, n. 2, existimat antidotum licite recipi, nec consurgere novam obligationem restitutionis; quia Titius est usus jure suo, nec ipsius simulata donatio fuit causa, sed tantum occasio antidoti. Verùm hanc responsonem discutiant alii. Certum est non posse simulatam ejusmodi donationem institui, quando non timetur notabile detrimentum. 3° Si debitor donans aut legans est immemor debiti, non satisfacit debito, esto non donaret aut legaret si sciret suum debitum. Itâ communis ferè opinio apud Covarruv. et Menoch. quos sequitur Palaus, D. 1, de Just. p. 17, § 8, n. 3. *Ratio*. Nam in contractibus non attenditur quid quis faceret sub hac aut illa conditione, sed quid absolutè faciat. Et hinc in externo foro debitor iste cogeretur ad solutionem antiqui debiti nisi fors manifestè forent conjecturæ quòd de-

bitor non interderit gratis donare vel legare. 2° Plures tamen DD. cum Covarr. *C. offic. de rest. n. 2*, excipiunt debitum legale, v. g., si pater relinquit filie legatum quod computatur pro dote debita, *L. si cum dote* 22, § *si pater, ff. soluto matrimonio*; si maritus fecit uxori legatum quod computatur in partem illius quod aliàs uxori debetur. *In authent. præterea, C. unde vir et uxor.* 3° P. Layman. c. 12, de rest. n. 9, putat etiam excipi posse debita quæ propter legem ecclesiasticam expendi debent in pauperes vel causas pias. Unde si, v. g., canonicus restituere deberet 500 aureos ob neglectum officium divinum, ac immemor debiti procuraret argenteam statuum templo, non esset urgendus ad ulteriorem restitutionem. *Et ratio*; quia lex positiva, dum obligat ecclesiasticos ad restitutionem ob neglectum officii divini, tantum vult ut in pias causas expendatur fructus malè percepti, neque pauperibus aut templis conferat ullum jus ad fructus; vel si conferat, intendit hoc tantum sub conditione; si nimirum ecclesiasticus non tantumdem ad causas pias gratis expendat; melius enim est ejusmodi leges ecclesiasticas benignius explicare. Præterea, qui rogat aliquid in causas pias, semper vult satisfacere pro suis delictis: igitur implicite vult satisfacere debito quod contraxit ex officii divini neglectu. Sic etiam aliqui excusant mercatores qui, cum habeant plurima debita incerta ex delicto, plura tamen expendunt in causas pias, quanquam sæpè non sint memores debitorum. Atque hanc sententiam etiam approbare videtur C. de Lugo, D. 4, n. 46, et placere sibi ait Th. Sanchez. l. 2 Consil. c. 3, dub. 121, n. 3, quanquam in Decal. l. 1, c. 13, n. 11, contrarium sustineat.

555. *Dub.* 5° an excuset absolutoria sententia judicis?

R. Si restitutionis obligatio tantum est dubia, tunc statur auctoritate judicis, ad quem pertinet decisio dubiorum. 2° Si restitutionis obligatio est certa, non tunc statur auctoritate judicis; quia sententia vel est iniqua, vel nititur falsâ præsumptione. 3° Secus esset dicendum; si iudex in penam creditoris absolvet debitorem ab obligatione certa restitutionis. 4° Quando quis per sententiam, ordine juris latam, privatus est officio, beneficio vel hæreditate, Lessius, l. 2, c. 16, n. 68, putat, eum qui bona hæc postea obtinuit, non teneri ad restitutionem, etiamsi privatim sciat condemnatum esse innocenter, modo causa falsæ sententiæ non existerit; quia potest respublica propter gravissimas causas, et ne perturbentur judicia, transferre dominia rerum. Verùm hoc est alterius loci.

556. *Dub.* 6° an quid valeat juramentum decisorium?

R. Sæpè fit ut creditor, in supplementum suæ probationis, quæ per se non sufficit, exigat deseri juramentum debitori. Quare si debitor juratò neget debitum, et iniquitas juramenti non possit ostendi, debitor est tutus quoad forum externum. 2° Imò, si juramento simul accedat absolutoria sententia judicis, extinguitur omnis obligatio civilis, neque creditor amplius actionem intentare potest. *Cod. civ. Juramen-*

tum in quolibet statu cause deferri potest, dummodo merè personale sit factum quo approbando expetitur. Decretorium est, litemque dijudicat etsi postea falsum fuisse deprehendatur; omnia quæ ex juramenti præstatione pendebant juranti tribuuntur, salvâ tamen publicâ ministerii vindictâ, si postea turpitudô jurantis pateat, proditâ per titulos ejus infamiâ. Art. 1553 et seq. Cod. civ. et 366 Cod. pœnalis. 3° In foro tamen interno manet obligatio debitoris, si sciat iniquitatem juramenti, vel postea comperiat certitudinem debiti. Creditor autem sciens justitiam suæ causæ, prospicere sibi potest per compensationem occultam.

557. *Dub. 7° quid sit transactio?*

R. Juxta Molinam et alios, est onerosa pactio de re dubiâ, post litem aut controversiam in judicio, vel etiam extra, motam, 2° Transactio liberat à restitutione, non quidem totaliter, sed quoad partem æquivalentem æstimabilitati justæ defensionis adversus actorem. 3° Debet tamen tempore transactionis res esse dubia; secus enim, si nôset actor jus alteri favere, irrita foret ejus actio. *L. si summa 65, ff. de conditione indebiti.* Si verò notitiam pro se haberet ille contra quem instituitur actio, posset alterum convenire per actionem doli. *L. sub prætextu 19, C. de trans.* Jure nostro transactio est contractus scriptus litem exoriam dirimens, vel exoriendam præveniens.

Art. 2044. De ejus vi lex Romana cum Gallicâ concordans statuit: *Non minorem auctoritatem transactionum quam rerum judicatarum esse, rectâ ratione placuit, dummodo tamen falsis titulis non innitatur; art. 2054, 2055; nec dolo malo ut re jam judicatâ. proyocetur, 2056; excepto casu quô de testamenti vani, vel rupti nullitatibus etiam rescissoriis transigatur. Art. 1553.*

558. *Dub. 8° quid sit novatio?*

R. Est prioris debiti vel obligationis in aliam obligationem, vel civilem, vel naturalem translatio, ita ut prior perimatur. *L. 1, ff. de novat.* Fieri potest tripliciter: 1° si debitum mutetur quoad formam, ut si pretium quod ex emptione debetur, convertatur in mutuum; 2° si mutetur quoad materiam, ut si loco pretii quod debetur, subrogetur debitum mercis; 3° si mutetur ratione personæ, ut si debitor aut creditor substituat alium qui solvat aut cui solvatur. Codex noster de novatione satis cum veteri concordat, sed alio modo novationem explicat et dividit. Eo duce, novatio est substitutio novi debiti veteri debito, quod tum omnino extinguitur. Tribus modis fit: Quum debitor novum debitum contrahit quod veteri substituitur quod perimitur; quum novus debitor prisco debitori jam libero, substituitur; quum ex novo pacto, novus creditor prisco substituitur, cui nihil tunc debitor obligatur.

559. *Dub. 9° quid sit delegatio?*

R. Est species novationis; nam, ut ex Ulpiano colligitur *L. delegare 11, ff. de novat.* nihil est aliud quam substitutio novi creditoris aut debitoris. Huius delegationi similis est solutio facta creditori creditoris, de quâ mox.

540. *Dub. 10° qui i sit compensatir?*

R. Est debiti et crediti inter se contributio. *L. 1, ff. de compens.* Quando enim duo sibi mutuo sunt æqualiter debitores, utrumque debitum extinguitur, extra casus jure specialiter exceptos. Sic enim compensari non possunt debita regi vel reipublicæ, quæ vergunt in communem et publicam utilitatem, debita titulo depositi vel commodati. 2° Ad compensationem requiritur ut debitum sit certum vel ejusdem rationis, ac functionem recipiat. Unde, si non sunt ejusdem speciei, non est propriè compensatio, quanquàm debitor titulo retorsionis possit omittere restitutionem, donec alter viceissim restituit; ut ex *L. non sortem 26, § si eantur, ff. de conditione indebiti, ostendit Molina D. 560.* Compensatio, jure nostro, est reciproca et fictiva solutio, quæ inter duas personas debito mutuo sibi invicem obligatas, intervenit. Præter excepta à Voglero proposita, notantur in art. 1295 res injuriâ ablata, depositum, mutuum, res in quibus lex vetat injici manum, quæ omnes compensationi locum non admittunt. Vide Cod. civ. libro III. De acquirendo dominio, titulo 5, sectione 4. 3° Hæc compensatio differt ab illâ quam theologi communiter occultam compensationem vocitant, et quæ potius est recuperatio debiti per occultam invasionem.

541. *Dub. 11° an solvens creditori sui creditoris, liberetur à debito? v. g., debes Titio centum, Titius etiam Caio debet centum: Caius qui non potest obtinere centum à Titio, petit illos à te.*

R. Si Titius est contentus, utique satisfacis et es liber ab ulteriori debito. 2° Si Caius uti potest occultâ compensatione, non peccas graviter contra justitiam, dando centum Caio; quia Titius est irrationabiliter invitus, et tu cooperaris ad justam et licitam compensationem. Dein hæc ratione Caius transfert jus suum in te: ergo, sicut Caius uti potest occultâ compensatione, sic et tu. Aliud foret, si Titius haberet alios creditores anteriores, quibus prius satisfacere deberet quàm Caio; tunc enim non posses Caio solvere centum, in hypothesi quòd Titius non posset omnibus creditoribus satisfacere. 3° Quamvis aliqui cum Molina discrimen faciant inter forum internum et externum, tamen C. de Lugo D. 21, n. 146, putat nullum esse faciendum, nisi fortè debitum sit occultum, quod in exteriori foro probari non potest, vel sit ex eorum genere pro quorum repetitione non conceditur actio civilis.

542. *Dub. 12° quid sit cessio bonorum, et an excuset à restitutione?*

R. Cessione bonorum non satis distinguunt theologî ab illâ debitoris inopiâ quæ defectus, decoctiove æris vocatur, Gallicè, *faillite, banqueroute*, cum de commercium agente sermo est, et *déconfiture*, dissolutio bonorum, cum de alio quovis. Ut lucidiùs de hæc materiâ sentire detur, Codicis civilis instituta cum Codicis commercii dispositionibus conferre utile judicavimus.

Cum negotiator æri alieno solvendo imparem se suspensis solutionibus declararit, deficere dicitur, bonorumque administrationem à die defectus vel

decoctionis amittit; art. 457 et 442 Cod. com. Actuum et stipulationum sit incapax; art. 444 et seq., sigillis appositis, nominatis agentibus et procuratoribus et syndicis, debitorum status evolvitur; præcavetur venundatione mobilium actibus servatoriis et titorum investigatione ne aliquid in fraudem creditorum agi queat; art. 449-514. Convocato creditorum cœtu, pactura et compositio intervenire possunt inter eos et debitorem, quod Gallicæ vocant *concordat*: quæ facultas in suspectum aëris decoeli non cadit. Hic duo accidere possunt: accipitur vel respuitur propositio concordatûs. 1° Si utrinque adoptatur, tertiâ saltem parte creditorum assentiente, cessione voluntaria bonorum locus est: plerùmque autem interest etiam creditorum, ut afflicto debitori ærumnis immeritis, assumptis cautionibus bonorum reddatur dispositio, quorum ope fidem in commercio et auctoritatem nominis sui redintegrandi, postea debita exsolvere possit. Scripius etiam fit ut remissione partim factâ debiti, dieque quo cedebat prolatato, omnia in melius vertantur tum in creditorum gratiam, qui semper conscientie in foro jus pristinum asservant, tum in debitoris gratiam, qui non jam sibi vel bonis timet. Quamvis autem liberatus lege humanâ, debitor conscientie suæ rationes impedire debet: scit enim componentes non alio modo potuisse rem tractare, damnunq; perperos, ne omnia simul amitterentur; proindèque omnis damni auctorem de restitutione integrâ teneri. 2° Vel non admittitur compositio; tunc contractus unionis creditorum constituitur miseriore debitoris fortunâ; omnium enim bonorum possessionem amittit quæ in syndicorum manus administranda venundandaque incidunt: aliquid tantum pecunia vel mobilium linquitur, ut suis suorumque necessitudinibus interdum subveniat; art. 529 Cod. com. quamvis de eâ questione fuerit disputatum, nullum jus aliud habet, nisi quod præfectus gerendis rebus, Gallicè, *commissaire de la faillite*, ipsi concedit, nec applicando locus est art. 522 simul cum art. 529 in debitoris gratiam, ad Rhodomagensi curiâ judicatum est; 4 februarii 1828. Etiam si adsit decoctionis præsumptio, ex primis verbis articuli 529 patet his victis habitisque providendum esse necessitatibus. Ampliori etiam gratiæ locus est ex articulo 550 Cod. com. si absit suspicio fraudis vel decoctionis, siquidem tunc permittitur pecuniam exposcere adjumenti ratione et opis, prout bona fides debitoris, familie ejus necessitudines et numerus, ipsum benevolentia dignum efficiunt; quidquid autem statuatur, dicendum est, ad conscientiam, non liberari à restitutione deficientem, nec decoquentem æs alienum, nec etiam illum qui negotiatoris titulo caret, et æs sum dissolvit, quod Gallicè *déconfiture* vocatur, sed dilationis causam habere, donec loquentior rursus fiat.

Nunc verò quantum à decoctione cæterisque rebus abeni disperditionibus distet cessio videndum est.

Cessio bonorum est derelictio à debite facta bonorum omnium suorum, in gratiam creditorum, cum æs alienum solvendo est impar; art. 1265 Cod. civ. li-

berat debitorem pro rato tantum fortunarum quas dereliquit. Non ex se dominium bonorum cedenti eripit, publicandis solummodo creditores consulere possunt, fructibusque percipiendis, art. 129; nec nisi prius omnes Cod. proced. civ. formalitates impleverint, art. 904, et beneficiarii hæredis vicibus functi sint; art. 805-806 Cod. civ.

Duplex autem cessio, *voluntaria* et *judiciaria* seu in jure. Voluntaria, seu propriè *derelictio*, inicit inter debitorem et creditores stat pactis; utriusq; assensus unanims exigitur, absentibus enim creditoribus aut repugnantibus, jura in res et personam debitoris intacta forent, ex eo quòd bona debitoris sint commune pignus debitorum ejus, ex art. 2095 Cod. civ. Ex quo sequitur venundationem bonorum in fraudem ipsorum factam intelligerent, si non assensu confirmarent. In materiâ tamen commercii adoptatur art. 519 et seqq. *sententia*, numeroque præstantiores legem cæteris imponunt. Ex articulo 1265 patet *omnia*, sine exceptione, bona cedentis esse declaranda, nisi fraudulenti silentii reus esse velit. Ex arbitrio creditorum pendet ut detrahatur in cedentis ejusque familie gratiam quedam pecunia ipsis subsidiaria. Cessio cum ex conventionibus sois vim suam mutuetur, ad creditorum arbitrium potest haberi ut solutio liberans ab ære alieno, quo casu optima fit in foro externo conditio cedentis; aliundè, ut diximus, non est debitis eximendi ratio capax, præsertim quoad conscientia: forum internum in testimonium vocatur, quia nunquam voluntaria est donatio debiti, quanquam sit voluntariò cessio à debente facta. Differt ergò cessio etiam voluntaria à compositione seu concordatu, 1° per tempus: compositio prævias formas Cod. proc. exigit; cessio nullas exposcit. 2° Per effectus: illa quoad forum externum debitum extinguit: hæc jura creditorum integra servat; illa bonis debitorem non spoliât; hæc creditores in possessionem mittit, cum jure venundandi. 3° Per formas: hæc creditorum majorem partem pro iudicibus accipit; cessio autem unanimi iudicio accipi debet, excepto casu jam allato, quo cessio fiat una c̄ conditionibus concordatis seu compositionis, quo casu in hujus normas incidit. Ex his etiam colligitur rarissimum esse voluntariam bonorum cessionem, siquidem compositio longè meliorem fortunam debitoris efficit, asperiusque cedentes Codex noster tractat, quàm ut se spontè spoliënt, nec derelictionis suæ mercedem in securitate bonorum futurorum inveniant, quod contrâ in compositione venit; speique illecebris ab eâ semper deterretur homo, nec melioris sortis instrumenta libenter abjicit.

Cessio judiciaria seu in jure, est ultimum remedium debitorum, quod leges meritò miserabile ac flebile appellant, et nihil est aliud quàm abdicatio juridica bonorum et jurium omnium in materiâ fortunarum, ut, quoniam creditoribus omnibus integrè satisfieri non potest, restituito fiat à iudice secundum vires bonorum. Quibusdam in locis adjunguntur cæremonie, scilicet, cessor bonorum cogitur comparere nudus in publico.

Cessio judiciaria, art. 1268 Cod. civ. descripta, est beneficium à lege concessum debitori infelici et bonæ fidei, quo ei licet, ut liberum corpus habeat, in jure omnem substantiam suam derelinqueret quamvis aliud in pactis scriptum fuerit. Illud autem beneficium intra parvos limites coarctatur; siquidem, etsi lex statuat, art. 2065 non nisi præcisè casibus carceri civem exponi subeundo, quod propria laus est et commodum speciale cessionis, excluduntur benè multi, scilicet tutores, administratores, depositum habentes, fisci, publicorum ædium, hospitiorum bona gerentes, alienigenæ, qui fraudulenter alienum æs decoquant, qui liberum esse hypothecis immobile mentiuntur, quamvis istis sit gravatum.

Sunt autem duo privilegia cessionis, nimirum, ut cessor bonorum ulterius molestari vel incarcerari non possit (art. 1270 Cod. civ. et 568 Cod. comm.). Unde qui propter bona debita civilia non possunt incarcerari, nunquam faciunt cessionem juridicam. Alterum est ut, si post cessionem aliqua bona fortè comparat, restituere plus non debeat quàm commodè possit, relicta parca et congrua sustentatione. Severius jure Romano in cedentem se præstitit jus Gallicum: beneficium enim quod vocabatur *competentia*, de quo hic auctor verba habet, omninò explodit, ut supra diximus.

Quamvis leges civiles positivè non permittant ut à cessore bona quædam occultentur, prout contra Lessium contendit C. de Lugo, D. 21, n. 37, TT. tamen communiter docent, posse clam retineri quantum sufficit ut debitor tenuiter vivat secundum conditionem statûs, quod maximè locum habet in delictis sine delicto, nam si debita sint ex notoriis delictis, debitor obligabitur ad humiliorem statum. Et facultas Lovaniensis theologia censuravit hanc propositionem: *Qui cessit foro, potest sibi retinere bona quibus indiget ad sustentationem familiæ, licet debita, quibus cedit, sint ex injustitiâ vel notorio delicto contracta*: quam censuram approbavit synodus Namurcensis anno 1659. Addit tamen C. de Lugo, cessorem bonorum qui bona quædam occultavit, non posse tam liberè privilegiis uti sicut alter qui nihil occultavit. Unde, si posterior ex acquisitis postea bonis tantum restituere debet quantum commodè potest, prior debet restituere plus.

Ut innotescant nostri Codicis dispositiones quæ ad

penultimam ultimique paragraphi asserta spectant, remittimus ad omnia superrimè dicta de jure et officiis quæ cessionem obtinenti competunt, et ad art. 1270, Cod. civ. et 529 et 530, Cod. com. cum art. 592, Cod. Proc. collatis (1).

Si cessor bonorum postea perveniat ad pinguorem fortunam, non excusatur ab ampliori restitutione, quia creditores juri suo propter cessionem absolutè non renuntiârunt.

(1) Quo tempore opera Lessii (a.) Lyonnet et Vogleri prolo mandabamus, audivimus mox edendum esse curâ et impensâ ter meritò à nobis laudati bibliopole Mequignon Junioris, tractatum de *Justitiâ*, auctore D. Carrières, S. Sulpitii professore emerito. Ex opere nondum vulgato aliquid excerpte pro specimine non licuit, et dolemus. Si autem de futuro per jam nota ominari fas est, diuturno successu honestabitur liber adeò faustis prodians auspiciis. Præter enim solitam quâ eminet scriptor diligentiam, peculiariter studia in evolendâ parte theologiæ quæ ad *Justitiam Contractusque* spectat, D. Carrières diutissimè contulit, adeò perspicuè, ut seminarii fines fama ejus longè excesserit, nuncque temporis inter præcipuos tum moralis tum civilis jurisconsultores Europeanos emineat, siccitantibusque doctoribus sapiens respondeat, momentosâ semper auctoritate utriusque juris ambages illustrans. Quàm meritò tali laude inclauderetur æstimandi causam ministrant codices quos annuò dictavit theologiæ thronibus Sulpitiani, pro quibus magnam nomen est adeptus. Nec tamen ideò lectores nostri operis medullâ se destitutos esse querantur, siquidem in supradicti locum, luculentissimum edidimus tractatum D. Lyonnet, de *Justitiâ* versatum. Non humilis ille theologus pristinæ discipline fidelem se præstitit, ita ut in Lugdunensi scriptore, Parisini et Sulpitiani præceptoris principia dignoscantur; auctoris verò nostri hæc laus est propria, ut non tritis gressibus servilem in modum insistat; idearum autem quas mutavit orbem effodiendo, quidquid suspicatus est illustret, quidquid tangat legitimè suo dominio vindicet.

Tribus voluminibus constabit tractatus D. Carrières: cujus etiam existant apud Mequignon Juniores tractatus de *Matrimonio* et *Annotationes ad Voglerum*; omnia laudatissima. Tum Gallorum, tum externorum quos habemus lectorum plurimi interest, ut eminentis viri scriptis sese instruant. Si quis autem ex subscriptoribus nostris, horum operum etsi cupidus, nolit directâ viâ cum eximio bibliopola conferre, justo pretio demandata opera immitti curabit administratio nostra. (Editores.)

(a) Lessium appellare omisimus, supra, cum ad ipsius opus de *Justitiâ* et *Jure* devenimus est. Celebrissimi luxus auctoris vitam reperire est in nostro Theologiæ volumine tertio, col. 785-786.

INDEX RERUM.

- HERMANN GOLDHAGEN VITA. 9-10
 APPENDICES AD DECALOGUM, NECNON PRÆAMBULA AD JUS ET JUSTITIAM. *Ibid.*
 MELIETENA BIBLICO-PHILOLOGICUM DE RELIGIONE HEBRÆORUM SUB LEGE NATURALI. *Ibid.*
 Prænotia chronologica. — Prænotia. 11
 Erotena philologica. — Prænotia. 11
 Erotena primum. Lex naturalis quid pro fundamento statuit vel requirit? *Ibid.*
 — II. Quæ generatim sunt illa quorum lex naturalis homines admonuit? 15
 — III. Quibus potissimum rebus homines ante dilu-
 vium lege naturali viventes suam erga Deum reli-
 gionem definiebant? 17
 — IV. Quibus modis homines post dilu-
 vium lege Mosaicam viventes, religiosi erga Deum fue-
 runt? 21
 — V. Utrum ante legem Moysis data fuit hominibus
 lex aliqua postiva divina? 25
 — VI. Quid de Noachidarum præceptis sentiendum
 est? 26
 — VII. Quibus modis homines ab avità religione ad
 idololatriam desciverunt? 27
 — VIII. Quam in ætatem idololatriæ initium est re-
 ferendum? 28
 — IX. Quibus rebus vel personis divini honores præ-
 ceteris sunt primò attribuiti? 30
 — X. Quà ratione factum est ne religio vera penitus
 exstirparetur? *Ibid.*
 Tabula traditionis hæreditariæ et domesticæ ab Ado-
 mo usque ad Moysen. 31
 DISSERTATIO DE NOACHIDARUM PRÆCEPTIS. (Auctore
 Natali Alexandro.) 31-32
 — DE PRÆCEPTIS MORALIBUS LEGIS MOSAICÆ. (Auct.
 eod.) 39-40
 De extensione et ordine præceptorum Decalogi. *Ibid.*
 Propositio. Omnia præcepta legis naturæ, necnon
 omnia præcepta moralia veteris legis in Decalogo
 continentur, vel ad illum revocantur. Sic autem or-
 dinata sunt Decalogi præcepta, ut tria ad primam
 tabulam, septem ad alteram pertineant. *Ibid.*
 — DE CÆREMONIALIBUS PRÆCEPTIS LEGIS MOSAICÆ.
 (Auct. eod.) 45-46
 Articulus primus. De ritu Mosaicorum divisione et
 rationibus. *Ibid.*
 Propositio prima. Veteris legis cæremonie conve-
 nienter dividuntur in sacrificia, sacramenta, sacra
 et observantias. *Ibid.*
 Prop. II. Cæremonias Mosaicæ legis ratione destitu-
 tas qui dixerit, seipsum ratione destitutum probat.
 47
 Prop. III. Cæremonialia præcepta ob eam præcipuè
 causam Hebræis Deus tradidit, ut eos ab idololatriâ
 averteret; eaque vel ipsorum rituum ratio est, quos
 è gentium moribus in legem transcriptos nonnulli
 perperam ac falsò asserunt. 50
 Art. II. De legibus cæremonialibus sacrificiorum. 74
 § 1. De sacrificiorum ratione. *Ibid.*
 Propositio. Sacrificia Israelitis non solum permisit
 Deus, sed præcepit; illa tamen non expetivit, tan-
 quam iis indigens, aut quasi per se ei grata ac ju-
 cunda essent, sed aliarum rerum gratiâ, scilicet ad
 idololatriam abolendam, ad Christi sacrificium
 ambrandum, ad spiritualia sacrificia, quæ exige-
 bat ab hominibus, significanda. 74
 § 2 De sacrificiorum materiâ. 90
 § 3. De sacrificiorum fine variisque speciebus. 98
 Art. III. De legibus cæremonialibus sacrorum. 107
 § 1. De rationibus hujusmodi legum. *Ibid.*
 Propositio prima generalis. Ad reverentiam singula-
 rem Deo ejusque sacris ac ministris conciliandam,
 necnon ad mysteria Christi significanda, late sunt
 leges cæremoniales sacrorum. *Ibid.*
 § 2. De tabernaculi origine. 111
 Prop. II. Tabernaculum ex profanâ gentium religione
 originem non duxit, sed ex Dei sapientiâ et volun-
 tate. *Ibid.*
 § 3. De structurâ tabernaculi, seu præcipuis illius
 partibus, archâ, Cherubim, altari-
 bus. 117
 § 4. De vestibus sacerdotibus, ac de Urim et Thum-
 mim. 123
 § 5. De solemnitatibus veteris legis. 129
 Art. IV. De legibus cæremonialibus sacramentorum
 veteris legis. 174
 § 1. De circumcissione. 175
 § 2. De consecratione sacerdotum veteris legis. 177
 § 3. De paschalis agni manducatione. 180
 § 4. De panum propositionis et aliorum consecrato-
 rum esu. 184
 § 5. De purificationibus ac lustrationibus, variisque
 legalium pollutionum speciebus. 182
 § 6. De expiatione generali Israelitarum, et de hirco
 emis-arlo. 200
 Art. V. De legibus cæremonialibus veteris legis ob-
 servantias spectantibus. 214
 § 1. De legalibus observantiis sacerdotes spectanti-
 bus, quoad matrimonia præsertim et funera. *Ibid.*
 § 2. De observantiis populum universum spectanti-
 bus, et primò de ciborum discrimine. 216
 § 3. Lex de sexus utriusque apparatu et vestitu non
 confundendo. 223
 § 4. Lex vestem ex lino et lanâ mixtam prohibens. 231
 § 5. Lex de fibrillis et philacteriis. 232
 § 6. Lex diversorum seminum commixtionem pro-
 hibens. 234
 § 7. Lex de primis agrorum incultorum fructibus
 per tres annos non comedendis. 235
 § 8. Lex de solutione decimarum. 237
 § 9. Lex animalium diversi generis conjunctionem
 prohibens. 239
 § 10. De aliis quibusdam circa animalia observantiis
 Mosaicâ lege præscriptis: scilicet de ore bovi-
 trituran- non aligando; de aviculâ matre cum pul-
 lis non tenenda; de hædo in lacte matris non co-
 quendo. 240
 — DE JUDICIALIBUS, SEU FORENSIBUS LEGIS MOSAICÆ
 PRÆCEPTIS. (Auct. eod.) 247-248
 Articulus primus. De præceptis judicialibus spectan-
 tibus principes; et de theocratico Israelitici populi
 regimine. *Ibid.*
 Art. II. De præceptis judicialibus spectantibus po-
 pulares et concives ad invicem comparatos. 255
 Art. III. De præceptis judicialibus extraneos spec-
 tantibus. 267
 Art. IV. De præceptis judicialibus conversationem
 domesticam spectantibus. 271
 — DE CANONIBUS APOSTOLICIS. (Auct. eod.) 279-280
 Propositio prima. Canones Apostolici octoginta quin-
 que ab Orientalibus Ecclesiis recepti sunt, sexto
 ineunte seculo, ante quinti seculi suprema in Orien-
 te non probati. *Ibid.*
 Prop. II. Initii sexti seculi quinquaginta canones.

- Apostolorum in Ecclesie Latine codicem relati sunt, non tamen inter ecclesiasticas regulas ab omnibus Ecclesiis statim admissi. Attamen obtinere auctoritatem 50 illi canones per Occidentalem Ecclesiam universam 53 posterioribus rejectis. 285
- Prop. III. Canones apostolici inscripti, nedum 53 posterioribus, verum et priores 50 sunt Apostolis suppositi et pseudopigraphi. 286
- Quæst. quo tempore et à quo confecti sint canones Apostolici? 306
- DE CONSTITUTIONIBUS APOSTOLICIS. (Auctore eodem.) 309-310
- Propositio prima. Constitutiones Apostolorum sunt apocrypha, ab Apostolorum et Ecclesie doctrinâ aliene; ipsis adeo Apostolis et Clementi Romano suppositæ. *Ibid.*
- Scholion. 319
- DE NOVE CANONIBUS CONCILII ANTIOCHENI APOSTOLORUM. (Auct. eod.) 321-322
- Propositio. Novem canones Antiochenæ Apostolorum synodo adscripti, sunt apocryphi et planè suppositi. *Ibid.*
- DE EPISTOLIS DECRETALIBUS VETERUM PONTIFICUM ROMANORUM, USQUE AD SIRICIUM. (Auctore eodem.) 323-324
- Articulus primus. Utrum. Epistolæ decretales Romanorum pontificum genuinæ sint. *Ibid.*
- Propositio. Veterum pontificum Romanorum, ad Siricum usque, Epistolæ suppositiæ sunt. 325
- Scholia. 336 337
- Art. II. Quis Epistolâ illas fabricaverit, ac precisis pontificibus supposuerit? 338
- Appendix ad præcedentem dissertationem, de variis juris canonici collectionibus. 340
- DE PRÆCIPUORUM ECCLESIE FESTORUM NUMERO ET INSTITUTIONE. (Auctore Bouvier.) 347-348
- § 1. De præcipuis festis in honorem Dei et Domini nostri Jesu Christi institutis. *Ibid.*
- § 2. De festis in honorem beatae Mariæ Virginis. 357
- § 3. De præcipuis festis sanctorum. 366
- 1° De angelis. *Ibid.*
- 2° De sanctis veteris Testamenti. 367
- 3° De sanctis novi Testamenti. 368
- De ritu celebrandi festis. 371
- De festis suppressis. *Ibid.*
- De festis translatis. 372
- De festis patroni et titularis. 374
- JURIS NATURÆ ET GENTIUM PRINCIPIA ET OFFICIA, ad christianæ doctrinæ regulam exacta et explicata. (Auctore Suarez, cum notis Guarini Panormitani.) 375-376
- Dissertatio preliminaris. *Ibid.*
1. De philosophis Græcis. 377
2. De Romanis. 378
3. De Christianis et SS. Patribus. 379
4. De acatholicis eorumque in catholicis scriptores calumniis. 380
- § 5. De acatholicorum in sanctos Patres conviciis. 381
6. De recto juris naturæ usu. 384
7. De rectâ addiscendi juris naturæ ratione. 388
- Operis totius idea et series. 389
- PARS PRIMA. De juris naturæ et gentium principiis. — De lege in genere. 395
- Quomodo lex differat à præcepto. *Ibid.*
- Puffendoriana legis definitio excluditur. 396
- Grotiana legis definitio non planè probatur, sed malè à Puffendorfo rejicitur. *Ibid.*
- Barbeyraciana legis definitio rejicitur. 397
- Quæ potestas requiritur in ferente legem? *Ibid.*
- Quæ requirantur ex parte legislatoris et ex parte legis? 398
- In quem ferri potest lex? *Ibid.*
- De vi obligandi in quolibet lege. 399
- Quid sit lex æterna? *Ibid.*
- Quos respicit lex æterna? 400
- Quomodo lex æterna obliget? *Ibid.*
- Quomodo promulgetur? 400
- De lege naturali. 401
- Quomodo insinuetur lex naturalis? *Ibid.*
- De repugnantia peccati merè philosophici cum in Suarezii, tum in aliorum Catholicorum sententiâ. 402
- Hobbesii de lege naturali errores. 405
- Acatholicorum de lege naturali sententiæ. 404
- De legis naturalis definitione sine ullâ ad Deum relatione. *Ibid.*
- De perpetuitate legis naturalis. 406
- Legis naturalis immutabilitas. *Ibid.*
- De honestate mutabilis vel immutabili rei. 407
- Quid alii opinentur de hæc legis immutabilitate. *Ibid.*
- De legis naturalis firmitate. 408
- De multiplici præceptorum juris naturæ genere. *Ibid.*
- De multiplici in divinis attributis ratione. 409
- An Deus unquam in lege naturæ dispensaverit? *Ibid.*
- De Puffendorfi in suis principiis inconstantia. *Ibid.*
- De principiis cognoscitivis legis naturalis. 411
- De variâ acceptione principii cognoscitivi juris naturæ. 412
- De principio proximè cognoscitivo. *Ibid.*
- De Grotii et Puffendorfi principii cognoscitivis juris naturalis. 414
- Improbatur socialitatis prædictæ systema. *Ibid.*
- De Cumberlandii principio juris naturæ cognoscitivo. 415
- De Heineccii principio juris naturæ cognoscitivo. 416
- De Wolffii principio cognoscitivo juris naturalis. *Ibid.*
- Rejicitur illud Wolffii principium. *Ibid.*
- Confirmatur nostrum juris naturæ principium cognoscitivum. 417
- De proprietatibus principii juris naturæ proximè cognoscitivi. 418
- De jure gentium. 420
- De primâ juris gentium constitutione. 421
- Juris gentium existentia contra Puffendorfum et Barbeyracium assertitur. *Ibid.*
- Idem jus gentium ab Heineccii objectionibus vindicatur. 422
- Grotii in jure gentium cum Catholicis consensio, et mala Barbeyracii censura. 423
- De convenientiâ et inconvenientiâ inter jus naturæ et jus gentium. 425
- De jure gentium apud jurisconsultos. *Ibid.*
- De proprietatibus juris gentium. 425
- Causa juris gentium constituendi. *Ibid.*
- Finis juris gentium. *Ibid.*
- Discrimen juris gentium à jure naturali. 427
- Exempla mutationis factæ in jure gentium. 428
- Facilior juris gentium quàm juris naturalis ignorantia. 429
- De differentiâ inter jus gentium et civile. *Ibid.*
- De verâ juris gentium notione. 430
- Exempla juris gentium ab hominibus constituti. *Ibid.*
- Satisfit Heineccii oppositionibus. 431
- Suarezii ratio pro jure gentium admittendo. 432
- PARS SEQUITUR. — De officiis juris naturæ et gentium. *Ibid.*
- De officiis erga Deum. 433
- De Fide. *Ibid.*
- De Spe. *Ibid.*
- De Charitate. 434
- De Penitentia. *Ibid.*
- De Religione. 435
- De officiis erga seipsum. 436
- De officiis erga proximum. 437
- De hominum societatibus. *Ibid.*
- De hominum dominio in homines. 438
- De hominum dominio in bona. 440
- De mutâ hominum charitate. *Ibid.*
- De officiorum concursu et mutâ collisione. 442
- Epilogus. 445
- TRACTATUS DE JUSTITIA. (Auct. Lessio.) 445-446
- SECTIO PRIMA. DE JUSTITIA, JURE ET SPECIEBUS JURIS IN GENERE. *Ibid.*
- Caput primum. De justitiâ generatim. (Habet 4 dubia-

- tationes. 445-446
 Dubitatio prima. Quod sit justitia. *Ibid.*
 Dub. II. Utrum justitia tantum versetur circa actiones. an etiam circa passiones. 448
 Dub. III. Utrum præter justitiam particularem sit aliqua justitia generalis, quæ legalis dicatur, et quid illa sit. 450
 Dub. IV. Utrum justitia particularis rectè dividatur in distributivam et commutativam. 453
 Cap. II. De ipso Jure in genere. (Habet 2 dubitationes.) 455
 Dubitatio prima. Quid sit jus, et quodnam sit justitiæ objectum. *Ibid.*
 Dub. II. Quomodo Jus secundum varias acceptiones dividatur. 458
 Cap. III. De speciebus juris realis: ut sunt dominium, usufructus, possessio, et alia quædam. (Habet 13 dubitationes.) 459
 Dubitatio prima. Quid sit dominium in genere, et quanam ejus species. *Ibid.*
 Dub. II. Quid sit dominium perfectum, seu plenum. 461
 Dub. III. Quænam requirantur ad dominii acquisitionem. 462
 Dub. IV. Quidnam sit usufructus. 463
 Dub. V. Quomodo usufructus amittatur. 466
 Dub. VI. Quid sit usus. 467
 Dub. VII. Quid sit servitus apud jurisperitos. *Ibid.*
 Dub. VIII. Utrum distinguatur usus à dominio, in rebus quæ ipso usu consumuntur. 468
 Dub. IX. Quid sit possessio. 471
 Dub. X. Quomodo dividatur possessio. 472
 Dub. XI. Quibus modis acquiratur possessio. 475
 Dub. XII. Quomodo amittatur possessio tum mobilium tum immobilium. 474
 Dub. XIII. Quid privilegii conferat possessio. 475
 Cap. IV. Quibus et in quæ dominium competat. (Constat 11 dubitationibus.) 476
 Dubitatio prima. Utrum soli naturæ rationali dominium competat. *Ibid.*
 Dub. II. Utrum parvuli ante usum rationis habeant verum dominium. 478
 Dub. III. Utrum filii familiaris sub patris potestate constituti habeant dominium, et quarum rerum. *Ibid.*
 Dub. IV. Utrum servi habeant dominium aliquarum rerum. 480
 Dub. V. Utrum religiosi habeant aliquarum rerum dominium. 482
 Dub. VI. Utrum clerici non religiosi habeant aliquorum honorum dominium; et quorum. 483
 Dub. VII. Utrum clerici habeant dominium honorum immobilium Ecclesie et suppellectilis sacræ. 488
 Dub. VIII. Utrum omnia homine inferiora cadant sub ejus dominium. *Ibid.*
 Dub. IX. Utrum homo cadat sub dominium alterius hominis. *Ibid.*
 Dub. X. Utrum homo sit dominus vite suæ et membrorum. 499
 Dub. XI. Utrum homo sit dominus suæ famæ et honoris. 500
 Cap. V. De modo acquirendi dominii in res quæ vel nullius vel communes sunt; ubi de mancipiis, venatione, piscatione, aucupio, thesauris. (Constat 18 dubitationibus.) 501
 Dubitatio prima. Quomodo facta sit prima rerum divisio, seu distinctio dominiorum. *Ibid.*
 Dub. II. Utrum hæc divisio dominiorum licita fuerit, et commoda humano generi. 502
 Dub. III. Quo jure facta sit hæc divisio. 504
 Dub. IV. Quibus modis acquiratur dominium in homines, seu mancipia. 505
 Dub. V. Utrum servi ita transeant in dominorum potestatem, ut non possint fugere. 507
 Dub. VI. Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio. 510
 Dub. VII. Utrum principes possint jure prohibere venationem, piscationem et aucupium in locis publici juris. 512
 Dub. VIII. Utrum quis possit venire in prædio vel saltu alieno. 514
 Dub. IX. Quomodo peccet, et an teneatur ad restitutionem is qui contra justam prohibitionem venatur, aucupatur, piscatur. 516
 Dub. X. Utrum fera à me vulnerata, et postea ab alio capta, sit mea, an capientis. 519
 Dub. XI. Utrum fera meo laqueo capta sit mea, an ejus qui fortè superveniens laqueo exemit et abstulit. 520
 Dub. XII. Utrum venæ metallica auri et argenti censerì debeant in nullius dominio, sicut ferae, et fiant primò occupantis. 521
 Dub. XIII. Utrum justè prohiberi possit pastio et ligatio in pascuo vel silva reipublicæ. 522
 Dub. XIV. Quale peccatum sit, contra justam prohibitionem pascere vel ligna cadere. *Ibid.*
 Dub. XV. Quomodo acquiratur dominium in thesauros. 523
 Dub. XVI. Cui cedat, si in loco publico vel sacro inveniat. 525
 Dub. XVII. Quid si per magiam repertus sit. 526
 Dub. XVIII. Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita ut dominium eorum concedatur primò occupanti. *Ibid.*
 Cap. VI. De modo acquirendi dominii in rem alterius absque ejus consensu, quod fit præscriptione. (Habet 18 dubitationes.) 528
 Dubitatio prima. Quid sit præscriptio et usucapio. *Ibid.*
 Dub. II. Quæ condiciones requirantur ad præscriptionem seu usucapionem. 529
 Dub. III. Utrum habitans an res sit sua, censetur bonâ fide eam possidere. 532
 Dub. IV. Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, et tamen retineat, utrum bonâ fide continuet possessionem, an malâ. 535
 Dub. V. Utrum si quis ex ignorantiâ juris rem usurpet ut suam, suanque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum. 534
 Dub. VI. Utrum aliquando cum malâ fide procedat præscriptio. 539
 Dub. VII. Quantum temporis requiratur ad usucapionem rerum mobilium. 541
 Dub. VIII. Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, sive contra privatam, sive contra Ecclesiam, vel piam causam. 544
 Dub. IX. Quanto tempore præscribantur servitutes, et quanto amittantur. 546
 Dub. X. Quanto tempore præscribat jus patronatus (id est, jus presentandi ad beneficium), et beneficium ipsum. 548
 Dub. XI. Quanto tempore præscribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommissa et majoratus. 550
 Dub. XII. Quanto tempore possit præscribi adversus principem. 555
 Dub. XIII. Quanto tempore præscribat qui rem accipit à possessore malæ fidei, vel eo qui malâ fide tradidit. 555
 Dub. XIV. Quantum temporis requiratur ut consuetudo præscribat contra legem. 559
 Dub. XV. Quæ res non possint præscribi. 564
 Dub. XVI. Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi. 565
 Dub. XVII. Utrum qui legitime præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere. 566
 Dub. XVIII. Quibusnam adversus præscriptionem restituito in integrum concedatur. 568
 SECTIO SECUNDA. DE INJURIIS ET DAMNIS IN OMNIBUS HUMANORUM BONORUM GENERIBUS, ET NECESSARIA RESTITUTIONE. 567-568
 Cap. VII. De injuriâ et restitutione in genere. (Habet 10 dubitationes.) 569
 Dubitatio prima. Quid sit injustitia et injuria. *Ibid.*
 Dub. II. Utrum aliquis dicatur injustus, eo ipso quòd faciat aliquid injustum. 570

- Dub. iii. Utrum aliquis possit pati iniustum volens. 571
 Dub. iv. Quid sit restitutio, et cuius virtutis actus. 574
 Dub. v. Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis. 575
 Dub. vi. Utrum nascatur obligatio restituendi ex damno dato absque culpa vel per culpam levem extra officium et contractum. 576
 Dub. vii. Utrum nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa levi vel levissima in officio vel consilio dando, commissio. 580
 Dub. viii. Utrum nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa levi vel levissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis. 581
 Dub. ix. Utrum oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante. 585
 Dub. x. Utrum restitutio sit necessaria ad salutem. 586
 Cap. VIII. De iniuriis et damnis in rebus spiritualibus, et necessaria restitutione. (Complectitur 5 dubitationes.) 587
 Dubitatio prima. Utrum is qui privat aliquem per injuriam aliquo sensu, vel usu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem. *Ibid.*
 Dub. ii. Utrum is qui alterum graviter laesit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem. 588
 Dub. iii. Utrum is qui avertit aliquem à religione quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem. 590
 Cap. IX. De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, et de necessaria restitutione. (Habet dubitationes 28.) 594
 Dubitatio prima. Utrum liceat occidere aliquid vivens. *Ibid.*
 Dub. ii. Utrum liceat occidere peccatores. 595
 Dub. iii. Utrum privata auctoritate liceat interficere maleficos. *Ibid.*
 Dub. iv. Utrum homini privato liceat interficere tyrannum. 596
 Dub. v. Utrum licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsam adulterum. 598
 Dub. vi. Utrum liceat seipsum interficere. 600
 Dub. vii. Utrum in aliquo eventu liceat interficere innocentem. 605
 Dub. viii. Utrum liceat alterum occidere in vitæ suæ defensionem. 607
 Dub. ix. Si is qui invaditur non possit se tueri, nisi cum periculo innocentis, quo invasor se protegit, utrum ei liceat se cum illo periculo defendere. 612
 Dub. x. Utrum ad conservationem vitæ matris liceat præbere pharmacum, quo proles putetur mortitura. 615
 Dub. xi. Utrum liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum. 616
 Dub. xii. Utrum pro defensione pudicitiae et honoris liceat occidere eum qui tentat violare. 619
 Dub. xiii. Utrum pro defensione alterius liceat occidere invasorem, et an ad hoc teneamur. 623
 Dub. xiv. Utrum aliquando licitum sit se mutilare, et quibus eventis. 625
 Dub. xv. Quando homicidium casuale sit peccatum, et quando non. 628
 Dub. xvi. Utrum mors vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obveniens, tibi imputetur. 631
 Dub. xvii. Utrum homicidium vel aliud damnum interrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur, et quid si per filium. 635
 Dub. xviii. Utrum homicidia et damna quae inferuntur per triremes Turcarum imputentur remigibus Christianis ibi captis, ita ut peccent contra justitiam, vel saltem contra charitatem. 635
 De restitutione ad quam tenetur homicida. 636
 Dub. xix. Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere. *Ibid.*
 Dub. xx. Quomodo aestimatio lucri futuri faciendâ est, cum ignoretur quomodo fuisset victurus. 637
 Dub. xxi. Quantum teneatur restituere, qui modum justæ defensionis excessit. 639
 Dub. xxii. Utrum quando homicida sustinuit penam talionis, debeat fieri damnorum compensatio. 640
 Dub. xxiii. Utrum sit aliquid restituendum pro vitâ, membro vel cicatrice. 641
 Dub. xxiv. Utrum aliquid restituendum pro expensis funeris. 645
 Dub. xxv. Utrum animæ occisi aliquid restituendum ex justitiâ. 644
 Dub. xxvi. Utrum tantummodo uxori et liberis, an etiam aliis restituere teneatur, ut creditoribus et iis quos occisus alebat. *Ibid.*
 Cap. X. De iniuriis in corpus proximi per stuprum et adulterium, deque congruâ restitutione. (Constat 7 dubitationibus.) 647
 Dubitatio prima. Utrum stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem vel injuriam supra simplicem fornicationem. *Ibid.*
 Dub. ii. Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit et conjugium. 649
 Dub. iii. Ad quid teneatur corruptor, si eam decepti promissione conjugii. 651
 Dub. iv. Utrum is qui ante vererit ingredi Religionem, si postea puellam sub promissione verâ vel fictâ matrimonii deceperit, possit ingredi. 654
 Dub. v. Utrum adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro injuriâ, si partus non sit secutus. 656
 Dub. vi. Utrum si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna quæ consequuntur marito vel hæredibus legitimis, ex sustentatione ejus et hereditatis partitione. *Ibid.*
 Dub. vii. Ad quid teneatur adulter si secutus sit partus. 659
 Cap. XI. De injuriis famæ et honoris per detractionem et contumeliam, deque necessaria restitutione. (Complectitur dubitationes 27.) 662
 Dubitatio prima. Quid sit fama et honor, et quomodo distinguantur. *Ibid.*
 Dub. ii. Quid sit detractio. 665
 Dub. iii. Quale peccatum sit detractio. 664
 Dub. iv. Utrum auditor detractoris peccet mortaliter. 666
 Dub. v. Utrum audita vel alia quælibet referens absque asservatione et dubitanter, peccet mortaliter, et teneatur restituere. 667
 Dub. vi. Utrum sit peccatum mortale infamare se ipsum. 668
 Dub. vii. Utrum possit quis sibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta, præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus. 669
 Dub. viii. Utrum ad vitanda gravia tormenta, possis alterius peccatum occultum vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors imminet. 673
 Dub. ix. Utrum possim manifestare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens. 675
 Dub. x. Utrum liceat infamare eum qui fictis virtutibus sibi famam paravit, vel qui crimen commissi cui jure infamia est annexa. 676
 Dub. xi. Utrum revelare crimen proximi uni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum. 677
 Dub. xii. Utrum injuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet. 675
 Dub. xiii. Utrum crimen proximi, quod publicum est in aliquâ civitate, liceat alibi patefacere, ubi ignoratur. *Ibid.*
 Dub. xiv. Utrum eum qui uno aut altero crimine infamis est, liceat de aliis infamare. 681
 Sequitur altera pars hujus capituli. — De famæ restitutione, quomodo, quibus et à quibus faciendâ. 682
 Dub. xv. Utrum fama cum periculo vitæ sit restituenda. *Ibid.*
 Dub. xvi. Utrum, si fama restitui nequeat, debeat pe-

- cunâ compensari. 685
- Dub. xvii. Utrum, si fama aliâ viâ sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere; v. g., si virorum gravium testimonio vel probitate vite penitus absterserit infamiam. 685
- Dub. xviii. Utrum si infamia jam penitus abierit in oblivionem, sit restituenda; v. g., infamavit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliviscuntur. 686
- Dub. xix. Utrum totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum. *Ibid.*
- Dub. xx. Quomodo fama est restituenda. 687
- Dub. xxi. Utrum heredes infamatoris teneantur ad famæ restitutionem, si ipse eam non restituit. 689
- Dub. xxii. Utrum is teneatur ad restitutionem famæ qui bonâ fide existimans esse verum et publicum, narravit et infamavit proximum; item quid si auditores de alio intellexerunt. *Ibid.*
- Dub. xxiii. Utrum prælatus non impediens infamatorum teneatur ad restitutionem. 692
- Dub. xxiv. Utrum restitutio famæ possit condonari, præsertim à prælato. 695
- Dub. xxv. Utrum in restitutione famæ fieri possit compensatio. 694
- Dub. xxvi. Quænam excusant famæ restitutionem. 696
- Dub. xxvii. Utrum honor sit restituendus, et quo modo. 697
- Cap. XII. De injuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnumve illatum; et de necessariâ restitutione ob hanc causam. (Constat dubitationibus 20.) 699
- Dub. i. Quid sit furtum. *Ibid.*
- Dub. ii. Utrum furtum et rapina differant specie. 701
- Dub. iii. Utrum fur et raptor continè peccent donec restituant. *Ibid.*
- Dub. iv. Quibus modis istud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur. 704
- Dub. v. Utrum, dum quis utitur re alienâ quam detinet invito domino, peccet novo peccato, quotiescumque id facit. 705
- Dub. vi. Quale peccatum sit furtum. *Ibid.*
- Dub. vii. Utrum is qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretii, peccet mortiferè. 703
- Dub. viii. Utrum is qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, sed ex occasione ea committit, peccet mortiferè. 709
- Dub. ix. Quando plures unum per minuta furta grave damnum inferunt, ut cum multi vineam prætereuntes botrum unum vel duo carpunt, utrum singuli peccent mortiferè, et teneantur ad restitutionem. 712
- Dub. x. Utrum occultè vindicare rem suam vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum. 715
- Dub. xi. Utrum aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere. 716
- Dub. xii. Utrum in extremâ vel etiam in gravi necessitate, licitum sit aliena surripere. *Ibid.*
- Dub. xiii. Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, et quando non. 719
- Dub. xiv. Quando uxor peccet mortiferè, capiendo et donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, et quando non. 721
- Dub. xv. Utrum, si res furtiva pereat, fur teneatur ad restitutionem. 725
- Dub. xvi. Utrum fur et quisvis alius iniquus possessor teneatur restitutionem facere juxta summam æstimationem quam tempore detentionis habuit. 727
- Dub. xvii. Utrum fur et quisvis alius male fidei possessor, fructus perceptos, et eos qui percipi poterant, teneatur restituere. 754
- Dub. xviii. Utrum is qui alteri est causa damni, sive impediendo ab aliquo bono, sive aliquâ aliâ ratione, teneatur ad restitutionem. 754
- Dub. xix. Utrum, si quis damnum intulerit in re adhuc in dies crescente teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere. 745
- Dub. xx. Utrum qui in tempestate ejicit merces alienas teneatur ad sarcindum damnum. *Ibid.*
- Cap. XIII. De cooperantibus ad damnum vel factum. (Complexitur dubitationes 11.) 744
- Dub. i. Quot modis causeatur quis mediâ cooperari ad damnum alterius. *Ibid.*
- Dub. ii. Utrum ille qui positivè cooperatur, semper teneatur ad restitutionem; an solùm quando sunt causa sine quâ damnum non fieret. 745
- Dub. iii. Quomodo oportet positivè cooperari, nempe jussione, consilio, consensu, palpatione, receptione et participatione, ut causearis causa damni. 747
- Dub. iv. Utrum is qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum. 754
- Dub. v. Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere. 756
- Dub. vi. Utrum inter causas secundarias que teneantur post executores, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem, receptatorem et subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo. 759
- Dub. vii. Quando plures sunt cause damni æque principales, vel æque secundariæ, que videntur æque contulisse ad totum damnum, ad quid singula teneantur? 760
- Dub. viii. Utrum, si is qui damnum accepit, uti seniorum obligationem restituendi condonct, reliqui maneat liberi. 761
- Dub. ix. Quomodo causeatur quis causa damni negativè. 762
- Dub. x. Utrum qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem. *Ibid.*
- Dub. xi. Utrum hi teneantur in solidum, et quo ordine. 766
- Cap. XIV. De restitutione ratione rei acceptæ, et cui facienda restitutio. (Habent dubitationes 9.) 767
- Dub. i. Utrum is qui bonâ fide rem consumpsit, vel alienavit, teneatur postea ad restitutionem. *Ibid.*
- Dub. ii. Utrum possessor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere. 768
- Dub. iii. Utrum, si emeris rem furtivam bonâ fide, tenearis eam domino reddere; an verò possis dissolvere contractum, recepto pretio. 770
- Dub. iv. Utrum, si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare. 772
- Dub. v. Utrum qui bonâ fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori cui vendidit, an sufficiat cedere ei suâ actione. 775
- Dub. vi. Utrum bona et debita incerta, id est, quorum ignotus est dominus vel creditor, sint pauperibus restituenda. 775
- Dub. vii. Cui facienda restitutio inventorum, habentium dominum, sed incertum, et an inventor possit ea sibi retinere. 779
- Dub. viii. Utrum acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, et cui. 780
- Dub. ix. Utrum acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligatoris (v. g., ut facias vel omittas quod tenelaris facere vel omittere), debeat restitui. 785
- Cap. XV. De ordine in restitutione servando, deque loco et expensis. (Complexitur dubitationes 8.) 786
- Dub. i. Utrum debita certa sint prius solvenda quam incerta. *Ibid.*
- Dub. ii. Utrum inter debitores certos prius solvendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum re venditâ existente. 788
- Dub. iii. Utrum debita ex delicto preferenda sint debitis ex justo contractu. 790
- Dub. iv. Quis ordo sit servandus in solutione certa-

- rum debitorum. 792
 Dub. v. Utrum prius petenti liceat prius solvere. 796
 Dub. vi. Utrum regula illa juris: *Qui prior est tempore potior est jure*, possit extendi ad creditores personales. 597
 Dub. vii. Utrum inter chirographarios earentes privilegio prelationis possit satisfieri pauperi omissis diatribus. 798
 Dub. viii. Quo loco et cujus expensis facienda sit restitutio. *Ibid.*
 Cap. XVI. De causis excusantibus à restitutione, vel omnino, vel ad tempus. (Constabat dubitationibus 12.) 801
 Dubitatio prima. Quae inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione. *Ibid.*
 Dub. ii. Utrum remissio debitoris excuset. 809
 Dub. iii. Utrum cessio honorum excuset à restitutione. 810
 Dub. iv. Utrum, si restitutio putetur creditori vel alteri nocitura, possit differri. 812
 Dub. v. Utrum, si id quod tibi debeo solvam tuo creditori, liberer à restitutione tibi faciendâ. 814
 Dub. vi. Utrum rei debita interitus excuset. *Ibid.*
 Dub. vii. Utrum juris vel iudicis auctoritas excuset à restitutione. 816
 Dub. viii. Utrum ingressus in religionem liberet à restitutione. *Ibid.*
 Dub. ix. Utrum excommunicatio creditoris liberet à restitutione. 818
 Dub. x. Utrum creditorum incertitudo excuset à restitutione. 819
 Dub. xi. Utrum dispensatio vel compositio cum prelato excuset. *Ibid.*
 Dub. xii. Utrum compensatio excuset. 820
 APPENDIX PRIMA AD TRACTATUM DE JUSTITIA ET JURE. (Auctore D. Lyonnet.) 821-822
 Prefatio. *Ibid.*
 Caput primum. 825
 PARS PRIMA. DE JURE ET PRINCIPIIS GENERALIBUS JURIS. 825
 Caput primum. De dominio pleno seu perfecto. 827
 Articulus primus. De origine domini. *Ibid.*
 Art. II. De subjecto domini. 828
 § 1. De infantibus et amentibus. *Ibid.*
 Propositio. Parvuli et amentes sunt domini capaces. *Ibid.*
 § 2. De filiis familiâs. 829
 § 3. De uxoriibus. 833
 I. De dominio uxorum sub regimine communitatis. *Ibid.*
 II. De dominio uxorum sub regimine communitatis exclusivo. 834
 III. De dominio uxorum sub regimine dotali. *Ibid.*
 § 4. De Clericis. 836
 § 5. De Religiosis. 839
 I. De dominio communitatum religiosarum. *Ibid.*
 II. De dominio religiosorum improprie dictorum. 840
 III. De dominio religiosorum proprie dictorum. *Ibid.*
 Art. III. De objecto domini. 844
 Art. IV. De variis modis acquirendi dominium. 845
 § 1. De occupatione. *Ibid.*
 Propositio. Occupatio, servatis quibusdam conditionibus, est modus legitimus acquirendi primo occupanti dominium rerum quae nullius sunt. *Ibid.*
 Num. 1. De rebus mobilibus occupationis capacibus. 846
 I. De animalibus. *Ibid.*
 II. De rebus in mari vel in fluminibus inventis. 848
 III. De spoliis. 849
 Propositio unica. Princeps et solus princeps tantum potest, in bello justo, de bonis hostium sumere, quantum necesse est, tum ad compensationem damni et impensarum quae fieri debuerunt, tum ad justam injuriae vindictam, tum ad pacem et tranquillitatem obtinendam. *Ibid.*
 Num. 2. De rebus occupationi affinis. 851
 I. De fodinis. *Ibid.*
 II. De lignatione. *Ibid.*
 III. De pastione. 852
 § 2. De inventione. *Ibid.*
 Num. 1. De thesauro. *Ibid.*
 Num. 2. De rebus nuper amissis. 855
 Num. 3. De bonis derelictis. 859
 Num. 4. De bonis vacantibus. 860
 § 3. De accessione. *Ibid.*
 Num. 1. De jure accessionis in fructus rei. *Ibid.*
 Num. 2. De jure accessionis ad res rei unitas. *Ibid.*
 Punctum primum. De jure accessionis ad res immobiles. *Ibid.*
 Punct. ii. De jure accessionis ad res mobiles. 861
 § 4. De prescriptione. 862
 Propositio. Prescriptio est modus in conscientia legitimus acquirendi dominium, vel se liberandi ab aliqua obligatione sub conditionibus à lege praefixis. 865
 Num. 1. De rebus praescripibilibus. 864
 Num. 2. De possessione. 865
 Num. 3. De titulo. 866
 Num. 4. De bona fide. 867
 Punctum primum. De natura bonae fidei. *Ibid.*
 Punct. ii. De necessitate bonae fidei. 868
 Punct. iii. De rebus quae bonae fidei obstare possunt. *Ibid.*
 Num. 5. De tempore ad praescribendum statuto. 871
 Punctum primum. De tempore requisito in praescriptionibus ad acquirendum. *Ibid.*
 Punct. ii. De tempore requisito in praescriptionibus ad se liberandum ab aliqua obligatione. 872
 Cap. II. De praecipuis speciebus domini semipleni. 874
 Articulus primus. De modificatione domini quoad jus possidendi. *Ibid.*
 I. De necessitate alienandi. *Ibid.*
 II. De prohibitione alienandi. *Ibid.*
 Art. II. De modificatione domini quoad jus fructuendi. 875
 I. De usufructu. *Ibid.*
 II. De usu. 876
 III. De habitatione. 877
 Art. III. De modificatione Domini quoad jus excludendi. *Ibid.*
 PARS SECUNDA. DE INJURIA ET RESTITUTIONE IN GENERE. 879
 Caput primum. De necessitate restitutionis. 880
 Propositio. Restitutio vel in re vel in vo-o necessaria est ad salutem. *Ibid.*
 Cap. II. De radicibus restitutionis. 882
 Propositio. Ex violatione justitiae commutativae et quidem solius, per se oritur obligatio restituendi. *Ibid.*
 Articulus primus. De primâ radice restitutionis, seu injustâ acceptione. 885
 § 1. De possessore bonae fidei. *Ibid.*
 Num. 1. De obligationibus possessoris bonae fidei, ratione ipsius rei. 884
 Num. 2. De obligationibus possessoris bonae fidei, ratione fructuum. 888
 Num. 3. De obligationibus possessoris bonae fidei, ratione impensarum. 890
 Regula prima pro impensis ordinariis. *Ibid.*
 Reg. ii. Pro impensis extraordinariis. *Ibid.*
 § 2. De possessore male fidei. 891
 Num. 1. De obligationibus possessoris male fidei, ratione rei. *Ibid.*
 Propositio. Possessor male fidei non tenetur, attentio jure naturali, ad restitutionem rei quae apud ipsum fortuito casu perit, si eodem modo et eodem tempore apud dominum certo periisset. 895
 Num. 2. De obligationibus possessoris male fidei, ratione fructuum. 895
 Num. 3. De obligationibus possessoris male fidei, ratione impensarum. 896
 § 3. De possessore dubiae fidei. *Ibid.*
 I. De dubio precedente possessionem. *Ibid.*
 II. De dubio possessioni bonae fidei superven-

- niente. 597
 Art. II. De secundâ radice restitutionis seu injustâ damnificatione. *Ibid.*
 § 1. De damnificatore simpliciter dicto. 828
 Num. 1. De conditionibus actionem damnificativam spectantibus. *Ibid.*
 Conclusio generalis. 900
 Num. 2. De quibusdam difficultatibus actionem damnificativam spectantibus. 901
 § 2. De injusto cooperatore. 905
 Num. 1. De cooperatoribus positivis. *Ibid.*
 Punctum primum. De jubente. 905
 Punct. 2. De consulente. 909
 Punct. 3. De consentiente. 915
 Punct. 4. De palpante. 915
 Punct. 5. De recurso seu receptore. *Ibid.*
 Punct. 6. De participante. 916
 Sectio prima. De cooperatione immediatâ. *Ibid.*
 Propositio prima. Nunquam licet, etiam ad mortem vitandam, immediate concurrere ad actionem alteri damnificativam in bonis vite. *Ibid.*
 Prop. II. Nunquam licet, etiam ad vitandam mortem, immediate concurrere ad actionem alteri damnificativam in bonis fortune. 917
 Sect. II. De cooperatione mediata. 919
 Propositio unica. Licet mediata cooperari ad actionem alteri damnificativam in bonis sive corporis, sive fortune ob vitandam mortem, aut mutilationem, aut aliud damnum proportionatè grave. *Ibid.*
 Num. 2. De cooperantibus negativis. 920
 § 3. De iis qui alterum impediunt à consecutione alicujus boni. 927
 Cap. III. De variis restitutionis circumstantiis. 929
 Articulus primus. De solidaritate et ordine eorum qui restituere tenentur. *Ibid.*
 I. De solidaritate. *Ibid.*
 II. De ordine. 932
 Corollaria. 954
 Art. II. Cuiam personæ faciendâ sit restitutio. *Ibid.*
 § 1. Cui restituenda sint bona certa. *Ibid.*
 § 2. Cui bona incerta restituenda sint. 935
 § 3. Cuiam faciendâ sit restitutio, quando debitor est impar ad omnia sua debita solvenda. 956
 Art. III. De loco, tempore et modo quo restituendum est. 941
 § 1. De loco ubi restitutio fieri debet. *Ibid.*
 § 2. Quo tempore restitutio fieri debeat. 942
 § 3. Quomodo modo restitutio faciendâ sit. 945
 Cap. IV. De causis à restitutione excusantibus 944
 Articulus primus. De causis quæ restitutionis obligationem suspendunt. *Ibid.*
 § 1. De impotentia debitoris. *Ibid.*
 Num. 1. De necessitate extremâ. 945
 Num. 2. De necessitate gravi. 948
 § 2. De damno creditoris sit alterius personæ. 950
 § 3. De cessione bonorum. 954
 Complementum articuli. 955
 Art. II. De causis à restitutione omnino excusantibus. *Ibid.*
 Pars tertia. DE INJURIA ET RESTITUTIONE IN SPECIE. 958
 Caput primum. De injuriâ et restitutione ob damnum in bonis animi illatum. *Ibid.*
 Cap. II. De restitutione ob damnum in bonis corporis illatum. 961
 Articulus primus. De restitutione propter homicidium, mutilationem, persecutionem, etc. *Ibid.*
 § 1. De obligatione restituendi ratione homicidii. *Ibid.*
 § 2. De objecto restituendo ab injusto homicidâ. 961
 I. De damno naturali. 962
 II. De damno temporali. 965
 III. De iis quibus injustus homicidâ restituere tenetur. 964
 Art. II. De stupro. 968
 Art. III. De adulterio. 971
 Cap. III. De injuriâ et restitutione ob damnum illatum in bonis fame. 975
 Articulus primus. De detractioe. *Ibid.*
 § 1. De naturâ detractiois. 976
 § 2. De peccato detractiois. 977
 Propositio. Detractio est peccatum mortale ex genere suo. *Ibid.*
 § 3. De peccato detractioem audicatum. 982
 § 4. De obligatione famam restituendi. 985
 Art. II. De contumeliâ. 986
 Art. III. De iudiciis et suspitionibus temerariis. 987
 Cap. IV. De injuriâ et restitutione ob damnum in bonis fortune illatum. 990
 Articulus primus. De furto in genere. *Ibid.*
 Art. De quibusdam facultatibus circa furtum. 994
 VOGLERI VITA. 1007-1008
 APPENDIX SECUNDA. JURIS-CULTOR THEOLOGUS CIRCA OBLIGATIONES RESTITUTIONIS IN GENERE THEORICO-PRACTICE INSTRUC-TUS. *Ibid.*
 QUESTIO PRIMA. Quid sit jus. *Ibid.*
 QUEST. II. Quid sit injuria, num fiat consentienti. 1016
 QUEST. III. Quid sit restitutio, quænam ejus necessitas. 1021
 QUEST. IV. Ex quibus titulis oritur obligatio restitutionis. 1025
 De culpâ juridicâ, ad sequentes quæstiones præmium. 1032
 Caput primum. De prestatione juridicæ culpæ in contractibus. 1033
 Cap. II. De prestandâ culpâ juridicâ in quasi-contractibus et officiis. 1037
 Cap. III. De prestatione culpæ juridicæ extra contractum et quasi contractum, seu de quasi delictis et eorum obligationibus. 1039
 Articulus primus. De damno illato per factum personale. *Ibid.*
 Art. II. De damno illato per personas nobis commissas. 1040
 Art. III. De damno illato per res nostras. 1041
 QUEST. V. An et quando debeat restitutio propter damnum ab animali, servo vel domestico datum. 1042
 QUEST. VI. An oritur obligatio restitutionis ex culpâ merè juridicâ. 1050
 QUEST. VII. Qualis obligatio nascatur ex culpâ theologice solùm veniali. 1058
 QUEST. VIII. An ex culpis venialibus, deliberatè commissis, vel etiam ex unâ nasci possit obligatio gravis restituendi. 1065
 QUEST. IX. Ex quâ culpâ nascatur obligatio restitutionis in contractu. 1066
 QUEST. X. Ex quâ culpâ nascatur obligatio restitutionis in quasi-contractu. 1081
 QUEST. XI. An sarciri debeat damnum per accidentis et ex ignorantia datum. 1084
 QUEST. XII. An compensari debeat excessus damni invincibiliter ignoratus. 1093
 QUEST. XIII. An errans in personâ lesi teneatur ad restitutionem. 1100
 QUEST. XIV. An oritur obligatio restitutionis ex violatione justitiæ distributiæ. 1105
 QUEST. XV. Quomodo peccent eligentes indignum aut minus dignum ad beneficium vel officium, et an teneantur ad restitutionem Ecclesiæ vel reipublice. 1111
 QUEST. XVI. An restituere debeant cooperantes ad injustum damnum. 1128
 QUEST. XVII. Quando mandans teneatur ad restitutionem. 1135
 QUEST. XVIII. Quando consulens teneatur ad restitutionem. 1157
 QUEST. XIX. Quando teneatur ad restitutionem consentiens, palpo et dans recursum. 1145
 QUEST. XX. Quando participans teneatur ad restitutionem. 1149
 QUEST. XXI. Quando teneatur mutus, non obstant,

non manifestans.	4159	§ 5. De theologicis statutis pro ordine servando inter creditores.	4217
QUEST. XXII. An omnes et singuli cooperantes teneantur ad restitutionem in solidum.	4167	QUEST. XXIX. An excuset à restitutione impotentia restituendi in eodem genere.	4220
QUEST. XXIII. Quo ordine teneantur cooperantes ad restitutionem.	4175	QUEST. XXX. An excuset à restitutione necessitas propria vel aliena.	4227
QUEST. XXIV. An impediens alterum à consecutione boni teneatur ad restitutionem.	4181	QUEST. XXXI. Quando bonum creditoris excuset à restitutione.	4256
QUEST. XXV. An odium aut intentio prava necessari variet obligati nem restitutionis.	4191	QUEST. XXXII. Quandonam excuset interitus rei.	4240
QUEST. XXVI. Quo loco et cujus expensis facienda sit restitutio.	4196	QUEST. XXXIII. An excuset ingressus in religionem.	<i>Ibid.</i>
QUEST. XXVII. Quando sit facienda restitutio.	4199	QUEST. XXXIV. An excuset compositio cum summo pontifice.	4255
QUEST. XXVIII. Quis ordo servandus inter creditores.	4202	QUEST. XXXV. Quoniam alicuius cause debitorem excuset.	4254
§ 1. Ex jure civili.	4205	INDEX RERUM.	1255-1266
§ 2. Ex jure civili gallico.	4212		
ARTICULUS PRIMUS. Codicis civilis dispositiones.	<i>Ibid.</i>		
ART. II. Codicis commercii dispositiones.	4214		

FINIS TOMI DECIMI-QUINTI THEOLOGIE.

